

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ఆరవ సంపుటము

పునర్ముద్రణ
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పక్షన
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్ - సైఫాబాదు,
హైదరాబాదు.4

Reprint of 1944 edition
Copies - 5000
January 1982

© Government of Andhra Pradesh.

Price Rs. 15-00

Paper used for the printing of this book was made available by the Govt. of India at concessional Rate.

Published by :—

Andhra Pradesh Sahitya Akademi
on behalf of the Government of
Andhra Pradesh.

Printed at :—

NAGALAKSHMI ART PRINTERS
Basheer bagh, Hyderabad.
Phone. No. 220238

తొలి పలుకు

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు పునర్ముద్రణ చేయవలెనని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము నిశ్చయించి యీ బాధ్యతను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించినది. మొత్తము ఎనిమిది సంపుటలలో నాల్గు సంపుటల పునర్ముద్రణ కార్యము 26-1-1979 వాటికి పూర్తియైనది. మిగిలిన నాల్గు సంపుటలను ఈనాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, ఆంధ్రమహాజనులకు అర్పిస్తున్నది.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు మొదటి నాలుగు సంపుటలు స్వర్గీయులైన శ్రీ రావుకుమార వేంకటమహిపతి సూర్యారావు బహద్దరుగారి అండదండలతో, సంపూర్ణ ఆర్థిక సహకారముతో, స్వర్గీయ జయంతి రామయ్య పంతులు గారి పర్యవేక్షణలో సిద్ధమై 1949 వ సంవత్సరములో కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు పక్షాన ప్రకటితమైనవి. తర్వాత 5, 6, 7 సంపుటలు 1957 సంవత్సరములో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల సహాయముతో ముద్రితమైనవి. ఏడవ సంపుటము అనుబంధము మాత్రము ముద్రణ కాకుండగా 1965 వ సంవత్సరములో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, రూ.5000/- ఆర్థిక సహాయము గావించి దీని ముద్రణకు తోడ్పడినది. ఈ అనుబంధ సంపుటము 1974 సంవత్సరము హైదరాబాదు నగరములో, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వేదికపైన అభివృద్ధిమైనది, అభివృద్ధిములో అకాడమీ అధ్యక్షులు డా. బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు అన్ని సంపుటలు మరొక పర్యాయము నిర్దుష్టంగా ప్రకటించవలసియున్నదని భావించి ఆ పని నిర్వహించవలసినదని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమును కోరినారు. అప్పటి ముఖ్యమంత్రి శ్రీ జె. వెంగళరావుగారు ఈ కోరికను అంగీకరించి అందుకు కావలసిన ఏర్పాట్లు చేయగలనని వాగ్దానము చేసినారు.

ముఖ్యమంత్రిగారి వాగ్దానాన్ని అనుసరించి, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ఈ విషయాన్ని పరిశీలించవలెనని, ప్రభుత్వ పురావస్తుశాఖ డైరెక్టర్ డా. రమేశన్ గారి అధ్యక్షతన, డా.బి.రామరాజు, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ తెలుగు శాఖాధ్యక్షులు, శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు, అప్పడు కార్యదర్శి, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, శ్రీ ఎన్. వెంకటస్వామి, డైరెక్టర్, తెలుగు అకాడమీ, డా. పి.యస్.ఆర్. అప్పారావు, అప్పడు ఆఫీసర్

ఆన్ స్పెషల్ డ్యూటీ, గార్లతో కూడిన ఒక సంఘాన్ని నియమించినది. ఈ సంఘము: పమావేశమై ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము పఞాన శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు అచ్చు కావలెనని, అచ్చు పర్యవేక్షణ ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించవలెనని తొలి ముద్రణలోని అచ్చుతప్పులను సవరించవలెనని, ఇందుకు కావలసిన పూర్తి డబ్బును ప్రభుత్వము యియవలెనని సిఫారసు చేయగా, ఈ సిఫారసును ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము అంగీకరించినది. తత్ఫలితంగా ఈ సంపుటాల పునర్ముద్రణ కార్యక్రమము ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ చేపట్టినది. ఈ నిఘంటువులలోని అనుబంధాలను గ్రంథభాగము లో చేర్చవలెనని కూడ పై సంఘము నిర్ణయించినది. ఈ నిర్ణయానుసారము ఆయా స పుటాలోని అచ్చుతప్పులను సవరించి అనుబంధభాగాన్ని గ్రంథములో చేర్చే బాధ్యత మొదటి నాలుగు సంపుటాల మట్టుకు శ్రీయుతులు ఎన్. సి. యస్. పార్థసారథి, బి.వి. శ్రీనివాసాచార్యులు చీమకుర్తి శేషగిరిరావు, ఎన్. యస్. సుందరేశ్వరరావు గార్లకు అప్పగించనై నది. మిగిలిన నాలుగు సంపుటాలు అనగా, 5, 6, 7, 8 సంపుటాలను సవరించే బాధ్యత డా. నిడదవోలు వెంకటరావుగారు, అకాడమీ కోరికపై న నిర్వహించినారు. వీరందరికి అకాడమీ పఞాన కృతజ్ఞతలు.

ఈ సంపుటము అచ్చు పనినాగలక్ష్మి ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్, హైదరాబాదు వారికి అప్పగించి ముద్రణ పర్యవేక్షకులుగా శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు, శ్రీ సి. వి. శేషాచార్యులుగార్లను నియమించనై నది. వీరందరికి అకాడమీ పఞాన కృతజ్ఞతలు.

ఈ బాధ్యతను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించి కావలసిన డబ్బును పూర్తిగా మంజూరు చేసి, అకాడమీకి అందజేసి సాహిత్య అకాడమీ పట్ల విశ్వాసము ప్రకటించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమునకు అకాడమీ పఞాన ఉన్యవాదాలు.

హైదరాబాదు
8-1-1982

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి
కార్యదర్శి
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ

మహారాజా రావు వేంకట కుమార మహిపతి
సూర్యారావు బహద్దరు C.B.E గారు

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ఆటవసంపుటము

మ - లా

పండితసాహాయ్యమున

కాకినాడ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

శంకర్ ప్రింటర్స్ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితము
మద్రాసు.

1958

All Rights Reserved.

మ న వి

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు చతుర్థసంపుటము 1944లోఁ బ్రకటితమయినది. మఱి పదునాల్గు సంవత్సరములకుఁ గాని మిగిలిన మూడు సంపుటములును బ్రకటితమయినవి. ఈ యాలస్యమునకుఁ గారణము లనేకములు. 1947 నరికి అయిదవ సంపుటమును 1949 నరికి ఆఠవ సంపుటమును ముద్రణమునకు సిద్ధము అయినను గడపటి సంపుటము కూడ సిద్ధమయినఁ గాని యచ్చవని ప్రారంభించుటకు సమ్మతింపనని శ్రీ సీతాపురము మహారాజావారు తెలియఁజేసిరి. తరువాత కొన్ని రాజకీయములచే 1949 గడవగానే నిఘంటు కార్యాలయము నెత్తివేసిరి. ఏమృత నా మూడు సంపుటముల గ్రంథమును మద్రాసునగరమునకుఁ దరలించి ముద్రణము పని డా॥ గిడుగు వేంకటసీతావతిగారి కప్పగించిరి. శ్రీ సీతావతిగారు ముద్రణముపని 1952 లోఁ ప్రారంభించి 'ప' యను నక్షరము మొదలుకొని 'మ' యను నక్షరమువఱకును గల గ్రంథ మయిదవ సంపుటముగాను 'మ' యను నక్షరము మొదలుకొని 'వ' యను నక్షరమువఱకును గల గ్రంథ మాఱవ సంపుటముగాను, విభజించి ముద్రణము చేగముగాఁ గావలయునను సంకల్పముతో వేర్వేరు ముద్రణాలయములలో ముద్రణము సాగించిరి. అయిదవ సంపుటమును ముద్రించు చుండిన గార్డన్ ముద్రిణాలయము కొంత గ్రంథము ముద్రించిన తర్వాత నెత్తివేయఁబడి నది; మిగిలిన గ్రంథము మఱియొక ముద్రణాలయములో ముద్రింపవలసివచ్చినది. ఆఠవ సంపుటము సక్రమముగా ముద్రితమగుచుండుటవలన 1954 లోఁ గడపటి సంపుటముకూడ మఱియొక ముద్రణాలయములో ముద్రించుట కీయఁబడినది. కాని, కానొకటి దలచిన చైవ మింకొకటి దలచు నన్నట్లయినది. ప్రభుత్వమువారు బహిష్కారవిధానమును రద్దు పఱచి యెన్నేటలను తీసికొనుటవలన శ్రీ మహారాజావారి కార్మికలోపము కలిగి 1954 పూర్తియగునఱికి ముద్రణముపని నిలిచిపోయినది. అయిదవ సంపుటములో 185 ఫారము లును ఆఠవ సంపుటములో 112 ఫారములును ఏడవ సంపుటములో 42 ఫారములును ముద్రితములయినవి. మిగిలిన ముద్రణముపని యితరుల సహాయ్య మర్థింపక తామే పూర్తిచేయుటకు శ్రీ మహారాజావారు ద్వేషించిరి. కాని, యాపని సాగలేదు. అప్పుడు శ్రీ సీతావతిగారు శ్రీ మహారాజావారి యనుజ్ఞాపత్రముఁ బడసి ప్రభుత్వమువారి ధన సహాయ్యమునకయి 1957 జూన్ మాసములోఁ బ్రయత్నము ప్రారంభించి యధికారుల తోడ్పాటుతోఁ గృతార్థు లయినారు. అంద్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారు రూ 5000 టను, ఇండియా

ప్రభుత్వమువారు రూ. 8000 లును నొసంగిరి. ఈ యార్థికసాహాయ్యముతోను, ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు తోడ్పాటుతోను శ్రీ సీతావతిగారు ముద్రణము పని సాగించిరి.

భగవంతుని కృపవలన ఈ నాటి కయిదవ సంపుటమును అతివ సంపుటమును బ్రకటించి యాంధ్రుల కందఁజేయఁగలిగిరి. 1958 జూన్ 12వ తేదీని ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ద్వారా మహాసభా సమావేశసమయమున మన యువరాష్ట్రపతి డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ పండితవరేణ్యులు పరిషత్తువారి యాహ్వానమును మన్నించి యీ రెండు సంపుటముల యావిష్కరణము గావించినందులకుఁ బరిషత్తు ధన్యత నందినది. దైవబలముచే ఏడవ సంపుటముకూడఁ గొలఁది కాలములోఁ బ్రకటితమగును.

6వ సంపుట నిర్మాణము కావించిన పండితవర్కులు

1. సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు (సంపాదకులు)
2. బ్రహ్మశ్రీ దర్శా సర్వేశ్వరశాస్త్రి ..
3. .. ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి ..
4. .. ఆకుండి వేంకటశాస్త్రి ..
5. .. బులుసు వేంకటేశ్వరులు ..
6. .. చిలుకూరి పావయ్యశాస్త్రి ..
7. .. దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి ..
8. .. చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి ..
9. .. చెఱుకుపల్లి అప్పారాయశాస్త్రి ..
10. .. సామవేదం శ్రీరామమూర్తిశాస్త్రి ..
11. .. పన్నాల వెంకటాద్రిభట్టశర్మ ..
12. .. ఇంద్రకంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి ..

పీఠికాపురాధీశుల కోరిక ననుసరించి 1944-48లో నిమంటు నిర్మాణ పర్యవేక్షణము సాగించి గ్రంథముద్రణాదికము కావించినవారు డాక్టరు గిడుగు వేంకటసీతావతిగారు.

దంటు భాస్కరరావు.
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శి.

సంజ్ఞములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము—ఇట్లే - ఆ ఇ. ఈ, ఓ జ్. మొదలగువని తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ.ఆ.ఈ.అ.	వల్లిలింగ విశేషణ మయినపుడు అకారాంతము స్త్రీలింగ విశేషణమయినపుడు అకారాంతము లేక ఈకారాంతము నపుంసక లింగవిశేషణ మయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లన్నియును అవి సూచింపబడినవి. చివరి యచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా :- (1) అంతకుండు ఎణ. (అ. కి. అ) ఇట స్త్రీలింగరూపము అకారాంతమగు 'అంతకొ', (2) అంతర్దాత, ఎణ. (బు త్రి. బు). ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్దాత్రి.' (బి) అంకి, ఎణ (న్. వీ. న్) ఇట స్త్రీలింగ రూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు, ఎణ. (ఉ. ఉ. ల్లో, ఉ.) ఇట ఈకారాంతమగు 'అపటువు'ను, ఈకారాంతమగు 'అపట్నీ'యును స్త్రీ లింగరూ.ములు. (5) అనామము, ఎణ (న్. న్. ప్నీ. ఆన్). ఇట వకా రాంతమగు 'అనామ'యును, ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును, అకారాం తమగు 'అనామా'యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగువది.
అ క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అనా.	అనౌపవిభక్తికము.
అవ.	అవదము. (అగమము మొదలగువని)
అరిం.	అరింకారకాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
అప్రే.	అప్రేడితము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.
ఉవ.	ఉవపదము. (చూ. అని- తెలుగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును, తెలుగును)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
కా.	కౌపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కకాలపా.	కకాలపాటి రంగయ్యగారి భారతపాఠము.
కు.	కుయిభాష.
క్రి.	క్రియ
క్రి. విణ.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితకాస్త్రము.
చూ.	చూడుడు.
చంద.	చందకాస్త్రము
జ.	జన్యము.

సంకేతములు.	వివరణము.
జ్యోతి.	జ్యోతికాస్త్రము.
త.	తమిళము.
తంత్ర.	తంత్రకాస్త్రము.
తర్క.	తర్కకాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుకాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెలుగున బహువచనాంతములో అంతర్భాషము.)
ధర్మ.	ధర్మకాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యకాస్త్రము.
పా.	పాశీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. త.	పుంసపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రతియము.
ప్రశా.	ప్రశాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
శీఘ్ర.	శీఘ్రజాతిము
కా.ల.వా.	కారతములక్షిప్తకాస్త్రగారి అంధ్రభాషాంత వాఙ్మయము.
మంత్ర.	మంత్రకాస్త్రము.
మ.	మః యాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిత్రము-సంస్కృతపదము సంస్కృతేతర పదముతోగాని, తెలుగు కృత్ప్రత్యయముతోగాని, తెలుగు తద్గతప్రత్యయముతోగాని కలిపిత పదము.
మొ.	మొదలైనది
యో.	యోగకాస్త్రము.
యా.	యాపాంతరిము.
కా.	వాడుక.
చి.	చిత్రము.
చిణ.	చిత్రపటము.
పిరేళ. పా.	కందుకూరి పిరేళలింగముగారి పాతము.

సంజ్ఞములు.	వివరణము.
వేదాంత.	వేదాంతకాస్త్రము.
వేదము. పా.	వేదము వేదకటరాయకాస్త్ర గారి పాతము.
వైద్య.	వైద్యకాస్త్రము.
వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకవదము.
వ్యవ.	వ్యవహారము.
వ్యాక.	వ్యాకరణకాస్త్రము.
శత్ర.	శత్రుత్వము (దీనికే తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము
సం.	సంస్కృతము.
సంగి.	సంగీతకాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హం.	హిందూస్థానీభాష.
✓	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకవదములకు ముం దువయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది తూనమందుఁ గాని, యర్థమందుఁ గాని సామ్యము గల వదములనడుమ మనయోగింపఁబడును.
వృ. వి.	తెట్టు, లత మొదలగువానిగుర్తు.
:	ఇది విభిన్నార్థమును దెలుపును.
	సమానార్థమును దెలుపును.

(తక్కినవి స్పష్టము.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథము యందలి అక్షాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు.
1.	అచలా.	అచలాత్పటాసరిణయము	అ 3.	వేంకటాచార్యుని.
2.	అచ్చ. శా.	అచ్చ తెలుగు శాసనం.	అ 6	శ్రీరామకవి
3.	అచ్చ. రా.	అచ్చ తెలుగు రామాయణము కాల. కాలకాండము. అయో. అయోధ్యాకాండము అర. అరణ్యకాండము కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము. మం. మందరకాండము. యు. యుద్ధకాండము.	కాం. 6.	చిమంచికమ్మకవి.
4.	అధ్యా.	అధ్యాత్మ రామాయణము. (కాలికాంధారులు అటును ఉత్తరకాండమును కలిపి ఏడు కాండములు.) ఉ ఉత్తరకాండము.	కాం. 7.	కోటమరాజు నాగయ్య మాత్యుడు
5.	అని.	అనిరుద్ధ చరిత్రము	అ. 5.	కనుపర్తి అబ్బయ్యమాత్యుడు
6.	అప్ప.	అప్పకవీయము. (లక్షణగ్రంథము)	అ. 5.	కాకునూరి అప్పకవి. డ్రు.
7.	అ. మ. క.	అష్టమహాపీకల్యాణము (ద్విపద)		తిరువేంగళ నాథుడు.
8.	అహ.	అహల్యాసంక్రందవము.	అ 3.	నముఖము వేంకటకృష్ణప్ప
9.	అం. చం.	అంత్రచంద్రాలోకము.		నాయకుడు.
10.	అం. శా.	అంధ్రభాషార్థనము (నిఘంటువు)	కాం. 8.	అడిదము నూకవి. నదురుపాటి వేంకటాచార్యుడు.
11.	అం. శే	అంధ్రనామశేషము(నిఘంటువు)		అడిదము మారకవి.
12.	అం. సం.	అంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు)		వైదిపాటి లక్ష్మణకవి.
		దేవ దేవవర్గ. మాన. మానవ వర్గ. సా స్థానవర్గ తి తీర్థగర్వర్గ నా నానార్థ వర్గ	వర్గులు 5.	
13.	అం. పద.	అంధ్రపదాంశము		
14.	అము.	అముక్తమాల్యద	అ 3	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
15.	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	అ. 8.	కుమారధూర్జటి.
16.	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	అ. 4.	తెనాలిరామభద్రకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందులి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
17	ఉ. రా.	ఉత్తర రామాయణము	ఆ 8.	కంకంటి పాపరాజు.
18	ఉ. హరి.	ఉత్తర హరివంశము	ఆ. 5.	నాచన సోమనాథుడు.
19	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తర హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	ఆ. 4.	తక్కెళ్లపాటి లింగవ.
20	కకు	కకుత్స్థవిజయము	ఆ. 5.	మల్లె అనంతభూపాలుడు.
21	కలు శ.	కలువాయిశతకము		డబ్బిరు వరసకవి.
22	కవిక.	కవికర్ణంపాయనము.	ఆ 6.	సంకుపాల వృసింహకవి
23	కవిచౌ శ.	కవిచౌడవృశతకము.		కవిచౌడప్ప.
24	కవిజ.	కవిజవంజనము	ఆ. 3.	అడిగము మూరకవి.
25	కవిజనా.	కవిజనశ్రయము. (లక్షణగ్రంథము)	అధికారిములు. 4.	శేషులవాడ భీమకవి.
26	కవిరా.	కవిరాజవనోరంజనము.	ఆ. 5.	కనువర్తి అబ్బయ మాత్యుడు.
27	కవిస.	కవిసర్పగారుడము (లక్షణగ్రంథము.)	ఆ. 2.	కాచన వనవన్న.
28	కకా.	కకాపూర్ణోదయము.	ఆ. 3.	వింగళి మూరన్న.
29	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలవతి.
30	కావ్యా.	కావ్యాలంకార మాదామణి. (లక్షణగ్రంథము.)	ఉల్లాసములు. 9.	విన్నకోట పెద్దన్న.
31	కాళి	కాళిఖండము.	ఆ. 7.	శ్రీనాథుడు.
32	కాళ.	శ్రీకాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యము	ఆ. 8.	ధూర్జటి.
33	కాళ శ.	కాళహస్తీశ్వరశతకము.		ధూర్జటి.
34	కిరా.	కిరాకారునీయము.	ఆ 5.	గోపాలుని సింగయ.
35	కుచేల	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. 3.	ఘట్టుప్రభువు.
36	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. 5.	నవగము చిననాథాయణకవి.
37	కు సం.	కుమారసంభవము	ఆ. 12.	నన్నెచోడుడు.
38	కృ క	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. 3.	వెలంగపూడి వెంగవ
39	కృ. శకుం.	శకుంభలాహరియము.	ఆ 3.	కృష్ణకవి.
40	కృష్ణ	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. 4.	కుమార ధూర్జటి.
41	కృష్ణ శ.	కృష్ణశతకము		శృసింహకవి.
42	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము	ఆ. 5.	గొంకేటి మూరన్న.
43	కేయూరి.	కేయూరి కామచరిత్రము.	ఆ 4.	మంచన.
44	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. 1.	వల్లిశతాయకవి.

ఆంధ్ర గ్రంథ సంకేత పట్టిక

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి అక్షరసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు
45	గంధ.	గంధవహము.	ఆ 1.	మంచల్ల వాసుదేవకవి
46	గాథే.	గాథేయోపాఖ్యానము.		చిత్రకవి అవంతామాత్యుడు
47	గోపీ రా.	గోపీనాథరామాయణము.		గోపీనాథ వెంకటకవి.
48	ఘటికా.	ఘటికావలమాహాత్మ్యము.	ఆ. 3.	తెనాలి రామకృష్ణుడు.
49	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. 5.	తరిగొప్పల మల్లన్న.
50	చంద్ర. వి.	చంద్రశేఖరిలాసము	ఆ 3.	కూచిమంచి అగ్గకవి
51	చంద్రా.	చంద్రాంగదచరిత్రము.	ఆ. 8.	వైడిమట్టి వేంకటపతి
52	చంద్రి.	చంద్రికావరిణయము.	ఆ 8.	శ్రీసుఖిమాధవరాయప్రభువు.
53	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. 8.	ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతి.
54	చమ.	చమత్కాగమంజరి.	ఆ 8.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుడు.
55	చిత్రభా.	చిత్రభారతము.	ఆ. 8.	చరికొండ ధర్మన్న.
56	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు (వాతప్రతి)		
57	చెన్న.	చెన్నఁజనపపురాణము.	ఆ. 5.	పరవస్తు చిన్నయ సూరి.
58	జాన్నాపి.	జాన్నాపీమాహాత్మ్యము	ఆ. 4.	అత్తసూరి పాపకవి.
59	జై. భా.	జై మినిభారతము. (అశ్వమేధపర్వము)	ఆ. 8.	వీనుగు లక్ష్మణకవి.
60	తపతీ.	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము	ఆ. 5	పిల్లలమట్టి వినవీరభద్రుడు
61	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. 12.	
62	ద. కా.	దక్షిణహిందూస్థానకావనములు	సంపుటములు 6	అద్దంకి గంగాధరకవి
63	దకా.	దకావతారచరిత్రము.	ఆ. 10.	కేతన
64	దాశ.	దాశాధికవకము		ధరణిదేవుల రామ యామాత్యుడు
65	దిలీప	దిలీపచరిత్రము	ఆ. 4	
66	ద్వా.	(సింహాసన)ద్వాత్రింశిక.	ఆ 12.	కంచెర్ల గోపన్న.
67	ద్వి.కో.భాగ.	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. 12	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి
68	ద్వి.తి.సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము	ఆ. 2	కొలువి గోపరాజు
69	ద్వి.వల.	ద్విపదవలచరిత్రము.	భా. 5.	కోనేటి నాథుడు.
70	ద్వి.వరమ	ద్విపదవరమ యోగినిలాసము.	ఆ. 8.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
71	ద్వి.భార	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము—వాతప్రతి.	ఆ 5.	చక్రపురి రాఘవాచార్యులు.
72	ద్వి.శ.సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. 3.	తాళ్లపాక తిరువేంగళ
73	ద్వి.భాగ.	ద్విపదభాగవతము. (దశమస్కంధము.)	స్కం. 1.	నాథుడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అక్షరపాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
74	ద్వి హరిశ్చ.	ద్విపద హరిశ్చంద్రచరితము.	ఖా. 2.	గౌరవ.
75	ధనా	ధనాధిరామము. (వ్రాతప్రతి)	అ. 8	నూరన.
76	ధర్మ.	ధర్మఖండము.	అ. 9.	ఈశ్వరవల్లి భవానీశంకరుడు.
77	అ. ధా.	అగ్రధాతము.		
78	నరస.	నరసభూపాలీయము (లక్షణగ్రంథము.)	అ. 5.	మూర్తికవి.
79	నవ (నాధ)	నవనాథచరిత్రము (ద్విపద— వ్రాతప్రతి)	ఖా. F.	గౌరవ
80	నా. సం. చ.	నాచతరత్నము.	అ. 5.	నారాయణకవి.
81	నా. సం.	నానిహపురాణము (ఉత్తర భాగము)	అ. 5.	హరిభట్టు.
82	నిలం.	నిలంకుశోపాఖ్యానము.	అ. 4	కందుకూరి రుద్రయ.
83	నిర్వ.	నిర్వచనోత్తరరామాయణము	అ. 10	తిక్కన పోమయాతి.
84	నీతి.	నీతీసపద్యశతకము.		తాళ్ళపాక తిమ్మయ.
85	నీలా.	నీలానుందరీపణము.	అ. 8	కూకమంచి తిమ్మకవి.
86	నృసిం.	నృసింహపురాణము.	అ. 5.	ఎఱ్ఱాగొడ్డ.
87	నైష.	నైషాంగం నైషధము.	అ. 8,	శ్రీనాథుడు.
88	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విపద) దీక్షా దీక్షాప్రకరణము. పురా పురాతనప్రకరణము. వాద వాదప్రకరణము. మహిమ. మహిమప్రకరణము. పర్వ. పర్వతప్రకరణము.	ప్రకరణములు. 5	పాలకురికి పోమనాథుడు.
89	పద్మ.	పద్మపురాణము (ఉత్తరఖండము)	అ. 10.	మడికి సింగన్న.
90	పరిమ.	పరిమయోగివిలాసము.	అ. 5.	తిమ్మ వృథాతుడు.
91	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము	అ. 5.	కాకమాని మూర్తికవి
92	పాండు.	పాండుఁగమాహాశ్మయము	అ. 5.	తెనాలి రామకృష్ణుడు.
93	పారి.	పారిజాతానపారణము.	అ. 5.	పంది తిమ్మన.
94	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము.	అ. 6.	కోటి శ్రీరాయఁ ఘుషాథ తొండమాన్ మహిపా తుడు.
95	పి శకుం	శకుంతలాపరిణయము.	అ. 4.	పిల్ల అమృష్టి పినవీరభద్రుడు
96	పె శకుం	శకుంతలాపరిణయము.	అ. 8.	పెద్దాడ నాగరాజు.
97	ప్రబంధ	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయ కీర్తనము.	అ. 1.	గణపవరపు వేంకటకవి.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు
98 99 100	ప్రబోధ. ప్రభా. ప్రభు. (లిం)	ప్రబంధచంద్రోదయము. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము ప్రభులింగలిల (ద్విపద).	అ 5. అ. 5 అ 5. (ఒక్కొక్క అశ్వాసము నకు అయిదైదు గతులు గలవు)	నాదిమల్లియ్య, ఘంటసింగయ వింగళి సూరవ పిడువర్తి సోమయ.
101 102 103 104 105 106 107	ప్ర. మణి. బస. పు. బహు. విల్లి. ప్రహ్లా. త్రా. భర్తృ.	ప్రబంధమణిభూషణము. బసవపురాణము (ద్విపద) బహుశాశ్వచరిత్రము. విల్లి డీయము ప్రహ్లాత్తరఖండము త్రౌణ్యనిఘంటువు భర్తృహరిసుఖాపితము.	అ 7. అ 5. అ. 8 అ 5. శతకములు. 8.	పాలకుణిసోమన. దామరల వేంగళనాయకుడు. నందిపెద్ది కృష్ణస్వామి శ్రీధరమల్లె వేంకటరామ త్రామదొర. [కవి. వీనుగు లక్ష్మణకవి.
108 109 110 111	భల్లా. భాగ. భాను. భార.	నీతి. నీతిశతము. శృం శృంగారశతకము. మై. వై రాగ్యశతకము. భల్లాచరిత్రము భాగవతము భానుమతిపరిణయము. భారతము అది' అదిపర్వము. అ. 8. సభా. సభాపర్వము. అ. 2. ఆర. ఆరణ్యపర్వము. అ. 7. వి విరాటపర్వము అ 8. ఉద్యోగ ఉద్యోగపర్వము అ 4 భీష్మ. భీష్మపర్వము. అ. 5. ద్రో. ద్రోణపర్వము. అ. 5. కర్ణ. కర్ణపర్వము. అ 8. శల్య. శల్యపర్వము అ. 2. సా. సాప్తికపర్వము, అ. 2. ప్రీ. ప్రీతిపర్వము అ 2. కాం. కాంధిపర్వము. అ 6.	అ. 5. స్కం. 12. అ. 4. పర్వములు. 18	నాలేశ్వరుడు. బమ్మెర పోతరాజు. రె. టూరి రంగరాజు. కవిశ్రయము, (నన్నయ, తి క్కన, ఎఱ్ఱాంపెగ్గడ.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు
		అను అనుకాసనికవర్ణము ఆ 5 అశ్వ. అశ్వమేధికవర్ణము. ఆ. 4 అశ్ర ఆశమవానవర్ణము ఆ. 2 మౌ మౌళి వర్ణము. ఆ. 1. మహా మహాప్రస్థానికవర్ణము. ఆ. 1. స్వ.స్వర్గారోహణవర్ణము ఆ. 1 భాస్కరి రామాయణము. (అచ్చ తెనుఁగు రామాయణముకడనున్న ట్లు దీనికికాండము లెఱుంగువది.)		
112.	భా. రా.	భాస్కరశతకము	కాం. 6.	భాస్కరుఁడులోనగునారు.
113.	భా. శ.	భాస్కరపురాణము.		మారద వెంకయ్య.
114.	భిమ.	భిమేశ్వరపురాణము.	ఆ. 6,	శ్రీనాథుఁడు.
115.	భేష.	భేషజ్యము,	ఆ. 4,	బహుపాద వేంకటాచార్యుఁడు
116.	భోజరా.	భోజరాజీయము	ఆ. 7.	అనంతామాత్యుఁడు.
117.	భోజసుకా.	భోజసుకావరిణయము.	ఆ. 5,	కోటిశ్వరకవి.
118.	మనుచ.	మనుచరిత్రము.	ఆ. 6.	అల్లసాని పెద్దన.
119.	మల్ల.	మల్లభూపాలీయము. భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికి శత కము లెఱుంగువది.)	శతకములు 3.	ఎలకూచి కాలిసరస్వతి.
120.	మల్లపు.	మల్లపురాణము. (దేవమల్లచరిత్ర ము-ప్రవాళప్రతి)	ఆ. 4.	మదురుపాటి వేంకటాచార్యుఁడు
121.	మల్లాణ.	మల్లాణచరిత్ర	ఆ. 3.	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్న.
122.	మార్క.	మార్కండేయపురాణము.	ఆ. 8.	మారవ.
123.	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.	ఆ. 3.	కాణాచి పెద్దన.
124.	మృ. వి.	మృత్యు జయవిలాసము.	ఆ. 3.	గోగురిపాటి కూర్మనాథుఁడు
125.	మై.	మైరావణచరిత్రము.	ఆ. 3.	మాడయకవి.
126.	మొ రా	మొల్లి రామాయణము (అచ్చతెనుఁ గురామాయణముకడనున్నట్లుదీని కి కాండము లెఱుంగువది.)	కాం. 3.	మొల్లి.
127.	యయా.	యయాతీచరిత్రము.	ఆ. 5.	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడు
128.	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ. 3.	దిట్టకవి నారాయణకవి.
129.	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము (ద్విపద) (అచ్చ తెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగువది.)	కాం. 3.	రంగనాథుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అక్షాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు
180	రం. రా. ఉ	రంగనాథరామాయణము. ఉత్తర కాండము. (ద్విపద)	కాం. 1.	కాచభూపతి, విట్టలరాజు.
181	రఘు.	రఘువంశము.	అ. 10.	అవుడూరి శివయ్య.
182	రఘునా.	రఘునాథాభ్యుదయము. (ప్రాతః)		విజయరాఘవకవి.
183	రత్న.	రత్నపరిక్ష. (ప్రతి.)		శైరవకవి.
184	రస.	రసమంజరి. (లక్షణగ్రంథము)	గుచ్ఛములు 3.	సురకాని పోదండివతి.
185	రసా.	రసాభరణము. (లక్షణగ్రంథము)	అ. 4.	అనంతామాత్యుడు.
186	రసిక	రసికనమనోభిరామము.	అ. 7.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
187	రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము	అ. 4.	పింగళి సూరవ.
188	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము.	అ. 5.	కాళియ.
189	రాజ. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	అ. 3.	మాదయగారి మల్లన్న.
190	రాజ. వి.	రాజశేఖరవిలాసము.	అ. 2.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
191	రాధా.	రాధామాధవము.		చింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు
192	రాధికా.	రాధికాసాంత్వనము.	అ. 4.	ముద్దువకవి.
193	రామ	రామరాజీయము.	అ. 1.	వెంకయ్య
194	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరవ
195	రామా.	రామాభ్యుదయము.	అ. 8.	అయ్యలరాజు రామభద్రుడు
196	రామే.	రామేశ్వరమాహాత్మ్యము.	అ. 5.	పమిగుల శత్రుజిత్ కవి.
197	రా. వి.	రాజవాహనవిజయము.	అ. 5.	కాకమాని మూర్తికవి.
198	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము.	అ. 5.	ప్రౌఢకవి మల్లన్న.
199	రుక్మి.	రుక్మిణీసరిణయము.	అ. 5.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
200	లక్షణ.	లక్షణసారసంగ్రహము.		చిత్రకవి పెద్దన్న.
201	ల. వి.	లక్ష్మీవిలాసము.	అ. 5.	రాయసము వెంకటకవి.
202	నవ. వి.	నవమాలివిలాసము.		నారిన సూరవ.
203	నరాహ.	నరాహపురాణము.	అ. 12.	నందిమల్లయ్య, ముడి సింగయ్య.
204	నసు.	నసుచరిత్రము.	అ. 8.	రావ రాజభూపాలుడు
205	నా. రా.	నాసిషరామాయణము.	అ. 5.	మడికి సింగన్న.
206	నాల్మి.	నాల్మిచరిత్రము.	అ. 3.	రఘురాజభూపాలుడు.
207	నిక్ర.	నిక్రమార్కచరిత్రము.	అ. 6.	జక్కన
208	విజ. వి.	విజయవిలాసము.	అ. 3.	శేమకూరి వెంకటకవి.
209	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.	కాం. 3.	శేతన.
210	వి. శ.	విజయనందనవిలాసము	అ. 2.	మరగాని గోపాలకవి.
211	వి. పుం.	విష్ణుపురాణము.	అ. 3.	వెన్నెకంట సూరవ.
212	విష్ణుమా.	విష్ణుమాయాశాతకము.		చింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు
213	విశ్ర.	విప్రనాథామృతచరిత్రము.	అ. 5.	చెతలవాడి మల్లయ్య.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అక్షాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు
164	విధి.	విధిపాటకము		శ్రీనాథుడు.
165	వీర.	వీర భద్రవిజయము	అ. 4.	బిమ్మింబోతన్న.
166	వేంక.	వేంకటేశ్వరము (నిఘంటువు)	పద్యము. 5.	గణపతివరపు వేంకటకవి.
167	వేం పంచ	వేంపంచ శ్రీము.	అ. 5.	నేలకటనాథుడు.
168	వేం. మా	వేం. మాటలమాహాశ్వాసము.	అ. 8.	తరిగొండ వెంకమ్మ
169	వేణు	వేణుగోపాలశతకము		
170	వేమన.	వేమనశతకము	భాగ. 3.	వేమనయోగి.
171	వైజ	వైజయ తీవిలాసము.	అ. 4.	సారంగుతమ్మయ్య
172	శ ర.	శబ్దరత్నాకరము. (నిఘంటువు)		బహుజనపల్లి సీతారామా. చార్యులు.
173	శ కాం.	శ కాంక విజయము.	అ. 5.	శేషము వేంకటపతి
174	శా ప. మ.	శాసనపద్యమంజరి.		
175	శివధ.	శివధర్మోత్తరము.	అ. 8.	మల్లారెడ్డికవి.
176	శివర.	శివరహస్యఖండము.	అ. 10.	కోడూరి వేంకటాచలపతి.
177	శివరా.	శివరాత్రిమాహాశ్వాసము.	అ. 4.	శ్రీనాథుడు.
178	శివ. సా.	శివతత్త్వసారము		మల్లికార్జుననండితారాభ్యుడు.
179	శుక.	శుకనప్తతి.	అ. 4.	కదిరీపతినాయకుడు.
180	శుక, చ.	శుకచరిత్రము	అ. 5.	పరశురామపంతుల రామ మూర్తికవి.
181	శృంగ.	శృంగారరసమంజరి.		సురకాని కోదండపతి.
182	శేష.	శేషధర్మము.	అ. 5.	తామరపల్లి తిమ్మయ్య.
183	శ్రీరం	శ్రీరంగమహాత్మ్యము.	అ. 5.	భైరవకవి.
184	శ్రీరం. మా.	శ్రీరంగమాహాశ్వాసము.	అ. 10.	కట్టా వరదరాజేంద్రుడు.
185	ప. చ.	పట్నప్రవర్తచరిత్రము.	అ. 8.	మల్లారెడ్డికవి.
186	పోడ.	పోడశకుమారచరిత్రము.	అ. 8.	వెన్నెలకంటి అన్నయ్య.
187	సకల. స	సకలనీతిసమ్మతము.		మడికి సింగన్న.
188	సత్య. సాం.	సత్యభామాసాంత్వనము.		లింగనమళి కామేశ్వరకవి.
189	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము	అ. 7.	పుష్పగిరి తిమ్మన్న.
190	సర్వ. సా.	సర్వలక్షణసాంసంగ్రహము.		కూచిమంచి తిమ్మకవి.
191	సప్తా	సప్తావందము.		దోనయామాత్యుడు.
192	సాం. ని.	సాంబినిఘంటువు.	పద్యము. 5.	కస్తూరి రంగకవి.
193	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము.	అ. 5.	రంగప్పరాజు.
194	సానందో.	సానందోపాఖ్యానము.	అ. 5.	శివరామకవి.
195	సారంగ.	సారంగధరచరిత్రము.	అ. 3.	చేమకూర వేంకటకవి. [దు.
196	సిం. నార.	సింహాద్రినారసింహశతకము.		గోగులపాటి కూర్మనాథుడు

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి అక్షరసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు.
197	సీతారా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము	ఆ. 3	వరకురామసంతుల గురు లింగమూర్తి
198	సీతావి.	సీతావిజయము. శతకంఠరామాయణము.	ఆ. 4.	మద్దనకివి.
199	సీమం.	సీమంతినీకల్యాణము.	ఆ. 5	పెనుమళ్ళ సోమమంత్రి.
200	సుధ.	సుధాక్షిణాచరిణయము	ఆ. 5.	తెనాలి నన్నయ్య
201	సుదంతా.	సుదంతాచరిణయము (వ్రాతవ్రతి,	ఆ. 4.	అశుభురికివి.
202	సురా.	సురాభాదేశ్వరిము.	ఆ. 2.	ఘట్టు ప్రభువు.
203	సు. శ	సుమతిశతకము.		బద్దెనకివి.
204	సేతు.	సేతుభండము.	ఆ. 6.	వక్కంజ వీరికిద్రకివి.
205	హంస.	హంసవిశతి	ఆ. 5.	అయ్యల రాజు నారాయణా. మాహ్యోడు.
206	హ. న.	హరిశ్చంద్రలోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	రామరాజు మావణుడు.
207	హర.	హరవిలాసము.	ఆ. 7.	శ్రీనాథుడు
208	హరి. వి.	హరిభక్తవిలాసము.		
209	హరి.	హరివంశము. పూ = పూర్వభాగము ఉ = ఉత్తరభాగము.	ఆ. 9. ఆ. 10.	ఎర్రాజుగడ్డ.
210	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	శంకరకివి.
211	హ. వరాహ.	వరాహపురాణము	ఆ. 5.	హరిభట్టు.

(కడమవి పుష్టము)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు
1	మురా.	అనర్వురాఘవము.	అంకములు 7	మురారి.
2	శామ.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.	అంకములు 7	కాళిదాసుఁడు
3	అమర.	అమరిసుధ		కావ్యజీ దీక్షితులు
4	ని.	ఆపు విసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు		వామనశివరామా పుండు
5	ఉ. చ.	ఉత్తరరామచరితము.	అంకములు 7	భవభూతి.
6	కల్ప	శబ్దకల్పద్రుమము (నిఘంటువు.)		సర్ రాజా రాధాకాంత
7	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.	భాగములు 2,	దేవ బహదరు
8	కావ్యాద	కావ్యాదిర్భము,	పరిచ్ఛేదములు. 8.	భాణకవియు, తత్పుతుఁడు.
9	కే. ని.	నానార్థార్థవసంక్షేప నిఘంటువు.	కాండములు 6.	దండికవి.
10	శిత	భగవద్గీత.	అధ్యాయములు 18.	కేశవమిత్రుఁడు.
11	శితగో.	శితగోవిందము	సర్గములు. 12	వ్యాసమహర్షి.
12	త్రిని.	త్రికాండశేషము. (నిఘంటువు).	కాండములు. 8	జయదేవుఁడు
13	పరా	పరాశరస్మృతి	కాండములు. 2	పురుషోత్తముఁడు,
14	భట్టి.	భట్టికావ్యము	సర్గములు. 22.	వశాళంమహర్షి.
15	భామిని.	భామినివిలాసము	ఉల్లాసములు. 4.	భట్టి.
16	మను.	మనుస్మృతి.	అధ్యాయములు 12	జగన్నాథపండితరాయలు.
17	మహా	మహావీరచరిత్రము.	అంకములు. 7.	మనువు.
18	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.	అంకములు. 10.	భవభూతి
19	మాళవి.	మాళవి కాన్నిమిత్తము.	అంకములు. 5.	భవభూతి,
20	ముద్రా.	ముద్రాకావ్యము.	అంకములు. 7.	కాళిదాసుఁడు
21	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు. 10	విశాఖదత్తుఁడు.
22	మే. ని.	మేదినినిఘంటువు.		శూద్రకుఁడు.
23	మేఘ.	మేఘదూతము	భాగములు. 2.	మేదినికరుఁడు.
24	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి.	కాండములు. 3	కాళిదాసుఁడు
		ఆచార. ఆచారకాండము.		యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
		ప్రసా. ప్రసాదేశ్వరకాండము.		
		త్యగ. త్యగవహరకాండము.		
25	రత్నా.	రత్నావళి	అంకములు 4	శ్రీ హర్షదేవుఁడు.
26	రస.	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అక్షాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు
27	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.	పర్గములు 21	వరహరిపండితుడు
28	వాచ.	వాచస్పత్యనిఘంటువు		కారానాథ తర్కవాచ స్పతి
29	విక్ర. మో.	విక్రమోర్విశీయము	అంకములు. 5	కాళిదాసుఁడు
30	వి. ని	విశ్వనిఘంటువు		మహేశ్వరసూరి
31	విల్వము.	విల్వము సంస్కృతాంగ్గ నిఘంటువు.		చర్. మోనియర్ విల్వము
32	వేణీ.	వేణీసంహారము.	అంకములు 8	భట్టనారాయణుఁడు
33	వై. వి.	వైజయంతీనిఘంటువు	కాండములు 8	యాదవప్రకాశుఁడు
34	కా. ని.	కాశ్యతనిఘంటువు		కాశ్యకుఁడు
35	శిశు.	శిశుపాలపదము	పర్గములు 20	మాధుకవి
36	సం. కిరా.	కిరాకార్పూరియము.	పర్గములు 18	భారవి.
37	సం. కు. సం.	కుమారసంభవము.	పర్గములు 17	కాళిదాసుఁడు
38	సం. చం. రా	చంపూరామాయణము.	కాండములు 8	భోజరాజు లక్ష్మణసూరి
39	సం. దశకు	దశకుమారచరితము.		దండికవి
40	సం. వైష.	వైషధీయచరితము.	పర్గములు 22	శ్రీహర్షకవి
41	సం. పంచ.	పంచతంత్రము.	తంత్రములు 6	విష్ణుకవి
42	సం. ప్రబోధ	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు 8	కృష్ణమిత్రకవి
43	సం. భర్తృ	భర్తృచారిషభాషితము.	శతకములు 8	భర్తృహరి
44	సం. భాగ.	భాగవతము	స్కంధములు 12	వ్యాసమహర్షి
45	సం. భార.	భారతము.	పర్వములు 18	వ్యాసమహర్షి
46	సం. రఘు	రఘువంశము.	పర్గములు 19	కాళిదాసుఁడు
47	సం. రామా.	రామాయణము.	కాండములు 6	వాల్మీకిమహర్షి
48	సా. ద.	సాహిత్యదర్పణము.	పరిచ్ఛేదములు 10	విశ్వనాథకవిరాజు
49	హలా. ని.	అభిదావరత్నమాలానిఘంటువు	కా. డములు 5	హలాయదుఁడు
50	హితో	హితోపదేశము	భాగములు 4	నారాయణపండితుఁడు
51	హేమ. ని.	అనౌకార్యసంగ్రహము. (నిఘంటువు)	కా. డములు 7	హేమచంద్రుఁడు

(కడవవి స్పష్టము.)

సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు

—0:0-0:0—

మ

మ ఉప ఒకానొక యక్షరము.

మ ప్ర ఆశీర్వాదాగ్ధము లగు ఎడు, తవర్ణకములకు అచ్చ పరింబగునపు దాదేశముగాను చిట్టు, బున్ను, మినుకు మున్నగు అనుకరిత శబ్దములకు 'అను' పరిమగునపుడు అగమము గాను వచ్చు వర్ణము.

ఉదా: రక్షించెడు మెపుడు, (రక్షించెడు + ఎపుడు) చెచ్చేత మనెను, (చెచ్చేతన్ + అనెను.) చిట్టు మంటివి, బున్నుమన్నది, మినుకు మినుకు మనుచున్నది మొ.

మ సం. ఎ. అ. పుం. 1. శివుడు. 2. చంద్రుడు. 3. బ్రహ్మ. 4. యముడు, 5. విష్ణువు. 6. సమయము. 7. విషము.

మంకిలము సం. ఎ. అ. పుం. దావానలము, కార్పిచ్చు.

మంకు ఎఱ. (క. మంకు. త. మంగన్.) 1. అవివేకి, మూర్ఖుడు; మూర్ఖము.

అ. ఇంటిలోని ధనము నిది నాది యనుచును, మంటిలోన దాచు మంకుజీవి, కొంఠుఁజోడు వెంట గుల్లికాసును రాకు, విశ్వ ... వేమ. 1. 150.

ఉ. ఒప్పసి మోముతో నను దురుక్తులఁ బల్కుచు మంకుబుద్ధి యే, తప్పును లేమి నిల్వెడలి తల్లి గృహంబున కేగె. ... వేం. పంచ. 4. 479. మంకు బుద్ధి —మంకుబుద్ధి గలది, మూర్ఖురాలు.

2. మొండి, కూడని పట్టుదల కలది, చెప్పిన మాట విననిది.

కం. మంకులు మాయోపాయలు, బొంకుల పుట్టు లతిపాపపుం జగజంతల్, జంకెనలు సేయు యువతులు, శంకరుఁడుం దగఁడు వారి చంగులు చెలియన్. హంస. 1. 37.

ద్వి. మంకు ద్రిమ్మరి మటుమాయల బండి.

సీ. పరుల బుద్ధులకుఁ జొప్పడని మంకు ... శుక. 3. 18.

3. చెడ్డది, దుష్టము.

ఉ. మంకుగుణంబు మానక సమంజస కీర్తి వహించ లేక మీ, నాంక ధనుర్విముక్త కుసుమాకుగ పక్షికిఁ దాళలేక ... సావందో. 2. 26.

సీ ... కఱపుట నేర్పుట కఱతలు పోకిళ్లు కఱదలు బుద్ధులు కఱటి మంకు ... అచ్చ. 2. 197.

జ: మంకుఁబోతు, మంకుతనము,

మంకుఁబోతు ఎఱ. (మంకు + పోతు) మిక్కిలి మూర్ఖుఁడు; మిక్కిలి మూర్ఖురాలు.

ద్వి. కొంకక తమనోరి కొలఁదులఁ బలుకు, మంకుఁ బోతులకు గ్రామ్యంబు సామ్యంబు. అ. మ. క. 1. 9 పా. 3 పం.

మంకుతనము ఎ. (√మంకు. క. మంకుతన.) మొండి తనము, మూర్ఖత్వము.

చం. మదిమది రాజ్యమున్ విడిచి మంకుతనం బునఁ జెందరాని మేల్, పదవులు గోరఁ గల్గునె...

ఉ. హరిశ్చ. 4. 153.

(విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకునితో నన్న మాటలు.)

నీ మాయామృగము వెంట మగఁడు పోవఁగ
దంట మఱచి నంపిన నాటి మంకురము...

గీ హవడిఁ దీర్చుగఁ గ్రమ్మఱ నవతరించి. పైఁడి
కులగోత్ర మిద్ధాత్రి పాత్రముగను జెలఁగు రామ
జ్ఞమాపాలుఁ జెట్టపట్టె ధీర ధోరణి జానకీదేవి రీవి.
శృ. శకుం పీరి. 1. 50.

మంకురము సం. వి. ఆ పుం. అద్దము

మంకువు సం. వి. ఉ పుం. మచ్చ. చెమటకాయ
(వై ని).

మంకుశుడు సం. వి. ఆ పుం. సంగీతమును నాట్య
మును ఎఱుగునట్టి మాహిష్యజాతివాఁడు
(వై. ని)

మంకెన¹ వి వృక్ష విశేషము. బంధూకము (వృ. వి.)
(దీని పువ్వు లెఱ్ఱగా మండును).

ఉ .. అరుణాధర వల్లవ నిర్గతంబులై, పంక
రుహాయతాక్షి నునుసల్కులు ... మంకెనపూవుఁ
జాపమున మన్మథుఁ డేనివ తూపులో యనన్.
వై. 4. 18.

ఉ ... మంకెనపూవు కేడె మన మండల మొప్పె
మరీచిమాలిక్స్ వి శకుం. 3. 204

కం. పగడము మంకెన విరియును, జిగురాకును
దొండపండుఁ జెందిరమును సొం, పగు తమ్మి
కెంపు గుంపును, ముగుడనిగారంపుఁ దొగరు
మోవికి దొరయే. నీలా 2. 22., ఆం
భా. 2 52

వి బ ధాన్య విశేషము, ఒక జాతి వడ్లు.

నీ ... మణిసరు ల్మనరులు మంకెన ల్పగడంపు
తీరెలు మడిపాలు దేవసరులు ... హంస 4. 128.

మంకెన² వి. ఎద్దులు మున్నగువాని మీఁదఁ గొని
పోవు జలతైలాది పాత్రములు కుదురుగా నుండు
టకై క్రింద నమర్చబడు బెత్తపుబట్ట.

నీ. తేనె లడ్డిగ మొత్త మూని యెల్గులకు నెత్తిన
పగడంపు మంకెనల గుములు.

గీ అన్నపాలు, సముఖమునఁ బెట్టి చెంచులుసాఁగి
మ్రొక్కి. చంద్రా. 2 41,

కం పరికరముల మంకెనలును. బరిచాచకు లరిచి
ఎనుల పట్టు గుడారుల్, సరి జేరులైన గౌరలు.
దూరయం జన విప్రుఁ డతనితో నిట్లనియెన్.
శుక 1. 100.

జ. మంకెన గిత్త

మంకెనగిత్త వి. (మంకెన² + గిత్త) మంకెన
మోచెడి యెద్దు.

ఉ నెన్నడఁ జూపె వెండిరహి నిండిన నందిటి
బొంది భూతితో, నెన్నొస లానఁ బాల్పెరుఁగు
నెయ్యిని వాడెడు కోడెకాండ్రవై. వెన్నెల సోగ
లీను జెలి వెన్నొను గన్గదఁ గన్నపాయపుం.
గన్నడ కన్నె లక్కిన చొకారపు మంకెన గిత్త
లత్తరిన్. రా. వి. 2. 61.

ఉ. పై నము లైరి పాండు నరపాల తనూజులు
యజ్ఞ సేనభూ, జాని యనుజ్ఞ నశ్వములు సాగె
రథ ప్రకరంబు వెల్లె మస్తేనుఁగు తండముల్ గదలె
నేఁగె భటచ్చటబోన పుట్టికల్, మైనపుఁ జీర
పెట్టియలు మంకెనగిత్తలు గాంచె నెన్నడల్.
పాంచా 5. 47.

మంక్షణము సం. వి. ఆ. న. కాలి పిక్కలకుఁ దొడుగు
కొను కవచము, జంఘాత్రాణము.

మంక్ష సం. అవ్య. 1. వెంటనే, వెంటడి, వేగముగా.
(మఁజూదపాతి — వెంటడిని బడెడు) 2. అవ్య
ధికముగా. 3 యథాగ్రముగా, నిజముగా
(విలియమ్స్.).

మంఖ సం. వి. ఆ. (వ్రీ) మాంగల్యము, శుభము
(కే. ని.)

మంఖుఁడు సం. వి. ఆ. పుం. 1. బట్టు. స్తోత్ర
పాతకుఁడు

మంఖణము సం. వి. ఆ పుం. జంఘాత్రాణము,
పిక్కలకుఁ దొడుగు కవచము.

మంగ — మ్రంగ వి. 1. వృక్షవిశేషము. పిండి
తకము (వృ. వి.).

ద్వి. చెంగావి మొలదట్టి చెఱుగులవాఁడు, మంగ

వృక్షములార మాసతుఁ గనరె సారంగ. 3.
111 పా. 8 వం.

2 మదనము (వృ వి)

గీ. మంగ యనఁగను మదన నామంబు చెలఁగు,
అం. ఖా 2. 48.

మంగము నం. వి. అ. పుం. 1. వడవ యొక్క శిరో
భాగము (వై. ని.).

మంగల వి. (క మంగల, త. మంగలి) మౌరము
చేసి జీవించెడి జాతి.

(ఉదా. మంగలవాఁడు, మంగలది మొ.)

జ మంగల కత్తి, మంగల కత్తి రూపు, మంగల
వాఁడు, మంగలి, మంగలి కోలు, మంగలి పని,
మంగళ్ళ తిప్ప, మంగల పిట్ట.

మంగల నం. వి. అ. పుం. 1. పతివ్రత. 2. నిత
దూర్వాత్పణము (వృ. వి.). 3. దుర్గాదేవి.
4. పసుపు.

మంగలకత్తి వి. ($\sqrt{\text{మంగల}}$) మంగలవానికత్తి,
తురము.

సీ మంగలకత్తిపై నంగ ముంచినయట్లు కోడె
త్రాఁచును ముద్దులాడినట్లు వేణు. శ 50.

సీ. మంగలకత్తి యనంగ తురము తగుఁ ... అం.
ఖా 2. 301.

మంగలకత్తిరూపు ($\sqrt{\text{మంగలకత్తి}}$) కృత్తికా నక్ష
త్రము (శ. ర.).

మంగలగ్రహము నం. వి. అ. పుం. కుజుఁడు
(వై. ని.).

మంగలచ్చాయము నం. వి. అ. పుం. వ్లక్షవృక్షము,
జువ్వి (వృ. వి.) (రాజని.).

మంగల దేవత నం. వి. అ. పుం. 1. శుభ దేవత, కుల
దేవత, ఇలువేల్పు. 2. లక్ష్మి.

మంగలధ్వని నం. వి. అ. పుం. వివాహ కాలము
నందు వాయించు శుభ ధ్వని.

మంగలపక్కె వి. మత్స్య విశేషము (శ. ర.) ఒక
జాతి చేప.

మంగల పత్త్రము నం. వి. అ. న. తాయెతు (ఁజు
రేఖ) గా మనయోగించెడి యాకు (విలియమ్స్.).

మంగలపాతకుడు నం. వి. అ. పుం. స్తోత్ర పాత
కుఁడు, మాగధుఁడు.

మంగలపిట్ట వి. (మంగల + పిట్ట) పట్టంత,
భరద్వాజ పక్షి (శ. ర.)

మంగలప్రదము నం. వి. అ. (అ అ అ) శుభము
నిచ్చునది. నం. వి. అ. పుం. పసుపు
హరిద్ర (కల్ప.).

మంగలప్రస్థము నం. వి. అ. పుం. ఒకానొక
వర్వతము (విలియమ్స్.).

మంగలమాలిక నం. వి. అ. పుం. వివాహ మందలి
శుభ సంగీతము (వై. ని.).

మంగలము వి. వేపుడు చట్టి, భాష్ట్రము.
అంబరీషము.

గీ. ఉరునిదాసు వాకాహతిఁ గరుల తలలు, ప్రస్ని
లోపలి ముత్యముల్ వరుస విరిసి, మంగలములోని
ప్రేలల భంగిఁ దూలి...కు. నం. 8. 795.

సీ .. మంగల మన భ్రాష్టాభిధావంబు వరఁగుచు
నుండును. అం. ఖా. 2. 248.

ఉ. ఎండఁ గొలంకు తెల్లను మహీధరముల్ దవ
వహ్ని కీలలన్, మండె ధరాతలం బినుప మంగ
లముంబరె నుండె ... కాళ. 1. 128.

కం మండ జతరాగ్నిఁ డవయులు, చండక మంగ
లమువంటి సంసారము నిం, కొండు గతి లేదు దిన
దిన, గండం బే రీతి వడవఁగాఁ దగు వనమా.
రాజు. చ. 3. 19.

మంగలము నం. వి. అ. పుం. న. 1. శుభము.
2. మేనుము, లక్ష్మార్థ రక్షము. 3. శుభ సమ
యము, మంచివేళ. 4. మల్లిపుపు వాసన. 5. శుభ
ద్రవ్యము. 6. (వివాహాది) శుభకార్యము
7. కరంజము, కానుగు (వృ. వి.).

విజ అ అ అ. శుభకరము, షేమంకరము.

మంగలవాడు వి. (మంగల + వాడు) ఊరి
కుడు అ ఒప్పుడు (వా.)

మంగలవారము నం వి. అ. అ. అ. జయవారము,
అంగారికి వాము.

మంగలసూత్రము నం వి అ. న శుభ
ప్రదమగు తోరము, బొట్టు దారము 2 రత్నరేకు
(తాయెకు) నకు గట్టెడి దాము (వివాహితలగు
స్త్రీలు భర్త బ్రదికియున్నంత కాలము మెడచుట్టు
కట్టుకొనెడి (ధరించెడి) మూగల్య తంతువు)

మంగలస్నానము నం వి. అ న శుభ స్నానము,
వివాహాది కాలమున స్నానము

మంగలాష్టకము నం. వి అ న. వివాహ కాలమున
వధూంతుల యభివృద్ధికై పురోహితులు చదివెడి
యాశీర్వాదన శ్లోకములు ఎనిమిదిమంగలశ్లోకములు
(విలియమ్స్.)

మంగలాహ్నికము నం వి అ. న 1. శుభ
మునకై ప్రతిదినము నాచరించెడి వైదిక కర్మము.
2. పూర్ణకుంభము, శుభమునకై నీటితో నింపి
ఉంచిన ఘటము

మంగలి వి : మంగల + ఇ³. త. మంగలి వి మంగ
లులు, మంగళులు, మంగళ్లు) మంగలజాతికి
సంబంధించినవాడు ఊరికుడు, మంగి.

ఆ విన్నప మాదరింపు పృథివీవర మంగలి మాయ
లేమియుం, బన్నుడు కాళ. 1. 55.

18 . పుట్టి జ్ఞికిచి 3 శ్రీమంగలి పేరు 1
జ్ఞికిచి 8 పోడు 1 జ్ఞికిచి 8 పెరలు మిమ్మతమ్మలో
పై నవణ్ణునకు ...

19 ... పుట్టి 1 జ్ఞికిచి 10 కొండ మంగలి పేరు 1
జ్ఞికిప్రయ్యచి 8 పరు 1 జ్ఞికిచి 10 చాకిపేరు 1 జ్ఞికిచి
8 గోదావరి పద్మటి ... దా. కా. 1384.,
అం. భా. 2. 288.

మంగలి నం. వి. ఈ. శ్రీ — మంగల.

మంగలి కోలు వి. (మంగలి + కోలు, వృత్తిని

వర్ణలోపము) వి మంగలి కోట్లు మంగలి ఊరు
గొట్టము సన్నాయి.

కం మంగళ సూత్రముఁ గట్టెఁ గు, దిగాడికి
వంత నంగరాజేంద్రుఁడు పుణ్యాంగనల పెండ్లి
పాటలు, మంగలికోట్ల మృదుగీతి మధురమ నెవ
యన్. కళా. 7. 75 (క్రొ ప్ర. పా)

మంగలిపని వి ($\sqrt{\text{మంగలి}}$) ఊరిము

గి వలయుఁ బ్రాబ్ధుభోదబ్ధుభవ్యముల నొకటి,
తారకంబులుఁ దిథులును వారములును, జోస్యు
తెఱిగించినవి మేలు సువ్రతైకి, లోల మంగలి
పనికిని దైలమునకు భారం. అను 4. 121

మంగలియము నం. విజ. (అ. అ అ.) శుభ
ప్రదము

మంగలుడు నం. వి. అ అం 1 అంగారుడు
2 అగ్ని.

మంగల్య నం వి. అ శ్రీ 1. శమి, జమ్మి (వృ వి).
2. సదాప (వృ. వి.). 3. మిరి, జటామాంసి
(వృ వి) 4. వచ, రస (మే ని). 5. మల్లి
గంధము గల కాలాగురువు (కే ని)

మంగల్యకము నం వి. అ. అ. అం. మసూరము,
చిలునెనగలు.

మంగల్యము నం విజ (అ. అ. అ.) 1. శివకరము,
శుభము చేయునది. 2 సామవు. 3 సవిక్రమైనది.
4 సుందరము

వి. అ. న 1. దధి, పెరుగు 2 చందన భేదము.
3. స్వర్ణము, బంగారువు. 4. సిందూరము.
5. సర్వాపది స్నానము (కే ని.).

అ. అం 1. క్రాయమాణము, కలుగానుగు
(వృ వి.) 2 అశ్వత్థము, రావి (వృ. వి.).
3 బిల్వము (వృ వి.). 4. మసూరకము, చిలు నెన
గలు (వృ. వి.). 5. జీలకఱ్ఱ. 6. నారికేళము
(వృ వి). 7. కపిత్థము, వెలంగ (వృ. వి.).

మంగళకౌశికి నం. వి ఈ శ్రీ వి. ఇరువది నాలుగు
శ్రీ రాగములలో నొకటి. రాగిడి విశేషము.

గీ ... సారంగ మంగళకౌశికులును, కన్నడయుఁ జాయయును గౌళ కడు నపూర్వ, మైన భల్లాతతి యును నారాయణియును, గ్రమత నిరువది నాల్గు స్త్రీరాగములును. ప్రబంధ. 95.

గీ. కన్నడ యనంగ మంగళకౌశికి యన, వెలయు నారాయణియుఁ జతుర్వింశతి విధ, ములను దన రాదు స్త్రీ రాగములను మఱియు ... హంస. 5 123

వ ... నాదనామక్రియ, వరాళి, మంగళకౌశికి, గుండక్రియ, ఘూర్జరి ... మత్స్యపురాణము 5. 54.

మంగళము సం. వి. అ. న. శుభకరము

మంగళనూత్రము సం. వి. అ. న. వివాహ సమయ మందు వధువు మెడకుఁ గట్టెడు పుస్తైలతో నుండు వసువు త్రాడు, తాళి.

చం. పనివడి నాథు పంపునఁ బ్రభావతి భామిను లర్ధిఁ గొల్వఁ గుం, దనపు మెటుంగుఁ బల్లెరము నన్ ఘనసారజ దీపికావళుల్, గొని మును భీముఁ గాంచి అమనిలోఁ దన మంగళనూత్ర మూడఁగా, ననువున నిల్పె నేనదయుఁ డాతనికిన్ జయ మంగళం బనెన్. శై. భా. 2. 98

మంగళహారతి — మంగళారతి వి. (సం. మంగళారాత్రికము) మంగళకరమైన హారతి, నీరాజనము (క. ర.)

మంగళాగరువు సం. వి. ఉ. న. చందన విశేషము, అగురుభేదము (రా. ని.)

మంగళారతి — మంగళ హారతి. (సం. మంగళారాత్రికము) వి. వి. శుభకరమైన హారతి, నీరాజనము

గీ. రహి వహింపంగ జావకిరాఘవులకు, మంగళారతు లిచ్చిరి మమత సంత. దేశా. 7 275

ద్వి. మంగళారతు లిచ్చి మహి మ్రొక్కి చనఁగ, వంగళ్ల వీధుల సంతంత నిలిచి పండితా వాద. 175.

మంగళతిప్ప వి. (మంగళి) ఊరికులు గొట్టి పడవైచిన వెండ్రుకల కుప్ప

సీ. దూళ్ల మక్కెక్కి మంగళ్ల తిప్పలు రేఁగు పడు వున గాలి నాడెడు నెఱకలు. ఆము. 8. 17

మంగి వి. మంగలవాడు, ఊరికుడు.

గీ. మంగి యనఁగను మంగ తెనఁగుచుండు. ఆం. భా. 2. 283

మంగిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పడవ, ఓడ (వై. ని.).

మంగు — మంగుడు. వి. ముఖసిద్ధము, ముఖము నందలిపొది, (ముదిమిచే మొగమునం దేర్చుడు ముడుత అని బ్రా. 'మూఁగు' యొక్క రూపాంతరము, ముఖము నందలి నల్ల పొడ అని క. ర.)

సీ. మంగుఁ డనంగను మంగనంగ, ముఖసిద్ధ నామ మొప్పును ... ఆం. భా. 2 129.

మంగుడు — మంగు వి. ముఖసిద్ధము.

మంచకము సం. వి. అ. న. 1. పర్యంకము, మంచము. 2. ఎత్తైన యాసము. 3. ఎత్తైన కుంపటి (విలియమ్స్)

మంచకాశ్రియము సం. వి. అ. పుం. మత్కుణము, వల్లి.

మంచము వి. (సం. మంచక, క. మంచ.) పర్యంకము, ఖట్ట.

ఉ. వీనుల చూపు పెండెముఁ వవిల్చిన మంచము కోడికైదువుం, బూనిన ప్రాంత వేల్పుఁ గని పోకులఁ బోయిన నెన్నుఁ డిట్లనున్. ఉ. హరి. 2 172

కం. ఒకచోట బువ్వుఁ బందిరి, యొకచోట జప్పఁ డము దూగుటుయ్యెల యొకచో, సకలెల గిలిగిలి మంచం, బొకచోట గప్పురవుఁ బలుగు టోవరి యొకచోన్. నైష. 7. 148.

మ ... మేఁ కెరువుం గుంపటి మంచ మెక్కిరి ప్రభు త్రైకా ప్తి రెడ్లజ్జడిన్. ఆము. 4. 184.

గీ కంకటియు మంచమును జెల్లు ఖట్టమునకు.
సాం ని స్థా 84

మంచము పట్టు — వ్యాధిగ్రస్తుఁ డగు

(వ్యవ.) మగఁడు మంచము పట్టినప్పటినుండియు
ఆ యిల్లాలికి నిద్రాహారములు లేవు

మంచము నం ని అ. పుం 1. పరివ్రంకము,
మంచము 2. ఉన్నతాననము, సింహాననము
3. అరవ, పొలములోఁ గాచువాఁడు కూర్చుండు
టకై యెత్తుగాఁ గట్టిన చప్పురము వంటిది 4 ఆస
నము, పీఠము. 5. (సంగీ.) ఒకానొక కొలత.
6. మేడమీది గది (వై. ని.)

మంచి వి. 1 మేలు, అగ్గు, శుభము.

ఉ మంచిగ మేనయత్తలు సమాదరణం బడరంగఁ
జెట్టి పుత్రెంచిన మంచిశక్యములు. హర. 2 102.
2. సామము, కలుపుఁగోలుతనము (చతురుపాయ
ములలో నొకటి).

సీ. చతురుపాయంబుల సంజ్ఞయై మం చీగి వేటు
కొట్టిన నాల్గు వేటు వేట ... తవరుచుండు ...
అం. కా. 2. 170.

3. సజ్జనుఁడు.

సీ ... మంచివాఁడు ససుపు మంచి సాదు, వన
సజ్జనుం డొప్పు ... అం. కా. 2. 170.

విజ 1. యోగ్యము.

(కం) మేలైనది, లేస్స.

గీ. గండెయును నల్లదానరి గాఁడు కిరియు, హరి
యునై పోవుటయ మంచి దను యుగంబు.
అము. 5. 41.

(చ) మనోజ్ఞము, ఇంపైనది.

సీ. కందొగ ల్నిత్య వికాస మొందింపఁగా మంచి
పున్నమ చందమామ రామ, దకా. 3. 35

(ట) అనుకూలము, ఫలకారి

సీ హరి జీవి సందోహములకు బలాశికా వినరంబు
లకు మంచి వెదలు దొరకె ... అము. 4. 128.

కం దేవాధిప మంచియుక్తి దెలిపితి విచటన్,
దకా 2 143,

(త) ఇష్టము, ప్రీయమైనది

గీ ఆత్మ నూహింపఁగా నుపాయములలోన, నెప్పు
టికి సామ ముచితంబు నృపవరేణ్య, మోని
చిత్తంబు రంజిల్ల మంచిమాట, లాడి మణిఁ దెత్తు
నను బంపు మనధరింపు. వరాహ. 5. 8.

కం అన విని నీవా యెవరో, యని యుంటిని
మంచికార్య మా యెను ... దకా 1. 295.

(స) ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠమైనది

కం నాకంబునయందును భూ, లోకంబున యందు
ధనములు మణులు దైత్యా, నీకంబు చేర మంచివి,
గైకొని యా చంద్రముఖిఁ గామక యిచ్చెన్.
ఉ. హరి. 1. 88.

గీ .. మంచి వనన పండుల మెనంగు, జాణలకు
మావి పండులు చవియ కావె. నీలా. 2. 31.

(గ) ఇతర పదార్థములు కలియనిది, స్వచ్ఛ
మైనది.

ఉదా. మంచిపాలు, మంచినెయ్యి మొ.

(జ) ఘనము, గొప్పది, అధికము, అత్యంతము,
మిక్కిలి

అ. మనబలంబు నందు మంచిమగల్ సాలఁ, గలిగి
యీ బలంబు గెలువ తేమి, దైవకృతము గాదె
తలఁచ జోద్యము మున్న, యెటుఁగఁ జెప్పె,
విదురుఁ డిట్లు లగుట. భాం. భీష్మ. 2. 352.

(డ) సందర్భానుసారముగ నిది పె క్కితరార్థ
ముల నిచ్చును

(చూ మంచిగందము, మంచినీళ్లు, మంచి
ముత్తెము మొ)

2 ఇది 'కనీ', 'కానీ' పదములతోఁ గూడి విజ.
యై లేస్సగా, కాగుగా, యథావిధిగా, సప్రేమ
ముగా, జనప్రియముగా, మున్నగు నర్థముల
నిచ్చును.

ఉదా. వాఁడు బ్రతికియున్న కాల మంతయు

మంచిగా వెళ్లఁ బుచ్చుకొన్నాఁడు

ఉ. మంచిగ భూరి భూసుర సమాజము నెల్లను
భక్తితోడఁ బూ, జించి యభీష్టరావములు నేసి
... భార. సభా. 1. 16.

చం. నీ, మనమున ధర్మమున్ హితము మంచిగఁ
జూచి విధించినట్లు చే, నీ నెగడువారు గాక నిమఁ
జేరిన నావద లొంద నేర్చునే. భార. ఉద్యో
3. 207.

ఉ. మానస కృత్యములే సుర సమాజ మెఱుం
గఁగఁ జాలుఁ గావునన్, మానస మెక్కడేనిఁ
జన మంచిగఁ జేసిర యేని యజ్ఞమున్ ... భార
ఆను. 5. 200.

ఉ. మంచిగ మేనయత్తలు సమాదరణం బడ
రంగఁ బెట్టి పు, త్రొంచిన మంచి భక్త్యములు ...
హర. 2. 105.

నీ. తగునాజ్ఞ సూయాణముగ నొనరించె
మంచిగ నేల నాలుగు చెఱఁగులకును. భార.
విరా. 5. 820.

మంచి కుక్క— వెట్టి యెత్తని కుక్క.

(వ్యవ.) వెట్టి కుక్కలను జంపుదురు గాని మంచి
కుక్కలను జంపరు ఇట్లే మంచి నక్క మొ.
(తౌ.)

మంచినిద్ర — గాఢ సుషుప్తి (తౌ.).

మంచి నీళ్లు — పానయోగ్య మగు తియ్యని
జలము (శ. ర.).

మంచి నూనె — శువ్వుల తైలము (తౌ.). తలం
టుకొను తైలము అని (శ. ర.)

మంచి పాము — నాగుఁబాము, త్రాఁచు (శ.
ర., తౌ.).

మంచి బంగారము — (చేత బంగారము, పూత
బంగారము, కాశి బంగారము కాని) బంగారము,
స్వర్ణము (తౌ.).

మంచి బెల్లము—చెఱుకు రసముతోఁ జేసిన బెల్లము.

మంచి ముట్టు — (మంచి + ముట్టు) శుభ వ్రద

మైన పెద్దల స్పర్శము . శుభ వ్రదమైన నూలి
పోగు.

నీ గవల ధూసంబు సంఘటియించువారును మంచి
ముట్టెడఁద యోజించువారు. శివరా. 2. 70.

మంచి ముత్తెము — శుక్తి మున్నగు నానిలో సహ
జముగాఁ బుట్టు ముత్యము (అకృత్రిమమైన
మౌక్తికము).

(స. ర.) (ఇట్లే మంచి వగడము మొ)

మంచి వాష — అధిక వర్షము (తౌ).

జ : మంచి గందము, మంచితనము, మంచిది,
మంచిదె, మంచి నీళ్ళు, మంచి మాట, మంచి
ముత్తెము, మంచివాఁడు, మంచి విరులు.

మంచిక సం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. 1. ఉన్నతాననము, కుర్చి
2. ద్రోణి.

మంచి కుందెన ఎ. (మంచి + కుందెన) వృక్ష విశే
షము ఒక జాతి చిన్న చెట్టు

నీ. వెలఁగ విషమచారి వెట్టికుందెన మంచి
కుందెన కలబంద గువ్వగుత్తి. హంస. 4. 10.

మంచి గందము ఎ. (మంచి + గందము) శ్రీచంద
నము (వృ.వి.). పానమీఁద తీసిక చందనము.

నీ మంచితావులు గ్రమ్ము మంచి గందమ్మున
నటకలి యిడియెఁ దొయ్యలి యొకర్తు, యయా.
4. 88.

మంచి గందవొడి—శ్రీచందన చూర్ణము, మంచి
గందపు గుండ.

వ తట్టు పుసుంగు వగురుసత్తును మంచి గందవొడి
చా దుదయ భాస్కరంబు లోనుగాఁ గల పరిమళ
ద్రవ్య సంభార వరంపరలును ... కూఁతునకు
నరణంబుగా నిచ్చి ... మనుచ 5 101.

మంచితనము ఎ. (మంచి+తనము) 1. యోగ్యత,
సౌభవ్యము

ఉదా అతని మంచి తనమే అతనిని గామచున్నది.

2 కలుపుగోలు తవము, సామము.

గీ మంచితవమున నీతి బోధించు వాడ, పోలెఁ
దన యుగ్ర తవమును కూలితోడి, చెలిమియును
గల్గి బలిమియుఁ దెలువఁ బంచినాఁడె మీదొర
నాచెంత నానలేక ఉ. రా. 2. 320.

3 గొప్పతనము.

ఉ ... నేఁడు నా, మంచితనంబునం బిలుకు
మాలిన నాథుని మగ్రశత్రులన్, మంచునినుండు
పోలె బరిమార్చు మహాబలుఁ జూచి భార
అశ్వ. 4 78.

(ఇట. పరాక్రమాతిశయమని భా)

మంచిది — మంచిదె ఎ. (మంచి + అది) మేలు,
జేమము, కుశలము, శుభము.

సీ. కానకా మఖమె విశ్వామిత్ర లెస్సలా కణ్వి
మంచిదియె భార్గవ శుభంబె ... వాల్మీ 1 43

ఎఱ యోగ్యము, ప్రశస్తము మొ.

ఉదా. ఆమె మిక్కిలి మంచిది, ఈ నండు మంచిది.
నీవు చేసికొనిన సంకల్పము మంచిది

అవ్వ వల్లె, సరియే. (క.) అంగీకారమును
దెల్పును.

కం మంచిది యటువలెఁ జేసెద, నం చానతి
యిచ్చె దేని యది వినిపింతున్ దళా 3. 32.
(చూ 3 31.)

కం. అని ప్రార్థించిన మంచిది, యి రాక్షసుమార
కునకు సాంగంబుగ న, మృనిశేఖరుఁ డుదేశం,
బొనరించె నమస్త విద్య లుద్యత్ప్రీతిన్ కవిరా.
2 229

(చ) బిభీషికను (భయపెట్టుటను) దెల్పును.

సీ. ఎందఁకఁ గొంచుఁ బోయెదవు మంచిది పొమ్ము
నిను ద్రావనిత్తుమే యనెడివారు. దళా. 2. 292.

మంచిదె(దే) — మంచిది. అవ్వ (మంచిది + ఎ)
వల్లె, సరియే, అంగీకారార్థకము.

అ. మంచిదే యన వల్లె యంచనంగను నివి, రెండు
సమము లగుచునుండు ... అం. భా. 3. 75

సీ మంత్రుల కెఱింగింప మంచిదే యనుటగా
కెవ్వరుఁ దెల్ప రదేమొ కాని. దళా. 2. 97.

మంచినిట్లు ఎ. 2 (మంచి + నిట్లు) పానయోగ్య
మగు జలము (శ. ర.).

మంచిమాట ఎ (మంచి + మాట) 1. సుఖాపితము,
ప్రియభాషణము.

ఉదా. పెద్దలతో సంభాషించునప్పుడు నోటి నుండి
మంచి మాటలను రానియ్య వలెను. గాని
చెడ్డమాటలు రానియఁ గూడదు.
అతనిలో నాలుగు మంచిమాట లాడి వాఁడు తన
కార్యము నెఱవేర్చు కొన్నాఁడు

2 స్నేహము, పొత్తు, సంధి

ఆ మోము చందమామతో మంచి మాటకుఁ,
దమ్ము లనుప నేకతమున కున్న తాయభారి
తామం లనంగఁ జెవిచెంత, నల్లఁ జేరి కన్ను
లమరెఁ జెరికి, కకు 3. 72.

వ్యవ ఏలాగుననో నీవు వానితో మంచి మాట చేసి
కొనుము

మంచిమాటచేసికొను — భోజనము చేయు

వ్యవ. మంచిమాట చేసికొని మఱియూరికి వెళ్లు.

మంచిముత్యము ఎ. (✓మంచి) అకృత్రిమ మౌక్తి
కము (శ. ర.).

మంచి(చె)య ఎ. (సం. మంచః. క. మంచికె)
జొన్నచేలు మున్నగునవి కాచుట కొఱకుఁ గూర్పుం
డుటకై యెత్తుగా వేయుచేప్పరము, అంప

సీ. రంభముపైఁ గనుపించుతిదేవి యన జొన్నచేను
గాచుటకు మంచియ వనించు ... శుక. 2. 410.

సీ అతను సారిభ్య కృద్రతిరేఖ మంచెనై నడి
లించు రొదఁ జిల్కవడవు పర్య ... అము. 4. 183.

మంచివాఁడు. ఎఱ. (✓మంచి) సజ్జనుఁడు.

సీ ... మంచివాఁడు సనువు మంచిసాదు, వన,
సజ్జనుఁ డొప్పు ... అం. భా. 2. 170.

మంచి విరులు ఎ. 2. (✓మంచి) ధాన్యవిశేషము.
ఒక జాతి వడ్డు.

వ సుఖభోగులు సన్నమాదులు గొరవంక రాజు
నాలు కాటుకి రేకులు ముంగురు మొటికలు
వసుపుముద్దలు మంచివిరులు రంభచెక్కిళ్లు.
ప్రబంధ 112

మంచు¹ ఎ (క మంజు త మంజు) 1. హిమము,
పుహినము (దీని భేదములు. గడ్డమంచు, నీటి
మంచు, పొగమంచు)

సీ తో యజ్ఞదళముల తుది మంచే దొరంగెడు గతిఁ
గన్నుగన నశ్రుకణము లురుల ... భార విరా
2 198

సీ మంచులవ్వల మించు మండెంగమడుపులు పొరలి
తెట్టువ గట్టుమరువు లయ్యె .. నైష 8 124.

2 ఊష్ణము, ఆవిరి, లలాటప్రవర్షర్మతోయము
దండకము .. దంప్తాస్ఫులింగంబులం జయ్యి
చుయ్యించు మంచుబొగ ల్పుట్టఁగా ... దళా
4, 232

3 శీతకాలము, శిశిరముతువు

చం చెట్లు వట్టి మనుప్రాతదళమ్ములతోడఁ దోలె
నా, మనిదొర మంచేరాజు మడిమంచగఁ గోయిల
గంట మ్రోయగన్ మనుచ 8 236.

గీ. తద్రతిఁ గాగఁ జలికాలఁ దన్ని మంచు,
పాండురాంగుండు విడిచి పోత్రదికి మరుండు ...
అము 5 141.

జ . మంచుగొండ, మంచుక, మంచుకారు, మంచు
గుబ్బలి, మంచుగొను, మంచుతోడు, మంచుతటి,
మంచువేల్పు. మంచై పోవు

మంచు²—మనుచు మన్ను, వ.శ్రీ. ($\sqrt{\text{మను}}$) మనఁ
జేయు. 1. అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి పోషించు

ఉ. మంచి తనేకయాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి
విప్రులన్ ... భార ఆది 2 202.

2 రక్షించు, కాపాడు.

గీ. అంచు నను మంచు వేడుక నాన తిచ్చి ...
దళా. 1. 175

3. ప్రోదిచేయు, పెంచు.

చం అశ్రుమరందనర్ష మహిమాతికయమ్మున
సప్తలాద్యమం, దలతల మంచుపొన్నగమి చా
ర్కొను పందిరికింద వేడికం, దలతల మంచు
మించు సుమనవర్మరజంబులఁ దాల్చి తారలం,
దలతలమంచు నొప్పెడు కనత్కలికాతతి మ్రుగ్గు
వెట్టుచున్. చంద్రి. 4. 80

4. మన్నించు, గౌరవించు

చం. ఇతనికిఁ గూర్చు దేని ధన మిత్తు రభిష్టములైన
కార్యముల్, మతి నొనరింతు రిష్టుఁడని మఁతురు
గాక మహాత్ములైన భూ, పర్వయు విప్ర
ముఖ్యుల సభన్ . భార సభా 2. 10.

మంచు:గొండ. ఎ (మంచు¹ + కొండ) హిమగిరి,
హిమవత్సర్వతము.

కా మంచుగొండ యనుంగుఁ బెండ్లికొడుకున్త
ధ్యాహ్న కాలంబు నేవించున్ ... హర 7 38
కం ..మంచుం గొండమతం బూజనీయఁ గోర్కులు
నిండున్. ... భీమ 8. 78

మ .. ఇమ్మంచుగొం, డకు రాఁ తెల్లునె బుద్ధి
జాడ్యజనితోనాడు ల్లిదా శ్రోత్రియుల్ మనుచ.
2 18

ఇట్లే మంచుగట్టు, మంచుగుబ్బలి, మంచుమల మొ.
గీ కనకకళిపుండు ధీరుండు గమకఁ గడఁగి, తపము
నేయంగఁ దొడఁగె నాతపమునేతు, మంచు నెంచక
గలదని మంచుగట్టు, దారి తారితకుధర మదారిలి
మర. దళా. 4. 24

గీ. మంచు గుబ్బలిరాజుకుమారిఁ గూడి, వేలుపుల
పెద్ద జముదెన వెండికొండఁ, దమ్ముఁ దెలిసినవానికి
వన్ని దెసలఁ, దాన యగురితి బహువేషధారి
యగుచు కాళ. 1 101.

మంచుగొండచూలి — పార్వతీదేవి.

ఆ. గొడుగు వట్టి వటువు కుట్టుఁడై చనియెను,
కూలి మంచుకొండ చూలికడు ... వీర. 2. 249.

మంచుమలవట్టి—పార్వతి.

సీ. చెలికత్తె యగు మంచుమలవట్టి పోరామి గీలు
కొల్పిన రాయగేస్తురాలు ... ప్రబంధ. 2.

మంచుక వి. (మంచు¹ + ఉక - స్వాధ్యమున)

ఉ. మాలి శరంబు లొక్కమొగి మంచుక గప్పిన
మాడ్కి గప్పడున్, గూలంగనేనెవాని రథ ఘోట
ములన్ హరి ... నిర్వ. 3. 28.

మంచుకారు వి. (మంచు¹ + కారు¹) హేమంత
ఋతువు

సీ మంచుకా రసంగ హేమంతర్తు వగు ... ఆం.
భా. 1 88

మంచుగొను ఆ. ౨. (మంచు¹ + కొను) మంచు
కప్పినది యగు.

చం. వనజము తెల్ల మంచుగొని వాడినచో నొక
పువ్వు నిల్పినం ... కు. సం 8. 785.

మంచు(మం)జోడు వి (మంచు¹ + జోడు)
చంద్రుడు.

మ. కుకమా నల్కు కళంకు గన్నదనిమంచుం జోడు
నందంతె నె, మొక్కమా ... ఉ. హరిశ్చ 2. 44.

మంచుతటి వి (మంచు¹ + తటి) హేమంత ఋతువు
(శ. ర.).

మంచువేల్పు వి. (మంచు¹ + వేల్పు) హిమకరుడు,
చంద్రుడు.

గీ ముంచె మంచుల మించుల మంచువేల్పు, కలిసె
వికృతాకృతులను రాక్షసచయంబు. శ్రీరం.
మా 4. 97.

మంచై (చేయి)పోవు ఆ. ౨. (మంచు¹ + ఐ +
పోవు) మంచువలె విరిసిపోవు, తొలంగి పోవు.

కా. గాయత్రీజప మాచరింప కుభ సాకల్యంబు
సిద్ధించు వా, క్కాయాది ప్రభవోగ్రపాప మడంగుం
గై వశ్యమున్ వచ్చు డీ, ధ్వాయుష్యంబు లభించు
రోగములు మంచై పోవు నే మంత్రముల్, గాయత్రీ
షరనాయుతాంశసమముల్ గా లేవు ధీరోత్తమా.
జాన్నానీ. 3. 59.

ద్వి. పండితారాధ్యులఁ బ్రస్తుతించినను, మండెడి
దావాగ్ని మంచయిపోవు పండితా వీణా 2
పా. 2 వం

మంజరము సం. వి. అ న. 1 పుష్పగుచ్ఛము,
పూలగుత్తి. 2. మౌక్తికము, ముత్తెము. 3. తిలక
వృక్షము.

మంజరి సం. వి. అ ఈ. శ్రీ. 1. పల్లవాంకురము,
లేత చిగురు, వేపరెమ్మ. 2. పూలగుత్తి.
3. మౌక్తికము, ముత్తెము 4. లత, తీగె.
5. తులసి (వృ.వి.). 6. తిలకలత 7. (చూడ) ఒకా
నొక వృక్షము. 8. తెల్లగగ్గెం (వృ.వి) (వై ని.)

మంజరీక సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఒకజాతి పరిమళించు
తులసి (వృ వి)

మంజరీనామము. సం. వి. అ పుం. చేతనము, నీటి
ప్రబలి (వృ. వి.)

మంజేలి వి (కం. మంజళ త మంజల్.) 1.
పసుపు, హరిద్ర.

వ. అవరంజి నక్కులవలె రంజిల్లు మంజేలికాపు
రూపుచెక్కులు .. ప్రబం. 78

2 ఎట్టనిమన్ను, తిరుమార్గము

ద్వి అరచందుగునికి విందైన నెన్నొసల, నన్నపు
రేఖ మంజలికాపుతోడఁ, దిన్నని తెలిగిరు తిరు
నాను మమరఁ ... ద్వి. పరమ. 3. 192
పా. 13 వం.

మంజేన — మందన (నం మంజూపా, ప్రా.
మంజూసా.) మందనము, పెట్టె

ఆ. సూతుఁ డరుగురెంచి చూచి రత్న, పుంజభరిత
మైన మంజనలో నున్న, కొడుకు దానితోన
కొమచు వచ్చి. భార. ఆది. 5. 31, 30

మంజోడి (లి) వి. (క మంజాడి. త. మంజాళి.) బంగా
రము రత్నములు మున్నగు వానిని దూచుట.
కుపయోగించు నెట్టిగింజలు గల గురువెండ్రెట్టు.
వజ్రప్రమాణ విశేషము, వజ్రముల యెత్తు (త్రా.).
వజ్రముల తూనిక (శ. ర.).

సీ. పాలుచును వజ్రంబు మూలరా లన ... మం
జాడి వాడత్రమాణమొప్పు... ఆం. భా. 2. 278.

మంజీ సం. వి. అ ఈ. శ్రీ. 1. పూలగుత్తి (త్రి ని.)
2. అడు మేక (వై.ని.).

మంజీక సం వి అ శ్రీ. వేళ్య, లంకె.

మంజీటి వి మంజీష్ట (వృ. వి) (శ. ర.).

మంజీడి. వి (సం మాంజీష్టమ్, బ. మంజీడులు, మంజీకులు, మంజీళ్లు)

1. మాంజీష్టవర్ణము, ఎఱుపుమించిన పసుపు వన్నె.

గీ. మదతపసిమిడిగింఁజెముల్ మంజీడిజిగి, దోమ తెరిమంచేములు హసంతులుజవాది, యగలుసిరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడచె, జీలి నెలలు తద్వ ధూకుచళరణుఁ డగుచు. కళా. 7 181.

గీ. . . అంబరంబు, తనకు దిక్పద్మనయన లెత్తిన మెఱుంగు, లడరు మంజీడివన్నె యుల్లడ యనంగఁ, దనర నొయ్యనఁ గుండినమునకుఁ జనియె. చంద్ర. 5. 20.

సీ. నడిముక్కు మీఁద సన్నపు నాభినామంబు నడుమ మంజీడి కాలి నిడుదరేక,

గీ పూని నిక్కంపు దాసరిసానివోలె, విప్రనారా యణారామవీధిఁ జొచ్చె. వైజ. 2 54.

2. చిత్రవర్ణవస్త్రము, వివిధవర్ణములు గల బట్ట (ఈశ్వరుని వర్ణనము)

సీ. బలుమంచుఁగంతాల బలిసి రాఁ జుట్టిన క్రొత్త మంజీడితాగుఁ గొఱఁత నేసి ...

గీ. తొడలఁ బొడఁతతోలు ... ఉ. హరి. 2. 171.

సీ. మక్కళించిన తావు మంజీళ్ల పెందెర లుంగరం బులు బట్టి యొత్తువారు. నైష. 8. 108.

(మంజీళ్లు—చిత్రవస్త్రముల — అని వాఖ్య..)

గీ. జిలుగు వన్నెలు మంజీళ్లు చిలుకచాలు, మొదలు గాఁగను జదివించి రడను వేచి, యనుఁగు లగు నేల తేండ్లు యయాతి కవుడు. యయా. 4. 120.

3. ఎఱుపు మించిన పసుపువన్నె గల వస్త్రము, మాంజీష్టము.

సీ ... మాంజీష్టము మెఱఁగును మంజీడి యన ... అం. భా. 2. 154.

4 నీలవర్ణవస్త్రము.

సీ వృష్టిగా శుద్ధాంబువేడి మజ్జన మార్చి శిఖరి మేఘముగ మంజీడి ఘటించి ... పాండు 2 109.

విజ. 1. చిత్రవర్ణము గలది

కం. అచ్చట నచ్చట నిడుపుగ, విచ్చినఁ గును మాస్త్ర కాస్త్ర వేదుల మనముల్, మెచ్చించుఁ దెరలమం జిడి, పచ్చడములు చతురశీతి బంధంబుల లోన్ నైష. 7 155.

2. ఎఱుపు మించిన పసుపువన్నె గలది

సీ. మంజీడి మొకమాలు మార్దావళంబులు ములుక పూవన్నెలు ముత్తెనరులు ధనా. 3 28

మంజీ (జీ) ఫల సం. వి అ స్త్రీ కదళి, అరటి చెట్టు (శ్రీ. ని.)

మంజీమ సం. వి. న్ ఫం. మనోజ్ఞత, అందము.

మంజీష్ట సం వి. అ. శ్రీ మంజీడి, వికస (వృ. వి).

మంజీష్టామేహము సం. వి. అ ఫం మూత్రరోగ భేదము.

మంజీష్టారాగము సం వి అ ఫం 1. మంజీష్టాలక మండి తీయునెఱ్ఱనిరంగు (ఇది మిక్కిలి కాంతి మంతముగ నుండును. ఈ రంగువేసిన బట్టలు వెలిసిపోవు.).

2. మంజీష్టావర్ణమువలె స్థిరముగాను స్ఫుటము గాను నుండు పూర్వానురాగభేదము. శ్రవణ దర్శనములవలన నాయుకానాయకుల హృదయము లలో జనించి కలయికకుఁ జూర్వమందు వారి కనుభూత మగు దళావిశేషము పూర్వానురాగ మనఁబడును. (ఇది నీలీరాగము, కుసుంభరాగము, మంజీష్టారాగము. అని త్రివిధము. చూ. కుసుంభ రాగము).

మంజీరము సం. వి. అ. ఫం. వ. 1 నూపురము, అందె 2. దధిమథనదండబంధస్తంభము, చేల్ల రాడు.

మంజుగమన సం. వి. అ. శ్రీ. 1. హంసి, అంచే (రా. ని.).

మంజుషాష సం. వి అ శ్రీ. శ్రావ్యమైవ ధ్వనిగలది. ఒకానొక యప్పురన.

మంజునాథి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. సుందరి యగుస్త్రీ.
2. దుర్గాదేవి. 3. ఇంద్రభార్యయగు శచీదేవి.
(విలియమ్స్).

మంజుపాతకుడు నం. ఎ. (అ. తి. తి. అ.) స్తోత్ర
పాఠకుడు

ఎ. అ. పుం. శుకము (రా. ని.).

మంజుప్రాణుడు నం. ఎ. అ. పుం. బ్రహ్మ.

మంజుభాషి నం. ఎ. (న. బి. న.) శ్రావ్యముగా
మాటాడువాడు.

మంజుభాషిణి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. (ఛంద.) వృత్త
భేదము.

మంజుభాషిణి. ఇర వొందుచుండు సజ్జ లిబ్బడింపఁ బల్,
మరు గాప్తి ధాతృయతి మంజుభాషిణి ...
అప్ప 220. పా.

మంజులము నం. ఎ. (అ. అ. అ.) మనోజ్ఞము,
అందమైనది, శ్రావ్యమైనది ఎ. అ. పుం. నీరుకోడి
లోని యొకజాతి, దాత్యాహము

అ. న. 1. పాఠరిల్లు. 2. కూపము, నూయి.
3. చిత్రీకృత మగుట. 4. జలాంచలము (కే. ని.).

మంజువు నం. ఎ. (అ.) మనోజ్ఞము. మనోహర
మైనది అందమైనది

మంజుష నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. పేటిక, పెట్టె.
2. మంజిష్ఠ, చిరువేరు వంటి చోయ వేరు. 3. శిల,
రాయి. 4. పురము (వై. ని.).

మంట ఎ (4మండు) 1. జ్వాల, వహ్నిశిఖ,

ఉ. మంటయుఁబోని శాత్రవసమాజము నిండుక
యేని శంక లేకంటఁగఁ దాడి ... భార విరా.
3. 222.

చ. ... శార్ఙ్గిలో, బెనఁగుట మంటలో మిడుత
బీరము నూపుట గాదె దుర్మతి. ఉ. హరి. 3. 14.

చ. తొడిఁబడఁ బాటి వై కుటికి ధూర్జటి కంటి
కడిందిమంటలో, నడపొడ గానరాక తెగటాటియు
...మనుచ, 3. 48.

2 ఈర్ష్యాదులచే తాపరూపముగా కలుగు చిత్త
వికారము, ద్వేషము.

గీ పావకుండును గపటంపు భూవరుండు, దమ్ముఁ
గడుఁ జేరి మందెమేలమ్ము తోడ, నున్నవారికిఁ
గీడు సేయుదురు వారి, కంచిత స్నేహమున మంట
లధికమగును వి. పు. 7. 105

పావకపక్షమున 'చేమురుచే జ్వాల లెక్కువగును'
అని అర్థము కోపము అని శ. ర.

3. కినుక, కోపము

సీ. తీర్థయాత్రా పరాధీనులఁ గనుఁగొన్న మరి
నెన్నఁడును లేనిమంట పుట్టు...నిరం. 2. 25

ద్వి. ఈచేన లిచ్చన నినకులాధీశ, మాచిత్తిమున
నున్నమంట చల్లారు. ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
1320 వం.

4. కాలుటవలనఁ గలుగు చుఱుక్కుమను చొప్పి,
అట్టిపాద.

(వ్యవ) ¹. కుఱుపు మంట యెత్తుచున్నది 2. ఆ
పిల్లకు ఒళ్లు కాలి మంట లెత్తుచున్నది 3. దుర్మా
ర్గునిఁ జూచిన నా కొళ్లు మంట.

మంటఁగలియు. అ. ౧౩. (మంటన్ + కలియు) దగ్ధ
మగు, చెడు, నశించు

సీ. అగ్రహారములు నామావళిప్తము లయ్యె
మాన్యంబు లన్నియు మంటఁగలిసె... రామలిం.
89.

మంటఁ(ల)గలుపు న ౧౩ (4మంట గలియు)
దగ్ధముచేయు, నశింపఁజేయు, చెఱుచు.

సీ. మంటలఁగలుపుదు మన్మథుశరములు వేగ
నచ్చేటి కేగి విభుని దెస్తు కలు. శ. సరి.

మంటకము నం. ఎ. అ. పుం. భక్ష్యవిశేషము,
మండెగ (శ. ర).

మంటచేమురు ఎ. (మంట + చేమురు) ఎఱ్ఱగాఁ గాలిన
గరిఁబెలోఁ బోయఁగా మండెడు చేమురు (శ. ర.).
ఇట్లే, మంటనేయి మొ.

మంటపము ఎ (నం. మంటపః ౩. మండప.)

1. దేవతావిగ్రహము లుంచుటకై చుట్టును దెఱవిగ
మండునట్లు స్తంభములమీదఁ గట్టిన కట్టడము.
చవికె

గీ. మంటపం బన మండపాహ్వయ మగు భవ,
అం. భా. 2. 16.

2. ప్రతాదిశుభకర్మలందు క్రొత్తబట్ట వలుచి
వియ్యము పోసి నవగ్రహదిదేవతల నారాధించు
వట్టు

(వ్యవ.) లక్షవర్తి వ్రతమునకు మంటపములు పోసి
నారు.

3. చోవడి, సభాభవనము.

(కొండలు కవులు దీనిని సంస్కృతపదముగా వాడి
యున్నారు.)

సీ. చిత్తరాకుదిండ్రపల్లవ మంట కెనగు పల్లవ
మంటవమున నిర్వంగ నునిచి . ఛందో 4. 191.

మంటపి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. శుద్రోపోదశి, చిన్నమట్టు
బచ్చలి (వాచ.).

మంటమారి విజ. (మంట+మారి) 1. జ్వలనశీలుడు,
మండెడుస్వభావముగలవాడు.

మ. రవిః దీప్రద్యుతి యంద్రు పావకుని నేత్రామం
టమారంద్రు వా, రివిధంబుల్ పెనువంజ క్రింది
దివియల్ రేరాజనిన్నెన్నుచో. చంద్రా 5 78.
(‘నారా మంటమారంద్రు’ వ్రాతముద్రిత
వ్రతి పా)

2 కోవస్వభావము కలవాడు

ఉ. ... ఎన్నిచెప్పినం, జెప్పుము కమ్మక్రొవ్విరుల
సెజ్జవయిన్ నినుఁగూడి యుండలే, నప్పుడె మంట
మారి కునుమాస్తుఁడు నన్ బ్రదుకంగనిచ్చునే
వి పు. 2 229.

గీ అనుచు ననవంటిపెనుదంట నాడరాని, గెంట
సము లాడి మఱియు నమ్మంటమారి, గలయ
నెక్కించుకొని వచ్చుమలయనగళు, జంగ విషడిగ్గ
పవనువై జేలము వొడమ. పసు. 4 44

మంటమారితనము ఎ. (√మంటమారి) కాల్పివేయు
స్వభావము, కోవము.

ద్వి. ...నీకంటి, మంట నెండటి మున్ను మడి
యించినావో. మంటమారితనంబు మోనికిం దగునె.
ప్రభు. 3. 86 పా. 11 పం.

సీ మంటమారితనంబు మౌనికిఁ దగ వౌనె
య్యుర్విలో నీవంటియోగి కలఁడె ప్రభు. 3. 40
పా. 27 పం.

మంటిగూండ్లు ఎ. బ. (మన్ను¹+గుళ్లు) బాల క్రితా
విశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిట్టుగానుగత్రిప్పుళ్లు గుట్టు
పెక్కుడు మంటిగూండ్లు ... హంస. 3 146

మంటితిండి ఎ (మన్ను¹+తిండి) తేలు, వృత్తికము.

గీ. .. ములుపుర్దు మంటితిండి, తే లనఁగ వృత్తి
కంబు వర్తిల్లు. ... సాం. ని నానా. 83.

మంటినూనె ఎ. (మన్ను¹+నూనె) మృత్తికనుండి
తీసెడు ఒక విధమైన చేమురు (శ. ర. మట్టినూనె
అని వాడుక.)

మంతము సం. ఎ. అ. పుం. వండిన తీయని శత్య
విశేషము, పక్వముచేసిన భక్ష్యవిశేషము (రా.ని.).

మండ ఎ 1. విరివిగానుండు కమ్మ, వితతశాఖ.

గీ ... మండ యనంగను వితతశాఖ, పరగును ...
అం. భా. 2. 86

...తనకు ననము వెరుగ వెట్టిమట్లతో నఖడ్డ
తతద్యుతిదీప మమం నిచ్చె విమలకమల నేత్రి.

దా. భా. 1007.

(వెండిమండ—వెండితోఁజేసిన పెద్దకొమ్మ.) శాఖ
అని(శ. ర).

2. శాఖనుండి బయలుదేలుకాల, ఉపశాఖ.

వ. ... తమతమకట్టిన మోటుకత్తులనొందొండ
ఖండితంబు లగు మండగల కంపమండలు ద్రోచి...
మనుచ. 4 87

మండ² ఎ. (√మండు) 1. తప్తలోహము.

సీ. మనుడప్తలోహాభ్యమండనంగ ... అం భా.
2 275.

2. వేపుడుచేట్టి (త్రా.). 3. వేపుడుకుచ్చు
(శ. ర.).

మండ³ ఎ. 1. చీలమండ, గుల్ఫము. (శ. ర.) 2.
మణిబంధము, మనికట్టు.

(వ్యవ.) 1. వాడు మండ మునుగ మట్టిగ పోసి

కొనును. 2. నా వస్తువులు కాకిన మండలు విలు
గఁగొట్టెదను

జ. మండవాయి, మండటము, మండాడు.

మండ నం వి అ. శ్రీ. 1. సారాయి, మర, 2. ఆమ
లకి, ఉసిరికచెట్టు (మే. ని)

మండకంచము వి. (మండ²+కంచము)

అంచుకట్టిన కంచము. (శ. ర, శ్రా.). అంచులేని
కంచము. అకుకంచము. (వా.)

మండకము నం. వి అ. శ్రం. 1. విష్ణుభేదము, ఒక
రకపు వేచినపిండి, మండిగె.

2. పలుచనిరొట్టై లేక భక్ష్యము. 3. (నంగీ)
గీతాంగ విశేషము. 4. మాధవీలత (కల్ప).

మండనము నం విజ (అ అ. అ) అలంకరించునది
వి. అ. న. 1 అలంకరించుట 2. అలంకారము

మండపకము నం. వి. అ. శ్రం. 1. చిన్నమండపము,
చిన్నకాల. 2. చిన్నగుడారము, చిన్నదేరా

మండపప్పు వి. (మండ²+పప్పు.) వేపుడు పప్పు.
సీ. లడ్డుపంబులు చక్కిలాలు మోరుండలు ఖండంబు
చలిమిడి మండపప్పు. గీ. లు ... వార 3. 55.

మండపము నం. వి. అ. శ్రం. న. 1. వివాహాది
కార్యములయందుఁ దాత్కాలికోపయోగమునకై
వేయఁబడిన గోడలులేని చోవడి, చవికె (వివాహ
మండపము మొ.).

2. గుడారము, దేరా. 3. పొదరిల్లు (లతా
మండపము.). 4. దేవతా విగ్రహము లుంచుటకై
చుట్టును దెఱపిగ నుండునట్లు స్తంభములమీదఁ
గట్టిన కట్టడము.

మండపి నం. వి. శ. శ్రీ చిన్నమండపము.

గీ. గర్భమండపిఁ కడిగిన కలఁకజలము ...
అము. 3. 8.

మండపీఠిక నం. వి అ. శ్రీ. దిగ్భుగ్ధము, రెండు
దిక్కుల నముదాయము (నై ని.).

మండ (డా) ము వి. (శ మండా.) చేపలను
లను బొడుచు చిల్లకొలి (శ. ర.).

మండము నం. వి అ. శ్రం. న 1. ద్రవపదార్థముల
పైఁ చేలిన మసటు, నేయి మొదలగుదాని
పైఁ చేలిన తెట్టె, 2 గంజి, 3 పెరుగుమీఁది
మీఁగడ. 4. పంచమాష పరిమితోర్ధ్వమానము

శ్రం 1. అలంకారము. భూష. 2. కప్ప (కల్ప.).
3 ఆముదపుఁజెట్టు 4. ఆమలకి, ఉసిరిక (వృ. వి.)
(మే. ని.). 5 రశ్మి. కిరణము (కే. ని).

మండయంతము నం వి (అ శ్రం) అలంకారము,
నగ.

2. ఆహారము, భోజనము (కల్ప.). 3 (శ్రీ.)
సమాజము (కల్ప)

మండయంతి నం వి ఈ శ్రీ. ఆఁడుది. శ్రీ.

మండయంతుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ)

1 నాటక మాడువాఁడు, నటుఁడు 2 విక్త
పాలుఁడు, ధనమును రక్షించువాఁడు.

అ శ్రం. 1 అద్దము. 2 అన్నము.

మండలితము నం వి. అ. న. 1. వలయము.
2. బింబము. 3. జిల్లా, దేశభాగము. 4. సమూహము,
గుంపు 5. వలయాకారమగు వ్యూహము, గుండ్ర
ముగా నై నికుల నేర్పఱుచుట. 6. గుండ్రనిమచ్చలు
గల తెల్ల బుష్పము 7. అద్దము. శ్రం. కుక్క

మండలిపత్రిక నం. వి. అ. శ్రీ రక్తపున్నవ, ఎఱ్ఱ
గలిజేరు (వృ. వి.) (రా. ని.).

మండలి పుచ్చకము నం. వి. అ శ్రం కీటవిశేషము

మండలిము నం. వి. అ. న 1. పరివేషము

2. దేశము. 3. కుష్ఠము 4 విలుకాఁడు రెండు
కొల్లితో మండలాకారముగా నిల్పుట. 5 పన్ని
ద్దలురాజులు. శ్రం. 1. సమూహము 2. పలయా
కారముగా దీర్చిన యొక వ్యూహము. 3. కుక్క.

శ్రం. శ్రీ న సూర్యచంద్రాదుల బింబము
(శ ర.).

మండలాగ్రము నం విజ (అ. అ. అ.) గుండ్రని
తుదగలది.

వి. అ శ్రం ఖడ్గము, కత్తి.

మండలి నం విజ (నో నీ. నో.) 1. పలయాకార
ముగా నేర్పడినది; చుట్టకాఁ జుట్టఁబడినది. 2. ఒక
దేశమును నేలునది.

వి. నౌ ఫం. 1. సర్వవిశేషము, గోనసము. 2. సర్పము. 3. పిల్లి. 4. మంచము 5. కుక్క. 6. సూర్యుడు. 7. మట్టిచెట్టు, వటవృక్షము. 8. జిల్లాయుక్క లేక చేశభాగముయొక్క పాల కుడు, ఏలిక

ఈ శ్రీ. 1. దూర్య, గణిక (వృ. వి). 2. సమూహము. 3. బింబము. 4. సర్పభేదము. 5. ఆవలి వరుస (కే. ని.).

మండలికుడు నం. వి అ. ఫం. మండలము (చేశము లోని కొంతభాగము)నకు అధిపతి (చూ. కాముడి 5. 2. 115. సూత్రము మత్స్యర్థియములో.)

నీ ద్రవిడమండలికు లందఱు దక్క గెలిచి... దశ. కు. 1. 18.

(దక్కనేలే. అని వావిళ్లప్రతి. ఆ ని., విలియములు “మాండలికః” అను రూపమే గ్రహించి నారు ఇట “మాండలికు లందఱు” అన్నను ఛందో భంగము కాదు. ఐనను రెండు ముద్రితప్రతులందును పదము హ్రస్వాదిగానే యున్నది)

మండలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వలయాకార ముగాఁ జేయఁబడినది. గుండ్రముగా జేయఁబడినది.

మండలేశ్వరుడు నం. వి. అ. ఫం. అధీశ్వరసార్వ భౌములకంఠై నితరుడైన రాజు (శ. ర.).

మండవాయి వి. (మండ³+వాయి.) గుల్ఫవాయు వను రోగవిశేషము, చీలమండలయందు గలుగు వాతరోగము.

గీ మండవాయి యన స్థల్పమారుత మగు... ఆం. భా. 2. 125

మండహారకుడు నం. వి. అ. ఫం. కల్లు అమ్ము వాడు. కొండికుడు.

మండాటము వి (√మండాడు. శ. మఱ్ఱాటం.) బతి మాలుట, దైన్యముతో యాచించుట

వ. అమృతంబునై నాశ మరలం ద్రిప్పుచు బెబ్బులులరితి రొప్పుచు నొండొరులం దెప్పుచు నింక మండాటంబులు బండాటంబులు వృథా కొండాటంబులు మాని కార్యంబులు పూని... వి. 2. 76.

మండాడు న. శ్రీ. (మండ³+అడు. శ. మఱ్ఱాడు.) అర్థించు కోరు.

(క) దైన్యముతో యాచించు. బతిమాలు.

క మగనియెడ రోసి తమి న, మృగువయె నను వలచి వచ్చి మండాడినచోఁ, దగులువడితి. శ. కాం. 4. 188. (బ్రా. పా.)

(చ) అతి ప్రార్థనలచే బీడించు

క దండక మను కానకుఁ జీని. యుండఁగ రావణుని చెలియ లోగిఁ గలయికఁ, దండకు రా లక్ష్యుణుఁ డది, మండాడఁగ ముక్కుసెవుల మనుకువ మాస్పెన్. యయా. 3. 18

మండి(డి)వి (శ. మండికీ. శ. మండి) 1 యుద్ధ సమయములయందు యోధులు నిలుచుండు విధములలో నొకటి.

(“ఒకకాలు నేల మోకరించుట” (శ. ర. ‘ఆలిభ పాదము’ బ్రా.)

2. మల్ల బంధవిశేషము

వ. మండి దాఁకించియు.. ఉ. హరి. 3. 70.

3. మల్ల విద్యావిశేషము, ఒకవిధమైనసాము.

నీ. కన్నాతలు పుటము ల్గస్తాలు మండిలు దాకాలు డికిలు దంతములును, లాఁగు లనంగమ రాజిల్లుఁ దద్దెర, నామధేయంబు లెన్నంగఁ గొన్ని ... ఆం. భా. 2. 207.

జ: మండిగాలు, మండివెట్టు

మండి నం. వి. ఈ. శ్రీ. — మంటిక

మండింమే న. శ్రీ. (√మండు.) 1. మండునట్లుచేయు. ప్రజ్వలించఁజేయు.

(వ్యవ.) విననకట్టుతో వినరి నివృ చేక్కఁగా మండింపుము.

2. కాల్పు

నీ కడుపు మండించునాఁకటిచ్చునెగ దాఁకి గవర నై యున్న కల్గవలవారు ... నైష. 7. 58

3. మాఁడుచు, తపింపజేయు, మిక్కిలి బాధించు.

వ. ... అతికరోర జతరతుధాగ్ని కాపంబునకుఁ దోడుగఁ దవన ప్రచండ కిరణకాండ ప్రకాండంబులు నెత్తి మండింప ... భీమ. 2. 101.

మండిక నం. వి. అ. శ్రీ. అన్నమునుండి తీసిన కల్లు. (వై. ని.)

మండిగండ్రలు ఎ. బ. ధాన్యవిశేషము, ఒకవిధ మగు పడ్లు (క. ర.).

మండిగము ఎ. (శ. మండాంగి) వాకిటక్రింద వడ్డుగా నమర్చినకొయ్య, గడపక్రింది త్రొక్కుడుకమ్మి, అట్టిశిల (క. ర.).

మండిగాలు ఎ. (√మండి) మండి యేర్పడునట్లుగా నుంచినకాలు

వ. ... గెలుపుగాయంబులఁ బడియుండియు మండిగా లిడుకొని కైదువులు జేడిపించుకొనుచు రా'రాకారంబున నున్నవారును కువల 2 148 నీ మండిగాలిడి దంతకుండాగ్రహతిఁ జించి జలధ రాంభముఁ గరుల్ చేల్లులాడ... మనుచ. 5. 44

మండితము సం ఎఱ (అ అ అ.) అలంకరింపఁబడినది.

మండిపడు అ క్రి (మండి+పడు, స్వార్థమున)

1. కాలిపోవు, ప్రజ్వలించు

క. కే తెరియు నొడలు దడివినఁ, గోలంబక మూర్పు లేశిలుల మండిపడున్, చాళుక్య విభునిఁ జూచిన, కాలికవరికావ మెన్నఁ బని లే దింకన్, కావ్యా. 1 118.

(‘కోలంబము లూర్పులేశిలుల మండిపడున్’ అని ముద్రి. పా.)

2. కనలు, మిక్కిలి కోపించు.

మ. మహిషుం డప్పుడు జన్మభూమిఁ దనకుం ద్రా వై నబిల్వరు యజ్ఞహరుం జేంపినఁ జూచి మండి పడి దోస్తంభంబునం ద్రిప్పి దు, స్సహభంగిన్ గద వై వ ... నరాహ 11. 107.

కం. కొనరువగమాట లలుకలుఁ, గుసిగుంపులు తిట్లు మోరికొట్టులు జూరుం, డనమమఖంబుగఁ గై కొను, బసవె ద్దగుమగఁడు మండిపడుఁ గునుమాంగీ. శుక. 1. 441.

వ. ... మండిపడి చండి సకలవిద్యావిచక్షణులైన భూసురాధ్యక్షుల నికాసమయంబు నందక్షణియించి ...తై. భా. 4. 97.

మండియ¹ ఎ. - మండె,

మండియ² వి (క మండి) దుకాణమునకై వేసినపాక నీ గుళ్లు మండియలును గూడారములును బంద

ళ్లును గలయ నెత్తించువారు ... కు సం. 11 800

(మండియ - చౌవడి. అని వ్యాఖ్య).

మండిలూటి ఎ. పైకి పొటమరింపక లోపల నణఁగి యుండు వ్రణము.

నీ మండిలూటి యనంగ మర్మవ్రణం బొప్పు . ఆం భా 2. 130.

మండివెట్టు అ. క్రి. (√మండి) 1 ఒక కాలు మోఁక జించియుండు, అలిథపాదమున నుండు

వ ఇవ్విధంబున విసరి నేలతో వ్రేసి వీపున మండి. వెట్టిన .. భార విరా. 2. 18.

(ఇట మోఁకాలితో నొక్కు అని తాత్పర్యము.) 2. మండిమీద నుండు

వ. .. బిఱబిఱ గదాదండంబులు ద్రిప్పుచు మండలత్రమణంబులఁ బరిత్రమించుచు దిట్టతనంబు నెట్టుకొన మండివెట్టుచు వెట్టుగా వ్రేయువ్రేటుల కొగ్గినటువలె నుండి ... ఉ. రా 3. 248

మండు అ. క్రి (శ. మండెరి) 1. ప్రజ్వలించు, ప్రకాశించు, వెలుగు

క. ఎండినయడవిన్ దరికొని, మండెడు కార్పిచ్చు మాడ్కి మూరిమనఁగిన, ట్లాండొండ నేచి హయవే, దండన్యండన పదాతితతిఁ బొడవడచెన్. భార. భీష్మ 1. 294.

గీ. అరుగుచుండురాఁ దొకచో దవానలంబు, గ తైదిరికాననం జెల్లముట్టి మండ, సంప్రమోదిత చిత్తుఁ డై చక్కఁ జొచ్చి. భార. కాం. 3. 140.

క. తననతిఁ జెట్టలు పలికిన, జనకుం గని కోపవహ్ని సలిచేహము భో, రన మండె భానుఁ గని కెం, పున మండెడు సూర్యకాంత పుత్రికవోదెన్. కు. సం 2. 178.

గీ. కడుపు నిండఁగఁ జేన్నిచ్చి కొడుకు నిద్ర, వోవ దీవియ మండఁగఁ బ్రొద్దు వోవు, నంతదాఁక మేల్కొని యుండి. హరి పూ. 5. 158.

చ పిటులుపిట్లనం బ్రిదిలి వ్రేలి పడం దొడగెం జకుర్తికా, తటముల మండుచుం బిడుగుకండము . .హరి. 2 21.

ద్వి తోరంపు దివియో తో మారుమండు, హార
మణి కోఖితాభరణముల . ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
2291 పం.

2 (అగ్నిస్వర్ణమువలె) గాయము మొదలగునవి
చుటుక్కుమని బాధ కలిగించు

కం అని యొడబడఁ బల్కుచుఁ దోడ్కొని
వచ్చినఁ జాన్పుఁ జేరి గురకుచ దనపైఁ, గవకనఁ
గనలేడు వెలుఁగులఁ, గనికరి మఱి మండుచంద్రుఁ
గని కర మలుకన్ మనుచ 3. 35, 4. 37

(వ్యవ) కుటుపు మండుచున్నది

3 తీక్షణమగు.

(క.) వాడియగు

క మండెడు బలునారసమున, గుండియ వగు
లంగ సేసి కూల్పితి దీనిన్ . హర. 7 54.

(చ.) (చూ. మండువేసవి) వేడియగు.

4. కోపోద్దీపితుఁడగు మిక్కిలి కోపించు

గీ. రాముఁ డంత్యకాలానలోద్ధామలీల, మండి
నా యురస్థలి యెక్కు మార్గణమున, నేసె. భార.
ఉద్యో 4 327

కం ముడి పదాతులఁ గొందఱు, తెండాడిన నున్న
వారు చెడి పాటిరి బా, యుండున్న యెడకు నొడ
కుల, నిండను నెత్తురులు గ్రమ్మ నిట్టూర్పులతోన్.
ఉ. హరి 5. 228

సీ కయ్యాలక్రచ్చయై కాలుద్రవుచు నదా మండు
వాఁ డతిశాంతిమహితుఁ డయ్యె ... పాండు
4. 210, దశా. 4 91

5. (ఈర్ష్యాదులచే) తపించు, బాధనొందు.

కం శిగ్గాడికాండ్రె యెపుడుం, దగ్గని సంపదలఁ
బొదలఁ దా మది యకటా, బగ్గన మండెడు ..
శుక 3. 280

6. ఉద్రేకించు, విజృంభించు, చెలరేగు.

చం .. దంభుఁ డొక్కనిం, గనుఁగొని యీతఁ
డెవ్వఁడొకొ గర్విభంబున మండు కై వడిన్, జెనచి
జగంబులెల్ల వడి మ్రింగెడులాగున వాక్యలీల భ,
ర్చన మొనరించు చందమునఁ బ్రాజ్ఞత నొప్పెడి
రీతి నొప్పుచున్. ప్రబోధ 2. 4

శ్లో. జ్వలన్ని వాక్యమానేన .. సం. ప్రబోధ.
2. 2

జ : మంట, మంటఁగలియు. మంటఁగల పు, మంట
రమురు, మంటమారి, మండ², మండకంచము,
మండవప్ప, మండించు, మండిపడు, మండుకొను,
మండునెల, మండువేసవి.

మండు(డి)కొను 3. ౮³. (మండు + కొను - స్వాస్థ
మున) మండు, కోపోద్దీపితుఁడగు, మిక్కిలి కోపించు.
అ. . . నికుంభుఁ డంతఁ, జండ మైన కాల దం
డంబు దాల్చిన, దండధరుఁడపోలె మండికొనుచు.
భా. రా యు 1218

(మెండుకొనుచు శ ర పా)

మండునెల ౪. (మండు + నెల) యువజనులకుఁ
దావము పుట్టించునెల, వసంతఋతువు, ఆమని.

గీ. వలపుఁదూపులు కఁసాన వాడిసేసి, మండు
నెలతోడఁ దనమేనమామయైన, నిండునెలతోడ
వలరాజు నిర్ణరేంద్రు, సభకు నేతెంచె భుజబలో
త్సాహ మెనఁగ ఉ. హరి. 2. 194.

మండువా ౪ (హిం. మండ్వా) 1. మూఁడువైపుల
గోడలు కలిగి ఒకతట్టు గోడ లేకుండ(గుట్టములపై)
ఎత్తుగాఁ గట్టిన కట్టడము, లాయము
మహాస్థగర ఎకరాలన్ మండువాసాహిణములఁ
గలభద్రేశ్వరసందోహవాహ, ప్రకరంబుగొంచు ...
మనుచ 1. 40

(మండువాసాహిణము - మండువాగాఁ గట్టఁబడిన
గుట్టపుసాల.)

2 దుకాణమువలె కట్టినపాకి, పాక.

చం. చదువులుచెప్పి చూచి మఱి సారెకుఁ గూలితి
లెక్క వ్రాసి చూ, చదయతఁ గోలుకాఁ డగుచు
నన్నిట మండువల వ్నటించి చూ, చి ... హంస.
4 30

3 నాలుగిండ్ల బవంతినడుమ భాళిగా మండు
ప్రదేశము

(వ్యవ.) వర్ష మునకు మా మండువా నిండి
పోయినది

మండువేసవి ౪ (4మండు) ఎండలు మిక్కుటముగా
మండు గ్రీష్మర్తుభాగము నడి వేసవి.

గీ. మండూకేనవిః బంచాగ్ని మధ్యమునను, గుంభ కర్ణుఁడు గావించె ఘోరతపము ... ఉ రా. 2 161.

చం. అడుగడుగంద వేడిసుము లంటిన సుత్ప తదంఘ్రియుగ్ములై, తడఁబడి మండూకేనవిః బధం బుల నీఁము లేమిమై శ్రమం, బడఁగ మహాగ్ర హారములకై చనుదెంచి గృహస్థవర్జ్య లిం, పడ రఁగ భోజనంబు లిడ నర్థ మతింపఁ దొడంగి రధ్వగుల్. ఇందు. 8. 108, ఆము. 2. 62.

మండూకపర్ణము నం. వి. అ. పుం. శోభనాకవృక్షము, దుండిగము (వృ వి)

మండూకపర్ణి నం. వి ఈ శ్రీ మంజిడి. (వృ వి)

మండూకపుత్తి నం వి. ఇ శ్రీ. కప్పదాఁటు, కప్ప దుముకు

(వ్యాకరణశాస్త్రమునందు ఒక పద మొక సూత్ర మునుండి మధ్యసూత్రములలోని కనువర్తింపక దూరముగా నున్నసూత్రములోని కనువర్తించి నపుడు మండూకపుత్తి యందురు).

మండూకము నం. వి. అ. పుం. 1. కన్న. 2. పిక భేదము 3. రాజరతులచే పురబహిర్యాగమున నుంపఁబడిన యంత్రభేదము.

వి. అ న (రతియందలి) బంధవిశేషము.

విజ (అ అ. అ) గాఢతేజస్కము (వాచ).

మండూకానువృత్తి నం వి. ఇ. శ్రీ (వ్యాక) కప్ప దాఁటునంటి అనువృత్తి, ఒక పదము ఒకసూత్రము నుండి మధ్యసూత్రముల విడిచి దూరముగా నున్న సూత్రములలోని కనువర్తించుట.

మండూకి నం వి. ఈ శ్రీ. 1. ఆడుకప్ప. 2. ఏనుగు వెనుకకాలిమీది భాగము. (కే. ని.). 3 మండూకపర్ణి (వృ. వి). 4. లాంగలావయవ భేదము (కే. ని.).

మండూరము నం. వి. అ. న లోహమలము, ఇనుము యొక్క కిట్టము.

మండె-మండియ వి. అదివి పొదుపుగా వేర్చి పెట్టిన జొన్నకంకులు, పొగాకు మున్నగు వానియొక్క ప్రాగు.

గీ. .. మండె యనఁగను రాశిభేద, మలరుచుండు. ... ఆం. భా. 2. 101

మండెగ వి. (నం మండకః, శ మండగె, మండిగె. శ మండిపై) మెత్తని గోధుమ పిండి, నేయి మున్నగువానితోఁ జేసినయొక విధమగు పిండి వంట, భక్ష్యవిశేషము

(దీనిభేదములు . కండమండెగ, కట్టుమండెగ, పప్పుమండెగ, బెల్ల మండెగ, 'పంచేదారవేయని గోధుమపూరి,' అని శ. ర)

నీ. వరుస మండెగలు వడ్డింప జపతిత్తిమడతలో యని విప్పఁ గడఁగువారు ... చమ 3 87.

నీ చింపివల్కము లేమి చేసెడివనఁ గావు నెఱవైన కండమండెగలు గాని ... తై భా. 8 204.

చం. పొనఁగిన పప్పుమండెగలుఁ బుక్కిటి బంటిగ మెక్కి ... ద్వా. 2 172.

ద్వి. దవ్వులనైన శ్రాద్ధం బని విన్న, నవ్వడి మున్ను నే నఱ్ఱాటకీఁ బోయి, పప్పుమండెగలును జాయ సాన్నంబు, లప్పాలుఁ గొనరి తృప్తాస్థగాఁ దిందు. నవ. 8. 154 పొ. 23 వం.

మ. ఇడి రమ్మొని కుపాయనంబులు మనోభీష్టంబుగా ... బెల్లమండెగలు .. రా. మా 2. 115.

మండెము - మాండెము వి. (నం. మండలమ్.) 1. మన్నెపుప్రదేశము, దుర్గిమస్థలము

గీ మన్నె మన మండె మనఁగను మాండె మనఁగ. దుర్గమస్థలనామ మై తోచుచుండు ఆం. భా. 2. 7

2. మండలాధిపతుల భూమండలము (శ. ర.).

మండోదకము నం. వి. అ. న. 1. సారాయి మీడి పొంగు, సురామండము. 2. ఉత్సవసమయము లయందు నేల గోడలు అలంకరించుట 3. చిత్ర వర్ణము.

మండ్ర వి ఒకానొక ముండ్లచెట్టు

గీ.మాడ్చుచిటికొక్కి నీకాయ మండ్రతొట్టి, వెలఁగ వాఁకుడు ... మొవలుగా జగతిఁగల్గు, కంప లన్నియు...హంస. 4 9.

మండ్రగబ్బ వి. నల్లని పెద్దతేలు.

సీ. . మండ్ర, గబ్బనాఁ బృథువృశ్చికాఖ్య
యొప్పు . ఆం.ఖా. 2. 88

మండ్రాటకాండు విజ (మండ్రాటము + కాండు.)
పెనఁగులాడువాండు, ప్రతిస్పర్ది.

గీ. అమృహాత్మండు సకలలోకైక వినుతుఁ, డౌర్వ
శేయునితోడి మండ్రాటకాండు, నిష్ఠతోడుత
నాశ్చ్యవ్రీయమవృత్తి, దవమునకు నుండె నంబికా
ధవునిగూర్చి. పి శకుం 2 110.

మండ్రాటము వి (√ మండ్రాడు) 1 పెనఁగులాట,
మల్లాట

ద్వి మండ్రాటముగ నిట్టిమాంసంబు మెనవి,
గాండ్రపెట్టెడు పెద్దగండుమెకాలు. ద్వి. శ సా
2 669 పం,

2. శ్రమము, బాధ

శా పండ్రెండేడులు నీగతిం జేనఁగ జంభ
దేవి ముఖ్యావరుల్, మండ్రాటం బిదియేల
చెప్పుదము కామధ్వంసికి న్నేమముల్ ఉ. హరి.
2. 187

(సంతాపము అని శ. ర)

మండ్రాడు అ. శ్రీ 1. పెనఁగులాడు, మల్లాడు
(చూ, మండ్రాటము, మండ్రాటకాండు.)

2 శ్రమపడు, బాధనొందు, ('సంతాపించు' అని
శ. ర.)

జ. మండ్రాటకాండు, మండ్రాటము.

మంత నం వి ఋ. థం 1. ప్రజాపతి.

విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1 ఏప్ట, కోరువాండు.

2. జ్ఞాత 3. విద్వాంసుండు (కే ని.).

మంతనము వి (నం మంత్రణమ్. క. మంత్రణ)

1. ఆలోచన, రహస్యాలోచన. (రాక్షసులు).

సీ మంతనం బుండి యమర్తులతోడి పొత్తింతియ
చాలు నింకేల యనుచు .. భార. ఆది. 2 21.

(మంతనముండు - మంతనమందుండు.)

సీ తగవు గా దనియె మంతనముండి వృత్తారి
యనుచితం బనియె హుతాశనుండు ... కాశీ.
4 215.

గీ. చేని మునులతోడఁగూడి మంతన మొనర్చి,
వారుఁదమరును జేని హి మవన్న గేంద్రుఁ గాంచి...
జాహ్నవి. 1. 88.

గీ. ఒకనితో మంతనముఁ గోరు నొకనిఁ జీగు,
మోహినీకాంత యసురసమోహనముగ దశా.
2. 803.

2. ఏకాంతము.

(క) రహస్యప్రదేశము

గీ. ఏమి చెప్పుదు మెకిమీడ యిప్పు డొక్క, కోతి
యొడుండియో రాచేగోతి జేరి, మంతనంబున
నేమేమొ మాటలాడి అచ్చే రా. చు 98.

కం అంతట నది యప్పుడె చేని, మంతనమున
గోడఁ జేరి మందోదరితో, నంతయును దెలిపి
శ్రమృతీ. కాంతునికడ నుండె గుట్టుకలయఁ వోతెన్
శుక 3 276

న కంఠగతప్రాణంబు లగుజంతువులకుం గాల
కంఠండు గరుణావశంవడుండై కర్ణోపకంఠంబు
జేరి యుపదేశించు తారకబ్రహ్మమంత్రరాజంబు
మంతనంబున విని యెటుంగుటం జేపి మధుమదో
ల్లాసంబున నది వెల్లివిరి నేయుచున్నవియో
యన నిందిందిరంబులు మంద్రస్వనఝంకారంబు
నేయు ... కాశీ, 2 44.

(చ) రహస్యవిషయము

కం దంతిపురినాధ వినుమొక, మంతన మెఱింగింతు
శమదమంబులుసంహో, నంతు శుభవంతుఁ జేయవు,
కంతునిగురుభక్తి ముక్తిఁ గలిగించుగతిన్. భాగ.
8. 54.

గీ. లీలఁ జేసన్న బరణిబాగాలు గులికి, యిద్దఱకుఁ
బెట్టి చుట్టి యా కిచ్చి యిచ్చి, మగనిదిక్కు
మొగంబుగా మంతనంబు, మాటగా నిట్టు లనియె
సమ్మాయఁజోటి. విక్ర 8. 98.

(ట) రహస్యసంభాషణము.

ఉ. కొందఱ మంతనంబులను గొందఱ జేంకెవ
వాఁడిచూపులన్, గొందఱఁ జేతినన్నలఁ దగుల్పడఁ
జేయుచు ... పారి. 1. 108.

చం. ... వల్లభుండు నోసతి యాయితపాటు
లెస్సయం, చు దయితతోఁ గపోలములు సోకఁగ
మంతన మాడె నవ్వచున్. కళా. 7. 155, కాశీ.
7. 185.

మంతరము - మంత్రము వి. (నం. మంత్రః)

1 ప్రసవోపాయము.

(చూ. మంతరసాని.)

2 ఇంద్రజాలము, కనికట్టువిద్య (శ. ర.).

జ : మంతరసాని

మంతరసాని - మంత్రసాని (శ. మంతరసాని

మంతరము + సాని వృత్తిని వర్ణలోపము.) సుఖముగా ప్రసవింపి నుపాయము చేసెడు చికిత్సకు చాలు, సావిక.

సీ. ఉటుము మంతరసానియునుబోలె గనుపించెదోరంపు మణుల విదూరభూమి. పాండు. 4 21

ఉ ... మైలసంతలో, గంతులు సాగ వంతయును గానఁగ నయ్యెడు తెప్పఁగోనెఁగా, మంతరసాని బొడ్డు ఊణమాత్రముతో మిము గెల్వకుండినన్. ప్రబంధ. 778

సీ ప్రసవమంత్రజ్ఞు డాఁ బరఁగు మంతరసాని నా .. ఆం. భా. 2. 110.

మంతవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తలఁపఁదగినది, ఆలోచింపఁదగినది 2. ఊహ్యము

3 పోషింపఁదగినది, పోష్యము. 4. అంగీకరింపఁదగినది, సమ్మతించదగినది.

మంతి వి. ప్రసంగము. ప్రస్తావము.

ఉ వంతతి లేనిదుఃఖమున సామజరాజ్య ఘటాంత వైభవం, జెంతయుఁ గల్గియున్ సరసిజేక్షణ చిన్నఁగఁ బోయియుండు నే, మంతిని బోఁటికత్తెలకు మానసవృత్తి యెటుంగఁ జెప్ప కే, కాంతమ కేశకయ్యసయఁ గాంత గుణించు మనోరథార్థముల్ శివరా. 2. 19

(వ్యవ) వారికి వీరికి నాలుగునెలలమండి మాట ముతి లేదు.

మాట ముతిలేకుండ ఆలాగున కూర్చుంటివేమి?

మంతిరి వి. (సం మంత్రీ) ప్రధానుఁడు, సచివుఁడు.

సీ తరుణి మహాప్రసాదం బని నీ మాట మంతురుల్ శిరసా వహి తు రెన్నడు ... సారంగ. 2. 2.

(రావణుఁడు.)

మ. మహే, శ్వరపూజానియమంబు మానక కంధ్యానాబునన్ జెంతమం, తురులన్ బిల్చి ప్రవాసాకాశము దోడ్తో నారయన్ బంచినన్. ఉ. రా. 8. 220.

కం. .. సా, లున్నిమంతిరి ద్యుమనాముఁడు, సుని

శతగద చే నమర్చి సుమహితశక్తిన్. భాగ. 10 ఉ. 871.

మంతిరించే అ. శ్రీ (సం. మంత్ర. న్.) మ త్రించు, మంత్రమువేయు, మంత్రోచ్ఛారణముచేయు

(వ్యవ.) అతఁడు మంతిరించి తేలువిషమును దింపినాఁడు

(స శ్రీ.) 1. మంత్రముచే శక్తికలదానినిగాఁ జేయు.

(వ్యవ) విభూతి మంతిరించి చల్లఁగానే ఆమెను పట్టినదయ్యము పాటిపోయినది

2 మంత్రమువలె రహస్యముగా బోధించు.

‘విన్నిమందు లిడితివో యేమి మంతిరించితివో.’ ఊత్రయ (శ. ర.)

మంతు వి. (సం మ త్రి. శ. మంతు) 1 అమా త్యుఁడు, బ్రెగ్గడ, మంత్రి.

కం. మంతుల బాంధవభటసా, మంతుల నాశ్రితుల నిలిపి ... మనుచ. 5 54.

కం. చింతించి తనదుకోరికి, మంతుల కెఱిగించి గురు సమాననయశ్రీ, మంతులగు నాగరకధీ, మంతులఁ బిలిపించి పలికె మధురతరోక్తిన్ ... చం రా.

4. 4., అచ్చ రా, కిష్కిం 8.

2. ద్యౌతమంత్రి, రాజునకు జూదమున వినోదము చేయువాఁడు.

సీ . మంతు నాఁగను ద్యౌతమంత్రియెనఁగుఁ బ్రెగ్గడ బ్రెగ్గడయనఁదగుఁ బ్రధానుండు ... ఆం. భా. 2 183

3. చదరంగమందలికాయలలో మంత్రి యను కాయ(శ ర.).

4 మంత్రము.

చం మలగొను చిన్నికెంజడలు మంతుల పొత్తము నాగజెత్తమున్, ... చెలు వలరంగ నొప్పు నొక సిద్ధుఁడు .. కళా. 2 48.

(శ ర పా. మదులపొత్తము ముద్రి పా.)

5. ఇది యీక్రింది యర్థములయం దొక్క ‘రాధికా సాంత్యనము’ నందక్క మిగిలిన కావులందెల్ల ‘ఎక్కు’ అనుక్రియతోఁ గలసియే కానవచ్చుచున్నది.

ఉదా. మంతు కెక్కు, మంతున కెక్కు.

(క.) ప్రసిద్ధి; ఘనత, గొప్పతనము.

సీ. గల్పిసీబృహద్రామ్య గుర్బుగుర్బుల వెంజొ మంతుగ నిర్వంతకుంభములు గాంగ ... రాధికా. 1. 87

ద్వి. సంత జననత్య సంవద తృణసి, మంతుకైక్కిన మామమంతుండుఁ దాము, చెదరక రవిజండు చెప్పిన యట్ల, మొదల వింధ్యావలంబున కేగు దెంచి .. రం. రా. కిష్కిం. 228రూ 10వం

గీ. దండధర చండతర తృణచండశత్రు. కాండ చతురంగ ఖండనోద్దండవిక్ర, మక్రమాఖండలుండన మ. తు కెక్కు, నారసింహప్పరాయ భూనాథ మణిః ఇందు. 1. 125,

మ. భవతేజంబునఁ బుట్టి రామభజనాపారీణుఁడై పద్మసం, భవసామ్రాజ్య రమాధురంధరతక్తై భాసిల్లియు న్నిత్యస, త్య విశేషస్థితి నద్విరోధి విషయ భ్యాంతార్క బింబాకృతిన్, భువిలో మంతున కెక్కినట్టి హనుమంతుం గొల్తు నిష్టాప్తికిన్. దశా 1. 8. (చ.) ప్రకన్తి, పొగడ్త.

వ. ఆ లోకనాయకుని కిచ్చుటకన్న నెన్నభాగ్యమున్నదే యని యా ధీమంతులగు మంత్రులు మంతు కెక్కుఁ బలికిన నానందతరంగి తాంతరంగుండై ... ప్రబంధ. 561.

కం. అంతటఁ గాంత అనంతుని, వింతగఁ గైసేసి తెచ్చి వెల గల మగరా, సంతనల మ తుకెక్కిన, దంతపువని చేవికెలోన దయ దనివారన్. రాధికా. 1. 86.

మంతువు నం. ఎ. ఉ. ఫం 1. అవరాధము, తప్పు. 2. శోకము. 3. ప్రజాపతి. ఎఱ (ఉ) 1. విజ్ఞుఁడు. 2. ప్రియవంతుడు (కే. ని).

మంత్రకాఁడు ఎఱ (√మంత్రము) ఇంద్రజాలవిద్య నెఱిగినవాఁడు

కం. తెగుతలలు మొలచుతలలుం, దిగువం బడు తలలు మొగులు తెరువునకు వడి, న్నెగయు తలలప్పు డబ్బుర, మగుచున్ జగమంత్రగాని యాటయ పోలెన్. అచ్చ. రా. యు 549.

మంత్రకృత్తు నం. ఎఱ (శ్) - మంత్రదర్శి.

మంత్రజిహ్వఁడు నం. ఎ. అ. ఫం అగ్ని హోత్రుఁడు.

మంత్రజ్ఞుఁడు నం. ఎ. అ. ఫం. గూఢచారుఁడు, వేగులవాఁడు (వై. ని).

మంత్రణ నం. ఎ. అ. శ్రీ. వలహంచెప్పుట, అలోచన చెప్పుట.

మంత్రణము నం. ఎ. అ. న. అలోచన.

మంత్రదర్శి నం. ఎఱ. (న్ నే న్.) మంత్రములఁ గనిపెట్టినవాఁడు లేక చూచినవాఁడు.

మంత్రదాత నం. ఎ. ఋ. ఫం. మంత్రమిచ్చిన గురువు, మంత్రోపదేశము చేసిన గురువు.

మంత్రదృక్కు నం. ఎఱ. (శ్) ఇట్లే : మంత్ర దృకుఁడు, - మంత్రదర్శి.

మంత్రము - మంతరము ఎ. (నం. మంత్రః - 'మంతరము'లోని తకారోత్తరవర్తియైన అకారము లోపింపఁగా 'ఉంగరము' 'ఉంగ్రము' వలె 'మంత్రము' అనురూపము సిద్ధించును.)

1. ప్రసవోపాయము.

(చూ మంత్రసాని.)

2. ఇంద్రజాలము. కనుకట్టు విద్య

(చూ మంత్రకాఁడు.)

3. మంత్రకాఁడు, మంత్రసాని.

మంత్రము నం. ఎ. అ. ఫం. 1. వేదము. (ఇది ఋక్కు, యజుస్సు, సామము, అధర్వము, అను నాలుగువిధములు గలది). 2 వేదభాగము, (బ్రాహ్మణేతర వేదభాగము.)

3. (తంత్ర.) కొందఱుదేవతల అనుగ్రహమును సఁపాదించుటకై జపింపఁదగిన మంత్రము.

4. గూఢభాషణము (కే. ని).

5. అలోచన

మంత్రవిదుఁడు నం. ఎఱ. (దే.) - మంత్రదర్శి

మంత్రసాని - మంతరసాని ఎ. (√మంత్రము) పాఠిక.

గీ. అవని నవుడు నవోదికుం దైనయట్టి, మరు
నకుం గునుమర్తు వన్మంత్రసాని, బొడ్డుఁ గోసిన
కొడవలివోలె విరహి, దారకం బయ్యెఁ గింకుక
కోరకంబు. ఆ. ము, 5 112

గీ. అమరు నప్పీట నన్నపూర్ణాభిధాన, మదన
మాయామహాస్థాని మంత్రసాని, దానితో మాట
లాడి చూతము విచార, మేల యని వేళ గని దాని
యింటికడకు. శుక. 1. 428,

మంత్రాంగము సం. ఎ. అ. న. మంత్రితము,
తంత్రము (శ. రి.)

మంత్రీ సం. ఎఱ (నొ. జీ. నొ.) 1 బుద్ధిమంతుఁడు,
తెలివిగలవాఁడు 2. వేదములు వాగుగాఁ దెలిసిన
వాఁడు.

ఎ. నొ. ఫం 1 నచివుఁడు, ప్రవేగడ, 2 'మాంత్రి
కుఁడు, గాండ్రివాఁడు.

మంత్రించే సం. అ. శ్రీ. మంతిరించు, మంత్రోచ్ఛార
ణముసేయు.

సీ. మూలమంత్రాక్షరంబుల భూతి మంత్రించి
పుండ్రకములు ఫాలమున ధరించె... కాశీ 1. 89
కం. మంత్రపరీక్షార్థం బభి, మంత్రించితిఁ గాని దేవ
మదనక్రిడా, తంత్రంబుఁ గోరి చీరను మంత్రించిన
తప్పు నైచి మరలు దినేశా. భాగ. 9 718.

మంత్రితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1 ఆలోచింపఁ
బడినది. 2 సలహాచెప్పఁబడినది. 3. చెప్పఁబడినది,
వలుకఁబడినది. 4. మంత్రించఁబడినది. మంత్రము
లచేఁ బవిత్రము చేయఁబడినది. 5. నిశ్చయింప
బడినది.

ఎ. అ. న. సలహా.

మంత్రగిరి సం. ఎ. జి. ఫం. మందరపర్వతము, కవ్య
పుఁ గొండ.

మంత్రగుణము సం. ఎ. అ. ఫం. మంత్రరజ్జువు,
కవ్యపుఁద్రాడు.

మంత్రజము సం. ఎ. అ. న. నవనీతము, వెన్న.

మంత్రదండ(క)ము సం. ఎ. అ. ఫం. కవ్యము

మంత్రసమితి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. మజ్జిగ చిలికెడి కుండ.

మంత్రసపర్వతము సం. ఎ. అ. ఫం. కవ్యముగా నువ
యోగింపఁబడిన మందరపర్వతము.

మంత్రము సం. ఎ. అ. ఫం. కవ్యము. న 1. మథిఁ
చుట, తరుచుట, చిలుకుట, 2. రాపిడిచేత నగ్నిని
రాఁజవేయుట.

మంత్రని సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. మజ్జిగ చిలికెడికుండ.

మంత్రము సం. ఎ. అ. ఫం. 1. మథించుట, తరుచుట,
ఊభవఱుచుట, 2. చంపుట, నశింపఁజేయుట.
3 పానకద్రవ్యవిశేషము. 4. కవ్యము, మంత్రదండము.
5 ఆతవము, ఎండ. 6. కిరణము 7 నేత్రమలము,
కంటిపుసి 8. రాపిడివలన నగ్నిఁ బుట్టించెడు
సాధనము 9 ఒకదినును జింక.

మంత్రర సం. ఎ. అ. శ్రీ. కైకేయియొక్క దాసి

మంత్రరము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మంద
మైనది. 2 బుద్ధిలేనిది, జ్ఞానశూన్యము, జడము.
3 పెద్దది, విశాలమైనది. 4. వంగినది, వక్రమైనది.
ఎ. అ. ఫం 1. ధనవిధి, ధనాగారము, 2 బలము.
3 క్రోధము. కోపము. 4 అప్పుడు చిలికిన వెన్న
5. కవ్యము 6. వాదము 7. ఫలము. న కుసుం
భము, కుంకుమపువ్వు

మంత్రరుఁడు సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) సూచకుఁడు
మంత్రరువు సం. ఎ. ఉ. ఫం. చామరము వీచుటవలనఁ
గలిగినగాలి.

మంత్రవిష్కంభము సం. ఎ. అ. ఫం. తరికంబము,
చల్ల రాడు (వై. ని.).

మంత్రానకము సం. ఎ. అ. ఫం. తృణవిశేషము.

మంత్రానము సం. ఎ. అ. ఫం. 1. కవ్యము. 2. అం
గ్యధము, రేల. (వృ. వి). 3. మందర పర్వతము
(కల్ప).

మంత్రీ సం. ఎ. నొ. ఫం. 1. సూర్యుఁడు. 2.
చంద్రుఁడు, 3 రాహువు. 4. ఒకానొక స్థాన
పాత్రము (కే. ని.).

మంత్రీని సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. మజ్జిగ చిలికెడి కుండ.

మంత్రోదధి సం. ఎ. జి. ఫం. క్షీరసముద్రము, పాల
వెల్లి.

మంద వి. (క. మందె. త. మందై) 1 ఆపులు మున్నగు పశువుల సమూహము, కిలారము

ద్వి. నీవు నీచేముష్టి నిజశక్తి మెఱసి, యోధాఁక వేసితి వీలోనిపనుల, మంద నీకె య టన్న మది సంతసిల్లి. రం. రా. అయో. 108 పా. 2 పం.

గీ. మందగతి గున్నె వృషభముల్ మందపిఱుడ. అము 4. 189.

చం గొఱియలమంద యాఁబనులగుంపు కృషిక్రియ దుక్కి తెల్లదొడ్డి... వేం. పంచ. 1 588

ఉ. గొల్లలనాయఁడై వరగు కుంభకుమంద నదేమి చింతయో... నీలా. 2. 54.

2. ఆపులు మున్నగు పశువులసమూహ ముండు గోష్ఠము.

ఆ తనియ మేసి నీరు ద్రావి మందకు నచ్చి, సౌఖ్య మెనఁగఁ బనులు శయన మొంది, యుండ... భార. అను. 3 5., 3. 8

ఆ. ఆలమందనుండి యది మఱునాఁడు ప్రత్యూష వేళఁ దాఁ గరివ పూర్ణ, వేణుపాత్ర మీఁద వెల యఁ బం డిడ్డుకొని, యాత్మ గేహమునకు నరుగు నపుడు... చిక్ర. 8. 18.

3. గొల్ల పల్లె, ప్రేపల్లె, భోషము.

నీ. కంసుపంపున బాలసూతిని పూతన పల్లెల మందలఁ బట్టణముల...భాగ. 10 పూ. 212, 145.

ఆ మందకట్టు. మందకాఁడు, మందగుది, మంద గొను. మందపట్టు, మందపిచ్చుక, మంద ప్రోయాలు, మందవాఁడు.

మందకట్టు అ. ౧౩. (మంద+కట్టు) పేడ మున్నగు వానిచే నత్తువ కలిగించుటకై ఆపులు, మేకలు మొదలగు వాని మందలను రాత్రులందు పొలము లలో నిలుపు.

(వ్యవ.) మందకట్టినందున ఆపాల మీయేడు కాగుగా పండినది.

వి. (త. మందై కట్టు.) గొల్లపల్లెలవారు చేసికొను కట్టడ, నియమము, ఏర్పాటు (క. ర).

మందకాఁడు వి. (√మంద) పశువుల మందను గాచువాఁడు

ద్వి ... సిద్ధ. రామునిబంటౌ చేరమమందకాఁడొ. పండితా పురా 158. పా.

మందగరడ వి వన్యమృగవిశేషము (ఇది పిల్లింబోలి పిల్లికంటె కొంత యొ మ్మయియుండు శునకశతం బులకటపుల మిసిమింతముగాక మలఁగి మలఁగి వానిం గటచుచుఁ బాటుఁ గాని నేలం బడదు. వేఁటకాండ్లు కడు ప్రయాఁమున బడియల నడిచి కూల్చురు) చి. ని

మందగొమి నం. వి. నో. నీ. నో మెల్లగా నడచువాఁడు, నడకలో మందత్వము గలవాఁడు.

మందగింఁచే-మందగిల్లు అ. ౧౩. (నం. మందః, ఇది 'కోపగించు' వంటిది.) మందమగు, తగ్గు.

ఉ. ... యానముల్, వేమఱు మందగించెఁ గడు వృద్ధి భజించెను గౌను ... హంస 2 93.

(వ్యవ.) ఆకలి మందగించినది. ఈ సంవత్సరము భాస్వపుధర మందగించినది.

మందగిల్లు(లు)-మందగింఁచే అ. ౧౩ (నం. మందః) మంద మగు తగ్గు.

(వ్యవ.) ఆయానముచే ఎద్దునడక మందగిల్లివది. సరకులధర లన్నియు నివ్వడు మందగిల్లుచున్నవి.

మందగుఁడు నం. వి. అ. పుం. క. ని.

మందగుది వి. (√మంద) పశువులు కాలీడ్చుకొనుచు నడచు నొకవిధమైన కుంటినడక.

(ఇది పశువుల దుర్లక్షణములలో నొకటి.)

గీ మందగుది రెప్పగొరిసెలు మక్కరొండ్లు, బర తుమురుకొమ్ములును మోటుబర్లు తడక, వాటు తెరడొక్క మిడితోఁక వేటుగాళ్లు, నేరుకాసిన యొక బీదయెద్దుఁ జేరి. హంస 5. 31. ముద్రి పా.

(పుప్పిగొరిసెలు. క. ర. పా.)

మంద(లు)గొను అ. ౧౩. (√మంద) మందగాఁ గూడు, గుంపుగూడు.

కం ఇచ్చోఁ బచ్చిక మేసిన, విచ్చోఁ ద్రావినవి
తోయ మేఁగిన విచ్చో, నిచ్చోట మందగొన్నవి,
యిచ్చోఁ బాసినవి జాడ యిదె యిదె యనుచున్.
భాగ 10. పూ 504

కం. అందలములు గుట్టంబులు, స్తందనములు
భటులు భద్రసాముములు బల్, మందగొని
తొలఁగఁ ద్రోయుచు, సం దెందును లేక దొడ్డ
నందడి యయ్యెన్, కుచేల. 3. 7.

చం నలిఁ గమలాననల్ మృదునినాదములన్ వెడ
దొక్కుఁ బల్కులన్, సొలవక చిల్కలన్ వెడలఁ
జోపునెలుంగులుఁ దమ్ముడాయ రాఁ, బిలుచుట
గాఁగ నాచిలుక పిం డనిశంబును జేరిలోన మం,
దలుగొని పాయకుండు మదిఁ దద్యచన శ్రవణాభి
లాషులై, కు. సం. 7. 928., కుక 2. 342.

మందట 2. 1. వ్యవహారము.

సీ. మందట యనఁగను మందిలిం పనఁగను, వ్యవ
హారసంజ్ఞ యై పరిఁగుచుండుఁ. అం భా 1.
118.

(క.) తగవు, వివాదము.

ఉ. ... మా, మందట మాన్ని యిట్లనిరి మానుగఁ
తా రమకూలకృతు లై. దశకు 5. 45.

చం. మనముల నమ్మితించి తమమందట నానభవారు
తీర్చి చె, ప్పినగతిఁ జేసిరి .. నా పంచ.
1. 551.

(సమీపము అని క. ర మఱుమాటన కానభవారు
ముద్రి. పా.) భా. అను. 2. 423

(చ.) కలహము, జేగడము.

సీ. మనకు వేల్పులకును మందట లేకుండఁ బంచి
పెట్టెద నని పడఁతి పూనె ... భాగ 8. 220

2 ఉడుకున, ఊజట, నిర్వాహ్యపారతప్యము. (అడఁ
కున అని క ర.)

మ. విను కుంభాండ యనేకకాలము మహావీరా
హవప్రాధి పెం, పునఁ గ్రీడింపఁగ లేక నాదగు
భుజంబుల్ మందటం బొందినన్ హరి. 7. 32

(క. ర పా. భుజంబుల్ ముచ్చేటం బొందినన్.
ప్రాత ముద్రి. పా. భుజంబుల్ మూదటం బొంది
నన్. నూతన ముద్రి పా.)

జ మందటిల్లు.

మందటము సం వి అ పుం. పారిభద్రము (వృ వి.),
(వాచ, కల్ప.).

మందటిల్లు(లు) అ. క్రీ (1/మందట.) 1. ఉడుగు,
నిలిచిపోవు, ఊడించు, తగ్గు

(కల్లుత్రాగిన స్త్రీలవర్ణనము)

సీ అసితోత్పలములపై ... కలహంస పదుపులు
గాళ్లందుఁ దొడరెనా మట్టంపు నడపులు మంద
టిల్లె కు. సం. 9. 332.

చం చెలియలియిల్లు మందటిలఁ జేసినదోషమునద్య
సూత్కరం, బులు గిలుకాడ నైన యఘమున్
బహుచక్ర విమర్దనంబునం. గలిగిన దుష్కృతంబుఁ
దొలఁగన్ భృగుపాత మొనర్చెనో యనన్ గలువల
తేఁడు వ్రాలెఁ దుదిగట్టుననుండి కలావిహీనతన్
చంద్ర. 4. 140.

కం గందపుమాఁకుల కురుఁజాల, సందులనుం బూల
చేలువ చేప్పం ములుగాఁ, బొందింపఁ గ్రమ్ముచీకటి,
మందటిలెన్ మేలుకట్టు మానికములచేన్. యయా.
4 81.

2 మిన్నకుడు, ఊరకుండు.

కం చేమచో వాటిపెద్దలు, గని దిగ్గున లేచిరాజు
గా రిట వేరే, యని కొడుకుచు నశ లేకుం, దిశ
నే మాయె నని మందటిలఁ బల్కి తగన్. సారంగ
2 34

3. మెండుకొను, అతిశయించు

సీ. మేలుగ్గురంబు కుమ్మెదమందరొద మందటిలు
పొదల్ దూటుచోఁ గలువకంటి ... చంద్ర.
3 148.

మందడి 2. (సం మందరా జ మందడులు, మంద
కులు, మందళ్లు, చూ. మందడిఁడు)

1 అశ్వకాల, లాయము.

ద్వి. ఈ రేయి మందడి యెల్ల మై మఱచి, తారు
నిద్రించు నత్తఱిఁ జిచ్చు వెట్టు, మీ వాణికాలల

నీ ఆపొలఁతియు దాఁచి యావండు తనతోడ,
నూని కూడెడుమందడిని కిచ్చి ...

ద్యా 1. 88.

మందనము నం. వి అ న. 1 మ్రుతి.
2 మోదము 3 గతి 4 మదము 5. స్వప్నము.
(కే. ని.)

మందపట్టు వి (మంద + పట్టు) గోష్ఠము,
పశువు లుండెడుచోటు.

ద్వి మడి తోఁట కళ్లంబు మందపట్ట నెడి, యడి
యానఁ బోకార్చి యంతటఁ బోక

ద్వి హరిశ్చ. పూ 519

మందపఱుమే. వి న క్రి మందపడఁజేయు,
క్షిణింపఁజేయు

గీ మానుషాకారరుచికోటి మందపఱిచి, య
నఘ యే మన నేర్పుఁ గృష్ణాభిధాన, లోకభాం
ధపుఁ డుత్తమ శ్లోకమూర్తి, మించుతేజంబుతో
నస్తమించె నయ్య

భాగ. 3 83.

మందపిచ్చుక. వి (మంద + పిచ్చుక) మందతోఁ
గలిసి యుండుపిచ్చుక, చటకవిశేషము

(ఖంజరీటము శ. ర నల్లని తలయును తెల్లని
రొమ్మును గల యొకవిధ మైన చిన్న
పక్షి. బ్రౌ)

మందప్రోయాలు వి. (మంద + ప్రోయాలు)
గొల్లపల్లెలో నుండు స్త్రీ, గోపిక

గీ. మంద ప్రోయాండ్ర గూరిమి ప్రానిపండు...
పాండు. 2. 14.

మందభాగి నం. విణ (నో నీ నో.) మందమైన
యదృష్టము గలవాఁడు, అదృష్ట హీనుఁడు,
దురదృష్టవంతుడు.

మందభాగ్యుండు నం. విణ (అ. ఆ అ.) అదృష్ట
హీనుఁడు, దురదృష్టవంతుఁడు.

మందము వి. పరిపుష్టి, బలుపు

చం ... గొరిసెలయందముం గుఱుచేకొమ్ముల
చేదము వెన్నుమందమున్, ... హరువగు

కామధేనువు .. దశా. 2 224.

విణ 1. స్థూలము, లావై నది

ద్వి. నదుము మందం కాయె నాభి గన్పడియె.
ద్వి. నల. 3 22.

2. దళసరి యైనది

(వ్యవ.) ఆ బిల్ల మందమైనది. ఈ బిల్ల పలువ
నైనది

మందము నం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొక హస్తీ
జాతి (మే ని). 2. ప్రలయము వి. తోడు
పెట్టఁగాఁ గలుగు పొకవిధమగు వికారిము
గల దధివిశేషము (వై. ని.)

మందరమణి నం. వి. ఇ. పుం. ఈశ్వరుఁడు,
(వై ని).

మందరము నం. విణ (అ. ఆ అ) 1 మంద
మైనది, మెల్లగాఁ బోవునది 2. పెద్దది, స్థూల
మైనది.

వి అ పుం. 1. మందర పర్వతము. కన్యపుఁ
గొండ, అమృతమునకై ఊరసముద్రము
మథింప దేవదానవులచేఁ గన్వముగాఁ నుప
యోగింపబడిన కొండ.

2 ఎనిమిది పేటలుగల ముత్యాలహారభేదము
(వై ని.).

3 స్వర్గము. 4. అద్దము. 5 ఇంద్రుని
యుద్ధాన మందలి మందార వృక్షము

మందల¹ వి (మను¹ + తల³ దీని మూల
రూపము 'మనుదల') మనుగడ, జీవనము;
ప్రాణము.

(ఇది విడుచు భాషువుతోఁ గూడియే ప్రయో
గములతోఁ గావవచ్చుచున్నది. చూ. మందల
విడుచు)

మందల² వి (మను + తల³.) 1. మేర,
హద్దు

కం. అందల మందల లే కిపు, డందల మందలయి
యున్న వయ్య మెకంబుల్. చెందామర కొల
నివలెన్, దెందేప లవేమి సెప్పు దేవుఁ డెటుంగున్.

పాఠంగ, 1. 67.

2. సమీపము

చం. చలిమిరి గాడ్పుచే నెగసి సన్నపు ముక్లగుఁ
చాకసంపు మందల వికసిల్లెఁ బుప్పొడులు దట్ట
ముగా ... యయా. 4. 10.

3. తెరువు, మార్గము, తెఱఁగు, విధము.

వ పెద్ద ప్రొద్దు దద్దయుం దలపోసి కర్ణంబు
మందల యెఱుంగక కొందలం పడుచు ...
భాగ. 10 పూ. 582 ...

వ. వసుదేవుడును బ్రదుకు మందలఁ గంటి
వసుచు సుందరియుం చానును మందిరంబునకుం
బోయి డెందంబున నానందంబు నొంది యుండె.
భాగ 10 పూ. 48

మందలవిడుచు న. ౬౩. (మందల + విడుచు)
జీవముతో వదలు, (ప్రాణములతో విడిచి
పెట్టు.)

సీ... నాగాయతప్రాణు వనిల నందనునికాదు,
దలఁబట్టి సహచేవుఁ జలుకన మర్ధించి మందల
విడువఁడే మాయలాని ...

భార. కర్ణ. 1. 42.

చం. పలుకులువేయు నేటికిఁ గృపాపరశాస్త్రుతి
దక్క వీని మందలవిడు నాకుఁ గావృపతిధర్మ
విచక్షణ పుణ్యవీక్షణా ...

నిర్వ. 7. 68.

గీ ... అమరవిభుని, కరుణ మందల విడిచి
విక్రమము మెఱసి. వృసిం. 2. 116,

కం శ్రీపతి యానతి యిచ్చిన మందల విడిచె
నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁడును గులగులలై
లావగ, లిన మై విడిలించు కొనుచు లేచెఁ
గిడుకుచున్. పాండు. 4. 297

మందలింపు న. ౬౩. ($\sqrt{\text{మందల}^2}$) 1. చెప్పు;
నిర్ధారణ చేసి చెప్పు.

గీ ఇంత యలుకకుఁ గారణం విడి యటంచు,
మందలింపుము నాయాన మందయాన ...

రాధికా. 4. 48.

(శ. ర. పా 'మదిఁ దలంపుము' ముద్రి. పా)
కం. ఏ మంద మేమి నేయుద, మేమందని
మందలింత మే మందమొ యిం, దేమందయాన
నడుగుద, మే మందఱ మనుచుఁ దంభ
హృదయాంబుజలై. వసు 8 181.

3. అజ్ఞాపించు

గీ. మంద గొందల మంద నమందవృష్టి,
గ్రగండుకొనుఁ డంచు నింద్రుండు మందలింవఁ...
అలధరములు భాగ. 2. 184.

ద్వి. మనసులోఁ తరయంగ మందలించినను,
చోను నెట్లు పట్టె మంచోము మీఁద నుండ.

పండితా. పురా 110 పా

3. చీవాట్లు పెట్టు, తర్జించి బోధించు

(వ్యవ.) సీ కొడుకును నీవు మందలించినఁ గాని
వాఁడు పెంకెచేష్టలు మానఁడు.

4 హెచ్చరించు

ద్వి. నీవును దేవమునిశ్రేణిఁ గలసి, వే వచ్చి
ననుఁ జేరి వేఁడుచున్నపుడు, మందలించెదఁ గాక
... విష్ణు. పూ. 8 (శ. ర.)

5. మనవిచేయు, విన్నవించు.

గీ ఎన్ని యుషచారములు చేసి రిందు వదవ
లన్నియును జూడ మునుపటికన్న మిగుల,
కాధకము లయ్యె దయలేని ప్రభువుతోడ.
మందలించిన మనవుల చేదమునను.

అని 3 25.

6. పృచ్చించు, అడుగు

వ నేడు కండువకు మీయక్కల కావలఁదోడి
తెచ్చితివే యని మందలింత మని యందఱు
గుమిగూడి వారి యింట కరుగుచెంచి,

చెన్నఱ 3. 188.

7. తలఁచు, పాటించు

సీ. ముక్తకంచుక మస్తముక్తా ఫలంబుల మంద
లింపురు గురివెంద లట్లు. కాళ. 3. 4.

మందలింపు ౮. ($\sqrt{\text{మందలింపు}^2}$) మందలింపుట
వా.) .

2. వ్యవహారము.

సీ. మందట యనఁగను మందలిం పనఁగను
వ్యవహార సంజ్ఞయై పరగుచుండు ...

అం. భా. 1. 118.

మందవాడు వి. (√మంద.) గొల్లవాడు,
గోపాలకుడు.

సీ వడిఁగూడి పాలకావళ్లు దేరఁగ మంద
వాండ్రను బొరిగొని వ్రచ్చె నేడు ...

హరి. పూ. 8. 9.

మందవినర్పి నం. వి. న్. పం. మెల్లఁగా ప్రాకుఁ
నది - యూక, పేను (కే. ని.).

మందప(ము) — మంజున వి. (నం. మంజూపా.
ప్రా. మంజూపా.) పెద్ద పెట్టె; పెట్టె.

మ ... మదీయపుత్రఁ బ్రమదం జేపార నే
నిచ్చెద, నృపుడుబాణాసన మున్నమందన దగ
నేతెండు మీ రేఁగి లొక్కడకు ...

భా. రా. బాల. 875.

ద్వి. తటుకున నరిగి మందసఁ బట్టుఁ డమచు.

నవ. 8. 147 పొ. 9 వం.

ద్వి. క్రతుకాల దున్న నాఁగటి చోలులోన,
నతులితంబుగఁ జ్ఛాటువం దొప్పు మిగిలి, మంద
సంబును రాఁగ మది మల్లి చూచి, మంద
సంబును నేను మమతఁ దీయంగ ... రం. రా.
బాల. 883 పొ. 7 వం., 85 పొ. 19 వం.
గీ. పదిలముగ మందసమువండు బరణిలోన,
మనిచి దాచిన దాన మీ యుంగరంబు ...

కాశీ. 4. 105.

కం. వ్రాసించి మందసమ్ముల, రాయల్ ధరి
యించు నాభరణ వస్త్రతపల్ ధీయుత్తినంచి
పంపె శుభాయ త్తత భటులఁ గూర్చి యప్పా
త్రులకున్ ...

కృష్ణ. 8. 105.

చం.... కన్యకామణిన్, వనధిపరీత యై పొదలు
వాహినిలో నొక మందసంబునందునిచి రయం
బునన్ వెడల నొత్తుట నీతి యటంచుఁ దెల్పి

నన్ ...

శుక. 1. 871.

సీ ... మంజూప తవరారు మందస మన ...

అం. భా. 2. 297., నీలా. 8. 68.

మందనతి వి. వి. మందప్రోయాలు, గోపిక.

గీ మరులు గొలిపితె గోవింద మందనతుల ...

అము. 5. 87.

మందసానము నం. వి. అ. పం. 1. అగ్ని.

2. ప్రాణము, 3. నిద్ర, 4. సూర్యుడు.

5. చంద్రుడు, 6. హంస, 7. జీవము.

(కే. ని)

మందసానువు నం. వి. శ. పం. 1. స్వప్నము.

2. జీవుడు.

మందహాసము నం. వి. అ. పం. చిటునవున్,

(శ. ర.).

మందాకము నం. వి. అ. పం. 1. ప్రవాహము.

2. స్తోత్రము.

మందాకిని నం. వి. శ. శ్రీ. 1. గంగానది.

2. ఒకానొక నది. 3. (ఛంద.) ఒకానొక

వృత్తము.

శ్లో. వనరరఘటితా తు మందాకినీ. (కల్ప.)

4. అటువదెండ్ల యాడుది.

(శ. ర. మాత్రము.)

మందాకు వి. (మందు + ఆకు) మందునకై

యవయోగించు ఆకు; ఓషధి.

గీ. బ్రహ్మ విడిచిన మందాకు పన రనంగ ...

అము. 2. 8

మందాక్రాంత నం. వి. అ. శ్రీ. (ఛంద.) వృత్త

భేదము.

మందాక్రాంత. మందాక్రాంత నిగిళవిరతుల్

మళ్ళతాగగాణంబుల్.

అప్ప. 4. 228 పొ.

మందాక్షము నం. వి. అ. న. లజ్జ, సిగ్గు.

మందాగ నం. వి. అ. శ్రీ. శ్రవిష్ఠ, ధనిష్ఠము.

ధనిష్ఠా వత్త్రము (వై. ని.).

మందాగ్ని సం. వి. ౩ ఫం జతరాగ్ని మంద
మగుట, అజీర్తి.

విజ. (ఇ.) అజీర్తి గౌరవాదు.

మందారము వి. మోడము, మేఘావరణము.

గీ ... మోడ, మనఃగ మందార మనఃగ మేఘా
వృత్తి దగు ... అం. భా. 1 71.

మందారము సం. వి. అ. ఫం. 1 ఇంద్రుని నంద
నోద్యానమందలి యొదు వృక్షములలో నొకటి.
భూలోకమందలి యొకానొక వృక్షము.
2. ఆర్కవృక్షము, జిల్లేడు, 3. దత్తూర
వృక్షము, ఉమ్మెత్త
న. అరవిందము. (కే. ని)

మందారువు సం. వి. అ. ఫం. కల్పవృక్షవిశేషము
(విల్వము).

ఉ. మేరువు గాంచె ... నిత్య సేవనరసవ్యసన
శ్రమదజ్జబంధుమం, దారువు దివ్యధామ యుత
దారువు సౌరభవర్ణమేరువున్.

హరి, పూ 5 11.

మంది వి, (క మంది) 1. జనము, జనసమూ
హము

ఉదా నేయిమంది, కొంతమంది, అంతమంది
మొ

ఉ అంతటఁ బొంతఁ బెంచెనుపుకం దరుడెచు
పిటిందిమంది ... అము. 8 84,

సీ తెఱగంటి చెలిమంది నెఱచిత్తరులఁ జెంది
దహించెదు మణి మందిరములయందు ...

ఉ. రా. 8. 173.

ద్వి సందడింపుచున్న జనుల వీక్షించి, మంద
స్మృత ముఖారవిందుఁజై యంత, నందంద తా
హస్తనయన సంజ్ఞలను, మందియు ల్వణించి
సమాధానపఱచి.

పండితా. మహిమ. 252 పూ.

గీ ఇరులు గవియుచు నేరాళ మెట్ట యెదుర.
వల్లనల్లన నేతెంచె నల్లమంది, గరిమ నానా
కవతుల కాకాకవిధి, గదిలి యెదురుగ వచ్చెనో

కాక యనఁగ.

నైష, 7. 39.

సీ .. మంది యం చన నగు మనుజువితతి ...
అం. భా 2 108.

సా మంది యొక్కవైన మజ్జిగ పలచేన
2. పరివారము, బలగము.

ఉ. తప్పుగణించి కా దొరలు దండన సేయుదు
రొద్దివారి వా, తప్పున కల్గిమంది గల దాన నటం
చును మారుతూపులం, గుప్పితి వీపు నీచెలులఁ
గూడి. ఉ. రా. 6. 105

సీ అంత కంతకు మంది నధికంబుగాఁ గూర్చు
కొని తెరువులు గొట్టుచును ...

పరమ. 4 198

ఉ ... సిరిఁ గన్నతండ్రి దా, మన్ననఁ జేసి
పంపి తనమందిఁ గనుంగొని రాముఁ డిట్లనున్.
యయా. 3. 32,

3. కాలుబలము, పదాతిసేన, సేన.

(శ. ర. ప్రా.)

ఉ. మంది గుఱాలు నేనుఁగులు మావతులున్
దొర లెన్నఁ బెక్కు రై, క్రందుగఁ గూర్మితో
నెదురుగాఁ జేని పౌఞులు దీర్చ

యయా. 4. 155.

గీ ఎచేటఁ జూచిన బల్లెంబు లీఁచెగములు,
గలుగు రాయలదళ మెల్లఁ గలయ నెంచి,
యుదయగిరిచేత నుదయించె నొక్క వింత,
యనుచు దుర్గములో మంది యళుకుఁ జెంది

కృష్ణ. 3. 55.

మందిగండ్రలు వి. బ ధాన్య విశేషము.

సీ. మందిగండ్రలు నాగమల్లెలు తీఁగెమల్లెలు
కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు.

గీ. అది యగు పేర్లు గలుగు వడ్ల తని యింట
నుండు శతకోటి దారువు లొక్కదీనును ...

హంస 4. 128.

మంద్రము సం. వి. న్. ఫం 1. మాంద్యము.
మెల్లఁదనము, 2. అవివేకము, తెలివితక్కువ.

మందిరపశువు సం. ఎ. ఉ. పుం. మార్గాలము,
విల్లి. (కల్ప., విల్యము.)

మందిరము సం. ఎ. అ. న. 1. గృహము, ఇల్లు,
2. దేహము, శరీరము. 3. పట్టణము, పుం
1. సముద్రము 2. తోడ. 3. జాను పశ్చాద్భా
గము.

మందిరవింశతి సం. అ. శ్రీ. మందగించు, తగ్గు
వ. అని యదృశ్యరూపం బైన భూతంబు రతీదేవి
మరణవ్యవసాయబుద్ధి మందిరవింశతి శేసె ...
వార. 3. 97.

మందు ఎ. (క. మద్దు. త. మరుందు) 1 బాష
ధము, వ్యాధినివారణ సాధనము సూర్యోదయ
వర్జనము.

సీ. చక్రవాకములకుఁ జల్లఁగా మందుఁ ద్రాగిం
చిన చేంద్రంపు గిన్నె యనఁగ . ఉ.
హరి. 3. 88.

గీ వేల్పులకు మ్రొక్కి వెళ్లలవెంటఁ దిరిగి,
మంత్రవాదుల రప్పించి మందు లరసి, కొడుకు
వేఁడు తేమిటఁ దీర్చు గూడకున్నఁ. బుడుకు
వేఁడులు గొన్నాఁడు పుడమితేఁడు. విక్ర. 3.
107., 1.188.

1. వశ్యావధము, వలపుమందు, వశీకరణ
సాధనము.

చం మన కసురక్తి హెచ్చెనిదె మందని కంత
ముఁ గొంగిలించి నిక్కిన ఫణిరాజవల్లి యెఱిఁ
గింపఁగనో యన ... అము. 1. 70.

మ. ... నేఁడు చింత్రాంగి మందులు నీకుం దల
కెక్కె నొఁ బరవశాత్ముల్ గారె కామాతు
రుల్ ... సారంగ. 3. 88. శుక 4. 40.

3. విషము, విషవదార్థము.

(వ్యవ.) మందులవాండ్రు మందు పెట్టి కాకు
లను జంపుదురు.

(వ్యవ.) అమె మందు పెట్టి నవతిలిగ్ధను జంపి
నది.

4 దీనిషష్ఠ్యైకవచనమైన 'మందునకున్' అను

నది కొన్నిపట్ల 'లేక మైనను' 'ఎంతమాత్రము'ను
అను వర్ణమిచ్చును. ఈ యర్థమున దీనికి వ్యతి
రేకార్థక క్రియ తోడనే ప్రయోగములు కాన
వచ్చు చున్నవి.

చే.... ఉ. మృతికయు నుబ్బు నాడుమది మందు
నకై నను లేదు వాసవా భార. కాం. 4. 395

గీ. అతఁడు దిరుగని యూరును నతనిచేత,
నడుగఁబడని మానవుడును నతఁడు చొంగి,
తోటయును జూడ లేదు మందునకునైన, నగవు
గాదిది నిక్క మావట్టునందు, భోజరా. 2. 5.
మ ... పంకేరుహా, నవఁ గీర్తింపని లేమ మందు
నకునైన గాన మూహింపఁగన్. కాళ. 1. 32,
కేయూర 3. 161.

5 ఉపాయము. వెరవు

చం .. అవిమొన దేవదానవుల కై నను గెల్వ
నశక్య మిమ్ముహాత్ముని నొకమందు సెప్పెద
సుతున్ హతుఁడయ్యె ననంగ విన్నయం, తన
యితఁ డాయుధంబు దిగఁద్రావి యచేష్టతఁ
బొందు నప్పు డీ,తనిఁ బరిమార్చవచ్చు. భార.
ద్రో. 5. 305.

దండకము... నీమోళిమీదన్ సంధాబిందువుల్
బిందునానందకందంబు నీక్షించి సాక్షాత్పరిజ్ఞాన
ముంగా విచారింపలేమిం జమీకొంద అప్రాజ్ఞతం
జందురుండందు రామందులందెల్ల నేమందులున్
లేవు ... వరాహ. 6. 91., భార. కర్ణ. 3.
140.

6. ప్రతిక్రియ, ప్రతికారము.

ఉ మాయలు గల్గి దుష్టులకు మాయపుఘంగులె
మందు గాక ని,ర్ణాయత మల్లసిల్లెడు పరాక్రమ
లీలలు గొల్పు నెట్లు ... భార. శల్య.
2. 52.

కం. వినుము పురాతనజన్మం,బునఁ జేసినయట్టి
కర్మములఫలములు ప్రాజ్ఞుని నైనఁ బొందు
వానికి. మనుజేశ్వర మందు ధైర్యమహిమయ
చుమ్మి ... భార. కాం. 4. 14.

7. నిదర్శనము, తార్కాణము.

కం. ఇది నిక్కంబగు నేనియు, దుది నీవుం
బాండవులును దురితరహితై, ముదమందఁ
జూడఁ గనియెద, వది దీనికి మందు మవ్వె
యంబునాథా .భార. ఉద్యో. 3. 194.

శ్లో. తేన సత్యేన కృష్ణతాం, హతామిత్రంక్రియా
వృతం, అస్మా ద్విముక్తం సంగ్రామా.
త్పశ్యేయం పాండవై స్సహ. సం. భార.
ఉద్యో. 90 81.

8 సురేశ్వరము గంధకము మున్నగువానితోఁ
జేసి తుపాకులు తాణసంచ మొదలగువాని కుప
యోగించు నొకవిధమైన చూర్ణము. ఆగ్నేయ
చూర్ణము.

వ్యవ. మందు సరిగాఁ జేయక పోవుటచేత
మతాబు బాగుగా కాలలేదు

విజ. దుర్లభము, అరిది.

సీ కూడు చానఁ గలిగె, నేని కూరగుట
మందు ... ఆము. 4. 127.

వల్లమందు — వల్లగానుండు ఒక విధమైన
మాదక ద్రవ్యము, అహిఘ్నేనము

వ్యవ. చీనా చేకఘ్నులు వల్లమందెక్కువ వాడు
దురఁట.

నీలిమందు — నీలి మొక్కలనుండి తీయు నీలి
రంగు గల యొకానొక ద్రవ్యము

వ్యవ. చోకలి బట్టలకు నీలిమందు వాడును.

మందుతోఁగూడిన కొన్ని తోకోట్లు ,

సా. పెరటిచెట్టు మందునకు రాదు. (అతి ప
చితములగు వస్తువులయెడ ఆదర ముండ
దనుట).

సా మం దన్న మాయ మగును (ఎట్టి సులభ
పదార్థ మైనను గావలసినప్పుడు దొరక దనుట.)

సా. మనోవ్యాధికి మందు లేదు.

సా. మానినది మందు, బ్రతికినది యూరు.

సా. మం దన్న మ్రా నెల్లఁ దెచ్చుట. (మందు
నక్షై చేరో, ఆకో, పువ్వో కొంచెము తేక

చె ట్టంతయుఁ బెరికి తెచ్చుట; కొంచెము
గావలసియుండఁగా వంతయుఁ గొనివచ్చుట.)

మ... మది నీర్వాహిత్రోధముల్ సందడిం, చ
విరిం బోక ద్రుమంబు కైకొని పతి న్మందన్న
మా నెల్లఁ దే, నవధిం బెట్టిన సత్య నీ వహహ!
కావా? భామినీ నావుడున్. ఆము. 5. 74

సా. మంచివానికి మాటాడమియే మందు
(యోగ్యునకు మాటలాడకుండుటయే పెద్దశిక్ష.).
మందులగట్టు — మందుచెట్లుండు పర్యవశము,
ద్రోణపర్యవశము

గీ. అప్పు దెలుఁగులరాయని యానతి గొని,
గాడ్పుకొమరుఁడు మందులగట్టు దెచ్చి, కోఁతి
మూఁకల మనిపె... అచ్చే. రా. యు. 272.

ఇట్లే మందులకొండ, మందులమల మొ.

సీ. లంకఁ గాల్చినవానిలింక మెంతు రదేమొ
పొచ్చుమందుల కొండఁ దెచ్చు టరు దె శుక.
3. 28.

ఆ ఆకసమున వచ్చునప్పు డమ్మందుల, మల
వెలుంగు ప్రొద్దువెలుఁ గటంచు, మదరి చూచి
తాముఁ డొఱలుచు సింగిణి, దూపు గూర్చి
యేయఁ దొడరుటయును. అచ్చ. రా. యు.
430.

జ మందాకు, మందుపట్టడ, మందుమల,
మందులమారి, మందులవాండ్రు, మందులాడి

మందుడు, సం విజ. (1. 1. 1. (1.
మూఁడు. 2. అల్పుడు. 3. అవటువు,
అసమర్థుడు. 4. నిర్భాగ్యుడు. 5 నైవై
రుండు. 6. రోగి. 7. మృదువు, అతిథ్వుడు
8. అలమడు (వి. ని.). 9. కనిష్ఠుడు 1.
అ థం 1. శని 2. యముడు (త్రి ని.).
మందుపట్టడ, 1, (1/మందు) తాణకాల, తాణ.
సంచ చేసెడిసాల.

గీ. మందుపట్టడ పేరు చెన్నొందు తాణ, కాల
యనఁగను... అం. భా. 2, 25.

మందుపిచ్చిక, 1, మిథుని యనుపక్షి (చి. ని.).

మందుమల. ఎ. (మందు + మల) మందు
చెట్లుండు వర్వతము, ద్రోణవర్వతము.

గీ. ద్రోణవర్వత మొప్పు మందుమల యనగ,
అం థా 2, 28

మందుర. నం. ఎ. అ. ప్రే. 1. గుట్టపుసాల.
2. పఱపుమంచము మొదలగు పండుకొనఁ
దగినవస్తువు (మే. ని.).

మందురకుండు. నం. ఎ. అ. పుం. గుట్టపువాండు,
మందడిండు (క. ర.).

మందులమారి. ఎఱ. (మందులు + మారి.)

1 మరులుమందు పెట్టువాండు, పెట్టునది
వశ్యక్రియావేది, వశ్యక్రియావేదిని

ద్వి సాపజాతులు వినవరులు వెడ్డరులు, మాట
లమంచులు మందులమార్లు, పండితా పురా
118

నీ. వశ్యక్రియావేది వజులు మందులమారి యన
అం థా 8. 14.

మందులవాండ్రు ఎ. అ. (మందులు + వాండ్రు)
మందులమ్ముకొని జీవించు నొక యాటవిక
జాతివారు.

వర్జన. ఊరివెలువల మందులవాండ్రు గుడిసెలు
వేసికొన్నారు.

మందులాడి ఎఱ. (మందులు + ఆడి) మర్లు
మందులు పెట్టునది.

అ. మందులాడి చెడుగుమానిసి బూతంబు,
విసిడి బిచ్చేగాండ్ర వెన్నుగుదియ .. చెన్న. 2.
24

మందెమేలము ఎ (క. మంది (దె) వాళ.)

1. చేనపు, అతిపరిచయము, జంకుకొంకులు
కుండుట.

కం. తనయింటిదీప మనుచును, విను ముద్దిడు
కొనఁగఁ దలఁచువీటిడి గలఁచే, నను మార్కొ
నఁగఁ దలంచెడు, మును పెంచిన మందెమేల
మున నాలమునన్. విక్ర. 8. 85.

ద్వి. చిన్న ప్రాయమునుండి చెలిమితోఁ గూడి,

మన్నించుటం జేసి మందెమేలమున, బుద్ధి
చెప్పెద నంచు భూమితో లేని సుద్దులు చెప్పెడు
చోద్యంబుగాను...ద్వి క. సా 1, 18 పా 7
పం

కం. అని చెనకుచు నది తను డా, సిన ముని
గోపించి యోసిచెడుగ వెఱపు మా, లి నను
గదియంగ వచ్చెడు, మునుకొని యీ మందె
మేలమున కోర్వఁ బామి. భోజ. 4. 157.

గీ. ఇందు రమ్మన్న వేగ తో మొక్కు మందె,
మేలమున లోకమాతవు మేలటంచు, జొగడు
లోకుల కిచ్చు మెప్పుగ ధనంబు, నెల్లఁ జనలత
విహరించు నింట నిలదు. ఉ. హరిశ్చ 2. 89.,
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 894. పం

2. స్నేహము, చెలిమి.

గీ. పావకుండును గవటంపు భూవరుండుఁ,
దమ్ముఁ గడుఁ జేరి మందె మేలమ్ముతోడ,
నున్న వారికిఁ గీడు చేయుదురు వారి, కంచిత
స్నేహమున మంట లధిక మగును. విపు 7.
105.

మ. తనకుం గూర్చువధూమణుల్ చేనపుచేత
న్మందె మేలంబునం, కను. వేసారియు నప్పు
లాటలకుఁ బల్కం బల్కువాక్యంబు లె, ల్లను
నిక్కంబులుగాఁ దలంచి తగ దల్లి న్నిర్నిమి
త్తంబు ము, క్కుననే యుండుఁ గదా మునీశ్వ
రులకుం గోపంబు సాటోవమై. విప్ర. 4. 71.

3. ఉపేక్ష, ఒప్పురికము.

నీ. మేనత్త యని మందెమేళంబు సేయక దేవకి
మాటలోఁ దిరుగవమ్మ... ముకుంద. 8. 809.

వ సితచ్చిత్ర చామరశంఖ కిరీటచిత్ర శయ్యా
సౌధ సింహాసనంబులు గైకొనుట మనమందె
మేలంబునం గాదె...భాగ. 10. ఉ. 578.

శ్లో. వృష్టయ స్తుత్యకాం నీతా అన్యద్దత్తవృషా
సనా, చామరవృక్షనే శంఖమాతపత్రం చ
పాండరం, కిరీటమాసనం శయ్యాం భుంజం
త్వస్మదుపేక్షయా. నం. భాగ. 10. 88.

అధ్యాయ. 28 శ్లో.

4 గర్వము, అహంకారము.

ద్వి. ముటునూట లిచ్చితో మందేమేలమున,
వెలుపు సెడితో మాట వినవో మార్పడితో.
పండితా. పురా. 154 పా.

ద్వి. మనమార విను పిల్చి మగడు నెయ్య
మున, ననయంబు శేరరమ్మని చేన వాసంగి,
మేల మిచ్చిన మందేమేలంబు మాని, తాలిమి
తోడ నాతనిచిత్త మెఱింగి, నవతుగా నీతోడి
నవతులు చూచి, యవునొనె యని కొనియాడ
నెల్లపుడు, గనలక భూదేవిగతి నుండు
మమ్మ.. ద్వి. పరమ. 5. 489. పా. పండితా.
వాద. 238. పా.

5. గేలి, పరిహాసము.

గీ. క్రేడి యనఁ దచ్చన యనంగఁ గేరడ మన,
గేలి యన మేల మన మందేమేల మనఁగ, నాట
యనఁ దస్తరి యనఁగ హాళి యనఁగ, బొలుచు
బరిహాసములు మాతృ భూతలింగ. ఆం. భా 1.
189.

మందోదరి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ, రావణాసురునిపత్ని.
(అహల్యాది పంచకన్యలలో శేరినది. అహల్య,
ద్రౌపది, సీత, కార, మందోదరి, వీరైదుగురు
పంచకన్యలు.)

మందోష్ఠము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ) నులి వెచ్చ
నిది, కొంచెము వేడి యైనది.

ఎ. అ. న. కొంచెము వేడి, నులివెచ్చన.

మంద్రభద్రము నం. ఎ. అ. అ. మంద్రజాతి
యేనుగు యొక్కయు భద్రజాతి యేనుగు
యొక్కయు లక్షణములు గల యేనుగు.
(వై. ని)

మంద్రము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ) గంభీరమైనది
(ధ్వని.)

ఎ. అ. అ. 1. వాద్యభేదము 2. గణభేదము.
(వై. ని.)

మంపిల్ల(లు) అ క్రి (✓మంపు.) 1. మత్తిల్లు,

మదించు. క్రొవ్వు.

సీ క్రోల్పులుల్ మంపిల్లి గొటగొటమని రొప్పి
బలుసింగముల నైనఁ బట్టఁజూచు. సారంగ.
1 88.

2 చొక్కు, పరవశత్వము నొందు.

ఉ. ముక్కున ముక్కుఁ గూర్చి రవముల్
నిగుడింపుచుఁ దోన పాయుచున్, మక్కు
వడాయుచున్ గలసి మంపిలు నొక చకోర దంప
తుల్. ప్రిబంధ 114.

3 నిద్ర మబ్బితో నుండు, తూగిపడుచుండు.
(ప్ర.)

మంపు ఎ (త మవపు) 1 మత్తు

(క) నిద్రచే గలుగు మై మటపు, పారవశ్యము.
గీ కమ్మ కస్తురి గుళిలు తమ్మిలేమ, నిదుర
మంపునఁ బక్కిట నించి మేలు, కాంచి వేకువ
నుమిసెనాఁ గమల ముకుళ, కోటరంబుల
నెఱఁదేటికొవమ లెగనె. పా. 2. 88.

సీ తెలిగన్ను దమ్ములఁ దేలు నిద్దుర మంపు
నడరు నెమ్మది భయం కావరింప ...ఘటికా,
2 214.

సీ. వాడిన తీగె కైవడి నున్న మేనితోఁ
గెంపు కన్నుల నిద్రమంపుతోడ మృ. వి.
2. 91. యయా. 5 28.

(చ) కల్లు మున్నగు మావక ద్రవ్యములు
సేవించుటచేతను, సౌందర్య విలోకనాదులచేతను
గల్గు మైకము.

గీ వానుఁగన్నుల కెంపువై వ్రాలుమంపు ...
దశా 9. 32.

ఉ. వేశలబంధ కైశికయు భీతి ముతస్రనిపాత
ముఖ్య చేష్టాశబలత్వ సక్తతను శంపయునై కను
మంపు చాల్చుచున్ ...పాండు. 5. 154.

ఉ మం పెసఁగ న్గటాక్ష లవమాత్రము చేతనె
ముష్టిగంబు మో, హింసంగఁ జేయుభారమింక
నీవు వహించితి గాన ...విజ. వి. 1. 81.

(ట) రూపయావన విత్తాదులచే కల్లు మదము,

మత్తు.

నీ ఎలజవ్వనపు మంపు గలిగి పెంపున వించు చిలుకలఁ కాన్పువైఁ జేర్చి చేర్చి .. యయా. 4. 25.

2. ఉద్ధతి, మిడిసిపాటు.

గీ. జలధు లంతంతకును మంపు జాతి నింకె, ధరణి చక్రంబుకై వడిఁ దిరుగఁ జొచ్చెఁ, గౌర వేంద్రు ప్రయాణ భేరిరవమున చిత్ర. భా 7. 8.

3 ప్రకాశము.

గీ మంపు దులకించు ముత్తిగ మానికముల, మొలకనిద్దాక దాని సొమ్ముల మెటుంగు, లుమ్మడిగఁ గ్రమ్మి నెమ్మైన నొటపు చూప, రాజవరుఁ గాంచె లేచి యా రాజవదన రసిక. 3. 47

ఎఱ మత్తు గలిగించునది.

గీ. మంపు సాంత్రాణి ధూపంబు పెంపు పెంపు, వంపు మరువంపు టిందీవరంపు అంపు, గువ్వు మృగమద వాసవల్ గువ్వురవఁగ, సాటి లేకొప్ప నీయింతి జాటుకొప్ప. శకాం 3. 49

జ. మంపిల్లు, మంపుగొను, మంపుగొలుపు.

మంపుగొను అ. శ్రీ. (మంపు + కొను) మత్తిల్లు, మదించు, శ్రోవ్య.

గీ. నల్ల సేనపు గుండులు వడచినట్లు, మంపుగొని మే యెటుంగక మలసి మలసి నెనరువారికి నుటు కంగ నెగసి మన్ను, బోతు లెడచొచ్చె దామెఁడు పొదలు వోలె. ఉ. హరి. 4. 28.

మంపుగొలుపు న. శ్రీ. (మంపుగొను) మైకము కలిగించు, మత్తిల్లఁజేయు. (శ. ర.)

మంబరము ఎ. దహనము, కాల్పుట. (చూ మంబరము చేయు.)

జ. మంబరము చేయు.

మంబరముచే(సే)యు న. శ్రీ. (మంబరము + చేయు) దహించు, కాల్పు.

ఉ ఆ పురుషోత్తమాయుధము వంతకు ముగ్గును

గొన్న భీతిఁగా, కీపతిఁ జేరి యుప్పతిలఁ జేసిన సిద్ధుఁడ వంచుఁ గౌఁగిటం, జేవడఁబట్టి మంబర ముచేసె దిగంబరవేష కృత్య .. ఉ. హరి. 3. 159.

(శ. ర. వీరేశ.చి. ని. పా. మంబరము చేయు. వావిళ్ల పా.)

మకమక ఎ. (క. మంకు) 1. తేజోహీనత, కాంతి హీనత.

కం. అనఁ జీటునవ్వు మొగంబునఁ, దనరఁ జకచ్చకితకర్ణ కాటంకరుచుల్, దనుకన్ మక మక చినుకన్, గనకాంగి హొయలైలంగఁగా నిట్లనియెన్. శకాం, 3. 59

2. తేజోహీనతను దెలుపు అనుకరణము. (వర్ణన) దీపము మకమకలాడుచున్నది, కొంచె మెగననద్రోయుము

మకరందము నం. ఎ అ థం 1. పూఁదేనె, పుష్పరసము. 2. కుందము, మొల్లి. (వృ.వి.). ఎ అ న. కింజల్కము, కేసరము.

మకరందవతి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. పాటలలత

మకరకంఠి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. వడుమ మొసలి ముఖ మేర్పఱచిన కంఠ భూషా విశేషము. (శ. ర.)

మకరకుండలము నం. ఎ అ. న. మకరము వలె నుండు చెవులపోగులు, మకరమువలె నుండు కర్ణభూషణము.

మకరకేతనుఁడు నం. ఎ. అ థం మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

మకరకేతువు నం. ఎ. ఈ. థం. మొసలి తెక్కిము వాఁడు, మన్మథుఁడు.

మకరతము నం. ఎ. అ. న. గారుత్మకమణి.

(ఈ రూపమునకు ప్రమాణము తేదు. కాని ఈ క్రింది పద్యమున ప్రాశస్తానమందున్నది.)

చం. సక యకలంక తోయకణ సంగత పద్మపలాశ మధ్యహ, ల్లికరుచు తొప్పెడిన్ గొలఁకుంచి నినున్గని చెల్మి పొంచేగా, మకరతపాత్రలో

విమలహృత్తికముల్ జకగూర్చి రత్నదీ, పకలన
నిచ్చునారతుల భావమునన్ గమఁగొంటె
లుచ్చటన్. ఉ కా రి. 76.

మకరతోరణము నం వి. అ. పు న. మొసలి రూప
మేర్పడఁ జేసిన తోరణము (శ ర.)

మకరధ్వజాండు నం వి. అ పుం (మొసలి
తెక్కిమువాండు.) మన్మథుండు.

మకరబిడ్డి — మకరబిడ్డి వి. వి మకరతోరణము,
దేవతలను గురువులను రాజులను ఊరేఁగించు
నప్పుడును జయోత్సవములందును ముంకు గొని
పోవు గౌరవచిహ్నము

మ, జతనన్ దత్తురి జంభబిన్నగంమున్ సాధిం
పఁగాఁ గోరి యీ, ప్పితముల్ చేతులు నెత్తునా
మకరబిడ్డిలో యనన్ మించువం, చిత శక్రొపరి
సాధజాలములు ... చంద్రా 2. 16.

మకరబిడ్డి — మకరబిడ్డి వి. వి. మకతతోరణము.

మ. ... గొజ్జంగియున్. మకరబిడ్డి గురుజాపరుంజు
వెలయన్ మారుండు ధే యంచనన్, శుకఘోటం
గుదెఁ దట్టి మీఁచె వడిగా నుత్రాము మోసాల
కున్. పార్వ 2 114

మకరము నం. వి అ. పుం. 1. మొసలి. 2. (జ్యోతి.)

మకరలింగము. 3 మకరాకారముగా నేరలను
నమ్మట, మకరపూహము. 4. మొసలివలె
నుండు చెవులపోగు, కర్ణభూషా విశేషము.
5 మకరముద్ర (మొసలివలె ముడిచిన చేతులు)
6. కుజేరుని నవనిధులలో నొకటి.

మకరవాహనుండు నం వి. అ పుం. వరుణుండు

మకరాంకుండు నం వి అ పుం 1. మన్మథుండు
2 నముద్రుండు.

మకరాకరము నం. — మకరాలయము

మకరాలయము నం వి. అ. పుం. 1 నముద్రము.
2. నాలుగు సౌఖ్య.

మకరిక నం వి అ. స్త్రీ మకరికాపత్రము (శ ర.)

మకరికాపత్రము నం. వి. అ. న స్త్రీలకు చెక్కిళ్లు
లోనగుకాపులయందు లక్తుకతో త్రానెడు మకర

రూప మగు రేఖ (శ. ర).

మకరివల వి మృగములను బట్టెడు ఒక విధమైన
వల.

వ . తెరచీరకట్టలు ప్రోగుచుట్టలు దొడ్డివల
లేటివల కుందేటివల పందివల సవదండవల మకతి
వల యెలికవల మొదలుగా వలయు వలలను . .
కాశ. పి 48

శి .. దొడ్డి, వలలుఁ బందిటివలలను బలుపు
మకరి, వలలు మొదలుగఁ గలిగిన వలలు
మఱియు. యయా. 1. 38.

మకిలి వి (నం. మలినమ్) 1 ముఱికి,
మాలిన్యము.

(వ్యవ) అద్దము మకిలివట్టినది

2. వలుపు (శ. ర).

విజ మలినము, ముఱికి యైనది (త్రా.).

జ మకిలిక్రొవి

మకిలిక్రొవి (మకిలి + క్రొవి.) నల్లనిక్రొవి. ఒక
విధమైన సుషింపాద్యము, ఊదెండు నొకానొక
వాద్యము

సి. .. బూరగొమ్ములు కంచువీరణములు,
మకిలిక్రొవులు వీరమద్దెలల్ ... మొ. రా యు
8, 26.

మకుండు నం వి అ. పుం మాలూకియండు వైశ్యుని
వలన పుట్టిన సుకరజాతివాడు (వై. సి.).

మకుటము నం. వి అ న కిరీటము.

మకుతి నం. వి. జ స్త్రీ. కూద్రకాననము (త్రి. సి.).

మకుర(ల)ము నం. వి అ. పుం. 1. అద్దము

2 వకులవృక్షము, పొగడచెట్టు, 3. మొగ్గ, కళిక.

4 కులాలదండము, కుమ్మరిసారెఁ ద్రిప్పెడి కట్టి,

మకురు విజ (త. మక్కళి) మూర్ఘుండు, మొండి
వాడు. (చూ మకురుతనము.)

జ. మకురుతనము

మకురుతనము వి, (1/మకురు) మూర్ఖత్వము,
మొండితనము. (శ. ర.)

మకుష్ఠ(క)ము నం. వి. అ. పుం. ననముద్గము.

అడవి పెసలు. (వృ. వి).

మకుష్ఠము సం. వి. (అ. అ. అ.) మంధ్రము,
మంద మైనది. వి. అ. ఫం. అడవి పెసలు
(వృ. వి) (త్రి. ని.)

మకూలకము సం. వి. అ. ఫం. 1. ముకుళము,
మొగ్గ. 2. దంతివృక్షము, నాగదంతి చెట్టు.

మక్క — మక్కనగాయ (సం. మక్కలః. క.
మక్క) విడ్డలను గన్నప్రీతిః బొత్తి కడుపునఁ
బుట్టెడి యపాయకరమైన నెత్తురు గడ్డ (శ. ర.)
జ. మక్కనగాయ

మక్కనగాయ — మక్క. వి. (మక్క + కాయ,
వృత్తిని వర్ణాగమము) (శ. ర.)

మక్కరాయి. వి. (పం. మకరతమ్) మరకతశిల.
వ. ... ఎక్కువవెల పెక్కువ గల మక్కరాల
మిక్కుటంపుఁ దిన్నియల వన్నియలు. ఇందు
1 17.

మక్కల్లము సం. వి. అ. ఫం. మక్కనగాయ, ప్రస
వించినప్రీతి ప్రసవరక్తావరోధమున గర్భమునఁ
బుట్టెడి యపాయకర మగు నెత్తురుగడ్డ, ప్రసవ
రక్తావరోధమున కలుగు కూల.

మక్కళించు న. శ్రీ. 1. సరిచేయు, సమానము
చేయు.

గీ. తొడలు ననఁటికంబులు మెడలుఁ బోక,
బోదెలు నెలుంగులును బరపుష్టరుతులు, మాట
లును గీరభాషలు మక్కళించి, చిగురుఁబోడులు
వనకేళి చేయఁజేయ... ఉ. హరి. 5 50

2 ఉలికించు, ఉబ్బునట్లుచేయు.

సీ. ఐదేయ మైన యొడ్డాణంబులవడిచే వక్క
ళించినపొట్ట మక్కళించి ... మనుచ 1. 59.

3. కూర్చు, అమర్చు.

సీ సేకొచ్చునఁ బట్టు శిఖపింఛరింఛోళి మక్క
ళించిన జిల్గు మడుగుపాగ ... కాళి 8. 118

సీ. మారేడుబుట్టలో మక్కళించుక సందిగట్టిన
చంద్రశేఖరుఁడు వెలయ ... హంస 1 182.

(సరిపఱచు అని శ. ర.)

4. పెంపొందించు, వృద్ధిపొందించు.

సీ. కరికరశీకరకణములు విక్రాంతమకుటముక్తా
రుచి మక్కళింప ...

గీ వరుణుఁ డరుదెంచె విక్రమోద్ధరత మెఱయ.
ఉ హరి. 8. 252

(ఇట అ. శ్రీ. సరిజోలు అని. శ. ర.)

అ శ్రీ. 1 జ్వరాదిరోగము తిరుగఁ జెట్టు, మాని
మరల వచ్చు.

(వానికి జ్వరము మక్కళించుకొన్నది. శ. ర.)

2. మిళిత మగు, కలియు.

సీ శరభనినాడ విసృంజ్యంబులై గమనించు కంఠీ
రవ నికృణంబుఁ, గంఠీరవవారవ స్థతింబులై
చను భీత వన్యకరీంద్ర బృంహితంబు, గీ. మక్క
ళింప ...

(మక్కడించు, ముద్రి. పా) వి కళం 2 5.

3. వ్యాపించు, ప్రసారితమగు.

సీ మక్కళించిత కావుమంజిల్ల పెంచెర లుంగ
ంబులఁబట్టి యొత్తువారు .. నైష. 8. 108.
(సరిపడు అని శ. ర.)

మక్కా వి (సం. మఘః మ్లేచ్చ, దేశభేదే అని
వాచ క మక్కా.)

ఆరేఖియా దేశములోని యొక పెద్దపట్టణము.
యవనకాళి, మహమ్మదు జన్మస్థానము. చూ.
మక్కాచెంబు

జ : మక్కాచెంబు.

మక్కాచెంబు వి. (మక్కా + చెంబు.) మక్కాపట్ట
ణమున చేయు నొకవిధమైన పాత్రము, కూజా
కా. మక్కాచెంబులఁ జేల్లఁ జేయ వడగండ్లం
బోలు సౌరిభ్యున, మృక్క ద్వీపవతీ జలంబు జన
మాహా యంచుఁ ద్రావెం దమిన్ ... పాంచా 4.
51

మక్కి¹ వి. (√మక్కు¹) నిర్మాణము, శుష్కించి
వది.

ద్వి. మిట్టమదురు మక్కి మెడయును త్రాఁకు,
పట్టిన యరమిడిపండ్లు ... అమర ... శివుఁడు...

అంత్యజ్ఞభావంబు దాల్చి. పండితా దీక్షా.
40 పా

గీ. మందగుది రెప్పగొరినెలు మక్కిరొండ్లు,
బరతుమురుకొమ్మలును మోటుబద్లు ... యె
వీర యెద్దుఁజేరి. హంస 5. 31

మక్కి² వి (సం. మక్షికా. హిం. మట్టి క. మక్కి
— ప్రతి) ఈగ.

ఇది మక్కికి మక్కిగాన్ అను వ్యవహారము
నందే కనఁబడుచున్నది.) మక్కికి మక్కిగా —
యథాస్వరూపమున, ఉన్నది యున్నట్లుగా,
సరిగా.

(వ్యవ) వాఁడు దానిని మక్కికి మక్కిగా వ్రాసి
తెచ్చివాఁడు (ఇది లేఖకుని బుద్ధి మాంద్యమును
సూచించును)

మక్కించు — మ్రక్కించు న ౨ (√మక్కు)
1. చంచు, వధించు.

కం. ఆక్కాంతః బుష్పకముపై, వెక్కించుకొని
చేని చూపి టుదె రాఘవులన్, మక్కించె మేఘ
నాదుం,డొక్కడ యని యతవి యాస యుడుపుఁ
డటంచున్. రా. మా. 8. 28.

కం. నిక్కమగు పాపములచేఁ, జిక్కితివి నికాత
కూల శిఖరాగ్రమునన్, మక్కించి నీడు మాంసము,
నక్కలుఁ గుక్కలును జేరి నమల నొనర్తున్
(శ. ర. పా మ్రక్కించి ముద్రి. పా.) భాగ.
8 894.

2. నశింపఁ జేయు, చెఱుచు

ద్వి. ఒక్కొక్క జనుఁ డుర్వి నొదవు పాపముల
మక్కించు వేణుగుల్మము నగ్నివోలె ద్వి భాగ
రి క్కం (శ. ర.)

3. నిర్జించు, జయించు, గెలుచు

కం. దిక్కుల రాజుల నెల్ల ను, మక్కించి ధవంబు
గొనుట మయకృతసఖ ము, నైక్కుట జన్నము
సేయుట, నిక్కము హరి మనకు దండ నిలిచినఁ
గాదే (శ. ర. పా. మ్రక్కించి. ముద్రి. పా.) భాగ.
1. 881.

మక్కిలు(లు) — మక్కు¹ అ, ౨ (√మక్కు¹)
నశించు

కం. లక్క కపాయమ్మును కా,ల్పకైరయును
చక్కగంధి సతతము నియ్యన్, మొక్కలపు ట్ల
గతములు, మిక్కిలి పెనుతోవఁ జనును మండ
లమునకున్ (చి. కి. చి ని.)

మక్కు¹ — మ్రక్కు అ. ౨ (త. మక్కు)
1 కాంతి విహీన మగు.

నీ వెలవెలనై నభోవీధిఁ దారలు మక్క ...
కన్యకా 8. 315. (శ ర, త్రా.)

2 నవయు, కృశించు, చిక్కు.

ఉ .. విధాత నిర్దయు, డక్కట నీరును దృగాము
నాని మహోగ్ర వనాంతరంబులన్, మక్కెడు
నీకు నిట్టి యపమానము మానము దప్పఁ జేసెనే
(శ ర పా మ్రక్కుడు ముద్రి.) నా. పంచ
2 179.

3. (రోగముచే) విరూప మగు, రూపుచెడు

కం. మ్రక్కిన యంగుళములు దల, మెక్కిన
దేహమును గాంతి యెడలిన మొగమున్, మక్కిన
చెవులును ముడిఁగిన, ముక్కునునై వచ్చి మహుఁడు
ముద్దియఁ గనియెన్. భోజరా. 1. 101

4 మగ్గు, ఉక్కచే నుడుకు.

వ ... మఱియు నొక్కయెడ నెడ మీని మానిసి
యుక్కలఁ జిక్కి యుబ్బిపాఁతరలను మక్కిన
క్రియ నూర్చుగాడ్పుల కవకాశంబు లేకునికి
తమలోఁ దారొకరి కొకరు పదిరిగొని... ప్రబంధ
78.

5. చేచ్చు, మృతినొందు

ప అక్కెలుంగవప్రక్కం జిక్కి మక్కిన మరక్క
టులు రక్కసులు వెక్కండ్రు గలరు. రామా,
8. 154.

వ. ఇట్లు పెక్కువరుసలు రక్కసుల యుక్కి
వంబున మక్కినం బ్రతికింప నుండి వెండియు
నొక్కనాఁడు ... యయా. 3. 121.

వి. (త. మక్కు — మాండ్యము.) 1. మాలి
న్యము, ముఱికి.

సీ. దూళ్ల మక్కెక్కి మంగళ్ల తిప్పలు రేగు వడు
వున గాలి నాడెడు నెఱకలు.. ఆము. 8. 17.
ఎఱ. మాసినది, మలిన మైనది,

సీ మక్కు మాసినది నా మలినంబు విలసిల్లు.
ఆం ఖా 3. 15.

జ. మక్కి¹, మక్కించు, మక్కిలు, మక్కుడు.
మక్కు² ఎ. నితంబైకదేశము, తుంటి.

సీ .. మల్లు, మక్కు నాఁ జేను నితంబైక
దేశము. ఆం ఖా 2 188.

గీ. కదిసి కురువీరు లభిమన్యుఁ గక్కనింప, నిక్కు
జిగి చొక్కమొగిఁ బెక్కుకుక్క లెక్కి, పిక్క
ప్రక్కయు దొక్క పేక్కు దెక్కు, మక్కు
చిక్కించుకొన స్రుక్తె నక్కిటియును. రా. వి
3 87

మక్కు³ ఎ (త మక్కు) బల్లలు మొదలగు వాని
యతుకులును సందులును కనఁబడకుండ రాచుట
కుపయోగించు నొకవిధ మైన జిగురు పదార్థము,
లవ్పము

(వ్యవ.) వద్రంగి పెట్టెలకు మక్కు పెట్టినాఁడు.
మక్కుడు¹ ఎ ($\sqrt{\text{మక్కు}^1}$) ముఱికి, మాలిన్యము.
గీ. తెంచి గురివెందపేరు క్రొమ్మించు వడిన,
మేఘ మనఁ దోచునొక కట్టిమేని యెఱుకు,
ప్రాతఁనెత్తుట మక్కుడువట్టియున్న, యంపగమి
ముందటం బెట్టి యద్దువడియె. కకు 4 49.

మక్కుడు² ఎఱ. గుప్తము, దాఁచఁబడినది. (చూ.
మక్కుడువేయు) జ, మక్కుడువేయు.

మక్కుడువేయు . ౧౩ ($\sqrt{\text{మక్కుడు}^2}$) (సొమ్ము)
ఇఱుగు కుఁ దెలియకుండ దాఁచు
(వ్యవ.) వాఁడు తన యన్నదమ్ములకుఁ దెలియ
కుండఁ జాలసొమ్ము మక్కుడు వేసినాఁడు

మక్కులము నం ఎ. ౨ ౨౦ శిలాజతువు.

మక్కువ ఎ. 1 ప్రేమ, కూరిమి.

సీ సెయ్యము సెయ్యమి నెమ్మి నేస్తము నెన
రెలమి మే లూరిమి చెలిమి యరితి.

గీ కాళి ప్రేముడి మచ్చిక మక్కువ యవఁ,

ప్రేమ దోచును ... ఆం. ఖా 1. 198.

(క) వాత్సల్యము, పుత్రాదులయం దుండు
ప్రేమ

కం అనిన నతఁ డేను మోర్కొడ, మనమున
నీయందు గలుగు మక్కువఁ గల్గం, బొనంగ
మపదేశింపం, జనుదెంచితి ... ఖాం ఆం.
7 267.

ఉ. మక్కువ రేగి సెయ్యపుగుమారునిఁ
జంపుట కంతరాయ మై, యక్కటికంబు పుట్టుటకు
నల్లన వచ్చి భవాని ... హర 2. 94

చం. ... నన్, మమతను తేరిఁగాఁ బలిచి మక్కు
వచే నను నొక్కశేల మే, నిమురుచు నీకు
నొక్కమగనిన్ ఘటియించితి నంచుఁ బల్కు
చున్. |పఖా 1. 125.

(చ) స్త్రీ పురుషుల పరస్పరానురాగము, వలపు.
ఉ. ఒక్కొక్కవేళఁ బద్మముఖు లొల్లమి
నేయుదు రొక్కవేళఁ బె, న్నక్కువ నాదరిం
తురు. మనుచ. 3 89.

గీ. ఆ నితంబిని మక్కువ తవఁగి పెనఁగి, యింపు
పొంపిరివోవ న న్నేలికొనఁగ, దలఁచి పొందిన
నది జన్మఫలము గాదె భార. విరా. 2. 88.

ఉ. ... శిరస్థలంబుఁ జ, న్నుల నెదురొత్తి
మక్కువ ననుం బిగిఁగిట తేర్చ వేటికే. పారి.
1. 117

(ట) స్నేహము, మై

ఉ రక్కసులార మీ ప మర ల్పమయత్న బల
ప్రయానులై, యిక, కలిన్ మధింప జనియించిత
యీసుధ మీరు వాఁ బె, వృక్కునతో భుజింప.
నయమార్గము ... దఖా. 2. 343.

ఉ. ఓ వృషపుత్ర మధ్గురునియోగమునం జని
యేము నిత్యమున్, గావనభూములన్ వలయు
కాయలు వండ్లును దర్ప లిధ్మముల్, మానుగఁ
గోసి తెత్తుము క్రమంబున నీవును మమ్ముఁగూడి
ర, మ్మా నిఖలంబు చూపెదము మక్కువతోడుత
వాని యిక్కువల్. హరిశ్చ. 5. 80.

2. కుతూహలము, వేడుక.

కం. రాచనీరి యుండియును మది, యాచవికిం
జొరడు నాకు హరికి నివటికా, ల్యాచరణ
ముపై మక్కువ, యేచందంబులను మఱవ
నెన్నఁడు రామిన్, హరి. ఉ. 2 79.

ఉ. ఆక్కట తండ్రి యేల మరువయ్యకుఁ బెండ్లి
యొనర్తు నంచుఁ బె, న్మక్కువ నుండుచోఁ
దెఱుగు మాలిన టక్కరి యాలపోతు లి, యెక్కడ
మండి కల్గె ... నీలా. 2. 72.

జ మక్కువకాఁడు

మక్కువకాఁడు విజ. (మక్కువ + కాఁడు)
ప్రేమగలవాఁడు, ప్రియుఁడు

వ పెక్కువిధంబులం జొక్కించి చిక్కక చక్కం
బోవు మక్కువకానికై పొక్కితమిం జిక్కి.
ప్రద్యుమ్నచరిత్ర. 3. 75

మత్సర వి అస్థి, ఎముక

(వ్యవ) ఇంకొకమాటు తిట్టినచో మత్సర విఱు
గును జాగ్రత్త. (నిత్యబహువచన మని క, ర.,
ప్రా.)

మత్సరము నం. వి. అ. పుం. ఖటిక, సుద్ధ.

మత్స్యజము నం వి అ. పుం. యుక్తకాలము నందు
రంతములు రాని పొట్టియేనుగు (వై. ని).

మక్షము నం వి అ. పుం. 1. కేసము 2. సమూ
హము, గుంపు.

మక్షపిర్యము నం. వి. అ. పుం. ప్రియాలము,
మోరటి (వృ. వి).

మక్షిక నం. వి అ. స్త్రీ. ఈరగ.

మక్షికామలము నం. వి. అ. న. పుం. మయినము.

మక్షిక నం, వి. మక్షిక.

మక్షికామలము నం. వి. — మక్షికామలము.

మక్షజము నం. వి. అ. పుం. ఏడుమానముల కొలిఁది
(వై. వి).

మఖద్విపుఁడు నం. వి. క్ష. పుం. రాక్షసుఁడు,
వికాచము.

మఖము నం వి అ. పుం యజము

మగ ప్రాతిపదికము. దీనికి మహద్విపక్షయందు
మగఁడు మగలు అనియు సమహద్విపక్షయందు
మగది మగవి అనియు రూపము లగును విజ
(క. మగ త మగల్) పురుషజాతిది.

నీ మగమీల నగఁ జాలుతెగఁ గీలుకొనువాలు
కనుగవ కొకవితకాంతి యొదవె .. పారి 1.
వరి

కం తొలుప్రాయపు మగకొదమ, తలఁపుల
తమక ములు మిగులఁ దను నెదురుకొనన్, జలజాషీ
జవ్వనముగడు, వెలసెఁ జిత్రజగము వింతవింతగ
వంతన్ కళా 1 28

చం కలువలయమ్ములుం బ్రసవకార్ముకమున్.
విక్ర. 1 84

కం. ఏనుఁగు గుట్టముఁ బచ్చేని, ప్రానును మేడ
యును మెట్టు మగపనరంబున్, బూని కలలోన
నెక్కివ, మానవునకు సుఖము రాజ్యమహిమయుఁ
గలుగున్ ద్యా. 9 89

(మగపనరము — వృషభము.)

2. శూరుఁడు

కం. నీ వొకత వేల యిలఁ జది, వేపుర నే వలచి
చట్ట వెదకిన నడ్డంబై వచ్చి వలదు నా నిం.
దేవాఁడు మగండు దీని నెఱుంగవకంటే భార.
విరా. 2 258

గీ. మెఱసి మూఁడులోకంబుల మేటిమగలు,
రాయ నేర్తురె యాదవరాముతోడ.. ఉ హరి.
1. 8,

నీ. అతిదుర్జయుండైన ప్రతివీరు నిట్లు రూపణఁచి
యబ్బలుమగం డన్నకడకుఁ జని ... రాఘవ.
4 228

వి 1 పురుషుఁడు.

కం. మగ లడఁకువ నుండకి తమ, తగులమ
పాటింతు రెట్టితగులంబైనన్, మగువల యెడలన
యడఁగుం, దగవు విడిచి యడిచినదరు ధైర్యము
పేర్చిన్. భార. విరా. 2. 281., అం. భా. 2.
108.

సీ మగ లాడువారికి మరిగి మ్రుచ్చిలి బందివట్టి కన్నంబులు వెట్టి తెరువు, ద్రెక్కొని చని ...కష్టముల్ వడి రాక గలదు గాక, అ. మగల గోరి తొల్లి మగువలు తపములు నేసి నవసి రనినచెట్ట తెందుగలవె . కు సం 7. 867.

కం మున్ను విరాహము సేయని, కన్నియ యెరుంగలిసె నేని క్షతయగు మగపొం, దెన్నెడు లేక విధవ యగు, కన్నియ యక్షతనమాఖ్య గలిగి చరించున్ విజ్ఞా 1 118.

గీ మంజువానిమనోన్యధ మగకలుపునఁ బడిన గతి మండిదత్తురె ప్రాంతనీమ . శుక. 3 547. చంద్రా. 6 123

2. భర్త, పెనిమిటి

అ. మగఁడు లేనిమగువమాడ్కి గాకున్నె నా, నేన భీష్ములేమిఁజేసి నేఁడు భార. భీష్మ 1. 62.

కం. ఈ వచ్చుంథంబులవా, రేవురు నీమగలె యుంబుజేక్షణ .. భార అర. 6. 208

సీ . . పద్మనాథుఁ గానంగఁ జనుదెంచి కిడుఁ బ్రీతి నిట్లు ననఘ యే మీకు మేనత్త మగఁడ గీ, వినుము దమఘోషుఁడను వాఁడ .. హరి. ఉ 1 139 , అం. భా. 2. 115

3. రాజు, ప్రభువు.

ద్వి మన్నెరాజుల కెల్ల మగఁడనై యుండు. వన్నెనఁ దలఁపక నాముద్దఁగూన, తిప్పకాయపు వలెఁ దిరిగి యిల్వరునఁ దప్పఁగ వడుతవా. ప్రభులిం 8 56 పా. 4 వం.

4. ఇది కర్మధారయ సమాసమునం దుత్తర పదముగ నుండునపుడు శ్రేష్ఠవాచకము.

మ అపుడావక్తి మగండు రక్త సుల జీయ్యందాఁకి యభ్యంగి ను, గ్రపుంగయ్యం బొనరించి మూర్ఖుల బలాత్కారంబునన్ వాఁడు లో, కపవిత్రన్ జనక షితిశతసయన్ గాకున్న పిరాంఘ్రిప, దృఢటు ధ్యానపరాయణన్, రథము మీద న్నిల్చి కొంచుం జనెన్ రామా. 5. 204.

మగపంద — విరికిమానిసి

మ. అదె నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకారులై కొంచు ను, న్నదు లై పోయెద య్దపాటు నకు సామగ్ధ్యంబునన్ హినుఁ డై, కదలం డీమగ పంద కూరుకుగతిన్ గ న్నూసి . భాగ. 9. 405.

మగలంతె (జియ) — విటుఁడు.

ద్వి. మలయుచు మునియుచు పగలంబోలె, మానాతి వలపించె నేఁడు నీవు, గానక తం క్రిందుగా నడచెదవు పండితా. పురా 123

చం లలనలఁ దేర్చు జూచు మగంబియలం గని వారిపొంతఁబోవలవదు రొక్క మీగలుగువాఁడె, మనోజుఁడు గూలియాలికిన్. కు సం 8 142.

మగపీచము — మగపురుగు, స్వరుపవేషము.

కం. వినుము ధృతరాష్ట్రవంశం, బుర మగ పీచంబు నెల్లఁ బొలియించితిఁ గృ, మ్లని కారుణ్యము జిమ్మని, పెనుత్రాపును గలుగ నేను విగత క్షయుఁ డనై . . భార. సా 2. 91

మగత్రాడు — మగతాటిచెట్టు.

కం. మగత్రాడునందు నుద్భవ, మగుమో సొక టొకటి గాల్చి యజదుగ్ధములన్, దగఁ ద్రిదిసం బులు ద్రావఁగ, మగువకు బుతువుదయమగును మాన్యులు మెచ్చన్. (చి. కి., చి. ని.)

మగపాలు. పురుషునిభాగము. భర్తృభాగము.

సీ. ఈనీరజాతాక్షిమేనిలో నగపాలు గణుతింప మగపాలు గాఁగ నున్నది ... హర. 3. 25.

మగలమగఁడు — కూరాగ్రేసరుడు.

కం. మగువ మగవారిముందఱు, మగతనములు సూచ రణము మానుట నీకున్, మగతనము గాదు దనుజులు, మగువల దెసఁ జనరు మగలమగ లగుట హరి భాగ. 10 ఉ 190.

చం. గగనము మ్రోసె వీచె సుశీగాలి సముద్రము లింకె మేరువున్ తిగఁబడె భూమి చక్రముగతిం దిరిగెన్ రవి త్రోవఁ దప్పె న, మృగలమగండు పీఠ దళమం బగు మస్తక ముత్తరించి వే, ల్వఁ గడఁగి హోమవహ్ని శతులంబుగఁ బ్రబృలింగఁ

జేసినన్. ఉ రా. 2. 178

లయవిభాతి. ... నయన యుగళి వెలిదామరల
మగలమగ లై డా, లెగయ .. గగనచరుఁ
డయ్యెన్. మనుచ. 4 117.

(ఇట భావమ్య దోహతము.)

ఇట్లే మగలరాజు.

గీ పరశురామునిశాపంబు బాణశక్తి. గ్రావఁ
బ్రాహ్మణశాపంబు రిభము నీక్కు, వటువ గాండీ
వధరుచేతి మెఱుగుటము, మున్న గొనియెనె
యొకర్ణ మగలరాజు భార. స్త్రీ 2 90.

గీ మాట లేటికి వేయు నోమగలరాజు, విశ్వ
మున నీవు లేకున్న వెలివడియె ... హర. 3.
89.

సా మగఁ డొల్లని నతిని మారి యొల్లదు,

కం. ఇల్లల నుండ నింటం, బల్లియు నను జౌక
సేయుఁబలుకులు వినరే, యెల్లెడ లోకములో
మగఁ, డొల్లని యా నతిని మారి యొల్ల దనం
గన్. శుక. 2 118.

జ మగంటిమి, మగచెయ్యు, మగతనము, మగ
నాలు, మగనిట్టు, మగపంతము, మగపాడి,
మగపోడిమి, మగపోక్కికూటమి, మగమాట,
మగమానికము, మగరా, మగలాగు, మగ
వాడు.

మగంటిమి ఎ (శ మగనై 1/మగ.)

1 శౌర్యము, పౌరుషము, పరాక్రమము.

ఉ. ... చూచి ర, వ్యాడిమగంటిమిన్ వెలయు
వాని వృకోదరు నెల్లవారలున్ భార. ఆది 8.
308

ఉ పాండవ నై న్యముల్ గలఁగి పాతెడు సిగ్గటి
వీరిలోన నొక్కండును భీష్ము మార్కొని మగం
టిమి సూపఁగలేడ ... భార. భీష్మ. 2. 147.

2 మగతనము, పుంస్త్యము.

చం ... అరాతిభయంకరు హేమవర్మ నాగడ
మున గానీచేసితి మగంటిమి నీ దెసనైనఁ
జూపుమా. భార. ఉద్యో. 4. 378.

గీ. ... పౌరుషంబు మగతనము, మగంటిమి
యనంగఁ దిర్యక్పుమర్థమందు, నౌపచారికమైన
గండనెడివల్కు, భావకర్మంబులను గూడఁబరఁగు
నభవ. ఆం. భా. 2 108.

3. పురుషాత్తము, ఉపరతి

గీ హెచ్చి మగంటిమిఁ జూపుచో నొచ్చెనేమొ,
యొత్తుదునె యంచు నంఘ్రిఁ గేలుంచునెనరు ..
ఉ రా. 8. 168.

మగచెయ్యు ఎ (1/మగ) సంభోగము, రతి

నీ మగలతో నిదురించు మగువల మఱపించి మగ
చెయ్యు లొనరింప మదిఁదలించు ... నీలా. 1.
76

(నిత్యబహువచన మని శ. ర.)

మగతనము ఎ. (1/మగ) 1 పరాక్రమము, మగ
టిమి. పౌరుషము.

కం. ప్రేలికు జీలుగు వెరిఁగిన, మాతెకుఁ
గంబంబు గాదు మాటలు మిగులన్, నాలుగు
గఱచినయంతనె, చాలునొ మగతనము జూప
సాత్యకియెదురన్ ఉ హరి. 3 50.

గీ. ... పౌరుషంబు మగతనము, మగంటిమి
యనంగ ... భావకర్మంబులనుగూడఁ బరగు
నభవ. ఆం. భా. 2. 108.

గీ. అరయఁ దీవంచ వార్యంపుటగ్గిపట్ల, నడుమ
నడరొందు నాడెంపుఁ బుడమితేఁడు, తెల్లఁ గద
లింప లేని యివ్విల్లు దునిమె, నిప్పు డీతని మగ
తనం బెన్నఁ దరమె అచ్చ. రా జాల 184

2. పురుషత్వము, పుంస్త్యము.

చం ... ఒదవుఁగాక భవత్కృత దుష్టచేష్టితం,
బుఁకు ఫలంబునేఁ డొకటి పూర్ణముగా నుప
భోగ్యమై కడున్, జలమున నెందు నీ మగతనంబు
కడంకల రూపుమాలుటల్. (భారతార్థమున.)
రాఘవ. 3. 75.

3. రతి, సంభోగము.

గీ. కువల, మధులహరి నల్లిపైఁ జెంది మగతన
ముల, నొక్కెడలఁ గూడుచు స్రవంతు లుబ్బు

పెనఁచె. ఆము 4 188

(ఉపంతి అని వ్యాఖ్య)

మగధ సం వి ఆ శ్రీ విప్పలి

మగధపురి సం వి ఈ శ్రీ. మగధ దేశస్థుల వట్టణము

మగధము సం వి అ. పుం 1. మగధ దేశము.
(బిహారునకు దక్షిణ భాగమున నుండు దేశము.)
2 మద్భక్త మను వాద్యభేదము. 3 ఫలకము
మొ వాని పిడి (కే. ని.).

మగధుఁడు సం వి. అ. పుం. 1. మగధదేశ రాజు.
2 బట్టు, వంశావళి చేదువువాఁడు, స్తోత్రపార
కుఁడు (కల్ప).

మగధోద్భవ సం వి. ఆ శ్రీ విప్పలి (వృ వి.).
మగనా(నియా)లు వి బి (మగని + ఆలు)
మగఁడుగల యాఁడుది, భర్తృమతి, కులస్త్రి

సీ ఓర్పుమై నుప్పిండి నువవా ముండనీ మగనాలి
నరివోల్పఁదగదు విధవ . కాశీ 2 88

గీ తగవుఁ జెప్పంగ నిన్నుఁ బ్రార్థన యొనర్చి,
యెవ్వ రిచటికిఁ దెచ్చిరో చివ్వలాడి, నీవు
చెప్పక యుండిన నే మెఱుంగమె, పుడమి వర్తింప
మగనాలి నడత లెల్ల హరిశ్చ 4. 177.

సీ పతివత్ని యనివల్కఁబడు మగనాలు నా
నైదువరాలన నైదున యన ... అం. భా. 2.
107

గీ హాస్యకథలందు గీతవాద్యములయందు,
ప్రీతి నెఱపుట మగనాలి రేతి గాదు .. పి శకుం.
4. 75.

కం. కాఁగాని మాట లాడెడు, రాఁ గూడదునేఁ
దవచ్చఁడమై నుండం, గాఁ గోమలి యిటు
నిల్వక యేఁగుము మగనాలి కేల యీ దుర్గుణ
ముల్. భోజరా. 4 148

కం అభిమానవతులు ముగ్ధులు, సఖిజాతలునైన
మగని యాంధ్రుం కారే, వ్యభిచారమునన తన
యుల, ఋకునిభులం గనిరి మున్న నేకుల నతివా.
హరి. పూ 9. 78

మగనిల్వ వి. (√/మగ) చేయినైకెత్తి నిలుచున్న
పురుషుని యెత్తు.

ద్వి ఇదె నూలుమగనిల్వ లీయున్న విలము,
పండితా వర్య. 888. పా.

మగవంతము వి (√/మగ) 1. మగఁటిమి, పొరు
వము, కార్యము.

మ. మగవంతంబున మానపారుఁ దనిలో మాకల్గి
నై నెత్తినన్ ... దశకు 2. 81

ఉ నిదక్షనోర్చి యాజిమొవ్వునిల్వఁగ నోపక వీఁగి
పాటు నీ, వందలవెంటఁ బడ్డ మగవ తమె ..
భాగ 8. 628, భా. రా యు 2089

2 కూటమి, సురతము.

మ. మగువల్ నిక్కరె తొల్లి వల్లభులకున్
మన్నించి తద్వల్లభుల్, మగవంతంబు దలంపరే
తగులముల్ మాపాలనే పుట్టెనే భాగ 10
పూ. 998.

మగపాడి — మగలాగు వి (√/మగ.) 1. పురుష
ధర్మము, మగవాని మర్యాద.

ద్వి ... రఘువీరుఁ డెంతయును, ఇంతివోయిన
జాడ నెఱిగిన పిదప, వంతరంగంబున వడలుచు
నునీతి, మగపాడిగా దని మది నిశ్చయించి... రం.
రా. కిష్కిం. 208 పా 10. పం.

చం పురుషులు లేరె లోకమునఁ బుట్టరు గాక
భవత్సమాను లో, చింతరపుణ్య నిన్ దగిలెఁ
జిత్రము మిన్నక పోవఁడింక శం, బరరింపుఁడేమి
సేతు మగపాడి దలంపవు భామ లేడ ని, మృర
వచనంబు లేడ దయఱాఁడగదే యిదె నీకు
మొక్కెదన్. భోజరా. 4. 159

2 కూరధర్మము, మగఁటిమి, కార్యము

కం. అయ్యెడ మానము వదలక, దయ్యిక మగ
పాడితో దృఢంబుగఁ బోరన్ ... భాగ. 10
ఉ. 870.

సీ మాన్యులఁ జేంపుల మగపాడి గాదు భిక్షాశనం
లైన వత్సంత సుఖము ... భార. భిష్మ 1-
.., పై రా 1 157

3 ఉపరతి, పురుషాయితము

గీ. వలపుఁ దెలుపుచు నరయఁగఁ బలికి పలికి,
యలపు సొలపున నిలువక నిలిచి నిలిచి, మొనసి
ప్రియుఁ గూడె మగపాడి ముద్దులాఁడి. శశాం
3 111.

మగపోడిమి ఎ. (√మగ). పురుషునివిధము,
పురుషరూపము

చం కటకట కాళికాపురి నొకానొకనిద్దురంగమ్మ
మోడ్చి యప్పటఁ గనువిచ్చునపు కుడిభాగముఁ
గన్గొని చోద్యమందు దా. పటిదెసఁజూచి యచ్చె
రుపుపాటు వహించు మనస్సరోజునం, పుటమున
నాఁడులాగు మగపోడిమియుం గల జంతునంత
తుల్ కాళి. 3 99.

మ ఘనతన్ నీ మగపోడుముల్ వలుమటుం
గన్నారంగన్నారము .. చూడ మెన్నఁడును
నీయాఁడుచేందంబు ... భాగ. 8. 889.

శ్లో అవతారామయా దృష్టా రమమాణశ్య తే
గుడైః, సోఽహం తద్గృప్త మిచ్ఛామి యత్రే
యోషిద్యపు ర్భృతమ్ నం. భాగ 8. 12. 12.
2 మగతనము, పుంస్త్యము

నీ పోలిరెడ్డి మగపోడిమి లేదుగా గాది కేలా
గుసఁ గడుపులిక్కె. శుక 2. 422

3. సురతము, సంభోగము (బి. అని శ ర.)
ద్వి దనధాన్యసమృత్తి దిగలిక్తు నచును, మును
కొని మగపోడుములఁ జేయఁబూను అ మ.
క. 1. 84 పొ. 21 వం

మగపోల్కికూటమి ఎ. (√మగ) ఉపరతి, పురుషా
యితము

నీ ఉపరిసురతసంజ్ఞ యొప్పును మగపోల్కి
కూటమి యనఁగ అం. భా 2 180.

మగమ(మా) ఎ. (త. మఖమై) వణిజులుగాని
సేద్యగాండ్రు గాని దేహాలయాదులకిచ్చు విరా
ళము, రుచుము.

వ ... అంగరంగభోగాలకిచ్చిన మగమక్రమం
తెట్లన్నను .. మగమమీంద మరిన్ని రాగభోగా

లకు ... దశా 4 985.

వ. ... రుద్రయ పెద్దింగారు ... సిద్ధేశ్వరమహా
దేవరదీనంబునకు ఆశేజాలం గలమగమాను నుంక
మాను తలారికమును మనని ఒండేమి ఆయ ...
పేరను అడుగలేదు నర్వమానస్యము ధారా
పూర్వము నేసి ఆచంద్రార్కముగా నిచ్చె
దశా 4 1218

వ ... నెయిపూరిలోని మగమాను వెళ్లఁబోయీ
మగమాను వంకేశ్వర దేవరఁ కాచంద్రాకన్
స్థాయిగా మారమరాజు ఇచ్చె ఈస్థలము మగను
ఎవ్వరు గుత్తగొన్నాం జెల్లించి ఈ పుణ్యానం
బొందువారు దశా 4 1180 గు జి

మగమాట ఎ (√మగ) పౌరుషవాక్యము, శూర
వచనము

మ మగమాటల్ మనకేల నాఁ డల హనూమం
తుండు లంకాపురం, బెగువం గాల్పంగ నెందుఁ
బోయితిమి ... భా రా యు 1౭3.

మగమానికము: ఎ. (√మగ) వక్రము

నీ తగువేల్పు దొరరాణి మగమానికపు సొమ్ము
నెగఱేనిచాన గొజ్జంగులబంతి . యయా 1.
52.

నీ మగమానికముల క్రొన్నిగనిగల్ దులకింప
నీలా 2. 48

ఎఱి. పురుషరత్నము, పురుషశ్రేష్ఠుఁడు, పురు
షోత్తముఁడు.

ఉ ఆమ్మగమానికంబు దిట మారంగ నొక్కరి
కోరిఁ జెడ్డరే, ద్రిమ్మరికొమ్మ నుక్కడఁచి తేటగ
జన్నము గాచి చట్టుచం, దమ్మున నున్న పెంద
వని తామరకంటిని బ్రోచి ... అచ్చే రా.
కాల. 183

మగమానికపువాలు — వక్రాయుధము
నీలా 3. 8.

మగమానికపువాలు దాల్పు — వక్రాయుధము
ధరించినవాఁడు, ఇంద్రుఁడు

గీ. తవర మగమానికపువాలు దాల్పు జోదు.

వేడుకలుమీఁట నాడు మేల్వేడమీఁద, గొనబు
మీఁతెడు నవరింజికుండ యవంగఁ, దూర్పుగుబ్బ
లింపై దోఁచెఁ దొగలఁజేడు నీలా 3. 8.

మగరా (తా) (యి) — మగమాచికము. వి. శి.
(√మగ) వజ్రము, నవరత్నములలో నొకటి

ఉ. నాయకమైన కెంపుగమి నాఁటిన చోటులు
సాంధ్యరాగమున్, జేయఁగ నింద్రసీలముల
చెక్కడపుంబని చక్కి యుధకా, రాయితమై
వెలుంగ మగరా లమరించినవట్లు వెన్నెలల్,
గాయఁగ మువ్వెలుంగులకుఁ గందువయో యవ
మించె నఁదులక. సాంగ 2 72

చం తెలిమగజాతికంబములఁ దీటిన బంగరు
కీలబొమ్మ గుంపులకు ఉ రా 1 217.
సీ మగరాలిల్లల నిగనిగఁ దగినట్టి వాలు కీల్లడ
మొలనూలుఁ జొనిపి పార్వ. 5 188.

మ నెలతా చొక్కపుమేడలోన మగజానిద్దంపుఁ
గీల్తాఁగుట, య్యెలలో ... నలరుంబోడులు
జోలఁ జాడుదు రిమందానందసంఘానవై ...
చంద్రా 2 7.

సీ పొలుచును వజ్రంబు మూలరా లన మగరా
లనంగను గురుజా లనంగ... ఆం థా 2. 278.
మగజా(రా)తివాలు — వజ్రాయుధము.

సీ ... మగజాతివాలు సత్తి గుదియ బల్లెము
త్రాడు పెక్కెము కత్తి దండివిల్లు ... అచ్చ.
రా యు 581

మగలాగు — మగపాడి వి. (√మగ) ఉపరతి
(శ. ర.)

మగవాడు వి (√మగ) 1. పురుషుడు, పుంవ్యక్తి.
కం. తగవే కులకన్యలకును, మగవారలతోడ
రూపమహనీయులతో, మిగులంగఁ దడవు లోపలి,
నగళులలో మాట లాడ ... నైష. 4 81.

కం. అనపుడు శారీర కీఁముఁ గనుఁగొని మగ
వారు పాపకర్ములు నమ్మిం, జన దనినఁ జాప
జాతులు, వనితలుగా కనుచుఁ జిలుక వాదము
చేసెన్. విక్ర. 7. 86., మనుచ 3. 82.

2 మగఁడు, భర్త, ప్రియుఁడు

మ. పరగన్ మా మగవార లందఱును మున్
జాణప్రయోగోపసం. హరజాద్యాయుధ విద్య
లన్నియును ద్రోణాచార్యుచే నశ్యసించిరి ...
భాగ. 1. 160

ఉ ప్రేమ గనంబడం బలుకరించినవాఁడవు
పోదువా యయో, నామగవాఁడ తెన్న నిను
నమ్మితి రమ్మని పిల్చి .. శుక 3. 565.

విజ. పౌరుషవంతుఁడు

(వి కూరుఁడు అని శ. ర)

ఉ. ... లీలమై, వచ్చిన రుద్రుఁడమున
వ్రాలుదు వీ వనిలోన నోర్వఁగా, వచ్చునె నిన్ను
నెట్టిమగవారికి నీకృప నాశ్రయింపఁగా, వచ్చి
తిమి. భార భీష్మ 3. 300

మ. అలరుందూపుల మన్నెవాని మగవాఁ
డన్నిఁచుఁ దత్కాంత ... శుక. 4. 15 భార.
ఉద్యో. 1. 247.

మగిడి వి. (త మగిడి) పాములవాఁ డుఁడెడివాద్య
విశేషము నాగసరము (శ. ర.).

మగి(గు)డింమే న. క్రి. (√మగుడు.)

1. మరలించు, త్రిపు

గీ అడుగఁ బూనినమాటయే యెడకు నెక్కె
నంతనుండియ మగిడింపు మమరరాజ ... నైష.
3. 21.

ఉ. వామనదిగ్గజంబు మదవాసనకుం జన కోహ
టించు చు, ద్దామగతిన్ నభోమణిరధంబు
హయంబు లనూరుఁ డుద్ధతుం, డై మగుడింపఁగా
మగుడ కడ్డము దాకె ననంగ నుత్తరా, శాముఖ
వీధి నేఁగె రివసంబులు దీర్ఘత పల్లవింపగన్. పి.
శకుం. 2. 122.

సీ మొగము పార్శ్వములకు మగుడింపకుండ
వాకట్టుమూలికవాగెఁ బట్టి పట్టి ... కళా 3.
79.

2. నివారించు, ఆపు

కం. వగవఁగ నేఁటిఁగిఁ జాఱుఁడు, చెగువకుఁ

జొరకున్న భీష్ముఁ దెగఁ జూచి వెసం, బగ యడఁ
గించెద నన్నున్, మగిడింపక చూచుచుండు మను
జాధీశ. భార. భీష్మ 3. 283

వ. కురితప్రబోధం డగునాకుండునిం
గెఁలి పలికియు నలుక మగిడించి యుదంచిత
ప్రయోజన ఘటవాపారవశ్యంబున సామర
స్యంబు మీఱ నిట్లనియె ... పాండు. 3. 37

మగుమే — మగుడుమే న. శ్రీ (√మగుడు. క.
మగుచు) మరలుచు, తిప్ప.

ద్వి జోడనఁ గొని వించె సొగసుగాఁ జాట్టి.
వేడెంబు వడి వడ్డవేడెంబుఁ ద్రోలి, నిగుడంగఁ
గుఱుచల నిడువల నూకి, మగిచి వైచుచుఁ గేల
మస్తరించుచును ... అ మ. క. 5. 242 పా.
14 పం.

మగుడఁబడు అ. శ్రీ. (మగుడన్ — పడు. స్వార్థ
మున) 1 మరలు, నివృత్త మగు.

కం. అనురుదెస నీతేజము, ప్రసారితముఁ జేసి
మగుడఁబడు టొప్పునె యిం. క. సమావ శౌర్య
క్రమ్మట, మరగుము రక్షింపు మమర మండలిఁ
గరుణన్. హరి. ఉ. 10. 161.

2. తిరుగఁబడు.

వ ... వగవాడు బలవంతుం డింతన తెగిపో
యెడివాడు గాఁ డిలొనన మగుడంబడి యెద్ది
యేనియుం గిల్పిష మాపాదించు నిది నాకుఁ
దోచిన తెఱంగు ... హరి. ఉ. 1. 140.

3 తిరుగు, తారుమారగు.

కం. అనిన నలర్కుం డిట్లను, జనవం మును
నామనఁబుచండము నీచె, ప్పినయట్ల యిపుడు
కాఁతిం, దనరెడు మగుడఁబడి వినుము తత్కార
ణమున్ మార్కు. 3. 389.

మగుడు అ శ్రీ (క. మగుచు, మగచు.)

1 మరలు.

(క) వెనుకకు మరలు.

గీ అనఁడు యింద్రియముల విషయములమీఁద
విగుడనీక మనంబుతో మగుడఁ దిగిచి, యాత్మఁ

గూర్చుట సాంఖ్యుల యనువు ... భార. కాం.
5. 97.

ద్వి మగిడి భూవిభుఁ శొక్కుమరము పొంతకును,
దగఁ జేరి యున్న యత్తటి నిప్పులురుల. ద్వి.
హరిశ్చ ఉ. 148. పం., దశా. 1. 178.

(చ.) తిరిగివచ్చు

కం కనుకనిఁ బఱచిన నాతని, వెనుకొనుటయు
వాఁడు శరణు వేడినమాత్రం, గినుక యుడిగి
తొయ్యలి మదిఁ, గనికరము జనింప మగిడఁ
గాంతుని కడకున్. విక్ర 6. 93.

ద్వి. మనల నయోధ్యకు మగుడఁ శ్రాధింపఁ,
జనుదెంచుచున్నాఁడు సందేహ ముడుగు. రం
రా అయో. 136 పా 28 పం., ఆము 1.
76.

(ట) అభిముఖ మగు.

కం. నీ వే మంటివి రమ్మం, చావలివానికిని
మగిడి యట్లనె వానిం, గావించి ... ఆము
3 7.

వ ... దశాశంబునకు మగిడి పోదము తెమ్మని ..
భీమ. 3. 38.

2. (త. మక్కడు) క్రమ్మటు, తిరుగు.

(మరలు ధాతువునకువలె దీనికిని క్త్యార్థక మగు
'మగిడి' అను రూపమును, తుమున్నంతమగు
'మగుడన్' అను రూపమును పునరర్థకావ్య
యము లై వెండి, మరలన్, అనునర్థము నిచ్చును.
కొన్నిపట్ల ప్రత్యుత్తరముగా, మాటుగా, అను
నర్థమును నిచ్చును)

గీ. చెలువ యింక నొక్కించుక నేపు నీ వ, నాద
శంబున నెప్పుటియట్ల యున్న. మన్మథుఁడు సమ
యించిన మగుడ నన్నుఁ, బడయ వచ్చునె యెన్ని
యుపాయములను. భార విరా. 2 47

గీ. అప్పు డాశ్చర్య మంది నైశ్యప్రభుండు,
మగిడి లోనికిఁ జనుదెంచి మంద్రఫణితి హర.
2. 39

కం. ధరియించిన మొద లొకవ, త్వరమాత్రము

శావకీన భమ్మిల్లములో, నిరవుకొని మగుడ నివ్వరి, తరుణి యల పారిజాత తరువున కరుగున్. పారి. 1. 67.

గీ. మగుడఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱి మరల సారె, వెండి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున,రర్థముగ...అం. భా. 3. 69.

శి. పోవు, తొలఁగు

ద్వి. బడలిసమేనును బగిలినమోము, మగిడిన చనుఁగవ్వు మాసినచీర. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2085 పం.

కం. తగుమాట లాడి కోడలి, వగ వుడుపుము నీవు దైర్యవతి విట్లడరం, దగునె నిను జూచి కాదే,మగుడుం జిత్తముల వగలు మా కందఱకున్. భార. ద్రో. 2. 328.

4 కాగుపడు, చక్కనగు.

కం వగచినఁ తోయిన కార్యము, మగుడునె వగవంగ లోకమాన్యం దగునే ... భార. స్త్రీ. 1. 20.

ఎ. తిరుగుట, నివృత్తి.

కం గతికై ఫణి వసుధాయని, మతిఁ దలఁచిన సగణ మయ్యె మారుత మధిరై, వతమండ్రు సగణముఖమగు, కృతి పగఱకు మగుడులేని కీ దొనరించున్. కావ్యా. 7. 14

జ. మగిడించు, మగుచు, మగుడఁబడు, మగుడుచు.

మగుడుమే(ద్వ)-మగుమే న.క్రి. (✓మగుడు. త. మక్కడనెయ్.) మరలించు, త్రివ్వు.

చం ... పద్మగర్భకడకుం జనె నమ్మహితుండు మన్మథున్, గొడుగుగఁ బంచి వే తమ మగుడ్పగ వచ్చె. భార. ఆను 4 408.

అ. కడుఁ బ్రయాణివిఘ్నకరు లగుభరతము, ఖ్యలఁ బ్రయత్నమున మగుడ్చి వెసను. రాఘవ. 3. 27.

మ. గునియెన్ గొప్ప సరుల్ నటించఁ గుచే ముల్ గుప్పింప ఘర్జాంబువుల్, మొనపన్ గొను చలింప రత్నవలయంబుల్ సందడింప న్మగుడ్చి

నెమ్మో మఱగంటఁ జొక్కుఁ గన ... ఓర్పు తలయంబెన్. చంద్రా. 8. 5., కళా. 3. 19.

మగులు — మదురు ఎ. 1. కుడ్యపాలిక, గోడ మీఁది కవ్వు.

నీ ... మదురు మగు లన గుడ్య, పాలికయై యెప్పు .. అం. భా. 2 13.

2. చుట్టుగోడ, ప్రాకారము.

నీ. ఆలగుంపులు గొటియలదొడ్లు ... ఉలగ రంబులు వాఱుపాలము వాకిటఁ బది కట్టుబండ్లిం టికిఁ జుట్టుమగులు ... గీ ... గలిగి, కాపురము నేయు నవ్వీటఁ గాఁపుకొడుకు. వేం. పంచ. 4. 416.

నీ బలుకంచు గుబ్బిబోర్తలుపులు తీనెలవాకిలి నడవ చావడియు, మగులు. హంస 2. 187.

జ. మగులుగోడ.

మగులుగోడ ఎ. (మగులు + గోడ) చుట్టు గోడ, ప్రాకారము.

ఆ మగులుగోడమీఁద ప్రమాఁకులు చిగురుజొం, పములు వానిమీఁద బ్రచురదోహ, దముల ధూపములును దనకు మాటుగ గూడ,గతిని గాంతఁ గొనుచు నతఁడు సనియె. కళా. 3. 68.

(ముద్ర పా మదురుగోడ. క. ర. పా.)

నీ. గొడియ బీగము లావుగొలుసు లోపలియడ్డ ప్రమాను బోర్తలుపులు మగులుగోడ ... హంస 2 228.

మగువ ఎ (క. మగువు. త. మగవు — బిడ్డ. మగువు + అ. ?) 1. స్త్రీ ఆఁడుది.

నీ. నవలా మగువ నాతి నాతుక యాఁడుది లేమ గోల యువిద చామచాన.

గీ. ముద్దుగుమ్మ యన స్త్రీస,మాఖ్య లం చవఁ గాను తెన్నలరుచుండు ... అం. భా 2. 104.

కం. మగ లడఁకువ నుండక తమ, తగులమ పాటింతు రెట్టి తగులం బైనన్, మగువల యెడ లన యడఁగుం. దగవు విడిచి యడిచి పడరు ధైర్యము వేర్పిన్. భార. విరా. 2. 281.

గీ. మదవరేఖకు సరియైన మగువ గలదె . .
విక్ర 1. 119

2. ప్రియురాలు, భార్య.

గీ. మగని మగువను వ్రాయించి మదిఁ దలంచు,
నిషధరాజును దమ్ముగా నీరజాక్షి నైష. 1.
74.

'ప్రియం ప్రియాంచ'. సం. నైష 1. 88

సీ. మగలతో నిదురించు మగువల మఱివించి ..
నీలా 1. 78, పారి 1. 50.

జ. మగువతనము.

మగువతనము వి. (మగువ) స్త్రీత్వము. అందు
తనము

కం. జగదాత్మకుఁ డగు శంభుడు, మగిడెను హరి
నెఱిగి తనదు మాహాత్మ్యమునన్, విగతత్రపుఁ
డై నిలిచెను మగువతనం బుడిగి హరియు మగ
వాఁడయ్యెన్. భాగ 8. 404.

మగ్గ — మొగ్గ వి. (క. మగ్గు) ముకుళము.

ఉ. వెగ్గల మైనవానవలు విశ్వజగంబును గమ్మ
వల్వఁ గా,గుగ్గులు ధూపధూమములగోచరలీల
వజాండగోళముం, దగ్గఱఁ జాతె వాని మిళనం
బునఁ గాదె వళంబు గల్వపూ, మగ్గయుఁ బోలె
నిప్పుడు సమంచిత నీలిమ మయ్యె జూడ్కికిన్.
కాళి 7. 221.

మగ్గపుగుంత వి (మగ్గుము) సాలెవాఁడు నేయు
టకుఁ గూర్చుండునపుడు కాలు చోచుకొనెడి
పల్లము.

సీ. కుంచె మగ్గపుగుంత గూటంబు పగ్గంబు పరఁటె
ద్రొక్కుడుపట్టె పలక దోనె ...

గీ. నఱిల నాకుభద్రద్రు నివాసభూమి, యప్పురం
బున సంతతం బొప్పుచుండు ... హంస 2 11
మగ్గము వి. (క మగ్గ, మగ్గు.) 1 వయన
యంత్రము, సాలెవాఁడు బట్టలు నేయు
యంత్రము.

సీ. ... నేత్ర యంత్రము మగ్గమనఁగను దనరు
చుండు ... అం. భా. 2. 298

2 సాలెపురుగల్లు వల.

సీ. కలయ వంగమున మర్కట కీటకృతమైన
మగ్గుంబు నేత్ర సంపద వహింప .. అము. 1.
98.

సీ మై నిండుసాలీని మగ్గుంపుఁజకచకల్ బూడి.
పూతకు రెట్టి పుట్ట నేయ .. చంద్రా. 3. 89.
జ మగ్గపుగుంత, మగ్గరి.

మగ్గరి వి (మగ్గుము + అరి) తంతువాయుఁడు.
సాలెవాఁడు.

సీ. తంతువాయాభిధ దనరు మగ్గరి యన నేత
కాఁడనఁగను నేతరి యన ... అం. భా. 2.
288.

మగ్గించే — మ్రగ్గించే న క్రి. (మగ్గు) చంపు.
సీ బెగ్గురుకడుపుల బెగ్గిల మగ్గించి కొంగల
పొంగెల్ల గ్రుంగఁ ద్రొక్కి ... ద్వా. 1 219.

మగ్గు — మాఁగు ల క్రి 1 మిగులమగ్గు, కమి
యఁబండు

(వ్యవ) పనసపండ్లు మగ్గువఱ కుంచినచో రుచ్య
ముగా నుండవు.

2 ఉక్కచే జెమ్మగిల్లి చెడు (శ. ర.)

3. ఆవిరిమీద చక్కఁగ నుడుకు.

(వ్యవ) కూర కాగుగ మగ్గనిమ్మ

4 మ్రగ్గు (క మగ్గు) చచ్చు. (చూ. మగ్గించు)

జ మగ్గించు, మగ్గుడు, మగ్గుడుపాటు

మగ్గుడు వి. (మగ్గు) మిగుల మగ్గుట, కమియఁ
బండుట (మగ్గుట. శ. ర).

మగ్గుడుపాటు అ. క్రి. (మగ్గుడు) మాఁగిపోవు.
(మగ్గు శ. ర).

(వ్యవ.) అరటిపండ్లు మగ్గుడుపాటిసవి.

మగ్గుము సం విజ (అ అ అ.) మునిఁగినది.

మఘ సం. వి. ఆ. శ్రీ అశ్వినాద్వయంబు పదియవ
నక్షత్రము (నిత్యబహువచనాంతమని వై. ని.).

శ్లో ఆపాధాకృత్తికాశ్లేషా మఘా భూమ్ని
స్త్రీయశ్చ తాః. (వై. ని.)

మఘము సం వి. అ. పం. 1. ఒకానొక ద్వీపము.

2 ఒకానొకదేశము, 3. యజ్ఞము, న
1 పుష్పభేదము. ఒకజాతిపువ్వు. 2 ధనము
(శే. ని.).

మఘవంతుడు సం. వి. త్. పుం. ఇంద్రుడు,
మఘవానుడు సం. వి. న్. పుం. (రూ. మఘవ)

1. ఇంద్రుడు. 2. వ్యాసుడు
విజ్ఞ. (న్ నీ, న్) రాత.

మఘవుడు సం. వి. న్ పుం. ఇంద్రుడు
(శ. ర.).

మహాత్రయోదశి సం. వి. ఈ శ్రీ మహానక్షత్ర
ముతోఁ గూడిన త్రయోదశి, భాద్రపద కృష్ణ
త్రయోదశి.

మహాభవుడు సం. వి. అ పుం శుక్రుడు

మహాభువు సం. వి. డా. పుం. శుక్రుడు.

మఘి సం. వి. ఈ శ్రీ. ధాన్యవికేషము. (మే. ని,
కల్ప, వాచ. భేష మని. వి. ని.)

మఘాని సం. వి. ఈ శ్రీ. ఇంద్రుని భార్య, శచీ
దేవి.

మచర్పిక సం. విజ్ఞ. అ. శ్రీ. ప్రళస్తము, శ్రేష్ఠము
(ఇది ఉద్భవమువంటిది.).

మచ్చె-మచ్చెము వి. (క, మచ్చ. త. మచ్చె) 1.
పుట్టుమచ్చ, పుట్టినప్పుడే దేహమునం దుండెడి
నల్లనిగుర్తు.

చం. అని కొనియాడి దేవి రుచిరాకృతియం
దొక మచ్చ పెందొడం, గనుఁగొన నొప్పు నీల
మణి కాంతిబెడం గయి. విక్ర. 3. 58.

సీ. నీరి పొల్పుమచ్చ పేరురమువాని ...
ఆము. 3. 85, ఆం. భా. 2. 124.

2 చిహ్నము, గుఱుకు, కళంకము, మాలి
న్యము, మఱక.

సీ. ... గుఱి మచ్చ మచ్చము గుఱుకు చిన్నె.
అక్కనం బాది కళం కానవా లడియాలము
బచ్చెన యనఁగఁ జిహ్న, గీ. మలరు ఆం భా
1. 80.

గీ. ఉడుగఁబాధీక బింబంబునడిమిమచ్చ .. భీమ

2 45

ద్వి. మచ్చలమచ్చల మట్టికాసెయును, ఒలు
వైనకేలి యంబటికుండ తనకు, నలవడ నడ
గొండ యన నొప్పుచున్న. ద్వి. పరమ. 7
581 పా.

3. కుటుపు గాయము మొ. మానినవిదప దేహ
మున నిలిచి యుండెడి యానవాలు.

(వ్యవ) అతని మొగమునిండ స్ఫోటకపుమచ్చ
లింకను గన్పించుచున్నవి

మచ్చనాలుకవాడు - రహస్యము దాచలేని
వాడు.

గీ ప్రాణనఖండపు నీకుఁ జెప్పక మదీయ, వృత్త
గోపన మెట్లు గావింప నేర్తు, మచ్చనాలుక
వాడవు మంతనంబు, బొడమ నీకని రసనకు
బుద్ధి చెప్ప. పి. శకుం. 2. 172

జ. మచ్చమాపు, మచ్చమాయు.

మచ్చెమాపు న శ్రీ (మచ్చమాయు) నశింపఁ
జేయు, సంహరించు.

(వ్యవ.) వాడు త న్నెదిరించినవానిని మచ్చ
మాపక మానఁడు.

మచ్చెమాయు అ శ్రీ (మచ్చ + మాయు) జాడ
లేకుండపోవు. నశించు.

(వ్యవ.) పాప మాకుటుంబ మంతయు మచ్చ
మాసి పోయినది.

నీమచ్చమాయ - ఇది యొక తిట్టుగా వాడఁ
బడును.

మచ్చెము-మచ్చె వి.(త. మచ్చమ్) 1. చిహ్నము,
గుఱుకు, జాడ, ఆచూకీ.

సీ ... గుఱి మచ్చమచ్చము గుఱుకు చిన్నె,
లక్కనం బాదికళం కానవా లడియాలము బచ్చెన
యనఁగఁ జిహ్న, గీ. మలరు ... ఆం. భా.
1. 80

సీ. అంగీకృతాంగ చైత్రాదిదేవత లాత్మసమ
చోరుమచ్చంబు చూపుకరిణి ... వసు 3. 73.

2. నిదర్శనము, దృష్టాంతము.

ద్వి. మొదలితలారి సమ్ముఖమునఁ జెట్టి, తోడ
మచ్చంబుగాఁ దొడవులమూట, సూడిద పెట్టి
తా సురిగె నాచోరుఁ, దు...

ద్వి. హరిశ్చ ఉ. 2829. పం
ద్వి ...నాకల్ల నీమీద, వివరీకముగఁ జెప్పి విరస
మెక్కించి, తోడ మచ్చంబు నా దుప్పటిఁ
జూపి, వీడెల్లఁ గనుగొన విటిచి కట్టించి నవ.
1. 70 పా 18 పం., హరిశ్చ. 5. 188.

3 నిదర్శన మైన దొంగిలించిన సొత్తు.

వ... అయ్యారెకులు చని పురంబు సర్వంబును
శోధించి వివణిపీఠం దదీయాభరణములము
నమ్మహీసురు మచ్చంబు తోడం బట్టి తెచ్చి..
విక్ర. 5. 145.

మచ్చరము ౪ (నం మత్సరః. ప్రా మచ్చర, క,
మచ్చర.) 1. ఈర్ష్య, ఓర్వలేమి

గీ. బోధ మల్పంబు గర్వ మభ్యున్నతంబు, కాంతి
నివ్వచ్చరంబు మచ్చరము ఘనము.

భీమ. 1 13

ఉ ఆకునుమంబుఁ దాల్చిన మహామహిమంబునఁ
దోడికామినీ, లోకము మచ్చరంబు మది లోనఁ
దొరంగి భజించుచుండ...

పారి 1 70., 1 50., కళా. పీఠ. 50

2. స్పర్శ, పోటీ.

నీ పచ్చరానిగ్గుతో మచ్చరానకు పచ్చమచ్చ
యయ్యెదచక్కిఁ తెచ్చుమీఱ. నుద. 5 80,
8, ద్వేషము, వైరము, పగ

కం. హరిదిక్కున మునుగలమ, చ్చర మించుక
యాశ్రయ వదలి సంప్రీతిపుర, స్వరముగ నీ నొడఁ
బడియెను, హరిపాత్రున కాత్మ పాత్ర నన్నర
పతియున్ హరి. ఉ. 8. 223.

కం పిచ్చుకపయ బ్రహ్మాస్త్రము, విచ్చలవిడి నిగుడఁ
జేయువిధ మింతెకదా మచ్చరము మనుజుతతి
పయిఁ, దెచ్చుక పొలియింప నీవు దిరుగుట
లెల్లన్. ఉ. రా 8, 802.

4. పట్టుదల, చలము.

గీ మచ్చరంబున నిద్దలు మానవతులు, పెడ మరలి
చల్లులాడంగ...వరాహ. 8.101

జ, మచ్చరి, మచ్చరించు, మచ్చరికము, మచ్చరి
కించు, వచ్చరిఁడు

మచ్చరి ౪. (మచ్చరము + ఇ³.) 1. పట్టిన పట్టు
విడువనివాఁడు, చలపాది.

చం. మదమున దేవదానవులు మచ్చరులై గడుఁ
బిచ్చలించి నం, వదలను గోరి పోరు నెడ...
భాగ. 8.278.

(శ. ర. పా. 'మచ్చరముల్' గడుఁ బిచ్చలించ
ముద్రి పా.)

2. ద్వేషి, విరోధి

నీ చలులార లేటి మచ్చరులార కానరే మా
కుమారునిఁ బోలు మా కుమారు....పాఠంగ
8.287

(లేటి మచ్చరులు - మృగద్వేషులు, నివంగులు.)

మచ్చరించు ౭ క్ర. (√మచ్చరము.) 1. పోటీచేయు,
స్పర్ధగొను

వ.. మఱియు సూత్రప్రపంచై న రాధేయు దురు
ధనుర్విద్యా కాశలంబున నరునితోడ మచ్చ
రించుచు దుర్వోధన పక్షపాతియై యుండె...
భార. ఆది. 5.225.

2 ద్వేషించు, పగగొను

క అంతం గుంతినందన, కాంకా చింతా మహాధ
కారముతో న, తత్వంతంబు మచ్చరించెనొ, సంత
మనం బనఁ బ్రభాత సమయం బయ్యెన్. భార.
విరా. 8.84.

గీ. సహజ మాత్సర్యమున దేవ సమితితోడ,
మనము దొడరిన హరి యేల మచ్చరించు...
ఉ రా. 2.21.

నీ. లంకాపురంబున కాంకరీదేవతా మకుటెందు
రేఖతో మచ్చరించి...కాశీ 1 130.

(ఇట దౌపమ్యద్వోతకము.)

3. చలపట్టు, పట్టినపట్టు విడువకుండు.

చం. ఇటువలె మచ్చరించు హృదయేశయుఁడైన.

లకాంతధన్వి కొ, క్కటం గడు వెక్కం
బడర. చంద్రా 5 12

మచ్చేరికము ఎ ($\sqrt{\text{మచ్చేరికము}}$. ఇక, స్వార్థమున)

1 చలము, పట్టుదల

ఉ. తెచ్చెన మెల్లి నేడు మముఁ దెండని పంచిన
యుప్పు చాకినుల్, మచ్చరికంబునం జపు
లమర్పుట కై డిభకుండు నీవునుం, జొచ్చినచోటు
సొచ్చి గణకూరుండు శారి కరాసిధారచే
బచ్చడిచేయఁగా జముని జానసముం బురుడించు
చోటికిన్ ఉ హరి. 4 196.

ఉ వంటికి నోపసిస్త తగ దీక్రియ సారెకు పట్టి
వాచముల్, మాటిమాటికి జెనఁచి మచ్చరి
కంబున నాడ నీకు.. హరిశ్చ 1. 151, వి
శకుం 2 125

2 స్వర్ణ, పోటీ

కం. చీనాంబర మణిభూషణ, నానాగంధానులేప
నవమాల్యములన్, మానినులును వైదర్భియు,
మానుగఁ గై సేసికొనిరి మచ్చేరికములన్ విక్ర
5 82.

3. ద్వేషము (శ ర)

మచ్చేరికించు అ, ($\sqrt{\text{మచ్చేరికము}}$) 1 చలపట్టు,
పట్టుపట్టు.

ఉ .. వసుధామర ముఖ్యులు వీతిహోత్రునా,
మంత్రణసేయలే రయికి మచ్చరికించియుఁ గాళికా
పురిన్ కాళి 5 304,

2. స్వర్ణవహించు, పోటీచేయు.

చం .. ఇద్దఱు ముద్దెయి లొత్తి రవ్వీకు, వృద్
గజరాజ కుంభముల మచ్చరికించు కుచద్యయంబు
లన్. నైష. 3 86 (ఇట జౌపమ్య ద్యోతకము)
సీ అలకాధిపతితోడ నై న మచ్చరికించి కొననమ్మఁ
గల మేటికోమటులును ... భోజరా. 2. 47.

ఉ. ఇచ్చిన మ్రొక్కి పుచ్చుకొని యింపును సొంపును
బల్లిచింపఁగా, నచ్చవలాయతేక్షణ శివార్పణ
మంచు సుధారసంబుతో, మచ్చరికించఁ జాలు
రుచిమత్ఫల మాదట నారిగించి ... రాజ. చ.

1 83., భీమ, 1. 91.

3 ద్వేషించు, కలహించు, పోరాడు

చం. పదములఁ దొట్రుపాటొదవఁ బ్రాణసఖి జన
భాషణంబులన్, మదిఁ దమకంబు లజ్జయును
మచ్చరికింప నణంకుమేనితో, మదవతి మంద
మందగతి మార్దవ మొప్పఁగ వచ్చె . విక్ర.
216

మచ్చేరిడు. ఎఱ. (మచ్చుము + ఈ డు మచ్చరి
+ ఈడు స్వార్థమున అని శ. ర.) 1 మచ్చ
రిము కలహాడు, ఈసు ఊనువాడు
అ. చిచ్చు లేక చిముడు మచ్చేరిఁ దీర్చుద్ది, వజ్ర
నాథుఁ డొర్పువాడె యకట. ప్రభా. 1. 134.
2. వైరి, పగతుఁడు.

వ ... పచ్చవిల్కాని మచ్చేరిఁ చానతిచ్చినఁ
దదీయ సన్నిధాన విశేష సుజ్ఞానోదయంబున
.. సానందో 5. 173.

మచ్చిక - మచ్చిగ. ఎ. (క. మచ్చికె) 1 వలపు,
మోహము

చం. విడువని కౌఁగిలింత పురివిచ్చని మచ్చికతన్ను
లేనినం, దడి నొకవింత చూపు ... కువల.
5 31.

గీ. మైత్రియును నానుకూల్యంబు మచ్చికయును,
గలిగి యక్కాంతని న్నెప్పు గలసియుండ ...
మార్క. 5 200.

ద్వి అచ్చర తనదృష్టు లామిత్తు మీఁద, మచ్చిక
నాటించి మనసుపొం దెఱిఁగి రం, రా. ఉ.
128 పా. 18 పం

2 ప్రేమ

కం. అని వారికి వారందఱు, మనమునఁ దోచి
నటు లాడు మచ్చికమాటల్, విని సిగ్గున
నయ్యెల జ, వ్యని విజ. వి. 3 38.

ఉ క్రచ్చుఁగ బారిజాతలతికావనదేవత జంభ
వైరిపై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవసుమ ప్రకరిం
బుల వేల్పు శేటిలో, విచ్చిన పైడికామరల
వెంబడి వచ్చిన కమ్మగాడ్పులున్. మెచ్చులీరి

గోకిల సమీరణ దీపవలిచ్చె నొప్పుగన్. హర
6. 10.

దండకము. . . వేలుపుంబెద్దవై తద్దయు న్నేర్పుతో
నిజ్జగంబెల్లఁ బుట్టించి వెన్నుండవై నిచ్చలు
నృచ్చికం బ్రోచి. . నీలా 2 41

సీ. . . నెయ్యము . . . నేస్తము . . .

గీ. కాళి ప్రేముడి మచ్చిక మక్కువ యనఁ, ప్రేమ
దోచును .. ఆం. భా. 1 138,

శే. ఆసక్తి.

ఉ. మైత్రియుఁ బ్రేమయు నృతనసు మచ్చికయు
నైజయ న్వరాటరా, ట్పుత్రిక వత్కినస్ ...
సై. 4 84.

వ ... మచ్చికతో నెదుట వచ్చి నిలుచున్న పుడ
మికన్న చిన్నారి నగుముద్దు మొగంపు
టద్దంబుం గనుంగొనుచు ... ఉ రా. 1 138

4. భ్రమ, భ్రాంతి

వ. ... పెచ్చు పెరుగు నచ్చులఁ బచ్చలచాయలు
మెచ్చలు నేయఁ బచ్చికల మచ్చికల విచ్చలవిడిఁ
గ్రచ్చుకొని మెనవ నుకించు నంకంపురాజింక
జంకించి ... వసు. 2. 11

5. చేనపు.

కం. ఎచ్చట శ్రోత్రియుఁడును ధన, మిచ్చునతఁడు
నీరుగలుగు నేటును వెళ్లి, నృచ్చికయును
లేకుండును, నచ్చట వనియింపవలన దళినుక
చరితా. మార్క. 3. 248,

జ. మచ్చికపడు.

మచ్చికపడు అ శ్రీ. (✓మచ్చిక) మరులుకొను
స శ్రీ మరగు. (శ ర)

మచ్చిగ- మచ్చిక. ఎ. ప్రీతి, ఆసక్తి.

మ. తగునే మాధవ యిట్టివాడివలుకుల్
ధంబులే మా యెడన్, మగలుం బిడ్డలు
సోదరుల్ జనకులున్ మమ్మున్నివారింప మ.
చ్చిగ నీయఃప్రేమలు పేరినారము ... భాగ.
10 పూ. 832.

చం తగినవరేంద్రమానుఁ డని తన్నుఁ బ్రియం

బునఁ బిల్చి తెచ్చి మ, చ్చిగ సుత నిచ్చి మత్సరి
తిముఁ జేసిన సింహళరాజమానుఁ డా, తగవు
మదిం దలంపక . విశ్ర. 8 78.

(దయ.)

కం. ముచ్చిరి యున్నది లోకము, నిచ్చలు గంపాది
ఖలులు నిర్దయు లేచన్, మచ్చిగఁ గావఁగ
వలయును, విచ్చేయుము తల్లికడుపు వెడలి
ముకుందా. భాగ 10 పూ. 101.

మచ్చె¹. ఎ (క. త మచ్చు) 1 మీదికట్టడము,
మిద్దె.

కం మ చెక్కింపుదు వానిని, నిచ్చెనయిడి తొలఁగఁ
బుచ్చి నెమ్మడితో నే, ముచ్చిలి ... కేయూర.
2 60,

కం అవు డిచ్చావతి యచ్చో, మవవల్లభు నిలువఁ
బనిచి యెడక యిలు సో, చ్చి పొడవు గల
మచ్చుపయిం, గవటవ్యాపార మమఁగఁ
గూర్చుండెన్. వేం పంచ 4 505.

2. మీదికట్టడము లేని మిద్దెటిల్లు, డాకా

ఉ ... అగేంద్రకన్య రాఁ, జూడఁ దలంచి నిల్చిరి
వసుక్షితిపాలపురి పుంధ్రికల్, మాడుపులన్
హజారముల మచ్చుల ంజ్జల గోపురంబులన్,
మేడల నాట్యశాలికల మేరువులన్ భువనేశ్వరం
బులన్. వసు 6. 64

3. అల్పహర్ష్యము

సీ .. అట్టిక యన మచ్చు నా నల్పహర్ష్యంబు
వెలయు ఆం భా. 2 17.

ఉ మేరుతిరులా కురుజమీదులఁ జెక్కిన లెక్కి
యంబులా, గారుడంతనతోరణ ధగద్దగలా
తెలిగచ్చుమచ్చులా పాంచా 4 5

గీ. మేలిగొజ్జంగిపూసీట మెకపుటాము గలిపి బలు
రాచతెరువులఁ గ్రంతలందుఁ, జీలికి మచ్చుల
మేడల నెలపు లెల్లఁ, గ్రొత్త సింగారములఁ
దకుకొత్తఁ జేసి అచ్చ. రా. అయో 10.

మచ్చె². అ శ్రీ. ఆకర్షించు.

ద్వి నచ్చినవాడవో నావాదిలోన, మచ్చిన
వాడవో మనసుకీ లెటింగి. పండితా పురా.

115 పా

వి 1. చొక్కుమందు, మీదఁ జల్లినచోఁ బర
వశము చేయు భస్మవిశేషము.

సీ. కనిచూపులనుమన్నధుని మోహనాస్త్రంబు
లందుఁ గాటుకమచ్చ నందడింప వి. పు.
2. 196

ద్వి. వచ్చెఁబో యే నేల వనజాక్షి చూపు, మచ్చు
వేసిన నిట్లు మరు తేలకొంటి

ద్వి పరిమ. 2 88 పా.

వ. గచ్చుకేడెంబులునుమచ్చువీడెంబులును నిలుపు
మందుల కరాటంబులును .. ప్రబంధ 78

2 మృగాదులు వలలోఁ దగులుకొనుటకై వలకు
సమీపమున నుంచెడు నాహారము, ప్రలోభనము.

మ. గగఞ్చాఁడ్య చరాంధకారి గజముం గాలా
హ్వయవ్యాధుఁ డ, చచ్చగ బట్టన్ గమకించి
మ చ్చిడుటకై చూతాంకురశ్రేణిచే, నొగి
గల్పించినకందుకం బనఁగ సూర్యుం డంత వీక్షిం
వఁగా. కాగ. 10 పూ. 1287.

కం మచ్చు లిడి యురులు బోమలు, నచ్చట వెన
నొగ్గి చనిన నది యెఱుంగక యా, మచ్చుచ్చురు
లను బడి వగ, నిచ్చమ దురిపిల్లుచున్నయెడ
నచ్చటికిన్. విక్ర 5 212.

మచ్చు³. ఎ 1. నికషోపలము, ఒరగల్లు బంగారు
వన్నె పరీక్షింపుట కుపయోగించు గీటుతాయి.

సీ. సంచితాద్యభు సమిక్ష్మమితిఁ గార్చిచ్చు హరి
వైభవస్వర్ణ మొరియవచ్చు ...
ఘటికా 1. 140.

2. మచ్చుముక్క, బంగారు లోనగువానివన్నె పరీ
క్షించుటకై అగసాలి మున్నగువారి యొద్ద
నుంచుకొన్నకమ్మి.

ఉ. మైనపుటంటు పల్వగలమచ్చులచా లోరగల్లు
కల్లెలన్ ... కుక 1 420.

3 వన్నె సరిగా మన్న దని చూచుకొనుటకై
యగసాలివాఁ డిచ్చెడు వెండిబంగారములకమ్మి

ద్వి. మగుడ నిన్ గాఁచఁగ మదిఁ దలఁపొసి, వచ్చితి
నే ననిన వసుధాధిపతికి, నచ్చుగా నతి వియో
గాగ్నికీలక, మ చ్చిది యన నొప్పుమాడకన్
మిచ్చె. రం రా. నుం 276 పా. 14 వం.

4 బంగారము, (చూ. మచ్చుగుబ్బలి)

5. విధము, రీతి

వ ఇచ్చెలుపునన్ దనయిచ్చకు వచ్చిన మచ్చున
నచ్చటచ్చట నచ్చపలుండు నిచ్చలు మెలంగుచు
నొక్కనాడు ... ఉ రా. 3 102.

జ మచ్చుగుబ్బలి.

మచ్చు⁴ ఎ (క. త. మచ్చు) పొదలు మొ వానిని
నలుకెడు ఒకవిధ మగు మోటుకత్తి.

సీ. సాధుసమాగమజ్ఞానవిద్యకు నచ్చు వివిధ జన్మాద్య
ముల్ వెరఁజుమచ్చు ... ఘటికా 1, 140.

మచ్చు⁵ ఎ మాలిన్యము, ముటికి.

గీ సిగ్గుకతమున నవయలచేర్చు వాని, చనును బరి
కించుఁ తొడవులయునికిమట్టు, మచ్చుమర లేక
యుండ నేమఱక యోము, మిగుల మేగరకరిక
నామెఱుంగుబోడి క కా. 7 100.

మచ్చుగుబ్బలి. ఎ. (మచ్చు³ + గుబ్బలి) బంగారు
కొండ, మేరుపర్వతము.

సీ నిరిగట్టు నాకును పిరి గట్టు నేల వన్న మచ్చు
గుబ్బలి నాకు మచ్చు జియ్య ...

చంద్రా. 2 45.

మచ్చెకంటి ఎ (మచ్చెము + కమ్మ) మీననేత్ర,
చేవలవంటి కమ్మలు గలస్త్రీ.

గీ. మెచ్చు గావించె మామది మచ్చెకంటి ...

హరి పూ. 2 5.

గీ అత్తెఱుంగునఁ గొనిపోవునపుడు గన్న. విచ్చి
కడలెల్లఁ జూచి యమ్మచ్చెకంటి. యరక పల
వింపఁ దొడఁగె. అచ్చ. రా. ఆర. 8. 3.

ఉ. ... అ, య్యచ్చర మచ్చెకంటులయెయార
మయారె నుతింప కళ్యమే.

దకా. 2. 240, ఉ. రా. 4 214.

మచ్చెము ఎ. (సం. మత్స్య, త. మచ్చకు)

1. మత్స్యము, చేప.

కం. మచ్చె మయి సోమకుడు మును, మ్రుచ్చిలి
వేదములు గొనుచు. ఖా రా. యు 615.

సీ. .. మీను మచ్చెము చేపఁ యశఁగ మత్స్యము
తనర్చు. ఆం. ఖా. 1. 159.

2. మత్స్యాకార మగు కురడి.

ద్వి కాటుకమచ్చెం బగరుకరాటంబు ...

ద్వి తి. సా 1. 11 పా. 14 పం.

సీ. కాటుకమచ్చెము ల్కస్తూపిడెలు గపురంపుఁ
గ్రోవులు గందవాళ్లు ... కవిజ. 3. 51.

జ: మచ్చెకంటి

మచ్చము సం. ఎ. అ. పుం. చేప

మజ్జ - మజ్జా, మాజ్జా, మజ్జే, మజ్జో, అవ్య ప్రళం
సార్థకము (దీనికి 'బాపు' 'బాపురే' 'బళి' మొద
లగునవి తఱచుగా ననువ్రయుక్తము లయియే కన్ప
దుచున్నవి)

ద్వి అడిగెడువారు లే కయ్య నీ వింత, బడగ
నైతివి మజ్జ బాపురే యనుచు.

బస పు. 4. 285 పం.

ద్వి నల్లవో పండిత నతపండితౌఘ, నల్లవో పండిత
పండితకీర్తి, మజ్జ బాపు పండిత మత్కులాచార్య,

మజ్జ బాపు పండిత మల్లికార్జునుఁడ

పండితా దీక్షా. 70 పా.

కం. .. మజ్జ బాపురే వీనిఁ బోల మగలుం గలరే.

ఉ. హరి. 5. 270.

కిం ఆపకుపాల నృపాలభు, జాపాటవమును సమీక
జయము మజ్జ బళి, కా పని తివర్ణ పురుషం,
దాపోవక పొగడె సవిసయాలాపములన్.

వరాహ. 9. 15.

మజ్జా - మజ్జ అవ్య ప్రళంసార్థకము.

మ అరరే బాపురే బాగురే బళిరే మే లాహా మజ్జా
యంచ సం, బరమార్గంబునఁ జేరువన్ నిలిచి
సప్తర్షి ... వరాహ. 10. 83.

చ చెలఁగి కటారిబిత్తరము చిమ్ము వికారపు నవ్వు

నవ్వు మీ, నలు నడివెట్టు నూరక మజ్జాయను ..

విక్ర. 8. 19.

మజ్జాలీను. వి (హిం. మజాలీన్) సభ, దర్బారు.

ద్వి. వీర, తరులచే గపులచే దనరి పూవింటి,
దొరమజ్జాలీనుతో దొర యైనతోట ...

మృ. వి 2. 5.

మజ్జ - మజ్జా (శ.ర.)

మజ్జ. సం. ఎ. అ. ప్రే 1. ఎముకల యొక్కయు
మాంసము యొక్కయు సాము. 2 వృక్షసారము,
చెట్టుచేప.

మజ్జనము. ఎ. (సం. మజ్జనమ్) స్నానము

సీ. స్నానంబు తనరును దానంబు మునుక మజ్జన
మన ... ఆం. ఖా 2. 160

మజ్జనము సం. ఎ. అ. న. 1 మునుగుట, ఆవగాహ
నము. 2 మజ్జ, ఆస్థిసారము

మజ్జకృత్తు సం. ఎ. త్. పుం. అస్థి, ఎముక

మజ్జము. సం. ఎ. న్. పుం. - మజ్జ.

మజ్జరి. ఎ. నైచికి, ఉత్తమ మైన యాపు

గీ చెలఁగు మజ్జరి యనఁగ నైచికి సమాఖ్య ...

ఆం. ఖా 2. 283.

మజ్జనముద్భవము. సం. ఎ. అ. న. పురుషుల వీర్యము,
శుక్రము.

మజ్జో - మజ్జోరే అవ్య. ప్రళంసార్థకము.

సీ. మజ్జా కృపిటసంభవ మహాదిక్పాల పాలా విహార
నావ్యోళివాహా క్రిడా 282.

కం. ఆతటి వెన్నెల దగె మ, జ్జా తా జాల్లి వెజ్జ
జగమున కెల్లన్, రాతిరి సోఁకిన చీకటిబూతము
విడువంగఁ జల్లుబూతియుఁ బోలెన్.

యయా. 2. 81.

మజ్జాతరము సం. ఎ. అ. న. ఎముక, అస్థి.

మజ్జాజము సం. ఎ. అ. న. 1. రేతస్సు. శుక్రము
2 భూమిజగులుపు, గుగ్గులు భేదము
(వృ. వి),

మజ్జిమనికాయ. సం. ఎ. అ. పుం. పురుషుని వీర్యము,
కుక్రము.

మజ్జిమనికాయ. అవ్య.

(అశ్వరథార్థము.)

మ. చనుదేరం గని మింటమానికము నిచ్చు పోవు
మజ్జిమనికాయ, వినుద్రోవన్ నడయాడ కేల
యిటకున్ విచ్చేసెనో యబ్బురం బన ...

యయా 4 85.

(ప్రశంసార్థము.)

ఉ. ... అగ్రజానికాపునఁ దమ్ముని దెచ్చి పూన్పు
వాఁ, దై రహి వాలి మున్ను కొని యంతటఁ
బోఁ కిటు వచ్చెనేమొ మ, జ్ఞాన కృత్యవంశ
సదృశం బొకొ యాగృత్యధర్మ మక్కట.

చం. రా. 8. 141.

మ బళిరే మైసిరితీరు నిల్కడలు సేవా సయ్యరే
పేరణి, కలనం బొర పదాళికాభినయ వైఖ
ర్యంబు మజ్జిమనికాయ, పులవైచిత్రి యహో విని
ర్మలకరాంభోజాతవిన్యాస మం, చలివేణుల్
విసుతంప సల్పె నటనం బాకొమ్మ తత్సన్నిధిన్

చంద్రి 2. 97.

మజ్జిమనికాయ. సం. ఎ. అ. పుం. జాతీఫలము, జాతి
కాయ.

మజ్జిగ. ఎ. (సం. మార్జికా. ప్రా. మజ్జిన్ క
మజ్జిగె. త. మజ్జిగై.) దండాహతము, చల్ల

గీ మితి యెటుంగక తుంపరుల్ మీఁదఁ బడఁగ,
జొన్న కూడును మజ్జిగ జాట్టి లేచి ...

కుక. 2. 411

గీ. ఆత్మయానతి మజ్జిగ లమ్మువేళి. దాని దారున
నీక్షించె నేని యింక ... కుక. 2 558

గీ వెలయ వేగురుచుక్కను వెన్నముద్ద, చెంతఁ
జాపట్టు కానుమజ్జిగ యనంగ ... తూర్పునఁ
దెలుపు దోచె, శకం. 4. 125.

గీ. అడరు దండాహతము చల్ల యనంగ మజ్జిగ
యన ... ఆం. భా. 2. 259.

మజ్జి - మజ్జిరే అవ్య. ప్రశంసార్థము

కా గాదార్థ ప్రతిపాదనక్రమ కళాకౌశల్యముల్లేక
వా, చాధక్కార్థతతోడఁ దామ తము మజ్జి
యంచుఁ గై వారముల్, ప్రాధిం జేయుచు ...
సుద. 2. 164.

గీ, సంభ్రమోత్థితవృత్తాటచటుల ఘర్ష, సాదు
తా రొర బళిర మజ్జి యనంగ . .
సుద, 2 164.

నీ .. అద్దిర యయ్యారె యార మేల్ సెగ్రికాను
మజ్జి బలారె సేకాను నాఁగఁ నలరుచుండుఁ
ప్రశంసార్థములుగ ... ఆం. భా. 2. 88.

మజ్జిరే - మజ్జి. అవ్య. ప్రశంసార్థము.

మ. అపురా వాతెటతేట ఖూబు పిటు, దొయ్య
రంబు మజ్జిరే చ. నవతక్కుల్ భళి దంతకాంతు
లగెరే కన్నెక్కు లప్పప్ప కొ, ప్పు విలాసంబు.
ప్రబంధ. 484.

మట్టచి సం. ఎ. అ. ఈ. శ్రీ. రాళ్లవాన

మట్టపల్లి. ఎ (త మట్టపల్లి.) దేవాలయము నందలి
వంటిల్లు.

నీ మట్టపల్లిచక్కిఁ దా నటు పరామరిసించి యందు
లందుల నందుగొందు లరసి ... విప్ర. 5. 8.

మట్టమట్ట - మట్టమట్ట ఎ. మాడుట, మట్టగుట్టల
యం దగుధ్వని, ఆధ్వని కనుకరణము.

కం. అకట మట్టమట్ట మాడుచు . .

భాగ. 9. 241.

(శ ర. పా. మట్టమట్ట మాడుచు ముద్రి. పా.)

జ. మట్టమట్టలాడు.

మట్టమట్టలాడు అ. శ్రీ. (మట్టమట్టలు + అడు.)
మండు, జ్వలించు (శ. ర.)

మట్టపల్లి సం. ఎ. జ. శ్రీ. గర్వాంగము.

మట్టిక - మట్టిక (వృ. వి.). (శ. ర.)

మట్టమాయ(ము.) ఎ. (మాయము + మాయము.)

1. మాయావి, మిక్కిలిటక్కరి

ద్వి. ఇటువలెఁ తెలరేగి యెవ్వరి నిట్లు, మట్ట

మాయ విధి పట్టి మలకలఁ బెట్టు.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1709 పం.

చం. మఱుది యటంచు శావ యని మామ యటం
చును నల్లఁ డంచు వం, దఱుకును వన్నివాపు
లిడి తచ్చనల న్మటుమాయ సుద్దులన్, మురిపె
ముల నిగ్గిలాఱముల మోహము లెంచి నిశాట
చిత్తము, ల్గరఁచె లతాంగి యంగనలు గారె
మనోధనపశ్యతోహరుల్. దశా. 2 388.

ఉ. ఎన్నఁడు నేర్చినాడవుర యీ మటుమాయపు
మాట లీవు నా, కిన్ని దలంప నేమిటికి నిప్పుడు
దోసము పెద్ద చేసి యా, దున్నవయాళికానిఁ
గడుదొడ్డఁగఁ జెప్పి శయంబు సూపి చ, క్క
న్నను దద్దువెట్టి యుటుకంగఁ దలంచెడు మాను
మీవగల్. పారంగ. 2. 114.

2. నికృష్టము, అధమము.

కం. మటుమాయయాఁడుతన మొ, క్కటియు
నడఁచుపని య దెంత గల దతని కతం, డెటు
వలె వలసిన నటువలె, ఘటియింపన్ గలఁ
డటంచుఁ గర్దముఁ డనినన్.

ఉ. రా. 7. 497.

3. అదృశ్యము, కానరానిది.

సీ. హరునిచే మటుమాయ మై మే నెటుంగని చిత్త
జాకునకు సంజీవకరణి ... చిత్రభా. 2. 95.

ఎ. మిక్కిలిమాయ, మోసము.

ఉ. మక్కువఁ దెల్పి యొక్క మటుమాయల
రాకొమరుండు వచ్చి తా, నెక్కువచుట్ట మంచు
వచియించి నభిమణిఁ జెంద్రియాడినన్.

ఉ. హరిశ్చ. 2. 97.

కం. నటలు దటవటలు నటనలు, మటుమాయలు
జాటువగలమాటల వింతల్, గుటిలతయుఁ
దెలిసి పాటుఁడు విటవిద్యకు బిరుదు వేసి వికవిక
సగుచున్. ప్రబంధ. 814.

కం. వినమే తొల్లిటితపసుల, వనితలకున్ లోను
గానివారలు గలరే, మన మనగ నెంత గరఁగక,
మన మనఁగా నెంత కలికి మటుమాయ లకున్.
పారంగ. 2. 18, చంద్రా. వి. 1. 52.

మటుమాయతనము. ఎ. (మటుమాయ + తనము)
మిక్కిలిమాయ.

ద్వి. కుటిల కుత్సితములు కూచిమారములు, మటు
మాయతనములు మందు హ్రాఁకులును, నట
మటుంబులును మున్నైన చెయ్యములు.

ప్రభు. 2. 50 పా. 9 పం.

మటుమాయలబండి. ఎఱ. — మటుమాయలాఁడి.

ద్వి. మంకు దిమ్మరి మటుమాయలబండి ...

ద్వి. పరమ. 4. 298 పా.

మటుయయలాఁడి. ఎఱ. (మటుమాయలు + అఁడి)
మిక్కిలి మాయలుగలది.

వ. ... జటివరుండు నమ్మటుమాయలాఁడి పలు
కులు నిక్కువంబులుగా వగచి ...

విప్ర. 3. 20.

ద్వి. నాథ! యనాథను నను గావు మనుచు, మాటి
మాటికిఁ బల్కు మటుమాయలాడి, మాటలు
నిజ మని మది విచారించి.

ద్వి. పరమ. 4. 285 పా.

చ. ఆది మటుమాయలాడి యని యంటివిగా ...

పారంగ. 3. 70, దశా. 2. 375.

మటుమాయలాఁడు. ఎఱ. ($\sqrt{\text{మటుమాయ}}$)
మాయావి, టక్కరి.

సీ. మటుమాయలాఁ డన మాయచారి యనంగ
మాయలాఁ డనఁగను మతకరి యన ...

గీ. ... మాయావిపొంక మగును ...

ఆం. భా. 2. 286.

(మటుమాయకాఁడు. త్రొత్తవాఁత ప్రతుల పా.)

ద్వి. సటలు చూపకుము తచ్చనమాట లేల, మటు
మాయలాఁడ ముమ్మాటి కీపు.

ద్వి. పరమ. 4. 309. పా

ద్వి. ... మటుమాయలాఁడు, హరి మీర లాతని
యాఁడురూపంబు, చవ్వసేయక కన్న జగము
లలోన, న వ్వగు విష్ణు. ఉ. 4. (శ. ర.)

మట్ట ఎ. (క. మట్టె.) 1. ఆవులు మున్నగువాని
తోఁక.

వ ... ఒండొండ మట్ట లెత్తుకొని నేలమట్టవి
యును నద్రువం బనులు వెసం దిరిగి ...

భార. విరా. 4 ౬౪5.

శ్లో. ఊర్ధ్వపుచ్చా న్విధున్వానా ధావమానా స్సమం
తతః. సం. భార. విరా. 55. ౩8

వ. ... మండుతద్వేదనకుం గాక మట్ట లెత్తుకొని
యెత్తు గలపొదరు టడవులు చొరంబాటు
సిడికడితికడుపు ... మనుచ. 4 ౪7.

2. వత్త్రవృంతము, ఆకుతోడిమి

గీ. వత్త్రవృంతంబు మట్ట నా వలులు .

ఆం భా 2. 77

౩ (త. మడల్) కొబ్బెరచెట్టు తాటిచెట్టు మొ
వానికమ్మ.

చం ... పూగముల్ భరం, బునఁ బడుమట్టచే
ఆము 1. 70

గీ. నారికేళంపు మట్టనెన్నడిమిచాయ, దళము
లందునుబోలె సంతతముఁ బాటు, వేడికా సార
బులయందు విస్తయముగ, జగతి నెక్కడి వేలేటి
సాటి నదులు. భీమ. 2 58

4 తాడి మొదలగు చెట్టు, చిన్నచెట్టు.

నీ మట్ట గీసెడుకత్తిఁ బట్టుబెబ్బులిచేత విసుకఁ
జేసెర దీనివిగువుగుబ్బి, లు. సురా 59
(వ్యవ.) ఈతాటిమట్టలు ఇంక పదిసంవత్సరము
లకుఁ గాని చెట్లు కావు.

జ మట్టగించు, మట్టగింపు.

మట్టకము సం. ఎ. అ. న. నడికుప్ప.

మట్టగించు సం. ౮౩. (✓ మట్ట.) 1 వెలిించు

ద్వి. సంచితం బగువస్తునమితియుఁ జిల్ల, పెంచాదిగా
మట్టగించి తెప్పించి ..

బస. పు ౩. 499 సం. 74 పా.

2 తొలగించు.

గీ. సందెఁ దల యంటుకొనుట నన్త్రంబు లేక,
మజ్జనము చేత విరి యాకు మట్టగించి, తాల్చు
టయు నిరుగేలను దల పుణుకుట, భర్త గల

భామినుల కళుభప్రదములు.

వి. శకుం 4. 79.

నీ చెలి యేఁ తనకేలఁ జివురుఁ దీవియ వంచె వాని
సోయగ మేల గానుపించె, నది యేల ధృతిప్రీతి
మది జాలి పుట్టించె మరుఁ డేల తాలిమి మట్ట
గించె చంద్రా. 4 148.

మట్టగింపు ఎ (✓ మట్టగించు) మట్టగించుట,
వెలిించుట.

ఉ. . జలజంబులకుం దలవంపు కోకసం, సాఁము
మట్టగింపు నెలకాలునిరాకకు మోమునొంపు
శృం, గారరసంబు ముంపు కనఁగాఁదగెఁ జీకటి
గుంపు పెంపుగాన్. ల. వి. 4. 41.

(ఇందు రెండవపాదమున యతిభంగము)

మట్టగిడును ఎ. మత్స్య విశేషము, ఒకజాతి చేప.

(శ ర మట్టగుడిసె బ్రా. మట్టగిడన అని వా.)

మట్టపలక ఎ (మట్టము + పలక) మట్టము చూచె
డిపలక. (శ. ర)

మట్టమధ్యాహ్నము ఎ ఎ. (మధ్యాహ్నము
+ మధ్యాహ్నము) కొంచె మైనను పాచ్చకగ్గులు
లేని వగటి నడిమిభాగము.

గీ మట్టమధ్యాహ్న మిది సుధామధురవాడి.
యర్హ మిచ్చోఁ బదశ్రమం బవనయింప.

పాండు 1. 138

మట్టము ఎ. (నం మరమ్, క. మట్ట, త మ.
మట్టమ్) 1. సమానము.

గీ మిట్టుఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు నొక్క, మట్ట
మై యది నునుపారు

భార. ఆను. 1 220.

నీ. కలహంసపదువులు గాల్గందుఁ దొడరె నా
మట్టంపునడవులు మందటిల్లె ..

కు సం. 9. 382

2. నామనము, పొట్టిది.

నీ. కుటుంబ కొట్ట కురుఁజ కొటిక కునుని మట్టు

మట్టసి మట్టము మట్టనము గొ, నను గొనవ
గొనిసె గునిసె గిఱక రింగణా యనఁగను వామ
నాఖ్య దవరు. ఆం. ఖా. 2. 123.

ద్వి మట్టంపుఁ జిగురురెమ్మలు తొంగలించి, దట్టంపు
నన తొత్తి తళతళ మించు.
నన, 1. 9 పొ. 7 పం.

ఉ. . . చూ, పట్టునిరల్ప కంకణనిభల్ నయనో
త్సవ మాచరింపఁగా, మట్టపుటూర్పుల నెఱ్ఱెఱయ
మంజునరోరుహరాగపూగముల్, పట్టపురాణి
రీతిఁ గనుపట్టనరోరమఁ జూచి యుబ్బుచున్
వేం పంచ. 4 134

(రాణిపక్షమున సమానము.)

3. అల్పము, తక్కువై నది.

కం. ఇవిధమున రుక్మిణిమదిఁ, బువ్వుం బరిమళ
ముఁజోలఁ బొలుపుగ నెత్తం, బువ్వాఱి గలిగె
కౌరికి, మవ్వము దిగఁ దొడఁగె గెలుపు మట్టం
బయ్యెన్ ఉ. హరి. 3. 125.

ద్వి. మట్టంపుఁ బొడవున మానైనమట్టి, చెట్టు
క్రిందటిపుట్ట చేకొనియుండె
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 1775 పం

ఎ. 1. శిల్పసాధనము.

(నీటిమట్టము, మూలమట్టము మొ.)

2. కొలఁది. మితి

ఉదా: సముద్రపుమట్టము, భూమిమట్టము మొ.

జ. మట్టవలక, మట్టము సేయు.

మట్టము సేయు. న క్రి (మట్టము + చేయు) నశింపఁ
జేయు

కం. ... న, ద్యోతుఁడైనవాఁడు నిర్మల, మతిచే
నఘరాశి నెల్ల మట్టము సేయున్ ...
భాగ. 6. 49.

మట్టనము విజ. 1. వామనము, పొట్టిది

నీ కుఱుచ కొట్రా కురుఁజ కొటిక కుసుని మట్టు
మట్టసి మట్టము మట్టనము గొ, నను గొనవ
గొనిసె గునిసె గిఱక రింగణా యనఁ గను వామ
నాఖ్య దవరు ... ఆం. ఖా. 2. 123.

2 పరిమితము.

చం. పెనిమిటి దండుదాడి చని పెంపుఁన గ్రమ్మలు
దాఁక వీడియం, బును సరిగందమున్ విరులు
ముట్టక యుండఁ దగున్ బొలంతి తే, జనఁ
గడు నొప్పు మట్టనపు సొమ్ములతోఁ గుఱు
మాపుచీరతోఁ, దనకలి కొప్పుతో మిగులఁ
దార్కొను ముత్తెపు సేన బొట్టుతోన్.

యయా. 4 134

మట్టసి విజ. వామనము. పొట్టిది, వామనుఁడు, పొట్టి
వాఁడు

నీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొడడు గున్న ..
కుఱుచ కొట్రా కురుఁజ కొటిక కుసుని మట్టు
మట్టసి మట్టము మట్టనము రింగణా యనఁగను
వామనాఖ్య దవరు ఆం. ఖా. 2. 123.

మట్టాడు - మట్టు న క్రి (మట్టు + అడు, స్వార్థ
మున) 1 త్రొక్కు

ద్వి మొగి బులుల్ భల్లూకములు గజంబులును,
గట్టెండతాఁకునఁ గడుపు లై సొచ్చి, మట్టాః
కలఁచిన మడుపులు గలిగి

రం. రా. ఉ. 42 పొ. 13 పం.

ద్వి మలయానిలమువెంట నలి వచ్చి వచ్చి, యశి
పిండు మనలి మట్టాడునో యనుచు.

పండితా పురా 89 పొ.

నీ బలిమి నెంతటియనిఁ బర నైనవృతతుల మట్టాడుట
తుంగలో నాడునట్లు ... కవిక. 1. 13.

నీ. ఖురముల సప్తసాగరముల రొంపిగా నుండించి
మట్టాడు నొక్కమాటు ... భాగ. 3. 415.

2. మధించు, వీడించు.

మ. మలయాద్రిన్ నెల నై మెలంగెడు మరున్మ
త్రేభ ముత్తుంగతన్, వలరామాపుతుఁ డెచ్చ
రింపఁ బిఠికవ్రాతంబు లేదేటిశ్చం, ఖల మట్టా
డుచు తైత్త్రమాంద్య భరసాగంధ్యంబుల ద్వాన
ధా, రలతోఁ జేరెడు మన్మనోజులన వప్రక్రిడ
కున్ లక్ష్మణా చం. రా. 6. 11.

శ్లో . మథిత పథికవర్గః

సం. చం రా కిష్కిం. 5

అ క్రి. వ్యాపించు

ద్వి మహనీయతర మైన మణికుండలముల, మహిమ
దిక్కుల నెల్ల మట్టాడుచుండ .

రం. రా యు. 887 పొ. 5 పం

మట్టి వి (సం మృత్, ప్రా మట్టి, క మట్టి) మన్ను,
మృత్తిక.

నీ అర్చించుద్రునితేట నవఘళించు లలాటవట్టి
దీర్చిన గంగమట్టితోడ ...

మనుచ 3. 71.

నీ మృత్తికాహ్వయము లా మిత్తిక యంచనమట్టి
యంచనగను మన్ననంగ .

జం. భా 2 5

చం .. మట్టికానెలన్, బిడియము లండ్లదోపి
పృథుభిషణ కావూపుల సాళువంబులన్, దడవి
కెరిల్నుచున్ జనిరి నాధునిమోల నృపాలనంద
నుల్

మనుచ. 4 80.

(మట్టికానె — మట్టిరంగు గలదట్టి)

నీ చివ్వుకూకటి తోడిశిరసునం దిడినట్టి జిగి మట్టి
కుళ్ళాయ సొగసు మీట .

చం రా. 2. 81

నీ, గడిదంబు మట్టిచల్లడముపై బంగారు సాటి
చెంగు లొకింత జాఱంగట్టి ...

ఉ హరిశ్చ. 2. 52.

నీ తనుమేరు గిరిమీది తరుణాతవంబునాఁ బలుచని
మట్టిదున్నటి యెసంగ . శుక 2 358.
జ. మట్టితైలము.

మట్టింమే న శ్రీ. (✓ మట్టు) త్రొక్కించు

నీ. .. పృథులహస్త, తలములఁ జఱచియు దంతా
వకంబులఁ గొలిపి మట్టించియు ఘోటకముల,
మేను ద్రొక్కించియు

భా రా యు 891.

నీ మట్టించెఁ గలన సామ్రాజి తేజీలచే మత్తారి
రాజన్య మస్తకముల . చిత్రభా 1. 84.

కం ఇట్టికుమారులఁ గనిచే, పట్టె జయేందిర
నృసింహ పార్థివుఁ డాజి, నృట్టించె వైరిశిర
ములు, ఘోట్టణ కరోఁ ఘోఁ ఖుర పుటపట
లిన్ రామా 1. 105.

2 నడపించు

వ ... ఘోఠారంధ్ర నిశ్శ్వాస గంధవాహ ప్రవా
హంబు వెడలు వాహంబు దిగ మట్టువడ నిట్టట్టు
మట్టించుచు మనుచ + 115.

మట్టిక¹ - మట్టిక వి. గోరుచిక్కుడు (వృ వి)

(శ ర)

మట్టిక² వి. (✓ మట్టు) పాదపీతము

ఉ కట్టికవారు సారె సముఖా యన వామపదంబు
కెంపురా, మట్టిక నిల్చి గదెనయి మార్పడ
వేటొకజాను పూడి ... చంద్ర 2 79

మట్టితైలము వి. వి. (మట్టి + తైలము) మట్టి
నుండి తీసెడు ధృతి

(వ్యవ) మట్టితైలము మందుగా నుపయోగించును

మట్టిమల్లాడు న శ్రీ (మట్టు + మల్లాడు) పాడు
చేయు, ధ్వంసముచేయు

ద్వి మదపుతేనుఁగుళంగి మట్టిమల్లాడి, నదులు
గోరాడుచు నవి రేఁగి మఱియు.

రం రా ఉ 29 పొ 29 పం.

వ . . మహావక్రంబు సముద్ర త్రోడంబునుంబోతె
విక్రమాభిక్రమంబున నుక్కు విగిలి యాశక్రారి
సేనాన క్రాకరంబుఁ జొచ్చి శోధించి కలంచి
కలగుండుసేసి మట్టిమల్లాడి వెరఁజి వెంపరులు
వెట్టి వచ్చి పోయినతెరు వెఱుంగరాక

పి శకుం. 3 126.

నీ మట్టి మల్లాడిరి మదసామజంబులఁ బురజన పద
ములు తురకబలము ... సిం. నార. 5-

మట్టియ¹ - మట్టె వి 1 స్త్రీలు కాలి రెండవ
వ్రేలికి ధరించు ఆభరణ విశేషము

నీ. లలితంబు లగు మట్టియలచప్పు డింపార వంచకై
వడి వడ నల్లవచ్చి . . భార. విరా. 2 84.

నీ. నయకలవ్రేళ్ల మట్టియలుఁ బిల్లాం ద్లిడి పాయ

వట్టముఁ బెట్టె బై నొకర్లు ...

ఆము. 6. 128

2 మగవాడు కాలిరెండవవేలికి భరించు భూషణ
విశేషము

నీ మట్టియ లొండొంటి బిట్టు దాంకంగ నేల
నందొవ మునిగాళ్ల నప్పించు ..

భార విరా. 3. 250

మట్టియ² ఎ (సం. మృత్తికా. ప్రా. మట్టి ఆ)
మృత్తు, మట్టి.

నీ కల్పింప నేర్చిరి గంగమట్టియమీదఁ గస్తూరికా
పుండ్రకములు నొసల .

కాశీ. 1. 37., భీమ. 1. 40.

మట్టు న. శ్రీ. 1 త్రొక్కు.

చం కొడుకులపాటు నూచి కడుంగోవ మెల
ర్పంగఁ దల్లు లొక్కయు, మృడి వనజాయతేజ
ణుని మట్టఁ దలంచి మహోగ్రహంకృతుల్.
చడిగానఁ గొమ్ము లొడ్డుకొని చాతులు విచి
ఖరాగ్రపాతనం, బుడమిఁ బగుల్పుచున్ ..

హరి. పూ. 6. 87.

చం తనవెంటనె ద్వారపాలురన్, నెఱిచెడ
మట్టికొంచుఁ జొర నిర్భర గర్వము నుబ్బు బింక
మున్, మెఱయఁగవచ్చి యా యసుర మించె
మదగ మహానసస్థితిన్ ప్రభా. 1. 81

శీ వెట్టరినముల మడుగుల మట్టి కలవ, బుడ
బుడధ్వని వెడలు బుద్బుదములందుఁ, జిలువ
ఁలుపనినేతులు జిడ్డుచేలు

మమచ 4. 17.

2 అణగద్రొక్కు.

మ. నను నాకళ్యణ కామినీమణులలోనన్ ధన్యగాఁ
జేయ మ, తనయవ్యాజము చాల్చి వామనుని
చందాన నృలి న్మట్టవే .. పారి. 8. 88

3. అధఃకరించు.

కం నెల మట్టు నెమ్మొగము వె, న్నెలమట్టు
నడల్పునగవు నెత్తమ్ములకున్, దలకట్టులైన

యడుగులు, దలచుట్టుఁ గనుంగవయు నితంబిని
కొప్పన్ రా వి. 3. 87.

4. జాధించు

చం. కనుకనిఁ దోలి చాచిదెసఁ గన్నులఁ జూచిన
వాని నేయు నా, మనసిజఁ డంచుఁ గోయిలలు
మట్టును ... కు సం. 8. 153

5 చుట్టుముట్టు, ఆవరించు

చం . త్రిదశవల్లభ సేవితు నాశ్రయింతు నా, మన
మున ఘోరదుర్దశలు మట్టిన సంపద మిన్ను
ముట్టివన్ శి. హరి 2. 60.

6. పడవేయు

శి ముట్టియ నిండ్రనీలతట మూఁమహిప్రభవంబు
లైనపె మృట్టలు గ్రుచ్చివైచుచును భూరుహ
పండముఁ జావకట్టుగా, మట్టుచు .

హరి 7. 44.

7 ప్రవేశించు.

వ. ఇవ్వధంబున వసుదేవనందనుండును సేమును
... మరల్లకంబు మట్టి, మ్లేచ్ఛంబు మెట్టి
శి. హరి. 2. 37.

8. శ్రీ ప్రసరించు

శి ఇచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించుట దైవ్యము లేని
తిండియున్. నిచ్చలు సాధుసంగమును నిర్మల
శాంతియు శాస్త్రబోధముల్, మచ్చికలోనఁ
బూని వెలి మట్టనిచిత్తము నాఁగ నింతయు,
వ్యచ్చుట యేమహోన్నత తపంబు ఫలంబొ
యెఱుంగ నేర్తుమే భర్తృ. 3. 82.

9. 1. ప్రదేశము, చోటు.

శి .. పెలుచం జనించి యొకమట్టున నిల్వక
యాక్రమించెఁ గాఁ, కం బరితాప మూన ననఁ
గాలె మొగిల్విరియెండ లత్తతన్.

ఆము. 4. 160.

చం. ఒకవరిఁ గన్న గూడఁ జను నూరిక నన్నలు
వాట నాడు పల్మఱుఁ బొరుగిండ్ల కేగు నొక
మట్టున నిల్వదు చంటిమీదముఁ, జెఱుఁ గెడ
లించు ... జారధారుణిన్ తై భా. 3. 28.

గీ నిగ్గుకతిమువ పికియలచేరు , వాసి, చనును
బరికించు దొడవుల యునికిమట్టు, మచ్చమర
లేక యుండ నేమటక యోము, మిగుల మేగర
గరిక నామెఱుంగుఁబోడి. కళా 7 100.

(ఉనికిమట్టు - నివాసస్థానము.)

2 అండము

నీ వాల్గంటి కిల్గంటు వైచి వచ్చిన చెల్వజడ
యల్లకొనునాటి నవురు జౌరు, నొయ్యారి
మెఱుంగునొ మూని వచ్చిన నీటు, మణిభూష
లిడునాటిమట్టు దిట్ట. విజ వి. 3. 18.

3. విధము

వ. కొండ్రముచ్చులబాగుగ గాడ్చుచేఁ బోవు
చొక్కాకులరేక బట్టివాయి వెడలుపులుఁ గుల
మట్టున చట్టంబుల నెగయు నాకాశబాణంబుల
దురుసున ప్రబంధ. 788

4 అమరక, కుడిరక.

నీ మగువ నీవేలికి మట్టాయెనా యని కడవ్రేలు
బట్టి యుంగరముఁ బెట్టు ... దళా 9 223.

5. కుదురు, మూలము.

చం. అనిశము గోసహస్రవిధి నందులకోమటులిచ్చు
ధేనువుల్. గొని చను భూమరోత్తముల గోవుల
పాదహతి నృహితలం, బవయము గ్రుంగి మ
ట్టవిసి .. కు. సం 7. 955.

6. (క త మట్టు) మితి, మేర.

ఉ. పట్టంగరానిమోహమునఁ బైకొని తోచిన
వెల్లఁ బల్కి తే, మట్టునఁ గట్టిపెట్టు మిదిమాత
సమందె ధరిత్రోపలం, బుట్టని యట్టి బిడ్డలకుఁ
బూసలు గట్టదురు .. అహ. 3 55.

కం. తనయుం డయ్యును గనుఁగొన, మనమున
శంకించి కొంతమట్టుకు దైర్ఘ్యం. బును దెచ్చుక.
కను విచ్చుక చూచి ప్రేమ కలితుం డగుచున్.
మల్లుపు. 2 78.

కం మట్టొకటి కలదె నీకుం, దొట్టినమదమునఁ
దపోధనుఁ బరాకరునిన్, నట్టేటఁ బుట్టి ముం
పవె, కట్టా కందగ్న కుసుమకాండములవడిన్.

కకు. 8. 114.

7 పరిమాణము, కొలఁది.

కం. పట్టపుదేవి స్థిమగిరి, పట్టి స్థాయమ్మఁ
జూచి పదవివకతవన్, నెట్టవిసెనొ నే మండల.
మట్టెఱుంగనొ కంటికిం బ్రమాదం బొదవెన్ .
కా. 5 112.

నీ. మట్టెఱుంగక యాకు మడుపు లొందుట
యొద్దఁ బవళింపఁ బక్కకు దివియకుంబ.

దళా 7 70.

8. మర్బాద, కట్టుబాటు.

నీ గుట్టుతో సంసారిమట్టునఁ జట్టాలఁ దనియి-తు
వని వారదత్తుతోడ .. కుక 1. 99.

ద్వి. ఆసక్తి యావరాజ్యాభిషిక్తునిగ, జేసెద
నని తండ్రి చెలఁగి యయోధ్య, జట్టంబు గట్ట
భూవతి సమకట్ట, మట్టు మీఱిన యట్టి మండర
యపుడు రం రా. బాల 5 పా 26 పం.

9. ఆధారము.

నీ చరమాంగపీరికా స్థాపితకేముండు కితవ కచ్చుర
రాజు క్రిందిమట్టు. వారి 6. 40.

10. పాఁకు.

కం. నెల మట్టునెమ్మొగము వె, నెలమట్టు సడల్చు
వగవు నెత్తమ్ముఁకుం దలకట్టు లై వయడుగులు.
దలచుట్టుఁ గనుంగవయు నితఁలిని కొప్పున్.
రా. వి. 8 87.

11. త్రొక్కుడు.

గీ. బలనికాయము కాలిమట్టుల నడంచు, గట్ట
కమును నింక ననుచు నుత్కలమహీకు, డను
దివమ్మును వెలుచు పారి. పీరి 28.

నీ. తనకాలిమట్లుచే జనులకుఁ జొరరానికాంతార
ములు చాఁపకట్టు వడఁగ .. రా. వి 3. 49.

విజ. 1. వామనము, పొట్టిది, తక్కువది, అల్పము.

నీ పొట్టి మొట్టి గిటక .. కుసుని మట్టు మట్టసి
మట్టము మట్టసము .. తింగణా యనఁగను
వామనాఖ్య దవరు ...

ఆం. భా. 2. 128.

ద్వి. మట్టుపాదంబులు మనలంపుమేను ..

పండితా దీక్షా 40 పా.

సీ. కళమెపు మట్టు గాగల దొక న యొ ముఖ
బంబు వెల వెల్ల నై యుంగె ..

కవిరా. 2. 178.

2 సుందరము

కం మట్టుయిరయట్టిరతుని, పట్టరముర కక్షి
ణాబు పార్శ్వపుగననిన్. భీమ 1 101.

సీ .. జట్టి మీతీరపట్టు బుట్టుము శ్వాట్టుగాఁ
గట్ట వేమి నీలా. 2. 88.

3. స్థిరము

కం. కట్టువడి వివిధయోనున, బుట్టుచు, గిట్టుచును
వెతలఁ బొందితిమహాహ, పుట్టుచు చావును
మాన్యుము, మట్టుగ రామేశలింగ మథితా
న. గా రామే 4. 112.

మట్టుకాకర ౨ (మట్టు + కాకర) ఒక దినుసు
కాకరం, కర్కటము. (వృ వి) (శ ర.)

మట్టుకొను ౩ శ్రీ (√మట్టు) కుదురుకొను, నెలకొను

గీ. చిత్తజాతుండు కనుమాయ చేసినాడొ, మన
మనంబుల విభ్రాంతి మట్టుకొనెను ..

విక్ర. 1. 189

వ ప్రదక్షిణ శ్రమణంబుగాఁ బరిత్రమించి మగుడ
నెట్టకేలకు మట్టుకొను నవియును.

మనుచ. 4 27.

మట్టుకొలుపు (లుపు) న. శ్రీ. (√మట్టుకొను) మట్టు
కొనఁజేయు

సీ సలలితసత్కిర్తిచంద్రికఁ బగతు మనముల
తాపంబు మట్టుకొల్పి విక్ర. 2 78.

మట్టుచేయు న. శ్రీ. (మట్టు + చేయు.) చక్కఁ
జేయు సమాప్తముచేయు

ద్వి అంచితంబుగ దట్టి యపుడు చేజిక్కి, మంచిది
నీవని మట్టుచేయుండు, నని కడలేని కామాంధ
కాంక్షను, సొమ్ములు దీసి ముల్లెగాఁ గట్టి

ద్వి. శ. సా. 1 718 వం.

(చని - జీవితము.)

మట్టుపడు ౪ శ్రీ (√మట్టు త. మట్టుపడు.)

1 అడఁగు, నశించు

వ . అమ్మనవ్వరును మూఁడగుల తెలుగున
మహాతేజంబు సూపి మహాసేనుతేజంబు మట్టు
వడం జేర్చినం గోపించి కుమారుండు.

హరి ఉ 8. 157.

అ చదువు చట్టుపడియె శాస్త్రులు మన్నయ్యె,
బుద్ధి పురువుమేనె బుద్ధ్య మడఁగె, నీతి మట్టు
వడియె నిర్మలజ్ఞానంబు, ముట్టుముడిఁగె బోధ
మూరిఁబోయె భాగ 6. 180.

2. చచ్చు.

గీ మఱియు దనుజుండు శాంబరీ ముత్ర మహిమఁ,
బర్హతారిణ్య జీమూత పటల భయర, మృగ
సరిస్థపవితతి నిర్మింప నరుండు, మట్టుపడ నేసె
నాయాయి మార్గణముల

తై భా. 5 145.

గీ. వాతవిధ్వంస సరసాఖ్య వలులు నౌవ, ధంబు
నాగేంద్ర మనుమంత్రితంబుఁ జేసి, వలయు
నీపైఁ బ్రయోగింప మలయపవన, మందు
మంత్రంబులను గాని మట్టుపడవు

కవిరా 8. 189.

8 కుదురువడు, స్థిరపడు

సీ. తల్లి వేదాంతశాస్త్ర సరస్వతీదేవి మనసు నా
కేమిట మట్టుపడక. ప్రబోధ. 5 32.

న . . ఘోరారంధ్ర నిశ్శ్వాస గంధవాహ ప్రవా
హంబు వెడలు నాహంబు దగ మట్టుపడ
నిట్టట్టు మట్టించుచు ...

మనుచ. 4. 115

మట్టుపఱుమే ౫ శ్రీ. (√మట్టుపడు) కుదురుపఱుచు,
భాగుచేయు

గీ గుండె నీటుగ నలిపి కాకుశ్యవర్మఁ, డెట్టు
కేలకు దై యంబు మట్టుపఱించి ...

తై. భా 6. 80

సీ. తమకండ్రి చేసిన తరుతటాకాది ధర్మము

దృఢంబుగఁ జేసి మట్టుపటిచె

జాహ్నవీ, 1. 118

నీ చిట్టాడుసిగ్గుతోఁ జేపట్టఁ బెనఁగుడెందము
మట్టుపటిచె నాననము వంచి ...

సారంగ 3. 149.

2. తగ్గించు, చాలించు, విరమించు.

ద్వి. అవిరళగతి నాకు లల్లాడకుండఁ, బవన సంచార
మేర్పడ మట్టుపటిచి ..

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 1855 పం

శీ వెలయఁ గమలోదృవునినాకవేడి నీల, కంఠ
సతివేడియు ననూనగానలాన్య, మాధురీ
విభ్రమంబులు మట్టుపటుప, నొనరి రతివలి
కాత్మజాతుచ్చయమున

హ. న 2. 82

(నలవక్షమున)

శం, .. బోయలు వేటల్ మట్టుపటిచి యా
చెంతల, పొట్టెము లగుపొదలఁ జేరి పొదలెడు
చేడ్కన్.

చంద్ర 2. 49.

3. అలంకరించు, ధరించఁజేయు

నీ ... మణులసొమ్ములు మేన మట్టుపటిచి

మనుచ. 8 5.

నీ. అంగుళీయకముల వటఁగొన్ని ఘటయించి
మౌక్తికహారముల్ మట్టుపటిచి ...

దశా. 2, 183

మట్టుపె(వె)ట్టు న. ౨౩. (మట్టు + పెట్టు)

1. అణచు

చం ... నిన్ను వంటికులకామలఁ గానవొ వారి
కాత్మనాథులవయి కాళి లేదొ తమి దొట్టిన
పట్టున మట్టుపెట్టరో.

కువల. 3. 43

ఉ గట్టుల మట్టుపెట్టుజలుకైదువుఁ బట్టిన యట్టి
ట్టఁడున్, దిట్టతనంబు వాని పొలదొడికి
తోఁబడి గాని చెందఁగా, నెట్టు సహింపవచ్చు...

ఉ రా 5 11.

2 చంపు వదించు

న ... మాతండ్రివలని పూర్వవైరంబుఁ దలంచి.
మట్టుపెట్టున్ గాని నన్నేల చట్టంబు గట్టును ...

శా. రా. కిష్కిం, 877.

వ ... తోఁబుట్టువుల మమ్ము మొదట మట్టు
పెట్టి మీదట మాతృశిరంబు గొట్టి.

దశా. 8. 85

నీ. ప్రళయాబ్ధి మోఁకాలిబంటిగాఁ జరియించు
మధుకైటభులఁ బట్టి మట్టువెట్టె ...

ఉ, రా 2. 12.

3 తెగఁగొట్టు.

వ .. వడఁకుమెట్టకడఁ దోఁక వెట్టుకొని గట్టు
చట్టువల మట్టుపెట్టుదిట్టచెన మొగంబుగాఁ
జాఁగి ...

చం రా. 8 25

4 సమాధానపఱుచు.

గీ. జగతి నావిప్రవరుఁ డయాచకుఁడు గాన, నింటి
లోపల ధాన్యంబు లెపుడులేవు కోమలికిఁ
బూటపూఁటకుఁ గుడువఁ గూటి, బిడ్డలను నేగ
తిని మట్టు పెట్టవచ్చు ...

కుచేల. 1. 35

5 కుదురుపఱుచు

ఆ ఇదియ పర మటంచు నితరచింతలు వీడి
మనసుఁ జెదరనీక మట్టుపెట్టి, కొడువ లేక
నిలువఁ గోర్కెలు ఫలియించు, మనసులోన
సుండుమహిమ వేను.

వేమ 3. 279.

మట్టుబచ్చేలి ఏ ($\sqrt{\text{మట్టు}}$) దుంపబచ్చలి, ఉపోదక
(వృ వి) (శ. ర.)

మట్టువీణ ఏ ($\sqrt{\text{మట్టు}}$) ఒకనుసువీణ (వృ వి.)
(శ. ర)

మట్టుమిగులు అ ౨౩ (మట్టు + మిగులు) అతిక్ర
మించు (శ ర)

మట్టుమీలు, అ. ౨౩ (మట్టు + మీలు) మితి మీలు,
అతిశయించు,

నీ చెలువంబు నెగడఁ దీర్చిన క్రొత్తకస్తూరి పట్టెల
మేల్తావి మట్టుమీలు ...

చంద్రి 1. 107.

గీ. మారుతమ్ములవాడికి మలయకూట, మారు
తమ్ములవేడికి మట్టుమీటు, చంద్రకిరణమ్ములకు
కుకళారికాళి, చంద్రకిరణమ్ములకుఁ జాల జల
దరించు. విజ. వి. 3. 8.

వ. నెట్టన నాగట్టుదొరపట్టి యెట్టకేళకు మట్టు
మీటి గుట్టునం బట్టరానితమకంబునం దట్టువడి..
వసు. 2. 140.

మట్టె¹ - మట్టియ¹ ఎ. స్త్రీలు కాలి రెండవ వ్రేనికి
దరించి ఆభరణ విశేషము.

కా. మట్టె లో¹యగ గబ్బిచన్నుగన కంపం
బంద ... మనుచ. 4. 88.

నీ, మట్టెలు పిల్లాడ్లు మఱి వీరమ ద్రియ తెలమిని
దొడిగెఁ దొయ్యలి యొకర్లు
యయా, 4. 89., ఆం. భా. 2. 151.

మట్టె²-మట్టియ² ఎ. (నం. మృత్తికా. ప్రా.
మట్టి. ఆ.) మట్టి. చూ. (మట్టెవన్నె.)
జ. మట్టెవన్నె.

ఉ. ... అనెగకంటివేల్పురా, పట్టపుదేవి తద్దరణి
పాలకు ముంగలం దోచ వేడుక ల్మట్టెగయ
నృహిళ్యులు మంచతలంబుల నిల్చి భక్తిఁ జే,
పట్టి లలాటపీఠిఁ గరవంకరుహంజలు లుంచి
రండఱున్. చంద్రి. 5. 33.

మట్టుదొరంగు - ఆతిశయించు.

ఉ. చిట్టుము లంకురించె జీగిచెక్కులఁ దెల్పు
వటించె గోరికల్, మట్టుదొరంగె నెన్నడల
మాంద్యవిధంబు చెరింగె ...
ఇందు. 2. 185.

జ. మట్టాడు, మట్టించు, మట్టిక, మట్టిమల్లాడు,
మట్టుకాకర, మట్టుకొను, మట్టుకొలుపు,
మట్టుచేయు, మట్టువడు, మట్టువఱుచు, మట్టు
పెట్టు, మట్టుబచ్చలి, మట్టువీర, మట్టు మిగులు,
మట్టుమీటు.

మట్టెవన్నె. ఎ. (✓మట్టె) మట్టిరంగు.

చం. తెలువకు వల్ల భుండు పరదేశము వోయినవన్నె

మాని తో, నటితికి నల్ల బూసలును నచ్చత
బొట్టును మట్టెవన్నెగా, గుటుమణుఁ గై వ
పుట్టమును ... వి. శకుం. 4. 81.

మతము నం. ఎ. ఆ. పుం. న. 1. ఎడ్లబండి.

2. విద్యార్థులు మొ. వారి నివాసము.

మతరము నం. ఎ. ఆ. పుం. 1. కార్కశ్యము,
కరివత్వము (వై. ని). 2. ద్రవీక్షాతదధి.

3. ఒకానొక పురుగుజాతి. (కే. ని.)

మతరుఁడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మత్తుఁడు,
మత్తెక్కినవాఁడు. 2. కర్కసుఁడు. (వై. ని)
3. కంతగతప్రాణుఁడు (కే. ని.).

మత్యము నం. ఎ. ఆ. పుం. తాళభేదము, పది
యక్షరములకాలము (శ. ర.).

మడ ఎ. (క. త. మడ.) ప్రవాహమార్గము.

ద్వి. మునుముగా మేపుచు ముందట మెకము, చని
నజా డెఱిఁగి క్రచ్చర నడ్లపెట్టి, మరలఁ గొల్పు
చు వాఁగుమడలఁ బల్లిముల.
నవ. 1. 9 పూ. 14 పం.

ద్వి. కొలఁకులకెలఁకులఁ గొమరార నాను, తల
ముల (చలమల) చలువలఁ దలకొల్పు మడల,
యెడలను మెఱుగారు నిందు కాంతంపు, టరుఁ
గుల చెఱుఁగుల నలరారు గుహల, తెరువుల
నొఱపుగాఁ దిరిగి కిడించి.

నవ. 1. 12 పూ. 4 పం.

కం. నడకట్ట లినుకలివ్వులు, మడలు దరులు వాఁక
లును గ్రమంబున నొకఁడున్, గడవఁ బడ-
కుండఁ గృష్ణుఁడు, పడతులకును యమున
యాటపట్టుగఁ జేసెన్.

హరి. పూ. 8. 87.

జ. మడవ, మడవచేవ.

మడ² ఎ. ఒకజాతి చెట్టు.

(వృష.) మడకఱ్ఱలు వంటచెఱుకుగా నుపయోగిం-
తురు.

మడక¹ ఎ. (✓ మడఁగు, క. మడకె.) మడుపు-
చలువబట్ట.

గీ కుబ్జవంఃలు దీరించి కోర్కె లొసంగి, యజ్ఞనా
భుండు కలనునియంబరములు, మడక కలుగఁ
జేసి కొనివచ్చు చెడుగురజకు, నడిగె మా కిమ్ము
చేలంబు లనుచుఁ బ్రీతి ..

ధర్మ 8 160.

ద్వి. రమణకట్నంబు గిట్నము మాడ మడక
గమియంగ నిచ్చితో కళహాశించెదవు ...

పండితా. పురా 115 పా

మడక² ఎ. (క. మడకె) దున్నుటకై యెడ్లను
గట్టి సిద్ధము చేసిననాగలి, అరక. (క ర)

మడగు-మణగు అ శ్రీ. (క త మడంగు)
1. ఊడించు, తగ్గు.

వ. ... కండలు వ్రాలియు గుండెలు గూలియు,
రూపు లడంగియు నేవులు మడంగియు .

మార్క 6 208.

2 అడగు, లొంగు. (మరలు అని క ర)

నీ. ప్రాను పేరేటిచే మడగునో మడంగదో
మడగుపేరేటిచేప్రాను మడచె ...

ఉ. హరి. 2 178.

3. చెడు, నశించు.

గీ చూడు మటు నరవరజయస్ఫూర్తి నారెప్ప,
వైరిసేవ భూరిశ్రవోదారుణరణ, మహిమ దను
జ బలశ్రీలు మడంగ నింత, టను రిపుఁగంబు
దెగవేయకునికి గీడు

రాఘవ. 4 168

నీ భూరిదోషాగమస్ఫూర్తి వాటిల్లంగ నుదిత
ధర్మక్రియ లుడిగి మడంగ భాగ. 3. 83

4. వంగు.

(వర్ణన) కంచరి ఇసుపరేకు మడంగఁ గొట్టెను

జ. మడచు, మడత, మడపు, మడచెట్టు, మడ
త్రొక్కు

మడమె-మడపు న. శ్రీ. (√మడగు క మడుగు.)

1 మడంగఁజేయు, మడత పెట్టు.

నీ. .. మడచి కట్టిన మేలినడిమికట్టు .

హర 2. 93

చం. పొలుపుగ నీరుకావిపటముం గటిఁ బింజెను
డంచి కట్టి . విప్ర 2 28

నీ అడవంబు తొయ్యలి మడచి యిచ్చిన తెల
నాకుఁ జీలిక చేతియంద యుండ ..

కళా. 1. 17

2 అడచు, నశించేయు

నీ అజవంజవమున కనుచారి యై పర్వ నంతఃకరణ
తతియలపు మడచి ..

కు సం 12 999

3 మడగునట్లు చేయు, వంచు

గీ . వేలు, మడచి యెఱింగింపుఁ డెఱిగిన
మోనివర్చు. దశా. 1. 253.

4. అణచు, ఇముడ్చుకొను.

ఆ మనసు మనసునందె మడచి యాత్ముని నాత్మ,
యందె కాంచునట్టి యతఁడు సర్వ. విదుఁడు...

భార. అశ్వ. 2. 158

నీ. ప్రాను పేరేటిచే మడగునో మడంగదో
మడగు పేరేటిచే ప్రాను మడచె ...

ఉ. హరి. 2. 178.

మడకతి-మడది ఎ. (క మడది త మడందై. మ.
మడంద) 1 శ్రీ, అడుది.

ద్వి మడకతి యీతందె యిమ్మునుజేకుచేత, గడ
చన్న మన్ననఁ బడసిన యతఁడు ..

జనపు. 2. 91. పం. అం. భా. 2. 104

రగడ వడకతి నెనుకొమ్మ చించె బట్టి పట్టి.
మన్నచేల, మడకతి పొగడ పొన్నతో సమా
నమా నగంగ నేల. వరాహ, 3. 92.

కం. జాలా వేలాగుల బతి, మాలిన విన కిగ్గయాళి
మడతుల వెంటన్, బేల వయిచనెదు ..

రిసిక 8 91.

జ. మడకతనము, మడతుక.

మడకతనము ఎ (మడకతి+ తనము) శ్రీత్వము.
అడుఁదనము.

కం కడు నరుదుగ నీయెడ నీ, యడుగుంగొన
యంత పోఁకనంతనె చెడుగు, గొడిమెలు విడి

చని క్రమ్మట, మడఁతితనం బొదవె నాకు
మానిసిమిన్నా.

అచ్చ. రా. కాల 149

మడఁతుక. ఎ. (మడఁతి + ఉక, స్వార్థమున) స్త్రీ.
ఆడుది.

కం. మానుగ జగములయావడి, మానుపఁగాఁ
గోరి పుడమి మడఁతుక కై వి, న్మానికపు వంగ
డంబున, రానెల యై పొడమి, వట్టి రాముని
బంటన్. అచ్చ. రా. సుం. 138.

ద్వి. అడలి యా రత్నాంగి హాపుత్ర యనుచు,
మడఁతుక మూర్ఖిల్లి మహిమీద వ్రాలె
ద్వి. శ సా. 2. 248 పం

మడఁది - మడఁతి ఎ. 1. (స్త్రీ. ఆడువి. (ఈరూప
ము కైవవాజ్ఞయమునందే అనిర్ధాంక స్థలమందే
గన్నట్టుచున్నది.)

కం. కొడు కని చేకొని నిమ్మన్, మడఁది యశి
ప్రీతి తెజ్జమహాదేవి మహిన్, గడుఁ గొనియా
డిన భక్తిగి, నొడఁబడి యాయమకు ముక్తి
యొసఁగవె రుద్రా. శివ. సా. 438.

తరువోజ. కడుఁ దోరమై ... వేగ, నడవంగ
నేరక నయమున నంచనడలకు నందమై నడ
తెంచుచున్న, మడఁదిఁ జూచిన విటమండలి.

కు సం 8 67.

ద్వి. మడఁదియు దాను నమ్మదలీల నుండ ...
అన. పు. రి. 140 పం

2 భార్య.

కం. మడఁది గొడు కర్ణ మిది యని, యెడనే
యరు భక్తి నిత్తురేలిన పతికిన్. బడయుదురు
మగుడవానిన, మృదుభక్తులు వలచి రేని
మెచ్చించి శివున్, శివ. సా. 185

మడకము. సం. ఎ. 2 పం. సస్యవిశేషము (కల్ప.)

మడత. ఎ. ($\sqrt{\text{మడఁగు}}$. క. మడతె.) 1. (వస్త్రము
మొ.) మడుపు.

గీ. మడత పసిమిడిగొలెముల్ మంజిడిజిగి, దోష

తెరమంచములు హసంతులు బవాది, యగలు
సిరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడవె, జలి
నెలలు తద్వధూకుచ శరణుఁ డగుచు

కళా. 7. 188.

ద్వి. మడత వివృక నడుమను గట్టుచాయ, జడిసిన
తోపు పచ్చడ మింతజాట ...

ద్వి. కరమ 2 225.

2. కడుపుమీది మడుపు (శ. ర.).

వ్యవ. వానికి కడుపు మడతలు పడినది.

2 ధౌతవస్త్రము

గీ. .. ధౌతవస్త్రంబు బరగు మడుఁగు, మడత
మడి చలువ .. ఆం. ఖా. 2 153.

4 భక్యవిశేషము.

ప. .. నీరువత్తిగెలు మడతలు పప్పుబూరెలు...
పూరిలు గూళ్ళాపిడి లాదిగాఁ గలభక్యంబులు
గూడల నించి జాతిసాతానులు గావళ్లం బూని
వెంట నంటిరానప్పుడు. హంస 1. 105.

మడత్రొక్కు. స. ౬కి. (మడఁగన్ + త్రొక్కు,
వృత్తిని వర్ణలోపము.) తాటాకులు మొ. విడదీసి
దొంతిగా అణఁగఁద్రొక్కు (శ ర)

(వ్యవ) ఇల్లు నేయించుటకై తాటాకులు
కొట్టించి మడత్రొక్కితిని.

మడపు - మడఁచు స ౬కి. ($\sqrt{\text{మడఁగు}}$)
పోఁగొట్టు.

సీ. బలిబంధవేళ సంధిలుననంతా చంక్రమణ భూరి
విక్రాంతి మడపుకరణి .. చంద్ర, 1 2
(రెట్టించు. ద్విగుణీకరించు.)

గీ. ఛందమున నొక్కటను వృత్తసంఖ్య మడవి,
రెండు దివియ నుక్తాదివృత్తసంఖ్య. యటుల
సుతస్కృతి వృత్తసంఖ్యయును జేయ, సర్వసమ
వృత్తసంఖ్య భుజంగశయన. అప్ప. 4. 139.

ఎణ. మడతపెట్టఁబడినది.

ద్వి. ఘనుఁడు సోమేశుఁ డాదినము తొల్నాడు,
మడపులేఖయు నందివడగయుఁ గొనుచు.

అన. పు. రి. 648 పం.

మడపెట్టు. స. ౬కి (మడత + పెట్టు. వృత్తిని వర్ణ
లోపము) మడతపెట్టు, చుట్టపెట్టు.

ద్వి. పెడమూట లన్నియుఁ బెనుమోపుగాఁగ,

మడపెట్టి యాచంద్రమతి నెత్తి కెత్తి
ద్వి హరిశ్చ ఉ 909 పం
మడమ(డ్డ) ఎ (క మడ మ మడంబు)

1 పార్జి, చీమండ క్రిందిభాగము
గీ మడమ లంటగ నిడుపాటి జేడలు గట్టె
హరి. 4 10

కం సిందూరపిండములో మరు, కందుకములో
సత్ప్రవాళక ఫలంబులో నా, నందములై రాగ
లతా, కందము లన మడమ లచలకన్యక
కొప్పెన్ కు సం 3.289

సీ మడమ యం చనగను మనుఁ బార్జి . .
ఆం భా 2 138

సీ కడలిరి కొండలు ఘనతరిస్కంధ భారముల...
గీ చల్లడంబులు నొడదోళ్లుఁ జలిదికూళ్లు. చిక్క
ములు మడ్మిల్లల చెప్పజోళ్లు, నెలనునిడ్లును
మొదలుగాఁ గలవి దాల్చి, నల్లచాయల మేను
ల భిల్లవరులు వరాహ 4 72.

2 వెదురుసోలి మొ వాని యడుగు భాగము
(వ్యవ) 1. సోలమడమతో వారు కూలిని
పంచుకొనుచున్నారు 2. వాడు గునపముమడ
మతో పాము నెత్తిపై ని కొట్టినాడు

జ మడమలుద్రొక్కు
మడమలుద్రొక్కు న శ్రీ (మడమలు+త్రొక్కు)
అడుగులో నడుగు పెట్టి తలుము
చం . వడిఁ దనరారె వంగజననాథుగుణకృణ
వంబు దానిఁ దా, మడమలు ద్రొక్కుచు
న్విశిఖమండలి వెన్నొనియెన్
కళా 8. 119.

మడవ ఎ (మడ+వా) మళ్లకు పాదులకు నీళ్లు
పాతెడు కాలువముఖము
సీ బడలిసవారి లిందమకఁ బాదులు ద్రవ్యియుఁ
గారె మెత్తియున్, మడవలు దీర్చియున్ బిడవ
మార్చియుఁ గాలువ లేర్పఱంచియున్ ...
విప్ర. 3. 84.

ద్వి. తడయక వచ్చి గుద్దలిఁ గొని తొంటి, మడవ
మార్పుచు మాటుమడవఁ దీర్పుచును

ద్వి వరమ 4 281, కళా 4. 96.

మడవచేప ఎ. (✓మడవ?) మత్స్యవిశేషము.
(క ర, త్రా)

మడవు - మడఁగు అ శ్రీ 1 నిష్పలమగు.
కం. చెడఁగఱపువారి చెలులుం, గడుకొని నీయట్టి
వారికర్జంబులు నె, పెద్దవారుఁ గాక నీకున్.
మడవక మాయట్టివారి మాటలు కొఱయే
భారి సభా 2 100.

2 విముఖమగు.
కం కడవసములుఁ గోలలుఁ గ, ప్పడములు వీరిల
ధనంబు పరికింపఁగ నె, క్కడిదేశికులని వగవక,
మడవక తనుమధ్య నిండుమనమున నుండెన్
భారి ఆది. 7 225.

3 మరలు, వెనుదీయు, జంకు, కొంకు
చం మడవక భీమసేనుడును మాగడముఖ్యుఁ
గడంగి బెబ్బులుల్, విడివడులీల .
భాగ 10 ఉ 786.

కం కడగాలు వట్టి వానిని, మడవక పవనజుడు
నూటునూటులు వీచెన్ ..
భార ఆది 8 24.

చం. .. ఏమి పంచినన్, మడవక చేయు మీ పని
సమర్పణసేనెఁ బ్రభుత్వ మేర్పడన్.
భార ఆది. 2. 42.

మడి¹ ఎ. (క మడి.) పరి మొ సస్యములకు నీరు
నిలచుటకు వలుదిక్కుల గట్లు చేసి ఏర్పఱచిన
పొలము, కేదారము, వదీప్రాంతము, (బ మడులు,
మళ్లు.)

సీ. మడి యనఁ గయ్య నా నడరుఁ గేదా
రంబు ... ఆం. భా. 2. 280.

సీ. అడుసుదుక్కికై యామడి కరుగుదెంచె, హలికుఁ
డొకండు దన్నగరాశ్రయుండు, చేత మగ్గంపుఁ
గుండతోఁ జేర్లకొల, తోడ నాగంటికొఁచేరు
దోలుకొనుచు. పరిమ. 5 28-

ఉ. యు మ్మన మ్రోయుతుమ్మెదల జొంపము
మళ్లకు నీళ్లుగట్టుచోఁ, బమ్మిన వేడ్కఁ బాడు వ
నపాలక కాలకదంబకంబు చం, దమ్మున నొప్పు

నన్ను నాలుగువంకల బువ్వతోటలన్
వరాహ 9 148.

గీ. .మడి యనఁగా నదీప్రాంత వ భవ ..
ఆం. భా 2. 6.

జ. మడికట్టు, మడిపెరలు.

మడి². ఎ (క. మడి.) మడుగు, ధౌతవస్త్రము,
పవిత్రవస్త్రము

గీ. .. ధౌతవస్త్రము బరిగు మడుగు, మత
మడి చలువ యనఁగ ...

ఆం భా 2 153 .

(వ్యవ) నేను మడి గట్టుకొంటిని, నన్ను ముట్ట
కుము

విజ పరిశుద్ధము

కం పొచ్చెలు లేని కులమున, నచ్చపుమడిచీర
మైలయంటినరీతిన్, జొచ్చె నవకీర్తి ...

ఉ. హరిశ్చ 2 98.

సీ. మద్యపానము చేయ మడివస్త్ర మేఱికి
మొదలుఁ బోవఁగ నడ్డి ముట్టు పెట్టు ...

రామలిం. 80.

మడికూడు - ప్రసాదము, భగవన్నివేదికాన్నము.

ద్వి ... మాత్రాణులు లైన, విడుకుముగాక
మామడిగూటివృత్తి, విడుకుమే యిది యేమి
వివరితవృత్తి. బస పు 7. 589.

పెద్దమడి - దిగంబరత్వము

(వ్యవ) నీవు పెద్దమడి గట్టకుము.

జ. మడిచాలు. మడినంచి, మడినంది

మడి³ ఎ. (క త. మడి వృత్తియం దుత్తరవద
మైన మడుగు శబ్దమున కాదేశముగా వచ్చిన
రూపము.) గుణము, రెట్టి

ఉదా. ఇనుమడి, ముమ్మడి, నలుమడి మొ

మడికట్టు. ఎ (√మడి¹) మూగిలిపొలము ?

పల్లపుచేను (చి ని.).

మడికాసు. ఎ. (√మడి²) వెండి, రజతము.

(ఈశ్వరుడు)

సీ. ఒంటిగా మడికాసు గుంటిపైఁ గూమ్మండి సంజ

కెంజాయ వెన్జడలు చాల్చి. నంస 2 128.

ఉ దట్టపువన్నెగుడ్డ కలదట్టిపొరన్ నవరించి
పట్టెపైఁ గట్టి కటారిజల్లి మడికాసుల కట్టుల
యెక్కువిండ్లు పె, న్నెట్టెపుగట్ట నెట్టుకొను
నిద్దపువీపుదొనల్ నటింప మైపుట్టున నల్లబెట్టు
లులె పో యన బోయి బోయబల్లిదుల్

రా వి. 2 55.

సీ. . రజతాశ్మ యొప్పు వెండి, మడికా
ననంగను ... ఆం. భా 2 279.

జ. మడికాసుగట్టు, మడికాసుమల.

మడికాసుగట్టు - మడికాసుమల ఎ (√మడికాసు)
వెండికొండ.

గీ తనరు మడి కాసుగట్టనంగను శివాద్రి

ఆం. భా. 2 28

మడికాసుమల - మడికాసుగట్టు ఎ (మడికాసు+
మల, వెండికొండ, కైలాసము

సీ మడికాసుమల నొంటియడుగునిక్కున నిల్చి
బెడిదమౌ కెంజాయజడలు చాల్చి ...

ప్రబంధ. 888

మడికాసులఱేడు - కైలాసాధీశుడు, శివుడు

గీ. ... మడికాసుమలఱేనిపాలె మిదిగొ, మన
చటికి వచ్చి దిగె నని మందలింప ..

పార్వ. 2 70.

సీ సాంధ్యనర్తనకేళి నవరించు మడికాసు మలఱేని
కుత్తుకతళుకు లనంగ .

వి నం 2 111

మడిచేరు(ఱు) ఎ (త మడిచాలు మడిచిన+
చేరు క ర.) మడికచ్చ, ముందుండి వెనుకకు
దోపుకొనుకొంగు

కం కొడు మెత్తుకొలుకు గుడికిన్, నడుచున్ వెల
నడుచు నాళినామముచు గ్రొ, మ్ముడి సొరున్
మడిచేలున్, నడి జాటున్ బైట వింతవగ
గనువింపన్. శుక. 3. 17

సీ కామంబు బంధించుగతిఁ దోఁప మడిచేరుతో
నెట్టచేలంబు మేన మెలయ

భార్గవ. పు. 5 55.

ద్వి మడిచేరు చెరివి యామై నేర్పుతోడ, బిగి
చన్నుగవమీదఁ జెయఁ బయ్యదయు, దిగిచి
నెన్నడుమున దిండుగా జుట్టి

ద్వి ప. మ 4 284

మడిపెనలు ఏ బ ($\sqrt{\text{మడి}^1}$) మడియందు తెరుగు
నల్లపెనలు (శ ర.).

మడిప్రాలు ఏ బ ధాన్యవిశేషము

సీ మడిసరుల్ మసరులు మగకెనల్ పగడంపు
ఓగెలు మడిప్రాలు దేవరరులు ...

హంస 4 128

మడిమంచే(ము) ఎఱ బలహీనుఁడు, సార
హీనుడు.

చం . చెట్లుపట్టి మను ప్రాతదఃస్ముఁతోడఁ
దోలె నా, మనిదొరి మంచురాజు మడిమంచగఁ
గోయిలగంఠ మ్రోయఁగన్.

మ. నుచ 6 26

ద్వి బలదేవుఁ డుద్ధతిఁ బరిఘంబుఁ బూని, మలయు.
రుక్మిని మడిసించఁబుఁ జేసె

ద్వి. భాగ. 10 (శ ర.).

మడియ(డు) ఎఱ 1 మోటువాఁడు, మోటుది

ఉ .. రెడ్డిమడియల్ ములుగోలలఁ బూని
యెడ్లకో, శేరులు వైచి దున్నుటకు నేఁగిరి
కొండ్రకుఁ జాలు వచ్చినన్.

వేం. పంచ. 1. 687,

కం. కడియం బీనో పుత్తడి, కడియం బడిగివసు
దేనొ కంఠెయుఁ గొననో, మడియవగతొత్తు
వాకిట, గడియ బిగించన్ ఫలించె గదయను
వేన్.

బహు. 5. 218.

2, మూఁడు, జడుఁడు

గీ, బడియ దుర్భీజమును భ్రష్టు మడియ చేట,
పెయ్య కల్మచ్చు చెడుగు సాపెనలమారి.

హంస. 5. 118.

సీ పుక్కిటివిడె మీయఁ బోయి తిలోత్తమా వనజ
లోచన ముచ్చెవాట్లు వడియె, బొలయల్కఁ
జులుకుఁ జూపులఁ జూచి యూర్వశీబిబ్బోకవతి

చౌకువేట్లు వడియె

గీ. దిమ్మనఁపాలుచికిలిదోదుమ్మిదాసి, ఒలిమి దెగ
టారి సురపురప్రాఁగణమున, వలెడు కటారి
రాహుత్తవరులచేత, గీడు నేయఁదె మడియల
తోడి చెలిమి.

క. మ 1 39.

గీ క్రిష్ణురి గదా సదాగతి తెలిసిచూడ, మెటి
యఁడు గదా యనంగుఁ దేతటి పటిమడి,
యఁడు గదా యల్లజైవాత్మకుఁడు దలంప.
నిట్టిచెడుగులచే తాధ కెట్టలోరు

సాంగ 2 1-7.

మడియఁబెట్టు న శ్రీ (మడియన్ + పెట్టు)
తాధించు.

ఉ కినిసి తన్నుచు వెన్ను చటిలు వంచు గీ,
పెట్టంగ నన్నుచున్ వడియఁ బెట్టుచు నెట్టుచు
మూటకట్టుగాఁ, గట్టుచుఁ జేము తెత్తుకొని
గట్టిగ మోడుదు రొక్క తట్టునన్

సాంగ 2 16

మడియించు న శ్రీ (మడియు) చంపు, కడతేర్చు,
తునుగజేయు

కం. సామజము వడిన నశ్వ, శ్శామ వడియె
ననఁడె ధర్మతనయుఁడు గురునిం, దా మడి
యించుటకై

భార. కర్ణ 1. 40.

సీ మడియించె వక్రఖ్యు మాహిష్మతీనాథు
వరకాసురుని జంపె

ఉ హరి 2. 64.

అ తొడరి వీని నిపుడు తునుముదనో కాక, మన్ను
కాన్పుఁ జూచి మాటలాడి, మరిలి పోవునపుడు
మడియితునో యంచు, దత్తమున మదిని
దలంచుచుండె

ఆచ్య. రా. సుం. 64

కం. ... తోమరము శక్తియు బె, ట్టదముగ నతఁ
డడరించిన, మడిమున నయ్యోధవరుఁడు
మడియించె నెడన్.

భార ద్రో. 4. 118.

మడియిల్లు. అ శ్రీ. (మడియు) మడియు, నశించు.

కం. మడియిల్లుతత్త్వములవెను, బడక నిజాజ్ఞా
ప్రకన్తి భావించగఁ జొప్పడుసాత్త్విక గుణ

సంగతి, మృదుఁ డనునామంబు నీకు మేలిల్లు
శివా శివ. సా 82

మడియు ఆ శ్రీ (క. త మడి) చచ్చు నశించు,
చెడు

వ ఇట్లభిమన్యుండు మడినెనకాఁ దలంచి దుర్యోధ
నుండు సంతోషింప ...

భార ద్రో. 2 84

వ .. కోలాహలమయంబు లగుచోట్లును తెడి
తూలి యడఁగి మడఁగి మ్రగ్గి మడిసి యులిపు
లడఁగి పాడువాఱు ప్రదేశంబులును ...

హరి ఉ. 10 90

చం తడయక కుంభకర్ణుండు మొదల్గి ల నాడెపు
జోడు లందఱున్, మడియుటఁ జేసి రావణుండు
మార్కొని యింక దురం బొనర్పఁగా వెడ
లఁడు . . అచ్చ. రా యు. 274.

గీ. విషముచేతన విషమును విటిగినట్లు, శత్రు
చేతన శత్రుండు నమయుపోల్కి, మనసు
చేతన మనసును మడియుచుండు ...

వా రా 8. 61 .

కం సహజఖలుం డుదయింపుచు, మహిఁ గుల
మును తెలిచి తాను మడియుఁ జూపి ...

ప్రబోధ. 1 62,

2 తునుఁగు, ఖండితమగు.

చం. ... వర్ణబంధముల్, మురియఁగఁ జాపముల్
దునియ ముద్గరతోమరశక్తులాదిగా, వరుస ననే
కముల్ మడియ వావిరిఁ బోరి చలంబు
పెంపునన్

హరి. ఉ. 2. 57.

కం. మడియుతల లొఱగుతమవులు, పొడి యగు
తొడవులును మధురిపునిదెనఁ గలిగెన్ ...

భాగ. 10 పూ. 1556

నీ కలిగొట్టు చిన్న రెమ్మలఁ ... బెట్టెనో మడిసి
యేకొమ్మలు విడలునడెనొ .

విప్ర. 8 67.

అ మడియఁ బెట్టు, మడియించు, మడియిల్లు

మడివాలు వి ($\sqrt{\text{మడి}^2}$) (క మడివాళ, త. మడ్డాన్)
చాకలి

ద్వి మడివాలు మడివాలు మాచిదేవయ్య కడ
మలనంబి చొప్పడ దివ్వెట్టెడు ...

బస పు 2 496 పం.

కం మడివా లొడయనివస్త్రము, తడఁబడిచిన
నమ్మికొనినఁ దా రోయిడినన్, బడిదియ వెట్టినఁ
గట్టిన, నడరఁ బణత్రయము దండు వరువఁగ
వలయున్ విజ్ఞా 2 61

ద్వి వరజంగమము మడివాలుమాచయ్య, హర
గణంబుల కెల్ల నద్రియఁడ నన్ను ...

ప్రభులిం. 118 పా

కం ఏమి మడివాల యేమి, భూమిశ్వరు నర్థిఁ
గానఁబోయెనము సఖా, భూమికిఁ జనియెడు
వారికి, శ్రీ మేటిల్లంగ మంచి చీరలు వల
యున్ హరి పూ. 9. 13.

(మెడవాలు అపముద్ర.)

మడిన ఎ. మత్స్య విశేషము.

నీ వాలువ ముకుదొమ్మ వల్లె గండెయు నల్లె
గుఱ్ఱ బేడిన తాతికొఱకు మడిన ...

వే. పంచ 1. 294.

మడినంది ఎ ($\sqrt{\text{మడి}^2}$) మడుఁగునస్త్రము నుంచు
కొను సంచి.

నీ మడినంది దోవతి మడతవ్రేల్పించెంబు ధమచి
కుండంబు బృధావనంబు.

గీ కుశనమితృత్తములు పెట్టు గొప్పయటుక,
యమంఁ గాఁపుర ముండు నయ్యగ్రజుండు ..

హంస 2. 138.

మడినంది, వి ($\sqrt{\text{మడి}^2}$) చంక, కక్షము.

నీ . మడినంది నునిచినతలుగులుఁ ద్రాళ్లును
దొలఁగ వైచి . . హరి. పూ 7 13.

వ. ... ఆపురాణదంపతులకుఁ బ్రణామంబు లాచ
రించి మడినందులం జేతులిడి ...

భీమ 2. 151.

ఉ. రావణ యిప్పుడైన రఘురామునిముందఱి

నన్నుఁ బెట్టి చా, చావినయందె చాలు మడి
సందులఁ గే లిడి నిల్వఁ గాచు ని, న్నావను
ధేళమౌళికి దయారస శీతలముల్ కటాక్ష
ముల్. రామా. 8 184.

(చి. ని. శ. ర పా మడిసంధులు. ముద్రి పా)

మధుఁగు¹-మణుఁగు¹, మధువు¹. అ. ౧౩

1. అడఁగు.

చం కని కమలాక్షుఁ గాఁ దలఁచి కై కొన కేపునఁ
గాలఁ దన్ని చా, పునకుఁ దొలంగ నిట్టివైపుం
దలపోసి మడింగి యున్నఁ బో, పునె వెస
లెమ్ము యాదవ యపున్ భవదీయబలంబుఁ
గంటి నే, నని ప్రకటాట్టహాస కరినాకృతితోడ
నదల్చి నిల్చినన్. హరి. ఉ. 2. 137.

(అడఁగు. ముద్రి పా.)

సీ తేజోమయం బైనరూపంబు మత్స్యకృతి
యందుఁ జరాచరంబు దోచు, మధుఁగు .
ఉ హరి. 2 58.

చం ఉడిగి మడింగి మై మఱచి యున్నతటిన్.
ఉ. హరి 6 108.

2 నమ్రతనొందు.

సీ. అడుగు లొత్తుచు నిష్ఠ మధుఁగుచు నీచత నను
సరించుచు ధర్మమున ..
భార. ఆను. 3. 291

3 వంగు.

కం. మిడికెడిక బెదపులు వ్రేళ్ళులు, మడిఁగెడుఁ
గనుదోయి మొగిడె మాయెదురఁ గడున్
వెడవీక యొడలు చేసెడు, కడపల జవమునకు
నేడు గలదో లేదో ఉ హరి 4. 44

ఎ. ఆకుమధువు.

చం సురటి యొకర్లు వీవ నొకసుందరి యాకు
మధుఁగు లియ్య బం, భరనిభవేణి యొర్లు
నునుఁబయ్యెడఁ జక్కఁగ దిద్ద

౪. 5, 57

(శ. ర. పా. ముద్రి. మణుఁగు)

జ. మధుఁచు, మధువు.

మధుఁగు² - మణుఁగు². ౪౪ (క మధు) పరి
శుద్ధము, ధౌతము, తెల్లనిది

గీ. పలుదెఱంగుల మధుఁగుఁజీరలు పాలుపుగ,
మడిచి మూఁగఁ గట్టి ...

హరి పూ, 9 12.

సీ. గడితంపునీర్కావి మధుఁగుదోవతి కటిర
స్ఫురత్పితాంబరంబు గాఁగ ..

వరాహ 9 46

సీ నిద్దమైనమధుఁగు నీర్కావిదోవతి కనక మేఖల
తోడఁ గటి ఘటించి .. కాశీ. 1 89.

సీ కద్రూమహాదేవిగారాపుసంతతి మధుకైటభారా
తి మధుఁగుఁబాన్పు ... క్రీడా 1 231

ఉ ఒత్తుగ మాంసమున్ మధుఁగుటోగిరమున్
ఘృతశర్కరారులున్, కుత్తుకబంటిగా మెఱఁగి
క్రొవ్వి వధూరతితంత్రలిలన్, మత్తిలి
దేహముల్ మఱచి మాటికి బొంకు నృపాల
కోటికిన్, నత్తు దలంప నెక్కడిది సంయమి నీ
కిటుఁ బల్కఁ బాడియే

హరిశ్చ. 1 1

చ 1 పరిశుద్ధవస్త్రము.

గీ మజ్జనం బార్చి చెంగావిమధుఁగు లిచ్చి.

వైజ. 4. 60.

ద్వి. మహితభక్తాళికి మధుఁగులు నేత, మహి
నిప్పు మడినాలుమాచయ్య యనఁగ

బస. పు 4. 74 పం.

కం. ... మధుఁగులు గట్టుచుఁ గడంగి మగువలు
ప్రీతిన్ దళకు. 10. 7.

2. తెల్లని వస్త్రము, వస్త్రము

సీ వెన్నెలనిగ్గులు వెదచల్లెడుమధుఁగు లందిచ్చె
నొక్క పూర్ణేందువదన ... పారి. 2. 12.

గీ. ధౌతవస్త్రంబు పరగు మధుఁగు, మడత మడి
చలువ యనఁగ ... ఆం. భా 2. 158.

సీ మధుఁగు మాసినవైన మగువపిఱుందు
సోయగము జూపఱచిత్త మాఁక గొలుపు

ఉ. హరి 1 57.

సీ యామినిప్రాణనాయకు రాక విని వాని యడుగుల కిడినట్టి మడుగ గనంగ .

ఉ రా 4 180

8. పరిశుభ్రత

చం .. కదలి ప్రజంబు మడుగుల్ మడుగుల్ హిమవాలుకా ప్తి వ, ర్తితె

అచలా 2 10

మడుగు³ - మడువు² ఎ (క. త మడు)

1. కొలను, సరస్సు.

గీ. చెట్టదినముల మడుగుల మట్టి గలచ, బుడబుడధ్వని వెడలు బుద్బుదములందు, జిలుపచిలుపని నేతులు జిడ్డుదేలు, నేమిచెప్పుదుగ్రొవ్వి న యేకలములు .

మనుచ 4 17.

2. నదీమధ్యము నందలి యగాధతలము, ప్రాదము

చం. . రఘుప్రవీరు చెవులారంగ నింతయుఁ దెల్పు నాదుమే, నున్నది చెంత గంగమడుగున్నది యైనుట లయ్యెడున్ దుదిన్.

ఉ రా 6 282.

గీ. అడరును ప్రాదసంజ్ఞ మడుగ గనంగ ...

అం. ఖా 1 162.

జ. మడుగులువాలు

మడుగు⁴ - మణుగు³ ఎ 1. గుణము, రెట్టి

కం. నలిరేగి కలంగి తద్దల, ములు విశ్వామిత్రు వైవ్యముల కేనుమడుం, గులు పెరిగి ...

ఖార ఆది 7 107

చం కొడుకులకంటె నయ్యనుగు గోడలికెక్కుడు గూర్తు గోడలుం, గొడుకులు నేయుభక్తి కటకోటిమడుంగులు భక్తి నాకు నె, పృథుఁ దగఁ జేయుచుండు .. ఖార. ఉద్యో 3. 187.

కం .. ఆ, దరిణ మొనర్చిన జనులకు, నరయంగ నది కోటిమడుగు లై ఫల మొనగున్.

బ్రహ్మో 4. 5.

2. మణుగు, ఎనిమిదిపీసెల కొలంది

కం. పెరుమాళ్లకు నాగిన్నియ, యిరుమడుగుల

పసిండి గాన్కయిడి తన కిదియే, తిరు వారాధనగాఁ గొని. సిరివరు రంగేశ్వరుని భజించుచు నుండెన్. వైజ. 4. 187.

మడుగులువాలు అ. ౧. ౧. (మడుగులు + పాటు.) మడుగుగట్టు, మడుగులుగా నేర్చుడు.

చం అడరు నవాంబుధారలు ... ముత్తైరంగులన్ మడుగులువాటి నాభికెడ మానక చొచ్చె ననుక్రమంబునన్ కు సం 6. 767.

మడుమే (దుప్ప) స ౧. ౧. (మడుగు)

1 (తమలపాకులు మొ) మడతఁబెట్టు, చుట్టచుట్టు

గీ తరుణి యెఱుంగవె వీటికాదానవేళ, గురుజన ప్రాంతమునయందు గూడవృత్తి, నాగవల్లి దళంబు నెన్నడుమఁ జీటి, మడచి యందిచ్చి నపుడు గో రిడుదుఁ గేల వైచ. 8. 84.

కం పోగ లగు వెండితేకుల, లాగునఁ దెనాకు మడిచి లలన యొసంగన్, కాగాలుచేసి కొని . సాంగ. 2. 194.

గీ. పలుదెఱంగుల మడుగుఁజీంలు పొలుపుగ, మడచి మూటఁగఁ గట్టి యిం పడరఁ గొనుచు, నరిగి .. హరి పూ 9 12.

ద్వి. జడలు వీడఁగఁ గళాసములు విదిల్చి, మడిచి చంకల నిడి మరలి చూచుచును

ద్వి. హరిశ్చ పూ 420 పం

సీ. ఒకట వేనలి మడ్చి యొక్క కేల ఘృతాది గాజుతెక్కలతల్పు గడియ పుచ్చె ...

హర 7 187.

గీ. వస్త్రములు మడ్చి సూర్యమావాహయామి, యనుమఁ గలశంబు ధూపగంధాక్షతోప, హం ములఁ గొల్చి .. శ్రీరం. మా. 8. 112.

2. అణచు, నొక్కు

కం. . అజూదిరి, నోరు మడిచి తద్జ్ఞజనవిమతి చెలఁగంగన్ దళకు. 5 69.

3. మణుచు, పంచు.

చం. మడవక ముష్టియోగ్య మగు మధ్యముతో

నెలవంక యైనయ, ప్పడతుక భూలతా ధనువు
పట్టి మనోభవుడు ... నైష 5 12

మడు(ఋ)పు న క్రి (✓మడుగు¹) 1. మడంగ
జేయు, చంపు.

గీ .. మ్రానైకపుబిరుదు, లొక్కమొగి వాండ్ర
బోసిక చిక్కబట్టి, పొడిచి యడిచియు ..
మడిపి రపుడు ... అచ్చ. రా యు 180
నీ .. మడిపె దునిమె ...

గీ. అడఁచె తెండె ననంగ బొం దగు వధించె,
ననుటకు సమాఖ్యలై .. ఆం ఖా. 9 128
ఎఱ 1 చలువచేసి మడఁతఁ జెట్టివది

నీ. మితి లేనికూలి చాకిత కిచ్చి కై కొను గడియ
కొక్కటి గాంగ మడువుఁ జీర..
శుక 2 434

2. చుట్ట, చుట్టివది.

నీ కొఱకిన మడుపుటాకులు మోవి కందిచ్చి యధ
రాధరము పంట వంటనొక్క ...
శుక 1. 214

ఎ. మడఁచిన తమలపాకు చుట్ట.

నీ. కడువేగ మడుపులు గైకొనియుడిగంపు రాజీవ
ముఖ హాసమున నిల్చి ..
కువల. 3. 70

నీ. మొనవంట మడుపు వేడిన నీ యె.నంగ
నందుచుఁ జూటు క్కన మోవి నొక్కువాని
ఉ రా 1 319

వ .. కెమ్మోవుల వచ్చిగంటు మాటులకు హవ
ణించిన రవికసంవి మణుఁచుమడుపులు సగము
ముని పంట గొఱికి నొక్కు తెక్కులును ..
ప్రబంధ. 78

.2 మడత.

నీ. మంచులప్పుల మించు మండంగ మడుపులు
పొరలి తెట్టున గట్టునురువు లయ్యె ...
నైష. 6 124,

3. ధౌతవస్త్రము, మడత.

కం. ..., వలిపెపు, మడుగులు గట్టంగ నిచ్చె మఱి

యొక్కతె

అని 5 21

ఆ. చాకివాడు కోక చీకాకు పడఁజేసి, మయిలఁ
బుచ్చి మంచిమడుపుఁ జేయు, బుద్ధి చెప్ప
వాడు గుద్దిన నే మయా, విశ్వ
వేమన 2 72

మడువ వి పుట్ట

నీ. మడువ నాఁ బుట్టన వల్మిక మొప్పు
చుండు ఆం ఖా 2 8

మడువు¹ - మడుగు¹ ఆ. క్రి అడంగు.

ద్వి పడియున్న పునుకలు పానపాత్రములు, మడు
వని రుధిరంబు మదురాసంబు, శరవహ్ని
మఱుగు మాంసంబు కూలును
ద్వి. భార. విరా. 4 78 పా

వి ఉపశాంతి

ఆ ఆవులింపు, తలయు నడరెడు నట్టయుఁ, జూచి
ప్రేతుఁ డగుచు సురవిరోధి, యచటి డింభతతికి
నాకలి మడువుగా, నిచ్చి యాగ్రహమున
నిట్టు లనియె. నిఁద్య. 4. 40.

మడువు² - మడుగు³ వ్రాదము, పీటనడుమ
లోతు గలచోటు, కొలను.

కం ఆపవనజ వతిఘనలతి, కాపాశావలుల పంటఁ
గట్టించి మహా, కోపమున గంగ మడువునఁ,
ద్రోపించె సుయోధనుండు దురితకరుం డై.
భార. ఆది. 5 171.

వ నేను గంగకుఁ జని యొక్క మడువున
నీరాడుచున్నంత .. మార్క 8 179.

చం. కొడుకులుఁ దమ్ములుం గలన ఘోంపుఁ
జావులు సావఁ జూచి యె, ట్లాడఁబడె నీదు
బుద్ధి యొడ లోముటకై నిను రాజరాజ యి,
మృదువున కీడ్చి తెచ్చె విది ..

భార శల్య 2 57

కం అని చెప్పి యెల్లరాయఁడు, మునుపటిరూ
పూని యుండె మురియుచు దొరయున్. దనము
లికి దృశ్యగుల్మం, బనుమడుపునయి న్నిగుడ్డి
యట నింకించెన్. అచ్చ రా. యు. 80.

సీ. . మండువేసివి నిండుమధువుబోలె

కాళి 5. 49.

జ. మధువుకొను, మధువులు గట్టు.

మధువుకొను అ. ౧౩. (మధువు² + కొను) మడుగుగా నేర్పడు, మడుంగు.

సీ. ఆసారవర్షంబు లై స్వేదములు గ్రమ్మ మణి కుట్టిమస్థలి మధువుకొనియె

కవిక 2. 128

మధువులుగట్టు అ. ౧౩ (√మధువు²) మధువులుగా నేర్పడు, కొలఁకులుగా నేర్పడు.

వ. .. తొట్టి తొట్టి యెడనెడ మధువులు గట్టిన సజ్జకపు గొజ్జంగ నీరువండుఁ బ్రతిబింబించు నప్పురఃకాంతల వదనారవిందంబులలోపలం బడి , , భీమ. 5 120.

చం. ... నెత్తురుల్, మధువులుగట్టఁ జేసి బలు మచ్చర మెచ్చంగ నుచ్చరింపఁగన్.

ఉ. రా. 4. 849.

మడ్డి ౨. (క, క. మట్టి) 1. ఏదేని పదార్థము మఱిగింపఁగా నిలుచు చిక్కని పొరము.

వ. . . మోలుగు మడ్డిం దోచి మూర కొక్కండును జేస కొక్కండునుగాఁ గుట్టిన దొల్లుటుల్లారు లుల్లసిల్లం బిల్లించిన పల్లంబులపైఁ జిల్లితైలంబును వాసనకొడుపులం బూసిన మణుంగుఁ జంద్రిక చేలలె రవణంబులు గా నెదురుగా వేడుకం జూడ వచ్చిన . ఆము. 4 85.

2. నూనె మొదలగువానిలోఁ దేరఁగా నడుగున నిలుచు పదార్థము

ఉదా నూనెమడ్డి, ఆముదపుమడ్డి మొ

విజ. 1. మూడుండు (క ర).

ఉదా : వాడు వట్టి మడ్డి మమమృదు

2. మొద్దు (త్రౌ.)

జ. మడ్డితనము.

మడ్డితనము ఏ. (√మడ్డి) మూర్ఖత, మొఱుకు తనము (త్రౌ.)

మడ్డు ఏ 1. ఒకవిధ మగు ఇనుపగుండు

కం ఇనుమున నేఁబది పలముల, నెనిమిదివేళ్ళాయతముగ నేర్పడ గుండై, నునుపై యుండఁగఁ జేసిన, మనమున నిది మడ్డునకుఁ బ్రమాణం బయ్యెన్. విజ్ఞా 8 118

2 ఇనుపగుండు, ఎఱ్ఱగా కాఁగిన యినుప గుండు

ఉ ఏఁ గలలోన శాం డెఱుంగ నీవె విభుండవు సందియంబు నా, పైఁ గలదేని చూడు మని ప్రాగ్దిశ గౌతమదాంజారునిన్, దాఁ గడు నమ్మఁ జేయుటకుఁ దక్కక యెత్తెడునట్టి యెఱ్ఱగాఁ, గాఁగిన మడ్డుచంద మెవఁగం గను పట్టె నినుండు నుష్ణతన్ ప్రభా 5 60

(శ. ర పా 'త్రాగఁగ నెత్తె డు' ముద్రి పా)

వ ఆగ్ని స్తంభనంబు వట్టుకొని మడ్డు దివిచినట్లయ్యె . . భోజరా 6 181,

ద్వి తమ్ము రే యెడసిన తమకంబుతోడ, నమ్ముని పతులకు నమ్మికల్ పుట్టి, వనదేనతలు మెచ్చ వనములఁ గ్రుంకి, కనలి మడ్డులు నాలి కల నెత్తె నవఁగఁ, దుండాంతరములఁ జెందొవల బిట్టగల ఖండించు వరచక్ర కాంతులదాని. అ. మ. క. 2 78 పొ.

కం. తనయుదయమె మదిఁ గోరెడు, నను విడిచె నినుండు కల్ల నాయెడ లేకుం, డ నెఱుంగఁడని పూర్వాశాం, గన జగమున మడ్డువట్టుగతి శశి మెఱసెన్. ద్వా. 4. 108

3 కాఁక, అత్యుష్ణము (చి. ని., త్రౌ.)

జ. మడ్డుకత్తి.

మడ్డుకత్తి ఏ. (మడ్డు) మోటకత్తి, మచ్చుకత్తి (శ. ర., త్రౌ.)

మడ్డువు నం. వి ఉ పుం. వాద్యభేదము

మణుగు - మడంగు అ. ౧౩. వంగు నప్రమగు

సీ. అడుగున కొకగుణం బన పాచ్చుతగ్గులై నతి నొప్పు వృద్ధి యేనాఁటి సాధ్యి.

గీ. యనుచు ననిచిన కూరిమి నణఁగిమణఁగి, కలిమి లేమిని భర్తతోఁ గలసి మెలసి, పాచ్చుతగ్గుల నొకరీతి నెసకమెవఁగ, వెలసె విలసిత

కీర్తుల వెంగమాంబ.

కృ శకు 1 78.

(వ్యవ : నాచేయి మణిగినది రేకు మణిగ గొట్టి నాడు.

జ మణిత

మణిత వి. (✓మణిగు) భక్త్యవికేషము

ఎ చంద్రకాంతంబులు మణితలు పారె
సత్తులు చలువమట్టిగ వెళనీరు శౌంతికపా
యంబు మొదలుగాఁ గల నిఖిలభక్త్య భోజ్య
లేహ్యచూష్య పానీయాదులు ...

ప్రబంధ. 112

మణి నం వి. ఇ ఫం ఇ ఈ. శ్రీ.

1. రత్నము 2 సామాన్యభూషణము, నగ
3 రత్నము, తత్తజ్ఞాతియందు శ్రేష్ఠమగు వస్తువు
4 ప్రకోష్ఠము, ముంజేయి 5 నీటి కుండ, జల
కుంభము 6, మృన్మయపాత్రము 7 లింగా
గ్రము 8. యోన్యగ్రము 9 అజాగళస్తనము,
మేఁకలకంఠమునశ్రేణాదెడి చన్ను 10 మౌక్తికము
మొదలగునవి 11 కాష్ఠలోహాది నిష్పాద్యగులిక.
12 ఘంట (కే ని.)

మణికంఠము నం. వి అ ఫం చిత్రవాణము, పాల
పిట్ట (వై. ని.)

మణికట్టు - మణికట్టు వి వి. (మణి + కట్టు)
క త మణికట్టు) మణిబంధము,

ద్వీ పట్టఁ జూచిన మణికట్టు ఖండించి ..

బస పు. 4. 544. పం.

మణికము నం వి అ ఫం. అలింజరిము, మృన్మయ
పాత్ర కుండ మొ. (అమరసింహుడు)

మణికర్ణి నం వి ఈ శ్రీ. కాళిలో మన్న తీర్థ
వికేషము

మణికాననము నం వి అ న. కంఠము

మణికారుడు నం విజ (అ ఈ అ) మణుల పని
చేయువాడు.

వి అ ఫం, 1. తత్త్వచింతామణికర్త యగు గంగే
లోపాధ్యాయుడు (వాచ. కల్ప)

2 వై శ్యకుండుడు, భర్త జీవించియుండఁగా వై శ్య
శ్రీయందు జారునివలనఁ బుట్టిన సాకర జాతి
వాడు. (వై ని.)

మణిగము - మణివము (శ ర.)

మణిగాననము వి. (త మణియాననమ్) సన్న
సున్నపుపూఁత.

నీ ... మణిగాననములు ప్రేమ నొనర్చి గోడలఁ
జెలువారఁ గృష్ణలీలలు లిఖించి

గీ పురము రాజ్యంబు శృంగారముగ నొనర్చి,
యవనినాధుండు నదిఁ దీర్థమాడి వచ్చి.

రుక్మాం. 1 118.

మణితము నం, వి అ న. రతికాలమందు శ్రీ చేయు
నవ్యక్త ధ్వనిభేదము, రతికూజితము

మణితారకము నం వి అ. ఫం. సారసపక్షి, బెగ్గు
రుపక్షి.

మణిదర్పణము నం వి అ ఫం మణులతోఁ గట్టఁ
బడిన యద్దము, మణులు తాపడము చేసిన
యద్దము

మణిదీపము నం వి అ. ఫం. దీపముగ మవయోగ
పడు మణి.

మణిద్వీపము నం వి. అ. ఫం. అమృత సముద్రము
నందలి ద్వీపవికేషము.

మణిపతి నం వి. ఇ ఫం బ్రతువాహనుడు.

మణిపుష్పకము నం. వి. అ. ఫం సహదేవుని
శంఖము.

మణిపూరము నం. వి. అ. ఫం. (యోగ,) నాభి
స్థానమం దుండు నొకనొక చక్రము.

మణిప్రవాళము నం. వి అ. ఫం న. రెండు భాషలు
కలిసిన కవిత్వము (శ ర)

మణిబంధము నం. వి. అ. ఫం. 1 ప్రకోష్ఠము,
ముంజేయి 2. మణులు కూర్చుట, తాపటము
చేయుట 3. సైంధవ లవణము పుట్టు నొకానొక
పర్వతము (వాచ)

మణిబీజము నం వి ఇ. ఫం. దాడిమచెట్టు.

మణిభూమి నం. వి. ఇ. ఈ శ్రీ 1. రత్నములగని.

2. రత్నముః తోఁ గట్టిన నేల.

మణిమంథము నం వి అ త్తం నైంధవలవణము
పుట్టు ఒకానొక పర్వతము, మణిబంసము.
(ఈ రూఁము కొందఱ మతమునఁ గలదు.)

మణిమాల నం. వి అ త్త్రీ. 1 రత్నహారము,
మణులనరము, 2, ప్రకాశము, వెలుంగు, 3. (రతి
యందలి) దంతక్షతభేదము, 4 లక్ష్మీదేవి.

5 ఒగతీ ఛందస్సునందలి వృత్తవిశేషము.
మణిమాల . . స్వామీ తయకారద్వలద్వముద్రి
పాసంగున్, వేమాలు మహిభృద్విక్రాంతుల
తోడన్, భూమండలిఁ గూర్చన్ బొల్పు న్మణి
మాలల్ ... అప్ప. 4 219 పా.,

6. స్రకృతి ఛందస్సు నందలి వృత్తవిశేషము
మణిమాల అహ్వాత యోదధిఘృతంబు లమ్ముచు
మురారిఁ బాడి రెలమిన్.

వ. ... మణిమాలయందుఁ బొసఁగ, న్నజముల్లి)
వారము సముం బినాకివింపంబు పొందు దన
రన్. అప్ప. 4. 232. పా.,

మణియకాఁడు (మణియము + కాఁడు, క. మణియ
గార, త, మణియకారన్) గ్రామాధికారి.

గీ. మరిగి తీసుగునకాదికి మణియ కాండ్ర. కవని
బడికాపు నా వింత వలరుసంత ...
హంస. 2 48.

మణియము - మణివము వి. (త. మణియం క.
మణియ) గ్రామాధికారము: ఆధికారము.

నీ త్యాగ మించుక యున్నఁ దను రాఁ బొగడఁ
జూచు మణియ మచ్చిన సూరు మాపఁ జూచు
రామలిం 25.

నీ. కొలుచువారలనోరు గొట్టి లెక్కలు వ్రాసి
హరపు మీఱఁగ మణియములు చేసి ...
కుక 3 872

కం. పాపాత్ము లై నపురుషుల, కేపున మణియంబు
లిచ్చునీకమ్మఁడు దు, ర్వాణిపారం బున మది
సం, తావింపఁ దొడంగు నఁతతము నీఁ
డనఘా .. పానఁదో. 4. 432.

జ మణియకాఁడు.

మణియారవెల్లలు వి బ వస్త్రవిశేషములు

వ . జప్పడింపట్లు పచ్చపట్లు 2 చంద్యాలు 2.
పట్ట గొడుగులు 2 మణియార వెల్లలు 6 వెన్నె
చీరలు 12 త్రిందావ ద, కా 4 975.

మణిరంజనము నం వి. అ న. వర్ణపురేకు (శ. క)
మణిరాగము నం. వి అ త్తం రత్నముల కాంతి.
న ఇంగిలికము. (రా ని.)

మణిరాజము నం వి అ. త్తం వజ్రము.

మణివకాఁడు వి (✓మణివము.) అధికారి (శ ర)
మణివము - మణియము వి ఉద్యోగము, అధి
కారము, పూనిక, ఉద్యమము

నీ మణి ధనాధ్యులకును మణివంబు లీఁదగు
పాతులవాకిలి గావ నిడఁగఁ దగును . .
నీతి. 55.

నీ మాగాని రాజ్య బు మణివముద్యోగంబు
చిట్టలు చిత్రముల్ చిలు కు శరము .
ఆం. కే. 56.

కం ఏఁగె మణి వంబు మాని మ, హాగహనంబు
నకు ధర్మఁ దవమానముతో, వేగమ ధర్మస్వ
త్వరి, కాగతి యనువచన మివ్వెదం బయ్యె
ననన్. నరాహ. 7. 29.

(మణిహము, ముద్రి)

జ. మణివకాఁడు

మణిశిల నం వి అ త్త్రీ రత్న ఫలకము రత్నశిల.

మణినరులు వి బ. ధాన్యవిశేషము.

నీ. మణినరుల్ మనరులు మంకెన ల్పగడంపుఁ
దీఁగెలు మడిప్రాలు చేవనరులు ..
హంస. 4. 128.

మణిసామపు నం. వి అ త్తం మేరువర్వతము

(వై. వి)

మణిసిల వి వి. (మణి + సిల) పర్వతభాతు విశే
షము (శ. ర.)

మణిసోపానము నం. వి అ న. బంగారు పూసలు
గ్రుచ్చినహారము, చాటుకారము. (వై ని)

మణిహము వి. వాణిజ్యస్థానము, ఆనణము, బజారు.

చం . వెలిచవిఁ గోరుదుండగవు వేడుకకత్తెల
నోమునోత గూ, బల మణిహంబు జారులకుఁ
బండువు చీఁటి పర్యె మర్వరన్.

కవిక. 4 86.

మణింద్రము నం. ఎ అ ఫం. వజ్రము.

మణివకము నం ఎ అ ఫం మత్స్యరింగ పక్షి, న,
చంద్రకాంతమణి (త్రి వి)

మణివము నం ఎ అ న. 1 ముంజేయ, 2
పూవు 3 మౌక్తికము. (కే ని)

మణివకము నం ఎ అ న పుష్పము, పూవు.

మణుఁగు¹ - మడుఁగు¹, అ. క్రీ. అడఁగు.

జ: మణుఁగుఁబువ్వులు

మణుఁగు² - మడుఁగు² ఎ. 1 పరిశుద్ధ వస్త్రము
కం తను వగుతడి యొత్తుమణుం, గుర నొయ్యన
మేనితడి యిగుర్పుఁగ నొత్తున్ .

నైష 8. 42.

నీ ఒరిసి యెత్తినమణుఁ, గొందక మేన నిగ్గులు
దేలఁ బనుపాడి జలక మాడ అము 1 80.

ద్వి మరమున కేతెంచి మణుఁగు లన్నియును,
గరి నము ల్గాకుండ గట్టించి మడువ ..

బస పు. 4 18 పం

నీ, మణుఁ గనఁగాను బ్రమాణభేదంబును ధౌత
వస్త్రంబును దనరుచుండు

అం. ఖా. 3. 58

2 పరిశుద్ధి.

కం. మమకారమారునకు మి, త్రములుఁ గళత్ర
ములు నన్నదమ్ములు ననుబం, ధముల పరి
వ్యంగము ధ, ర్మమె మైకొన మణుఁగు సగము
మైయు సగమే. పాండు. 5. 220

విజ పరిశుద్ధము

చం . మట్టెనన్నె గాఁ, గురుమణుఁ గైన పుట్ట
మును గూడఁగ దువ్వని మైల కొప్పునై,
మణుఁగిడి యింటిలోఁ బతి సమాగమమున్
మతియింపు టొప్పగున్. పి శకుం. 4 81.

వ. పల్లవంబులపైఁ జిల్లతైలంబును వాసన
కొడుపులం బూసిన మణుఁగుఁ జంద్రికచే లితె

రవణంబుగా ...

అము 4 35.

నీ చెలువ మెచ్చఁగ నిందుచలువమణుంగు మేల్
వలువ యాచెలి కొక్క చెలువ యొసఁగె

ఇందు 8 23.

మణుఁగు³ - మడుఁగు⁴ ఎ రెట్టి

ఉ ... రాజుకుం, గొంచక దీని కేడుమణుఁ గుల్
గొని వచ్చితి మంచు నిచ్చునన్ ..

తై ఖా. 8. 87

గీ. నీవు జగదేకదాన దీక్షావిధాన గరఁడ వటు
గాక వేదోక్త సరిణి కంటెఁ, బది మణుంగులు
దక్షిణ లొదవ నిచ్చి, మేదనీ నాధ దాశాశ్వ
మేధి వగుము విక్ర 5 120.

నీ. పాతకంబులఁ బంచ బంగాళముగఁ జేయుఁ
గనుగొన్న మాత్ర మోక్షంబు నొసఁగుము
మృణ్మ పుష్కరింబునకు నల్మణ్మ పంకకు సిది
యనఁ దగుఁ బ్రకట మహిమ ...

పాండు, 8. 187. (మధ్య శ ర పా)

2. (త. మణుంగు) ఎనిమిది వీసెల కొలఁది.

నీ మణుఁ గనఁగాను బ్రమాణ భేదంబును ధౌత
వస్త్రంబును దనరుచుండు. అం. ఖా 3. 58.

మణుఁగుఁబువ్వు (బూ)లు ఎ. (✓మణుఁగు త.
మణుగువ్వు.) భక్ష్యవిశేషము.

వ . మోరుండలు మహాహరంబులు గారెలు
బూరెలు మండెగ లంగరొల్లెలు మణుఁగుఁ
బువ్వులు వేణీ లొబ్బట్టు కడియపు టట్లు.

ప్రబంధ. 112.

గీ. గారె లటిసెలు బొబ్బట్టు గరిజెకాయ, లట్లు
బూరెలు జంతికెచుట్లు మణుఁగుఁ, బూలు
వెన్నప్పములు. చెన్న. 4 358.

నీ .. మణుఁగుఁ, బూవు నాఁ గుజేర మూలము
తవరును. అం. ఖా. 2. 258.

మజ్జాస. ఎ. (మజ్జ + అస. త. మజ్జాసై.)
భూరూపమైన అస్తీపై ఆశ.

కం. ఉజ్జాముల జగదంబిక, వజ్జాముల విశ్వనాథు
నారాధించెన్, మజ్జాసయుఁ బొన్నా సయుఁ,

జెజ్జానయు లేనివారి పెన్నిధు లగుటన్ ...

కాళ శి 185.

మణ్ణు వి. (క. మణ్. త మణ్, మణ్ణు)
మన్ను, భూమి (మా మణ్ణాన)

జ. మణ్ణాన.

మతంగజము నం వి అ. ఫం. ఏనుగు

మతంగము నం. వి. అ. ఫం. మేఘము (కల్ప.)

మతంగుడు నం వి అ. ఫం 1, ఒకానొక ముని.

2. ఒకానొక రాక్షసుడు.

మతకము¹ విజ 1. కపటము, కుత్సితము.

నీ పంతకాన్యాయప్రచార మాచారంబు మత
కంపు మాయలమనువు తనువు .. వైజ. 2. 75.

2. మాయకలది,

చం కుతుకలు కోయు దొంగలకు ఘోరవికార
తురుష్క జాతికిన్, మతకపులంజ తొత్తులకు ...

ఇత్తురు చత్తు రంతె పో మెతుకుదొంట్ ...

(చాటు. ప్రా.)

1 వి. కపటము.

ద్వి మునిముచ్చవలె నోరు మూసుకయున్న
దనవారిలకుఁ బ్రమాదము వచ్చు ననుచు, నున
మలోపల నొక్కమతకంబుఁ దలంచి, వనితల
తోడ నవ్వనిత యిట్లనియె.

ప్రభు లిం. 2 27. పా., 3 వం.

తం అఁగిభోజిని మతకము, లారుక్ష్మిణినటవ
లామురాంతకు చెయ్యుతో, చేరి కనుంగొనుచో
నె, వ్యాధికిఁ గోపంబు రాదు వారిజనేత్రా.

పారి. 1.81.

2 మాయ

నీ మంథర గత వేది మతకంబు లూహించి కైక
కుఁ తెడుబుద్ధి గలిపె నకట ...

భా. రా అయో. 114.

చం మతకము లేల చాలు నిక మాటికొనంగ
నలుండ నే మహా, వృత్తి నిను వేఁడెదన్ ...

హ. న. 2. 100. భార. ఆమ. 2. 178.

(మతకము - తమకము, అని. భా ల. ద్యా.

3. మత్తము, గుట్టు

ద్వి అరిసి మీరే నాకు నానతిం దనిన, మనమున
నామాయమతక మంతయును, కనుంగొన్న
భస్మండు గాన నిట్లనియె.

ప్రభు లిం. 2. 24. 6 వం.

జ మతకరి1

మతకము2 వి. సద్బుద్ధి. (చూ మతకరి2)

జ. మతకరి2.

మతకరి¹ విజ (మతకము + అరి2) మాయకల
వాడు మాయకలది, మాయలాడి

చం ఆ, మతకరి వేలుపుందపసి మమ్ముఁ దలం
వఁగ నేల యచ్చటన్. పారి 1 48.

ద్వి. మతకరి ప్రతాపి మచ్చరింబునను సుతువిప్ర
గపటంపునుద్ది గల్పింప

ద్వి. శ. సా 83 పా. 8. వం.

చం సతతము బ్రహ్మశర్వ సుంసంయమ
ముఖ్యుల నాత్మమాయ మో, హితులుగఁ
జేయుసామి వెలయింతిని మోహితఁ జేయ
లేక ప్రా. కృతజనునట్లు కాను దనగిన్నె
నొసంగెను బంటుకోసమై మతకరి వేళ్యమాత
వెడమాయ లజయ్యలు విష్ణుమాయకున్.

వైజ 4 5 ఆం భా 2 286.

మతకరి2 విజ (మతకము + అరి2) మంచిబుద్ధి
కలవాడు.

కం. మదిమున నామాట నమ్మి మతకరి వగుచున్.

భా. జనకవ్య న్యేగ యెప్పించి లోకైక ప్రాణు
ని రామునిం గనుము ...

భా. రా. సు 447 448.

మతము నం విజ. (అ అ అ.)

1 తలవడినది, విశ్వసింపఁబడినది 2 అభి

ప్రవేశము వి. అ న 1 అకూతము, ఆశ

యము 2. ఇచ్చ. 3. జ్ఞానము. (కే. ని.) 4

(తెనుగున నీక్రింది యర్థములఁ బ్రయోగ

ములు గావవచ్చు చున్నవి. వృత్తాంతము.

సమాచారము.

కం కృతపర్యాక్రూరులయను, మతమునఁ దను
తండ్రఁ జంపి మణిరత్నం కా, శతధన్యుఁ
డవహరించినమత మంతయు సత్యకామమది
నెఱింగి వెనన్. వి. పు. రి. 280.

5 విధము, లాగు.

శీ ... పురూర, పునిలీల సగరులాగునఁ గార్తవీర్య
మర్యాదను గయుక్రియ నంబరీషు, మతమున
శశిబిందుమహిమ నంగునిరేవఁ బృథునిమాడ్కి
మరుత్తవృత్తి ధాత్రిఁ కాళించు నవికుండు
దద్దిభుండు. హంస 2 42.

శి ఉపాయము

ద్వి అనుఁచు సారథిఁ జూచి యాపైఁడి మృగము,
మనకు లోఁబడునట్టి మతముఁ జింతించి

ద్వి. హరిశ్చ పూ 894

ఆ లోభి వానిఁ జంప లోకంబులోఁల మందు
నిలదు వేతె మతము గలదు, వైక మడుగఁ
జాల భగ్గునఁ బడి చచ్చు ... వేమ 1. 88

మతల్లిక నం. 18 ఆ. శ్రీ వ్రతము, శ్రేష్ఠము.
జాతివాచక పదములోఁ గూడి సమానోత్తర పద
ముగానే వ్రయుక్తము
ఉదా. లతామతల్లిక.

మతాబు - మతాబు చి ని (శ ర)

మతి నం. 1. 4. శ్రీ 1 బుద్ధి, జ్ఞానము. 2 ఇచ్చ
కోరిక. 3. స్మృతి. (చి ని మే. ని) 4. కాకభే
దము 5 విధము, రీతి తెనుఁగుననే యర్థము
కావవచ్చుచున్నది,

ద్వి. రోహిణిసరణి వరుంధతికరిణి, స్వాహాఁగనా
గతి సావిత్రిమతిని, రతిచందనముఁ బతివ్రతనిష్ఠఁ
బొడలి, పతి యైవ రఘురాము భజించు
దాన రం. రా. సుం. 253. పా 16 పం

మతించు నం న. శ్రీ, తలఁచు, ఊహించు.

చం దిరినెపుఁబువ్యుకంఁచెను మతింపఁగ మెత్తన
కాలఁజిత్తముల్. పి శకుం 2. 38.

నీ. చెప్పంగఁ జూచుఁ జూచిముఖాఁబుఁము చెనఁద
పుక మాచును తెప్పనోడు, తోకనిల్పు నుపా

యములు మతించు మతించి నేర్పుఁదేలేక
చిట్టూర్పు పుచ్చు ... పి శకుం 3. 287.

మతివ్రతము నం. 1 ఆ పం. 1 మానసికభ్రాంతి,
మనస్సు తడఁబడుట 2. పొరపాటు

మతిమంతుఁడు నం. 18 (తే. తి. తే) తెలివిగల
వాఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు

మతియించు నం. న శ్రీ. తలఁచు, ఊహించు

కం వ్రతములు మనవాసంబులు, మతియింప నిరర్థ
కములు మానవతులకున్. . పి శకుం, 4 80.

చం. తెలువకు వల్లభుండు పరదేశము వోయిన .
ఇంటిలోఁ బరిసమాగమమున్ మతియింపుట
పృగున్. పి శకుం 4 81

మత్కము నం 18 (అ. ఆ అ) మదీయము
నానంబంధమైనది వి. ఆ పం నల్లి

మత్కుణ నం. 1 ఆ శ్రీ అజాతరోమయోని.
(కల్ప.) (అజాతరోమభగము గల శ్రీ) (వాచ).

మత్కుణము నం 1. ఆ పం. 1 నల్లి 2 దంత
ములు లేనియేనుఁగు. 3. మహిషము, దున్న
పోతు 4. నారికేళవృక్షము, కొబ్బరిచెట్టు న.
జంఘాకవచము పిక్కమఱుపు (వై ని.)

మత్కుణారి నం. 1. 4. పం. భంగ, గంజాయి.
(వృ వి)

మత్కుణుఁడు నం 1 ఆ పం గడ్డము మీసములేని
పురుషుఁడు.

మత్త నం 1. ఆ శ్రీ. సుర. కల్లు

మత్తకానిని నం 1 ఆ. శ్రీ ఉత్తమ శ్రీ, అఁడుది
శ్రీ.

మత్తకాళని నం - మత్తకాళని

మత్తకిశము నం 1. ఆ పం గజము, ఏనుఁగు.

మత్తగిల్లు ఆ శ్రీ (√/మత్తు.) మదించు

ఆ, మత్తగిల్లు సత్తుగిత్తతత్తడి నెక్కి, మిత్తి మొత్తి
నల్లి నల్లి బత్తి, బత్తి రిడిన ముత్తిబుత్తులు
రెండును, నొత్తి గుత్తగట్టు చుండుతేడ

నీలా. 1. 118.

మత్తమయూరము నం 1. ఆ పం 1. మదించిన

నెమలి. 2 మేఘము. అ. న. (చంద) వృత్తభేదము, ఒకానొకవృత్తము
మత్తమయూఁము. మత్తమయూఁంబున కొప్పన్.
నాగశ్రాంతుల్ మత్తగణంబుల్ నగమొందన్

అప్ప 4 219 పా.

మత్తము నం ఎఱ. (అ. అ అ) 1. మత్తెక్కినది, మదించినది

ఉదా ఐశ్వర్యమత్తము, ధనమత్తము, బలమత్తము ఇత్యాది.) 2. పిచ్చిపట్టినది, వెట్టిది 3. మదమెక్కినది. (ఏనుగు.) 4. గర్వించినది, 5 నం తోపపూరితము, అధిక సంతోషముగలది.

ఎ. అ. పుం 1 పికము, కోకిల. 2. మహిషము, దున్నపోతు 3. దుత్తూరము, ఉమ్మెత్తచెట్టు

మత్తవారణము నం ఎ అ న 1. మంచము, ఖట్వి, (వై ని.) 2 నిర్మాహము, గోడనుండి వెలికి ఏనుగుదంతమువలె మండు ప్రమానిచీల 3. మేడమీద కటకటాలవసారా పుం, మదించిన యేనుగు (కే ని). 4. ఇంటి ముంగిటి యావరణము, ప్రాంగణావరణము, 5. వక్కపొడి.

మత్తా - మత్తు ఎ. నం (మత్తకా.) మదము, కైపు.

గీ. నవమధూక ప్రహసన సంభవ మధువు, దలము రప్పంగఁ ద్రావి మత్తా వహించి

శివరా 3 15

ద్వి శ్రాగినరోజుమత్తా గొని యిన్ని, లాగుల నల్లనల్లన పృపుఁ గదిసి ..

ద్వి హరిశ్చ. ఉ 1999 పం.

నీ మదము రాజిలు మస్తు మత్తు మత్తా యన.

ఆం భా. 2 195,

జ. మత్తాగొను.

మత్తాగొను అ. శ్రీ (మత్తా + కొను) మదించు.

మ .. కష్టరసీరేరుహూ, త్వలధారాళమరింద పానమున మత్తా గొన్నరోలంబవం, క్తులసౌఖ్య గగ్గముతో ... వరాహ. 4. 115.

మ. ఆణుమధ్యాతతిమీద నంత విరసం బౌ చావ మున్ నీధుపా, రణ మత్తాగొని పోలునారి

శిఖమిత్రంబైనతేరన్వనాం, గణలుబ్ధానుగకోటిఁ బూని వెడలంగా నిట్టి దేధర్మ మే, గుణ మే యెక్కుడిదే బలంబు సుమనఃకోదండ నీ కెంత యున్ వసు. 4. 41.

మత్తాబు ఎ (హిం మహాకాబ్. మిశ్ర. బ్రౌ.) ఒక విధమగు బాణసంచు, (శ ర. మహాబు. వ్యవ.)

మత్తాలంబము నం. ఎ. అ. పుం. ప్రాంగణావరణము (కల్ప ప్రాసాదావరణము అని వాడ)

మత్తి ఎ 1 కామము, మరులు.

నీ మత్తికాటుకపొత్తు మరగిననునుఁ గెంపుఁ జూపులఁ గలికిమించులు నటింప ...

విక్ర 7 14.

2 అవివేకము, (చూ మత్తికాఁడు)

జ. మత్తికాఁడు.

మత్తికా(గా)ఁడు ఎఱ. (మత్తి + కాఁడు) అజ్ఞాని, అవివేకి.

ద్వి. చిక్కెఁ బో నేఁడు నాచే మత్తికాఁడు, చిక్కెంఁ బెట్టి కాళికుని మెప్పింతు.

ద్వి హరిశ్చ ఉ, 525 పం.

గీ శక్తిలో నీవు నీతోన శక్తి యెప్పుడు, బాయకుందురు భాస్కర ప్రభలువోలె, నీరహస్యంబు మదిలోన నెఱుంగ లేక, మొత్తులాడుదు రూరక మత్తిగాఁడు. వరాహ. 11. 18.

2. కాముకుఁడు.

గీ. మనసు మ్రుచ్చిలి చొచ్చిన మత్తికాఁడు, పిఁడు గొమ్మని చే సాచె వెలఁది యప్పుడు ...

ఉ హరి. 5. 149

ద్వి మలహరుకృప లేని మత్తిగాండ్రకును, కలుగు నే లంకెటికం బిట్లు పేయ.

బస. పు 3. 219. పం.

ద్వి. దండణక వింటి గదా మత్తిగాఁడు, శంకింప కెంతయుఁ జప్పుదు గాఁగఁ, గొంకక యింటి లోఁ గుడుచుచున్నాఁడు

పండితా. దీక్షా. 42 పా.

మత్తిల్లు(లు.) అ శ్రీ. (√మత్తు.) 1. మదించు

ఉ .. కఱవా తరువాత వసుంధరాధిపా. తన విజృంభమాణ భుజదర్ప నిరంకుశ సాహస క్రియా, మాంసల చిత్తవృత్తులయి మత్తిలి యుండు నరాతి భూవతుల్

నైష. 1. 10 7

శి గ్రీష్మకాలంబు మత్తిలి కేకు లాడె, నింద్రగో పంబు లిలమీద నెల్లఁ బొడమె, జాగెఁ బ్రధ మాంబువులకునై చాతకంబు, అనఁగఁ గాల విరుద్ధ సమాఖ్యి మయ్యె. కావ్యా రి. 131.

మ. మధు దైత్యాంతకు మీఁది మత్స్యమునన్ మత్తిల్లి జన్మత్ర, యా, వధియే ప్రబుద్ధుఁ దడియ కూపగుణ దివ్యధ్యాన పారీణధి, నిధి యాటన్ శిశుపాల భూవిభుఁడు దా నిర్భూత సర్వాముఁ డై, విధిరుద్రాదుల కందరాని వదవిన్ వే పొందె నుర్విశ్వరా. భాగ. 10 ఉ 799,

సి. దర మైన లేఁబోకఁ దఱిపివెన్నెలఁ గ్రోలి దివిఁ జకోరములు మత్తిల్లి యాడ .

హర. 7 30.

2. వరవకుఁడగు.

చం తన కొకకీడు వచ్చుతఱిఁ దద్దయు సౌఖ్యము నొందువేళలన్, మనుజుఁడు భేదమోదముల మత్తిలులే యవివేకము.

ఉ. హరిశ్చ. 1 62

మత్తు - మత్తా ఎ. (సం. మదః) 1. మదము

సి మదము రాజిలు మస్తు మత్తు మత్తా యన ఆం భా. 2. 195.

2. మంపు, మైకము

ఉదా. నిద్దురమత్తు

జ. మ త్తగిల్లు, మత్తిల్లు, మత్తెన

మత్తుఁడు నం. ఎఱ (అ. ఆ అ) మదించినవాఁడు, (శ ర.)

మత్తెన - మత్తిగాఁడు ఎఱ (మత్తు.) కాముకుఁడు.

ద్వి. ఓరోరి బలభద్ర యోరిమైలార, మత్తెన లోఁ బడె మన వివ్రసహిత, మత్తలారులఁ బిల్వఁ డనునంతలోన. పండితా దీక్షా. 41

మత్స్యము నం ఎ అ న. 1 పాపఁము, దున్ని విత్తులు చల్లిన భూమిని చదునుచేసెడి సాధనము.

2. దాత్రముష్టి, కొడవలి పిడి. (కే ని.)

మత్సర నం ఎ. ఆ. శ్రీ మక్షిక, ఈఁగ.

మత్సరము నం. ఎ ఆ. పుం 1 అసూయ ఒర్వ లేమి 2. విరోధము, ద్వేషము. 3. గర్వము 4 లోభము, పిసినారి తనము. 5 క్రోధము. రోష ము, 6 ఆత్మధిక్కారము.

శ్లో నిందంతి మాం సదా లోకా ధిగస్తు మమ జీవనం ఇత్యాత్మని భవే ద్యస్తు ధిక్కార స్స చ మత్సరః 7. నిష్క్ర)యము. (కే. ని.)

మత్సరుఁడు నం. ఎఱ. (అ ఆ. ఆ) 1. అసూయ. గలవాఁడు. పరుల సంవత్తిచూచి యోర్వనివాఁడు 2 పిసినారి యైనవాఁడు, లోభి.

మత్స్యండి(డి) నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. సారభూతమై ఘటికయగు నట్లుకాంచిన చక్కెర, కండచక్కెర.

మత్స్యకరండిక నం. ఎ. ఆ శ్రీ. చేపల బుట్ట.

మత్స్యగంధ నం. ఎ. ఆ. శ్రీ 1. సత్యవతిః వ్యాసు నితల్లి. 2. నీటిపిప్పలి. 3 మత్స్యాక్షి, పొన్నగం టికూర, 1. (శాచ కల్ప) 4 బోడతరము (వృ. వి) (కల్ప.)

మత్స్యగుఁడు నం ఎ ఆ పుం. చ్యవన మహర్షి (నై. ని.)

మత్స్యఘంటము నం ఎ ఆ. పుం. ఒక దినుసు చేపలకూర

మత్స్యఘాతి నం. ఎ న్. పుం జాలరి, చేపలను చంపువాఁడు

మత్స్యఘాతుఁడు నం. ఎ. ఆ. పుం చేపలను జంపు వాఁడు, జాలరి.

మత్స్యజీవి నం. ఎ న్. పుం. జాలరి. చేపలను బట్టి బ్రతుకువాఁడు.

మత్స్యదేశము నం. ఎ. ఆ. పుం. మత్స్య నామక దేశము. ఒకానొకదేశము.

మత్స్యధాని నం ఎ. ఈ. శ్రీ చేపల బుట్ట.

మత్స్యనాశకము నం. ఎ. ఆ పుం కురరము ఒక

విధమగు పక్షి

మత్స్యపితృ సం. వి. అ. శ్రీ. కటుకరోహిణి. (వృ. వి.)

మత్స్యపురాణము సం. వి. అ. న పదునెనిమిది
పురాణములలో నొకటి. మత్స్యవత్సారకథను
ముఖ్యముగాఁ బ్రతిపాదించు పురాణము.

మత్స్యబంధనము సం. వి. అ. న చేపలను బట్టుకొ
నెడి గాలము

మత్స్యబంధని సం. వి. ఈ. శ్రీ. చేపల బుట్ట

మత్స్యబంధి సం. వి. న. శ్రీ. చేపలను బట్టు
వాడు, జాలరి

మత్స్యబంధిని సం. వి. ఈ. శ్రీ. చేపల బట్ట.

మత్స్యబంధుడు సం. వి. అ. శ్రీ. చేపలను బట్టు
వాడు, జాలరి.

మత్స్యము సం. వి. అ. శ్రీ. 1 చేప మీనరాశి
2. ఒకానొక పురాణము.

మత్స్యరంక(గ)ము సం. వి. అ. శ్రీ. జలమధ్యపు.
ఒక జాతి నీటిపిట్ట. మీనవల్లంకి పిట్ట.

మత్స్యరాజము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. రోహితమ
తస్యము, ఎఱుకేప.

మత్స్యవేధనము సం. వి. అ. న. బడిశము. చేపల
గాలము.

మత్స్యవేధని సం. వి. ఈ. శ్రీ. బడిశము, చేపల
గాలము. 2 జలమధ్యపు.

మత్స్యక్షి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. గండదూర్వ. (వృ. వి.)
2. పొన్నగంటికూరి. (వృ. వి.) పోమెదకూరి.
(వృ. వి.) (శ. ర.)

మత్స్యధాని సం. వి. ఈ. శ్రీ. చేపలను బట్టు
వాడు చేపలను వేయుట కువయోగించు కొనెడి
బుట్ట, చేపలబుట్ట.

మత్స్యవత్సారము సం. వి. అ. శ్రీ. విష్ణుని
దశావతారములలోను మొదటియవత్సారము

మత్స్యకనము సం. వి. అ. శ్రీ. చేపలను దినునది,
మీనవల్లంకి పిట్ట.

మత్స్యదరి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. సత్యవతి. 2 కాశి
యందుగల తీర్థ విశేషము.

మత్స్యదరీయుడు సం. వి. అ. శ్రీ. వ్యాసుడు
సత్యవతిపుత్రుడు.

మథనము సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. ఆ. అ.) 1 త్రచ్చునది
2 నశింపఁజేయునది (సాధనము) వి. అ. న
త్రచ్చుట, చిలుకుట. 2. ధ్వంసము చేయుట. చం
పుట శ్రీ గణికారికా వృక్షము నెల్లిచెట్టు

మథి సం. వి. న. శ్రీ. కవ్యము

మథించు సం. న. శ్రీ. మథనముచేయు, త్రచ్చు
(విష్ణువు) కా .. గృహీతాహింద్రపుచ్చానమం..
దై చేసేత మథింపగాఁ దొడఁగె దుగ్ధాంభోనిధిన్
భూవరా వరాహ. 7. 60

మథితము సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. ఆ. అ.) 1. మథింపఁ
బడినది 2. పీడింపఁబడినది, తాధింపఁబడినది, నశిం
పఁజేయఁబడినది వి. అ. న. నిర్జలతక్రము, నీరు
కలియని మజ్జిక

మథియించు సం. న. శ్రీ. మథించు, త్రచ్చు
ఎ. ... సౌమ్యంబు సూక్ష్మంబునైన తేజంబు
గానం బడియె నదియు మథియింపఁ తదనంత
రంబ ... వరాహ 9. 22.

మథుర సం. వి. అ. శ్రీ. యమునానదీ తీరమునందు
శ్రీకృష్ణుని జన్మస్థానమగు పట్టణము. (ఇది మోక్ష
దాయకములగు నేడు పట్టణములలో నొకటి. ఇది
శత్రుస్మునిచేఁ గట్టంపఁ బడినది.

మథురానాథుడు సం. వి. అ. శ్రీ. శ్రీకృష్ణుడు

మథురేశుడు సం. వి. అ. శ్రీ. శ్రీకృష్ణుడు.

మదకటుడు సం. వి. అ. శ్రీ. మందుడు, నపుం
కుడు.

మదకరము సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. ఆ. అ.) మత్తు (కైపు)
కలిగించునది

మదకలము సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. ఆ. అ.) మదము చేత
అవ్యక్తమధురమైనది. (చాక్కు.) వి. అ. శ్రీ. శ్రీ
మదిపుత్రుడు

మదకోహలము సం. వి. అ. శ్రీ. మదము పట్టిన
యెద్దు. (వై. ని.)

మదగంధ సం. వి. అ. శ్రీ. 1 మదిర, కల్లు. 2.

2 అతని, అగినె (శృ వి)
 మదగంధము సం వి అ తుం సప్తచ్ఛదము, వీడా
 కుఁయఁటి (వృ వి .
 మదజలము సం వి. అ. న. మదపుతేనుఁగు
 యొక్క గండస్థములు మొ నుండి వ్రపించెడి
 క్రొవ్వు, మదోదకము.
 శ్లో క రాత్క టాభ్యా మేద్రాచ్చ నేత్రాభ్యాం చ
 మదప్రతిః
 మదట విజ (సం మదః క మదః)
 1. మదించినది, మత్తుఁడు.
 నీ. మదఁ గాలివయాశిమాన మాయనికమారి
 కలు పుప్పాడు లావరంచుకొనిరి ..
 వేం పంచ 4. 129.
 2. మూర్ఛఁడు, మూర్ఛము
 గీ ధన్యున కొడుకడ కేగుదము దురాత్మ
 మగుడు మనుటయుఁ గనలి యమ్మదట
 శశము వేం పంచ 8 122
 3 సోమరి, అలసుఁడు
 నీ మదటతొందురు తొండు మదల మాలుగుఁ
 బోతు చండి సోమరి నలికిండికాడు, దుండు
 బలి యనంగఁదోచుఁ బ్రాల్మనిన వానిపే రై.
 ఆం. భా, 3. 6
 వి మత్తత (చూ మదటగొను.)
 మదటగొను అ. ౨ (మదట + కొను) మత్తత
 గొను
 నీ . కుదురుచన్గుబ్బల మదటఁగొనుచు
 సాంబో 1. 164.
 మదటతనము వి (√మదట) మూర్ఛత్వము.
 నీ. అత్యుదారుని రాజు నాత్మీయకక లిచ్చి మదిఁ
 గృహింపఁగఁజేయు మదటతనము
 ప. చ 2. 82.
 కం ఇది నాయది నాకేళి, సదనము నీ కిందు నిల్వఁ
 జనునె దురాత్మా. మదటతన ముడిగి యెంతే
 గదలుము తె మ్మనిన దీర్ఘకర్ణం డనియెన్.
 వేం. పంచ. 8. 110.

మదన సం. వి, అ శ్రీ 1 సురి, కల్లు.
 మదనకంటకము సం వి అ తుం 1 మన్మథ వికా
 రముచేఁ బుట్టిన గగ్గర్పాటు.
 మదనకము సం. వి. అ తుం 1 దమనక పృథ
 ము 2 మదనము న. సిక్థకము, మైము.
 మదనకాకురవము సం. వి. అ. తుం కపోలము,
 పావుఁము
 మదనకామధేనువు వి మన్మదశుభము అ నొసఁగు
 కామధేనువు
 కం . అ, వర్ణితవిగియారు కౌ. - లి సదన
 మును మదనకామధేనువు గాదే
 ఉ. హరి. 2 80.
 మదనగంధులు సం వి ఇ న వి ధాన్య విశేషము,
 ఒకజాతివడ్లు
 నీ ఇప్పపూరాజనా లేను. గుకొమ్మలు మల్లె శ్రీ
 గంధులు మదనగంధు, లు .
 హంస 4 128.
 మదనగృహము సం. వి అ న 1 యోని, ఉపస్థ.
 2 (జ్యోతి) లగ్నమునుండి యేడవ స్థానము
 మదనచతుర్దశి సం. వి. ఈ శ్రీ. చైత్రకుక్ల చతు
 ర్దశి
 (ఈ దినమున మన్మథోత్సవము చేయదురు.)
 మదనచేయి వి వి. 1 మిదైకడ్డి
 నీ. పగడంపుముక్కులఁ బచ్చతెక్కల నిక్కు
 చిలుకల మదనచేతుల ఘటిల్లు
 రా. వి. 4. 85.
 నీ. తను వెల్లిజల్లఁ గాఁ దనయుని పక్కునఁ
 బొదువనిచేతులు మదనచేతులు ...
 చంద్రా. 1. 53.
 2 కురుజలమీఁద నుంచెడుపట్టె.
 చం రవియనుదివ్వెఁ గేతువుచెఱంగున మూసి ధు
 తోర్ద్యయంత్రవా, రవిరకభుర్య యై కలరవా
 రివోక్తుల వాంతధూపరా, జివరనిక న్నన న్మద
 నచేతులఁ జాతురి నెయ్యవుం గురుం, జవిదలు
 దాల్చిపిష్టపద మొత్తుఁబురిగృహ లక్ష్మి నూత్న

నాన్

అము. 2 17

మదనత్రయోదశి సం వి ఈ. శ్రీ చైత్ర శుక్లత్రయోదశి

మదనపక్షి సం వి. న్. ఫం ఖంజనపక్షి, కాటుక పిట్ట.

మదనపారకము సం వి. అ. ఫం కోకిలము, కోవెల (రా. ని)

మదనము సం వి అ ఫం 1. కస్తూరీమృగ వృషణము (కే ని). 2 ఆమరి, వసంత కాలము, 3 తేనెటీగ, 4 మయినము, 5. ఆశ్లేషవిశేషము, కౌగిలింజలో నొకభేదము 6. మంగచెట్టు, 7. దుత్తూర వృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు, 8 ఖదిరవృక్షము, చంద్రచెట్టు, 9 వకులవృక్షము, పొగడ చెట్టు 10 పక్షి (వై. ని.). న మత్తు కలుగఁజేయుట, సంతోష పఱుచుట

విజ (అ అ. అ) 1 మత్తెక్కించునది 2. సంతోషపఱుచునది, ఉల్లాసపఱుచునది

మదనరిపువు సం వి. ఈ. ఫం శివుఁడు

మదనలేఖ(ము) సం వి అ. ఫం. శృంగార నాయి కానాయకులు పరస్పరము ప్రాసాదము జాబు.

మదనశలాక సం. వి. అ. శ్రీ. 1 కారిక, గోరు వంక 2 కామోద్దీపకాపదము (మే ని.)

మదననరులు వి వి అ. ధాన్యభేదము

వ .. గంధనరులు మద్దిగండలు రేఖాములు కాంబోదులు మదననరులు జీలమబుడుతలు.

ప్రబంధ 112.

మదనాంకుశము సం. వి అ ఫం 1. లింగము, శిశ్నము. మగగుటి (త్రి. ని.). 2. ప్రేలిగోరు

మదనాంతకుఁడు సం. వి అ ఫం. శివుఁడు.

మదనాగ్రకము సం వి. అ. ఫం. ప్రహేళికము, కోద్రవము. అశ్వు.

మదనాయుధము సం. వి. అ. న 1 యోని, ఉపస్థ. 2. మన్మథుని యాయుధము (అందకత్తెను వర్ణించునపుడు ఇట్లు చెప్పఁబడును)

మదని సం. వి. ఈ. శ్రీ 1. సుర, మద్యము (కే

ని). 2 కస్తూరి. 3 అతిముక్తలత, బండిగురివెంద (వృ. వి). 3 (రా ని) 4. జవ్వారి పిల్లి (క. ర)

మదను వి. గర్వము. పొగరు.

కం మదనా నీరాడికి మే, మదనా మదనాగయాన వలయింతురె మ, స్మదనాశీకాంబకముల మదనారతభక్తిశక్తి మద నాటదనా రా. వి 4 58

మదనుఁడు సం వి. అ ఫం మన్మథుఁడు, మరుఁడు. మదనేచ్చాఫలము సం వి అ న చూశవిశేషము, ఒకజాతి మామిడి (వృ. వి)

మదనోత్సవ సం. వి. అ శ్రీ అప్పరస

మదబృందము సం వి. అ ఫం ఏనుఁగు, కరి (వై ని).

మదమడఁగించు - మదమడఁచే వి. న శ్రీ. ✓ మదమడఁగు.) చంపు

కం ... పొదుకుమారో, త్కరమున్ దత్సేరలన్ మదం బడఁగింతున్. భార భీష్మ. 3. 187

మదమడఁగు వి అ శ్రీ. (మదము + అడఁగు) బలహీనుడగు,

కం. మదమడఁగి యొక్కరుండును, గద చేకొని రాజరాజు కాల్పడ నెటవో, మదిఁ దలఁచి తొలఁగెనుకొ. భార. శల్య 2. 3.

మదమడఁచే - మదమడగించే వి న శ్రీ.

(✓. మదమడఁగు.) చంపు.

కం విమత నైన్యముల నీరీతిన్, మదమడఁచి కృష్ణ పార్థుల, నెదురం బొడగాంచి సుంథుఁ డిట్లని పలికెన్ కై భా 5 58

మదమత్తకము సం వి అ. ఫం ఉమ్మెత్త (వృ వి) (వై. ని).

మదము సం. వి. అ ఫం. 1. ఉన్మాదము యొక్క ప్రథమావస్థ, మత్తు, మత్తక, 2. ఏనుఁగు గండస్థలమునుండి ప్రసించెడిక్రొవ్వు. 3. గర్వము, దురహా కారిము 4 పంమానందము, అమితసంతోషము 5. మద్యము. సుర. 6. కస్తూరి 7. శుక్రము, పురుష వీర్యము. 8. అందమగువస్తువు.

మందరపదార్థము 9 గంధము.

మదమమీలు వి అ శ్రీ. మదిండు, క్రొవ్వు
కం పెకలిచి యిచ్చిన జాలు, బ్రకటిత దోళ్ళు
బెండువలె దెచ్చెద మే, మొకరొకర మె యని
దైత్య, ప్రకరములు మదము మీటి పలుకఁగ
వించున్ . దశా 2 188.

మదమెత్తు వి అ శ్రీ (V. మదము) మదిండు,
గర్భించు

కం . తన్ను నెదిరిని, మది నెలుంగక నిగ్ర
హించి మదమెత్తుట యే, వృదహంకారం
బొనరిం, పదె పొదవహనిఁ దొల్లి పక్షింద్రున
కున్. భార ఉద్యో. 8. 289.

మదయంతి సం వి ఈ శ్రీ, ఒకజాతి మల్లె
(వృ వి)

మదయిత్తువు సం విఁ (ఉ.) 1. వత్తు గలిగించు
నది 2. సంతోషపఱుచునది. ఉల్లాసకరము.
3 శాండికుడు, సారాయి మొదలగునవి కాంచు
వాడు. 4. క్రాగుబోతు, మద్యపుండు వి. ఉ పుం.
1. కామదేవుడు, మన్మథుడు. 2 మేఘము, న
మద్యము

మదరాగము సం. వి. అ పుం. కోడి (విల్యమున్.)

మదరాగుడు సం వి అ పుం. మన్మథుడు (విల్యమున్)

మదల - మదట విఁ, సోమరి

నీ మదట తొండొరు తొండు మదల మాలు
గుఁబోతు. అం. భా. 3. 8

మదలేఖ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఏనుగు గండస్థలము
లనుండి మదము కారుటవలన నేర్పడిన చాఱ.

2. (ఛంద.) ఒకానొక వృత్తము.

శ్లో . వక్కాగ స్సాస్య న్మదలేఖా

మదళీ వి. (త. మదకై క మదళిగ) కాలుడు,
కాలిక.

ద్వి. మనికులు మనికులు ప్రూన్నది తగుల, మద
ళిలు మదళిలు మత్సరింపంగ.

పండితా. పర్వ 35. పా.

మదవారి సం వి అ. న. మదజలము. మదపు చేను

గు గండస్థలములను డి స్రవించెడి క్రొవ్వు
మదకాకము సం వి అ. పుం ఉపోదకి, పెద్దబచ్చలి
(వృ. వి.)

మదశాండికము సం వి అ. న. బాజికాయ.

మదసారము సం వి అ. పుం తూల వృత్తము.
ప్రత్తిచెట్టు

మదస్థానము సం వి అ. న. కల్లుపాక

మదహత్తి సం వి (సం మదహస్తీ) (ప్రా. మదహత్తి)
మదపు చేనుగు.

గీ అచటియొక పాటిదొర ముహత్తులకును.
నెత్తు గున్నలు దిక్కుల మత్తకరులు ...

పాంచా. 1 99.

(శ ర. పా మదహస్తలకును ముద్రి. పా)

విఁ. శ్రేష్ఠుడు, శ్రేష్ఠము (ఈ యర్థమున అటచు
సమాసోత్తర పదముగా నుండును)

గీ. .. మదహత్తి యనఁగఁ, బైకడిను నిల్చి
శ్రేష్ఠ మై పరిగుంచుడు. అం భా 3 15.

మదహస్తీని సం వి ఈ శ్రీ మహాకరంజము,
పెద్దక్రామగు (వృ వి)

మదహేతువు సం. వి ఉ పుం. ధాకకి, ఆరె
(వృ. వి.).

మదాంబరము సం. వి. అ పుం. ఐరావతము,
ఇంద్రునియేనుగు (త్రి. ని.)

మదాధ్య సం. వి. అ శ్రీ. రక్తఘంట, ఎఱ్ఱ
గోరంట (వృ వి.).

మదాధ్యము సం. వి. అ. పుం కాటిచెట్టు.

మదాత్యయము సం వి. అ. పుం ఎక్కుడుగాఁ
ద్రాగుడువలనఁ గలుగురోగము

మదామ్నాతము సం. వి. అ పుం ఏనుగు వీపుపై
నుండెడి దిండిమమను వాద్యవిశేషము.

మదారము సం వి అ పుం. 1. మదపు చేనుగు.

2 వరాహము, అడవిపంది. 3. మగంద్రవ్య
విశేషము.

మదారుడు సం. విఁ (అ. అ. అ.) 1 కాముకుడు,
జారుడు. 2. మోసగాడు, పంచకుడు. 3.

అలనుడు, సోమ (కే. ని).

మదాలాపి సం. ఎ. ఎ. ఫం. కోయిల, కోకిలము.

మదాలించు ఆ శ్రీ (త మదాలి.) పుష్పించు.

నీ సామెగల్ వికసించె జాదుల్ మదాలించె
గోరంట తిలకంబు గుత్తులెత్తె.

వాల్మీ 8. 110.

మదావళము సం. ఎ. అ. ఫం ఏనుగు, గజము
(శ ర)

మదాహ్వము సం. ఎ. అ. ఫం కస్తూరి (శ్రీ. ని)

మది ఎ (సం. మతిః - త మది) 1. బుద్ధి.

కం. ... అమిష మని దానిం, గొనగా మదిసమ
కట్టి ... భార. ఆది 8. 29.

చ. ముని మదిః వప్పి తోయి మునిముఖ్య ...
అము. 8. 113

2 మనస్సు.

శా శేషే యంచ భజింతు నిష్ఠఫలసంసిద్ధుల్
మదింగోరి ... నైష. 1 4

కం గారవమున సకలకళా, పారీణుడ నైతిః
బసిడివల్లె మైసన్, బేరువగఁ జోటు వలె నని,
చేరితి నిను నాదుకోర్కిచింతింపు మదిన్.
విక్ర. 1. 111, మనుచ. 1 5.

ఆ ఒప్పు హృదయసంజ్ఞ యుల్లంబు మది డెంద,
మెడద . మవ సన .
అం భా. 1. 100.

శి. ఇచ్చ, కోరిక

గీ అమ్మ విను మింక నొకయించు కంతతడవు,
నీచెలువుఁ జూడ నీ పేరు నీ కెఱంగు, నడిగి వరి
కించ మది మన్నలైన వాఁడు, రాకమును నీవు
తొలంగుట నాకుఁ బ్రియము.

కళా. 8. 87.

కం. కూరిమితనూజనకు శా, స్త్రీయాధిన్ నామ
కరణ మమరించుమదిన్, ఇందు. 2 12.

జ మదికొలంకుపులుగు, మదిమది.

మది సం. ఎ. ఇ. ఈ. శ్రీ. 1. చపకము (త్రాగెడి
గిన్నె. పానపాత్రము.) 2. కృషి సాధనము. కృషి

కుపయోగించు పనిముట్టు (నాగలి మొ)
మత్తావస్థ (కే. ని)

మదింఁచే అ. శ్రీ తలంచు.

కం వేటాడ దొరిలనన్నిధి, మాటాడ మదించు
చెంచు మన్నీలకరం. బూటాడఁ జేయు నన్నిట
జూటాడనె యుండు నవఁడు చూచెదరె కదా.
రా. వి 8 58.

స. శ్రీ మదింపువేయు (ఈ యథమునందు కొన్ని
చోట్ల మతించు అని వాడెదరు శ ర.)

మదింఁచే సం. న. శ్రీ క్రొవ్వు, గగ్గించు

ఉ ఈ నొకపోటుబంటువలె నెన్ని దురుక్తులు
ప్రేత దోరి దు, ర్భావ మదించి మున్నటిన్వపా
లుర యట్లనె న స్తలించితో.

ఉ రా. 7. 128

మానిని అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత
మదింపకువే యనుచున్. కళా 8. 195.

మదింపు ఎ ($\sqrt{\quad}$ మదింఁచే క మదిపు. త, మ,
మడిప్పు) ఇంత యని వెల మొదలగువాని
మాహించుట (శ ర.).

మదికొలంకుపులుగు ఎ ($\sqrt{\quad}$ మది) మానస సరో
వరవక్షి, హంస. సాం ని తిగ్ధ. 77.

మదిమది ఎ. (మది + మది) 1. నెమ్మది, శాంతి,
నిశ్చింత

చ. మద మడిగించి భూపతిసమాజము నెల్లను
నిన్నుఁ గొల్వఁ జే, యుదు నని పూని దిగ్వి
జయ మున్నతిఁ జేసి మహావిభూతితో, మదిమది
నుండ నీసుతుఁడు మంత్రులు సౌఖ్యలు జూద
మార్చి సం, వద గొని యంతః బోవక సఖఁ
ద్రుపదాత్మజ భంగ పెట్టరే.

భార. ఉద్యో. 8. 280.

చం. త్రిదశుల వెట్టిసేయ నిటు దివ్యవదంబుగ
లంక నేటుచున్, మదిమది నుండలేక యొక
మానుషసత్వము గాఁ దలంచి దు, ర్భదమున
రాముపై నలిగి మాయల నమ్మహితాత్ము
చేరి డె, చెదర నని చూచెదే ...

భా. రా. ఆర 2 12

చం త్రిదళపతిం జయించి జగతీతల మంతయు
నేలుకాణుడే, మదిమది మండి దానవ మా
జము చేటునకై త్రిలోచనున్ గడనము వేడె
ఉ వార. 5 42

2. అనాలోచనము, దూరదృష్టి లేకుండుట
కం ఎదిరికి వచ్చిన రాజ్యము. మదిమది నలు గోలు
పోయి మానము దూలం, జదు రేచి కాననము
నకు, ముదమునఁ జనుదెంచుకంటె మోసము
గలదే భా. రా యు 1292.

మదియింమే నం అ. శ్రీ. మదింపు, క్రొవ్వు
సీ. ఆర్దిరామడియించిరాడంగు లందిఱఁ జెడియఁ
గొట్టెదనంచు గద ధరించి ..
వరాహ 11 108.

మదిర నం. ఎ అ. శ్రీ. 1 మద్యము, మత్తు గలిగించు
సుర. 2 ఒకదినుసు కాటుకపిట్ట 3 దుర్గ

మదిరనయన నం ఎ అ శ్రీ మోహింపఁ జేయు
కన్నులుగల శ్రీ, శ్రీ

మదిరము నం ఎఱ (అ. ఆ అ) 1. మత్తు గలిగిం
చునది. 2. సంతోషపఱుచునది, ఉల్లాస పఱుచునది.
ఎ అ వుం. రక్తఖదిరవృక్ష భేదము, ఎఱ్ఱపువ్వులు
గల చంద్ర (వృ. వి)

మదిరాక్షి నం. ఎ ఈ. శ్రీ మదము కప్పిన కన్నులు
గలయాడుది, ఆడుది (క ర.).

మదిరాసఖము నం ఎ అ వుం చూతము, మామి
డిచెట్టు

మదిరిణి ఎ. మణివిశేషము, పువ్యరాగము
సీ నిగరంపుఁ బగడంపు జిగి దొట్టు మొగముట్టు
రింగారుమదిరిణి సింగిణిలు .
ఉ. రా. 7 587

మదిష నం ఎ అ శ్రీ . మద్యము.

మదీయము నం. ఎఱ. (అ. ఆ అ) నాసంబంధమై
నది.

మదుగు(వు) ఎ. (క. త. మదగు.) చెఱువు మొ.
వారినుండి నీరుపోవుమార్గము, జలప్రసృతి

(వ్యవ) చెఱువులోని నీరుమదుగునుండి పాటు
చున్నది

.. శీకరవరంవరల చొదుగులు మదుగులు
గొనినఁ చిదవనగునుఁ చిదుకుచిదుకుమ మను
రొంపులును .. భాగ 10 పూ 7. 58.

మదుపు¹ ఎ ఆకువచ్చరింగు
గడ కంటికిగుజ్జరిమదుపులు మొదలుగఁ, గలిగిన
పలువన్నెల పుట్టజమ్ములు
కలిక. 7 125.

మదుపు² ఎ పెట్టుబడి.
(వ్యవ) వ్యాపారము మదుపులేకున్న సాగదు
మదుము - మదుగు. ఎ చెఱువు మొ వాని నూడి
నీరుపాఠెడి మార్గము.
(వ్యవ) మదుము లెక్కువగుటచే మాయారి
చెఱువులో నిలువ నీరులేకున్నది.

మదురు¹ అ. శ్రీ కమియు, మాఁగు, మిగులఁ బండు.
స మదురింగఁ బండిన మాయారిఫలములు చెంచు
కన్యలకుచశ్రిలఁ జెనయు ...
కాశీ 1. 91.

కం ఇది చిత్రమచటివనసల, మదిరినవద్రనఫలాళి
మధురససేవన్, ముదిమియుఁ దెవులును
నెఱుంగక పదివేల్ సంవత్సరములు బ్రతుకుదురు
ప్రజల్.

వరాహ. 10. 152.
గీ, మదురఁ బండిన దానిమ్మ ప్రానిపండ్లు, శుక్తి
కై వడి విరిసినఁ జూచి విభుఁడు ..
తపశ్శి 1 58.

మదురు² — మదుము ఎ గోడమీఁదికప్పు.
సీ పటికంపుఁ గంబముల్ పవడంపు బట్టెలు మఁక
తరచితముల్ మదురు అమర .
భాగ 10 ఉ. 602.

ద్వి. మందసంబులచెంత మదురులపొంత.
పండితా దీక్షా. 44 పా
సీ. ... మదురు మగు లనఁ గుడ్యపాలిక యై
యొప్పు ... అం. భా. 2. 13

మదురుగోడ — పైకప్పుగలగోడ
గీ. మదురుగోడల మెఱువు వాల్మీగల యొఱువుఁ,

దవర వెలుంగొందు నాప్రోలు ధరణి యందు.

రసిక 1 88

ద్వి జాలి నాతోడ నొజ్జలు నెప్పియున్న, మాట
నీ కెఱింగించి మధురగో దైన, చాటి పోయెద
నింక దాపుర మేల

ద్వి హరిశ్చ 1040 పం

మధురపు వి. (సం మదిరా.) 1. మద్యము

కం. మధురపు గొని యొడ లెఱుంగక, మదాకుల
మనస్కులైన మానవులకు, నిం, పొదవియుం
బిడికిల్లం గొని, చదియఁ బొదుచునేని యదియు
సౌఖ్యం బగునే. నృసిం. 4 88

2. మత్తు, మదము

కీ. మధురపు గొని మాటుమలయు కారెఱుఁబోకు
నొడిసి కొమ్ములు వట్టి మడఁగఁ ద్రోచి .

హరి. పూ. 4 155 , నృసిం 2 119

మదులు — మదురు వి (క. త మదిర్) గోడ
మీఁదికప్పు.

ఆ. పాలె మున్నవారిపై నొల్కిబూరిద, మదు
చల్లి పెద్దమదులు కొంత, కూలఁద్రవ్వి రాచ
కూతురుండెడిమేడ, కత్తిరించినట్లు గంటు
వెట్టి. ద్వా. 10. 122. ఆం ఖా 2 18

మదోత్కట సం వి. ఆ శ్రీ పార్వతి

మదోత్కటము సం వి. ఆ. పుం. 1 మత్త గజము
మదపుతేనుగు 2. సారావతము, పావురము న.,
మధుమద్యము (నై ని.).

విజ (ఆ. ఆ ఆ) 1. మత్తెక్కినది, అవశ్యమై
నది.

మద్గరము సం వి. ఆ పుం. 1 మత్స్య విశేషము,
2. బొమ్మదాయ 3. ఖగము, పిట్ట (నై ని.)
3. నై తాలిక శ్రీ యందు బ్రాహ్మణునకుఁ బుట్టిన
సంకీర్ణ జాతి.

మద్గరపు సం. వి. ఆ పుం. 1. మద్గరము, బొమ్మ
దాయ 2 జలపక్షివిశేషము, నీటికాకి. 3 వృక్ష
ములందు చరించు జంతువిశేషము,

మద్దత్తు వి (క మద్దత్తు, హిం, మదద్.) సాహ

య్యము, తోడ్పాటు

కం అని యతఁడు వల్కఁగా నిండ్రుని మొగమును
జూచి నాందుఁడు మే లింకన్, మొన
గాఁడ్రకు మద్దత్తుగ నని చేయఁగ వేల్పుటొజ్జ
నంపఁగ వలయున్ మల్లుపు 2 10.

నీ .. మద్దత్తు వెన్నాస తోడు

గీ. పాటు ... అన రాజులు సహాయమునకు .

సాం. ని మాన. 81-

మద్ది వి (క మద్ది త మరుదు) వృక్షవిశేషము.
సాలము, అర్జునము (వృ. వి.). (దీనిభేదము తెల్ల
మద్ది, ఇనుమద్ది, పలుమద్ది, మొ.)

నీ . నిజోదరింబున దామయుతనిబద్ధ. మగునులూ
శలము రియం వెసఁగంగ నాకర్షించి చని మంద
గవనికెరిసి, జమిలి మద్దులతోడ సంరంభమునఁ
దగిలించి తాఁ దగులక లీలరెంటినడుము గడచి,
నీలుటయును బుడమి వగులఁ బెల్లగిలి కూలఁ
దరువులు . . హరి. పూ. 5 248.

కం. ముద్దుల తక్కిరి విడ్డఁడు, మద్దులఁ గూల్పంగఁ
దలఁచి మనలక తా నా, మద్దికవ యున్నచో
టికి, గ్రద్దన తో లీడ్చు కొనుచు గడఁకం జని
యెన్

భాగ. 10 పూ. 400 , పి. శకుం. 2 14.

(సా) మద్దులు మునిగిపాట వెంపళ్లు తమకెంత
బాటియనుట (గొప్పవారి కసాధ్యమైనవని
కొద్దివారికెట్లు సాధ్యమగు ననుట)

గీ. పిరింస సారసాకారి విహరణంబు, విష్ణునకు
నొప్పు నతనితో విగ్రహింప, దొర కొనివ వచ్చు,
మనకు మద్దులు మునింగి, పాట వెంపళ్లు తమ
కెంతబంటి యనుట. ఉ. హరి. 4. 124.

జ మద్దికాయలు, మద్దిగండ్రలు.

మద్దికాయలు వి. జ మద్ది + కాయలు. (వృత్తి
యందు బహువచనతోపము కూడనగు.) బాల్కరు
చెవితమ్మియందు ధరించు నొకనగ (ఇది మద్దిచెట్టు
కాయనుబోలి యుండు)

నీ. వెలిదామరలఁ బోలువెడఁద క్రొల్గన్నులు మద్ది

కాయలతోడ నుద్దినదయ ...

కాశీ 8 240

చం. తొకతొక మాటలు నొసల దుంపెనలాడెడు
నుంగరంపు వెండుకలును మద్దికాయలు కడుం
గదులాడఁగ ... ఇంపొదవుఁ గా సుతుభ్యాము
తండ్రి కెంతయున్ కవిరా 2 47

చం. విడి గలమద్దికాయకద వీనుల సొంపుఘటింపఁ
దప్పిత, పుడుగులు వెట్టురాకొమరుఁ దాదట
దాదులు కేలువట్టఁగన్

చంద్రా 2 8

మద్దిగండ్రలు ఎ బ (√మద్ది) ధాన్య విశేషము
న ... కటకనరులు రిత్ననరులు జీనిసరులు రాయ
సరులు పచ్చదినసరులు గంధనరులు మద్ది
గండ్రలు ... ప్రబంధ 112

మద్దిలియ — మద్దెలవాడు

న ... పౌరాణికులఖ అధ్యక్ష ఈందనఖ (7) అవ
జీండు దాడపోజ కామెఖ రి. వీరి మద్దిలియ మం
దెఖ 4 వీరిమద్దిలియ కేదిఖ ... ద కా. 4 677.

మద్దిలియకారుడు ఎ మద్దెల వాయించు వాడు

న. ... ఈ దేవర పూజారిఖ 8. పౌరాణికులుఖ
4, నట్టవోజుఖ రి, మద్దిలియకారుల కుఖ రి. వఁక
కారు .. ద కా 4 668

మద్దెల ఎ (సం, మర్దలః ప్రా. మర్దలో. క.
మర్దలె.) వాద్యవిశేషము. మృదంగము

ద్వి దిమిదిమి యనుచు మద్దెల మ్రోయుపాట,
లమర నారీమణు లాడుచందమున.

రం రా. కిష్కిం. 219 పా 17 పం

మ. అల పర్ణమృదు కేశిపాతములగుం పాడించుచో
మేఘమండలపున్ మద్దెల గ్రుంగలేవనుమరున్యా
ర్గంగికుం డర్థి నొ, త్త లిలిన్ నేలకు వ్రాలుచు
న్నెగయుచుం దారాడు వత్తెల్లజ, ల్లులుఁ గెండు
చులు నయ్యె ధాంబును దల్లోలేంద్ర గోవం
బులున్. ఆము. 4. 92

షీ. ... మద్దెల యనఁ దగు మర్దళంబు

ఆం. భా. 1. 128.

బ. మద్దెలకాడు, మద్దెలకొక్కు, మద్దెలరూపు
రిక్క. మద్దెలీడు

మద్దెలకాడు ఎ. (√మద్దెల) మద్దెలవాయించు
వాడు, మార్దంగికుడు.

న. ... మద్దెలకానిలిఖ 2, (వృత్తి)చే ... కా 1185
ద్వి మరుడు గాఁజోలు నీమద్దెలకాడు
ప్రభు. 2. 28 పా. 16 పం

మద్దెలకొక్కు ఎబ (√మద్దెల) మద్దెల వాద్యము
ననుసరించి చిందులుద్రొక్కు సామాన్య నటుడు
ఉ మారజిక ప్రయత్నమున మద్దెలకొక్కులు
ద్రొక్క నాట్యమున్ ... గంధ. 9.

మద్దెలరూపురిక్క ఎ (√మద్దెల) ధనిష్ఠా నక్షత్రము
(శ ర.).

మద్దెలీడు ఎ. (మద్దెల) మృదంగము వాయించు
వాడు, మార్దంగికుడు, మద్దెలవాడు.

నె. కా. 8. 1264.

మద్దెళసంచే ఎ. మల్లియుద్ధ విశేషము, పది రెండు
దండలలో నొకటి.

న. .. పొదలికదండ కుక్కుటపుదండ మద్దెళ
సంచు మొదలగు దండలును .

మల్లుపు. 8. 68.

గి దండ యనఁగను ముష్టి యుద్ధాదిమగతి,
మించు నందున మద్దెళసంచు మొదట, కొన్ని
భేదంబులు చెలంగు నన్ని దెలువ, గ్రంధవి
స్తర భయముచేఁ గాలకంఠ

ఆం భా 2 209, ప్రబంధ 78

మద్యకిటము నం ఎ ల ఖం కల్లునందు పుట్టు ఒక
జాతి పురుగు

మద్యద్రుమము నం ఎ ల. ఖం వృక్షవిశేషము,
జీడిక (వృ వి.).

మద్యపుష్ప నం. ఎ. ఆ శ్రీ ధాతకి, ఆరె చెట్టు.
(పృ వి.).

మద్యమండము నం. ఎ, ల ఖం సారాయి మీఁది
పొంగు.

మద్యము నం. ఎ. ల. న. సుర, కల్లు.

మద్యలాభనము సం. వి. అ. పుం. వకులము, పొగడ
(వృ. వి.)

మద్యవాసిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాతకి, ఆరెచెట్టు
(వృ. వి.).

మద్యామోదము సం. వి. అ. పుం. వకుల వృక్షము,
పొగడచెట్టు.

మద్రంకరుడు సం. విజ్. (అ. అ. అ.) సంతోషము
గలిగించువాడు శుభమును కలిగించువాడు

మద్రకారుడు సం. విజ్. (అ. అ. అ.) సంతోషము
గలిగించువాడు, శుభమును కలిగించువాడు

మద్రకుడు సం. విజ్. (అ. అ. అ.) మద్రదేశ
నివాసి.

మద్రము సం. వి. అ. పుం. 1 ఒకానొక దేశము
2 సుఖము, ఆనందము. 3. మంగళము, శుభము
విజ్. (అ. అ. అ.) 1. సుఖముగలది 2. శుభము
గలది (కే. ని)

మద్రసుత సం. వి. అ. స్త్రీ. మాద్రీ, పాడురాజు
రెండవశార్య

మద్రాకరణము సం. వి. అ. న. గొలుగుట, భద్రా
కరణము.

మద్రుడు సం. వి. అ. పుం. మద్రదేశాధిపతి బ.
మద్రదేశపుఁ బ్రజలు.

మధుక సం. వి. అ. స్త్రీ. తిప్పతీగ. (క. ర.)

మధుకంఠము సం. వి. అ. పుం. కోకిలము, కోయి.

మధుకము సం. వి. అ. పుం. 1. ఇప్ప (వృ. వి.)
2 వక్షివిశేషము, నెమిలి 3 యష్టిమధుకము
(వృ. వి.). న. 1. తగరము. 2. అతిమధురము,
యష్టిమధుకము (వృ. వి.)

మధుకరము సం. వి. అ. పుం. 1. తుమ్మెద.
2 తియ్యనిమ్మ. (వృ. వి.) 3 గుంటగలిజేరు
(వృ. వి.).

మధుకరుడు సం. వి. అ. పుం. కాముకుడు,
జారుడు.

మధుకరణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1 తియ్యనిమ్మ (వృ.
వి.) 2. ఒకజాతి ఖర్జూరవృక్షము.

మధుకుడు సం. వి. అ. పుం. వంశావళి చదువు
నొకజాతివాడు (వై. ని)

మధుకుక్కుటి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉమ్మెత్త (వృ.
వి.)

మధుకృత్తు సం. వి. త్. పు. తుమ్మెద

మధుకేశటము సం. వి. అ. పుం. మధుకరిము,
తుమ్మెద (త్రి. ని.).

మధుకోశము సం. వి. అ. పుం. తేనెపట్టు.

మధుక్రమము సం. వి. అ. పుం. పలుమాలులు కల్లు
త్రాగుట,

మధుక్షీర(క)ము సం. వి. అ. పుం. ఖర్జూర
పృక్షము.

మధుగాయనము సం. వి. అ. పుం. పికము, కోకి
లము,

మధుగ్రహము సం. వి. అ. పుం. దేవత యెదుట బలి
యిచ్చిన దానిమీదగాని క్రిందగాని తేనెపోయుట.

మధుఘోషము సం. వి. అ. పుం. పికము, కోకిలము

మధుచ్ఛందము సం. వి. అ. పుం. వ్యాఘ్రపాత్తు,
పుల్లివెలగ (వృ. వి.) (వై. ని).

మధుజ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1 కలకండిము, శర్కరా
శేదము 1 భూమి.

మధుజంభీరము సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు నిమ్మ
చెట్టు, తియ్యనిమ్మ (వృ. వి.). బత్తాయి నారింజ
(వృ. వి.)

మధుజము సం. వి. అ. న. మయినము.

మధుజిత్తు సం. వి. త్. పుం. మధు వను రాక్షసుని
ఋంఠనవాడు, విష్ణువు

మధుత్పాణము సం. వి. అ. పుం. న. చెఱుకు, ఇడుపు
(వృ. వి.) (త్రి. ని., వై. ని).

మధుత్రయము సం. వి. అ. న. నేయి, తేనె, పంచ
దాని అను మూడు పదార్థములు.

మధుదూతము సం. వి. అ. పుం. మామిడి చెట్టు

మధుద్రుమము సం. వి. అ. పుం. 1. మామిడి చెట్టు
2. ఇప్ప (వృ. వి.).

మధుద్విష్టు సం. వి. త్. పుం. విష్ణువు

మధుద్విషుడు నం - మధుద్విట్టు.

మధుసూదనుడు నం వి అ తం మధువను
రాక్షసుని జంపినవాడు విష్ణువు

మధువటలము నం వి అ న తేనెపట్టు

మధుపము నం వి అ తం 1 శ్రమము
ను మ్రోడి. 2 తేనెటీగ

మధుపర్కము నం వి అ తం పెరుగు, నేయి,
నీరు, తేనె వంచదా యనునైదు వస్తువుల సము
దాయము (నాదాత యింటికి చెడ్డికుమ
రుడు పచ్చినవడు ఆ వరునకును, గృహస్థులు
అతిథికి నిచ్చెడి గోవి పూర్వకమగు నుప
హారము

మధువర్ణి నం వి ఈ శ్రీ 1 నీలిచెట్టు
2 తి. శీగ

' గ భార, గుమ్మడు 'వృ వి'

మధువుడు నం వి అ తం తం, త్రాగుబోతు,
మధువుడు

మధుపుష్పము నం వి అ తం 1 ఆళోకిము
2 వకులవృక్షము పొగడచెట్టు, 3. దంతివృక్షము
4 కిరీవృక్షము, దిరిసెనచెట్టు (వృ వి).

మధుప్రియుడు నం వి అ తం బిరాముడు
(త్రి. ని)

మధుఫలము నం వి అ తం ఒక విధమగు కొబ్బరి
చెట్టు (వృ. వి)

మధుఫలిక నం వి. అ శ్రీ ఒక దినుసు ఖర్జూ
రపుతెట్టు (వృ వి)

మధుబహుల నం వి. అ. శ్రీ మాధవీలత, పూవు
గుంబెం (వృ వి)

మధుబోలము నం. వి అ. తం మాధుర్యము,
పులుపు, ఉప్పు అను రసత్రయము కలియగా వేర్ప
డిన రసము (వై. ని)

మధుమక్షిక నం. వి అ శ్రీ తేనెటీగ (ఇది కంధ
రాదులలోనిది) పాండు. 4. 257

మధుమజ్జనము నం వి అ తం ఆళోకిము
కొండగోగు

మధుమల్లి నం వి ఈ ఈ శ్రీ మాలవీలత,
జాతి (వృ వి)

మధుమస్తకము నం వి అ న తేనె గోళము
పండి, నూనె, నెయ్యి యను దాహములు : లిపి
చేయబడిన మిరాయివస్తువు

మధుమాలకము నం - మధుబోలము, వై. ని.

మధుమేహము నం వి. అ తం. మూత్రరోగ
పీడనము (శ. ర)

మధుయష్టి నం వి ఈ ఈ శ్రీ 1 ఆకువు,
సొలుకు (వృ. వి), 2 యష్టిమధుకము (వృ వి).

మధుయష్టిక నం. వి. అ శ్రీ ఆతిమధుకము,
యష్టిమధుకము

మధుర నం వి అ శ్రీ 1 ఆతివధుకము, యష్టి
మధుకము 2. పులికడుగు 3. పాండ్య దేశపు
రాజధాని మధురా నగరము 4 సదాప (వృ వి).
5 అడవి సదాప (వృ. వి) 6. ఒకజాతి మాడి
ఫలము 7 మేర (వృ. వి) (కే. ని)

మధురకంటకము నం వి. అ తం మత్స్యభేదము,
ఒకజాతిచేప

మధురజంబీరము నం వి అ తం ఒక దినుసు
నిమ్మచెట్టు (వృ వి).

మధురత్రయము నం వి అ న మధుత్రయము.
తేనె, వంచదా, నేయి, యను మూడు మధుర
పదార్థములు.

మధురఫలము నం వి. అ తం. ఒక దినుసు రేగు,
రాజబరిము (వృ వి)

మధురము నం. విజ. (అ. అ తం) 1 తియ్యనిది.
2. ఇంపైనది, మనోహరిమైనది 3 శోభనము
వి అ తం 1 ఎఱ్ఱచెఱుకు (వృ వి) 2. కాలి,
వరి (వృ. వి.) 3 శర్కరలో నొకవిధము
4 జీలకఱ్ఱ, జీరకము. న. 1 విషము. 2. తగ
రము. 3. కాంజికము, పులికడుగు (కే. ని).
4. యష్టిమధుకము (వై. ని).

మధురములు సం వి అ. పుం. వి ధార్యవిశేషము.
 వ . ససపుముద్దలు, ముద్దవిరులు రంభచెక్కిల్లు
 చిలముక్కులు మధురములు చామరాలు ..
 ప్రబంధ 112.

మధురస సం వి అ. స్త్రీ 1 ద్రాక్షజల
 2 చాంగ (వృ వి) 3 పిన్నపాల (వృ వి).
 (శ ర.) 4 మృగతృష్ణ, ఎండమావులు (కే.ని).
 మధురసము సం వి అ. అ. అ. అ. తియ్యనిది
 వి అ పుం. 1 ద్రాక్షజల, 2 ఇడుపు, చెఱకు
 (వృ వి) 3 మాధుర్యము

మధురప్రస సం. వి అ. స్త్రీ పిండభర్తూరి, ముద్ద
 ఖర్జూ ము (వృ. వి).

మధురస్వనము సం. వి. అ పుం శంఖము.
 మధురాష్ట్రము సం వి అ పుం 1 అమ్రాత
 కము, అ. బాళము (వృ వి) ఒక జాతి తేనె
 వై ని)

మధురించే సం అ శ్రీ. మధుమరు.
 సీ మరసారభంబులు మధురింప నెడకేయు గంద
 వాసనలకు గర్వమొనగ

భా. రా యు 972

(ఇట్ల ప్రమాదకర్పణమగు అని భావము.)

మధురిక సం వి అ స్త్రీ 1 మాజిటి (వృ వి)
 అడవిచదాప (వృ వి) (శ ర)

మధురికము సం వి. అ పుం 1. పీఠసాలము,
 వేగిర (వృ వి).

మధురిపుపు (ఁడు) సం వి అ పుం మధువను
 రాక్షసునకు శత్రువు, విష్ణువు

మధురిమ(ము) సం. వి. నౌ పుం మాధుర్యము.

మధురిగ్నము సం వి. అ పుం. మధుశిగ్రువు, ఎఱ్ఱ
 మునగ (వృ వి).

మధురిక సం. వి అ. స్త్రీ. నల్లయావారి చెట్టు
 (వృ. వి).

మధురిహము సం. వి అ. పుం మధువము,
 తుమ్మెర (రూ మధులిట్టు).

మధువనము సం వి అ న. 1 మధువను రాక్ష

సుండు నివసించిన వనము (ఇచ్చటనే శత్రు
 ఘ్నుండు మధురానగరము స్థాపించిన వాడు)
 2 తేనెచెట్టు పెచ్చుగా నుండెడు, సుగ్రీవుని
 వనము పుం కోకిలము, కోయిల.

మధువలి సం వి అ స్త్రీ అతిమధు ము యష్టి
 మధుకము (వృ వి).

మధువాక్కు సం వి అ. పుం. స్త్రీ. మధుర
 వాక్కులుగలది కోయిల, పిమ్ము (కే ని.
 వై. ని).

మధువారము సం. వి అ. పుం తఱచు త్రాగుట,
 అతిపానము

మధువీ(వీ)జము సం వి అ పుం దాడిమ
 వృక్షము, దానిమ్మచెట్టు.

మధువు సం వి అ 1. మధురము, మనోహరము,
 ఇంపైనది వి. అ న 1 తేనె, 2 పువ్వురము,
 మకరందము, పూచేనె 3. ఒక విధమగు
 మద్యము 4 జలము 5 పంచదార 6 మాను
 ర్యము, తీపి 7 పాలు పుం 1 వసంతకాలము,
 వసంతలుతువు. 2. చైత్రమాసము 3. విష్ణులిచే
 జలపాదిన యొకానొక రాక్షసుండు 4. ఇప్ప
 (వృ వి.) (వై ని) 5 జీవంతి. (వృ వి).

మధువ్రత సం వి అ స్త్రీ. శ్వేతగుంజ, తెల్ల
 గువెంద (వృ వి)

మధువ్రతము సం వి అ పుం. 1 మధుమము,
 తుమ్మెర. 2 ఫలాధ్యక్షము, పాలచెట్టు.

మధుశిగ్రువు సం వి అ పుం ఎఱ్ఱమునగ
 (వృ వి)

మధుశిష్టము సం వి. అ. న. మయినము.

మధుశేషము సం. వి అ న. మయినము

మధుశ్రవ సం. వి అ. స్త్రీ. తెల్లగురిజ (వృ వి).
 (శ. ర.)

మధుశ్రేణి సం వి అ. స్త్రీ మూర్తి, ఛాంగ
 (వృ. వి.).

మధుషీలము సం. వి. ఆ. పుం. ఇప్ప (వృ. వి.)
 మధుసఖుడు సం. వి. ఆ. పుం. మన్మదుడు.
 (వై. ని.)
 మధుసారథి సం. వి. ఆ. పుం. మన్మదుడు
 (వై. ని.)
 మధునూదనము సం. వి. ఆ. పుం. మధువము
 తుమ్మె
 మధునూదనుడు సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణువు
 మధుస్రవ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యష్టిమధుకము, అతి
 మధుఃము (వృ. వి.) 2 జీవంతి (వృ. వి.) పాల
 కూ. 5 చాగ (వృ. వి.)
 మధుస్వరము సం. వి. ఆ. పుం. కోకిలము, కోయిల
 మధూహనుడు సం. వి. ఆ. పుం. విష్ణువు
 మధూకము సం. వి. ఆ. పుం. ఇప్ప (వృ. వి.) న
 అతిమధుఃము, యష్టిమధుకము (వృ. వి.)
 మధూచ్ఛిష్టము సం. వి. ఆ. న. మైనము
 మధూత్థము సం. వి. ఆ. న. మైనము.
 మధూత్థిత్థము సం. వి. ఆ. న. మయినము.
 మధూచమ్ము సం. వి. ఆ. న. మధువను రాక్ష
 సుని నివాసము, మధురానగరము.
 మధూలకము సం. వి. ఆ. పుం. 1. నీటి యిప్పు
 (వృ. వి.) 2. మాధుర్యము తియ్యదనము.
 3. మద్యము, కల్లు (వై. ని.).
 మధూలము సం. వి. ఆ. పుం. 1. మధూకము
 ఇప్ప (వృ. వి.) 2. తేనె. 3. మాధుర్యము.
 మధురరిసము విణ (అ. ఆ. అ) మధుఃము.
 తియ్యనిది (కే. ని.).
 మధూలి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మామిడిచెట్టు, ఆమ్ర
 వృక్షము (వృ. వి.) 4. యష్టిమధుకము. 5. ఒక
 దనుసు దబ్బుచెట్టు (వృ. వి.)
 మధూలిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. మూర్య, చాగ.
 2. యష్టిమధుకము (వృ. వి.) (కే. ని.).
 మధూలికము సం. వి. ఆ. పుం. తీపి, కారము కలిసిన
 రుచి (వై. ని.)
 మధూళి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కల్లు. 2. పూదేనె
 (శ. ర.).

మధ్య సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నడిమివ్రేలు 2. అజ్ఞా
 మన్మద మధ్యస్థయు, ఉదితయావనయునగు స్వీయ
 నాయిక 3. ఒకానొక చందస్సు
 మధ్యందినము సం. వి. ఆ. న. 1. మధ్యాహ్నము,
 పట్టపగలు
 మ విను మా మధ్యమునందుఁ బ్రొద్దున రో
 విన్యస్త పీఠాంక మై, కనక స్తంభము పుట్టు
 బుట్టి యినుఁ దాకాశంబుఁ బ్రాకారంబు, నును
 నాచొప్పునఁ జక్కఁగాఁ బెరిగి భానుఁ జేరి
 మధ్యంది నం, బునఁ దప్పించు ముట్టి క్రమ్మురు
 నటుం బ్రొద్దున్ దిగన్ జాఱగన్

ద్వా 7 118.

న మీకు మధ్యందినకృత్యంబు లాచరింపవలయు
 విజయంజేయుం డనిన.

భా. ఆశ్ర 2, ఆ 87.

పుం. బందూకము, మంకెన (వృ. వి.)

మధ్యందినీయము సం. వి. ఆ. (అ. ఆ. అ.) మధ్యాహ్న
 సంబంధి, పట్టపగటిది

మధ్యగంధము సం. వి. ఆ. పుం. మామిడి
 చెట్టు.

మధ్యదేశము సం. వి. ఆ. పుం. నడిమిదేశము.
 నడిమిచోటు 2. నడిమిదేశము, హిమవత్పర్వత
 మునకును వింధ్యపర్వతమునకును నడిమి నున్న
 దేశము

మధ్యమ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. నడిమివ్రేలు
 మధ్యాగుళి. 2. సమర్థి యాడినవిల్లి. 3. తామర
 దుద్దు కర్ణిక. 4. మధ్యమనాయిక (కావ్యముల
 యందు వర్ణింపఁబడు నాయికలలో నొకనాయిక).
 నడిప్రాయమున నున్న స్త్రీ 5. ఒకజాతి నేరేడు
 (వృ. వి.) 6. వాగ్భేదము. పర, పశ్యంతి, మధ్యమ,
 వైఖరి అనునవి వాగ్భేదములు)

మధ్యమపదము సం. వి. ఆ. న. సమాసమున రెండు
 పదములకు నడుమనుండు పదము.

మధ్యమపదలోపి సం. వి. ఆ. పుం. తత్పురుష
 సమాసభేదము (ఇందు మధ్యమ పదము లోపం

చును కాకప్రియసార్థిపు డనుచోట మధ్యమపాండవుడు మగుప్రియసార్థిమలోపించి కాకసార్థిపుడు అనురూపమగును ఛాయాప్రధాన తరువు ఛాయా తరువుగును)

మధ్యమపాండవుడు సం వి అ ఖం. పాండవులలో నడిమివాడు, అర్జునుడు

మధ్యమపురుషము సం వి అ. ఖం (వ్యాక) ప్రథమ మధ్యమోత్తమ పురుషములలో నడిమిది (నీవు, మీరు కర్తలుగాఁ గలది)

మధ్యమభృతముడు సం వి అ ఖం వ్యవసాయము చేయువాడు, కృషివలుడు

శ్లో ఉత్తమ శ్చాయధీయోత్ర మధ్యమస్తు కృషివః, అథమో భావహీ స్యాదిత్యేష త్రిధో భృతః

మధ్యమము సం వి అ (అ అ అ) 1. నడుమనున్నది.

ఉదా మధ్యమ లోకపాలుడు, మధ్యమరేఖ మొ. 2 పక్షపాతము లేనిది వి. అ ఖం 1. (సంగీ) న ప్రస్థానములలో నైదవ స్థానము. 2 (సంగీ) ఒకానొకరాగము, 3. మృగవిశేషము, 4 మృగదేశము 5. (వ్యాక) మధ్యమ పురుషము న. నడుము, కాను.

మధ్యమరాత్రము సం. వి. అ. ఖం. నిశీధము, అర్ధరాత్రము, నడరేయి.

మధ్యమలోకపాలుడు సం వి అ. ఖం భూపాలుడు, రాజు

మధ్యమలోకము సం వి అ ఖం భూలోకము

మధ్యమసంగ్రహము సం వి. అ ఖం పరిశ్రీకిః బువులు మొదలగు కానుకలు పొవుటయను శ్రీ సంగ్రహరూపమని వాదభేదము. లేక, కూటయుక్తి శ్లో ప్రేషణి గంధమాల్వానాం ధూవభూషణ వాససా. ప్రలోభనం చార్ష పానై ర్మధ్యమ సంగ్రహ స్మృతిః.

మధ్యమాంగులి సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నడిమి వ్రేలు మధ్యమాహరణము సం వి. అ. న. (గణిత) సమీకరణ భేదము

మధ్యమిక సం. వి. అ. శ్రీ సమర్థాదీన పిల్ల

మధ్యము సం వి అ (అ అ అ) 1 మధ్యస్థమైనది నడుమనున్నది. నడిమిది. 2 పక్షమును జెందనిది, పక్షపాతము లేనిది వి అ ఖం న 1 నడుము, మధ్యభాగము 2 (సంగీ) లయ విశేషము. 3. ఒకపిస్తువు యొక్క లోపలి భాగము 4 విరామము, వ్యవధానము. అపకాశము న 1 భగ్నము పరివేల ఒకల కోట్లు. 2 మంచు కుంయు సూర్యుని మూడురంగలకిఃణముయందు ప్లోదిని యను కిఃణకాశము (కే ని) ని మానమున అంతిని సమాణము అగ్నిన యేరుగు

మధ్యముడు సం వి అ (అ అ అ) 1 సామాన్యము, ఉత్తముడును అధముడును గానివాడు. (ఉత్తమాధమ మధ్యములు.) 2 నడుమ బుట్టిన వాడును, పెద్దవాడును చిన్నవాడును గానివాడు 3 పక్షపాతము లేని వాడు, నిష్పక్షపాతి. ఖం నాయక కోపించునపుడు కోపానురాగముల వెల్లడింపని నాయకుడు

మధ్యమవము సం వి అ ఖం ఉన్మాద విశేషము, అటు తెల్ల యానాల యెత్తు (కల్ప)

మధ్యరాత్రము సం వి అ ఖం నిశీధము, అర్ధరాత్రము, నడరేయి.

మధ్యవర్తి సం వి అ (న్ నీ న్) 1 మధ్యస్థము. నడుమ నున్నది 2. రెండు పక్షములవారు చెప్పెడి వాదము విని తిర్చి చెప్పి కాంగము నెఱవేర్చు వాడు

మధ్యాహ్నము సం. వి అ ఖం మధ్యాదినము, దివా భాగము యొక్క మధ్యకాలము, పట్టసగలు.

మధ్య సం వి న్ ఖం 1. ఒకానొక ఋషి 2 క్షిడ 3. కాంతి. 4. శిఃస్సు. 5 త్ప్రప్తి (కే ని)

మధ్యాధారము సం వి అ ఖం మైనము

మధ్యామ్రము సం వి అ ఖం ఒకదినును మామిడి, తియ్యమామిడి (వృ వి.)

మధ్యాలువు సం వి. అ. న. ఒకజాతి దుంప. (మా-

అలుకము)

మధ్యాసపము నం వి అ శ్రీ తేనెతోఁ జేయఁబడిన
తియ్యని మధ్యము

మధ్యజి నం. వి అ శ్రీ మధ్యము, మత్తుగఁగించు
త్రాగుడు పదార్థము

మధ్యుడు నం. వి అ. శ్రీ. మధ్యాచార్యుడు
బ్రాహ్మ సూత్రములకు ద్వైతజరముగ భాష్యము
చేసినవాఁడు. ద్వైత మత స్థాపకుఁడు

న న. బి (దీనికి ప్రథమా విభక్తిలో మనము, ద్వితీ
యావిభక్తిలో మనలన్, తృతీయాపి విభక్తులలో
మనచేతన్, మనలచేతన్ మొదలగు రూపములు నగు
ను) యుష్మదన్మ దుభయార్థము. నీవును, నేనను,
మీరును, మేమును నర్థమిచ్చును

ఉ. ఎన్నడు లావు గూడు మన కెన్నఁ డగున్దటి
అము 9 57

గీ అచట హితుఁ జూచి హరిసుతుం డనియె మనల,
కిచట మ్రొక్కంగఁ జన దేవుఁడెదురువచ్చె, మునివ
చనభంగి రెండొరవనియ గాఁగఁ, దెలిపెఁ గుండిన
మునకుఁ బోవలయు మనము

ద్వి. తనమదిలోన నెంతయు సంతసించి, తనగిష్ఠఁ
దప్పుక తరవాత మనల, ధనము చెల్లించె నెంత
టిఘనుం డనుచు ..

ద్వి పరమ, రి 481 పా

ఒకప్పుడు 'నేను' నకు మాటుగా వాడఁబడి యహం
భాషమును సూచించును

వ్యవ మనకంటె ధవవంతుఁ డెవ్వడు

మనఃప్రభువుఁడు నం వి అ శ్రీ తలఁపుచూలి
మన్నుఁడు

మనఃప్రభువు నం విబి (అ. అ. అ.) మనస్సున
కింపై నది.

మనసము నం. వి. అ న. 1. అలోచన, తలపోయుట
2. భ్యాసము. యోచన. 3. తెలివి, జ్ఞానము.
4. యుక్తులచేఁ బొందఁబడిన సిద్ధాంతము.

మనమారు అ. శ్రీ (√మనము) ఒప్పారు
నీ కాలభైరవ యోగికంఠ కీలితము లై మన

మారు నవశంఖమణు లవంగ

శివవిలాసము 1

మనము వి. (సం, మనః) హృదయము రగడ
అనుచు నెమ్మది చాల్చి యలంకరించు కొని చేరి
ననబల్తు దూజ నందలు మనఃబునఁ గోరి

యయా. ప. 77.

ద్వి ఒడ లెల్ల మన నె కా నొగిఁ జేయవయ్య,
నృదుఁడ యంచుఁ దలంచు వడిమనంబాఁ.

పండితా దీక్ష గీ 3 వా

కి. మనమున నున్నది మొగమున, గనుపట్టుం
గాన గట్టిగా మదిలో న, ర్జునభావ మునికినపు డ,
ర్జునభావము, మొగమునందు నుదకికి నిల్చెన్
విజ వి. 3 2.

జ మనమారు

మనము నం వి అ శ్రీ. జటామాంసి (వృ వి)
మనము చూ మన.

మనవి వి విన్నపము, విజ్ఞప్తి

ద్వి అనుచు భయంబున నాతనితోడ, మనవిగాఁ
జెప్పిన మఱి వినకున్న ...

రం రా కాల 81 పా. 18 పం.

నీ నీరికిఁ బుట్టింటి నెచ్చెలు లోట మనవికి డాసె
నా మకరకుండలములమర ..

అము. 4 11

గీ మనవి యుక్తితెలుగు మీ కనిన దడని నవయ
నేటికి రాఘవ 1 28,

(రామాయణార్థమున)

మనశ్శిల నం వి అ. శ్రీ. 1 మణిశిల 2 పనుపు
(వై ని).

మనశ్శిలము నం. వి. అ శ్రీ. మణిశిల.

మనస నం. వి అ. శ్రీ. మనసాదేవి కళ్యణని పుత్రి
కయు సర్పరాజైన వాసుకియొక్క తోఁ
బుట్టువును జరుక్కారు వసు మహర్షి యొక్క
భార్యయు వగు మనసాదేవి.

మనసగు అ. శ్రీ (√మనసు) కోరిక గలుగు, అపేక్ష
ఁనించు.

నీ విను మేము ప్రాలుమాలిన దీవెనుడి గాక కని
సిన రెండు గుగ్గిళ్లు గాక, తక్కిన నింత గంధ
ప్రసాదము గాక మనసైన నొకవడ తునుక
గాక ... విప్ర 5. 19

చం. కులమణియైన యన్నెలతకున్ .. మించె
నూర్పులు మనసయ్యె వెల్లిడికి బుట్టెను జాల
నరోచకంబు రామా 3 94

మనసరి ౨. (మనసు + అరి³) మనస్వి, అభిమాన
వంతుడు.

కం అనయము నిజప్రచారం, బనయము గాకుండి
నచట నతికామ్యమునన్, మనసరి యే కేసరి
యని, మనసరి రాకొమరుమూలక మను మను
రితిన్ రామా. 1 186

మనసింజు ౨ శ్రీ. (√మనసు)మనస్కరించు, ఇష్ట
మగు

ద్వి మనసింప నాస్థానమండపంబునకు, జనుదెంచి
యన్నకు నదృశీ మ్రొక్కి, యెలమి నాతడు
చూప నర్హ పీతమున, నెలమితో గూర్చుండి
యేకాంత మెఱిగి ...

రం రా. యు 290 పా 14 వం

కం వంచినతల యెత్తుట మన, సింహక కర్పూర
తిలకయింటికి బోయెన్

కకు 1. 208

మనసిచ్చే ౨. శ్రీ (√మనసు) గుట్టు చెప్పు, రహస్య
మెఱిగించు.

కం. మనసిచ్చిన దన కోడలు, చన విచ్చిన బ్రజలు
వెక్కనముచేయుదు రౌ, ట నృపతి మనసియక
కడు జన పీయక మెలచవలయు నమ్ముఖచ
రులన్. కవిక 2 18

మనసిజుడు సం. ౨ అ. పుం 1. మనోభవుడు,
మన్మథుడు.

మనసిడు ౨. శ్రీ (√మనసు) వలపుగాను, ప్రేమించు
కం. ... రుచిగాని సతి దన్, బైపడనిచోట మన
సిడు, పాపపుటికంటె లంజబందయు గలదే
కవిక 4 115

మనసికయుడు సం. ౨ అ. పుం. 1 మన్మథుడు.

మనసు ౨ (సం మనః) 1 చిత్తము, ఉల్లము.

కం. సాయవడి విభుని విడిచి ప, లాయనవరులై రి
మనసులందుఁ దలఁకుచున్ ...

హరి ఉ. 4. 31.

నీ. ఇంతనేము వేయ వేరితి మన సొగ్గ మేటివస్తు
వుల నేమిట గొఱంత ..

వి ప్ర 5 48

ఆ ఒప్పు హృదయఃసంజ్ఞ యుల్లంబు మదిడెంద,
మెడఁద యెడ్డ యాద యెద మనసన ..

ఆం ఖా 1 100.

2 అనురాగము, వాపు

నీ అమ్మకచెల్ల చోద్యము గాక నామీద మనసు
పుట్టునె వాని కనుమృగాఁ

కువల 5 10.

కం నెట్టుకొని నరునిఁ గనుచో, బట్టనమునఁ గల
సమస్తభామల కహహా, యెట్టి విచిత్రమొ మన
చునఁ, బుట్టినవాఁ డపుడు మనసుఁ బుట్టిచెఁ
జుమీ విజ. వి. 1 156

కం. ప్రీతిని హేమావతివయి, నాతీరున మనసు
నిలిపి యతివిరహార్తిం, శేతోజాతధనుర్భవ,
కాతకరవ్రాతసార చకితాత్మకుఁ డై

హంస 1 70

ద్వి. దినమణి దనపూర్వదిక్సతిమీఁద, మనసెత్తి
పదపాళి మఱవక మున్న ..

పండితా పురా 88 పా.

౩ కోర్కె, అభిలాషము

కం నాకుఁ గదన్నంబులపై, నేకాలము మనసు
పట్ట దిపుడు పదార్థా, నీకము లెట్టెట్టివి పరి.
పాకము నేయించి తనినఁ తొలస్త్రిండున్ ...

వి పు. 3. 347.

4 బలంపు, అభిప్రాయము, ఉద్దేశము.

కం మన నెఱిగి హృషీకేశుఁడు, దన మనమున
నిద్దురాత్ముతలఁ పొప్ప దిసీ, యనుచుం బవనజా
నదెఁ, జనకుండఁగఁ బట్టి వీత సంక్రమ

లీలన్ ...

భార. ప్రి. 1 128

విజ. ఇష్టము.

చం. జనవర నందను ల్గవంగ సంతన ముదిన వారుఁ
జూడ నీ, ధనువును వీరిముచ్చట విశావిత సే
యకు మన్న మోని మీ, మన సనుచు నివ్వదేహ
న్యవమోశి యనేకులఁ బంప వారలున్

దశా 7 199

గీ చదువుకొంటివి నీతిశాస్త్రంబు లెల్ల, నీ వెఱుం
గని మేరలు లేవు జగతి, నైనఁ దెలిపితి నీమన
సయ్య యింక, ధాత వ్రాసిన వ్రాతకుఁ దప్పఁ
గలదె. సారంగ 2 29.

మనసుపట్టు - మిన్నకుండు, ఊటక యుండు.

గీ మనసు పట్ట లేక యనిమిషకోటితో, నదిగి
యతనిఁ దాఁకి యని యొనర్చి

హరి. ఉ 4. 204

మనసువచ్చు - నచ్చు, సమ్మతమగు.

ఆ ... మీకు, మనసువచ్చి నన్ని దినములు సలు
పుఁ డి, చోట నదియె మాకు శోభనంబు ...

భార. విరా. 1 208

ఆ. ఎల్ల భువనములను నేలుటకైనను, నిట్టికూర
కర్మ మెట్లు సేయ, నచ్చుఁ గడఁగి యెదిరి
వా లేమి సేసిన, మాటుసేయ నాకు మనసు
రాదు ... భార. భీష్మ. 1. 185

గీ. తనదు చిన్నెలకై యానఁ దడవు సేయ, నడుగ
వచ్చిన మనసు రానట్టివారి, రట్టు గావించి ..

శుక 2 105.

మనసువిలుగు - విముఖత నొందు, విరక్తిఁ జెందు.

వ అని, విచారించిన నతండు మనసువిటిగి యా
శాపజలంబులు భూనశంబులఁ జల్లిన లోకంబుల
కుపద్రవం బగు నని . వి పు. 5 289

మనసుసొచ్చు - ప్రేమాస్పదుఁడగు.

ఉ చుట్టటికంబునన్ మనసుసొచ్చి ననుం గరఁగించి
వేడివన్, దిట్టతనంబు వో విడిచి తీవ్రఁబంబు
కడంక దక్కి నేఁ, బట్టిన యాయుధంబు పెడఁ
కాసినఁ గాని వధిపఁ బోలదు .

భార భీష్మ 1. 189.

జ మనఁగు, మనసరి, మనసించు, మనసెచ్చు, మన
సిడు, మనసుపెట్టు, మనసు పేద

మనసుపె(వె)ట్టు ఆ. శ్రీ (✓)మనసు, వాంఛించు.
కోరు, ఇష్టపడు.

కం కనుగొని చిత్రగ్రీవుం, డనఁ బరగు కబోత
శర్త యాధాన్యములం, దిన మనసు పెట్టి తన
బల, మును దానును వ్రాలి జాం మునఁ దగులు
టయున్ నా. పంచ. 2. 7

గీ. ఊరుసంవాహనమునకు నుత్సహించు, ఘనని
తంబముపై నుండ మనసుపెట్టు, నిమ్ననాభి
డిగ్గంగ నెమ్మిసేయుఁ, బద్మలోచన మంగి
భూపాలుకరము. చైష 7 172.

ద్వి మలయానిలములకు మనసు వెట్టుచును .
బస. పు 4. 500.

ఆ పిడికెడడుకు లవుడు ప్రియమున భక్షించి,
యాకుచేలునకు మహామహానకు, సకల లోక
విభవ సామ్రాజ్యము లొసంగ, మనసు వెట్టె
వంట రమాధవుండు. కుచేల. 2. 98.

మనసుపేద విజ. (✓)మనసు) ధైర్యము లేనిది,
ధైర్యము లేనివాఁడు, పిటికి.

కం. వల పెక్కడ లేదా యీ, యలికుంతల తలనె
వేగెనా యేచ కిఁకం, జలికాలఁద్రోచి విడు
వుము, చెలి మిక్కిలి మనసుపేద శీతలసాదా
విజ వి. 3. 50.

మనస్కరించు నం న. శ్రీ. మనస్సు నందుంచు.

గీ విస్తరింతు నైమిత్తికవిధులు మఱియు, నాదు
వాక్యము లెల్ల మనస్కరింపు.

మార్క. 3. 170

వ . . దివిజలపల్కులు మనస్కరించి మధు మద
నుండు . వృసిం. 3. 51

వ . అవ్విరించి పల్కులు మనస్కరించి మహా
దేవుండు నిజప్రభావంబుఁ దండంబుఁ గాఁ
గల్పించి దండనీతికాశ్రయంబుఁ జై పరగుచుండె.

భార. కాం. 3. 118.

అ. శ్రీ ఇష్టమగు

(వ్యవ. 1 పెద్దవారిమాటలు చిన్నవారికి వనస్క

గించవు

2 సమృద్ధిండు, ఇష్టపడు

(వ్యవ.) వాడు మనస్కరించి ఆ సని చేసినాడు

(శ ర.).

మనస్కారము సం. వి. అ. ఫం. చిత్రాభోగము

చిత్తపరిపూర్ణత, సుఖదుఃఖాదులందు మనస్సునకుండు నిబ్బరము

మనస్తాపము సం. వి. అ. ఫం. 1 మానసిక బాధ

2 అనుతాపము, పశ్చాత్తాపము

మనస్తాలము సం. వి. అ. ఫం. దుర్గాదేవి వాహనమగు

సింహము (త్రి ని ౨).

మనస్తోక సం. వి. అ. శ్రీ. దుర్గాదేవి

మనస్వి సం. వి. (నో నీ నో) 1 ప్రశస్తమైన మనస్సుగలవాడు.

2. విద్వాంసుడు వి. నో. ఫం. శరభ మృగము

మనస్వినీ సం. వి. ఈ. శ్రీ 1. దుర్గాదేవి

౨ సోముడను వసువు తల్లి

మనస్సంగము సం. వి. అ. ఫం. మనస్సంగత్యము మనస్సు యొక్క యనుబంధము (ఇది మన్మథావస్థలలో నొకటి)

మనస్సు సం. వి. నో న 1. హృదయము, ఉల్లము

౨ (వేదాంత.) లింగశరీరావయవ విశేషము.

౩. జీవాత్మకంబై భిన్నమగు జ్ఞాన జనక వ్రత్యము (ఇది పరమాణువు.)

4. మణిశిల. (రూ. మనసు, మనము.)

మనాక సం. వి. అ. శ్రీ 1 కఠిని ఆడేనుగు.

2 కాముకురాలు, కామిని, (వై ని).

౩ అర్థశ్లోకము (కే ని.).

మనాక్కరము సం. వి. అ. వ మల్లి కా గంధముగల ఆగరువు.

మనాయి సం. వి. ఈ శ్రీ. మనువు యొక్క భార్య

మనాయిమే సం శ్రీ (గా) హిం (మనా) లక్ష్మి

పెట్టు 2. విను. ౩ లోబడు (శ. ర.).

మరూవి సం. వి. ఈ శ్రీ మనువు యొక్క భార్య

మనికిట్టు - మణికట్టు వి మణిబంధము.

ద్వి మనసారి నూకించి మణి వ్రేయఁ దడవ, మనికిట్టులకు దెగి మణి మిట్టిపడియె

పండితా పురా. 98

౨ మనికిట్లు విణిచియుఁ బణిచియు ...

ఉ హరి 6 108

మనికి(న్ని) వి (అ మన్నువై.) బ్రతుకు, జీవనము సుఖజీవనము

౩ ఏ నతిదీనిత నేకాకి నై మను, మనికియుఁ దా నొక మనికి యగునె ... మార్క, 7 169.

చం అన విని దాని కిట్టులను నమ్రహితాత్మకుఁ డెంత లెస్సనీ, మనికి దలంప ..

భార. ఆను 4 321

కం. విను గన్నీటి ప్రజబ్రతుకున, కనురూపములైన యట్టి యాహరింబుల్, గొనుగతిఁ బలి ధరిణి ప్రజ, మనికికిఁ దగ నడచునది తమకి గాఁ కెపు డున్.

భార. కాం. 2. 179.

గీ. తోచు జీవనముగను మన్ని మనికి బ్రతుకు బ్రదిమి యన మాతృభూత ...

ఆం. భా 2. 228.

నీ పెద్దకాలము మన్ని ప్రేతాత్మకత భుక్తిఁ గలు గఁగా జముఁడు కాకమున కొరకె ..

ఉ. రా ౩ 152.

చం ఓ సతిమయూఖ నినుం దెలియఁగఁ గోరి యూ, రక యటు చేరినంతఁ దలప్రాణము దోకకువచ్చె లెక్కనే, యక దిగమింగెనేని యకలా యలరాహువు మన్ని గాంచునే

సాంగ 2. 174.

౨ ఉనికి, ఎర్తించుట.

౩. ఊరోదకగతి భాండవ, కౌలవు లొడఁగూడ మనికి కార్యం బది నీ, వారని నడపుము ..

భార. ఉద్యో. ౩. ౨88.

(ఇనించుట అని శ ర.)

౪ స్థలము, చోటు

చ- ల, వస్త్రానాం మహిమమ్ చదలు
[మూలం లటంచు త్రిమించి పల్కెడు .

పను. 2. 4.

సీ బిష్టాగ గౌతమి యుత్తరతటమున మహనీయ
మగు వెద్ద మనీషియందు.

గీ స్థితరారామతతులు సుక్షేత్రములను, బెక్కు
లాగించి సితశీర్షి బెంపుమిగిలి యఖిలజగ
దన్నదాత నా నానిం బరగె.

వారా 1 20

4 ' ప. నె వాసస్థానము, నెలవు

చం ఎనయగ నీ నివాసమున కే నర దెచ్చెది
నంచ నాపయం, గనుగొన నిక్కపుం త్రియము
గల్గిన వాడుచు బోలె బల్కి యీ, మనికికి
రాకళిక్కినన మానెడు గాక .

నరస 2 45

జ మనికిపట్టు

మనికితపడు అ శ్రీ (మనికితము + పడు) దుఃఖ
పడు

ద్వి మనికితపడి నిద్రలుండ వై యింక, నని
మిష రాజ్యరౌఖ్యము బొందు మీవు

రం. రా. కిష్కిం 214 పా 1 పం.

కం తనపతి గానక యెంతయు, మనికితపడి వచ్చి
కామమంజరి చోరగా, గనికరమున నక్కాం
తుగ, ఉనలశిఖలలోన జొచ్చె వర్విధమునకున్
విక్ర 8 142.

మనికితపాటు ఎ. (మనికితపడు) దుఃఖపడుట,
చింతిల్లుట

ద్వి మనికితపాటుతో మఱి కుందికుగిది ..

విష్ణు పూ. 2 ఆ. (శ ర)

మనికి(స్కి)తము ఎ 1 దుఃఖము, మనోవ్యధ.

కం . మీగో, ధనమును మిమ్మును గాచెద,
మనికితములు మాను ఉనుచు మది గృహ
మెలయన్.

వి పు. 250.

చ, పనజముఖ కుచోపరినివాస సుఖోన్నతి మన్ని
మాని నా, మనికిత మార్ప వచ్చితివి. మోక్షిక

హాసమ .

పను 4. 102.

సీ. నెంజలి యనగ మనితంజవంగ దు. ద. దు. 3 నం
దగు మనోవ్యధకు మాఖ్య

రం. భా 1 1-7.

చం అతడును బుద్ధి, పౌత్తి విజయబున
బుట్టిన శోకహిషిచే, వెలెన ప్రాణముల్
విడువ వేడుచు నుండె నెన్న వానికిన్, మతి
నిజమయ్యె నేని మన మన్నిత ప తియు డీటు
నాశక్తున్, గుణము మాను నా ఖలనకున్
స్మృతిగల్గెడు గాన నేమికిన్

ప్రబంధ చ త్.

2 సుదేహము

కం చదువుకు నొజ్జ యిది కిడ, బొంబిన
నాయయ్య పొత్తిపు గూర్చిచే, నిది శగవని
మీచెద నె, వస్త్రాలోపల నీకు నెంత హానిక
మన్నన్

యయా. 4. 81

చం. ... అడు తెల్ల మ, తున్నిశిశి కావల విక్ర
మము చూచుతలంపున గాదె తీర్చి నీ, మనికి
మిచ్చు డందుకొనుమా నికారాత్మక మంచు
బల్కినన్.

తై. భా 5 170.

3 జాలి, కరుణ.

గీ వింటికొప్పున జే యూడి విన్నబోయి, యును
రును రటంచు గలగుచు నున్న వాని, చంద
మీక్షించి యిప్పు డాశాంతమతుల, మునులు
పలికి చే సాచి మనికితమున

వాల్మీకి 2. 96

జ. మనికితపడు, మనికితపాటు.

మనికి(స్కి)పట్టు ఎ (మనికి) నివాసస్థానము,
నెలవు, ఉంచుచోటు

గీ (గోవు) .. అశ్వంతదురిత, జలనిధికి నోడ
నిర్జర సదృశమునకు, ననఘ నిచ్చెద సురిలకు
మనికిపట్టు.

భార ఆమ. 3. 28.

గీ. మఱియు మేరువు పడమట నున్న నిషధాద్రి
మధ్యకూడిము హరి మనికిపట్టు...

వరాహ. 10 148.

ఉ దో, సస్త్వ విజృంభితుడు రణ శౌర్యధు
రీణుఁ డకలృష్టుండు ధీ, రత్వము మన్నిచట్టు
= కా 1. 38

గీ అట్టి తెలిగట్టు మన్నిచ టైనదిట్టు .
నీలా 1. 12.

మచికుడు విజ. పంచకుడు (ఇది యొక్క పండి
తారాధ్య చరిత్రమునందే గానవచ్చుచున్నది.)

ద్వి మచికుఁ బిల్చుచు మతుఁ గల్పుచును,
వినులు కేయుచు విరతి పాయుచును ..
పండితా. పర్వ 327 పా.

ద్వి అనుచు వెండియు మల్లికార్జునగురుఁడు
మచికుఁ డై పవిత్రమహిమ నుతింప ..
పండితా పర్వ 327.

ద్వి పొనరు నిజాంతర పూజానురక్తి మచికుఁ డై
తనుఁ దాన మఱియున్నాఁడొ .
పండితా. దీక్షా 28 పా

ద్వి. మచికులు మచికులు మ్రాన్వసి తగుల మరళిలు
మరళిలు మక్ససింపంగ ...
పండితా. పర్వ 358 పా.

మనీతము సం విజ (అ. అ అ) బుద్ధము, తెలి
యఁబడినది

మచిసి - మాచిసి వి (సం. మానుషః) మనుష్యుఁడు,
మనుష్యశ్రీ

సీ. పరిపు రూ వెఱుంగదు వసుధ మర్త్యులకు నూక
రమైన మచిసిగాఁ గానుపించు ... వేణు 80.
సీ. మాచిసి మచిసి నా మనుజు సామాన్యంబు.
అం. భా 2 108.

మచిసిల వి బౌద్ధములలో నుపయోగించునట్టి శిలా
శేదము మణిశిల

చం మచిసిలయు గట్టుత్రయము మా వగు నింగు
వయున్ విళంగముల్, పనవడి నూటి పొట్ల
ముగఁ బట్టను గట్టిగఁ గట్టి సంతతం, బును నవి
మూతిఁ జూడఁగను బోవు నిరంతర మైన పీన
సత్ ... (చి. కి., చి. ని.)

మనీకము సం. వి అ న. అంజనము, కాటుక.

మనీష సం వి అ. శ్రీ తెలివి, బుద్ధి

మనీషి సం విజ. (న్ జీ. న్) 1 తెలివిగలవాఁడు.
2 విద్యావంతుడు, పండితుఁడు

మనీషితము సం విజ (అ. అ అ) 1. ఇష్టమైనది
2 మనోహరమైనది, ఇంపైనది. సి. ఇచ్చ, కోరిక.

మమ¹, అ. ౧ (దీనికి మచితిరి, మంటివి, మనుచురు,
మందురు, మంగ్రు, మండ్రు, మనిన, మన్న మొద
లగు విశేష రూపములును హల్లు పరంబగునపుడు
వికల్పముగ నుత్పలోపమును జూడఁపైడి)

1 (కి) జీవి చు బ్రతుకు

ఉ ఆహవ భూమిలోనఁ బరమాత్మము పార్థుఁడు
వైరివాహినీ, పూర్వాము వ్రచ్చుచోట మఘ
పుండును వానికి మార్కొనంగ ను, తాసూము
సేయఁ డన్న లఘుసారు లధీరు లసాహసుల్
సిరు, తాసూము ద్రోహులై యెదిరిచత్తురొ
మందురొ మానవేశ్వరా . .

భాం. ఆది. 8 46.

ఉ తండ్రికి నూడుపట్టక వృథాస్థితి నుండితి నింట
నిండతో, మండ్రె ..

భా రా యు 1238.

గీ ఇట్లుగా కాత్మధర్మంబు వెడలి విడిచి, వర్ణ
ములు నాలుగింట నెవ్వార లైనఁ, దొలఁగఁ
ద్రొక్కినఁ జాటిల్లు దుష్టగతులు, నున్న కాలంబు
పదపడి చన్నయపుడు ..

భాం అను 3 274.

(చ) తీవనముచేయు , సుఖజీవనము చేయు,
హాయిగా బ్రతుకు

చం నరసురసిద్ధకింపురుప నాగవశశ్రు ముఖ్యులెల్ల
నీ, కరుణయ వేచి మండ్రు

భాం. ఆది. 2. 46.

గీ. నిలిచి యాతని మననీక యలఁచువాఁడ ...

నైష 7. 118.

చం. తగిన సుపుత్తులం బడసి ధర్మపు దక్క తమ్ము
సుత్తముల్, పొగడఁగ మన్మహామతులు
పొందుగతుల్ గడుఘోరనిష్ఠతో, దిగిలి తపంబు

సేసియును దక్షిణ లిమ్ముగ నిచ్చి యజ్ఞముల్,
నెగఁడఁగఁ జేసియుం బడియ నేర రపుత్త²కు
లైన దుర్మతుల్ భార ఆది 2 149.

గీ ... అమరులింద్రు ననిశమును నుపజీవించునట్లు
బంధుజనులు నిన్ను సజీవింప మనుము పేర్చి
భార సఖా. 2 99

కా మాపెద్దల్ హరిసంక్రయంబునన మున్
మన్నారు . హరి ఉ 5 46

కా . నీ, రాజత్వంబునఁ జక్రముల్ మనియెనో
ఁజిల్లి సత్సంతతుల్, తేజం బందెనో డిందెనో
యహిభయోద్రేకంబు తాఁ జెల్లరె .
వసు 4 27

ఉ. కాలునిదన్న నంది నయి గంటలు దన్నక
మంటి నా మహా, కాలునినంది దున్న నయి
కర్దము మగ్నత లేక మంటి నా, హలికు
లెన్నఁడు దెగని యోరుల చేలును జౌకుమళ్లు
నుం, గాలిలి నేగు సాగి రిలఁ గల్గువని గొని
పేద మున్నుగన్ . ఆము 4. 124.

2 వృద్ధినిొందు, పెరుగు

చం. . . హలాం, కపదోత్థితంబు లై మనుమడివోని
గర్భకలమంబులు గావె లతాంగి జంఘికల్ .
వసు 2 74.

నీ హిత బహుశ్రుత ధర్మరత కూఁతావ్య పూర్వ
తల మన్విజుల దుర్గముల నిలిపి ...
ఆము 4. 281.

3 వర్తిల్లు, నడుచుకొను

కం విను తొల్లి కృతయుగమున, మనుజులయెడ
దండనీతిమంతుం డై రా, జన నొకఁడు గలిగి
యఁయుట, మనుజేశ్వర లేదు ధర్మమతి
మంద్రుతగన్ .. భార. శాం. 2. 189.

చం. ముని మనుజాసురాహిసుర ముఖ్యులు మున్ను
గ సర్వజీవులం, దనవశ మర్థిఁ జేసి మనుదర్పకు
నోర్చిన వీతరాగి ... కు. సం. 1 10.

కం జనకుఁడు తాతయు భ్రాతయు, దనకుల
జుఁడు తల్లియును యథాక్రమమున నీ, జనవరు

గురుర కన్యకు, వనమున దోపంబు లేక
మనువా రైనన్ .. విజ్ఞా 1 102.

4 వర్తించు, ఉండు

కం తనధన మిది యని యూఱడి, మనఁ బరిణయ
మాదియైన మహితోత్సవముల్, గొనియాడ
నెవ్వరికి వ, చునె జనపాలండు లేనిచో నిచ్చి
యతన్ .. భాం. శాం 2 267.

నీ కలిమితొయ్యలి దాల్చి బలనామి పొక్కిలు
మనుతిమిద్ర యేచేల్పుఁ గనిన పల్లి
చంద్రి 2. 34.

నీ పన్నగతల్ప సీభక్తుఁతో బొత్తుమని కాని
దుఃఖంబు మఱవ రాదు చరాహ 7 68.

(పొత్తుమని - పొత్తుననుండు అని భాషము ,

5 పుట్టు, జనించు

గీ. మనుమలును మనుమరాఁడును మనఁగ వారి
సొబగు కొన్నేండ్లు కొన్నేండ్లు సుతుఁసుతుల,
తంతరింబును దామరతంపరైనఁ, జూచి సంసార
సుఖములఁ జొక్కె నతఁడు ..

వి. పు. 5 187

6. ఒప్పు, శోభిల్లు

నీ. భీమజాణాసనస్థేమ వార్తాప్రవర్తన మనుభవ్య
సుధన్వి .. రాఘవ 2. 29.

(భారతార్థమున)

నీ. కొండొకసవతియు గురుతర ధర్మరక్షణ శీలత
నడమగుణవిధేయ రాఘవ. 1. 74.

(రామాయణార్థమున.)

7. కృతకృత్యుడగు, ధన్యుడగు

గీ. మీరు వినుమండఁ జెప్పెడు మేటిపదము, గంట
మంటి మీ దయ పెంపుకతన ... భార. స్వర్గా 88.

గీ. అలరువిల్కానితల్లికిఁ బ్రాథితార్థ, కల్పవల్లికి
మ్రొక్కుంగఁ గంటి మంటి ..

కాశీ. 8. 41.

ద్వి. కంటిని శ్రీపాదకమలంబు లేను, మంటి నిం
కేటికి మగుడుదు ననిన ...

ద్వి భాగ 10 3 2220.

మనుచు, ముదలిండుచు, మనుకుచు, మనుగడ, మనుగడుపు. మనువు, మనువుపు, మన్ని, మన్ని గొనిపించు, మన్ని గొను

మను² - మన్ను¹ ఎ (త మఱి) 1 మృత్తిక, మట్టి
(హల్లు పరిమగురపుడు వైకల్పిముగా నుత్ప
లోము)

క. తనమనములోన నెఱిగి, ననుమానము తీటి
శుద్ధియగు వందా కన్, మనుకాచము చేయుట
దగు, సెక్కియు. గొలఁదియును వెదక రెన్నఁ
డుఁ బెర్చెత్.

విజ్ఞా. 1 40

కా ఆకర్షింపుము మధ్యమాగమనకాన్తా బష్ట
దిక్కులకి, లోకంబుల్ విదళించి వచ్చితివి
గల్లుం బాల్లు చిక్కంగ నా, లోకంబుల్ మను
పోనె నుడి మది నాలోకించి ...

వరాహ 3. 67.

మ అసిధారాపథితాత్మ బంధుభుజమధ్య స్వైర
న్యైవ్యచన్, మన మై పుట్టినయమ్మహా దురిత
మున్ మ న్నెట్టియున్ వాశిమే, ధనమిధానల
భూతిచే నుసమియున్ దప్పింపలేనైతి ...

పాండు 5. 41.

(మన్నెట్టి భూదానముచేసి యని యథము)

2. భూమి, నేల

నీ అదనుతోఁ జేరి చన్నవిసి యోషధుల మన్నొ
చివు కొదిల కల్ల విడుక నెఱిగె.

మనుచ 2. 11.

సముద్రవర్ణనము)

నీ మనుముద్దరాలికి మగజాలమొలనూలు కల
వారి చెలికని కలరుదోడు ...

చం. రా. 3 2.

జ మందల, ముదలిండు, ముదలింపు, మనుఁబెల్ల,
మనుదిండ్ల

మను³ - మన్ను² ఎ (వృత్తియందు హల్లు పరిం

బగువపుడు ఉత్పలోఁము వైకల్పిము. ఋష్యమృ
గము, ఒక జాతి జింక

ఉదా మనుఁబోతు, మను బెంఱి, మనుఁబిడి మొ.
జ మనుఁబిడి, మనుఁబెంఱి, మనుఁబోతు మను
గొట్టె

మనుఁగు - మనువు అ క్రిత చచ్చు, మడియు.

చం నెఱు పై, కొనియెఁ ఘూత్తము, శతని
భూఁకరాళి ననేక రాక్షసుల్, మనిఁగి వారి
మార్గము నుగ్ధులు లేరు జగత్త్రయంబునన్.
అధ్యాయ 18. పా (శ ర పా)

మనుఁబి(న్ని)డి ఎ (మను³ - బి²) స్త్రీ ఋశ్య
మృగము. ఒక జాతి ఆడుజింక (బ మనుఁబిడులు
మనుఁబిట్లు)

ద్వి. ఒకగు జింకలును బిట్టొలులు మర్రిట్లు
ద్వి హరిశ్చ పూ 606.

మ. .. సింగముల్, కడగొట్టెన్ మనుఁబిట్లు గంతు
గొనె జింకల్ విద్దె

సారంగ 1. 107.

నీ కమమఱు గొనగూర్చు మనుఁబిట్లకై దిద్దునెడ
బండ్లపులికూన యిది నృపాల ..

చంద్రా 2 42.

నీ. .. మనుఁబోతు మనుఁబిట్లు మన్ననంగ
ఋశ్యము దగు ఆం భా 2 65.
(మనుఁబిట్లు అనునది నిత్యబహువచనాః మని
ఆం భా. మతము స్త్రీ పురుషవాచకములగు
మనుఁబిట్లు, మనుఁబోతు అనువానిని ఋశ్యశ్వ
సామాన్య మనుగతముగా నుండుఁ బట్టియు,
పిడిపోతు శబ్దము స్త్రీపుం వాచకములగుట
ప్రసిద్ధిం బగుటంబట్టియు, ఆం భా దారుడు
అట్టి భేదిమును వివడి పక పర్యాయములుగఁ
జెప్పెనని తోచుచున్నది)

మనుఁబెంటి ఎ. (మను³ + పెంటి) స్త్రీ. ఋశ్య
మృగము, ఒక జాతి ఆడుజింక. (శ ర., బ్రా.)
మనుఁబెల్ల ఎ. (మను² + పెల్ల) మ. పి.బెత్తిక.
కదళి గర్భవర్ణనము.

నీ వల పాని వ్రాలిన యెలదేటి వాచవి కండిన
మనుబెల్లయంద మొంద ..

కకు ౨. ౪2

మనుబో(న్)తు ౨ (మను³ + పోతు, పురుష
బుశ్యమృగము, ఒకజాతి మగ జింక

నీ. . మనుబోతు మనుబిళ్ళ మన్ననంగ బుశ్య
మునగు ౨౦ భా 2 ౬౨

మ పులులున్ సింగములున్ . శశ, బులు
మనోతులు భల్లకంబులును దుష్పుల్ ..

ఇందు 2 57

నీ. కారుపుల్ దిని యాము గదిసి మనోతులు,
కారుపోతులనైన గదుమఁ జూచు ..

సాంగ 1 ౪8

మనుకంద.౨. (√మను, త మన్ను) :

1 జీవము, ప్రాణము.

చం . సింగరా, యనికడ కేగి మాలనె యాయ
వదేటిచి తెచ్చి మల్కకున్, మనుకువనంటు చెసి
యెరిమం గడు మెచ్చులు గొన్నమేటి నే,
మని పొగడంగ వచ్చు .. యయా. 1. 51.

మనుకువనంటు - ప్రాణస్నేహితుడు

(వాసస్థానము అని శ ౦)

2 ఉనికి, సత్త, ఉండుట.

కం దండక మనుకానకుఁ జని, యుండఁగ రావ
ణునిచెలియ లొగిఁ గలయికకై, దంటకు రా
లత్తుణుఁ డది, మండాడఁగ ముక్కునెవుల మన
కువ మానెన్ . యయా 2. 16

మనగ(న్)డ ౨ (√మను) 1. బ్రదుకు. జీవనము

చం. మనుగడ దప్పు నొక్కొ మునిమాటలు గైకొ
న నైతి ... భార. శాం ౨ ౨౪4

కం. అరుగుడు పొడుపుడు పట్టుడు, పొరిగొనుఁ
డాదుర్విసీకుఁ బోసీకుడు మ, త్వరితవశాత్తి
నజరా, మరదేహునకైన గలదె మనుగడ
యెట్లున్ .. హరి. ఉ 7 187

గీ. పాఠఱుఁ బడినఁ ద న్నెగయకుఁడఁ, గప్పి
రిని మానవుఁడు గలఁ గనియెనేని, యదియ

తువ వాళి మనుగడ కగు వరేఁడ

మార్క. ౨ ౨54.

౨ మనుజీవనము

కం వినుము విశేషించి జనన, జనితోన్నతి విప్రుఁ
డతని జనపతి వివయం, బున నడవవలయు
చానను, మనుగడ యిరువుఁకుఁ బ్రజకు మహా
నీయ మగున్ భార. శాం 2. ౨17

చం కచ్చెనఁటి నక్కఁ గటాలనఁ డక్కఁ
బెట్టి యే, మఱుక వనశ్యరిం బయిన మన్గడఁ
గాంచెద నీరు సొచ్చెదన్

వేం పు.చ 4 542

కం పులికై యద్రులకై, యడుగడుగున వలఁగి
వొడమ నడలుచుఁ జని రీ, పడఁతుకలు పతి
లు మనుగడ, నడఁగఁగ గల వాలఁబై వాల్చులు
సేయన్ .. కావ్యా. 1. ౪4

౪ జీవనోపాయము, బీచిక, జీతము మొ

కం ఎమలయెడమేలు గాంచిన, మనుగడ యగ్గ
ము సేసి మన్నింపుము రా, జనయజ్ఞ భృత్య
కోటిన్. భార. ఆశ్ర. 1. ౪4.

కం .. మనుగడ దీరకును గ్రమక్రమంబున మన
కున్ .. దశకు. 91 ౪.

మనుగుడుపు ౨ (మను¹ + కుడుపు (వృత్తిని వర్ణ
లోపము) పెండ్లియైనపిమ్మట అల్లునకు తొలిసారి
అత్తివారింటఁ జేసెడి విందు

ఆల్లెము (శ ర).

వ్యవ వారు మనుగుడుపునకు ఆల్లుని తీసికొని
రాలేదు

సా లఁఘనాలలో మనుగుడుపు - అసమయములో
కాగ్యమునకై కడంగుటను దెల్పును.

సా. మనుగుడుపులలో లంఘనాలు - తా రొకటి
తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచె ననుటను
దెల్పును.

మనుగొ(న్)ట్టె ౨ (మను³ + గొట్టె) ఒక జాతి
గొట్టె, కొండగొట్టె, రాహిషము

మ. పెనరుంగాయకు మెత్తగమ్మలకు నై పేటాడు

మన్మథులన్, మనలం జూచుచు .

రా వి. 2. 85

మనుచు(న్చు) - మంచే² న శ్రీ. ($\sqrt{\text{మను}^1}$.)

1 బ్రతికించు, జీవింపజేయు

ఆ మేలియాశ్రమ లిట్లు, మనుకు రథిపుఁ గురు
కుమారవర్య భార. ఆను 1 158,

నీ మనుష లేఁదాఁడెనే మనుజాశనుని బీరి
యనఘ నిష్ఠాయుక్తు నాత్మభక్తు .

పను 4 48

గీ లక్ష్మణుని మన్ని యనము చెల్లముగఁ
గనుము . అచ్చ రా యు 408

2. అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు, పోషించు

కం. మును పదివేపురఁ జంఘడు, నని యిచ్చిన కాస
వచ్చె నవనీశ్వర నీ, మనిచినబుణంబు తీర్చితి,
విను లా విటమీదఁ దఱుగువిధమై తోఁచెన్

భార భీష్మ 3. 820

నీ. అనిఁ బ్రాణ మిచ్చిన యట్టివారలవారి కెల్ల
జేజంబులు నిచ్చి మమత విక్ర. 4 7

3. రక్షించు, పోచు

గీ అనుచుఁ బలికిన జనపతి మనుచువేడ్క.

దశా. 1. 128

చం. .. ఆచ్యుతుం, దనముఁ డపేతదోషుఁ దన
పాస్తగణుం డతివాజ్ఞనఃప్రవర్తనుఁడు నితాం
తభక్తికలితస్థితిఁ దన్భజియించు పుణ్యులన్,
మనుచు సమస్తసంపద సమానులఁ గాఁ బరి
కించు సత్కృపన్. హరి ఉ 4 249,

గీ శరణువొందిన రక్షింపఁ జాలి యుండి, మనుప
కుండినకంఠుఁ గల్పషమ. గలదె

విక్ర ౪ 99

4 పెంచే, అభివృద్ధిపొందించు.

మ. ... ఆమేనక డించి పోయె నడవిన్ గణ్బుడు
నన్నింత గా, మనిచెన్ సర్వము నామునీంద్రుఁ
డెఱుగున్ మధ్యాగధేయంబునన్, నినుఁ గం
టిన్ భాగ 9 817.

గీ బ్రహ్మ పుట్టించు మనుచు నారాయణుండు,

వ రుఁడు హరియించు భువనంబు లవసర
మున కాశీ 3 44.

మ వశంబు మ, మృనుపాయం బొక పే గడిం
తువిను మంచున్ గూర్చితో నిట్లనున్ ...

ఉ రా 2 117

5 వర్తలజేయు, ఉంచు, నిలుపు.

మ చెలులం జుట్టలఁ బ్రోచి యర్థిజనులన్ శ్రీమం
తులన్ జేసి వి, ప్రుల భవ్యస్థితి మన్ని యాగములు
పేరు బెంపు శోభిల్ల ని, ట్టలపుండ్యాగము
దానమున్ నడపి నిష్ఠం బెక్కు నెల్లించి . .

భాం. శల్య 2 390

మ స్ర. . ఈ దృ, గృలవన్మాత్రాంగరాగాభర
ణవసన సౌభాగ్యలక్ష్మిక లై కాం, తలగత్సం
నేవలందుం దలంపు మనుచు సుతకంఠ
ప్రవాపించి రందున్ ...

రాఘవ 2. 83

మనుజులం ఎ ఆ. వ్రే మనుష్య వ్రే.

మనుజాతుఁడు నం. ఎ. అ. పుం మనుష్యుఁడు.

మనుజాశనుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. రాక్షసుఁడు
మానిసిదిండి.

మనుజుఁడు నం. ఎ. అ. పుం మనుష్యుఁడు.
మానిసి.

మనుజ్యేష్ఠము నం. ఎ. అ. పుం ఖడ్గము పట్టాకర్తి
(వై ని).

మనుది(న్ది)ండి ఎ. (మను² + తిండి) ఒకజాతి పాము,
మారుధానము, (ఉమ్మెత్తలో నుండు ముట్టుఁ
బాము.) (శ. రి.) దుండుభము, ఇరుదల పాము,
అని అం భా

నీ ... మను. దిండి యం చనగను దుండుభం
బగు ... అం. భా. 1. 147.

నీ ఎఱ్ఱరోకటిబండ తెఱ్ఱ మన్నిండి మున్నగు సరిస్ప
వములం దంతకంఠె ...

అము. 3. 80

మనుపరి (ఎఱ) (మనుపు + అరి³) (త. మన్ని
పోన్.) కావరి, రక్షకుఁడు (శ. ర.).

మనుపాల వి (త. మచ్చారై) జీవంతిక, పాలకూఁ
(వృ వి)

నీ. ... పరగు మనుపాల యనఁ బిన్నపాల యం
చ, టన్న జీవంతిక ...

ఆం. భా. 2 69.

మనుపీనుగు వి (√మను) జీవచ్ఛము, బ్రతికి
యుండియుఁ బ్రయోజనములేని మనుజుఁడు.

కం తనయొడలం గలనెత్తురు, ధనహీనుని విఁచి
పోవు దారాదిసహృ, జ్ఞనములు విడుచుట
యరుదే మనుపీనుగు నిర్ధమండు మదిఁ బరికిం
పన్.

విక్ర. 2 172

మనుపు(న్పు) - మనుమే న క్రి (√మను) (త
మన్నిప్ప.) 1. బ్రతికించు, జీవించఁ జేయు.

గీ. అప్పు డెలుంగులరాయనియానతిఁ గొని, గాడ్పు
కొమరుఁడు మందులగట్టు చెచ్చి, కోఁతిమూఁ
కల మనిపె రాకొదమసింగ, ములును లేజాము
గా సొమ్మ దెలిసి రింత.

అచ్చ రా యు. 27.

ద్వి నీవు న న్నిప్పడు దీవించుమాత్ర, మాపంత
యును నాయు వది యెప్పు వగునె, మనని
వారిల నీవు మనిపెదవయ్య ..

పండితా. పురా 147 పా.

2 పోషించు, అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు.

గీ ప్రకృతిభిన్నగుణంబులఁ ప్రభువుఁ బోలి, మమ్ము
దొవారికులఁ జేసి మనుపుచోట

దశా. 3 193

3 జరుపు, పాఁగించు, ప్రవర్తింఁజేయు

గీ. నిండు వేడుకఁ గాంచు నీనీలవేటి, కొమ్ము
ఘేనుంగుమొగ మైనకొడుకుఁగుట్టు, నత్త యను
మామయును లేనిరిత్తయింట, మనుపు మని
పెడు నీయింతి మగనితోడ .

హరి 2 25

మ. అనినం గృష్ణునిమోముఁ జూచి దరిహాసాంచ
స్మృభాంభోజుడై, మునినాథాగ్రణి పల్కె
సర్వమునకు న్మాటంబ వై సాక్షివై, పెనుపన్

మచ్చగ గత్తవై పరుడ వై పెంపొందియున్.

అని. 4. 17

వి . తుణము, పోషణము శ ర).

మనుభువు నం వి డో. భం మనుమ్యుఁడు, మను
ష్యజాతి.

మనుమ(న్య) - మనుమడు

ద్వి. . పరమారాధ్యదేవు, మనుమశిష్యుండ శ్రీ
మహర్షిలింగ, ఘనకరుణాహస్తగర్భి సంభవుడ,
పండితా. దీక్షా. 14 పా. (కొత్తప్రతి పా.).

నీ. దంతిరానవుమన్మసంతాన మక్కాననంబున
మెలంగు దంతాపకములు .

ఉదయనోదయము. 3. 53

జ మనుమరాలు.

మనుమ(న్య)డు - మనుమ వి 1 పౌత్రుఁడు,
కొడుకుకొడుకు

చం మనుమల నెల్లఁ జూపి మతిమంతుఁడు శాంత
నవుండు.

భార. ఆది 5. 222.

ఆ సుభద్రగా, రాబుపట్టి మగలరాజు మాన,
ధనుఁడు దివిజరాజు మనుమఁడు నా చెలి,
కాఁడు ముద్దులాఁడు లేఁడు నేఁడు.

భార. ద్రో 2 289.

గీ .. మనుమఁ డనఁగనప్త చెలంగును ...

ఆం. భా. 2. 111.

మ మతి లోకోత్తరుఁ డైన యంగిరసు మన్మం పా
శ్రితుండు .

భార. ఆది 3, 118

చం విరధత్వము నొందియు నీడుమన్మఁడు, ధృ
గతి శక్తి వైవ ..

భార భిష్మ. 2. 321.

మ . నీ. తనయుల్ మన్మలు లోను గా వరుస
సంతానం బిచ్చిన్న మై, ధనవం తం బగు

హరి పూ. 9, 24.

2. దొహిత్రుడు, కూఁతుకొడుకు

గీ. ఆ మహేంద్రకుమారు మాతామహుండు, మను
మఁ డలయుటఁ గని తనమాయవలన, నెత్తి

మన్మథులన్, మసలం జూచుచు .

రా వి. 2 65

మనుచు(న్చు) - మంచు² న. ౧౩ ($\sqrt{\text{మను}^1}$)

1 బ్రతికించు, జీవించజేయు

ఆ. మేలియాశ్రితు లిట్లు, మనుకు రధిపుఁ గురు
కుమారివఁద్య భార. ఆను 1 158,

నీ మనుప లేఁదాయెనే మనుజాశనుని జీరి
యనఘ నిష్ఠాయుక్తు నాత్మభక్తు ..
నను 4. 48.

గీ లక్ష్మణుని మన్ని యసము దెల్లముగఁ
గనుము . అచ్చ రా యు 408

2. అన్న వస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు, పోషించు

కం. మును పదివేపురఁ జంపుదు, నని యిచ్చిన కాన
వచ్చె నవనీశ్వర నీ, మనిచినఋణంబు తీర్చితి,
విను లా విటమీరఁదఁ దఱుగువిధమై తోఁచెన్
భార భీష్మ 3 320.

నీ. ఆనిఁ బ్రాణ మిచ్చిన యట్టివారలవారి కెల్ల
జేజంబులు నిచ్చి మమత. విక్ర 4 7

3. రక్షించు, పోచు

గీ. ఆనుచుఁ బలికిన జనవతి మనుచువేడ్క.
దశా. 1. 128

చం ... ఆచ్యుతుం, దనముఁ దపేతదోషుఁ దన
పాస్త్రగుణుం దతివాజ్ఞనఃప్రవర్తమఁడు నితాం
తభక్తికలితస్థితిఁ దన్భజియించు పుణ్యులన్,
మనుచు ననుస్తసంపద సమానులఁ గాఁ బరి
కించు సత్కృపన్. హరి ఉ 4. 249,

గీ. శరణువొందిన రక్షింపఁ జాలి యుండి, మనుప
కుండినకంటెఁ గల్పవసు. గలదె.
విక్ర. 2 93

4. పెంచు, అభివృద్ధినిొందించు.

మ ... ఆమేనక డించి పోయె నడవిన్ గణ్వుండు
నన్నింత గా, మనిచెన్ నర్వము నామునీంద్రుఁ
దెఱుగున్ మర్భాగధేయంబునన్, నినుఁ గం
టిన్. భాగ. 9. 817.

గీ. బ్రహ్మ పుట్టించు మనుచు నారాయణుండు,

వ రుఁడు హరియించు భువనంబు లవసర
మున కాశి 8. 44.

మ వశంబు మ, న్చునుపాయం బొక పేగణిం
తువిను మంచున్ గూర్చితో నిట్లనున్ ...

ఉ రా 2 117

5 వర్తలజేయు, ఉంచు, నిలుపు.

మ చెలులం జుట్టలఁ బ్రోచి యగ్ధిజనులన్ శ్రీమం
తులన్ జేసి విప్రుల భవ్యస్థితిమన్ని యాగములు
పేరు బెంపు శోభిల్ల ని, ట్టలపుండ్యాగము
దానమున్ నడపి నిష్ఠం బెక్కు నెల్లించి . .
భాం. శల్య 2 390

మ స్ర. .. ఈ దృ, గృలవన్మాత్యాంగరాగాభర
ణవఁన సౌభాగ్యలక్ష్మిక లై కాం, తలగత్సం
సేవలందుం దలఁపు మనుచు మత్కంత
ప్రొపించి రందున్ ...

రాఘవ 2. 63

మనుజు నం వి ఆ ప్రి. మనుష్య ప్రి.

మనుజాతుఁడు నం వి అ. పుం మనుష్యుఁడు

మనుజాశనుఁడు నం. వి. అ. పుం రాక్షసుఁడు
మానిసిదిండి.

మనుజుఁడు నం వి. అ. పుం మనుష్యుఁడు.
మానిసి.

మనుజ్యేష్ఠము నం. వి అ. పుం. ఖడ్గము. పట్టాకత్తి
(వై ని).

మనుది(న్ది)ండి వి. (మను²+తిండి) ఒకజాతి పాము,
మారుధానము, (ఉమ్మెత్తలో నుండు ముఱ్ఱుఁ
బాము.) (శ. రి.) దుండుభము, ఇరుదల పాము,
అని అం భా

నీ. ... మను. దిండి యం చనఁగను దుండుభం
బగు ... అం. భా. 1 147.

నీ ఎఱ్ఱరోకటిబండ జెట్టి మన్నిండి మున్నగు సరీసృ
పములం దంతకంటె ...

అము. 3. 80.

మనుపరి (విజ) (మనుపు + అరి³) (త. మన్ని
పోన్.) కాపరి, రక్షకుఁడు (శ. రి.).

మనుపాల వి (త మచ్చారై) జీవంతిక, పాఠకూః
(వృ వి)

నీ. ... పరగు మనుపాల యనఁ బిన్న పాల యం
చ, టన్న జీవంతిక ..

అం భా 2 63

మనుపీనుగు వి. (√మను) జీవచ్ఛము, బ్రతికి
యుండియుఁ బ్రయోజనములేని మనుజుడు.

కం తనయొడలం గలనెత్తురు, ధనహీనుని విచ్చి
పోవు దారాదిసుహృ, జ్ఞనములు విడుచుట
యరుదే. మనుపీనుగు నిర్ధమండు మదిఁ బరీక్షి
పన్ విక్ర 2 172

మనుపు(న్దు) - మనుమే న. క్రి. (√మను) (త
మన్నిపు) 1. బ్రతికించు, జీవింపఁ జేయు.

గీ. అప్పు డెలుంగులరాయనియానతిఁ గొని, గాడ్చు
కొమరుఁడు మండుగట్టు చెచ్చి, కోఁతీమూఁ
కల మనిపె రాకొడమనింగ, ములును లేజాము
గా సొమ్మ దెలిసి రంత.

అచ్చ రా యు 272

ద్వి. నీవు నన్నిప్పుడు దీవించుమాత్ర, మాపంత
యును నాయు నది యెప్పు విగునె, మనని
వారల నీవు మనిపెదవయ్య

పండితా. పురా 147 పా

2 పోషించు, అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు.

గీ ప్రకృతిభిన్నగుణంబులఁ ప్రభువుఁ బోలి, మమ్ము
దొవారికులఁ జేసి మనుపుచోట

దశా 3 193

3 జరుపు, సాగించు, ప్రవర్తింఁజేయు

గీ. నిండు వేడుకఁ గాంచు నీనీలవేణి, కొమ్ము
చేనుంగుమొగ మైనకొడుకుఁగుట్టు, నత్త యను
మామయును లేనిరిత్తయింట, మనువు మని
పెడు నీయింతి మగనితోడ ..

హరి 2 25

మ. అనినం గృష్ణునిమోముఁ జూచి దఁహసించ
స్మృతాంభోజుడై, మునినాథాగ్రణి పల్కె
సర్వమునకు నూర్జులంబు వై సాక్షివై, పెనుపన్

మన్యగ గర్జనై పరుడ వై పెంపొందియున్.

అని. 4. 17

వి . తుణము, పోషణము శ ర).

మనుభువు నం వి డో. పుం మనుమ్యుడు, మను
వ్యజాతి.

మనుమ(న్య) - మనుమడు

ద్వి . పరమారాధ్యదేవు, మనుమశిష్యుండ శ్రీ
మమరులింగ, మనకరుణాహస్తగర్భ సంభవుడ,
పండితా. దీక్షా. 14 పా (క్రొత్తప్రతిపా.)

నీ దంతిదానవుమన్యసంతాన మక్కాననంబున
మెలంగు దంతాపకములు

ఉదయనోదయము. 3. 53.

జ మనుమరాలు.

మనుమ(న్య)డు - మనుమ వి 1 పౌత్రుడు,
కొడుకుకొడుకు

చం మనుమల నెల్లఁ జూపి మతిమంతుఁడు శాంత
నవుండు. భార. ఆది 5. 222.

ఆ సుభద్రగా, రాబుపట్టి మగలరాజు మాన,
ధనుఁడు దివిజరాజు మనుమడు నా చెలి,
కాఁడు ముద్దులాఁడు లేఁడు నేఁడు.

భార. ద్రో. 2 239

గీ . మనుమఁ డనఁగనప్త చెలంగును ...

అం భా. 2 111.

మ మతి లోకోత్తరుఁ డైన యంగిరసు మన్మం పా
శ్రితుండు . భార. ఆది 3. 118.

చం విరధత్వము నొందియు నీడుమన్మఁ డు, ధృర
గతి శక్తి వై న ...

భార భిష్మ. 2. 321.

మ ... నీ, తనయుల్ మన్మలు లోను గా వరుస
సంతానం బిచ్చిన్న మై, ధనవం తం బగు

హరి. పూ. 9. 24.

2. దొహిత్రుడు, కూఁతుకొడుకు

గీ. ఆ మహేంద్రకుమారు మాతామహుండు, మను
మఁ డలయుటఁ గని తనమాయవలన, నెత్తి

కొనిపోయె ఒలరాళి కెవ్వ రితనిపోక తెలియక
యద్భుతాంబుధి మునుంగ ...

ఉ రా 4 119

2. పుత్రసంతతిలోనివాడు, ముని మనుమడు,
ఇను మనుమడు మొదలగువాడు.

కం అని తను బొగడిన మనుమని, వినయమునకు
మెచ్చి నిలువ వేడుము వత్సా, నిను మెచ్చితి
వెరిమిచ్చెన, నని వచ్చితి ననఁ బూర్వజాత్మ
జఁ డనియెన్ ఉ రా 1. 124

గీ సుకవిసంస్తుత్య కంఠదాసని సుతింబ, నేర్పురే
యైన నేను వర్ణింతు నతని, చిన్ని మనుమడఁ
గావున జీటుతవాడ, కొదిల పలుకులు
ముద్దుసేయదురు గాదె.

విప్ర. 1 12., బస. పు 4 152 పం

మనుమ(న్మ)రాలు వి. (మనుమ + అల.) (బ
మనుమరాండ్రు.) 1. దౌహిత్రీ, కూతు కూతురు

కం. అని చని యాయమ జననీ, జనకులకుం
దెలుప సంతసించున వారల్, విని మనుమరాలు
గావున, వసువారము దాని జూరయని పిలుచు
టయున్ .. శుక. 2 151

2. పుత్రుని పుత్రిక, పౌత్రి.

ద్వి. బలిమనృరాలైన పద్మాయతాక్షి, యలరు
పహ్నిజ్వాల యనుదానిఁ దెచ్చి, వర్ణింపఁదగిన
వివాహంబు కుంభ, కర్ణున కొనరించె గడు
సమ్మదమున .

రం. రా ఉ. 26 పొ 31 పం

గీ. మనుమరాలు, నాగఁ దినరారు నప్తి .

ఆం. భా. 2 111.

మనువు¹ వి (మను1) 1 బ్రతుకు, జీవనము,
మనుగడ.

గీ. ఇం పొంగు సీయర్థిలి యెల్ల ఎమ్ము, గాగఁ
దుదివోయి నిన్నిట్లు గానపాలు, సేసి యాట
డిఁ బుచ్చితిఁ జెప్పఁ జీట్ట, లయ్యె నామను వే
మన నంబజాక్షి .. నిర్వ. 9. 88

వ .. అస్పృశవోత్తముండు నవ్వుచు మన మను

పులు సాలు నని పలికి సర్వాభరణంబులు
నూడ్చి .. భార వహి 18

గీ. ఆలు వోరిన మనవచ్చునయ్య దుఃఖమునకొ
నుఁ మునకొ వరులమనువు చెవుమ

మార్క. 5 199.

2. జీవనోపాయము, వృత్తి

ద్వి. తిరపంబె పనువు గాఁ దియు చోడలను .

పండితా దీక్షా 40 పొ

ని ప్రవర్తన, నడత.

కా సొ, సారానుక్రమ మూర్జనాభి పగిదిన్
సాఁగించె దొక్కప్పడుం, భారం వెన్నెడు లేదు
సమనువు దుష్ప్రపంబు వాణిశ్వరా ..

భాగ. 2 74.

సీ .. సంతతాన్యాయ ప్రచార మాచారంబు
మతికింపు మాయలమనువు తనువు ..

గీ వేళ్ళజన్మంబు జన్మమే విప్రవర్ధి ...

వైజ. 2. 75

4 కాపురిము

సీ .. అనురక్తి నినుఁ గూడి మనఁ గంటి మంటి

నే ననుతి మనువు మాయంబు గాఁగ ..

కు సం. 5. 553.

గీ. అర్తయును మామయును లేని రిత్తయింట,
మనువు మనికెడు నీయింతి మగనితోడ.

హర. 3. 25.

కం ఓ మధురవాణి నీమను, వేమిటనుం గడమగాక
యోతయు నొప్పెం, దామసుఁ డగు వాగ్వ
నితా, కాముం డొక కొంతకొదవ గల్పించెఁ
గదా ... శుక. 1. 41.

సా మంటలోఁ బడియైన మనువు దక్కించు కొన
పెలెను.

5 వివాహసంబంధము, పెండ్లి.

చం. . ఈ, మను విదియెల లక్షణ కుమారు
వినిర్జితమారుఁ బొందు వే చను సుఖమందు.

భా. రా. ఆర. 1 143.

ఉ వచ్చెడఁ జూడ సారెకను ప త వహింపకు
మమ్ము జెంది తా, నొచ్చెము లేని మేల్మనువు
నున్న నిదే ఉ హరిశ్చ ౨ 156.

(మగని వరించుట యని శ ర)

(వ్యవ) అతని కూఁతునకుఁ దగిన మనువు దొరకి
నది.

6. పెండ్లియైన పిష్ట్రుఁ దొలిసారి అల్లునికి అత్త
వారింబఁ జేసెడివిందు

గీ మంచుగుబ్బలియింట నవ్వెదముమీఱ, మనువుఁ
గుడువఁగ నున్నపు మదనవైరి .

హరి ౨ 5

7 మగఁడు (శ ర)

మనువు² - మనుఁగు అ శ్రీ మడియు, చచ్చు
(శ ర.).

మనువు సం వి ఉ పుం ౧. ఒకానొక ప్రజాపతి
2 స్వాయంభువాదు లగు పదునలువుఁలో
నొకఁడు

శ్లో స్వాయంభువో మను స్తాత మను స్సాన్వరోచిష
స్తథా. ఉత్తమ స్తామన తైవ రై వత శ్చామష
స్తథా, వైవస్వతశ్చ కౌవ్య సావ్రతో మను
రుచ్యతే, సావర్ణిశ్చ మనుస్తాత భాత్యో రాచ్య
స్తధైవ చ, తదైవ మేరుసావర్ణా శ్చత్వారో
మనవ స్సృతాః, హరివంశము 1. 7 4

(మేరుసావర్ణాశ్చత్వారో మనవః - బ్రహ్మ
సావర్ణిః, రుద్రసావర్ణిః, మేరుసావర్ణిః, దక్ష
సావర్ణిశ్చ, ఏతే మేరౌతసః కృత్యా సిద్ధిం ప్రా
ప్తాః ఇతి సర్వేపి మేరుసావర్ణా ఇత్యుచ్యంతే.
అనిటీక.).

3. మంత్రము 4. మనుష్యుఁడు. 5. ఒకానొక
జను డు రి (గణిత.) పదునాలు గనుసంఖ్య.
(శ్రీ)

1. పృక్క (వృ. వి) 2 మనుభావ్య.

మనువుమను అ శ్రీ (మనువు.) కాపుంము
చేయు

ఆ పరిమళోపుఁ దైనభార్గవుఁ బతిఁ జేరి, మిగులఁ

బనుల యెడల మెచ్చఁ దిరిగి, యతని పిల్లశాల
నానుకవ్యక యను. మగువ గొప్పియెఁడ్లు
మనువుమనియె ..

భాగ ౨ 66.

మనుష్యధర్మ సం వి నో పుం కుజేర డు (రూ.
మనుష్యధర్మఁడు.)

మనుష్యయజ్ఞము సం వి. అ పుం అతిథ్యము, అతి
థిసత్కారము (గృహస్థులకు నిత్యస్థావ్యములగు
పంచయజ్ఞములలో నొకటి).

మనుష్యుఁడు సం వి అ పుం 1. మానసి, మనుజుఁడు.

మనుసంహిత సం వి ఆ శ్రీ మొదటి మనువు
రించినశ్మృతి మనుధర్మశాస్త్రము

మనేదారు వి (హిం మనేదార్) సామంతరాజు

నీ హెచ్చుమాటల కేమి యింక నొక్కటి మనే
దారులు దానఁ దానినినఁ, బిష్ట చేతనె
పాఠఁ బట్టించినపుడుగదా స్వామివారి చిత్తం
బు పచ్చు ... రా వి 5 42.

మనోగుప్త సం వి. ఆ శ్రీ మనశ్శిల, మణిసిల.

మనోజన్మ సం వి నో పుం. మన్మథుఁడు

మనోజవ సం వి ఆ. శ్రీ. 1. అగ్నిదేవుని సప్తజిహ్వ
లలో నొకటి (వై. వి) 2 దుర్గాశక్తి భేదము.

శ్లో మనోజవా కంటకినీ వ్రభుసా పూతనా తథా.
సం భారి వీవృ 46 16. కల్ప.

మనోజవసుఁడు సం విజ (అ ఆ అ.) తండ్రిని
బోలినవాఁడు.

మనోజవుఁడు సం విజ (అ. ఆ. అ.) 1. మనస్సువలె
మిక్కిలి వేగముగలవాఁడు. 2 తండ్రినిబోలిన
వాఁడు

మనోజుఁడు సం. వి. అ పుం. మనమునఁ బుట్టిన
వాఁడు, మన్మథుఁడు, మనోభవుఁడు.

మనోజ్ఞ సం. వి ఆ శ్రీ. 1. మణిసిల. మనశ్శిల.

2 మద్యము, మత్తుగలిగించు త్రాగుడు పదార్థము.

3 రాచకొమార్తె, రాజపుత్రిక. 4. వంధ్యాకరోగ

ఁకి, గొడ్డు అఁగాకన (వృ. వి) 5. జ్యోతిష్మతి.

మెఱుఁగుడు (వృ. వి.) 6. పెద్ద జీలకఱ్ఱ.

7 జాతి, జాతి (వృ వి)

మనోజ్ఞము సం విజ (అ ఆ అ) మనోహరమై
నది ఇంపై నది, అందమైనది

మనోజ్ఞుల సం వి ఆ శ్రీ. మల్లె (వృ వి)
(వై ని)

మనోభవము సం విజ (అ ఆ అ) మనమునఁ
బుట్టినది తలంపులచే నృజింపఁబడినది వి ఆ.
పుం కామము, వలపు.

మనోభవుడు సం. వి. ఆ. పుం 1 మనోజుడు,
మన్మధుడు. తలంపుచూలి.

మనోభివ సం వి ఆ. శ్రీ మణిసిల (వై ని).

మనోభువు సం వి డీ పుం 1 మనోజుడు, మనన్మ
ధుడు 2 కామము. వలపు.

మనోమయకోశము సం వి. ఆ పుం. అన్నమయాది
పంచకోశములతో మూఁడవది (1, అన్నమయ
ము 2 ప్రాణమయము, 3 మనోమయము
4 విజ్ఞానమయము, 5 ఆనందమయము అని కోశ
ములైదు ఇవి జీవాత్మకు వస్త్ర ప్రాయములుగా
నూహింపఁబడినవి)

మనోయోని సం వి. ఇ పుం మనన్మధుడు, తలంపు
చూలి.

మనోరథదాయకము సం విజ (అ ఆ అ) కోరికల
నిచ్చునది వి ఆ. పుం కల్పవృక్షము.

మనోరథము సం. వి. ఆ పుం 1. కోరిక, ఇచ్చు.

మనోరమ సం వి ఆ శ్రీ గోరోచనము.

మనోరమము సం. విజ (అ ఆ అ) మనోహర
మైనది. అందమైనది.

మనోరాజ్యము సం వి ఆ న. మనస్సంకల్పములను
బెంచుకొనుట, వ్యరసంకల్పములను గల్పించుట

మనోలయము సం. వి. ఆ. పుం మనోనాశము
చైతన్యము తప్పుట

మనో(ను)పర్తి పి. వి. 1. ఇంటివారి భోజనాదు
లకై యగువెచ్చము.

గీ ఊకిగంబులకును వినియోగములకు వర్తనలకు
నగరిమనోవర్తుంబును, జిల్లరల ముద్రకర్తల

జీతములకు, వివిధ మైనట్టి వ్యయములు నివి
యటంచు. .. హరిశ్చ 1 68.

2. భర్త చరిపోయిన స్త్రీలకు జీవనార్థమిచ్చు ధనా
దికము, భరణము, (జీవనమునకై యిచ్చు
సొమ్ము అని శ ర)

(వ్యవ) ఆమె మనోవర్తికై మఱిదిపై వ్యాజ్యము
చేసినది

మనోహతము సం విజ (అ ఆ అ) ఆకాభంగము
నొందినది

మనోహతుడు సం విజ (అ ఆ అ) మనస్సు చెడి
నవాడు (శ. ర).

మనోహర సం వి ఆ శ్రీ 1 జాతి, జాతి (వృ వి).

2 స్వర్ణయూధిక, నంద్య వర్తము (వృ వి)

మనోహరము సం. విజ (అ ఆ అ) ఇంపై నది,
అందమైనది వి. ఆ పుం ఒక జాతి మల్లె (వృ
వి) న. బంగారము.

మనోహరములు సం వి ఆ న జ భక్త్య విశేషము,
ఒకవిధమగు పిండివంట

గీ. గారె లరిసెలు బొబ్బట్లు గరిజెకాయ, లట్లు
బూరెలు జంతికెచుట్లు మణుగు, బూలు వెన్న
పృములు చిటిబూరె లిడై, నలు మనోహరములు
వంటచలిమిడియును. చెన్నబ 4 358.

వ .. తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కిలం
బులు మోరుండలు మనోహరంబులు గారెలు
బూరెలు మండెంగలు .. ప్రబంధ. 112

మనోహరి సం వి. ఈ శ్రీ. పిచ్చలి (వృ వి)
(వై ని)

మనోహరి సం విజ. (నో జీ. నో.) మనస్సునాకర్షిం
చునది, ఇంపై నది.

మనోహ్వ సం వి ఆ శ్రీ మణిసిల

మన్న(న్నా) వి క మన్నా హిం. మనా) అర్థ
గొవు, నిరోధము శ ర).

(వ్యవ.) పాపము అతనికి దేవిడిమన్నా అయినది

మన్మంగోళం వి. (మన్నన + కొలుడు) గో
వములేనివాడు.

కం తలుసుంటి తన్ను నెదిరిని, నెలుంగడు తన
కొలదివుడుక లేడు మొండి, డబ్బ జాతి
మ్రక్కు మన్నన, గొఱు డెక్కడ నిట్టిప్రేలు
గొండులు గలచే కు సం. 2 680

మన్నన ఎ (సం మాననమ్. క మన్నటి)

1 గౌరవము సమాధానము

కం. మన్నన కుబ్బక యవమతి, ద న్నొందిన
స్రక్కబడక ధరణిశుకడన్, ము మ్మన్న
యట్ల మెలగిన, యన్నరునకు శుభము
లొవవు నావడ ఎడగున్ .

భార విరా 1. 198

శ్లో మానం ప్రాప్తో న హృష్యేత్ న వ్యధేచ్ఛ విమా
నతః . కం భార 5 98.

చం నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యఁ పుఁ
గిన్నఁ బూని తాఁ, చినయది నాకు మన్న
నయ . పా8. 1 128

గీ తా నవంబుగ దొరఁ జేయువాని మంత్ర, ము
నకు వేగమె లోఁజేయఁజనదు వాడు, క్రొత్త
మన్ననలహి ననుగులకుఁ జెప్ప, నయిననవి
చెడు మతి వాడు నడఁగుఁ గాన .

ఆము 4. 260.

కం నగుమొగమున ననుఁ గనుఁగొని, జగతి సుర
పంశమణివి సత్కవి వగుటన్, దగుదువు మామ
న్ననకుఁ బొ, సఁగంగ నందుఁ గులమారసచివుని
వెంగా ... రామ 91.

2. ఆదరము.

కం. భూకాంతుమన్ననలు గడుఁ, జేకుటునా ముదిత
బుధరచితమతి భరతుం, గైకమహా వీరత్వా,
స్తోత్రుని నర్జునసమాఖ్య సుతుఁ గని యలరెన్.

రాఘవ. 1. 78.

ఉ. చెన్నగునన్న దీపులిససీమల దాఁగిలిమూఁత
లాడుమన్, వెన్నెలరేలఁ గప్పురపు విప్పుఁ నం
టులనీడ నీఁగురా, కన్నెల రోయు నన్నలకుఁ
గన్నులుమూయుఁ దడియ వాసనల్, మన్ననఁ
గాంచి కప్రపుదుమాఁము రేచుసమీరడింభ

ముల్ ..

కము 1 111.

కం రమణుని మన్ననవలనన్ రమణుణ్ణి రమణ
మొందు . డకా 8. 50.

3. దయ, అనుగ్రహము.

మ. . సంకోషముఁ జేయు పూర్వచరణంబుల్
సృష్టిలో మీరు చూ, చిన వై నన్ మఱి విన్న
వైన జలరాశిప్రాశనా చెప్పుమ, న్నన నన్నన్
మునిరాజశేఖరుఁడు నానావైఖరీ మౌఖంన్...

కరాహ 9 94.

చం. కొల్విన కేగుదెంచి మ, న్నన ప్రేమిన్న
పంబులు వినంగదపయ్య నృపాల వేడెడన్ ..

విక్ర 9 44.

మ. ఇనవశోత్తమ వింటె పంక్తిపరమం దీ లాగు
త్రైలాఽవా, సునిచే మన్ననఁ గాంచి పొ
గుచు . ఉ రా 9. 98

మన్ననమానిసి - గౌరవముఁగల మనుష్యుఁడు,
గౌరవింపఁదగిన జనుఁడు.

కం. మున్ను గలగోవర్గము, నిన్నుం గని కొలిచి
భక్తి నీపని సేయన్, మన్ననమానిసి వై నీ,
పున్నం గడుమేల కాక యొప్పమి గలచే ...

భార. విరా 1. 128.

జ మన్నం గొఱుడు, మన్ననచేయు.

మన్ననచే (నే)యు. న క్రి. (✓ మన్నన)
ఆదరించు

మత్తకోకిలము. ... మా, యన్న యీతఁడు నేఁడు
చేసెమహాపరాధము నీయెడన్, నన్ను మన్నన
చేసి కావు మనాథ నాథదయానిధి.

భాగ 10 పూ. 1766.

కం. విన లే నిట్టివి మానుఁడు, నను మన్ననచేసి
యనుచు వాకుఁక మ్రొక్కెన్ .

కళా. 1. 61.

ఉ ... నిరి గన్నతండ్రి దా, మన్ననచేసి పంపి
తనమందిఁ గనుఁగొని రాముఁ డిట్లనున్ ...
యయా. 8. 82.

ఉ. ... నాధుఁడు నిచ్చలు నిగితజ్ఞుఁడై మన్నన
సేయుచే ... డకా. 8. 87.

మన్ననాడు. ఏ పాండ్యమండలమున విల్లుపుత్తూరిలో
వేంచేయుండు దేవుడు మన్నారు

గీ. పల్లిపుత్తూరిలో నల్లవిష్ణుచిత్తుఁ డతులతులసీ
సుగంధమాల్యమును మూల, మంత్రమున న
క్కు సేర్పుచో మన్ననారు, దాఁమధురోక్షి ని
ట్లని యానతిచె .

ఆము 2 87.

మన్నాన ఏ (మన్ను + ఆన) భూమిపై నాన,
భూమిపై నుండవలయుననెడి యాశ

గీ . దివిజల చెఱలు వేగ, విడుపు మొదేలి
మన్నాన విడుపు మొండె ...

కు. సం. 10. 507

(తీవితాళ యని తాత్పర్యము)

మన్ని¹ ఏ (మను¹. త. మన్నునల్) జీవము,
ప్రాణము

నీ కడిదిమృత్యువు పువ్వగంధియై చనుదెంచి
నీమన్నిగొనియెనే నృపతనూజ ...

భోజరా. 8 109.

ద్వి. రాముని వని గెల్వ రా దని యంటి, నామాట
వినవైతి నామన్ని గొంటి ... రం రా.
కిష్కిం. 215 పా. 11 పం.

గీ మనగ నాబుద్ధి వినక నామన్ని గొంటి, వింక
నీలోకవారాళి నెట్లు గడతు ..

భా రా. కిష్కిం. 339.

మన్ని² (సం మన్యా ప్రా. మన్నా) పెడ
తలయందుండు నరము. గ్రీవాపశ్చాద్భాగమందలి
సరి.

గీ మన్ని యనగమ విలసిల్లు మద్య ..

ఆం భా 2 132.

మన్నించు. న క్రి. (మన్నన) (సం. మాన్ క.
మన్నిస్తు.) సన్మానించు, బహూకరించు.

మ. ... తన్ మన్నించినన్ గీడునే, నీవ హర్షంబు
శమన్మున్ హృదయముం తెందివ కజోభ్యుఁ
డై .

భార కాం 5. 121.

గీ. ద్రోణుల సదానరై కధురీణుఁ డగుచుఁ బ్రౌఢి

మన్నించె మేదిసీపతి . రాఘవ 2. 29.

ఉ. కాంచినఁ బొంగి వా రొసఁగుకానుక లర్థిఁ బరి
గ్రహించి మ, న్నించి పుంప్రయాణరతి నిక్క
నరేంద్రుడు మనుచ. 5. 42.

2 గౌంచించు

కం. అన్న¹ యిది ధర్మ వని మీ, యన్నను
నన్నును నతిప్రియంబున నెదలో, మన్నించి
యేమి వనిచినఁ, గ్రన్నన మావనువు నేయఁ
గడఁగము బుద్ధిన్ . భార ఆది 8 222.

గీ మించుమందిస్మితమున మన్నించె శక్రు,
హరుడు . భీమ 5 38.

ద్వి. సవైదంబునఁ గంజలజముల్ మొగిచి,
యున్న నారాజేంద్రు మచిహసత్కృతుల,
మన్నించి మునిశిఖామణి యిట్లు లనియె
ద్వి హరిశ్చ. పూ 8. 50.

3. ఆదరించు

గీ. ప్రణయకోప ప్రశాంతికై పాదపతితు, నిన్ను
నేపువుఁబోడి మన్నింపదయ్యె హరి 3. 46.

సీ. పరమేశుఁ డీలిబఫలపాటలాధర నను మీఱ
మన్నించినాఁడు మేలె .

కాశీ. 4. 148., శివరా. 4. 70.

4 (నేరము) క్షమించు, ఓర్పు, సహించు

కం. వినుము బృహస్పతి యింకనై, నను భక్తిని
నన్నుఁ గొలిచినను మన్నితున్, దననేరము...
దకా. 2 110.

5 ఇచ్చు, ఒసఁగు

మ నినుఁ బోల్పొందగు సత్కుమారకుల మన్నిం
పంగదే నావుడున్ . ఉ రా. 2 138.

కం అనలినాక్షికి వేనలి, చే నలిరుచి గెలువఁజాలు
చెలువకు వలువల్, చే నిచ్చి వెనుక వచ్చిన,
మానిని కుడుగంటి కొన్ని మన్నించి తగఁ...
రా. వి 2. 15.

6. రక్షించు, కాపాడు.

సీ. బ్రహ్మదులార నాపల్కులు మఱికొన్ని యాల
కింపుడు వేంకటాద్రియందు, ధండిసుమల

కన్నరానంబు చేసిన నేర దృష్టిబొంది మనస్సుంపు
వారి ... వేం. మా. 2 158

7. కరుణించు, అనుగ్రహించు

గీ. అనతిముక్త మహాదేవ యభవ నీదు, కంఠ
మూలంబు నలు పైన కారణంబు, నన్ను
మన్నించి యీకారణంబు నాకు, నానతీతగు
నీకు లోకాభివంద్య. వార 6 8.

జ. మన్నింపు, మన్నిక

మన్నింపు 1. (1/మన్నించే) మన్నించుట

నీ మన్నన మన్నిక మన్నిం పనంగను ఒహుమాన
సంజ్ఞ యై పరగుచుండు ...

ఆం ఖా. 1 184

2 అపరాధక్షమ (శ ర.).

మన్నిక¹ 1. (1/మన్నించే) మన్నన, సన్మానము

నీ. మన్నన మన్నిక మన్నిం పనంగను ఒహుమాన
సంజ్ఞ యై పరగుచుండు .

ఆం ఖా 1. 184

మన్నిక² 2. (1/మన్ను¹.) ఎక్కువకాల ముండుట.

(వ్యవ.) బొమ్మ నేతబట్టకు మన్నిక తక్కువ

మన్నిగొనిపించు న. 3. (1/మన్నిగొను) చంపించు.
(విశ్వామిత్రుడు.)

నీ అలుక శక్త్యాదిపుత్రుల మన్నిగొనిపించె
బతు వగు ద్విజపుత్రు బ్రతుక జేసె .

దశా 7. 25

మన్నిగొను న. 3. (మన్ని + కొను)

1 చంపు, వధించు

గీ. ... గాండీవధరుచేతి మెఱుంగుటమ్ము, మన్ని
గొనియెనె యొకర్ణ మగలరాజు ...

భార స్త్రీ 2 90

(ఇట నిన్నున్ అనుకర్మపద మధ్యాహార్యము)

కం. కన్నుండఁ గంటిపావం, గొన్నట్లు మొఱుగి
కాలుఁ గొనిపోవుటకై, యన్నీచు బంధుయు
తముగ మన్ని గొనకయున్న నేటి మాటలు
మనకున్. ఉ. హరి. 5. 288.

చం. మఱి యొకయుక్తి రక్కసుల మన్ని గొనం

గను వాటిలోన నొం, దొరులకుఁ గచ్చె పుట్టుటకు
నొక్కని చెడియ నొక్కఁ దొంద న, క్కఱ
జనియించఁజేయవలె వార్వి 2 128.

2 (ప్రాణములుకీయు) మిక్కిలి వాదపెట్టు

ఉ . నా, యాపులఁ గ్రేపులఁ గలపి యాం
వెలార్చినఁ బోయి ఘోరదు, రావళి సొచ్చె
నింట మగఁ డాత్మజు లెవ్వరు లేకు ప్రల్లదుం,
డివిధి మమ్ము మన్ని గొనియెన్ భవదీయ
షతుఁడు గోపికా ... వారి పూ 5. 225

మ పుణ్యాత్మ మ మీయెడన్, మరణోపాయ
భయంబు మన్ని గొనియెన్ మాతవృష్ట నైరిం
వవే . మార్క 1 84.

కం ... స్వభావమున దుర్జనుఁడై, యెనయఁ
బ్రజాపాలనమున, కును కాల్పడి ప్రజల మన్ని
గొనఁ జొచ్చెంగదే ... భాగ. 4 418

మన్నియ(డు) - మనస్సు 1 (న. మానసియః, క
మనస్సుయ) ప్రభువు

ఉ సొన్నపు నన్నచేలఁ గటిఁ జుట్టి కిరీటము మౌళిఁ
దాల్చి రే, మన్నియతోడఁబుట్టు పెనుమానిక
మక్కునఁ జేర్చి వచ్చి ... విజ. వి. 2. 84.

నీ. రక్కసుల్ గెంటింపరాకుండ మన్నియ పౌజ
కావరికొల్పుబలిమి యప్పె ...

అచ్చ భా. 1. 4 పా.

ఉ తన్నిన నాతఁ డల్లి బెడిదమ్ము గ ముమ్మొ
నవాలు వానిపైఁ, గ్రన్నన నేయ నప్పులుఁగు
రాయఁడు ముక్కునఁ జక్కునేసి యా, మన్ని
యతేరి యక్కజఁపు మాపులఁ గూల్చి కడంగు
చున్నచోఁ, గ న్నెఱఁజేసి చాలుపు మొగంబుల
రక్కసుఁ డుక్కు మీఱఁగన్ ..

అచ్చ. రా. ఆం. 78

విజ ప్రేమఁడు

కం. బవరమున కీపు ర మ్మని, తవిలిన మీవంటి పుడ
మిదయ్యంబులతోఁ, దివిరి యెదుర్కొనఁగా
దగ, వపునే నెఱరాచమన్నియల కెందైనన్...

అచ్చ. రా కాల. 204.

మన్నియముచ్చే ఏ (మన్నియము + ముచ్చే)
కొండలయందుండు దొంగ, పర్వత ప్రాంతమున
వసించుచోరుడు

వ ... పనులకొమ్మలకాకుల వడవిక్రంప యేట్ల
మన్నియముచ్చులపోట్లం బెరిసిన గంట్లం గఱ
కెక్కిన యవయవంబులును.

హరి పూ. 5 142

మన్నిల్లు ఏ. బి (మన్ను + ఇల్లు) భూమిలోపల
నిర్మింపఁబడినయిల్లు, నేలమాలె, భూగృహము.

కం. పన్నగకాంతల కెన యగు, నిన్నారులు గొలువ
నున్నయిది యెన్నఁతె యీ, మన్నింట నేమికత
మున, నున్నది యెఱిఁగింపు మింతయును చెలి
యంగన్ .. దశకు. 8. 88 (చూ 8. 79.)

మన్నీడు ఏ (మన్ను + ఈడు) భూస్వామి,
సామంతరాజు, మండలాధిపతి, వ్రభువు, దొర
మ. ... కృత్రుల, బ్రహ్మనాగ్నిత్త మదానిలాప్తి
బొమ లుత్కంపించు మన్నీలఁ గొ, ల్వ ముదం
జేమి జనాశీన్ .. మల్లభూ. 3 25.

సీ. .. నల్ దిక్కుల మన్నీలఁ దక్కు గలుగు,
వరనాయకులును జచ్చిరి ...

భార. శల్య 1. 9.

కం. మన్నీలజలిమి గల దని, యున్నమహిసాలు
కడిమి యుండదు రాజ్యా, భృన్నతికి మూలబల
మా, సన్నం బై యుండవలయు సమధిక మగు
చున్ ... రుక్మా. 8. 46

గీ నగరు వెలువడి వేటసన్నాహమునకు, హితులు
మన్నీలు దుర్గాధిపతులు దొరలు, వేత్రహస్తలు
రాతులు వీరిభటులు, బరిసి యిరువంకలను
జేరి కొలిచి రాగ ...

సారంగ 1 80.

కా. లోలత్వంబున మత్తకాశిమల కిల్లుం బొల్లునుం
తెల్లఁగా, నేలా వెచ్చముసేయ నెవ్వలన మన్నీ
లాధ్యులుం జాలరే .. పాండు 3. 42

గీ. నింగి నొరయు రాకాసిమన్నీనిమేని, నీడఁ
జీకటిఁ గొనె నవనీతలంబు ...

మనుచ 4 97

కం వేటాడ దొరలనన్నిధి, మాటాడ మదించు
చెంచుమన్నీలఁ గరం, బూటాడఁ తేయు నన్నిట,
జూటాడనె యుండు నతఁడు చూచెదరెకదా..

రా. వి 3 52.

ఎఱ శ్రేష్ఠము, శ్రేష్ఠుఁడు,

ద్వి. వాఁంపుమీపేరు నానిపే రొకటి, తేఁటి మన్నీ
లార తేరె మాసుతుని .

ద్వి శ సా 3. 111 పా. 20 పం

మన్ను¹ - మన్ను² ఏ. బి అనౌ (సం మృత్యాన్న,
క. మణ్ణ త మణ్.)

1 మృత్తిక, మట్టి.

గీ వినయమున ద్రోణురూపు మన్నున నమర్చి.

భార. ఆది. 5. 232.

గీ ధూళి యడఁగిన మఱి మింటఁ దోఁచె శంప,
జలధరద్రోణి మన్ను వర్ణన్యఁ డెత్తి, ఖనదిఁ
దచ్చివిభూషేచ్ఛఁ గడుగ మెఱయు, మృదు
మహిగత వసురతోరేఖ యనఁగ ..

అము. 4 110.

2 భూమి, నేల.

సీ అగసి మింటికి మంటి కై కృత్యందేహంబుఁ
బరిహరింపంగఁ బాల్పడ్డ యవధి ..

గీ అరుణుఁ డుదయించెఁ బ్రాగ్నికాభ్యంతర
మున . కాశీ 1. 121.

చం. మంటికై, పొలం ఁధికుఁ డీ కమలబుద్ధి,
ఖళారకఁ దక్కు. అము. 2. 34.

గీ. పంకమున గొరిజ దిగఁబడఁ బఱవ లేవు, మన్ను
లివ్వేళ రేగటిమన్నులందు ...

మనుచ. 4. 20

మంటిపాలుసేయు - నేలఁగలుపు, నాశము చేయు

సీ బహుకాలసాధ్యతవస్వ మేఁటికి మంటిపాలు
సేనెద వని పలికె నత్రి .. చంద్ర. ౨. 19

మన్నుమిన్ను గావకుండుట - త్రిందుమీదు లెఱుఁ
గకుండుట, మిక్కిలి గర్వితుఁడై యుండుట.

కా. చేతోవీధి భవన్మహామహిమముల్ చింతింపఁగా

లేక యీ, రీతి నైపును మిన్నఁ గానక
మదోద్రేకంబునం ద్రుల్లితిన్

చంద్ర ౩ 88

జ: మంటిగూండ్లు, మంటితిండి, మంటినూనె
మన్నాన, మన్నిక², మన్నిల్లు, మన్నీడు,
మన్నుచూలి, మన్నుతాల్పు, మన్నుజేడు

మన్ను² - మను³ ఒకజాతిజింక, ఋశ్యమృగము

సీ. కొఱప్రాణములఁ జేసి కూల్చె దుష్టులఁ గొన్ని
చెందె మన్నులఁ గొన్ని గుండె లవియ .

పీ శకుం 2. 15

ద్వి. కన్నుల మనరులు గప్పి యాఁబోతు, లన్న
చందంబున నున్నమన్నులును ..

నవనాథ 1. 84 పా 81 పం

సీ .. మ న్ననంగ ఋశ్యము తగు ...

ఆం. భా. 2. 85

జ మన్నుఁబిడి. మన్నుఁబెంటి, మన్నుఁజోతు

మన్ను³ వి. యుద్ధసాధనవిశేషము.

న ... కొంకి మన్ను దగరు మొదలుగాఁ గరిసాధ
నంబులచేఁ జీకాకుపటిచియు.

ఉ. హరి. ౩. 88.

(శ ర. పా కొంకిక్రమ్ముడు దగరు వాచిళ్ల.
వీరేశ. పా.)

మన్ను⁴ - మను¹ అ శ్రీ ఉండు, ఎక్కువ కాల
ముండు.

వృషభగతి రగడ. మదిర మది రహీఁబూని వకు
ళము మన్న మన్నన మధువకోటికి.

వసు. ౩. 148.

(వృవ.) చేనేతబట్ట మన్నినట్లు బొమ్మనేత బట్ట
మన్నదు.

మన్నుఁబిడి - మనుబిడి వి. (మన్ను + పిడి) ఆడు
ఋశ్యమృగము. ఒకజాతియాఁడుజింక.

మ. పులికూనల్ నవరాటు కస్తూరిమెకంబుల్ లేళ్లు
కుందేళ్లు పం, దులు కార్పొతు లెలుంగు లేదు
లును మన్నుంబిళ్లు సవ్యంగి పి, ల్లలమొత్తంబు.

యయా. 1 104

మన్నుఁబెంటి వి. (మన్ను² + పెంటి) ఆడు ఋశ్య
మృగము

సీ ఒకచేతఁ బో తొంట నొకమన్నుఁబెంటి గా
నొక్కఁ డార్చినయాట లొప్పి చెల్లె

కకు. 4 89.

మన్నుఁబోతు వి (మన్ను² + పోతు) పురుష ఋశ్య
మృగము, ఒకజాతి మగజింక.

గీ. నల్ల నేనపుగుండులు నడచినట్లు, మఁపు గొని
మే యెటుంగక మలసిమలసి, నెనడు వాతికి
నుటుకంగ నెగసి మన్నుఁబోతు వెడచొచ్చె
దాఁచెడు పొదలువోలె .. ఉ హరి 4. 28

ద్వి మఱచి మల్లిడిగొను మన్నుఁబోతులును

నవనాథ. 2 102 పా 8 పం

మన్నుఁజూలి వి ($\sqrt{\text{మన్ను} 1}$) భూపుత్తి, సీతాదేవి

ఆ. వీగుడెంచి సొగసు లేర్పడ నమన్ను, చూలి
మ్రోల నిలిచి సొరిదిఁ బలికె ...

అచ్చ. రా. సుం. 38.

(ఇట్లే మన్నుకానుపు మొ.)

గీ అని తలంచుచు నున్నచో నంకలోనె, మన్ను
కానుపుసొగ నెల్ల మదిని నిలిపి ...

అచ్చ. రా. సుం. 38.

మన్నుతాలు(బు)పు వి. (మన్ను¹) భూధరము.
పర్వతము.

గీ తెరువుబడలిక లన్నియుఁ దీర్చి వారిఁ, దనిపె
నెద నెన్న నమన్నుతాల్పు మిన్న ...

అచ్చ. రా. అయో 104.

మన్నుజేడు వి. ($\sqrt{\text{మన్ను} 1}$) భూపతి, రాజు.

ఉ. కైటభదైత్యవైరి యధికం బగునేర్పున మన్ను
జేని కు, చ్చాటన మాచరించి తనబంటు బగేం
ద్రునిఁ బంచెఁ గ్రమ్మెఱన్ కాశీ. 8. 141.

గీ. మున్నరకతోడఁ గొందఱు మన్నుజేడ్లు, గోరి
సింగాణి గొవయంబుఁ గూర్చుబూని, పొదివి
చేతులఁ బొరలించి పుడమి వైని, నెగయ
నెత్తంగ నింతయు నేరరైరి.

అచ్చ రా బాల 175.

మన్నె(డు) - మన్నియ వి. రాజు, సామంతరాజు

సీ సకలాప్తబాంధవసంబంధు లొకవంక నుదుటు
మన్నె కొమారు లొక్కవంక ..

వి పు. పీరి 17

సీ. జన్న మన్నము గాంగ మన్నమన్నెలవాంక
వెన్నంటి రాఁ జన్న విభుతపంబు

అచలా 3 41

సీ మేరుమందఁముల మించఁ గల్గిన మన్నె
యుద్ధండనాథు లొక్కొక్క వంఁ

శపతి. 1. 14

జ. మన్నెటికము

మన్నెకాడు వి (మన్నెము + కాడు) ప్రభువు

సీ శింశుపై జాబిల్లిచెండు దండలరీతి మణిజాల
ముల నించుమన్నె కాడు ...

తపతి. 1 4

మన్నెదొర వి. (మన్నెము + దొర) అధిపతి,
ప్రభువు

చం ముదిపాలిదిండి చేటు తమమూఁకల కొండల
పాటు వేబుమ, న్నెదొరల గెల్పునీటుఁగని ...

ఉ. రా. 4 308.

ఉ. మావుల నేలుమన్నెదొర మందసమీరుని సంగ
డంబు నె, త్తావులకావు తామరల తంపర జాజి
తొలంగుఁతావ లేఁ, దీపమిటారి జవ్వనపుదీము
పికాకుల మెట్టపంట క్రొం, బూవిలుకాని
సాహెబుఁ బ్రోవరి యామని వచ్చె నత్తటిన్ ...
కృ శకుం 1. 70 , శుక. 1. 271.

మన్నె(న్నియ)ము వి. (సం. మాన్యమ్ - కొన్ని
యెడల వృత్తిని మువర్ణలోపము.

ఉదా. మన్నెదొర, మన్నెముల్లు మొ.)

1. సన్మానించి యిచ్చిన భూభాగము.

ద్వి. అనయంబు రజతాద్రి యట్టిదుర్గంబు, మనకుఁ
గల్గంగ వేతె మన్నెముల్ చేసి, కొనియుండ,
నేల యీ వనదుర్గమందు ...

బస. పు 3. 548 వం.

2. పర్యతప్రాంతప్రదేశము

చ తమఁ గురుమన్నెపుం గహనచారిజనఁబెడ

దోషదృష్టి కు, డ్యము గడుగంగఁ బూన్కి ...

అము 4 257

(చూ మన్నియముచ్చ)

2 మర్గమప్రదేశము

గీ మన్నె మన మండె మనఁగ ను మాడె మనఁగ
దుర్గమస్థలనామ మై తోచుచుండు ..

అ భా 2 7.

4 నివాసస్థానము.

కం మున్నింటికటికికటి, మన్నెమునకు వీడుకోలు
మం దిని యనఁగా, మన్నని చెక్కుల ధవళిమ
చెన్నొందెం గప్పరంబు చిలికిన జాడన్ ...

సద 2 92.

మన్నెముడిన్ను - నివాస మేర్పటచుకొను,

ఉ ఈసునఁ బుష్పసాయకుని యేటునకుం గడు
దూఁ మైన దు, ర్వాసుని నెమ్మనంబునఁ దిరం
బుగ మన్నెముదన్ని రాజ్యనిఁహసన మెక్కు
కుండఁ దను నాఁగిన క్రోధముఁ జూచి భీతిమై,
వాసపుఁ డొయ్యకొయ్య నటవ్రాలించె తేప్పలు
వేయుఁ గన్నులన్ నైష 7. 48

జ. మన్నియ ముచ్చ, మన్నెకాడు, మన్నెదొర,
మన్నెముల్లు, మన్నెరాజు, మన్నెవాడు

మన్నెముల్లు వి. (మన్నెము.) మేఁకల కాలిగిట్టె
లోనిముల్లు తీనెడు పెద్దనూది.

గీ. పాలబుడిగెలు నొడిసెల ప్రాంతమెట్లు, మలప
మందుల పొడి బుట్టి మన్నెముల్లు, తోలుకు
క్లాయి తొడుపును దొడ్డికంప, చుట్టు చవిరెయుఁ
గొమరొప్ప సొలయు నతఁడు ...

హంస 2 75.

మన్నెరాజు వి. (మన్నెము.) మండలాధిపతి,
సామంతరాజు.

వ. ... సమీపంబునం గూర్చున్నమన్నె రాజుల
భూషణరత్నకిరణరాజులచే విరాజితం బగు
కొలుపుకూటంబు చొచ్చి ...

ప్రబోధ. 1. 25-

మనెరి వి ఒకానొక జాతీయమనుష్యుడు.

ఎ. మైలార మనెరి తలారి తురుక వింజారి విప్ర
విసోదులును హంస ౩ 29

మనెరికము వి (మనెరి + టికము) ప్రభుత్వము,
అధికారిము

ఉ కన్నులవింటివాడ తిగకన్నుల దేవరతోడఁ
బోయి ము, నృన్నము నొంది మే దొఱఁగువట్టున
నెక్కడ డాఁగిపోయె నీ, మనెరికము ..

నీలా 8 19.

కం క్రొన్నవల్లుడు నాకను, సన్నల వర్తిల్లు సురత
సామ్రాజ్యగతిన్, గనెరికముల వలపుల.
మనెరికము తెలిగి విటుల మహి నేఁ గొందున్
వై 2 70., కువల 5 94, ఆం ఖా. 2.182

మనెరివాడు వి (మనెరిము + వాడు) రాజు,
సామంతరాజు.

నీ తెలిగాణభూములఁ గల మనెరివారిచే బలవం
తమునను గప్పములు గొనియె .

వి. పు 1 41,

ఆ. పదరి కృష్ణ చాటిపదపద మనివచ్చి, యెక్క
మనెరివాని కోర్కె లేక, తిరిగివట్టు లయ్యెఁ దెలి
యంగ రాయల, యెదుటఁ బడినరిపులు బ్రదు
కఁ గలరె ... కృష్ణ 8 44

గీ మనవిసవపుల కేతెంచి మనెరివారు, వేళయెపు
దెనాకోయని వేడుచుండ .

సారంగ 1 62.

మన్మథ సం వి అ ఫం అటువది సంవత్సరములలో
నొకటి.

మన్మథబాణాలు సం వి. అ. ఫం ౨ ధాన్యవికే
షము, ఒకదినును వధు

నీ మన్మథబాణాలు మరువంపు మొలకలు సన్న
మడింగెలు జున్నుఁబ్రాలు ...

హంస 4. 128

మన్మథము సం. వి అ ఫం. 1. కామచింత (కే
ని) 2 కపిత్థము, వెలఁగ (వృ. వి.)

మన్మథయుద్ధము సం వి అ న డతి, సురతము

మన్మథలేఖము సం వి అ ఫం వలపకమ్మ,
నాయికానాయకులు పరస్పరము ప్రాసీకొనెడి
యుత్తరము

మన్మథానందము సం వి అ ఫం 1 ఒక దినును
మామిడి (వృ వి). 2. సురతసౌఖ్యము

మన్మథాలయము సం వి అ ఫం 1 మామిడికెట్టు.
2 యోని కగము

మన్మథుడు సం వి అ ఫం కామదేవుడు,
మారుడు

మన్మథము 1. రహస్యమైన గుర్రగుర్రులు, రహస్య
ముగా గుర్రగుర్ర లాడుట 2. గర్భదధిని (త్రి వి).

మన్మథ సం వి. అ శ్రీ 1. మెడయెముక, కంఠము
నకు వెనుకయెముక. 2. తెలివి, జ్ఞానము

మన్మథుడు సం విజ (అ అ అ) / ఇది సమాసాంత
మునందే యుండును) 1 తన్ను గుఱించి యను
కొనువాడు, పండితం మన్మథుడు, తన్ను పండితుని
గాఁ దలంచి కొనువాడు (ఇట్లే ధన్యం మన్మథుడు,
మొ.) 2. అట్లు కనిపించెడివాడు.

మన్మథమంతుడు సం. విజ (కో మతే కో.) 1 కోపి,
కోపము గలవాడు 2. విచారవంతుడు, దుఃఖ.
3 ప్రచండమైనవాడు, ఉగ్రుడు

మన్మథపు సం వి శి ఫం 1. కృప, దయ 2. కోప
ము, క్రోధము 3. దైన్యము 4 దుఃఖము.
5. యజ్ఞము విజ (శ) మేధావి (కే. ని.).

మన్మథతరము సం వి అ న దెబ్బదియొక్క దివ్య
యుగములకాలము

మపుష్టకము సం. - మకుష్టకము, సనముద్గ. అడవి
పెసర (వృ వి.)

మప్పితము విజ. (మప్పు) మితము, పరిమితము
(శ. ర.)

(వ్యవ.) అతఁ డెల్లప్పుడును మప్పితముఁగా
బొమ్ము వెచ్చించును.

మప్పు - మరపు న గ్రహి నేర్పు, అభ్యసించఁజేయు
(శ ర)

(వ్యవ) తండ్రి కొడుకునకు మ చిబ్బులు మప్పి నాడు.

జ మప్పితము.

మబ్బు వి (క మబ్బు త మప్పు) 1. మేఘము, మొయిలు.

చం పెళ పెళ మబ్బు బిట్టులును భితి విదూర శిలాంకురచ్ఛతో, త్పులకిని యై .

ఆము. 4 101.

సీ మలతాల్పు మెయి చాయమబ్బులు గ్రమ్మక యెకాక పెన్నెండ వదలఁ గలదె ..

నీలా 1. 103.

2. చీకటి, అంధకారము

కం అల్ల దె కంటే పొనపొన, దెల్లనిగట్టులుత మబ్బు దేతెడుపొలమం, దెల్లడఁ జూచిన ధరణివల్ల భ శ్రీరాము నేవ వాలుమెకంబుల్

మనుచ. 4. 16

కం. కట్టి తనమాటు గా న, దిట్ట గృహస్థంభ మునఁ బ్రతిష్ఠించి వరుల్, మిట్టాడనియా బెడిదవు వట్టక నడురెయి మబ్బునం తెలి చనియెన్.

వేం. పంచ. 1 259.

చం. దినమునిదాఘ మేఁగ జగతిన్ నిశనాఁగ ఘనా గమంబు దార్కొన సాంధ్య రాగవు మెటుంగు మెటుంగు గ మబ్బు మబ్బుగాఁ, దనరఁ దదంబు దాంతంగత స్ఫుటమౌక్తికముల్ గ్రహించి య, య్యనిమిషరాశి రాశి నిడిరా దివిసాఁ దనరా రెఁ దాంకల్ ... ముకుంద 3 43.

3 మత్తు, మాంద్యము, మగత.

ద్వి ఆక్కుంభకర్ణుడు నమ్మందరమునఁ, బెక్కువేలే. ధ్లును బెనుమబ్బు గవిసి, నిదుర నోవఁగ లంక నిచ్చలు పంక్తి, వదనుండు వెలువడి పనుధఁ గ్రమ్మెరుచు ...

రం. రా. ఉ 29 పొ. 24 పంక్తి.

సీ మదిరాననముగబ్బు మాటలతబ్బిబ్బు కొదమ గుబ్బలయుబ్బు నిదురమబ్బు ...

దశా. 9. 33.

గీ. .. మదసంజ్ఞ యుల్లసిల్లు, మబ్బు లాహిరి యనఁగను మాతృభూత . ఆం ఖా 2 303

4 అజ్ఞానము

మ అని ప్రార్థించి మనంబులోఁ దెలిసి యాహ తెల్వి లేదయ్యె మ.బ్బునకున్ లోనయినాఁడ .

చంద్రా. 4 28.

మబ్బుత్రోవరి - వాయువు

సీ మబ్బుత్రోవరికూన గొబ్బున వానిసిగాడి ముత్తునియలు గా నడంప.. అచ్చ రా సుం. 119

(మబ్బుమేరరి శ రి పా)

మబ్బురివు (రా)తు — మేఘవాహనుఁడు, ఇంద్రుఁడు

కం . తూరువుదొర మ, బ్బురవుతు వేగంటి యనన్, సురనాథునిపేళ్లు చెల్లు...ఆం ఖా 1. 48

మబ్బు తత్తడిరాతు — మేఘవాహనుఁడు, ఇంద్రుఁడు.

సీ తటిపేరిమబ్బు తత్తడిరాతు శామసావళి నొంప నెత్తినవజ్ర మనఁగ. చంద్రా. 5 54

మబ్బు నీరానుపిట్ట - వానకోయిల.

గీ వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట, యనఁగ, సాం ని తిర్య 82

మబ్బులవగదాయ - గాలి సాం. ని. దేవ 13

జ : మబ్బుకొను. మబ్బుచేయు, మబ్బుత్రోవ. మబ్బుపూ, మబ్బుపూనినువు, మబ్బుపూపుట్టువు, మబ్బుపూవిడువు, మబ్బురాయుంట, మబ్బుతూ, మబ్బునొడుచు.

మబ్బుకొను అ శ్రీ (√మబ్బు) మత్తిల్లు.

ఉ గబ్బిపిసాశివాలుఁదెలికన్నుల కేటమిటారిచూపు. లన్, మబ్బుకొవంగఁ జేసి విటమానసముల్ దమివెల్లి ముంపుచున్. రాజ చ 1 48

వ.. మబ్బుకొనువయసుగుబ్బల నిబ్బరింబుగ నిపుడు తివుటలన్ . సారి 2. 52

మబ్బుచేయు వ. శ్రీ. (√మబ్బు) తగ్గించు, ఆటు

(దీనము మొ.)

(వ్యవ) చాకలి కాగడా మబ్బుచేసినాడు.

మబ్బుత్తోవ ఏ (√మబ్బు) ఆకాశము

ఆ చదిలు నింగి యాకాశము మబ్బుత్తోవ,యు
స్థము అన నభం బై తగు. ఆం థా 1.69

మబ్బుపూ(వు) ఏ (√మబ్బు) నీరు, జలము
(చూ మబ్బుపూపుట్టువు)

మబ్బుపూపుల వెల్లి - సముద్రము

సాం ని దేవ 17

మబ్బుపూనిసువు (మబ్బుపూపు + నిసువు) అగ్ని.

కం . మబ్బుపూనిసు వనఁగాఁ, దగు నగ్నిదేవ
తాఖ్యలు . ఆం థా 1 47

మబ్బుపూపుట్టువు ఏ. (√మబ్బుపూ) తామరపూవు.

నీ మబ్బుపూపుట్టువుమాళిగలోనుండు గుబ్బెత చెదఁ
జేర్చి యుబ్బుజేతే ప్రబంధ 158.

మబ్బుపూవిడుపు (√మబ్బు) జూముచము, మేఘము
ప మబ్బుపూవిడుపు నిర్దాకప్పు కప్పు నెమ్మేని
వార . . . ప్రబంధ. 216.

మబ్బురాయంట ఏ మబ్బు + రాయి + ంట)
మత్తువస్తువులుకలిపి చేసినమందు

వ. . మచ్చవగలుకేయు మబ్బురాయంటల
మేపులును ప్రబంధ 78.

నీ లాహిరీవస్తువు ల్కలయఁ జేర్చినమందు మబ్బు
రాయంటన మనుచునుండు . .

ఆం. థా 2. 304.

మబ్బుతా ఏ (√మబ్బు) వడగల్లు, వర్షోపలము.

నీ గుడుగువాల్ మబ్బుతావిడుగు వానకుగట్టు
గొడుగు వాటము దాల్చువడుగువాడు.

ప్రబంధ. 217. (8)

మబ్బువొడుచు నె (కీ (√మబ్బు) మగతఁ గొలుపు.
చెప్పారహితముగఁజేయు. చంపు.

నీ మదమబ్బుబలుగబ్బు మయిబెబ్బులిని మబ్బువడి
గొబ్బునను మబ్బువొడిచె నొకఁడు.

రా వి. 3. 84.

మభ్యపెట్టు న (కీ మోసముచేయు, ఉపాయముగా

దాఁటువేయు (క. ర)

మమకారము నం ఏ అ థం నాది యను నభిమా
నము

మమత నం ఏ అ వ్రీ 1. తనదియనుకొనుట, నాది
యనుకొనుట 2 గర్వము, స్వాక్రమానము.

శి అహంకారము

మమత్వము నం ఏ అ న. - మమత

మమావతాలము నం ఏ. అ థం. విషయము, ఇంద్రి
యాధము.

మమ్మ (మ్మా) అవ్య ప్రశంసార్థకము

మ . హ. పురె యాలాపము స్థాయి యార
గమకం2. ల్ మమ్మ గీతంబుల ద్దీరి సమీర.
6 201

ద్వి మమ్మ నీ కెనయైనవగున లే దెందు, మవ్వుర
నేయక మక్కువఁ జూడు .

ద్వి తి సా 22 పా 6 వం.

కా ఓహోచమ, త్కారం బద్ధిఁ జాతి వార్తలు
పురె ధారానమారూఢి మ, మ్మా రారాజదలం
క్రియల్ కవులలో మాన్యు నచి వన్నిటన్..
ప్రబంధ 39

నీ భళిర నితంబబింబంబు సౌందర్యంబు మమ్మా
కృకావలగ్నముల చెలువు . శ్రీరంగ. 4 982.

మమ్మటుండు నం ఏ అ థం కావ్యప్రకాశిక యను
గ్రంథమును రచించిన యొక యాలంకారికుండు.

మమ్మరే - మమ్మరే అవ్య ప్రశంసార్థకము

గీ అలయశోదాకిశోరకం తా నుభద్ర, కలికి నై
దోడు నాపాలఁ గలిగె నేడు, మమ్మరే యని
పులకించి మందయాన, తుందిలానంద కందళి
కంద మయ్యె రా. వి 1 82.

మమ్మాయి ఏ. ఒకవిధమగు లేహము (క. ర).

మమ్మరే (రే) - మమ్మరే అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

కా. మాయాసింహము కై వడిం గడువడి న్నమ్మరే
చించెన్ నిజ, చ్చాయాగ్రాహిణియైన సింహికఁ
జకానన్నూర్తి నత్తుగ్రుండై . చం. రా.
7.14.

ద్వి. ఉల్లాసుముగఁ బట్టి యూరుల నొక్క,
మల్లు డు మెచ్చి మమ్మారే యటంచు.

అ మ క ౧. 15' పా 18 వం

మమ్ము వి. సముద్రముమీఁద ఓడలకు విఘాతముగా
వీచెడు సుడిగాలి విశేషము (శ ర.).

మయటము నం వి. అ పుం తృకుటిరము, గడ్డి
యిల్లు (విశ్రమ్ము.).

మయము శ్ర. వికారప్రాచుర్యావృద్ధముల యందు
సంస్కృతపదములపై వచ్చు తథిత ప్రత్యయము

1 వికారార్థము

(ఉదా కనఃమయము.)

2 రూపము, తదాత్మకము అను నర్థమును దెలు
పును.

(ఉదా కాష్ఠమయము)

3 బాహుళ్యార్థము.

(ఉదా. తేజోమయము, జలమయము మొ)

(కొందఱు మహాకవులు తెలుఁగుశబ్దములపై యి
తము ప్రాచుర్యావృద్ధమున ఈ ప్రత్యయమును
వాడిరి.)

ఆ కేలినలిపెఁజికోరచ, యంబు నదలు దమమ
యంబుగాఁగ నిర్వ. 8 48.

గీ వదినదివిజకాయంబులఁ బ్రభవభూమి, మెదడు
ప్రభావమయ మయ్యె మిక్కుటముగ హరి.
ఉ 10. 55.

ఉ . పెల్లె నిఖిలంబునుం దనమయంబుగ సంతమ
నంబు వచ్చినన్ .. దశకు 5 71., హరి ఉ.
8 185.

వి అ పుం 1 ఉష్ణము, ఒంటె. 2. వేపదము
కంచరగాడిద 3. హింసనము. 4. ప్రతేవ
ణము (కే ని.)

మయము వి మగ్యము, నడిమిభాగము.

(నర్వ. 1) ఆ చెఱువునుయమున స్తంభము కలదు.

మయష్టకము నం. వి అ పుం. వనముగ్గము, అశవి
పెసర (నృ వి.) (వై. ని.).

మయష్టము నం వి -మయష్టకము (రా. ని.).

మయి!-మెయి!.

1 శరీరము

గీ మేను నెమ్మేను మై మయి మే మెయి యె డ,
లన శరీరంబు దగు అం భా 2 124.

కం ఏపుణ్యంబులు చేసితి మావదముల కెఁగినంత
మయితో నేఁగన్. శ్రాపించు నొక్కొ
గ్వర్గము, పోపొమ్ము నృపాల వెట్టిపోక లి
వేలా .. ఉ హరిశ్చ. 4 152.

మ పడగాలి నృయి గడ స్రుక్కబడు రేపన్
సాలమూలంబులన్, ముడుఁగంతాటిననీడలన్
దరణి సంభూతోపప్రదేతన్ బడిన్, బడిఁ గన్నట్టిన
యగ్గిబొబ్బలగతిన్ భాసిల్లి పొడ యొడ
లొలుపారె చంద్రా 2 90

2 మార్గము.

కం. నీతిమయిఁ దనకు భూమిజ, నాతత పరివారభర
నిరాశంకాత్ముఁ, దైతిరుగ విడువకాజీకిఁ,
గౌతూహలి యగు విపతుగర్వము వినియెన్...
రాఘవ. 4. 82.

జ మయికోను, మయికోలు, మయిచాయ, మయి
జాటు, మయిజాటుచీర, మయితాలుపు, మయి
తెంచు, మయిపూత, మయిమఱచు, మయి
మఱపు, మయిమఱపు, మయివడి.

మయి? -మై?

మయికము-మైకము వి మదము, మత్తు (చి ని.)

మయికోను-మైకోను న శ్రీ సమ్మతించు. (చూ.
మయికోలు)

మయికోలు-మైకోలు వి. సమ్మతి (శ ర.).

మయిచాయ-మైచాయ వి. (మయి! + చాయ) దేహ
కాంతి

మయిజోలు-మైజోలు వి. (√మయి!) కొంతయెడ
మెడిముగా నడ్డకమ్మలు వాటింపన స్త్రీల చీర
కొంగు (శ. ర.).

మయిజోలుచీర-మైజోలుచీర వి (మయిజాటు
+ చీర) మయిజాటుగలచీర

మయితాలుపు-మైతాలుపు వి (√మయి!) ప్రాణి.

శరీరి, జంతువు (శ ర.).

మయితెంచే-మైతెంచే న శ్రీ సమృద్ధి చు.

మయిద¹-మైద¹ వి. (నం మాంద్యమ్) మత్తక,
మైకము (శ ర.).

మయిద²-మైద² వి గోరంట (వృ. వి శ. ర.)

మయిదు-మైదు

వి మాయ.

నీ మయిదులకుప్ప నేమములు నిల్వగ నీర యిరు
నాల్గిమేను పెరువ యొడలు. . కవలీలా
జ. మయిదుపడు

మయిదుపడు-మైదుపడు అ శ్రీ. (భ్రమపడు.)

మయినము-మైనము వి నిర్ధకము, తేనెఁబట్టులోనితేనె
తీసివేయఁగా మిగులు మెత్తని పదార్థము
ఉ శ్రీవతిమీదిగీతముల ప్రేమ విపంచిక నఁటుఁ
బాడినం, తాపము సోఁకి మెట్ల మయినఁబు
గరంగిన. ఆము. 5 152

మయిపూత-మైపూత వి (మయి¹+పూత) అ. గ
రాగము, మేనికిఁ బూసికొను చందనాదిద్రవ్యము,
కలపము

చం. కర మమరత్త భూవిభుఁడు కంజదళాయత
చారునేత్రపైఁ, బొరిఁబొరిఁ జల్లనీట మయి
పూత గరంగిన ... విక్ర. 5. 56.

మయిమయి-మైమై

మయిమయిచే-మైమయిచే అ శ్రీ (మయి¹+మయి)
పారవశ్యము నందు, ఒడ లెఱుఁగకుడు.

మయిమయిపు-మైమయిపు వి. (మయి¹+మయిపు) ఒడ
లెఱుఁగమి, పారవశ్యము.

మయిమయిపు-మైమయిపు వి. (మయి¹+మయిపు)
కవచము.

మయిల-మైల వి (నం మలివమ్) ధూళి

ద్వి మయిల వడ్డది యొ దుర్మాసదోషబొ,
అయిల యొ వెండియు నక్షిదోషబొ .. ౧౪.
పు. 5. 790 నం

జ. మయిలపడు.

మయిలక్రోలు-మైలక్రోలు వి. ము. ౧. (మ మయిల

క్రోళ్లు

గీ మధురగాననినాడముల్ మయిలక్రోళ్లు,
వెలయ బూరించు నాడముల్ గలయఁ బడఁగ
చ దిమాగధజనసూత బృంద నివిధ, మోషణం
బులు నిరుగెలంకులఁ జెలంగ .. ఖా. రా
జాల. 837

మయిలపడు-మైలపడు అ. శ్రీ మలివము, ధూళి
కలదియగు.

మయిలారి-మైలారి వి. ఒకానొక తుద్ర దేవతను
పూజించునాడు

మయిలారు-మైలారు వి ఒకానొక తుద్ర దేవత.

మయిలుతుత్తము-మైలుతుత్తము

మయివడి-మైవడి

మయినరి-మైనరి వి నాట్యభేదము

మయుఁడు నం. వి అ పుం. అసురులశిల్పి (ఇతఁడు
దస్త్రరాజునకు సభ నిర్మించి యిచ్చెను).

మయువు నం వి ఉ పుం. 1. కిన్నరుఁడు. దేవతా
గాయఁకుడు 2 దుప్పి, జింక 3 ప్రతేపము
(కే ని).

మయూకము నం. వి. అ. పుం. నెమిలి, మయూఁము
(వై ని)

మయూఖము నం. వి. అ. పుం. 1 కింఞము
2 అందము 3. మంట, జ్వాలము. 4. కీల, చీల,
5 కాంతి, వెలుగు

మయూరకము నం. వి. అ. పుం. 1. నెమిలి 2. నెమిలి
జుటు (వృ వి). 3 ఉత్తరేను (వృ వి) న
మయిలుతుత్తము

మయూరకేతువు నం వి ఉ పుం. కార్తి కేయుఁడు,
కుమారిస్వామి.

మయూరగ్రీవకము నం వి. అ పుం. మయిలు
తుత్తము (రా ని).

మయూరమాడ నం. వి అ. స్త్రీ. మయూఁశిఖ,
తుపభేదము (వృ వి).

మయూరతుత్తము నం వి అ న. మయిలుతుత్తము
(రా ని).

మయూరము నం వి అ శం 1 నెమిలి 2. నెమిలి
జుట్టు (వృ వి.). 3. కాలవరిమితిని తెలిసికొనుట
కుపయోగించు సాధన విశేషము (విశ్వామ్సు)
4. ఉత్తరేను (వృ. వి.) 5 ఉమము 6. మైల
తుత్తము. 7. కోడి (వై ని.). 8 ఒకజాతి
చర్మాసనము. 9. కులసీతేదము (వృ వి.)

మయూరవిదళ నం వి అ శ్రీ నల్ల తెగడ (వృ వి)
(శ. ర.).

మయూరవ్యంసకము నం. వి అ శం ధూర్త
వ యూంము, పెంకి నెమిలి (కౌముది)

మయూరారి నం వి శ శం ఊసరవెల్లి

మయూరి నం వి ఈ శ్రీ ఆడునెమిలి

మయ్యేర వి. (నం. శృశ్రు) ముఖరోమము, మీసపు
వెండ్రుక, రోమము, వెండ్రుక

ఉ. తియ్యనివింటిజోడు రతిదేవివసుంగన నొత్తి
గిల్లియె, య్యెయ్యన వంక చక్కఁబడ
నొత్తెడుఁ జూచితె పుష్పజాణముల్, మయ్యేర
వ్రాసెఁ జిత్తరువు మాఁగిలి మాఁగిలి చిత్ర
కారుఁ డా, దయ్యము గాక నీలిపసదానము
టిట్టిభ వీని కీఁ దగున్... క్రీడా. 192

(చిత్తరువు కడుసున్నితముగా నున్న దనుట.)

మర వి. 1. తిరుగుడుచీల.

2. కీలు.

(చూ మరగాలు మొ.)

3 తిరుగుడు నొక్కు (శ. ర.).

జ. మరకాడు, మరకాలు, మరగొమ్ము, మర
చుట్టు, మరమేకు, మసాన.

మరందకము నం. వి. అ. శం. మరందము

మరందము నం వి. అ. శం. పుష్పంసము, పూఁదేనె

మరకటము వి (నం మర్కటః) మర్కటము,
కోతి.

గి. కలికి నినువంటితెలిగంటిఁ గరుణ లేక, మర
కటపు గూట మేలీల దొరయఁ జేసె, దగిన
మగువకుఁ దగ వై నవగని గూర్చ, కజాడు
దవనేర్పు నడి నేల నడరఁ జేసె. సమీర 26.

మరకతపత్రి నం. వి ఈ శ్రీ. పాఁచి, ఒకానొక
ఒమగి (వృ వి.)

మరకతము నం. వి. అ న. పచ్చ, నవరత్నములలో
నొకటి.

మరకము నం. వి అ. శం. మారి. అంటు రోగము

మరకాడు వి. (√మర) కర్ణధారుడు, ఓడ
చుక్కాని పట్టువాడు.

నీ మైరావణుం డను మరకాడు చనుదెంచి
యెఱవైన మాయలయొడ నెక్కి..

మై. 2 51.

2 మందఁము

నీ సురరాజునకుఁ జాండుకరిఁ జేర్చుమరకాడు..-
మనుచ 5 47

మరకా(గా)లు వి. (√మర) కృత్రిమ పాదము

నీ. శౌరిగేహమునకుఁ జనఁగఁ జాలనికాలు కాలు
గా దది మరకాలు గాని

ఘటికా. 1. 144

ద్వి. మరగాల నడుచుచు మట్టగా లగుచు, నొరుగాఱ
నడుచుచు ధర గంతుగొనుచు.

పడికా. పర్య. 372 పా.

ఆ ఆలు మగనిమాట కడ్డంబు వచ్చెనా, యాలు
గా దది మరగాలు గాని, యట్టి యాలు విడిచి
యడవి నుండుట మేలు... వేమన. 2. 15

మర(రి)గించు న. శ్రీ. (√మరగు) 1. మరగఁ
జేయు, మప్పు, అలవఱచు, పరిచితము గావించు

కం. నుంలు గొనిరి కాంచనవి, స్ఫురదజపాత్రమున
బలరిపుని వత్సముగా, మరగించి సవిత దోగ్ధగ,
నరు దగు తేజంబు దుగ్ధ మై నిద్ధింపన్...

హరి పూ. 1. 134

గి. వీటఁ గలకోడెకాం ద్రెల్ల వింతరతులఁ, జవుల
మరిగించి భయము లజ్జయును దీగ్ని,

శుక. 1 101.

రగడ. మనమునకును మీచిన్మయరూపము, మర
గింపక యడిమాదులు డాయవు...

కాళ. 2. 152..

గీ. యోగి యొ య్యోయ్య మరిగించియుండు
వలయుఁ గుఱిగోళంబులో గాలి కుంజకమున,
బలిమి నిలిపిన రోమకూపముల వెడలి, యది
ప్రకల్పించుఁ గుష్ఠాదు లయిన రుజుల .

కాశీ. 5 225.

2. ఆనఁగొలుపు, అఖిలపింపఁజేయు

ద్వి మదగంధములఁ జెక్కు మఁగించుకరులు
వదలక చరియించువనపీఠు లొప్పు

రిం రా ఉ. 42 పా 4 పం

వ అంత మాతల్లి జాణ లగు విప్రపుత్రుల వైశ్య
కుమారులం దోడ్కొని తెచ్చి నన్ను మఁగించి
వలపుఁ బొరయకుండ నల్లనఁ బడయం బురి
కొలిపె. జాహ్నవి. 4 35

గీ. పలలమును జూపి డేగను బట్టరీతి, నమృత
సమనాదబిందుకళానుభూతి సుఖము నొందించి
మరగించి చొక్కఁజేసి, యింద్రియమనఁబు లవి
నిగ్రహింప వచ్చు సీతారా. 1 116.

3 అనువర్తింపఁజేయు.

ద్వి చెనఁటి యై నిన్నింత చేసినగాధి, తనయుని
మతోపదావాగ్నిశిఖల, మరసుర నెరియించి
ప్రసక్తింపి నిన్ను, మరగించి నీపంపుమానినఁ
జేసి... ద్వి హరిశ్చ. పూ 1884 పం

మర(రు)గు అ. శ్రీ 1. పరిచితమగు, మచ్చిక పడు

కం మరగినసింహము మృగములఁ, బొరిగొనుచును
నరులఁ గాచుపోలిక వంతఁ, పరిచిత పవనుఁడు
నభుములఁ, బొరిగొనుచును నసులచేహములు
రక్షించున్ ... మార్క. 3 319.

చం. మరగిన కామధేనువులమందలు సిద్ధరస ప్రవా
హముల్, దొరకిన కల్పవృక్షముల తోటలు
ప్రబోధ 1 15

2. ఆనఁగొను, ఆనక్తమగు.

గీ మరగి నీమూర్తిపైఁ గన్ను మనముఁ దగిలి
భార. విరా. 2 202

సే. మగ లాఁడువారికి మరిగి ప్రముచ్చిలి బంది వట్టి
కన్నంబులు వెట్టి తెరువు, ద్రెక్కొని.

కు. సం. 7. 967

గీ ఏను భక్తితో మనసున నెంతయేని, మరిగి వెద
కంగఁ దోచినమాడ్కి రూపు, వెలవలను
దోచె నీతనివెనుక నింకఁ, దగిలి విడువక బంటు
నై నెగడువాఁడ .. హరి ఉ 5. 220.

చం. ... అంతకు నెక్కు డైనచో, మరిగి వసించుఁ
గాని మఱి మానుషభావముఁ బొందఁ డెన్నఁ
డున్ .. వి. పు 5 137.

3. అలవాటుపడు

కం నెచ్చెలులతోడ నెంతయు. మచ్చిగఁ దవయిచ్చ
నాడ మరగినయది యై, విచ్చలవిడి నెంతకు
ము, న్నిచ్చేడియ మెలఁగు శిఖ యెఱుఁగదు
సుమ్మి ... భార విరా 1. 250.

కం. మానిని కఠపాశంబుల, చే నీగతిఁ గట్టి వైచి
జిగిదోలఁకెడు పూఁ, కానువునఁ బెట్టి పలదా,
మావధనం బవహరింప మఁగినదొంగన్ ...
విక్ర. 8. 108.

గీ. ప్రజనివాసుల నెల్లను వరుసతోడ, వీడుకొని
తన్ను వందలు వేడ్క ననుప, మధుర కేతెంచె
ప్రజములో మరిగి తాల్చి, యున్న వేపంబు
యెంతయు నొప్పు నొసంగ.

హరి. ఉ. 2. 93.

4 వశపడు, స్వాధీనమగు.

కం దేవర గౌరవమహిమన, మావలనినకవిత మరిగి
మాకు వధికా ... కళా. 6. 171.

ద్వి, మరగివగతిఁ జేరి మలయు నంతంత ...

ద్వి హరిశ్చ పూ 704 పం

ప శ్రీ 1. మోహించు, వలచు.

చం .. అన్యునిన్, మరగినకాంత కాంతులకు
మానుగఁ బశ్చిమగణ్యయోకరా ...

భా. రా యు. 2 685.

కం. గురువత్నిఁ జంద్రుఁ డమ్ముని, వచవత్నిఁ ద్రివిష్ట
పైకవల్లభుఁడు విరా, శరుఁ డోడరేవుపడఁ
తిని మరుగుటఁ గనువేడు తీతర మర్త్యుల
వశమే ... భోజరా. 4. 280.

2. అలవాటు చేసికొను, నేర్చుకొను, అభ్యసించు
కం. అనఘా వీవాక్యంబుల, మనంబు తెలివొందె
కాంతి ముగైది నికన్ .

భార కాం 5. 254

గీ. కోరి రాజవ్యతికింబు గొల్పురాజు, మోళిమణి
నేడు మునిసేవ మరగినాడు .

భా రా అయో 258

సీ. ... క్రౌర్యంబునఁ బుడమిజనులఁ, వీడించి
ధన్యులఁ బెడవాయఁగాఁ ద్రోచి వేద విరుద్ధ
దుష్ప్రితి మంగి .. హరి పూ. 1 98

గీ కన్యలావణ్యసనుధాగాహనమున, విభునినయ
నము లస్వప్నవృత్తిఁ జెంద, మనసు తదురోఽ
హేమాద్రి మనికి మంగి, మహిత సురతాను
భూతికై మలయుచుండు .

వసు 3 98

8 గ్రహించు.

(కం.) చవిగొను, రుచిచూచు.

సీ. వాచావీ పురావాససౌఖ్యంబు మంగి
వాక్పతి మమ్ము మరచెనొక్క ...

కాళి. 8. 55.

గీ తిరుగు హరిపురి సురతరుసురల మరంగి .
యవన పృథవ . ఆము 1 41.

(చ) అనుభవించు.

సీ. అతినికి నతఁ డిట్లు లను మాంసములచవి ము
గినవానికి మానవశ మె ...

భాం. ఆను 4 204.

ద్వి పఠమసౌఖ్యంబు లైన భామలపొందు, మరుగని
వానిజన్మంబు జన్మందె ..

ద్వి పరమ. 2 82 పా.

కం. మధుర సగుంభనములు గల, మధుర పదార్థముల
చవుల మంగి రసన త, స్మధురిమ సారెకుఁ
బొగడఁగ, వధివతి సుఖలీల నలరె. నశనము
చేకన్. ఉ. రా. 8. 128.

4. ఆశించు, అపేక్షించు

కం. కేవలతాయకరింబును; భావలతావాటి మలయ

పవనాగము మౌ, కేవలతాలీలావతి, కేవల తా
కాళి మంగు కృతమతి మనసా

భీమ 4. 8

కగడ. మెరిమెరినికొలనిదరి మీ లంచు లకు ముకు
లు, మరగె నీకమదోయి మాయంపు చక
చకల.

మనుచ. 2 84, నైష 7 172

5 ఆశ్రయించు

గీ ద్వాంకాపు మరగి యెంతయును గాల,
మిట్లు లుండఁగ నొంతటి నెఁగు పేర్చి, నచ్యుః
తుండు దీక్షితు డయ్యె నధ్వరార్థ, మనుచ,
మద్విజముఖ్యసాహాయ్య మమర.

హరి ఉ 5 51

గీ జీవితతి రించియించుచీచిత్త మిపుడు, మత్పరాంబు
లయుగంబు మరగి యున్న, కతన రాజసగు
ణమునఁ గలుగ దభుము . .

భాగ 8. 820

జ. మంగించు, మరపు.

మరగొమ్మ ౨. (✓మం) గుఱ్ఱముమీఁదిజీనునకు
ముందు వెనుకలయందు అనుకొనుటకై యెత్తుగా
నేర్పఱచిన భాగము.

గీ పఱలు నేనికదిండి వార్వమ్ముఁ దొలుతఁ. గాఁ
గఁదా నెక్కి నన్ను దాఁకకయ దీని, కటివి
భాగంబు నెక్కి రాఁగలవెయబల, వెనుకమం
గొమ్మ మాతగాఁ గొనుచు ననియె

కళా. 8. 82., 8 81..

మరచెట్టు ౨ (✓మం) తిరుగుడుచీల, మఱచీల.

చం కుడిన క్రిందిపుప్పాడులఁ గొంచు వగంబుల
మీఁదికై పిళం, గరుచులఁ గొన్ని పెల్లెగసె
గాడ్పులనున్ పతి మాధవుండు రా, నెరవుగఁ
బూవుసొ మ్మిడి వనేందిర భూమికి వెండి మెట్ట
దా, మరువిణంబు కాఁ గొన ప్రమద్గతు
తామఱచుట్టలో యనన్ ...

ఆము. 5. 124.

(శ. ర. పా 'ములుచుట్టు' ముద్రి, వ్రాఁత

(ప్రతికా)

మరణము సం వి అ న 1, చావు, ప్రాణోత్క్రమణము, 2 వత్సనాభము ఒకజాతి విషము

మరణాలసము సం వి అ న (యోగ) ఒకానొక ఆనము

శ్లో పహితక్స్య స్పింయుజ్య జంఘాయగ్మ ప్రసారిగాత్. ఏష పాదిప్రసారో లపి స్యా దథో మరణాలసమ్ (వై ని.).

మరణించు సం అ శ్రీ చచ్చు, మృతినొందు (శ ర.)

మరతకము సం-మరతము (శ ర.)

మరతము సం వి అ పుం. 1 చావు, మృత్యువు (వాచ 2 అగ్ని 3 జాతువు (కే ని)

మర(రు)పు న శ్రీ. (మరగు) 1 మరగజేయ, మృ, అలవలుచు

కం విమలాశ్రయహింసయు దా, నము సత్యముఁ గోధవర్జనంబును పిను ము, త్రమధస్తరాళి యిది ధ, స్థిముననమసీమ దీని మరుపుము మదికిన్ భార. అను 5. 421.

కం . కూతుఁ బడపు మరపంగ వలయున్ దళకు 5. 18.

గీ దండి లోభాదిగుణములఁ దరపినాడు, మంచి గుణములు తనయందు మరపినాడు భాగ 8 89

ద్వి తెరలఁ దియ్యనిపండ్లతీపులు మరపి, చరణ సేవలు సేపిం బలు మెఱసి.. ద్వ హాశ్చ. ఉ. 615 పం.

2 ఆనఁగొలుపు, అఖిలవింపఁజేయు.

కం సిరిఁ జూపి నన్ను లోఁబడ, మరపెద నని చూచె దేల మనుజేశునిపైఁ, దిర మగు నామది వాయదు భా రా సం 194

ద్వి హృదయంబు గరుగంగ నిరుచమ్మంగవలు, గదియించి బిగియారఁ గొంగిల్ల మరపి రం. రా. బాల. 13 పా. 15 పం.

3. పశపలుచు.

గీ. కాళి యెక్కు కరాళిసింగంబు నైన మర పుకోఁ గల మొకయింత మందు వెళ్ళి, మాట లింక వేయు నేటికి మమ్ముఁ జూడు, మనుమఁ బంపఁబలాడి కారడవిఁ జొచ్చి.

పాదా 4 75.

గీ. తన కసార్య మైనవరుడి సాని-చు, దొంక నేనిఁ దమ్మ మరపికొనుట.

కళాశాస్త్రము 1 9.

మరమేకు వి (మర) తిరుగుడుచీ (శ ర, త్రా).

మరల అవ్య. దు (మరలు) పునఃసము.

కం. నరపతుల నెల్లభీష్మన, కెంకా నొప్పి పఁ జాల నే నదవులకున్, మంలం బోయెన నచటం, దిరిగెదఁ గూరాకు గోసి తినియెద ననఘా. భార భీష్మ 2 8.

ఆ మరల నొక్కసాల మిరుగేఁ బెట్టికియ, దీనఁ దెగితి వంచుఁ దిగిచి వైవ. నడిగి యెడుభల్లములఁ ద్రుంచి వేవెగ, ముగకముల వేయు నంట నేసె. భా రా అ. 1 240.

సీ మరలఁ బుట్టెడుచందమామయో యది గాదు మొలక నప్పులమద్దుమోము గాని దశా 2. 244.

మ .. కేశవిత్తల్ గప్పారె వృద్ధాలికిన్, మరలం త్రాయము వచ్చెఁ దత్తరుచల న్నందానిలా నంగతిన్. పారి 5 46.

గీ మగుడ క్రమ్మట క్రమ్మటి మరల సారె, ... తిరుగ నా వెలయును బున, రథముగ... ఆం. భా 3. 69.

మరలఁబడు అ శ్రీ (మరలన్ + పడు, స్వాధ్యమున)

1. నివర్తిల్లు, వెనుకకు దిరుగు, విముఖుడగు

కం పననిధి పురంబు ముంపంగ, మనుజేశ్వర యెల్ల జనులు మరలఁబడి కనుఁ గొనిరి ...

భార మో 178.

ఆ జిహ్వ మరలఁ బడఁగఁ జీలుకలి నగ్ని శ. వి.చె... భార. అను 147.

సీ. తనయ నొక్కని కిచ్చి మనసు మరలఁబడి

యన్యున కిచ్చిన యట్టివాఁడు, కృమియగు...

భార ఆను. 4. 283.

నీ దండపారువ్యంబు కొండెంబున నతర్క మరి
నంధి కెడ యీక మరలఁబడుట...

ఆము 4 252.

2 మాటుఁడు

నీ రాయంచవడపులరాయడిఁ దాల్మితామర
తూ.డు దుమురుగా మరలఁబడునో...

కాళ 2 10.

మరలఁబాటు 1 (✓మరలఁబడు) మరలఁబడుట,
తిరుగఁబాటు (చూ. మరలఁబాటుతనము.)

మరలఁబాటుతనము 1 (✓మరలఁబాటు) ప్రతి
ఘటన

నీ సరికారువట్టున దురిహంకృతి వహించి మరలఁ
బాటుతనాన మనవిసామొ... రంగా. 2. 171.

మరలించు న. ౧౩. (✓మరలు) మరలునట్లు చేయు,
వెనుకకు రావించు

గీ. ధనువుఁ దెగ నేసి యొక్కపాతకుఁడు సుతునిఁ,
బట్టుకొని పోయెనట చేటుపాటు తెలియ,
రాక పొగిలెద నీవు కాత్రపు జయించి, యనుభ
మఁలించి నా దుఃఖ మార్పు మనిన....

తై భా. 1 182.

మరలు 2 ౧౩. 1. నివర్తిల్లు

(క) వెనుకకుఁబోవు, పోవు.

చం. ఎనులటు వోవఁగా మరలఁ బాడియె నీకు
నరేంద్రనందనా.. భార విరా. 4. 57.

చం విని మిము నాజితోఁ దొడరి విక్రమ కౌండత
సూపు టొక్కఁడున్, బనియగ నేను వచ్చితిని
బద్ధనముద్యము లై కడంగుఁ డిం, క నిహత
శత్రుఁడై మరలుఁ గాక జరాసుతుఁ డూర
కేగునే...

హరి. ఉ. 1. 29.

(చ) తిరిగివచ్చు, తిరుగు.

శం సురపురి మధురకు వెక్కుడె, సురకాంతలు
మాకు దొరయె సురభంజన నీ, వరుగుట
యొప్పనిపని వే, మరలుము చూమాట వినుము

మముఁ గావఁదగున్ .. హరి. పూ 9 159.

గీ. ప్రాణకాంధవుఁడై నయస్పృహ రాజు, నభ్రమార్గ
మునం దొయ్య ననుచరింప, నశ్రుధారాప్రవా
హంబ యవధి గాఁగ, దైన్య సుందుచు మరలె
వైదర్భిచూడ్కి నైష. 2 100.

గీ. డెంద మంతయుఁ గటివేల్పునందుఁ దగిలి,
మరలఁగా నేర దిఁక .. నీలా. 2. 98.

వ. వేల్పులు పలాయనపరాయణులై వెనుక మర
లియుం జూడక పోవం దొడంగిన...

హరి 6. 85.

(ట.) వెనుకకుఁ దిరుగు.

గీ. గిలుకు టందెలు ఘల్లనఁ గీరవాడి, మరలి సుర
పంక్తి కరుగుచోఁ బిరుదు చక్కఁ, దనము నెఱి
వేటి చెలువుఁ గన్గొని బలీంద్రుఁ, డాదికన్నను
విగుల మోహంబుఁ గాంచె... దళా. 2 355.

నీ బాణాదిహేతిపంపాతజాతము లగుమంట
లర్కాంకు మరలఁ ద్రోవ ..

భార ద్రో 1 139, ఆం భా 8. 114.

(త.) చల్లారు, కాంతి చు

చం వెరవులు దక్కు మీయబలి వేగమ పెండిలి
సేయు మంతతో, మరలు మనీయ కోవళిఖ
మావదు వేటొకవేయుఁ జేసినన్

భార. ఉద్యో. 4. 807.

(ప.) విముఖమగు.

వ .. “జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత”
యనుమాటలఁ దెలుపంబడు మత్తమధర్మంబు
నకు మరలి తమతమజన్మాంతరికృత కర్మంబు
లాధారంబులుగాఁ బర్లక్షిటంబులం బోలెఁ
దనువులెత్తుదురు ... కుచేల. 1. 58.

2 తిరుగు, సుడివడు

గీ. అరసి పెదవులు దడుపుచు నరిగి యరిగి,
దొరఁగు నశ్రులు కన్నుఁ దామరల మరలఁ,
గునుమజాణుని నగఁ జాలుకొమరు కొమరు,
విభుఁడు మదిలోనఁ బాయనివెతకు వెతకు

సారంగ 8. 282.

జ: మరల, మరలఁబడు మరలఁబాటు, మరలఁ
బాటుతనము. మరలించు, మరలుచు

మరలుచే(లుచ్చ) న క్రి (✓మరలు.) 1 మరలఁ
జేయు, నివర్తింపఁజేయు

కం గురుఁ డెన్నిశఠము లేసిన, వెరవున నన్నింటి
నన్ని విశిఖంబులఁ దా, మరలించి బ్రహ్మస్త్రిపరి,
స్మృణము సూపినఁ దదస్త్రిమునన యడం
చెన్ .. భార ద్రో. 4 118

2 విముఖము గావించు

కం అనవుడు నయ్యంగన యితఁ, డనంగళర దళిత
హృదయుఁ డయ్యె నకట యీ, తనిచిత్తవృత్తి
మంబుప, ననురూపం బగు మసాయ మది
యెయ్యదియో .. భార. విరా 2 41

కం కావభయంబున నెఱయఁగ, నీవైకోరికి మరల్చి
నిధిపతిసుతు నే, పాపపువేళను జూచితి, నో
పరుసొబ గేను మఱి కనుంగొన గుఱిగాన్
కళా. 4 21

చం అలుకఁ బ్రలంబదానవుని ప్రాణముఁ గొంటి
కళిందనందనా, నలిల భరిప్రవాహ రథసంబు
మరల్చితి. పారి 3 కీరి., నీలా 1. 43

మరవ వి ఒకజాతి మనుష్యుడు.

నీ. ఆంధ్రులు నావికు లాభీరకులుఁ గిరాతులుఁ
బుల్కనులుఁ బుళిందులు నరవలు, మరవలు
మొదలైన మనుజులు కష్టశేషముల జనించి
దుష్కర్మములను. శేష. 8 87.

మరవలి వి మనుఁగుడుపు (క. ర).

మరపాన వి. తాళ్లపనివాని సాధనవిశేషము.
(క. ర.)

మరాకాలి నం వి ఈ స్త్రీ. తేలుమణి చెట్టు

మరాటము వి. వృక్షవిశేషము, లాంగలి, ఒకానొక
చెట్టు (క. ర.)

మరాటి వి. (నం. మహారాష్ట్ర): మహారాష్ట్ర దేశ
స్థుడు. (క. ర, త్రౌ).

మరాటిమొగ్గ వి. ఒకానొక యంగడిదినుసు. (క. ర.).
వీర్యవృద్ధికం మగునొకయోషధి (త్రౌ).

మరాయము నం వి అ తుం 1 ఏకాహక్రతు
భేదము. 2 మూత్రము. 3 కనుఁము
(కే ని.)

మరారము నం వి. అ తుం ధాన్యశకొట్టు.
(విల్యము.).

మరాలకము నం వి అ తుం. హంస విశేషము, మగ
పెద్దజాతు

మరాలము నం విజ (అ అ అ.) 1 నున్నగాను
న్నది 2 అల్పవీరక్రము (కే ని, వి. అ. తుం.
1. హంస. 2 ఎఱ్ఱగన్నేరు (వృ. వి) 3. గుఱ్ఱ
ము. 4 మేఘము. 5 కాటుక, అంజనము
6. దాడింబనము, దానిమతోపు, 7 కొ. చెము
పసుపు ఎఱుపును గలిసిన రంగు (కే. ని).

మరి వి 1 తడవ, వర్యాయము (ఇది యీ యర్థ
మున ఒక, ఒక్కొక్క ఈశబ్దములు పూర్వముందు
కలిగియే ప్రయోగములఁ గనఁబడుచున్నది

ఉదా. ఒకమరి, ఒక్కొకమరి, ఈమరి మొ)

కం. ... జగద్ధితవా, కృష్యై రొక్కెడ వా రొక,
మరి గోష్ఠీనిరతినుండి మనుజాధిశా

భాగ. ఆను. 2 88.

చం. ఒకమఱి బుడ్డగింప విలయోదకముల్ వయి
కుట్టి చిప్ప ప్ర, చుక్కొని మహాభ్రవీథిఁ జన ...
ఆము. 4. 21.

నీ ఒక్కొక్కమరి నొప్పి నొందకున్న ...

నైష. 3. 182.

(ఒక్కొక్క పరి వేదం పా.).

నీ. ఒకమరి గెల్పొందు మరులీలఁ దనరుమఁ
గొమలతో నోమనగుంట లాడు ...

ఇందు. 2. 143.

కం. ఆతనితో నొక్కొకమరి, కాతూహల వృత్తికిం
దగందొడఁగి మృదు, ద్యూతంబునఁ గ్రీడింతు,
శేతోముద మొదవ నక్షత్రప్రాధిన్ ...

భార. విరా. 1 71.

ద్వి. మఱి శేర్పి యొక్కొక్కమరి బసవనికి, మఱ
భక్తిరసము కన్నుల కెక్కె నొక్కొ.

పండితా దీక్షా 83 పా.

కం ఇ మ్మెయి నలంగి యొకవృ, తమ్మున క్రిసీద
నిలిచి చనుడె. చుట నా, కిమ్మరి దడయ వలసె
నని .. భార ఆను 3. 258

ఉ ఈమరి యొక నొక్కమరి యింకొక మా టిక
నొక్క మాటు నా, నోముల పంటగా
యనుచు . క్రిడా 89.

2 వాక్యాలంకారము

క. కప్పకు నొరగా లై నను, సప్పమునకు రోగ
మైన సతి తులు వైనన్, ముప్పన దరిద్రుఁ డై
నను, దప్పదు మరి దుఃఖమగుట తథ్యము
నుమతి ... సు, శ 27.

అవ్యయగద్యకము ఏకకాలమున

కం. తమబంధులుఁ దారును నొ, క్క మరయు తెగ
టాటువారు కరుణాహిత, త్వమునఁ దొలు
మేన .. భా. ఆను 5 109.

చం. ఒకటి పరోపమాతకరి మొక్కటి పంకజ కాంతి
తన్మరం, బొకమగి యేల కట్టువడకుండు
మహిపతియాజ్ఞ గల్గినన్ ...

నైష 6. 89.

మరించు నం మరణించు. (శ. ర.).

మరిగొమ్ము వి చెలువు లోనగువానిలోని నీరు బైటి
కి బోవుటకై జాలతోఁ గట్టిన మార్గము (శ.
౦. బ్రా)

మరిపవత్తము నం వి. అ. పుం. సరస వృక్షము.
(రా ని)

మరిచము నం. వి. అ. పుం. మిరియపు పొద (వృ
వి.) న మిరియము

మరిడి వి ఒకానొక దేవత.

మరిడిమహాక్షి వి ఒకదేవత (శ. ర.).

మరిడివ్యాధి వి కలరాజాద్యము, వ్యాధిభేది రోగము
(శ. ర.)

మరిమ నం. వి. న్. పుం. చావు, మృత్యువు.
(విశ్వము)

మరియాద వి. (నం. మర్యాదా.) మేర, హరమేడ్డు,

మర్యాద, కట్టుబాటు, న్యాయబుద్ధి

కం నగనాథుఁ గొలిచి యలవడఁ, దిరిగితి నాకేమి
యనుచుఁ దేకువ లేమిన్, మరయాద దిప్ప
మెలఁగినఁ, బురుషార్థంబునకు హాని పుట్టక
యున్నే .. భార విరా. 1 122.

ద్వి రావణుండైన గంధము దిక్కి వచ్చి, శర
ణన్నఁ గాతు నేచందంబునైన, మరియాద
లిట్టివి మాకులంబునకు ..

రం రా యు 201 పా 12 పం.

కం జడుఁ డైన రోగి యైనను, విడుచుట మరియాద
గాదు విభు నంగనకున్

భాగ 10 పూ 979.

కం ఒకరుణి నేను నెత్తము, నీతో నాడునెడ రుక్మిణి
గమంగొను ని, న్నాతిమరియాద నీవుం,
జాతు ... ఉ హరి. 3 110.

మరిష్టకము నం వి. అ. పుం. రాజముద్గము.
(వృ వి) (వై. ని).

మరిష్టపు నం వి. అ. పుం. (ఉ.) చచ్చెడుస్వభావము కల
వాఁడు, మర్త్యుఁ డైనవాఁడు.

మరిచము నం వి. అ. పుం. 1 మిరియపు పొద,
(వృ వి). 2. కక్కులకము, చలువమిరియము
(రా ని) ౩. మిరియము

మరిచి నం. వి. అ. పుం. శ్రీ 1 కిరణము 2 నెలుఁ
గ, కాతి. 3 మృగతృష్టిక, ఎండమావులు
(కే ని). 4 పుం 1 ప్రజాపతి (ఇతఁడు మొదటి
మనువుచేత సృజింపఁబడిన పదిమంది మూలపురు
షులలో నొకఁడు.) 2. ఒక ధర్మశాస్త్ర కర్తయేను.
3 లోభి, కృపణుఁడు 4 సప్తర్షులలో నొకఁడు.
బ్రహ్మ మానస పుత్రులలో నొకఁడు 5 పుం.
సూర్యుఁడు

మరిచిక నం. వి. అ. శ్రీ 1. మృగతృష్టి, ఎండ
మావులు. 2 ఎనిమిది త్రసరేణువులు. (వై. ని).

మరిచిమాలి నం. వి. అ. (న్. నీ న్) కిరణముల
మాలగలవాఁడు

వి న్ పుం సూర్యుఁడు

మరుండ సం. వి. ఆ శ్రీ. ఎత్తెనలలాటము గల శ్రీ
(విల్వము).

మరుంధనము సం వి ఆ శ్రీ తెల్లచంద్ర (వృ వి)
మరుడు వి (సం. స్మరః) మన్మథుడు

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరంగు కమ్మం
దేనెతో గూడి . . . నైచ 2 89

శి కవట లుంకించి వ్రేయఁ గొప్పవియ నవలి,
కరమున నమర్చు బైటలో మరునిబటువు,
బిల్లక్రియఁ బట్టు, గంచెల బిగువుఁ జెన్ను,
నిక్కఁ దిన్నెలఁ జాతాళి నెత్త మాడు

ఆము 1 59

చం తొగచెలి తున్నలో మరునితూపులో

నీలా. 1 10

మరుమేపుకన్దొర - మన్మథు నాహరిముగాఁ గొన్న
కన్న గలవ్రభువు

మత్తకోకిల. నీటిపుట్టుగుపట్టి యెన్నఁడు నెమ్మిఁ
గానఁగలేనియ, మ్మేటివేలువు రాయఁ డామరు
మేపుకన్దొరమామ గా, నేటినీటుతపంబు చేసెనొ
యీవడంతుమ లంచుఁ దా, మాటికిన్ గొని
యాడుచుం జని మమ్మఁజే దట ముందటన్ ..

యయా 2 41

ఆ మరుగొంగ, మరుతల్లి, మరుతేజి, మరుదేవేరి,
మరునయ్య, మరునిల్లు, మరువని, మరుపిన్ని,
మరుపోరు, మరుమామ, మరుమాపు.

మరుకము సం. వి. ఆ శ్రీ 1. నెమిలి. 2 తేడి,
జింక (విల్వము).

మరుగొంగ వి (మరుడు) శివుడు

నీ. ... పెనునీటఁ దేలాడు పిన్నపావ, మరుగొంగ
తలపుఁ డామరమీఁది యెలఁదేటి కలిమి
యొయ్యారి నోముల ఫలంబు ..

ఉ. రా 1. 80

మరుజ సం. వి. ఆ శ్రీ 1 మృగకర్కోటి, వెట్టి
పుచ్చ (వృ. వి), (వాచ.), 2 ఒకానొక మృగము

ల్లో. యథోక్తం మరుజా తూచ్చమ్మదుపాండరరో
మికా, రోమరాజిమఠి మధ్యే ద్వాదశాంగుల

సమ్మితా (కే. ని.)

మరుజము సం. వి. ఆ. శ్రీ. పరిమళద్రవ్య విశేషము.
మరుతల్లి వి (మరుడు + తల్లి) మన్మథునితల్లి,
లక్ష్మి.

నీ. పెనిమిటి యెదనుండు ననబోడి మరుతల్లి నెల
చెలియలు

శి యనఁగ లక్ష్మి సమాశ్రితా .

సాం ని. దేవ శి

మరుతేజి వి (మరుడు) చిలుక, మన్మథ వాహనము
(శ ర)

మరుత్కరము సం వి ఆ శ్రీ రాజమాపము, అల
స. చెలు

మరుత్కర్మ సం. వి నొ న. వాయురోగము, కడు
పుబ్బ (విల్వము).

మరుత్కణము సం. వి. ఆ శ్రీ. వాయవ్య దిక్కు,
సశ్చిమోత్తర దిక్కుల మధ్య దిక్కు.

మరుత్తకము సం వి ఆ. శ్రీ. మరువక వృక్షము.

మరుత్తనయుడు సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. నామమం
తుడు. 2. భీముడు.

ఇట్లే, మరుత్పుతుడు, మరుత్సానుడు, మొ.

మరుత్తు సం. వి. త్. శ్రీ. 1. వాయువు, గాలి.

2 పర్వత శిఖరము. 3 రూపము (కే. ని)

4 దేవత, వేలుపు, దేవవిశేషము 5. మరువకము,

మగువము, వృక్షవిశేషము. న. 1. గ్రంధిపిల్ల

మనువృక్షవిశేషము 2 వృక్క, కాకభేదము

(వృ వి). 3. బంగారు

మరుత్పటము సం వి ఆ శ్రీ. తెరిచాచ.
(విల్వము).

మరుత్పతి సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఇంద్రుడు, వేల్పు
జేడు

మరుత్పథము సం. వి. ఆ. శ్రీ. వాయుమార్గము,
ఆకాశము,

మరుత్పాలుడు సం. వి. ఆ శ్రీ - మరుత్పతి

మరుత్సంపము సం. వి. ఆ. శ్రీ. సింహము (త్రి ని)

మరుత్పలము సం. వి. ఆ. న. శిలావృష్టి. వడగండ్ల

వాన (విల్వము))

మరుత్వంతుడు నం. వి ౧౯ ఫం 1 ఇంద్రుడు

2. హనుమంతుడు 3. మేముడు.

మరుదాందోలము నం. వి. ౨ ఫం. వ్యసనవిశేషము

ఒకమాదిరి విసవకట్టి

మరుద్విష్టము నం వి ౨ న. గుగ్గులువు, గుగ్గిలము.
(వాచ.).

మరుదేవేరి వి. (1/మరుడు) రతిదేవి.

కం. కారు మెఱుం గన మరుదే, వేరియుఁ దా ననఁ
గఁ తైఁడివిరిదం డన బం, గారపు బొ మ్మనఁ
గా సిం, గారంబున దేవయాని కడుఁ తెలు
నొఁదెన్ ... యయా. 4 92

మరుద్భవ నం. వి. ౨ శ్రీ. కామ్రమూలీ తువము
(వృ వి.)

మరుద్రథము నం వి ౨. ఫం. గుట్టుము (త్రి ని)

మరుద్రుమము నం. వి ౨ ఫం విటఖదిరము ఒకా
నొక చంద్ర (వృ. వి)

మరుద్వాహము నం. వి. ౨. ఫం. 1. ధూమము,
పొగ (త్రి. ని.) 2. అగ్ని 3 చిత్రకము చిత
మూలము (వృ. వి)

మరుద్విష్టము నం. వి ౨ ఫం. ఉష్ణము, ఒంటె
(త్రి. ని.)

మరునయ్య వి (మరుడు + అయ్య) విష్ణువు.

ఉ అక్కట తండ్రి యేల మరునయ్యకుఁ తెండ్లి
యొనర్తు నంచుఁ బె, న్నక్కవ ముడుచో
నీలా. 2. 72.

చం. అరుదుగ వేల్పుజేడు మరునయ్యయు నల్వ
యుఁ గొల్వఁ జల్వడాల్, దొర రతనంపుటు
ప్పరిగలో వలిగుబ్బలి రాచకూతుఁ దా, నిరు
వుగఁ గూడి ముజ్జగము లేలేడు లేనెలదాల్పుఁ
గొల్పెదన్ .. అచ్చ. రా. కాల. 1.

మరునిల్లు వి. బి. (1/మరుడు.) అడుగుటి, మదన
గృహము

ఉ మంచెలమీద నెక్కి కటిమండలిఁ జుట్టినపాటు
టాకు లించించుక చంచలించి మరునిల్లు బయ

ల్పడఁ జేయఁ బిట్టలన్, శెంచెత లార్చి వ్రేయుఁ
దురు చిత్రముగా నొడిసెన్ల ...

కాళ 3 10.

గీ కూటి కియ్యని విటకానిపోటు మెండు, మాచ
కమ్మకు మరునింట నాచు మెండు

వేణు. 17, రసిక. 1. 90

మరున్మాలి నం వి ౨ శ్రీ పృక్క. కాకభేదము
(వృ వి.)

మరుపని వి. (మరుడు + పని) సురతము.

గీ మంటిమిద్దెలవారికి మరుపనులకు, నెలఁతఁ
జాసినవారికి నిదుర చెడియె ..

అము. 4. 128.

ంగడ. పనసలపైఁ బూజనసల్ గనుగొను, పను
పడ్డవి మరుపనులకు నవి మును .

యయా 4. 26

మరుపిచ్చి వి. (1/మరుడు) మనస్తాపావేశము,
కామోద్రేకము.

ఉ నిక్కము రెడ్డిబిడ్డ వని నిన్ మన వమ్మి గృహం.
బుఁ జేరి యీ, దిక్కున నున్న శూద్రసుదతిన్
మరుపిచ్చి రమించినాఁడ వి, త్రెక్కలిఱంకూ
నాకుఁ గలదే యని ముందలఁ బట్టి యీడ్చి
యా, రక్కసిదన్నె ..

వేం పంచ 4 510.

మరువృష్టము నం. వి. ౨. న. ఎచారి, నిర్జల ప్రదే
శము.

మరుపోరు వి. బి. (మరుడు + పోరు) సురతము.

గీ. చెలువ మరుపోరువెనుక సొమ్ముల నలర్చి
చెలు వమరురక్తి నెన్నఁదో కలిసి యుండు
టనుచుఁ దలపోయుచుండుఁ దా నాత్త చంద్రి
కాఖిలాషాను గుంభితస్వాంతుఁ డగుచు ...

చంద్రి. 4. 3.

మరుప్రియము నం. వి. ౨. ఫం ఉష్ణము, ఒంటె
(విల్వము).

మరుభూరుహము నం. వి ౨ ఫం కరివీరము
(వృ వి).

మరుమామ వి (మరుడు + మామ) చంద్రుడు

శీ . . జాబిల్లి మరుమామ చందమామ

గీ. ... అమరుచుండు, గుముదమిత్తుని నామ
ధేయములు సాంబ సాం. ని. దేవ. 10

మరుమాపు వి. (√మరుడు) చిలుక

రగడ. మాపులు దగు మరు మాపుల కింపులు
యయా 4 25

మరులము నం వి. అ పం. 1 హంస విశేషము
2. ఉదకము (విశ్వామ్ను) 3 వ్యామ్రాదిమాకు
కజంతువు (వై. ని.)

మరులు - మర్లు² వి. 1 మోహము, వలపు,
ప్రేమ, అత్యధిక ప్రేమ.

కం. పరమపతివ్రత లై సుర, పురములు సాధించ
నున్న పుణ్యస్థ్రీ లై, వ్వరు గలరు చూపు
చూతాం, కురళరహతిఁ దిరులు మరులు గొలి
పెద వారిన్ . కు. సు 4. 398.

చం. . భువనత్రయ భీకరరాక్షసత్రయిన్, మరులున
ముంప నంపెనొ యనన్ దగు నజ్జ్వరాండ్ర
మువ్వరన్, బరిణయ మై యమర్త్యులక్రమం
బున వారు సుఖించి రెంతయున్

ఉ. రా. 1. 285

మ. మరు లెచ్చుం గడు నొచ్చు నెచ్చెలియ నీమా
పెల్లఁ బ్రభోవన్. చంద్రా. 5. 111.

(చంద్రమతి లోహితాస్థునిఁగూర్చి విలపించుట)

ద్వి. మది నీకు నామీద మరు లెందుఁ బోయె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2006 వం

గీ తీరనిప్రేమ యైన, మరు లనఁగఁ జెల్లు
అం. భా 1. 136

2. అజ్ఞానము.

నీ మఘవుండు నీకంటె మరు లయ్యె క్రతుతతి
వర్పించి దేవేంద్రుఁ డై వెలింగె .

కు. సం. 2. 164

శం. మురియుదు రెవ్వనితిడ్డలు, మరు లిఁతియె కాక
సుతులు మఱి యతిహితులే, పెరిమెను బుట్టిన
పుత్రులు, పెరుగఁగ శత్రునుశ్రుతులు పెక్కు

లు వినవే . కుచేల. 1. 59.

2 (త మర్ల) పితాచము, దయ్యము.

గీ. నీవు నీపోవుచెనఁ బొమ్ము నీకు మాకు, మాట
లేటికి ననుచు నమ్మరులుజేడు, నచటఁ బ్రేవు
నా దర్శిలు నాననంబు, చేసి తనమానసంబునఁ
జేర్చె గృష్ణు . ఉ హరి. 2 141.

గీ అదియుఁ గా కిరుసంజల నాఁడుమరులు, గొర
గఁ గలుపుఁ గా కాతనిఁ గోరి తనము సేసె
దఁట గొరి నీ కెంత చెట్లపురులో.
కు. సం. 7 589.

4. పిచ్చి, ఉన్మాదము

ఉ మరు లెత్తి తనూజుఁడు పాటుచున్నవాఁ,
డక్కట వానిఁ బట్టుకొనుఁ డన్న కృపాపరు
లార మొక్కెదవ్ ... దశకు. 6. 159

ఉ. ఎక్కడినుండి వచ్చెనొకొ యీ ముదిజంగము
వాని మాయలోఁ, జిక్కి తరాల నుండి
యొక చీమకుఁ బోవఁగనీక డాచు నా, చక్కని
పిండి న న్గదిమి సర్వము జెట్టఁగఁ బంచె నింక
నే, నెక్కరణిన్ వసింతు మరు లెత్తి వ్యయం
బొనరించు వీనితోన్ .. చెన్న. 2. 51.

జ: మరులుఁ దీగ, మరులుకొను, మరులు కొలు
పు, మరులుజడ, మరులుమాతంగి, మరులు
మైత, మరులుజేడు, మరుల్కొను, మరు
ల్కొలుపు.

మరులుదీగ వి. (మరులు + తీగ) త్రొక్కిన
తోడనె అజ్ఞానము పుట్టించు నొకానొక యోషధి,
భూతకేళము.

ఆ మరులుదీగ మెట్టి యిరు లన్న నో యని,
యెదుతమిన్ర గాడువడి పొలంబు, రెల్లఁ
దిరిగి తూర్పు తెల్ల నొకటి నొక్క, కూనన్య
గహనవాటిఁ జొచ్చి చనుచు ..

ఆము. 6. 12.

మరులుకొ(గొ)ను - మరుల్కొను. అ. శ్రీ
(√మరులు.) 1. వలపుచెందు, మోహము
నొందు.

గీ సొలపు వలపును దలకించుచూడ్కిఁ జూచు,
నాటుఁజూపున మరులుకొనంగఁ జూచు, చారి
తారామనోహరు దళవిధాన, లోకనంబుల
మోహవిలోల యగుచు ... కవిరా 2 18

కం అది యెఱిఁగి లాలికల ని, ల్పుద మని పలు
తెంచి నెచ్చెలులు రిత్తివతీ, కదలికలు విన్న
వి.చిరి, మృదులోత్తుల మరులుగొన్న మెలఁ
తలతోడన్ . వరాహ 2 128

గీ ఆరోజాక్షి లీలావిలాసములకు, మరులు కొని
దానవేంద్రుండు మనసిజాత, మత్త వేదండ్రిదో
దూయమానమాన, సాబ్బుఁ దై
దశా 2 218

2. అపవడు, అపక్తుఁడగు

సీ. బహులదూర్వాశంకఁ బ్రణవిదేవ కిరీటమరక
తద్యుక్తులకై మరులుకొన్న. కాశీ 2 12

రగడి, మరులుకొని చేయఁ దళిమానమును మాన
మును, మఱచియును మానఁ దతి మానమును
జ్ఞానమును ... సీతారా, 2 111.

గి. ఉన్నత్తుఁడగు, పిచ్చివాఁడగు.

గీ అద్భుతం బౌర కేళివనాంతరమున, మదనతా
పాగ్ని వేదన మరులుకొనుచు, జనవంకుమార
మౌళి యాతనివిరాళి, యే మని వచింప రితిప
తియే యెఱుంగు . ఇందు. 2 219

మరులుకొ(గొ)లుపు(ల్పు) న. శ్రీ. (✓మరులు
కొను) మోహింపఁజేయు, మోహపెట్టు, వలపిం
పఁజేయు.

గీ. మరులుకొలిపితె గోవింద మందసతుల
అము, 5 67.

గీ తరులు గెలిచిన యంతఃపురేందుముఖుల,
కురులు మరుఁ డనువేటకాఁ డురులు సేసి,
మరులుగొలుపంగ లే డయ్యె మనుజవిభుని,
సరులు లేనిదృక్ష్టంజనశాపములు
నైవ. 2. 90

కం తారు గనుఁగొన్నరాచకు, మారుని సౌందర్య
రేఖ మరులుగొలుపఁగా, మార శరపీడితా

స్మక, లై రాయిడిఁ బడుచు నాలతాంగులు
మదిలోన్ ... వరాహ 4 15.

గీ విరుల్ నాన్పుకరణిఁ జల్లు, నరసపుజలంబె
జాణల మరులుకొల్పు . అము 2 21.

కం గోలపయి న్వాలారుం, గోలలఁ బరగించి మరు
లుగొల్పుచు మిగులన్ సీలా. 2. 41.

మరులు(ర్లు)జేడ వి. (మరులు - జడ) 1 మరులు

దీఁగ, భూతకేశము (వృ వి) (శ ర)

? ఉన్నాదమును పుట్టించు (జోగులు మున్నగు
వారి) జడ

సీ కావిగోణంబు లాకాశసన్యాసి కంబంక పాడికు
నకు మర్లుజడలు

గీ అనెడు సందేహచింతనం బావహిల్లి ఆకస
మునఁ బ్రాఁకెఁ దూర్పున నరుణరుచులు
పి. శకుం 2 201

మరులు(ర్లు)మాతంగి వి (✓మరులు) మర్లుఁ దీఁగ,
మదనము (వృ వి.)

సీ జాజికాయయుఁ గురసానియోమము వసించె
గల్వ మర్లు మాతంగి వచ్చి, యెన్నులు.
ప్రబంధ. 640, అం. భా. 2. 53.

మరులుమైత వి మదనము (వృ వి)

గీ మర్లుమాతంగి నాఁగను మరు, లుమైత
యనంగ మవనాఖ్య యొనరు ...
అం. భా. 2 59

మరులుజేడు వి. (✓మరులు) పిశాచవల్లభుఁడు

గీ. నీవు నీపోవుదెనఁ బొమ్ము నీకు మాకు, మాట
లేఁటికి ననుచు నమ్మరులుజేడు.
ఉ. హరి. 2 141

మరుల్కొను - మరులుకొను అ శ్రీ. (✓మరులు)
మోహపడు, వలపు జెందు.

సీ. .. అద్విజరాజు గురువధూటికి మరుల్కొ
నియె ననంగ ... విప్ర 2. 72.

చం. కలికల నవ్వుమోవి పలుగంటుల దీఁటుఁ
గుచంబు లోరగా, వెలువడఁ బైఁట వేయు
నెఱివింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ బె, క్కులు

గ న జూచు లేనిఁగలుంగొని మాటికిఁ గుల్కు
గోటిని, ముట్టు నొనరించు నవ్వెలఁది
మోహపుఁత్రాయమువానిఁ జూచినన్.

హంస 1 217.

మరుల్ కొ (గొ) లుపు (ల్పు) - మరులు కొలుపు
(వలపించు, ఆసక్తి నొందించు.)

చం కరువలి వారిమేనులను గొనులుఁ గీర్జడలుం
దొడల్, నడల్, తటులుఁ గురుల్ మరుల్
కొలఁక దానిపు డెక్కడ నంతరించెనో, శర
శశ మైదుకైరువలజంతి య టఁచు విరాళి
కొగ్గి చం రా 2. 98.

నీ పొగడను దగువిధంబులను బెక్కులు గల్లనల
రించినిను మరుల్కొలుపఁ గలను

విప్ర 2 19

నీ ఇంద్రనీలపుఁదాలు నేలువర్ణమువాని నీరి మరు
ల్కొలుపుమైకెలుపువాని కళా 2 142

మ ఆ, యమరుల్ నీ కెదురే జయింపఁ గద
వయ్యా యన్న లేనవ్వుదా, య మరుల్కొ
ల్పుచు వారి వీడ్కొలిపి ..

ఉ రా 1. 78.

మరువంపు మొలకలు ఎ. 2 ఛాన్యవిశేషము

నీ మన్మథబాఁదాలు మరువంపు మొలకలు సన్న
మడింగెలు జున్నుత్రాలు హంస. 4 128.

మరువకము సం. ఎ. (అ అ. అ.) భయంకరమై
నది

ఎ. అ ఫం 1. మదనము, వృక్షవిశేషము
2 మరువము (వృ వి.) (అమరకోశము)
3 పెద్దపులి 4. ఒకవిశేషము, ఓడకొంగ.

మరువకుఁడు సం. ఎ. అ. ఫం రాహువు

మరువము ఎ. (సం మరువకః) సువాసన గల యొక
జాతి మొక్క.

కం మరువము మొలవఁగఁ దోడనె, పరిమళ ముద
యించినట్లు .. విక్ర 1. 191

ంగడ మరువము చెలి నా మరువము లోయను..

యయా. 4 25

ద్వి కలయంగ మరువంబుకల పేర్పరించి, యలివి

మీజనమల్లియల కంటు లొత్తి

ద్వి వంశ 5 70 పా.

మరువము సం. ఎ. అ ఫం వృక్షవిశేషము, వాసన
గల చిన్న చెట్టు.

మరువము ఎ పశురోగవిశేషము

ద్వి మరువము దిగకుడ ముదఁ వాడి, నెఁయు
చండములు నించినతిత్తి .

నవ 1 27 పా 16 పం.

మరువు సం. ఎ. ఉ ఫం 1 ఎఱాగి, నిర్జన ప్రదే
శము, నీరులేనిచోటు. 2 పచ్చితము. 3 కురివ
కము, ఎఱ్ఱగోరంట (వృ వి.) 4 ఒకానొక
చేశము (వై ని.)

మరుసంభవ సం. ఎ. అ శ్రీ 1 మహేంద్ర
వారుణి, పెద్దచేఁడువుచ్చ (వృ వి.) (విశ్వాము).
2. ఒకవిధమగు తీఁటకనింద (వృ వి.) (వాచ).

మరుసంభవము సం. ఎ. అ ఫం ఒకవిధము మునగ
చెట్టు (విశ్వాము).

మరూకము సం. ఎ. అ ఫం. 1. నెమిలి 2. లేడి.
3. కన్న (వై ని.).

మరూద్భవ సం. ఎ. అ. శ్రీ 1. ప్రత్తి చెట్టు. 2. ఒక
విధమగుచండ్ర (వృ వి.) 3 తీఁటకనింద
(వృ వి.). 4 దోన (వృ. వి.) (అ. ని.).

మరూద్భవము సం. ఎ. అ. ఫం. చండ్ర (వృ. వి.)
(వై ని.).

మరోలి సం. ఎ. అ ఫం. మకరము, మొసలి.
(త్రి. ని.).

మర్కటకము సం. ఎ. అ ఫం 1 వానరము,
కోతి. 2. సాలెపురుగు 3. మత్స్యభేదము, ఒక
విధమగుచేప 4 ఛాన్యభేదము (విశ్వాము).

మర్కటపిందుకము సం. ఎ. అ. ఫం కాకేందువు,
కాకితుమికి (వృ. వి.).

మర్కటపిప్పలి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ అపామార్గము,
ఉత్తరేను (వృ వి.).

మర్కటము సం. ఎ. అ ఫం 1. కోతి, వానరము.
(ఈయర్థమునఁ గొన్నిపట్ల మహద్వివక్షయును

గలదు)

సీ పరిమూలములు దిని త్రితుకు మర్కటాలకు
మేలోగిరంబులు మోగ గలిగె ...

ఉ. రా 5 273

2 సాలెపురుగు 3. ఓడెకొంగ, బకవిశేషము
4 రతియందలి బంధవిశేషము. 5. విషవిశే
షము. 6. ముద్గభేదము (వృ వి.) 7. తురు
ష్క మనుగంధద్రవ్యము. 8. కవాటబంధ
నార్థ సూచీవిష్కంభ య త్రికము (కే ని.)

మర్కటవాసస్సు సం వి నో న. లూతా సూత్రము.
సాలెపురుగుపట్టు (వాచ.)

మర్కటశీర్షము సం. వి అ న హింగులము, ఇంగి
లిము.

మర్కటాస్త్రము సం విజ. (అ అ అ.) కోతిముఖ
మువంట ముఖముగలది. వి అ న తామ్రము.
రాగి.

మర్కటి సం. వి ఈ. స్త్రీ 1. అపామార్గము. ఉత్త
రేను (వృ. వి) 2. అజమోద, ఓమము
(వృ వి). 3 కరంజము, కానుగు (వృ. వి.).

మర్కటిజాలము సం వి అ న. (చంద) లఘు గురు
పులస్తానమును చెలిసికొనుట కుపయోగించు
చక్రము (వాచ).

మర్కటేందువు సం వి ఉ. త్తం. పెద్ద తుమికి (వృ.
వి.) (విల్లిమ్ము)

మర్కము సం. వి అ. త్తం. 1. గాలి. 2 మనస్సు.
3 గుడము (వై. ని) 4. దేవచారువు
(వృ వి. . 5 అశ్రమము. 6. నర్మము, పాము

మర్కర సం వి. ఆ. స్త్రీ. 1. భాండము, కుండ.
2 సురంగ, సొరంగము, గుహ. 3. వంధ్యయగు
స్త్రీ. గొర్రెలు. 4. భృంగరాజము, గుంటకలగర
(వృ. వి.).

మర్కసము సం. వి. అ. త్తం. జగలమునుండి మద్యము
తీయఁగా మిగిలిన నిస్సారపు ముద్ద (వై. ని.)

మర్కుడు సం. వి. అ. త్తం. 1. బ్రహ్మ. 2. చం
ద్రుడు. 3. సూర్యుడు.

విజ (అ అ అ) విఘ్నకర్త (కే ని)

మర్కటాపిపీలిక సం వి అ స్త్రీ. నల్లని చిన్న చీమ
(వై ని.).

మర్గడము వి మలవిస్త్రము

ద్వి మనసిజహరుడు లేఁ దని పల్కు నధమ.
మనజులనోళ్లు మా మర్గడంబులకు ..

బస. పు 6 394 పం.

(తావులు అధ్యాహారము)

మర్గింఁమే - మర్గింఁమే న శ్రీ నశింపఁ జేయు

(ఇట వర్ణవ్యత్యయము)

కా. భర్తృ డంతకవాహినుల్ శరహతిన్ భంజించు
న ల్లెమ్మెయిన్, దగ్గంగా రంభపత్తముల్
విటుగ వేదండాంకురానీకముల్, మర్గాడన్
భటకోరకంబు లడఁన్ నూతాశ్వపుష్పము
ముల్, మర్గింతున్ బరి నైనన్ పద్మవనమున్
మద్యాణవర్షంబునన్

కు. సం. 11 804

మర్గు - మరుగు అ. శ్రీ. ఆశక్తమగు, అనగొను

ఉ. మక్కువతోఁ గుమారులకు మర్గుచుఁ దల్లులు
ప్రేముడింపగాఁ, జిక్కఁగఁ జేసి క్రేపులకుఁ జేరిన
యావులు దట్టుముట్టఁగన్ ...

పద్య. 9 157

మర్పు - మఱమే న శ్రీ. విస్తరించు, మఱచిపోవు.

ఉ నావయిఁ బ్రేమ యుంచు సురనాయక మర్వకు
న న్నొకస్సడున్ ... దశా. 7 158.

మర్పువు సం వి ఉ త్తం 1. చాకలిచాఁడు, రజకుఁడు.

2 పీరమర్దుఁడు

ఉ స్త్రీ. 1. తుడుచుట, శుద్ధిచేయుట. 2 పవి
త్రము చేయుట. 3. చీపురు, సంమార్దన. 4. నదీ
తీరము 5. శిల, తాయి (కే. ని)

మర్తము సం వి అ త్తం మర్త్యశోకము,
భూమి (కే. ని)

మర్తుడు సం. వి. అ త్తం మర్త్యుఁడు, నరుఁడు.

మర్త్యము సం. విజ (అ అ. అ.) మరణి చు స్వభా
వముగోది, మరణశోకము.

వి అ పుం మనుష్యలోకము, భూలోకము. న. శరీరము, ఒడలు (విల్యము).

మర్త్యముఖుడు నం వి అ. పుం. కిన్నరుడు
మర్త్యలోకము నం వి. అ. పుం భూలోకము, మనుష్య
లోకము (వై. ని).

మర్త్యుడు నం వి అ పుం మనుష్యుడు

మర్దనము నం విజ (అ అ అ) 1. నలగఁ గొట్టు
నది 2 పీడించునది, రాచనది
వి. అ న 1 నలగఁగొట్టుట, పిండిగాఁ జేయుట.
2 రాచుట, ఒడలుపట్టుట, అంగమర్దనము
చేయుట

మర్దని నం వి. ఈ శ్రీ పాదిములను రక్షించు కవ
చము (వై. ని).

మర్దము నం విజ (అ అ అ) నలగఁగొట్టునది,
గుండచేయునది, వి అ పుం 1 పిండిగాఁజేయుట,
గుండచేయుట 2 కరిన మైనదెబ్బ, గట్టిదెబ్బ
3. వై రాగ్యము (వై. ని).

మర్దలము నం వి అ పుం వాద్యవిశేషము, మద్దెల
మర్దించు నం న 1 కి మర్దనముచేయు, నూలు,
మ మతికాలువ్య మడంచి యింద్రియములన్
మర్దించి కామారిశ, శ్రుతతిం ద్రుంచి...
మార్క 3 147.

(ఇట జయించు అని భావము)

మర్దితము నం. విజ. (అ అ అ) 1. నలగఁ గొట్టఁ
బడినది, గుండగాఁ జేయఁబడినది, 2. రాచఁబడి
నది రుద్దఁబడినది 3. చేర్చికట్టఁబడినది, గ్రుచ్చఁ
బడినది.

మర్నాడు-మఱునాడు వి (√మఱు²) పరదినము,
మఱుసటిదినము

ద్వి. అమ్ముని పూజింప నారాత్రి యందు వెమ్మి
దీపింపఁగ నిల్చి మర్నాడు, ఘన నిష్ఠ సంధ్యాది
కంఠముల్ దీర్చి..

రం. రా అయో 120 పా 20 పం.

మర్మకీలుడు నం. వి. అ పుం. భర్త (విల్యము).

మర్మత్రము నం వి. అ. న కవచము

మర్మభేదనము నం వి అ పుం బాణము, అమ్ము
(వై. ని).

మర్మభేది నం వి న్. పుం. బాణము అమ్ము

మర్మము నం వి న్. న 1 జీవస్థానము. ఆయువు
పట్టు, మెత్తనిచోటు 2 అవయవములసంధి.

3 గూఢార్థము, తాత్పర్యము 4 హాస్యము

మర్మర నం వి అ. శ్రీ భక్త్యభేదము 'వై. ని'.

మర్మరము నం. విజ (అ అ అ) ధ్వని చేయునది

వి అ పుం ఆకులు బట్టలు మొ వానిద్రవి

మర్మరి నం వి. ఈ శ్రీ 1. ఒక జాతి దేవదారు
వృక్షము 2. పసుపు

మర్మరీకము నం వి. అ పుం. 1 అగ్ని. 2. దేగ
(కే. ని).

మర్మరీకుడు నం వి. అ. పుం 1. నిస్సవ్యుడు, దరి
ద్రుడు. 2 దుర్మార్గుడు, దష్టజనుడు.
(విల్యము), 3 కూరుడు (కే. ని)

మర్మస్పృక్కు నం-మర్మస్పృశము.

మర్మస్పృశము నం విజ. (శ్) మస్త్రము తాంకునది,
హింసించునది (మాట మొ)

మర్మావరణము నం. వి. అ. న. శరీరమును రక్షించు
నది. కవచము (విల్యము)

మర్మావిధము నం. విజ. (ధ్) హృదయ మర్మములఁ
బొడుచునది (బాణము మొ).

మర్మ నం. వి. అ శ్రీ మర్యాద, హద్దు. (కల్ప).

మర్యాద నం వి అ శ్రీ 1. పాలిమేర, సీమ.
2. సముద్రతీరము, ఒడ్డు. 3. హద్దుగుర్తుతాయి.
సరిహద్దుతాయి 4 సీతీయొక్క కట్టుపాటు, సీతి
పద్ధతి 5 పద్ధతి, న్యాయ మార్గమం దుండుట
6. ఒప్పుదల, ఒడంబడిక 7. ఆత్మయందు మనస్సును
స్థిరముగా మంచుట. 8 సన్మానము, గౌరవము,
శా. ఆదిన్ శ్రీ సతికొప్పువైఁ దనువువై వంశీ
తరీయంబువైఁ, బాదాబ్జంబులవైఁ గపొల
తటివైఁ బాలిండ్లవై నూత్నమ, ర్యాదన్
తెందుకరంబు గ్రిం దగుట మీఁ దై నాకరం
బుంట మేల్, గాదే రాజ్యము గీజ్యమున్ సత

తమే కాయంబు నాపాయమే.

భాగ. 8 592.

9 విధము, పోలిక.

మ. ఘను లాత్మియతమోనివృత్తికొఱకై గౌరీకు
మర్యాద నె. వ్యనిపాదాంబులతోయమందు
మునుగన్ వాఁచింతురు...

భాగ 10 పూ. 1708.

సీ పచ్చకన్నుఁ పుగుప్పలు నింగియంగడి నించు
మర్యాద రాయంచ తెల్ల, గుంపు గూడిన గతి
గొప్పగండ పులప్పలు లిప్పుగా నుంచు పగిది..

ఘటికా 2 145

సీ వెలయ హరిశ్చంద్రవిధమున నలునిపీఠము
బురుకుత్సు చోడ్చునఁ బురూరి, పుని లీల సగరు
లాగునఁ గార్తవీర్యమర్యాదమ గయు క్రియ
నంబరిమ, మతమున...

హంస 1 42.

మర్యాదాగిరి నం. వి 4 పుం సరిహద్దు కొండ, కుల
పర్యతములలో నొకటి.

మర్యాదాచలము నం. వి 4 పుం. -మర్యాదాగిరి

మర్దు¹-మరలు అ. ౫. మళ్లు, వెనుకఁ దిరుగు.

సీ అనల మాటాడువా రదిరిపాటున మర్ది
యెఱుపు వీక్షించి నివ్వెఱబడంగ

కువల 2. 29.

మ కొలు వా డిగ్గున గద్దె డిగ్గు నని కేగు న్నర్దు
గేహ బులోఁ, దలిరుంబాన్పున మర్దునంబొరలు

దశా. 7.71.

జ, మర్దుఁబాము.

మర్దు²-మరులు వి వలపు, మోహము

మ గేహంబులోఁ, దలిరుం బాన్పున మర్దునం
బొరలు ..

దశా. 7. 71.

జ: మర్దుకొను

మర్దు³ వి. వైపు, ప్రక్క.

చం. చిలుకలు గోయిలలో చెవులు చిందరి వందర
నేయ సూరెలన్, మలయసమీరమున్ వెనుక
మర్దున నుల్కివడం బయింబడన్, గళవళ మంది

చుట్టకొనెఁ గఁతునిమఁతి యటంచు నాత్మ
లోన్ .

సారంగ 2 155.

మర్దుఁబాము వి (మర్దు¹+పాము) మనుడిండి, ఒక
విధమగు పాము (శ ర)

మర్దుకొను-మరులుకొను న ౫ (మర్దు²) వలచు,
మోహించు

సీ కోడెకాండ్రను మర్దుకొని విభుఁ గికురించి
తిరిగెడుబొంట్ల నేమొక కూడు

ఉ హరిశ్చ 4 18.

మర్దు - మఱుపు వి చాటు. ఓము

ఉ. కీకులు భీతిబొంది తమకించుచు రాసువు మర్దు
సాచ్చినన్ ..

భా. రా యు 1440

చం విమఁతనంపు వంగడిపు వెన్నెలరాయని మర్దు
నేరినన్ ...

అచ్చ రా యు. 2838.

మ . దివిజుల్ శంగించినన్ దైత్యులా, తురు
లై మున్ శృగుపల్లిమర్దు సొంనెంతో కూర్చి
నక్కాంతయున్.

ఉ. రా. రి. 334.

మర్దునము నం. వి. అ. న 1 రాచుట, రుద్దుట.

2. పరీక్షించుట, పరిశీలించుట 3 అలోచన.

4. సలహా, ఉపదేశము. 5 తొలఁగించుట, తుడిచి
వేయుట 6 వివరించుట, విప్పి చెప్పుట

మర్దుము నం. వి. అ. పుం 1. అలోచన, యోచన

2. సలహా, ఉపదేశము, అలోచన చెప్పట 3 తు

మ్ములు గలిగించు మందు (విద్యమ్ము.)

మర్దుణము నం. వి. అ. న. సహనము, ఓర్పు

మర్దుము నం. వి. అ. పుం. సహనము, ఓర్పు.

మర్ది నం. విజ (నొ.జో.నొ.) సహనము గలవాఁడు

ఓర్పు గలవాఁడు, సహించువాఁడు.

మర్దితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1 ఓర్పు కొనఁ

బడినది సహించబడినది. 2. ఉమింపఁ బడినది,

నున్నింపఁబడినది

వి అ న సహనము, ఓర్పు

మఱి 1 మర్దుము, గుట్టు

కం ఏమగున పట్టుకొనెనో, యేమిటికి చెచ్చెనో

యి చెక్కడిపాటో, యేమో యెఱుంగఁడు

మది మఱ, కామసి యనువిద్య తొలుతఁ దనుఁ
బొందుటయున్ ... ఉ. హరి. 5. 195.

(వ్రాతప్రతి పా. వావిళ్ల పా. 'మఱిమఱి'
పీఠేశ పా)

2. అఱమఱ, భేదము.

మ. మఱ లే కర్థుల దానులన్ సుజనులన్ మన్నిం
పుడే పైదలీ ... భాగ. 8. 467.

3. దైన్యము, దుఃఖము. (మా. మఱగొను.)

జ. మఱగొను.

మూఁదలు ఎ. జె. (మూఁది + ఆలు, బ. మూఁ
దండు) 1. తమ్ముని భార్య.

గీ. మూఁదలికి నానవడి లోలమతిఁ జరించి ...

దశకు. 11. 124

వ. మఱియు నత్యంతకోకార్థవంబున మునింగిన
తల్లిని మఱదండ్రను నాశ్వాసించి ..

భార. ఆది. 4. 217.

ఉ. లెమ్ము సురేంద్ర నీవలన లే దొకతప్పును
నీమఱంద లీ, కొమ్మ వదాన్యభూరుహము
గోరినఁ చెచ్చితిఁ గాని ... పారి. 5. 39.

2. భార్య చెలియలు.

3. మగని చెలియలు.

నీ. ... జాధూపతులకు ... మూఁద లంచనఁగను
మండ్రుత దనుజులు ... ఆం. భా. 2. 114.

(రెండు, మూఁదర్థములకు నిదియే యుదాహర
ణము.).

4. తనకంటె చిన్న దగు మేనత్త కూతురు; తన
కంటె చిన్నదగు మేనమామ కూతురు
(శ. ర.).

మూఁది ఎ. చెల్లెలి మగఁడు.

కం. చెలియలు మఱిందియును నీ, మ్ముల నింక
ప్రస్థనగరమున వభిమతబం, ధుల యొద్ద నున్న
వారని ... భార. ఆది. 8. 214.

గీ. తనదు సామ్రాజ్యమహిమకుఁ దగినయట్ల, మఱి
మఱి సకలవస్తు సంపదలు వెలయ, మూఁది
విశేషగతిని సన్మానగరిమఁ, జాల నొనరించె

నట్లు దా జనవరుండు ... ఇందు. 6. 73.

2. భార్య తమ్ముఁడు, స్వామికుఁడు.

కం. అని పలికి వాలుటమ్ములు, తనువున నినుచు
ఓయుఁ గలఁగి దైర్ఘ్యము మానం, బును వీటిం
బోవఁ కాతెను, జననాయక నీమఱింది సరి
వారు నగన్. భార. ద్రో. 1. 283.

కం. వాలిక మెఱుంగుదూపులు, నాశీకోదరుని
మూఁది నవి దైత్యులమై, గీలిం చె ...

హర. 7. 160, ఆము. 1. 12.

3. మగని తమ్ముఁడు.

నీ మధుకైట భారాతి మూఁది యమ్మని పిల్చి
పనిగొంట నీకుఁ బ్రాభవము గాదె ...

నైష. 3. 126.

ఉ. అంబుజగంధి యయ్యెడ మహర్షుల పత్నుల
కంచు కొన్ని పే, మాంబర రత్నభూషణ
చయంబులు గైకొని యమ్మఱంగియున్, వెం
బడి నెక్కఁగాఁ థము వేడుక నెక్కి చిరత్న
రత్నపీ. తంబుల నుండె ...

ఉ. రా. 6. 232.

4. మేనత్త కొడుకు.

చం. ... శంకాదన వీడికు లైరి నీమఱం, దులు వమ
రావగా తనయుతోడి రణంబునకున్ దిశాధిపా,
ధులు నఱుమంగఁ జాలరు ...

భాం, భీష్మ. 2. 6., భార. ద్రో. 4. 141.

5. మేనమామ కొడుకు.

నీ శ్రీమన్మహా గుణస్తోమాభిరాముఁ డై తేజరి
లైదు ధర్మరాజునకును, దమ మఱింది గిరింద్ర
ధరుఁడు దండంబు గావించి చేయం గల విన్నవ
ములు ... భాను. 4. 10.

6. పరియాచకపువావి, సరసోక్తు లాడుటకై కల్పి
త మైన వరుస.

చం. మూఁది యటంచు నాన యని మామ యటం
చును వల్లుఁ డంచు నం, దఱకును వన్నివాపు
లిడి ... దశా. 2. 388.

జ. మూఁదలు.

మఱక¹ ఎ పాలు విడిచిన యాడు మేకపిల్ల

చం. కఱ వరుదెంచినన్ ఘటము గప్పమువం గల
సక్తు వంతయున్, దఱుగక యమ్మి మేక
గొన దానికిఁ బిల్లలు రెండు గల్గున, మృతకలు
రెంటికిం గలుగు మానుగ దూడలు నాల్గు వాని
కి, ట్లటిముటి నెన్న నెన్నిదిఁ బరాటును
ముప్పది రెండు బుట్టగన్ ...

నా. పు. చ 5 11.

మఱక² ఎ. దాగు, కఱ్ఱ.

సీ. దొడ్డపుట్టంబుఁ దొత్తుకుఁ గట్టఁబెట్టిననది పేడ
మఱకల కగ్గపలుచు ..., రామలిం. 34

మఱకువ ఎ. ($\sqrt{\text{మఱచే}}$) అజ్ఞానము, తెలివిలేమి.

కం ఎఱు కని యెఱుగక నిన్నున్, మఱకువ నెదిరి
తిని దీని మఱపుము నన్నుం, గఱకంరా
క్షమియింపుము .. భార. ఆం. 1. 327.

చం. మఱకువఁ గత్తిరించి మదమానములం బఱ
పుచ్చి మెచ్చు జాఁ, గఱగొని
ఉ. హరి. 4. 87.

2 విస్మృతి, వరాకు

సీ. .. మరపు, మఱకువ యనంగ విస్మృతి వరగు
చుండు ... ఆం భా. 1. 137.

మఱగొను ఆ. శ్రీ (మఱ + కొను) దైన్యము
నందు

చం. ఇది దగ దంచు నడ్డువడు నింతకు నేరిక సభ్యు
లందఱున్, మది మఱగొన్న యట్టి యెడ
మానినికీన్ దనుఁ దాన కాచికో, లొదవిన
భార. ఉద్యో 1 248.

శ్లో. కార్యణ్యాదేవ సహితాస్తత్ర భూ పానాశక్తు
నన్వృత్తివత్తుమ్ సభాయామ్
సం. భార. ఉద్యో. 29. 40.

మఱచే న. శ్రీ. 1. విస్మరించు, తలంపకుండు

కం. ఎఱుగమి చీకటి నీ పె, ద్దటికంబు దలంప
నేమితప్ప గలిగినన్, మఱచి దయఁ జూడు మి
ట్లం, దఱు నీకుం బనులు నేయఁ దగుదురు
వీరల్ .. భార విరా. 5. 357.

కం. రాచసిరి యుండియును మది, యాచవికిం
జొందు నాకు హరికి నిచటికా, ల్యాచరణము
పై మక్కువ. యే చందంబును మఱవ నెన్న
డు రామిన్ .. హరి ఉ. 2 78.

గీ తపసిరూపుఁ బ్రోక్షకుఁ దవిలి రాఁగ మాకుఁ
బొసఁగదు పొమ్ము మఱాకరమ్ము ..
అచ్చ. రా కిష్కిం 54.

(మఱాక - మఱవక.)

ఉ నీ, కాంధవ మెల్లప్రాద్దుఁ దలఁపందగు.
నాత్మ మఱాకు మింకఁ గి, ప్కింధకుఁ
బొమ్ము భానుసుత ...

భా. రా. యు. 1770.

(మఱాకము - మఱవకుము.)

2 మాను, విడుచు

గీ మధుమదోన్మత్త లై యల్క మఱచి సఖులు,
సూరెలకుఁ దాఱఁ బతులపై సోలునట్టి, చేడి.
యల మన్మథుఁడు వెట్టి చెఱకునింట, నేసె
ను మ్రొత్తవిరులచే నేసరేగి ..

కవిక 4 166

గీ. మగువకనుదమ్ము లరమోడ్చు మఱవ వయ్యె.
వసు 8 110

అ శ్రీ ప్రమాదము నొందు, పొరవడు.

కం. గుఱుకొని కార్యాకార్యము, లెఱుగక దుశ్చ,
రితుఁ డై యహితుఁ డగు నేనిన్, మఱవక
గురు నైనను జను, లెఱుగఁగ శాసించునది
మహిళుఁడు బుద్ధిన్ ..

భార ఆది 6. 102.

కం. మానుషశక్తి జయింపఁగ, రాని మహాపీరులైన
రణకూరు లపై, దీనిఁ బ్రయోగింపుము బలి,
హినులపై మఱచియైన నేయకు మధిపా ..

విక్ర. 2. 38.

జ. మఱకువ, మఱపించు, మఱపు.

మఱపించే న శ్రీ. ($\sqrt{\text{మఱచు}}$) 1. మఱచు నట్లు
చేయు, విస్మరింపఁజేయు
ఉ అంతట నద్భుతంబు గరుడాగమనంబు నిరాక్ష్మ

తాహితా, త్యంతసమార్థితోర్జిత జయాపృథ్వి
దయం బయి భీష్మపాతసం, క్రాంతిమనవ్యధన్
నెఱయఁగా మఱపింపఁ బునర్మహాజివి, క్రాంతి
కుపక్రమించు విభుఁ గాంచి దినేశ మతాదు
లుబ్బుచున్ . రాఘవ 4 187

పీ పట్టి చెప్పుదు రతిప్రాణేశమంత్రముల్ మఱ
పింతు మఱి యన్యమంత్రకలన .

చంద్రా 2 82

నీ కందర్పు మఱపించి యిందుని నిందించి నలకూ
బరు హసించి నలుని మించి ...

కళా 1 66.

(ఇట అతిశయించి అని భావము)

2. క్రాంతి నొందించు, క్రమింపఁజేయు.

నీ మగలతో నిద్రించు మగువల మఱపించి మగ
చెయ్యు లొనరింప మదిఁ దలంచు

నీలా 1 76

మఱపు 2, (మఱచు) 1. విస్తృతి

కం. పతిఁ జూచి రతి నిజాంత, గ్గతభేదం బెఱచి
మఱపుగా నిడి కాలో, చితవచనాంతరముల
నుర, పతి గడువెన నిన్ను నేమిపని రాఁ బని
చెన్ ... కు. సం 4, 418

గీ. తమకమును సిగ్గుఁ దమలోనఁ దడఁబడఁగ,
మఱపుఁ జెయ్యుఱుఁ దమలోన మాఱు
మలయ ... విక్ర 1 122.

నీ. విఠకితనంబును గుఱి దప్పి చనుటయు వెఱ
పును మఱపును గొఱకొఱయును ...

గీ ... ఎఱ్ఱెడ నెఱుంగఁ దడఁడు ..

ఆచ్య. రా. కాల. 45., ఆం భా 1. 127

2. పారవశ్యము, ఒడలెఱుంగమి, మత్తత

నీ మఱపు మున్నీటిలో మానంబు లూటాడ విగి
యారుకొంగిట బెరయువారు ..

ఉ హరి 5 78.

నీ. తనవదంబునఁ జేర దనుచు వెల్లెలఁ బోవుఁ
జెఱుంగు ముట్ట దనుచుఁ జెందు మఱపు ..

చంద్రి 1. 65.

కా ణ్ణితుం దై తమతంద్రి మాజనకునిన్ భిక్షించి
నన్ దన్ను నం, లక్షింపం దుచినింతయై మఱ
పుతో రాజప్రసూనాకృతి, న్నజోరాజతనూ
జతో సుగుణతో నాతో సమం బాడెడిన్.

భాగ. 9. 521.

3. మూర్చ

ద్వి మనుజేంద్రతనయుఁ డా మఱపటు దెలిసి,
మునివరుల్ దీవింప మొగి దివ్యు లలలఁ, తన
రంగ విలుగుణదర్శని చేసి నిలిచి ...

రం రా ఉ 146 పా. 18 పం.

ద్వి అమృతసూదండు నతనిమర్మముల, నమ్ములఁ
గీలించి యతని సూతుండు, మాతలిసోగలపై
మఱపుతో నొరంగ, నాతేరు విలుగంగ నలు
కతో నేసె

రం రా. ఉ. 79 పా. 5 పం

4. ప్రమాదము, పొరపాటు

నీ. .. తేరు విఠిగెనో సూతుండు వడియెనో
యేమఱి యలసత నెదిరి సఁకు, సేయమి మఱ
పాశ్చఁ జెందెనో హినాత్ముఁ దై న ధృష్టద్యు
మ్ముఁ దతనిఁ జంపె ... భార. ద్రో 1 80

క్లో లభః పర్యవత ద్వాస్య ధను ర్వా శీఘ్ర తాస్య
తం, ప్రమత్తో వా భవద్దోఽహో యథా మృత్యు
ముపేయివాన్ ..

సం. భార. ద్రో 9. 2.

5 అజ్ఞానము

ఉ . నీ, ప్రేమకు వచ్చు దాసులకుఁ గ్రించు
తనంబున నెగ్గు నేసితిన్, నామఱపున్ సహింపు
మట నారికుఁ దై న మనంబులో భవ, న్నామ
ము చింత సేసిన ననంతసుఖస్థితి నొందకుండునే

భాగ 9. 116.

గీ. సగము గొఱివయ్యాకును సఖులు విలువ, సగ
మొసఁగు నుత్తంముఁ దెల్వె సగము మఱపు,
సగము నయి చింతచే సగ మగుచు నరిగె ...

మనుచ. 8 66.

న క్రి. ప్రమాదపఱుచు పొరపెట్టు.

కం. నను మఱపి యెందుఁ బోయితి, గనుఁగొంటిని
బట్టువడితి కైతవ మిటు నే, నినఁ బోనిత్తుమె
యనుచును, దవమదిఁ బలుకు గతిఁ గొంతతడ
వీక్షించెన్ . హరి. ఉ 7 129.

మొలులు న. ౧ 1 వెనుకకుఁ దిరుగు, వెనుక మొగ
మగు

ద్వి మొలులు కెంజడలును మణికుండలములుఁ,
జిటుగజ్జె మొలనూలు సింగినాదంబు ...

ద్వి హరిశ్చ ఉ 129 పం

గీ మొలులు పెట్టుచు శరనిధి మఱలి మఱలి,
కాంచుచో దళా 1 180.

2. నివర్తిలు, వెనుకకువచ్చు

కా... విక్రమకళా సంలబ్ధతత్వేయసీ, సంధా సిద్ధిఁ
గృతార్థఁడై మఱలె నిచ్చన్ వేడ్కలు పొం
గఁగన్. పారి 5 41

మొల¹ అవ్య 1 పిమ్మట, అనంతరిము.

గీ. ఇప్పురింబున బ్రాహ్మణుం డిందనార్థ, మేఁగి
మున్న యావృక్షంబు నెక్కి దాని, తోన దగ్ధఁ
డై మఱి దానితోన లబ్ధి, జీవుఁడై వచ్చి జను
లకుఁ జెప్పె దీని ... భార. ఆది. ౬ 198.

సీ. ఎవ్వరో యెఱుఁగ నిన్నెఱిఁగించి మఱి వర మి
మ్మంటి దానికి నెలమి నగుచు.

భార ఆను 1. 851.

సీ. మఱి కొండపి డెక్కి మార్కొని నలియైనయల
కనవాపాత్రు నంటి రాఁజె .

మమచ 1. 87.

2 పునరర్థకము, వెండియు, ఇంకను.

(కొన్ని యెడల సముచ్చయార్థకముతోఁ గూడి
యుండును, దీని ద్వైరుక్తరూపములు మఱిమఱి
మఱిన్నటి)

చం. ... ఓ దివిజశంఖశి యిం కిటఁ బట్టి నీకు మీ,
యనిమిషరాజుపాదముల యాశసుమీ మఱి
యేమివల్కివన్. నైష. 2. 144.

కం. విడువక మీగానము సొగ, సిడుటయు మఱి
పాడుఁడనుట యెగ్గే ... ఆము. 5. 58

కా. ధేనుగ్రాసము మాన్పు దోస మని సంజేహించి
నన్ సత్య మెం, తే నష్టం బగు నైన నేమి.
మఱియున్ విత్తంగ యామంబులో, నా నన్న
న్ ముచు లెల్ల మిక్కిలియు నేఁ డాఁకొందురు.

వరాహ. 10. 89

మ ధన మార్జింపుదు నార్జితం బయినతద్ద్రవ్యంబు
జేంబుచే, గొనసాగింపుదు వడ్డి వాసివలనన్
గూర్తున్ మఱి గొంత . ప్రబోధ 4 83.

వ ఈ దేవరకు మఱియు నొక్క దీపంబున కిచ్చిన.
గొలియలు 55 వీనిం జేకొని .

ద. కా. 4 677..

(ఈ క్రిందిప్రయోగమున లఘురేఖయు క్తమై కన్న,
డుచున్నది)

ఆ మరియు నొక్కసాల మీరుగేలఁ జెటికియు,
దీనఁ దెగితి వంచుఁ దిగిచి వైవ, నలిగి యేడు
బల్లములఁ ద్రుంచి ..

భా రా ఆర 1. 240.

(శ ౬ పా. మఱల ముద్రి. పా.)

2. నిశ్చయముగా.

కం. నాకు మఱి నీవు పతివి గు, చాకర యిజ్జనస్త
మున మహాస్నేహమునన్ ..

భార. ఆది. 6. 198.

సీ. అతివయానముఁ గాంచి యప్రియస్థితి నున్న
యది గాదె మఱి రాజహంసకులము ..

కవిరా 3 98

4. ఇదిగాక.

చం. జననత సర్వధర్మపులు సర్విజగత్పరివర్తన.
ప్రమం, బును మఱి సర్వవంశములుఁ బుట్టిన
మార్గము నీవ నిక్కువం, బనఘ యెఱుంగు
దున్నతగుణాధ్యుడవున్ భరతాన్వయావలం
బనుడవు నీవ .. భార. ఆది. 4 219.

గీ. కాను గర్భభరాలసత్వంబుకతనఁ, జేయఁ
జాలదు మఱి వేఱ చెప్ప నేల ...

కాశీ. 4, 212. కళా 3. 58.

5 తదన, పర్యావము

(ఈ యర్థమున నేకాంతశబ్దపూర్వముగానే ప్రయోగముగ ననబడుచున్నది).

కం అగన యొక్కోమణి యు, త్తుంగమణి స్తంభయప్తితో నొత్తగిలున్

కాశీ 4 209.

ఉ. సగ్గ మె నర్తు ప్రహ్లాదయన సత్కృపఁ బెంతు జన్మాదుండు నా, భర్తఁ డనంగఁ గ్రమత్రయంగఁ బాణి నేయును విజ్ఞగంబు నై, సర్గకలీల నొక్కమణి సౌఖ్యము నొందుదు కేవలంబు దో, సర్గభూషణి కృతరథాంగ నినుం గొని యాడ నేర్తునే పారి 9 28 అ మ 4 5. 282 పా 4, పం

8 అట్లుకానిదో, అట్లా పం మన

ఉ దానవు లైన నేమి మణి దైత్యముహము లైన నేమి భాగ 10 ఉ 155

7 పూర్వోత్తరవాక్యాగ్ధములకుఁ గల భేదమును దెల్పును

కం. మణచినఁ దలపింపఁగ నగు, నెఱుంగనినాఁ దెల్లపాటు నెఱిగింప నగున్, మణి యెఱిగి యెఱుంగ నొల్లని, కఱటెం దెలుపఁగఁ గమల గర్భుని నశమే . భార ఆది 4 71

కం. వర్గత్రయపరత మహు, స్వర్గజ్ఞామధ్య మాధ్య జంఘాలకతా, దుర్గతియు నొల్ల మణి యన, వర్గదుఁ డేవే ల్పెఱిగి వాని భజింతున్, ఆము 2 22.

8 మరియమఁల, పలుమాటు.

కం. స్నేహార్థప్రదయ యై యతి, సాహస కృత్య ములు మాన్వ సమకొల్పుటకై, యూహాపోహ పిచారస, మాహితగతిఁ దల్లి నుతుని మణి బోధించున్ .. కాశీ. 4. 89.

9 అన్యము, వేఱు

ఉ మామిడిమఁతఁ బోల మణి మంత్రిలు లేరు పసంధరాస్థలిన్ ... నైప 1 24.

వ ద్రోణుం డొక్క బాణం బభిమంత్రించి దృష్టి

ముప్పి సౌష్ఠవంబు లొప్పు నొక్కద కంబు నాట నేసి దానిపుంఖంబు మణియొ క బాణంబు న నేసి . భాగ ఆది 5 21

కం మీవంటి భాగవతులం, బావనులగఁ జేయరేని మణి గతి యేదీ, మామటవాని కిద

ఆము 8 55.

10 అట్లు, అవిధమున

కం అతనువుల వేరు గదా, నాతులు వడికఁ కలిగి నన్ పగఁ దిన్య, గ్జాతికి నీజాతికి గల, యాతీ ప్రత గలదె యెఱుంగ కిట్లే లంబిన్ ఆము 5 42.

11 కొన్ని యెడల న్యపిశేషము లేయే వాక్యా లంకారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడును

చం నుతజలపూరతంబు లగ నూతుల నూటోకంబు సూన్యత, ప్రతి యొక బావి మేల మణి బావులు నూటిటికంబు నొక్క, త్రక్కతు పదిమేలు . భా. ఆది 4 93.

సీ మణి జరాసతునికై మధుర దించుటఁజేసి వర వర్గదుర్గముల్ బలిమిఁ గొన గ పారి 1 17 భా. ఆది. 8 159.

మణి² - మణ్ణి 1 వట్వృతము, మణ్ణిచెట్టు

కం తాతయుఁ దండ్రియు నగ్ర, భ్రాతయునుం దాను భువనభాసురకృతిని, రాత్రులు పిల్లల మణిని, భ్రాతృనిఁ బివవీరుఁ బోలఁ గలరే నుకపుల్ టై భా 1 21.

మణిగ 1 (క. మంగ.) తాచిప్ప, పులును మున్నగు నవి వండుట కుపయోగించుతాతితోఁ జేసిన పాత్రము.

(జోర్తపెలవలె బలవప తాతితోఁ జేసిన పాత్రము. శం)

మణిన్నటి - మణిమణి అన్య, అత్యంతము, మిక్కిలి.

ఉ. రాజకుమారి శేఖరుండు ... ప్రత్యహము స్థలి యింపుచుండె నీ, రేజద కాఁడి నెంతయు మణి న్మణి నెమ్మదిలోన నెన్నుచున్ ... ఇందు 2 218.

కం సరియె కద విలుదుబరువునఁ, దరుణినడక

మంద మగుట తరువాత మణిన్, మణి విజ్ఞ
వీగుకుచకచ, భరమునఁ జెలి దాళి యుంట
ప్రౌఢిమ మె కదా ... ముకుంద. 2. 74

మణిమణి - మణిన్మణి అవ్య. 1. మణియు మణి
యు పౌనఃపున్యముగ (శ. ౮)

2. అత్యంతము

కం. ప్రాణముకన్నను. మానం బధికం బటంచు
మణి మణి : భుక్తి, లూపనాథ వల్ల వివే
భల్లా. 5. ఆ. (శ. ౮)

మణు¹ విజ (వృత్తియందుఁ బూర్వపద మగు మాణు
శబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చు
రూపము) 1 అన్యము, వేటొకటి

శీ గంధవస్తువులు గొన్నట్టివాఁడు, వినుము
మణుపుట్టువునఁ జంచుతనము నొందు .
భార. ఆను 4. 287.

శీ. అతని మణుమేన నైవ నీవ్రతిన దప్పి, కుండ
వరియింపవచ్చు నీ కుచితవిధిని ...
కళా 6. 56.

2 ప్రతి, బదులు

కం. అని పలుకుచున్న వృషభ, దనునకు మణు
మాట యీక. భార. ఆది 7 76.

సీ . . . మృచుచును గడఁకఁ బిల్వ, మణుమాట
లాడదో మణి చూడకుండునో చనుగవఁ గప్ప
నో చాలు ననుచు ... భాగ. 8 320.

వి (వృత్తియం దుత్తరపద మగుమాణుశబ్దమునకు
వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చు రూపము) తడవ,
పర్యాయము

(చూ. పలుమణు, వేమణు.)

జ మణుగజ్జ, మణుమాట, మణుమోత.

మణు² విజ (వృత్తియందు పూర్వపద మైన మరున
శబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చురూపము.)
అనంతము, విమృటిది. (చూ. మణునాఁడు.)
జ, మణునాఁడు, మణుమేను.

మణు³ వి. వృత్తియందు పూర్వపద మైన మణుగు శబ్ద
మునకు వికల్పముగా ఆదేశ మగురూపము (చూ.

మణువడు).

మణుగిడు స. శ్రీ. (మణుగు + ఇడు) దాచు,
గోపనముచేయు.

కం కొంత మణుగిడక కలిగిన, యంతయు నిక్క
ముగఁ జెప్పఁ దనుటయు వాఁల్
కళా 6 180.

మణుగు-మణువు అ శ్రీ (త మత్తై) చాటగు,
తిరోహితమగు, దాఁగు (శ. ౮)

ద్వి. ఒఱఁగుజింకలను బిట్టొలుమన్నిళ్లు, మణు
గు గవయములు మడియు నేరులును.
ద్వి. హరిశ్చ పూ 806 పం.

మధురగతి రగడ. ఎరువపుననకా సరు వని దిరుగుచుఁ
గురివెందలపొద గురు వని మణుగుచు...
ప్రబంధ 253.

2 (శ మణుగు) నీళ్లు, మొ. సలసలకాఁగు.

(వ్యవ) నూనె మణిగినది

3. సంతాపించు, మిక్కిలి దుఃఖించు.

సీ. ఇమ్మేని కిక్కట యిట్టిది నేనెనే మాయ దైవం
బని మణుగువారు. భార. విరా 2 146.

ద్వి. అఱిముఱిఁ గోపించి యాధఃపృథ్విల, మణు
గుచు శవీయించె మఱచితే తొల్లి...
రం. రా. యు. 822 పొ. 23 పం.

కం అఱువదివే లబ్ధిబులు, నెఱయఁగ మని సుతులఁ
గననినెవ్వగచేతన్, మణుగుచు జర మేనం గ్రీ,
కిటియఁగఁ దఱి దప్పి సుతుల నిట్లే గంటిన్.
జా. రా. జాల. 185, కు సం 5. 580.

వి. 1. బాటు, వ్యవధానము

చం అవికయుఁ బట్టుపుట్టముచెఱంగు మణుంగయి
యున్నిఁ జేసి, నైష. 6. 181.

కం. జడవిధి యను తెరమణుఁ గటు, వెడలి నిలిచి
నట్టి యాటవెలఁదియపోలెన్. ..
ప్రభా 1. 57.

ద్వి. ఇరికిళ్ల గుమ్మలయెడలను దలుపు, మణుగున
బన్నార్లమాటువ....
పండితా. దీక్షా. 44 పొ., అం. భా. 1. 76.

2 దాఁపటికము

ఉ వట్టిమఱుంగు వెట్టి నుడువం బని లేదు.

[ప్రభా 8. 72.

ఉ. . ఓ, హేమలతాంగి యింక మఱుఁ గేటికి
న మ్మొకమాట పల్కెదన్, గాముఁడు సాక్షి
గాఁగఁ గలకాలము కూడి సుఖంత మింపుగన్.
కవిరా 5. 150

3 చాటుకపులు తఱచుగాఁ బ్రయోగింపని మాఱు
మూఁమాట, అప్రతీకము.

(కవిత్వదోషములలో నొకటి)

సీ. .. ఈచ, లును ప్రాలుమాలికలును సఁదియము
వేమఱుపులు మఱుఁగులు వ్యర్థపదములును...

[ప్రబంధ 16

4 మిష, నెఱము, సాకు

మ. తమలోన నృపురాపురాంగనలు చోద్యంబంది
శ్రీకాంహ, స్త్రీమహాదేవుఁడు జంగమాకృతివి
భూతిన్ భృత్యులం గూడి వ, చ్చి మదియవ్యథఁ
దీర్చి యాత్మనగరీసీమోపకంఠంబు జే, ర్చి
మఱుం గొక్కటి పెట్టి పోయె నింక నేరీతిం
గనుం గొందుమో... కాళ. 4. 109

జ: మఱుఁగిడు, మఱుఁగుఁజొచ్చు, మఱుఁగుడు,
మఱుఁగుదొడ్డి, మఱుఁగుపిడు, మఱుఁగు పెట్టు,
మఱుఁగుపెండు, మఱుఁగువెట్టు, మఱుకువ,
మఱుపడు, మఱుపెట్టు, మఱువ

మఱుఁగుడు ఎ. (√మఱుఁగు) తాపము

గీ. . కారక మఱుఁగు, దుడుకు నెగ తెర్ల నాఁగఁ
జెన్నొందుఁ దా, మునకు నామంబులై. .

ఆం భా. 1. 46.

మఱుఁగుఁజోచ్చె న శ్రీ (మఱుఁగు+చొచ్చు)
శరణముపొందు

సీ. నెగ కుల్కి మఱుఁగుఁజొచ్చినజహ్నురవిజల
నరణి మల్లెలతోడి జడలు మెఱయ.

ఆము. 2 58.

ద్వి మఱుఁగుఁజొచ్చినవాని మదిలోనఁ గరుణ,
నెఱయఁ బ్రోచుట నాకు నియమప్రతంబు.

ద్వి హరిశ్చ ఉ. 2461.

మఱుఁగుదొడ్డి ఎ (మఱుఁగు+దొడ్డి) మలవిసర్జన
స్థానము (శ. ర.).

మఱుఁగువడు అ. శ్రీ (√మఱు గు) దాఁగు, చాఁగు,
తిరోహితమగు

వ. ...ఆయాఁపికుండు పెట్టెఁ దెఱచి యస్థిశక
లంబులు చూచి తనవృధావృథకుఁ జిన్నఁ బోయి
యవి యచ్చోటన పారం జల్లి తన పల్లెకుం
బోయి మఱుఁగువడి యుండె.. కాళీ 5 70-

సీ ఒరుదలగా వచ్చి యెగి మఱుఁగునడఁగఁ జెవి
నిల్లు గట్టుక నెప్పిరేని... ప్రియ ౯. 40.

వ . . ఒ డొంటికిన్ జేరెంబులు వాటి కుప్పించి
తప్పించుకొనుదువ్వులు ఖరజ రిజశ్చటల నెనక
మెసంగు మఁమనకల మఱుఁగువడియుండు
గండోపలంబులును మనుచ 4 86.

మఱుఁగు (వె) పెట్టు - మఱువెట్టు న శ్రీ
(√మఱుఁగు) దాఁచు, గోపనము చేయు, కప్పి
పుచ్చు

ఉ. ... ఏరికి నెట్లు దోచిన సహించుటగాని నిజంబు
చెప్పకే, నేం మఱుఁగు పెట్టి భరణివర...

క కా 7. 196.

ద్వి. మఱుఁగు పెట్టక చెప్పుమా నీకు నిట్టి, నెగు
లింతయును నేమి నెపమున వచ్చె.

ద్వి హరిశ్చ ఉ. 2108 వం.

సీ. మఱుఁగువెట్టక డెంద మెఱిఁగించుకై వడి
గొబ్బునఁ బయ్యెదకొంగు నడల...

విక్ర. 1. 122.

మఱుఁగుపెరడు ఎ (√మఱుఁగు) మఱుఁగు దొడ్డి.
(శ. ర)

మఱుకువ ఎ. (√మఱుఁగు) సంతాపము.

తరువోజ. మానితబలుఁ డభిమన్యుండు పోర,
మడినివప్పడు నిట్టి మఱుకువ నాత్మ, యూ
వదు... భార. శ్రీ 2. 182.

గీ. అనిన భర్తజుఁ డిట్లను వద్దురాత్ముఁ, బొలియఁ
జేయుట దగదు దుస్సలఁ దలంచి, వాని నొక

తప్పనకు నైఁవవలదె యాంచి, కేయమహిషికి
మఱుకున నేయఁ జనునె. .

భాగ ఆర 8 242

కం మండఁగ మండఁగ నార్చిన, ఖండితబిదలములుఁ
ద్రుణితకౌపీనములున్, దండముఁ తుండములు
నుగ, మండలశకలాములుఁ జూచి మఱుకున
దోఁపన్ .. ఉ హరి 4. 75.

మఱుగుజ్ఞ విజ (మాఱు+ప్రతి+గుజ్జ) గూనివాఁడు,
గూనిది

సి జాహ్నుః పన్నానఫలము లీఁజాలుపరమపావనం
దోఁమఱుగుజ్జప్రాహ్మణుండు

వరాహ 9 43.

చం. .. మఱుగుజ్జ ప్రేవ్యతై, ధృతి నెది యుగ్ర
సేనునకుఁ ప్రేవ్యత నొందియు దిద్ది యేలఁడే .
ఆము ౮ 53.

సీ. మఱుగుజ్జ రాఁగ నమరుఁ గుబ్జనామఁబు
ఆం భా. 2 128.

మఱుకు(రు)రు ఏ భూపరిమాణవిశేషము, ఒకవిధ
మగుభూమికౌశ

వ .. రుద్రేశ్వర శ్రీమహాదేవరం బ్రతిష్ఠ సేసి
నివేద్యానకు పెట్టినది నీరునేల మఱుకురు.
1 వెవి సేను... ద కా 4. 988.

వ క్రా(జ) కల్యాణకేశవదేవర అచ్చి (నల)
మదుపడలకు రీతి ఎఱ్ఱంజెలుపువెనక నీరునేల
మఱుకురులు 4... ద. కా. 4.704.

వ. . శ్రీమ న్మహా మండలేశ్వరమండెరాజు
శ్రీకేశవదేవరకు (నై) వేదార్థముగా నా(ం)
ది, ధ్వ వాయవ్యమునం దన కట్టించిన మల్లసము
ద్రమువెనక నిచ్చిన నీరినేల మర్తరు ఒక్కటి...
ద కా. 4. 885.

వ. .. తొంపిచెర్ల శ్రీ అనంతగోపినాధ దేవరకు
అమావాస్యకొలుపులకు తొంపిచెర్ల అనగద
చెఱుపు వెనకను నీరేల మఱుకు, 1. గు. జి.
తొంపిచెర్ల కాసనము 1242.

మఱువాఁడు ఏ టి. (మఱు+నాఁడు) మఱునటి

దినము, పరదినము

మ మఱునాఁ డంధక పృష్టిభోజయదుసామం
తాగ్రణీసేన గం, దెఱగా సాత్యకి రాముఁ
డుధవుఁడు హర్దిక్ష్య డు లో నైన కొం, ద
అమాత్యుల్ ఁను జుట్టిరా

ఉ హరి 2. 84.

గీ అనిన విని యెల్లవారును వధిహర్ష, మెనఁగ
నున్నంత మఱునాఁడి యేఁగుదెంచె, భార్గవుం
డమ్మునీఁద్రులు పరమభక్తి, నచ్చి లిచ్చిరి
హోత్రవాహనుఁడు గనియె

భార ఉద్యో 4 293.

రిం రా. ఆరి. 192 పా 12. పం.

మఱువ(వ)డు అ. క్రి (మఱుగు+వడు) చాటగు.
తిరోహితమగు. చాఁగు

కం. తటిమి హలి హళము వినరుచు, నెఱిఁ గదిన
బెగడి విమతనికరము వెడ నై, వెఱిఁగునడు
నొడుఁగు నడఁగును, మఱువడుఁ జెడు మఱియుఁ
బొలలు మరలుం దెఁలున్

భాగ 10 పూ. 1534.

కం మిడిగడుపువ్రేకమున నొక, యడుగే నిడ లేక
యున్నయర్థాధిపతిం, బుడమిఁ బడఁద్రోచి పై
మఱు, పడ శవములతిట్ట పేర్చి పరిజన మరగెన్.
కవిక 2 121.

కం. సోమాన్యప్రదీపకు, డీమెయిఁ దేజో విశేష
మెనకం బెనఁగఁ, గా మెఱయుట గనుఁగొని
సి, గై మఱువడుమాడ్కిఁ గ్రుంకె నరుం
డంతన్ భార. భీష్మ 1 299

ద్వి ఇల మఱువడ్డ నిఁజ్జలశివభక్తి, తల యెత్తువడు
వునఁ దాఁ దల యెత్తు
బస. పు. 1. 416, పం. భాం. ఉద్యో. 4. 672.

మఱువె(వె)ట్టు న క్రి. (మఱుగు + వెట్టు)

1. చాఁచు, మఱుగుపఱుచు

వ. ...మరుఁ దొనర్పఁ గలకోల్లలకుం దివురుతమ
కపు ముంగలిపొఁజాలు నిగిడించు క్రొవ్వాడి
తూపుల రూపున నొండొరువుల మఱువెట్టి

చూచునెలగోలుచూపుల పారి, 2 71

ఆం ఖా 1. 122.

సీ. వాదింప నొల్లరు వశమైనవనికైన మఱువెట్టు
నొల్లరు మృత్యుమైన కవిక. 8 103.

మఱువ ఎ (మఱుగు+వా) కుండ. (చూ. మఱుచ
కందు

వ ... గోపాలాదికుద్రజనంబులకు నృణువెట్టం
దలంచి వారల కభిముఖులై పాండునందను
లిట్లనిరి భార. విరా. 1 177

విజ. మూగ.

గీ. తెలియకెరించె వణ్ణులు మఱువమాపు, 2 2
మఱుము చూచె: గరి కుష్మంధ్వలంబు.

వా.డు, 4 21

చం అనయము రాగ మొప్ప సహజానన చంద్ర
కటాక్షపంక్తి ప. ద్వివనసుళంకర గడ్డి మనుశ్రీ
మఱువెట్టు ఆము 5. 15.

జ. మఱువకందు.

మఱువకందు ఎ (మఱువ+కందు) అగస్త్యుడు

2 వంచించు, మోసపుచ్చు, మిషవెట్టు

ఆ మఱువకందుతోగి తెలువాయిమెఃమన్న, చెఁత
కంగి యతనిచేత విండ్లు, గత్తెములు దూక
ములును దద్దయు, గొంచు న.తం జనిరి ప.చ
పటికి అచ్చ రా. ఆం. 7

సీ. అరగంటిచూపున నలసరితిని జూచు మఱువెట్టు
చూపున మరలి చూచు. కవిరా 2 13

సీ. మఱువెట్టి చనుదోయి మదనాంకములు సూదు
దను నవ్వువిడుక జూపులవ యదల్కు

నైష 7 191

మఱువు-మఱుగు అ శ్రీ. చాటగు, తిరోహితమగు.

చం తలఁపున నాథునిం గలసి తా నది నిక్కముగా
దలంచి మిం, చులఁ దులకించు మోవిసయి
నోడిన కెంపులు గప్పిపుచ్చె నె, చెల్లి మఱువెట్టు
గాఁ దలంచి... రాజ చ 8. 100

చం వెఱపు లలంకికంపమును వీలనివ్రీడయు మాఱు
సేయఁగా, నెఱుంగమి యేవులేమి పరియెత్తెడు
చొక్కులకోలు ముందుగా, మఱువుమొగంబు
నోంయును మాటుగ తెప్పలఁ గప్పుచూ
డ్కియుం, దెఱవ నవాగ్రసంగతి బ్రతిక్రియలై
యలరించె భూవిభున్ కవిక. 8. 221.

కం. తుమ్మెదవలె మన్నది యిటు, రిమ్మని వెఱి
కొప్పు నివిరి బ్రమసితిఁ దరుణి, కమ్మవిరి నల్ల
గలు వని, క్రమ్మఱ మఱువెట్టు గట్టు కన
రాకుండన్ విజ. 2. 143

వి. 1 చాటు, ఓలము, అడ్డు

గీ. అంధకారంబునందును వణఁగిపోదు, దీప తేజంబు
నందును దిరిగిరాదు, ఎట్టిమఱు లై నఁ గన్పించు
నెదురు లేక, చారుతర మైనయట్టి విచారదృష్టి.
చాసిష్ట 1 170.

మఱుమాట ఎ. (మాఱు+మాట) ప్రతిపదనము

సీ. మాఱుమా టనఁగను మఱుమాట ననఁ గను
బదులు మాటనఁ బ్రతివాక్య మొప్పు.

ఆం ఖా 1. 114.

మఱుమేను ఎ. (మఱు+మేను) పరజన్మము,
ఉత్తరజన్మము.

కం. వెఱచి వెఱచి యడిగెద మే, మెఱింగింపఁగ
వలయు నొకటి యీ వెస్వోడ వీ, కొఱమాలి
నగొల్లతనము, మఱువున విహరించె దిట్లు మహి
నాత్మేచ్ఛన్. వారి పూ. 7 284

చం పనివడి సేవ సేసి పరిపాకము వొంద కయ్యె
డేనిఁ జ, చ్చిన మఱుమేన నైన నది సిద్ధి వహించు.

భాగ, 1. 100.

కం విఱిగి నిశాటులు రావణు, మఱువున కేతేరిం
జూచి మనమునఁ గోపం, బెఱుకపడ సుపా
ర్శ్యుడు వడిఁ, బఱపెన్ వానరులమీఁదఁ
బటువిశిఖంబుల్.

మఱుమోత ఎ. (మాఱు+మోత) ప్రతిధ్వని.

భా రా యు. 1509.

గీ. ... ప్రతిధ్వని మఱుమోత యన దగు భవ

వ. ... మొదలం గదన. బునకుం దెచ్చుకొన్న మహా

చలశృంగారులు బలువిడిం బడుజాణ జాలంబు
లకు మఱువుగా నొడ్డువారును..

భా. రా యు 554.

2 కవచము.

గీ మానుసులువోలె నున్నార లేను లేని, తటి
మహాగుణశాలి నాతనయుఁ గాచి, కొనఁ గడం
గర సింగారమునకుఁ గాకి, మఱువులును
గై దువులు మీకు మానమునకె

భార. ద్రో 2 268

ఆ అతనిహరులఁ గొంద అజదంబుఁ గొందఱుఁ
మఱువుఁగొంద జేచి నఱుకీ రిపుడు.

మార్క 8. 107.

చం. మఱువులు సించుచుం బెలుచ మద్రిము
లూడుచు నోలిఁ గై దువు, ల్విటుచుచుఁ గేలు
దోయి విదళించుచు భా. రా. ఆర. 2 197.

జ: మఱువుకొను, మఱువుసొచ్చు, మఱువెట్టు.

మఱువుకొను అ. శ్రీ. (మఱువు + కొను స్వార్థమున)
దాఁగుకొను, మఱుఁగువడు

కం త్రినయన పుత్రుఁడట వెను, కొన మరవతి
వఱచె మఱువుకొన నజని హరిం, గని యెందు
శరణు గావక, చనియె మహాదేవ నీవ శరి ణను
భాతిన్... కు. సం 10. 488.

మఱువుసొచ్చె-మఱుఁగుఁజొచ్చె న శ్రీ శరణు
పొందు

ఆ. అనుజఁ జూచి కష్టమనుజులఁ గూడి నా, వనువు
సేయకుండఁ జనువె నీకు, ననుచు నుదరి వలుక
విని హిడింబయుఁ గడు, వెఱచి భీమ సేనుమఱువు
సొచ్చె... భార. ఆది. 6. 201.

కం. ఆరథనివహంబులు న, వ్యారణములుఁ దెరలి
మరలి వడిఁ బఱచుటయుం, గౌరవ బల మెల్లను
రణ, కూరుడు గాంగేయు మఱువు సొచ్చె
వికలమై . భార. భీష్మ 2. 294

మఱువెట్టు-మఱుఁగుపెట్టు

గీ. .. మఱువెట్టె ననఁ దగు, మఱుఁగుపెట్టె
ననుట.. అం. భా. 2 185.

మఱుస విజ. ఔ. అనౌ. అనంతరము, తరువాతిది.

కం. విను వ్రద్యుమ్నుని దక్కన్, మనమున నే
నొరు వరించుమాట విడువు మా, ఘనుఁ డొల్ల
కున్నఁ జెందుదు, మనసీజశిఖఁ దనువు వేల్చి
మఱుసటిమేనన్... ప్రభా 8. 102

కం ఆటై కిఁ గఠిఁ విభుఁ డొక. కోటర గర్భమున
నణఁగికొని యుండుట నా, చేటొదవ దయ్యె
వానికి, నాఁటిగీ నది పోయె మఱుసనాఁ డుద
యమునన్ వేం పంచ 8. 9.

కం ఈరీతిఁ బడకయింటికిఁ, జేరంజని మఱుసనాఁడు
చీఁటి జేజే, రాచాకళి రాచాఁగల, యారజనీ
వేళ విఠనా మగ్గల మయ్యెన్.

హంస. 5, 198.

జ. మఱునాఁడు, మఱుసంజ

మఱుసంజె ఎ (మఱుస + సంజ) సాయంసంధ్య

నీ ఒక దీవిఁ దొలుసంజ యున్నేషమునఁ బొందు
నుదయించు మఱుసంజ యొందుదీవి.

కాశీ. 1. 129.

(మఱుసంజ. శ. రి పా.)

మట్టి-మట్టి ఎ. వటవృక్షము

నీ. అభ్రంశపాథోగ మగుమట్టికొమ్మను గట్టిన
ప్రేరెడినుట్టి యెక్కి.. విక్ర. 2. 44

వ. మట్టిపండులవడువు గలమడమల బెడంగుపడి...

అము. 6. 98., అం. భా. 2. 44

మట్టెత ఎ. (శ. మట్టె-విచ్చి, బుద్ధిహీనత) మూర్ఖు
రాలు, అవివేకిని.

ఉ. మట్టెతవోలె మావడుచు మార్పిసలన్ జళికిపఁ
బూని నీ, వెట్టితనాలు మాన పని వేడ్క ని
టాడఁగ నింతుండి తాఁ, జీటునఁ గోపగించు
కొని చెప్పఁడు చేయఁడు లేచిపోయె మీ, వెట్టి
యగారు మంచిగురువే దొరికెన్ జదు వెట్టు
చెప్పనో.. వైజ. 4. 12.

మల ఎ (శ. మలె. శ. మలై.) వర్వతము, కొండ.

నీ తూఁగాడుపయ్యెద దోటాయమాన మై మల
వైజయంతికామహిమఁ బడయ...

చూచునెలగోలుచూపుల పారి, 2 51

ఆం ఖా 1. 122.

సీ. వాదింప నొల్లరు వశమైనవనికైన మఱువెట్టు
నొల్లరు మృత్యుమైన కవిక. 8 103.

వ ... గోపాలాదికుద్రజనంబులకు నృణువెట్టుం
దలంచి వారల కభిముఖులై పాండునందను
లిట్లనిరి భార. విరా. 1 177

చం అనయము రాగ మొప్ప సహజానన చంద్ర
కటాక్షపంక్తి ప. ద్వివనసుళంక గడ్డి మనుశ్రీ
మఱువెట్టు ఆము 5. 15.

2 వంచించు, మోసపుచ్చు, మిషవెట్టు

సీ అరగంటిచూపున నలసరితిని జూచు మఱువెట్టు
చూపున మరలి చూచు. కవిరా 2 13

సీ. మఱువెట్టి చనుదోయి మదనాంకములు సూచు
దను నవ్వువిడుక జూపులన యదల్కు
నైష 7 191

చం తలఁపున నాథునిం గలసి తా నది నిక్కముగా
దలంచి మిం, చులఁ దులకించు మోవిసయి
నోడిన కెంపులు గప్పిపుచ్చె నె, చెల్లి మఱువెట్టు
గాఁ దలంచి... రాజ చ 8. 100

కం. తుమ్మెదవలె మన్నది యిటు, రిమ్మని వెఱి
కొప్పు నివిరి బ్రమసితిఁ దరుణి, కమ్మవిరి నల్ల
గలు వని, క్రమ్మఱ మఱువెట్టు గట్టు కన
రాకుండన్ విజ. 2. 143

మఱుమాట ఎ. (మాటు+మాట) ప్రతిపదనము

సీ. మాటుమా టనఁగను మఱుమాట ననఁ గను
బదులు మాటనఁ బ్రతివాక్య మొప్పు.

ఆం ఖా 1. 114.

మఱుమేను ఎ. (మఱు+మేను) పరజన్మము,
ఉత్తరజన్మము.

చం పనివడి సేవ సేసి పరిపాకము వొంద కయ్యె
డేనిఁ జ, చ్చిన మఱుమేన నైన నది సిద్ధి వహించు.

భాగ, 1. 100.

మఱుమోత ఎ. (మాటు+మోత) ప్రతిధ్వని.

గీ. ... ప్రతిధ్వని మఱుమోత యన దగు భవ

మఱువ ఎ (మఱుగు+వా) కుండ. (చూ. మఱుచ
కందు

విజ. మూగ.

గీ. కెఱిలి కెఱిలించె వణ్ణులు మఱువమాపు, 1
మఱుము చూచెఁ గరి కుష్మపక్షిలంబు.

వా.డు, 4 21

జ. మఱువకందు.

మఱువకందు ఎ (మఱువ+కందు) అగస్త్యుడు
ఆ మఱువకందుతోగి తెఱవాయిమెఁమన్న, చెఁత
కంగి యతనిచేత విండ్లు, గత్తెములు దూఱగ
ములును దద్దయు, గొంచు న.తఁ జనిరి ప.చ
పటికి అచ్చ రా. ఆం. 7

మఱువు-మఱుగు అ శ్రీ. చాటగు, తిరోహతమగు.

చం వెఱపు లలంకికంపమును వీలనివ్రీడయు మాటు
సేయఁగా, వెఱుంగమి యేవులేమి పరియెత్తెడు
చొక్కులకోలు ముందుగా, మఱువుమొగంబు
నోంయును మాటుగ తెప్పలఁ గప్పుచూ
డ్కియుం, దెఱవ నవాగ్రసంగతి బ్రతిక్రియలై
యలరించె భూవిభున్ కవిక. 8. 221.

ఎ. 1 చాటు, ఓలము, అడ్డు

గీ. అంధకారంబునందును వణఁగిపోదు, దీప తేజంబు
నందును దిరిగిరాదు, ఎట్టిమఱు లై నఁ గన్పించు
నెదురు లేక, చారుతర మైనయట్టి విచారదృష్టి.
చాసిష్ఠ 1 170.

కం. వెఱచి వెఱచి యడిగెద మే, మెఱింగింపఁగ
వలయు నొకటి యీ వెష్వడ వీ, కొఱమాలి
నగొల్లతనము, మఱువున విహరించె దిట్లు మహి
నాత్మేచ్ఛన్. వారి పూ. 7 284

కం విఱిగి నిశాటులు రావణు, మఱువున కేతేరి
జూచి మనమునఁ గోపం, బెఱుకపడ సుపా
ర్శ్యుడు వడి, బఱపెన్ వానరులమీఁదఁ
బటువిశిఖంబుల్.

భా రా యు. 1509.

వ. ... మొదలం గదన. బునకుం దెచ్చుకొన్న మహా

భాన్యము పెండును.

మలక మెఱుపు వి. (మలక1+మెఱుపు) ధమరా
కాఁ మగు మెఱుపు (శ ర).

మలగ వి. ($\sqrt{\text{మలగ}}$) ఎద్దువై గంతతోడి సరికు
గోనె (శ ర). సరకు నింపనిగోనెల తోడి యెద్దు
గాడిదలగుంపు (త్రా.).

మలగించే న. క్రీ. ($\sqrt{\text{మలగ}}$) 1 వెనుకకు
1 దిప్పు

ద్వి పార్థివేశ్వరగ వీరివైఁ గోప మింక, పలదని
చెప్పి మావంతుఁ డేమగును. మలగించుగతి
మంత్రి మరలించె విభుని

ద్వి హరిశ్చ పూ 1112 పం

2 ప్రసరింపఁజేయు, వ్యాపింపఁజేయు

ఉ .. సాం. ద్రామలక్ష్మి గౌతమమహాముని సల్లని
చిత్రవృత్తి నీ, పై మలగించెఁ గాపలయుఁ బార్థి
వసత్తిమ పొందు మున్నతిన్

భార, అశ్వ 8. 102.

మలగు త. క్రీ. (క మలగు. త. మలక్కు.)

1. వివర్తిల్లు, వెనుకకు మరలు; వెనుకమొగ మగు.

వ. ఇట్లు భానుమంతు నంతకపురికిఁ బనిచి.

గీ. మలగి గజకంధరము ద్రుంచి తొలగ నుటికి,
కెంపుదకు కొత్తువాలుతోఁ గ్రేట్లు వాలు,
నావృకోదరువైఁ గవియంగఁ జేయి, వీచె

భార భీష్మ 2 70.

కం. తలగవు కొండల కై నను, మలగవు సింగముల
కై న మార్కొనుకడిమిఁ, గలగవు పిడుగుల
కై నను, నిల బలసంపన్నవృత్తి నేనుగు
గున్నల్ ... భాగ 8. 28

కం. మెలగున్ దలగున్ భయమునఁ, గలగున్
మలగున్ లతాంగి కవటాఁభటిన్, జెలగున్
కృ శకుం. 2. 136.

చం. అటుకఁ దుపారలైలసుత యప్యలిమోమయి
నాలుగేన్నదం, బులు పని భూకుటికుటిల
ముగ్ధలలాటముభేందుబింబ యై, మలగి కనుం
గొనె న్ముజగమండను నక్కవటద్విజోత్తమున్ .

హర. 4 34

చం. .. ముటముటధ్వని సారె మలగి చూచు
చున్ ... ఆము. 8 22.

2 ప్రక్కకుఁ దిరుగు.

సీ. మలగినదెసఁ బడమరమొగం బై కొంతదవ్వేగి,
పున్నాగతరువు గాంచి... దశకు. 7. 108.

ప . నందికంజానమండి కొంతమేర వచ్చి మలగి
పశ్చిమముఖ మై కొంతమేర వచ్చి. కొంకుదురు
కాసనము. (1852) Ep. Ind V.

వ వేశవాటంబునడుమ నొయ్యన నడచి యట
మలగి ... నైష. 7 141.

సీ. పంకరిగు, పంకరిగా తిరుగు.

కం వలపలిదిక్కున కించుక, మలగంగారులు మీడి
కులుమాపుడుఁబుట్టం, బలవడఁ గట్టి ..

భార. విరా 1 291

చం తలఁ బ్రతిబింబభానుమడిఁ దాల్చి విహరి
వనాంతంబున, నస్తలగి మలగి పెంజిలుము,
నాగువుభంగి. నైష. 8. 154

4 తొలగు, అపసరిల్లు.

మ. మలగు న్నెల్లనిగాలికి న్నటుంటనృత్తద్వి రేఖా
శికిం, దలగున్ .. భాగ. 10 పూ 1782

ఆ కురుల తెలుపు చూచి కొఱగాఁడు వీఁ డని,
మునలివాని విడిచి ముదిత లెల్ల, దూరముగఁ
దొలంగుదురు సాస్థికల మౌ, మాలనూతి విడిచి
మలగుభంగి. భర్తృ 8. 74.

5 చుట్టుకొనియుండు, పరివేష్టించియుండు.

సీ మొలకచ్చకట్టుపై మలగిన పచ్చనిమనుగొంగు
దిండుగా నులిచి చుట్టి... హరి పూ. 7. 13.

8. పంచరించు, తిరుగు.

ఆ. చెలగి చెలగి మలగి మలగి యల్లల్లన, క్రాళి
క్రాళి ఒట్టుతూలి తూలి ... నిర్వి. 6. 48.

ద్వి. హరిహరి శోభితాభరణములఁ గళవళం బందక
క్రైకొని పోయి, మలగుచు నా చంద్రమతి సమ
దెంచు, తెరువున కడ్డంబు దిగ్గన వచ్చి...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2298.

7. వక్రలు, ఉడు
చం మలంగగదే త్రికోణమణి మండపదీపికై
మహేశ్వరా .. ఉ హరి 5 10

గీ మృగవిభం యే విన్నని మొగముతోడ, మలం
గుచుండంగ మణియు నమ్మంత్రి సుతుడు .
వేం పంచ 1 170

8 ఊణించు, అగ్గు, నళిచ, చెడు

ద్వి మలంగలిపగల సుమత్రుండు చాల, నల
యుచు నీ యయోధ్యాపురి జొచ్చి
రా అయో. 121 పా. 24 పం.

నీ పొడిరికినమ్మింక కాపంగా శశికిర్తి మలంగ
నా వెన్నెల ల్గలకొక బాటె
ఉ రా 4 242

కం విను వజ్రానమ్మనె గర్భనిరూఢత గలుగు దాన
మలంగపు జననం, బును మరణము
భార. కాం 6 166

8 కలంగు, ఊభవడు

ద్వి ఓ గురులారి యే సుత్రమతోక, భోగ
భాగ్యుడ నైతి, వజ్రుడ నైతి, కల మగ్ని
మిము గొల్పుక శమున నాడు, మరణంబునకు
మీరు మలంగకు దిశ
రా అయో 129 పా 31 పం.

నీ అతిశోరోహకులాత్మత దోదాయమానమై
హృదయంబు మలంగుచుడ ..
భాగ 4. 77

10 ప్రజ్వలించు, మడు

అ మాన కిన్నిలోన మలంగ నే వోసిన, మాడ్కి
గోపపహ్ని మండి యెగసె కు. సం 2. 177.

వ అపసానంబున మలంగుదీపం బధికంబుగ
వెలంగుల జూపిన చందంబున .
వేం. మా. 4. 28.

11 వెనుదీయు, నలకోచించు.

ద్వి మలంగక నాపన్నమాయ లన్నియును,
గొలుపవు వీనిపై .
ద్వి హరిశ్చ. పూ. 2168 పం.

వ తాలిమి చి-పక మాలిని తెనుఁ జలంగక
మలంగక విజుగక సురుగక .. విక్ర 1 52.
మలంగటొలుగు - గుండ్ర నివీండు

ద్వి నెయం గుంకుమపువ్వు సెంన మలంగు,
టొంగునై నొయ్యా మొలచుగ కొంగ
ద్వి. కలమ 1 191 పా

జ. మలక, మల గ, మలగి చు, మలచు, మల
పించు, మలపు

మలమే న లకి (మలంగు , 1 మలంగ శేయు,
వెనుకకు త్రిప్ప

గీ నరుడు సుఖదుఃఖముల వెలక బొలయసేక,
మలచి యాత్ముని శ్మశానమాననం . క . తిన
మగు నుడ జలములలోన నెలన, అపణకము
చందమున నవనినాడ ..
భా. కాం 4 17.

(రాజవంశులు

చం లలితగతి న్గంబులు మలంచి తమాసహ జాల
మధ్యమం, బుల చిన్ .
భార రా యు 2641.

చం . చిల్కకుఁ బార్శ్వ లతాచలంబులన్,
ఫలము చెమల్పురీతి నళిపంక్తికి మోము మలంచు
కై వడిన్. వసు 3. 78.

2. ప్రక్కకు త్రిప్ప

నీ ప్రాణేశునొసలిలాఠాంకంబు వొడగాంచి ముసి
ముసి నవ్వుతో మోము మలంచు ..
నైష 7, 191.

గీ వదనములు నాలుగింటికి వరుస గలియ,
మెలపుతోఁ దనకలతంబు మలచి మలచి,
యెనంగెఁ దదధః పానమహోత్సవంబు
కళా. 5 26.

మ. పలుకుందొయ్యలితోడి కూటములు పెంపం
దమ్మికూటంబులో, నలుమోము ల్పమకాల
సౌఖ్యములఁ జెందన్ రామి నొయ్యారపుం,
బొలయల్గు న్మృతమండలి న్మలంచు నలభోజాస
మం దిచ్చు . దీర్ఘాయువున్. శ్రే భా 1.3

3. (నిగ్రహాదులను) చెక్కు.

చం ఎలుఁగులు వేయి పూనిన నీతేతరలోహ
ఁథంబు మీఁద గ్రొ, న్నలు పగ మేను నీలమణి
నవ్యవిభూషణ నొప్పరూపుగా, మలఁచిన కొండ
భంగి న ము బగు చీకటిప్రోవుకై వడిన్.

హరి. ఉ. 10. 21.

చం మలఁచినఁ జాలుఁ గాక మగమానిసి రూపులు
తాలకై నఁ జె, కుక్కలు పులికింపఁజేసి యదిగో
వలె వి.తు మనన్ ... రామా. 2 88

చం మలఁచి సయోజకోశములమాడ్కి నొనర్చిన
పద్రరాగపుం, గలకపు పెట్టిదాల్పొమిడికం
బులతో .. ఆము. 1. 52.

కం ముటల మలఁచినరూ పై, మింట నడరిచూపు
చూపు మ్రింగెద ఉ హరి. 2. 132.

(ఇట నిర్మించిన యని భావము.)

4. తొలుచు (చూ మలపించు)

5 వంచు, ఒలుఁగఁజేయు.

గీ ఉగ్రతపమున నెంతయు నొడలు డస్సి, యడరు
నాఁకట మలయుచు మెడ మలంచి, చాలఁ
గన్నులఁ గ్రుస్సి తేజం బడంగి, యున్న మునిఁ
గని నవ్విన నన్నుఁ జూచి. మార్క. 5. 27.

చం. జడలు మలంచి బొడ్లముగ నన్నపుఁబాగ
లడంగఁ జుట్టి ... మనుచ. 4 30.

6 కదల్చు, చలంపఁజేయు.

చం అనుచు నొకింత మై మలఁచి యత్యధికోగ్ర
శ రౌఘస్పృష్టిచే, మునుఁగఁగఁజేయ ...

కళా 6 23.

7. అడఁచు, నశింపఁజేయు.

నీ సమిదున్నుఱుని తేజము మలంపఁ బాదంబు
లంటిన వెలయింప నతఁడె నేర్చు ...

వసు. 1. 118.

8 పరవేష్టించు.

గీ. .. మలంచెఁ జుట్టె, గిరికొనెను బ్రమ్మె బిరికొనె
గ్రికొనె నవ, వెలయు వేష్టించె ననుటకు వేద

వేద్య ఆం. భా 3 171

9. క్రీ. పుష్పించు

చం మలఁపఁగ నున్నకల్పలత మన్మథునారి నమర్చ
నున్నకో, మలతరపువ్వుబాణ మహిమద్యుతిఁ
జూడఁగ నున్న ప్పొకు, క్రిల మలఁంగ నున్న
మధుమంజరి నా మదఃస్పంఖితాంగదో, హలరుచి
నొప్పె గౌరి నవయావనసంగమలీల దాయఁ
గాన్ .. కు సం 3. 283.

మలఁపింఁచు న క్రీ (√మలఁచు) త్రవ్వించు,
తొలుపఁజేయు

నీ శ్రీకుజేరాన్వయశేఖరుం డనఘుండు వాసయ
నెట్టికి పనజపత్ర, నేత్రి దండ్యమకు సుపుత్రుండు
గొసనయనెట్టి గొట్టియదొనం జెలుపు గుడి
యుఁ, గట్టించి పరివారిగణ సహితముగ సోమే
శ్వరదేవర సాశ్వతముగ, నిలిపి తటాకంబు మల
పించి వ్రెత్తులు మానులకును గుడిసానులకును ...
కా ప మ. 23. 1 41 సా.

మలఁపు న. క్రీ. (√మలఁగు) 1. పోఁజేయు, తొలఁ
గఁజేయు.

నీ. ... ఐదుమాటు కేల్లవలును గలబల్లిదుని
యాము మలపినాడ ..

అచ్చ. రా. బాల 201.

కం. మదిమఱపునఁ బాపము దన, కొదుపుటయును
బిదప వగచి యొకసగమును నే, నిది నేయ
నిఁక ననియెడు, మదిఁ జెఱినగముగ నరుండు
మలఁపు నఘంబున్ .. భార. ఆర. 5. 41.
(శ. ర. పా. మలుగునఘంబుల్. ముద్రి. పా.)

2. అర్చవేయు.

చం. పొలుపుగ నత్తకున్ నిదుర పుట్టఁగఁజేయును
గూండ్ల దీపముల్, మలఁపును బారువంబులకు
మక్కువ ముద్దులఁ జూపు రీతులన్ బలుకుచు
సంజ్ఞ చేయు . గంధ 130.

ఆ. ... అతఁ బనిదీర్చ దీపంబు, మలఁపి యడ్డ
గోడ మఱుఁగు గాఁగ, వైదికుని సుధాంశువద
నయు శయించె ... శుక. 4. 116.

2. తొలుద, రంధ్రము చేయు
ద్వి కలఁతనా సప్తసాగరములు సొచ్చి, మలఁపు
దునా మేరుమందరంబులను ..

రం రా యు 294 పా 18 వం.

4 చెక్కు

సీ మలదాయతా నున్న మలఁపు కీల్పులుదిండి
పెఱరాపతిమకాలిపెండె మమర ..

చంద్రా 2 38.

వి నర్తనము, నాట్యము (చూ మలఁపుగొను)

జ మలంపుకొను

మలఁపుకొ(గొ)ను స. ౧. (మలఁపు+కొను)

1 తొలఁగించేకొను పోఁగొట్టుకొను

సీ తమ్మికెంపులకు నెత్తావి గూర్చనితప్ప చిరువులు
కార్కొనఁ జేయుటవ్వ

గీ మలఁపుకొనఁబోలునలువ యత్తలిరుఁబోడి,
మోవియును గేలు. . ఒనర్చి ...

అచ్చ రా ఆం 21.

గీ వలువ విడువఁగ నొకకేల మలఁపుకొంటి

గంధ 185.

2. నర్తించు, నాట్యముచేయు

వ ... ఎడనెడఁ బడఁతుకలు మలఁపుగొన

ఆము. 4. 35.

మలక¹ వి మూఁకుడు

కిం మలినాకృతితోఁ గాటుక, మలకక్రియన్నశము
తిమిరమయ మై పొలిచెన్ ... ద్వా. 5 283.

మలక²(ల్క) వి. తురక, తురుష్కుఁడు.

చం. కని తను రాజు లెన్నుకొనఁగాఁ బెను పొఱు
లతో నిరంగరా, యనికడ కేగి మాటలనె
యాయనఁ దేటిచి తెచ్చి మల్కకున్, మనుకువ
నంటుచేసి యెరిమం గడు మెచ్చులు గన్నమేటి
నే మని పొగడంగ వచ్చు. యయా 1 51

సీ. ఘనభేరికాధ్వను ల్విని గుండియలు వ్రీల వ్రాలు
మల్కలకు గోరిలు చేసె .. వసు 4 48

మలకడము వి పాదరంజ.

సీ వెలివాడఁ బనిక్రాంతమలకడా లొని నూనె

యిది తంగెడాకు గట్టెడు తహతహ .

ఆము 7. 7.

సీ పాదరంజాభిధ పరగున జెప్పన మలకడ మృదంగ
సమ్మాళి యనఁగ .. ఆం. భా. 2 288.

మలకా-మలక వి. శ్రీఖండము

మ. కొలకుండామర తావి తెమ్మెల సోఁకు లైచ్చు
ముక్కాలత, ల్పుల ఒల్సోఁగండచాయఁ
గపురంపుంగుంపు సొంపూనుమే, శ్రేకాగండపు
తేఁడతోడి జిలుగుం బన్నీటి ధూమ్రపు ది,
త్తులచేఁ బ్రొద్దులు పుత్తుం తటిచి గా తుల్ గాం
తలు నేఁడెకా. కుసల 1 99

మలగొంగ వి మల+గొంగ) గోత్రభేది, ఇంద్రుఁడు,

కం మలగొంగ మొదలుగలవే, ల్పుల వంజఱఁ
తాఱఁదటిమి లోఁగనికడిమిన్, దలరు కొడు
కింద్రజిత్తుఁడు, వొలిసినచో రాచరివిపాలు
పేమిటికిన్ ..

అచ్చ. రా యు 472., అచ్చ రా సు. 41.

మలగొను అ. ౧. (మలక+కొను) 1. పెనగొను,
మెలిగొను

ద్వి. మలగొన్న యురుమాన మకరోఁగాది, జల
చరంబులు చిక్క జలమెల్ల నింక

రం. రా యు. 358 పా 24 వం.

చం. లలితపు భూతిపూఁతయును లాతవ్పఁ గోలయుఁ
గజపాలయున్, మలగొను చిన్ని కెంజడలు
మందుల పొత్తము నాగబెత్తమున్

కళా 2 48.

2. వ్యాపించు.

కం. మలయసమీరము మలనెను, మలగొనియెఁ
బటిరనైలమారుత మనుచున్, బలికిన యధము
క్రమస్త్రుఁ బలుకుట యేకార్థమండ్రు ప్రతిభా
వంతుల్ ... కావ్యా 9. 119

మలఘ్నుము సం. విజ. (అ. ఈ అ) మలమును
బోఁగొట్టునది, కుద్ధిచేయునది. వి. అ పుం.

కాల్మలీ కందము, బూరుగు దుంప

మలఘ్ని సం. వి. ఈ శ్రీ ఈశ్వరి, నాగదమని యను

పృథ్విము

మలచేము విజ. 1 గొప్పది పృథ్వు

చూ. అంక దొలంగ వేదవతి గ్రక్కున బెత్తలి యెత్తి
ప్రేయుడు, నత్తాచవువేడి, నట్టనడుమన్ దెగి
చేతికి దున్న చిక్కె ... ఉ. రా. 8. 123.

2 ఆహము (శ ర).

మలహావ్వి వి (√మల) ప్లవవిశేషము, ఒక జాతి
జువ్వి / ప్పొ. కె.)

గ్ని. మాటవ్యయము నెమ్మి మామిడి తీడి, బలు
ఉక్కినియు రెగు పాలగోంటు. ...

ద్వి శ. సా. 79 పా 19 పం.

మలత విజ గర్వించినది

నీ .. మౌ తన మురిగొనునది.

గీ యగను .. ఆం ఖా 3. 28

మలదము నం వి ఆ భం మాషము, మినుము
(పృ వి)

మలదాయ వి వి (√మల) పర్యవర్తిరోధి, ఇంద్రుడు
(చూ. మలదాయతా)

జ: మలదాయతా,

మలదాయతా వి (√మలదాయ) ఇంద్రనీలము

నీ మలదాయతానున్న మలపు కీల్పులు దిండి
పెటరావతిమకాలి పెండె మమర ...

చంద్రా 2. 38.

మలద్రవము నం వి ఆ భం. అతివిరేచనము,
అతిసారము.

మలద్రావి నం విజ. (నో జీ. నో) అతిసారము
గలవాడు,

వి ఆ క భం జయపాలవృక్షము (దీనిఫలములు
విరేచనములు సేయించును).

మలద్రిమ్మరి వి. (√మల) వానరము, కోతి.

కం. మోక్షమ్మరిరాయడ దిట మలరంగ నీవగతు
పీచ మడచి పుడమి కి. మ్ముల నొడయని
శేసెన నిను, దలపున మా మాట నమ్ము
దొంకికు మింకన్ ...

అచ్చ. రా. కిష్కిం. 24.

మలన నం వి ఆ శ్రీ పెద్దదోన (పృ వి)

మలనము నం విజ (ఆ ఆ ఆ) నాంగగొట్టినది,
గుండ చేయునది వి ఆ భం దోనకాయ

మలప వి దూడ చచ్చిన ఆవు, గేదె మొదలైనది.

గీ పాలబుడిగలు నొసెం ప్రాంతమెట్ల, మలప
మందుల పొడిబుట్ట మన్నెముల్లు

హాస 2 75

మలపము వి (పికిలిపిట్టల) కూత

గీ మలపములు కే కొట్టుటల్ చలము గలిగి

ప్రబంధ 150, ప్రబంధ 788

మలపు న శ్రీ. (√మలయు త మలైపు)

1 వెనుకకు త్రిప్పు, మలించు

కం వల దని యెన్ని తెట గుల, మలపిన విననొల్లం
బోక మక్కువతో గా, నలకున్నాతో వచ్చితి,
వెలనాంగరో నిన్ను బాసి యింక నెటు లోర్తున్
అచ్చ రా ఆం. 190.

గీ కుంజము వాడికొమ్మల గ్రుచ్చి యెత్త,
జడియ కసిధార మావంతు బుడమి గూల,
ప్రేసి రాహుత్తు డామవద్విషము నెక్కి, మలపి
డీకొల్చి శాత్రవబలము బటపె

కవిక 2 183

2 కదిలించు.

గీ ఇవ్విధంబున నాన తీ నవ్వకిలు, కీలు మలపిన
ప్రణమనుబోలి మలలి, రాచబిడ్డకు విన్నపం
బాచంబె, బెనచి మ్రోదరుజంగు వల్కిన
తెలుగు

ఉగా 2. 11.

వి 1. మలయజేయుట, వ్యాసము

పీ. కమలభవాండంబు గదలించి సలింబు మన
మీద ముచ్చినమలపు లేదు.

ఉ. వారి. 8. 29.

(ఆధిక్యము అని శ ర)

2. మార్గము మొదలగునవి ప్రక్కకు తిరిగెడు
చోటు, తిరుగుడు

ద్వి అలవి కెందనిపట్ట నది 'వేటొక్క, మలపున
వేకాంతమణిగృహంతరిని ... మృ వి 3 75.

మలపుపు సం. వి. తో. ఫం కాకోదుం, ము
మేడి (వృ. వి).

మలభుక్కు సం. వి. తో. ఫం కాకి

మొదటి

మలభుక్కు సం. వి. - మలభుక్కు.

మలమన్ని వి (మల + మన్ని) కోతి.

గీ అత్తెఱంగున మలమన్ని మొత్తములు గ, అ
దైవారిజెట్టు గొండలును దెచ్చి, వైవ
నాలుగునాళ్ల కివ్వలఁజియైన, నలుఁడు గడఁకి
నిండాం నడవఁ గట్టె.

అచ్చ రా. య. 58

మలమల వి మఱుంగుట. మాడుట, వేగుట మున్న
గువానియం దగు ననుకరణము.

ఆ. మగఁడు లేక యింట మఱ మఱ గును,
నీలకాఁగి యుండెనేని. మార్క 29

న ... హోమధేనువు లింటికి వచ్చిన వాని తోడన
కచుండు రాకున్న దేవయాని దన మఱుంగున
మలమల మఱుంగుచుం బోయి తిండికి
ట్లనియె భార. ఆది 111

కం. ఆకట మలమల మాడుచు, దేకువ చెయి సెతు
లోగ్గి దీనత్వమునన్ .. బ్రహ్మో 2. 84.

గీ. విప్రు లాకట మలమల ప్రేగుచున్న, వారు
ప్రాదెల్లబోయె నీవంటివార, లున్న యింటను
బేదల కుండఁ దరమె ... శేష 1 168

చం జలజలమంచు నీ రొలుకఁ జల్లనిగాడ్పులు పీవఁ
దారకల్, మలమల మ్రగ్గ, జీకట ప్రమలగ
డిగ్గ ... ద్వా 5 73

మలమల్లకము సం. వి అ ఫం. కాపినము, గోవి
పాత (విల్యము).

మలమానము సం. వి అ. ఫం. అధికమానము

మలము సం. విజ (అ. అ. అ.) 1. ముటికియైనది,
మాసినది. 2. దుష్టమైనది, చెడ్డది

వి అ ఫం. న. 1. ముటికి, దుమ్ము 2 మస్తి,
మడ్డి, పనికిరానిపదార్థము. 3. పురిషము, పేడ,
రెట్ట మొ. 4. శరీరము నుండి వెడలెడి యపరి

జుప్తమైనవసాశుక్రము. విశ్వాద్రె-డు.

లో ననాశుక్రమశృక్మజ్జా మూత్రవిత్ కర్ణవిత్
నఖాః శ్లేష్మస్థిదూషికా శ్చేదో ద్వాదశైరే
నృణాం మలాః

వాచ మూత్రకర్ణవిత్ ఆ. నిసా.

2. వాతాది (కే. ని.) (వాతము, పిత్తిము, కఫము.)
3. కిష్టిము, లోహము. 7. దోషము.
8. పాపము. 9. కాంశ్యము. 10. తేలుకొ-డము
వై ని. 11 కర్పూరము.

మలయ సం. వి. ఆ శ్రీ శ్రిత, తెగడ
(వృ. వి.)

మలయజము సం. వి అ ఫం 1 చందన వృక్షము
2 మలయజ పవనము ఫం న గంధపుంజెక్క

మలయద్వీపము సం. వి అ ఫం న. ఒకానొక
ద్వీపము (వై ని.)

మలయమారుతము సం. వి అ ఫం 1 మలయస్వ
అమునుండి జయలుదేరు చల్లనిగాలి
2 సంగీ. ఒకానొకరాగము.

మలయము సం. వి అ ఫం. 1. భరిత ఖండము
(హిందూదేశము) యొక్క దక్షిణ భాగమున
నున్న యొక పర్వతము. 2. మలబారుదేశము.
మలయపర్వతమునకు దూర్పుగా నుండు దేశవిశే
షము 3. ఉద్యానవనము, ఉపవనము. 4. నందన
వనము, ఇంద్రుని యుద్ధానము 5. పర్వతభాగము,
పర్వతపార్శ్వము.

మలయమ్మ-మలలిమ్మ వి ఒక కొండ దేవత
నీ మలయమ్మ వేటాడ మాపాలఁ గల్గమి సింగం
పుఁగొదమఁ దెచ్చెదము నీకు ...

యయా. 2 3

మలయవాసిని సం. వి ఈ. శ్రీ. దుర్గ (వై. ని.).

మలయాడు అ. శ్రీ. (మలయు + ఆడు స్వార్థమున)
సంచరించు.

నీ ఘనత కెక్కిన వసంతునితోడి చెలికాడు
మనసుల మలయాడు మావటిఁడు ...

ధనా. 1. 84.

మలయానిలము నం వి ల ఫం మలయపర్యతము
నుండి వీచుగాలి, దక్షిణపుగాలి

మలయిలము న శ్రీ. (1/మలయు) మలయఃశేయు,
తొలఁగించు

కం, మలయవతిమీఁదిప్రేమము, మలయించెనె దైవ
మిట్లు మ మెడఁదేసెం, బలు కొకటి ప్రాంతి
చిలుకల, కొలికి నాచందమామకూనా నీకున్..
ద్యా 5 288

మలయిక వి. (1/మలయు) విహారము.
(సందర్భమునుబట్టి తక్కినయర్థముల నూహించు
వది. శ. ర., శ్రా)

మలయు ల శ్రీ (త మలై) 1 సంచరించు,
తిరుగు

గీ. నల్ల సేనపుగుండులు నడచినట్లు, మంపుగొని మే
యెటుంగక మలసి మలసి ... మన్ను, తోతు
తెడచొచ్చె దాఁచెడు పొదలు వోలె ...
ఉ. హరి. 4. 26.

గీ. మలయుఁ గాశీపురంబులో మాటు లేక,
యహితజయభాసురుఁడు సింధురాసురుఁడు
కాశీ. 6. 178., భాగ. 10 పూ 1821

2. వ్యాపించు.

సీ. మణిభూషణద్యుతుల్ మలసి వెలుంగ.
కు సం. 12 982

సీ మ్రాఁకులక్రింది సోమరు లెంత యని కాక మలసి
నీడల రూపు మాపలేదె ... వసు 4. 22.

గీ. మలసి చూపట్టెఁ బథి నొక్క మట్టిచెట్టు.
హంస 2 116

3. వీచు, విసురు.

గీ. మలయపవనుండు పలుమాటు మలయకుండ
నలరుటింటిగవాడంబు లరసి యరసి ...
విక్ర 4 162

గీ అంగజునిగంధసింధురం బనఁగఁ బరిగు, మలయజ
నుగంధి మలయాద్రి మారుతంబు, మలయ
దెంచాకి నందాక మానవతుల, మానసంబుల
నెలకొని మానమమరు ...

భర్తృ. 2 85, ప్రబంధ. 257.

4 వర్తించు, ఉండు

కం గెలుపుము జాణుని వానికీ, గలవారిని విజయ
లక్ష్మిఁ గయిఁకొను టరుదే, కలనఁ బదాఱు
మొగఁబుల, మలయుదు నీ పనుచుఁ జెలఁగె
మాగధరవముల్ .. ఉ. హరి 6. 16.

సీ మలయద్రుమంబున మలయుభుజంగికి బర్మా
రతరువుపై పలపు గలదె ...

భా రా యు 2405, దశకు. 8 66..

5 ఒప్పు

మ రిటదఁబోధరమాలికల్ మలసె ఘర్మద్రు
ద్విషేంద్రంబులై . రామా. 6. 5

గీ. మరకతనిబద్ధభూముల మలయు రేవె, లుంగు.
జాతిన్నియలచె న్నెసంగు .
ఉ. రా. 8. 66, దశా. 2. 72.

6. యత్నించు, ఉత్సహించు,

గీ కన్యలావణ్యరసమధాగాహనమున, విభుని నయ
నము లస్యప్నవృత్తిఁ జెంద, మనసు తదురోజు
హేమాద్ర మనికి మరిగి, మహిత సుర కాను
భూతికై మలయుచుండు ... వసు 8. 96.

గీ. పర్వములయందు రావూపు భానుచంద్ర, మం
డలగ్రసనమునకు మలయుచుండు ...
వి. పు. 8. 282., ఉ రా 6 78.

7 విజృంభించు, చెలరేగు.

గీ మలసి అంకెలు వైచుచు మాఱుకొనిన, వృషభ
ములభంగి నక్కురువృషభు లిట్లు
భార. విరా 5. 1 65.

సీ. మలసి దర్పంబున మార్కొనువృషముల
నార్పుచు రేచి పోరాటఁ జెనుచు ..
హరి. పూ. 8. 3, బస. పు. 4. 187.

8 పోరాడు, పెనఁగు, మార్కొను, ప్రతిఘటించు.

కం. ఎత్తినగద లంకంచయు, హత్తించయు బ్రమరి
దిరిగె వడఁచియుఁ బయిపై, నొత్తియుఁ
దట్టియుఁ బట్టియు, మత్తగజద్యయముఁబోతె
మలసి రిరువురున్ ... ఉ. హరి. 8. 62.

చం. నెలకొని కృష్ణరాయధరణివిభుఁ డుత్కల

భూమిపాలుతో. గలన నెదిర్చి హస్తీకరకాండ
తకు ల్మసకంపుఁ జాములై, మలసినచోటఁ
గూడిన సమగ్రయశోవననంబుఁ గప్పి
పారి పీరి 22,

ద్వి మదచకోరములతో మలయు నేత్రములు,
కొదమలేళ్లకు సిగ్గుగొలిపెడి చూపు.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 341

(ఇట నౌపమ్యవాచకము.)
9. కదలు, చలించు.

నీ మలయుచుఁ బొలుపారు మకంకేతనముతో
నెలరారుకెందలిరెల్లి గ్రాల ..
కు. సం 9 245

చం. తొలుతటిదిక్కుదీపు లటఁ దోడనె భూధవు
నాజ్ఞి చేకొన, నృలయక నిల్పుతద్దపిమంబను
తెల్లనికానిచేరువన్, వెలెఁగెడు పద్మరాగయత
విశ్రుత కాంచన కుంభమో యనన్, జలరుహ
బాంధవుండుదయతైలముపైఁ గనుపట్టె నయ్యె
డన్ ఉ. హరిశ్చ. 1 58.

10 తడయు, ఆలసించు.

చం. మలయక వేగ మేఁగి హనుమంతుఁడు మ.దుల
గట్టు దెచ్చి ... దళా 7 2. 188

11. తొలఁగు, అపసరిల్లు

ద్వి. . . అక్కపట మృగంబు, బెదరి పట్టిక
కుప్పించి బి ట్టెగసి, ... మరిగిన గతిఁ జేరి
మలయు నంతంత ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 704

12 తపించు, బాధపడు

గీ ఉగ్రతపమున నెంతయు నొడలు చిన్ని, యడరు
నాకట మలయుచు మెడ మలంచి.
మార్క 5 27

గీ. తెరలుచున్నది తొంటిముత్యములు దిగిచి,
క్రొత్తలుగఁ దెచ్చి పాలిండ్లఁ గూర్చురమ్మ,
మరుని వేడిమి కెంతయు మలసె నమ్మ, వెలెడి
పడు సోలె నేమి గావిత మమ్మ.
యయా 1. 115., ఘటికా 1. 49.

జ మలఁపు, మలయాడు, మలయించు, మలయిక,
మలసియాడు.

మలయువు సం. వి. ఉ. శ్రీ. కుక్కమేడి (వృ వి.).
(శ ర.)

మలరు 2. శ్రీ. యత్నించు. కడంగు
కం. మువమున సత్కవికావ్యము, నదఁగ విలుకాని
పట్టినమ్మును బరిహృ, ద్విదమై తల యూపిం
పనియది కావ్యమె మలర పట్టినదియున్
శ. మే కు సం 1 41

మలలమ్మ - మలయమ్మ వి ఒకానొక కొడ
దేవత

ఉ పత్తిననిబ్బరంపుఁబరు విచుక తగ్గక బల్లెకంబు
లన్, హత్తఁగఁ దాఁకుగాయముల నాసి
కట్టెన మన్న లజ్జ గో, రొత్తుల కేల పొత్తు లని
యెల్లఁడు మా మలలమ్మమీఁది మాబత్తియె
మానె పీని కిది పాటివియె నృప యెన్ని చూడఁ
గన్ ... చంద్రా 2. 51

మలవ(ల్య)తీ ది (హం మల్యతీ) అధికముగా
విధించిన పన్ను.

నీ వర్షాశనంబులు వఱదపాలై పోయె మలవ
తీలను బ్రజల్ మాని చనిరి. ...
రామలిం. 89

నీ మల్యతీలను బ్రజన్ మావంగవచ్చును వర్షంబు
గురిపింప వశము గాదు .. రామలిం 5

మలవాపస్సు సం వి న్. శ్రీ. ఋతుమతియగుశ్రీ,
ముట్టెనయాఁడుది (అ ని.)

మలసాల - మల్లసాల వి. కూటము, చోవడి.

నీ నారికేళపుమట్టతీరుగా నలికిన ముంగలి
మలసాల ముద్దు గులుక ...
హంస. 1 151.

మలసియాడు 2. శ్రీ. (మలయు + ఁడు. స్వార్థమున)
వీచు, విసురు.

గీ మారుతంబులు నామీఁద మలసియాడ, గలుగు
నొకొ నాకు నొకనాఁడు కన్నులారి, శివునిఁ
జూచుపుణ్యం బనుచింత నెఱయ, మొదలివేలుపుఁ

బొడంగంటి మ్రొక్కగంటి

ఉ హరి. 2 178

మలహారపుజోదు (మల + హజారము + జోదు)

వానలయోధుడు

చం చలమున, బోరుచో మహజారపు జోదులు
సోకు మూలకలన్, బొలువలు జేసి యా
జమునిప్రోలికి గావలి యన్న నత్తిటిన్ ..

ఆచ్య. రా యు 199.

మలహరి ఎ. 1 రాగవిశేషము, ఇరువది నాలుగు
స్త్రీరాగములలో నొకటి.

సీ. నలలి, త బిలహరి కురంజి ధన్యాసి పూర్వ
గోవరాజి నాట భల్లాతకి మల, గీ హరులు
సారంగ రామక్రియలు ననంగ.

హంస గీ 121.

వ ... మేఘంజి, వేళాపుళి మలహరి, జాళి,
హిందోళిము .. మత్స్యపు. 5 54.

2. చర్మవాద్యవిశేషము

గీ. ఒనర సింధుసముద్రవాళోత్తమంబు, బిరుద
హంసంకితేస్ఫురణ మలరి, డవిణ మలహరి
మొలుయునందమగులీల, మ్రోలనటునిల్చి సాహిదీ
మ్రొక్కుటయును

ఇందు 2 54

గీ డవిణ మలహర్లు జేగంటరివళితోడ, ఓటట
టంటం టటంచు తెగటను మ్రోవ .

మల్లుపు 1. 12

మలహారుడు సం ఎ అ పుం శివుడు

ద్వి మలహారుజడలో మలయు నీగ గ

నవ 4. 201 పా 2 24 ౧౦.

మలాక - మలకా వి (త మలకాక్క) శ్రీఖండము,
చందనము.

సీ. సుంకంబు లుడిగె మెచ్చులు రా గుబాళించు
చేవ యెక్కు మలాకచెక్కలకును ..

కువల 1 98.

గీ. ... మలాక నాగను దనర్చు, చుండు శ్రీఖం
డము ... అం ఖా. 2 182.

మలాక సం ఎ అ స్త్రీ 1 కాముకురాలు, కామము
గీ. స్త్రీ

2 దూతి 5 కరిణి, అడేనుగు

మలాకర్ని సం ఎ న్ పుం హడ్డికజాతివాడు
(చూ హడ్డికుడు)

మలాకీ వి శ్రీఖండము

సీ జాగుగా మెయి మలాకీగంధ మలందక యిపు
పట్టడికదా యెప్పటికిని . సిం. నాం 18

మలాము - మొలాము ఎ. బంగారు లోనగు వాని
పూత

వ ... బ్రహ్మాండకరిండంబు వెండిమలాము చేసిన
చందంబున దిక్కిణంబులు సంకు దోమిన
దోలిక .. సానందో. 5 186.

మలారము - మల్లారము ఎ (క. మలార, త మలా
రమ్) ! గాజులగుది

2 నిడుపుకొయ్యకొనను రెల్లలు కట్టి వీధి
మున్నగువాని నూడ్చుసాధనము.

(క. ర , త్రా)

మలారి సం ఎ. ఇ పుం స్వజాతము, మలధావన
ద్రవ్యము, సబ్బు.

మలి సం ఎ ఇ. స్త్రీ అనుభవము, భుక్తము
(అ ని)

మలికితము ఎ. (త మలిక్కిడి) సంశయము.

కిం చదువులకు నొజ్జ యయి కడు, బొదలిన
నాయయ్య పొత్తపుంగూర్పరిచే, నిది తగ
వనిపించెద నె, మృదిలోపల నీకు నింత మలికిత
మున్నన్ యయా 4 63

జ: మలికితపడు.

మలికితపడు అ క్రి. (మలికితము + పడు)
అడేహించు.

ద్రవ్య శిర్వుణిక్తులు మనశంబులు నగరె, యనుచు
గొగ్గయ్య నన్యాపదేశముల, మనసు గెల్లగ
నాట మలికితపడుచు. . . ప్రభులిం. 3. 22.

మలికుడు సం. ఎ అ పుం. రాజు (చిల్వమ్మ).

మలిగ ఎ. (త. మళిహై) అంగడి.

సీ అ.గం మరిగ నానాపణసంజ్ఞతా.

అం భా. 2. 12

మరిగండ్లు వి బ (వలి + కండ్లు) (వియ్యము
మొ బాగునయినపుడు మలిచి తీయఁదగిన
జూలు

దీప్తి విషయపరిష్కారము విక్కనవిరియు, మరిగండ్లు
దివిసిన మంచి వియ్యంబు, నిలుచు విధాన
నిసాన దుష్ట, వా. న. నియము వడిఁ జెడునంత

ప్రశ్నలం 5 157 18 పం

అ అలయఁజేసి మంచి యడిగండ్లు మరిగండ్లు,
తిగిపె వి డెడు కటిక దేజరిల్లి, నెలమి మన్ను
దిసెడు నెట్టియై పుట్టను వేమ. 3 34.

మలిన సం వి అ శ్రీ ఋతుమతి యగుస్త్రీ
మలైనయాఁడుది (వియ్యము).

మలినము వి రత్నదోషవిశేషము

కం తనజూడ మెఱుంగువెలుగును, దనక మలి
నంబు రత్న 33.

మలినము సం వి (అ అ అ) 1. ముటికియైనది,
అపరిశుద్ధము 2 నల్లనిది, కృష్ణవర్ణము గలది,
3 వాఙ్ముగలది, దుష్టమైనది 4 అ న 1 పాపము
2 తక్రము, చల్ల. 3 వెలిగాంము 4 దోషము,
తప్ప 5 జలము, నీరు (వై ని)

మలినముఖము సం. వి అ. భం 1 అగ్ని 2 విశా
చము, దయ్యము 3 గోలాంగూలము, కొండ
ముచ్చ 4 చిత్రకము, చిత్రమూలము (వై వి)
5. ప్రేత.

మలినముఖుడు సం విజ. (అ ఈ అ.) 1. మలిన
మైనముఖము గలవాఁడు 2 నీమఁడు, మోలైన
వాఁడు 3. క్రూరుఁడు, కరిమఁడు. ఇట్లే మలివా
స్యఁడు మొ.

మలినాంబువు సం. వి అ న నిరా. మషీజలము.
(వై. ని.).

మలిని సం వి ఈ శ్రీ ముట్టుది. ఋతుమతి.
(శ. ర.)

మలినము సం వి. న్. భం. - మాలివ్యము.

మలిపించు నశ్రీ (√మలుచే మలించేయము.

చెకించు

సీ మలిపించె బంగారముల శేషగ్రామములు
కూర్చించె నట్టిండు కు దనమన

శ్రిమ. 5 57.

(ఇట నిర్మించు అని భా.)

మలిమిడి వి పశుపార్థివ్రోగము పశువుల మడ
మలకు వచ్చురోగము

కం మడిమిడికిఁ జిత్రమూలము, వెలుచ న్నాము
డము గల్పి వెట్టును రిట్టల్, నులివెచ్చ శ్రికటు
కముతోఁ, బొలుపుగఁ బెట్టగ వ్రాతపు. డును
మానున్. పశువైశ్యాశ్రము 17.

సీ అలరను మలిమి. యనఁగను ఒక, వార్షి
రోగము అం భా 125.

మలిష్టుచము సం వి అ. భం 1 మళకము,
దోమ. 2 అధికమాసము, మలమాసము.
3 వాయువు 4 అగ్ని. 5 చిత్రకప్పకము, చిత్ర
మూలము (వై వి). 6 హిమము, మంచు.
7 చాతకము (కే ని).

మలిష్టుచుడు సం వి అ భం 1 చోరుఁడు, దొంగ
2 రాక్షసుఁడు, విశాచము 3 నిత్యము లగు పంచ
యజ్ఞములను విడిచిన వ్రాహ్మణుఁడు, భ్రష్టవ్రా
హ్మణుఁడు 4. పిల్లివాఁడు 5 రజకుఁడు, చాకలి
వాఁడు (కే ని)

మలికము సం. వి అ. న అంజనము, కాటుక
(కే ని).

మలికుడు సం. వి అ. భం. శత్రువు, పగతుఁడు.
(కే. ని)

మలిమనము సం. విజ (అ. అ అ) ముటికియైనది,
మలినమైనది, పరిశుద్ధము కానిది. 2. నల్లనిది,
నల్లనిరంగు గలది 3 దుష్టము, పాపముగలది.

వి. అ భం. 1 తనుము. 2 కాసీనభేదము

మలు విజ 1. రెండవది

కం. వెలయెనిమిదియగు పాలును, వెలనాలవ

పాలునోలి విడువగ వలయున్, తొలురేవున
మలురేవున, జెలువేదగఁ జాకిచీర చెఱచిన
చోటన్. విజ్ఞా. 2 82.

ఉత్సాహ మలునమర్త నంట కుండి మాలరావ
నగుట నే, గలయ నీళ్ల నాడి కడవగ్రంత
యఁటుకొనుటకై, కొలనఁ గ్రుంకి పోవుదుండి
కుసుమజాణనిభుని ని, వల్లఘు... లోచనంబు
లరరఁ జూచి వలచితిన్ .. వివరా. 3 84.

నీ గమనింపుచును మ్రోయుకటకముల్ కేలూడ్చు
మలుచుట్టు విగియించు మందగమన

దశా 4 45.

2 అల్పము, కొంచెమైనది (చూ మలువచ్చి)

మలుగు(ల్గు) వి పాఠమీను. శృంగి, ఒకజాతి
యాడుచేప

గీ. . మలుగు మీ నొంటియఁ దూఱె ...

ఆము. 2. 58, ద్వి పంచ 1 46

నీ. గొంగ. కొందయుఁ గడిసె పాఠపర మల్గు
ముచ్చంగి కుంటముక్కును లొంపి, గ్రుచ్చు
కొనియె

గీ. తెలివ వర్తిలునమృహగ్రీష్మమునను ...

వేం. పంచ. 1 294., ప్రబంధ. 195.

నీ ఉలుచనాఁ దిఱికి నామలుఁ, గనంగ,
బొమ్మడాయ యనంగఁ బొలుపారుచుండును
మత్స్యభేదంబులు .. ఆం. భా. 1. 160

మలుకము సం. వి. ఆ. పుం. 1. కడుపు 2. పశువు
(వై. ని.).

మలుకారు వి (మలు + కారు) 1. ముక్కారు పంట
లో రెండవకారు (శ. ర) రెండవసారి పండించిన
పంట (త్రా)

2 శీతకాలము. (శ. ర., త్రా)

మలుకు(ల్కు) విజ నకిషీచెక్కినది. (వి. దారము
మొదలగువాని నెడురెదురుగా తగిలించి మరిల
పెడవర్గ త్రిప్పినది. అని. శ. ర., త్రా)

ఉ మోమున లేతన వెన్నెంగ ముత్యపుటొంట్లసి
యాడ మల్కుతో. డా మెలివెట్టికట్టిన కడాని

జగాజగిపాగ మీద ..

శశాం 5. 7

ద్వి మలుకుటుంగరములు మణికంకణములు.

ద్వి. పంచ 3 180.

మలుకువ వి. (త. మలంకల్) ముఱికి, మాలిన్యము.
(శ. ర)

మలుగు¹ ఆ. ౧^{కి} (త. మళుగు) 1. నశించు.

గీ ధర్మసూతుమాటచో పెప్పిడ్లంబో యెలుంగ.
కునికిఁ జేసి చి తిల్లితి నోపు దీపు, దెలియకజెప్పి
నాయలమట మలుగఁజేయ

భార. ఉద్యో 2. 28

కం వల నగునంతకుఁ బగతుం దల నిడుకొని తిరుగు
నీతితత్త్వజ్ఞుడు మున్, జిలువ యొకం డట్టి
దయై, మలుగం దినదే యనేక మండుకము
లన్ వేం. పంచ 3 844.

భార. ఆను 1 189

2 (దీపాదులు) అఱిపోవు.

కం. ఆకృష్టుడు నిజసామ్య, లోకనమున నాశిభి
మలుగఁజేసెం బూ, ర్వాకారత నవ్వనము నిరా
కులతం బొలిచె ... భార. ఆను 4 399.

3. ఉపశమిల్లు, తగ్గు, ఊడించు

ద్వి. మలుగక తనలోన మందెడువారు, కులగోత్ర
మైనఁ జేకొని మ్రింగువారు ...

రం రా. ఉ. 307 పా 14 పం.

ద్వి మఱి యెచ్చి యాఁకలి మలుగంగ నితని,
యెగమ్రంగెద నటంచు నింటి కేతంచి

రం. రా ఉ 148 పా. 12 పం.

౪ మలుపు. మల్పు

మలుగు² వి. తుంటి.

కం ఎలుగులమలుగుల నలుగుల, గులగులుగఁ జేసి
పట్టుకొని విట్టటకం, బలుగుల సలుగుల ములు
గులఁ, గలఁగంగాఁ జేసి రట్టి గట్టికిరాతుల్ ...
రా. వి. 3 60.

మలుచు(ల్చు) న ౧^{కి}. 1 చేయు, కల్పించు.

గీ మాటి నైనను లింగంబు మలిచి కొలుఁడు
ఇనుక నైనను లింగంబు నేర్చి కొలుఁడు

భీమ 3 102.

2 చెక్కు, తరి మెనఁబట్టు.

కం బలవంతులబల మఱఁగా, మలుపక ప్రాప్తాని పాట మాయాధను వి, మ్ములఁజేసిన.

భార ఆది 7 178

గీ మలిచి యేకాండుముగ నొక్కమానికమున వేడ్క నెద్దాని నిరింతె విశ్వకర్మ .

నైష 8 98

ఉ తీరుగ మల్పి వేసినగతిన్ దాడ లున్నవి తొమ్మిదిలోనివిస్తారము చెప్పరాదు .

సారంగ 2 43

ద్వి గోమేదకంబులకొడిగెలు బవిరి, గా మల్పివై వజ్రగారి యెసఁగి

రం రా బాల. 73 పా 8 వం

3 బియ్యము మొదలగునవి తాలు పోవునట్లు చేటతో చక్కచేయు (శ ర)

జ మలిపించు

మలుపక్కము వి (మలు + పక్కము)

మానము రెండవపక్షము, కృష్ణపక్షము (చి. ని., శ ర , ప్రౌ) శుక్లపక్షము - తొలుపక్కము.

మలుపచ్చి విజ. (మలు + పచ్చి) కొంచెము తడియాటినది

సీ. సూత్రవత్తిదేవి సొబగుపాలిండ్లపై మలు పచ్చి గందంపు వలపుతోడ .. పాండు. 1 9.

సీ. ... తాఁకిన మలుపచ్చి కసమసవల రాచమసల తోడ విక్ర 8. 82

మలుపు(ల్పు) స. ౧. (√మలుఁగు¹ త. మళుపు)

మ పరివారిహరిణం బొవర్పు వివిధోపాయంబులన్ మేదిసీ, సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశో భాభిమాతంబు నే, యు రవీందుద్యుతిజాల మల్ మలుపు మాయోపాయకేశికృతా, దరుఁడై సిద్ధిఁగోటిఁ గట్టపఱుచు స్థంభంబు నష్టంబు గాన్ ..

నిర్వ 2. 88.

2. ఆర్పు, ఆర్పివేయు.

సీ తన జయధ్వజ మారుతములు నైరికిరీటఘచిత

సన్నటిదీపకలల మలుప .. నం న 1 42.

3 నశించజేయు

చం. పొగయక రాఁజ కొక్కమొగి భోరిన మఁటలు విస్ఫులింగముల్, నెగసి . పురానినేత్రశిఖ మల్పి మహాశనిపాతభీమమై ..

కు సం. 5. 528.

వి మలుచుట, చెక్కుట.

సీ నీలంపుటిరుసుటందిక నమర్చు దలిర్చు కె.పు రామలక్ష్మణ డెక్కెంబుతోడ ...

కృ శకు. 1 55.

మలుపంజే వి (మలు + పంజ) సాయంసంధ్య- (శ. ర)

మలూకము సం వి అ పుం 1 ౬౬. పిట్ట.

2. ఒకజాతిపిట్ట (కే. ని.).

మల్ల - మల్లె వి. మంటికంచము

సీ నీల్పి మూఁకు డనంగఁ జెలంగు శరావంబు, పంగు దడెము సావ బల్లె మల్ల యనంగము దద్విశేషాభిధ ... అం. భా. 2. 248.

జ. మల్లసాల

మల్ల సం. వి అ. శ్రీ. 1. శ్రీ, ఆడుది.

2. (అరేబియాదేశ సంబంధమైన) మల్లి (వృ.వి). మల్లి (వృ. వి.) 3. అంగరాగము 4. పురుషుని నలంకరించుట (విల్యము).

మల్లకము సం. వి. అ. పుం 1. దీపస్తంభము, శమ్య, నెమ్మె. 2. ప్రదీపము. 3. కొబ్బరిచిప్పతోఁ జేసినపాత్ర 4. దంతము, వల్ల. 5. రావులుఁగు, కంకము (వై. ని.).

మల్లకుడు విజ. కతినుఁడు, గడుసరి.

కం. తల్లికిఁ దండ్రికి సుతులకు, నెల్లవిధంబులను వలయుపాతములు నెప్పన్. మల్లకుడు గాక కర్ణము, నల్లభృముగాఁగఁ జూచి సౌజన్యనిధి . భార. అను. 4. 128.

మల్లగల్లము వి. ఇగ్గులాడుట (చి. ని.).

మల్లగుల్లము వి వాదులాడుట (శ. ర., ప్రౌ.).

మల్లఘటి సం. వి. శ. శ్రీ. నృత్యభేదము,

నృత్యవిశేషము (విశ్రమ్భము)

మల్లచే(స)అచు అ శ్రీ. (మల్లట + చఅచు)
భుజాస్పాల్సనము చేయు, దండపై అటవీతితో
గొట్టుకొను

సీ . గొట్ట అచటనచట

గీ మల్లచేచుచు నార్చుచు మలసి బ్రమరి, పాటు
చును బెక్కు బిరుదులు పలికిపలికి

హరి, పూ. రి 134.

క . మల్లకోడలు హింసను గనిదు, స్పృహబోపమున
మల్లచేచుచు వినుమా, యోధధ్వజుని నీ
పను, సాధనమున నెట్టి వారి జంపుడు గొం
చిన్ ప్రబోధ 2 రి.

వ అశికు ముందట భీమసేను దంతకూడుమం
గుడియనంతబలిసమేతుం దై యంతకాకారిం
బున మల్లనజచుకొనియార్చుచు

భారి ఆది రి 292, ఆం. భా 2 108.

జ. మల్లచఅచు.

మల్లచేఅచు ఏ (√మల్లచేఅచు) భుజాస్పాల్సనము.

సీ మల్లచఅచు పనంగ మల్లచఅచు టన భుజనమా
స్పాల్సన బొప్పుచుండు .

ఆం. భా 2. 2 08

మల్లజము సం ఏ అ న (మల్లచేశమునఁ బుట్టి
నది) మరచము, మిరియము

మల్లట ఏ 1. నిర్బంధము

గీ బలశమును గత్తియును బూని ప్రజలయింద్లఁ,
గన్నవెట్టని దొక్కచే కాని కొడువ, కడమ
దు ప్పొత్తు లన్నియుఁ గలచె నతఁడు, లంజ
అల్లుల చేతమల్లటకుఁగాఁగ ..

నిరం. 2. 28.

2. మల్లాట. పెనగులాడుట. (శ. ర.)

మల్లడి ఏ మిక్కుటము, అతిశయము.

దం. పెక పెక నార్చి మల్లడిగఁ జేర్చి జవంబునఁ
జెట్టచెట్టునన్, శిలశిలఁ బ్రాకి పూబొదలు
చించి హలాహళిగా ఫలాపకుల్, జలజల రాల్చి
వప్రమణిజాఁము లూడుచు వానరుల్ దిగం,

చలములు మ్రోయ రాయిడులు నల్పఁగ
మానుతి పల్కు రామునిన్

రామా 7 152

2. పెనకుప (చూ మల్లడిగొను.).

3. మఠాపము

గీ వడుమ జాజఁకాఁడు మనస్తాధుఁడు వచ్చి, రాత్రి
మల్లడిగాఁ జేయురాయి దొకటి, యెంత
సొప్పించెనో కదా యింతి ననుచు, గంయుగం
బున బిగియాఁగ గొంగిలిచి

పి శకు 2. 215.

జ. మల్లడించు, మల్లడిగొట్టు, మల్లడిగొను, మల్ల
డిగొలుపు, మల్లడిసేయు, మల్లడుల్లొను

మల్లడించు అ శ్రీ (√మల్లడి) అతిశయించు

గీ . మనములోపల రోషుబు మల్లడించ .

భాగ 4 515.

2. పెనఁగొను

గీ మనములో దుఃఖతాపముల్ మల్లడించ

భాగ 4 784.

న శ్రీ పరితపింపఁజేయు.

మత్తకోకిల తల్లిదండ్రుల నన్నదమ్ములఁ దల్లి
డించినవారలన్, మల్లడించయు మీరలిప్పుడు
మాటిమాటికి నెప్పుడున్, భల్లపంక్తుల పాలు
సేయుఁడు పాలుమాలక చోరులన్, రాళ్ల
లుప్పుడు తీవుటివున నాఁడునాఁటికిఁ
జూడఁగన్ . సాన.దో 2 119.

మల్లడిగొట్టు - మల్లడిగొను అ శ్రీ (√మల్లడి)
పెనఁగొను.

చం. . నె మృతమున హర్ష చిత్రములు మల్లడి
గొట్టుచు నుడువొక్కచో, ననితరవాన మైన
విమలావనియందు పనించె నత్తటిన్ ...

చంద్ర 5. 25.

మల్లడిగొను - మల్లడిగొట్టు అ శ్రీ. (మల్లడి +
కొను) 1. పెనఁగొను, ఒకటితో నొకటి చుట్టు
కొను

కం తనపూజ త్రోవువడుకు, మనమునఁ గోపమును
సిగు మల్లడిగొనఁగా, ననిమిషపతి ...

హరి. పూ. 56

కం. పెల్లుగ భయమును ప్రేమయు, మల్లడిగొన
మానిఁ జూచి మనుజేశుఁ డనున్ ..

భా. రా. బాల. 181, జై భా. 2 42

2 బండొంటితోఁ గలియు

వ. .. సామజంబు లదరి రభ్యసారధిధిక సహితం
బుగా మల్లడిగొనం ద్రొక్కిన నేలం గలసిన
రంధంబులును భార. ద్రో 1 277

గీ ఆకుదోటలు నుగ్గాడి యండొంటితోఁడి, లెల్ల
మల్లడిగొనఁ ద్రొక్కి యుల్లికింద, హనుపుఁ
దోటలు జంగిలి కనవుబీళ్లు, చెఱుకుదోటలు
వండినచేలు దీర్చె ... నీలా 2 57.

3. వ్యాపించు.

కం తనలోచనదీప్తుల న, మృదుజపతి మొగంబు
నందు మల్లడిగొనఁ జే, నిన ...

భా. రా. 8 17.

వ. ... అనఘహిమసలిఁములు నెలచలువదొనలఁ
దొట్టి జలజలన జాలుకొని వెల్లువలై మల్లడి
గొని ... వసు. 2. 11.

4. గుంపుకూడు.

కం. అడుగునఁ బండి ప్రీతి యసలై మధువుట్టఁగఁ
ద్రావఁ దేంట్లు మ, ల్లడిగొని చుట్టిరా ...
అము 1. 69.

చీ. గుంపుకూడె ననం బల్క నొప్పుచుండు, మల్ల
డిగొనె ననంగను మాతృభూత .

ఆం భా. 2 103

5. చెలరేగు, విజృంభించు.

వ. ఇట్లు బల్లిదుం డయి మల్లడిగొని మార్కొన
మగలు లేక మందంబునం బొంగి గాంగేయుండు
పాండవేయులు వెఱుంగునడ ...

భార. భీష్మ 2 248

కం. క్రేళ్లుటికి మనలె లేగలు మల్లడిగొని అంకె
లిడియె మదవృషభంబుల్ ...

భాగ. 10 పూ. 178, రసిక. 5. 161.

6. అతిశయించు, అధికమగు.

6 భూవభోఁతఁప్రహరితం జై చళ, దిశల
నడుమ నెఱయఁ దీటుకట్టి, ఒగము లెల్ల నిమ్ము
సాలక మల్లడి, కొనియె గుహుజలంబు కొలఁది
మిగిలి కు సం 11. 552.

దీప్తి ముద్దులేగలు వచ్చి మొదవులఁ గలసె, కన
మన మోహంబు మల్లడిగొనఁగ ..

దీప్తి హరిశ్చ. ఉ. 385 ప.

సీతా 2 122.

7 పంకపించు

కం అనవుడు నమ్మాటలు డన, మనమునకు హించ
రామి మల్లడిగొనుచున్, మనరిక పంకంత్రత
ని, ట్లని పత్తె సుధేష్ఠతోడ నతఁ డుద్ధతుడై.

భా. విరా 2. 74.

క. కూలెన్, మకరాశుండు డనుజసేన మల్లడి
గొనఁగా .

దశా 8. 187, మచుచ. 2. 9.

మల్లడిగొలుపు(ల్పు) న శ్రీ (√మల్లడిగొను)
పరితపింపఁజేయు.

ఉ మాననితోప మిట్లు మది మల్లడిగొల్పఁగ మిం
టికి నృహ, శ్రేణముపోలె బి ట్టెగని

పాండు. 4. 298

మల్లడిసేయు ప. శ్రీ. (మల్లడి + చేయు) పరి
తాపము గలిగించు, పరితపింపఁ జేయు.

ఉ శేలిగృహంబు కూనన్మముగఁ గీరమనోహరవాణి
చూచి రు, శ్రీలుండు మన్మధుండు తనచిత్తము
మల్లడిసేయ బోంట్లతో, మాలిమిదప్పి యోమ
డనమారణదక్ష లలాటికాక్ష యో, కూలకపాల
ధారి యని శోకముతో నతిసేయు నీశ్వరున్ ..

గంధ. 116

మల్లడుల్లోను ప. శ్రీ. (√మల్లడి, మల్లడిగొను,
అతిశయించు

మ గొనబుంత్రాయము రూపనంపవయుఁ జేర్కొ
గల్గుటన్ మాటికిన్, దను వీక్షించుట గర్గభూసు
రునిమీదం గోరుకల్ మల్లడు, ల్లోనఁగా ...

కుక. 4 117.

మల్లనాగము నం. ఎ. అ. పం. ఇంద్రుని యేనుగు
(విల్యము).

మల్లనాగుడు నం. ఎ. అ. పం. చార్తాహరుడు,
వేగులవాడు (విల్యము).

మల్లభువి నం. ఎ. అ. పం. 1 కనరిత్తు చేయు
చోటు, గరడిసాల 2 దేశవిశేషము, ఒకానొక
దేశము

మల్లభూమి నం. ఎ. అ. పం. - మల్లభువి

మల్లము నం. ఎ. అ. పం. 1. పాత్రవిశేషము,
ప్రమిదె, గిన్నె 2. గండస్థలము 3 కణతి.
4. ఒకసంకరజాతి, శ్రవ్య (చెడిపోయిన) ఙ్గతియు
నకు ఙ్గతియస్త్రి యందుఁ బుట్టినజాతి 5 ఒకా
నొకదేశము 6 మత్స్యభేదము. 7 వేటునివలన
శ్రీధరకన్యాయందు పుట్టిన సంకరజాతి 8 దం
తము, పల్ల (వై. ని.).

మల్లియుద్ధము నం. ఎ. అ. పం. మల్లులుచేయు
యుద్ధము. ద్వంద్వయుద్ధము, కావలయుద్ధము

మల్లరము ఎ. 1. గర్వము.

సీ. గరువము పొగరు కావరము గెబ్బ

గీ. శ్రుక్లు క్రొవ్వు తిమురు శ్రుక్కు మల్లముమ్మ,
పోతరం బేపు నా గర్వ మొప్పుచుండు ..

ఆం. భా. 1. 188.

2. బలిసినయెద్దు

ద్వి. చటులమ్మగాళిపై శార్దూల ముటుకు, ఘటన
నాఁబోతులఁ గడిమి వేడించి, మల్లడిగొన
నొక్కమఱి మల్లరముల, . తెల్లంగనైన.

అ. మ. క. 5. 282 పా. 4 పం.

ఎఱ. మడించినది

ద్వి. బలిమి శంకరుగిబ్బఁ బడ గెబ్బఁ జాలు, లలి
మీఱు నేడుమల్లఁపుఁగోడియల ..

అ. మక 5 259 పా. 1 పం.

ప. .. అత్తసాదృశ్య సంభావనాగర్వంబు పెల్లు
నం ద్రుక్లుమల్లరపు శల్లిరికేటితండంబుల కండ
క్రొవ్వు సైరింపక .. కళా. 8. 224.

ఉ. కిట్టున నొండొకళ్లు తమకే తమకే విలపించు

బైవయిన్, గొట్టెలు పాడి పైరములు కోకలు
రూకలు ముందుముందుగా, వట్టుగ నిచ్చి వచ్చి
తలవాకిలి గాతురు రేతిరిం బగల్. గుట్టవయస్సు
మల్ల ౧౯ గోడెలు సైరికచాట్కుమారకుల్..

వై. 2 72

మల్లరి ఎ. (మల్లు) జెట్టి, మల్లఁడు

౯గడ మఱియు గుణముఖ్యులగు మల్లరులు
నొంటరులు, నెఱ బిరుదుశూరులును నెనడెనయు
గెంటరులు . పి. శకుం. 8. 225.

మల్లవిద్య నం. ఎ. అ. పం. కావలయుద్ధ సంబంధ
మైనవిద్య, మల్లల విద్య

మల్లశాల నం. ఎ. అ. పం. - మల్లభువి.

మల్లసాల - మలసాల ఎ (మల్ల + సాల) చావడి,
కూటము (చి. ని). భోజనశాల (శ. ర.).

కం. ఎల్లెడఁ బరచేసులకును, గుళ్లుం బంచలును రచ్చ,
కొట్టంబులు నం, గళ్లును గాక తలంపఁగఁ,
జల్లనిసున్నంపు మల్లసాలలు గలవే.

హరిశ్చ. 4 198.

సీ విడిముడిపట్టులు వ్రేలిమి గావించి మల్లసాలలు
బిట్టు మండఁజే. .. అచ్చ రా నుం 172.

(మల్లసాల ముద్రి)

సీ. అచ్చమై వాకిట రచ్చజాయి మెఱుంగు పంచ
తిన్నెలు గొప్పపారిగోడ, కంపతెట్టులును
రాకట్టు ముంగిలి మల్లసాల దేవరి యటచవికె
యొకటి (మల్లసాల. ముద్రి)

శుక. 2. 408

మల్లాట - మల్లట ఎ. (మల్ల + ఆట) మల్లాడుట
(శ. ర.).

మల్లాడు అ. కి. (మల్ల + ఆడు) పెనఁగు, మల్లు
పోరాడు

దండకము . అంత దుర్దాంతదోశ్యక్తి మల్లాడి...
దళా. 4. 232

2. పెనఁగులాడు

ద్వి. అల్లాడఁ గౌవనీయాడంగ నరులు, మల్లాడ
నలకలు మలరి చెల్లాడ, దధి మథియించూ

నత్తటిఁ దరికాఁడు ...

అ. మ. క 1. 38 పా. 23 పం.

పీ. బుధుల కీ వేడినఁ బ్రొద్దువో దను నీకు, నతిధి
పూజలకు మల్లాడఁ దిట్టు ...

విప్ర 2 15.

వ. ... కురువేరు గొల్లలాడుచు గంధంబులకు
మల్లాడుచుఁ బొగడలకు జరుగుచు ...

కళా. 8. 224.

3. అతిశయించు, అధికమగు.

కా. ... మునీంద్ర మాకు నెపుడుం శేతోభవుం
గన్నయె, య్యారిన్ కారి వరించు వేడుకలు
మల్లాడున్ మనోపీఠులన్ .

వరాహ 9 28

4 క్రిడించు, విహరించు

నీ వల్లవీతతిఁ గూడి మల్లాడు మాయగొల్లనికిది
చూడకలావ మయ్యె ... వసు 4. 12.

.మల్లామడి విజి వీడితము, అదుమఁబడినది

కం వెల్లి యగు వగలత్రొక్కున, నిల్లిగ్గులు గాన
వచ్చు హృదయములోవన్, మల్లామడి యగు
మదనుఁడు, మెల్లినఁ గూర్చుండెఁ దాల్చి మిను
మిను కనఁగన్ .. ఉ హరి. 5 188.

.మల్లారము - మలారము ఏ గాజులగుది

గీ గాజులను గూర్చుచేరులుగాఁ జెలంగు, చుండు
మల్లార మనఁగను సోమభూష ...

అం కా 3 38

.మల్లారము సం. వి. అ. పం. (సంగీ.) ఒక రాగము

మల్లారి సం. వి. శ. పం. 1. కృష్ణుడు 2 శివుఁడు
ఈ. శ్రీ. వసంతరాగమునందలి రాగిణీభేదము
(వాచ).

.మల్లి సం. వి. శ. ఈ. శ్రీ. 1 కుండము, మెల్లి
జాతిలో నొకటి. 2. మత్స్యభేదము. 3 కపాలము.

4. కొబ్బరికాయ మొ వాని చిప్ప

.మల్లిక సం. వి. అ. శ్రీ 1, దీపాధానపాత్ర.
2. మల్లె. (వృ వి) (కే. ని.).

మల్లికము సం. వి. అ. పం. 1 గోధుమ వర్ణముగల

పాదములును ముత్తైయును గల హంస. 2. మాఘ
మాఘము 3. నాడె, సాలెవాఁడు పడుగులో నిటు
నటు వేయసాధనము (విల్యము), 4. పానపాత్ర
దీపాధార పాత్రము (కే. ని.)

మల్లికాక్షము సం. వి. అ. పం. 1. హంస. 2. తెల్లని
నేత్రములు గల అశ్వము. (హలా. ని, కే. ని.)

మల్లికాపుష్పము సం. వి. అ. పం. 1. కుటజము,
కొండమల్లె (వృ వి.) 2. కరుణవృక్షము,
జంబీరము (వృ. వి.). 3 మల్లికాసుమము

మల్లిగంధి సం. వి. న్ న. అగురువు, చందిన
విశేషము (కల్ప.).

మల్లిగాఁడు ఏ తుద్రజనుఁడు, అల్పుఁ డగు
మానవుఁడు.

ద్వి మల్లిరళిముఖాతి మనలి మిన్నేలు, మల్లి
గాండ్రకు నెందు మాళివైఁ గలదె ..

పండితా. పురా 95 పా.

మల్లినాథుఁడు సం. వి. అ. పం. ఒక ప్రసిద్ధ పంపె
తుఁడు రఘువంశాది బహుమహాకావ్య వ్యాఖ్యాన
కర్త. ఆంధ్రుఁడు, ఇంటిపేరు "కోలవల."

మల్లిపత్త్రము సం. వి. అ. న. చిత్రీకము, కుక్క
గొడుగు.

మల్లియ - మల్లె ఏ. (సం. మల్లి) 1. మల్లెతీగ.

కం మరుఁడు దెరువరుల నెల్ల, నెగరవునఁ దీర్చంగఁ
గోరి విరివిగఁ గఱిదే, వరయడుగున నిడుమల్లి
యవిరులఁ గారికొక తనఁగె వేలుపుఁద్రోవన్...
నీలా. 3. 3.

2 మల్లెపూవు.

నీ పాటనీసుమసారభము చూఁగొని మల్లియల
సుగంధక్రీల నవహరించి ...

ఉ రా 4 187.

ప ఇతర సారభలోలుభద్విదేహంబులకు వల్లియ
లగుమల్లియలును ... విప్ర. 2 25

మల్లియకరివేల ఏ. అల్పతృణవిశేషము.

నీ ముల్లూప చెంగాయ మల్లియకరివేల యెఱ
గొయ్యి వెలుతురు మెఱుంగుగడ్డి ... -

చేసి క్రమంబు గాంగ . మనుచ 5 28

కం అటువడు గంటి తవించియ, అటువదిదినములకు
బుడు నని క్రిదుకాసన్, దలుచుగ నేతా లెత్త
గం బటిపటియై యవియు మల్లె పడి చెడిపో
యెన్ . కాక 2 152

కం ఈనెటికేసరి ఉరరా, దీనత దిన మొకటి లెక్క
దినగా మృగసం, తానంబు మల్లె పట్టినచేని
క్రియం జెప్ప నేమి శివ పా డయ్యెన్.

వేం. 2 చ 1 847

మల్లే 1 నిష్పా, అంగము

నీ అవలన మ దునెట్టనిండ్ల మల్లెలచోద్యం
పుగుడలు చొచ్చువారు. క్రిడా. 142

నీ ని ప్పింగలము మల్లె నిష్పాక వైరాలు వైరిపు
నంగ నంగార మొప్పు

అం ఖా 2. 242

మల్లే 2 రెమ్మ, ఉడకాఖ

నీ రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ నెంగ చివ్వు చివక
మల్లె జబర చివర నురిగ, బలుగు గోల బరిగు
సెల నున నుడకాఖ చెంగు

అం ఖా 2. 87.

మల్లే - మల్ల 1 మంటికంచము (శ. ర.)

మల్లేజేగురు 1. రాపులుగు, లోహపృష్ఠము
(శ ర).

మల్లేలు 1 1 సోటకపు బొబ్బలయందు గలుగు
పురువులు (శ ర).

మల్లేశ్రీగంధులు 1 1 1. (1/మల్లే¹) ధాన్యవిశే
షము, ఒకజాతిపద్మ

నీ ఇప్పపురాజనా లేనుంగుకొమ్మలు మల్లేశ్రీగం
ధులు మదనగంధులు . . వాంస 4. 128.

వ. .. మదనసరులు జీలమబుడుతలు వెలవడాలు
మల్లేశ్రీగంధులు కుసుమపూరాజనాలు ...

ప్రబంధ 112

మళిగ 1 (క మళిగె) ఆపణము, అంగడి

చం. వెలయు గిరాటకోటి గృహవీధుల మేటి కిరీటి
పచ్చరా, మళిగలకంబముల్ శుభరమారమణి

యసమాగమంబన, బొలపుగ ిద్దంభ
న . చంద్రా 1 72

కం. తడవగ వరమా యడల, సొప్పరిసులేచైవ
నెటుగగ వచ్చున్ నొడుచుక కోటికి నెత్తిన పడ
గలచే గోమటిండ్ల జంగరు మళిల్ .

యయా 1 18, వాంస 1. 51.

మల్లించు న. శ్రీ (1/మల్లు) మలించు, నిర్మింపు
జేయు

కా లేలే మ్మంగన కళకాష్ట కుడి మల్లించుగ
రాదు . ఉ చంద్రా 1. 148.

మల్లిక 1 (1/మల్లు) త్రిపుకొనుట

మ. శుకు డి శ్లేగిన మాల్యదండు. డతి సం
కుద్దుడు మాతామహం, దిలక స్థితి. జెడి
రావణ భవద్యాపారముల్ క్రూ. మల్ .
స్వకలం బెల్లి నశించుకాల మిపు డానన్నించె
నింకైన మ, శ్లిక గావించపు మానసం బొరుల
యాలిం చే పత్తిరియే.

అధ్యా యు. 170.

మళ్లు - మరలు

ఉ . ఎన్నడు దిరిగి చూడక త్రోవ విశేష
పద్ధతిం, దప్పక పోయి రయ్య గుణధాములు
నేడును మళ్ల రేమి ... ఖాగ 6. 247.

కా మీటె న్నామజుం దుగ్రుం దై యెగసి పేట్ట
నైత్యయాధాధిరా, ట్కోటింబుం దటాన
దోడనె కుదుర్కొనేనె వైభవణం, జాటో
పంబునం బోగి మాయి యగు లంకాధీశుతో
మల్లెం దత్, కౌటిల్యంబు నెటింగి రాము
సుగుణ గ్రామాభిరాముం గనన్

చం రా. 8 57

ఆ మల్లే మంలే దిరిగె మగిడె ననంగను గ్రమ్మ
టిలే నటంచు గానంబడును ...

అం. ఖా. 8 114.

జ. మల్లించు, మల్లిక

మవ్వమారు 1 శ్రీ (మవ్వము + ఆరు¹)
కోమలమగు

నీ. మధుసూకలిత మై మవ్వమూరినమారు నవలత
నా మేను నవక మెక్కె . .

కు. సం. 3. 317.

మవ్వము ఎఱ. 1. కోమలము, మృదువైనది

కం. నెవ్వలి చన్నులవ్రేగునఁ, జివ్వంకలు వంగఁ
గొను సేసాచను లే, మవ్వంపుఁ బొరల
మామిడి క్రొవ్విరు లం దొక్క కునుమ కోమలి
కోనెన్. కు సం. 9. 312.

నీ. తన్వఃగి మవ్వంపుఁ దనులత నెనఁగెడు నునుఁ
గాంతి వెల్లువ మునుఁగఁజాల . .

భార విరా 2. 37.

కం ఎవ్వనివంకఁ గనుంగొను, నవ్వనితామడి విఠో
చనాంచలమున వాఁడవ్వెనఁ గీలించు, నృవ్వం
బగు కేలుదోయి మకుటాగ్రమునన్.

హరి. 6. 109, ఆం. భా. 3. 24.

2. మనోజ్ఞము, సుందరమైనది.

నీ. క్రొవ్వాడికోటల మవ్వంపు మెఱుఁగుల విఠ
యాంధకారంబు వెలుకఁజాల ...

హరి. పూ 4. 16.

నీ. మవ్వంపుఁ జిరునవ్వు జవ్వు నివ్వటిలంగఁ
బొదలు వాల్చుపుఁ దు మ్రొదలు మెదల ...

దశా. 7. 309.

దండకము ... మేటి తామేటిమై యెత్తి
వ వ్వంపుఁ గవ్వంపుగ ప్తేవున న్నివ్వనం
దాల్చావా ... నీలా. 2. 41.

3. చక్కదనము గూర్చునది, శోభాకరము

ఉ కాముక హృద్దధిం గలఁచుకవ్వము బువ్వము
దేవకోటికిన్, వ్యోమవథంబు కేనెపెర కొప్పె
దువ్వము మవ్వ ముత్పల, శ్రీమతికిన్ ...
యామవతికబింబ ముదయాచల మెక్కెఁ
బ్రభాశి పెక్కునన్ కాళ. 4. 92.

4. సూక్ష్మము, సన్ననిది.

నీ. వరుణుండు నైచు మవ్వపు బిల్లగోల నాఁడరంగ
తూరుపు గట్టుదాఁక నిగుడ ...

కుక. 3. 323.

నీ విడుకకుంపటు లాకు తడికలు ప్రోఁగుఁద్రాళాఁ
డిగొడ్డండ్లు మవ్వంపు టురులు .

కుక 1 165

ఎ 1. కోమలత్వము, మార్దవము

నీ. సోలంబు నెఱ నూర సొగయు నుంజెమట
వైవదలి మేఁదీగ మవ్వ బు మిగుల .

కు సం 5 520

నీ, పులకాంకురములకుఁ దలతాఁకు డై యిరు
మేనను మవ్వఁబు మిగిలి పొదల

భార విరా 5 402

పండితా దీక్షా 61 పా1.

2. సౌందర్యము, చక్కదనము

గీ మవ్వ మెనఁగువనంబులు మాపు లెంత యెనఁ
జెలువార సొగసి యున్నట్లు పోలె

భార. ద్రో 1. 136.

నీ. మవ్వంబు దళుకొత్త నవ్వ నేర్పిననాఁడె నయ
మార్గహీనుల నవ్వనేరె విక్ర. 1. 49.

కం మవ్వములప్రోఁక యతనుని, క్రొవ్వాడి లకోరి
పూఁతగొజ్జఁగి వలపుం, బువ్వలచెండహహా
యీ, జవ్వని యెవ్వని యనుంగుఁ జానయొ
కదరా! రసిక. 3. 54.

3. విధము, రీతి.

ఉ ఎవ్వరిదాన వీవు జలతేజుఁ నీదగువాలు చూపు
లున్, నవ్వు దొలంకుమోము .. నీ, మవ్వముఁ
జూడ వారసతిమార్గము దోచుచునున్న దెంత
యన్. వి పు. 6. 71.

వ మున్నీరుఁ గలంచుకవ్వంపుఁ గొండమవ్వం
బునఁ జతురంగబలంబుఁ జక్కఁడిచి

ధర్మ. 1 197.

4. ఉత్సాహము.

కం. జవ్విధమున రక్తిజిమిది, బువ్వం బరిమళముఁ
బోలెఁ బొలుపుగ నెత్తం, బువ్వాయి గలిగె
కారికి, మవ్వము దిగఁదొడఁగె గెలుపు మట్టం
బయ్యెన్ ఉ హరి 3 125.

ఉ జవ్వసుధం గవీప్రవరు లెచ్చటమండియుఁ జెంద

కుడిన న్నవ్ వెలర్ని విశ్వవృష మనృథుఁ
డిచ్చు నభిష్ట సంపదల్ ... కన్యా 5 92.

జ మవ్వమారు, మవ్వ మెక్కు.

మవ్వ మెక్కు అ శ్రీ (మవ్వము + ఎక్కు)
కోమలమగు

నీ వేనవివడగాలి నోసిన లేడిగ క్రొక్కారు గని
మవ్వ మెక్కునట్లు కు సం. 7 197.

మళకము సం వి అ పుం 1 దోమ. 2 చర్మ
రోగభేదము 3 తోలుతోఁ జేసిన నీటిసంచి, నీటి
తిత్తి 4 శకద్విజమున క్షత్రియులు నివసించు
నొక దేశభాగము

మళకహరి సం వి ఈ శ్రీ చతుష్కీ, దోమతెఁ.
ఇట్లే మళహరి (వై ని)

మళకి సం వి నో పుం ఉదుంబరవృక్షము, మేడి
చెట్టు

మళకుఁడు సం. వి అ పుం 1 ఒకానొక ఋషి.
2 దొంగ (కే ని)

మళనము సం వి అ న ధ్వని (వై ని.)

మళము సం వి అ పుం 1. దోమ 2 ఝం
కారము, తేనెటీగల ధ్వని 3 కోవము
(విల్వమ్ము.)

మళాకము సం వి అ పుం. పక్షి (వై ని.)

మళి సం వి, ఈ శ్రీ 1 మసి, సిరా. 2. నీల
వేఫాలిక, నల్లవావిలి (వృ. వి).

మళునము సం. వి. అ. పుం. కుక్క (విల్వమ్ము).

మషి సం వి. ఇ, ఈ శ్రీ - మసి

మషి(సి)ఘటి సం. వి ఈ శ్రీ సిరాబుడ్డి.

మస వి విలాసము, శృంగారచేష్ట.

నీ. ... మలుపచ్చికసమనవలరాచమసలతోడ.

విక్ర. 8 82.

కం. చన్నులవన యటమీఁదటఁ. గన్నులవన ముద్దు
గులకఁగల మ ఖమువ మే, లొక్కన్నెల మిన
జిగిలిగినగ, చిన్నెలమన చూచి వలచుఁ జిత్తఱఁ
డయినన్. హంస. 2. 98.

జ మసలాడి.

మసఁగు అ శ్రీ విజ్ఞానఁడు, చలరేఁగు

కం. ... తేరులు మరలన్, వెల్పుచుఁ గాల్కొములఁ
బొరి, మాల్పుచు రాద్రముగ మారి మసఁగిన
భంగిన్ .. భార ద్రో 1. 141.

చం. కుసుమ శరాసమం డధికకోమల పుష్పము
వేయునాఁగ ము, న్నెసఁగిన చుల్కపాటు మది
నేమియు నోర్వఁగలేక యిమ్మెయిన్, మసఁగె
ననంగఁ గృష్ణుని కుమారుఁడు .

హరి ఉ 8 98.

గీ. మొనసి మొలనూలి ముర్యలమొరప మమక,
మసఁగు వివరీత రవయను మలయపవను, వేగ
మున సోలి యాడు లేడిగ యవఁగ, నమరి
తొడిగ వెన నసియాడుచుండ .

కు సం. 8. 179., దశకు. 8 532.

మసక వి. (సం మేచకః, క. మసక) 1 ఇంచుక
నలుపు (దీని యామ్రేడితరూపము మసమసక,
మసకమసక)

నీ మసకతిత్తులు తుంగకసపు చాచలు వసి
గొయ్యలు జనవమోకులును వలలు ..

చెన్న 2 204

వ. ... పారద నృటికవటీర పాండురుచి పుండరీ
కంబుల వసకు మనమసక తెనకొల్పు మిసి
మిగుల భోగిభోగ భాగంబునకు .

అము. 7. 34.

కం. వినవిన మెఱపులు పాటిపాటి, చినుకులు మన
మసక తెనఁగు చీకట్లం దోఁ, చిన నొకరి నొకరు
గానక ... వేం. పంచ. 1. 481.

వ ... సంధ్యాకాలంబున మసకమసక చీకటిం
గుఱుమాపుడుం బుట్టంబు ముసుంగు వెట్టు
కొని ... నై వ. 7. 141.

2. మునిచీకటి

వ. ... ఒండొంటికిన్ జేరెంబులు వాతె కుప్పించి
తప్పించుకొను దుప్పుల ఖురజరజశృటల చెనక
మెసంగు మసకమసకల మఱుంగువడి యుండు
గండోవలంబులును ... మమచ. 4. 87.

సీ. . . చిమ్మఁజీకటి మునిచీకటి ముటి,

గీ చీకటి మఱక ముఱముటి చీకటి యన, నవ
తమన నామధేయ మై యలరుచుండు ..

ఆం. భా. 1. 146.

గీ మనమకక సంజకెంజాయ మఱుంగు వెట్టి,
మిఁమి కెపులకాంతిఁ దా మెఱయు లేమి,
మొదల నే గంగతటి మన్నయదియు లేదొ,
మాయయో కాక యిది యంచు మఱలి
చూడ .

విజ వి 1. 75

(మనమకక సంజకెంజాయ - మునిచీకటితోఁ
గూడిన సంధ్యారుణిమ.)

ఎఱ. ఇంచుక నల్లనిది (చూ మనమకక)

జ. మనకబడు, మనకన, మనకతిత్తి, మనమన,
మనమనక, మనమనకన, మనమనకలువాలు

మనకబడు అ. ౧ (మనకన్ + పడు) కాంతి
హినమగు.

చం. ... తాను గులకాంతయుఁ గూడి మయూర
కేఱుఁడే, గతి వెతఁ బొందఁ బ్రొద్దు మన
కంబడె ..

తై భా 7. 198.

మనకన ఎ. (√మనక క. మనకనె.) 1. ఇంచుక
నలుపు.

2 మునిచీకటి (క. ర).

మనక(గ)తిత్తి ఎ. 1. సుతిపట్టు తోలుతిత్తి.

కం గాంధ్యవేళ సంగతి, గంధ్యవరుండు వీణఁ
గైకొని దివిష, ధగధేళగామినీమణి, సంధించిన
మనకతిత్తిజత రాణింపన్ ..

శ్రీరం మా. 4 154.

2 పన్నీరు మున్నగునవి నింపెడు తోలుతిత్తి.

గీ మనగతిత్తుల నించినల్పమును జిమ్ము. సార
పన్నీర నీరాతికైత్య మెనఁగె ...

నార. 2. 98.

మనకము ఎ 1 అహరతి, సర్పసుఁతము.

సీ ప్రాణనాయికతోడఁ బర్యంకనీమల మనకానఁ
బెనఁగునఁభ్రమము విడిచి ... కాళ. 2 118.

సీ పాతాళభువనాధిపతికి కేసాహికిఁ బ్రయలతో

మనకానఁ బెనఁగఁ గలిగె. భీమ. 1. 34.

చం నెలకొని కృష్ణరాయధఁటివిభుఁ డుత్కల
భూమిపాలుతోఁ, గణన నెదిర్చి హస్తీకర కాండ
తతు ల్పనకంఘఃకాము లై, మలసిన చోటఁ
గూడినసమగ్రయశోవనంబుఁ గప్పి తా, వల
వఁగఁ జేసె భూసతిని వశ్యవిధిజ్ఞుఁడు గాన
నేర్పునన్

పార. పీఠి 22.

(మనకపుఁకాము - ఁతిలోనున్న పాము అని
భావము.)

ఆం భా 2. 178.

2 సర్పసంభోగేచ్ఛ

వ ... పులిసతలంబుల నెసక మెసఁగ మనకంబులఁ
జెలంగుచు క్రిడించు చిలువ తండంబులు ...

విప్ర 2 14

3 (త ముయక్కమ్) ఁతి, సురకము

రగడ కాకాంజులు మనకపుఁబ్రతిమలు మేల్,
కట్టులు నేకాండపుఁ దెరచీలు ..

కవిక. 3 195.

4 మక్కువ, ఆసక్తి (చూ. మనకొను)

జ. మనకొను, మనకొలుపు.

మన(గొ)కొను అ. ౧ (మనకము + కొను)

1. ఆసక్తిగొను, మక్కువపడు.

ఉ. మనకొని రేఁగుబండ్లకును మౌక్తికము లెల్ల
పోసినట్లు దు, రివ్యసనముఁ తెంది కావ్యము
దురాశుల కిచ్చితి మోస మయ్యె ...

దా క. 7.

2 సంభోగేచ్ఛగొను (క. ర)

మనకొలుపు(బు) న ౧ (√మనకొను)

1 ఆసగొలుపు, ఆసక్తిపడఁజేయు

ఉ చల్లనిబెల్లిమాటలవన వృసకొల్పుచు నెల్ల
వారిలన్, మెల్లనఁ జేరదీసి ..

అచ్చ రా. అయో. 34.

2 సంభోగేచ్ఛ కలుగజేయు.

మ అసిధారావధితాత్మ బంధుభుజమధ్యనైర్విర
నిర్బద్ధసన్, మన మైపుట్టిన యమ్మహదురిత
మున్ మ న్నెట్టియున్ వాజిమే, ధనమిధానల

భూతిచే నుసిమియున్ దప్పింప లేనైతి.

పాండు 5 41.

ద్వి వలుదలై చనుకట్టు వదలఁ జాలిండ్లు, తొండ
కెడుపాలతోఁ దుంపిళ్లుగునియ, మిసిమిమై తన
గబ్బు మెఱయించుమనటు, వసకాయెతులు
నంది వల నొప్పఁ గట్టి.

అ మ క 1. 26 పా. 16 పం.

సీ. మలవాచకం బగు మనలు నింపిరి మస్తు ...

ఆం ఖా. 2 184

మనదు - మనటు వి మాలిన్యము, ముఱికి.

(క. ర, ప్రా. వ్రాంతిప్రతి, ఆం. ఖా)

మననము నం. వి. అ. న. 1. పరిణామము, మార్పు.

2 సోమరాజి యను నోపధి

మననము వి. (సం శ్మకానమ్, ప్రా. మరాణము,
క మనణ. త. మయానం) పితృవనము, పల్ల
కాదు

సీ .. మననంబులో బద్ధమహితపుష్ప. మాలిక
యను బోలె మదిరాక్షి దుర్జనుకతమున
దూషిత గాకమున్న, చనరయ్య వేగంబ..

ఖాం. ఆర. 6 201.

సీ. పుట్టలో వేదిపైబొక్కలో బూదిపై మననం
బులో నామందలోన.

గీ. మలము విడుచుట శిష్టధర్మంబు గాదు ..

విజ్ఞా 1. 55.

ద్వి మననంబు గా దిది మఖశాల గాని, యెవఁగు
శల్యములుగా విధ్రముల్ గాని ..

ద్వి హరిశ్చ 4. 2825 పం.

మనమన వి. (మనక + మనక. వృత్తినివర్ణ
తోపము) ఇంచుకమనక

గ్వి చెడ్డకన్నను మూఁతబడ్డట్టికన్ను. మయిల
కన్నను మనమన గొనుకన్ను ..

పండితా. మహిమ. 272 పా.

మనమనక వి. (మనక + మనక) ఇంచించుక
నలుపు.

విజ్ఞ. ఇంచించుక నల్లనిది (దీనికి వృత్తిని నిగాక

మంబు వై కిల్పించు.)

కం. పసిపాప యెండకొనలును, మనమనకని యిరు
లుఁ గలసి మన మలరించెన్, దెలనలుగడల
గుంజా, విరంబులనరులు ప్రేల విడిచిన
భంగిన్. నైష. 6 12.

మనమనకన విజ్ఞ (మనకన + మనకన) కొంచెము
నల్లనై నది

వ. . కిరలయముకుఁ కుసుమశలాటు ఫలభంతాదై
బిరుహపాందవుచికిరిణ విసరంబుల సొగయ
నీయక మనమనకనై యిరు లనలుకొనుచు.

కాశీ 1. 92.

కం మనమననయ్యె చిక్కులు. పసి శ్రేవుఁడలంచి
తిరుగఁబడె గూండ్ల శకుం, తనమాజము కల
కలము లె, గసె వెడవెడ కన్ను మొగిచెఁ గమల
వనంబుల్. కై. ఖా. 2. 101

మనమనకలువాటు అ. క్రి. వి. ఇంచుకనలుపు. (క. ర)
మనమనకలు + పాటు) ఇంచుక చీకటిగొను,
కొంచెము చూపుచెడు

సీ మనమనకలువాటుముసలికన్నులు విచ్చి నేల
నేర్పరియంగ నిలువఁబడుచు ..

కకు. 1. 199

మనర వి ధూనరవర్ణము.

కం క్రొవ్వి కడు మనర కవినిన, నవ్విపినంబులను
మృగము లవసీనాథా. పద్మ. 1. 91.

విజ్ఞ ధూనరవర్ణము గలది (క. ర., ప్రా.)

మనర నం. వి అ వ్రే చిటునెనగ. (వృ. వి.).

మనరు అ క్రి. పొగరెక్కు, మదించు. వ... ఒడళ్లు
జూదించుచు మనరుచుఁ గొనరుచుఁ దిట్టుచుఁ గొట్టు
చు జాయుచు డాయుచు ...

ప్రబంధ. 788.

వి మదము, పొగరు. (ఆవేశము అని క. ర,
తఱచుగా నిది కవియు ధాతువుతోఁ గూడియే
ప్రయోగములఁ గనఁబడుచున్నది).

అ ఇట్లు భుజగదానవేంద్రుల నిర్జించి, యసుర
మనరు కవిని యంతఁ బోక, కంధివిభుని పురము
కందువ యారసి యుద్ధవిధిని బురముకొద్ద

కే.గి

నిర్వ. 5 80.

కం. అసిఫణిభీషణం బగు, వసి చేకొని యాయత
మగునంశమున నమ, ర్వి సముద్ధతి నందముడిగి,
మనరు కవిసి కదిసె మారి మనఁగిన భంగిన్ .
హరి ఉ 10. 97.

గి ... బలోదారుడైన, మహిమఁ దెప్పుడు మద
మున మనరు కవిసి, కలఁచుచున్నాఁడు త్రిభువన
కమలవనము మార్క. 8. 87.
భాగ 10. పూ. 785.

జ. మనరిడు , మనరుకొను.

మనరిడు అ శ్రీ. (√మనరు) పొగరెక్కు. క్రొవ్వ. .
చం. అనమసుగంధబంధురములై చెలువొందెడు
షడ్రసాన్నముల్, బనవనియింట నిత్యము నపా
రముగా భుజియింపుచుండు నీ, కుమమ శరారి
భక్తులను గూరిచి పెట్టెదలంచి నాఁడవో, మన
రిడి మత్స్యమాంస మనుమానము లేక భవద్గృ
హంబునన్. చెన్న. 4. 348.

మనరుకొను అ శ్రీ. (మనరు + కొను స్వార్థమున)
మదించు, పొగరెక్కు.

న. ... చటులవారి ఘాతంబుల నుద్ధాతంబులై
మనరుకొని వినవిన వినరుగాడ్పులఁదూలి
(మనరుకొని - తీవ్రమయి అని భావము)
శ్రీరం 1. 182.

మనరులు ఎ. బ. భావ్యవిశేషము, ఒక జాతివద్లు
సీ. మణిసరుల్ మనరులు మంకెనల్ వగడంపు శీఁగె
లు మడిప్రాలు దేవసరులు. హంస 4. 128

మనలు అ. శ్రీ. (క మనలు) 1. ఆలస్యము చేయు,
జాగుచేయు.

సీ. ఉత్సవ నందరృచోక్తుకులై పోయి కడుఁబెద్దప్రా
ద్దయ్యె, గొడుగు లేల, మసలికొ క్కావుల్
విసునక వైరంబు గావించు పాపస్వభావు
లెఱిగి ... భార. ఆది. 7 207.

ఆ ఎలమిఁ దేరిమీఁద నిలుచుండి పడమ ర. తైత్తి
చూచుచున్న యిద్దురాత్ముఁ, మస్తకంబు
దునుము మసలక యని యర్థు, మనకుఁ జూపె

సైంధవుని మురారి.

భార. ద్రో 4. 318.

కం పతి పెరిచేకాంతరపరి, గతుడై క్రమ్మఱక
యచటఁ గడు మనలుటయున్, మతి దుండుడు.
కుం తెందెడు, సతిఁ బ్రోపిత భర్తృకయవఁ జను
నంద్రు బుధుల్.

కావ్యా 2. 82, ఆం భా. 3 97.

2 తప్ప, (చూ నెలమసలు)

3 వర్తించు, ఉండు

కం బినబిన నెప్పుడు మడుగక, వినరెడి వలిచేత
వడఁకు నిడువక మనముం, బన చెడి మార్గము
గానక, మసలితి మంతటను నంశుమంతుఁడు.
వొడిచెన్ భాగ 10 ఉ. 1001.

ఆ మదనుఁ గన్నతల్లి మాధవు నిల్లాలు, బ్రదుకు
లెల్లఁ దానె పట్టిచూడ, ముఖ్యమైన లక్ష్మి
ముమ్మయ్య కాంతాత్ము, మందిరంబునండు
మనలుఁగాఁత శివరా 1 5

4 కలుగు

ద్వి. మగుడయేరాలితి మసలె గర్భంబు ...

పండితా మహిమ. 287 పా.

5. విహరించు

కం క్రేళ్లుటికి మసలె లేగలు మల్లడిగొని అంకె
లిడియె మద వృషభంబుల్ .

భాగ. 10 పూ 178.

రిగడ. తగ మసలు భసల సంతాపముల గాన
ముల ... రాఘవ. 2 8.

కం. తమఁ దాఁ గానని మనుజుని, మనము నిరోధింపఁ
బడక మసలుచుఁ దిరుగున్ ...

సీతారా. 3. 58.

6. ములు, వెనుదిరుగు.

సీ. వసులాభ సంపత్తి మసలెనే జాహ్నువిఁ జేకొన్న
శంతను తీతివమడికి ... వసు. 2 137..

గీ. పెఱగ జముకిలు గీల్కొన్న వృధివి మూరు,
కొని మసలి పోక యొకభంగిఁ జనియెఁ
గరులు రా. వి. 2. 50...

సీ. అమ్మ యెవ్వరిఁ బెండ్లియాడెదవే యన్న ముసి
ముసి నగవుతో మసలుటయును ..

దశా. 8 82

7. వరాణికమగు, ఓడు.

గీ. అదితి యింటఁ బయ్యెవ్రత మాచరించి, భర్త
సంగతి సౌఖ్యపంపదలఁ బొదల, నెలమసలె
వెల్లజిగి గల్లముల నెదుర్చు, నెల మసలె నెల్ల
తొమ్మిది నిండె నంత. దశా 5 58

8 కడఁగు, యత్నించు.

దిగ్గి అందును మధ్యదేశానీక మర్త్య, సందోహ
మట్టుల సహజభాషలను మసలి యొందొరు
లతో మాటలాడుచును.

పండితా. పర్య. 358 పా.

9. మలమల క్రాఁగు, మఱుగు

చ్యవ. నీళ్లు మసలుచున్నవి.

10. నీళ్లు మొ. క్రాఁగునపుడు కళకళమను

చం. కనుమలు గుట్టలు న్నసలఁ గ్రాఁగిన సైకత
ముక్కు గుట్టముల్, గనగనలాడు కుంప
టులు . సానందో. 2. 8.

మసలిక, మసలుకొను

మసలాడి ఎ. (మసలు + అడి) విలాసవతి,
శృంగారచేష్టలుకల యాఁడుది.

ద్వి మసలాడి యిది చెప్పమాటలు విన్న, వసు
ధేశ్వరుం డెంతవాఁ డనువారు .

ద్వి. 4 పా 3 183 పం.

మసలిక ఎ. (4/మసలు) మాంద్యము, మెల్లన.

చం. బిసిబిసఁ బోక యొయ్య వడపింపుఁ డరుంగు
మెఱుంగు మెట్టికల్, మసలిక నెక్కుఁ డెచ్చరిక
మచ్చిక నిల్పుఁడు భద్రపీఠికన్ .

పాంచా. 4 21.

మసలుకొను • క్రి. (మసలు + కొను) వెనుదీయు.

సీ. సిగమీడి విరచాది చేర్చుక్కవనఁ గాంచి మఱి
వసంతుఁడు కొంత మసలుకొనఁగ ..

పాంచా 4. 15

మసారము నం ఎ • తం. ఇంద్రనీలమణి

మసాలా ఎ (హిం. మసాలా) మిఠాయిము, జీలకఱ్ఱ,
మెంతులు మున్నగు తాలింపు సామాను, ం
కారిము

వ్యవ. మసాలా గారెలు చాల రుచిగా మండును.

మసి ఎ. (పం మపి. ప్రా మసీ) 1 నల్లని
చూర్ణము, నల్లనిగుండ.

సీ. రమణి డెందంబువేడిమి మాఁడి మసియైన
పుట్టాడి మెయినిండఁ బూసికొనుచు ..

పి శకుం. 3. 200.

సీ తలఁ బడ్డగుదియ దెబ్బలఁ జాఁతమసి యిడి
యంబలి గం జండ్ల నడుగువారు ...

అము. 8 85.

సీ భస్మవిశేషంబు పరగను గఱు కన మసి యన...

అం భా 2. 242.

2. భస్మము, బూడిద.

గీ మాడుగులు వేల్చె నొడ్డాది మసి యొనరెచ్చ .

అము. 1. 38

వ. . పెనుమంట మండి మనులై పడిన యట్టాలక
చిత్రయంత్ర చాతంబులును ..

భా. రా. సుం. 488 , మనుచ 1. 27.

3. నలుపు, మాలిన్యము.

ఆ. మడుగుఁ జీరయందు మసి తాకినట్లు మీ,
నక్కులమునఁ గల్పింపంబు కౌర, వేంద్రు
కతనఁ బొందె .. భార. ఉద్యో 1. 295.

4 సీరా, ప్రాయుట కుపయోగించు నల్లని
ద్రవము (త్రా.).

విజ. నల్లనైనది. ముఱికియైనది.

సీ మసిబూడి దయ్యె నిర్మలకేలిదీర్చి కాకమలి
నీకవ్హారకై రవములు ... భీమ 4. 143.

సీ. మసీమంగలముచాయ మైమొగంబు బెడంగు
నినువ కడెంబులు ..

ఉ. హరిశ్చ. 4. 157.

కం... త తనుసాం, గత్యము మసిపాఁత మానికంటై
యొడుగన్ .. అము. 8 5.

ద్వి. పలుచని మొగిలులోపలఁ దోఁచుచంద్ర, కళ

భంగి మూగుడు గవిసి మానికపు, బొమ్మను
మసిపాతఁ బొదిగిన మాడ్కి, నెమ్మేని
క్రొమ్మించు నిగుడక మాసి

ద్వి హరిశ్చ ఉ. 2089

సా. మసిపూసి మారేడుకాయ చేయుట - వం
చించుట, మోగించుట

వ్యవ వాడు నన్ను మసిపూసి మారేడుకాయ
చేసినాడు

బ మసికట్టు, మసికోతి, మసిబుడ్డి, మసిముట్టు,
మసిమోచు

మసి నం. వి శ ఫం. శ్రీ 1 సిరా 2 దీపపుమసి,
కాటుక. 2 నీలశేఫాలిక (వృ. వి) 3. శశ్రీ
5 కృపణతృష్ణ (కే. ని.)

మసిక నం. వి. అ. శ్రీ నీలశేఫాలిక (వృ. వి).

మసికట్టు వి. (మసి + కట్టు, బ మసికట్టు.)
కమసాలి దుకాణమందలి కుంపటి బూడిదకుచ్చు
(బంగారు తోనగువాని చిలుము అని శ ర., శ్రా.)

గీ. కాన భవదీయవిరహయోగమున నాకుఁ, గల
హరిత్తులు మసికట్టుగాఁ దనర్చుఁ, గాంచి
నమ్రుడ నై ననత్కవిని నన్ను రాగ మిటనూని
ప్రొవచే రాజపుత్రి . బిల్హ. 2. 148.

మసికము నం. వి. అ. ఫం. పాముకన్నము, నల్ల
బిలము (విల్యము.)

మసికోతి వి. (మసి + కోతి) నల్లని మొగము
గలకోతి, కొండముచ్చు (శ. ర.)

మసి(సి)జలము నం. వి. అ. న సిరా (త్రి ని.).

మసిధానము నం. వి. అ. న. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి.

మసిధాని నం. వి. ఈ శ్రీ. - మసిధానము.

మసిపబ్బుడు నం. వి. అ. ఫం. లేకుడు,
ప్రాయసకాడు (త్రి. ని)

మసిప్రసువు నం. వి. ఉ. శ్రీ. 1 లేఖని, కలము.

2. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి

మసిబుడ్డి వి. (మసి + బుడ్డి) సిరా పోసికొను
బుడ్డి (శ ర.).

మసిమణి నం. వి. శ. ఫం. మసిధానము (త్రి. ని.).

మసిముట్టు అ. శ్రీ. (మసి + ముట్టు) వ్యర్థమగు.
కం. ఇంతింతి పౌరుషము లో, క్కింతయు మసి
ముట్టుకుండ నిటు సేయఁగ దై, త్యాంతక'
త్రిపురాంతకుఁ డొకఁ, డంతియ నీయంత వార
లమృతా గలరే .. హరి పూ. 8. 117.

మసిమోచే అ. శ్రీ (మసి + మోచే) మాయ,
ధూళి తోనగునవి పడి వివర్ణత కలుగు

చం ముగురుమ నాకుఁ జూడఁగఁ ద్రిమూర్తులు
తప్పదు లేక వాహమున్, బొగరున నొక్కఁ
డెత్తుక నభోగతి నేగుట యెట్లు లెక్కకున్,
మిగిలిన సేన నొక్క డహమించి వధించుట
యెట్లు వారిలో, మొగఁ దగువాని కింత మసి
మోవక త్రుంగుట యెట్లు నైన్యముల్

శ్రే. భా. 2. 43.

మసిపర్థనము నం. వి. అ. న. రసగంధము, గంధకము.

మసిదు వి. (హి + మసిద్) తురుష్కుల దేవా
లయము.

సీ అదె పాండిపులగుడి యట దక్షిణంబునఁ
గర్తారం దుండమిర్గుల మిదు .

క్రీడా 149.

మసిన నం. వి. అ. శ్రీ. తెల్లయపిసి (వృ. వి.)

మసర నం. వి. అ. శ్రీ 1. కాయధాన్యము,
కలాయము (బటాని).

2. వేళ్య (శ ర., అ. ని).

మసరము నం. వి. అ. ఫం. 1 ఒకజాతికాయ,
ధాన్యము 2. చమ్మముతోఁ జేసిన యాసనము

మసరి నం. వి. ఈ. శ్రీ. వేళ్య, లంకె (కే ని).

మసూర నం. వి. అ. శ్రీ. 1. వేళ్య (శ. ర.).

ఫం, శ్రీ చిటుసెనగలు (శ. ర.).

మసూరము నం. వి. అ. ఫం. 1. ఒకజాతి కాయ
ధాన్యము. తలగడ, దిండు. (మే ని.)

మసూరకము నం. వి. అ. ఫం. 1. తలగడ, దిండు.

2 కాయధాన్యము, చిటుసెనగ

మసూరవిదళ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. నల్ల తెగడ..
వృ. వి.). 2. క్యావలత.

మనూరి నం ౧ ఈ. ప్రే 1 స్పృము.
అమృతారణిబ్బు 2 ఎట్టితెగడ (వృ వి)
3 వేళ్య. బోగముది (కే ని).

మనుషుడిక సం. ఎ. ఆ. ప్రే. 1 వసంతరంగము,
 స్ఫోటకము 2 దోమతెర 3. కుంటెనకత్తె,
 కుట్టిని 4 కాయధాన్యము, చీలుసెనగలు.

మస్కణము సం. ౬౫ (అ. అ. అ.) 1 సిద్ధము. చిక్కనిది 2 మృదువైనది, మెత్తనిది ౩ మనోహరమైనది, ఇంపైనది, గ్రావ్యమైనది ౪. అ. పం. మస్కణత్వము (వై. ని)

ధీరె యని మస్తరింపగఁ దేజినెక్కె ...

చంద్ర. 2. 17.

మస్తరు వి. లోఁబడుట, అధీనమగుట (చూ. మస్తరించు)

జ మస్తరించు.

మస్తకము నం వి అ. తం తల, శిరస్సు (వై. ని.).

మస్తీష్కము నం వి. అ. న తలలో నుండు మజ్జ, మెదస్సు, మెదడు

మస్తీ వి మదిచిన యేనుగు

మ తెలిపూగర్దియ గాదుపుం గొడమ మస్తీనెక్కి, లేఁదేఱి గం, టల సందిల్లు రొదాళము ల్పరవ మింట న్యెంటఁ జంద్రామల, గ్గలికన్ ముంగల బారుదీర నడువంగలార్పుచు న్నూకి కెం, దలిరుం బెద్ద హజారపు న్నడిమిచెంతి డిగ్గి తా వచ్చటన్. చంద్రా 8. 51.

మస్త వి (క. మస్త త. మస్త) 1. మదము, మత్తు

గీ మస్త మీటిన సురహస్తీ మస్తకంబు, కుస్త రించిన మామక హస్తములకు, హాయిగా నీని తంబంబు లంట నీవె, కంట నామీద నేల చాల్గంట నీకు. అహల్యా 8. 94.

నీ మదము రాజులు మస్త మత్తు మత్తా యన ఆం ఖా 2 195.

నీ కొమ్ముకత్తుల మెటుంగులవెల్లపావటల్ గొను నది మస్తేనుగులచయంబు ...

కువల. 2. 127.

2 సమృద్ధి (శ ర)

విజ సమృద్ధము, అధికము (త్రా.).

జ. మస్తనాడు

మస్తవాడు విజ (√మస్త) మత్తుడు, మదిచిన వాడు

నీ ... మస్తవాఁ డన మత్తుడు వరగుచుండు.

ఆం. ఖా. 8. 7.

మస్తలుం(గ)కము నం. వి. అ. తం. న. 1. మేద స్సు, మెదడు (వై ని.). న. వస్త్రపు రధి

మండము (కే. ని)

మస్త్రపు నం. వి. త. న తోడు పెట్టఁబడిన పాలలోఁ జెరుగు కాఁగా నిలిచిన నీరు తం శ్రీ ముష్టి, విడికిలి (కే ని.)

మహా నం వి. అ. శ్రీ గోవు, ఆవు

మహాత్కము నం వి అ తం. అంతటను వ్యాపించు పరమశము, సుగ డము (కల్ప)

మహతి నం. వి ఈ శ్రీ 1. వీణాభేదము, ఒక రకము వీణ 2 నారదునివీణ 3 వారాకి, వంగ చెట్టు 4 బృహతి, వాఁకుడు (వృ వి). 5 శ్యామ, నల్లతెగడ (వృ వి) 6 (ఆంధ్ర వ్యాక.) తి గ్గడతర శ్రీవాచకశబ్దము.

మహాత్తరుడు నం. వి. అ తం 1. ప్రధాన పురుషుడు, ముఖ్యమనుష్యుడు 2 రాజపురుషుడు, అస్థానోద్యోగి, రాజసేవకుడు 3. ఊరిపెద్ద, పల్లెపెద్ద. 4. కూద్రుడు విజ (అ అ అ.) గొప్పవాడు మొ

(దీనికి వృత్తిని సమాసాధికరణము వరముకాగా ఆకాం మంతాదేశముగా వచ్చును)

మహత్తు నం. విజ (క. తి. తి) 1 గొప్పది, పెద్దది. 2. సమృద్ధమైనది, అధికమైనది 3. పొడవైనది, వ్యాపించినది 4. పవిత్రమైనది, పూజ్యమైనది

వి త్ తం 1 ఒంటె, లొట్టియ 2 మహాత్త త్త్యము (సాంఖ్యచేదాంతమున సాంఖ్యులచే వ గీకరింపఁబడిన సంచలించితి తత్త్వములలో రెండవది యగు తత్త్వము) 3 మహర్లోకము. 4 బుద్ధి (కే ని.)

క. న 1. రాజ్యము. 2. సమూహము (కే.ని). 3 ఉదకము (వై ని.) 4 (ఆంధ్రవ్యాక.) శ్రీ తిగ్గడభిన్నంబును, వాని విశేషణంబును.

ఉదా. రాముడు గుణవంతుడు, రాముడు మొ.

మహాత్త్వము నం. వి. అ న. 1. గొప్పతనము, పెద్దతనము (తీర్పు.) 2. పెద్దపరిమాణము. 3. సామర్థ్యము, బలము. 4 ఉన్నతస్థితి. బొన్న

శ్రీము 5 తీవ్రత, మిక్కుటమగుట

(విల్యము)

మహానీయుడు సం విజ (అ ఆ ఆ.) ఘనుడు,
గొప్పవాడు

మహాము సం వి. అ ఫం ఉత్సవము (అమర
కోశము)

మహాముదులు వి వి వస్త్రవిశేషములు

ఁగడ బుడతకానేలు మహాముదులు విరాసీలు

హంస 5 356.

మహార్ సం అష్ట 5 భూలోకాదు లగునేడు
లోకమలలోను నాల్గవది యగులోకము (సువర్లోక
జనోలోకముల మధ్యమున నుండు లోకము. దీనికి
తెనుగన వ్యస్తప్రయోగము లేదు ఉదా మహ
ర్లోకము)

మహాలు వి (హిం మహల్) మేడ హర్షము.

గీ మహాలు మేడ యనంగ హర్షమగు . .

సాం. ని స్థా 67.

మహాల్లకము సం వి అ. ఫం మహాభవనము,
రాజమందిరము (ఆ. ని.).

మహర్లి (ల్ల)కుడు సం విజ (అ ఆ ఆ)
1. బలము లేనివాడు, దుర్బలుడు, ముసలి
వాడు వి అ ఫం. కంచుకి, రాణివాసపుఁ
గావలివాడు.

మహాల్లుడు సం వి అ ఫం కంచుకి, రాణివాసపుఁ
గావలివాడు (ఆ ని.).

మహాస్వంతము సం. విజ. (త్ నృకే త్)
ప్రకాశమానమైనది జ్యోతిస్సుగలది.

మహాస్త్వి సం విజ. (న్. ఈ న్) ప్రకాశమాన
మైనది, జ్యోతిస్సు గలది.

మహాస్సు సం. వి న్ న 1. ఉత్సవము,
ఉత్సవకార్యము. 2. యజ్ఞము 3. జ్యోతిస్సు,
కాంతి 4. మహిషము 5. సంతోషము. అనం
దము. 6. శక్తి, మహత్త్వము 7. సమృద్ధి, విస్తా
రము. 8. జలము, నీరు (కే ని)

మహాంగము సం వి. (అ ఆ ఈ అ) స్థూల

మైనది, లావైనది

వి అ ఫం. 1 ఉష్ణము, ఒంటె. 2 మూపికా
విశేషము. ఒకజాతి యెలుక, పండ్లకొక్కు.
3 అవుగొరిజ 4 రక్తచిత్రకము, ఎఱ్ఱ చిత్ర
మూలము (వృ వి).

మహాంబుజము సం వి అ. న ఒకానొక పెద్ద
సంఖ్య. ఒకపద్మములు (వై ని)

మహాకంటకిని సం వి ఈ శ్రీ విక్వరాంకము,
విదర వృక్షము,

మహాకందము సం వి అ ఫం 1 వెల్లుల్లి
(వృ వి) 2 మూలకము, ముల్లంగి (వృ వి).
3 విశ్వభేషకము. సొంటి (వై ని)

మహాకచ్చము సం వి. అ ఫం 1 సముద్రము
(మే ని) 2 పర్వతము. కల్ప)

మహాకచ్చుడు సం వి అ ఫం వర్షముడు
(మే ని)

మహాకపర్దము సం వి అ ఫం శంఖము.
(విల్యము)

మహాకపిత్థము సం. వి అ ఫం 1 బిల్వవృక్షము,
మారేడు చెట్టు 2 నీరుల్లి, రక్తలకునము
(వృ. వి). 3 చాణాఖ్య మూలకము, చిన్న
ముల్లంగి (వృ. వి).

మహాకరంజము సం వి అ ఫం. ఒకానొక
వృక్షము, కరంజభేదము (వృ. వి).

మహాకర్ణికారము సం. వి అ ఫం. అంగ్వధము,
తేల (వృ వి.).

మహాకాయము సం. వి అ ఫం 1. పీనుగు.
(వై ని.)

మహాకాయుడు సం విజ (అ ఆ ఆ.) పెద్ద
శరీరము గలవాడు, స్థూలకాయుడు. వి అ.
ఫం. శివపరిచారకుఁ డగు నంది.

మహాకాలము సం వి. అ. ఫం. 1. కాకిదొండ,
కింపాకము (వృ. వి). (హలాని.) 2. ఉజ్జయిని
పురమం దున్న మహాకాలేశ్వరుని యాలయము.

మహాకావి నం. వి. ఈ శ్రీ దుర్గాదేవి.
 మహాకాలుడు నం. వి. ఈ. పం. 1 బాదాసు
 పుడు 'వై.ని' ప్రమళులో నోడు ఉజ్జయిని
 పు:మ:గలి దేవుడు (మే ని.) విజ (అ అ అ.)
 మూడుడు.
 మహాకావ్యము నం. వి. అ. న. గొప్పకావ్యము
 (అష్టాదశవర్ణనలు కలిగినది.)
 మహాకిర్తనము నం. వి. అ. న. గృహము
 వై ని,
 మహాకుంభి నం. వి. ఈ. శ్రీ. కట్టము, పేకు
 (వృ వి)
 మహారోజఫల నం. వి. అ. శ్రీ. దేవదాళి, దావర
 దం (వృ వి)
 మహాకోశాతకి నం. వి. ఈ శ్రీ హస్తీమోష,
 పనుగ్రహీ (వృ వి.)
 మహాక్షరము నం. వి. అ. న. చెజకు (వృ వి)
 (విల్యము.)
 మహాఖర్వము నం. వి. అ. పం. న. గొప్ప సంఖ్య,
 పదిహేనుకోట్లు
 మహాగంధ నం. వి. అ. శ్రీ. 1 చాముండ, దుర్గ
 2 నాగజల, మీ (వృ వి.) 3 కవిక మొగలి
 (వృ వి.)
 మహాగంధము నం. వి. అ. (అ. అ అ) మిగుల
 సువాసనగలది. వి. అ. న. 1. హరిచందనము.
 2 బోలము, బాలెంతబోలము
 పం. 1. ఒకవేతనము, నీటిప్రబలి (వృ వి)
 2 కుటుము, కొండమల్లె (వృ వి).
 మహాగణము నం. వి. అ. పం. ఒకానొక పెద్ద
 సంఖ్య (100,00,00,00,00,00,00.)
 మహాగణులు నం. వి. అ. పం. వి. జంగాల
 గురువుల బిరుదు.
 మహాగపము నం. వి. అ. పం. గపయమృగము,
 (కల్ప)
 మహాగురువు నం. వి. ఈ. పం. 1. చాలగౌరవించ
 దగిన పురుషుడు (ప్రతాది.).

శో. మాతా పితా తథాచార్యా మహాగురురితి
 స్మృతః 2. భర్త (వాచ)
 మహాగుల్మ నం. వి. అ. శ్రీ సోమవల్లి (వృ వి)
 (రా ని.).
 మహాగుహ నం. వి. అ. శ్రీ పృథ్విచర్మి. కోలపాన్న
 (వృ వి)
 మహాగ్రీవము నం. వి. అ. పం. ఉష్ణము, ఒంటె
 మహాగ్రీవి నం. వి. నో. పం. - మహాగ్రీవము.
 మహాగ్రీవుడు నం. వి. అ. పం. ప్రమధగణములలో
 నొకడు (విల్యము)
 మహాఘోర్గ నం. వి. అ. శ్రీ మద్యము, సారాయి.
 (కల్ప)
 మహాఘోరి నం. వి. అ. శ్రీ. హస్తీకోల
 పెద్దరేగు (వృ వి.)
 మహాఘోష నం. వి. అ. శ్రీ 1 కర్కటకృంగి
 (వృ వి) 2 కుదురికి, అందుగు
 మహాఘోషము నం. వి. అ. (అ అ అ.) పెద్దధ్వని
 చేయునది. వి. అ. న. అంగడివీధి, బజారు
 (మే ని)
 మహాచండి నం. వి. అ. శ్రీ దుర్గాపరిచారిక
 (వై. ని)
 మహాచారి నం. వి. నో. పం. నాది నడపువాడు
 (వై ని.)
 మహాచంద్రము నం. వి. అ. పం. దేవతాళము
 (వృ వి).
 మహాచాయము నం. వి. అ. పం. వటము, మట్టి
 చెట్టు (రా. ని.).
 మహాచ్ఛిద్ర నం. వి. అ. శ్రీ మహామేద (వృ వి).
 మహాజంబువు నం. వి. ఈ. ఈ శ్రీ. రాజజంబువు.
 పెద్దనేరేడు (వృ వి).
 మహాజట నం. వి. అ. శ్రీ 1. పెద్దజడ, మహావేడి
 2 రుద్రజట, రుద్రజడ (వృ. వి.).
 మహాజనుడు నం. వి. అ. పం. గొప్పవాడు,
 ప్రఖ్యాతిగల మనుష్యుడు
 మహాజాలి నం. వి. అ. నో. పం. 1. పచ్చపూవుల

యావద (వృ. వి) 2 రాజకోశాతకి, ఏనుగుల
బీరి (వృ. వి).

మహానాటకము నం. వి. ఈ శ్రీ. పెద్దమానేడు.
ఒకానొక తీగ.

మహానాటకము నం. వి. (అ. అ. అ.) మిగుల భాగ్య
వంతమైనది

వి. అ. అ. కదంబవృక్షము, కడిమిచెట్టు
(వృ. వి.)

మహానాటకము నం. వి. ఈ శ్రీ. స్నుహి, కెముడు
(వృ. వి.)

మహానాటకము నం. వి. అ. న. సప్తపాతాళములో
నైదవ లోకము.

మహానాటకము నం. వి. అ. శ్రీ 1. యవతిత్తి, నాగ
దొండ (వృ. వి) 2 పార, చిటుబొడ్డు
(వృ. వి)

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. నింబవృక్షము, వేచ
చెట్టు

మహానాటకము నం. వి. అ. శ్రీ. నల్ల జీడిచెట్టు.

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. 1. పాదరిసము.
2. అగ్ని. 3. చిత్రకము, చిత్రమూలము
(వృ. వి.). 4. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు (వై. ని.)

మహానాటకము నం. వి. అ. (నా. అ. నా. నా.)
(మహానాటకము శ్రీ) రూ.

1. ఘనమైన జీవాత్మ గలవాడు, ఉదార
స్వభావము గలవాడు 2. కీర్తిగలవాడు,
ఘనతచెందినవాడు. 3. సుకృతి, పుణ్యము
గలవాడు

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. ఒకజాతి పులి
(కే. ని.).

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. కామ్యదానము,
ప్రవారణము (హలా. ని.)

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. దేవదారు పృక్షము
(వృ. వి)

మహానాటకము నం. వి. ఈ శ్రీ. 1. పార్వతి. 2. పట్టపు
రాణి, మహిషి (వై. ని.).

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. శివుడు

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. అశ్వత్థవృక్షము,
రావి

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. అ. 1. చాల
ధనముగలది, దనవంతము 2. ఎక్కువ వెలగలది,
పెద్ద ఖరీదుగలది.

వి. అ. న. 1. బంగారము 2. ధూపద్రవ్యము
3. విలువగల వస్త్రాదికము (వై. ని.) 4. కృషి
వ్యవసాయము 5. గొప్ప మూల్యము 6. యుద్ధ
ము (కే. ని)

మహానాటకము నం. వి. అ. (నా. అ. అ.) గొప్ప
విలువగలది

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. 1. బంగారము.
2. శివుడు 3. మేదస్సు, నవ (విల్యము).

మహానాటకము నం. వి. అ. శ్రీ 1. సుర, మద్యము.
2. ఒకానొక నది. 3. మాఘ శుక్ల నవమి

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. 1. మహా సంతో
షము, గొప్ప సంతసము 2. మోక్షము
(హలా. ని)

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. శివుడు.

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. గొప్పనదము.

మహానాటకము నం. వి. ఈ శ్రీ 1. గొప్పనది (గంగ,
గోదావరి మొ.) 2. నదీ విశేషము, ఒకానొకనది
(ఇది యోధ్రదేశమున గలదు) (హలా. ని.).

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. వైద్యము నెఱిగిన
అంబుడు (వై. ని.).

మహానాటకము నం. వి. అ. అ. 1. దేవనలము, ఒక
జాతి కిక్కిన (వృ. వి.) 2. పెద్ద యగ్ని (కల్ప.).

మహానాటకము నం. వి. ఈ శ్రీ అశ్విన శుక్ల నవమి.
మహానాటకము నం. వి. అ. న. వంటయిల్లు.

మహానాటకము నం. వి. అ. న. 1. దృశ్యకావ్య
భేదము

శ్రీ. ఏత దేవ యదా సర్వైః పితౄణామనై ర్యుతమ్.
అంతైశ్చ దశభిర్ధీరా మహానాటక మూచితే.

(సా. ౩).

2 హనుమన్నాటకము.

మహానాదము సం. వి. అ. భం. 1. పెద్ద ధ్వని. కోలాహలధ్వని 2. పెద్ద వాద్యము గొప్పవ్వని గలది 3. ఉలుముచున్న మేఘము 4 శంఖము (విల్వము.) 5 ఏనుగు 6 సింహము (కే. ని.) 7. శ్రవణము, చెవి.

మహాలింగము సం. వి. అ. భం. పెద్దమాను, పెద్ద కేము (వృ. వి.) వాచ

మహానిద్ర సం. వి. అ. భం. పెద్దనిద్ర, మఱియు, చావు

మహానిరయము సం. వి. అ. భం. అదువది యొక్క సరికములలో నొక సరికము (విల్వము.)

మహానిక సం. వి. అ. భం. అర్ధరాత్రము

మహానీచుడు సం. వి. అ. భం. చాకలివాడు. (కల్ప)

మహానీలము సం. వి. అ. భం. 1. ఒక దినుసు ఇంద్రనీలమణి 2 భృంగరాజము, గుంటకలగర (వృ. వి.) 3 ఒకానొక సర్పము. 4. మహాజంబువు, పెద్దనేరేడు (వృ. వి.) 5. నీలాపరాజిత, వర్ణదీపన (వృ. వి.).

మహానుభావుడు సం. వి. అ. భం. (అ. అ. అ.)

1. గొప్పబుద్ధి గలవాడు, ఔచార్యము గలవాడు. 2. గొప్పసామర్థ్యము కలవాడు.

మహానేమి సం. వి. అ. భం. వాయుసము, కాకి (వై. ని.)

మహావంచమూలము సం. వి. అ. న. అయిదు గొప్ప మూలికలు కలది.

(1. బిల్వము. 2. అగ్ని మంథము. 3. కేవలనాకము. 4. కాశ్మిరి. 5. పాటల.)

కో. బిల్వోఽగ్నిమంథ కోవలనాకః కాశ్మిర్యః పాటలా తథా, సర్వైస్తు మిశ్రితై రేతైః స్యాన్మహా పంచమూలకమ్ (వాచ.).

మహావంచవిషము సం. వి. అ. న. అయిదు గొప్ప విషములు కలది.

కో. శృంగీ చ కాలకూటశ్చ ముత్తకో వత్సనాభకః.

శంఖకర్ణి కుయోగోఽయం మహావంచ విషా బిహి (వాచ.).

మహాపక్షము సం. వి. అ. భం. 1. కారండవము, కన్నెలేడిపిట్ట (కే. ని.) 2. గరుడపక్షి 3. ఉటాము, గుడ్లగూబ (విల్వము).

మహాపక్షి సం. వి. అ. భం. ఉటాము, గుడ్లగూబ (వై. ని.).

మహాపత్ర సం. వి. అ. భం. మహాజంబువు, పెద్ద నేరేడు (వృ. వి.).

మహాపత్రము సం. వి. అ. భం. తాడిచెట్టు

మహాపథము సం. వి. అ. భం. 1. రాజమార్గము, పెద్ద బాట 2 మరణము, చావు 3. స్వర్గమార్గము. 4 సుషుమ్నానాడి (కల్ప)

మహాపద్మము సం. వి. అ. భం. 1 ఒకానొక పెద్దసంఖ్య 2. కుజేరుని నవనిధులలో నొకటి. 3. ప్రపంచభారమును వహించెడి మహాసర్పము లలో నొకటి 4 నాగకంద (వై. ని.). 5 న. ఎఱ్ఱతామరపూవు (కే. ని.).

మహాపాతకము సం. వి. అ. భం. 1. గొప్ప, పాపము (ఇది అయిదు భేదములు కలది బ్రహ్మ హత్య, స్వర్గస్తేయము, సురాపానము, గురువత్సీ గమనము, ఇవి చేయువారితోడి సహవాసము)

గీ. కల్ల ద్రావుట గురువత్సీ గవయుటయును, విప్రుఁ జంపుట బ్రహ్మస్వవిషయమైన, మ్రుచ్చిలుటయును నివి గల క్రూరజనులఁ, శ్రీతిఁ బొందుటయును మహాపాతకములు.

భార. కాం 1. 168.

(మహాంతరమున తొమ్మిది విధములు. స్త్రీగోవృషలైశ్చ శత్రుత్రియభూతము, సోమవిక్రయము, శూద్రునితోడసహభోజనము, కన్యాదూషణము, గృహదాహిత్యము, వృషలీపతిత్వము, అగ్నివిత్పాదిత్వము.)

2. మహాపరాధము. పెద్దతప్పు

మహాపిండితకము సం. వి. అ. భం. ఒకానొక జాతిమంగ (వృ. వి.).

మహాపీలువు సం. వి. అ. భం. బృహత్పీలువు, పెద్ద

గొలుగు (వృ. వి.).

మహాపురాణము సం. వి. అ. న. పురాణభేదము

శ్లో. సృష్టిశ్శాపి విసృష్టిశ్చ స్థితి స్తేహం చ పాలనం,
కర్మణాం వాసనా వార్తా మనూనాం చ క్ర
మేణ చ, వర్ణనం ప్రలయానాం చ మోక్షస్య
చ నిరూపణం, ఉత్కీర్తనం హరేరేవ దేవా
నాం చ పృథక్పృథక్, మహాపురాణం విజ్ఞేయ
మేకాదశ లక్షణమ్ (వాచ.).

మహాపురుషుడు సం. వి. అ. పుం. 1 గొప్ప పురు
షుడు, ప్రసిద్ధుఁడైన మనుజుడు. 2 విష్ణుడు

మహాపుష్ప సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అపరాజిత

మహాపుష్పము సం. వి. అ. పుం, క్రిమివిశేషము
(వీణ్యము)

మహావృష్ణము సం. వి. అ. పుం ఉష్ణము, ఒంటె
(రా. ని.).

మహావ్రజయము సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మవ్రజ
యము, కల్పాంతము. (బ్రహ్మకుఁడన మానము
చేత నూఱుసంవత్సరములు గడచినవత్సరాంత బ్రహ్మ
యు సమస్తదేవతలు ఋషులు లోకములు నశిం
చును. అట్టి సర్వనాశకాలము.)

మహావ్రసాదము సం. వి. అ. పుం. 1. మహావ్రసన్నత,
గొప్పదయ. 2. దేవ నైవేద్యాధికము, దేవతలకు
నివేదించబడిన యన్నము మొదలగునది

శ్లో. పాదోదకం చ నిర్మాణం నైవేద్యం చ
విశేషతః, మహావ్రసాద ఇత్యుక్తావ గ్రాహ్యం
విష్ణోః ప్రయత్నతః (వాచ.).

మహావ్రస్థానము సం. వి. అ. న. మఁదము, చావు,
లోకాంతర యాత్ర (విల్యము).

మహాప్రాణము సం. వి. అ. పుం. 1. పెద్దశ్వాసము.
2. వర్ణోచ్ఛారణయందు మహాప్రాణ ప్రయత్నము
గలవర్ణము (అ, ఋ, య, రు, త, థ, ధ, ఫ, ష,
శ, ష, స, హ,) 3 ద్రోణకాకము, మాలికాకి
(రా. ని.).

మహాఫల సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఇంద్రదారుణి, పెద్ద
పాచర (వృ. వి.) 2. రాజజంబువు, పెద్దనేరేడు

'వృ. వి.'. 3 మహాకోశాతకి, ఏనుఁగుజీర
(వృ. వి.). (కల. 4 పెద్దరేగు (వృ. వి.)
(వై. ని. 5. కూశ్మాండము (వృ. వి.) (కే. ని.)

మహాఫలము సం. వి. అ. న. 1. గొప్పఫలము.

2 బిచ్చము, మారేడు (వృ. వి.).

విజ (అ. అ. అ.) అధికఫలము గలది

మహాబల సం. వి. అ. స్త్రీ ముత్తపి పులగము
(వృ. వి.).

మహాబలము సం. వి. అ. పుం. టంకణము, తెలి
గాఁదము (వై. ని.)

మహాబలుడు సం. వి. అ. పుం 1. బుద్ధుఁడు
2 వాయువు. విజ. (అ. అ. అ.) చాలబలము
గలవాఁడు.

మహాబిలము సం. వి. అ. న. 1 ఆకాశము.
2. గుహ.

మహాబునము సం. వి. అ. పుం. 1 ఒక సంవత్సరము
నకుఁ బండు ధాన్యము. 2 యవలు (వై. ని.).

మహాబోధి సం. వి. అ. పుం. బుద్ధుఁడు (త్రి. ని.).

మహాబ్రహ్మము సం. వి. న. పరబ్రహ్మము.

మహాభాగవతము సం. వి. అ. న. ఒకానొక పురాణ
గ్రంథము.

మహాభాణి సం. విజ. (న. నీ న.) మిక్కిలి యదృ
ష్టము గలవాఁడు, మిగుల శుభాతిశయము గల
వాఁడు.

మహాభాగుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి
యదృష్టముగలవాఁడు చాలభాగ్యము గలవాఁడు
2 మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు, కీర్తిమంతుఁడు. 3. అత్యం
త పనిత్ర మైనవాఁడు.

మహాభాగ్యము సం. వి. అ. న. 1 గొప్పయదృ
ష్టము, గొప్పభాగ్యము 2. మిక్కిలి ప్రాశస్త్యము.
అత్యంత శ్రేష్ఠత.

మహాభారతము సం. వి. అ. న. ప్రసిద్ధమగు నొకా
నొక యితిహాసము, భారతము.

(వ్యాసప్రోక్త మైనట్టియు పదునెనిమిది పర్వములు
కలిగి కౌరవపాండవుల యుద్ధాదికము వర్ణించఁ

ఒడిచిట్టి సంస్కృత భాషయందలి గొప్పగ్రంథము
మహాభాష్యము సం. వి. అ. న. పతంజలి మహా
రచయిత వ్యాకరణభాష్యము

ఈ భాష్యము మూలము లగు మూత్రవార్తికము
కంటె ప్రమాణతమము గావున మహాభాష్య
మని చెప్పబడును శంకరభాష్యాదులు మూలా
భీన ప్రామాణ్యములు గాన భాష్యములే గాని
మహాభాష్యములు కావు.)

మహాభీత సం. వి. ఆ. శ్రీ. సోమకుడుముణుగు చెట్టు
అత్తపత్తిచెట్టు (వృ. వి.)

మహాభీముడు సం. వి. అ. భం. శంతమవు

మహాబీరువు సం. వి. భం. ఉ. ఒకజాతి పురుగు

మహామణి సం. వి. ఇ. భం. 1. విలువగల (అమూ
ల్యమైన, ధర్మము 2. శివుడు (విల్యము),

మహామతి సం. వి. ఇ. (ఇ) 1 ఉదాహరణను కల
వాడు. 2. బుద్ధిమంతుడు, వి. ఇ. భం. బృహ
స్పతి (విల్యము)

మహామత్స్యము సం. వి. అ. భం. 1. పెద్దచేన.
2 మొసలి (ఆ. ని.)

మహామదము సం. వి. అ. (అ. ఆ. అ) మిక్కిలి మత్తె
క్కినది. వి. అ. భం. మదపుటేనుగు (విల్యము).

మహామనస్కము సం. వి. అ. భం. శరభమృగము.
(విల్యము).

మహామనస్సు సం. వి. న్. భం. శరభమృగము.

మహామాత్రుడు సం. వి. అ. భం. 1. ప్రధాన
మంత్రి, ముఖ్యమంత్రి 2. మావటివారిలో ప్రధా
నుడు. 3 సంపన్నుడు. (వై. ని.).

మహామారి సం. వి. ఉ. శ్రీ 1 వికూచి, వమన
విరేచనములను గలిగించు అంటురోగము 2 దుర్గ
మహాముఖము సం. వి. అ. భం. మకరము, మొసలి
(కే. ని.).

మహాముని సం. వి. ఇ. భం. 1. మహర్షి, గొప్ప
ముని 2 కుస్తురి, కొత్తిమీరి (వృ. వి.)

మహామూలము సం. వి. అ. భం. ఒకజాతి పెద్ద
నీరుల్లి (వృ. వి.).

మహామృగము సం. వి. అ. భం (పెద్ద జంతువు)
1. గజము, ఏనుగు 2 శరభమృగము.

మహాస్తుము సం. వి. అ. న. చింతపండు

మహాయవము సం. వి. అ. భం. ఒకజాతి పెద్ద
యవము (వృ. వి.). (వై. ని.).

మహాయుగము సం. వి. అ. న. మనుష్యమానమున
శతత్రేతాద్వాపకలు లను నాలుగు యుగములు
గలకాము దీని ప్రమాణము 4,320,000 సంవ
త్సరములు.

మహాయోగి సం. వి. న్. భం. కోడిపుంజు
(విల్యము).

మహారంభ సం. వి. అ. శ్రీ. పచ్చయరటి (వృ. వి.).
శం.

మహారథము సం. వి. అ. న. గడలవణము, లవణ
భేరిము

మహారజతము సం. వి. అ. న. 1. బంగారము.
2. ఉమ్మెత్తచెట్టు (వృ. వి.)

మహారజనము సం. వి. అ. న. 1. కుసుంభపుష్పము,
కుసుంభపువ్వు 2. బంగారము.

మహారధుడు సం. వి. అ. భం. పదివేలమంది విలు
కాండ్రతో నశహాయుడై పోరెడు మహా
యోధుడు

శ్లో. ఏకో దశసహస్రాణి యోధయే ద్యస్త ధన్వి
వాం, శస్త్రకాస్త్ర ప్రవీణశ్చ విక్షేయ స్స మహా
రథః (వాచ.).

మహారస సం. వి. అ. శ్రీ విష్ణుకాంత (వృ. వి).
2. నీలి (వృ. వి). (వై. ని.) 3. ద్రోణపుష్పి,
ఏనుగు తుమ్మె (వృ. వి). (కే. ని.).

మహారసము సం. వి. అ. భం. 1. ఒకజాతి చెఱకు.
2 పాదరసము 3. ఖర్జూరము (వృ. వి.).
పులిగంజి. కాంజకము.

మహారాజము సం. వి. అ. భం. వ్రేలిగోరు (వై. ని.).

మహారాజకుడు సం. వి. అ. భం. విష్ణువు. 2. దేవ
యోనులలో నొకజాతివారు.

(వీరసంఖ్య 220 లేక 288 అని చెప్పబడినది)

మహారాత్రి సం. వి. త. ఈ శ్రీ 1 మహా ప్రతి
యము. 2. నిశీధము, అర్ధరాత్రి.

శ్లో అర్ధరాత్రా త్వం యచ్చ ముహూర్తద్యయ
ముచ్చతే, సా మహారాత్రి రుదితా తద్దత్తం
వ్యాకయం భవేత్ (కల్ప.).

3 పార్వతి (వై. ని.)

మహారాష్ట్ర సం. వి. అ. ఫం జలవిప్పలి, నీరు
పిప్పలి (వృ. వి.)

మహారాష్ట్రము సం. వి. అ. ఫం (హిందూదేశ
మున భవతఖండమున పశ్చిమదేశభాగము, మహా
రాష్ట్ర)దేశము

మహారాష్ట్ర సం. వి. ఈ శ్రీ. మహారాష్ట్రభాష
(ప్రాతభాషలో ప్రధాన మైనది.)

మహావిష్ణుము సం. వి. అ. ఫం. కొండలపై బయలు
దేటు వేసెట్టు (వృ. వి.)

మహారోగము సం. వి. అ. ఫం అపాయకరమగు
తెగులు, మహావ్యాధి

(ఉన్మాదము, రాజయత్నము, శ్వాసము, చర్మ
దోషము, మధుమేహము, అశ్మరి, ఉదర
రోగము, భగందర రోగము. ఇవి మహారోగ
ములు.)

మహారౌరవము సం. వి. అ. ఫం ఇరువదియొక్క
నంకములలో నొకటి.

మహార్థము సం. వి. త. (అ. అ. త.) చాల వెం
గలది. హెచ్చుమూల్యము కలది.

వి. అ. ఫం. లావణము, లావుపిట్ట

మహార్పుడము సం. వి. అ. న. శతకోటి (కల్ప.)

మహార్హము సం. వి. అ. న. తెల్లచందనము, మంచి
గంధపుచెట్టు (వృ. వి.)

మహాలక్ష్మి సం. వి. ఈ శ్రీ విష్ణువత్ని. పంచదేవత.
నారాయణశక్తి.

మహాలయము సం. వి. అ. ఫం 1. గొప్ప నివాస
స్థానము, పెద్దయిల్లు 2 తీర్థము, పుణ్యక్షేత్రము.
3. పరివహము, పరమాశ్మ

మహాలోద్రము సం. వి. అ. ఫం. తెల్లలోద్దుగు

(వృ. వి.) (వై. ని.)

మహాలోలము సం. వి. అ. ఫం వాయుము, కాకి.

మహాలోహము సం. వి. అ. న. అయస్కానిము,
మోదంటురాయి

మహావర సం. వి. అ. శ్రీ దూర్వము (వృ. వి.)

మహావరోహము సం. వి. అ. ఫం ప్లక్షము, జువ్వి-
(వృ. వి.) (రా. ని.)

మహావల్లి సం. వి. ఈ శ్రీ మాధవీంత

మహావనము సం. వి. అ. ఫం శిశుము, కలూష
యనుచేడ

మహావాక్యము సం. వి. అ. న. 1. పెద్దవాక్యము
2 కృతి, గ్రంథము. 3. తత్త్వమని మొదలగు నవ
సిపద్యాక్యము

మహావిదేహ సం. వి. అ. శ్రీ (యోగ) ఒకా
నొక మానసికవృత్తి, మనోవ్యాపారము

మహావిషము సం. వి. అ. ఫం రెండుముఖములు
గలపాము, రెండుతలలు గలపాము

మహావిషువసంక్రాంతి సం. వి. త. శ్రీ-
సూర్యుడు మేషరాశియందు ప్రవేశించుట, మేష
సంక్రమణము

మహావీచి సం. వి. త. ఫం. నరక విశేషము.

మహావీరచరితము సం. వి. అ. న. భవభూతి రించి
చిన ప్రసిద్ధ నాటకము.

మహావీరము సం. వి. అ. ఫం 1 సింహము.

2 ఇంద్రుని వజ్రాయుధము. 3 గర్భాంతరుడు.

4 పికము, కోకిల. 5. తెల్లగుట్టము, శ్వేతా

శ్వము 6 అగ్ని. 7 యజ్ఞపాత్ర. 8. ఒకజాతి

దేగ. 9 కీరకాకోలి (వృ. వి.). 10 ఏకవీరము,

గన్నేరు (వృ. వి.).

మహావీరుడు సం. వి. అ. ఫం. 1. గొప్పకూరుడు.

2. కొడుకు, తనయుడు 3. విష్ణువు (వై. ని.).

4. మహాదేవుడు, శివుడు (కే. ని.).

మహావీర్య సం. వి. అ. శ్రీ 1 అడవి ప్రతిచెట్టు

(వృ. వి.). 2. సూర్యనిఖారి, సంజ్ఞ 3. మహా

శతపరి (వృ. వి.).

మహాశివుని నం. వి. నో. ప్రం. సర్వవిశేషము
మహాశివుని నం. వి. ఆ. ప్ర. ఇనుపకంటకములతో.

మహాసారము నం. వి. అ. పుం. ఖదిరవృక్షము.
చంద్రచెట్టు

మహాసాహసికుడు సం. వి. అ. ఫం బందిపోటు

దొంగ, దోపుడు దొంగ, సాహసముగల దొంగ
మహాసేనము సం. వి. అ. ఫం. శరణమృగము.

మహాసిద్ధి సం. వి. ఆ. శ్రీ మంత్రశాస్త్ర సంబంధ
మైన సిద్ధివిశేషము

మహాసుఖము సం. వి. అ. న. 1. పెద్దసంతో
షము, మహానందము. 2. సురతము, రతి
(త్రి సి)

మహాసుబుడు సం. వి. అ. ఫం బుద్ధుడు
మహాసుగంధి సం. వి. ఆ. ఫం విషము పోగొట్టెడి
ఓనధి విశేషము

మహాసుప్తి సం. వి. ఆ. శ్రీ బ్రహ్మదేవుని నిద్ర
మహానూక్ష సం. వి. ఆ. శ్రీ నీకత, ఇనుక
మహాసేనుడు సం. వి. అ. ఫం కార్తికేయుడు,
కుమారస్వామి

మహాస్కంధ సం. వి. ఆ. శ్రీ జంబూవృక్షము,
నేరేడు (వృ వి)

మహాస్థలి సం. వి. ఈ. శ్రీ. భూమి
మహాస్నాయువు సం. వి. ఈ. శ్రీ. కంధరి, కంఠము
(వై సి)

మహాస్వనము సం. వి. అ. ఫం. వాద్యశేదము
(త్రి సి)

మహాహవిస్సు సం. వి. న్. న. గోఘృతము, అవు
నెయ్యి.

మహి సం. విజ. (ఆ) గొప్పది వి. ఆ. ఈ శ్రీ.
భూమి. ఈ. శ్రీ.

1. మాలవదేశమందలి యొకానొక నది.
2. వాక్కు. 3. గోవు (కే. సి.). ద్వీ. ద్యావాపృథి
వులు, భూమ్యాకాశములు (కే. సి.).

మహిత సం. వి. ఆ. శ్రీ హిమము, మంచు

మహితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) గౌరవింపఁ
బడినది, పూజింపఁబడినది.

వి. అ. ఫం. కైలాస పర్వతము.

మహినము సం. వి. అ. న. 1. రాజ్యము. 2. శయ్య,
సెట్టి.

మహిపతి - మహిపతి

మహిమ(ము) సం. వి. న్. ఫం 1 గొప్పసనము
2 అష్టసిద్ధులలో నొకటి 3 విధము 4 మావా
చకము

వ మాసంబులందు మార్గశీర్షి 2. వహిమ
యుగంబులందు గృతయుగంబు నోజు .
భాగ 12. 40.

మహిమత్తు సం. వి. త్. ఫం వివాహాన్ని (వై సి.).

మహిల సం. వి. ఆ. శ్రీ 1. స్త్రీ 2 వత్తురా
లగు స్త్రీ 3 ప్రియంగు వృక్షము. ప్రేక్షణము
(వృ వి) 4 రేణుక యను సుగంధద్రవ్యము
(వృ వి.)

మహిలాహ్వయ సం. వి. ఆ. శ్రీ. స్త్రీసర్వాయ
ములు గలది ప్రేంకణపు చెట్టు, ప్రియంగవు
(వృ వి)

మహిషఘ్ని సం. వి. ఈ శ్రీ. మహిషాసురనిఁ
జంపినది, దుర్గాదేవి

మహిషవృక్షాడు సం. వి. అ. ఫం యముడు.

మహిషము సం. వి. అ. ఫం 1. ఎనుబోతు,
దున్న

మహిషవాహనుడు సం. వి. అ. ఫం. యముడు,
పోతురాతు.

మహిషాక్షకము సం. వి. అ. ఫం. ఒకజాతి గుగ్గిలము,
మైసాక్షి యను మందునును తీసెడి చెట్టు
(వృ వి.).

మహిషాక్షము సం. - మహిషాక్షకము

మహిషాసురమర్దని సం. వి. ఈ శ్రీ మహిషాసు
రునిఁ జంపినది, దుర్గాదేవి.

మహిషి సం. వి. ఈ. శ్రీ 1. పట్టపుదేవి 2 ఎనుము,
బట్టె. 3 ఆండుపక్షి 4 వైరంద్రది 5. నీతిబాహుళ్య
రాలు, నీతిలేని యాడుది. పాపపూర్ణిమ.

మహిషుడు సం. వి. అ. ఫం. 1. దుర్గచేఁజంపఁ
బడిన ఒకానొక రాక్షసుడు. 2 తీవరియందు క్షత్రి
యునివలనఁ బుట్టిన సంకరజాతివాడు.

మహిష్ము సం విజ (అ ఆ అ) మిక్కిలి
గొప్పది, చాలాచెడ్డది.

మహిసాక్షి వి ధూత్రవ్యవేశము, ధూమువేయు
శాకవిని గుగు సువాసనద్రవ్యము

మహి ప్రో యై యున్న మహిసాక్షి గూడ.
విహసాంకనకు నెంతయు ధూపమిచ్చి.

పరితా. పురా 127 పా.

మహిక్షతుడు సం. వి. త్ ఫం రాజు చక్రవర్తి

మహిజ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. భూపుత్రి, సీత.

మహిజము సం. శ. ఆ. ఫం వృక్షము, చెట్టు.

అ న అల్లము

మహిజుడు సం. వి. ఆ. ఫం. 1 అంగారకుడు.

2 నరకాసురుడు

మహితలము సం. వి. ఆ. న భూప్రదేశము.

మహితము సం. వి. ఆ. ఫం పర్వతము, కొండ.

మహిత్రము సం. వి. ఆ. ఫం. 1. పుడమికాలుపు,
కొండ 2. ఏకవంశ్యుకు సంకేతపదము.

మహిద్రుడు సం. వి. ఆ. ఫం రాజు

మహిపతి సం. వి. శ. ఫం. 1. నేలజేడు, రాజు
2. ఒకజాతినిమ్మ (వృ. వి.).

మహిప్రాచీరము సం. వి. ఆ. న సముద్రము.
(1 తి ని).

మహిభృతము సం. వి. త్ ఫం. పర్వతము, కొండ.

మహిభృతుడు సం. వి. త్. ఫం. రాజు,
భూనాటకుడు

మహిమహేంద్రుడు సం. వి. ఆ. ఫం భూదేవేం
ద్రుడు, రాజు.

మహియసము సం. విజ. (న్ యనీ న్) ఒకదాని
కంటె గొప్పది, అధికతరము.

మహిగుట్టు సం. వి. త్ ఫం. వృక్షము, చెట్టు.

మహిహము సం. వి. ఆ. ఫం. చెట్టు.

మహిహిత సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱ, వానపాము.

మహిశ్వరుడు సం. వి. ఆ. ఫం. రాజు.

మహిసత సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుడమికూతురు, సీత.

మహిసుతుడు సం. వి. ఆ. ఫం. 1. అంగారకుడు,

కుజుడు. 2 నరకాసురుడు

మహిసురుడు సం. వి. ఆ. ఫం. పుడమివేలుపు.

త్రాహ్మణుడు

మహేంద్రజిత్తు సం. వి. త్ ఫం గరుడుడు

(వై. ని)

మహేంద్రము సం. వి. ఆ. ఫం ఒకానొక పర్వతము

మహేంద్రి సం. వి. ఈ స్త్రీ బొంతర(టి, వృ. వి.).
(శ. ర.).

మహేంద్రుడు సం. వి. ఆ. ఫం 1. ఇంగ్రుడు

2. నాయకుడు, నేత.

మహేచ్ఛుడు సం. విజ (అ ఆ అ) ఉదార

బుద్ధి గలవాడు భునమైన యాలోచన గల
వాడు

మహేరణ సం. వి. ఆ. స్త్రీ అందుగు, సల్లకి
(శ. ర.).

మహేలి సం. వి. ఆ. స్త్రీ అడుది, స్త్రీ

మహేశబంధువు సం. వి. శ. ఫం లింగవృక్షము,
మారేడుచెట్టు.

మహేశానుడు సం. వి. ఆ. ఫం. శివుడు.

మహేశుడు సం. వి. ఆ. ఫం. శివుడు.

మహేశ్వరి సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1 దుర్గాదేవి. 2. ఒక
దిమసు ఇత్తడి, బ్రహ్మరీతి (కే ని.).

మహేశ్వరుడు సం. వి. ఆ. ఫం. 1 గొప్ప ప్రభువు;
చక్రవర్తి 2. శివుడు 3. గుగ్గులుపు (వృ. వి.).

మహేష్వాసుడు సం. వి. ఆ. ఫం. గొప్పవిలు
కాడు. మహాధన్వి

మహోక్షము సం. వి. ఆ. ఫం బలసిన యెద్దు, పెద్ద
యెద్దు

మహోగ్ర సం. వి. ఆ. స్త్రీ త్రయోదశితిథి (కే ని.).

మహాత్మలము సం. వి. ఆ. న. పద్మము. ఫం.
సారస పక్షి

మహాత్సాహుడు సం. విజ (అ. ఆ. అ.) అభిని
వేశము కలవాడు, పట్టుదల గలవాడు.

మహోదధి సం. వి. శ. ఫం 1. మహాసముద్రము, గొప్ప
సాగరము 2 దక్షిణసముద్రము 3. ఇంద్రుడు,

మహాదయ సం. వి. ఆ. శ్రీ. కించిత్ప్రాయగు
కన్య (వై. ని.).

మహాదయము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. గొప్పయలి
వృద్ధి, చాల శ్రేయస్సు 2. మోక్షము. 3. కాన్య
కుబ్జదేశమున నొకవట్టణము. 4 (ధర్మశాస్త్ర)
యోగభేదము
(కించిన్మూల్యన మైన అర్థోదయము మహాదయ
మనఁబడును.)

మహాదయుఁడు సం. వి. ఆ. శ్రీ. (ఆ. ఆ. ఆ. గొప్ప
యలివృద్ధి గలవాఁడు

మహాదరము సం. వి. ఆ. శ్రీ. (ఆ. ఆ. ఆ.) పెద్దకడుపు
గలది. వి. ఆ. న. 1. పెద్దకడుపు 2. రోగ
విశేషము

మహాదరి సం. వి. ఆ. శ్రీ. శతమూలి, పిల్లి
పీఠర (వృ. వి.).

మహాద్యముఁడు సం. వి. ఆ. శ్రీ. (ఆ. ఆ. ఆ.) మహా
శాసనఁడు, పెద్దయుద్యమము గలవాఁడు

మహాద్రేకము సం. వి. ఆ. శ్రీ. నాలుగు
ప్రస్థములు (వై. ని.).

మహాన్నతము సం. వి. ఆ. శ్రీ. (ఆ. ఆ. ఆ.). మిక్కిలి
యున్నతమైనది, చాల ఎత్తైనది వి. ఆ. శ్రీ.
కాదు (వృ. వి.).

మహారగము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. గొప్పపాము,
పెద్దపాము. 2. తగరువృక్షముయొక్క చేరు

మహాజస్సు సం. వి. ఆ. శ్రీ. సుబ్రహ్మణ్యస్వామి.

మహాషధము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. గొప్ప మందు.
2. అల్లము 3. వెల్లుల్లి. 4. ఎత్తైనాభ మను
విషము 5. వారాహీకందము. 6. కుంఠి, సొంటి.
7. అతివన (వృ. వి.).

శ్రీ. 1. విప్పలి (వృ. వి.). 2. యూధిక, మొల్లి
(వృ. వి.).

మహాషధి సం. వి. ఆ. శ్రీ. మంచి (గుణముచేసెడి)
ఓషధి, శ్రేష్ఠమైన మందుచెట్టు. 2. దూర్వాకృతము,
గణిక (వృ. వి.). 3. అత్యంతి (వృ. వి.) 4. స్నానీయ
ద్రవ్యభేదము, సంతివిని లత. 5. శ్వేతకంటకారి

(వృ. వి. 6. కలుకరోహిణి వృ. వి.) 7. అతి
వన (వృ. వి.) 8. హిమోచిక (వృ. వి.).

మహాషధీగణము సం. వి. ఆ. శ్రీ. గొప్ప మందుచెట్టు
సమూహము

శ్రీ పృథ్వివర్ణి శామలకా క్షృంగరాశ శృకాపరీ,
గుడూచీ నవాదేవి చ మహాషధిగణః స్మృతః
(వాచ.)

మా

మా¹ - అమృత అవ్య. శ్రీ. క. మా, ప్రళంసావర్ణ్య
ములను చెల్పును.

శ్రీ వీరమాహేశ్వరాచారిపాఠగునకు, దనకు శశి
మాళి యిచ్చిన కనకకంఠము, కామగమనంబు
నైషధజ్ఞాపదనకు, మామ యిచ్చెను మా
యని మహి మతినవ. వై. ప. 6. 95.

చం మతుకులరాజుని గెడపె మాపడి వెన్నుని
రూపుతూపునన్ ... కుకు. 5 167

మా² అవ్య. (సం. మహా) మిక్కిలి. మాబాగాయె.
క్షేత్రయ (శ. ర.).

మా సం. వి. ఆ. శ్రీ. లక్ష్మి, శ్రీదేవి.

కం. శుకమా ముఖుచి జితకిం, శుకమా సుకుమార
దేహ శోభిత దూర్వాం, శుక మారకమేల రతీ,
శు(క?)కు మా యిచ్చిన హయమ వనూయ
గనకుమా. అ. వి. 4. 77.

(టీ. దూర్వాంశుక - దూర్వల కాంతివంటి కాంతి
గలదానా, మారకము - మారకత్వము భావ
ప్రధాన నిర్దేశము. యద్వా మారః డిజంతా
ద్వావే ముఖో తత స్సార్వధే కః రతీశుకు + అ-
ంతీశుక నగాగ మాభావము చింత్యము. అకా
ము పాదపూరకము. సూ. ని. మా - లక్ష్మి.
హయమపు - గుఱ్ఱమపు. ఈ పద్యము లక్ష్మి
విరహవర్ణనము లోనిది)

2. జనని, తల్లి. 3. పరిమాణము, కొలత

అవ్య నిషేధార్థము, వలను అను వర్ణము
నిచ్చును.

(దీని యామ్రేడితరూపము మామా)

కం. మామా వలువలు ముట్టకు, మామా కొని

పోకు పోకు మన్నిపు తగన్, మామావ మేల
కొని యెను, మామాన హరిణ మేల మానుము
కృష్ణ భాగ 10 పూ. 820

కం. మామా నాపైఁ గోపము, మామా నీపుత్రి,
యందు మానవు నాకుం, గామోపభోగ వా
చలు, ప్రేమ స్రమియించి ముదిమి పిదపం
చాల్తున్ భాగ 9 547

మాంగలికము సం విజ (అ ఆ అ) శుభప్రదము,
శుభసూచకము.

మాంగలికము సం విజ 'అ ఆ అ' శుభప్రదము,
శుభసూచకము

వి. అ న 1. శుభము, అభివృద్ధి 2. క్షేమకర
మగుపస్తువు. కాయెత్తు 8 కాళిబొట్టు
(శ ౬)

మాంజిష్ఠము సం. విజ (అ ఆ అ) 1 మంజిష్ఠము.
(చిరుజేరువంటి చాయవేరు)తో రంగు వేయఁ
బడినది.

వి అ. న ఎఱుపురంగు.

మాండలికుడు సం వి. అ. పుం. మండలము నేలు
వాడు, మండలాధికారి.

విజ. మండలసంబంధమైనవాడు.

మాంత్రికుడు సం. వి అ పుం 1. మంత్రములు తెలి
సినవాడు 2 గాఁడివాడు

మాందాళి వి 1 పచ్చ పట్టుచీర

నీ జిలుగుఁ బావడమీఁదఁ జికురధిక్కుత మిళిం
దాళి యొక్కతివ మాందాళి గట్టె ...

వేం. పంచ. 4. 242.

2. కృత్రిమ మరకతభేదము. కృత్రిమ మగుపేరో
జము.

నీ. పచ్చ యనంగను బరుగు మరకతంబు గారుత్త
తం బొప్పు గరుడపచ్చ, యనఁ దద్విశేషాఖ్య
యగును జేరోదనం బన నది కృత్రిమం బయిన
వెలయు, మాందాళి యంచన ..

ఆం భా. 2. 278.

మాంద్యము సం. వి. అ న. 1. మెల్ల న, సోమరి

తనము 2 తెలివితక్కువ, బుద్ధిహీనత. 3. దౌర్బ
ల్యము 4. బౌదాసీవ్యము, ఉదాసీనుఁడుగా నుం
డుట. 5 అనారోగ్యము, తెగులు, జబ్బు

మాంధాత(తృండు) సం వి. ఋ. పుం సూర్యవంశ
పురాజు (ఇతఁడు యువనాశ్వుని కొడుకు, పోడశ
మహారాజులలో నొకఁడు)

గీ వివృతినిరతుండు యువనాశ్వ విభుషతుండు,
మనుఁడు మాంధాత నృపుఁ డైనకాలము.
నను .. కవిక. 2 68.

గీ తరమె ననుఁ గెల్వ నీ కని దశముఖాను, రాగ్ర
గణుని మాంధాత యవ్వుడు పొదివి ..

ఉ. రా 4 88, 4 84,

కం. అని వసుహోముఁడు నెప్పిన, విని మాంధా
తృండు దండ విభవజ్ఞుండై ...

భార. కాం. 3 121

అ ... శయనమొంది, యుండ నచట నియతి
నుండి మాంధాత్వుండు, పరమభక్తి పమర
గురునిఁ దలంచి భార. అను 2. 5.

కం. ఇది యమున యను మహానదిత్రిదశనదీనిభము
దీని తీరమున జగ, ద్విదితుండు మాంధాత్వు
డు సం, పదఁ గ్రతువులఁ జేసెఁ గొల్లి బహు
వత్సరముల్. భార. ఆర 2. 198.

విజ. (మాంధాత వంటివాడు) గొప్పవాడు

కా మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవశః
పత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహా భేదములేదు
నిండుసభలో నొక్కింతమాత్రంబు పే, మాపే
మీలు ఘటాఘట లతిఁ ధుల్ మాంధాత
లీసాము లేలా హీనాధిక భావముం దదవ రా
దంచున్ విశాకుండనై. వరాహ 10. 8.

మాందీర్ణము సం వి. అ పుం ఒకజాతి గల్పిలము.

(వై ని)

మాంధీలవము సం. వి అ. పుం పెద్దజాతి గల్పిలము
(వై. ని.).

మాంసకరము సం. వి. అ. న. ర క్తము (వై. ని).

మాంసకారి సం. వి. న్. పుం ర క్తము (మాంసము
జేయునది)

మాంసకీల సం. వి. ఆ. పుం. అర్చుదము, రోగభేదము
(వై. ని.)

మాంసగంధి సం. వి. ఇ. పుం. కెంపులో కొక
భేదము

సీ మండితశశిమాంసఖండంబుగతి నున్న మంద
తేజు బగు మాంసగంధి .. రత్న 11.

మాంసజము సం. వి. అ. న. క్రొవ్వు, మదము.

మాంసతానము సం. వి. అ. పుం. కొండ నాలుక
(విలియమ్ము).

మాంసద్రావి సం. వి. న్. పుం. పుల్లప్రచ్చలి (వృ. వి.)
(రా. ని.)

మాంసనిష్కృతము సం. వి. ఆ. పుం. మాంసము
వేసి కాచిన చేరు (వై. ని.)

మాంసపిత్తము సం. వి. అ. న. ఎముక (విలియమ్ము).

మాంసపేళి సం. వి. ఈ. శ్రీ. గర్భము కలిగిన తరు
నాత ఎనిమిదవదినముమొదలు పదునాల్గవ దినము
వఱకు గర్భమునందలి పిండమునకు పేరు (కల్ప).

మాంసఫల సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఒకజాతివార్తాకము,
ఒకజాతివంగ (వృ. వి.).

మాంసమాస సం. వి. ఆ. శ్రీ మాంసపర్ణి, కారు
మినుము (వృ. వి.).

మాంసము సం. వి. అ. న. నంజుడు, పలలము. పుం
1 పురుగు, క్రిమి. 2. మాంస మమ్మెడిజాతి.
3. కాలము (కల్ప).

మాంసరోహిణి సం. వి. ఈ. శ్రీ చంద్రకవ, సంబరేను
(వృ. వి.).

మాంసలము సం. వి. అ. (అ అ అ) 1 బలము
గలది 2. లావై నది

మాంసస్నేహము సం. వి. అ. పుం. మదము, క్రొవ్వు,
ఒడలిచమురు.

మాంసహాస సం. వి. ఆ. శ్రీ చర్మము

మాంసాది సం. వి. అ. (న్. నీ. న్) మాంసము
తినువది.

మాంసాష్టక సం. వి. ఆ. శ్రీ మాఘబహుళాష్టమీ
తిథి (ఈ దినమున అష్టకాధ్యాయము చేయదురు)

మాంసి సం. వి. ఆ. శ్రీ 1. జటామాంసి. 2 కక్కు
ము 3 మాంసచ్చర, సంబరేను (వృ. వి.).

ఇ. పుం శుక్రగంధము, ఒకవిధమగు దుర్వాసన.
ఎఱ. (ఇ) శుక్రగంధము కలిది (వై. ని.)

మాంసికుడు సం. వి. అ. అ అ అ) కటికివాడు,
కసాయివాడు, మాంస మమ్మెవాడు

మాంసిని సం. వి. ఈ శ్రీ. జటామాంసి (వృ. వి.).
(రా. ని.)

మాంసేష్ట సం. వి. ఈ శ్రీ పక్షివిశేషము, పల్లలి
యనెడుపక్షి (రా. ని.)

మాంకు - మాంకు, మాను వి - వృక్షము, చెట్టు
కడ తలంప బలుమాంకుగేదాగికి రాగిల్లకుము
ఇ. రా. 8 81

కడ. మాకు లేదు సమాకులత క మాన్ కుటుచ
విరమాంకు డాయంగ ...

చంద్రా. 4. 289, వేణు శ. 78.

2. దిమ్మిన

ద్వి ఇనుము జల్లియ వైచి యెనయం గట్టించి, వసి
జారి మాంకున వడి గూరుకొనుచు, జప్పట
గావించి ... ద్వి పరమ. 7 518 పొ.

మాంగళాణు అ. శ్రీ (మాంగు) మాంగుటకు
ప్రారంభమగు (చూ. సాణు).

ఎ. ... గొంతుక్రొన్నెత్తురులె క్రొలి విడిచి చన
మార్పెడిలువడి మశకవనదంశమ్ములు మూగ
మాంగళాణిన కొండగొట్టియ ముటుగుడు
బొందులకు .. మనుచ 4 37.

మాంగాయ వి (మావి + కాయ) ఇది మామిడి
కాయలతో నొకవిధముగా తయారుచేసిన ఊరు
గాయ.

(వ్యవ) మాంగాయ అవకాయ-తి అపథ్యము
కాదు.

2 మామిడికాయ (శ. ర.).

మాంగిలి వి. పొలము. (నిఁనుస్వార మనియు
మాగాణి అర్థ మనియును. శ. ర.).

కం మాంగిలిమాంగిలివృక్షము, పూగొమ్ముననుండి

ఓటము ప్రకాశింపన్, లేగొదిమ నెమిలి
వైచెడు. క్రీడా. 51.

మాగిలు ఆ క్రీ. ఆచు.

ఉ తియ్యనింటిజోడు తిదేవిచమంగవ నొత్తిల్లి
యొ, యొయ్యన వంక చక్కబడ నొత్తెడు
తాచితె పుష్పవాణముల్, మయ్యెర వ్రాసె
జీతరుపు మాగిలి మాగిలి చిత్రకారుడా,
దయ్యము గాక నీవివహనము టిట్టిభ వీని కే
దగున్ .. క్రీడా. 192.

(మాగిలిమాగిలి - సావధానముగా)

మాగు ఆ క్రీ (క. మాగిసు, త. మంగు, మిగుల
బండు, కమయు

(వ్యవ ఈ మామిడిపండ్లు మాగినవి.

చం. ఈవనలక్ష్మి వేడియా, ర్వులు నెడలింఁచె
జంపక పుంబువ్వుల మాగినగాడ్పుచాలునన్
చంద్రి. 2 15.

(ఇట తడవుండు అని భావము.)

ద్వి. వాగువంతరి నోర్చి వజులనీరంబు, కేగు
నోదులఁ బట్ట నెడనెడ నెడకి, మాగు దుప్పలఁ
బట్ట మార్కొన లేక, తూగు కాకులమెడఁ
దునుమ నొండొండ, మాగు మలూకసమూహ
భాంమున. నన. 2. 74 పా. 12 పం.

(క్రమచెందు అని భావము)

వి. 1 మాలినన్యము, వలుపు.

ఆ. ... తొడివుల విలసిల్లు, మణులఘ్నులు దెసల
మాగు విటయ .. భా రా. యు 850.

2 శరీరమందలి నల్ల పొడ.

మ. కలయు స్థాంగమ లేక పుట్టిన శుభాంగం
బద్భుతాపాదియై, నెఱయన్ ..

హరి. పూ. 5. 119.

జ. మాగఁజాటు, మాగుడు, మాగుడువడు,
మాగుడువాటు మాగుపాటు, మాగునడు.

మాగుడు వి (1/మాగు) మాలినన్యము.

కం. మెండుకొన భయము భరిణి, మండల మదితల్లి
డిల్లె మాగుడు దిశలన్, నిండుకొనె నిర్జరేం

ద్రుడు, గుండెయ జల్లనఁగఁ జేతి కులికము
వైచెన్ సీతావి 1. 94.

ద్వి కలుచని మొగిలులోపలఁ దోచుచంద్ర, కళ
జంగి మాగుడు గవిన ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 2088 పం.

2 కమియుట, మిగుల నలఁగుట

మత్తకోకిల. . రథదంతి వాజిభటావళిన్, బుండు
మాగుడు గాఁగ నేసిరి భూ వీరధమర్ధరుల్.

కు సం 11. 718.

మాగుడువడు - మాగువడు ఆ క్రీ (మాగుడు +
పడు, మాగువాటు, మలినమగు

సీ తన కౌర్యదీప్తిచే నినలించ మనయంబుఁ బగ
లెల మాగుడు వడఁగఁ జేసె ...

మొ. రా కాల 19.

సీ చిటుకకూకటి మన్న చిగురు వెండ్రుకలతో
మెఱసి మాగుడువడి మిక్లువేల, ముచ్చట్టు
ముడిచినముంజితోగట్టిన చెలువంపు గోచి ముం
జెఱంగు దూఁగ ... హరి. ఉ. 10 288

ద్వి. మగ్నత నడలక మాగుడువడక, భగ్నంబు
గాక తెప్పలు మాటుపడక ...

పండితా దీక్షా. 81 పా

(క్రమఁ జెందు అని భావము.)

మాగుడువాటు ఆ. క్రీ. (మాగుడు + పాటు
మాయు, మలినమగు.

వ .. విక్రమవిహారింబు ముగియించి గవునెన
బొదివిన కునుమకోదండు వెండిజలపోత దళ
కుటరగ తెఱంగున మెఱుం గడంగి యుదురా
మండిలంబు మాగుడువాటి కానిపించె

ప్రభా 5. 5

మాగుపా(వా)లు ఆ. క్రీ (మాగు + పాటు
మాగుపడు, మాయు, మలినమగు.

సీ. మాగుపాటిన చంద్రమండలంబునుబోలె వ
నారవిందంబు వన్నె దలుంగ ...

ఉ. హరి. 1. 17

సీ. వసుజతేజము గని దైన్య మొందినమాడి

మార్తాడుఁ దెఱతయు మాగువాతె ..

నృసిం. 2 107

మాగువడు - మాగుడువడు అ శ్రి. (మాగు + వడు త మంగప్పడు), మాగుడువాటు, మలిన మగు

నీ సురుచిరి కిరిణి విస్మయ బు డింది యెంతయు
మాగువడిన మార్తాడు పగిది ..

మార్క. 1 168.

మాటినంగ ఎ (మాటిన + నంగ తి మాడు న్నై) 1 కామికి

గీ భోగదాన ప్రతాపాలు పూని యెఘడు, మకం
కేతను సర్పించు మాటినంగ .

కాశీ 2. 171

2 ముగ్ధ, అవిదగ్ధ

నీ. మాటాడి నేని మాటినంగవు నీవు నల
కాలంబు నో సరిజాతి .. కాశీ 3. 82.

మాటు అ శ్రి (త మాడు.) తగులముగొను

ఉ కూతురి నీవు వట్టి చెడుఁగూఁతలు గీతలు
నేర్చి కష్టమనీ మూతులు నాకఁ గాని ధన
మూల విటాళినిఁ జేరివైతి వీ, రోతకు నిన్ను
నెల్లరును రోయఁగ నీసరివారు నవ్వ నీ, కోఁతి
విటుండు సల్పువెడకోడిగముల్ గని మాటి
వత్తురే భల్లా 5. (శ. ర).

ఎ 1 తగులము (శ. ర.)

2 మాటు, చదరింగవు అటయందు బంటుతో
గాక తక్కినవానితో రాజును గట్టుట (శ ర.).

మాడించు - మాడు న శ్రి (మాడు) మాడఁ
జేయు, దగ్గముజేయు.

కం మూడుచినంబులు తద్దయు, వాడి యగు
రణంబు నేసి వంశాణ్ణిన్, మాడించితి
నయ్యధమునిఁ, బోడిమి చెడి తదృకాఘములు
వెన విచ్చెన్. హరి. పూ 2. 180.

ద్వి .. అరివియు వీక్షించి, బాలుండు గావునఁ
బలతెంచెఁ గాని, పోల నీతఁడు దుష్టబుద్ధిఁ రా
డినుచు, నార విచారించి యంశుజాలముల

మారుతసతువేను మాడించ దయ్యె.

రం రా ఉ 91 పా 2 పం.

ద్వి ఎఱిగెడ గా కేమి యెడఁ బోయెడవు,
మూడులోకంబులు ముట్టిగొమ్మున, మా
డించు నిన్న నవ్వునుజవల్లడు, పులి
మెడిన్

రం రా యు 944 పా. 2 పం.

మాడు¹ అ శ్రి (త మాట్టు) 1 దగ్గమగ.

ఆ కాననంబు లెల్లఁ గాలిన నలిమివే, ద్రాక్ష
వహ్ని నెఱుకు లంతవట్టు, మాడి మోడు
వడినమాడ్చి రూపతెను గో, ముఁతి పర్వతంబు
మనుజనాథ హరి ఉ 191.

ఉ నేడు బలంబు లెల్లఁ గొని నీవు మహర్షులఁ
జేర్పు చిచ్చుచే, మాడిన కాననంబుగతిమర్కట
నై న్యము సొంపు దూల ...

భా రా యు 798., భా రా సుం. 509.

2. (అఁకలి మొదలగువానిచే) బాధపడు

గీ. మలమల మాడుచు మానసం బెరియంగఁ, బట్టె
దోరెము మాకుఁ బెట్టు మనుచు ..

భాగ. 10 ఉ. 966.

3 కుష్కించు, ఎండు.

నీ. పొలమలే కాటి ప్రేగులు మాడి యున్న
ప్రేతప్రాతముల బీదతనము వానె ...

ఉ. రా. 8 178.

నీ. నన్యముల్ మాడె శీర్షములఁ గాకము లాడెఁ
గండలు గురిసెఁ జీకటులు బెరిసె ...

చెన్న. 5 27.

4 పాడగు, చెడు.

ఉ. నేడు ప్రసూతికాలమున నీవు గదాధర మద్గ్ధ
హంబునన్, వాడిమితోడ నుండి జమువాకిలి
గట్టి మదీయసంతతిం, బోడిమితోడగాచి ననుఁ
బుణ్ణునిఁ జేసినఁ గాక యింతలో, మాడిన
నేమి చేసెదవు ముత్రపునీకులు చల్లి వచ్చునే.

ఉ. హరి. 219.

కం. జడనిధిచందంబున ని, మృదు వొప్పుగ నిప్పు
దేమి మాడెనె. భార కాం. 3. 189.

వి అడుగ టిన యన్నము, దగ్గిక.

గీ వేడి యగుదాక వోరువ మాడు గలిగె,
బులిసినది గల్గె నన్నంబు పోకయంత,
యెఁగి తుత్తాచ్చు వెనఁ జల్లి మెనవ నైన,
పాప ముపించుకొందుఁ దవ-బులిమి

పాండు. 4 153

గీ అలరు మాఁడనంగ దగ్గి, కావ్యాయము.
అం భా. 2. 257.

జ మాఁడుచు, మాఁడుచు

మాఁడు² వి ఇ-టియొకభాగపుకప్పు (శ. ర)

మాఁడుచె(డు) న శ్రీ (√మాఁడు¹) మాఁడుచు,
దగ్గముఁయు

కం. పిఠా వెజ్జక యుండెడు, వాఁ డిక్కడ
రాముఁడున్నవాఁడని విరియున్, నేఁడి
రిక్కినుపోడిమి, మాఁడుకు నని యాడుగఅచి
మచ్చరి మెచ్చన్ ..

రామా 7 248. (ర. ర. పా)

సీ లోనగ క్లెల్ల బెల్లగ నగ్గి కెర చేసి నెఱిమిచు
సరికు లన్నియును మాఁడ్చి ...

అచ్చ. రా. సు. 172.

గీ. వావెనుపెట కౌమర్యులుఁ డగుచు,
నపుడు నృపాణవికతిబ్రత్యస్తహతుఁ, గూల్చి
మాఁడుమి వచ్చెఁబో గూఢ్రులుఁడు, వెలికి
లోనికి వెనఁ జాకుకలయుఁ దాను

కకు. 2114.

మాఁడు వి చదరంగపు ఆటయందు బంటుతోఁ గాక
తక్కినవానితో రాజును గట్టుట (శ. ర.).

మాకందము నం. వి. అ. పుం. ఆమ్రవృక్షము,
మామిడి చెట్టు.

మాకంది నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. ఉసిరిక, ఆమలకి
(వృ. వి) 2. పీతగంధము, పచ్చగంధము.
3. గంగాతీమం దుండెడి పట్టణభేదము.

మాక్షికజము నం. వి. అ. న. మయినము (రా.ని.).

మాక్షివలము నం. వి. అ. పుం. వారికేకవికేషము,
ఒకజాతి కొబ్బరిచెట్టు (రా. ని.).

మాక్షికము నం. విజ (అ. ఈ. అ) తేనెటీగ మండి
వచ్చినది, లేక పుట్టినది

వి. అ. న. 1. తేనె 2. ధాతువికేషము, తేనెవలె
నుండెడి యొకానొక జాతిగనిలోఁ బుట్టెడి
ధాతువు.

(ఇవి స్వర్గమాక్షికము అని ద్వ్యధము రా ని).

మాక్షికశర్కర నం. వి. ఆ. శ్రీ పాకము పట్టిక
వంచదార (రా ని)

మాక్షికాశ్రయము నం. వి. అ. పుం. 1. మయినము
(రా ని).

మాగధ నం. వి. ఆ. శ్రీ విప్పలి (వృ. వి)

మాగధము నం. వి. అ. ఈ. అ) మగధదేశసంబంధ
మైనది, మగధదేశమున నివసించునది, మగధ
దేశపుఁ బ్రజలసంబంధ మైనది

వి. అ. పుం. 1 సంతోషజాతిభేదము, వైశ్యపురుషు
నకు క్షత్రియ స్త్రీయందు జన్మించినవారి జాతి
ఈ జాతివారికి స్తోత్రపారము చేయుట వృత్తిగా
నేర్పడినది, 2. జీలఁజ్జ (వై. ని).

మాగధి నం. వి. ఈ. శ్రీ 1. మగధదేశపు రాజు
కుఁతురు. 2. మగధదేశపువారాభాష (ఇది ప్రధాన
ప్రాకృత భాషలు నాలుగింటిలో నొకటి) 3 విప్ప
లి (వృ. వి) 4. తెల్లజీలకఱ్ఱ 5. శర్కర.
వంచదార 6 మల్లివికేషము (వృ. వి). 7 ఏలా
భేదము, ఒకజాతియొలకులచెట్టు

మాగధిక నం. వి. ఆ. శ్రీ విప్పలి (వృ. వి.)

మాగధుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1 మగధదేశపురాజు.
2 స్తోత్రపారకుఁడు 3 మగధదేశపు ప్రజలు

మాగవి నం. వి. ఈ. శ్రీ. పీతకంగువు, పచ్చకొఱ్ఱ
(వృ.వి.). (వై. ని)

మాగాణి వి. వరిపంట పెట్టెడుభూమి, పల్లపుభూమి
(శ. ర.).

మాగాని వి. దేశము, విలాతి (శ. ర.).

మాఘము నం. వి. అ. పుం. 1. (చాంద్రమానమున)
ఒక నెల. 2 మాఘుని రించిన శిశుపాలవధ
కావ్యము.

మాఘవనము నం వి ౧ (అ ఈ అ) ఇంద్రసంబంధ
మైనది

మాఘ నం వి ఈ శ్రీ మాఘశుక్లపౌర్ణమాస

మాఘుడు నం వి అ వం కిశుపాలవధకావ్యము
రచించిన మహాకవి

మాఘ్యము నం వి. అ న కుండము. మొల్లి
(వృ వి).

మాచేకమ్మ వి (సా. ఆమాసకర్మ మాచ + అక +
కమ్మ శ.ర. , బ్రా.) స్త్రీసాజాత్యముగల నవ్వంసక
ప్రకృతి, పోట, మగరొమ్మయి మీసములు గలి
గిన ఆడుది శ. ర.

సీ యతి మాచకమ్మ గొర్రెలు దీక్షాపి
మగనిఁ బాసినయంతి మరునిపాలు, తీర్థవాను
లను మాంత్రికులు దాయాదులుఁ దర్కవాదు
లను గ్రోధంబుపాలు నైష 7 158

సీ, మాచకమ్మకు నేల మోక్షోహంబు క్రూర
చిత్తునకు నద్గోష్ఠియేల రామలిం 93.

సీ మాచకమ్మ యవంగ వనుఁ బోట ...
ఆం. భా. 2 109

మాచము నం వి అ వం మార్గము, 'రాజమార్గ
ము, బాట

మాచలము నం వి అ వం 1. మకరము, మొసలి
2 రోగము (మే ని. .

మాచలుడు నం వి అ వం 1. దొంగ, చోరుడు,
దోపుడుచేయువాడు. 2 వంది

మాచి - మాచివ్రతి

గీ దళములందును మారేడు తొళిసి జమ్మి, మాచి
నేరేడు వాచిలి మంచివెలంగ, దవనమును తేలి
పత్రి చూతంబు నారె, శస్త్రములు సుమ్ము
పత్రికి జనవరేణ్య భల్లా. 9. (శ ర).

మాచిక నం వి. అ. శ్రీ. మఱిక (త్రి. ని.)

మాచిప(త్రి)త్రి వి. (సం. మాచిపత్రి)మ్. క.
మాచిపత్రి, తి మాసిప్పత్రి) ఒకానొకచెట్టు,
దానియాకు.

గీ, మాచిపత్రియుఁ గురువేరు మరువకంబు, దవన

మును దగ్గరయు బిల్వసము లాది, యైన
పూజాన్వితస్తువు లఫడు దెచ్చి, స మిలక
గొండపొడవుగా వైచుటయును .

ఉ ఉ రా. ౬ 201.

మాచీపత్రిము నం వి అ న మాచిత్రి
(వృ. వి 1.

(సాహిత్యనిఘంటులోను విశ్లేషణప్రత్యేకము
లోను ఈ పదము కలదు పూ.వ. నిఘంటువు
లందు ఈ పదము కన్పడదు ఇ-కను విచా
ర్యము శ. ర. లో మాచిత్రి - దాచే
యము (వృ వి) అని కలదు దాచేయశబ్ద
మునకె యర్థము కన్పడదు కాని వెంకటాద్రి
యమునందు కలదు)

మాచెనపత్కె వి మత్స్యవిశేషము (శ.ర. , బ్రా.).

మాజలము నం వి అ వం వి విశిష్టము

మాజము వి (హిం మాజాన్) జ్వలము మొద
లగువానితోఁ జేసిన మత్తుపద్యము

కం మును నల్లమందు మాజము, తిని యన్నదిగాన
మేను తిమ్మిర గొని ...

చంద్ర వి 9 128.

మాటంకము నం వి అ వం. రవణాపణము, ఉప్పు
దుకాణము (వై ని).

మాట వి (త. మాట్టమ్. మాట తు మాత్తం.)

1. వాక్యము

కం. పడమటయది సాగరి మనియెడు తజ్జలమాటఁ
దక్క నేతత్పురి నల్లదలందుఁ బరిభు లెవ్వియ్యె,
జడసిధి యెయ్యదియె తెలియకకృమె ప్రజ
కున్ ప్రభా. 1 65.

కం. ధరఁ దమరు సత్కవుల మని, పరులు కుకవుల
నుచుఁ గృతులఁ బరహాస మొనర్తురు గర్వమతు
లయోగ్యః పురుషో నాస్తి యనుమాట బుద్ధిఁ
దెలిసియున్. అప్ప. 1, 154-

సీ. . మాటవ వాక్య మై యెసఁగు ...

ఆం. భా. 1 111.

చం. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచు
| బాతపద్మమా, టలఁదమనేర్పు చూపి యెక
టన్ హృదయం బలరంజ లేక నేను, పామును
గానియట్టిక్రమముం దమమెచ్చుగలోక మెల్ల
న, పుష్పం బొలియం జరించు కుకవు ల్లిం దుర్వి
టులట్ల చూడఁగాన్ ... నిర్వ. 1. 6.

గీ చులుకఁగా గ్రామ్యజనములు పలుకునట్టి, తెనుఁ
గుమాటలు గ్రామ్యంబు లనఁగఁబడియె, వర్ణ
లోపంబు నొంది కావ్యములఁ జొరవుపరులఁ
దెగడెడ చో నొప్పుఁ బాలదొంగ

అన్న 1. 225,

నీ. మదురాక్షము నైన మామాటలు వినఁగ
నమ్మకా ధనులు యోగ్య లనుచుమాఁగి

నైష. 2. 49.

గీ. విశితకాముల మనుమాట విడువుఁ డనుచుఁ,
బల్కుగతిఁ బల్కెఁ దోటలఁ జిల్కగములు

విక్ర. 5. 11.

3. సిందేళము, వార్త

గీ. ... కృష్ణుఁ జూచి న న్నమఃవిభుఁడు, పనిచె నీ
కొక్క మాట చెప్పఁగ ననియె ...

ప్రభా. 2. 16.

4. విషయము, సంగతి.

ప. ... ఏ నాపుడఁ గావున నొక్కమాట యడి
గిన బ్రాహ్మజాతి స్వభావమలభం బైన చావ
లఁబుఁజూచి హెచ్చు గుండాడం బనిలేదు రహ
స్యంబు కా కు డెనేనింతెప్పము ...

హర 4. 22.

గీ. కినిసి వాకిటివా రడ్డగి చుకతన, నేను విచ్చిన
మాట దేవేంద్రుతోడఁ, దెలుపు మని యొక
వేడినఁ దెలుపరైరి ...

కువల. 4. 81, కళా. 8. 88.

5. హితోక్తి

ఉ టట యొకి తయెనియు సుయోధనుచిత్తము
నందు లేమ నీ, మాటలఁ బోవునే దుర్బ

మానమ యెక్కుడు పూనుఁ గాక...

భా. ఉద్యో. 8. 104.

కం. ఈమెయి వెచ్చము సేసిన, నామేరుమహాద్రి
యంత యర్థం బైనన్, వే మొదలికి మోసం
బగు, మామాటలు విని తదుద్యమం బుడుగు
మనన్ .. విక్ర. 2. 167.

ప. అని యనేక ప్రకారింబుల బోధించిన కల్లి
మాటలు చెవులు సోకనీక . కాశీ. 4. 98.

గీ చంత్ర, కథ

కం జీమూతవాహనుం డొక, పామునకై విహగ
పతికిఁ బ్రాణము లీడే, యమాట సూర్య చం
ద్రులు, భూమియుఁ గలకాల మెల్ల బుధులు
వొగడఁగన్, చిత్రభా 5. 204.

నీ. చాటక పోజుమీ చాలఁ బ్రోవక యున్న
నాటి ప్రేపల్లె లో టోటిమాట

సిం నార 49

గీ అవని మర్యాద దప్పని యతనిపత్ని, యనక
మఱి మోహ మెనఁగంగ వక్రగంగ, వెడలనీక
మహాజటావివినమునను, మాట లేదొ ధరిత్రి
నీ మాట లేదొ కళాం. 5. 100.

7 నింద, నిందావాక్యము.

ఉ అ న్నపతిపాలికిఁ బోయెదవేమొ పొమ్ము
నీ, యిచ్చకు వచ్చినట్లు రిమియింపు మొకా
నొకమాట పుట్టినన్, నెచ్చెలి లేదు బంతియను
నేప్పున దిద్దుకొనఁగ జాలినన్

కుక 2. 97.

ఉ ఇంత ప్రయోజనంబు తమ నేలిన యెలిక చోళ
భారణి, కాతునకున్ సవిప్రముగా వినిపింపక
నే నహంక్రియా, వంతుడ నై గడించి తగువై
పునఁ దీర్చి నతండు విన్న నా, కెంతయు మాట
వచ్చు పని యెన్నిక నయ్యదికారి గ్రక్కునన్.
విప్ర 5. 48.

గీ చిన్ననాఁడును బ్రియు నొక చిన్నమంతమాట
యాడిన విని కావమగ్న వగుచు ..

కళా. 4. 128.

8. వాగ్దండము, తిట్టు

ఉ. ... ఇతఁ డర్జును డీమె సుభద్ర పీఠఁ బో,
నిచ్చినమాట వచ్చు బల కృష్ణులచేత నలంచుఁ
దారు కా, రెవ్వరికై పృథుశ్రవసుఁ డేలిక గాఁ
గల ప్రోలికావరుల్. విజ. వి ౫ 140

ఆ మాట బడఁగ వలదు మౌనివ్రతంబున, నునికి
దక్క నీతియొందులేదు ...

దశకు. 11 105.

చం అల ధరిణిసురేశ్వరుఁడు నవ్విట కంఠకిశోరఁ
బెక్కుఁ భం,గుల నిట-మాటలం బడి దిగుల్బదిఁ
దోఁపఁగ ... విప్ర 4 ౬2

9. వివాదము

౮ గడ. మనము మనమునఁ గోరి చెలులకు మాట
మాటలు వచ్చు గోఁగున ... వసు. ౫ 149,

నీ కలికికోయిల గళగ్రహము సేయకమున్న రా
చిల్కి మాటకు రాకమున్న ...

వసు 4 25

౯ గడ మాటకు మారక మాటకు వత్తురె . .

యయా. 4 25

10. లోకోక్తి.

గీ. మొనసి హిత మాచరించిన ముండముక్కు,
కోఁత పడె ననుమాటయె గోచరించె .

కాశీ 6 225

ఉం. మానవతీ మగవాఁడో, మానో యను మాట
నేటి మాటయె చెపుమా వార. 2. 100

11. సూక్తి, ఆరోఢ్యి.

చం అయ్యవస్థ యచితమేకదా విపది ధైర్య
మనం జనుమాట యింతకున్.. అము. 5 99.

12. కాస్త్రయుక్తి

ఆ మనసు చల్లఁబడక మాట వెన్నాడిన, ముక్తి
గాదు వాదశక్తి గాని, మనసె కాంక్షంబు మఱి
బంధమునకు మో, తమన కనుచుఁ దెలుపుఁ
జదువు వినుము. కవిరా 1. 157.

13. ఆజ్ఞ.

ది. చెలువ చిలుకలు నీమాట సేయుఁగాక . .

కవిక 3 164.

14. ప్రతిజ్ఞ; ప్రతిజ్ఞావ చనము

కం మఱుకురె యాడినమాటలు, విఱుచని పోదగు
నె మీకు బెదక యెదురై, తఱుముఁడు
బీష్ముని గీష్ముని. నెఱుంగరె మున్నేను గలుగ
చేలా వెఱవన్. భార బీష్ము. 2. 150

గీ. అనుచుఁ దా నన్నమాటఁ జేకొని తడయక,
ఘనభుజుఁడు సుమిత్రనందనుఁడు జేష్టు, దఁ
గఁము గు టువడ సేయన్

రాఘవ 4. 189

15 ప్రార్థన.

గీ . ఉన్నఁపుఁగూటి దొరిల, మాటకయి మేను
పూనినమేటి వేల్పు ... నీలా. 8. ౭1

మాటమాత్ర 1 నిమేషము, రెప్పపాటు కాలము

చం. సులలి జయించి చేవపురి చూటలు పట్టి నమస్త
లోకముల్, పారిఁబారి నెర్పు నయ్యసుర
పుంగవకోటుల మాటమాత్రలో, శరముల
పాలుచేసి దివిషద్వరు తెల్ల నుతింపఁ బోలునా,
హరికిని మీకు హస్త మశకాంతని మూసి చూడ
నెమ్మెయిన్ చిత్రభా 6 63.

2 అనాయాసము,

గీ. తోయజాతుండు జాహ చతుష్టయమున, మాట
మాత్రనె మోయఁడే మందరాద్రి ...

వార 6 48.

మాటయిచ్చు - వాగ్దానముచేయు.

మ. కనుఁగొన్నంతనె యాదరించి తను లంకా
రాజ్యఁజట్టాభిషిక్తునిఁ గావింపఁగ మాట యిచ్చి
కృపఁ గాకుఱ్ఱుండు మన్నింపఁగా .

రామా 7 201

మాటలమంచి - మాటలయందు మాత్రమే మంచి
తనము గలిది, పనులందు చెడ్డది.

ద్వి. పాపజాతులు విసపరులు వెడ్డరులు. మాటల
మంచులు మందులమార్లు ... వన్నెకత్తెలు వార
వనితలు ... పండితా. పురా 116 పా.

మాటలో - రెప్పపాటు కాలములో, నిమిషములో.

గీ ... తొవలునూడు, తత్తడుల కని మాటలో
దచ్చికడలఁ, బఱచి క్రమస్థలు నచటి జాబా
తుటుములు ... నీలా 1 34.

మాటలోనివాడు - చెప్పినట్టు చేయువాడు

గీ ఇంక నేనాంకవదన, మంజువాణియు నేను
నీమాటలోని, వారి మైతిమి మాకు నేరారి నడు
వదలయునో యట్టు నడిపింపు పలుకు లేల

కువల. 4. 48

(వ్యవహారములోని ప్రయోగ విశేషములు)

- 1 వాడు మాటలో పుచ్చెను
- 2 ప్రహ్వచిద్ర్య తెలిసికొనుట మాటలా
- 3 ఒంటమాట
- 4 చూడకామునుండి వారిద్దఱకును మాటలు లేవు
- 5 మన యిద్దఱకును నొకబండి మాటాడుము
- 6 వాడు న వ్విడ్డమైన మాట లాడెను
- 7 ఈ యూలో వానిమాట కెదురు లేదు.
- 8 ఈ పద్యమున కర్థము చెప్పితివా నీవు పండితుఁ
డ వచ్చుమాటే.
- 9 అదే మన్నమాట?
- 10 నీకు పెండ్లి కూతును మాటాడెదను.
- 11 నేను మాటవరుస కట్టంటిని.
- 12 అనపసరిముగ మాటలు మిగులకుము
- 13 అబ్బాయీ! మాట.
- 14 ఇంక నాలస్యము చేసితివా మాట దక్కదు
- 15 మాట జారిన తరువాత ఏ మనుకొనిన ఏమి
లాభము
- 16 నిన్నటిసభలో వారిద్దఱకును మాట మాట
వచ్చినది.
- 17 నే నిప్పుడే వానికి మాటయిచ్చితిని.
- 18 మాటలు ముదరినీయకుము.

జ మాటకాడు, మాటకారి, మాటపట్టు,
మాటకడు, మాటమోచు, మాటమోపరి,
మాటలబోటి, మాటలమారి, మాటలమిటారి,
మాటలాట, మాటవాని, మాటవెట్టు,
మాటాడు.

మాటకాడు విజ. (మాట + కాడు. త. మాట
క్కారన్, క. మాతుగార) సభయందు భయము
లేక మాటలాడువాడు. వక్త (క. ర.)

మాటకారి విజ. (మాట + కారి, క. మాతాళి)
వాగ్వి, చక్కగా మాటలాడువాడు.

చ .. పటపుటనై నకూలంకషచాటువుల మాట
కాంతినంబు మెఱసి. మనుచ. 5. 101.

చ: సగవం మాటకారి నయధన్య పదార్థముపట్ల
మిక్కిలి, నైగుహరి కంతుకేళి గడిదేతినజాణ
నిరం. 2 34

మాటపట్టు వి. (మాట + పట్టు) 1 మాటలయందు
పట్టుదల, వాక్కునం దభినివేశము.

కం బలహానికిఁ జిత్తమునం, గలఁగంబడి మాటపట్టు
గలరా జయ్యుం. దల వంచి యుండెఁ గేసరి
కలల కసాద్యములు లేవుగద లోకమునన్
వేం. పంచ. 1 528.

చి వాగజంబనము, మాట అసరా

మ అపసీనాయక వీని దుష్టమృగచోరాధ్యాపద
ల్పొందనీ,క విమర్శింపుచు నెల్లప్రార్థదయతోఁ
గాపాడుచుండన్ వివ, స్త్రవికార స్థితి లేక
నాకడ వసించన్ మాటపట్టచ్చెదే,ని వివోదం
బుల జోడు వాయ కవుడు స్నితోడఁ గ్రీడించె
దన్. కవిరా. 5. 154.

3, ఒట్టు. శపథము

జ. విగియఁ బట్టి యెందు బెణఁగినీ కడిగె నే,
యర్థ మిందుఁ గలదొ యనుతలఁపున, జడియా
కదియుఁ జిత్తు సరిపోదు మాటపట్టిక చెప్ప
ననుచు వీఁక నుండె ...

ప్రభా. 4. 9., ప్రభా 4. 81.

మాటపడు అ క్రి (మాట + పడు) నిందపొందు.

కం. నీమాల నమ్మి పోయిన, నామోసముఁ జెప్ప,
నేల నత్కిరునిచే, నే మాటవడ్డదుఃఖము, తామ
వ్యధ కొలఁదిగాదు సదృశక్రనిధి ..

కాళ. 3, 168.

మాటమోచే అ క్రి (మాట + మోచు) నిందపా
గు.

నీ. వాణియే మితసూక్తి వదలదు తలవాకిలి నిజేశు
మాట మోచె ననఁ జేసె ... వసు. 1. 38.

నీ. అప్పుపా లై నశుభ్రాబ్జంబురుచి యెంత మాట

మోచినహంసతేట యెంత. నరస 1. 87

మాటమోపరి విజ. (✓మాట.) 1. అపవాదములు
పుట్టించువాడు వారాహరుడు

నీ మాటమోపరు తాట మది నెన్నఁగా నైతి నిల
విజాతుల తాట నెఱుంగ నైతి, మందవర్తను
తాట మది గనుఁగొననైతి మానసోన్నతు
తాటఁ గాన నైతి . చంద్రా 4 59.

(రెండగ్గముల కిదియే యుదాహరణము)

మాటలబోటి వి (✓మాట) నరస్యతి

ఉ .. మాటలబోటికి నవ్విరించికిన్ బొందికలం
దెడఱుములు బుట్టిన మాన్తును వారు మెచ్చ
గన్ అహ 3 7

మాటలమారి విజ (✓మాట) వాచాటుడు, వద
రుఁబోతు

గీ వెలయు మాటలమారి చాఁ బ్రేలువాడు, చాఁగ
నాచాటుఁ డై యెప్పు నాగభూష.

ఆం భా 3 11.

మాటలమిటారి వి (✓మాట) నరస్యతి

గీ. మాటలమిటారి గారాపుమనుమరాలు, చిన్ని
పాయానఁ జెన్నొందు చున్నచేళ ...

సమీం. 1 190

మాటలాట వి (✓మాటలాడు) ముచ్చటించు,
ప్రసంగము

ఆ నేలఁ గూలి మ్రానువోలె ని ట్టున్నయి, ప్పావ
కర్ముగుఱిచి పాడితెఱుగు, తేటవడఁగ మాట
లాట దా నేల మీ, రెక్కుఁ డరదముల మహే
శులార భార. శ్లో 2 323.

మాటవాసి వి. (✓మాట) కీర్త్యాధికము ?

నీ. నెఱిజీవనము లేక నింగిపై భ్రమయించు
మత్స్యంబు దునుముచే మాటవాసి ..

నాన 5 172.

మ. రతికి న్నారతికి న్విరోధకథలం బ్రాగల్భమున్
జూపి త, తృతులం గూరిచి మాటవాసి గనుబెడ్డ
ల్గారె మీవారలు ... విజ. వి 2. 184

మాటవెట్టు న. ౬ (మాట + వెట్టు) సంభాషించు,
మాటాడు

నీ ఉష్ణబురగోహయంబులయందులో నొక్కటి
చందమొంది

గీ . యడఁగి యున్నాడు వధియించు ఓను
చితంబు వాని నని జల్లె నటు సేయువాఁడ
గాను, మాటవెట్టుదుఁ గన్పచో మానసీయ,
వాక్య యని పీడుకొనియె నవ్వాఁపుండు

భా. శాం. 4. 257.

మా(టలా)టాడు ని ౬. మాట + ఆడు త
మజ్జమాడు, క. మాతారు. పలుకు, వచించు.)

(వ్యవ) చూడు ' వాఁ డెన్నిమాటలు మాటా
డెనా '

నీ. కర్ణికారముఁ బొడగన్న మాటాడదు సింధు
వారముమీఁదు జేర్చ దూర్పు .

విక్ర 1. 189

నీ. కొసరి వావిలిఁ గొండగోఁగును ననిపించె
మూర్కొని మాటాడి ముదిత యోర్తు ..

యయా. 4 18.

గీ మదవతీమణి రాలతో మాటలాడుఁ, గదవె
నివ్వట్రువ మెఱుంగు గల్పికులుకు, టిఱుకు
సిబ్బెపు గుబ్బిపాలిండ్లు దెలియ, నీవు మాటాడ
కుండెడి దేమి చెపుమ సారంగ 2. 209.

(ఇట రాలతో మాటలాడు అనునది భావమ్య
ద్యోతకము)

గీ అమరు నవ్వీట నప్పపూర్ణాభిధాన, మదన
మాయా మహాస్థాన మంత్రసాని, దానితో
మాటలాడి చూతము విచారి, మేల యని.

శుక. 1 429.

2 ప్రసంగించు

శా. విశి, ప్తాద్యైతంబును దేటగాఁ దెలువ
మాటాడెన్ బ్రమాణంబులన్ ...

ఆము. 3 9.

3 నిష్ఠురములాడు.

గీ. వెమక నిటువలె నటువలె ననుచు నన్ను, మాట
లాడిన వినును ముమ్మాటి కిదిగొ, యెఱుంగఁ
జెప్పితి ... దశా. 2 344.

4 (కార్త్యములను) అలోచనము చేయు

గీ. జిహ్వుతో మాటలాడి హేజీబు వనుతు, రౌం
తిప్పనృపాలి బాహుని నిహతు, తైవ యల
హిందుఖాన సేవాధిపతులు, సింహి సురపట్టణము
చైత దండువిడిసి . . కువల. 1. ౨8

5 వ్యతిరేక ముగాఁ జెప్పు.

(ఈ య్యమందు తఱచు వ్యతిరేకరూపములే కన్ప
ట్టుచున్నవి.)

వ .. తగవు దప్పక చెప్పెదేని గొన్నిమాటలడి
కదము. మాటలాడికి విచారించి యుత్తరం
బిమ్ము నైష 8. 55

, వ్యవ. పెద్దలు చెప్పినదానికి నీవు మాటాడకు.
దీసిని వారు కా దన్న నేను మాటాడెదను

మాటికి అవ్య. ద్రు (దీని యామ్రేడితరూపము
మాటిమాటికి, మాటిమాటికి, ముహురథకము,
అడుగడుగునకు.

కం వీటి పటుఘోటకనిరా, ఘాటత్వం కోడిపూరి
గఱచు హరిణముల్, మాటికినిఁ దదారోహకుఁ
డొడం బనమానుఁ డోడు టబ్బురమగునే ..

కవిజ 1 8.

చం బడిలిక నూడు వచ్చిలువ ప్రగ్గముల న్రవి
యాజ్ఞ, మాటికిన్ ముడియిడఁ బిచ్చుకుంటు
రథము న్నిలువన్ ... ఆము. 2. 49.

గీ వెండి మాటికి దిరుగ నా వెలయును బున.
రథముగ ... ఆం. భా ౬. 89.

ఉ. . . పాఠశాలములమేటికి బత్తిని మాటి
మాటికిన్ .. నీలా. 1. 7.

సీ. మాటిమాటికిఁ గూర్చి మాటునేనెద నన్నఁ
తై కొన్న వలవంత బయలువఱచు ..

చిత్ర 1. 129.

ఉ. . . భూరహపందము జాజకట్టుగా, మట్టుచు
ఘర్వరథస్థుల మాటికిమాటికి దిక్కుటంబులన్.
ఘట్టన చేయుచున్ వెడదకన్నుల నిప్పులు వెక్కి
గ్రాయుచున్ ...

హరి. 7. 44., నీలా 1. 28.

మాటు¹ ఎ జౌ. తూరి, తడవ.

ఉదా ఒకమాటికి, ముమ్మాటికి, మాటికి. (దీనికి
కొన్ని విభక్తులయందే ప్రయోగము కన్పడు
చున్నది)

కం ఘనతరినై శతమం బొకొ, యవంగ ఘనాఘన
తిమిస్ర మవిరళమై క, ప్పిన జనులకు వస్తువిభా,
న మొక్కొకమాటు కలిగె నై ద్యుతరుచులన్.
భార ఆర. 4. 188

ఉ మాటలు పెక్కు లాడి యనుమానము లేక
సఖం గడంగి ప, లాటటుం బరాభవించితిఁ జలం
బునఁ బాండవకోటి కెప్పుడుం, జేటుదలంచి ...
భార భీష్మ 9 449.

గీ మందరాద్రులు రెండొకమాటు పడిన, కొలఁది
కగ్గముగ బిట్టు గలగు జలధి, పోల్కి రామ
కృష్ణాపాతభూరివేగ, సంకుభిత మయ్యెఁ కార్థి
వస్త్రై న్య మెల్ల. హరి. ఉ. 1 98

(ఒకమాటు - ఒకసమయమున అని భావము)

కం ప, లాటటును చెడమరి చూచుచు . .
వశకు. 8. 120.

ఉండుకము. ... సత్యంబు సత్యంబు సత్యంబు.
ముమ్మాటికిన్ ... కాశీ. 7 202.

మ . నీళ్ల స్మృంచితం బాల ముం, చిన నీచేమటి
యెం డెటుంగ నిదియే సిద్ధంబు ముమ్మాటి
కిన్ ... దకా. 2 340.

మాటు² స క్రి. (త. మాట్టు) మఱుగువఱచు.

కా. ఆ లీలావతిమానసం బెఱిఁగి యాహరిద్ర
వర్ణంబు స, వ్యాలోకంబున మాటు శంకరుఁడూ
కావ్యస్వామినిం బ్రోవుతన్ ...

ఘటికా. 1 8.

గీ. రూపకాతికయోక్తి పేర్పునుపమాన, మాత్ర
ము పచించి పర్వతంబు మాటి రేని, నల్లదొడ
కవఁ గ్రొవ్వొడి నారసములు, వెలువడు
వనంగ లక్ష్య మానలికనేత్ర ...

చంద్రాలోకము 88

సీ పతి చన్నదిక్కు తప్పక చూచి యఱచుఁ గాం

మని మాటి తేలని దూటుకరణి

హ న. 4 7, నీలా 1 60.

2. అణగగద్రొక్కు

చం జలనిధిలోన దూటి రక్కసునియంగము
గీటి బలింద్రునిన్ రిసా, తలమున మాటి పార్థి
వకదంబముఁ గూల్చినమేటి రామ నా, తలఁ
పున వాటి రాగదవె దా శ. 32

3. అంటించు

చం, జలనిధిలోన దూటి కులకైలము మీటి ధరిత్ర
గొమ్మునం, వలవడ మాటి ..

దా. శ 33

4 (కన్నములు) లేకుండి కాగుచేయు

(వ్యవ) ఈ పనివాడు చెంబులు గిన్నెలు చక్కగ
మాటును

5 పాడుచేయు

నీ మకరందముల నేల మాటెదరే సదాశి నిరా
కరణవృత్తిఁ జెనుపరాదు

బిల్లి 2 17

6. కలిగించు.

ఉ పచ్చె పసంతికాలము రుపాంపుఁ దేనె పసిడి
నీరునన్, బచ్చెన మాటి తేటి నినుపొజుల
దీరుగ వ్రాసి యున్నయా, పచ్చని విల్లు వంచి
సుమహానుఁడు . సుద 2 45.

అ. 1. మణుగువడు

(చూ మాటుకొను అ 1)

వి. 1. మణుగు, చాటు.

నీ . గుప్తనివాస మొండె, మాడుపుమీఁ దొండె
మాటు లేని యణ్యశల మొండె మంత్ర విధా
నమునకు, వర్ణముల్ .

భార. ఆశ్ర 1. 58.

ఉ మానుషభావ మిట్లోకండు మాటిడి లోక
హితం బొనర్పగా, బూనిన నీమహామహిమ
బుద్ధిఁ దలంపక .. హరి. పూ. 7 44.

(మాటిడు - మణుగువణుచు)

నీ. మాటుగా వైచిన మాంజివృత్తర యెత్తి వంశ
మంచము డిగ్గె మంజుహోష ..

హరి. 7. 137., విక్ర. 2 135.

2 వేటకాఁడు దాగకొనుట కు వీక్షించిన పల్లము,
తెఱ మొ.

ద్వి ఉరుశక్తి మాటున నుండి వేయుదును, పరికించ
దీనఁ జాపము లేదు నాకు ..

దం రా కిష్కిం 21- పూ 6 20

వ. .. ఎదురుమాటులు గాకుం నుండి చెరి
పొరి చెరువులం బుజుకుండు .

మనవ 4 7.

3 చిత్రము.

గీ నవకములు చేరు తొలిజన్మనంబు మాట, కమ
లనాంబు జోగం గండిబిందు, వెయ
నెవ్వాడు విలసిల్లు విశ్వవసుతి, తార్ద్య డగు
నట్టి మదమని చన్నుతింతు. గంధ 1.6

4 అతుకు

(వ్యవ) వ్రాంతిచెంబులకు మాటు చేసి క్రొత్త
పని యమ్ముచున్నారు

గీ. కడగి కోదండిధరుఁ జేయఁ గదనభూమిఁ, గరి
హయానీక భటకోటి దరతరంబ, నెరయ సాయ
కములు దాకి గలులు దోచె, మద్దికాయలు
మాటిడ్డమాడ్కి వోలె. కు సం 11. 728.

5. రక్షణస్థానము

నీ. దాతలకును జోటు ధర్మామలకుఁ జాటు దళు
కొత్తు చారికాంతలకు మాటు ..

గీ. .. విక్కినవోలు పట్టణవరంబు ..

శివధ 1. 16.

విజ. 1. రక్షకము, రక్షకుఁడు

ఉ. ఎప్పుడు నెయ్యెడం బొదివి యిందజుకుం దగ
కంటకిన్, తెప్పయుఁ బోలె మాటయి
నెటిం జను లాఁసి యెజ్జ చాడ్చునం, తెప్ప
చు .. భార. ఉదో. 114.

2. అడ్డగించునది, నిరోధకము.

ద్వి పస మించు సన్నపుఁ బట్టెనామములు,
మలయు మారుపులకు మాటుగా ననులఁ, తెలు
వారిఁ జుట్టిన జిలుగు పాగయును ...

ద్వి పంమ. 4. 317.

జ. మాటుకొను, మాటుచేయు, మాటుపడు,
మాటుపెట్టుచు, మాటుమడంగు, మాటువెట్టు.

మాటుకొను న. ౧. (మాటు²) మటుంగు
వెట్టుకొను, తిరోహితము గావించు.

వ ... కొండలు కరమ్ముల వాతెలు మాటు
కొని కగ్గి .. ప్రబంధ. 805.

మ. ... కెట్టమ్ములన్, ఘనపక్షో రుహపాళి మాటు
కొనుచున్ గాసారమున్ జొచ్చినన్ ...

ఉ రా. 6 78.

నీ అలరారుసిరె దవయదుగునఁ గూర్చి గట్టిగ నీగి
చేయి మాటి కొనఁదేని ... వసు. 1. 84.
(ఇట ముడు చుకొను అని భావము)

ఉ. .. రాచసొ, మ్రొచ్చుటవై న నిత్యకుచి వృత్తులు
మాటికొనంగ చేర్చరే ... వసు 8. 78.

అ ౧. అణగియుండు.

నీ కైల వక్షోజముల్ ఝరిఘట్టమునఁ దోగి
మబ్బువన్నియపైటఁ మాటుకొనంగ ...

దశా 3. 204.

మాటు(సే)చేయు న ౧. (మాటు² + చేయు)
మటుంగుపఱచు.

గీ మఱి కులాచారవర్తన మాటుచేసి, వరగు పిత్ర
ర్థములు దాని పాలుచేసి, సాధులక్షణ గుణవృత్తిఁ
జాలు చేసి, లోల లోచనవనఁ జెంది లోలుఁ
డయ్యె భాగ. 8 105.

నీ మాటిమాటికిఁ గూర్చి మాటుసేసెద నన్నఁ
వైకొన్న వలవంత బయలుపఱచు ..

విక్ర. 1 129.

మాడుప(వ)డు అ. ౧. (మాటు² + పడు. త.
మాట్టప్పడు.) మటుంగుపడు.

గీ. గాదమున మాటుపడి యున్న కాయవోతె ...
విక్ర. 4. 80.

మాటుపఱచు న ౧. (మాటుపడు) మటుంగు
పఱచు.

వ. ... గంధకారులు ... విష్ణుతకంబు నభోమండ
లికి. జండాతకం వై చండకింజుబుల మాటు
పఱచు ... ఆము. 4. 55.

మాటుమడ(ణ)ంగు అ. ౧. (మాటు². త.
మాట్టమడంగు) మాటునమడంగు, గృహాదులలో
నణగియుండు.

కం చిటు కవక మాటుమడగిన పుటభేదనవీధివరసి
పొలఁతుక తలవా, కిటికడ నోవిటకంటకి,
విటకంటకి తలపు తీయవే యని పలుకన్ ..

విప్ర. 4. 57.

(జనసంచారిము లేకుండు అని భావము)

గీ అంతటను గేశవుం డూరియలబలంబు, బట్టు
పడఁ జూచుకొని మాటుమడిగె ననుచు, గట్టికి
చీకటి నెఱునేస్తకాఁడు దాను, ధృతి యెసంగఁగ
దాని మందిరిముఁ జేరి. శుక. 2 189

మాటువెట్టు న. ౧. (మాటు² + వెట్టు) దాచు,
మటుంగుపఱచు.

గీ కొంతయును మాటువెట్టక కోమలాంగి మునికి
విన్నవ మొనరించె మునికి మునికి ...

పి. శకుం. 4 15.

మారరుండు నం. ౧. అ పుం 1. వ్యాసుండు.
2. బ్రాహ్మణుండు. 3. కాండికుండు, కల్లిమ్ము
వాండు. 4. సూర్యునిపరివారగణములో నొకఁడు.

మాతి నం. ౧. ఈ. శ్రీ కవచము (హలా. ని,
వై ని.).

మాడ ౧. (త. మాడై) 1 అరవరా. అర్థ
దీనాము.

కం జనపతి గిరాతులకు నిం, డని పనిచెను వేయు
మాడ లాత్యచచిపులన్ ...

భార. అను 2. 288.

నీ. అర్థదీనారాఖ్య యడరు మాడ యనన్వరా యన
దీనార మై యెసంగు ..

అం. భా. 2. 273.

గీ పసిడిమాడలు పదివేలు పణము గాఁగ, నొడ్డె
నొడ్డిన నాడి యత్యుష్ణకుండు, గెలిచె వై దర్భుఁ
డతని నయ్యలముచిత్తుఁ, దోడె నంతపసిండియ
యొడ్డె మఱియు .. హరి. ఉ. 8. 281.

గీ. కోడలా యింక బంగరుగోడ లేల, మేడ లేటికి

రతనంపులాడ లేల, మాడ లేటికి బలురాచజాడ
లేల, వాడతో నీవు ద్రిమ్మర నోడి చనిన

అచ్చరా. అయో 97.

(ఈ క్రింది ప్రయోగములందు దీని బహువచన
రూపము "మాళ్లు" గాఁ గానవచ్చుచున్నది)

కం. విలసితబహువైభవముల, నలరుచు వాగవలిఁ
జేసి యఖిలార్థజనం, బులకు వరహాలు మాళ్ళి,
చ్చలవిడిఁ బచ్చడము లిచ్చె జనవరుఁ డంతన్

కృష్ణ 4 127.

కం. కనుగొంటి నిదె నిధానము, గనుగొన నొక
మాళ్లబిందె గలిగెఁ గదా యే, మనవచ్చు దైవ
యత్నం, బని తలఁచుచు మోహవశత నవ్యగ్ర
మతిన్ ... శుక. 1 408

2 పడదశకిము, పదిరూకలు

గీ . పణము రూక, యనఁగఁ జెన్నొ-దుఁ బణ
దశకాఖ్య చెల్లు, మాడ యనినట్టి పేరుచే ...

ఆం ఖా 2 272.

కం. మాడెత్తుమాట యెవ్వరి, నాడఁడు సత్యంబు
వీడనాడఁడు ... సారంగ. 1. 58

(మాడెత్తు - కొంచెము.)

మాడపట్టు ఎ. బ్రహ్మరండ్రము, సోడు (శ ర).

(వ్యవ) వానికి మాడపట్టున పెద్దదెబ్బ తగిలినది

మాడము నం ఎ అ. పుం ఒకజాతిచెట్టు.

మాడి¹ ఎ కారుకొల్లి, కలిగొట్టు (వృ.వి).

(అ మాడులు, మాకులు, మాళ్లు)

వ .. తాళ్ల మాళ్లఁ జండ్రల నుండ్రల వెలఁగల
ముగల . పి. శకుం. 2. 14

మాడి² ఎ పనకుకుత్తము, అడవిఉలవ (వృ.వి)

గీ. ... తప్పెట కారుకొల్లి, మాడి యనఁగ వనకుకుత్త
మగు .. ఆం ఖా 2 58.

నీ తలపుదూలము కొట్టములు సోగరాగాడి
మచ్చుముంగిట రెండు రచ్చుమాకు, లీను
గొడిగె వేగు రింటిబిడ్డలు మాళ్ల తార్పులు నూబ
పాఠజలఁ గొలుచు ..

వేం. పంచ. 4. 418

మాడి³ ఎ. (క. మాడి, బ. మాడులు, మాకులు,
మాళ్లు) వాహనము.

ఉ ఉంగఁముల్ దుకూలములు నొల్లెలుఁ జీలలు
మాళ్లు జాలవా, పొంగకు లెచ్చు చౌకటుల
పోగులు కుండలముల్ మురుంగులున్, ఒంగరు
ప్రాంతపట్టికలఁ బాటిలురా మొలకట్టుదాయె
తుల్, సంగడివిప్రకోటుఁకు నిమ్మనివాటుల
కిచ్చె నచ్చడిన్ ... శ్రీనిం మా 9 6.

మాడికి - మాడ్కి

(ఇది దేనితోనైనఁజేరి ప్రయోగింపఁబడదు గాని
వేటుగాఁ బ్రయోగింపఁబడదు శ ర)

మాడుపు(డు) ఎ. పృథువిశేషము

(పంగలకజ్జవంటి దీనియాకులతో పుట్టు కట్టు
దురు.

గీ. మాడ్పు చిటికొక్కి సీకాయ ముద్ర తొట్టి,
వెలఁగ వాఁకుడు పల్లెరు ములక జేము ..

హంస 4 9.

మాడువిల్లు ఎ (మాడుపు + కల్లు) మేడిదాబా.

కం. అమాడువింద్లతురిఁ గల, కామలమణు లక్ర
మా ముడరి ... కు సం 7. 945.

మాడు(గు)పు ఎ. (త. మాశిగై)

1 హర్మ్యము

గీ కడురయంబునఁ జనునొకకాంతఁ గాంచి, తన్ని
యెటఁ బోయె దెవ్వరిరాన వనిన, మగువ
యూరక చని యొక్కమాడు వెక్కు
టయును.. మార్క. 2. 298.

చం. ... వియచ్చరాంగనల్, మగుడుట చూచి
నవ్వుదురు మాడుపులందు రమించు దంపతుల్..
కు. సం. 7. 948.

2. సాధభేదము, ఒకవిధమగుమేడ, దాబా.

నీ. ... గుప్తనివాస మొండె, మాడుపుమీఁ దొండె
మాటు లేనియరణ్యతల మొండె మంత్రవిధాన
మునకు, నర్హముల్ ...

భార. ఆశ్ర. 1. 58.

నీ. మాడుగు మాడుపు మాలె యం చనఁగను
బ్రాసాదభేద మై పరగుచుండు ...

ఆం. ఖా. 2. 19.

మత్తకోకిల. వేడుకన్ దగఁ గన్యకల్ దమ వీధు
లం బొం ద్రెనయా, మేడకూడువు లెక్కి
చూచుచు .. పాడుచున్ దవలొన నిల్లని
చిల్లి రిప్పుడు ప్రితితోన్, పీఠ. ౧ 158.
ద్య. పాడువుల్ పఱికించి మణిమయం బైన, మేడ
లవాడల మిగులఁ జెన్నైన, మంత్రుల యిండ్లు
సామ. తులయిండ్లు ..

రం రా నుం. 242 పా. 17 వం

సాక్షము, మేడ.

గీ పల్లపాల్లు నొకపర్వ మల్లుఁ గాచి, తవిలి కృతి
చెప్పు గలఁడె కాకివి తృణాంకు, రములు
కైకొని యొకకులాయము ఘటించుఁ, గాని
గిజిగాఁడు మాడువు గట్టఁ గలదె.

వి. న 1. 13.

మ త్రిశోద్యానము వాయు మాడువులపైఁ
ప్రీడిచుపూఁబోండ్లకున్ . ఉ రా. 1. 82.

చం. ... అలవై జయంతముఁ జలంబున గెల్వెఁగ
దళితంబులై, నిలిచినయట్లు మాడువు లనే
కము లుల్లసిలుం బురంబునన్ ...

ఆము. 1 52.

మాడెము వి 1. (ఇప్పుడు మాడుగు లని వ్యవహా
రింపఁడు) సంస్థానవిశేషము.

నీ . అవల నాపాటూర రపులుకొనియె.

గీ. మాడెములు పేల్చె నొడ్డాచి మని యొనర్చె.
గటకుపురఁ గాలె ...

ఆము. 1 ౧8., మనుచ 1. 87.

2. దుర్గమస్థలము, మన్నెము.

గీ, మన్నె మన మండె మనఁగను మాడె మనఁగ,
దుర్గమస్థలనామ మై తోచుచుండు ...

ఆం. భా 2. 7.

(మండలాధిపతుల భూమండలము అని శ. ర.)

మాడ్కి - మాడికి వి. 1. రీతి, విధము, కవమానాచ
కము.

(ఇది సమాప్తోత్తరపదముగానే యుండును.)

గీ. మాలకర పుష్పములు గోయుమాడ్కిఁ దేటి,

పువ్వుఁదేనియఁ గొనియెడుపోల్కి నెదురు.
గండకుండఁగ గొనునది కార్యఫలము

భార ఉద్యో 1. 57.

చం. ... ని, క్కలప'మాణు యుగ్మకముమాడ్కిని
దైవ మనోమకూతన్ నైష 2. 85.

చం. మలఁచి పయోఃకోశముఁమాడ్కి నొనర్చిన.

ఆము. 1 52.

నీ. మాదిరి పోలికి మాడ్కి పురుడు .. పోలికి
యనఁగఁ బో ల్పొందు నుపమపేరు.

ఆం భా. 2 802.

2 కారణము

ఆ వాల్మీగముఁ ఘోరవన మని వగవక, మఱచి
యుండి రేమి మాడ్కి యొక్కొ ...

భార ఆది. 8 178.

మాడి సం. వి. ఈ శ్రీ 1. విడనియాకు, మొప్పు.
ముడుత వీడని లేతయాకు, మొలక, 2. విచా
రము, ఖన్నత. 3. జాటపల్లు

మాణకము సం. వి అ శ్రిం 1. ఒకానొక దుంప
చెట్టు. 2. స్థలపద్మము.

మాణవకము సం వి అ శ్రిం. ఇరువదిపేటల
మణిహారము.

మాణవకుండు సం వి. అ శ్రిం. 1. కాలకుండు.
2 కుపురుమండు (మే. ని)

మాణవము సం. వి అ శ్రిం. పదియాలు (లేక
ఇరువది) పేటల ముత్యములహారము

మాణవిక సం. వి ఆ శ్రీ పదుచు, కాలిక

మాణవీనము సం. విజ (అ అ అ) శ్రియ సు
బంధ మైనది, పసితనముచేత వచ్చినది.

మాణవుండు సం. వి అ శ్రిం. 1. జాలకుండు,
పిన్నవాడు.

మాణవ్యము సం. వి. అ న విద్ధలసంఘము,
పిల్లలసమూహము.

మాణిక సం. వి. ఆ శ్రీ. ఎనిమిదిపలములకు సరి
యగు తూనిక (కల్ప.).

మాణికృ సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఇంటిబల్లి (వై. ని).

మాణిక్యము నం వి. అ. న. కెంపు

మాణిబంధము నం వి. అ. న. నైందవలనము

మాణిమంథము నం వి. అ. న. నైందవలనము
(వై. ని.)

మాత నం. వి. ఋ. శ్రీ. 1. జనని తల్లి. 2. గోవు,
ఆవు. 3. భూమి 4. విభూతి 5. లక్ష్మి. 6. సన్ని
కలు (వై. ని.). 7. దేవత 8. ఆఖుకర్ణి, ఎలుక
చెవిచెట్టు. 9. ఇంద్రవారుణి, పెద్దపాపర
(వృ. వి.). 10. జటామాంసి (వృ. వి.)
11. శివపరిచారికలు.

పుం. 1. ఆకాశము 2. జీవుడు

విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. పరిమాణకర్త. 2. ప్రమా
త, తత్వజ్ఞుడు.

మాతంగము నం. వి. అ. పుం. ఏనుగు.

మాతంగి నం వి. ఈ. శ్రీ. 1. పాఠ్యుతి (వై. ని.)
2. వసిష్ఠనిభార్య (శ. ర.)

మాతంగుడు నం. వి. అ. పుం. చండాలుడు,
హివజాతివాడు (వై. ని.).

మాతగౌరక వి మత్స్యవిశేషము (శ. ర., శ్రా.).

మాతరపితలు నం. వి. ఋ. పుం. 1. తలిదండ్రులు.

మాతరిపురుషుడు నం వి. అ. పుం. తల్లియొద్దనే
పౌరుషము చూపువాడు, పౌరుషహీనుడు, పితకి
వాడు

మాతరిఘ్నుడు నం. వి. నో. పుం. వాయువు, గాలి
(వై. ని.).

మాతలి నం. వి. జ. పుం. ఇంద్రసారథి (వై. ని.)

మాతాపితలు నం. వి. ఋ. పుం. 1. తలిదండ్రులు.

గీ. మాతృపితృహీన యైనను శాతృహిత, శాప
మొందిన ... భార. అను 2 227.

(మాతృపితృహీన - తలిదండ్రులు లేనిది. ఇది
మాతాపితృహీన అని యుండదగును)

మాతాపుత్రులు నం. వి. అ. పుం. 1. తల్లియును
పిల్లయును.

మాతావి వి. (హిం మాహాతావీ. మాతాభి.
మి శ్రా.) జలకారు (శ. ర.).

మాతామహి నం వి ఈ శ్రీ. తల్లితల్లి, అమ్మమ్మ.

మాతామహుడు నం. వి అ. పుం. తల్లితండ్రి,
తాత

మాతామహులు నం. వి. అ. పుం. 1. తాతయు,
అమ్మమ్మయును

మాతులకము నం వి అ. పుం. ఉమ్మెత్తకాయ,
ఉమ్మెత్తపండు

మాతులపుత్రకము నం. వి అ. పుం ఉమ్మెత్త
పండు.

మాతులపుత్రకీకుడు నం. వి అ. పుం మేనమామ
కొడుకు

మాతులము నం వి అ. పుం. 1. చుత్తూరవృక్షము,
ఉమ్మెత్తచెట్టు. 2. ఒకడినును నియ్యము. 3. ఒక
జాతిపాము, మాలుధానము (వై. ని)

మాతులాని నం వి. ఈ శ్రీ. 1. మేనమామ భార్య
2. జనుము (వృ. వి.).

మాతులాహి నం. వి. జ. పుం. పుచ్చివిశేషము
(వై. ని.).

మాతులి నం వి. ఈ. శ్రీ. మేనమామ భార్య.

మాతులింగము నం. వి. అ. పుం. మాదిఫలపుచెట్టు.

మాతులుంగము నం. వి. అ. పుం. మాదిఫలపుచెట్టు.

మాతులుంగి నం. వి. ఈ. శ్రీ. అత్యుష్ణ, ఒకజాతి
దబ్బి (వృ. వి.). (వై. ని.).

మాతులుడు నం. వి. అ. పుం. మేనమామ.

మాతుస్వన నం. వి. ఋ. శ్రీ. తల్లితో
బుట్టినది. 1. వినతల్లి. 2. పెద్దతల్లి.

మాతృక నం. ది. ఆ. శ్రీ. 1. జనని, తల్లి.
2. అమ్మమ్మ. 3. చాది. 4. మూలము, మొదలు;
నిదానము, ఆదికారణము. 5. దేవమాత. 6. మం
త్రశక్తిగల దని యెంచబడిన బీజాక్షరములతో
వ్రాయబడిన చిత్రవిశేషము. 7. వర్ణమాల.
8. పురంద్రి, పతి పుత్రులుగల శ్రీ (వై. ని.).

మాతృకేశకుడు నం. ది. అ. పుం మేనమామ
(శ్రీ. ని.).

మాతృగంధిని నం వి ఈ. శ్రీ. పెంపుడు తల్లి.

పెంచినతల్లి

మాతృగణము సం. 2. 2. 2. 2. దేశకామాతల
సమూహము

మాతృసందనుడు సం. 2. 2. 2. 2. కార్తికేయుడు,
కుమారస్వామి

మాతృతోగీణము సం. 2. 2. 2. 2. తల్లి
చేత ననుచువింపఁ దగినది, తల్లికి భుక్తపక్షదగినది
మాతృమాత సం. 2. 2. 2. 2. రేవతి

మాతృముఖుడు సం. 2. 2. 2. 2. అవివేకి,
తెలివిలేనివాడు, చేల, వెట్టివాడు.

మాతృవత్సలుడు సం. 2. 2. 2. 2. కార్తి
కేయుడు కుమారస్వామి త్రి. ని.

మాతృశిష్యుడు సం. 2. 2. 2. 2. అవివేకి,
అజ్ఞుడు

మాతృష్యస సం. 2. 2. 2. 2. తల్లితోఁ బుట్టినది
1. పితతల్లి. 2. పెదతల్లి.

మాతృష్యసేయి సం. 2. 2. 2. 2. తల్లితోడఁ
బుట్టినదాని కూతురు.

మాతృష్యసేయుడు సం. 2. 2. 2. 2. తల్లితోడఁ
బుట్టినదాని కొడుకు.

మాతృష్యస్రియ సం. 2. 2. 2. 2. తల్లితోడఁ
బుట్టినదాని కూతురు.

మాతృష్యస్రియుడు సం. 2. 2. 2. 2. తల్లి తల్లి
తోడఁ బుట్టినదాని కొడుకు

మాత్ర - మాత్రసంచి 2. అసీమి. గోనెవలె
గోఁ గాఁ గుట్టినసంచి, బాటసారుల సామానుసంచి.

గీ. బ్రహ్మచారి భుజంబుమాత్రకు నడింపుఁ, త్రాలు
వాకిలి మేలుచీరలు గొనియెడు, సంక్రమం
బును... ఆము 6. 71.

మాత్ర సం. 2. 2. 2. 2. 1. పరిమాణార్థకము.
(క.) కాలపరిమాణము.

చం. ... నేటిమా, త్ర నిలుపుఁ దెల్లి పైకొని
యరాకుల గెల్తుము లావు వచ్చినన్ ...

భార. శర్మ. 2. 2. 2. 2.
(నేటి మాత్ర - పితృవన పరిమాణకాలము.)

ఉ. ముందటియట్లు యింకఁ బదుమూఁడు దినంబుల
సూరకున్ భవ, నస్తందిరవాస మియ్యకొని,
నం గడ తేలు మదియవాంఛ ...

భార విరా. 2. 2. 2. 2.

(చ) దేశ పరిమాణము.

చ. మును పొడ నై వయమ్ముదిత ముద్దుగ వల్లభు
నంత మాత్రయై, తవరె . దకా 8. 2. 2. 2.

2. అల్పార్థమును బోధించును.

(ఉదా:- కాకమాత్ర.)

శ్లో మాత్రాశీ నై వ రోగభాక్.

గీ ఏను గంధర్వకిన్నరదానవాది, దివ్య భూతం
బులకును భీతిల్ల ననివఁ, బాండుపుత్తుల
మాత్రకు భయము నాకు, నెక్కడిది ప్రేమిడిన
వారి యుక్కుమడఁతు . .

భార ఉద్యో 2. 2. 2. 2.

(పాండుపుత్తులమాత్రకు - అల్పులగు పాండు
పుత్తులకు)

మత్తకోకిల. ... వేడ్కతోఁ జని సోమకున్, వేడి
నన్ ధన మోపఁ దేనియు దీనిమాత్రకు నాలు
గేన్, పాడి కుఱ్ఱుల నీఁడెవనికి ...

భార. ఆది. 5. 2. 2. 2.

(దీనిమాత్రకు - దీనిమట్టుకు)

2. అవధానిమును బోధించును, ఏవకారార్థము.

చం. ... వసుంధరా, తలమునఁ ద్రెళ్లె పాఠియుఁ
దత్తణమాత్రన ముక్తతీవుఁ దై .

భార. ఆది. 5. 2. 2. 2.

గీ ఎత్తగా భిజ యెవ్వార లెట్లు లేమి, యిడినఁ
గైకొని నాలుగే నెడలమాత్రఁ, గన్నదానఁ
దృపుండ నై యున్న మేలు ...

భార. కాం. 1. 2. 2. 2.

గీ. ఇతఁడు రా జగు రా జనునింతమాత్ర, గాదు.
మూర్ఖాభిషిక్త పర్గంబుఁ దవదు, చరణ
యుగ్మంబు గొలిపింపఁ జాలు ...

భార. విరా. 1. 2. 2. 2.

4. ఉణము.

చం. ... మదిర సుచేష్టపాలి కాకమాత్రవ పుచ్చెద

నొడ్లచేత ... భార విరా 2. 121.

కా ... సంవద లోగిం బుట్టుం తెడు న్నాత్ర
లోన్ ... దశకు 2. 54

శ. పరివారము (హస్త్యశాస్త్రాది)

శి కర్ణభూష 7. విత్తము, ధనము. 8 అక్షరావ
యవము 9. హస్తోచ్చారణకాలము

10. ఇంద్రియవృత్తి, 11. తత్త్వాలమున
సేవింపఁదగిన యావధపు గులిక.

శ్లో. అల్పా చ మాత్రా బహులో గుణశ్చ.

మాత్రము సం. వి. అ. న. - మాత్ర

1. కార్తస్యము 2. అవధారణము

చం .. కొమ్మమాత్రమా, యలరెడు ముద్దుగుమ్మ
నడయాడెడు బంగరు బొమ్మగాక ..

దశా 2 205

(కొమ్మమాత్రమా - సామాన్య ప్రయోగం)

శి, అవ్యర్థకము, పని.

చం. ... ఇతర భోగ్యవస్తువులు మాద సహింపదు
మాటమాత్ర మా,డను మది వుట్టదు ...

దశా. 2. 185.

ప్ర. ప్రమాణ సామాన్యమును చెలువు ప్రత్య
యము.

ఉదా:- ఊరు మాత్రము.

కా. .. మాద్రి పిన్నకొడు కేతనాత్రుఁడే
మాడఁగన్ .. భార. విరా. 2. 209.

(ఏతనాత్రుఁడే? - సామాన్యఁడా?)

మాత్రసంచి - మాత్ర వి. అసిమి.

గీ. మాత్రసంచి తలాడగా మార్గవేది, ... పరున్న
వేళ .. అము 2. 74

సీ. సరకు లుంచిన మాత్రసంచిలో నంటఁ గట్టిన
యట్టివేలి లడ్డిగ దవర్చ .

శుక. శి. 458

మాత్రాచ్చందస్సు(ము) సం. వి. న్ న. ఆర్యాది
వృత్తము, మాత్రల సంఖ్యచే నేర్పఱుపఁబడిన
వృత్తము.

మాత్రాద్యుత్తము సం. వి. అ. న. చిత్రకవిత్వ
విశేషము.

(శ్లోకమున నొకమాత్ర తీసివేయుటచేత శిన్నాక్షము
కలుగును)

మాత్స్యర్యము సం. వి. అ. న. : అసూయ, ఒర్వ
లేనితనము 2 అనిష్టము, కోపము.

మాత్స్యికుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) చేరి
వాడు

మాధము సం వి అ ఖం. 1 మంధనము, తఱ
చుట, చిలుకుట. 2. చంపుట, హింసించుట,
నశింపఁజేయుట. 3 మార్గము, తాట (త్రి. ని.).
4 రోగము (వై. ని.).

మాధికము సం వి. అ. ఖం. చించుము, జేయు
(వృ వి)

మాద వి. (త. మాందం, క మాద) ఒకజాతి
రోగము, వ్రణములు కలిగించు రోగ విశేషము.

ద్వి. నావ్వి యాపర గప్పెనో మాదతెవులో .
బస పు శి. 789 పం.

ఆ. మాద గుంటుండు మానక యుండెడి, వుండు
తెన్ని యైనఁ బోలిసిపోవు, సందియంబు లేదు
చల్ల నై యుండు గా,నింతయైన కరక రెవయ
చెపుడు. (చికి., చిని)

ద్వి. మందకన్నును బెక్కు మాదలకన్ను ...
పండితా. మహిమ. 278 పా.

మాదకము సం. విజ. (అ దిశా. అ) మత్తు గలిగి
చినది, పిచ్చి యెత్తించునది.

వి. అ. ఖం. నీరుకోడి.

మాదనము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మత్తు గలిగి
చునది

వి అ. ఖం. దుత్తూరవృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు.
న 1. మత్తత, మత్తు. 3. లవంగము.

మాదము సం. వి. అ ఖం 1. మత్తత, మత్తెక్కుట.
2. సంతోషము, ఆనందము. 3. గర్వము.

మాదశము - మాదావశము (క. మాదశము.)
1. కపిలవర్ణము.

సీ. ఎలమాదశపుమేలి జిలుగుపావడ చూచి వలదని
చలువపావడ ధరించి ... ఉ. రా 4. 176.

2. కపిలవర్ణము గలవస్త్రము; వస్త్రవిశేషము

౪. ... చందరు కావులు గంధకావులు మాదవళం
బులు తో, పులు మేఘవర్ణంబులు పచ్చపట్టులు
చీనీలు .. ప్రబంధ 505

గీ మాదవళంబులు దళ్లు బొమ్మలను లడుత, చాట
వేమగడుగు లన మీలు విట్లు, చిత్ర పత్రవిశే
షము త్రిత్వరూప .. ఆం ఖా 2 154.

మాదవళము - మాదావళము చి ని., ౪ ర .
(ప్ర.)

మాదావళి ౪ - మాదావళము

ద్వి మిన్న దేరెడుదొడ్ల మెడనూలు మిగుల, వన్ని
యగలమాదవళిపచ్చడంబు ...

ద్వి. పరమ 8. 475 పా

మాదావళము - మాదవళము, మాదవళము, మాదవళి,
మాదావళి

౪. 1 కవీలవర్ణము.

లయవిభాతి జలక మపురాపి యొకచెలువ నను
గావి జిగివలువ వెనక గట్టుకొని జీలుంగుంప
మాదా, వళిపుండడియొత్తు కచములకె తెనచి
చుట్టుకొని ... క కా. 8 141.

2. కవీలవర్ణము గలచీర.

సీ. మంజిడి మొకనూలు మాదావళంబులు, ములు
కపూవన్నెలు ముతైవరులు ...

ధనా. 8. 88

సీ. మీగళ్లమీద గ్రమ్మినపంజ మాదావళము
సేయు నఖలాక్ష దమిక గదల్చి ..

రా. వి. 2. 104

మాదావళి - మాదావళము ౪ 1 కవీలవర్ణము.

ఉ. పూవులవిల్లు నమ్ములును బొల్పుగు బంగరు
ప్రాంత నిండుమా, దావళిదట్టి గట్టి యొకదా
కినకెంజిగురాకుబాకు తో, భావ్యతిగా నమర్చి
నలిపంబులకె బై వలెవాటు వైచి ల, శీఘ్రపనితా
కుమాంకుడు మేనిమెటుంగు జగంబు నిండ
గన్. చిత్రఖా. 2 81.

2 కవీలవర్ణముగల చీర

రగడ. దెలిపట్టులు మంజిడులును దోపులు

వెల్లులుకె తెంగావులు సకలాతులు, నలిపంబులు
దుప్పట్లును మాదావళులును జీబులు జిలిచిలి
జాతులు. కవిక. 2. 195.

మాదిరిగ - మాదిరిగి ౪ (సం. మాతంగక, క
మాదిరిగ.) చండాలుడు

౪. మాదిరిగెయివుల మనసులోకె బెట్టుక, మాదిరిగ
లను దెగడు మాదిరి గెవుడు, మంచి గుణము
లేక మఱి ద్విజుకె దెట్టుగు ..

వేమ 8 184.

సీ గోసంగి మాదిరిగ గూబరి యన, మాతంగు
దగు . ఆం. ఖా. 2 289

మాదిరిగ - మాదిరిగ ౪. చండాలుడు, అంత
జుడు

ద్వి లింగఃస్నిహితులయంగణంబులును, లింగులె
గాక మాదింగు లున్నారె ...

పండితా. దీక్షా. 44 పా.

మాదివలము ౪. మాతులుంగము (వృ.వి.)

తోటకము మాపులు జిన్నలు మాదివలంబుల్,
క్రోవులు బొన్నలు గోగులు నిమ్మరే,
మోవులు రోవులు మోదుగు లొద్దుల్, రావులు
నిప్పలు రాణ దలిర్పన్. యయా. 2 48.

రగడ మావి మును చేరితిమి మగువ మాదివలంబు,
కావలెనెనేని గొను కాన్క మాదివలంబు.

ఉ. రా 8. 81

సీ. .. మాదివలం బన మాతులుంగ, యొప్పును
ఆం. ఖా 2 58

(౪. ౮ మాదివలము అనుపాతమును గ్రహించి,
మి వి అని చెప్పి ఉ. రా. 8. 81 ఉదాహరిం
చెను. కాని ఆం ఖా. యయా లయం దిట్టి
మిశ్రపదములు ప్రయుక్తములు కాకుండుటచే
మాదివలము అనురూపమే గ్రహించుటయైనది.)

మాదిరి - మాద్రీ ౪. (త. క. మాదిరి) నదృశము,
పాటి.

కం. నుడిపిడి కలంగుచు 'స్రెక్కెడు, మడుగులు
చెలినాళి పోల్చి మాదిరి యగునే

రసిక. 2. 97.

కం పేదటికముడుపునఃలా, గాదిలిసైదోడుతోడఁ
గనుఁగొన నెపుడున్, మాదిరి యగునీ నెమ్మొగ,
మీదెస సొం పెడిలి యుంట కెటు లోర్వ
నగున్. అచ్చ రా యు 895.

గీ పరిమళము లేక యుంట జంగరుసలాక, కలికి
నెమ్మొనితో నుద్ది గాకపోయె, జంపకంబు శిరివ
ప్రసవమ్మడుత్వ, గౌరవము లేమి మాదిరి గాక
పోయె కవిజ 1 89

వి 1. వద్దతి

నీ పెగటిగాసంబు తప్పక యుండ దిసరోజు మాదిరి
నొంటరిజోడుమూక

గీ. మొదలు గాఁగలజారులు మొనకు నిల్చి ...
రా. వి. 5 18

2. బౌవమ్యము, సాదృశ్యము, పోలిక

నీ కయిదడి కైవళి కైవడి కాడువు మాదిరి పోలిక
మాడ్కి పురుడు. .. పోలిక యనఁగఁ
బొల్పొందు నుపమపేరు ...

అం. కా 2. 802.

మాదిరిసేయు - పోల్పు, ఉపమించు

ఉ. ఆదరిహాసచంద్రికల యందము నావుల మీఁదఁ
జిల్కు న, త్యాదరి శీతవీక్షణ సుధారసధార
యుఁ జూడఁజూడ నా, స్తోదముఁ గొల్పఁ గాఁ
గలకలారు మహిమంబుఁ దలంచి చూచినన్,
మాదిరిసేయ వచ్చు జననాథు మొగంబును
జంద్రబింబమున్. విజ వి. 1 88

మాదృక్కుఁ(కుఁ)డు నం విజ. (క) నావంటి
వాఁడు, నన్నుఁ జోలినవాఁడు

మాదృక్షుఁడు నం విజ. (అ. ఆ అ) మాదృకుఁడు.

మాద్రీ - మాదిరి విజ. (క. మాద్రీ) సమానము.

నీ ద్విజరాజ ఘటిరాజ దిగిభరాజులతోడ విశద
కిర్తులమాద్రీ వేంకటాద్రీ ..

శృ శకుం. పీరి. 1. 17

కం. ఘటికాద్రీ కరుగుఁడచ్చట, ఘటికామాత్రమున
మీఁకు గాంక్షిత మెల్లన్, ఘటియిల్లు నెంచఁద

గనా, ఘటికాద్రీః మాద్రీ యద్రీ గలదే
జగతిన్ ఘటికా వి. 150.

వి సాదృశ్యము, పోలిక

ఉ మాద్రీకి పీఱు నంచ నెలిమావుపయిన్ మురు
వై నజోడుకే, భద్రమయాత్మకే ననపాన
తేలనుచే సరస్వతీ, ముద్రిత వక్త్రకేతి నలుమో
ములవేలవుచే విరూరివే, దాద్రీచమూవిభు డు
గను నాయువు శ్రీయు నిఁంతరాయమున్

పా. డు 1 8.

మాద్రీ నం వి ఈ శ్రీ పా డురాజు రెండవ
భాగ్య

మాద్రీనందనుఁడు నం వి అ. పుం 1 నకులుఁడు.
సహదేవుఁడు

మాద్రీవతి నం వి ఆ పుం పాండురాజు, మాద్రీ
మగ డు

మాద్రేయుఁడు నం వి ఆ పుం 1 నకులుఁడు.
సహదేవుఁడు.

మాధవకము నం వి అ. పుం ఇచ్చపూవుకల్లు,
మధుకమధువు (క. ర)

మాధవము నం విజ (అ. ఈ అ) 1 వసంత
బుతు సంబంధమైనది 2. మధుసంతతి వారికి
సంబంధించినది. వి అ పుం. 1 వై కాళిమాసము.
2. వల్లవెసరి (వృ. వి). పుం. న. మధ్యాహ్నము.
ఉక ఉనుసు మద్యము (వై ని)

మాధవి నం న. ఈ శ్రీ 1 పాకమువట్టిన శర్కర.
2 తేనెతోఁ జేసిన యొకజాతి మద్యము, తేనెతోఁ
జేసిన యొకజాతి త్రాగుడు పదార్థము 3. బండి
గురివెంద (వృ. వి.) 4. కులసి (వృ. వి.).
5 కుంఠెనకత్తె 6. లక్ష్మి. 7 యదుజ్యేష్ఠ
పుత్రుం డగు మధువుయొక్క గోత్రావత్య.
శ్రీ కుంతి

నీ. దేవతామూర్తి యిద్దేవి మాధవి యేల తా
నెఱుంగక యన్యతంబు నలుకు ...

భార ఆది. 7. 254.

మాధవుఁడు నం వి. అ పుం 1. కృష్ణుఁడు.

2 పసంతుడు, మన్మథమిత్తుడు 2. ప్రభాతిగల యొకానొక గ్రంథకర్త (మూదవాచార్యుడని యుఁ జేరు గలడు ఇతఁడు మాయనుచి వ్రాతఁడు, సాయన భోగనాథులకు సోదరుఁడు).

మానవోచితము సం. వి. అ. ఫం. గంధద్రవ్య విశేషము 3 కోర్కలము.

మాధుకరము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మధుకర సంబంధ మైనది, తేనెటీగనుబోలినది

మాధురము సం. వి. అ. ఫం. 1 మాధుర్య లవణ తక్కువముల మిశ్రణమువలనఁ గలిగిన రసవిశేషము. 2 పదునేడుఅఁతులు ప్రమాణము గల యూషస్వభము యొక్క మొకటినుండి పదునాఱవ యఁ త్నిభాగము (వై. వి)

విజ. (అ. అ. అ.) మాధుర్యము గలది

మాధురి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1 తీపు, మాధుర్యము. 2 మధ్యము, కల్లు.

మాధుర్యము సం. వి. అ. న. 1. తీపు, మాధుర్యము. 2 అకర్షక మైనయందము. శ్రేష్ఠ మైనసౌందర్యము. 3 (అలం.) కావ్యగుణములలో నొకటి, మాధుర్యగుణము. 4. దయ. 5 సుశీలము, మంచితనము.

మాధ్యందినము సం. విజ (అ. ఈ. అ.) 1. మధ్యాహ్న సంబంధమైనది, దినమధ్యభాగమునందున్నది 2 నడిమిది, నడుమ నున్నది
వి. అ. ఫం. 1. వాతసనేయులలో నొకశాఖ, 2 శుక్లయజుర్వేదము యొక్క ఒకశాఖ

మాధ్యస్థ్యము సం. వి. అ. న. 1. నిష్పక్ష పాతిము, సహపాతములేమి 2. తాటస్థ్యము, సంబంధము లేకపోవుట 3 మధ్యవర్తిత్వము, నడుమ నడ్డుపడుట

మాధ్యాహ్నికము సం. విజ (అ. ఈ. అ.) మధ్యాహ్నము. దైనది

మాధ్వి సం. వి. ఈ. శ్రీ. మధ్యవిశేషము (తేనెతోఁ జేయఁబడినది)

అ వేడి కలిగి చు మాటు మార్మకరణములు (వై. వి.)

మాధ్వీకఫలము సం. వి. అ. న. 1 ఒకజాతి తొబ్బెర, నారికేకవిశేషము (వృ. వి.). 2 ఇప్పు పూవుఁ ల్లు (శ. ర.)

మాధ్వండు సం. వి. అ. ఫం. మధ్యాహ్నార్చన మతము ననుసరించువాఁడు, మధ్యమతస్థుఁడు, ద్వైతి.

మాన - మారిక వి (సా. మానమ్) రెండు తవ్వల వరిమాణము, ఆ వరిమాణము గల పాత్రము

వ .. నెఱియమవసమును బెట్టినప్పుడు 50 నిత్య పడి ఓయంగల త్రిభువనాంకుశముననే మాన .

1 ద. కా. 4. 1009.

వ .. మానుష్టానెయును నిత్యపడిగాన చంద్ర కృకము నడవంగలవట్లు నేతిమాన ..

1. ద. కా. 4. 1050.

చం. కరమునఁ బట్టి క్షిగొను కప్పెరి గొప్పది గాదు మానెఁ డౌ, టరుదది చెన్న 5 289.

సీ కుడపాళిధాన మై యడరు నవని, మాన నా ముంత నా మానిక యనఁగను .

ఆం. భా. 2 270.

మానగ్రంథి సం. వి. ఇ. శ్రీ. అపరాధము.

మానద సం. వి. అ. శ్రీ. చంద్రుని రెండవకళ.

మానధారిక సం. వి. అ. శ్రీ. కర్కటి, దోన (వృ. వి.).

మానన సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మన్నన, గౌరవము.

కం మానార్థు లగుట వారికి, మానన లేకున్న నలుగు మనుజాధీశా

భార. ఆను. 2. 140.

2 చంపుట.

మాననీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మన్నించ దగినది, గౌరవింపఁదగినది.

మాననీయుఁడు సం. విజ (అ. అ. అ.) గౌరవమున కర్హుఁడు, మన్నించఁ దగినవాఁడు

మానమంద(ది)రుఁడు సం. వి. అ. ఫం. రావ చాసురుడు (వై. వి).

మానము సం. వి. అ. ఫం. 1. సమ్మానము, గౌరవము 2. ఆత్మాభిమానము 3 పౌరుషము, రోషము. 4 (అలం.) శ్రీలకు నమూయచే బురు మనియెడ గలిగిన కోపము.

న. 1. కొలుచుట. 2. త్రాసు, మూల, తూము
మొదలయినవి 3. లెక్కించుట, గణించుట.

4. కొలకట్టి, కొలపాత్ర మొ 5. ప్రమాణము.
(ఈ క్రింది యర్థములకు తెలుగుననే వాడుక గన్న
దుచున్నది)

6. పద్ధతి, ప్రకారము.

ఉ. భానుడు కాఁడు చూడు నరపాలక మండల
కొండదీప్తు లీ, మానము దోచెఁ గాని యను
మానము లేదు వినుండు ..

మొ రా. యు 2 90.

7 సమయము

కం అని యిట్లు పెక్కువిధముల, మనమునఁ దల
పోసి వేగుమానం బయ్యెన్, జనకజకావలి రాక్ష
స, పనితలు మేల్కొన్నకతన పస ధానుతతోన్.

గీ. వెలసి భాషించ నిప్పుడు వేళ గాదు ..

భా. రా సుం. 188.

8 సమానము ?

ద్వి. కుక్రకావంబున స్రుక్కి యయాతి, వక్రుడై
మా రల్లి వాక్రవ్యః డయ్యెఁ, గాన నైరణ
యందుఁ గలరె యయాతి, మానమై రాజులు
మనుజేంద్రతనయ.

రం. రా ఉ. 188 పా. 9 పం.

విజ్ఞ శక్యము ?

ఉ ఒక్కరారనంబు దగ మన్నది యెక్కుడు
లావు చూడ్కికిన్, వెక్కన మైనరూపమును
ప్రేక్షదనంబును గల్గి చేవమై, వెక్కిడ దివ్య
నెవ్వరికి నేగతి మానము గాక లీల నీ, వక్కరి
నోగ్రకారుణము వక్కడఁ జూడగరమ్ము
రాసువా. భార. రా. బాల. 300.

మ. యదువంశైకవివర్ధనుం డలఘుసత్త్వాకల్పః
కృష్ణః డ, భువ్విదయోదగ్రుఁ డొనర్చినట్టి పను
లీభూతప్రపంచంబలో, మది నెవ్వరికిఁ జేయఁ
జూడఁ దలపన్ మానంబులే ...

హరి. ఉ. 8. 287.

మానముగొను వి. న 3. (మానము + కొను)

అనమానపలుచు

కం నిను మానముగొనుహీనుని, ననమానము హాని
మానుఁ డనుమోహముచేతను హానక తును
మాడుదు .. సారంగ 2 2-6.

మానయిత నం విజ (బు. శ్రీ. బు, గౌరవించు
వాడు.

మానరంద్ర నం. వి అ శ్రీ. ఒకఁకము నీటి
కుండగడియారము

[ఒక కుండకు నడుగునఁ జిన్నబొక్క పొదిచి
నీటిలో నుంచిన నది క్రమక్రమముగా నిండు
చుండును. దానినిఒట్టి కాలపరిమాణము తెలిసి
కొన బడును (శ్రీ. ని)

మానవంఠము నం విజ (శ్ శ్ శ్.) మానము
గలయవత్యము, పౌరుషము గలసతానము

మారవంతుడు నం విజ. (శ్ శ్ శ్.) మానము
గలవాడు, ఎక్కువ గర్వించినవాడు.

మానవతి నం వి ఈ శ్రీ. మానిని, అమాయచేఁ
గలిగిన కోకిము గలయాఁడుది

మానపదేవుడు నం. వి. అ. భం 1 మనుష్యాధి
పతి, చక్రవర్తి.

మానవము నం. విజ (అ. ఈ. అ.) 1, మనువు
సంబంధమైనది. 2 మనువ్యసంబంధమైనది.

మానవి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. అఁడుది, శ్రీ.
2 పచ్చపువ్వులయడచి మొల్ల (వృ.వి.) (వై.వి.)

మానవుడు నం. వి. అ. భం 1. మనుష్యుడు,
మానిని 2. శిశువు, పిల్లవాడు.

మానసజన్మము నం. వి. న్. భం. హంసము,
అంచ

మానసజన్మముడు నం. వి. న్. భం. మన్మథుడు.
మనోభవుడు.

మానసము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1 మనస్సు
పకు సంబంధించినది, మానసికము. 2. లోపల
మన్నది, గూఢముగా మన్నది, భావగర్భితమైనది.
3. మానససరస్సులో నివసించునది.

వి. అ. భం. విష్ణుని యాకారము.

న. 1. మది, మనస్సు. 2. కైలాసశిఖరమున నున్న
సరస్సు, మానససరస్సు

(ఇందు హంసలు నివసించును)

3 ఒకరినును అవధము, ఉన్న.

మానసానియము సం. వి. అ. పుం. హంసము,
అంచ

మానసింజు సం. న. క్రి. 1 తలంచు, ధ్యానించు
ఆ తనము పండె ననుచుఁ దత్పదాఘోషముల్,
మానసింజుకొనుచు మందకడకు.

భాగ. 10 పూ. 848.

2. కోరు, ఇష్టపడు

(హేమ తవద్దనము).

సీ. ముద్దుగుమ్మల మొగంబులఁ జూడనే కాని
మానసింపరు చందమామఁ జూడ ...

ఉ. రా. 5. 281.

మానసికము సం. వి. (అ. త. అ.) మనస్సు
బంధమైనది

మానసాత్రము సం. వి. అ. న. 1 కొలత
త్రాడు, కొలత్రాడు. 2. బంగారపు మొలగొలును,
బంగరు మొలత్రాడు

మానసికము సం. వి. నో. పుం. హంసము అంచ.

మాని సం. వి. నో. పుం. సింహము (అ. ని).

మాని. మే. న. క్రి. (మాను) 1 అవు, అద్దు
కొను

మ. వింధుం దై యభిమన్ను తేరిపయికిన్ వేగంబు
వాచాలభూ, వసూనం దరుగం దదీయ లల
మోర్వంజాల కొక్కుమ్మడిన్, మరలంబాతె
నతఁడు వాయునతుఁడున్ మానింప మానింప
న, ప్థిరభాసికముతోడ భీముఁ బొదివెన్
భూమీశ్వరుం దుద్ధతిన్.

భార భీవర్ణ. 2. 884.

కం. దీన నమః జిక్కునడియెడు, వానిం గాఁదలఁచె
నిపుడు వానవునట్ల, జ్ఞాని యొరుఁ డెవ్వఁ డిం
తయు మానింపఁగ నేరనేని మఱివగనిమ్మా.

హరి. పూ. 7 173.

మ మనుజుం డెంతటివాఁడు దైవకృతముల్
మానింపఁగాలేడు దశకు 8 108

2 పోఁజేయు. నశింపఁజేయు

కం. ఐనను నివృత్తిదుఃఖము, మానింపఁగ మనకు
నొందుమఁ దెయ్యది.

భార కర్ణ. 8 140.

కం ధ్యానం బింద్రియపృథ్వుల, మానించుఁహింస
గురుసమ్మనవిధి ని, త్యానుష్ఠానము దపమును,
వినఁ బరమసేవ్య మెద్ది వినఁగా వలతున్

భార. ఆను. 4 277.

మానించు సం. న. క్రి. రక్షించు, కాపాడు

మ తుది నే నిన్ను వివాహ మయ్యెద మదాంధుం
గ్రూరకర్షోమ్మటుం, బ్రదులం బోవఁగ నీక
చంపుటయ తా బీరంబు ధర్మంబు ని, త్రిద
కార్యస్థితి నిత్రతంబునన నీడెందంబునం గన్న
స, మృదపాత్రం బగు నంబుజాక్షి యనియే
మానంబు మానించితిన్. దశకు 8. 75.

మానిక - మాన వి. (సం. మానకమ్. క. మానికై,
మానిక. సం. వి. అ. శ్రీ. అని క. ర.). నాలుగు
సోలల కొలది, అ కొలది కలపాత్ర.

సీ ... కుడపాళిధాన మై యడరు నవని, మాన
నా ముంత నా మానిక యనఁగను ...

అం. భా. 2. 270.

చం ... కలుపుకాల మెటుంగక పూసబొట్టులం,
బలి కలిసీళ్లుఁ జందనపు మానికఁగొల్పిన మాళ్లు
గల్గి ... శుక. 2. 408.

మానిక సం. వి. అ. శ్రీ 1 ఒకవిధమైల సారాయి
సంబంధ మైన ద్రవము, మద్య విశేషము

2, మానికలోని భేదము. 3 వరిమాణ విశేషము,
నేరు

మానికదారి వి (మానికము + దారి సం.
మాణిక్యధారిణి) బోగముది,

గీ. ధనము లార్జించు మానికదారులిండ్లఁ, తేరు
వరులకు నిడుమలు చెప్పఁ దరమె (క. ర.)

మానికము వి. (సం. మాణిక్యమ్ క. మాణి.)

1. కెంపు, పద్మరాగము
- సీ. బహుదివ్య ఫలపరిపాక సౌభాగ్యంబు చెల్లవు
కమ్మోవి మానికముతోడ. పను. 2
- 2 రత్నము, మణి.
- శీ మానికము రతన మనంగ మణి చెలంగు
ఆం. భా. 2 275
- శీ కొండపీ డేలువేలువు గూడి పా, కలి నడు
చక్కి బలు మానికములదీవి, బడుకు ప్రా
కులు మారేళ్లు నొదలి పొదలు. కడిమి పూ
దోటలో నాడుగరితం దలంతు.
- అచ్చ. రా. కాల 2
- చం. మకర ముఖాంతరస్థ మగుమానికమున్ జెక
లింప వచ్చు ... భక్తి 1 4
- విజ. శ్రేష్ఠము
- గీ మానికంబు గద కూచిమంచితము, నందు..
నీలా 1. 15.
- వేలుపు మానికము - చింతామణి
- కం. దానసమగ్రత వేలుపు, మానికముం బోలు
ననుచు మహానీయమణిం, గానుక యిచ్చి ..
విక్ర 2 257
- జ. మానికదారి.
- మానితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గౌరివింప
బడినది, మన్నింపబడినది.
- మానిసి నం. ఈ శ్రీ. 1. అశ్వాభిమానము గల
శ్రీ, స్వగౌరవము గలశ్రీ, దృఢసంకల్పము
గలశ్రీ. 2. ఈర్ష్యా జనితకోపము గలశ్రీ, భర్త
వై గోపించిన శ్రీ. 3. పరిమళము గలచెట్టు
- మానిపుక్కిటిగాడు వి పక్షి విశేషము.
- సీ మానిపుక్కిటిగాడు జీనుప యెల్లకి డంబ
తీతువు వెన్నదాయి ... పాఠ్య. 8. 77.
- మానిసి వి. (నం. మానుష, క. మానిసి)
1. మనుష్యుడు.
- కం. నానాదేశంబులబలు, మానుషులం గూర్చి నీవు
మగధేశ్వర యే, పూనిక నిట వచ్చితి చెవు, మా
నిక్కిము నిర్వహింతు మప్పనియేమున్.
- హరి. ఉ. 1 28.

- కం తినుగులాగు పంకికి, మానిసి చందంబు నీరుమాని
సికి నగుం, గాని గణంబులు గల గవు
ఉ హరి 3 18, ఆం భా. 2. 108
- శ్రీకృడి ప్రయోగమందు “హస్తి” అను
రూపము కావచ్చు చున్నది)
- సీ జనుమంత మాన్వివంగము జాలలి కిన్నెరిల
ప్రయోతలకు మారు వలుకు గవులు ...
ప్రబంధ 155.
- 2 సం మానుషి, మనుష్య శ్రీ, శ్రీ
- కం. మనయింట నిచ్చుటచో, అన కెచ్చటనైన
నీబృహన్నల మెలగం, జనియెడు మానిసి,
భార. విరా 1 254
- కం పగవారి డింబ దేవేంద్రుడు, మగువా నీ పరిని
కొలుపు మానిసి వంట రిన్, దగవుచెం విలువ
జనుచుట, మగతవమే యిట్టి లంజమాటలు
గలవే. ఉ హరి 1 70.
- ఉ. ఈతడు నాకు ప్రాణవితుఁ డీతనికిఁ బ్రియు
రాల నన్ను ము, న్నితఁడు చూచె నీతనికి నిల్లి
డమానిసి నేను నాకుఁ గా, నీతఁడు వచ్చె
దండ్రది నను నీతని కిచ్చె నటంచు నొక్కమై,
నాతరుణిమణుల్ జగడ మాదిరి మారవికార
చిత్తలై . వి. పు. 5. 151.
3. సేవకుడు
- కం మున్నాపని మానుసులం, గ్రన్నన పతి సంఘ
టింపఁగాఁ బనిచివ సం, పన్నంబుగ నొడ
గూర్చిన ... భార. ద్రో. 5. 142.
- ఉ. ... సావితుఁడుం బరకాలుఁ బిల్వఁ దా,
మానిసిఁ బంచె . పరు. 5. 62
4. యోధుడు.
- కం. నీయందు వారియందుం, శేయం గలమానుసుల
విశేషంబుల జి, త్రాయత్తంబుగఁ జెప్పుము...
- భార. ఉద్యో 4. 208.
- గీ. మానుసులువోలె మన్నార లేను లేని, తటి
మహాగుణశాలి నాతనయుఁ గాచి, కొనఁ గడం

గరి సింగారమునకుఁ గాక, మఱుపులును గైదు
పులు మీకు మానమునకె

భార. ద్రో 2. 284

విజ. కూరుఁడు, పారుషవంతుఁడు.

కం నిను నమ్మి యొందువలనికిఁ, జనక జయద్ర
ధుఁడు నిలిచె నైవ్యములో నా,తనిఁజంపెడు
దేనియపూ,సివకత్తివి గాక మానిసివె యూహిం
పన్ భార ద్రో 3 108

జ. మానిసికో:తి, మానిసితనము, మానిసిదిండి,
మానిసిదిండికాఁడు, మానిసిబూతము, మానిసి
రాకు, మానిసిఠేఁడు, మానిసిసింగము.

మానిసికో(క్రో):తి ఎ. (మానిసి + కో:తి,
మర్కట విశేషము, మనుష్యాకారము గల కో:తి
గీ గనగసలు వీఁకవిండ్లు సోగచిలుకలును, సింగ
ములు పులిసిల్లలు జింక లేదు,గములు మానిసి
కో:తులు కాటుపోతు, లేడికరుపులు పులిజున్న
పాఁడిసలులు. ప్రబంధ. 125.

గీ. కొచ్చివేపులు మానిసికో:తు లాదియైన
వన్నియు ... శుక. 1. 108.

మానిసితనము ఎ (మానిసి) 1. పారుషము.

వ. గాంధారరాజు లగువృషకుండును నచలుండును
సమరభులు మానిసితనంబును మానుసులుం
గలవారు ... భార. ఉద్యో. 4. 233.

2. మనుష్యత్వము.

గీ. అకట జాతికిఁ కానివ యనుఁగుఁజెలికి, నెరఁగె
మఱి వేళవేళ మానిసితనంబు ..

వేం. పంచ. 4. 161.

(ఇది రెండ్రములకు నుదాహరణము).

మానిసిదిండి ఎ. (మానిసి + తిండి) రాక్షసుఁడు.
నరభోజి.

చం. మద మఱి పాటి రావృపులు మానిసిదిండికిఁ
గాక భీతితోన్ .. ఉ. హరి. 4. 262.

గీ. పెండ్లికొడుకవు మాకు నీవీసరుహాక్షి, గూర్చి
నందన యొకమానిఘోరకావ. వికృతి మానిసి
దిండినై యకట దీని, ప్రాణముల కల్గఁ దలఁ
చితి పాపబుద్ధి. మనుచ. 5. 4.

కం కొండలయందున్ జేరుక, పండులు గాయలును

నమలి బ్రతికెడు మీకున్, దండులు గూడుక
మానిసి, దిండులపై నడువ నెట్టితెం పొదపె
నొకో. అచ్చ రా. సుం. 153

మానిసివిండికాఁడు ఎ (మానిసిదిండి) రాక్ష
సుఁడు, నరభోజి.

గీ తివిరి జేజేలు మానిసి దిండికాండ్ర, దండులును.
గూడి ప్రాయేణు ద్రచ్చుతఱిని, మేటికామేటిమే
యైతి మెట్టుక్రింద, నిలిచియుండిన ప్రోడపు
నీవె కావె అచ్చ. రా జాల. 152

మానిసిబూతము ఎ. (మానిసి) మనుష్య రూపము
గల పికాచము

గీ. మందులాడి చెడుగు మానిసి బూతంబు, పిసిడి
బిచ్చగాండ్ర వెన్నుగుదియ ..

చెన్న. 2. 24.

మానిసిరాకు ఎ. (మానిసి) కుజేరుఁడు నర
నాహనుఁడు (శ. య.).

మానిసిఠేఁడు ఎ. (మానిసి + ఠేఁడు) రాజు,
నర పాలుఁడు.

గీ పెనుతిపసిఠేఁడ నీ వడిగినతెఱఁగున, దవరు
మానిసిఠేనిచందంబు నీకుఁ, రెలియ నెఱిఁగింతు
నిఁకఁ బెఱతలఁపు మాని, వినుము.

అచ్చ రా. జాల. 29.

మానిసిసింగము ఎ. (మానిసి + సింగము) నర
సింహమూర్తి.

సీ. మానిసిసింగమై పూని బత్తునివెతల్ తలఁగఁ
ద్రోచినవాఁ డితండె కాఁడె ..

అచ్చ. రా. యు. 485.

మాను¹ న. శ్రీ (త మాన్. క. మాణు.)

1. వదలు, విడుచు.

సీ. అనవుడు వతనితో నతఁడు మున్నీగ్ధంబు లై హ
యాహారముల్ మానువాఁడు ...

భార. కాం. 5. 571.

చం. చలమున సింగిణీతరకసంబులఁ గట్టక మానరు.
అము. 2. 27.

మ. ... నీమోవంబు చిత్తంబు వ, చ్చినచో

మానుడు గాని నిన్నిపుడు కన్తిం బెట్ట నా
కేటికిన్ ... కా. . 72.

2 విరిమించు, చాలించు

శం నాకొడుకుపోటుమాటలు, నీ కేటికి బొసంగ
నాడనేరవు మోర్టో, ద్రేకమునఁ బలుకుచుం
డుట, మాకు సహింపంగరాదు మానుము
విప్రా .. భార. విరా 5. 255

3 చూచి వల దన్న మానక సురటి విసరు

దశా 2 129

అ శ్రీ. 1. ఓడించు, తగ్గు.

అ. అ కుక్కుమారు లరిగి రావల మానని, గాఢ
ధృతిని మోని కథలు వినుచు .

రాఘవ 2. 15

ఉ అంబుజమిత్రుఁ డంత నపరాంబుఁ డి కేరఁగఁ
బోయె నాత్మ బింబం బపు డంతకంతకుఁ గ్రమ
ప్రభవన్నికటత్వతారతమ్యంబున సంక్రమించు
తదుదంచిత విద్రుమరాగ విచిత్రై, త్యంబులఁ
బోలె రక్తిమము తద్దయుఁ బూనఁగ వేడి
మానఁగన్. కశా 8 7

2. పోవు, వశించు

శం. మికభోజియై వివిక్త, ఊతి సావిత్రివంబునేయు
నది యహ. స్థితియు నిశాసీనత్యము మతి
నేమట కట్టు లైన మానునఘంబుల్ .

భార. కాం. 1 317

ఉ ... ఇప్పుడు దీనికి బ్రతుకపాయముం, జాలఁగ
నెంచి చేయఁ దగునంశయ మంతయు మాను
నట్లుగన్ ... కశా 2 169

శీ ప్రాణుల భుజించునాకుఁ గ్రౌఁవంబు మాని,
ప్రియము గదిరెడు నీరూపురేఖ చూడ ..

జాహ్నవి 4. 24.

3. అగు. నిలిచిపోవు.

శం పను వల దన్న జూదము, మానదె ...

భార. అర 4. 229.

మ. సనెకల్ రాచినఁ బెండ్లి మానునొకొ దుశ్చా
రిత్రమున్ గంటరే ... కాశీ. 5. 311.

కా. వేను డిగతిఁ జానకగ్ధములు గావించంగ నాకీ
దునన్, వానల్ గల్గక మానె నారబము లెండం
తొచ్చె ...

వి. పు. 2 107., ఆము. 5. 101

4 కలుగకుండు, పుట్టకుండు.

కం. . అక్కడ రో. గారిష్ట సర్వమాయిక, మారీ
దుర్భిక్షభయము మామ నరేంద్రా

భాగ 10 ఉ. 52

5 సమాప్త మగు, ముగియు.

ఉ తనభార మంతయున్, మాని సుఖించు
నివ్వసుధ మామఁ జృతీయయుగంబు
నంతటన్ హరి. పూ 5. 48

మానిపోవు - అణగిపోవు, దాఁగిపోవు.

ఆ పాకశాసనుండు నాకంబు విడిచి యెం, దేని
మానిపోయె మానవేంద్రు, తనయు అమరపు
రముఁ దామ కైకొనియజ్ఞ, భాగములు నిలిం
పవతుల కీక. వి. పు. 8. 162.

జ మానించు, మానుచు, మానుపు, మాన్పించు

మాను² విజ. 1 మనోహరము.

కా. .. జమల కర్ణాంకుప్రకాశంబుతో, మానై
సాత్యవతేయ ధీవనధి జన్మశ్రీ మహాభారతా,
భ్యానాభ్యాసమృతమాతి యొప్పు నిఖిలాను
ధ్యాంత విధ్వంసి యై ...

భార. ఆది. 8. 21

ద్వి మాయావి కడిమిమై మడసిన మెచ్చి పూనిన
వేడ్కతో బురుహూతుఁ డిచ్చె, మా నైన
యీహోమమాలికఁ దొల్ల యిది నీవు ధరియింపు
మికవిరాజ్య, పదమున కిది నీకుఁ బరఁగు
చిహ్నంబు.

రం. రా. కిష్కిం. 216 పా. 21 పం.

మ మము రక్షింపుము దేవి నీకలమునన్ మా నై
వెలుంగుదు చ, క్రమనన్ ...

మార్క. 6. 128.

నీ నాణెమైన దన విన్నాణెమైనది యన మానైన
దవఁగ లెన్నైన దవఁగ ...

గీ. మంజులంజై న దమటకు మననదమన ...

అ. సం. మా. న. 54

2. యుక్తము

ఉ. మంచి తనేకయాగముల మానుగ దుణు లిచ్చి
విప్రలన్ భార. ఆది. 2. 202

ద్వి. మనుజేశ దనుజుల మర్కటా దితఁడు, మనరె.
మందుట మా నై నశీతి...

పం. రా. యు. 101 పా. 2 పం

(కొన్ని యెడల విశేషాధము లేకయే వాక్యాలం
కారముగా ప్రయోగింపబడును,

కం. అనవుడు దృతరాష్ట్రుడు దన, మనమున
సంతోష మంది మానుగ వీనుల్, గనినఫల
మునకు నివ్వుడు, వినఁ గంటని బాండుసుతుల
విద్యాశక్తుల్. భార. ఆది 823

కం. మానుగ గించిచ్చేపము, లై నమహీరుహము
లందు నకులితకరుణా, మానమతితోడ నాసిత,
భానుఁడు చమరెంచి వృక్షపతి దానగుటన్.

వి. పు. 2. 194.

కం. మానుగ బుతుపద్మఁడు భీ, మానుజ్ఞాతుఁ డయి
చొచ్చె నాప్రోలు ... భార. ఆది. 2. 181

వి. ఒప్పదము, మనోజ్ఞత.

కం. పినున్ మనుమఁడు దీక్షితు, లై నారము యజ్ఞ
మిన్న డభిమంత్రిత మై, మా నొందెడు నే
మిచటను బూనిక నెఱవంగవలయుఁ బుత్రులు
మీరిల్. భా. రా. కాల 401.

సీ. మా నటి పగ లెల్ల మాయు దీపని పండు
చెన్నెల నగునట్లు వెలఁది వపు ...

కు. సం. 9. 8

మాను³ - ప్రమాను ఎ. ఖి. వృక్షము, చెట్టు.

మ. హరి శౌర్యం డగు రామభూవిభునితీవ్రాబో
పవద్యాహినీ, శంకేగంబున నాత్మమూల బల
ముల్ జాఱం దళాడంబరిం, బరగన్ గొమ్మలు
వోవ లా వటి నిజామాదుల్ పక్షిరుల్ భజిం,
తురు వప్రత్యము, గానలో మునలిమానుల్ గాని
తర్కింపగన్ వసు 1. 44.

సా, మగవాడో, మానో. (కరినాత్ముఁ డనుట)
పి. నిశ్చలము, కదలనిది.

ద్వి. లగ్న మై భక్తికళాయుక్త మై ని, మగ్నమై
లీన మై మా నొటఁజేసి ...

పండితా. దీక్షా. 88 పా.

మానుచు(స్మృ) - మానించు, మానుపు

న శ్రీ (మాను¹) 1 మానునట్లు చేయు,
పోగొట్టు.

కం. .. భవ, త్వానునిమతి యతిలోభము, మానిచి
పాండువులఁ దెమ్ము మనుజాధీశా.

భార. ఉద్యో 3, 288

చం. పినుము విజయమంబు లన విశ్రుతమైన గణదత్త
యంబు మా, తమవులు గాన విశ్వవిదితం బగు
పేష్టి. దనర్తు మేము ధ, గృనిరతులం దనూన
రుచి మానుతు మగ్ధముఁ గామమున్ సుఖం,
బును నింతంబు భూతతతిఁ బొందుట లెల్లను
మావికారముల్. హరి. ఉ. 9. 132.

ఉ. అన్నలు సేయురాయిడి భయాతురులై పరు
వెత్తుమోనులన్, గన్నులఁ జూచె నేనిఁ దను
కంపము మానిచి నానిమిత్త మా, పన్నుల వీరిఁ
బ్రోవుఁడని ప్రార్థన సేయునతండు వారలన్,
బిన్నతనాననుండియు విభీషణుఁ డెంత పరోప
కారియో. ఉ. రా. 2. 150.

మ. .. ఈపచ్చును, వృద్ధవీరావళిన్, భుజావిభవ
విన్యాసంబు గాన్పించి మా, నెప్పద గర్వంబు...
భార. విరా. 4. 283.

ద్వి. ఇనకులాధిపు శోక మేత్తోవ మాంతు.

రం. రా. ఆర. 188 పా. 8 ప.

కాశీ. 4. 89.

2. పం. మించఁజేయు

కం. ... ఆ, ఘనుఁ జూచి యధమకులుఁ డను, మన
మున శిష్యతతచదువు మానిచె నంతన్.

పరమ. 2. 111.

సీ. అచటినాలవజాతి హఃముఖాత్తవిభూతి నాది.
శకువులై క మైన మాన్పు... మనుచ. 1. 50.

ఉ నా విని శత్రుభావ వదనంబున లేవగ వంకు
రొక నే. మే వచియింపఁ బూను హృదయేశ్చ
రనిం గః సంజ్ఞ మాన్పి ..

పారి. 4 57, కళా 4. 43.

క్షిణింపఁ జేయు, తగ్గించు

చ వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ డలిగెన్ జమదగ్ని
నుతుండు కాపమి. శౌ నమరభర్త వంచనము
నేసె వరం ఒని కోకి కు.తి మా,నెప్ప వలుక
భీష్ముఁ డద్దండఁ జేసి యడంచెఁ గలంచె
మద్రరా. ఒనుచిత మాడి శార విధియయ్యె
నరుం డనిఁ జంపెఁ గర్ణునిన్

భారి. కాం 1 55

గీ. అద్ధిచంద్రతాణబున యాదవేంద్రు, నేసి తోడన
బలుదూపు లేడు వఱపి,యతని వేగంబు మాన్చె

ఉ హరి ౪ 59

బ్రతుకుమాన్పు - చంపు

ఆ అధిపుఁ డల్లి నవ్వి యద్దాయఁకక్కిసి బ్రతుకు
మాన్చె దివ్యతాణ మేసి కకు 2. 117

మానువు(న్పు) - మానుచు - మానించు న. శ్రీ.
(√మాను¹) 1 పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు.

క. ఈవడు అన్నియు నా గం,గావదిసరి పూర్వ
జన్మకలుషములెల్లన్, మానువు నట సంస్కర
ణస్నానతటస్థానదర్శనస్పర్శములన్ ..

వరాహ 10. 155.

2 నివారించు, అడచు.

మ జగతినాధవతంస మానతి శిరస్సమ్మేళనన్
నెయ్యువన్, ఒగడంబుల్ ప్రియ మొప్ప మాన్చె
దుతటిన్ ... మనుచ 5 92.

మ. . అశ్వేదతావృత్తి మా,నెప్ప నవస్వేద
సమృద్ధి బోధకశ మాన్చెన్ మోహవిక్రాంతి
తో,నె గీర్వాణవధూటికిన్ ..

మనుచ 2 83

మానుషము నం విజ (అ. ఈ. అ.) 1 మనుష్య
సంబంధ మైనది.

వి అ ఫం. (రాశిచక్రమున) 1 మిథునరాశి.

చి ధూరాశి స కన్యాశి

‘ఈ క్రి.ది యగ్ధములయందఁ దెలుగన జే వ్యవ
హారము కనఁబడుచున్నది)

4. అభిమానము

క. . సాధ్వన,మను సిగును మానుష ఒ ముప్పిరి
గొవంగన్ . నిం 2 68.

5 గౌరవము

ఁగడ సూనగ.ది వెఱకు తావిఁ జొక్కఁ జొక్క
మైనదిక్కు, మావవతి గయాశిపొత్తు మాను
పఁబె డక్కు. వరాహ 1 92

నీ జనులు గాంచిన మానుషము చూడఁ దన నను
పుయిలోతీమన మోము పల్లగింకగ.

భారి విరా. 2, 70.

6 పరాక్రమము

నీ ప్రాభవంబులు మాలి శాహ్నక్తులు దూలి
పాటువారును విధి దూటువారు, మానుషం
బులు గ్రాంగి మత్పరంబులు వేగి వెచ్చు
వారును మూఁక విచ్చువారు ...

వరాహ 2 47.

కం ఇలవరుసయు మానుషము,గలరాజులయిండ్ల
గన్నెకలు పుట్టునెడన్, దెలిసిన వరించి.

శుక 8, 525.

మానుషాదు(డు)(త్తు) నం. వి. త్ ఫం. రాజు
నుడు

నీ .. పరుషకేశ, జాలంబు గాడ్పునఁ దూలంగఁ
గాలోపమానుఁ డై చనుదెంచి మానుషాదు(డు).

భార. అది 6. 201.

మానుషి నం. వి. ఈ. స్త్రీ మనుష్యస్త్రీ, మానిసి.

మానుషు(డు) నం. వి అ ఫం. మనుష్యు(డు).

మానుష్యకము నం. వి అ. న మనుష్యు
సమూహము.

మానే(నె)రు వి. జ్యోతిష్మతి, ఎక్కుడుతీగ.
(శ.ర)

మానోజ్ఞకము నం వి. అ. న మనోహరత, ఇంపు,
అందిము.

మాస్పించు న. శ్రీ. (మానువు - ఇంచు స్వాగతమున) పోగొట్టు.

కా .. నే యెల ధృ. ప్తద్యమునుం దొకరుండ విద్విషదవప్తంభంబు మాస్పించడే ...

భాగ. భీష్మ 2 12

మాన్యతము సం విజ. (అ ఈ అ.) మన్యత సంబంధమైనది.

మాన్యము సం వి. అ న శ్రీమ-కులు సన్ను లేక గౌరవాధ్యము పూజ్యులకు నిచ్చిన భూమి

నీ మాన్యంబు లీయ సమర్థు డొక్కఁడు లే డు మాన్యముల్ చెఱుప సామంచు లంద, టు ...

రామలిం. 4.

కా సామ్రాజ్యము మున్నుగాఁ గొనఁడు మాన్య శ్లేత్రముల్ పెక్కుచం, దాలం బండు నొకప్పు డు దఱుగ దింటం బాడియున్ బంటయున్.

మనుచ. 1. 55.

గీ. అగ్రహారాళి వభిమాన్యంబు లొసఁగి ...

భీమ. 1. 41.

మాన్యుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ అ.) 1. గౌరవిం పఁచిదవలసినవాఁడు. 2. గౌరవాధ్యుఁడు, గౌర వింపదగినవాఁడు

మాపటించు ?

= అగ్నిహోత్రసమయమందు భోజనవేళ, మధ్య దివసమందు మాపటించి, సదనమునకు నర్థి చను దేగఁ దద్వాచి, తార్థ మీయవలయు నతిముద మున.

భాగ. 6 (చి.ని).

మాపతి సం. వి. అ. పుం. శ్రీపతి, విష్ణువు

మా నము సం వి అ. న. కొలుచుట

వి అ పుం త్రాసు, తక్కెడ.

మాపు న శ్రీ. (మాయు త మాయువు)

1. నళిపఁజేయు, లేకుండఁజేయు.

కం ఓవి యతనిరణభారము, వాపెదఁ గౌరవ్యుడేన బడలువటిచి సా,టోపతఁ గర్ణునిఁ దునిమెద, హాపెదఁ గురురాజుదుఁ భిమానము బలమున్.

భార. కర్ణ. 3. 95.

వ ఇట్లు మధుసూదనుం దేయసాయకంబులు ... చమత్కారింబులు మాపియు ...

ఉ. హరి 1. 148.

2 బాదించు, పీడించు.

నీ. మల్వతీలను బ్రజన్ మాపంగ వచ్చును పెర్లంబు గురిపింప నళము గాదు ... రామలిం. 5.

3 మాయఁ జేయు, మలినము గావించు.

ఉ. ... నిజతేజముపెంపున నన్యతేజముల్, మాపు చుఁ గౌస్తుభాంశమున మాఖపువర్ణసు తారన్ . పరమ. 3. 5

వి బి. 1. సాయంకాలము

ఉ మాపటివేళ నీవు వనమధ్యము వె్విడి వచ్చి గోవృద, ప్రాపితధూళిధూసరితభాసురకుంతల మై సరోరుహో, ద్దీపిత మైన నీ మొగము ధీరజ నోత్రమ మాకు వేడ్కతోఁ, జూపి మవంబులన్ మరునిఁ జూపుదు గాదె ...

భాగ. 10 పూ 47.

మ తరుణి రేపును మాపు హవ్యములచేతం దృపుఁ దొవహ్ని ..

మనుచ. 2. 85.

నీ. సాయంసమాఖ్య యై చనుచుండు మాపునా.

అం. భా. 1. 94.

కం. ఏను జటాయువు నెంతయు, మానసమున మద ము లొదవ మత్సరముతో, భానుని మనతో నెవ్వ డు, మానుగ మును గదియ నోపు మాపటి లోనన్

భా రా కిష్కిం. 788.

కం మడిఁ దహతకా విడిచి యిఁకన్, ముదమున నకులారి కొంగు ముడివేసికొనుం,డిదె నేటిమా పటికిఁ గూ, రైద వాలాయముగ నేను బ్రియు నను విమ్మున్

వ్రభా 5 85.

2. రేయి, రాత్రి.

ఉ. ... భూమిభృ,స్మృతికిఁ గేలు మోడ్చి చని మాపటికొల్పిన నానిలాసినుల్ . .

వై. 1 121.

కం. ఈమా పేయింతిని నా, కామాకుఁ తెల్లఁ దీఱ . చంద్ర. వి. 1. 82

గీ ఎసఁగుకట్టావిక్రియ నావి రెగయఁ బగటి,
యెండయుడు కాటకుండు భూమండలమునఁ,
బొలిచె మాపటఁ బండువెన్నెల చకోర, పోత
వికతికి జూపట్టు వోసిపట్టు ఆము. 2 80.

2 మాలినన్యము, ముటికి.

(ప్రవ) రంగబట్ట మాపున కాఁగును

(ఈ యర్థమున అనౌ.గా వ్యవహరింపఁడుఁ గన్పట్టు
చున్నది.)

4 లేకుండఁ జేయు (చూ మాపుచేయు)

విజ మలినము, ముటికియైనది.

నీ కురుమాపుదడిమంపుఁగోకలోఁ దొలఁకెడు కంప
మాననితంబికాంతిసొంపు ..

కళా 4 105

నీ. కట్టిననెఱమాపుగడితంపు పుట్టంబు నెన్ను
మీఁతెడునారచీర గాఁగ ..

అచ్చ రా. సం 28

మాపుచేయు న. ౧౩. (✓మాపు) పోఁగొట్టు,
నశింపఁజేయు.

ఆ. తెలుపు మాపుచేసి దిట్టతనంబునఁ, దెలుపు భస్మ
ముగను దేటపఱచు, విధముకన్నఁ బరుస
నేదియు లేదురా ... వేమ. 8. 148.

మాపుడు విజ. (✓మాయు) మాసినది, మలిన
మైనది.

గీ. ఒరులు, గట్టి విడిచినవస్త్రంబు గట్టఁగాదు,
మడత మార్పు తొప్పదు కడుమాపడైన ..

భార. ఆను 4 107.

మాభీదము సం. వి. అ. పుం. ఏకముఖరుద్రాక్షము
(వై ని.).

మామ వి. (సం. మామకః, త. మామన్, క.
మావ) 1. తల్లికి దోడఁబుట్టినవాఁడు, మేన
మామ, మాకులుండు.

గీ. అనఘ మా మామ కళుని నాకై కడంగి, జూద
మాడెడి నాతోడఁ గాదు నాక, యీతఁడొడ్డిన
ధనరాసు లెవ్వియైనఁ, బోడిగా నీకు నీ గల
వాడ నేను. భార. సభా. 2. 174.

ఉ శ్రీమదాత్మ భూతిమతిశిత్వ-తాత్పర్య శక్తి
కాంతులన్, దీపిత సాధోగముల ధీఃధి
యీశ్వరనారసింహుఁ డా,వానినాభశంకరుల
వారికుమారుల వారితమ్ములన్. వారి యనుం
గమామలను వారివిరోధులఁ బోలు నిమ్మహిన్.

మనుచ 1. 29.

2 శ్వశురుండు

(క) భర్తతండ్రి

కం. ఆమెత నేయునవినయ, సామకధల మృదుగ
భీరిసంభావనలన్, మామయు నత్తయు నుతో,
సామృతమునఁ దేలి రంతరంగముఁ దగన్

భా. అ. 7 197.

ఉ ... నీదువట్టి న న్నెంతయుఁ బ్రేమఁ బట్టి
రమియించినయప్పడె మామ వైతి నీ, కింతటి
నుండి కోడలఁ జూపి నను ముట్టకు రాజకేళరా.
సారంగ 2 222.

(చ.) భార్యతండ్రి.

ఉ పారణ చేసె రాజు మధువర్కపుఁదేనియమామ
భీమధా,తీరమణుండు మంత్రసముదీరణపూర్వ
ము గాఁగ నీయగన్ ... నైష. 6 88.

నీ. విను సామి నీతండ్రివమపున నీమామ యగు
కుంభకుని యింటి కరుగుదెంచి ...

నీలా. 2. 12.

చం. .. మామగా, రిమటయై కాని మమ్ముఁ గని
నయ్యకు మీకును భేద మున్నదే ..

ఉ. రా. 5. 252.

వ. .. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కులోత్పంగ్గ చోడ
గొంక్క రాజులమామ దణ్డనా (య) కపణ్ణి
నాయకుని గొడ్డు చోడపనాయకు.

ద. కా. 4. 1066.

3 మామక సంజ్ఞ కుండు, మామవానినాఁడు.

చం. మఱిది యటంచు భావ యని మామ యటం
చును నల్లుఁ డంచు నం,దఱకును నన్నివాపు
లిడి ... ది. కా. 2. 366.

జ. మామతనము, మామమామ.

హామకము సం. ౧౩ (అ. ఏకా. ౩) నానందచ
మైనది

భూమి తోకము నం. విజ. ఆ. ఆ. ఆ. వాచింధ
జ్ఞానవి, మణియము.

మూలపు(డు) నుండి విడి అమీ అ. 1. నానా
ఒంధ మైనవాడు

వి స్వాస్థ్యపరుడు, లోభి, అత్యాశ గణవాడు
వి అత్యంత వికారుడు, మేనమామ 'మే.కె'.

మామిడి సము. వి. మామ + తనము) శ్వాకుఃత్వము.
మామిడి గుత్త

ఉ తూమితలే ద్రనీ కిళుడు పుత్రిక యైతనవారు
కన్యనీ, కామపాశాళజాత యఖలస్పృహనయ
గణద్రుపింబులన్, మామక పాణిపీడినమాచర
దంబన కర్ణ, గాన నీ, మామతనంబు మిక్కిలిగ
మామది కి పగు చున్న ది తల్లిన్

పరిమి ౩. ౩౩.

మామమామ పి (మామ + మామ. త. మామ
మామ) విష్ణువు (సరిస్వతి)

నీ హోరోగిరపునిరాజారి, కూరిమిపట్టి మామమామ
యనుంగు మామగారు, అచ్చ రాజాల రీ.

శ్రీ మామనూ మన హరి యొప్పు శ్రీమహేశ.
ఆంధ్ర దేవ. 7

మామము నం విజ (అ ఈ ఆ) నానబంధ
మైనది, మామకము

మావిడి - మావిడి ఏ. (త మామం) చూతము,
మాపి (వ్య వి)

చం ఇల్లయది కెంపులమేడలతోడి విస్మయ,
 నస్త్రంకలకుట్టిపన్నులియు మన్నపు లేజిగుర్రాకు
 కె పుము, మ్మొరమునఁ దేజరల్లునెలమామిడి
 ప్రాకులతోడి తోటయో ప్రభా, 1. 82.

నీ చాన వ-మిడి నంటి సంపెంగకును మోము
చక్కఁ జూనివదేమి తక్కువయ్యె ...

६ रा ६. ३८.

సీ. ... మామిడి మామి యనంగ నామ్రమమరు.
ఆం. భా 145.

హుమిద్రిక్రింద సోమరి హుమిద్రిక్టుక్రింద ఆపండు
 రాలి తవనోట నడు నని ఆశించి వేచుకొని యుండు
 జట్టి సోమర.

ద్వీ ఒక విచారిము మాకు నొదవె నీరాజు, మక
వాసి, పనిపడ చూపుగుట్టుంబు, మామిడి
క్రింది సోమరి మేడకు డు.

ద్వి మాసక ఉ. 1497 పం.

ఆ ఆహారాన్ని తిన్నందు వలనామిడి, క్రిందసోమ
రెట్లు బొంది యెత్తై, బులికి మేలు మఱుక వుట్టిన
యట్టయ్యై నా . 2 59.

త్రొక్కుడు మామిడికాయ - మామిడికాయలు
త్రొక్కి చేసిన యొకవిధ మగునచ్చడి

కా .. శ్రోకుడు మా,మిడికాయయు నూరు
బిడు మెచ్చి రలంతుల్

పాఠ 4. 55.

జ మామిడిగుత్తులు

మామిడిగుత్తులు ఎ. బి. (√మామిడి) ధాన్య
వికేపము.

మ. సొరిడింగ్ జేర్నినశీగమల్లియలు ఖర్జూరంబులుం
బుచ్చమం, జరులు స్వామిడిగుత్తులున్ గునుమ
ముల్ సంగెంగుల్ బచ్చగ, న్నెరువూఁజాకులు
గల్గి రాజనపుఁగాఁతిందారు ము ల్సాపి చే,
లరుదార న్నగుఁ బూవుఁదోటల బలాకానీక
దంభంబునన్ ఆము 1 రి.

మామెన వి 1. ఉత్పలకారేబి, నల్ల సుగంధిపాల
(వృ వి).

నీ మా మెనయును నేమా మెన యటకమామిడి
దూరిగో వెలి . హంస 4 10.

గీ .. మామె,న యన నుత్పలి శాశిజాహ్వాయ
మగు భవ. ఆం. భా 57

2. మామెనకాయలతో పెట్టిన యూరుంగాయ
కం. వడపించెయు మామెన మా, గెడుగాయయు
నల్లమున్ మిరియపూర్గాయల్, కడమండగఁ
ద్రొక్కుడు మా, మిడికాయయు నూరుఁబిండ్లు
మెచ్చి రలఁతుల్. పాంచా. 4

ఉ ఆరికకూడు పుచ్చపరు గావులవెన్నయు దోసి
గింజనం, బారపుటాంబరంబు తనిమట్టిగ హామె
వగుంపుతోడఁ దం, బారంగఁ బట్టి రెక్కిమనియ
ల్బులుగోలలఁ బూని యెద్ల కో, చేరులు వైచి
దున్నుటకు నే. గొ కొండ్రకు పాల, దని నన్
వేం ప. చ. 357

(ప్రాత ప్రతిపా. మాకొనకంపు ముద్రి చా

మాయ నం వి ఈ శ్రీ. 1 దంభము

2. వంచన, మోసము

3. గారడవిద్య, మంత్రవిద్య, ఇంద్రజూము మొ
వలనఁ గలిగిన శ్రాంతి

4. యథార్థము కానిరూపము, అసత్యము (సమా
సముయొక్క మొదటిపదముగా నుండునపుడు
అసత్యము, కల్పితరూపము గలది, యథార్థము
గానిది అనునర్థముల మఱయోగింపఁబడును)

(ఉదా.- మాయావచనము - అసత్యవచనము
మాయామృగము మొ)

5 కపటోపాయము, రాజకీయతంత్రము

6. (వేదాంత.) అవిద్య

(అవిద్యవలనఁ గలిగిన శ్రాంతిచేత నసత్య మగు
జగత్తును సత్యముగాను బ్రహ్మముకంటె భిన్న
మైనదిగాను జనులు గ్రహింపురు)

7. (సాంఖ్య.) ప్రధానము, ప్రకృతి

8 బుద్ధునితల్లి యగు మాయాదేవి

9. (శైవమతమున) జీవుని బంధించెడి నాలుగు
పాశములలో నొకటి.

10. ఒకానొక పట్టణము, గయ.

11 లక్ష్మి

12 కృప.

13. ఒకానొక విష్ణుశక్తి

14 తెగడ (వృ. వి.). (వై. ని.).

మాయరవి - దయలేని సూర్యుడు

కం. మాయరవి యెల క్రుంకఁడొ, కో యను నిట్టే
తడనెనో ... భార. విరా 2. 212.

మాయజేయు న. శ్రీ. (మాయ) సశింపజేయు

2 చంద్రసూర్యుల ప్రకాశము మాయజేయని
కట్టి చీఃటిపేద మెటిక పిలుచు ..

కుక 2 504.

ఉ. కా నొకమాయ జేసి యమృతంబు సురాశిం
బుచివెట్టిగా, నే నిక మాయ జేసి త్రిది
వేళుల నందఱ మాయ జేసెదన్ ..

దశా. 2. 262.

మాయబాణు ల. శ్రీ 'మాయ కాంతి హీన
మగుట కున్ముక్తి మగు, మాయుట కున్ముక్తి మగు.

కం తెలచెల నయ్యెను దిక్కులు, పలవల మడు
గణము మాయకాతెను బతుల్, కలకలనఁ
కూయఁజొచ్చెన్, దులదులఁ దమ్మెదలు దమ్మి
తుటుముల వెడలెన్ హంస. 1 165

మాయకాడు వి విజ. (మాయ + కాడు)
మాయావి

నీ . నీవు .

గీ. మానుషంబులు నడవంగ మాయకానిఁ, గా గఁ
జెలులు గాంచుట వగ కలిమిపేర్చి, దాని వెలి
పుచ్చ నోపమి వీన నొకటఁ, గార్చ్య పాండు
రిత్యంబులు గలుగు నవపు

భార ఆమ. 4. 265.

మాయదారి వి. విజ. (మాయ + దారి) (సం.
మాయాధారి. మాయావి) మాయకాడు;
మాయావిని, మాయలాడి.

ఉ వచ్చుటయున్ ఫలందనుడు వారిజనాథుఁడె
మాయదారి యై, యిచ్చటి కేగుదెంచె నని
యిచ్చఁ దలంచి నమస్కరింప ...

వరాహ. 9. 44.

గీ నిలిచె జిలిబిలిజడదారి చెలులఁ జేరి, మమ్మ
కప్పెడుదారి నమ్మాయదారి ...

కువల. 2 29.

చం హరిహయ కంటకాన్వయల యావహవైబరి
కెల్ల యైవక,ల్లరి మదిరితి మేను కుటిలమ్ముగఁ
ద్రమ్మరు మాయదారి మందర యనుజంత ...

చం. రా. 4. 18.

ఆం భా. 2 286.

మాయపోతు వి. వి. (మాయ + పోతు -
మాయము + పోతు శ. రం. మాయలహారి
(శ. రం.).

మాయము వి. (సం. మాయ, క మాయపు

1. అదృశ్యము, కావరానిది.

ఆ. మడుగుసొచ్చి మునిగి మాయ మై పోయిన,
నదృశ్యతాత్ముఁ డగుచు నవనివిభుఁడు ..

భార ౨౨ 4 ౪౩0

కా ... ఇతఁ డెవ్వఁడొక్కో నేత్రోత్సవ . బై
దాయం జనుడెంచె నంతటను మాయం
బయ్యె . వైచ ౩ 52

కం. ఉటికిన నడుమనె తల దెగ, నటికినఁ బులి
మాయమైన నభమున నుం ల. త్రటి మెచ్చి
పువ్వనర్జము, తఱచుగఁ గురియించి రభయ
దాయకు మీఁదన్. ద్వా 10 57

2 మోసపుచ్చునది, వంచకము

కం మాయపుఁజీకటి విరియుఁడు, దోయజ
మిక్తుఁడు మగుడఁ దోఁచెఁ బ్రజకుఁ గో,
పాయత్తు లై బలంబులఁ, జేయంగలవారు
గడఁగి శతకాణములన్.

భార. ద్రో. 4. ౬24

కం. మాయఁ బ్రకటించుచును వెడ, మాయపు మం
త్రములు రిత్త మంత్రించుచు భూ, నాయకనం
దన గనుఁగొను, మా యాచుదిరాక్షి నీమదా
లన యగునే. మార్క ౨. 91

౩. కృత్రిమము, తెచ్చి పెట్టుకొన్నది

చం. నుదనతి ... చెంబుతో, నుదకముఁ గొంచు
ధూర్తమణి యుండెడిచోటికి నేఁగి మాయపు,
న్నిదుర వహించి యున్నయతనిం గరసంజ్ఞల
లేపి యిట్లనున్. శుక. 2 525.

4 చెడిపోవునది, నశించునది

కం. కానియటు లుండి నెఱిఁబడు, నైన తెఱఁగు
దోచి మాయ మగు నిబ్బంగిన్, మానసమున
కుబ్బు నగయుఁ, దే నోపుం బనులు బుధుఁడు
దేలఁడు రెండన్. భార. కాం ౩. 28.

సీ. అనుక్తి నినుఁ గూడి మనఁ గంటి మంటి నే
ననురతిమనువు మాయంబుగాఁగ ..

కు. సం. 5. 55౩.

గీ. అస్త్రశిక్షయు నేభంగి నటిగిపోయె, మాయ.
ఁన్నియు నెచ్చోట మాయ మయ్యె ..

భా రా. యు 1890.

చం అడరెడుచుచ్చుఁ జొచ్చుతటి నాదట నూరక
చూచునాఁటిని, ల్కడయును గానఁ ద్రోచి చిర
కాలము దాళినబెట్టిదంబు నా, యెడఁ గని వంత
లన్ విసివి యీతని కెక్కడి మోహ మంచు.
ని, స్పృహమి నడంగి మాయమయి పోయితి వేమె
నతివ్రతామణి ఉ రా 8 99

వి వంచనాసాధనము, మాయోపాయము

కృ ఈవెడమాయము లేఁటికి, దేవీ యొనరించెదిట్లు
దీనికి నెడగా, నీ వొకటి యొడ్డి చూపినఁ,
బోవఁగనిత్తునె విరోధి బారిగొన కెట్లున్.

హరి. ఉ. 8. 201.

గీ. మాయములు వన్ని యీలిల మహిపుఁమోల.
బాల నిడి హేల నరిగిరి ప్రాణసఖులు ..

కృ. శకుం. ౩. 388.

మాయపుఁబుద్ధులు - ఘాతుకక్రిమి, నశింపఁజేయు
క్రిమి.

కం నాయిష్టవనిత మ్రింగిన, మాయపుఁబుద్ధు లివి
వీని మడియింతు మునీం, ద్రా యరుగుము నీ
వనుటయు, నాయన యత్యంతదుఃఖతాత్ముం
డగుచున్. భార ౨౨ 4. ౪౩4.

సా. కుంచెన్న కూడఁబెట్టిన మంచెన్న మాయంబు
చేయ ను (వెద్దల కష్టార్థితమగుసొమ్మును నమ్ము
చేయునప్పు డీ తోకోక్తిని నాడుదురు).

కం. ఇంచుకయు నే వ్యయింపక, సంచితముగ
ధనము విభుఁడు సానుల కొనఁగెన్, “గుం
చెన్న కూడఁ బెట్టఁగ, మంచెన మాయంబు చేసె.
మర్యాదలరన్. రుక్మాం 4. 104.

జ: మటుమాయ, మటుమాయతనము, మటుమాయ
లబిడి, మటుమాయలాఁడి, మటుమాయలాఁడు.

మాయల చెంచురాయ(డు) పి. వి. (✓మాయ) ఈశ్వరుడు, శివుడు

కం. ఒకతలమానిసి లేడిం, టికి మాయల చెంచురాయనికి నని వెనక, య్యకు నాశనివెనకయ్యకు, దుకతుక బుట్టించి నవ్వుదురు మన చెంచుల్.

చంద్రా 2. 58.

మాయలబెల్లి పి. విజ. (✓మాయ) మాయలు గలది.

నీ. తచ్చనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి పల్లింక మాయలబెల్లి కటికి .. చెన్న 2. 44

మాయలమారి పి. విజ. (✓మాయ త. మాయ మాటి) మాయలు గలవాడు మాయావి, మాయా విని, మాయలాడి.

ఉ ... నుఖో, పాయత నున్నవాడు శ్రుతిపారము సేయుచుఁ దోటలోననే, మాయయగా రిటుంచు నల మాయలమారి చనెం దిటానునన్.

వైజ 4. 18.

మాయల మెకము పి. వి. (మాయలు + మెకము) మాయామృగము.

కం. మాయల మెకంబు నేసిన, మాయన నన్నెఱుంగ వలయు నటకాదె నరుం, డేయకమును గిటిఁ బొరిగొను నాయకుఁ డావెన్క మీరె న న్నెఱుంగుటకున్.

రా వి 3. 47.

మాయలాడి పి. విజ (మాయలు + అడి, త మాయైయాడి క. మాయలాడి) మాయలు గల అడుది

దండకము. ... గుణం బేటికే మాయలాడి విభుండై నఁ బోడే నిమగ్నుండు గాండే ..

భోగినీదండకము 9 పా

మాయలాడు పి. విజ. (✓మాయ త మాయై యాడి) మాయావంతుడు మాయలమారి.

నీ, ... సహదేవుఁ జలుకన మర్పించి మందల విడు వడే మాయలాని ...

గీ మేటిమగనిఘటోత్కరుఁ గి ఓడవడె

భార. కర్ణ. 1 42

నీ . మాయలాఁ డని తిట్టె మంజుషోష.

మమచ 1. 42

కం. అనుడు దరి హాసరసమునఁ. దనవదనజుఁ దిక్కి మండు తాడుణ్యము గై, కొన మందాందోఁవ మే, కవమున శిర మమః మాయలాఁ డిట్లని యెన్ .

పాండు 5. 209.

భా రా. యు. 1718., ఆం. భా. 2. 258.

మాయసాగు పి. వ. శ్రీ. (మాయ + సాగు) మాయచేయు

గీ సీనియోగులు సీమలో లేనిసుద్దులం గదిసి మాయసాగి రనంగ వలదు, మాటొకటి సేఁ తొకటి గా ద రేటికింక, నాటినాటికిఁ దెలి యుంగా నవతలోన.

రా వి 5. 41.

మాయాకారుడు నం. వి. అ. పం. గారడివాడు.

మాయాచణుడు నం. విజ (అ ఆ అ.) 1. గాఁడి చేయుటకుఁ బ్రసిద్ధుఁడు, 2 మోసపుచ్చువాడు, దగాచేయువాడు

మాయాజీవి నం. వి. నో. పం. గారడివాడు.

మాయాదము నం. వి. అ. పం. మొసలి, మకరము (శ్రీ. ని.).

మాయాదేవి నం. వి. ఈ. శ్రీ. బుద్ధునితల్లి.

మాయాధరుడు నం. విజ (అ ఆ అ.) మోస గాడు, మోసము చేయువాడు.

మాయాఫలము నం. వి. అ. న. మాలికాయ.

మాయాయంత్రము నం. వి. అ. న. మంత్రకాస్త్ర ప్రకారము వేసిన యంత్రము.

మాయావంతుడు నం. విజ. (కో. వశి. కో)

1 మోసము చేయువాడు, వంచకుడు. 2 ఇం ద్రజాలవిద్యయందు నేర్పరి, ఇంద్రజాలవిద్య నుపయోగించువాడు

వి. కో. పం. కంసుడు.

మాయావతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. ప్రద్యుమ్నని భార్య.

మాయావి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) మోసము చేయువాడు, మోసపుచ్చువాడు, యుక్తి వన్ను వాడు.

- వి నో. ఫం 1. ఇంద్రజాలికుడు, గాంధీవాడు
2. పిల్లి 'రా. ని. . న మాచికాయ.

మాయావిదుడు నం విజ (5) - మాయ నెటింగి నవాడు

- 1 మోచము నేయులయందు నేర్పు. 2 ఇంద్రజాలివిద్యయందు నేర్పు

మాయి నం. పి. నో. ఫం. 1 గాంధీవాడు
2 బ్రహ్మ 3. కాముడు, మన్మథుడు. 4 అగ్ని
5 శివుడు

విజ (నో నో నో, మాయావి

మాయింమే న శ్రీ (మాయ 1. చంపు, సంపాంచు

కం. ఆయురము విడిచి యుండుగ, సాయకగుడి మీరు సూడఁ జంపినకట్టో, పాయసి చృష్టమ్య మ్ముని, మాయింఁచియ కాని తొడిన మలుచే నూడ్చిన్. భార. కర్ణ. 2 150

నీ ఈతేరిఁ గాదె మాయింఁచె సుత్రాముఁడు పాక దైవయు నిర్భరసహాయు ...

హం 7 154

కం మాయావి పీఁడు దుర్మతి, మాయఁడు నంగ రములం దమర్త్యుల గెలుచున్, మాయికరణ మున పీనిన్, మాయిపుము మోహనాది మాయలచేతన్. భాగ, 10 ఉ 14.

2. నశింపఁజేయు. అపిఁచు.

ఉ. ...మోస్తి మ్రోయిండుట గడ్డచందముగ నేచి విరోధవచానలంబు మాయింఁచు శితాస్త్రవర్ష మున నిట్టిది భీష్మమహాశ్రము ..

భార. భీష్మ. 1 52.

కా ఆరాజమ్య దుదగ్రుడై పొదివి సింహవాహ్ని ఖలూక భూ, దాండాదికదుష్టసత్వ సతతోత్థా నంబు చాపస్ఫురన్నారాచ ప్రముఖాంబకంబుల జడిన్ మాయింఁచుచున్ గ్రక్కువన్, ఘోరా రణ్య పదాశ్రమంబులఁ బరిఘోభంబు మానెన్ గృహన్. కృ. శకు 1. 82.

క. పంచనయును మాయయు మా, యింఁచి పరాక్రాంతి నయ్యుమేశాస్త్రమునం, గ్రంఠణ నంశ. కుష్మ కే, గించితిఁ బాలోమకాలకేయాసురు లన్. భార. ఆర. 4. 88

క. చెయిఁచుఁ జెవులపిండువు, మాయింఁచు నఘాశ నిట్టిమతి మఱి గలఁదే .. భాగ. 1. 184.

క. పాప, కాంతిహీనము చేయు

కా . ఆరి, జ్ఞాదాఁస్థిరి కీర్తితారకములన్ మాయింఁచు చేతప్రకా, పాదత్యండు వెలుంగు ... నైష. 5. 133.

కీ చిటునప్పు వెలయించి చెలు వయనవెన్నెలలో మాయింపు మిప్పుడు మచ్చకంటి ..

బిల్వ. 2. 197

కీ నీలధారాఁ నిర్మలకాంతుల గడియలో మాయింఁచు గలికివేడి హంస 5. 210.

మాయికుఁడు నం వి. అ ఫం. ఇంద్రజాలికుఁడు .(వై ని)

మాయు అ శ్రీ. (శ మాయ్.) 1 కాంతి హీన మగు, తిరోహిత మగు.

కం. మాసె నభోమణి నక్కలు, గూసెం గలయంగ దెసలకుం బలుసాయల్. నేసెం బటమొయిళు లడరి ... భార. విరా. 4 88.

గీ కరము భానుబింబము మాయఁ గప్పె నభము, నంబకములరాగమునఁ జెం, పారుచూడ్కిఁన బ్రతిపటుఁడు నూచి నరుఁ డింక మ్రగ్గకెట్టుల బూన్కి విడిఁ డిని సంరంభమును వహింప.

రాఘవ. 4 176.

2. మలిన మగు, మాంఁగుడువాలు

కం మాననచందముఁ దనుఁ గని రోసినడెందంబుఁ గలతకుడి నెలుంగఁడ లి, ట్టేసినమదనునిచే ధృతి వాసినబెగ డొందు సింహబలుఁ డట్టి యెన్. భార. విరా. 2. 82.

ఉ మాననదీర్ఘవేడి కుటుమాననచేలచెఱం . గలం క్రియ, వాసముగానిమేను వసివాడినముద్దు మొగంబు గాంచి ... శుక. 1. 125-

కం. త. మాసిన నొలు మాసిన, వలువలు మాసినను
బ్రాణవల్లభునైనన్, గురికాతలైన రోయరె,
తిరిగింపంగ భూమిలోన దిఃముగ నుచుతి

సు. శ 58

సీ మ- నటి పగ లెల్ల మాయు దీ పని పడు
వెన్నెల నగునట్లు వెలది నవ్వు ...

కు 10 8. 8.

గీ. భ్రమగీతి మాయ విపంచి మీట, దాన శ్రుతి
గూడి మిగుల దద్రక్తి పెచ్చ, వే నివారించి
లేచి దైవిము నెడక, యుక్తులు ఫలించ
పనుమ లిట్టా నవ్వు ఆము. 5. 147

చు చీకటలు గొబ్బున మానె మరుండు తుంట
విల్, బలచడి నెక్కు దీనె ..

నీలా ? 44

8. చచ్చ

కం మాయావి వీడు దుస్థితి, మాయండు సంగర
ములం దమర్త్యుల గెలుచున్ ...

భాగ 10 ఉ. 14

కం మాయారణమున దివిజల, మాయంగ జేయు
టకు నైకమత్యము మెయన్ .

శకాం 5. 41.

4 పీడించు, తగ్గు

సీ. జపములు గాయత్రిహితంబుగా మానె
వేదంబుపేరును వినగలేద ..

హరి పూ 1. 100

సీ. మనసు గామక్రోధమదబోధముల కిచ్చి సడ
లింతు రిన్వయాచారసరణి, నన్వయాచారంబు
లట్లు మాసి చనంగ వర్తింతు రన్యాయవర్తన
మున.

భీమ 5. 173.

(మాసిచను - చెడిపోవు)

ఉ . అశ్వమే, ధీయహయంబు మారుతగతిన్
బహుదేశములం దరించుచున్, మాయనివేడుకన్
యునిమిండలమున్ గదిసెన్ సమున్నతిన్

తై. భా 5. 105.

5. మలువలడు, విస్మృతిమగు

సీ రాజాయమునకు రాకపోకలు సేయు, మాసి
న చదువులు మఱలం జదువు

పాడు 3 43.

8. వశించు

సీ. మానె నఫస్పూర్తి మరభూము దగు వెలి
మూడువానలు నిండ గురిసె

మృచ 1 34.

సీ కను మాయం జని సీతం జెనకు కాకానురుగు
మాయంగా జాటు కొనినచోటు ...

సా. గ. 9.

7 దరిద్రుడగు, పనహినుడగు

(వ్యవ) పాపము అతండు వ్యాపాము కీసి మాసి
పోయెను,

జ మాపు, మాపుచేయు, మాపుడు, మాయంజేయు,
మాయంజాటు, మాయించు, మసి, మసిక,

మాయుకము సం వి అ వుం గజపిశేషము.
(నల్లనిశరీరము నల్లనినాలుకయు కులుచదేహ
మును అల్పము లైన గర్జవాలమేహనములను దీర్చ
మగుతొండమును కృశ మగుగ్రీవయును దుర్గంధ
మును గలది. ఇది సేనాపతికిని రాష్ట్రమునకును
నాశము గలుగఁ జేయును.) (శ ర)

మాయురే - మాయురే అవ్య 1. ప్రళంపార్థకము.

కం మాయురే హరిహరివరద య, మేయగుణా
యనుచు నాత్మ మెచ్చి ..

భాగ. 10 ఉ 880.

2. సంతాపార్థకము

ఉ. మాయలు మాయ మైన గని మాయురే యం
చను శోషకాఖ్య మౌ, వాయువు సంపంగా ...

దశా 4. 214.

మాయురే - మాయురే మాయురే, అవ్య. 1. అశ్చ
రార్థకము.

చం. పురుషమహిమ మయ్యగురుబోడి పయంట
చెఱంగు నట్టి త, ధృరుకుచముల్ బయల్
పడఁగఁ ద్రోచె వచేతన మయ్యు మాయురే.

కవిరా. 4. 76.

గీ మాయురే భూమిమహానీయమడి కాయ, హాటక
విశంకటచివాటపాటవంబు, అని మనంబున
వెఱు గంది హద్దు మంది, యున్నకుమార
వరు హాజామునఁ జేరి ఇందు. 2 118

2 ప్రళ, సాంధ్యము

ద్వి వేయ భంగుల సావేళంబు దాల్చి, మాయురే
యని కలమాలును మెచ్చి ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 978 పం.

గీ మాయురే స్వామి చాగు భళా యటంచు,
మాగమలు చేరి సముఖంబు వేగ విప్ప, నలుపు
మీఱంగ నిజవాహనంబు దగ్గి ...

ప్రబంధ. 79.

3. సంతాపాంధకము

ద్వి. మాయురే కాశికుమారఁ గాఁబోలు, ...
పనిగొని బహుమహోత్సాహంబు లొదవె...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1122 పం

ద్వి. హా యని యెలుఁ గెత్తి యటచి హానాథ,
మాయజూదం బింకమట్టుకుఁ దెచ్చి, మాయత్రో
వలఁ జూపె మాయురే నాథ ...

ద్వి వల 4 158 పం.

మాయువు సం. వి. ఉ. పం. పిత్రము.

మాయూరము సం. విజ. (అ. ఈ. అ) మయూర
సంబంధ మైనది, నెమిలిసంబంధమైనది.

వి. అ. న. మయూరముల సమాహము

మాయూరి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అజమోద, ఒక
జాతి యోమము (వృ. వి.). 2 మృదంగాది వాద
నమునందు ప్రేక్షయొక్క ఒకవిధ మగు వ్యాసా
రము (వై. ని.)

మాయెరె - మాయురే అన్య స్రవంసార్థకము

మ. అరెరే దాంతి బళారె కాంతి గుణ మయ్యారే
ప్రసాదంబు మా, యెరె దాక్షిణ్యము జాపురే
తెలివి మే లెంతేతవం యోర యా, దర మాహా
మహిమం బహో కలికమేధాశక్తి మజ్జురె
సత్కరుణాలోకన మంచు నాత్మ ముని
రాక్షసరేవున్ మెచ్చుచున్.

చంద్రా. 8. 125.

మాయ్యము సం. వి. అ. న. త్రాసు, మూర,
తూము లోనగు మానము (క. ర.)

మారకము సం. వి. అ. పం. అటుకొనెడి చెడ్డ
వ్యాధి 2 దేగ, శ్రేయము

మారకమ్మ వి. ఒకానొక దేవత.

ఆ. వారికాంత లెల్ల వలచి యేతెంతురా, పొందు
జేసి ధనము పుచ్చుకొలుకు, మారకమ్మ చొచ్చి
మఱి యిల్లు వెళ్లురా .

వేమ. 2. 176.

గీ మారకమ్మపులి యచట మలయుచున్న, పెద్ద
మోములు పెంచినపిల్ల యొక్కొ, యనఁగ
వాలు మృగంబుల కదియ యెపుడు, నాటపట్ట
గుజాడలు తేటడఁగ. చా. 8 15.

మారకుడు సం. విజ (అ. రికా అ.). చుపెడి
వాడు, నశింపజేయువాడు

వి. అ. పం. మన్మథుడు, మరుడు.

మారజిత్తు సం. వి. త్. పం (మర్మభుని జయిం
చినవాడు)

1. శివుడు 2. బుద్ధుడు.

మారణము సం. వి. అ. న. 1 చంపుట, నశింపఁ
జేయుట. 2. శత్రువును నశింపజేయుటకై చేయఁ
బడిన మంత్రకాస్త్రకర్మ, ఆభిచారిక కర్మ. 3. ఒక
దినము విషము.

మారము సం. వి. అ. పం 1. చంపుట, నశింపఁ
జేయుట 2. విఘాతము, విఘ్నము. 3 కామ
వికారము, మన్మథ వికారము 4 ఉమ్మెత్తచెట్టు.
5. మృత్యువు, చావు.

మారరిపుపు సం. వి. ఉ. పం శివుడు.

మారవము సం. విజ (అ. ఈ. అ.) మరుదేశసంబంధ
మైనది.

మారాటము - మాతాటము (క. ర.).

మారాము వి. పెంకెపట్టు.

(వ్యవ.) ఆ పిల్లవాడు చాల మారాము చేయు
చున్నాడు

మారాముట్లు పి. బి. మస్మములు, త.టాలు, చిక్కులు

కం ఓ రామచిలుక మా కీ, మారాముట్ల తెలియు మగవారి మె నీ, దారిఁ బలుపోకలంగడి, దేబన్ శుక. 2 50

(ముద్రి పా “మారాముట్లు తెలియుటకును” 4 : పా) మారాముట్లు (ప్రౌ పా)

మారి¹ పి (సం మారి) మృత్యుదేవత.

ప మారి మసంగిన తెలుగునం జాగినమరి యొక్కడం దానయై యొక్కొక్క మెటుం గుడిమున్నున బెక్కండ్ర నుక్కడించి ...

అచ్చ రా. యు 384.

నీ మనకీచకుల కెల్ల మారి యై పుట్టిననుదతి వోయెడు నని చూచువారు . .

భార విరా 3. 48

గీ ఊరు పాడైన గెంపుల యూళ్ల కుట్రీ, మెసవ దొరకొంటఁ బ్రజ మారి మసంగినట్లు, తీతఁ గతివయ దినముల దేశమెల్ల, మల్లెవట్టినదేని క్రమంబు గాంగ

మనుచ. 5. 28 , భార. ద్రో. 1. 141.

జ. మారి మసంగు.

మారి² అవ. తాచ్చీలార్థమున వచ్చు వొకానొక ప్రత్యయము

ఉ ... నీ కొడుకు మూఢత మామవ వేల వాఁడు రో, తొత్తులమారి యై గృహము ద్రొక్కక యొక్కొక్కదాని పూనికన్, గుత్తకు నంచు నుంచుకొని కోకిలు రూకలు జోకనీయంగన్.

నిరం. 2. 48.

గీ. అతఁడు దాని నెగాదిగ వరసి చూచి, దుడ్డె గట్టిది పని లేక తొల్లఁ దానె, విలిచె నిది పాట్ల మారి గావలె నటంచు, జేరి తనపేరు పురిపేరు చెప్పి నిలిచె. హంస 5. 49.

మారి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అంటుకొనెడి ఒకానొక చెడ్డవ్యాధి, మసూరికా రోగము. 2. చంపుట. 3 దుర్గాశక్తి భేదము.

మారిషము సం విజ. (అ ఈ అ , మిరియము లతోఁ జేయఁబడినది.

మారితము సం విజ (అ అ అ) నశింపఁ జేయఁబడినది

మారిమసంగు అ క్రి. మారి + మసంగ) విక్రింది విజృంభించు, మిగులఁ జెలరేఁగు.

గీ. కాలపక్షంబు లైన లోకముల జముఁడు, జాగి నమరెడు చాడ్చున మారిమసంగి, యుగ్రరూపుఁడై కౌండ్రి సమగ్రజాహు, నంపద ద్ధాముఁ డగు క్రిడి సంపెరిపుల భార విరా 5 59.

కం ఈరీతి నెదర. లేక కు, మారిక లుగ్రాహవమున మారిమసంగుచో, బీరంబు విడిచిపాటె ను, రారాతిబలంబు లెల్ల హోహో యనుచున్.

సరాహ. 11 102.

గీ దుర్మృఖు నిశితాస్త్రంబునఁ ద్రుంచె నిట్లు, మారి మసంగి దై తేయుల జారిచమరె . .

మార్క 6. 103.

న. క్రి సంహరించు, చంపు

కం వల్లియలు ద్రెంచుకొని బల, మెల్లను బెల్లగిలఁ జొచ్చి యెంతయు నలుకన్, గెల్లువడి సురభి వుంకృతి, మల్లడిగొవఁ బ్రజల మారిమసంగం దొడఁగెన్. పడ్డు. 7. 288.

గీ ఉత్తమోఽ యుధావన్య నుర్విఁ గూల్చి, మఱియుఁ దక్కినకూరుల మారిమసంగి ...

చిత్రభా. 8. 81.

మారిషము సం వి. అ. తం. తోటకూర (వృ.వి.)-

మారిఘడు సం. వి. అ. తం. గౌరవము గల మనుష్యుఁడు.

(నాట్యోక్తియందు సూత్రధారుఁడు ప్రధాన నటునిఁ బిలుచునపుడు గౌరవపద్ధతిని సంబోధించునయ్యుక్త మగుపదము.)

మారీచము సం. విజ. (అ. ఈ అ.) మిరియముల సంబంధమైనది.

వి. అ. తం. 1. పెద్ద యేనుఁగు, గజరాజము. కక్కోలకము (వృ. వి.) (మే. ని.).

మారీచి నం వి ఈ శ్రీ శాస్త్రమునియొక్క తల్లి
(త్రై ని)

మారీచుడు నం. వి అ. ఫం 1. బంగారులేడి
రూపమున రాముని మోపుచున్న రావణ భృత్యుఁ
డైన రాక్షసుడు, తాడికానుదుల తనయుడు.
2 కశ్యపుఁ డనుబుడి. 3 ఋత్విక్కు, యజ్ఞ
పురోహితుడు.

మారు¹ న శ్రీ (హిం. మార్) కొట్టు. ప్రహ
రంచు

చూ. విఃపలూ మారుమారు ఘనవీరబలం బని పాం
ధకండు, బ్రిఱుగు రిమాకుమారు నడిచాలని
రాగవియోగజాతకా, తరగుణదాతృ మన్మథ
పతాకని తేట్లు నదల్చి కమ్మదా, మరలఁ
గదల్చి వారించుమండలిసొంపు నదల్చి పంగ
నల్.

జేం పంచ. 4. 150.

గీ మా- నిను శంకరుడు పలుమారు మార,
పలసి క్రమ్మరి బతికించఁ దలఁచె నకట,
యట్టి యనివేశమునఁ జూపి గట్టు బట్టి, చెట్టు
బట గట్టి లై డుంబు బట్టఁ గడఁగె

కృష్ణ 4 90.

నీ కొనె మారెఁ జదిపె నాగను గొట్టె నని
తోచు ...

అం. భా 8. 182., వైజ. 4 85

మారు² వి. (క. త. మోర్) మజ్జిగ, తక్రము
(త్రా).

సా. మఱచిపోయి మజ్జిగలో మారుబొట్టు
వేసినారు

మారుంగము నం వి. అ. ఫం. మన్మథత్వము
(త్రై ని).

మారుండము నం వి అ. ఫం 1. పాచగ్రుడ్డు
2 ఆవుపేడ, గోమయము. 3. కాట, మార్గము
4 గోమయముతో నిండినచోటు

మారుడు నం వి. అ. ఫం. కామదేవుడు,
మన్మథుడు

మారు(ఱు)గాళ్లు వి కృత్రిమ పాదములు.

చెన్న 2 20.

మారుతము నం విజ. (అ. ఈ. అ) 1. మరుత్తుల
సంబంధ మైనది 2 గాలిసంబంధమైనది, వాయు
సంబంధ మైనది.

వి. అ. ఫం. 1. గాలి, వాయువు 2 రీతిము
యొక్క ప్రధానరసము లగు వాతవైత్య
శ్లేష్మములలో నొకటి యగువాతము. 3. స్వాతి
నక్షత్రము

మారుడప్రతము నం వి అ న వాయువునలే
నంతటను జొచ్చుట వాయు వంతటను బ్రవేశించు
నటుల రాజు చారులమూమున నంతటను
జొచ్చుట యనెడి రాజధర్మము

మారుతసుతుడు నం. వి అ. ఫం. 1. హనుమం
తుడు. 2 భీముడు

మారుతాశనము నం. వి అ. ఫం. గాలిమేపరి,
పాము.

మారుతి నం. వి. ఇ. ఫం 1. హనుమంతుడు
2. భీముడు.

మారుపు వి మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతి చేప.

నీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రీకొలుపులెంకల కిచ్చె వాలు
గలను సంగడిల కిచ్చె, బావరిలను బిన్నపడ
వాళ్లకును నిచ్చె మారుపులను ఉన్న వారి కిచ్చె
దా. 1 240.

మారుపము వి మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేప.

ఉ నల్లికతట్ట మారుపము వాలుగ బేడిన కొఱ్ఱు
మీనుపెన్, తెల్లయు పక్కె పారియును నీచును
ముచ్చుగి బొమ్మదాయముల్, ... రొయ్య పర
కారిగఁ జేపలఁ బట్టి బెట్టుగన్.

ప్రబంధ. 195.

మారువా వి. రాగవిశేషము, ఒకానొక రాగము.

భైరవి నాట తోడి సిరిపాళి దికాదికి దేశి
మారువా. గౌర బిళాహురీ లలితకన్నడ గౌళ
ముఖాన దేవగాం, ధారి వరాళి కన్నడ ధనాసిరి
ఘూర్జరి పూరి బేగడా, యారభి రామఖల్లి

మొదలై తగురాగము లింపు మీరగన్.

చెన్న 2 228

మారువాడి ఎ. ఒకానొకజాతి, మార్వాఁ
దేయిండు

సీ. అందులి ద్దనుకారి యల్లుండు వింజాగి మఱు
దలు కోడలు మారువాడి ... వేణు 89

మారువెల్లి ఎ. తృణవిశేషము, ఒకజాతిగడ్డి మొక్క
గీ వేరు తొణ్ణంగి తొందును మారువెల్లి, తొన్న
రంటిత యెద్దుకొ మున్నెగడ్డి

హం 5 47

చం పొని కెడ పేరి తోణిగియుఁ పొత్తర మ్లవ
మారువెల్లియున్ .. ప్రబంధ 200

మారె(రే)డు ఎ బి. అనౌ. బిల్వవృక్షము

కం మారెడు మోడుగు విప్రుడు, భూఁమణుడు
వటము ఖదిరమును వైశ్యుడు పెం, పారంగ
రావియు మేడియు గౌరవమున దండములుగఁ
గైకొనవలయున్. విజ్ఞా. 1. 21.

సీ. ... ఇన్నాటు యోజనములనిడుపు యోజన
శతంబు, వెడలుపు గలుగుమారెడుతోట విల
సిల్లు శ్రవనం బనంగఁ బ్రసిద్ధ మగుచు ...

విరాహ 10. 125.

రగడ. మారేటికిఁ బలుమా జేటికిఁ జన, గోరంట
ల కొనగో రంటవె నన ...

యయా. 4 88.

రగడ మారేడువంటికై మగువ కడుగో రేల, చేర
రాంగడె యిప్పచెంత నదిగో రేల

ఉ. రా. 8 61

సీ బిల్వనంజ్ఞ గీ. పరగు మారే డనంగను

అం భా 2 44.

మారెడుగాయ బిల్వశలాటువు, దీనితోఁ జేయఁబడు
ఒకవిధ మైన ఊరుగాయ.

కం. పడవించెయు మామెవ మారెడుగాయయు
నల్లమున్ మిరియపూర్గాయల్, కడనుడంగ
దొక్కుడు మారిడికాయయు మారుఁబిండ్లు
మెచ్చి రలంతుల్. పా చా 4 66

మార్కండేయపురాణము సం వి అ న ఒకానొక
పురాణము.

అది ఒకనెనిమిది పురాణములలో నొకటి.

మార్కండేయుండు సం వి. అ పం ఒకానొక
బుపి (శివుని వరమున మృత్యువులేనివాడు)

మార్కవము సం వి అ. పం భృంగరాజము,
గుంబగలగా (వృ చి)

మా(ఋకో)ర్కాను స. క్రి. అ క్రి. (మాఱు +
కొను ప్రతిఘటించు, ఎదుర్కొను

ఉ. విక్రమ్మడున్ యుధా, మమ్యుండు నేచి
యొందొరుల మార్కొని రాద్రవసం బతో
కసా, మాన్యము గాంగ నష్టలితవత్సరముల్
మెజయంగఁ బోరిరి

చార విష్ణు 1 281.

కం . కశిమి వల్లి నతని మార్కొని కినుక,
న్నిడుదమొన వాడికొమ్ములఁ, బుడమిం బడ
వైచి పొడిచి పొరిపొరి మట్టెన్ ..

నీలా, 3. 85

కం. కొంచక యేమీ మనము సమనముదాఁక్రి,
డకు నొందొరు మార్కొనుట దొరకునని
వచ్చితి ... రాఘ. 2. 81.

కం. సకలక్షత్రభయంకరు,నకు జ్ఞాన్ద్రధిక్షి నని
మొనన్ మార్కొన నో,వక వలియంతాఱఁడె
యీ, ముకుందుండు. భార. సభా 2 48.

కం వీనికి మార్కొనఁ జాలెడు, వానికిఁ దగువాని
ధన్వంతయునిపురిలో, నానానియుద్ధలంపటు,
నే నొక్కనిఁ గంటి భార. విరా 2 9.

చం. ఇల నెలదోటలందుఁ జరియింపఁగ సౌధము
లెక్కఁ జిత్రపం, క్తుల మృగరాజిఁ జోడ నమ
కొల్పుదు రొదమకూర్పు నెయ్యవుం, జెలు
లకు సాశ్వమాశనపశేఖరు తిమ్మన్నపాల
చంద్రుతో, గలవను మార్కొనఁ గడంగు గల్పి
విరోధుల రేమి చిత్రమో.

విప్ర 1 51., కు సం. 11. 880.

మా(ఋకో)ర్కాలు (√మార్కొను) మార్కొనుట,
ఎదిరించుట.

మ. మునుపే యాతఁడు కృష్ణుపే రుడివినన్
మోసంబును జెంద కే, మనదుం దర్శింపతో
ఁచాంగణమున న్నారోగిలుఁ గల్పించె నే,
మనుదున్ దైవము మాకు నెల్లదనువున్
బ్రాణంబులున్ రక్షకుం,దును నెయ్యుండును
దేశికుండు నలకృష్ణుండే కదా చూచినన్ .

చిత్రభా. 5. 198

మార్గ సం. వి. ఆ. శ్రీ సంస్కృతభాష

కం మార్గ కుమార్గము దేశి య,మార్గము వదలంగఁ
దమకు మది వదలక దు, రాష్ట్రవదవర్తులనఁ
దగు, మార్గపుం దలఁచ నలఁతి మహి సుక
పులకున్ ... కు సం 1 28.

మార్గకవిత సం వి. ఆ. శ్రీ సంస్కృతకవితము

కం. మును మార్గకవిత లోకం, బున వెలయఁగ దేశి
కవితఁ బుట్టించి తెలుం,గున నిలిపిరి ..

కు. సం. 1. 28.

మార్గణ సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. యాచన, యాచి
చుట, ప్రార్థించుట. 2. వెదకుట, కనుపట్టుట

మార్గణము సం. వి. ఆ. న. 1. యాచించుట,
ప్రార్థించుట 2 వెదకుట 3. బాణము, అముద్రి
4. అయిదుసంఖ్యకు సంకేతము 5 ఒకవిధమగు
ధనుస్సు (వై.ని) .

మార్గణుడు సం విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. వెదకు
వాడు. 2 అడుగువాడు, యాచించువాడు.

వి. ఆ. శ్రీ యాచకుడు, వేదెడివాడు

మార్గతి మి వి (మాటు+గతి) వేటుమార్గము.
సీ. తటి వేచి చనఁబోయి తడఁబడి మార్గతి వడి
చూపు లాదట బయలుపలుప ...

భార. విరా. 5. 402.

మార్గతోరణము సం వి. ఆ. న రాజమార్గమునఁ
గట్టిన విజయసూచక మగుతోరణము

మార్గద్రంగము సం. వి. ఆ. శ్రీ రాజమార్గములో
నున్నపట్టణము.

మార్గధేనుకము సం వి. ఆ. న. నాలుగుకోసుల
దూరము (శ్రీ. ని) .

మార్గధేనువు సం వి. ఆ. శ్రీ. నాలుగుకోసుల
దూరము

మార్గబంధసము సం వి. ఆ. న కాట్రగడ, కంప
కోట

మార్గము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. త్రోవ, పద్య.
2 పరిశోధనము, పరిశీలన 3. సాధనము, ఉపా
యము 4 కార్యము నడుపురితి. 5. పద్ధతి.
విధము. 6 (కవిత్వ) శైలి. 7. వెదకుట.
8. నృత్త గీత నాట్యముల యొక్క యున్నతశైలి.
9. (నాట్య) తటస్థింపబోవుదానిని సూచించుట.
10 గుదస్తానము (శ్రీ ని.) 11. కస్తూరి
12 మృగశిర్ష నక్షత్రము 13. మార్గశిర్షమాసము.
14 సంగీతమునందు ఒకానొక భేదము, బ్రహ్మదు
లచే మహేశ్వరుమండి తేఁబడి భరతాదులఁచే
బ్రయోగింపఁబడు సంగీతవిశేషము (వ్యతి. దేశి)

ద్వి. లాలితశుద్ధసాళగములుఁ బెరయఁ, గ్రాబుచు
దేశిమార్గంబుల వెలయ ...

బస పు. 71 పా. 8 పం.

15. మృగసంబంధ మైవది.

ద్వి మంగళధ్వను లొప్ప మార్గరావముల, సంగత
శ్రుతిగూడి సరివీణ లొప్ప, వీనుల కింపుగా విను
వింప నపుడు ...

రం. రా. ఉ. 149 పా. 8 పం

మార్గరుండు సం వి. ఆ. శ్రీ. నావికుడు, వడవ
నడిపి జీవించువాడు

మార్గవటి సం వి. ఈ. శ్రీ. మార్గస్థుల రక్షించెడి
దేవత (విశ్వమ్మ).)

మార్గశిరము సం వి. ఆ. శ్రీ. మార్గశిర్షమాసము.

మార్గశిరి సం. వి. ఈ. శ్రీ. మార్గశిర్ష శుక్ల పూర్ణిమ.

మార్గశిర్షము సం వి. ఆ. శ్రీ. మార్గశిర్షమాసము.

మార్గశిర్షి సం వి. ఈ శ్రీ. మార్గశిర్ష శుక్ల
పూర్ణిమ

మార్గస్థుడు సం విజ (అ. ఆ. అ.) దారి ప్రయా
ణము చేయువాడు, బాటసారి.

మార్గాయణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. మార్గశిర్ష మాసము
(వై ని.)

మార్గికుడు సం. విజ. (అ ఈ. అ) 1 వేల
గాడు 2. జాటసారి

మార్గితము సం విజ. (అ అ. అ.) 1. వెడక
బడినది, పరిశోధింపబడినది 2 ప్రార్థింపబడినది,
వేడికొనబడినది

మార్గ్యము సం విజ. (అ అ అ.) 1 వెడక
దగినది. 2 తుడువదగినది (శ ర)

మార్పు¹ స. శ్రీ. (√మారు¹) సశింపజేయు
ఉ తూర్పురుణంబు గాఁదొడఁగె దుష్టనికాచరవేళ
యయ్యెడున్. మార్పుము కాలయాపన మొన
ర్చక య ప్తిశితాశిఁ బట్టి పా, లార్పఁగనేల...
భార ఆది. 6 219

మార్పు² - మాటుమే స శ్రీ (√మాటు),
1 వినిమయము చేయు, ఒకవస్తువు నిచ్చి మఱి
యొకవస్తువును పుచ్చుకొను

చం. ఇతరులదానమేనిఁ దమయోగియయేనిని నన్ను
మార్పు చే, మతి వరకాధివాసగతి మాన్పఁ దలం
చుట గల్గినన్ సమం, చితముగ భక్తి నిచ్చుట
కుశీలత మార్పుట నాకు హర్షభాసితయుఁ
బరాభవవ్యధయుఁ జేతసుఁడి యిదె చాటి
చెప్పెదన్ భార ఆను. 2. 359.

మ నెలంతల్ వణిగాకృతిన్ సరకుమార్చన్. .
ఆము 2 12.

2. పరివర్తనము నొందించు

'సీ. ... వగచినఁ దాపంబు వొందుట దక్క నొందు,
గలుగునే మఖము దుఃఖంబును దోడివ యవి
మార్చి వచ్చును నరుగుచుండు ...
భార. ఆను. 5 280.

శీ సాలములతోంటిదళములు జర వహింప,
మధుఁడు క్రొత్తదళంబుల మార్చనేమొ, పైక
మలరెడి తనకల్మి ప్రబల నాటి, కొమ్మలఁ
బ్రవాళతతులు గీల్కొల్పె వపుడు.

ఇందు 2 87.

శీ వేణువువై వ్రేళ్లు మార్చి మార్చి, మరులుగొలి
పితె గోవింద మందనతుల ..

ఆము. 5. 67.

శీ. మాటుపటను, రూపాంతరము నొందించు.

శీ. కమలపండిము నున్నగాఁ జేసి యిరుసుగాఁ
గావించి కెందమ్మి కండ్లు మార్చి ...
వీర. 2. 94

మ ఇమఁ డస్త్రాదికిఁ బోవఁ గొల్లగొని నేఁ జేతఁ
తద్దీప్తి నంజనసంబంధజాంఘవంజనఁ తిక్రాం
తాఁగనానేత్రతో,ణినికాయంబుల దాచి లద్ద
పశిమన్ దాఁ బూసెనో చొప్పుమా, ర్పువనన్
వెల్వెలఁబాట దీపకళికా వ్రాతంబు కాతోడరీ.
మనుచ. 3 56.

4 వడ్డించు.

ద్వి అడ్డిసేయక యిట్టు లమరులఁజి, వడ్డించుచును
వచ్చి వచ్చి యచ్చెలువ, తనమహాకీర్తి ప్రతాప
సంపదల, యనువున వెలుంగుచు నక్కడ బంతిఁ,
గూర్చున్న శశధరార్కుల కమృతంబు, మార్చి..
విష్ణు. ఉ. 4. (శ. ర).

మార్గ సం. వి అ శ్రీ. త్రిశ్నేహము, మూఁడు
చమురుల కలయిక

మార్గకము సం విజ. (అ ద్వి. అ) శుభ్రము
చేయునది, పవిత్రము చేయునది.

మార్గన సం వి అ శ్రీ 1. శుభ్రము చేయుట,
పవిత్రము చేయుట 2 వాద్యవిశేషము యొక్క
ధ్వని, ముగజధ్వని.

మార్గనము సం విజ (అ ఈ అ) పరిశుభ్రము
చేయునది. జాగు చేయునది: పవిత్రము చేయునది
(సాధనము)

వి అ న. 1 శుభ్రము చేయుట, పవిత్రము
చేయుట 2 చేతితో గాని కుళతో గాని
మనుష్యునివై నీరు చల్లుట

శం 1. లోద్రము, లొద్దుగు (వృ వి). 2 స్నే
హము, చమురు (వై ని)

మార్గని సం వి ఈ శ్రీ. సమ్మార్గని, చీపురుకట్ట.

మార్బారకంతము సం. వి. అ. ఫం. మయూఃము, నెమలి,

మార్బారకము సం. వి. అ. ఫం. 1. పిల్లి 2. మయూఃము, నెమలి (వాచ)

మార్బారకర్ణిక సం. వి. అ. ఫం. పావ్విశీరిచారిక మార్బార(ల)ము సం. వి. అ. ఫం. 1. పిల్లి 2. ఇంగుడవృక్షము, గారచెట్టు 3. అగస్త్య పృథము, అగిసిచెట్టు

మార్బారి సం. వి. ఈ. ఫం. 1. అడుపిల్లి 2. పునుః గుప్పిల్లి, ఇల్లూఃము 3. కస్తూరి 4. చమఃమృగమును బోలిన ఒకానొకమృగము వై. సి

మార్బారిక సం. వి. అ. ఫం. పునుఃగుప్పిల్లి (వై. సి)

మార్బారీయము సం. వి. అ. ఫం. పిల్లి (వాచ) (వై. సి)

మార్బారీయుడు సం. వి. అ. ఫం. 1. కూర్బుడు 2. కాయశోధన చేయువాడు, శరీరశుద్ధి చేయు వాడు

మార్బాలకంఠము సం. వి. అ. ఫం. మయూఃము, మగనెమలి

మార్బాలకరణము సం. వి. అ. న. రతియందలి బంధవిశేషము,

శ్లో ప్రసారితే పాడిపాదే శయ్యాస్పృశి ముఖోఽసి, ఉన్నకాయాః స్త్రియాః కట్యాం మార్బాల కరణం విదుః.

మార్బాలకర్ణి సం. వి. ఈ. ఫం. చాముడ, దేవతలలో నొకతె

మార్బాలీయము సం. వి. అ. ఫం. 1. పిల్లి, 2. యజ్ఞపాత్రలను పరిశుద్ధి చేసెడి వేదినమీప స్థలము 3. అంగశోధనము, అవయవములను శుద్ధి పఱచుట (వై. సి.)

మార్బిత సం. వి. అ. ఫం. పంచదారయుఁ గొన్ని సంతారుపస్తువులును వేసినపెరుగు, రిసాల.

మార్బితము సం. వి. అ. అ. అ. 1. శుభ్రము చేయఁబడినది, తుడువఁబడినది. 2. రావుడుచేయఁ బడినది.

మార్బుడు సం. వి. అ. ఫం. చాకలివాడు, పిఠుడు

మార్బందము సం. వి. అ. ఫం. 1. జిల్లేడుచెట్టు. 2. మూఃము, పంది (మే. సి). 3. పండ్లెండు పంక్తికు పంకేతపదము.

మార్బండుడు సం. వి. అ. ఫం. సూర్యుడు మార్బికము సం. వి. అ. అ. అ. మృణ్మయము, మట్టితోఁ జేయఁబడినది వి. అ. ఫం. కుండమూఃత, మూకుడు, శరావము.

మా(బుర)ర్బుడు వి. (మా. బు. మార్బురు) వై. శత్రువు, పగతుడు

గీ మెఱసి బ్రహ్మాండ మెల్లను మ్రొంగ నట్టి, హాస మొనఁచి ఎక్కిగహ్వాఃముఁ దెఱచె, దెఱవ నులువడి నర్కుండు తెరువు దప్పి, మార్బుఁ డనఁ బోక మేమునిమఱువుఁ జొచ్చె.

సీతావి. 1. 20.

చం పఱచి దవాగ్నిఁ బడ్డశలభంబులకై వడిఁ బార్థుఁ డాకిరూ, వఱి సుతులున్ సహోదరులు నాల మువం దెగటారఁ జూచి నీ, మఱఁది భయంబు నన్ గలఁగి మార్బునకున్ శరణంబు చొచ్చె నే. తెఱఁగుననైన నానెగులు తీర్చంగ నెవ్వరు నీవు దక్కఁగన్. శ్రే. భా. 4. 64.

మ. ... కర్ణాది దుర్జనసంఘంబుల మార్బురం దును ముదున్ సంగ్రామరంగంబునన్ ...

భార సభా. 2. 296.

కం. తనుఁ దావఁ దొలుత గెలువన్, మనుజుపతికి శలయుఁ బిదప మార్బుర గెలువన్, మనమునఁ దలంచునది మును, దను గెలువనిపతికి గెలువఁ దఱమే పగఱన్. భార. శాం. 2. 276

కం. కీర్తిరనుఁ డైనయీతని, మార్బుర కని కరుగ నరిది మగువ ... వై. మ. 5. 125.

గీ అపుడు సరిమమగం దెద నలుక నిగుడ, గట్ల మాటుతుపగతుని గాంచి పలికె . .

అచ్చ. రా. యు. 40.

మార్బంగము సం. వి. అ. న. పట్టణము.

మార్బంగికుడు సం. వి. అ. అ. అ. మద్దెలా చాయించువాడు.

మార్గము నం 1 అ న : వృద్ధము, మెత్త
తనము, బలములేమి 2 సామత్వము, నెమ్మది

మార్గీకము నం 1 అ అ ఈ అ , ద్రాక్ష
పండ్లలో పెయిండ్లనది 1 అ న. ద్రాక్ష
నారాయి

మార్గడు 1 శ్రీ మాటు + పడు 1 ప్రతి
ఫుటించు

కా. నన్ను గార్వము లేక మేలకనుపన్ నక్తంచ
రేంద్రుడుము, నెన్నడుం బనుపండు మార్పి
డంగ నయ్య ద్రాక్ష బుద్ధిమై, నున్నారో
భా రా యు 885

నీ బలహీనుమార్గ మార్పడ లేడ యమృత
డని తలంచెడ వేరి భాగ. 9 71

ద్వి ప్రవిమల త్నదర్శణ తోడణము, రవిదీప్తు
లకు మార్పడి నమించి ..
ద్వి హరిశ్చ. 6 2585 పం

2 భేదపడు, వ్యతిరేకముగా వర్తించు
కం చచ్చిన సా దీపునినుతు, చెచ్చె జముని నొడిచి
య.చు దితిజధ్వంసున్, మెచ్చుట యాటది
యాతని, యిచ్చకు మార్పడంగ పశమె యే
వేల్పులకున్ హరి. 6 244

ద్వి మాటుమాట లిచ్చితో మందెమేలమున, వెలుపు
నెడితో మాట వినవొ మార్పడితొ
పండితా. పురా 154. పా.
కాళ. 9. 22.

3 వ్యత్యస్తమగు, తాటుమాటుగు.
నీ త్రిజగము మార్పడ, ద్రిప్పి ముందటియట్ల
యలవడఁ జేయుగ నతడె చాలు .
భా రా ఆర 1. 248

గీ వాని గలలోనఁ గానని వనజముఖయు, వాని
మార్పడఁ జేర్కొని మానవతయు.
నైష. 1. 82.

శ్లో. న కా నిశి స్వప్నగతం దదర్శ తం, జగద
గోత్రస్థలిత చ కా వ తమ్ .
సం. నైష 1. 80.

వ మదనః కనః బల సదమృదులు లగు
న గ బల న. గదట్టంబులు మార్పడ వైచు
కొని ము = 10.

4 మర్యాదము పొంద, వ తుడిచి, మాటుపు
నొంద.

చం మదనుడు తె దుకేతులను మార్పి కేయగఁ
దూపు లైదును, బది యయి.
నైష 90.

మార్పలుకు 1 శ్రీ. 'మాటు + పడు' 1. ప్రతి
ఫుటించు మాటాడు, ఎదిరించి కలకు
చం పలికిన నేమి యన్నియును మార్చునగన్ మన
రాజనొద్ద మా, ర్పిల్లెడువా లేని ..
భా: 4 వ్యో 4 415.

2 మాటాడు, బడలు చెప్పి
కం అని దగ్గఱ మాటాడిన, విని మార్పులకంగలేక
విఘటితకార్యం, దును విగతోపాయుండు నై,
చనియె నతడు నతులం గెలుప శక్యమె
యొందున్. భోజరా 5 258.

ఎ. ప్రతివచనము, జవాబు.
మ తెలివిన్ విశ్రవసుం దలంచుకొని యాతి
ధ్యంబుఁ గావించి మా, ర్పులుకుల్ చల్కిన నింత
యున్ గలిగె నోర్వన్ గూడునే యింకిటన్
ఉ. రా 9. 124.

మార్పు ఎ. (మాటు) అ. వికృతి. రూపాంతర
మును గాని అపస్థాంతరమును గాని పొందుట
చం .. వాతా మార్పులో ప్రక్కమార్పులో రసి
కత లేనిగేస్తురతి రామకు నేమి ముఖంబు
చెల్పుమా . జవా. 9. 19.

2. వినిమయము, ఒకవస్తువు నిచ్చి మఱి యొకటి
పుచ్చుకొనుట (శ. ర.).

మార్పెట్టు - మాటుపెట్టు న శ్రీ (మాటు + పెట్టు)
ఎదుర్కొను, తిరుగుజాటు నేయు.

కం. అట్టన నేల మహాబలు, పట్టికి మరఖచరదను
పన్నగులును మా, ర్పెట్ట రనినఁ గర్ణాదుల.

కెట్టు నిలుచు వచ్చు వాని యెదురం దిరమై
భార ద్రో 4. 205.

మ మదనాగ ఒలు కేతు లెత్తి పటవన్ మాన్పెట్టు
కావన్నులై, యెదురిం గాల్కొని నిల్వకు
కడగి ..

కు. సం 1' 800, కు సం. 10 528

మార్పులము ఎ. ఎ. మాటు + బలము) ఎదిరి
నైన్యము, శత్రుబలము

నీ మాన్పించులు సొచ్చి మాతంగములఁ గూల్చి,
రథరావి గలఁచి తుంగములఁ ద్రుంచి

భార. ద్రో 2 186.

కం నిట్టివము దుర్మానము, దుర్బుధికిఁ గాక తగునె
దుర్వోధన నీ, మాన్పులమె పాండవేయులు,
దౌన్యము వాయు శుభము దలకొను
సంధిన్.

భార. ఉద్యో 3 328

(భా. ల వ్యా. పా)

మార్పులము అ. క్రి (మాటు + బలయు) ప్రతి
ఘటించు, ఎదుర్కొను

కా .. నాకేకబృందాక, స్త్రీమం బెన్నఁడుఁ
దొల్లి మార్కలసి రెచ్చోఁ దొల్లి పోటొగ్గి సం,
గ్రామోద్యోగము నేసిరి

కు సం. 10. 508.

మార్పుగఁడు ఎ. (మాటు + మగఁడు) ఉపపత్తి,
ఱుకుమగఁడు

అ యిగుఁ జేయువేళఁ బటము లలైదువేఁ,
గూడు దినెడువేళఁ గూర్కువే, మగనిఁ
గన్మోహి మాన్మగలమ గూడు, నింటి పొరుగు
సఖులయిండ్లలోన హంస 2. 24.

చం. .. అసమాప్త) కేళిలో, బలమొన లాని మాన్మ
గల పగ్గెలు ఉగ్గులు చేసి ప్రోలునన్ గలసి
చరించు రివ్వలవకలైలు మూర్చి కత్తులో
యనన్ ప్రబంధ. 17.

మార్పులగు అ. క్రి (మాటు + మలగు) వెనుకకు మఱులు.

నీ ముగుడ ర మ్మని కాయ మగఁడు చీరనయపు
కదియక మాన్మలంగెడవు సుమ్మన .

నిలా. 3 94

మార్పులయు అ. క్రి మార్కొను (మాటు +
మలయు), ప్రతిఘటించు

కం. .. వారు వారిచిరి వృషభం, బులక్రియ నొం
దొరులకు మాన్మలయుచు దాకుచు సుదాత్త
భసోజ్జ్వలులై . భార ద్రో. 4 191.

నీ పులికైనఁ జెలఁగి మాన్మలయఁ జాలిడుమేటి
యాబోతుఁ గిట్టి యుక్కడఁచె నేడు.

హరి పూ 6 9, శుక 1 213

మార్పునలు అ. క్రి. (మాటు + మనలు) అపమార్గ
మున వర్తించు, తప్పుదిరుగు

ఉ మత్తెవోలె నూపడుచు మాన్మసలన్ జళికింపఁ
బూని నీ, వెట్టితనాలు మాన వని వేడ్క ని
బాడఁగ నింటనుండి దాఁ, జిట్టునఁ గోపగించు
కొని చెప్పఁడు చేయఁడు లేచిపోయె మీ, వెట్టి
యగారు మంచిగురువే దొంకెం జదు వెట్లు
చెప్పనో. వైజ. 4. 12.

మా(టుమా)ర్కాట ఎ (మాటు + మాట) ప్రతి
వచనము, జవాబు.

కం. తమనిగమంబులు గ్రమ్మరి, దమకుం దయ
నేయుటకును దగ వేడుకొనం, గమలాక్ష పద
ధ్యానవ, శమున నామార్కాట లాడ నైపక
యనికన్ వంశ 2 118,

మా(టుమె)ర్కెడ ఎ (మాటు + మెడ) పెడఁ
బడినమెడ, ప్రక్కకు తిరిగినమెడ.

ఉ బెబ్బలి గొంతుక్రోల్లఱుచి పెల్లున మార్కెడ
ద్రెళ్ల దాటుచున్ .. ఆము. 3. 20

చ. .. అవి గొంతు క్రొన్నెత్తురులె క్రోలి విడిచి
చన మార్కెలు వడి మళకవన దంశముల
మూఁగ .. మనుచ. 4 37

మార్పుగమిడు అ. క్రి. (మార్కొగము + ఇడు
విముఖత్వము నొందు.

చం గిరివర ఘోషకందరలం గేహల వన్యగజైక
పైత్తిజే, దలక యన్న సత్కృతము తప్పునె
యప్పరిగ గేసరుల్ నృకేసరు లయి పూర్ణ
పౌరుషపితౄత మించె మహానృకేసరిం, బరు
నకు మార్కొగంబిడమి జత్తునిఁ బ్రోవ నటల్
ఘటంపమిన్. పసు 5 45.

మార్కొగము 1 (మాటు + మొగము) పరాజ్యు
కము, పెడమొగము

గీ. ఆ ప్రభావతి కొంతనే పవ్విధమున, మాన
రుజునిచ్చెట్టిత యైనవెనుక, నున్ను చనుచును
వెచ్చి నిట్టూర్పు నిగుడ, వగలఁ బొగులుచుఁ
బొలలె మార్కొగము గాఁగ

ప్రభా 5 112.

చం. అనుటయు రామరామ యని యాయన కర్ణ
యుగాలు మూసికొను నట యెంతపాతికపు
సుద్దులు వింటి మటంచుఁ జాలుఁ జా, అను మిము
నాపు లంచు మదిలోఁ గడు నమ్ముట నింత
వాటిలెం, జను మని మార్కొగం బిడివ సాధ్యస
మందుచు వారిలందఱున్ పరమ 3, 88

నీ అటక మార్కొగము గానట్టి పూరుపసింహు లవ
యంబు మూల నుండిని మహేశులు ...

బిల్వ. 1 30.

మార్కొగముపెట్టు 2 శ్రీ. (మార్కొగము + పెట్టు)
పెడమొగము పెట్టు

చం పుడమి హిరణ్య కూన్యదళం బొందఁగఁ
జేయక విక్రమంబుఁ జూఁ, పెడు సమయాన
మార్కొగము పెట్టక పట్టక దేవతార్థ మె, య్యెడ
దయ మాలి పుణ్యజనహింసకుఁ బోవక సంచ
రించినం, గడిమి నృసింహమూర్తి సరిగాఁ దగు
నీశ్వర నాంసింహుతోన్.

పరాహ. 1. 42.

మార్కొన 1. (మాటు + మొన) ప్రాతికూల్యము,
వ్యతిరేక భావము.

చం అలుగఁగ నేల మీరు వసుధాధిపు లెన్న
స్వతంత్రు లై మమున్, హ దవవచ్చు మీ

మనసు వచ్చిన చోటికి నే గుఁ జేగినన్, నెల
కొని సీ ప్రయాంగవకు నీకును మాంత్రికతలేక
యుండ న, దృఢి నుండ మ గాగఁ నొన చెగ.
నం. 5 170.

మా(టుమొ)ర్కొరయు 2 శ్రీ (మాటు +
మొరయు) మాటు ప్రమోగు, ప్రతిధ్వని చెయు

కం చనువెంచి హితవీరుల, నను నాగుహ లాక్ర
మించి నశించి మొఱయో, యి గగనిమిమ
లకు మొఱచే, సినగతి మార్కొనె నద్రి నేనా
ధ్వనికిన్ పడిక 2 91

ద్వి ఘు మృని ప నగిగుహలు మార్కొయ, హు
మృని ప్రమోయచు నుక్తికుఁ జూచి

ద్వి హరిశ్చ పూ 20' 7 వ.

ఉ రా 2 78.

మా(టుమొ)ర్కొయ 2 శ్రీ (మాటు +
మొయ) ప్రతిధ్వని చెయు, మాటుమొగు

మ అవసీభాగము కంప మొదలఁగఁ ననేకాతాహి
ణుల్ గొల్వఁగా, అపనాశ్వ దిలదాద ఘోష
ముల దిక్కుకంబు మార్కొయ భూ, ధవులెల్లన్
జని రాత్మభూములకు ...

ఉ రా. 5. 285.

మాటు(వె)ర్వెట్టు 3. శ్రీ. (మాటు + వెట్టు)
ప్రతిఘటించు, ఎదుర్కొను.

మ అక్షలోక్సాహముతోడ దానవబలం బార్వంగ
దోర్విల్యద, ర్వితుండై భోరన వచ్చి తాకె
నమరుల్ భేదిల్లి భీతిన్ హతా, హతి మార్వె
ట్టక పాటఁ దాంకుడు గోపానక్తి వీరాసురా,
న్వితుండై యొక్కడి దంచు రోయుచు మహా
వీరుం గుమారు వ్యడిన్

కు సం. 12. 910.

మార్క్తి సం. 1 3 శ్రీ. శుభ్రము చేయుట, పవి
త్రము చేయుట (రూ. మార్క్తి శ ర.).

మాటకము 1. (మాటు) 1. క్లివినిమయము,
ఒకవస్తువు నిచ్చి వేటొక వస్తువును పుచ్చుకొనుట.

నీ. మాటక మనఁగను మాటుగడ యనంగ విని
మయనాభిధ వెయ్యుచుండు ...

అం. భా. 2 287.

2 వినిమయము చేయఁ గోరువాఁడు వినిమయము నంగీకరించుట కిచ్చులాభము

(పైని కన్నెడు మావాయకు అదా మాజుక పిమ్మనను చీల్చి దొరుకుట లేదు.

మాజుట పిఠ (√మాటు) ప్రతిరూపము, ప్రతి

గీ భక్తిదేవమాజుతనువు సూచె, యాయుధిష్ఠి రునుజ్జ్వలకాయ మింత, యెఱిగి కాదె యమృత హిత యోగీశ్వరుడు స, మిద్యయోగబలంబున నితర గలనె భార. ఆశ్ర. 2 77

ఉ నవ్వక నవ్వునెమ్మొగమున నిగుడారెడు వి తకాంతియున్, మవ్వపుగ్రొమ్మెఱుంగులకు మాజుటవై నఃటాక్ష రోచులుం, జిశ్వలు చేసి చేసి ఉ హరి 5 159.

అ. అడగు కోతిమిన్న యుడరూపునఁ జని, బ్రోకచాగ కారిమూలగవను, మాటి యచలం గాంచె మాజుటమిత్తియో, యనగ బరుగులంకి డేసె జెలంగి అచ్చ రా నుం 4.

మాజుటనోరిది పిఠ (మాజుట + నోరు + అది) అడివమాటలనే అడునది, చెప్పినరానినే మఱిల చెప్పినది

ఉ అటడిఁ బోకియున్ భగము నందుటయుం గని పల్కెనేఁ మిన్, మాజుటనోరిదాన నయి మాటలు చిత్తమునందు నెప్పుడే, గాటులు ప్రేతెవన్ భార. ఉద్యో. 8 107.

మాజుమ్ము(ము) పి (మాజు + అమ్ము) వేలు కుఁ యోగించు సాధనవిశేషము.

సీ ప కులు గుదీయలు పలకాళ్లు మ్రోకులు బిసెలు మాజుమ్ములు పెద్దడిండ్లు ... శుక 1 185.

సీ తెలు నుగ్గంబులు దీమముల్ మాజుము త్మోక రాంకిత్తులు మెకముబోను, లొఱవైన గొడ్డెండ్లు మెఱుంగులెంబులు ... రుక్మాం 3. 70.

మాజుకెత్తు అ క్రి. (మాజుకు + ఎత్తు) మాజుకు వేయు.

కం అని నగచు మగున ల దలు, పని నెపమున నొక్కి రొక్కు పోచిన జ్ఞాపనతాప్య యగుచు నగన, మనమున నునుసిగు దేటి మాజుకెత్తన్ పం పంచ 4 399.

ఇట అతిశయించు అని భావము)

మాజుకు పి (మాజు + ఆకు) రెండవయాకు ఉపఘ్నము అని శ రం).

కా. పాదద్వంద్వము నేల మోపి పవనున్ బంధించి పంచే ద్రియో, న్మాద-బుం బామార్చి బుద్ధిల తకు న్మాజుకు హత్తించి ని మేడబ్రహ్మఃదా వలంబనరతిం గ్రీంచు యోగింబ్ర మ, ర్యానన్ నక్రము విక్రమించెఁ గరపాదాక్రాంతి నిర్వృ క్తిమై భాగ 8 85.

(బుద్ధితకున్ మాజుకుహత్తించి - బుద్ధిలతను పల్లవించు జేసి అనిభావము).

గీ. రితుల బొలయించె నాశ రాజవదన, నతి శయప్రీతిలతిక మాజుకు లిడంగ

(మాజుకులిడు - చిగురొత్తు, పల్లవించు)

కా. వి త్తజ్ఞానము పాదు చిత్తము భవావేశంబు రిజాంబువుల్, మత్తిత్యంబు తదంకురం బన్మత ముల్ మాజుకు తత్వంతదుర్వృత్తుల్ పండ్లు కా. శ 85

మాజుట పి (√మాటు) ఎదురాడుట, ప్రతి కూలముగా మాటలాడుట.

గీ కర్ణవకుఁ జేయవలసిన గారివమున, గొంతి యింకను శ్రాగ్ధ మత్యంతవిభవ, ముల్లసిల్లంగఁ జేయఁగా కుచితనిరితి, యావిధమునకు మాజు టచూనె యెగు భార. ఆశ్ర. 1. 116.

మాజు(రా)టము పి. (√మాటు) కలహము.

సీ. మనకు వేల్పులకు మాజుటములు రాక పంచి పెట్టెన నని వడఁతి పూచె ... భాగ. 8, 320.

(శ ర పా. 'మందటలేకుండ' ముద్రి పా.).

మాజుడు అ. క్రి (మాజు + అడు) 1. బదులు చెప్పి, మాజుపలుకు.

కం. వేతయెకగుడి వామన, పీచీనా...
చెడు పీచేతనన్, చేతి కృష్ణ గను...
మి క, మాతాడికు మననః గుడిత మానన
యగుచున్

2. ఎదురు చెప్ప, ప్రతికూలముగ మాటలాడు.

కం. చేతొక తెలుగున నొరులకు, మాతాడిక
యునికి తెన్న మనుజేంద్రకడన్

భార విరా. 1

కం. సాగర సుబుద్ధితోడను, మా గురుప్రభుకు
దెమ్ము మాతాడిన నీ, వాగడ మపురువు

భాగ 10 పూ 1416.

కం. ... మనుపటివలె, జదివిన మాతాడ నీకు
జనునే మాతో, నిది యేమి యనిన .

దశా 4 140

మాటు ప. 13 (క మాటు కా, మాటు)

1 ఎదుర్కొను, ప్రతిఘటించు

సీ. బలరూఢి నెందు, మా టుద్ధి లే కొప్పు
మాటుభీమోద్ధతి ప్రబలంగఁ దా రాసరిడి
మెలంగ .. రాఘవ 2 19.

(భారతార్థమున).

ఆ భార ! వీనిమోహవాకార కేళలే, మారు
మాటు హరికుమారు మాటు, వెల్లదమ్మి తోగల
వీనికన్దోయితీ, రేపుమాపు కాపు రేపు మాపు.
సారంగ 2 41.

2. చంపు

సీ. బలరూఢి నెందు, మాటుద్ధి లే కొప్పు మాటు
భీమోద్ధతి ప్రబలంగఁ దారాసరిడి మెలంగ ..
రాఘవ 2 19.

(రామాయణార్థమున)

అ. 13. వేటురూపమునొందు

గీ ప్రబలగర్విదుర్వారబహుసువర్ణ, పూర్వగీర్వాణ
భుజదండభూరిసార, వితతమందర మంథాన
వివలనముల, సలిలనిధి మాతే సురంభసంభ్రమ
మున. హర. రి. 80.

13. విజ. ప్రతికూలముగా, ఎదురుగా

కం. విడ్డలు వెలుతురె నీ కలు, గొడ్డలులు నేయ

... కొండ్రునుమా, తొడ్డు ... రకపురె,
యెడ్డము ... కున్నచే మృతేతన యింటన్

భాగ. 9 43

పి. దీకి హల్లు పా మగునప్ప డుప్పిలోము వై క
ల్పికిముగా నగును, ... ఎదురుమాట ప్రతి
కూలవాక్యము

ఆ అనిన మాటుపలుక నలికి యయ్యాకునా,
దియ్యకొనియె బోప ... లోనె, ఒడ
వయను ... తనివయనంబు మా గింపు, మనుచు
నంకితోడ నానతిచ్చె ము 2 14

2 ప్రతిక్రియ

చం . అకుక్క విభుండును మాటు కలంబ లేని
కొం, చలమును బొందుకెంబ మన దానును
రూడటి యుండె వెళ్లె నై

భార ఛిప్పి 2. 57.

మ అనిపాల్పిస్తే జంపునట్టిసిగదాయం వైన
కాంబు వచ్చె మపాంకంబున మాటు దీనికి
వదల జింతింపు ధాత్రిశ్చరా

భాగ 1. 810,

సీ . రేవనదీసూను, దియ్యత్రమునకు మాతె
టుంగుగాన ... భార నిరా. 5. 210.

9 ఎదిరి, ప్రతిపక్షుండు

కం తనమాతే యని గంగా, తనయు శిఖంబయ
వధించె . భార ద్రో 5 388

ఉ . ఒక్కజెట్టివా, డుక్కునఁ దీరనట్లు కరి
నోగ్రగరింముతోడ మీటు నే, దిక్కున మాటు
లేక బలదేవుఁడనం బలుపేరు చాల్చుచున్.

కుక. 2. 957.

గీ అవనియందును యుద్ధవిహారిమువకు, మాటు
లేకయ విహరించె మనుజవిభుండు

రాఘవ 1. 8.

(హరిణ్యాకుండు) మ. సమరాకాంక్ష గృహను
ముఖ్యునిదము ల్కరించి మా క్లేమికిన్ ...

దశా. 3 190.

4 పర్యాయము, తడవ.

కం కడిగాలు వట్టి వానినీ, మడివక వచనములు
మాణుమాణులు వీరచెన్ ...

భార. ఆది. 8 214.

చం జగమెటుగంగ ద్రోణు ననిం జంపుటకై పృతి
యించె చాత న, నృగఁటిమి — గ దీసె — బలు
మాణు నను బని లేదు ...

భార. భీష్మ 2 17.

చ. ఇరువడయొక్కమాణు ధరించెక్కిరలుం బు
మాణు ...

ఉ హరి 4 122

మ ... కంజాతాతుడే బెక్కుమా, ర్లనిలో
కొల్లె సాతలస్థు లయి యియ్య చానవుల్
రాఘవా ...

ఉ రా 2. 106

5. రెండవతూరి పెట్టడగిన భోజ్యపదార్థము,
రెండవసారి వడ్డించునాహారము

ఉ. మీతిన యన్నకైలములమీద సమగ్రఘృత
ప్రవాహముల్, పాతంగ యానపాత్రముల భంగి
వపూసము లొప్పె నెవ్వరున్, మా తిడనీక క
న్దనియుమాత్రంగఁ బాత్రలయందు నిడి దై,
వాతఁ బదార్థసంఘములు ...

భోజరా 4. 102.

ఉ. వంచన వేల్పుటెంకి కిటు వచ్చి యుపాంతము
వందు ముందటం, గంచముఁ బెట్టుకొన్నయది
కర్పరయుగ్మము మాణు వెట్ట నే, తెంచుచు
మన్నవాడు మనదేవర విష్ణుడు

హరి 6. 125.

నీ. అడుగకమున్న మా తిడఁ చెచ్చి యాతఁ డే,
మాత్రంబు వల దన మగుడు సిగ్గు ...

దశా. 6. 33.

ఉ ... ఏణవిలోచన బంతివట్టి మా, రైట్టంగ
దానివక్త్ర) శశిబింబముఁ జూడంగ వోడి ..

వైష. 6. 132.

విజ. 1. ప్రతి, బదులు.

నీ. మదిఁ దల్లితండ్రులమాణుగాఁ గొని జను, లని
శంబు భక్తి సేయంగ నెగడి ..

భార. విరా 2. 218

ఆ పుట్టసెంటి కేను బోయి యొక్కించుక, యూట
డిల్లి వత్తు మవిద నీవు, వింతదనము లేక విభు
నకుఁ బ్రియము నా, మాణుగా నొనర్చి
మనము నెమ్మి

హరి. పూ 1 170.

ద్వి వేటుదేవతలఁ గావింప నింద్రునకు, మాటెంద్రుఁ
గల్గింప మదిఁ దలంచుటయు

రం రా జాల. 58 పూ 19 పం.

క. తనకు గాఢము గలిగిన, దనమాణుగ ధర్మ
శాస్త్రత త్తావిధి, జ్ఞానిఁ బ్రాద్వివాకు నుత్తము
జనచాధుఁడు పనుపవలయు సత్కులకడకున్

విజ్ఞా 3. 4

2. మటియొకటి, అన్యము.

గీ మాణుమానినీ లేకుండ మడిసి రెల్లి, వారు ..

భార శల్య 2 11

క... వేటొకనిలుఁ గొని విమతుఁడు, దూఱంగ
హంమేన నామెఁ దొమ్మిది యమ్ముల్,
మాత్రపు బదింటుఁ బొదివెం, గాతీయగా
మటియుఁ బటపె గమిగొనఁ దూపుల్.

హరి. ఉ 1. 157.

చ. కలిపిసాశినవ్వు లెసంగ న్నటుధూర్తులు గొంద
టొడొరుం, దలకొన నెచ్చరించి తమదండవుఁ
గోలల నున్న మాణుగోఁచులు వెసఁ బుచ్చి
వైచి

ప్రభా. 1 102.

గీ మా యిచ్చెది నన్నచోఁ గూడు వెట్ట, రింత
పచనస్థలంబైన నీయ రిట్టి, మాలకొంపకు వచ్చి
తి మాణు లేక, గంజి వోయుదురే యిందుఁ
గలుగువారు

శుక. 3. 182., భార. శల్య. 2. 259..

2. సమానము, సాటి.

ఉ. పాతినఁ జూచి కౌరవన్యఫాలుఁడు సూత
తనూజుతోడ నీ, కాతీయ మద్యలంబునకుఁ
గాఁ దగునే వివిధాస్త్ర సంపదన్, మీతిన నీవె
మాడంగ వమేయపరాక్రమ నీకుఁ బాడవుల్,
మాతె తలంప నీదగుబలంబును తేవయుఁ జూపు.
మిత్రతన్.

భార. శర్ణ. 8 . 10..

మ .. భూరిస, మృదలీల నివరిసిల్లి ... త్రి జగ
స్మాన్య ప్రభావంబునన్, మననాగంబును
బోలె గ్రాలవలరా మా తెందు లే కున్న తిన్
కు ... 46

శి ఒప్పులే యేటి మాటు లేకుండ బ్రహ్మ, యగ
కంబులు చేసె ... పిక 6 46

జ మారాడిము, మార(టు)గాళ్లు, మార్కొను,
మార్కోలు, మార్పు², మార్తుడు, మార్పుడు,
మార్పలుకు, మార్పు, మార్పెట్టు, మార్పము,
మార్పలయు, మార్పిగడు, మార్పిలగ,
మార్పలయు, మార్పెనలు, మార్పాట,
మార్పెడ, మార్పిగమిడు, మార్పిగము,
మార్పిగముపెట్టు, మార్పెన, మార్పెరయు,
మార్పొయు, మార్పెట్టు, మాటకము,
మాటట, మాటటనోరిది, మాటము, మాటాకు,
మాటాకెత్తు, మాటాట, మాటాడిము,
మాటాడు, మాటుగాలు, మాటుదల్లి,
మాటుకొను, మాటుగడ, మాటుచు, మాటు
దల, మాటునీళ్లు, మాటుపడు, మాటు
వలుచు, మాటువలుకు, మాటుపాట,
మాటుపు, మాటుపెట్టు, మాటుబేగడు,
మాటుబేరము, మాటుమగడు, మాటు
మనుపు, మాటుమనుపుడి, మాటుమలయు,
మాటుమనలు, మాటుమాట, మాటుమూల,
మాటుమొగమిడు, మాటుమొగముపెట్టు,
మాటుమొగమువడు, మాటుమొగము సేయు,
మాటుమ్రోత, మాటుమ్రోయు, మాటు
రూపు, మాటురూపువడు, మాటునీడు,
మాటుసేత, మాటుసేయు, మాటొడ్డనము,
మాటొడ్డాడు, మాటొడ్డు.

మాటుగాలు ఎ. (మాటు+కాలు) కృత్రిమ
పాదము, కాలికి ప్రతియగు సువర్ణాది నిర్మిత
పాదము.

గీ. కాంత యొక్కర్తు మూపున గండ లిచ్చె,
మాటుగా లిచ్చె నొకసుధామధువాణి, లలవ

యొక్కర్తు నోరతాంబు లిచ్చె, శక్తజాచర
సచ్చక్తిశక్తు లెంగ పాండు 2. 77.

మాటుదల్లి ఎ (మాటు+దల్లి సవతిదల్లి.

సి. పట్టలుదొరపట్టి పట్టపురాణి యే, మానినీమణు
లకు మాటుదల్లి ... చంద్రా 2. 101.

గీ మువ్వును గేరడము సేయు నవ్విదంబు, ప్రేప
లేక యొకప్పుడు శమనంబిగి, చంద
మమ్మాటుదల్లిపై జాచె దన్న ...

హరి. పూ. 1. 157.

గీ మాలకరి దాసి నైఃకాన్ధి మాటుదల్లి, మగడు
విడిచిన సతి దూతి మంద్రసాని, జోగురాలాకు
ల మొడిజోటి విడవ, గలసి వర్తిచు నవిజారగా
నెటుంగు.

కై భా. 2. 20, హరి. పూ. 2 170.

మాటుకొను - మార్కొను అ క్రి, సి. క్రి.
ఎదుర్కొను.

ఆ. నాదు బాహులమునకు మాటుకొనఁ జాలు,
బుజబలంబు గలిగి పోక చిక్కఁ, బెనఁగి ...
భార. విరా 2. 288.

ఉ. ఊటటచెయ్యులం దివుట లూఁకఁ దర్పము
లొండొకంటికిన్, మాటుకొనంగ ము న్గనివ
మంజులసౌఖ్యరసంబు నిక్కలం, దాటుచు.
హరి. ఉ. 7. 182.

కం. దురమున నీ కా రాచూ, బురితోడ స్మాటు
కొని గెలువరాదు సుమీ ...

అచ్చ రా యు. 463

కం అరదంబురవము నెలంగగ, శరములు వాయు
జునిమీది సాంద్రముగ వెసం, గురియుచు నడ
రెడు భీష్ముని, సరభసముగ మాటుకొనియె
సాత్యకి గడిమిన్ భార. భీష్ము. 2 224.

గీ. పాండవులనై న్యమును సముద్దండలీల, మాటు
కొనె ... భార. శల్య. 1. 885.

గీ మలసి అంకెలు వైచుచు మాటుకొనిన, వృష
భములభంగి నక్కురువృషభు లిట్లు, సమదగతిఁ
జేరునెడఁ జూచి రమరులు ...

భార. విరా. 5. 185.

గీ. మాటుకొన్న విద్యార్థుల కాటవోలి ..

విక్ర. 4. 1:2, వై. ప. 3. 15

మాటుగడ ఎ. (√మాటు) మాజము, వినిమ
యము.

సీ. మాజక మనఃగను మాటుకా యనఃగ, విని
మయశాఖవ వెలయుచుండు ...

అ. భా. 2. 167.

మాటుమే - మాచ్చు న. శ్రీ. (√మాటు) వినిమ
యము చేయు

మాటుదల ఎ. (√మాటు) మాటును, మాటు
పాటు (శ. ర.)

మాటునీళ్లు ఎ. బ. (మాటు + నీళ్లు) స్త్రీలు
బుకున్నాన మైనమటునాడు చేయున్నానము
(శ. ర., పా. .)

మాటుపడు అ. శ్రీ. (మాటు + పడు స్వాత్మ
మన.) 1. ఎదిరించు, మాటుకొను.

ఉ. మాటుపడంగ లేనియనమర్థుల సుప్తుల నస్త్రు
విద్యలం, దేలునిపిన్నపావల వధించె నిశీధము
నందుఁ గ్రూరుఁడై ... భాగ. 1. 154.

ద్వి మగఁడు నాలును వధిమానంబు విడిచి, మొగ
ములు వగులంగ మొత్తులాడుదురె, వతికోడ
నతి మాటుపడెనేని పుణ్య, గతి కేగ కది నర
కంబునఁ గూలు.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1140 పం.

2. కాటుమాటగు. వ్యత్యస్తమగు,

గీ అడుబిడ్డ సహోదరుఁ డిళుగుణన, మగ్రుఁ
డుగఁ గోరుఁ గావునమదిఁ దలంచి, మనము
చరువులు రెండును మాటుపడంగ. వారిగింతము
మంచిది యట్టులైన ... వి. పు. 6129.

3. భేదపడు. వ్యతిరేకభావము కలిగియుండు.

కం. ఓతేద నీకు మది జే, మాటును గుండంగచేల
మాననినుకన్, దేటి కనుగొనుచో మటి.
మాటుపడం గలరెయెట్టిమన్నీ లైనన్.

అచ్చ. రా. ఆర. 107.

4. ప్రమాదపడు. పొరపడు

గీ. అడవు నీవ కావె మహాద్ర నేఁడు, మాటు
పడి యెగు నేసితి వలవ వలయు ...

భాగ. 10 ఉ. 68.

మాటుపలుచు న. శ్రీ. (√మాటుపడు) తాటు
మాటుచేయు

ద్వి. పిండికుండ మాటుపలుచుపాలిండ్లు

అ. మ. క. 5. 247 పా. 3 పం.

ఇ. తిక్కన. చు అని భావము.)

మాటుప(వ)లుకు అ. శ్రీ. (మాటు + పలుకు
పడుచెప్పి, ప్రతికూలముగా మాటలాడు.

సీ. ... చతికి నెళ్ళదు మాటుపలుక వీవు.

కాశీ. 2. 72.

మాటుపాటు ఎ. (మాటు + పాటు) మాటు
పడు. వ్యత్యాసము (శ. ర.).

మాటుపు - మాచ్చు ఎ. (√మాటు) 1. వర్తనము.
మాటుట.

చ. ... విలాసముల్. మనసువకున్ సుఖాస్పదము
మాటుపు లందినమేను లందు ర. జ్ఞనులకుఁ గామ
భోగముల జన్మఫలంబునఁ బొల్తు రంగనల్ ..
కు. సం. 7. 959.

2. వినిమయము. ఒకవస్తువు నిచ్చి మఱి యొకటి
పుచ్చుకొనుట (శ. ర.).

మాటుపెట్టు - మార్పెట్టు అ. శ్రీ. (మాటు +
పెట్టు) ప్రతిఘటించు, ఎదిరించు (శ. ర.).

మాటుబేరగాఁడు ఎ. (మాటుబేరము + కాఁడు)
మాటుబేరము చేయువాఁడు.

(వ్యవ.) నే నీయావును మాటుబేరగానియొద్ద
నాలుగురూపాయలు లాభ మిచ్చి కొంటిని,

మాటుబేరము ఎ. (మాటు + బేరము) ఒకవస్తు
వును గొని దానిని దిరిగి లాభమునకై విక్ర
యించుట.

సీ. గుట్టెలుంగు ది దేల గురులతో గుటగుటల్,
బిగియక చనఁగదే బినరుహాక్షి. కుసిగింపులిడ
కేగు కొన్నయంగడిలోన, మాటుబేరములేలె
మంజవాణి చంద్రా. 6. 185

మాటుమగడు వి. (మాటు + మగడు) ఉ. 10.
అ. కుమగడు

గీ. నా అక్రొముద్రియంబిలవాన గుయ, హా
నాచీస్తీయుద్యో లాడుచుం, మగువయుం
ప్రభావలల మూటుమగని గంతుసామూక్తి
శ్రీతికి గర్తరేతె. ప్రి. 3. 13.

గీ. అన్నాచాకాగంబిగుబ్బలాండు పథకు, లనుస
ననముసుర్నొగ్గయముద్రియలోన, రాడు
కతియ చున్బొంతుగా దేల, మదిమునకు
చెన్న మాటుమగని. శుక. 2. 149.

మాటుమనువు వి. మాటు + మనువు అడుది
రెండవసారి చెసికొనుపేవాహము (శ. 10).

మాటుమనువుపోవు - కిత్తను వెదికి ఎరుని వరించి
పోవు

చ. అమ. గుడుడు చేపికియాగము సాంగముగా
కొనెన్, క్రివమున నెల్లవారు బహు
మానము నేయిగ వేర్వతో నిజా, శ్రమమున
కేగుదెంచి వ్యక్తిచాతనంబునఁ జంద్రవెంట
మా, అమనువు తాచి వోవుటయు రోసి నిరం
తరదూఃఖతాత్ముడై. వి. పు. 3. 24.

మాటుమనుషి వి. (మాటుమనువు + అది)
రెండవసారి వివాహము చేసికొనినస్త్రీ.

గీ. మనును దిధిమిపుగా మాటుమనుషియన.
అం. భా. 2. 110.

మాటుమలయు అ. శ్రీ. (మాటు + మలయు)
ఎదిరించు, డీకొను, ప్రతిఘటించు

గీ. మదురువు గొని మాటుమలయుకారెనుఁబోతు,
నొడిపి కొమ్ములఁ బట్టి మడంగఁ ద్రోచి ...
హరి. పూ. 4. 155.

గీ. నిండుపున్నమచాడుగఁడరించినచంద్ర, మండల
శ్రీలతో మాటుమలయ, భద్రవిద్యోతాత
కశ్రంబు గ్రాలుచు .. భాగ. 3. 280.

గీ. సరసిజాయతలోచన జఘనయుగము, మరుని
ంథచక్రములతోడ మాటుమలయ ...
వి. పు. 2. 296.

(క. సామృత్తివాచకము.

2. ఎదురాడు, ప్రతికూలముగా మాటాడ సాకూ
తముగా మాటాడు.

అ. పరులఁ గన్న చుకిపాకిని ముద్దాడు, గోడ
నిక్కి చూచు గొప్ప దీర్ఘ, మాటుమలయు
నత్తమామలతో లేసి, కిటుకు వెళ్లి బందకి
వధూటి. శ్లో. భా. 3. 29.

చ. వెలయడుగువెటులతో కిటితి మాటు
మలయ ... అ. ప. 4. 67.

మాటుమసలు అ. శ్రీ. మాటు + మాలు,
1. తప్పాదిగు, అం. మామన పైచ

గీ. మజాది యనుచుట్టికి మన మాటుమసలు
వలదు దురాత్మపు లైన నెవ్వరినైతన ...
అ. భా. 3. 53.

2. ఎదిరించు

గీ. సరిగ నెదిరించె ననుమాట చనుగు మాటు,
మనలె ననంగను ... అం. భా. 3. 112.

3. ప్రతికూలించు,

గీ. వారి కే లాభువము వచ్చె వనిత యెంత,
మాటుమసలెదు వట్టి నేమములు చాలు ...
భను. 2. 157.

మాటుమాట వి. (మాటు + మాట) ప్రతి
వచనము, అవాబు.

గీ. అదలించి యే మించనాడిన నెంత లే, దనుగాని
మాటుమాటాడ వెఱచు ...

విప్ర. 4. 67.

గీ. వాద్ద మెనఁగుచు మాటుమాటాడ వెఱచి,
దశా. 1. 54.

గీ. మాటుమాటనఁగను మాటుమాటనఁగను,
బదులుమాటనఁ బ్రతివాక్య మొప్పు ...
అం. భా. 1. 114.

మాటుమూల వి. (మాటు + మూల) 1. విదిక్కు,
రెండుదిక్కులనడిమి భాగము (చి. ని. ఎదురు
మూల. శ. 8.).

2 ఎక్కువవాడుక లేనితావు, అప్రతిహత మైన ప్రదేశము.

(వ్యవ) 1. అతనియిల్లు నందులో ఒకమాటు మూల నున్నది. 2 అకవి మాటుమూల పదములు ప్రయోగింపను

మాటుమొగమిడు అ. శ్రీ మాటుమొగము + ఇడు) పరాజ్ఞుభుండగు, పెడమొగము పెట్టు

కం అపరణగణసేవదులగు, దివళాతుల కీడుదలించి దారాడి'ణ, వ్యవహృతికి మాటుమొగమిడి, రావుగా దివి కొన్నిమాడిలాడిన వతనిన్ పా.డు 5. 203

మాటుమొగముపెట్టు అ. శ్రీ మాటుమొగము + పెట్టు) పరాజ్ఞుభుండగు, పెడమొగముపెట్టు, అనాదః ముచేయు.

(వ్యవ, అతడు నాయెక మాటుమొగముపెట్టి నాడు

మాటుమొగముపడు అ శ్రీ (మాటుమొగము + పడు) పరాజ్ఞుభుమగు, పెడమొగము పెట్టు.

గీ బీటువోయి రక్ష్యాబులు మాటుమొగము, పడిన రా నొచ్చియుండియుఁ దడవి కాఁరి, నూలుకొనఁజేసి తఱచిన ..

భార భీష్మ 3. 257.

అ ఒక్కతకు మొగములు రెం దైన, పగిడిం దలు మాటుమొగమువడంగ, గిటి మేను మేను మాట గాఢాలింగ, నంబు సేసి రంగవయుఁ బ్రియుడు. కు. సం. 9. 448.

మాటుమొగముసేయు అ శ్రీ. (మాటుమొగము + చేయు) పెను మొగమగు, పరాజ్ఞుభుమగు.

ఉ రాకనుధాంతు మండలమురాకకు మాటు మొగంబుసేయుచో ... నైష 2. 187.

మాటుమోత ఎ (మాటు + మోత) ప్రతిధ్వని (శం.త్రా)

మాటుమోయు అ శ్రీ. (మాటు + మోయు) ప్రతిధ్వనిచేయు.

వీ మముఁ జొచ్చినా రెటుంగుము సుమ్మురిపు

ఎని, మొఁయించుగతి మాటుమోసె గిరులు.

కవిక 2 88.

మాటురూపు ఎ. (మాటు + రూపు) రూపాంతరము, వేటొక రూపము

(మా మాటురూపుపడు)

మాటురూపుపడు అ శ్రీ. మాటురూపు + పడు) రూపాంతరము నొందు, వేటొక రూపము చాలు

చం. అది యటులుండె నీతను వన తలరాధ్యము ఒక్కరిక్కియు. న్నది యిది మాటురూపునడి యద్దిం యిద్దంవస్థ యేక్రియ, గదిసెనొ ..

కుక. 8 409

మాటువీడు ఎ. బి. మాటు + వీడు) శత్రు నై న్యము.

వీ. ... మాటువీట మిగిలి వచ్చు, మగలనెల్ల సేరు మగిడింతు. కు. సం. 11 610.

మాటుసేత ఎ. (√మాటుసేయు) ప్రతిక్రియ

కం. మనరాజు విదూషకుఁ గొని, మనమేఖల మోస పుచ్చె మన మిపు రాజాఁ, పని మాటుసేత యిది యొక, పనియే వెల్పుట్ట వలదె పార్థివ తిలకున్. కేయారి. 4 166

మాటుసేయు అ. శ్రీ (మాటు + చేయు) ప్రతి చేయు, ఒకరు చేసినపనికి బదులుగా దానికి తగినపని చేయు

గీ మన్మథావేశవిలసనమహిమ నెఱపు. తపసింగని సాదురే.గినఁ దలపొలాన, నిలువ ఓనుమాట నిఁమయ్యె సేడటంచు, మగుడ నవ్వుచుఁ జేతకు మాటుసేసె ... కళా 3 87

మాటొడ్డనము ఎ (మాటు + ఒడ్డనము) ప్రతి పూహము, శత్రువులు పన్నిన మొగ్గంమునకు ప్రతిగా పన్నినమొగ్గంము.

కం అనురూపము లగుమాటొడ్డనముత్ ప్రస్ఫుంఠ ములు దృఢంబులుగాఁ దీర్చినఁ గాక తెఱంగ గునే. యని మొన లేర్పిటిచె గౌరవాన్వయ ముఖ్య. భార భీష్మ. 2. 20.

మాతోడ్డాడు అ శ్రీ (మాతోడ్డు + ఒడు స్వామి) ప్రతిఘటించు, ఎదిరించు.

కం కిసపు గినుఁ గూడు దెమ్మని, కనఁడు బరు
దొన మోయు, గొప్పమునకున్, విసువడు
మాతోడ్డాడు. పనఁమునకు సరియై మనుజు
పకు వెప్పటికిన్. పం పంచ 1. 189.

మాతోడ్డు అ. శ్రీ (మాటు + ఒడ్డు ప్రతి
ఘటించు ఎదురుచెప్పు

కం బిడ్డలు పగలను భ్రాతలు, నిడ్డము చని పరి
దన-గ నటుదిలఁ దని మా, తోడ్డును ఒగడిశ్వ
ర.నకు, జడ్డన నన్నంబు గొనుమఁ జని రాసుద
తుల్. భాగ. 10 పూ 859.

నీ. ఉడ్డండరితి మాతోడ్డి నిలిచె
హరి 3 44

కం బిడ్డలజేదరకంబున, కడ్డంబై పెంచుకొనుచు
నధిపునకును మాతోడ్డక సద్గణ గావున, నొడ్డా
రము సేయ కెమి నుండె నృపాలా ..
కుచేరి 1. 87.

వి. ప్రతిఘటనము, అడ్డుపాటు.

మ. పంహాసంబ వఁ దేలి భృత్యులయెడం బ్రహ్మాద
ముంబొందు భూ, పరు నాజ్ఞం జన రీగి
మెచ్చరు పని న్వందింతు రెగ్గాడఁ జొత్తురు
కౌతూహలవేషభాషణములం దుల్యక్తిముం
బొంది యే, తురు వా రెల్లపదంబు వేడుదురు
సింతుర్ భూమి మాతోడ్డులన్.

భార. కాం. 2 180

మాలి వి. (సం. మాలి: క త మాలి.) 1. చం
దాలుండు, చందాలి

కం. మాలలిఁ గుఱులఁ జేయును, బోలఁగ శివభక్తు
లైన భువి నెఱుంగరె .. శివ. సా. 471

చం క్రతువు లొనర్చెనో యిపు డకారణ మెట్లు
విమాన మెక్క సమృతముగ స్వీతయ్యె
కిన మాలపుమాలకు దుష్టశీలకున్ .

బ్రహ్మ. 2 80.

నీ. చరిగఁ జందాలుండు సురియాకు వనఁగను,

మాలి పంపంగను మాలి యనంగ ...

అం భా 2. 289, శేషన 2. 25.

2. (సమానపూర్వపదముగా క్రయక్రమై, నిందా
ద్యోతము).

ఉ మారుతికిన్ జయం బొనఁగె మాలిపథాత్మ్యుడు
వానిగెల్చుకో, లేకి సమ్మతంబునె యిట్టిది
దినను జెప్పగలుగే ...

భాం సా 1 213.

ద్వి వడినా బుఱము పంచి పనునఁ జెక్కె ధ్వు,
బ్రతికెడియామాలిక్రతు కేటిక్రతుకు .

ద్వి. హరిశ్చ 6 224 పం.

శీ మద యిచ్చెద నన్నచో గూడు నెట్టి, కంపప
చనస్థలం బైన నీయి కట్టి, మాలికొనకు
పచ్చితి మాటు లేక

శుక 3 152, దశకు. 3 10.

సా మాలికు మంచములు బాంపరికు పీఠలు -
అనర్థుల కావనిము, అర్థుల కనాదరము
చేయుట ...

కం లలిఁ గొ ప్పెక్కించితి మధు, పుల శుకల నడు
గువఱచితి పుష్పాస్త్రా) మా, లికును మంచం
బులు బాం, పరికును పీఠ లనుమాట బళి నిజ
మయ్యెన్. చంద్రా. 5. 91.

జ. మాలిండు, మాలికాకి, మాలతనము, మాల
ర్కము, మాలికిము

మాలి సం. వి. ఆ శ్రీ. 1. దండ, మాలిక. 2. పంక్తి,
శ్రేణి, వరుస, పరింపర. 3. కంతాభరణము
(రితనమాల).

మాలిండు వి. (మాలి + వాండు) చందాలుండు

కం. అని యమ్మాలిండు దొలుజా, మున నే నొక
విప్రుకొడుక మునులు నుతింపన్ ...

భాం ఆను. 4. 47.

ఉ. మాలిండు సోమయాజియలై మాలికు రాజులై
యాజకుండు చం, దాలముఖంబునం గుడువ
నల్వనఁ బాటులు వత్తురటై ...

భా రా. బాల. 801.

ఉ. మూలము చొంగి యమ్ముత్తె హనుగల పుష్పన
మిట్టి పట్టి భూ, వాలుని నటగట్టి ...
గూ. 1. 239, వాసిష్ట. 4. 114.
అ. భా. 2. 259.

మాలకము సం. వి. అ. పుం. 1. సంబవృక్షము
వే పచ్చెట్టు 2 కొట్టరికాయతో చేసినవాత్ర.
స. మా, పూడించడ.

మాలకరి వి. 'గం మాళాకారి' 1. దండలు
గుచ్చువాడు, పువ్వుదండలమ్మువాడు.
గి. మూలకరి పుష్పములు గోయమాకినీ దేటి,
పువ్వుచేరియ గొనియెడిపోల్కి నెదురు, గంద
కుడి గల నొసనది కాన్యఫలము ...
భా. ఉచ్ఛ్వా. 2. 57.

నీ. వజ్రయు నొక్కందు ప్రాహ్లాదలిటుండు ...
సురపాన్పు అమల గట్టి, మూడెత్తులుగల జేరి
మును మాలకరివోలె, నేతెంచి నాచేతి కిచ్చి
న త ... ద్వా. 11. 47.
2. పనవాలకుడు, తోడిమాలి.

ఉ. పోవగల జూచి మాలకరి భూపతనూభవుడేరి
పత్ర నీ, కావలి నెప్పుడున్ వెలితి గావు ప్రసూ
నిములు ... భోజరా. 5. 192.

మాలకాకి వి. (మాల + కాకి) ద్రోణకాకము
బొంతకాకి

అ. గగనమండలమున గాలాయగ్గుడేరి, మాల
కాకిపిరిగ దూలియాడ. వై. 7. 62.

మత్తకోకిల. ... మాలకాకులమూలక ల,
య్యడం జేరి యదలెప్ప మనుచ. 4. 81.

నీ ... మాలకాకి నాగను ద్రోణకాకంబు
విలసిల్లు ... అం. భా. 2. 98.

మాలతనము వి. (మాల + తనము) చండా
లత్వము.

గి. మటి త్రిశంకురకా పచ్చిమాలతనము ...
వేం. పు. చ. 3. 288.

మాలితి సం. వి. అ. పుం. 1. జాజి, జాజిపువ్వు
2 ముకుము, మొగ్గ. 3. కన్యక, కన్నె.
4. రాత్రి. 5. వెన్నెల, చందిక.

మాలిమావళము సం. వి. అ. పుం. భజభూతి
చిచ్చిన యొకనాటకము

మాలిరకము సం. వి. అ. పుం. పలిగాము.

మాలము సం. వి. అ. పుం. 1. వంగదేశమునకు
జిల్లముదిక్కుననున్న ఒకదేశభాగము 2. పార్వ
తుజాతి, అరణ్యపుజాతి

అ. ప. 1. పొము. 2. ఎత్తెననేల, ఉన్నత
స్థలము 3. అడవి. 4. వంచన, మోసము.

మాలయము సం. వి. అ. పుం. (అ. ఈ. అ) మలయ
పర్వతసంబంధమైనది

వి. అ. పుం. చందనవృక్షము, మంచిగంధపు చెట్టు.

మాలర్కము - మాలటికము వి. (మాల +
టికము) చండా
లత్వము, మాలతనము.

కా. అలంబన్ మెడల గట్టి దానికి నవత్వశ్రేణి
గల్పించి త, ద్వాంప్రవాతము నిచ్చి పుచ్చుకొను
సంబంధంబు గావించి యా, మాలర్కంబున
జాంధవం బనెడిప్రేమం గొందలంబిప్ప.

కాళ. 3. 58.

మాలటికము - మాలర్కము వి. (మాల +
టికము) చండా
లత్వము.

ఉ. మాలటికంబు సూడక సమస్తముమల్ తను
గూర్చి వచ్చున, వేళి పసిష్టసూను లొడవెంగడ
రాజక యాజకుడు చండాలుపు సోమయాజి
కిని నవ్విన. చం. రా. 3. 37.

క. మడిపడి చూచి యోరి, చండాలుడ వగు
మటుంచు శపియించెను ను, ద్దండత మాలటి
కంబును, దండగ ననుం జెందె నిట్లు తిట్టణ
మాత్రన్. ఉ. హరిశ్చ. 4. 160.

మాలవకుడు సం. వి. అ. పుం. మాలవదేశ నివాసి.

మాలవము సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొక దేశము.
2. (సంగీ.) రాగవిశేషము.

మాలసి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అతావిశేషము.
2. (సంగీ.) ఒకానొక స్త్రీరాగము.

మాలాకంటము సం. వి. అ. పుం. అపామార్గము.
ఉత్తరేను (రా. ని.)

మూలాకారుడు సం. విజ. అ. ఈ. త. 1. పూ.
దండలు కూర్చువాడు. పూలవర్తకుడు

మూలాత్మము సం. వి. అ. న. 1. గుచ్చుచు గం.
గడ్డి, చిప్పకనవు.

మాలి సం. విజ. (న. నీ. న.) 1. తోటకాచు
వాడు. 2. పూలదండలు కూర్చువాడు. పూల
వర్తకుడు. 3. పూలదండలు చుట్టుకొనినవాడు.

మాలిక సం. వి. ఆ. త్రే. 1. పూలదండ.
2. పంక్తి, వరుస, కంఠవర. 3. హరిము. 4.
4 నల్లయివినీ, అతని తే వృత్తిక, కూర్చున్న.
6 పక్షివికేషము 7. మద్యము. 8. పిఠాజాతి,
నల్లలి. 9. గ్రీవాంశకాంము. 10. ఒకరొకనది.
11. మురి (వృ. వి).

మాలికము సం. వి. అ. పుం. 1. పక్షివికేషము.

మాలికుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూల
తోటపని చేయువాడు. 2. రంగులు వేయు
వాడు. ముచ్చి, చిత్రకారుడు. 3. పూలదండలు
చేయువాడు.

మాలిని సం. వి. ఈ. త్రే. 1. పూలవర్తకురాలు;
పూలవర్తకునిభార్య; మూలాకారుని భార్య.
2. చంపారపురము. 3. దుర్గాదేవి మహోన్నవము
లయందు దుర్గాప్రతినిధిగా మండేది యేడేడ్ల
కన్యక. 4. దుర్గ. 5. మ. దాకిని, స్వర్గంగ.
6. (ఛంద.) వృత్తభేదము. 7. విభీషణునిపిల్లి
7 చిరాటునినభలో మన్నవ్వుడు ద్రౌపది పెట్టు
కొనినపేరు.

మాలిన్యము సం. వి. అ. న. 1. మలినత, ముటికి.
2. మైల. 3. పాపము. 4. నలుపు. 5. జాఫ,
నొప్పి.

మాలిమి¹ వి. 1. చునవు, ఎక్కువ పరిచయము.
ఉ. మాలిమి లేదు గాన ననుమానము నామని
దోచినప్పుడే, బాలిక సేవ సేయఁ జనుపవ్వల
దంటిని గాదె దాని కే, మీలువు గల్గు మేన
మఱి దింతియ యాతఁడు నైన దైన దే,
తోలత నింక నాగవలితోపల నిష్ఠుర మేల
పల్కంగన్. వి. వి. 2. 170.

క. నైన నైనదాని కిటువలె, గన నైనను కిటు
జూచె గడుమాటెమిచే. దనంగ పత్తెతులు
యెట్లొక, ఎడతె యతిమిదయా చివట్టా
యనంగన్ ... కుమం 4. 108.

గీ. రనకు ననుమాల యగు నొక్కదానితోన,
మాలిమి యొనర్చుకొని యించిమ చి వెట్టి,
దానితో నొక్కనాఁడు మ తనమునఁడు,
నిటివారింకసినికోతెల్ల నుడివి.

కుక. 3. 297., కుమం 1. 98

2. వాత్సల్యము, (పుత్రాదులయం దుడు)క్రేమ

గీ. వ్రాలి తెప్పిటి నడపాఁమోళి దా న, కత్యవయ
శీలి గావున జాలిగొలుపు, నావిశీలిత నాన కాన
నఁగఁ జాలి, సోలి సుతుమాలిమికి నాగయాలిఁ
జాలి. చం. రా. 4. 22.

కం. కాలిమి మీఱంగనెప్పటి, మాలిమిలో దేవ
గురుఁడు మంత్రముదలున్. చళా. 5. 16.

జ. మాలిమికాడు.

మాలిమి² వి. (త. మాలిమి) ఓడనడపు శాస్త్రము
నెఱిగినవాడు.

నీ శీలంబు నడిపించుమాలిమి సంచలించనిమానసం
ఒది బరువు గాంగఁ ...

గీ. శేవ మురారి చరణరాజీవభక్తి, గౌరవం బను
పేరొడ గలిగెనేని ... వరాహ 5. 76.

జ. మాలిమికాడు²,

మాలిమికాడు¹ వి. (మాలిమి¹ + కాడు.)

వాత్సల్యపాత్రుఁడు, ప్రేమపాత్రుఁడు.

కం. పక్షిమనుమిసాదులు గం, పలకొలందులు దెచ్చు
కతన మాలిమికాడై, నిలుకడగ మాతపోవని,
మెలగుచు వాఁడుండి యుండి మెల్లనఁ
బిడపన్. కుమం. 2. 21.

గీ. ఓడి కిటువలె నీ వింతవాఁడ వేని, మించి తగి
నట్టిబుద్ధి చెప్పించ వచ్చు, గ్రామమున కెల్ల
మాలిమికాడ వగుట, బ్రతికిపోతివి పోర బాఁపన
గరాన. కుక. 2. 474.

మాలిమికాదు² ఏ (మాలిమి² + కాదు) ఓడ
నడుపువాడు, నావికుడు.

సీ మాలిమికాడనఁ చీలికాఁ డన నోడ, వాఁ
డన నావికాహ్వయము చెలఁగు

ఆ కా 1 155

మాలి ౨ శ్రీ. 1. నశించు.

సీ ఇరువదేనమ్మలఁ దురిగచతుష్కంబు మిడుకు
మాలిగ నేసివిన్ను ముట్టి .

ఉ హరి ౨. 55

సీ ప్రాశంబులు మాలి శాహుశక్తులు దూలి
పాటువారును విధి దూటువారు .

వరాహ ౨. 47.

చ౦ నిలయకృశాను కీలములవేడిమిఁ బోడిమి
మాలి వెల్లిడిన్, గలిసినభూతధాత్రి . .

మనుచ. 2 '0.

2 లేకుండు, శూన్యమగు.

చం. ఎనగజ మంబుజాకం మవారణఁ జొచ్చి
కలంచి యాడఁగా, మనమునఁ గొంతు లేక
కృప మాలివబోయలు ముట్టి చంపుచా, దువన.

భార. ద్రో. 2. 124.

గీ. వాలి మాలినపకుమార్గవర్తనంబు, నూనుటరి
దియె యిది యేల యుగ్గడింప ..

హరి. ఉ ౩. 108.

సీ కటకటా యేట నొక్కటి సహస్రంబులై
ఫలియించుజీవులఁ బ్రతిగినంబు, సంఖ్య మాలివ
వానిఁ జంపి పొట్టులు నిండ నాలుబిడ్డలు నీవు
నారగింతు.

వరాహ. 2. 146., ఉ. రా 1 509.

౩ తప్ప, తొలఁగు.

గీ మగుడ వడవికి నడచినఁ దగిలి యతని, తోడఁ
దమ్మలుఁ బో నంతతోన యెల్ల, దొసఁగు
మాలి నప్రతిహత దోర్విభూతిఁ, బెద్దకాలమే
నేలుదుఁ బృథివి యెల్ల

భార ద్రోణ 1. 111.

కం. అంతటఁ బెజరాణువహను, మంతుం డనుపేరఁ
బరఁగుమాన్వీని మదా, ప్రాఁతుని గెలిచెద నని

విజ, కా తుండు చనఁ దొడును మాలెఁగడ
యిపు సంచున్. శుక. ౩. 164.

స శ్రీ విడుచు, త్యజించు.

సీ భృషభంబున ధరణి నేకుటినఁ బా, లింపక
చత్వరబుమెపు మాలి, విడుచుట యొప్పునే.

భార. కాం. 1. 48

క౦ కాలుఁడువోలె చాలిమి, మాలితి విడి యేమి
యకల మఱిఁగెద వింకన్.

భా. రా కిష్కిం 558-

ద్వి మడనాకికిని ధృతి మాలంగఁడగునె ...

బస పు 4. 6250., వరాహ. ౨. 81.

సా తన్నుమాలిన ధరత్రము - తనకు లేకుండఁ జేసి
కొని యితరుల కిచ్చుట.

ద్వి అమ్మెదఁ గడమకై యాలిఁ గొం డనెడుఁ,
దమ్మమాలినయట్టి ధడ్మంబు గలదె ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 414 వం-

జ. మాలిగొను, మాలచు

మాలి(లి)కొను న శ్రీ. (మాలి+కొను స్వార్థ
మున) విడుచు, త్యజించు.

గీ చెబుల కాత్మీయవిరహంబు తెలియనీక, మాట
మాటికి నిలిచినచోట నిలువ, కాలకాతన్వయమి
జాలి మాలిగొనుచు, నతనికడ కేగుతమి నున్న
యవసరమున. శువల. 5. 89.

మాలిగు(ల్లు) ౨ శ్రీ. సోమరితనమును బొందు.

కా. .. ఈమహిష మాహా మార్గి చండించెనా,
ప్రావృట్కూల పయోదకాంతికరమై భాసిల్లు
నీమేను . శేవ. 4 ఆ. (శ. ర.)

వి. 1. సోమరితనము (శ ర.).

2. పల్లకి మోయు బెస్తల భుజముమీదికడ
మడచిపొత్తి.

గీ. బెస్తలు భుజంబులందును బెట్టుకొనెడి, యార్ద్ర
పటములు మాలిగు లనఁగ వెలయు

అం. భా. ౩. 40-

జ మాలిగుఁబోతు.

మాలుగుఁబోతు వి. (మాలుగు + పోతు) సోమరి,
అలనుడు.

ఉ కూలికి వచ్చి యీడ వరి గోయుచుఁ గూరుకు
చెంద వచ్చెనే, మాలుగుఁబోతు వీని కనుమా
నము లే దిఁక చేసివెద్దచే, దోలుఁడి యీడినంబు
మనతో నరిగఁ బడి ముట్టుఁబోదు
చెన్న . 417

సీ ..మదల మాలుగుఁబోతు చండి సోమరినలి .
అనంగఁ దోచుఁ బ్రాల్మాలినవాని పేరు ..
అం భా. 3.

మాలుమే(ల్పు) న. శ్రీ. (మాలు) మాలఁ
తేయు, పోఁగొట్టు, నశింపతేయు.

గీ తగనియది యెద్దియైన వ్రతంబు పూని, మాన
సోపిన నాయుపు మాల్పకుండు
భార అను. 4 98.

ద్వి దీనుల మనియు మాధ్యతి మాలిచెదవు .
పండితా. మహిమ. 292 పా.

చం అతిశయచక్రధార నరికానురు వ్రక్కలు చేసి
దాసి రై, వతపతి కింతరక్కనులవాఁడిమి
పోడిమి మాల్పి ... ఉ. హరి. 1. 177.
అన. పు. 4 213 పం.

మాలుధానము నం. వి అ. పుం. ఒకజాతి పాము,
ఉ మ్మెత్తలో మందెడిపాము.

మాలుపు నం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1 లతావిశేషము
అఁడుది, స్త్రీ.

మాలూరము నం. వి. అ. పుం. 1. మారేడుకెట్టు.
2. వెలంగకెట్టు.

మాలె(లియ) వి (ప్రా మాలి. అ) 1. హృదయము,
మాడుగు.

కం. ప్రేలకు జీలుగు వెరిఁగిన, మాలెకుఁ గంబంబు
గాదు మాటలు మిగులన్, నాలుక గఱచిన
యంతనె, చాలునొ మగతనముఁ జూప సాత్యకి
యెరురన్. ఉ. హరి. 2. 50.

ప. ... చెంగటఁ తెలంగు చెంగలుఁమాలెపై నం
కించి పాడు తెక్కులతేటిజక్కులచాని యాలా

కం. పు. ఉత్సాహంబుఁ బొందచు ..
కువల 2. 121.

సీ మాడుగు మాడుపు మాలె యం చనఁగను
ప్రాపాదభేదమై పరగుచుండు
అం భా 2 17.

2. (క మాలె) పుష్పమాలి, పూదండ్ (క ర.).
గీ. వరుస, పంక్తి
(చూ. మాలెగట్టు)

జ. మాలెగట్టు, మాలెగొలుపు

మాలెగట్టు అ. శ్రీ. మాలె + కట్టు) పరుసా
నిలుచు, పంక్తిగా నేర్చుడు.

చం కిటిగణ మేఁగుదేఁ గని క్రేవలఁ బట్టిన
వేఁడుకుక్క లొ, క్కట గొలుసుల్ వడిన్
విడువఁగాఁ బఱచెన్ బడమానపేగులై ..

చం పఱచుచుఁ గొంకులున్ దొడలు బట్టి విమ
ర్శుచు మాలెగట్టినన్, మొలుఁగుచుఁ గ్రమస్త
ఁన్ దొడఁగి మోరలు ద్రిప్పినఁ బోటుదప్పఁ
గ్రే, ప్లలుకుచు నింగముల్ గరుల నొక్కటఁ
బట్టెడుభంగి దాటుచో, గఱచుచుఁ జాగనీక
యరికట్టుచు తెట్టుగ నేఁచెఁ బండులన్.

ద్యా. 8. 27.

మాలెగొలుపు(ల్పు) అ. శ్రీ. (మాలె + కొలుపు)
మాలెకట్టు, పంక్తిగాఁ నేర్చుడు.

ఉ కుక్కలు గొన్ని చుట్టుకొని క్రోడములన్ ధరఁ
గూల్చి కొన్నిటం, ద్రొక్కి లులాయపోతముల
ముడగిలంబడ నీడ్చి కొన్ని పే, రుక్కున మాలె
గొల్చి యెదు రుండి యెలుంగులఁ గొన్ని
మన్నులం, జిక్కులు జీరుగాఁ గఱచి చిందఱి
పందఱిచేసె మాంసముల్. ఉదయసోదయము.

మాలెత వి. (మాల + త వృత్తిని వర్ణవికారము)
చండాః స్త్రీ, మాలిది

కం. త్రోయక విప్రుఁడు మాలెతఁ, గాయజనుఖకేలిఁ
గవిసి కష్టాత్ముఁ డగున్, బ్రాయశ్చిత్తముఁ
తేయక, పోయినఁ జండాంజాతిఁ బొందు నిజ
ముగన్
విజ్ఞా. 2. 125.

క. అను యు నామాలేయం, గనుగొని
యుత్సాహముపిరి ఘనకోటముతో, మనుజు
దీక్షించి పట్టను. గనుగొనియందుఁ దాపు
గదిలొకొకగన్ హరిశ్చ. 2. 112.

సీ. చాకాతికాభిధి చను మాలేయం న గ
అ. భా. 2. 105.

మాలేయము నం. వి. ఆ. శ్రీ. మెల్లయెడకులు
(పల్ల. 2.)

మాల్యపుష్పము నం. వి. అ. భం. జీనము
(వృ. వి. .)

మాల్యము నం. విజ. అ. ఆ. అ. మాంకుఁ
దగిచి, మాలాసంబంధమైచి

వి. అ. న. 1 పూలకడ ది వెప్పు. . 30
సువైచించినమాం.

మాల్యవంతము నం. వి. తో. భం. ఒకానొక
పంక్తికము, సప్తకులగిరులలో నొకటి.

మాల్యవంతుడు నం. విజ. తో. వతీ. తో. పుష్ప
మాల ధరించువాడు.

వి. తో. భం. సుకేతునిపుత్రుఁ డగు ఒకానొక
రాక్షసుడు

మాల్యము నం. వి. అ. భం. ఒకానొక చుకరి
జాతి.

మాల్యవి నం. వి. ఈ. శ్రీ. మల్లయుద్ధము, ముష్టి
యుద్ధము.

మాళవశ్రీ నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఒకానొక రాగము,
గీ మాంవశ్రీయు ... మిశ్రము లన్ని మనికి,
వరిదిఁ గన్నట్ట వినికనెయంగఁ దెలిసి ...
ప్రబంధ. 98.

మాళవి వి ఒకానొక రాగము.

సీ. ధైరవ శ్రీరాగ బంగాళిహిందోళ మాళపు
లును రాగమంజరియును ... ప్రబంధ. 95.

సీ. ధైరవి మాళవి బంగాళి హిందోళ రాగమం
జరియ శ్రీరాగ గౌళి, భూపాల తెన్నిది పురు
షరాగంబులు ... హంస. 5. 128.

వ. వసంతంబు మాళవి బంగాళి నాట దేవ
క్రియ మేఘరంజ ... మత్స్యపు. 5. 58

మాళిగ వి. (పల్ల. మాలికా, 3. మాళిగె. త.
మాళిగై. 1. మాడుగు, మేడ.

పల్ల. ఈడు తోడును లేని యింద్రనీలముల, నోడు
బిడ్డ సేత కొప్పుమాళిగల ...

అ. మ. 4. 3. 178 పా. 13 పం.

సీ. మబ్బు పూపుట్టపుమాళిగలో నుడుగుబైత
రెడి. తేచ్చి యబ్బుజేతె ... ప్రబంధ. 165.

పల్ల. చలవనెత్తాపులు సారెళ్ళ మలయ, మలయ
మార్చితముల మలయుమాళిగల

ద్యి. పరిమ. 24 పా.

కల్లు; మిద్దెజీలు.

పల్ల. పాపమై వైష్ణవ సాహస్రమునకుఁ గుంమొప్పు
తేజమాళిగలు ఘటించింది ...

ద్యి. పరిమ. 6. 458 పా.

క. ... మేలిమాళిగల్, మేడలు ...

ప్రభు. 1. (4. ర.)

మావంతుడు వి. (క. మావంత, త. మావుత్తన్,
మహా. మావతుత) మావటివాడు.

సీ. మేదిసీపతి యతిమ్మడు వైన మావంతుఁ
డేనుగు నెల్లిట్ల యెక్కి యాడఁ జూచు
రెకువ నెడి నీచపుఁ బ్రజ ...

భాం. 4. 2. 178

క. ప. రయు భూర మైన విపినేభము మెల్లిన
మస్తరిచి మావంతుడు గంతపీఠి గురెత్తచి
సుఖంబున నెక్కునట్లు ... కాశి. 5. 238.

సీ. గాంవిచుచు బిల్పుకమలలోచన తెల్ల మా
వంతు ఒలగంబు మాడ్కి దనరి ...

కకు. 4. 10..

సీ. మావటిఁ డనఁగను మావంతుఁ డనఁగను
నాధోఁబుని సింజి యలరుచుండు ...

అం. భా. 2. 208.

మావటము వి. (తములపాకుల) కట్ట, మోద.

సీ. బంగారు చఱపులవన మించు తమలపాకులా
మావటాలు కొండలుగ వైచి ...

కళా. 7. 60

మావ(టి)టి - మావటిడు వి. (క. త. మావటిగ) ఆధోరణుడు, మావఱతుడు

గీ ఎగసి వ్రాతెడు జలజంతు లెక్క నెక్కఁ,
గూల విరినఁ ఒడుమావటిలు గాఁగ, మార్పి
రేపాకరంబు బిట్టుచికొనుచు, గంధగజలిఁ
గ్రాలసాగరముఁ గాంచి ...

రామా. 7. 26.

ఉ మావటు లోలి డీకొలుప మత్తగజంబులు
పోవుత్రోవన్, బ్రోవులు గట్టుచున్ గవులు ...
భా రా యు. 440.

(శ.ర పా మావఱతులోలి డీకొలుప. ముద్రి పా)

చం తనువున నంధకారిపుమదఁ బలమి న్నను
భద్రదంకికిన్, మొనసినఁ జింద రేఁగి తపను
ఁను మావటిఁ గ్రుంకు బొట్టులో, య నురుల
వైచినన్ నొగిలి యచ్చట నెత్తురు గ్రక్కెవో
యవన్, గనుఁగవ కోఁగింపఁ బొడకచ్చె
ఁముజ్జ్వల పాండ్యరాగముల్

పారి 2. 31.

(శ ర పా మావఱతుఁ గ్రుంకుమెట్టులో
ముద్రి పా)

మావటిడు - మావటి వి. (మావటి + ఈడు.
స్వార్థమున) మావటివాడు, ఆధోరణుడు

గీ. మావటిఁ డల్లనల్లన మదగజంబు, నిచ్చతోఁ
గూడ నోజకుఁ దెచ్చనట్లు ...

మార్క. 3. 318.

కం. పన్నుగ నందరియేనుఁగు, గున్నలవై మావ
టిండు కోరిక లడఁన్ .. నీలా. 1. 33.

నీ ఓదంబు లేనిచో నొగి మావటినిచే గజరాజ
ములు నరికట్టు వడునె

సీతారా 1. 114.

నీ. మావటిఁ డనఁగను మావంతుఁ డనఁగను
నాధోరణునిసంజ్ఞ యలరుచుండు ...

ఆం. భా. 2. 203.

మావలి వి సుగంధిమాల (వృ. వి.). (శ. ర.).

మావి¹ వి (క మాపు త మా²) మావిడి,
చూతవృక్షము

కా తావుల్ గ్రేవలఁ జల్లుచెంగలవ కేదారంబు
తీరంబునన్, మావుల్ క్రోవులు నల్లడిల్లి
గొను కాంతారంబునందు .

మనుచ 2. 22.

చం. అలడఁ బరంబునన్ ... మాకితోఁ, పుల
విరులన్ బయిన్ నడవబోలు పరాతన
తీర్థకుండముల్ ..

ము 1. 71.

నీ మరమాపులరివఁ బమరమాపు లెరు దైన
తావిక్రొన్ననట్లు గ్రేవ చనఁ .

సారంగ. 1 111, 2వం 2. 12.

నీ .. మామిడి మావి యనఁగ నామ్ర మగు
ఆం. భా 245.

మావి² (క మావి త మా) మనుష్యాదుల
గర్భస్థిండ్లము నావరించి యుండు మాంసపుపొర.
జరాయువు

గీ .. జరాయు వలరు మావి, నాఁగ ...
ఆం భా, 2. 109.

మావిడి - మామిడి వి. ఆమ్రము, చూతవృక్షము.

ఉ. మావిడి మోఁకలేదలిరమంటకుఁ గోర్కులు
గోసి తింటకున్, భావగతుల్ కరం బలరఁ
బల్లిగలన్ దురపిల్లు చుండితిన్ ...

దశకు 6. 33.

కం. మావిడిచె ట్టొక్కటి పెన్,లా వడరంగఁ
బెఱికి యాచెనఁటి యరదమ్మున్, మావులు
విల్లును దుములై, పోవఁగ వైచిన నతండు
పొలివోనిబిగిన్, అచ్చ. రా. యు. 193.

ఉ. మావిడిమోఁకక్రింద నిగమత్రితయార్థ సమృద్ధి
పార్వతి, దేవికుచంబులం బదను దీర్పని
శస్త్రురిముద్ర గా జగ,జ్జీవనకారణం బయిన
శ్రీనిధి కంచెవీశ్వరుండు మా,వేవయసెట్టి
నందమని దివ్వుఁ గృతార్థునిఁ జేయుగావుతన్.

హర, 1. 2.

మాపు¹ వి. (త మా.) 1 పురుషాశ్వము, మగ గుట్టము, అశ్వము, గుట్టము.

నీ గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల నేర్చి మాపుల హత్తించు మార్దవంబు ...

భా. విరా. 1. 95

కం. ... అప్పునుండు భాసుర మగునమ్మా వక్రే సరముగ యజ్ఞావాసమునకు వచ్చె సంచిత లీలన్ ..

భా. అశ్లా. 4. 186

దండకము .. మావ వై కావవైతే జగం బుద్ధ తమేచ్చులం జంపి ...

వరాహ. 9. 110.

చం ... భూసురు లన్నదిలోన వార్చి మ్రూఁ, కుఁతుర లెక్కి చప్పలలు గొట్టి యదల్పంగ సాహిణిమాపుఁ జిహ్నంగ వైచి నెలపు ల్పెన నాకుమఁ బోయె ..

అము 3 22.

నీ. పరగు నశ్వంబు జాజా వాపురము వారు, నము జిక్కి తత్తడి మాపు గుట్ట, మన ...

ఆం. భా. 2. 186.

2. అశ్వసంగమము, స్త్రీపురుషతురగముల కల యిక (శ ర).

జ. మాపు మోమువాడు.

మాపు² వి మత్స్యగ్రహణసాధనవిశేషము, క్రింది భాగము సన్నగా మీడిభాగము వాటపు విరి విగా అడుగు మీడిచివరలు చేరునట్లు లోన చొప్పించి ఊతవలె చువ్వలతో నేర్పఱువఁబడిన చేపలనుపట్టుసాధనము (శ ర).

మాపుతుడు వి. (క. మాపుత, త మాపుత్తన్. మహా. మాహుత) మావటీఁడు, గజసాది.

లయగ్రాహి. రావుతులతుండములు మాపుతులనుగ్గుఁ దురగావలిశవంబులు గజావయవరాశి, కావ భయదస్థులు ...

భార స్త్రీ 2. 5. (మావతులు శ. ర పా)

ఉ మంది గుఱాలు నేనుఁగులు మాపుతులున్ దొరి తెన్నఁ బెక్కు లై, క్రందుగఁ గూర్చితో నెదురుగాఁ జని పొఁజులు దీర్చఁ జూచుచున్.

గొందఱు ముందరన్ బయిడి కోలల పెగ్గలు తెచ్చరింపఁగా, నిందని యాముచేఁ బొదలు నేనుఁగు నెక్కి మదిం జెలంగుచున్

యయా. 4. 154.

ద్వి, కూలెడుమాపుతుల్ గ్రుంకురావుతులు, తూలె డుగొడుగులు శ్రుంగుపడిగలు .

రం రా, నుం. 285 పా. 3 వం.

మాపు మోమువాడు వి. (√మాపు¹) కింపురు ముఁడు, తురంగవదనుడు (శ. ర.),

మాపురము వి మత్స్యవిశేషము.

నీ ... జాతి, కొఱుప మాపురముచు గుంట ముక్కు ...

గీ ... పరిగె రొ య్యాదియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు ...

హంస. 4. 187.

(త్రా. క్రొత్తప్రతిపా మాపురము ప్రాత ప్రతిపా)

మావెలంగ వి. ఉలిమిరి, వరుణము (వృ వి). (శ ర.)

మాషము నం. వి. అ. పుం. 1. చిక్కుడు (వృ. వి.). 2 ఒకానొక బంగారుతూనిక (పణములో నిరు వదవవంతు ఎనిమిది గురివెందగింజలయెత్తు) 3. కాయధాన్యవిశేషము, మినుములు. 4. చిక్కు డుగింజలవలె బొబ్బలు గలచర్మరోగము.

మాషపర్ణతుఁడు నం. వి. అ. పుం. స్వర్ణకారుఁడు బంగారుపనివాడు

మాషాదము నం. వి. అ. పుం కూర్మము, తాఁబేలు.

మాషాశము నం. వి. అ. పుం గుట్టము.

మాషికము నం. విజ. (అ. ఈ అ) మాషము విలువ గలది.

మాషేణము నం. విజ (అ అ అ) మాష ములు పండుచేను.

మాషుడు నం. వి. అ. పుం. మూర్ఖుఁడు, అవివేకి.

మాషోనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మాషప్రమా ణము తక్కువైనది.

మానజాతుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.)
వయసు గలవాడు, నెలక్రింద బుట్టినవాడు.

మానజ్ఞము సం. వి. అ. పుం కూకురుగుండఁగి
పిట్ట.

మానటీ - మానటీడు (చి. ని. శ., ర.)

జ. మానటీడు

మానటీడు - మానటీ, మాన్టీడు వి. (మానటీ +
డుడు. న్యార్థమున) కూరుడు.

మానటీసికిసి మైమ అవరా దెప్పుడు నలయంగఁ
గూడదు యాచకునకు ... నీతి. 38

గీ. కలయఁ బన్నీరు చీలికి శ్రీగంధ మలది,
విరులు వైఁ చార్పి నపు డొప్పెఁ దరుణిమేట
మగని పరు గెల్వ వలరాచమానటీడు, పూజ
చేసినయగ్గజరాజ వనంగ. విజ. వి. 3. 40.

2 మల్లుడు.

ద్వి కేసరివోలె లంఘించి పట్టుచును, మానటీడు
నుబోలె మండివెట్టుచును ...

పండితా. పర్వ. 372 పా.

నీ ... మైనాకు నొరిసిన మానటీడు ...

మమచ 5. 47.

విజ. 1. ప్రతిమల్లుడు, ప్రతిభటుడు

ఉ. ఆ యెలనాఁగవేడి మెఱుంగారు కటారికి
మానటీఁ డగున్, బో యనవచ్చు నమ్రె
ఱుంగుతోడి పిఱుందు సమస్తభూమికిన్,
రాయ లవంగవచ్చు నలరాజనిభాస్య యెలుంగు
గట్టివా, కోయిలకంచుకు త్రికలకున్ బయకాఁ
డనవచ్చు నెచ్చెలీ ... విజ. వి. 1. 119.

2. శ్రేష్ఠుడు (శ. ర.).

3. శస్త్రదతుడు.

నీ. మానటీఁ డనఁగను మాన్టీఁ డనఁగను సాదకాఁ
డనఁగను శస్త్రదతుఁ, డలరు ...

ఆం. భా. 2. 205.

మానమాలనము సం. వి. అ. పుం. సంవత్సరమా
వీడు (త్రి. ని).

నెలమాసమువి. సం. మా. ప. ప్రా మాస. రె డు
న్న ర చిన్న మెత్తు (శ. ర.).

మాసము సం. పి. అ. పుం 1. చెల 2. చంద్ర
గ్రహము. (వైదికోపయోగము. తెనుఁగున నెల
శబ్దమునకుఁ జంద్రుఁడర్థ మున్నటల మాసశబ్దము
నకుఁ గూడఁజుంతుఁడనునర్థము గలదు.)

3. చంద్రుండు సంఖ్యకు సంకెతపదము

మాసరము విజ. 1. వ్యాపించునది

నీ. .. ఆచార్యసంచలమునఁ, డిరువుల చాలు
కేసరిముల వత్సంతధూరిం బై కడుమాసర
ముగ, గోఖురోద్ధత రేణుకురిత మగు
మోము ... హరి పూ. 5. 178.

గీ ప్రేమ సంప్రీతివివయమిశ్రితవిగలోక, నంబు
కృష్ణునిముఖ కమలంబునందు, మాసరిం బగు
వికసనమధువునకు మ, ధువ్రతం బయి నిగుడ
నానువ్రతుండు. భార కాం. 1. 379.

2. మనోజ్ఞము, అందమైనది.

కం. తరుణప్రదేశిమల మా, సరముగ వారలు
యయాతికర్మిష్ఠలఁ జూ, పిరి తంద్రియుఁ
దల్లియు నని భార. ఆది. 8. 184.

నీ. లలితాంబరములు మేఖలలు లేకయు హరి
జఘనంబు లింత మాసరము లగునె ...

కు. సం. 6. 709.

3. దీర్ఘము, పొడవైనది

మానఁడపుటరంటిమోసుల నొకకొన్ని గొమ
రారు కర్ణికాంబులు నించి ...

కు. సం. 5. 502.

గీ. అధ్వలీమలగుడియ లవియ వాఁడి, చూపె
మల్లిలతావల్లరివరాగ, ధూసరంబులు దస్త
ముక్తాసరములు, మాసరంబులు నైరాఘ
వాసరములు.

వరాహ. 2. 64.

నైష. 1. 78.

4. విస్తరము, అతిశయము.

కం. ఈసూచితవృత్తాంతము, మాసరముగఁ తెప్పఁ
బడియె మమకేశ్వర నీ, కు ...

వాసిష్ఠ. 2. 147.

ఎ. ఒప్పించుము, చక్కచనము.

కం. భానురుండై చతి నగరికి మాహామున వచ్చు
తెలిగి మణిమండలవి, న్యాపాలంకృత యగు
చతి, వాః సజ్జికయశంగ వలనై యొప్పన్.
కావ్యా. 8. 72.

మానరము సం. ఎ అ తుం. 1. వాపుగంజి.
2. వేయించిన యవలియ్యముతో పుల్లనిపెరుగు
కలిపి చేసినయాహారము.

మానరము సం. ఎ అ. తుం. సంవత్సరము.

మానీ - మానీ ఎ (సం. మానుషః) 1. మను
ష్యుడు (క. ర., త్రా.)

2 శకభాయునిషేవి, వెనుకకుఁ దిరుగ నని
యొట్టు పెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు.
సంకస్తకుడు

నీ శకభాయునిషేవి చనును గైజీత ము చనఁ
గను మారి యు చనఁగ ...

అం. భా. 2. 185.

మానీ² ఎ (√మాయు. క. త. మాను.) మాలి
న్యము (క. ర.)

గీ. మారి ననుట్టుటకు నాత్మ రోసి రోసి ...

కవిక. 5. 19.

(ఇది మాముఘానుక్తార్థకరూపముగా గ్రహించి
నను సరిపోవును)

మానీక ఎ (√మాయు) అనుకు,

ఉ. మారికి వైచి కుట్టినరుమాలును జాలనిదట్టి
బట్టయున్, మానినయెడై దుప్పటి ...

కుక. 2. 362.

నీ. చినిగి మారికలు వేసినకోక బుగారు చెఱఁగూర్చ
చెంగాచిచిర యయ్యె . . దశా. 8. 427.

మానీకము సం. ఎఱ (అ ఈ. అ.) 1. మాన
సంబ.ద మైనది 2. ప్రతిమానమునను దటస్థించు
వది నెలనెలకుఁ దటస్థించునది.

3 నెలకు నెలపడువది, నెలకు వచ్చునది. 4. నెలలో
నీయఁదగినది 5 ఒకఁడు చనిపోయిన సంవత్స

రమున నెలనెలకు పెట్టఁబడు (జరుపఁబడు)
శ్రాద్ధము.

మానురి సం. వి. ఈ శ్రీ. శక్తిశువు

మాన్తీడు - మానవీడు 2 మాన్తీండు, మాన్తీలు.

1. కూరుండు

ఉ. వైడిరథంబుతోఁ బ్రళయపావకవట్టము నేఁడు
కట్టుకొన్నాఁడొ యితం డనం గనలునం గను
గ్రుడ్లు గదిల్చి కాయుక్రొవ్వేడిమిచే దిగంత
ములు వెచ్చవడన్ బలభేదిమీది మా, స్త్రీడతఁ
దొక్కఁడున్ గడువడిన్ గదియం గవిరా
జుదగుండై రామా. 8 91.

మ. బలియు దొక్కపటానిరౌతుతనకాకా నూకు
చున్ రెండువీ, ధులమాన్తీలతలల్ కరానిల
తికం దుండించుచుం జుట్టి రా, నలరెం దత్తను
పుల్ ధరం బడుట భూకాజ్ఞ ప్రిచే వెట్టిమో,
పులు నేలం బడవైచి కూలఁబడు కా.పు లోవోతె
వప్పట్టువన్ కువల. 2. 141.

2. మల్లుండు, తెట్టి.

ఉ ఈడన సన్నసన్నకు భ్రమింప ధరన్ శకటాలిఁ
దోలి పోరాడఁగనీ కిలం దునుకలై వడఁద్రో
యుచు మారుసామునా, దోడక తూఢి గాంతి
బిరు జొందినపొన్నొల నూలి ఘంటమా, స్త్రీఁ
డన మేటియై పటుకటితటి నీ ఓగు నవ్వధూటి
కిన్ ఉ హరిశ్చ. 8. 60.

నీ. తగినట్టిమాన్తీని దండపోల్కి మెఱుగు మెఱ
యుకై వడి బినమీటినగతి ...

గీ. ... ఆడగలజత్రప త్రమునకు ...

[ప్రబంధ 181.

3. శస్త్రదతుండు.

నీ. మానటీఁ డనఁగను మాన్తీఁ డనఁగను సాదకాఁ
డనఁగను శస్త్రదతుండు డలరు

అం. భా. 2. 205.

మాహాకులీనుడు సం. ఎఱ. (అ. అ. అ) గొప్ప
వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు.

మాహాకవులు సం. విజ. (అ. ఈ. అ) గొప్ప
వంశమునః బుట్టినవాడు ప్రఖ్యాతవంశజాతుడు.

మాహాత్యము సం. వి. అ. న. గొప్పతనము,
ఘనత

మాహానసము సం. విజ. (అ. ఈ. అ) నంట
యింటిసంబంధమైనది

మాహానము సం. వి. అ. న. రాజ్యము

మాహాషము సం. విజ. (అ. ఈ. అ) మహాష
సంబంధమైనది, దున్నపోతు సంబంధమైనది.

మాహాషీకుడు సం. వి. అ. పుం. 1 దున్నము
గాచువాడు, పశువుల గాచువాడు 2. ప్యోచా
రిణి గామించు విటకాడు.

మాహాష్యతి సం. వి. ఈ. శ్రీ. హైహయరాజులకు
వంశపరంపరగా నుండెడి రాజుధారి, పూర్వీకేషము.

మాహాష్యము సం. వి. అ. పుం. జాత్రీయునకు
వైశ్య శ్రీయందు జన్మించిన సంకరజాతి

మాహేయి సం. వి. ఈ. శ్రీ. గోవు, ఆవు.

మాహేయుడు సం. వి. అ. పుం. 1 అంగా
రకుడు. 2. నరకాసురుడు.

మాహేశ్వరి సం. వి. ఈ. శ్రీ. పార్వతి.

మాహేశ్వరుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ)
1. గొప్పరాజునకు సంబంధించినవాడు. 2. శివుని
సంబంధమైనవాడు 3. శివుని పూజించువాడు.

మి

మి శ్రవ. వ్యతిరేకభావార్థమున ధాతువునకు వచ్చు
ప్రత్యయము.

ఉదా : అనమి, కనమి, చూడమి, రామి మొ

కా. ... తి, పార న్నే జన నీమియున్ మగిడి
నీవా రామియు న్దెల్లము ...

అము, 8 41.

మింగడ వి. - మింగడ (క. ర.).

మించేడుగు వి. ($\sqrt{\text{మించే}^1}$) బోయిలు పల్లకి
'మోయుచుండు పలుకు పాచ్చరికపదము

వ జెత్తులు పదిలము మించడుగు దువాళి ..
అన విని .. ప్రబంధ 805.

మించేనాడు స. శ్రీ. (మించే¹ + అడు)
దూపించు, తూలనాడు.

ఉ. అవ్వను దాతనుం గఱకు లాడంగ నేటికి బాహు
లైన మి, మ్మెవ్విధి మించనాడ నగు హేమ
వివర్జిత దాతకశ్యపున్, బ్రువ్వంగ దూరంగా
చగడు .. కృ. శకుం. 2 22

నీ అవలించి యే మించనాడిన నెంత లే దను గాని
మాటు మాటాడ రాదు ... విశ్ర. 4 87.

మించారు అ శ్రీ ($\sqrt{\text{మించే}^1}$) మెఱయు,
ప్రకాశించు.

నీ. బాలపల్లవములలీలలు పాలివోన మించారు
కెం గేలిమేలిమియును ..

గీ. మనము సొక్కింపఁ జాల నింపెనయు బోలె
చారి ఉ. 7 47.

మించిలి వి. నికాంకుళ, ఒకజాతిబీట (నృ వి).
(క ర)

మించే¹ అ. శ్రీ (క. మించే) 1. ప్రకాశించు,
తళతళ మెఱయు,

నీ. అంబుజాంబకు పూన్ని వలినిర్మలస్థామిపువ
మించువామార్థకమ వనంగ ...
వసు 8. 78.

గీ. నరసవిభుకృష్ణరాయ భూనాథచంద్రు, చేత
వనిలోన మించు కాశేయకంబు ...
పా 1. 24

2. ఒప్పు, శోభిల్లు.
నీ మించు నెవ్వనిమూర్తి మీనచిహ్నజయంత నల
నలకూబరాదుల జయించి ... కాశీ. 1. 51.

కం. శ్రీ మించునతనిపదముల, భామామణి యొట్టు
పయిడిపావలు దొడిగెన్ .. పారి. 2. 7

ఉ ... అవి యొలిని గ్రోలినతేటవెన్నెలల్.
చిప్పిలినట్లు మించుతెనగవున్ దెలిసిగ్గు
జూపులున్ ... ప్రభా. 2. 78.

3. అతికయించు.

(క.) అధికమగు, హెచ్చగు

గీ విఘ్నరాజమదోల్లాస విభ్రమములు, మించి
విఘ్నోపశాంతిఁ గావించుఁగాఁత .

హర. పీఠ. 5.

చం. తనమ్మదుగీతికా పరిణతధ్వనివై ఖరిఁ బల్కు
మంచు మించినరహిఁ జేతిపీడియకుఁ తెక్కులు
గీటును మీఁటు చున్నదో, యన నఖరాంకు
రంబుల నయమ్మునఁ దంతులు మీఁటి గాన
మిం, పొనఁగఁ జేయువాడి పారి 1. 5

గీ మృగమదము మించుతములంపుటిరులు మోవి
దళముగా సాగుహఁతి వెలుఁగ ...

అము. 4. 135

(చ.) వృథులమగు, పెద్దదగు.

ఉ. ... వ్రాసె నొక్కల, జ్ఞాపతి మించుగుబ్బ
వలిచమ్మలపై మకరీకలాపమున్ ...

వై. ప. 3. 102.

. ... మిన్నేటిపెన్నేటివట్టుర ముసుంగకుడ
నవరించినమించుకుభవ్ల వం బన ...

మనుచ. 3. 9, హర. 5. 44.

(ట) సర్వోత్కృష్టఁడగు

కా... అ. శ్రీరంగేంద్రుఁ డశేషరాజ్యపదవీ సింహ
సవాహిణి, క్షీరాబిన్నీజ సంతతి ప్రథికుఁడై
మించెన్ ధరామండలిన్ . వసు 1 82

సీ. కులములోఁ దరితీపు గలిగి మించినమేటి ..

మనుచ 5. 47.

4. పెరుఁగు, వృద్ధిపొందు.

గీ. సారమున మించుమాయావిసారమూర్తి ...

దశా. 1. 204.

మ. పరాకృష్టైశ్వమీనమో మరిలఁ బ్రోవ
న్మించు మీనంబవో .. దశా. 1. 158.

గీ. మీత పాచ్చరిలను మించె రెక్కొనె పాచ్చె,
నెచ్చెఁ తెరిగె ననఁగ వృద్ధిఁజెందె, ననుట కాఖ్య
లగుచు నలరారుచుండు ...

అం. కా. 3. 89.

5. విజృంభించు, చెలరేగు.

ద్వి. పండిసీతిక్రియల్ దానధర్మములు, మెం దోడి
చెడిపోవు మింతురు రిపులు, జారులు చోరులు
సందడింపుదురు ...

రం. రా. అయో. 129 పా. 28 పం.

చం. కనుఁగవఁ జీకటుల్ గవియుఁ గర్ణపుటంబుల
దిమ్ము గ్రమ్మ మించును జతరాగ్ని దర్శిత
చొప్పుడు నంగములన్ శిరంబు నొచ్చు నితర
భోగ్యవస్తువులు సూడ సహింపదు మాఁకమాత్ర
మాడను మది పుట్ట దాఁకటఁ బడ న్వశమే
క్షణమైన నేరికిన్.

దశా. 2 135., దశా. 3. 94.

6. వ్యాపించు.

ద్వి. నీకే.టి తప్పలు నిఖిలలోకముల, నీకతంబున
మించె నేఁడు నాకీర్తి ..

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2788 పం.

మ. ... శశి రేవతీరమణుఁ డున్నాడంటు మీఱం
దమో, యమునన్ భంగము నొంది పాఱఁ
గరసీరాలోడితం జేయ వచ్చె మరుద్వాహిని
దానిఁ దేర్చ నన మించె జంద్రికాపూరముల్.

పారి. 2. 48.

మ. ... ఉద్యద్ధర్మ కాస్త్రక్రియన్, మనుకాశా
యనదక్షగోతములసామర్థ్యంబునన్ మించె

విక్ర. 1 31..

7 సాంతమగు, ముగియు, సమాప్తమగు.

గీ మంచి దని నాగవ ల్లట మించినపుడె, యాలిఁ
దోడ్కొని తనయగ్రహారమునకుఁ, బోయి ...

శుక. 2. 169.

న. క్రి. — ముంచే³ (క త. మింజు.) 1. అతి
క్రమించు, దాఁటిపోవు.

సీ. నలువ యేతంచి యెన్నఁడు లేనియింత తోవ
పుంబలు కిది యేమి వడఁతి యనుచు, దన
భార్యఁ బలికె నవ్వనితయుఁ గోపంబు మించి
కోభిలు మృదుస్మితముతోడ ...

కశా. 5. 52.

కా మంటార్లుని మించకన్మొకొ నాకన్మంబు.
అము. 8 58

సీ గోళముల్ వచ్చాకు కచ్చుగములు చాల
నించిన కొట్టడిల్ మించి యేగి ...

గీ. చూచె నొక దివ్యరత్ననిస్తుల గృహంబు ...
హంస. 1. 81.

గీ మీతె ననఁ గడచె ననఁగ మించె ననుట, పొలిచి
యుండును .. అం. భా. 2 23.

2. జయించు

శం. తారలు గనుగొని రతివి, స్తారాద్యుత మత్స్య
రాజధానిని లవణాం, భోరాళి గాళిమగుణో,
దారతచే మించు వనచయము గలదాసెన్ ..
రాఘవ. 3. 158.

(భారతార్థమున.)

శం. భీమార్జున బాహుబలి, ద్దామత నీ వెటిగి
నదియ తజ్జయశాలిన్, దా మిక్కిలి శారో
న్నతి, చే మించినమేటి యతనిఁ జెనకె బ్రతికెదే
రాఘవ. 4. 88.

(రామాయణార్థమున.)

సీ. కందర్పు మణిపించి యింద్రుని నిందించి నల
కూబరు హసించి నలుని మించి ...
కళా. 1 78.

3. తీర్చుకొను, సఫలము చేయు.

సీ వాని కౌగిట, తిక్కి వలపు మించినఁ గాని
కొంత నెమ్మది గాదు కొమ్మలార ...
ఇందు. 3 15.

చేమించు — చేయిదాటు, కడచిపోవు.

శం. చనునే యిటువలెఁ జింతి, ల్ల వృపాలక నింద
రావలసి నా పలుకుల్, వివనై తివి చేమించిన,
వనులకు నీ వింకఁ గన్తి పడవచ్చు నొకో.
సారంగ 3. 225.

ఎ. 1. తళతళకాంతి, కాంతి, ప్రకాశము.

గీ. మేటిజమ్మేటి యనటఁ గ్రొమ్మించుమించు,
బొదివి మదనప్రతాపాగ్నిఁ బుట్టుమువెట్టి.

తమ్మి గద్దెయదాఁటఁ గ్రమ్మి యట్టి, కొమ్మఁ
గావింపఁబోలు నెత్తమ్మిచూలి.

వసు. 2. 32.

ద్వి మెఱుంగు లేవడి యైన మించు నడలిన, నెఱి
జందనమునకుఁ గొఱత దోచినను.

అస. పు. 4. 888 వం.

సీ. మెఱుంగారుకోఱల మించులు గదులంగ నలి
శీషణంబుగా నవుడు గఱచి ..

భా. రా. యు. 1225.

సీ. అచ్చవెన్నెలమించు నవహసించు విభాతి
యంగరాగంబు గా నలవరించి ..

విక్ర. 2. 97.

2 మెఱపు, విద్యుత్తు.

గీ అలుక వహించి కార్తవీర్యార్జునుండు
బాహుగదఁ బూన్చి గర్జించు పంక్తిముఖుని,
యుర మొరయ నేయ నది యొప్పె నుఱు
ముకాల, మేఘమును మించఁ గనుపించు
మించుబోలె. ఉ. రా. 8. 247.

మ. తనతోయం బివరక్కు లెత్త నిల వాత్మ్యాకేణు
మూర్తి నృపేం, ద్రువకుం జెప్పఁగ ప్రముచ్చుఁ
బట్ట దివమందున్ విట్టిటింపం భయం, బునఁ
దద్రష్మినహస్రము న్నెవడిగెం బో దాఁగి చే
గ్రుమ్మరింప ననం ధారలు దోచె మించు వెలి
గింప వత్తెబ్బు లిన్యెల్లెఱై.

అము 4. 831., శుక. 2 199

3. కిరణము.

సీ మినుకు తళుకు నిగ్గు మించు కళు కనఁగఁ
గిరణవామంబులై కెరలుచుండు .

అం. భా. 1. 82.

4 ఆధిశక్యము.

శం. ఆశోభయ రంజనగుణ, వేళలయై మించు గలిగి
తెరసిన విద్యా, కౌశలులు కాంతి యంద్రు
కావ్యా 2. 23.

సీ. దానగుణంబునఁ ద గ్గొనరుచ్చె కాదు ధనవృద్ధి
నింపించు ధనదుమించు ... చెన్న. పీరి, 95.

చం. అమలినతేజ మెన్నఁ దరుణారుణకోటికి
మించుఁ జూపెడున్ ... పం. 1. 190

5. మట్టియ, స్త్రీలు కాలిరెండవప్రేలికి పెట్టుకొను
అభరణవిశేషము, పురుషులు కుడికాలి రెండవ
ప్రేలికి పెట్టుకొను అభరణవిశేషము

రగడ సరికణలు మించులును సాటిలేనితురాలు,
రంగుగల ముంగామురాలు నాభరణములు.

హంస. 5. 158.

వ. అష్టైశ్వర్యచిహ్నమవకు నరణంబుగా మించులు
గండపెండెరంబులు రాకట్టుమొలకట్టు లుంగ
రంబులు ముంగైమురారు లంగదంబులు.

ప్రబంధ 905

వి. 1. తళతళ కాంతిగలది.

ఉ. వాలికమించుఁగన్గొనలవాకిట నల్లన నంచరిం
పను, జాలక ... నై. 2. 112.

సీ. తవమోముసొగసుఁ గన్గొన నెప్పు డంధుండు
మించుటద్దంబు చే నుంచుకొన్న ...

సీతా. 8. 48.

వి. అధికము. గొప్పది

ఉ. కాంచి కటితటిఘటితకాంచవచేలముకన్ దృఢ
స్థితిన్, గాంచికలన్ బిగించి మణికల్పిత భూషణ
పంక్తి చక్కగా, నుంచి కరారవిందముల
నొప్పుగుచిమ్మనగ్రోవి మించు లౌ. మించుల
సంచు నొంచ నెలమిన్ బలిమిన్ తెలిమిం
తెలఁగుచున్ ఇందు. 3. 54.

(మించు లౌ - అధికము లగు, మించులసంచు -
కాంతుల విధము.)

సీ. వైమీడి దుప్పటి బరువనువారిచే మించైన
మూట మోయించినావు ...

సిం. నారి. 47.

ద్వి. మల్లోకముల సమమును మించు లేని, మల్లా
పురం బనుమహనీయపురిని ...

ద్వి. పరమ 1. 40.

జ. మించేడుగు, మించేనాడు, మించేరు, మించేఁ
గంటి, మించేఁగన్ను, మించేఁగాలు, మించేఁ
బోడి, మించేదల.

మించు² వి ఒకజాతిదేగ.

గీ. వాణంబును జలకట్టై వైరి గిద్దు, చంచడము
సాకువము శనిశరము మించు, వేప్ప్రమును తళు
కాదిగ వేరి వేరి, నొప్పుదేగల జత గూర్చు
కుండుటయును ప్రబంధ. 191.

మించేఁగంటి వి ($\sqrt{\text{మించే}}$) చంచలాక్షి,
మెఱపువలె చలించుకన్నులు గలఁఁడుది, (స్త్రీ)

ద్వి. తొంటిచందమున నాతొలిమించుఁగంటి, చంటి
దావలఁ జేర్చ జలజనేత్రుండు ...

ఆ మ క. 1. 87 పా. 16 పం.

మించేఁగన్ను వి ($\sqrt{\text{మించే}^1}$) పిల్లి.

సీ పొసఁగు రాజావర్తపుం బారువములకుఁ
బొంచునై డూర్యంబు మించుఁగన్ను ...

రా. వి. 5 85.

మించేఁగాలు వి (మించే¹ + కాలు) దక్షిణ
పాదము.

ఉ. క్రొన్నెలతాల్పు నింగిసిగకుం గనుగందని పూల
దండయున్, వెన్నునిమించుఁగాలిబొట ప్రేలికిః
గూఁతురు .. రామా 5 19

మించేఁబోడి(ణి) వి ($\sqrt{\text{మించే}^1}$) మెఱపు
వలె మనోజ్ఞమైన ఁడుది, (స్త్రీ)

గీ ... అడుగులు చెంగలువలు, బొమ్మలు సింగిణు
లమ్మించుఁబోడి కరయ ... నీలా. 1. 68.

వ ... గండోపలంబులపై వసియించు చెంచు
మించుఁబోడుల ... దశా. 5. 115

గీ మేటిరంతులకు నురతాణి మించుబోణి, దాని
కెనయైనచాన జగాన గాన ...

శశాం. 4. 50.

మించేదల వి. ($\sqrt{\text{మించే}^1}$) 1. అధికము.
2. అతిక్రమణము (శ. ర.).

మింటిముక్కిడివల వి. ($\sqrt{\text{మిన్ను}}$) జాల విశే
షము, ఒక విధమైన వల.

కం. మెడవల నన్నపువల త్రోఁపుడువల డొంక
వల మింట ముక్కిడివల దాఁటుడువల ...

అదు తెసగెడి వలలున్ ..

హంస 4 185

మింజికాపరులు ఎ. బి. (✓మిన్ను) దివిపదులు
(సముద్ర వర్ణనము, నీ మింటి కాచరులకు
మృష్ణాన్నత్రంబు నకల దివ్యపదాన్య జన్మ
భూమి .. చం రా 2. 3.

మింజికా పురంబులవారు ఎ. బి. (✓మిన్ను)
దివిపదులు, దేవతలు.

ద్వి బంగారు బోడుల పాలిండ్లబోలు, బంగారు
కుండలవన మించి మింటి, కాపురంబుల
వారు కని నన్ను తిను, గోవురంబులు
ద్వి. పరిమ. 1 388 పా.

మింటితెరువరి ఎ. (✓మిన్ను) 1 భేచరుడు,
మూర్ఖుడు (శ. 6)
2 బి. దేవతలు.

కం అడిరి వేలపురానలు, పాడిరి గంధర్వశతులు
ప్రమదం తెసగెన్, బ్రోడ లగు మింటితెరువరి,
చేడియ టు చల్లి రెరు సేసలు వేడ్కన్
జాహ్నవి 1. 188.

గి ముదము దైవాట ముప్పది మూడుకోట్ల.
మింటి తెరువరిమూఁకలు నంటి కొలువ ...
చంద్రా . (శ. ర.).

మింటిమారికము ఎ. (✓మిన్ను) అంబరిమడి,
మూర్ఖుడు

వ. ... వేటొండు దివసంబున జనకతనయ
వగలింటి మింటిమానికంపుఁగాఁక తళుకు
సోఁకులకు నులుకుచు ... రామా 5. 388.

మింటిప్రాను ఎ. (✓మిన్ను) కల్పవృక్షము.
నీ మింటిప్రాఁకులవంటి యంటిప్రాఁకులు ప్రాఁకి
జంటితేనెలు గ్రాలుసొంపు మాని
వాల్మీ 2. 129

మింటిసికవేల్పు ఎ. (మిన్ను + సిక + వేల్పు)
వ్యోమకేశుడు, శివుడు

కం. మింటిసికవేల్పు మిక్కిలి, కంటినెకన్ నొచ్చి
పుట్టు గానక సోఁకున్, వెంటబడి మరుడు

వారు, గంటి రాదగునె యొకగండము గడ
చెన్ .. యయా 5 188.

మిండుడు నం. ఎ. ల పుం విటుడు
కం. మింజనదత్తమేషి, కంఠము దూకెరము
కడునెమ్మది మ, క్కర నటవె వేశ్యాకల,
కంఠుల కత్తటిగృహోపకరముండున్ ..
వై. 3 83.

మిండ ఎ. కత్తపుచ్చి, నలికండ్లపాము.

నీ. .. నల్లకం చన నలికిరి యన, మిండ యం
చనఁగను మీటు రక్త, పుచ్చి ..
అం. భా. 2 87

మిండడు ఎ (నం మి. రక, క విట్ట) 1. కటుడు
కం. తెండికతాబునఁ గండలు, మెడుగఁ దా
తెంచి మగఁడు మెదలఁ దనుచు ను, ద్దండత
నది మిండనికన్, ఎండినకుడు మనఁగ దడ్డు
వైఖరి నుండున్. శుక 2. 102.

కం. పుడమి నిక లంకెల్లిన్, గడుమీటన యట్టికిడు
గలదే యది యె, య్యెడఁ జూచినఁ గూఁతున
కున్, మెడకొణము త్రోపుగుదియ మిండల
కెల్లన్. ద్వా. 4. 228.

గి కోటసిగ వేయుచోటనే కొమ్ము పుట్టి, చెఱ
చినది గాని యెంతైనఁ జేయవచ్చు, కడవట
భుజంగవేషంబు వడసినప్పు, దుండుఁబో గండు
మీటి యిమ్మిండతపసి. రా. సూ 2 110.

గి అంగజారాతి యొక మిండజంగ మగుచు
కాళ. 1 80.

గి జారుపేరు మేలు, వాఁ డనఁగ మిండఁ డన
మిండగిఁ డనఁ దగు. అం. భా. 2. 115.
2 పురుషుడు

నీ, ధంఠోన గలుగు నొప్పర మిండలకు నెల్లి
మొదలు వాఁ జాలినమూర్తిశాని ...
దళ. కు. 5. 40.

గి. పుండరికుని మానసాంభోజపీరి, మిండకు మెత్తద
యై యుండు నిండుకొలుపు ...
పాండు. 2. 11., నైష. 7. 17

ఎఱ. (క. మిడ్డా త. మిడ్డాన్) 1. అధికుడు, శ్రేష్ఠుడు, అధికము, పెద్ద.

అ పేర్ని నదురుగుండె విక్కి చెదురు లేక, యుండ వచ్చు బేదయుంకు దక్కి, రమణ గోచి పాతరాయడు దొంగల, మిండఁ దనెడి మాటమేలు దెలిసి. కుచేల. 8. 47.

సీ. సరళి సాదామనీ సల్లాసముల మేను గణుపాటు మిండ మేఘంబువోలె ..

గీ నాకకాకకుఁ జిట్టంటు లంటి యంటి, చెలువ లకు యావనము విందు చేయ నున్న, మాన గణుబుద్ధు మనస్తాపమంత్రసిద్ధు, రుచిరరసవృద్ధు నా యనిరుద్ధుఁ జూచి

ఉ. హరి. 5. 182. (పీ రేఖ. పా)

కం. కిమ్మిరాంతకబలునకు, ధమ్మిల్లనవప్రసూన ధరు నకు. దరుణి, సమ్మోహవంచళరునకు, దమ్మయ లసవనికి మథయదళమిండనికిన్

నా. పంచ. 1 46.

2 తరుణము, లేతది.

(చూ. మిండప్రాయము)

జ. మిండగము, మిండగాడు, మిండగీడు, మిండత, మిండప్రాయము, మిండటికము, మిండలకోరి, మిండాటము.

మిండగము ఎ ($\sqrt{\text{మిండఁడు}}$) జారత్వము.
(చూ. మిండగీడు)

మిండగాడు - మిండగీడు ఎ (మిండఁడు + కాడు. స్వార్థమున.) విటుడు.

ఉ. ఓ మునిపార్వతౌమ సరసోక్తుల కావని మిండ గానితో, నేమని నిండనేనె ...

నిరం. 4. 88.

మిండగీడు - మిండగాడు ఎ. (మిండగము + ఊడు. ౨. మిండగీండు) విటుడు.

సీ కామిని యీశఁడే ఘనజటావళిలోన మిన్నేలు దాచిన మిండగీడు ... పీఠ. 8. 157.

అ. కడిమిగత్తు లమ్మి నిడువాలుంగన్నులు, గండ

మీల నడచుమిండగీడు

క్రీడా. 248., ఆం. భా 2 115.

మిండత ఎ. (మిండఁడు + త) జారిణి, అంకు టాలు.

ద్వి. విద్యల కొనఁగక పెండ్లాని కిడక, వడ్డి కిచ్చుచుఁ జీమనలఁ గూడఁజెట్టి, ధనమాతయును మిండ తల కిచ్చె ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1088 పం.

వ. అట్లదత్తప్రతివచనం దైయుండ నమ్మిండత వెండియుఁ దెరువరి నీక్షించి ..

వేం పంచ. 4. 424.

మిండప్రాయము మి. ఎ. (మిండఁడు + ప్రాయము) యావనము.

ద్వి. దండిగుండము ముంపఁ దత్తణమాత్ర, మిండ ప్రాయంబున మీదికి నెగయ ..

ద్వి భాగ. 4. 2009. (ప్రౌ.)

మిండటికము ఎ. (మిండఁడు + టికము) అంకు, జారత్వము.

ఉ. .. ఏను మీ, దేవత అన్నవీటి కరుదెంతునె మిండటికంబుచేతకై, లావున రాక వేటొక తలంపున వచ్చినఁ గీడు పుట్టదే ...

ఉ. హరి. 1. 87.

గీ మనువఁ బుట్టింపఁ ద్రుంప సమర్థుఁ డీవి, ఖుండు పదియాలు వేలాఁడుపిండునిండు, మిండరిక మునఁ గడముట్టుకుండు మనసు, వాఁడు వీఁ డమ్మ యదువంశవల్ల ఖుండు.

పాంచ. 2. 18.

మిండలకోరి ఎ. ($\sqrt{\text{మిండఁడు}}$) మిండత, జారిణి (క. ర., ప్రౌ.)

మిండాటము ఎ. ($\sqrt{\text{మిండఁడు}}$) జారత్వము, అంకుతనము.

కం మిండాట మాడి పాలిసిన, మిండలకును తైవ వృత్తి మే లని

దశకు. 5. 58., 6 95.

మిక్కుటము - మిక్కుటము ఎఱ. (త మిక్కుటు.

క మెక్కళ) మిక్కిలి, అధికము

(శ. ర., త్రా.).

మిక్కిలి ఎఱ (√మిక్కిలు త మిక్కు) 1 అది
కము, ఎక్కువ

కం అక్కొడుకు నబ్బనాకుం, డక్కణముగ నెత్తి
కొనుడు నందఱుఁ జూడన్, గ్రక్కున నొక్కట
నడఁగెను, మిక్కిలిచెతులును వాని మిక్కిలి
కన్నున్ భార. సఖా 2 57.

చం. ... సుమనోవిభుకుల్యుడ నై ననిన్ను మి
క్కిలియగు భక్తి గొల్చి కృతకృత్యతః బొం
దుడు మట్ల చేయజే

భార విరా 1 208

ఉ నిక్కము బంట నై యపడు నీరిజనాకుని ముం
డటన్ గడున్, మిక్కిలిమాట లాడి యిటు
మేకొని వచ్చితి కాఁకథాం మీ. వక్కట నీవి
శంభె భువనైకధురీణుఁడు దానవాంతకుం
డెక్కిటి చేయుపేత. హరి ఉ. 5. 89.

సీ. ఎచ్చు పెల్లదనము హెచ్చు మిగత మిక్కిలి
యొక్కవ మెం డగ్గలము పె చెవుగు నాఁగ
వధికంబు తోచుచుండు ...

అం. భా. 8. 24., వరమ. 8. 272 పా

2. శ్రేష్ఠము, సర్వోత్కృష్టము.

కం. కావున సత్యము మిక్కిలి, గా విమల ప్రతిభఁ
దలఁచి .. భార. ఆది. 4. 98.

సీ. సత్యంబు వలకుట సర్వధర్మములకు మిక్కిలి
యవృతంబు మేటిపాత, కము ...

భార. కాం. 8 45.

శ్రీ. ఎఱ. అధికముగా, ఎక్కువగా.

ఉ. ... విదర్భకాస్తవవశీలర మిక్కిలి గార
వింతుచున్ ... నైష. 8. 81.

కం. రక్కసులు వేడబంబుల, మిక్కిలి నాముకొని
కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట యొక మెక
మువనై, యిక్కావల నొంటి దిరుగు టిది తగ
వగునే ... యయా. 2. 57.

సీ. మోమోట మంత్రంబుచో మిక్కిలి యిడుకొంట
మంత్రభేత్తకు నాజ్ఞ వఱచి యుంట ..

అము 4. 252.

మిక్కిలికంటేవేల్పు ఎ (మిక్కిలి + కన్ను +
వేల్పు) శివుఁడు, ముక్కంటి,

గీ. కన్ను దలమానికము ఒడికల్లు ఒగిలె, కాఁడు
నై యొప్పి మిక్కిలికంటివేల్పు, నలరఁజేయు
వలంతి యగ్గలపుఁజల్లి, దవము నెఱపుచు నంత
కంతకు వెలింగె. అచ్చ. రా అయో. 19.

మిక్కిలికంటిసామి ఎ. (మిక్కిలి + కన్ను +
సామి) మిక్కిలి కంటివేల్పు, శివుఁడు.

ద్వి మ్రొక్కి యిట్లనెఁ కిత్తమునఁ దలపోసి,
మిక్కిలి కంటిసామికిని నామిఁద. నెన్నఁడు
దయ ఎచ్చు నెపుడు పెఁడ్లాడు ..

మృ వి. 2. 48.

మిక్కిలిక(న్ను)ను ఎ. (మిక్కిలి + కన్ను)
మూఁడనకన్ను, ఫాలనేత్రము

కం. విను మఱక నొడమి మిక్కిలి, కను దెఱచిన
తిపురవై రివడి యాయు, ధ్రువునందు దోచు
చున్నది ... భార. భీష్మ. 8. 88.

కం. ... ఈతటినిం, గనుగొనుపుణ్యుఁడు మిక్కిలి,
కనుఁ గొను నెన్నుదుట నెన్నఁగాఁ దర
మగునే .. దశా. 1. 128.

సీ. గుఱ్ఱవేలుపు ముద్దుఁగుఱ్ఱ మిక్కిలికన్ను పునుక
కంచంబును భూతిపూత ... రామలిం. 1.

ద్వి కర మర్థి మిక్కిలి కన్నిచ్చుటయును ...

ద్వి. భాగ. 8. 814. (త్రా.)

మిక్కిలిచోపు ఎ. (మిక్కిలి + చూపు) మూఁడవ
కన్ను, ఫాలనేత్రము.

సీ. పునుక తమ్ముంటుంఁ బొలుచుపీనులవారు
నొసఁగ మిక్కిలిచూపు లెనఁగనా ...

పాండు. 1. 95.

మిక్కిలివాడు ఎఱ. (√మిక్కిలి) అధికుఁడు.

ఉ. .. పాండవుల్, మిక్కిలివారు నీకలఁపుమే
గెలువన్ వశమే మహేశ్వరా ...

భార. ద్రో. 5. 124.

మిక్కిలు అ. ౧. (క. మిగు. త మికు.) 1 అతి

శయించు

కం. తల దలతోఁ దాఁకించిన, దల మీటుగాలు
గాలఁ దాఁకించిన మిక్కిలుఁ గాలు గేలు
సేతుల, గులికినఁ దనచేయి మీఁ దగున్ వ్రేటున
కున్. ఉ. హరి. 8. 108.

2. విజృంభించు, చెలరేగు.

సీ. ఆదిత్యుఁ డుదయింప నభిముఖం తై నక్క
వాపోయె మంటలు వాఁతఁ గలుగ, మిక్కిలు
చున్నవి మెఱసి గృధ్రాదులు గర్జితాదులు దీర్చి
క్రందకొనియె .. భాగ. 1 887.

ఏ. మిగులు, విశేషము (బ. మిక్కిలులు, మిక్కి
కులు, మిక్కిళ్లు.)

ద్వి. బలుడెక్క చిలుడెక్క పాళ్ల మిక్కిళ్లు. పరదేశి
విద్యాప్తిపా లంచు ...

బస. పు. 7. 89 వం. (చి. ని. పా)

ఋ. మిక్కిలి, మిక్కిలి కంటివేల్పు, మిక్కిలి కంటి
సామి, మిక్కిలికను, మిక్కిలిచూపు. మిక్కిలి
వాఁడు

మిక్కుటము - మిక్కుటము విజ. అధికము,

మ . అం, తటిలో నీవని నక్కనయ్యెడు నవేత
ప్రాణుఁగా వింతు మిక్కుటపుం గ్రొవ్వడఁ
గంగఁ గుందు నెద మీగోపుండునుఁ జాలిశా...

హరి. ఉ. 8. 148.

ద్వి కోపించి యపుడు మిక్కుట మైనకడిమి,
దీపించి దూనణ్ణితిరులు మొదలు ...

రం. రా. ఆర. 180 పా. 28 వం.

శం. . . కోపదహనుం డత్యుద్భటమూర్తిఁ దాల్చె
నన మిక్కుట మై కడఁకటికెంపు గొమరా
లంగన్ ... భార. అశ్వ. 4. 18

మ . పొల్పొందుకూలంబు మిక్కుటపుం
దెంపునఁ బూని కేశవుని వక్షోదేశమున్
గ్రమ్మి ..

ఉ. రా. 2. 202., నీలా. 1. 14.

మిగత విజ. 1. మిగిలినది, శేషించినది.

(వ్యవ) రైతునిన్ననే మిగతసొమ్ము యిచ్చి
నాఁడు (వి అని శ. ర).

2. అధికము.

సీ. ... ఎచ్చు పెల్లదనము పొచ్చు మిగత
మిక్కిలి యెక్కువ మెం డగ్గలము పెచ్చెదుగు
నాఁగ నధికంబు దోచుచుండు ...

ఆం. భా. 8. 24

వి లాభము.

గీ. మిగత మిగు లన లాభంబు మీటుచుండు . .

ఆం. భా. 2. 287

(ప్రాంతప్రతిపా. మిగిలి క్రొత్తప్రతి పా మిగిలి
తాళప్రతిపా.)

మిగులు - మిప్పలు అ. ౧. (క మిగు. త మికు.)

1. సంఖ్యయందు అధికమగు, ఎక్కుడగు, అధిక
ముగా కలుగు, ఎక్కువగా పుట్టు.

ఆ. వీని నొరులు సంపగా నోప రెవ్వరు, నెవ్వరేని
వీని నెత్తికొనుడు, మిగిలి యున్నజాహు యుగ
శంబుఁ గన్నును, నడఁగు వీని కతఁడ యంత
కుండు . . భార. సభా. 2. 48.

క మాయందు లేనిగుణములు, మీయనురాగమునఁ
జేసి మిగిలి వెలింగెన్ ... భార. ఆర. 1. 8.

2 అతిశయించు, ఎక్కుడగు.

వీ బెగ డంత కంతకు మిగిలిన నింతికిఁ బదము
నటఁ దొట్టుపాటు బెంపె ...

భార విరా. 2. 108.

చం. ... సురాంగనానికిన్, మిగిలినపేర్నిమైఁ
డనరుమేనక దల్లి ... కు, సం 7. 252.

క. వాతాయణు భూప్రభృతిక, గౌరవడద్యస్త
వితతికంబు మిగిలి పెంపారుగరిష్ఠత గలపర,
పూరుషు శరణంబు వేడి పొగడెద నిన్నున్.

ఆము. 6. 101.

3. మీరు, తలకడచు, నడచిపోవు, చాటు.

కం కురునేనఁ జూచి యప్పుడు, నరనారాయణులు
దమమొనకు మిగిలి సముద్ధరితల సూర్య
చంద్ర, స్ఫురణము లొక్కొకవ మెఱయు
పోలిక నమరన్. భార. భీష్మ 2. 170

కం నిజమిటుకు మిగిలి యుత్తరు, గజ మమ్మద్రేకు
రథము గదిసి తురంగ, ప్రజముపయి కదిలి .

భార. భీష్మ. 1. 182.

గీ. ధరణి మొదలైన పంచభూతములకంటె,
మనసుకంటెను బుద్ధికంటెను మహత్తరంబు
గాలంబు గాలతత్వంబు మిగిలి, యుండు పిఠుఁ
డిజ్జగంబుల కొడయఁ దతఁడు.

భార. భా. 4. 197

4, మట్టుమీటు.

గీ. పరుషవాక్కులఁ గ్రూరంపుఁ జరితములను,
మిగిలి వర్తించువారు నామెచ్చు గారు .

భార. భా. 5. 11.

తరలము. ... అన్యులసంపదల్, మిగిలి చేకొన
నిట్లు చేసిన మెత్తురే మది సుత్తముల్ ...

భార. సభా. 2. 814.

5. విజృంభించు, చెలరేగు.

ఉ. ఏపున దానపుల్ మిగిలి యెందును వేలుపు
మూఁకఁ గ్రూరమా, యాపరికిర్ల పాశనిచయం
బులఁ గట్టిన ... హరి. పూ 4. 100.

6. అతిశయించు, ఉత్కృష్టమగు

ద్వి మిగిలినశాసకు మెచ్చి ప్రాయంబు, మగుడఁగ
నీడె కుమ్మఁగుండయకును ..

జన. పు. 6. 954 పం.

7. అతిరిక్తమగు, చేటుగు.

గీ. అర్జునుఁడు ప్రాణకుల్బుండు హరికి నట్లు, గాన
జలపూర్ణమంగళకలశమునకుఁ, బాద్మమునకును
గుళల సంప్రశ్నమునకు, మిగుల నొండు
జనార్దనుమెచ్చు గాదు

భార. ఉద్యోగ 8. 180.

భార. భా. 6. 600.

8. శేషించు.

వ్యవ. పెండ్లి తెచ్చిన సంభారములతో చాల
భాగము మిగిలినది.

9. నిగుడు, మీది కుబుకు

చం కవవలు దించి యే గుమకఁగా సురఁ గొం
కులఁ దార్చి కూలుడు, న్నివిడినబొడ్డవై
మిగులునిద్దపుదోవతిదట్టి దొల్లి రాఁ, దివిచి
వెనఁగ వల్లు వముఁ ద్రెంచి. ఆము. 6. 81.

న శ్రీ అతిశయింపజేయు, పెంపొందించు.

నీ నిడువాలుకనుదోయినినుపారుకాంతికఁ గతిక
క్రీగన్నులనలుపు మిగుల ... నిర్వ. 1. 55

అ శ్రీ, న శ్రీ, 1 అతిక్రమించు, మీటు.

కం నగుచు బృహన్నల యిట్లను, జగదీశ్వర పుత్రి
నాకు సారధ్యమునేర్పు గలదె నీ మాటకు నే,
విగులంగా వెఱతుఁ బొదము మీద
ట్లుండెన్, భార. విరా. 4. 69.

కం. రావించి తగవుమై సంభావించవ కాక నాడ
పాండవు లలుకం, బో విడువరె మిగులుదురే,
నీవచనంబులకుఁ బిలిచి నిలుపుము వారిన్.

భార. ఉద్యోగ. 2. 206.

మ .. భుజబలాటోపంబుమై నొండొరున్, మిగులం
జాలక కొంతనేపు వడి మేమే బోరి రుగ్రా
కృతిన్ ... భార. విరా. 2. 848.

కం. ఇనకశితేజంబుల జగ, మనిశము విధి నడపు
తెంత యని వాని మహిం, జననీకతారక ప్రభ,
జన నడపెడి మిమ్ము మిగిలి సామన్యమునన్ ..
కు. సం. 4. 880.

కం నను మిగిలి జగతి కల్పించినవాఁ డెవ్వఁడు
నితాంతచిత్తాహమికన్, నను మిగిలి యజ్ఞ
ఫలముం, గొనియెడువాఁ డెవ్వఁ డనుచుఁ
గోపించుటయున్. వరాహ. 5. 105.

ఉ. ... పురసంహరుడైనఁ బురాకృతంబులన్,
దా మిగులంగ నేర్పునె వృథాదుదితంబులు
తక్కు మిక్కడన్ ... దశకు. 5. 100.

(దీని తుమున్నా దర్భకరూపము క్రీ. విజ. గా. ప్రయోగింపబడి మిక్కిలి, యెక్కువగా, అధికముగా, అత్యంతము. అనునర్థముల నిచ్చుచున్నది.)

చం. జగడఁపుఁగూటి సత్తరువు సారెకుఁ గోరుచు వీరి వారినిన్, దగిలెడుతందనాలజడదారి పొరింతోరిఁ గుంచె వీచుచున్, మిగులఁగ వీడె మీటుచు. కళా. 3. 197

సీ వవలెల్ల దీర్ఘకాంబువుచల్లుపోరాట నలసి మృణాలికాజడము లైన, బాహువు లమదు కూర్పరముల కెదురుగా మలఁచి బాపులఁ గర తలము లునిచి, ప్రాల్మాలి మిగుల నార్పనికమ్మ క్రొమ్ముడిఁ దనిమొగ్గవిరచాది దండ విరియ, ధౌతగంధామోది శీతలస్తవములు వొందఁ గాఁగిల్లతో బోరగిల్లి.

గీ. ... ప్రియల వేఁటవఁ దొడ నెచ్చరించికలసి, రెలమి ధన్యులు దఱపివెన్నెలబయల్గ ... అము. 2. 61.

కం. ... భోజనసాలసుతం, దరుణిమణిసాక్రాజితి, నిరువుర మన్నించి మిగుల నిచ్చుం జనవుల్ ... పారి 1. 41.

మ ఇది మీనం బగు నైన నేమి ... నిశితమౌ కుం తంబునం గ్రుచ్చి యెత్తుదునో మీఁదికి నిచ్చు డంచు మిగులం దుర్వార గర్వాంధుడై కదియం జూచి. దళా. 1. 293.

ఎ 1 శేషము.

సీ. ఏవీట సకులపాలిండ్లపై గంబూర నవహారము లచివ్వుకవుచు మామ్మ, మలయజం జేవీటఁ దొలుఁజెక్క దులిచి మేడల కిడ్డమిగులు భూము లకు దిగ్గు.

గీ. తనరు దక్షిణమధుర సాంధ్రద్రుమధుర ... అము. 2. 3.

2. లాభము.

సీ. ... మిగతమిగులన లాభంబుమీటుచుండు. అం. భా. 2. 287. (ప్రాతప్రతిపా)

జ మిగుల్పు.

మిగుల్పు(లుమే) వ. క్రీ. (✓మిగులు) మిగులఁ జేయు, శేషింపఁ జేయు

ఉ ... నెయ్యి చాలునుం, ద్రావుచు నొక్కనాఁడు. శిశురత్నము గొన్ని మిగిల్చి యిచ్చినన్ ...

మిటమిట ఎ. 1 ఎండ వెన్నెల కాయుటయం దగు ననుకరణము

కం ఈసాధ్యి యెట్లు నడచెనో, మీసంగడిఁ గటిక యెండ మిటమిటఁ గాయన్ .. సుద. 2. 25.

కం . వెన్నెల, మిటమిటఁ గాయంగ మేను మిగుల నెఱియదే ... కళా 6 287, ఎ. . . వందువెన్నెల నెట్టుకొని పట్టవగటి పగిడి గనువట్టి మిటమిటఁ గాయునవ్వుడు .. భాను. 3 20.

2. మండుటయం దగుననుకరణము

చం మిటమిట మండువేసవిని మించుదివాకరుఁబోలి, యుగ్రతన్ ... భాగ. 10 ఉ. 915.

3. చూచుటయం దగుననుకరణము.

కం. పులి వట్టినవృషభముగతి, మెలఁగఁగ మిడుకంగ వెఱచి మిటమిటఁ జూడగా, బలుదై త్యుఁ దిగిచి యూరు, స్థలమున నిడి మోము జూచి దగ నిట్టనియెన్. పద్మ. 7. 117.

(కర్ణధారయంబున నిగాగమము వచ్చి మిటమిట కలది యను. విజ. యర్థ మిచ్చుచున్నది.)

కం మిటమిటని కటికియెండన్, బటవటవటఁ బగిలి పాయవడిన వెదురులన్ ... చంద్ర. 1. 152

కం మిటమిటనియెండ గాయఁగఁ, దటతటమని గుండె లదరఁ దల్లడపడి ... పద్మ. 4. 53.

జ. మిటమిటన.

మిటమిటన ఎ. (✓మిటమిట) మిటమిట యనుట (క ర.).

మిటా(రా)యి ఎ (క. మిటాయి, త మిట్టాయి,
హిం మిఠాయ్) మధుర మైన భక్ష్యవిశేషము
(వ్యవ) ఈకలుపు దినములలో మిఠాయితో
సమారాధనము చేయుట చాల కష్టము.

మిటారకత్తె(త్రియ) ఎఱ. (౪మిటారము)
యావనగర్వము గలస్త్రీ; అడుది.

చం కలికి మిటారికత్తె యనుఁ గారుచొకాంపు
మేలుబంతి ... దళా 8 877.

మిటారము ఎ. 1. విలాసము, శోభ

సీ. నిక్కు మిటారంపు నీటు మిటారము తెక్కు
తెక్కుర ... హాయి లనఁగ విలాస మొప్పు
చుండు . ఆం. ధా. 1. 139.

చం అలకడ యందమున్ మెఱుంగుటారు మిటా
రము నాకు ముందుగాఁ, జీలువకొలం బటంచుఁ
తెలి చెప్పక తొల్లనె చెప్ప ...
విజ వి. 1. 121.

శం. కా కుండిన నీగోమును, నీకకుకున్ మైమిఠార
మితేటకళత్, లోకమునఁ గలనె చెలువల,
కాకమలజనేర్పు లొగడఁగాఁ దరమగునే.
ఉ. హరిశ్చ. 3. 48.

2. యావనగర్వము.

సీ. సొగసు మిటారంబు సొంపు నొయ్యారంబు
నీటు జగ్గుతనంబు వెఱతనంబు ..
హంస. 5. 88.

వ. ... కెందలిరుటాకుల మిటారంబులు గల
మహిరుహంబు లన్నియు ..
ఇందు. 4 87.

ఎఱ. 1. విలాసము గలది.

ఉ. ... ఎక్కడనుండి వచ్చునో, వక్కున వచ్చు
వమ్మచలపాది మిటారపునవ్వు లొక్కటన్
కువల. 5 98.

చం. ... మిటారపుఁ గల్గిచూపులం, దొరసిన
సిగ్గుతో నకుకుతో సతతంబును గ్రొత్తపెండ్లి
కుఁ,కురు పరిచర్య సేయ ...
దళా. 6 82.

2. నిక్కు కలది, ఉన్నతము.

ఉ. ... మేలి పసిండిగిండ్లు విం, కెట్టుగ నీ డనం
బొసగు నింతి మిటారపు గుబ్బదోయికిన్ ...
నీలా. 2. 28.

3. ఒప్పిన మైనది, మనోజ్ఞమైనది.

సీ. ఈ మిటారపుఁజందమామరాతిన్నెపైఁ గొమ్మ
యించుక నేపు గూరుచుండె
ఁసిక. 4. 48.

4. అధికమైనది, అతిశయించునది.

ఉ. .. పెంగొమ్మల కిమ్మిటారపుం, జా నొక
యింతయున్ గలగఁ జాలునె ..
అచ్చ. రా. పాల. 144.

జ: మిటారకత్తె, మిటారి, మిటారింపు, మిటా
రింపు, మిటారికత్తియ, మిటారికాడు.

మిటారి ఎ. (మిటారము + కి) 1. యావనగర్వము
గలయాడుది.

ఉ జవ్వని యెవ్వనిం దలంచి చయ్యనఁ బోయె
దవే మిటారి నీ, జవ్వనమున్ విలాసమును
జక్కఁదనంబును నీటుఁ జూచినన్, బువ్విణ
కానికైన భ్రమ పుట్టుఁ గడే భువనైక
మోహినీ.
ఉ. రా. 4. 198.
ఆం. ధా. 2. 105.

2. విలాసవతి, అడుది

కం. పగడంబుల జగడంబుల, జగడంబు లిడు
న్నిటారి చవిమోవిరుచుల్ ...
ప్రబంధ. 408.

గీ. పెక్కువగ జక్కిడికొప్పు ద్రొక్కె నొక్క,
చక్కనిమిటారి నరపతుల్ సొక్కి మోడ
దళా. 7. 287

సీ. ననవెంటిదంటఁ గన్నమిటారి నూఁగారు
తీరులా యీ నాచుతీనె చాలు ...
దళా. 1. 184.

కం. మున్నొక్క పట్టణంబున, సొన్నారిమిటారి
నేర్పు శూరత్వము గై, కొన్నది యై వడచిన

కథ, చెన్నుగ వినిపొమ్ము కడువిచిత్రము
కొమ్మా హంస 2. 177.

విజ. 1. మనోజ్ఞము, ఒప్పదమైనది

ఉ. కమ్మవింటిజోదు నెఱకైదువులైన మిటారి
తమ్ముడి తమ్ముడ నెట్లు నోలు
వస. 5. 101

2. విలాసము గలది.

ఉ జాత్రెడు వైఁడతోఁ గులుకుఁ జక్కవ
గుబ్బితో మిటారిన, వ్వారెడు మోముతో
గిలుకు బండెలతో . దశా. 2. 350

ఉ. గొల్లమిటారి గుబ్బెతల కోర్కులపంట తడియ
మానముల్, గొల్లలు తెట్టుదంట మరుగూరిమి
గాంచినమేటి . .

ముకుంద. 1. 51 పా 3 పం

చం. ... అనంగుని మామచెలుంగుసానఁ దీ,టివ
కటవాడితూపుఁ గికురించినయోరమిటారి
చూపునన్ ... సారంగ. 2. 118

3. శ్రేష్ఠురాలు, శ్రేష్ఠము.

వ్యి. చెలులలోన మిటారి చికిలికటారి ..

ద్వి. నం. 1 578

గీ. ఒరపులకు నెల్ల నొజ్జయై యుండె వపుడు,
భుజగగజగామిని మిటారి పొలుపు మీటి ...

విజ. వి. 1. 76

4 వాడి గలది.

గీ. వారిలో వారిలోలకహారకమల, వసరిట
దృష్టంగగంగఁ జేకొనిరి మరలు, మారుని
మిటారిచికటారి గౌరి యనెడు,హొంతకారి
వరించె నయ్యంతకారి. చం. రా. 3 4.

ఉ. ... మరుఁడు .. గడిచేటినదారి మిటారి
కల్వపూ,నేజను వైచె నద్దమజనేతలచిత్రము
లుచ్చి పారఁగన్ ... దశా. 2. 300.

5. ఉన్నతి గలది, నిక్కు గలది. .

చం. కులుకుమిటారి గుబ్బలును గ్రొమ్ముడులున్
విగికొనుటుం విటుం,దులు గదలంగ ...

నీలా. 1. 39.

ఉ కోడెమిటారిగుబ్బగవ గుబ్బెత గ్రుమ్మిన
మున్ను చల్లుపో,రాదినశ్రాంతి దీఱఁ బుల
కాంకురముల్ చెలువారఁ గుంజరి, క్రిడల
మబ్బుహస్తపతికిన్ బ్రతియై జలకేళిఁ చేరి
యున్ . ఉ. రా. 8. 106

మిటారింఁచే అ. 13 (1/మిటారిము.)

1 నిక్కు, వై కుటుకు.

ఉ . మించునొయారమున్ గులుకు నెన్నడ
యున్ విటఁజాటుకొప్పనొ,క్కించుక జాటు
పయ్యెదయు నిట్టట్టు దూలెడు హరిముల్
మిటారింఁచు కుచంబులున్ జలదరించు
వలగ్నముఁ బొల్పు మీఱఁగన్ కళా 3. 17.

మ. .. జిల్లపయ్యెంటలోన్, గులుకున్పిప్పెపుగబ్బి.
నిబ్బరపుఁ జన్నుల్ బల్మిటారింపగా .

దశా 2. 351.

2 వ్యాపించు, ప్రసరించు

మ. పొడుపుందిప్ప తటాటనం దిగినయంభో
జాప్తబింబు నం, గడ మై రత్నమరిచి వీచి
కలు దిగ్వాటిన్ మిటారింపగా .

సుద 5. 27.

3 అతిశయించు.

మ కనుగొన్నంతనె కన్యకామణికి లేఁగొ నింత
గాన్పించెఁ జ, న్మోహలన్ నీలిమ యావరించె
ముఖపాండుశ్రీ మిటారించె ...

ఉ రా. 1. 181.

మ . . చెక్కుటద్దముల వర్ణవర్ణ తాటంకదీ, ప్తి
మిటారింపగ వచ్చువెన్నెలలు గల్పింపన్ బురి
న్నాట్టిన, దృములం జేరు ...

సానందో. 3. 60.

కా .. కోలుకోఁజన్నకో,లాలాపంబుల దండలాన్య
ముల నాట్యంబుల్ మిటారింపగన్.

శ్రీ. రం. మా. 6. 108.

4. విజృంభించు, చెలరేగు.

కం. బలు వైవేనడంబులు, జలకట్టెలు నోరణ
ములు సాశ్వంబులు గి, ధ్దులు మొదలుగఁ

గలవిడివేరే, టలపులుగులు పదమూడో మిటారిం
పంగల్. యయా. 1. 112.

5. ప్రకాశించు, ఒప్పు

మ. స్తనశృంగారరసంబు చూచుకనముద్ర స్నీలి
మన్ గానిపిం, చి నవీనం బగుపూతకస్తురరు
చిన్ శెల్వాంది పై నిండి జా, తినతద్ధార యు
నా గగ దార్కొని మిటారిం చెన్ ఖవద్రోమ
రా. జి. ఉ రా. 6 182

న. శ్రీ అతిక్రమించు, మించు.

80. సోగ మెటుంగు కనుంగన, రాగలవంబులకు
తెంపు రాగలసొంపున్, జాగుగల మోవిబంగరు,
తీగె మిటారిం చెను తెలువకు బొల్పున్
ముకుంద. 2 90

మిటారింపు ఎ ($\sqrt{\text{మిటారిం చె}$) మిటారిము,
విలాసము.

సీ. నిక్కుమిటారింపు నీటు మిటారిము ..
హొయ లనంగ విలాస మొప్పుచుండు
అం థా. 1 189.

మిటారిక త్రియ(తై) ఎ. (మిటారి + క త్రియ-
స్వార్థమున) యౌవనగర్వము గలయూడుది,
విలాసము గలయూడుది

గీ. మించు క్రొమ్మించుగమికి వర్షించునునము,
కులుకు సిల్వెంపు గల్పిగుబ్బల మిటారి, క త్రి
యల చూపుతేట్లకు గమలననము, అవ్వనము
సెందె సనుమతీజాని నుతుని.

చంద్రా 2. 10

ఉ. మేరులతీరులా కురుజుమీడులఁ జెక్కిన
తెక్కియంబులా, గారుడ రత్నతోరణ ధగ
ద్దగలా తెలిగచ్చుమచ్చలా, జేరిమిటారిక త్రి
యలు పెట్టిన ముతైపుముగ్గునిగ్గులా. యారతి
నాతి ప్రాతవను లంగడిముంగిళు లాపురం
బునన్. పాంచా. 4 5.

ఉ. పెట్టెడుసొమ్ముచే సొగసు పెట్టెడు నిట్టి
మిటారిక తైతో, నట్టడవిం జరించెదరు నాయ

పదానము లాకిరిరొ .

చం రా 5 5.

చం పిలిచిన నేమి వల్కుడట పేర్కె తటాన మిటారి
క త్రియల్, నిలిచిన గూర్కొ జిల్కడు
ముకుంద 2 128.

మిటారికాడు ఎ. (మిటారి + కాడు - స్వార్థ
మున) విలాసవంతుడు.

చం మినుకులు పుట్టినిల్లు మిడిమేలపురావసుఁ
గన్నతంద్రిచక్కనినన పిల్లతోడు మడికాపు
జోటిమిటారికాడు .. తపతి 1 3.

మిటిమిటిపడు - మిట్టిమిట్టిపడు అ శ్రీ ($\sqrt{\text{మిట్టి}}$
పడు, ఎగింపడు

ద్వి. పలుమటు మునిచేళ్లఁ బనస తెన్నుచును,
మెలిగొన్నశిఖ లింత మిటిమిటిపడంగ, నిడు
సాగిలంగ మెడల్ నిక్కించి విగువు, పడలి ..
పల నొప్పు సారెకు వల్లించు కొనుచు.
ద్వి. పంచమ 2. 128 పా.

మిటుకా ఎ. యౌవనగర్వముచే గలుగుత్రుళ్లు.
(చూ మిటుకులాడి)

మిటుకులాడి ఎ. (మిటుకులు + అడి) యౌవన
గర్వముచే నై నత్రుళ్లు గలయూడుది.

న జోడులకొలాటంబులు వేయుకైలాటపు మిటు
కులాండ జాటుజడలనల్లినమల్లెపూసరుల వజులు
గమగమవలపుల విటులకుఁ దలదిమ్ము పుట్టించు
నట్టి వెట్టడినంబులయ్యును. ప్రబంధ. 5. 2.

మిట్ట ఎ. 1 ఉన్నతభూమి.

గీ. గట్టిపుప్పొడి విట్టలు మెట్టిమెట్టి, యలసి
చెమటలు నాయ నోలాడఁదలంచి, అందఱును
గూడి కొంతద వ్వరిగి యచట ...

యయా. 3. 53.

ఉ మీటిన విచ్చగుబ్బచనమిట్టల నత్రులు చిందు
పందగన్ .. మనుచ. 2. 70.

కం. కట్టుము రతిసౌఖ్యములకు, బట్టము గాకున్న
ననిచివేయుము నన్నున్, మిట్టకు చెట్టుకు

గాదను, నట్టివిధము నేయవలవ దవసినాథా.

రుక్మాం 5 108, ద్వా 10 45.

2. రచ్చపావడి.

ఉ. ... వాడు రేగి మఱి పెటుడుఁ బెట్ట నవ.గ
మిట్టఁ గూ, పెట్టుచు నిట్టు పోరఁ గనిపెటుచు
నొక్కరుఁ డుండి వెడియున్

ఆము. 6. 70.

3. శీర్షమగుకాణము

ద్వి వెడవెడ తూణంబు వెడలివయట్టి, వెడవిట్ట
మిట్టలవిత లై యొప్పు

ద్వి వరమ. 4. 288 పా.

విజ. 1 ఎత్తైనది, ఉన్నత మైనది

గీ మిట్టయుమున నిడుయోగగత్తై మెఱయ.

మనుచ. 1. 59

మ నిడుమోముఁ గుఱుగేలుఁ గుండగడుపు
న్నీలత్తిము న్నిట్టలు. నడుదీర్చుంబులు నైన
దంతములు ... మార్క. 1. 224.

ద్వి మట్టపాదంబులు మలిసంపుమేను, మిట్టనుదురు
మక్కిమెడయును ...

పండితా దీక్షా 40 పా.

చిత్రభా 8. 128.

2. శీర్షమైనది, వాడియైనది

ద్వి సరసుఁ డై గురుకృపాచార్యశీష్టులకుఁ,
బరగ నమస్కార కాణంబు లేసి, యొకమిట్ట
కోల నయ్యుగకేతనుని, మహితరత్నాం
శపు మహి డొల్ల నేసె.

ద్వి. భార. విరా. 4. 81

ఉ సాదియ మిత లేదు వెలుచ న్నునుమొగ్గల
మిట్టకోలలన్, గందనకాయ నేసె సుమ
కార్ముకుఁ డేమని చెప్పువాడ ...

రా. చ. 8. 147.

జ మిట్టపండ్ల వాడు, మిట్టపండ్లు

మిట్ట పండ్లవాడు - మికిపండ్ల వాడు విజ.

(మి + పండు + వాడు) ఎత్తైనపండ్లు గల

వాడు, దంతురుడు.

గీ. ... దంతురార్థ మిట్ట. పండ్లవాఁ డనఁ
దగు ... అం. భా 2 121.

మిట్టపండ్లు - మికిపండ్లు వి వి (మిట్ట +
పండు) ఎత్తైనపండ్లు, పె కులికిపండ్లు

(చూ. మిట్టపండ్ల వాడు)

మిట్టమిట్టు వి (మిట్టు + మిట్టు) మిక్కిలి
మెఱకతావు, అత్యున్నత ప్రదేశము.

ద్వి. మేటికాల్యల మిట్టమిట్టుగాఁ ద్రవ్వి ..

ద్వి హరిశ్చ పూ. 495 పం.

విజ అత్యున్నతము, మిక్కిలి యెత్తైనది.

(శ ర)

మిట్టాడు అ శ్రీ. (మిట్టు) సంచరించు, తిరుగు.

సీ. అంగళ్లయందు మిట్టాడ మానిసి లేక గుడియుఁ
బాడును జిక్కఁ డిడియె ...

కాశీ. 5 287.

కా మిట్టాడంగ నరుండు లేనియడవిన్ మీనాక్షి
దీనాకృతిన్ ... మనుచ. 4. 68.

కం. కట్టి తనమాటుగా న, పట్ట గృహస్తంభమునఁ
బ్రతిష్ఠించి వదిల్, మిట్టాడనియా వెడిదవు,
నట్టక నడురేయి మబ్బునం తెలిచనియెన్.

వేం. పంచ. 1 259.

మిట్టించే అ శ్రీ (మిట్టు + ఇంచు, స్వార్థమున)
మీది కెగయు, పై కెగురు

సీ. ఎడనెడ మిట్టించి పడుమీలబెళుకుల కులికిపా
టొవనంగ నోసరిలుచు ...

కకా 6 228.

న ఒక్కచక్కి కుక్కిబరోదరంబులు ననుణో
సలపణంబులం బొట్ట వెంచుచు నిట్టలంబుగ
మిట్టించు కీలానిలసమూర్ధూత నూతనశీకర
నికరంబువలన వలినభవాండంబునకుఁ గర్పూర
కరండభావంబు నుత్పాదించుచు ...

పాండు. 3 150.

2 ఉబుకు, నిగడు.

కం. దట్టపుదులుమురు మీదికి, మిట్టించిన చన్నుఁ

గవయు మిటుమిటుచూడ్కుల్ ...

భాగ. 8 608.

ఓ. అతీతయించు, అధికమగు.

ద్వి. మిట్టిపడి వేడిమి మీ కంట గాయం, గట్టెండ
తాకునఁ గవతె దేహంబు ...

ద్వి. హరిశ్చ పూ 693 పం

మిట్టిపడు అ క్రి. (మిట్టు + పడు. ఇది కొన్ని
యెడల పదా తరవ్యవధానముతోఁ గానవచ్చు
చున్నది.)

1 ఎరిపడు

కం. కఠగొంతంబులఁ గొని వడి, బొడిచిరి
కుంతరు లుగ్రభూరిబలంఁ జేర్చిడ హయగ
జభటతతి సా,ల్వడి వడి మొగ్గఁ బడి మిట్టిపడి
రభసమువన్ కు పం. 11. 718

చం. . . నిజాంతరో,దకములవేడిమి దెలిచిదయ్య
మిట్టిపడంగ మీనముల్ .

చంద్రా. 2 24

సీ. పనిలేనిపని మిట్టిపడు మనోజవతాక వ్రల్ల
దంబునఁ దన్ను వెల్లిఁ బోవ ..

వరాహ. 4. 21.

సీ అష్టనుండను నేనె యని తెల్పినంతనే మిట్టి
మీ నై వడె మెలఁతచూపు ...

విజ వి 8. 12.

2. అవరిపడు ఉలికిపడు, — భయాదులచే
చలించు

కం. ఉట్టిపడునట్టివర మీ,కట్టిడి న న్నెట్టువేడెఁ
గటకట యనుచున్, మిట్టిపడి యంతడు
మదిలో, బుట్టినతల్లడముతోడఁ బొక్కుచు
నుండెన్. భాగ. 8. 518.

గీ. అనుచు నక్కునఁ జేర్చు బట్టలఁత మార్పుఁ,
గన్నుగవ నద్దకొని కుందు గానినొందు, గలవ
రించును దల వంచుఁ బలవరించు, మిట్టిపడు
నుత్తరీయంబు ముట్టి పలుకు.

రామా. 5. 281.

ఉ వెక్కిగ మఁదమూతము పీవఁగఁ దోడనె
రాలఁ జై విరుల్, మిట్టిపడ గ పీడె దపిలెం
బధికుం డడకొత్తలోనిపోకట్టల నచు ..

సారంగ 2 189.

3 గవ్వముచే క్రుళ్ల. ఎగపడు

ఆ. జయము విజయములు నుండి లాపిడ,
లనిలచలిత పీచికాంచలములు, చ ద్రకళలు
మేఘచయములు దరింగలు, మెలుంగు
లదుఃపంధ్య మిట్టిపడు. భాగ. 8 183

సీ, తల కులుపా చాల దని మిట్టిపడి గ ననామ
భేయపుదైత్యునకు ననుగి ..

ప్రభా. 1. 72.

కం. మిట్టిపడి లేచి వన మొగి, బట్టిబయలుగాఁగఁ
తెలుకుపవనతనూజున్, గట్టలకఁ జూచి టక్కను
లిట్టట్టగఁ బాటి సిత కిట్లనిరి ...

భా. రా నుం 888.

గీ. అనుచు నాకేలు వట్టినయప్పు బధిప, యేమి
చెప్పుదు నానెగు లీశ్వరుండ, యెలుంగు
నాసిగ్గుఁ గాంచువా రెవరు లేక, మిట్టి మీనై
పడుచెనంటి నిట్టులంటి.

సారంగ. 2. 227.

గీ. మెల్లనె కళావతీసతి మేలుకాంచి, ప్రక్క
వేటొక్కమగఁడున్నబాగుఁ దెలిసి, యక్క
యిది యేమిచోద్యమో యనుచు మిట్టి,పడి
కాలిక యై యొండుకడకుఁ జేరి.

కుక. 1. 228.

సీ. మిట్టిపడుటె కాని మీనము ల్పమములా
కువలయంబుమలుంగుఁ గోరియున్న ...

బహు. 5. 53.

(ఇది మొదటి యర్థమునకుఁ గూడ నుదా
హరణము.)

మిట్టిపాటు ఎ. (మిట్టిపడు) మిట్టిపడుట.

ద్వి. నీమిట్టిపాటును నీరాజనంబు, నీమదంబును
మబ్బు నేలతోఁ గలయ ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1280 పం.

నీ మత్స్యవల్లభుఁ బట్టి మాన్పించె మిట్టిపాటం
గేకుఁ దనుకలాధ్యక్షుఁ జేసి ...

రా. వి. 275.

వ. ... తద్విలాసదిదృశాగరిమంబు పక్షికిరించి
యకుద్రస్యదంబున నెగసి తద్విభవంబునకు
వెఱచి మరలం చాటుకీరున నుద్వర్తనాపవర్త
నంబులం బరఁగుజేడిమీలమిట్టిపాటు లతికాకు
కంబు పుట్టించ ... చంద్రి. 4. 88.

మిట్టిమిట్టిపడు - మిటిమిటిపడు ౨.౮౩. (మిట్టిపడు)
ఎగిరెగిరిపడు.

వ. ... తెగిపడియు నంకుశంబులు విడువక మిట్టి
మిట్టిపడుకావలయులు ...

భార. ద్రో. 1. 877.

చం ... జాలరిచేవలఁ జాసి ధాత్రిపై, నటునిటు
మిట్టిమిట్టిపడు నంబుచరంబులువోలె వత్తటిన్.
మనుచ. 5. 81.

మిట్టు ల ౮౩. ఎగురు, ఉత్పతికమగు.

చం. ఇరువురునీలనీరజనిభేక్షణ లించినవేడ్కతోఁ
బర, స్పర మెగిరించి కాంచనపుబంతులఁ దచ్చవ
వాటు లాడఁగా, ధరణిపుఁ డడ్డ మై చనుడుఁ
దద్భుజదండముఁ చాకి మిట్టి బిట్టురవడిఁ
జెందు క్రమ్మఱిన నుబ్బర పోయిరి కామిని
జనుల్. నైష. 8 95.

కం ... వే.జొక్కాడు మిట్టితటాలున, నొక్కని
కనురోయి మూయు నొక్కాడు నగఁగన్ ...
భాగ. 10 457.

ఎ (బ మిట్టులు, మిట్టు) 1. ఉత్పకనము, ఎగిరి
పడుట. చూ (మిడిమిట్టు)

2. చలనము. (చూ. మిటుమిట్టు)

జ. మిటిమిట్టిపడు, మిట్టాడు, మిట్టించు, మిట్టిపడు,
మిట్టిపాటు, మిట్టిమిట్టిపడు, మిడిమిట్టు, మిటు
మిట్టు, మిటుమిట్టుగొను, మిటుమిట్టుగొలుపు,
మిటుమిట్టుపోవు.

మిరాయి ఎ. (నంగీత.) ఒకస్వరస్థాయి.

ద్వి భజనణి తవణియు భరణి మిరాయి ... ఆడి
గాసాగయు తాయములు, దళకొత్త ...

బస. పు 8. 988 వం.

మిడమిడ ఏ కోవముతో చూచుటయందలి యను
కరణము.

ద్వి మిడమిడ మిడికెడు మేలువో కడవఁ, గుడిచి
నారమె పండుగలఁబ్రబ్బములను ..

పండితా. పురా. 115 పా.

ద్వి. మిడమిడ మిడుకుచు మిటుమిండఁ దనియె...

బస. పు. 4. 729 వం.

మిడి¹ ఎ. (క. మిడి) 1. గర్వము, మిడిసిపాటు.

నీ. వరివారకూన్యత వాటిల్లుటను బంధుమిత్ర
నహాయులు మిడి యడంగఁ, జచ్చుట ...

భార. శల్య. 2. 84.

గీ. మఱియుఁ గొందఱు నీచేత మడిసి రండు, మిడి
యడంగఁ జొచ్చి తమనూడు దడవ లేరు ...

ఉ హరి. 5. 295.

2. కాంతి, జిగి.

చం. మిడిగలవజ్రపునీరవలమిన్ములకమ్మలు జాతి
కెంపుతా, కడియములున్ ... సొగ సొననఁ
చాల్చి నృపాలుకేశిన్, నడచె వధూలలాను ...
హంస. 8. 4, హంస. 4. 79.

ఎఱ. గర్వితుఁడు. మిడిసిపాటుగలవాఁడు.

కం. ఒప్పుర మిడి సతికిం గల, యె ప్పెఱుఁగఁడు...
దశకు. 7. 71.

2 ఉన్నతము, ఎత్తైనది, గొప్పది, పెద్దది.

ఉ ... గందపుఁగొండగాడ్పుచే, నల్లికబిల్లికన్
దనరునామిడి మామిడిక్రింద భూమిభృత్తల్లిజుఁ
డల్లజాలరివిధంబునఁ బొంచి హరించె డెండ
మున్ .. కృ శకుం. 2 220.

చం పో, గులు మిడిబిండ్లు బండగులుఁ గొమ్ములుఁ
బాదులు వల్లెత్రాళ్లు ... చంద్రి 2. 21.

నీ. భావజమిడివింటఁ బాటునీలపుగుండభంగిఁ
జలించు పుష్పంధయములు ...

ప్రభా 8. 95.

సీ. ... నల్ల మెఱుగు, వన్నెలు పింగాణి
కన్నులు తిరిబొమ్మల్ మిడిదేగఱాటలు మిద్దె
జుట్టు ... ప్రబంధ 182

3. పై కులికినది.

ద్వి. నిడుదకోటలు మేఘనీలచేహంబు, మిడుగు
బుల్ రాతెడిమిడి కన్నుగవయు ...

రం. రా. ఉ. 20 పా. 21 వం

ద్వి మిడిపండ్లు చెక్కిటిమీదిపుత్తిరియు, ఒడి
నేలుచన్నులు బడఁకాకినోరు ... గలిగి ..

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1085 వం.

4. తీక్ష మైనది, వేడి యైనది.

సీ మిడియెండవలె నుండువడినిండ మైఁ తెందు
నుడుకువెన్నెలకాఁక తోర్యరాదు ..

ఇందు పి. 12.

అ. మిడికాడు, మిడిగ్రుడ్లవాడు, మిడిగ్రుడ్లు,
మిడిదల, మిడినాగు, మిడిపండ్లవాడు, మిడి
పండ్లు, మిడిమిడిమేలము.

మిడి² ఎ వేటసాధనము.

అ. ఉరులు తిగురుగండె చెరలును బోనులు,
వాటువాటెనలును వసులు గనులు, మిట్ట
వలలు పేట్లు గోట్లు దీమంబులు, నాదిగాఁగఁ
చెచ్చి రాటవికులు.

పి. శకుం. 1. 118

అ. మిడిబద్ద, మిడిబోను.

మిడికాడు ఎఱ (మిడి²+కాడు, స్వాఙ్గమున)
గర్వితుడు, మిడిసిపాటుగలవాడు.

సీ విప్రుఁజొమ్ముతో వెడవిల్లుబూనిన మిడి
కాడు ముక్కంటి మిగుల వెలిగె

అచ్చ. భా. 4 71 పా

మిడికించే న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మిడుకు}}$) 1. త్రిపుపు,
చలింపఁజేయు.

సీ గ్రుడ్లులు మిడికించుకొని దప్పి కిమ్మను దమ
వారి నొక్క భేతాళమోళి

శీ. నొసలు స్రుక్కించు నావుర్న నోరు చెఱచు,
గ్రుడ్లు మిడికించు రాగంబు గుమ్మడి(రి?)ంచు.

పాడుగతులకుఁ దనురానె పరగి యాడు,
నల్లయాతండె వో తూర్పు నాటిగడిఁడు

క్రి. 228., శుక. 2 80.

2 మండించు, కాలుచు

సీ మేన వెంటులు చుట్టి పై నగ్ని తగిలించి మిడి
కింపఁ దగు నని మిడుకువారు ...

ద్వా పి 58.

మిడికివడు అ. శ్రీ. (మిడుకు+వడు, స్వాఙ్గమున)
పరితపించు, పరితాపము నొందు.

అ. వివిధమహిమ అనుభవించుచునుండియు, ముడు
జరరవహ్ని మాన్పు కాని, దప్పితోడఁ గూడి
నొప్పింపఁ గన్నులు, మేను దివ్యుఁ దిరిగి మిడికి
వడచు

వరాహ. 12 84.

మిడిగ్రుడ్లవాడు ఎఱ. (మిడిగ్రుడ్లు + వాడు)
ఉన్నేత్రుడు, మిట్టగ్రుడ్లవాడు.

సీ. మిడిగ్రుడ్లవాఁడ న మీటు నున్నేత్రుడు ...

అం. భా. 2 121.

మిడిగ్రుడ్లు ఎ. అ. (మిడి¹+గ్రుడ్లు) విట్టగ్రుడ్లు,
పైకులికిన కంటిగ్రుడ్లు.

సీ కుటుచచేతులు మిడిగ్రుడ్లును గడుకొన్నతట
టులు మఱి చెంచుదలలు నమరఁ, దడలిండ్లు
సేపట్టి దడయక యెటుకులై యార్చుచు ...

భార. ఆర. 1. 800.

సీ. పండులు గొఱుకుచుఁ బదరి హు మ్మని మిడి
గ్రుడ్లుల నిప్పులు గ్రుమ్మరిలంగ ...

హరి. పూ. 5. 149.

సీ విల్లికన్నులఁ బోలు పింగళాక్షములందుఁ
గ్రూరంబులగు మిడిగ్రుడ్లతోడ ...

కాశీ 5. 110.

మిడిదల ఎ. (మిడి¹+తల) పెద్దతల, శిరస్సు, తల.

కం. ఈ మెఱుగుగండకత్తెర,చే మిడిదల యిచ్చు
సాహసికుడు శిరం బల్లె మగుడఁగ ననుకు
కొనం, గా మని చంపుఁ దనుఁ జంపఁ గడఁ
గినవానిన్.

కళా. రి. 48.

కం. గుడి పొచ్చి నాకు సాగిలఁ, బడి మ్రొక్కుచుఁ
బలికె నెన్నిభంగుల నైనన్, బహితుక యిది నా
కబ్బిన, మిడిదల యొప్పించి నిన్ను మెప్పించుఁ
జుమి. చా. 4. 51.

మిడినాగు - మిడ్డాగు ఎ (మిడి¹ + నాగు)
ఎగిరియెగు నడు సర్పవిశేషము

మ అకటా తమ్ములఁ గాలివేగమున పాయస్లేసి
పడింద్రుకా,లికి లోనా మిడినాగుకూనలకు
జాలి నొప్పుదుగాలి న్నకా,వికలై విచ్చుమనోజ
శల్లములకు స్త్రీతిల్లులైతంబు సా,టికి రాఁ
గేలెవె పాపపేరఁ బరమోటోటోటకప్రాత
ముల్. చందా. 1 29

మిడిపండ్లవాడు - మిట్టపండ్లవాడు (మిడి¹ +
వాడు) (శ ర.)

మిడిపండ్లు - మిట్టపండ్లు ఎ. బ. (మిడి¹ + పండ్లు)
ఎత్తైనపండ్లు

సీ బొక్కిరొమ్మును నూడబొడ్డును మిడిపండ్లుఁ
దెట్టినోరును కాంచి దేలుమొగము ...
భల్లా. 4 (శ. ర)

మిడిబద్ద ఎ. (మిడి²) వేట కుపయోగించుసాధన
విశేషము.

తరళము. వలలు బోనులు చిక్కముల్ పెను వాటి
కత్తులు బల్లముల్, బలుతుపాకులు వాగుదుల్
మిడిబద్ద లీఁతెలు దీములం,బుల పొదుల్ ..
రామేశ్వరమాహాత్మ్యము. 5 79.

మిడిబోను ఎ. (మిడి¹ + బోను) మృగములు
లోనగువానిం బట్టెడు కవటయంత్రము.

కం. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ, బడదోలియుఁ
బోగు లోనుపజివియు లేళ్లన్, వడిగలజింకల
నెల్లన్, బొడిచిరి కడుఁజెంచు లాటుపులఁ జద
లదరన్ యయా, 2 19.

మిడిమిట్లు ఎ. బ. (మిట్లు + మిట్లు) మిక్కిలి
మిట్టుటలు.

గీ. పసుపుతేగురుకొఱకచ్చుమిసిమి దేటు, మిట్ట
కనుగ్రుడ్లు మిడిమిట్లు మిడిసివడఁగ ..

నేం. పంచ 3 184.

మిడిమిడి ఎ (మిడి¹) పరితపించుటయం దనుకర
ణము

కం కడుపునకుఁ గూడు గానక, పడి మిడిమిడి
మిడుకునట్టిబరుగున కీ యా,బడి యమరత్వం
దేటికి, గడు పిటు గాలంగఁ గంటఁ గాటుక
యేలా. చా. 1 86

ఎబ 1 మిక్కిలితీక్షణము

చం మిడిమిడియొడకొట్టునను మేనులు పెట్టుచు
నుడ .. వాల్మీ 2. 90.

2 మిక్కిలి అల్పము.

(వ్యవ.) వానికి సాహిత్యమున మిడిమిడిజ్ఞానమే
గాని పాండిత్యము లేదు.

మిడిమేలము ఎ. (మిడి¹ + మేలము) 1. గర్వము,
మిడిసిపాటు

సీ మిడిమేల మేమి మామిడి నెక్కఁ గలవటే ...
ఉ. హరిశ్చ. 3 81.

2 ఉపద్రవము, కీడు.

కం ఈలిల నుండి మన మిటు, మేలము లాడంగ
నేమి మిడిమేల మె యం, చాలో నత్య నుభ
ద్రహి, కాకుల కినునుంత యారహస్యముఁ
దెల్పెన్ విజ. వి. 3. 38.

ఎబ 1. మిడిసిపాటుగలది, గర్వితము.

కం. . మిడిమేలపుదొరను గొల్చి మిడుకుటకొటెన్,
వడి గలయెద్దులఁ గట్టుక, మడి దున్నక బ్రతుక
వచ్చు .. సుమతి 4.

గీ. వీటిలో మిడిమేలపుమిటునివిధము, సాగఁ
గొన్నాళ్లు నిజవితృసంచితంబు, బొల్లుఁగాఁ
జల్లి యది యెల్ల నట్లుటయును, దల్లడిల్లుచు
దుర్మార్గతల్లజుండు. ప్రబంధ. 675.

2. ఉపద్రవకరము, కాధకము.

ఉ. గామిడిదైన మీవితముగా మిడిమేలపు నేత నిర్ల
యన్, సీమలు గానిసీమలకుఁ తెల్పుఁడ
యేగఁగఁ దెచ్చె నక్కటా ...

శకం. 2. 183.

గీ మితి లేనియిమిడిమేలంపు మెకములు సక్రియం
ఒలగమే జనని నీకు ...

ఉ. రా. 6 275.

ఎ. మిడిసిపాటు (శ. ర).

మిడియ ఎ వేదవాక్యము.

కం. తలచి యవు డందొ కింతయు, దొలుతటి
తరవాతిమిడియం దోచక మఱి యెచ్చల
వసిన శ్రుతిశబ్దము, పలుకుచున్ రాక వెగడు
పఱచిన గలకన్ ... పంచ. 2 112

(శ. ర. పా తరువాయి మఱియు ముద్రితా

మిడియు అ శ్రీ 1 శీర్షమగు

గీ మిడియనెడ గాయ జడివాన గుంయంగ, నీకు
గదుర వృక్ష జాతు లలర, నగ్నిలోన బయల
వప్పుల నప్పరో గణముమోలఁ జేసె గడఁది
తనము. కకు. 1 104

2. పై కుటుకు

నీ పఱచుంచుదలలును బండులు దబ్బరి మిడిసిన
గ్రుడ్డులు బడఁకుచెవులు ...

కు. సం. 6 894

తం. వడి నెగసి హస్తతలమున, బిడుగుగతిన్ జరువ
నెత్తు పెల్లె గ్రుడ్డుల్, మిడిసి తల పగిలి తురి
గము, నడునాలుక గఱచికొని రణస్థలిఁ
బడియెన్. కా. రా. యు. 989.

3 భయాదులచే నెగసిపడు, అదరిండు.

చం. భూతముల్ మిడిసె ధైర్యం దుత్తె
విధాత బెగ్గిలెన్, బనివడిఁ చేర్చు చేర్చ నల
భర్గునికొంగిట దుర్గ మూర్చితెన్ ...

కకు. 2. 133

4. మిట్ట, పై కెగయు

కం. ఆ పిసినినక్క చాపము, కోఁ పంగిట నిరికి
నరముఁ గొరికిన రభసం, జేపార మిడిసి మచ్చని,
రూపణ మొనరింప నక్క రోజుచుఁ గూలెన్.

వేం. పంచ. 2. 109.

నీ. చూపి వేసినదేగ చూపి లేసినపుల్లు మీదుగా
మీదనే మిడిసి పడఁగ .. కకు. 4. 88.

వ కేలికురారింబున రేణుకశింబుఁ గలు
క్కునఁ దెగనజికినఁ దల మిడిసి యల్లంతటం
బడియె ... దశా. 6. 85

6 తూలు.

కం. అవి యాతనిపై తోలును, నవియింకగ లేక
మిడిసి యల్లలు పడఁ జూచి వనేచరు లేచిన
వెళి. దవిలినమతి నద్దిరియ్యదయ్యం బనుచున్.
మనుచ 4. 102.

జ. మిడివోవు, మిడిసిపడు, మిడిసిపాటు

మిడివోవు అ శ్రీ (√మిడియు) తక్కు, తప్పి
వోవు, తేపించు

నీ అదుష్టవర్తను డిప్పటితువకు నిజానుపత్ర
మిత్తాదు లొకఁడు, మిడివోక కలనిలో మడి
యుట యూహించి వగచుచు ...

రాఘవ. 4 287.

గీ. వనము గాచెడిరాక్షసవర్గములను, దండి నొకనిని
మిడివోవకుండఁ బట్టి, మేటిభుజ శక్తి నందఱగీ
టడంచి, వారి యన్నాడు సాహసవంతుఁ
డగుచు. మొ. రా. మం. 128.

2. షిడించు, తగ్గు.

ద్వి మిగుల మెచ్చియు వాడు మిడివోని కడిమి,
బెగడొందఁ బెడచేతఁ బెనుకాల రువ్వె ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ 2120 వం

మిడిసిపడు అ శ్రీ. (√మిడియు) 1. మీఁది
కెగయు, ఉత్పత్తికమగు

కం బెడిదపు మదనజ్వరమున, మిడిసిపడున్ హార
లతిలు మృగలోచనకున్ ... నరస. 2. 60.

వ ... మిడిసిపడుమీనుకరణి నీట ముంచి విడిచిన
సొలుకాయ యెగసిన నెక్కున ...

ప్రబంధ. 788.

2 (కోపము గర్వము మొ. చే) త్రుళ్లు, మిట్టిపడు.

నీ పెదము లొత్తెద నంచుఁ బతింపఁగిలు దన
తొడలపై వ్రేసికో మిడిసిపడుచు ...

హంస. 8. 201.

అదనుచు నహం, కారంబున మిడిసి
పడితి గ్రమ్మనఁ జని బం, గాఁముఁ బోలెడు
కొడుకున, కేరూపున నైనఁ బాపు మీసంకట
మున్. హరి పూ 5 245

మిడిసిపాటు ఎ. (✓మిడిసిపడు) మిట్టిపాటు,
గర్వాదులచే గలుగుత్రుళ్లు.

(వ్యవ) ఈచికింత యైశ్వర్యమునకే యింత
మిడిసిపాటా.

- మిణుఁగు ఎ దుఁగుణు.

మ .. కృష్ణుఁడు .. ఉద్ధతశక్తి న్వడి ద్రిప్పి
మింట విడుగు ల్లిట్టంబుగాఁ బర్యమ, న్నతచం
చర్గద వైచిత్రుంచె ..

భాగ. 10 ఉ. 909. (చి ని. పా.)

జ. మిడుఁగుణు, మిడుఁగుణుఁబురువు.

మిడుఁగుణు - మిణుఁగుణు ఎ (✓మిడుఁగు)

1. విస్ఫులింగము, అగ్నికణము.

కం. మిడుఁగు అని తలఁచు బాలుఁడు, మిడుఁగుణుఁ
బుర్వక గని ... వృసిం 4. 159.

చం. మెఱయుచు నుశ్నవజ్రహతి మేరుతటంబున
రాబువమ్మిడు, గుణులన విస్ఫులింగములు
కుంభునిముష్టి విఘట్టనంబులన్, వఱబుచు వాన
రోత్తముని వజ్రమువన్ వెడలె న్నముద్గతిన్,
మెఱయు ప్రకాశపావకవినిస్రకహేతికణం
బులో యనన్. భా. రా యు 1218.

చం. .. అం, దఱును గడంగి పట్టుకొనఁ దద్దయు
దాసిన జూడ్కులన్ మితుం, గుణులెసంగంగ
వక్త్రమున గోపము చండిక దాలెన్ .

మాంక. 8. 182.

2. (క. మిడుకు. త. మిర్చిని) ఖద్యోకము,
మిణుఁగుణుఁబురుగు.

గీ మిన్నమిడుఁగుణు లై రెండు మెఱచుచున్న,
మెణుఁగు లొకపుట్టలో మన్న నెణుఁగ కేను,
బుట్టఁ గ్రొప్పించి యారెంటిపొడవు గాన,
కుడిగి వచ్చితి విస్మయపడి మనమున.

భార. ఆర 3. 179.

మిడుఁగుణుఁబురువు - మిణుఁగుణుఁబురువు ఎ.
(మిడుఁగుణు + పురువు) చీకటివేళ తళతళ మెఱ
యుచు నెగుణు ఒకజాతిపురుగు, ఖద్యోకము

ఉ. ...వజ్రపంక్తిఁ బో, ల్పారు మిడుఁగుణుఁబురువు.
లంచు వెసం గొనిపోయి పొంతశృం, గారవన
ద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూడులఁ జేర్చు దీపికల్
గా. మనుచ. 1. 38.

మిడుకు అ శ్రీ (క. మిడుకు త. ముడుక్కు.)
త్రుళ్లు, ఎగిరెడు, గర్వముచే మిడిసిపడు.

గీ అదియుఁ గాక విశేషించి యరయ బుద్ధి,
గలుగునట్టి సాధవములు గారె మీరు, మృత్యు
వున కట్లు గావున మెలఁగ మిడుక, నీక పొరి
గొన వలయు మి మ్మెల్లభంగి.

భార. ఆను. 1 19.

చం. మిడికెడు వాసుదేవుఁ డన మీఁదు దలంపక
యాదవుం డొకం, డుడుగఁడు ..

ఉ. హరి. 8 47.

2. కదలు, చలించు

కం. మిడికెడిఁ బెదవులు వ్రేకులు, మడిఁగెడుఁ గను
దోయి మొగిడె మా యెదురఁ గడున్, వెడవీక
యొడలు చేసెడు, కడవల జవమునకు నేఁడు
గలదో లేదో. ఉ హరి 4. 44.

ఆ. అమ్మహిరుహంబు నదరంటఁ దాకిన, నొచ్చి,
పంక్తిరథ తనూభవుండు, మూర్ఖునిచ్చి యంగ
ములు శిథిలంబు లై మిడుకతేక పుడమిమీదఁ
బడియె నిర్వ. 10. 28.

3 సంచరించు.

గీ పొలుచుసౌవర్ణపురి గని భూవసుతుఁడు, మెచ్చి
వర్ణించుచును దానిఁ జొచ్చి యందు, మిడుక
మానిసిఁ గానఁ కప్పుడు మనంబు, గరము
విస్మయ మందంగఁ దిరిగి తిరిగి.

మార్కం. 2. 281.

కా ప నేదిక్కునఁ జూతునో యనుచు నెంతేభితి
వారాసిలో. మీనం లై మిడుకంగఁ జొచ్చితి
వయో మేలే హరి ... దశా. 1. 297-

4 పైకుబుకు

కం విడు నాడథ మని హరిఁ గ, వ్యధినిన్ వడిజంక
నిజకి వాయుతనూజు, విడికికిఁ కొడిచిన
గ్రుడ్లు, మిడుకఁ గెడసి కాలు చెయ్యి మెద
లు, కుచ్చన్ తై. భా. 28.

5 పంతుపించు

కం. కిడు పెట్టిదుండు కాలఁడు, మిడుక విడుక
నపవారిండు మీ రియాసల్, విడువుడు పాలు
నికి నుగతి, ఒడియుండు దానాదులైన ఒహు
ధర్మమున్ భార. భా. 3. 370.

కం తడి వాయె నేమి నేయుడు, నెడివాయని
సఖుతోడ నెందున్నాడో, కొడు కాకలి
గొనె నంచున్, మిడుకు దయోపేత మాత
మృదువాగ్ధాతన్. విం. 2. 80.

కం. విడినాడఁ జూచి మను విడు, గడిచినతనిఁ
గొజవిఁ జూడి నట్లగుటయు నక్కడ మండ
కేగె మదిలో, మిడుకుచు భాగిఁ ధీసమీపంబు
నకున్ తై. భా. 4. 70.

6. మండు

అ అచట భూమిపాలుఁ డాక్రియ నిచ్చట, మిడు
కునగ్నిలోనఁ బడకమున్న, యతిని యిండు
తెప్పు డర్థంబులను నిండి, యుండునట్లు వరము
లిండు చాలు ద్వా. 7. 105.

7 ఎండు, శుష్కించు

ద్వి మునినాథ నేఁ జోయి ముద మొప్పజలము,
గొని వచ్చునీలోనఁ గత్తుక మిడికి, మునికుమా
రుండు దాహమునఁ జచ్చె నేని, యవహూత్య
మటి బ్రహ్మహత్య సిద్ధించు.
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1810 పం.

8. కోవముతోఁజూచు.

ద్వి మిడమిడ మిడికెడు మేలువో కడవఁ, గుడిచి
నారిమె పండుగులఁ బ్రబ్బములను ...
పండితా. పురా. 115 పా.

ద్వి. మిడమిడ మిడుకుచు మిరుమిండఁ డనియె ...
బన. పు. 4. 729 పం.

9. బ్రదుకు, జీవించు

→ మంము మిగిలి కేతుమఁతుండు గాంతయు,
పైకిఁ గవిసి యతనిపాణికిల, మ్రుచిపోయె
గడఁగి మంటలో నుజ్జకిన మిడుకవోలె మేఁగ
మిడుక లేక భా. కీపర్వ. 2. 93.

వ. ... కట్లు హోలాహఁదహనంబు జగలఁ లం
గోలాహలంబు సేయుచున్న సమయంబున
మెలకు నెగల మిడుకం జాలక నీ తైన దేవత
లను భాగ. 6. 218.

10. తూలు.

ద్వి కాలానిలావర్తగతి కానఁడఁగఁ, గాల
చక్రాకృతి గలచక్ర మెత్తి, పెడచేతవాటునఁ
బృథులమస్తకము, మిడుకుచుఁ బడ వానిమెడ
ద్రుంచివైచె.

రం. రా. ఉ. 18 పా. 2 పం.

వి 1. జీవము. (చూ. మిడుకమాలు).

2. మిడిసిపాటు, మిట్టిపడుట.

వ. ... కడలిరాముద్దుకొడుకు మేనల్లుని దుడుకు
నడకల మిడుకలకు నెగులుపడి ... ఇందు. 4. 37.

జ. మిడికించు, మిడికిపడు, మిడుకుమాలు, మిడు
మిడుకను, మిడుమిడుకు.

మిడుకుమాలు అ క్రి. (మిడుకు + మాలు)
చచ్చు.

నీ .. మాకు, నిరువదేనమ్మలఁ దురగచతు
ష్కంబు మిడుకుమాలఁగ నేసి విన్ను ముట్ట.
నార్చిన ... ఉ. హరి. 3. 53.

మిడుగు వి చీలమండ, గుల్పము.

ద్వి. ... క్రిరంగనిలయార్చకుండు, మిడుగుల నొర
యుచు మించుపింజియల, బెడఁగుల నెలులు
గాన్పించుదోవతియు, నుత్తరీయంబుగా నొక
కొంత వైచి. ద్వి. పం. 4. 317 పా.

ద్వి. గన్నేరుపూచాయ గలనీరుకావి, వన్నియ
పుట్టంబు వడలుగాఁ గట్టి, మిడుగుల నొరయ
నామిడ జింజియల, మడిచేరు చెఱివి.

ది. పరమ. 4. 284 పా.

జ. మిడుగుతాయి.

మిడుగుతాయి ఎ. (మిడుగు + తాయి) కరినశిల.

సీ. మిడుగుతా యన సూదితాయి యనఁగను

గరినశిలాఖ్యంబా ... ఆం. భా. 2. 21

మిడుమే న శ్రీ. 1. (వేళ్లు) విలుచు, (నెటిక) విలుచు

ఉ చూచుచు శేరి వ్రేల్చిడుచుచు దల యూ
విలక్షణిత్రయై యావఁలాడి ముక్కునయి
నగుకము రదియించి .

భా. విరా 2. 358

కిం కడుభక్తి నంటి పిలిచిన, నొడఁబడి యో
యనినభంగి నొండొకవిధులన్, నొడువులు
సెప్పిన వ్రేళ్లు, మిడిచిన శివుఁ డట్టివాఁ
మెచ్చునె చెప్పుడా. శివ సా. 484.

కం చట్టలు చరుచుచు బలుమఱు, జిట్టలు మిడు
చుచు దివంబు చేతుల విరియ, దట్టచుఁ గాటుక
కన్నులఁ, జట్టివప్రజ నెల్ల నశఁడు సూరెన్
గలయన్. దశకు 4. 48.

2. ద్రవద్రవ్యమును బొట్టుబొట్టుగా నిచ్చు, కొం
చెముకొంచెముగాఁ బెట్టు.

గీ పెరువుపా లింట నేడ్చినబిడ్డ తైన, మిడున లే
దెల్ల దానను జెడితిమి ...

హరి పూ 5. 219.

మిడుత ఎ (క మిడత, మిడిత) కలభము, ఒక
విధమగు ఎగిరెడు పురుగు

గీ ... మిడు తవ కలభంబు చను ..

ఆం. భా. 2. 95.

ఆ. ... మంటలో నుజికి, మిడుతవోలె మెఱగ
తుడుక లేక .. భార భీష్మ. 2. 82

చం. మిడుతలపిండువోలెఁ గడు విక్కిలిగాఁ బలు
మూఁకఁ గూర్చి యెట్లడరితి నీవు దావదహ
నాకృతి హరి ఉ 2. 127.

చం శార్దూలో, బెవఁగుట మంటలో మిడుత వీరము
సూపుటగాదె దుర్బితి ... ఉ హరి. 8. 14.

మిడు(కు)మిడుక(కుమ)ను అ శ్రీ (మిడుకు +
మిడుకు + అను) తేజోహీన మగు, (దీపము చిన్న
దగుటచే) కొంచెముకొంచెముగా కన్నడు

కం పాలేటిరాచకన్నియ, మేలారెడు చూపు లేక
మిడుమిడుకంచున్, జాలి బురపురఁ బొక్కు
చుఁ, దూలిరి రక్కసులు కీడుదోచిన నధిపా

భాగ 8. 290.

(పరితపించు అని శ ర)

(వ్యవ) దీపము మిడుకుమిడుకు మనుచున్నది.

మిడు(కు)మిడుకు ఎ. (మిడుకు + మిడుకు)
కాంతి సన్నగిలుటయం దగుననుకరణము
(చూ. మిడుమిడుకను)

మిణకరము ఎ పరియుఁ దోచక ద్రవించుట
(శ ర.)

జ మిణకరించు

మిణకరించు అ శ్రీ. (√మిణకరము) పరియు
దోచు ! భవించు (శ. ర).

మిణుగు - మిడుగు (శ. ర.).

జ మిణుగులు, మిణుగులుఁ బురువు.

మిణుగు(ణ్ణు)లు-మిడుగులు ఎ (√మిణుగు)
స్ఫులింగము, అగ్నికణము.

గీ. శతములుం డను రాక్షసవక్రవర్తి, పెట్టు
సాధింతు నని విచారింప నేల, తూలికావర్ష
తంబును ధూళిచేయ, మిణుగు టిం తైనఁ
జూడె మేదినిశ. సీతావి. 1. 98

చ . గిరికటకవాహణసంఘట్టనంబున నెగయు
మిణుంగులులుబోలె నంత్రాణి శలాకాశ
కలంబులు మీఁదికెగయ నంభోనిధానంబు మధ్య
మానం బయ్యె మఱియును

హరి 6. 59

చం. . మిణ్ణులుల్, చదలునఁ బండ్రి నాతని
భుజవ్యయమధ్యము గాఁడి దున్న

భోజనసతా. 4. 110.

చం. ఎద్రించిన కాలపాకిమున నీగతి నీమడి గ్రోధ
వల్లికం, బద్రించినవారు మన్నిశిత బాణపరం

పల లై మిణుంగురుల్, విద్రువంగఁ దత్పలం
బలచవిం జరితార్థులు గా శరీరపుం, జీద్రువలు
చేరుఁ దత్సతులచేతులఁ జుగా లఁబ వాతులన్.

ఉ. హరి. 4. 109.

మిణు గులుబుచ్చు - మిడుగులుబుచ్చు ఎ.
(మిణుగులు) చీకటిలోఁ దళతళ మెఱయుచు
నెగురు నొకజాతి కీటకము, ఖద్యోతిము.

చం. పడువడగండ్ల పెల్లు గన్నపట్టు మిణుంగులుఁ
బుచ్చులంచు సం, దడిగొను నింద్రగోపములు ...
విప్ర. 3. 62.

గీ. మిణుగులు, పు రిన్వనంగను ఖద్యోత మొనరు...
ఆం. భా. 2. 95.

మితంగమము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మెల్లఁగా
నడచునది, మందగామి.

మితంపచము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కొంచెము
వందునది.

మితద్రువు సం. ఎ. ఉ. పుం. సముద్రము.

మితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. పరిమితి
గలది. 2. శబ్దితము. 3. త్రోవవేయఁబడినది.

మితాక్షర సం. ఎ. అ. శ్రీ. యాజ్ఞానలక్ష్మి
స్మృతిపై విజ్ఞానేశ్వరుఁడు రచించిన ప్రసిద్ధ
వ్యాఖ్యానము.

మితి సం. ఎ. ఇ. శ్రీ. 1. గడువు, కాలపరిమితి.

చం. జనకుఁడు నేసినట్టిమితిఁ జక్కఁగఁ దీర్చి
కడంక నేచు వచ్చినగుటిదాఁక భూతలముఁ
జేకొని రాజ్యము చేయు ...

మొ. రా. ఆయో. 41.

ద్వి. బొంకు గాకుండ నాపూనిన మితికి, నింకఁ
గౌళికుటుణ మేమిటఁ దీర్చు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1809 పం.

2. పరిమాణము, కొలత, తూనిక. 3. సరియైన
తెలివి, తత్వజ్ఞానము. 4. నిశ్చయము.
5 విశేషము.

మిత్తి¹ ఎ. (సం. మృత్యుః, ప్రా. మిచ్చా, క.
మిత్తు.) 1. మృత్యుదేవత, మరణాధిదేవత.

ఉ. ఇత్తటిఁ బన్ని పోయి పయి నెత్తి లఁగ బొన
రించి వారలన్, మిత్తికి నంపి ధాత్రి నిర
మిత్రముఁ జేయుడము

భార. ఆం. 1. 74.

అ. మత్తగిల్లు సత్తుగి త్తతత్తడి నెక్కి, మిత్తి మొత్తి
సత్తి నత్తి బత్తి, బత్తి రిడిన ...

నీలా. 1. 118.

నీ. జముదాడి గెల్పునాజముదాడి యల్పమే నీ గ
పుమిత్తి నాచేతికత్తి .. రామా. 2. 24.
2. మరణము.

కం. రిత్తయువచాఁముల నే, మత్తముఁ డగుధన్వీ
తనయు నుడికించితి దు, రవ్విత్తు లగుమత్సుతుల
కును, మిత్తియగుం బొం పగలు మిగులక.
యున్నే. భార. ఉద్యో 2. 82.

నీ. మిత్తి పెన్నిదుర నా మీటును మరణాబు ...
ఆం. భా. 2. 225.

ఉ. నిన్నిటు పాటవైచి తగ నిద్దుఁ వోయెడుఁ
జాపఁ డంచు నే, మిన్నక నీక్లనాట యను
మిత్తికి నేటికిఁ బోయితిన్ ...

హరి. పూ. 5. 175.

జ. మిత్తికూడు, మిత్తికూళ్లదొంగ, మిత్తిగొంగ,
మిత్తిచూలు.

మిత్తి² ఎ. లతావిశేషము, ఒకజాతితీగ.

నీ. శంఖపుష్పిక పేరు చను మిత్తి యంచన ...
ఆం. భా. 2. 67.

మిత్తిక. ఎ. (సం. మృత్తికా) మన్ను.

నీ. మృత్తికాహ్వయము లో మిత్తిక యంచన
మట్టియం చనఁగను మ న్నవంగ ...

ఆం. భా. 2. 5.

మిత్తికూడు. ఎ. ($\sqrt{\text{మిత్తి}^1}$) ప్రేతల సుద్దేశించి
యిచ్చునాహారము; చచ్చినవారి సుద్దేశించి పెట్టెడి
యన్నము. (చూ. మిత్తికూళ్లదొంగ.)

మిత్తికూళ్లదొంగ. ఎ. (మిత్తి¹ + కూళ్లు +
దొంగ) ప్రేతల సుద్దేశించి యిచ్చిన యన్నమును
అవహరించువాఁడు.

అ. తొత్తు తొత్త గాని దొరపాని గాబోదు,
హత్త దెవుడు దాని కైనగుణము. మిత్తి
కూక్కి దొంగ మే లెగ్గ నేర్చునా . .
వేమ. 8. 249.

మిత్తిగొంగ. ఎ. (మిత్తి¹ + గొంగ) మృత్యుః
యుడు, శివుడు.

నీ. ముక్కుంటి యరవది మోములవేలువు మినుగ
దయ్యంబు మిత్తిగొంగ ...
అం సం. దేవ. 9.

ఉల్లే మిత్తివేటకాడు = శివుడు.

అ దండుతోడఁ గూడి తంలి గొబ్బునఁ దమ,
నేల కరిగి మొదలిప్రోలు సొరక, మిత్తివేట
కానితత్తడియూర నిం, పెరఁగ నిలచి
ప్రజల నేలుచుండె
అచ్చ. రా అయో 115.

మిత్తుమోలు. ఎ. (మిత్తి¹ + చూలు) కేతు
గ్రహము. (క. ర.)

మిత్తు. విణ. మిక్కుటము, అధికము.

ఉ. కుత్తుక లెత్తి బిట్టులికి క్రుంకురవిం గని
దీవవృత్తితో నొత్తివళావిదుర్భరవియోగ
భరంబున నొం డొకంటిమో, మత్తమిలం
గను గొన్నాఁథాంగయుగంబుల దృష్టిఁ గవ్వం
బో, మిత్తుగఁ గన్నునీ రొదవి మించిన చీకటి
కంటె మున్నుగన్, కవిక. 4 72.

మిత్తురుడు ఎ (సం. మిత్రం. ప్రా. మిత్ర)
స్నేహితుడు, చెలికాడు.

కం. అత్తెఱుగున నైదో డని. నత్తమిలివఁ జూచి
రాముఁ డిలుకి నిగుడఁగా, నత్తొలి వేలువుఁ
గలవల, మిత్తురుఁ డాకొని కడంక
మీఱఁగ బలికెన్.

అచ్చ. రా. యు. 219.

(మిత్రండాకొని. క. ర పా.)

మిత్రఘ్నుడు. సం. విణ. (అ అ అ) మిత్ర
ద్రోహి.

మిత్రత సం. ఎ. అ. శ్రీ. మైత్రి, స్నేహము

మిత్రత్వము. సం. ఎ. అ. న స్నేహము
మైత్రి

మిత్రభేదము సం. ఎ. అ. భం స్నేహము
చెడగొట్టుట.

మిత్రము. సం. ఎ. అ. న. 1. స్నేహితుడు.

మిత్రీయువు సం విణ (ఉ.) 1 స్నేహము
గల మనస్సుగలవాడు. 2. స్నేహితు వశము
చేసికొనువాడు.

ఎ ఉ భం. 1. మిత్రుడు, స్నేహితుడు.

2. లోకయాత్రికుడు.

మిత్రీలాభము. సం. ఎ. అ. భం స్నేహితులను
సంపాదించుట, మైత్రికూర్పుట.

మిత్రీవిందుడు సం. ఎ. అ. భం, అగ్ని

మిత్రీసప్తమి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. రథసప్తమి,
మాఘశుద్ధ సప్తమి

మిత్రావహులు. సం. ఎ. అ. భం ద్వి మిత్రుఁడును
చరుణుఁడును.

మిత్రీడు. సం. ఎ. అ. భం. సూర్యుడు న.
స్నేహితుడు.

ఉ. నీజమిత్రుఁడెల ధండగతుఁ డయ్యెడు
నొక్కొ ... భార 1 22.

చం . ఏ, జనుఁడు విదత్తిసౌఖ్య సదృశక్రియుఁ
డాతఁడు మిత్రుఁడు ..

వేం. సం. నీ. అ. 60.

మిత్రము సం. అవ్య. న్. (ఇది సమాసపూర్వపద
ముగా నుపయుక్తమగును).

ఉదా : మిత్రస్సమము మిత్రోనురాగము

1. పరస్పరము. అన్యోన్యము 2. రహస్య
ముగా.

మిథిల. సం. ఎ. అ శ్రీ విదేహదేశపు రాజ
ధానియగు మిథిలానగరము

మిథిలుడు సం. ఎ. అ. భం ఒకానొకరాజు.
విదేహాధిపతి. ౨. విదేహదేశపుజనులు

మిథునము సం. ఎ. అ. న. ఆలుమగలజత,
దాపత్యము. 2. కవలు, యమకుల. 3.
మిథునరాశి.

మిథ్య సం. అవ్య. 1. అసత్యమైనది, మోస
మైనది; తప్పుడిది.

వ. ... లోకంబులఁ గృత్యాశృత్యులు గల
ననుట మిథ్య ..

ప్రబోధ. 2 : 4, 5 95.

గీ. ... వారి మూఁటిని బడ, మద్యయా లని
చెప్పె నమఁజ్ఞ మిథ్య ...

అప్ప 2 185,

కా. అంతా మిథ్య తలంచి చూచిన నగుం డ
ప్లాటెటంగిన్ సదా, కాంత బృత్రులు నర్థ
మున్ దనువు నిక్కం బంచు మోహాగ్లావ,
ప్రాంతం జెంది చరించు ... కాళ 4. 3.

మిథ్యాచారము, సం. ఎ. అ. వం (వైద్యమున)
తప్పుగా మం దిచ్చుట, తప్పువైద్యము
చేయుట. 2. చెడునడనడి, అయోగ్య మైన
నడక.

మిథ్యాచారుడు, సం. ఎజ. (అ. అ. అ.)

1. తప్పుగా నడచువాఁడు. 2. మోసగాఁడు,
వంచనచేయువాఁడు.

మిథ్యాదృష్టి. సం. ఎ. జ. శ్రీ నాస్తికత్వము
మిథ్యానిరసనము. సం. ఎ. అ. సం. శపథము.
మిథ్యాభియోగము. సం. ఎ. అ. వం. అసత్యాభి
యోగము.

మిథ్యాభిశంసనము. సం. ఎ. అ. న. తేనినిండ,
అసత్యావహదము.

మిథ్యామతి. సం. ఎ. జ. శ్రీ. ప్రాంతి, పొంపాటు.
మిథ్యావచనము. సం. ఎ. అ. న. అసత్యవ్యాము,
కల్లమాట.

మిథ్యాసాక్షి సం. ఎ. నో, వం. అసత్యపు
సాక్ష్యమిచ్చువాఁడు,

మిథ్యోత్తరము. సం. ఎ. అ. న. అసత్యపు సమా
ధానము, నిజము చెప్పక తప్పించుకొనుటకు
యేర్పయో తోచినది చెప్పట.

మిథ్యోపచారము సం. ఎ. అ. వం అసత్యదయ,
మనమున లేకుండగఁ జైకిఁ దెచ్చిపెట్టి
కొనినదయ.

మిథిల. ఎ (సం మిథిలా. ప్రా. మిథిలా) జనకుని
రాజధాని, విదేహనగరి.

జ చూ. మిథిలదొర

మిథిలదొర. ఎ. (మిథిల + దొర) జనమహారాజు.

కం పదిమోములరిక్కను నిక, నడమడ మొన
రించి కొఱలుసంతకమున న, మ్మిథిలదొర
బోవఁ జేకొని, యెడ వెదలో దిటము విడిచి
మింతయుఁ దండ్రి

అచ్చ. రా కిష్కిం. 51.

మిథియ(ద్వై) (త మైత్రై) 1. రాధము, మేడ
హార్మ్యము.

చం దళములచాలు మిథియలతండము మేలువిచిత్ర
వత్తముల్, చెలఁగెడితీగ నీంములు
చెందినసారును గాక రాజు రాకల విలసిల్లు
నంచుఁ బురకంజము చేరె రమావధూటి
తజ్జలజగృహంబులం దళిమిషంబున లక్కను
ముద్రపెట్టుచున్. కువల. 1. 71.

సీ. హర్మ్యాఖ్య మిద్దె నా నలరు నట్టిక యన.
అం. ఖా. 2. 17.

సీ. డాబా, దద్దళము.

(మాడుపుమీద చదునుగావలకలుగప్పి గచ్చు
పూసిన కప్పు, అని 4, ర.)

గీ మట్టిమిద్దెలవారికి మరువనుక, నెలఁతఁజాసిన
వారికి నిదుర చెడియె ..

అము. 4. 127.

సీ. గద్దియ లుయ్యెల ల్మిద్దియల్ మేడలు చప్పు
రింబులు మొగసాల లిండ్లు ...

అచ్చ. రా. యు. 280. సుం 9.

8 తామరపువ్వు లోనగువానిలోని దుద్దు దిమ్మె.

గీ. తమ్మిపూమిద్దెగద్దెపైఁ గమ్మవిల్లు, నిమ్ముగా
నిల్చి యెమ్మెను గొమ్మ లెల్లఁ, గ్రమ్ముకొని
పెక్కులాగుల దొమ్మిగూడి, పూజలోవరించి

యిట్లని పొగడి రపుడు.

నీలా 8. 87.

4. ఉంగరము.

(ఉంగరముమీది చిమ్మవలె కప్పిపెట్టి తవవ
యవవిశేషము అని శ ర.)

కం. పూసి పాప విగిచి యష్టమహానాగమ్ములను
మిద్వేజ్జాట్టుగా ప్రేక్షిం, మానుగఁ గొవలు
దాల్తురు, వానిఫణామణులరుచులు వజ్రుగఁ
బ్రతుకుల్. శివ. సా 353.

5. మిద్వేజ్జాట్టు.

మిద్వేజ్జాట్టు. ఎ (మిద్వే + జ్జాట్టు) తామరపువ్వు
లోని దుద్ధవలె ముడుకట్టు,

నీ. వన్నెలు పింగాణికన్నులు తిలిబొమల్ మిడి
డేగచాఁలు మిద్వేజ్జాట్టు ... ప్రబంధ 182

మినమిన ఎ. 1. తళతళకాంతి.

నీ. మృదుభుజాయుగళంపు మినమినల్ రాయంచ
తెగలకు రిత్తవండుగ రచించ ...

చంద్రా. 9. 53.

చం. మినమిన లీనుమేను వెఱమించుల కొంచెపు
టంచుఁగమ్మలున్. శుక. 8. 105.

2. మిక్కిలి మెఱయుటయం దగు ననుకరిణము,
ద్వి. మినమిన మెఱచుచు మును వెండిపూన,
యును బోలె నుండె నయ్యునిచినచోన ..
పండితా. పురా 182 పా.

3. చూచుటయం దగు ననుకరిణము

చం అనవుడు నల్ల నవ్వి విభుఁ డానకడుండుభిఁ
జాచి దివ్య మై. తనరివరూపు మాన్చి విది
తంబుగ నవ్వుడు చిన్నిబాలుడై, వి నమినఁ
జూచుకన్నులును మెల్లనియేడ్పును ముద్దు
మోముసొంపును మఱి దీర్ఘ కాహుయుగ
మున్ గొమరారఁగఁ దండ్రిముందటన్.

పద్మ. 9. 88.

5. మినమిననివాఁడు, మినమినమను, మినమిన
లాఁడు.

మినమిననివాఁడు ఎఱ (మినమిన + వాఁడు)
చక్కనై నున్ననై నవాఁడు, మేదురుఁడు.

1. మేదురమాఖ్య యా మినమిననివాఁడు ...
అం ఖా 8. 10.

మినమినమను అ శ్రీ (మినమిన + అను
త త ప్రకాశించు

ద్వి అని యెత్తుకొని చంక నలమి ముద్దాడి,
మినమినమనుచెక్కు మీఁది యాబోటి ...
అ మ. క 1. 40 పా. 19 వం.

కం. మినమినమనుపావలు గని, కనలున నిట వింత
పాదుకలు రా నేలా ...

సారంగ 8. 157.

కం అని యాపేరును గడుపున, మినమినమన
మించి రాచమెచ్చులపేరుం, గవఁ దగు
వాపుఁజేర్కొని, మునివనసౌభాగ్యమహిమ
మును గని మఱియున్, కకు. 8. 60.

మినమినలాడు. అ శ్రీ. (మినమినలు + అడు)
మినమినమని మెఱయు (శ ర.).

మిను - మిన్ను. ఎ. ఆకాశము (హల్లు పర
మగునపుడు దీని తుదియుకారము వికల్పముగ
లోపించును.)

కం మిను కళ్లము తారలు చి, క్కినగింజలు
పూర్ణతుహినకరణుఁడు తూర్పు, త్తిన
కొలుచురాసిగా లాం, ఛనము మఱించిత
ముద్రచందము చాలెన్

వరాహ. 4. 148.

మ ... మిన్నన్ని వే. ఘననీలాంగుఁడు గాంచె
జాదవతితాఘంబున్ మరుత్సృష్టమున్ ...
అము. 4. 105.

కం మినుకొలఁకునఁ బూచినచ, క్కినిచెందొవ
యనఁగఁ దనరె గలువలదొర ...

నీలా. 3. 9.

సా మిను విటిగి పైఁబడుట = గొప్పయావడ
సంభవించుట

చం. శ్రమ గొనినట్లు మి నిట్టిగి వైచిత్తనట్లు
గ్రహంబు సోకినట్లు ... శకాం 4 47

జ. మినుచూలు, మినుచిసువు, మినుబావి, మిను
రతనము, మినువాక, మినుసికదయ్యము,
మినుసిగదేవరి

మినుకు(స్కు). అ శ్రీ. 1 మినమిన ప్రకాశించు,
తతక ప్రకాశించు,

సీ కెమ్మోవి నొక్క జంకించి యిందర మీట
గానగోరు సోకిన మినుకుచెక్కు ...
దశా. 8 145.

2 గొణుగుకొను.

ద్వి పనిచిన నే మైనఁ జని నేయత్తో, మిని
కితో పిలిచినఁ జని యేమి యనవా .
పండితా. పురా. 154 పా.

వి. 1, (క. మినుగు) తతకకాంతి, కాంతి.

కం. కని పలిగనిదొరల దొరల, ననుపమగతి
మదనుఁ డనుప నాలోనాలోఁ, జన నున్న
వారిం గనుఁగొని, మిను కెనయన్ బొగరు
మేన మేనక పలికెన్. చంద్రా 8. 60.

చం. జాళువా, మినుకుపసిండిమేలిపని ...

ఉ. రా 1. 81. సుద 5. 29.

సీ ఉడివోనిమిన్కు లీనెడుపేరు లిరుదెస నిరు
దెసఁ గమల బంధురకరంబు ...

వసు 1. 8.

(జది మూడవ యర్థమునకును సుదాహరణము.)

2. కిరణము

వ. ఇతైఱంగున మద్వాకశ్శింబుగా నచ్చులుకు
మినుకుతేని కొడుకుకడకుం జని నయభయ
రసంబు లొలుకఁ బలుకు రామా. 8 42

సీ మినుకు తళుకు నిగ్గు మించు కళు కనంగఁ
గిరణనామంబు లై కెరలుచుండు ...

ఆం. భా. 1 82

చం మిడిగల వజ్రపున్రవల మిన్కుల కమ్మలు
జాతి కెంపుఱా, కడియములున్ ...

హంస. 8 4.

కీ వాక్కు, పలుకు, వేదవాక్కు.

సీ ననవిల్లుకాస్త్రంపు మినుకు లావ ర్తించుచు
వెన్నతోడఁ జెట్టినది మాకు ...

మనుచ. 2 48.

సీ, మినుకు నాగను నూక్తి దనరును ..

ఆం. భా 1. 111.

సీ మినుకుల్ జెట్టి సాదనకింక నెవ్వనిలాటిత
రచనవిలాసఖరళి ... విప్ర 1 40.

సీ మొనల కైదువవాఁడు మినుకుకై వాఁముల్
మెచ్చువాఁడని బీర మెచ్చువాఁడు

అచ్చ రా బాల 1 8

ద్వి హరిశ్చ. పూ 750 చం.

చం ... బంగరుపిణెయు మిన్కుటందెలున్ ...
సీలా 1. 8.

4. పుస్తై, తాలిబొట్టు.

కం గురుజను తెలుఁగక యుండను, వెరివిండి యై
మినుకు గట్టి వెల్లి చనపువన్, పరియింపఁ
దగినపురుషుఁడు, పరిణయ మగునేని వదియ
వై కాచ మగున్ .. విజ్ఞా. ఆచా. 101.

ద్వి కాటిపాపని కేల కరుణ నీమీద, లేకున్న
నాకిచ్చు లెక్కకుఁ జెల్లు, గై కొందు నిమ్ము
నీకట్టినమినుకు ..

ద్వి హరిశ్చ. ఉ. 2126 చం.

గీ. మెలత మఁగఁ నూత్రంబు మినుకు దక్క

భాగ 9. 42

5 ఒకవిధమగు బంగారునాణెము.

సీ మిను కొక్క టిచ్చి పొ మ్మనినఁ బోవునొ
పోవఁ డధ్వప్రయాస వివ్వాలుఁ డితండు ..
పాండు. 4. 188

కా. ఏ, నాటన్ మిన్కులు గల్గువారి కగు
జన్మస్థానసౌఖ్యోన్నతుల్ .

గీ. వచ్చుకెరవరు లువలు వంటపనికీ, నమ్మ
మెత్తు రటంచు నందములు సూపి, వాళి
పుట్టించుదాని కప్పతికు తెల్ల, నొడబడిక

మీదనే మినుకు లొసగి రవుడు.

శుక. 4. 7.

ఎఱ. 1. మినమినకాంతి గలది.

మ. అని వర్ణింపఁగ నంత జానకి వయస్యలో
రచ్చపున్ సొమ్ములున్, మినకుంబంగరుడల్లు
ప్రాంతపనున్ మేలైనవల్లె సడల్చి ...
ఉ. రా. 8. 78.

చం. మినుకు టాయాపాడుకలు మెట్టి నివాళి
మిటావి లెత్త కో, భవపువితర్కి తెంది మధు
వర్కము నంది వసించు నయ్యెడన్ ...
చం. రా. 3. 123.

సీ. కంటి కిం పగురేఖ గల్గియుండుటఁ జేసి
మినుకుఁగాటుక కొంత దినుమవచ్చు
విజ. వి. 1. 30.

మినుకుగొమ్మ - సరస్వతి.

సీ. తారలసారులఁ గేరుఁ దరుణిపాదవభాళి
మినుకుకొమ్మను మీటు మెలతభుజము ...
అచలా. 2. 41.

(మినుకుకొమ్మ = తళతళకాంతి గలవృక్షకాళి
యని యర్థాంతము.)

మినుకుజేడియ = సరస్వతి.

సీ. శశిరేఖఁ గైకొన్న సావర్ణగిరిపోలె మినుకుఁ
జేడియఁ గూడి మెఱయువాని ...

గీ. సచ్చిదానంద కందమై హెచ్చువాని, వలువఁ
జాలుకతపాథోధి తెలచె నుకుల
పాండు. 5. 174.

మినుకుటూర్పులవాడు = వేదము నిశ్వాసముగా
గలవాడు, విష్ణువు.

సీ. మినుకుటూర్పులవాని మిసిమిమేతల వాని
మెఱుంగుఁజామనిచాయ మేనివాని ...
పాండు. 1. 213

మ. మినుకుమినుకను, మినుకుమినుకుమను, మినుకుల
మినుక్కు, మినుకురను, మినుకురు, మినుకుల
బరణి, మినుకులయిక్కు, మినుమినుకను,

మినుమినుకుమను, మినుమినుకు, మినుకుమను,
మినుమినుక్కు.

మినుకుమినుకను-మినుకుమినుకుమను.

అ. క్రి. (మినుకు + మినుకు + అను) మినుక్కు
మినుక్కుని మెఱయు.

కం. మినుకుమినుక నెడిమింఁన్, బొనపొన నలతెల్ల
మబ్బువాంఁచన దిగువా,టున నదె కలదో లేదో,
యనుమాత్రము గాఁగఁ గంటివా నృపతనయా.
సారంగ. 1. 124.

మినుకుమినుకుమను = మినుకుమినుకను.

అ. క్రి. (మినుకు + మినుకు + అను) మినుక్కు
మినుక్కుమని మెఱయు.

ప. ... దినాంతంబున మినుకుమినుకుమని మెఱ
యు ఖద్యోతంబులును ...
భాగ. 10 పూ. 758.

మినుకుమినుక్కు ఎ. (√మినుకు) మినమినమను
కాంతి.

వ. ... అఖండవిరహచండిమపాండుతరగండం
బుల గం డమరి నిండుకొనిన కన్నీటిచినుకులు
మినుకుమినుక్కున బెళుకుబేడినలు సుధాకర
కాంత ఫలకంబులఁ గ్రక్కిన చొక్కెపు.
ముక్తాఫలంబులవైఁ జలంబులు నూప
రా. వి. 4. 28.

మినుకు(క్కు)రను. అ. ఎ. (మినుక్కురు + అను)
తళతళ ప్రకాశించు.

మ. అమృతాంశుండు నిశావతిం గడిసి శీఘ్రచ్ఛం
ద్రికాగంధశిల్పముతోఁ జుక్కరశయ్యఁ బాసి
చన వేళాదూతి తత్కాలనం,భ్రమ సంశీర్ణత
రోదుహారమణివారం జేరి తా నొక్కచో,
గుమిగాఁ బోసెనొ నా మినుక్కురను వేగుంజు
క్కఁ గంటే చెలి.

వసు. 4. 128.

మినుకు(క్కు)రు. ఎ (√మినుకు) మెఱయుటయం
దగుననుకరణము, (చూ. మినుక్కురను.)

మినుకులబరణి. ఎ. (మినుకులు + బరణి)
సూర్యుడు.

కం. మినుకుమినుకు మినుమనియెన్, బెనుమినుకు
ల బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వననిధులు
విరిసెఁ గురిసెన్ గనగనగనమనుచు నిప్పుకలు
గుప్పలుగాన్, పాండు 5. 188

మినుకులయిక్క. ఎ. మినుకులు + ఇక్క,
సూర్యుడు.

చ. ఆ, మిన్నుకులయిక్కకుఱ్ఱఁ డెఁమీనిఁ
గనుంగొని వత్కె వెండియున్ ..

ఆచ్య. రా కిష్కిం. 31

మినుమాలు. ఎ. (మిను + చూలు) వభస్యం
తుఁడు, వాయువు (శ. ౪)

మినునిను(గు)వు. ఎ. (మిను + నినువు) వభస్యం
తుఁడు, వాయువు

చం. మినునినువుల్ వడిం దెగడి మీఁకెడిమావులు
లోఱ్ఱ గానిబ, ల్లోనలును దొడ్డసింగిలులు
దూకొని వెన్నకు రానిబీంమున్, బొనరఁగ
వేల్పుగొంగ తొలుబొట్టియ యింద్రజితుండు
అంపిలున్. ఆచ్య. రా యు 70

మినువపోక. ఎ. (మినుము + పోక) భక్య
విశేషము, ఒకవిధమగు పిండివంట.

వ. ... మినువపోకలు మనోహరంబులు గారెలు
బూరెలు. . . ఆదిగాఁ గలభక్త్యంబులు ...
హంస 1, 105.

మినుబావి (మిను + బావి) ఆకాశగంగ, సుర
దీర్ఘిక.

ద్వి. కటికైల కందరగరిమఁ జెన్నొండె, గుటిల
కుంతలనాభి కుచసురాలయము, వందుండి
పొక్కిలి యనుమినుబావి, యందు గ్రీడకు
వచ్చునలనాకథామ, ఖచరమార్గం బనఁ గౌను
రాజిల్లె. మృ. వి 1 11

మినుమినుక(క్క)ను. అ. శ్రీ. (మినుమినుకు +
అను) మినుకుమినుకుమను

కం. వెల్లి యగువగలత్రొక్కున, నిల్లిగ్గులు గావ
వచ్చుహృదయములోనన్, మల్లామడి యగు
మదనుఁడు, మెల్లనఁ గూర్పుండెఁ దాల్మి

మినుమినుకవఁగన్ ఉ. హరి 5. 168.

కం. చనుఁగవబ, గరువనఁటుల మినుమువలెఁ గఱ
రుచులు మినుమినుకవఁగన్ ..

సుద, కె 19

సీ. కను దృష్టి నెయ్యది మినుమిను క్కనుచుఁడు
ఘనత ప్రేక్షిడినది గానఁబడఁగ ..

వి. శకు. 1. 118.

చం. కలకల నవ్వువత్తువమొగంబు దరా లను
చేరెఁడెసిక, మ్మలు పిడికిండ్లో మినుమిను
క్కను కౌనును ముద్దుగారు వ. లు. లు. తెలి
కమ్మచేఁ దళుతకుక్కనుచెక్కులు పట్టెఁడెసి
గు, బ్బలుఁ గనుచూపుమేఁకు గుఱాలను
తావులు దీనికే తగున్ కుచల 3. 62.

మినుమినుకుమను = మినుకుమినుకుమను

అ. శ్రీ. మినుమినుకు + అను, వడత్రములు
మున్నగునవి స్వల్పకాంతితో మెఱయు

కం. చక్కనిప్రకృష్టిదన, విక్కిలికనుచేఁకి నుఱిఁచె
మినుమినుకుమనన్ ... హర. 7. 84.

మినుమినుకుమినుకుమను. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మినుకు. ఇట}}$
వనుకరణము త్రిరుక్తము) వడత్రములు లోనగునవి
స్వల్పకాంతితో బ్రకాశించు.

క. మినుమినుకుమినుకుమనియెన్, బెనుమినుకుల
బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వననిధులు విరిసెఁ
గురిసెన్, గనగనగనమనుచు నిప్పుకలు
గుప్పలుగాన్. పాండు. 5. 188.

మినుమినుక్కు. ఎ. ($\sqrt{\text{మినుకు}}$) మెఱయుట
యందగు ననుకరణము.

సీ. మినుమినుక్కును సీతమేనికాంతిఁ గదాని
వలువత శొక్కిలయు వల్కలమువాని ...

చం. రా. 4. 104.

మినుము(న్ము) ఎ. మాసస్యము, ఒకవిధమగు
వైరు.

(సమాసమున దీనియంతిమాఙ్గరమునకు పవర్ణా
దేశము, ఉదా : మినువచేను, మినువ
పిండి మొ.).

వ. .. కందియందంబును పెనునీరియును మినుము
నలుపును ... భీమ ౯ 57.

సీ .. మిను మనంగ మాపము దనకృ ..
అం. భా 2. 235.

ని ధాన్యవిశేషము, మాపములు, ఉష్ణులు.

కం. అన మలు గోధూమంబులు, మినుములు నెన
గలును బండుమేదిని భూదేవున కిచ్చు నెవ్వఁ
డతనికి, ననపాయస్వర్గఞ్చాఖ్య మబ్బుమహేంద్రా.
భీమ ౯. 67

వ .. పెసలు మిన్ను అన్ను లోపైన ఎండ్రునకు
బట్టి. 1. డిక్కి చి. 6 ...
ద. భా. 4. 1584.

సీ చమురు పట్టించి యంగములు మర్దవచేయు
మేదిను మేనిపై మినువపిండి ..
వైజ 2. 51

జ. మినుపపోక.

మినురతనము ఎ (మిను + రతనము) నభోమణి,
సూర్యుడు.

గీ. తమ్మిచుట్టము మినురతనమ్ము ప్రాద్దు, వేవెలుం
గన సూర్యుఁ డౌ ... అం. భా. 1. 81.

మినువా త ఎ (మిను + వాఁక) అకాశగంగ.

సీ మినువాఁక వలగొన్నగొనబులిన్గొప్పవై గలికి
క్రొన్నెలవంక వెలయువాఁడు ...
పె శకుం. 1 13.

మినుసికదయ్యము ఎ (మిను + సిక + దయ్యము)
వోయ్యుకేళుడు, ఈశ్వరుడు.

గీ. తడయఁ బని లేదు మినుసికదయ్య మింక, నెట్టు
గావింప మన్నాడౌ యెవ్వఁ డెఱుంగు ...
నీలా. 2 69.

సీ. ... మినుసికదయ్యంబు మిత్తిగొంగ, ...
ముమ్మెనపాలుదాల్పు వాఁగ భవదాఖ్యలోప్పు
నంధకివివక్ష ... అం. సు దేవ 8.

ఇట్లే : మినుసికదేవర. మొ.

వ . అయ్య యెన్నడు లేని దిట్లు చిన్న

బోయినయున్ని కేమిపేతువు నాతో నెలవీయ
వఱయు ననిన మినుసికదేవర యిట్లనియె
మృ. వి 2. 32.

మినుసికగలాఁడు = శివుఁడు

గీ మినుసికగలాఁడు ముక్కంటి యనంగ నిట్లు,
యోగికంబులు భవదాఖ్య లలరుచుండు .
అం భా 1. 97.

మినుసికవాఁడు = శివుఁడు

కం నీతెఱఁగరయఁగ దెమ్మెగ, మేతరివందడపు
తేఁడు మినుసికవాఁడున్, దాతయు నాతని
నాతియు, నేతురె యొక్కించుకైన నిక్కువ
మొగవన్. అచ్చ. రా. యు. 527.

మినుసికవలంతి = శివుఁడు

సీ. జక్కులకొలములోఁ జిక్కె రొక్కపుదొర వికిర
ముల్ గొను మినుసికవలంతి ...
అచ్చ రా. బాల. 68.

మినుసిగదేవర ఎ. (మిను + సిగ + దేవర) వోయ్యము
కేళుడు, శివుడు.

సీ. మెలఁగితి మెకిమీడ మినుసిగదేవర మామ
గుబ్బునిసల్ల సీమ తెల్ల ... ఇందు. 2. 50.

ఇట్లే మినుసిగవేల్పు. (శ. ర)

మిన్నుఁగొన ఎ. (మిన్ను + కొన) వేదాంతము,
ఉపనిషత్తు.

సీ. పెనుమిన్నుఁ గొనత్రోవలను మెలంగెడు
తేఁడు .. నీలా. 1 77.

మిన్న = మిన్నా. 1 మణి, రత్నము

ఇది సమాసోత్తరపద ఎగునపుడు చంద్రిసింహాది
శబ్దములవలె శ్రేష్ఠవాచక మగును

ఉదా : అన్ను మిన్న మొ

సీ. కడలిరాయఁడు మిన్న గల మిన్నగమి డావ
ఘటియించు బాగారుకణఁజ మనఁగ ...

ఉ. రా. 1. 316.

సీ. తళుకు బంగరు చెఱుంగుల యోరతలపాగ

తలఁకుచో వంచమిన్నల తురాయి ...

దశా. 10. 112.

2 'త మిణ్ణాల్' కంఠి.

కం. విన్నలకుం దెలిజాటి, మిన్నలకుం దలఁకుఁ జిలు మేలిమిపలుకున్, విన్న నగున్ విన్న నగున్ గ్రొన్నన గుఱులకు విగులుకొని మదిఁ బొగులున్ కువల 3. 83

మ. నరలం గూర్చిన కొప్పుతోఁ బరపుమిన్నల్ దోలునెమ్మొముతో, గరిమన్ నాగమసాని ప్రోలు దిరుగంగా జంతు లై తూఁద్రముల్, మొరయంగా గడు నొప్పె నాకబలి.

పేం. పంచ 4. 870.

గీ పతిపె యెంగాపావడ కలసి మెజయఁ, గొమరు చివురాకు ఓంగదట్టములు ప్పె, చిటు దొడల మిన్న లెంతేని చికిలిసేయఁ, దెంచ లెనసిరి విరులయోవరుల వరుల ...

భోజనుతా 3 87.

3. (త మిణ్ణాల్) ధనము, నాడెము

ఉ అట్టి మాహావిహీనభవ మయ్యును నీలువుమాట వానియుం, జుట్టరికంబుఁ బుణ్యమును సున్నగ మిన్నలఁ గూడఁబెట్టుచో, గుట్టదొఱుగుచుం బడుపుఁగూటికి నోచినవారి జాతినిం, బుట్టి క్రమక్రమంబునఁ దపోధన యావన మావ హిల్లఁగన్. విప్ర. 3. 18

ద్వి. ఎన్న నేటికి లంజ కిలలోనఁ గ్రొత్త, మిన్న లిచ్చినవాడె మీనకెతనుఁడు ...

ద్వి. పరమ. 4. 298. పం.

4. పాంచాలిక, (దంతములు మున్నగువానితో నిర్మించిన) బొమ్మ.

కం. కన్నె రతనంపుమిన్నా, మిన్నా నడు మనఁటి యాకు మేకొను వెన్నా, వెన్నా పలుకులు ...

శశా. 7. 1. 214.

5. భూషణము, నగ.

సీ అడరు భూషణాభ్యుతోడుగు తొడవు మిన్న...

ఆం భా. 2. 147.

గీ. నెన్ను వడ్డించు మందుమె యన్నుమిన్న ...

హరి. 6. 119.

సీ నవనమాగమమునఁ జవులు వక్కాణించి మించఁ జాలవెలఁదెమిన్నగములు ...

వరు 8. 72.

విణ. 1. శ్రేష్ఠము, ప్రస్తము

గీ. మిన్నమిడుగులు లై రెండు మెజచుచన్న. మెజుఁగు లొకపుట్టలో నున్న నెటు గ వెను, పుట్ట గ్రొప్పించి యారెంటిపొడిపు. గాన, కుడిగి వచ్చితి విస్మయపడి మనమున

భా. ఆం 3. 179.

సీ. నురువెడందయురంబునను జీనినిసెణల్ మిన్న జన్నిదముతో మేలగానఁగ ... దశా. 1. 27.

కం. మిన్నా నడు మలకలువఁ, మిన్నా నెజిచూపు మేలిమి న్నలు వెన్నన్, నెన్నాపలుకులు చక్కిని, వెన్నాయవటాకుకఁమి వెలఁదికి గనఁ గన్ ప్రబంధ 200.

2 అధికము

సీ. చిటునవ్వు నవ్వెనా నెఱచండమామవెన్నెలి కిన్న మిన్నవన్నెలు చెలంగు ...

అహల్యా. 1. 34.

ఉ విండ్లకు మేల్తరంబు ఘనవేడికనుంబొమదోయి బంగరుం, గిండ్లకు మేటిపాటి తులకించుచనుంగవ లేతతమిస్త్రపూ, దూండ్లకు మిన్న యన్న జిగి దొల్కెడుచేతులు లోకమందుఁ బూ, బోండ్లనుఁ గానమో వినమో పోలరు తత్సతికాలిగోరునన్.

హంస. 1. 61.

మిన్నందు అ. ౮. (మిన్న + అందు) 1. అకన మునంటు, అతిశయించు.

గీ. నేను నీబంట నై యుండ నెఱుంగనేర, కకట యెవ్వఁడు నీకు నె గ్గాచరించె, మిగిలి మిన్నంది పెనఁగొనుమేటి కైన, నాయువును శ్రీయు నెవ్వని కవళమయ్యె. హరి. ఉ 8. 41.

కం. నన్నిం తలయించినఖలు, నిన్నున్ ఋజువిధి వధింతునే యని యార్పుల్, మిన్నందఁగ బుస

కొట్టుచు, నన్నీచుడు వొగరు వెడలు
నవ్వకొచ్చిన్. ఆము. 6 28

2 సంతోషముచే నుప్పొంగు.

కం మిన్నండి వేగఁ గైకొని కప్పుల నొత్తుకొని
మ్రొక్కి గారవ మెరగన్, వెన్నుఁడు రుక్మిణి
కొనఁగెను ... పాఠ. 1. 77.

ఉ నందనుఁ డుప్పవించె ననిన నివిని యొంతయు
నొతసించి మిన్నుఁడుచు సూతికాగృహము
నందుల కేఁగి తనూజవత్త మానంద మెలర్పఁ
జూచి . రుక్మా. 1 144.

మిన్నండికొండదాకు = మిక్కిలి యానందించు
గీ. కలదు లేదన ననియాడుకానుతిరుఁ, దళుకు
మొగమున కెగయు గుబ్బలబెడంగుఁ, జూతి
యాకని నిడుచాలుచూపు లపుడు, నిందువేడుక
మిన్నండికొండదాకె.
విజ వి 2. 20.

మిన్నక అవ్య. (యత్నము, కారణము, ప్రయో
జనము, ప్రతిక్రియ మున్నగువాని యభావమును
చెలుపును.)

1. అప్రయత్నముగ, ప్రయత్నము లేక.

కం శత్రుజనులు చెఱుచుటయును, మిత్తులు బ్రతి
కి చుటయును, మిన్నక యాప, త్యాగతయును
సంపదయు వి, ధాత్వఁడు సంధించుఁజూ వెతరితోఁ
బురుషున్. భార కాం. 4. 374.

2 కాచణములేక, నిష్కారణముగ.

ఉ. పిన్నటనాటనుండి నను బెద్దగఁ జూచిన వంశ
వృదులన్, మిన్నక చంపి చేకొనిన మేదిని నా
కిదియెల. శై. భా. 1. 59.

3 నిప్రయోజనముగా. వ్యర్థముగా.

కం మున్నెన్నఁడు నివ్వెథ మేఁ, గన్నది గాదముట్ట
వెడలె గాండివములా, పున్నీభుజము శక్తియు,
మిన్నక పోఁ జిత్రమిది యమిత్రధ్వంసీ.
భార ద్రో. 8. 197.

ఉ. ... దీనికిన్, మిత్త్రీనిధి యొడంబడుము

మిన్నక సంశయ మంద నేటికిన్ ...
భార. సభా. 2. 138.

ఉ మీరను నేవెచా ములు మిన్నక చేయక పెంపు
మీట నా చేరువ గండు ...
హరి. ఉ. 10 123, కాశీ. 4. 50.

4 ఏమియు చేయక, ప్రతిక్రియ లేక.

కా ... సురేంద్ర బాధపడి మీ రిబ్బిగి దుఃఖం
పఁగాఁ, గట్టపో యిటు మిన్న కుండునునె ..
భీమ 6 61.

కం. ... ఇంతకు మిన్నక యుడుట, పంతముగా
దనుచు వీరవర్జునితోడన్, గాంతామణి సంతా
పముఁ, గంతుప్రతాపంబు బువియఁగాఁ జెప్పుట
యున్. విక్ర 1 140.

5. అనాయాసముగా, సులభముగా.

గీ. ఆలు మగఁడును నొక కుత్తు కైవఁ గాక, యిట్టి
ధస్తాబు మిన్నక యేల కలుగు ...
హర. 2. 60.

గీ పూర్వసఖుఁ డైనయాదవ పుంగవుండు,
మిమ్మాఁ బొడఁగన్న నీరు తెల్ల మిన్న
కొనఁగు ... కుచేల. 1. 46.

6 మాటాడక, ప్రతివచనమీయక.

ఉ. మిన్నక చేర వచ్చి యొకమేలపు మైవడి
పువ్వుఁబోడిత్రా, లగ్నలు మూసెఁ బాడి కమ
లంబుల భూపతి ... నైష 8. 39.

కం అన్నవలామిన్నయు నతఁ, డున్నతెఱంగు
దుళ్ళకునము లుడుగక కన నొ, చున్న తెఱం
గును గనియును, మిన్నక చనె దైవగతిఁ
గ్రమింపఁగఁ దరమే ... ఉ రా. 6 242

ఉ విన్నున నేగుతామరల విండుకిలాతపునీడ
లెప్పుడున్, వెన్నెలరాచతాలఁ గని వెళ్ళక
నీళ్ళ మునింగి యున్న పీ, మన్ను లటంచుఁ
జెంచెతలు మాటికి నమ్ముల నేసి నాటమిన్,
మిన్నక సిగ్గునం గదలి మెల్లనఁ బోవుదు రిండ్ల
పట్లకున్. యయా. 2. 39

వ. అనిన విని యక్కన్నియ మిన్న కుండె ..
నైష 8. 128.

కం. నీయిచ్చయె మిన్నక్కపో, వోయి ముచ్చివవర.
ఆము. 2. 98.

మిన్నతి ఎ. 1. గౌరవము.

చం. ... తెని గూడి యో, మెలఁతుక మార్తుచే
దగినమిన్నతి గొంట గదమ్మ నేడవుల్ ...
యయా. 5. 142.

2 ని ప్రగల్భవచనములు, డంబములు.

ఆ పండువంటివయసు బలుకాపురము సేయ, జవ
తపంబులకను జాల వేడు, మీదిదినములనుచు
మిన్నతుల్ పలికెడి, శ్రాంతకనుఁ దగదు
పాటిసేయ. కుశేల. 8. 57

మిన్నము. సం ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. క్రొవ్వివది.
2. జిడైనది, స్నిగ్ధము. 3. ఇష్టముగలది,
స్నేహముగలది, స్నిగ్ధము.

మిన్నా = మిన్న. ఎ. రత్నము.

సీ. మేలైన హరుమంజి మిన్నాల కుక్లాయి చాక
చక్రంబుల సందడింప ... భాను. 4. 28

ఎఱ. శ్రేష్ఠము.

కా. ... ఉద్యోగసం, ప్రీతిం జేయుచునుండు
నాశ్రమమునన్ మిన్నాతపం జేర్చడన్ ...
అచలా. 8. 81

కా. ... కెం, పున్నాడెంపుఁదురాయి క్రేవఁ బవ
డంపున్ వాగేయున్ బమ్మచున్, మిన్నా తేజిని
దెచ్చినన్ విభుఁడు నెమ్మిన్ గంచి యెక్కెన్
వెసన్ .. ఉ హరిశ్చ. 4. 20.

మిన్నీరు. ఎ (మిన్ను + నీరు) ఆకాశగంగ.

గీ శింసు మిన్నీటఁ గడియంగ శింకుమార, చక్ర
గతుఁ డైన ధృపుపెంపు సన్నుతింపు ...
కకు. 9. 5.

మిన్ను — మిను. ఎ. శా. అనా. ఆకాశము.

(ఇది బువర్ణకాంత మయ్యను ఏకవచనార్థమునఁ
తెక్కుప్రయోగములందుఁ గానవచ్చు చున్నది.)

గీ ఆమరు లమ్మకాంబునిధిలోని యమృతరసము,
వెండిచేరులఁ బటికంపుఁగుండ కట్టి, చేదు కొని
యెదరో నాఁగ శీతరోచి, మెఱుఁగు మెయి

తోన యల్లన మిన్ను వ్రాకె ...

పారి. 2. 12

కం. వే మింటిదాఁకఁ తెరిగిన, దీమసమున వతల
మునకు దిగఁబడి చనివన్, భూమి గలయంత
దిరిగినఁ, దా మును పెట్టనిదికి త్రదనకే లబ్బన్.
విక్ర. 2. 182

కా. దానత్యాగవత త్త్ర మై తొలుపత త్త్రం బంబు
భార న్నదా, నానన్, దత్తితక్కి ర్తిహంసి చను
మింటిన్ ... ఆము. 2. 42.

కం విన్నున కూరక యెగయదు, తన్న సమర్థుండు
గాఁడు తల్పగతుం డీ, చిన్నికుమారుండు దే
రేవిన్ననుపుగ నెగసె దీనివిధ మెట్టిదియో.
భాగ. 10 పూ. 255.

ఉ. మేడ్చడి రాజ్యగర్వమున మీఁదు తలంపవు
గాక చిచ్చులుం, గాడ్పులుఁ గూడినట్టు ముర
ఘస్మరు చేతల శంఖకార్జముల్, వీడ్చడి
ప్రయోయ దాయఁ బదివేపుతోదుల సింహనాద
ముల్, వోడ్చడవే రసాతలము దూజియు
మిన్నులమీఁదఁ జాటియున్ ..
ఉ. హరి. 4. 198

సీ మిన్నులపైఁ కాలుచున్నయే తీలఁ దెచ్చి
వారాళి నించె కగీరథుండు ...
కు సం. 1. 52.

ద్వి. చెన్ను మించిన మంచితెఱుకుతోటలుకు
మిన్నులతో రాయమేటికోటలును ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 106 పం.

పా. మింటికి నేలకు సూత్రపట్టు = మిక్కిలి
దుష్కరమగు పనులు జేయు.

సీ. కొలిచి మింటికి నేలకును సూత్రపట్టుగ వే నేట్లు
మజియును నేనె నేర్చు .. విప్ర. 4. 28
మిన్నుదన్ను = సంతోషముచే నుప్పొంగు.

చం. వరులకు గుండెగూడు దిగె నాగకుంబులు
నిద్రవోయె ని, ర్జరులును మిన్నుదన్నిరి ధరా
మరకోటియుఁ దృప్తిఁ బొందె. ...
కాశ. 2. 61.

మిన్నుదాకు = సంతోషముచే నుప్పొంగు

కం చనుదెంచి వేడుము వరం, బని పలికిన మిన్ను
దాకి సాష్టాంగముగా, వివతి యొనరించి .

హరి పూ 4 20.

హరి ఉ 10 12.

జ. మిండుముక్తివలె మింటికావరులు, మింటి
కాపురంబులవారు, మింటితెరువరి, మింటి
మానికము, మింటిమాను, మింటినికవేల్పు,
మిన్నందు, మిన్నీరు, మిన్నుకొలకు, మిన్ను
మానికము, మిన్నుముట్టు, మిన్నులువడ్డచోటు,
మిన్నువాక, మిన్నువాకతాలుపు, మిన్ను
ప్రేయు, మిన్నెక్కు, మిన్నేలు, మిన్నాకి.

మిన్నుకొల(ను)కు. ఎ. (మిన్ను + కొలకు)
సుందీర్పిక, ఆకాశగంగ.

ఉ వెన్ననిమించు గాలిబొటప్రేలికి గూతురు
వేల్పుటాటకున్, మిన్నుకొలకు పంటచెలి
నిద్దపుంబయ్యెద పాలవెల్లికిన్, మన్ననయన్ను
నైతవని మంతనపుండెర యైనతొయ్యలిన్.
రామా. 5. 19.

మిన్నుమానికము ఎ (మిన్ను + మానికము)
నభోమణి, సూర్యుడు.

చం. ... మిన్నుమానిపు వంగడుపుండొరి లెన్న
దేనిఁ బాలులయెడ నల్ల బోదురె యెటుంగమి
నైన నెడంగుడాలోగనీ ..

అచ్చ రా బాల. 205

మిన్ను(లు)ముట్టు అ శ్రి. (మిన్ను + ముట్టు)

1. అతిశయించు.

2 ఆకాశమునంటు, సంతోషముతో నుప్పొంగు.

మ అనక్కత్రేణము మిన్నముట్టి రిపుభార్యానేత్ర
నీలోత్పల, ప్రసవంబుల్ వలంగించి యాశ్రిత
ముఖాబ్జిత్రణికిన్ సంతసం, వెనంగం జేసి విరోధి
గర్వతమనం బింకించి దీవించుతో, బసవత్నా
విభుతమృత్యు ప్రభు ప్రతాప ద్వాదశాశ్వు
ప్రభల్ వి. పు. 1. 70

(ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

చ . కనకాగధేయ మహిమంబునమిన్నులుముట్టి
రచ్చు ధ, మృని నతనిన్ భజించి నదియున్
వినయంబున నోర యై చనన్ ...

నను. 2. 109.

మిన్నులువడ్డచోటు ఎ (మిన్నులు + వడ్డచోటు)
ఆకాశము వాలినచోటు, భూమియు నాకాశము
గలిసినట్లు నుపడుచోటు, అతిదూరప్రదేశము

చం కరినిభయానతో నిదె పాకాలెడ మిన్నులు
వడ్డచోటికిన్ .. కాశీ. 2. 156.

గీ. ... దైవంబ కినుక నిట్లు, పాటవైచితె
మిన్నులు వడ్డచోట ... మనుచ. 2 17.

మిన్నువాక — మిన్నాక, ఎ. (మిన్ను +
వాక) ఆకాశగంగ, స్పర్శది.

అ వెన్నునడుగుపాప మిన్నువాక ...

ఆం. సం. దేవ. 38.

మిన్నువాకతాలుపు ఎ (మిన్నువాక +
తాలుపు) గంగాధరుడు, ఈశ్వరుడు

సీ వలిమలల్లుడు మిన్నువాక తాలుపు కొండ
వీటిశంగము గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి ...

ఆం సం. దేవ. 6

మిన్నుప్రేయు అ శ్రి. (మిన్ను + ప్రేయు)
బయలప్పలించు

చం. కరిముఁ బ్రియంబునన్ దనయుఁ గౌగిట
జేర్చి క్రిలోకరాజ్యవి, స్ఫురణము నాకు
దక్కెనని పొంగి దశాస్యుడు మిన్ను
ప్రేయచున్ నిర్వ. 6 145.

మిన్నెక్కు. అ. శ్రి. (మిన్ను + ఎక్కు) ఆకా
శమునంటు

కం. ఇక్కరిడి జోదు లేర్పడి పెక్కెడలం బోర
బెరుగు పెనుచివ్వలు మి, న్నెక్కి కలహాళి
కన్నులఁ దెక్కిట్టిన విడక కలుపుదీర
స్మెక్కెన్. రామా. 8. 3.

మిన్నేలు. ఎ. బి. (మిన్ను + ఏలు) ఆకాశ
గంగ.

సీ ఈ నగాగ్రంబున నీవ గాడినయంత శిలనైన

మిన్నేఱు నెలవకున్నె ... ఉ హరి 1. 161.

ఉ కైటభదైత్యవైరి పదకంఠమునం దుదయంబు
నొందె మి, న్నేటికి భూతధాత్రికిని నెంతయు
నచ్చినతోడఁబుట్టువై ... భీమ 1. 30.

సీ. మిన్నేటిజలము సుమ్మి తొలంకెడు నని డావేత
మణికమండలు నొసంగి ... పారి. 5. 86.

మిన్వాఁక = మిన్నువాఁక (మిను + వాఁక)
అకాశగంగ

సీ దట్టంపుమిన్వాఁక తరంగచాల్పునఁ జేలు తెలి
పులు బురదగోతులకుఁ జనునె ...

నీలా 2. 98.

మిమ్మటము. విజ. మిక్కుటము, ముమ్మరము.

ఉ మిమ్మట మైనవాడిఁ బవిమిత్రము లై వెలు
గొందునీనఖా, గ్రమ్ములకున్ మృదుప్రకృతి
గల్గుట క్రొత్త ... పాండు. 5. 278.

కం ..భావజునిప్రోపు మిమ్మట మయ్యెన్.
దశకు 3 95.
ఉదయనోదయము. 1 112.

మిరాశి వి (హిం. మీరాన్. క. మిరాసి.
త. మిరాసు) 1. పారంపర్యముగా వచ్చు
సొత్తు, హక్కు (క. ర. త్రా.).

2. వంశపారంపర్యముగా వచ్చు గ్రామో
ద్యోగము.

(వ్యవ.) మాయూరిమిరాసి కలుగొట్లవారిది

జ మిరాసిదారు.

మిరాసిదారు విజ. (మిరాసి) వంశపారంపర్య
ముగా వచ్చు గ్రామోద్యోగము గలవాఁడు.

సీ. కాసరపూడి మిరాసిదారుల వెళ్ల గొట్టి.
కొంపలఁ బసుల్ గట్టివావు ...

చంద్ర. వి 1 82.

మిరి(రె)యము.. వి. (సం. మరీచమ్. ప్రా.
మిరిఅం త. మిరియం.)

1 మరీచము, ఒకవిధ మగు సంచారువస్తువు.

కం. అంతెదపు గాక ననుఁ జెం, తం జేరఁగనీక

యెంత తటిగిన మిరియా,లుం జొన్నల సరి
బోవే, అంతెదనములందుఁ గొవించిన్ గెలువ
వలె. ఉ హరి. 1. 75.

2 మిరియంబుతోఁ గూడి మేకివింఁదనతేనెఁ దోఁచి
పులఁద్యాలు దోచి తోచి ...

3 వలచి భుజియించి రొగిఁ బిండివంటకములు.
నైమ. 8. 120

మ. పురుగుం దావినవోదనంబు మిరియంపుం
బొల్లతో ... అహరం బిడున్ సీతునన్.
అము. 1. 82.

ఆ మిరెపుగింజ చూడ మీద నల్లగ నుండుఁ,
గొటికి చూడ లోనఁ జాటుకుమమను, సజ్జను
లగువారిసారి మిట్టల నుండు ...
వేమ. 1. 152

2 మరీచలత, మిరియపుఁదీఁగె.

మ. ... మిరియపుఁబొదలతుదలన్ బొనంగు
లనంగలతాకుడుంగములతో ...
ఉ. రా. 8. 24.

జ. మిరియాలపేరు, మిరెపకాండ్ర, మిరెపకాయ.
మిరియాలపేరు. వి. (మిరియాలు + పేరు) మిరి
యములవంటి బంగరుగుండలతో నేర్పఱచిన
హారము, అభరణవిశేషము.

(వ్యవ.) అమె కంటె చెటివించి మిరియాలపేరు
చేయించిఁగొనినది.

మిరెపకాండ్ర. వి. (మిరెము + కాండ్ర) కంటక
వృక్షవిశేషము. ఒకవిధమగు ముండ్ల చెట్టు
(క. ర.).

(వ్యవ.) ఎఱ్ఱ మిరెపకాయకంటె వచ్చు మిరెప
కాయకుఁ గార మెక్కువ.

మిఱిమిడి. వి దురవలోకప్రభ, చూడ శక్యము
గాని వెలుగు

సీ తగు దురవలోకప్రభ మిఱిమిడి యన ...

అం. భా. 1. 82.

మిఱు¹ = మిఱ్ఱు. వి. ఉన్నతభూమి, మెట్ట.

కం పాటిగ మిఱుఁ బల్లం జేర్చా టేమియు
లేక కానఁబడి నీలశిలా. పేటిక నిండంగానిడు,
కాటుకయుఁబోలె నై జగఁబులఁ దమమున్
పి. శకుం. 3 150.

మిఱు² ఎఱ చలించునది.

(మిఱుమిఱు కలచి యని శ ర దీచియామేడిత
కూడము మిఱుమిఱు.)

కం ఓఱుగఱులు వలుదమీసలు, చిఱుదోఁ
కయుఁ బసి యెడలు సరి గలపొడలున్, నెఱి
మొగము నొక్కకొమ్మును, మిఱిచూపులుఁ
గతిగి విభుఁడు మీనంబయ్యెన్

భాగ 8. 717

జ. మిఱుమిఱు

మిఱుమి(ర్మి)ట్లు (ట్టులు) ఎ. బ (మిఱు +
మిఱు) 1. కన్నులు మిక్కిలి చలించుటలు.

సీ ఉఱుముచుఁ దళతళ మెఱుచుచందంబున
గర్జతో మిఱుమిఱు కడలఁ దోవ ..
భోజరా 4 287.

2 మెఱుపు మున్నగువానిం జూచుటచేఁ గలుగు
దృష్టిచలనము. (చూ మిఱుమిఱుగొను)

మిఱుమి(ర్మి)ట్లుగొను. 3 ౧౩. (మిఱుమిఱు +
కొను) మెఱుపు మున్నగునధిక తేజస్సును జూచు
టచే దృష్టి మిక్కిలి చెదరు, కన్నులు చీకట్లు
క్రమ్ము.

కం మెఱసి యుదయించుగ్రహముల, తఱచు
వ్రభలఁ గ్రేడిసేసి దళదిశలం గ్రిక్కిఱిసి
వెడల నావిండ్లన్, మెఱుగులు నృపకనయు
దృష్టు మిఱుమిఱుగొనన్.

భార. విరా. 4. 114

గీ మిక్కుటంబుగ దృష్టి మిర్మిట్లుగొనఁగఁ, తేదల
వెలుఁగొందు దివ్యతేజంబు చూచి ...

భాగ. 10. ఉ 1808

ఉ. చంచలనేత్ర పోవునెడ సన్నపుఁ బయ్యెద
కొంగు జాఱు గాం, తించుటె గాని చన్నుఁ
గవఁకేవలఁ బ్రోవులు గట్టియున్న క్రొమిఱు

చూ నాదుచూడ్కి మిఱుమిఱుగొనం గన రాక
పోయె రాజ. చ. 3 38.

వ ... అపు డవ్వీరభద్రతేజోవిశేషంబును గనుఁ
గొనఁ గన్నులు మిఱుమిఱుగొన వెఱచఱచి
యెలుంగు డించి తొలంగితి ... భీమ 8. 80

గీ. కనులు చెదఁగఁ జీకట్లు గ్రమ్మె ననుట, కలరు
మిఱుమిఱు గొనె నన నద్రినిలయ ...

అం భా 8. 109.

మిఱుమి (ర్మి) ట్లు (ట్టులు) గొలుపు (ల్పు) న. ౧౩
(మిఱుమిఱుగొను) దృష్టిని చెదరఁజేయు.

సీ. మెఱుగులు చూడ్కుల మిఱుమిఱుగొలు
వంగఁ తేకతారుల బయల్ చిమ్మువారు ...

కళా. 8 41

సీ కమ్మి దీసినలీలఁ గనుపట్టునెమ్మేని మిసమిసల్
గడు మిఱుమిఱుగొలువ ...

సారంగ. 2. 42.

ఉ మిక్కిలి తేఱిచూడ మిఱుమిఱులుగొల్పుఁ
జరించునప్పు డ, మృక్క దళుక్కునన్ మెఱసి న
ట్లగు ..

విజ. వి 3. 14.

సీ. మించి దృష్టికి మిఱుమిఱుగొల్పెడి నిది తెలియఁ
గారు మెఱుంగుఁ దీగె యేమొ ...

ఉ. రా 4. 189.

చం. చ, న్నులజిగి రేగి చూపఱకనుగవకున్
మిఱుమిఱుగొల్పుఁగన్ ...

దళా. 2. 817

సీ. వెసి మొగిల్లు నెత్తురువాన గురిసెను మెఱు
గులు చెసల మిర్మిట్లుగొలిపె ...

భాగ 3. 804.

గీ. కఱకుటడిదంపు వెడిదంపు మెఱుగుగములు,
మిగులఁ జూపఱచూడ్కి మిర్మిట్లుగొలువఁ,
బొసఁగఁ బదిమార్ల తత్తడుల్ పూనినట్టి,
పసిడితే రెక్కి పోరికి బయలువెడలె.

అచ్చ. రా. యు 184.

మిఱుమిఱుపోవు 3 ౧౩ (మిఱుమిఱు +
పోవు) మిఱుమిఱుగొను.

సీ మెలుగుల గన్నులు మిరుమిట్లువోవంగ .

కుసు 1.

ద్వి మిలుమిట్లువోవో మీటక నందు, పెరిపక
కందనీ రుద్రవంగనీక .

పదతా దీక్షా. 8. పా

మిలుమిలు పా ($\sqrt{మి.లు^2}$) మిక్కిలి చంచల
మైనది, మిగుల చలించునది. (మిక్కిలి మిలుమిట్లు
గలది అని శ ర)

కం దట్టపుదురుమును మీదికి, మిట్టించిన చన్నుల
గవయు మిలుమిలుచూడుకుల్, నట్టాడు
నడుముల దేనియ, లుట్టెడుమోనియును
మనము నూరింపంగన్ భాగ 9 808.

మిల్లు = మిలు¹ ఎ బి అనొ మిట్ట, ఉన్నత
భూమి

కం పెనుమి ట్టిది పల్లం బిది, యనకుండగ నోల
మును బరులు నొక్కటిగా గనువిచ్చుటయును
మోడ్చుట, యను సరిగాఁ దమము పర్యే
నుగ్విం దోడ్తోన్ భార విరా 2 821

ఉ పల్లము మిల్లు వేటుపలువన్ వెట వేదెడు
నట్లుగాఁ దమం, తెల్లెడ నిండఁ బర్వతయు ...
దశకు. 9. 9

సీ. ... అన్న రాధముండు

గీ వేగ వట్టోడి యెల్లను వెదలి మిలుత, నొక
వనస్పతి జొంప మై యన్న రానిఁ, తెంచి ...
భార కాం. 2. 307.

కం మసివ. సీ నవ్వులు నవ్వుచు, మిసిమింతుండు
గాక యొక్క మిలుత నిలిచి య, కుసుము
శరవారుండు తపసులు, కసమసఁ దనుఁ బట్టు
కొనంగఁ గడఁగినఁ బెలుచన్. హరి 5. 57

కం. గుఱ్ఱముఁగొనిపో బుద్ధుల, కుట్టఁడ మీతాత
యెద్దబన్, నీతంద్రుల్, వెట్టులు నీరైరదె
యీ, మిట్టన గంగాజలంబు మెలగ కుభ
మగున్ భాగ 9 215.

గీ. మెట్ట యన మిట్టు నాంగఁ దోచు నుత్తాన
నామంబు .. అం భా. 1 158.

మి. మి. మి. మి.

మిలమిల న. ఎ అ న 1. కలియం, సమా
వేశమగుట.

మిలమిల ఎ. 1 వృద్ధవస్తువులు మెదలెడు,
మెలఁగుట, మె. వానియఁ బగుచ్చెడి కను
కరణము

సీ. తలలెండలచులో మిలమిల మెదలెడు కర
పదంబుల నవలంబములను ..

భాం ద్రి. 458.

వ. పుట్టపట్టల గొట్ట గడ్డుచీమఁజారు జాముల
మిలమిల మెలలుచెడల . ప్ర. 2 ధ 158

వ .. చాపకట్టువడిన ఘోట కంబుల క్రింద
మిలమిల మెలగెడు రావుతులను ..

ఉ హరి 2 27.

2. తళతళ మెలయుటయం దగుననుకరణము
చం. మిలమిలమంచు మించు చక్రమించుల ముద్దల
చండిమామకాం, తులఁ దులఁదూఁగు .

శ్రీ 2 . 254.

3 తళతళ కాంతి.

(దీనికి కర్మధారయమునందు నిగాగమము)

సీ మిసిమి గుల్కుమెలుంగు మిలమిలల్
చెక్కులఁ గాశ్మీరవత్తభంగముల మనిచి ...
చంద్రా. 8 124.

వ ... మీమెగుంబుల మిలమిలలు గిలుకాడ
వచ్చెఁ జమివెన్నెల బచ్చుముచ్చు .

నను 4 28

వ మిలమిలని కలుఁగు వలిపెంపు వలువలతెరల
యెడల వెలువడి ... భీమ 1 117.

కం. మిలమిలని ప్రొద్దుపొడుపున. ధళధళమను
మెలుంగు దిగ్వికానము నిండెన్ ...

భాగ 10 ఉ. 1002. హంస, 4 221.

మిలమిలన, మిలమిలమను, మిలమిలలాడు.

మిలమిలన. ఎ. ($\sqrt{మి.మిల}$) మిలమిలమను కాంతి
విశేషము

కం. తలతలమును వల్లికలం, గలకల నిడి తమ్మి
పూలఁ గలకల వగుచున్, మిమిల నై తల
తల నై, కలగలమాన్నమ్మనిడిరి కలగలలల
నల్. బహు. 4. 19.

మిమిలమును అ శ్రీ. (మిమిల+అను) మి
మిలాడు, మిమిలప్రకాశించు

వ ... హరివాణంబుల మిలమిలమును ధవళకల
మాన్నంబులు గిన్నియల నించి ...

వరాహ. 4. 155

మిలమిలలాడు అ శ్రీ. (మిలమిల+అడు) తళ
తళ ప్రకాశించు.

చం మిమిలలాడుచుం డవిలి మింట వెలింగెడు
రక్క లన్నియున్, జలజల రాలఁ దన్ను
దునొ ... అచ్చ. రా. సుం 22.

మిలిందము. సం. ఎ అ ఫం. తుమ్మెర, శ్ర
మంము

మిళితము. సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కలిసినది,
కూడినది.

మిల్లి. ఎ. (క మిల్లి) అల్పకంబి, చిన్నగరిటె.

గీ. మిల్లి యన నల్పకంబి, యౌ మిహంభూష ...
అ థా 2. 248

మిళిగె ఎ. (క. మిళి) కొరదా, చేటుకోల, కళ
ద్వి కల్ల గుఱ్ఱమునకుఁ గంటం బట్టి, ముల్లును
మిళిగెయు మోపుట గాక, యుత్తమాశ్వములు
వా గెత్తిన రాకు. చిత్రానఁ గలయట్లు చెలరేగి
దాటు. ప్రభు. 3. 92. ధా. 20 పం.

మివులు — మిగులు. (దీనితుమున్నాద్యర్థక రూపము
క్రి విణ. గా ప్రయోగింపఁబడి యెక్కువగా,
అత్యంతము అనునర్థములనిచ్చును.)

చం తివిరి త్రియామకు న్నొగసు దిద్దుకొనంగఁ
బురోదిశాళి దా, గవిసిన వెర్రించుమణి
కల్పితదర్పణమో యవంగఁ గై, రవకుల
బంధుమండలము రాజితె నోలిని నూనీయమాన
మై, మివులఁ గళంకలత్యక్తఁ దమిప్రతిబింబము
నంత నేర్చుడన్. ప్రభా. 4. 122

అ. మొగిలుద్రిచ్చు మోటిముద్దులపట్టి దా, నరిగి
నేలకాన్పు నుసి వచ్చు, తెలమిఁ దెలిపి
యా పెతఁమానికము రాగ, పుల కొసంగుఁయు
మివులఁ జెలంగి. అచ్చ. రా. సుం 178.

మిళి. సం. ఎ ఱ. శ్రీ. 1. పెద్దసదాప (వృ.వి.)
2 జటామాంసి (వృ వి.).

మిశ్రకము సం. ఎఱ. (అ అ అ) 1 కలిసి
నది సంకరమైనది

ఎ అ. న 1 ఉప్పునేల (ఉరర శ్లేత్రము)
మొ. నుండి తీయఁబడినయున్న 2 ఇంద్రో
ద్యానము, నందనవనము

మిశ్రజము. సం ఎ అ ఫం కంచరగాడిద.

మిశ్రణము సం ఎ అ న. 1. కలుపుట.
2. (గడిక) మొత్తము చేయుట, కూడిక

మిశ్రము సం. ఎఱ. (అ. అ అ) కలిసినది.
ఎ అ ఫం 1 ఒకజాతి యేనుగు.

2. కృత్తికావిశాఖా నక్షత్రములగుంపు.

న 1. మూలకభేదము, ఒకజాతి ముల్లంగి.
2. ఊనలవణము.

మిశ్రవర్ణము. సం. ఎఱ. (అ. అ. అ) మిశ్ర
మైనంగులది.

ఎ. అ. న కృష్ణగురువు.

మిశ్రకబ్దము. సం. ఎ. అ. ఫం. కంచరగాడిద.

మిశ్రితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కలుపఁ
బడినది 2 చేర్చఁబడినది. 3. గౌరవాన్వితమైనది,
పూజ్యమైనది.

మిశ్రుఁడు. సం ఎ. అ. ఫం. 1. గౌరవాన్వితఁడు,
పూజ్యుఁడు.

(ఇది గొప్పవారల యొక్కయుఁ బండితుల
యొక్కయుఁ జేరుతర్వాకఁ జేర్చఁబడును.)

ఉదా : వసిష్ఠమిశ్రుఁడు, మండనమిశ్రుఁడు, మొ
మిశ్రేయ సం ఎ అ శ్రీ నదాప (వృ.వి.)

మిషము సం. ఎ అ ఫం స్పర్ధ, విరోధము,
చలము

న వ్యాజము, సాకు, నెలము నైష. 1. 58.

మిష్టము నం ఎం (అ అ అ.) 1. మదురిము.

2 తడిసినది, చెమ్మగిల్లినది

వి అ శం మాధుర్యము

మిష్టాన్నము నం వి అ న తియ్యనియన్నము
రుచిగలపదార్థము

మిస ఎ. కాంతివిశేషము, ఒకవిధ మగుకాంతి
(దీని యాప్రేక్షిత రూపము మిసమిస)

కం చన్నులపస యటమీదట, గన్నులపస ముద్దు
గుక్కగలమునున వేల్, క్రొన్నెల మిస
జిగిలిగిగ, చిన్నెలమర చూచి వలచు జిత్తజు
డయినన్ హంస 2. 98

అ మిసమిస, మిసమిసమను.

మిసమిస. ఎ (మిస + మిస) 1. అధికకాంతి,
విశేషకాంతి

నీ కమ్మిడిసినలీల గనుపట్టునెమ్మేనిమిసమిసల్
గడు మిరుమిట్లు గొలువ ... పాంగ 2. 42.

నీ. వినుమానికముచాలు గొనఁ జాలుతనదాలు
నలుదెన మిసమిసల్ గలయ వెలయ ...
సమీరి 3 98

నీ. రిగధగత్రప్రజ్వలత్పటుతటిల్లతికాళి మిసమిసన్
మెఱసి యాకసము నిండ ... శుక. 1 187.

2 మెఱయుట యందలి యనుకరణము

కం. .. కొమలతనువుల్, మిసమిస మెఱవఁగ
వేళ్ళావిసరిము ... భాగ 10. ఉ. 838.

వ . మిసమిస మెఱయుననన్దంబు లాన్దంబులం
జర్జించి గర్జించి అంకెలు వేయుజింకలును. ...
చిత్ర. భా. 3. 185

(కర్మధారయమునందు నిగాగమము.)

అయవిభాతి మిసమిసనిచన్నుగవపసకు వెస
మార్చినలవసమకళికల్ చిదుమ వెసఁగుతటి
కాళా, విసరములుగ్రమ్మఁ గరలినవటనఁ
ద్రోచి ... రా. వి 8 107.

వ ... విశిశక్తైవేయక ముక్తాఫల హానిచ
యంబుల కిమ్ము చూపక మిసమిసనిపం గల
మెఱుంగులు గిటికొన ...

భాగ 10 ఉ 821.

మిసమిసమను. అ క్రి (మిసమి + అను)
మిసమిస ప్రకాశించు

నీ గిటికొన్న సల్లజంజులు వెద్రుకలవాఁడు
మిసమిసమను మిట్టనొసలివాఁడు

వరాహ 2. 45.

కం మిసమిసమనుసిరు తెనఁగెడి, కిసలయవిరము
హసించు కేలన్ పకియ, య్యురమకరుఁ గన్న
గన్నసామికి, గుసుమములనంమ్ము లటుతఁ
గూరిచి యంతన్. ముకుంద, 2 244.

ద్వి మిసమిసమను వీకిమెఱుంగుఁ జెదొడలు
గనిమనుగెడు వైరికటి తుండములె

ద్వి వారిశ్చ పూ. 1108. పం

మిసి¹ ఎ కాంతివిశేషము.

(దీని యాప్రేక్షితరూపము మిసిమిస)

గీ. జట్టిపస మిసిజిగి తిగి యీవిధంబు, ప్రణుతి
సేయంగఁ దరమె యాబ్రహ్మకై న ...
హంస. 1. 85.

అ మిసిమి, మిసిమిసి.

మిసి² ఎ మత్స్యవిశేషము.

నీ. మిసి కల్లరుజు తేలుమీను ... హంస 4. 187.

మిసి నం. ఎ శ. శ్రీ 1. సదాప (వృ. వి.)

2. అటామాంసి (వృ. వి.).

మిసిమి. ఎ. (మిసి¹) 1. కాంతివిశేషము, లావ
ణ్యము

మ. నవలావణ్యరసంబు పల్లెంములోనం బోసి
యగ్రంబునన్, భవదీయాస్య మొనర్చి యార్చి
పిదపం బ్రాశేయరుజ్జుండలంబు వినిర్మించి
విరించి యచ్చిలుము వోఁ బూఁబోఁడి
యాచిన్న మం, బువులం దాతఁడు కేదో
లంచుమిసిమిన్ బుట్టెన్ సరోజాతముల్.

నైష. 8. 198.

గీ పసిడిగట్టున కొకవింతమిసిమి నించి, నెఱసెం
గడసావి మదురలి తెఱవయెడ ..

పారి. 4 48.

సీ మెఱసి నిల్కడచూపు మెఱసెలో యెఱపు
బిత్తరువు లోతరము నిర్దాపసిండి, పసిమిలో
మిసిమి నిల్పరపు సంపాదితావిలో తావి ...
మఱికా. 2 87

2 నవసీతము, వెన్న.

సీ పాలమున్నీటి లో పలిమీరిది మీగడ మిసిమి
జడ్డునఁ జేసి మేను వడసి. భాగ. 3 288.

సీ మినుకు టూర్పులవాని మిసిమిమేఱలవాని
మెఱుగుజామనిచాయమేనివాని ...

పాండు 1. 213.

గీ మిసిమి గలపుల్ల పెరుగుతో మిళిత మైన యావ
పచ్చళ్లు చవిచూచి రాదఁమున ...

నైష. 6. 180.

3 భాగ్యము, సంపద.

సీ గుట్టు పోనిచ్చినఁ గిట్టుఁ జెద్దటికంబు దుర్వృత్తి
యపరుఁడైనఁ దొలఁగు మిసిమి ...

రామలిం. 48.

4 (హిం సుస్తి) పండ్లకప్పు.

(అంధకార వర్ణనము)

సీ హ్రస్వయై యుదయించి భానుడు లయ
మొంద వెంసినచతురభిసీర మనఁగ, సమయంపు
యవనుడు జాతిల్లి కువహార మొనఁగఁ దెచ్చిన
చెక్కమిసిమి యనఁగ చంద్రా. 5 49.

(ప్రాంత ప్రతిపా. మిసిరి. ముద్రిపా.

విజ. 1 లావణ్యముగలది, తళతళలాడునది

సీ జనపరి మిసిమి నెన్నొనలిగెనట్ గాంచ మొలక
క్రొన్నెల జనుల్ మ్రొక్క వయ్యె

దకా. 8. 151.

కం ఉముల మణిహారంబులు, కలములఁ గట
కాంగుళీయకప్రముఖములున్, శింమున మిసి
మికుళాయల, ధరియించి చెలంగి రథలతరు

చ. ముఖ్యుల్

కరా ౨ 270

కం. తనుఁ దునుమఁ దలఁచుతత్కా, మినికన్నకు
మున్నె యతఁడు మిసిమికటాన్, దుసిమి
ఒలి యొసఁగె సాశాస మెనయం దల
మొత్తి జాన యిచ్చెన ననుచున్ శుక 2 77.

2. స్నిగ్ధము, నున్నులి

గీ. దండజము కాణమునఁ జేర్చుదఁడెయును బ,
సిండిబురుసా మిసిమిగవిసెన నెడలుచు, నిద్ద
పువిపంచియును నిల్వటగ్ద మమరఁ, బడ
కయిలు సొచ్చె నప్పు డప్పుడమిఁజేడు.

రా. వి. 5. 86

గీ. చిక్కన మిసిమి మిహి జిడ్డు జిగురు జిగట, ...
అన, స్నిగ్ధనామఁబు చెఱఁగును ..

అం భా. 2. 252.

మిసిమింతుడు. విజ. శ్రమకొందినవాడు, అలి
సినవాడు.

గీ. ... శిఖండి నటుమాడ్గఁబులఁ గడఁగి
యేయ, నతఁడు మిసిమింతుఁడును గామి కల్గి
నవ్వి, పఱపెఁ దనయమ్ము లతనివై ఫల్గు
నుఁడు .. భాం భీష్మ 3 398.

కం. అంతఁ దెలిసి యసురద్విమం, డెంతయు రభ
సమున శత్రు నెదిరి కదసి దు, ద్దాంతగతి
ప్రేయఁగా మిసి, మితుఁడు గా కాతఁడొక
గమిద్దపు శక్తిన్. హరి. ఉ 1 180.

సీ మిసిమింతుఁడును గాక పసియి.చు గుత్తుక
బంటిసీరమ బుడువ టి చలిసి....

పాండు 2 29, భీమ 1 110.

మిసిమింతురాలు విజ. శ్రమకొందినది, అలసినది.

ఉ చక్కనివారిలోన నెఱజాణలలో విటరాజ
కోటిలోఁ, జిక్కినివారిలోఁ గడుఁప్రసిద్ధి
వహించిన నీవు ప్రాణము, దక్కినచోట నీ
మనసు ధైర్యమున నిద్రిమితురాలు గా,
నగట పుష్పసాయక మహాకరినాత్మలువో
మృగేక్షణల్. హర. 3. 85

గీ లోలలోచన మిసిమి.తురాలు గాక, పహ్ని

కిలలో నిట్లు వన్నె చెడక, యున్న చికి చా-
చిత్ర మోహో తలంప, వినియుఁ గనియు
నెటుంగ మివ్విధము నెచట.

హరిశ్చ 3 149.

మిసిమిసి¹. ఎ. (మిసి¹ + మిసి¹) అధికకాంతి-
ద్వి బిట్టుదాటుచు జిగిబిగి నేసరించు, పుట్టచెం-
డ్లారీతిఁ బొడలుదుప్పులును, మిసిమిసింపులు
మేసి కాఁ గ్రొవ్వి, దునులువాణి గంతులు
గొనులేళ్లు. నవ 146 పా. 28 వం.

మిసిమిసి² ఎ. మేఁక చేయుధ్వని కనుకరణము.

వ. .. అయ్యజవల్లిబుదు సురతసంతతుఁడై
మిసిమిసి యనుకల్పంబు నేయుచుఁ దచ్చాగి
వెంటం జని .. భాగ 6, 51

మినుకు(గు). అ. ౮. (క. మినుకు) 1 కదలు,
చలించు.

గీ అకట యే మందు డిల్లియిల్లాలి కైన, నెడ
గలదు గాని వానిలో నడచుదాని, కుటుసు
పోకకు నేని వేటొక్కదారి, మినుకఁ గూడదు
మేరకు మేరగాదు. కువల 4 188.

గీ ఎన్నివిధముల మాటాడ కున్నయట్టి, గట్టి
పూనిక నీయందుఁ గలిగెనేని దాని కొక
యుక్తి మునుమున్నె తలఁచినాడ, మినుగ
వచ్చునె విట శిఖాకుసుమ మెచట.

నిం. 8.17

2 వడఁకుఁ, భయపడు.

గీ .. ఒకరి కొకటి, యెసఁగఁ బొసఁగునొ
మినుక రాదో వరులకుఁ, బుట్టినిల్చిలె నత్తయి
లెట్టులగును .. పాంచాలి 5. 52.

మిహి. ఎఱ. 1. ప్రశస్తము, చొక్కము

నీ. మిహిపసిండిపరుంజ మొహదా కెలంకులరావు
గుజ్జరినేతకేవడంబు ... మనుచ. 4 28.

కం. నునుగలులు తళుకుమీసలు, మినుమినుకను
కన్నుదోయి మిహికుందవపుం, దనువు గల
యొకమీసము దశా 1. 181.

ఉ ఈ మధురాధరంబుజిగి యీబిగికోరపుఁ జన్ను
దోయితి. రీమురిపంపులేనగవు లీమిహి బంగరు

వోయితి మీమ-పంపు లేనగవు లీమిహి బంగరు
రంగెంగుమేను ... మీద. 2. 48

2. సిగ్గము, మన్నచిది

గీ చిక్కవ మిమి మిహి జిడ్డు జిగురు జిగల
.. అవ, సిగ్గచామ-బు చెలంగను ..

అ. భా. 2. 252.

3. క్రొత్త, నూతనము,

గీ క్రొత్తమిహి హొస యచఁగ మీటుచు
నవంబు ... అం. భా. 2. 25.

మిహిసుల = మేరువర్వతము.

క. తుహిన్నాకుని కెల్లెడ నని, మిహిరోజరి లోక
ములు క్రిమించి యమునన్, ఒహయోజన
ముల పొడ వగు, మిహిమలతుడి జేరి విశ్ర
మించిన యంతన్ ఉ. రా 4. 48

మిహిక నం ఎ. అ. వ్రీ. మంచు, హిమము.

మిహిరము. నం. ఎ. అ. వుం. జిల్లేడుచెట్టు, అచ్చ
వృక్షము

న జలము, నీరు (కే ని.)

మిహిరాణుడు. నం. ఎ. అ. వుం. శివుడు.
(త్రి ని.).

మిహిమడు నం ఎ. అ. వుం. 1. సూర్యుడు

2. చంద్రుడు. 3 వాయువు. 4. వృద్ధుడు.

5. మేఘుడు

మీ

మీ¹. న. నీ శబ్దబహువచన రూపము. (చూ. నీ)
కం మాయందు లేనిగుణములు, మీయచరాగ
మునఁజేసి మీలివెలింగెన్ భార. ఆర. 1.3.

మీ². ఎఱ. (శ. మీ. క. మే.) వృత్తియందు
మీఁదిశబ్దమునఁ దొలియచ్చమీఁదివర్ణములు
లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.

(దీనికిఁ బరుషవర్ణము పంపగునపుడు నుగాగమం
బగు.)

ఉదా : మీఁగడ, మీఁగాలు, మీఁజేయి మొ.

మీగండ్ల మేకము. ఎ. (మీడు + కన్నులు + మేకము) శరభము, ఉర్ధ్వలోచనము. (శ. ర.)

మీగడ = మీవడ. ఎ. (మీడు + కడ. త. మీక్కిడై, మీగడ) కాగిన పాలమీడితెట్టె.

మండము ; పెరుగుమీడితెట్టె, మస్తువు.

నీ. తొలకి మింటికి తొంగుదుగ్గపాథోరాకిర
దులమీడి మీగడల మెటుంగు ...

మనుచ. 5. 88.

నీ. కనరు వోకుండఁ గాఁచినయానవాలతోఁ గడి
నేయ వచ్చుమీగడలతోడ ...

పి. శకుం. 1. 185.

నీ. మీగడ యంచన మీటు మండాభిధ ...

ఆం. భా. 2. 258.

చం. ... వేరివమీగడతో మనఁబులన్, వసిఁగొనఁ
జేయువాహరిపుష్కయజీవధిపిండ ఖండ
ముల్, -మెనవిరి కంఠదఘ్నుముగ ...

నై. ప. 8. 129.

నీ. నేరంబు తోమెడునియతీకానికి గట్టిమీగడ
కానుక గాఁగ నిచ్చు ... కుక. 2. 557.

మీగడతెర. ఎ. (మీగడ + తెర) భక్తి
విశేషము.

వ. ... పొంగలి పుళియోగిరము దధ్యోదవంబు
తిరువీసంబు పరమాన్నం కానవాలు జన్నులు
మీగడతెరలు నవనీకంపుముటికలు ..

ప్రబంధ. 112.

మీఁగాలు. ఎ. ఔ. (మీడు + కాలు) పాదో
పరిభాగము.

మ. ... ఆ, హరిశ్రీపాదతలంబుఁ దూఱుకొని
యయ్యిన్త్రంబు మీఁగాలని, స్థూర వేగంబుననుచ్చి
పోయె ... భార. మా. 89.

మ. ... అం, దము లై మీతెడు తెల్ల చాలు గమి
లోనన్ గొమ్మమీఁగాళ్లు చూచి మదిన్
జూడఁగ వీనిసాటి గలదే చెప్పంగ నెచ్చోఁ
గవన్ ... యయా. 4. 50

గీ. కచ్చంబులఁ జోలి మీఁగాళ్లు దనరు ...

ప్ర. భా. 2. 88. ఆం. భా. 2. 185.

మీజే(జె)యి. ఎ. (మీడు + చేయి) చేతి
పై భాగము.

నీ. మీజేయి నాఁగను మీటుఁ గరోపరి.
భాగంబు ... ఆం. భా. 2. 189.

మీటగు. అ. శ్రీ. (మీటు + అగు) ఒప్పు.

చం. ధరి యనుకొల్పిలో మొలచుతామరపూవనఁ
గోట మీటగున్ ... పాండు. 1. 108.

కం. శులీలఁ బురములోపల, మేతా ప్రాయంపు
రూపు మీటగువారిం, జాలి భయలజ్జ
లన్నియుఁ దూలి చనన్ వెన్నుఁ జఱచి
తొలఁగక కిలయున్. హంస. 1. 221.

మీటు. న శ్రీ. (క. మీంటు, త. మిట్టు) ఇది సామాన్య
స్వార మని చి. ని. నిరసుస్వార మని శ. ర. నిరసు
స్వార మమటకు మనుచ 2. 70. ఆము. 2. 54.
బహు. 8. 88. వసు. 2. 158. నిర్ధారకము
లున్నను. భార. ఉద్యో. 4. 407. ను బట్టియు.
కిన్నడమునుబట్టియు సానుస్వారముగా గ్రహింపఁ
బడినది.)

1. వీడె మొ. వాయించు, మ్రోగించు.

ఉ. ... సురాంగవ లాడఁ గిన్నరుల్, కిన్నరమీఁటో
పాడఁ దిలకించుచు నియ్యెడ కేలరాఁ డాకో...
వసు. 5. 58.

చం. విపంచి మీటగతి మ్రోసి యకుల్ వెడలెం
గొలంకులన్ మనుచ. 3. 80.

చం. వఖరాంకురమ్ముల నయమ్మునఁ దంతులు
మీటి గాన మిం, పోవరఁగఁ జేయువాటి ప్రతి
భోన్నతుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్ ...
పా8. 1. 5

2. ఎగజిమ్ము.

ఉ. ఆతతిలఁ గోమలవహంకుకపాళి మహాంధః
కారసం, భూతము మీఁపె నద్భుతముగా
శశలాంభనుడభ్రవీధికిన్ ... శ్రీమ. 2. 89.

రగడ. తెలుగు యెచటనుండి పాటుకొని తెచ్చితే
సరాలు, మెలుగుబోడి చెక్కు చెమటమీటు
మీరుమిగుల జాలు ... వరాహ. 9. 92.

ఉ. పోటన బంతి మీరుగతి భూవరుఁ డంఘ్రిన
భాంచలంబులన్, మీటివ గట్టు బిట్టెగసి
మేదిని వ్రాలు భువనంబునన్, హాటక శైల
కూటకటకాశిఁ బ్రతిధ్వని బర్హె ...
వసు 2. 146, వసుచ 8 28

3. త్రోయు , తట్టు , వ్రేలితోఁగొట్టు
కం. ఏటు వడి ధర్మ మనుబరి, చాటిననామనను
లోని దర్పము వెడలన్, మీటి రాంజలి మడి
మయ, కోటిరాగమునఁ బెట్టికొని యిట్లంటిన్.
వరాహ 7. 86.

మత్తకోకిల. మేటివెల్లి దగన్ ద్రికూటము మీఁదఁ
జాడుము దృశ్యమున్, చాటి మాయను
మాటిమాటికిఁ దాల్చితే నటు మీటుచున్.
సీతారా. 1. 156.

సీ. చల్ల నమ్మగఁ బోవుసతులకొంగులు వట్టి
మెలుగుచెక్కిళ్లను మీటిమీటి ..
భాగ. 10. 892.

సీ. పడకటింటికిఁ తెలుల్ ప్రార్థించి యనుపుచోఁ
దలుపు మీటితిఁ జామి తతనితంబ
శుక. 3 500.

ద్వి. శిశువులు వాపోవఁ జెక్కిలి మీటి, విశదాత్మ
పాలు వ్రావించుచందమున ...
ద్వి హరిశ్చ. ఉ. 196 వం.

ఉ .. అ, ప్పాటలగంధి వేదననెవం విడి యెచ్చెఁ
గలస్యనంబుతో, మీటివ విచ్చుగుబ్బవనుగుబ్బల
నక్రలు చిందువందగన్ ... మనుచ 2. 70.

4. పోఁగొట్టు , తెలికగాఁ బోఁగొట్టు
సీ. ... తులువలబలుక్రొవ్వు దొలగ మీఁచె.
సీతా. 1. 12.

సీ. మిత్రాధికారంబు మీటి వేయఁగ వచ్చు
మహితోపకారంబు మఱవ వచ్చు ...
రామలిం 7.

5 ఏయు, (బాణామలను) ప్రయోగించు.

ఉ. ... మరుఁడును జీల్కతత్తళా, మీఁదఁ జీవు
క్కునం బడి తమిన్ మగతు మ్మెదనాని నింగిడిం,
చాదుకొసంగఁ జేసి యొకపారియ మీఁచెను
బువ్వదూపులన్. మధుసేనము 1 145.

2. వెలుకు, ఊడదీయు.

ఉ ఎవఁ డొకో లయాంతకుని నే నని మార్కొని
కోఱ మీఁచె వాఁ. దెవ్వఁడోకో పురాంతకుని
యెక్కుడుకన్నరకాఁదనె.
భా రా ఆర 1 158.

7 (తేలు) కుట్టు

కం. దరఁ చేలు మీఁట కున్నను, గర మరుదగ
తెక్కి గొనరు గదరా ... సుమతీ. 81.

కం తే లనుచు విగియఁ బట్టిన, మే లెలుగునె
మీఁటుగాక ..(శ. ర.)

8 తిసివేయు, పోఁగొట్టు.

సీ. కర్ణాభరణహల్లికము వోవ మీఁచెడుతెలుగున
గొబ్బన దీపమార్చి ... విక్ర. 8 96

మ పొలయు గాడ్పు బుడబ్బహలయవదంభో
జాక్షవక్షస్తుల, స్థలఘ్నసజ్జకరందబిందువుల...
తావత్రయి మీటి ... ఆము. 1. 78.

9 విడుచు, తగ్గించు.

గీ. వీని వెడలఁగ ద్రోయుఁడి వీటికోట, చాటు
నంచాక ననుమాట నోట మండ, నీటువో
మీఁటి గరువంబు మాటి యిటకుఁ, తెదవర్పున
వచ్చితి తెదరు పుట్టి కువల. 4. 71

విజ. (వీణ. మొ వానిని) మీఁటుట

కా బౌరా రాగము బాపురే యొదుగు తాయం
బుల్ బద్ధ స్థాయిసం. చారీప్రాపులు తెన్న
కంపితము మైచా గోహా మే లమ్మయ,
య్యారే మీఁటు... వాల్మీ. 3. 139.

సీ. మేటియై మజ్జారె మీఁటు వహించె నింపయ్యె
నయ్యారె కంపితంబు ... సమీచ 8. 219

కా బౌరా మీఁటు బళిరె కంపిత మహో యాందో

- శతస్కాంతి . చంద్ర. 1 127.
 2 ఎదురుపాటు. (ఉద్రేకము అని శ. 2)
 కం మీటు గల రాజు ధికుల, నాటికి వేపున వచింతు
 నరులములు నో, నాటి పడవైచునంతకు.
 భా. ఉద్యో 4. 407.
 3 సొగసు
 నీ మీ-చేరుపడి మంచిలోచేరు వెట్టినమురుపు
 చూపట్టెడు ముక్కుచేక్కు . వాల్మీ 3 119
 చం చూ, చంద విపు డన్నియున్ నృపతిచె, తఃశెలీ
 యనుమాట మీటుగన్ ... కకు. 3. 14?
 నీ మేళయై మజ్జారె మీటు మీటు వహించెనిం
 పయ్యె నయ్యారె కంపితంబు . . సమీర 6 213
 నీ. కోటగోడల నైన మీటుగా నెగఁ బ్రాంతి దాట
 వేనిదేటి తలిరుబోడి . హంస. 1. 102. (ఇట వాక్యాలంకారము.)
 హంస. 1. 193.
 4 మల్ల విద్యావిశేషము.
 క. ఇది మెన యిది నలు కిది పో, టిది మి టిది
 చూ టిది రుము కిదె యిదె యని తా, రుదిరి
 వడి పండ్లు గీటుచు, సదమరముగఁ గాలుఁ
 గేలు జుటఁ జెవంగన్. ప్రబంధ 786
 ఎం. 1 శ్రేష్ఠము.
 కా. వీట స్మిఁ బగుజోటు లేటివందన్ వేమాలు
 గ్రీడింప . . వసు. 1 111.
 ఉ. పాటలగంధి నీపెదవి పైకొనునాపలు మోపఁ
 గాఁజమీ, మీటమృతంబుకంటె . .
 బహు. 3. 68 ద్వి పరమ. 7. 531 పం
 2, పెద్దది, గొప్పది.
 ఉ. మీటగుమీల నెల్ల మును మ్రింగి క్రమంబున
 నానె నెండ పె, స్పీటికవెంటఁదోచు .
 బొమ్మదాయ దా, తూటకులంపులేజెన బకోట
 కులం బజల హ్రదంబులన్ ఆము 2. 54

- 3 అరమైనది, ఒత్తైనది
 చ . సజసంభవుండు పురసారసగేహినికిన్
 రించున, చెరు వగునీలపుగుళుపు శెక్కిన
 మేలిసి డి ముద్దుటుం, గరిమన మింటితో
 నొంయిక్ గనుపట్టెడు గోపురస్ఫుర, ద్గురుతఁ
 తకు. భరుచి గుభితసాలము వీట మీటు
 గన్ చంద్రా 1 8.
 4 (తత్కాలమునకు) ఉచితము, తగినది.
 5 . రెండుతెలుగుల వాయుమం బోరాడు
 వేడుకల మీటగుమాటల సందడించుచున్న
 సమయంబున . . భాగ 8 331.
 6 మీటగు, మీటుకొను, మీటుమిగులు
 మీటుకొను న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మీటు}}$) చిముద్రి, విజే
 పించు
 నీ కొనగోళ్లు నుదుట. గ్రమ్మిన పెంజెమట
 మాటిమాటికి దిగిచి పో మీటికొనుచు . .
 వై 1. 181.
 మీటుమిగులు అ. శ్రీ (మీటు + మిగులు)
 మిక్కుటమగు, అధికమగు, అతిశయించు
 గీ తుంగమేధమఖన, హాసములఁ గల్గు
 కమ్మనిహవ్యతతులు, మీటుమిగులంగ మెనఁ
 గిననోటనుండి . . వరాహ 12. 61.
 గీ అరదృశం బగు తనగతి నొసలఁ గమ్మ, గలుగు
 నంతటిబలు వేటకానిసార, మేయముల కైనఁ
 బట్టిక మీటుమిగిలి, చనదె యీఘోంఘాదార
 మనఁగ నపుడు. వరాహ. 12 31.
 మీదఁజూచు = గర్వించు, బౌద్ధత్యమునొందు.
 కం సరిపెంపునఁ గడు నొప్పెడు, సురనాయక
 యిపుడు మీదఁ జూచెడు . .
 భార. కాం. 4. 435
 మీదమీద = ఉత్తరోత్తరమున, ఒకదాని వెంట
 నొకటిగా.
 ఆ. మీదమీద సుఖనిమిత్తంబు లొదవుచో,
 నడుమఁ జెందు నిజజనంబువీడ . .
 కళా. 5. 32.

మీదవచ్చు = దండెత్తు. యుద్ధమునకు వచ్చు

నీ తనమీద వచ్చినపును లగుదొరలను నూటిపై
నొక్కని గీటడంచి . రంగా. 1. 112

జ. మీగండ్ల మెకము, మీగడ, మీగడతెం
మీగాలు, మీజేయి, మీదిమిక్కిలి, మీదిపాకి
మీదుమిగులు

మీదికిమీద = వెంటనే, శీఘ్రముగ

ఉ ఆయననీసురిచయం బురుసత్వంబు నుగ్రులన్
మహా, కాయలఁ దద్గణాధిపులఁ గాంచుచు
మీదికి మీద జీవముల్, వోయిరి . . .

కు సం 2 201

మీదిపాకిరి ఎ (మీదు + పాకిరి) ఉత్తరపాక్షి.
(శం)

మీది(దు)మిక్కిలి ఎఱ (1/మీదు, పలు
పెచ్చు అధిము.

కం. నను విడిచినఁ గొంపోయినఁ బనికొదవలు లేమి
సరియె పత్తిక చేఁ జిక్కినయది నీ విఁక
నీడిగి, లిన నొచ్చుట మీదిమిక్కిలి వివేకింపన్.
ప్రభా 3 145.

కం అలుఁగులపోకడిలను మై, యలయకలును
మీదుమిక్కిలై కడు లోనై. బలములు తమ
తమకాహా, బలములు నటఁ బనికి రాక భయ
విహ్వలలై. విజ. వి 3 156.

మీదు. ఎ ఖ (త. మీదు) 1. ఉపరిభాగము, పై.

కం. మోద మెడ ద్రొక్కు నెక్కును, మీదికి
నెగయించు పంచు మెయి సారించున్ . .
ఉ హరి 3 108.

ఉ మేరుమహామహీధరము మీదికి నందఱుఁ
బోయి యెక్రియన్ . భార. ఆది. 2 9.

చం . . కలమము లుండు . . దృష్ట లోఁ,
దలకొన వంగి మున్ జలము ద్రావెడు క్రిందటి
వెళ్లు మీదటన్, నిలిపి మరంద మానుకరించెన్
నికటోపపనానిలాహతిన్. అము 1. 37.

2. అంతస్తు, మేడపై భాగము, నిలువు.

ఉ మేడమీదు లెక్కి యెమేనకఁ శ్రేః
యెనకుప్రాయపుం, తేడియ లబ్ధురం బయన
చెంగలువల్ తగఁ జల్లి రందఱున్
యయా. 4 158.

3 ఉత్తరకాలము

నీ పైతృకఁ జగుఁజ్జి . భృశఁ దిష్ఠిదు
దాల్చిన నాతనితనయుండు మఱి దానిఁ
దాల్చు మీద . భార. ఆది 3 127.

చం. . . ఏటికి దత్తరపాటు మీది చే,
తెలుఁగవు నీవివేక మిపు డెక్కడఁ
బోయె . సారంగ 2. 14.

చం. తలకొని యున్నతొంటిసృక్మతంబుకతంబున
వచ్చి మీదిటన్, గలిగెడు శోభనంబుఁకుఁ
గాఁగమై . . . విక్ర 4. 5.

మ అనుచున్ తెప్పలు లేలనైచుచు విశువ్య
త్కంఠయై రుక్మిణీతనయా మీదట నైన
నీవ పతివై తద్దండ్రి మీదేర్చుమి . . .
ప్రభా. 5. 3.

(ఇట నుత్తరజన్మ మని భావము)

4 ఉత్తరకాలము, ఉదర్కము.

గీ కురుకుమారులు దమయంతఁ గుడిచి క్రొవ్వి,
మీఁ దెలుంగరు మా కేమి మేలు కాక, నాలు
కలు గోయు నర్జునావలము దఱిసి, యెర గొనం
గని సంతృప్తి యెనక మెనఁగు
భార. ఉద్యో. 4 12.

కం పోఁ దడవు లేదొ క్రమ్మటి, రాఁ వడ వది
లేదొ యీసురభి యడకించెన్, మీఁ దెలుంగ
నైతి నటమట, నీఁదించి యథేచ్ఛఁ జనియె
నిం కే మందున్. భోజ రా 3. 57.

5. దేవతాదులకై నియమించిన ముడుపు.

గీ. కాటితేనికి మీదుగాఁ గట్టియున్న, గట్టి వర
హాని వరిహాని గాఁగఁ జూడ, కాడఁబోఁ గూడ
కొక్కమాటాడకుండ, గుండనికి రంగుబంగారు
గోరుసేసె. శుక. 3. 50.

6. తృతీయార్థక ప్రశస్తియము, కరచార్థకము

గీ. తడవులకు గల్గె మనుజుయారవ్రచండ, పలల
పారణతద్రక్తపావశేళి, లాలానామోద మీసు
మాకుంబుమీద, వరుస నందలు గతులు
వైపు డొక. కువల 2 102.

ఉ. లేవడిమీద పానిసలు లేనికతుంబున నూంకుండి
నన్, బోవమి నచ్చునచ్చుకు: బోవుట వేటుగఁ
దోచె నేమొకో. కుక 2 375.

7. పంచమ్యర్థకప్రత్యయము, కంటె

ద్వి కావున నేనును గౌరీశుమీద, దైవంబు లేడని
తల యిచ్చి వడయు, దు...
పండితా. వాచ 241.

8. పైవర్ణకము, ఎడల.

గీ బాలుఁ డీతండు మీమీద భక్తి గలఁడె,
చెయునా వీడు సులభుడై చెప్పినట్లు...
కాళి. 4. 15.

నీ. విహితసదాచార విధులమీది, శ్రద్ధమతి
యనంగఁ బ్రస్తుతి కెక్కును...
కళా. 5. 146.

గీ. తపసిడెందఁబ వెన్నచందమునఁ గరంగెఁ, గల
యికలమీ. దితిమురునఁ దొలఁగుచుండఁ, జిత్తజని
నేన లెగోలు చేసినట్లు, కులుకుఁ బలుకులఁ
జిలుకలకొలిగి పలికె. విప్ర. 3. 87.

9. పళము, ఆధీనత.

కం కాపురుషులమీద నిడకు కార్మభరంబుల్...
ఆము 4. 214.

10. పయి, పైకి,

ద్వి ఇచ్చలో భరతేశుఁ డీట రాముమీద, వచ్చు
చున్నాఁ డని వడి నిశ్చయించి...
రం రా అయో. 1:9 పా. 16 పం.

ఎఱ 1. పైది, మీద నున్నది.

కా. ... పాలిండ్ల పై మాత్సమ, ర్యాదన్ జెందు
కరంబు క్రిం దగుటమీద దై నాచరం బుంట
వేల్, గాదే రాజ్యము గీజ్యమున్ సతతమే
కాయంబు నాపాయమే. భాగ. 8 592

నీ. విరించి మెప్పించి సప్తముచులకంటె మీ దై

యొప్పు ననుపమానసుస్థిరజ్యోతిరాత్మకస్ఫురిత
వదవి, వడసె... హరి. పూ 1. 57.

2 అవికుడు, గొప్పవాడు

ఉ ఒప్పద మైచనీకరుణ నున్నకుఁ దై మఱి
మీదుగా కగఁ, బిప్పిళితాళి యెచు...
ఉ. రా 2. 176.

వ. అని మనసిండు మీదు లేక పలికిన విని రతి
పఁ మేశ్వరమాహాత్మ్యంబుఁ రలంచి వెండియు
నిట్లనియె... కు. సం 4 427.

మీదుగట్టు — దేవతామలకు సమస్పచుటకై సిద్ధ
పఱచి యుంచు

ఆ తవకు మీదుగట్టి తగ నియ్యఁ బాటినాఁ,
డనుచు సీపాణి యాచనేనె... 6 941.

మీదుగా — గుండా, వ్యారమున.

వ. అం దుండి ప్రభానత్తిగంబుమీదుగాఁ జని
కాళి. 3. 111.

మీదుపోవు — దేవతాదులకై కట్టియుండు ముడుపు
సాగు

గీ. వేళ గాకున్నఁ గడపనివేలుపులకుఁ, మీదువో
కున్నఁ గడపని మిన్న కెట్లు, గడపె నింటింట
నీకాళికాపురమునఁ, బుణ్యగోపాని యిది మహా
దృతము గాదె కాళి. 7 129.

మీదులుచూచు = సిగ్గు మొ వానిచే ఆకసమువై
చూచు.

గీ. తింగి చూచినయంత నాద్రిమ్మరిండు, సిగ్గు
మొక్కటి యేనియుఁ జిక్క నీక, మ్రొగి
మీదులు సూచుచు మృదులఫణితిఁ, బిలిచి యి
ట్లను శరసిందుతింబముఖిని. పాండు 4 171.

మీ(దుల)దెత్తు = దేవతామలకు సమస్పచుటకై
నియమించి యుంచు.

నీ. తొలుచూలుకా న్నొట దురుసానె ప్రసవార్తి
యిలువెల్పులకును మీదెత్తి రారె...
ఇందు 2.

నీ శుద్ధవేళ నుఖ ప్రసూతి గావలెనంచు నిలువేలు
కను మీదు లెత్తరమ్ము... కువల 2 216.

నీ కొడకుగుట్టుడు చన్నుఁ గుడివకి ట్లుంట విచా
రించి మేదరిసానియవుడు... ఇలువేలుపులకు
మీ దెత్తియును గవ్వములు గట్టియును భక్తి
పూర్వముగ పం. 1 129

వాడుకలో ప్రయోగ విశేషములు

- 1 నాడు జీవనమునకై దేశము మీద పడెను
- 2 అతిప్ప నామీద పడెను
- 3 ఈ వి రాజుమీద రెండు పద్యములు చెప్పెను.
- 4 నే నా పనిమీదనే యున్నాను
- 5 ఈ ముడు నెమ్మదిమీద పనిచేయును.
- 6 ఈ సంవత్సరము పొగాకుమీద పోచ్చు పన్ను వేసిరి
- 7 మామీద మామచ్చి యీపిషయము చెప్పి వేసితిని.
- 8 నీ మీద నాకు కోపమా?
- 9 వానిపని గడియలమీద నున్నది.
- 10 పిల్లమీద పిల్లనిత్తురా?

మీదుమిగులు, అ. ౧ (మీదు + మిగులు)

1 పై వెచ్చగు

గీ నీపరిగ్రహములును మున్నిపుడు మీద, మేలు చేయంగఁ గొఱ గావు మీదుమిగుల, వధిక దుఃఖంబు పుట్టించు .. ప్రబోధ. 5. 21.

2 మించియుండు, మట్టుమీటు

నీ మఱి సాటి లేని నైగల్గల్గంపుమేడలు మిన్నల కేపిట మీదుమిగులు .. ప్రబోధ. 1. 39.

3 విజృంభించు, చెలరేగు.

కం. యాదవనింపిత యగుఁ బో, మేదిని నాచేత నేడు మీదుమిగిలి సం, పాదితబలు లై హరిరు,ద్రాదులు నింద్రాదు లెవ్వ రడ్డం బై నన్ భాగ. 10 పూ. 1525

మీట. ఎ. ఏతపుమాను క్రిందికి మీదికి నాడుట

కాదా మగుచి

నీ మీట నా బిడ యన మీ జుత్తుతనకీము ... అం. భా. 2. 293.

(ఏతపుమానుక్రింది యంత్రాగము. అం. ౪ *.)

మీదము సం. ఎ. అ. అ. 1. నీటితోఁ దడుచుడినది 2. మూత్రము

మీనకేతనుడు. సం. ఎ. అ. అ. మనస్రగుడు.

మీనపూతి సం. ఎ. అ. (న. నీ. న.) చేపలఁ జట్టువాడు. ఎ. న. అ. కొంగ.

మీనము. సం. ఎ. అ. అ. 1. మత్స్యము, చేప. 2. మీనరాశి

మీనమేషములు లెక్కయిడు — సోమరితనమున వృధాకాలతేవము చేయు.

గీ పరబలం బిది నీప్రక్షిపనికి రాదు, లె మ్మికము మీనమేషము ల్లెక్కయిడక ...

సిం. నార. 23.

మీనరంకుడు సం. ఎ. అ. అ. చేపలు తిను నొకానొకపక్షి (త్రి. ని.)

మీనరము. సం. ఎ. అ. అ. మకము, మొసలి.

మీనవల్లకి. ఎ (సం. మీనవల్లికా) మీల మ్రుచ్చు, పక్షివిశేషము (౪ ౦).

మీనవల్లికా సం. ఎ. అ. శ్రీ. వర్తిక, పక్షివిశేషము (౪. ౮)

మీనాండి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ శర్కర, పంచదార. (రా. ని.).

మీనామ్రీణము. సం. ఎ. అ. న. 1. చేపలపులుసు. 2. కాటుకపిట్ట

మీనాలయము సం. ఎ. అ. అ. సముద్రము.

మీను. ఎ. (సం. మీనః క. మీరు. త మీన్. బ. మీలు. దీనికిపాల్లు పర మైనపు డుత్వలోపము. ఉదా. మీనౌల మొ)

1. మత్స్యము, చేప.

గీ. నమ్మి యిల్లడ వెట్టినసొమ్ము గొనిన, మీను

లోనగు నీచపు యోనులందు, బుట్టు ...

భార. ఆను 4. 267.

తరలము. తనువు మీనొప్పల నల్లుజాలరి
దానను ... భార. ఆది. 8. 40.

గీ. మీచుపిల్లలజన్మంబు మేలనంగ, బడునె ...

దశా. 1. 188

కం. జాలరులు వలల నచ్చటి, మీల దిగుచుండి
యయ్యమే యోగ్రతవ, శ్శిలుని గూడగ
దిగిచి ... భార. ఆను 2. 259.

ఆం భా. 1. 159

2 జుజుతువు (ఈయమున నిత్యబహు
చనము)

కం. జలరాశి దివి తివింగిల, ములు నా దగు మీల
నత్తములు వివలేదే ... దశా. 1. 158.

జ్జమీచు పెక్కెమువాడు, మీనురూపురిక్క

మీను పెక్కెమువాడు. ఎ. (✓ మీచు) మీనకేత
నుడు, మనస్థుడు.

ఆ. మేలుబలమువాడు మీను పెక్కెమువాడు,

నిఖల మెల్ల గలచు నేర్పువాడు, వచ్చుంటి
వాడు పంగ బల్పువుటమ్ము, గలుగువాడు
ప్రౌఢగతులవాడు. మీర 2. 91.

మీనురూపురిక్క. ఎ. (✓ మీచు) రేవతినక్ష
త్రము (శ. ర.).

మీమాంస. సం. ఎ. అ. పుం. 1. లోకుగాఁ దెలిసి
కొనుట, పరిశీలన, పరిశోధనము.

2. పద్దశ్శనములలో నొకానొక దర్శనము.

(ఇది పూర్వమీమాంస, యుత్తరమీమాంస యని
ద్వివిధము)

మీమాంసకుడు. సం. ఎ. అ. పుం. 1. విమ
ర్శించువాడు, పరిశోధించువాడు.

2 మీమాంసాదర్శనము ననుసరించువాడు,
మీమాంసా మతస్థుడు.

మీమాంసనము. సం. ఎ. అ. న. పరిశోధనము;

విమర్శనము

మీమాంసనుడు సం. ఎ. అ. పుం. మీమాంస
కుడు, పరిశోధించువాడు

మీరము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. సముద్రము.

2 వాద్దు, నీమ. 9 పానకము, పానయోగ్య
పదార్థము, 4. పర్యవేక్షణము

మీరు = ఈరు. 'చూ ఈవు,)

దీనికి హల్లు వదంబగునపు డుత్వలోపంబగు.)

ఉ. నామలోన నెంతయు ఘనం బగుచున్నది
యద్భుతంబు మీ, రేమహిమన్ యథార్థముగ
నిట్టిది స్వము గంటికి .. కళా. 2. 58.

మ. బలియు, దాన్యతరాష్ట్రనూనుడు మహా
కాహుండు దుర్యోధను, డలఘు డీకమలా
కరంబనకుఁ ద్రాదార్థంబు కౌశాహలం, జెల
యఁగాఁ బ్రియకామిసీహితుఁడై యే తెంచు
చున్నాడు మీ, రిల్లల దిం దుండఁ దొలంగి పొం
డవపుడున్ వా రుద్ధత క్రోధులై.

భార అర 5. 888.

ఉ. పాతెడుత్రోప మీకు నలవాటుగఁ జేసిన మీర
దెవ్వఁడో, మీటి యనేకయుద్ధముల మీరు
జయించుట లెల్ల నితతోఁ, దీతె నను గను
గొనుడు .. ఉ. హరి 5. 229.

మీరలు = ఈరలు

గీ మీర లన్పుతాంకులమృతంబు మిమ్ముజూడ ..
నైష. 8. 59.

కం. మీరలు నా పితృదేవత, లారాధ్యులరు...

భార. ఆది. 2. 146.

మీర్జాకుళాయి ఎ. (మీర్జా + కుళాయి) రాజ
కుమారులు ధరించుటోపి

నీ లత్తుకరంగు చల్లడము మిటాగంపు చొక్కెట్లు
తగటు మీర్జాకుళాయి ... వేణు. 58.

మీలు న. క్రీ. (క. త మీలు) 1. ఉల్లంఘించు
దాటు.

నీ కొలఁది మీటిన కాణకొటులు కై నేయుపై

నేసి పడవైచె బడంగ ఉ హరి ౪ 57.
 నీ జాగయై మీట మీట దొకప్పుడును ఘనశ్రీం
 తొంగియును నీసింధుకన్య ... వసు. 8 58.
 గీ. అమ్మ నీమాట మీట రా దనుచు నదిగొ, నిలిపి
 వచ్చితి నొకనిండు నీటుకాని ... శుక. 9. 201
 2. నిరసించు

మ తనసౌందర్యము చెప్పఁగాఁ గరంగి పచ్చా
 కాంత రప్పించి మోహన కంజంబున వైచి
 తియ్య మిడునెయ్యం తొప్ప వైకొన్న మీటి
 నృశంసత్వమునం దొఱంగి చని వెట్టింజేసె
 గాకుత్స్థుడై, న నిలిపారి విదారి చందములు
 దెందాన న్విచారింపుఁదా. ఆము. 5 48.

నీ వారిపూరంబు వెల్వడి వచ్చి రుద్రుండు యజ్ఞ
 కోలాహలం జాలకించి, నను మీటి యీ భువ
 నంబు లెవ్వండు రా నృజియించి మఖము
 చేయించువాఁడు ... వరాహ. 7 99.

శి అతిక్రమించు, మించు

చం ... వా, పనువున మీరు చే నటచి పాటుండు
 మీటిన యట్టివాఁడ యీ, ధనమున కెల్లఁ
 గర్తయగు ... విక్ర 2. 11.

ఉ. ఆఱురసంబులం జవులయందుల క్రొత్తలు వుట్ట
 నిచ్చులున్, వేటొకభంగి కాకములు విన్నను
 నొప్పఁగఁ జేసిచేసి న, స్మిఱంగ కాననీని నొకనిం
 బురిఁగానని యట్లుగాఁగఁ మేన్, గాటియ వెట్టి
 యైన నొడికంబుగ వంతుడు నెల్ల గూరలున్
 భార. విరా 1 77.

నీ పరిమేళుఁ డీ వింబఫలపాటలాభం ననుమీట
 మన్నించినాఁడు మేలె ... కాశీ 4 148

గీ. మీతె ననఁ గడచె ననఁగ మించె ననుట, పొలిచి
 యుండును ... ఆం. భా 2 128.

అ. శ్రీ. 1. అతిశయించు.

గీ. అనుధాధాము విభవ మహంబురాశి, కుబ్బు
 మీఱంగ వందనుం డుదయమయ్యె . .

మనుచ 1. 19.

తం. ... అడవికిఁ గాపురము వచ్చి రలజడి మీఱన్

గీ. మీతె హెచ్చరిలను ... పెరిగె ననఁగ వృద్ధిఁ

కె. దె ననుట కాకాలు . ఆం. భా. 2 69.
 2 ఒప్పు.

ఉ శ్రీలకుఁ దానకం ఒగుచు జెన్నలరారెడు
 వెండికొండవై, మేలికానికాల్ హాయిలు
 మీతెడు జాబిలి జాలమేలలో .. నీలా 1. .

3. జనించు, కలుగు.

నీ ఎఱు మ్మెదల దిమ్ము వెలిఁ జిమ్ము చెలుఁమ్ము
 గడవేణి కొకవింతనలుపు మీతె .

వారి 1. 58

కా శ్రుతులు హాహాకారముల్ మీఱఁగా, నప్ర
 హ్లాద్యము వెట్టివన్ . భా. 1 224

4 విజృంభించు, చెలరేగు

ఉ వేటొకచావ మెత్తి యచువీరుండు డెచ్చిది
 రెండు జాణముల్, మీటిన పొండ్రభూవిభుని
 మేను కలంతట నాటి ..

ఉ హరి. 2 55, 5. 258

5 గతించు, కడచిపోవు.

తం. ఏమైన నయ్యెనిక నేలా మీటినవనికి నిట్టి
 యంతిపుంములో, నోముద్దరాల యేగతి నీ
 మహిమ గడించుకొంటి విది వెఱుగు కడున్.

ప్రభా. 5. 72.

6 కొనసాగు, నఫలమగు.

మ కలలోఁ గన్న నృపాలశేఖరుని వేడఁజూచు
 లెన్నండొకో, యిలఁతేఁ డన్ననాదవర్చునకు
 న న్నియంగఁ బెండ్లాడి నా, తలఁపుల్ మీఱంగ
 సూనసాయకుని బండాగా విత్కరించుచున్.
 చెలువుం డెన్నఁడు గొంగలింబునొ మఖశ్రీ
 గాంచు లెన్నండొకో ఇందు. 3. 14.

మీఱఁబెట్టు = గర్వింపఁజేయు

గీ మీనుకుని మట్టువెట్టక మీఱఁబెట్టి, యెవరి తెద
 రింప వచ్చినా రెవ్వరిండ్లు, బుచ్చుకో నెంచి
 నారు... సానందో. 5. 18.

మీలముచ్చ. ఎ. (మీలు + ముచ్చ) మీల
 దొంగ, మీనవల్లంకి, నీటికుటికి చేఁపలంబట్టు
 వక్షివిశేషము, వర్తిక.

నీ ... మీలముచ్చలు మ్రుచ్చు లేల విడుచు
దశా 1 187.

నీ. పట్టు జీనువు కొంగ పాతేరు పిచ్చుక పోలుగ
పిక్కిలి మీలముచ్చు. హంస. 9 12.

నీ మీలవల్లకి యన మీలముచ్చు, నాగపత్రిక
చెంగు ఆం. భా 2 97.

మీలవల్లకి ఎ మీలముచ్చు
ఆం. భా 2. 98.

మీలితము నం ఎజ. (అ. అ. అ. 1. మూయఁ
బడినది.

ఎ. అ. న (కావ్యాలంకారవిశేషము) మీల
నాలంకారము

మీవ. నం ఎ. అ. ప్రి. 1. ఉదరకృమి.

2. గాలి

మీవడ = మీగడ

ఉ. వేవివ నిద్ర మేలుకని వేటొకచానకు నేచ్చు
తోడఁ బై, మీవడఁ బుచ్చి కవ్వ మిడిమిట్టి
చనుగవ రాయిడింప. . వేం. పంచ 1 590.

మీనరము. నం. ఎజ. (అ. అ. అ.) హాస్రము,
ఘాతుకము.

మీవరుడు. నం ఎ. అ. పం సేనానాయకుడు.

మీన = మీనము ఎ (నం శ్మశ్రుక, క. మీసె,
త మీసై) పై పెదవిపైఁ బుట్టువెండ్రుకల వరుస

కం కలకంఠభక్తి వెలిగాఁ, గొఱగా వెవ్వియును
నవియుఁ గొన్నింటి నాళ్లుల్, మఱి పిండ
కూడు వెట్టిన, మెఱియలక్రియ మెఱుచు మీన
మెదుకుల మెఱుపుల్. శివ. సా 197

ఉ. ... బాడులు దీడికొంచు నే, మీనరు తిట్లు
క్రొవ్వి పులిమీసల నుయ్యెలలూ గఱచిరే .
భా రా. యు 887

మ. వలచే వజ్రము తొమ్ముతో విగువు గర్వంబుం
బ్రమోదంబు మీ, నలలో నవ్వు నొయారమున్
తెలఁగ ... దశా. 4 48.

నీ. శ్మశ్రుసమాఖ్య రాజిలు మీన మీనము

నాగ ఆం. భా 2. 146.

జ మీనకట్టు.

మీనకట్టు. ఎ (మీన + కట్టు) మీనముయొక్క
యెక్కాలు.

గీ మఱియు నాసాగ్రమున నొప్పు మౌక్తికమునఁ
శిరుకెలంకులఁ గాంతుల నెనసి పొగచు, దవ
రఁగా మీనకట్టు నందంబు చూచు, తెక్కు
ఓద్దము లొఱపు రంజిల్లుచుండ.

వేం. మా. 1. 185.

చం అలనలినారి పాలె నిజయావనవేళ స్వక్తియ
బింబలీ, లలు దవ నెమ్మొగంబునఁ గళంక
గుచ్చుల్ వనుమీనకట్టునన్, ... పూనెను నాగ
మనోహరాంగుడై శశాం 2 60

మీనము = మీన ఎ. (బ మీనములు,
మీసాలు) పై పెదవి మీది వెండ్రుకల వరుస

కం. ఇయ్యఁగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకేకాక మీన
మందట కేలా .. కవి చా. 4. 18

మ. .. చెప్పకు మిట్టతుచ్చసుఖముల్ మీసాలపై
తేనియల్ .. మనుచ 2 65.

గీ. కటము లద్రువంగ మీసాలు గత్తరిల్లి ...
నేతెంచెఁ గ్రోధంబు గగనవిధి ...

నైష. 7 48 , ఆం. భా. 2. 146.

మీనరము ఎజ శ్రేష్ఠము.

ప .. మొకంబులు వంచి రెండిమ్మల ధకాధకిరాకి
నెలఁగ భంగంబు లై నయుత్తుంగ శృంగంబుల.
మీనంబు లగుకానరంబులును ...
ప్రబంధ. 186.

నీ నిత్యేపు గబ్బిబల్లుబ్బు చన్దనమ మీనరము లా నీ
లంపు సరము లమర ... శశాం 4 119.

ఉ. శ్రీ పొడిగొందు నిందుసరి సరసీరుహకేసర
ద్యుతిన్, వీసంబోక మీనరపు నిగ్గులజగ్గుల-
దుప్పటిన్ దటి, ద్వానిత నీలమేఘమన భాసీలు
రంగనివాను అ. మా. 1. 1.

నీ మేఘాంతి కన్నాకు మీనరంబు, తలకట్టు నాగ

భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబులు ..

సాం. ని మాన 45.

ము

ము¹. అవ. 1. ప్రార్థనాశీరాధర్మములందు పచ్చ
మధ్యమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము.

ఉదా వినుము, చేయుము. ఇది హలవసానంబులు
వరంబు లగునపుడు వికల్పముగ లోపించును.)

చం. వినుము నరేంద్ర పాండవులు పిత్రమద్భుతముఁ
దైనపార్థనం, దనునకుఁ దోడ్పడం గడిగి

భార. ద్రో 2 ఆ 83 పం.

గీ. ... కృతి వినిష్ఠింపు మీఁక మాకుఁ త్రియము
కాగ .. అము. 1 13

చం. నిలునిలు కర్ణ యోకృపుండ

భార ద్రో 2. 59

కం వినిపించెద ముగివిధము విను తెలియంగన్

భార. ఆశ్వి. 4. 275 .

2. ఉత్తమపురుష బహువచన ప్రత్యయము.
(ఇకారము మీఁది దీనియుకార మికారమగును)

ఉదా చేయుచున్నాము, చేయుదుము.

ఉ చేయుదు మేము కయ్య మొకచీరియు సంపదఁ
బంచి యిత్తుమే ... భార. ఉద్యో 4. 201.

కం అడవులఁ బెద్దయుఁగాలం, బిడుమలఁ గుడిచి
తిమి మాకు నిది తఱి యని యిప్పుడ వచ్చి
తిమి ... భార. విరా 5 123

3 అదంతము లైన యమహన్నపుంసకములకును,
బల్లి దాదులకును వచ్చు ప్రథమైక వచన
ప్రత్యయము.

(ఉదా వృక్షము, ధనము.)

ఉ. భాండవ మేర్పునప్పుడు ...

భార. విరా. 4. 87.

4. ప్రథమైకవచనేతరవిభక్తి ప్రత్యయము ఏక
మగునపుడు అదంతము లయిన యమహన్న
పుంసకములకును బల్లి దాదులకును వచ్చెడి

యాగవము

ఉదా పనములు, పనములను, వృక్షమును

కం హయములఁ బూన్పుము దడమున ..

భార విరా 4. 42.

5 కొన్ని తెనుఁగు పదనామములకు వచ్చు
ప్రథమా బహువచన ప్రత్యయము

ఉదా మేము, మనము మొ.

6. ప్రథమాంత మగు న్నొచ్చట్ల విశేషణంబులకు
ఒహుత్వమున తఱుగుగ వచ్చు చాగమము.

ఉదా మేము వృద్ధులము, జేదలము

గీ ... అజ్ఞానవాచ. వత్సంబు భవదర్శివాచ
గుప్తి, వలనఁ గడిపితిమి ... ఏము నిర్భయు
లమై విందులట్ల . భార విరా. 5. 244

ము² న. మూడు² శక్తిమునకు వృత్తియందు
ఆదేశముగా వచ్చురూపము.

ఉదా. ముజ్జగము, ముచ్చిచ్చు మొ

ము³ విజ ముండుశబ్దమునకు వృత్తిని మీఁది
వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము.

ఉదా ముంగురులు, ముంతేయి మొ.

ముంగ¹ వి. ఎన్నులమోపు.

సి కడితైకదేశంబు కనుపట్టు రెల్ల నాఁ గడి
శ భారము ముంగ యనఁదనరు

అం. భా 2. 237.

ముంగ² = మూగ¹ విజ. (సం మూఃక)

మూగవాడు, మూకుడు, వాగ్వాప్తిపారిము లేని
వాడు (శ. ర)

జ. ముంగతనము.

ముంగద. వి. ముందు + కడ ముగద, త
మున్గడై.) 1 ముంగల, ముందుచోటు.

చం. ... చిల్లకుఁ బాలు పోసి ముంగద పసియింపఁ
జేసి చిఁకాలము పెంచిన మే లెఱుగునే, కవఁగి
ఒడల్పడన్ గఱచుఁగాక .

పే. పంచ. 1 785.

2 ముడు (శ ర)

ముంగతనము వి. (ముంగ² + తనము ముంగ
తనము ఒండతనము

ద్వి ఈవేగ, మునఁబోదు ముట్టుకు ముట్టుకు కాలు,
మును ముట్ట నచి యేల ముంగతనంబు ..

పండితా. పురా 184 పా

మ. 2 ము = ముంగమురాము, ముంగమురారి,
ముంగయిమురారి, ముంగామరము, ముంగై
మురారి, ముంగైమురుగు వి

(ముడు + కయి + ముంగ శ ర.) మురుగు,
హస్తకాకణము

ఉ బంగరురావిరేక పటుఫాలముమీద నటంపం
బచ్చరా, ముంగమురంబు లింపలర మూడర
నాడుచు నుడు ముద్దుప, ట్టింగని తల్లిదండ్రులు.
భాను. 1. 88

(శ ర పా. ముద్రి పా)

పచ్చరాముంగర తొంగలింప.

ముంగమురాము = ముంగమురము (శ. ర.).

ముంగమురారి = ముంగమురము. (శ. ర)

ముంగయి = ముంగై వి. (ముడు + కయి) ముంగేయి.

ఉ. బంగరుపట్టుగోచి మనుపచ్చని ముంగేయి
నొంటిజుండెమున్, ముంగయికంకణంబు జిగి
మోహనహారిము .. సమీర 3. 22

ముంగయిమురారి = ముంగమురము. (శ ర)

ముంగ(జ) = ముక్కర. వి (ముక్కు + రాయి)
అడ్డకాన, నాసికాకూషణవిశేషము.

గీ. చేరుచుక్కయు ముంగజ చెవులపువులు, బవి
రెలుసు గొప్పనలయును బడఁతి యొర్తు, దిద్దె ..
యయా 4 89

మ. కళుకుమ్మంగర ముత్తియంపురుచి సింగారంపుర
గెమ్మొవిపై, దులకింపన్ .. దశా. 2. 264

నీ. ... నాసి, కావికూషణము ముక్కరి ముంగర
యనంగఁ జనుచుండు. .

ఆం. భా. 2 148, ఆము 4 21.

ముంగల = ముంగడ వి (ముడు + కలను.)

పురోభాగము, ముడుకాలము, తొల్లి

కం లలితకమనీయ మహిమల, నెలనాఁగయు
సఖులు గలసి యేతేరంగముం, గల నడచి
కంచుకులునుం, దలతల మనఁ బతియఁ జను
ంతరిముగ నడచెన్ ... నిర్వ. 8. 88.

ద్వి . నవరత్న కాంతుల మించు, తొంగలించెడి
జాబు తొడపులమూట, ముంగల నిడివ ..

ద్వి హరిశ్చ. ఉ 2842 పం.

నీ మున్ మున్ను మును ముడు మొగి ముంగల
యనంగఁ దగును బురఃపురార్థములుగాను

ఆం భా. 3. 78, విజ. వి. 1. 42

ముంగలి. విజ. (√ముంగల) ముందున్నవాడు;
ముందున్నది.

కం. కెలకులుఁ బిటింది దెసయుం, గలయం బరి
కించి తనయఖండిత జాహా, బలగర్వమ యచ్చట
ముంగలిగా మదమత్త భద్రగజ సద్భళగతిన్.

భార. విరా 2 828, 831

కం. . దివ్యవాహనశీతో, తృప్త్యగతిన్ ముంగలి
యై, ధృష్టద్యుమ్నుండు వాలిచెఁ చేతో మహి
మన్ ... భాం. ఉద్యో 4. 129.

చం. ఎలమిఁ గుమారుముంగలి సురేంద్రుఁడు రా
కు, సం. 11. 587, హరి. ఉ. 8 42-

ముంగము. వి. 1. పొట్లముగా మడిచినతాటాకు
మట్ట (ముంగము అని వాడుక)

2. బెల్లము మొ వాని నించినబరువులో సగము
(శ ర.)

ముంగముబీర. వి. (√ముంగము) ఆడువారు
కట్టుకొనెడి యొకవిధమగు నారకోక (శ. ర.)-

ముంగమురము = ముంగమురము. వి. హస్త
కంకణము.

నీ. ... తళుకు ముంగమురంబులుచలింప, గంటల
మొలకట్టు ఘణఘణ ధ్వనిచేయ ..

దశా. 8 185.

గీ మేలి మొలత్రాకి ముంగామ రాలతోడ,
నిరుగుపొరుగుల చిన్నవాండ్రికి వచ్చి
ముయ్యంగా జూచి తనకు సీముద్దజాల
డడుగ పీనులు చూడినట్లయ్యె నాకు
శేష. 1 (శ ర)

దీప్తి ముత్తైపుర జేరులు ముంగాముములు,
నొత్తులు గాజులు నొడ్డెనవలు, గవదనరాలు
బంగారుకడెములు

ప్రభులిం 4 148 పా 15 పం

ధనా 8 87

ముంగామరారి = ముంగమరము (శ ర).

ముంగామరగు(పు) — ముంగమరము.

గీ కడెము కడియము బొడ్డొత్తు గాజు నూడి, గంబు
చేట్టు గోడు ముంగామర వన, హస్తభూషా
వికపంబు లమరుచుండు ఆం. భా 2. 149

ముంగాలు వి బొ. (ముందు + కాలు.
క. ముంగాలు త ముకగాల్) పాదాగ్రము,
ప్రసాదము

సీ. మును ననల్ దమిఁ బట్టి ముంగాళ్ల ముక్కు
జోడివలఁ బీలిచి పసర్కొనిన విడిచి .
అము 5 117, 6 28

కం. చేపొడిచి అంకె లిడుచును, పలుమలు
ముంగాళ్ల ద్రవ్యి బలువిడిఁ బసికాఁపులఁ
గ్రుమ్మి విడుచు .. నీలా 2. 58.

వ. వాగెఁ గుదియింప ముంగాళ్లు గగనంబున రా
మగించి ... మనుచ. 4. 115.

ముంగి - ముంగిస. ఎ. (క. ముంగి, త. ముంగా)
1 ముంగిస, నకులము.

కం. విసిపించెద ముంగివిధము విను తెలియంగన్ ..
భార. అశ్వ. 4. 275

సీ. ముంగై మరారి నాముంగైని నిడు మన్నముం
గై పలుకవే కుంగనయన ... ఒహు 2. 65.

గీ కేరు నకులము ముంగి ముంగిస యనంగ ...
ఆం భా. 2. 86.

2. నకులకాము గలభూషణ విశేషము

పుంజాలపండ్లు పూదెలకడియాల ముగులు
రాకట్టు లంగఁములు .. ధనా. 5 7.

ముంగిలి వి బొ (ముంగల + కల్లు త ముక్కట్టు)

1 మునివాకిలి, గృహధ్యా మన కెదురుగా
నుండుప్రదేశము, అంగంము, ఎదుటిభాగము.

సీ. వింగడం తై నట్టిముంగిల నెంకొన్నట్లుదా
నలికి మ్రుగ్గు పెట్టుదాన ... అము 4 51

చం. బలవ దసహ్యసింహశంభవముహోగ్ర వనాంత
భూమిని, ముద్దుల నిను డించి పోయెద మె ముంగి
తెలుంగనిముద్దరాల వి. క 7. 108.

కం. ... అంగణ, మెఱుంగం దగు ముంగిలి యన
నిందువతంసా ... ఆం. భా 4. 12.

కం. ముంగిటను సప్తసింధువు, చెంగటఁ గ్రతుఁసి
నడుమ శ్రీభీషమహా, లింగము దక్షారా
మము ... భీమ. 3 126

శ్లో పురోభాగే సప్తసింధుః పాశ్చ్యే యజ్ఞసిరో
మహాన. సం భీమ.

ఉ. అంగన నాకుఁ గొంగుముడి యై తగునీ విపు
డిచ్చు నీవి త, న్వంగి భవన్మనోజ్ఞ మధురాధర
కాంచన కాంచికాస్థలల్, తంగెటిజమ్మ
ముంగిటినిధానము నౌ, నటుగానఁ జాయలే,
నంగజనాన నాదుహృదయం తెలుంగున్ వల
పంబుజాననా ! రామా. 4. 162.

ముంగిటినిధానము - కావలసినవస్తువు దొరికునని)
2. బయలు.

వ ... నంగనాను లగువంగనలయంగంబుఁ పన
ముంగిటం బడ ... మనుచ 3 28.

ముంగిటిముత్యము = ఎదుట మన్నముత్యము
వంటిది.

ఆ. ఎల్లి బంధువులకు నల్లారుజెల్లి మై, యరిది గార
వంబు నవిశయిలంగఁ, దల్లిప్రేమంగరము దన
రారె ముంగిటి, ముత్య మగుచుఁ గ్రొత్త
క్రొత్తసిరు. కళా. 6 197.

ముంగిస — ముంగి. వి (క. ముంగిసి, త. ముంగా)
ముంగి, నకులము.

నీ ఎఱమి ముంగిసపిల్ల లెండఁ దాఁకక యుండఁ
బడగ లడ్డము పట్టుపాఁచగములు ...

యయా. 2 49.

వ. . కొనసాఁగి సోగ ముంగిసమోరలుం
బోని మోరలు సారెసారెకు నెత్తి బయలు పని
పట్టుచు ... మనుచ. 4. 27.

గీ. కేసు నకులము ముంగి ముంగి యనంగ ...

అం భా. 2 88, కాళ. ప. 48.

౪ ముంగిసప్రమాను.

ముంగిసప్రమాను. ఎ ట్ (ముంగిస + ప్రమాను)

ముంగిసరూపు కలముననచివర

గీ ఎఱమి మఱికొన్నిచెట్టుల కెత్తియెత్తి,యనిసి
ముంగిసప్రమానితో నాని యుండఁ, గుండ నిండా
రంగా ముంచి కూడు దినఁగ,నింటి కేఁగెను బడ
లిక లంటి పెనఁగ. హంస 1 187.

ముంగురు మొటికలు ఎ. బ (ముంగురులు +
మొటికలు) ధాన్యశేదము.

వ. ... చౌటవరులు తీఁగెమల్లెలు సుఖభోగులు
సన్నసూదులు గొరవంకరాజనాలు కాటుక
రేకులు ముంగురు మొటికలు పసుపుముద్దలు ..
ప్రబంధ 112.

ముంగురులు. ఎ బ. (ముందు + కురులు క
ముంగురుకు.) అలకలు, నొసటపై నాడెడు ఉంగ
రపువె ట్టుకలు

ఉ అంగము జాళువాపసిండియంగము క్రొన్నెల
వంక నెన్నొసల్, ముంగురు లింద్రనీలముల
ముంగురు లంగజుదాలు చాలుఁజూ, పుంగవ
యేమి చెప్ప నృపపుంగవ ... విజ. 1. 40.

నీ నగుముద్దుమోమున మృగనాభిలికంబు కులుకు
చాల్సీరులు ముంగురుల నొఁచు ..
దశా 1. 71.

నీ. అలకలు కురులన నలరును బహుతచే వజలు
ముంగురులన శ్రమరకములు ...
అం భా. 2. 144, నీలా. 1. 85.

ముంగేలు ఎ. ట్ అనొ. (ముందు + కేలు.

త ముకగైహాళ్, ము కేయి ప్రకోష్టము.

నీ ముంగేల వంచినమొగ మెగయించుచో మెయి
కొను నేత్రనిమీచులు .. కవిక 3 212.

నీ కొసరి చాతెలు నొక్కి కనుగందెనో యంచు,
నితుఁడై ముంగేల నిమిరి నిమిరి .

కృ శకు. 8 50

ముంగె = ముంగయి ఎ (ముందు + కై
త మునెగై) హస్తాగ్రము

నీ. ముంగై మురారి నాము గైని నిడు మన్నముం
గై వెలుకవే కుడంగవయ .

బహు. 2 87.

కం అంగాంగసంగతిని దన,ము గై చెమరింపఁ
గురమున సతీకిన్ రా, జాంగజుడు కట్టె మణి
మయ. మంగఃసూత్రంబు జాయమానోతు,
కుడై కువల. 5. 88

ముంగై మురారి ఎ. ముంగముఁము.

గీ కొలుతుఁ దావృగృపద్మాహుకులిశయప్తి, నెద్ది
గిరివోలెఁ గడుపులో వృద్ధిఁ బొంద, బిగిలి
రాకాసిదేహంబు మొగపుముత్య, మయ్యె
ముంగై మురారిరంగై మురారి
మనుచ. 6 115.

వ అవ్విరించిజనకునకు నరణంబుగా మించులు.
గుండపెండెరంబులు రాకట్టుమొలకట్టు లుంగ
రింబులు ముంగై మురారు లంగదంబులు ..
ప్రబంధ. 805, బహు. 2 87

ముంగై మురుగు (పు) - ముంగమురము

ఎ (ముందు + కై + మురుపు) ముఁకేళిమురుగు.

ద్వి ముంగై మురుపుల కిమ్ములఁ గొకణముల,
చెగట ముక్కయ్యఁజేకట్లు పూని ...
ద్వి పరమ 4 274 పా.

ముంగొంగు - మునికొంగు ఎ. (ముందు +
కొంగు) చెఱుంగుకొన, మునికొంగు

నీ ము గొంగును వ్రేలుముక్కాకుచ్చుల నల

రెడు చెంగావిపలివెములును .

యయా 4 120.

ద-రికిము చెంగావిమంజీర ముంగొంగున
స్వి ౨౫ కొత్తగా ఒక ముత్తెంబులెన్నూర్పు
చెల్వనకుంబు లిద్దలోకిచువారల్ ...

దశా 4 2౨2., రా వి 2. 44.

ముంగొంగుపసిడి - తనచేలాంచలమున ముడియిడిన
బంగారివలె సులభ మగుపదార్థము

గీ భక్తజనులకు ముంగొంగు పసిడి గాఁడె, దేవతా
రత్న మీవాసుదేవుఁ డనఘ ..

జై ఖా. 1. 116

కం ముంగొంగుఒసి 2 చెంగటి, తంగెటిజ న్నొక
సహితధనరాశి నివా, సాంగణకల్పమహిమహ,
మంగనకధినాయకు డ మమా చపలాంగీ.

పె శకు 8 182.

ముంగొన ఎ (ముందు + కొన త మున్గొనై)
ముందటికొన

మ అరవిందానన లెల్లి .. ఒక సందోహం
బుగా విచ్చి మ్రొక్కిరి పయ్యెంటచెఱంగు
ముంగొనలతోఁ గెంగెలుదో యెత్తుచున్ ...

రామా. 2 80.

ముంగోపము - ముక్కోపము ఎ ఎ.
(ముందు + కోపము క ముంగోపపు త.
మున్ + గోపం) ఓర్పులేక తటాలున వచ్చు
కోపము

అ. మొగముఁ బొడువ లేనిముంగోప మింక నెప్పు,
డలంక చొచ్చెనేని జాలక వగుదు, మటులు చేయ
నీయ కాఁగి భండన మాచ,రింపుడనుచు వారిఁ
బంపుటయును. ఉ రా ౩. 7.

ముంగోపి - ముక్కోపి ఎ. ఎ. (ముందు +
కోపి, క. ముంగోపు. త. మున్గోపి) ఓర్పులేక
తటాలునఁ గోపముపడువాడు.

కా. ముల్లోకంబులుఁ దల్లడిల్లు నిపు డీముంగోపి
కేనుంగుతోఁ, జెల్లాడం జనుబాలులీల నితనిం

జేష్టింఁచినం శీడు వా.టిల్లున్ ..

చ రా. ౩ 142.

సీ దుష్టనావళిః గన్న భజ్జించముంగోపి, గుణ
గౌరవంబులు గూర్చుపెద్ద

చంద్రా ౩. 150, పా చా 2 59

ముంగోరు ఎ బి (ముందు + గోరు) నఖా
గ్రము. కొనగోరు

దండి-ము .. చైతేయు ముంగోరులన్ జేరు
రమ్మున్ వడిం జీరి గారించి ప్రహాదు సాహదుఁ
గావింపవా . కృ శకు. ౩ 157

ముంగోఱి, ఎ (ముందు + కోఱి, మురిపలు.
సీ. సింగంబు పటతెంచె ముంగోఱలఁ దెమల్చి
నమలి కార్పొతుల మమిఁకొనుచు ...

శకు 4 155.

ముంగోలు ఎ. (ముందు + కోలు. క.
ముంగోల్, త. మన్గోల్) మొదటిది

కం ముంగోలు మొలకవెన్నెల, లుం గలఁగంబడు
తమంబులుం గల గగనో.త్సంగము గంగా
యమునా, సంగమముం దలఁపుచేసె సజలా
కృతియై .. కవిక 4 128.

ముంచె - మునుచే! న. ౧ (✓ మునుంగు)

1. మునుంగఁజేయు, నీరు నేయి మున్నగు వానిలో
తూర్పు

సీ శ్రంచఱినిరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ గారించి
తీరంబు పేరిఁ జెట్టు ... భార. ఆది 5 166.

సీ అందంద దొరఁగుడు వశ్రుజలంబుల పెంపున
మోములు ముంచఁబడఁగ ...

భార స్త్రీ 1 98.

ఉ. మంచిగ మేనయత్తలు సమాదరణం బడరంగఁ
జెట్టి, పుత్తెంచిన మంచిభక్త్యములు తేనియ
నేతను ముంచి ముంచి ... హర. 2 105.

కం. వినన పరుణుఁడు దనుజుళ, రాసారిముతోన
ముంచె ... ఉ. హరి 1. 29.

2. కప్పిచేయు, ఆచ్ఛాదించు.

నీ ... హరికేళుఁ డతఁడు శ్రీయానందకాన
నాభ్యంతరమునఁ, దప మాచరింప నాతని శరీ
రము ముంచి పుట్టె వల్లీకంబు పాదలు పాదలె.
కాశి 5 127.

కం. ఈ కరణి దానవుఁ డతి. భీకరముగ రణము
నేయఁ బిలుచివియకదై, భాకర సేనలు శస్త్రాఁ,
నీకంబుల ముంచి కాతనిశరీరంబున్ . .
తై భా. 2 84

కం కలయ జగమెల్ల ముంచిన, బలు వగు నమ్మం
చులోన భావించఁబడున్, వెలుగులతోడ
కవిక. రి. 27.

రి. నశింపఁజేయు,

చం కడుఁ దొడు నైనయిద్దురితకర్మము నిన్నొని
ముంచుఁగాక యొక్కడఁ జననిచ్చుఁ బుట్ట
పురుగా కొఱగా కెపు డస్వకంత్రతన్, మడుగు
భజించి భేకముల మస్తమునన్ భరియించి
కొల్చి ... వేం పంచ. రి. 3155.

అ. శ్రీ. 1. క్రమ్ము, వ్యాపించు.

రగడ. ఓమి యోమితమధ్య నీవద ముంచు ముంచు
నశోకతానన ... పను. రి. 349.

ఉ. మ్రొగ్గెడుపాదముల్ మదుల ముంచిన భేదము
లెండపోకుదున్, వెగ్గల మైనయూర్పులును
విన్నని మోములు గానిపింపఁగన్ ...
చిప్ర. 2 53.

2 అతిశయించు.

నీ ముంచి చీకటులు కల్పించునీడలు పోవఁ బద్యా
కరింబులపాంచి విలుగ ...
కువల. 7. 10 , సారంగ 3 84.

రి. పుట్టు, కలుగు.

ద్వి. ... నిజదేహభాసురప్రళలు, ముంచి దిక్కులఁ
బర్చి మురియుచు నేగి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ 884. పం.

మ జర ప్రాప్తింపకమున్నె యక్షిజల ముళ్ళ
న్నంబు దాఁ గాకము,న్నె రుజల్ ముంపక

మున్నె యాత్మహిత మన్నేపి ప కజ్జుండు ...
మల్లభూ. 3 75.

గి తిండి మే, దొలఁగినఁ దెవులు ముంచు ..
రామలిం 50.

4 పూను, యత్నించు.

ఉ. పాళము మీటు పెద్దపెదపాళము లై బలి
తఁపుఁగాగులన్, మూలుగుచున్న ప్రాఁడినిఁడి
ముంచి ధనార్థుల కిచ్చు .. పాండు 4. 211

నీ శశిబింబమణి హేమ దామనీ చయోత్కర
కాంతు లన్నియు నరసి తెచ్చి, కర్పూర చందన
కాశ్మీరమృగమదామోదంబులన్నియు ముంచి
తెచ్చు ... కు. సం. రి. 821.

5. విజృంభించు.

గి. మొనలు దెరలివఁగర్లుండు ముంచి కాఁక ..
భార. విరా. 5. 292.

కం. దంచున్ జరణాంచలముల, గించుదనం బంచు
మువలకించున్ ముంచున్, నొంచున్ విద
ళనచుచూ, దంచచ్చంచూపుటస్ఫుటాఘాత
ములన్ .. రామా. 5. 198.

రి. నెఱవేలు.

కం. అని యెల్లఁబోవఁ దాపము, కనుకనిఁ
బోదేర్చి పాపకర్మపుటోడయా, ననుఁ బించిన
మన క్రిచిన, పని ముంచదె యంచు నతనిఁ
బలుకుఁ బ్రకాశిన్. కకు. 5 118.

ముంచే²—ముణుంచే. న. శ్రీ ముడుంచు,
ముణుగఁజేయు.

ద్వి. కొనులు పంచి యంగము లెల్ల ముంచి, నాన
చాటించి లేనకవులతోడ ...
అ. మ క 2 24 పా 22 పం.

ముంచే³—మించే¹ న శ్రీ. అతిక్రమించు,
చాటిపోవు.

నీ ముంచి పోవువిమానములు కూడఁ గోరితఁ
గేలెత్తి ధేయని తోలకున్న ... కకు. 2. 42

ముంచేకొను న. శ్రీ. (ముచు¹ + కొను

స్వామ్యమున.) 1 మునుంగుజేయు

కం. వే, గమ్మున ముంచుకొనియె నగ, మమ్ము
వయోరాశి భరతరాజవరేణ్యా ' ...

భార. మా 177

సీ. దుర్దిమకర్దమ స్తోమసంభన్నభూములు సోన
వానలు ముంచుకొనిన ... పాండు. 4. 28.

2 (నిద్ర) ఆవేశించు, శ్రేష్ఠవరించు, ఆమ్రించు.

అ కన్యకాకరోకరచాలధారులు, పండ్రమూలము
లకుఁ గత్తరింప, నింభరత్రిక బ్రెళ్ల రాకాసితల
లావరించె దీర్ఘనిద్ర ముంచుకొనఁగ

వరాహ 11 99

కం. తీచుపడి వెల్ల వాటుచు, ముచ్చముడిగి
మూర్ఛ తన్ను ముంచికొనంగా, వచ్చిన
ధైర్యం బూతగ నచ్చేడియ నిల్చు ఓప్పు
డదృశ మయ్యెన్, కెయూం. 4 199

వ ఇట్లు చెట్లు వెడల్పివిండ్లు వంచుకొని ముంచు
కొను నన్నల్ల ప్రజం జూచి ... ఆము. 8. 76.

కం వల విచ్చినట్లు జగముల, కల విప్పును గలయ
నొక్కకవిఁ జని కోలా, హలముగ మరా
సురోరగ, కులముల నాగణము ముంచికొని
వచ్చి వడిన్ కు పం. 2. 210.

అ శ్రీ 1. గుంపుగూడు.

వ. అచ్చటికిం జేరి ముంచుకొను కొంచెపుఁగాండ్రు
పెడ మోము వెట్టిన ... కువల 4. 209

2 అతిశయించు.

సీ. ఇరుగడఁ బొది విచ్చి విరియువేసలితోడ
మోహాంధతమసంబు ముంచుకొనఁగ ...
కు. సా 5. 549.

వ. నిజకులస్థానపౌరుషంబులు దలంచుకొని ముంచు
కొను శభిమానంబుతోఁ గ్రమ్ముటన్ దొడరివచ్చు
వియచ్చరులు వ్రుందిన ... ఉ. రా. 4. 291.

స. శ్రీ., అ. శ్రీ. వ్యాపించు.

శీ. మడి విభూషణ దేదీప్యమాన ఘృణులు, దశ

డికల్ ముంచుకొన గ చెత్తమ్మియడుగు, అత్తుక
సంబు మామిపైఁ గ్రొత్త యైన, మెట్ట
కామఁ యై జిగిమించి తనఁ. ఇందు. 5. 101

ఉ ... కాం, బూలముకావి భుగ్గుఁని ముంచు
కొనం జెవిదండఁ బల్కినన్. కళా. 4 102

ముంజికేళుడు సం. వి. అ. పుం. 1. శివుడు 2. విష్ణువు.
ముంజము సం. వి. అ. పుం. తృణశేషము, దశ
విధదర్శనలోనిది,

ముంజరము సం. వి. అ. న. పుం. మొదలగు
వానిదుంప, కాలాకము.

ముంజాతము. సం. వి. అ. పుం. పుష్పకాక భేదము,
ఒక జాతి చెట్టు.

ముంజి వి. (సం. మాంజీ, క ముంజ,) బ్రహ్మ
చారి ధరించెడి యొకవిధ మగుదర్శన మొలకాడు

సీ ముంజిపైఁ గనుపట్ట ముద్దుగాఁ గట్టిన యంగ
వస్త్రపు గుడ్డ చెంగు లలర ...

గీ. చనియె గడిదేటి యాబ్రహ్మచారి మీటి ..
హంస. 1. 157.

గీ పసిండిముంజియు హొంబట్టుపంచె హేమ, కంక
ణంబులు వరుణముఖంబు దీర్ఘ, వాలమును
గల్గు నొకమహా వానరుండు, వచ్చి పొడగన్న
చిమువంశవర్ధుఁ డలరి. ఉ. రా. 1. 99.

జ ముంజికాడు.

ముంజికాడు వి. (ముంజి + కాడు క. ముంజి
గను.) బ్రహ్మచారి.

ద్వి తులువ నీమది నింతదురభిమానంబు, గలవాఁడ
వీ ముంజిగానిచే నిట్లు, దొనఁగులఁబడి ఓక్కి
దొంగచందమున, వెన కట్టువడి నీచవృత్తి
రానేల. ద్వి. హరిశ్చ ఉ. 1438 పం

ముంజో. వి మెదుక, పిక.

ద్వి. కేలు కేలున బిగ్గఁ గీలించి పట్టి, సోలికి నిలు
చుండె సోలియాడుచును, ముంజగబ్బుల తుట్ట
ముదుక వెండ్రుకలు, జుంజరింపఁగ విదుర్పుచు
జుట్టుచునుచు

అ మ. క. 2 83 పా. 17 పం.

ముంజుడు. సం. వి. ౨ వం భోమహారాజు
నకుఁ బినఁడ్రీ యగు ధారానగరరాజు.

ముంజారు. వి. (ముందు + చూరు) చూరు ముందటి
భాగము, వాచూరు.

తే. ఏమటివ వేకఁగఁజూచి యెల్క యెకటి,
దిగదిగవ వచ్చిఁమిదితోడిపకలిక, కఱచి కొని
పోయి ముంజారు కాలఁజెట్టి, నట్లయైనది యైన
నే మయ్యె నోరి. రామా ౩ 102.

గీ. ఇంటి ముంజారు పెండెలో నిడుటె కాని,
పువ్వు లిచ్చిన ముడువ దచ్చాగరు మగువ.
వేం. పంచ. ౩ 188.

ముంజె(జియ). వి. లేత తాటికాయలోని గిజురు.
ద్వి. నంజు డించినయట్టి నంజుడుల్ తాటి ముంజెల
మిసిమి బల్ ముద్దలపైఁడి...
రం. రా. సుం (చి. వి.)

కం. లంజెయును వీరకాయయు, ముంజెయు కాల్య
మునఁ జాల మోహముగ్గొలుపున్.
చంద్ర వి 2 ౩2.

ద్వి. బ్రదు కెల్ల ముదిమిచే బడకుండ నాడె
ముదిసినఁ గొఱ యానె ముంజె లంజెయును.
ద్వి. పరమ. 4. 299 పా

ముంజేయి-ముంజేయి. వి. (ముందు + చేయి) మని
కట్టువఱకుఁగల మోచేతిక్రింది భాగము, ప్రకోష్ఠము
నీ తగుఁ బ్రకోష్ఠము ముంజేయి యన...
ఆం. భా 2 188

ముంజేఱుగు. వి. (ముందు + జేఱుగు) ముని
జేఱుగు, వస్త్రము యొక్క ముందటి జేఱుగు.

నీ ముచ్చట్టు ముడిచిన ముంజితోఁగట్టిన చెలు
వంపుగోచి ముంజేఱుగు దూఁగ...

ముంజెర(జ)మ. వి. (ముక్కు + జెరమ) ముకుఁ
జెఱమ, నాసాపుటము.

నీ. ... ముంజెరమ జెరమ యన నాసాపుటము
చెలంగు... ఆం. భా 2. 142.

ముంజే-ముంజేయి. వి. (ముందు + చే) ప్రకోష్ఠము
ఉ శ్రీఘటపీఠ కేళురుడు చిత్తము రంజిలఁబల్కు
చిల్ల ముం, జే రహియింప నీతఁ గని ..

ఉ. రా. రీ. 50.

ఉ పూచిలుకాడు కీరహయమున్ మునివంటఁగఁ
దోలి నిల్చి తాఁ, నావడ లూఁది త్రొక్కి పరి
పాటిగ ముదఱ సాఁగి నిక్కి ముం, జే వడిఁ
జూపి యాఘనుని చిత్తము లక్ష్యము చేసి
వైచె చంద్ర 2 159., విజ. వి. 2. 182.

(చూ ముంజేయి)

ముంజేతోక. వి. (ముంజే + తోక) వేటకాడు.
దేగ మొ వ్రాలునపుడు దెబ్బ తగులకుండఁగ
ముంజేతియందు గట్టిన వస్త్రము

న . మెలివెట్టి చుట్టిన ముంజేతోకలును ...
ప్రబంధ. 88

ముంజేయి-ముంజేయి ముంజే. వి. జి. (ముందు +
చేయి) మణికట్టు వఱకును గల మోచేతి క్రింది
భాగము, ప్రకోష్ఠము.

కం నాకొలఁది విచారింపక, నీ కిట్లనఁ దగుటె
మిన్ను నేలయు నిమ్మై, గాక తిరుగంగఁ
బడినం. బోకే ముంజేతు లొడ్డి పోవఁగఁ
ద్రోతున్. భార. ఉద్యోగ. ౩ 60.

నీ వ్రేలివలంబున వ్రేలెడు మెడనూళ్లు జాళువాముం
జేతివలంబున త్రాళ్లు.

తే. భాంతిచేవి ముంజేతి పలుకుఁజిలుక, నమదగ
జయాన సబ్రహ్మచారి మాకు నైష 2 49

సా. 1. ముంజే యాడిన మోచే యాడును.

కం రంజిలి తామును మున్నుగ, నంజిలిపడ కిచ్చెనేని,
నయముగ వారున్, గొంజక యిత్తురు క్రమస్థుఁ
ముంజేయియు నాడె నేని మోచేయాడున్.

కుచేతి. 1. 108.

2. ముంజేతి కంకణంబున కద్దమేటికి ?

గీ. కమలలోచన ముంజేతి కంకణమున, కద్దమేటికి
నీ సొమ్ము లరయరాదె... ఉ. హరి. 4. 100.

ఇచ్చే, ముంతే కంకణమున కద్ద మేల ?

కం. ఆవినం గానువికారము, నను అలిమిం గొంగి
లించి నఖముల వ్రచ్చెన్. జనుగన ముంతే
కంకణ, మున కద్దం బేల చూడుము మహిపాలా.

సారంగ 2. 226.

ముంద. ఎ. (క. ముందె. త ముందై.) 1. విధవ,
విశ్వస్త.

నీ సిరి గల ఘనమహాసినికొచ్చునకుఁ గాక, బొందు
మల్లెలు బోడిముండ కేల ? . వేణు. 84

2. దాసి

గీ. మొనసి హిత మాచరించిన ముంతముక్కు,
కోతఁబడె ననుమాటయే గోచరించె .

కాశీ. 9 225.

3. ఉంపుడుకత్తె

నీ ముండపై వలపున రెం డెఱుంగక మోవి
యానఁగానే తొల్లు తేనె గాదు. వేణు. 9.

కం. తలిదండ్రులు గడియించిన, ములుగులలో విత్త
మెల్ల ముండల కొఱకై, వలపునను సరిసి
పెట్టుచు. నెలమిమెయిన్ ముగై నొక్క
యూడిగదానిన్. కల్లా. 1 (క. ర)

4. వంచకురాలు, ధూర్తురాలు.

నీ ఏజంత బోధించెనే నిన్ను నాదల్లి కాన పాపండ్
సంగతుల మెలంగ, ఏబోడి గావించెనే యింత
విరిపోటు తల్లి నీ కువనిషత్తరుడికోడ, నేముండ
యెడఁజాపె నే నిన్నుఁదల్లి మామీద హత్తిన
కూరిమియును గృహయు, నేరండ్రి ప్రమయించె
నే నిన్నుఁదల్లి ధర్మంబు మోక్ష బలధ్ధంబు
లనుచు. ప్రబోధ 8 8.

నీ పెట్ట నేరినిరండ పెక్కు నీతుల బెద్ద గొడ్రాలి
ముండకు గొంతు పెద్ద ... వేణు 20.

(ఇట నిందాద్యోతకము.)

ఏణు. 1. పనికి మాలిశవాఁడు, పనికిమాలినది.

ము. .. ఈ, ముగురం గూర్చిన ముండదై వముక
కున్ మోమోట లేదోసుమీ ! ... భీమ. 8. 8.

2 వంచకము, మోసపుచ్చునది.

గీ అతని చాకఁ దలంపక యధికభీతి, బోవుటయు
జిచ్చవడి ముండపులుఁగు లకట, మోసపుచ్చెర
నన్నని దాసి బోయ, యెగి మతిమఁతు
మెడ కిగ్గ నులిమి చంపె. కేయూరి. 2 74

8. ఇది యుత్తర పదముగా నుండి చింతామృతముచు
బోధించును.

నీ తన కల్లి శిశువుల తలఁ ద్రుంచి వైచినఁ జెడు
ముండ యనుచు వచింప రాదె .. వేణు 87

గీ అపని నీక మీద నైన . లంజెముండకాఁ బుట్టు
నలయు వేణు 102.

జ ముండమోపి, ముండమోయు, ముండరి,
ముండల మారి

ముంద. నం. ఎ. ఆ శ్రీ 1 ముండిరిక యను వృక్ష
విశేషము, బోడితరము (వృ. వి.) 2. కొన్ని
నియమములు గల భిక్షుకురాలు

ముండకుఁడు. నం. ఎ. ఆ. పుం. మంగలివాడు.

ముండకోపనిషత్తు నం. ఎ. డ్. శ్రీ. ఆధర్వవేద
సంబంధ మైన యుపనిషత్తు.

ముండవణకము. నం. ఎ. ఆ. పుం. కాయధాన్య
విశేషము

ముండజము నం. ఎ. ఆ. న. ఇనుము, లోహము

ముండనము నం. ఎ. ఆ. న. వజనము, గొలుగుట

ముండఫలము. నం. ఎ. ఆ. న. కొబ్బరికాయ

ముండము నం. ఎ. జ (అ ఆ అ) 1. గొఱగఁ
బడినది.

2 నీచమైనది, తక్కువది

ఎ ఆ పుం పైయాకులు గొట్టివేయఁగా మిగిలిన
చెట్టు మొదలు.

న. 1. గోవరసము, జాలెంతబోలము 2. ముండ
కోపనిషత్తు, పుం. న తల. శిరస్సు (మే ని.).

ముండమోపి. ఎ. (√ముండ. క. ముండమోపి.

త ముంద్ర మోప్పి విధన, ముందమోప్పనది
ద్వి వాపోవుదురె ముందమోపులనది ...

పండితా దీక్షా 82 పా

ముందమోయు ౨ శ్రీ. (1/ముంద క ముంద
మోను, 1 వైధవ్యము నొంద

2. స్థానము ౪. ౭. ౮.

ముందరి. విజ (ముంద + అరి³) ముందలమారి,
విటుడు,

గీ జాకుండు వృద్ధు పగవాండు చుట్టలు, బూతు
సూనగాండు పాతకుండు, బొంకులాండు
మ్రుచ్చు ముడిరి కొండీడు, కల్లు ద్రాగు
వాండు గాండు సాక్షి విజ్ఞా వ్యవ. 104

ముందలమారి. విజ (ముందలు + మారి,) జారుడు,
వైశికుడు (౪ ర.)

ముందకాలి సం వి. ౩. శం. నిశ్శూక కాలి, ప్రీహి
భేదము (వృ. వి)

ముందాయనము. సం. వి. ఆ. న. ఇనుము,
(రా. ని.)

ముండి. సం విజ. (నో. నీ నో.) 1 గొఱగఁబడిన
వాడు. 2 కొమ్ములు లేనిది,

వి. నో శం. 1. మంగలవాడు. 2. బోడతరము
(వృ. వి) (౪. ర.).

ముండితము సం విజ (అ ఆ. అ) గొఱగఁ
బడినది, కొమ్ములు నఱకఁబడినది

ముండుడు. సం. వి ఆ. శం 1. తురకుడు,
మంగలి, 2 రావూపు,

ముండ్రము వి. ఒకానొక రత్నదోషము.

ఆ. ...కొఱములును ధారలు లేకున్న, ముండ్ర
మండ్రు దాని ముట్ట రాదు ... రత్న. 26.

ముండ్రకంచె(చియ) వి (ముండ్లు + కంచె)
ముండ్రకంప వెలుగు, ఆవేష్టకము.

ముండ్రపంది. వి. (ముండ్లుపంది. త. ముళ్ళంపట్టి)
పదుపంది. శల్యము (౪. ర.).

ముండ్రములుచింత. వి (√ముట్లు) ఒకానొక
కూరాకుచెట్టు.

ద్వి, అలరి మిక్కిలి ప్రియం బయినది ముండ్ర,
ములుచింతకూర నామోదించి యతఁడు ..
ద్వి పరిమ 8 581 పా (చి. ని పా)

ముంత వి. (త. మొంతై.) దార్యాదికలశము
మానిక, కలశము

సీ. దార్యాది కలశముల్ దనరుముంతయనంగ ..
ఆం. భా. 2 245,

గీ. చక్రి పొడమంగఁ బాఠివస్థాన మయ్యె, వోరి
మీవంశమందుఁ దాఁ కోర్వఁ జాలు, వారిఁ
జూపుము కుమ్మరావమున రాఁగి, ముంత
లేఱంగఁ గలవె నీ కింత యెఱ ?

ఉ హరి 8. 48.

కం. చెప్పెద ముంతెడుముత్యము, లిప్పింపుము నాకు
ననుచు నెఱుకత తనతోఁ, తెప్పఁగ నాన్వపసతి
విని, యప్పుడ ముత్యములొసంగె నానంద
మునన్. వేం. మా. 5. 22

సీ. కుడుపాళిధానమై యడరు నవని, మాన నా
ముంతనా మానిక యనఁగను ...

ఆం. భా. 2 270

సా. చల్లకు వచ్చి ముంత దాచు - కాన్యము
నిమిత్తము వచ్చి యాకాంక్షమును మఱుగు
పఱిచియుంచు అనునర్థమున నుపయోగించు
సామెత.

ఆ. నిన్ను నొరసి చూడ నున్నదే పదియాఱు.
వన్నె పసిడికొడువలెన్నఁగలదె, మాఱుభీష్టమైన
మాట చల్లకు వచ్చి, ముంతదాచ నేల యింతి
వినుము. వైజ. 3. 7.

చం జలజదకాక్షి యేమిటికిఁ జల్లకు వచ్చియు.
ముంత దాచఁగన్ .. విక్ర. 7. 88.

జ. ముంతపొగ, ముంతమామిడి, ముంతవాటు
ముంతపొగ. వి (ముంత + పొగ) పికాచికాధ
తొలగుటకై ముంతతో వేసిన మిరెపకాయలపొగ.
(క్రమముగా నిది యొక శిక్షగా నేర్పడినది.)

నీ పతికన్న ననీ మేనఁ జుపు పూసికొనంగ సొగ
సులా యని ముంతపొగ ఘటించు ..

శుక 2 115

ముంతమామిడి ఎ. (ముంత + మామిడి, త ముం
దిరి) అగ్రశీఱము, శీఱమ-మిడి (వృ వి)

నీ మొన్న నాటితి మొక్క ముంతమామిడి
మొక్కఁ,దోయ మెత్తెన నామఁ దొలఁగె
నోర్తు .. కృ శకుం 3 33

ముంతవాటు ఎ (ముంత + పాటు) ముంతలో
వైచి రాచుట

నీ మోఁపోయితి దీని ముంతవాటునకైనఁ జేకూ
ర్పలే నైతి రూకరుట్రు ... నిఁ 2. 122.

ముందటప ది ఎ ముందు + పఁది, ఆది
వరాహము

చం .. బ గరున్, మెఱుఁగుల కొమ్ముచేఁబుడిమి
మీఁటిన ముందటిపందిపొడికన్ ..

అచ్చ భా 3 45 పు.

ముందఱేడు ఎ (ముందు + పేడు,) కడచిన
సంవత్సరమునకుఁ బూర్వసంవత్సరము, వరారి.

ఆ కన్నులందు మదము గప్పి కానరు గాని,
నిరుడు ముందఱేడు నిన్న మొన్న, దగ్గులై న
వారు దమకంఠేఁ దక్కువా ...

వేమన 1. 162.

ముందర (రు)—ముందఱ. ఎ టె ముందు.

(అదంత మని శ. ర.) వ్యవ. ప్రయోగములందు
కౌపివిభక్తికముగాఁ గావవచ్చుటచేతను, కు.
సం లో నువంతముగా నుండుటచేతను, మై
రెండురూపములు గ్రహింపఁబడినవి. నిర్ధారక
ప్రయోగములు లేవు)

క. ముందుభాగము, పురోభాగము.

నీ, శ్రీనాయకుండు రఁజించు నీముందర వేద
రఁజించు నీవెనుకదిక్కు ..

హరి. పూ. 5. 160.

నీ. దండధరుండు ముందర బరాబరి సేయఁ జరుఁడై
చరింప నిశాచరుండు ... దళా. 2 128.

నీ వెనుక ము దరిలేదు నెవరైన చుట్టాలు ...

నైష. 1 107.

(చ.) వెనుక

చం ... వేద్యులవెల్లిఁ తెల్లగా, మునుగుచు నేల
వేల్పుతల ముందరివల్లయ కే న .

నీలా 1 100.

(ఓ.) మొదటికాలము

కం దరిటి గడుఁ జేపిచారును, బురిటికి వృత
తైఱధావ్యములఁ జెచ్చెర ముందర సంగ్ర
హింతురు ... భార ఆ. 9 241

మ .. ఆహా యిట్టిసీవాద ముందఱ గానే విధి
ఘోషయై చనియెఁ కాతాఁబునన్ దా గఁ
గాన్ .. దళా 3 171.

(త.) భవిష్యత్కాలము, ఆగామికాలము

చం మొలచు వచఃప్రసంగము ముందఱఁగఁ గల
కార్యరేఖ పెం,వెలయ ... రాఘవ 9. 64

చం . వీరితో, నుఱక పెనఁగ మాకుఁ జలమో
ఫలమో తగ నీవు నిట్టు లి. మొజకు దనఁబు
దక్కు మిడిముందర నీగుద మంతభంగమున్

భా. రా యు. 718.

(వ) ఉదర్కము, ఉత్తరకాలము

చం వెఱవనివారలుం గలరె వీరలు ముంద
రెఱుంగ రక్కటా ! భార. ఆది. 8 174.

ముందఱ(ఱు)—ముందర ఎ టె

(ముందుకాలము, పూర్వకాలము.)

చం. చిఱుతఁదనంబునం దగవు చిత్తమునం దల
పోయ లేక ముందఱ వటు పోవనిచ్చితి ...

భార. ఉద్యో. 3. 38 1

చం. పరముకవర్ణసంగమునఁ జావన మైవ సురా
పగాంబుపుల్, శిరమునఁ దాల్చి ముందఱు
ప్రసిద్ధియుఁ సిద్ధియుఁ గన్నకంటె నీ,వరమ తపః
ప్రభావమునఁ బర్యవర్తింపఁ దిష్ఠు
డెంతయున్. కు. సం. 7. 844.

కం ఎన్ని తెఱంగుల ముందఱ, విన్నను మురవైరి
మహిమ వివ నింపగు .. ఉ హరి. 2. 67.

(మొదటికాలము)

ఉ. ... ఎల్లవాఁడుం దనవారిఁ దోకొని కడున్
ఁభవ బునఁ గూడి వార్తకున్, ముందఱఁ
బోయి గోధనము ముట్టుకొనన్ వలయున్
మహోగ్రతన్ ... భా. విరా. ౧. 126.
కం ముందఱ వచ్చితిఁ దావక, సందర్శన మట్లే
గోర కలంబును గాశించిని విడియించితి వా,
రెందులకుం గదలి వత్తు చెల్లిటి కనినన్.

తై. భా ౩ 85.

(అగామికాలము)

వ అట్లగుట నిఁక ముందటి భవంబునకు నిట్టి
యొక్కొక్క బొకం చేల ధర్మాత్థ కామ
మోక్షంబులం చేది గోరిన నట్టి చతుర్విధ ఫలం
బులకు భగవత్సేవాకరణం బొకంబు సాదనంబు.
కవిక 5. 27.

సీ కడివోడు నా కిమ్ము పడఁతి యీ గేవంగి నవఁ
గడవోమి ముందటికిఁ జాడు ...

ఆము. 2. 19.

(ఎదుటి ప్రదేశము)

చం. నడు మన దింతిచన్నులతనర్పున ముందఱు
గానరాదు .. కు. సం. 8. 16.

సీ. కనుగవ మెఱుంగులు గదిరిన ముందఱఁ
బుట్టోపహారంబుపొలుపు చాల్చి ...

భార. విరా 1 108.

గీ తలవరులు కొంద తొలని ముందఱఁ జనంగ
ఆము 2. 75.

జ ముందటి ప్రమాను.

ముందటిప్రమాను ఎ (ముందఱ + ప్రమాను)
అరిణ నిలుపుటకై యద్దముగాఁగట్టఁబడినప్రమాను.
(క. ౦)

ముందఱ ఎ. (ముందు + తల త మున్దలై.)
కం ముందలె.

1 కిరఃపురోభాగము, తల ముందరభాగము
కం మొగించినచేతులు ముందల, నిగిడించి నితాంత
వినయనియతిం జారుల్, దగ పిన్నవించి రి
ల్లని, జగతీశ్వరునకు నిజప్రచారం తెల్లన్.
భార. విరా. ౩. 79.

సీ జౌదల ముందల యన శిరోగ్రము కి ...
ఆం భా 2 145.

2. తలముందటి జుట్టు.

ఉ. అట్టుల దున్నసేనుఁ డదయాకృతి ముందల పట్టి
యీడ్వఁగా నెట్టు హించె మామ సతియెడ్చు
పెలుంగున కెట్టు లోర్చె ...
భార. ఉద్యో. 1 847.

ఉ ముందల వట్టనట్టు తన ముఖ్యతరాస్రము
గాన్నచేవకి, నందనుఁ జూచి పాధ్యవము
నానయుఁ గ్రమ్మఁ గడింద్రు డగ్గి సంక్రంద
నుడు ... పారి. 5. 18.

ముందలకట్టులు—తలముం దున్నజుట్టు.

చం మునిమనుజానురాహిమరముఖ్యుల వీఁపుల
తోకు తెత్తఁగా. మును గుది గట్టి మోది
యును ముందలకట్టులు గట్టి కొట్టియున్ ...
కు. సం. 2. 211.

ముందలపట్టు—తలముం దున్నజుట్టులు పట్టు కొని
చేయువారు.

కా. ... ఇంటికడ నేరీకిన్ విజృంభింతువే, నా కీ
విచ్చట నంచ నిర్దఱునకుల్ వాక్యోపవాక్యం
బులన్, గాకే ముందలపట్లకుం దొడఁగి రా
కల్యాణ చేదిస్థలన్ పాంచా. 4 24.

ముందలచీర. ఎ (ముందల + చీర) తలపాగా.
ఉష్ణీపము.

ఉ మోహనజాణపాతమున ముందలచీర లెఱుంగ
కున్నయీ, కామబలంబుతోఁ గడఁగి పార్థునిఁ
దాఁకెడుబుద్ధి గ్రమ్మఱన్, సాహసవృత్తిఁ
జేసి యవిచారతఁ బోయితిమేని వాడు
పూర్ణాహుతి నేయఁడే మనలనందఱ నొక్కట
మార్గఞాగ్నికిన్. భార. విరా. 5 278.

ముందు ఎ జౌ. (క త. ముందు) 1. పూర్వ
కాలము

ఉ ముందటియట్ల యింకఁ బదుమూఁడు దినం
బుల మాత్రకున్ భవ, నృందీరవాస మియ్య
కొనినం గద తీటు మదీయవాంఛ ...
భార విరా. ౩, 62.

కం. ముగ, దెన్నెడు లేనియైవి ముంయుచు
నుండెన్ .. నీలా. 3. 54 2 54.

2 ఆగానీ కాము, భవిష్యత్కాము

వ అదియోడం గ్రిందట బదితించులవాకను
ముండి బదితించుల వారును ...

భాగ. 10 4 481.

ఉ ఇన్నియు నీకు దేటవడ నే నెటిగి-చిత నింక
ముందటన్, జేన్నము నేయంగా వలయు
కారి వెడం బిలిపిపు నీకు నభ్యున్నతిపాకు
వయ్యదుకులోత్తము: డన్న మహివిభుండు
ని. ధిన్న విరోధిసైన్యం దగు భిముని జేంగ
బిల్లి యిట్లనున్ శై. భా. 3. 45.

3. ఉదర్కము, ఉత్తరకాలభలము.

సీ. ముడిమి యెవ్వరికైన ముందు దోచగనీడు
శాస్త్రముద్దండతః బ్రబలజేయు ... నీతి. 45.

4 పురోభాగము.

కం. ఎడవోవ వచ్చు నిను ముందట నిడుకొని పోర
నున్నతిగు రాజుల నెక్కటి దోలెడి సాత్త్రికి
నీ, వటం దరుముదుగాక యెదుగ వగునే
నీకున్. భాం. ద్రో. 4. 94.

కం లలవఃసుదోయి ముందట, వలవడ వలినంబు
మలిన మయ్యెను ... శై. ప. 2. 12.

ఉ. ముప్పలు గంటలున్ మొరయ ముందటి
కూకటి రావిరేకతో, నవ్వనజాతు: దాడు ...
వారి. పూ. 5. 191.

5. ముంగల, సమ్మెలుము

చం. వింటుండు నిన్ను నెప్పు పవేపురముందటం
జెప్ప బాచువి, స్ఫురితుండు శాంధ్యకాలి కుల
భూతివిశేషవిధాయకుండు భూభరణవికార
దుండు జనభవ్యతపఃఫలసంభవుండు గా, తర
వరిరక్షకుం డనుచు దానిని నీడుగఁ జేయు మిత్త
జన్. భార. విరా. 4. 7.

జ. ముంగడ, ముంగమురము, ముంగమురాము,
ముంగమురారి, ముంగయి, ముంగయిమురారి,
ముంగల, ముంగలి, ముంగామురము, ముంగా

మురారి, ముంగామురగు, ముంగాలు,
ముంగిలి, ముంగురుమొటికలు, ముంగురులు,
ముంగేలు, ముంగై, ముంగైమురారి, ముంగై
మురుపు, ముంగొంగు, ముంగొన, ముంగో
పము, ముంగొపి, ముంగోరు, ముంగోలి,
ముంగోలు, ముంజూరు, ముంజెయి, ముంజె
ఱంగు, ముంజే, ముంజేకోక, ముంజెయి,
ముందటివంది, ముందటేడు, ముందల
ముందలకట్టులు, ముందలచీర, ముందుకొను,
ముందువడు, ముక్కొమ్మమొకము, ముగ్గొయ్యి,
ముచ్చిక, ముచ్చికకొడి, మునిముంగల.

ముందుకొను ౨. ౬౩. (√ముందు) వ్యాపించు.

గీ, మురజనణవాది ఘోషముల్ ముందుకొనియె
ఉదా. 8. 185.

ముంకువడు. ౨. ౬౩. (√ముందు) మునుకొను,
ముందగు.

(వ్యవ.) ఏవనికిని వాడు ముందువడును(శ. ర.).

ముంపించు. న. ౬౩. (√ముంచు) మునుంగ
జేయించు.

ద్వి. ... వారి నందఱ నాపుట్టిమీద, ఘనమైన
యొకమూల గాగ నెక్కించి, కామున్న
యవలికి దాటి కానీల, నామనో సింధుమధ్య
మున ముంపించి. ద్వి. పరమ, 7. 541 పా.

ముంపిరి. ౨౩. (√ముంపు) ప్రవృద్ధమైనది

ఉ ముంపిరి రాశ్యగచ్ఛమున ముందర గానపు
గాక ధాత్రిక బా,లింపరో తొంటిరాజులు దిలీప
ముఖుల్ మునికోటికూకత లా,లింపరో
నొంపరో మదవిలిధకతోనికాటర్పూటమున్,
నింపరో దిక్కటాహముల నిర్మల కీర్తి సుధాంకు
చంద్రికల్. రాజ. చ. 2. 17

ముంపు. ౨. (ముంచు) 1. ముంచుట.

చం. .. తచ్చరణ బు నిర్వరో, దకములముంపు
నన్ దడియ ... రామా. 6. 88.

2. వృద్ధి, పెంపు.

నీ వివిధసింహాకిశోరవిహృతివిభ్రమలీలఁ జై కొను
బహువీరభటుల ముంపు ... కవిక. 2 87
(కావేరీవర్ణనము)

వ ... నయసంఘన్నసంపదయుఁబోలె ముంపు
దప్పక వసంతసమయతరుసంతతియుఁబోలె
బలుమోసులెత్తుచు ... శ్రీరం. 1. 192.

3. వెల్లువ, ప్రవాహము.

ఉ మారునిమాయవంపు దినమానముమేల్ నడ
లిపు జారిణి, జారులకు న్నరింపు జలజంబులకు
దలవంపు కోకనం, సారము మట్ట
గి పు నెలబాలునిరాకకు మోమునొంపు
శృంగార రసంబుముంపు కనఁగాఁ దగ్గఁ జీకటి
గుంపు పెంపుగాన్. ల. వి. 4. 41.

4 గుంపు.

కం. జలదములముంపు దప్పినఁ, గలితప్రభఁ జొల్పె
దిశలు గర్జిమ మింకెన్, జలి యింతకుఁ గడు
మించెన్, గొలఁది తటిగ్గినదము లెల్లఁ గొంచెము
లయ్యెన్ చిత్రభా 2. 26.

వ, దట్టం బగునెయ్యంబున వెదురు బియ్యంబు
లొండొంటి కొనంగఁ గరివంక రేణువులు వంప
ముంపు చెడి యిట్టట్టు వడి తిట్ట లగు జిట్టల సంక
టంబు లగఁజొంకల వీక్షించి. మనుచ. 4. 37

5 అతిశయము

మౌ వేసటలముంపున్ మాటపైఁ గంటగిం.
పును వర్ణ్యక్షితిపాలపాళిపయి నింపున్ నింపమిం
చెల్పినన్ .. భోజరా. 4. 280.

6. శక్యము గుఱి.

(కావేరీ వర్ణనము)

వ. ... అతిరథ పటస్థనిష్ఠుర బాణశ్రేణియుఁబోలె
ముంపు దప్పక యెడ్ల భేదించుచు ...

శ్రీరం. 192.

విజ ప్రయమైనది, ఇష్టము.

(ఈ యగ్ధమునకుఁ బ్రయోగాంతరము లేదు. ఇంకను
విచార్యము.)

చం. అనునెడఁ గ్రమ్మటం గినిసి హంసుఁడు నాడి
భకుఁడు దోడిదు, ర్మనుజులఁ గూడి దండము

కమండలువు బిరరంబుఁ జిక్కమున్, మునుకొని
వెండియున్ యతులము-పగు సొమ్ములఁ గాల్చి
కాల్చి క్రొవ్వనఁ గఱకుట్టు యెడ్డఁ
జేవుల్గొని పోయిరి వేడ్కనూరికిన్.

ఉ. హరి. 4. 71.

ముంపుగొను. అ. క్రి. (ముంపు + కొను) 1. గుంపు
గూడు.

కం. ముంపుగొని విగుఁవానల, జొంపంబులగురియ
నులు సుమనోమమపల్, తుఁపర సెగయఁ
బరాగపు, రొంపుల భూభాగ మతినియాపిత
మయ్యెన్. భాగ. 3. 510.

2. నిండు, పూర్ణమగు

వ. (వెన్నెలలు) రథాగ కంఠగుహకుహరంబుల
ముంపుకొని మెఱయుచు... పా8. 2. 52.

ముకాము. వి. (హి. ముకామ్) నివాసము,
మకాము.

కం. కుండినపురిని ముకామిగ, నుండునమాత్యుండు
ప్రకటితోత్సవవారా, మండితరేఖ యొసంగ
న, ఖండితమతి రయము మెఱయఁగాఁ బని
వింటిన్. భోజనశా. 1. 109.

ముకు—ముక్కు¹. వి. (క. ముక్. త. మూక్కు)
నాసిక.

కం. పఱచునొకకడితిఁ బతి ముకుఁ, జెఱమలకై
యేయఁ జిప్ప చినుఁగఁగ వది యుక్కుఁ
గాఁడి దుస్సి పాటిన, నజ్జముఱి జోపిరువు
వాటి యల్లటు వడియెన్.. మనుచ 4 45.

గి కోప మిటు తానొ కాదొ యోభూపవర్జ్య.
అది యపుడు వచ్చి నామీద నాపహించి,
కటము లదఱించె మొగ మెఱ్ఱఁగా నొనర్చె,
బొమలు ముడివెట్టె ముకుపుటంబులు గదలె.
కువఱ. 2. 33.

ముకుచాయన్ — ముక్కునకుఁ దిన్నఁగా

మ. ... మూఁడివయామంబున నొక్క నాఁడు
ముకుచాయన్ దివ్వెటిల్లోల్చి రా, నపధానం

బున నింటిత్రోవఁ గలహంసాచూనయానం
బునన్ ... పేం పంచ 1 115.

చ. సరిసిజాంధవుండు ముకుచాయ ననూరఁడు
తేరు గోల సుస్థితర తన్నిష్ఠపరిహృగ
పాశము లోలి వ్రేలి న, పురికరు ల్జ్ఞనాశములె
పోయని కుండము లెత్త దడిచో, స్తనముల
నేఁగు భీతిమెయిఁ దత్ప్రహితేక్షణుఁడై యం
బునన్ ప్రి. 1 119

జ. ముంజెరము, ముకుగ్రోలు, ముకుఁజెజము,
ముకుద్రాడు, ముకుదూలము, ముకుదొమ్మ,
ముకుబంతి, ముకు మందు, ముకుమచ్చ

ముకుందకము సం. వి. అ. పుం. 1. ధన్య
విశేషము, పట్టికలు 2 ఉల్లి (వృ వి).

ముకుందము సం. వి. అ. పుం. 1 పాదరసము
2 మణివిశేషము, ఒకజాతిమాణిక్యము. 2 కుబే
రుని నవనిధులలో నొకటి

ముకుందుఁడు సం. వి. అ. పు. విష్ణువు
ముకుందుబల్లెము. వి. వి. (ముకు దుండు +
బల్లెము) ఒకవిధమైనబల్లెము.

చం వలలును బోటుకోలలు సీవంగులబండ్లు
ముకుందుబల్లెముల్, .. చిలుకులు చిల్లి
కోలలు విచిత్రగదాధనురాదిసాధనం, బులు
దనగఁగ వెంబడిని బొంగి చెలంగుచు నేఁగి
రొండొరుల్ ... ఇందు. 2. 58.

పంచచామరము ముకుంద సత్కృపాకటాక్షము
న్యిరాజిలన్ నృపా, ముకుందుబల్లెముం గరంబు
పూని ... కృష్ణ 2. 67.

(ముకుందబల్లెము. ముత్రి పా.)

ముకుగ్రోలు—ముక్కుగ్రోలు, వి. (ముక్కు +
గ్రోలు) ముక్కురంధ్రము
(జ. ముకుగ్రోలు)

సీ శ్వాసమారుతవేగవశమున ముకుగ్రోళ్ల, వెలికి
లోనికి జంతువికతి వాట ...

భా. రా. యు. 857.

జ. పంచమే దీనివాలిది సుధానిధవాకరకంబే
దీనియీ, కుండపొదుంగు దీనిముక్కుగ్రోళ్లు
భూమిలిలాంతంబులే .. పాండు. 5. 244
క. వైవస్వతుండు తుమ్మిన, నావిభముక్కుగ్రోళ్ల
బుట్టెనతులై శబ్ద్య, క్రివిజుండు సామజననే,
వావిధుఁ డిత్వాకుఁ డిర్కవంశవిభుండై.

పి. పు. 5. 65.

ముకుఁజెజము. వి. (ముకు + చెజము) నాసా
పుబము

చూ. ముకు

ముకుద్రాడు. వి. జె. (ముకు + ద్రాడు)
నాసము, ఎడ్లకు ముక్కున గ్రుచ్చెడుదాము,
సీ మ్రుచ్చుగిత్తలఁ బట్టి ముకుద్రాళ్లు గుట్టించి,
గంతగోనెకు వాని సంతపఱచి ...

నా పంచ 5. 15.

అ వేగపడుట మేలె పినుము కాన్యము దీటుఁ,
దీటుకుండు దానితెఱంగు దగిన, యప్పు డాడ
రాదె యిప్పుడు ముకుద్రాటఁ, గాలు గ్రువ్వ
సేళి కమలనాథ ... భార ఉద్యో. 3 220
ద్వి తెలిమించు ముకుద్రాడు తిన్ననిమోము,
గలిగి తేజీకూనగతి నొప్పు మీటి ... వెలిగిబ్బ
నెక్కి యవ్విధుఖండమాళి ...

ద్వి. పరమ. 2. 78 పా.

ముకుటము సం. వి. అ. స. 1. కిరీటము.
2. తురాయి. 3. పర్వతశిఖరము, కొండకొన
(వాచ.)

ముకుటీ. సం. వి. ఈ శ్రీ. వ్రేళ్ళు విఱుచుట,
మెటికలు విఱుచుట, అంగుళిమోటునము.

ముకుదూలము, వి. (ముకు + దూలము) ముక్కు
నడిమియెముక (శ. ర.).

ముకుదొమ్మ. వి. (ముకు + దొమ్మ) మత్స్య
విశేషము.

సీ వాలుగ ముకుదొమ్మ వల్లికతట్ట పుత్తడికాసు
పూమేను కడిసెరింబు పాంస 4. 187.

సీ వాలున ముకుటొమ్మ వల్లిక గండె .

వేం. పంచ 1. 28 4

ముకుటంతి. ఎ (ముకు + టంతి) పశువులకు
తైత్తిమునే నాసారంద్రములయందు గలిగెడు
కేశావృతపిండరూపవ్యాధివిశేషము.

(దీనిని సేకరించి యుంచుకొని, మతియొకదాని
కావ్యాధి కలిగినప్పుడు తన్ని వారణాస్థము
దీనిఁ గొని బడిపివేయుదురు)

ప. ... చూడుగొడుపులను వాదోట్లు ముకు
టంతులు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులు గొని
వచ్చి తెవులగొంటులఁ జీకిత్తించు వారను ..
హరి. పూ. ౮. 14౪.

ద్వి మొలవిడి నెలతెవుల్ ముకుటంతి కవట,
... .. ఆదిగా నెన్నఁ,
గలపసరాలరొగములకు నెల్ల .

వవనాథ. 1. 41 పా ౮ పం.

కం ముకుటంతి తలకు నెక్కిన, నొకకాలము
నందుఁ బసర ముడుగక దగ్గున్, ఒకపిల్లిగడ్డ
యామర,భి శస్యము పేయ దగ్గు పేర్కొని
మానున్ ... గో. 1. (చి ని.)

ముకుమందు ఎ (ముకు + మందు) నాసారొగముఁ
బోఁగొట్టు వస్యవిశేషము.

మ ... ముకుమందై యేర్పునావం జిగు,కొను
పచ్చళ్లును ... ఆము. 1. 82.

ముకుమచ్చ. ఎ. (ముకు + మచ్చ) నాసా
చిహ్నము, ముక్కువందలిమచ్చ.

సీ. మూపుంపుగజిమేఘరి ముకుమచ్చతత్తడి వడి
దుముదారు చూప ... ఉ హరిశ్చ ౩. 1౨1

(ముకుమచ్చతత్తడి—ముక్కువందు నలుపు గల
వాహనము, వృషభవాహనము).

ముకురము సం. ఎ. అ. పుం 1. అద్దము. 2.
ముకులము, అరవిరిమొగ్గ ౩. కులాలదండము,
కుమ్మరిపారె త్రిప్పెడికట్ట. 4. వకులవృక్షము,
బొగడచెట్టు. ౫. మల్లికాలత.

ముకులము, సం. ఎ. అ. పుం. న. 1. అరవిరి
మొగ్గ. 2. శరీరము.

ముకులితము. సం. విజ (అ అ అ) 1. ముకు
లములు మొగ్గలు, గలది. వికసించుచున్నది.
2 సగము మూసికొనఁబడినది. ౩ మూయఁ
బడినది

ముకుళించే. సం. అ. క్రి. మోడు.

న .. నవ్వువెన్నెలల ముకుళించినకెందమిష్ట
మొగ్గలన . ఉ రా. 1. 138.

ముకుళిభవించే సం. అ. క్రి ముకుళించు
మోడు

చు .. నయనంబులు మూయుచు నిద్రఁ జెం
దెనో, యన ముకుళిభవించె దివసాంతమునందుఁ
బయోజమండముల్ ... అని. ౩ 5.

ముకువు. సం. ఎ. ఉ. పుం 1. విముక్తి, విడు-
దల 2 ముక్తి, మోక్షము

ముకులకము. సం. ఎ. అ. పుం. దంకిచెట్టు.
(శ ర)

ముక్కు—ముక్కు ఎ. 1. ఖండము, తునుక.
ఆ తోచు శకలసంక్షి తునుక తుండెము తుండె...
తునియ ముక్కు ... అం. భా. 1. 70.

చం. ... కాదని తప్పు వట్టినన్, మొక మటు
క్రిందుగాఁ దిగిచి ముక్కులు వోనియినుంప
కత్తితో, సిక మొద లంటఁ గోతు ..
(చాటువు)

2 చిన్నమాట

సీ సంధ్యముక్కు పతింపఁ జాలనియతఁ డెట్లు
క్రతవృషానసంగతికి నోవు ... రామలిం. 57

ముక్కుంటి. ఎ. (మూడు + కన్ను. క.
ముక్కుణ్ణ , త. ముక్కుణ్ణన్) త్రిలోచనుడు.
శివుఁడు

కా. ఘంటాకర్ణుఁడ నేను నాయనుఁ డీకాలాం
తకుం డెము ముక్కుంటిం గొల్తుము ...
ఉ. హరి 2. 140.

సీ. ముక్కుంటితలపువ్వు మున్నీటిలేఁబట్టి కైట
భారాతి డాకన్నుదమ్మి ... నైష. 8. 201.

ముక్కంటిమేక్క ఎ (ముక్కంటి + చుక్క)
ఆర్థావక్షత్రము.

(ఉత్తరకాద్రపదానవక్షత్రము అని శ. ర.)

ముక్కంటిచెలి ఎ (ముక్కంటి + చెలి) కుజే
రుడు, త్ర్యంబకసఖుడు.

ముక్కంటిపండు. ఎ (ముక్కంటి) కొబ్బరి
కాయ (బ్రౌ., శ. ర.)

సీ దం బెచ్చుతపసికన్నుం బావపేరకున్నందలి
కుండేటికందు నొకటి, చాయజక్కవచంటి
సాహెబుపాపని తురికిమానిక మగుదుంత
యొకటి, ముక్కంటిపండుల మొక్క
లిజేర్పు నాయంకుని తండ్రిచేజేంక యొకటి,
జాగువావరిపయ్యం జంపి యాపట్టికి మేలిచ్చు
సామేని మెకము నొకటి.

గీ. నీటియెకిమీని మొలనూలు బోటిమిన్న,
యొంటిపండును గలకిటి యొకటి దక్క,
కలను నెమకిన మెకములపాలపుఁ గాన, మేము
జేజేలఁ గాచినసామిసంద. బ్రబాధ 128.

ముక్కంటిమల. ఎ. (ముక్కంటి + మల) కైలా
సము.

ఉ. వింటి నపూర్వ ముర్వి నొకవింటిశరుండె
జయించువాడు ముక్కంటిమలం దెమల్చిన
మగంటిమితో దిడు కాదెము ...

చం రా. 5. 58

ఇట్లే, ముక్కంటికొండ, మొ.

ముక్కంటివార్లంటి = పార్వతి, భవాని

న. అని యహస్యంబుగా వర్షిద్య నాకు నుపదేశించి,

ముక్కంటివార్లంటి మింటిచొప్పునం జనియె...

మనుచ. 8. 58

ముక్కండి ఎ (మూడు + కాండి) 1. దుక్కి
చాలించి యాహారమునకై పోవునపుడు అరక
లన్నిటి నొక్కచో ప్రోగుచేసి యొక్కటిగాఁ జేర్చి
నిలిపినట్టి యాయరకల కాండ మొత్తము (శ. ర.).
2. అనేకులకు ఏకకాలమున తగిలెడివ్యాధి (శ. ర.)
చం. విరహులఁ జంపసాగితివివేయన నేమిటికూరు

ముక్కండిన్, 2. గీనఁ బోదుఁబోతులరసం
ఁనుమాటనిజందె పోకళి.

ముక్కటము ఎ. (ముూడు అముడము,
అవునేది, నువ్వులనూనె చెర్చి శిశువులకుఁ జెల్లెడి
యాహారము.

వ్యవ మూడునెలలు వచ్చువఱకు శిశువులకు
ముక్కటము పెట్టుట యీదేశమున నాచా
ము.

ముక్కచించు అ. క్రి. 1 ముక్క¹ ముక్క.
శాస్త్రము విగఁబట్టు
ద్వి కూకటి గిలుపుచు నొక్కరించును,
మూతులు నుగ్గుపుచు ముక్కటించును
పండితా పృ. 671 పా.

ముక్కద్దము. ఎ (ముక్క + అద్దము) నులో
చనము.

ముక్కనుసామి. ఎ. (మూడు + నను + సామి)
ముక్కంటి, శివుడు.

అ. శి. శివరి ముక్కనుసామిఁ గొల్చినఁ దెల్వి
నొందరె వేలుపుల్ ...

అచ్చ. భా. 4. 58 పా.

ముక్కన్ను. ఎ. (ముూడు) మూడవకన్ను
మూడుకన్నులు.

ద్వి. గ్రక్కునఁ దనమహోగ్రత తేటపడఁగ,
ముక్కన్నుఁ దెలిచి కామునిఁ జూచుమాత్ర.
కస్తీకృతుండయి వడియుండె మారుడు.

మృ. వి. 2. 22.

సీ ఎన్న విజృంభించి యెఱుమంట తగయంగ,
ముక్కన్ను తెఱచెనో మురుకతపసి ...

వీర. 2. 128.

ద్వి. ముకురంబు నెక్కిల్చి ముక్కున్నుఁ జూపి.
పండితా దీక్షా. 73 పా.

ద్వి. పొందారఁ దత్స్వియంభువు లింగమూర్తి,
యందు ముక్కున్ను నొప్పుగు చతుర్భుజము.
పండితా. వాద. 201 పా.

ముక్కవడు. అ. క్రి. భంగపడు. (చూ. ముక్క
పలుచు)

ఱ. ముక్కవఱచు.

ముక్కవఱ(ఱ)మే. న ౮౩. ($\sqrt{\text{ముక్కవఱ}}$)
భంగవఱచు.

కం. ఇక్కడ గాడే మనఱన్, ముక్కవఱచె
నొక్కఱోయ మును మునుకొని వాఁ,
డెక్కడఁ బోయెనో యిపు డవఁ, గ్రక్కున
నాకాకవాడి గంభీరముగన్

వాల్మీ. ౩. 14౩

ముక్కపురుగు. ఎ. (ముక్కు + పురుగు) తవుడు
మిక్కినయపుడు దానియందుఁ బుట్టుపురుగు,
తవుటిపురుగు. (౪ ర., ప్రా.)

ముక్కర(ఱ) = ముంగర ఎ. (ముక్కు +
రాయి) నానికాఱూపావిశేషము.

సీ. నెలఁత ముక్కరియందు నీలఁబు గాదునూ,
తెలిదఱుకొత్తు ముత్తయము గాని...

ప్రభా. ౩. 87.

ద్వి. చెక్కుల మకరికల్ చిత్రించి గొప్ప,
ముక్కరిల్ నాసాగ్రములఁ గీలుకొల్పి...
రం రా. కాల. 75 పా. 5 పం.

సీ. .. వాసి, కావిఱూషణము ముక్కఱ ముం
గర యవంగ ... ఆం భా. 2. 148.

కం. దక్కినదింబలె మాయపు, మక్కువ కూర్పణఱు
మించు మచ్చికలకు రా, నక్కఱకు జంత
రక్కసి, ముక్కరికున్ నోఁచకుండ ముక్కఱఁ
జేసెన్ రామా. 5 1౪౩.

ముక్కరమాను. ఎ. పుల్లిరిను తిరుగుచట్టము.
(౪. ర., ప్రా.)

ముక్కరము. ఎ. (ముక్కు + కారెము సంధిని
వర్ణవికారము.) నాసారంద్రము, ముకుగ్రోళ్లు
(౪. ర.)

ముక్కలి = ముక్కలిపీట. ఎ. ($\sqrt{\text{మూడు}}$)
కం. అక్కడఁ దగఁ గుండవపుం, జెక్కడములఁ
జాల మల్లసిల్లుచు మిగులం, జొక్క మగుచున్న
రత్నపు, ముక్కలిపై మౌనిచంద్రముని మంచి
తగన్. విప్ర. 4. 82.

ముక్కలిపీట = ముక్కలి. ముక్కాలిపీట. ఎ
(మూడు + కాళ్లు + పీట. త. ముక్కాలి.)
మూడుకాళ్ల మర్చిన యెత్తుబల్ల. త్రిపాత్పిరి.

సీ. పచ్చాపని నొప్పుపైఁడిముక్కలిపీటనిడియె
వేడుకతోడ నింతి యొకతె...

యయా 4. 98

ఉ. ముద్దులగుల్ల కుండనపు ముక్కలిపీట
వసించె దమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియంబొలుచు
ముద్దియ యుద్దియనన్ శుభోన్నతిన్...

విజ. వి. ౩. 72., నీలా. 1. 61.

ముక్కాక. ఎ. (మూడు + కాకలు) గొప్ప
కావము

ద్వి. బావికడను విడ్డఁ బట్టినయట్లు, సూజె,
మీకును గతి చూపక యున్న, ననుచు
మౌనులఁ జూచి యల్లమ వలికె, మునులార
మీ కింత ముక్కాక యేల, సులభంబునను
ముక్తి చొప్పిడువిధము. తెలిపెద...

ప్రభు. 4. 185 పా 18 పం

ముక్కాకలఁదేలు — మిక్కిలి-సమర్థుడగు

ఉ. నీఁకు మెచ్చి నవ్వి రఘువీరుడు తిమ్మనిఁ
జూచి వత్సవే, దాఁకు దకాస్య నేమఱకు,
తచ్చదమార్గము లస్త్రసంపదం, దేకువఁ జెర్ద
యై యతఁడు దేవగణాదులతోడఁ బోరి
ముక్కాకలఁ దేఱినాఁడు బలుగయ్యములం
దని పల్కి చెడియన్.

భా రా యు. 817

కం ధీరుడు తనముక్కాకలఁ, దేఱినదఁ వాయి
యొకఁ డతిస్థిరబలుఁడై

శుక. 1. 257.

ముక్కాకలఁనాటితేలు — మిక్కిలి సమర్థుడగు
ఆత్యంతప్రవీణుడగు.

మ. బలియుం దుగ్రుడు యౌవనాశ్వధరణ్
పాలుండు తత్సైమ్య లాఱుల ముక్కాకలఁ
వారికేఱిన మహాకూరుల్...

తై. భా. 1. 87-

ముక్కాని. ఎ. మూడు + కానులు, మూడు కానులు.

సీ కాని యనంగను గాకటి వింసిల్లు ..
ముక్కాని యనంగను బొల్పు దత్తయ
సంజ్ఞ... ఆం థా 2. 272

ముక్కారు. ఎ. మూడు + కానులు¹ మూడు కానులు. (చూ. కారు.)

కా ముక్కారుం బండును రాజనంబు తెజకు
గప్పారుపూఁదేనియల్ .. విక్ర 1 90

కా జ్ఞారామామణిహరివల్లు నన గ గాకున్య
లేపార ముక్కారుం బండు బ్రహ్మ స్వస్తి
ములు దశా 1 88, కాశీ 7. 16.

ముక్కాలిపీట--ముక్కలిపీట ఎ. మూడు + కానులు + పీట.)

సీ. గొడుగుజావలు గందపాడిపెట్టె నునుసాన
గడియాం మంచ ముక్కాలిపీట
వైజ 2 74.

గీ. చిటుక ముక్కాలిపీట రాచిలుకవంజ,
రములు చిత్రంపు దివ్యగంజములు గలిగి,
జాను దులకించు కొల్వుహజారమునకు. .
రసిక 1, 61.

సీ. ముక్కాలిపీటన బోలుఁ ద్రిపాత్పిరి...
ఆం థా. 2. 166

ముక్కాలు ఎ. (మూడు + కానులు) ముప్పాతిక.

న. రావలపు ముక్కాలు గ్రాసంబుగా మెక్కినం
జిక్కినరిక్క దొరప్రక్కందొరంగు సుధా
ధారలం గేరదంబాడ . . రా వి 3. 85.

ముక్కిడి. ఎ. (ముక్కు + కడి. క. ముక్కుడి
త. మూక్కిలి) ముక్కు లేనివాడు, ముక్కు
లేనిది.

ఉ ... ఈ, ముక్కిడి జంతకుం దగినమొండి
విటుండు నికాటజాతియం, దొక్కడు లేక
తక్కుడు ... చం. రా 5. 41.

సీ. ముక్కిడితొత్తుకు ముత్యంపైన పై యర్థ
మేటికిని జాత్య ఘనకును రామలిం 16.

సీ ముక్కిడి యన విగ్రుండు .
ఆం థా 2. 12

ముక్కిడి ఎ. ఒకపెట్టు (క. 1.)

ముక్కు¹ ఎ. (క. ముక్ త మూక్కు,

1 నాసిక, చంచువు.

సీ ముక్కున నాసిక పొల్పు .
ఆం థా 2. 142

సీ నకు.దు పొట్టేళితల ధరించినయస్థ, భాతి
ముక్కుగోల్పడిన యపుడు . కీమ 6 44

కం. కలతాదన గజరవిములం, బరింభణమంజన
ముల వైఁబడి పెనంగన్, ధరణిసురశవ
భూతము, కరిగమనం బట్టి ముక్కు గజవె
మొదలికిన్ విక్ర. 7 157.

మ . తెక్కలు ముక్కుతో తుని నప్పళించు
సరిసిన్ గాన్పించు నాత్మాంగమే, తిలకించున్
బతియంచు గోకి యొక తెంతే గంతు
సంతప్తయై ఉ రా. 4. 158.

గీ ... తొగరు, ముక్కుబల్బుక్కి జిక్కిపై
నెక్కి ... నీలా. 8 38.

2 అగ్రభాగము.

క. వెలమనలె నిందువదనకు, జలజాక్షికి నల్ల
నయ్యెఁ జన్నలముక్కుల్ . కాశీ 4. 8

(జటం జూచుకము లనిభావము ,

జ మిక్కిలి చిన్ననూకలు. (క. ర., ప్రా., వా

అ క్రీ. ముక్కుటించు, శ్వాసమును విగ్రహింపు.

సీ ధిక్కరింపకుం డించు ప్రుక్కి పుట్టల దుక్కి
ముక్కువారికి భీతి మొక్కువారు ...

చంద్రా 6 84.

ముక్కుననుండు గోపము = శీఘ్రముగా గోపము
వచ్చు వనుట

ద్వి చొరకు మెన్నడు గాధిసుతుతపోవనము
ఒడలు గట్టుట వృథా కాంతి యాతనికి.

నుదుగక ముక్కున నుడుగు గోపంబు

ద్వి హరిశ్చ పూ. 8 94.

గీ ...ముక్కుననె యుండు గోపంబు మూర్ఖ
మునిఁ దశా. 2. 47, చిప్ర. 4 71.

ముక్కుమొగమేడ = మంచిచెడ్డల విచారణ యనా
వశ్యము

ద్వి. ముండగోష్ఠికి ముక్కుమొగమేడఁ దనకు ...
ద్వి హరిశ్చ 4 1081 వం.

ముక్కునవ్రేలిడు = అశ్చర్యపడు

చం. పదురుకుమారులుం బదురుబ్రహ్మలయాపులు
దాల్చి యెల్లెడన్, విదితముగాఁగ సృష్టలను
వేతె యెనర్చి సుఖించుచుండఁగా, మొదలిటి
బ్రహ్మ వారిఁ గని ముక్కునవ్రేలిడి యాత్మ
నద్యుతం, బొదవ శిరంబు లూచి వెఱ పొందె
ఁ ఘూతమ యేమి నెవ్వుదున్.

వాఙ్మ. 2. 162.

ఇట్లే ముక్కుపై వ్రేలు నిలుపు మొ

గీ. పనికి దిగ్గున లేచి పూపాన్ముమీఁద వ్రాల్చి
కూర్చుండి ముక్కుపై వ్రేలు నిలిపి, యొక్క
చెలికత్తె యూరార్చుఁ బెక్కుతలఁపు లన్న
కొన నున్న యొక వన్నెలాడిఁ గాంచి ...

కువల. 8. 27.

ఉ. ఆచపలాక్షి ముక్కువయి నంగుళముం గది
యించి దీనికై కీచక యింత సేసితి సుఖత్వముఁ
బొందదుగాక ... భార. విరా 2. 956

ముక్కుననూర్పుగల్గు = బ్రదికియుండు.

ఉ. ముక్కున మూడులోకములు నొక్కటఁ
దాఁకెనయేనిఁ బోర మీ. రొక్కఁ డొకండ
గెల్పుటకు నోవుదు రక్రమవృత్తి నిట్టిమీ,
ముక్కున నూర్పు గల్గి మనమోహర మీదు
ఁవస్థ బొందునే. భార. భీష్మ. 2 116

విరా. 2. 226.

ముక్కు పట్టుకొని కూర్చుండు = జపము చేసికొను
చుండు.

మ. అతఁడుం బోయి నికుంభిలాటవి నిశాటానీకి

నీఁడుఁడై, హుతహస్పిన్నిధి ముక్కుఁ బట్టుకొని
కూర్చున్నట్టియయ్యింద్రజి, ద్వితిహం బోరికిఁ
జీరి చంపి మరలెన్ ... రామా 8 182.

ముక్కు మొగము చూడక — 1. మొగమోటము
లేక

ఉ ముక్కు మొగంబు చూడ కొక మోసము
మోటు విశ్వనాయకుం, డెక్కడికైనఁ బో
మృదువు నెఱ్ఱని చూపులఁ జూచి యెల్లతో...
భీమ. 8 8.

ఉ. అక్కఱఁ జూడ వేటి కలయచ్చకబుచ్చిక
నేయునంచలం, జెక్కిలి గొట్టె దేమిటికిఁ
జేరఁగ వచ్చిన ముద్దుఁజిల్కొన్, ముక్కు
మొగంబుఁ జూడ కటు ముట్టను బొమ్మనె దేల
బోఁట్ల నో, చక్కెరబొమ్మ నీ వెగటు జూడలఁ
జూచిన వింత లయ్యెడున్ విజ వి 8 20.

2 మంచిచెడ్డ లాలోచింపక

సీ అలయమామృదు నిల్చి టరసి పాటులను
గంచుకి ముక్కుమొకము చూడకయె
తలును ... కువల. 4. 164.

ముక్కున నీరెత్తు = శిశ్నార్థము ముక్కుతో నీరు
పోయు.

కం. ఓరి కోమటి ముక్కున, నీ రెత్తును మేము కినియ
నేరక యున్నన్, నోరికి వచ్చిన యట్టులు,
వారణ యొక్కింత లేక వదరు లఱచెడిన్
కేయూర 2 201.

జ. ముక్కటించు, ముక్కర్దము, ముక్కర,
ముక్కరము, ముక్కిడి. ముక్కుఁగమ్మి,
ముక్కుఁగ్రోలు, ముక్కుఁజెరమ, ముక్కు
రాడిమ, ముక్కునబంటి, ముక్కుపూరెడు,
ముక్కుపోగు, ముక్కుముంగరి, ముక్కుముల్లు
ముక్కువిలుచు, ముక్కువము.

ముక్కు². అ (లే (తడిచేత) చెడు.

కం. చక్కెర గలుపుక తింటే, ముక్కినతవుడైన
తెన్న మోహము గలచో, వెక్కురుబానిస
యైనన్. ముక్కువతో దివ్యభామ మహిలో

వేమా

వేమన 2. 95

‘దరిలిపట్టు, (త్రా)

మొక్క పుగ్గు, ముక్కుగొయ్యి

ముక్కుటమూపుడు. స. ౭ (మూపుడు — మూపుడు) పొగా ముగ్గుడు

ముక్కు³ వి భవ్యవిశేషముప .. మోదకింబలు, గుడోదకంబులు
ముక్కులు కాశి. 7. 185ఉ ముక్కుమూపు పొగ్గుడు మొక్కులు లై
యర చెరిచి రి చర జేచుక్కన యాదవ
గదాచిణ్ణి, లై చటై ప్పిచ్చున్
ఉ హం 8 67ముక్కుగొప్పెత్తి వి (ముక్కు¹ + కమ్మి నాసా
భవ్యవిశేషముచం గవచ్చు మొగ్గు పిరిగ-ద.పుబొట్టును
ముక్కుగొప్పెత్తిము, తైము మెడగందమున్ ...
చమ 1 53.ముక్కుదాడిను. వి. (√ముక్కు, ఒకచెట్టు
నీ కోల ముక్కుదాడిమ బీజ ..
హం, 4. 11.ముక్కుగొయ్యి వి. ముక్కు² + కొయ్యి)
నాకుడు, నాకము.ముక్కునబంటి. వి. (ముక్కు¹ + బ.టి.
వృత్తిని వర్ణాగమము) ముక్కువజకు నుండు
చాడు, మానుడునీ కడిదిచాల్చుగండి బ గడదీచిరాయడ, ఒక్కరి
యెకిమేండ్ర ముక్కుగొయ్యి
అచ్చ రా. యు. 264.ఉ ... ఏ. నాడు దళామ్య దీతనిన వచ్చి నువోడ్డత
వృత్తి నుండు నె. వ్యాడును నింత చెల్లుడి
చాడు నరేశ్వర లుకలోచన్, లే దీత
డెప్పుడున్ సమలీల ముక్కున బంటి వత్రికిన్.
భా రా యు. 748.ద్వి పాలు పొందు నిజభోగముల వీడుకోలు,
నగుచాటుగని అవ్వనపు ముక్కుగొయ్యి,
యగునట్టిముదిమి వాయగఁ జేసి నన్ను ..
ద్వి పం. 2 101 పాచం ముహరవద్దజాదులకు ముక్కునబంటిగఁ
గేదలోకభీకరు వజితప్రతాపు నుకంటకు వే
దొకకాలఁ దట్టె సంగరమున నోచ్చె' ...
కు. సం. 12. 877.ముక్కుగ్రోలు = ముక్కుగ్రోలు. వి.
(ముక్కు¹ + గ్రోలు) నాసాపుడిము, ముక్కు
తెరమముక్కుపూరెడు వి. (ముక్కు¹ + పూరెడు) ఒక
జాతి పూరెడుపిట్ట.కా. కుండాంబు కరంబు సాప టిరాజన్
మెచ్చి నాపూజ భగ్గుం దీవేళ ననుగ్రహించె
నని ముక్కుంగ్రోళ్ళలో నెక్కి యుద్ధండ్రి కీడఁ
దదీయకుంభకుహరిస్థానంబునం ద్రురన్,
గొండల్గాఁగ నెత్తిమొత్తుకొని దిక్కులువ్రట్ట
గింపెట్టుచున్. కాళ 2 148

(శ ర. ముక్కుపుడి. (త్రా)

ముక్కుపోగు వి (ముక్కు¹ + పోగు.) ముక్కు
గమ్మి, నత్తు (శ. ర.)

ముక్కుతెర (తె) మ = ముక్కుతెరము

ముక్కుముంగర. వి (√ముక్కు¹) ఒకానొక
యడవిచెట్టు. (శ. ర.)వి (ముక్కు¹ + తెరమ) నాసాపుడిము.ముక్కుముల్లు. వి. (ముక్కు¹ + ముల్లు) ముక్కు
నందు గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు, తాధకుడు; తాధక
మైనది.వ క్రిక్కున ముక్కుతెరమ లదర నదరి వడిం
జనుదేర నేవున మూపు లెక్కించరాని తెగువం
దిగిచి .. రాజ. చ 2. 74ద్వి. ఎక్కుడుమడమున నెల్లలోకులకు, ముక్కుము
లై యున్నమూర్ఖు రావణుని, దృఢబలం

ముక్కుటము వి. నారమడి, మోమము. (శ. ర.)

ఒంపితి దివ్యాస్త్రమహిమ . .

రిం. రా. ఉ. 1-9 పా 13 ను

ముక్కువిలుచు. న. ౬ (ముక్కు + విలుచు) నిరసింపు

వ పృథ్వీ లవమానింపం బరికిను లవహసింప
బాంధవులు ముక్కువిలువం బుత్తులు వేసరిం
గఃత్రం బోకిలింప నివి మొదలుగా వార్ధిక
దుఃఖంబు లనేకంబు లనుభవించి

కవిక. 5 110.

ముక్కున. ఎ (మూడు + కుంచములు) మూడు
కుంచములు

గీ చనును ముక్కున నాంగఁ బ్రథిత్రయంబు ...
అం భా 2. 270

ద్వి. నిత్యనేమం విది నేటిప్రముగ్ధవకు, ముత్యాల
పొడి మాకు ముక్కున వలయు . .

బస. పు. 2. 488 పం

ముక్కురూ. అ ౬ అజ్ఞానమును బొందు

వ. ఈ యొక్కవతక్కువలు విచారింపక వలవని
వెఱుపు గట్టికొని ముక్కురి వగచుచున్న
వాడవు .. భార ఉద్యో. 2. 222

(ఇది యీ యొక్కచోటనే యున్నది అని శ. ర.
కొన్ని ప్రతులందు లేదు. అంకను విచార్యము)

ముక్కుంకులు. ఎ. బ. (మూడు + కొంకులు.)
మూడువంకరలు

ద్వి. ముక్కుంకులును బోయి మోచిన మోప, కొక్క
పాదం బట్టు లున్నది శివునకు...

బస. పు. 2. 584 పం.

ముక్కుటిక ఎ. (మూడు + కొటికలు) త్రిపుర
ములు. (శ ర.)

ముక్కుటిక గెలువరి. ఎ. (మూడు + కొటి
కలు + గెలువరి.) త్రిపురారి, శివుడు.

వ మూడవకన్ను దోషని ముక్కుటికగెలువరి
నెరవునం జూచిరి ... అచ్చ. భా. 4 రీ1. పా

ముక్కుమ్ముమెకము. ఎ (ముందు + కొమ్మ +

మెకము) మనుకోతు. ఋశ్యమృగము (శ. ర.)

ముక్కుయ్యబ ఎ. బ. (మూడు + కొయ్యలు)
మూడుతుమకలు

సీ. ఎంక నున్నుడు సేయుసేనికచాని ముక్కుయ్యలు
పడవెయు గీ టుకాని ..

కు. సం. 11 610.

ముక్కుటి ఎ (మూడు + కొటులు) వైకుంఠై
కాదశి, ఛనురూపకుత్తై కాదశి

గీ చక్రికుధరోత్తమము నడుచక్కి కెక్కి, చక్కి
ముక్కుటి కరుదెంచ సారసతులు ...

రా. వి 1. 85.

ముక్కుణము. ఎ. ఎ. (మూడు + కొణములు.)
క. ముక్కుణపు త. ముక్కుణమ్) త్రికోణము.
(శ. ర. , త్రా)

విణ. మూడుకోణములు గలది

ఉదా ముక్కుణపుబద్ధ.

ముక్కువము = ముంగోవము ఎ. ఎ.
(ముక్కు + కోవము) శీఘ్రముగా వచ్చుకోవము
(శ. ర.)

ముక్కుల ఎ (మూడు + కొలలు. త.
ముక్కుల్) త్రిదండము

సీ కావిగోచియుఁ గుళగ్రంథులుఁ బెనచిన
ముక్కుల వలవలముష్టి నమర ...

భా. రా. ఆర. 2 82.

ముక్త. సం. ఎ అ శ్రీ. 1 ముత్తెము 2. రాన్న
యనుమొక్క

ముక్తకంచుకము సం. ఎ అ పుం కుటుసము
విడిచినపాము, నిర్ముక్తము.

ముక్తకంతుడు. సం. ఎ. బ. (అ. అ. అ.) విడిచిన
కంఠము గలవాడు, పైకి గట్టిగా నేడ్చువాడు.

ముక్తకంఠముగా = బిగ్గరగ, గట్టిగా.

ముక్తకచ్చుడు. సం. ఎ. అ. పుం. బౌద్ధుడు.

ముక్తకము సం. ఎ. అ. న. 1. అస్త్రము.

అయుధవికేషము 2 వృత్తగ.సి, గవ్యము.
 3 ఏ.ల్లో రూ మగు 4-5 కాశ్యము.

ముక్తచేతుడు సం విజ (అ అ అ) దాష్ట్య
 (అ అ అ) గ.వాడు

అకై ముక్తిహస్తుడు మొ.

ముక్తలేకుడు. సం విజ (అ అ ఈ అ)
 పియ బొసికొనినజుట్టు గలవాడు. తల విరియ
 బొసికొన్నవాడు

ముక్తచక్షుస్సు. సం వి న్ ఫం. సిహము

ముక్తము సం విజ. (అ అ అ) 1. విడిచి
 చేయబడినది, త్యక్తము 2. ముక్తిపొందింప
 జడినది. 3 ఆన దితిము 4 ఈయబడినది,
 దత్తము

ముక్తముక్తము. సం వి అ ఫం అందుగు
 చెట్టుబంక

ముక్తవసన్తుడు. సం వి. అ. ఫం ముక్తం
 బరుడు, దిగంబరకాళిలోజేరిన శైవసన్యాసి,
 ఇట్లే ముక్తాబరుడు మొ

ముక్తసంగుడు సం. వి. అ ఫం. సంసారసం
 బంధము విడిచినవాడు పరివ్రాజకుడు,
 సన్యాసి

ముక్తాగారము సం వి. అ ఫం ముక్తేపుణిప్ప,
 శుక్తి

ముక్తాపుష్పము సం వి అ న మొల,
 కుందము.

ముక్తాఫలము. సం వి. అ న. 1. ముక్తము.
 2 అవలీఫలము 3 కర్పూరము.

ముక్తామణి సం. వి. ఇ. ఫం. ముక్తము

ముక్తాయము. వి (క. ముక్తాయ) (సంగీత)
 ముక్తాయంపు

మ .. గీతంబు లద్దిర ముక్తాయము చాగురే
 యని మరుద్దేవాత్మకన్ముడు తుంబుర
 దేవర్షుల మెచ్చె గానరస మింపున్ సొంపు
 గావింపగన్.... సమీర. రి. 201

'ముక్తాయంపు అనుపదము దేశ్య మగునలన
 సీపడిముకూర్చ శ ర ముమున దేశ్యమే
 యని తోచుచున్నది

జ. ముక్తాయంపు

ముక్తాయంపు వి 'ముక్తాయము' ముగి.పు.
 (క. ర.)

ముక్తాలర. సం వి. అ శ్రీ ముక్తేముహూము.

ముక్తావలి సం. వి. ఇ ఈ శ్రీ ముత్యాల
 హూము

ముక్తాశుక్తి సం. వి ఇ. శ్రీ ముక్తేపుణిప్ప.

ముక్తాస్పృటము. సం వి అ ఫం ముక్తేపు
 జిప్ప, శుక్తి

ముక్తి సం వి. ఇ శ్రీ 1 విడుపు, విడుదల.
 2 మోక్షము.

ముక్తిక్షేత్రము. సం వి అ న. కాళి, వారణాసి.

ముఖగంధకము సం వి అ ఫం వలాండుపు,
 ఉల్లి (వృ. వి)

ముఖపవల సం వి. అ. శ్రీ. ఆర్యావృత్త
 భేదము.

ముఖచాళిత్ర మి వి. మల్లబంధవికేషము

వ .. వాసుదేవుడు ... పరిచాళిక చేసిన,
 శైవేయుం డ కైజికి నాన చేయక ముఖచాళిక
 చేసి .. ఉ హరి రి రి4

ముఖబీరి. సం. వి. ఇ. శ్రీ. నాలుక, జిహ్వ

ముఖచూర్ణము సం. వి అ. న. ముఖముపై
 బూసికొను సువాసన గలచూర్ణము

ముఖజాహము సం వి అ న ముఖమూలము.

ముఖజాడు సం వి. అ ఫం. బ్రాహ్మణుడు.

ముఖదూషణము. సం. వి. అ. ఫం వలాండుపు,
 ఉల్లి.

ముఖదూషిత. సం. వి. అ. శ్రీ. ముఖాకారము
 తెలిపెడిబొబ్బ, అట్టిపొబ్బ.

ముఖనిరీక్షకుడు. సం. విజ, (అ. షికా అ)

అనుకుండు. సోమరి

ముఖనివాసిని నం. వి. ఈ. శ్రీ. సరిస్వతి.

ముఖప్రియము. నం. వి. ఆ. ఫం. నారింజ. (వృ. వి) న. లవంగము

ముఖబంధనము. నం. వి. ఆ. న. 1. ఉపాధ్యతము, భూమి, మూత, కప్పు.

ముఖభూషణము. నం. వి. ఆ. న. తా. మూలము

ముఖమండనకము నం. వి. ఆ. ఫం. తిలక పృథము

ముఖము నం. వి. ఆ. న. 1. నోరు, మూతి,

2. మోము, ముఖాకృతి. 3. వురోభాగము.

ముందుచోటు 4. జాణము మొదలగువాని కొన.

5. తొట్టయొక్కపైకి గవళిగురుంధము, తొట్టలోకి బ్రవేశించెడిచారి, తొట్టనుండి పైకి వచ్చెడి త్రోవ

6. గృహచ్ఛాయము, ఇంటిగుమ్మము 7. ప్రాంత భము, మొదలు. 8. ముఖ్యమైనది,

ప్రధానము, మొదటిది. 9. ఉపాయము, సాధ

నము. 10. ఒకనాటకసంధి. 11. లకుచము,

గజనిమ్మ (వృ. వి.)

నాముఖమున = నామీదుగా

గీ. మీరు నెప్పినబుద్ధులు గారవముక, శేయః గాంచినపుణ్యంబు నేయనెట్లు, నాముఖంబునఁ గార్యంబు నడవ దేమి, నేయవాడ నొం దెద్దియుఁ జెప్పలేను

భార. ఉద్యోగి 8 328 (నావలన నని భావము)

ముఖయంత్రణము. నం. వి. ఆ. న. ఖలీనము గుట్టుపుంగళము.

ముఖరము. నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ధ్వని చేయు నది, ఎడతెగనిచప్పుడుచేయునది, ఘల్లుఘల్లు మని మ్రోగునది. (అందె మొ.)

వి. ఆ. ఫం. 1 కాకి 2 శంఖము

ముఖరితము. నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ధ్వని గల దిగాఁ జేయఁబడినది, మాటుమ్రోగునట్లు చేయఁ బడినది.

ముఖరుండు. నం. విజ (అ. ఆ. అ.) 1 వదరుఁ బోతు, అధికముగా మాటలాడువాఁడు, వాచా టుండు, 2. దూషణము లాడువాఁడు.

వి. ఆ. ఫం వాయకుండు, ముఖ్యపురుషుడు ముఖరాంగలము. నం. వి. ఆ. ఫం. లాంగలము = లై భూమిని జీల్చెడి ముఖము గలది సూరము, పంది

ముఖపల్లభము. నం. వి. ఆ. ఫం. దాడిమచెట్టు.

ముఖవాద్యము నం. వి. ఆ. న. నోటితో వాయించు వాద్యము.

(మురలి. పిల్లనగ్రోవి మొ)

ముఖవాసన నం. వి. ఆ. శ్రీ కర్పూరాదివాసన.

ఆ. ఫం. న. కర్పూరాదివాసన (శ. ర.)

ముఖవిలుంఠిక నం. వి. ఆ. శ్రీ. అశ, ఆఁడు మేక

ముఖవీణె (జీయ) వి. వి వాద్యవిశేషము, వీణా భేదము

న మీటుసురతానులు కామాతులు ముఖవీణెలు పిల్లగ్రోవులు దండెలు ధక్కిలు చంద్రవల యంబులు ... ప్రబంధ. 805.

కం. సంగీతపుమేళపుట, సంగీతాశములు నాగ నరములు ధక్కిల్, చెంగులు ముఖవీణెయలును, పాఁగము తప్పెటలు గజ్జె అందుక చేరన్ ప్రబంధ 881.

ముఖశుద్ధి. నం. వి. ఆ. శ్రీ. ముఖము కడుగుట, ముఖము పవిత్రముచేయుట.

ముఖశేషుండు. నం. వి. ఆ. ఫం. రాహువు.

ముఖశోధనము. నం. విజ (అ. ఆ. అ.)

1. ముఖము శుభ్రముచేయునది. 2. శీఘ్రమైనది, కారమైనది.

వి. ఆ. ఫం కారము, శీఘ్రత.

న. 1. ముఖము శుభ్రపఱుచుట 2. లవంగ పట్ట- దాల్చినచెక్క

ముఖశోధి నం. వి. న్. ఫం. అంబీరము, నిమ్మ

చెట్టు. (వాచ)

ముఖసంభవుడు. సం. వి. అ. పుం. క్రాహ్య
బుండు.

ముఖసుఖము. సం. వి. అ. వ. ఉచ్చారణాక
ర్యము, పలుకుబడితో సౌకర్యము

ముఖస్రావము. సం. వి. అ. పుం. లాలాజలము.
చొంగ

ముఖాగ్ని సం. వి. అ. పుం. 1 కార్పిచ్చు,
దావాగ్ని.

2 అగ్ని ముఖమందుఁ గల దయ్యము, కొలువి
దయ్యము

3, శకమును దహనము చేయునపుడు ముఖమం
దుంచినయగ్ని.

ముఖాము. వి. (హిం. ముఖాదిమ్) ముసద్ది, లేఖ
కుండు

ఉ గౌరవ మొప్ప నచ్చటిముఖాములు వ్రాయఁ
దొడంగి రెంతయున్ .. కృష్ణ. 2 118

ఉ. జిబ్బుమెఱుంగుఁజల్వలు విచిత్రగతిం దొడివె
న్మృతా మహా, జిబ్బిలువేళఁ గాంచి హరిసేవకు
రా సమయం బటంచుఁ జై, పబ్బటు చీట్లు
వ్రాసి నిజభర్తలపాలికిఁ బంచి రంతలో, నబ్బలి
బంధనుండును భవాబ్జభవాదులఁ బిల్వఁబంచినన్.
అ వి 5 5.

చం పలసినజేరముల్ దెలియ వచ్చినవారలు వాడు
గల్గువా,రలు తెగ గుత్తగొల్లలును రత్నపరీక్షల
వారు కార్యముల్, గలిగిన యింగిలీమలముఖా
ములు చెంగట మల్లనీల్లఁగాఁ, గొలు వొసఁగు
న్మహిళగతిఁ గోమటి యాత్మగృహంగణంబు
నన్. శుక ౯. 10.

ముఖాముఖి. సం. అన్య సమ్ముఖమున, సమక్ష
మున.

ఉ చేకుటె నొంటిపాటిచటఁ జేసినపుణ్యము చేత
నింక నన్, గాఁకలఁ బెట్టకే విను ముఖాముఖఁ
బల్కిడ దాచ నేటికిన్ ... శకాం. 3. 81.

ముఖారి. సం. వి. అ. పుం. ముప్పదిరెండు వపుంసక

రాగములో నొకటి.

సీ. ... మధ్య, మానతియు ముఖారి మలహారి
సామంత వంతుసరాళియు ...

హం. 5. 124.

ఉ జైఁవి నాట తోడి . . . ముఖారి
దేవగాంధారి .. మొదలై తగురాగము లింపు
మీజంగన్ ... చెన్న. 2 238.

సీ సామంతమలహారులును చెంచు మల
హాయు ముఖారి మాళవియును ...

ప్రబంధ. 98.

ముఖాసా. వి (హిం మొఖాసా. మి వ్రా.)
తీరువ లేచిఘామి, మాన్యము.

కం గడి దుర్గంబులకోటల, నిదురాణపు దొరల తెల్ల
నెప్పుడుఁ జెల్లె, పుడమియు మన్నెవజీర్లకు,
నడుచుముఖాసాలు గాక నగరి ధరితిన్.

ఉ. హరిశ్చ. 1 68.

ముఖాన్రము సం. వి. అ. పుం కర్కటకము,
ఎంట్రికాయ, పీత.

ముఖాస్రావము. సం. వి. అ. పుం. లాలాజలము,
చొంగ.

ముఖోల్క సం. వి. అ. పు. దావాగ్ని,
కార్పిచ్చు)

ముఖ్యయ సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. ముఖ
సంబంధమైనది.

2. ప్రధానమైనది, మొట్టమొదటిది

3 శక్యము, అభిధానన్యము (అర్థము.)

వి. అ. పుం ప్రథమకల్పము.

ముగింపు. వి (√ముగించే) సమాప్తి. (శ. ర

ముగితి. వి. (సం. ముక్తి.) ముక్తి, మోక్షము.
సీ. ... సగరు లేగిననాటి ముగితితోవ
యయా. 2 44.

ముగియించే. న ౮3. (√ముగియు) 1. సమా
ప్తము గావించు

కం. కా చి యచుష్టానము ముగియ చి యగు
నట్టివేళ నెమట నిలిచి యా, చంచలలోచన
లతవికి, గించిద్దూరమునఁ జేమొగిచి మ్రొక్కు
టయున్. నైః 2 7

2 త్యజించు, విడుచు

సీ. ... నీ వజ్జాతతాన ముచిత, మగునీతి ముగి
యించి యాశీకి నటిమెన వాభీరణతేజః
దాతఁడు .. రాఘవ. 4 58

(ఇది పై రెండవము కుదాహరణము)

3 ఖండించు, నతికు

సీ ఒమాటు గదలను నూరుతలంబులు ముగి
యించి మృగసంఘములకు నిచ్చు ..
వీర 4. 182. ఆం. భా. 3 123.

ముగియక. ఎ. (✓ముగించే) ముగింపు, సమాప్తి.
(క. ర).

ముగియు. అ. ౧. (క. ముగిను, త. ముగి.) 1.
పూర్తియగు

గీ మూఁడురక్షలపదివేలు ముగిసి పోవఁ, దాఁ
బ్రవర్తిల్లు లక్షగ్రంథములతోడ, సమధికస్ఫూర్తి
నేపురాణములు సాటి, గగిమ కందంబునకు
మహాస్కాందమునకు కాశీ. 1. 71.

2. చచ్చు, ముడించు.

సీ మడినె బ్రుంగె సమనెఁ గెడనె ముగినె నీతె.
...ప్రగ్గె, నరఁ జచ్చె నరుమాట కాఖ్య
లయ్యె. ఆం. భా. 3. 87.

సీ వొంబడ్డ ముగిన యునివడ్డగరిమికి, మురు
పుగా గొల్లన ముగిసి పోవ. . కకు 4. 88.

జ. ముగింపు, ముగియించు, ముగియక, ముగిసి
వచ్చు

ముగిసివచ్చు అ. ౧. (క. ముగియవచ్చు.
స్వాగ్ధమున) ముగియు, సమాప్తయగు.

తే తత్సహోదర సంప్రవర్తనము జరిగె. నప్పు
ంములోన గూడమై యంత నేఁడు, ముగిసివచ్చె
రానవరాజు మోదకాల, మనుచు సంతస మందె

వాకాత్మజుండు

రాఘవ 3 42.

ముగ్గుడ ఎ (సం ముగ్గా) ముద్దరాలు, ముగ్గు,
ఆడుది

సీ ముద్దరా బృద్ధియ ముగ్గుడ యనఁగ ముగ్గు
యొప్పును .. ఆం. భా. 2. 108

గీ తెగడు తెలుంగన యిది యెంతముగద
యనుచు... చంద్రా. 3. 87.

కం ముగ్గుడ యెటుంగక పంచినఁ, దగునే యి
చ్చేగుదేంఁ దమ్ముడ . రాఘవ. 3 98.

రగడ .. ముగ్గుడ! పోద మిశోకములు
వెలయుతావులకు .. ఉ. రా. 6 81

కం. . నాం. పగుతమ్మి కెంపుగుంపును, ముగ్గు
దనిగారింపుఁ దొగరుమోవికి దొంయే .
నీలా. 2 23

జ. ముగ్గుడతనము.

ముగ్గుడతనము ఎ (ముగ్గుడ + తనము)
మౌగ్యము, గోలతనము

వ. మానికంపుఁ గంబంబులదండ నుండునికిలి
దంతపుబొమ్మ లూడికంపుఁ జక్కెరబొమ్మ
లని యోసరిలు ద్వీపాంతరజనంబుల ముగ్గుడ
తనంబునకు నగు. దకా 1 14.

ముగ్గుహము నం. ఎ అ తం. దాత్యూహపక్షి

ముగ్గు¹=ప్రయగ్గు. ఎ. (క. ముగ్గు. త. మొగ్గు)
రింగవల్లి.

సీ. పలువన్నె లలరఁ గప్రపుముగ్గులను జెట్టి...
నీలా. 3. 38.

ముగ్గు². అ. ౧. (క. ముగ్గు) మాగు, పండు.

(వ్యవ.) ఈ మామిడిపండ్లు చక్కగా ముగ్గినని

ముగ్గు(గు)రు=మువ్వురు. న 2 (✓మూడు.

క. మూవరు. త మూవర్.) మూడునకు మహా
నృహత్యర్థక రూపము

కం. ముగ్గురువేల్పుల ముంచిన, ప్రెగ్గడ యగు
మరుని దనుకరింపం దరమే? తతతీ 4. 72.

ఉ అక్కట చొక్కటంపు టిగుంమ్మల
టొమ్మలు నజ్జనజ్జగా, తెక్కెద వంచుగా
చకిచిత్త ముగ్గువేల్పు లక్కునం, బుక్కిట
నొక్కక్క నొక్కవూట వధూటల దించ
బొవ రా వి. 4 85

ముగ్గువేల్పులు = త్రిమూర్తులు)

గీ ఉచి-కొనుచున్నవా రాక్షసున్న ముగురు,
గాలయాపన నేయగా గాదు నీకు

నైష. 4 64

నీ ముగురుగూతులు జగన్మోహనాకారి, లనంగ
కాస్త్రువిదిగ్ధ లతివిసీల

గీ కుటిలకుంతల లృదకుంభి కుంభయుగళి, గురు
కుచలు వారిఁ దగినట్టి వరుల కొనఁగి, వరుస
మూఁడుక్క నిలిపె నావసుమతీశుఁ, డంత..

విక్ర 8 5

ముగ్ధయ్య ఏ (ముందు + కొయ్య) అగ్ర
దండము

ఎఱి అసార్యము (క ర)

ముగ్ధ నం ఏ ఆ శ్రీ ఒకానొక శృంగార
నాయిక.

శ్లో. ఉదయద్యోవనా ముగ్ధా లజ్జావిజితమన్మథా

ముగ్ధము నం ఏఱి. (అ. అ. అ.) 1. మూర్ఖు
వడినది. సొమ్మసిల్లినది 2. వివేకము లేనిది,
మూఢము 3 పొంపడినది 4 చక్కనిది, సుందర
మైనది

ముచకము నం ఏ. అ. అ. అ. లాక్ష, లక్ష్మక.

ముచ(చు)కుందము. నం ఏ. అ. అ. అ. ఒక
పువ్వులచెట్టు.

ముచిరము నం ఏ. అ. అ. అ. 1. ధర్మము
2 గాలి.

ముచిరుడు నం ఏఱి (అ. అ. అ.) దాతృత్వము
గలవాఁడు, బాధార్యము గలవాఁడు.

ఏ. అ. అ. అ. దేవత

ముచుండ. నం. ఏ. అ. శ్రీ. ఎఱ్ఱమల్లె (వృ. వి.) (క. ర.)

ముచు(చ)కుందుడు నం ఏ. అ. అ. అ.

మాధాతకొడు కగురాజు

ముచుటి నం ఏ. అ. శ్రీ ! ప్రేక్ష విలుచు
(కొలమున, 2. విచికిలి 3 పెట్టుకాటులజత.

ముచ్చె న త్రింజు, తిగ

నీ తిగ ముచ్చె యనఁగను ద్రికముపే రగు ..

అం భా 2 208.

ఏ 1 నితంబపాచ్చము.

నీ .. అఱుటన ముచ్చె యనఁగ నితంబ
పార్శ్వభిధ దగు... అం భా. 2 1 8.

ఏ 2 ని ముద్రి పా ముచ్చె క రి. (మ. తె.)
త్రై మ. తె వ్రాఁతప్రా. తక్రతుల. పా.
అ. ద్రహదాకరమున మంలి యరికెదు.)

2 తి ము, ముద్దిపూస

గీ . త్రికాభిధాన, మలరుఁ దిక మన ముచ్చె
నా నళికనయన .. అం. భా 2. 188.

ముచ్చెఁగి ఏ మత్స్యవిశేషము.

నీ. కొంద రాసరికొయ్య కొట్టిపీనులన ముచ్చెఁగి
బేడిన తెల్ల చాఱమీను.. ఆది యుగుమీలఁ బట్టు
వతఁడు... హంస. 4. 187.

ఉ .. పెన్, తెల్లయుఁ బక్కెపారయును
నీచను ముచ్చెఁగి తొమ్మదాయముల్ ...
వరికాదిగఁ జేవఁలఁ బట్టి బెట్టుగన్ ...

[ప్రబంధ. 188.

నీ కొరదయుఁ గడిసె పాపర ముల్లు ముచ్చెఁగి
కుండముక్కును తొంపిఁ గ్రుచ్చుకొనియె ..

వేం. పంచ. 1 284.

ముచ్చెట. ఏ (క. ముచ్చట త. ముచ్చటై.)

1. నల్లారము

ఉ మగనిన్ ఒగనిలి విసాళి జంత య,
ముద్దియ సేవ నేయ దొకముచ్చట యాడదు
మూఁగఁబోలె ... పాండు. 3. 71.

నీ ... ముచ్చెగెన గునగున ముచ్చట యన,

సల్లాపసంజ్ఞ యై యుల్లసిల్లుచునుండు ...

అం. భా. 1 117

ఉ. అవ్వలిదిక్కుమో మయి ప్రియంబున నొండు
లతోడ ముచ్చటల్, ద్రవ్యమ నొక్క
కోమలి పరాకున నుండంగ ...

నైష. 6. 113, ఉ. రా. 4. 48.

2. కోరిక

ఉ. గ్రుచ్చి కవుంగిలించికొనెఁ గూర్చియు
భక్తియుఁ బొత్తునేయఁగా, ముచ్చట వాయఁ
గొత్తవడి మూర్ఖము మూర్ఖుని లోచనం
బులం, విచ్చిలి రాలు బాష్పజలబిందులు మౌళి
నలంకరింపంగన్ జై. భా. 1 111

సీ కీలాలనదులలోఁ గేళిసల్పఁ దలంచు కాకినీ
సమీపముచ్చటలు దీత ...

ఉదా. 8 178.

గీ. ముచ్చటలు దెల్పు రతికేళి కెచ్చరించు, సన్న
దెలిసి విలాసప్రసన్నవదన, యగుచు వర్తించు
కుక. 1. 301.

3. ప్రేమము.

చం మొగము మొగంబు గూర్చి బలుముచ్చటఁ
బడుచుటాంతరింబులన్, విగ్రయఁ గవుంగిలించి...
వసు. 4. 9.

4 వ్యతాంతము.

కం వచ్చిన మునిపతితోఁ దన, ముచ్చట దనుజుండు
దెప్ప . దశా. 1. 249.

మ. కినుం బుట్టినయట్టి మౌనిహృదయశ్లేశంబు
కాంతంబుగా, మునిశిష్యప్రకరంబుతోడ గమ
నౌస్మృత్యు బునన్ ముచ్చటల్. తనియం
జెప్పుచు వేల్పుచేటి నికటస్థానంబునం
దుండఁగా, వనజాకాపునిమండలంబు దిగియె
న్వారాళిదిక్కిమకున్. భీమ. 2 23.

అ. ముచ్చేటకాడు, ముచ్చేటకాపు, ముచ్చేట
కాడు, ముచ్చేటలాడు, ముచ్చేటించు

ముచ్చేటకాడు. వి. (ముచ్చేట+కాడు) కోరిక
కలవాడు వేం. పంచ. 4. అ. (క, ర)

ముచ్చటకాపు వి. ముచ్చట + కాపు) సల్లా
పము లాడువాడు, ఇష్టగోష్ఠి నలుపువాడు.

ఉ అచ్చసలాడు లిద్దఱును నర్పిల్లఁ జెంచియుఁ
బల్కనేప్పియున్, ముచ్చటకాపుగాఁ దమ
వినోదపునెచ్చెలిగా నను గడున్, మచ్చికఁ
జూతురు ... ప్రభా. 4. 19

ముచ్చేటవడు. అ. (కీ. (ముచ్చట + వడు)
మిక్కిలి అభిలషించు, శహితహవడు.

కం. విచ్చేయు మదితిగర్భము, చెచ్చెర వెలువడి
మహాత్మా చిరకాలంబున్, విచ్చూవిడి తే
కమరులు, ముచ్చటవడి యున్నవారు ముద
మందివన్. భాగ. 8. 504.

ద్వి. ఇచ్చట నేనున్న నెల్ల పౌరులును, ముచ్చట
వడి దినంబును వత్తుచునియు ...

రం. రా. అ. 145. పా. 3. పం.

ముచ్చట(టలా)డు. అ. (కీ. (ముచ్చట + అడు)
ముచ్చటించు, సల్లాపముచేయు.

ఉ. ...త. శ్యాంశలకాగృహంబున వయస్వయుఁ
దానును ముచ్చటాడంగన్ ... ప్రభా. 2. 62.

సీ నెఱిగొప్పు విరిదండ మెఱుంగువున్నాగంపు
ముత్తేలకుచ్చుతో ముచ్చటాడ ...

ఇందు. 5. 173.

(ఇట మిళిత మగు అనిభావము.)

సీ సఖ గోగుతోడ ముచ్చటలాడి సురపొన్న
నవ్వితి విడియే గణంబు దప్పె .

ఉ. రా. 6. 38

సీ. ముచుకుచు వెలుగుతో ముచ్చటలాడుచు.

దశకు. 6. 157

ముచ్చేటించు. అ. (కీ. (ముచ్చట.) ముచ్చట
లాడు.

ఉ. ... ఈ, యెచ్చెరికం బెఱింగి జను లివల
నావల ముచ్చటించంగన్ ..

భల్లా. 2. (క, ర)

ముచ్చేట్లు(టులు). వి. బ. (మూడు + చోట్లు)
మూడు ప్రదేశములు.

గీ. చరణములు కేలు గడిగి ముచ్చట్లు చఱచి,
పీరముననండి కాళ్లు దాఁ బృథివి మోపి, యర్థ
నాపోశనమును బ్రాణాహూతులున, గొని
గృహస్థుఁడు మౌని యై కడువవలయు.

విజ్ఞా. ఆచా 87.

ముచ్చేముడుగు = ముచ్చముణుగు.

అ. ౧౩. (ముచ్చగు + ముడుగు) 1 మిక్కిలి
ముడుము

గీ. ఇంక నేమి నేతు నేగతిఁ బోదు నా, కీడురంత
దుఃఖ మెట్లు వాయు, ననుచు గంగ నీట
నడకాహవము చేసి, వెదిలి నచ్చి ముచ్చముడిఁగి
యుండె.

భోజరా. 4 185.

నీ. పిల్లలు మైదీఁగఁ బోలయు నొక్కొకమాటు,
ముచ్చిర యప్పుడ ముచ్చముడు గు .

కు. సం. 5 589

ఉ. పొచ్చిన బొమ్మఁడఁ గదియించిన చూపుల
కోరికొలన్, ముచ్చముడఁగ నేయుచుఁ
జనుగపదుర్గముక్తి ది నీమలన్.

చంద్రా 1. 23.

2. మిక్కిలి చేష్టలు తప్పియుండు

గీ. వెన నుంబు గాడి వీపున వెడలె న,య్యా
కుగంబు నెత్తు రంగమెల్లఁ, దొప్పఁదోఁగ
మూర్ఖ దొడరి రథంబుపై, ముచ్చముడిఁగి
పడియె మునివరుండు.

హరి. ఉ. 8. 81.

గీ. బిట్టువెనఁ దాఁకు చిచ్చుటవిడుగువోలె, నడలు
రితిఁ దాఁకుమెయి ముచ్చముడిఁగి పడఁగ...

కు. సం. 5 549

ముచ్చే ముణుగు = ముచ్చ ముడుగు. అ. ౧౩.

(మణుగు + ముణుగు) మిక్కిలి ముడుగు

నీ మోహపక్షమువారి మొగములపగిది వంభో
రుహప్రాతంబు ముచ్చముడిఁగె ...

ప్రబోధ. 4. 49

కం. శీతోపచారముల నా, కాకోదరి ముచ్చముడిఁగి
సంతాపముదే, నాతతమిహికావర్ష. ప్రాతః
కాలికవిపన్నపద్మిని బోలెన్ ...

తపతీ. 3 109.

ఉ. ఇవ్వట ముడిఁ గూడ దిఁక నేగున నీవన
సామిలార మీ, యిచ్చకొలంది చేకుడెడు
హీనపువ్వులై యన్న న, నృచ్చిక్ర గాచి
ర మృనెడుమాత్రనే పైఁబడి మొత్తి త్రొచినన్.
ముచ్చముడిఁగి ఎచ్చి తనముద్దెయి కంఠయుఁ
జెప్పెఁ జెప్పినన్

చెన్న 4 244, వాడు. 4 23.

ముచ్చేవలము ఎ. (మూఁడు + చవలములు)
మూఁడు చవలములు (శ ర.).

ముచ్చేటులు = ముచ్చేట్లు. ఎ. ౨ (మూఁడు +
చోటులు) మూఁడు ప్రదేశములు, పాదములు
హస్తములు ముఖములు.

కం కూటిముడి మోచునాతఁడు, పాటింపఁ జేసె
నేని ప్రస్తావం కా, కూటిముడియు దింపక
ముచ్చాటులు చఱవంగ వలయు నర్థ్య
గతిన్ .

విజ్ఞా 1 79.

ముచ్చేయలు. ఎ. ౨ (మూఁడు + చోయలు)
మూఁడురంగులు, త్రివర్ణములు

నీ వరదానములకునై వచ్చువాక్కియకారి
ముచ్చాయ లెఱిగించు మొగము దెల్పు ...

కువల. 2. 42.

(కోరికెలకు సూచకము లగులంగు లని భావము.)

ముచ్చి ఎ. (హిం. మోచి) రంగులు వేయు
వాడు, చిత్రకారుడు.

నీ. కాసల్య మొరలైన గరితలు ముచ్చివన్నందంపుఁ
బల్లకి ల్కుండు నడువ ...

దశా. 7 227.

ముచ్చిక ఎ. (ముండు + సిక. వృత్తియందు
వర్ణవికారిము) లెంకాయ, కాటికాయ మున్న
గునాచి తొడిమిక్రిందిబిళ్ల. (శ. ర., వా. ముచిక.)

ముచ్చికకొడి. ఎ. (√ముచ్చిక) కార్యనిర్వహణ
కాలము.

వ్యవ.) ఆ వివాహసంబంధము ముచ్చికకొడికి వచ్చి
తెడిపోయినది.

ముచ్చిచ్చే. ఎ. (మూఁడు + చిచ్చులు) 1.
గార్హపత్యము, ఆహవనీయము, దక్షిణాగ్నియను

యజ్ఞముదలి యగ్నిత్రయము.

ఉ . ఆతఁడుం, జీచున నేయి వోసిన విశేషము
దోవఁగ భీము నొంచి, ముచ్చిచ్చును నేర్పు
నట్టులుగఁ జేసె .. భాగ భీష్మ 2 277.

గీ. తపసియిల్లాండ్రచెలువంబు దలఁచి తలఁచి,
మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళి గొన్నచోటు ...
మమచ 2 9.

2 ముక్కాక.

కం పచ్చిలిలుకానియమ్ముల, ముచ్చిచ్చున వెచ్చి
ఘండె మోహాశురయై ... భాగ. 9. 47.

ముచ్చిరి = మ్రుచ్చిరి. ఎ (√ముచ్చిరు)
దుఃఖశురాలు, దుఃఖతుఁడు

గడ. మోఁదు మోదుగువువ్వు రెచ్చెను మున్న
ము న్నలకైక ముచ్చిరి, లేదులే దుండగము
దీనికీ లేమ లేమఱుపాట వచ్చిరి ...
వాల్మీ. 3. 114.

ముచ్చిరితనము. ఎ (√ముచ్చిరి.) దుఃఖము.
ద్వి ... “ముచ్చిరితనము.” ద్వి. భాగ 10.
(శ. ర)

ముచ్చిరు = మ్రుచ్చిరు. అ. శ్రీ. (త ముచ్చెటి).
1. దుఃఖించు.

చం మునిజన మెల్ల దుర్దశల ముచ్చిరి యుండుటఁ
జూచి యప్పరో, వనితలయార్తఁ జూచి క్రతు
వర్గము చైత్ర్యముఁ జూచి నామనం, జనయముఁ
దల్లడిల్లెడు . నిర్వ 4 29

సీ. పులకలు మ్రోడిఁగఁ బొలయు నొక్కొక
మాటు, ముచ్చిర్చి యవ్వుడ మువ్వముడుఁగు.
కు. సం. 5. 589

కం. ముచ్చిరి యున్నది లోకము, నిచ్చలుఁ
గంసాపిఱులు నిర్దయు లేచన్, మచ్చిగఁ
గావఁగ నలయును. విచ్చేయుము తల్లికడుపు
వెడలి ముకుందా! భాగ 10 పూ. 101.

2 పరితపించు, ఉడుకు.

చం మును మనచేత భంగపడి ముచ్చిరి యుండుటఁ

జేసి పాండునం, దనులును నెత్తినవ్వురు ...

భార ఉద్యో 4. 195.

చం. అవికయుఁ బట్టుపుట్టము చెఱంగు మఱుంగయి
యున్కిజేసి గౌరవపరిమాణముఁ దెలియ
రామికి ముచ్చిరుచున్న యొక్క పల్లవునకుఁ
జూపె నొక్కతె విలాసముతోఁ దనతోరపుం
జనుం, గవపొడ వింత పొమ్మనినకై వడిఁ బానక
పామకుంభముల్ నైష 8. 191.

3 అసహ నపడు.

గీ పాటిగాఁ గొన కాపదృఢపునినైన. నీరసము
సేయువాఁడు వినితుఁ డయ్యె, నొరుల లచ్చికి
మ్రుచ్చిరి యుడుకువాఁడు, నర్వసముఁ డయ్యె
విష్టుప్రసాదమహిమ పాండు. 4 210.

జ ముచ్చిరి, ముచ్చిరితనము

ముచ్చిలి ఎ. పెడతలయందలి గుంత అనటువు.
(శ ర.)

ముచ్చిలిండు. న. శ్రీ. (√ముచ్చిలు) దొంగిలిండు.
(శ ర.)

ముచ్చిలిగుంట ఎ. ముచ్చిలి (శ. ర.).

ముచ్చిలిక. ఎ. (హి. ముచల్ కా) 1. వాది
ప్రతివాదులు మధ్యస్థులకు మీరు తీర్పు చేసిన
ప్రకార మొప్పుకొనియెన మని వ్రాసి యిచ్చెడి
యొడంబడిక.

2. సేక్యము చేయువారు భూస్వాములకు వ్రాసి
యిచ్చెడి యొడంబడిక ...
(శ. ర., మి. బ్రౌ)

ముచ్చిలిపాటు. ఎ. కునికిపాటు (శ. ర).

ముచ్చిలు. న. శ్రీ. ముచ్చిలిండు, దొంగిలిండు
(శ ర)

జ ముచ్చిలిండు

ముచ్చివుక. ఎ. (మూఁడు + చివుకలు) ముద్దు
గులము. (శ. ర ముచ్చివక. బ్రౌ.)

ముచ్చెట్టు ఎ (మూఁడు + చుట్టులు) మూఁడు
చుట్టులు.

గీ. వచ్చి కోటచుట్టు ముచ్చుట్టు వాణంగ

దశకు. 8 192

సీ. ముచ్చుట్టు ముడిచిన ముంజితోఁ గట్టిన,
చెలువంపు గోచిముంతెఱుగు దూఁగ ...

హరి. ఉ 10 298

సీ. గ్రుచ్చి చేతుల మేను ముచ్చుట్టు రా జుట్టి,
దొమ్మి యూర్పులతావి గుమ్మరించి ..

కవిక. 4 188, పక్ర 9 108,

ముచ్చే = ముచ్చే. అ. శ్రీ. (క, ముచ్చే)
పోవు, నష్టమగు.

ఉ. చచ్చిన నేమి మూర్ఖ .. నేమి ప్రహర
వేదనన్, నొచ్చిన నేమి పడు చెవి నోరు
కరాంగుళి నేత్రగోళముల్, ముచ్చిన నేమి
పట్టపతి మొక్కలి బంధనకాలోనికన్,
వచ్చిన నేమి భృత్యునకు నచ్చినయేలిక
యాజ్ఞపట్టనన్. శివరా. 4. 88.

స. శ్రీ. ముడుచుకొను, సంకోచపఱుచు.

కం. అని పలుక జగుకు మడిఁ తెనఁ, గొవఁగా
మే నెల్ల ముచ్చికొనుచుం బులి మెల్ల నె
యవతికిఁ జని వెనఁ జేంగున నచ్చటిలతలు
ద్రెంచుకొనుచుం జనియెన్. కుక. 2. 281.

ఎ. దొంగ, చోరుఁడు.

చం. పనిచినఁ గాలకింకరులభంగి రయంబున నేగి
ముచ్చుఁ బట్టనక్రియఁ జుట్టముట్టి చెనఁటి

చెడుకాలము వచ్చె నీకు ర, మృని వెనఁ బట్టి
తెచ్చిన, నరాధిపుఁ డాతనిఁ జూచి చెల్లరా,
కనికర మేది యీ ప్రభువు కాకులుఁ జేతులు
నిట్లు సేయుడే. భోజరా. 5 311.

ద్వి. అనవు డయ్యధికారి ..., అనియె వారికి
నిశ్చయంబుగా మీర, లచ్చులై నది ముచ్చు
లై నది తెలిసి, చెచ్చెఱ నన్నియుఁ తెప్పెద ...
ద్వి. పరమ. 4. 822 పా. అం. భా. 2. 291.

ఉ. పూతుకము.

సీ. ... మీలముచ్చులు-ముచ్చు లేవి విడుచు.

దశా 1. 187.

జ ముచ్చుచ్చాద్దు

ముచ్చేచ్చాద్దు. ఎ (ముచ్చు + చ్చాద్దు, దొంగలు
పరుగువేరి, విశిష్టముయము.

చం .. నేర్చున నేగితి ముచ్చుచ్చాద్దునన్ ...

దశకు. 8. 72.

ముచ్చే. ఎ. (సం మోచకా హిం మోజా)
మీఁగాలు గుడిగాలు నై తము కన్నకొని యుండెడు
వాచోసు, పాక్షిప్రము

సీ సత్తక్షిక్వతవియ్యుఁదవాలుకాలింగసమితి ము
చ్చేకాల్లఁ జమరి చమరి. . అము 1 41.

చం . మణిముద్రికిల్ వలపు గుల్కెడువీడ్యము
చంకనప్రమం, ముచ్చేతుద ముచ్చేలున్ వెలయ
గుప్తగుణం డనువైద్యుఁ డొప్పుగన్ ..

హంస 1. 282.

సీ జచ్చిన దీవెన లియ్యక యత్యాకతో నేగు
యాచకుం దై నవాని.

గీ గట్టముచ్చెలతోఁ బట్టికొట్టి విలుగఁ, గట్టి
పంపించ వలయును గాలుపురికి ...

వేణు. 89, అం. భా. 2 293

జ ముచ్చెవాఁడు, ముచ్చెవాటు.

ముచ్చెబంగారు. ఎ. కాకిబంగారు. (క. ర.
ముచ్చెబంగారము = ఇత్తడిలోని భేదము అని శ్రా.)

ముచ్చెవాఁడు ఎ ($\sqrt{\text{ముచ్చె}}$) చర్మకారుఁడు,
మార్గిగవాఁడు

సీ . చర్మకారాఖ్య పరగు గోదరి ముచ్చెవాఁ
డనంగ ... అం భా 2. 288.

ముచ్చెవాటు. ఎ. (ముచ్చె + వాటు) చెప్పుదెబ్బ.

సీ. పుక్కిటివిడె మీయఁ జోయి తిలోత్తమా
వనజలోచన ముచ్చెవాట్లు పడియె . .

కువల. 1. 89.

ముచ్చేకము. స. మూఁడు + చౌకములు)
పండ్రెండు.

కం ముచ్చేకపురూపులుపూ, స్వేచ్ఛిశేషేయ
ను గునిసుగుం గని లో, లో చొక్కయింతయు

నొదవని, మచ్చిక వవ్వాసిరాచమాని? పలికెన్.

అచ్చ. రా. కిష్కిం 28

ముఘోందారు. ఎ. (హిం ముఘోందార్) లెక్కలు
సరిచూచువాడు.

(ముఘోందారు. అని శ. ర.)

సీ. మునిషి యొక్కడు చెప్పు మొవని బక్షి చెప్పు,
దరువాత నాముఘోందారుచెప్పు.. వేణు 18.

ముఘగము(లు). ఎ. ఎ. (మూడు + జగములు)
మూడులోకములు,

గీ. సాయకంబులు మూడు ముఘగము గెలువ ...
నైష 3. 161.

మ. ... ప్రత్యక్షంబు గాకుండితేని శిఖజ్వాలలఁ
గ్రాగు ముఘగములున్ నిక్కంబు వాడే
శ్వరా! ... ఉ. రా 2 175.

ఉ. అక్కట కల్ల గాదు నిజ మౌ జనవాక్యము
ముఘగంబులన్ .. దశా. 2. 882

ముటము = మూటము. ఎ. 1. ముద్దపిడుక (శ. ర.)
(వ్యవ) బాపాసనాగ్నిలో ముటాలు చావవల
యును.

2. జ. ఎంటచెఱకు, కట్టెలు (శ. ర.)

ముట్టణము అ. ౧. ముట్టన్ + వడు ఉద్రేకించు

వ. .. ముట్టంబడినరోగంబునుఁబోలెఁ జొరవ
యీక కవిక. 4 118.

2. డయ్య, బలహీనమగు.

కం. భుజవాక్సంస్తంభంబునఁ, బ్రజనితభయం డగుచు
ముట్టఁబడి మదఁ దలఁచెన్, గజరాజవరదుఁ
గరుడ,ధ్వజుఁ డప్పడ యేగుదెంచె వ్యాసుని
కడకున్ ... కాశీ. 7 108.

సీ. పాఠఁ జాలక ముట్టఁబడి జాడ దప్పంగ దొలఁగి
కెన్నొందులఁ దూఱఁబడియు ...

నిర్వ. 4 76.

3. సమీపించు

గీ. ముట్టఁబడి మేనఁ గంపంబు పుట్ట నొదిగి,
యుండువారుఁ గరింబున నుదర మప్ప, శించి
యమ్మరొ రక్కెన యంచు నుల్ల, ములుకు

వారు నై పురజనంబులు దలంకి.

భార. విరా, 3 96.

ముట్టడము = ముట్టణము. ఎ. (√ముట్టు.
త ముట్టిడై) ముట్టడి, అవరణము, నిర్బంధము

ఉ. ఏనును నన్నయుం దడయ కిప్పురి వెల్వడి
పోయి యాజరా, సూనుఁడు దత్సహాయులును
జూడఁగ దక్షిణవిక్కుఁ బోవఁగాఁ, బూనెద
మేము లేకునికి పొల్పుగఁ గాంచి యతండు
సేనయుం, దానును గోడి ముట్టడముఁ దక్కి
వెసం జనుచెంచు మాబడిన్. హరి ౩. 24

ముట్టడువు. (ప్రాంతప్రతిపా.)

(అగ్ని దేవుఁడు)

గీ. మొదలఁ గాశిపురమునకు ముట్టడముగ, నకల
గృహములఁ దనమూర్తి సంగ్రహించె ...

కాశీ. 5. 801.

ముట్టడి ఎ. (√ముట్టు త. ముట్టడి) ముట్టడిం
చుట, కొట మొదలగువానిని జనులు, పదార్థములు
బయటికిఁ బోకయుండ, బయటిని లోనికి రాక
యుండ నిర్బంధించుట.

కం ముట్టడి మాన్పి విదర్భకుఁ, బట్టము గట్టితి
విదర్భవతిని ... విక్ర. 4 164.

సీ. పట్టనం బన రాదు కిట్టాయితంబుగా నట్టె
ముట్టడి చేసి చుట్టి విడియు ...

ఉ. రా. 3. 101.

ముట్టడివ్రేయు. న ౧. (ముట్టడి + వ్రేయు)
కొట లోనగుదానిని చుట్టుకొని నిర్బంధించు, ముట్ట
డించు

వ రఘువరుండును పట్టణంబు నెట్టన ముట్టడి
వ్రేయ నూహించి, విభీషణసుగ్రీవాంగద
జాంబవన్మరున్నందనానుజానుమతంబున ..

సీతా. వి. 3. 29.

ముట్టణము = ముట్టడము.

వ. ... పట్టణంబునకు ముట్టణంబు చేసి చుట్టునూ
విడిసిన ... భాగ. 10 పూ. 1529.

ముట్టనాడు న. శ్రీ (ముట్టన్ + అడు) ముట్టుము
నాటునట్లు వలకు, నోనాడు

వ . గోత్రవధపాతకనివారణార్థం శక్యమేహంబు
నేయ సమకట్టి మమ్ము నెల్ల పినిగొటియలం
తేసి తిందు నేఫలంబు గట్టుకొంటివని ముట్ట
నాడినం గ్రీడి యోడకుండుఁ డని వారి నూట
డించి కై. కా 7 175

ముట్టముడుంగు అ. శ్రీ (ముడుంగు + ముడుంగు)
పూర్తిగా తగ్గు, మిక్కిలి ఓడించు.

ఆ చదువు చట్టుపడియె శాస్త్రంబు వన్నయ్యె.
బుద్ధి పురువుమేసె బుద్ధి మడఁగె, నీతి మట్టు
వడియె నిష్ఠః జ్ఞానంబు, ముట్టిముడిఁగె బోధ
మూరిఁబోయె భాగ 6 185

ముట్టముదలించు న. శ్రీ (ముదలించు + ముద
లించు) తఱచి తఱచి యడుగు, గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి
యడుగు

ద్వి గతియును మతియు నేడ్గడ నీవ యనఁగఁ,
త్రతినఁ జూపమి భక్తి పాడియె చేవ, యనుచుఁ
త్రార్థించుచు నడుగుల కెఱఁగు, చును ముట్ట
ముదలించుచును గుణస్తుతులు, డనరి
నేయుచు పండితా పురా 150 పా

ముట్టి. ఎ. (సం ముట్టిః) పిడికిలి (చూ ముట్టి
పాటు)

ఎ. ముట్టిపాటు.

ముట్టించు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ముట్టు}}$) 1 అంటించు,
(దీపము) వెలిగించు.

కం. తనధర్మపత్నివలనను, మునుకొని తాఁ బుత్త్ర
రూపమున నుదయించున్, విను దీపమందు
ముట్టించి నదీపము రెండుగావె శిఖ యొక
ఓయ్యున్. భాగ. 3. 454.

2. నిప్పు తగిల్చి మండించు.

వ. ... భేరిమృదంగతమృతస్రముఖ తూర్వం
బులు గొట్టించి, శంఖకాహళంబులు పెట్టించి
వహ్నియంత్రంబులు ముట్టించి చంచదాభే
టకక్రీడాచుంచు లగునచ్చెంచు లందఱు నచ్చనం

ఒను మూర్ఖులఁ జేసిన తందు 2. 60.

వ .. అగ్నియంత్రంబులు ముట్టించియు ...
మనుచ. 4. 27.

ముట్టించు, న. శ్రీ ($\sqrt{\text{ముట్టించు}}$) ముట్టించఁ
తేయు, నిప్పుతగిల్చి మండించు తేయించు

వ .. వాద్యంబులు చఱపించియు, నగ్నిత్రయం
బులు ముట్టించియుఁ గోలాహలంబుగాఁ
జోపువెట్టించిన .. చంద్రా. 2 84.

ముట్టికొల్లవాడు ఎ. ($\sqrt{\text{ముట్టు}}$) ముట్టు మోఁ
కాళ్లు గలవాడు, సుజ్ఞాను, ఒండొంటిని దాఁకు
మోకాళ్లు గలవాడు (శ. ర.)

ముట్టి(ట్టు)కొను. న. శ్రీ. (ముట్టు + కొను స్వాద్య
మున త ముట్టికొన్)

1 ముట్టడించు, ఆవరించు.

మ తదె గంధర్వబు వచ్చి ముట్టికొని రిం
కెట్లొక్కొక్క ... భార. విరా 3. 27.

గీ నకులు సహదేవుఁ గొని ధర్మనందనుండు,
మొనసి కౌంవరిముల ముట్టికొనఁగఁ, దలంచి
తఱి వేచి వచ్చుట ధరణినాథ, సింగములఁ
బట్టి వేఁటాడుభంగి గారె.

భార. ఉద్యో. 2. 175.

ఉ. అ. గదనాథు మ్రింగిన మృకావళి దన్వెస ముట్టి
కొన్న స, ర్యాంగములుం జలింప వెగడందుచు
దిక్కులు సూచుచున్నసా, రింగియ పోతె ..

భార. ద్రో 1. 17.

చం అరదము చుట్టుముట్టుకొని యాఁగి దశాస్యుని
బిట్టదల్చి పై, కుటికి తెమల్చి పట్టుకొని యుద్ధ
విడిన్ దవతేరిమీఁదికిన్, సురవతిఁ గొంచు
బోవుటలు నూచి ... ఉ రా 4 347

2. పట్టుకొను.

అ. వాసనాత్మజుండు వసుధేశవందను, ముట్టి
కొనిన నొకటి పుట్టెనేని, మనప్రయోజనంబు
మఱి యేమి ... భార. విరా 4 26 1

3 అలముకొను.

కం వగ ముట్టికొనినఁ జిత్తము, వెగ దొందఁగ
మేను గలయ వెమ్మఁగ ధృతిపాఁ, తగల
నొకటిగయింటికిఁ, దగి యుండెడు చంద్ర
కాంతతల్పము సేరెన్

భార. విరా. 2. 200

కా అన్నా లక్ష్మణ నిమ్మఁ బుణ్యనిధి నే వజ్రాని
నై ప్రితిన్, నన్నాపాపము వచ్చి ముట్టు
కొనియెన్ .. భా. రా. ఆర. 1 111.

4 వ్యాపించు.

సీ. కమలాస్య ముద్దుమొగంబు లేమెటుగల
మొత్తంబుపరి చుట్టు ముట్టికొవఁగ ...

భార. విరా. 2 87

4 ఆక్రమించు

మ అని బృందారకవందిబృందము లమందానంద
ముం బొంది కీర్తనసేయం ద్రిదివంబు ముట్టి
కొన నుద్దామప్రకాపంబునన్, దనుజాసీకము
చేరకుండ నడుమ స్వారింపఁగాఁ బూని చ,
య్యవ సేగెన్ బతగేంద్రపక్షపవనవ్యాధూత
దిగ్బిత్తియై. నిర్వ. 3 8.

ఉ ... ఎల్లవాఁ, డుం దనవారిఁ దోకొని కడున్
రథసంబునఁ గూడి వార్తకున్, ముందఱఁ
బోయి గోధనము ముట్టుకొన న్వలయున్
మహాగ్రతన్. భార. విరా. 3. 128

ముట్టిపాటు. ఎ. (ముట్టి) పిడికిలిచెల్చి,

కం. ఒకయే టొకపో టొకవే, టొకయా టొక
ముట్టిపాటు నొంద కతండు ..

కకు. 2. 104

ముట్టు. న. 3. (త. ముట్టు) 1. కాఁకు,
స్పృశించు.

చం. ...న్ననుఁ గే, నలమున ముట్టు నెవ్వరికి వచ్చు
ననున్ గలఁగు న్వెనుంబడున్ ...

భార. విరా. 2. 104.

కం. వనజాకుండు మున్నరిగిజ, మునుపడఁగా
నతని నేనె ముట్టెద నంచున్, జని మును
ముట్టనివానిన్, మును ముట్టినవాడు నవ్వు

మొనసి వరేంద్రా. భాగ 10 పూ 459.

సీ రథములఁ గట్ట సారథులు ముట్టినమిన్ను
దన్నెడిరిధవితానములును .. చిక్ర. 4 78.

సీ. చెనక నంబెను సోకెఁ జెనసె ముట్టె ననంగఁ
దాకె నటంచని తనరుచుండు ...

ఆం. భా. 3 132.

2. ఎట్టుకొను, గ్రహించు

సీ అద్దంబుపిడి ముట్ట వలయు పాణితలంబు
లస్తకం బిటియించు లావుకలిమి ...

ఉ హరి. 1. 181.

ఉ. తుమ్మెద త్రిమ్మరీండు పయిఁ దోచు విళం
గిమ పడ్చినీశాం, కమ్మడి తాఁ బరాగపటిఁ
గప్పి మధువ్రతిఁ జేరఁ బోవుచున్, నమ్మిక కంగ
జప్రహరణములు ముట్టెడుఁ జూడ నమ్మ
పల్గొమ్మలఁ జెందువారలు తగుల్విరి యాటలు
నేరకుండురే. నను. 3 188.

3 తీసికొను, పరిగ్రహించు

సీ తరుణులార చివుళ్లు దడవినఁ గలకంఠదంఃతులకు
వట్టు దలఁచినారు, రాజాస్యలార మరందంబు
ముట్టినఁ జంచరికంబులఁ జంపినారు.

నరాహ. 2. 95.

4. పొందు

ఆ. .. ఎట్టి తీజములను ముట్టఁబడిన, వంత లెల్లఁ
కాయు నింతులఁ బ్రజలను, నొనరఁ జూడఁ
గనిన జనుల కెందు ... భార. ఆది. 4. 84.

దఁడకము ... తానానవాణీశముఖ్యుల్ సువిఖ్యాత
మైనట్టి నీదివ్యచారిత్ర చారుప్రచాఠంబు
పొందు ముట్ట న్నుతింపఁగలేరు....

కా. 1 77.

5. (పీడ) మీటు, వాయిచు

కం కుందనపుఁ గమ్మిఁ దిగిన, యందంబున జవ
రదనము నలరుందేసెల్, చిందినగతి మౌఢ
ర్యముఁ, బొందుపడన్ పీడెముట్టి పొలఁతుక
పాడెన్. కా. 2. 32.

సీ. తనకంఠరవములు వివవచ్చునట్లుగాఁ బరి

వానినులు ముట్టి పాడుచు దు ,

వి పు. 2. 214

6 ఉపయోగించు

సీ మధునేన నేనుడు మాంసింబు ముట్టెడు
నిద్రయెన్నడు లోడు .

భా. రా ను. 302

అ నెల నాలుగింబ నిష్కముణము చేసి,
యాలు నెలలు చన్న నన్నరసము, ముట్టునట్లు
చేసి మూడవయేకిఁ జొల్మమ్మ నేయ
వలయు నెమ్మిలోడి క్షా. 1 17.

సీ చిలుక ముట్టి ఫలంబులు గోనికొని వచ్చి,
పరికించి యాంగుపంగు బెట్టు ..

కవిరా ౨. 65.

7 మార్కొను, ప్రతిఘటించు

ఉ మువ్వరు బూని వచ్చినను ముట్టెదఁ గడ్డని
నేలఁ బెట్టెదన్ ... భార కర్ణ. 8 282.

చం అనిమొన ముట్టి శాత్రవచయంబులు దారణ
దివ్యభాణముల్, ఘనమగ నేయఁగాఁ దనువు
గాడిన నొవ్వఁడు . వి పు 2 34

8 క్రముద్రి, వ్యాపించు

మ బలవదైవరి నిదానమేఘుఁ డగునా పద్మాకు
మీదన్ సము, జ్వలులై చైద్యఁడు దంత
వక్త్రుఁడు జరాసంధుఁడు పాళ్యుండు పేరిలుకం
దాకి రణంబు నేసిరి యవశ్యాయాంబుద
వ్రాతముల్, జలజాపుం గని విట్టు ముట్టిన
గతిన్ సన్నద్ధులై యుద్ధతిన్ వి పు. 8 58.

గీ అరుగుచుండునాఁ డొకచో దవానలంబు, గట్టె
దిరి కాననం బెల్ల ముట్టి మండ ...

భార. కాం. 8. 340.

9. కలుచు

చం. ఉరగము ముట్టెనా వరుల కుర్చిని వెజ్జలు
ధర్మశీలులై, గరికిము నెక్కుడింతురు ...

భర్త. 2. 54.

10 కాధించు.

ఉ క్రూరపు భూతముల్ కనుగ భూవిదంబుల
ముట్టి యెన్నడున్, మాంస మాంసరంక గ
సమస్తకనంబులు నాశమొనఁగా .

భా. అను 4 435

11 ఆవరించు, చుట్టకొను

చం. మఱి పని లేకె వేరువు మాకి నెక్కు మండ
నోయి లే, తెలుంగరికూన దుష్టయ వరేంద్ర
శిఖామణి పిండె వచ్చె నే, వెలుకను లే వేలు
పుల వెంపరలాడుచు నాకి పు మా, మెజలు
తదీయధాటి నిను ముట్టుజమి నిమిషంబు
నిల్చినన్ వరాహ 3 34.

కా వేమాలు స్థూయానిలు, డిడరి యాపిడిన్
ప్రసూనానివా, రామంబు లై ముట్టి
యందలియలివ్రాతంబు బోజోపి కా,
నామోదంబులు చూడవట్టి ... విక్ర 1 68.

అ క్రి 1 కడముట్టు, పూర్ణమగు

కం శివచేవు ముట్టఁ గొల్వఁగ, నవసీకృత యతని
పేల్ల యగ్గ మెఱిగి సు, న్నవనృతిః గూర్చు
నాకై, న విధాతకునై న నరిది నామదిఁ జూడన్.
భార. అను 5 198.

కా పట్టం గైదువు లేక విన్న వయ నాకావార్తకు
ల్పాడుఁడా, లట్టం గాక మరేంద్ర బాధ
వడి మీ రిబ్బంగి దుఃఖంబుగా, గట్టాపో యిటు
మిన్నకుండుదునె శీఘ్రం విప్ల భీమేశ్వరన్.
ముట్టం గొల్పెదఁ జక్రలాభిమునకై ముగ్ధేందు
చూడామణిన్. భీమ 8. 81.

ద్వి అట్టిద కాని గుర్వంఘ్రియుగంబు, ముట్టఁగఁ
గొల్పినయట్టి భక్తాళి .

బస పు. 7 1011 పం.

2. మొదలంటు.

ఉ .. గొడికాండ్రు కృపన్ వలకాలిపిల్ల వ్రేల్,
ముట్టఁగఁగోసి మంత్రవరుముండటం బెట్టి
కృతప్రణాములై ... శ్రే. భా 8. 41.

8. సంభవించు, కలుగు.

కం. అట్టి యెడ మాద్రి పిదపటి, పట్టి కురునృపాలు

రెండుపదులముట్టులు చా, బెట్టుగ నేసిన వేడన,
ముట్టుడుఁ జేడ్చడియె నతఁడు మొనయును
దలఁకన్ భార కన్య 2 278

గీ. . ఎంతవేసవి ముట్టిన నెండఁ గమరు, నను
వసఁకుఁడు దగునహాయంబు గాఁగ ...

కు సం. 4. 481.

కం. నావుఁడు ముట్టినజగడం, తీవేకనె తీర్చవేసి
యె. ధున్ బాంధున్, నీవేమి తీర్చె దమటయు,
నావెలఁడుకఁ జూచి పలికె నాగ్రహ మెనఁగన్.
జై భా 8 88

4 అఁము, వ్యాపించు

నీ మునికాఁదోషంబు ముట్టి యుండుటఁ జేసి,
దానధర్మములు భూస్థలిఁ దొరంగె .
వి పు 1. 149.

5. నాఁటు, గట్టిగా హత్తు

ఉ మ్రొకి, నఁ గొఁగిలించి మది ముట్టిత
మోహము ద్రెంచ లేక లోక బొక్కుచు
భా రా అయో. 89.

కా పాదన్యాసములన్ ధరిత్రి పరికంపం బొంద
నత్యంతన, మ్రోదంబున్ భయభక్తులు న్మన
మునన్ ముట్టింగ కైలేంద్రుఁడు
హం. 4 58.

6. చె ద , ప్రాప్తమగు.

(ప్రవ) నాకు మీరు పంపించిన సొమ్ము ముట్టినది.
వి 1. సాధనము, ఉపకరణము

అ వాహనములు వానివానిముట్టులు నొక్క,
నఁకగా నొనర్చి వలసినవడ. కట్టి వెడలి ...
భార. మా. 188.

నీ రామెనలను వల్లెద్రాళ్లును దలుగులు గవ్వము
ల్గొడవలి కత్తి నూఁడు ...

గీ గొడుపు వాదోళ్లు మొదలుగాఁ జెడక యుండ,
వలయు ముట్లెల్లఁ దెమ్ము ...
హరి పూ. 6. 21.

ద్వి కన్నంపుముట్లెల్లఁ గర మర్థిఁ గొనుచు ...
జన. పు. 5. 858 వం.

నీ తడవి ల్లోకప్పుడు విడుచనిచేతుఁ మోము
చూపెడునట్టి ముట్టు గనెనె
వాల్మీ. 2 121.

(మోముచూపెడునట్టిముట్టు = జపముచేసికొను
పనిముట్టుగు గోముఖము)

2. సదాగము

కం పారావతములు శుకములు, శారికలును బుష్ప
తలు జనవర పసిడిం, దారమున నైన
ముట్టులు, నారయ గృహమంగళంబు లాద
గ్నిములున్ భార అను 4. 118

3 ఎగుమతి.

గీ. తుగమునకుఁ బణము పురుషున కరివణ.
మాఁడుదానికైన నందు నగము, వ్రేఁగు ముట్టు
నదు వ్రేఁగువిడుపునను, నోడికూలి గొనుట
యుచిత మంద్రు విజ్ఞా 2 66

4. ఆఁడుదాని రజస్సు, ఆర్తనము.

నీ ... ముట్టిన నాగ్నివం బొప్పుచుండు ...
అం భా 2. 108.

5 (ఆఁడుదాని) రజస్సు వర్తిలు సమయము.

గీ ముట్టునను శాస్త్ర గవయుట మూత్రమును
బు, రీపమును నీరు విడుపు విద్యేషయుక్తి
యోపిదుపజీవనము మృతాలోత్కరంబు,
మ్రుచ్చిలక్షఁ బోల క్షేపములె తలంప.
భార. అను 3. 257.

6 తాఁకుఁడు

వ . మీరు కోల్తొసేయుఁ డేను వెడ ముట్టునఁ
దాఁకి ధగ్ధనఁదనాదుఁను సమయించెద ..
భాం శత్య 1 357.

7 విధము, పద్ధతి

కా ఎట్టెట్టు శివుఁ గల్పె నంటి విఁక మీయీ తవ్వి
త న్గలఁగా, నట్టు ల్మెచ్చక యున్న వే తపము
సేయం జొచ్చె మున్నాతఁడే, ముట్టుం బోలిన
వాఁడుగాఁ దలఁచి తా మోహించె దేశం
బులోఁ, బుట్టం బట్టులు మాలెనే నగజ యా

భూతేశ్వరం గర్వంగాన్ కు సు. 7. 95.
ఉత్తరము మట్టినతూర్పు = ఈకావ్య దీక్షు

సీ. ... ఏకాకి యై పోయె నచటికి ననతిదూరమై
యత్తరము మట్టినట్టి తూర్పున నొక్క మడు
పున్న దానిలో నెడిగి యుండు, వాడుగా..
భా. శ. 2 వ.

పాదముముట్టు = తుదిముట్టు, కొనసాగె.

ఉ ... తాను జేపట్టిన నిర్దిశేంద్రుని పాదము
ముట్టుల నాత్మ నుబ్బచుచు ..
పదమ 1 120.

పోరుముట్టు = యధిముచేయ.

గీ పోరుముట్టినచాయ జేరువెట్టినచాయ గరి
పాత వరిభూతి గడలుకొల్పు
రా. పి. 5 12.

మొదలు ముట్టంగ బోవు = సమూహముగా తెరు
ద్వి చదవును సంద్యయు జనును వేల్చి.
మొదలు ముట్టంగ బోయి మోట నై బడిలి..
ద్వి పా. శ. 6. 1202 సు.

జ ముట్టబడు, ముట్టడము, ముట్టడి, ముట్టడి
వ్రేయు, ముట్టణము, ముట్టవాడు, ముట్టించు,
ముట్టించు, ముట్టకాళ్లవాడు, ముట్టకొను,
ముట్టుకొల్పు, ముట్టుకోలు, ముట్టుకోలుగొను,
ముట్టుకోలుపఱచు, ముట్టుకోలుట్టు, ముట్టుత,
ముట్టునీళ్లు, ముట్టుపడు, ముట్టుపాటు

ముట్టుకొ(లుపు)ల్పు. ఎ. (ముట్టు + కొలుపు.)
హంసము, వాధించుట

చం. కుమునవసంబుకొరిక చకోరికపండుగ భోగి
భాగధేయము ననవిల్తుకాక కడియాలము
చీకటి ముట్టుకొల్పు పున్నెను కొకవన్నె
చేకుట నొనర్చిన యొప్పులకుప్పు యామిసీ,
ఁమణుడు దోచె నొయ్యనఁ గరింబులు
చాచి దిశాముఖంబులన్ ...

రామా. 8. 124.

ముట్టుకోలు. ఎ. (ముట్టు + కోలు) ముట్టడింపు,
ముట్టడి. (చూ. ముట్టుకోలుగొను.)

ముట్టుకో(ల్లో)లుగొను. న. శ్రీ (ముట్టు +
కోలు — కొను : చూటగను

ద్వి . మట్టదామఁల, యెఱప నెల్లి ప మాడు
చున్న పాదములు, : స్త్రీ కాళియఁ : పిద
ముట్టుకోలు, గొన్నకొలుసోనఁ గటియు
లేదొలు ద్వి పా. 1. 12 సా
2 ముట్టడించు

ఉ. వల్ల వజ్రాబున్ నగరవాకిటికిన్ వెడలఁగ
ద్రొబ్బడి, గొల్లల ముట్టుకోలునుఁడు
క్రూరుని నెడని గట్టుడు ..
భాగ 10 పూ. 197.

చం ప్రపముగ రాణివాసమున ద్రోహ మొనర్చిన
వాని కాష్ఠి తదృవనము ముట్టకొల్పి
విభావఁ గాళ్లును జేతులు నృహ, టవి
డివింపఁ జెల్లను. సారంగ 1. 168

ముట్టుకోలుపఱచు న. శ్రీ (ముట్టుకోలు)
ముట్టడించు, ఆపరించు.

సీ .. రారాజు నొక్కరునిఁ బాండు, తనయులు
తమవారుఁ దారును జెక్కఁడు గూడిచుట్టును
ముట్టుకోలు పఱచిరి) ...
భార 1 27.

(శ ర పా కూడి చుట్టును ముట్టి గుల్ల పడిరి.
ముద్రి పా)

ముట్టుకో(లుపు)ల్పు న. శ్రీ (ముట్టుకోలు)
ముట్టుకోలుగొను, ముట్టడించు.

ఉ గట్టిగ నాతనిన్ విడిచి కట్టిరి తన్నిలయంబు
ముట్టుకో, బుట్టిరి చుట్టుపట్లఁ బదిలంబుగఁ
గావలి వెట్టిరి ... సారంగ. 1. 168.

న. ... హట్టంబులు ముట్టుకోలుపట్టి ...
రామ. 8. 248.

ముట్టుత. ఎ. (ముట్టు) రజస్వల.

సీ ... ముట్టుత యనఁగ నుదక్యయై తనరు ...
ఆం. భా 2 110.

ముట్టునీళ్లు ఎ. 2 (ముట్టు + నీళ్లు) బహిష్కరైన
యాడుచి నాల్గవనాడు చేయుస్నానము, ఋతు

స్నానము. (శ. ర., వా)

ముట్టుపడు. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ముట్టు}}$) ఊభముగలుగు,
కలఁతపుట్టు.

చూ. ముట్టుపాటు

ముట్టుపాటు ఎ. (ముట్టు + పాటు) 1 ఊభము,
కలఁత.

గీ. తలఁకు పుట్టెఁ గొంకు కొలఁదికి మీతె వె,
న్పాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె ...

భార. విరా. 2. 106

2 కా కుడు స్పర్శము

ద్వి పఱతెంచుచో ముట్టుపాటైన నొకని, నరి
మురిఁ జూపి మాచయ్యి యున్నెడను ...

బస. పు. 4. 26 పం.

3. ముట్టడింపు.

సీ మిరులంగ ముట్టుపాటగుటఁజేసి కలంక,
నెఱిఁగి యెఱింగింప నెఱుంగ కిట్లు ...

కళా. 8. 157.

ముట్టె (ట్టియ) ఎ. 1. పశ్వాదులమూతి.

సీ నఱ్ఱలనైనను నలు వైనవెంపున, ముట్టె
యంటఁగఁ బట్టి కట్టి విడువ ...

భార. విరా. 1. 101.

సీ .. మోగ నా ముట్టె నా వెలియుచు ముఖ
విశేషములు ... అం. భా. 2. 142.

2 పందిముక్కు, పోత్రము.

సీ. ఎగుచుకూతలు ముట్టె యెత్తి బిట్టలించి
గమికి. గన్నా కయి గాలి యెఱయు

మనుచ. 4. 42.

ఉ. ముట్టియ నిండ్రకీలతట మూఁమహి ప్రభవంబు
లైనవె, న్ముట్టలు గ్రుచ్చి వైచుచును భూరుహ
పండము చావకట్టుగా, మట్టచు ఘర్వరధ్వనుల
మాటికి మాటికి దిక్కుటంబులన్. ముట్టన
చేయుచు న్నెడఁద కన్నుల నిప్పులు వెళ్ళ
ప్రయుచున్. హం. 7. 44.

ముట్టియ తోడి జీవములు = ముట్టె జీవనాధారముగాఁ
గల ప్రాణులు; వరాహములు.

ఉ పుట్టుగు చెట్లకు నొద్దలవఁ బోసినవిత్తులు కాంతి
ముస్తకన్, ముట్టియతోడి జీవముల... కోరిక
లెవ్వరి నొంప కుండునే? కవిక. 5. 120.

జ. ముట్టెకోడి, ముట్టెచేప, ముట్టెమొకము.
ముట్టెమోపు

ముట్టెకోడి ఎ ($\sqrt{\text{ముట్టె}}$) పక్షివిశేషము.

సీ . డాబ ముట్టెకోడియు బోద పొన్నంగి
కల్లెడు బొల్లికోడి హంస 3. 12

ముట్టెచేప ఎ ($\sqrt{\text{ముట్టె}}$) మత్స్య విశేషము
(శ ర)

ముట్టెమొకము ఎ ($\sqrt{\text{ముట్టె}}$) పంది, పోత్ర.

ముట్టెమోపు ఎ ($\sqrt{\text{ముట్టె}}$) కార్యనిర్వాహక
సమయము

(వాఁడు ఇన్ని దినములు కానిమ్మని ముట్టె మోపున
నాచేత కాదన్నాఁడు.) (శ ర)

మురా ఎ (హిం. మురా.) 1 గ్రామ సమూ
హము

ఉదా. పోలవఁ ము ముతా

2 జనసమూహము. (శ. ర.)

ముడాసము = ముడాసు

ద్వి. వాలారుచంద్రిక వన్నియచుంగు, డాలు
వాటిల్లు ముడాసంబుఁ జుట్టి, తరుణారు
దోద్దామ ధామసంతతులఁ, బురణించు కెంపుల
ప్రొగులు వెట్టి
అ మ. క. 5. 259 పా 15 పం

ముడాసు = ముడాసము ఎ (హిం ముడాసా.
క. ముడాసు) ఉష్ణిపము, తలపాగ

సీ మెలిపెట్టి చుట్టిన తెలివరంగి ముడాసు ..

గీ. . . బెడఁగు సూస . అరుగుదెంచె, దారుణా
కారుఁడైన యుద్ధారుఁడొకఁడు ..

శుక 2 428.

ద్వి. పరదేశమున నెట్లుచగిది దిండుగను, బెల్లు
చుట్టిన పెద పెద ముదాసులును .

ద్వి. పరిమ 8. 407 పా.

ముడి¹ ఎ. (క. త ముడి) 1. మూట.

వ. .. నానావిధంబులగునక్షంబుల ముడి కక్షం
బున నిడికొని ... భాం విరా 1 184

ఉ మాకు మా, మందలలోన గట్టికొన మంచి
పటంబులు లేపు నీముడిన్, సుందరి ధౌత చేల

ములు శోభిలుచున్నవి తెమ్ము ..
భాగ 10 పూ 1255.

ద్వి. పన్నుగాఁ దనచేతిపసిలిడ్లతోడవు, లన్నియు
ముడి గట్టి గట్టి యందివచ్చునంత

ద్వి. హరిశ్చ 6 280 పం.

2. గ్రంథి, దారములోనగువానిముడి.

ఉ . ఈ, రెండవక్రిస్తులం దల ధరించిన వాడు
ప్రదానశీలుఁ డా,తం డిరుపాయగా ముడికి
దార్చినవెండ్రుక లన్నిమంబునన్ ..

వై. ప. 1 51

నీ వాలాగ్రముల ముట్లు వైచి లంకెలుగ కార్దుల
పోతకములఁ దోలి తెచ్చి ...

వి శకుం. 4. 89.

కం. విడువనితగు బిరువుర కి, వ్యధువున ననుకరణి
నుభయవస్త్రాంచలముల్, విడిదేలు నక్షతలతో,
ముడిఁబెట్టిరి వం చళరుఁడు ముడి పెట్టంగన్.

వేం. పంచ. 4. 885, ఆము. 2. 80.

8. కోపాదులచేఁ గలుగుకనుబొమలమెలి.

నీ కనుబొమల్ ముడి నొందుకంటె ముదుగఁ
గరంబున నున్నచావంబు గొవయ మెవయ ...

ఉ రా 4. 82.

4. ముడివలె వ్రాయు కొన్నిహల్లుల మాటు
రూపము.

ఉదా : మాముడి, నాముడి మొ

సీ. పట్టె వట్టువయును బిరుప్పిత్తలకట్టు గుడి నున్న
కియ్యము సుడియు ముడియు

పా. డు. 1 71.

5 (ఎత్తు) మూపురము

చూ. ముడిగిబ్బ.)

6 చెట్టు లోనగువాని బుడిపి 'శ :)

7. సంచి, పొందు

చూ. ముడికాడు)

ముడిదిన్ననక్క = చివరవజుకు విడువక బాధించు
వాడు

ద్వి. గడుసు తుంటరి జోగి గ్రక్కినముడును, ముడి
దిన్ననక్క ముమ్మోటు పిసాళి ...

ద్వి. హరిశ్చ 6 850 పం.

మూఁడుముట్లొడుక = దేవాహమగుట.

నీ ఒక్కకన్నియకను నుంకు వెల్లును బెట్టి పడి
మూఁడుముట్లును బడకమున్నె, యంతకాలం
మున కరిగినవాతనితమ్ముచి వక్కనవ్రోలు
దోస వరియింప నీదగు ... వి

జ. ముడికాడు, ముడికాల్లవాడు, ముడిగొను,
ముడిగొల్పు, ముడిపాటు, ముడిలొమ్మ, ముడి
పడు, ముడివిడు ముడివిడుపు, ముడివెట్టు,
ముళ్ల పేరు, ముళ్లమారి, ముళ్లవేయు.

ముడి². ఎ. (క. ముడి.) కిరీటము.

నీ శృంగారరాజ్యలక్ష్మికి ముడి గలసినగతి హంస
తిలకంబు కబరిఁ బూన్చి ...

కు సం 9. 212

ముడి³ ఎ. (క. ముడి) 1 ముడిసినది. మున
లిది

కం తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడిముట్టు
కపాల మిల్లు గుడి ముడియె దై, కుక్కుడు గట్టు
వలువ దో లగు, బడరునకై వవయ నేమి
ప్రలయము వచ్చెన్. కు సం 7 870

సీ పెళపెళ విదళించి బెబ్బలిముడితోలు వన్నె
దుప్పటి వల్లె వాటు వైచి ... పాశ్వ. 4. 128.

2. వికసింపనిది

సీ. అడిగినపైఁడి యాముడిపువ్వుల కొసంగ వగు

నని వే నగు మొగ మెఱంగి

రా. వి. 1. 57

ఉ. ఈవిరివండ కొప్పి మణి యిచ్చిన నీ విది యేమి
యిచ్చినం. బోవు గదా బలీ తెలిసె బో వెలి
దండకు నేను నౌట నా, పూవుల పూవుబోడి
ముడిపూవులిదండలదానిఁ జేర రా, దా వెల
యానా యనును దద్దిట్ట లీలకుఁ బుష్పలావి
యున్, కకు 1 186

చం. ముడివిర. లద్దముల్ మరటులుం దెలిదంతపు
మవ్వెనల్ ముడం, బడర ధరించి యూడిగవు
ఓబ్బుంపున్ వలిగుబ్బెత్తల్ తగన్ .

కువల 5. 137

8. పొట్టుపోనిది.

ఉదా ముడినెలు, ముడిజొన్నలు మొ.

4 అసంస్కృతము

ఉదా. ముడిసంకులు ముడిలియ్యము.

5. అంచు, కమ్మలలలేనిది

ఉదా. ముడిబట్ట, ముడిగుడ్డ మొ (శ. ర.)

జ. ముడిగిబ్బ, ముడిబట్ట

ముడి⁴. ఎ. నేన

సీ. పొడుపుప్రొద్దులు రాజుదడ మౌర యనఁ
జావమొగములు రాకానిముడులఁ దోచె

కకు. 5 172.

ముడి⁵ ముడ్డి. ఎ. గుడము.

ద్వి. వెడమతు లైన యీవిప్రులఁ జూడ, వడి
ముడిగాఁ జొచ్చి వాత వెళ్లుదురు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 484 పం.

ముడికాడు. ఎ. (ముడి¹ + కాడు) ముడియ
విడుపు, దొంగ.

కం. వలదుముడికాడ రాముని కలికిందిగ నాడి
చనుము కాకుండినన, బ్బలుమగనితూపుట్గిం,
దొలిచేలుపువంగడంబు ద్రుంగెడుఁ జమ్మి.

అచ్చ రా. అర. 71.

విజ. సంధాత, దూత.

చ. . . రేపు గుబ్బలై, కులుకక పోవు

డలముకొన్న నునుంజనుఁబూప లండు ప్రే,
మలముడికాండు వండివడు మావిడితోపుల
గాపు గూఁతులన్ . . కకు. 1. 180.

గీ అనుడు వంజుడు దిండిరాయండువాని, కిట్టులని
పల్కె విన రోరి, చెట్టువట్టు, మెకపు ముడికాడు,
రాముసి మేటితనము, సెప్పెదివు కేవలేలు
నాచెంత నిలిచి. అచ్చ రా. యు 117.

ముడికాళ్లవాడు. విజ. (ముడి¹) ముట్టికాళ్ల
వాడు, సంజువు

సీ .. ముడికాళ్ల వాడన సంజుండు మీఱుచు
నుండును .. అం. భా 2 122.

ముడికొమ్మ ఎ. ఒకానొకపురుగు, క్రిమివికే
పము (శ. ర.)

ముడిగిం మె న క్రి. (ముడుగు) ముడుగుఁ
జేయు.

వ. . నీడోద్భవంబును .. చేయొక యీకలు
ముడిగించుకొని యీటం లైన యొక్క
లకాగేహంబు దూత ... వై. ప 2. 48.

ముడిగిబ్బ. ఎ (ముడి³ + గిబ్బ) ముసలియెద్దు.
(ఆ.బోతు అని శ. ర.)

ద్వి ఎక్కుడు ముడిగిబ్బ యెమ్ములు సొమ్ము,
కక్కరిం బగుతోలు కట్టెడువలువ ..

ద్వి. భాగ. 4 స్కం. (శ. ర.)

ముడిగొను. న. క్రి. (ముడి¹) 1. ముడివేయు,
బంధించు

కం. మెడమన్ననలంచి యలకలు, ముడిగొనినిజ
పాణిపద్మములు గరగరగాఁ, గడుగుకొని తనకు
మఱదలు, విడెమొసఁగుచుఁ బసిమి పసిడి-
వినన వినన్, పాండు. 8. 81.

ద్వి ముడిగొన్న సంసార మోహబంధములు, విడఁ
దన్ని సుజ్ఞాని వెడలినమాడ్కి ...

ం. రా. కిష్కిం. 236 పా 8 పం

2. అలముకొను.

ద్వి. ముడిగొన్నవగలతో మొదలంటఁ ద్రవ్వి, పడి.

యున్నంతఁబోలెఁ బడి మూపుపోయె

రం. రా. అయో 95 పా 20

అ 13 1 వెనుగొను, ముడివడు

ద్వి దశకంబి నెన్నునన్నుఁ దక్కినవాఁ, ముడి
గొన సంసార మోహపాశముల, పడి గ-ట
గట్టినవాఁడె యాపునుఁడు ...

రం. రా. ఉ. 10 పా 20.

శి బండిగురివెందఁజేరెచప్పుము తెచసి, ముడి
గొనినద్రాక్షపండిళ్ల నడుమ .. పను 2 21

చం బొమత్, ముడిగొనఁ బడు గీటుచు
సముద్ధతిచేఁ తెయి పోక మీ టుచున్ .

ప్రబంధ 51.

ముడిగొల్పు(లుపు) న 13 1 ముడిగొను
ముడివేయు

చం కనుఁగవకెంపుకొప్పువిడఁగా ముడిగొల్పెడు
పొందు మీఁదిజం, కెననెఱిచూపు నెవ్వరు నగిం
చనినవ్యు బయల్ గుఱించి ప,ల్కును గఁదేటు
మేనుగనుఁగొన్నను జక్కెఁబొమ్మ యొక్క
చ,క్కనిమగవానిఁ న్వలచెఁ గావలయుం
గలయం దలంపఁగన్. కువల 3 38

సీ. మఱుఁగునా నవ్వల మరల వీడిన నీవి ముడి
గొల్పి పయ్యెద యిడివసొబగు ..

కవిరా. 5 211.

ముడిచె 1 సాంక్రామికరోగము (4 0.).

ముడిపా(వా)ట. 1. (ముడి¹ + పాటు) ముడి
వడుట

ద్వి ముఱముఱుమని బొమ ల్ముడిపాలు గదుర.

ద్వి, హరిశ్చ పూ 1149 పం

ముడిబట్ట 1. (ముడి³ + బట్ట) ఆచులు లేని
వస్త్రము (4 ర., బ్రా.).

ముడిబొమ్మ(ను). 1. (ముడి¹ + బొమ్మ)ముడి
వడ్డకినుబొమ్మ.

సీ పల్లచింపిఱితల ఫాలంబుముడియును, ముడి
బొమ్మలును జన్పిముక్కుబొమ్మ, చెవులు ...

హరిశ్చ. 4. 188.

చం చలమె మిటారిచూపా వెఱజంకెనయో ముడి
బొమ్మె తక్కుచె, యుల్లు గలవో తక్కి
ఁతెయున్ ఁతయే వెత గాక కామినీ.

కా. 7 24

ద్వి బొడ్డికన్నులు ముడిబొమ్మలకేల్ జడలు ..

పండితా. దీక్షా 40 జా

ముడియ 1 1 ముడియు త ముడుపు)

1 మూట

శి వెండియును మేఘనాడుండు బాడిమోకు,
మెడకుఁ గాక్కికుఁ దగిలించి ముడియ గట్టి
దీపిచక్షులు నవ్విరుఁ దేమీద, తెట్టకొని వచ్చి
తనమ్రోలఁ తెట్టుటయును రామా 3 20

2 ఒకవిధ మగమూట

ద్వి మునికొని మూటలు ముడియులు వీపు, నను
గట్టుకొ మఁదల ల్ముడికొను ..

పండితా వర్ణ. 3 49

ముడియవేయు = ముడియవైచు

శి మానముద్రయె కాని మాటాడువేడుక కడు
వని ముఖకాంతి ముడియవేయ ..

కవి. 2. 212

ముడియ = పందెము (4. ర)

ముడియవైచు పదియేనివిషయము నిరూపించి, దానిని
స్థిరీకరించుటకై వస్త్రమును ముడివేసి ప్రమాణము
చేయు.

శి. కాపు విచ్చివిచ్చికప్పుంగమఱచి చే, బొడిచి
పట్టుకొనుమఁ బొలఁతి వచ్చె, నెల్ల సమయ
ములకు నీకుండు చేల్పని, ముడియవై వ వచ్చు
వడుపువోలె కు సం. 8 64

ముడియవేయవచ్చు, వ్రాఁతప్రతిపా.

సీ ముడియవైవగ వచ్చు మొన దాకసించివ,
కూరిత్యమున నెన్ను చూపఁ కనుచు

పాండు 1. 88.

ఉ నాదగుతారకారునిధనంబు హరించినకన్న

గాఁడు వీఁడే దివసాహ్వాయుఁ డగుకడింది
మలిమ్ముచుఁ డంచుఁ బిల్చిమా, శాదయితుండు
చూడఁ గడిసాలినవారుణచేలమున్ వియ, ద్వాది
కడింకతో ముడియవైచె ననన్ రవి గ్రుంకె
నెంతయున్ విక్ర 9. 22.

జ ముడియకట్ట, ముడియవిడుపు.

ముడియకట్ట ఎ. (ముడియ+కట్ట) ఒక విధమగు
మూట

గీ. ముడియకట్టలక్రియఁ గట్టువననవాఁ ...

దశకు 9. 18

చం .. కై, ఘటిలినదేగలున్ ముడియకట్టలఁ
గట్టున లిడుపుట్టువల్ చిటిలినగండ మొప్పఁ
గయిజీతపురాజులు వచ్చి రంతటన్ ...

రా వి 2. 52.

ముడియవిడుపు = ముడివిడుపు ఎ. (ముడియ+
విడుపు) దొంగ.

సీ. సుంకరి జూదరి జూటు ననాచారి మునిముచ్చుఁ
జలపాది ముడియవిడుపు ...

గీ చేర వలవదు మఱి పొందు నేయఁ దగదు

నీతి 9.

సీ. ... ముచ్చెత్తు బడికాఁడు ముడియవిడుపు

అం సం మాన 11.

ముడివడు ౨ ౨ (ముడి+వడు) 1. బద్ధమగు,
ముడి గలది యగు.

సీ. మోహపాశంబున ముడివడ్డకతమునఁ దిరుగుదు
రెప్పుడు దెలివి మాలి ... వరాహ. 9 124.

మ. బొమ లెక్కన్ ముడివడ్డ రాద్రరస
ముప్పొంగం దవర్చన్ భుజా, గ్రము లిం దెవ్వ డు
నాకు మా అనుచు .. భార. ఉద్యో. 2 188.

గీ. అనుచుఁ గటమరి లదరంగ నాడుగఱచి,
బొమలు ముడివడ లోచనాంతములు జేగు,
రింపఁ గోవంబు చెమట వర్షింప ..

వరాహ. 10 85.

గీ. వ్రేలుపెదవులు దీర్ఘకరాళ జిహ్వా, కయను
ముడివడ్డ బొమలును గలుగుచాని ...

భాగ 10 ఉ. 989

2. సంధిల్లు

చం కొడుకుల వేణునాదిములు గొబ్బున వీనుకుం
బ్రియంబు లై, ముడివడ లేచి యెత్తికొని
మూర్కొని తల్లులు కౌగిలించుచున్, బడి
గొనఁ జేపు వచ్చి తమ చన్నులయందు సుధా
సమ-బులై, వెడలెడిపాలు ...

భాగ 10 పూ 515.

చ ఉడుపతి బాఁకిన్ వెఱచి యూటట యానని
వేరుటామనిన్, ముడివడు కఁతుసేవలకు
ముయ్యెలగు ట్టయినట్టియిందు రా, నడఁగునె
తానెప్పి ... మనువ. 9. 84.

గీ . మోవిపడంబుఁ దమలోన ముడివడంగఁ,
దెఱవ యెయ్యొంమున వాని దిక్కు
చూచె . విక్ర. 8 51.

(ఇట సాదృశ్య వాచకము.)

కం అత్తఱి బైపై జాతెడు, ముత్తెపుఁదలఁ
బ్రాలలిల ముడివడునారా, జోత్తమునకు
నెమ్మొమునఁ, జిత్తజుతమి పొడమఁ జెమట
చినుకులు దనరెన్ వంమ. 2. 41.

3 ముడిచికొను.

కం అడవిఁదనయిరు గెలంకుల, నడలుచుఁ గను
పట్టుబలినిశాటుల హితులం, గడు మఃత్రుల
నొగి మొగములు, ముడివడఁగాఁ జూచి సభయ
ముగ నిట్లనియెన్. సీతావి 3 75.

4 పెనఁగొను.

సీ గొడ్గులుల బడగలు ముడివడ గాయక వంది
పాతకుల రివంబు లెనఁగ ...

భార. అను. 4. 3838.

కం తొడిగిన పాముల వినమును, మెడవినమును
నొసలిచిచ్చు మెట్టల వడయున్, ముడివడఁగా
వడకాలము, గడపుట కడుఁ గడిది యయ్యెఁ
గఱకందునకున్. ద్వా. 9 13.

కం. .. మదిలో, ముడివడు సంభ్రమము వార్ష
మును లజ్జయు ... దశకు. 5. 108

ద్వి హరిశ్చ. పూ 588 వం.

6 గలుగు, జనించు

కం అని కాంతాజనములలో, దను నగ్గించుటయుఁ బొంది గర్వోద్ధతిని, క్లును నుత్తరుండు తన ముముంకర కాశుకల ముడివడుచుండన్ భారీ విరా 4 8.

సీ నగ్గించు ముగా నడక నేరికయును నడవ నొయ్యియు ముడివడుగ కా 4 12.

6 అతిశయించు, మిగులు

కం. పుడిమి ప్రజయెల్ల గాచిన, ముడివడి రాజ్యంబు దీప్తముగ నున్నెడ న, క్లుతరై వచ్చిన నవవతి, గడు గ్రూతర బొదివి పట్టి పట్ట బంచెన్. దశకు 7. 21

సీ ఘోరకాంబకోద్భాసించునకు మున్న ముడివడి తనరె గెంజడలచాయ .. కు సం 7. 650.

7 వ్యాపించు

గీ. మొగముపై జిమ్మచీకటి ముడివడంగ, మాటి మాటికి మీసాలు దీటుకొనుచు, జనియె సంబలి సంబలి యనుచు బరి, జాప్తకుల పుంగవుడు వచ్చు నగలకిని హంశ్య. 4. 215

ద్వి పెన్నలుపు, మించి కంచెన నూనె మేగిన ట్లన్న మొగమునఁ జీకట్లు ముడివడ ... ద్వీ. వారిశ్య ఉ 1891 పం.

ముడివిడు అ క్రి (ముడి¹+విడు, పాచ్చు

రగడ. పడఁగి రాకు నాపాలిటి పొన్నకు, ముడివిడె రోము మొన్నటి చిన్నకు .. కువల. 8 127.

ముడివిడుపు(డుపు) = ముడియ విడుపు

వి (ముడి¹+విడుపు) దొంగ.

ద్వి గొడవగొట్టులు ముడివిడుపులు చాల, గడు సరుల్ కయ్యంపు గచ్చలు ... వన్నె కత్తెలు చాంచనితలు మఱియు .

పండితా. పురా. 118 పొ

చం వెలయంగ సొమ్ముతోడ ముడివిడుపుల బట్టిన

జక్ష్మవేదెతో, గలయంగ వెన్నవేల్చికి క్రిమ్యజ పిడిన గాలు జేయును, జల మజు దున్నె విజ్ఞా 2 10.

ముడిపెట్టు అ క్రి ముడి¹—పెట్టు ముడియొ కం కిడు చప్పించు జెజగు, ముప్పెన్ జేటాండు ముప్ప కనుకొమల్, ముడిపెట్టె నాల్కిగ్గు, ముడిపెట్టెన్ నాచి చెఱకు మోసన ముడుగున్ వరుడ 94

ముడుగు—ముణుగు అ క్రి ముడుగు

1 ముకుళించు, మూతపడు.

చం. ... వగ జక్మవల్ మొగమొగ బలు సూచుచు గుంచి మూర్చ జెం, దినరె జూడ లేక జరేవత హయని కన్ను మోడెన్ నా, ఎనరుహము లుడెన్. పాం 2 22.

కం. కామరలు ముడిగె జక్కవ, కామలకు నెప్పలు పరెన్. నీలా. 3, 7.

ఉ .. చకోరి చంద్రికా, పానము చేసె జీకటులు వాసె గుళికయము ల్పొడింగె .. జహన్న. 1. 7.

. ముడుతలుపడు.

చం తినువుముడుగుఁ జాదిగతి దప్పను దంతము లూడు .. శృద్ధ దేహికిన్ .. శర్త్య. 8 73.

8 సంకోచించు

ద్వి. ఎమాల దన్ను, గడఁగి పంపుచునున్న కష్టంపు బనులు, .. మొగము స్రుక్కింపక ముడుగక రేయు, జగ లవ కమ్మహిపాలఁ దొనన్ ద్వీ. వారిశ్య. ఉ. 1591 పం.

చం. విలసిత మౌక్తికంబులు నవిభ్రమలేఖలు నున్ని సాటి రాదలంచి మహోద్ధతిన్ మొదలి తన్నె తునాద విలాసకౌశలం, బలవదమిన్ ముడింగి దంపై తనలో వివరం బెఱింగి యా,వలమురి రాఁ బ్రదిక్షణము వచ్చెనొ యానతి కంద లక్ష్మికిన్ వసు 2. 42., ప్రబంధ. 78.

4 చామచుట్టగఁ జుట్టుకొను

కం హిమకరుఁడు గురియు మంచున, బ్రమసి
ముడుగు రైత్యకోటిఁ, బాశాభిహారిన్, సమ
యించె వరుణుఁడు ..

హరి పూ. 4. 127.

కం తొలుతఁ బొనుగంటి సుట్టుట, వలనం జోపవలె
ముడుగు వసుధాస్థలిపైఁ, గులగిరులఁ జేసి
యెల్లెడి నిలిపె నజుఁడు.. నేరుపు మెఱయన్.
దశా. 8 212.

5 చేష్టలుడుగు, విరిమించు, ఉడుగు

వ. . . న. దగోపాలాదులగు ఘోషజనంబులందఱుం
దల్లడంబున నందంద మేనులు వడంక నొక్క
దెస నుడిగి ముడిగి యుండిరి .

హరి. పూ 9. 127

కం అని చుటచుటఁ గొఱవిం జూడినక్రియఁ బతి
వలుకుటయును డెంద మవిసి యజ్ఞనవతి
విడుగడఁచిన విధమున మేదిని ముడిగి పడియె
మూర్ఛాగతుఁడై . మార్క. 1. 198.

కం మొరల విచారింపక చేయుడు రది కుది
నొప్పకున్న నుక్కడఁగి ముడుగుదురు విను
తులువ లప్పను, లొదవక చెడుబూడ్డ నిడివ
హతములకరణిన్. భా. రా యు 101.

4. తగ్గు, ఊడిచు.

నీ వెడ బీడివాటి నెవ్వడ వడుమోవితో ముడిగి
వాడినయెల్ల వడంకు చూప ...

కు సం 5. 549

గీ. గర్విములు తెండువడఁ గౌతుఁములు ముడుగుఁ
నంటు లాఱడివోవఁ బ్రల్లదము లడఁగ, నసుర
చిత్తంబు గావంగ వలవి గాక, సిగ్గువోయిరి
యచ్చర చెలువ తెల్ల. నృసిం. 2. 90.

“ముడిగె గౌరవంబు.” చంద్ర. 8. (శ. ర.)

7. చచ్చు, నశించు.

ఉ దొల్లపు బల్లకోలల ముడుగువు మేటి కటారి
పోటులన్, ... భల్లము లచ్చటన్ హృదయ

భల్లము లై తగుభిల్లకోటికిన్ .

చంద్ర 2. 10.

ముచ్చేముడుగు = అలసిపోవు

ఉ ముచ్చముడింగి యిటివని ముమ్మర మెల్లను
దీసి పక్కకున్, వచ్చి ... కవిరా. 4. 29.

ముడుగుఁబాటు = ముడుగుటకు సిద్ధమగు.

వ నిద్దనపుముద్దుమొగంబులను దొరగాని
సిగ్గునఁబోలె ముడుంగం బాటిననెత్తమ్ము
లును ... నీలా. 3 10

నీ అనికారోమాళి నాస్తితోవల నుంచి మోహత
మోవృత్తి ముడుగుఁబాటు ...

చంద్రా. 4. 74

జ ముడుగుఁదామర, ముడుగుడు, ముడుగువడు
ముడుగుబొమ్మంచులు. ముడుగుట్లఁ బోవు,
ముడుచు, ముడుత, ముడువ, ముడుపు.

ముడు(ఁబు)గుఁదామర. ఎ (ముడుగు +
దామర) పాత్రిదామర, నమస్కారి (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ముడుగుడు ఎ (జ ముడుగుడులు, ముడు
గుట్ల.) ముఖము ముడుచుకొనుట (చూ. ముడు
గుట్లబోవు.)

ముడుగువడు. అ. క్రి (ముడుగు + వడు)
చేష్టలుడుగు; చచ్చు.

గీ మోహముఖదుష్టవర్గంబు ముడుగువడియె
కమదమాచిక శిష్టరక్షణము కలిగె, వశ్యపరి
వాసుడై జగత్స్వామి యలరె, నింతకంఠెను
సంతోష మేమి కలదు ప్రబోధ. 5. 49

ముడుగుబొమ్మంచులు. ఎ జ. (ముడుగు +
బొమ్మ + అంచులు) వస్త్రవిశేషము

వ ... కరకంచులును బొమ్మంచులును ముడుగు
బొమ్మంచులును అను పేళ్లు గల పుట్టంబులు
గట్టుకొని ... త్యా. 8. 188.

ముడుగుట్లబోవు. అ. క్రి. (ముడుగుట్ల + బోవు)
ముఖము ముడుచుకొను, అసహించుకొను.

గీ. అమ్ముసింద్రుండు కడుఁ జేర యగుటఁ జూచి,

తల్లి వేసారికొనెడు చందంబుఁ జూచి, నఖిలు
ముడుగఁ గల్గె బోయెడు సరణిఁ జూచి ..

విప్ర 4 18.

ముడుచు = ముణుచు న. శ్రీ (ముడుగు)

1 ముడుగ జేయు

చం. పలికయి పిల్లవాఁడ గని వ్రాసెడు నొక్కటి
తెచ్చయకు నన్, దల యిడి రెంటి తెక్క
యిడినాఁడు ముడిచిన కాళ్ల సొంపునే,
నిలిపెడి మూటతెక్క బళి నిద్దుఁవోవుచు
తెక్కమానఁ డీబలకరవం దవుల్లలుగు బక్క
నియోగి యఁ టుద్రు తదృటుల్

రా. వి 2 71.

ఉ పెంపునఁ జండమాను ప్రతిబింబముఖంబునఁ
జంబనంబు గా, చంపను రాయఁ దత్కరన
వీనరుచు ల్పలితభ్రమంబు పుట్టంపఁగ రోసి
పద్మిని ముడించెను మోమనఁ దమ్మి మోచ్చె
నా, యిం పటు సూచి నవ్వె నన నెంతయును
న్వికసించెఁ గల్వయున్. విప్ర 8 18.

నీ మెండు మీతెడు బండికండుల యొటపునఁ
జిలువల యొకిమీఁడు దలలు ముడువ ...

అచ్చ. కా. యు. 184, భీమ 4 80.

2. మూటకట్టు.

గీ ప్రాంతపై చీరతెఱుగున బడుగువాఁడు, హేమ
తైలంబు చిదిపి తా తెన్ని ముడుచు ...

నైష. 8 148.

కం నెంపుగఁ గొన్ని దినంబులు, నింతంబుగ నువన
సించి నివ్వరియ డుకుల్, దొరకినయట్లు వధూ
వణి, వరుని కుచేమున ముడిచి పనిచిన
యంతన్,

కుశల. 1 118., హర. 1. 19.

3. నీలువజేయు

గీ అధికభక్తితోడ నమృతేశ్వరీదేవి, సిద్ధలక్ష్మి
స. భజించి నరుండు, నిడివిగాఁగ బ్రదుకు విడు
వంగ ముడువంగ, ప్రవేశనైన కలిమి వృద్ధిఁ
బొందు కాశీ 8. 199.

ద్వి కటకకుంతల నమ్మకొన్నధనము, వ్యయము
గాకుండ నర్జును ముడిచి, నయ మొప్పు
నిచ్చిన నతత్రకుండు ..

ద్వి హరిశ్చ 6 1211 పం.

4. అపహరించు.

కం నడువకమీ తెరవొక్క ట, గడువకమీ శత్రు
నింటఁ గూఁమితోడన్, ముడువకమీ పంధన
ములఁ, నడువకమీ యొరులమనసు నొవ్వఁగ
సుమతీ ' సుమతి 81.

5 ముడిచేయు.

నీ వడికొల్పి యొకకేల ముడిచినక్రామ్మడి,
గొబ్బునఁ గటక బట్టకొన్న శే,ము ..

కా. 1 47.

నీ జడముడుల్ వీడిన నవరగా ముడుచుచు,
జిలుగువన్నియల బొంతలు దులుపుచు

చెన్న 5 828.

2. తుణుము, తలలో పెట్టుకొను

కం. మృడ నీతోటల పువ్వులు, ముడిచినమఱి
గాని తోసి మూర్కొన్న నరల్, కడుఁ గాఁగిన
సూదుతో, వడవఁగఁ జడి వరకతాధ అందు
దరు శివా ' శివ సా. 295.

ఉ పువ్వులు వేడతైనఁ గడిపోయినవే స్పృడువఁగ
వచ్చునే .. ఉ హర. 1 73.

కం తొడవులు తొడుగుచుఁ బువ్వులు, ముడు
చుచు .. దశకు 10. 7.

7 (కొప్ప) పెట్టు

నీ. ముడువంగ నేర్పురు మూల దాపటికి రాఁ జికుర
బంధము లీఁగ జీరువాట ... కాశీ. 8. 109.

నీ. ... పల్లెలు కొప్ప విడిచి ముడుచు ...

నీలా 2. 85.

నీ. కలదు లేదనుపాటి గారమానె యొకింత
పంకించి, తెలిచిక్కుఁ జాపి ముడిచి...

శ్రై. భా. 8. 85

8. కోపాదులచేత (గనుహమ్మన) ముడివేయు.

కం కుటిలముగ బొమలు ముడిచెను, గటకటఁ
ఒడఁ దొడఁగెనపుడు కఠము చెమర్చెన్
హరి 7. 77.

9. బంధించు, కట్టు

ద్వి అంగుళములగుబాలు నాపిచేహమున, నొక
చోటఁ బెనుతోల నుచిద్రాటఁ బెనచి, కట్టఁ
బూచిన నితగడ మైననుటఁ, గట్టిగాఁ గలుగు
వగ్గఁముల నుగ్గముల, ముడువ లేమి దయా
ముడువఁడు గట్టు, ఒడియ నేమిటఁ బట్టువడని
ప్రహ్లాదుఁడు. అను క 1. 41 పా. 1 పం.

ముడుగు ఎ అవయవ సంధి

ద్వి మిడుగులు ముడుగులు మెకలు లేదొడలు,
దొడలును నొడలును దొనలు కన్నోనలు ..
ద్వి. పం. 8. 485 పా.

ముడుర ఎ (ముడుచు) 1. వస్త్రపు నెటి
(శ. ౨.)

2 కడుపుమీది వశి.

(వ్యవ.) కడుపు ముడుతలు పడినది.

ముడుపరి ఎ (ముడుపు + అరి³) ముడుపు పట్టిన
వాడు (ఎ అరి శ ర.)

ముడుపు. ఎ. (ముడుచు, కం. త ముడుపు)
: ధనము

వ గిక్రిక్రిసకు నుంకువ ముడు పిచ్చి, సాయ
మీ ద్రులు పంమానందంబున .. వీర. 3. 54.

చ. చే, విడిముడి గల్గువాడొ దలవెద్రుక
లఁదలురాకమాంకుల్, ముడుపులు నానగాఁ
గురియ ముట్టివు కారణ మేమి కూ తురా!
ప్రబంధ 834.

2 దనము గట్టినమూట

ద్వి ముడుపులు కలిరింప మొగి సొక్కుఁ జల్ల,
నడుగు దాచుక పోయి యావల నడవ,
నాయంత పొలవరి నలినాయతాక్షి, బోయ
రాజులలోనఁ బొడఁగావ మెందు,

ద్వి నల. 4. 281.

కం నాముద్దురిమ్మఁ జెన్నం. జేమియ. దా
మూట గట్ట నెఱుంగఁడి చేమో, యీ
ముడుపుఁ జూడవలెనని, ప్రామిన కుతుకమున
ముల్లె వదలిచి కాంచెన్. చెన్న 1 115

మ తళుకు నేత్రకలమీది చేడియలచేత తైట
మిన్నేటిలోఁ గలయం గానఁబడన్ దదంబు
విహఁత్తందర్బు లీక్షింపఁ దల్లలిన ల్లన్నని
యద్దపు న్ముడుపు లేలా చూడఁగా నంచు
వా, రలచూపు చ్చు లింతురు

కవల 1 77.

(అద్దపు న్ముడుపు = అద్దములో ప్రతిఫలించిన
ధనముమూట, పొదకకృము కానివని
భావము)

ముడుపుఁగేలు = ముకుళితహస్తము, అంజలి

చం జాగక యిట్లు నానఖ మూది జడ లెప్పడ
జాటి మోళిపై, గిటికొని తోచఁగా ముడుపు.

గేలఁ దపం బొనరించె భూవరుండు ...

కకు 1. 168

ముడుము. ఎ మోకాలు, జూచుపు (శ. ర.)

ముడుసు(డు) ఎ 1 ఎముక, అస్థి.

చ. .. అమ్మహారధుడు నవ్వుచు భూతపితౄచ
కోటిఁ జూచుడుఁ జని వేయఁ జొచ్చెఁ దవ
సుల్ ధంజిం బడి పాతశివఁగా, ముడుసులు
గుడ్లు దుడ్లు శంముల్ పుటియల్ సటియల్
మబ్బస్థలిన్ నిరావా. 5 112

ద్వి వెనఁచి వెంద్రుకలతోఁ బెన పెద్ద తలలు,
ముడివడ నేసిన ముడుసులపేర్లు, మెడవ్రేల

గి. కువిటుఁ దవిలినమచిఁ జాటుకొనదు గాని,
వెలనతికిఁ గూర్చి రసికుపై విటుగుఁదలుచు,
పేయ మగ ముద్దు వెక్కిన నిదుఁ గాక,
యెందు శునకఁబునకు నెయ్యి యిడు నెట్లు?

కవిక 4 118.

ద్వి జేగురుబొట్టిడి చెవి సంకుగొడుపు, లాగుగా
ప్రేలఁ దెల్లనిముడ్పు నిల్పు
ద్వి హరిశ్చ, ఉ 1^వ పం.

2. ముడ్డి పూస

(యుద్ధవర్ణనము)

వ . బేతాళంబులసందడి దొడిమ మామిడి
సండ్లవడువునఁ దత్తడి ముడును తెనుక
మూలుగలఁ బీల్చు కూళ్ళాడఁబలును
చ ద్రా 8 93

చం. . ఆతఁడున్, ముడునులు నేల మోవఁ బడి
మూర్చకు మున్ నెగయఁగఁ బుంకముల్,
గడవ భావాయ 190.

ముద్రేకము. ఏ ఏకాని (చి ని, 4 0)

ముడ్డి = ముడి⁵ ఏ గుఱము

నీ ముడ్డి మూడి యనంగఁ బొలుచు గుఱము
ఆం భా 2 158

ముడ్డిపూస ఏ. (ముడ్డి + పూస) వెన్నెముక
1కింది చివరిపూస, త్రికము (4. 0.)

ముణుగు = ముడుగు (ముకుళించు)

శీ ప్రొద్దు వాసినవంతలోఁ బొదలుచుండు,
ముణుగు కెందమ్మిరేకులమూఁక యనంగ.
చిరియు చెందొవననలకు వెన్న కెట్టి. నిండె
నెఱసంజ కన్నులపండు వగుచు
యయా. 2 70

కం జలజాతము నగుమొగమునఁ, తెలరేగినఁ
గలువ ముడిగె సిరిగలవాల్, విలపిల్లిన దివ
గండంబులఁ బొరలెడువాగు మొగము ముడు
చుట యగుదే ? రా వి 3 21

ద్వి కమలము ల్వికసించె గలువలు ముడి గె . .
ద్వి 4. సా. 8. 88 పా 1వం.

జ ముణుగువడు, ముణుగుపఱచు.

ముణుగువడు అ. శ్రీ. (√ముణుగు) తగ్గు,
ఊడించు (చూ, ముణుగుపఱచు)

ముణుగుపఱచు శ్రీ √ ముణుగువడు)
త 9 చ. ఊడించు

నీ వైత్యకాచఁబంబు భావశుద్ధియుఁ గామ
మోహలోభాదుఁ ముణుగుపఱచు . .
మత్స్యపు 2. 122:

ముణుమే = ముంచు², ముడుమే స. శ్రీ
ముణుగజేయు, చూ, ముడుగు, ముణుగు
ముఠంగి సం : ఈ శ్రీ తెల్పగినె (వృ వి)
(4 0)

ముతరాచే-ముత్తరాచే ఏ కిరాతభేదము, బోయ
లో పొకతెగవాడు

శీ ఏకాదశాయనీ విహారలో - మ్ము ముతరాచ
నీ వల్లిపొదను నిలుపు ప్రబంధ 198

(ఒక కూర్చిజాతి అని 4, 0, బ్రా)

ముతుక = ముడుక విజ ముడుగు.

నీ అట్ట లెత్తినప్రాత మెట్టులు కడుగుటంబటి
చాటికలతోడి వరువకాళ్లు, నడిప్రాత ముతుక
గోణముమించు దుఁకించు ములుగత్తి ...
చేం పంచ. 1. 589

ముత్త. విజ (క. ముత్తు) 1. ముసలి, వృద్ధ
వృద్ధుడు (చూ ముత్తెడువ; ముత్తాత)

2 ముదిరినది. (చూ, ముత్తాకు.)

జ ముత్తవ, ముత్తవ్య ముత్తాకు. ముత్తాత;
ముత్తెడువ, ముత్తో ముత్తో²

ముత్తరము విజ (మూడు + తలములు)
1 మూడు పరుసలు.

ఉ అత్తటి వేపికాండ్రు యమునాంబుతరంగ
పరంపరాకృతిన్, ముత్తర మైవసూకర సము
త్కరముంగని . మనుచ. 4 40

2 మూడు విధములు.

నీ వలకారిదొమ్మి శేటుల నల్లడలరేపు మరుక
కందిచ్చు ముత్తరము తూపు .. ప్రబంధ. 27.

2. మూడుపురుషాత్ములు

నీ అటుకఁగిల్చొన్నముత్తగములఁగావళి, యంసా
గ్రమున గోనెఱుసిమినంచి ... శుక. 2 442

ముత్తరాచే = ముత్తరాజే ఎ ఓకూద్రజాతి.
(శ. ర.)

ముత్తఱి¹. ఎ. (మూడు + తఱులు¹) కాల
శ్రయము (చూ తఱి¹)

గీ పండ్లు గాయలు చిగుళ్లు, పిదియలు
పూలు ముత్తఱులం దనర్పు, నెల్లచెట్టులు నలర
నబ్బిల్లిదాపు, తానిరాతార నెలమిక్కిగోన
మెఱయు అచ్చ రా. కాల. 117.

ముత్తఱి² ఎ (మూడు + తఱులు³) స్త్రీల
కడుపుపై నుడుముఁడుముడుతలు, వశిశ్రయము
(చూ, తఱి)

నీ తానుణ్యవతులముత్తఱులయందముతరంగా
వళితోడ నయ్యాటలాడ .. అని 2 56.
ముత్తవ¹ = ముత్తవ్వ. ఎ ప్రపితామహి, పితా
మహునితల్లి.

ద్వి ముల్లోకముల కెల్ల ముత్తవన్నాకుఁ, దల్లివి
గాగ నాతల్లి నీయట్టి, తల్లివి గలుగంగఁ దనకు
రోగంబు, రెల్లడఁ బొదవఁగ నెట్లుండ వచ్చు ?
బస. పు. 3. 402 పం.

2. మాతామహునితల్లి ; తల్లి మాతామహి,
(తా.)

ముత్తవ² = ముత్తవపుతగము ఎ. బల, చిట్టా
ముదపుఁజెట్టు.

నీ. ... ముత్తవ యంచనఁ బోలును బల .
అం. శా 2. 56

ముత్తవపుతగము. ఎ. చిట్టాముదపుఁ జెట్టు, బల.
(వృ. వి.) (శ. ర, త్రా.)

ముత్తవ్వ = ముత్తవ ఎ (ముత్త + అవ్వ)

1. వృద్ధపితామహి, పితామహియత్త,
నీ, వరలు ముత్తవ్వ నాఁ బ్రపితామహిసంజ్ఞ ...
అం శా 2. 112.

2 వృద్ధమాతామహితల్లి (నా)

ముత్తాకు. ఎ (ముత్త + అకు) ముదురాకు
కా ... ముత్తాకు కుంజముల్

విక్రమ సేనము.

ముత్తాడు ఎ. (మూడు + తాడులు) తాను.
నాఁటినతాటిపెంకనుండి మొలచిన తాటిపెంక
నుండి పుట్టి పెరిగిన తాళవృక్షము

గీ అఖిల కల్యాణగుణశీల యాసుశీల. పెట్టెఁ
జేమీఁదుగా నెల్ల చుట్టములకు, భర్తతోఁ గూడ
ముత్తాటిపండు దినియె, నెత్తెమున్నన్నగుజ్జల
నెందజేసి పాండు. 4 267

ముత్తాటి పండుదీనియె = పెద్దకాలము జీవించె
నని భానము)

ముత్తాత. ఎ (ముత్త + తాత) 1. ప్రపితా-
మహుఁడు, పితామహుని తండ్రి.

ద్వి. మునుల ముత్తాతలై మూఁడులోకముల,
వినుతి కెక్కిన తపోవృద్ధులు మీరు ...
ద్వి. హరిశ్చ పూ. 83 పం.

మ. మను నారాయణుఁ డేడ నుండు నని మా
ముత్తాత యాత్మీయపుత్తుని వేధిపఁగ
నాతఁ డెల్ల యెడలందున్ బూర్ణుఁ డై యుండు
నం,చన .. ఉ. రా 4 20.

నీ. వరఁగు ముత్తాతనఁ బ్రపితామహునిద ...
అం. శా 2. 112

2 మాతామహునితండ్రి, తల్లితాత.

(వ్యవ.) ఈ చెఱుపు మాముత్తాత శ్రవ్యించినాఁడు.

ముత్తి. ఎ. (సం. ముత్తి, ప్రా. ముత్తి) మోక్షము,
నిర్వాణము.

నీ ఏబిల్లిదుఁడు చెవి నిడునక్కరములు చెల్వపు.
ముత్తిమేడకు వరుసమెట్టు, లు
అచ్చ. రా. కాల. 11.

గీ. ... బత్తి, బత్తి రెడిన బుత్తి ముత్తులఁ
రెండును .. నీలా. 1. 118.

ముత్తిక. ఎ. ముట్టడి (చి. ని.).

కం. ముత్తిక వేయించినదితి, జోత్తముఁ డిఁచుకయు
తెదర కుచ్చుఁడీరో, దాత్తమతి నగరుసొరక వి,
యత్తటి నటు నూకుగవనియందె పసింఁచెన్ ...
కువల. ౬. ౩.

ముత్తిగ ౧ (మూఁడు + తిగలు) తొప్పిడి

గీ. మంపుదులకించుముత్తిగమానికముల, మొలక
నిద్దాకదానిసొమ్ములమెఱుంగు, అమ్ముడిగఁ
గ్రమ్మి నెమ్మైన నొటపు చూప, రాజవరుఁ
గాంచె లేచి యారాజవదన. చికి. ౧. 47.

గీ. మఱియు వెలలేనిముత్తిగమానికముల, యంద
లంబులు నుయ్యెల లరదములును, గవని
ఁట్టులుఁ బెండియల్ గద్దియలును, జాఱఁ
జూచుచు సరిగ లోపలికిఁ దూఱె.

అచ్చ. రా. నుం 9

ముత్తియపుగమ్మ ౧ (ముత్తియము + కమ్మ)
స్త్రిభూషణవిశేషము, స్త్రిలుధరించు నొకవిధమగు
వగ

సీ. .. చెవులను బవిరెలు కమ్మలును ముక్కు
ముక్కెర లడ్డకమ్మలు ముత్తియపుఁ
గమ్మలు ... చెన్న. 2. 207.

ముత్తియము — ముత్తెము, ముత్తము. ౧.
(సం. మోక్షికమ్, ప్రా. మోత్తిఅం, క. ముత్తు)
ముత్తము.

గీ. చందనమునఁ భరిణయాగార మలుకంగఁ
కాడి యాణి, గలుగుముత్తియముల ప్రుగ్గుగా
నొనర్పఁ, జతురపుజ్యాగనానతతిఁ
జొనర్చె .. భార. విరా 5 958.

కం. కరవాఁడినూదితుదమొన, నరదలువంబిదన
ముత్తియంబును బోలెన్ ... ప్ర. 6 8

గీ. పడుచువనిచేసితివి రేఁగుపండ్లకొఱకు, ముత్తి
యంబులు వెలవోయు ములుచ గలఁడె ...
తై. భా 5. 59.

జ ముత్తియపుగమ్మ.

ముత్తు 1 ప్ర. మువర్ణకము, అదంతము లయిన
అమహాన్నపుంసకములకుఁ బ్రథమైకవచనమున

వచ్చు ప్రత్యయము.

(క. వనము, ధనము మొ.)

కం. అమ్మమ్మ యొకసాహస, మమ్మాఁకముత్తు
రాదె యమహత్తైన్, మమ్మను లత్యము
సేయక, బమ్మెఁ గొల్పెద వెఁటంచు వాఁలు
వల్కన్. వాఙ్మ. 4 162

(ఈ యథమున నీకవి యొక్కఁడే వాడి
యన్నాడు)

2 ప్రార్థనాదర్శినిక మధ్యవపురుషైక వచనబహు
వచనములకు నుజి, కలజి, వడుజి మున్నగు
ప్రత్యయములకు ఆంధ్రవాగ్ధాత్ర తేర్చిఱచిన
సంకేతము.

ఉదా. చేయము, చేయన్ మొ.

ముత్తునియ(లు). ౧. (మూఁడు + తునియలు;
మూఁడు ఖండములు.

సీ. .. శక్తి, గొని భగదత్తుండు దమజభంజను
వైన నడుమ ముత్తునియగా నతికి పార్థుఁ
దాతపత్రంబు దునిమిన ... భార. ద్రో. 1. 958

కం. నరుచేతివిల్లుఁ బలుకయు, మురహరుఁ దొక
శరముచేత ముత్తునియలుగా, ధరఁ బడ
సేసిన గయోపాఖ్యానము 2 ఆ.
భార. భీష్మ. 2. 79.

ముత్తుము. ౧ (మూడు + తూములు) పండ్లెండు
కుంచముల ధాన్యపుమానము, అధకత్రయము

వ. . దాకరేమి అయ్యిపొలమున ఊరి దక్షిణ
దిక్కున గొల్లిపల్లు తూర్పున నీలమజ్జెరి .
యినవరెకామ్యతోట నేలకపుట్టిముత్తుము వడ్ల
పట్టు వేయిప్రమాంకులతోడం గూడం గుతోత్తుం
(గ్గచోడ)కత్రమునకు నాచాంద్రార్కమునకు
నిచ్చిరి ... ద. కా. 4. 1016.

సీ. ... శ్రీధకి ముత్తు మం చనఁగఁ జెల్లు.
ఆం. భా. 2. 271.

ముత్తెపుఁజిప్ప. ౧. ముత్తెము + చిప్ప)

1 శుక్తి, ముత్తైములు పుట్టునట్టి యొఁపివమగు
(అలిచిప్పవంటి) గుల్ల

చ. తామ్రపర్ణికన్, బొగడతక్కుకొత్త
తెలిముత్తైపుఁజిప్పలు కేతుఁడనా, ద్యుగజేత
తావశీవరతార్జితకీర్తిరుచిన్ వెలి గెడిన్
ఉ రా. 7 134

ద్వి ముత్తైపుఁజిప్పల ముఁళించుమోము, క్రొత్త
సీలపుఁగు గులుకుఁజ్జోయి
ద్వి హరిశ్చ పూ 886 పం.

2. ముత్తైపుఁజిప్పవలెనుడు భక్త్యపకేషము
వ వెన్ని మెఱుఁగులునిడికుడుఁ బడకుడుకలు
ముత్తైపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతలు .. అదిగాఁ
గల భక్త్యంబులు .. హంస 1 105
వ ఇద్దెనలు కేసెఱొలు గురుగు లేఁకీకాయలు
వెన్న మెఱుఁగులు నిడికుడుకలు లడ్వాలు
ముత్తైపుఁజిప్పలు చంద్రకాంతంబులు ..
ప్రబంధ 116.

ముత్తైపుఁబంటు 1 (ముత్తైము + పంట) ముత్య
ములు పండునది, చెఱుకు
మ వనితాముత్తైపుఁబంటువంటి మొగలివశ్రీ డు
సత్య. సాం 2 54.

ముత్తైపురిక్క. 1. (ముత్తైము + రిక్క) చిత్రా
నక్షత్రము, చిత్ర (చూ ముత్తైపురిక్క నెల.)

ముత్తైపురిక్కనెల 1 (ముత్తైపురిక్క + నెల)
చైత్రమాసము, చాంద్రమాసమాసములో మొక
టిది (శ. ర.)

ముత్తైపునవతు 1 (ముత్తైము + నవతు)
ముత్యమువలె నుండుచుక్క, చిత్రానక్షత్రము
(శ. ర.)

ముత్తైము = ముత్తైయము 1 (సం ముక్తా,
ప్రా ముక్తా, క. త. ముక్త; బ ముత్తైములు,
ముత్తైలు) ముత్యము.

సీ. అటుతఁ దగిల్చినయాణిముత్తైపుఁజేర్చు హరిసీల
హరింబులై తనరై వ్రక 1, 139.

సీ తియచ్చిన్నసూత్రమునఁ జిక్క ముత్తై
ములు రాల గరిగరిలు వహించ ..

అము 1 80

సీ సుమ్మణి ముత్తైమోముముట్టును శ్రీక
ర బల హరిక వెలయ ఇందు 2 54

సీ సుమ్మణిపాస్పర్శ స్థితి విమలతాఁ కాగ
ణము లకముత్తైలఁమ్మ అమ, వతి కుతు
లొడ దాత్మై దదంతిస్త, పరిధిశేఖాన్
శృంగార భావ మమ ల వి 5 50

అం భా 2 278

11 ముక్తామయము
మ శకుకు న్ముత్తైపు మోదకంబు దగ శృంగారం
బుగాఁ జేసి దశా. 1. 7.

జ. ముత్తైపుఁజిప్ప ముత్తైపుఁబంటు, ముత్తైపురిక్క
ముత్తైపురిక్కనెల, ముత్తైపునవతు, ముత్తైసరులు.

ముత్తైపండిళ్లు 1. 2 ఒకమాదిరివస్త్రములు,
వస్త్రములో నొక భేదము

సీ ముత్తైపండిళ్లు నుత్తరిగోగ్రహణంబులు కర
కంచ నాచువన్నె ప్రబంధ. 272

ముత్తైసరులు. 1 బ. (ముత్తైము + సరులు)
1 ముత్యాలహారములు. 2 ధాన్యవికేషము ఒక
దినుసు వధు.

సీ సర లేని తెలిముత్తైసరులకొటారు కల్యాణ
పరింపఁలతొలుదీవి . వసు. 1 93

(పై రెండ్లిములకు మదాహరిణములు.)

వ .. బంగారుతీగ లిప్పపూరాజనాలు పుష్ప
మంజరులు కస్తూరి నిగరాలు ముత్తైసరులు ...
అను నూటనాలుగువగల పైగుల చేరుడు
వియ్యంపు ప్రసాదంబులు ... ప్రబంధ. 112

గీ అంగడులఁ జేరి దద్దయు రిం గెసంగి, ముత్తై
సరులును బరువంపు ముత్తైసరులు, వఱలఁ
డరఁచి నిరులఁ బల్కెఱును మెఱసి, పి పలరు
వేల్పురానెల వీడు గాఁగ

అచ్చ. రా. బాల. 2.

(ఇది 1 వ యర్థమునకును ఉదాహరణము)

1. ఒకమాదిరి వస్త్రములు

నీ మంజిడి మొకమాలు మాదావళింబులు ములుక
పూవనైలు ముత్తైరులు .. దినాళి 3 17.

ముత్తైదువ 2 ముత్తి + ఇరువ, వృద్ధ సువా
ని (చూ అయినవ

ఉ అవిశక్తి యైనతహిరాచల రాజనూక
వోలెము, తైదువ వై నిశేషరునియ్యళిరీము
పాలు గొమ్మై .. వై.ప 3 14.

ఉ ననుసో, అంబిరి ముత్తైదువ శేయ
నింబాదిప నట్టయినన్ మమ గాపు మంచు
నా, గాదిలితోడునెడ చళకండు నవుచు
బల్కె గ్రమ్మటన్ ఉ రా 4 13.

నీ. ముత్తైదువ న ల చు, బత్తిబొటు వహించె,
జిన్నెలాయని కా శేతంబొడుమ ..

కు. 2 15

ముత్తో¹ 2 ముత్త + అవ్వ) వృక్షపితామహి.
కా. .. పురూవుండు ప్రచలద్యోగుడు మాతా
తగా, తత్తోయాకరి మేఖలాపతికి నిల్లా తైతి
కావునన్, ముత్తోపి విది లెస్సి మన్మనిషయన్
మోహంబు వాటింపంగన్ హరి 7 125

ముత్తో². 2. (ముత్తి + తోయలి) వృద్ధస్త్రీ,
ముదుసలియాడుచి

కం తలవాకిటను మెలంగెడు, పొలంతుక పలుకుల
వెలంది పొత్తముముత్తో .

అం సం. దేశ 11

ముత్యము = ముత్తియము 2 (బ ముత్యములు,
ముత్యాలు; మౌక్తికము

చం 30 ముదై నముత్యములు గల్గుట నూతన
తామ్రపట్టియై ... విక్ర. 1, 99

నీ. తరుణిలోచనశాస్త్రధారలవంబులు ముత్యాల
వరుసతో ముద్దుగుంసె .. వై.ప. 2 113.

ంగడ. కాదల్లయది పుల్లకంకేళి వన్నిదము,
మోదు గోడిన నీదుముత్యాల జన్నిదము

మనుచ 3. 84.

నీ ముత్యాలకేరలు మెగవడియెన్న
ములు గీల్చినె బాణ యొర్పు .

యయా. 1 33.

2 ముత్యాలవృ

ముదము 2. 2 2 న ముత్తము (అని,
విత్తము, విన్నపిని నిఘటనలోలేదు)

ముత్యాలవృ 2 (ముత్యాల + అవ్వ ఒకా
నొక గ్రామదేశిత (3 1)

ముత్తోపద్రుష్టరి 2 (ము.డు + త్రోవలు
+ త్రిష్టం, త్రిషగ, గంగాది

అ వేల్పుతేలు గదిలివెలచక మత్తో¹, ద్రిష్ట
రనగ నొప్పు కివిజగంగ .

ఉ సం. దేశ 11.

ముదము 2. 2. 2 త్రోవము

ముదముద 2 (త ముదముడు కొడుకు, స.తో
చము (శ. ర.)

ముదముదములు 2. చెడినవాడు, చెడినది,
దుఃస్థ నొందినవాడు, దుఃస్థ నొందినది.

వ వారిక తెల్పునాక్షల హితాలాంబులదిమి
దివిజలయెడ మాత్యుర్వి బులం జిడిమి బుద్ధి
బ్రాప్తించిన ముదిమిగడవట ముదముదము
లైన యీ దనుకాధముల ననవలె గాక

ల. వి 2. 76.

ముదల. 2 (త ముదల్) 1 అట్లు ఉత్తరపు.
కం పదపద దళముఖదేవీ, పదవికి నింద్రాది దివి

జపాలకు లింక నీ,మువల నిజరాజ్యమా,
పదపుల మనః దలచినారు పల్లకపాణి

రామా 3 157.

నీ. చెవిదండ శేరి నిల్చినబ్రాహ్మణమువారిదముల
కమ్మల కొప్పములు లింబి .. కువల 2. 9.

వ కేశాకూకుల బొడ్డవశావుల వడ్డుపెట్ట లేక
విహరించుటకు వక్షనాభుని ముదల యడిగి.

ప్రభా. 1 121.

2. అవ్యము, గుటి

ఉ పోటున వేటునా దిరిగి బోరగిలం బడి యున్న
దానవుం, గాటుకకొండ నెత్తు వెలిగోరు తెఱం
గున నెత్తి త్రిప్పిచే, ప్లాటము చూపి వీడు
ముదలా మన కంచు బలుండు సంగరా,
మాటము దాట వైచిన దిగ-బడెఁ గ్రోక
యుగంబు చక్కటిన్ ... ఉ. హరి, 4 289.

(వీడు మొదలా, వావిల్లపా.)

8 గనిమ చేక నేల (క. 220.)

జ. ముట్టముదలించు, ముదలకించు, ముదలపెట్టు,
ముదలించు

ముదలకించే న శ్రీ. ($\sqrt{\text{ముదల}}$) 1 ఎత్తి
పొడుచు

కం దంచు జరణాచలములం, గించుదనం బంచు
ముదలకించున్ ముంచున్, నొంచున్ విదళన
చుచూ, దంచచ్చంచాపుటస్సుటాఘాత
ములన్ రామా. 5. 198

(మార్కొను అని క. ర.)

వ అని ముదలకించి యవ్వీరభద్రుండు రాద్రో
ద్రేకంబునఁ బ్రళయకాలరుద్రుండై ...
వీర 4. 109.

2 ఎదురకొను, మార్కొను

వ ... తఱచుటూర్పుల పెంపున నుత్కంప
మానంబు లగుచుఁ జెన్నోడు చిన్నజక్కవ
కవలకెలంకులఁ జొక్కపులెక్కలకదలిక పొద
లికల ముదలకించుచు నిగుడు నిగలిగల తరంగల
య దంబుసందిదండలతళుకులకుఁ జెలికా
లంబు నెఱవ ... కళా 8. 224.

3 పర్ణించు, ప్రళించు.

ద్వి .. నాకులస్వామి, మొదలైన దివిజులు
మునులు వేదములు, ముదలకించగ రాని
మూర్తివి నాకుల, బ్రత్యక్ష మైతివి పరమ
కళ్యాణ, మూర్తి ...

ద్వి పరమ 8. 220 పా.

ముదలపెట్టు న. శ్రీ. (ముదల + పెట్టు) అజ్ఞా
పించు

గీ . రద్రుండు వచ్చి తనకు, మొక్కుచిలిజలం
గూర్చుండ ముదలపెట్టి ... పరాహ 10 5

సీ. ముదలపెట్టక నీచమును వ్యయింపగ రాదు
కోపించె నని మదిఁ గుండ రాదు ...

రుక్మా. 4. 83.

గీ. కరుణ నంతమాత్రపుచూడిగంబు నాకు, ముదల
పెట్టుఁ డటంచుఁ గే తొడిగిచి మిగుల, వినయ
మొప్పగ నాయంతి వేడుకొనియె ..

కళా. 1 84.

ముదలింమే. న. శ్రీ ($\sqrt{\text{ముదల}}$) 1 అజ్ఞాపించు,
కానించు.

ద్వి ఇది యేమి యెఘురామ యెల్లలోకములు,
ముదలింపఁ బురుషోత్తముఁడ వైననీపు, ఈ
మోహకోకంబు లేల తాల్చెదవు ...

రం. రా. కిష్కిం. 198 పా. 20 పం.

2. ఎదురాడు, వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు, మార్కొను
ప్రతిఘటించు.

ద్వి. మోసపోయితి నిన్ను ముదలింపలేక. నీవత్య
సంపద నిన్నింత చేసె ..

రం రా. అయో 128 పా 21 పం.

కం. ఎదురెదురను ముదలింపగ, మదిఁ గొంకి
పిఱిందివలన మందగతిం జే, రెద నేమటి
యున్నెడఁ బ, ట్టెరననువగఁ బుష్పకంబు దిగి
వచ్చుతటిన్ ... నిర్వ 7. 78.

ద్వి. ముదలించి తేకరాముని డాగురంచి నుదితి
నీళంగిఁ దెచ్చుట బంటుతనమె ..

రం రా ఆర 181 పా 18 పం.

కం తనకొజకుఁ గఱకుకపుణం, గని యని ముద
లిచి పొలియుంగన నశ్రద్ధన్, గనుగొనక
మనుజుపతికిం, దనమేనిం తోలఁ బ్రోవఁదగు
భటపంక్తిన్ వేం పంచ 1. 520.

3. ప్రశ్నించు, అడుగు

ద్వి అని తన్ను ముదలించుచును నెట్టయెదురఁ,
దనతోంటిభావంబు దాల్చినఁ జూచి ...

బస. పు 8 1147 పం, బస పు 5 219 పం.

4. (బాణాదుల ప్రయోగము ఏయు.

అ త్రిశిరుః ది-తరు గనలి దివ్యాస్త్రసంపద.
రామునీందర జాపి లల మొనరె, మూడు
శంము లతఁడు ముదలించి యట వాని,
మూడుతలలఁ ద్రుంచె మొగ్గంమున ...
మొల్ల. రా. ఆం. 13.

5 సంతోషపెట్టు. సంతసంపఁ జేయు.

నీ. .. ఒకఁడు పదప్రాధిమకు నిచ్చలో మెచ్చు,
నొకఁడు జాతిశ్లాఘ కుబ్జుయందు

గీ. .. పంగువైఖరఁ గుజాతి, జాడ నిందతిముద
లింపఁ జాలు పెట్లు ... వేం పంచ. 1. 14.

ముది ఎఱ. (√ముదియు. క. ముదు , త. ముది
యన్) వృద్ధ, ముదుసలివాఁడు . వృద్ధ, ముదు
సలిది , వృద్ధము, ముదుసలిది , ముదిరినది.

ఉ ఇమ్మొద్దివెట్టి వీనిఁ బంమేశ్వరుగాఁ గొని
యాడె ... భార. సభా. 2. 99.

చం అనుటయు శాంసుఁ డిట్లను జనార్దనుతో ముది
జోదు భీష్మ నొద్దనఁ జని లేదు ...
ఉ వారి 4. 181.

గీ. ... తాఁ బోనిచో సారె పిలువ నంపు, మచ్చిక
యొనరె నమ్ముదిమాయలాడి
శుక. 1. 89

నీ చుట్ట చుట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రపోవును,
ముదిపన్నగములలో మొదటివాఁడు ...
పసు 1. 82

గీ అహహ ముదిగొట్టు నెక్కి భిక్షాటనంబుఁ,
జేయఁ బోవుట యదియు మేల్పాయ
చువ్వె .. వార. 4. 28

వి. ముదిమి, వార్ధకము.

చం. ముది మది నప్పి తోయి మునిముఖ్యి ' ...
అము. 6. 113.

నీ అచటివిప్రులు మెచ్చ రిఖివిద్యాప్రాధి ముది

మదిదప్పివమొదటి వేల్పు .

మనుచ 1. 50.

ముదిగారము. వి. మూర్ఖము, మొదటిదము,
(శ. ౧.).

ముదిత. వి. 1. శ్రీ. అడుకి,

కం. గద విసర వైచె నకుఁడు, వదలక సతి
దునిమె శక్తివైచెను దితిజం, డది ముదిత
దుమురు నేసెను .. ఉ వారి, 1. 166.

గీ. మేపుదము పీనిలో మన్నమృగశివున, కది
ప్రవర్ధన మందెనే ముదితలార ', మండలం
తెల్లఁ దానయై యుండు ... నైష 1. 128.

కం కడు నవ్వించుచుఁ తెలుగులు, ముడివెప్పిం
జేటాడు ముదిత కనుకొమల్, ముడి వెట్టె
వాలిసిగ్గున .. మనుచ. 5. 94

2. భార్య

నీ ముదితకై యరమేని నొదవినకామారి యాశ్ర
తసులకుఁ దై నట్టియుగ్రుఁడు ..
దశా 8. 81.

ముదిత. సం. వి త శ్రీ. ఆనందము, సంతో
షము (వాచ.)

ముదితము. సం. ఎఱ (త. అ. త) సంతోషం
చినది, ఆనందించినది

వి త న 1. సంతోషము, ఆనందము ,
సుఖము.

2 ఆలింగన విశేషము , రక్తాలింగనభేదము.

ముదిమి. వి. (√ముదియు, త. ముదుమై) ముసతి
తనము, వార్ధకము.

అ యదువు దొట్టి సుతులు ముదిమికి నోవక ...
భార. ఆది. 3. 95.

చం. ... నా, ముదిమియు నీకుమారుతవమున్
వరుసన్ విజయుం డెఱింగెడున్ ...
భార. ఉద్యో. 4. 248.

అ. రసరసాయనాఖ్య రత్నద్వయము దెచ్చి.

యందు ముదిమి నొకటి యవనయించు, నొకటి
చాల సిరుల నొందించు నని చెప్పి, యిచ్చి
యమన నిజకు వచ్చె నృపతి .. విక్ర. 2. 168.

నీ ముదిమి ముప్పనఁ దగు ముకలితనము ...
అం భా. 2. 118

ముదియ = ముద్దియ ఎ (ప్రా. ముదిఆ,
ముదియా స్త్రీ) అందు

కం రేయూ బవలును మెఱయును, మ్రోయును
నాఁకులకలిమి ముదియలు దమ్ముం, జాయక
యు డంగఁ బరిచి, జాయతభోగరుచు లొదవె
నాత్మేశులకున్. హరి. పూ. 8. 112.

కం. ఒముదియ నీవు గొట్టిన, నే మగు నెవ్వారి
కైన .. విక్ర. 4. 81.

ముదియు అ క్రి (క మును త. ముదిరె.)

1. ముదిమి నొందు, వార్ధకము నొందు

గీ ముదియ మతి దప్పి నోరికి నొదవినట్లు, పలుకు
వెడఁగుఁ మాటలు పాటి యగునె
భార. ఉద్యో. 4. 248.

నీ వాని, పాలు ద్రావినవారు బలము సత్యము
నెక్కు దై యెన్నఁడును ముదియక సుఖంతు,
ఁని వింటి నతనిఁ గయ్యఁబున నోడంచి యైతఁ
దే వలయు నా కవి ప్రియమున ..
హరి ఉ 8. 250.

ద్వి ముదిఁతి భూభారమునకంటె ఘనతఁ, బొదలు
జరాభాఁము నుదాల్చుకతన ..
రం. రా. అయో 88 పా 7 వం.

గీ ముదిమి ముప్పనఁ జెడ్లికై మొగమువేల్పు,
దగవు గాదని రాఁ దయ్యె రాతవేల్పు
నైష 4. 129.

2 శిథిలమగు, జీర్ణమగు.

గీ విడువ రాదు దుర్మతులకు నొడలు ముదియఁ,
దాను ముదియదు ప్రాణాంత మైనరోగ.
మనఘ తృప్తి ... భార. కాం. 5. 877.

కం అది యట్టిద నంసారము మొదలుఁ దుదియు

నొక్కరూప మోహం జెచ్చి నవలదు
తృప్త్యయ నెన్నఁడు, ముదియదు, నచవులను
నిట్ల మును గని రాద్యుల్ హరి ఉ 5. 189.

కం ముదిమి సుమీ రోత యాస ముదియక
యున్నన్. సుద. 2. 198.

3 ముది ముదిమి, ముదివాడు, ముదుక, మును
కఁడు, ముదుసలి, ముద్ది

ముదిర నం ఎ అ స్త్రీ. కాముకి, స్త్రీ

కం. ఆకదురునఁ వికరనమును, నాకదురున భృంగర
వము నాత్మగవంబున్, ఏకింతుముగనేకుల, నేకు
లు వినవడికె ముదిర యేకులముదిరా? విధి. 94.

ముదిరము నం ఎ అ పుం 1 మేఘము,
మబ్బు. 2 కప్ప

ముదిరుఁడు. నం ఎ. అ పుం కాముకుఁడు.
(మే వి, ఆ ని)

ముదివాఁడు. విజ (ముది + వాఁడు) వృదుఁడు,
ముదిమి నొందినవాఁడు

కా అన్నా నే ముదివాఁడ లేవ వడి లే డెందెందో
నీ వేగఁగా సన్నాహంబున వచ్చి నాఁడవు ..
సమీక. 7. 85

నీ. ముదివాఁడు ముదుసలి ... అలరు వృద్ధాభిధ ..
అం భా. 2. 119

ముదిసెలి ఎ. కార్యకర్త

వ. ... కులోత్తు. గచోడ గొ కరాజుల ముదిసెలి
తలయట్ట ముద్దనాయకుణ్ణు శ్రీ భీమేశ్వర
మహాదేవంకు తెట్టిన అఖడ్గవర్తి ..
ద కా. 4. 1185.

వ. .. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కులోత్తుంగ
చోడగొంక్కరాజుల ముదిసెట్లు దారపనాయ
కుఁడును జామెన పెగ్గడయును
ద. కా. 4. 998

వ. .. కన్యసంక్రాంతి నిమిత్తమున స్థానపతులు
నాదుడదేవర ముదిసెలి సువ్వు నాయకుణ్ణు
శ్రీభీమేశ్వర మహాదేవంకు నిచ్చిన అఖడ్గవర్తి
లోహదివియ 1 కి ... ద. కా. 4. 1018.

ముదుక = ముదుకడు. విజ. 1 ముచ్చియ)
వృద్ధుడు, ముచ్చలివాడు.

కం. పదునాల్గు మహాయుగముల, ముదుకడు
భీమేశ్వరునకు మొగచాటై యుండు సాని
పెండ్లి యొప్పుడు, నది దక్షరావహమ
మగునో కాదో ... భీమ 1 112.

కం. ... దక్షాశన ముదుక గాన ముదోఁ,
చనచందం బగునో కాదొ చెప్పితి నీకున్

భా. రా యు 4 15.

నీ ... నందగోపుడు, మొదలుగా గుగొల్ల
ముదుక తెల్ల, గడు గ్రొవ్వి .
హరి పూ. 7 197.

2 దళసరియైనది, మోటునది

ద్వి ముదుకకుప్పనములు ముదముతో చొడిగి,
ముదినన రాక్షసముగ్ధలు నడువ .

రం రా. యు 16 పా 31 ఎం

ఉ వేసరి యే మటన్న నిలు వెల్వడ జాఁడు
చేత నంటిమా, దాసరి బుట్టయున్ ముదుక రా
వళి దట్టియుఁ గాని కాన మో, కేసర మధ్య
నీవ్రతిన గెల్పె ... వైజ 8 94.

శి పంకతలగుడ్డ యొకతాటి పచ్చడంబు, ముదుక
నీర్కావిదోవతి మొలను సంచి, తిత్తి పెండుం
గఁము వ్రేలహత్తి యొప్ప, నుండు శరుఁ
డను పేదనియోగి యొకఁడు.

హంస. 4. 16

3 సాంద్రమైనది , చిక్కనిది

వ ... ముదుకవెన్న లంటుకొని మొదుక నయి
పిడిచినం బొలవలచు చుంచుతలలును ...
హరి. పూ. 5 43

పే ముదుక గాకుండఁ బయ్యెదలోనె కేలార్చి
కలయఁ జంటను నొంటఁ గలివ మలంద ...
అము. 1. 80.

4 లావు, స్థూలము, పృథులము.

(దీనికి నిగాగమము నొక్కచోఁ గానవచ్చు
చున్నది.)

పే ముదుక దొక్కపురుము, దానింగ జలకేళి
వలసి నొక్కప్పుడు, గదియఁ గాచన కుంభకరి
నాబు లైన, ముదుకని చన్నుల మొన లొక్క
దిగిచి, జలుపిడి నచ్చఁగి పరిరంభణముల.
మోపుచు జనము మేల్కొల్పఁ దెలిసి ...
రం రా 6 80 పా. 20 కం.

వ్యవ సన్న జియ్యమున్న ముదుకజియ్యము
వెలఁకుచు

ముదుకగు = ముదుక విజ ముచ్చలివాడు,
వృద్ధుడు

చం ముదుకడ నైన నాడుజలము జేలమున్
విపిదాస్త్రిశస్త్రము, చియను బోయి నీ
గురుడు భాషిపుచేచిను ...

భా. ఉద్యో 4 246.

నీ ముదుకని మస్తకంబునకు దాపున నూలు
కాండముల్ దలగడగా నమర్చి

తై భా. 2 89.

కం ఇది గాంధ్యవివాహము, మదతీ మనకీపుడు
సాక్షి సూర్యుడె యన నో, ముదుకడ నీకొద
దీతిన, వదలెద వే నొల్ల ననుఁ బ్రవాళాధర
యున్ ... భోజ. 7. 115., భాగ. 10.

పూ. 1256.

ముదుకనరులు. వి. వి. భాన్యనిశేషము

నీ గరుడనరు లొక్కగుంటరాజనములు మోఁదుగ
తొడిమలు ముదుకనరులు హంస 4 128-

ముదుగు విజ ముదుక, దళసరి

రగడ. మూల కొదిగెఁ దుది ముదుగుగోకల్,
సాలిఁ దానినెను నన్నపుఁ జేకల్ ...

బహు. 2 12.

ఎ మోటుమాట, కరినోక్తి.

ఆ తొట్టుపేరెఁ బెట్టి దొడుకుపేరను పెట్టి, పిల్లి
కూనపేరఁ పెట్టి యిల్లు, వెళ్ల లే దటంచు
మెల్లన ముదుగులు, సాజవిడుచుచుఁడు జాటఁ
జాట.

వైజ 3. 93.

నీ. ఉపబర్హ మెగఁద్రోయ ను కించి మోముపై

మోముఁ జేర్చినఁజూచి ముదుగు లాఁడు ...

హంస. 3. 201

ముద్దుటుంగరము = ముద్దుటుంగరము.

ఉ కానకుఁ గొంచుఁ బో యిపుడు గాళ్లును
జేతులు గోయుఁ డంచు లో, నూనినకిన్క-
రాజు ముద్దుటుంగరమిచ్చెను ..

సారంగ. 3. 26, 2. 22

ముదురు. అ. క్రీ. 1. లే తదనము వీడి పరిణతి
నొందు

సీ. సడలివ నిడుకకెంజడలును ముదురఁ బండివ
నాంచుడిఁగలుఁ జెనఁగొనంగ ...

హరి ఉ 7 74

కం. ముదిరిన రేయోడలచే. నెడ వడ చాఁకంగఁ
గొమ్మయెడ వడఁ జొచ్చెన్ ..

కకు 3 107.

2. హెచ్చు. అధికమగు.

కం. అని యా కాజకుమారుఁడు, కినిపి పలికెనపుడు
వారికిని మాకును నీ, వనితకు వాదము ముడి
రినఁ; జని చెప్పితి మప్పురంబునభవారలకున్.

భోజరా. 7. 79

సీ. అనఘ మహోదంబ్యాధి వాతనుపున, నొడవి
యంతంతకు ముదురఁజొచ్చె ..

నా పంచ. 4 81.

గీ. వీరికై వంబు ముదిరి యేవేళనైన, హరిహర
శివా మహాదేవ యనుమఁ బల్కు ..

హంస. 3 189.

3. పెరుగు, వృద్ధిపొందు.

గీ ధనమదంబును వేదవిద్యామదంబు, మోక్ష
లక్ష్మీమదంబును ముదిరి కాదె, కాళికా
పట్టణంబునఁ గరుణ లేక, బ్రాహ్మణులు నన్ను
నిటు భంగపఱచి రకట । కాళీ. 7. 155

గీ. వెట్టికై వంబు ముదిరి మద్దిమతి వినుఁడు ...

ఆము. 4. 42. మనుచ. 5. 27.

4. ఒదుగు, ముడిఁగియుండు

కం అదురుదురే వగచాయకుఁ, జెదురుదురే ధైర్యః
మెడలి జీవితవాంఛన్, ముదురుదురే మూలల
నరి, కెదురుదురే కాక కూరు లెచ్చొ నైవన్.

చంద్రా. 6 98.

విజ. 1. లేతతనము వీడినది.

గీ. ముదురుఁడీవెల బిగువుగా మోపుఁ గట్టి ...
హరి 1 21.

సీ. కంబు పొందరద్దంబుఁ గబళించు కంతంబు
ముదురు చందురుఁబోలు ముద్దు మోము ..

హ. వరాహ 2. 27.

గీ ముదురు మంకెనపూపు కెమ్మోవి గాఁగఁ,
దములు చూపఱఁ గొలిపెడు కొమరుఁ దవపు,
జోగురాలును బోలెను కాగు మీటు, కొలను
గాంచిరి మదిలోనికొర్కు లలర ...

యయా. 3 55.

వ. బిల్లి పల్లి వాధరలు భల్లవరంపరలన్ బిలింపిన
ముదురు వెదుళ్లనుండి జల్లున రాలి ..

ఉ రా 4. 188.

2. మిక్కుటము. ప్రబలినది, అధికయించినది.

గీ. ముదురుటూర్పులు గెమ్మోవిపదను దివియఁ,
జెమటచిత్తడి చెక్కులఁ జీప్పిలంగ, నున్న
తవ్వంగి భయ మేద నువచరించి, యింపు
రెట్టంపఁ చెరువరు లిట్టు లనిరి, విక్ర. 7. 102.

ఆ. ఎదురు లేనిభక్తి చిదురుపగానీక, యదరు
జెదరు మదిని గదురనీక, ముదురుకరుణ
నన్నుఁ జదురుగాఁ జెనిచెడు గదురి మద్వతంబు
గాచుకుదుఁ, చెన్న 4. 129.

3. చిక్కనిది, సాంద్రము.

సీ. చంద్రకాంతపునీటిజాలై నవెన్నెల, ముదురు
వెన్నెల జుట్టుఁ బదమఁ జేసి .. హరి. 2. 48

సీ. గదురుకంపు గడించు ముదురు క్రొంజెమటలఁ
జొనుపు పుక్కిటలోనిజొల్లు విడెము ...

చంద్రా. 2. 40.

4. ముడిమిఁ జెందినది, వృద్ధము.

సీ హిమవన్నగము నందు, గల దొడ్డు బూరవు
గడుఁ బెద్దకాలంబు ముదురు కాళోకి మూల
దృఢము ... భార. కాం ౩ ౩5౩

జ ముదురుఁ జదువులు, ముదురుతనము, ముదురు
ప్రాయము, ముదురుమానసి

ముదురుజెడువులు వి జ (ముదురు + చదు
వులు) వేదములు, ప్రాజదువులు.

మధురగతింగడ. ముదురుఁ జదువులకు మెదలో
యాయిలు, కుదురై తుది శికోడలు రాజిలు..
కు. 1 222

ముదురుజెడువుల బావన = బ్రహ్మ

గీ నాల్కపై నువ్వుగింజైన నానవట్టి, యాది
వేంపుఁదవసి కయ్యంబుగడువుఁ గూడుగాఁ
జేసి మెలఁగెడు కోకిగిడు, ముదురుఁ జదు
వులు బావని ముద్దవట్టి. చిత్రభా ౩. 48

ముదురుతనము వి. (ముదురు + తనము వార్ధ
కము, ముసలితనము

న ఇట్లు వారించి యిది కావంబున ముదురుఁ
దనంబు నొందిన బృందారకసుందరి గావ
లయు ... భార. ఆము 2. 21.

ముదురుప్రాయము వి (ముదురు + ప్రాయము)
వార్ధకము, ముసలితనము.

గీ. ముదురు ప్రాయంపుఁ బడతుల మదనకథలు,
పాదముచో సిగ్గుపడి పాటిపోఁద జొచ్చె
భా ౩ 209

ముదురుమానసి. వి (ముదురు + మానసి)
వృద్ధుడు

న తొలఁగ కక్కడక్కడ భద్రపఱచి ముదురు
మానుసుల కతంబునఁ బోఁ గూడఁ నమో
నమో యనుచున్న వారను ..
కువల. 2 148

ముదునలి.. విజ. (✓ ముదియు. బ ముదులులు,
ముదునకులు, ముదునట్లు.) పృథ్విడు, ముసలి
వాడు, వృద్ధురాలు, వృద్ధము.

చం మొదల నుపేంద్రుఁ డై రుతఁ డమోఘ

వాతన్ కృగుపత్ని డ్రుచి యముద్దురలి
గహిశివిహము దనయట్లు వ పాంచ
మన్న . ఆము ౩. 48.

గీ ముదురులు విమ కిమ్ముఁ జదివకొండ్రు,
కాక పతులకు హిత మగుకా మేల, యెలసి
చెప్పరరు ? భా. ఆది ౩. 84

గీ .. కులపు లెడ్డ, నాయితము నేయు
ముదుర్న నాడువారి, గంభమోవులు
ముందఁ గదలుఁ దనుము .

హం పూ ౩ 21

కం ఆదిగా కే నిలు వచ్చిన, యది మొదలఁగ
జింతచె నహర్నిశమును నా, కెదురెదురెచూచు
చిత్తలు, ముదురట్లును ఒత్త మోహమున నగు
నార్తిన్. మనుచ. ౩. 1౩౦.

సీ నొవ్వులు దలు చయ్యె నిప్పుడె చని వేగ
పెద్ద తాముదుసల్లఁ బిలిచి రారె ...
ఇందు. 2. ౯.

న ముదునలిచక్రవాకంబులతో నెకనక్కెం బాడు
వీగుచమ్మలత్రేగుఁదనంబునఁ దనతనూపల్లి
జలదరింప .. భీమ 2 11౦.

2 పరిణతిఁ జెందినది.

గీ పసిఁడిగట్టున కొకవింత మిసిమి లించి, నెంసెం
గడసారి ముదునలి తెలుపయెంచి ..
పారి 4. 49

ముద్గపర్ణి. సం. వి. ఈ. శ్రీ ఆచివిసెరి (వృ వి

ముద్గభుజము. సం. వి. తో. ఫం. గుజ్జము.

ముద్గభోజి. సం. వి. నో. ఫం. గుజ్జము

ముద్గము సం. వి. అ. ఫం. 1 చెరక (వృ వి ,
2. మూఁత, కప్పు. 3. పక్షిచేపము.

ముద్గరము సం. వి. అ. ఫం. . ప్రుఘము,
అస్త్రవిశేషము.

4. సుత్తి, నమ్మెట. ౩ వేత్రము, న్యాయాధిపతి
యొద్ద మండుభటులిచేతిలో నుండెడి వెండిట్ట

4 మంటిగడ్డలు పగులఁ గొప్పైడి కొయ్యి.

౬ ముకుళితము, మొగ్గ. ౬. ౩ రాగము, గంభ

ఓంగము (వృ వి)

పుం న ఒకజాతిమల్లి (వృ. వి).

ముద్గలము. సం వి. అ. న రోహిత్యము, ఒకఁడునుగడ్డి (వృ. వి).

ముద్గలుఁడు సం వి. అ. పుం ఒకానొక ఋషి

ముద్గష్టము సం వి. అ. పుం వనదుర్గము, అవని పెనఁ (వృ. వి.) (వాచ.).

ముద్గ¹ వి (త. ముత్తై) కబళము, కడి.

కం. . గొల్తున నొకముద్గఁ జేసి కొని మ్రి.గుఁ జమి ' .. నీలా. 2 15.

గి. మెదడు ముద్గలు గావించి మెనవి మెనవి .. ఓకా 2 425, ఆం. ఖా 2 260.

2 పిండము, ఉండ

కం. లోహమయదైత్యనగరి, గేహంబులు హంశ రాగ్నికీలాజ్వాలా, దాహమునఁ గరఁగి మూఁడున, మూహము లై పెద్ద పెద్దముద్గలు నయ్యెన్ ... భీమ. 4 141.

కం మానక నిను దూపింపుచు, మానిని విను ముద్గై జేసి మన్ను గొనంగా, నానాటికి నాశీచుల, చే నది యంతయును బోవుఁ బెడి పుడికిల్లన్ భోజరా. 8 90.

జ ముద్గకమ్మరి. ముద్గకవ్వము, ముద్గకూడు, ముద్గకొలిమి, ముద్గగించు, ముద్గీఁపె

ముద్గ² విజ (సం ముగ్ధా. ప్రా ముద్గ) ముగ్ధ, అమాయకురాలు, గోల. (చూ. ముద్గరాలు.)

జ. ముద్గరాలు, ముద్గళికము, ముద్గియ,

ముద్గకమ్మర. వి (ముద్గ¹ + కమ్మర.) తాయి కరఁగి యినుము చేసెడియొక్కజాతి (ముద్గ కమ్మ రివాఁడు. శ. ర.)

ముద్గకవ్వము. వి. (ముద్గ¹ + కవ్వము) ప్రాని బిళ్ల తగిలించినకవ్వము (శ. ర).

ముద్గకూడు. వి కబళాన్నము, మాధుకరాన్నము.

నీ. హీనవృత్తిని విచ్చ మెత్తి గోడలు దాటి

ముద్గకూళ్లకుఁ బోయి మొత్తులఁ బడి . .

వేణు. 41.

ముద్గకొలిమి వి (ముద్గ¹ + కొలిమి) తాయి యినుముగా కరిగెడికొలిమి (శ. ర.).

ముద్గిఁజే. అ ౮ (1/ ముద్గ¹) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు

ద్వి దృతి ముద్గించిన దివ్యామృతంబు, లత గరిగొన్నమూలస్తంభ మనఁగ .

పండితా దీక్షా 5 పా.

ముద్గట వి పిడుక

కం. గుడిలో ముద్గట లఱచిన, గుడిలో వెండ్రు కలు వాచికొనినను నెవుడుం, గడు వెఱవక వర్తించిన, గడు, సరి నరకాగ్నిఖలఁ గ్రాలు మహానా .. శివ సా. 293.

ముద్గయ్య. వి (ముద్గు + అయ్య) కుమారస్వామి (శ ర)

ముద్గరాలు. విజ (ముద్గ² + అలు బ ముద్గ రాండ్రు) ముగ్ధ, గోల.

చం ఇది గడు ముద్గరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ నే దెంతయున్. మృదు వొకకీడుపాటునకు మేళానఁ జాలదు ... భార. విరా. 1. 103.

ఆ చాల ముద్గరాలు జవరాలు గొమరాలు, నీకుభాత్మరాలి కెవ్వఁ డొక్కొక్క, మగ.డు నెప్పు మనిన

భాగ. 9. 72 ఆం ఖా. 2 105.

(ముద్గరాలు = మనోజ్ఞరాలు శ. ర పా)

వి. స్త్రీ, ఆఁడుది

కం మీలుం దామరపూలున్, మే లగునమ్మద్గ రాలిమినుకుఁ గమఁగవన్, బోలక నీట ము నింగెన్, మూఁకు దొర గాక యిద్దు మూలకుఁ జేరెన్ అచ్చ రా. బాల. 181

మ. సరసిం దోచినముద్గరాండ్ర మొగముల్ సత్యంబుగా మించుతా, మర లంచున్ బరువెత్తఁ బోయెడు మదోన్నతద్విరేఫంబులు ...

ఉ. రా. రీ. 84.

సి. . . ముద్దాడుఁ బులి లేటిముద్దరాలి .

కాశీ 2. 42, దశా. 9. 84

మద్దతము వి (ముద్ద² + తికము) ముగ్ధా త్వము ముద్దరాలితనము.

ఉ ఎచ్చి తదీయమందఁజూవర్తన లెల్ల నెఱింగి
యఁగ్గటా. సచ్చరతుంబు గల్గుచుతిచాడ్చున
ముద్దతకంబు చూపుచున్, మ్రచ్చిలి రాత్రు
లికంబి మూఁడుకంబులు మ్రింగుచుండె
కేయాది. 8 222

ముద్దాడు నం శ్రీ (ముద్దు + అడు) ముద్దు పెట్టుకొను, చుంబనము చేయు

అ అని చెక్కు నొక్కి యక్కునఁ జేర్చిము,
ద్దాడి నీకు ఫలము లొంగింప, ఎఱిననన్ని
దెత్తు ఉ రా 5 98

మ . తిగికాళ్యా చెప్పున్ ముద్దుచెక్కిలి
ముద్దాడుచు దశా 8. 77

సి ముద్దాడి వలదె యీ మోహనా గునిమోము
గండచక్కెఁ మోవి గలఫలంబు ...
విజ వి 1 71

(ముద్దిడు. 4 ర పా.)

2. చుంబనాది పూర్వకముగా లాలించు, బుజ్జగించు.

కం .. మగువయుఁ బతియుం, బొదలెడి విన్మ
యము మనో, ముడముందకుకొత్తఁ గొడుకు
ముద్దాడి తగన్ . హరి పూ. 5 188.

సి. బలితనూజం దై న బాణాసురుఁడు దొల్లి కాత్రి
కెయుని కూలి గాంచిచ్చి. ముద్దాడు నెడ సూచి
మోదంబు భేదంబుఁ బొడమ నెమ్మనముతోఁ
గొడుకు నిట్లు పాటెంపఁడేదండ్రడి
ఉ. హరి. 5 9

మ. ... మఖకాలాగ్రంబునన్ క్రాద్ధదేవుని
గట్టించెను వీరభద్రుఁడు భటపూహంబుచే
నాగ్రహం, బున ధూమోర్జవయోధరద్వితయ
మున్ ముద్దాడుహస్తాజ్ఞముల్ .. కాశీ. 7. 89.

(ఇట పుణుకు అని భావము. అదరించు అని 4. ర).

మద్ది¹ విజ. (1 ముదియు ములావె. వృద్ధా-
గన

గీ. అనిన నమ్మున్ మంచి దక్షిణ శేషి నా తనూ
చరణల నరచరాక్షి, మన్, గన నీకు
నిదియు లే దన్మ నందు, న్న మిష్ట-చి యన్మన
నడుగువెట్టు . శుక 5 40.

గీ ముద్దియన రాదు గ్రద్దు వయ్యెద్దు మెన్
శుక. 2 21.

మద్ది² వి ఇడుము, అడద (4 ర)

మద్దిడు, న శ్రీ. 'ముద్దు¹ + ఇడు ముద్దుపెట్టు
కొను, చుంబించు

ఉ నద్దతకన్దె కన్దుగన చొక్కపుఁ జెకు,లు
మోవి నొక్కమై, ముద్దిడువే మోవిని మోవి
కొలుతఁ దలంచి వెలుపు, జెడ్డుకు బంచ
నక్తు, గని పెంచిన మేటికిఁ బంచక్రవో,
దర్దిర యంచు నవ్వు చతురాస్యఁడు మాకుఁ
జిరాయు పిపుతన్ రా వి 1 8.

ఉ ముంగిట నాడుపుత్రుఁ డతిమోము నందను
దొలఁ గాంచి వే,డ్కుం గరయుగ్మ మెత్తి చిటు
గంతులతో పెదయెడ్డుతోడ దా యగఁ తెలఁగి
యెత్తుకొని యక్కునఁ జిక్కఁగఁజేర్చిముద్దుమో,
ముం గమియారి ముద్దిడుట ముజ్జగ మేలుట
గాక యుండునే కవిక 1 40.

మద్దిడుకొను న శ్రీ (ముద్దు¹ + ఇడు +
కొను. స్వాత్మమున) ముద్దుపెట్టుకొను

కం. విదైములు సేయరాదో, ముద్దులపట్టి యటంచు
ముచ్చటదీచిన్, దద్దయుఁ దలిదండ్రులు తను,
మద్దిడుకొన నజుడు వెలయు మోహనలీలన్.
ఇందు. 2. 17.

మద్దియ¹ వి (√ముద్ద²) (ప్రి), అడుది

కం. అనుటయు దరహాసితము మో,మునకుఁ దొడపు
గాఁగఁ బలుకు ముద్దియ ...
భార. విరా 1. 815.

ఉ గద్దియ దిగ్గి కౌళికుఁడు గాదిలిసూనుఁడు గొండ

పట్టినన్, ముద్దియ దడుగుఁగురు విమూఢత
రెండవపుత్రునైనను, దద్దయు వేడ్కఁ జూతు
నని . కాశీ 8 21.

ఉ ముద్దులు గుల్కుకుందవపుముక్కలిపీట వసించె
ఁ డమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియం బొలుచు ముద్దియ
యద్ది యనన్ శుభోన్నతిన్ ..

విజ. వి. 8. 82.

౨ ముగ్ధ, గోల.

శీ ... ముద్దరా ల్బుద్దియ ముగుద యనఁగ, ముగ్ధ
యొప్పును ... ఆం. భా. 2. 105

ముద్దియ(ద్దె)² ౩ (నం. ముద్రికా, ప్రా, ముద్ది
౭) కామవపువ్వులొని దద్దు, కర్ణిక

ఉ అర్జము చూచి చంద్రముఖ యందముగా
దిలకఁబు కస్తురిన్, దిద్ది యనేకరత్నమయదివ్య
విభూషలు దాల్చి యొయ్యెడన్, ముద్దులు
గుల్కుకుందవపు ముక్కలిపీట వసించె
ఁ డమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియం బొలుచు ముద్దియ
యద్ది యనన్ శుభోన్నతిన్ విజ. వి. 8. 82.

ఉ సొద్దెపుఁడేటి జెక్కకొన సోఁకులచే రవళించు
తమ్మిపూ, ముద్దెడుమామిర, ద్దడర మోదుగు
నేజయుఁ నల్పకేడెమున్ . ప్రబంధ 5. 14.

శీ పొలుచుఁ గర్ణిక దద్దు నా ముద్దె యనఁగ.
ఆం. భా 1. 185.

ముద్దీఁతె ౪ ముద్దు + ఈఁతె) తినుఁగును
బొడిచెడి ఒరిగోల (శ. ర.).

ముద్దు ౫ (౩ ముద్దు త ముత్తు) 1. చుంబ
నము,

(చూ. ముద్దాడు, ముద్దుగైకొను, ముద్దుగొను,)

శీ. ముద్దు నాఁగను జంబనం బొప్పుచుండు ...
ఆం. భా. 2. 180.

2 ముద్దు వచ్చునని, ఇంపు గలిగించు పని.

ఉ సందిలి పట్టి యాడు మన నాట్యము లాడుచు
ముదున్ మహా, నంద మొనరె శాలిక
దిన-బును జుట్టపుఁ బూవుఁబోండ్లకున్ .
కళా 6 200.

3 ఆదఁము

(చూ ముద్దుగావించు)

4. సొంపు, చక్కఁదనము, ఇంపు, మనోహర
త్యము

శీ, పలుకుల ముద్దును గలిగి క్రాల్గన్నల తెలివును
పలుక చన్నల బెడంగు .

భార. ఆది 8 27

శీ ముద్దు, చిలుకు నచ్చుచిలుకలకొలుఁకు
లపుడు ... దళా 2 248

శీ తరణాంగుళీధూతంత్రీప్యసంబుతోఁ జిలిబిలి
పాట ముద్దులు నటించ ... మనుచ. 2. 27.

5. ప్రేషము

చం. వలిమలయల్లువాఁడు శలవాఁక ధరించిన పూవు
గుత్తి వేల్పుఁగమిజీవగజ్జి యుడివోవని
చ్యాలఁతెంకి వెన్నల లొలించినపాదు పాల్కడలి
ముద్దులపట్టి నృసింహకృష్ణరా, యలఁగరుణా
రసంబు నినుపారెడిచూపులఁ జూచుఁగావుతన్.
పారి. 1. 8

వ. ... అద్దేనదేవునకు ముద్దులమనుమలు
గావున దళా 8. 125.

చం . ప్రు, క్కక పలుమాటుఁ జూపఁ జెలి
కత్తెలు ముద్దులపాప పొమ్మనన్, మొకము
సగంబు వాచె మణిముద్రికలం జిటునవ్వు
గన్నచున్. ఉ హరి 5 54.

(ముగులపాప = ప్రేమాపృథమైనది, అమాయకు
రాలు)

విజ. 1 మనోజ్ఞము, సూదరమైనది

కం. అద్దేవుఁడూ బైపడ, గద్దింపుగ కైల న్య కనుఁ
గీటంగాఁ, బెద్దపడి నటించుచు న,ముద్దెయ
చిటునగవుతోడ మ్రొక్కుచు నిలిచెన్.

ఉ హరి 5. 59.

చ తెలికనువోయిమింపులును దిన్ననినవ్వులు
ముద్దుమోములున్ . విక్ర 1. 79.

కం. వలనుగ నపొద్దుంజై, దలి వలి నిట్టూర్పు

కమ్మతానలనే వా, విలి ననిచె వనంగ ని వే,
ల్లుల మున్నెవ్వరి నెట్లు పూజించెకాళో

రసిక. ౧ 127

2. ప్రేమా ప్రేమ, అనుగు

శా ఊజనిల్ల భు ముద్దుగ న్నెనునుఁబల్కుల్ గ్రోలు
కోలేటె సి, ర్వాచాననిము లై నకినులకుఁ
ప్రేమయి బు గంధర్వరా, ద్వితానాద మెకింత
సమ్మదము గావింపంగ నింద్రాదిగీ, ర్వాచాధీశ
చతుష్టయం బరిగెఁ దారావీధి దూఁబువన్
తై. ప. 7 35

ఉ ద్వారకముద్దుఁడైతె, లఁబ తన్నగరీమణి సృష్టి
యన్నిటం, దీరుగ డై నచో నిదియ నేర్పులమే
ఁని మొంచి చెనెఁబో, ధారుణి విశ్వకర్మ ...
విజ వి 1. 20

ద్వి బ్రాద్ధు నేఁ డిదె గ్రుంకెఁ బొలముననుండి,
ముద్దులేగలు వచ్చి మొలవలఁ గలసె ...
ద్వి హరిశ్చ. ఉ 1684 పం.

ముద్దుడు విజ. ముద్దుడు, గోల, వేల.

గీ. తేరపని మానిపిన వాసుదేవుఁ డిలకు, దాఁటి
కాకానివై చె మాధవునిమీఁదఁ, బదిశరంబులఁ
ద్రుంచి గోపాలవిభుఁడు, ముద్దుఁడును బోలె
కన్నులు మూసికొనియె. ఉ, హ 3 100.

ముద్దుగలకాళ్ళపురువు. వి. (మూఁడు +
దుగల + .) జంటముక్కాలి, పట్నదము,
తుమ్మెద.

ముదుగల తల్లల కిడ్డఁడు వి కుమారశాస్త్రి.
ముద్దుగలము వి (మూఁడు + దుగలము) ఆలు
జేడలు

ముద్దుగా అవ్వో అందముగా, మనోజ్ఞముగా.

ముద్దుగుమ్మ వి (రూ. ముద్దులగుమ్మ)) మనో
జ్ఞురాలు, స్త్రీ.

సీ ముద్దుగమ్మకు శిలీముఖమయ్యెఁ దుమ్మెద
రసిక. 4. 39.

ముద్దుగురియు అ శ్రీ. మనోజ్ఞముగా నుండు.

సీ ముత్యాలనడలతో ముద్దుగుండె ..

తై. ప. 2 119.

ముద్దుగులము వి. రూ. ముద్దుగుంము
ముద్దుగొను అ శ్రీ చుంజముచేయు
ముద్దుగైకొను. అ శ్రీ. చుంజముచేయు
ముద్దుటుంగరము వి. రూ. ముదుటుంగము.
ముద్దుటుంగము వి. రూ. ముదుటుంగము
ముద్దుపెట్టుకొను. అ శ్రీ చుంజముచేయు.

ముద్దుప్రాలు వి ధాన్యశిశము

ముద్దుమర్దు విజ జిలిలి

ముద్దురాలు వి ముద్దుగవడ

ముద్దులగుమ్మ వి ముద్దుగవత్తు

ముద్దులాడి వి విజ ముద్దుగవడ

ముద్దులాడు వి మనోజ్ఞుడు.

సీ పేడచే నడుని వెలఁదికి కగమెల్ల ముఖ
మడుఁటాపిన ముద్దులాడు .

భాగ 16 పూ. 1253.

ముద్దులుగుల్కు. అ శ్రీ మనోజ్ఞముగానుండు.

ఉ. ముద్దులుగుల్కు సీ భువనమోహన కుండల
రత్నదీధికుల్ .. కవిక. 6 207.

ముద్దులుమూగుగట్టు అ శ్రీ. మనోజ్ఞముగానుండు.

ముద్దె వి. 1 పద్మవీణకోశము, కర్ణిక.

ఉ కొమ్మలతోడి హస్తములు గుత్తపు ముద్దెల
ముద్దుగుల్కు పొందమ్మల ..

పంచ 24 154, (త్రా.)

పొలుచుకర్ణిక దద్దునా ముద్దెయనంగ ..

అం భా 1. 224

2. ముద్దియ

ముద్ర. నం వి అ శ్రీ. 1. ముద్దర, సీలు.

2 అంగుళీయము లోనగువాని యందుండు
సంజ్ఞాక్ష ములు

3 సజ్ఞాక్షరములుగల యంగుళీయకము

- 4 ఒకడ, ధాన్యపురాశిపై వైచు సీలు
- 5 బుజములపై వైచుశంఖము చక్రము లోవగు ముద్ర
- 6 సృతహస్తములలో నొకటి
- 7 జపము నేయు సమయమందుఁ బెట్టుకొను అంగుళి విన్యాస విశేషము.
- 8 నాణెము
- 9 కావ్యాంకారకాస్త్రము దొక యంకారము, సరియైన పదములతోను నామములతోను వస్తు నిర్ణయము గావించుట ముద్రాంకారము.
- 10 దిరుదు చర్ల ములగల పతకము

ముద్రణము. 1 అచ్చునలి, ముద్రికప్రతి.

ముద్రణీపత్రము 1 అచ్చు నిర్దుష్టముగా పడినదో లేదో చూచుటకు మొకట ముద్రించిన కాగితము, (పూపు (విల్లిముప్ప))

ముద్రాంకము, ముద్రాంకితము 11 ముద్రితము

ముద్రాక్షరము 1 ముద్రవైచిన అక్షరము.

ముద్రాకారుడు 1 ముద్దరలు చేయువాడు.

ముద్రామార్గము 1. బ్రహ్మారంధ్రము

ముద్రాయంత్రము 1. అచ్చయంత్రము

ముద్రారక్షకుడు 1. ముద్రలను భద్రముగా నుంచువాడు

ముద్రారాక్షసము. 1 విశాఖదత్తుడు సంస్కృత భాషలో రచించిన యొక నాటకము పేరు.

ముద్రించు సం న క్రి. (గొండ్లము) 1. వేయు, బిగించు, కాఁ మువేయు

కం కలువలకు వచ్చుచిందిర, తలుపులు ముద్రించి

యున్న కామరసగృహంబులు పాడగుటన్ మూల్గుచు, నలిఖాతము లందులోన నధివసి యించెన్ కవిక. 4. 79.

2 ముద్రవేయు, సీలువేయు.

ఉ పంకజలీముఖుడు తురబాణమునన్ ౭౪ మెల గెల్పియ, కిష్టించిత పున్నవృష్టి మరుదానశి నింపంగ నిప్పు డల్లుము, ద్రించినజాడ దెల్పె సువతీ మధుపంబు పరిచ్చరచ్చటాకంచుతో త్వలంబుతుడకచ్చనఁ జిక్కి యచంచలా కృతీన్. వసు 4 183

ముద్రితము సం నిజ (అ అ అ) 1 ముద్ర వేయఁబడినది. 2 మూసివేయబడినది, ముద్దర వేయఁబడినది 3 విఃసించినది, ముకుళితము 4. అచ్చువేయబడినది.

ముధా సం అవ్య. అ 1 వ్యర్థము, ప్రయోజనము మాలినది

ఇది ముధాప్రయాసము మొదలగుచోట సమాన పూర్వపదముగామాత్ర ముండును)

మునగ 1 (త మునుంగై.) 1. శిగ్రువు, ఒకా నొకచెట్టు.

గీ ఇటుకుమ్రాను పెరంటిలో నెక్కుకావి, మున గలును జొప్పవెనువామి ... తనర నిరతంబు వెలయు నాకనిగ్నహంబు ...

శుక 2 408. (మునుగు అని చి. ని పా.) ఆం. భా. 2. 44.

2 శిగ్రుశలాటువు, మునగకాయ.

అ. మునగ యల్లి యడవిమునగ దుర్మాంసము, లానుగముద్రి మలిన మైనయుప్పు, గటియజీల కఱ్ఱగటివేము గురుజ యి, గువ ప్రవర్జనీయ కోటి. భా. ఆను 8 189.

మునగపూజింపు 1. చిక్షివిశేషము

సీ జీట్టువ మునగపూజింపు గిజిగాఁడు వల్లడ పొడిపిట్ట వంగవండు.

ఆ. అది యైనపడు లతఁడు దీర్చు .

హంస. 8 12.

మునన 1. ఏతభామానిమీది యరభాగము మీట (శ ర)

ముని. 11. మునుకబ్బమునకు వృత్తియం దుత్తర పదము పరిమగునపుడు వికల్పముగా నగు కూపము.

ఉదా : మునికాళ్లు, మునివండ్లు, మునిమాపు మొ.

ముని సం. ఎ. క. పం. 1. ఋషి. 2. దమవ
కము (వృ. వి) 3. బాధ్యుడు. 4. ప్రియాలపు
లకావిశేషము 5. మామిడిచెట్టు. 6. ఏడు సంఖ్యకు
సంకేతపదము.

మునిగించే. సం. ౨. (మునుగు) మునుగు
వట్టుచేయు. ముంచు, నశింపజేయు

చం ననవిలుకాడ మవృథ యనాథవధూవపాత
కంబు నిన్, గొని మునిగించె గ్రూరి హరికోప
కటాక్ష శిఖస్వరూప మై ... నైష. 2. 185

మునికా(గా)లు. ఎ. క. (మును + కాలు)

1. పాదాగ్రము, కాళికొన

సీ. మునికాళ్లు మోపి నిక్కినఁ బరచుచి చేరి
యును బల్లించిన యొప్పు మెఱయ ...
నృసిం. 2. 81

సీ. మట్టియ లొండింటి విట్టుదాఁకఁగనేరి నందంద
మునిగాళ్ల నప్పశించు ...
భార. విరా. 2. 250.

కం అని చిందరేగిన ట్ల,చెన్నఁటి ధరామరుడు
చెంతఁ జేపడిననిధిన్, మునిగాలఁ దన్ని చను
గతి ఘనజఘనం బాసి యబ్బిగాఁ డయి
పోయెన్. వేం. పంచ 4. 292.

2. అగ్రపాదము, ముందరికాలు.

సీ. కదిసితో మునిగాలు గఱచి వెంబడి దీయుఁ
దిగిచి తోడనె లేవఁ చెరువుఁ గట్టు ...
చంద్రా 2. 91.

సీ చెవులు టిక్కించి చూచి మునిగా ల్వడి నెత్తి
కొట్టుఁ దేజులఁ జావకట్టువడఁగ .
రాజ. చ. 2. 7.5

మునికోల = ములుకోల. ఎ. 1. తోత్రము,
కొరడా.

చం. .. సత్యసేనుఁ డుక్కున నిగిడింపఁ జేరి ముని
కోలయుఁ బగ్గములున్ మహితలం,బున నొగ
లందునుం బడిన భూవర పార్థుఁడు గ్రోధవీపుడై .
భార. కర్ణ. 1. 089.

మ ... అప్పునకాఁ ధ్యముఁ బూరి కగ్గములుజే
కోఁక్కింబుగాఁ బుట్టుచున్, మునికోలన్ వడి
బూర్చి ఘోటకములన్ మోదించి తాడించు
చున్ ... భాగ. 1. 222

2. ఆరెగోల, వృషభామలను నడుపుటకై పొడిచెడి
కట్టి.

సీ. ఎక్కి వాడల నానందమీశ్వరుండు, నిశితతర
మగమునికోల నెత్తు రొలుక, మోపునును ...
భార. అను. 2. 211

వ కట్టుతాఁ దెచ్చినయెద్దు నెనుపోతును మెడఁ
గాడి గీలించి ప్రచ్చన్నరూపంబునం బాదరక్షలు
తోలు మోకు మునికోలయు నంబంగటి పెద్ద
యేడికోల యమర్చిననాఁగలి భుజాగ్రంబునం
దాల్చి . శేష. 2. 129.

మునిగొంగు = ముంగొంగు. ఎ. (మును +
గొంగు) చెఱుగుకొన.

చం. .. కుంచితాఁఘ్రుల నలిపంపుజేరిమునిగొం
గొకయించుక యెత్తి ... కుక. 1. 281

మునిచీకటి ఎ (మును + చీకటి దీనియా
ప్రేక్షితరూపము మునిమునిచీకటి.) పొద్దుగ్రుఁ
నతోడనే పర్వదుపలుచని చీకటి.

గీ. . మునిచీకటి ముటిచీకటి. మనక ... యనో
నవతమసనామధేయ మై యలరుచుండ ...
అం. భా. 1. 148.

మునిమునిచీకటి = అసంజవేళఁ బర్వడిమిక్కిలి
పలుచనైన చీకటి.

చం మునిమునిచీకటి వ్నడువ ముంగిటవాకిటనైన
నొంటిబాటున నడయాడుకవ్వసుల దొంకక
పయ్యెదయైనఁ జెట్టయైనను తెడయైనఁ
బట్టు ... దశా. 8. 223.

మునిచెఱుగు = ముంచెఱుగు. (వి మును +
చెఱుగు) ముంగొంగు.

గీ. చేరి రివ్వేళఁ దమమునిచెఱుగులందు, గాను
దుడ్డును బంగారుపూస వెండి,తునుక మొదలింటి

చిటువాడు గొనిన దెల్లఁ, గొనుచు మగనాండ్రు
తమకల్లగుట్టు మెఱయ ... శుక. ౨ 117.

మునిత్రయము సం. ౧ అ న పాణినికాశ్యా
యనపకాశలు అనుముగ్గురుమునులు.

మునిద్రుమము సం ౧ అ. ౨౦ సోదనాక
వృక్షము

మునిపల్లు ౧ బి (మును¹ + పల్లు) ముందు
భాగమునకు దుండుపల్లు.

(౧. మునిపండులు, మునిపండ్లు, మునిపల్లులు)

చం. తద్గణాధిపుల్, లఱువిడిఁ జుట్టి పూమ
మునిపండులు దుల్లఁగ ప్రేసి రీసునన్ .

కు సం. 2 212

గీ. నాటుకొని శ్రీమహాశక్తకానమున నున్న, యణు
కనగ్నాల్లలవటుఁ దైన నాగ్రహమున, గర్వి
తోద్ధతి నేతెంచుకాకరాత్రి, మృత్యుదేవత
మునిపండ్లు మెఱుకఁ జాలు . కాశీ. 2 47

సీ. మొనవాడిఁ ద్రిప్పి తోమినమునిపండ్లపైఁ
దళుకుత శక్తి నెడు కుండనపురవలు ...

రా వి. 2 57

మునిపిత్రయము సం ౧ అ. ౧ రాగి, కామము
(త్రి ని).

ఘ్ననిపుత్రకము సం. ౧ అ తం 1. కాటుక
పిట్ట. 2. దమనకవృక్షము.

మునిభేషజము. సం ౧ అ న 1 హరితకీ,
ఉసిరిక (వృ, వి) 2. ఉపవాసము, వస్తు.

మునిమనుమడు. ౧. (మును + మనుమడు.)
౨. ప్రపాత్తుడు, పాత్రునిపుత్రుడు.

1. రుద్రపవనేంద్రాదులు మనుమ లై ముని
మనుమ లై వృద్ధిసొందుచుండఁగ నందఱకు
నాధాఁభూత మై కూటస్థత్రహ్మాం లైన నీకు
విచారం జేఱి యని సాఖిప్రాయంబుగఁ బల్కిన
విని హరి యిట్లనియె. వేం. మా. 4. 137.

2. పాత్రిపుత్రుడు, దాహిత్రునిపుత్రిడు ;
దాహిత్రపుత్రిడు.

మునిమనుమరాలు ౧ (మును¹ + మనుమ +
లు) 1. పాత్రిపుత్రిక. 2. పాత్రి పుత్రిక,
దాహిత్రునిపుత్రిక, దాహిత్రపుత్రిక.

మునిమనోహరాలు ౧. సం ౧ అ. ధార్య
విశేషము.

౨ ... రాచవన్నెలు తుంసినవమాలికలు సింధు
కిర్యూరాలు రాయమెచ్చలు నేటునుల్లెలు
మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు .. అను నూట
నాలుగువగల పైరులచేరుదుబియ్యంపు పట్టి
పసాదంబులు ... ప్రబంధ. 112.

ముని(ను)మాపు ౧. (మును¹ + మాపు) ప్రదోష
కాలము, సంజ.

ఉ అచ్చటు వాసి యల్లఁజని యాహ్నిక వర్తన
మాచరించి రా, లచ్చివికాస మందఁగ నలం
కృతుఁ దై మునిమాపుదర్శనం బిచ్చిన మంత్ర
భృత్యసుకవిశ్యరు లాదిగ నెల్లవాంతున్, వచ్చి
మహిళుఁ గొల్చి రనివారణఁ జిత్తము లంకు
రింపగాన్. నిర్వ. 9. 84.

సీ. మునిమాపుజిగిఁ దొలంగిన తమ్మితేకులరీతిఁ
గన్నులదై న్యరేఖ దోచె ... అని. 8 121.

కం.... ఆమ్మర, మున నొక్కెడ విశ్రమించి మునుమా
పగుడున్ ... దళకు. 7 ౪5.

సీ. చామనిచాయదాసరి ముత్తై మిచ్చినకల మొన్న
మునుమాపు దెలువవలెనె ...

రా. వి. 2. 11, పారి. 1. 49

ఆం. భా. 1. 94

మునిమీసము ౧ (మును¹ + మీసము) అప్పుడే
మొలచుచున్న మీసము.

(దీని యామ్రేడితరూపము మునిమునిమీసము
చూ మునిమీసము.)

మునిముంగల. ౧ (ముంగల + ముంగల.) మొట్ట
మొదట. (శ. ౧.)

మునిముచ్చే. ౧. (మును¹ + ముచ్చు) పశ్య
తోహరుఁడ, పచ్చెకాఁడు చూచుచుండఁగా దొంగి
లించువాఁడు; పశ్యతోహరురాలు, పచ్చెకత్తె.

కం. మునిముచ్చలాం మీచేసివని యటుగల్గి పెట్టి
చేకొని యేలా, నను దఱిమితి రిక నేయ,
వవకుండు నాతోడిదొంగ లైతిరి మీగున్.

ప్రకా 5 70

గీ వైచి సరగున గ్రమ్మట వచ్చి తలుపు, మూసి
గడెకెట్టి యింక మునిముచ్చ కాన, యిటు
మొగం బైవ నాకొద్ది యెఱిగె ననుచ, నిటి
కిని వచ్చె నవిట్టకంటకియను.

వి. ప్ర 4 50

(ఇటు దొంగముని యని యర్థాంతరము.)

ప. . వాడులు ప్రోదులు నేయుమునిముచ్చ
బోధలు వినం బనిలేదు. నరాహ. 11 57.

కం. పిను వల్లభ క న్నుండం, గను చాపం దివియ
నేర్పు గలమునిముచ్చి, పనిత తగదిచట
నుండన్, వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొక
తైవన్.

కా. 8. 198.

మునిముద్ర నం వి. అ. ప్రి మౌనవ్రతమును
సూచించు ముఖాంగుళి విన్యాసవిశేషము

(సంగీత పారవశ్యవర్ణనము)

సీ. చెలి యని కొమ్మపై చేతు లూడనికొమ్మ
మునిముద్ర దాల్చినిముద్దుగుమ్మ, యాసభాస్థలి
లే దయ్యె ... సమీర. 8. 210.

మునిమునిమీసము. వి. (√మునిమీసము)
సూనూగుమీసము.

సీ. మునిమునిమీసంబు మొనయునేటనె యమళ
తళ మొనర్చి కాళలముగన్న .. ప్రబంధ. 29.

మునిము(ము)చ్చే. వి. వి. (ముని+ముచ్చు
దొంగవేషము వేయుమునులు, న చకు లగు
మునులు.

గీ. పవనసర్థాంబుభతు లై నవసి యినుచ, కచ్చడా
ల్కట్టుకొన్న మునిముచ్చులెల్ల, దామరస
నేత్రలింగ్ల బందాలు కారె ...

వసుచ. 2 73

మునియేడు వి. బె. (మును¹+ఏడు) నిరూపి
పూర్వపువత్సరము, ముందటేడు

న్ని మునియే⁴ చే కైంఠముచివనకును, చను
గుల్మ గోరొత్తి చను గల్పివాడు.

అ. మ క. . 4 పా 11. 50

మునిశ్రేణు. వి. బె. మును¹+శ్రేణు 2. ముని
శ్రేణులు, మునిశ్రేణులు, మునిశ్రేణు.) శ్రేణికొక,
అంగుళ్యగము.

సీ శ్రవణసంకుమదాంబు కందించి మునిశ్రేణు మృదు
కిశి తైతీగ వెలుంగునేయు ...

వైజ. 1 11

కం అని యడిస హేమావతి, విసి దీప్తోచ్ఛ్వాస
మొన విడిచి నిజాంఘ్రి, గనుకృష్టి కెడిపి
మెల్లన, మునిశ్రేణున్ వేలి గీచి మునుకొని
లిరెన్ ...

హంస 2 57

కం ఉన్న యెడిన్ మునిశ్రేణుల, దిన్ననినడ నగు
రవతివదిలుడై చేరి, గొన్నియడుగు లి
యడచి, యన్నగచరినాథుడై కియంబునం బడి
యెన్ ...

నిర్మ 7. 82

కం మన పొండై నజపంబును, మునిశ్రేణు నె యెన్ను
జము మునుమేర విలం, ఘన మొవరించు
జపంబును మునుకొని తెక్కిడనిజపము ముఖ్య
బగుచే ...

నిర్మ. 5 86

మునిషి. వి. (హిం, ముస్సీ) చదువు చెప్పువాడు,
బోధకుడు, లేఖకుడు, వ్రాయుకాడు
(మి. ప్రా)

సీ మునిషి యొకడు చెప్పు మొనసి బక్షిచెప్పు ...
వేణు. 12

మునింద్రుడు. సం. వి. అ. పుం 1. మునిరాజు,
మునిశ్రేష్ఠుడు. 2 కాక్యము. 3. భరితుడు
4 ఒకానొక రాక్షసుడు

మును¹=మున్ను వి. (క. మున్. హల్లు పర
మగుచో దీనికుదియుకాంమునకు లోకము వైకల్పి
కము. దీనియామ్రేడితరూపము మును మును)

2 ముందు, పూర్వము.

కం చనువానికేయు కాన్యం, బున కడ్డము సొచ్చి

నేరుషన మెలగుచుఁ దా, మను బయిఁ బూసు
కొనుటఁ దన, మును మెలఁగిన మెలఁకువకును
ముప్పగుఁ బిదపన్ శార. విరా. 1 125.

కం. మును రుక్మిణి త న్నడిగిన, దనుజాంతకుఁడే
వరంబుఁ దప్పక యిచ్చున్ ..

ఉ. హరి. 2 77.

సీ, ప్రాణేశ పతికి మున్ పరలోక మరిగెడు చెలువ
లేకవములు చేసిరోక్కొ ...

శా రా యు 892

మ మహి ము న్నాగనుశాసనుడు సృజి
యింపన్ .. వసు 1. 10

2. మొదలు, ప్రారంభము

కం. మును వెఱుకు నేయ మీరలు, వసు నేసివఁ
గాని .. శార విరా 5 124.

మ. అమరారాకు లనేకు లీరణమునం దనన్తనన్తహా
చక్రవి, క్రమిగర్వంబునఁ గాలనేమిమునుగాఁ
గాలాంతముం బొందిరి ...

హరి. పూ 4. 188

సీ, అచటిమేటికిరాటు లలకాధిపతి నైన మును
నంచీమొద లిచ్చి మనుచ దక్కులు ...

మమచ. 1. 51.

కం. దనుజాతఖండనోద్ధతిఁ, జనుమనుజాధిప
ప్రకాపజాతము మునుముం, గనిపించె ననుచు
జనముల్, గనుగొన మార్తాండమండలం
బుదయించెన్ కువల 2 60

మ మునుము నైట్టును దూఱఁ దూఱ మఱి
కెంపు న్నెండియుం దూఱఁ గందనగాయం గల
నల్పు దోవ నఖిలశ్రేణిచే విక్రమంబున వాఁ
డుగ్రతఁగొన్నయట్టి విలసన్నూర్తి త్రయీ
తేజముం, గొనులీల నిద్దళింపచే యసురివ
జ్జోభిత్తి మిథ్యాహరీ ...

ఆము. 4 28 మమచ 2. 80.

3. పురోభాగము, ముందువైపు

మ. ... లచ్చిని, బట్టలపుంజన్గనఁ బోలుమున్నొ

గమున్ డా చేసి యుల్లాసి యై ...

పాండు. 8. 160.

చ. అరచిము నెక్కి . . . కాల్మికోన్, దుంగ
జవంబు మున్నకనఁ ద్రోచికడంగెడు తత్తరం
బుతో, హరి సనుదెంచె . . పారి 1. 104.

4. తుద, అగ్రము

సీ మును మించినిడుమోర ముంచి దూఱిన
మహాజడధిపూఁము తలకెడవు గాఁగ ...

హరి. పూ 4. 16.

జ మునికాటు, మునిగొంగు, మునిచీకటి, ముని
చెఱఁగు, మునిపల్లు, మునిమనుమఁడు, ముని
మనుమరాటు, మునిమాపు, మునిమీసము, ముని
ముచ్చ మునిమునిమీసము, మునియేఁడు
మునివ్రేలు. మునుకడ, మునుకొనిపోవు.
మునుకొన్న, మునుకోలు, మునుగట్టు.
మునుచు², మునుపడు మునుపు¹, మునుపు²,
మునుపట్టు మున్నలి, మున్నీరు, మున్నవన్న
కట్ట. మున్నాపు, మున్నెనుకలు, మున్నును
మఁడు, మున్నునుమురాటు

మును². నం. మూఁడుకబ్బమునకు వృత్తిని పూర్వ
వద మగునపుడు వికల్పముగా వచ్చునాదేశము-
(చూ మునుమాటు.)

మునుగఁబడు అ శ్రీ (మునుగరి + పడు
స్వాగ్ధమున) 1. మునుఁగు, మగ్గుమగు.

కం . పాదరహిత విరహదళా, పారాచారిమున
మునుగఁబడి యున్న యెడన్ .

కువల. 2. 84.

ఉ. ఇక్కపు లెల్ల నిత్రటి మహిధరసన్నిభ మైన
వీనిమే, నొక్కటఁ త్రాఁకి నొంప బహుయూధ
భరంబునఁ జిక్కఁబోలు నా, గ్రక్కున వారు
పాటి మునుగంబడ నెక్కిన బిట్టుదూలి వల్లి,
క్కులఁ గూల గాత్రము విదిరై నతంతు మదద్వి,
పాకృతీన్. శా. రా యు. 9. 40.

మునుగు(స్థ) అ. శ్రీ (క. మునుగు) 1..
స్నానము యు, మునక చేయు.

గీ దక్షవాటి. చస్త గోదావరిమున, మునిగి
శ్రీమేశ్వరుని గాంచె మునివరుండు .

కాశీ 3. 18.

ఉ. అది వేమె పుచ్చకది యోలతకూర నమ్రైవ
నది నన్నుంటకు మునుదాక ..

ఉ రా. 6. 57

చం. పనిచిన దద్దయుం బొడలి పాతెడు వేడ్కల
వెల్లెఁ బెల్లగా, మునుగుడు నేలవెల్పుతల
ముందటివల్లియ కెం .. నీలా. 1. 109.

(ఒక యాదులికకవి దీనిని 'మునుగు' గాఁ
ప్రయోగించియున్నాఁడు)

కం. శిల వెంటఁ బడిన నిలువక యలరక్కసి పాతె
దక్షిణాంబుధికడకున్, ములిగెను కపిత్థింబును
దలకొని శిల వెంటఁ దగిలి దానిన్ దాకెన్ ...
సేతు 5. 154.

2 (జలాదులందు) మగ్నమగు.

కం. ఎవనిధి నడునీలఁ గలము, మునిగిన వెగదం
దుచిత్తములు గలిగినతల్లనుఁక్రియ నున్న
సేనలు, గనుగొన దీవిగతిఁ దోచెఁ గర్ణం
డంతన్ భార ద్రో 1. 28

కం. వారుణదిగ్భాగం, వారి నరుణుఁ డస్తమించ
వర్జితతీర్థో, దార మగుపావనాశన, పూర్వములో
మునుగుఁ గంబమును దినదినమున్.

విక్ర 2. 104.

కం విని యాచిప్రవరేణ్యుఁ, డనయంబును శోక
విన్మయఁ పాదములన్, మునుగుచు ..

కళా. 5. 54.

చం. అఱిమి విభావరీచరులు నమ్మలనుమర్మము
లాడునేటులన్, గలులు మునుంగఁ దూలు నెల
కట్టియవాటులఁ గుంతకూలముల్ ...

భా రా. యు. 977.

సీ ... అంత్యకాలమ్మనయం దుర్వితోఁ గూడ
నుదధిలోవల ముగ్ధకున్నవారి ...

హర. 4. 41.

3. అడఁగు, క్రుంగు.

గీ మొవలికెక్కువయును బోయి మునిగె
నత్త .. కాశీ .. 3.

కం. సక్రివయంగుఁములు దల, మెక్కినచేహ
మును గాంచి యెడలికమొగమున్, మక్కిన
చెవులను ముగిసెనుమక్కిన పై పక్కి
వహుండు మునియఁ గలియెన్

భోజరా. 1. 101

(ముడిగిన పిలే పా,

4. క్రుంగు, అస్తమించు.

అ మఱి వచ్చు నెడల మార్గం వెలుగు, నమ్రై
పోయి యడవిసత్త్వినదుమ, బ్రౌన్ల మునిగి
వాన భోదన గురియంగ, దుస్తి వడికిడిమి
కదా మహాత్మ్య కుచేల 2. 30.

5. కప్పఁడు, ఛన్నమగు, అన్యతమగు.

కం అనుచుఁ దొంగెడుకక్రియ మునిగినమో మఱి
వజ్రమునఁ జేర్చి .. భా. విరా 2. 222.

సీ. విశ్వవరచరిమః ప్రపంచమాత్యంబులు మనఃకటా
జాలంబు మునుంగఁ జట్టి ..

పారి. 5. 70. భా. ద్రో 1. 844.

6. లగ్నమగు, సక్తమగు.

సీ ... అలఱిలేకెమటచే నరలుకొన్నలలాట ;
కుంకుమంబునఁ జిన్నికురులు మునుంగ ...

కాశీ 1. 8.

7. నశించు, చెడు.

ద్వి. మోటుకన్నును పావ మునిగినకన్ను ...
పండితా మహిమా. 273. పా.

ద్వి. మును శంకరునిచేత మునిగినమరుండు, జని
యించె ... ద్వి భాగ. 10 స్కం. (శ. ర)

ద్వి మినుము మున్ను మునింగె. కెప్పు. పూ 3. అ.
(శ ర.)

8. తీటు, ఉపశమిల్లు

గీ. గుండియలు మ్రొగి దిగకున్న గ్రుడ్లు మిడిచి,
ధరణి బొరలాడుకెనుముది దయ్యములును,
ముడుసునఁజల్లు ముచ్చట మునుంగ మెనఁగి

చొక్కి సుక్కి చులితంపు రక్కసులును.

మైరా. 8. 143.

9 గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

చం చనుచులులందు వక్షమునఁ జతురుపాంతము
లందు జెప్పెన్. మునింగినబాణజాలముల
ముప్పిరిగొవ్వుభయంబు భేదమున్. సునమున
నిండఁగాఁ దొడఁగి మార్కొన లేక కుబేరుఁ
డేఁగె న,ద్దముజుల నింత చేసినవిధాతకు గోడనఁ
బోవుచాడునన్. ఉ. హరి. 1. 42

10. పూర్ణసురు.

తే తన్ని సాక్షికరాజసతామసాత్ము, లైన వారలఁ
బుణ్యలోకానుభవము, మనుజభావంబు
ని. యపీడనముఁ బొందు, మోక్షలక్ష్మి నిర్గుణు
నకు మునుఁగ మునరు ...

భార. ఆను 5. 142.

ఆ. అన్యదైవవికృతి నర్పించికొలుపు తా,డిడి
ఫలంబు గొనుట వడయఁగనెడి, సద్యమిష్ట
ఫలదు జంగమ మల్లికార్జునుని గొలుపు మొనరు
మునుఁగఁ గొనుట. కు. సం. 1. 12.

ఎ. స్నానము, మునుఁగుట

కం. క్రీగన్నల మగలఁ గనుచు, నాగిడ వడఁకు
చును మునుఁగు లాడఁగ నూత్పుల్.

అచ్చ. భా 3. 44 పొ

సీ అనిమిషాక్షి మునుంగుడట లాడెద వేమె
డు తుక నే జోలుబుడుతఁ గానె ...

చంద్రా 4. 347

మునుగ(ంగ)బాటు = మునుఁగుటకు సిద్ధముగా
నుడు.

మ అనిరధాకృతిమీదఁ జిక్కునడి యయ్య
జ్ఞాతీచూ పంగముల్, ఘనరోమాచమువం
నలెఁ బ్రియు నిక్కం బిట్లు గన్నట్లు పై,
కొని పూర్వానుభవంబు తియ్యమగు కోరుకోల్
చిత్రరూపంబుపై, మునుఁగం బాటుట దెల్పె
డున్ వివకతాముగ్ధంబు లై భావముల్.

హరి ఉ 7. 180.

చం. మరువముఖేందురం వమృత మస్త్రిమునన్
మునుఁగంగఁ బాటియో

జ ముచు, ముంచుకొను ముంపించు, ముంపిరి,
ముంపు, ముంపుగొను, మునింగించు, మునుఁ
గఁబడు, మునుఁగుకోడి, మునుక, మునుచు.

మునుఁగుకోడి ఎ ($\sqrt{\text{మునుఁగు}}$) పక్షివికేషము.

సీ. మునుఁగుకోడియు డాబ ముట్టెకోడియు బోద
పొన్నఁగి కల్లేడు బొట్టికోడి.

గీ ఆది యైవపతు లతఁడు దీర్పు...

హంస 3. 12.

మునుక ఎ. ($\sqrt{\text{మునుఁగు}}$) 1. మునుఁగుట,
స్నానము.

కం ... భాగ్యశాలికిం గలుగుం దుష్కృత మాలిక
నడపం గల, కృతమాలిక మునుక దొరకునే
యన్యులకున్ ... దశా 1. 124.

కం మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న
భాగ్య మున్నదె యనుచు, న్మునుకలుగంగా
దిగి పరి, జనములు కైలా గొనంగ స్నానో
న్ముఖుడై. విజ వి. 1. 55.

సీ. స్నానంబు వెలయును దానంబు మునుక బుడుక
మజ్జన మన. ఆం. భా 2. 180

2 మునుకవేయుట (క ర).

మునుక(గ)డ ఎ ($\text{మును}^1 + \text{కడ}$) 1 ప్రథమ
సమయము, మొదటిచేక, తొలుదొల్.

కం. మఱునాటిరాత్రి మునుకడఁ దటి యెఱిగి
యవంతివిభుఁడు దయ దైవాటం, గొఱత నడ
కుండ వెరిపుగ, నెఱమంటఁకుండ మున్న యెడ
కరు దెంచెన్ ద్వా 7. 107

ఉ. వెగ్గల మైనకూర్చి నరవిందదళాయతనేత్ర
కొండకా, కిగ్గి పటిరకాష్టములయందు రిపు
లొక్కనఁ జేసి కమ్మిపూ, మొగ్గలదండ దా
మద మున్నడఁ గాళిని విశ్వ నాయకు నిగ్గన
సంస్కరించి జననిం జనకుం దలఁచె, గ్రమంబు
నన్. కాళి 5. 158.

2. పురోభాగము, ము దువైపు.

కం అడవి నలముద్దుపట్టం, జడియకు మని పీఠం
జులచి జనకుం దురమం, దిడుళాని మురుగ
పుడమి, గుడునడకాం నున్న నెన్ను గని
కొంమునన్ వేం. పంచ ౨౨౩.

మునుక(స్కన్)లుగు(ల్లు) అ. ౨౩. మును+
కలుగు తొలుతిటివాడగు, ముందువాడగు

కం అని తలచి యన్విలాసిని, యనిశము గ్రీడించు
పుష్పితారామంబున్, మునుకలుగఁ తొచ్చి
యొకించు, దనభూజమునీడ నిచ్చి దంభం
బమన్. మను. ౪ 70.

కం. మునుకలు గంగానదిలో, నొవరించుటకన్న
భాగ్యమున్నదె యనుచున్, మునుకలు గంగా
దిగి పరి. జనములు కైలా గొనంగ స్నానోన్ము
ఖులై విజ వి 1 56

మ నలినాపుండు మదీయబంధు లని తా నకత్ర
సంఘంబులం, గూఁచ వ్యచుచునున్నవా
డనుచు మున్నగ నాత్మీయశిష్యుల మందే
హులఁ బోరొవర్చు జనుఁ డంచుం బంప
నేతెంచె నాఁ, బొడమె న్యేగురుఁజుక్క కాల
ఫణభృద్భగోల్లసద్రత్న మై. పారి. 2 53.

మునుకు(స్కన్) అ. ౨౩. 1. సంతాపించు

తలపోయుచుఁ దనులో, మునుకుచుఁ దిశ
మకలు గొనుచు మురరిపుకడకుం, గును కుమఁ
గునుకుచు నేగిరి ఘనరాక్షసుఁ గన్న కన్నుగవ
తెగ్గిలగన్ భాగ. 8. ౪25.

సీ. కాంతానుచితనియోగవిషమహావ్యాప్తి మూ
ర్ఖిల్లి యెంతయు మునికి మునికి ..

భా. రా యు 2845.

పి. శకు. 4. 15.

2. ప్రతివచనమిచ్చు, మాటుపలుకు.

కం. అని యతఁడు వెదకఁ దొడఁగినఁ, గని కుంభియు
నితనంతఁ గాల్గిడుచుఁ బిల్చినఁ బదియె
లుగుల కొకమరి, మునుకుచు వలచియును
నొల్లములఁ జనుదెంచున్. భోజరా. 5. 88

ద్వి. కలకరములచాయ గలతవకూర్చి, కలకంతి

పి-కకై కుకంటిచూపు, కిడి చుంయు కిగు
నెక్కొని విభ డు, మొగము వ్రా-గ నైచి
మునుకక యున్న, వానితల-వ, భావఃబవ
నెజఁగి దిన్వ హంశ-క పరిపర-పం.

౬ సంతాపించు, పలుకు, వచించు

మ జతఁడే నై పహుడచు పొంపొం లతో నేకా త
మొయ్యెయ్య నా, శతమన్యతః ముఖామ
లల్ మునుకుచున్ జర్చించి పుట్ట రతోన్ ..
నై ప 3 42.

ద్వి. మునినాథుతో మున్ను మునికవమికితి, భన
మిచ్చువానికి దాసునిఁ గాఁగఁ, గొనిపోయి
వన్నముకొ మ్రొంటి ..

ద్వి. పారిశ్చ ౬ 43-౪౦.

౬ క్రిదనకేరి యాకొంమచిల్లకు విష్ణుసహ
స్రనామముల్, ముక్తితి మోము మోపి నిడి
మున్నుచు గోంసు మేను దువ్వుచున్, భద్ర
నిధావ మై వెలయుపర్వతకన్య విరూరి
మంత్రిజే, చాద్రకి విష్ణుభక్తిమహిమాతీతయం
బవయంబు సేవుతన్ పాండు 1. 8.

4. ఎదుటివానికి వినఁబడకుండ నువ్వరించు
గొణగు

మ. అనుకూలు డయి సంచరింప మచి వయ్య
జ్ఞాతి యొక్కింత గై, కొని తద్భూపతి నాద
రింపదు గడుం గోపించుఁ దా నాతఁ
డిచ్చినమాల్వాళరిణంబు లొల్లదు దనుం
తేపట్టి బల్లిన్ భుజింప నియోగించిన
మున్నుచున్ గుడుచు వల్పంలైన యాహార
మున్. మార్క. 5. 127.

ద్వి మనసిజమంత్రంబు మఱవక లోన, మునికిన
ట్లఁదియల్ మొగి నొయ్యమొలుయ ...

రం. రా ౬. 70 పా 14 వం.

వి. సంతాపము

౬. రాయిడికతై లైననెనుజ్రాయడి యత్రల
యిండ్లఁ గోట్రమల్, నేయునిలాసినుల్
మునుకు పెందఁగ ... విక్ర. 8. 78.

(మొనపు శ. ర. పా.)

మునుకొనిపోవు అ. ౧౩. (మునుకొను¹ + పోవు)
ముందుకుపోవు

చం మునుకొనిపోవ కెంతయును ముట్టక నిల్చు
భావమున్ దనంబును వెలయు దగుల్పడక
పొందుగ వాల్చులిభాగ మొప్పుగా, నెలిమిది
తానకంబులను నేనొడి వర్ణము లుల్ల నీల్ల నే,
దైవయగ వాచకుండు కడునిం పగురీతిఁ
బరింపగాఁ దగున్. హరి. ఉ. 10. 282.

మునుకొ(నొక్క)ను¹ అ. ౧౩. (మును¹ + కొను)
1 ముందుపడు, ఎదురెడు

చ. మునుకొని యేను గాంతలును మ్రొక్కుచు
నడ్డపడంగ నందఱు, గనుఁగొని ...
భా. రా. కిష్కిం. 119.

కం కను గొని మడిమాదిరమున, మునుకొని కల
ధౌతభిత్తిముకురతలబహి, ర్జనితానుబింబన
మ్ములు, వనితారత్నములు, మెలఁగువల నెఱిఁ
గింపన్. వసు. 2. 24.

మ. ... వచ్చె మునొక్కని తాత్పర్యముతోడఁ
గళ్యపుండు దతుంగాన సదృశతోన్ ...
కు. సం. 1. 118.

చం. వనిత యొర్తు మునొక్కని గవాక్షతలంబున
నితు లుండుటం, గనుఁగొనఁ బోటు లేమి
నొక కార్యముపేరిట తాల నోర్తు వం,చనఁ
దొలఁగంగఁ బిల్చి రథసింబునఁ దత్పతిజాల
కింబునె, కొనివారిఁ జూచెఁ గేకినలుగొట్టుచు
బోటులు దాని నవ్వంగన్. పారి. 3. 13.

2. ముందుకు, తలకడను.

చం అనుచును సర్వసాధనసమగ్రతతో శుభవేళ
వాస్తుపూజనబలిహోమతంత్రములు సద్విధిఁ
జెల్లంగ సూత్రవాస్తులై, మునుకొని కోవి
దస్థపతిముబ్బలు శిల్పము లుద్యమింపన పుని
గనవేగింపుఁబ్రియభావనకుం దగిలెడకుండి
నన్. హరి. ఉ. 2. 150.

నీ అమృతంబువెల్లువ యని నిలింపాదులు మును
కొని దోసిల్ల ముంచి క్రోల.

గీ. ఇట్టలంబుగ వెన్నె నిట్టివొడిచె .
విక్ర. 8. 89

3. పూను, ఉద్యమించు.

కం. అనిలజభీష్ములు దమతను, మొనలకుఁ గన్నాకు
లగుచుమునుకొని వడి నర్జనకుంభసంభవుల
ప్రాపునఁజూపిరి విక్రమంబు భూబలంబున్ .
భార. భీష్ము. 2. 291.

నీ. మున్ను వీఁ డిచ్చోన మునుకొని హోమంబు
సలిపి భూతములకు లులు నొనఁగి
భా. రా. యు. 1329, భాగ. 9. 998.

4. హెచ్చరికతో నుండు, జాగరూకుఁ డైయుండు.

కం. వా మ్మింకిను గోకుల, మున నుత్పాములు
దోచె మునుకొనపలయున్ ..

భాగ. 10 పూ. 210

5. ప్రారంభించు, మొదలుపెట్టు.

కం. అని యిట్లు రంభ యూర్వశి, దను నాడిన
పలుకు లెల్లఁ దప్పక యుండన్, మునుకొని
చెప్పినదంతయు, విని వెడవెడ నవ్వి యమర
విభుఁ డవ్వేళన్. వాల్మీ. 3. 27.

ఉ. మోక్షము సర్వధర్మముల మునొక్కని కన్నొను
దృష్టి తానయై యక్షయ మైన యాజగము
లన్నియుఁ, దాన నృతించి ..
వాసిష్ఠ. 2. 208.

చం. అని యుచితప్రసంగముల నచ్చటఁ గొండొక
సేపు నిల్చి యో,మునివఁ యీమహాగిరిని
మునొక్కని పాతెడురక్తధాగ యే, గనుఁ
గొని తన్నిమిత్త మడుగం జనుచెంచి భవతక్కు
టాక్షమున్, గని కృతకృత్యతం బొరయఁ
గంటిఁ బురాకృత పుణ్యసంపదన్
భోజరా. 5. 218.

న. ౧౩. ముందుఁ బెట్టుకొను, పురస్కరించుకొను.

చం. ... విశ్వవేది విఁసిల్లుచు నానానిశాత్పపుత్రుల,
మ్మునుకొని తిప్పరొహితుల మువ్వఁనుం విలి
పించి యేత, మ్మున నిశాన్య మంతయును

బొచ్చెము లే తెటి గొచ్చి చెచ్చెన్

మార్క. 6 23

కం అని సంస్తుతించి యందలు, మునిగణములు
మంకణముని మునుకొని ... భీమ. 3 25.

మునుకొను¹ అ. 3. (మునుము + కొను)

1. వరుస పెట్టు.

క తనకుఁ గలయమ్ములన్నియు, మునుకొని
యేయుటయుఁ బూని మున్నున్న తెలుగున
నచల మొప్పు నిలిచిన, ఘనుడు మనోభవుడు
నాకుఁ గానఁగఁబడియెన్ హం. ఉ రి రి

(ప్రాతప్రతిపా తెలుగున నచ్చమును అని
క్రొత్తప్రతిపా.)

కం మును తొండమునఁ బెట్టిన, భుగతరహిభుంబు
శీలఁ గ్రాలఁగఁ గేలం, గొని చనుఁబెట్టినదను
జుల, మునుకొని వడి నేలఁ గూలమోది
వధించెన్. భా. రా. సుం 470

-చం. ... ఘోరవరాక్రమసంపదన్ మదిం, చిరన్మవ
సార్వభౌముల శచీవతిముఖ్యుడిగిశవర్గమున్.
మునుకొని గెల్చి పోవుచుఁ బ్రమోదము
సల్పఁగ నిండు వచ్చితిన్ ... వరాహ 4. 51.

2. అతిశయించు.

-చం. మొశనె ఘనాఘనంబులు తమోనికరంబులు
మచ్చరించి మునుకొని కార్త్రక్ముకొని
ముంచె తజాండకరండమండిలిన్ ...

విప్ర. 3 53.

3. వాక్యాలంకారముగాఁ గొన్ని యెడల నుయో
గింపఁబడును.

సీ. క్రూరార్థచంద్రాశ్రుత్రోరుజాహు కైమును
కొని మురముర మూలుచారు. ...

భా. రా. యు 1446.

మునుకోల = మునికోల ఎ. కొరడా. కళ

సీ. పంకరుహంబులు బండికమ్ములు ...

గీ. ... కైరవములు మునుకోల ...

కు, సం. 4. 459.

ప్రయోగము కావరాదు

మునుకోలు. ఎ. $\sqrt{\text{మునుకొను}}$ మునుకొనుట
క. 25)

మునుగట్టు ఎ. 'మును' + గట్టు ఉదయాత్రి.
పూర్వపంచము

సీ మునుగట్టునులరాసుమోలఁ బెట్టినయింద్ర
గోపఁపై తెల్లకెంగుమ్మలనగ ...

హం. 3 4 5.

మునుచే¹ = ముంచే న 3. $\sqrt{\text{మునుకు}}$
మునుగఁజేయు, మగ్ధముగఁవించు. క 2

మునుచే² అ 3. $\sqrt{\text{మును}}$ మునుకొను.
ముందుడు

సీ మునుక లేదాయెనే మోహకరాహరఁగ్రస్త
సామకపరిత్రాణమునకు ... వసు. 3 4.

మునువడు. అ 3. 'మును' + వడు, మునుకొను.
ముందగు

కం. వనజాతుండు మున్నరిగిన, మునువడఁగా నతని
నేనె ముట్టెద ననుచున్, అని మును ముట్టని
వానిన్, మును ముట్టినవాండు నవ్వు మొనసి
నరేంద్రా. కాగ. 10 పూ. 459.

ద్వి. మనసులు చల్లినై మదమత్స్యములు, మునువడ
దిగనాడి మోహంబు విడిచి ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ 818 వం.

అ .. వచ్చుచున్నవాండు వనజాక్షి మారాజు,
మునువడంగ నన్నుఁ జెలిచె నిక్షకు .

సంక. 3 28

మునుపు¹. న 3. ($\sqrt{\text{మునుచే}^2}$) మునుకొనఁ
జేయు, పొడచూపఁజేయు.

ద్వి. వలుగడఁ జొరనేయు నలినాస్తుపువ్వు, ములు
కులు వెలికింక ముచ్చుచందమున, నల మోహ
నాంగిచే యంటుక పలన, నిలు వెల్లి పుల
కింప ... ద్వి. పరమ. 4 295 పా.

మునుపు(స్ప)² ఎ. టి. ($\sqrt{\text{మును}}$) త.
ముణ్ము. 1. పూర్వము, ముందు.

కం. .. కల్పసహస్రములకు మునుపట నేఁ జేసిన
యానువ్రతము దలంపునఁ బడియె భవత్ప్రపా
దమున జగదీశా .. వరాహ. 9. 8.

గీ. అంగి నుఖ యైన నంగంబు లఱకు మునుపె
చాల నుఖులౌట మనకు దృష్టంబుగాదె ..

ఆము 3 34.

కం. మగవానికంటె మునుపుగ, మగువ కెడలు,
జ్రాయ మండ్రు మానవతి .. కళా 4 47

2. మొదలు, ప్రారంభము.

గీ. మునుపు మధురాన్నములు చవిగొనియె నేని,
నడుమ లవణాల్లుతిక్రముల్ నంజె నేని, విదపఁ
గటుక్కార్ద్రోజనం బొదవె నేని, బలము
నారోగ్యమును జాలఁ గలిగియుండు

వి. పు 4 211.

గీ. మునుపు గోసినయది యంటుకొనుచు నుండు,
ననుచు విన్నార మట్టిచోద్యములు గనవె.

విక్ర. 2. 48.

సీ. మునుపుఁగాఁ జొచ్చినవనితలు చల్లెడియుద
కంబునకుఁ జేతు లొడ్డుకొనుచు

కళా. 2 228.

విజ 1. తొల్లటిది, పూర్వపుది.

కం మునుపటిభవమున నేఁ జేసిన పుణ్యము వలన
మిమ్ము నేవింపఁగఁ గంటిని ..

దళా 1 166.

ద్వి. పటుతిరభక్తి ముప్పటియట్ల నడిచె ...

పండితా. పురా 180 పా.

2. అతిశయిల్లినది. బలవత్తరమైనది.

సీ. శుభముహూర్తంబున నిభరాజగామిని శివ
భక్తి మునుపైన శిశువుఁ గనియె ...

కాళ. 8. 27.

ద్వి. ధనధాన్యసమృద్ధులనమేకముగ, మునుపుగా
గడిదుర్గముల ముంచినావె...

రం. రా అయో. 188 పా. 8 పం.

3. దట్టమైనది, సాంద్రము.

ద్వి. ఇడి మూర్ఛమునిగినపాచనిం జూచి, యడ
రచుఁ దలవరు లాచావుచేటు, గని పొదమనుచు
నక్కడఁ జేరువందు, మునుపైన పొదలతో
ముని గుండి రంత ...

నవ 2. 105 పా. 2 పం.

మునుమాటు వి. (మూఁడు + మాటు.
మూఁడుపర్యాయములు, ముమ్మాటు

కం అని శమనుఁడు మామూఁకికు, మునుమాటికిఁ
జెప్పెఁ గాన మురిరిపుభజనం, బునకంటె నితర
మగుసా, ధన మున్నదె నరకజలధి దాఁటగఁ
బ్రజకున్. జాన్నానీ. 8 88

మునుమాడు న. శ్రీ. (మునుము + ఆడు) వరుస
పెట్టు

సీ. మోహనాకృతి యెల మునుమాడి కొనియాడఁ
బుప్పచాపునివింటఁ బుట్టి రవఁగ ...

భీమ 1 88.

మునుమి(న్మి)డు. అ. శ్రీ. (మునుము + ఇడు)
వరుసపెట్టు

చం. .. అనలం బయి నీదగువల్కు లోకమున్
మునుమిడి కల్పఁ జొచ్చినఁ గసంగొని యే
గృహ పుట్టి చెప్పెదం, అనునె మహోగ్ర కోప
వివశత్వము నీకుఁ ద్రిలోక నాయకా.

భార. ద్రో 2. 164.

కం. పుష్కరపండములోఁ గల, పుష్కరమూల
ములు గబఁములఁ గొనుచున్ సత్పుష్కర
తలముల మున్నిడి, పుష్కరములఁ జెటికివైచుఁ
బుష్కర మునకున్. కు. సం 1. 94.

సీ. చండగదాదండసారణోద్ధతి యొప్ప మును
మిడి దనుజుల మోది మోది

మార్క. 8. 94.

ద్వి. ఎమ్ములుఁ దక్క మున్నిడి తొల్చి తొల్చి,
క్రమృత భక్షింపఁగా లెక్కగొనక ...

పండితా. దీక్షా. 38 పా.

న. శ్రీ. ఎదిరించు, మార్కొను.

ద్వి. మున్ను వృతాసురు మునుమిడి చంపి, సన్ను

తి-వంగ దేవసంఘంబుఁ గూడి, తెలుగొందు
దేవతావిభుని చందమున ...

రం. తా. బాల. 81 పా 31 పం

మునుము(న్ము). ఎ. 1. ఎదురు

కం. వీఁ డొకఁడు కురుబలంబున, వాఁచిమగం
డనఁగఁ జాలువాఁ డిల్పంగిన్, తోడిమిసెడి
యెను ద్రోణుల, వేడిమి యిట మనకు
మునుము విక్రమమునకున్.

భార విరా. 5 '10.

2 పురోభాగము, ఎదుటిచోటు.

కం ద్వీరదము లొఱగెడివియు నెత్తురు గ్రక్కుచుఁ
గూడెడివి గడుపు లై కలయం దిగుడువడి
యెడివియు భువి, తొరలెడివియునయ్యెఁ
బననపుత్రమునుమునన్.

భార. భీష్మ. 2 218.

కం. అని పలికి రామచంద్రుఁడు, వినయం బలతంగ
లేచి వెలఁదియుఁ చానున్, మునుమున నిలిచిన
మానులు కనుఁదనియఁగఁ జూచి చూచి గౌరవ
మెనఁగన్.

శేష 4. 122.

వ. ... మునుములన్ గనుమ లొనరించుకొనం
బంచి ...

మనుచ 4 87.

3. సేనాముఖము.

వ . అట్టియెడ నాచార్యుండు గయ్యంబు
సేయుమునుమున భృష్టద్యుమ్నుండు దొలంగిన
తెలిపిం గదియఁ బాంచాలపతి దఱిమిన వప్పు
డగ్గురుండు నవ్వుచు. భార. భీష్మ 2. 178

4 వరుస, పంక్తి

శీ బాడుదల నొడెఁ బట్టుము పాండుతనయ,
ముఖ్యు వీరు వారన నేల మునుము వట్టి,
వైరివగ్గంబు నెల్ల ను వారిసమరి, నై న్యాయుత
ముగ నదృతజయము గొనుము

భార. కర్ణ 2 8.

వ్వి. కదుపులఁ గదలించి కనవును నీరు, ముద మారఁ
గలిగిన పాలముకుఁ దోలి, మునుముగా మేవుచు
ముందట

వవ. 1 89 పా 12 పం.

5 వస్త్రమూహము.

ద్వి తా-బాలగంధ మాత్యాంబురారులు మును
బున వస్త్రించి తవయింటఁ గలుగు, దనధాన్య
ములు జీవికము మొదలైన, మును మంతయుచు
దెచ్చి ముందటఁబెట్టి

చండితా పురా . 82 పా

6 వాక్యము, ముదిమి

చం మునుమునఁ బుట్టి నాకు చొకముద్దులపట్టి

భోజరా. 4 184.

(ప్రయోగాంతరము లభింపలేదు

7 తఱచుఁదనము.

ద్వి మినుముమున్ము మునింగె ...

విష్ణు. పూ. 9 (క ర

8 కోసెడు వైరునకు ముందున్నవైరు.

శీ మునుమునా నలరు కోయు, వయిరుకును
ముందువైరుగాఁ తార్వతీశ ..

అం. భా. 8. 22

విజ. తఱచు, అధికము,

కం అడిగెడువారలు మును మయి, పుడికెడువాఁ
డొకఁడు లేక పురుషాల్పతయై, వడఁతులు తఱ
చై కులములు, సెడి యన్యులు ప్రబలి జగము
శిథిల నొందున్.

హరి ఉ. 9. 41

చం అనిన ద్రివిక్రముండు మొద లైనపురోహితు
లన్ గ్రహశిపూ, జనములు సేయఁ బంపి
మృదుశాలిమయాన్నముఁ జాయసంబులన్,
మునుముగఁ బిండివంటలు సమూహముగా
నొనగూర్చి యిష్టభోజనముల భూసురుల్
దనియ శాంతి దలంబుగఁ జేసి రక్తితోన్.

ద్వా 10 22

జ. మునుమాడు, మునుమిడు, మునుముకొను

మునుముకొను. అ. ౮ (మునుము ౮ కొను,
వరుస పెట్టు.

శీ. హరుండు బెట్టుగ నవ్వి పెల్లార్పుటయును, విసి
నముద్దతయమున దనుకొటి, మునుగఁ బఱ

తెచ్చి తాకిన మునుముకొని వ,ధించి యిల
యెల్ల నెత్తుట ముంచె వతఁడు.

భార కాం. 3. 447.

కం వనముల వనములభంగిన. కొనివత్తుము కొండ
తెల్లఁ గుంభిని వ్రయ్యన్, మునుముకొని పెటికి
తెత్తుము, వనరాశికి మిగిలె నేని వైతుము
లంకన్. భా రా యు 729

మునుముట్టు అ క్రి (మును¹ + ముట్టు)

1 మొదలు తాకు, మొదలంటు.

కం మునుముట్టు నెఱిగి శ్రాద్ధం,బునకుం గైకొనుట
మేలు భూసురునిం గై,కొని యరసి కాడనిన
నా, తనియుమృతికింబు నెఱచు ధార్మికు
నైనన్ భార. ఆను 3 182.

(తొలుదొల్ల, ప్రప్రథమమున అని భావము)

కం. అనుటయు వారందఱు హం,షనితో నిట్లనిరి
రాజనూయమునకు మీ,జనకుఁడు దొడఁగినఁ
జాలును, మునుముట్టన వత్తు మిందు మోసము
గలదే. ఉ హరి 4. 40.

2. మూలమంటునట్లుగ, సమూలముగా.

మ. ఘన మైనట్టి తపోధనంబు నెఱయంగాఁ
బోయినన్ బోవనీ, మునుముట్టంగఁ బ్రబోధ
వాసనలపెంపు ల్లాసినన్ మాయనీ, వనితా
త్వముఁ గూడ తెట్లును దమిన్ వారింప లే
వియ్యెడన్. క కా 3 28

3 సాంతమగు, తుదదాకు

ద్వి మునుపు పల్కులతుదల్ మునుముట్టఁ జదువు,
జమల దుర్జ్జుమలు నిచ్చలుకాధ నేయ ..

ఆ. మ క 1. 10 పూ 21 పం.

ద్వి .. అపరాత్పరుఁడు, మూఁడుకాలంబులు
మునుముట్ట నెఱిగి ..

ద్వి, పరిమ 1 20 పూ

వ. .. లలాటేక్షణ జ్వాలాజాలంబు మునుముట్ట
నిగుడించి ... భీమ. 4. 189.

మున్న(నుక)లి. ఎ. (మును¹) ముందు
అగ్రభాగము.

గీ. పొసఁగఁ దెలిజీబుముసుగుతో నెసఁగి చెలులు.
బొదవి నడివింప మున్నలి మది వికాస, మమర
విభవంబుచే రమాభ్రమర వేణి, మెఱసి వర
తెడుతెరఁ జొర నగుగుటయును

ల. వి 5. 80

మున్నడి విజ (మున్ను + అడుగు. వృత్తినివర్ణ
వికారము) అగ్రేఁరుఁడు, ముందునడచువాఁడు
ఉ సారలనత్సహస్రకరకాబలతో నినుఁ డుగ్ర
మూర్తియై, ఘోరతమమ్ములం దొరఁగఁ గోరిన
మున్నడి యై యనూరుఁడున్, ధీరత మీర
నయ్యిరులతేకువ మాన్పె ...

కృ శకుం 3 58.

క్రి విజ ముందుగా

ద్వి. నగరివాకిటనె మున్నడి తేరు డిగ్గి ...

ఁం రా అయో. 129 పూ 18 పం.

(శ ర. పా)

నగరివాకిట సమున్నతి రథంబు డిగి ముద్రిపా.

మున్నరక. ఎ (మున్ను + ఆరక.) 1. తొలి
దుక్కి

గీ మున్నరిఁ యనఁ దొలిదుక్కి పొదలు
చుండు ఆం భా 3 333

2. *వృద్ధి, (ఇది యుభయయతులలోనిది
కావచ్చును).

చ. సరకుగొనండు నన్నుఁ దనచాయల వాతి
నశంచె మత్పరం, దరివిభు నడ్డనేయక యితిం
డని రాఘవునాలిజాలి మున్నరగకుఁ దెచ్చు
పోలిక ఘనాఘనమాలిక తత్త్వియానమా,
హరణజయాశ లాశలను నాఁగె సగర్జిత సింహ
నాదయై. చం. రా. 6 52.

గీ. తేరు గొ పఁగ మాయన్న దిగ్గె నన్ను, నేయ
నేరిపె వింట నొక్కింప నాకు, నావదినె సత్య
భామ మున్నర క యైన, నిలిచి మున్నరి
కాసురు గెలిచెఁ గాదె. విజ వి. 3 143.

3. దైర్ఘ్యము,

కం. ఇందుండి పోఁగువాఱుం, డందఁడున్ వలల

నొడ్డుఁ దవ్వలియోదా, లం దుండి కావు
గప్పుడు, ము దలఁ గెలకులను నిలిచి మున్న
లకమెయిన. కకు 4. 71.

గి నొన్న పాపఁ గూర్చి లిస్తిన్నరికల, నన్నిగి
ములఁ పన్నకఁన్న దూట్ ..
నీలా 1. 73, కువల 2 148.

మున్నాడి శ్రీ విజ (చి ముణ్ణాడి) ముందుగా.
(జది మున్నాడు ధాతువుక్తావ్విధికరూప మని
కొ. గలు. మశక్తియమంద నుభయయతుల
లోనిది.)

నీ ప్రణయను లావసంపత్తిలో గొంకక ము
న్నాడి యె తెందు మొక్కలంబు .
కావ్యా 2 41.

కా మ్రొసెన్ శి ఖమ్మంగ వేణువముల్
మున్నాడు పెరిగితిన్, నాసెన్ .
భాగ 8 289,

ద్వి. పూని నీ వెతయన్ శ్రోసియుటొలె నాకేకు
తోడ మున్నాడి లిక్కిలిని
కర్త వంశిని పూ 211వం

ప్రగ్ధఁ అనియ్యింపబడి, తెన్ హాదురగతి
మున్నాడి యెక్కి తయార్తఁధ్యావఁబుల్
హాసిరాజీవదనభవము లై పచ్చె .
పి. శకు. 3 94

మున్నాడు అ. శ్రీ (మున్న + అడు) ముందు
పోవు

కా. భూమి యెఁకినాడు నీవు మృగయుల్
మున్నాడి నేటూరి విశ్వామిత్రాక్రమవాటి
కేగి ..
ఘటికా. 1 158

రిగడి పొంగి బిడ మున్నాడి వోమున్నానకు,
మది తెలిపించిన నటన నన్నాడుకు ...
రాజ. చ. 2. 149

వ ... పనును విశామవళూదును మున్నాడి పాల
మున్నీటిదిరికిం శేరియ అడువారిము ...
హరి. 9. 41.

మున్నీరు ఎ. బి. అనా. (మును + నీరు.)

మొదటినీరు, సముద్రము

నీ మున్ను జీర్ణం జయ్యె మున్నీటినీరు నాకడుపు
నందు . భార అర 2 48

కం నడవడియను మున్నీటం, గడవంబెట్టంగ నోడ
కరణిం దగి . భార ఉద్యో 2 39.

కం. చను వెంచె గలహాలోన, ముని రుక్మిణిపిడు
కొల్పమున్నీటికలం, బన మజ్జనాదిమాధ్యం,
దినశ్రమము నాచరించి నిష్ఠాపడఁడై ..
పా. 2 18.

దండకము మన్నీనుమే నూని మున్నీరు
సొత్తెంచి ..
నీలా 2 41, అం భా. 1 152.

మున్నీటికన్నె = అక్షి

నీ. మున్నీటికన్నెయన్ పెన్నిధానంబు దూఁగు
కు వైచినయట్టిగొలు సన గ ...
రా వి 1. 4.

మున్నీటిగరిత = సముద్రనియిల్లాలు, గ గ.

నీ మూడుత్రోవలఁ బాటి మున్నీటిగరితగాఁ
బరిగు నేదెపురిపాదతటిని ..
ఉ హరి, 2 144.

మున్నీటిపట్టి = సాగరకన్యక, అక్షి, సాగర
నత్తుడు, చంద్రుడు (శ. ర).

నీ వెన్ను నెడమకన్ను వెన్నెలరాయఁడు నెల
తిమ్మిదాయ మున్నీటిపట్టి

గి ... చందన నమరచుండు, గుముదమిత్త్రుని
నామధేయములు సాంబ .
సా. ని దేవ. 10.

ఇట్లె . మున్నీటిచూలు = కడలికూతురు, అక్షి
దేవి, కడలికొడుకు, చంద్రుడు (శ. ర).

మున్నీటి మొలనూలిమగువ = సముద్రరశన.
భూకాంత.

మున్నీటి మొలనూలిమగువచూలి = భూపుత్తి.
నీత.

గి అట్టివాసంతకేక రామావనిక, మౌళి మున్నీటి

మొం నూలిమగువచూలి, బాళితోగూడి వన
పాళికేళి కలువ, నుల్లము జనింప గోపిమించి
యొక్కనాడు .. ఉ రా 6 19.

మున్నీటిరాచూలి = 1 చంద్రుడు

నీ మున్నీటి రాచూలిముక్కల గెంజడలోన
నొవ్విరిగాఁ దాల్చుకొన్నమేటి ..
ఆ భా. 1 37

2 ఊరిసాగరినగ్గ, ఊరి

మున్నీటిరాణి = సముద్రకాంత గంగ.

వ అని యమున్నీటి రాణి చెన్ను మాటికిం గొని
యాడుచు, గొంతద ప్పొగి యచ్చట.
యయా 2 47.

మున్ను = మును¹ ఎ, బి 1. ముందు,
పూర్వము

ఆ ఇర్న రేంద్రకేత మున్న గృహీత మై.యున్న
నాకలంబు గ్రన్న నిం, నొరున కర్న మగునె
పరిణయ కిషయమై, ధంబ బరిగ్రహింపఁ
బరమమూర్తి భార. ఆది. 3. 168

కం. మున్ను గలగోపవర్గము, నిన్నుం గని కొలిచి
భక్తి నీచని సేయన్ ... భాం విరా. 1 288.

వ . ఏకోగ-మగ్నంబు లైన బ్రహ్మాండంబుల
నారాయణుడు పరాహరూపంబున రసాతలం
బ వలన నుద్ధరించి మున్నటియల్లు నిలుపుచుండు.
వరాహ 10 178.

2. పూర్వజన్మము

నీ నే కుకకిటింబ నే బుండరికంబ నే ఖంజరీటంబ
నేను దోమ ..

గీ. నేను మానిసి మున్నగున నేకతిమున, నొం
దొరుల తోడుతను జెప్పుకొండు రుబుసు,
దాక బ్రహ్మమణి పేటి ఓక్షవాటి సంభవించిన
త్రత్యగ్ర చంద్రధరులు. కీ.సు. 4 18.

2. తొలి, మొదలు.

ఆ ఇట్టు లగుటఁ జేసి యెవ్వరచెనకు శోకంబు
బొందఁ గ రంబు లేదు, జీవుఁ డెల్ల భంగి

జెడియెడు వాడుగ, దలచి నేని వగవ
వెదు మున్న భా భీష్మ 1 197

మ మనువాలాకు శాంబుల దొంగు కమ్మ,
దేసేతోగూడి యయ్య వి దాక్షిణి బక్షి పుంగ
వగవీ హైయ గజన బు నిగ్గుర హర్షంబు
నొనర్చె మున్ను రుచిశౌభ్య బులం బిమ్మ
ఓన్, మునయ ద్రోయుచు నించె చెమ్మఁమున్
మూర్ఛాసముచ్చా)యముత్ నైష 4 99

చం వెయ్యగఁ జెట్టుభోజనము వేసవిఁ జూదన
చచ్చ మును గన్ అము 1 81

(దీని యాప్రేక్షిగరూము మున్నున్ను, మును
మున్ను మున్ను మున్ను)

కం. విచ్చి చరకుడు బసుల, చెచ్చట మును
మున్న వలయు తెఱఁ గానికన్ ..

భాం విరా 4 248

మ. క. 1, 12 పా 7 పం

చం. నరుడని లెక్క సేయఁడు మనంబున శాత్రవు
నమ్మహాత్ముడే, యాణముఁ జెక్కుచోట్లఁ
గనియున్ మననాయకుఁ జేమిచెప్ప నిద్రు
మునుమున్నుగాఁ దోసి తోడుగ నిన్నెటులైన
దేక యిట్లర్పిత భిష్మహాని వనయంబును
దుర్బలుఁ డయ్యె న్నొటా రామవ 4 193

(రామాయణాధమున)

విజ 1. తొలుతొచ్చి, తొలిజన్మము నడలిది

ఉ మున్నీటిక-టికంబు గడుమోహనమై నీన
కన్ను వచ్చినన్ కా. 1 118.

నీ మొత్తునాతని జూని మున్నీటి దుష్కృతములు
పోయె ననుచును సలాపనోయ
వ్రబోధ 4 27.

ద్వి మున్నీటి పూరాఘముల పేరుఁ ద్రెవ్వ,
నన్నింటి దినకృత యనుత్తిఁ నిలుగి
ద్వి పామ 3 263 పా.

3. ముందువాడు, అగ్రగేరుడు, ముందున్నది.

ఉ పాడునృసాంపండులు పాపని మున్నుగ
నేచి యప్పు భీష్ముడు గడఁకమై నడుచు

చోటికి జిక్కిరి గొంగ్రొచ్చి .

భా. భీష్మ 1 234

చ. అశ్వత్థుడ పిస్తయవారాళిలో, మునిఁ
గితి నెప్పునోవొకడు మున్నగు నేను నృపాల
పుంగవా . భా. 6 3 84

మ . చచ్చని, ప్రిలపు న్నవఁ బోలుమున్నోగు
మున్ దా జేసి యుల్లాసి యై ..
పాడు 9 180

జ మన్నది, మన్ను, మన్నాది, మన్నాడు
మన్నెటి.

మన్నార్పణము న (మూడు + నూర్పణ)
మూడువ గొంగురి, శ్రీశతకావ్యాలు

వ బిద్యసాని మున్నా(ర్పణ) రవమున నా
చంద్రతారకము నిచ్చె
ద కా 4 989

వ . దీని మున్నా(ర్పణ)రుసానులు మనూ
(ర్పణ)రు (య)య్యనులు మాలును బ్రహ్మపాలిం
గలవారు . ద కా 8 101

మన్నార్పణము న బి. (మూడు + నూలులు)
మూడువందలు, శ్రీశతి

గీ ఏడనూలురథంబుల నేళమాపె, నకులు,
డప్పడు మున్నాటినామ మడచె, నలని
యనుటండు .. భా. విరా 2 214

నీ ఇన్నాటు మున్నాటు నేనూటు గన్నులు
గలవేలు సెవ్వారిఁ గన్నతంద్ర ..
నైష 8 71

నీ మున్నాటు జవనాశ్వములును గప్పంబుఁగాఁ
బాండ్రికూపాటుండు వంపె నీకు ...
ద్యా 11. 122.

మన్నాలు విజ (మూడు + నూలులు)
మూడునూలులు గొంగు, మూడుపొంగులు
నేచ్చి నేసివ

మ మునువై పేర్చుకదానినన్నియజరి మున్నాలు
పుస్తుగు బంగరు పల్లంబు ...
రంగా 2 210.

నీ పొలుపొండను ప్రమాత్రి మన్నా న గను
ముప్పేటియనగన ముప్పిం యన
అ. భా 2 294

మున్నెటిక. ఏ మన్ను + మున్నె పుత్తిని
వర్ణవికాము) పూర్వానురాగము, పూర్వాను
రాగమువలన గలిగిన సంతాము

క. నిన్నే మియనగఁ గల మీ, మున్నెటిఁలు
వినుట లేదు మున్నెచ్చోటన్ .
నీలా, 2 101

గీ నన్నవారెల్ల నగడము గన్నవార, మిన్న
కెలయుఁ బోనాడి యెన్నరాని, మున్నెటి
కల మెలంగుట చన్నె యెదుఁ, కిన్ని
పాయంబముద్దురాకన్నియలకు లసిక. 67.

మున్నెన్నకుట్టి ఏ (మును + మనుమడు +
కుట్టి) చిన్నివంసువాడైన మునిమనుమడు.

గీ అఖం కల్యాణగుణశీల యానశీ, కెట్లె
శ్రేష్ఠిగా నెల్లచుట్టములకు, భక్తతో గూడ
ముత్తాటివడుగ దినియె, నెట్లై మున్నెన్నకుట్టిల
నెందరేని. పాడు 4 287

మున్నాపు ఏ (మును + మాపు) మునిమాపు,
సాయంసంధ్య
దండికము. అనీవె మున్నాపు కలంబునం
బుట్టిగు న్నెల్లఁ బోరిక్కనుం బట్టి యిట్టిట్టు
గాఁ గొట్టి ప్రహ్లాదు నాహ్లాదదృప్తిన్ నిరీక్షింపవే.
శేష. 4. 152.

మున్నెనుకలు ఏ. (మును + వెనుక) పూర్వ
పరములు, గతకాలమును వచ్చుకాలమును.

కం తనసొమ్ము కాదె మాకల, ధన మెల్లను నేట
నేమి తా మదినిక మున్నెనుకలు మమ్ము
నెట్లున్, మునుపుందా గాక మాకు మఱియుం
గలదే. విప్ర. 4. 74.

ముప్పండ్రు న బి. (√మూడు ముప్పదికి
మహావృష్టికి రూపము.)
ముప్పదిమంది, ముప్పదుగురు

నీ. .. బ్రహ్మవిదుల, వెలయంగ నల్లిండ్ల నిలిపి

ప్రత్యేకంబ ముప్పండు దాసుల నొప్ప నిచ్చి.
భార. సభా 2. 121

ప , నానాదేశియాగతులై నతపనలు బ్రాహ్మ
లనుగా ముప్పణ్ణికులం జేర్కొనికం పదివర్సిది.
యైనడంగుబ్రాహ్మకు . . ద కా 4 1248

ముప్పటి(బ్లు)లు. అ శ్రీ. క్రాంగి కొంచెము
చల్లారు, కవోష్ణమగు

సీ. క్రమముగ దాదు లక్కడను ముప్పటిలినజల
కంబు చేర్చి యా చెలువనతుని, కొనరఁగాఁ
గ టుకయును జక్కబొట్టును బాటించి—
ద్వా 3 42

ముప్పదా(దియా)లుగు(ర్లు)ను న. (ముప్పది
+ ఆలుగురు) ముప్పదియాలుమంది, పట్టిం
శక్ష్మ భాగ్యకులు

సీ ఉరులిల ముప్పదార్గురు తుపితులతోడ నెన
మ. ద్రు వసువులు నెనసి కొలువ .
ఉ రా. 4. 289.

ముప్పది న. జౌ (మూడు + పదులు) మూడు
పదులు,

ఉ తొయ్యలి వీరె వేలువులు తూర్పున ముప్పది
మూడుకొటులు ., నై.ప. 5. 21.

కం. ఎప్పుడు హుంఁగని రమరులు, ముప్పదియును
మూడుకొట్లు ... అము. 4.13.

వ .. శుక్రటూరి దక్షనామున చెలువు దక్ష
నాతాన లొప్పదిపుట్లు విత్తుపట్లు ...
ద కా. 4. 1015

మ . కరిరారాజచ్చరాసంబు ముప్పది వాల్తా
పులఁ ద్రుంచి ...

ఉ రా 4 302., అం భా 2 168.

ముప్పదిరెంటిగుంపు. ఎ (ముప్పదిరెండు +
గుంపు) ముప్పదిరెండుచుక్కలుగల నక్షత్రము
రేవతీనక్షత్రము (శ..ర.)

ముప్పదివా(పా)ట. ఎ. (ముప్పది + పాటలు)
మూడుపదుల సంఖ్యగల పాటలు.

ద్వి. అందు ముప్పదివాట వారంగనిలయు, వది

తామరునిఁ గై వాడును సేయు .

ద్వి. పరిమ. 3. 281 పా

ముప్పర్వసేల. ఎ (√ మూడు.) మూడు
కొనుల దూము

సీ, ఇరువర్వసేల ముప్పర్వసేల, యనినఁ
గ్రోశద్యయత్రయాఖ్యలు చెలంగు ..
అం భా. 2 9

ముప్పాతిక ఎ (మూడు + పాతికలు) ఒక
వస్తువునందలి నాలుగు భాగములలో మూడు
భాగములు మూడు పాతికలు.

గీ . నాదోనవణము, వఱలు ముప్పాతిక
యనంగ . అం భా. 2 273.

కం. ఒప్పునది వెన్న వెదురికి, పుప్పము వన్నియకుఁ
దెచ్చు భువి నిదియన్నన్, ముప్పాతికరింగం
బున, నొప్పు మహారీ మతికుభోర్నతి నిచ్చున్.
రత్న 54.

ముప్పాపు ఎ. (మూడు + పావులు) ఒక
వస్తువు నందలి నాలుగువంతులలో మూడు
వంతులు, మూడుపావులు (శ. ర . పా.)

ముప్పాపులా. ఎ. (మూడు + పావులాలు)
ఒకరూపాయలో నాలుగువంతులలో మూడు
వంతులు, మూడుపావులాలు (శ. ర.)

ముప్పిడి ఎ (మూడు + పిడులు) బాకు,
కటారి

సీ మృదువచాంబుకములు మెలుగుటందెలు
లైదిదుప్పటియును మొముప్పిడియును .
శ కా. 2. 123,

వం సోవులు వెట్టి గోల్పొలికి శేయికి ముప్ప
గుప్పకౌండ్లవం, తులఁగని ...
ఎరాహ 4 86., హరిశ్చ 2. 8.

విజ. దీప్తిము, పెద్దది,

ద్వి. మొగపులమొనులు ముత్తాకుచ్చు, విగసి
చూసట్టుముప్పిడి టాంబు .

ద్వి పరిమ 2 94 పా.

ద్వి విన్నాణమైనముప్పిడినాడవంబు, కన్నుల కల్కి
యొక్కతె చాల్చి యెప్పు ..

ద్వి పరమ 3 195 పా

ముప్పిర. ఏ (మూడు + పిరులు) మూడు
పిరులు, కానిలో మూడువంతులు. (శ ౦.)

ముప్పిరి ఏ (మూడు + పిరులు) ముప్పెట,
త్రిసూత్రి

ద్వి ముడి విస్తరిల్లె భూనుతకుఁ జిట్టుములు, బెడి
దంబుగాఁగ ముప్పిరిఁజేనినట్టు, నామ నీల
చ్చాయ నమరె ...

రం రా. ఉ. 118 పా 17 వం

మ .. ఆశ్చర్యకౌ, తుకవిక్రాంతలు ముప్పిరి
బెనఁగఁ జేతోవాఁజాతంబునన్

పె. శకుం 7. 118, అం. కా 2 295.

విజ. మూడుపేటలు గలది, మూడుపిరులు
గలది

ఉ. ... ఏను మచంబున నద్భుతంబుతో, ముప్పిరి
యైన కౌతుకము మోదము నెక్కిన నాకు
నత్కృపం, జెప్పెడుఁ గాక యెట్లునని చేరితి...
భార. ఆను. 1. 276.

గీ. తకుకు బంగరు ముప్పిరి తగటువోలె, నున్న
యది మేను ... వాత్సేకి 2 119.

ముప్పిరిగొను = ముప్పిరిగొను అ ౧౩
(ముప్పిరి + కొను) 1. మూడు పిరులుగాఁ
బెనఁగొను

కం ఆదరము సిగ్గెభ్రమంబును, మోదంబును నన
మనమున ముప్పిరిగొన నా, భూదయతుడు
వివిధప్రియ, వాదంబుల గాంబించె వా
నెల్లన్. పరా 1 210

కం. తనపాలి మృత్యుచేత. యునుబోలడు వచ్చి
యిట్లు బున్నమహాత్ముం, గని దై త్యోద్రుడు
విస్త్రయ మును భయమును గొఱుంబు ముప్పిరి
గొనఁగన్. హరి. ఉ. 9. 200, నైష. 1. 76.

2. పెనఁగొను, చుట్టుకొను.

కం అనపుడు జనపతి నెమ్మన, మునవచ్చెరువాటు
ముఁము ముప్పిరిగొనఁగా ..

నిర్ణ. 10. 140.

కం. ఎప్పుడు నీసందేహము, ముప్పిరిగొను నాదు
చిత్తమున నిది దెలియం, జెప్పు మన ..

వరాహ 11. 4

కం అప్పుడు మునివరులందఱు, నప్పాపాత్మకుని
చలన నవమానితులై, కప్పినకోపాగ్నిభిల్.
ముప్పిరిగొనఁ గలుషవాక్యములు దమలోనన్
వి పు. 2. 118, కాశీ 4. 101,

ని అతిశయించు

కం. అప్పుడు మదిసానందము, ముప్పిరిగొన నమక
చమకముఖమంత్రంబుల్, చెప్పుచు మ్రొ
క్కుడు భూవరు, నప్పర మేల్వరుఁడు వఁచు
లడుగు మటన్నన్ . వరాహ. 9 ౯౦

ద్వి అప్పుడు విజయఁదై యయ్యింద్రజిత్తు,
ముప్పిరిగొను ముదంబువఁ దన్నుఁగొలుచు,
వారును దానును వడి లంక కరిగి, యారావ
ణునిఁ గాంచి యప్పు డిట్లనిరి.

రం. రా యు. 261 పా. 15 వం,

వసు. 6. 93.

ముప్పిరిగొల్పు న. ౧౩ (ముప్పిరిగొను)
మూడుపిరులు గలుగునట్లుచేయు. త్రిగుణితము
చేయు.

ద్వి దివ్యాంబరావలును, పేని ముప్పిరి గొల్చి
పేననేతిలో నుంచి యాయగ్నిలో దరి
కొల్పి .. బస. పు. 7. 219 వం.

ముప్ప. ఏ (క తు ముప్పు. ఉ మ. మూప్పు)
1. ముదిమి, వార్ధకము

గీ ముప్పునకు నోమదయ్యెనె మగ్ధ యాయ,
శోద నందగోపునకుగ్రశోకజాధి, యాఁడఁ
గొలఁది గాదయ్యెనె యిట్టి దైన. యడరు
వెట్టెనె పెన్నిధియనుగుబిడ్డ.

హరి. పూ. 7 42.

గీ ముదిసి ముప్పునఁ తెండ్లికై మొగమువేల్పు.

దగవు గా దని రాఁడయ్యె దాకవేల్పు.

వై.ప. 4. 129

అ శిశుము నొప్పు దొడఁగెఁ జెవరె మనఁ బంతఁ,
గడిది యైన ముప్పుకాలమునకు

భాగ 6 61

నీ .. ముడిమి ముప్పునఁ దగు ముసలితనము
అం భా 2. 118.

2 హాని, చేటు, ఆపద

కం. చనువాని చేయుకాఁజ్యమున కడ్డము సొచ్చి
నేరువున మెలఁగుచుఁ దా, నును బయిఁ బూసి
కొనుట దన, మును మెలఁగిన మెలఁకునకును
ముప్పుగుఁ బిదపన్. భార విరా. 1 125.

ఆ తప్పఁ జూడఁ దగునె ముప్పున కయ్యెదన,
వనుచు నాదికాలముననె నమ్మి, నిన్ను నింట
నిలిపి నే నీకు నాబిడ్డఁ, బెడ్డిచేసినాఁడఁ బెద్ద
నాఁడ రామా. 7 119

గీ. ముడిసి పెండ్లాడఁజూచిన ముప్పు గల్గు ...

రామ. 4. 50

ముప్పుత్రిప్పలు = 1 శమలును, చిక్కులును.

నీ. ముప్పుత్రిప్పలులేక ముప్పుడిఁమూడుకోటులు
సుధాంధసులు నీవలన బ్రతుక ..

వరాహ 7 28.

(వ్యవ) అతఁడు నన్ను ముప్పుత్రిప్పలఁ బెట్టి
మూఁడుచెఱుపులనీళ్లు త్రాగించినాఁడు

ముప్పుడు ఎ ఓషధివిశేషము, ఒకజాతిచిన్న
మొక్క

నీ కుప్పి సూర్యక్రాంత ముప్పుడు వరిపండు
గాడిదగడపరఁ బెన్నెకొమర

హంస 4 10

ముప్పురి = ముప్పిరి ఎ. (మూఁడు + పురులు
తు ముప్పురి మూఁడుమెలికలు)

(చూ, ముప్పురిగొను)

ఎఱి మూఁడుపేటలు గలది, త్రిమాత్రము

మ. అఁచిందంబులరీతిఁ జెన్నలరునీహస్తంబులె

ట్లోరై ముప్పుగాఁ బెన్నినకాలపాశములకున్
ముగ్ధాగనాగావళ, వ్యంగిసోత్కర్షములైన
నీశ్రుతియుగం బత్యుద్ధతోర్విపక్షి, కం వాదా
గ్ధుల కెట్లు దాకె మదనాకారా మనో
నాయకా బిల్వ 3 73

ముప్పురిగొను = ముప్పిరిగొను • శ్రీ
(ముప్పురి + కొను) మూఁడుమెలికలు కలదగు

ప చెప్పరానివేడుక ముప్పురిగొన విచ్చలవిడి
దాఁగి మ్రుచ్చులాడునెడ ..

చంద్రి 2. 18.

ముప్పురుటాలు ఎ (బౌ మూఁడు + పురుడు
+ అలు) పురుటి మూఁడవనాఁటిబాలింతరాలు
నీ చాగించి రించితోశ్వరము ముప్పురుటాలి
వైభవంబు తృతీయవాసరమున

వి శకుం 4 62

ముప్పుట ఎ (మూఁడు + పూటలు,
మూఁడు పూటలు,

కా ఆ రాజున్ దేవియు మంత్రిపూతముగ
హేరాఁపుఁబూగుత్తులన్, బూజల్ నేయుదు
రచ్చలం జెలఁగి ముప్పుఁటంబురా రాతి
కిన్ రాజ చ. 1 74.

దివి ముప్పుఁట నోగిరంబులుఁ బరాఁథములుఁ
దప్పక కావల్ల నెప్పుడుఁ బంప ..

బస. పు 2. 188 పం

ముప్పెట్టు ఎ. (మూఁడు + పెట్టులు.) మూఁడు
చెట్లు (చూ, ముప్పెట్టు పెట్టు)

ముప్పెట్టు పెట్టు ఆ శ్రీ. న శ్రీ (ముప్పెట్టు +
పెట్టు, మూఁడుచెట్లు తిరుగు.

మ విని కేగంబునఁ జాటుతెంచి యమునావేగం
బునన్ .., మునిఁగెన్ వెంట హలాయుధుండు
దలుమన్ మోహంధకారంబులోఁ మునిఁగెన్
దజ్జల మెల్లఁ దల్లడపడన్ ముప్పెట్టు వట్టన్
పడిన్ ఉ. హరి 4 298.

మ భవదన్వేషణ తత్పరత్వమున భూభాగంబు
ముప్పెట్టు వెట్టి ... దశకు. 7 31.

ద్వి వెనువెంట మును పొంచికొని యున్నవిప్రాణను
నెఱిగియు నెఱుంగని యట్లు గూడ, నప్పాట
నూరెల్ల ముప్పెట్లువెట్లు, చొప్పేగు పడి
యూడు .. పండితా దీక్షా 4, పా

ముప్పేటం¹ విజ. (మూడు + పేటలు²)
మూడుపేటలు గలది

సీ. ముప్పేటం బెనంగొన్నముఠిబచ్చనిగోచి
వెలిపట్టు పంచయు మొలక చచ్చు

దళా 5 81

సీ ముప్పేట ముఠితో మొనయు మేఖలరేఖ
ధరియించి వలయభూధరిము వెలయు

సమీ 2, 1 2

వి. క్రిసూత్రి ఆం భా 2 295.

ముప్పేట². విజ కొ తవటకు ముడిరినది. కొప్పె-
కాయ)

(వర్ణన) ఈ కొప్పెకాయ లొకను ముప్పేట
గానే యున్నది

ముప్పేటలాడు ఆ శ్రీ (ముప్పేటలు +
అడు, సంతోషముచే నుప్పొగు

న . ఆభీష్టప్రాప్తి రూపప్రీతిసముచ్చయం
బునకు ముప్పేటలాడుచు నొక్క సము
హూర్తదినంబున . మృ వి 1 19

ముప్పొంగు ఆ శ్రీ. (మూడు + జొంగు)
ఉప్పొంగు, మూడుపొంగులు పొంగు

ద్వి మునుపటివలెమేను ముప్పొగుచున్న, మునిపతి
చూచి నమోదంబుఁ జొంది

ద్వి శ సా. 5, 249 50

ముప్పొత్తులు వి. 8 (మూడు + పొత్తులు,
త్రిరావృత్తమగుసంబంధము, మూడుకలయలు,
(అశ్రిద్ధి. అని 5. 6.)

ముప్పొకలాడు. విజ. ముప్పొకల + వాడు)
త్రిగుణాత్మకుడు, (భగవంతుడు), మూడు
త్రోవలు ద్రొక్కినవాడు

కం. జూరుడు జన్మావధియును, చోరుడు ఘుప్పొక

లాడు మనుహితపూజా, చారక్రియలకు
నర్హుడె, వాక యితఁ డనుచు వశుభవాక్య
స్ఫూర్తిన్ భాగ 10 ఉ 7+1

(అనియమప్రవర్తకుఁ డని భావము)

ముప్పొకలు. వి. (మూడు + పొకలు) పెక్కు
త్రోవలు.

సీ ఈనడవడి యని యెట్లు వక్కాణితుఁ బూని
ముప్పొకలఁ బోవనేర్తు . భాగ 8. 552

ముప్పొద్దు వి. (మూడు + ప్రొద్దులు) మూడు
ప్రొద్దులు

మ. వృదుమృష్టాన్నము లీనకామున నెమ్మిన్
వారు ముప్పొద్దుఁ గొన్నిదినంబుల్ భుజి
యి చిరి వైష 6 142.

ద్వి ముప్పొద్దు ప్రాణలింగవృస్థానంబు, స్పృహ
నన్నత జంగమప్రసాదంబు ..

బ. స పు. 5 809 పం

ముప్పొక్లు వి. 8. (మూడు + ప్రొలులు,
త్రిపురములు

ద్వి. ముక్కంటిచిచ్చన ముప్పొక్లు నేర్చి
మిక్కుటం బగుటఁ దొమ్మిదియవలీల ..
పండితా వాద. 225 పా.

ముబ్బడి = ముమ్మడి విజ. (మూడు +
బడులు) మూడురెట్లు గలది, త్రిగుణితము

(చూ. ముబ్బడించు)

ముబ్బడించే = ముమ్మడించే. ఆ. శ్రీ.
(√ముబ్బడి, మూడురెట్లు కలదియగు)

ముబ్బాములు వి. 8 (మూడు + బాములు)
పెక్కుకష్టములు

మ మునుబ్బాదారకదానవోగముఖుల్ ముబ్బా
ముం బడ్డవా. రిని నాచే నని యుండు
దొర కుటిలవ్యాపార ...

భా. రా యు. 820.

ముముక్ష. సం వి. 8. శ్రీ. 1. మోక్షేచ్ఛ.
ముక్తినిఁ గోరుట. 2. విడువ నిశ్చయించుట.

ముముక్షువు. సం విజ (ఉ) 1. విడువ నిచ్చ
గలవాడు విడిచిపెట్ట నిచ్చ గలవాడు.
2 సంసారసంఘము విడువ నిచ్చ గలవాడు
ముక్తికై ఇచ్చ గలవాడు.

ముముచానము సం వి ఆ పుం. మేఘము
మబ్బు.

ముముషిషువు సం.విజ (ఉ) దొంగిలింప నిచ్చ
గలవాడు.

ముమూర్ష సం వి ఆ స్త్రీ. చావనిచ, మర
ణము పొందఁ గోరిక

ముమూర్షువు సం విజ (ఉ.) చావనిచ్చ గల
వాడు

ముమ్మడి = ముబ్బడి. విజ (మూడు +
ముడుగులు⁴) మూడురెట్లు గలది త్రిగుణిము
కం. ఇమ్మడి మనుమని తమ్ముడు, ముమ్మడి దాన
మునఁ గర్ణముమ్మడి నా కా, యమ్మన సుర
పతి సుతునకు, ముమ్మడి నా వినుతికెక్కి
ముల్లోకములన్. దశకు 1 78.

చం. .. ఉగ్గడు వగుధీరతన్ సురవగప్రవరుం డనఁ
బ్రోలిమాంబము, మ్మడు తెడఁ గొందె రూప
మహిమ వర్షరుముమ్మడి యై జగంబునన్
భోజరా 1 23

కం. విశ్వప్రియుల గుమారుల, కాశ్యపులను నల్లు
రన్ బ్రసన్నుల గని య, య్యాశ్యరునికంఠె
ముమ్మడి, యైశ్వర్యము గాంచి దశదధాధిపుఁ
డలరెన్ రామా 1 122.

వి మూడురెట్టులు, త్రిగుణము.

(చూ. ముమ్మడిగొను)

ముమ్మడించే = ముబ్బడించే ఆ శ్రీ
(చముమ్మడి) ముమ్మడిగొను (ముమ్మడియగు
శ. రం.)

ముమ్మడిగొను. ఆ. శ్రీ. (ముమ్మడి + కొను)
మూడురెట్టులు కలది యగు, మూడుమడుంగులు
కలది యగు

ద్వి. రమ్మ నీవిటకుఁ బుత్రిస్తేహ మాతృ.
ముమ్మడిగొన దదేమో కాని నీకు ...
నవ 1 28 పా 10 పం.

ముమ్మడుంగు వి (మూడు + మడుగులు)
మూడురెట్లు

సీ తక్ష్పతన మూట, గుణిత మైనఁ జము
వగున్ మఱి దానిము మ్మడుఁ గనీకినీమాఖ్య
నొనరు .. భారీ ఆది. 1 80

ముమ్మనుమడు. వి (మును¹ + మనుమడు)
మునిమనుమడు.

సీ నిడువపెన్నిటిగుంపు జడగట్ట సగరుముమ్మను
మండు తపము గైకొనినచోటు .
మనుచ 2. 9

ముమ్మనుమరాలు వి (మును¹ + మనుమ
రాలు ; మునిమనుమరాలు (శ రం.).

ముమ్మరము విజ (త. ముమ్మరం) అధికము,
మిక్కుటము, తీవ్రము.

సీ చిలుకు రాగరసంబు చిత్తడిచేముమ్మరముగాఁ
బులకాకురుములు మొలవ ..
వరాహ 3. 10.

ఉ నిర్దువోపుచున్నయెడ నిశ్చయమైనవిధంబు
దోలన, న్నొద్దికఁ జేరి కూడి సుఖ మొందఁగఁ
జేసి భ్రమించినట్టియా, ముద్దులు గుల్కుజవ్వ
నపు ముమ్మరిపుం నెఱజాణ యెవ్వఁడో
ఆని. 2 87

సీ మాచి కంఠూతి ముమ్మరిమైనఁ గట్ట దుదావ
సిచి వేటొక్కవల్కలంబు ...
పి శకుం 4. 121

ఉ .. నన్ను నీ, కొమ్మలు నమ్మినారు మరు
కొలఁగగ్గమునేసి పోరఁగా, ముమ్మరిమైన
తాపమున మ్రొగెదరో
భాగ 10 పూ. 1214.

గీ, ముమ్మరముగ నన్నేచ మోడి దగునె,
చఱము జాలించు పరిపూర్ణ చంద్రవదన ...
ప్రబంధ. 7:8.

వి సా ద్రత, చిక్కన, కలుచు.

వ మవ్వంపుదుప్పటంబుం తెరలమురుపు లనం
గ్రమ్ముపూదుమ్మలముమ్మరింబులం గొమ్మలం
గానక యయా 4 18

౫ ముమ్మరించు

ముమ్మరించు అ శ్రి (√ముమ్మరము) అతిశ
యించు.

సీ ఘనవేణివేణిశృంగార మారినవంత మోహంధ
కాంబు ముమ్మరి చె శకాం 4 58

గీ మోదభయభక్తు లాశ్మలో ముమ్మరింప, వ భ
నాలిగనాదుల వారిఁ గూర్చి, చిలుక
యానందం నములు చిలుకఁ బలికె ...

తపశీ 8 24.

ముమ్మాలు = ముమ్మాలు. వి (మూఁడు +
మాలులు) మూఁడు పర్యాయములు.

గీ ధాన్యముష్టి గులా మెత్తి దాన నిత్య, మేక
తంబునఁ దా స్వయంపాక మాచ, రించి సాపాటు
నేయుదు నంచ నతని, మొఱిగి తనయింటి
కేఁగి ముమ్మాలు భుజించు. వైశ 2 122.

ముమ్మాలు = ముమ్మాలు వి. (మూఁడు +
మాలులు) మూఁడుపర్యాయములు, మూఁడు
తడివెలు,

మ విను మంభోజభవుండు మున్ను మదిలో వేదంబు
ముమ్మాలు నెమ్మననుందుం దలపోసె ..
భాగ 2, 85.

కం అమ్మదనాగేంద్రులను, గుమ్మరసారెగతిఁ
జుట్టుకొని పడి దిరుగన్, ముమ్మాతె
యనుచుఁ జూపలు, ముమ్మాటుం బొగడి
రొక్కమొగి నవ్వేళన్, శకాం. 5. 29.

ద్వి కిసరు దాఁకక యుండఁ గింకెత్తు నొసల,
మసిబొట్టుఁ బెట్టి ముమ్మాటు దూపాడున.
ప్రభు 2 47 పా. 24 పం

ముమ్మాతె అవ్య అశ్చ్యోప్రళంసాదులను
దెలుపును

కం. అమ్మగనాగేంద్రులను, గుమ్మరసారెగతిఁ
జుట్టుకొనిపడి దిరుగన్, ముమ్మాతె యనుచుఁ
జూపలు, ముమ్మాటుం బొగడి రొక్క మొగి
నవ్వేళన్ శకాం 5 29

ముమ్మాసములు వి. వి వి (మూఁడు +
మాసములు) మూఁడునెలలు

కం. ఘనరహిత మైవమెఱుపు జ, మునిదెసఁ గను
వాఁడుద్రెళ్లు ముమ్మాసములన్ ...
తై. భా, 8 99.

ముమ్మాఁడు న (మూఁడు + మూఁడులు)
మూఁడుమూళ్లు, తొమ్మిది, త్రిరావృత్త మైన
త్రిసంఖ్య

ఆ. మూఁడు మస్తకములు ముమ్మాఁడుగన్నులు,
మూఁడు కాళ్లు రెండు మూఁడుకేళ్లు, గల
మహోత్సరంబు ప్రళియాగ్నియనుబోలె, నెదు
రపడియె నార్చుటెలుగుతోడ.

హరి ఉ 8. 105.

ఉ. వాడిమితోడ వెండియు ననారంబ నెంతయు
నాగ్రహించి ముమ్మాఁడు శరంబు లేయ...
తై భా 5 19.

ముమ్మాళ వి. (మూఁడు + మూల)
మూఁడుకోణములు గలది.

సీ. ముడివడ్డబొమల ను ముమ్మాళముక్కులు ...
ఉ. హరి. 2. 122.

ద్వి పన్నివదైవ్య మేర్పడఁగఁ బల్కుచును,
మున్నుగా మొల నున్న ముమ్మాళకావి
విన్నలి పడి మెడం బెనచి తగిల్చి ...
ద్వి. పం. 4. 821 పా.

ముమ్మూలతా ఏ (ముమ్మూలతా) మూడు
మూలలు గలరత్నము.

సీ. నిలుపుటద్దములతోఁ దళతళ యైలిఁగ్రమ్ము
ముమ్మూలతా మొత్తముల నెసంగు, బలు
గోడలన్ . ఉ రా 8 127

ముమ్మొంగి ఏ. ద్వీపవిశేషము, ఒకానొక దీవి.

కం. ఈళయు ముమ్మొంగియు బం. గాళము పైగోవ
మొదలుగాఁ బొదవెడుద్వీపాళిఁ గలసంకు
లాతని, కౌలున దిగు మాట నిజము గలవాఁ
డగుటన్ శుక 8 8

ముమ్మొర ఏఱ (మూడు + మొనలు' మూడు
మొనలు కలది.

ద్వి ముమ్మొనల్ గాఁడె తొమ్మనఁ జీత్ర
మన గ, ముమ్మొనవుండు తొమ్మనఁ
బుట్టె ... పండితా మహిమ 259 పా.

ఏ 1 మూడుమొనలు ...
పండితా. మహి 259. పా.

2. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ. ... లోమొన వెలిమొన యుసిమొన ముమ్మొన
చతురిమొన పుణ్యమొన పాపమొన చాట
డుగుమొన దాడగుమొన కదలుమొన ఆర
వీటుమొన నెఱవీటుమొన సరితాళంపుమొన
యాఁగఁ గలపదిరెడుమొనల నాటికేటి
హంస. 1. 206.

ముమ్మొనకైదువు = మూడుకొనలుగల యాయు
ధము, త్రిశూలము

చం. మధుఁ డొ సమ్మతించి సత్రిమర్దికిఁ గ్రమ్మఱ
మ్రొక్కి వత్కులం, బు ధరఁ గలంత
కామును ముమ్మొనకైదువు నిల్పవే దయా,
నిధి గున.. ఉ. రా. 7 68.

ఇట్లే. ముమ్మొనవాట

సీ . కేల ముమ్మొనవాట గీలుకొలిపి ..
నీలా 1 13.

తోటకము ఇలపై లవణాసురుఁ డిట్లొలుగన్,

గలకాలము వానియగారిమునన్, వం
నొప్పెడు ముమ్మొనవాల్ శివుచే, నలు వం
దెడుకూలమునన్ గలనెన్ ..

ఉ రా 7 148.

ముమ్మొనవాటదాల్పు (పు) = త్రిశూల
ధరుఁడు, శివుఁడు.

గీ తోలుదాల్పు ముమ్మొనవాటదాల్పు నాఁగ
భవదాఖ్య లొప్పి నంధకవిఁడ ..

అం సం దేవ. 8

ముమ్మొటు. ఏఱ. (మును' + మోటు) మూర్ఖు
లలో మొదటివాఁడు, మూర్ఖాగ్రేసరుఁడు

ద్వి గడును తు టరి తోగి గ్రక్కివముడును, ముడి
దిన్న నక్క ముమ్మొటు పిసాళి ..

ద్వి హరిశ్చ ఉ 850 పం.

ముయ్యంమే ఏ (మూడు + అంచులు)

1 వస్త్రవిశేషము

సీ బొమ్మచు ముయ్యంచు పొప్పళి వోం
బట్టు ... మొదలుగావల్యలు ధరించి
ముడిత లవుడు .. ప్రబంధ. 272.

వ .. కరకంచులును బొమ్మంచులును ముగుడు,
బొమ్మంచులును ముయ్యంచులును వెంట
సాళ్లును ... ద్వా. 3. 206.

2. మూడు అంచులు మూడు మూలలు
శ ర చూ. ముయ్యంచుతుంగ

ముయ్యంమేతుంగ. ఏ (ముయ్యంచు + తుంగ)
మూడంచుల తుంగ (వృ. వి)

కం అయ్యరు దెఱుగున కప్పుడు, కయ్యమునకుఁ
బడమసాధకంబుగఁ గలిగెన్, ముయ్యంచు
తు గ యచ్చట, దగ్యము నేర్ప విను
నెప్పెదం గురునాథా. భా. మౌ. 54.

ముయ్యందము. ఏఱ (మూడు + అంచులు.
మూడు అంచులు గలది

సీ చె దొవఱకు ముయ్యందంబుఁగాఁ దీర్చి
కమనీయము గ డలకంబు వెట్టు ...
ని. 8 82.

మయ్యద ఏ (మూడు + అడ్డలు) అటు మానికలు

సీ. . . కుడిపపట్టులు మయ్యద యనఁ దగు. ఆం. భా. 2. 270.

మయ్య(ఁ)లికుట్టు(ట్టు) ఏ. మూడునల్లలు కలిసినతావు

వ నాగల్గముకట్టి మహేశ్వరదేవఁకుహని
[ప] లియప్పన్ నలుకుంగా ఇచ్చిన
[కట్టు] కవది [పు] టులవిత్తుకట్టును నల్ల
కరఁదహంముగా యూర ఆగ్నేయమున
మయ్యలికట్టనవి [డి] సి . .
ద. భా. 4. 1255.

౧. అస్య గ్రామస్య తేత్రసీమానః పూర్వతః
పాండున, కొమ్మరి, యిడియూర మయ్యలికు
త్రగుంట

౨ నిర్మితః కొక్కిలిపూడ్డిపాటి పడమటి
మయ్యలి కుట్రగుంట

౩ నాయవ్యతః ఉండందొత్తిపాను, దోవగోపమి
మయ్యలికుట్ర చిత్తూరిశాసనము Ind. IV.
551.

వ ఆగ్నేయతః ఇయ్యూరియుం బిల్లెమపెద్ద
పూడ్డియు నెరపులయుం బోలగరుసున
మయ్యలికుట్రసీమా . . .

నందంపూడిశాసనము 978.
(ఆం. సా. ప. ప. 1.)

వ. . ఆగ్నేయతః మ్రోంతుకట్టియుం బాలూ
రియూలన్తిపూడ్డి మయ్యలికుట్టున వెలంగ
గుణపటుమటిఃట్టు

౦౯ న్తిపూడిశాసనము. Ep ind. 8.

మయ్యకుపొన్న. ఏ (మూడు + అకులు +
పొన్న) త్రిపర్ణక, ఒకవిధమగు చిన్నచెట్టు.

సీ మయ్యకుపొన్నయు మొగవీణ కుత్తెరి
బంకకుత్తెరి హంసపాది . . . హంస 4. 10.

సీ .. త్రిపర్ణాఖ్య తెలియఁ బడుచునుండు
మయ్యకుపొన్నన. ఆం. భా. 2. 58.

మయ్యలు న (మూడు + అటులు) వదు
నెనిమిది.

సీ. అని కడుఁ జింతింప నతఁడు వెండియు గంధ
మాడను మయ్యలు మాఁగము.
భా. రా. యు. 1078.

శా. వ్యాసప్రోక్త మహాపురాణములు మయ్య
అందులోఁ జిత్రమై, శ్రీసౌభాగ్య పిలాసదిం
బయి బహుశ్రేయస్కరం బై కిడున్, భాస్కర్
మహాపురాణ మొక్కటి ధరన్ బ్రహ్మాండ
మన్నెరి . . చిత్రశా. 1. 78 కాశీ. 7. 190.

మయ్యాడు. ఏ. (మూడు + అడులు)
మూడు వయస్సులు గలవాడు

కం. గోమునఁ బెరుంగుచు మయ్య, దై మోగుచు
గల్పవైష్ణవాగ్రేసరు లా, నా ముద్దు కొమరు
లం గని, కామిని దీపించె దొండ గాచిన భాత్తన్.
పాండు 4. 281.

మయ్యారు. ఏ. (మూడు + ఊరులు) గ్రామ
త్రయము. మూడు ఊరులు.

గీ, కర్ణకంఠోదరాధారకంబు లగుచు, నమరు
మయ్యారు పిడుగు తండములతోడ, నచ్చ
టికి వచ్చె నొకయశ్వమల్ప . . . శుక. 8. 398.

(ఇట మూడుకావులని భావము.)

మయ్యెలగుట్ట. ఏ. (మూడు + ఎల్లలు +
గుట్ట) మూడుగ్రామముల హద్దులు కలియు
చోటు.

1 దేవంపల్లి పలవెల దొడ్డవరపు పొలిమెర
మయ్యెలగుట్ట నందికంభానకు వెల్లి.

2 పశ్చిమముఖమై గట్టెపట్టె పలవెల ముమ్మడి
వరపు దొడ్డవరపు పొలిమెర మయ్యెలగుట్ట
నంది కంభానకు వచ్చెను. కొంకుదురు
శాసనము. శ. 1852

2. మూడుదారులు కలియుచోటు.

చం. ఉడువతి బాగికిన్ వెలిచి యూట యానని
పేరుటామనిన్, ముడివడు కంతునేనలకు
మయ్యెలగుట్టయినట్టి యిందు రా నడఁగునె

కాపవహ్ని ... మనుచ. 2. 94.
ముయ్యేడు. న. (మూడు + ఏడులు) ఇరువది
యొకటి.

కా ... విద్యేపితీ, మూతోగ్రశ్యసనుడు రాముః
డలుకన్ ముయ్యేడుమాటుల్ రణ, ప్రీతిన్
వై రిధరాతలేశ్వరులః జంపెన్ బల్వరన్
భార. ఆది. 1. 78

గ్వ మొనకు వేకోట్లుగా ముయ్యేడుమొనలు,
తనరః గల్గినవాఁడు దధిముఖుం డతఁడు ...
రం రా యు 981. పొ. 9 పం

సీ ముయ్యేడువాచరంబు లకాలవర్షంబు, అడి పట్టి
కురయిఁ బర్జన్య బనిచి ...
హరి 1 14, భా రా యు 954.

ముయ్యేటు ఎ. (మూడు + ఏటులు.)
మూడు మార్గములను ప్రవహించినది, త్రివధగ,
గంగ

ద్వి. ముందట నున్నది ముయ్యేటునేల, అందున్న
జనులు మహాను లనిన ..
ద్వి హరిశ్చ 4. 4 పం.

ముర నం. ఎ. ఆ. శ్రీ గంధద్రవ్యవిశేషము
(వృ. వి)

మురంగి నం ఎ ఈ. శ్రీ. కారుమునగ (వృ. వి)
(శ. ర)

మురండము నం ఎ. ఆ. శ్రీ. భరతఖండమునకు
వాయవ్యదిక్కు న నున్న దేశవిశేషము, లంకము

మురండల నం ఎ. ఆ. శ్రీ. మురిలానది
(త్రి సి)

మురగండము. నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. ముఖముమీఁది
పొక్కు, ముఖముమీఁదిబొమ్మ.

మురడించే అ. శ్రీ. అతిశయించు

ద్వి శృంగార మలవడఁ జెలువొందు మ చి,చెంగల్వి
పువ్వులు చేర్చినవాని, రీతిగా జగి ముండింప
నెమ్మేన, గోవజవాటి నిగుడ్చిన వారి ...
పవ. 1. 52 పొ. 20 పం.

మురజము. నం. ఎ ఆ శ్రీ. 1 మృగము,
మద్దెల.

మురజఫలము. నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. పనసచెట్టు.

మురద్విషుఁడు నం ఎ వ్ శ్రీ. మురద్విట్టు,
మురారి, కృష్ణుఁడు.

మురభిదుఁడు. నం. ఎ త్. శ్రీ. మురభిత్తు,
కృష్ణుఁడు. (రూ మురారి.)

మురమర్దనుఁడు నం ఎ ఆ శ్రీ మురారి,
కృష్ణుఁడు

మురమలి. నం ఎ ఆ న. నేష్టనము, చుట్టు
వాలుట

మురముర. ఎ. 1 మూల్గుటయం దగుధ్వని కను
కరణము

ఆ . మురముర మూల్గుచు బొరలుచున్నఁ
జూచి కరుణతోడ . ద. శకు. 10 81.

సీ. క్రూరార్థచంద్రాస్త్రకృత్తోరుజాహులై మును
కొని మురముర మూల్గువారు ...
భా రా యు 1449.

2 మొరయుటయం దగుననుకరణము.

సీ మురముర తెక్కలు మొరయ నుచ్చాఢితుఁ
డై గిరిగిరి చక్రంబుక్రియఁ దిరుగుచు .
మీర. 6, 189.

మురరిపువు నం ఎ ఈ శ్రీ మురారి,
కృష్ణుఁడు.

మురలి నం ఎ ఆ శ్రీ. కేళి దేశమున బయలు
దేరిన నదివిశేషము న్నంద యని వాద)

మురలిము నం ఎ ఆ శ్రీ ఒకజాతి మంచి
నీటిచేప

అ ఒకానొకదేశము

మురలి నం ఎ. ఈ. శ్రీ విల్లనగ్రోవి.

మురలీధరుఁడు. నం. ఎ ఆ శ్రీ కృష్ణుఁడు.

మురళి. నం ఎ. ఈ. శ్రీ అశ్వగతిభేదము.
గీ తనకుఁ ప్రతిదేవుఁ డెందు లేఁ డనుచు నెమకు,

పగిడి దగునడ్డవేడెము ల్పొలిపి మఱియు,
భంజలి మురళి యులిపి యుండును సుధాల,
మన గతు లెసంగఁ జూపుచు హాళి మీఱ.

[ప్రబంధ 195

చం. పతగవిభుండు మింటిపయి భంజలికాముఁళి
సుధాలవల్గితముల రా నెదుర్పడినభేదం
వర్గము లోసరించి య,ద్భుతముగ మ్రొక్క.

పా. 2 101

మురళింజయ న ౨కి 1 (ఒట్టలు) నీడ, పోవునట్లు
పిడుచు

నీ చీరలు మురళించ నీరంబు లేలకో యిల చాల
కటునిట్టు తొలఁకఁబాటె ..

శ్రీరం మా 10 ౪2

2 ఆదుము, నొక్కు

వ. .. పెద్దగోరిమ్ము ములఁళించుటకితన నోడు
గ్రమ్మమురమ్ముమీద వలపు వెలచు
మోదుగమ్రొక్కచాయ నిగ్గెడికురువఁపు మొన
వాడిగోరంటగోరంట నొత్త లత్తుక కెంపు
నెఁసినయలఁతిగాయములు మాయుటకు.

[ప్రబంధ 78.

3 తిరిస్కరించు.

దీ ముత్తైపుఁజిప్పల మురళించుమోము, క్రొత్త
నీలపురంగు గులుకుకన్దొయి ...

ద్వి హరిశ్చ. పూ 666 పా.

మురాయింజయ. అ. ౨కి అతిశయించు

వ ముగఁజూన్బినాదంబులు మురాయింజయ
హ. 4. ౪9.

మురారి. నం ౪ భ. పం. 1 శ్రీకృష్ణుడు
మురునిజువినవాడు. 2. అన్న రాఘవనాథము
రించిచిన యొకకవి.

(ఇతఁడు పూర్వమీమాంసయందు భాట్టప్రాభా
కరమతములకంటె తృతీయమతమును నిరూ
పించెను)

మురళము. ఎ. దిగఁడుడుపు, మురళించుట.
(శ. ర.).

జ మురళించు

మురళించు న ౨కి (1/మురళము) దిగఁ
డుడుచుట. (శ ర)

మురించు = మురియించు న ౨కి త్రిప్ప
(ఇది యొక యాధునికగ్రంథమం దొక్కచోఁ
గానఁబడుచున్నది అని శ. ర)

చం వికటప్రకటాననముల్ మురించుచున్ .

వే. పంచ 3 159

(త్రా పా ముడించుచున్ ముద్రి పా)

మురికొను న ౨కి (మురియ + కొను
ఖండించు

శం గరుడునిఁ దలఁపుము పగతునిగ
యును విజయముం గొను మనుడున్ ...

ఉ. రా 6 10

(శ ర పా 'పొరిగొను', ముద్రి వ్రాఁత
ప్రతి పా.)

మురిడిగొలుసు ఎ హస్తకూపావిశేషము,
ముంజేత ధరించెడు బంగారు మెలికగొలుసు.

నీ మురుగులు నవరంజిమురిడిగొలుసు లొక్క
వినులాంగి హస్తపదద్వముల నిడియె ...

రసిక 1. 75

మురిప(పె)ము. ఎ (1/మురియ) 1 నడక
యందలి కులుకు.

మ మురిపం బొప్పగ మందమందగమనంబుల్
నేగ్గుడు నేడిదినీ, శ్వరశుద్ధాంతనితంబినీజనుల
కున్ సంపూర్ణచంద్రాననా . నైష 2. 56

నీ ననకాదులకు లేనిచనవృత్తోఁ దెలిదీవివార
చె గట మెలంగుమురిప మెల్ల ..

చం రా. 2. 10-

2 విలాసము ; చక్కఁదనము, సౌందర్యము.

నీ మునుడిపఁ జీరికఁగొనని నీమైఁదీపమురిపంబు
దెందఁబ మరులకొలిపె

భా. అను 1 50.

సీ. వెడవెడనై చాలవెడనవ్వు వహించి మురి
పెంబు దటిగినమోమువాని ..

ఉ. రా. 8. 205

ద్వి. అద్దంబు తెంపుచ్చిన ట్లుండుదీని, ముద్దుల
నెమ్మోము మురిపెంబు దూతె .

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 189 పం

సీ చిటుతనవ్వులదాలు చేనున్నవలమురిఁ గవు
మురిపెమునకుఁ గళుకు నింప ...

ఘటికా 1. 128.

3. శృంగార గర్వము.

ఉ. ఆకరుణిశిరోమణియు నర్జును చారుకీర్తి నర్జున
విశ్వాతుని నిండ్రనందను వకల్మషమానసుఁ
గామినీమనో, జాతునిఁ జూచి పుష్పశర సాయక
జర్జరి కాంతరంగయై, భీతిలి యుండె సిగ్గు మురి
పెంబును మోహముఁ దేలు చూపులన్.

భాగ. 10 పూ. 1171.

గీ. ప్రాద్ధపోకకుఁ గస్తూరిబొట్టు పెట్టు, కీలుజడ
యిల్లి మఁకావిపూలు చుట్టి, సొగసుఁజేసి
యెగాదిగఁ జూచి సిగ్గు, మురిపెమును బొందు
వనుఁ జూచి ముద్దుపెట్టి.

కువల. 4 177. దశా. 2 388.

4. సంతోషము.

ఉ. పట్టపువేల్పు గొంతమురిపంబున నించక లేచి
కంతుఁ జే,పట్టిటు రమ్మటంచుఁ దనపార్శ్వ
మునన్ వసియింపఁజేయుచున్.

చంద్ర. 2. 79.

చం పరధనముల్ హరించి పరభామల నంటి
పరాన్న మబ్బినన్, మురిపము కాని మీఁద
నగుమోస మెఱుంగదు మానసంబు ...

దా. శ. 48.

విజ 1 కులుకుగలది.

గీ. మొలకవగవులు మురిపంపు జిలుగువడలు,
ముద్దుఁబలుకులు గులుకంగ మ్రోల నాఁడు
కొమరులను జూచి మది నుబ్బుకొనుచు నుండె.
అచ్చ. రా. కాల 87

కం అత్తటి మురిఁపునడఁ జెలి, కత్తియగమిగొలున
మృదులకలభావలఁద, కొత్తెడువెడవగవులతోఁ
జిత్తభవుం దార్పి వనలు చిదుము నెపమునన్.

మనుచ. 8. 20.

2 విలాసముగలది, చక్కఁదనముగలది

సీ మొలక వవ్వులనాఁడు మురిపెంపు నిరిపెంపు
ముంయింపఁ గులుకు నెమ్మొగమువాఁడు .

శృం. శకు 3. 113

సీ రంమణియ శృంగార రసమునఁ బసనారు మురి
పంపువలపుల మొలకవోతె ... విక్ర. 8. 44

సీ ముద్దుపల్కులచాని నిద్దంపుటద్దంపు మురి
పంపుసోము నెమ్మోముదాని ...

దశా. 2 10.

మరిపి విజ వక్రమైనది.

సీ మురిపి మోకాకులు ...

ఆ కలుగు నెఱుకుమునుండి గనిరి నతులు
కు. సం. 8 894.

మరియ = ముఱియ. వి (✓ మురియ²)
ఖండిము, ముక్క.

మణిగణనికరిము ... పెం,దడిగలుఁ బడగలు
దఱచమురియ వై, పుడమిఁ గలయుటకుఁ
బొగు లొలయ మదిన్ ...

భార శ్రీ 2 3

కం ఇరుమూఁడు నెలలశికు వై, చరణచలనకేళిఁ
గపటశశఁముఁ దాఁకెన్, బురుషోత్తముఁ
డింతంతలు, మురియలుగా నిట్టిసత్వములు
మహిఁగలవే ... హరి. ఉ 4 234.

చం ఉరిపడి రామవాస్త్రతతులు ... శిరములు
మగ్నిముల్ బరులుఁ జించుచుఁ ద్రుంచుచు
నుచ్చిపారుచున్, మురియలు సేయుచున్
నిగుడ మూఁడుజగంబులు నాఁప నోపునే

భా రా. సం. 442.

మరియఁబడు. అ. శ్రీ. (మురియన్ + పడు -
స్వాధమునఁ) అతిశయించు

నీ తవరు స్రక్చందవనితాది సుఖముల మోహ
మంతంతకు మురియఁకడఁగ ..

నా. పంచ 1 174

మురియించు = మురించు న శ్రీ.
($\sqrt{\text{మురియు}^1}$) 1 మురియఁజేయు, త్రిప్పి

నీ కర ముగ్రమగుమొగ మీరుదెస మురియించి
యామిపంబులయిక్క లఁసికొనుచు

భా. సౌ 1. 18

కం వలమురిజిగి నగుమెడ కలు, వలమురిపెముఁ
జాపుచూపు వనజాతము నా, వల మురి
యించుమొగము శై, వలమురి విహసించువేడి
వనితకుఁ దవరున్ చంద్రా 4 144

2 మురియఁజేయు, సంతోషపఱచు

నీ. మొలకనవ్వులవాడు మురిపెపు సిరిపెపు
మురియింతఁ గలుకు నెమ్మొగమువాడు

కృ శకుం. 3 118.

మురియు¹ = ముఱియు. అ శ్రీ 1 నడచు
వపుడు కులుకు, కులుకు

అ. ... నేచి తిరుగు నీఁక శీఁకలతో రాయు,
నొరయుఁ జిత్రగతుల మురియు నవ్వు ..

భార. కర్ణ 2. 88

నీ. మురియంగ నేర్తురు మోహనాస్పద మైన
మొగతివాకిటిచాయనగరవిధి

భీమ 1 94

దీర్చి ముందఱ నాఁబోతు మురియుచు నడువ

అస పు 4. 90

2. సంతోషించు, సంతోషముచే నుప్పొగు

కం ముద్దుల నిడి నడకిండ్లన్, ముద్దియ లాత్మీయ
తెనసి మురియుచు నిర్దా, ముద్దుల నెత్తుచు నం
దొగి, విదైము విదై మని కాశీదై ఒనుచున్

రా. వి 2. 20

కం. కరములరెంటను జాల్పిన, పరికిరిములు చూచి
యతనిఁ బరమేశునిఁగాఁ, బరికించి లేచి
వలగొని, మురియుచు సాష్టాంగదండము

లొనర్చి వెనన్.

అప్ప. 1. 88.

గీ. అ ట్లఖండసఖామృతావాప్తిఁ జెంది, చిత్ర
విక్రాంతి తాంబూలసిద్ధి గాంచి, మురిసి
యమానమూర్తి వై ముక్తికాంత, తో వినో
దింపు మయ్య వాతూలతనయ.

సీతారా. 1. 148,

కం. అందఱకును బోనమ్ములు, గందమ్ములుఁ
దమ్ముఁములుఁ గడువడి నిడి తా, నందం
బుగ డెందంబున, ముందెన్నఁడు లేనియెలమి
మురియుచు నుండెన్. సీతా. 3 54,

3 గర్వించు.

ద్వి. మురియుచు గునియుచు మురకటింపుచును.

అస పు 7. 898 పం

నీ పాటిపేయఁగ వచ్చు భాగీరథి నభంబు ముట్టి
పెన్జాగ యై మురియకున్న ...

సంస 1, 90.

4 తిరుగుడువడు; తిరుగు.

(చూ. మురియించు.)

మ ... పక్షిపుంగవగవీహ్రాయంగవీనంబు ని,
గృరహర్షంబు నొనర్చె మున్ను రుచి
సౌరభ్యంబుల నిమ్మటన్, మురియం
ద్రోయుచు నించె నెమ్మనమువన్ మూర్చా
సముచ్చాయమున్. నైష. 2. 99.

5. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

గీ పగమకౌశేయమధ్యము కాగుమీఱ, ముద్దు
టుంగరిములు ప్రేళ్ళ మురియుచుండ ...

వేం. మా. 1, 124.

అ. ముగదము, మురించు, మురియఁబడు. మురి
యించు.

మురియు². అ. శ్రీ. 1. తెగు, ఖండితమగు

చ, .. పతాకలు మ్రొగ్గఁగ వర్మబాధముల్,
మురియఁగఁ జాపముల్ దునియ .

హరి ఉ. 2. 52.

చం మురినెడురూపులున్ మురిసి మ్రొగ్గడి

రూపులు మ్రొగ్గి జిజ్ఞాస, దిరిగెడురూపులుం
దిరిగి తెల్లెడురూపులుఁ ద్రెల్చి నేలపైఁ.
జొరలెడురూపులుం బొరలి పోయెడి
రూపులుఁ బోయి క్రమ్మఱన్, మరలెడు
రూపులున్ మరి మ్రగ్గెడిరూపులు నయ్యె
నయ్యెనిన్. కు సం 11 698.

అ మురిసి మురిసి రాలె మునివ్రేళ్లు నడుముక్కు
చదకుఁబడియెఁ జీము జాలుకొనియె
వరాహ 9 79.

2. ఊడు, సడలు

నీ కర్ణావతంసంబు కలువలు కన్నీళ్లు మురిసి
తేకులు పట్టు మురిసి పడియె ...
పి. శకుం. 8 178

8. భగ్నమగు, విలుగు.

కం భనువు దునిమి కొమ్ములు మురిసినవృషభము
చంద మగుడు ... భార కర్ణ. 1. 162.

కం. విరు సంతగాక వడిమికి, మురియక ననుఁ
త్రాయినదీ చిముడఁ బాటక యే, బెరికియును
లేక మిక్కిలి, గరిగర నగునేలుప్రాలకల
మాన్నంబుల్ జై. కా 8. 198

నీ. కూలంబుఁ దిగిచి వజ్రోపధిఁ బొడిచిన ముమ్మొన
లోక్కెట మురిసి పడియె ..
దకా. 4. 177.

అ. మురికొను, మురియు, మురిసిపోవు.

మురిసిపోవు అ. ౧. (√ మురియు²) భిన్నమగు,
వ్రక్కలగు

వ .. ప్రచండ సమీరిప్రసారంబు ఘోరంబుగాఁ
గల్పింపఁ గల్పాంతకాలంబునఁ గాలంబుదంబు
లడరి కురిసిన మురిసిపోవుపగిదిఁ బృథివి
యెయ్యెడిలను వ్రయ్యంజొచ్చె ..
హరి. ఉ. 9. 214

మురుండము ఏ తుద్రజలజంతువిశేషము.

నీ ... నత్తగుల్ల చుట్టుడుగుల్ల కురిమింద నాఁ
చుడుగవ్వ మురుండము కాకిదప్ప ...
హంస 4 186

మురుడు. సం ఎ అ భం. కృష్ణునిచేఁ జంపఁ
బడిన యొక రాక్షసుఁడు, మురాసుఁడు

మురుగు = మురువు² ఎ. 1. బంగారుకడియము,
ముంజేత ధరించెడి ఆభరణ విశేషము

నీ కేలుదామరల మేల్పాకువామురుగులు కెంపు
లుంగంములు సొంపు నెఱవ ...
అచ్చ కా బాల 87

(ఒక యాదునికవి దీనిని సానుస్వారముగఁ
బ్రయోగించినాడు.

ఉ కుండలముల్ మురుంగులున్, బంగరు
ప్రా తపట్టికలఁ బాటిలురామొలకట్లుదాయె
తుల్ . శ్రీరం మా 9 5.

2. అల్లికవేసిన బంగారుకమ్మి (శ. ర)

మురుదారసింగి ఎ ఒకవిధ మగుగైరికాడి
భాతువు

నీ రెండేసి నేపాళ మొండుపా ల్పురుదారిసింగి.
బదంశముల్ హింగుళీబు, మన్నిటి ...
(చి. కి. చి. ని.)

మురువు(ర్వ¹) ఎ. (త మురుగు) 1. సొంద
గర్భము, చక్కదనము.

నీ. ముక్కాలమొలనూలు మురువు సూపెడునట్టి
జఘనంబుపై మోటి నవదరించె ..
హరి. 4 11.

నీ మురు వేది వాడినమోముఁ దామరలును గడు
నొప్పి పొందిన కాయములును .
హరిశ్చ. 2. 139.

కం. పరువున మురు వైయుండును, సురపురమునఁ
గొప్పతరులు చూపఱ కింపై, పరువున మురు
వైయుండును. దురగంబు యోధ్యఁ గల
ప్రతోభి లందున్

మొ. రా. బాల. 5, అం. కా. 41.

2. విలాసము

నీ. పడి నాడు గలుచుచో వాతెఱ నంటివ

మొనపరిచివగ గంట మురువు నెల ..

దశా 1 47

ద్వి మురువును బరువును మురుమును నగము,
మురువు నొటవును మురువును వింత ...

ద్వి వాంశ్చ పూ 676 పం

సీ ధి గద నచ మద దా దువి ముడిచిన
మురువులా మురు ముద్ద మూతి నులుగు

శుక, 2 115.

బి శొని కాంతి

క. కలువలమురు వెడలంగ జుక్కలు దివి నం
తెలు నొక్కొకటి దోలంగ వెన్నెల పడమటి
దిక్కునకున్, బలపల నై యొడ్డగిలంగ బల
పల పేగన్ శై. ఖా 1. 136

ద్వి కలగి విలంబించి కలిపురుషుడు, మొగమునఁ
జేవురు మురువు నటించ

ద్వి వల 2 634 పం

4 గరుచము, మురువు గర్వము

కం. అతవైరము అయ్యుధము, అతిపెనుము అతి
మరుత్తు అత్యుజ్జులు ప్రవృత్తి నొందించు మను
మృతి, ధృతియును అజ్ఞయును మురువుఁ దేకు
వయుఁ జెడున్ హరి. ఉ 9 55.

(ప్రాంత ప్రతి పా)

గీ వారవారువులు మురువులు వారికళలు, వారి
వలపులు నొలపులు వశమే పొగడ ..

ఉ. రా. 6. 166

5 విదము, పతి

(ఆదివరాహావర్ణనము)

సీ ఖుపుటంబునఁ గీలుకొని మేరుకుధరింబు
ముప్పలోపలి జాతిమురువు వడయ ..

శివ. రా. 1 61.

సీ ఈశ్వరోహ మృను సింహస్యముఁ దెల్పు
మురువున సజ్జానముద్ర మెఱయ ...

శాశ 1 86.

సీ ముక్కున వసియాడు మురువుతామరతూడు

ముత్యాలఁ నైంబు మురువు నెఱయ ..

దశా 2 66

6 నాట్యగోవిందము

కం. లయ కోపుదృష్టియును నభినయ మురులు
దురమ్ము మోసయ మున్నునే చేకయును
ప్రమాణము హాపున్, మెయిసిరి యవహు ము
మురువు మెలకుచు యనిరన్

క్రమం 108

విజ 1 సుందరము, చక్కచిది

సీ మురు వై నహుచువంజి ముత్యాలఁ జెప్పి
ఫాలభాగమున నుయ్యాల లూగ ..

పాశిక 5 184.

గీ. మురువునెమ్మేనిలిగువు తెమ్మేవినగవు, నలిర
నిట్లనియె .

దశా 8 64.

సీ. కరుపలియెరిసెజ్జ మురువుఁదామరబొజ్జ నెనఁగు
వాఁడు శుభంబు లొనఁగువాఁడు ..

ప్రబంధ 280.

2. అతశయించినద

కం సొదిది ననాచారంబుల, మురువగచుం బ్రధమ
పాదమునఁ గలిమహిమం, బెరుగును వడ్లును
గలిపిన, కరణిన్ వర్ణాశ్రమములు కత్తిరిగల
యున్ .

శై. ఖా. 8. 213.

మురువు(ర్వ)² = మురుగు వి 1. బంగారు
కడియము, ముంతేత ధరించెడి యాభరణ
విశేషము.

సీ. చేతుల రితవంపు జీలుగుటుంగరములు మురు
వులు నెనలేనిమురువు సూప .. నీలా. 1 75.

సీ. మెడనున్నపాదాలు విడిచి యెన్నరిగన్న
మొరుగు తలాకికి మురువు సేసె ...

శుక 3. 50, ఆం. ఖా. 3. 57.

2 (క. మురువు. త. మురుగు.) కర్ణాభరణ
విశేషము.

గీ కర్ణపూరోత్పలసుగంధకలన నలిరి, ప్రాంత
మున నిల్చుత్రమరళాబం బనంగ, వామకర్ణా

గ్రామమున నిడువదన కవుడు, హర్ష ముఖంగ
నిలంబుముఖ్య దనరె ఇందు 5 22.

మొదటము సం. 10. 10. 10 1 తుపాగ్ని,
ఉమకనిస్స, కుమ్ము. 2. ఒకానొక సూర్యుని
గుట్టము,

మొదటము సం. 10. 10. 10 కామదేవుడు,
మన్నుభుడు

మొదటము సం. 10. 10. 10 అంగారాధానిక,
కుంపటి.

ముఖకటము 1 త్రిపుట, ముఖకటించుట
(4 ర)

జ ముఖకటించు.

ముఖ(ర)కటించు. సం. 10. 10. 10 (ముఖకటము)
త్రిపు

వ అనిన విని మొగంబు ముఖకటించుకొనుచు
గద్రవ గరుక్మంతున కిట్టనియె
భార. అను. 1. 211.

అ. 10. (నడచునపుడు) చలించు, కదలు,
జిగిగాడు.

ద్వి తనుదానఁ జూచుచు దలయుఁ ద్రిపుపును,
మునుమిడి మ్రోయుచు ముఖకటించుచును ...
పండితా. పురా 101 పా.

ముఖకటము 1 అతిశయము, హెచ్చు. (ఉదతి,
నిక్కు అని (4. ర.).

వ విటవిషండ్లంబుల మెఱుగును తెలుగు ముఖ
కటము, గ్రాసంగుమిమియు ..
భీమ. 3. 57.

ముఖములు 1 (సం. మొదట.) 1 పట్టుబట్టు
మున్నగువానివలన గలుగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి ముఖములును పట్టుబట్టు విడిచి, కుటు
మాసియున్నట్టికోకను గట్టి ..
ద్వి 4 సా 1. 95 పా. 6 పం.

ద్వి ముఖములునుబొమ్మలో ముడిపాటుగదురఁ ..
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1149 పం.

2 కోపము వెలువలుచుటయం దగుననుఁ జెప్పు.
ద్వి. ముఖములును బొమ్మలో ముడిపాటు గదురఁ.
జులుచునున్నట్టి అనుచున్నట్టి ..
ద్వి హరిశ్చ. పూ 1149.

జ ముఖములులాడు

ముఖములులాడు అ 10 (ముఖములు +
అడు) కోపవికాసము చూపు, ముఖములును.
(4 ర)

ముఖ(రి) 1 1 గ్రామము, మదము

సీ. అతిశయఁ గొండఁ జూచును నొగడఁ గల బూని
నెఱిగిబుట్టినవేల్పుముటి యడంచి, చిలుత
పాయపుగొల్లి తెలువల నెరిపించి ముఖవక
పనులఁ బెట్టును గాచి నీలా 1. 8.

కం. విను దేవర మును దుండభి, యనుకర్మముఁ
దొకఁడు దుంతయై వేల్పురా, యనికొమ
రునిఁ దనతో దురి, మునకు బిలిచినఁ గడింది
ముటితో నతఁడున్ .

అచ్చ. రా. కిష్కిం. 22

ద్వి మొగము వెల్లెఁజూచు ముటియెల్ల నడలి,
పొగులును వేడియూర్పులు నందడింప ..

ద్వి. తి సా. 1 17 పా. 21 పం.

2. నడకయందలి కులుకు

కం. అత్తఁ బుత్తడిగమున, బిత్తరి గానక
కరంబు బెగ్గిలి యనుగుం, గత్తియ దలఁచు
నొకచో, మొత్తములై తత్తరలును ముడి
సిడిలంగన్ . (నిక 4. 40

విజ 1 (క ముడి) అప్పుము,

(చూ. ముటిప్రొపు)

దీని యామ్రేడిత రూఁము ముటిముటి

ముఖచిహ్నము = చిహ్నము

సీ. ... జిమ్మచిహ్నము మునిచిహ్నము

గీ. చీకటి మసక ముఖముచిహ్నము, నన
తమనామధేయమై యెరుచుడు

అ. భా. 1 146.

కం. ముఠిముఠిచీటి యప్పుడు, నఱిముఠి భటు
లుడుగ కడగి యని నేయంగా. నెఱుపి తము
మెల్ల యెఱఁగిక్కిరిసిన ముఠిపాని నిలచిరింతను
ననిన్
భా. విరా. 3. 195

కం. ముఠిముఠిచీటితో నాదలురాజులు సమర
ముఠి పగ నెల్లటికి, గొఱగలకల నగు
నడుపుడు, నెఱవగుగోవర్ధనాద్రినేలకు నను
చన్
ఉ హరి. 4. 272

చం. ముఠిముఠిచీటిన్ గణసమూహముతో నిటుఁ
ద్రోఁబోఁ నుదఱ మరుగన్ వలెన్
మరవిశాన నుతామ్మక పెన్నఁ జేరఁగన్.
చెన్న న 362, ఆం. భా. 1. 148

2. కుత్తికము

కం. మఱి యారముగిరులు నీ, ముఠిమొండెము
వేగ దగ్ధముగఁ జేయఁగ జేకులు బూర్వా
కాఁము నీ, కుఱపుగ కాఁమున కవధియును
నప్పు డగున్
భా. రా. ఆ. 2. 40

విశ్రాంతము,

నీ. ముఠి చెడి దుఁముక విఱుగుటయును వీఁగి
పిఱుఁద చేరినవారిఁ జెఱచుటయును
అచ్చ. రా. పాల. 45.

జ ముఠికాఁడు, ముఠిప్రోపు

ముఠికాఁడు విజ (ముఠి + కాఁడు. బ. ముఠి
కాఁడు, ముఠికాఱు) గర్వితుఁడు.

గీ. అనుడు నాజుడు దిండిరాయండు వాని, కిట్టు
లని వల్లె- విన రోరి చెట్టునట్టు, మెకపు
ముఠికాఁడ రామునిమేటితనము, నెప్పె
దపు వేనవేలు నాచెత నిలిచి.

అచ్చ. రా. యు. 17, కాల. 200.

ఉ. సన్నబలంబు లైన విజసైన్యములం గని రావ
ణుడు కా, రోర్మన్నకుఁ డైన శంధనుని నొప్పరి
కించితిఁ గుంభకర్ణుఁడు, గన్నది లేదు మెల్ల
ముఠికాఱు దగిలులు వచ్చి రేను బో, కున్న
భరింబు గాదె యని యుద్ధతిఁ జేర్చి రథాధి
రూఢుఁడై .
నిర్వ. రి. 127.

ముఠికి వి ($\sqrt{\text{ముఠుగు క ముఠికి}}$) 1.
మాలిన్యము, మెదుక, మూఢమఱము,

నీ త్రోళ్లు వ్రేలాడెడు తుంటపై బ్రహ్మఃమ్ముల
చింపి దోవతి ముఠికినలువ

పరాహ. రి. 17.

నీ ... ముఠికి యనంగను మూఢమలము,
వెలయుచుండును ...

ఆం. భా. 2. 134.

2. కళ్ళలోదకము.

ఆ. గంగ పాఱుతుండుఁ గదలనిగతితోడ
ముఠికి పాఱుతుండు మ్రోతతోడ, చాత
యొర్చిన ట్లధముఁ దోవఁగా లేడు.
విశ్వ. వేమ. 1. 84.

ముఠికినాఁడు = ముఠికినాఁడు వి డా ఒకానొక
దేశము

(ఇందుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులను ముఠికినాఁటి
వారిందురు.)

ఆ. ముఠికినాఁటివారు మెఱకులు పెనుపరు, లఱవ
వారు ద్విజుల కాస నెద్ద, యనుచు దేశ
భాషలను గులంబును దిట్టు, నతఁడు దండు
వచ్చు శతఽణములు విజ్ఞా. 2. 59.

ముఠిప్రోపు. వి. (ముఠి + ప్రోపు) అల్పుల
గుంపు

కం. ఇడుసులఁ బదమూఁడెంట్లం, బడి కడుఁ
గోపించి వచ్చె బలువిడి నీక, వృడి దఱియ
నుఱికి వడిని, పుడ యిమ్ముఠిప్రోపు నెల్లఁ
బొరిగొనెడు బలే.

భార. విరా. 4. 253.

ముఠియ = మరియ. వి. ($\sqrt{\text{ముఠియ}^2}$)
ఖండము.

కం. రెండు మొనవాఁకోలల, రెండు బుజంబు
లును వావిరిం గూల్చి కడుం, గొండవలె
నున్న యిబ్బలు, మొండెపు రక్కసునిమేను
ముఠియలు చేసెన్.

అచ్చ. రా. ఆర. 118, యు. 301.

గీ. ఎఱచిమేపరనెత్తురుచేఱు లిట్లు, పఱచు నని
తెల్పువడువున వఱదలెనఁగె, వాని నంజుడు
ముఠియ లివ్వరునఁ బడమిఁ, బొంతు
నంచనఁ జేవురుపుర్వులడరె ..

అచ్చ. రా. కిష్కిం. 65

ముఠియించు ౩ శ్రీ. ($\sqrt{\text{ముఠియు}^2}$) ముఠియఁ
జేయు, ఖండించు, నఱకు.

లయవిభాతి హరుల హరియించుచును గరుల
విరియించుచును గిరుల ముఠియించుచును
నురుల బొరిగొంచున్ .. ఉ. రా 7. 87

ద్వి వెల్లి వోవనిపండువెదురులు చూచి, నటికి
ఊప్పలు వైచి వయముగాఁ జివ్వి, ముఠి
యించు కురియించి మోపులు గట్టి,
యా కి మఁల మద్యోగించుతఱిని

ద్వి పఁమ 2. 66 పా.

ముఠియు¹ = మురియు¹.

(సంతోషించు)

గీ రసికజనముఖ్యుఁ బుష్పకరండకాఖ్యుఁ దెఱవ
కనుతెప్పవెట్టక ముఠిసి చూచె ..

విక్ర. 882

శం అఱిముఠిర వాట్లమునునను, గిఱికొని కొలు
మగ నగి కెడలెడిబత్తిన్, ముఠియుచు
ననుగుల కెడఁగి, నఱుఁడ బెట్టుకొని
రాముఁ డాఱిని కనియెన్

అచ్చ. రా. కిష్కిం 72

(గర్వించు అని శ. ర.)

(గర్వించు)

శం అఱిముఠి వ్రేసిసఁ బలుకం, గఱచినసైంద
పునియలుఁగు గని నరసుతుఁ డే, డైఱ ముఠి
సిర నని రూపఱి, విఱుగుటయును వెన
నఱుడు వెనుకకు విఱిగెన్.

భార. ద్రో. 1. 178.

౬, 'ముఠియించు

ముఠియు² = మురియు².

(తెగు, ఖండించు)

ద్వి ముఠిసివశక్తులు ముద్గరంబులును, పఱిసివ
పరిఘలు పట్టసంబులును ..

రం రా యు. కిరీరి పా 17 పం.

శం. అఱిముఠి సాంధితోడన్, ముఠియుపడగ
తోడ హయసముహముతోడన్, చిఱచిఱనఁ
ప్రియఁడము, పఱిఱిగాఁ గొట్టి భీముఁ
దైకొనఁ గినుకన్. చిత్రభా, 8 22

(విఱుగు)

వ, ... వివిధ వినిపాతాబులఁ దెగిన మోరల గొగి
లినకంధరంబులన్ గునిసిన తొడంబుల ముఠి
శివకొమ్మల శాఖనసాగును, విశిన
కేతువుల ... హరి ఉ 2. 54

౭ ముఠియ

ముఠు = ముఠ్ఠు. ౮ ముఠ్ఠుఁజాలు (శ ర)

ముఠుగు. ౯ శ్రీ క్రుళ్ళ

చం. కరిచగిణాంగులుల్ ముఠిగి గాత్రము దద్దయు
వ్రన్సి పీము నెత్తురు దొంగంగ

మార్క. 2. 155.

శం. గచ్చపావ లుచ్చళాలువ, అచ్చిరువ శునక
మలము హయమూత్రములుగ్, వెచ్చనిగాడిద
లదైలు, చచ్చి ముఠిగి విరియును తన శానం
బుల్ . పాన. దో 2 7.

2 ముఠికియగు, మలిసగు

౬ ముఠ్ఠనఁ జీలు ముఠుగునే చెఱు

బస పు 4 42

౩ చదియు, నలఁగు

౪ అఱిముఠియించు గునిన్నగుచుల నఱ
ప గ నొడ లెల్ల ముఠుగ మోది

మార్క. ౪ 41

౫ ముఠికి, ముఠుడు, ముఠుక్రిప, ముఠు
మొండెము

ముఠుగుడు ౬౭ ($\sqrt{\text{ముఠుగు}}$) ముఠిగినది,
క్రుళ్ళినది.

వ కొండగొట్టియల ముఱుగుమహా పులకు
సందశించు కంకగృధ్రావళుల మొల్లంబుల
మునుంగుపడువల్లంబులును .

మరుచ 4. 37

ముఱుత్తోవ. ఏ (ముఱుగు + తోవ) మ్మ,
ధపుమాన్మము

గీ పదహాతి వ్రస్సి వలంచు, వసుదతు చగు
ముఱుత్తోవ నగి యెమట ..

ఆము 8. 17.

సీ. వ్రల ముఱుత్తోవ నాగ దుగ్గవంశవి ..
ఆం ఖా. 2 43

ముఱుముండెము. ఏ. (ముఱుగు + మొడెము)
దుగ్గంధపు మొడెము

దీర్ఘ పొందులు విటిగినభుజములు నుటు. మెడలను
బోడిగపొడ వైనమక్కి, మెడలను గడుగడు
విడుదమూపులును, ముడుగు మోములు
ముఱుమొండెముతో బండి, తెడగు రూపంబులు
పండితా. పల్వ. 844 పా.

ముఱు(త్తో)ట ఏ చిమ్మనగొట్టముతో నీగుచల్లు
కొనెడియాట.

చూ. ముఱుటలాడు)

జ ముఱుటలాడు.

ముఱు(త్తో)టలాడు. అ త్రీ ముఱుట + యడు,
చిమ్మనగొట్టముతో నీగుచల్లుకొనుగు సాక్షిడ
లాడు

చూ. పురజను లర్థిమై తెలగి భోగన ముఱుట
లాడి రెల్లెడన్ .. కు. సం. 9. 151

గీ అనుచు రాగిల్లి జయజయధ్వనులు సెలగె
కొగి ముఱుటలాడిర కు. సం 10 489.

కం నగచందినపంకంబున, సముగ ముఱుట
లాడి తెలుపెనగిరి .. కు. సం 9 264.

ముఱు = ముఱు ఏ క్రొవ్వు.

కం ముఱుగ గా గినలోహపు, గజ్జమునై నెక్కు
మనుచు గొట్టుడు రోకిన్, గిట్టున దిటుగ
గ గజ్జల, ముఱుతయు వెల్లిపోవ మొత్తుడు
రోకిన్ .. సానందో 2 41

2 ముఱుఱుతాలు ఆవులు మున్నగునవి యీన
తరువాత మూడుదినములవఱకు నిచ్చు పాలు,
పీయూషము

గీ ముఱు, రాగ పీయూషసామంబు నాగ
భూప .. ఆం ఖా 2 258

జ ముఱుఱుతాము, ముఱుఱుతాలు.

ముఱుఱుతాము. ఏ (ముఱు + పాము) మాత
లాహి స్పనిశేషము ఒక జాతిపాము. (4 5)

ముఱుఱుతాలు = ముఱు. ఏ జ (ముఱు +
పాలు) ఆవు మున్నగునవి యీనతరువాత
మూడుదినముల వఱకు నిచ్చుపాలు.

వర్ణన.) మామూవు ముఱుఱుతా తీయలేదు.

ములక = ములుక² ఏ. ఒకవిధమగు నాకుడు
వంటి అల్పవృక్షము

అ పల్లవు తీటువెనుక వనజాక్షియధరంబు, ములక
పంటగిజరు ముష్టిరసము, చింత లేని వేళ
జీడినమాన చూ .. వేమ 8. 288

గీ వెలగ వాకుడు పల్లెరు ములక వేము, నగిరె
నీర్నొల్చి మొదలుగా ఒగతిర గల్గు, కంప
ఎన్నియు వేవేగ గడచి కడచి ..

హంస. 4. 9.

ములగ(ల్ల) ఏ అర్చుదఫలి.

చం ముల్ల వెల్లి చెవిపావలి దొగ్గలి పొన్న
గటి .. హంస 4 193

(మున్ ముద్రి పా)

సీ ముగళం చనగ నర్చుదఫలి మనుచు డు
ఆం. ఖా. 2. 84. (ములుగ ముద్రి. పా)

ములముల. ఏ. (సృష్టములు) వికసించుట యంపన
ము.

ద్వి ... యోగనిద్ర, జాలించి శ్రీచింగళాయి
మేల్కొనవె, మూముల వికసించు మొల్ల క్రొన్న
నల, వలపులఁ దూర్పువీవలు వెచ్చరింప
ద్వి వరమ, 5. 494 పా

ములాసాపాగ ఎ ఒకవిధమైన తలపాగ

సీ. దిగిమూలాసాపాగఁ బెనఁచి హారమతల్లి
శేషాహఁ జట్టిన శివుఁ డనంగ...
నుడ 2. 164.

ములికి(ల్కి) ఎ 1. బాణము

చం ... తద్విలాసమున్, ములికిగఁ జేసి మన్మ
థుఁడు ముద్దయ నేయఁ దొడంగె నెవ్వడిన్
నైవ 2 109.

గీ పొగడఁ బుక్కిటిమధువునఁ బ్రోచి నేయ,
దిండుముఖ దోహదక్రీడ లీడ విడిచె, నలరు
విలుకాని ములుకుల కాత్మ మలికి ..
విక్ర. 1. 188.

మహాస్థగర. .. పొడు పొడు మన్మల్కులు
న్ముల్కులున్ రాన్. అము 6. 75.

మ. ... ఆపూముల్కు లెగ్గించి క్రొన్నన విల్కొడు
నవాంబుతోత్పలవికానం వీను మీనాక్షిలో,
చనముల్ వింటు ఘటంపఁ బొల్పె నవి నిస్తం
ద్రాంబకభాగ్యులన్.
వసు, 2. 48, మనుచ. 3. 45.

2. బాణపుటలుగు.

గీ. గంధవాహంబు లేడును గణులు గాఁగ, విలయ
కాలానలజ్వాల ములికి గాఁగ లచ్చి. చమ
దోయి కుంకుమ బచ్చెనయుగఁ, కాల మున్నీటి
యల్లండు బాణ మయ్యె. భీమ 4. 127

గీ. అపుర మెచ్చితి నోశావనయ్య నిన్నుఁ, దిరుగ
కిమాట నీమదిఁ దింమునేయ, హీనకులుఁ డని
యితఁడు న న్నేఁగించి, పలికె నాయాశ్చ కది
యంపములికి యయ్యె హరిశ్చ 4 229.

సీ. ... చిలు కవఁగ ముల్కి యనఁగను ఘాము
దనరు ... అం భా. 2 218

సీ బొంగరపుమొనను గ్రుచ్చఁబడి యుండు ఇనుప
ముక్క, బొంగరపుముల్లు

ద్వి ననవిల్లు నునుగుండవపుబొమ్మ ముల, కొశల
సీలపుములుకులు దాచినట్లు ..
ద్వి వరమ. 8. 148 పా.

ములికి ల్కి)నాఁడు = ములికినాఁడు ఎ.
బి. ఒకానొక దేశము.

గీ వలికివప్పుడు తేనియ లొలికివడెడు, ఒగుకుఁ
జాపులఁ గ్రొమ్మించు లులికివడెడు, ములికి
నాఁటిది కాఁబోలుఁ తెలికిరాట, కలికి చిలుకల
కొలికి యీతెలికెతోటి. క్రీడా 102.

గీ. ములికిచాఁ డనుకీమఁ గోమలుల చూపు, ములికి
నాఁటిన మరుఁడు దా మూర్ఖునొండు ..
కుక 1 258

సీ మూఁడుగ్రామగ్రాసముతోడఁ గూడంగ
మోపూరు పాలించె ముల్కినాఁట ...
క్రీడా. 22.

ములు = ముల్లు. ఎ బొ (క. ముళి బ
ముండులు, ముండ్లు. హల్లు పర మగునపుడు దీని
యంతిమోకాంమునకు లోపము నై కల్పికము)

1. కంటకము, కొన్నివృక్షములకును లతలకును
గల్గివాడియైన సూక్ష్మావయవవిశేషము

మ, కలహంబుల్ దమలోపఁ జేసిన నుచేజా నై పుణం
బొప్ప శ, త్రులఁ జూడం దగు భూతదానపుల
పోరుం జూచిన టైమ్మెయిన్, ములు ముంటం
దగఁ బుచ్చుభంగి భార కాం 2. 418

చం అనపుడు నింతి యీయెడఁ బ్రయాసపడం
బనియేమి యంచు చేగన ములు ముంటం
బుచ్చుటయె కార్యముగాఁ దలపోసి ..
విక్ర 1. 145.

కం. అఱకాలున విజిగినములు. కులు నైవను
బిడపఁ జీము కూరిచెడుగతిన్ ...

ప్రబోధ. 2. 49.

సీ ములు వని యనఁగను తెలఁగుఁ గంటక

సంజ్ఞ

ఆం. ఖా. 2 38

2. త్రాసుముల్లు. తూనికలో బరువుల తారతమ్యమును సూచించుటకై త్రాసుకడుమనుడు అవయవ విశేషము

శం తుల విడి తూచంగ సత్యము, వలనన ములు సూపు గౌరవంబునఁ జేర్చిన్ ..

భార ఆది 4 94

శీ ధనముకలిమియు లేమియుఁ ద్రాసునందు, నిలిపి యెత్తంగ ములు సూపె నిధనత్వ మెక్కుఁ దై దానిదిక్కున ..

భార కాం 4 38.

3. నివ్వరి మున్నగుధాన్యపుగొజలకొన నుండు సూక్ష్మావయవము, కూకము.

మ సొరిదం జేర్చినతీగమల్లియలు ఖర్జూరంబు లున్ బుప్పము, జరులు న్నామిడిగత్తులు న్గునుమము ల్సంపె.గలు వృచ్చగ, న్నెదుపూఁ బాకులు గల్గి రాజనపుఁగాంతిన్ దారు ము ల్నూపి చే, లరుపార న్నగుఁ బూవుఁ దోటల బలాకానికదంధంబునన్. .. ఆము 1 36.

4 బాణాగ్రము, అలుగు,

ఉ .. నెమ్మదిన్, వచ్చిరె కర్ణవందనుడు నా మనుమందును నంచు మేనిముల్ వ్రచ్చి నెడందగాయములు పాణికలంబుననంటి చూచు చున్ జై. ఖా. 3 7.

5 ఒక వస్తువు యొక్క వాడియైన యగ్రము

ఉ కోటలనంది నెంపములు గ్రుంకిన నంత దిన క్రమంబునన్, మీటిననొవ్వి ఖుక్తిఁ గొననేరక కేయార 3 115

6 నఖాగ్రము

సీ. ములు వడి ప్రాచిడ్డవలరాజు దాగుమీఁద గందపుఁబూత మేళించి ... విక్ర 8. 7

7 సన్ననిమొన గలిది

చ్చి. ననవిల్లునునుగుండనపు బొమ్మగముల, కొన నీలపుములుకులు దాచినట్లు, ములుగుచ్చ

పాలిఁడ్లమొనలక పూదవె ..

ద్వి పరమ 3. 148 పా.

జ ములుకోలి, ములుగంప, ములుగత్తి, ములు గొలిమిడి, ములుగోరంట, ములుచండ్ర, ములు చిత, ములుచుట్టు, ములుచూపు, ములు జెముడు, ములుతారు, ములుదోణము, ములు దోన, ములుబంతి, ములుబూర్గు, ములుమోతుగు ములుమ్రోంతువు, ములువాలుగ, ములువెంశలి ములువెలంగ, ములువెలమ, ములువేగి, ములుత్తి, ముల్తొల్లిక

ములుక² ఎ నిర్దయక

కం. అకు కేల లేదు మదిలో, బలుకానలనదుమ దాగి పలుకవు మరుపూ, ములికీ కటికి చిలుకల, కొలికీ చెలి కిట్టిములుక గూడనె యెదున్ అచ్చ రా ఆం 94

ములుక² = ములక.

(కంటకి, వార్తాకము, ముండ్ల వంగ. (వృ వి)

శీ దొండకాయ ములుకకాయ తొట్లకాయ.

హంస. 4 129.

సీ. ములుక వ్రాఁకుడు నీలి గలిజెరు పొడవత్ర దుష్టువు పెన్నెరు తొట్ల వ్రుంగ ...

(చిశి. చిశి.)

సీ. వంగ యనంగను వార్తాక మై యొప్పు కంటకి చను ములుక యన .

ఆం. ఖా. 2 59

జ ములుకపూవన్నెలు.

ములుకపూవన్నెలు ఎ . (ములుక² + పూ + వన్నెలు) వస్తువిశేషము.

సీ ముండిమొకమాలు మాదానళంబులు ములుక పూవన్నెలు ముత్తెరులు .. ధనా. 3. 36

ములుకు. ఎ. (క. ములుకు) 1 శీఘ్రమైనది, వాడియైనది.

శీ. అచుచుఁ బ్రతికూలవాక్యంబు లతివ పలుక, జిలుకావావజీరుండు చిలుకుములుకు. టలరు

ఓంపటతాకున నలసి సొలసి ధీవర్తన
మెడలి ప్రాప్తింపఁ దొడఁగె.

కృ. శకుం 1 192

2 ప్రకాశమానము

ద్వి ములుకుగె పులవంకముక్కులంచుచు, చిల
కలగములు రుజిలి చుట్టువాం ...

ద్వి సుమ 2 161

ములుకో(గో)ల = ములకోల ఎ (ములు +
కో) 1 గుట్టములను దోలుట కుపయోగించు
సాధనము, తోత్రిము

వ. ... కండరీకుండు కేల నున్నములుకోలయుం
బగ్గంబులు విడిచి ...

హరి. పూ. 2. 224.

సీ ములుకోల యనఁగను తొల్పుమ దోత్తంబు
ఆం. భా 2. 291

2 వృషభాదుల నడపుట కుపయోగపడు
(కొనను) ముల్లు గలకట్టి, ఎడ్లను బొడిచెడి
మునుకోల.

ఉ . రెడ్డిమగీయల్ ములుగోలలఁ బూని
యెడ్లకో, పేరులు వైచి దున్నుటకు నేగిరి
కొండ్రకుఁ జాలు వచ్చినన్ .

వేం. వచ, 1 687.

ములుగంప. ఎ. (ములు + కంప) ముల్లకంప.
(నా)

ములుగత్తి. ఎ (ములు + కత్తి) ముల్లుతీసికొనుట
కుపయోగించుచిన్నకత్తి.

సీ వడిప్రాత ముకుకగోణము మించుదులకించు
ములుగత్తి ... వేల పంచ 1 598

ములుగు¹. అ. శ్రీ 1. మూలుగు

కం. బలదేవుమేను సోకిన వెలిమిడిచే వేరి
సఱచి విటకాటముగా, నిలుగుటతో ములు
గుటతో, నలమటతో నాపులింత లంతంతకుఁ
గాన్ . ఉ. హరి 8. 77

సీ. శయపీనసశ్వాసకామల లోకవేశ బలిమిమైఁ
గుదియింప ములిగిములిగి ..

రుక్మాం. 5 183.

3 సినగాలి యింతసోకిన జాటువిగ్గజంబుల
మోప గని కేషభోగి ములుగ ...

రా వి 3. 48.

4 మొలయు, ధ్వనించు.

సీ. అలకనై మీశేత నటనయాక్రొత్తమువై
తైము సారె ములుగుచుండ ..

శ్రీడా 2:8

ఎ. మూలుగుట, భేదధ్వని

సీ. వెలయు భేదధ్వని ములుగు నాఁగ.

ఆం. భా. 1 122.

ములుగు² ఎ (సం మూలకమ్) భాండాంము,
బొక్కినము

కం తిలిదండ్రులు గడియించిన. ములుగులలోవిత్త
మెల్లి ముండలకొలుకై. వలపునను సొసి
కెట్టుచు, నెలమిమెయిన్ మరిగె నొక్కి
యాడగదానిన్.

భల్లా 1. 1 ఆ (శ స)

ములుగొలిమిడి ఎ (ములు + గొలిమిడి) ఇతు
ంము, ఒకజాతిగొల్పి (వృ ని)

సీ. .. నేతిపీట పేరాముటి పీచర ములుగొలి
మిడి చెతిపాట్ల యుమ్మెత్త తిప్ప .

హంస. 4, 10.

ములుగోరంట ఎ (ములు + గోరంట)
ఝింటి, పచ్చనిపువ్వులు గలిగి ముండ్లు గల ఒక
జాతి పూలమొక్క.

సీ. . కొండ, గోగు పొగడ ములుగోరంట
గోరంట వెలమ . హంస. 4 11.

ములుచే(ల్ప). ఎ. 1. మూర్ఛుడు.

కం నెలకొనుమట్టటికంబును, తెలికారము మునుపు
దనఁకుఁ జేసినమేలున్, దలఁపక యెగులు

వలికెడు, ములుచలకడ నుడిరేని మోసము
వచ్చున్ యయా ౪ 89

కం ఇలు సొచ్చి వెడలి నేపు, మలయుచు నేనాటి
చుట్టమపురా యోకి, ములుడ యిటు నాగ్గు
హ బున, గలిగిన సొమ్మెల్ల గల్ల గట్టి తినం
గన్ విప్ర 4 28

కం మొగమున మీసము గల్గిన, మగవారి డైశే
గడిదిమగటిమి మీఱన్, దెగబడి పోట్లాడ
వలెన్, బిగువేమిర రాచములుచ విడుతునె
నిన్నున్ ఆహ 1 98.

2 మూఢుడు

గీ పడుచువని చేసితిని గేగుబండ్లకొఱకు, ముత్తి
యంబులు వెలిపోయి ములుచ కలఁడె.
— శా 5 59.

ఉ. ఒక్కతె యాశిసి, జెరక నొయ్యని నవ్వుచు
జేరఁ బోవ వేఱొక్కతె యేటికి, జనియె
దోచెలి యాపెనుముల్పశాఁవఁడే, యక్కఱ
పాటు దా నెఱుంగు నాపువుగుత్తులతోడి తిఁగె
యం, దొక్కచలాశి గట్టినను యుక్తమ యా
నని నవ్వెఁ గేలిమై. పు ౪ 199.

2 ధూర్తుడు

సీ. చెడుగు గావగి నీచు చెడి కీడ ములుచ జేరజ
మన ధూర్తు పేరువెయు .. ఆం శా 3 7.

4 మోటయినది.

కం. అమ్మా నీవు నెవులఁ దింఁముగ విన్నావొ
లేనొ యిట్టిబంటుల్, గ్రమ్ముకొని వానిఁ
జేసిన, యమ్ముచు నుల్ దలంప నచ్చెరువు
గదా అచ్చి రా యు. 108.

సీ నలుపు మీఱినకారుములుచ యొడళ్లు జంజారు
గడ్డిములు .. రసిక. 1. 88.

జ ములుచందనము.

ములుచేంద్ర. ఎ (ములు + చేంద్ర) వృక్షవిశే
షము.

మొడగల ఎచ్చారె యారె, పలి

చేంద్రములుచేంద్ర వాడగన్నేరు

ద్వి ౪ సా 2 682 పం.

ములుచేదనము ఎ. (ములు + చేదనము)
మూర్ఖత్వము

సీ కులగోత్రములవారి పలికి ట్టలు పిళ్లు
మోయించుచుండెడు ములుచ నను
హంస 2 2-8

ములు(ల్లు)చిత ఎ (ముల్లు + ఉచిత ఒక
జాతికూరాకుమొక్క (వృ వి .

ఆ .. ఇది, యేమి నేడు వదిరా ములు చిత
కూర, యనిన సూపకారు అతనితోడి.
పామ 5 185.

వ మీయేలికకు గూరలో నెద్ది స్త్రీయంబని
యడిగి వాంఛన ముల్లచితికూని ప్రియం
బగుట విని సంతసంబున ..
పామ 5 181, ద్వి పామ 8 581.

ములుమెట్టు ఎ (ములు + మెట్టు) నన్నని
మొనగల తిరుగుడుచీల.

ద్వి. మేలిమిబరిడెమీడి మూతలకు, నీలాల ములు
మెట్టు నిలివినయట్లు, సొగనైననీల చూచు
కములనేత, తిగిగల్గుచక్కోయి చెన్నొందు
చుండె మృ వి 1. 8.

ములుచో(నూ)పు = ముల్లుచోపు అ (శీ.
ములు + చోపు) రి అతిశయించు

సీ వివమాత్రుశంమీన విద్యుల్లతలపోయగ ములకు
ములుచోపుకలికిచూపు ...
పరాహ 4. 152, ఆము 1. 88.

2 పూను, యత్నించు

గీ లజ్జ వోలెయించు దాలిమి యజ్జగించు, నింద
కొడిగట్టు శిలంబు చిందఁజేయు. ప్రహ్లాదాశ్వాసు
ములుచోపుఁ బాపవితతి, పాపగోష్ఠీవిధంబు
భూపాలప్రతి. పి. శకుం. 4. 188.

ములుజెముడు ఎ. (√ములు, సీ. హుండ
భేదము, ఒకజాతిజెముడు. (శ. ర).

ములుతారు వి. (√ములు) ముద్గకంపలతో
నేర్పఱచిన యావంఱము, ముద్గకోడి
(చూ. తారు.)

(మృగములను పట్టెడి యొకదినుసువల అని
(శ. ర)

వ .. అగ్రాము దరికి మృగములు చువకించు
తావు అంసి ములుతారు వేయించి ప్రోగు
వారిచి వలలు బఱపించి తెగ తెత్తించి బోను
లోడ్డిచి దీములు ఘటించి రామే. 5 81.

ముబదోరణము వి (ములు + తోరణము)
తోరణమువలె నమర్చి ముద్గపరుగ, చోరసాధన
వికేషము.

సీ భవనవిపాహితభ్రమగ వేటిక వలుకాశస్త్రీ
తలముళ్లు గద్దగోళ్లు, ములుదోరణము ...
మే వంచ 8 199.

ములుదోస వి (ములు + దోస) రోమక,
ముడుగుదోస

సీ ... ములుదోస వాగను వెలయు గంట,
కోర్వారుముట్ట .. అం భా 1. 71

ములుబంతి వి (ములు + బంతి) చెడువలె
ముద్గతో నెప్పఱచిన దొంగవానివనిముట్టు

శం మొల నీలికానెయును బదముల సోర
చ్చులు ధరించి ముదము దల్పిన్, నెల
గోయు ములుబంతియు, బలవము గత్తి
యును బూని పటుసాహసి యై
హరిశ్చ. 5. 111.

గీ కావు ములుబంతి సికముళ్లు గద్దగోరు, నల్ల
దట్టినట్టి కన్నపుగత్తి, బూది దివ్వార్పు
పారు విను మూడుగోవి, తోలుచిచ్చెన
మొదలు ముడుగు ధరించి. ప్రబంధ. 759.

శం ఒలకము గన్నపుగత్తియు, అముచ్చును
జొక్కు నీలిదట్టి యిరుముఠ జీమలక్రొలు

గద్దగోరును, ములుబంతియు గత్తియును
ముదగువానిన్ వలమ. 4 184.

ములుబూర్గు(రుగు) వి (√ములు) కాల్పనీ
భేదము, ఒకజాతి బూరుగుచెట్టు.

గీ. వెదురు ములుబూర్గు ములురేగు వెలంగ
వేము వాల్మీ. 2 82

ములుము వి. కాపులనీరు పాటించి పండించెడు
పొలము (శ ర)

ములుమోదుగు. వి (ములు + మోదుగు)
రోహితకవృక్షము

వ హనుమంతు నిరువదిగఱికిట్టియల
గవాతు బదిములుకు నొప్పించి ననిచిన
ములుమోదుగుల చంకలు నొండించె ..
అచ్చ రా యు '64

ద్వి బలుసు ముల్ మోదుగు వచ్చారె యారె
నలిచేద్ర ములుచేత్ర వాడగన్నెరు .
ద్వి క సా 2, 661. పం
హంస. 4. 11.

ములుమోతువు. వి (ములు + మోతువు)
ములుమోదుగు

వ దీనికి దక్షిణమున ములుమోతువును
దీనికి దక్షిణమున దారెకియం బోలుకు
బట్టిపొలమునం గూడిన
పితాపుము కానము 1024

Ep Ind 5. 90 పా.

ములువాలుగ. వి. (√ములు) నుస్స్య విశేషము,
ఒకజాతి కేర (శ ర)

ములువెంపలి వి. (ములు + వెంపలి) కంక
పుంజీ, ఒకజాతి చిన్న మొక్క

సీ ములువెంపలి ములుస్తై గుళిగు గుట
గల్జేరును దంతి బంచారి ... హంస 4 10

ములువెలగ, వి (√ములు) శత్రుత్వము,
ఒకజాతి గడ్డిదుంప. (శ ర. ప్రా)

ములువెలమ వి. (√ములు) వికరము,
స్వామకంటకము (వృ. వి).

నీ, ములువెలమ యవంగఁ జెలఁగును స్వామి
కంటకనామధేయము ... అం. ఖా. 2. 48

ములువేగి. ఎ (ములు + వేగి) పృథవిశేషము.
నీ రేఁగు తక్కిలి ములువేగి భూచక్రము
మొక్కస కొక్కెస మొల్లప్రమాను .
హంస. 4. 11

ములునై ఎ (ములు + ఉనై) ఒక విధమగు
ఉచ్చిత (వృ వి) .

నీ ములువెంపలి ములునై గలిజేరు గుంటగల్లేరను
దంతి అందారి హంస 4 10.

ముల్కాను ఎ అల్లిక

నీ చలిదివిక్కుపుణ్ణిలుసాలుముల్కానుపై నొయ్యా
రముగఁ బింఛ మొయ్యఁ తెరివి .
పాండు 229

ము(లుగు)ల్లుచ్చి ఎ (ములు + గుత్తి ఒక
విభమైన చో-సానము, దొంగవాని పనిముట్టు
ఉ కత్తియు నీలిసీ-యును గ-కఱిజ్జువు నా,
సంబు ముల్, గుత్తియు వాటురా లినుము
గొంకియు నక్షతలొల్లిబూదియున్
చెన్న. 8 294.

ముల్లోలిక ఎ (ములు) మత్స్యవిశేషము, ఒక
జాతి చేప ప్రబంధ 195.

ముల్లంగి. ఎ (సం. మూలకమ్) ఒకజాతిదుంప.
ఆ చేమ కంద గెనుసు చిటిగోరు పెండ్లము,
పొసఁగు తెల్ల గెనుసు బూతగెనుసు, లల్లముల్లి
పప్పు ముల్లంగి వెల్లుల్లి, గాఁజరయును మొదలు
గాఁగఁ గలవు హంస 4. 181

ముల్లంగి నాఁగను రీతిఁ గాంచు మూల
కాభివ . అం. ఖా. 2 72.

ముల్లడఁచే అ. శ్రీ. (ముల్లు + అడఁచే) ముండ్లు
గ్రుచ్చి ఆనవాలు చేయు.

నీ. మూసి ముల్లడఁచి గుమ్మలకొల్పువై మెత్తు
లూడ్యఁడు పన్నెన సుండుఁగాని

పాండు 4 149

ముల్లాకుతాయి ఎ (ముల్లు + ఆకురాని) ఒక
విధమగుతాయి. వత్త³వంకుభేదము (శి చ)

ముల్లెడు. అ శ్రీ. (ముల్లు + ఉడ) క-చెకేయు,
పొలముచుట్టును ముండ్లక-పలనువా తు

చం మును దనసీమ చేసికొని ముల్లిడి గుద్దట వెడి
చేనిమె, త్తనకయి వేరు వెల్ల కియుఁ ద్రిప్పెడు
కర్నకునట్లు .. ఆము 4 219.

ముల్లియ(లై) ఎ (సం. మూలకమ్) 1. మూల.
ద్వి. ఉప్పుముల్లియ నీర సుంచినయట్లు, కప్పురం
బున నగ్ని గప్పినయట్లు ..
బస వు 2 384 పం.

కం నామద్దుతమ్ముఁ చెన్నఁ, చేమియుఁ రా
మూటఁ గట్ట నెటుఁగఁ డిదేమో, యీము
దుప్పుఁ జూడవలె నని, ప్రామినకుళకమున
ముల్లె వదిలిచి కాంచెన్ .. చెన్న 1 115

ద్వి మంచిది నీపని మట్టుచేయింతు, నని కడ లేని
కామాంధకా మున, మురిఁగి సొమ్ములుదీసి
ముల్లెగాఁ గట్టి
ద్వి శ. సా 1 720 పం.

నీ. .. సొమ్ములు ముడుపులు రె మృతంచుఁ,
బలకుచు వారివెంబడి వంటి ముల్లెలు
చెప్పించుకొనఁచను ధీరుఁ డగుచు ..
చేం మా, 8. 80.

అ. ముచ్చు శీఘ్ర మేఁగి ముల్లె విడుచుఁగాని,
మ్రొక్కఁ బ్రొద్దు లేదు మొనసి యెప్పుడు.
కుక్క యిల్ల సొచ్చి కుండలు వెడకరా ..
చేమన 2 19.

ముల్లు=ములు. ఎ తౌ (బ ముల్లులు,
ముండులు, ము ధ్దు)

1 కంటకము, కొన్ని వృక్షకాయలకుఁ గల్గు
వాడియైన సూక్ష్మావయవ విశేషము

అ. ఒక్కపెట్టిలోన నొప్పారుజ్యోతుల, రెంటిఁ
గాంచి వాడిముంటఁ బొడిచె ..

ఖాగ. 9 51.

కం ముల్లు ఏకొనని చనువు బల్లవములతోడ
ముక్తిభామచెవులకు, బల్లేరుబువ్వు లగు
ఫవు, బుల్లసిలువలర్కకాక మొదుగుగఁ
గొనుచున్ ఆము 4 195

గం కన్నె కంటి ముంట గీర గన్న గన్న
బల్లి పట్టు, నన్ను సకియ చిట్టు లేటి కంటి
కటి తెచ్చి పుట్టు

రామా 4 195, భోజగా 3 249

2 కుటుంబు (కుర్రుకత్తువు)

ద్వి ముల్లో ముకును ముల్లెనయట్టి, బల్లిదు
మమిచ్చి, బుర్ర-బులోన, నేడు శ్రుతు
మొందు ప్పొచ్చుచు వారి

రా 4 148 పా 28 వం

3. ముద్లవంకి మెకమీద నుడు బలిష్ఠమై
వాడియైరవోమము శలలము.

గీ .. బలికపుటినువకట్లమర నొప్పు, వెండి
గునవంబులో కాక వెండికట్ల యినుసగున
పంబులో యరక దనరి కురిసె, నెంతయును
జిత్తులుగ నెనుముండు కా 8 8

గీ పాడుచుకొనెపావరంబులు వెడలి, కింటి
లో నేవముల్లయ్యె నిండముఖకి ..

ఆము 5. 84

4 క్రాసుముల్లు, తూనిలో బరువులకాంతమ్య
మును సూచించుక్రాసునడుమనుండు అవ
యవ విశేషము (పా)

5 కూకము, నివ్వరి, మొ. ధావ్యపుగింజలకొన
నుండు సూక్ష్మావయవము.

చం. బలినహల్లకచృటలవై దమజంజుముద్దు
రాయంగా, గలమము లుండు బండి
యెటుగంబండి నీ రెడలింప దృష్టలో,
వలకొన వంగి మున్ జలముఁ ద్రావెకు
క్రిడటివేళ్ళు మీదటన్, నిలిపి మరంద

మానుకరణిన్ నిఁటోపవనానిలాహాచిన్

ఆము 1 67.

6 .. ముల్లు నా కూకంబు పొబుపుగాంచు.
అం. కా 2. 288

7 ఒక వస్తువుయొక్క వాడియైన యగ్ర
భాగము

ద్వి కల్లగుట్టమునకు గంకటిం బట్టి, ముల్లును
మిళిగెయు మోపుట గాక, యుత్తమాశ్వ
ములు వాగెత్తిన రాకు, చిత్తానఁ గల
యట్లు చెలరేగి దాటు

ప్రభులిం. 8 9 పా 2 వం

నీళ్లలోనిముల్లు = కనిపెట్టుటకు సాధ్యము
కానిది

గీ కన్నరైతేయు లంపటుఁ గన్నవారు, గన్న
దిక్కులఁ బోయి సంగములోన, నకఁగి
ంటు నీళ్లలోనిముల్లైరి గాని, నేడు దుదిగా
ధరిత్రికి నెగయి లేరు ఉ. హరి 4. 24.

8 అల్లనీళ్లలోనిముల్లయినది యిగి, యట్లు
లనుచు నిశ్చయి పరాదు

సాంగ 2. 254

పా ముల్లు పుచ్చి కొట్టడచినట్లు = పలిలో
గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు తిసి దానికి మాటుగా
గసి గిగఁగొట్టినట్లు. నిన్నబాధ తీర్చి పెద్ద
బాధ కలిగించుట అని తాత్పర్యము

చం. ఉడుపలిబాకీన్ నెంచి యూరి యో
నని పేరుటామనిన్, మునిదు పుగింజ
ముయ్యెగు ట్టయినట్టియిది కా, నుం
గునె కావవహి మనమై పా గేటె ముల్లు
పుచ్చి కొట్టడచిన చందముయ్యె పుంపూ
యెలదోటఁ జరింప కిటికిన్

అనుచ 14.

9. ముద్లకంచె, ముద్లవంది, ముద్లములు
చిఱి, ముల్లాకు, ముల్లిడు, ముల్లుపూ, ముల్లూచ.

ముల్లచూ(నూ)పు = ములుచూపు. అ. ౧౩.
(ముల్ల + చూపు) 1 త్రాసునం దుచిననస్తు
పులతగ్గు మొగ్గులను నూచించు, మ్రొగ్గును
చూపు.

గి. మునులతాల్మికి నెవ్వండు ముల్లసూపు మగల
మగువల నెవ్వండు మరులుగొలుపు
భాగ 10 ఉ 10

ఆ సత్య మశ్వమేధశతమూఁ ద్రాసునఁబెట్టి,
తూన్ప ముల్లసూపెఁ దుదకు సత్య. మట్టిసత్య
మువకు సఖిలవేదంబులు, సకాధర్మములును
సాటిరావు. కృ. శకుం ౩ 1౪8

2 అతిశయించు.

నీ ధీరాగణమున మేరువుతో నెత్తుజూచిన
యెడ ముల్లసూపువాఁడు ..
దశకు 1 75.

నీ. ఎవ్వఁ డేయవధాన మెఱుగు నరుద్రవధాన
మున వాని కించక ముల్లసూప
విక్ర 1 20

ముల్లాచే. ఎ. (ముల్ల + ఊచే తృణచితే
పము వా స 5 45

ముల్లాచి ఎ తృణచితేపము. ఒ విధమున
గడ్డి .. ప్రబంధ 01

ముళ్ళపేరు. ఎ (√ముడి) స్త్రీ కలరాభంజ
శేషము.

నీ వివృతబయ్యెలోనఁ బిక్కుటల్లుచుఁ జాలఁ
గ్రుక్కుచన్నుల నొప్పుముప్పేరు ..
కృ. 1 102

ముళ్ళమారి. ఎఱ (√ముడి) ఒండొరుకు
విరోధమును గల్పించునది, దుశ్శీల, చెనటిఁ
దుశ్శీలుఁడు

నీ ఇశ్మకమ్ములు దెచ్చుముళ్ళమారి ...
శ్రీరం. మా. 5 34.

ముళ్ళపేగు స. ౧౩ (√ముడి) 1 ముళ్ళ
పెట్టు, ఒండొంటితో బంధించు.

వ. .. శేషవాసుకిముఖ్యమహానాగంబుల ముళ్ళ
వేసి చుట్టివఁ గాని దీనిమొదిలివలము
కొలకెట్టిరాదు .. వరాహ 12. 43

2 ఒండొరులకు విరోధము కల్పించు

(వ్యవ.) వాఁడు ముళ్ళువేయుటలో చాల గట్టి
వాఁడు.

మువ్వ¹. ఎ 'మూఁడు + వ' మొనను మూఁడు
నందులుగల పెద్దగజ్జె, కింకిడి.

ఉ మువ్వలు గంటలు స్మారయ ముందటికూఁ
కటి రావిరేకతో, నవ్వసజాడు' డాడు ..
హరి పూ. 5. 191

స పచ్చియేసికతోలుపచ్చడింబు ధరించి గిటుకు
మువ్వలకోలఁ గేలఁ బట్టి ...
హరి 5 55.

చం మలయపుగాలి రేలు వనమాలివిమానపతాక
ఫుల్లుము, చులియ' బసిండిమువ్వగమి
యొక్కొకమాటు గడఁప
ఆము. 1 74, అం. భా. 2. 151

వ్యవహారమునందలి కొన్ని

విశేషప్రయోగములు.

మొన్న కొన్న లిందె మువ్వలగుస నున్నది

(అనఁగా తేలిక యై ఇంపుగనున్న దనుట.)

ఈదినము లంఘనము చేసినచో రేపటికి శరీరము
మువ్వలాగున నుండును. (అన గా తేలికగా
నుండు ననుట.)

ఆ మువ్వకోడియ, మువ్వదోనె, మువ్వపసఁము
మువ్వ². ఎ. ఒకానొక పట్టణము.

('మువ్వపురి' తేత్రయ ౪ ౮)

మువ్వంక. ఎ.బ (మూఁడు + వంకలు) మూఁడు
వంకలు గలది

నీ. మువ్వంకమురువుతో మురికి యొక్కొకవేళ
మ్రోయించు భువనైక మోహనముగ ...
పాండు. 4. 184.

సీ. మువ్వంక మురుపుతో మురిశి యూరెడునిండు
సొగసు గోపురం జక్కఁ జొక్కసేయు ..
ఘటికా. 1 125.

మువ్వంకపట్టిన ఎ (మువ్వంక + పట్టిన) త్రిశూ
లము

సీ విరుదురాకాసులఁ బరిమార్చు మువ్వంకపట్టి
సకా మనోభవచిరాను ... నిరం 3. 12.

మువ్వంచే. ఎ. (మూడు + పంచలు-వృత్తిని
వర్ణలోపాలు) మూడుపంచలు.

సీ. పొడ వైనమువ్వంచఁ బొలుచునట్లుగ నేనుఁ
గులకు గుట్టుములకుఁ గొట్టములును ...
భార ఉద్యో. 1 93.

ఎ. మూడుపంచలు గలది (శ. ర .

మువ్వంచేకు. ఎ. (మూడు + పంచలు +
ఆకు) ముయ్యాకుపొన్న (వృ వి) (శ. ర .)

మువ్వంచే. ఎ వృజవిశేషము.

ద్వి వేవదారువు కల్వె చేనకాంచనము, నావిరి రేం
మువ్వంచు పంచాది ..
ద్వి శ సా 2. 656 పం.

మువ్వంటులు. ఎ. (మూడు + అంటులు)
నెలపురుడు.

సీ. శవరి మువ్వంటుల దినమూయంద పూతన
చనుబాతోఁ ద్రావె నునురు, నెటి బోగిలి
యాడనేటినినాడ పాదమునఁ దుత్తుమురుగాఁ
దాచె బండి. హరి పూ 8 58

ఉ. చంట విషంబు మెత్తుకొని చంపుదు నర్చకు
నంచు వచ్చి మువ్వంటులనాడు పూతన
యవారిణ నెత్తికొనంగఁ జన్నఁబాల్గొం
టయుఁ బ్రాణముల్ దిగిచికోలును..
హరి ఉ 4 293.

మువ్వకోడియ(డె) ఎ. (మువ్వ + కోడియ)
కాడికిని గంతకును క్రొత్తగా నలవటిచెడి యెద్దు
(శ. ర .)

మువ్వదోనె. ఎ. (మువ్వ¹) అడుగున ఒంటి
పలఁ గలదోనె. (శ ర.)

మువ్వన్నియవేల్పు ఎ. మూడు + వన్ని
యలు + వేల్పు) సూర్యుడు

కం పువ్వులుఁ బూతలు గైకొని, యవ్వల
యావనకథాననామ లలరన్, బ. వసులు
మెలఁగ నత్తిటి, మువ్వన్నియవేల్పు చరమ
భూధర మెక్కెన్ ఘటికా 2 134.

మువ్వన్నె ఎ. (మూడు + వన్నెలు)
మూడుంగులు గలది.

సీ మువ్వన్నెపులితోలు మొలదిండుగాఁ గట్టి
కర్కటకాహిఁ బాగ గ విగించి ..
హర. 5 55

సీ. శనుభృశక్రాస్త వేష్టనలగ్నబర్హిబర్హంబు
మువ్వన్నెంచుం గై చెలంగ .. ఆము. 1. 59

మువ్వన్నె మెక(గ)ము ఎ (మువ్వన్నె +
మెకము) పులి, చిత్రకాయము

సీ కటిభాగమునయందుఁ గట్టు రింగులు నాణ
వె టుగారు మువ్వన్నె మెకముతోలు ..
శాశీ 2 146.

సీ కమ్మని నిప్పుకల్ గమ్ముచు మువ్వన్నె మెక
మిర్లఁ గదియుపోలికల మొనలి, కన్నుల
రాకాసిమిన్న కోన మెకంపుగుంపులఁ, దార్కొని
యడవాన గుంని . అచ్చ రా యు 311

సీ మువ్వన్నె మెకముతోలైనవపు నడికట్టు పాయ
చక్రాయుధచ్చవిని దెగడ .. రంగా 1

సీ ముడిచినయొంటికెంజడ మూయ మువ్వన్నె
మెకముతోలు కిరీటముగ ధరించి ...
మనుచ 1. 59

మువ్వన్నెవిల్లు ఎ. (మువ్వన్నె + విల్లు) ఇంద్ర
సనుచ్చు

గీ. పద్మ భారావశేషాన్యవాయయుత్తి, వాయువశ
మునఁ దెరులుమువ్వన్నెవిల్లు, వేడ్క వెన్నాడు
శశివోలె వెలఁది చాప,లమున సరిమాహరించు

ఈ ము దవులుచు

పాడు 4 235

మువ్వపనరము = మువ్వకోడియ (శ. ర).

మువ్వినము ఎ. (మూడు + వీసములు) 1.
రూకలో పెదాటింట మూడు భాగములు.

సీ. ... పణిపోడకానుబు పంగు వీస, మనగ .
మువ్విన మంచనఁ బొల్పుఁ దత్త)
యాభ్యయై ... ఆం. భా 2 272

2. ఒకవస్తువున పదునాటు భాగములలో మూడు
భాగములు (శ. ర)

మువ్వ(పు)రు = ముగ్గురు న. బ. (4 మూడు)
ముగ్గురు.

(మూడు శబ్దమునకు మహన్మహత్వార్థకరూ ము)

శం అవ్వారాంగవజానిన మువ్వరు నీలుకకుఁ
రాన మూలం బనుచున్, నెవ్వగలు వగల నీనం.
గ్రొవ్వటి వెనఁ జొచ్చె నన్ని కుండము లోనన్.
విక్ర 8 1౬0

శం ఇవ్వధమున నధ్యక్షమ మవ్వపమునఁ దీర్చు
కొని వనాటప్రవరుల్, నవ్వుమొగంబుతోఁ
జని, మువ్వరుదొరలకును జాగి మ్రొక్కిన
పిసపిన్ రామా 7 11.

శా స్త్రీలన్ మువ్వని నిన్నె నాస్మరతంన్
శ్రీహనుపూర్వికబుగాన్ ...
ఉ. రా. 1 293. భాగ ఆది 5 94.

పి. అనఘా మతేనా నంజ్ఞుఁ డతనికి మువ్వరుం,
ఁ నయులు సుమతీయుఁ బృథుఁడును, ఘనుఁ
ఁ సప్రతిఁగుఁడు ననఁ బ్రకాశితతేజుల్.
హరి పూ 3 82

శం అమ్మవులకు గానము హరి, యిమ్మెయి నఖ
లంబు నేర్చు .. కళా 2, 87.

శి అనఘతఁదాని యగుమల్లి కార్జునుండు, కూర్మి
ముదగొండశరభన్నకూఁతు నుండ, రిసతిమణిఁ
శెండ్లియై భాసురత్రి, మూర్తులను బోలుతన
యుల మువ్వరఁ గనియె. చెన్న. పీరి 41

మువ్వెట్టి. ఎ. (మూడు + వెట్టులు) త్రివిధ
మగకూలి లేని నేవలు.

మ .. అనురాధిపు మువ్వెట్టియుఁ గొన్న
రాక్షసకులాధీశుండ .. భా. రా యు 200

ఉ ఇట్టివిధంబువన్ విబుధు లెప్పుడును గను
గాపులట్లు మువ్వెట్టియుఁ జేసి చేసి .
హర. 8 11.

శా లీలం గొంటి కుజేవుష్కము బల్మిం గిట్టి
మువ్వెట్టులం, దూలందోలితి వాసవాదిమర
లన్ ... భా. రా యు. 54

శి అష్టదిగ్రాజులను దవ కరియుఁ గోరు, వెట్టు
కాపులుఁ జేసి మువ్వెట్టి గొనియె ...
తపతీ. 1. 25.

మువ్వెత. ఎ (మూడు + వెతలు) త్రివిధమగు
జాధలు.

ద్వి నలులిపోవఁగనీక దు గిటి గిది, మొఱలు
వెట్టంగఁ గట్టి మువ్వెతఁ బెట్టి ...
ద్వి. హరిశ్చ 6 1284 పం

మువ్వెలుగు ఎ. (మూడు + వెలుగులు)
1 శ్రేతాగులు, మూడగులు.

శి కెడల బలరామకృష్ణులు నడుమఁ దాను
భద్రదంతావళము వెక్కి పొండవేయ
ముఖ్యుఁ డతిరాజసంబున మువ్వెలుంగు,
పోలికఁ బొనంగ వచ్చెను బ్రోలికడకు ...
విజ. వి. 8. 177

2 సూర్యుఁడు.

శి మువ్వెలుగుతోని పరశత్త్వమో యనంగ,
శుద్ధనాట్యంపుఁడెరువునఁ జూడఁ బొలిచె
కరు. 8. 85.

మువ్వేలుప్పటిక్క = మువ్వేలుపులయిక్క. ఎ
ముకుండ 1. 34. పా 2. పం.

మువ్వేలుపులయిక్క = మువ్వేలుప్పటిక్క ఎ.
(మువ్వేలుపులు + ఇక్క) సూర్యుఁడు.

గీ కోరి మువ్వేలుపులయిక్క కొలమునాడు,
జమిలిచావంచతేర్లరాచలివెలుగున, కేపుతో
బుట్టె నెడరులు వాపి పజలం, బ్రోవ నరుదుగ
నిరుదుగకూపు లూని అచ్చ రా. కాల. 132

మువ్వేలుపులు ఎ. బి మూడు + వేలుపులు
త్రిమూర్తులు, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు
(చూ మువ్వేలుపులయిక్క)

ముసటి. సం వి ఈ శ్రీ ధాన్యవికేషము,
ఒకకాతిధాన్యము

ముష సం వి అ శ్రీ లోహములను కరిగించెడి
మూస, మూష.

ముషితము. సం వి. (అ అ అ) 1 దొంగి
లింపఁబడినది అపహరింపఁబడినది. 2 మోసపుచ్చఁ
బడినది వంచింపఁబడినది.

ముష్కము. సం వి అ ఖం 1 అండము,
వృషణము. 2. అడకొకము, అండములుండు
సంచివఁటితోలు. 3. సమూహము, రాశి, ప్రోగు,
మొత్తము 4. మొక్కపుదెట్టు, మోతము
(వృ వి.)

ముష్కరుడు సం వి. (అ అ అ) 1 పెద్ద
వృషణములు కలరాడు 2 దుష్టుడు

కా ముష్కరి హితవృత్తిని బహిష్కరించు
వత్తాక్షి బట్టి భోగించుచే, ముష్కరిహి
తుడవు గమ్మని, నిష్కరుణ శపించి మౌని
నిలయముఁ జేరున్ . దళా 7 1 164

3 కృషణుడు, దీనుడు

మ. ధాణీరాజ్యము గోలుపోయి .. ముష్కరుల
స్వార్థుల గొల్చిన న్నందె సౌఖ్యం బెంత
యన్ .. కార 10 6 165

గ్లో గతశ్రీకాన్ హృతరాజ్యాన్ కృషణా న్గత
చేరఁ, అరిణ్యవాసినః పార్థా న్నానురోధ్యం
త్య వర్జనీ .. సం కారి వన 288 16

4 మూర్ఖుడు

మ. . ఆధ్యాత్మశ్రుతుడు జూదరి వెంటం దమకించి
సౌఖ్యనిచేతన్ భూమి గోల్పోయి ముష్క
రుడై వెడియు నొడ్డగా నతఁడు నక
ప్రాధిమై గెల్పు

కార ఉద్యో 3. 258 4 81.

క గురుఁ దల్లిన దండ్రుని సోదరుని నకారణము
ప్రల్లభము బల్కిన ముష్కరుచేత నూలు
పణములు, ధణికుడు గొనుట నీతి గాదు
పేరన్ విజ్ఞా ప్రా 43.

ముష్కరుడు సం. వి అ ఖం 1 మాంసలుండు
బలవంతుఁడైన మనుష్యుడు 2 చోరుడు
దొంగ.

ముష్టి సం వి అ శ్రీ 1. విడికిలి 2 విడికెడు
బియ్యము మొ

గీ. ఇటు నెవ్వారియిన బిడ్డ మిడిన ముష్టి
వెట్టినఁ గరాశితేలియొప్పిదము దోవ,
నెగిసవడి యిందులకు మీర లెవ్వ రనుచు,
బెద్దపులిఁబోలె రొప్పు నావినరుహాక్షి
కుక. 3 346

3 బిర్కము. (ఈయర్థము తెనుగునందుమాత్రమే
కానవచ్చుచున్నది)

సీ మిన్నంతసంగదఁ జెన్నారయుండియు ముష్టికి
లో నయ్యె ముసితనదుము .

చంద్రా 2 24

(ఇటు విడికిలియని రెండవ యర్థము.)

4 విడి, కత్తివిడి 5 పలవరిమాణము 6 అ
హరాచుట, దొంగించుట.

ముష్టింధయుడు సం వి అ ఖం. విడికిలి
నో నుచుకొని చప్పరించువాడు, శిశువు, చిటి
పిల్లవాడు

ముష్టింపచుడు సం. వి. (అ అ అ దిరి
ద్రుడు (శ ర))

ముష్టికాంతకుడు. సం వి అ ఖం ముష్టి
కుఁ జ పినవాడు, బలరాముడు.

ముష్టికుండు నం. వి. ఆ. పుం. 1 స్వర్ణి
కారుండు, బంగారుపనివారు 2 ముష్టికా
సురుండు

(కంసు) మల్లులలోని వారు)

ముష్టిదేము నం. వి. ఆ. పుం. పిడికిటం బట్టు
చోటు, పిడికిడిమి ప్రవేశము

ముష్టిద్యూతము. నం. వి. ఆ. న. ఒక రకపు
జూదము, గవ్వల ముష్టితో నాడుజూదము

ముష్టిబంధము నం. వి. ఆ. పుం. 1 పిడికిలి
పట్టుట, సంగ్రాహము. 2 పిడికెడువస్తువు.

ముష్టిమేయము నం. వి. జ. (అ. ఆ. అ.) పిడికిటం
గోలవం దగినది.

ముష్టియుద్ధము నం. వి. ఆ. న. గుద్దులాట.

ముష్టిముష్టి నం. అ. పుం. ఒండొరులు పిడికించే
గుద్దుకొని కేయనం యుద్ధము

(ఈ క్రింది విభాగములమునుదుముష్టాముష్టి అని
యెడియు. దాకారము ప్రయోగింపబడి
నది కాని 'ముష్టాముష్టి, కాహాకాహి'
మొదలగు ప్రయోగము లసాధువు లని
'అన్యేషామపిప్యశ్యతే' సూత్ర మనోరమ
యందు సిద్ధాంతము చెయబడినది

కం భీమాసురపీరులము, ప్టాముష్టి రణచ్చటచ్చటా
శబ్దం బుద్ధామం లై తపోవినమ, హమ్మగ
మహాకు నతిభయానక మయ్యెన్ ...

భార, ఆం. 8 395.

ముసగన వి. కోపమున గలుగు చితిచితి

కం అరమంజుని వెడిలించిన, వసుధేశ్వరుం
డేకనావవాడముం జెందెన్, దెస లెటిగినవం
ముల కా ముంగులని కైక నోరుమూయించె
ఁటిన్ చం రా. 4. 58

గీ ముసగనలఁబోరుగురుభీష్మముఖుల సఖుల,
నాశ్విని నైస్వ ఙ్గశ్రేష్ఠు లైనవారం, జూచి
యధిపతి యొక్కడినుద్దు లనుచు, వడిగివా
రండులోఁ దగినంతఁ జెప్ప రాఘవ. 4 49.

2 గుసగుస, రహస్యసల్లాపము

కం రాచిలుక రాణివాసము, లోచెలి యెలమావి
చిన్నియుప్పరిగలవై, జూచితె ముగన
లాడుచు, జూచెద రాతలిరులెడప్రసోరణ
గండ్లన్, కు. 2 91

సీ. ... ముసగన గుసగుస ముచ్చల యనఁల్లాప
సంజ్ఞ లై యల్లసిల్లు ...

ఆం. భా. 1 117.

ముసజ్జీ. వి. సప్రవిశేషము

రగడ. మాదశంబులు వెన్నమణుగులు ముసజ్జీలు
చాదరలు వైరిణి లృక్కనిబాయాలు

హంస 5 356.

ముస(ర)ద్ది వి. తేలికుండు, వ్రాయసకాడు
సీ దేశపాండ్యా కాను దినవలె నని చెప్పు ముస
రద్ది దెవిలోన మొఱుగి చెప్పు.

వేణు 16.

చం. అనులవార్త లెల్ల సమయ పుమురద్ది
లిఖింప బుచ్చునా, దినచరిత్రమ్మ

ల. వి. 4 119.

(ముఖాది ఆవముక్తి.)

ముసనాబు వి. అందము వ్రక్కతెం.

సీ. అలరారుకురువేలుతకుబల్లుననాబుం బురు
వంపు బొగడిపూబటువుదిండ్లు ...

చంద్రా 3. 89.

సీ ఉదించకంజము లింపొనఁగు దంతపుగొడెల్
నయము మించిన ముసనాబునడము ...

రా. వి. 2 43.

సీ. . ముసనాబుకుమ్మలు పసిడినరిగె కుట్టు
కాపెత బటువులు ... అందలం బెక్కి ...

దశా. 7 129.

ముసపు. వి. ముచ్చల, కోరిక, అభిలాషము

సీ. కేవ నాజవరాతిలావణ్యసరిలో మునుంగుడు
వెన్నండు ముసపు దీట.

వరాహ 11 58.

ముసముస ఎ. 1. పండి మూర్ఖునిటయందలి
ధ్వని కనుకరణము

గీ. ముట్టె విగియించు ముసముస మూర్ఖునిటయందలి
వడరు నంఠితతోడి యజ్ఞమోడి ...

భాగ 8. 418.

2 ముసరుట క్రమ్ముటయం దగుననుకరణము

వ .. చెరలు కడుపులెన్నగా బున్నబున్నవఁ
గూర్చి యెగబీర్చుచు ముసముసన ముసరు
కటికచీకటితుటుముల నందంద గ్రంధు
కొని బొల్లిమొకంబు మొకంబులును

ప్రబంధ. 188

3 పెడిసెము వట్టెవప్పుడు విడ్డలు విడుచు
శ్వాసముఁధ్వని కనుకరణము

(చూ ముసముసలాడు.)

4 కోపమున గలుగు చిటచిట

నీ. ముసముస జుంకించుమొకరికు మ్రొదకారుపూఁ
బోడిపాలపు వేర్పున హరించె

భాను 8. 24.

(శ ర పా ముసరి జుంకించుచు ముద్రి పా.)

జ ముసముసమను, ముసముసయను, ముసముస
లాడు,

ముసముసమను అ శ్రీ (ముసముస + అను)

1. ముసముసమని ధ్వనిచేయు

నీ ముసముసమనఁ జుట్టి కొనవెండ్రుకలు వట్టి
చు మ్రొని యందియ లలియఁదాచి ...

కవిక. 4. 188 (శ. ర. పా.)

2 కోపమున చిటచిటలాడు

ద్వి ములి రోపంబున ముసముసమమను,
ముసలలాంగలముల మునుకొని వినరె.

అభిమన్యుచరిత్ర (శ. ర)

ముసముసయను. అ శ్రీ. (ముసముస + అను)
కోపమున చిటచిటలాడు.

కం జలరహసంజాత సభాస్థామున కొగి నేగి

యకని సత్త్యగుణాబున్, దెలియుటనై మతి
పందన,ములు సేయక యున్న వజ్రాదు ముస
ముసయనుచున్ భాగ 10 ఉ 1289.

ముసముసలాడు అ శ్రీ. (ముసముసలు +
అడు) విడ్డలు, పెడిసెముచే ముసముసయని
శ్వాసము విడుచు

(వ్యవ) ఆ పిల్ల వాడు మూర్ఖునిటయందలి ముస
ముసలాడుచున్నాడు

ముసరికొను అ శ్రీ. (ముసరు + కొను, స్వాధ్య
మున) కలియు, పర్వ, వ్యాపించు.

కం ఇదె ప్రేపయడలి ప్రమథులు, ముసముస
శతకోటిసంఖ్య ముసరికొని ప్రేయం,బు
దలిచ్చి దీనఁ గోలలు, గుడియలు గైకొండ్రు
తమకుఁ గోరి ధరించున్,

హరి ఉ రి 14.

స. శ్రీ. చుట్టుకొను, పరిచేప్పించు

వ. అనుచుం గనుంగొనుచు ముసరికొని చను
చుండం బాయాలరాజనందన రాజమంది
రంబుచక్కటికి నరుగునవనరంబున .

భార. విరా. 1. 800.

ముసరు. అ. శ్రీ (క. ముసలు. త. మూసు)

1. పర్వ, వ్యాపించు.

నీ. మోహంబువలనఁ బై ముసరు లోభంబు
లోభావేశమునఁ గాను మగ్గలించు ...

భార. ఆర. 4. 288.

గీ వాసికానవరుచినిశ్శ్వాసములకు. ముసరి
కారించు నెరిదేటి ముసురుఁ జోపి ...

కు. సం. 9. 318.

నీ. సంయమింద్రులు శివార్చనలు చెల్లిపక
ప్రసవంబునకుఁ దేటి ముసరి వెలుచు ...

వి. శకుం. 2. 45.

2. వైచిదు.

కం. ...పను నివ్వెఱపడితిన్, జి వ్యవ ముసరి
కిరాతులు, క్రొవ్వెసకఁబెరగఁ జూఱగొని
రిజ్జుమలన్ .. భార. హా. 118.

కం వాచనందనుః దైత్యుః, గాసిలి
యున్నాడు మనలః గని యించుకయుం,
దా సైరణ సేయఁడు గనుమోసము
లేకొక్కమొగిన ముసరిగ వలయన్ ...

భార. విరా 4 281

కం. . తృణావర్తుః డవని కవచాఢముగా,
ఘరికరువలియై వినవిన, వరు డరు డవ
ముసరి వినరి వారిః గొనిపోయెన్ ..

భాగ. 10 పూ 284

బ ముసరికొను

ముసలము నం. వి అ. పుం న. 1. దుడ్డుకట్ట
2 రోకలి 3 శస్త్రవైద్యమునందలి సాధన
విశేషము

ముసలాముసలి నం అవ్య రోకళ్లతో జరుగు
నది (యగ్ధము)

ముసలాయధుడు నం వి అ. పుం. బలి
రాముడు

ముసలి = ముదులి. విజ. వృద్ధుడు ; వృద్ధ
కం . ముసలిగదా పుట్టినిల్లు ముఖ్యోష్ణతకున్.
మనుచ 8. 47

కం. ఏకి నెద్దులు తే కూ,రూరికి మోచుకొని
తిగుగునొకముసలియు సేఁ జేటు గలిగి యొక
యెద్దన బోరుదిగంబరుండు సరియే పురికా
వుకున్ రా. వి. 1 58.

సీ ముదివాడు ముదులి ముసలి పెద్ద
ముదుకు .. అగడం బనంగను నలరు
వృద్ధాభిధ .

అం భా. 2. 119, ఆము 5. 58

జ ముసిలితనము

ముస(ష)లి వి నం వి న్ పుం. 1. బలి
రాముండు 2. శివుండు. ఈ. ప్రి. బల్లి,
గృహగోధిక

ముసలితనము వి (ముసలి + తనము) వృద్ధత్వము,
ముదిమి

కం. స్వరససేవంబునం దన, ముసలితనం బడిగి తరుణ
మూర్తియుతుండై, ననుభావరూఁ డింటికిఁ జని.
వి|క 2. 157.

ప్రసీ, ముదిమి ము వృసఁ దగ ముసలితనము ..
అం భా. 2. 118.

ముసలుర్లుడు. నం. విజ. (అ అ అ | రోకటిచేఁ
జంపఁదగినవాఁడు.

ముసాంబ్రము వి. (హిం మసాంబ్రో మి.
త్రో.) ఒక విధమగు మందుపస్తవు. (శ ర ,

ముసాపు. వి. నానుడువాన, ముసాబు (శ ర ,
ముసాబు. వి నానుడువాన.

అ. తన్నుఁ దెలియ కున్నఁ దగ వేడిములు చెట్టి,
సన్ధ్యసంపదకు ముసాబు చెట్టి వేమన 2 422.

ముసానమ్మ వి. ఒకానొక గ్రామదేవత.

శి మోసపోక మసానమ్మ మదరాలు, చారె
నడినప్పు లేక సాతామునకు

కాశీ. 5 289.

ముసి. విజ. ' . అశ్రమము, బొంతు.

కం. గతజీవుండు వ్రేఁ గనియెడు, కత యది ముసి
యయ్యెఁ బంక్తుండునియెడఁ దా, నతఁడు
మును బ్రతికి వ్రేఁ గై, బలిమాలిచె జగముం.
జచ్చి భాంము వాపెన్ రామా. 8. 290.
2 వి. భాధ.

(చూ. ముసిముట్టు)

జ ముసిముట్టు

ముసింమే. అ. శ్రీ చెడు.

ద్వి. బుద్ధి గల్గినయానుబుద్ధియుఁ జాటి, బుద్ధి చెప్పి
నను నాబుద్ధి ముసిచె ...
ద్వి శ. సా 1. 892 పం.

ముసిడి. వి ముప్పిచెట్టు, వృక్షవిశేషము, ముప్పి
పండు.

(దీనిపండ్లు మిక్కిలి చేదై ప్రాణాపాయకములై
యుండును) .

సీ. పూత్రార్పవనంబు పూరించుపుక్కిళ్లు ముసిఁ
డిఁడుఁ తోడి మద్దుగురియ ... క్రిడా 224

సీ. ముసిడిమ్రాకునఁ బండ్లు పరమీతఁ గలిగించి
యించున కేల పుట్టించఁడయ్యె ...

నీలా. 1 111.

సీ. ముసిడిమ్రాకున నైతమును బండ్లు గల్పించి
చెఱుకున కేల సృజింపఁడయ్యె ...

వై. 3. 121.

ఆ విను మృత్యులోభమున నీర యగునె యాఁకొని
ముసిడి దీనినఁ గ్రొవ్వు లావునఁ గలుగునయ్యె
శకునికన్దుశ్శాసన ముత్రితంబు గార్వితంత్ర
మగునె భార ఉద్యో 3 888.

ముసిమి ఎ ప్రేమానుబంధము

ఆ ప్రపశభాగ్యమహిమఁ బ్రబలియు నెటువంటి
ముసిమియో యెటుంగ విషపు లేక,
కారించి ముద్దుకమ్ములఁ జివురాకుఁ బొండ్లు
కొలచు సొచ్చి పుచ్చికొనిరి

చేం. పంచ 4 158.

ముసిముట్టు ఆ శ్రీ. (√ముసి) బాధపడు

వ. ఇట్లు బహుభుగ్గులఁ దవకావించు కల్పవంబుల
ముసిముట్టుక మెఱయు నాశగజెట్టి చందంబు
విని ... వృసిం. 5 4.

ముసిముసి. విజ మందము, అలఁతి (నవ్వు).

సీ. ప్రాణేశునొనలిలాఱాంకంబు వొడగాంచి ముసి
ముసినవ్వుతో మోము మలఁచు ...

నై. 7. 191.

చం ముసిముసినవ్వు మోమునయి ముచ్చట లాడ
రివంచెమ్రాఁతతో, గురగున లాడ వంచగమి
గూడఁ జనెన్ తెలి కౌరిమ్రొలకున్ ...

ముకుంద. 3. 202.

కం. ఒనఁగినఁ గైకొని సంతన, మెనఁగ సదస్సులు
ఫలించె నృప నీమకృతంబు సమస్తం బని పలు
కన్, ముసిముసితేనగవు తనదుమోమునఁ
దొలఁకన్ ... చం. రా. 2. 41.

శ్రీ. విజ మందముగ, మెల్లఁగ (నవ్వు).

కం. పనిలేనిపని ముఖంబుజు, ముతకు తెన్నగ్గలింప
ముసిమి నగివన్, వనరువాగేహిని విభునిం,

గను గొని యిట్లయి నృగింఁగము గఁగన్.
వి. 4. 37

ముసుగు = ముసుపు ఎ (క. ముసుకు)
కప్పుడు, అవగుంతనము.

శి ముసుగుఁ దొలఁగించి తనులత మోద మదఁ
బడమధ్యంబునం దున్నపద్మవోలె, హంస
తూలికాతల్పంబునందు నుండి, యాకళావతి
మనుజనాయకునిఁ జూచి ... విక్ర 6 140

శి కొన దిగఁగ నీలిపుట్టంబు ముసుగు వెట్టి, గాఢ
లగఁద్రోసి చప్పుడు గాక యుడ, వచ్చె
నూన్వళి యర్జునావాసమునకు ..

హం 7 119

మ ... సుసారింపుఁద్రోవ నృదా, చనుచుండున్
మనమోహభేద ముమన్ సుసారి పాంథుండు
వా, సవ లన్ ధూళి ముసుగు గాఁగ ..

ఆము 8 70

చ సతు లిరువంక నిర్దురును శయ్యపయి న్నిదు
రింప నాథుఁడొక్కతెకు ముసుగు మోము
వయిఁ గాంచుచు మెల్లన నొత్తగిల్లి ...

గంథ 58.

జ. ముసుగుకొను, ముసుగుడు, ముసుగుడువడు,
ముసుగుదన్ను, ముసుగుబొంద, ముసుగు
ముసుగుదన్ను, ముసుగుబొంద, ముసుగు
వడు, ముసుగువాటు, ముసుగువేయు

ముసుగుకొను ఆ. శ్రీ (ముసుగు + కొను)
క్రమ్ముకొను.

కం. తోరము లగునవ్వరై, వారి ములం దొక్కనాఁ
డవారితధారా, సారంబు పయోధరముల్,
భోరంబుగఁ గురిసె ముసుగుకొని నిశదాకన్
వై. 2 148.

ముసుగుడు. ఎ. (√ముసుగు) అవగుంతనము,
కప్పుడు.

(జ. ముసుగుడువడు.)

ముసుగుడువడు ఆ శ్రీ. (ముసుగుడు + వడు)
కప్పుడువడు, అచ్చావితమగు.

కం జీచ్చవడి యుశయబలములు నచ్చెరువుగఁ
జీత్రరూపుల ట్లుండ శర, ప్రోచ్చలితవండ
దీప్తిస, ముచ్చయములు పెలుచఁ బరిగె
మునుగుడువడఁగాన్ ..

భార. భీష్మ 1 240.

(శ ర పా మునుగువడఁగాన్ ముద్రి. తాళ
ప్రతి పా.)

మునుగుదన్ను. స. శ్రీ (మునుగు + తన్ను)

1 మునుగుపలుచు

సీ కడ లేనివీడ్యపుంగవు చందురకావిమోవి
పల్లొత్తుల మునుగుదన్ను ...

పాండు 9 10

2 ఆచ్చాదించు, కప్పుకొను

(ఽవ్యవ) వాడు దుప్పటి మునుగుదన్ని పండు
కొన్నాడు.

మునుగుబొంద. వి (మునుగు + బొంద) మట్ట
లూడనితాడు లోనగు చిన్నచెట్టు (శ ర)

మునుగువ(ప)డు ౩ శ్రీ. (మునుగు + పడు)

1. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

కం కడులజ్జయు దైవ్యంబును, నడచి మునుగు
వడఁగ నాకు నాత్మగళమునం, బుడిమి వివ
రంబు లేదే, యడఁగెన నన్నట్టి యయ్యె
నప్పుడు కర్ణా ... భార. ఆం. 8. 14.

గీ. మొగముపై శోకదైవ్యముల్ మునుగు
వడఁగ మార్క 9 11

సీ ఉడురాజబింబంబు నుల్లసమాడెడుముక్తాత
యత్తిముల్ మునుగువడఁగ ...

భా. రా యు 470.

2 ఆచ్చాదిత మగు, కప్పబడు

శీ చాతురీరీతి వేర్వేరు సంగ్రహించి, వనిత యొక
జీనిపావడ వానిమీద, మునుగువడఁ జుట్టి పై
లక్క ముద్రఁబెట్టి, యెరులు గన కుండ
నలుదిక్కు లరసి చూచి ... విప్ర. 2. 87.

స. .. కొండగొఱియ మునుగుడుబొందుకకు

నందడించుకంకగృధ్రావళుల మొల్లంబుల
మునుగుచడువల్లంబులను .

మమచ 4. 7.

మునుగువాలు ౪ శ్రీ. మునుగు + పాటు)
వ్యాపించు.

సీ చఃశాబ్జవఖకాంతిచంద్రికల్ నకభూప ముకు
ట్రాగమణులవై మునుగువాలు

శవిరా 1 101.

మునుగువేయు సం శ్రీ (మునుగు + వేయు)
కప్పు, ఆచ్చాదించు

సీ హురుముంజిముత్యాంబ యొంగుపాగమెలుంగు
నొసలిబిత్తరిబొట్టు మునుగువేయ ...

సారంగ. 1. 79

మునుడి ౪. (క. మునుడి) సమూహము.

ఆ బ-ళు వెత్తియున్నవరుసంపు టొడకలు,
గలుగునెలుకుముసిండి గనిరి నతులు ..

కు సం. 8. 694

మునురు ౪. నిరంతరవర్షము, ఎడతెగనివాన .
వృష్టి, వర్షము

(౪ మునురులు, మునుర్లు, మునుకులు, మునుళ్లు.)

కం చలిగాడ్పుల మునురుల మెయి, వలిగొని
ధాత్రిపురంద్రి వలిఁ బచ్చలికం, బలిఁ గపిసి
కొన్నవిధమునఁ, బొలుపుగఁ జిప్పరలు గవిసె
భూతలమెల్లన్. కు సం. 8. 757.

చం మునురుదినంబులందు మనమోసలఁ బంచట
రంగు మీఁదటన్, ... గిరిశభక్తులనేకులు నిండి
యుండ్రు ... హర 2. 40.

మ. ... ఎమ్మగుడఁ బొలి మంబిశ్మయించుం
బట్టి పెన్నునురం దీఁగెడుకావుగుబైతల ...
ఆము 4 138.

సీ పవనస యను నది మును రనఁగను మీలు ...
ఆం. భా. 1. 75.

గీ. వాసికాననరుచిరనిశ్శ్వాసములకు, ముసరి
కారించునెలదేటి మునురు జోపి ...

కు. సం. 9. 318.

(ఇట్ల సమూహము అని భావము.)

కం ... కురిసిరి ముదమున, వెగడుచుఁ గునుమ
ముల ముసురు నిర్జరు లధిపా

భాగ. 10. ఉ. 28. భాగ. 4. 375.

జ. ముసురుకొను, ముసురుగవియు, ముసురు
మూతి

ముసురుకొను. అ. శ్రీ. (ముసురు + కొను)

1. ఎడతెగక గురియు.

కం. దెసలు ప్రసన్నము లయ్యెను, ముసురు
కొనియెఁ బుష్పవృష్టి మురజధ్వని పెల్లెనఁగె
దివి కుళానిలము లొలసె పహ్ని ప్రదక్షిణా
ర్చులం గనుపట్టెన్. కై. భా. 8. 87.

గీ. ... పథికు, బుసురుమన ముసురొన్న
యమ్మైసురుతోప, రాఁడు పతి యంచు నిర్భర
రతులఁ దేల ... కుక. 2. 948.

2. కవియు, అవరించు.

కం. ముసురుకొనుకరభరంబున ననురుసు రై
యున్న నమ్ము నడకించితి వి, ట్లునురుమనఁ
బట్టువడు మొక, యనురకు నీ వనుచుఁ బలికె
వాగ్రహ మెఁగన్. మనుచ. 4. 84.

చ .. బిసరుహదళవయనలు ముసురుకొని బలిసి
నిలిచి కొలువఁ బ్రతిసంక్రమణవారోత్సవాదుగా
యందుఁ జేరొలగం బవధరింతువు ...

భీమ. 3. 211

ముసురుగవియు. అ శ్రీ, (ముసురు + కవియు)
కవియు, వ్యాపించు ముసురుకొను.

గీ. నరుని పాశుపతాదిబాణముల పెంపు, భీము గద
సొంపు నమ్మి యుద్ధామలీలఁ, తెలఁగి వెలు
వేది యక్కడిబలము ముసురు, గవిని యెప్పుడుఁ
గయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్యు.

భార ఉద్యో. 2. 228

(ముసురుకవియు అని క. ర.)

ముసురుతేనె. ఎ. ఒక విధమగుతేనె, మధువికే
షము

చ ... ముసురుతేనె పూఁదేనె జంటితేనె పుట్టతేనె
పెరితేనె కఱ్ఱితేనె కురుజతేరె ...

ప్రబంధ. 112.

ముసురుమూతి. ఎ. (ముసురు + మూతి) కోప
వికారము గలముఖము,

ఉదా : ముసురు మూతివాఁడు (క ర.)

ముసువు = ముసుఁగు.

చ ముసువు న్మృచ్చాయు ప్రహస్యమునను
న్మృద్రించి నానాదివౌ. కను లాస్థానముఁ గూడి
యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునన్, గన వై
పుట్టెడుభాగ్యమైన మనకున్ గల్పింప రా
దైవము . కాశీ. 7. 208.

ముస్తీ. ఎ. మునిఁడి, వృక్షవికేషము.

సీ. పురుషుఁ డొల్లనియట్టి పొలఁతియొవన మెల్ల
ముస్తీ చెట్టది పూలఁ బూసివట్లు ..
కలు. 4. 87.

ముస్త. సం. ఎ. అ. శ్రీ. నిడుమునై, తుంగ
ముస్త. (వృ వి)

ముస్తము సం. ఎ. అ. శ్రీ. ఒక దినుసుగడ్డి.
నిడుమునై వృ. ఎ. శ్రీ. స్థావరివిషభేదము.

ముస్తాదము. సం. ఎ. అ. శ్రీ. పంది, సూక
రము.

ముస్తాదు = ముస్తీదు. ఎఱ

(సంసిద్ధము)

సీ బిరుదువస్తాదులఁ జేర్యేట నాదాడ ముస్తాదుగా
నిల్వఁ గుస్తరించి ... రంగా. 2. 199

ముస్తాబు = ముస్తీదు.

(ఎఱ. సంసిద్ధము)

(వ్యవ.) అత్తవారింటికి వెళ్లుట కతఁడు ముస్తా
లైనాఁడు

ముస్తీదు = ముస్తాదు, ముస్తాబు, ముస్తీబు,
ముస్తెదు

ఎఱ. (హిం ముస్తకద్) సంసిద్ధము

సీ కండచక్కెర దండిభాణపుపెఱకల జీని ముహిమఁడు నం విజ. (అ. అ. అ.) తెలివి
ముస్తీదుతేజీలు నడువ ...

ఉ. హరిశ్చ 3 13.

సీ తలబొమిడికము కత్తళము కేడెము కత్తి
యాదిగాఁ గలవి ముస్తీ దొవర్ప . .

ఉ. రా. 4 278.

..వి. పరికరము, పనిముట్లు.

గీ ... రాజు, స్వారి వెడలెడివేడ్కతో సాదిఁ
జూచి, తెమ్మై ముస్తీదు ఘటియించి తేజీ
ననఁగ ... ఉ. హరిశ్చ 4 18.

వ. తమతమ ముస్తీదులతో సిస్తుగా దోస్తీ చుట్టు
ముట్టి కోపాటోపంబున .. ప్రబంధ 788

ముస్తీలు = ముస్తీదు.

విజ (సంసిద్ధము)

సీ. ఎఱచేటిగమిమేటి యొగోలుమూఁకల నెల్ల
ముస్తీలుగా నెచ్చరించి ... శకా. 4 66

గీ. అరిన నీ వంతస్సేరి వగుదువమ్మ. తెమ్మై
ముస్తీలు గమ్మ శీఘ్రంబుగాను ...

చంద్ర. వి 9 84.

ము(స్తీయ)స్తై. వి (సూ ముస్తా) 1 తుంగ గడ్డ.

సీ సెలయేటియనుకలంకల ఏరాహంబులు
మొత్తంబులై త్రవ్వ ముస్తై లెత్త .

మనుచ 2. 7.

2 తుంగ) వృ వి.

(దీనిభేదములు నిడుముస్తై, నాగముస్తై, నట్టువ
ముస్తై)

ముస్తైదు = ముస్తీదు

విజ (సంసిద్ధము).

గీ అమరుముస్తైదుతేజితో వరుగుదొచె, చారు
చాకారుఁ డైనయుద్ధారుఁ డొకఁడు ...

శుక. 2. 428.

ముహిమఁడు నం విజ. (అ. అ. అ.) తెలివి
తక్కునవాఁడు, అనివేకియైనవాఁడు. వి. అ.

పుం మన్మథుఁడు.

ముహుర్పాష. సం. వి అ. శ్రీ. మాటిమాటికి
మాటలాడుట. అనావశ్య సంభాషణము.

ముహుర్పుక్కు సం = ముహుర్పుజము.

ముహుర్పుజము సం వి జ్. పుం. గుట్టము,
అశ్వము

ముహుక్ సం అవ్య. (దీనికిఁ దెనుగున వ్యస్త
ప్రయోగము లేదు) తరుచు, మాటిమాటికి, విడువ
కుండఁగ.

ముహూర్తము సం వి అ న పుం. 1 నిమేష
కాలము. లిప్త, అల్పకాలము. నలుబది యొరిమిది
నిమిషముల కాలము

మూ

మూ. విజ. వృత్తియందు మూఁడుకల్పముకకు మీది
వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.

గీ నరకరోతమ నేడు మూనాల్లమండి
యునుటుగొన వెంటఁ దిరిగెడు నమర
యొకఁడు ... మనుచ. 4 73.

(మూనాల్లమండి శ. ర. పా.)

మూండు = మూఁడు. న. రెండునొకటి.

కిం. పోండిగ వగఱ తపశ్శిఖి, మూండుగంబులను
దీప్తముగఁ బర్విన బ్రహ్మాండము గాఁచిన
కాంచన, భాండముక్రియఁ దాల్చె దత్ప
భా భానితమై. కు. సం. 8 814.

మూలక. వి. (√మూఁగు.) 1. సేన, దండు

కం. వీరకఁ బఱతెంచి నలుగడఁ, దాఁకినఁ గడు

నలిగి ఘోరతరిశరిహతి నమ్మాఁకలు విరి

యంగ నర్థమున, దాకరమున పేసె నుగ్రుఁ
డియి రిణభూమిన్.

భా. ఆది 8 200.

సీ. మూ.కల విరియించి వీక నాచార్యాది
యోధుల నెల్లం నొక్కదెసకు, వెలిచి ...

భా. ద్రో. 2, 188.

కం. అకరముతోడ నప్పెను, మూ.కలపై కుటికి
కఠినముప్పినిహతులన్, మ్రూ.కుల శీలను
భీనుగ, ప్రాకిలు గావించి రిపుడు పొడవ
డక వడన్

భా. రా. యు. 884, భోజరా 4, 84

2. సమూహము.

చం. ... నిరవద్యకలారవామృతం, బులకలిమిం
బికాంగవలమూ.కకు మూ.కత సంఘటిం
చుచున్, చిలుకలకొమ్మికంధం భుజింపగఁ
జెల్ల దె కంధరాంకమున్ వసు. 2 71.

ఆ. కొన్ని పెంటియేనుగులుఁ దాను జోకియై,
మూ.క దప్పి దప్పి మోము లెండఁ, జల్లగాలి
జాడ మెల్లన యుని యా, నరిసిదరిని నింపు
జెంపి యంత.

వాల్మీ. 1 100, కవిజ. 8. 41

ఆం. భా. 2. 100.

మూ.కలుగట్టు = గుంపుగూడు

కృ. అనశనవ్రతులుఁ బంచాగ్నిమధ్యగులు, మొది
లై నతాసుల్ మూ.కలుగట్టి, సదయాత్ము
డగురామచంద్రునిఁ జేర

రం. రా. ఆం. 148 పా 21 వ

మూ.కలుగొను = సమూహములుగా నుండు

వ. మూ.గ వేగిఁ మొదలుగఁ జెక్కు తెఱగుల
మ్రూ.కులు మూ.కలుగొని ..

వి శకుం 2 14

వ. వీరింబు బహుశరీరింబు లెత్తివచాద్వున
మూ.కంగొని వేక నిడిమి వా.కం గొనక
వీక నొక్కా.కునం గరిపురాధీశ్వరుం
దాడి ...

వి శకుం 1, 113

మూ.కవిప్పు. విజ. (మూ.క + విప్పు) చెదరి

గొట్టునది.

సీ ... మొనయు చింతాశ్రేణి మూ.కవిప్పు .
మనుచ 4 108.

మూ.కుడు వి జ (మూ.త + కుడు.)

1 కుండమీద మూ.యట కుపయోగి చ
మృణ్మయపాత్రము, శరావము.

చం . పతి చెప్పిన సంతస మంది దాని
నొయ్యన దరిఁ జేరి బిల్చి పులియంబలి
యించుక వోసె మూ.కుటన్ ..

చెన్న. 2. 28

గీ వానిఁ దెలిరేకుమూ.కుటఁ గేసరాన్న, పుంజ
మపుడు బడిమిఁ ద్రిప్పి పోసె నొకతె .

చమ. 1 81

గీ చిటుతనోయిన మూ.కుటిచెలుపుఁ దాల్చి,
హత్తె నొకచో విశాఖ వింధ్యాద్రి
యందు .

కాశీ 1 186, ఆం. భా. 2. 248.

2 మూ. త.

గీ. దాది యటు కెట్టి హనుపాదఁ దలఁగి చనుడు,
బరణిమూ.కుట నెలకొన్న బన్ననరముఁ గఱచి
కొనిపోయెఁ జిల్క ప్రగల్భవిటుఁడు, బాలి
కామానసముఁ గొనుపగిది నపుడు .

పాండు. 4 21

మూ.గ¹ = మూ.వ¹ విజ (సం. మూ.క
త మూ.న¹గై. క మూ.గ) మూ.గవాడు
మూ.గడి

(ఇది సానుహ్యం మని శ ర నిరనుస్థాపింపని,
చి. ని)

సీ కెక్కు కాలపు మూ.గ కెక్కుడు వాక్యాధి
వసు 1 184.

ఉ ఊరికి మూ.గలో యనఁగ మండి రిగస్త్య
పులిస్త్య గౌతముల్ ..

హరిశ్చ. 1. 180.

సీ. మూగ నా వెలయు మూకుడు ...

అం. భా. 2 121, దశా 1. 10.

జ మూగదయ్యము.

మూగి? ఎ ఒకానొకచెట్టు

వ ... ఇప్పు కప్పురిమద్ది గద్దగోరు గోంంట
వెలమ యలిమిరి మూగ వేగిన మొదలుగ
బెక్కుతెలుగులమూకులు ...

వి. శకుం 2 14.

మూగ³ ఎ త (మూక్తాన్) 1 పక్షివిశే
పము.

సీ, నామాలకేతడు నల్లాన కప్పెట కాకి
యంబటిజోరిగాడు మూగ . .

హంస. 3. 12.

సీ. వంగపండును గోరువంక కప్పెట పొట్టిపిట్ట
పాపుంము కన్నెంటి మూగ .

సుద. 3. 194.

2. దోమ (శ. ౦) .

ద్వి పుటియమూగలు బొడబొడమని మ్రోయ
ద్వి. పారిశ్చ పూ. 2080 పం

మూగ⁴ = మూవ ఎ 1. మువ్వ

ద్వి కనకఘంటలును మూగలును గజ్జెలును,
దనరుమేఖల కటిస్థలి వలనదగ ..

(నవనాథ. 4 187, పా 2 పం.

2 ఫలహారివిశేషము.

వ, .. చిమ్మిలుంటలు నటుకులు మూగలు
లాజలుఁ జేలాలు ... ద్రాక్షలాది యైన
ఫలహారింబులును . హంస. 1. 105.

మూగంబాటు అ శ్రీ (మూగన్ + పాటు,
స్వార్థమున) మూగ.

కా ఏగాదే నడవం జతుర్ముఖునితో నింద్రాది
దిక్పాలకుల్, మూగంబాటి భవత్పదాబ్జ
ములకున్ మ్రొక్కంగ తే కున్నచో,
నాగన్ వచ్చియు నాగఁ జాలనిప్రతి
హడన్ విడంబించుచున్. దాగన్ బోయి

తలారివాని యెదురన్ దాగఁగ నీ కేటి
కిన్. ఉ హరి 4 92.

మూగఁబడు. అ. శ్రీ (మూగన్ + పడు
స్వార్థమున) చుట్టుకొను

ఉ ... అయెలదేటిదాటు లో, నూనినడప్పి
మూగఁబడి యున్నతచంచల చంచలకొటిచే
నానెడుఁ జాడు మందగరుదంచలయు
కృతు లుల్లిసిల్లిగన్ పాం 4, 5.

మూగఁగిటు ఎ. (√మూగ) దట్టముగా
పేలినతీట. (శ. ౮)

మూగదయ్యము. ఎ. (మూగ¹ + దయ్యము)
మూకపికాచము

కం. గట్టిగను మూగదయ్యము, పట్టినదో కాక
చెట్టా బలురాచట్టో, యిట్టులు మన
మిందఱమును, జుట్టుం బిలువంగ నొరింత
చూడక యున్నే. వాల్మీ 3. 118

మూగఁపోత ఎ. (√ మూగ) తుషనమేత
ధాన్యము

గీ, .. తుషన, మేతధాన్యాభిధలు మూగఁపోఁ
తనంగ, మూన యనఁగాను ...

అం. భా. 2. 258.

మూగికొను. స. శ్రీ. (మూగ + కొను,
స్వార్థమున) చుట్టుకొను, ఆవరించు.

కం. ఏగి పురిచ్చాఁము బిట్టాగి నిలిచి తమ్మఁ
జూడ నడవిదిరుగుదుల్, మూగికొన గగన
మట్టిటు, గాఁగ లయాంబుదములీల గర్జించు
టయున్ ఉ. రా 3. 269.

మూగ. స. శ్రీ ఆవరించు, చుట్టుకొను.

సీ. గోపాల నవపుష్పగుచ్ఛంబు మూగిపవరిచారి
కాద్విరేఫములలోనఁ ..

గీ. గలయఁ దొలుకామునోములు గలపు ...

ఉ. హరి. 4. 187.

అ. శ్రీ. 1. కవియు, ముసరు.

ఉ ... ఒక్కతె కోయుగుత్తిన్, మూగచు ...
కళా. 3. 17.

2. గుంపుగూడు, సంఘిభవించు.

చం మూల్లో, మునుంగంగం జేసి యార్చె
దివి మూగిన వేల్పులు భీతి నొందంగన్ ...
హరి. ఉ. 1. 129.

3 అతిశయించు.

ఉ మొత్తిసి సర్వదిక్పతు మూగిన గర్జము
విచ్చి పాటంగా ... మొ. రా. సం. 49.

మ. . . ఉగ్గడువై కోర్కులు మూగె వస్తువులపై
గల్గెనలం దండ్ర యెక్కుడు దోచెం
మరీయ దోహద పరిజోభంబునం బొత్తి
కనె, హరి ఉ 9 180.

కం .. వరుషవర్షంబు జయ, శ్రీలోలత నేతె
చుట, నేల యవిన మూగినట్లు నెఱసె
బలంబుల్ . భా. భీష్మ. 1 186.

4 వ్యాపించు

కం హరియుం, గిరినీ విశిఖంబు లేసిన, మొకపడె
గగనంబు మొయిలు మూగినమాడ్కిన్ ..
ఉ హరి 1. 147.

(మొనడు ముద్రి, వ్రాతప్రతిపా)

ఉ ముక్కడమూక, మూ కవిష్టు, మూగం
బాటు, మూగంగబడు, మూగగిరిట,
మూగపోతి, మూగికొను.

మూడవకంటివేల్పు. ఏ (మూడు + కన్ను
+ వేల్పు, శివుడు.

ఉ మూడవకంటివేల్పు దమముందరం బెట్టుక
నిశ్చిన్తిన్ .. కాళ. 4. 99.

మూడి ఎ. ముడ్డి, గుదము

గి. వేడు తగవరి యొదును మూడి చొచ్చి,
వాత నెక్లెడువాడె యెవ్వాడు వంచు ...
కళా. 2 79.

ద్వి ఓడక కురులు విట్టొడిసి రాదిగిచి,
మూడివో దాటించి మూతులు మలిమి,
యెగులుడప్పులు నెన్ని ...
ద్వి. హరిశ్చ. 1204 వం.

గి, ముడ్డి మూడి యనంగను బొలుచు
గుదము, ఆం భా 2 186.

మూడు=మూండు, న, బా (త. మూస్తు
కం మూటు, మ. మూన్ను. తు. మూటి. దీనికి
ద్వితీయాది విభక్తులందు మూటిని, మూడి
టిని మూడింటిని మున్నగురూపము లగును)
రె-దునొకటి

గి అనుదినంబును గొలువంగ నాశ్చ మెచ్చి
మూడు నెలలకు వడదుడై వేడివెలుగు ..
మార్క. 7. 180

రగడ. మూడు మోముల పోటుముట్టుల బట్టెడు
శూర, వేడిమాపున, దియ్యవిలుతు
ద్రుంచినదీగ !

(సంబోధనవిభక్తి)

త్రిపురాంతకోదాహరణము 20 పా.

ఉ మూడుగుణంబులన్ వరుస మూర్తులు
మూడు ధరించి లోకముల్, మూడు
రచింపఁ బెంప లయముం బోరియింపఁగఁ
జాలుచేవుఁ డ, న్యాడవు నీవకావె సుర
గ్గముఁ బ్రోవఁ బురిందరుండ నై, నాడవు
నీవ ధర్ముడ వనం బిత్తవర్గము నేలువా
డవున్ . భా. రా. యు. 8. 22.

కం. మూడుగుణంబులలోల, వాడిమగటిమి
గడంగి వడి వాఙ్మునన్, వేడిమితో
మార్గొన నె, వ్యా, డోపును రామవిభుని
వాసవశౌర్యున్

భా రా. ఆర 239.

గి. ఆయుషాయముల్ మూటికి ననువుగాని,
యట్టిపగతునియెడ భేద మాచరింప,
వలయు ... భార. శాం. 2. 418.

వీ ... తద్గణము త్రిగుణత మైన, వాహిని యగు
దాని వడి మూట గుణియింపఁ బృథవ
నా బరంగుఁ దత్పృథవ మూట ...

ఆ గుణిత మైనఁ జము వగున్ ..
భార. ఆది 1 80, చిత్రభా. 7. 80.

మూడవతొలుపల్కు = సొమవేదము.

సీ తుంకించు మూడవతొలుపల్కురవలి కోవెల
కుండలకు నొక్కివించె నెఱవ.

యయా 2 50.

మూడుజాలు = మూడు యామములు
(చూ జాలు)

ఆ తనిసి మూడుజాలశతీప్రా ద్దొకించుక,
పల్లవడిన నల్లనల్ల వెడలి ...

హరి. పూ. 8 99.

మూడేమాటలు = సంగ్రహముగా నున్నది,
లేక కొంచెమేయనుటను దెలుపును

కం అన శుక మిట్లనుఁ గుతుకం, బునఁ గథ కొదవ
యని నెంత మూడే మాటల్, విని
పొమ్మి .. శు 2. 207

మూడుకన్నులయ్యి = (మూడు +
కన్నులు + అయ్యి) శివుడు, ముక్కటి

ఆ. మూడుకన్నులయ్యి ముదముతో నిచ్చిన,
ప్రళయకాలభూరి భయపవహ్ని, చటులకీల
జాలసంయుక్త మైనట్టి, సాశుతము. బూనె
ఫలునుండు ... గయో. 2. ఆ.

మూడుకన్నులవాడు. = (మూడు +
కన్నులు + వాడు) శివుడు, త్రిలోచనుడు
వ. దుష్టంతుం దలంతులం తోపువాడు కాడు,
వాడితూపులజేడిమిఁ జూడక మూడు,
కన్నులవాడు వచ్చిన తిచ్చపడండు ..
వి శకుం 3 31.

మూడుకన్నులవేల్పు. = (మూడు +
కన్నులు + వేల్పు) శివుడు, త్రినేత్రుడు.

గీ. మూడు కన్నులవేల్పుతో మోహరించి,
నేడు దేహంబు లేక యున్నాడు
దాను ... నైష. 4. 28.

మూడుకా(గా)ళ్ళముసలి. = (మూడు +
కాళ్ళ + ముసలి) నడచ నోకిక లేనంతటి
మిక్కిలిముసలి (చే సూతగ నుండు
కణ్ణయే మూడవకాలు)

సీ పల్లి మదేశపుత్రిక పెద్ద కన్నులు గావ
నిప్పుడు మూడుకాళ్ళముసలి ..

నైష. 1. 109.

(కన్నులుగావదు వావిల్లిప్రతిపా)

మ వరుసన్ మాతను మూడుగాళ్ళ ముసలిన్
వర్జించి తేజోధురం, ధరిమిత్ర (ప్రియస్వత్ర)
పుణ్యజనులన్ వర్జించి రత్నాకర, స్ఫురదా
వాస మహాబాధనరవిస్ఫూర్తుల్ వివర్జించి.
చంద్రా. 1. 190.

మూడు². 1. 3. 1. (చేటు మొ) సంభ
వింతు, కలుగు.

గీ ఓలతాతన్వీ శివయోగి యొకఁడు లేడు,
నేడు మొగసాల నిది యేమి మూడె
నొక్కొక్క! హం 2 59

ద్వి ధనమును భార్యయుఁ దనయు అనంగఁ,
దననయేవణత్రయమును మూడి, వదలక
బహుమోహవాద్ధలోఁ జిక్కి ..

ద్వి శ. సా. 8. 118 పా. 18 20.

కం, నాఁ డర్థరాత్రి పూతన, పోడిమి చెడె
మొన్న బండి పొరిలంగఁ బడియెన్, నే
డిదె యీమద్దులకును, మూడెను నిష్కార
ణంబు మూలాగ్రముగన్. వి. పు. 7. 144.

(కిడు అని అధ్యాహారము)

గీ. అట్టిజెట్టికిఁ బోరఁ జా వెట్టిభంగి, వయ్యె
దేకి నూతున కంచితాస్త్రములకు దైవో
పహతిఁ జేటు మూడెనొక్కొక్క!

భార. కర్ణ. 1. 42.

కం. విదురుఁడుఁ దండ్రీయుఁ దనకు, బదివేల
విధములఁ జెప్పఁ జాటింపఁడు దుష్టమునఁ
దగియెడుబుద్ధులు, పిధి మూడినమర్త్యుఁ డేల
విను నుచితోక్తుల్ ... భార. స్త్రీ 2 40.

ఉ. కోడలు మ్రొక్కినన్ మదిని గుండుచు
నక్కున నక్కుఁ జేర్చినిన్, వేరుక నిచ్చ
వత్తుఁ ఘువీరఁడ రాముఁడు వార్ధి మేరగా,
నీడితక్కిరితోఁ బడమి యేలెడు వచ్చు

దలంబె గైకచే. మూడంగ నున్నదీని
మునుముట్ట భవజ్జనకుం డెఱుగునే.

భా. రా. ఆయో. 91.

(ఇట్ల ప్రాససాంకర్ష్యము కన్పట్టుచున్నది.)

2. ముగియు.

ఉ అంతటఁ గ శియాహివిభుఁడు ... సంతత
కాలకూట చిత్ర చందవిషోల్పాదా పూత్యుతుల్
ఁగం, బంతయు మూడఁజేయఁగ రయంబున
వచ్చె ... వి. పు. 7. 868.

౩ మూడు

మూడు(డుమే) న క్రి (√మూడు²)
(రీటు మొ) కలిగించు. సంభవింపఁజేయు.

శీ తాన యుక్తాతములు మూడుఁ దరత
రంబ ... కాశీ. 8. 59.

మూత వి. √మూయ.) 1. మూయుట.

శీ అటు నడిగిన ప్రియభర్త యంబకముల,
మూత పోలింపి యామించుముద్దగుమ్మ,
సిగ్గు కడ్డఁబుగాఁ బతిచేరి మలమి, కొనుచుఁ
ఁబిత్తెను జిన్నెలు కొనరుచూస.

హంస. 2. 68.

2 మూయుటకు తగినమూడు లోనగునాఁ.

(శ. ౦.)

3. అడ్డము, వ్యవధానము.

శీ. అడ్డి యడ్డము మూయి కన్నడ్డపాటు.
మఱుగు చాటోల మోలిమి మాటు
మూత, యనఁగ వ్యవధాన మో ...

ఆం. భా. 1. 79.

మూతపొడుపు. వి. (మూత + పొడుపు)
కాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాయాలు సొగటాలు దాట్రాయి చదరంగ
ముచు జోడురాళ్లును మూతపొడుపు ...

హంస. 3. 146

మూతబల్ల. వి. (మూత + బల్ల) వాయారు

వట్టె. (శ ర.)

మూపు. వి. (త. మూ). క. మ. తు. మురి)
తుజశిరస్సు

సీ .. చండభానుని కధిష్ఠానమగుట, భారంబు
భరియింప బరువు పడ్డదివోలె మూపుమూపు
పుననుడి మొక్కలమున, ననిలంబు లేడును
నంచెలంచెలు గట్టి యాకాశవీధి నందంద
వడవ ...

శీ వడచు రివితేరు ... కాశీ 1. 182.

సీ. అనుకుచ్చేను గంధమును నాభిమండి మూపుల
దాఁక బంగారు పూతఁ బూసి ...

వైజ. 4. 67.

శీ కొప్పుము మూ. పటంచన నొప్పు
నొస, ము ...

ఆం. భా 2 187. విక్ర. 8. 18.

మూపులు మూడగు = ఒడలు పొంగు,
ఉత్సాహ మధిక మగు.

ఉ. ఆపురమర్థము డయిన నాతని నడ్డము దాఁకి
నిల్వఁగా, నోహడు మత్స్యయంత్రము
మహోద్ధతి నేసి స్వయంవరంబునన్,
ద్రౌపదిఁ గైకొనం జెనకు రాజకుమారులపా
టెఱుంగమే, మూపులు మూడగున్ రిపు
చమూపులఁ గన్నపుడే కిరీటికన్.

విజ. వి. 3. 169.

ద్వి మనమున నిటువంటి మనుషుఁడుగలిగె. వని
నఁతనించి మీయవ్య తాతయును, బొడలుచు
వచ్చి మూపులు మూడు గాఁగ, నడె
పిత్తెదరు మాట లాడవే తండ్రి !

ద్వి. పరమ. 3. 153. పొ.

కం. అని మూపులు మూడై లా,లన రథకారు
నకు సంబకముఁ గంబళ మిచ్చి నిలిచి తుహ
నార్తి గడ, లొక్కన నప్పుడ నిలిచి పేరుకొని
పతి కనియెన్. వేం. పంచ. 3. 262.

మూపురము. వి. (త. మూపు. క. మ. తు.
మురి.) ఊపురము, కకుదము.

వ. మేయుతటి వీర వెక్కి తేర చొక్కటి
మూపురంబు గణచి కణచి యెఱచి పడ
వై వన్ దోడియొక రెండుమూడు వెనుక
ముందఱ నందంద కాళ్లఁ జెనంగుచు ..
మనుచ. 4. 97.

గీ దరులతడివఁడు రోదవు మూపురము లంటు.
జెల్లుగంటల నాఁబోతు లల్లనిల్ల ...
అము 4. 156.

నీ మూపుర మంచన నూపుర మంచనఁ గడు
దళిదాన మై ప్రకాలుచుండు ...
అం. భా. 2 262

మూకము నం. ఎ. అ. ఖం. మత్స్యము,
చేప

మూకాంబ. నం ఎ ఆ శ్రీ దుర్గాదేవి యవ
కార భేదము.

మూకీభవింఁచే. నం అ. శ్రీ మూకస్యము
నొందు, మూగయై యుండు

వ. శరీంసహస్రంబు వెడనెడం బడిన వీర
శంఖవణవ దుందుభికాంశ్య కాహళాదు
లును సమానవ్యసనంబు లయి మూకీభవించె
నన నడఁగి యు డ .. హరి. ఉ 2 54

మూతుడు. నం. ఎ. అ. (అ ఆ అ) 1
మూగవాడు 2. దీనుడు, కనికరింపఁ దగిన
వాడు. చెడ్డస్థితిలో నున్నవాడు.

పుం. ఒకానొక రాక్షసుడు.

మూగురు = మూపురు. న. ముగ్గురు. (మూడు
నకు-మహావృహత్యర్థక రూపము.

మూగేలు. ఎ గంధమూషిక, చూడు (శ. ర.).

మూమోచే. న. శ్రీ (మూర్కొను + చూచు,
మూతి + చూచే. శ. ర.) మూర్కొను,
అప్రమాదించు.

కం. కమ మొరు చూచినమూచూ, చినతోజ్యము
నింద్యము ... భార. అను. 4. 109

మూట. ఎ. (త. మూటై. క. మూటె మ.

మూడ.) సరకులు పోగుచేసి కట్టినముడియ.

నీ .. ద్రవిణంబుమూట వారలకు నిచ్చి ..
హరి 1 20

నీ. వన్నెలగని చొకారపు మానికముల
మూట ... నీలా. 2. 27.

జ. మూటకట్టు.

మూటకట్టు. ఎ. (మూట + కట్టు) మూట
కట్టుట

నీ. శంఖంబు నై నను సరభసంబునఁ గట్టి మూట
కట్టుగఁ గట్టు మొక్కలములు ...
విక్ర. 1 77.

(మూటకట్టుగన్ = మూటకట్టినట్లు గట్టిగా.)

కం వెఱవక నీగుడిలోవరి, గుఱుకొని యాలాపు
పెట్టుకొని యుండెడిపా, దఱిజముదూతలు
గుక్కరి, గణపింతురు మూటకట్టు గట్టి
మహేశా! శివ సా. 189.

మూటము = ముటము (శ. ర.,

మూడమంఁచే ఎ హిమాని, దట్ట మగుమంచు,
లోకమును మూడముగా చేయుమంచు.

గీ అర్జునుఁడు గవియించిన యంపమూడ, మంచు
దళముగఁ గప్పిన మార్గదాంతు, జాలముల
వెని విరియించె శాంతనవన, తంగుఁ
డుద్ద్యోతమాన ప్రకాశలీల.

భార. విరా. 5 169.

(అంపమూడుమంచు. భా. ల. వ్యా. పా)

కం. .. అంబర మెల్ల గప్పి వేసవి,
బరంగుం బెనుమూడమంచు పౌరవముఖ్యా!
భార. మౌ. 4.

మూడగర్భము నం. ఎ. అ. ఖం. నిరుదగతిక
మైన గర్భము.

శ్లో. సర్వావయవసంపూర్ణో, మనోబుద్ధ్యాదీ
సంయుతః, విగుణాపానసం మూఢో, మూఢ
గర్భోఽభిధీయతే ...

(సుక్రుతవ్యాఖ్యానము.)

మూఢము సం వి అ పం. బ (సాంఖ్య)
పాచభూతములు.

ఎఱ. 1 మూర్ఛపడినది, సోమ్యసీలినది.
2 తెలిక లేచిది, మందబుద్ధి. 3. (జ్యోతి)
సూర్యునికు సమీపించినది, అస్తమించినది
(గ్రహము

మూఢసత్త్వము. సం విఱ. అ. ఆ అ.)
వెట్టి యైతినవాడు, మతి లేనవాడు

మూఢము సం విఱ (అ ఆ అ) కట్టబడి
వది, బద్ధమైనది

మూఢి. వి (క మూఢి త మూంజి
మ మూచ్చి)

1. వై పెదవియు క్రింది వెదవియును, మూఢి
వలెనుండు అగ్రభాగము.

నీ ... అగు వా వాయి నో రూఢి నా
వక్త్రంబు ఆం. భా. ౮. 142

గీ ప్రపంచసందన పరిభవదుఃఖమునకు, మల్లమున
దరిపిల్లుచు నున్ననసె, వేడికెట్టునుపో
యన వెడలె గ్రొత్త తావి మూతులు విచ్చు
నెత్తమ్మిపెం ల. భార విరా. 2 2 8

గీ . నవ్వున ట్లల్ల విచ్చె, శలయ మూతులు
కేవళిగనతతులు ఆము 4 84,

2. మీసమును గడ్డమును, శృంగ్రువు.

కం. ఆలంకి రుక్మవనసుడు, తలయును మూఢి
యును గొర్గి తను విడుచుటకున్, విల
పి చుచు . భోజనుతా. 4. 145.

కం. తలయును మూఢియు గొలుగుట, తలఁ దలు
గుటకంటె దుచ్చుతము మహాత్మా .

భాగ. 10 పూ 17౦౦.

౩. మూఢిముట్టు.

మూఢిముట్టు న. శ్రీ. (మూఢి + ముట్టు) 1.
మూఢితో ముట్టు, నాననచూచు.

నీ. మొకరికు మైద్ర మూఢిముట్టు నోడెడివేడి
నిశ్వాసవహంబు నివ్వటిలంగ .

శివరా. 2 107.

నీ కోమలినిట్టూర్పుకొవ్వేడి నెత్తావి మొకరి
శేంట్లును మూఢిముట్టు వెఱచె ..

నైష ౮. 108

.. తను, ౩ మించు.

నీ మొకరతేటులు మూఢిముట్టు తేనియల్
శ్రీమధుకాసి కర్పించి కాని .

ఘటికా ౮ 74

నీ ప్రాణ హృద్ బు వర్ణాంబులు గాని మూఢి
ముట్టుకు కందమూలఫలము .

పి శకుం 4 121

మూత్రకృచ్చేము సం వి అ న నీరుకట్టు,
మూత్రము పడునపుడు నొప్పి గలుగు రోగ
విశేషము

మూత్రగ్రంథి సం వి ఆ పం మూత్రాశ
ము మీద గట్టిపడుట

మూత్రపుటము సం వి. అ. న పొత్తికడుపు,
వస్త్ర

మూత్రము సం. వి అ న ప్రసావము, ఉచ్చ

మూత్రవర్ధకము సం విఱ. (అర్థికా. ఆ)
మూత్రవృద్ధి చేయునది

మూత్రకుక్రము. సం వి అ న మూత్ర.
ముతో శుక్రము పడిపోవునట్టి రోగము

మూత్రాశయము సం వి అ. పం వస్త్ర
పొత్తికడుపు, మూత్రస్థానము

మూత్రించు సం. ఆ. శ్రీ. మూత్రమువిడుగు.
సిరివిడుచు

గీ. జడకు కలు ద్రాగె అంకాడె నెఱచి
దినియె, నిలిచి గల్లుత్రించె జండాలులనఁ
గూడె .. శివరా. 4 54.

మూదల విఱ (క మూదలె. మూల + తల.
శ రి) 1 ప్రమాణము, నిర్ణయకము.

కం వేడిములకు నిఖిన్నైతి, వాదములకు బహు
పురాణవర్గంబులకున్, వా దై నచోటులను

తా, మూదల ధర్మాగ్రామమోక్షస్థితికిన్ ...

భార. విరా 1. 4

2. సంబంధించినది

అ. విశ్వరూపువలన నైశ్వర్యకర మైన, యిట్టి విద్యుదాల్పి యింద్రుఁ డవుడు, మూఁడు లో ములకు మూద లై నట్టిశ్రీ. ననుభవించి మి చె నధికమహిమ భాగ. 6 913

అ మూదలింఁచు, మూదలిక

మూదలింఁచే. న శ్రీ (✓ మూదల. అ మూదలి

క మూదలిను.) 1 తాకు, స్పృశించు

ఉ. చూచె వనీవిభూతి యొక సొచ్చిన నిద్దుఁ కన్న మూయను, నేచె మెటుంగు లెట్లడల నిండఁ దకుక్కనఁ దోచి మారుమై. తోచె సఖిసకాశరుచిఁ దొయ్యలి యమ్ముని మూదలింఁవఁగా, మోచె పమీసపుం గదిశి మోహనగర్భము మెచ్చ నచ్చఁల్

కకు 3 48

2. తాకు, కవియు.

ప. ఇట్లు చాకి మహాఘోఽయుద్ధంబు సేయఁ చున్న త్రిశిరోసురేంద్రు నిజ్ఞాకునకే ద్రుఁడు గని కోపించి వాని కరిచరణశిఁగు లొక్క పెట్టఁ దెగ నేసి మేలువాడి జంభాసురేంద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలింఁచిన నతినికవిగల కబ్బసింపక గూండించి .

కు. సం 12 845

3 ఎచ్చరించు

ఉ. పాండునృపాగ్రశందనుఁడు కావనియుం గవలుం జలంబుమై ,నొండొరు మూదలింఁచు కొని యొక్కటఁ చాకినఁ దీవ్రవిస్ఫర, త్కాండవిచారితాంగకులఁగా నొవరించి ...

భార, కర్ణ. 2. 19.

4. స్మరింపఁజేయు.

ఉ ... మును సుయోధనుచందముఁ జూపి యప్పుడే,మంటి యుపేంద్ర నన్నని రణాగ్ర

మునన్ నిను మూదలింఁచెదన్. .

భార ఉద్యో, 3. 58.

5 ఎత్తిపొడుచు, ముదలకించు

ఉ. పన్నినవాఁడ వింకఁ జెడి పాఱకుమీ యని మూదలించి చే,నున్ననిశాతజాణము మహోద్ధతిమై వరి లోని యేసివన్,గన్నుల నోరనెత్తు రొలుకంగ శతాంగముమీఁద వ్రాలె ..

ఉ హా. 3. 52.

ఉ. పాడియు సత్యముం గలుగుపాదవకోటిః నీవు దొల్లి యె,ప్పాడిమెయిన్ సభం గరము భంగ మొనర్చితి నాఁటియండలుం,జాడఁగ నేఁడు తత్ఫలము సూపెద నీ కని మూర లించి మై, నాడఁగ నేనెఁ ..

భార భీష్మ 3. 112.

గీ నిన్ను గవ్వపై చక్రాగ్ని నీటుసేయ,వచ్చు మూదలింఁచుట కింత వలసఁ జేయ ...

హా. ఉ. 6 217

5 షట్టించు.

నీ కావున నయ బు .

గీ. కప్పకుండఁగ నే చేసి తప్పటొటపు, మత్స రాహంకృతులను గామమునఁ గ్రోధ, మోహ ముం బ్రత్యవాయంబు మూదలింఁచు,తప్పు లేకయ శిక్షింపఁ దగవు గాదు.

కాశీ. 5. 319.

మూదలిక. ఎ (✓మూదల) తార్కాణము. (శ ర).

మూన¹. ఎ. 1. తుషనమేత ధాన్యము.

నీ. ... తుషనమేతధాన్యాభిధలు మూఁగపో తవంగ, మూన యవఁగాను ...

అం. భా. 2 288.

2. నాఁటెడు వరిమొక్క.

(వ్యవ.) ఈయేఁడు ఆచేలిలో ఒక్కమూన కూడ పెట్టలేదు.

మూనదిరుగు — నాఁటివరిమొక్క వేళ్లుహాటు.

నాటకము.

(వర్ణన : ఈచే నప్పుడే మూసె దింగినది

మూసె² ఎ వస్త్రగాలితముచేయఁగా రాలక నిలిచినది. (క. ౬)

మూసె. న. శ్రీ. వస్త్రగాలితము చేయు (క. ౬.)

మూసె(నా)ళ్లు. ఎ బి. మూడు + నాళ్లు మూడు తినములు.

గీ. వెఱుగు మాసిన మూసెళ్లు సిగ్గుతోడ, బిలివి లోకనమార్గంబుఁ బరిహరించి

కాశీ 2 72.

కం శిరము దెగఁ గోసి నీపదఁసరసిజములఁ మూన్చి నీప్రసాదంబున శంకర మూసెళ్లు గరుణాకరి గోవిందుండు వడసె ..

శివ సా 408

గీ. అని వసిష్ఠుండు మఱియు నిట్లనియె నట్లు, దానవునిఁ గూర్చుకొని రఘూద్వపూఁ డతండు, దొలుత మూసెళ్లు వార్ధిఁ బ్రార్థించి పిదప, నలపు గుండించి మొక్కివ వభయ మొనఁగె సమీర గీ. 173.

నీ వెసలలో మూసెళ్ల వెన్న లుండఁగ నాడు కాంచి డించినవెయ్యి గంగఁబెట్టు శుక. 2. 561.

మూసెలలు. ఎ బి (మూడు + నెలలు.) మూడునెలలు.

కం వినుకగుణ హనిష్ఠాన్నంబున నొకనెల మత్స్యమాంసమున రెండునెలల్, విను లేడి మాంసమునఁ బిత, లొనఁగ మూసెలలు దృప్తి నొందుదురు. గడున్.

మార్క. 3 199

కం. తెగ దిప్పుడు మూసెలలకుఁ దగ వడుగఁగ రండు దీర్చెదను . కై ఖా 8. 209.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున మూసెల్లు అని కలదు సానుకృతిము చింత్యము.)

ఆ. మొదటిమాసమందుఁ బదమగా బుద్బుద,

భాతి నుండు నాల్గుపక్షములకుఁ, బిండరూప మగచుఁ బెంపొంది మూసెల్లు, కవయః ములు పుట్టు ననఘచరిత

సానందో 4 58

మూయి ఎ (1/మూయ) కప్పు, మూత

గీ, అడ్డి యడ్డము మూయి క పృథ్వీపాము మాటు మూతయవఁగ వ్యవధాన మో .. ఆ ఖా 1 86.

మూయించు న శ్రీ (1/మూయ) మూయఁ జేయు

కం. అసమంజస వెడల నడిచిన, వనుధేశ్వరుఁ డేజనాపచాదముఁ జెందెన్, దెస నెఱిగిన పఁములకా, మునగన లని కైక నోరు మూయించెఁ బతిన్ చం రా. 4. 58

మూయి. న శ్రీ (త మూడు మూయి క ముచ్చు 1 కప్పు, ఉచ్చాదించు.

నీ. నుమబ్బతలలపైఁ గనకంఘఁ జెఱుగులఁ బట్టుఁజీరిలు మూయఁ జాట్టినారు . వైష 7 68

ఉ .. మటుమూయల నీలికాన నా, మూసిన ముత్తెపై మెలఁగు మద్దుఁగుమారునిమీఁద నెట్టుగాఁ, జేసితి వింతమచ్చరము చెల్లినశే మఱి యాడుదానిన్ సారంగ. 3 53

కం. మఱి యెదువేలయేడులు, దెఱచినను మూయ కినుచిదెసఁ జూచుచు నే, దైత మార్గవజా హుడై మతిఁ, దఱుమక శ్రుతి నొడివి కొనుచుఁ దప మొనరించెన్ .. ఉ రా. 2. 164.

(కమమూయక = తెప్పవేయక.)

2 మూతపెట్టు.

గీ. జలం తెరవ మూయ మూతుడు గలదు కాక, నోరు మూయఁగ మూతు డెందులను గలదె ... సారంగ. 2. 249

కం. అనఁ జెప్పులు మూసికొనుచుం, దవమదిలో నలిగి కచుండు తలిరుఁబోడి, వినఁ దగని

వలుకు వలుకం,జనునే తలపోయ నిట్లు
చాలు నుడుగుమీ యయా. 8 154.

అ క్రి. 1 ముకుళించు, మొగుడు

ద్వి. కలువలు మూయ నక్షత్రముల్ మాయ,
జలజముల్ వికసింప ... నెఱిఁదూర్పు,
గొంగువై నిలిచె నాడిత్యుండు ..
ద్వి హరిశ్చ. పూ. 551, పం.

2 మూఁతపడు

కం. వినవయ్య కర్ణగర్వంబని నాతఁ డభేద్యక
వచుఁ డగుటయు విలునేర్పును నతనిశాహు
విక్రమ,మును దలఁచిననాఁడు గన్ను
మూయదు నాకున్

భార. ఆర 1 270.

(కన్నమూయదు = నిద్రరాదని భా)

తలుపుమూయు = తలుపు దగ్గఱగావేయు
బందించు

గీ. శాస్త్రపారిక్రమానంతజాడ్యుఁ డైన,ధవుని
గని యున్ను రించును దలుపు మూసి,గుబ్బ
కవమీఁదిపయ్యెదకొంగు వఱచి, నేలఁ బవ
ళించు మగువ కన్నీరు దొరఁగ.

శుక. 8 488

జ మూఁకుడు, మూఁత, మూఁతపొడుపు,
మూఁతబల్ల, మూయి, మూయించు, మూసి
కొను, మూసినమురికి.

మూర. ఎ. (త. ముళిమ్, క మొళ మ. తు.
ముళిమ్.) ఎస్తప్రమాణము, రెండుజేనఁకొలఁది

వ .. మూరి కొక్కందును జేన కొక్కందు
నుగాఁ గుట్టినడొల్లుటుల్లారు లుల్లనిల్లఁ
బల్లించినపల్లంబులపై ఆము. 4 35

మ. ఇరువై నాలుగుమూళ్ల మేర యని గో నెక్కిం
పఁగా నేల .. కాశీ. 1, 53.

నీ. ... మూరి నా హస్త మొప్పును ...

ఆం. భా 2. 141.

జ. మూరికోక, మూరికోల.

మూరకోక ఎ. (మూర + కోక) భారతీయ.
(చి ని, క ర)

మూరకోల మూఁ + కోల) గజపుగోల వి.
గజముబద్ధ (క ర మూఁకొలతకోల చి ని.)
మూరటిల్లు అ క్రి మోయు

నీ. రాజులు గొల్వ భద్రగజాధిపాదుడై భేరి
మృదంగముల్ మూరటిల్లఁ ...

శ్రీరం మా 10. 114.

(ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు)

మూరి ఎ (√మూరు) 1. చిత్రవిభ్రమము.
మోహము

చం. అనువమదివ్యమూర్తి ... సుకుమారి తన్ను
విటవర్గము వర్గద వచ్చి ప్రీతితోఁ, గనుఁ
గొని మూరిఁ జూడ నెడ గానక సూతెలు
నాటుచుండె మోహినియును బోలె నొక్క
శరదందునిభావన నిల్చి ముఁగిటన్.

కు సం. 8 124.

2 ఆతిశయము (చూ మూరిబోవు)

మూరిఁబుచ్చు. న క్రి (√మూరిబోవు) 1.
వర్ణిలఁజేయు.

నీ .. వెన్నుఁడు శాంపు రెట్టింపఁ గ్రమ్ముఁ
బట్టి యెడఁదఁ ..

గీ దమక వినుమడిగాఁ గౌను దక్కఁ దొడిగి,
లిగువుఁ గౌఁగిటఁ గదియంగఁదిగిచి తివుట,
మోవి గదియంగఁ గోర్కులు మూరిఁబుచ్చు,
కలిమి యాబిడచూడ్కులు గాచుఁగాత.

ద్యా 4 218.

2 సంతోషపెట్టు.

నీ మధురార్థదండమంజరి మంజుతబుధుల నిం
పుల మూరిఁబుచ్చదేని ...

కావ్యా 4. 44.

మూరిబోవు. అ. క్రి. (మూరి + పోవు.) 1.
ఆతిశయించు.

గీ. లీల మూరిబో వచ్చరలేమపిండు, బలిసి

యభివందనము సేయఁ బోలితె ...

భార కాం. 8. 227.

కా దేవోత్తంసుఁడు భక్తవత్సలుఁడు చిత్రేశస్య
భావుఁడు గౌరీవామాంగుఁడు శంకరుఁడు
దయ మూరింబోవఁ గె, గేలువన్, జాన
న్యచ్చినపుర్వఁ బట్టి తగునీపదృక్తిన్
మెచ్చితిన్, నీ వేయర్థము నన్ను వే. దెవపు
దానిం తెప్పుమా నావుదున్.

కాళ. 2. 101, అము. 6 25.

2 వర్ణిల్.

ఉ. తొమ్మిదిపెన్నిభానములు దూఁకొని యర్థ
వికుంఢనా బ్రళ. ప్ర మృగుపేర్మి నిందుధరు
సఖ్యము గాంచినమేటి యొందుచో,
టి మ్రొయి మెచ్చ కివ్వరిమహీధరుపాదము
నాశ్రయించి సౌఖ్యమున మూరింబోయెఁ
బెజయద్రుల కింతటిపేర్మి గల్గునే
హరి ఉ 6, 10

3. దృఢమగు.

గీ. తనయ బంధుశత్రు మిత్రకులమీద, మూరిం
బోవఁగఁ బ్రాకినమోహతను ...
వి శకుం 4. 86.

4 విశృంభించు

నీ వేఱ యొకతె, విశ్వకర్మకనూః విశదలా
వణ్యస, ముక్తిలఁ తేకొని మూరింబోయి, ...
ప్రిదివభూమి వెల్వడియెను ...
హరి. ఉ. 4. 48.

4. సఫలమగు

మ. కడుభక్తిన్ మిముఁగొల్చి మీదయఁ
ద్రితోకభ్యాతసత్పుత్రు నేఁ, బడయం
గోరఁగఁ గూఁతు రిప్పు దువయింపం బాడియె
యిప్పుడి, పడఁతిం బుత్రునిఁ తేని మీదగు
కృపాప్రాపిణ్యముం బెంపు నే, పువ నాకోకిక
మూరింబోవఁగఁ గృతార్థత్వంబు నొందింపరే.
మార్క. 7. 185.

6. సంతోషించు.

కం మదిలో నన్నుఁ దలంచుచు, బిర్రీహాపూత్ర
హవ్యభాగ మవలనం, దొదలించితేనియును
న, ఖ్యువయము నే నొది మూరింబోవనె
చెచ్చమా హరి పూ 3 45

గీ. గాడ్చు మురిపంబు వెందును గలిగి యెల్ల, వారి
మనసులు వేడ్కల మూరింబోయె ..
హరి. పూ. 9. 68.

ఉ అరిభసంబునపు కరినాదులచేదల లేని బొందు
లం, జూరె కడంక లూరె నని చూపఱు
మెచ్చుల మూరింబోయి రా, మారెల మున్నె
కన్నిడివసుంటిన వామకుజా భుజాదులం,
వీరము సూపిత్రెల్లె నవి భీమ మహోక్షభురా
హతంబులై ... కకు. 5 50.

7. సంతోషించు

నీ తొలిమొక్కు చెలిచెనిఁ జిలికిఁచుఁ జిలికించి
మురిపెంపుసిగ్గున మూరింబోవు ...
కావ్యా. 8. 122.

8. నశించు, చెడు

అ. చదువు చట్టుపడియె కావ్యంబు మన్నయ్యె,
బుద్ధి పురువుమేనె బుణ్య మడఁగె, నీతి ముట్టు
పడియె నిర్మలజ్ఞానంబు, ముట్టు నుడిగె
బోధ మూరింబోయె
భాగ. 6 185 6 240.

మూరు. అ. ౧౩. (సం మూర్చి) అతిశయించు,

అ. ఇతనిఁ జూచి మీకు నె తమోహము గల,
దంతశంఖ మె మాకు నధిక మైన, మోహరసము
మూరి మోచి యున్నది యీకు, మారుఁ
దొక్కరూప మాకు మీకు .. వి పు 7. 100.

నీ ఊరుపుబలువేడి మూంగఁగమలినకరగతాబ్జము
చురచురలుదెల్ప, నంతంతకును పొచ్చు నతను,
తాపస్పూర్తి ననిశంబు నెదఁ బర్వ నదరుదెల్ప
భోజనుతా 3 90

జ. మూరి, మూఁబుచ్చు, మూరింబోవు.

మూరుకొండ వి రూపగఁధ, ఒక విధమగు ఓషధి
(శ. ర.).

మూరుకొ(ర్కొ)ను. సం ౧౩. ఆప్రూణించు,
మూచూచు

గీ కరి నెలంగి నీమీద బుష్కరిము సాచి,
మూరుకొనియెడు దుగులమోల నిల్చి,
మద్దుగురియుచుఁ బలుమటు మ్రొక్కు నిట్టి,
దాని ని న్నేల పాపుదు మాననీయ

భార అను. 4. 77.

ఆ కావరంబుతోడి కందర్ప విక్రియ, మోర మోర
మోపి మూరుకొనియె ... కాశీ 4. 271.

కా పూవుంబోడి వికాలలక్ష్మిఁ గనుచుం బుష్పంబు
మూర్కొంచు వీ, డావాద్యంబులు వించు ...
భీమ. 5 191.

కం. గజ మంటివట్ల యడంచున్, భుజగము
మూర్కొనినయట్ల పారిగొను ధరణి, భుజుఁడు
వగినట్ల చంపుం, గుజనుఁడు మన్నించినట్ల కొనుఁ
బ్రాణంబులొ

వేం పంచ 8 78, యయా. 4 19.

జ మూచూచు.

మూరుతము. ఎ (సం, ముహూర్తః) శుభ
కాలము

కం మూరుతము దాసె నిదిగో, కారులు కట్టుకొని
మేలివని కన్నోవఁగాఁ, గోరి వజ్రే తెల్ల
నున్నా, రోరాయఁడ జాగు నేయుటొప్పనె
యిటులన్. అచ్చ. రా. అయో. 47.

(మూరతము. ముద్ర. పా.)

గీ. . నీలకు, వెన్నునకును బెండ్లి వెన నొనర్చు,
వలయు నంచుఁ బూని వల నొప్ప మూరుత,
మొజ్జిబాపనయ్య నొయ్య వడిగి ...

నీలా 8. 78.

మూర్థపండితుఁడు సం. ఎ. అ. భం. చదివిన
మూర్టుఁడు, చదివినవాఁడైనను చెలివలేనివాఁడు.

మూర్థభ్రాతృకుఁడు. సం. ఎఱ (అ. అ. అ.)
మూర్టుఁడు సోదరుఁడుగాఁ గలవాఁడు

మూర్థము. సం ఎ అ. భం ఒకజాతి చిక్కుడు.

(వృ. వి.).

మూర్ధు(ఁడు) సం. ఎఱ (అ. అ. అ) అవివేకి.

గీ. ఏల యాశీవిషంబుల నెఱిఁగి యెఱిఁగి,
మూర్ధువై యలిగించెడు ...

భార. సఖా. 2. 204.

చం. అవినయబుద్ధివై హరికి వర్ష్య మయోగ్యము
యంటి నీవు మూర్ధువు శిశుపాల యింకఁ బలు
కన్ వలనెన్ ... భార. సఖా 2 24.

మూర్పు సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. మూర్పుసిల్లుట, సొమ్మ
సిల్లుట 2. ఆత్మనెఱుంగమి ఆత్మవిషయకా
జ్ఞానము 3. సంగీతమున సప్తసర్వముల యొక్క
క్రమమైన యారోహణావరోహణములు. 4. పెరు
గుట. అభివృద్ధి

మూర్పున సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. సొమ్మసిల్లుట,
మూర్పుచడుట 2 అభివృద్ధి, పెరుగుట 3 గంధ
కముతోఁ కాదరసమును భస్మము చేయుట. 4.
సంగీతమునందుఁ గ్రమముగా సప్తస్వరముల
యొక్క యారోహణావరోహణములు.

మూర్పునము. సం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ) 1. మూర్పు
గలిగించునది. మూర్పుల్లఁ జేయునది. (సాధనము)

. వృద్ధిఁబుచునా చేర్చునది, బలవఱచునది.

మూర్పుపు(పు)చ్చు. ఎ సం. ౧౩. (√మూర్పు
పోవు.) మూర్పునొందఁజేయు.

గీ. రామ! యాశక్తిఁ గొని కాదె రావణుండు,
మున్ను మనలత్పణుని నొంచి మూర్పుపుచ్చె.
ఉ రా 2. 285.

కం. .. నానంబు పృథుతరవత్, స్ఫూర్తికంబు సేసి
విజయుఁడు, నీతనయుని మూర్పుపుచ్చె నిఘ్నర
వృత్తిన్ .. భార. భీష్మ. 8 848.

మూర్పాలుఁడు. సం ఎఱ. (అ. అ. అ.) సొమ్మ
సిల్లినవాఁడు, స్మృతికప్పినవాఁడు.

మూర్పితము సం ఎఱ (అ. అ. అ) 1. మూర్పు
పడినది, సొమ్మసిల్లినది. స్మృతికప్పినది. 2, పెంపు

చేయబడినది హెచ్చింపబడినది. 3 ఉన్నత
మైనది

మూర్తి(లు). సం. అ. శ్రీ. మూర్తిహేతు,
సామ్యసిద్ధి

గ్రంథ ... కవలు మాన్యవర్తిని దాక్షిణ్యం జా,
కుండం బోకుండం గౌరవ్యులకు వశమే వి
ట్టుల్ని మూర్తిల్లి కుండన్.

భార. ఉద్యో. 1. 323.

న అట్లు శ్రుతాయువు మూర్తిల్లి న ...

భార భిష్మ. 2 75.

చం. గతుకుం బాసె నశ్యములు గంధగజంబులు
మూర్తిలై రథ, ప్రతకులత్రోవ గట్టువడె ...
కేశవుడు .. శాస్త్రగుణంబు దీటిన్ ...

ఉ. రా. 2 60.

మూర్తమాడు అ శ్రీ. (క. మూర్తమూడు.)
విశ్రమించు.

నీ నాకు మీపాదార్పనము నేయ నడలింగమూర్తి
చేకుతె వచ్చి మూర్తమూడి ...

కాళ. 1. 85.

మూర్తము. సం. విజ (అ. అ. అ) 1 మూర్తి
ల్లినది, స్మృతికపివనది, స్మారకములేనిది. 2. తెలివి
లేనిది. 3. మూర్తిభవించునది. శరీరము దాల్చి
నది. 4 కణినమైనది, గట్టిది. 5. (వేదాంత)
వరిచిన్న వరిమాణముగలది. (క్రియ గలదని
తార్కికులు)

మూర్తి. సం. వి. శ. శ్రీ 1. గొప్పతనము, మహా
త్వము.

చం. మనుసెలగోల నేనొని మనోహర మౌతన మేను
రాజుచూపును బ్రజచూడ్కులం దిగువ
బుష్కరవత్త్రనిభంబు లైననో, చనములు
మూర్తి దెల్పుంగ ననంభ్రమతం జనుదెంచె నల్ల న
ల్లిన వెదభితి దోచ జనులన్ వెగ డయ్యెడు
దృష్టి జూచునున్ ... భార. విరా. 1. 276.

2 స్వరూపము 3. దేహము, శరీరము 4
ప్రతిమ విగ్రహము 5. కారిత్యము, గట్టి
తనము

మూర్తిపుడు సం. వి అ శ్రీ. విగ్రహముల
బూజించువాడు. దేవలకుడు పూజారి

మూర్తిభవించు సం. అ శ్రీ. దేహముభరించు,
ఆకృతిదాల్చు,

గీ ... మూర్తిభవించు మంచు, నలువమును
వల్కుటయు గాంధములుగాంగ ..

వరాహ 3. 53.

మూర్తకర్తి సం. వి శ. శ్రీ చత్త్రము, గొడుగు.

మూర్తజము సం. వి అ. శ్రీ. తలవెండ్రుక
(గుట్టము సింహము మొలగువాని) జూలు

మూర్తన్యము. సం. విజ (అ అ అ) 1. తల
మన్నది. 2. మూర్తస్థానమున బుట్టినది. (బు,
బూ, త, డ, ధ, ణ, ర, ష యను నక్షరములకు
పేరు.) 3. ముఖ్యమైనది. శ్రేష్ఠమైనది.

మూర్తపుష్పము. సం. వి అ శ్రీ శరీర వృక్షము
దిరిసెనచెట్టు.

మూర్తము సం. వి న్ శ్రీ 1 శల, శరీరము.
2. అలికము, నొసలు 3 శిఖరము, ఎత్తయిన
భాగము, శిరోభాగము 4 ముఖ్యమైనది.
ప్రధానమైనది.

మూర్తరసము. సం. వి అ. శ్రీ. భక్తఫేనము,
వార్చుమీదిగంజి.

మూర్తవేష్టనము. సం. వి అ న తలపాంగ

మూర్తాభిషిక్తము. సం. విజ. (అ అ. అ). అసా
ధారణ మైనది (ఉదాహరణము)

మూర్తాభిషిక్తుడు సం. విజ. (అ అ అ). 1.
పట్టాభిషేకము చేయబడినవాడు.

వి అ శ్రీ. 1 పట్టాభిషేకము నొందినరాజు.
2. క్షత్రియుడు, రాచవాడు. 3 ముత్రి.

మూర్ఖాభిషేకము. సం. వి. ఆ. పుం. పట్టాభిషేకము.

మూర్ఖావనిక్తుడు సం. వి. ఆ. పుం

1 పట్టాభిషేకము నొందినరాజు. 2 బ్రాహ్మణులకు ఉత్తరీయస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు

మూర్ఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ లతావిశేషము చేఁగ (వృ వి). (దీనివార వింటినారికిని, ఉత్తరీయుల మౌంజికిని ఉపయోగించును)

మూల¹ వి. కొప్పు.

నీ ముడువంగ నేర్తురు మూలఁ గమ్మనితావి, గలుగుక్రొవ్విరులు లోఁ గందకుండ ..

మూల ... భీమ 1 94

రిగడ తళుకు బంగరువిరులు దాఁచినావఁటె మూల,నకు కేల కాల రుద్రాక్షతరువుల ఉ. రా 6 61.

నీ. ముడువంగ నేర్తురు మూల దావటికి రాఁ జీకు రబంధము లీఁగ జీరువాట ...

కాశీ 8 109.

నీ .. కబరికిఁ దురుము. కొప్పు క్రొవ్వెద మూల నా నొప్పుఁ జెల్లు.

అం. భా. 2 145., కవిక 8 109

మూల². వి. (త. మూలై. క. మూలె. పు. మూల). 1 విదిక్కు, దిక్కుధ్యము.

నీ .. తొలుదాలుపు నొక్కమూల కనిచి .

సీలా. 1. 42

కం. ఉటు ముటిమి మూలగాత్పులు, చఱచి వినరఁ జొచ్చె ...

హర 2 17.

2. కోణము.

గీ అచటఁ దిగమూల లేర్పడ నరుఁగు నిలిపి ..

అచ్చ. కా. యు. 8 22

(త్రిగమూలలు = మూడు కోణములు.)

గీ మూల యన రోక యనఁ గోణ మొప్పు .

అం. భా 1 71.

గీ తనగృహంబున గూఁటిలోఁ దలుపుమూలఁ,

ఓడుతతో నాయకుఁడు దాఁచి పెట్టినట్టి, మాక లర్పించి వానితోఁ గూడి మెలఁగె ..

శుక. 8. 181.

(తలుపుమూల = తలుపునొద్ద కోణము)

3 గొంది, చాతైన ప్రదేశము.

నీ ననఁబోడి మనుఁగొప్పునకు దీటు గాక నిచ్చు లను జీకటులు మూలలను దాఁగె ...

సీలా 2 20.

వ . ఏపట్టున నిలువం జాలక మూలమూల కరుగు మకర కర్కటకాది జంతుసంతానంబుల కగుబడజానల సంతానంబునకుఁ గొంత చింతించును ..

దశా. 1 261.

గీ. కడిఁది నిట్టూర్పుగాడ్పుల గ్రహగణంబు, లొక్కమూలకుఁ జిక్కు నక్కుగ్రద్దప్తి,నిగు దుచో ట్లెల్ల నిగుఱులై యొగయును ..

దశా 8. 171.

నీ మునుఁ గేసికొని మూలమూల దాఁగినదికాది పుల కిప్పుడు బయల్ దేటఁ గలిగె .

ఉ. రా. 1 105.

4. చోటు, ప్రదేశము

నీ. ఒకమూల మకరాలయ

చారవిందముల్ వేడ్కఁగొనుచు ...

కృష్ణ. 4. 49.

5. లోకము.

నీ. తన కన్యములు లేక తనరారి ముమ్మాలు విభుఁ డయ్యఁ గ్రేపుల వెడకువాని ...

కాగ. 10 పూ 544.

మూల సం. వి. ఆ. స్త్రీ శతమూలి, చల్లగడ్డ, ఓషధి విశేషము.

మూలద్రోహము = నిరసించు, పరిత్యజించు

గీ అతనిఁ దనసొమ్ముఁ జేసిము న్నాఁగి యున్న, మోహముఖు లైనజ్ఞాతుల మూలఁ ద్రోచి, సంహృతాసురు లైననిర్భరులకఁడి, మది వివే కాదివర్గ మభ్యుదయ మొందె

పాడు. 4 208.

మూలఁబడవైచుట = నిష్ప్రయోజనముగ నుంచుట.

సీ. రతిరాజు కాణసంతతి మూలఁ బడవైచి.

చావంపు గడవలఁ జప్పఁ జేసె
చిత్రభా. 8. 108.

మూలఁబడు = 1 అడఁగు, అస్తమించు

గీ. పంఁగఁ గలకొద్ది మరలకుఁ బంచి యొసఁగఁ
జాలువృత్తారి యనురాజు మూలఁబడిన,
బలిత మయ్యె విరోచనవ్రభవతేజ, మమర
గాఢతమస్ఫూర్తి నవనయించి ...
దశా 5 27.

(పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము)

2. చెడు, వశించు.

ఉ. ... క్రమృత యిల్లు సొచ్చి పేరక్కునఁ
జేర్చి వార్త గలరా యన దూతిక యేడ
వార్త నాముక్కుకు వచ్చె నీచెలిమి మూలఁ
బడన్ విడు మిల్లు పేరెడన్.
పేం. పంచ 1. 282

మూలకము. సం. ఎ. అ. ఫం. న. ముల్లంగి (వృ వి)
ఫం. ఒకదినును విషము.

మూలకర్మము. సం. ఎ. ఎ. న. కాగ్రణము,
ఓషధ్యాదులచేత చేసెడి యుచ్చాటనాదిక్రియ.

మూలకారిక సం. ఎ. అ. శ్రీ. పొయ్యి, ఛల్లి
మూలరుజోనువు = అప్రయోజక మగునట్లు
చేయు, పనికిమాలిన వానిఁగాఁజేయు

ఎ. ... ప్రబలతమస్ఫూర దురహంకార వీర
భట కృపాడికా చాకచక్యంబులు రాత్రిం
చరకరాళ కరచాలకాళిమంబులు మూలకుం
జోనుప ... వసు. రి. 9.

మూలకృచ్ఛము సం. ఎ. అ. ఫం. న. కష్ట
విశేషము (దీనియందు దుంపలుమాత్రము తిని
బ్రదుకుదురు.)

మూలకొత్తడ(ళ)ము. ఎ (మూల¹ + కొత్త
డము.) బురుజు,

గీ. మూలకొత్తళములు చెల్లు బురుజు లనఁగ ...
అం. భా. 8. 18.

మూలకొత్తు = పరాభవించు

సీ. శ్రమజలాభివృద్ధిక్తనహాసాంక వమదా మోదంబు
చిలుకల మూలకొత్త ...
వసు. 8. 182..

మూలగ = మూలుగు². ఎ (త. మూలై.
మ. మూల.) మజ్జ.

ఉ. ... దేగ వడిం జని గిట్టి పట్టి మేన్,
చించిన, గాలిమూఁగయుఁ తెక్కిముఁ
జక్కిర నద్ది యిచ్చి యే, తెంచె నొకండు
దా లవిటి దీటుచు లావులు గూడ దువ్వు
చున్ చంద్రా. 2. 105

(చి. ని. 4 ర. పా మూలుగ. ముద్రి. వ్రాఁత.
ప్రతి. పా)

మూలజము. సం. ఎ. అ. న. అల్లము (వృ వి).
మూలటిక్క మి. ఎ. (మూలము + ట్కి).
ప్రధానస్థానము.

గీ. చంద్రబింకాస్యకుచకైల జన్మభూమి, గాన
రారూపుఁబోలె వక్కడిఁచిలకి, నించుకం
తయుఁ గంపింప దివముకొనుచు, ముజ్జగం
బులు పచరింప మూలటిక్కి.

పాండు, 4. 6..

(మూలెటిక్క, ముద్రి. ప్రతి. పా.)

మూలత్రికోణము. సం. ఎ. అ. న. సూర్యాది
గ్రహముల గృహరూపరాశి విశేషము.

శ్లో. సింహా వృషశ్చ మేషశ్చ కన్యా ధన్వి
ధతో ఘటః. అర్కాదీనాం త్రికోణాని
మూలాని రాశయః క్రమాత్

మూలదుంప. మి. ఎ. (మూలము + దుంప)
మూలకందము, ప్రధానకారణము.

గీ గంగ మనుజులపాలింటికల్పవల్లి, సన్నిధి

గన్న పెన్నిధి జహ్నుకన్య, యమంచది భవ
రోగ దివ్యావధంబు, ముక్తిలతకు భాగీరథి
మూలదుంప ... జహ్నునీ. 1. 85

సీ. బలువిడిఁ దమ్ముల నలరించురసికుఁడు,
మూఁడు మూర్తులకును మూలదుంప ...
శీతా. 2. 127, భీమ 5 157.

మూలదేవుడు. సం. వి. అ. ఫం కంసుఁడు
(త్రి ని)

మూలపౌల్పణము = మూలపాణవైచు. నిఁడుగ
విడిచిపెట్టు.

మ అలరుందూవుల మూలపౌల్పణచి సొం
పొనిచ్చుచావంబునం, దలపెంపెల్లఁ దృణీ
కరించి మఃరాంకం బవ్వలం ద్రోచి
యచ్చల మేపాంగఁ జిన్నిజాఁకులచే
జప్పట్లు వెట్టెను ... కవిక. 8 109.

■ మూలకొత్తడము, మూలముట్టము, మూల
వనము.

మూలప్రకృతి సం. వి. అ. శ్రీ. 1 ప్రకృతి,
మాయ (సాంఖ్యమతమున). 2. ప్రధానము.

మూలఫల సం. వి. అ. శ్రీ. కొమ్మన
గొలిమిడి (వృ వి). (శ ర.).

మూలఫలదము. సం. వి. అ. ఫం. వనన (వృ. వి.).

మూలజంధము. సం. వి. అ. ఫం. పునాది.
(శ ర.).

మూలబిర్హణము. సం. వి. అ. న. ఉన్మాలిం
చుట, పెకలించుట.

మూలబలము. సం. వి. అ. న. ప్రధానసేవ.
(మన్మథవర్ణనము)

సీ. అబలలు సోపిన నాకాశమునఁ జాటునలి
కుకములు మూలబలము గాఁగ ...
కు. సం 4. 491.

మూలభద్రుఁడు. సం. వి. అ. ఫం. కంసుఁడు
(త్రి ని).

మూలభృత్యుఁడు. సం. వి. అ. ఫం. వృద్ధ
భిటుఁడు, వంశవరంపరగా వచ్చుభటుఁడు.

మూలముట్టము. వి. (మూల¹ + మట్టము.) గోడ
మూల మొదలగువానిని సమకీణములుగాఁ
జేయుట కువయోగించు శిల్పిపాధవము (శ. ర.).

మూలము. సం. వి. అ. న. ఫం.

1 వేరు. (వృత్తాది) మూలము. 2. మొదలు
(అంగుష్ఠమూలము మొ) 3. ఆధారము.
మఱొకదానితో నతికిశానెడిచోటు.

ఉదా. బాహుమూలము, పాదమూలము, ఊరు
మూలము, కర్ణమూలము మొ.

4 ప్రారంభము, ఆది. 5 మూలాధారిము; పునాది;
మొదటికారణము 6. మట్టు, అడుగు, క్రింది
భాగము. 7. మూలగ్రంథము (వ్యాఖ్యానము
కానిది) 8. పొరుగు, ఇరు ప్రక్కలు,
మూలధనము, పెట్టుబడిసొమ్ము, మొదటి
9. సొమ్ము, 10. (గణిత) వర్గమూ
లము, పదము. 11. ఒక రాజు
యొక్క స్వీయచేశము (సొంతనాడు). 12. చెట్ల
గుంపు, చిట్టడవి, కుప్పడవి. 13. పిప్పలి
మూలము. 14. ఒకవిధ మయిన యంగుళీ
సన్నిచేశము, ప్రేళ్ళనొకమాదిరిగా నుంచుట,
(అభివయహస్తము). 15. రాజధాని, ముఖ్య
పట్టణము, 16. నికుంఠము, పొదరిల్లు.
17. పిప్పలి, పుష్కరము, కూరణము మొదలగు
చెట్లమూలము. 18. మూల యనునక్షత్రము.
(ఈయర్థమున నిది దర్శాది.)

న. ... దక్షిణవామలోచనంబుల ధనిష్ఠామూల
లును ... భాగ. 5. 2. 87.

న నిమిత్తము, కారణము.

శం. నరనరసుత నీ కీడు, ర్మరణమునకుఁ బూన నేల
మదిలోపల నే, పరిభేదము గల దది యె, వ్యధి
మూలము చెప్పు మనిన వాఁడవనతుఁడై ..

ద్యా. 8. 117.

మూలముట్టుగన్ అమూలము, అరంభము మొదలు

కాని.

గీ మూలముట్టుగఁ దెల్పె నమ్మునివరుండు, ప్రాధి
తుఁ డయి నాకు నప్పరమవిద్య ..

మనుచ. 3. 189

౩౭ అనవుఁడుః ఒసవడి వెదకం, ౩౭ వలసినసొమ్ము
దాన చనువెంచినచో, దున్న విన నబ్బె నితని
ముఖమున నీకాన్యంబు మూలముట్టుగ నను
చున్ .. భోజ 3 242.

సీ అది యన్త గీ. మూల మని దాని
నిప్పుడు మూలముట్టుగాఁగఁ జెడిచెద నంచు
నాగ్రహముచేయు ... ప్రబోధ 5. 51

మూలకా(రా). ఎ. ఎ. (మూలము + కా) వజ్రము.

సీ ఆ మూల సునుమూలకామొత్తముః శబులా
మూలముగఁ దీవతింకి నలయు .

వసు. 2. 57.

సీ. మూలకా కాశంబములు పెక్కు జత సేసి
జాళువాప్రతిమలచా లమర్చి

చంద్రా. 2. 86., ఉ. రా. 2. 292.

సీ. పాలుచును వజ్రంబు మూలరా లన, మగరా
లనంగను, గురుజా లనంగ

అం థా. 2. 278.

మూలతేఱు. ఎ (మూల² + తేఱు) నిర్భతి,
కోణపుఁడు

సీ. నాలు మోచుకయుండు మూలతేఱు
అచ్చ రా ను. 41

మూలవప్రము. ఎ. (మూల¹ + వప్రము.) పట్టము
తోని కమ్మకము నిమిత్తము వచ్చు సరకులపై
బుచ్చకొను సుంకము ...

కొండవీటికా. ౪ 1142

మూలప్రతి. నం. ఎ. (నో. నీ. నో) దుంపలు
మాత్రమే తిని బ్రదికెడివాఁడు.

మూలాధారము నం. ఎ. అ. ఫం.) (యోగ.)
గుహ్యలింగస్థానములకు మధ్య నుండు మూలాధార

చక్రము

మూలాహ్వము. నం. ఎ. అ. న. ముల్లంగి,
మూలకము (వృ వి)

మూలి నం. ఎ. ఈ శ్రీ. ౩ల్ల నో. ఫం. చెట్టు
వృక్షము.

మూలిక. నం. ఎ. అ శ్రీ. వేటు, దుంప

మూలుగ. ఎ. వృక్షవిశేషము

సీ నారువ నుఁ పొన్న వారిజమును బొన్న నెల్లి
మూలుగ బిల్లు నెమిలియడుగు .

హంస 4. 11.

మూలుగు¹(ల్లు) అ శ్రీ (త. ముణంగు.

కం. ములుగు.) 1. ధవదేవత మొ. వర్ణిముగానున్న
నన్ను పరిగ్రహింపుఁడని సూచించుచు కూ యు

ఉ. వాలినవేడుకన్ బహునువర్ణమఖంబున ము
న్నరుత్తభా. పాలునిచే మహినురు లపారసు
దక్షిణ లంది తెప్పలం, దేలి యథేచ్ఛ గొం
చరుగ నిల్చినవిత్తము వెక్కసంబుగా, మూలుగు
చున్న దిప్పుడు నముద్రితమై తుహినాద్రి చేరు
వన్ . శై థా. 1 86.

ఉ. పాళము మీటుపెద్ద పెదపాళములై బలితం
పుఁగాఁగులన్, మూలుగు చున్న ప్రాఁబసిండి
ముంచి ధనార్థుల కిచ్చు పాండు. 4. 211.

2. (కాధచే) ఒకవిధముగా రోదన ధ్వనిచేయు.

కం. తలనొప్పి కడుపుకుట్టుం, బలుగులుపుం గాళి
తీపు పాటించుచు వచ్చెలి మూల్లు శాన్పుమీఁదం
జెలపుఁడు దత్తచ్చికిత్స సేయ న్నగుచున్ ...
శుక. 2. 205,

ద్వి కాళిక పువ్వులపానుపు విడిచి, మూలను బనశించి
మూల్గుచు నుండె ...

ద్వి. ౪. సా. 1 35 పా. 11 పం.

ఎ అట్టిధ్వని.

(వ్యవ.) వాని మూలుగుచేత నాకు నిద్రపట్టలేదు.
మూలుగు(ల్లు) = మూలగ. ఎ. ఎముకలమధ్య

నుండు మాంససారము, మజ్జ

సీ. మూల్గులెమ్ములతోడి ముడుక గకుండగఁ
జారు సేసినవల్లజారు గాచి ..

హరి 2 121

సీ. . మూలగు నా మజ్జ పొలుచు ..

అం ఖా 2. 188

మూలేరము నం వి అ ఫం జటామూసి (వృ. వి.)

మూలేరుడు. నం వి అ ఫం రాజు

ప్రభువు

మూల్యము నం వి అ న. 1 వెల

క్రియము, విలువ 2 లక్ష్మి, లాభము 2.

మూలధనము, మొదటిసొమ్ము, కెట్టుకొనిసొమ్ము

మూవ¹ = మూగ¹

గీ కణగి వడ్లును తెరుగును గలుపుభంగి,
నకలవికటంబు లగుప్రశ్ని లడిగె నదియు,
మూవలమువోలె దీనుచే జావ నేల, యీడు
జోడుగఁ తెప్పెద నెఱింగివంత ..

వాసిష్ఠ 2 182.

మూవ² = మువ్వ.

ద్వి మూవలగంటలమ్రోతకు వెలిచి, దేవి
యున్ననగంబు ధృతిఁ దన్నుఁ గలయ ..

బస. పు 8 604 వం

మూవు = మూగు అ. శ్రీ, మునరు.

గీ. తమముఖంబులు దళితాంబుజములు సావి,
మూవుతేటులఁ గని ..

కు సం 9 288

చం. అలు లొడిగూడు ... సుగంధము మీఱు
బువ్వగు, తులవయి మూవు, బుప్పొకులఁ
ద్రావు కు సం. 4. 481

మూవురు = మూగురు న. ముగ్గురు (మూడు
నకు మహాన్మహాత్యధిక రూపము.)

కం. ఆవిప్ర లేడువై నను, నేవురు మువ్వర్లును
నైన నిమ్మపాలోనన్. భావికనభ యగుఁ
గావున. మూవు రివశ్యంబు వలయు ముఖ్యులు

నభకున్

విజ్ఞా న్యన 8.

కం. ఈవిధమున గర్భిణు లగు, మూవులలో రాజు
నతులు మునమును పతులన్. కైవాత్ములఁ
గని రిద్దఱు 4 హరి 4 10.

మూష నం. వి అ శ్రీ 1 మూస 2 గాలి
రింద్రము, గవాక్షము

మూషకపర్ణి నం వి ఈ శ్రీ ఎలుకజీడి (వృ. వి.)
మూషకము నం వి అ ఫం ఎలుక

మూషకవాహనుడు నం. వి అ ఫం.
ఎలుక వాహనముగాఁ గలవాడు, గణేశుడు,
విఘ్నేశ్వరుడు

మూషకారాతి. నం వి ఈ ఫం. పిల్లి,
మూరాలము

మూషకుడు నం విజ. (అ. పికా అ.)
దొంగతనము చేయువాడు.

మూషణము. ఎం. వి అ. న దొంగిలించుట.
చౌర్యము

మూషము నం. వి. అ ఫం. 1 ఎలుక ;
చుంచెలుక 2. గుండ్రనికీటిక, గాలిరంద్రము.
3. మూస.

మూషికము. నం వి. అ ఫం. 1. ఎలుక.
2. ఎలుకచెలిచెట్టు. 3. ఒకానొక దేశము.

మూషికరథుడు నం వి. అ. ఫం మూషిక
వాహనుడు, గణేశుడు

మూషికారాతి. నం వి. ఈ. ఫం. మూరాలము,
పిల్లి

మూషితము. నం విజ (అ అ అ.) దొంగి
లింపఁ బడినది.

మూస. వి. బంగారు తోనగువానిని గరఁగెడి
పాశ్రవికేషము.

చం. ధమనియు ప్రావణంబు మొలతానును
బట్టెడ నీరుకారు కాణము పటకారు మూస
బలునాణె. రీక్షలమచ్చు లాదిగా, నమరంగ
భద్రకాంక సమాహ్వయుఁ డొం డొక

మృగ వర్ణన. హంస. 2 181
 మూసక వి (సం. మూసకా.) నాయకృతి.
 శి. .. కాళి, బొట్టు (మూసకతో) గూర్చి
 పాఠక నలుతర, ద్రాడు గట్టక ...
 నీలా 1. 103
 మూసకొను న. శ్రీ. (✓ మూయు) చుట్టు
 కొను
 ఉ. .. వెలవట్టుల వీరు లువగ్రవృత్తిమై
 మూసకొనంగ వత్తు ..
 భార. విరా. 5. 250.
 మూసకముకి. విజ. (✓ మూయు) అప్ర
 యోజకుడు.
 నీ మూసకముటికి నిర్మోహ స్వామిద్రోహ
 దుష్టు రోతామారి తోనకారి ...
 హంస. 5. 118.

మృ

మృగగామిని. సం. వి. ఈ. శ్రీ నాయునిశం
 గము (వృ. వి) (రా. వి).
 మృగజీవనుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ) వేట
 కాడు, బోయవాడు.
 మృగజి సం. వి. అ. శ్రీ. వెదకుట పరిశీలిం
 చుట.
 మృగతృప్తము. (తృప్తు) వృ. శ్రీ. ఎండ
 మాపులు, మరీచిక.
 మృగతృప్త సం. వి. అ. శ్రీ. మరీచిక, ఎండ
 మాపులు.
 మృగదంశకము. సం. వి. అ. శ్రీ. కునకము
 కుక్క.
 మృగదంశము. సం. వి. అ. శ్రీ. కునకము,
 కుక్క.
 మృగదృశ + (దృక్కు). సం. వి. శ్రీ. మృగాక్షి, లేడిచూపులుగల శ్రీ

మృగధరుడు. సం. వి. అ. శ్రీ. చ ద్రుడు.
 మృగధూర్తము. సం. వి. అ. శ్రీ. నక్క
 మృగనయన. సం. వి. అ. శ్రీ. మృగాక్షి, లేడి
 కన్నులుగల శ్రీ
 మృగనాభి. సం. వి. శ్రీ. కస్తూరి.
 మృగనాభిజ సం. వి. అ. శ్రీ. కస్తూరి.
 మృగపతి సం. వి. శ్రీ. శ్రీ. సింహము.
 మృగపాలిక. సం. వి. అ. శ్రీ. కస్తూరి
 మృగము.
 మృగపిస్తువు సం. వి. శ్రీ. శ్రీ. చంద్రుడు
 మృగలాంఛనుడు. (శ్రీ. వి)
 మృగప్రియము. సం. వి. అ. శ్రీ. కొండలమీద
 బెరుగు గడ్డి.
 మృగబంధిని సం. వి. ఈ. శ్రీ. జంతువులను
 బట్టుకొనెడి వల
 మృగభక్ష. సం. వి. అ. శ్రీ. జటామాంసి (వృ. వి).
 మృగమదము. సం. వి. అ. శ్రీ. కస్తూరి.
 మృగమదవాస. సం. వి. అ. శ్రీ. కస్తూరి.
 మల్లిక, ఒకజాతి యడవిమల్లె.
 మృగము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1 (అ) చతుష్పా
 జ్జంతువు, నాలుగుకాళ్ళ జంతువు 2. లేడి.
 3. వేటాడ దగిన జంతువు. 4. కస్తూరి. 5. అన్నే
 పణము, వెదకుట. 6. విమృశము, పరిశో
 ణించుట 7. అడుగుట, వేడుట. 8. ఒకజాతి
 యేనుగు. 9. పురుషులలో నొకజాతి.
 10. మృగశిర్ష నక్షత్రము 11. కాకద్వీపమున నొక
 దేశభాగము
 మృగయ. సం. వి. అ. శ్రీ. వేట
 మృగయువు. సం. వి. శ్రీ. శ్రీ. 1. నక్క,
 జంబుకము 2. బ్రహ్మ, 3. బోయ, వేట
 కాడు,
 మృగరాజము సం. వి. అ. శ్రీ. 1 సింహము,
 2 సింహరాశి 3. పెద్దపులి.

మృగరిపుషు నం వి. శ. ఫం సింహము.

శ్లో తుల్యార్థాః కథితా హరిత్యగః తిః వంచా
ననః కేసరీ. హర్షతో నఖరాయుధో మృగ
రపుః సింహశ్చ కంఠిరవః ..

వాలా ని 2 59.

మృగరోమణము. నం వి. అ. న ఉన్నెబట్ట. రాం
ము.

మృగరోమము నం వి నో న. ఉన్నె

మృగలక్ష్మణేడు. నం వి. అ. ఫం. బుధుడు.
గ్రహములలో నొకడు

మృగలాంఛనుడు నం. వి. అ. ఫం చంద్రుడు
మృగలోచన. నం. వి. అ. శ్రీ లేడికన్నులవంటి
కన్నులు గల శ్రీ.

మృగవధాజీవుడు నం వి అ ఫం. వేట
కాడు

మృగవల్లభము. నం. వి. అ. న. కుందురిత్యము,
కుందురు (వృ. వి.).

మృగవాహనుడు. నం వి అ ఫం జింకరౌతు,
వాయువు

మృగవ్యము. నం వి అ న, వేట, ఆభేటము

మృగవ్యాధము. నం. వి. అ. ఫం. ఒకానొక
నక్షత్రము

మృగశిరము. నం. వి నో న. మృగశీర్ష నక్ష
త్రము.

మృగశీర్షకము. నం వి. అ. ఫం అభివయ హస్త
పశేషము (శ. ర)

మృగశీర్షము నం వి అ న. ఒకానొక నక్ష
త్రము.

మృగశ్రేష్ఠము. నం వి. అ. ఫం. పెద్దపులి

మృగాంకిము నం. వి. అ. ఫం కర్పూరము.

మృగాంకుడు నం. వి అ. ఫం. 1. మృగలాంఛ
నుడు, చంద్రుడు.

2. మృగవాహనుడు, వాయువు

మృగాంగన. నం వి అ శ్రీ అడుజింక

మృగాంశి. నం వి అ శ్రీ కస్తూరి

మృగాంతకము నం = మృగాము

మృగాక్షి నం వి ఈ శ్రీ. లేడికన్నులవంటి
కన్నులు గల శ్రీ

మృగాజినము నం వి. అ. న కృష్ణాజినము,
లేడిచర్మము

మృగాజీవము నం వి అ ఫం సింహి, తర
తువు (శ ర).

మృగావుడు నం వి అ ఫం. బోయవాడు
(శ. ర).

మృగాదనము. నం వి అ ఫం తరితువు
సింహి.

మృగాకాతి. నం వి శ. ఫం 1 సింహము.
2. కుక్క

మృగావిత్తు. నం విజ (ధ్) వేటకాడు.

మృగాశనము. నం. వి. అ. ఫం సింహము.

మృగాన్యము. నం వి. అ. ఫం సింహరాశి.

మృగి. నం. వి. ఈ. శ్రీ. అడులేడి

మృగితము నం. విజ. (అ అ. అ) 1. పెదక
అడవి 2. యాచించబడినది.

మృగీదృక్కు. నం. వి. శ్. శ్రీ అడులేడి
చూపులు గల శ్రీ

మృగేంద్రచతుకము. నం. వి. అ. ఫం. డేగ,
శిశుము.

మృగేంద్రము. నం. వి. అ. ఫం. 1. సింహము
2 పెద్దపులి. 3 సింహరాశి.

మృగేంద్రాసనము. నం వి. అ. న. సింహాసనము.

మృగేష్వము. నం. వి. అ. ఫం. ఒకకాతివల్లె,
ముగ్గురము (వృ వి) (రా. ని).

మృగోర్వాచువు సం. వి. శ. ఫం. బుడమ
(సం. ౨) (శ. ౩.).

మృగ్యము సం. వి. (అ. అ. అ.) చెదకదగి
నది, పరిశీలింపదగినది, విమర్శింపదగినది.

మృచ్చకభీక సం. వి. అ. శ్రీ. కూడ్రకకవి
రించిన యొక నాటకము.

మృజ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. శుభ్రపటుచుట,
పవిత్రముచేయుట 2. శుద్ధి, శుభ్రత, పవిత్రత.

మృజము సం. వి. అ. ఫం. వాద్యవికేషము

మృదారి సం. వి. శ. శ్రీ. పార్వతి.

మృదీకము సం. వి. అ. ఫం. లేడి.

మృదుడు సం. వి. అ. ఫం. శివుడు.

మృణాలము సం. వి. అ. ఫం. న. కామర
తూడు, బిరము.

వ పీఠమూలము, వట్టిచేరు. (మే. ని.)

మృణాలనూత్రము. సం. వి. అ. న. కామర
కాడలోని దాము

మృణాలి సం. వి. శ. శ్రీ. మృదాలము.

మృణాలిని సం. వి. శ. శ్రీ. 1. పద్మలత,
కామరశీగ 2. పద్మసమూహము. 3. పద్మ
ములతో నిండినచోటు, పద్మముల ప్రదేశము.

మృతండుడు సం. వి. అ. ఫం. సూర్యుడు.

మృతకము. సం. వి. అ. ఫం. న. శవము, పీఠుగు.
వి. అ. న. 1. మృతాశ్మము. 2. మృతీ.
చావు.

మృతకల్పడు సం. వి. (అ. అ. అ.) మృత
ప్రాయుడు, చచ్చినవాని వంటివాడు.

మృతకాంతకము సం. వి. అ. ఫం. ఇంటికము.
నక్క.

మృతజీవము. సం. వి. అ. ఫం. తిలకవృక్షము.
(రా. ని.).

మృతపుడు. సం. వి. అ. ఫం. మూడిగవాడు.

మృతప్రాయుడు. సం. వి. (అ. అ. అ.)
చచ్చినవానితోడులుడు.

మృతమత్తము. సం. వి. అ. ఫం. ఇంటికము.
నక్క (త్రి. ని.).

మృతము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. చచ్చినది,
మృతిబొందినది 2. మృతకుల్యము, చచ్చిన
దానితో సమానమైనది, నిరుపయోగమైనది.
3. భస్మము చేయబడినది,

వి. అ. న. 1. మృతి, చావు. 2. భిక్ష,
యాచనవలన సంపాదించబడిన యాహారము
(చూ - అమృతము)

మృతసంజీవనము. సం. వి. (అ. శ. అ.),
చచ్చినవానిని బ్రదికించినది (కరణము)

వి. అ. న. చేచ్చినవానిని మరల బ్రదికించుట.

మృతసంజీవని సం. వి. శ. శ్రీ. 1. చచ్చిన
వానిని బ్రదికించుట. 2. చచ్చినవానిని బ్రదికిం
చెడి యమృతము 3. ఒకానొక విద్య
(దీనిని శుక్రుడు కమన కువచేశించెను.)

మృతాంగము. సం. వి. అ. న. శవము,

మృణాలకము సం. వి. అ. న. ఒకజాతి రేగడి
మన్ను, తొగరిమన్ను

మృతి. సం. వి. శ. శ్రీ. మరణము చావు

మృత్కాంస్యము. సం. వి. అ. న. మంటిపాత్ర.
(త్రి. వి.)

మృత్కిర సం. వి. అ. శ్రీ. వానసము, ఎఱ్ఱ.

మృత్కాలకము సం. వి. అ. ఫం. 1. తొగరి (వృ. వి.)
2. తొగరిమన్ను. 3. అడవి తొగరి తీగ (శ. ౩.).

మృత్తిక. సం. వి. అ. శ్రీ. మన్ను.

మృత్తు. సం. వి. ద్. శ్రీ. మన్ను, మృత్తిక.

మృత్యుంజయుడు. సం. వి. అ. ఫం. శివుడు.

మృత్యునాశకము. సం. వి. అ. ఫం. పాద
రసము.

మృత్యునాశనము. సం. వి. అ. న. అవృతము.

మృత్యుపాశము. సం. వి. అ. ఫం. యమ
పాశము.

మృత్యుపుష్పము సం. వి. అ. ఫం. చెఱకు,
ఇకుపు (వృ. వి).

మృత్యుఫలము. సం. వి. అ. న. ఒకదినును
పెచ్చుకము

మృత్యుఫలి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. కదళీవృక్షము.
అరటిచెట్టు

మృత్యుబీజము సం. వి. అ. ఫం. వెదురు (వృ. వి)

మృత్యుభృత్యము. సం. వి. అ. ఫం. రోగము,
జబ్బు

మృత్యులోకము. సం. వి. అ. ఫం. యమ
లోకము పితృలోకము.

మృత్యువంచనము. సం. వి. అ. ఫం.
1 కాకోలము. మాలకాశి. 2 బిల్వము,
మారేడు (వృ. వి.).

మృత్యువంచనుడు. సం. వి. అ. ఫం. శివుడు.

మృత్యువు సం. వి. ఈ. ఫం. 1. యముడు
2. బ్రహ్మ 3. విష్ణువు. 4. మాయ. 5 మన్మ
భుడు కామదేవుడు.

శ్రీ. ఫ. ము. యము. చావు.

మృత్యునూతి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఆడుపీత

మృత్యు. సం. వి. అ. శ్రీ. మంచిమన్ను.

మృత్యుని సం. మృత్యు

మృద సం. వి. అ. శ్రీ. మృత్తు.

మృదంతురము. సం. వి. అ. ఫం. హరితపక్షి,
పచ్చపిట్ట.

మృదంగఫలము. సం. వి. అ. ఫం. పనసచెట్టు.

మృదంగము. 1. మద్దెల. 2. వెదురు (వృ. వి.)
3 ధ్వని, శబ్దము.

మృదాకరము. సం. వి. అ. ఫం. అశని, పిడుగు.

మృదితము సం. వి. (అ. అ. అ) 1. నొక్కఁ
బడినది 2. చూర్ణముగాఁ జేయఁబడినది.

మృదీని సం. వి. ఈ. శ్రీ. మంచిమన్ను

మృదుకర్ణాయనము సం. వి. అ. న. నీలము

మృదుగమన, సం. వి. అ. శ్రీ. హంసాంగన
ఆడుహంస

మృదుచర్మి. సం. వి. నో. ఫం. భూర్జివృక్షము,
బుజ్జేత్తిరి (వాచ.).

మృదుచ్ఛదము. సం. వి. అ. ఫం. మృదుశక్తి

మృదుత్వక్కు. సం. వి. చో. ఫం. మృదుచ్ఛ

మృదుర్నకము సం. వి. అ. న. ఒంగారము.

మృదువత్సము సం. వి. అ. ఫం. వడము (వృ. వి)

మృదువర్షకము. సం. వి. అ. ఫం. పేము,
వేత్రము (వృ. వి.).

మృదుపుష్పము సం. వి. అ. ఫం. శిశిప
వృక్షము, దిరిసెనచెట్టు

మృదుఫలము. సం. వి. అ. న. 1 వికంకత
మనుచెట్టు, 2. మధుసారికలము (వృ. వి)

మృదుభాషి. సం. వి. (నో. జీ. నో.)
1. నెమ్మదిగా మాటలాడువాడు 2. తిమ్మని
మాటలు చెప్పువాడు.

మృదురోమము. సం. వి. నో. ఫం. కళము,
కుండేలు

మృదులము. సం. వి. (అ. అ. అ) మృదు
వైనది, సున్నది, లేతది, సుకుమారమైనది,
వి. అ. న. జలము, నీరు.

మృదువర్గము. సం. వి. అ. ఫం. అనూరాధా
మృగశిర్షా చిత్రా రేవతి నక్షత్రముల సమూ
హము.

మృదువు సం. వి. (ఈ. ద్వీ. ఈ. ఈ)
1. మెత్తనిది 2. సౌమ్యమైనది. మంచిది.

వి. ఈ. ఫం. శనిగ్రహము, మందుడు.

మృగము సం. ఎ. అ. పం. ఒకజాతి చెర

మృగము సం. ఎ. అ. పం. ఇంద్రనీల రత్న కోషము.

విడితముగ నీలమణిలో, మృదు పగుమ న్నున్న నదియ మృగము మగున్, ముదమునఁ బూనిన మానవు, దుగడప్రాణంబుకాధ నొందుచు మండున్ .. తన్న. 80.

మృద్వి సం. ఎ. అ. పం. ద్రాక్ష.

మృద్విక సం. ఎ. అ. పం. మృద్వి (వృ. వి)

మృగము సం. ఎ. అ. పం. యుద్ధము, పోరు.

మృగ సం. అ. పం. అసత్యము.

కా. జాకల్ నెప్పుట నేప నేయుట మృవల్ సంధించు ఓన్యాయ విశ్వాతి బొందుట కొండెకాడపుట .. కా. 4. 100.

మృషాధ్యాయి. సం. ఎ. అ. పం. ఒక విశేషము, ఒకజాతి కొంగ.

మృషాలకము సం. ఎ. అ. పం. మామిడిచెట్టు.

మృషోధ్యము. సం. ఎ. అ. పం. అసత్యము చెప్పట, కల్లలాడుట, అసత్యకథనము.

మృష్టము సం. ఎ. అ. పం. (అ. అ. అ.) పవిత్రమైనది. శుభ్రమైనది.

ఎ. అ. పం. మిరియము

మృష్టేక్షుడు సం. ఎ. అ. పం. (అ. అ. అ.) 1 భోగ్యపదార్థములు తినెడివాడు. భోగియైన వాడు, విలాస యుక్తుడైనవాడు. 2 అతిథి ద్వితీ, 3 దాత, ఈవి గలవాడు.

మె

మెంచే. ఎ. (సం. మేచ్చు. పా. మిలిచ్చి.) మేచ్చుడు.

సీ. . . మెంచ యవంగను మేచ్చుఁ దొప్పు అం. కా. 2. 290.

మెండాడు అ. 1. (మెండు + అడు) నంచ రించు, త్రిమూరు.

సీ విటుఁ కై మెండాడు వీధుల జంతల పెనుగాటు కలకప్పు పెరసెఁ గాక . కవిక. 4. 80.

మెండియ(డె)ము. ఎ చూపుడువ్రేలను ధరించెడి యుంగరము, తర్జనాభరణము.

కం. మెండియపువ్రేల వెండియు, మెండినికిఁ బొరుగు వ్రేల మేలిమిపసిడిన్, గొండాకవ్రేల జలంబును, నుండంగా వలయు వ్రాహ్మణోత్తము చేతన్. విజ్ఞా 1. 77.

జ మెండిడు

మెండిడు. ఎ (మెండెము + ఈడు) చూపుడు వ్రేలు. ఉష్ణి, ప్రదేశిని

కం మెండియపువ్రేల వెండియు, మెండినికిఁ బొరుగు వ్రేల మేలిమిపసిడిన్, గొండాకవ్రేల జలంబును నుండంగా వలయు వ్రాహ్మణోత్తముచేతన్ విజ్ఞా 1. 77.

ఎ. మాగ్గదర్శకుడు

ద్వి. మిండలు మిండలు మెలతల వరయ, మెండిలు మెండిలు దుండగింపంగ .. పండితా. వర్ణ, 858 పా

మెండు. ఎ 1 అధికము

సీ. కొట్టవైచినతల లుట్టలై కాటుకకొండల దండిని మెండుసూప .. దకా. 8. 187

ఎ. కోమలతరతమాల మాలాకారకాళోటవిట పివండింబుల మెండును ... భీమ. 2. 57 లా. 2. 24, అం. కా. 3. 24.

2 అతిశయము.

వ. మిడిమిడిం గాయుడట్టంపుఁ బండువెన్నెల మెండున బెండువడి దెందంబు గండి కాలిమి చిందువందై కెందలిరు పాన్పునందమనొందక.. మనుచ 3. 28

వ ... ఎండ మెండునం బెండుపడకుండ గడితంపు వచ్చడంబు లుల్లెడల వడుపునం బట్టుకాదును... శుక 2. 10.

8. ఉద్ధతి. మిడిసిపాటు

ద్వి. దండకాటనిఁ జొచ్చి దళకంధరుండు, మెండు
నం గొనిపోయె మేదినిసుతను ...

రం. రా. ఉ. 120 పా. 18 వం.

4. విధము, రీతి.

గీ చండశాతోఢ్యభూరజో హిండనమునఁ, గొండ
మెండునఁ గడలక యుండుదైత్యు, మండ
లేంద్రునిదేహము ... దశా. 4. 28.

వ ... పుట్టచెండుమెండున మిక్కుటముగఁ
బుటంబు లెగయ నిశేచనం జనుహయంబులు...
చంద్ర. 2. 84

వ. ఇతైఱుంగున నక్కార్తవీర్య ద్విశ్వనద్యులు ..
అభంగురప్రళయకాల మార్తాండ మండల ద్విత
యంబు మెండున ... ఉ. రా. 5. 248.

5. మిఱ్ఱు, ఉన్నతభూమి.

గీ. మెట్ట యన మిఱ్ఱు నాగను మెండు నాగఁ
దోచు నుత్తాననామంబు ...
అం. భా. 1. 158

6. మెలి. (చూ. మెండువెట్టు.) నిజ అధికము,
మిక్కుటము, అధికుఁడు, గొప్పవాఁడు.

వ. ... గగనమడి గాయనీరెండ మెం గనం
బరగు ... ఆము. 6. 98.

కం. మండలవతి సముఖంబున, మెం దైవప్రధాని
లేక మెలఁగుట యెల్లన్, గొండొతమదపుటేను
ఁగు, తొండము లేకుండినట్లు దోచుచు సుమతీ...
సు. శ. 88.

నీ. మిక్కిలి యెక్కువ మెం దగ్గఁము వెచ్చెదుగు
నాగ నధికంబు దోచుచుండు ..
అం. భా. 2. 24.

శ్రీ. నిజ. అధికముగ, మిక్కుటముగ ...

వీ. నడిగొండవటిదండ నడ దండమున మెండ
డరుగండకముగం డడంచె నొకఁడు ...
రా. వి. 3. 85.

జ మెందాడు, మెండుకొను, మెండుమిఱ్ఱు,

మెండువెట్టు, మెండొగ్గు, మెండొడ్డు,
మెండోడు.

మెండుకొను. అ. శ్రీ (✓మెండు) 1. అతిశ
యించు.

వ వెడియు మెండుకొనుకబ్బంబువలన శరదబ్ది
రుచిస్ఫూర్తియు వగుపురుషుండు సంభవించె...
వరాహ. 9. 115

కం. వెడియు దినదినమును దన,దండను వేదండ
యాన తరితీపువగల్, మెండుకొన నుండఁ
గన్నుల, పండువుగాఁ జూచి కామవరవళుఁ
డగుచున్. శశా. 2. 91

వ. భగ్గున నెగయునిజానయవతాపానలంబు డం
బున విడంబించు దగద్దగితమార్తాండోపల కలిత
కీలికీలామాలికల చాయలవగిది మెండుకొని ..
చంద్రా. 2. 84

2. విఘ్నంబించు.

ఆ నికుంభుఁ దంతఁబండ మైవకాలదం
డంబుఁ దాల్చిన, దండధరుఁడపోలే మెండు
కొనుచు .. భా. రా. యు. 1218.

3. (దిగ్భ్ర)మచెంది) ప్రోగువడు.

నీ. బహుళకపిధ్వజప్రథిలు లోచనములు మిఱ్ఱు
మిట్లుగొనఁ బర్య మెండుకొనుచు ...

గీ. నడచు తొరవరాజునై న్యంబుఁ గదినె ...
అర్జునుండు ... భార. విరా. 4. 248

4. నిండుకొను, నమ్మద్దమగు.

కం. రెండవప్రబంధము యజ్ఞ, కాండము లేడింటి
యందుఁ గలయర్థములన్, మెండుకొని సఖల
నొప్పుచు, నుండఁ గలదు ...
వంమ. 2. 283.

శా. ఆరై తేయతమాజ నింగి వడఁగా హస్త్యంబు
పై నొక్కనాఁ, డేదిక్కుం తెలిపిండు
మెండుకొనఁగా నేకాంతనిద్రావతిన్,
మోదింపన్ ... ఉ. హరి. 5. 84

5. అధికమగు, దళ మెక్కు, చిక్కఁబడు

(వెన్నెల) వ. కుముదకాండ ప్రకాండకాండవిత
పాండువరాగమండలంబున మెండుకొనుడు.
వసు 4 28.

మెండుమీలు అ. శ్రీ. (√మెండు) అతిశ
యించు, మెండుకొను

గీ మెండుమీటన పగటిపేరెండ దాడి
అము 2. 58.

మెండువెట్టు న శ్రీ (√మెండు) మెలివెట్టు,
వెనవేయు.

గీ. పండచేలావుగల గట్టిపండువెరు, తండ
ములఁ గొమ్ముపంగల మెండువెట్టి, బెండు
ఁటచినకై వడిఁ బెనచి విలుచుఁ, బోతరించిన
దుష్పలప్పొలములోన ..
చంద్రా. 2. 81.

మెండ్లొడ్డు అ శ్రీ. (√మెండు) ఎదిరించు

ద్వి. కండక్రావ్యున నన్నుఁ గైకొని రాక, మెం
డొగ్గెదవు మంచెమేలముల్ మాను ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 884 పం

మెండ్లొడ్డు. అ. శ్రీ. (√మెండు.) 1. ఎదిరించు.

గీ. మించి మెండ్లొడ్డ సాగె నమిత్రకులము ...
దశా. 2 51

నీ మాటికిమాటికి మగనితో మెండ్లొడ్డి చల
పాదవనమున నలగి యుండు ..
శకాం. 4. 82

2. చెప్పినదానికి వ్యతిరేకముగా వర్తించు

నీ తనమేధ చక్రభాదంభసంక్రమమున మెండ్లొడ్డు
కుండలిఁ గుండలించు ... బహు. 1 80.

గీ ఒరులు చెప్పినవెనుకఁ దా నొకటి చెనె,
ననెడిమాటకు మెండ్లొడ్డె ననఁగఁ దోచు ..
అం. భా. * 108.

మెండ్లొడ్డు అ శ్రీ. (√మెండు) పాటిదప్పు.

శ్రి. దండనీతిక్రియల్ దానధృత్తులు, మెం
డొడి చెడిపోవు మింతురు రిపులు ...
ఁం. రా. అయో. 128 పా. 22 పం.

మెంతి ఎ (సం మేన్ది, క. మెంతె, త. మెంతి,
యమ్) 1. సన్ధ్యవిశేషము

ఉదా మెంతిమార.

నీ. మెంతి యనంగను మేంథినామము తగు ..
అం. భా. 2. 288.

2. మెంతులతోఁ జేయఁబడిన యొకవిధ మగు
తాలింపు వస్తువు

ఉదా , మెంతిపెరుగు, మెంతికాయ మొ.

బ మెంతులు ధాన్య విశేషము

మెంపు. అ. శ్రీ. ఎదురేఁగు, ఎదురుగా ఎచ్చు.

వ. .. లేగదూడలకు మెంపుచు గుంపు లై
యట్టు తెత్తి యుజే యని యటచు చిట్టి
జిట్టన నట్టాడుధేనువులఁ బేరుపేరం విలుచు
వారును .
వి. పు 7. 147.

మెకపుటాము ఎ (మెకము + అము) మృగ
మగము, కస్తూరి

గీ. మెలిగొజ్జంగిపూనీట మెకపుటాము, గలిపి
బలురాచతెరువులఁ గ్రంతలందుఁ, జరికి ..
అచ్చ. రా అయో

మెకము = మెగము ఎ. (సం. మృగః. ప్రా
మిడి) 1. నాలుగుకాళ్ళ జంతువు చతుష్పా
జ్జంతువు.

కం. చెలువునడు మనిసినను బెను, వెట మెకములు
సెదరినను వివేకనిధి యు,క్కటి బహుళ
సైన్య మటిముటిఁ, బటచిన నాఁగంగ రాదు
బలియుఁకై నన్. భార. కాం. 3. 18.

కం కానమెకా అని యమగతితో వావేట
మునియుగము ద్రుంగించె దుదన్ ...
రాఘవ 1 25

2 జింక, కురంగము

అ కాంతలాఁ మెకము గన్నదిమొ యగా,
నాఁడువారి వెలుంగఁ దడవిలోన, గోఁచి
విగియఁ గట్టుకొనిన యావడుగని, మత్రికాని

ఁ తికి మన పలయు భాగ 9. 888

మ అనడుస్వర్ణమయా. గచిత్రరుచి నా కయ్యో
మెకిం శేటికి, గనుపట్టె గనుపట్టె బో
వనక గ క్రాంతిమై నెప్పట, ట్లనె యే
నుండి పట్టి తే నధి, నేలా వేడితిన్
రామా 5 187

పిరి, వ్యాఘ్రము, అట్టి క్రూరజంతువు

గీ అమలనిమ్మ గానిత్య సేములనెయు, జడల
లే గెంపు విమలతా గడు మెజయంగ, మె
ముఖోలు నిభూతి సమిధతనుపు నొండొకటి
కొది మై యొప్పు నొప్పివాని.

రాఘవ 5. 45.

(భాః శాఢ్మునఁ బలి యనియు రామాయణార్థ
మున శిశు యనియు నన్వయింపలేను ;

నీ పసిగ్రేపుఁ జెనుచునే పాడిమెల్లం బెట్లు
మెకిము దాఁడు గదా మేపు గలదె ..

ఉ హరి, 4 808

గీ తొలుగువోకుండ మెకిములు గలువకుండఁ
తాడి గుఱుగక యుండి నాపాఁ ట్ల
లిచ్చ మెచ్చ నీదృష్టికి నెక్కఁ గదుపు
నయ నేర్తు న న్నేలము ధండినాథ

భార విరా 1. 279

మెకంబునెక్కుదొర. = తింక వాహనముగాఁ
గలవాడు, వాయువు

ఉ. ... రిసాల కేసరిసమూహనుగంధము దిక్త
టంబులం, బూసె మెకంబునెక్కుదొర
మున్నును నైకొనుకాకిచే ధృతిం బాసె
వియోగి యోగివనపాళిక వామని యాక్ర
మింపంగన్ .. చంద్రి 2 74.

జ మెప్పుటాము, మెములతిండి, మెకిముల
తేడు,

మెకిములతిండి ఎ (మెకిములు + తిండి)
మృగాశనము. సింగి (శి. ర)

మెకిములతేడు. ఎ. (మెకిములు + తేడు)
మృగరాజు, సింహము.

కం. చలి రామసిమూఁకలఁ బైకొని మెకిముల
తేడు లేడిగుఱులపై దాకొని జానమరు
తెలుగున, మునుకొని పోనీ పోవి మోరఁ
దొడగెన్ అచ్చ రా య 2 83.

కం మెములతేడు జన దెఱవా, మెకి మన
సి గ మన కరివివాచ భేయము, లు

అం భా 2 81

మెకి మెకిపడు అ శ్రీ ఉద్ధతినొందు

కం బసనా దఱుడు నీనీడికు దబ్బా టరగు
దెంచులయు నమ్మే లా, శక్తికు ప్రే గై
వచ్చుంన, మెకి మెకిపడు కుమి
తగ రెప్పన్. భా శా 2 93

ఎ మెకి మెకి పాటు

మెకి మెకిపాటు ఎ (మెకి మెకిపడు)

1 ఉద్ధతి

చం ఒక వెనుఁ బాఁవతేడు చల మొప్పు రిసా
తల సీమకున్ ఒకో, రికిములు భూతరాత్రికి
నుల్ దివికిన్ బగ దీటునట్లుగా, మెకి
మెకిపాటుతోడ నిను మ్రింగకపో రెపు
డున్ ద్రిలోకకం, ట్లడవు గాన నీయొడలు
నజ్జగఁ జేసి కుంంగలాంఛనా.

మనుచ 2. 88.

ఁ టర్వజాలని యాకటిపాథ

గీ ... మెకి మెకిపా టవంగ, నాకలితి
నోర్వఁ జాలనియార్తి చెల్లు, ..

అం భా. 2. 89.

మెక్కు న శ్రీ. కిను భక్షించు, అధికముగా
భక్షించు,

నీ దిక్ మెకిచక మెక్కి తలఁకక పెక్కెండ్లు
జంము సేసిన జమాశాలి యితడు

ఉ. రా 4. 50.

ఉ పాటిలగంధి సీరెదవి పైకొను నాపలు
మోవఁగాఁ జుమి, మీ టమృతంబుకంటె
వని మెక్కు మఘన్నము వక్రి ..

జహు 2. 88.

మ . : ట్టావికుట్టారుగో, గి ము ల్మొకి - ..
అము 4 184.

అ మెచ్చె దినియె: గుడిచె మెక్కె లో
సేదెను, నమలే నానిచె నా భుజించె,
ననుక కాక్కి లగుచు నలరారుచుండును ...
అం. భా. 8. 118.

కం. అనయంబు నరటివెలిది, య్యనిపండులు మెక్కొ
చొక్కి యక్కజపుశిగి, న్నెచుమిచుకులు
నక్కొనలు, గొనకొని యెలుంగుచు మరుని
గుడ్డులు: దుటుముల్
అచ్చ రా. బాల. 118

సీ. ఫలమాలములు దిని బ్రదుకు మక్కటులకు
మెల్లోగుంబులు మెక్కె: గలిగె ...
ఉ రా 5 278.

మెక్కొను అ. శ్రీ కలుగు, నంజని చు

చం. కని హృదయంబు యుల్లుమన ఘల్లుమనంగఁ
బహంగవంబు దిగ్గవ వెన లేది లేనడయొ
యోముతో: నెరచాటు: జేరె: గా, మిని
చెలికత్తె తత్తంము మెక్కొన గద్దియఁ
దెచ్చి యుంప నుంచినతమి నందుమీద
నివనించె ధరావరు: దాదరాత్ము: దై .
తవల. 8 58.

మెగము = మెకము. ఎ (నం. మృగ, ప్రా.
మిడి) (లేడి)

గీ ... యురాము: డచట మాయ, మెగము
వధియించి కైకొని వగలు వొడువు, నంత
రంగంబతో నేగె ...
భా రా. ఆర. 2 83.

(ప్రార జంతపు)

సీ కాన రే యే మైనఁ గని మెగాల్ దినియెనో
కానరే యని వేటకాండ్ర నడుగు ...
సారంగ. 8. 281.

సీ ఆది నిండు చలివెలుంగా కాదు మబ్బు
లేనుగు: దోలు తెఱనోటి మెగము గాని.
వే. పంచ. 4. 283.

(తెఱనోటి మెగము = సింహము)

మెచ్చించె న. శ్రీ. (✓మెచ్చు.) 1 మెచ్చు
నట్లు చేయు, శ్లాఘింపఁజేయు

ద్వి చెచ్చెర దేవచిత్తంబు వడసి, మెచ్చించు
వాడ నమ్మిక బాపు మనుడు ...
రం రా యు. 812 పా 11 పా,

కం. . సంగ్రామాచలమున నిదె నను మె,
చ్చించెద వే నల్లడు నిన్ను నేకా సందున్.
హా. 7. 83

ద్వి. మెచ్చించె శివదేవు మీ రొక్కమాటి.
కిచ్చ నవుట సాలదే నన్ను మనువ .
బస. పు. 7. 808 పం

2 సంతోషపెట్టు

సీ. వ్రేల్మిడిఁ జాణూరు విటిచి లోము
మెచ్చించినట్టి యాజగతెట్టి యితఁడె ..
భార. ఉద్యో. 2. 175

కా నీతోద్బాటున నేఁ ద్రివిప్తపముల న్నెల్వఁగ
నూఁకింతు నా, చేతం గర్లుడు రూపుమాలి
చను మెచ్చింతున్ నిను, జూడుమీ ...
భార. కర్ణ. 8. 130

సీ. ... ఇటమీదఁ బరిమేశ్వరుడు తండ్రి
గాకున్న జన్మంబుకనటు వోడు ..

గీ. తగవు మెచ్చ కద్దేవుండు తండ్రి గాడు.
గాన మెచ్చింతు: దిపముచే గానలోన ...
ఉ. హరి 5 8.

కా .. దైవత, శ్రేష్ఠున్ విష్ణుని బ్రహ్మచార
మతి మెచ్చించెన్ సముద్రస్థిపా, నిష్కాత్మ
ప్రవరుం డితండు పరాహ 1 1. 7.

మెచ్చె న. శ్రీ. (క. త మెచ్చు) 1 శ్లాఘి చు.
పొగడు.

మ. రిమణి! పుత్రుల కర్థ నే నిడినవిక్రాంతాపి
నామంబు తెల్ల మిసిన్ మెచ్చివు నీవు రాశి
తనయాలంకారముల్ గ వాకో
మాంక 8. 107.

గీ. దిట్టతనమున విచ్చేయు దేహి యనుచు,
వాడవాడల భిక్షించుకూడుగాని. యిట్టి
దివ్యాన్యములు మెచ్చునే శివుండు ..

హర. 5. 16

మ .. భావోదయ, స్ఫుటభేదంబు లెఱింగి
తద్రసగతుల్ శోధించి యచ్చూఘమె,
చుట్టకున్ దావల మై చళుక్యపతి సంశో
భిల్లు నెల్లప్పుడున్ ...

కావ్యా 3 138

2 గాఢవిచు

వ కల్మాషపాదుండు శక్తి యనమహామునిం
గని తెలుపు దొలంగు మని రాజాభిమానం
బున మెచ్చక పలికిన

భార. ఆది 7 110.

ఉ. ఎక్కుడుమోహదృష్టి తిర నిచ్చు దలంపక
వచ్చి వేడినం, జక్కనివాడు కాఁ డనుచు
జక్కెరవిల్తుని మెచ్చురన్నచో

దశా 1 90.

3, లక్ష్యకెట్టు, సరికునేయు

అ. ప్రొద్దు నేడు పెద్ద వోయె నిత్యము నిట.
తెచ్చి యిచ్చుబలియుఁ దెచ్చి యీగ,
నొల్ల కెలుఁగు లిచ్చుచున్నవాఁ డమ్మను.
జాధముండు మెచ్చుఁ డయ్యె ననుచు.

భా. ఆది 3. 290

సీ. మెచ్చక యెదు రైనమృత్యువు మెడ ద్రొక్కి
క్రొవ్వాఁడి కోటలు దెప్పి తాచి .

నృసిం. 2. 119.

కం. గుఱ్ఱములపరువు మెచ్చని, నజ్జలఁ గట్టిన
రథంబు .

భాగ. 10. పూ 894.

మనుచ 1 50.

4 గడించు, లెక్క వేసి చెప్పు.

మ, కనియొ బ్రస్ఫుటసర్వ లక్షణభూకారుం
గమారాగ్రణిన్, జనిలగ్నగ్రహచార సంప
దలు మెచ్చం బంచె దైవజ్ఞులన్ ...

కకు 4 35.

అ. శ్రీ. సంతోషించు, ప్రియపడు

ఉ. దు, రోధనం దర్థి జూపంగ సహో
దరవీరులుఁ దానుఁ జూచి లక్ష్మీధర మూర్తి
యొంతయును మెచ్చె మనంబునఁ దద్వి.
భూతికిన్ ... భార సభా. 2 162.

గీ ధర్మవగులు పరాటికా దానమాత్ర, లాభమున
కైన మెత్తు రుల్లముఁలోన ..

నైష 2. 77.

గీ వదలి శార్యంబు విద్యలవానికరణి, నిండ్ర
జాలంబు పన్నెదవే బలీంద్ర, యదిగో
వజ్రంబు మెచ్చి యిచ్చెదను గొనుము .

దశా 2. 408

వి. 1 శ్లాఘ, పొగడ్త.

కం. నొచ్చియుఁ బెనఁగినఁ గృపయును, మెచ్చుఁ
గదిరి విప్రుతోడ మెయికొని పోరి, ట్లచ్చు
వడ నేటి కని వి, వచ్చుండు గ్రేడించి
యొందువలనికి వడచెన్

భార. భీష్మ 2. 807.

మ. ... దేవి యగ్గలికం బెద్ద పెనంగి డస్సి
తిటు లింకం జాలు ని ల్మించు మెచ్చులు
దోడ్తోడ మనంబునం బ్రియములై సొంపారఁ
ద్రేమంబునన్ హరి. ఉ 4. 159.

చం. పతి పగునారికేళపనపంక్తులు మామిడి
తోపులుం గడున్, మెఱయుచు నాశ్మకు
న్మదము మెచ్చును వచ్చెరువున్ ఘటంపఁ
గన్ .. కళా. 2 184.

సీ. కాంతిసంపద నిశాకరుతోడ నొరిసిన మెచ్చు
మీఱంగ నొరి పచ్చువాడు ...

దశకు 1 75.

సీ. ఇచ్చ నెచ్చినకోర్కు లిచ్చు మెచ్చులెట్టు...
సమీరి. 6. 80. ఆం భా, 1. 111.

2. శ్లాఘించువాడు. ఒట్టు,

ఉ. క్రచ్చుఁగఁ బారిజాతితికావనదేవత జంభ
వైరిపై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవనుమక్రకరం
బుల వేల్పుచేటిలో, విచ్చివపైఁడితామరల

కాచి వచ్చిన కమ్మగాడుబన్. మెచ్చల
కీ. గోకిరమిం దీనన లెచ్చె నొప్పుగన్.
హరి. 6 10.

1. మహానామము

ద్వి. అ. దశి నిశ్చయి యుం దెచ్చుటయు,
నతనికి మెచ్చ ప్రయంబన నొసరి ...
రం. రా. యు 252 పా. 18. పం.

చం .. గడ్డటింది నొందు వెన్ను చే, యద
క ముప్పడిం బొడిచి యంటగఁ బట్టుమఁ
గొలఁ గొట్టినన్, మెచ్చఁగనీక తెచ్చినను
మెచ్చ లొసంగెను రాజు వానికిన్ .
యయా. 2 11.

ద్వి మెచ్చలు వేయను వచ్చె నొం దొల్లి,
నిచ్చమై విచ్చపం జేపడ వినుము .
బరవచ్చ. 3 545 పం.

4 నంతోషము.

ఉ. మ్రుచ్చిర నే యే గలుగ ముద్దియ నాకు
వృక్షోడరుండు వివృచ్చుండు దోడుగాఁగ
జననండుండు ధర్మసుతుండు పంప నీ,
మెచ్చగ శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెద.
భార. ఉద్యో 8 120.

అ తనూ కాగి భవదుదాకవాగ్భుగికి, మెచ్చ
వచ్చె నాత్మ నిచ్చువాడ, వేడు మొక్క
వంము విభులికీవిత మొక్కటియును దక్క
నేదియయిన నొండు ..
భార. ఆ 7. 223.

అ . . మహిమధన, యిష్టపూర్తము లెల్లి
కా బును, మెచ్చతోడఁ దమకు నిచ్చుచుండె.

దీర్ఘాసానము. (S 997,) Ep. Ind. 4.45.

5 అనురాగము, ప్రీతి.

గీ. వెడిగబ్బలివై వేడ్క వీడుకొల్పి, మేరుగ
రాజువై జాల మెచ్చ వదలి .
భీమ. 6 11.

కం. వచ్చినయక్కొనికునకు, మెచ్చగఁ బూజిలిడి

బత్తి మీట గ మఱతాల్. గ్రుచ్చిర సింగపు
పీట నిచ్చలముగిల్చి పల్కె నేర్పువల్కిన్.
అచ్చ రా బాల 89

గీ మిగులవ్రేకనితోపు మెచ్చ నడలి, గర్భ
సంపద నొప్పి రిక్కమలములు
విక్ర 1 163

6 అక్షతము

కం అద బులు నందంబులఁ, గరులు గరుల
హరులు హరులఁ గాల్పును మఱిగా, ల్వరఁ
దాకి నెనఁగె గమనీ, పంపులు మెచ్చ
దేర గగనవరఁకున్. భాం. అల్ల 1 120

విజ 1 శ్లాఘాపాశ్రమ

కం. వచ్చిన మఱి గెల్పు గొనన్, మచ్చనె నవ
యెడలు గలుగ వైరుల నెలువన్, మచ్చ
దఱి నచ్చిన నా, మెచ్చ యాఘాటకు మరుద
మిత్తఁజేసి. భాం. ఉల్ల 3 17.

గీ. అకట నిర్వలోకంబుల కభయ మిచ్చి, కావఁ
జాలినవాడవు కన్త తల్లి, నుండ్రు లిట్లాత్రి
దరిలఁగఁ దలఁపకునికి, మెచ్చ గాదు నావాక్య
బు లిచ్చగింపు ... హరి పూ 8 157

గీ పొందు గానిపొందు పొనఁగ దెక్కువయేల,
యేకతమున నెవ్వఁడేని యెరిగి, నెము కాని
దాని దాను నెల్పుట యరి, మెచ్చగాదు
వాడు మ్రుచ్చుగాని .. శ్లా 1 14.

ప నిన్ను నాచ్చుకు దాడుల వమునాటి గృహ
బులకు మెచ్చ గాదు ... శాన్తి 7 185

జ. మెచ్చివా, మెచ్చుకొను, మెచ్చుగొల్పు,
మెచ్చలాడి. మెచ్చలాడు, మెచ్చు సేయు,
మెచ్చవచ్చు, మెచ్చుడు, మెచ్చి చు, మెచ్చి
మెట మెచ్చ

మెచ్చే². ఏ. పడయ, చెలమ, సవ్యము.

నీ ... వెలయును మెచ్చ నా బులును చరఁ
గమ బడె యనఁగ, పొవలనామంబు ...
అం భా 1. 163.

మెచ్చేకొను న శ్రీ. (మెచ్చు+కొను, సావ్య

మున) క్లాఫిండు.

గీ ఆట్టు లరుగుచెంచినట్టియచ్యుతుండు, నతుం
గతుల నతులు నుతులుచేసి, యతివినిత నున్న
ఊతితలపతిధృతి, మతిని మెచ్చికొనుచు మాను
లనిరి

వ.కా. 1 171

మెచ్చగొల్పు. స. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మెచ్చేకొను}}$) మెచ్చ
కొనఁజేయు, మెప్పించు

కా సందర్భంబు నవాధిగ్గు మగుచుం జాటు
క్రియన్ మించఁగాఁ, జిందల్ ద్రొక్కుచు
నిండి యంతట రసశ్రీ మెచ్చగొల్పుఁగ నా,
నాదాంభోధి తంగముల్వలెఁ బ్రబంధంబుల్
భుపిన్నిల్ని వాల్మీ 1 12

మెచ్చలాడి ఎ. ($\text{మెచ్చలు} + \text{ఆడి}$) మెచ్చ
కొనఁదగిన స్త్రీ.

నీ ఒఱపుఁజూపులఁ గాంచనోర్తరీయములకు
మీనంచు వ్రాచునే మెచ్చలాడి .

కకు 1. 2.

వ నిలింపఁజిక్కిలువు వెలచెలువుల చెలువంబులు
మెచ్చని మెచ్చలాడులు .

ఉ రా 5 249.

ఎఱ. మెచ్చకొనఁదగినది (క ౧)

మెచ్చలాడుఁ ఎఱ. ($\text{మెచ్చలు}^1 + \text{ఆడు}$)
మెచ్చకొనఁ దగినవాడు 'క.౧

మెచ్చలుసేయు ఆ. శ్రీ. ($\text{మెచ్చలు}^1 + \text{చేయు}$)
సంతోషము కలిగించు

ఎ పెచ్చుపెరుగు నచ్చపుఁబచ్చు చాయలు
మెచ్చలుసేయఁ బచ్చికల మచ్చల విచ్చల
విడిఁగ్రచ్చుకొని మెసచ ను కించు చొకిపు
రాజులక . ము. 2 11.

మెచ్చేవచ్చు. ఆ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మెచ్చే}^1}$) స్తుతి
మగు, క్లాఫూపాత్రమగు.

గీ అంత నక్షశకంధరుం డంకలోనఁ, చెలిసి హను
మంతుఁ జూచి నీబలము మెచ్చ, వచ్చె నీదు
వ్రేటునఁ బంక్తివదనుఁ డమర, వై ప్రేత

లోకముఁజూచి వచ్చె నౌర

భా రా యు 820.

మత్తకోకిల. మెచ్చవచ్చుకదారి బంగరు మేలి
మంచముమీఁదలన్, హెచ్చుపువ్వులపాచ్చు వ్రే
బడి యెంతయున్ వింహార్తతోన్

ఇందు. ౬. ౯ -

మెచ్చేవడు ఆ. శ్రీ. ($\text{మెచ్చే}^1 + \text{వడు}$) మెచ్చ
వడు క్లాఫునొందు.

చం ... వహ్మహ్మవిలాసము లద్భుతంబుగా, సు-
నుల కెల్ల మెచ్చవడఁ జూపి వరంబు లొసఁగి
వితమున్, నిజముగ సంగ్రహించి యట నేను
కుజేరున కప్పుదీర్చెన్. వే. మా. 5 10

మెటిక¹(కె) ఎ. అంగుళిపిఁవము, శ్రేలిగనుపు
కం చెలువుఁడు మాతాడిన మెటికలు పెళ్లున విణికి
తిట్టి కనలుచు నింతింతలు గాకుండం బొడిచిన,
కలహప్రియురాలు దీనిఁ గంటె సుధీంద్రా.

సానందో. 5. 199

నీ పినతల్లి మెటికలు పెళ్లున విలుచును నన్న
దమ్ములు చూడ రతులకరణ ...

హంస 8 150

జ. మెటి విలుచు

మెటిక²=మెటిక ఎ. సోపానము

నీ మెటిక మెట్టనగను మెఱయు సోపా
నంబు... ఆ భా. 2. 22

మెటికవిఱచు. స శ్రీ. ($\text{మెటిక}^1 + \text{విలుచు}$)
ఏవగించు.

కం. అని మగని మెటికవిలుచుచు, జనుదెంచిన
యతిధికోటి సంబంధిజనుల్, చిన దిట్టి శానె
కుడుచుచు, నవయంబును నిట్టినింద కలుకక
యుండెన్. శేష. 1 95

మెట్ట. ఎ (క. మిట్టు) 1 కొండ, పర్వతము.

ద్వి. వట్టియాకులు గాలివడిఁ దూలుఁ గాక,
మెట్టలు దూలునే మేటిగాడ్చునకు

బ: పు. 7.571 పం.

చా జీవిగులైన మెట్టెగు కైలములైన వడంగు
నవ్వియ, తలమయినం దలంబు యగు ..

హరి పూ 1. 117.

సీ చిన్నాదిజాతిల్లి సేసకొవ్వెదిపువ్వు మెట్ట రాచ
విడారు పట్టిచిల్లు . రసిక. 1. 2

ఆం. భా 2 27

2 సీగులేనిభూమి

గీ మెట్ట మోక గునంగను మెఱయుచుండు,
స్థలికి సజ్జలు . ఆం. భా 2 5.

సీ విషరాశివిష మానువిషధరంబుల రోసి మెట్టకు
నరుగుకొమ్మెఱుగు లనంగ .

దశా 2. 298.

2 పాదము, కాలు

గీ. చుట్టువారును నెవ్వ పోగొట్టువారు, విట్టు
గాలుపసిందికొంబట్టువేలు, మెట్ట జాలు
మొగిల్పిన మెట్టఁజాలు, నట్టిదాలును గల తెగ
తెట్టఁ దలంతు. అచ్చ. రా. కాలి 3

గీ. మెట్టదమ్ముల నందియల్ విట్టు మొరయ,
దిట్టతనమునఁ తెలరేగి వట్టవగతె, నెట్టుకొని
యెల్లవేతలనట్టులందు, గుట్టు లరయుచు
మెలఁగు నప్పట్టి మఱియు. నీరా. 1. 75.

స. ఉన్నతము, ఉత్తానము (జలప్రదేశము).

గీ. మెట్ట యన మిట్టు నాంగను మెండు నాంగఁ
దోచు సుత్తాననామంబు ..

ఆం. భా. 1 160

■ మెట్టకెందమ్మి, మెట్టచెంగల్వ, మెట్టజీలుగు,
మెట్టతమ్మి, మెట్టతామర, మెట్టపంట, మెట్ట
నాల్పట్ట, మెట్టాడు

మెట్టకెందమ్మి 1 (మెట్ట + కెందమ్మి) మెట్ట
నేలఁ బుట్టెడి యెట్టుదామర (వృ. వి.), దాని
పూవు

వ. .. కలిగొట్టుచెట్టులవట్టున నిట్టలంబుగాఁ
బుట్టుమెట్టకెందమ్ములకు .. ఉ. రా. 6 24.

మెట్టచెంగల్వ 1. (✓మెట్ట) మెట్టనేల మొల

చెడి యెట్టుగలువ

గీ మెట్టచెంగల్వపుల్పాదుల్ మెట్టి మెలఁగు,
చలువతెమ్మెర యమ్మెటిశ్రమము మాన్చె
ఉ. రా. 4 167

మెట్టజీలుగు. 1 (✓మెట్ట) సస్యవికేవము.

ద్వి మెట్టజీలుగుమేలు మెట్టపాలయ్యె ..

(విష్ణు. పూ 8 శ ౮.

మెట్టత(ద)మ్మి 1. (✓మెట్ట) మెట్టనేలఁ బుట్టెడి.
తామర (వృ. వి), స్థలపద్మము.

గీ. నిలుతు రొకచోట మెట్టతమ్ములు జనింప

ఉ రా 1. 170

సీ ఇది చెల్వ చెల్వంబు గదిసి వైఁ బద మూఁడి
మేను జేర్చినకమ్మ మెట్టదమ్మి ..

రా. వి. 4 14.

గీ తెలిమెట్టదమ్ముల వెలిఁబెట్టఁగాఁ జాలుశ్రవ
దాంతకాంతనేత్రములవాని .. దశా 3 27.

మెట్టతా(దా)మర 1. (✓మెట్ట) స్థలపద్మిని
(వృ. వి.), స్థలపద్మము

సీ. ... జీలుగు మెట్టదామర వెట్టిసెనగ జంబీరము,
కాచి నల్ల కాచి .. హంస 4. 10

చం. కురిసినక్రిందిపుల్పాదులఁ గొంచు నగంబుల
మీఁదికై విశం, గరుచులఁ గొన్ని పెల్లెగసె
గాడ్చును క్షుతి మాధవుండు రా, నెఱవుగఁ
బూవునొ మ్మిడి వసేందరి భూమికి వెండి
మెట్టదా, మఁరివణంబు తాఁగొన శ్రమద్గతు
తామలుచుట్టులో యనన్ అము. 5. 124.

సీ. స్థలపద్మ మగు మెట్టతామర యనఁ బైఁడి
తామరయనఁ బచ్చతామర యన, నేల
తామర యన ... ఆం. భా 2 69

సీ, జనకకన్యపీసాళి జకుకుకందోయిలో సరియైన
మెట్టదామరలు కొన్ని .. ఉ. రా. 6. 29.

మెట్టపంట. 1. (✓మెట్ట). 1. జలమక్కుజ
తేకయే పండుపంట.

సీ. నకలదైనతమభుజాపూర్తి కెవ్వఁడు పుట్టు

గాననిమేలి మెట్టపంట ... మనుచ 1 15

2 వర్షాధారమువలనఁ బండుపంట

(వర్ణవ.) ఈయేడు వర్షములు లేక మెట్టపంటలు పోయినవి

మెట్టబందారి. ఎ వృక్షవిశేషము (వృ వి).

సి నేల, తంగేడు మెట్టబందారి దుండుగ ప్రహ్లాదండి భూతుల సెట్టిదండి

హంస 4 10

మెట్టవా(లుపి)ల్పిట్ట. వి. (మెట్ట + వాలు + పిట్ట) కోడి. చరచాయుధము.

గి మెట్టవాల్పిట్ట రామేరిట్టవేల్పు, క్రచ్చులోడఁ గూర్చి మము నిచ్చఁ గాచఁగాత ..

విచ్చి రా బాల. 8.

మెట్టాడు అ. శ్రీ. (మెట్ట + అడు) త్రొక్కుడు లాడు (మిట్టాడు. శ ర.).

న అనుచుఁ దలంగిపోక యిట్టనట్టుం జట్టు మెట్టాడు చిట్టవడుగుల నానట్టు నగవునుం గోపంబుఁ గదుం నదలించుచుం దనమేకగాండ్ర నాలోకించి ..

ప్రభా 1. 107

మెట్టింమే. న శ్రీ (√మెట్టు¹) 1. ఆయత్త పఱుచు, సిద్ధపఱుచు.

సి. బండ్ల మెట్టింపు పై బరువుల్కిల్లమీ దళ్లను బూన్పు కాళ్లవ నునుపు .. హరి పూ. 8. 21

2 త్రొక్కించు.

కం . కా,తల యిడుగు లెత్తి చేతుల, మెట్టకువ శశి సన్నెకల్లు మెట్టించె శాన్ .

శకాం 5 141.

కం త్రివదంబులచే నురలను, వివదంబుధిఁ దేల్చి నట్టి విష్ణునిచే న, ప్రవదంబులు మెట్టించిరి. ..

ముకుంద 3 295

మెట్టిక-మెట్టిక². (మెట్టు¹ + ఇక. స్వార్థముర) సోపానము, కాప

శా. పన్నీటిమున్నీటిలో, త్రోవ, గట్టవ

వచ్చుమెట్టికలపైఁ దోడ్తోడఁ గ్రీడింపఁగాన్.

రా వి 3 79.

చం అని జననేత తత్త్వియనఖాగ్రణికే ల్కయిదండఁ బూని చ,క్కనితెలిమిన్న మెట్టికలుగట్టవత్రోవ నగేంద్ర మెక్కె . చంద్రి 2. 5.

సి పైడిమెటిక లెక్కి పై కేఁగి సేతగట్లందు దాఁగురుమూఁత లాడి యాడి .

యయా 3. 53

సి మెటిక మెట్టనఁగను మెఱయు సోపానంబు.

అం భా. 2. 22, హంసా. 4 21.

మెట్టికొను. న. శ్రీ. (మెట్టు¹ + కొను, సారమున) తొడిగికొను.

గి విటునివలె హరి సొగసుగ వేస మెనఁగఁ,దాల్చి విటక తైవలె నుండుతరుణిఁ గూడి పాదుకల మెట్టికొంచు నాప్రథితయజ్ఞ. వాటిఁ జేరింగఁ జూచుచు వచ్చుచుండె ... వేం మా 1. 138.

మెట్టినయిల్లు. ఎ. (√మెట్టు¹) అత్తవారియిల్లు. గి అవిభునిదేవి శ్రీవెంకటాంబ పుట్టి, నిల్లు మెట్టినయిల్లు వర్ధిల్లఁజేసె ... వసు. 1. 63

ఉ. పుట్టినయింటి కెంతయు నమున్నతి చల్లఁ దనంబు మీఱఁగా, మెట్టినయిల్లు గహ్వరము మీఱియు వెండిఁ బ్రసిద్ధికెక్క ...

శకాం. 1 14.

మెట్టియ(టై) = మట్టియ, మట్టె ఎ (త మెట్టి) స్త్రీలు కాలిరెండవవ్రేల ధరించుభూషణ విశేషము.

సి ఆరిగింపుఁడు మీర *ని వ్రీయంబాడెడు పాలు వున మెట్టియ ల్గులకరి ప పారి 2 19.

గి భువన సమ్మోహనాకాంక్షఁ బుష్పధన్వి, పొన్నుమెట్టియ నెత్తమిత్త పూవునడుమఁ, ద్రాణమై దాచె ననఁగఁ గట్టాడిముత్తి. యంపుముంగరి విలసిల్లె నబ్జముఖి

సుద 5. 144

సి గిలుకమెట్టెలదాలు చలువకుచ్చెలఁపై జాళు నాబంగారుసరిగఁ గూర్చ .. డశా 2. 565.

గి . మెట్టెలు పిల్లాండ్లు మొదలుగాను,

బుకమి కలు నవరత్న భూషణములు

దశా ౩ ౬7

మెట్టు ౧ క్రొక్క మెట్టు 1 క్రొక్క
రిగి ఎనియు ప్రాణపదంబుగా, దల తివ తివ
ఉలగ మెట్టు పాద 4, 16

గీ మెట్టచెగవపుప్పొడల్ మెట్టి మెలగు,
నిలువతెమ్మె యమ్మెలక్రమము మానె
ఉ రా 4 167

అ మదిలు రీగ మెట్టి యరు నన్న నో యని
యెడుతమిర గాడునడి .
అము. 8 1౨ వాల్మీ ౧ 14౨

2. అణగఁద్రొక్కు

మ .. పె, ట్టనపాదంబున దైత్యభేది బలిమెట్టెన్
వామనాకాసుడై .. వరాహ ౦. ౬5

గీ దివిజ మెట్టనయాపొట్టిదిట్ట వీవ,
పాది 1 49

గీ. జుట్టువారును నెవ్వ పోగొట్టునాలు, బట్టు
గ్రాలువసిండి క్రొంబట్టునేలు, మెట్టజాలు
మొగిల్ప మెట్టఁ జాలు, నట్టిదాలును గల
జగతెట్టిఁ దలఁతు. అచ్చ రా బాల 8
(జట నెంపమ్యనాచకము.) ఉ. రా 1 107.

3. (అడుగు) పెట్టు, మోపు.

గీ. విఘ్నడు ప్రాప్తాతనక్రియావిధికలాప, మీవి
ధంబునఁ దీర్చి నద్భావ మొప్పు, భామినీ
భావతిజ్ఞానం బావపవ్య, యుగము నిశ్శబ్ద
ముగ మెట్టు చొయ్య వచ్చె. నైష 8, 3౩

4. తిరుగు, సంచరించు.

కల. పట్టె ననేకప్రకములు, పెట్టె మహిదేవులకు
వభిష్టాన్నంబుల్, కట్టె నుపవాములచే,
మెట్టెం బుణ్యస్థలములు మెలఁతలు దానున్.
వరాహ 2 176.

గీ గట్టిపుప్పొడిమిట్టలు మెట్టి మెట్టి, యలసి
చెమటలు వాయ నోలాడఁ దలఁచి, యంద

బును గూడి తొంతద వ్యరిగి యచట.

యయా 3 58

5 చొచ్చు, ప్రవేశించు

ఎ జన్మిరి బున వసుదేవనందనుండును నేమును
చగమనోచితం బగుపథంబున . మ్లేచ్ఛంబు
మెట్టి ఉ హరి 2, ౨7.

గీ జలధిఁ జొరఁబాటు హరియును జడధి
యగుచు, గట్టు మెట్టును బులితోలు గట్టు
దంట ... దశా, 1 288.

సీ. పులవనివైరి మెవ్వరితోడఁ గొలుగాదు మెలఁగి
ధూర్తుఁ యిండ్లు మెట్టఁ జనదు .

నీతి. 11.

6 (పాదుకలు) తొడుగుకొను

కా. ఈలాతంబున వ్రావయఁ బట్టణము లో నీపా
డకల్ మెట్టగా, నేలోకంబునకైన నేగ మల
ఁంబు .. విక్ర 2 7.

గీ గారి శ్రీవిశ్వరాఘండు కనకంత్న, పాదుకలు
మెట్టి చెట్టలు పట్టుకొనుచు
భీమ 2. 147.

గీ మినుకు దంతంబుపానలు మెట్టిగట్టి, విల్లు
నమ్ములు చేపట్టి .. దశా, 8 16
అచ్చ రా మం ౪4.

అ క్ర 1 నటించు

అయవిభాతి. కాలరి తిగితిరుతి మేలితతివాద్యరుతి
సాల రిసవంతి మయి యోలి నులియ త్రో,
తాలగతి మెట్టుచును ..
కు నం 2 2౪4

2. వతెంచు, వచ్చు

కల. పే రెయ్యది, యూ రెయ్యది. మీ రెయ్యది
కేగఁ దలఁచి మెట్టితి గిటు కం, చారసి
యడిగిన బాడబ, సారినలోచనకు వేడ్క
జతురుం డనియెన్ ... హంస. 3 1౪9

వి. 1 క్రొక్కుడు. (చూ మెట్టాడు.)

2 కొండ. పర్యతము.

గీ. ఇన్నగంబునఁ బ్రవహించు నన్నపాటి, నిర్దు
రమువోలె మందాకినీసవంతి, గాన నీ మెట్టు
మోక్షంబుకట్టుమట్టు, కనుదు గీర్వాణవరు
లారి కన్నులారి వరాహ. రి. 87.

గీ. మరని నాళికసాయకోత్కరము కరము,
ధరముఁ దరవిడి మెఱము పేయరిది సొరిది,
నుటిన నవి మెట్లు తెగఁగోయునురువదీర్పు,
రింబుల జనంవవో శకారములు గావో .
వసు. 2 114.

కం. తొడిగినపాముల విసమును, మెడవిసమును
నొసలిచిచ్చు మెట్టులవడయున్, ముడివడఁగా
వడికాలము, గడవుట కడుఁగడిఁది యయ్యెఁ
గఱుకంరునకున్ . ద్వా. 9 12.

8. తిప్ప.

గీ. మిఱుఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు నొక్క, మట్ట
మై యది నునుపారు మహిత మైన, యక్కొ
లన ... భార ఆను 1. 220.

4. పోపానము.

నీ. తనకోణ కమలాంఘ్రితలరుచుల్ మగజాల
తెలిమెట్లఁ గెంపుమెట్టుల నొనర్చ ..
ఉ రా 5 154.

నీ. పుడమివంతలు చూడ నడరుకోరిక గన్న
మిన్నేగు దిగుటకు మెట్టు దొంకె ...
శశాం. 1. 10.

నీ మెటిక మెట్టనఁగను మెఱయు సోపా
నంబు ఆం భా 2. 22.

5 ఆక్రయము, ప్రాపు.

నీ కంబంబుమెట్టు గ్రక్కినఁ గదలె...
పారి. 1 23

నీ. కూద్రులకును మెట్టు కూరులవిడిపట్టు మంత్రి
వర్గములకు మనికెట్టు ... శివధ. 1. 18.

6 నుంకము తీసికొనెడిచోటు, పుట్టమ్మ(శ. ర.).

7 శింస్సు, తల

చూ మెట్టుఁత్రాలు.

8 మొత్తము, వెంసి.

గీ. నీచార మే నెఱఁగితి గారవమునఁ, దొడరి
నన్నుఁ జంపించి నీకొడుకు రాజుఁ, జేసి మధుర
యేలింపఁ జూచెదపు జాల్మ, పెట్టునకుఁ జన్నె
తరములు వెట్టి చూడ. హరి పూ 8. 70.

నీ. నిగరంపుఁజనుకట్టు నగరంపురవికేమేల్ సరిగ
కుట్టులమెట్టు నడల నిక్క
రా. వి 3 125.

9 బండి యిటు నటు గడలకుండ బండిక్రిందఁ
గట్టెడుకట్టి

నీ వంకరుహంబులు బండికన్నులు చ. పకంబులు
నొగలుప్పంబు లిరుసు, .. కేతకల్
మెట్టులు .. కు. స . 4 489.

10. కాలు

నీ నిండు బంగరుపట్టు కొండ వంచినమెట్టు
వెలయువాని శుకాత్మ నొలయువాని ..
చ ద్ర 5. 57.

11 వీణసరకట్టు, వీణాదండమున కుండు మెట్టు.

గీ .. నార, దుండు వీణగవునెననుదొలఁగఁ
జేసి, మెట్లు తడఁబడ దుడుకుగా మేళ
వించి, ... కువల. 5. 59

ఉ ... దంతపుమెట్లవెంబడిం, జేవడి వీణ మీటు
టయు .. ఆము. 1. 62.

నీ మేళవించినవి సుమ్మి దీని మెట్లని మా. సలా
నంబువ మహతిఁ జేర్చి ... పారి. 5. 88.

గీ. సారె మెట్టన సోపానసంజ్ఞదవరు
ఆం. భా. 1 128

12. చెప్ప, పాదంక.

నీ అట్ట రెత్తినప్రాంతమెట్టులు కడగుటంబటి
చాటికలతోడి వరువకాళ్లు, ..
వేం. వంచ. 1. 598

నీ పచ్చిట్టితో ల్పొత్తెచచ్చాలమెట్లందికొనఁ దాన
యూరెల్ల గుత్తవట్టి ... ఆము. 8. 69

నీ. నడునెత్తినకలు గీర్వామంబు లెకవాలు

మెట్టులు క్రొవ్వాడి మెలుగుసురెలు

రసిక. 1. 68.

పాం. వి. మావ. 44., ఆం. భా 2. 298.

18. పాడుక.

గీ. పింహగతి మీలువసురాజుచెంత నొక్క, తోయ
ధరివేడి పాదము ల్బడిచి మెట్లు, వెట్ట నొక
కన్య హస్త మర్పింప వచ్చె, సలిల భవనంబు
నకుఁ బ్రత్యోత్సవము మెలయ ...

వసు. 5. 77.

ఎని ఉన్నతమైనది, ఎత్తైనది.

(యా. మెట్టువేల.

జ. మెట్టించు, మెట్టిక, మెట్టికొను, మెట్టినయిల్లు,
మెట్టుఁబ్రాలు, మెట్టుగుడె, మెట్టువేల,
మెట్టులుగొను, మెట్టువరి, మెట్టువిల్వెలుపు,
మెట్టుగుంటక.

మెట్టు². ఎ. పులికడుగు, ఆభిమతము. (పులి,
మజ్జిగ్గ అని క ర)

గీ. .. మెట్టనంగ మెడ దనంగఁ బులిమెట్టనంగఁ
తెలఁగుచుండు నభిమతాభ్యు ...

ఆం. భా. 2. 250.

మెట్టుఁబ్రాలు. ఎ. జ. (మెట్టు¹ + ప్రాలు)
తలఁబ్రాలు,

కం. తదనంతరంబ హర్షము, పాదలుమదిన్ మెట్టుఁ
బ్రాలపుట్టికలయెడన్, గదియన్ బట్టినపెండెరఁ,
గదియించిరి బొందుకనులుకన్యావరులన్ ..

మమచ. 5. 79.

ఉ ... వధూవరులం గదానిబం, గారపుమెట్టుఁ
బ్రాలపుట్టికల్ గదియించిరి గొండత్తై
రువల్ ...

విజ వి. 8 112.

మెట్టుగుడె. ఎ. (మెట్టు¹ + గుడె.) ఒకవిధమగు
శకటావయవము.

సీ. సింఖవారంబులు సీలలు గేతకుల్ మెట్టులు
మెల్లలు మెట్టుగుడెలు ... కు సం, 4 499.

మెట్టువేల ఎ. (మెట్టు¹) మెట్టభూమి, మెరక

వేల ...

ద. కా. 4. 1248.

మెట్టులుగొను. అ. ౧౩. (మెట్టులు¹ + కొను,)
మెట్టవలె నేర్చుడు, పోపానము లగు.

లయగ్రాహి. విట్టడరి కేల మెడ నుట్టి తెగ నెత్తు
వడు నట్టలు శిరంబులును మెట్టులుగొనం బ్రో,
వెట్టు ... కు. సం 12. 958.

మెట్టువరి. ఎ. (మెట్టు¹ + వరి) బుడుమ, జిలమ
మున్నగు వర్షాధారమునఁ బండెడు వరిసస్యము.
ద. కా. 4. 1884.

మెట్టువిల్వెల్లు, ఎ. (మెట్టు¹ + విల్లు +
వెల్లు.) శివుఁడు, గిరిధన్యుఁడు.

ఁడకము. ఆరిదిబిరుదా నీవు రాయంచతేజీ
వజీరుండ వై చుట్టు వార్దొల్పవై మెట్టు విల్వె
ల్పవై ... అచ్చ. రా. యు. 181.

మెట్టిలు. అ. ౧౩. ప్రసరించు, తొలఁకు.

చం తొలఁకెడు తత్తరంబు వగతోఁ దొడినిగ్గు
హిజారుమీఁద మెట్టిలవడి నొంటికట్టున పుటిం
చినచీర సగంబు మూపువై. నలవడ బోఁటి
దట్టి మొదలై నవి తేఁ దిరుమంజ నంపువే.
శలు దరితప్పె నంచు నవలా శయమందుచు నిల్లు
వెల్వడున్ కుక. 8. 16,

(ప్రయోగాంతరిము గావరాదు.)

మెట్టుగుంటక. ఎ. (మెట్టులు¹ + గుంటక) ఒక
విధమగు గుంటక ఒకానొక సేద్యపుఁ బనిముట్టు
(శ. ర.).

మెడ ఎ. (త. మిడలు.) 1. కంధరము, గ్రీవము.
అట్టు.

గీ త్రుంచి తోడన ముప్పదితూపు లతని, యెడల
నాటుడు హయములమెడలు సూతు. గణము
నజ్జనపతికుత్తుకయును దునిమె, ఘోర భల్ల
పట్కమ్మనఁ గుంభభవుఁడు.

భార. ద్రో 5. 59.

చం .. నీరుకో, కొక్కుకొఁమచు గ్రుంకు మెడ
గుంపులవంపులు దోఁవ .. యు. 1 71.

సీ. మెడ యెత్తి కలయంగ మింట నరయు ..
నునుచ. ౩ 18. ఆం. భా. 2 141.

2 కత్తుక గళము,

ద్వి మృదునకు నరమాంసమే కాని యొందు,
మెడకుఁ జోదయ్యెనే మే లయ్యె ననుచు.
బస. పు. 4 895 పం

సీ. ఎండెండ నరలందు వెండి మీ త్మవలంగ మ్రొంగి
మెడ ల్పంబు కొంగగుంపు ...
ఇందు ౩ 94.

మెడగట్టు = తప్పించుకొన శక్యముగాకుండునట్లు
కూర్చు

కా. ఆలుబిడ్డలుఁ దల్లిదండ్రులు ధనం బంచు
న్యహాబంధనం, తేలా నామెడఁ గట్టినాఁ
డవు . కాళ. ౪, 9

మెడఁజుట్టుకొను = తప్పించుకొన శక్యము గాకుండు
నముకొను

గీ ఆరలన్నియు మొదలంటఁ గోసి యున్న,
గోచికట్టనకటువంటిగొడవగడవ, రాక మెడఁ
జుట్టికొనియె నూరక యకార్య, కరణ శీలుర
కెప్పాటఁ గలదె సుఖము. పాండు 5. 288.

జ మెడకాయ, మెడతెరువులు, మెడనూలు,
మెడవంపు, మెడవల.

మెడకాయ = మెడ (౪ ౯.)

మెడతెరువులు. ఎ (మెడ + తెరువులు) వికిలి
పిట్టలు మున్నగువాని మెడలమీఁది చాటలు.

సీ మెడతెరువులు నల్లిపొడిలు కాలిరలు సోగ
లాగలు నిక్కురాగికాళ్లు ... ప్రబంధ. 130.

మెడద. ఎ. పనము, అదివి.

సీ మెడది వాటిలుకిత్తు వెడదవా వడిఁ గ్రోలి
బెడిది వాసెడు గొత్తయెడద వాడు ...
ప్రబంధ. 217.

మె(ణ్ణా)డనూలు. ఎ. జి. (మెడ + నూలు.)
కంతాభరణ విశేషము. (బ. మెడనూలులు, మెడ
నూలులు, మెడనూళ్లు.)

సీ. వ్రేలివలంబున వ్రేతెడు మెడనూళ్లు జాళువా
ముంతేతి జతులప్రాళ్లు .. రా వి. 2 44.

సీ. కమ్మల వచ్చల కడియాలబొట్టును వతకాలు
మెడనూళ్లు బాహుపురులు .. ధనా 8. 87.

లయవిభాతి చిలువ మెడనూలు పనిమలపు తొలి
చూలు మొల నలరునునువాలు మెక మెలయు
వలకేలున్ .. అచ్చ రా కాల. 218.

సీ మెటుఁగంచు కమ్మలు మెణ్ణాలు గెఱల
ముక్కర యడ్డబుడగలు కట్టనరులు ...
హంస. 4. 188., ఆం. భా. 2 148.

మెడవంపు ఎ (మెడ + వంపు.) గ్రీవాగ్ర
భాగము, మెడ కొనభాగము

సీ మెడవంపు నాఁగను మీటు గ్రీవాగ్ర
భాగము ... ఆం. భా 2. 142.

మెడవల ఎ (మెడ + వల) జాలభేదము, ఒక
విధమగు వల

కం మెడవల సన్నపువల త్రోవడువల దొంక వల
మిట్టముక్కిడివల దాఁటుడువల సింగితమను
కువ, లెడవల కుందెవల మొదలయిన బలువల
లన్. హంస 4. 185.

మెడిదము. ఎ ధ్వని, చప్పుడు

గీ. గొరగొరం జనువందుల ఘుర్వురంపు, మెడిద
ములఁ బడమియు వడవడ వడంక, నెపుడు
నెడయాని చీకట్ల నివము గొనుచు, నొంటిఁ
జొం రానియట్లుగా నుండె మఱియు.
యయా 1. 118.

(౪ ర. పా., బెడిదము. ముద్రి. పా.)

మెడుకు అ. శ్రీ శ్రుట్లు, ఎగిరివడు

వ. ... జడియుచు నొడియుచుఁ గడలుచుఁ బొడ
లుచు మిడుకుచు మెడుకుచు వ్రేయుచు
రోయుచు ... ప్రబంధ. 788.

మెడుద. ఎ. పులికడుగు, అభిమతము

గీ. ... మెట్టనఁగ మెడు ద,నంగఁ బులిమెట్టనంగఁ

తెలుగుచుండు, నభిమతాఖ్యి ...

అం. భా. 2. 250.

పులిమజ్జిగయచి శ ర.)

మెదకరి. ఎ. (మెదకు + అరి) నేర్పరి, చతురుడ, ('బ్రహ్మచారి' అని శ ర)

నీ మీకుండ్రితే గుఱ్ఱమెదకరి గొన్న భూగగనంబు
తెలంగఁ గలిగె నొక్కొ ... ఉ. హరి. 5. 28.

మెదకు ఎ నేర్పు, చాతుర్యము
ద్వి. తొడిమతోఁ దొడిమ పొందుపడంగఁ జుట్టి,
మీడివ్రేవందుమై మెదకుగా వైచి
ద్వి. పరిమ 4 288 పా.

జ మెదకరి.

మెద(ద)త. ఎ తాతబద్దలు వెదురుబద్దలు మొదలగువానితో నల్లిన యావరణము, మెత్త.

ద్వి. మెండుగా నసులకు మెదత గావించి ...
పల్నాటివీరచరిత్ర (శ. ర.).

మెతుక = మెదుక ఎఱ (నం. మృదు, త. మెదు) 1 మృదువైనది

ఉ: మెతుకనే

2 మందము

ఉ. మెతుకయెద్దు (శ. ర)

ఎ తలవెండ్రుకలయందుఁ తెమట మున్నగువానిచే నేర్పడముటికి (వా)

మెతుకు = మెదుకు ఎ (త మెదుక్కు)
అన్నకణము, సిక్థకము

గీ మీఁదియన్నఁబులోఁ గొన్ని మెతుకు లెత్తి,
ధృతరాజాయ చిత్రగుప్తాయ యనుచు,
భూమిపై నెల్పి వివిధ వాపోకనంబు, గొనుట
ధర్మంబు విప్రుండు గుడుచునపుడు.

విజ్ఞా. 1 68.

గీ .. మెతు కన సిక్థకముమీటు ...

అం. భా. 2. 257.

మెత్త ఎ (నం. మృదు, త మెత్తె.)

1. తల్పము, పటప

గీ. కారుక్రొమ్మెఱుగలఁబడి కాంత లాయి,
పంబు చేసిరి నవలతాంతములమెత్త ...
వరాహ 4 158.

చం. . నవభూరుహపల్లవరాజి మెత్తగా, ధనద
సఖుండు దేవవనితాతతివేఁ బటపించు ముంద
టన్ ... కాళ 1 99

గీ. ... శయ్యాఖ్యి చెల్లు నెట్టి, పటపు తలివము
దంబము పాన్పు మెత్త, యన
అం. భా 2. 163.

2. గుఱ్ఱపుఁబల్లము క్రింది పటపు

చ. . . పట్టపట్టెడలు నిడిచి పల్లంబుల వలయు
తెలపులం గట్టి మెత్తలార్చి కల్లంబులతోన
తుంగంబుల మందురాగారంబులకుఁ దివియు
వాహకుల పగస్పఁ భాషణంబులు .
వరాహ. 4. 120.

3 గుఱ్ఱపుఁబల్లము.

నీ. పసిఁడిపక్కెర జరిజాజ మెత్తయు ముత్తియంపు
జొంపములు చొక్కంపుఁగెంపు .
రిసిక. 1. 85 (శ. ర. పా.)

(మెత్తాముత్తియంపు ముద్రి. పా.)

4 సాగంము మోనెడియెద్దులగంతమీఁదిపటపు.
(శ. ర.)

ఎఱ (శ. మెత్తన్న.) 1 మృదువు , సుకు
మాఁము

(కర్మధారయమందు దీనికి నిగాగమము నైకలి
ము

కం. చని తద్యృతాంతము మెత్తనింబుకుఁ తెప్పి
చింద్రతనయునితోడన్ ..
భాగ. విరా. 4 19

లయగ్రాహి. విత్తరముం దిగిచి మెత్తమెదడు
తొమ్మనని గుత్తగొనుచుండ భయవృత్తిఁ గల
నొక్కెన్ .. భాగ 6 973.

చ. ... కాల్గట్టి విడువ చెత్తంబున మెత్తని గఱిక

మేసి పోసరించి .. అము. 4 95.

నీ మెత్తనివిద్యలు మేలుగా నెఱింగించి ..
దశకు 5 14.

చం. పలుచనిచెక్కులు జీలుకపల్కులు మెత్తని
మేనుదీక్షలున్ ... విక్ర. 1. 79.

2. సరసము, రసార్థము.

ఉ రాతికిఁ దోడువోయినది రాసుతుడెందము
మెత్తగాదు ... సారంగ 2 87

3. అల్పము, కొంచెము.

కా అత్తార్థధ్వజుఁ డప్పు డాగ్రహసహవ్య
గ్రాత్ముడై దానవున్, మొత్తెన్ మెత్తని వీక
ఁ డీదకరాంభోజంబునన్
పాండు 5 109

శ్రీ. విజ ద్రు మందముగా

మ .. కెందమిప్పుహుమొగ్గచే, దను వైవంగని
భర్త గుబ్బ యని మెత్త మ్మోర నొత్త న్నితం,
బిని సీతార్థముతోడఁ జొక్కుచును గప్పెం
తైట నున్నిగ్గునన్. దశా. 4 21

మ మెత్తజేయు, మెత్తదనము, మెత్తబడు,
మెత్తబాటు, మెత్తబాటు, మెత్తకన్ను,
మెత్తగిల్లు, మెత్తన

మెత్తజేయు స. శ్రీ (మెత్తన్ + చేయు)
రసార్థము గావించు.

చం పూ, విలుతున కెంతదొడ్డపని వెన్నెల బిజ్జని
కాయునంతలో, పలన కరింగి పొంగు పసి
బాలురిచిత్తము మెత్తజేయఁగన్
పాడు 5 212

ప. అని సర్వంబునకు సర్వేశ్వరుడు గలందు
ప్రజల రక్షింప నేను సమర్థుడనే యని విం
క్తుడై పలికిన నతనిచిత్తంబు మెత్తజేయం
జాలక వెచ్చనూర్చుచు నచ్చెలువ వెడియు
నిల్లనియె. కుచే. 1 85

మెత్తదనము. వి. (మెత్త + తనము) మృదు
త్వము, మార్దవము.

నీ. నెత్తమ్మి చేకులమెత్తదనము దెచ్చి యచ్చు.
నఁ బెట్టినల్లంద మొంది ...
భార. విరా. 2. 52.

నీ. వనరాళిఁ దగుమెత్తదన మెర్పియెచు శేబల
మని బాడబానలముఁ దెగదు ...
కు సం. 10 526.

మెత్తబడు శ్రీ. (మెత్తన + పడు)

1. మృదువగు, బింకము విడుచు.

నీ. గోగ్రహణంబునఁగోతె నెంతయు మెత్తఁ
బడ కుండుదురె వారు పద్మనాభ ..
భార ఉద్యో. 3 92.

గీ. .. మహేంద్రుని ధైర్యాతికరిన మైన,
చిత్తము తెక తెక నుడికి మెత్తబడియె .
పరమ 1 114

వ వెన్నెలపులుఁగుల మొత్తంబుల బిత్తరింపుం
బమలకు మెత్తబడి .. నీలా 2 10.

2. లొంగు, వశమగు

కం. అను నప్పలుకుల కయ్యం, గన కోపము గదిరి
నీచుగావున జంకించి నఁ గావి మెత్తఁ బడి పోఁ,
డని మనమునఁ దలఁచి యిట్లు లనియెం తెలు
చన్. భార. విరా. 2 54.

గీ మఱియు నెన్నియొ బిసినమాట లమరఁ,
బ్రియము చెప్పియు బెదరవైచియు హితము,
వృత్తిఁ దెలిపియు నొకకొంత మెత్తఁ బడఁగఁ
తేసి కే ల్వట్టి తిగిచె నాచెలువఁ గదల.

ప్రభా. 5 27.

3. తగ్గు, ఊడించు

కం. మెత్తుము గదె మన మెప్పుడుఁ ది,లోత్తమ
చక్కదన మీశలోదరియెదుటన్, మెత్తఁ
బడె దానిచెలు పని, యత్తటి గునగులఁ
బోయి రచ్చర లెల్లన్. విజ. వి. 3 107.

4. రసార్థముగు.

కం. అత్తటి బిత్తరిఁ గని భూ.భృత్తనయోత్తముఁడు
దత్తరిలు చిత్తమునన్. మెత్తబడి క్రొత్తవల
పులు, హత్తఁగ నత్తెటవ కిట్టు లనియెం ప్రేమన్.
ఁసిక 3 76.

మెత్తఁబాటు ఎ. (√మెత్తఁబడు) 1 మృదు త్వము, మార్దవము, బింకములేమి.

గీ. పిటికితనము నేమటుటయు నొటవతనము,
మెత్తఁబాటువఁ గార్చింబు వత్తెఱంగు, నేర
మియు విషయంబులఁ గూరుటయును, గలుగు
వతికి మండదు సిరి దొలఁగి పోవు.

భార. ఆం. రి. 34.

మత్త వానరోత్తము లెత్తఱన్, మెత్తఁ బా
టొకయి-త లేక శ్రమింపఁగాఁ దమ పాటు
పే, శ్రుతి పోవక శ్రోవకున్ ఫలియించు
కాలము వచ్చినన్ . రామా రి. రి.

ప. యాజ్ఞవల్క్యు ననేక ప్రకారంబులం
బ్రార్థించి యతనివలన మెత్తఁబాటు గానక
మున్ను తననేర్పిన వేదంబులు రుధిరరూపం
బుగా చర్చి చేసి. వి. పు 4. 88

కం అత్తఱి నీల్గ చిక్కిన, నెత్తురు ద్రావుడుల
వలన నెవ్వడిఁ జాలున్, గుత్తుకల రిక్కసుఁడు
విని, మెత్తంబా టూని లోన మిగుల నడలు
చున్. అచ్చ. రా. యు. 198.

2. మాంద్యము.

సీ మొన మెత్తఁబడు కల్వమొగడలు బరికించు
బరికించి కడుమెత్తఁబాటుఁ గాంచు ..

చంద్రా. 5. 42.

మెత్తఁబాటు. అ. ౧. (మెత్తన + పాటు)
మెత్తఁబడు

మ .. సత్వగరిమన్ మధ్యంబు గన్పట్టఁగా,
వడిఁ జిన్నంగవ మెత్తఁబాటెఁ గరిన వ్యాపార
మట్లే కదా .. చంద్రా. 5. 42.

మెత్తకన్ను. ఎ. (మెత్త + కన్ను) చేమకోసిన
తరువాత నిలిచియుండు చొప్పదంటు.

మ వెసరింగాయకు మెత్తకన్నులకునై వేఁ టాడు
మన్ గొఱ్ఱెలన్, నువలం జూచుచు దోసచేల్
చెఱుకుచాల్ నుగ్గాడుచున్ ..

రా. వి. 2. 85.

మెత్తగిలు(ల్లు). అ. ౧. (√మెత్త) మృదు

వగు, మెత్తవగు

కం అని యదరవైచి న న్నడిగిన వానిం జూచి.
మెత్తగిలఁకడఁ గంటన్, నిను నెవ్వఁ డెఱుంగు.
నెటు పో, యివవాఁడో నీకుమారు నెవ్వం డెఱుం
గున్. వేం. పంచ. 1. 809

మెత్తడము. ఎ. (√మెత్తు) మెత్తుట. ('మంట
మెత్తడము' శ. ర.)

గీ. మృత్తికాగేహములు మంటి మెత్తడముల,
దృఢము లగుగతి పార్థివ దేహచయము, పార్థి
వము లైన గోధూమ ఫలయవాభ్యి, పోష్య
మాణంబులై దార్ద్యమునఁ జెలంగు.

వి. పు. 3. 382.

మెత్తడి. ఎ. (త. మెత్తంపారై.) ఒకజాతి చిన్న
చేప (శ. ర., త్రా.).

మెత్తన. ఎ. (√మెత్త. త. మెత్తణవు.) మృదు.
త్వము, మెత్తఁదనము.

చం మును దవసీమ చేసికొని ముల్లిడి గుద్దట వెండి
చేని మె, తనకయి వేరు వెల్లఁకియుఁ ద్రవ్వెడు
కర్షకునట్లు ... ఆము 4. 219.

విజ. మృదువు

చం. గొంతి ముద్దుసే, యుకొడుకు మేను లేత
దనయుల్లము మెత్తన యిట్టియూఁతఁ డె
ట్లొకొ యెరు నాశ్రయించు ...

భార. విరా. 1. 98.

కం. ఒత్తికొనుమ రానీఁ జన, దెత్తివరోగముల
రిఫల నిండ్రయముల నుత్పత్తి సమయములఁ
జెఱుపక, మెత్తనగా రాదురాదు మీఁ జయిం
పన్ భాగ. 10. పూ. 167

౧. విజ. ద్ర మెల్లగా, ఒయ్యన

కం ఆమూర్తియట్టితేజం, వామహిమ నిజాంతరింగ
మద్భుతభీతి. వ్యామోహితంబు సేయం, గా
మెత్తనఁ గొంత సేపు కనుఁగొని యలుకన్.

హరి. పూ. 5. 146. 4. 217.

కం. అత్తఱి గంధర్వవిభుం, డత్తామర సాక్షివదన.
మక్కునఁ గృపతో, నొత్తి మొగ మెత్తి.

యశ్రులు, మెత్తనఁ గొనగోరఁ జాలమీటుచుఁ
బలికెన్. మనుచ. 8. 137.

(దీనియామ్రేడికరూపము మెత్తమెత్తన.)

శీ. మెత్తమెత్తన నటచేత నొత్తుకొనుచు ...

హర. 2. 95

శీ. తెద రుడిపి వ్రేదజాడ్యంబు వదలఁ జేసి, కాంత
నాగి మెత్తమెత్తనఁ గొంగిలిం చె ..

ప్రభా. 5. 44

చ. అప్పురిటివట్టి నల్లనల్లన వట్టుకొని పోయి
మాల్గినదీ నైకతంబున నేకతంబునఁ బద్మ
వత్రంబులు పొత్తులుగా నమర్చి మెత్తమెత్తన
నునిచి దివంబున కరిగె. పి. శకుం. 2. 148.

మెత్తినగోడ. ఎ. (మెత్తిన + గోడ.) లోపల
నెముక లుంచిపెట్టినగోడ (శ. ర.)

మెత్తు. వ. శ్రీ. (క. త. మెత్తు. మ. మెత్తుగ)
దట్టముగఁ బూయు, లేపనము చేయు.

నీ. బండికంచెన చాయలైసి మాల్గిన మేన మెదడు
గండపురొంపి మెత్తినాడు ...

మనుచ. 4. 78.

నీ కంముల మెత్తిన కర్పూరరేణువుల్ కన్నూరి
కాగురుకణము లయ్యె .. విక్ర 1 139.

నీ నెత్తిఁ దంగేడాకు మెత్తి రేచకి నిమ్మపంటి
పుల్సన నూటి పట్టు వెట్టి .

కాల. 8 110.

(ఇటఁ గట్టి యని భావము)

ఉ చారువటీరసింకమునఁ జాలఁగఁ బన్నిరు పోసి
మంచిక,స్తూరిని మేలవించి తమ చొక్కపు
మేనుల మెత్తుకొన్న నో,య్యారపుకాగు
మింఁచెఁ గుసుమాయుధుఁ డువ్వ సువర్ణ
కారుడై, మీతెడువన్నెకై పటిక మెత్తిన
హేమశలాకలో యనన్ చిత్ర. భా 8 18.

వి | పూత, మన్ను లోనగువానితో దట్టముగాఁ
బూసినపూత

పీ. మూసి ముల్లడఁచి గుమ్మలకొల్పు పైమెత్తు

లూడ్వోడు వన్నెవ మండుఁ గాని ...

పాండు. 4. 149.

నీ తండుల మాపముద్గముల గాదెల నించి మీఁద
బిళ్లలమర్చి మెత్తువెట్టు . . శుక. 8 848.

2 ప్రాపు, ఆశ్రయము

శీ. ఎడమచేతను కాతాళ మణఁగఁ బట్టి, మీఁద
దక్షిణహస్తంబు మెత్తుఁ జేసి, ధరణి
యుట్టుఁత లూఁచె నాదైత్య విభుఁడు, కల్ప
విసరంబువేళ దిగ్గజమువోలె. శేష 4. 95,

జ మెత్తడము, మెత్తినగోడ. మెత్తుకొను.

మెత్తుకొను. వ. శ్రీ (మెత్తు + కొను, స్వార్థ
మున.) దట్టముగాఁ బూసికొను

ఉ చంట విషంబు మెత్తుకొని చంపుదు నర్భకు
వంచు వచ్చి ము, వ్వంటులనాఁడు, పూతవ
యవారణ నెత్తికొనంగఁ జన్నుఁబాల్గొం
టయుఁ బ్రాణముల్ దిగిచికోలును ...

హరి 4. ఉ. 288. చిత్రభా. 8. 21.

మెదడు. ఎ (సం మెదఁ, క. మెదడు) మన్ని
ష్కము, తలయందుండుక్రొవ్వు.

శీ . . ప్రథనభూమి, మెదడుప్రోవులమయ
మయ్యె మిక్కుటముగ ... హరి. ఉ 10 55.

చం కలచినపీనుఁగు నె్వడఁదకప్పెరియు నొల్లలఁ
బచ్చితోళులున్, బుటియలపేరులున్ మెదడు
పూతకు ఝమ్మని మూఁగునీఁగలున్ ...

ఉ హరి. 2 128.

నీ మన్నిష్కనామంబు మను మెదడం చన ...

అం భా 2. 133.

నీ. ఎలనీటిబొండలంబులువోలె మెదడెల్ల జాణ్ణి
వైచిన జొల్లుపుట్టెగములు ...

అము. 8 17, భార. భీష్మ 2. 71.

జ. మెదడువట్టు.

మెదడువట్టు. ఆ. శ్రీ. (మెదడు + వట్టు)
క్రొవ్వువట్టు, మన్నిష్కపూరితమగు.

ఉ తొట్టినరోషవిస్ఫురణతో ధరణిం గల పక్కణ

పట్టుల్, బట్టబయల్లుగా మెదడు వట్టినపాండు
కపాలఖండిముల్, గట్టిన వెండి నాళములకై
వడి నంట ఖరాంచలములన్, మట్టై నిషాద
మస్తములు మూడమణిమణుండు కల్గియై .

వరాహ. 8 75

మెదపు. స. శ్రీ (✓ మెదపు.) కదల్పు. చలింపఁ
జేయు.

సీ ఎది దింది మది మొంది గద నంది రొదఁ జెంది
బాదనంది పెదపంది మెదపు నొక్కఁడు

చంద్రా 2 58

పద్మ. వాడు సభలో నోరు మెదపలేడు

మెదలాడు అ. శ్రీ (మెదలు + ఆడు, స్వార్థ
మున.) మెదలు, సంచరించు.

సీ. చెలఁగె దిక్కుటలఁ గోయిలరావముల సారు
మెదలాడె గండుతుమ్మెదలఁబారు ..

కృష్ణ. 4 42.

మెదలింపే. స శ్రీ (✓ మెదలు.) కదల్పు,
మెదలఁజేయు.

కిం. వదళము విదుర్పుకొను చది తుదినాలుక
యెత్తుచేకఁ కూలొడుచుక్రియన్, కదలించు
రాద లొంగన్, మెదలించున్ దగ్గు మ్రొగ్గు
మేదనిఁ బొంతున్ .. ద్వా. 1. 271.

చం. .. అతిసాధు మునీంద్రుఁడువోత నేత్రముల్,
తెలువక బాకివోరు మెదలింపక బైనుక వట్టె
నంచు .. భాగ. 2. 207

చం. వగవులకుం ప్రసాదవచనం బొక టాడఁడు
ప్రమోల నిల్చినన్, మొగ మటుపెట్టుఁ గేల్వొ
గిడి మ్రొక్కినఁ జే మెదలింపఁడు ...

వేం. వంచ. 1. 434

మెదలిక. పి. (✓ మెదలు.) మెదలుట.
(శ. ర)

మెదలు. అ. శ్రీ. 1. కొంతెము కదలు, కదలు

అ. ఎత్తికొని చన గ ని మృగనట్లుగా, మెదలు
చున్నవ్రయ్య లదిమి రెంటి ...

భార. సభా. 1. 147.

సీ. తలల పెందలయతో మీలమీల మెదలెడుకర
పదంబుల నవఖండములును ...

భార. ద్రో. 1. 386.

గీ. మీనశృంగంబునను నావ మెదలకుండ
గట్టిగాఁ గట్టివైచి యుత్కంఠ మెఱయ ...

దశా. 1. 208.

ఉ . గాడ్పుదా, నీఁ దన వచ్చునే మెదలసి
దినలాకృతి వేడి నూపుచున్ ..

సారంగ. 2. 125.

2. సంచరించు, తిరుగు.

చం. ఇది కడుమోర మైనవన మిక్కడ నక్కడఁ
దావసోత్తముల్. మెదలరు దుష్టరాక్షస సమీ
పము గావున భా రా. ఆర. 1. 40.

మ. అదెవక్తంచరు లిందు నందును మహోగ్రా
శారు లై క్రందుగా, మెదలం జొచ్చిరి ..

భార ఆర. 7. 254.

సీ సంచారమా చెంత నించుకంతయు తేమిఁ
తెదలుఁబ్రువ్వులు నేల మెదలఁ దొడిగె ...

వాల్మీ 3 140.

3. వీచు.

రిగడ. మెదలె మలయాచలసమీరములు సార
ములు . రాఘవ. 2 8.

4. వర్తించు, ఉండు.

చం అదియును గాక పూర్వకృత మైనయఘ
బులు వ్యాధిరూప మై. పొడివివఁ దాను
గై కొనక పోవునె చచ్చివఁ గర్మకేష మై,
వదలక క్రమ్మఱం దగిలి వచ్చుట నిధము
పాపయుక్తిమై, మెదలినఁ గీడు తప్పుఁ దుడిమే
లొదవున్ విను నిక్కమింతయున్.

భోజరా. 1. 106.

ద్వి. మసలి పల్లెలఁ జొచ్చి మనుజులఁ బట్టి,
మెనఁగఁ జొచ్చిన నిండ్ల మెదలంగ వెఱచి,
వెనఁ గాపురంబులు విడిచి వచ్చితిమి ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 522 పం

జ. మెదలు, మెదలాడు, మెదలించు, మెదలిక,
మెదలుచు

మెదలుచు(ప్ర) న శ్రీ. (✓ మెదలు) మెద
లించు, కదలుచు

కం . వాయుతనూజం, విడికిటం బొడిచిన
గ్రుడ్డులు, మిడుకం నెడసి కాలు చెయ్యి
మెదలుపకున్నన్ . శ్రై ఖా 8 28

ఉ వీరలు గంగలో బులినవేదులమీద బృసీ
నివిష్టులై, నోరు వృథా మెదల్పుచు గనుం
గవ మోడ్చడ నశమాలికల్, సారెకుఁ ద్రిప్పు
చన్ ప్రబోధ 2 8

మెది(యి)ంచు = మెదుచు న శ్రీ
(✓ మెదుగు) మెదించు, కలియఁగలవు

సీ విడిచెవెలోనఁ గవ్వంము వోసి మెదించి తడయ
కొక్కుమ్మడిఁ ద్రావుదాన . రసిక. 4 85.

గీ కూర్మి జిల్లేడుదూదిని గోళఫలర, సమునను
మెదిగొనర్చిగాఁ జక్కఁ జేసి, కునుమ
నూనెను గీసెంబు పొసఁగఁ జెట్టి, చూప
లోనాదు రెటువంటి నుదకులై న హంస 5 130.

సీ మేనఁ బొక్కులు పొక్కు మెదియించి
సున్నంబు మెత్తఁ జెల్లనె మీకు మెలఁత
లార ... నీలా. 8. 84.

మెదుక = మెదుక విజ స. మెదుక, త
మెదు) మందాడు

సీ మెచ్చ మన్నించెనా మెదుకపాలనుడైన
దొంతనంబున నిల్చి పరిధలించు పాండు. 1 74, 5. 82

ఎ. తలవెక్రుకు యందుఁ జెమట మున్నగువానిచే
నేర్చుదుముటికి, పొక ..

సీ. పొలు పేది మెదుకకింపును నీనుసిగయును బల్లి
మీసములును బిల్లికనులు ... హరిశ్చ. 4. 103

ద్వి. మెదుక పట్టినతల మెడ గండమాల, మదుటి

మీదటినుడి నులిగొన్న బొమలు ..

ద్వి హరిశ్చ 6. 1081 పం.

జ. మెదుకగొను.

మెదుకగొను. అ శ్రీ. (మెదుక + కొను)
చెమట మున్నగువానిచే జొకపట్టు.

వ ... ముదుక వెన్నంటికొనుట మెదుకగొని
మొదుకనయి పిడిచినం బొల వలచుచుండు తల
లును. హరి పూ 5 142.

మెదుకు ఎ మెతుకు (వా శ ర)

మెదుగు. అ శ్రీ 1 నలఁగు

గీ కాంచి యీకాంచి యగుఁ దురంగములు నీరు.
ద్రావునది గాక యున్న నుద్యత్తురప్ర. కాండ
ముద్రలచేత సంకలిత మగుచు, మృదురజో
రాజి మెదుగ నేరదు పభంబు

శ్రై ఖా 2. 8.

కం జది మార్గ మిందుఁ జన నున్నది తుందట
నర్థయోజనంబునఁ జాలన్, మెదిగనెరువం
దరుగుము, ముది మొదవ నిరంతరాయముగ
శీఘ్రమునన్ శ్రీరం 8. 518.

2. ధాన్యము పొట్టుపోవునట్లు నలఁగు.

(వ్యవ , వడ్లు బాగుగ దంచినఁ గాని మెదుగవు.

3 బలహీనుడగు

కం వచ్చినయమ్మనొ నూటక, వుచ్చినఁ గోపించు
గాని .. పోవిడువఁడు దానిచ్చెద ననినను
గన్యలు, మెచ్చరు వార్ధకముచేత మెదిగిన
వానిన్. వి. పు 5. 137.

జ మెదించు, మెదుగడు, మెదుచు, మెదుపు

మెదుగుడు ఎ (✓ మెదుగు) మెత్తనిగుడ్డ
(‘పాఠగుడ్డ’ అని శ. ర.)

సీ జలకమార్పు నఖంపచగ్గచృక్షలములఁ దడి
యొత్తుఁ గడు మెదుగుడులఁ బొదివి .. పాండు. 2. 19.

మెదుమే. న. శ్రీ. (మెదుగు) 1. నలఁగఁ

గొట్టు.

చ్చె కాదేని సప్తసాగరములు గలచి, మేడినీ
దఃము మెడిచి నుగ్గాడి, యీరసంబున దిగ్గ
జే. ప్రతిపంథములు. దాచించి మేడినీతనయ
గాడిమి

౧౦ రా. ఆరి 169 పా. 17 వం.

2 మేదుచు, మర్దించు

నీ తేటి ముట్టచివువ్వఁదేనియఁబుప్పాడి మెడిచి
పాదంబుల మెత్తి మెత్తి. విక్ర 4 162.

గీ. ... అడవిపసపులు మెడిచి పై నలందుతనిసి,
కన్నియలపిడు తెంతయఁ గలుగుదాని ...
యయా 2. 48.

నీ. మదను మైపూతకు మెడిచినకస్తూరితో నొప్పు
కవంపుసాన యనఁగ ... పరమ. 3. 281.

8. కాటుక మొదలగువాని నొకచేతివ్రేలిపై నుంచి
చేతొకవ్రేలితో రాచు ...

గీ చీరి వేలితోఁ గాటుక చిక్కమెడిచి ...
కు. సం. 8. 99.

మెదుపు. న శ్రీ (✓ మెదుగు.) 1. వలఁగఁ
గొట్టు.

కం. వేగ వరేంద్రుఁడు రాకే, కాగా యిటు
చనఁగ వాడివలుమొనసోకన్, భోగంబుజ
నిను మెదువదె, భోగిని యైనపుడు చేరఁ
బోరాదునుమీ సారంగ. 2. 27.

2. మేడించు, మర్దించు, కలియఁగలుపు.

గీ. ... నీరజాపు, సానఁబట్టినరాపొడి చల్లి
మెడిచి ... మనుచ. 2. 36.

గీ. ... రాలినట్టి, పాదుము నూతనఘటముతో
నిడి ప్రభాత, సమయమునఁ బ్రత్యహంబు
నాశ్రమున మెడిచి, వేసరక చిన్న మెత్తు నేవిం
చునరుని, నాలుకను గాపురంబుండు నలువ
చెలువ. అప్ప 2. 481.

మెదుపు. విజ. (సం. మృదుక, త. మెదు.)
మెత్తనిది.

వ .. ఇసుకమెదువు నెలవుం బన్ని నవసపు
టాకుంజప్పరంబులలోనం గుప్పళించిన కప్పు
రంబుతోడి తురువేరు పరిమళంబులును ...
పాండు. 4. 16.

2. మందము (శ. ర.),

మెనుపు. న. శ్రీ. (కవ్వముతో) ఎనుచు, కలియఁ
జేయు (శ. ర.).

మెప్పించు = మెచ్చించు న శ్రీ. (✓ మెచ్చు¹)

1. మెచ్చునట్లుచేయు, శ్లాఘింపఁజేయు.

గీ. ... పంత మలరంగ నిన్ను మెప్పింతుఁగావ ..
పారి. 1. 181.

నీ మఱియు రసమంజరీముఖ్యమగురకావ్య, రచన
మెప్పించికొంటి గీర్వాణభాష, ను ...
ఆము. 1. 18

గీ. ... అగజ నీవు, నింత మెప్పించుకొంటి నీ
కెవ్వరీడు ... ప్రభా. 1. 182.

2. రంజించు, సంతోషపెట్టు.

నీ. ఏరాజునకుఁ జెల్లు నింద్రుని మెప్పించి నవరత్న
సింహాసనంబు వడయ, .. విక్ర. 4 44.

నీ. ... భ్రమరికావళుల వర్తనగతులను, ...

గీ. నాడి మెప్పించు నెట్టిచోద్యంబో తరుడి, ...
కాశీ. 6 169.

మెప్పు¹. అ. శ్రీ. ఎగురు, దుముకు,

నీ, ఒకవరి యానంద ముప్పొంగఁ తెలరేగి
మెప్పుచు వెన్నెలకుప్ప లాడు ..

ఇందు. 2 148.

మెప్పు² ఎ. (✓ మెచ్చు¹) 1. శ్లాఘ, పొగడ్త

కం. తలఁకక మెలఁగెడి మెకమున, నలుఁగుల
పాల్సేసి మృగయు లొ నని పొగడ్తన్, బులుఁ
గల వేటలు గని మెప్పులు గులుఁకఁగ
మరలుఁ డనుచు బోయలు దెలుపన్ ..

ఉ రా. 7. 198.

2. సంతోషము.

ఉ అచ్చటి రత్నమందిరము లాగ్ధకు మెప్పొవఁ

గూర్చునే కదా .. ఉ రా 2. 251.

3 వరము

పీ. నీ వొసంగెద నన్న నెఱమెప్పు లిప్పుడు మఱ
చినాడపు లోన నెఱుక మాలి ..

అచ్చ. రా అయో. 21.

ఎఱ. క్లామాపాత్రము, మెచ్చఁదగినది.

ఉ. ... ఆ. యొప్పులకుప్ప మెప్పుగుఱుభోదయ
వై భవలీల రంజిలన్ . ఇందు. ప. 98.

మెయి¹ = మయి¹, మై¹. ఎ. (క త మెయ్)

1. తేహము, ఒడలు.

గీ మేను నెమ్మేను మై మయి మే మెయి యొడ,
లన శరీరంబు దగు .. అం. భా. 2. 184.

పీ. అతఁడు పండ్రెండు వాలమ్ము లాశీభత్తు
మెయిఁగ్రుచ్చి ... భాం. శల్య 1. 122.

కం. కాందనపాంచాలికవలె, మించిన యక్కంచ
నాంగి మెయిజిగి పలు వ్యాపించం గాంచిన
తరుపులు, కాంచనతరువుల తెఱంగుఁ గైకొన
వచటన్ ... ఉ రా 2 125.

పీ ఘనసాంకాశ్రిం గంధసారోదాం మృగమద
పంకంబు మెయిఁ దన్న . విక్ర 1. 6.

2. పార్శ్వము, ప్రక్క

వ. ... నిర్మలాద్వింశతిగూఁ జెనంగునైనన్యద్వితి
యింను ముందరదుభితాంబుధిచందఁ బగుట
కు .. గి యుచ్చివోయెడు శరంబులు సిరు
మెయిన గెటచిన కుంజురకాదులును ...

భా. భీష్మ. 1. 287.

ఉ .. శిష్యుంక్తి య, త్యావరలీల నిర్మలయిల
యందుఁ దనుం గొలువన్ మహోన్నతిన్ ...
విక్ర 6. 5

3 వెఱబడ

కం తీకరసమయక్షేత్ర మ, నేకాపధిరసమయంబయి
నయట్ల నుమి, యేకవిధ మైనబుద్ధియ, నేకము
లగుకర్మములమెయిం బోకన్మపా ..

భార. కాం. 4. 195.

శ్లో. యథా హ్యేకరసా భూమిరోషధ్యర్థాను
సారిణీ, తథా కర్మగతా బుద్ధిరంతరాత్మాను
దర్శినీ .. సం. భా. కాం 204. 17.

గీ. మేఁకకై పోవుకడుపుల మెయి వడివ క, శి. ద
కన్యాకటంబుల నిందువందు, నాడుచును కాడు
చునువల్ల వాన్వికముగ, నరిగె బలదేవుఁడును
తోన యరుగుదేర .. హరి పూ 7 8.

4. విధము, రీతి

కం. మనలోన నెప్పుడె మెయి, పనివెంటను విరిటు
మనము పడయుదము ..

భార. విరా 1. 65.

పీ. హిమరుచి కీమెయి యెందుండి వచ్చె నితాంత
సుఖాపూర్ణకాంతి దవర ... కు సం 5. 600.

గీ తండ్రవిమ్మట నివి యేముతగిన భంగి, బంచు
కొన నేర కిమ్మెయిఁ బ్రతిదినంబుఁ, బోరు
చున్నారము ... విక్ర 2 8, నైష 1 45.

బ. మెయికొను, మెయికోలు, మెయితాలుపు,
మెయిపాలు, మెయిమఱపు, మెయిమఱుపు,
మెయివడి, మెయివెట్టు, మెయినిరి

మెయి² = మయి² మై², ప్ర. ద్ర. 1 కొన్ని
యెడలఁ గృతీయానిభక్తియందు వచ్చును

చం. ... సొలయం, అనిచె మహారణంబు మఱాటి
మెయిన్ సకలంబుఁ తెప్పెగన్

భాం. భీష్మ. 1. 7.

ఉ. వల దురంత వేదనమెయిన్ బొరలాడెడు
తాల్మి దక్కి మే, లేలలితాంగి ..

మనుచ 8. 64.

ద్వి. మేఘవాహనుఁ దొంటిమెయి నుండఁ జూచి,
మేఘనాదుఁడు మాయ మిగులఁ గావించె ...

రం రా ఉ 79 పా 7 పం.

కు సం. 4. 441.

2. కొన్ని యెడల సప్తమీవిభక్తియందు వచ్చును.

చం. ... ఆ. ప్పనిమెయి వగ్నిచేత నగుఁజాటగు
వన్వెఱతో భవద్దయా, వనవిధి నాశ్రయించు

ఉకు వచ్చితి . భా. ఆను 1. 251

మెయి³ పి (సం. మహీ) భూమి.

కం. ఆ యమునాద్వీపమున న, మేయుడు
గృష్ణుడు పుట్ట మెయి గృష్ణ ద్వైపాయనుఁ
డనఁ బడెను . భా. ఆది 3. 45

కం పీ రైలులుఁ జూపులును, భాంతులును
గోరపులును బాండవులు ననన్, విరు లయి
పరిగి డిది నయ, వారిగ భవదీయవంశమరపాటి
మెయిన్ భా. ఆది. 4 118.

గీ వరుడు నారాయణుండు ననంగఁ బరగు,
నిత్యపురములు నిపును నేచు జమ్ము, భువనహిత
మావరింపఁగా బూని వేడగ్గ, వచ్చి యిమ్మె
యిఁ బుట్టినచారు మనఘ

భార కాం 8. 419.

మెయికోను = మయికోను, మైకోను అ శ్రీ.
(మెయి¹ + కోను) 1 కలుగు. పుట్టు

గీ. మెజయుచెయ్యల రాగంబు మెయికోనంగ,
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలమి మిగుల,
విన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెంత లుండ.
నీరసాకార నైరంధ్రఁ గోరఁదగునె

భార నిరా 2 81

కం సోలివచ్చితము వనలో, మేలుకనం దోన తెలివి
మెయికోనునట్లు, నీతితనయనసరోరుహుఁ,
దై లక్ష్మణుఁ జూచి దుఃఖకాత్ముం డగుచున్.
భా రా యు 592.

సీ ముంగేల వంచినమొగ మెగయించుచో మెయి
కోను నేత్రనిమిలనంబు .. కవిక. 8. 212.

2 సమ్మతించు, కష్టపడు

కం అరియ విగృతస్వర్గ, ద్వారము రాజులకు
నాహవం బందుమహో, రారులు దొల్లియు
వరిగిరి, మీరీమార్గమున నడవ మెయికోను
టొప్పున్. భార. భీష్మ 1. 98.

వ . అయ్యమామహేశ్వరుల తపోభంగంబు
నేయు మనన దానికి మెయికోని వచ్చితి ..

కు సం 4 418.

కం .. నే నొక. వనితారత్నంబుఁ జూచి వచ్చితిఁ
దనుఁ బుట్టిన బ్రహ్మరాక్షసుని కనఁమున
మెయికోన దదియు సంగమున తెల్పంగిన్
దశకు. 11. 50.

9. పూను, ఉద్యమించు

కం. నానావైకూతమయము, మే నానాచలము
మనము మెయికోని నిక్కిం, జేతరునకుఁ
తెల్లి సం. గా వగు సత్యంబు నడపుచు మ
ట్లుడెన్ భార విరా 1. 108.

సీ. జగము లన్నియు నొక్కమొగి సమయింపంగ
మెయికోసి గమకించు మృత్యు వొక్కొ ...
భా. రా యు. 1487.

సీ. మెట్లకుఁ దగమిక మెయికోంట యాయంతి
కుచములప్రతిఁ జూపఁగోరు తెల్ల ...
కవిక. 5. 49.

4. లభించు.

కం. అది బెట్టిదంపువెరవున, మృదుభూతోపాయ
మునను మెయికోనద ప్రళం, జొరువ వలయు
నాజ్ఞాసంపద గలసాకతముతోడఁ బతి యవ
హితుడై ... భాం. కాం. 8. 170.

5. భిష్టమగు, రుచించు.

కం. కాలము సేరినరోగికి, మే లగుబాషధము లెందు
మెయికోనునె మదిన్, జేల చెడ మన్నతటి
వినఁ, భోలునె దగుబుద్ధు లల్పబుద్ధుల
కెందున్. భా. రా. ఆం. 2 13.

వ. శ్రీ 1. అంగీకరించు, ఓప్పుకోను.

కం. తగ విదురుఁ బాచి యాతని, మగుఁడఁగఁ బిలి
పించె నాయమయుఁ దనయునకున్. వగయును
గూర్చియు వెంపును, మిగిలినవననముల సంధి
మెయికోనఁజెప్పెన్ భార ఉద్యో 4 82.

గీ. ఇట్టివానిగ నన్ను మీ రెఱిగి యిచటి, కింద
ఱును వచ్చి యక్కటా యిట్లు లడుగ, మీకుఁ
బ్రియ మైనకావ్యంబు మెయి కోనఁగఁ, గనుట
కంటెను సుకృత బు గలదె నాకు

భార. భీష్మ. 3. 502.

2. పొందు.

కం. వేటుగఁ గనినం బ్రక్కతికిఁ జూటవిడిచినట్లు
తనదునుజ్ఞానము న,క్కాటు విడిచి తన
కంటెను, మీఱ నొకటి లేమిగావు మెయికోన
వలయున్. భార. ఆను. 4 202

(‘అంగీకరించు’ అని శ. ర.)

మెయికోలు = మయికోలు, మేకోలు, మైకోలు
ఎ. (✓ మెయికోను)

(పూనిక, ఉద్యమము.)

కం. తమతమదేశంబులకై, మిముఁ గొని పొందివుల
గెలుచు మెయికోలువ భూ, రిమణులు
గొందఱు వచ్చి. భార. శ్లో. 1. 91

మెయితాలుపు. ఎ (మెయి¹ + తాలుపు)
శరీరధారి, ప్రాణి.

రగడ. తవిలి యెన్నఁడు నేని నిమ్మెయితాలుపు
లకును గీడు పేయక ...

అచ్చ రా. యు. 84

మెయిపాలు. ఎ. బి (మెయి¹ + పాలు)
సమభాగము.

(బి. మెయిపాలులు, మెయిపాళ్లు.)

కం. పెక్కండ్రు పూటవారలు, తక్కిని మెయి
పాళ్ల వరువఁ దగు నొకచాయం, తెక్కండ్రు
పూటయగునో, నొక్కనిచే నైన నర్థ మొడ
యఁడు గొనున్ విజ్ఞా. 3. 66

శ్లో. బహవః స్మరన్తిది స్వాంతై ర్దదన్తిః ప్రతిభువో
ధనమ్, ఏకచ్ఛాయాశ్రితే మ్వేషు ధనిశ్య
యథారుచి. సం. విజ్ఞా. వ్య. (శ. ర.).

గీ. పెండ్లిచేసిన నిలుచెడి పేద లైన, కూతులకు
దల్లిధనమైనఁ గొనుట యుచిత, మందఱును
నొక్కభంగివారగుదురేని, దారుమెయిపాలు
గొనుటయ ధర్మ మెందు ... విజ్ఞా 8 127.

మెయిమఱుపు = మయిమఱుపు, మైమఱుపు ఎ.
(మెయి¹ + మఱుపు) పారవశ్యము, ఒడతెలుం
గమి (శ. ర.).

మెయిమఱుపు = మయిమఱుపు, మేమఱుగు.
మైమఱుపు. వి (మెయి¹ + మఱుపు) కవచము.
(శ. ర.).

మెయిమెయి. మయిమయి, మైమై. శ్రీ. విజ్ఞ. డ్ర.
1 అచార్యముగా.

ఆ. మెయిమెయిం బెరంగి మెచ్చించి ముక్కంటి.
చే వరంబు గొని విశిష్టదివ్య, క్షౌదీప్తుఁడైన
గాండీని నొరుఁ డాజీఁ, జెనయఁ జాలకునికి
సెప్ప నేల. భార. డ్రో. 1. 45

గీ మరహస్యంబు చెప్పక మగువచంద, మెల్ల
నేర్పడ మెయిమెయి నెఱిగి రిమ్ము...
దశకు. 6. 167.

2. నిరుపద్రవముగా

కం. ఏ నపుడు ధర్మపాశా, దీనుఁడ నై కోపమునకు
దీ కొనరింపఁగా నేరకున్న మెయి మైయిఁ,
బో నయ్యెంగాక యింకఁ బొమ్మా యిచ
ఁన్ ... భార. విరా. 5. 91.

కం నాకన్నులయెదురం బడి, యేక్రియ మెయి
మెయిన బ్రదికి యేఁగెడు నింకన్ ...
భా. రా. యు. 1558.

వ అమ్మెసలి .. యక్కుమారు నుక్కుదండ
సంబులువోలెఁ దనరెందుకోటలం బిట్టూడి
కటవక మెయిమెయిం గబళించి కనుగంద
కుండ జలాధిదేవతాసమీపంబునకుం దెచ్చు
ఁయు .. కాశీ. 4 68.

మెయివడి = మయివడి, మైవడి ఎ.
(✓మెయి¹) 1. సమ్మతి, ఒప్పుదల.

గీ వలుకు లేర్పడ విని మెత్తబడినయట్లు, సుభగ
మెయివడి చూపుగాఁ జూచి తనదు, హృదయ
మెఱిగించుతెఱుగున నిట్లు లనియె ...
భార. విరా. 2. 259.

2. విధము.

సీ. భావించి నీముద్దుఁబలుకుల మెయివడి బలపడఁ
గఱచరాచిలుక లివియు ...
కు సం 6 667.

ఆ కయ్యమునకు వలదు కాల్చివ్వ నధిప సా,
మమున భేదమునను మార్తు మనము, మెత్తఁ
జేసి చెఱుచు మెయివడిఁ దప్పించు, కొనుతెఱం
గెఱింగికొనుట మేలు ..

భార. కాం. 2. 282.

8 సామ్యత

మ. ... ధర్మనందనుం దతినియుద్ధతికిం బుయి
తోడి మెయివడి గలనడవడిం బ్రవర్తిల్లు
చుడియు జూదంబువెంట మోసపోయి తొడిరి
చిక్కునం బడియె ... భార. ఉద్యో. 1. 22.

మెయివెట్టు. అ. శ్రీ. (మెయి¹ + వెట్టు) మేను
పెంచు, పుష్టిఁజెందు.

గీ. హర్షమందస్మితముతోడ నమ్మారారి, యపుడ
హయముల మెయివెట్టునట్లు నేసి, తఱిమి
నీకులఁ ద్రావించి తడవి మగుడఁ, చెప్పె ..

భార. ద్రో. 3. 168.

మెయిసిరి. ఎ. (మెయి¹ + సిరి) నాట్యగతి
భేదము.

కం. లయకోపు దృష్టియును వళి, నయ ముదుటు
దురమ్ము మోడి నయ మున్నతరే, కయ్యను
బ్రమాణము హరువున్, మెయిసిరి యవసరము
మురుపు మెలఁకువ యమరున్. ప్రబంధ. ౨౨

మె(యిదు)య్య. అ. శ్రీ. పరివశమగు

కా. సారాచారివిచారదతులు . అపత్ర నిన్ను
నెనయసే భావించి దుర్వాసన, సారాం
భోసధి నీఁది మెయి సుమహానాభ్యాత్మతై
మర్మ్యులా, ధారాధేయసిముక్తి యుక్తు లగు
దుర్ దారిద్య్రవిద్రావణా ..

కు. సం. 10. 46

మెర. ఎ. 1. సంశయము.

చం. వెఱ మెర లేనియట్టి ఒలువీరుండు కృష్ణ
కమారుఁడొక్కచేఁ, జఱచి ...

భాగ. 10. పూ. 882.

2. విధము.

కం. రోమలతారాహు వదన, యావనతీనేతఁ

బొదువు దనుచును రాఁగాఁ, గామాహితుఁ
డికుండెడు, నామెర వెలఁదికిని ద్రివకు లతి
శయ మయ్యెన్ ... ప్రబంధ. 295

మెరత. ఎఱ. మెట్ట. (ఎ. మెట్టనేల. శ. ర.)

గీ. మెట్ట మెరక యనంగను మెఱయుచుండు.
స్థలికి సంజ్ఞలు ... ఆం. భా. 2. 5.

మెరకు న. శ్రీ. త్రిపు.

ద్వి. దండియై యామ్యవాస్తంబున గోరు, గొండి
వల్పుటికంటికొల్కిలో మనిచి, యల్లనఁ గంటి
గ్రుడ్డనియక యుండ, మెల్లనఁజుట్టును మెరకి
వెకల్చి. పండితా. మహి. 251 పూ

మెరమెర¹. ఎ. 1. వ్యథ, దుఃఖము

నీ. అమృతహాత్ముని హృదయమునకు మెర మెర
పుట్టింప నేటికిఁ బోయి కాంచి ...

భార. మా. 157.

కం. మురముర దివిజాల హృదయము, మెరమెం
యిదె యడఁగు ననుచు మెఱనెన్ హరి
యన్ ... భాగ. 10 ఉ. 181.

చం. మెర మెం యేల నీకు హరిమిత్ర సుతుండు
ః మిత్రుఁ డుత్తమ, స్థిరమతిఁ బొల్చు నొక్క
టండు ... పుట్ట. ౧. ౧౦

2. సంశయము సంభావన.

కం. అరివధము పాప మని మది, మెర మెం గలి.
నను దిగిన మెయిఁజేయుము భూ, హ ప్రా య
శ్చిత్తము .. భార. కాం. 1. 280.

భార. అశ్వ. 4. 171.

3. భేదము.

కం పురుషుండన వేటొకండే, పురుషోత్తమఁడైన
యేన పురుషోత్తమతా, స్ఫురింతుఁ బు పత్వం
బను, మెర మెర గల దదియకాదె మెయి
కొనుఁ గ్రియకున్. భార. భీష్మ. 1. 190

4. మాలిన్యము.

ద్వి. పరమ మాహేశ్వర పట్టభద్రుండు, మృదులి
భక్తులలోని మెర మెర వోవఁ, గడిగి నిర్మల

ములు గావించుకతన ...

[ప్రభు. 2. 60 పా. 22. పం.

5. క్రొర్యము.

సీ. మీనాక్షిపై నింత మెరమెర సేతువే చేరి
మీనాంక రక్షింతుఁగాక ... తవతీ. 4. 28.

జ. మెరమెరవడు, మెరమెరపాటు, మెరమెర
లాడు.

మెరమెర². ఎ. తళతళ మనుకాంతి.

రగడ. మెరమెరని కొలనిదరి మీ లంచ లకు
ముకులు, మరగె నీకనుదోయి మాయింపు చక
చకలు ... మనుచ. 3. 84.

మెరమెరవడు. అ. శ్రీ. (మెర మెర¹ + పడు)
సంశయపడు.

వ. అని చిత్తమోహంబు దింస్కరించుచు నిజాశ్ర
మంబునకు వచ్చి తనమనంబున మెరమెర
వడుచుండును ... వా. రా. 4. 110.

మెరమెరపాటు. ఎ. (✓ మెర మెరవడు) సంశయ
పడుట, మెరమెరవడుట.

ద్వి. సరకుసేయుదునె లూ సామ్రాజ్యపదవి, మెర
మెరపా పేరి మీకుఁ జిత్తముల

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1515 పం.

మెరమెరలాడు. అ. శ్రీ. (మెరమెర¹) వ్యథ
నొందు, బాధపడు.

వ్యవ. ఎదుటివాని సంపద చూచిన మనస్సు మెర
మెరలాడును , కన్న మెర మెరలాడు
చున్నది.

మెర్దు = మెర్గు, మెఱుగు, (చూ. మెర్దుడు
పుర్దు.)

జ. మెర్దుడుఁబుర్దు.

మెర్దు(ఱుపు)డుఁబుర్దు. ఎ. (✓ మెర్దు.)
మెఱుగుడుఁబుర్గు, ఖద్యోతము.

సీ. కమలశాంధపునితోఁగదలు మెర్దుడుఁబుర్దు
దేవతాకుజముతోఁ దెల్లదుమ్మ ...

గీ. సాటిరానట్టిపగిది ... చెన్న. 5. 71.

మెఱమే = మెఱయ. అ శ్రీ. తళుక్కునఁ
ప్రకాశించు.

సీ. ఘనతటిల్లతలయ మైనిమిది దంష్ట్రలు మెఱ
వంగఁ బండులు గొఱికి పేలుచ ...

భార. ఆది. 8. 201.

గీ. పలకయును వాలునుం గొని యలఘునవము,
మెఱయ నేలకు లంఘించి మెఱుగుమెఱచి,
నట్లు నని . భార. ద్రో. 4. 101.

గీ. చిలుకమాపులు గట్టిన చిగురుతేరి, పసిడిబలు
మీనుపడగ యెదైనలమెఱవఁ, జెఱకు విల్లు
పూవమ్ము లేదైత ధరించి, గట్టి బిగిసి యే
తెంచె నక్కడిమిమగఁడు .

హరి. ఉ. 8. 58., భీమ. 8. 2. 9

జ. మెఱపు, మెఱపుఁదీఁగ.

మెఱపు. ఎ. (✓ మెఱమే. క. మెరమా.)

1. విద్యుత్తు, మిఁచు.

సీ. మదచకోరమరాళిమండలి కెలరేఁగఁ బఱచు
చేడియ లను మెఱపుఁదఁగ ..

హరి. 2. 49.

సీ. ఒఱపువేఁ వొలుకారుమెఱపుచేన నదల్కు కల
కంతి కంటిచూపులబెడంగు ...

వరమ. 3. 125.

2. ప్రకాశము , తళుకు.

సీ. జింకతాలుపరియు జింకతాలుపరియు మఱు
దియు ననుఁగునై మెఱపుఁ జాత.

అచ్చ. రా. బాల. 8.

ద్వి. నెఱవైన కవిత వర్ణింప నం దెసఁగు, మెఱ
పుల చందాన మెఱపులు బొదవె.

అ. మ. క. 2. 72 పా. 2 పం

మెఱపుఁదీఁగ ఎ. (మెఱపు + తీఁగ) తీఁగవలె నో
యైన మెఱపు (క. ర.).

2. జ్యోతిష్మతీలత (క. ర.).

మెఱ(ద)ము. అ. శ్రీ. 1. (నాఁటినళల్యాదికము)
జటునటు మెదలు.

న. నెఱుకులమెఱుగుటమ్ములు మెఱమిస
తెఱుగున నతని చరిత్రస్తరణంబులు చిత్తో
త్కంపంబు నొనరింప ... వృ.సిం. 5. 4.

నీ. మొనసి మేనులు చుఱుక్కని పొక్కంగఁ
దూరి మెఱముచు వినరు తెమ్మెరకుఁదోడు.
యయా. 5. 81.

చం. . జ్ఞాపను లాడెడిమాడ లమ్ములై యురు
వడిగుండెలో మెఱముచున్నవి పోదరులార
యియ్యెడన్ ..
ఉ. రా. 8. 211, ఆము 9. 40

2. చెలరేగు, విజృంభించు.

గీ. హరిహరసాగ్రాగఢ మానాపహరి, త్రిభువన
సమర్పిహరి పరిక్షకుండు, కమ్మవిలుకాఁడు
మెఱమకృష్ణగారవనము, తోనిగురివెందపొద
కిందకాని మనిచి. విక్ర. 8. 57.

3. క్ర. 1. మెదల్పు, కదల్పు.

కా. కంఠోపాంతము దొడలున్ మెఱముచుం
గాలాగ్నిచందంబునన్, గుంఠిభూతుఁడుగాక.
భాగ. 10. పూ. 449.

మ. గవిలో బెబ్బలి డాఁగి గ్రుడ్లు మెఱమంగా
గాంచి రా జేసె మనుచ. 4. 48.

2. ఇటువటుఁ ద్రివృ, (కత్తితోఁ బొడిచి, ఇటు
వటుఁ ద్రివృ.

నీ. కిటిమెన సంధించి మెఱమినక్రియ, నవద్రుమ
కోటు లున్మాళితములు గాఁగ ..
భోజరా 7. 44

ద్వి. మెఱుంగుఁగై దపుఁగ్రుచ్చి మెఱమిన్లుంపక,
మలికి భూపాలుఁ డాయుగ్మృతఁ జూచి ..
ద్వి. హాశ్చ. ఉ. 215 పం.

వ. చక్రంబులఁ ద్రుంచుచు సజకంబుల
నొంచుచు నురయల మెఱముచు భూలంబులఁ
దుఱుముచు ... భాగ. 6. 376.

3. భేదించు.

కం. నురవీరుఁ డొక్కశతమునఁ, గంఠాలము

గ్రుచ్చెఁ జక్కంగా వాలమునన్, గరి డున్సి
యవలఁదురగం, బురగముక్రియఁ ద్రెల్లి దొల్ల
నుఱము న్మెఱమెన్. ల. వి. 2. 84.

4. బాధించు.

గీ. మరునినాళికసాయకోత్కంఠము కంఠము,
ధరముఁ దరమిడి మెఱము శేయరిది సారిది
నుటిది నవి మెట్లు తెగఁ గోయునుం నదీర్పు,
రింబుల జనింపవో శతాంములు గావొ.
వసు. 2. 114.

వి. 1. తలక్రిందుగా వేసెడుదుముకు, పిల్ల
మెఱము.

చం. పెఱుకుదు మింక లంక ననిపేర్చి కపింద్రులు
దిక్కు లార్పులం, బటియలు సేయుచున్
బ్రమరి పాటుచుఁ గేరుచుఁ గ్రేళ్లు డాటుచున్,
మెఱములువైచుచు న్నెగసిమేఘము లె
టుచు .. భా. రా. య. 288.

నీ. కడలిసీటను చెంటి కరడు పొద్దువిధాన కుఱు
చగా ముంగలి మెఱము వైచి ..
ప్రబంధ 109.

కం .. వనజాతునియెదురి మెఱము వైచిన
భంగిన్ . కై. భా వి. 108.

2. గంతు.

* మెఱములు వైచుచు మింటికి నెగయుచు,
పెట్టుల్ చఱుచుచు గుప్పెడుచు ..
అచ్చ. రా. య. 90.

రిగడి. పాలుమాలి నృపాలసుర వనపాలు గడు
నల = లా డాఁచెను, రాలుపూలలరాలు వేసె
మెరాలు లేవరాలు వైచెను
చంద్రా. 4. 234.

మెఱమెచ్చే. ల. క్ర. (మెచ్చు¹ + మెచ్చు¹)
మిక్కిలి మెచ్చు

నీ . పోయి వచ్చెద నని మెఱమెచ్చఁ బలికి.
వేం. మా. 5. 149.

వి. 1. ఇచ్చకమునకై వ పొగడ్త.

చం. మనమున మాటలం గ్రియల మన్నన లీ నొక
నాడు నెట్టికా, మిమలకు గారివంబు మెఱ
మెచ్చలకై పచరింతుఁ గాని పా,యని యను
రక్తి నీయెడన వగ్గలమై కనువట్టు నాకు .

పాఠ. 1. 118.

(‘మిక్కిలి మెచ్చు, అని శ. ర.)

2. మిక్కిలి మెచ్చు.

వ. నిర్విషంబు శీయం తామి భావించి మెఱ
మెచ్చల కిట్లంటి ... శుక. 8. 72.

కం. నిర్విషదల రక్షించెడు, సలసుండు నెఱచాత
గాక సంవన్నులఁ దా, భరియించువాఁడు
దాతయె, మెఱమెచ్చలచాత యతఁడు మేదిని
వేమన. 2. 198.

విజ. ముఖప్రీతి కొఱకై నది.

కం. నయగాగవుఁడమిఁ గవట, ప్రయముల మెఱ
మెచ్చుఁ బల్కరింతల మిథ్యా, చయములను
తైలచారపు, నయమున మునిఁగూడి కొన్ని
నాళ్లు రమింపన్. విప్ర. 4. 18.

3. ఆగుణార్ణవుని యిల్లాలికి మెఱమెచ్చఁగూర్చితో
వందినకూర వెట్టు ... శుక. 2. 557.

మెఱయిండు. న శ్రీ. (✓ మెఱయ) ప్రక
టించు, బయలుపఱచు.

కం. ఉలు ముటిమినట్లు భరము, దరితీపుమిటారి
పలుకువారనయంబున్, మెఱయింప నేర్తు
రిప్పుర, నెఱమదైలకాండ్రు వాద్యనినద
ప్రౌఢిన్. చం. రా. 3. 88.

సీ. మైబో దొంగఁ దేల్చిట్టవ ట్టిని దాచి
కొంచుఁ బోషక మెఱయించు తెట్లు ...
శక. 2. 79.

గీ. ముప్పింద్రునితోడినెయ్యంబుగోరి, తేని
యీది నేవకవృత్తిగాని, దొరతనంబులు
మెఱయింప దొగక వింక, నీకు నెటువలె
దోచు వోనిర్ణయేంద్ర. దశా. 2. 112.

మెఱయ 2. శ్రీ. 1. (మెఱపు) తిరుక్కువ

ప్రకాశించు, ప్రకాశించు.

సీ. పొలపంబు మెఱసి దిక్కులఁ గాంతి పూరించు
క్రొక్కారు మెఱుంగుల నుక్కడించి.

భా. క. రా. 2. 88.

కం. మెఱయంగ ముసురు గురియంగ, నుఱుమం
బురపీదులం బయోధరవేకిం, దెఱవల రమ
ణులయొద్దకు, నిఱువీటి నెళువ నెక్కడ
శనుపున్ .. శక. 3. 88.

గీ. వశికచే చంత దాదాజీల్లకు మ మెఱుంగు
మెఱసినరీతి భ్రమించుచ ది, చఱు దిక్కులఁ
దానయై యనుచమాన, మానముచ విట్టు లనియె
వమ్మరిఁ గాంచి దశా. 8. 118.

సీ. కాంచనాంచలదివ్యకాశేయచేలంబు మనకటి
తటమునఁ గరము మెఱయ ... విక్ర. 1. 8.

2. బచ్చు, కోర్నిల్లు.

ఆ. ఇందువంశవిభుఁ డుపేంద్రుఁ డింద్రప్రస్థ,
పురము సొచ్చె నతివిభూతి మెఱసి ...
భార. ఆది. 8. 215.

సీ. సమరవృత్తోచిత చమరవాలంబును గజ
పాణయు భుజాగ్రమున మెఱయ ...
పాఠ. 1. 44.

చం. పఱుగునారీశేవకవంక్తులు మామిడితోపులుం
గడున్, మెఱయుచు నాశ్చక్కు న్మృదము
మెచ్చును నచ్చెరువున్ ఘటించగన్ ...
క. రా. 2. 194. ఆం. రా. 5. 93.

8. ప్రకటితమగు, వెల్లడియగు.

గీ. బచ్చు చక్కంగఁ దీప్తిసయనుపు మెఱయ ...
హర. 2. 119.

సీ. ప్రహసనప్రసంగం బాదించువనమాంకం బుల
యంగు రూపి మెఱయ .. శక్ర. 1. 90.

4. విజృంభించు, చెప్పించు.

కం. మురియు దెఱలహృదయము, మెఱ మెర
యెడ మెఱుగు పలుకు మెఱయెడ బయలుపన్.
భా. 10. ఉ. 181.

గీ. తక్కుగలనై నికుల నెల్ల నుక్కడంచి, మిగుల
సంగ్రామభూమిలో మెఱసినట్టి, రిపుయముని
తీవ్రతకును నైరింపలేక, వెఱచి చోళావనీ
భర్త విఱిగి చనియె. పరమ. 4. 159.

ఉ. ఎఱుంగుదు మున్ నుకేకుండు మహేశు కృపన్
విభవాభిరాముఁ డౌ, తెఱుంగుదు వానిపుత్రకు
లహివవరంబులు బ్రహ్మ యాయఁగా, మెఱసి
జగత్త్రయంబునకు మీకును కాధకు లౌట ...
ఉ. రా. 1. 827.

ఈ. పూను, ఉద్యమించు.

గీ. మెఱసి యువకార మొనరింప మేలు వచ్చుఁ,
గీడు వచ్చు మనంబులో నోడ వలదు ...
కాశీ. 2. 107.

ఈ. అతిశయించు.

కం. ప్రాకటనవరసకలనా. సాకల్యము మెఱయు
మధురసమధుద్రాణా, పాకప్రబంధరచనన్,
జోకం దగుతిక్కయాయజాకుం దలతున్.
విప్ర. 1. 11.

ద్వి. చిఱునవ్వు వచ్చి వసిష్ఠుఁ డాగ్రహము,
మెఱయఁ గౌశికసంయమి కిట్లు లనియె ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 352 వం.

7. ప్రసరించు.

గీ. ఆకసంబు నుండి విహంగరాజు, భక్తి నెఱ కల
నీడ వచ్చుదృశాకు, మీఁదఁ బరరించె బీఠండ
మెఱయకుండ హరి. పూ. 7. 189.

స. శ్రీ. మెఱయునట్లు చేయు, మెఱపు మెఱ
యించు.

సీ. మఱి మూడవది నిల్చి మెఱసి బిట్టుటిమి, శీకర
వారి స్పృష్టి జీకటిగ నలను ...
అము. 4. 61.

2. ప్రకటించు, బయలుపఱచు.

అ. రాజసుతుఁడోడ రమణుఁ డాండవస్త్రత, రాష్ట్ర
సుతులు వృద్ధరాజులొద్దఁ, దద్దయును ముద
మునఁ దమతమవిద్యలు, మెఱసి రెల్ల జనులు

మెచ్చి పొగడ. భార. ఆది. 6. 11.

ఆ. ఆరులగుణములైన నగ్గింతు రెప్పుడుఁ, గలయ
తెరిసినపుడు గలితనంబు, మెఱయునురు
మహాత్ము లెఱుంగఁడు తుదిమొద, రెట్టివారి
నితఁడు బెట్టు వలకు

భార. విరా. 4. 228.

ద్వి. వలనైన తనవైభవంబెల్ల మెఱసి, కొలువుండె
నుత్తరగోపురంబందు ...

రం. రా. యు. 850 పా. 1 వం.

కం. అని యిట్లు గురువునన్నిధిఁ, దనగర్వము
మెఱసి విప్రతతులను నిందించి నావైశం
పాయన, ముని మండుచు యాజ్ఞ వల్క్యముని
శిట్లనియెన్ ... వి. పు. 4. 84.

జ. మెఱయించు, మెఱవడి.

మెఱవడి(జీ). ఎ. (✓ మెఱయు. బ. మెఱవ
డులు, మెఱవకులు, మెఱవళ్లు.) 1. అతి
శయము.

సీ. మిత్రప్రకాశంబు మెఱవడిఁ గుదియించి యతి
తపఃస్ఫూర్తిఁ జయ్యన హరించి ...
చంద్రా. 4. 27.

కం. వడి వేఱువేఱుశిరసులు, గడిగి బెడం గయిరి
కుంతి కాంచినకొడుకుల్, వెడవింటిజోడు
మెఱవడిఁ, గడిగిన నారాచపంచకంబో యనఁ
గన్. పాదా. 4. 14.

గీ. జిగిలిగి మెఱవడియు వడిశాగనులంద. చూడ
ములు నందచందిము ల్బూదులు దెలియక
వితాకవితల రాజహంసకపులఁ, గదిసి కావు కా
వనెడి కాకపులు కవులె. ప్రబుధ. 16.

2. ధైర్యము.

ద్వి. కాళ్లును రెండు నక్షణమ గుత్తులకుఁ, గడికండ
లుగఁగొట్టి కలుషంబు వుట్టి, మృదుని
ముందఱు బెట్టి మెఱవడిఁ బట్టి ...

వండితా. పురా. 90 పా.

ద్వి. మిలుమిండ నయనారుమెఱవడి మెచ్చి ...
బస. పు. 4. 1025 పం.

3. నేర్పు.

నీ. మెప్పించిచాడవు మెఱవడిఁ గల్గటనరనాయ
కుని వీరనారినింహు మై. 1. 18.

కం. వనిమెఱవడి నలరుగరుడవచ్చలచవికెన్ ..
యయా. 4. 86.

చం. కరచరచాదు లందఱికిఁ గల్గినయంతటనే
నమగ్ధతన్, మెఱవడిఁ గాంచనేర్తురె మనీషి
వరుల్ ...

కృష్ణ. 2. 104., ఉ. రా. 4. 291.

4. ప్రకాశము, శోభ.

గీ. ముచిగుణములు గలయట్టి మనుజునందు,
స్వల్పగణ మైన నది ప్రకాశంబు నొందు, శ్వేత
గిరిశిఖరంబుపై శీతకరుని, కిరణజాలంబు మెఱ
వడిఁ బొరయుకరిణి. నా. పంచ. 1. 851.

5. విధము.

వ. ... తగరుల నన్నల చాక్కొన్నవీక, తులు
వలపోట్లాటమాడ్కి రక్కుము పుంజులు కఱచి
కాట్లజట్లు గఱచుక నారెలు డుస్సి పాటు
వరున వ్రేటిలువేసిన మెఱవిడిని ...
ప్రబంధ. 788.

6. ఉద్రేకము, విఘ్నభంజనము.

వ. అని మఱియుం తెఱకువిలుతునిమెఱవడిఁ దర
విన నెఱవిరుదు లెఱుంగుపడన్ ...
భాగ. 8. 396.

(ముద్రీసా. మెఱవడి నెఱసిన. శ. ర. పా.)

7. గౌరవము.

కం. వెఱవకు నీవు సురేశ్వర, యెఱుంగుదు నే
నాదురాత్ము నిప్పుడ వానిన్, మెఱవడి
యొనర్చి బుద్ధులు, గఱవి వరం బిచ్చి కాంతుఁ
గావించు రహిన్. శేష. 4.

(శ. ర. మెఱవడి యొనర్పు = గౌరవించు.)

8. ఊరేగింపు (శ. ర.).

విజ. ప్రకాశించునది, శోభిల్లునది.

కం. నెఱ వగ్గలింపఁ జక్కలు, తఱచై పొడము
ఓయు గగనతల మొప్పారెన్, మెఱుంగారు
ముత్యములచే, మెఱవడి యగునల్ల వట్టు
మెల్కట్టు గతిన్. విక్ర. 6. 64.

నీ. బంగారు మెఱవడివల్లనంబులతోడఁ గెంబట్టు
కిలు వక్కెరలతోడ ... వి శకుం 1. 111.

ద్వి. తుఱుచ కెంజడలు తాగుగ నెత్తి చుట్టి, మెఱ
వడిగా భూతిమెయినిండ నలది ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 64 పం.

మెటికలు. ఎ. బ. ఇంచుకపొట్టు వీడినలియ్యము.

గీ. అమరికలఁ గల్గి సంకటి తమిడరొత్తై, వేట
పొట్ట తెన మినుపిండిమెటిక, లొడిగముగ
బొక్కి దగఁ దీరఁబడ్డకోళ్ల, గఱచికాటుల
గెల్పు రక్కాముకోళ్లు. ప్రబంధ. 132.

మెటియ. ఎ. గుండ్రాయి.

కం. కఱకంరుభక్తివెలిగాఁ, గొఱగా వెవ్వియును
నవియుఁ గొన్నిటినాళ్లుల్, మఱి పిండకూడు
వెట్టిన, మెటియలక్రియ మెఱచు మీసమెదు
కుల మెఱపుల్. శివ. సా. 197.

చం. మెటియలవంటిరక్కనులు మిక్కిలి లెక్కకు
మీటి క్రొవ్వు నే, దైరయుఁ దలిర్పఁగా ...

ప్రభా. 1. 81.

బ. మెటియఁడు, మెటియత.

మెటియఁడు. విజ. (✓ మెటియ) గుండ్రాతి
వంటివాఁడు, కఠిమఁడు. ('వలింపనివాఁడు' అని
శ. ర.)

గీ. త్రిమూరి గదా సదాగతి తెలిసిచూడ, మెఱి
యఁడుగదా యనంగుడేతఱి మఱి మడియఁడు
గదా యల్లకై వాత్సలకుఁడు దలంప, నిట్టి చెడు
గులచే బాధ కెట్టులొర్తు. సారంగ. 2. 127.

మెటియత. విజ. (✓ మెటియ) గుండ్రాయి
వంటిది, కఠినాత్మరాటు.

కం. నీ విచ్చో మెటియత వై, కావరమున వలసి

నట్లు గయ్యాళింపం,గా వెఱచి పేద మొఱుగా,
నే వీనిని పాఠిక దగిలి యేల వచింతున్.

కళా. 3. 222.

మెఱుంగంచేకమ్మ. ఎ. (మెఱుంగు + అంచు
+ కమ్మ) ఒకవిధ మగుకర్ణాభరణము.

సీ. మెఱుంగంచుకమ్మలు మెఱ్ఱాలు గెఱఱ
ముక్కర యుడ్డబుడగలు కట్లనరులు ..

హంస. 4. 188.

మెఱుంగారు. అ. ౨శీ. (మెఱుంగు + ఆరు) 1
మిక్కిలి ప్రకాశించు.

కం. స్వరమందొరమ్మల శోభా,కరముగ మెఱుంగారు
పసిడికంబము లనంగా, గరమొప్పు నగతనూ
జకు, గరభోరులు వాలుచు మదనకరికర
లీలన్.

కు. సం. 3. 291.

వ. మెఱుంగారు తమతమసిదంబు లుల్లిసిల్లిం
జెలుపు మిగిలి చనుదేరన్ ...

భార. భీష్మ. 1. 95.

మెఱుంగారుఁబోడి(జీ). ఎ. (మెఱుంగారు +
బోడి) మిక్కిలి సౌందర్యము గల స్త్రీ.

ఉ. ఆమెఱుంగారుఁ బోడిజిగి యప్పెడుగుబ్బల
చాకచక్యమా, యేమని చెప్పవచ్చు జగశీకర్
కాశ్వతరూపసంపదల్ ... హంస 1. 58.

ద్వి. ... తెలిగన్నలసీరు, మీఱుగు వేడు నామెఱుం
గ యెఱ బోడి ... నవ. 1. 70 పా. 3 పం.

మెఱుంగిచ్చు. అ. ౨శీ. (మెఱుంగు + ఇచ్చు)
వన్నె పెట్టు.

చం. గొంకొని సామగానమునకున్ మెఱుంగిచ్చు
చతుస్వరంబులం, దెనకొనిమ్రోయ వీణె
మొరియించుచు ... కు. సం. 3. 325.

మెఱుగిడు. అ. ౨శీ. (మెఱుంగు + ఇడు) వన్నె
పెట్టు.

చం. ... పేదవా, కల్పవిహితవృత్తిమై నభినవా
భృగదయం బొనరించి రక్తి మా,ధవుఁగొని
యాఁలం దమకృతంబులకున్ మెఱుంగిడ్డ

యట్లుగన్.

భా. అశ్వ. 4. 174.

మెఱుంగిఁపె. ఎ. మెఱుంగు + ఈఁపె) ఒక
విధమగు వేటసాధనము, వాడియగునీఁతె.

చం .. ముకుందుబిల్లెముల్, తలముడు లుడ్లు
బోనులు తెరల్ మెఱుంగిఁపెలు బ్రోఁగు చుట్ట
లున్, ... దనరంగ వెంబడిని బొంగి చెలం
గుచు నేఁగి రొండొరుల్ ... ఇందు. 2. 58.

మెఱుంగు(ర్దు). ఎ (త. మెరుకు) 1. మెఱుపు,
విద్యుత్తు.

అ. మెఱుంగు మొగిలు సొచ్చు తెఱుగున నాట్య
మం, దిరము సొచ్చి తనదుగురువుకడకు,
వరిగి నెమ్మి నిట్టులను నిఁతి ..

భార. విరా. 4. 27.

కం. మెఱుంగుల కచిరత శశికిం, గఱయును మణి
కనకములకుఁ గారినన్యము లేఁ, జొఱకుం
గాఢము దక్కంగ, మెఱుంగెల్లను వచ్చి గిరిజ
మేనన నిల్చెన్ కు. సం. 3. 318.

ఉ. కన్నలు గండుమీలుఁ దొలుకాకుమెఱుం
గులుఁ గాముఠాణముల్ ..

విక్ర. 3. 49., నీలా. 1. 58.

2. తళతళమనుకాంతి ; కాంతి, ప్రకాశము.

గీ. మిన్నమిడుగురులై రెండు మెఱుచుచున్న,
మెఱుంగు లొకపుట్టిలో మన్న నెఱుగ కేను.
బుట్ట గ్రొప్పించి యారెంటిపొడవు గాన, కుడిగి
వచ్చితి విస్తృతపడి మనమున ...

భార. అం. 2. 179.

సీ. మెఱుంగులు దూఁగెడుచువుకగ వల్లి కల్లొడఁ
జల్లుపోరాడి యాడి . నిర్వి. 3. 49.

సీ. మెఱుఁతమేనిమెఱుంగు మెఱయు కారు
మెఱుంగు .. విక్ర. 1. 119.

3. నెయ్యి మొదలై నవానిబిడ్డు

సీ తొలఁకి మింటికిఁ బొంగుదుగ్గపాఠోఁతాళికర
దులమీఁది మీఁగడల మెఱుంగు ...

మనుచ. 5. 38., అం. భా. 2. 259.

4. వన్నె, ఉత్కర్షము.

గీ. కానఁ గవికాభిముఖుడైన కవివరువకు, మిక్ర
కావ్యంబె కావ్యమై మెఱుంగుఁ దెచ్చు ...
కవిక. 1. 10.

5. వాడి, తిట్టత. (చూ. మెఱుంగుసాన.)

అబ్బ. 1. తళతళమను కాంతి గలది, కాంతి
గలది.

సీ. భావింపనరుదైన భావమర్కటంబులు మెఱుంగుఁ
జూపులలోన మేళవించి ... విక్ర. 2. 91.

సీ. నీలమేఘముడాలు డీలు సేయఁగఁ జాలు
మెఱుంగుఁ జామనచాయ మేనితోడ ...
అము. 1. 12.

శం. హాటకకలశంబులకును, తాటియగు సభూటి
మెఱుంగుఁ తాలిండ్లు నైష. 2. 17.

గీ. .. నీలత్వమున సరిగావు తెలియ, నెఱిగలిగి
యొక్కమొత్తమై నిడుదలై దళమ్ములై
మెరులై కారుక్రమ్ముచున్న, వికచకమలాక్షి
మనుసోగవెండ్రుకలకు ...
విజ. వి. 1. 35., పారి 1. 37.

2. తిట్టము, వాడియైనది.

శం. నూతనమొకమణిఁబునము, ద్విత్వితకార్ణము
మెఱుంగుఁదూపులుఁ బడసెన్. కళా. 5. 20.

ద్వి. మెఱుంగుఁగోఁబలతోడి మృత్యువునోరు, తఱలక
దాకాలఁ దన్ని దట్టించి ...
హరిశ్చ. పూ. 82 పం.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 214 పం.

౩. మెఱుంగంచుకమ్మ, మెఱుంగారు, మెఱుంగారుఁ
బోడి, మెఱుంగిచ్చు, మెఱుంగిడు, మెఱుం
గీఁచె, మెఱుంగుఁగంచము, మెఱుంగుఁబోడి,
మెఱుంగుగడ్డి, మెఱుంగుజెఱ్ఱి, మెఱుంగుడుఁ
బురువు, మెఱుంగుడునూనె, మెఱుంగునల్లలు,
మెఱుంగురిక్కి, మెఱుంగువెట్టు, మెఱుంగు
సాన, మెఱుంగెక్కు.

మెఱుంగుగంచేము. ఎ. (మెఱుంగు + కంచేము)

దొమ్మరివిద్య కుపయోగించునొక విధ మైన
కంచేము.

చం. ... మెఱుంగుగంచేము లభితలోన్నతంబు
లొగవలు గుడార్లువగ్గములు కత్తులబోనులు
గడ్డపాటలున్, వడిఁ గొని మేటిదొమ్మరులు
వచ్చిరి బిల్లమహేశుపాలికిన్.
చెన్న. 2. 269.

మెఱుంగుఁబోడి(జీ). ఎ. / మెఱుంగు + పోడి

బి. మెఱుంగుఁబోడులు, మెఱుంగుఁబోడ్లు
మెఱువువలె మనోజ్ఞురాలగు వాడుతి ;
ఆడుది.

కం. చలదింప్రసీలగోళా, మలకోమలతారతార
మండలములువ, వృత్తలములు ప్రాంకుశ్వేతం.
బులు చపలము లొర మెఱుంగుఁబోడి నయవ
ముల్ ...
నైష. 3. 184.

చం. ... మేడలసోరణగండ్లవెండ్ల రేల్, చని
యుదురిక్కమొత్తమును జక్కఁగఁ జూచి
మెఱుంగుఁబోడులి, చ్చనుబిడికిళ్లఁ బట్టి ...
నీలా. 1. 29.

గీ. మిగులభయమునఁదమతమమెఱుంగుఁబోడ్లు,
చేరి తముఁదామె కౌఁగిటఁ జేర్చు ...
దళా. 1. 191.

మెఱుంగుగడ్డి. ఎ. (మెఱుంగు + గడ్డి) తృణ
విశేషము, ఒకవిధమగు గడ్డి (వృ. వి.)

సీ. ఎఱగొయ్యి వెణుతురు మెఱుంగుగడ్డి.
హంస. 5. 45.

మెఱుంగుజెఱ్ఱి. ఎ. (మెఱుంగు + జెఱ్ఱి) ఒక
విధమగుజెఱ్ఱి (క. ర.)

మెఱుంగుడుబురు(గు, ధ్, ధ్వ)వు. ఎ
(✓ మెఱుంగు. త. మిన్ మినివచ్చి) మిడుఁగుఱుఁ
బురుగు, ఖదోగ్రతము.

వ. ... మొకరితుమ్మెదలు రొదలు గల మెఱుం
గుడుంబురువులట్లు మినమినని మెఱవ ...

మనుచ. 3. 28-

చం. సురవరవర్ణి నీమణులు శోభిలుమిట నటించు
వేళఁ ద, తురహరనీలహార్యురుచిఁ బొల్పిన
చోటలఁ ద్రోస గానమిన్, గరమరు దంది
తత్తఱిని గాఢతమఃపటలప్రచారులై, యుగుతరి
దీప్తులన్ మెఱుగుచుండ్రు మెఱుగుడుఁ
బుర్వులలో యనన్ భల్లా. 1. అ. (శ. ర.).

మెఱుగుడునూ నె. ఎ. (✓ మెఱుగు) పెట్టెలు మొద
లగు వానికి మెఱుగుఁ దెచ్చుటకై పూయునట్టి
యొక విధమైననూనె, కఱ్ఱనూనె. (శ. ర.).

మెఱుగుడునల్లలు ఎ. బి. (✓ మెఱుగు) ఎడ నెడ
బంగారుకట్టు గ్రుచ్చిన నల్ల పూసలు (శ. ర.).

మెఱుగురిక్క. ఎ. (మెఱుగు + రిక్క.)
1. పగడము. 2. తళతళయనుకాంతి గలనవ్వు
త్రము (త్రా. శ. ర.).

మెఱుగు(ఁబె)వెట్టు. అ. ౧. (మెఱుగు +
పెట్టు) ప్రకాశమును గలిగించు.

ఉ. పాండులియగ్రవందనుఁడు పాలడుగం దగ
నీఁడయేని మా, కొం దన నేల మేలది సుయో
డనుఁ డింతకు మున్ను పెక్కులు, ద్వందతఁ
దాను తేసినవిధంబుల కెల్ల మెఱుగు వెట్టిన,
ట్లుండెడు భార. ఉద్యో 2. 184.

కం. నురుజాతమెఱుగువెట్టిన, కనకప్రతిమయును
బోలెఁ గన్నియ యొప్పెన్ ...

నైష. 8. 42.

కం. రివికళముకురిములు శర, ద్యువతి మెఱుగుఁ
జెట్టుభూతియోయనఁ బర్యెన్ అము. 4. 142.

మెఱుగుసాన. ఎ. (మెఱుగు + సాన) ఆయు
ధాదులకు వాఁడి గలిగించుతాయి.

గీ. చెఱుకువిలుకాఁ డురిం బను మెఱుగుసాన,
వై ని మొనయిడు కాంచనాంబమురేఖ ...
దశా. 2. 282.

(నిదాఘవర్ణనము.)

నీ. మదనవిస్ఫూర్తికి మాఱటముక్కంటి మిహిర
లింబమువకు మెఱుగుసాన... చంద్రా. 2. 18.

మెఱుగెక్కు. అ. ౧. (మెఱుగు + ఎక్కు)

వన్నెగాంచు. ఉత్కర్ష వహించు, పెంపొందు.
కం. ... అతనియున్న యెడ గోధనమున్, మెఱుఁ
గెక్కి పాఁడి నేమిం, గొఱత వడకయుండఁ
జేపి కురియుచునుండున్ ...

భార. విరా. 1. 108.

ఉ. మానుగఁ దప్పలున్న ననుమానము సేయక
మోదమానన, న్నానను లై నవారు పలుమాఱు,
వరికలొనర్చి తీర్చినన్, హీనకవిత్వ మైన,
మెఱుగెక్కడె ... ద్వా. 1. 15.

నీ. ఒఱగంట మెఱుగెక్కు నొరయంగఁ గల,
తెక్కు హొన్నంచుపక్కెర యుదుటు,
సూప .. దశా. 2. 88.

మెఱుకు. న. ౧. మెఱుకు, ఉత్పాటించు.

నీ. మెడ మెట్టి గోర్గొండి మెఱికి పుచ్చుఁడు వీని
గ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు స్రవింప ..
కాశీ. 8. 152.

శ్లో. ఉత్పాటయాన్య నేత్రే త్వం నిధాయ చరణౌ
గళే .. సం. కాశీ. 8.

గీ. మృత్యుదేవత మునిపండ్లు మెఱుకఁ జాలు.
కాశీ. 2. 47.

మెఱుము¹ అ. ౧. మెఱుచు, తళుక్కుని
ప్రకాశించు.

కం. ఉఱుముచు మెఱుముచుఁ బిడుగులు, వఱుఁగ
నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొని
కుఱియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యనలు
మీఁద మఘవుం డలుకన్.

భార. ఆది. 2. 270.

కం. మెఱుము ధన్వంతరము గుణ, ముఱుమఁగ
విశిఖతతి దొరుగ నొక్కటఁ దఱచై, పఱవ
రుధిరంవుఁగాలువ, లఱిముఱి ఘనసజ్జఁడు
ద్రోణుఁ డడరె నరేంద్రా.

భార. ద్రో. 1. 224.

ఎ. మెఱుపు, విద్యుత్తు.

(వ్యవ.) నట్టి యుఱుములు మెఱుములే గాని వాన
లేదు.

మెలుము² న. ౮. 1. కొట్టు, ప్రహరించు.

వ. ... ప్రతిపక్షులం దటిమియు వాలంబుల మెటి
మియు ముప్పిహకులం గ్రుమ్మియు...
సీతావి. 3. 108.

2. పొడుచు.

వ. ... ఇరువురు మెయి మలంచి పాసియు
దాసియు ... లాసియు ప్రేసియు దటిమియు
మెటిమియు నొండొరుల దేహంబులు రుధిరా
సారంబునం దడిసి ... ఉ. హరి. 2. 84.

మెలకువ. ఎ. (✓ మెలకు) 1. వర్తనము.

కం. చనువానిచేయు కార్యంబున కడ్డము సొచ్చి
నేరువున మెలకుచుఁ దా, మను బయిఁ బూసి
కొనుట దన, మును మెలకిన మెలకువకును
ముప్పగుఁ బిదపన్. భార. విరా. 1. 125.

చం. అలరుచుఁ గేశివేశఁ బ్రియునాన్యముఁ గన్గొని
సిగ్గుచే మదిం, గళవళ మందఁగాఁ జివర
కన్నులు రెండును మూసికొన్న నా, మెలకు
వకుం గవుంగి లిడి మెచ్చును ...

శివధ. 1. 5., నుద. 2. 94.

2. భద్రముగా వర్తించుట.

బంధురవృత్తము. ... ఏనికపాఁ జనియెడు పతి
వగునల తటిమలచేతం దగఁ ద్రచ్చి మెలకువ
సంతనగలిగిన గెలుపుల సిరిసెలతన్ దక్కం
గైకొని ... యయా. 4. 185.

శం. జలతైలబిందు వయి నా, మెలకువ వెల్లివిరి
యైన మేలగునే ... ఉ. హరి. 5. 198.

3. జీవనము.

చం. చలనము లేక యీనృపతి శయ్య నహర్నిశ
మున్ సుఖించునా, మెలకువ హనిచేయుటకు
మేకొని రాఁ దగునయ్య ...

నా. వంచ. 1. 915.

4. సంచారము, స్వేచ్ఛాసంచారము.

శం. మెలకువ లగుచోటుల మను, కుల కందువలను
జలంబుఁ గొనునెడలను మే, తల పట్టుల మృగ

ములకును, వల లొడ్డుచు వేటకాండ్రు వల
మగఁ జనఁగాన్. దా. 3. 24

కం. మెలకువలు చాలి తమవమ, నిలయ బల
కెగసి వచ్చునెమకుల పింఛో, జ్వల రుచులు ...
కవి. 4. 80.

5. దైర్యము, దిట్టతనము.

ద్వి. మెలకువ చెడి తోఁక మెడమిఁద వైచి, సొజని
కెలంకులఁ జూచుచుఁ బాటి ..

రం. రా. కిష్కిం. 209 పా. 3 పం.

6. స్థలము, చోటు.

కం. తగువాఁలు దానును నా, మృగములు విహ
రించునట్టి మెలకువ గని లో, నిగురొత్తెడు
వేడుక న, జ్జగతికుఁడు సన్నఁజేసి చంచల కని
యెన్ ... చిత్రభా. 8. 131.

7. ప్రాధత్యము, నేర్పు.

కం. చిలుకల పిలుకలపలుకుల, కులుకులు గల మెలకు
వలకుఁ గొఱత ఘటించుం, జిలిబిలి పలుకులు
వలుకుచు, జలకము కలికికి నొన్నఁ జనిరి
పొలంతుల్ ... అచలా. 2. 81.

చం. తెలుఁగునఁ జెప్ప నేర్పిన నుధీజమలెల్ల సెకాసు
ధూర్జటి, బళి యనఁ దక్కు గుల్కునగ పాటిలు
తేట మెలుంగుమాటలన్, మెలకువ గాంతు
వెక్కుజిగిమించు ప్రబంధతతుల్ ఘటించు
వౌ ... కృష్ణ. 1. 27.

8. నాట్యగతిభేదము.

కం. ... మెయిసిరి యవఘళము మురువు మెలకువ
యమరున్ ... ప్రబంధ. 108.

9. తెలివి, జ్ఞానము ; ప్రబోధము, అవబోధము.

అ మోడ్చుకేలు ఫాలమునఁ జేర్చుకొని యున్నఁ,
గరుణ నతఁడు నన్ను గాంచి పతికె, నన్నె
టింగి వందనం బొనర్చితి నాత్మ, మెప్పువు
నీదు మెలకువకును. అప్ప. 1. 38.

సీ. ... మేలుకొంట యనఁగ మేలుకంట యనఁగ,
మేలుకాంచుట యనఁగను మెలకువ యన ...

అవచోధ మొప్పు ... అం. ఖా. 1. 142.

(ప్రప్ర) దొంగ యిల్లు దాటి పోవువఱకు వారికి
మెలకువ రాలేదు.

10. మల్లవిద్యా సంబంధమగు పదునాఱు ఉపవీత
ములలో నొకటి.

వ. అప్పీరుండు దండనిల్కిడ కదలుమెలకువ
అలఱు పువంబు లాదియాపోడశోపవీతంబుల
రీతుల నేర్పి ... హంస. 1. 208.

మెలకువకాదు. విజ. (✓ మెలకువ) జాగ
రూకల కలవాడు.

సీ. ... జాగరూకాభిధాన, మలరు మెలకువకా
డన ... అం. ఖా. 8. 11.

మెలకువనడు. అ. శ్రీ. (మెలకువ + పడు)
జాగరూక వహించు, దూరదృష్టి కలిగియుండు
(వ్యవ.) మీ రావనితో ముంతే మెలకువ పడితిరి
కనుక నెఱవేటివడి.

మెలగాడు. అ. శ్రీ. (మెలగు + ఆడు స్వార్థ
మున) సంచరించు.

శ్రి. వెలుగొందు నవరత్న విమల శృంగముల,
మెలగాడు కస్తూరి మృగములగముల ...
నవ. 4. 208 పా. 13 వం.

మెలగించే. న. శ్రీ. (మెలగు) 1. వర్తింప
జేయు, నడపు.

కం. ... పీరిన్, సరి రనకొడుకుల మెలపిన, తెరు
వున మెలగించ వలదె ధృతరాష్ట్రవకున్ ...
భార. ఉద్యో. 1. 359

శ్రి. కాలిణభూరి మై కంఠజాలముల, మేరల నక
లంబు మెలగించువాడు ..

రం. రా ఉ. 89. 32 పం

కం. సంగతి లోకము లన్నియు, మ్రింగుచు గ్రక్క
చును బయల మెలగించుచు ను, పొంగెడు
బేడరకాడలు, మ్రింగుదువడె బకునిచేర మీ
దెఱిగి వృషా. భాగ. 10. పూ. 448.

ఉ. త్రిప్ప, తిరుగజేయు.

కం. ... నీ, కోమలిక మెలుగుటకునై, రాముడు,
మెలగించి చూచె రమణి నిన్నున్ ...

భా. రా. ఆర. 1. 148

మెలగు = మెలపు. అ శ్రీ. 1. ప్రవర్తింను,
నడచుకొను, అనుకూల్యముతో బ్రవర్తించు.

కం. ఆరయ నెన్నండై నను, మీరలు నా కెగ్గు గాంగ
మెలగుటలేదో, పాఠ వచిలార భార. ఆశ్ర. 1. 94.

కం. పతికనునన్నల మెలగుము . విక్ర 4. 98

కం. ఇల్లాలు మెలగకున్నను, గుల్లా సౌఖ్యంబు
పతికి గొండంతైనన్, ఇల్లాలు మెలగుచున్నను,
గొల్లా సౌఖ్యంబు పతికి గోరంతయినన్. శేష.
1. 139.

2. వర్తించు, ఉండు.

చం. కలిమికి నొప్పుగాంగ బలగం బయి నీకడ నాత
నూభవుల్, మెలగంగ జూడ గానన యమే
యభుజాబలకాలి విక్రమోజ్జ్వలుండు సుఖద్ర
వట్టియును వమ్మయిపోయె .. భార. సా. 2. 29.

గీ. మీనరాశిని సూర్యుండు మెలగుచుండ ...
భీమ. 6. 88.

కం. మెలగుదురు గాక కడుపున, గలకాలము జాత
రాగ్ని గమలి బలించ్రా ...

దశా. 2. 385, ఇందు. 3. 72.

3. సంచరించు, తిరుగు.

సీ. మిఱ్ఱు బల్లంబునై మెలగంగ గదనరథ
ప్రముఖ వాహనముం బఱప ననుపు, గాచున్న
మేదిని గడునమస్తలి గాంగ వెరపున నొన
రించి ... భార. ద్రో. 2. 211.

అ. కుదచినపుడు సిద్ర గూరినయప్పుడు, మేలు
కొనినయపుడు, విష్ణువర్ధనంబు మెలగినపుడు
పిష్టుచింతయంగాసి, పలుకడ దొడుబుద్ధి
దిలవడ దొడు. వృష. 1. 150.

కం. మెలగక మృగములు విహగము, లులియక
లేబొయల బిగులు లొత్తక ... నెలపు, నె
వగ వర మమరె చ్చిత్రాటవివోరెనె.

కు. సం. 5. 468.

4. (పొట్టతో మెల్ల మెల్లన) జరగు, ప్రాకు.

సీ. పొలుపారంగా తోరగిలి పొన్నునాల్గు మూల
లకును వచ్చును మెలంగి మెలంగి

పాఠి. పూ. 5 190.

5. ప్రసరించు, వ్యాపించు.

సీ. పతివిలోకనములు పడఁతుకమైదీవఁ గల
యఁగాఁ బలుమఱు మెలఁగుచుండు..

భార. విరా. 5. 395.

6. ప్రసహించు, పాటు

కం. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల, కుఱ్ఱుడ మీతాత
యొద్దకున్ నీకంద్రుల్, వెఱ్ఱులు నీ తై రదె
యీ, మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మెలంగ కుళ
మగున్.

భాగ 9-215.

7. వీచు.

కం. తలిరులతుడఁ జీనుకులు జల, జల వడియఁగఁ
దడిసి మెలఁగు చలికరువలిను, నొలవమున
విరియు పరువపుఁ, దొలుమొగడలవలపుఁ
దెలుపు తోఁటలలోనన్.

పాఠి. 5 103.

సీ కమనీయ తపనీయ కడళికాపవనంబు కడళికా
పవనంబుఁ గలసి మెలంగె ...

వసు 1 149.

జ. మెలఁకువ, మెలఁకువకాఁడు, మెలఁకువనడు,
మెలఁగాడు, మెలఁగించు, మెలపు, మెలన.

మెలత వి. ($\sqrt{\text{మెలయు}}$) స్త్రీ, అఁడుది

సీ. ఎలమి నమ్మెలల న న్నెలయింపఁ దిలిచిన
సెలల నమ్మెలల నమ్మెలల గాదె ..

భార. విరా. 2. 86.

గీ. అలక తిమిరాభిదృశ్య ఫలార్థశంద్ర, మెలత
యిది కృష్ణపక్షాష్టమీత్రియామ.

ఉ. అపురిమించుటోవరుల నాడు మెలంతలగాన
మాధురిన్, త్రాపితజీవ లయ్యును దదగ్రమణి
ప్రతిమల్ ...

పూ. న. 1. 8., సునుచ. 6. 86.

సీ ... మెలఁతుక వెలఁది మెలత

గీ .. ముద్దుగుమ్మ యన స్త్రీ, మాఖ్యలు ...
అం. భా. 2. 104.

మెలఁతుక. వి. (మెలత + ఉక. స్వార్థమున.)
అఁడుది, స్త్రీ

చం. మెలఁతుక లవ్వరిన్ నిడుదమేడలఁ గ్రీడలు
సల్పుచుండి మీ, చులు జలిపించు కన్గవల
పోరణగండ్ల మంజూడ నీ డగున్

వి. కకుం. 1. 78.

గీ మెలఁతుకలమిన్న నిద్దంపుమేల్పసిండి, గలుగ
కుండిన .. నిప్పచ్చరంబు, చిడుచు పెటులు...
నీలా. 2. 38.

సీ. ... మెలఁతుక వెలఁది మెలత ..

గీ. .. ముద్దుగుమ్మ యన స్త్రీ, మాఖ్యలు ...
అం. భా. 2. 104.

మెల(మే)పు న. క్రి. ($\sqrt{\text{మెలఁగు}}$) మెలఁగఁ
జేయు, నడపు.

కం. పంచాంకు లై యుండును, పరిష్కృష్టితర
మున కగుదురు వీరిన్, సరిఁ దనకొడుకుల
మెలఁవిన, తెరువున మెలఁగింపఁ దగదె ధృత
రాష్ట్రునికున్ .. భార. ఉద్యో. 1. 259.

(చి. వి., భా. ల. వ్యా పా “తనకొడుకులు
మెలఁగిన తెరువున” ముద్రి. పా.)

వ. దవ్వుచేరువు లనిర్ధారణంబుగా మెలంగన్
దేశికాశ్వామి మెలంపుచు ...

మనుచ. 4 115.

మెలకు. అ. క్రి జ్వలించు, మండు.

వ. .. హలాహలదహనంబు జగంబులం గోలా
హలంబు సేయుచున్న సమయంబున మెలకు
నెగల మిడుకం జాలక నీ త్రై న దేవ
తలను. .. భాగ. 8. 216.

మెలన. వి. ($\sqrt{\text{మెలఁగు}}$) నడక, ప్రవర్తన.

గీ. నాతి మగవాని నమ్ముట రోత గాదె, వాని
మెలన తా నద్దంబులోని ముడుపు.

Miscell. 1. 557. Line 9. (తా.)

మెలపాడు. అ. క్రి (✓మెలపు) నర్తించు,
నృత్యము చేయు.

సీ. రంభాదిహరిణశ్రేణులు మెలపాడిరి పాడిరి
శిన్నరాజ్ఞాతముఖులు ..

హ. న. 2. 114.

మెలపాడు. అ. క్రి. (మెలపు+ఆరు) మృదు వగు,
మెత్తనగు.

సీ. తలిరాకుళంబెను మెలపారునడుగులు ధర
మీఁద మోపుదుఁ దెరలి పోవు ...

కు. సం. 8. 870., కు. సం. 5.502.

మెలపు. స. క్రి. (✓మెలయు) మెలయఁజేయు,
ప్రవర్తింపఁజేయు, వడపు.

కం. మును సరసీరుహగర్భుఁడు, తనమదితో మడ్డి
నిర్మితప్రజ ధర్మం, బున మెలవఁ జాలుపురుషం,
డవవస్తుం దొకఁడు వలయు నని చింతించన్.

వరాహ. 7. 14.

కం. ... వృక్షలి మన సీయక కడుఁ, జను వీయక
మెలవవలయు నమ్ముఖచరులన్ ...

కవిక. 2. 18.

సీ. సింధుజ నెద మంచి నిరుత మించివఁ గాని
మిహికాంకుఁ గనునన్న మెలవరాదు ...

వసు. 8. 94.

కం. వగవాని పడమునవార, డగపడివం గాచెనేని
నత్యాసన్నుండుగ మెలవఁ తగదు మెలవినఁ,
దెగు నువమధుండపోతే ధీహికుండై.

హ. పంచ. 8. 808.

వి. = మెలుపు, మెల్పు, 1. జాగ్రత్త, ఆప్ర
మత్తక.

గీ. ఇట్లు దమతమవర్తించు నెడల సకల, జనము
లకు హృదయానుంజన మొనర్చి, తాత్త్వి
పుయితోట యడఁకువ తగవు మెలపు,
నెఱిఁదెలుంగను జాటెవ నేర్పు గలిగి.

భార. విరా. 2. 8.

ఆ. మీరు నిదురి దక్కి మెలపున నాచర, ఇంట

లోతుచుని నాకుఁ బ్రియము ...

భార. అను 2. 800, పారి 2. 12.

2. చాతుర్యము, నేర్పు.

గీ. అలరునెత్తావి పొలివోని యలరు లేటి, మెలపు
వలవాటు నెడఁదల మేళొనంగఁ, బ్రణయ
సఖులకుఁ గన్నులపండు వగుచుఁ, జతురముగ
నోర్తు పుష్పాపచయము చేసె.

నిర్వ. 8. 88.

ఆ. రాజకీరములకు రసవంతముగఁ బల్కు,
మెలపు దెలుపుకరడిఁ బలుకఁగజచె ...

కు. సం. 8. 275., రాఘవ. 2. 8.

3. సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

సీ. ఒలుపుమించినవారి నెఱిమించు నెఱిమించు
మెలపుఁ గండించునెమ్మేనిశాని ...

చంద్రి. 8. 79.

గీ కడిఁది జడచారిసిగపూపు కళలప్రోవు, మెల
పులకు నీమ కామునిమేనమామ, కట్టివేల్పు
మఱిది తోగముఱిగొంది, రిక్కగమిమక్కువ
తొఱంగు రేవెలుంగు

కృ. కకుం. 1. 22., గంధ. 1. 74.

4. మాధవము, మెత్తదనము.

సీ. ఆజగన్నాథుల వలవోకవోలెఁ గన్నొని దక్షిణ
మునకుఁ జన నజుండు, మెలపుతో మృత్యువ
మృత్యువ యెట వోయె దని పలుమాఱు
సాంశ్వునము దోచ

భార ద్రో 2. 168.

ద్వి. పాలిండ్లవయ్యెడ బయలుపర్చితినొ, మెలపు
మాటల మెలపు దప్పితినొ ..

పండితా. పురా. 125.

5. ఉల్లాసము, ప్రమోదము.

చం. చలుపులపుట్టనిండ్లు నవసౌరిభలక్షుల కంత
రంగమల్, మెలపులకు న్నివాసములు
మెచ్చులచేరుగడల్ విరక్తతా, కలనల కెత్తు
కోళ్లు తమకంబులకుం గయిదండ లామనిన్,

మలయుచు వచ్చె గంధగిరి మంధర జంధురగంధ
వాహముల్. కవిక 4. 12.

6. నడక, సంచారము

ఉ. కాలుమెటుంగులో మెలవుఁ గైకొవనేర్చిన
పైఁడిబొమ్మలో, మారు నిదీముతో కలికి
మాటలచంద్రికతో చెలంగుళ్ళు, గారరపాధి
జేవతలో కమ్మనిత్రోవ్విరి తీగెలో యవన్,
చారిజవత్తలోచనలు వచ్చిరి మోహవిలాస
మూర్తులై. వి. పు. 5. 148.

7. చాంచల్యము, కదలిక.

సీ. మృగమదంబును మదమృగమును హనియించు
గాయంపువలపు కన్దోయి మెలపు ...

అని 2. 28.

8. స్థైర్యము

సీ కడుఁబేద యగుకౌను గమనవేగంబున మెలి
పేది జవజన జలదరింపు ...

కవిక. 3. 151.

9 మాంద్యము, మెల్లఁ దనము.

సీ పూఁదీగఁబోఁడిచూపులు చంచలము లని
మెలపు నెన్నడపున మేళవించె

విక్ర. 4. 17.

10 విధము, రీతి.

వ తనయందు నివి మొదలయిన తీర్థంబులు గల
వని యవనీజనంబులకుఁ దెలుపు మెలపున
వెలుంగుచు .. కాళ. 1. 142.

మెలయు = మెలియు. అ. శ్రీ. 1. వగ్గరించు,
ఉడు,

(చూ కలయు. ఇది కలయు ధాతుపూర్వకము
గానే ప్రయోగములయందుఁ గానవచ్చు
చున్నది.)

గీ. కాంతలిద్దఱు వచ్చటఁ గలసి మెలసి, సంక్ర
మంబునఁ బుష్పావచయ మొనర్చి ...

రాజ. చ. 3. 42.

గీ. మాటలాడుచుఁ బాడుచు మంద మంద, గమన.

ములఁ గామినీమణుల్ గలసి మెలసి, వన
విహారంబు గావించ వారఁ గూడి, యలరె
వవమవృథునిలీల నట్టునుండు

ఉ. రా. 3. 209.

గీ. అనుచు వనిచినకూరిమి వణఁగి మణఁగి, కలిమి
తేమిని భర్తతోఁ గలసి మెలసి, హెచ్చు తగ్గుల
నొకరీతి నెసక మెసఁగ, వెలసె విలపితకీర్తుల
వెంగమాంబ.

కృ. శకుం పీఠి. 1. 78.

2. జాగరూకతతోనుండు (శ. ర.).

3. పెనఁగు (శ. ర.).

జ. మెలఁత, మెలఁతుక, మెలపాడు, మెలపారు,
మెలపు.

మెలరారు అ. శ్రీ. 1. మనోహరమగు, ఒప్పడమగు.

(ఈ రూప మొక్క కు సం. నందే గానవచ్చు
చున్నది)

సీ. మెలరారు శ్రేఁగంటి మెఱుంగు దీగల డుల్లు
కారాకు లొక్కొక్కొక్కారు మెఱుంగులు...

కు. సం. 7. 903.

సీ తెలిమోమువైఁ బర్చి తొలఁకాడుచాయలో
మెలరారు కనుగవ మెఱుంగు లడరు...

కు. సం 8. 9.

2. చలించు, ప్రకుచ్చ

కం ఎలమెడు జలజాతంబులు, మెలరారెడు జల
చరములు మేలిల్లెడుని, కొల్లల నుండ...

కు, సం. 10. 391.

మెలవు = మెలఁగు. అ. శ్రీ.

(మరలు, తిరుగు.)

వ ... దీనిపడుమట వడగొండియేటు ఉత్తర
మించి మెలవినమెలవంక కొల్లిప్రోలును మల్ల
ప్రోలును గూడినచోటి పుట్టయనీనుము...

పి. కా. శ. 1024. Ep. Ind. 5.

మెలి ఎ. (✓ మెలియు సం. మిళితం) మెలిక, పెన.

కా. తైలాంచత్కచపాళింగూర్చి మెలు లొందం

జట్టి మేల్పాగలన్.. రా వి. 2 51.

2. చిత్త.

నీ జన్మిదంబులు ముత్తెనరులు జిక్కులుపడ్డ
మెలలు పెన్నిచుఁ గొంత మేలమాడి...

మృ వి. 9. 88.

మెలిక : (మె + క, స్వామిమున, మె, పెన
వ్యవ) హాములు మెలికలు పడినవి.

మెలికించు న శ్రీ. (✓ మెలిక) మెలిపెట్టు,
పెనవేయు.

నీ. బహుమార్గముల నందివడగలు గట్టిరి మెలి
కించి కట్టిరి మేలుకట్లు...

వీర. 8. 118.

మెలిగొను అ. శ్రీ. (మెలి + కొను) 1. పెనగొను,
చిక్కునడు.

నీ. నవమైనకృష్ణాజినముకున్న మెలిగొన్న ధవళ
యజ్ఞోపవీతంబు మెలయ....

ద కా. 5. 81.

చం. ... కాళగతి బంగరుగాజులు మ్రోయ హార
ముల్, మెలిగొన నూర్పు లుప్పతిల ...
అలికులవేడి యొర్తు శిర సంఘెను తెంజగు
రాకుఁబోడికిన్. కవిజ. 8. 26.

2 వంకర దిరుగు.

నీ. ... ఇనుపకడెంబులు నింగలంబు, గురినెడు
మిడిగ్రుడ్లు నెలచూపులను నేపుమీఁడెడు మెలి
గొన్న కోజమీసలు ...

ఉ హరిశ్చ. 4. 157.

మెలిదారము ఏ (✓ మెలి) తాకిపనివాండ్రు దిందు
చక్క కొయ్యలకుఁ గట్టెడు విగిదాము.

(శ. ర.).

మెలిపె(పెట్టు న. శ్రీ. (మెలి + పెట్టు) పెనవేయు.

నీ. మెలిపెట్టి చుట్టిన తెలివంగముడాను వైల
పేజాకబ్బుపినుఁ జెలగు, బంగరుప్రవాతల
పట్టుపాజారు ... కుక. 2. 428.

మెలియు = మెలయు అ. శ్రీ. పెనగు (శ. ర.).

జ మెలి, మెలిక, మెలికించు, మెలిగొను, మెలి
దాము, మెలిపెట్టు, మెలివడు, మెలుచు.
మెలుపు.

మెలివడు అ శ్రీ. (మెలి + వడు) మెలిగొను.

(శ. ర.).

మెలుత = మెలత మెల్ల, ఏ నెలత, స్త్రీ.

కం. ... అమ్మని, బోము నేరుటయు నమ్మె
లుత యెలుఁ గెసఁగన్ ..

భార. అను 3. 221.

ద్వి. మెచ్చ దిండ్రాదుల మెలుత యీనంబి
మెచ్చనే యెలుఁగమే మీదానికొలఁది ...
పండితా మహిమ 281 పా.

(క్రొత్త ప్రతిపా. మెలత ప్రాత ముద్రి పా.)

మెలుచు న. శ్రీ (✓ మెలియు) మెలివేయు,
పెనవైచు.

ద్వి. అనుమాన మేల రమ్మని చెట్టుఁబట్టి, మెలు
చుచు బంగారు మేడబోపలికిఁ. బొలఁగనీయక
వెంటఁ దోడ్కొని పోయి ..

ద్వి. శ. సా. 1 508 పం.

(మెలచుచు అపముద్రి.)

చం. ... కేలఁ గేల్, మెలిచిన బెళ్ళువేడినల
మిన్నలచిన్నెల వెన్నదన్నబల్, సొలపుల
చూలపుత్తుకలఁ జొత్తిలఁ జూచె అతాంగి
నాథునిన్. ర. స. 1. 2.

మెలుపు = మెలపు, మెల్పు ఏ (✓ మెలియు)
(మార్దవము, సౌకుమార్యము)

నీ. అలసభావంబున పొలుపుచు మెలుపును
గలుగు నగ్గిరి న శలఁచి పోచి ...

భా. ర. ది. 2. 17.

కం. మెలుపును గొప్పను నుచ్చి, దులర నుచ్చి
లేదు అను కుమహలన్, నిల్చి దులగు నని
తప్పన, తలముల నెలసె నెలఁ బోచి అమలు
పొల్పున్. కు. సా. 1. 85

కం వనితలు మెలుపుమెయి మెలు, ఎనఁ గిదివ

నొప్పువోములు ముదలగు ప్రన్నని తొడ
పులు గ్రద్దలు దివి, య నరేంద్రులు గొండ
ఋనికి యచ్యుత కంటే.

భార. స్త్రీ. 2. 17., కు సం. 6 18.
(మెల్లదనము.)

సీ. ... గౌరి వచ్చి, వెనుకదిక్కున మెలుపునఁ
జేరి మోమున కలఁగిన వ్యిమమడిచెలుపు
నొసఁగఁ, దమ్మితేకుల నుల్లఁమ్మాడు తన
మృదుకర యుగ్మమునను శంకరునినేత్ర,
యుగ్మమల్ల మూసి ...

భార ఆను. 4 419

(చాతుర్యము, నేర్పు.)

సీ. అసీనుఁ డయి తదీయాంఘ్రి పద్మంబులు తన
చారుపాడి పద్మముల మెత్త, మెత్తన
యొత్తుచు మెలు పొందఁ గర్ణపుఁబలు
కులఁ జిత్తవిభ్రమము మాన్చి.

భార. మౌ. 1. 78.

చం. చెలువను గొఁగిలించుకొని చెక్కును తెక్కును
నంఘటిల్లఁ దొ, ట్రీలుచుఁ బదంబు లొక్క
టొకటిఁ బెనఁగన్ మెల పొప్పఁ చాచ్చె తే,
దలిరుల తొంపముల్ గలుగు దట్టపుఁ
బూఁబొదరింటి తోనిన్.

కళా. 8. 84.

(చక్కఁదనము, సౌందర్యము.)

సీ. కద్రవిద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలుచు మిన్నేటి
రంగల మెలుపు గొలువ ...

భాగ. 6. ౬00.

మెలుసు ఏ (సం. మిళితమ్) మెలిక, వెన.

గీ. బిలుగు మెలునులికలకలు శలికొనుచు,
మెలునుల్లకలిని దగులక మిలివెలఁగు.
వెలుగు వెలుంగఁగఁ జేయుచుఁ గెయ
వెలుంగుఁ, ఒంపపరిపూర్ణ నిర్గుణబ్రహ్మచునఁను.
సీతారా. 2 6.

వ. అప్పుడు నప్పుడు గాకుండఁ దప్పటడుగు

లిడుచు నిమగ్నములు మెలుసులు వీడినఁ
చాలఁబులు మహోత్సాలుం డయిన విడ్డనిఁ
వడ్డంబు గాక కీ లూడి వీడివడ ...

భాగ 10 పూ. 142

మెల్కువ. ఏ. జాగరూకత, మెలకువ.

ఉ ...తద్గణ, స్తోమము గాంచి భక్తి మదిఁ
దొల్కిఁగ సంగయ పల్కె మెల్కువన్ ...

చెన్న 8. 274.

మెల్ల = మెలుత ఏ. ఆఁడుది, స్త్రీ

ఉ . సా, రంగముఁ జాయఁ డీయవసరంబున
మే లని మెచ్చియో నుమీ, మ్రొంగియుఁ
గ్రాయు నచ్చిలువ మెల్ల విధుం గనుగంద
కుండఁగన్.

నైష. 8. 178.

మెల్లక.

మెల్లక ఏ (మెల్ల+ఉక. స్వార్థమున) ఆఁడుది, స్త్రీ.

ఉ. .. మేదినీ, పుత్రి మదాశ్రమ స్థలము పొంత
వనంబునఁ ద్రోచి వచ్చె సా, మిత్తి తపస్వి
కాలకులు మెల్లకఁ గన్గొని వచ్చి నాకుఁ
ద. న్మాత్ర నెఱుంగఁ జెప్పటయు.

నిర్వ. 10. 131-

చం. మెలఁగుచు నున్నవానిఁ గని మెల్లక యెక్కుట
భూసురుండ కాఁ. దఱచి ...

మార్క. 5. 18.

మెల్లు = మెలుపు.

సౌకుమాగ్యము, మార్దవము.)

చ. .. విదురాది సజ్జనులబుద్ధికి రా మచితంబు
తోడి మెల్లువఁ బరుసందనంబునను భూశతు
లెల్ల నెఱుంగ నాడుమీ ...

భార. ఉద్యో. 3. 28

సీ. భారతి పడపాడు పదగతు లన మెల్లుదల
కొని క్రాలు పదక్రమములు ...

కు. సం. 6. 713.

(మాంద్యము, మెల్లదనము.)

ఉ. అప్పు డొకర్లు కొంచె మగు నాభరింబులు

నన్నపూతయన్, గొప్పడి త్రిప్పి లోఁ జరివి
కొన్న నడంగిన పూపులుం బయిం, గప్పిన
చేకొంగు మనుగప్పను మెల్పున నేఁగు
మెట్టెలె, జప్పడు చెన్నఁజేయు గతి చందము
వింతఁగఁ జోపు నయ్యెడన్.

నిర్వ. 8. 58.

కా. భేనుగ్రాసము మాపు దోస మని సంజేహం
చివన్ సస్య మెంతే నష్టం బగు నైన నేమి
మఱయున్ విత్తంగ యామంబులో, నౌ
నన్నన్ మనులెల్ల మిక్కిలియు నేఁ దాఁ
కొందు రీభేనువుం, చానో మానము దప్పి
మేసినది యింతం దోలెడన్ మెల్పునన్

వరాహ. 10 40.

ఉ. గంధవహుండు వీచె నెనకంబున నాత్మజ
మీఁద మెల్పునన్

కా రా యు 1718.

(నేర్పు)

సీ. కాడిన విషకంటకములు మెల్పునఁ బుచ్చి
తన పెచ్చు పాదపద్మములు గాఁచి ...

జై. కా 8. 85.

(రీతి, విధము,)

చం. నిలువక మెల్లఁ దాటు నట్లు నిల్చినమెల్పు
నటించు బట్టఁ జేయలఁజికిఁ జేరినం జిదిమి
నట్టులు దూరము దాటు ...

కా రా ఆర. 2. 48.

మ. ... మాయఁ బన్ని పెలుచం గోళంబులో
వాలుమెల్పున రాజిల్లుచు మాట మెత్తఁ
దనమున్ లో వాడియు న్నేర్పడన్ ...

కాగ. 10. పూ. 228.

మెల్ల¹. విజ కొంచెము వంకరైనది (కన్ను, చూపు)
కేకరము.

(వ్యక్త) ఆ పెండ్లి కుమారునిది మెల్లకన్ను. అట్లు
మెల్ల చూపు చూడకు.

జ, మెల్లకంటి, మెల్లకంటివాడు.

మెల్ల² విజ. (త. మెల్. కర్మధారయమున నిగా
గమము.) 1. మందము, వేగము లేనిది.

ద్వి మెల్లనినడపులు మృదుభాషణములు, వల్ల
భక్త్యములు చిత్తోల్లాసములును .

పండితా. పర్య. 225 పొ

2. కాంతము, ప్రసన్నము.

ఉ .. మెండుగ మ్రోయుగజ్జలును మెల్లనిచూపులు
మందహాసముల్. చాటువు

3 మేలైనది.

(వానిపని యిప్పుడు మెల్ల క. ర.)

శ్రీ విజ. ద్రు. 1. మందముగా, త్వరితదశ
(దీని యాప్రేడితరూపము మెల్లమెల్లన్, మెల
మెల్లన్, మెల్లెల్లన్.)

కా. ఏమే చెల్లె బిటిన రాఁగదనె యేలే జాగు
యోసక్క లో, తేమోనే వెఱుకున్ భ కా
యెఱుంగమే యీబాటకా లమ్మలా, రా
మెల్లం దిగరమ్మ .. ఉ హరిశ్చ. 3. 27

ఆ నల్లగ్రోల నిచ్చి మెల్లనె చివ్వంగి నోరి జి.క
దివియునేరు పొదవు, నేటకాఁడు నోరె ...

ఆము. 4 198.

మ. కరి మొప్పారు నికానవోధకు నికాకాం తుండు
మెల్లెల్లనే, కరముల్ సాచి తమోవినీలపట
ముక్కరిం దొలంగించ ...

కవిజ 3 77

గీ అలరు మెల్లఁగ నవ శనైంధ్ర మగుచు ...

ఆం. కా. 3 76

2. బిగ్గరికాకుండ, ఉచ్చైర్ధ్వని లేకుండ.

(వ్యవ) మామకు నిచ్రాభంగము గలుగును,
మెల్లఁగాఁ జుకుపుకొనుము. పెద్దలతో మెల్లఁగా
మాటాడ వలయును

జ, మెల్లన.

మెల్ల³. ఎ- ఊరివయలు.

సీ. ... మెల్లన నికర్షణ మొప్పు ...

ఆం. కా. 2. 22.

మెల్లకంటి: ఎఱ. (మెల్ల¹+కన్న) కేకరాకుడు,
కొంచెము వంకర యైనచూపు గలవాడు,
కడకంటి కొంగిన కనుపాపగలవాడు, కలది
వి వాయసము, కాకి. (త్రా.)

మెల్లకంటివాడు. ఎఱ. (√మెల్లకంటి) కేకరుడు,
గి ... మెల్ల, ంటివాఁ డనఁ గేకరాక్ష్మి
యగు .. ఆం థా 2 120.

మెల్లన. ఎ. (√మెల్ల²) 1. అల్లన, మాంద్యము,
మందస్వరము.

పి భోగించువారలఁ బుల్కుపుల్కునఁ జూచి
మెల్లన గ్రుక్కిళ్లుమ్రుంగువారు ..

నైష. 7 59.

పి మనమకక్కుటితి మెల్లన లేచి చేతులఁ గాంతుని
జబ్బుగాఁ గొగిలించు ...

మనుచ, 8. 128

కం. తనరెడు లజ్జాభయవా, నన బుద్ధోధమునఁ
దనర సతి గనుఁగొని మెల్లన నిలుఁ డని
యావ లిడన్, జనిరొక్కొకనెవముఁ జెప్పి
సకియ లిరుపురున్.

ప్రథా. 5. 87.. నీలా. 2. 11

2 కైతిల్యము, నడలు.

పి అంగంబు మెల్లన వక్కుఁ తేర్చనె గాని మించి
విగ్గరఁ గొగిలిన రాదు ...

దళా. 2. 811.

మెల్లము. ఎఱ. ఉపకమిల్లినది, తగ్గినది.

ది: మీటినకావంబు మెల్లంబు పేసి ...

ద్వి. వరమ. 5. 41 పా.

మెల్లా, వి. చవిక. (క ర., త్రా)

(వ్యవ.) వా కామెల్లాలోఁ గూర్చుండి మాట
లాడుచున్నారు.

మెల్లె. వి. చివక, చువ్య.

పి. పెండె గట్టెడుచోటఁ జెనువగడుపుఁడిగ లీత
మెల్లెలు దుల్య మెపుడు వృషతి ...

రా. వి. 8. 41.

మెళవ. వి. ఒంటిపాటు, ఏకాకిత్వము.

గి. ఒంటిమైనేగు చలముల నుడుగరమ్మ, మెళవ
లిడరమ్మ కవగూడి మెలఁగరమ్మ, తగినజత
గూడి తలఁపులు దలఁచరమ్మ, యేమ దెలిసిన
చందమే యెన్నరమ్మ.

చంద్రా. 4. 197.

మెసఁగు=మెసపు. వ. శ్రీ. 1. తిను, భుజించు,
మ్రుంగు, కబళించు.

పి. తివుటఁ జుక్కలతేని దినగోరు మెసఁగిరి ...

నైష. 7. 82.

గి ఎఱిలికి రోఁత పడక మెసంగువారు, గావ
విద్యలపైఁ శ్రేమ గలుగువారు, విష్ణునామ
త్రయజపంబు విడుచువారు, నియమాన్గాను
వర్తులు నిశ్చయంబు. శేష. 8. 44.

గి ...మంచిననపండుల మెసంగు, జాణలకు
మావిపండులు చనియ కావె ..

నీలా. 2. 81.

వ. వంచతన్మాత్రసహితం బైన యమ్మహామావ
సంబు నిత్రాసమంతుంబుఁ గబళించుచాడ్పువ
వహంకారంబు గబళించు, వయ్యహంకృతి
మహాబుద్ధి మెసంగు. సీతారా. 2. 158.

2. అనుభవించు.

కం. శివయోగినింద విని యెడి, యవివేకులు తనువు
వెడల నశమువందున్, దనిలి వరకంబు
మెసఁగుచు, భువి చనువంతాఁక యమునిపురి
మందు రొగిన్. శివధ. 8. 89

మెసపు=మెసఁగు. వ. శ్రీ. తిను, భుజించు ; కబ
ళించు, మ్రుంగు.

గి. వేడి యగుదాఁక నోరువ మాఁడు గలిగెఁ,
బులిసినది గల్గె వన్నంబు పోకయంత,
యెసఁగి తు త్రార్పు వెనఁ జల్లి మెసవనైన,
పాప ముడిపించుకొందుఁ దపంబుకలిమి.

పాండు. 4. 158.

కం. ... నిలింపవిరోధి, నామెయిమేదోమయద్దు.

ప్రామిషములు మెనపు మన్న నతఁడును
నార్తన్ . . ఆము 8. 58.

కం. ఫాలాతుఁడు కఱింపఁగ, హాలాహరి విపము
కొంత యవశిష్టంబై, తూలగ నది వృశ్చి
కములు, క్యాకంబులు మెనవి వివచ దాఖ్యల
వెలసెన్. దశా. 2. 222.

గీ. కలువపిళితంబు మెనపురాకాసి కాశి...
కాశి 2.49., ఆం. భా. 8.118.

మే

మే = మేను వి 1. దేహము ఒడలు

ఉ ... పరిశ్రమ పారవశ్యముం, గూడి ప్రమాణ
కోటి వనఘుండు సమీరణనందనుండు మే,
యాడక నిద్రవోయె ...
భార. ఆది. 5 170.

కా. నిధి నామేఁ బ్రాణముల్ నిల్పె .
భార. శల్య. 2. 21.

కం. మే నిమిరి శిరముమూర్కొని, దావవపరిపంధి
యొత్తధవ్యనో నియత క్షావనసురు తయిన
మునులుం, గాననినినుఁ గంటి మంటి గత
కల్మష నై పారి. 8.28
ఆం. భా. 2. 184.

2. విధము, ప్రకారము.

ఉ .. పాండవుల్, మిక్కిలివారు నీతలఁపుమే
గెయిన్ వకమే మహిశ్వరా ..
భార. ద్రో. 6 124.

3. తెగ, సంఘము.

చం. అనునిననూనుమాట విని యందఱుఁ గన్గొని
పెద్దల్లె ని. న్నశుమతి నేయ నైవ్యముల
వన్నిటఁ బన్నఁగఁ బంపు రెండుమేల వడత
మీత్రిగర్తలబలంబుల ముందటఁ బంచి
వానిపోయిన మఱునాఁడు పోద మనియెం
గురునాథుఁడు దుస్ససేనుతోన్ ...
భార. విరా. 8. 128.

(రెండుమైల శ. ర పా.)

4. పార్శ్వము

కా. ... ఇ, రేల్లలం బాయనివేల్పుచాలు గల
సామిన్ వెన్నునిం గొల్పెదన్ ...

చంద్ర 5 58.

కా. ఇరేల్లన్ జేర్కొనువేల్పుచాలు నెడ
నెమ్మిన్నిల్వఁ బూఁజాలు నే, వేళం బూతల
మేలుమేలును గలావెన్నున్ నినుం గొల్పె
దన్.. ప్రబంధ. 154.

జ: మేకొను, మేకొలుపు, మేకొలు, మేగరి,
మేతాలుపు, మేపుట్టుపు, మేమఱుగు,
మేవడి, మేవడికాఁడు.

మేండుఁడు సం వి ఆ. పుం. మేతుఁడు, మావటి
వాఁడు (త్రి వి.).

మేంద్రించు. న శ్రీ. పోఁగొట్టు, నళింపఁజేయు
(భేదించు అని శ. ర)

కా. మింఁటన్ మ్రోసినమ్రోత చాలిమిని లో
మేంద్రించ మున్ నీపు నా, యిటు బుట్టెక
వంచుఁ గంనుఁడు దొడిన్ హింసించె నీ
యన్నలన్... భాగ. 10 పూ. 124.

మేంధి, సం. వి. ఈ స్త్రీ మేంధి, మేంతి (వృ. వి.).

మేఁక వి. (సం మేకః) 1. భాగము, అణము

గీ ఓమే యేమే యి దే మేమే లేమ యేమే.

మేఘపుష్పంబు దే వంచు మేలమాడ,
మేమేమేమేలు దఱ చయ్యె మేలుమేలు,
మేఁక మేఁకన సభవారు మిగుల నగిరి.

స్త్రీ. 11.

మ. ... మేఁ, తెరువుం గుంపటమంచ మెక్కిరి
ప్రభుత్వైకాప్తి రెడ్లజ్జడిన్ ...

ఆము 4. 184.

2. చింబు, భాగి, ఆఁడుమేఁక.

సీ. మేఁక చుచ్చును జింబు మీటు భాగి.

ఆం. భా. 2. 185.

మేకవన్నెపులి = మేఁకవలె పైకి సాధువుగాఁ

గవఁబడుచు లోపల పులివలె క్రూరస్వభావము
కలవాఁడు, కలది.

ఉ అక్కట మేఠవన్నెపులు లంగన లెన్నిట
నిన్నె చూచినన్ ... కవిరా. 1. 134.

జ, మేఠతిండి, మేఠపోతు, మేఠసారము.

మేఠతిండి ఎ. (మేఠ + తిండి) అజాదనము
తోడెలు (శ ర)

మేఠపోతు ఎ. (మేఠ + పోతు) ఛాగము,
మగమేఠ.

(వ్యవ) వానిది వట్టిమేఠపోతు గాంభీర్యము.

మేఠసొంము ఎ. (మేఠ + సొంము) స్వరవిశే
షము, గాంధారము (శ.ర.).

మేఠగు = మేఠగు న. శ్రీ. పూయు, లేపనము
చేయు.

సీ. కమ్మగొజ్జగిసీటఁ గలయంపి చల్లరి మేఠి
మెత్తి క్రొత్త మృగమదంబు .
శివరా. 2. 53.

ద్వి. . పెన్నలపు, మించి కందెననూనె
మేఠగిన ట్లున్న, మొగమునఁ జీకట్లు ముడి
పడఁ గల్గు .

ద్వి. హరిశ్చ ఉ 1890 పం.

సీ. . సమాంబువులు పై నఁ జిలికి కప్పరము
వీనుల నూది మేలిచందన మెద మేఠి తాళ,
పౌలంబు చీబూని .

చెన్న. 4. 21.

మేఠి. ఎ (మేఠి, మేఠి, మేఠి. ఇది శ. ర.
ననుసరించి సానుస్వారముగా గ్రహింపబడినది
కాని నిర్ధారకప్రయోగము లేదు) మేఠితోఠ. శ.
సీ శి .. ముష్టి సంగ్రహాహ్వాదారువు పోలుచు
మేఠి, యనఁగ ... ఆం. భా 2. 232.

ఉ. మేఠియు సీపమున్ భుజము మీద భరిం
చుచుఁ బోతునెద్దుతోఁ, గూడఁగఁ గాడిఁ
బూన్చి మునికోల కరింబునఁ బట్టి పగ్గపుం,
ద్రాదును మోతు వాతనయు చాలించి
ముందటవెన్గఁ జుంగు వ్రేలాడఁగఁ గానె

కట్టుకొని యక్కుటిలాత్మకుఁ దేగెఁ జేని
కిన్. శేష 4. (శ. ర.)

బ: మేఠికోరు, మేఠిచీల, మేఠితోఠ,
మేఠిపాలు, మేఠిసోగ.

మేఠికోరు. ఎ. (మేఠి) సేవ్యగానికి వచ్చు
ధాన్యభాగము.

మేఠిచీల. ఎ. (మేఠి) మేఠి జాతి రాకుండ
వేసిన చీల (శ ర)

మేఠితోఠ. ఎ. (మేఠి) దున్నువాడు
పట్టుకొనుటకు మేఠిచీలం అడ్డముగాఁ జెక్కిన
చిన్నకొయ్య (శ.ర.).

మేఠిపాలు ఎ. (మేఠి) సేవ్యగానికి వచ్చు
ధాన్యభాగము (శ. ర.).

మేఠిసోగ ఎ. మేఠితోఠ (శ. ర.).

మేఠ, ఎ (మేఠి) పశుపక్ష్యాదుల యావక
ము

(ఇది మనుష్యుల విషయమునఁ గూడ నుపయో
గింపఁబడును)

సీ తనసంతతికి మేఠఁ గొన్ని వచ్చురీతి దిక్కురి
శరీరంబుల గలుల వాను ...

దశా 1. 289.

గీ. మఱియుఁ గలదివ్యసరసులు నెలయఁ జెలిచి,
తనదుకేళి దీర్చికలందుఁ గనకనళిన, జాతులెల్ల
వాటించివాఁ డాతఁ. డింద్ర, యటు చవక
మేఠ వడచునే హంసములకు.

ప్రభా 1. 120.

చం. కొలకొలమంచు మేఠలకు గూడులు వెల్వడు
పక్షిరాజముల్ .. పారి. 2. 89.

సీ. మినుకుటూర్పులవాని మిసిమిమేఠలవాని
మెఱుంగుఁజూమని చాచుమేనివాని ...

పాండు. 1. 218.

సా: పడియారకు లంకి మేఠకు సరి.

మేఠకాడు. ఎఱ. (మేఠ + కాడు) తిండిపోతు,
మేఠరి.

సీ. కోలాహలాభీలహాలాహాజ్వాల మెదబంటి
మెసరిన మేతకాడు... వరాహ. 11. 14.

మేతరి = మేతరిడు. ఎఱ. (మేత + తరి.)

1. తిండిపోతు, ఘస్పరుడు.

కం. ... అ, పొలమేతరిచెలి ద్రిమ్మరు, పొల
మేతటినైన వేలుపులు సారగనుమీ ...

అచ్చ రా. కాలి 118.

2. ముఖ్యుడు.

సీ. అంతట చామయ్య యనుదొమ్మరిలమేతరి
తనవీడును చాను గదలి ..

చెన్న. 2. 204.

మేతరిడు = మేతరి. ఎఱ. (మేతరి + తుడు
స్వ్యామున) (ముఖ్యుడు.)

మ. కనియెం దొమ్మరిమేతరిడు ... ఉద్యావ
మున్ చెన్న 2 214.

మే(తా)తలాడు = మేపాడు. అ. శ్రీ.
మేతలు + తడు.) మేతమేము.

సీ. మిన్నేటిదరులందు మేతలాడుచు మన్నయు
దుటురాయంచలేగొదమ యవంగ ...

సారంగ. 1. 122.

కం. ఆకాశి నాకపథమున, నేకాశిత మేతలాడ
నీరముగములం, గీతామండల మగుసర, యూ
కాననమునకుఁ బోవ నున్నెడ నటకున్ ...

వేం, పంచ. 2. 7.

మేకము. సం. వి. అ. పుం. - మే అని కూయునది,
మేక, ఛాగము.

(కల్పద్రుమాది కోశములం దీపదము రా. ని.
లో నున్న దని కలదు. కాని రా. ని. లో లేదు.
పుత్యత్రినిబట్టి వ్యాకరణముచే పాధువు గావ
గ్రహింపఁబడినది) .

మేకలకన్య. సం. ఎ. అ. శ్రీ. నర్మదానది,

మేకలము. సం. ఎ. అ. పుం. ఒకానొక వర్ణతము,

మేకు. ఎ. ఇనుము మున్నగువానితో చేసిన చీల
(క. ౩)

ద్వి మొన గూపి నన లొత్తమొగడల దనరి,
మినుకఁదేటులతోడ మేకులు చేసి, యీశి
వగతి నాకు నిగురుఁబొమ్మ, గానరాకుండ
నల్గడ విట్టవీరి ...

ద్వి. వరమ. 4. 288 పా.

సీ. .. మేకన నెనఁగు శంకు ...

ఆం. భా. 2. 218.

మేకొను = మైకొను. న శ్రీ. అ. శ్రీ. (మే + కొను)
అంగీకరించే, ఒప్పుకొను.

కం. ఉన్నారు మంచి యేర్పిన, మిన్నలవలె రాజు
పంపు మేకొన కింక మీఁ, రెన్నఁటికి మీవిలా
సము, లిన్నియు నెన్నటికిఁ జెప్పరే చెఱు
లారా ... రామా. 2. 83.

ద్వి. భారుణిపై నవతారంబుసేయ, మీరును
దోడ్పాటు మేకొనవలయు ...

రం రా కాల. 18 పా, 30 పం.

ఉ. అక్కట కౌంబాన్యయ మహర్ణవ మింకెడు
నట్లు పుట్టె నిం, దొక్కరుఁ దైనఁ గేశవు
హితోక్తి మేకొనఁ డయ్యె ...

భార. ఉద్యో. 4. 54.

ఉ. వె, లెల్లితినవేడ్కు నవ్వరమహిరుహముం
దనసొమ్ము సేతకై, మెత్తన వేడెఁ జిత్తవిభు
మేకొని యచ్చతురుఁడుఁ తెచ్చెన్ ...

హరి. ఉ. 1 204

న. శ్రీ. 1. పాండు.

కం. మృతుఁ డంట పుట్టుఁ బెరు గును, మృతుఁడంట
వేటొకఁడు గుడువ మేకొనుఁ దృప్తిన్

నైష. 7. 75.

కం. ఇనుమంతగాని లేఁ డీ, కనికలుఁడు పొడు
గూటిప్రాయమువార డి, పైసల హుళియ్య
రాసులు, మెసఁగెడి వినువడు ప్రతప్తి
మేకొనఁడు గదే పాండు, 4. 150.

ఉ. భూరిజటల్ ప్రవాళముఁ పొల్పుఁ గనన్
ఘనబాహుశాఖలన్, మీటి గుర్రుల వర్ణదుఁ

మేకొనఁ గ్రొన్నెలరేక కోరకా, కారముఁ
బూన నీలగళకాంతులు తేటలనీటుఁ తెంద
మఁ, దాఁములీల కూలి ధననాథునకున్
గనువించి యిట్లనున్ ... ఉ. రా. 2. 315.

2. చేయు, ఒనర్చు.

ఉ. మించి ముఖాబ్జ చుంబనము, మేకొని వప్పు
విభుండు నేర్చునన్ ... నైష. 7. 188.

అ. ౫. 1. పూను, ప్రయత్నించు.

ఉ. మ్రుచ్చిర నేల యే గలుగ ముద్దయ నాకు
వృకోదరుండు వివ్వచ్చుడుఁ బోడు గాఁగ
జనవంద్యుండు ధర్మపతుండు పంప నీ,
మెచ్చుగ శత్రుసంహయము మేకొని చేసెదఁ
గాకి . భార. ఉద్యో. 3. 120

ఉ. . . మీ, మీనిపుణత్వముల్ దెలియు మేకొని
యమ్ముని లోను చేసినన్ ...

వాల్మీ. 3. 89

చం. చలనము లేక యీనృపతి శగ్యు నహర్ని
శమున్ సుఖించు నా, మెలఁకువ హాని చేయు
టకు మేకొని రాఁదగునయ్య ...

నా పంచ. 1. 315.

2. ఓర్చు, కాళు, సహించు.

టం. ఇది గడుముద్దరాలు పను లేమియుఁ చేయఁగ
నేర దెఱియున్, మృదు వొకకిడుపాటునకు
మేకొనఁ జాల దుదాత్తచిత్త ...

భార. విరా. 1. 108.

2. కలుగు, సంభవించు.

ఉ. మిశ్రులచెయ్యలన్ సుఖము మేకొనునంటయుఁ
జెందు దుఃఖముల్, శత్రులచెయ్యి వంటయును
సన్నతి దా ధనమూల మంటయున్

భార. కాం. 2. 207.

దండకము. ... మేకొన్న పేరల్కతోఁ బుష్కలా
వర్తకాబ్జంబులం బంపఁగా ...

పారి. 3. 38.

4. తహతహపడు.

క. ఇనుఁ దెఱిఁగె ననుచు సమయాం, గన నీల
పటంబు చాల్చి కలయాళల మే, కొనియెడు
జారిడకై వడి, వనఁ జీకటి పుడమిఁ జెలఁగె
నతిఁవలకంబై ... బిల్లి. 2. 22.

(ఇది కొన్ని యెడల పాదపూరితమునకై ప్రయో
గింపఁబడును)

ఉ. మేలున నంశనిల్లునెడ మేకొని యాపద లొందు
నాపదల్, తూలఁగఁ బూని పౌఖ్యములు
జోచు ... భార. ఆర 5. 341.

ఉ. మేకొని నీదుభక్తి మది మెచ్చితి దక్షిణలిచ్చి
వట్లు కా. కాన కనుఁగొంటి నీదగు కృతజ్ఞత
యింతియ చాలు ...

ఇందు 1. 177.

మేకొలుపు. స. ౫ (√మేకొను) 1. మేకొనఁ
జేయు, అంగీకరింపఁజేయు.

చం. మెయివడి గౌరి నీకృరుండు మేకొలిపెన్
రతికిం గ్రమంబునన్ ...

కు. సం. 9. 345.

కం. అని ప్రియము గదల్కొనఁ బల్కిన వెంతయు
హాసభావలీలాగతులన్, దనచతురోక్తులచే
నా,యనమది మేకొలుప లేక చాక్రకుల
మతియై ... సారంగ 2. 85.

2. కలిగించు.

ఉ. ... కర, క్లాడఁగనీక మంథనగ మాడిన వాఁటి
పరిశ్రమక్రమా, ప్రేడితచేగచాసనలు మేకొలి
పెన్ బిళిరే తదస్త్రముల్ ...

రామా. 7. 108.

3. పొందించు.

సీ. పులితోలు విడిపించి జీలుగుదుప్పటపురింగుల
వల్లెవాటు మేకొలుప వచ్చు ...

రామా. 2. 110. (ధరింపఁ జేయవచ్చునని
భావము.)

మేకొలు = మయికోలు. మెయికోలు, మైకోలు.

ఎ. (√మేకొను) 1. సమ్మతి, అంగీకారము.

మ. అని యాహ్వాత్తికహార మిచ్చుటయు సాంధ్రా
నంగముం బొంది మా,నిని మేకోలునఁ
గుండలావదనమున్ వీక్షింప నయ్యంబుకా,నవ
కాని మృని పల్కఁ గృత్రిమ విమానం
బెఁకఁగాఁ జేసి యద్దనుజాధీశుఁడు తా
నదృశ్యుఁ డయి చెఱతం బోయె సంతృప్తుడై ...
కువల. 4. 91.

మ. .. పూ దోఁటిలోఁ, దనమేకోలున వచ్చి
యున్న యువనాధప్రౌఢు సాధోకమా,నని
కూడఁడిమానురాగ మిగురిందం గూడి
క్రిడింపఁగన్. కుక. 2. 989

సీ ఇయ్యకో లొప్పికో లికోలు మైకోలు మేకోలు
సమకోలు మేము దొడఁబడిక యొడఁచా
టనుట కనుపట్టుచునుండు నమ్మతి పేరు ...
అం భా. 1. 104.

2. కొరిక, అభిష్టార్థము.

గీ తగులు గానిచ్చు పీతమర్దవిటచేట, కులకును
విదూషకులకు మేకోలు వడపి, తండ్రి గడి
యింపనట్టి విత్తంబు వోవ, లొల్లగాఁ డయ్యె
నవ్యిప్రసర్లకుండు. కుక. 4 111

3. పూనిక, ప్రయత్నము.

మేఖల నం. వి అ శ్రీ. 1. నడికట్టు, మొలనూలు
మొలత్రాడు. 2. ద్విజులు ధరించెడి మౌంజి,
ఉంనయనమందు ధరించెడి తృణవిశేషముతో,
జేసిననడికట్టుకట్టు 3. పర్వతనితంబము,
కొడనడుము 4. కత్తి పట్టుకొనుటకై కట్టిన
త్రాడు 5. గుట్టుము కడుపుక్రిందనుండి తీను
మొదలిగునవి కట్టెడితోలువట్టె, టంగుచాటు.
6. స్మృదానది. 7. వృశ్చివర్ణి, ఉమ్మెత్త.
(వృ.వి.)

మేఖము నం. వి. అ. పుం. ఒకానొకకొండ.

మేగలి = మైగలి. విజ (మే+కలి) కూరుఁడు
(వి. పూనిక అని శ. ర.)

కం. అటోప మడఁగి యచ్చటి, మేటిమగలు
ఱిచ్చవడిరి మేగలి కర్ణుండే టలవికిఁ గవిసె ధను

స్త్రాంత్యంకృతి నెల గఁ బాడవాగ్రజుఁ
డెలుచన్. భా. కర్ణ. 2 186.

(శ ర. కరాలరతిపా. మెయిగలి. ఆనంద
క్రతిపా. మేగ. జ. పా అని ఆనందవ్రతి.
మేగలి భా. ల. వ్యా)

మేఘంకరము నం. విజ (అ. ఈ. అ) మేఘ
ముఁ గలిగించునది.

మేఘకఫము నం. వి. అ. పుం. కరిక, సజగల్లు.

మేఘచింతకము. నం. వి. అ. పుం. చాతకఃక్షి.

మేఘజాలము. నం. వి అ న. 1 మేఘసము
చాయము, మబ్బులగుంపు. 2 అశ్రకము

మేఘజీవరము. నం. వి అ. పుం. చాతకఃక్షి

మేఘజ్యోతిస్సు. నం వి. . న. మెఱపు,
విద్యుత్తు.

మేఘడంబరము. నం. వి. అ పుం. ఉలుము.
గర్జితము

మేఘదీపము. నం. వి. అ పుం. మెఱపు,
విద్యుత్తు.

మేఘద్వారము. నం. వి. అ. న. మొగులుచారి,
అకాశము.

మేఘనాదము నం వి. అ పుం. 1. మేఘధ్వని,
ఉలుము 2. పలాశవృక్షము. 3. తండు
లియము, చిట్టికూట (వృ. వి).

మేఘనాదానులాసకము. నం. వి అ పుం.
మయూరము, నెమిలి

మేఘనాదానులాసి నం వి. నో పుం మయూరము.
నెమలి.

మేఘనాదుఁడు. నం వి. అ. పుం. 1. వర్షణుఁడు.
2 రావణునికొడు కైన యుద్రజిత్తు.

మేఘనామ నం. వి. నో. పుం. ముస్తకము, ముస్తై
(వృ. వి.).

మేఘనిర్ఘోషము నం. వి. అ పుం ఉలుము

మేఘవధము నం. వి అ. పుం. మేఘమాంసము.
అకాశము.

మేఘపుష్పము సం. వి. అ. న. జలము, సీగు
మేఘభూతి సం. వి. ఈ శ్రీ. విడుగు, అకవి.
మేఘమార్గము. సం. వి. అ. ఫం. ఆకాశము,
మేఘము. సం. వి. అ. ఫం. 1. మబ్బు 2.
(సంగీ.) రాగభేదము 3 మునై (నృ. వి) వ
అద్రకము,

మేఘయోని. సం. వి. ఇ. ఫం. పొగ, ధూమము
మేఘరంజి సం. వి. న్. న. ఒకానొకరాగము
గీ. అనిలసుతుడు త్రిలోకమోహనము గాంగ,
మేఘరంజి యొనర్చి యమేనుతాన, అహరిఁ
జెంగటిగండోపలంబు గరచె ..

సమీర. 6. 218

గీ. ... శంక, రాభరణమును శోకవిరాళి మేఘ,
రంజి గుజ్జరి పంతువరాళి నాట

ప్రబంధ. 97, హంస. 5 124

మేఘవన్నె. వి. వి. ఒకవిధమగు వస్త్రము,
మబ్బురంగుబట్ట.

గీ. .. మేఘవన్నెలు పచ్చపట్టు, గరుడపచ్చలు
నేత్రముల్ తురగవళ్ళు, హంసవళ్ళును
బద్దాలు హరిణవళ్ళు, మొదలుగా వల్వలు
ధరించి ముదిత లవడు ...

ప్రబంధ. 272.

మేఘవర్ష సం. వి. అ. శ్రీ.. నీలిమందుచెట్టు
మేఘవర్షము. సం. వి. అ. ఫం. న. వస్త్ర
విశేషము

న తోఁపులు మేఘవర్షంబులు పచ్చపట్టులు
చీనీలు సాలుపులు కత్తాయులు నడికట్లు చాద
రలు హంసావళులు తగటిపాగలు ...

ప్రబంధ. 605.

మేఘవహ్ని. సం. వి. ఇ. ఫం. మెఱపు.
విద్యుత్తు.

మేఘవాహనుడు. సం. వి. అ. ఫం. ఇంద్రుడు,
మబ్బురౌతు.

మేఘవిస్ఫూర్ణితము. సం. వి. అ. న. 1 మేఘ
ధ్వని, ఉలుము.

2 (చంద.) వృత్తభేదము.

మేఘవేశ్యము సం. వి. న్. న. ఆకాశము,
మొగులుపట్టు.

మేఘసారము. సం. వి. అ. ఫం. ఒక రిసుకు
కర్పూరము, చీనకర్పూరము 'వాచ.'.

మేఘసుహృదము. సం. వి. ద్. ఫం. మయూ
రము, నెమలి.

మేఘాభ్యము సం. వి. అ. న. అద్రకము.

మేఘాగమము. సం. వి. అ. ఫం. మబ్బురిరాక,
వర్షర్తువు, వర్షాకాలము.

మేఘానంద సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకజాతికొంగ,
ఒక విశేషము

మేఘానంది సం. వి. న్. ఫం. మయూరము,
నెమిలి.

మేఘాస్థి. సం. వి. ఇ. న. కరక, వడగల్లు.

మేఘకము. సం. విజ. (అ. చికా. అ.) నల్లనిది.
నలుపురంగు గలది.

వి. అ. ఫం. 1. నలుపు. 2. నెమిలికన్ను.
3. మేఘము. 4. పొగ. 5. చనుమొన.

న. 1. చీకటి 2. ప్రోతోఽంజనము.

మేఘ. వి. ప్రవాహముచే కొట్టికొనివచ్చి కమ్ముకొనిన
యిసుక (శ. ర).

మేఘరి విజ (మేటి + అరి³. స్వార్థమున) మేటి,
క్రేష్టాడు

శా జ్యోతిశ్శాస్త్రోక్తెల్ల మేఘరివి ...

భాగ. 10 పూ. 285.

మేటి విజ (క మేటి) 1. గొప్పవాడు.

(క) పరాక్రమమున.

కం. గురువత్త్తుడు తేజోనిధి, నురాసురుల కై న
దేజిచూడ నరిది సం,గరమున నీతని నీశ్వర,
వరజనితుడు మేటి తొగవహ్నిహమునన్.

భార. విరా. 5. 8.

(చ) ధనమున.

నీ అచటిమేటికిరాటు లలకాధిపతిని న మును

నంచిమొదలిచ్చి మనుష దలులు ..

మనుచ. 1 50.

(ట) పరిమాణమున.

గీ. మేటివక్రంబు సందిటఁ బ్రాటఁ బట్టి ...

కాశీ. 4 89.

కం. పోటరియై రణములోన భుజబల మెల్లం,
దేటపడఁ జూపి కుండిన, మేటియశం జేరి
కలుగు మీరాజవతున్ . విక్ర. 4. 89.

గీ. పెటలె బ్రహ్మాండశాండంబు చిటిలె దిక్కు,
లులె సాతాభవనంబు లుదిలె నభము,
మేటి ఛాటిజనిత కాలకూటవిషము, చిచ్చు
వెలువడి యంతంతఁ జెచ్చుపెరుగ

భీమ. 4 81.

(త) విద్యలయందు.

కం. చాటు ప్రబంధరచనా, పాటవకలితుఁడవు
శబ్దపరిచియందున్, మేటివి దీనిం దెనుఁ
గునఁ, కాటించి రచింప నీవ ప్రాథుఁడ వర
యన్, రాఘవ. 1. 12.

(వ) కులాచారములయందు.

కా. ... దుశ్శీలాగారము వారయావతము నిస్సీ
మేటి వాటించునే ..

పాండు. 8. 42.

2. ఆధిపుఁడు, ప్రభువు.

గీ. అంబరాళి వదంబుల కచలములకు, నాహి
మాద్రీ పతులకుఁ గళ్యణమకుండు, మేటియై
యొప్పుత్రయ సురకోటి కెల్లఁ, బ్రభుఁడ వీ
వొక్కరుఁడ కావె పద్మనాభ

హరి. పూ. 7. 208

3. శ్రేష్ఠుఁడు

మ. ... ఇం కేల చింతిల నీపుత్రిలయందు మేటి
యనఁగా దీపించు విద్యాగరిష్ఠులలో శ్రేష్ఠుఁడు
బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు గనిష్ఠుఁ డిందులింబారరా .
ఉ. రా. 2. 184.

సీ. ... కన్నాకు మేల్పొంది నికరము మేటి మేలు,

. కనరు శ్రేష్ఠము .. అం. భా. 8. 15.

ఎ. (క. మేదె) (కనపు, వామి, (గడ్డి) కుప్ప,
(శ. ర).

జ. మేటరి, మేటితనము, మేటిల్లు.

మేటితనము ఎ. (మేటి + తనము) గొప్పతనము

కం. తనువు గలయాత్మ లెల్లన్, దినవశముగఁ
దనరుదండధరుఁ డట్లు విచేతనుఁ డయ్యె,
మద్భుతాఘాతన కింతియ చాలు మేటితనమని.
యెలమిన్ హరి. ఉ 10. 141

మేటిల్లు అ. ౮. (౪ మేటి) అతిశయించు

కం. ఏమి మడివాల యే మీ, భూమిశ్వరు నర్థి గానఁ
బోయెదము సభా, భూమికిఁ జనియెడు వారికి .
శ్రీ మేటిల్లంగ మంచిచీరలు వలయున్, హరి
పూ. 9, 18.

మేటుల సం. ఎ. అ. శ్రీ ఆమలకి, ఉసిరిక చెట్టు
(వృ. వి)

మేటి సం వి శ. పుం 1. స్తంభము, 2 కల్లము
మధ్యమున నెడ్లను గట్టెడిరాడు. (స్తంభము)

మేటుఁడు సం ఎ అ. పుం. మావటివాఁడు, ఏనుఁగును
నడుపువాఁడు.

మేడ ఎ, 1 సౌధము

సీ. మేడల ముత్యాల మేలుకట్టులు గట్టి రత్న
దీపిక లగారిముల నుంచి .. విక్ర. 4 188.

సీ. మేడన న జ్ఞన మేలుమ చ్చనఁగను నుప్పరి గన
సౌధ మొప్పుచుండు ... అం. భా. 2. 17

సీ. మలయజం బేపీటఁ దొలుఁజెక్క దులిచి మేడల
కిడ్డమిగులు భూములకు డిగ్గు ... ఆము, 2. 3.

2 దేవము, దేవగృహము.

సీ. అదె కుక్కుచేశ్వరం బయ్యుపాంతముమేడ
వలంకారిణి దేవియోలగంబు భీమ ౪. 58.

మేడి ఎ. అత్తి, ఉదుంబరము (వృ. వి.)

గీ మేడిపండ్లును మొదలుగాఁ గూడిమాడి, చెంచె
తలు దెత్తురిత్తు విచ్చేయనయ్య... కాళ. 8. 89.
దండకము ... నీమెయి వ్నల్యగ్రద్ధంగముల్

మేడిపండ్లున్ వలెం బ్రోవులై యుండు...నీరా
2 41.

సీ. . అత్తిమేడి యనంగ వపు నుడుంబ, రంబు. .
అం భా. 2. 42

మేడికాయబోనము = సారహీనము.

కం. రాగంబు నొడిచి ముక్తి, శ్రీ గౌరవముల కపేక్ష
చేయుమునులకున్, నాగేంద్రయాన యైహిక,
భోగం బిది మేడికాయబోనము నుమీడ్చి విప్ర.
2. 80.

మేడించు = మేడించు న శ్రీ. (సం. మృద్) మర్దించు.
సీ పూదేనెఁ జిలికి కెంబుపొడి మేడించి చుక్క
బొట్టుగ దిద్ది నొక్క చెలికి .. చమ 1 77.

మేడు 1. 1. అజ్ఞానము.

(చూ. మేడుపడు.)

2. వంచన. మోసము.

(చూ మేడ్చెట్టు).

జ మేడుపడు, మేడ్చటచు, మేడ్చెట్టు.

మేడుప(డ్చ)డు 1. శ్రీ. (✓ మేడు) అజ్ఞతనొందు.

కం. ఈగిరి గలుచు హరిద్రా. రాగం బది నిల్వదె
యిది రతి మేడ్చడి సం, భోగగతిఁ గలుచు విటు
నివి. రాగం బది నిల్పు భావంప జనవంలై. శు.
సం 8 188.

శీ చదురుఁ దై మేడ్చడి యడుగువాడు...
దశకు. 6 188.

ఉ. మేడ్చడి రాజ్యగర్వమున మీరు తలంపవు
గాక . . ఉ హరి 5. 198

ద్వి ప్రామిడి యై మేడుపడియెడుదానఁ, గామి
నీ వెఱుంగనే కడయింటిపాడున ... బస పు
4. 503 సం.

ప్రామిడిమై మైదుబడియెడు దానఁ, గామి ...
ప్రాతప్రతి పా)

మేడెము¹ 1 (క. మేడె) 1. గుంపు, సంఘము

సీ. ధిక్రహ స్తవక తారంగికుల్ వలగొని మేడెమై
కనఁజూపుమేర నడవ ...

ఉ. రా. 3. 196. (మేడమై శ. ర. పా).

2 యుద్ధము,

కం ఓరో - వంకముక్కున, నూరుపు దెక్ల డింకి నేల
యొడితి నన్నన్, వారః మేడెముఁ బొడుతురె
.. బస. పు. 6. 25 (ప్రా).

మేడము పొడతురె శ. ర. పా.

ద్వి ఓడితి నన్నను మేడెము పొడువఁ, కాడిఁజే
బస. పు. 6 58 సం.

మేడెము² 1. చెక్కడపు జమికియంచు ఎనితనము
(శ. ర. ప్రా).

మేడెము³ 1. గుర్రస్థానము

సీ. వాడికొట్టుల నాఁటవైచి మేడెముతోన . .
వి పు. 8. 371.

మేడ్చటమే-మేడ్చెట్టు న శ్రీ. (✓ మేడుపడు)
వంచించు.

సీ. ... దనాశ్శంతరమున. కరిగి మేడ్చటచి-
కామాతురుఁ జేసి యిమ్మునినాథు నిట దెచ్చె
ముదముతోడ ... దశకు. 5 85.

మేడ్చెట్టు-మేడ్చటమే న. శ్రీ. (మేడు + పెట్టు)
వంచించు.

సీ. మును వసుపాలితుధనము వెద్దవఁ గొన్న తడుణి
మేడ్చెట్టెడు మెఱపు గొఱలి .. దశకు. 5. 88.

మేడ్రము సం. 1. 1. పం. పాట్రేలు, గొట్టెపోతు.

న శిశ్నము, పురుషుని గుచ్ఛోవయనము

మేఱత 1. ముట్టడి.

మ . శృష్టరాయమహారాయలు పుదయగిరి
డుగన్ మీద విడిశి ప్రకావరుద్రగజవతిని కొండ
నీడు పర్యంతం విరుగఁబొడిచి పుదయగిరిడు
రానకు మేఱత చేయించి దుర్గం పుచ్చుకొని
... నె, కా. 3. 1886.

మేతాలుపు(బు) 1 (మే + తాలుపు) శరీరధారి

సీ పొర యూని మేతాలుపులఁ జిట్టుమని వెఱ
కొలుపుచు రెండునాల్కలు దనర్చ ... అచ్చ.
రా జాల. 106.

కం తల శేక నిరుపు లగుచేతులు గ్రాలంగ వశవి
లోన దొంకినమేతాలుపు. నెల్లఁ బట్టి

మ్రుంగెడు, పాలమేపరి నొకనిఁ జూచి పొది
లిస కినుకన్. అచ్చ. రా. ఆర. 117

మేధి. సం. ఏ. థ. పం. కల్లమునందు పశువులను
కట్టుటకు పాఠినరాదు.

మేధిక. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. తృణవిశేషము. మెంతి
(వృ. వి.)

మేధిని. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. = మేధిక, తృణవిశే
షము (వృ. వి.).

మేద. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. ఒకానొక ఓషధి.

మేదకము. సం. ఏ. ఆ. పం. 1 పిండితో
చేసినకల్లు. నుద్యువిష్టము.

మేదకుఁడు నిజ వెట్టికాగులవాఁడు.

గీ. ... మతి లేనిమేదకుండు, మోనివర్జులఁ జది
వించుమట్టిసీదఁ, బంచముఖువీట మే నోన
రించెనేని .. పాండు. 1. 101

ద్వి ఒకచిహ్నము మాకు నొదవె నీరాజు, నుక
వారి పనిపంద చూపుగుట్టుంబు, మామిడిక్రింది
సోమరి మేదకుండు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1497 పం

నీ. మితభాషి యగువాని మేదకుండని వల్కు
జడుఁడంచు వచియించు కాంతిపరుని

రామలిం. 82.

మేదజము. సం. ఏ. ఆ. న. ఒకజాతి గుగ్గిలము.

మేదము. సం. ఏ. ఆ. పం. 1 ఒకానొక
సంకరజాతి 2. అలంబుష యనెడి యోషధి
(వృ. వి.)

మేదర. ఏ వెదురుతడకలు, చోపలు మున్నగునవి
అల్లకొని జీవించు ఒకజాతి (శ. ర.)

జ. మేదరి, మేదరిసాని.

మేదరి. ఏ. (మేదరి + ఇ) మేదరవాఁడు, వెదురు
బద్దలతో చాపలు తోనగునవి యల్లెడి యొకజాతి
వాఁడు.

ద్వి. వీఁగుమఁ జేటలవేమయ్యభువిని, దాఁ గొక
మతీయు మేదరులు గొందఱకు, జీవితంబులు

చేసి చేటలు చాలఁ, గావించి ...

పండితా, పురా. 162 పా.

ద్వి తనతోడిజోడుమేదరులు సోదరులు ...

ద్వి. పరిమ. 2. 127 పా.

మేదరిసాని. ఏ (మేదరి + సాని) మేదరివాని
భార్య.

నీ. కొడుకుఁగుట్టుఁడు చన్నుఁ గుడుప కట్టుంబ
విచారించి మేదరిసాని యవుడు ...

పం. 1. 1'9.

మేదస్తేడస్సు. సం. ఏ. న. నో. అస్థి, ఎముక.

మేదస్సు. సం. ఏ. నో. న. వన (నప్తభాతా
వులలో నొకటి.)

మేదావి ఏ. 1. బ్రహ్మచారులు మేధావీభూ
యానిమ్ అను మంత్రమును తెప్పచు అగ్ని
కార్యాంతమందు ధరించుబొట్టు.

గీ. దబ్బవేలియుంగరము మేదావిబొట్టు, మడుగు
పేడిక పించుట్టు తెడఁగుఁ గాఁగ, ఎడుగు
చందంబు హరి. ఉ. 10. 2382.

నీ. మూర్తిత్రయమధ్య మునివర్ణ మిదియ నాఁ
దైపుండ్రమధ్య మేదావి యెవని ...

రా. వి. 2. 38

ఏ. అగ్నికార్యభివృద్ధి.

వ. .. బొట్టునకు మేదావి మేనునలవాటునఁ
గలదిన యగుశీన్వితయఁబు దేటి గుట్టినఁ
బృథగ్వర్ణముల్ల లగునంపర్తికలు గలఁబు
రుహం బనఁ బ్రశస్తం బగు హస్తం బెత్తి
స్వస్త్వస్తుతే యని యాశీర్వదించుట.

పాండు. 4. 120

మేడించు = మేడించు. ఏ. 2. (సం. మృద్.)

1 మర్చించు.

నీ. మంచినీటి మేడించినసారంగవాని పంకం
బున నాభిదీర్చి ... వరాహ. 3. 109

నీ గోడలు పూయంగఁ గుమ్మి గందంబున మేడిం
చినట్టి జహ్వాదియడును ... యయా. 1.119.

సీ. గొట్టంగిపూరేనె కులికి మేదించిన కమ్మ
కస్తూరి మేనఁ గలయ నలదు ..

కాశీ 3 118

2. నేర్పు, అభ్యసంపఁజేయు, మప్పు

సీ కోడె లన్నింటిని గూడంగఁ దోలించి
మేదించ దుక్కికి మెదుకలైన, మ్రుచ్చు
గిత్తఁ బట్టి ముకుద్రాళ్లు గుట్టించి ..

నా పంచ. 5 18

మేదిని నం. ఎ ఈ శ్రీ 1. భూమి. 2 ఒకా
నొక సంస్కృత నిఘంటువు. 3 మేద(వృ.వి.)
మేదినిద్రవము. నం. ఎ అ ఖం దుమ్ము,
ధూళి. (త్రి ని)

మేదినిపతి నం ఎ థ ఖం భూపతి, నేల
జేడు.

మేదిరము. ఎ. (నం. మేదన్) మెరడు

సీ హరునిచే మడిసిన యంధకాసురు నాడు
మెనఁగఁజే కడుపార మేదిరములు ..

మైరా. 3. 145

మేదు. న శ్రీ. 1. పూయు

సీ లోకపాలోన్నత ప్రాకారములయందు మృగ
మదపంకంబు మేదిరొక్క . భోజరా. 2 101.

2 మెదుపు.

ప ... బొట్టునకు మేదావి మేదునలవాటునం
గందినయంగుళిద్వితయంబు దేటి గుట్టనం
బృహగ్వర్ణమూర్తు లగుసంవర్తికలు గలజల
రింబం బని .. పాండు 4 152.

మేదుడు. నం. ఎ అ. ఖం. ఒకానొక రాక్ష
సుడు

మేదురము నం ఎఱ (అ. అ. అ.) సాంద్రము,
దట్టమైనది.

మేదురితము. నం ఎఱ (అ. అ. అ.) దట్ట
మైనదిగాఁ జేయఁబడినది, సాంద్రీకృతము.

మేదోజము. నం. ఎ అ. న. అస్థి, ఎముక.

మేదోద్బుదము. నం ఎ. అ. న. మేదోధాతువు.

మేధ నం. ఎ అ. శ్రీ (సు. దుర్, వ్యతిరేకా
అగ్రకమగు నజ్జో అ, పూర్వపదముగా ను డిన
బహువ్రీహిసమాసమున మేధన్ అని మారును
ఉ సుమేధన్, దుర్మేధన్, అమేధన్ .

1 ఛాందశక్రిగలబుద్ధి. 2 తెలివి, బుద్ధి.

మేధము. నం ఎ అ. ఖం. 1 యజ్ఞము.

2. హవిస్సు (కల్ప)

మేధాజిత్తు. నం. ఎ. త్. ఖం. కాత్యాయనుడు
(త్రి. వి.).

మేధాతిధి. నం ఎ థ. ఖం మనస్సృతివై
వ్యాఖ్యానము రచించిన యొక పండితుడు

మేధారుద్రుడు. నం ఎ అ. ఖం. కాళిదాసుడు
(త్రి. వి)

మేధావంతుడు. నం ఎఱ (త్. వశీ, త్)
తెలివిగలవాడు, బుద్ధిమంతుడు.

మేధావి నం ఎఱ (న్. నీ న్.) 1. చాలబుద్ధి
మంతుడు, మంచిజ్ఞానకళక్తి (ఛాం) గల
వాడు. 2. తెలివి గలవాడు, బుద్ధిమంతుడు
ఎ న్. ఖం 1 శుకము, రామచిలక.
2. మద్యము, సారాయి.

మేధావిని. నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. బ్రహ్మభార్య,
సరస్వతి.

మేధి. నం ఎ. థ శ్రీ = మేధి.

మేధ్య. నం. ఎ అ. శ్రీ మందూక్యాది

శ్లో మందూకీ బ్రహ్మజ్ఞా శంఖపుష్పి తోతి
వృత్తి మునిః, విష్ణుక్రాంతా వచా శ్వేతా
మేధ్యాయాం సప్త సమ్మతాః (రా. ని.)

మేధ్యము. నం ఎఱ. (అ. అ. అ) 1. యజ్ఞము
నకుఁ దగినది. 2 పవిత్రమైనది.

ఎ అ. ఖం. 1. ఛాగము, మేఁక. 2. ఖదిర
వృక్షము, సంద్రచెట్టు. 3. యవధాన్యము.

మేన. ఎఱ. (√మేను) శ్రీకి తోడఁబుట్టినదాని
యొక్కయు పురుషునకు తోడబుట్టిన దాని
యొక్కయు శ్రీ పురుషులకు తండ్రి తోడఁ

బుట్టిన దాని యొక్కయు తల్లితోడఁబుట్టిన వాని యొక్కయు దేహసంబంధము కలవాఁడుఁ కలది.

(దీనిని వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఉదా: మేరల్లుఁడు, మేరత్త, మేరమామ

మేన. సం. వి. అ. శ్రీ. హిమవంతుని భార్యయగు మేనక.

మేనక. సం. వి. అ. శ్రీ. '1. ఒకాకొక యస్సెర శ్రీ. 2. హిమవంతుని భార్య.

మేనకాత్మజ సం. వి. అ. శ్రీ పార్వతి.

మేనకోడలు ఎ. జె. (మేన + కోడలు)
పురుషులకు తోడఁబుట్టినదాని కూతురు:
శ్రీకి తోడఁబుట్టిన వాని కూతురు
(వ్యవ) ఆమె తనమేనకోడలినే కొడుకునకు
చేసికొనవలె నని గట్టిపట్టు పట్టినది.

మేన(య)త్త. ఎ. (మేన + అత్త) తండ్రితోడఁ
బుట్టినది

సీ. ... పద్మనాభుఁ, గావంగఁ జనుదెంచి కడుఁ
బ్రీతి ని ట్లను నవఘయే మీకు మేనత్త
మగఁడ... హరి. 1 188

చ. అతివిశృంభకస్వరూపధరుఁ డైన కుమారకుఁ
బ్రీతితోడ సాత్వతిఁ దమమేనయత్తను
ముదంబునఁ జూడంగఁ గోరి యదృశ.
ప్రతిభలు రామకేశవులు పన్నుగ నేగిరి...

భార. సభా. 2 55.

మేనబావ. ఎ. (మేన + బావ) తనకంటె
పెద్దవాఁ డగుమేనమామకొడుకు, మామలే
యుఁడు, తనకంటె పెద్దవాఁ డగు మేనత్త
కొడుకు.

కం గిను నెఱుంగ కుండి యాదవుఁ, డని సఖుఁ
డని మేనబావ యని యే సహభో, జనములు
సల్లాపంబులు, నొనరించుచు మేలమాడు
చుండుదు నెప్పుడున్.. భార. భీష్మ. 1. 217.

ద్వి. కురునాయకుని కొఱకొఱమాటలకును, హరి

మేనబావను నాత్మఁ గైకొనక ..

అ. మ. క. 5. 255 పూ. 2 పం.

సీ. మేనబా వని మేర మాని యుండక బుద్ధి
బలదేవునెడ భక్తి మెలంగవమ్మ ...

ముకుంద. 8 309.

మేనమఱందలు. ఎ. జె. (మేన + మఱందలు)
తనకంటె చిన్న దగుమేనమామ కూతురు,
మేనత్తకూతురు.

సీ భరతకులాగ్రణి పాండవసింహంబు సర్వ
ధృష్టిజ్ఞుఁ డానవ్యసాచి, తనమేనమఱందలి
ధవళాక్షిఁ దోడ్కొని చనియె నాతని కది
చనదె చెప్పుడ ..

భార అది. 8. 203.

ఉ. ఇది వీరభవద్భుజ విద్యకుల్కయే, మిన్నక
కాదు నీదయినమేనమఱందలు నీక చేరె నీ,
యన్నుఁ బరిగ్రహింపుము ..

హరి. పూ. 8. 188.

మ. ... సందర్శనఁజేసి, ద్యమజన్ మేన
మఱందలిన్ విమలలోలాపాంగన్ ... వన
జాతాకుఁడు పెద్దియదె నహితవ్రాతంబు
భీతంబుగన్ ... భాగ 10 ఉ 145.

మేనమఱంది ఎ. (మేన + మఱంది) తన
కంటె చిన్నవాఁడగు మేనమామకొడుకు,
మేనత్తకొడుకు

చం భువనము లొక్కపెట్టు మృతిఁ బొందిన
జీవము లావహిణ నేర్తు వలచినట్టులైన
గుణరూఢుఁడు మేనమఱంది పౌత్రుఁజా,
వవిడుతె ... భార అశ్వ 3. 177.

మేనమామ. ఎ. (మేన + మామ) అల్లితోడఁ
బుట్టినవాఁడు, మామలుఁడు

కం. మదుమథనుఁ డాక్షణంబున, మధుర గుటిచి
కదలి మేనమామఁ దగఁ దడి, యధరిత్రికి
వీడుకొలిపి యధికప్రమదంబుతోడ వన్నయ్యుఁ
దామన్... హరి. ఉ. 1. 189.

గీ. మినిమిపరిసీమ వలరాజు మేనమామ ...

మనుచ 1. 18.

కం. కంచికిఁ జని బహువిభవన, మంచిత మగు
మేనమామమందిరిము ప్రవేశించి తనవనితఁ
గనుఁగొని, సంచలత వహించి గుండె జల్లిన
మన్నన్ ... విక్ర 7 126.

మేనటికము ఎ (మేన + టికము) 1. మేన
మామకూతురు మేనత్తకొడుకున కిచ్చి చేయు
పెండ్లిసంబంధము

(తోడఁబుట్టిన దానియొక్కయు తండ్రితోడ
బుట్టిన దానియొక్కయు, దేహసంబంధ
భావము. శం)

(వ్యవ.) వారిపిల్లవానికి మేనటికమే కాని పై
సంబంధము చేయరు.

2. పరిహాసము.

ఉ . గిరిశ గళమూలపాలాహల కాలకాం
తితో, మేనటికంబు లాడుతనమేటి త్రిశూ
లముఁ బూని యుద్ధతిన్

మనుచ 4 98.

మేన(య)ల్లుడు. ఎ (మేన + అల్లుడు బ.
మేనల్లురు, మేనయల్లురు) పురుషునకుఁ దోడఁ
బుట్టిన దానికొడుకు, భాగినీయుఁడు, స్త్రీకి
తోడఁబుట్టిన వానికొడుకు.

మ. హరిమేనల్లుడు గొంతికూర్చుమనుమం డ
సత్తనూజుండు ...

భార. ద్రో. 2. 238.

సీ. అమ్మహాసురుని మేనల్లుడు లవణుండు మధు
దైత్య తనయుఁ డున్నాడ బలుఁడు ...

హరి. పూ. 5 58.

కం. నినుఁ బట్టి పాండుపుత్రులఁ, మేనల్లులఁ
దొఱంగె ధరిణీశ్వర ..

భార. శల్య. 1. 79.

కా. నా మేనల్లురు బాహుసత్వవికసన్మాహాత్మ్య
విఖ్యాతు లా, రాముం గృష్ణునిఁ జూచు

వేడుక మనోరంగంబునం దాడెడున్ ...

హరి పూ. 8 75.

మేవాదము నం. ఎ. అ. పుం 1. మయా
ంము, నెమలి. 2. పిల్లి 3 మేఁక

మేని ఎ కాంతి (శ. ర.)

మేను = మే. ఎ క 1. శరీరము.

(కొన్ని యెడల దీనికి హల్లు పరమగునపు డుత్త
లోపము

సీ అతఁడు వండ్రిఁడు వాలమ్ము లాశీభత్సు
మెయిఁ గ్రుచ్చి కృష్ణుని మేనియందుఁ బడి
వారు తూపులు వలవిన మదిలోన నగ్గించి ...
భార. శల్య 1. 212.

సీ. మెలఁత మేనిమెఱుంగు మెఱయు కారు
మెఱుంగు చిగురు కెంపులక్రోవి చిన్నిమోవి.
విక్ర 1. 119.

ఉ .. న, స్థిఱంగ కానిసీని నొకనిం బరిఁ
గాననియట్లు గాఁగ మేన్, గాతీయ వెట్టి
యైన నొడికంబుగ వండుదు నెల్ల గూర
లున్ . భార విరా. 1. 77.

అం భా. 2. 184.

2. జన్మము, పుట్టువు.

సీ. ఏమిటఁ జూచిన నీయింతి తొలుమేన సుక్ష్మ
తంబు నేయుట ప్రకట మయ్యె ...

విక్ర 4. 198.

కం. విను ప్రద్యుమ్నునిఁ దక్కన్, మనము నే
నారు వరించమాట విడుపు మాఘముఁ
డొల్లకున్నఁ జెందుదు, మనసిజ శిఖఁ దనువు
ప్రేల్చి మఱుసటి మేనన్ ...

ప్రభా. 3. 102.

గీ. కోరి తొలుమేనఁ దన కైన కొదవరెల్లఁ
మాన్పుకొన వచ్చి ... పారి. 1. 17.

3. పార్శ్వము, ప్రక్క.

(ఇరుమేను = రెండుప్రక్కలు.)

గీ. తటిమి సాత్యకి గృతవర్మ దాఁక వతఁడు,

నేచి మార్కొన నిరుమేను పూచి యొప్పు,
మిగులు మోదుగుప్రమాంకులవగిది గాగ
నడరె, మార్కొన్న రెండు వాలంపగముల.

భార భీష్మ. 1. 251.

కం పెంబో కర్దాసరి య, ప్పు ఒడహతులను
గపోటిపోటుల నిరుమే, నం బొడుచుచు
జెన గుచు బో, నం బట్టి వటంబుల జేర్చి వా
డిట్ల నియెన్. ఆము 8. 24

మేనుపూను = జన్మమెత్తు, అవతరించు

మేనుమఱచు = ఒడ తెలుంగకుండు. పరవశమగు.

నీ మరువంపువలపుఁ బల్కెలు క్రోలి క్రోలి కన్
ప్రూచ్చి యూహక మేనుమఱచుఁ గొన్ని ..
పాండు 1. 181.

మేనువైచు = పండుకొను, శయనించు.

న ఆయ్యంతి ... ఏకాంత భవనంబున విరహ
శయ్యపై మేనువైచి చింతాక్రాంతయై
యుండె శివరా. 2 22

గీ. జన్మంపుఁ గూటిదొరిల, మాటకయి మేను
పూనిన మేటివెల్పు .. నీలా 8. 51.

జ; మేన, మేనకోడలు, మేనత్త, మేనజావ,
మేనమఱుండలు, మేనమఱుది, మేనమామ,
మేనటికము, మేనల్లుడు.

మేవరి విడి (మేపు + అరి³, తినువాడు.
(చూ పాలమేవరి.)

మేపాడు. అ క్రి (మేపు + అడు) ఆహారము
గొను.

కం. పోముని మేపాడి కవిం, జల మత్తటి మఱి
వచ్చి శశము నివాస, స్థలిఁ గనుగొని ...
వేం. పంచ. 8. 108

(మేతాడు, శ ర సా)

మేపు. స. క్రి (√మేయు) పశుపత్త్యాదులను
ఆహారము తినునట్లు చేయు.

(ఇది మచుప్రహరవిషయమున నిందాద్యోగక
ముగా నుపయోగింపఁబడును.)

నీ. ... వత్సముల్ మేనుచు వత్సనృపుడు ...
దశా. 8. 155.

కం. ... నృప కృప, చాలుం గారాకు మేసి
చంపకు ప్రజలన్ . ఆము. 9. 22.

(వ్యవ.) చిన్నతనమునుండియు వీరి కుటుంబము
నంతయు శ్రేణులైనట్లు తుదికు విస్తరించునట్లు
తై నాదు వానిని అత్తవాని చాలాకాలము
మేపినారు

వి 1 (సశుభ్రాదుల) ఆహారము, తిడి.

కం. రేపకడ నీరు ద్రావక, మేపు గొనక మున్న
గోపు మిక్కిలి భక్తిన్ .

భార. ఆను. 9. 18.

కం గోపకుమారకళేఖరు, నేపున స్పంబు గఱచు
టీషించి వగన్, మేపులకు దొరిగి గోపులు,
వాపోవుచు నుండె న్నివభ వత్సంబులతోన్.
భాగ. 10 పూ 647.

చం కనుకని తెల్లవారుకనుక న్నతి గోరెడు పల్ల
వాళిమే, ల్లినుగొని వేడెముగలుపు లాహిరి
మేపుల నిద్రబుచ్చి చెందన చిటునప్పుతో
నపుడె నిద్దురలా యని వింతపైడి పట్టిన
వెలముద్దుగుమ్మలు పడిన్ శయనించిరి చచ్చ
రంబులన్ కువల 2 112.

2. దోసె పిండి మొవలైనచానికి నూటి కూడఁ
జేర్చెడు మినవపప్పు లోనగునది (శ. ర)

మేపుట్టువు వి. (మే + పుట్టువు) 1. కుమారుడు, ఆత్మజుడు

ఆ అనిచి సోకు జేసి యనుగు మేపుట్టువుఁ,
బొదివికొనిన వాడు నుదరి లేచి, వ్రేల్చి
పోవఁబెట్టి వ్రేల్చిడిఁ దే రెక్క కడిది నుగ
తనంబు గడలుకొనఁగ ...

ఆచ్చ. చా. యు. 340.

2. కూతురు, తనూ (శ. ర).

మేపుండు. విజ. (√మేయు) మేయునది.

కం. గాలికవణంబు మేపుడు. చాలుపులంబోలి

తరకనంబున నొఱువూ, స్మేలి యవలంబిపిం
జరి, వాలారుందూపు లుఱక వామిగ
చేసెన్. అచ్చ. రా. యు. 289.

మేమఱుగు వి (మే + మఱుగు) మైమఱువు
కవచము.

సీ మైమఱు ననంగను మేమఱుగ గనఁ గత్తళ
మ్మనఁగా బొదఱం జనంగ. జోడనఁ గవ
చంబు శోభిల్లు .. అం. భా. 2. 204.

మేము. అ శ్రీ. న శ్రీ. అంగీకరించు, ఒప్పుకొను.
(చూ. మేముడు.)
జ. మేముడు)

మేముడు వి. (✓మేము) అంగీకారము, ఒప్పు
దలి

సీ. ఇయ్యకో లొప్పుకో లీకోలు మైకోలు మే
కోలు నమకోలు మేము జొడఁబడిక
యొడఁజాటనుట కనుపట్టుచునుండు సమృత్తి
పేరు .. అం. భా. 1. 104.

మేమెయి = మయిమయి, మేమే, మైమై వి
అనాయానము.

“శ్రీ విజ అనాయానముగా” అని (శ. ర.)

ఉ. వాలి యెలుంగు మాపి కృతవర్తండు
నైనయము నిల్వరించి యు, స్థిలితవిక్రముం
డగుడు మేమెయి నాతనిఁ దాకె నన్త్రవి,
ద్యాలిసితుండు సాత్యకి ...

భార. శబ్ద 1. 322.

గీ వారి మేమెయిఁ గొనియాడువారికోర్కు,
లొనర జంగమమల్లికార్జునుండు వొనఁగు ...
కు. సం. 12. 1004

ఉ. అటున మూర్ఖవోయిన బ్రహ్మఁ గనుం
గొని యింకఁ దాకినన్, గీ టడఁగించు
నర్జునుండు గేనలుండె యని భీతచిత్తు లై,
మేటిమగల్ సలం జెడలి మేమెయి
మార్కొన లేక పాఠినం, గాటుకకొండ
వోలె దళకంఠుఁ డెదిర్చె మహిమహేం
ద్రునిన్. నిర్వ. 7 52

మేమే¹ = మేమెయి.

మ. ... ఇద్దరున్ ముజలలాటోపంబుమై నొండొ
రున్, మిగులం జాలక కొంతసేపువడి మేమే
బోరి రుగ్రాక్షునిన్

భార. విరా. 2. 348.

మేమే² వి. రాజనాదులయందు దుఃఖమువలన
కలుగుధ్వని కనుకరణము.

కం. సామీ యల్లదరాసురు, సామీ స్థదేహుఁగా
వచఃశచేతన్, మేమే శిక్షించుతటి, స్మేమే
యన విడిచినాము మిము దూరుటనేన్.

పార్వ. 5. 128.

మేయము సం విజ (అ అ. అ.) 1. కొలువఁ
దగినది 2 జ్ఞేయము, తెలియఁ దగినది.

మేయించే. సం న శ్రీ. ఊహించు, అనుమానము
సేయు.

కం. ఆయెడ నిద్దలుమిండలఁ, జాయక రతిసల్పు
కావడఁతుక యెటులన్, మేయించి బొంక
వలెఁ జెపు, మా యని చక్రాంగవంశ మండన
మనినన్ హంస. 4 161.

మేయు న శ్రీ. (పశ్వాదులు) తిను, భక్షించు.

చం. నునుఁజిగురాకు మేయుతటి నోరికెలంకులఁ
డేటి గుట్టినన్, వనకరుశాఖలన్ గువకువ
ధ్వనిఁ జాటుపికాంగనన్ ...

మనుచ. 3. 82.

సీ. ... ఎల్లకడల, మెలఁగుచు నసి నెల్లి
మేయుచు గోడలు వెలుగులు పెండెమున్
విలుగఁ ద్రొక్కి ... నీలా. 2 48.

వ. తియ్యనివోరం జేదు మేయుట నాయంబు
గాదు ... ప్రభా. 1. 90.

2. అనుభవించు.

కం. మౌని నయినాడ రాముని, చే నొగచేపట్టు
మేసి చిత్తంబున కు, ద్యానారామపదం బన,
సానవిరామాహ్వయంబు జకు కగు వనినన్.

చం. రా. 5. 80

కి నోటనుంచు.

మ. కలుచం గోళలింబు వెల్వడి యదఃఖడ్గం
హివై వచ్చుచో, జలనం బించుక లేక
యాతనిరిపుణ్ణాపాలసఃసూత మో, చెల
హస్తాంబురుహంగుళీమయమహాసిద్ధాపధి పల్ల
వాం, చలము లేసి భజించుజాగుకతన్
సంగ్రామరింగంబునన్. నైష. 5 157.

మేత, మేతకాడు, మేతరి, మేతరీడు,
మేతలాడు, మేపరి, మేపాడు, మేపు,
మేపుడు.

మేర 1 ప్రదేశము, చోటు. (సం మిరా, ప్రా.
మేరా, క మేరె.)

సీ నిట్టలు ద్రోచుచు నెరవులకలమేర లెల్లను
విశిష్టయై యేర్పడంగ ...
భాం. విరా. 1 245.

చం. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు మరోజ
కుంభముల్. గదిసి కలంతమేరయునుగైకొని
యున్నవి యెల్లవారికిన్, విదితముగాంగ ...
నైష. 8. 85.

సీ ఒకమేర సుకుమారసకుమారి కరవీరివరివీర
తరుసముత్కర మెసంగ....
ఇందు. 3. 30.

2 క్రమము, విధము

సీ. సూకరపతిమేర నేకపద్ధతిఁ బోని యలరు విల్వి
నిభంగి యతనుతఁ గని ...

ప్రబంధ 8.

మ. అమలాత్మం డగునట్టిధీరునకు సింగాధీశతి
మ్మావనీ, రమణీనాథకుమార తిమ్మమనుజేంద్ర
స్వామిరింగజమా, రమణు ల్లలి ధరిత్రి దాళ
రథమేర ల్లాల్పినారు. భామ. 1. 28.

సీ. భయభక్తియుక్తి నెప్పటిమేరఁ దనయాజ్ఞఁ
జాలింప దయ్యెను జారకులము ..
దశా. 2. 51.

3. భర్తము, న్యాయము.

చం .. అమృతంబు సురాశికిఁ బంచిపెట్టె ని
కెటువలె నమ్మ వచ్చు జగదీశ్వరుడే యొక
యింత మేర లే, కిటువలెఁ జేయఁ జూచె మన
కెయ్యది తప్పు గడించి చూడఁగన్ ..

దశా 2 882.

గీ. అప్పు డట నుండ మేర గా దనుచు మేము
విడిది కీమెను దోడ్కొని వెడలి రాంగ, నతఁడు
చనవలదం చని యడ్డగింప.. పార్వీ 4 160.

శా. చేన్ బోవఁ బ్రధాను లడ్డమయి యాతే
పించి యల్లెఁగఁగా, మేరా నీ వెటఁ బోయె
దెవ్వఁడవు . ఉ రా 3 280

4. ఏర్పాటు

కం ఏమిట నీకేఁ దక్కువ, నామేరకు నడ్డపడితివి
... భార. ఉద్యో. 3 296.

గీ. ఆమె లెల్లను వజ్రజం డెటఁగి, నామీద
గోపించి నయ మిత లేక ...
రం రా యు. 298 పూ 5. పం

గీ. వెలచి పలుమాటుఁ జాత్రడివిష్టుభటులు,
విమ్ము నెగచుట దై వంబుమేరి గాదె, మనకు
నెప్పుడు దై వంబు మంచి దదును, నాఁడు
గెలుకము పగవారి నేఁడు వలదు.
భాగ 3 8:8

5 మర్యాద, హద్దు.

ఉ. అంబుధి మేర తూర్పునకు నల్లియ నీ మటు
యామృదిగ్విభా, గంబువకుం బ్రతీచికిని
గౌమి పీమ ... భీమ 5. 76.

శా. .. బౌ, రౌరా యానకు మేర లే దమట
సత్యబే కదా ధారుణిన్..
దశా. 2. 248., అం. భా 2. 191.

(తుద, అంతము అని భావము)

6. దూరము

వ. మహానుభావులం గొంతమేర యైవం గొలిచి
వచ్చుట భాగ్యంబు కాదే..

కశా. 1. 53.

మ. ఇరువై నాలుగుమూళ్ల మేర యని గోనెక్కి
పఁగా నేల ... 1, 53.

7. పద్ధతి

కం. మీ రరయని ధర్మంబుల, మేరలు నెఱుకలును
గలవె మీకుం దగవే, నారాయణభక్తి పరత,
వారిచెద ననుట యిట్లు వై దికవర్యా...
నృ సిం. 5 17.

మేరకంబము — సరిహద్దు చెలుపుటకు పాతిన
కంబము.

మ స్వగతజోడికి మేరకంబములు ప్రాప్త్యైంబు
నస్తాద్రియున్. కవిక. 3 146.

మేరమానిసి = మర్యాదగల మనుజుడు, పెద్ద
మనిషి.

1. మేరమానిసి సా దువకారి గోల, నిర్మ
లుండు .. సారంగ. 2. 284.

మేర(లు)మీలు = అధికమగు.

1. వారాశిగర్వంబు మేంమీతే ...
మనుచ 3. 23.

ఉ. ... విసాదహర్షము మేరలుమీలుట లేర్పడన్
బడన్. జొచ్చె నభస్మరత్నునిషూదను
చూడుకల నీలు నిప్పులన్ ...
కకు. 2 128.

మేరవెట్టు = కట్టడసేయు

ఆ. శిఖలు చూపకుండ శిక్షింప హుతికినై, నోరు
చెరివకుండ మేరవెట్టి, వేడి యెల్ల నుడిపి
విబుధారి కినుకమై, భీతిపాత్రుఁ జేసె వీతి
హోత్రు నృసిం 2 118.
జ మేంగట్టు.

మేరకుండు సం. ఎ. ఆ. ఫం విష్ణుశత్రువు

మేరగట్టు ఎ. (మేర + గట్టు) చక్రవాళ పర్యవము
1. చుట్టుకొండన మేరగట్టనఁ జక్రవాళాచల
సంజ్ఞై లై యలరు ... ఆం. భా. 2. 28.

మేరు(వు), సం. ఎ. ఉ. ఫం. హేమాద్రి, సుమేరు
పర్వతము.

మ, బలవన్నేరుళరాసవంబును బరబ్రహ్మస్త్రుము.
గల్గుబ, ల్విలుకానిం దృణ మైన చాపమున
గాలిం బోవువేయల్లలం, జలమానించి సగంబు
చేసి తవు నౌ సంకల్ప సిద్ధుల్ గొనం, బలుమేరు
న్నిరిసింప లేఁజిగురుఁగొమ్మం జేవ గాకుండునే
వసు. 3. 173.

ఉ. అక్కట దిక్కులేమి రజతాచల మొక్కఁడు
పెల్లగించె వే, తొక్కఁడు వంచె మేరు మఱి
యొక్కఁడు వింధ్యము నేల తాచె ...
చంద్రా. 1. 15

మేరుకమ. సం. ఎ. ఆ. ఫం ధూపము, యజ్ఞ
ధూపము (వాచ).

మేరుధాముడు. సం. ఎ. న్ ఫం శివుఁడు.

మేరువృష్ణము. సం. ఎ. ఆ. న. 1. స్వర్గము.

2. ఆకాశము.

మేరువు ఎ. 1. వీణాగ్రము.

ఉ. ... పచ్చలం. బన్నినయట్టి మేరువును బాగగు
తంతులు వింఛ నొప్పుమే, ల్కిన్నర శెంతఁ
జేరి యొకకిన్నరకంఠి యొనంగ నయ్యెడన్.
చంద్రి. 2. 85 ఆం. భా. 1 128.

2. ఎక్కుటకును బరువెక్కించుటకు పొడుగుగా
కట్టవలె వేయించెడియనుక లోనగు వానిదిబ్బు
సారుప

కం మేరువః తీరు కురుజుల, సారు వితానప్రతాప
చతురపతాకా, చారువిపణి గారుడమణి,
తొండఘృణి యేమి చెప్పదుం బురిలోనన్.
రా. వి. 5. 48.

ఉ. వేడుక నిట్లగణ్యుచివిక్రమధన్యయగేంద్ర
కన్య రాఁ, జూడఁదలంచి నిల్పిరి ననుక్షితి
పాలపురీపురంధికల్, మాడుపులన్ హజార
ముల మచ్చుల సజ్జల గోపురంబులన్, మేడల
నాట్యకాలిం మేరువలన్ భువనేశ్వరంబు
లన్, వసు. 3. 84.

1. ఎవటఁ జూచిన నాణిగా నేర్పరించి, పెద్ద

ముత్యాల ముగ్గులు పెట్టువారు, నెదు
బగ్గెపుమేగుపు లెత్తువారు, నైరి వీడిను
గలిగినవార లెల్ల

యయా. 4 81., విజ. వి 2 89.

ః హాము మధ్యమందు వ్రేలెడుమడి (శ ర)

మేల సం వి. అ. శ్రీ 1. సంగమము, కూడిక

2. సభ, పెక్కండ్రు కలిసినసంఘము
3 సుర్రా, కాటుక. 4. నీలిమందుచెట్టు. 5 మసి,
సిరా 8. రాగామగుణముగ స్వరస్థానముల
యందు మెట్లు కుదుర్చుట, శ్రుతి సరిపెట్టుట

మేలిగొను. అ. శ్రీ (మేలము + కొను) పరి
యాచకములాడు, మేలమాడు.

సీ. మనువెడింద యురంబునను జీనిసరిపెణలిన్న
జన్నిదముతో మేలిగొనంగ .

ది కా 1 27

మేలనము. సం. వి. అ. న. 1. కూడిక, సంగమము
కలయి, 2. సభ పెక్కండ్రు కలసి

3. కలుపుట 4. యుద్ధము, తాడుట.

మేలమాట. వి. (మేలమాడు) పరిహాసముచేయుట.

చం. గురుతర సుందరాననము కోమలికంబులు
ముద్దుమాటలు, వ్సంపు లతివ్రసంగములు
నప్పట నప్పట మేలమాట లం, తలత కళా
నిధానములు దాడనవీడన భాషణంబులున్,
బరువడి నొందనేర్పు ప్రియభాషలు గల్గి
నరేంద్రభామకున్ వీధి. 8

మేలమాడు అ. శ్రీ. (మేలము + అడు) పంహ
సింపు, గేలసేయు.

క. నిను నెఱుంగ కుండి యాదపుర, డని నఖుర
డని మేనకావ యని యే సహభో, జనములు
సల్లాపంబులు, నొనరించుచు మోమాడు
చుండుదు నెపుడున్.

భార. భీష్మ. 1. 217.

గీ. ఓమె యేమె యిదే మేమె లేమె యేమె
మేఘపుష్పంబు దే వంచు మేలమాడు.

మేమేమే మెలు దలుచయ్యె మేలు మేలు.
మేరక మేర కన సభవారు మిగుల నగిరి.

నైష. 8 114.

క. కలహంసగమనల కన్నులబెళుకులు మీన
పజ్జులతోడ మేమాడ అని. 2 56,
(ఇటు ముమాద్యోతకము)

మ. ... తమలముం బుష్పంబులున్ లోనుగా
లలితద్రవ్యము లెల్ల నా కొనంగె మేలం
బాడుచున్ బ్రీతితోన్ ... దళకు. 4. 20.

మేలము. వి. 1 పరిహాసము.

క. పనితలు మేలుపుమెయి మెలు, పునఁ దిగిచిన
నొప్పహారములు మొదలగు ప్ర, వ్సనితోడవులు
గ్రద్దలు తివి, యనరేంద్రులు కొంద టునీ
యచ్యుత కంటే. భార. శ్రీ. 2 17

ప అన్నారీనివహంబును మేలంపుమాటలకైపడి
హంసగమన హంసాభిముఖ యైన యాత్ర
బెల్ల కేరేత పుమి యంచు ..
నైష. 2. 46.

గీ . మేల మన మందెమేల మనంగఁ, బొలుచు
బరిహాసములు .

అం భా. 1. 109

2 పరిహాసోక్తి

కం రాజనకుఁ దియ్య మెసంగెడు, పూజావచన
ముల నెయ్యపుంబులుకులఁ జే రోషమెయి
ఓంఘమిత్రన మాజములకు మే ములఁ గుమ
రులకుఁ దగన్ ...

భార. ఉద్యో. 3 179.

చం. బలిదనుజేంద్రుఁ గట్టి రిని పల్కంగవిందుము
గాని నెఁడు మా, చెలి యదె పుష్పరామక
ముచే సినుఁ గట్టగఁ గంటి మింక నె, మ్మెలు
పచంప రా దనుచు మేలము లాడెడసెల్ల
బొంట్ల స, న్నల సెసకొల్పుచుం గెలవ
నవ్విరి ధర్మజభీమ ఫల్గునుత్.

పారి. 5. 81.

3 జాగరూకత

కం అలోనన కా మేల్గొని, జాలారత్నంబు
కూర్చిపతి కౌగిటిలో, నాలిథ యగుటఁ
గదలక, మేలమ్మన నుండె విభుఁడు మేల్కొను
ననుచున్. కృ శకుం 3.59.

జ మేలగొను, మేలమాట, మేలమాడు.

మేలము నం వి అ ఘం కలయిక, మేలనము.

కం అమ్మదైత రత్నకటకచ,య మ్మదైతనినాద
మయ్యె నయ్యెడఁ జల మే,ల మ్మని పతితోఁ
దగు మే,ల మ్మని సహజానురక్తి లాలించు
క్రియన్ . ఎను 8. 80

పీ పొలుపొంది నలగుణంబులపై క్రుతు ల్గార్చి
సారెఁ దన్మేళప్రకార మరసి...హ న. 2. 83.

2 నివాసము

పీ రమణ లక్ష్మీమందిరమ్ము మేలమ్మగారగని
సదాశి గుణమ్ముగా గ్రహించి .బిల్వ. 1. 44.

మేల(క)ము నం. వి అ ఘం 1. సమావేశము,
కలయిక. 2. ఐకమత్యము 3. అంగడ, బజాటు,
సంత 4 సంఘము 5. సభ

మేలాంధుకము. నం. వి అ. ఘం మసిబుడ్డి,
సిరాబుడ్డి

మేలాంబువు. నం. వి. ఉ. ఘం. మసిబుడ్డి,
సిరాబుడ్డి (వై. ని).

మేలానందము నం వి. అ. ఘం. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి
(వై. వి.).

మేలిగాఁడు. వి. (మేలిమి+కాఁడు) శ్రేష్ఠుఁడు.

పీ. నలువతూ పరివోసి బలిమిమై నద్దోనకారి
రక్కసు మేలిగానిమీఁద, వేసిన ..

అచ్చ. రా. యు 267.

మేలిమి (త్తి). వి. (మేలు+ఇమి) 1. శ్రేష్ఠత;
అధిక్యము.

చం. ... ఏ,మిగతిఁ దలంచినం బగకు మేలిమి తేమి
ధృవంబు కేశవా ...

భార. ఉద్యో 3. 21.

ఉ అజికిం, బూనితి నిల్వ మింక నెటఁ
బోవఁగ వచ్చు భవద్దీశల, క్షీణితవద్య
భోగముల మేలిమికిం దుది యయ్యె నియ్యె
డన్ ... హరి. ఉ. 3.261.

కం. వేలిమి నేనె మృగాంకుని, మేలిమి గను
గజ యిడె నుమేధుఁడు నుడుటన్ ..

దశా. 5. 75.

చం. చదువులమేలు సామువన చక్కఁదనంబు
తెలుంగు సంపదం, బొదలెడుమేల్మి పేష్టిగతి
భూరింజాబల కార్యదై ర్యముల్, సద
యతయు నివేకనఁసస్థితు లాకృతిఁ తెందెనో
యనన్ శుక 1 263.

2. అపరింజి ప్రశస్తమైన బంగారము.

ఉ చొక్కపు రత్నపుండకుకు సోయగపున్నెర
మేల్మితొట్లలో, మక్కువ నుంచి తేట వగ
మాటలు నీ టెనయన్ సువర్ణస, మృక్కర
కింకణధ్వనులు మార్మలయం గొలుసుల్
గదల్చుచున్, జొక్కుచు రాజనందనకు జోలు
పాడుదు యంగనామణిల్ ..

ఇందు. 2. 140.

పీ. ... అతికుద్దచామిక రాఖ్యలు చనుఁ గదాని,
మేలిమి యపరంజి జాళువా కుందనం బుదిరి
నా ఆం. భా 2. 279.

3 వలపు, ప్రేమ

గీ. అనిన విని యావికాల యారౌర యనుచు,
మెచ్చి తనమతిలోఁ గలమేలి మెల్లఁ, దెలిసితివి
జాణ పొ దని పలికి ...

హంస 3. 228

విజ 1. శ్రేష్ఠము, ఉత్కృష్టము.

(దీనికి వృత్తియం దంత్యవర్ణము వికల్పముగా
లోపించును.)

వ. ... కయ్యంబు గణిబిజిగాఁ దలంచుచు వాని
పిన్నతమ్ముండు మేలిమిరథంబునం దగు
తురంగంబులం బూన్చికొని...

భార. ద్రో. 4 285.

ద్వి మీ రానతిచ్చిన మేలిమిమాట, వారు వీ రళ మేల్లు ². ఎ (మేలు+గట్టు) చంద్రకాల, ప్రైమేడ.
కెల్లవారికి పాతము ...

రం. రా. అయో. 88 పా. 18 వం.

గీ ... చెల్లుఁ బైమేడ యొప్పు మేలిల్లనంగ ...

ఆం. భా. 8 48.

నీ ... సభావర్తంబు విని హవివ్య, మిడునది
యాదిణ్య మింపార విని తనిపెండ్లును మేలి
దుంపలును శీత, జలకుంభములు గలసర్వకామ
సమ్మర్థి గలిగించునన్న మిం పొలయ నొనఁ
గఁ, గీడగు ... వారి ఉ. 10. 800.

గీ . పాలఁ బుట్టినమాత్రాన మేలిగుణము,
నేడు నీ కేల గల్గు నో నీరజారి ..

మమచ. 8. 41.

2 కుభప్రదము, మేలుకలిగించునది.

ద్వి మేదినీవిభుఁ గాంచి మేల్మియక్షతలు, వేద
మంత్రముల దీనించి యిచ్చుటయు ...

ద్వి. వారిశ్చ. పూ. 444 వం.

మేలిమిగట్టు ఎ (మేలిమి+గట్టు) మేరువర్వతము,
బంగారుకొండ

నీ జగముల దిగుల నిచ్చలపు మేలిమిగట్టు ...

అచ్చ రా. యు 204.

మేలిల్లు త. ౨౩ (✓మేలు) శ్రేష్ఠమగు, ఉచ్చ.

కం. ఎలమెడు జలజాతంబులు, మెలరారెడి జల
చరములు మేలిల్లెడుని, క్కొల మండ నెందుఁ
బోయెనో జల మనునాళంకశేయు జలమ
మలరుచిన్ ... కు సం 10. 891.

నీ. మేలిల్లునీలతమాలమేల్ ధూమసంహతు లవఁ
దనరు నత్యసితభాతి ...

కు. సం. 5. 581., 1.88.

కం. మడియల్లు తత్వముల నెను,బడక నిజాజ్ఞా
ప్రకన్తి భావింపఁగఁ జొచ్చుడు సాత్వికగుణ
సంగతి, మృదుఁ డమనామంబు నీకు మేలిల్లు
శివా ... శివ పా. 82.

ఎ. ఉచ్చ, పొగను.

గీ. ... చెల్లుఁబైమేడ యొప్పు మేలిల్లనంగ ...

ఆం. భా. 8. 48.

మేలు ఎ బి. అనా. (క. మేలు.) 1. శ్రేష్ఠత.
గొప్పతనము, ఆధిక్యము

(బి. మేలులు. మేకులు, మేళ్లు, దీనికి కొన్ని
పట్ల హల్లు పరి మగువపు డుత్వలోప
మగును.)

వ. ... కొదమతామేళ్ల మేళ్ల నగుమీఁగా
ళ్లతో ... ఆము. 8. 98.

చం. అనిన సుచందపల్కు విని యాయెలనాగ
మఱొక్కరాజమేల్, వినగఁ దలంచి
వేడ్కఁ బదవే పదవేగలి చిత్రలీలతోఁ ...

ఇందు. 5. 180.

కా. ఏయేభూములు చూచినావె కొరవంతి
రూపలావణ్యరే, భాయుక్తిం దగుకొమ్మ
లెందుఁ గల రీత్యామండలిన్ హావభా, వా
యత్తైక విలాసవైఖరులమే లం దెవ్వరిం
జెందు ... కుక. 1. 17

2. వరము, దేవతలవలన నగులాభము.

మ. ... సరోజాజ్ఞా తపస్సిద్ధికిం, దగుమే
లిచ్చుటఁ గాదు పూర్వవిహితార్థం బింత
కిం శ్రేటికిన్ ... ఉ. వారి. 2 200

3. ఉపకారము.

కం. తను తోకము గొనియాడఁగ, విని
యబ్బఁడు సజ్జనుండు వెండియు గడుమే,
లోశరించుఁ గీ డొకించుక, యును దనదెనఁ
దోపనీక యుడుపుచు వచ్చున్.

భార. ఉద్యో. 2.48.

గీ. మీకులములేటిఁ జేపట్టి మీవిరోధి, యైనపులిఁ
జెంది మైచంద్ర మూనెఁ గాదె, యట్టిమే
లైన నెఱిగి యాహరుని పేర నెనఁగుసాంగ
ధరుఁ జూపుఁ డేణులార. సారంగ. 3 285.

4 సుకృతము, పుణ్యము.

ఉ .. శరీరధారులకు నాపద వచ్చిన వారి
యాపదల్, గ్రన్నన మాన్పి వారికి సుఖం
బలు సేయుటకన్న నొందుమే, లున్నదె ..
భాగ 9 847

5 సుఖము

కం గ్రక్కునఁ జని యక్కఱతోఁజక్కెరవిలు
కానికేళిఁ జతురుండనై నేఁ, దక్కంతల
నిద్దట నిరు. ప్రక్కల నునిచికొని మేలు వడ
సెద ననుచున్ .. శుక 2. 346

ఉ. . ఎలఁ బ్రాయపుముద్దుగూఁతుమే తెన్నక
యిచ్చితిం జడున కే వని నీజనకుండు చింతి
లున్ .. దశా 8 87.

గీ కామసుఖదివ్య సుఖములు కాంక్ష దొఱఁగు,
మేలిపోడకాంక్షంబునఁ బోలలేవు, గావ
కామమ నిను శత్రురణిఁ జంపి, బ్రహ్మ
పుంమన నుండెద రాజుఁబోలె
భార. కాం 4 58

కాంతి పర్వణి శ్లో. యచ్చ కామసుఖం లోకే
యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖం, తృప్తాక్షయ
సుఖస్యైతే నార్హశిష్టోదశిం కలాం. అని
గీతయ. దున్నందన మూఁ భూతభారకాను
సారమున మేలుశబ్దమున కిటు సుఖమర్థము.

6 లాభము.

గీ సింధురిమహాశ్వ ముఖ్యముల్ చేర్చుదొల, దీవి
వణిజుల కూళ్లు సద్గృహములు పురిఁ.
గొలుపుఁ దేజంబు వెల మేలు గలుగఁ
ప్రభాత, వారిఁగాఁ జేయు వరి నవి చేరకుండ.
ఆము. 4 258.

నీ. మేలు చేరిన మహిపాలున కెఱిగించి
యనుభవించుట నీతి .. దశకు. 8. 17.

7. శుభము.

ఉ. మేలున సంతసిల్లునెడ మేకొని యాపద
లొందు ... భార ఆర. 5. 841.

ఉ ... వి, క్షేత్వర మేలుకృష్ట నిను నెవ్వఁడు
గోరి భజించు వాఁడపో, కాశ్యతలక్షి
మృత్యుకయ సౌఖ్యయుతుండు ..
భాగ 10 పూ 127.

వ. ఇంతనుండియు మీకు మే లయ్యెడు ...

హర. 3 19

8. శ్రేయస్సు, ఊమము.

కా. ఈ యర్థంబు ఘటించవన్న నృప నీ కెంతేని
మే లయ్యెడున్ ... నైష 8. 70.

కం. ఓవెఱ్ఱులార యేటికి, నీవెడఁగు విచారములు
సహింపఁగ రాదా, యేవారి కైన మేలా,
కావులు తర్కితము లుగ్ర సంగ్రామములన్.
భీమ. 4 52.

9 హితవచనము, మంచిమాట.

వ. నాకు నీవు సుయోధనునట్ల కావున మే
లాడెద ... భార ద్రో. 1.51.

10. న్యాయము, పాడి

ఉ. మంచికుమారులం గునుమ మంజుశరీరులఁ దెచ్చి
చెల్లరే. యంచితవజ్రసారులు మహాధ్రి కరో
రులు నైనమల్లరం, గ్రించుఁ బెట్టి రాజు
పెనఁగించుచుఁ జూచుచు నున్నవాఁడు మే
లించుక లేదు ...

భాగ 10. పూ. 185

11. అందము, చక్కందనము.

నీ. కేళిమై నొక్కట లీలఁ గ్రేల్లనఁగెడువాలు
గు సోగలమేలు డించి ...

భార విరా. 2 83.

నీ. అడుగుఁదమ్ములకాంతి నిడివడి పగడంపు జిగురు
టాకులమేలు చిందు సేయు ...

కావ్య. 4. 2 1

12. మదము.

ఉ. ... మస్తకమంటుచు దృష్టిదండగ, నృట్టిన
కర్ణచామర మపాంశుమేలును మేలు మేలనం
బట్టపుదంతి నిల్పె నరపాలుని చెంగట మానటిఁ
డొగిన్.
రా వి. 2. 45.

మ. తలిరుంజొంపపుదాలు పూరజపునిద్దాజాలు
నిల్లేటిగం, టలచాలున్ విరిజేమేలు తరు
లంబం బ్రాంకు లేదీగ చేర్కల జారీలు ...
వలరావంతుల కైవడిన్ వజము త్రోవన్
ద్రమ్మరున్ దెమ్మరత్. చంద్రా. 4. 88.

13. వలపు, మోహము.

గీ మీకు నామీద మిక్కిలిమేలు గలిగె, నేని
దేవదయాడిగం విచ్చవచ్చి, వట్టు గాలింప
కుండి నే నంతకుమతి, నయ్య.. వి.పు. 2. 219.

ఉ. చెప్పెడి దేమి నాకుఁ గలజీవనమంతయు నీక
కూర్చి యెల్లప్పుడు నిన్నుఁ జాయక ప్రియా
చఁడా బొనరింప నేర్తు నీ, చొప్పున కీపు నియ్యతి
కొని చొక్కపుజక్కవగుబ్బలాడి మేల్, దప్పక
యంతరంగమునఁ దారించి నన్ను నదీనుఁజేయవే.
వసు 2. 180.

గీ వలపు కూరిమి మేలు నా నలరుఁ జేల్లు
మోహమువకును కారదాంబుదనిభాంగ ...
అం. సం. మాన. 47

14. సాంము, నిగ్గు.

కా. . ఈసభామండవ, శ్రీవిశ్వాత్రికతంబుర
న్మిగులనాచిత్రంబు నానందము, ద్రావైచిత్ర
గరించుచున్న యది యేతద్దావరకావట్టణం,
వీవిశ్వాంబునఁ గల్గిమే లిదియపో యెందు
నిగ్గవేకించినన్. కళా. 2. 12.

కం, నటనాహంకృతిఁ దమలోఁ జిటిపాటిజగడంబు
లూర్వశీరంభలకుం, బొటమివ మే లేర్పఱువఁగ,
నిట నిను రప్పించె నిర్ణరేశ్వరుఁ డధిపా.

విక్ర. 2. 87.

15. వై భాగము, ఉపరిచేకము.

చూ. మేలిల్లు, మేలుకట్టు.

16. భద్రము, జాగ్రత్త.

సీ. మేలుపురంబు తుమ్మెదమందరొడ మందటిలు
పొదల్ దూలుచోఁ గలువంటి ...

చంద్ర. 8. 148.

విజ్ఞ. 1. మంచిది, ఉచితము.

కా ... ఏ, మేమీ కృష్ణుడు మందలో బలెనె కా
నింద్రద్రుమోత్పాటనం. వీమై నిచ్చటఁ జూప
వచ్చె నిది మేలే ... పారి. 4. 60.

ఉ. ఏల దురంతవేదన మెయిన్ బొరలాడెదు తాల్మి
దక్కి మేలే లలితాంగి యెంతపని లెమ్ము. ...
మనుచ. 8. 84.

గీ. తాము చేసినయవి యెల్ల ధర్మములఁట, మేము
చెసిన దిఘమఁట మేలు గాదె, యె కరిణి వచ్చె
వారిల కితియగ్ర, గణ్యతయు చూకు నింత
లాఘవము జగతి దళా. 1. 254.

(ఇందు వ్యతిరేకలక్షణకే అనుచితమును దెల్పును)

1. శ్రేష్ఠము.

చం. నుతజలపూరితంబులగు నూతులు నూటిటి
కంటె నూన్మత, వ్రత యొక జావి మేలు....
భార. ఆది. 4. 96.

కం. అతిసంభ్రమమురఁ ద్రిజగ, త్పతి నర్చన సేయఁ
దలఁచి పరిమళమంద, స్థితకుసుమ మృదుల
పల్లవ, తతిలో మే లేజీకొని ముదం బొదవ
మదిన్ .. కు సం 5. 501.

గీ. దీవులం దెల్ల నేరేటిదీవి లెన్న, భరతఖండంబు
మేల్తదంతఁమునందు .. హం 2. 2.

3. శుభప్రదము, శ్రేయంకరము.

అ. మంచివారి కెల్ల మంగళ ప్రదలయ్యుఁ గల్గరు
లకు మేలు గానియట్టి, తనువు లెన్నియైనఁ
దాల్చి లోకములకు, సేమ మెల్లప్రదాఁడఁ జేయు
దీవు ... భాగ. 10. 93.

కం. దానవనాయక నీకుం, గానుకగా మేలువార్త
గలిగినఁ జెప్పం, గా నరుదెంచితి ... వరాహ.
11. 89., అము. 5. 120.

4. అధికము; ఎక్కుదు; అధికురాలు.

కా. కైలోత్తుంగ శరీరుడైన రిపుమస్తం బుగ్రదం
భోలికిన్, మేలై పేర్చుక రోర ముష్టినిహతి నిర్వి
ష్ణముం జేయఁగా ... హరి. పూ. 7. 104.

మ. పరివా దాస్పదవాద మోచమదిరాపానంబుచే
మత్తులై, హరి మేలించు హరుండు మేలనుచు
నాహా కొండ టీపాం దెలుంగరు కైలాసనగం
బునందు మును లేకత్వంబు భావించిరి. ... ఉ
హరి 2. 88. ఆము 8. 20.

ఉ. ఆరయ నెజ్జప్రోలని కులాంగన గొమ్మమ మేలు
నీతకున్, వారిజబంధు కాంతకును వాసవు
కాంతకు లక్ష్మిదేవికి ... కా ప మ. 5 4
7 పా.

5 బాగు, లెస్సయైనది.

నీ మా ... ఆంధ్రకవిత్వంబు నడుం బ్రబంధంబు
మేలుగాఁ దజ్జులు మెచ్చఁ జెప్ప...విక్ర 1 20

క్రీ. విజ. సంపూర్ణముగా.

నీ పరశురామునకు మేల్కొన్నయెక తనయందుఁ
గలిగె భంగంబు శిఖండిచేత .

భార. భీష్మ 1 47

అవ్య. 1. ప్రళంసను దెలుపును

(దీనియాప్రేడిత రూపము మేలుమేలు.)

ద్వి. మేలు నీమాటలు మెచ్చి రందఱును జాలుఁ
బురే రిత్తసంవాద మేల. . ద్వి. హాశ్య పూ,
840 పం.

ఉ పింగారము బావురే బవంగడ్డము మేలు
నుంజ్ఞులొరుని, స్తారముచాఁగురే... కుక. 1 268

కం. .. వీరులు నూచి మేలు మేలని పొగడన్...
భార. ఆది. 8, 82.

2. పరిహాసమును దెలుపును.

గీ. ఓమె యేమె యిదే మేమె లేను యేమె
మేఘపుష్పంబుఁదే వంచు మేలమాడ, మేమె
మేమెలు దఱు చయ్యెమేలుమేలు. మేక మే
కన నభవారు మిగుల నగిరి ... నైష. 8 114

మ. ... యా, మికుఁడో నాఁ దిరిగెన్ గొలంకుర
మకు న్నే లెంత హీనంబొకో ...

జ. మేలిమి, మేలిమిగట్టు, మేలిల్లు¹, మేలిల్లు².
మేలుకట్టు, మేలుకను, మేలుకనుపు, మేలుకమ్మి

చీర, మేలుకాంచు, మేలుకొను మొ.

మేలుక(ల్క)ట్టు వి. (మేలు + కట్టు) 1. ఉల్లేడ,
విశానము

నీ ఆరుదార మేలుకట్టయితం బై చూడ నొప్పాని
తను పగుచప్పుములు . భార ఉద్యో. 1. 91.

కం. సరోవరలక్ష్మికి, గట్టిన కెంబట్టు మేలుకట్టుం
బోలెన్ .. కు. సం. 10. 288

నీ మృదులాంబరింబుల మేలుకట్టులదీత సరిలేని
ధూపవాసనల చేత . కై భా 5 157.

ఉ ... పచ్చణా పలక పీటలు మేలినకాను కుట్టు
మేల్. కట్టులు గ్రాతనైత పలకల్ తెరిలుం విక
దారిబారువా, బిట్టలగూండ్లు .. వాల్మీ 3 84.

నీ పెట్టుబుట్టముల మేల్కట్టు లమర్చి కిపిని
బయకులను గొల్లెనలు వన్ని .. నీలా 3 42.
ఆం భా 2. 158

2. మెట్టు

ద్వి. స్పటికంపు మేల్కట్టపై నెక్కవేని, కుటిల
కుంతల యెట్లు గుట్ట లెక్కెదవు .. ద్వి. నల.
2 భా. (4 ర).

మేలుక(ల్క)ను = మేలుకొను 3. క్రీ. (మేలు +
కను) నిద్రనుండి లేచు, మెలకువ నొందు

కం. . ప్రస్ఫుటిత పారకగవముల, క్రందున
ధన్యుఁడు మేలుకనియె వరేంద్రా. భార
ద్రో. 3. 8.

నీ. కాఁకినవాఁడు దత్తపాటుతో మేలుకని
ముచ్చుము చచ్చంచు గళవళించె .. కాశీ.
4. 124.

కం. అనిలసుతుం డంతన మేల్కొని నీల్గుడు నతని
వజ్రఘనకాయముఁబొం, దినలతికాజాలము
లెల్లను ద్రెస్సి ... భార. ఆది. 5. 172.

మ. అనఘా యింత తదీయసుప్తిదళ కర్తృంబైన
కాలంబు మేల్కొనుచందం విదిచా నెలుంగఁ
దొక్కఁడు ... హరి. ఉ. 9. 92.

మేల్కొననిదిధుర = పెద్దనిద్ర, చావు

ఉ. చాలుమగం డితం దనఁగ వానికి నెక్కి దళాన్యు
శక్తి చే, సేకు వ్రాలి మేల్కొనని నిద్దుర నొందితి
నయ్య తమ్ముడా . భా. రా. యు. 1587

మేలుక(ల్క)నుపు న శ్రీ (✓ మేలుకను) మేలు
కనఁజేయు, మేలుకొలుపు

గీ. ఇట్టిదురివస్థఁ బొందితి నేమి నెప్పుఁ, గలదు
కుంభకర్ణుని మేలుకనుపుఁ డింక .. భా. రా.
యు. 854.

సీ. దుగ్ధాబ్ధి తోవలితోయజాముల మేలుకనిపి తీరం
బువ కనుపకున్న ... భోజరా 1. 29.

సీ కాంచీపురోపాంత కంపాతరంగిణి నాళికావన
రాజి మేలుకనిపి .. కాళి 1. 180
(ఇట వికసింపజేయు అని భావము)

కం అని తనుఁ గౌళికముని మేల్కొనువంగా లేచి
ప్రథమకాలవిధులు దీ,ర్చి .

భా. రా. బాల 338

మేలుకమ్మిచీర. ఎ. (మేలు+కమ్మి+చీర) ఓం
మూఁడంగుళములవెడల్పు చాయనూలితో నేసిన
అంచులు గలకోక (శ. ర.).

మేలుకొ (ల్క)ంచే = మేలుకొను. అ శ్రీ.
(మేలు+కాంచు) నిద్రనుండిలేచు.

గీ. మంజుసాతకరవమును మధురమాగ, ధన్యవః
బును వినుచు మాధవుఁడు మేలు కాంచి ...
భార. కాం. 2. 128.

గీ. మృదులభస్మించితశయ్య మేలుకాంచి, యమల
రుద్రాక్షధారణం బాచరించి.
హర. 7. 30.

సీ ఏను వడ్డివంగ నింపారఁ గుడిచి మెత్త
నిశయ్య నిద్రించి వినుతభద్ర, గీ. గావకరిబ్బం
హితముల మేల్కొన్నునట్టిచారు ...
భార. ఉద్యో. 3. 183.

గీ. వెన్నెలలు గానఁ గన్నులవిల్లువయ్య, నిదుర
మేల్కొంచె గడలి నయ్యదనునందు ...
అచ్చ. రా. కిష్కి. 89.

మేలుకొ(ల్క)ను = మేలుకను, మేల్కొంచు.

అ. శ్రీ (మేలు+కొను) నిద్రనుండి తెలివి
నొందు, జాగ్రదవస్థనందు.

గీ. మేలుకొనఁగదె రాజన్యమీవలక్ష్య, కాలకంఠ
సమర్చనాకాల మయ్యె .

నైష. 8. 13.

మ. అనినం బెబ్బలి చిన్నవోయి మఱి యొండా
లాఁము ల్కాని యుం,డె నరేంద్రాత్మజఁ
డంత మేలుకొనియెన్ దెందంబునన్ ..

విక్ర. 3. 94.

గీ. నిదుర మేల్కొని వేదము ల్నెమకి కానఁ
జాల కంభోజభవుఁడు ... దళా. 1. 202.

మ. జయ శీతాంకుకులావతంస నిషధస్వామీ
మహారాజ య,వ్యయధైర్యాకర నిద్ర
మేల్కొనుము సంధ్యావేళ యేతెంచె ..

నైష. 8. 3.

2. రాబోవుకష్టము తప్పించుకొను, జాగ్రత్త
నడు.

ఉ. .. అవసానపు వేళల దండధారచే, జడ్డలె
కాని మేలుకొన సాగ దయో తలపోసి
చూచినన్, బిడ్డలు లేనివాని కడవిన్ మృగ
జన్మము రోత పుట్టచే ...

వి. పు. 5. 102.

(వ్యవ.) అతిఁ దావిషయమున ముందే మేల్కొ
న్నాడు.

న శ్రీ. మోహించు.

ఉ. రా. 4. ఆ. (శ. ర.)

మేలుకొ (ల్క)లుపు (ల్పు) న. శ్రీ.
(✓మేలుకొను) 1. మేలుకొనఁ జేయు.

గీ. ఎందు ద్విజరాజు నా మించు చందమామ,
మనల నిద్రాంధకారాబ్ధి మునుఁగఁ జేసె,
మేలుకొలిపె నినుండు .. ఉ. రా 4. 248.

వ. చని తదీయగేహదేహశీ ప్రదేశంబున నిలిచి
పరిచారికల మేలుకొలిపి ... విక్ర. 7. 159.

గీ, మేల్కొలిపి యింద బింశాన్య మెల్ల మెల్ల
హర. 7. 121.

నీ నిలుచుండి వీణచేతులఁ బూని తెలుగంటి
బయకాఁడు మేల్కొల్పువదముఁ బాడ ...
కువల. 2 125

2. వ్యక్తీకరించు, స్పష్టపఱుచు.

గీ, అతివ పితావదాతారుణానితమణి, దీప్తికల్పిత
దేహోపదేహ యగుచు, పాంగోరోచనా
గంధసారఘృణ, మృగమదాలేపపునరుక్తి
మేలుకొలిపె ... నై. 5. 6

మేలుకోలు. 1 (✓మేలుకొను) 1. మేలు
కొనుట,

నీ మేలుకోలును జగ మేలుకీలును కల్మిఁజాలు
నాలును గలలీలవాఁడ ...
ప్రబంధ. 224.

2 మేలుకొనుట, ఆవబోధము (శ. ర. ౫).

మేలుచే(యి) 1, (మేలు + చే) పాచు

చం. అనితల నీప పాఁడుతనయావలి కెప్పుడు
మేలుచేయు నా, తనయులకుం నిరాక్రమము
తక్కువయుం బ్రకటింప విందు ...
భార భీష్మ. 2. 258.

(మేలుచేయి. శ ర. పా.)

విజ. పాచ్చెనవాఁడు.

నీ త్రిదశేంద్రుఁ డాత్మీయపదవరిత్రష్టుఁ డై
యదితిఁ గావఁగఁ బోయి యాహవమున,
బలి మేలుగే యైనభంగియు వజ్రంబుగై
కొన్న తన్ను లాకాశవాణి, వలదన్నతె
ఱుగును వరుసతోఁ జెప్పిన ...
హరి. ఉ 10. 191

ఉ. హేమధరాధలేంద్రమున కెక్కటి పెద్ద
ధృతిన్ భుజంగమ, పావమిఁ మేలుచేయి
వటువాగ్నిభవంబున ... నై. 1. 28.

గీ. అట్లు దనవారు మేలుచేయైనభంగి, వినినధృత
రాష్ట్రుఁడు ... భార. భీష్మ. 28.

గీ భండనంబునఁ బాపుచేఁ బడక నేఁడు
మేలుచేయైతినీయు మృత్యువునకు, నెన్నఁ
డును నగవడ ..

భార కర్ణ. 2. 107.

(గెలుపుకలవాఁడు. అని. శ. ర.).

మేలుప(ల్ప)డు = మేలుపడు. అ. క్రీ
(మేలు + పడు) వలపుగొను, మోహమందు.

ఉ ఎవ్వనిఁ జూచి మేలు పడితే యరవింద
దళాక్షి నీమనం, తెవ్వఁడు సొచ్చెఁ జెప్పఁ
గడవే మదకోకిలవాణి ... విజ వి. 3. 81.

గీ ... మేలుపడినకోమలులచేష్ట, లట్టుకాఁగద
ప్రాణనాయకులయెడల ...
కవిరా. 5 87.

మ. ... నభిహితోక్తులవరాకున్ మీఱనిక్కొమ్మ
యొక్కనిపై మేల్పడి యెగుచున్న సొలపుం
గానించె నాచూడ్కికిన్ ...

ఉ రా. 4. 193.

నీ పాలేటిచూలి యై యాలగావరిపయి దద్దయు
మేపుడుముద్దరాలు ...
అచ్చ భా. 1. 1 పా.

మేలుబ(ల్ప)ంతి. 1. (మేలు + బంతి)
1. విద్యార్థులు ఒరవడి వ్రాయు మాదిరికి మీఁద
మొదట వ్రాసిన అక్షరములపఁక్తి, ఒరవడి,
ఒజ్జిబంతి (శ. ర.).

ఉ. కన్నులు దీర్పముల్ నగుమొగం బవురా
తలకట్టు తమ్మిపూ, పున్నమచందమామలకుఁ
బొక్కిలిచక్కదశంబుఁ జెప్పగా, నున్నచె
మేలుబంతులు పయోధరముల్ మఱి కౌను
నున్న యా, నెన్నిక కెక్కు వ్రాఁతఫల
మివ్వరవర్ణినికి నిజంబుగన్ ...

విజ. వి. 2. 104.

(ప్రళ న్తమైనచెం ద్లని వాచ్యార్థము.)

2. ఒరవడివంటిది, ఒకపని ఇతరులు నేర్పుటకు
మొదట చూపుమాదిరి.

గీ. తొంటిపింకకర్తలచొరతవముఁ, బ్రబలు
సచ్చ-తంబులు బావకాల, మేదినీనాదుకు
నెల్ల మేలుబంతి, గాఁ బ్రవర్తింప కెల దుష్కర్మ
వైతి వి. పు. 2 109.

గీ. అతని యుక్తమ చారిత్ర మఖలవిష్టు, భక్తజన
ముఖ్యులకు మేలుబంతి యగును ఏకా.
2. 102.

మ. జననినీపు మహాపతివ్రతపు నీరాశీల్య విల్లాండ్ర
కెల్లను మేల్పాతి యీమూర్ఖహంస్రు యుగళిల
గ్నాశ్రయై యుండమి. ఉ. రా. 6. 274.

అ. భట్టికి పాతుడు పరిమవిశ్వాసియు, భట్టి
బుద్ధి మేలుబంతి నీకు .. విక్ర. 3 125.

అ. హివజనస్త మటుట యెవ్వఁడె నొకప్రాణి. సంత
సిలుట ముక్తిపొంతగనుట, మేలె కాదె శిలియ
మేల్పాతి గాఁడె న, కర్మరపు దేహ మమ్మి
పరము గొనుట ... ఆము. 8. 29.

విజ. శ్రేష్ఠుఁడు, శ్రేష్ఠురాలు.

గీ. ...అవ్వలంతి, మన్నువేలుపు మేల్పాతి మదికి
మీట. .. నీలా. 2 45.

కం. నైకము నడుము విలాసర, నైకము నెమ్మొ
గముదీనిమ్మదుమధురోక్షుల్, నైకముఁదెగదున్న
నీలా, నైకములో నెల్ల మేలుబంతిది బళిరా..
విజ. వి. 2. 107

కం. ఇంతి మదనుని పట్టపు, దంతి యొనవరమిటారి
తండములో మేల్పాతీ యేమే రతివూ, బంతి
దయఁజూచి నన్ను బ్రతికింపఁగదే...
సాంగం. 2. 211.

మేలు(ల్యు)నుచ్చే ఎ. (మేలు + మచ్చు) 1. ఉప్పరిగ,
సౌధము.

నీ. అచ్చుల్ గొలువఁ గొల్లై చెల్వ గనువారి
మేలు మచ్చులమీఁద మెలగువారి ... ఉ. రా.
3 326.

నీ. విష్ణు స్థలమణులవెలఁ దీర్పు ఒలుబచ్చు శ్రీల
తాంగి వసించు మేలుమచ్చు .. ఘటకా
1. 140.

నీ. మేలన సజ్జన మేలు మచ్చవఁగను నుచ్చరి గన
సౌధ మొప్పుచుండు. అం. భా. 2. 17

కం. అచ్చటి యిరువంకల మేల్పచ్చులపై బార
దీరు మగువల మొగముల్, నిచ్చలపు మేలు
కట్లం, గ్రుచ్చిన యద్దంబు లని తగుల్నడు జగ
ముల్. రా. వి. 5. 66.

నీ. పచ్చడాల్ హెచ్చురాగచ్చు రాణించు డాల్చు
చ్చటల్ మేచ మేల్పచ్చగములు. కృష్ణ.
2 127.

2. బాలక్రీడావిశేషము.

కం. అచ్చిన్ని చెలువ బాఁగన, గ్రుచ్చిక్లును నాల్గు
కంబముల యాటలు మేల్పచ్చులును గచ్చ
కాయలు, నచ్చనగండ్లాడు చరివయస్థలతోడన్.
పాంచా. 1 57.

మేలుము(ల్యు)నుఁగు ఎ (మేలు + మునుఁగు)
నువాసినులు వేసికొను మునుఁగు, అవకురము,

చం. ఇనఁదరత వైయై ధరి యహీన సమీర విధూప
కాల్మషీ, ఘనతం చూలరాళి పయిఁగన్నడఁ
బన్యుమహరితోమిషం బనఁ బొలుపొందె
నొక్క వెలిపుట్టము మేలుమునుఁగుఁబూని
యద్దినమణి కార్తిర దెల్పి సురదీర్వికఁ గ్రుంకిడఁ
బొవుచాడునన్.

పె. శకు. 2. 234.

నీ. సలిలాబ్జపాణి యచ్చపు మేలుమునుఁగు నా
ఫేనపంక్తులు దరినాని యెసఁగ ...
శుక. 3. 320.

ఎ. బహ్గరితంబులగు జటిమానుష కదంబు
బులపయిం గమనట్టు మేల్పొనుంగుల తెఱం
గువ రంగుమిగిలి ఖరకరుం దురుకిరిం నికరిం
బులు నెఱవి ... విప్ర. 2 14.

మేలురా. అష్ట. ($\sqrt{\text{మేలు}}$) ఆశ్చర్యాధికము.
కా. బౌరా మైజిగి మేలురా నగుమొగంబు న్నన్న
కన్యెక్కు ల, య్యారే చన్దప నైక పుంగవునుజి
రర్హురె యేలోకమం, దీ రామామణిపాటిఁ
బొలఁగలదే యెవ్వారిఁ గాంక్షించువో, వారిం

తెప్పవశంబె యిట్టిగతి దైవానుగ్రహం బెట్టిదో.

ఇందు. 5. 114.

మేలురాక. ఎ (మేలు + రాక) స్వాగతము

ఆ. ... సంప్రీత జవలోక, రాకవచ్చె మేలురాక
యగుచు. ..

భాగ. 10. పూ. 983.

మేలురాసి. వి (మేలు + రాసి) తూర్పుత్తిన భాస్వపు
ప్రోగు (శ. రి., చి. ని., త్రా.).

మేలువడి ఎఱ. (మేలు) ఋజువు.

వ. ఆతండును గొండరామాలి నేయు
సక్కారం బంకికరించి ముహూర్తమాత్రంబు
విశ్రమించి మేలువడిచూపునం తూచి ప్రస్తావ
నోచితంబుగా నిట్లనియె,

హర. 4. 17.

శ్లో. ఉమాం స పశ్యన్పృజనైవ చతుషా .

సం. కు. సం. 5. 82

మేలువడు = మేలుపడు. ఆ. శ్లో. (మేలు + పడు)
వలపుగొను

చం. కమలదళేక్షణా యమరకాంతు జయంతుండు
నేను గూడియుం,టిమి కద నాంతు వాని నెఱి
నీటు ల వెక్కడ వాని వింతయం, దములకు
వాని యిచ్చకపుర దల్కులకున్ మఱి వానిమేని
దాల్, కొమరున కేను మేలువడి గుత్తకు
నిచ్చితి నేమి చెప్పెదున్.

కువల. 4 178.

మేలువాడు. ఎ. (మేలు + వాడు) 1. వల్లభుండు,
వలపుకాడు.

గీ. ... అంబుదపుడంబు మీఱుగాత్రంబు వావి,
మేలు సమకూర్పు నలమేలు మేలువాని .
ఘటికా. 2. 195,.

గీ. ... భువనసుందరి యనియెడు భోగనతి, మేలు
వాడు .. సారంగ, 3. 125

2. జూరుండు.

కం. వలచివనతి కేచిన్నెలు, గలవో యచ్చిన్నెల్లెఁ
గనుపించుచు న,వెల్లెలవెలది సోమదత్తుని, వలకు

వోఁబడిచి మేలువానిం జేసెన్.

కుక. 3. 52.

గీ. ... జూరుపేరు మేలు,తాఁడనంగ మిండఁడవ
మిండగిఁడనఁడగు .. ఆం. భా. 2. 115.

ఎఱ. 1. శ్రేష్ఠుండు.

గీ. మేదిసింద్రులలో నెల్ల మేలువాడు

సారంగ 3. 125.

2. శుభకరుండు.

గీ. మను మేలువాఁడనఁగను శుభకరసంజ్ఞ ...
ఆం. భా. 3. 3.

మేలైవచ్చు. ఆ శ్లో (మేలు + ఐ + వచ్చు.) అచ్చి
వచ్చు.

గీ. అచ్చివచ్చె ననంగ నైవచ్చె ననంగ మేలైవచ్చె
వసుట యో ...

ఆం. భా. 3. 94.

మేల్మొక్కల్కత్తి ఎ. (మేలు + కత్తి) ఖడ్గము,
అడిదము

గీ వాలు ఖండా కరివాలు మేల్కత్తి తరవళి
నరాజి విరంగి యడిద, మన ఖడ్గనామ మై
యలరుచునుండును ..

ఆం. భా 2. 214.

మేల్తరము. ఎఱ. (మేలు + తరము) శ్రేష్ఠము,
చం సరిగ మెఱుంగుం జంటకుటుసంబునఁ జన్గవ.
వికట్టిల్ల మే, తరమగు కావిపిండియ పడఁ
బులఁ జిందులుద్రొక్క ...

చాల్మీ. 2. 180.

ఉ విండ్లకు మేల్తరంబు ఘనవేణి కనుంబొమ
దోయి బంగరుం, గి డ్లకు మేటిసాటి తులకించు
చనుంగవ ... హంస. 1. 61.

మేల్పాపరి. వి (మేలు + పాపరి) వేళ్య

గీ. పడపుఞాన గడించు పడఁతి మేల్పాపరి
భోగపుఞ్జేడియ పొత్తుటాలు ... నా వేళ్య
వెలయు ... సాం. ని. మాన. 18.

మేల్పని. ఎ. (మేలు + పని) శుభకార్యము.

ఆ అప్పు డదనుకెయ్యి అరించి రత్తి యు,బ్బయు
నుమృతుఁ డనఁగఁ బరఁగు ప్రెగ్గఁడయును
మేల్చినిగిఁ గడంగి కూరువఁ దగు, సరకుతెల్లి
సంకరమునఁ గూర్చి. అచ్చ. రా. అయో. 44.

మేళ(ము). నం. వి అ. భం. వేళ్యాశి శరశమూ
హము (ఈ యర్థమునకు సంస్కృత గ్రంథముల
యందుఁ బ్రయోగము కానఁబడదు.)
రగడ .. మిపుతఁ దనసికి నించె మేళములుఁ
దాళములు, రాఘవ. 2 కి.

గి మేళముఁ గూడివిటులతో మేళమాకి, కొడుకు
నత్తురు వెలజాతికొమితె తెచ్చుడు .. ప్రబంధ. 19.

వ .. రామలింగసాని సర్వసాని నైతమైన మేళ
1 కి, కాకాండిని గ్రామం ...
తిరుమలంమంగారి చెప్పకొంద పరిమడి. ఖం.
దకా 702.

మేళగాఁడు. పి. విజ. (మేళము + కాఁడు)

1, మేళము వాయించువాఁడు (శ.ర.).

2 వర్తకసంఘమున ముడువాఁడు.

వ అనునఁ దలంగిపోక యిట్టునట్టుం జుట్టు
మెట్టాడు చిట్టనడుగుల నానట్టు నగవునుం
గోపంబుఁ గదుర నదలించుచుం దనమేళగాండ్ర
నాతోకించి ...

ప్రభా. 1. 107.

మేళగి(వి)ంపే. న. శ్రీ. (√మేళము) 1. జతపటచు.

చం. ప్రహరిచరింతు రెప్పడును బైరవు లర్ధనికా
గమంబులన్, గహళహ నిష్ఠురాట్టహాస గర్విత
కంఠకఠోరహంకృతుల్, బహుల భుజాదమద్ద
మరుభాంకృతినాదము మేళగించి ది,క్కు
హరము తోర్పుహటకపుఁగోటల మీఁదట దక్ష
నాటికన్. భీమ. 1. 108.

2. కలుపు, మిశ్రముచేయు.

ఉ. భావము వల్లవింప నొకవంకజతోచన ప్రాసె
నొక్కల, జ్ఞానతి మించుగుబ్బవలి చమ్మలపై
మకరీకలాపమున్, ... నావిరి గమ్మనీకు

మృగనానిరసంబున మేళవించి ...

నైష. కి. 102.

గి. తేనెయును గోఘృకంబును దిలలు మేళ, వింశి
సౌభాగ్యపతయే యటంచు వేల్చి ...

వరాహ. 9. 59

వ. ... పరిశుద్ధికాశ్మీర కేసరాసారంబులు, పరి
మృచితకైలేయసారంబులఁ బనిమియెరంగ సగ
తాలు మేళవించి...

వసు. 2. 11.

కి వీణ తోచగువారి తీ గమున్న గురవి స్వరాను
కూలముగ నమర్చు

సి. మేళవించినవి నుమ్మి దీనిమెట్లని మాంస
లాంసంబున మహతిఁ జేర్చి ...

పారి. 5. 86.

కా ... ప్రభాతాయాతవాతాహతా, లోలత్తం
త్రుల మేళవింపఁగడనే లోలాక్షి దేవాక్షిన్...

మనుచ. కి. 57.

సి. వినికి వేళయి దంచు వీణ మెచ్చుగ మేళవించి
తెచ్చిన గానవిద్యదాని ..

ఉ. రా 4 229.

అ. శ్రీ. కలియు. మిశ్రమగు.

సి చూపుల నిగురొత్తుసోలంబుతోడన సోలంబు
తనువున మేళవిన ... విక్ర. 1. 166.

సి. గిల్గు గిల్గునమ్రోయు కింకిణి గుచ్చాబు తాళ
మానంబుతో మేళవిన ..

క్రీడా. 1. 186.

కం. ఏకత్రికయము నొకచో, భూతలమున మేళ
వించి సొగడొందుట మ, చేతోగతి దోపదు
సము, పేతావృతి ముకురకుక్షినిభమును లోలెన్.

పాండు. 1. 155.

మేళము. విజ. స్వరాద్యనుకూలముగా నమర్పఁ
బడినది.

కా. వాలారుం గొనగోళ్ల నీ వలసతన్ వాయించు
చో నాటకున్, మేళం బైనవివంచి నిన్న

మొదలన్ నీ వంటమిం జేసి యా, యాలా
పంబె యవే, బలెక్కడు ...

మనుచ. 8. 57.

వి 1 సన్నాయి మొదలగు వాద్యముల జత

ఉ. మేళము ఘుమ్మనన్ శ్రుతి సమేతమునన్ జత
గూర్చి మద్దెలన్, రాళము లావజంబులును
దండెలు జుగులు నొక్క మోతగా.

శ్రీరంగ మా. 4. 153

2. రాగానుగుణముగ స్వరస్థానములయందు మెట్లు
కుదుర్చుట.

నీ. పొలు పొద నలగుణంబులపై శుక్ర ల్లూర్చి
సారె దవేళ ప్రకార మదసి ...

హ న 2 83.

జ మేళిండు.

మేళరామక్రియ. సం. ఎ. ఆ శ్రీ. (సంగీ.) ఒకానొక
రాగము, ముప్పదిరెండు వపుంసక రాగములలో
నొకటి

నీ. . మేళరామక్రియ గోళ నారాయణ
గోళ ... హంస. 5. 124

నీ రామక్రియయు మేళరామక్రియ వసంత
సామగత శుద్ధవసంత మధ్య, మాదులు ...

ప్రబంధ. 98.

మేవ. ఎ. మత్స్యవిశేషము, ఒకవిధమగు చేప.
(శ. ర., ప్రా.)

మేవడి ఎ. ($\sqrt{మే}$) నమ్రత.

ఆ. అనినపాలు పెంపు నాత్మీయశక్తియు, నెఱిగి
మూర్ఖవృత్తి నెదురువడక, యుచితవృత్తి వతని
యద్ధతి మేవడి, గడవి హీనబలుడు నెడక
నిలుచు...

భార. కాం. 8. 90.

2. ఉపాయము.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కల్పివ్వ వధివ సా, మ
మున భేదమునను మార్పుమనము, మెత్తజేసి
చెటుచుమేవడి దప్పించి, కొనుతెలుం గెఱింగి
కొనుట మేలు. భా. కాం. 2. 282.

నీ. తెలిసి మేవడి నరుల గాయపు గని కన్నుల
చెన్నున నెన్నుక గాంచి ... నిర్వ. 8. 72.

విజ. ఉచితము.

చం. ప్రియ మెనంగం దగం విలిచి పెట్టెడికూడది
లేన్నకూడు ద, క్కయవయహీనతం దమకు
నాపద యైనెడ నిట్టు నట్టు నే, మియు ననలేనికూ
డదియు మేవడి యై చను ...

భార. ఉద్యో. 8. 222.

చం. తనమది లజ్జ వాసి వసుధావతి మేవడియైన
మాటపొం, దవదగఁ జేరికొరికలు దోచుతెలుం

గెలుంగం దలంచి యల్లన యడుగంగ నమ్మద
విరాసము నేడైతె నెమ్మొగంబు నూ, తనరుచి
నొప్పుగా వికచతామరసానన వేడ్క ని
ట్లనున్. నిర్వ. 8 ౬8.

మేవడికాడు విజ. మేవడి + కాడు) 1. నమ్రత
కలవాడు (శ. ర.)

2. ఉపాయము కలవాడు (శ. ర.),

మేవీది. ఎ. (మేలు + వీది) రాజమార్గము.

ద్వి. మేవీది వడి బండ్ల మీది కెత్తుచును.

ద్వి. పంపు. 7. 518 పం.

మేవు = మేగు (శ. ర.).

మేష. సం ఎ ఆ. శ్రీ. చిన్న యేలకులు.

మేషకంబలము. సం. ఎ. ఆ. పం. రోమముతో
నల్లిన గొంగళి, ఉన్నెకంబళి.

మేషము. సం. ఎ ఆ. పం 1. పొట్టేలు, గొట్టె.

2 మేషరాళి.

మేషాండుడు. సం. ఎ. ఆ. పం. ఇంద్రుడు.

మేషి. సం. ఎ ఈ. శ్రీ. 1. ఆడుగొట్టె. 2. తివిశము,
నెమ్మి (వృ వి.). 3. జటామాంసి (వృ. వి.).

మేహఘ్ని. సం ఎ. ఈ. శ్రీ. పసుపు

మేహనము సం. ఎ. ఆ. న. మూత్రవిసర్జనము, ఉచ్చే
పోయుట. 2. మూత్రము. 3. శిశ్నము.

మేహము. సం. ఎ. ఆ. పం. 1. మూత్రమువిడుచుట,
ఉచ్చేపోయుట. 2. మూత్రము, ఉచ్చే.

3. ప్రమేహరోగము. 4. పొట్టేలు, గొట్టె.

మై

మై = మయి. ఎ 1 శరీరము.

సీ. సుపతి నీమై చక్కఁజూచుట కోడెదఁ గను
కాటు వొరయునో యని తలంచి ...

భార. విరా. 2. 47.

చం. ..కాంతకు గొఱ్ఱఁగి నీటితేటచే, జలకము లార్చి
మైఁ గలయఁ జందనపంక మలంది యొత్త
యున్ ... విక్ర. 1. 186.

సీ. ఉత్పాహ మొదవ మై సుబ్బించె నేనియుఁ బచ్చి
గోడలజాడ విచ్చు దిశలు.

ఉ. రా. 2. 196. పారి. 2. 49.

2 జన్మము.

కం. ఇల నొలుగె నట్లు భుజగం, బులు పెనఁగొత
రాముఁ దాదిపురుషుం డయ్యున్, బలి మును
బంధించినయా, ఫల మొకమైఁ గుడువ కేల
పాయు నవంగన్. భా. రా. యు. 567.

3. పార్శ్వము

మ. . . వీడె నతి చేర్పం జేరె నంచున్ మదిన్,
జొలఁగం గోరి యొకింత యోరనిలి కాంతుం
డున్నయా మైకిఁ జేరె లకాతన్వీ విభుండు
కా నవుడు కార్చెన్ సెజ్జకున్

చంద్రా. 6. 198.

ఉ. వేత్రముఁ గేలఁ బూరి ... నిశ్చలు లై
యిరుమై మానాజ్ఞము, ధ్వాత్రులదంతి వక్త్రుల
శతంబు వినితి భజింప ...

ఆము. 6. 96.

4. విధము.

కం. తలకొని నీకుం బ్రాణం, బులు దావక మోపి
నట్లు పోరంగ నిమ్మై, బలుకఁ దగునె ...

భార. భీష్మ. 3. 175.

కం. ఒడ లెంతయుఁ బులికింపంగఁ, బుడుకుచు
మేఁముల మోసపుచ్చుచు నమ్మై, తెడఁగు

నీలుగులం బెట్టిరి, పడఁకుక లాముశ్యశృంగుఁ
కాన్తివముఖ్యా ..

భా. రా. కాల. 79.

కా. ... ఏమేమీ కృష్ణుఁడు మందలొఁబలెనె
తానిద్రద్రుమోత్పాటవం, వీమై నిచ్చటఁ
జూప నచ్చె నది మేలే ... పారి 4 60

. . . దవ

ఉ. చిత్తము లుల్లసిల్ల నలసింహాకిశోరము
లోక్తమై మదో, నృత్తగజాపళిం బొదువు
మాడ్కి ... భార. ఉద్యో 2. 140.

6. మీఁదు.

ద్వీ. ఆతనితోడిద లోక మని కూడు నీళ్లు, మతిఁ
దలంపక నేలమై శ యనించు ..

ద్వీ పరమ. 4. 811.

ద్వీ. పనుపడఁ గదళికావత్రముల్ వలచి, యం
దుమై వేర్వేలు నావిదు బునిచి .

ద్వీ. పరమ. 4. 267.

జ. మైకొను, మైకోలు, మైగని, మైజాటు,
మైజాటుచీర, మైకాలుపు, మైకెంచు,
మైపూత, మైమఱచు, మైమఱపు, మైమఱుపు.

మై. ప్ర. 1. తృతీయావిభక్తియందు వచ్చెడి
ప్రత్యయము.

ఆ. ఒంటిమైఁ గళింగు నరవడిఁ దలవడి, పుత్ర
పోదరా ప్రభూరినై న్య. హీమఁ జేసి ...

భార. భీష్మ. 2. 84.

(ఒంటిమై = ఒంటిగా)

మ. లయకాలంబునఁ బ్రాణిజాతము ననాలస్యం
బుమై మ్రింగ వేఁడి యుపగ్రోద్ధతిఁ దోచు
దండధరుమాడ్కిన్ వచ్చుదుర్వారని, శ్చయు
నాకాత్రపుఁ గాంచి ...

పారి. ఉ. 1. 151.

మ. ... చెప్పెద సమాధానంబుమైఁ గార్యముం,
గమఁగొమ్మాహవభూమి రాముఁ తెవయంగా
రాదు ... భా రా. ఆర 1. 247.

2. చతుర్థీ విభక్తి ప్రత్యయము.

చం. ఆడవికి వేటమై నరిగి యాతఁ డొకానొక
నాఁడు ... పాండు 5. 14.

చి. మకరకేతనుతంద్రిమై నంకితముగ, నొక
కొన్నిపద్యంబు లొనరించి మఱియు ...
ద్వి. పరమ. 2. 165 పా.

3. సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము.

సీ రాత్రిమై దాఁకి క్రూరతఁ బోరి మగఁటిమి
చాసిన యంగారవర్ణకంటె ...
భార. కర్ణ. 2. 24.

ఉ ఆప్పుడు కర్ణనైన్యమమరాభిషందనుఁ జుట్టు
ముట్టఁ దే, రుప్పరవీధిమై వలయ మొప్ప వెనఁ
బఱవించి క్రిడి ... భార. విరా. 5. 98.

ఉ. ఎవ్వఁడు రోరి తాను నొకయెక్కుడు
వీరుఁడపోలె రాత్రిమై, జీవ్యకు వచ్చి మ్రుచ్చి
మిగఁ జేరినవాఁడు ... ఉ. హరి. 3. 48.

మైందహనుడు నం. ఎ న్. ఫం. మైందుని జంపిన
వాఁడు, కృష్ణుఁడు.

మైందుడు. నం. ఎ. అ. ఫం. కృష్ణునిచే జంపఁ
బడిన యొకానొక రాక్షసుఁడు.

మైకము = మయికము. ఎ. మత్తు.

ద్వి. ఉడుగనిమదముల నొలయు తుమ్మెరలు, కడు
నొప్పు నమ్మదకరు లెల్ల నివుడు, కడు మేనుకీల్ల
మైకంబులతోడ, మెడ లెత్తుకొని స్రుక్కి
మెదలకున్నవియు ...

రం. రా. యు. 290 పా 22 వం.

మైకొను = మయికొను. మేకొను. న. శ్రీ.
అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మై}^1}$)

1. సమ్మతించు, అంగీకరించు.

కా. .. విఖలశ్రీరత్నమున్ నీకు నే. నావా
హించితి మీరు సన్నిభువచర్యావక్తి మైకొన్న
నా, కోవిశ్శోదయ కాక్యసిద్ధియగు ..
కు. సం. 1. 72

మ. ... ఉ. వృదుఁ డై యింతి వధింపఁ గాదవక

యన్యాయంబు మైకొన్న నా, పద లేకెంచుట
కేమి సందియము... భా. రా. యు. 1413.

కం. మమకారదూరునకు మి,త్రములు గళత్రములు
నన్నదమ్ములు ననుబం, ధములపరిష్కృంగము
ధ,ర్రమై మైకొన మణుఁగు సగము మైలయు
సగమే ...

పాండు. 5. 220 కు. సం. 410.

న. శ్రీ. పాండు.

సీ. అల్లదనంబున యనువు మైకొనఁ జూచునడపు
కాంతికి వింతతోడవు గాఁగ...
భార. విరా. 1. 245

అ. శ్రీ. కలుగు.

సీ. లలితమాడిక్యకలాకలలాగు మైకొన నైవమ
ఓన భంగిఁ గొమ్ము లొప్పు ...

భా. రా. ఆర. 2. 24.

మైకోలు = మయికోలు. ఎ. ($\sqrt{\text{మై}^1}$) సమ్మతి,
అంగీకారము.

కా. ... నీ, వాలేఖర్నభునాజ్ఞ సేయఁ దగదే
యజ్ఞాక్షి మైకోలుమైన్... నైషః 8. 125.

సీ. అల్లయాచెలి మంచి దని మెచ్చుకోఁ గోవగించ
మైకోలు గాంచునేర్పు కువల. 5. 85.

సీ. జయ్యకో లొప్పికో లీకోలు మైకోలు
మేకోలు ... ఒడవా టనుట కనుపట్టుచు నుండు
సమ్మతిపేరు... అం. భా. 1. 104.

మైగలి = మేగలి. ఎజ. ($\sqrt{\text{మై}^1}$) కూరుఁడు.

ఉ. ధీరజనోత్తముండు సహదేవుఁడు మైగలి
దుస్ససేనుఁడున్, వీరులు పిచ్చులింపఁ బ్రజ
విన్నద్రువం బొరి నార్వఁ బోరుచో
భార. కర్ణ. 1. 116.

మైజాబు = మయిజాబు. ఎ. ($\text{మై}^1 + \text{జాబు}$)
ఒకవిధమగు పైఁటకొంగు. (కొంత యెడమెడ
ముగా నడ్డకమ్ములు పాటించిన యాఁడుదాని
చీరకొంగు. క. ర.) చూ. మైజాబుచీర.

మైజాబుచీర. ఎ. (మైజాబు + చీర) ఒకరకమగు
పైఁటకొంగు గలచీర.

సీ. గొట్టపూసలు రెడు గుండ్లముంగులు
మైజాలు చీరలు పెనసన్నగొలుసు ...

కుక. 2. 332.

సీ. కానక ట్టిది యేల కపరుగా మైజాలుచీర
దాలు మటంచు జిమ్మరేగు..

కుక. 2. 456.

మైతాళపు. ఎ. (మై¹ + తాళపు) ప్రాణి,
శరీర (శ. ర.).

మైతెంచు. న. శ్రీ. (✓ మై¹) ధ్యానించు.

మ. శివు గౌరీసహితంబు సన్మనములం జింతించి
మైతెంచి ధైర్య యోగిండులఁ గొల్చి ...

కు. సం. 9. 327.

మైత్రము. సం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) మిత్రుని సంబంధ
మైనది. ఎ. అ. అం. ఒకానొక సంకరజాతి.
న. 1. మైత్రి, స్నేహము. 2 అనూరాధా
సక్షత్రము. 3. ఆదిత్యలోకము (వాచ.).
4. పురీపోత్సర్గము. 5. ఉష్ణ కాలము.

మైత్రావరుణి. సం. ఎ. అ. అం. అగస్త్యుఁడు.

మైత్రావరుణుఁడు. సం. ఎ. అ. అం. అగస్త్యుఁడు.

మైత్రి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. దయ.

కం. మైత్రి బోలెడు ధర్మము, ధాత్రీదివిజలకు
లేదు...

భార. కాం. 5. 103

శ్లో. జప్యేనైవ కు సంసిధ్యే ద్వాహ్మణో నాత్ర
సంశయః, కుర్యాదన్యన్న వాకుర్యా నైత్తో
త్రాహ్మణ ఉచ్యతే.

2. స్నేహము, చెలిమి. 3. అనూరాధా
సక్షత్రము.

మైత్రుఁడు. సం. ఎ. అ. అం. 1. గొప్ప త్రాహ్మ
ణుఁడు, త్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడు. 2. స్నేహితుఁడు

మైత్రేయము. సం. ఎ. అ. అం. ఒకసంక్లిష్ట జాతి.

మైత్రేయిక. సం. ఎ. అ. శ్రీ. మిత్రయధ్ధము,
స్నేహితుల యుద్ధము (త్రి. ని.).

మైత్రేయుఁడు. సం. ఎ. అ. అం. 1. ఒకానొక
ముని, 2. ముద్ధచేవుఁడు .

మైత్ర్యము సం. ఎ. అ. న. స్నేహము, చెలిమి.

మైథిలి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. సీత.

మైథిలుఁడు. సం. ఎ. అ. అం. మిథిలాధిపతి.

మైథిలులు = మిథిలాజనులు.

మైథునము సం. ఎఱ (అ. ఈ. అ) 1. దంప
తులుగానై నది, జతయైనది.

2. వివాహముచే గలిపినది. 3. రతిరంబంధమైనది
ఎ. అ. న. రతి, సురతము, (దీనియంగము
లేవిమిది.)

శ్లో. స్మృణం కీర్తనం కేశిః ప్రేక్షణం గుహ్య
భావణం, సంకల్పేఒధ్యవసాయశ్చ క్రియా
నిష్పత్తిరేవ చ. ఏత నైత్తథువ మప్టాంగం
ప్రవదంతి మనీషిణః.

2 వివాహము. పెండ్లి. 3. పరిస్పరము కలియుట,
కలయిక, కూడిక. 4. అగ్నాధానము, దంపతు
లన్నిని స్థాపించుట.

మైద¹ ఎ (సం. మదః) మత్తు, మైఃము.

చం తనుకు నిత్యపుష్టితల తాతతోనన యుండి
నిద్రమై, దను బడి లేవ మేల్కొను మచారి
మధుశ్రవ నాథుభంగి .. హరి. పూ. 6 40.

మైద² ఎ కురింటకము, గోరంట (వృ. వి.).

సీ మైద గోరింట నా మనుగురింటక సంజ్ఞ ...
అం. భా. 2. 5¹.

మైదు. = మయిదు. ఎ. 1 మాయ.

2 మైకము.

3. చొక్కుపాడి (శ. ర.).

మైనపుజిడ్డి ఎ. (మైనము + జిడ్డి) మైనపుగుడ్డ
(శ. ర.)

మైనపుపత్తి ఎ (✓మైనము) దీపము వెలిగించుటకు
మైనముతోఁ జేసినపత్తి (శ. ర.).

మైనము = మయినము. ఎ. (సం. మదః)
సిక్తకము, మధూచ్ఛిష్టము.

సీ. బూది బ్రంగిన మొగంబున గౌదకట్టు మైనపు
మైలప్రాంతాతు నా వెలుంగ ...

అము. 8. 80.

చం. కలికి వరాటరా జవుడు గప్పు పీడెము పెట్టె
నప్పుడు, న్నలు నడవంబు వానికి ఘణాధరవల్లి
దళాంతరంబునన్, బలితపుండ్రేలు మైనమునన్
బన్ని యతం దది సూచి భీతిఁ ద, మ్ముల మీఁ
వై చిన న్నగిరి మూఁగిన రాజకుమారు లంద
ఱున్

నైష. 6. 14.

గీ. ... మైవ మనఁగ, బొలుచు సిక్థంబు .
అం. కా. 2. 280.

జ: మైనపుటిడి, మైనపువత్తి

మైనాకస్వన. నం. ఎ. బు. స్త్రీ. పార్వతి, మైగాకుని
తోడఁబుట్టువు.

మైనాకుడు నం. ఎ. అ. పుం. హిమవంతుని
పుత్రుఁడు (పర్వతవిశేషము).

మైసికుడు నం. ఎ. అ. పుం. జాలరి, కైవర్తుఁడు
(శ. ర.).

మైపూత ఎ. (మై¹ + పూత) కలపము, అంగ
రాగము.

గీ. చెమటచిత్తడి మైపూత దెమలి చనిన, నెమ్మ
నంబువఁ దమకంబు నివ్వటిల్ల...

విక్ర. 4. 226.

గీ పుడమిపై నిచ్చలుఁ బొంతుచో మెదలిన
బూడిద మైపూతబూడి గాఁగ...

అన్న. కా. సం. 28.

మైపూత పసపు = చాయ పసపు.

నీ మైపూత పసపును మధుకంబు నైంధవ
లవణంబు చిత్రమూలంబు బరదు ..

అప్ప. 2. 481.

మైప్రోక. ఎజ. తేలిక కాశీ. 6. (శ. ర.)

మైమయి = మయిమయి, మైమేయి, మైమై.

ఎ. అనాయాసము.

మ ప్రగుణోత్సాహులు యాదనోత్తములకుం
బ్రత్యర్థులై తొల్లి యే, మగలున్ మైమయిఁ
బోరొనర్చిరె వృథామానాకులుం దై నయా,
పగకుం దెంతటివాఁడు...

హరి. ఉ. 6. 181.

ఉ . . అ భూవిబుధుండు నీవు ననుఁ బొందక
పోయెన నన్న మైమయిన్, బోవఁగ నేఁ
యిత్తునని పూని నృపాత్మజ వంబుఁబట్టి ...

భోజ. రా. 4. 225.

మైమఱుచే. అ క్రి. (మై¹ + మఱుచు) ఒడ
లెఱుంగకుండు, పారవశ్యమునొందు.

ఉ. . వాణివికుఁ డిప్పు మైమఱుచి నిదుర
బోవఁగ ...

దశా. 1. 276.

వ. ఇట్లు వారసీమంతినీకృతచరితరలతాంత
శరభీలాసంతోషితస్వాంతం దై మై మఱుచి
విక్ర. 6. 197.

2. మూచ్చిల్లు.

గీ. మైమఱుచె గడవట్టె సొమ్మసిల్లె ననఁగ మూర్ఖ
కాన్

సాం. ని. మాన. 42.

మైమఱుపు ఎ (✓ మైమఱుచే) 1. మూర్ఖ.

నీ. ... మైమఱుపు బ్రమరి, యనఁగ మూర్ఖు
హ్యయం బలరారుచుండును .

అం. కా. 2. 228.

2. పారవశ్యము (శ. ర.).

మైమఱుపు = మేమఱుఁగు. ఎ. (మై¹ + మఱుపు)
కవచము, తమత్రాణము.

గీ. శల్లముల గట్టిమైమఱువెల్లఁ జించి, యతని
నెత్తుటిలో ముందె శితశరముల ...

భార. భీష్మ. 2. 54.

నీ ... మావుల రెంటు మైమఱుపు నొకట, నాత
పత్త్రము రెండు కాతశరంబుల ఘవరయం
బునఁ ద్రుంచి ...

భా. రా. ఆర. 1. 221.

కం. కామసుండును తుశ్శీలుండు, నై మైమఱుపు
లును వాండ్లు నమ్ములు గడఁబన్ ...

మార్క. 5. 111.

అం. భా. 2. 204.

మైమేయి = మైమయి. ఎ. అనాయాసము.

చం. ... ఎంత భీ, కరబలు లయ్యు పహ్నిఁ బడి
కాలక మైమేయిఁ బోవ నేర్తురే ..

కు. సం. 12. 838.

మైమై = మైమయి, వి. అనుసద్రవము.

కం. ధర్మతనూభవుడెన దుష్కర్మము రూపించి
నభ నొకండును మైమై, తేర్చి నెడక పో నేర్చునె.
భార. ఉద్యో 1. 25.

మైరేయము. సం. వి. అ. పుం. న. ఒకదినును
మద్యము, ఆనవము.

మైల = మయిల విజ. (సం మలివమ్) 1. మలివము.
ముటికియైనది.

నీ. పరవధూటుల మైలపరిధానములు గట్టు
చూలాండ్రు గొందలు పోకుడనియు.
వరాహ. 11. 181.

2. అకుచి (శ.ర.).

వి. . . మలివవస్త్రము, ముటికిగుడ్డ.

కం. ... నే, బ్రాహ్మ భూసుర కన్యక, నీ కట్టవ
మైలఁ గట్ట నేర్తునె యనివన్ ...
భార. అది. 8. 155.

ఉ. ... చేబలు వొప్పు పోకుడు, బట్టము కట్టు
కొన్న వృషపర్వుని కూతుర నట్టివేను నీ,
కట్టవమైలఁ గట్టుదునె కావరమేటికి వచ్చె నీ
కనన్ ... యయా. 8. 75.

ద్వి. ఉడికించి విదిలించి యుదికి ఘట్టించి, మడ
చుట మైలలు మడుగు నేయఁగను.
పండితా. దీక్షా. 88 పా.

2. మాలినద్యము. ముటికి.

ఉ. ... ఒక్కప్పుడు మైల దోచ వడయాడదు
రాధ ముకుందు చెంగటన్ ... దశా. 8. 220.

3. మడ్డి

నీ. బూది బ్రుంగిన మొగంబున గౌరవకట్టు మైనపు
మైల పాఠాత నా వెలుంగ ..
ఆము. 8. 50.

4. చీకటి, అంధకారము.

చం. జలిలిమైల నల్లెనలఁ తేకొనియెన్ జనియెన్
మరిచికల్ ... హంస. 4. 4.

5. ఎటువు తెలుపు పనువు వలువు కలిసిన రంగు.

ఉదా - మైలావు.

ఆ. మైలక్రోవి, మైలచాయ తొండ, మైలవడు.
మైలసంత, మైలారి, మైలారు, మైలావు.

మైలక్రోవి. వి. (మైల + క్రోవి) మురళి (శ.ర.).

మైలచాయతొండ వి. (మైల + చాయ + తొండ) ఒక
దినుసుతొండ (శ.ర.).

మైల(ప)వడు అ. (మైల + పడు.) 1. మాలిన
మునొండు, కళ. కితమగు

చం. ... సజవంశము మైలవడంగఁ జేసి తింటి
జగడ మింటిలోనె హవడింపక నీ విటులాంటి
వచ్చున్ ... కై భా. 6. 28.

2. కాంతి హీనమగు.

ఆ. అగ్ని సల్లినై న వల్లిమిత్రుఁడు మైల, వడ్డ నుర్జ్వి
వొలఁబడిన మేరు, నగము సంచలించినను
బొంకు వారయునే, నాదువలుకు నెమ్మనమున
నమ్ము. భార. ఆశ్వ. 1. 88.

మైలసంత. వి. (మైల + సంత) మత్స్య మాంసాదులు
విక్రియించు సంత

గీ ఇంతులకుఁ బ్రీతిగా మైలసంతలోన...

క్రీడా 77

మైలారి = మయిలారి. వి. (మైలారు) ఒకానొక
తుద్రదేవతను బూజించువారు

న మైలారి మన్నెరితలారి మరికవిజారి విప్ర
విసోదులును

హంస. 3. 29.

మైలారు. వి. (√మైల) ఒకానొక తుద్రదేవత

గీ సందులను నారసంబులు నలుపువారు, నెడము
గుడిచేత నారతు లిచ్చువారు, సాహసము
మూర్తి గై కొన్న సరణివారు, ధీరహృదయులు
మైలారు పీరిభటులు

క్రీడా 142.

నీ గొంగ యై మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ
నొనలిపై బందారు పనువు దాల్చి.

కాశీ. 7. 230

మైలాపు ఎ (మైల + అపు) ఎఱుపు + పనుపు + తెలుపు + నలుపు గలసివరంగు గల అపు.

(పొగచాయ గల అపు అని శ.ర.)

మైలుతు త్తము = మయిలుతు త్తము. ఎ. (సం. మయూరకుష్ఠమ్) ఒకనొక మందు వస్తువు(శ.ర.).

మైవడి = మయివడి ఎఱ. అనుకూలము.

వ. ... నెఱ సంగడిలకై వడి నెల్లనడవడికి మైవడి యై మెఱయు చిఱుదొడలును ..

వృసిం. 8. 14.

ఎ. 1. సమ్మతి

వ. అంత వసంతకుం డక్కునుమకోమలి నూరార్చి కునుమాయుధువునరవతారంబునకు నుదోర్తి గింపు మని మైవడి నూలుకొలిపి.

కు. సం. 5. 581.

ద్వి వడ్డింపఁ దపసి మైవడి నారగింప.

బస. పు. 8. 499 పం.

గీ బెడరి చేరిని బలియుని బిగియఁబట్టి, కతని మైవడినే వచ్చి హతఁ జేత, క్రమము పెనఁ గెడు బలుమీను త్రాటఁ జేఁడు, నొడ్డుగాలంపు వేటకాఁ డువమ గాఁడె.

అము. 4. 251.

2. అనుకూల్యము

చం. వెలయు నుమామహేశ్వరులపీఠ్యమునండు దయించునట్టి దో, ర్బల కలితుండు గాని సుర పాలకవిన్విష్టుఁ డారకాసురున్, గెలువఁడు పోలో మకరకేతనుఁ బంపుఁడు వారికిం దపశ్శులనము సేసి మైవడిఁ బ్రసంగము సేయు జగద్ధితంబుగాన్.

కు. సం. 4. 389.

3 నేర్పు.

చం. ... తగిన పల్కులమైవడిఁ గల్పమందరిన్, జనవతియందుఁ జాల విరసం బగు చందముఁ బొందఁ జేసితిన్ ...

దశకు. 7. 52.

4 విధము, రీతి

కం. మేలపు మైవడి నగవున, మేలపులం దోడి వారి పిఱించి ... నైష 3 87.

మైసరి = మయిసరి ఎ జక్కిడి యను నాట్యము నందలి యంగవిశేషము.

సీ. లాఁగు మైసరియుఁ బల్లటియుఁ గత్రియు బెక్కు విలసిల్లు జక్కిడివిధ మొకర్తు.

ఉ రా 8. 189.

మొ

మొంటె = మొరిటె.

సీ. ... మొంటె మొరిటె యనఁ బ్రహ్వకూర్పాబద్ధ యలరుచుండు ... అం భా. 2 240.

మొండరి. ఎఱ. (మొండి + అరి³. స్వార్థమువ) మొండివాఁడు. మూర్ఖుఁడు.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొడవె నీరాజు, సుకవాసి పనివంద చూపుగొట్టుంబు .. మొండరి చల్ల చప్పుడు గోడచేర్పు, చండిపో తనువట్టి జాడ నున్నాఁడు.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1466 పం.

ద్వి బండఁ దనక కడుమొండరి యనక, రెండు చేతులు లేని మొండి వీఁదనక.

పండితా పురా. 101 పా.

మొండి = మొండు. ఎఱ. (సం. ముండమ్. ప్రా-మొండం) 1. చేతులు కాళ్లు తెగిన వాఁడు, తెగినది, కాళ్లు చేతులు లేనివాఁడు.

ద్వి. మొండి యైనెత్తుట మునిఁగి యున్నాఁడ. దండించి బేతాళ తల ద్రుంచి పొమ్ము.

ద్వి. శ. సా. 2. 787 పం. (శ.ర.పా.)

ఉ. ... చీ కొఱమాలిన మొండివాని కే,చొప్పునఁ జిక్కెనో తరుణి చుట్టలలోఁ దలవంపుచేసె.

భోజరా. 5. 297.

సీ. ... మొండి నా నవదుఁ డెనఁగు ...

అం. భా. 2. 122.

2 కొంతతెగినది (కాలు, చేయి మొ.)

3: తనమొండిచేతులు తలమీదఁ జేర్చి, కొని సమస్కృతు లొసంగుటయు . .

ద్వి. తి. సా. 2. 89 పా.

4 . మొండి, మొట్టన భిన్నత్య మొనరును. అం భా. 2. 124.

5 మొక్కపోయినది

ఉదా - మొండిగంటము, మొండికత్తి. మొ॥

4. మూర్ఖుడు, మూర్ఖురాలు.

5. కక్క చిక్కులమారి పెక్కుకరువి దూబర దిండి బొంతులకాన మొండి. చెన్న 2. 24.

6. బోసియైనది, వట్టిది, అభరణాదికూన్యము.

ఉదా :- మొండిమెడ, మొండిచెవులు మొ.

8: మొందరి, మొండికత్తె, మొండికెత్తు, మొండి వాడు, మొండిడు.

మొండికత్తె. ఎ. 8. (మొండి) మొండితనము కల వాడు, కలది, మూర్ఖుడు; మూర్ఖురాలు.

5. అకకాయ వికారి యడిబండ గుండడు మొండి కత్తె గులాము ముప్పెగోవు.

హంస. 5. 118.

7. గీమొండి, కత్తె వాగను గుఱవాఖ్యిగాఁ జెలంగు ...

అం. భా. 8. 7.

మొండికెత్తు. తి. 28. (✓మొండి) బండతనము కల వాడగు.

(వ్యవ.) వాడు ఎంతకొట్టినను మొండికత్తి కడలకున్నాడు

మొండియము = మొండెము. ఎ. కబంధము, తలలేని దేహము.

ఉ. గం దొకపండితోక తొడుకం గడకం తెలు పండి గొట్టిన, మొండియ మూడి కుక్కతల ... పడిన న్యరాహ మా, యండలఁ తెట్టు గుట్ట యన కన్నిటి రాచిన నూడ దయ్యె ...

కకు. 4. 81.

మొండివాడు ఎ. 8 (మొండి + వాడు)

1 చేతులు లేసేవాడు

ద్వి. ఒం చేమి నీదుదోర్దండపంగతిలి. మొండివానికి వచ్చె రెండు చేతులును

పండితా పురా. 10. 4 పా.

2. మొండితనము కలవాడు, మూర్ఖుడు

(వ్యవ.) మొండివాడు రాజుఁడై బలవంతుడు

మొండిడు ఎ. 8. (మొండి + ఊడు స్వార్థమున, మొండితనము కలవాడు, మూర్ఖుడు

కం. మొండిడు పానకగ్మృదు, చ. నాలుగు డాడి నీవజనుఁ డుత్తమవం, శు, దై నవాని నడిచిన, దండు వుడిగి చంపు టుచితధర్మము పతిశిన్ ...

విజ్ఞా. 2 124(

కం కలుసంటి వన్ను నెదిరిని, నెఱుగఁడు దన కొలఁది పుడుకలేఱుడు మొండి, డఱజాతి...

కు సా. 7. 880.

మొండు = మొండి (శ. ర.) ఎ. 8. కొంత తెగినది (కాలు, ముక్కు మొ.)

ద్వి స్రుక్కక రామానుజుండు కూర్పణఖ, ముక్కును తెవులును మొండునేఱుటయు...

రం. రా కాల. రి పా 18 పం.

(చి.ని.పా. మ్రోడునేయుటయు ముద్రి. పా. మొండినేయుటయు శ. శ. సా.)

మొండెపుగాము. ఎ. (మొండెము + గాము) కేతు గ్రహము. (రాహువు. అని. శ.ర..

మొండెపు రక్కసుడు. ఎ. (మొండెము + రక్కసుడు.) కబంధుడు.

కం. రెండు మొనవాడికోలల, రెండుబుజులును వానిరిం గూర్చి కడుం, గొంపిఎలెనున్న యబ్బలు, మొండెపు రక్కసునిమేను మరియలు చేసెన్. అచ్చ రా ఆర 118.

మొండెము = మొండియము. ఎ. (సం. ము డమ్, ప్రా, మొండం) తల లేని శరీరము.

కం. రెండమ్ములఁ గరయుగ్మము, ఖండించి సటు

ప్రచండకాండం బొకటన్, గుండలదీపుల
తోడను, మొండెము భువి దొల్లఁ జేసి ముద
మున నార్చెన్ హరి. ఉ. 4 129

మ అంకాధీశునిదూత నిట్లతఁడు ప్రాణాంతంబు
నొందించి యా, తలయున్ మొండెముఁ
గొత్తులో మెలఁగుభృత్యశ్రేణి పాలేసె...

ఉ. కా. 2 822.

నీ మొండెముల్ మొసకులు కండలు కప్పలు మెడ
డన లేనుంగుడవు దీవు, బు. .

అచ్చ. రా. యు 482

అం. కా. 2 225.

జ. మొండెపుగాము, మొండెపు రక్కసుఁడు.

మొకబంగము ఎ. (సం. ముఖభంగః) మొగము
విలుపు, కొంచము.

ద్వి మక్కువ చేమాటు మామాటు గాఁగ,
మ్రొక్కి తోకొని రమ్మ మొకబంగ మెడయ...
ద్వి పంచు. 4.818.

మొకమాటు = ముకమాటు. ఎ. (హం. ముహ
మాల్) ఒకవిధమగు మేలుజాతిపట్టు.

నీ వగడంపుఁగంబముల్పచ్చరాబోదెలు గొనవారు
మొకమాటుగోడవారు.

గీ. కలిగి. అలరారుడేరాహజారమువను ...

రసిక. 3.141.

చం. సకినెలి పట్టెమంచమునఁ జాయన కాసితిహాసి
వైఁ దురం, గీ' మొకమాటులేపున నొగిన్ శయ
నించి మనోఽవవృథన్ .. హంస. 1.89.

మొకము = మొగము. ఎ. (సం. ముఖమ్. ప్రా.
ముహం) ముఖము, వదనము.

చం. .. ఊరక ననుఁ గన్నఁప్రామి విధి రత్నపు
బొమ్మల నాచికొన్ననా, మొకమున వ్రేలు
చున్నయవి ముప్పురమూర్తులు నంచు నార్తుఁడై.
ఉ. హరి. 2. 8.

ద్వి చిలికిచూపులు నునుకెక్కులముద్దు, మొకము
కెంపులమోవి మొలకనప్పులును...

రం. రా. కాల. 80 పా. 15 పం.

చం. .. మీ, సకియ వివాహవేళఁ బురశాసను
పాణిఁ బరిగ్రహించుచో, మొకమున బున్న
మంచు నహిఁ మ్రోగిన నెట్లు భయఁబుఁ
జెందనో... హరి. 4. 27.

మొకమజ్జనము = ముఁమాఝనము, మొగము కడుగు
కొనుట.

కం. మొకమజ్జన మై సంధ్యా, దిక్కుత్వము లాచ
రించి.. సారంగ 3. 158.

మొకమెఱుక = ముఖపరిచయము, కొంచెము
స్నేహము.

కం. మొకమెఱుక గలదు గదవే, మకరాంకుని
యనుఁగుమేనమామకు నీకున్, దిక్కుకలు సేగు
వల దమ, మకటా మేతవయి కేఁగునపు డై నఁ
జెలీ. విజ వి. 2. 199.

జ. మొకమోట, మొకమోడు, మొక్కట్టు.

మొకమాట (ము) = మొగమోట. ఎ. (మొకము +
ట) 1. దాక్షిణ్యము, పరచిత్రానుకూలవర్త
నము.

చం. అని కడుఁ దెంపుచేసి నుతుఁ దాడివమాటకు
మాటుపల్కి నే, రనిమొకమోట నాశ్శృపతి
రత్నము కొందొక వెచ్చమార్చి...

భోజరా. 4. 48.

కం. పాటి గలదె వనరమునకు, వ్రేటలవిం గదిసి
వపుడె విలువక నే న, మృటల బేలుపడితి
మొక, మోట దరిద్రత్వమునకు నొగి బొత్త
య్యెన్... భోజరా. 8. 55.

2. సంకోచము

కం. చికనీతశిరీషకోంక, మకుమారశరీర సార
కోభాన్వితఁ, మొకమోట మింత గలుగక,
యకటా మోదంగఁ జేతులాడెనె నీకున్...

హరిశ్చ. 2. 158.

మొకమోడు. జ. క్రి. (మొకము + టడు) దాక్షిణ్య
పడు, సంకోచించు.

కం. అకటా తగ దని పలికిన, మొకమోడక నమ్మ
బన్నములఁ బఱచి రొగిన్... దశకు 8. 12.

కం ఒకనిని ఒ పను జెఱవను, బ్రకటితముగఁబ్రోవ
నెఱిగి ఒలవంతుఁడు వానికి నడ్డవడక
యున్నను. మొకమోడక విణపహస్రముం
గొనవలయున్ విజ్ఞా 2 101

మొకరము = మొక్కరము ఏ. స్తంభము.

ఉ వచ్చి నృపాలకేశిగృహవాటము నెచ్చెలి పిందు
చాట్కువం, జొచ్చి మెఱుంగుదేఱు తొగచుట్ట
పుజామొక్కరంబు మాటుగా నచ్చవలాఱి
నిల్వ... వసు. 6 28.

(శ. రి పా. మొగరము ముద్రి. పా.)

ఏ. రమణ మాటుగ నున్న రతనపు మొక్కరంబు
డంబుగా నవలఁ గొండెంబు నెచ్చు...

చమ. 8. 90

మొకరి. ఏఱ. (సం. ముఖరమ్) 1 | మోయునది,
ధ్వని చేయునది.

ఏ. మొకరి మట్టెలమోత ముద్దుచూపంగ రంభ
కవకంపు గొడుగుబాగాలు దొడిగె...

హర. 7 187.

మ వలిపంపుదెఃమాటులం దిరుగు జాళ్యామేలి
కిల్పొమ్మలం, దెలనాదుల్ విరివందువా
మొకరి లేచేంటార్పటు లేస్త్రహస్తలు
సామంతులు కొల్వ దెల్పుబలుసుద్దుల్ చామర
గ్రాహిణి, వలయా రావము వందిమాగధులకై
వారంబు తోరంబుగన్. చం. రా. 2.58.

శం. ఆదొర యేగతి వారల, నా దుడువన్ వలయు
వింటివా వినలేదో, పైదలి యనివఁ బ్రభావతి.
మోడము వెలిఁజిలుకఁ జిలుక మొకరికిఁ
బలికెన్, శుక. 2.89.

(చిలుక మొకరి, విశేషణోత్తరపదకర్మధార
యనమానము).

2. అగ్రేసరము, ముందునడచునది.

ఏ. ఇరుంగోపులను దుమ్ము లెగయించునది సితే
ముస్తీబు గలికాలు మొకరిపొఁజ...

కువల 2.127.

3. అసంబద్ధవచనము లాడుఁవాడు, పాసఁగని
మాటలాడ నచి.

ద్వి ముమున దగ బొమముడి పెట్టుకొనుచు
మొకరియై పెఱిగి యేవున వల్ల చఱి

రి. రా. సం.

(శ ర)

శ్

జ. మొకరితనము.

మొకరితనము ఏ (మొకరి + తనము, వాచాలత,
అసంబద్ధవచనములాడుట)

చం. మొకరితనంబుతో వెనుక ముంద రెఱుంగక
తామె గానవి, య్యకుఁ బ్రభు వైనలీల దుర
హంకృతిఁ బోరెడు వీరితోడ ..

సమీరి 9.188.

మొక్క¹ = మోక ఏ. (సం. మాలికా) 1. మొలక
అకురము.

ఏ. మొలక మొలవ మొక్క మోక మోసరిక
మొటిక నా వంకురం బొప్పచుండు

అం. కా. 2 85.

ఉ. మీసపు మొక్క నిక్కునకు మిక్కిలి దొల్కరి
వాన కుంతలా, భమరపాల నీలమడిలీలకుఁ
గ్రొమ్మనుసాన...

రా. వి. 2.25.

కా. కానీ రం దని కేకరాక్షిరుచి మొక్క ల్పొక్క
లన్.. తారన్. అము 2.28

2. వల్ల వాంకురము, చిగురు మొలక

ఏ. ముండట నెలమావి మొక్కల నలరింపఁ గర్తరా
నగు చెలికాఁడు వడువ...

హరి. ఉ. 6.58.

3. 1. ఒకజాతి జొన్నలు. (శ. ర)

జ : మొక్కజొన్న, మొక్కమామిడి.

మొక్క² ఏ. 1. మడఁగినమొన.

గి. ఖరునిఁ దునిమిన శతసాయకంబు మొక్క
దీర్చుచున్నాఁడు కంటి పై దేహివిభుని...

కా. రా. యు. 381.

ఏ. గురుకుచాకుచపాతకుంఠాంగజాంబుజాస్త్రముల
మొక్కలు దిద్దుసాన యనఁగ...

రా. వి 3' 80.

కా వేసుం డీగతిఁ బాపకర్మములు గావి పంగ నాకి
డునన్, వాన ల్లగ్గక మానె నారబము లెందన్
జొచ్చెఁ బెక్కావదల్, గాన న్యచ్చె సమస్త
దేశముల మొక్కల్ దాఁక నన్యోన్యదు,
ర్యావక్రోధమునం బ్రజ తెడిదిఁజామం బయ్యె
నానాటికిన్. వి పు. 2. 107

మ ...ఉదృటా, చలకూటోపలకోటిరూపు చెడ
నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొక్కలు
.. భూకాంతకు నున్ననయ్యె.. మనుచ, 1 : 5,

ఎఱ. (సం మోఘః) 1. వ్యర్థము (క ర)
2 మొనచెడినది, వాడి చెడినది.

ద్వి, అక్కజంబగుచు వజ్రాయుధం బుండ, మొక్క
మరియకును మోహించినట్లు ..
బస పు. 7 661 వం.

(మొక్కసురియ క్రొత్తప్రతి. పా.)

3 లేత, చిన్న.

చా ...గ్రక్కునఁ బొడముమొక్కనగవులమోము
దమ్ములకు వేటొక్క వింత తెలివియొక్క.
ఆము. 4.85.

జ. మొక్కవడు, మొక్కవఱుచు, మొక్కపాటు,
మొక్కపుచ్చు, మొక్కపోవు, మొక్కలుపోవు.

మొక్కడు ఎఱ 1. బలిననవాడు.
(క. ర. ప్రా.)

2 దృఢచిత్తుడు. పట్టినపట్టు విడువనివాడు.
(ప్రా.)

మొక్కకట్టు = మొలకకట్టు.

మొక్కచె (సె)డు అ. క్రీ. 1. అకాభంగమునొందు.

వ. .. చక్కెరివింటి చక్కనిసామి ... పుప్పు
ముల్కులేసి చిక్కువఱుప జక్కవజవరాలు
మొక్కపెడి యిక్కడక్కడం దిరిగి...
ప్రద్యుమ్నచరిత్రము. 8.75.

2. అనమానము (క. ర.)

మొక్కట్టు ఎ. (మొకము+కట్టె) ముఖవైఖరి.
(క. ర. ప్రా.)

మొక్కజొన్న ఎ. మొక్క¹+జొన్న) యావనాళ

భేదిము, ఒకజాతి జొన్న (వృ. వి.)

(వ్యవ. ఈ సంవత్సరము మొక్కజొన్న
బాగుగా అంటలేదు. 2. బ. ఒకజాతి జొన్నలు.
(వ్యవ) ఇప్పుడు మొక్కజొన్నలను గూడ
అహారముగా సుపయోగించుచున్నాము.

మొక్కడి = మొక్కలి ఎ. చిన్నదంతములు గల
పనుగు క. ర. .

జ మొక్కడీడు.

మొక్కడీడు ఎ. (మొక్కడి+ఈడు స్వాస్థ్యమున)
మొక్కడి.

సీ. ... మొక్కసఁ దన సల్పదంతగజాభ్యదనరు. .
అం భా. 2.194.

మొక్కవడు ఆ క్రీ (మొక్క+వడు) 1 మొన
మడఁగిన దగు.

సీ. కరిముఁ గోకిలభటోత్కలముచేఁ జగురు
గ్రొంబదనువంటిడి మొక్కపడఁగఁ జూచి.
చంద్రా 8.117.

2. భంగవడు, చెడు.

(చూ. మొక్కవఱుచు.)

మొక్కవఱ (ఱు) మే మొక్కపుచ్చే వ. క్రీ
(✓మొక్కవడు.) 1. మొలవపోవఁజేయు,
కురితముచేయు.

సీ. రాజుపైఁ గొఱగానిరహిఁ జూచి తవనాలు
మొక్కవఱుచునగుమోముఁ దలఁచి... జాలఁ
జేసినవాడిచూపుఁ దలఁచి... రా వి. 8.189.

సీ పరికించి చొరలేక పైవైచి వజ్రాది బహు శస్త్ర
ములు మొక్కవఱుచుటకును...
దశా. 10.8.

2. భంగవఱుచు, పరాభవించు.

గీ. ...అబల్లిదుండు, వారి వందఱఁ బెక్కు
క్రొవ్వాడిములికి, మొత్తములచేతఁ దద్దయు
మొక్కవఱుచి... అచ్చ, రా. యు 882.

వ. ...చుక్కలజిగి మొక్కవఱుచునఖచక్రవాళ
చంద్రికల... ఆము. 8.88, కుక. 2.200.

3. చెఱుచు, భగ్నముచేయు.

కం. రక్కసిమగువల యీలువు, మొక్కపాటిచేడివ...
పాడి. 1. 50.

గీ. పాలసుమేతరిత్రొన్నన్నబోడితెగల, యీలు
పులు మొక్కపాటిదియు మేలికత్త, లానిపై
నెక్కి మొనస పానుల నెల్ల, జీదుమంగల
బల్లిదుండ వలె గడలె తండ్రి.

అచ్చ. రా. బాల. 159.

మొక్కపాటు ఎ. ($\sqrt{\text{మొక్కపడు.}}$) భంగపాటు,
పరాభవము.

ఉ. కల్లరి చేరిజంబు విటకంటకి మిక్కిలితత్తనూ
జయుం, దల్లి నతిక్రమించినను దామ వహించు
కొవంగ జాలది, ట్లల్ల నర తేరం దీసి యిపు
దాచెడు గెక్కడ మొక్కపాటు దే, నుల్లము
వం దలంచినదాకో... విప్ర. 4. 88.

మొక్కపుచ్చే = మొక్కపాటు న. క్రీ. (మొక్క²
+ పుచ్చు) మొక్కపోవం జేయు, కుంతితము
గావించు, భంగపాటు.

ఉ. ... అడ్డ మున్నాడు మదాతిరేకమున నా
కవరోధము సేయ వేడియ, వ్యాడిమి మొక్క
పుత్తు నని పక్షమునన్ బలతెంచి తాకినన్...
భా. రా. సుం. 28.

మొక్కపో (పో) పు. అ. క్రీ. (మొక్క² + పోపు)

1. వాడిచేడినదగు, మొఱవపోపు, కుంతితమగు.

మ. కదనోద్ధ డత నొక్కయమునైన ప్రక్కల్ సేసె
నవ్వాలి నా, ప్రదం బిప్పుడు మొక్కపోడు
నిను ద్రుంపంజాలుఁ గ్రొవ్వాడి మిన్...
భా. రా. కిష్కిం. 4, 24.

సీ. గురుగోత్రతటములు గోరాడ నునుమొక్క
పోయినవలిగొమ్ముదోయి మెఱయ...
హరి. ఉ. 7. 79.

2. భంగపడు, పరాభవము నొందు.

గీ. మునులమనసులు నొప్పించి మొక్కపోయి,
తైసిదొలగినవా రెంతలేనివారలు ...
వి, శకుం. 2. 87.

సీ. భృంగంబు చెలిమాపుజెకుకులో నిలుపుమీ
మొక్కలంబున నొంటి మొక్కపోక...

వాల్మీ. 8. 88.

సీ. భూమిధ రారాతిచే మొక్కపోవనియరిది బిడ్డని
గాంచినట్టిమేటి ... విజ. వి. 1. 127.

వ. అంత నక్కడఁ గంఠుఁడు పూతన పోయిన పోక
నిజాపు లగు దనుజులచేత విని నందగోపతనయు
దెస శంకించి మున్ను కాళికాజేవిచేతి పరిభూతి
వలన మొక్క పోయి లజ్జించి యున్నవాఁడు.

హరి, పూ. 5. 188.

(ఇట శౌర్యహీనుడయి అని భావము.)

3. నశించు, చెడు.

వ. ... పేరుగల బిరుదుమాస్థీలఁ బెక్కిండ
జయించి యొక్కడను మొక్కపోనిమాను.
వంబున ననూనగర్వుండ నగుచు...

కళా. 8. 106.

4. హానిచెడు, కీడొందు.

గీ. లక్కయలుచెంత నొక్కింత మొక్కపోక
వెక్కినపుఁ గొరపుల నెల్ల, లెక్కఁగొనక, కవ్యఁ
గైకొంటి రిక మేలు గలుగు నమచు, నతని
నూరాల్ప సబలుఁడై చనియె శారి.

పాంచా. 9. 18.

అ కిక్కినంబుచేతఁ గాలునిచేతను, మొక్కపోదురు
తుది మొనసి వేచు... వేమ. 7. 124.

మొక్కమామిడి. ఎ. (మొక్క¹ + మామిడి.)

1. జీడిమామిడి, ఆమ్రబీజము (వృ. వి.). (శ. ర.)

2. విత్తనము వాటి పెంచిన మామిడి, అంటు
మామిడి కావిరి (వృ. వి.) (శా.)

మొక్కము. ఎ. (సం. ముక్కక) వృక్షవిశేషము.
మోక్షము (వృ. వి.). (శ. ర.)

మొక్కము. ఎ. 1. గడెమాను, గడియ, అర్గళము

గీ. నీ మనసులోన, గడియ నడలించు తల్పు
మొక్కము దిగిచి... విప్ర. 4. 82.

కం. ... మత్తచకోరాక్షి కేళి మంచి మపుడు,
దర్పితిఁ జొరఁజాటి మూసిన, ముత్తెముసలఁ
దలుపుబూసి మొక్కర మిడియెన్

శుక్ 2. 1.6

2 నిరోధము, అటంకము

ఉ ముక్కున నొక్కటిం గఱచి మొక్కర
మేమియు లేక పాటి తా, నొక్క శిలాశంబు
వయి నుండి రయంబున మెక్కివచ్చె.

నా. పంచ 1. 224

3 స్తంభము (శంభు).

మొక్కరము² = మొక్కలము. ఎ. శాస్త్రము

సీ. శరము వా దిడుమామయఁము వాలించు
మొక్కరము వా నిమేలి కరిమువాచి

ప్రబంధ. 2. 217

మొక్కలపడు అ (కీ మొక్కలము + పడు)
బౌద్ధత్యమువహించు, మిడిసిపడు. (చూ
మొక్కలపాటు.)

మొక్కలపాటు. ఎ. ($\sqrt{\text{మొక్కలపడు}}$) ముష్కర
త్యము.

ఉ, పెక్కు తెలుగులం గరిసిపడన మే నొనరించి
వంచినన్, ప్రక్కక మిట్టిమిట్టి తలఁజూపుచు...
మొక్కలపాటుఁ జూపెదవు...

చంద్ర. వి. 2. 129

మొక్కలము = మొక్కరము² మొక్కలి ఎ (సం.
ముష్కరః, (పా మొక్షలం) 1. మూర్ఖత,
మొఱకుతనము.

చం. . కారి మొక్కలమున యాదపుల్ వెనఁ
గఁగాఁ గని మాన్పఁ డుపేక్ష సేసె...

భార. మా. 112.

కం. నిక్కము హరిదాసులకును, మొక్కలమునఁ
గిడుచేయ మొనసిన యేనిన్. ప్రక్కదె వానపు
పట్టిన, చొక్కపుఁ బలకైనఁ బెద్దకూలంబై
నన్. నృసిం. 4. 116.

చం. తొలంగగదమ్మ నాకు నిటు దోసము గట్టకు
మమ్మ యింత మొక్కల మిడి యేటికమ్మ

కొఱగాని కులంబునఁ బుట్టిపట్టి నా, వలనఁ
ప్రయోజనం బొకటి వచ్చునె దెప్పగదమ్మ .

భోజరా 2. 105.

2 మోటునము

ఆ. కాపు గలిగి మొక్కలమ్మునఁ గీచికా, రాజి
సొచ్చి ధార్తరాష్ట్రు² వెచ్చు, వలన నొచ్చుచున్న
వాఁడు గావున దద్దె, సంగరిమున నాది జయము
గొనుట భార. శల్య 2. 210.

ద్వి విప్రుండ వై యిట్లు విపులకోపమున, నీప్రాణి
నొప్పింప నేల నా కనక, తక్కక నీకుక్కతల
ప్రయ్యవాట, మొక్కలంబుగ నీకు మోదంగఁ
దలచె. రం. రా ఉ 156 పా 2 వం.

కవిక. 8. 106.

3. బౌద్ధత్యము, మిడిసిపాటు.

ద్వి. వాఁడి తేజముతోడ వచ్చుకాళికుని, కనలేడు
తెంపు మొక్కలమును జలముఁ, గనుగొని
చిత్తంబు గలఁగి భూవిభుఁడు.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1169 పం.

4. శాస్త్రము.

సీ శరభంబునైనను సరభసంబున గిట్టి మూట
కట్టుగఁ గట్టుమొక్కలములు... విక్ర. 1.77.

చం. .. బొందడి, కలి రెలమాలి యంపసాది
తారెడు తెమ్మెర చుట్ట మిట్టిసీ. కలవడు తెట్లు
మొక్కలపుటందము లమ్మర మెంచి చూచి
నన్. యయా. 5, 80.

2. దైత్యము.

చం. నలినదళాక్షి నీవు బలివందమ కూతుర విట్టి
చిన్ను మొక్కలమున నొక్కరుండు దన
కొంగిటఁ జేర్చునె.... ఉ. హరి. 5, 87.

కం. అక్కట బలితపుటదవిన్, మొక్కలముగఁ
గోల నునిచి మోమోడకనీ, విక్కడకు రాంగ
నెదతో, నక్కటికం జేరి పొడమ దయ్యెం
జెప్పుమా. అచ్చ. రా. అం. 79.

6. ఉత్సాహము.

సీ. ... మూఁపు మూఁపుననుండి మొక్కలమున,

ననింబు లేదును నంచె లంచెలుగట్టి యాకాశ
వీధి నందంద నడివ. కాశీ. 1. 181,

చం. ... పన్నిదంబునకు మేషములం దలపెట్టె
జూచుచో, మెలంతుకమేష మాఖలుని మేషముల
దాకి వధించె జూచి, మొక్కలమున నాతఁ
దాతగరు కాయము సొచ్చె జయాఖిలాపియై
భోజ. రా. 5. 280.

సీ ప్రణయానులాస సంపత్తిలోఁ గొంకకమున్నాడి
యే తెంచు మొక్కలంబు.. కావ్యా. 8.41

7. అతిశయము, అధికము.

గీ. ... మొక్కలంబు, దోఁపఁ దోతెంచు దీప్తుల
తోడి దివియ, గాఢంబునఁ గనుఁ గొని చేరఁ
బోయి. దశకు. 7. 102.

కం. ఉపకార ముత్తముఁడు తన, కృప మొక్కల
మున నొనర్పఁ గిల్పింపుఁ దొకప్రత్యుపకారము
వెదకం దొక, యపకారమె రోయు నొండె
నావదఁజేయున్. కేయూర. 8. 110.

8. జ. ఉత్సాహవచనములు.

కం ఎదురుకొని వీడుఁ బట్టకు, ముదమారఁగఁ
దాన యనిచి మొక్కలములు నిం, పొద వించు
వట్టివియుఁ గా... భార. అశ్వ. 4. 188.

మ. బలియుం దుగ్గుఁడు యావనాశ్వధంబి
పాలుండు తత్తైస్య లాఘల ముక్కాఁకల
నారితేటివమహాశూరుల్ చలంబెత్తి మొక్కల
ముల్ పల్కితి... శై. భా. 1. 87.

(ఇట్ల ముష్కరివచనములు అని శ. ర.)

విజ. 1. ఆప్రతిహతము, ఆకురితము.

చం, ననుఁ గని యొందునత్తము మనంబున
బెగ్గి పొలువపు డిమ్మనినరుఁ డిట్లపోతె
గృప మొక్కల మై శరభంబు గాఁగఁ జేయునో
తగ దాని వట్లయిన సుద్ధతి నాకుఁ జరింప
లేదు ... భార. కాం. 8. 95

గీ. పోయగవుఁ జిత్రరూపంబుఁ జూచుచోట, వేసరు

విలోచనంబులు వికృతదైత్య, లక్ష్య మీఁచు
టలు మొక్కలంపుగైలుపు, గైకొనియె సత్య;
భామ సంగ్రామసీమ ఉ హరి 1. 181.

2 ముష్కరము, ముష్కరుడు

ఉ... వాతొడ వీఁ, దెక్కిటిపోరికిం దొడరు
తెక్కిడ యెక్కిడి సంగతంబు లీ, మొక్కల
పుంబ్రసంగములు మోసము దెచ్చు దురూహ
లేకదా చం. రా. 2. 84.

కం తగిన సహాయము గలిగిన, పగతునియెడ
మొక్కలంపుఁబని గా దనివన్, జిగురు విలు
కాఁడు రతి నను, బెగడించెడు నీవు సహజభీరువ
వగుటన్.

ప్రబోధ 1 52.

8 ఉద్ధతుఁడు, మిడిసిపాటుగలవాఁడు.

కం ఎక్కిడి ధగ్ధరహస్యము, లెక్కిడి చుట్టటిక
మింక నేటివినయముల్, మొక్కలపు శత్రుఁ
డొంటిన్, జిక్కినఁ జంపుటయె నీతి సిరుల
వలసినన్. వి. పు. 8 408.

చం కలువలదాయ వంగడపు గామిడిచామను
దెచ్చినట్టి మొక్కలపుఁ బిసాళిరక్కసుని
గట్టిగ లో నిడుకొంటి వింక రా, నెల కడిమిం
గలఁచుఁ గవ నిన్ననుచున్ దమ జేసి కే. ప్పడన్.
దెలువఁగ నేఁగె నాఁ బఱచెఁ దెల్లగ నేలులు
నీటివామికిక్ ఆచు రా. కిష్కిం 84.
ప్రబంధ. 805.

జ. మొక్కలపడు, మొక్కలపాటు, మొక్కలి,
వెక్కిలిండు, మొక్కలింపు, మొక్కలి
కాఁడు, మొక్కలిఁడు, మొక్కలితనము,
మొక్కలుఁడు.

మొక్కలి = మొక్కలము, మొక్కలి. విజ
(✓మొక్కలము.) 1. ఉద్ధతము, ఉద్ధతుఁడు,
సొగరుఁబోకు.

ఉ. వెన్నెలపైట్ల కేగు నది వెచ్చగఁ దోచిన
నైఁచలేక లేఁ, బొన్నలనీడఁ జేరు నట
మొక్కలి తేంట్లుమొఱంగ.... సుదంతా. 2. 182.

సీ. కెలవఁ జరించు మొక్కలిగడిరాజులఁ తెలు
నుంచు గుహలలో శిఖరికులము.
సత్య. సాం.. 1.74.

2. మూర్ఖము.

చం. .. ఆకెమం,దులు దల కెక్కి బుద్ధిచలితుం డగు
వృద్ధుఁడు పెక్కు సేయు మొక్కలి వగఁ లైన
మయ్యెడన కానకు భానుకులీనశేఖరా.
చం. రా. 4 40.

వ. ఇత్తై వడి నమొక్కలివగ రక్కసిచుక్కల
రాజుచేత నొక్కవడుపున విడువంబడి..
ఉ. రా. 4.221.

8 కౌర్యముగలవాఁడు' కూరురాలు,
వ .. ముక్కంటిపండుల మెక్కు మెక్కులినిగన్న
ముక్కంటిపొగడిక నమరిన ప్రోడ. .
ప్రబంధ. 2.18

సీ. ప్రబలదిగ్గజములు ప్రతిఘటించినఁ గాని
మొక్కలిజంతయై మూలఁ ద్రోయు..
ఘటికా 1. 50.

మొక్కలింపు. అ. ౧౩. (✓మొక్కలింపు.)

1. ఉత్సహించు, పూను.

సీ లంఘనలాఘవోల్లసనఁబుమై మొక్కలించి
వార్ధులు చౌకశింపకుండ .. కవిక. 1. 14.

1. బౌద్ధతత్వము చూపు.

సీ. రా వదేమిర యింత కావరమా యని మొగి
దిట్టి యమునిపై మొక్కలించె. సీతా. 2. 156.

మొక్కలింపు. ఏ. (✓మొక్కలింపు) ముష్కరము
చేయుట (శ్లేశ్రయ. శ. ర.).

మొక్కలికాఁడు ఏజ. (మొక్కలి + కాఁడు.
స్వార్థమున) ఉద్ధతుఁడు, పొగరుఁబోతు.

కం. మొక్కలికాఁ డాటొకటే, తక్కిన గుణము
లను గానదైవతములచే, మ్రొక్కులు
గొనఁగా వీనికి, నెక్కడ వ్రాసితో యొగ
మేమందు నిఁకన్ సార్వ. 2. 102.

అ. మూఢులైనవరులు మొక్కలికాండయా ..
చేమ. 2. 229.

మొక్కలితనము. ఏ (మొక్కలి + తనము)
ముష్కరత్యము, మూర్ఖత.

కం. చక్కనివనితా పురుషుల, కెక్కడివాపులు
మనోజు డెక్కడ నున్నాఁ, డక్కడఁ దగవులు
వడచునె, మొక్కలితనమేల మేలములు వల
దింకిన్ శుక 2. 531, 8. 28.

మొక్కలిఁడు. ఏజ (✓మొక్కలింపు.) 1.
ముష్కరఁడు, మొఱకువాఁడు.

సీ. మంత్రి విద్యేపంబు మాన్యపరాభవంబును
బ్రజాపీడనంబులును గలిగి, మొక్కలిఁ డగు
టయు మ్రుచ్చితి మంత్రులారానిఁ కాపి...
భార. అశ్. 1. 18.

ద్వి ముక్కుమో మెఱుంగక మోమోటపడక,
మొక్కలిఁ డనుచందమున విడనాడఁ,
కాడియే నీకు.

అ. మ. క 2. 92 పా. 15 వం.

2 కూరుఁడు, ధీరుఁడు

సీ. చేదు భోజనముచేసిన మొక్కలిఁడు దక్షా
ధ్వరధ్వంసదీక్షాధికారి ...

వరాహ 6. 89.

కం. రక్కసులలోన మాటికి, నొక్కనిగా నేర్పరించి
యుంచెను గాఁబో, బుక్కుపొడి చాలుచున్నది,
కక్కసపున్ మొక్కలిండ్రఁ గనుఁగొను వట్లన్.
మల్లుపు 2. 7.

మొక్కలుఁడు. ఏజ. (✓మొక్కలి) (నం. ముష్కరః
ప్రా మొక్ష్మతో). కూరుఁడు

ఉ ఎక్కడివా రొకొ గరుడుఁ డెక్కుడుగాఁ
గలవారు వీరిపో, యెక్కుడువారు లోకుల
కనేకవిభాకరభీకరాకృతుల్, ముక్కుట మూపు
రిక్కడకు మొక్కలు లై యరుచెంచి రంఘుఁ
బే,రుక్కున యాదవశ్రయ రణోదృఢులై
చటులై కవిక్రముల్.

ఉ. హరి. 6. 87.

మ. అలుకం బేర్చి ప్రలంబమర్దమఁడు చా వప్పిడు

కంఠంబునన్, హల మత్స్యగ్రతతోఁ దగిల్చి
ముసలం బంకించి యందంద మొక్కలుఁ దై
ప్రేయఁగ నంగముల్ వదలి రక్తం బుచ్చి
మూర్ఛిల్లి బె, ట్టలపైఁ బచ్చిప యట్లు వ్రాలె
మగధుం డీవేళ వజ్రావనా.

చదవ. 9. 854.

మొక్కలు(లోవు)వోపు = మొక్కపోపు.

అ శ్రి. (మొక్కలు + పోపు)

మొనలు మడఁగిన దగు, కుంతి మగు.

సీ. వలరాచ మాపులవలను మొక్కలువోవ
వాలుగ్రేఁ గన్నులవాడిమియును ...

హరి. ఉ. 7. 47.

కా మొక్కలోయిన తెక్క మొక్కగమితో
మూర్ఛాలనత్వంబుతో, జిక్కులవద్ద లతాద్రు
మావకులతో శీర్షోవలశ్రేణితో, నక్కోలాహల
ముర్తి వ్రాలియును... వసు 2. 185.

ఉ. అక్కఱ దోచ నీ వతనియోదల కేలున నంటి
యాడల్, చిక్కులు వాయ దువ్వి కయి
చేసెదవే యటు నేయఁ బోయినన్, మొక్కలు
వోలె నీ చిలుక ముక్కులవంటి నఖంకు
రంబులు ... రామా. 8. 158.

మొక్కశి. ఎ. కెంపునందలి అధికకాంతి.

సీ. వద్మరాగాభిధఁ బరంగు గెంపన... తత్కాంతి
విడి యనఁ దనరుచుండు, వాకాంతి మెండైన
నలరు మొక్కశి యన... అం. భా. 2. 277.

2. మొక్కడి. గజవిశేషము, చిన్నదంతములు
గల తీనుఁగు.

శ్రి. భీమంపురవములఁ బేర్చిరాద్రంబు, మోములఁ
గలిగిన మొక్కశీతో కోటి...

రం. రా. యు. (చి. ని.)

గీ. గజవిశేషంబు ముందు వెత్తులను బాడ, వట్టి
తాఁడును గెంపులయందుఁ బాట, మునఁ దగు
క్కచుటిగి దగు మొక్కశియన.

అం. భా. 8. 84.

ఎఱ. మొక్కలి. పొగరుబోతు, ముందు వెనుకలు
చూడనివాఁడు. అం. భా. 8. 84

మొక్కన. ఎ. ఒకకాతిచెట్టు, వృక్షవిశేషము.

సీ. రేఁగు తక్కిలి ములువేఁగి భూచక్రముమొక్కన
కొక్కెన మొల్ల ప్రాను. హంస. 4. 11.

మొక్కు = మ్రొక్కు అ శ్రి. నమస్కరించు,
దండముపెట్టు (శ. ర.).

ఎ. 1, నమస్కారము శ. ర.).

2. మొక్కుబడి.

(వ్యవ.) అతఁడు మొన్న నే తిరువడికి వెళ్లి
మొక్కు చెల్లించుకొని వచ్చినాఁడు.

జ: మొక్కుబడి.

మొక్కుబడి = మ్రొక్కుబడి. ఎ. ($\sqrt{\text{మొక్కు}}$)
దేవతాప్రార్థన.

(వ్యవ) సంక్రాంతి మొదలగు పుణ్యదినములలో
మొక్కుబళ్లు చెల్లించుట వాడుక.

మొగ్గ¹. ఎ. (సం. ముఖమ్, ప్రా, మొహమ్.)

1. అప్రాణి ముఖము

కం. పొగరు మొగ్గకడలి యక్కలిఁ, దగిలి నిలువఁ
బడిన గవవతరియుం బోలెన్ ...

కాశి. 1. 188.

2. ద్వారము.

శ్రి. త్రిగుణాశ్మకమైన దేదీప్యమైన, ముగురు
వేలుపులకు మొగ్గ యొకనింబు.

రం. రా. ఉ. 9 పా. 29 పం.

కం. తమవారిం బిలిచిన వై, శమ చని వా రంద
ఱున్ బొలనుమే పరికల్లు మొగం దాచిన
పెనుతా,యి మొగిం బడఁ దన్ని లోని కేఁగి
కడంకన్. అచ్చ. రా. యు. 445.

3. మొదలు. ప్రారంభము.

చం. ... లెక్కకున్, మిగిలిన సేన నొక్కఁ డహ
మించి వధించుట యెట్లు వారిలో, మొగఁ
దగువాని కింత మసిమోవక శ్రుంగుట యెట్లు
నై న్యముల్ శై భా. 2. 48

మొగజోడు - యోధాగ్రేసరుడు.

నీ హాపాటి ప్రథముఁ డాహవశాలి సాత్యశీ
నేను రెండవవాడ నిట్టివాడ, మొగజోడు
కృతవర్తి మూడవవాడు చాలవనాడు
నిశ్చరుడు ఉ. హరి 4. 200

జ. మొగకటు, మొగకొను, మొగకొలుపు,
మొగచాము, మొగచాళి, మొగడల,
మొగపాళము, మొగపు, మొగపులతీగె,
మొగమాడుపు, మొగరము, మొగరాడు,
మొగలివా కిలి, మొగవాడ, మొగవాము.

మొగ² = మొగ్గ ౨ ముఖము

రగడ. మొగలివిరుల్ పూమొగ లివె నెచ్చెలి.
యయా. 4. 25.

మొగకట్టు ౨ శ్రీ. (√మొగ.) 1 అభిముఖమగు.

కం. అదలిచి ద్రోణుడు భీష్ముడు, మదమున నిలు
నిలు మనంగ మఱియును మొగక, ట్టద సేన
భీమ సేనుడు, గదిసి విఱుడ నంటవార్యఁ
గౌరవనాథా. భార భీష్మ. 2.118.

2. క్రందుకొను, అతిశయించు.

ఉ. కంకణనికృణంబు మొగకట్టఁగఁ గౌననియాడ
రత్నతా, టంకవిభూషణంబులు వడంకఁ
గుచంబులు రాయిడింపఁగాన్...
నైష. 6 102

(“మ్రోగు” అని శ ర.)

మొగకొను. అ. శ్రీ. (మొగ¹ + కొను) అభిముఖమగు.

కం. వెనుగాలిని వెనఁ గూలిత, వనముక్రియం
బడిన పాండవలముఁ గంటే, విను మింక
నెన్నడును మొగ, కొన రీయోడిశనువారు
గురుకోల్తలకున్. భార. ద్రో. 1. 801.

వ. శ్రీ. పొందు.

కం వినుఁ డీసుఖమును దుఃఖము, వనిత్యములు
గాన వానియాగమశాలం, బువ ముదమును
శోకము మొగ, కొనమియ చు మ్ముఱపు
శాంతి గోరుజనులకున్. భార. శాం. 1. 189.

(మొగకొననియమి (త్రా. పా.).

మొగకొ(లపు)ల్లు న శ్రీ (√మొగకొను) అభి
ముఖము చేయు, ప్రోత్సహించు.

చం. భీతికిం, చెరు నగునట్ల చెప్పి కడుదీనత
తోఁనంగ నాడి నంధి కక్కురుపతిఁ దమ్ము
ప్రోవు మొగకొల్పఁగఁ జాలన నాకు
భీష్ముడు, న్గురుడును దోడు చెప్పిరి.

భార. అశ్వ 8 81.

ఉ. అమ్మెయి నూరకుండ ననుయాయిజనమ్ములు
పెక్కు లాడిచి, తమ్ము కలంక దేర్చి యుచిత
క్రియకున్ మొగకొల్పి బంధుసం, ఘమ్ముల
నిందుఁ దెత్తమొ.. భార. మౌ. 167

మొగచాటు ౨౭. (మొగము + చాటు)

మొగము మొత్తునది. వెగతైనది.

కం వదునాల్గుమహాయగముల, ముదు శగు
భీమేశ్వరనకు మొగచా టై యుం, దదు సాని
పెండ్లి యెప్పుడు... భీమ. 2. 112.

మొగచాళము, ౨. (√మొగ¹) స్వరవిశేషమును
చెలుపు వీణతీగెలో నొకటి.

ద్వి. తనరుచు మొగచాళమును నవరాణ, మును
మఱి నవరాణమును దీపు తెఱయ...

లిల సారిణయుఁ దలిర్ప. బస. పు 8.
925 వం

మొగచాళి ౨. (మొగ¹.) మల్లబంధవిశేషము.

వ.. పిడుగులు బిడుగులు గదిసిన చందంబున
మొగచాళిఁ బూని వారలపై ధాణుధారలుం
జూన నప్పట్టునఁ జాట్టి... ప్రబంధ. 788.

మొగడ = మొగ్గ¹ ౨. (√మొగడు) వం.

ముఖశమ్. 1. కోరకము.

సీ. మొగడతమ్ముల నేల మూసికే నతి మూయఁ
దగదె మావనభూనిధానము లవి...

వసు. 1. 109.

కం అగడితలోఁ గెంచామర, మొగడలుగనువట్టెఁ
జాల మూఁకై చూడం. దగి మున్నీటం దేలుచు

తెగదనివాంపుటగిల్లెద విశేషన్.

యయా. 1. 30

ద్వి హరిశ్చ ఉ 68 పం.

అం. భా. 2. 40.

2 తలుపులు ముఖారు మొవలగువానివై
నిష్ఠించుగుట్ట. తొగడ.

3. తగఁ బచ్చరాగంపుమొగదలిఁ తెలువొందు
వైదూర్వవలతులు వన్నెఁ జూప

భాగ 3. 808.

మొగడులు చెప్పింద క. ర. పా.

మొగడులు = ఇంటినడికొప్పులు (క. ర.).

ద్వి పగడంపువాచూరుఁ బచ్చరాగముల, మొగ
డలు వైదూర్వముల మందిలములు...

ద్వి హరిశ్చ పూ. 176 పం.

3 బట్టఁజున మొగవలె నిష్ఠించిన చిత్ర
విశేషము

4. అవరదిక్పతి కట్టినట్టి సాగరమను పుట్టఁబు తుడి
వ్రాత మొగడ యవఁగ ...

ప్రభా. 1. 54

మొగడు = మొగుడు. అ. శ్రీ. ముకుళించు.

(చూ. మొగడుదామర).

5. మొగడ, మొగడుదామర.

మొగడుదామర = మొగుడుదామర. ౧. (4 మొగడు.)

వమస్కరి (వృ. వి.).

6. ... ముణుఁగుదామర నా మొగడుదామర
వమస్కరి చెలగు ...

అం భా. 2. 68

మొగత(ద)ప్పు. అ. శ్రీ. (మొగము + తప్పు)

మొగము మఱియొక వైపునకుఁ బెట్టు, అభి
ముఖుఁడు కాకుండు, వెనుదీయు, విలుదీవియు.

చం. నడికెడువాఁడు గాఁడు గురువందమఁ డక్కట
తండ్రి చావునప్పుడు మొగతప్పి యొడుగడఁ
బోరుచు నుండెనొ ...

భార. ద్రో. 1. 92.

7. మొగదప్పితిమి - తమున మన మకడ మువ్వు
రము వారాజు నొక్కదనిఁ జూచు తనయులు
దమవారుఁ దా ను తెక్కఁద్రు గూడి చట్టును
ముట్టి గుల్లెపఱచిరి .

భార భా 1. 27.

8. పొదివి యెవ్వఁను గొని మొగదప్ప
నమింద మోలు నులుపుదు ననువాడు
వై గొల్లె లచట నచట .

హరి పూ. 8. 188

9. దట్టించుఁ గెలింపు నవ్వు రంద ముద్దం
చాగ్రతుఁడంబునన్, బట్టుం గ్రిదికి నెత్తు వెత్తి
మొగదప్పం ద్రిప్పు దర్పంబునన్, గిట్టున్ ...

భా. రా ఆర 2. 129.

వా. పంచ. 8. 162.

మొగతిరుగు అ. శ్రీ (మొగము + తిరుగు) మొగ
దప్ప, పెడ మొగముపెట్టు, వెనుదీయు.

10. కటకటా సృష్టిఁ జీకట్లు గవిసె నిండి
రాధపుండు నైతమును గావరాకపోయె
ననుచు బ్రహ్మాండభాండ మధ్యమున బ్రమసి
తిరుగ నారదముని మొగతింగె నపుడు.

వరాహ. 9. 118.

11. .. గుహమీదఁ గొలిపినఁ బైఁబెట్ట కడి
మొగతిరుగుడు వమరనాథుఁ, డంకుళముత.
మడమ కు. సం. 19. 499

12. అలిగి దశార్ణాధీశుఁడు, గొలిపెను భగదత్తు
మీదఁ గ్రూరగజము నుజ్వలము లగునతని
తోమరి, స్థములతాకున నది చలించి మొగ
తిరిగె వెసన్ ...

భార. భీష్మ. 3. 151.

మొగదలి. ౧. (మొగ¹ + తలి) 1. ముందట
భాగము

2. ఇట్లు రౌద్రంబుగాఁ బఱతెంచు నతని మొగదలి
నిలువ వెఱచి గోపాలురు కనుకనిం బఱచి
కృష్ణువెనుక కొదిగన ...

పద్య. 9. 188.

2 ఎదురు (శ. ర.).

మొగవడు న శ్రీ. (✓ మొగము) చూచు
(అంగడని వచనము)

కం. ఏ నిటు నీల్లుట విన్నన్, మానసమున దుఃఖ
మొంది మఱింబొందున్, గాన మును దార
మొగవడి, మానుగఁ గుళంబు లడిగి మఱి
నేర్పమరన్.

భా. రా కిష్కిం. 679

ద్వి. వచ్చి సుచాతుఁ డన్వాఁడు లంకేద్రు,
నచ్చుగా మొగవడి యతనితో వసియె ..

ంం. రా. ఉ. 57 పా 4 వం.

వ. కంఠండు మీనిమిత్తంబున మీ తండ్రిదెసం
బరుననై యున్నవాఁడు తన్ను మొగవడక
ముందర నతనిం గనిన నెంతయుం గలు
పించు .. హరి పూ 8 204.

ల. శ్రీ కనఁబడు, అగవడు.

చం మొగవడెనేని యియ్యెడ సముద్ధతి గైకొని
నాకు నాతనిన్ ... దశకు. 4. 118.

మొగపాళము = మొగవాళము. ఏ (✓ మొగ)
నిస్సరణము (శ. ర.).

మొగపిటికి ఏ. (మొగము + పిటికి) కూర్చుండు,
తాఁజేలు,

గి. మొగపిటికి గాంతవ్రవదముల్ దగులఁ
తోపు . హ న 4. 43.

మొగపు ఏ (మొగ¹ + పూస.) 1. హరిము
మున్నగు భూషణములందు చీల యుంచు
కొనుట కేర్పఱచిన వట్టువయైన పూదె, కొలిక
పూస

సీ. ధాత్రీమహాదేవి తాల్చిన మున్నీటి మొలనూరి
రత్నంపు మొగ వవంగ ... ప్రభా. 1. 54.

సీ. ముంజేకడెంబుల మొగపు లరసి ..
దశా. 2. 188.

2. ఒడ్డాణము మున్నగువానియందు కూర్చెడు
తిళ్ల.

ద్వి. పోలింపఁ దగుమొగపులతోడ దెసలు,

దాలించు మణుల యొడ్డాణంబుఁ జెట్టి

ద్వి. వరమ. 4. 274 పా. 11 వం.

ద్వి మొగపుల మొలనూలు ముత్యాలకుచ్చు ..

ద్వి వం. 2. 94 పా 3 వం.

సీ. హారాదుల ముఖభాగము.

మ తనరూపంబు గ్రమక్రమంబున దళద్రవ్య
హృదయభాండంబు నిం, దినచో భాస్కరుఁ
డ, దెకు నొగవు మాణిక్యంబు గా నప్తవా,
రినిధానీ పరవేష్టితాఖిలధరిత్రీమానము శ్రీబలఁ
బెట్టిన పాదంబున దైత్యభేది బలి మెట్టెన్
తామనాకారుడై . వరాహ. 9 25.

4 మొగపుతీగె, అభరణ విశేషము

కం అందముగ మీద దినమణి, బొందించి
విభాత మలనభోరమ కిడఁగాఁ, గుండనపు
మొగపుఁ గూరుచు, చందంబున నంతపూర్వ
సంధ్య జనించెన్ ... కవిక. 4 195.

మొగపు(ల)తీగె (గియ. వె.) ఏ (✓ మొగపు)
ప్రీల కంతాభరణ విశేషము

సీ. ముత్యాలపేరులు మొగపు దీఁగెయు బన్న
సరములు గీలించె జాణ యోర్తు ...
యయా. 4. 89.

కం. వడకుక యొక్కతె యపు డా, యొడయని
బొడ గనఁగ వచ్చె నొడ్డాణము వే, మెడ
నిడి మొగపుల తీఁగియ, నడుమున నిడి
యలఁతి వలపు నాటుకొనంగన్.

రసిక. 1. 89.

ద్వి. కకుకుగాఁ బొఁజల కమ్మలు చాల్చి, తెలివిగా
మొగపులతీవ లంకించి.

ద్వి. వరమ. 2. 55 పా. 4 వం.

మొగపెట్టు. న. శ్రీ. (మొగము + పెట్టు) ఎదిరించు.

చం అలవడ వానితోడివగ నట్టుండుఁ గండఁగ
నీయలంతి వీ, కుతె మొగపెట్టె నాసురవిరో
ధి నోడివవార వోరులన్ ...

కు. సం. 4. 371. 12. 953.

మొగవీణ ఎ (మొగము + వీర) ములుగొలిమిడి,
ఒకవిధమగు పూలచెట్టు.

సీ. ముయ్యాకుబొన్నయు మొగవీణ తుత్తిరి
బంకతుత్తిరి హంసపాదిగంటె, కామజీలుగు ...
హంస 4 1

సీ. సందిఁ గట్టిన చంద్రశేఖరఁడు వెలయఁ

(గీ.) బెట్టె మూఁకుడులో మొగవీణపత్రి, మట్టి
ధూపార్తి దీపముఁ బెట్టు చమురుఁ, బొందు
పలుచుక మునిమాపు పూజ పేయ.
హంస 1 182.

మొగమగు. అ. శ్రీ. (మొగము + అగు.) మొగము
పెట్టు, మొగము త్రిప్ప, అభిముఖమగు.

సీ ఘనతర ద్రోహఁ గొల్పుతకు రానియక
మొదలు వంచకునకు మొగముగాక...
నీతి. 49.

గీ. ... క్రమ్మట వచ్చి తలుపు, మూసి గడె
వెట్టి యింక ముని ముచ్చుకాన, యిటు
మొగంబైన నాకొద్ది యెఱిగె దమచు,
నింటికిని వచ్చె నవ్విటకంటియును.
విప్ర. 4. 81.

మొగమాట. ఎ. (మొగము + అట) కాలక్రీడా
విశేషము.

సీ. తూరన మంకము ల్పూనిగకానిగ చిడుగుడు
మొగమాట చిల్లకట్టె ...
హంస 8 146.

మొగమాడుపు. ఎ. (మొగ¹ + మాడుపు) చ్వార
మందలి మేడ, గోపురము

మధ్యాహ్నం ... దిమతాత మల్లపరాజు వేరె
ఱుదానుం గట్టించె, గ్రమంబున దానిక
కలక బిడ్డట్లుగా మొగమాడు, వమరంగ
శ్రీయుద్ధ మల్లుడైతిం చె నమితతేజుండు.
కా. ప. మ. 2. 5.

మొగమానికము. ఎ. (మొగము + మానికము)
రత్నములలో ప్రధానమయినది, వజ్రము.

ద్వి. మూల తెన్నిది యైన మొగమానికముల,
దాలించు నిమల కాటంకముల్ పూని
ద్వి, పరమ 5 429 పా.

మొగమిచ్చేమాట. ఎ. (మొగము + ఇచ్చు + మాట)
ముఖము నెదుట సంతోషము కలిగెడునట్లు
పలికెడి పలుకు ఇచ్చకము.

ఉ ఈనయగారపుం బ్రియము లీవన లీమొగ
మిచ్చమాట లే,లా.. పారి 1. 125.

మొగమిచ్చే. అ. శ్రీ. (మొగము + ఇచ్చు) సముఖత
నొందు, ప్రసన్నత నొందు.

చం. చలిఁబడి యున్న పేరిలుక శయ్యవయి నొగ
మీనికాంత లా, తొలుకరినేళ కామజయ
దుండుభిఘోషము వోనిగర్జకుం, గళవళ మంది
బిట్టు తముఁ గొఁగిటఁ తేర్చుగఁ బ్రాణ
వల్లభుల్, దెలియఁగ నేర రాత్మలఁ దడియ
విశుద్ధవిదగ్ధభావముల్.

కవిక. 6. 18.

మొగము ఎ (సం. ముఖమ్, ప్రా ముహం, క.
మొగ, ముగమ్) 1 వదనము

సీ. అలచెందోవలవిందుచెలు వొందు చెనఁజిందు
మొగమున కొక వింతజిగి దొలంకె.
పారి. 1. 56.

గీ. . మొగంబున రాద్రంబు మునుకొవంగ,
విజయపాలుని చిత్తంబు విహ్వలించ.
విక్ర. 3. 80.

గీ. మగువ మొగమున కెన గాక మిగులఁ బొగిలి,
తొగలి చెలికాఁడు పదియాలు తునియ
లయ్యె ..

నీలా. 2. 21., ఆం.భా 2. 142.

2. వోరు.

ఉ. నాందుఁ డప్పు దోన్మపతి వల్వమొగంబున,
దీని కారణం, కారసి విందు మన్న.

కకు. 2. 90.

3. ఎదురు, సమ్మతిము.

చం...భీష్ముడౌ, దిగఁ గురు సేవలోనగణుతింపఁగఁ
చేర్చిన యోధకోటి నా. మొగమునఁ బడ్డ
నెట్లడరి ముట్టెదనో యటునూచుచుండుమీ ...
భార. భీష్మ. 2 17.

చం. ...బలవంతుఁ డొకం డిటు చేసె నంచు నీ,
మొగమునఁ దెల్పి నీ హృదయమున్ నొగి
లింపుట కార్తిఁ జెందెదన్ .

ఉ రా. 4 270,
భార. ఉద్యో. 4. 270.

4. అగ్రభాగము

అ. అగ్గురుఁ డొఁడొక, యరద మెక్కి యల్లి
నరిగె సేన, మొగమునకు రయంబు మిగుల...
భార. ద్రో. 4. 156.
భార. భీష్మ 1 118.

5 ద్వారము

ఉ. ... నిత్యంబు, ప్రియతామలవారి మగుజీవన
మంతయు నీమొగంబు కాఁ, బాలన సేయు
మిప్పురము భామిను తెల్లను నిన్నుఁ గొల్వఁ
గన్... భార. విరా. 2 258.

అ. మాకు నింపు గాపు మాను మీనుద్దులు,
కలహముల మొగంబు కలియుగంబు.
వై.వ. 7.107.

గీ. దీనితృతీయాభిక్షిరూప మైన 'మొగమున'
అమవది కొన్ని భూతార్థకథాతుల విశేష
ణముల కనుప్రయుక్త మై తోడనే వెంటనే
యనునర్థ మిచ్చును

కం. పోయిన మొగమున నచ్చటఁ, జేయుతెలుంగెల్ల
నీకుఁ జెప్పితి... భార. ఉద్యో. 1 389.

వి. ప్రధానుఁడు, ముఖ్యుఁడు.

కం. సేన మొగ మీతఁ దై నం, బూని మహిళ్య
రులు నీకుఁ జొడిచెదరే...

భార. ఉద్యో. 4. 244.

ఉ. అహరివీరవాహినుల కన్నిటికీ నొగ మై
మరుత్సుకుం డాహవదోహలుం డమరె...
భార. ఆం. 7.42.

మొగ మొగములు చూచు = ఒకరి మొగ మొకరు
చూచు.

గీ. అన్నిదనుకాసనమున కన్దూ మైన, కల్లు
త్రాగుట కాదని ఊపణకుండు, జోగియొంగిలి
రోఁ తని సొగతుండు, మొగ మొగంబులు చూడ
సిద్ధగురువరుఁడు. ప్రబోధ. 3.53

ఉ. ...ఇంతెచాలుఁబో, గ్రక్కున నక్కులు నొగ
మొగంబులు చూచుకొనంగఁ గల్గెఁగా...
కుక. 2.83

ఒక్క మొగమగు = ఒక్కపనికై పూనుకొను, ఏక
కార్యాసక్తు లగు.

గీ సచరాచరం బైన అగము తెల్ల (గీ) నొక్క
మొగమై కడంగినఁ జిక్కువలచు, దివ్యబాణ
జాలంబుల దీటుకొలిపి...

భార ఉద్యో. 4. 229.

చం. ...సేనలు దండనాధుతో, నురవడిఁ జేర్చి
యార్పుచును నొక్క మొగంబులు దైత్యు
లమ్మహి, వరు నలయించి వట్టుకొనువారయి.

భా. రా. ఆర. 1. 208.

ఉ. ఆంధకకాలకేయ మహిషాదులు దైత్యులు
కావలకైలద, శ్వాంధులు గూడి యొక్క
మొగమై నడి దొమ్మి యొవరిపి వైద్యుని,
ఛందము సేసి కైకొనిరి .. మణికమ్రసుధార
సహేమకుంభముల్. హర 8 95.

మొగమింత చేసికొను = 1. సంతోషముచే ముఖము
వికసింపఁజేసికొను

గీ. చెలఁగి తొగకొమ్మ మొగమింతచేసికొనఁగ...
కువల, 1. 25.

2. జ్ఞాదులచే ముఖము ముడుచుకొను.

(వ్యవ.) నే నామాట తలపెట్టఁగనే వాఁడు మొగ
మింత చేసికొనియెను.

3 మొగమున = సంతోషింపక, సిగ్గుపడక.

గీ. అదె వచ్చె నిదె వచ్చె నని నా కెదురుచూచు
నీకు నీక్షింతు వే నే మొగమున...

కాశీ. 5. 323.

ఇట్లే . ఏ మొగముతో

కం కాంతుం డెటించిన నాతని, పొంతకు
నేమొగముతోడఁ బోయెడు చెవుమా...

శుక. 2. 93.

జ. మొగచాటు, మొగతప్పు, మొగతిరుగు,
మొగపడు, మొగపిటికి, మొగపెట్టు. మొగ
బీజ, మొగమగు, మొగమాట, మొగమాని
కము, మొగమిచ్చమాట, మొగమిచ్చు, మొగ
ముట్టు, మొగమువాచు, మొగమునెదరు,
మొగమూర్పు, మొగమోట, మొగమోట
కాడు, మొగమోడు, మొగజూ, మొగ
వడము, మొగవిచ్చు, మొగవీడె, మొగనరి,
మొగసిరి

మొగముట్టు ఏ మొగము + ముట్టు) అశ్వ
ముఖాలంకారము.

సీ. మురు వై నచక్కనిమొగముట్టు నవరించి
వవరత్నమయఖలీనం బొనర్చి ...

సారంగ. 1. 81.

సీ. మగజాల మొగముట్టునిగనిగ ల్వలయార్పు
వారుమంజి ముత్తెంపు సరిపెణిబు.

చంద్రా. 2. 89.

సీ మొగము ట్టవఁగ నశ్వముఖవిభూష దనరు..

ఆం థా 2. 199.

మనుచ. 4. 28.

మొగమువాచు. అ. శ్రీ. (మొగము + వాచు)
మిక్కిలి యపేక్షచే జాధపడు.

కం. మన మలరించుచు నెమ్మొయి, జనువాఁ
డావలను నూపె జనవర నాశంబున కిది
సొరుదల యేజగమున వాడును మొగము
వాచుఁ బో యిందుండున్. కకు. 2. 72

(వ్యవ.) ఈ కజపు కాలములో ప్రజలు కూటికి
గుడ్డకుకూడ మొగము వాచినారు.

మొగమునెదరు. అ శ్రీ. (మొగము + నెదరు)
వై మనస్వము కలుగు, మనసులో నొప్పి కలుగు.

కం. తగ వెటించి మానఘమఁ దై, నెగడి యవవ
లిప్త మార్గనిష్ఠుఁ డగుబుధున్, మొగము
నెదఁగఁ బలుకుట, జగతిసుర వధము
తోడ సరి యని రార్యుల్.

హరి పూ. 8. 89.

మొగమూర్పు. ఏ. (మొగము + మూర్పు) ముక్కు
వాయువు.

గీ. ... నన లిచ్చె గత జరతున్, మంపు వావిలి
మొగమూర్పు నింప నోర్తు ...

ఆ. ము 5. 184.

మొగమోట (ము) = మొకమోటము

ఏ. (✓ మొగమోడు) 1. రాక్షిణ్యము, పర
చిత్రానుకూల వర్తనము

కం కొనవయ్య గోవు మాచే, నన విని మొగ
మోట మనము నార్ద్రతఁ తెనువన్ ...

భార. ఆను. 2. 279.

కం. జరి చెప్పిన, మొగమోటన మనువు
చూడి మూసితి నబలా ..

హరి. పూ. 5. 222.

కం. అనవుడు హరిధరుఁ డచ్చటి, జనపాలక
నుతులఁ జూచి నత్యము వలుకుం, డని
యడిగిన వారలు రుక్మనిహితులై పలుక
రైరి మొగమోటమునన్.

భాగ. 10. ఉ. 298

కం. మగఁ డింటికిఁ జనుదెంచిన, మొగమోటము
వట్టి మోహమును జిత్రములో, నిగురొత్త
మొఱుగుఁ జూపులఁ, తిగురాజుంబోడి
పూజసేసె న్నగుచున్.

విక్ర. 8. 80, వి. పు. 1. 144.

2 సంకోచము, ముఖభీతి.

చ. . నాకు నెఱుంగఁ తెప్పి పొమ్మనుటకుం
దగనే మొగమోట లేక మన్నవయెడనైన
రాజులమనంబులు ద్రిప్పఁగ బల్కి గల్గుచే...

నిర్వ. 9. 27.

ద్వి. మద మంది మదిలోన మొగమోటు లేక,
మదిచలింపక సఖామధ్యంబునందు ..

రం రా. అయో. 111 పా. 18 పం.

మ. మొగమోటుంబున నీవు వారియెదురన్
ముఖ్యంబు యుద్ధంబ కాఁ, దెగనాడన్
వెఱతేని .. ఉ. హరి. 4. 169

సీ. . ముఖభీతి దగు మొగమోటునంగ ..

అం ఖా 1 183

దశకు. 8 9

మొగమోటుకాడు నిజ (మొగమోటు + కాడు)
దాక్షిణ్యము గలవాడు

సీ తనలోతుపాఁతునైతము గావరాఁ గూర్చిఁ
గలసిన మొగమోటుకాని వదలి .

వరాహ 1 82,

(ఇట అధికూర్తమని వ్యంగ్యార్థము)

మొగమోడు అ. ౫ (మొగము + టడు)

1. దాక్షిణ్యపడు.

(ఇది యుభయయతులలోనిది)

శీ. అన్ని నయట్ల యిమ్మునిమరాధిపులం తెడ
నాడుచన్ననీ. యన్నతికంటె నాకు మొగ
మోడి సహించిరి గాక .

కు సం. 2. 168.

కం. మాడకు మిక్కిలి యడుగము, చేడియ
మత్స్యమి ముము చేసినమేంట్, జూడఁగ
నడపఁగఁ దగు మొగ, మోడంగా రాదు
మాకు మొగి నెవ్వరికిన్ ...

హరిశ్చ 5. 94

మొగమోడక చెప్పితిఁ గౌరవేశ్వరా ...

భార. ద్రో. 1 305

కం సీ మంచితనపు నటనల, నే మొగమోడుచు
నెఱుంగ కిట్లుండితిఁ గా, కేమిటికి నాకు
నీదువృ, భామాధురి ప్రభా. 1. 86.

2. సంకోచించు,

చం. ... కూడుద మీతఁడు నొవ్వకుండగా,

మనమును నీతనిన్ బలసమగ్రుల మై యటు
గాక యోడి రం,చునికి ప్రమాద మేను.

కం. తగవరి యగుతా నొంచివఁ, దగుదండము
రాజు వాని దండింపఁ దగున్, మొగమోడి
విడిచె నేనియు, నగుకాటగుఁ జావ మొందు
వరనాధునకున్. విజ్ఞా 2. 122.

చం ... సత్యము ధర్మ మెఱింగి యుండియున్,
దెగ మొగమోడి యున్న జననిండితు లొందుదు
రెం దధోగతుల్ ... ఉ రా. 7. 287.

మొగిరంజము ఎ, తుమ్మెద (చి. ని., శ. ర.)
(వేళ్యాంగనావర్ణనము.)

సీ. పెక్కు లెత్తిన గోటివనలు సిబ్బెపుఁ బొడల్
భ్రమరకంబులు మొగదంబములను ...

చంద్రా. 1 82.

మొగరము¹ = మొగ్గరము. ఎ. పూహము
(చి, ని, శ ర.).

జ : మొగరించు.

మొగరము² = మొకరము ఎ. (మొగ¹ +
రాడు ?) మొగరాడు.

సీ ... మొగరాడు మొగరంబు నాఁగను దగు
నికేత, నాగ్రిమస్తంభాఖ్యి ...

అం. భా. 2. 220

మొగరాడు ఎ (మొగ¹ + రాడు) గృహగ్ర
స్తంభము, మొగరము.

సీ. .. మొగరాడు మొగరంబు నాఁగను దగు
నికేత, నాగ్రిమస్తంభాఖ్యి

అం. భా. 2. 220.

మొగరించు. న. ౫. (✓ మొగరము¹) ఎడి
రించు. (అక్రమించు. శ. ర.)

కం. అగనో కావో వరిములు, దిగవిడువఁగ తాడు
హంస దిభకుల నన్నున్, మొగరించిన హరు
నలునను, జగ మెఱుంగగఁ దోలి తమ్ముఁ
జంపెద ననుమి. ఉ. హరి. 4. 167.

మొగజూ. ఎ. (మొగము + జూలు) వజ్రమణి,
ప్రభావమణి.

మ. మొగలిం గేదంగిరేకు చంకకుహళి న్ముత్త్యంబు
చట్రాతిలో, మొగతాత శ్కనఃటిన్ మిటా
రి కపురంపుంబుల్గు గారాకు దీ.వగమి
నేతిగు రుక్కవిల్లునటు లీవైచేహు యాగ
క్రియా, జగతిం బాల యొకర్లు సీత యను
సంజ్ఞా గల్గి వర్తిల్లంగన్. చం. రా. 8. 71.

మొగలి. ఎ. కేతకి, గేదంగి(వృ వి.)(బ. మొగలులు,
మొగళులు, మొగళు, దీని భేదములు తెల్లపూ
మొగలి, పచ్చపూ మొగలి.)

ఁగడ ... మొగలివిరుల్ పూమొగ లివె నెచ్చెలి.
యయా. 4. 25.

ద్వి. మోదుగు కలజుద్వి మొగలి సంపెంగ,
గేదంగియును నాకెడిము వారిజము.
ద్వి. శ. సా. 2. 658 పం.

సీ .. మొగలిపువ్వున ముండ్లు మొలచినట్లు.
వై. 8. 125.

చం... నవ గంధలుబ్ధి భుజిసరివేప్తవ నా మొగళ్ల
పిం, దునఁ తెలిగెం బసిండి తగడుం దెగడుం
బువురేకు మొత్తముల్ ... ఆము. 4. 95.

అం. భా. 2. 79.

జ. మొగలిత్రాచు, మొగలిసార, మొగలివనన,
మొగలితేకు, మొగవేలు,

మొగలింగ, ఎ. జలిమిరి, వరుణము (వృ వి.).

సీ. ముక్కుచాడిమి నీర మొగలింగ కోదాడు
నేదాడు ఖర్జూర మీఠ వేల, తాడి ...
హంస. 4. 11.

సీ వరుణనామము జలిమిరి యన మొగలింగ
నాగ నినుకప్రాను నాగ రవరు
అం. భా. 2. 48.

మొగలిత్రామే. ఎ. (మొగలి + త్రాచు) మొగలి
చెట్లలో నుండు తెల్లని చిన్న విషవర్షము (వా.).

మొగలిసార. ఎ (మొగలి + సార) మొగలియూ
డలనూడి తీయుసార. (వృన.) మొగలిసారతో
మలక పేని మంచము నేయుదురు.

మొగలివనన. ఎ. (మొగలి + వనన) అనాన,
ఒకానొక పండ్లచెట్టు (శ. ర.).

మొగలితేకు. ఎ. (మొగలి) 1. మొగలితేకు
వలె నుండు స్త్రీల శిరోభూషావిశేషము.
(శ. ర. వా.).

2. కంఠ మందలి నఖతత విశేషము.

సీ నరవి నఖతతస్థానముల్ వివరింతు ... మెడ
నున్నయవియె మొగలితేకు అనఁ దగు ...

వేంక. మాన. 1. 75.

మొగలివాకిలి. ఎ. జి. (మొగ¹ + వాకిలి, వృత్తి
ని వర్ణాధికృతము.). 1. ముఖద్వారము, తలవాకిలి
సీ, దక్షవాటికయందుఁ దరుణేందుమౌళి మొగలి
వాకిట ధామమును రచించె. భీమ. 1. 74.

1. హజారము, ఆస్థానమండపము.

చం...అ, వృనజదళాక్షి నిన్ మొగలివాకిటి కిడిచి
తెచ్చి చోరదం, డన మొనరింపఁ జూడంగ ...
భల్లా. 5. (శ. ర.).

మొగలు ఎ. మహమ్మదీయులలో నొక తెగ.

గీ. పాదుషావాః మీలుబిరుదునైదు, ధర్మను
మొగల్గిరిబువతాను లారిః పౌఃజులు పలాయణ
మొనర్చువటిమ గల్గు, తురికదొరలము ..

రంగా 2. 89.

మొగలేలు ఎ. జి. (మొగలి + ఏలు.) సువర్ణ
ముఖరీవది, కేతకీవది

కం. బాలక యిచట శిలావట, మూలంబునఁ
గొండదండ మొగలేటిడింన్, శైలనుతాపతి
భక్తుల, పాలిటిపెన్నిధి వసిచు భక్తిం గొలుపి.
కా. 2. 56, 1 66.

మొగవడము ఎ. (మొగము + వడము. సం
ముఖపట.) ముఖాచ్ఛాదనము, ముఖకవచము,
(ఏనుఁగుమీదఁ గప్పెడు వల్లకంబకము, శ. ర.)

కం. జలధారలు మదధారలు. జలదంబులు మొగ
వడములు చండానిలవి, హ్యలగహ్వర రవ
ములు గ,ర్జలు గా గిరు లమరె సమదసామ
జనమతన్. వారి. పూ. 6. 106.

వ శరవంతంబున యద్ధనన్నద్ధులై గజంబుల
మొగవడంబు లెత్తించి .

కు. సం. 11. 704

మొగవాడ. ఎ. (మొగ + వాడ, దేవాలయా
దులలో దేవుడు మొదలగు వారికి ముందు
గట్టెడు అడ్డుతెర.

ద్వి అంకకాండనబోలి హరిభక్తు లలర, నటి
మఱి మొగవాడ దెలిచి వీక్షింప ..

బస పు. 4. 802 పం 7, 208 పం.

మొగవాళము మొగపాళము. ఎ. ($\sqrt{\text{మొగ}}$).

1. ఇల్లలోనగు వానిముందు భాగము.

సీ. మొగవాళ మన గను దగుచు నిస్సరణము ...
ఆ. భా. 2. 283.

2. కారెము గూడ మున్నగువానితో తోడు
నీళ్ళు పాతెడుకాలువ మొదటి పచ్చికపెల్లలు
మొదలగువానితో నేర్పొచిన యెత్తు ప్రదే
శము, మొత్త

ద్వి అగపడి కావేరియంబు పూరంబు, మొగ
వాళమున గుంభమున ముంచి ముంచి, యెడ
పడకుండ నీరెత్త ... ద్వి పం. 4. 288

మొగవిచ్చు అ క్రి (మొగము + విచ్చు ముఖ
భాగమున వికాసము గలదగు, అగ్రభాగమున
వికాసము గలదగు.

సీ మొగవిచ్చు కసిడిగేదగిఱకుగమి మించు
వికదచ్చదములను విడిచి విడిచి ...
పాండు. 4. 220.

మొగవీణ. ఎ. (మొగము + వీణ సం. ముఖవీణా)
వాద్యవిశేషము (శ. ర, వా.).

మొగసరి. ఎ. (మొగము + సరి) మొగముట్టు
అశ్వాదుల ముఖాలంకారము

గీ. జిగిదొలకు లేవ పాలాసి మొగసరియును,
బూని సాహిడి యొకకత్తలాని దెచ్చె .
చంద్ర. 2. 17.

సీ మొగసరి కైరవంబులకు సుచ్చాటన కలిత

యంత్రం బంధకారమునకు ...

వరాహ 1 23.

సీ. జిగి మించు చౌదంతి మొగమునఁ గీల్కొన్న
హరినీలముల మొగసరియనంగ ...

భాను. 8 17.

మొగసరి = మొగసాల (శ. ర)

మొగసాల = మొగసాల ఎ (సం ముఖకాలా)

1. రాజగృహము, తలవాకిటి చాపడి, మోసల,
అజారము

ద్వి మొససి యారావణు మొగసాల గాచి, కొని
యుంగ. రొక్కడ కోటిరాళ్ళును ...

రం. రా. యు. 209 పా. 28 పం.

వ నాలుగు యోజనంబుల విస్తారంబు గలుగ
ఁచియించి మొగసాలలు వరుగులు ఒసడివ
డిరివి యతని మందిరం బర్ధయోజనవిస్తీర్ణం
తై విరజం ఒనుపేర ... హరి ఉ 4. 211.

ఉ ...పులస్త్య మహర్షి ... అద్ధరా, కాంతునివీటి
కే.గి కుతుకం తెనగన్ మొగసాలనిల్చినన్ ...
ఉ రా 2. 259, అం. భా. 2 14.

2 తలవాకిటిపంచ.

గీ ఓ లతాశన్వి శివయోగి యొక్కడు లేడు,
నేడు మొగసాల నిది యేమి మూఁడె
నొక్కొ .. హరి 2. 39.

కం. వగ దప్పి తిరిగి విడిగిన, పగిదిన్ దలవాంచి
యెల్లబంధులు దెగదన్, మొగసాల వచ్చి
నిలిచిన, వగ సాలక అవని దొడుకవచ్చెన్
కానిన్.. ప్రబంధ. 6. 77.

సీ. అగు నన్న నల్లని మొగసాల నుండు
దాయన యూరలేడు .. పాండు. 4. 158.

మొగసిరి. ఎ. (మొగము + సిరి) 1. లోకమో
హన మగు ముఖశోభ.

ద్వి. ఆరయ నందఱకంటె నహిరాజకైల, ముర
వైరి కిటువంటి మొగసిరి గలదొ ...

ద్వి. పరమ. 8. 167 పా. 14 పం.

2 వశీకరణాపదము.

కం. చప్పట్లువెట్టి చేతులు, విప్పుచు మంత్రించి
కుంచె విసరుచు రాగం, బొచ్చగ మొగసిరి
కాటుక, గప్పిన కనుగవలఁ గొలుపు కల
యంగఁ జూచెన్ ... వా. రా. 2. 221.

సీ. మృగము చేరఁగ వచ్చు మొగసిరి చూర్ణంపుఁ
దిలకంబు లలికసీమల ఘటించి ...
పి. శకుం. 1. 118.

ద్వి. ఒగి పొమున నొప్పుచున్న రుద్రాక్ష, మొగ
సిరి మసిబొట్టు ... ద్వి. పరమ, 2. 81 పా.

మొగి. ఎ. 1. పూనిక, ఉత్సాహము.

కం. సాధులకుఁ బేసవారల కెగుల్, మొగిఁ జేయు
దుర్విసేతుల, కగు ననిమిత్తాగమంబు లయిన
భయంబుల్ ... భార. ఆది. 1. 85.

కం. విప్రుఁడొకఁడు నూతన కావ్యం, బది గైకొని
చెంతకుఁ జని, ముసమున నాశీర్వదించి మొగి
నిట్లనియెన్ ... ఘటికా. 1. 12.

ఉ...పంక్తికందుఁ డాభిలభుజా ప్రతాపమును
బెంపుచు మీఱంగఁ బోరె వాకితో, రేలుఁ
బగల్గు నాక నలిరేగి మొగిన్ బదిరెండు
మాసముల్. ఉ. రా 3. 875.

భార. సభా. 1. 214.

2. తడవ, పర్యాయము. (ఈ యృథమున ఒక్క
శబ్దపూర్వకముగనే కావవచ్చుచున్నది)

కం. తనరినయంబుతీర్థం, బున కరిగె వగంబు
లోక్కమొగి గ్రక్కదలన్ ...
భార. ఆది. 2. 70.

చం. తఱిమి సుకర్మం గిట్టి యతిదారుణ భంగి
రణంబు సేయ వాఁ, డుఱక నిశాతసాయకము
లోక్కమొగి బది మేరియందుఁ గ్రిక్కిరి
యంగఁ జేసి ... భార. విరా. 3. 215

అ. వార లోన్నమక్కివాయ యుచుఁ బరించి,
లోక్కమొగిని దీశలు పిక్కటిల్ల ...
భీమ. 6. 18

మ. కలంకన్ ఘూర్జిలు ఘోష మొక్కమొగి డిక్కు
క్రంబులం గ్రమ్మినన్ .. వసు. 2. 142.

3. మొత్తము (ఇది ఈ యృథమునను తఱచుగ
ఒక్క శబ్దపూర్వకముగనే గావవచ్చుచున్నది.

సీ. తడవిండ్లు సేవట్టి తడయక యెఱుకుతై
యార్చుచు భూతములై లాశ్మనకుల గీ. నెఱు
కునకులం గావించి యయ్యెఱుకరాజు.
ముందటం బక్కియల నొక్కమొగిన నిలి
చిరి.. భార. ఆర. 1. 800

కం. వాసవనందనుఁ డెంతయుఁ, గానితి
యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం,
దా సైరణ సేయఁడు గను, మోసము తే
లోక్కమొగిన ముసరఁగ వలయున్ ...
భార. విరా. 4. 280.

కం. విని కడఁగి యసుర లెఱుది, యెరిమిదివే
లోక్కమొగిన యెత్తిన హరియుం, గినిసి ...
ఉ. హరి. 1. 147-

ద్వి. మున్నీరు తరువంగ మొగి యొకవెన్న
తిన్నెయో యన నొప్పు తెలిదీవినడుమ ...
అ. మ. క 1 19 పా. 14 పం.

4. విధము, రీతి

కా ... ప్రద్యుమ్నం డాహనకేళి సేయునెడఁ
దోడ్తో భూతముల్ ప్రతితో, నామ్నా
యాగతభూపమానములు చేయారంగఁ
గూర్చున్ వెసన్, నిమ్నోత్తావతలంబు లొక్క
మొగిగా నిండార బండారముల్.
ఉ. హరి. 6. 89.

ఉ. జవ్వని యించుకే మొగముచాటున నుండఁ
గుజేరసూతి యా,దవ్యుఁ నుండి నాపెదవి
తప్పక కన్గొన నే నెఱింగి లో. నువ్వికులూరు
ముద్దుమొగి యూరక తా బయలానినందు
కీ, నవ్వగఁ దాను నవ్వి సునాభకుమా
రునిఁ బిల్లునా యనున్. కునల 5.18.

ద్వి. జగములు భయమందె సకలభూతములు,

మొగి దప్పె జను లెల్ల మూఢాత్ములైరి

రం. రా. ఉ. 184 పా 23 వం

శ మొవ్వు, లేత ఆకుమొలక,

కం మొగి విరిసి కఱకు గూడక, సగులక, వెడలు
పునునిడుపుఁ బసిమియుఁ గలశేఁ, జీగురరఁ
టాకులు పెట్టిరి, దిగదిగ నద్దేవియాజ్ఞ దివ్య
పురంధ్రుల్ . పీను 2 128

దీప్తి కనుపల్లె వెన్నుచేగటి నీలపెడి, యన టికె
మొగిమీదియశివం క్తిఁ దెగడి

ఆ మ. క. 2 84 పా 18 వం

అవ్వి 1 పూర్వము, మునుపు

2 పురోభాగము, ఎదుట.

సి మున్మున్ను మునుముందు మొగి ముంగు
యనంగఁ దగును బురిపురాధములుగాను
ఆం భా 8. 78.

(పై రెండగ్ధముల కిదియే యుదాహరణము.)

8 కొన్ని యెడల వాక్యాలంకారముగా ఉప
యోగింపఁబడును.

ఉం. ఒగి విల్లు సూతులయం, దెగి పడి నొక
టాకట హరులు ద్రెళ్ల నిరుగవన్, మొగి
రెంట మూఁట నిరుసులు, నొగలు విలుగ
నొకట వాని నోసేయుటయన్ ...

భా రా ఆర 1. 838

కం ఒగదుపకారాధముగా, మొగి రుద్రులు రుద్ర
లోకమున నుండి భువిన్

శివ సా. 1 74.

చం. ఎఱకలు దిద్ది కంధఁములెత్తి మొగిం జర
లాట మున్నుగాఁ, బఱచుచు లేతవెన్నె
లు పారణసేయుచు . .

పి. శకుం 8. 159

మొగి(యి)ంచు. న 18 (✓మొగియు) మొగి
యఁజేయు, ముడుచు.

గీ. కేలుదమ్ములు మొగియించి కెలన మన్న,
చిన్నముద్దులసిరియాశసెట్టి కనియె ...

హర. 2. 78.

గీ. వృథులగతి మించి తమజేరు లేగ్విరించి, శేరి
పొడగాంచి వేర్వేర చే మొగించి

ల, వి. 1. 84

మొగిడించు. న. 18 (మొగుడు + ఇంచు)
మొగుడఁజేయు, ముకుళింపఁజేయు

చం. వదనసరోజపంక్తి శరవద్దమువన్ మొగిడింపఁ
గావ న, య్యె ద దశకంధరుం దిచట నెచ్చట
లేడు తనూజుఁ జూపి తా,ను దొలఁగి
యన్నావాడు ... నిర్వి. 8 150

చం .. చవజాతపీరి గ, న్నర మొగిడించి
సృష్టికరణాయతి మూలకుఁ ద్రోచి తారతీ.
చరణశిఖాతవిభ్రమసంబులఁ బ్రస్తుతి సేయు
ధాత వే పంచ 1 8, వీర 8 57.

వ. ఆమ్మహర్షులు పరమేశ్వరానుమతంబున
నిజార్చస్థానానీను లై కరకమలంబులు
మొగిడించి .. తు సం. 4 118.

కం తమ్ములు మొగిడించినఁ దను, కొమ్ములు లోఁ
జిక్కు నిక్కుకూఁమిఁ జట్టన్, ద్రిమ్మురు
మగతుమ్మెద కా, నెమ్మది వగ గాక యున్నె
నెలఁతలఁ జాయన్, యయా. 2. 74.
(మొగడించు. శ 0 పా.)

మొగియు అ. 18 1, కవియు, వ్యాపించు.

చం గగనము తారకాగ్రహవికాసవిభాసిత మై
వెలింగెడున్, మొగిసివచీకటిం తెఱచి ముంగలి
దిక్కులు తెల్లఁ జేయుచున్ ... నెగఁదెడు
నింగిఁ జందురుఁడు. భా రా. జాం 894

2 పూను యత్నించు.

చం. .. శూరశూన్య మీ,నగరము లంక నింకఁ
గదవం బనుమాటలు సిక్కి నేగతిన్, మొగి
యఁడు పంక్తికంరుఁడు నముద్ధతిఁ బెంపటి
యద్ధకేళికిన్. భా. రా యు. 1128

గీ. పరవీనితప్రబంధముల్ భంగపఱుప, మొగిసి
ప్రాసంబుచేతనే మోసపోవు, సాధుజన
సంచిత పదార్థచౌర్యరతుఁడు ...

రా. వి. 1. 18.

జ : మొగించు.

మొగిలు = మొగులు ఎ టా. మేఘము

(బ. మొగిలులు, మొగికులు, మొగిళ్లు.)

ఆ మెఱుగు మొగిలు సొచ్చు తెఱుగున వాట్ల
మం, దిరము సొచ్చి తనదుగురువుకడకు,
వరిగి నెమ్మి యిట్టు లను ...

భార. విరా. 4 27

చం గగనతలంబు నెత్తురులు గండలు నెమ్మలలు
నొక్క యుమ్మడిన్, మొగికులు లేకయు
గురిసె మొత్తము లై పెనుగడ్డలాడె

భార. వ్రా 1 182

ఉ . గార్వొగిళ్ళుగొడతోఁ జెఱలాడెడు
బొబ్బరింతగా, డుబ్బి విసంజ్ఞ గాఁగఁ
జెప్పలూఁదిన వల్లవుఁ డువ్విఁ గూలఁగా,
బెబ్బలిగొంతుక్రో ల్లఱచి ... అము. ప. 26

ఏ మూఁక లై పొడ వైన చీకటిప్రూఁకులచాళ్లు
గార్వొన్న మొగిళ్లు గాఁక .

యయా. 4. 4

సా. మొగిలులోపలిసీళ్లునమ్మట = ఎపుడో రాఁ
బొవునందిగ్గ మైనఫల మపేక్షించుట.

ద్వి పనువడి మొగిలులోపలిసీళ్లు నమ్మి, దొన
సీళ్లుఁ జల్లువేదురు లెందుఁ గలరె . .

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 4. 20 వం

జ . మొగిలుత్రోవ, మొగిలుపగవాడు.

మొగిలుత్రోవ ఎ (మొగిలు + త్రోవ ,
అకాశము

కం. చేసిన నాతఁడు తొల్లిటి, దోసంబులఁ జాసి
మొగిలుత్రోవను జేతే, చేనంబున వరుగుచు
రా, కానులదొరి నన్నదారి కృన్ననఁ చెలి
పెన్ ... అచ్చ. రా. ఆర 118.

(ఇట్లే : మొగిలుదారి)

కం. జేతేరాజాబాబు, గాజిగి నొగిఁ చెగడి
నెగడఁగాఁ జాలెడుమే, లై జూనెడు
కుత్తుక గల, జేతేకు నొగిలుదారినిగ జేతేకున్ .

అచ్చ. రా. బాల. 28

మొగిలుపగవాడు. ఎ (మొగిలు + పగవాడు.)
వాయువు

క. మిగిలిన చెట్టుంద్రమ్మరి, జగబంటులు నందు
నందుఁ జని రటువలె న, మొగిలు పగవాని
కూనయ, నొగిఁ గొందఱు గూడి యరుగు
చుండెడు చెడలన్.

అచ్చ రా కిష్కిం. 87

(మొగిలుపగవానికూన = వాయువుత్రుడు,
వానమంతుడు).

మొగుమే = మొగుడుమే. మొగుడ్పు
స. ౮కి (✓ మొగుడు) మొగడఁజేయు, ముకు
ళిపఁజేయు

కం మొగిఁనడితులు ముందల, నిగిడించి నితాంత
వినయనిఁతి, జారల్, దగ విన్నవించి
క్షిన్ భార. విరా 3. 79.

౩ అయిమూర్తి, మిగులఁ రెలుపెక్కి
మొగిఁన మీఁగికంటి, తెప్ప వద్యరేణువు
లత నొప్పు మిగిలె, నభవునకు గంగసలి
విహారణి, హరి ఉ. 7 74

ఆ ఒక్క యెఱుకుఱేఁడు నక్కకొమ్మను నిట్టి,
గోఱుబులు జున్నుఁ జాటవప్పు , బీలిగఱుల
యంఁకొలలు నెలవిండ్లు, గాను కిచ్చి
కరయగంబు మొగిచి. మనుచ. 4. 14

కం హృన్మణి సూత్రాకృతి యగు, చిహ్నార్తి
బరాణపురుషు శేషావాసున్, గన్మొగిచి
లోనిమావున, సన్మాన్యుఁ డతఁడు చూచు
పమయమునందున్. పాండు 4 76

మొగుడు = మొగడు త. ౮కి ముకుళించు
సంకుచితమగు

కం మిడికెడిఁ బెదవులు వ్రేళ్లు, మడిగెడు
గనుదోయి మొగిడె మాయెదురఁ గడున్,
వెడవీక యొడలు చేసెదు, కడవల జవము
నక నేడ గలదో లేదో.

ఉ హరి. 4. 44 , అము. 4 12.

కం. కోకనదండలు మొగుడన్, గోంబలు వింసి
దిశలకుం జవ ... కు. సా. 8. 54

గీ వారి ముఖమండలముతో వారిజములు,
మొగిడె కోకతమంబుతో నిగిడె దిమిగ,
పటలి ... భార. సా. 1 19

మొగుడఁబాటు = ముకుళించుట కున్ముఖమగు,
మొగుడ నాఁడనించు.

గీ మొగుడఁబాటిన యంకింతమును బాసి,
గములు గములుగ మత్తభృంగములు గూడి
ఫిలు 2 48

బ మొగిడిచు, మొగుచు మొగుడుచు,
మొగుడుదామర, మొగుపు, మోడుచు, మోడు
పుఁగేలు, మోడ్పుఁజేయి.

మొగుడుచే(ఁడు) = మొగుచే న క్రి.
(✓ మొగుడు) మోడుచు, ముకుళింపఁజేయు

కం. ఇదె నీరాయనిఁ దెచ్చెన, నెన నుమ్మలికంబు
మాచి యెలనాఁగరొ నెమ్మది నుడు మింక
నని చేయదొయిం మొగిడిచి తోహతులిడి చను
సెడలన్ అచ్చ రా సుం 17..

గీ. హరియు నమ్మచి యనుమతి నర్జిపీర,మున
సుఖాసీమఁడయి కంములు మొగిడ్చి ...
పారి. 1. 48.

చం .. అయోధ్య కేఁగుకెంచిరి వినయంబు
మించ యుశేఖరుఁ గాంచి ప్రణామముల్
పుటించిరి కలముల్ మొగిడ్చిరి వచి చిరి .
యిట్లని యంద తొక్కటన్ ... ఉ. రా 8 258.

మొగుడుదామర = మొగడుదామర. ఎ.
(మొగుడు + తామర) ముడుగుదామర, నమ
స్కారి (వృ.వి.) 1 (శ ర)

మొగుపు. ఎ. (✓ మొగుచే) మోడ్పు, మొగు
డుట

గీ కొలుపు వందున్నయాదవకోటియెల్ల, మొగు
పుఁగేలు ఫాలంబున మోచి యుండ.

ఉ. హరి. 1 120

చగడ కామాశికిలో గణుతికి వెక్కిన
(శ్రీ) నృసి హనకుఁ జేతులమొగు పని.

హంస. 4. 218.

మొగులు = మొగిలు మొయలు. మొయులు,
మి బి సుం మేఘుఁ, త. ముహిల్, బ. మొగు
లులు, మొగుకులు, మొగుళ్లు, కొన్ని యెడల దీనికి
సాల్లు సొమగువపు దుర్వలోపము నగు మేఘము
మొయ్యెడువారలు లకావర్ణంబుఁ గురి
యింపఁ బంపు మొగుళ్ళగములు ...

హరి. 2. 15.

కం నిలువక తర గుల్మార్తర,మలలో వడిఁబాటు
నపుడు మొగుకులు వాజం, దిశల నెలుఁ
గుచు నెడనెడఁ, బలుమలు జందురుఁడు
దోచుపగిదిం దోచున్

భా. రా. అ. 2. 54.

గీ గగన భ్రము కట్టు మొగులుతో నదయించెఁ
జలమదిక్కువఁ దోచె శక్రధనువు ...
విక్ర. 4 27.)

కావొన్న కటికి చీకటి మొగులొత్తఁబు
గుసిన వడగండ్లి గుపు లవఁగ ...
పారి. 2 38, అం. భా 2. 71

మొగులుముట్టు = మేఘమును తాఁకు, మహా
న్నత మగు

నీ మొగులుముట్టిన మహామూర్ఖంబు ధర మోవఁ
జాదాంబుజములకుఁ బ్రణుతిఁజేసి ...
కాశీ. 1. 99.

జ : మొగులుకడిమి, మొగులుధారి, మొగులువిరి.

మొగులుకడిమి. ఎ. (మొగులు + కడిమి) ధారా
కదంబము, నీటికడిమి(వృ. వి.)(శ. ర.)

మొగులుధారి. ఎ. మేఘద్వారము, ఆకాశము.
(శ. ర.)

మొగులువిరి. ఎ. (మొగులు + విరి) మేఘ
పుష్పము, జలము.

గీ. మొగులువిరి నీరు నాఁగను దగు జలంబు.

అం. భా 158.

మొగ్గ¹ = మొగడ వి ముకుళము

గీ ... లేబొండు మల్లెపాదల, తుదల అచ్చట
లై కడుదొడ్డలగుచు, బొడమ మొగ్గలగము
లగ్గి బొబ్బలట్లు .. ఆము. 2. 58.

సీ గ్రుచ్చినట్టుగ జాడుకొన్న మొగ్గలగుంపు
ప్రకటపాటలబిందుపాళి గాగ

గీ. ... వాహ్యశి వెడలుమదను, మదపుపేనుగు
బోలె నామని దనరై ...

రాఘవ. 2. 5

సీ మొల్ల మొగ్గల నెనయు పల్కొవలవాడు ..

నీలా 1. 88 ఆం. భా 2. 40

మొగ్గచెమటలు = మొగ్గవలె నుండు చెమట
బిందువులు.

కం. డగ్గటి అలపానాగత, దిగ్గజకటగళితమదన
దీపాంభన, మృగ్గంధవహము తనువుల,
మొగ్గచెమట లాట వినర ముదితాత్మకులై
వరాహ 7. 58

జ: మొగ్గతొడుగు, మొగ్గవిచ్చు

మొగ్గ². వి. వేశ్యాదులు తల పాదములతో చేరు
నట్లు విల్లువలె వెలికిల వంగుట.

(శ. ర. త్రా. చూ. మొగ్గతిలు, మొగ్గవాలు.)

జ: మొగ్గతిలు, మొగ్గవాలు.

మొగ్గతిలు. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొగ్గ}^2}$) మొగ్గవాలు.

ఉ. ఉ గ్గెడిలించివైన నెఱికొప్పిడి మంతె
అంగుం బదాంగుళిన్, మొగ్గతిలం దగుల్పడగ
మూపునఁ గ్రొమ్ముడి వేగ హత్తుకో, దిగ్గన
లేచి... ఉ. హరిశ్చ. 4. 28.

మొగ్గతొడుగు. అ. శ్రీ. (మొగ్గ¹ + తొడుగు)
కోరకతమగు, మొగ్గలు పొడమినదగు.

(వ్యవ. మల్లెతీగె ఆకులు దూసిన మొగ్గ తొడు
గును.

మొగ్గరము = మొగరము. వి. 1 పూర్వహము,
సేనానన్ని వేశవిశేషము.

కం. అగ్గలిక మెఱసి కడంగుచు, మొగ్గంములు

గడచిపోయి మునుమును మఱదిన్, మొగ్గ
తిలఁజేసి దీనికి, సిగ్గువడని నిన్ను నేమి
చెప్పుదుఁ జెప్పుమా ... నిర్వ. 5. 128

సీ ... పాండవసేవఁ దఱిసి మంచాకినీ తనయుఁ
డేచి, గీ. చేదిపాంచాల కేకయులాది గాంగఁ,
గల్లుభూపాలకోటి మొగ్గరములెల్లఁ, గలఁగఁ
దిరుగుడువడ ... భార. భీష్మ. 1. 298.

సీ. పూర్వహంబు వెలయుచునుండు మొగ్గర మన
నొడ్డణ మంచన నొడ్డవంగ ...

ఆం. భా. 2. 110.

2. గుంపు

కం. డగ్గటి పిళితాళను లొక, మొగ్గర మై కోట
సొర సముద్ధతు లైనన్ ... నిర్వ. 4. 57

ఉ ముందు వసిండితమ్మిబలు మొగ్గలమొగ్గర
మావగించు ... చందనగంధి చన్నుఁగవ
చంద్రుఁడి .. కృ శకుం. 2. 12.

3. యుద్ధము

కం మొగ్గరములోన యిరువుర, యగ్గలికలు
మెఱసె గదలు వాకన మంటన్ ..

ఉ హరి. 8. 81

ఆ. మూఁడుకరము లతఁడు ముదలించి యట
వాని. మూఁడుతలలఁ ద్రుంచె మొగ్గరమున...
మొ. రా. ఆర, 18.

మొగ్గలము. వి. అతిశయించినది, మిక్కుట
మైనది.

ఉ మొగ్గలమైనకోరిక దుదిముట్టఁగ మత్సవ
లిలఁ జూడ నా. కగ్గముగాంగ వంశము
సుధాంకుఁడు గల్గినరాత్రివోలె నీ, విగ్గురు
గంభీరసంపద వహించియుఁ జెప్పవ డేమి
నావుడున్, సిగ్గును లేతనప్పుడ గదిసెం
గమలానక ముద్దుమోమునన్.

నిర్వ. 8. 82.

మొగ్గవాలు అ. శ్రీ. (మొగ్గ¹ + వాలు) మొగ్గ
వేయు, తల పాదములతో చేరునట్లు విల్లువలె
వెలికిల వంగు

కం. అవి యదుగుచుండి తాలిక, కను నులుముచుఁ
బెంచి విటిచి కటకటవాపో, యెను మొగ్గ
వాలు చందంబున నడు మెగవెత్తికొనుచుఁ
బొత్తులమీదన్ . కళా 6. 160.

మ...ముత్యాల పేరులు వక్షోజతటిం బుటం
బెగయఁగాఁ ద్రోపాడఁ జన్నుల్ కటి.
స్థలిపై పేనలి మొగ్గవాల చదుగుల్ చండింప...
సాంగ 344 (ఇటు 'వర్తింపన్' అని
భావము)

మొగ్గవిచ్చు. అ ౨ (మొగ్గ + విచ్చు) 1. విక
సించు,

2. యథాయథలగు, చెల్లాచెదరగు (శ. ర.)

మొగ్గు = మొగ్గు. అ ౨ వ్రాలు, ఒరంగు
(ఇది శ. ౦ లో 'మొగ్గు' గా గ్రహింపఁబడినది.
అయినను పెక్కుగ్రంథముల రేఖవర్ణితముగా
నుండుటఁబట్టి ప్రత్యేకముగా గ్రహింపఁబడినది)

ఉ. అగ్గజరాజ కుంభకుచయందము చందము
దెందము దమిన్, మొగ్గఁగఁ జేయదాయఁ
జను . కవితా 5. 88,

నీ. తలిరాకుపై మొగ్గునలరు మొగ్గ యనఁగ
మోవిపై ముక్కుఁబముతై మమర ..

కుక. 3 433

నీ అటమున్నె వాకిటి కరుదెంచి మదదంతి డిగ్గి
పాదములపై మొగ్గినట్టి, రాజహంసునిఁ
బట్టె రా వి. 5 73.

కం. త్రాసును వేశ్యయు నొకసమ, మా నందే
హింప వలవ దవస్థలిలో, వీసం బధికం
బెచ్చట, నోసరి గా కందుమొగ్గు చుండును
సుమతీ సుమతీ. 161 (త్రా.)

2. నేలఁగూలు, క్రిందఁబడు.

చం. పొడిచిన మొగ్గి యప్పొలను బోనపు మేటి
మగండు బీర మే, రృద నడి లేచి..

అచ్చ. రా. యు 805.

ఎ హెచ్చు, అధికము

ఉ చూడరె వీడరె యెనరు శోభనవేళఁ దగ్గు.
మొగ్గుగా, జాడ లెఱుంగఁగా వలదె .

చెప్ప, 5, 108.

మొటిక = మొట్టిక, మోటిక. ఎ. 1. మొలక,
అంకురము.

(వ్యవ) మొన్న పెరిగిలో పాఠివకంద అప్పుడే
మొటికలు వేయుచున్నది

వీ. మొలక మొలవ మొక్కు మోక మో పీరిక
మొటిక నా నంకురం బొప్పించుడు ..

అం భా 2 35.

నీ ఎన్ని నేర్చినది తా నిన్నటి మొటికగా యా
కొమ్మ కిడఁక బొమ్మనఁ గడమ్మ ...

కువల 161 (నిన్నటి మొటిక = 'వని
బాల' యని భావము).

2 తునుక (శ ర, త్రా.)

మెట్టకాయ = మెట్టికాయ ఎ. కలమీదఁ బి
డిగి వీడచటాటు. (చూ చీటి మొటికాయ).

మెట్టికాయ (✓ మెట్ట. ఎ మొటికెట్లు)
మొట్టికాయ.

(చూ. చీటి మొటికెట్లు)

మొటిగిడి. ఎ నీచుడు.

కం కటిలుఁ దవకారి జాదరి, లొడిలోటకాఁ
దాగడిఁడు లోలి కలుఁడు దుర్బిటుఁడు
బలురోగి తక్కురి, మొటిగిడి బావనగరాను
ముట్టకు మబలా....

ప్రబం. 644.

మొటిమ. (మె). ఎ యావనమున ముగము
మీద లేకెడబొటమ, అనఁగఁడము

నీ... మొటిమె నా వదనకర్ణువు సంజ్ఞ వలలు
చుండు...

అం. భా. 2. 129.

మొట్ట ఎ. మత్స్య విశేషము, ఎగిరి యెగిరి పడెడు
చేప, శఘంము.

అ పరిక మొట్ట రొయ్య పరిగ లుంగిలికము

చీకచింపు తెల్ల నారతెల్ల, కుంబముక్కు
మొకలుకొని కలవన్నీయు బంటువారి తెల్ల
బండి యిచ్చె. ద్వా. 1 221.

(ప్రాంతప్రతి. పా. మొట్టె. అని శ. ర. పా.)

సీ. ప్రోప్తి మొట్ట యన మీను...

అం. భా. 1. 159

మొట్టమొదలు ఎ. టా. (మొదలు + మొదలు)
మిక్కిలి మొకలు అత్యంతము, అది.

ద్వి చిట్టివాఁ డెఱుంగునె శివభక్తి పథము,
అట్టుగాదని పువ్వుముట్టిన చెయ్యి. మొట్ట
మొకరికిని గొట్టఁజేత్రవృత్తి.

పండితా పురా 97 పా.

మొట్టి ఎ. పొట్టి

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు...
తింగణా యనంగను నామనాభ్యుదవరు...

అం. భా. 2. 128.

(ప్రాంత ప్రాంతప్రతి పా. మొటిమ శ. ర. పా.
మొటిమె ప్రా. పా.)

మొట్టిక = మొటిక (శ. ర.).

మొట్టికాయ = మొటికాయ. ఎ. (✓ మొట్టు) తలమీద
విడికిటితోఁ బొడుచుపోటు. (చూ చీకటి మొట్టి
కాయ)

మొట్టు అ. శ్రీ. (శ మొట్టు) తలమీద విడికిటితో
బొడుచు, విడికిటితో పొడుచు.

అ. తిట్టెనేని మొట్టు మొట్టెనేఁ గొట్టును, గొట్టె
నేని యముఁడు కొద్దివఱచు... వేమ. 3. 58.

ఉ. కిట్టి వెడంద పేరెర ధకిరున మొట్టితి వోరుఁ
గొట్టితిన్, గట్టిడిదిట్ట కూశముని గర్వ మడం
చుట నాకు భారమే... చంద్రా. 8. 24.
(ఇటు పొడుచు అని భావము)

ఎ. తలమీద విడికిటితోఁ బొడుచు పోటు.

(వ్యవ) పిల్లవానిని నాలుగు మొట్టులు మొట్టి
కూర్పుండఁ జెప్పెను.

జ. మొటిక, మొట్టికాయ, మొట్టమారి.

మొట్టమారి ఎ. (✓ మొట్టు) మొట్టికాయలు
తినువ్వభావము గలవాఁడు (స్తవవృత్తము.)
సీ. ముప్పగ్రకలశముల్ చక్రవర్తు లటంచు మొట్ట
మారులసరి మొనవఁ దగునె చంద్రా. 4 127

మొడికట్టు. ఎ. విధము. రీతి

సీ. ముత్తియంబుల తీగె మొడికట్టు పనులచేఁ
బట్టు మేల్కట్టుల వరలు విరుల...

ఇలా. 2. 18. (ప్రా)

మొడుమే. న. శ్రీ. మెదుచు, మేదించు.

సీ. కాటుక మొడుచుచు కన్నుల నిడఁబోయి
పొల్తుక గళమునఁ బూసికొనుచు...

కు. సం. 8. 88.

మొడ్డ. ఎ. మేడ్డము, మగగుటి (వా.)

వ... ఇది విఘ్నము సేసినవాండు గాడిది మొడ్డ
తిన్నవాండు.. (కొడిదెన కాసనము)

ద. కా. 4. 629.

మొత్త. ఎ. 1 వాకిటి తోవలి ప్రక్కగోడ.
(శ. ర., ప్రా.)

2. కారెము గూడ మున్నగుదానితో తోడు
నీళ్లు పాతెడు కాలున మొదట వచ్చిక
పెల్లలు మొదలగువానితో నేర్పఱువఁ బడిన
యెత్తు ప్రదేశము మొగవాళము (శ. ర.).

3. అధఃకాయము (పొట్ట అని ప్రా.)

(వ్యవ.) అతఁడు మొత్త కడుపుకొన లేకున్నాడు.
జ. మొత్తపిరి.

మొత్తగాఁడు ఎ. (మొత్తము + కాఁడు) సేనా
నాయకుఁడు. (నారదుఁడు.)

సీ. భవదూర పథమునఁ బరమ భాగవతుల
మూఁకల నడిపించు మొత్తగాఁడు...

వరాహ. 6 28.

మొత్తపిరి. (మొత్త + పిరి.) ఏకపు కడవక్రింద
మొత్తగా నుండుటకై అరిణ మొదట నుంచెడు
అల్లికపిరి (శ. ర.).

మొత్తము. ఎ. 1. సమూహము.

కం ఆత్మిణి సాపాణంబులు, నెత్తురు నెమ్ములును గురినె స్థిరనివదా, యత్తమయి వభము పిడుగుల, మొత్తంబులు వడియె వగంమున నెల్లడెన్, భార ఉద్యో. 4. 180.

కం సోమకునకు పూనూర్వరు నుతు, లాముఖ్య యణులు జంతుఁ డాదిగఁ గీర్తి, శ్రీమహితు లైరి పృథకుఁ, డామొత్తంబునకు నెల్ల నపరిజఁ దధిపా. హరి. పూ. 3. 98

నీ నెలయేటి యినుకలంకల వరాహంబులు మొత్తంబులై త్రవ్వ మునైతత్త. వసుచ 2 7, ఆం. భా 2 100.

2 సేన

లయవిభాతి పఱచి హనుమంతుఁ డెడఁ దలుము బలుమొత్తముల కుటికి యరదంబు లిటి, ముటి ధరణి ద్రెల్లి. భా. రా. యు. 861.

గీ బలము లడఁగినఁ దమ కెదుర్పడఁగఁ దెలిపి, గలుగుటకుఁ బొంగి యార్చి శంఖంబు లొత్తి, కాఁకి రెక్కటి రెండు మొత్తముల దొరలు. నోర్చి ఫణిపతి తలలు నుట్టుఁతలూగ కవిక. 2. 198.

3. కాహుఃస్యము, తఱచు.

ఉ.. మోమున దైన్య మొందఁగా, మ్రుచ్చిలి వందుచు న్యగల మొత్త మెదం గలవంగ నాత్మలోన్.. మార్క. 6. 10.

4. వెఱసి, అంతు

ఉదా లెక్క మొత్తము

విజ సాంద్రము, తఱుచై నది.

కం అరిదంబులు పొడి పొడియై, హరులగములు మగ్గునూచ మై మొత్తపుఁగా, ల్వరు సిదు రుప లై పడ నిమ్మఁగతి విహరించె వాయు సూనుడు గదలోన్. భార. భీష్మ. 2. 887.

ఉ.. కర్ణుఁ డొప్పె నరణోజ్జ్వల మండల కాంతి పూరము, నొత్తపు దీప్తులుం దగ నినుం దపరాత్రి వెలుంగు చాడువన్...

భార. కర్ణ 3. 889.

వాడ'లోని కొన్ని విశేషాద్ధముల.

1. మొత్తముమీద వాడు చాల కాఁతుఁడు. మొత్తముమీద=అన్ని విషయములు ఆలోచించి చూడఁగా.

2. మొత్తమున కాకార్యము ఒదగలే దన్నమాట. మొత్తమునకు=ఎంత శ్రమఁడినను.

3. మొత్తగాఁడు.

మొత్తించు. న 33. ($\sqrt{\text{మొత్తు}}$) మొత్తం శేయు, కొట్టించు.

కా .. దైత్యస్వామి నేఁ దక్కటా, మోహం బించుక లేక పుత్రు నెటులన్ మొత్తించఁ బంచెన్ ... దశా. 4. 172

మొత్తు న 33 (త. మొత్తు) 1 కొట్టు, కాడించు' చం హిమగిరిరాజవందన మహేశ్వరు మొత్తై వధూళకాపరా, గములు శకాంక శేఖరుని కన్నుల మూఁటను జిఁదనట్లగన్ ... హర. 1. 25.

అ. దొంగకాముఁ డంత బొందడిఁ జిగురాకు, వాలు వెఱికి యుటికి చారి మొత్తై....

భాగ. 9. 28, ఆం. భా. 3. 124

2. ఇది కొట్టు భాతువువలె కొన్ని భాతువుల తుమున్నంతముల కనుప్రయుక్త మై ప్రేరణార్థము సూచించును

గీ. అనవధానత యావగిఁజంత మూవె, వర్వతం బంత యవరాధభరము కొలిపి, కాళ నెడ లంగ మొత్తిశఁ గాసిఁబొంది, తిరుగుచున్నాఁడ నిదె యేమ దిక్కుమాలి. భీమ. 2. 157.

ఉ చిత్తరు వన్న నిశ్చయముచే నెదు రుండి మొగంబు చూడ మో, మొత్తును సత్యపుం క్రమ సమృద్ధిని గ్రవ్వుఱుఁ దత్ జడంబులో, పొత్తుచుఁ దత్తరంబుఁ ద్రవయన్ మగుడంగ నిరీక్షణేచ్ఛ లో, మొత్తును శర్తరూపు దను మోచుట దోచివ నోసరిల్లుచున్.

ప్రభా. 1. 089.

3 అడఁచు, క్రుంగఁజేయు.

గీ మిత్తి మొత్తిన ముమ్మొన మేటివాలు, వాఁడు
కాశీవిహారి విశ్వప్రభుండు, కనికరంబువ నెడుట
సాక్షాత్కరించె .. పా శకుం 1. 18.

సీ. అడుగు లొత్తినపట్లఁ బిడుగు మొత్తినయట్ల
బహుమహోహములు పగిలి పడఁగ...

రామా. 6 88.

కం అత్తొండంటె కొని నడు, నెత్తి వగుల సూర్య
భానునిన్ మొత్తినచోఁ, దుత్తుము రై వాడిలఁ
బడె . పా. రా. 3. 26

4 నలుగు

చు. ..యప్పిసాళిపై, నుటికి చలంబు మీఱఁ దల
యూడఁగ మొత్తెను వావికత్తియే, వెఱుగు
దలిర్పఁ బుచ్చుకొని వేల్పులు నింగి జెలంగి
యాచ్యుగన్ . అచ్చ. రా. ము. 115.

ఉ ... భీకరకరాసి వెచన్ జలిపించి దేవన్,
ముదలవట్టి వంచి తెగమొత్తఁ గడంగిన ...

వి. పు 7. 9.

5. పగులఁగొట్టు

ఉ చఁపుదుమే కృతాంతు కిళి చండమయాఖుల
బారిగొందుమే, డంపుదుమే కుభృత్పరివృధం
బుల మొత్తుదుమే యజాండమున్ ...

కాశీ. 7 84.

6 వాయించు, మోగించు

ఉ. మొత్తిరి దుండుభుల్ ప్రమథముఖ్యులు హర్షిత
చిత్తవృత్తులై ... కాశీ. 6 145.

అ శ్రీ. గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

గీ ముల్లు తీసినయెడఁ గొట్టు మొత్తినట్టు, లోకటి
సేయంగఁ జోయిన నొకటి యయ్యె.

అహ 2. 109.

ఎ. చెబ్బ, జతి, కొట్టు.

(వర్ణన) వానిని నలుగురును నాలుగు మొత్తులు
మొత్తినారు.

తలమొత్తు = నెత్తిపై చేతియంచు, (ప్రమాదము
చేయవచ్చుడు ఇతరులపై చేతి నుంచెరు.)

కం తను దురుమఁ దలఁచు తత్కామిగన్మును
మున్నె యతఁడు మిసిమికటారన్, దునిమి ఒలి
యెనఁగె సాహస, మెనయా దల మొత్తి
జానయిచ్చెద ననుచున్ శుక 2. 77

జ : మొత్తించు, మొత్తులాడు, మొత్తువడు

మొత్తులాడు అ శ్రీ మొత్తులు + అడు, కొట్టాడు.

గీ శక్తిలో నీవు నీలోన శక్తి యెచ్చెడు, జాయ
కుండురు భాస్కర కథలవోలె, నీరహస్య బు
మడిలోన నెఱుంగలేక, మొత్తులాడుదురొక
మత్తిగాండ్రు. వరాహ, 11 6.

చం రయమున పృష్టికై యొదిగి రచ్చలపై విధి
యి తు రుగ్రతన్, హయవతిమీద దత్తివతి
నాతనిపై నృపతి గజాదినిర్ణయముల మొత్తు
లాడుదురు .. సమస్త దిశాగతు లైవ
యధ్యగుల్ ... ఆము. 4. 181.

చం. చిలుకుల గట్లఁ గైదువులఁ జెట్టుల ద్రుడ్ల
వొడక్కు నజ్జగాఁ, దలకొని మొత్తులాడి తెడి
దమ్ముగ నెత్తురు లేఱలై చనన్ జలమునఁ
బోరుచో .. అచ్చ. రా. యు 199.

మొత్తువడు అ. శ్రీ (మొత్తు + వడు) కొట్టువడు,
చెప్పితిను.

వ. ఇట్లు మొత్తువడి యమకింకరులు శంకర కింక
రులకు బ్రతిఘటింపక నుకుమారుం బరివేష్టించి.
శివరా. 4 80., నైష 8. 79

మొదటిపల్కులు. ఎ బ. (మొదలు + పల్కులు)
వేదములు

సీ బలుసంజడంబు కెంబట్టువల్లము గాఁగ మొదటి
పల్కులు మువ్వవదువు గాఁగ.... ప్రబంధ, 51.

మొదటివేల్పు. ఎ. (మొదలు + వేల్పు) నుర
జ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మ

సీ. అచటివిప్రులు మెచ్చ రణలవిద్యాప్రాళి ముది
మది దప్పినమొదటివేల్పు .. మనుచ. 1, 50

మొదయము. ఎ. తృణవిశేషము, ఒకజాతిగడ్డి మొగ్గ
గీ. పరిక ముల్లాచి మొదయము బైటితుంగ

మొదలుగాఁ బూరి రవలింపఁ బొదలు వెలు
... ప్రబంధ. 201

మొదలంటు అ.శ్రీ (మొదలు + అంటు) సమూహము
పూర్తియగు,

ద్వి ముక్కును జెవులును మొదలంటఁ గోసె,
నక్కామరూపిణి యక్కజం బొదవ ...
రం. రా. బాల. 27 పా 1750.

గీ ఆసలన్నియు మొదలంటఁ గోసి యన్న,
గోచికట్టున కటువంటిబొదవ గడవ, రాక
మెడఁ జుట్టుకొనియె .. పాండ. 5 258

గీ.స్వామి యుత్తరపథిక పాశ్చాత్యులెల్ల వేదముల
సుద్ధి మొదలంట విడచి రొక్కచోట నె దైనఁ
గలిగినఁ గూటికొఱక ... ప్రబోధ. 2 48

మొదలారి, ఎ (త ముదలియార్) అంపశూద్రు
లలో నొకతెగవాఁడు (శ. ర.)

మొదలార్పు, న. శ్రీ. (✓మొదలాటు) సమూహముగ
నళింపఁజేయు, ఓడింపఁజేయు,

కం పొదు గొత్తి పిత్తి క్రేపుల. మొదలార్పుట
ప్రజల నధికముగ నరి గొనుటతో, కడుపులఁ
జెనుచుట తగ నరి, యదనం గొని ప్రజలఁ
బ్రోచు టవనీపిత్తికిన్. రుక్మాం 8. 20

మొదలాటు. ఆ. శ్రీ. (మొదలు + అటు) సమూహముగ
నళించు.

కం. ఉదకము గడపును నీడలు, మొదలాట గఁ
దలఁకు మృగసమూహంబులయా, వద లెఱిగి
యిట్టి యమ్మతా స్వదమై కడుకల్ల నైన
చంద్రునిఁజేరెన్... ద్వా. 9. 10

మొదలిజేతే ఎ. (మొదలు + తేతే) పూర్వదేవుఁడు,
రాక్షసుఁడు.

నీ. మొదలిజేతేలంటు బుదుటు మీఱగ వారిఁ
బొదివి చేయొఁజెలఁ బొడిచి...
ఆచ్య. రా. యు 490.

మొదలిపేరు. ఎ. (మొదలు + పేరు) అగ్రగణ్యుఁడు,
తొలుతఁ జేర్కొనఁ దగిన వాఁడు, అగ్రగణ్యు,
మొదటఁజేర్కొనఁ దగినది,

నీ కడుపుచల్లఁగ మేలి కొడుకులఁ బడసిన సుద
తుల కీచామ మొదలి పేరు .

కేయూర. 1 28

మొదలిప్రోలు ఎ. (మొదలు + ప్రోలు) రాక్షాని,
ముక్తిపట్టణము.

ఆ. దండుతోడఁ గూడి తలి గొబ్బనఁ దమ నేల
కరిగి మొదలిప్రోలు సొంక, మిత్తి వేటకాని
తత్తడియూర నిం, పెరఁగ నిలిచి ప్రజల వేలు
చుండె అవ. రా. అయో. 115.

మొదలివేలుపు(ల్పు). ఎ. (మొదలు + వేలుపు)
ప్రధానదైవము, శివుఁడు

గీ మొదలివేలుపు బొడఁగంటి మ్రొక్కఁ గంటి
ఉ వాద 2 178

ఆ. కాలిక్రేలఁ గన్నగారాబు గూఁతురు, మొదలి
వేలుఁ గూడి మురియుచుండ.. ద్వా 4. 22.

మొదలు. ఎ. బొ (త. ముదల్, క, మొదలు)
ఆది, ప్రారంభము.

చం. ఎదలక బుద్ధి నఁకంఠివర్గము నోర్చి జితేంద్రి
యుండి వై, మొదలన దేశకాలబలమున్
మఱి దైవబలంబు గల్గి భూ, విదితబలుండ
వై యహితవీరుల నోర్వఁగ నుత్సహింతె ...
భా. సఖా 1. 58.

నీ. నీమహాయజ్ఞంబు నిర్వృత్తితంబు గాఁ దత్పం మతి
భారతప్రసంగమున విష్ణువంశంబు మొదలిఁ
టను డియు నేను గీర్తించితి నిర్దపుణ్య ..
హరి ఉ. 8. 812.

నీ ఉదయాచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వనికుమారత
కుఁ గ్రంఠాచలరాజ మయ్యె ...
మనుచ. 1. 11., ఉ రా. 5. 16.

2. పూర్వము, తొల్లి.

గీ. ... అంతయెఱుక, యెడఁ గలిగెనేని యెఱి
గింపు దేను మొదల, నెవ్వతె నటన్న ...
ఆము. 5. 75.

3. వృక్షాదుల దిగువ భాగము, ప్రకాండము.

సీ. కోరి ఫలాధ్యులై వారలయొక్కన మ్రాకుల
మొదలు పీఠం బట్టి . భార ఆది. 5. 188

గీ. పంచభూత సుధాకర భాస్కరాశ్రయ రూప
మగురూపు నీరూపు రుచిరి, రూపమొఱుగెదవె
మాకు వేశ్యతో మొదలు చూచి, చెట్టెఱుగగు
వార కాకులు చిదును నేల ఉ. హరి. 4. 95

సీ తుద మొదలకుఁ జిక్కఁదునిసి పాఱఁగ మోరఁ
గులకైలములఁ జిమ్ముఁ గొంత తడవు.

భాగ 3, 897., ఆం భా 2. 88

4 మూలకారణము.

కం. ఇది యేమి తెఱఁగు దీనికి, మొదలెయ్యది
నాకుఁ దెల్లముగఁ జెప్పఁడు తీ, రెప్పద .

భార. ఆది 6. 282

కం. జన్మకు మొదలగు పాపపు, జన్మన మెదిరించె
జిగి యెనఁగ నామెనన్ ... మనుచ 6. 42

ద్వి మూఁడుమూర్తులకును మొదలైన మూర్తి ..
పండితా దీక్షా. 581 పా., భోజరా 5. 802

5. మూలధనము.

ఆ. కర్మకునగు నేల కాల మెఱుంగుట, జట్టు కాని
కేది సంభవించె, తందు విలువమొదలనగు లాభ
మును నెడ, వ్యయము గల్గుటయు శివప్రదములు.
భార. అను. 5. 75.

కం. జనకుఁడు గొన్న ఋణముఁ ద, తనయుఁడు
వడ్డయును మొదలుఁ దా నరువఁదగున్ ..

విజ్ఞా. 8. 84.

(వ్యవ.) తన్ను మాలినధర్మము మొదలు చెడ్డజేయు
లేదు

విజ్ఞ. 1 ప్రథమము, తొలుతటిది.

కం. శరనిధి పరివృత విశ్వం, భరంగల భూపతులు
పొందుపతికృతమునఁ గింకరులై ప్రతి సమ
కల్పితి, కరువై రది మొదలు గాఁగఁ గౌరవ్య
లకున్ భార ఆది 5. 40.

ఆ. మొదలిరాజు సభయముగ నిట్లు సమంబు,
తొఱఁగి చనియె వట్టి పెఱజలంబు, దొరలు

నిలిచి పోరు ఓరది ... భార కర్ణ 2. 897

గీ. మొదలిజడంబు విదియయం దుదయమైన,
చంద్రరేఖయుఁబోలె నా చంద్రవదన ...

విక్ర. 7. 41.

కం వదనైక స్తంభకవక, సదనము సిరి తొఱ
తొనర్పు స్రవ్య నిలుపు న, మొదలింటి శంఖ
శంకువో, యిది యవఁగాఁ గంబుకంత మింపు
పహింపన్ పాండు. 2.40, ఆం. భా 3. 24

2 ప్రాక్తనము. తొల్లిటిది, తొల్లిటివాఁడు,
పూర్వఁడు.

ఆ. మొదలి పెక్కుజన్మములఁ ఋణకర్మముల్.

భార. ఆది. 3. 120.

చం ... మా, మొదలిటునా రొనర్పు విధముం
గొనియాడితి మేము నియ్యెడన్ ...

భార విరా 1. 179.

3 (క. మొదలిగ) ముఖ్యుఁడు, ప్రధానుఁడు.
...కులోత్తుగ రాజేంద్ర చోడయరాజుల
ముదిసెలి గుద్దవాది మొదలి భీమినయకుణ్ణు ...

ద కా. 4. 1054.

అశ్వ. ప్రభృత్యర్థకము, అరింభిచి, మొదలుకొని..

కా. ... విసించి నిన్న మొదలున్ నీ వంటమిం జేసి
యా, యాలాపం జెయవేళఁ బెల్కెడు ...

మనుచ. 3. 57.

సీ. కనుగొన్న మొదలు తక్కినమాట లాలింప
బుద్ధి పుట్టని పుట్టుభోగి విడిచి ...

వరాహ. 1. 32.

వ. ఇది మొదలు నాకు మీరి లక్షమానులై తిరి...
క కా 6. 186.

జ: మొట్టమొదట, మొదలుపెట్టులు, మొదటి
వేల్పు, మొదలంటు, మొదలాఱు, మొద
లార్పు, మొదలిజేతే, మొదలిపేరు, మొదలి
ప్రోలు, మొదలివేలుపు, మొదలుకొను,
మొదలు పెట్టు, మొదలు ముట్టు, మొదలాడు,
మొదలెత్తు, మొదలెప్పుడు

మొదలు కొ(ల్కొ)ను. ఆ. ౪. (√మొదలు)

1. ప్రారంభముచేయు, ఉపక్రమించు.

కం. వినినదియును నెయ్యెడ నేఁ, గనినదియును
మునిక్యపం బ్రకాశంబై తోఁచిన యదియును
విశదంబుగ, వినిపించెద మొదలుకొని నవి
ప్రారముగన్ భా. భీష్మ. 1 78.

(ఇట 'ఆపినుండియు' అని తాత్పర్యము.)

కం అనుటయు వై శంపాయన, ముని జనమేజయ
నృపాల ముఖ్యునితో ని, ట్లనుఁ దత్కథా
ప్రపంచము, వినిపించెద మొదలుకొని వివేక
నిధానా .. ఉ. హరి. 4. 5.

శీ. ... ఎచట, నుండి తది మొదలొక్కరి చెప్పు
మువిద యనిన ... క. కా. 8. 275.

2. సమూల మగు, మొదలంటు

గీ. కొరలు దెలియంగ వలె నమకోర్కిఁ జేర్చి,
యెడలఁ బొదవిన పదిలంపుటి నమర్చి,
మొదలుకొని మేనులు చెమర్చి మద మెలర్చి,
గదలరొద లార్చి గగనంబు గదల నార్చి.

తై. భా. 2. 88.

(ఇట నాపాదమస్తకము అని భావము.)

మ. శ్రీ. ప్రారంభించు, తొట్టు.

(వ్యవ.) వన్నయ మొదలుకొని చిన్నయ పఱకును
గల కపులందఱును బ్రామాణికులు.

మొదలుపెట్టు. న. శ్రీ. (√మొదలు) ప్రారంభము
చేయు, ఉపక్రమించు.

(వ్యవ.) నెల దినముల క్రిందటనే యిట్లు కట్టుట
మొదలు పెట్టినారు.

మొదలుముట్టు. అ. శ్రీ. (√మొదలు) సమూల
మగు, మొదలంటు.

చం. ... గొల్లనిఁ బిలిపించి నీవు పదిలంబుగఁ
గోడెలఁ బట్టుకున్న నా.మునఁ దనరారుచున్
మొదలు ముట్టఁగ మేయును తైరులన్నియున్.
నీలా. 2. 59.

మొదలుదాడు. అ. శ్రీ. (√మొదలు) నిర్మూలమగు,
మొదలంటఁ బోవు.

ఉ. ఉల్లిము చల్ల నయ్యె మొదలూడె మనోర
ధముల్ జగంబుపై, నొల్లమి పుట్టె ...

కవిక. 6. 211.

మొదలెత్తు. అ. శ్రీ. (√మొదలు). మొదలంటఁ
బోవు, సమూలముగ నశించు.

చం. ధండిపు చక్కి కట్టెదురఁదామరి సాక్షికిఁజేష్ట
నష్టతఁ, బొరసె మనోనురాగ పరిపూర్తి
నొకించుక నేపు నిర్భరి, స్థిరశర పుంఖ సం
వడిత వట్పరిణ ప్రమాదాగరుచ్చటా, స్ఫుర
దనిలావతారమున బోరనఁ దా మొదలెత్తెనో
యనన్. నైష. 6. 7.

మొదల్చెడు. అ. శ్రీ (√మొదలు) చచ్చు,
మరిణించు.

నీ. ... నీలుట మొదలెడు టడంగుట ... మీలును
మరిణము ... అం. భా. 2. 225.

మొదవ. ఎ. బల్బజము, ఒక జాతి తృణము 1 (చి.
ని., క. ర.)

మొదవు. ఎ. పాడియావు, ఆవు.

మధ్యాక్కర సదమల శతదిందు శంఖనిభ మైన
చాయయుఁ గలుగు, మొద విడి నిధి పేరినట్లు
నేరె నిమ్మనికిఁ బుణ్యమున ...

భార. ఆది. 7. 98.

నీ. అదనుతోఁ జేపి చన్నవిసి యోషధుల మన్నో
దవు కొండల కెల్లఁ బిడుక నెఱిఁగె ...
మనుచ. 2. 11.

ద్వి ప్రాద్దు నేఁ డిదె గ్రుంకెఁ బొలమున నుండి
ముద్దు లేగలు వచ్చి మొదవులఁ గలసె ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 188. 4 వం

న. ఓ రాభిషేకము... మొదలియడవున నావ బోల
సోమనివఁమున మొదవులు ...

ద. కా. 4. 1188.

కం. ఉదకము చేతనె కవటవు, మొదవు మడిసె
మొదల నుదకములచేన తుడిన్, బ్రదికె మద
కంబు ధరతో, నది గాన విషామృతాహ్వాయం
బులు దాల్చెన్. వరాహ. 10. 61.

సీ. అగినన గొడుకక పుడమి వేల్పులకు నిచ్చలుఁ
బాడి మొదవుల జాల నొనఁగు ...

సీలా. 1 49

2 తొలి చూలి యావు.

సీ. ప్రళయ గర్భిణి పేరు పరుగును మొదవన

ఆ భా 2 582

మొదల విజ. 1 కలుకు, బిలును (కర్మధాం
యంబున దీనికి నిగాగమును బహుళము)

సీ. పొదివిన నందర మొదలని యటచేత వీరతో
మోఁచి వ్రేసి వ్రేసి వారి పూ. 6 161

2. సాద్రము, వట్టమైనది (శ ర.)

జ : మొదలన

మొదలన వి (✓మొదల.) 1. కలుకుదవము
(దీని యామ్రేడిత రూఁము మొదు మొదలన)

వ . మొదలవెన్న లంటికొనుట మొదలగొని
మొదల నయి పిడిచినం బొల వలచుచుచు
తలలును ... వారి పూ 5 142.

సీ మువ్వన్నెచాటల మొద మొదలన యైన
మేనిచాఁ వత్తుగ్రమై వటించ ...

మొద. 5 53

2. బరువు.

వ .. కరివాలంబు కుండాల కుంభస్థలంబులు
వగులవ్రేసిన మొద డంటి మొదల నైన గోతు
దంతంబులు నటించులకంతయును

భార. భీష్మ 2. 71

మొదల. విజ. (సం. ముగ్ధ) 1 మూఁడు
(శ ర.).

చం ... తా, నిటువలె నెద్దు మొదలని నేమిటికి
దగులంబు నేనె .. సురా 60.

2 లావైనవాడు (శ. ర.)

మొదల విజ. (సం ముగ్ధ) 1. మూఁడు ,
మూఁడుచాలు.

కం ఎద్దు సుమీ యిదికూడని, పద్దు సుమీ నాడు
మాట పాలించితివా, ముద్దుసుమీ యా సానిది,
మొద్దుసుమీ. చంద్ర వి. 3 42

2 వాడిచెడినది, మొనపోయినది.

(చూ. మొద్దవోవు)

3. లావైనది, స్థూలము.

సీ. మొద్దు మ్రోడులు దాడి మొనగోళ్ల మట్టుకు
మురిసిపోయిన కాళ్ళ మొద్దువ్రేళ్ళు ..

సురా 57.

ద్వి. బద్ధిపిక్కలు నట బలిసినతోడలా, మొద్దు
బాదంబుల ముడిగినవ్రేళ్ళు ...

ద్వి వాళ్ళ ఉ. 1090 పం.

వి 1 కొమ్మలు విరిగినమాను, స్థాణువు.

సీ మొద్దు మ్రోడులు దాడి మొనగోళ్ళ మట్టుకు
మురిసిపోయిన కాళ్ళ మొద్దువ్రేళ్ళు ...

సురా 57

2 చెట్లుకొమ్మలక్రింది భాగము, వ్రకాండము.

గీ. .. పో వ్రకాండము మొద లొద్దవఁ గను. .
ఆం. భా. 2 86.

జ. మొద్దువోవు.

మొద్దువోవు ఆ. 1 (మొద్దు + పోవు) వాడి లేని
దగు, మొన చెడినదగు

సీ వజ్రహస్తుని చేతి వజ్రాయుధము జాగ్రదుద్దీప్తి
వాడి మొద్దువోయె.. భీమ. 4. 107

గీ బుద్ధ సిగట్టిహృదయసంపుటముఁ దాడి, కుంతి
తముల య్యె మరునాపకోల లెల్ల, మొద్దు
వోయి కదా యిప్పు మురిసిరోధి, యలరు
లెల్లను వర్తలాస్యంబుల య్యె...

నైష 8. 139

మొన వి (క. మొనె త. మునై.) 1. నై న్యము
కం. చిను కొంచ తెనఁ గడుఁబెంపున మార్కొని
డిమి మీటి పొంగి యడరివన్, మొన యెంత
యైన విలుగుం, జనునే కయ్యంబు వాడుఁ
కత్తులకై వన్. భార. కాం. 3. 17

ఉ . నిన్ని మొనతోడఁ బో విడుచునే గుహు
డిప్పుడు సూడు మంతయున్ ...

భా. రా. ఆయో. 245

కా. ఆలోకించెను కామము క్తపటుకాదౌఘంబుచే
నీ మొనల్, నేలం గూల . ఉ. హరి. 4. 195.

2 పూహము.

కం. మొన దీర్ఘ వెంపు యంత్రము. లనేకము
లొనర్చు నేర్పి .. సేనాపతికి నైకములు
గావలయున్ . భార. కాం. 3. 360.

కం. ఎనుబి యెనిమిదిఁజు, దనుజులు రాక్షసులు
నడువ దనునైన్యంబుల్, మొనలై పది
యఁజూహింబు, అనూనగతి నడువ వడిచి రా
న్యవతనయల్ . ఉ. హరి. 4. 222

గీ. అవధరింపుము జనమేజయక్షితీశ, వరున కిట్లను
నమ్మానిపల్లభుడు, దైవనైన్యంబు లీరితిఁ
దగతరంబ, వెడలి మొన లేచురించి యుద్వేల
వృత్తి. పారి. 5. 2.

3. దుంము, పోరు.

కం. నడచి మొనచేయ నాయిత, పడి విడు విడు
మనుచునున్న ప్లవగబలంబున్...
భా. రా. యు. 8. 51.

ఉ ... పంచశరి సుందరరూపుల జాంబీరులన్,
గ్రొన్నన వింటివాని మొనకుం గదియించెద
నంచు నెంచుచున్. హంస. 3. 208.

4 సేనాముఖము, నాసీంము

పీ. ... పొల్చు సేనాముఖము మొన యనంగ...
ఆం. భా. 2. 210.

5. అగ్రము, కొన

కం. సకలక్షత్ర భయంకరు, నకు శార్వద్రధికి నని
మొనన్ మార్కొన నో, ఏక వలియం కాఱఁడె
యీ, ముకుందుఁడు భయాత్తిరేకమునఁ బది
మాటుల్ . భార. సభా. 2. 46.

పీ. మొన లాపులించి వాసన సల్లఁ బసిగొని లేఁడే
టిగము లెంగిలిం కుండ, ... గిరిజ పూజించెఁ
బసిడి కామరిల వరదు... కు సం. 3. 351,

పీ చిగురుఁ దామరిపాకు జివ్వంచుఁ జనుదోయి
మొనల క్రొవ్వేడిని మునుఁగజాతె ...

నైష. 2. 119.

చం. ... పట్టఁ బ్రోవ నాఁగలిమొన హస్తినాపురి

పెకల్పితి కౌరవవీరు జెల్లి బెగ్గిల నారేవతి
రివడికిం బతివై యదువంశ మౌక్తికా

హరి. 5. 18.

ఆం. భా. 2. 37.

8. శస్త్రవిద్యా విశేషము. ఒక విధమగు సాధన,
నీ ... సాదకాఁ డనగను శస్త్రదతుఁ,

గీ డలరు దద్విద్య సాధన యనంగ నెగడు,
నటకు పరుగడి గాయమానంబు విసరు, మొన
ఎనంగను దద్దేదములు చెలంగు ..

ఆం. భా. 2. 205.

వ. ... అలమీటు మొన నెలమీటు మొన నరి
తాలంపు మొన లాదిగాఁ గలపదిరెండుమొనలు.

ప్రబంధ 78.

7. ఖడ్గాదులధార, వాదర.

మహాస్రగ్ధం ... నై, చిన చక్రం కా విరోధిక్షితి
పతి నడఁగించెం జలంబున్ దహించెన్, మొన
లన్ వేయింటన్... వరాహ. 5. 41.

8. కాణాగ్రము.

మ జనవంశోత్తమ నీ మొనం దునిసి పో నే
వాలినో సప్తసాలినో మారీచుని తల్లి నో...

చం. రా. 6. 45.

9. ముందు, పురోభాగము.

లయగ్రాహి. ఆ యెలుఁగుచేఁ బులుఁగురాయనికి
జో డగు జటాయు వమరాలి పగదాయకు
మొనై యో, రియెచటికిం జాడఁగి పోయెడు
పలాశఃశదా యని... చం. రా. 5. 72.

(ఎఱ. ఎదురు, ప్రతి?)

ద్వి ముందరి నీడేరి మొనకు రా వనుచు ..

ద్వి. శ., పా. 2. 517 పం.

మొనలకై దువ-త్రికూలము.

కం. మతి యూరుఁ ఒడమి తేరును, గలిగిన నెఱ
చేల్చి మొనలకై దువు తాల్చా ...

అచ్చ రా. అయో. 118.

ఇట్లే, మొనలవాలు, మొనవాలు.

ఉత్సాహ. మొలను దోలుఁ దలను జాలు మొనల

వాలునిండు వె న్నెలలఁ బోలునొడలిదాలు...

నీలా 1. 119.

నీ ఒక కేళి మొనవాలు నీకపట్టు వినుజాలు మొన
తోలు నెమ్మైనఁ దెలుపుదాలు ...

చెన్న. 4 80.

జ, మొనకట్టు, మొనకాడు, మొనకాలు, మొన
కెక్కు, మొనకొను, మొనగాలు, మొనగుబ్బ,
మొనగురుపు, మొనగోరు, మొనకేయు, మొన
దేలు, మొనపడు, మొనపల్లు, మొనయిడు,
మొనలిడు, మొనలెత్తు, మొనప్రేలు, మొన
సెలవి

మొనకట్టు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొన}}$) 1. మూర్కొను,
ప్రతిఘటించు.

వ. వాడు వడినం దక్కటిరాజులుం గౌరవులు
నీకు మొనకట్టరు... భార. కర్ణ. 3. 127.

2. ఉత్సహించు, ఉత్సాహపడు.

కం వనరుచ గర్భన కై నను, వనరుచలోచనున
కై న వనరుహఁపుజా, టునకై నఁ దరిముగాద,
మ్మునివరుకోపాగ్ని కెదిరి మొనకట్టంగన్.

హంశ్య. 1. 208

3. గుంపుగూడు.

చం కలువలు నిక్కఁ దమ్ముల మొగంబులు
ముచ్చముడుంగ నింగిఁ జుక్కలు మొనకట్టి
మొత్తములుగట్టి విహంగము పంక్తి నీడముల్,
నెలకొని చేర.. ధనా. 3. 28.

ఎ. 1. ఉత్సాహజనకమగు మూలికా విశేషము.
(ఒకానొక స్తంభనమూలిక 4. ర.)

నీ. మొనకట్టు నెత్తమ్మి మొత్తమ్మనకు రచ్చపట్టు
రిమాపధూ పరివృధునకు ...

చంద్రా. 5. 120.

(విజ. ఉత్సాహకరిము. అని 4. ర.)

నీ. చనవుతోఁ దారికట్టును మొనకట్టును దెలుపు
చారిల మనవులు ఫలించె ... కువల. 5. 58.

2. ఉత్సాహము. (4. ర.)

మొనకా(గా)డు. విజ. (మొన + కాడు. బ.
మొనకాండ్రు, మొనకాండ్రురు, మొనకాటు)

1. కూరుడు

కం. ఎట్టి మొనగాడ్డు రేనియు, గట్టిగ నా
యెదుట దిటము గలంగఁగఁ జూతు, రెట్టు
కొని నేడు మిగుల, నొప్పైడ వీ వెట్లు నిలిచి
పోరెడు చెవుమా ... ఆచ్య. రా. బాల. 202.

2. ముఖ్యుడు, ప్రధానుడు (4 ర).

ఎ. సేనాధిపతి.

కం అని యతఁడు వల్కఁగా నిం, ద్రువి మొగ
మును జూచి నారదుడు మే లింకన్, మొన
గాండ్రకు మద్దత్తుగ, ననీ సేయఁగ వేల్పు లొజ్జ
ననఁగ వలయున్. మల్లు. పు. 2. 10

మొనకాలు. ఎ (మొన + కాలు) పాదాగ్రము,
కాలికొన.

గీ. కరినపక్షికైల సంఘట్టనమునఁ, దిరిగె దరఁ
గలు భూమి భృద్వరుల, సత్త్వగరిమ యొచని
బలుమొనకాళ్ళమీఁద, నడరు జడమూర్తులకు
గెలు వగునె యెందు. ఘటికా. 2. 128.

మొనకెక్కు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొన}}$) అధికమగు పాచ్చు,
కం. మనసు గరగించు సిగ్గులు, మొనకెక్కిని కోప
ములను ముచ్చటగా నూతన భూషణములు
గోరుచు, మొనయుట మొదలైన వెల, ముగ్ధల
చేష్టల్. గంధ. 1. 38.

మొనకొను. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొన}}$) 1. తోచు,
స్ఫురించు.

కం. చని యమ్ముని గనుఁగొనఁగను, దనపాదాం
గుష్ఠమునను, ధర వ్రాయుచు నిల్చిన నెవ్వతె
వీ వనినను, మునివర చిత్తిమునఁ దెలియ మొన
కొను ననియెన్ .. ఆధ్యా. ఉ. 224. పో.

2. సమీపించు, చేరువగు.

కం. వినరైతి రిట్టిపాశువు, జనియింపఁగ వలసె
మనకు సాంఘాతిక మై, మొనకొనియె
మరణకాలం, బనుమానం లింక నేమి యనవుడు
నతన్. రంగా 3 155.

మొనగాలు ఎ. (మొన + కాలు) అశ్వగతి విశే
షము.

గీ పొలుచు నాస్కందితి విశేషము మొనగా
ల నంగ . ఆంధ్రా 2 198

ఉ వీతశీనమై యతులవేగమున నొనగాలు
ద్రొక్కుతృప్తా తుంగంబు నెక్కి యలసస్థితిఁ
జేడ్చడకుండు వానికి , జేతఁడు నేల మేరుగిరి
సింధువు వత్సవదంబు దూరతృప్త. ప్లాతీనుఁ
డైనవానికి నిజాంగతార్థము దవ్వ పెద్ద
యన్ . వేం పాచ 2. 150

మొనగుబ్బ. వి (మొన + గుబ్బ) ప్రవాగ్రము.
చం ఒకనికి మోముచుంబనము లొక్కనికిన్ మొన
గుబ్బ పోటు.. హంస 4 89.

మొనగురుపు వి (మొన + గురుపు) ప్రణవిశేషము
కం కని దీని నెత్తఁ దోడ్చడు, మనుజుని దలఁ
ప గఁ బసులమారియై వచ్చె, న్మును గండ
మాల మీఁదను, మొనగురుపుం బుట్టె నన్న
మోసం బాయెన్. ద్వా. 1. 53.

మొనగోరు వి. (మొన + గోరు) వఖాగ్రము
వ. . మచ్చరింబున విచ్చలవిడిఁ గదిసి కయింబడి
జెడిదములగు నిడుద మొనగోళ్ళ గ్రుచ్చినఁ
దామును నెదిరి పైకొని కొట్టుతఱి ...
చంద్రా 2 84.

(ఇది భల్లూక వర్ణనము)

మొనచే(సే)యు న. శ్రీ. (మొన + చేయు)
వాడించేయు, పదమబెట్టు

ఉ. చిత్తజుఁ డల్లి తూపు మొనచేసినఁ జేయఁగ
నిమ్ము పైధ్వజం, జెత్తిన నెత్తనిమ్ము వచియిం
చెడఁ గల్గినమాట గట్టిగా విజ. వి. 2. 15.

అ. శ్రీ. 1. ఉదయించు, పొడచూపు.

ఉ. తోయజవైరి మానె రవి దూర్పుడెసన్ మొన
చేసెఁ జక్కలుం, జాయలు దీసె ...

కృ. శకుం. 3. 54.

మ. కటి దొడ్డైన నౌటఁ గల్గవ కటాక్ష శ్రీం
గర్వంబు చూపుటఁ జన్నుల్ మొనచేసి
యుంటఁ బగడంబున్ దార్కొనన్ మోది
పూనుటఁ దారుణ్యపు బందుక ట్టగుట మేనుం

దీపకుం జెప్పి కెచ్చటకో పోయె మిటారి
బాల్య మనమాత్ర ప్రాప్త బౌద్ధమై.

చం రా 2 72.

2 మోహరించు.

సీ. మోహరించె ననంగ మొనఁజేసె ననితోచు ..
ఆంధ్రా. 3. 101.

మొనదేటు అ. శ్రీ (మొన + తేటు) నిశితమగు
వాడి కలది యగు.

గీ. వృపుతలఁపు రేఁపె నప్పడు మాధు పదపాంగ,
సాన మొనదేటినయనంగళరమనంగ .
రా. వి 2. 120.

మొనపడు అ శ్రీ. (√మొన) అవృతమగు, కప్పఁ
బడు.

కం. విని కడఁగి యసుర లెనుబది, యేమిదివే
లొక్క మొగిన యెత్తిన హరియుం, గినిసి
విశిఖంబు లేసిన, మొనపడె గగనంబు మొయిలు
మూఁగిన మాడ్కిన్.. ఉ హరి 1. 147.

మొనవల్లు వి. బి (మొన + వల్లు) దంతాగ్రము,
పంటకొన

సీ చక్కెర కెమ్మోవి చవిచూడనే కాని మొన
వల్లు చులుకున మోవరాదు.. దశా 2 811.

సీ మొనపంట మడుపు వేడిన నీళ యొనంగ
నందుచుఁ జలు క్కని మోవి నొక్కుదాని....
ఉ రా. 1 . 819.

మొనపు. అ శ్రీ (√మొనయు) 1. కలుగు, పుట్టు.

గీ. తనతనూజుని విరుదగాథలు వినంగ, మొనపు
వేటపున సురరాజు మొగము, తెల్లఁబాటు
నిఁకనని తెలివెడ భంగి నాన, తీలలామంబు వద
నంబు తెల్లఁబాటె ... వరాహ 3. 5.

సీ. గళలిప్తకస్తూరికారేఖ లొరిజలు ననుఁజెక్కుల
జవాది మొనపుమదము.

గీ. అంగసంభవుమదపుచేనుంగు అనంగ, వటలు
దురు వీరుఁ బణ్యలావణ్యవతులు...

చంద్రా. 1. 32.

2. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

గీ. తోచె హరిచాంకలింబంబు నాచుతోడి,

దొడ పుగతీ . చిలువ, బిలుపసీరువిధావ వెన్నె
లలు మొనవె .. వరాహ. 4. 147.

8. హెచ్చు, అతిశయించు.

కం ఆరుదెంచినఁ బనినెఁములఁ, బరిచారిక లెల్లఁ
దొలఁగఁ జాగ్గిపుఁడు మనో, హువర్యంకమునకు
నా, తరుణిఁగఁము పట్టి తిగిచి తమకము మొన
వన్. వరాహ. 4. 180.

చం. .. ముత్రి పురోహితదండనాథశా, ననధరు
లాక్షణాబ శుభసంక్రమకన్నహనానులాప
మల్, మొనచగ నమ్మహానగరముం గయి
నేయఁగఁ బంచి రెఁతయున్... వసు. 5. 63.

వ. శ్రీ. 1. మొనయఁజేయు, పూనఁజేయు

సీ. సముద్రగళలకమల్ చక్రవర్తు లటంచ మొట్ట
మారుల సరి మొనవఁ దగునె .

గీ. గల్పిమన్నుగవకు. చంద్రా. 4. 127.

2. కలిగించు, పుట్టించు.

మ వనిత ల్నివ్వఁగఁ గొనిలింపఁగన నిక్కానింప
గానం బొనగ్గు నదల్పం బలుక న్ముఖాననము
గూర్చిందన్న నంటన్నవల్, మొనపుం బొన్న
కురంటకంబు తిరికంబు నిప్పుదువారంబు వ్రేం,
కణము న్సంపగి గోఁగును న్నకుళముం గంకే
ళియు న్నావియున్. రామా. 1. 180.

సీ. జోడవ ల్పొంటించుచోఁ గవ్వపుంగొండ వెను
వెంటఁ బుట్టచెడనువు మొనవ ..బహు. 3. 6

మొనయింఁచు. వ శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొనయు}}$)

1. మొనయఁజేయు, కలిగించు.

గీ. మల్లికాయోగ మంది సంపగి సువర్ణ, పుష్ప
ములు వెక్కు మొనయించెఁ బొలఁతిమాడు...
ఉ రా. 1. 171.

3. వ్యాపింపఁజేయు.

సీ. వినుఁగెంపు నగఁజాలు మనుఁగెంపు తెగదాలు
మొనయింపుకుండలంబులు వెలుంగ
ఉ. రా. 1. 99.

మొనయిడు. అ శ్రీ. ($\sqrt{\text{మొన}}$) వాడి గలిగించు,
పదనుపెట్టు.

గీ. చెఱకువిలుకాఁ దురం బనుమెఱుఁగుసాన, వైని

మొనయిడు కాంచనాంబకము లేఖ ...

దశా. 2. 282,

మొనయు. అ శ్రీ. 1. యత్నించు, పూను.

కం. చని భాండవంబు గాల్పుగ మొనచి మహా
హస్తీయాధముఁబోని ఘనా, ఘనములచే
బాధికుఁ డయి .. భార. అగి. 6. 249.

గీ. సత్యమును కాంచమును...కలిమి పూర్వపుత్రం
బిది గలుగునరుఁడు, మొనయు దీనిమాతగఁ
గొని మోక్షమునకు ..భార. అశ్వ. 1. 192.

గీ. మూఁడులోకంబులను గావ మొనసినట్లు, నేత
ముమొనకరుడవు చెన్నుమీట ..

హరి, ఉ. 6. 84

ద్వి. మునిశాపథయమున మునిఁగి యెంచాడ,
మొనయక యూకొట్టి మొక్కుచునున్న..

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1417 పం.

2. కలుగు, జనించు, పుట్టు.

చం. అనుటయు నాచిరేపుఁ బరమాత్మ, గమంగోత
నెమ్మనంబులన్ మొనయుకుతూహలాంకురము
మోడ్చడ... నృసిం. 1. 83.

కం అన విని ధర్మతనూజుఁడు, జనపతులును
గృష్టుఁ జిత్తసరిసిరుహములం, దునిచిరి పురి
కాంతురములు, మొనయఁగ నానందబాష్ప
ములు వెడలంగన్... ఉ హరి. 2. 61.

కం. అనుమాటలోను వెలిగా, మొనసినపేరాన
వారముఖ్యయుమటి తజ్జననియు నొంజొరుఁ,
గడవం, జని దిగ్గనఁ దల్పు దీని సఁక్రమ మొద
వన్. విప్ర. 4. 63.

3. సంతరించు, తట్టిస్తించు.

మ ..విఘ్నంబు పూజావిధిన్, మొనయన్ దానవ
చంద్రుఁ డదృశకరసాంభోరాశిమగ్నాత్ముడై .
ఉ రా. 3. 219.

పీ. దైవంబుకృప లేక తను బ్రోవఁడెవ్వఁడు,
మోహ మగ్గుల మైన మొనయుఁగిడు...

రామలింగ. 10, సారంగ. 2. 117.

4. అవతరించు.

కం. మోహము లేక జగముల, హెహింఁగఁ

జేయ నేర్చి మొనసినకృష్ణున్, మోహింపి చెద
మనియెడి, మోహమున విధాత దాన మోహి
తుడయ్యెన్. భాగ. 10 పూ 5-3

కం. అని వలకుచుండ నిద్దఱు. వనితలు తత్పు ము
వెడలి వలరాయనిపూ. దొననుండి వెలికి మొన
సిన, కనదనుసమగంధిలాస్త్ర శిలలో యనంగన్.
సద. ప 21.

ప. ఒప్పు, కోటిల్లు.

సీ. ముత్యాంఘ్రముగ్గులో మొనయునస్త్రముల దమ
యంగళంగ సౌఖ్యములవలన

గీ. అల్లితపసి, యింతులును నేర్పుమై నేర్చి తు
రన్న .. రామా. 1 124

కం ఆలవడ శబ్దాఘ్రములకు, తెలువబగు ననన్య
కప్తిస్పటియించి సముజ్జ్వలదుత్రేపావ్యంజన,
ములచే ముత్రేపా యనంగ మొనయం గృతు
లన్ .. కావ్యా. 5. 44.

గీ మొననె నొకకడ సామిచంపుమల్లి, పాటలి
చంపకోత్పల ప్రాధిమములు... పారి 8 48.

శి ప్రత్యక్షమగు, గోచరించు.

కం. తొల్లిటిమునులు తపంబులు, మొల్లముగాఁ
జేసిరి శారి మొనసినపిదపన్, సల్లలితంబుగ
వేడరె, యుల్లిములకుఁ బ్రియము లైన
యచితార్థంబుల్ ... కుచేల. 1. 95.

7. రూపించు

సీ. తనయవృశ్యత నడుమనె శాల్మి సాంగయై
మొనసినయతను సమ్మోహవిద్య ... వసు. 2 27.

8 నశించు, అణగు.

చం. తనదగు సంతతిన్ గనలి, శానె వధించిన
పాపముల్ చెడన్, మునిగెడునాగుణగ్ర కిణ
ముల్ మొనయంగ శమతపంచక, మున్న
లితృతర్పణోచ్చలనమున్నులు వెట్టు భవదుభా
యగం, బున కిదె వధవంబు భృగుపుంగవ
రూప విహంగవాహనా. మనుచ. 6 109.

శి సిద్ధమగు, ఉన్నుభమగు.

గీ. పెళ్ళి, వెనగి యున్నను బ్రవించు
మొనసి యున్న. భా. అది 5 55.

10. వ్యాపించు, ఆము.

మ. అనిచి గైత్రదైత్యవైరి దరిహాసాంకురము
లోవివై, మొనయం గొంజొక నిల్చి
పారి. 4 12.

సీ మొనయు సంపతులకు మోహ మీవైబరి
ననుమాడ్కి జీకటులలమె దిశల....

చా. 7. 162.

కం చిత్రజుడు శగముపైదం, దెత్తును ననియిద్ద
మపు టేరుగనంగా, హత్తుకొనె దిశల
దిమిరము, ముత్తెపుఁ జొడోలి యనంగ మొన
సెం దారల్ రసిక. 4 98.

11. జరుగు

కం వెనుకకు మొనసి కలంబున. వెనచి తిగిచి
నిఖిలోకి భీకరుడగు నద్దమజేంద్రు ననా
యానంబున జంకిట నిజికి యంద్రపుత్రి
డచలుడై. నిర్వ. 7 88.

12. అది కొన్నిచోట్ల వాక్యాలంకారిముగఁ
బ్రయోగింపఁ బడును.

గీ. మొనసి మొలనూలి మువ్వల మొరవ మమరె,
కు. సం. 8. 179.

దిగ్గ. మోన మై మీచేత మొనసి కోల్పడితి, నో సం
యమీశ్వర యోవరబ్రహ్మ.

రిం. రా. కాల. 44 పా. 81 పం.

వ. శ్రీ. ఆచరించు, చేయు.

సీ. మునుల మై తపములు మొనయుడమా యని
మామలై యుందురు మాట లేక....

భాగ. 10. పూ. 454.

కం. తనమునఁ బుట్టినశాకము, అనయము భక్షింప
రినకు నాకలి జెడదే. విను మును సోదర
పోవణమున కెవ్వఁడు కష్టవృత్తి మొనసెం
జెపుమా. నా. పంచ. 2. 135

అ. శ్రీ, వ. శ్రీ మార్కొను, ప్రతిఘటించు.

చ. అనుసమదివ్యకస్త్రధరులైన యమర్త్యుల
కాహవంబులో, మొనయక కాలకేయులు

సముద్రముఁ జొచ్చి.. భార. ఆం. 3. 9.

గీ. క నీమచ-గిన యంతకుకండి యంత్య.కాల
రుద్రునిదిచ్చి మకాండమృత్యుముఖము నుగ్ర
భావముదోచు మొనయు వీర,నమితిఁ దెగ
టార్చున్న డాశలున్దను.

భార. శల్య. 1. 252.

గీ. ముష్టిగుంబులు నొక్కటి మొననె నేసి, మీటి
నీదాఁక రానిత్తుమే నిశాచ, రేంద్ర నీసత్త్వ
మొగిని నీ వెఱుంగ వెండు, నిన్ను మార్కొని
మర్త్యులే నీలుచువారు రాజ. చ. 2. 57.

గీ. సత్కవీశ్వరు నెదురింగఁ జాల కవలఁ, తెదు
కూతలెటాయును తెనఁటి మొఱకు, మత్త
ఁర కుంభవిదళ నోవృత్త హరిని, మొనయ
లేకను గుక్కలు మొఱుగు నటుల ...

భోజసుతా 1. 13.

జ: మొనపు, మొనయించు.

మొనలిడు. అ. శ్రీ (✓మొన) అంకురించు, మొల
కెత్తు.

నీ. ఓతిమీఁద లేకకెంగే లిడి తడవుచో మొనలిడు
నొండొక ముద్దుఁజెలుపు... కళా. 8. 198

మొనలెత్తు అ. శ్రీ. (✓మొన) మొలకలెత్తు.

కం. ననలు మొనలెత్తెఁ దేనెలు, చినికెం జీరురాకు
గండెఁ జెదరె వలితతుల్, దనువున నీపూఁడి
గకు, ఘనమైన నృసింహులొందు గలుగఁగ
బోలున్ నరస 5 175.

మొనల్పడు. అ. శ్రీ (✓మొన) మొనల్పెడు.

కం. కొనలు మొనల్పడఁ గొఱుడు కోలవిదంబున
దూయఁ జెక్కు చక్కని కుఱుమట్టపుం జి
ఱుతకట్టియ నోరు కొసంగి కొట్ట నెత్తివ
మనికాళ్ళ గోట్లవడిఁ ద్రెంచి తటావనఁ
గుక్కుపట్టెడం, గొని పువెఁ గట్టు పట్టి నృ
కుంజరు చెంగట నొక్కఁ దుద్ధతిన్.

చంద్రా. 2. 95.

మొనప్రేలు. ఎ. బి. (మొన+ప్రేలు) అంగుళ్య
గ్రము, ప్రేలికొన.

మొ, లలనాఁళ్ళము నొయ్య నొయ్య మొన ప్రేలన్

నేల వ్రాయించి నిశ్చలనృత్తి న్వరవర్ణపూర్ణఫల
కాశంగ బు నొందించి. నెయ్యంపు టొజ్జలు
. వసు 9 100.

మొలసెలవి ఎ (మొన + సెలవి) సెలవి మొన,
స్వకావ్య భాగము

కం మొనసెలవి యెత్తి ప్రియు నా,ననమున్
మూర్కొనుచు వట్టు నాకెడు వేళన్..

మనుచ. 8 73.

మొన్న. ఎ. బి (మొదలు + నాడు, క. మొన్నె),
1 కడచిన దినమునకు పూర్వదినము.

కం నిన్నన మొన్నన నావలి, మొన్ననఁ బ్రకృత
తిథిముంగు మూఁడు వరుసగా నెన్నఁగ సరివడి
వచ్చును... ఆం భా. 1 92.

చం అన విని యుత్తరండు దగ నజ్జనపాఁకుతోడ
నిట్లను, నృనకొక రాజ్యముం గలదె నన్నును
నిన్నును నిన్న మొన్న వీ, రినితర సాధ్యకృతు
విజయంబునఁగాంచిన యప్పు గల్గెఁ జేసినయది
దక్క.. భార. విరా. 5. 349.

ఉ. అతఁడు మొన్న నున్నతమదాంధత దాడిగ
నేఁగుడెంచి యా,పోతర మేమి చెప్ప వను
బూరికిఁ గైకొన కప్పరో వధూ, వ్రాత నిశాత
పాణిరుహవారి సలాలస నవ్యుల్లవన, బై
తనరారునందన మహానిలో విడియించె నేన
లన్. ప్రభా. 1. 72

2. అచిరభూతకాలము, కడచిన కాలఁది కాలము.

ఉ. వింటిరె తమ్ములారి యొకవింశ వివంబదె
మొన్న యేమొ ముక్కంటిఁ గవంగ నెల్ల
తెఱగంటి దొరల్ మును లేఁగి మొక్కి
మీ,బంటుల మమ్ము నొంచెదరు వాదలఁ
బెట్టి సుకేశవత్తు. లక్కంటకులన్ వధించి
మముఁ గావఁగచే శివ యంచు వేడినన్.

ఉ. రా. 2. 4.

ఉ. అమ్మక చెల్లి యే మొఱుంగ దారయ మొన్నటి
చిన్నతాల యీ,యమ్మ... ఇందు. 2. 4

మొప్ప ఎ. ఒకవిధ మగు జలజంతువు. (ప్రా.)

బి. చేచ మెడ కిరు ప్రక్కలనుండు దాఱిములు
(శ. ర. .)

మత్స్యదుల శ్వాసకోశములు [శ్రౌ]

మొప్పె. ఎఱ. మూర్ధుడు.

ఆ ఎద్దుఁ దెలుప వచ్చు నేఁడాదికై నను, మౌని
దెలుపవచ్చు మానమందు, మొప్పెఁ దెలుపరాదు
ముప్పదేండ్లకు నైన... వేమన. 2. 88.

గీ. మణులుఁ గోకలుఁ గమ్మారి మలయజంబుఁ,
గవ్వరంబును హరియించు మొప్పె లెల్ల,
నేకవింశతీయుగము లనేక నడిచి, మూల పరిం
చియుఁ గాకులై పుట్టుచుండు. శేష 125,

నీ అతతాయ బిగాది యడిగుండు బండఁడు
మొడికట్టె గులాము మొప్పె గోవు...

హంస 5. 117.

జ మొప్పెతనము.

మొప్పెతనము. ఎ (✓మొప్పె.) మూర్ఖత.

కం. ముప్పది యాఠేండ్లది ముం, దెప్పుడు నొక్క
రుని నెఱుంగ దేలాగున నీ, విప్పుడు దిద్దుకొని
యెదో, మొప్పెతనము మాన్వనయు ముంద
జవనితో

చంద్ర వి. 2. 108.

మొయి(యు)లు = మొగులు. (త. ముహిల్ -

జ. మొయిలులు, మొయికులు, మొయిళ్లు)
మేఘము, మబ్బు

కం మాసె నభోమణి నక్కలు, గూసెం గల
యంగ దెనలకుం బలుసాయల్, సేసెం బఱ
మొయికు అడరి, మ్రోసెం దమయంతఁ
దూర్వము లుపధ్యమై. భార. విరా. 4. 88.

కం. ... హరియూ, గిరిసి విశిఖంబు లేసిన, మొన
పడె గగన బు మొయిలు మూగిన
మాడ్కిన్ ... ఉ. హరి. 1. 147

గీ. ... మొయిలు మొగులు మబ్బన మేఘాఖ్య
లగును ... ఆం. భా. 1. 71.

మొర = మోర. ఎ. పగ్వాదులదీర్చి ముఖము.

నీ. కరమూలమున వెండి మొరవక కడియంబు
మూఁడు మూలల లింగ ముద్ర లొత్త...

క్రీడా. 101.

మొరడు ఎ. మ్రోడు, స్థాణుడ.

కం మతియ కళాకృషి వీఁము, మతియె ధనఫల
ప్రదక్షమాఙము తలఁపన్, మతియ చెలి
మతియ చుట్టము. మతిహీనులు చూడ మొరడు-
మ్రోకులు ధాత్రిన్ ... కేయూర 2. 24

నీ. మొరడు వంగిన నెట్టిముడుకకు జవరాలి
మోము గాననివాని ముకుర మయ్యె

వే పంచ 3. 185

[ఇటు మొరుడువంటిది గావున నడుమును
గొణముగా 'మొరడు' అని కవి వాడియు
న్నాఁడు.]

మొరపము¹. ఎ (✓మొరయు) ధ్వని. మ్రోఁత
తే. . మొనసి మొలనూలి మువ్వల మొరప
మమరె. . కు. సం 8. 179

చం. . గడ్డమున గూఁడులు పెట్టిన పక్షికోటిపెన్,
మొరప మెఱుంగ రెట్లు మునిముఖ్యుని
యీతను వంతుఁ ధాన్సుల్ ..

వరాహ. 10. 68.

నీ. చరణంపు సరిపడి మొరపంబు విన్న రంతుల
కట్ల యెదురు నింతులకుఁ దొలఁగి...

ఆము. 9. 84.

మొరపము² ఎ. శర్కర, గులకతాయి.

నీ. ... మొరప మవంగ శర్కర దవర్చు....

ఆం. భా. 2. 29.

(క్రొత్త. మ్రోఁత ప్రతిపా. మొరప యనఁగ
ప్రాఁత ప్రతిపా.)

మొరము(ర్ము). ఎ. 1. శర్కర, గులకతాయి.

ఆ. మొరపవాన పెల్లుగురిసె నుల్కాతతి, దొల్లెఁ
బడియెఁ బడుగు నెల్ల కడల...

భార. ద్రో 3. 88.

నీ. మృదుశయ్యపై మన్న మెలఁతకా పల్లెరు
ముండ్లు దట్టం బైన మొరప నేల...

ప్రభులిం. 2. 84.

2. గరకైన చూగ్గము. [మొరుము అని చా.]

నీ అనువంద నందంద యల్లార్చు బలుగద శత్రు

దేహంబులు చవి, చదివి, చదలు మొర్మగఁ
బద్ధకక్తి కూలాదుఁ బఱపి పీనుఁగు లుర్వి
నెఱపి నెఱపి... హరి. ఉ. 7. 17.

పిండిమొరుము, పసుపు మొరుము (వా).

మొరయించే. స శ్రీ. (√మొరయు) 1,
ప్రమోగించు, ధ్వనింపఁజేయు.

హ. మొరయించున్ మరుఁ డిడుచాప మనిశంబున్
ఁడువాటి మహాపురమధ్యంబున ముఱ్ఱగఁబు
గెలువన్... భీమ 1. 68

కం వెండియు రాముఁడు...సాం, బుండును శం
కంబు లెప్పుడు మొరయించి రొగిన్..

శ్రీత్రా. 7. 67.

సీ తరిణిమణి యొకర్లు తంబురా మొరయించ
వెలఁది యొక్కతె ముఖవీడె యూఁడ...

వాల్మీ. 3. 125.

2 చాటించు.

సీ. మముఁ జొచ్చినా రెఱుంగుము సుమ్ము రిపులని
మొరయించగతి మాఱుప్రమోసె గిరులు..

కవిక. 2. 83.

మ. ... సిద్ధపురీకుపైఁ జమటకు స్మృహ్నార్తి
కోత్తంసని, శ్చితవేశన్ మొరయింపఁ బంచు
టయు... విక్ర. 4. 49

మొరయిక. ఎ. (√మొరయు) ప్రమోత.

కం. పదమా మొరయిక చెలియా, పద మాటికి నీకు
బ్రహ్మపదమా... రా వి 4. 64

మొరయు. ఆ. శ్రీ. 1 ప్రమాయు, ధ్వనించు.

హ. ...రత్నాలకాటంకముల్, మొరయున్నాపు
ర మేఖలా వలయముల్ ప్రమాయంగ ..

హర 6. 117

హ. కురిసెన్ ఝల్లున నింగిమాని విరిచిమ్మల్
దేవతాదుండుభుల్, మొరసెన్ ...

ఉ. హరిశ్చ. 1. 89.

సీ. మొరయు మేఖలతోడి గురునితంబతింబు
మందయానమునకు వంద మొనంగ—

ప్రబోధ. 1. 71.

2. (పడులు మొ.) కూయు.

హ. కృకవాకుల్ మొరసెన్ గృహోపరిఁ ద్రిభం

గిన్ ఓగ్న కంఠ ధ్వనిన్ ... మనుచ. 3. 55.

మ. ..త్రిభంగా మొరసెఁ తెంతం దామ్ర
చూడొమముల్... వసు 4. 128.

చా పరువడి భేకముల్ మొరయఁ బ్రాగ్ధికనుండి
కడంగి తెమ్మెరిల్, నెరయ..

శుక. 1. 168.

ః (ధ్వని ప్రవర్తిల్లు, కలుగు

మ మొరసెం దివ్యమృదంగనిస్వరము సమ్మో
దానుసంధాయి యె... 1. 180.

కం. కురిసె విరిసోనవావలు, దొరిసె సుధాఁధోన
ధూమఘరగావంబుల్, మొరసె దివిఁదూర్ణ
రవములు, విరిసె న్ముని మానసారవిందము
లంతన్. రామా. 3. 117

జ : మొరయించు, మొరయిక.

మొరళి. ఎ. మొరటి, ప్రియాలము, ఒకానొక
చెట్టు.

సీ. దినములోఁ గ్రోత్తయొత్తిన కఱ్ఱజవాడి
ముక్కులు మురియని మొరళిపప్పు...

పీ శకుం, 1. 98

మొరను. ఎ 1. మొరము, గులకతాయి.

చం. పరుపు లిడంగ నాత్ర ఖురిపాతములం గన
కాద్ర చె గటన్, గరి మవరంజిరా మొరనుదట్ట
ఫ నేలలు చూర్ణితంబు లై, ఖురిళికలట్ల యోట
...కవిక. 2. 100.

సీ. మొరపనే యవంగ మొరనునేల యవంగ
శక్తిరిలావనీసంజ్ఞ వెలయు...

అం. భా. 2. 8.

2. కావలలో నొకతెగ

గీ. పంట మోటాటి పెడగంటి పాకవాటి, యరి
వెంమ లాదికొండాఁ మొరనుగోన, కొడిదఁ
కాపులు మొదలై నజోడిఁ దవరు, కావలకు
నెల్లి మిన్న యక్కాపు కొడుకు...హంస.
4. 188. (ప్రభా. పా.)

ఎఱ. మోటు. మూఢము.

గీ. మొరను మోసు వికాళి నా మూఢుఁ డొప్పు
అం. భా. 3. 8.

మొరిఁటె = మొంఁటె ఎ. కాలిక లాడుకొనుచున్నచేట.

కం. ఆమ్మరొ రావే బంగరు, క్రొమ్మొరిఁటెను
ముత్తియములు గొని తేవే... సమీర 2. 70.

సీ చేట నా కూర్పంబు చెలఁగు మొంఁటె మొరిఁటె
యనఁ బ్రహ్మకూర్పాక్షి యలరుచుండు...

అం. భా. 2. 240.

మొఱు = మొఱ్ఱి ఎ. [క. మొఱ్ఱ] ఆర్తధ్వని.

గీ మొఱ్ఱి యవ మొఱ యనఁగ వాపోక యనఁగఁ,
గూయి వాఁ గూఁత వాఁగ వాక్రోశ మొప్ప
... అం. భా. 1. 115.

కం. ఆమొఱు వెమఱు తెవి నిడి

మనుచ 4. 87

గీ. ఏను మీచెలి నిం తేల యొరపునేయ, ఎంత
వారైన మొఱ యాలకింతు రకట, ప్రాణ
సఖులరె కావరే ప్రాణ మిచ్చి, మమత విడువక
మాన్పరే మధువకాధ...

పి శకుం. 2. 75.
వరాహ. 8, 84.

జ. మొఱుయిడు. మొఱువెట్టు, మొఱువైచు.

మొఱుగు స. శ్రీ. 1. వంచింపు, మోసగించు.

సీ. .. అనిమిషసంఘంబు నొక కారణమునఁ కావ
కుండు మొఱుగి. ఆయరిగి తనదు గుప్తి యర్థించి
గోవుల, నాశ్రయించె... భార. ఆను. 8. 101.

మ, కమలాభర్త భవద్విరోధినయి చక్రంబుం
బ్రయోగింప నుత్తమశస్త్రంబు యాత్మ నామ
కళిదాదర్పాంధు నిన్నున్ మొఱుగి మహారా
హువుఁ దున్నియుం దుమమ కేఁగెం గాక
చక్రంబు చేఁదుమురై పోవని వారలుం గలరె నీ
దోషంబు గాదే శశీ. వసు. 4. 81.

కం. విను ముత్తమురాటునుమీ, జననాయక జనక
తనయ సందేహవడం, బనితేదు మాకుఁ చెల్లము,
జనులకు మము మొఱుగ రాదు సకలక్రియలన్.
భార. ఆర. 7. 188.

జ. నీడఁ గడివఁ కాట నేకు వెలి గాఁగ, వడుగు
వెట్టి తిరుగ నాత్మ మొఱుగి, యొకటిఁ దలంప

వరుల కొదవిన నొదవ దే, కంఠి మృత్యుదేవిఁ
గన్నఁ బ్రామ... మనుచ. 4. 108.

2. కప్పిపుచ్చు, మాటువఱుచు : పొంచు

గీ. వంచభూత సుధాకర శాన్కరాశ్వు. రూప
మగురూపు నీరూపు రుచిరరూప, మొఱుగెడవె
మాకు వ్రేళ్ళతో మొదలు చూచి, చెట్టెఱుగు
వారి కాకులు చిడుమ నేల. ఉ. హరి 4 85.

సీ. లీలతో నా మొఱుఱింపఁడే మొఱుగుల మొఱ
లెఱుగుచుఁ దన్ను మొఱుగువాడు

భాగ 8. 87.

గీ. ఇంతదడవును నాయొద్ద నిచట నుండి, యరి
గెఁ జదువంగ వని భర్త కతివ మొఱుగు...

కాశీ. 4 85.

వ. ... ఒక్కతరుషండంబు మఱుగున మొఱుగి
యేపునం దూపు సంధించి...

రామా. 5. 818.

ఎ. 1. వంచన, మోసము.

ఉ .. ఓరి మొఱుగుఁబోఁడులే, వైపడినైన వేఁడు
దురు గాఁదె మొఱుగు లెఱుంగఁ గోరువా, రై
వివరానిమాట లకటా మగవానికిఁ తెప్ప
వచ్చునే... వేం. వంచ. 4. 488.

2. మోసపుఁబలుకు, వంచనావచనము.

గీ. ఈవు గొఁడాల వైయుండెదే కుమారుఁ,
తుదయ మొందక పోవునో యువిదనుకుండు.
కలిగినప్పుడు కోడలు కలదె నీకు, నమచునేరిమి
మొఱుగు లిట్లాడుటయును...చి. పు 6. 228.

విజ. మొఱువెట్టువాడు.

సీ. లీలతో నా మొఱుఱింపఁడే మొఱుగుల మొఱ
లెఱుగుచుఁ దన్ను మొఱుగు వాడు...

భాగ. 8. 87.

జ. మొఱుగుడు.

మొఱుగుడు. ఎ. (√మొఱుగు) వంచన, మోసము

సీ....వంచన మెసంగు.

గీ. జాడుగు క్రుక్కు కిక్కురు విక్కుజాడుగు
మొఱుగు, డనఁగ.... అం. భా. 292.

మొఱక. వి 1. మొక్క, మొన, వాడి.

కం విఱుగుట గానక నెరయం, దఱకఱకలు వాఱం
గొంతదడ వది గొఱికెన్, గొఱికివ వొగులదు
వగులదు, చిఱుమొఱకలు బోయెఁ నుల్లినె
దంతంబుల్ ... పేం. పంచ. 4. 540.

2 న్యూనత, తక్కువతనము [శ. ర.]

ఎఱ న్యూనము, తక్కువయైనది. [శ. ర.]

మొఱకడము ఎ. [✓మొఱకు] దౌష్ట్యము.

నీ...క నుని మొఱకడములు.

గీ తలఁచవచ్చినఁ జంపక తొలఁగు నెవ్వఁడు...

హరి. పూ. 9. 170.

మొఱకు (ర్కు) ఎఱ. (పం. మూర్ఖః)

1. మూర్ఖుఁడు.

కం. వెఱఁ గంది శారి యిట్లమఁ, దెఱవా మీతండ్రి
నిట్లు దెగి చంపిన యా, మొఱకు శతధన్యు
నిచ్చడ, వఱకెడ మోమోట లేక నాచక్రము
నన్. వి. పు. 6. 288.

మ. మొఱకై యెప్పుఁ బ్రచండకోపుఁ డగుచున్
బోనాడుభూభర్రకొ, క్కరుఁ డాశ్చియుఁ డవం
గలాఁడె... మల్ల. 1. 47.

గీ. పెద్దలెల్లఁ బ్రతిష్ఠించువదప లింగ, మూర్తి
యగుఁ గాని శిలయను మొఱకు గలఁడె...
తెన్న. 2. 175.

1. పరుషము.

ద్వి. మొఱకు వెండ్రుకలును ముదురు మీసములుఁ,
గఱకువల్లనిమేను గలచోరు నొకని... ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 2289వం.

3. క్రూరుఁడు.

పీ. ఆనుచు నాకాకా పఠికినయాగడంపు, ముచ్చటఱ
కబ్బురం బంది మొఱకుకురక, కఱకుఁడవ
మూఁడి... రంగా. 2 88.

ఎ. ఒకానొకయాటవికఱాతి.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లకియు...కానలో, నేయెడఁ
దార యై పొలుచు నెర్కలు మొర్కులు నేక
పాడులున్ ... కు. సం. 6. 892.

జ మొఱకడము మొఱకుఁడనము.

మొఱకుఁడు = మొఱకు. ఎఱ మూర్ఖుఁడు.

కం ...తల్లి దండ్రులు, మునుకొని చెప్పాగ విోయు
మొఱకు దై వ చ్ఛినపిదప నిల్వఁగను నం,గవ
వకమా చనివఁ బనియెఁగా ననువారన్
భోజరా 6. 107.

అ ముఱికివాఁటివారు మొఱకులు నెనపరు, లఱవ
వారు ద్విజుల కాన పెద్ద యనుచు దేశభాషలను
గుంబును దిట్టునతఁడు డఁడు పచ్చ శక
పఱములు. క్షా. 2. 18.

గీ. దీని తేనియఁ ద్రావినమానవులకు. జరయు రుజ
యును డప్పియుఁ జాపుఁ గలుగ, దనఁగఁ
గొందఱుబోయలు విని కడంగి, యుఱక
మొఱకులై చఱిఁ బడ నుఱికి రవుడు.

భార. ఉద్యో 2. 278.

మొఱకుఁడనము. ఎ. (✓మొఱకు) మూర్ఖత.

కం. మొఱకుఁడనంబునఁ బెఱచెలిఁ తెఱఁగొని
నీమనుఁ డుఱకఁ తెడఁ బాల్పడె రూ,వఱి యని
నలువకుఁ దెల్పఁగఁ. లఱచెననన్ మింట నంచ
కారులు సనియెన్ అచ్చ. రా. కిష్కిం. 61.

వ. ... మొఱకుఁడనంబున మీఁది కుఱికి బెట్టుగాఁ
బదఘట్టనంబులు పరగించురట్టడి దమఱును...
ఉ. రా. 4. 291.

మొఱమొఱ. ఎ. (సం. మగ్ధరః) బట్టలు లోనగు
వానిప్రొఱత కనుక రణము.

ద్వి. మురు వై నకుచ్చెలి మొఱమొఱ మెఱయ
ద్వి. పరమ. 2. 58 పా.

జ; మొఱమొఱలాడు.

మొఱమొఱలాడు. అ. 18 (మొఱమొఱలు + అడు)
(వస్త్రములు మున్నగునవి) మొఱమొఱయని ధ్వని
చేయు (శ. ర.).

మొఱయింఱు న. 18. (✓మొఱయ) ప్రొగించ
ధ్వనింపఁజేయు.

పీ. కెంజడల్ పైవ్రాని కెంపు లీన వివంచి మొఱ
యించు వారడముని యనంగ... రా.వి. 8.9

గీ నాఁ మొలుముచి తెగనిండ నాఁ దిగిచి
దశా 7. 1. 208., వేం. మా 8. 8.

మొలుక వి ($\sqrt{\text{మొలుము}}$) ధ్వని, ప్రాంత.

నీ మొలుకనిడుతంతి మొలుయ నానందాల్లి
మునిగి కన్ తెప్పలు మోడ్చి మోడ్చి ..
మల్లుపు. 2. 89.

(మొలుకనిడు = మొలుయించు.)

మొలుయి(లి)డు. అ. ౧. (మొలు + డు) అర్త
నాదముచేయు, మొలుపెట్టు.

కం. ఏయడఁ బతిఁ బొడగానక, ... కూయిడు
మొలుయిడు... కు. నం. 5. 547.

కం. అలుపు లుడిగి పోపో నీ, యలుచేతికిఁ బండ్లు
వచ్చినప్పుడు మమ్ముం, గలుచెదవు గాని తగు
నెడ, మొలుయిడు మది యెట్టిదై నములు విని
యెడినో. కళా. 3. 218.

గీ అలుచె వాపోయె నేడైన మొలులిడె ననఁ
దనరు రోదనమును జేసె ననుట కాఖ్యలు...
అం. భా. 3. 84., దశా 4. 84.

మొలుయు. అ. ౧. ధ్వనించు.

నీ మొలుకనిడుతంతి మొలుయ నానందాల్లి
మునిగి కన్ తెప్పలు మోడ్చి మోడ్చి...
మల్లుపు. 2. 89.

జ: మొలుయించు, మొలుయిక.

మొలువ విజ. వాడిచెడినది. (చూ. మొలువవోపు.)

జ: మొలువవోపు

మొలువవోపు అ. ౧. (మొలువ + పోపు) 1.
వాడి చెడిన దగు, మొక్కపోపు.

నీ. మొలువవోయెనొ వక్రముఖనక్రహరమహాసం
పర్కనిర్వక్రచక్రధార... సిం. నార. 4.

2. ఊడించు,

నీ. ముదిమి నిండ్రయశక్తి మొలువవోకుండంగమై
నక్రిడ యేమలుమి యులుపు... కాశీ. 8. 88.

మొలు(లు)పెట్టు. అ. ౧. (మొలు(లు) + పెట్టు)

1. అర్తనాదముచేయు, కూ పెట్టు.

మత్తకోకిల. ఎంతయున్ మొలుపెట్టె వేగము
లిక్వరా మము జేవతా, హంతచేఁ బడకుండఁ
ప్రోవవె యంచు.. దశా. 1. 272.

2. కష్టములు చెప్పికొను.

కం. వగఁ బొగులు దీనజనముల, భగవంతుఁడు
ప్రోవకున్న గతి యెవ్వ రింన్, మగువ విను
రాజు గొట్టఁగ, మొగపాలకు మొలులుపెట్టు
మూడులు గలరే... కుచేల. 1. 75.

3. పెద్దగా ధ్వనిచేయు.

వ. ... కనవుఁ గలచి చే యెత్తి మొలుపెట్టుట
కరులయంద...

ఆము. 4. 187. (ఏనుఁగు వజ్రమున.)

మొలువైచు. అ. ౧. (మొలు + వైచు) మొలు
పెట్టు, అర్తనాదముచేయు; పెద్ద ధ్వనిచేయు.

ఉ. ... నమస్త ని, ర్వాణ ధృతిప్రచాళకరు మాధ
వునిం జెనకంగఁ బోవు గీ, ర్వాణుల బోకుఁ
డంచు మొలువైచెనొకో యన ప్రాసె నంత
ని, స్సాణము పాకళాసనుహజారమునం గదనాభి
శంసియై... పారి. 4. 88.

మొలునడము. ఏ. ఉడువకుక్క, ఉడుములు మున్న
గువానిని వేటాడెడు శునకము.

అ. కాలుద్రవ్వి యునికిఁ గని కొమ్ముటుడుములఁ,
గలచి తిగిచెఁ గొన్ని మొలునడములు ...

చంద్ర. 2. 45.

కం. జాగిలములు మొలునడములు, సాగెఁ గలిసి
చాపముక్త శంగతి వంతా, జాగిలము లెదిలెఁ
బందుల, కై గోధాదికముగాలి కడరె నితర
ముల్... మనుచ. 4. 41.

మొటి (టి) విజ. మొట్టి (క. ర.).

మొలుగు = మొలుపు. అ. ౧. 1. (కుక్క)
కూయు, అలుచు.

నీ. ... పెక్కు లయ్యుఁ గుక్క, లిభకుంభదళన
మహిష్టనిష్ఠురవఖముఖుఁ డగు హాతి మీఁద
మొటిగి యేమి, అ. పేయవోపు ...

భార. సభా. 2. 88.

చం ... దవుదప్పులఁ గన్నొని సారమేయముల్,
మొలుంగఁగఁ జొరబాలకులు మూఁకలు గట్టి
పిటుంద రాఁగ. తూఁగుచు వచ్చె నొ కండు
భిక్షకున్ ..

భో. రా. 3. 42., ఆం. భా. 1. 122.

2. ప్రేలు, ప్రలాపించు.

కం. మఱి శివుఁడు భక్తిఁ గొడుకుం, దఱిగిన చిటు
తొండనంది దనవాఁ డనుఁగా, కెలుఁగక
యేటికిఁ గారులు, మొఱిఁగెడు నీ మంత్ర
తంత్రములు పేకొనునే... శివ. సా. 483.

ఎ 1 కుక్కకూఁత, భవణము (శ. ర.)

2 ప్రలాపము, ప్రేలుట.

(వ్యవ.) ఇంక నీ మొలుంగులు కట్టిపెట్టు.

జ: మొలుంగుడు.

మొలుంగుడు. ఎ. ($\sqrt{\text{మొలుంగు}}$) కుక్క కూఁత
భవణము (శ. ర.).

మొలువు = మొలుంగు (శ. ర.).

మొఱ్ఱో = మొఱ్ఱో. ఎ. (భయమఃఖామలచే చేయు)
ఆర్తధ్వనికి అనుకరణము

మ. పని లే కేటికి బాధపెట్ట ననునబ్రహ్మాణ్య
మైతో మొఱ్ఱో, యని యుచ్చైర్ధ్వనిఁ గూఁత
వెట్ట ముఖకాలాగ్రంబువన్ బ్రాధదేవునిఁ గట్టం
చెను వీరభద్రుడు .. కాశీ. 7. 89.

మొఱ్ఱు = మొఱ్ఱ ఎ. ఆర్తధ్వని.

చం. తగవులు నిల్చి జాల్పదిన దైవము వక్కట
నీవు మ్రొచ్చు వై, మగువల మాత్రకున్ బయి
సమాళిన చేకిఁ జెప్పికొందు మి, జ్ఞగమున రాజు
గొట్ట మొగసాలకొ మొఱ్ఱ పవిత్ర కీర్తియన్,
బొగడికఁ గన్ననీవ తలచోసి యెలుంగుట కాక
యచ్చుకా... పరమ. 4. 110.

గీ. మొఱ్ఱ యన మొఱ్ఱ యనంగ వాపోక యవఁ
గఁ, గూయి వాఁ గూఁత వాఁగ వాఁకోక
మొప్పు.. ఆం. భా. 1. 115.

మొఱ్ఱి ఎ. అంగన్యూనత.

(వ్యవ.) ఆ పెండ్లికొడుకునకు కొంచెము గ్రహ
ణపు మొఱ్ఱి యున్నది.

పీ. మొఱ్ఱి న భిన్నత్వ మొనరును...

ఆం. భా. 2. 134.

ఎఱ. 1 అనయనలోపము కలది, మొఱ్ఱి.

(చూ. మొఱ్ఱివోవు)

2. న్యూనము, (నందర్బాదుల) కొఱత కలది

వ. ... ఓరి నీవు వక్కక వెట్టి మొఱ్ఱి చేష్టలు చేసిన
భంగము నుమీ యసిన మన బ్రతుకే వెట్టి మొఱ్ఱి
యై యున్నది .. మృ. వి. 2. 82.

జ. మొఱ్ఱివోవు.

మొఱ్ఱివో (పోవు). అ. క్రీ (మొఱ్ఱి + పోవు.)
అనయనలోపము కలది యగు

(వ్యవ.) ఆ కుండ మొఱ్ఱివోయినది.

మొఱ్ఱో. వి. (భయ దుఃఖామలచే చేయు) ఆర్త
వాదమున కనుకరణము.

గీ. ఓడితేనియుఁ బట్టి మొఱ్ఱో యనంగ, లింగ
మును గట్ట కుడుగము ... ఆము. 4. 60.

ద్వి. మొక్కలంబుగఁ గుయో మొఱ్ఱో యనంగ,
లిగువు పగ్గంబుల విర బీరఁ చెచ్చి, తగవంటి
గట్టి రాస్థానంబునందు.

ద్వి. శ. సా. 8. 158. పం.

కం. అందునఁ జావక మిగిలిన, కొందఱు పఱతెంచి
యసురకొల్పిన మొఱ్ఱో, యందఱు మ్రింగెను
దానవు, లందఱకును వీఁడు దాసుజాంతకుఁ
డనుచున్. మొ. రా. సం. 182.

మొల.¹ ఎ. 1. చీల, కీలము.

పి. గఱి గావ నొడకుల విఱిగెడు వస్త్రములో
దొలఁగు పంథుల కిచ్చు మొలలు గాఁగ...

కు సం. 11. 692.

(వక్షత్ర వర్ణనము.)

పీ. ఇనకరము క్రమై యిలఁబడు నభమని నలువ
చాచిన వెండిమొల లనంగ...

శివలీలా విలాసము కొమ్మన. 1.

1. విత్తరపుగుల్మ లేవునఁ బెరుగఁ నంచు, నెంచి
మును నల్వ మొనలను నినుపమొలు, నించ
నవి యంత నిలువక నెరయఁ బెరుగఁ,
బొలఁతి నెఱఁ గంచెల విగించఁ బోలుఁ జమ్మి.
అచ్చ. రా. ఆం. 24.

కం. అరపైకంబును జేయని, హరిహరమునకునై
నిజాత్మజుఁ దునుమన్, గరవాలుఁ జేతఁ
బూనిన, కరడి యినుపమొలకు మేడఁ గాల్పుట
నుమ్మి. దుక్కాం. 5. 148.

2. త్రాసుముల్లు (చూ. మొలత్రాసు.)

3. మొలత్రాసు

మొల² ఏ. 1. నడుము, కటిప్రదేశము

కం. తలుగులపొది యొకదెనఁ బెయ్యలదామెఁ
యొక్కవలన కనునై యుండన్, మొలమోపి
పెక్కుచుట్లన్, బలుద్రాటం జుట్టి గోపభావం
బమరన్... భార. విరా. 1. 275.

చం. కలుచివపీనుఁగు న్నెడఁదకప్పెరయున్ మొలఁ
బచ్చితోకులున్... ఉ హరి 2 128.

గీ. వలదు కుక్కల విడువంగ వలన దేయ, వడిచి
మొలవిడియమ్మనఁ బొడువ వచ్చు...
మనుచ. 4. 20, ఆం. భా. 2. 138.

2. కట్టుబట్టు.

సీ. తల వీడ మొల వీడ నలుగడఁ బఱచినఁ బూరి
గ్రసించినఁ బోవనీక... దళా. 6. 135.

3. మొలకట్టు, మొలకత్తి, మొలగులికి, మొల
త్రాడు, మొలపూస, మొలవఁకి, మొలవిడి.

మొలక(ల్కు) = మొలవ మొక్క. (✓మొలచు)

క. మొకకె. త ముక్కై, 1 అంకురము,
మొక్క.

సీ. మొలక మొలవ మొక్క ... మొటి కనంగ
నంకుర మొప్పుచుండు... ఆం. భా. 2. 35.

పీ. తోరణమాలికాహారాంకురచ్ఛాయ వెలఁది
లేఱిబునవ్వు మొలక గాఁగ... నైష. 8 82.

గీ. మొనలు చూపినముత్యాలమొలక లనఁగ,

నొజపు తోడుకఁ జెలివలువరుస దనరె...

యయా. 4 58.

సీ. తనతల నెలమొల్క తళతళ జిగిగుల్క వెలయు
ముత్తెవుతురాబెకుకు గాఁగ.. ఇందు. 1 7.

(నెలమొల్క = బాలచంద్రుడు)

ఉ. రా. 1 128.

2. అంకురిత వీజము, మొలకెత్తినవిత్తు.

వ. ...చతురహలికుండు నల్లువరువపు మొలకల
చెలుపునఁ బెల్లుడుల్లు ఫల్గునాశుగఁసంతాడనవి
కీర్ణ శత్రుశేఖరవజ్రవజ్రంబులవలనను...

భార. విరా 5. 6.

3. మూలవ్యాధి, అర్భము.

సీ అంబు మొలక యంచనఁగ వెలయు...
ఆం. భా 2 128.

4. ప్రణమనందలి దుర్మాంస విశేషము (శ. 2.).

విజ. లేత, పిలుత, చిన్న.

సీ. ఈరేడు భువనంబు లేలు సంపదచేడె మొలక
చందురుఁ దాల్చు ముద్దరాలు.. భీమ 1. 4.

కం. మొలకలు రాజకుమారులు, తల్లిదండ్రులు
లేనివారు దయకర్తులు భూతలమునఁ గల ప్రజ
లందఱు, నొలిచిన నొలి నాడెదరు సుదోధను
కాధన్... తె. భా. 1 68.

కా. జీవంజీవసుహృత్కళాదరుండు లక్ష్మీకర్త
యుం దక్క న,య్యా వాచయమవంధ్య
యిమ్మొలక ప్రాయంపున్నరుల్ నేర్తురే,యావి
లైక్కిడ... కామా. 4. 88.

పీ. పలుకొగ నేర్తురు పాటలాధరముల మొల్క
లేనగవులు ముద్దుగురియ... భీమ 1. 94.

మగమొల్క = పుకుష శిశువు.

ఉ. ...నాదు సంపదకు దిక్కగుచున్ మగమొల్క
నీకికన్, బుట్టునొ యంటిమే నితవిపోడిమి
గంటిమ... కళా. 4. 74.

మొలకకట్టు = మొక్కకట్టు. వ. 13. (మొలక +

కట్టు) మళ్ళీ చల్లులకై విత్తనములు మొలకెత్తుటకు తడివి ముడియగట్టు.

గీ. అలరుదేనియ నానిచి మొలకకట్టి. శర్కర బీజముల సుధాకాదభూమి, భావజుడు విత్త.. పాండు. 8. 191

మొలకట్టు. ఎ. (✓మొల.²) 1. మొలకాడు, కటి సూత్రము.

ఆ. బంగరు మొలకట్టురంగు మీఱంగ నా,నాగ భోగ మద్రినడుమఁ జాటి ... దళా. 2 16,

నీ. వాలుగడ్డంబులు కేల జాడింపుచు మొలకట్ల గచ్చడంబులు చెరుపుచు.. చెన్న. 5 828

2. కట్టుకోక, అంతరియము.

నీ. మొలకట్టు పాటుటాకులు జాటకుండంగ దీటి కట్టిన బలుతీవకట్టు... చంద్రా. 2. 89.

(శ.ర. వ్రాతప్రతి పా. మొలకగట్టు ముద్రి. పా.)

మొలకకెంపు. ఎ (మొలక + కెంపు.) రత్నాంకురము, లేకకెంపు.

ద్వి. మొలక కెంపులపిడి మొలవంకిఁ జెక్కి...

రఘునా. 7 పా. 13 పం

మొలకత్తి ఎ. (మొల² + కత్తి) కాకు, మొలమ చెక్కు కొనుకత్తి.

నీ. కిసలయాధర మేనిపసపుడాల్పప్పటి కాసె నొంగు మొలకత్తి యమర...శళాం. 5 14

మొలకబంగారు. ఎ. (✓మొలక) పుట్టలలో పురుగులెలన కలుగు బంగారము. (శ. ర., వ్రా.)

మొలకబేదలు ఎ. బ (మొల² + బేదలు) నీట నానఁజెట్టి పొట్టు తీసిన కాయధాన్యముల దాములు.

నీ. కాలోద్దనంబులు సద్యోఘృతంబులు మొలక బేదల వప్పు మోదకములు, తలవంటకంబు లప్పకములు వడియంబు లతిరసంబు వడలామ వడలు ... బ్రహ్మో. 8. 880.

మొలక(కె)లెత్తు ఆ. శ్రీ. (మొలకలు + ఎత్తు) కలుగు, అంకురించు.

ఆ. అట సుశీలమగఁడు నరుదెంచి యొకకొన్ని, దివఁములకు దొరలఁ దిరియునానఁ, గోసి తన కులంబు వాసియు వన్నెయు, దలఁచుకొనుచుఁ దెలివి మొలకలెత్త. పాండు. 4. 207.

గీ. మునికనానంద కందముల్ మొలకలెత్త, రావ యగ్రీష్ఠత ప్రధరాతలంబు, కైత్య మొందంగ .. దళా. 7 1. 18,

మొలగ. ఎ ఒక జాతిచెట్టు.

వ.వెఁగల మొలగల బీజల గారల వేములఁ బ్రేముల.. వీ శకుం. 2 14

మొలగులికి. ఎ. (మొల² + కులికి) 1. సన్య విశేషము.

2. శ. ధాన్యవిశేషము (శ. ర.)

మొలకొలికి, మొలకొలుకులు (వా. శ. ర.)

మొలచే(ల్పు). ఆ. శ్రీ 1. (వృక్షాదిస్థావరాదిక ములు) పుట్టు, జనించు.

(క) వృక్షాది స్థావరములు

చం వలనదు రోయఁతాండవుత వారొక యూజుట లేని త్రిమ్మటన్, బలమటి వన్య సత్త్వముల పాల్పడి చచ్చినచోటఁ బూరియున్, మొలవదె ...భార. విరా. 8 95,

చ ... తొ,య్యలిహృదయాల వాలమునయం దనురాగ లతా విశానముల్, మొలచే తెటిగి యంగజుడు మోహనబాణము నారిఁ గూర్చినన్. విక్ర. 4. 146. మనుచ. 2. 10

(చ) సంతోషాదిమనోధర్మములు.

కం తదనంతరంబ రాముఁడు, మొదలగు యాద పుల కెల్ల మోదము వెఱఁగున్, మదిమొలవఁ జక్రధిరునై, వదలక వినువీధిఁ బుష్పవర్షము గురిసెన్. ఉ. హరి. 1, 122.

చం పొలఁతుక గంగచేరువ తపోవన భూములు

చూడ నీమదిన్, మొలచిన తౌతుకంబు దుగి
ముట్టగ లక్షణదేవు నిన్ను నం,దులకు మనో
ముదం బెసంగఁ దోకొనిపో నియమించితిన్...
నిఁవ్వు. 8 192.

సీ. చూర్ణాలకంబుల స్రుక్కుఁ జక్కంగఁ దీర్చి,
నలుపు నెమ్మనములో మొలవఁ బెట్టు...
నైష. 7. 172.

(ట) మానవాది జంగములు.

చ. చలువవెలుంగు వేల్పుల రసాయనపుం దొన
పొలవెల్లిలో. మొలచిన ముద్దుపంచఁడు కుము
ద్వతి వేడుక కాఁడు తమ్మిలో, గిలిగల చంద్ర
బింబముఖిన్ సయిదోడు చకోర బోజనం,బుల
నెఱదాత చందురుఁడు పూర్వదికాస్థలి నొప్పె
నయ్యెడన్. కవిరా. 5. 180.

శా. పుట్టం బుట్ట కరంబునన్ మొలవ నంభో
యాన పాత్ర బునన్, నెట్టం గల్గెను గాళిఁ
గొల్వను బురాణింపన్ దొరఁకొంటి..
భాగ. 1. 7.

సీ తమ్మిఁ చాల్చినవానిఁ దమ్మి దొల్చినవానిఁ
దమ్మి మొల్చినవాని, చారిసింపు...
నరస. 1 84.

2 అవిర్భవించు, ప్రత్యక్షమగు.

కం. అచ్చతురాననసూపుం, దచ్చటఁ దా నపుడు
మొలచి యాశీర్వాదం, బిచ్చెనె యింద్రుఁడు
మెఱుగులు, చెచ్చెగదా ప్రాయమునకు దీవన
వనినన్.... కకు. 3. 45.

3. ప్రాప్తించు, సంభవించు.

మ ... ఇపుడు కక్కాఖ్య ప్రసాదంబుచే, మొల
చెన్ గర్భము నాగహారమణి కాముగ్ధన్ విచా
రింప నే,తలపుం తెంద నెఱుంగవట్టి యబలం
దప్పెంచుచే తప్పగున్... చెన్న. 1. 202

ద్వి మొలచెఁ గాళ్లును రెండు మును గురుభక్తి.
పండితా. పురా. 109 పా.

శం. అలుకయు మదమును గర్వము, నొలుకు
నకారణవిరోధ మొందుజనులచె,య్యుల కెక్కు

దై నయాపద, మొలచేను మదుబిందుకలహ
ములచందమునన్.. కేయార. 2. 199.

జ: మొలక, మొలకకట్టు, మొలకకెంపు, మొలక
బంగారు, మొలకబేడలు, మొలకలెత్తు, మొల
తెంచే, మొలవపెట్టు, మొలవేయు.

మొలతెంచే. అ. క్రి. (మొలచే + తెంచే
స్వార్థమున) కలుగు, పట్టు.

కం. మునివర నాదగుచిత్తం,బునఁ గౌతూహలము
సాల మొలతెంచి తలి,ర్పున నెలరారెడు..
భార. ఆను 4. 447

కం. ఏనుఁగు జేయకెఱుం గెద,లో నాలోకించి
ధాత్రలోభము ధర్మ,గ్లాని కర మయ్యె నని
య,జ్ఞాననఁ బొందుటకు సంశయము మొల
తేరన్. దశకు 592.

సీ తరడికూడిమున మే యురలి పద్మిని మేన
మొలతెంచు మధుమద మొలుకకుండ...

గీ. గిరిజ పూజించెఁ బసిఁడితామరల వరదు...
కు. నం 3 351.

మొలత్రాడు. ఎ. బి. (మొల² + త్రాడు) కిటి
నూత్రము, మొలకు కట్టుకొనుత్రాడు.

సీ. ముందటిది కూడి మొలత్రాటఁ దవలిన
తోకగోచులవెంటఁ దూలువారు...
ఉ. హరి 1. 102.

గీ. జమిలి మొలత్రాట నినుకచ్చడ మమర్చి....
విక్ర. 2. 97.

ద్వి. ముప్పిరి యగుదొడ్డ మొలత్రాడుగట్టి...
పండితా. పురా. 100 పా

మొలత్రాసు, ఎ. (మొల¹ + త్రాసు) ముల్లు గల
త్రాసు.

చం. ధమనియు త్రానణంబు మొలత్రాసును
బట్టెట నీరుకారు కా,ణము పటకారు మూస
బలు నాదెపరీక్షలమచ్చు లాడిగా, నమరగ భద్ర
కారక సమాహ్వయుఁ డొందోకఁడుండు
వప్పరిన్... హంస. 2, 181.

మొలనూలు ఎ. బి (మొల² + నూలు, స్త్రీలు
అలంకారార్థము ధరించెడు కటిసూత్రము, రకన

సీ .. మొలనూలిమువ్వలమోత నిగుడ
విక్ర. 8 99

సీ. ధాత్రిమహాదేవి తాల్చినమున్నీటి మొలనూలి
రత్నంపుమొగ పనంగ... ప్రభా. 1. 54.

సీ. ముత్యాలపేడలు మొలనూళ్ళు .
ధవా. 2 17, అం భా. 2. 150

మొలపించు. న. శ్రీ (మొల² + మొలచు) మొలచునట్లు
చేయు

ఉ ఏయెడ నెన్నడున్ గననియింపును గుల్మెడు
తగ్గకన్యనం, తాయతమైనకాతుకము నద్భుత
మున్ మొలపింప... కళా. 1. 92

సీ కండచక్కెరిదివి దండకెంపులరివి మొలపించు
చెంగావిమోవిదాని... ఉ. రా 2. 288.

మొలపూస ఎ (మొల² + పూస) మొలత్రాటి
యందుఁ గట్టెడిపూస, తాలుర కటిసూత్రము
వందు గ్రుచ్చుబంగారు మొదలగువానిఘటక.

గీ. భూరవాలంబు దలపోయ మేరు వయ్యె,
భూరతారావళులు మొలపూస లయ్యె, గమ
లిసినాయకుఁడు బొడ్డుఘంట మయ్యె, ననుచు
రాఘవునకఁ దోచె నట్టివేళ.

సీతావి. 2 150.

మొలవ ఎ. అంకుము.

సీ. మొలక మొలవ మొక్కు మొక మోవీరిక
మొలక నా నాకుం బొప్పచుండు...

అం. భా 2. 55.

మొలవంకి. ఎ. (మొల² + వంకి) మొలలో చెక్కు
కొను కత్తి.

సీ. మొలవంకికొద్ది బెట్టులిని గెల్చిననాఁడు గలిగె
సీ ముంజేతి గవ్వదండ... చంద్రా. 2. 57.

చం. అసీ మొలవంకి దున్నె సమరార్పటిఁ జావడి
క్రిందికిన్ గుఱా,లున దుముకన్...

అహ. 1. 104.

మొలవఁబెట్టు. న. శ్రీ. (మొలవన్ + పెట్టు)
నాఁట.

సీ. ఈ నీఁజానన దాన కుదురుచేసి వలయు వీజము
లెల్ల మొలవఁబెట్టె... కు. సం. 7. 850

మొలవిడి. ఎ. (మొల²) వశురోగవిశేషము.

ద్వి. మొలవిడి నెలకెపుల్ ముకుబంతి కవట, తల
యేరు తొడకు వాతము కల్ల వాపు, ... అదిగా
నెన్నఁ, గలవనరాలిరోగములకు నెల్ల...

నవ. 1. 41 పా. 3 వం

మొలవేయు. న. శ్రీ (మొలక + వేయు) నాఁటు,
కాకరగింజలు మొల వేసితిని. (శ. ర)

(వ్యవ) చింతగింజ మొలవేసినాఁడు = చాలకాలము
నివసింప సంతర్పించినాఁ డమట.

మొలాఱమతు ఎ. (హిం. ములాశిమిత్) అశ్ర
యించుట.

కా. రంగారాయఁడు మా మొలాఱమతుకై రా
కేటికిం జిక్కె... రంగా. 2. 89.

ఉ. ... మీ,యాదరణన్ మొలాఱమతుకై చను
రేరఁ దలంచినాఁడు న, మోదముచేత రమ్మ
నెడి ముఖ్యముగాఁ దమకౌలు వచ్చినన్...

రంగా. 2. 167.

మొలాము = మలాము, మొల్లాము, మోలము,
మోళము ఎ. (హిం. ములమ్మా) 1. బంగారు,
వెండిమొ. వానిపూత (శ. ర.).

2. పుండ్రకు పూనెడిమందు (శ. ర.)

మొలుగు(ల్లు) = మోలుగు. ఎ. వృక్ష విశేషము.

సీ. జన్మి మామిడి జీడి సురుగుడు మొలుగు పావట
చంద్ర పసిరిక పాల రేల...

వేం. పంచ. 4. 522.

సీ. గరిగుకాయయు మొల్లుకాయ యందుగు
కాయ లుసిరికెకాయలు నునైకాయ,

గీ. అది, యైవ యూరుఁగాయలు గల వతనియింట,
హంస; 4. 135.

అ. పక్కి వేళ్ల పిట్ట వరిగంగ వెణుకుకు వేరివట్ట.

మిరెము చెల్లులియును, మారి నీళ్ళుఁ ద్రావి
నూనెయు మొల గాకు, రసము గొనఁగ నెలుక
విఁము లడ గు. (చికి, చి. సి.)

మొల్ల ఎ. కుండలత, బొడ్డుమల్లె (వృ. వి.)
1. బొడ్డుమల్లెపూవు.

నీ . మొల్ల యనఁ గుండము చెలంగను
ఆం ఖా 2. 52.

నీ. సన్నజాజులు నురిపొన్నలు గలిగొట్టు మల్లెలు
నంపఁగెల్ మొల్లవిరులు.. ఉ. రా. 3. 201

చం ... దృక్తరకకాంతులు నుత్తర మిచ్చు వంత
రాం, తరముల వపులుం గలువతండము
మొల్లలు నంచు ఆము. 2. 20.
పారి. 2. 51.

జ: మొల్లమాను, మొల్లనుగంధి

మొల్లమి¹ = మొల్ల¹ము. ఎ 1. సాంద్రత, తఱచు

ఉ హల్లకముల్ సనిద్రకములై పొరలన్ జల
జాత జాలముల్, మొల్లమి నుల్లసిల్లఁ దమ
ముల్ దమముండితచోటి కేగఁగా, బల్లన
దెల్లవారె నువభల్లరచార్థులగుండె రుల్లనన్.
రా వి 1. 78.

వ. అవిరళదళకిసలయవలె సితలతావితానంబులు
మరకతికర దిందనిచయభిచితంబులగు సిగ
తులఁగిదిఁ జూపట్ట సమకట్టు బల్లల మొల్లమి
నుల్లసిల్లుచు .. కళా 6. 224.

2 వర్గము, గుంపు.

కం. చల్లని కమ్మఁ దవఁబులఁ, జల్లెడు వసుకూల
వవనసంతతు లెనఁగన్, మొల్లమి గని యష్ట
మది, గ్వల్లభు నాఁబోతు అంకెవై చెన్నింటన్.
రామా 7. 155

గీ. తుటుము మొల్లము మొల్లమి తుట్టె వర్గు,
వనఁగ వర్గము తగు... ఆం. ఖా. 2. 100.

ఎ. సాంద్రము, దట్టమైనది, తఱచైనది.

కం. మొల్లల వై చినలక్ష్మి, వల్లభసుతుఁ గాల్పచే
యవారితవృత్తిన్, మొల్లమిగ జాల వై చిన,

యల్లగచాధిపన కీవె యపవర్గ మజా.

శివ సా 449.

వ .. మొల్లమిగ వంతకంతకు దిగఁతంబులు
దంతంబును దీరిచిన యిడుపులంబోల్తె,
దీంద్రంప.. మనుచ. 3. 28.

మొల్లమి² = మొల్ల²ము ఎ. ధనము.

కం అని యిట్లు పలికి మంతన, మన కాతనిఁ
బిలిచి మీరు మొల్లమి గలవా, చని కంసుఁ
డెఱిగి యుండను, జన దిచ్చట నుండ నొందు
చాయకుఁ జనుడీ. వి పు 7. 103.

గీ తల్లులను దండ్రీయను చాము మొల్లమి గని,
మొల్ల సంతోషములఁ జెంది యల్లసిలఁగ.
దళా 8. 28.

మొల్ల¹ము = మొల్ల¹మి. ఎ. 1 మొత్తము, గుంపు

ఆంధరం బన చెద్ది పొలపంబు పట్టించు నిల్లాతి
మెఱుంగుల మొల్లములకు.. పాండు. 5. 281.

గీ తుటుము మొల్లము మొల్లమి తుట్టె వర్గు,
వనఁగ వర్గము తగు.. ఆం ఖా. 2. 100.

రగడ. చాలు చాలు నీసంపెఁగ మొల్లము, చాల
కంటవే పాడిరి మొల్లము... కువల. 3. 127.

2 తఱచు, సాంద్రత

వ.. కొండగొఱియమఱుగుడుబొందుంకు నంద
డించుకంకగ్నధ్రావకుల మొల్లంబుల మునుంగు
పడు పల్లంబులును. మనుచ 4. 37.

3 పెంపు, అతీతయము

ఉ. పెల్లగ గల్పచేన్లవలు పెంపెసలారఁ గడించి
వేడుకల్, మొల్లము మీఱఁ గ్రొత్త తెలి
ముత్తియపున్ రతవంపు సేనకాల్, చల్లమఁ
జేంటాండు ధవళంబులు వాడిరి కొండ
అయ్యెడన్... రసిక. 6. 200.

వ.. అల్లంబు మొల్లంబును... కాళి 7. 185.

ఎ. 1 సాంద్రము, దట్టమైనది.

ఉ. మొల్లపు మొల్లపూఁ బొదల మొగ్గల వర్గల
మైనతీవలం, దల్లనఁ జల్ల వై యొలయు

నందపు గంధపుఁ గొండ గాడ్పుచే, నల్లిక బిల్లి
కన్ దనరు నామిడిమామిడిక్రింద భూమిభృ,
తల్లిజాఁ డల్లజాలరివిధంబునఁ బొంచి హరించె
దెందమున్ ... కృ శకుం. 2. 220.

ఉ ఇల్లొక వట్టునఁ గడచి యేగఁగ నేరని చుండు
కుజ్జులన్, మొల్లిపుఁగాలు కోవలకు మున్న
రికం గొనిపోవఁ జాతురే ...

అచ్చ. రా కాల. 104.

2. అధికము, హెచ్చు.

శా. ...బ్రహ్మాండ భాండంబు భేదిల్లిన్ బెట్టుగ
నార్చి పేర్చి ప్రణయోద్వృత్తాంతకాకారుడై,
మొల్లం బైన బలంబులం బొలిచె నమ్మూర్పు
తృతాపంబునన్ .. భా. రా. యు 1. 874.

గీ మొల్లి మగుక్కిరివాఁ డేడి మొల్లలార, కుక
నిగదికునిఁ బెప్పుడు కింకుకములార.

భాగ. 10. పూ. 1015.

ఉ. ఎల్ల విధంబులన్ వినుతికెక్కిన యీవృపు
కుార్చి పత్తి నై. మొల్లము లైన సంవదలు
మోచి వెలుంగుచు నున్న నాకు నీ, తల్లి నవత్తి
నొదు వని తాఁ బలుమాటును వచ్చి నాకడం,
బ్రల్లదముల్ వచ్చించు వది పల్కలు నే వినఁ
జాల నెన్నఁడున్ ... వి. పు. 2. 12.

మొల్ల²ము = మొల్ల²మి. ఎ (సం. మూ ల్య మ్)
ధనము.

ఉ. ఎల్లధనంబు నోటువడి తిందుకులేళ్ళర యింక
నొడ్డఁ గా, మొల్లము నాకుఁ జాపుమని ముందట
సారెలు ద్రోచి యాడఁగా, నొల్లక యున్న
సౌబలునకు. . భార. సభా. 2. 194.

కం. నాయంటి మొల్లమునకును, నా యొడలికిఁ
ప్రాణములకు నావారికిఁదా, నాయకయై .

దశకు. 5. 55.

ద్వి. తనమొల్లి మ. తయఁ దత్కారణమున, నమ
యడు బస. పు. 4. 897.

మొల్లప్రూను ఎ (మొల్ల + ప్రూను) వృక్ష విశే
షము.

సీ. ... మొక్కపు కొక్కెన మొల్లప్రూను ..

గీ. మొదలుగాఁ గల్గు బహువిధభూరుహములు.
హంస. 4. 11.

మొల్లనుగంధి. ఎ. ఎఱ (√మొల్లి) మొల్ల పూవు
వంటి పరిమళము గలది

ఉ మొల్లసుగంధి నామవసు మోహము నాటడి
చెట్టి నీవు వ, పొల్లక వీడనాడెద వయోతగవా
వి. పు 2. 238.

మొల్లా ఎ. (హిం. ముల్లా) మహమ్మదీయ పురో
హితు లుచ్చరించు మంత్ర విశేషము

మ. . . నైకారవం, బుల మొల్లా పరియించుచున్
మధుజలంబుల్ జల్లి వేగాడ్పు భా, నులచేఁ
తైత్రపు నైదుకీర్ణదశ వహ్నుల్ గంటె
త్రొక్కింపఁగన్ ... చంద్రా. 4. 208.

మొల్లాము = మొలాము.

ద్వి పసిడి మొల్లాము గుబ్బరి కవాటములు.
ద్వి. పరమ. 8. 148.

మొవము = మొగము. ఎ.

సీ. మొవముత కెగయు చన్గవైని నునుమోచి
తళుకుఁ గుంకుమ వసంతములు చల్ల ...
దశా. 2. 278

మొవలి. ఎ. మొగలి. (వృ.వి.) వి. శా. 4. 1024

మొపు = మొప్పు ఎ. మోపు.

ఉ. నాసికపేరురిమవ్వపుటవంటికిఁ బై బొమలా
లయ్యెను, ల్లాసము చూపుతేత మొపు తా
మెయిం దిలకంబు గల్గెడున్ ...
కవిక. 8. 209

మొపుడు = మొగుడు. అ శ్రీ. ముకుళించు.

కం. కవిసర్ప గారుడం బను, కవితా లక
మొనర్చి గర్వితమద దు, మృ-వి సర్పంబు
మొగముల, మొవిడించి కలంచి ముంచ మ
దుగ నేర్తున్ ... కవిన.

మొవ్వి. ఎ. ఒకానొకచెట్టు.

వ ప్రోగువాటించి రావుల మోపు జన్మల
మొవ్వల రేగుల గోగుల రేలలఁ జాలల
నొడ్డల మడ్డల విరుగుల నిరుగుల నెమ్మల
జమ్మల పి. శకుం 2 14

మొవ్వ = మొవ్వ ఎ మోపు. అరటిచెట్టు లోనగు
వానియందు పుట్టెడు ముడతపీడని లేత ఆకు
మొక.

రగడ. మొలచు మొవ్వల వంటిమోపులను మోపు
లను. భాను 2. 88

మొసడి ఎ = మొసలి

తరణము.. వి.స్మిడియ కా దివి యేను తీర్థము
లీనముద్ర తటఁజునన్ విదిశమల్ దురితాప
హంబులు వీని నెన్నఁడు నాడ నో,దుదురు
నమ్మను లిఁడఁ గోల్మోనదుల్ గొనున్ వడిఁ
జొచ్చుదున్. భాం ఆది 8 148.

మొసరు ఎ (క మొసరు) 1 పెరుగు, దధి

గీ అన్యదై వవితి నర్పించి కొలువు తా,డిడి
ఫలంబు గొనుట పడయఁ గనెడి, సద్వర్తిష్ఠఁ
ఫలదు జంగమ మల్లికార్జునినికొలుపు మొసరు
మునుగఁ గొనుట కు సం 1. 12.

కం. పెసరుంబ ప్పేమిటి కని, కసరు న్నెయి
గొనఁడు వండుగను గొయకూరే, కొసరుం బలు
చనిచల్ల యె. మొసరుం గనఁ డతనిలోభమున
కే మందున్. బహు. 5 8.

మొసలి. ఎ. (బ మొసలులు, మొసకులు, మొసళ్లు)
నక్రము, అలజంతువిశేషము

ద్వి కని మనఁగుచుఁ దీవ్రగతి వంటి నొక్క, మొసలి
యేతెంచి సముద్ధతిఁ బట్టు,కొని పోవదరి నున్న
కొడుకు వాపోవ ..

పండితా. మహిమా. 287 పా.

ద్వి పస నిల్లు వెడలివ భయపడుతల్లి, మొసలి
కొప్పించి యమ్ముల మనఁ గలనె

పండితా. మహిమా 287 పా.

గీ. ... ఉడము లన రేల్లిరెఁ గుక్క,పిసికి బావు
లఁ ఒడుటకుఁ బనుల యెగువు, తెరలకు
మొసళ్లు ...

ఆము 2. 53, ఆం. భా. 1 180.

మొసలి తెక్కెముజోదు = మకరకేతనుడు, మన్మ
థుడు

సీ. కలవలచెలికాడు గాదిలిసైదోదు మొసలి
తెక్కెముజోదు ముద్దు కొడుకు ..

జాహ్నవీ 1 8

మొసలిదాలువే(లేవ్వు)(అపు) = మకరకేతనుడు,
మన్మథుడు.

కం గోలపయ న్వాలారుం, గోలలఁ ఒరిగించి
మరులగొల్పుచు మిగలం, దూలించుట కిఁకఁ
దాళం, జాము నీయాన యో మొసలి
దలేవ్వు. నీలా 3 41.

ఇక్లే మొసలి సిడిమువాడు.

చం కిసలయశయ్యడిగ్గియొకక్రేవ శకుంతలనిల్చి
యుండఁ ద.త్కును మనవాంక మంటుకొని
క్రొత్తవిరుల్లనుపట్టె నెంతయు, న్మొసలిసిడంబు
వాని వవమోహనవల్లి యొ యంచు రాజు నిం,
పొనఁగఁగఁ జూచుచుండె మధురోల్లన దుర్గము
లైన చూపులన్... పి శకుం. 8. 74.

జ. మొసలికాటు, మొసలి దోరణము, మొసలిపట్టు
మొసలిపోగులు, మొసలిరాసి, మొసలివా
మొసలివాతమ్మంట్లు, మొసలి వాపోగులు
మొసలి వాయెంట్లు, మొసలి సొమ్ములు.

మొసలికాటు ఎ. (✓మొసలి) మకర ముఖరూపము
గల కత్తి పిడికొన, చిమట,

సీ. పరుఁజతోవలఁ జీల పట్టించువలుఁగువా యమ
రువ యోగ్యమైనట్టితావు, మొసలికాఁకఁగను
మొసలివా యవఁగను జిమట యవంగను తెలఁ
గుచుండు... ఆం. భా. 2. 216.

మొసలిదోరణము. ఎ (✓మొసలి) మకరతోరణము.

గీ. మొసలిదోరణ మెక్కియామునఁతెలంగు,చున్నఁ

బొలియక చిక్కిన యుతీయ బంటు, పఱచి
తొలివేల్పు తేని కత్తెఱుగు చెలువ...

అచ్చ. రా. నుం. 101.

మొసలిపట్టు. ఎ. (✓మొసలి) మకరాలయము,
సమద్రము.

కం. పంతమునఁ బ్రొద్దుపన యుక్తి, గింతుమొ సత
మొసలిపట్లఁ గినుక నిగుడ నిం, కింతుమొ...

అచ్చ. రా. యు. 18.

మొసలిపోగులు. ఎ. బ. (✓మొసలి) మకరకుండ
లములు.

సీ. మొసలిపోగుల నిగ్గుటా సవరిసాము కూటము
తైన చెక్కుటద్దములవాని ...

చం. రా. 2. 5.

మొసలిరాసి. ఎ. (మొసలి) మకరరాశి. (చి. ని.,
శ. ర.)

మొసలివా(యి) ఎ. (మొసలి మోముకూపముగల
కత్తిపిడికొన, మొసలికాటు,

మ. ... జాళువా మొసలివా దీప్తార్చి గాఁగజ్జలా,
న్యితధూమానితరేఖ పై యలుఁగుగా విజ్ఞాన
దీపాంకురా, కృతి నందంబగు వందకం బఘులతా
క్రేడిచ్చిదండేయుకన్. అము. 1. 8. ఆం. ఖా. 218.

మొసలివాతమ్మంట్లు. ఎ. బ. (మొసలి + వాయి
+ తమ్మంట్లు) మకరకుండలములు, మొసలిమోము
చెక్కిన కర్ణాభరణ విశేషము.

సీ. మిసమిసల్ నిడిగించు మొసలివాతమ్మంట్లు నొక
కేలఁ బద్మంబు నొకట గదయు ...

విప్ర. 5. 85.

మొసలివాపోగులు. ఎ. బ. (మొసలి + వాయి +
పోగులు) మకర కుండలములు.

గీ. మొసలివాపోగు లింపెనఁగ వీమలఁ బెట్టి తలల
హాఁబొమిడిఁ త్ దనర నిల్చి ...

అచ్చ. రా. నుం. 84.

మొసలివాయెంట్లు. ఎ. బ. (మొసలి + వాయి +
ఁట్లు) మకరకుండలములు.

సీ. మొసలివాయెంట్లు కౌశలకెంపు దృక్కోణ
సంరక్తరుచులతో చంధిసేయ ...

ఉ రా 280

మొసలిసొమ్ములు. ఎ. బ. (మొసలి + సొమ్ములు)
మకర కుండలములు.

ద్వి. ముద్దుల మొసలి సొమ్ముల చకచకలు, తద్ద
యుఁ జెక్కుటద్దముల నర్తింప...

ద్వి. పరమ. 2. 122 పా.

మొహదా. ఎ. అడ్డకత్తి, పట్టిసము

సీ. మిహిపసిండి పరుంజు మొహదా కెలంకులతావు
గుజ్జరినేత కేవడంబు...

మనుచ. 4. 28.

సీ. పట్టిసతామము ల్పట్టె మన మొహదా యన
నడ్డకత్తి నా నలరుచుండు ...

ఆం ఖా. 2. 215.

మొహరి(రి). ఎ. (హిం. మొహర్) ముప్పది చిన్న
ములయెత్తు బంగారు నాణెము.

(వ్యవ.) పూర్వకాలమున ధనికులు మొహరిం
పేర్ల వెక్కువగా ధరించెడివారు

మొహరు. ఎ. (హిం. ముహర్) ముద్ర.

గీ. మీఁగాళ్ళపైఁ బింతె బాగైనదోనకుల్ జిగి
తరం బైన ఫార్సీ మొహర్లు ...

వేణు. 59.

మొహళము. ఎ. ఒకవిధమగు కూరాకుచెట్టు (శ.ర.).

మో

మోకటి(రి)ంచే = మోకారించే. అ. ౧౩.

(✓మోకాలు) మోకాళ్లు నేలకానునట్లు ముందటి
కొలుగు.

గీ. మ్రొక్కమైతిమి భవుఁ డని మోకటించి...

కాళ. 4. 110.

వ. వాఁడు భయభక్తితాత్పర్యంబులతోడ మోక
టించి వరంబులు నేల నూఁచి నమస్కరించి...

వి. పు. 7, 881

మోకటి(రి)ంచేకొను. అ. ౧౩. (మోకటించు +

కొను=స్వార్థమున' మోకాళ్లు నేల కానునటు
ముందటి కొలుగు

వ ... ఘోటకంబు పెగ్గలంబుగ మ్రొగ్గియు నగ్గ
లిక చెడక మోకటించుకొని ...

మమచ. 4 : 15.

'మోకటిల(ల్ల)బడు. అ శ్రీ, (మోకటిల్లన్ +
బడు స్వార్థమున) మోకటించు, మోకాళ్లు నేల
కానునట్లు ముందటి కొలుగు.

గీ. ఆర్చి యెడవంక సాత్యకి యడ్డగింప, వాసు
దేవుండు వలనంక నచ్చి యుండు, వ్రేము
నవ్వీరుఁ డచ్చోట వ్రేనెఁ దత్తిటి చి
పొండ్రుండు ధర మోకటిల్లబడియె

ఉ. హరి. 9. 85.

వ. అమ్మేదినిపతి పార్శ్వభాగంబు బెట్టడచివ
మోకటిలంబడియును ...

భార. శ్లో 2 267

శ. ర. పా 'మోకరిలంబడియును' ముద్రి. పా
శ్లో. స విహ్వలః ప్రహరేణ జానుభ్యా మగమ
న్మహిమ్ సం. భార. శ్లో. 58 58

కం వీరక నెడి ఘనగదాహతిఁ, దోకయుఁ గద
లింపలేక దుస్సహసిదన్, మోకటిలంబడియె
నేలను, సోకోర్వక దిగ్గజంబు నుడినుడి
గొంచున్. భాగ 3. 161

మోకటి (రి) ల్ల (లు) = మోకటించు.
అ శ్రీ. (✓మోకాలు) మోకాళ్లు నేలమీది
నానునట్లు ముందున కొలుగు.

చం. వన మటి మోకటిల్లి, రథవాజులు మారము
దప్పి నిల్చినన్. భాగ. 10. ఉ 1105.

మోకారించు = మోకటించు. అ శ్రీ మో
కాళ్లు నేల కానునట్లు ముందటి కొలుగు.

కం, ఒకచేతఁ బట్టి తివిసిన, నొకయింతయుఁ గదల
కున్న నొగి మోకారించుక ఒలిమి రెండు
చేతులఁ, బెకలింపఁగఁ బూముటయును భేదిం
కున్నన్. కా. 4. 79.

కం. వృడిమిన్ మోకారించిన, వడితోఁ జేయాఁది
శ్రీనివాసయగారే, యడియే వని యొండొరు
లుఁ, బడి రయగాం ద్రనలు పెండునట్లున కచ
టన్ .. పాంచా. 1. 72.

మోకాలు ఎ. బా. (మోడు + కాలు. మోడ
+ కాలు శ. ర క. మొదకాలు) జానువు. బ
మోకాలులు, మోకాళులు, మోకాళ్లు)

గీ ... చచ్చినట్లు, మూర్ఖవోయి మోకాళులు
మోవబడియె... భార. ద్రో 4. 45

కం శి. నుండఁగ మోకాలను సేలు వెట్టుట.
శేలతనము గాక మీకుఁ బెద్దటికంటే. .
ఉ. హరి. 1 86.

గీ. ... గాడుపుకుట్టఁ డవ్వాలునడుమఁ, బట్టుకొని
కిన్న మోకాలఁ బెట్టి విఠిచె ...
అచ్చ. రా. యు. 242.

ద్వి మోకాళ్ళ మోచేత ముష్టి వందంద, దాఁ
గి చి పెడిఁదీసి తలలు ద్రొక్కించు ...
రం. రా యు. (చి ని.)

గీ ముదుము మోకాలు నాఁగఁ తెన్నడరు జాను,
ఆ. భా. 2 125.

శ్రీ రా మోకా లొడ్డుట = ఐశ్వర్యము కలుగు
చుండ వారింప నెంచుట.

కం. కౌరవనాయక పాండుకు, మారులు నీతోడి
పొత్తు మనియెద మనఁగా, శ్రీ రా మోకా
లొడ్డిన, వాంఛిధముకాదెనీవు పరి దమ తెల్లన్.
భార. ఉద్యో. 9 849.

బ మోకటించు, మోకటించుకొను, మోక
టిల్లంబడు, మోకటిల్లు

మోచెయ్యి(యి)మోచేయి ఎ మోడు + చెయ్యి
మోడ + చెయ్యి. శ ర) కూర్చుండు.

ద్వి అణుమూర్తియను భక్తుడతఁడు మోచెయ్యి,
గణనాథ సావైఁ గడియించి తివియ...
పండితా. పురా. 195 పా.

సీ. కూర్చుండు మోచెయ్యి నా ...
ఆం. భా. 2. 198.

మోచేతిమ (దుపు) ద్దుటిల్లు ఎ (మో చేయి + మదుపు + ఇల్లు) మోచేతిమదుపువలె కట్టిన కట్టడము

(రెండిండ్లు కలిపి కట్టిన కట్టడము, శ ౯.)

మోచేయి = మోచెయ్యి ఎ తా (మో దు + చేయి. మోడ + చేయి శ ౯.) కూర్పురము.

గీ. చిత్రజలజంబులో నున్న శివుని వీడి, వెలి నవని యుచువేల్పు నేలించు తెల్లని, బాణ నున్నట్టి కబళంబు బాణవైచి, కడగి మోచేయి నాకుట గాదె దెలియ .. శివధ. 2 118

వ. హొంతకారులమై బడి మడగి రెండుమోచేతుల పోటుల. ప్రబంధ 7౦.

ద్వి. మోచేత బగులంగ మొగములు బొడిచి, పూచిన శస్త్రాస్త్రములు పొడిచేసి
రం, రా. యు (చి ని)

మోత ఎ (✓మోయు) 1. మోయుట, వహించుట

ఆ. పుస్తకములు జడలు పులితోలు చర్మంబు, కక్ష పాలలు వదిలక్ష లైన, మోతచేతు గాని మోక్షంబు లేదయా... వేమ 2 188

2. బదుపు, భాగము (శ. ౯.)

మోడ. ఎ. (✓మోడు) మోడుచేత కట్టిన నెత్తురు గడ్డ (శ ౮).

మోడకట్టు, అ శ్రీ. (మోడు + కట్టు) మోడు చేత నెత్తురుగడ్డకట్టు. (శ. ౮.)

మోడు న శ్రీ. కొట్టు, ప్రహరించు

గీ. .. శేషించి మెఱసిన ప్రతిభటాలి, మీద గవిసి కుంగలఁగొని మోది నిరవ, శేషముగఁ జేసె
భార. మౌ. 1. 81.

కం రాఁ దిగుచు నెగచు నగుచుం, బోడ దట్టుం బట్టు దిట్టు బొరి బొరి రోజున్, మోడు మెడ ద్రొక్కు నెక్కును, మీదికి నెగయించు వంచు మెయి సారించున్ . ఉ హరి 8 10౪

ఉ వేడులు గొన్న మానవుని చేమలు గంటియు విట్టు గాల్చియున్, మోదియు నీటద్రొక్కి

యను మున్నో తీర్చి గడంగువెజ్జ న, శ్లేదగ రిన్నిచందము నీవని దీర్చుకై పెంగితిన్, ఏమి సేయదాన్. వృం 5, 1౩

౭ చెప్పి, ప్రహరిము.

మ. అని నీకీ వటు మోదులం బడి కడుం బ్రాణా ర్థదై పాటిపో, యిన సుగ్రీవుడు..

భా రా కిష్కిం 203.

౪ మోదుల కొక నన్ను జూపినన్

దశకు 4 12

జ మోకాలు, మోచెయ్యి, మోచేయి, మోచేతిమద్దుటిల్లు, మోడ, మోడకట్టు, మోడులాట, మోదులాడు

మోదులాట ఎ (✓మోడు) కొట్లాట చెబ్బలాట.

గీ .. వృష్టిభోజాధిక పీరు లెల్ల, మునివర నిర్దిష్ట ముసలాత్మము లైన ముయ్యంచు తు గల మోడలాట.

నీ జేచ్చి యెడొబ్బల బరిమార్చుటయును ..
భార మౌ 9౦.

మోదులాడు ౨. శ్రీ (మోదులు + టడు) చెబ్బలాడు

చ. బోలుం, దొడలును వీపులున్ దలలు నొప్పొగడఁదిగ మోడులాడుచున్ ..
అచ్చ. రా. యు. 184.

మోక = మొక్క, మొలక. ఎ 1 అంకురము.

నీ మొలక మొలప మొక్క మోసరిక మొలక...
నాకు నకురం బొప్పుచుడు ..

ఆం. భా. 2. 35,

2. వృక్షకము, చిన్నచెట్టు.

గీ ధవళకేతకిధూళి గాత్రమునఁ జఱచి, మోక మామిడి కొకకొంత మ్రొక్కి నిలిచి, యెడలిలో జక్కనగము నాకొనఁగు మనుడు, నద్రికకవ్య తల వాంచె హరుడు నవ్వె.

ఉ హరి. 5. 58.

నీ లిలకంబు ఒలు తేనియలఁ బోక మోకిల

పుష్పం బాకల తావి బుక్కిలించి

భీమ. 1. 97

ఉ. కా యను మేటితప్ప కొడుకా యను నిద్దపు
బాతమోవి మో, కా యను ...

అచ్చ. రా అయో 90

మోక్షము. 1. లావుత్రాడు, తాడి మొదలగు చెల్లెళ్ళు
టకు నువయోగించు లావుత్రాడు.

2. అనుడు రక్కను తనని దోడ్కొని తొలంగి
నేగి మోక్షము కగము తెన్నియేని, గూర్చి
విగంగట్టి తద్దయు వార్చికొనుచు, దప్పెటలు
మోయఁ బ్రో తెల్లఁ ద్రిప్పి మఱియు

అచ్చ రా ను 85

3. ఇట్లు తాఁ దెచ్చినయెద్దు నెనుపోను మెడఁగాడి
గీలిచి ప్రచ్చన్నరూపంబునం బాదరితలు
తోలుమోక్ష మునికోలయు నంటఁగట్టి పెద్ద
మేడికోల యమర్చిన నాఁగలి భుజాగ్రంబున
దాల్చి.

కేవల 108

4. మోక్షము నిచ్చెనయును చా, టాకులబందంబు
మెత్త నగువదోలున్, జో కగు కత్తుల దొన
యును, దూకంబునఁ బూని నిలెఁ దొయ్యలి
యెరుటన్...

సురా. 53.

మోక్షము. 1. విడుదల
చేయువాడు, విడిచిపెట్టువాడు

2. ఉద్ధారకుడు, కష్టములనుండి తొలగించి
రక్షించువాడు.

మోక్షము. 1. విడిచిపెట్టుట, వగలి
వేయుట, 2. నిర్బంధమునుండి తొలగించుట,
కష్టమునుండి కాపాడుట, 3. (కన్నీరు) కార్చుట,
4. అమిత వ్యయము చేయుట, 5. కాణము మొ.
విడుచుట, వేయుట.

మోక్షద్యోరము. 1. విడిచిపెట్టుట, వగలి

మోక్షపురి. 1. వి. ఈ. ప్రే. కాంచీపురము.

మోక్షము. 1. వి. ఈ. ప్రే. 1. విడుపు, విడుదల.

2. కష్టమునుండి తొలగింపుట. 3. ముక్తి, ఉన్మత్తము

విడుదల విడుదలయగుట (ఇదియ నాల్గవ శ్లో
పార్థము, 4 మరణము, చావు. 5. (జ్యోతి)
రాహుకేతువులు సూర్యచంద్రులను విడుచుట
గ్రహణకాలమున విడుపు, గ్రహణము యొక్క
సమాప్తి 6 మొక్కపుఁజెట్టు. పాటల (వృ.వి.)

మోక్ష. 1. వి. ఈ. ప్రే. మోక్షము గోరు
వాడు, ముక్తి పొందువాడు

మోక్షము. 1. వి. ఈ. ప్రే. 1 పాటల కలిగొట్టు.
(వృ.వి.) 2 విడింగము, వాయువింగము (వృ.వి.)

మోక్షపుష్ప. 1. వి. ఈ. ప్రే. గొర్రెలు, వంధ్య

మోక్షము. 1. వి. ఈ. ప్రే. వ్యర్థమైనది,
నిష్ప్రయోజనమైనది, 2 సోమరియైనది, అలసము.

3 దీనము 1. వి. ఈ. ప్రే. ఆవరణము, కంచె, వెలుగు.

మోక్షాల్లి 1. వి. ఈ. ప్రే. ఆవరణము, వెలుగు.
కంచె

మోక్ష 1. వి. ఈ. ప్రే. 1 కదళీపృక్షము, అరిటి
చెట్టు. 2 బూరుగుకాల్మలి, (వృ.వి.) 3 నీలిమందు
చెట్టు

మోక్షక. 1. వి. ఈ. ప్రే. ముచ్చె, ఒకవిధమగు వాద
రక్ష (క. ర. స. స.)

2 విపురుల గెలువఁ దాల్చిన కెంపు జోడుల కంచె
నంఘ్రముల మోక్షకలు రహించ...

కృ. శకుం. 2. 27.

(‘మోక్షకలు’ముద్ర)

మోక్షకము. 1. వి. ఈ. ప్రే. 1 విడిచి
పెట్టునది 2. విడిపించునది. 1. వి. ఈ. ప్రే.

1. మోక్షము, మొక్కపుచెట్టు. 2. శోభాంజన
వృక్షము.

మోక్షనపట్టంకము. 1. వి. ఈ. ప్రే. నీళ్లు మొదల
గునవి పడియంగట్టు సాధనము.

మోక్షనము. 1. వి. ఈ. ప్రే. విడుపు గలిగి
ంచునది, నిర్బంధము మొదలగువాని నుండి తొలగి
ంచునది (సాధనము). 1. వి. ఈ. ప్రే. 1. విడుపు.

2. గోష్ఠము, తలతిక్క. 3. వంచన, మోసము.

మోక్షని. 1. వి. ఈ. ప్రే. మిఁగాలు గుడికాలు

నైశము కప్పకొని యుండెడు పాచోను, పార్శ్వత్ర
(శ. ర.).

మోచము. సం. అ. పుం. 1. కదళివృక్షము, అంటి
చెట్టు. 2. శోభాంజనవృక్షము.

మోచయిత. సం. విజ. (బు. శ్రీ. బు. విడుచు
వాడు, వదలి పెట్టువాడు.

మోచాటము సం. వి. అ. పుం. 1. రంభాస్త్రీ, అంటి
దూట. 2. చందనము, 3. కృష్ణ జీరకము, నల్లి
జీరకజ్జి.

మోచికొను న. శ్రీ (మోచు + కొను - స్వార్థ
మున) ఎత్తికొను, వహించు

కం. మోచికొని వారవాత్సజుల, దాచెలువందే
నిట్టు లరిగి పుంము దృష్టగోచర మగుటయు
దమ్మల, జూచుచు వారలకు ధర్మమతుల డిట్లు
నియెన్... భార. విరా. 1, 155

మోచితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) విడిపించు బడి
వది (శ. ర.).

మోచు=మోయు. న. శ్రీ. 1 వహించు.

నీ. పాండ్రభూవరి నీపు భావంబునందు మనీ
యాంకములు మోచగ దివిరితేని, నాపాలి
కేతించి నమ్ముడివై యెను నీవాడి నా
కిమ్ము నీదు చిహ్నముల
హర. ఉ. 6. 203.

గీ. అడుగుల తెండి భోగావతి యతిశయిల్ల, బరిఖ
లక్ష్మీకుకండి జూపట్టె ననియె, దాను బురి
కోట యాకాశతటిని మోచి, సమధికోవ్పతి
గోరికుచంద మొందె... విక్ర. 1. 65.

ద్వి. మోచ నోపినవస్త్రములు మోపుగట్టి, లావున
గొనిపోయి లంఘియ కిచ్చె...
పండితా. డీక్షా 74 పా.

ఉ. భూవంశముఖ్యునిన్నిధికి బోయెడు మామిడి
పండ్ల పుట్టికల్, మోచంగ గూలి పుచ్చుకొని
మూఢతల గుల్కెడు గ్రామ్యు చేష్టితం, కావ
హిలంగ నేగి... కళా. 6. 158.
అం. భా. 3. 119.

2 ఎత్తికొను

అ. అకట మనము వచ్చినది కడుదప్పు నే, డప్పు
లంబు సొత్తమని తలంచి, తఱిమి నడచితిమి
లతాతన్వి యిది వడ, గొనియె మోచి తెమ్ము
కొంతదప్పు. భార. విరా. 1. 151

కం. వినుఁ డీతగురంబంధపు, తెుకయికఁ గని
మోచి తెచ్చి యిచ్చె వనరె చుల్కుని నరులు
కాన మాపు, మునుకున్ విజయంబు సేయఁ
బుత్రిక నిత్తున్. అము. 6. 119

కాకు, స్పృశించు

ఉ. పూచిన తీరగెలన్ మధురభూమిఫలంబుల వ్రే
గునన్ మహిన్, మోచిన కొమ్మలుం గలిగి..
ఓపు వింధ్యాచల పార్శ్వ కానన మనవ్యవసీ
విభవోపమాన మై కేయార. 3. 10

గీ. కమియ నామూలచూడుంబుగా ఫలించి, యంజ
రము మోచి యున్న యుదుంబరములు..
కాశీ 1. 91.

ద్వి. అని పెక్కు భంగుల నారాజుడేవి దనుమోచ
నాడిన దిష్ట వాఙ్మములు..

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1182 పం.
పాండు 3. 152

మ. ఒలిమి ద్రౌపదగఁబోలె జాయవడుచుం
బర్యాయభంగబునన్, గలనూ తెల్లను నంటు
మోచఁదెగి... అము. 4. 3.

(అ టుమోచన్ = అతుకువటుకు)

4. అను, ఆక్రమించు

కా. నీ వింకనన్, కాధం తెట్టుకు వాడి నూడి
మొన మోవం జాలు నంతైన నే, నీధాతీతల
మీను వారలకు .. భార. ఉద్యో. 2. 251.

5. అంటుకొని పోవు.

చం. కనుగవ ప్రాన్నడంగ నెఱక ల్విరియంబడ
బోర మోవ నెండిన వదనంబులం దెఱచి
ఓక్కినయజ్ఞులు దల్లడించుటల్, గనఁబడ
నూరుపు ల్లింముగా నిగుడ న్వడఁ గుండి

యారెలు, గునఁ గమవాని బిల్చుచు శకుం
తము లయ్యెడి నిల్చె ప్రాఁకులన్ ...

పారి. 4. 21.

3. పొందు.

గీ. ... అట్టి వానికి నింద మోవఁ, తేనెఁగా విధి
కటకటా దోసకారి. పారఁగ. 2. 268.

ఉ. ఎల్ల విధంబులన్ వినుకెక్కివ యీవృపు
కూర్చివత్తి నై, మొల్లములైన నందలు
మోచి వెలుంగుచు నున్న నాకు నీ, తల్లి నవత్తి
నోదు నని తాఁ బలిమాటను వచ్చి నాకడన్,
ప్రల్లదముల్ వచ్చించు నది వల్మరు నే వివఁజాల
వెన్నఁడున్. వి. పు. 2. 12.

ఉ. అవనుధామరప్రభువు నమ్ముని యిట్లను వత్స
విన్ము నా, భావ పథంబునన్ నిను నపాపునిఁగాఁ
గనుఁగొంటి నాగ్రహ, వ్యావృత చిత్తవృత్తి
నిటు లాడితి మీఁ దరయంగ లేక నా, యావచ
వంబు తప్ప దనయం తెద మూర్ఖత నన్ను
మోచుటన్. పాండు. 5. 269.

7. పోషించు.

ద్వి తన్ను మోచినచోటఁ దగ వట్టె పెట్టి,
మిన్నక సురఁగిన మెత్తురే జనులు ... ద్వి.
పారిశ్చ. ఉ. 2. 477 పం.

8. లక్ష్యముగాఁ గొను గుఱివేయు.

ఉ. చిత్తరు వన్న నిశ్చయముచే నెదు రుండి
మొగంబు చూడ మో, మెత్తును నత్యపుం
భ్రమ సమృద్ధిని గ్రమ్మఱుఁ దక్షణంబులో,
నొత్తుచుఁ దత్తణంబుఁ ద్రవయున్ మగుడంగ
నిరీక్షణేచ్ఛఁ బో, మొత్తును భర్త చూపు దను
మోచుట దోచిన నోసరిల్లుచున్

ప్రభా. 1. 189.

9. శ్రీ. ఆనుకొను.

సీ. నిమ్మలు చూచీఫలమ్ములు నతిరమ్యముగఁ
బండి నేలపై మోచి యుండు. ...

కు. సం. 7. 980.

2. నిండు

చం... శంఖవాండము మోవ లీల మైఁ, బెనిచిత
దంభవామను నుపేండుని నెన్ను సమాశ్రయిం
చెదన్ . మనుచ 8 111.

ఆ ఇతనిఁ జూచి మీకు నెంత మోహము గల,
దంత శంకె మాకు నధిక మైన, మోహరసము
మూరి మోచియున్నది యీకు, మారుఁ జొక్క
రూప మాకు మీకు వి. పు. 7 100.

3. మొదలుకొను, ప్రారంభించు

గీ .. శంక రాద్రి, కాననము మోచి మందరాగంబు
దాఁక, ఫోజు పెట్టి తన్మూలబాము దొరలు.
మనుచ 5 44.

తలమోచు-శిరసావహించు.

సీ. .. ప్రచండమేఘ, కులము లాతని యాజ్ఞదల
మోచి యతని యాయుధము చిహ్నంబగు
నొడకు నొప్పు పారి. పూ 7 125.

జ. మోచికొను, మోవరి, మోపరిగాఁడు, మోవ
రీఁడు, మోపు, మోపుకాఁడు, మోపుకొమ్మ,
మోపుకొలుపు, మోపుదల, మోపెట్టు.

మోజా వి. ఒక జాతిచెప్ప, పాదరజావిశేషము

సీ పాదరజాభిధ పరగును తెప్పవ మలకడ మృనఁగ
సమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు తగుఁ
జాయబోసు పాచో మాడు పుద్గము ముచ్చె
మెట్టు, పును మోజా యనఁగ.

అం. భా 2. 298.

గీ. చరణముల లేత చిగురుమోజాలు దొడిగి,
కటిభరంబునఁ గురువేరు కలయఁగట్టి, పొగ
డలును బొడ్డుమల్లెలు పొన్నవిరులుఁ, కాన్పు
వను నాల్గదిక్కులఁ బఱచివైచి...

పి. శకుం. 8. 41.

మోట. విజ (సం. మూఢ.) 1 మూర్ఖుఁడు, మొద్దు.

ద్వి చదువును సంధ్యయు జపమును వేల్చి,
మొదలు ముట్టఁగఁ బోయి మోట నై బదరి...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1252 పం.

2 స్థూలము, బలిష్ఠము.

ద్వి. మోటువ ననుర గ్రమ్మట వచ్చి తాఁక,
మోటుతా దెత్తుక మోఁదె వావాలి...

రం. రా కిష్కిం. 209 పు 8 పం.

ఎ. : పిత, ఎడ్లను కట్టి నీరు తోడెడుయంత్ర విశే
పము.

సీ. ఏత మనంగ ఘటియంత్ర మెనంగుచుండు
మోటునంగను దభేద మొనరు ...

ఆం. భా. 2. 298.

3. మోటుక త్రి

మోటుక త్రి. ఎ. (మోటు + క త్రి) మచ్చుక త్రి, చెట్టు
కొమ్మలను గొట్టు పెద్దక త్రి.

ఉ. కట్టిననీలిది డ్దు సెల కట్టయవిండ్లును విండ్ల
గాసెనల్, చుట్టి నొసళ్ళపై నిడినజంజాముఁ
బల్లసిగల్ కటింతిన్, బెట్టిన మోటుకత్తులును
మనుచ. 4. 88.

ద్వి. మలయంగ నెడరొందిమయి నోర గాఁగ,
మొలత్రాటఁ తెక్కిన మోటుకత్తియును...

ద్వి. పరమ (చి. ని.)

మోటుకము. సం. ఎ. అ. పు, న. మాత్ర, గుళిక. న.
క్రార్థకాలమున నీయఁబడిన భగ్నకుక పత్త)దత్త
యము, విడదీసిన రెండు దర్శనకలు.

మోటునము సం. ఎ. అ. న. నలఁగఁగొట్టుట, పిడి
కేయుట, బ్రదలుకొట్టుట. పుం. వాయువు, గాలి.

మోటుపాటి = మోటాటి ఎ. రెడ్లలో నొకతెగ
(శ ర)

మోటుబరి ఎ. బరువు మోసెడియెద్దు (శ ర).

మోటాటి = మోటుపాటి ఎ. రెడ్ల (కాపుల) లో
నొకతెగ

గీ. పంట మోటాటి పెడకంటి పాకనాటి, కొడిదె
కాపులు మొదలైన ఖోడిఁ దనరు, కాపులకు
నెల్ల మిన్న యక్కాపు కొడుకు...

మోటింమే. న క్రి. పోటిగా నిలుపు.

(వర్ణన) దూలము పడకుండ స్తంభమును మోటిం
చినారు (శ. ర)

మోటిక = మొటిక. మొట్టిక ఎ. అకు ము,
మొలక.

ఉ ... పరిపాటిగఁ గెంతిగు రక్క డక్కడన్,
మోటికలెత్తి త్రొవ్విరులు మొగ్గులు పెగ్గల
మయ్యెనయ్యెడన్ (మోటికలెత్త = అ కురించు
అని భావము)... విప్ర 2. 28.

మోటు. ఎ (సం. మూఢః) 1. స్థామిపు, మోటు.

సీ. పాట పాడుదు రొక్కచోట మోటులు పల్ల
వించి కోయిలలకు విందు సేయ ..

ఉ. రా. 1. 170.

ఉ. కాలిన మోటువంటికొఱగాని కరిగిము పల్ల
వెంట్రుకల్ . వి. పు. 2. 184.

సీ. మోడుమో టనంగ నొప్పును స్థామిరామంబు .
ఆం. భా 2. 98.
దశా. 9. 19.

2. మోటు, వేటకాఁడు పందివేఁటలో రాఁగుట
కయి ఉపయోగించుతెర, పల్లము మొ॥

సీ. నట లెత్తుకొని యెత్తుకటి వ మోటానవడి
యెయఁ బొడుతు నీపాద మాన ...
మనుచ. 4. 14.

సీ. పాదిగువ్వలు మోటువలకలు పోటుగుంజలు
చిక్కములు నురు ల్లాగిలములు ...
శుక 1 : 185.

గీ. జాకెరిపంక్తులకు మోటు .. హంస. 2. 84.

గీ మొద్దుగుట్టము, మూఢకహయము.

ఉ. . . నడకగుట్టపుమోటుల వేసడంబులం, బెల్లుగ
నెక్కి పొరజనబ్బందము వోఁ బురి నైదునాళ్లు
భూ. పల్లభుఁ డుండి తాఁ గదలె వాయుఁ
ముఖ్యులతోడ వేడుకన్... తె. భా. 2. 118.

3. మూఢకహయంబు వెలయును మోటునాఁగ....
ఆం. భా. 2. 196.

విజ 1. పెద్ద, స్థూలము, చట్టమైనది.

గీ. మోటువలక నిజాంగంబుమాటు గాఁగ,
వెలయ... రావి. 5. 20.

2 పరుపము, కఱకై నది

(ప్రవ.) వాడు తఱచు మోటుమాట లాడును

3. మూడుడు

4 మొదల మోటు పిసాళి నా మూడుఁడొప్పు...

అం ఖా. 8 8.

జ. మోటుకన్ను. మోటుకాడు, మోటుపఱచు, మోటువడు

మోటుకన్ను ఎ. (మోటు + కన్ను) మొద్దువాటి న కన్ను, ఒక పదముగాఁ జెడినకన్ను

ద్వి. తూటు గట్టినఁన్ను దూలగొన్నన్ను,

మోటుకన్ను ను తాపమునిగినకన్ను

పండితా. మహిమ. 278 పా.

మోటుకాడు ఎఱ (మోటు + కాడు. ఐ మోటు కాండు. మోటుకాటు) మాటు పెట్టుకొని వేఁటాడువాడు

ఉ ఆత్తటి వేఁపికాండు యమునాంబుతంగ వరం పరాక్రమిన్, ముత్తర మైనసూకంసముత్కర మున్ గని మోటు కాండు వి,లై త్తకమున్న రాజుమది కక్కెడునట్లుగ దీని మిత్తికిం, బుత్త మటంచు బట్టెడలు బోరన దుయ్య భయంక రాక్ష్మిన్. . మనుచ. 4 4'.

మోటుపఱచు, న. ౨౩ (౪ మోటుపడు, 1. వఱకుం బండించు

4 మె నని నీడునవోదిరి ముక్కునెవులు,

మోటుపఱచినబద్గంబె మ్రోఁ గ్రాల ...

ఖా. రా. య. ౧81.

(మోడుపఱచు. క. ర. పా.)

2. కొట్టు, ప్రహరించు.

కం. మోడిన నప్పొలబోనపు, తోడులు వెండి యును వాడిసురియల గుడెలం, గైదువుల నారసంబులఁ, బాడుకొని కలంచి మోటుపఱ చిరి వారిన్.

అచ్చ. రా. య. 188.

మోటువడు, అ. ౨౩. (మోటు + వడు) మొద్దు వాటు, చెడిపోవు.

కవిభావన నావిద్య లెల్ల మోటు, వడినఁ జెట్టెక్కి చేతులు విడిచినట్లు, తోకచి-తా నిమ గ్నుండ నై కురంగ, నయన కృష్ణ జూచి రక్షించు నన్నటంచు.

వరాహ. 1, 98.

మోట్టయితము నం, ఎ. త. న. విరహకాలం బునఁ బ్రియునికథాబలయందు మనసు దగిలి యుండును దెలియఁజేసెడు స్త్రీ యొక్క శృంగార చేష్టా విశేషము.

మోడము ఎ మేఘావరణము, మందారము.

4 ... మోడి, మన గ మంతారి మనగ మేఘా వృత్తి దగు ...

అం ఖా 1 71.

మోడామోడి ఎ ఒకానొక స్వరస్థాయి.

ద్వి. కరుడి మోడామోడి .. అడిగా సొగయు తాయములు. బస. పు. 9 942 పం

మోడి¹ ఎ గణికాదులు మొగ్గవారి కాలికి సమీప ముండుచిన పుచ్చు చేకొవట.

క . కయ తోపు దృష్టియును వళి, నయ ముడుటు దుగమ్మ మోడి నయ మున్నతి రే, కయున ప్రమాణము హరువున్. మెరుసిరి యవధుశక్తు మురుపు మెకకువ యమరున్.

ప్రబంధ. 108

మోడి² ఎఱ. (నం మూడఁ, క. మోడ) మొండి మూర్ఖుడు

4 వారెతు లైన యీ కిమ వారివలెనె, మో మానిసి నైన నే గోడు లేదు ...

వైజ. 2, 95

ఎ. 1. అనాదరము

(చూ. మోడిసేయు)

2. చలము, పట్టుదల.

4. కొమ్మ నిను దక్కి దక్కించుకొనెడి యా ముమ్మరమ్మగ నన్నేచ మోడి దగునె .

ప్రబంధ. 78

8 కోపముచే చాల్చు మోవము, కోపము.

గీ మోడి యనఁ గోపమానంబు పొల్చు వభవ...
అం. భా. 1. 185.

గీ. కోపరీతులు మోడి వాఁ గొఱులుచుండు ...
అం. భా. 3. 58.

సీ. మ్రొక్కి వేడినఁ గాని మోడి మానని వాఁడు
పెక్కులు బలిమాలి వేడసాగె ...
కలు. శ. 84.

సీ. చూడవే కన్నెత్తి వీడవే మోడి నీ వీడ వే రావె
నీవాఁడ నేను... శాం. 4 84.

2 బింకము

గీ. వంచకము తొమ్ము విరివియై పరిధవిల్లి, మోడి
శిర నెత్తుటయుఁ గల్గి మొయిలులోని, జలము
తే నోపు పాదరసంబువంటి. యుత్ర మాశ్వంబు
సాహిణి యొకఁడు నిలిపె

సారంగ. 1. 81.

చం బొమ్ము ముడిపాటు జంకెనయు పూనికయున్
మురిపెంబు మోడి వం,తము చిరువప్పుదోచ...
శాం. 3. 68.

జ: మోడినేయు

మోడి³. ఎ. నకిప్పివైఖరి, వైఖరి, విధము.

సీ. . . రే జోతిజాగోడ జాజటాకు, చేఱొని
హొన్నుకాన తిఁగె మోడివసులఁ జిత్రపటముల
తళుకు వెలసి...

గీ కళుకు బొగారు రేకుల కుకుకు మీఱ, బెళుకు
తెఱమానిఁపు జగతులను సోయ,గంబుడం
బగు వైజయంతాబులోన. ఘటికా 2 88.

గీ మోము జూచిన శశిరేఖమోడి యమరె,
మాఁటి పోడిమి జూచిన మంజుహోష ..
శాం. 3. 50.

చం పలుకుల నేర్పులున్ జిలుఁగూఁ బయ్యెద
జార్పులు వింతమోడి న,వృత్తులు ...
శాం. 2. 107.

మోడినేయు ౮ ౨౩ (మోడి² + చేయు) అనా
దరము చూపు.

గీ. పసిడి చీరలు గోవులుఁ బనులుఁ గొన్ని
నూకులిండ్లును బండ్లును నోలి నొసఁగ, వలయు
నివియెల్ల నొసఁగి యవ్వలన మోడి, నేను
కెంతయు సంతృప్తి నేయవలయు,
హరి ఉ 10. 216.

మోడు¹ = మ్రోడు. ఎ. 1. స్థాణువు.

సీ. మోడు మో టనఁగ నొప్పును స్థాణు
వామంబు... అం. భా. 2. 86.

2. ఉండవలసిన యవయవాదులు పోవుటవలన
మొద్దవలె నుండు పదార్థము.

గీ. కామఁ జానిన కమలంబు కరణిఁ జోలుచు.
కడ్డతల యిలఁ బడియు నుదీర్ణ కాంతి, నొప్పు
నట్టియుఁ జూచి శల్కండు సిడిము, ద్రెప్పి
మోడైన యరదంబు ద్రిప్పె వధివ.
భార. కర్ణ 3. 671.

మోడు². ఎ. (మూడుఁడు.)

సీ. బొగ్గునం దై లంబు బుట్టంగ నేర్పునే యిలమీఁద
మోడు నీ గ్గేరి తలఁచు ... నీతి. 73.

(చంద్రవర్ణ వము.)

చం. గురుసతిఁ గూడు రట్టునకుఁ గొంకని మోడు
వియోగినిన ము,త్కరముల కీడు ..
వరాహ. 4. 24.

జ. మోడువడు,

మోడుచే(ద్దు). న. ౨౩. (✓ మొగుడు) 1.
(చేతులు) జోడించు.

ఉ. మ్రొక్కెద వాసుదేవునకు మోడ్చెదఁజేతులు
సవ్యసాచిన్ ... భార. ఉద్యో 1 902.

ఉ. తోడికుమారులున్ సఖులు దూరమునంద కరార
విందముల్, మోడిచి ఫాలభాగమున మోవి
వమస్కృతు లాచరింపఁగా .. కాశీ 6. 5.

ఉ. మ్రొక్కు లొనర్చు గేలుగవ మోడిచి ...
నీలా 1. 7.

ద్వి మోడ్వఁడు చేతులు మ్రొక్కఁడు పా.గి
పండితా మహిమ 298 పా.

2 క్షుణ్ణము, మూయ

చం. మొలచిన కూర్మిఁ :న్నుగవి మోక్షియన్న
దక్షిణవాసినా, బంధున నాన్యపాలకుని
జాయక చూతురె మర్త్యభానులు...

నైష. 137.

చం. .. జలదేవత హాసని కన్న మోక్షిని,
వనరుహముల్ ముడింగె.. పారి. 232.

సీ, ఆవులు నాకఁ గ న్నఱమ్రాక్షు పలలను
బలుల చ న్నక వఁగఁ బోవు లేళ్లు

కళా. 8 10.

8. (పువ్వులు) ముడుచు.

క కలవములు గూర్చి బహువిధ, తిలకంబులు వెట్ట
వింతతెగవున బలు పువ్వులు గట్టి కట్టి మోక్షు
గఁ, దల ముడువఁగ నరులు గ్రువ్వఁ దద్దయు
నేర్తున్ భార. విరా. 1. 620.

మోక్షపద్ధతి. అ. క్ష (మోక్ష + పద్ధతి)

1. కునుగు, తెగు.

కం. మోక్షపక్షిని చేతులతో, గీడగుదళః బొంది
కాక కిన్నకగీతా, మేడిత ముద్దుక సంపి,
త్రికదలు నీ కకట యివ్వుడు దెలియఁగ నగునే.
పారి. 4. 8 178

2 బోడిణగు, కొమ్మలు ఆకులు లేః యు డు.

శీ అధ్యగులు కోడిగములకై యాకులెల్ల, ద్రె చి
కాళా వికాసముల్ ద్రుంచివైవి, మోక్షపక్షి
యుండె నది నిల్వ నీడ వట్టఁ, గొమ్మయును
లేమి తనయందు గుదురుకొనఁగ

శుక. 2 499

3 మొక్కపోవు.

చం. అనుటయు నాదిదేవుఁ బరిమాత్ముఁ గనుంగొన
నెమ్మనంబులన్, మొనయు కుతూహలాంకు
రము మోక్షుడఁ గోపము చిచ్చు తాఁకునన్,
ఘనతర బోధవల్లనము గందఁగ నైఁద
యనవ్రహ్మవ్రతంబునకు విఘాత మొంద ముని
పుంగవు లొక్కట నుగ్రమూర్తులై ...

వృసిం 1 87.

4 మ్రామఁడు, నిక్కమగు

ఉ. వీరలు గుగఱోఁ బులిసచేమలమీఁద బ్రసీని
విష్టులై, నోరు పృథా మెదల్పుచుఁ గనుంగవ
మోక్షుడ నతమాలికల్, సారెకుఁ ద్రిప్పుచున్

ప్రబోధ. 2. 8.

మోక్షపు(క్షు). ఎ. మోక్షు) మొగుడుట,
మకుళించుట

మ మిక్కుటంపుఁ దిమి సొక్కె న్నాంత కన్యో
క్షునన్ . దకా 8 77

కం. పెన్నెరులఁ జెమట మోక్షుం, గన్నులు
వదలుకవుఁగిళ్లు గలవారిలకున్, బన్నీరు గ్రోలు
ఁయు నంత నిర్దుర పోవుటయు హితం బై
యుండెన్ ... సారంగ 2 151

సీ. ఆలాపగతిఁ జొక్కి యరమోక్షుఁ గనుదోయి
ఁ తివారిఁకర్థ విభ్రమముఁ దెలుప ...

మనుచ. 2. 27.

మోక్షపు(క్షు)గేలు. ఎ (మోక్షపు + కేలు)
దోసిలి, అంజలి.

శీ. మ్రొక్కి నిలుచుండి నుదుటపై మోక్షుగేలు,
భక్తిఁ గదియించి యిట్లని ప్రస్తుతించె.

భాం. ద్రో. 5. 409.

మ. అని కీర్తించి తపస్వికేసరి యఖండానంద
దుగ్ధార్జవం, బునఁ గ్రీడించుచు పాలకాగమున
మోక్షుగేలు గీలించి కాళ. 1. 147.

మోక్షు(క్షేయ). ఎ. (మోక్షు + క్షేయ) నమస్కా
ఁమునకై చేసినయంజలి

సీ అంతరాంతరముల నాకాళచరకోటి మోక్షు
క్షేతులు మస్తముల ధరింప... నైష. 8. 8.

మోక్షము. నం. ఎ. అ. భం. 1. ఎండినవండు.
కుష్మంధము.

2 పాములపెట్టి, పాములబుట్ట, 3. వక్రము 4.
మక్షికము, ఈగ. (మే ని.)

మోక్షాదు ఎ (హిం మోక్షాద్) ఒకసారి యిచ్చు
మఁడు, అవల్పనధికమగు పదార్థము, హెచ్చుతగ్గు
కాని పదార్థము.

(వ్యవ) వైద్యుడు మూడు మోతాదుల మందు
దచ్చెను.

కా ముం దెల్లప్పటికిం గళింగమునకున్ మోతాదు
కాగన్ జమాబందీ చ్చాదళలకు రూపకల
కేర్పాటున్నది... రంగా 2 7.

మోతుకు = మోదుగు వి పలాశము. 1.

ద్వీ. జాతిగా గళములు చాచి చెరిగి, మోతుకు
మొగ్గమురువు నటించు ...

నవ 1. 10 పా 1 పం.

మోద వి ఇన్నూరు తములపాకుల కట్ట (శ. ర. ,
చా)

మోదకము సం విజ. (అ. దిశా. అ) 1. సంతో
పించునది, ఆనందించునది 2. సంతోషించు శేయు
డది, ఆనందించు శేయునది, వి శ్రం. న 1 ఉ.
డము. 6 గుడము, శ్రం. క్షత్రియపురుషునకు
కూర్చి స్త్రీయందు బుట్టిన సంకరిశాతి

మోదనము. సం. వి. అ. న. 1 సంతోషము, ఆనం
దము 2 సంతోష పఱచుట, ఆనంద పఱచుట
3. మైనము

మోదమానము సం విజ అ. ఆ అ సంతోషించు
చున్నది (శ ర.)

మోదము సం. వి. అ. శ్రం 1 సంతోషము ఆనం
దము, ఉల్లాసము 2. పరిమళము, సువాసన.

మోదయంతి సం వి ఈ. స్త్రీ ఒకజాతిమల్లె, వన
మల్లిక (వృ వి)

మోదయము. వి తృణవిశేషము, బల్బము (శ ర)

మోదర. వి. ఖండము (చూ. మోదరలాడు)
జ. మోదరలాడు.

మోదరలాడు. న. శ్రీ (మోదరలు + ఆడు) తను
కలు సేయు, ఖండించు

సీ. విలుపు కంతాస్థుల నుండి చివ్వంగుల మొత్తి
మోదరలాడు మత్తకరుల ...

వీ శకుం. 2. 12.

ద్వీ. ... భటుల వందరను, మొత్తి మోదరలాడి

మొనః గుండెలకు నెత్తురు దిగదన్ని పీ తెల్ల,
జెఱచి ద్వీ పరిమ 6. 481 పా

మోదాభ్యము. సం. వి. అ శ్రం అప్రవృత్తము,
మామిడిచెట్టు

మోదా(ద)లు. వి అ మొదపులు, అవులు. (ఇది
శాసనములందు మాత్రమే గానవచ్చుచున్నది.)

వ .. జాయపనాయకుండు ఆఖండ దీపమునకు
బెట్టిన మోదాలూ 25 Ep ind. No 3
No. 15 (year S 1153)

వ. .. అడవున మ్రుచ్చె కొమ్మునబో అని ఆ
(ద్యమను)ని ఎఱ్ఱబో... వనమునం బెట్టిన
మోదాల 50 నిత్యుడి అడువగల త్రిభువ
నాంకుశ .. ద. శా 4 10 2. A.

వ స్వస్తి 11) శ్రీ (శకివర్ష బు) ల 1175
అగు ప్రమాది సంవత్సర శ్రేష్ఠ శు (ద్ధ) 7 మ,
పిన్నిమల్లె పెగడి గణపయ శ్రీరాజారామ
భీమనాథ దేవకు ఆనవలకిచ్చిన మోదల..

10. ద శా 4 1047.

మోదింఁమే సం అ శ్రీ 1. సంతోషించు.

ద్వీ అంకిత పద్యం తె మ్మని పంపె ననుడు,
మోది వి. విలునవల్ల మొలకలు నిగడ
రిం రా అయో. 96 పా. 7 పం.

కా. ఈ యాభ్యాస వెంటి గి శి త్తమునయం బే, పొద్దు
మోదించువార, దాయుష్కంతు డు శ్రీ సమే
తుడు పార పూ. 2. 264.

2. క్రిడించు, విహరించు

ద్వీ అందిద నందమై యావల్ల శాల, ముందట
మృగ మిట్లు మోదించుచుండె..

రం. రా. అర 172 పా. 19 పం.

మోదివి. సం వి ఈ స్త్రీ 1. అజామోద (వృ వి) 2.
మల్లిక వృ వి.) 3 యూధికయనులశావిశేషము
4. కస్తూరి. 5. మద్యము

మోదిలు(ల్లు) = మోదింఁమే. సం అ శ్రీ. సంతసించు.
కం ... అ, వేదమయు మొగము గనుగొని.

మోదిలి మృచునుకు వాక్యముల నిట్లనియెన్
వా రా 1 54

ద్వి అరి పల్క రాముడు నాలక్ష్యుడు, న
కాదులును సభాదులు మోదిలి.

ఓం రా. భా. 02 పా. 17 : 0

మోదుగ(గుపు) ఎ కి కుకవృక్షము, దీక్షిత్తు

నీ .. నెగడు గింకుఃము మోదుగ యనఁగ

ఆం. భా 2, 41

గీ. ఎలమిమై జాజి యీరపు శ్రేనుఁగును,
నొంచునామని యనుతెఱవోరిమెకము, గోళ్ళ
నంగను దగుమోదుగులను మొగ్గ, మరె. య
గంగు మిన్నెల్ల నలముకొనఁగ ..

యయా. 4 5

గీ. అతఁడు మృగకృత్తి పెళ పెళ యనఁగఁ జనుచు,
గోచి గట్టిన మోదుగుల నెగయ .

ఆము 4, 03

కం ఈ చందఁబునఁ దెఱపులు, వేచియు యి
బూచి లాచి వేసియుఁ బైపైఁ ద్రోచురు
దిరమునఁ దడిసిరి, పూచిన మోదపుతోడ
బట్టువు లనఁగన్. ఉ హం 1 0

మోదుగతోడిమలు, మోదుగుమాడు

మోదుగతోడిమలు ఎ బ. (మోదుగ + తోడిమ)
ధాన్యవిశేషము

నీ. గరుడసరు తోపుకుగంటరాణిమలు మోదుగ
తోడిమలు ముదుకసరులు

హంస 1. 128

మోదుగుమాడ ఎ. (√మోదుగు) మోసుగు నిత్తు
(శ ర)

బ. కాలిధాన్య విశేషము (శ. ర).

మోదెన ఎ కి నమల్లిక (వృ. వి).

(రూ. మోదెనము శ. ర. పాకునకము చి. ని)

మోపరి. ఎబ. (మోపు + అరి) భారమును నహిం
చువాడు.

చం. తరుణులకొఁగిట వ్వునుచుతమ్ము వృథా విరు

తెత్తఁజేసె మోహులుగఁ జైత్రుఁడంచు ..
ఆము 5 126

చం రా. 2. 10

నీ మోపరియొ తెన మోప వేపాడు పొడిది
నాదాయమే చూచు గాని .

సీతి 47.

ద్వి మోపరి కిగుత్తు మొగ్గులభఃము, మోపించు
కొనునట్టిముగ్గున కగునె ..

ద్వి. భాగ. 2 స్కం (శ 0)

నీ భారవాహకుపేరు హగుచుండను తెస్త
మోపించి బోయ డు బోయ నాగ

ఆం భా 2 288.

మోపరిగాఁడు ఎబ మోపరి + కాఁడు) సీచుఁడగు
మోచువాడు

ద్వి గడిశ్రుతుల్ మోపరిగాండై మోహంగ .

పండితా దీక్షా 29 పా

మోపరిఁడు ఎబ (మోపరి + ఁడు, స్వార్థమున)
మోయువాడు.

నీ పుకమినివాల్గంటి నిడునాలు దడగగుఁవనను
నెత్తుక మోయుమోపరిఁడు ల వి 1 45.

మోపాది ఎ. (మోపు + అది) అపాయము.

(చి ని, త్రా, శ ర ఇది యేదాచివంటిది)

మోపి ఎ ముండమోసినది, విదన చి ని.. త్రా
శ ర.)

మోపించు. న శ్రీ (√మోచు) మోయఁజేయు,

కౌ కోపించు సురల వెలువడఁ, ద్రోపించె సురారి
బలిమి ధూర్జటి నీళ్ళన్, మోపించె విష్ణుఁ
బసులం గావించెను మీకు నొరయు గడి దాపిం
చెన్ .. కు. సం. 4 281.

కం నడవం జాలనివారిల, దడయక మోపించి
తెచ్చి ధగడికుఁడు తాఁ. దడ వోర్వని కార్య
ములకు, నెడనేయక పాడి నిర్ణయింపఁగ నల
యున్ ... విజ్ఞా. 3. 18, కాశీ 5. 02.

మోపిక ఎ. (√మోయు) భారము (శ. ర).

మోపిడు న. శ్రీ (మోపు + ఇడు) 1. ఎక్కుపెట్టు.

ఉ. ఆపువుంటిజోడు మధుపావళి నారి యొనర్చి
చక్కగా, మోపిడి పట్టి జమ్మనుచు మ్రోయఁగ
మీఁటుచు నున్నవాఁడు. . పి. శకుం. 2 130

ఉ. కొందఱ తొకింత యెత్త నొక కొందఱు మోపిడ
లేక దక్కఁగాఁ, గొందఱ తొకిత యెక్కిడుచు.
భాగ. 10 ఉ 1090

2. మూటగట్టు.

ర్వి మోపిడి తవమోవ నోపివన్నియును, నేపాఁఁ
గొనివచ్చి యిచ్చె లంజియకు ...
బస. పు 2. 89

మోపిళ్లు. ఎ. బ. కాలక్రిడా విశేషము.

నీ గోట దొర్లుడుకాయ గొల్పిళ్లు మోపిళ్లు...
హంస. 3 148

మోపు న. ౧. (✓మోచే) 1. వహింపఁజేయు
మోవఁజేయు

గీ. మరల సొమ్మిచ్చుటకు .. పూటకాఁ పైన
హరిని. జట్టు మోపి రనంగఁ గచ్చవముమీఁద
గట్టు నిల్పె సురాసురగణము లపుడు ...
దశా 2 197.

2. ఆనించు, ఆనునట్లు చేయు

గీ. కాంతి నొందుటకై ధర్మ సంవిభాగ, కరణ
మొనరింప వచ్చిన కమలనాభు, వాక్యవృత్తిఁ
కాటంపక వాఁడినూడి, మోపి వంతైయున్న
నీ మోవ వంటి... భార. శల్య 2. 74.

ఉ. . . గాఢతరక్షణిఁ దూలి నేలపై. జానులు
మోపి మాగధుఁడు సత్త్వ మఱం బడి సొమ్మ
నోయినన్... హలి. ఉ 1. 128

కం. విను మాయావిధ మిట్టిది, యని యాచయ
వెరపు గలుగ దవనిం జరణం, బనఘా మోవని
జంతువు. సమచోచ్చరయంగ రాని చందం
బొందున్... భార. కాం. 4. 190

చం. చనుగవప్రేరము వ్వున చక్రభరంబును
మోవ లేక యొయ్యనఁ బదపంకజంబు లల
సాలపనైఖరి మోపుచుం జనార్దనుభుజ

మూఁతగాఁగ పలితామణి యేగెఁ బరస్ప
రాంగ మే, శనమున రోమహర్ష ముకుళవ్రజ
మొండొరుమేను నిండఁగన్.

పారి. 4 25., హర. 2 117.

3. చేర్చు.

చం తిగిచి కవుంగలించి జగతీవిభుఁ డక్కమ
లాయకాఁకి నె, మొగ్గము మొగంబునుం
గదియమోపు భార. విరా. 1. 247

నీ కొకిలికివేసంపుగూనిమూపులమీఁద మూఁడు
పంగల యీఁతె మోవినాఁడు ...
మనుచ 4. 78

నీ కదియ నాసాళిభాగమునఁ దర్జిని మోపి ...
నైష. 5. 9

4. లేచిది కల్పించు, ఆరోపించు.

గీ నైష్ఠపులమీఁచి మ్రుచ్చు ల న్వాడు మోపి.
యధిపునకు నెడ నేయుద మనుడుఁ తెప్పి...
పరమ. 3 55.

గీ. కల్లి నామీద వంట లేచితిచ్చి మోపె, వంట
యలయనుఁగుఁ దండ్రి దా నదియె నిశ్చయంబు
నేనెగట. సారింగ. 2. 278.

గీ . నే దొక్క మ్రుచ్చుఁ, దనము నామీద
మోవంతనె తలార్లు . శుక. 3 208.

5 గ్రుచ్చు, నాటఁజేయు, దోపు

నీ చక్కెర కెమ్మోచి చవి చూడనేకాని మొన
పల్లు చుటుకవ మోవరాదు
దశా. 2 311.

నీ. చరమరింభాపుటాంచలటంకశిఖింబు లుద
యాచ్ర చటి జాటకుండ మోపి .
కాశీ. 1 128.

కం. తలగులపొది యొక దెసఁ తె, యల్లలకామెన.
యొక్కవలన నను వై యుండన్, మొలమోపి
పెక్కుచుట్లన్, బలుత్రాటం జట్టి గోపభావం
బమరన్... భార. విరా. 1. 175.

ఎ. 1. మోచుట, వహనము.

వ. ... తమతమకై యెడవడనికావటి మోపుల
కతనం గంది కాయలు గాచివంగిన వలుద
మూపులను... హరి. పూ. 5. 142.

2. కట్ట

గీ. ముదురుదీవెల విగ్రహుగా మోపు గట్టి...

హరి. 1. 20

గీ. విసము లాదట వందలుఁ బెట్టికి రొంపి, వోవ
నీటఁ దెమల్చి మోపుగ నమర్చి ...

భార. ఆను 3. 223.

3. సమూహము, గుంపు,

సీ మెఱుఁగారుకెంజాయ మెఱినవ యెఱకల
మోపున నెఱగువెన్ ప్రాంతతోడ ...

భార. సా. 1. 18.

చం .. తమ్మికెంపుపెన్, దొడవుల మోపు
వయ్యెన చమంగవచక్కి నొకింత చూపఁగా,
వడి మగుఁంగ నేఁగుచెలవం గని నవ్వుచు
నింతు లింపునన్... యయా. 5. 14.

సీ. తనగాలి యింతసోకిన జారుదిగ్గజంబుల మోపు
గని శేషభోగి ములుగ... రా. వి. 3. 50.

4. మూట

అ ... త, తక్కురుణ వడసి పసిఁడిఁ ద్రవ్వితండ,
ములు నృపాల పెక్కుమోపులు దెత్తుము, రమ్ము
భారవహులఁ దెమ్మచాల ...

భార. అశ్వ. 1. 62.

మ. బలియుం దొక్కవటానిరొతు తవకాకా
మాకుచున్ రెండువీ, భుల మాప్టిలతలల్
కరాసిలతికం దుండించుచుం జట్టి రా, నలరెం
దత్తనువుల్ దరం బడుట భూపాల్లప్రిచే
వెట్టిమోపులు నేలంబడవైచి కూలబడుకాపు
ల్వోలె నప్పట్టునన్... కువల. 2. 141.

ఉ ... విడియంపుఁ జొక్కుతో, మైలలమోపు
వీపున నమర్చిన రేవుగజానె నెక్కి....

కుక. 3. 103., భార. అశ్వ. 3. 157.

5. భారిము, బరువు.

సీ. క్రొవ్విరు లెసఁగి పూగొలలమో పోవక నవకంపు
లేఁడిఁ గె నెవులువట్లు... కు సం. 8. 9.

అ. కూతపుత్ర యితఁడు నాతలఁ బెద్దమో, పెత్తి
నమ్మి యన్నయట్టిచోటఁ, గ్రండు సేయ
నాకుఁ గాదని నైరించి, యన్న బ్రదకి తింక
యూంకుండు. భార. ఉద్యో. 4. 151.

చం ...ట, క్కరి బలుమోపు మోచు నయగారి
తనం బది యుట్టిగట్టనన్ ...

ఉ. హరి. 4. 48.

3. బరువైనవస్తువు.

మ పలుమారల్ బలభేదిదొట్టసురలన్ కాధించు
టంతేసి వాఁలు నాకుం దలచూప నోడుదురు
కూరశ్రేష్ఠు లన్యుల్ జగంబుల లే రెవ్వరుఁ
గయ్యవన్నజవునన్ బొందెన్ ద్రితోకేశ
కావలు వే యాఱడిమోపులై యెటుల పోనో
పుం దలం కయ్యెడున్... హరి ఉ. 7. 18.

ఉ. ఆవరిమోపకారసిధి యప్పుడు వేల్పులరా
యకార మ, వోపు నహించి ...

నైష 3. 78.

సీ కమల యేనిక్కల రమణలేకడకు మోపై నిల్చి
యతనిపే ఁడుగవటిచె... వసు. 1. 18.

7. ఎక్కు, జ్యాసంధానము.

కం ... రిపుభంజనము రత్నభూషిత రూపం, బును
గురుదేశాహ్లాదన, మును వగునిజార్ముకంబు
మో పెడలించెన్... భార. విరా. 1. 170

8. కాధ్యత, పూచి.

సీ. కన్నులు లేనిమాకన్నులుఁ గాగులు నీవకదన్న
మానిఖిలవంశ అ. మును నముద్ధరించుమోపు
నీయదియ క, దన్న... భార. ఆం. 7. 261

కం. .. పృథివీపతి సీ, తలన తన కార్యక్షణ్ణం, బుల
మో పెక్కించె రిత్తవోపునె నీకున్ ...

భార. విరా 5. 28.

విశ. అధికము.

ఉదా: బవువెల మోపై నది.

మోపుకాఁడు విజ (మోపు + కాఁడు) భారవాహి.

కం నీ వేటిమోపు కాఁడవు. నా వెరవున నిన్ను
వడవినను గర్వం బే,లా వెడఁగ

భార. ఉద్యో. 3. 320.

మోపుకొను. న. ౨౩. (మోపు + కొను, స్వార్థమున)
చేర్చు, పెట్టుకొను.

వ. అబ్రహ్మచారి దెచ్చినపుస్తకంబుఁ బుచ్చుకొని
శిరంబున మోపికొని కన్నుల కద్దుకొని తిరుగ
నకనిచేతిక యిచ్చిన... కళా. 4. 59.

మోపుకొలుపు (బుచ్చు) న. ౨౩. ($\sqrt{\text{మోపుకొను}}$)
మోపుకొనఁజేయు, ఆవేశింపఁజేయు.

గీ చేరిక లొనర్చి తేనియల్పిలుకఁ బలికి, మోహ
మూరించి తరితీపు మోపుకొల్పి, యశనిమీఁదను
బలికిని హితము వొడచు, మున్నె యొనరించి
వానితో మురియఁ దొడగె...హంస. 2. 189.

మోపుదల. ఎ. ($\sqrt{\text{మోపు}}$) 1. ఆరోపణము.
2. భారము (క. ర.).

మోపెట్టు న ౨౩. (మోపు + పెట్టు) ఎక్కుపెట్టు,
జ్యాసంభానము చేయు.

కం. ఎవ్వరికిని మోపెట్టను, దివ్యను శక్యంబు కాని
దృఢకారుణ్యమున్... భార. ఆది. 7. 25.

మ .. పాలిక గర్వంబులా,డిన నిక్కంబగు నల్క
నర్జునుఁడు గాండీవంబు మోపెట్టఁ గృష్ణుని పార
థ్యము నై జగత్తితయసంక్షోభంబు గాఢం
దునే... భార. విరా. 1. 288.

మ. మతశక్తిన్ నృపనూనుఁ డట్టిధనువున్ మోపెట్టి
యైంద్రాయుధో,ద్ధతి పాశోదనిరానియయ్యె...
రాఘవ. 2. 108.
ఆం. భా. 2; 112.

మోము = మొగము. ఎ ముఖము.

కం. భూమీశుఁ డిపుడు మంత్రుల, మోములు
గనుఁగొని సగర్వమున నిట్లనియెన్...
భార. విరా. 5. 241.

ఉ. మొగ్గతిలంబడెం తెమట మోమునఁ గ్రమ్మఁగ
ద్రావిడోత్తముం,డు... హర. 1. 21.

గీ. మోముదమ్మిని జిరునవ్వు మొలకలెత్త...

కా ... అ.య్యా మీశండ్రి గడింపతేదుగడ
వెయ్యా లెన్నడుం జాలు మీ, మోముతో
దింతురుగాక యింకనుచు వీపుతో చిట్టిపోఁ
గొట్టుచున్... శుక. 3. 277

ఆం. భా. 2. 42.

(ఇటు నిందాద్యోతకము.)

మోమునవ్రేలు = ఎల్లివృదు కన్నదురుండు.

నీ. ... కర్ణభీతి, నుల్లల నుకుకుచు నుండుదుఁ
గర్జుండు విడువక మోమునవ్రేలు నాకు...
భార. కర్ణ. 3. 333.

మోముచూచు = మోమోటపడు.

ద్వి. తెమ్ము మా కవి యని దేనిమై నున్న.
సొమ్ములన్నియు మోముఁజాడక యొలిచి....
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1527 వం.

మోముముడుచుకొను = కోపగించు.

నీ. మీఁదఁ జల్లక మాన మిట్టిమీనైవద్ద ముంతు
నితకు మోము ముడుచుకొనిన ...
బహు. 2. 61.

మోమువిచ్చు = ముఖవికారముచేయు.

చం. ... దశనకోరకముతో వెలయంగ మోవిమె,
వృలరంగ మోమువిచ్చుచును వద్దముఁ జూడె
నొకర్తు వేడుకన్... నృసిం. 2. 86.

జ. మోముట్టు, మోముపట్ట, మోముముట్టు,
మోమోట, మోమోటపడు, మోమోట మి,
మోమోటము, మోమోడు.

మోముట్టు — మోముపట్ట, మోముషుట్టు. ఎ.
(మోము + ముట్టు) అశ్వదులముఖాంశికారము.
నీ. గండురానిగ్గు చొకాటంపు మోముట్టు తొగ
రీకలపతాణి దుమికియాడ ...

ఉ. హరిశ్చ. 3. 131.

(మనస్తాపాశ్చర్యవర్ణనము.)

వ. అయ్యెడం గన్నేరుల అయ్యముట్టు మల్లెవిరుల
జాలంబు మంకెన పూశెంకెనన్నెలు దావ
నంబుల పక్కెరలును. .

సానందో. 5. 198 (91 పా 21 పం.)

మోముపట్ట — మోముట్టు (✓మోము) అక్కాదుల
ముఖాలంకారము.

చం. .. మోముపట్టనీ, ఓలరిచి రాజమ్రోలకు
హాయం బోకసాహిణి దెచ్చెఁజెచ్చెరన్.

పె. శకుం. 1. 117*

మోముముట్టు—మోముట్టు. ఎ (మోము+ముట్టు.)

ఉ. చక్కసి మోముముట్టు మణికాలిఖలీనము
మేలుజాకువా, పక్కెరపీలికుచ్చు లిరుప్రక్కల
నెక్కిడి చేర్చుసింగిలుల్... రామా. 2 20.

ఉ. బంగరుజల్లులున్ బికిలిబంతిలటము ముత్తి
యంబులున్, రంగుగ మోముముట్టు నడరంతి
ఖలీనము పట్టుపల్లమున్, సింగిణి విండ్లు తూణ
ములు చిల్కులకోలలు పట్టియంబులున్, సంగతి
పార్వ్యభాగములఁ జక్కఁగఁ బూనిచి పాది
నిల్చినన్. ప్రబంధ. 182

మోమోట = మోమోటమి. మోమోటము. ఎ.
(✓మోమెండు.)

1. దాక్షిణ్యము, కనికరము.

గీ. అకట మోమోట లేక తా రంత చేసి, బ్రతికి
పోయిరె పులి పేదనడినఁ బనుల, వాండ్రె యె
క్కడి రనుకత వచ్చె నాకు ...

ఉ. హరి. 4. 102.

మ. ఇతఁ డాపాపనియట్ల వెండ్రుకలు మో
మింపారుకన్నుల్ జగ.న్నుకుఁ డజ్ఞాకుని
పోలికై నయంబుమున్ మూర్ఖంబుమోమోటకుం,
బ్రతి యేమే నొకదైవ సంఘటనమైఁ బ్రాణ
వ్యపాయంబు లేక తగం బుత్రుఁడు వచ్చె
నొక్కొ నను మాంగళ్యంబు నొందింపఁగన్...

హా. ఉ. ప. 203.

మ. జగతీహృదయతఃసమూహము విశ్వభ్రాంతముం
గాళికా, వగరంబు న్నెడఁబాసి నీకును జగ

నానైత్యకచారిత్ర యీ, చిగురుంబోడికి
నాకునుం గడికటా చేడ్చాటు వాటిల్ల నీ.
ముగురం గూర్చి న ముండదైవమునకున్
మోమోట లేదోనుమీ... భీమ 8, 8.

2. ప్రీతి.

నీ మోమోట వలరు తమ్ముల తావు లగలింపఁ
గనునన్నమను ధృషకముల వలఁప...

వేం. వం. చ. 4. 122.

3 మనస్సంకోచము.

శా. నీమోమోటలు మాని నీరజముఖి నిక్కం
తెరింగింపచే... పారి. 1. 88.

శా. మోమోటమియు లేక దూఱెదరు మీ
మోసంబు చింతింపరు ...

భాగ. 10 పూ. 828.

మోమోటపడు. అ. శ్రీ. (మోమోటము + పడు.)

మనస్సంకోచమునొందు.

నీ. మోమోటపడక తమ్ములచాయ నిరసించి వలు
తెరింగులఁ గుండముల హసించి ...

పె. శకుం. 1. 48.

ద్వి. ముక్కు మోమెఱుంగక మోమోటపడక,
మ్రొక్కతీఁ డనుచందమున విడనాడ...

అ. మ. క. 2. 92 పా. 14 పం.

మోమోటమి = మోమోట. మోమోటము. ఎ.

(✓మోమోడు) మనస్సంకోచము

కం. మోమోటమిచే మీతో, నేమియు నననోపఁ
డితఁ డిప్పుడు మీ రా, రాముని కావల కను
వుండు, నేమంబువఁ బడమి ఱేనిఁ జేయుండు
భరతున్... అచ్చ. రా. అయో. 49.

మోమోటము — మోమోటి, మోమోటమి ఎ.

(✓మోమోడు) మనస్సంకోచము.

కం. రామునిదెస క ట్టేఁగిన, ప్రేమావేశమున
మనసు బెగడి వివేకిం, జేమియుఁ దోచు అగ
వును, మోమోటము దక్క యలుక ముద్దియ్య
వలికెన్.... శా. రా. ఆర. 2. 72

కా. ఆ ముక్కంటి దరస్మితంబున సుపర్యాధీకు
లన్ జూచి మీ,తో మోమోటము లేక తెల్పెద....

ఉ. రా. 1. 818.

కం. లేమా నీవెక మానున,లేమా మోమోటమున
నళింపగ నిపుడే, లే మాటుమాట యొనఁ
గుము, వేమాటును దలఁక నేల వేడుటు
మీటన్.

నీలా. 2 93.

మోమోడు ల. ౧. (మోము + ఓడు)

1. దాక్షిణ్యపడు.

కం. ఆదిరి ప్రమోదవృత్తము, పాదిరి మందరక
మహాప్రబంధముల మో, మోదిరి తైర్థికులకుఁ
గొల్లాదిరి కైవల్యలక్ష్మి నమరులు ముకుటున్.
కాశీ. 2. 87.

దండకము ... ఈ కావకస్తోత్ర మెవ్వారికిన్
కావయో వాకిన్ ఘోరకారాలగ చ్ఛంభలా
బంధముల్ వీడు మోమోడు భూపాలుఁ
దాలంబులో వైరిసంఘంబు లోడున్.

నరాహ. 11. 118.

2. సంకోచించు.

గీ. మొదల వప్రియ మయ్యను దుది గరంబు,
పథ్య మగువల్కు ప్రేమలందు బలిమినైవఁ,
బలుకవలయు మోమోడక యొలసి యట్టి,
వాఁడు దగునహాయుండు భూ వల్లభునకు.

భార. పథా. 2. 192.

కం. ఆక్కట బలికపుటడవిన్, మొక్కలముగ
గోల నునిచి మోమోడక నీ,విక్కడకు రాఁగ
నెదలో, నక్కటికం జేల పొడమదయ్యెన్
జెపుమా. ఆచ్య. రా. ఆర. 79.

కా. సాహంకారత శంకరుం డలిగి నేత్రాన్నిన్
వయిన్ బంపివన్, స్వాహాకాముకుఁ డౌట ని
న్నతఁడు గావంబోలు మోమోడి...

మనుచ. 8. 47.

మోయించు. న.౧. (✓ మోయు) మోవఁ జేయు,
నహింపఁజేయు,

గీ. మందరాద్రిని మోయించి మాధవుండు, పట్టి
తెప్పించె నిర్జరప్రకతిచేత... హర. 8. 48

వ. ... కొందఱు కులుకులాఁడులు తమకులును
గుబ్బలం బోలకున్న నీళ్లు మోయించి రవఁ
జాలు జాలువాగిండ్లు పూని...

ఉ. రా. 5. 248.

మోయాను. ఎ. (హిం. మోయును. మి. ప్రా.)
బత్తెము.

పీ. మోయాను కుగ్రాణమును జెప్ప వడ్ల గింజలకు
బరాతముల్ సరిచి వ్రాయు. వేణు. 85.

మోయు. ప. ౧. 1. వహించు.

గీ. తోయజాకుండు బాహదతుష్టయమున, మాట
మాత్రనె మోయఁడే మందరాద్రి.

హర. 8. 48.

మ. ... పొల మంబిల్మోయుచుం బట్టి పె,న్మృసురం
దీఁగెడు కాపు గుబ్బెతల... ఆము. 4. 188.

2. అంటు, తాఁకు.

గీ. మెదడు ముద్దలు గామించి మెనవి మెనవి,
కుతిగ మోయఁగ నెత్తురుల్ గ్రోలి క్రోలి.

దకా 2. 485.

గీ. ... తన్నప్పతి బలశ్రీ గలంగ, నరిగి మునిఁగెఁ
దత్కాండచయంబులోన, మునిఁగి యాఁగెను
దనమేను మోయకుండ, దాని తిరమైక
పాస్తంభ ధర్మపటిమ. రాఘవ. 4. 288.

జ: మోఁత మోపిక. మోయించు.

మోర. ఎ. (క. మోరె, త. మురై) 2. పశ్వాదుల
దీర్ఘముఖము, ముట్టె,
(పందిముట్టె.)

పీ. మును మించి నిడుమోర ముంచి దూటిక
మహాజలధిపూరము దలకెడపు గాఁగ...

హరి. పూ. 4, 16.

చం. బల మిఁక నేమి నెప్ప నిను పండునెడుళ్లవ
లీల మోరత్రోపులఁ బడఁ జొప్ప వంచుకొను
పోలిక వంచి తదగ్రధావ్యముల్, నెలపులఁజేత
ముట్టెనడ జిట్టలతోడనె చప్పరించు న,పొంము

వరాహపోతములు భూవర తొండిము లేని
యేనుగుల్. మనుచ. 4. 98.

శీ. ... మోర నా ముట్టై నా వెలయును ముఖ
విశేషము లగు .. అం. భా. 2. 142.

(వశుముఖమునకు.)

నీ. ఆరచేత మోరలు చఱచియుం దఱిమి..
నీలా. 3. 74.

(వశుల శునకముఖములకు.)

వ. ముంగిన మోరిలంటోని మోరలు సంసార
సారెకు నెత్తి మనుచ 4. 27.

కం. మోరలు వై కెత్తుచు భౌ, శౌరములతోఁ
జెలంగె భషకము లవుడు... రసీక 1. 107.

(ఉష్ణ)ముఖమునకు)

అ. నురువు లురువు వెడదవోళ్లతోడుత మోరిఁ
రెత్తికొనుచు వేఁడు తెత్తినట్టు, లుబ్బురేగి
యున్న యుష్ణ)ములును

భా రా య. 5. 8.

(భల్లూకముఖమునకు)

వ. మృగాంకమండలంబు సగము కలకల
రాహుగ్రహభూమికల చందంబున గదింప
తిరుగు బొల్లిమోర భల్లూకంబులును.

పారి 2. 67

(అశ్వముఖమునకు.)

వ. ... వివిధవిశిఖపరంపరలు వరిగింప ముందిటి
కాళ్లు దునిసిన మ్రొగ్గతిలంబడియును మోరలు
పటియలైన నెటి దప్పు గూలియు .. అనేక
ఘోటకంబులు రూపఱివ.

భార. భీష్మ 3. 239.

(కొన్ని యెడల ముఖసామాన్యముగ నుపయో
గింపఁ బడినది.)

శీ. దక్షవాటికఁ జూచి దక్షవ్రజాపతిఁ బొగడె
సత్కొర్ల వంభోజభవుడు... భీమ 3. 185.

శ్లో. బ్రహ్మ తుష్టావ సంతుష్ట శృతుర్భి ర్వద నైరసి.
సం. భీ. మ.

నీ. కూడనిత్తునె మాటుకొని మోర యెత్తిన గది
మెద... బహు 2. 61.

నీ. జోదుల తనువులు భేదించి మోరలు గళ్యాం
తోడఁ జెక్కలుగఁ జేసి..

భార. కర్ణ. 1. 140.

జ. మోరకొట్టు, మోరతెల్పుమెకము, మోరతోపు.
మోరత్రోపుఁదవము, మోరవక్రియ, మోర
మెకము

మోరకొట్టు. ఎ (మోర + కొట్టు) చపేటము, చంప
కాయ

కం కొనరు వగమాట లలుకలుఁ, గుసిగుంపులు
తిట్లు మోరకొట్టులు జారుం, దనమనుఖంబుగఁ
గైకొను, బననె ద్దగుమగఁడు మండివడుఁ
గునుమాంగీ... శుక. 1. 441.

మోరట. సం. ఎ. ఆ. స్త్రీ మూర్ఖ, వింటినారికై
యుపయోగించెడి నారచెట్టు, చాఁగ (వృ. వి.)

మోరటము సం. ఎ. ఆ. వం 1. తియ్యనింసమగల

చెట్టు 2. క్రొత్తిగా నీసినయావుపాలు, ముట్టు
పాలు, జన్నుపాలు. న. 1. ఇతుమూలము,
చెఱకుమొదలు, 2. అంకోలము, ఊడుగు (వృ. వి.).

మోరటి. ఎ. ప్రియాశము. (శ. ర.) (వృ. వి.).

మోరటిలు (ల్లు). ఆ. శ్రీ మోము మీఁది కెత్తు.

దీప్తి. ఏనొక్కరుండ వన్నీఁడ రోదొకరిఁ, గావక
జెగడి నల్లడలు చూచుచును, బడలుచు గగ్గోలు
వడి మోరటిలుచు ...

విష్ణు. పూ. 3. ఆ. (శ. ర.).

మోరడి. ఎ. పాచ్చరికపదము. ప్రబంధ. 805.

మోరడు—మోరడు. ఎ. మోడు, మొద్దు, స్థాణువు.

(బ. మోరడులు, మోరకులు, మోరళ్లు.)

నీ. అమృతంపుసోన వై నడరినట్టి పాలు చెన్నువ
మోంళ్ళుఁ జివుకు రెత్తె ...

వృ. సం. 2. 88.

మోరతెల్పుమెకము. ఎ. (మోర + తెల్పు + మెకము)
భల్లూకము, ఎలుఁగు.

గీ. అంతః శాందలు కోతిబంటు తెలుగు, కాము
కడి కేగి తెలుప నారాచమిన్న, మోరతెల్పు
మెకపుజేడు మొదలు గల్గు, బల్లిదుల నేర్చి
పోరికిఁ బనుపుటయును ...

అచ్చ రా యు. 298.

(మోరతెల్పు మెకపుజేడు = బాంబవంతుడు.)

మోతతో(త్రో)పు ఎ ($\sqrt{\text{మోర}}$) అనాలోచనము,
అనాలోచనచేష్ట.

ద్వి మునియనుష్ఠాన మిమ్ములఁ జేయఁ బోవ,
ముసివేల్పులను బట్టి మోరత్రోపునను, వనధి
లోపలఁ బాటవైచె వనలుఁడు.

రం. రా. యు. 811 పా. 22 పం.

ఉ. ... చూపు నీ, వీరతఁ గాంచి శీకవదవీరత
వృత్తిని మోరత్రోపునం, పాతదనన్నఁ బోవి
డఁడు స్వర్ణవిలోచనుఁ డంచు నుగ్రుండై ...
దశా. 8. 200.

త్వి. కడుకోవమున విటకంటికి పలికె, వల దన్న
నేటికి నచ్చెద వింక, పొలను వైవఁగ నదె
పోపామ్ము కొండఁ, దల నెత్తుకొన నీకుఁడఁమె
యిం తెలఁ, దొలఁగరా యీమోరతోపు లేమి
టికి. ద్వి పం. 4. 509

మోతత్రోపుదనము ఎ (మోరత్రోపు + తనము
స్వార్థమున) అనాలోచనము, అనాలోచనచేష్ట

గీ. ... దై వకనైవ్యమ నాఘనంబు, గురియు శం
వర్ష మొక్కింత సరకుగొవక, మోరత్రోపు
దనంబున మోఱుకించి, కాఁకె పెనుబోతురా
కాని నాకవిభుని. వరాహ. 11. 64.

త్వి. తూలగించక మోరత్రోపుఁ దనంబు, చాలింపు
మనపుడు సచివనందనుని ...

నవ. 1. 41 పా. 10 పం.

మోతత(త్తె)క్కియ. ఎ. (మోర + తక్కియ³)
మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేప.

గీ. మోరతక్కియ దొండును గూరమున్ను, పుల్ల
రుజు గెచ్చె గెండెయు బొమ్మదాయ..

హంస. 4. 187.

మోరపాక = ఓరపాక. ఎ పంచను దూలములు
లేక గోడపైనుండి ప్రక్కకు దింపి రాదు
యాధారమునఁ గట్టినకాల (క ర).

మోరము ఎ మోర, ముఖము

కం. నాటకకాలను మోరపు, పాటకు మాతండ్రి
యచలవరుఁ తుంచుట నెచ్చోటికి నిజముగఁ
జనినం, జీటియ్యఁడు సంజకంబు చెల్లడిచోటన్
పార్వ 2 188

(మోరపుఁజాట = నోటిపాట, కంతగానము)

మోరమెకము ఎ (మోర + మెకము) శానరము.

ఆ. అంతః బ్రోద్దుచూలియానతిఁ గడలకు, దఱు
లమోర మెకపుదాఁటు లేగి.

అచ్చ. రా. యు. 81.

మోరిజా ఎ. (హిం. మోర్జా, మి. బ్రౌ) తుపాకులు
పిరింగులు పెట్టుకొనుచోట.

చం. బిమ్ముల నెచ్చరింపుమఁ దుపాకులమూఁకలు
దంధమాలు నిట్టలముగ మోరిజా ల్పురుజు
దాయఁ గిలార్పుచు రంగా. 8. 77.

మోరు¹ ఎ త మోర్, క. మోరరు మ. మోర్.)
చల్లి, దండాహతము

గీ పాలు ఫలములు నెడనీళ్లుపానకములు, మారుఁ
బిం డ్దూరుఁగాయలు తైరు శొంఠి, పాంశుల
వణంబు జంభలఫలరసములు, నించఁ దగునీరు
మో రావగించి లేచి. ఘటికా 2. 18.

ఉ వడ్డన జూపి రంత చెలువల్ తెలియోగిర
మొల్పు బన్ను మెం, దొడ్డినకూరగాయ ఘృత
ముక్కెర చక్కెర తేనె లడ్డువా, లిడ్డెన నాన
బాలు చలియించనితైరులు మోగమేరుపై,
గిడ్డిఁ దలంచిరోయనఁగ గేస్తుల కబ్బె సమస్త
భాగ్యముల్. పాంచా. 4. 42.

పీ. గారెలు మారెలు చారులు మోరులుఁ గమ్మని
మాఁదవల్ ఘమ్మమనచ ...

ఉ. రా. 6. 122.

జ; మోరుండ

మోరు². ఎ. (వర్ణత) శిఖరము.

వ. ఇవిధంబున నమ్మేరునగంబునం దొక్కమోరు
నీ అగుటయు... ఉ. హరి. 8. 78.

శి. దరులతడివండు పొదవుమూపురములంటు,
తెల్లుగంటల నాఁబోతు లుల్లసిల్లె, గిరుల
మోరులునవి నముద్గిర్ణసలిల జలధరచేదములు
ప్రాలంజెలగుకడ... ఆము. 4. 158

వ. తనసముద్రాద్వితేజోభంబునన్ జడిసిన మేరుగిరి
మోరులుంబోలె... మనుచ. 5. 71.

గీ. పొలుచు శిఖరపుగొనపేరు మోరు నాఁగ...
జం భా 2. 18.

మోరుండ. ఎ. (మోరు¹ + ఉండ) భక్త్య విశేషము.

సీ. ఒడ్డునంబులు చక్కిలాలు మోరుండలు
భండంబు చెలిమిడి మండపప్పు...
హర. 8. 55.

వ. .. తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కిలం
బులు మోరుండలు మనోహరంబులు ..
ప్రబంధ 1. 113.
హంస. 1. 105.

మోఱకకత్తె(త్రియ.) ఎ. (మోఱకము + కత్తె)
మూర్ఖురాలు. కృషా 8. (శి. ౯)

మోఱకము ఎ. (మోఱకు సం మూర్ఖతా) మూర్ఖ
త్వము.

సీ. ఆఖలలోకేశ్వరుం డగురమాధిపుతోడ విడువని
వైరంబు దొడరునట్టి, మేఱక యేటితో
మొలచె దైత్యునిబుద్ధి... నృసిం. 1. 20.

సీ. ఇక్కొమ్మ నడపించునెడ వీరిఁ బఱపుదు ననుట
మోఱక మగు నని తలంచి... దశకు. 5. 91.

శి. చంపంగ వచ్చినజమునిదూతలకు లంచము
పెట్టి వచ్చెనో చావ నొల్లం, బొమ్మని మోఱ
కంబునఁ ద్రొచి వచ్చెనో...
భోజరా. 4. 58., పద్మ. 10. 87

ఎఱ. మూర్ఖత

జ. చర్మభావ మొంది సుస్పర్శసుఖముల, కాన

జేసి నీవు ననుదినంబు, గజమువేడ్కఁ దగిలి
గజము లోఁబడుభంగిఁ. గట్టునడకు మోఱ
కంపు మనన... వా రా. 4. 145.

మోఱకించే. అ. ౬కి. (మోఱకము) మౌర్ఖ్యమన
లంచించు.

గీ ... దైవతనైవ్య ఘనాఘనంబు, గురియొకర
వర్ష మొక్కింత నరకుగొనక, మోరత్రోపుఁ
దనంబున మోఱకించి, తాఁకె నెనుపోతు రాకాసి
నాకవిభుని... వరాహ. 11. 84

మోఱకు(డు) = మోఱకు. (సం. మూర్ఖః)

ఎఱ. మూర్ఖుడు.

ఉ. పాఱగ నమ్మహిపతియుఁ బాయక తోడన
పాఱఁ జాట న,క్కాటదవిం గిరాతతతి కాపుర
ముండెడుపల్లె చొచ్చి పెన్నోఱకు భంగి మాంస
ములు ముక్కునఁటిగ మ్రింగుచుండ దైవా
తెడుభక్తి నత్రిమునిపట్టియ కామదిలోఁ దలం
చుచున్... భోజరా 1. 115.

కం అగు దేశకాలబలయుత, ముగఁ జేసినపోర
నగ్ధములు మోఱకు లై. తెగజాటి తమ్ము పెది
రిని, వగవక తొడరుటలఁ గీడు వర్తిల్లుదుదిన్.
భాం విరా 4. 208.

కా. మో మడ్డంబు గదల్చి మోఱకుడునుంబోలెన్
శివారాధకుండు... హర. 2. 57.

వ. అప్పుడ మోఱకుండు పురోహితులం విలిపించి.
నృసిం. 4. 90.

జ: మోఱకకత్తె, మోఱకము, మోఱకించు.

మోలము = మొలము. ఎ. బంగారులోనగు వాని
పూత (శ. ర.).

మోలుగు = మొలుగు. ఎ. నల్ల చాయచెక్క.

వ. ... మోలుగుమడ్డిం దోచి మూర కొక్కం
డును జాన కొక్కండును గాఁ గట్టినదొల్లు
టుల్లారు లుల్లసిల్లి... ఆము. 4. 35

మోళంగి. ఎ. ములక (వృ. వి.) (శ. ర.)

మోళము = మొలము. ఎ. బంగారులోనగు వాని
పూత.

గీ. జమునినాలుకతో నెకనక్కమాడఁ, దమక
పడు క్రొత్తపైఁడి మోళముకటారి...

నై. వ. 8. 84.

మోవి¹. ఎ. పెదవి, టప్పము.

కం. ... తమ్మికెంపుగుంపును, ముగుదనిగారిం
పుదొగరుమోవికి దొరయే . నీలా. 2. 22

లయవిభాతి ... చిగురుజగి నెగచుమోవిన్, వగవు
నిగుడన్... మనుచ. 4. 117.

గీ పరగుఁ బల్కప్పు మోవి నాతెఱ పెదవియు
నాఁగ నోష్టంబు... ఆం. భా. 2. 142.

సీ. మెఱతమేని మెఱుంగు మెఱయుకారు
మెఱుంగు చిగురుకెంపులక్రోవి చిన్నిమోవి. .
విక్ర. 1. 119.

మోవి². ఎ. ఒకజాతి యడవిచెట్టు

(ఇది పనస వంటి యాకులు గలిగి యుసిరికి లంత
పండ్లు గలిగియుండు. ఇది శ్రేతనీల భేదంబులచే
ద్వివిధంబు. నల్లమోవి పండ్లకంటెఁ దెల్లనివి
మిక్కిలి మధురంబు లయి యుండు. ఈ పృథం
బులు వేంకటాద్రి లోనగు ప్రదేశంబులఁ గలవు
చి. ని.)

తోటకము. మోవులు రోవులు మోఁదుగు లొద్దుల్
రావులు నిప్పులు కాణ దలిర్పన్...

యయా. 2. 48.

సీ. వెలగపండులు పుల్ల వెలగపండులు మోవి
పండ్లు వంకెనపండ్లు బలునుపండ్లు ...

కాళ. 3. 89.

సీ. ఎలమి పల్వరుసల నీమోవి ఫల మందసారిది
నీకును జవి నూపఁగలము... విప్ర. 3. 19.

మోవి³. ఎ. చిన్న మట్టిపాత్రము.

సీ. కాంతు దంతక్షితిఁ గాంచని మోవియు
మోవియే చల్ల మ్ము మోవి గా .

ఆహా 3. 28

మోవి⁴. ఎ. అగ్రభాగము.

ద్వి. నులిగాయ లేడను గానుగుంజమోవి, నులి

చిన పేరు చన్నులమీద బెఁక...

ఆ. మ. క. 1 28 పా. 20వం

మోవు. ఎ. ముడుత వీడని లేత ఆకు మొలక;
ఆట్టి కాడిచెట్టు మొలక.

రగడ. మెలచు మొవ్వుల నంటిమోవులను మోవు
లను. భాను 2. 88.

గీ విలసితోరుల వనఁటిమోవు తెనయించి, లలిత
పదములఁ జిగురాకు లలవరించి, యందమగు
మేనఁ బన్నీటిగంద మలఁది, నలిపి రింతికి.
కై తోవచారవిధులు. ఇందు. 3. 19

గీ. ... మోవు, నాఁగఁ కాళాగ్రతరుణపర్ణంబు
చెలఁగు... ఆం. భా. 2. 77.

మోషకుడు. నం. ఎ. అ. పుం. దొంగ, చోరుడు.

మోషణము. నం. ఎ. అ. న. 1. దొంగిలించుట.
ఆపహరించుట, 2. నణకుట, వశింపఁజేయుట.

మోషము. నం. ఎ. అ. పుం. చొర్యము, దొంగ
తనము.

మోస = మోసము. (క. మోస) 1. దొంగతనము.

గీ మోసఁ దర్కించి యవ్వైశ్యముఖ్యుఁడేచ్చె...
కాళి. 5. 88.

2. ప్రమాదము.

గీ కాన నెంత రహస్యంపుఁగార్త మైన, నొరు
లెఱుంగరు వన్నని యునికి మోస...

భార. ఆను. 2. 214.

చం. ముదితల నమ్మి యేమఱుట మోససుమీ యని
బుద్ధి చెప్పుదున్.. కాళి. 9. 9.

ఆ. ఉర్వి నేలునాతఁ డుద్ధరింపఁడు నెయ్యి
మెసఁగ భ్రాతృజనము నింత దెలియ, నేర
కునికి యధిప నీమోస భ్రాతృపుత్రులకు నేల
మీఁదఁ గలుగుఁ బొందు. మార్క. 8. 14.

3. అన్యము.

సీ. ఒది భోగమోక్షసంపదలకు మూలంబు
మోస లే దది ఘనంబులకు ఘనము...

ప్రబోధ. 1. 21.

4. అడ్డు.

గీ రాజు పరిసరివర్తులు రాష్ట్రజనము, మున్న
వశించి చనుటకు మోస లేదు, గాన సర్వజ్ఞుఁ
డనఁగ లోకంబుచేత, వినుతిఁ బొందినరాజు
వివేక మమరు. నా పంచ 1 138.

5 వంచన

గీ. మోస గాకుండ వపరాధములకుఁ దగిన, కాన్తి
యన్నింటి కిచ్చింగి సంభవించె ..

నైష 7. 192.

జ మోసకారి, మోసపుచ్చు, మోసపోవు

మోసకారి ఎఱ. (మోస + కారి) వంచకుఁడు
మోసము చేయువాఁడు

గీ. . అప్పుడచ్చెలువ మోస, కారి పెనిమిటి యో
వన్నెకారి మగఁడ, యెల చూపితి విప్పుడ
యీదనంబు, ధనవిశాచము లివి యథార్థము
నుమ్ము శుక. 8. 228.

మోసనాలు. ఎ. బి. ధాన్యవిశేషము

వ. కూటికుప్పలు కాలుసంపెఁగలు కందర్ప
భోగులు గజపతిలాగిలు బొందడిలు పునుఁగుఁ
దావులు తేనెఱాలు మోసనాలు గుట్టువుఁ
దోఁకలు తేటచలములు. ప్రబంధ. 112.

మోసపుచ్చే న శ్రీ. (√మోసపోవు) వంచించు,
మోసముచేయు.

చం....వికటవర్ణుని నెంతయు మోసపుచ్చి..

దశకు. 7. 129.

కం. అని తపసి తత్పుళిందుఁడు, ధనమడుగళ్
మోక్ష మడుగఁ దలంచిన నీలాఁగున మోస
పుచ్చి యేఁగిన, వెనుక నియమవరత నాటవిక
వల్లభుఁడున్. వరాహ. 7. 94.

గీ. హఁజ మై రామవర్ణకాలాంచితవన, భూముల
బెడంగు దృక్పర్యముగ మెలఁగుచు, బ్రబలు
మార్తాండనంతప్రభువు మోస, పుచ్చుటకు నంచి
కా మోద మచ్చువడఁగ. రాఘవ. 8. 85.

మోసపోవు. అ. శ్రీ. (మోసము + పోవు) 1. భంగ
పడు, వంచుటకు.

గీ. పరివీణప్రబంధముల్ భంగపఱువ, మొగిసి
ప్రాసంబుచేతనే మోసపోవు. రా వి 1 13.

చం ... ఈ, యటవకు వాళి యింతయురి యో
వని కావక మోసపోయితిన్. వైజ 4. 95.

అ. మనము మోసపోయి యనిమిషపతిసూతి,
తోడఁ బొడిచితిమి యదోషవృత్తి, నతఁడు
సమయకాల మంతయుఁ గడచిన, వచ్చెనో
యెటుంగ వలయు నిజము

భార. విరా. 5 372.

కం. తనచేసిన పురుషార్థము, తనసొమ్ముగ నెఱిఁగి
వరుఁడు దానపరుం డై. యనుభవి యై మన
వలరా, దినములచే మోసపో కఠిన్ధిరభక్తిన్...
విక్ర. 4. 185.

గీ. ఏమటుటఁ జేసి యిటువంటి యెడరు పుట్టె,
మోసపోయితి మెఱిఁగిన మోస గలదె. ..

నా పంచ. 8 94.

మోసము-మోస ఎ 1. వంచన, దగా.

కం. ... మోసంబు గాక ధర్మజ్ఞుఁ డట్ల. బ్రవఁ
బోనిమ్మటరాధా, తనయునకున్ బుద్ధియగునె
తప్పెం దప్పెన్. భార కర్ణ. 2. 3.

గీ. కంటికి వీరవరులార కార్య మంత, మోస
మయ్యెను సురిల నమ్ముటను నేఁడు...

దశా. 2 381.

2. ప్రమాదము, పొరపాటు.

ఉ. ముక్కు మొగంబు చూడ తొక మోసపు
మాటకు విశ్వనాయకుం, దెక్కడికైనఁ బొమ్మ
నుచు నెఱ్ఱనిచూపులఁ జూడె వల్క-తోన్ ...
భీమ 3. 8.

కం. విని తద్గ్రంథార్థము నె, మృతమున నూహించి
తెలిసి ప్రాన్నుడి కడకుం, దనమోసమునకు భయ
పడి, జవపతి యటు చవఁగ నిలిచి సంతాపము
పన్ ... ఆము. 2. 77.

నీ...మోస మనఁ బరా కవఁ జనుఁ బ్రమాదము...

అం. భా. 1. 138.

3. అనత్యము.

కం. అనులయు వా రందఱు హం, నునితో నిట్లనిరి రాజమాయమువకు మీ, జనకుడు దొడగిన జాలును, మునుముట్టన వత్తు మీదు మోసము గలదే... ఉ హరి, 4. 40.

ఉ. నీసరి యైన దేవతనిం గలగించెద నీ వడం వుమా. నా న రి శేషవన్నగభద్రానివహంబు వటంచు వచ్చరిం, కాసలు చేసికొన్న వన భాసిలు సాలికిభాళి భేయమున్, మోసమెయైన విష్ణువదముక్ బలిపీఠముముట్టజేటికిన్, నిజ. 1. 5

4. తప్పు, అసరాధము

ఆ. కాలఁ శేతఁ లేద గావు నీయట్టివార, డకట యుండఁదగిన యాలయంబు, మున్ను శేసి కొనని మోసాన నీపాట్లు, వడగవలసె నిట్లు వడికిరేయి కేయూర 3. 277.

5. తంగము, అపాయము,

కా. ... కా వందఱన్, మోహాయక్తులఁ శేసి నాఁడు మనకున్ మోసంబు వాటిల్లె నీ, దక్ష త్వంబునఁ జక్కఁజేయ వలయున్ దైతేయ వంశాగ్రణి . భాగ 7. 251.

కం. ... కాలంబు వ్నరులకు వయసుఁ బుచ్చి మోసము చెచ్చున్. ఆము. 2. 79.

ఉ. .. ఇవ్విధుఁ డివ్విధి నీల్లనట్లుగా, మున్నొక మోని డిట్టుటయు మోసము నేడిటు గల్గె... కవిక. 1. 52.

6. అవమానము.

కం నీమాట నమ్మి పోయిన, నామోసముఁ శెప్ప నేల... కాళ. 3. 163.

7. అజ్ఞానము

కం. తనయంద తోచువిషయము, లమభవగో చరము లగ్గుట యది మాయానం, జనిత నెన్నం బై యాత్మనికిం దనుఁ గావలేని మోసము చెచ్చున్... భార. కాం. 4. 123.

మోస(సా)ల = మొగసాల. ఎ. (సం. ముఖశాలా)

1. వగరి తలవాకిటిపంచ.

ద్వి. జనకజఁ బాసె నాజనచాధుఁ డంచుఁ జనుదెంచి యగిగి మోసల దేరు డిగ్గి...

ర. రా. ఉ. 125 పా 23 పం.

కం రాసుతు' డని తొడిఁబడఁ దెగి, కాసిని బెట్ట కడియాసఁ గాచుక మన మీ, మోసాల నున్న నెక్కడ, మోసా లొనోయటంచు ముంచినభీతిన్. సారంగ. 3. 34.

నీ మోసల ల్దడవి లోముంగిల్లు గమఁగొని గొందులు పరికించి కొల్లి గాంచి... అచ్చ. రా. సం. 8.

2. ముంగిలి, ఇంటిముంగిలిచాల.

నీ. దురివిఁజ్ఞేకుఁ దుండుప్రదేశ మీఁపించి లోలార్కు నగరిమోసాల వెడకి.. కాళి. 2. 41.

ఉ. ఆతరలాఁకి యొక్కతెయ యానదురాతిరి వెక్కుమోసలల్, వే తఱియంగఁ దూఱెయట వీధికి వెల్వడి సందిక్రంతగా, నాతనియిల్లు సొచ్చి... వా. రా. 2. 177.

నీ. హజారిము హజార మనునవి రెండును మోసాల మొగసల మోస లనెడి, నివి మూఁడు వంలైదు నెనఁగునుముఖశాలకు... ఆం. భా. 2. 14

3. తలవాకిలి, నోరు.

నీ. పెనుజాఁగయై ప్రాఁగుచునును మోసలకు నేగు వలు మొగంబుల వేల్పు చెలువ దొరయె ... నీలా. 1. 52.

(1. 3. అర్థముల కుదాహరణము.)

మోసు. ఎ. మొలక, అంకురము.

చం. మలయనమీరణాభిహతి ప్రాకుల నాకులు దుల్లి దుల్లి క్రొ, మొలకలు సాఁగి సాఁగి విరి మోసులు గెందలిరాత్తియొత్తి... కు. సం. 4. 443.

నీ. మొలక మొలవ మొక్క మోవ మో నీరిక మొటిక నా వంకురం బొప్పుచుండు ... ఆం. భా. 2. 35.

కా. ఆమద్దుల్ విని చేఁ గృపాజిఁ గొని బాహి యుగ్మ మీఁపించి బల్, మీసంబుల్ వడిఁ గొత్తి బల్మినగవుల్ మీఱన్ దృగారుణ్యముల్

మోసుల్ బూనంగ మానసారిమహిపాలుం
దాపులం గాంచి యోహో మారుం డరుదెఁచె
నంచుఁ బలికెన్ వసుంకార మేపారంగన్ ...

రా వి 4 125

2 మోపు, మొప్పు

చం. మొలక లొకింత గావఁబడి మోసులు మెల్ల నె
వెళ్ళి పోగలె. సారంగ. 3. 257.

ద్వి తునిసిన మొండికేతులు రెండు నపుడు,
మొలచి యంకురము లై మోసులు సాగి...

పండితా. పురా 103.

కం ... మునీత కనుబొమల్, ముడివెట్టె నాలి
సిగ్గున, ముడివెట్టెన్ నారి చెఱుకుమోసున
మరుఁడున్.. మనుచ. 5. 94

3 అందము

సీ. నాళినామంబు నెన్నిడుమఁ గస్తురిరేఖ
మోసుగాఁ జాపట మోయఁ దీర్చి...

వైజ. 4. 80.

జ: మోసులెత్తు.

మోసు(సె)లెత్తు. అ. శ్రీ. (మోసులు + ఎత్తు)

1. మొలకలెత్తు, అంకురించు.

మ. బలిచూదామణు లందు విష్ణుపదజుల్ పాటెం
చుధావ్యంపుది, పులు చంద్రామృతసాంద్ర
నేకమునఁ జై పై మోసులెత్తంగ....

వసు. 1. 100.

మ. మొదలం బీజము గల్గి యుండఁగఁ గదా
మోసె త్తిమూలంబుతో, విదితస్కంధము మించి.

వి. పు. 3. 152.

చం పాలుపుగమోసులెత్తుచమపూపలు జొమ్మున
నిక్క ... శుక. 2. 154.

2. పుట్టు, కలుగు.

గీ. మోహ మెంతయు నెమ్మది మోసులెత్త, నహహ
వలె పంత బలవంత మయ్యె ననుచు...

చంద్రా. 4. 148.

గీ. అమహాదేవి కుడుగక యనుదినంబు, మొక్కె

దము మొక్కెదము భక్తి మోసులెత్త

మార్క. 6. 132.

3 కొంచెము కొంచెముగా పైకివచ్చు.

ఉ. అంకుశభిన్న మై కుపిత మైననుఁ దాఁకి
యురంబు దూర్చి వజ్రాంకునిదంతిదంతము
లదగ్రగతిం బెకలింపరాక య్యాతంకము
నొందఁగా విఱిగి తచ్చకలంబులు మోసు
లెత్తఁగీ, ర్త్యంకురలీలఁ దాల్చి నిక నవ్వల
నా కెదు రెవ్వ రెయ్యెదన్ ...

రామా. 7. 171.

మోహము. సం. వి. అ. న కత్తి లోనగువాని పిడి.

ద్వి. అలుఁగు మోహమున హస్తంబు దొడిగి ...

బస పు. 5 444 పం.

మోహన. సం. వి. అ. శ్రీ. (సంగీ) ఒకానొక
రాగము. (శ. ర.)

మోహనపువరులు. ఎ. శ. ధావ్యవిశేషము.

సీ. సాలంక లలుఁగురాజనములు సంభావు లవ
సరచార్లు మోహనపువరులు ...

హంస 4. 128.

మోహనము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) మోహమును
గలిగించునది.

(సాధనము.)

వి. అ. పుం. 1. మన్మథజాణములలో నొకదాని
పేరు 2. ఉమ్మెత్తచెట్టు, 3. త్రిపురమల్లిక.
బొడ్డుమల్లియ, (వృ.వి.) 4. స్పృక్క (వృ.వి.)
న. 1. సొమ్ము, మూర్ఖ. 2. శత్రువు కలవర
పడుటకై (మోహపడుటకై) చేసెడి యైంద్ర
జాలకమంత్రము, అభిచారికమంత్రము.

మోహము. సం. వి. అ. పుం. 1. స్మృతి తప్పట,
మూర్ఖ. 2. కలవరపడుట, తవ్విల్చుగుట. 3. అవిద్య.
4. నివ్వెఱపాటు, అశృర్యము, 5. అజ్ఞానము,
6. దుఃఖము, 7. ధర్మ విమూఢత్వము, 8. శత్రు
వును శ్రాంతిపెట్టుటకు లేక కలవరపఱచుటకుఁ
జేసినయైంద్రజాలిక (మంత్రశాస్త్ర సంబంధమైన)
క్రియ.

9. వలపు, కామానుబంధము.

గీ మోహినిపై మోహమువఁ బెక్కుదివసముల్
దన్నుఁ దా నెఱుఁగక యున్నవాని...

విప్ర. 4. 44.

ఉ. మొల్లసుగంధి నామనసు మోహము నాటడి
వెట్టి నీవు న, నొల్లక వీడనాడెద వయో
తగవా...

విప్ర. 2. 283.

మోహరము. 9. 1. పూహము, మొగ్గరము.

కం. అరయుదము గాని యిమ్మోహరమువకును
దాపరించి యరదముఁ జోని, మృతవడి వత
నిక యుటకెద, వరుదుగ నెల్పంగి నెవ్వ రడ్డం
బై నన్...

భార. విరా. 4. 248.

చం. మునుమును వీఁకఁ దాఁడి యొక మోహర
మచ్యుతుచేత మ్రగ్గుటన్, మొనఱు గలంగినన్
గని సముద్ధత వృత్తి నదల్చి వెన్నద,న్ని నిలిచె
దానచేళ్ళరుఁడు ..

నిర్వ. 3. 13.

అ మూలబలముతోడ మోహరంబుగఁ దీర్చి
మమతి సుతుఁడు నైవ్యసమితి నడపె ...

విక్ర. 4. 84.

2 నేన.

కం మోహరములు రెండును న, న్నాహంబువఁ
దాపరించినన్ పల్లన నే, నాహంకృతి యుడి
వో ను, త్నాహంబున కౌరి పాంచజన్యం
బొత్తెన్...

చిత్ర భా. 7. 88.

3. సమూహము.

మ. వరునిం గన్ను మొఱంగి యి లెడలి పోవం
బోయి జారోప భో, గరితిం జొక్కఁ గ
జొక్కుచోఁ దలవరుల్ గడ్డించినన్ దాఁగ
దా, గి రయోదారత నిల్లు నేరి నతి భంగిం
గుట్టుతో బంధు మో, హరముం తెందఁగ వవ్వ
ధూమణి మదోన్మాదంబు తోరంబుగన్...

శుక. 2. 508.

(బంధుమోహరము దినవెచ్చము వంటిది)

వ. వీధివీధుల జగన్మోహంబుగా నటించు వాహ

నంబుల మోహరంబులు చూచుచు ..

కుచేల. 2. 10.

మోహరాత్రి. సం. ఎ. క. శ్రీ. కాకరాత్రి, ప్రళ
యము వట్టురాత్రి.

కుచేల. 2 10.

మోహరించు. అ. 3. న. 3. ఎదుర్కొను, ప్రతి
ఘటించు.

గీ. మూఁడుకన్నుల వేల్పుతో మోహరించి, నేఁడు
దేహంబు లేక యున్నాఁడు దాను ..

నైష. 4. 28.

వ. నానాదేశరాజన్యం గూర్చి యేడఁజోహ
ణులబలంబుతో మోహరించె నయ్యవసరింబున.
పద్మ. 10. 49.

కా. నాచిత్తంబున నితైఱంగె పొడమెన్ నాగారి
మున్నె చనన్, బ్రాచీదిబ్బుఱుఁడైన నాకు
సరసం బ్రద్యుమ్నుఁడున్ నీవు హే,లాచాతు
ర్యము దాపఱన్ వలవలన్ లా వై పఠారింప
ధా,త్రిచారంబున మోహరింతము పురారిం
తేరవై తిమ్మయిన్...

ఉ హరి. 8. 85.

నీ దేహసౌరభ్యంబు మోహరింపఁగఁ జాలు
బహువిధపుష్పసంపదలతోడ ...

సుద. 5. 149.

అ. 3. పూహముగా నేర్పడు.

కం ఐనను గ్రౌంచపూహవి, ధానంబున మోహ
రించి దారుణచారు, స్థానక మై ..

భార. భీష్మ 2. 25.

ఉ. .. వేలుపుల్, ముప్పదిమూఁడుకోటు లొక
మూఁ కయి వెల్వడి మోహరించినన్ ...

వరాహ. 11. 60.

ఉ. వారల మోహరింపుఁ డని వాసపుఁ డేగె
సుపేంద్రుఁ గాన...

నిర్వ. 6. 82.

నీ. మోహరించె ననఁగ మొన జేసె నని తోచు...

అం. భా. 3. 101.

న. 3. మోహించు, ప్రేమించు.

గీ. సమయభేదంబు లాత్మరాగములు గనుక, చూచి
యడుగనినిను మెచ్చఁ జూచినానె, దయకు

రమ్మని చేసాచి నయంబు ద్రివ్య, మోహిని
తలంపులో నిను మోహరింప ... ప్రబంధ. 716.

మోహరి ౧ మోహిని (౪. ౮.)

మోహించు. సం. ౨ శ్రీ 1. అజ్ఞానముపొందు.

2. మూర్ఖులు ౩ వలపుచెడు, మోహపడు.

కా మున్నాబ్రహ్మ మృగాక్షుతిన్ దినయకున్
మోహించి వ్రేడింప నానిన్ను యడవారి జూచి
పాటుపగిదిన్ భాగ 1. 145.

౩ శ్రీ వలచు, ప్రేమించు

తే. హంసతూలికాతల్పంబునడు మేను, నేర్చి
వచ్చుదు నేరరాజీవయుగమున, తేరి చుచింది
మోహింపజేయ నశని, నగివ నిద్రయు నీవు
నేహదు రొక్కొన. నైష. ౨. 88.

మోహింపించు. సం. ౩ శ్రీ మోహింపజేయు.

మ లలిమిన్ దైత్యుల నాడురూపమున మోహి
పించి పియూషమున్, జలితాపన్నులన్ సురో
త్ములకున్ జగ్గు నిర్మాణించి నిర్మలరేఖన్
విడిపిల్లు శ్రీపిఠుని దనాదయా వధూరూపమున
దాడుతున్.. భాగ ౧. 409

మోహితుడు. సం. ౪ శ్రీ ౨. ౨. ౨) మోహము
నొందినవాడు (౪. ౮.).

మోహిని. సం. ౫ శ్రీ. 1. అకానోక యచ్చరి.

2. అమృతము పొచి పెట్టినపుడు రాక్షసుల మోహ
పుచ్చుటకై విష్ణువు తాల్చిన యొక సుందరి శ్రీ
రూపము. ౩. అజ్ఞాన మత్రేపూపు. 4. అపొదరి,
మట్టుచచ్చలి (వృ.వి.).

మోహిము. ౧ హి. మోహిటు. మి. (త్రా)
దండు విడిచెడిచోటు

గి అపు యద్రక్రగుక్రగునాల్ల పడివి, పడివి
కొన కేగి పడివాళ్లు దండుపెట్ట, గడి పురా
యించి పైనముల్ గం డటంచు, పునికుల
కెల్ల మోహిము పాట పుడు... రి. గా. ౩. ౪౦.

మోహోపమ సం. ౫ శ్రీ. (ఉపమానోపమేయ
ముల భేదము తెలియకుండుగ చేసిడి) ౧౩ కావ్యా
లంకార భేదము.

శ్లో. శశితప్త్రేవ్య తన్వంగి త్వన్మృగం త్వన్మృ
భాశయా, ఇందుమన్వనధావామిత్యేషా
మోహోపమా మతా ...

కావ్యాదగ్యము. 2 21

మౌ

మౌంజము. సం. ౧౪. (౨. ౪. ౨.) ముంజ యను
గడ్డితో జేయబడనది.

మౌంజి. సం. ౧౫ శ్రీ. ముంజగడ్డితో ముప్పే
టలుగా వేయబడి బ్రాహ్మణుల ధువనయనాగి
కాలములయందు రిరించునదికట్టు

శ్లో. మౌంజీ త్రివృత్తమా క్లిష్టా కార్యా విప్రస్య
మేఖలా, ఊత్రియస్య చ మౌర్యీ జ్యోతై శక్తిస్య
శణితాంతవీ, ముంజాలాభే తు కర్తవ్యా
కుశాశ్మంతకవల్వతైః త్రివృతా గంధినైః స
త్రిభిః పంచభిరేవ వా. సంస్కారతత్వమ్
(వా. చ.).

మౌంజీబంధనము సం. ౧౬ శ్రీ మౌంజి కట్టుట.

మౌంజ్యము. సం. ౧౭ శ్రీ 1 మండనము, వచ
నము, గొలుగుట

మౌంజి సం. ౧౮ శ్రీ. ఫం. కాకి.

మౌంజి సం. ౧౯ శ్రీ. ఫం. కాకి.

మౌంజియుడు సం. ౨౦ శ్రీ. బట్టలుకుట్టుట,
రి. గువేయుటచే జీవించు వైరేహకుడు, రామ
కుడు (వై. ని.).

మౌంజికప్రసవ సం. ౨౧ శ్రీ. శుక్తి, ముత్తెపు
చిప్ప.

మౌంజికఫల సం. ౨౨ శ్రీ. తెల్ల యుప్పి (వృ.వి.)
(౪. ౮.).

మౌంజిము సం. ౨౩ శ్రీ. ముత్తెము.

మౌంజి. సం. ౨౪ శ్రీ. ముఖంభావము, ముఖ
భావము (౪. ౮.).

మౌంజ్యము. సం. ౨౫ శ్రీ. వదగుతోకునము,
వాగుట, వాచాభ్యము.

మౌఖ్యము. సం. ఎ. అ. న. ముఖ్యత, పాదాన్యము.

మౌగ్యము. సం. ఎ. అ. న. 1. తెలివితేమి, అవి
వేకము, 2. అందము; ఇంపు.

మౌగ్యము. సం. ఎ. అ. న. 1. మూఢత్వము,
తెలివితేమి, 2. ఆత్మవిషయక మయిన యజ్ఞానము,
అవిద్య. 3. (జ్యోతి.) గ్రహములకు సూర్యసం
బంధము.

మౌద్గిశము. సం. ఎ. అ. న. (అ. అ. అ.) ముద్గార్థము,
పెసలు చల్లదగినది (పాలము).

మౌనము సం. ఎ. అ. న. 1. మాటలాడ కుండుట,
నోరు మూసికొనుట. 2. అన్యథాకు కావము కలి
గింపనిమాట.

మౌనో. నానోపకాపి వచనం మౌనవ్రత మితిర్యకే.
మౌని. సం. ఎ. అ. న. (న. న. న.) 1. మౌనవ్రతము
గలవాడు, మాటలాడకుండువాడు. ఎ. న. శుం.
బుమి, ముని.

మౌరజీకుడు సం. ఎ. అ. న. (అ. అ. అ.) మద్దెం
నాయించువాడు.

మౌరి—మౌరి ఎ నాగనం మనువాద్య విశేషము
న విదే ముఖిణి వాసెగ్రోలు దోలు మౌరి
భేరి. అము. 4. 35.

మౌర్జ్యము. సం. ఎ. అ. న. మూర్ఖత్వము, అవివేకము,
తెలివితేమి.

మౌర్యము. సం. ఎ. అ. న. శుం. చంద్రగుప్తుడు మొద
లగువారి వంశనామము.

మౌర్వి. సం. ఎ. అ. న. 1. వింటినారి, అల్లెత్రాడు.
2. క్షత్రియులు ధరించదగిన మూర్ఖయను తృణ
విశేషముతో జేసిన వడికట్టు త్రాడు. 3. అజ
శృంగి, జుట్టుపు (వృ. వి)

మౌలి. సం. ఎ. అ. న. (ఇ) మొట్టమొదటిది, శ్రేష్ఠమయి
నది, మొదటిది. ఎ. అ. శుం. 1. శిరస్సు, తల.
2. తలకిరీటము. తలకిరిము 3. అశోకవృక్షము.
శుం. శ్రీ. 1. కిరీటము, తురాయి. 2. సిగచూడ.
3. ఈ. శ్రీ. భూమి, నేల.

మౌలుడు. సం. ఎ. అ. న. (అ. అ. అ. అ.) వంశ పరం
పరిగా రాజసేవయందు జెరిగినవాడు, వంశపరం
పరిగా నున్నవాడు.

మౌల్వీ. ఎ. (హిం. మౌల్వీ) తురుష్కవండితుడు.

మౌ. వినుతింప కాత్మజ్ఞవిధ్యాంను లేటికి వీలుగా
మించు మౌల్వీలె కలరు... సిం. వార. 41.

మౌష్. సం. ఎ. అ. శ్రీ. గ్రుద్దులాట, మల్ల యుద్ధము
మౌహూర్తికుడు. సం. ఎ. అ. (అ. ఈ. అ.) జ్యోతిషుడు
జ్యోతిష మెఱిగినవాడు.

మౌహూర్తుడు. సం. ఎ. అ. శుం. ముహూర్తజ్ఞుడు,
జ్యోతిషము తెలిసినవాడు, జ్యోతిషుడు.

మూ

మూతము. సం. ఎ. అ. న. (అ. అ. అ) 1. ఆవృత్తి
చేయబడినది, వల్లెవేయబడినది. 2. చేదువ
బడినది, అధ్యయనము చేయబడినది.

ప్ర

ప్రసంగము = మంగి (వృ. వి) (శ. ర.).

ప్రసంగబడు. అ. శ్రీ. ప్రసంగన్ + పడు. స్వార్థ
మున) క్రుగు, వ్రాలు.

ఉ అంగవయంగదీప్తియమృతాఃకు మ యూ ఖ
తరంగరేఖ ను, ప్సంగుచు దీప్తమై యచట
బొల్పెసలారెడు బ్రహ్మజేషమున్, ప్రసంగ
బడింగ జేసె నభిరామగుణం బింక జెప్పనేల
య, య్యంగబడివ్యజేషమున కడ్డమె యావెడ
బ్రహ్మజేషమున్ ఎల్లన 3. అ (శ. ర.)

ప్రసంగు. అ. శ్రీ. క్రుగు.

వ. .. అంతర్నిగ్నంబు లయినసహజబోధిధరం
బులు తెక్కలు ముణుచుకొని ప్రసంగి యణిగి
తరంగంబుల నొడగ దుగ్ధార్థవంబు ఘూర్ణి
మానం బయ్యె. భీమ. 4. 60.

జ: ప్రసంగబడు

లో గుండంగా మ్రంద నీమందటల్ చాలు
ముం చేటికిన్ గంటివే ..

భోగినీదండకము. 14 పా. 10 పం.

4. కాలు, దగ్గమగు

అ. ఆలతాంగి నన్ను వసురి క్రిమై గూర్పు, మన్న
ధాగ్ని నేను మ్రందకుండ...మార్గ. 2 162.

చం హరునెఱగంట మ్రందినలతాంతశరున్ భవ
దీయ మైన బి, త్తరి కడకంటిచూపులు సదా
స్మరియించు. . వరాహ. 11. 87.

ః మ్రందించు, మ్రందిపోవు.

ప్రక్కబడు. అ. ౧౩ (ప్రక్కన్ + పడు. స్వార్థ
మున.)

1. తేజోహీనమగు.

చం. అతనికి వత్సలుం డగుట సంబుజగర్భుండు
వెన్న వై పయిన్, వితతము గాఁగ జిహ్వలకు
ప్రేరే గగువట్లుగఁ జాల వై చినన్, జితగవరేణ్య
ప్రక్కబడుఁ బావకుఁ డయ్యెడ ...

భార. ఆను. 1. 253

2 నవయు, బాధపడు.

చం ఉగులు సుక్కి ప్రక్కబడిరి...

కు సం. 12. 998,

ప్రక్కించు = మక్కించు. ౩ ౧౩. (√ప్రక్కు)

1. చంపు

గీ. నరపతుల నెల్ల వరుసతో నిరువదొక్క, మాటు
ప్రక్కించి నెత్తురుమడుపు లయిదు, నిలిపి
కోపంబు మాని... హరి. పూ. 4. 55

దండకము ... పూతనాభూతనారీకుచం బగ్ర
హస్తంబునం బట్టి తత్పాణినిరాత్రి శంఖంబు
పూరించుచందంబునం గ్రుక్కల నొక్కి
ప్రక్కించియున్ ... పారి. 7. 28.

ప్రక్కిడు. ౩ ౧౩ (√ప్రక్కు) నవయించు, బాధ
పెట్టు.

నీ. హరుండు లోకములు సంహారంబు నేయంగఁ
దలంచుటకం తెముందఱగడంగి, బ్రహ్మాండములు

మ్రాల వ్రాలి ప్రక్కిడుభంగి మొగిఁ జెలలం
దుల మ్రుక్కువారు. కు సం 11. 884.

మక్కు. అ. ౧౩ 1. తేజోహీనమగు.

ఉ. చొక్కపుటుక్కు క్రికిరిసి ప్రక్కక పెక్కున
నక్కజంపుట. న్నెక్కక చక్కనై బ్రతుకునిక్క
నెఱింగితిరేని కాత్రపుల్, మొక్కలమేఁది
ప్రక్కి యచి మ్రొక్కుడు కావ్యా 8. 16.
కావ్యా 1 100

2. క్షీణించు, తగ్గు.

సీ మలినమై పెనురేయి ప్రక్కినతెజంబు దొంటి
చందంబునఁ దొంగలింప ...

భాగ. 8 734.

3. నవయు, బాధపడు.

ఉ .. ప్రక్కిరి సాధ్యసంఘములు పోలిరి పన్నగు
లాజిభూమిలో, ప్రక్కిరి దివ్యకోటిగడు మ్రగ్గిరి
యతులు. . భాగ. 8 287

విజ. మలినుడు, కలుపాత్ముడు

కం. తిలుగుటి దన్ను నెదిరిని, నెఱుంగఁడు దన
కొలఁదిపుడుక లేరెడు మొండీ, డఱజాతి
ప్రక్కు... కు సం. 7 880.

జ. ప్రక్కబడు, ప్రక్కించు, ప్రక్కిడు.

ప్రక్షణము సం. వి. అ. ౧ 1. తైలములతో శరీ
రము పూయుట, దేహమునకుఁ జుమురు రాచుట.

2 ప్రోగుచేయుట, రాశిగాఁజేర్చుట.

3 చేమురు, తైలము.

ప్రక్షము సం. వి. అ. ౨౦ స్వదోషగూహనము
(త్రి. ని.).

ప్రగ్గంబడు. అ. ౧౩. (ప్రగ్గన్ + పడు-స్వార్థమున)
అడఁగు

మ. ధరణీచక్రము గ్రుంగి దిక్కురిటిసంతాపంబు
వైడింద దుర్భరభారాతురభోగిరాల్పణతమల్
ప్రగ్గంబడిన్ గూర్చక, ర్పిరిభేదంబునఁ దూలి
బిట్టు సకలబ్రహ్మాండముం గంపముం, బొరి
యన్ ... హరి. ఉ 2. 118.

(ప్రస్థానము ౪౮ పా.)

ప్రస్థానము న ౮౩. (√/వగు) 1 నశింపజేయుచుండు

కం. అగ్రలిక దూర దరికొను, నగ్గి తెలుం గమర నప్పు డర్జునుడు గడున్, డగ్గటి మెఱుంగు టముడైల, ప్రగ్గి చె వియచ్చురోత్కం బగ్గిం పన్. భాగ భీష్మ 2 163.

2 కూలు

కం తరు వొకటి వెలగి లాంగల, ధిగురు దుర్ధతిఁ బూని హయగర్భావస్థుల, తగ్గుముల ప్రుంగింపగ న, నెల్లెపులు విచ్చుటయు మేది నీధిరుఁ డలరెన్. హరి. ఉ ౪ 93.

ప్రస్థానము ౮౮ 1 చతు

ఉ ... కులముఁ డన్నుఁ దలంచి యెదిరిచ్చి యొంటిమై, ప్రగ్గెడువాడు నై కురుధరా వరినై వ్యము రూపు మాయగన్.

భాగ ౪౮, 2 ౪55.

చా వ గర్భిని నేగి రాగసుల, ప్రగ్గి నీడముఁ బ్రాపనమ్మి భారా ౮౮. 1 173

సీ ... క్రుంగ నేగెను బోయె దింక వేసెను ప్రగ్గె నన జచ్చె ననుమాట కాశ్య లయ్యె ౮౮. భా ౪ ౮7.

2. వివృతముగు, వివృతమునొందు

చం మరుగతి మ దువేలిని ప్రగ్గి నిలండు జింక పంకబు, పం పెదులుం గను గొనినవడి.

ఉ. అగ్గ మయ్యె ప్రమాతి గదంతం మందునఁ దద్వియఁ గున్, దిగ పంక్తి రెల్లె వటి తేకుప లే సమస్తజిహ్వ, ప్రగ్గె సీతావి. 1. 21

గీ ముప్పదియ మూడంబులములము ప్రగ్గి, స్వేదవై వ్యర్థిరోమాంచవివృతాశ్రు, కంపముల్ ప్రకయ స్తంభికిము లనఁ జను, సాత్వికపు భావ ములచేత జడిసి పలిసి. హంస. 4. 87.

3. అడగు, లీనమగు.

సీ ఒకవానరుఁడు నఖ మూనఁ బూనఁగ లేక మైనాకలై లంబు ప్రగ్గె జలది ...

కృ. శకుం. ౨8 1 83.

సీ. వెలయ మగ్ధానాద్రి వేల్లితో. బె క లిం చి మైనాక మల్లితో ప్రగ్గెజేసి ..

వరిస 5. 191.

చం. మనసు సమప్రియం దెనసి ప్రగ్గె నేనియుఁ దోఁపకుండు న, మృత మటు మేలుకొన్నను సమస్తజగఁబులు గల్గి తోచు .

సీతారా 3. 49.

4. తేజోవీనమగు.

మ గజతామోటకహాటకప్రముఖముల్ గప్ప బు లొప్పించుచున్, విజితారాతలు ప్రగ్గె దిక్కుల హిమానీకాశనీకాశలై, నిజకీర్తుల్ నిగుడంగ...

హరి పూ. 1. 16.

5. కూలు, నేలఁబడు.

కం అగ్రలిక నతఁడు హయముల, వగ్గంబులు నడల విడిచి పటు యమున నా, మొగ్గము డటియఁ బఱపిన, ప్రగ్గెను గధవంచకశతము మత్స్యాధి పుచేన్. భాగ. విరా. 3. 180.

సీ కుప్పలుగా నేనుగులు ప్రగ్గె దంతకుండా దండకుంభకర్ణములు దునిసి ...

వరాహ 5. 23.

సీ శావరి పాలచే నై న్యంబు ప్రగ్గె గ ధములు పఱపించుఁ ధికవరులు .. అని 5. 11.

6 కూలు, డగ్గమగు.

సీ. .. వాంఛెన తెల్లఁ గడక నొక్క, పెట్టె ప్రోచిన గూది నిట్టలపైఁ బ్రాంతు నగ్గి చందం బున ప్రగ్గెజేయ, నగ్గురు దాండ్ ... భాగ. ప్రక. 1. 293.

మాలిని. బుపిశిమనచతుక్రూర ద్వాపకీలా, స్థ పుటిత మగుపహ్నిం డద్దివాకీర్తియల్ ప్రగ్గె పదియె... పండు. ౩. ౪0.

మ ... దైత్యకుమారుజ్ఞాన మటులం బో కెంత యున్ రూఢ మౌ, టను కావానలీల మించె

నరిషడ్యరాటపుల్ మ్రగ్గంగాన్ ..

దశా. 4 188

7. ఆటిపోవు.

గీ. చాతకంబుల మనములు చల్ల నయ్యె, మలయు
దావానలంబులు మ్రగ్గిపోయె, సన్యజాతంబు
నానాఁట సఫల మయ్యె, విమల మైనట్టి వర్షా
గమమున నధివ. చిత్రశా. 2 18.

8. కనఁబడకుండు, అగోచరమగు.

చం. జలజల మంచునీ రొలుకఁ జల్లనిగాడ్పులు
వీవఁ దారక, ల్మలమల మ్రగ్గ ...
ద్యా. 5. 82.

మహాగ్ధం. గజఘోటస్యందనాశీకబళితధరణిం
గాఁ చేయాధిరాణ్మార్గఁ తన్నశ్రేణు లంత
ర్మణులసవతులై మ్రగ్గ .. ఆము. 5 185.

విజ 1 తీర్థము, శిథిలమైనది

నీ తఱలుఁ జీగలను గ వలు వట్టికొని గానిగా
మ్రగ్గుడవులఁ గాటువడియు ...
నిర్వ. 4. 78.

2. చెకిరని, వికలమైనది.

ద్వి మగ్గునూ చఁబు లై నులుములై జడిసి,
కన్నలై మ్రగ్గులై కకవిక లగుచు, నీవిధంబుగ
మాగధేంద్రు నైనన్య బు.
అ. మ. క. 3. 172 పా. 15 వం.

జ. మ్రగ్గంబుడు. మ్రగ్గించు.

మ్రదిమము వం. ఎన్. ప్రం మెత్తన, మృదు
త్వము.

మ్రుబ్బు=మబ్బు ఎ 1. మేఘము

శా. మ్రుబ్బుంజాయల కీలుగంటు చెవియోరం
జాలుకొన్ ప్రోగులు . రా. వి. 2 80.

2. మైకము, మత్తు

ఆ. మ్రుబ్బు గొలిపి యోమాయ నిద్రించిన,
యో పరాత్పరభూమ యోగిరాజ...
భాగ. 10 పూ 585.

గీ. అచుచుఁ గోపించి చొనయట్లు నిద్ర,వోవు
చుండు నీ పని పల్క నావులింత, లడరఁ జెను
మ్రుబ్బు వొడమిన నపుడ వ్రాలె...

భా. రా. య. 873.

మ్రా

మ్రాఁకు=మ్రాను. ఎ. (త ముకు) వృక్షము,
చెట్టు.

నీ. మ్రాఁకు మా ననఁగ ననోకహసఁజ్జ యో ..
ఆం భా 2. 35

నీ. వీరకతోఁ గడుఁబూచు మ్రాఁకుల విలుపును
నల్లికమాత్రపరివృతము నెత్తికొని.
భార సభా 2. 41.

వ. . తోంట్టనేల ఒకపుట్టిముత్తమువడ్ల పట్టు
వేయి మ్రాంకులతోడం గూడంగ .. ఇచ్చిరి.
ద. శా. 4 1018.

పోంకతోంట్ట ముణ్ణవేలమ్రాంకుల పట్టు
రెణ్ణవేలుమ్రాంకులతోడ మాతల్లిదండ్రు
లకు...
ద. శా. 4 1021.

మ్రాంగన్నిడు అ శ్రీ. (మ్రాంగన్ను + ఇడు) సుఖ
దుఃఖాదులచే వివశత్వమునొంది కన్ను మోడు

కం. అని తనచావున కెంతయు, మనమున నాశ్చర్య
పడుచు మ్రాంగన్నిడుచుం, దినసఖు లాక్రం
దింపఁగ, దనుజాంగవ ధర్మదేవతాపురి కేఁగెన్.
శోజరా. 5. 117.

మ్రాంగన్ను(ను) ఎ. (మ్రాంగు + కన్ను) సుఖ
దుఃఖాదులచే వివశ మయి వ్రాలినకన్ను.

ఉ. ఖన్నత నింటివారు వపకీర్తి నోర్వక నిర్గ
యాత్ములై, యన్నముతో విషం బిడిన నంగ
నయన్ భుజించి తేచి మ్రాంగన్నుగ లాల
గ్రమిష్టపడఁగా విష మంటె నటంచుఁ తొర్లుప్రో
డన్నులు వేగ ముదిడి విషాన్నము వెల్వడఁజేసి
రియ్యెడన్ ... ఉ హరిశ్చ. 4 54.

నీ కడుపార మేసి ప్రమాగను వేసి నీకల నెమరు
వెట్టుచు నుండ నీమృగముల.. పి. శకుం. 9.4.

ప్రమాగన్నుపడు అ శ్రీ (ప్రమాగన్ను + పడు)
ప్రమాగన్నుకలదియగు.

నీ ప్రమాగన్ను వడి వెడదూగుమేనునమిట నొం
గుచుఁ బడఁ జాటి యులికి తెలియు ..

కవిక. 4. 163.

ప్రమాగన్నువెట్టు అ శ్రీ (ప్రమాగన్ను + వెట్టు)
ప్రమాగన్నిడు.

గీ. ఇచట జంతువులలోపల నెద్దియైనఁ, బెద్దనిద్రకు
ప్రమాగన్ను వెట్టెనేని దాని కబ్బు విమావశ
తంబు గొలువ, బ్రహ్మయోగింద్రలోక
సామ్రాజ్యపదము

వరాహ. 8. 49, కాశీ 2. 53

భాగ 5 3 125.

ప్రమాగు అ శ్రీ సోలు, వివశత్యము నొందివ్రాలు.

ద్వి .. సకలకాండఘ నేమములను, గ్రాఁగియుఁ
ద్వియాత్రాప్రవాసముల, ప్రమాగియు జనులు
నేరలు నిష్కలక, పరిమలై స్థవదివృత్తవ
నంబు .. విష్ణు పూ. 11 ఆ శం.

జ. ప్రమాగన్నిడు, ప్రమాగన్ను, ప్రమాగన్నుపడు,
ప్రమాగన్ను వెట్టు.

ప్రమానిపసు(స)పు. ఎ. (ప్రమాను + పసుపు) దారు
హరిద్ర, ఒక విధమగు పసుపు.

నీ. గంటుభాంగియుఁ గంకుష్మమును మెంత
మంతిష్ఠ బిలకొట్టి ప్రమానిపసుపు ...

హం. 2. 229.

నీ చెంగల్వకోష్ఠము కింకరవిప్పలియును మంచి
యోమపుబొట్టు ప్రమానిపసుపు ...

అప్ప. 2. 431.

ప్రమానిపోటుఁబులుఁగు. ఎ (ప్రమాను + పోటు +
పులుఁగు) దాఠ్యాఘాటము, వడ్రంగిపిట్ట.

కం. తులువకు నాపద మూడినఁ, తెలి యై తగు
వాడు చక్కఁజేయుట యెల్లం, బులి

నొకప్రమానిపోటుఁ, బులుఁ గుపకారంబు
నేయిపోక్కు యగుఁ దుదిన్.

కేయూరి. 3. 112.

నీ ప్రమానిపోటు బులుఁగు నా నొప్పుచుండు
దాఠ్యాఘాటనామంబు... అం భా 2 93.

ప్రమాను—మాను ఎ బి (ప. ప్రమాకులు)వృత్తము.
చెట్టు

నీ ప్రమాను పేరేటికె మడఁగునో మడఁగ దో
మడఁగుపేరేటి నీప్రమాను మడఁచె ...

ఉ. హరి. 2. 178.

కం. జలవంతుల బలమణిగా, మలువక మన్నాని
పాట మాయాధమ వి, మ్ములఁ జేసిన మోపె
ట్టఁగఁ, గొలఁదియె యని దాయరైరి కొందఱు
దానిన్.

భార. ఆది 7 178.

చం. .. భూషరు లన్నదిలోన వారిని ప్రమాకుల
తుద లెక్కి చప్పటలు గొట్టి యదల్పఁగ ...

ఆము. 3. 22.

నీ ఉరిగపెట్టి గాధపెరింఁతబులుఁ బోక
ప్రమాకులఁ గెంపు పొదలుకొనఁగ .

కాశీ. 1 91. అం. భా. 2 85.

(కొందఱు కవులు బహువచనమున 'ప్రమానులు'
అని వాడినారు.)

నీ, నునుమేను లఁసి ప్రమానులమీద నొరగుటలో
తీవలు వ్రాఁకినతెలుగు చెలువ .

కవిక. 4. 21.

జ. ప్రమానిపసుపు, ప్రమానిపోటుఁబులుఁగు,
ప్రమానుగోయిల, ప్రమానుటిక్క, ప్రమానుదేలు,
ప్రమానుద్రిమ్మరి, ప్రమానుపట్టు, ప్రమానుపడు,
ప్రమానుపాటు, ప్రమానుపిలు, ప్రమానుపెట్టు,
ప్రమానుపొక్కిటికాఁడు, ప్రమానుసెందు,
ప్రమాన్పడు, ప్రమాన్పటుచు, ప్రమాన్పకీ,
ప్రమాన్పైఁము.

ప్రమానుగోయిల. ఎ. (ప్రమాను + గోయిల) వడ్రంగి
పిట్ట దాఠ్యాఘాటము. (శ. ర.),

ప్రమానుటిక్క. ఎ. (ప్రమాను + టిక్క) వానరము
క్రొంగి

గీ. లెక్క కెక్కువ యగుప్రమానుటిక్కుకొరలు,
గలర, బలుజోడు లాతనిఁ గొలుచువాఁ, లట్టి
ఎలియుఁడు మీకు బంట యెట్లె నేని, యగయ
నీరేడుజగముల వడ్డు గలదె ...

అచ్చ. రా. కిష్కిం. 14.

ప్రమానుదేయ. అ. ౧. (ప్రమాను + కేయ) ప్రమాను
పడు, స్తంభించు.

గీ మందిరాభ్యంతరము సొచ్చె ప్రమానుదేయి, భీత
మృగనేత్ర ప్రియసఖిప్రేకణమున.

విక్ర. 4. 219.

ప్రమానుద్రి(న్ద్రి)మ్మరి. ఎ. (ప్రమాను + త్రిమ్మరి)
వానరిము, క్రోఁతి.

గీ. మఱియుఁ దక్కినప్రమానుద్రిమ్మరికడింది, మగ
లుఁ దమతమ పేర్మొకిఁ దగినకొలంది, గట్టు
చెట్టును గొనితెచ్చి కడలియందు, వైచుచుండిరి
యోమీఁడు సూచి మెచ్చ ...

అచ్చ. రా. యు. 87.

ప్రమానుపట్టు. అ. ౧. (ప్రమాను) అకులు రాలి చెట్టు
ప్రమాడు లగు.

చం. చిలువ సుధారసాధరల చెప్పిపుఁబుక్కిటి
తావిఁ దీయ నై, వలపుల నందుతత్ప్రియుల
వక్త్రవిషజ్వలనోష్ణ నొట్టి నై, వెలువడి
తద్గుణద్వితియవేధఁ జమి యన ప్రమాను పట్టు
టల్, తలిరులు పుట్టుటల్ గలుగఁ దార్కొనెఁ
జందనకైలవాతముల్. ఆము. 5. 107.

ప్రమానువ(వ)డు = ప్రమాన్వడు. అ. ౧. (ప్రమాను)
స్తంభించు, కొయ్యవారు.

చం. ... అద్దనుజవిభేది ప్రమానుపడి తా వొక
పల్కును బల్కు కత్తెన్ ...

హరి. ఉ. 4. 88.

పీ ఎలమిఁ బ్రాణేశున కెదు రేగె నుగ్మలిప్రా
ణంబు లన మేను ప్రమానుపడియె ...

కు. సం. 9. 248.

కం మే నెలు గకున్నయుఁకిన, నానాభయ
హర్ష హర్షవ్రతమున్, ప్రమానుపడి యునికి
చేష్టా, హీన స్తంభంబు నాఁగ నెలుఁగఁగ వల
యున్. కావ్యా 1 31.

గీ. వేఁట లాడంగవచ్చినవేడు కెల్ల, వక్కటా
తండ్రి కెఱిఁగింప నంపలేదు, ప్రమానుపడి యుండ
వేఁటికి మేను మఱచి, యేల మాఱాలి మాన్పవే
యెఱుకవజచి ...

కాశ. 8 76., శివధ 1 54.

ప్రమాను(న్మా)పాటు. ఎ. (ప్రమానుపడు.) స్తంభ
నము, కొయ్యవాటుట.

చం. ... మెయి ప్రమానుపాటుతో, నెలుఁగున
రాలుపాటొదవె.... ఉ. హరి. 5 112

చం. అలికులవేడి యొక్కతె మురారిఁ గనుంగొని
ప్రమానుపాటు మై, నెలకొన నున్నచో నడిలు
నీవిక లేఁతెను రంట నిల్చె.... పారి. 8. 18.

గీ. నడలెను గదమ్మ లావు కాంచనకలాప, వరి
చయము మానెనమ్మ దెప్పరపువంత, వాడెను
గదమ్మ మాతోడ నాడదమ్మ, కొమ్మై
ప్రమాన్పాటు కెట్లొరుకొనఁగవచ్చు.

వేం. పంచ. 4. 112.

చం. విని బలుజీవి వోయి మది విహ్వలమై మెయి
ప్రమానుపాటు నొంద నునికి .

భాగ. మా. 71.

ప్రమానుపిలు(ల్లు). అ. ౧. (ప్రమాను) ఘనీభవించు
(‘స్తంభించు’ అని శ. ర),

కం. వచ్చిన మునిపతి కర్పిణ, మిచ్చినపిదవన్
మహీశు లెల్లను వినఁగా, మచ్చుపువాసు
రేవుఁడు, పెచ్చారితవంబు ప్రమానుపల నిట్లని
యెన్. ఉ హరి. ౩. 10.

ప్రమానుపెట్టు. అ. ౧. (ప్రమాను + పెట్టు) ప్రమాను,
పడఁజేయు, స్తంభింపఁజేయు.

కం. అంగీకృతరంగనాట్ర, తంగీమదగంధమగుచుఁ
దద్దయు వేడ్కన్, సంగీతవిశేషంబుల.

భృంగీగణ మొప్పె మాను పెట్టెడిమాడ్కిన్.
భాగ. ౪. ౪౭

మానుపొక్కిటిగాడు ఎ (√మాను) పక్షినికే
పము

సీ, మానుపొక్కిటిగాడు మాలకాకి జెనాసి
పాపెర గొరవంక పందికైరి .. యాది యైన
పము లతండు గర్వు పా. ౧. 1౭

మానుసెందు. అ శ్రీ (మాను + చెందు)
మానుపడు, నిశ్చేష్ట మగు.

కం. తదనంతరంబ యప్పతి, పిదిరిశము ప్రాసు
సెంది వికృతిరహిత మై, నిదురమెయి నొఱగి
యున్నపగిది సుండం జూచి యగ్ని స్పృహము
పడచన్. భాం. ఆశ్రమ. ౧. ౪౭

మాను స. శ్రీ. మూయు.

సీ. మగువంపువంపు బల్మరు శ్రోతి శ్రోతి
కన్యాని యుగిక మేను మఱచు..
పాండు. 1 1౧1

మా న్న (న్య) డు = మా ను ప డు అ శ్రీ
(√మాను) ప్రాణిచు, నిశ్చేష్టత నొందు

కం. అన విని నిరుత్తిరు డెయి, మనుశ్శ్రావుడు
గొంత నేపు మాన్పడి గలవుల్. పెనెగొన
సిద్రాహానిం, డను వలయ గ పింగిలొడ
దా నిట్లనియెన్. భాం. ఉద్యో ౭. ౪౪.

కం. విని తద్గ్రంథము నెమ్మనమున నూహించి
తెలిసి మాన్పడి.. మము ౭. 77

కా. ఎణిమాణవకాక్షి యీపగిది మున్నుబొత్తులం
గేలి సీ, ప్రాణకున్ వినుశించి పూజనల నారా
ధించి యాచెంత బూ. బోయిన్ వేడుక
నూడిగంటు లుపన్ బూచి టి, జీశీకగిన్,
త్రాణాచారము పడ్డ లీల విరళయ్యగి శేరి మై
మాన్పడన్. కృ. శకుం. ౭. 1౪౭
కుక. ౪. 44౪.

మాన్పడుచు. స. శ్రీ. (√మాన్పడు.) మాన్పడ
తేయు, స్తంభి, పతేయు

కం. అదరిపడి వినుచు కై ర్యము, చెదరన్ మాన్ప
టుచు వెఱిగుఁ జెంది తహతహన్, బొదలుచుఁ
దర్జని చాసిక, గదియం దలయూచి దై వ్య
కలితాననుఁ దై. ఉ. హరిశ్చ ౭ ౭. 98

మా(నును)న్యనికి ఎ. (మాను + మనికి.) కోతి,
వానరము.

ఉ. ఓరి వెళంగు మాన్యనికి యెంటుకాన తలంకు
మాలి యి, ట్లూక బల్లిదంపుఁ బొలయొరెపు
మూకలలోని కెట్టుగాఁ, శేరితివి ..

అచ్చ. రా యు. 101

మా(నుమె)న్యకము ఎ. (మాను + మెకము)
కాళామ్మగము, కోతి

౧. మిగుల నొప్పింపఁ గనలి మాన్యకపుబిరుదు,
లోకమొగి వాండ్రఁ బోసిక చిక్కబట్టి
మ.సి కపుడు.. అచ్చ రా యు 180

మాలు అ శ్రీ. సోలు, వ్రాలు

౧. మనము బలరం జూడుకులం గడు ప్రూలం
శేపులు, వ్రాల హరిహంగనలు రాగలోల
లగుడ, శేరి హరిశేంద్రనెమ్మొము మూరు
కొనుచు, న్నపు నాకుచు నున్న నావారిణ
గిగుడు మార్గ ౪ ౪౭

౨. వ్రాలుదెంచు, మాల్పు.

వ్రాలుదెంచు అ. శ్రీ. (వ్రాలు + చించు, సావధి
మున) వ్రాలు, సోలు.

౩. కావీ గైవ్రాలినతమ్మి తెరులకంగి వాలారు
జూపులా వ్రాలుదేరి.. విశ్ర. 7 102.

వ్రాల్పు(లుచు). స. శ్రీ (వ్రాల్పు) వ్రాల్పుతేయు
సుఖ దుఃఖాదులచేత పుతకత నొందించు

సీ. ప్రియమాలికపుదివెల్లతోడఁ బుగలు వ్రాల్పు
నేదేవుని మలకపాన్పు.. ఉ. హరి. ౭ 144.

మి

మింగనగొండి. ఎ. (√మింగు) తిడిపోకు,
ఘోరగాడు.

ద్వి. చనుదెంచి యర్థించి చంపించినట్టి, మనసిజారి
యును ప్రింగనగొండి యయ్యె

జన వు 4 041 పం.

ద్వి. వీర లోముల నేవించిన పండ్ల ప్రాకు
వోకున్నదే ప్రళయాగ్నిరుద్ర, ప్రింగన
గొండినై ప్రింగితి బసవ, లింగకుమారుఁ బాత
శివారారు. పండితా. మహిమ 807 పా

ప్రింగికొను. స. శ్రీ. (✓ప్రింగు.) 1. చంపుకొను.

గీ కురుకుమారుల నని ప్రింగికొనకు మొరుల,
సొమ్మునకు నానవడఁదగ దిమ్ము వారి, పాలు .

భాం. ఉద్యో. 1. 378.

2. అడఁచికొను.

కం. అని మనమునఁ దలపోయుమఁ, దనతమ్ముని
నల్ల నెత్తి దండడి దొరఁగం, జనుదెంచు
నక్రమము, కనుఁగవతో ప్రింగికొనుచుఁ
గామిని పలికెన్. భార. విరా. 2 79.

ప్రింగు. న శ్రీ. 1 కబళించు.

గీ. అల్పము ప్రింగు జే దైన హుహుము,
భంగిఁ బొంగెడుకోపంబు ప్రింగికొనఁగ, నీల
గళు వెల్లి ని న్నెన్నఁబోలు నట్టి, నీచు సాలి
నఁ గా కేల నెగడుఁ జేరు ...

భార. ఉద్యో. 1. 383.

చం. గుమరలు గట్టి యారికలు గుట్టి ప్రవాళము
వట్టి కింకతో, నమలక ప్రింగి.. ఆమనిని రేయుఁ
బవల్ వడిఁ గూయుఁ గోవిలన్ ...

కు. సం. 4. 483.

ఉ. మీఁటగుమీల నెల్ల మును ప్రింగి ...

ఆము 2 54.

2. నళింపఁజేయు.

కం. మాపట్టణమున నుండక, పోలికినిమఁ జూప
రాదు పొత్తునవాడై, భూపాలకునిరి ప్రింగితి,
పాపాత్మా చుట్ట మైతి పగవారలకున్ ...

ఉ హరి. 4. 191.

కం. నేసి మఱి తాన క్రమ్మఱ, గ్రాసము గొను
నేతపురువుగ తి నీకలుగం, జేసిన యావిశ్య

మును ర, మాసఖ ప్రింగుదువు నీవ మరలన్
లీలన్ కవిక. 6 172.

3 చంపు

గీ ఉన్నపాదనగతుల సాధ్యుండు గాక, ప్రింగఁ
బఱతె. చుశ శ్రువు మిత్తు)ఁ జేయు, దానమున
నాత్మవశగలు గానివాఁ, లితరు లెవ్వార
లింగత్రితయమునను కవిక. 2. 9.

ద్వి బంగారువంటిపాపని మెడఁ బిసికి, ప్రింగ
నెచ్చఁచుండి మృత్యు వై వచ్చె ..

ద్వి హరిశ్చ. ఉ. 3 90 పం

4. అడఁచు

ఆ భువనభరిత మగుచుఁ బొదలు ప్రభాతవి,
స్ఫురణ వడఁచుమంచువోలె ప్రింగె, విభుని
మనసులోని విశ్వభూచక్రాధి, సత్యఃస్మృదము
నపత్యకాంక్ష. కవిక. 1. 35.

నీ పంకద-భమునఁ బాపములు ప్రింగిననీటి పెద్ద
నవ్వు. లీల ఫేవ మల. పాండు 1. 134.

5 ఆచ్ఛాది చు, కవ్య

కం అతఁడును దర్బార్లు విని, యతిభీషణ
మైనయట్టియాత్మధ్వజినీ, తతితోడ వచ్చి తాఁ
కెం, బ్రతిపీరుల దిశల ధూళిపటలము ప్రింగన్.
కా 8. 108.

కా త్వంగద్వాహురాగ్రభిన్న ధఃణిత త్వంబు
రేచ్ఛాకృతిన్, ప్రింగెన్ వారిధులన్.

దకా 2 379.

6. శ్రీ ఉరింకుండు

ఉ మో మటు ద్రిప్పఁబోదు కయి మోడ్చిన
మెచ్చును మెచ్చి ప్రింగఁడే, కామిత మైన
నీగలఁడు కా దనఁ దొప్పను దప్పు గల్గినన్,
రామవరేంద్రుఁ డట్టిప్రభుత్వము కాశ్వసరి
గల్గఁగా, నేమిటి కీనరాధముల కిత్తురో
యుక్తమకావ్యము ల్కవుల్ ...

సమీం. 1. 27.

జ. ప్రింగఁగొండి, ప్రింగికొను, ప్రింగుడు,
ప్రింగుడవడు

మింగుడు. వి. ($\sqrt{\text{మింగు}}$) కలకవము, మింగుట (క. ర.).

మింగువడు. అ. ౮. (మింగుడు + వడు) కలకవము.

కం ... ఉ, పొగెడువేడుక కాం ఉటు, మింగుడు ఎడె బకునిచేత మీఁ దెఱిగి నృపా...

భాగ. 10. పూ. 418

ము

ముక్క¹. వి తునక, బుడము

అ. తోచు కళకలంజు తునక తుండెము ముండె, తుండ తుంట పరియ తునియ ముక్క

అం. భా. 1 79.

ముక్క². విజ. ($\sqrt{\text{ముక్క}}$) పాఠాన మైనది

ఉ. అన్నలినామి భక్తి యిడువన్నియ కైకొను ముక్కధాన్యముల్. పాండు 4 117.

ముక్కడి విజ అల్పము, తుగ్రము.

కం నడిపించి పాచవటమున, విడియించెను పీడు చోంపీడులు గని యెక్కుడుధనములు గల వీముక్కడిప్రజతో లేరు దీనిఁ గాని గ యోధుల్.

భాగ. 10. పూ. 418

వ ఎటుకపడ్డవా రుత్తమనంబులు దెచ్చి యాటుకోట్లు నిరువదివేలును ముక్కడి మూఁక యిరువదినాలుగువేలు మున్నూట యిరువండు దెగిరిని చెప్పిన ...

భాగ. 10. పూ. 418.

ముక్క — ముక్క² అ. ౮. పాఠానము (చూ ముక్క²)

న. ౮ (క. ముక్క².) మూయు. (తోయు)

సీ. హరుడు..., బ్రహ్మాండములు మోల వ్రాలి మ్రక్కిడుభంగి మొగిఁ తెఱలందుల మ్రక్కు వారు.

కు. సం 11. 884

అ; ముక్క².

ముగ్గు. వి 1. రంగవల్లి.

సీ. రాజులసందడి రాసినతొడవులు మురిసి రాలిన పొడి ముగ్గు గాఁగ... భాగ. విరా. 8. 74.

కం. అలుకుడు మృగమదమున ముగ్గులు వెట్టుడు గప్పుమునఁ గుంకుమును. గోడలు పూయుడు.

భాగ. ఉద్యో. 8. 152

సీ క్రుంకి యానీటి కెలఁకులందును వన్నెముగ్గు వెట్టెడు వేల్పుముద్దియలును ..

యయా. 2 48

నరాహ 4. 541

అం. భా. 2 72

2 రంగవల్లిని నిర్మించుటకు సాధన మైన చూడము (వా).

అ. ముగ్గుకట్ట, ముగ్గులుపెట్టు.

ముగ్గుకట్ట వి. (ముగ్గు + కట్ట) ముగ్గుతో నేల మీద గీచిన రేఖ.

సీ. ముగ్గుల గోమయంబున గోముఖము దీర్చి

కడలు నాలుగ ముగ్గుకట్ట వెట్టి ..

కాళి. 7. 141.

ముగ్గులుపెట్టు అ. ౮. (ముగ్గులు + పెట్టు.) లేచాచికల్పనలు చేసి కలహముపెట్టు.

కవ్యస. అను కాపురమునకు వచ్చియత్తవారింటఁ

జా ముగ్గులు పెట్టినది.

ముచ్చిమి. వి (ముచ్చి) తొంగవము.

గీ. అతి ధమమతి లేక తోయంగఁ దగునె.

ముచ్చిమియ కాదె యది పాప మచ్చుపడియె.

భాగ. భాగ. 1 180.

క. కట్టాట అంకు ముచ్చిమి. యిట్టివివాదముల చోట నెవ్వరినైవ, నెట్టిన సాక్షిగఁ గొనఁ జను, నట్టియెడన్ సాక్షిగణము లరియరు పెద్దల్.

విజ్ఞా. 3. 108.

సీ. కానవాధీశ్వరు కవ్యకారత్నంబుఁ గామించి సాంబుడు గజపురింబు. సొచ్చి ముచ్చిమి వేయఁ జూచిన నెఱిగి ...

ఉ హరి. 1. 9.

ముచ్చిమిపోటు. ఏ. (ముచ్చిమి + పోటు) నిద్ర పోవుచుండగాఁ జైపడి చేయుయ్యద్దము.

గీ. భూఁభుజశక్తి ముచ్చిమిపోటు గాఁగ,
మేదిసిఁభ ర్తపాలెంబుమీదఁ బడిన ..

కవల. 8. 9.

(ముచ్చిలిపోటు. శ. ర. పా.)

ముచ్చిరు — ముచ్చిరు. అ. శ్రీ దుఃఖము.

ఉ. ముచ్చిరి నేల యే గలగ ముద్దియ నాకు
వృకోదరుండు వివ్వచ్చుడుఁ దోడుగాఁగ జన
పంధ్యుండు ధర్మసుతుండు పంప నీ, మెచ్చుగ
శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెదఁ గాక

భార. ఉద్యో. 8. 120.

ముచ్చిలి ఏ (ముచ్చిలి) చాఁదము, దొంగతనము.

నీ దొంగతక మనంగ దొంగతన మనంగఁ
చాఁదంబు చెల్లు... అం. భా. 2 292

ఉ. ... ఊర్పు లొక్క మొగి వెల్వడ మోమున
దైవ్య మొందఁగా, ముచ్చిలి చందుచునీ
వగలమొత్త మెదం గలఁపఁగ నాస్థిలోనీ
మార్క. 6. 10.

ముచ్చిలింమే = ముచ్చిలింపు. న. శ్రీ. (√ముచ్చిలు) దొంగిలించు.

కం. ... కుక్క జేకొని తిరుగన్, మతి రోయమి
నయ్యెడుదుర్గతి దూఁడులు ముచ్చిలింమే
కవ్వనకు నగున్. భార. అను. 3. 228

నీ. మేర లెంచక నూరివారిండ్ల కేగి పాల్పెరుగు
వెన్నలు ముచ్చిలించె ననుచు .
కుక. 2 447.

గీ. ప్రతియుగంబున ద్వారకావట్టణము ముచ్చి
రిత్తము తెల్లను ముచ్చిలించి, కొంచు
బోయెడుకతిమనఁ గవలయాపి, యభివృద్ధి
గూడె రక్షాకరాహ్వయంబు .

కాశీ. 3. 117.

వి శకుం. 2. 61.

ముచ్చిలికొను. ఏ. శ్రీ. (√ముచ్చిలు) దొంగిలించు

ప. . రాజశర్థంబు ముచ్చిలికొని ముచ్చు
లారెకులచేత ననుగమ్యమానులై ..

భార ఆది. 4. 261

నీ. కన్యాపుంబునఁ గనకసౌధంబుపై నిద్ర
నేమటి యున్ననిన్నుఁ గదిసి, తనవెయ్యములు
సూపి మనము క్రుచ్చిలికొని యరిగినముచ్చు
నజ్జాయకాపి.. పారి. ఉ. 7. 182

ముచ్చిలితనము. ఏ (ముచ్చిలి + తనము స్వార్థ
మున) చోరత్వము, దొంగతనము.

ద్వి. ... దశాననుఁడు, తనదేవి ముచ్చిలితనమున
నెత్తికొనిపోవ వాని మార్కొని క్రుచ్చివైవఁ,
జింతించి నీకోడిచెలిమి వాటింప, నెంకయుఁ
దలపోసి యేతెంచె నిటకు.

రం. రా. కిష్కిం. 201 పా. 7 పం.

ముచ్చిలిపోటు = ముచ్చిమిపోటు ఏ. (√ము
చ్చిలి) నిద్రపోవుచుండగాఁ జైపడి చేయు
య్యద్దము.

(చూ. ముచ్చిమిపోటు. శ. ర.)

ముచ్చిలు = ముచ్చిలు. న శ్రీ 1 దొంగిలు, అవ
హరించు.

కం. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బల హీనుఁడు
దనము గోలుపడినయతఁడు ముచ్చిలి వేచు
వాఁడుఁ గామా, కులకృతుఁడు నిద్ర లేక
కుండుదు రధిపా. భా. ఉద్యో. 2. 21

గీ. కిల్లఁ ద్రావుట గురుపత్నిఁ గలయుటయును,
విప్రుఁ జ పులు బ్రహ్మస్వవిషయ మైన, ముచ్చి
లుటయును నివి గలకూరిజనులఁ, బ్రీతిఁ
బొందుటయును మహాపాతకములు

భా. శాం. 1. 168

నీ. గతి ముచ్చిలింగ వేచుగాలిఁ ద్రావఁగఁ గాము
నిగన్గ నడిఁ గాలికడియ మమన

పారి. 4. 76.

2. మోఁముచేయు, పంపించు.

కం, మ చెక్కింపుదు వానిని, నిచ్చెన యిది
తొలఁగఁ బుచ్చి నెమ్మదితో నే, ముచ్చి

క్రిందటియిండ్లన్, విచ్చలవిడిఁ బిలుచుకొంటు
ఓటుల నితరులన్. కేయూర. 2 60.

చం. ఎనయఁగ జారకామిని.. సితేశుని మ్రుచ్చిలి
జాంపూరుమన్, రనపతిగాఁ దలంచుగతి....

భాగ. 4 424.

చం. ... నగుఁడు దక్కొన నేగునె తన్ను
మ్రుచ్చిలన్ భార. ఆది 4 79.

జ మ్రుచ్చిమి, మ్రుచ్చిమిపోటు, మ్రుచ్చిలి.
మ్రుచ్చిలింప, మ్రుచ్చు, కొను, మ్రుచ్చిలితనము,
మ్రుచ్చిలిపోటు, మ్రుచ్చు. మ్రుచ్చుదనము,
మ్రుచ్చుగోర, మ్రుచ్చుచూపు, మ్రుచ్చుప్రొద్దు

మ్రుచ్చు. ఎ. (మ్రుచ్చిలు) 1. దొంగ.

ఉ .. మదిన్, మ్రుచ్చుల గిట్టి పట్టుదురు
నొండు రేమన ఎచ్చ రాజులన్

నైష. 8. 87

చం. ... మగింటున మస్తుంగులు నెక్కి మ్రు.
చ్చుగతి, ధూట, గొంబుల ప్రాణ జొక్కిడి
పోయినవాఁడు చూచితే. విక్ర. 8 78.

2 అంబుపప్పులలోనిపిస్తుశేషము

గీ. ... పొలలకోచిన నడించు, కొన్నయాదోక
పాటును గొప్ప విప్ప. మెఱయుగోర్పుచ్చు
లును గెంపు గుంటలు గావె అము. 5 10

నీ. అగటి యగింటి యవటి యవటి నాఁ
గదలికావ్యాయములై పొదలుచుండు, తక్కి
సరాత్కతాచ్చునూచి...

గీ. కాలిభాంశంబు మ్రుచ్చనఁగాఁ తెలంగు...

అం భా. 2. 58.

విజ. పంచకుఁడు.

గీ. ... ఇనుకొచ్చడాల్ గట్టుకొనుముమ్రుచ్చు
తెల్ల.. మనుచ. 2. 79.

కం. అచ్చులు ద్రాసులుఁ దూములుఁ, బొచ్చెం
బుగఁ జేసి కపటమున నెమ్మెడియా, మ్రుచ్చు
వడిజు లొక్కొక్కడ. యచ్చుగఁ బండెండు
మాడ లరుపగ నలయున్. విజ్ఞా 2. 85.

మ్రుచ్చుదనము. ఎ. (మ్రుచ్చు + తనము)
చొర్యము, దొంగతనము.

నీ ఏమి మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చు.
దనాలపుట్టనయిండ్లు మీబోంట్లై కాక...

ప్రభా 1 108.

ఉ. మ్రుచ్చుదనఁబు నాపలున మోహక యుండిత
నెట్టిబిడ్డవే, వచ్చునె సీకుఁ గూడుఁ గడువఁ
గులకామిప్రక్కఁ బండెదే వేం. పంచ. 1.714
అచ్చ రా కిష్కిం 80.

మ్రుచ్చుగోర. ఎ (మ్రుచ్చు + కోర) పెద్దదొంగ.

అ, అశ్వమేడమునకు నర్పితం బైనయీ, యశ్వ
రాజు నిట్లు లపహరించి, మ్రుచ్చుగోర యీ
సముద్రదేశంబున, వోట మెడఁద లేక యున్న
వాఁడు. భార. ఆం. 3. 82 (శ. ర. పా)

మ్రుచ్చుచూపు ఎ (మ్రుచ్చు + చూపు) జరి జరి
చూచు దొంగ చూపు.

నీ. ముగ్ధుఁ జూచి పై మ్రుచ్చుచూపులు వగ్గి
బొమ్మి, తెచ్చుచు కాటిపోవు శును.

అము 8. 18.

మ్రుచ్చుప్రొద్దు ఎ. (మ్రుచ్చు + ప్రొద్దు) అర్థ
రాత్రము (శ. ర.)

ప్రే

ప్రేగికొను. న. 23 (ప్రేగు + కొను స్వార్థ
మున) అవరి. చు.

గీ. మందహాసంబు చేసి యమందరివము. మిగిలి
రిపుతూర్థరివములు ప్రేగికొనఁగఁ. కాంచ
జవ్యంబుఁ తెలుచఁ బూరించి శార్ల, గుణము
సారించి దానవగణముఁ జూచి ...

నిర్వ. 3. 3.

ప్రేగు-ప్రేగు, మేవు. న. 23. 1. అవరించు

అ. అది చి చావకట్టు వడి మగ్గునూచ మై, బయలు
గాఁగ ధూళి బయల ప్రేగ, నడరి మిన్న
మన్న నగవరు తిట్టట్టు, తిరుగవైచివట్టి
తెఱఁగు దోచె. భా. రా. యు. 22.

2. పూయ (శ. ర).

అ. శ్రీ 1. అధిమగు.

చం. ... వాఁము మీది కెత్తి ప్రేమగిర బలదర్శ
మొప్పు బెట్టెం బృథిపిష్ఠి ప్రయ్య నయ్యెడన్.
భా. రా. యు. 1113.

2 వవయు, నకనకపడు.

గీ. అప్రమత్తుడ వగుచు బచ్చాక్ష నీవు, మ్రొంగు
దువు చాల నాకట ప్రేమగుచుండి, నాలుకలు
గ్రోయుభూరిపన్నగము వాతం, బడిన యెలుకను
భజించువగిది వనపు... భాగ. 4. 729.

జ. ప్రేమగొను

ప్రేమ-ప్రేమ, ప్రేమ. న. శ్రీ పూయ, రామ.

గీ. . ఆమలప్రమాణ, మృదులమృత్పిండఖండంబు
ప్రేమి ప్రేమి, గంధవేళక్షయావధిగా నొనర్చు.
వలయు కాచంబు మది కెక్కఁ గలకలనన్.
భా. 5. 195.

ప్రేమ

ప్రేమంగు అ శ్రీ. 1. ఎగసిపడు, క్రుళ్లు.

కం. మ్రొంగెడు నాకాళంబును, బొంగెడు నమ
రాద్రికంబు బొడ వై వీడున్, ప్రేమంగెడు
గాలాంతకుక్రియ భంగించును మరలఁబడ్డఁ
బంకజగర్భన్ భాగ. 8. 453.

2 బురకొట్టు

కం. ప్రేమ గెడుకొట్టంగిముల, భంగిన్ బెట్టులుల
క్రియ నిగ్గఁబు కరణిన్, సింగముఖాతి వల
వడు, సుగతితో గదిసి రెల్లజనుబున్ బొగడన్.
ద్యా. 7. 65.

జ. ప్రేమంపు.

ప్రేమంపు. ఎ. (√ప్రేమంగు) క్రుళ్లుపాటు, ఎగసిపాటు
(నర్పములు).

నీ. పొరలదేహమున నిబ్బరపుప్రేమంపులతోడ తోలి
తఁ గ్రాలు నాలుకలతోడ... నృసిం. 4. 41.

ప్రేమక్కించు-ప్రేమక్కించు శ. శ్రీ. (√ప్రేమక్కు)
ప్రేమక్కుఁ జేయు.

నీ. అ వ్యాసుడేవురి యడుగుఁ గొనములప్రమోల
ప్రేమక్కించి సమ్మోహవివళ, యగుచు..
హరి. ఉ. 1. 167.

నీ. రాజునే జీకురిభాము నెజ్జ మోవంగ
ప్రేమక్కించుకొనుఁ బాదములకు నలిగి..
నై. ప. 7 191.

ప్రేమక్కు-ప్రేమక్కు అ శ్రీ, స శ్రీ. సమర్ప
రించు.

కం. దేవానాప్రియుల ప్రేమక్కి తెలతుఁ గుఁపు
లన్. రాఘవ. పీఠి 5.

ఉ. ప్రేమక్కిన నాదరింపక నరుండు ...
జై. భా 5 169.

కం ... అతనికి. నెంతయుఁ బ్రియ మొదవ
ప్రేమక్కి యిట్లని పలికెన్. విక్ర. 1. 115.

గీ. తెలచె నెరంగె నెఱంగె జూగెను ప్రేమక్కి,
వన నమస్కాఁమును జేసె నరుట కొప్పు
అ. భా. 8 128.

వి 1. నమస్కాఁము.

ఉ. ప్రేమక్కులు కూర్చిచిక్కు అతిమోహ మహా
హము... విక్ర. 3. 29.

వీ. ప్రస్తానితాశ్వుచే భానుమంతునిచేత గురు
భాషమున ప్రేమక్కుఁ గొనెడువారి...
భాగ. 4 41.

ట. .. ప్రేమక్కు దడము కలుమో డ్పెగఁగను,
నాగఁ జెన్నొంది ను నతి ..
అం. భా. 2. 175.

నీ. దైవమున కప్పవ నిద్రియించుకొనెడి
వస్తువు

గీ. కోరి ప్రేమక్కులు చెల్లించుకొనుట గాఁగ,
నాతఁ జేటేటఁ దిరుపతి కరిగి వచ్చు...
కుక. 2. 548.

జ. ప్రేమక్కించు, ప్రేమక్కుడు, ప్రేమక్కువతి,

మొక్కులదేవర. మొక్కులయ్య, మొక్కువేయ

మొక్కుడు ఏ (√మొక్కు) వమస్కరము...
“మొక్కుడుగేలు” .. పాండు. 1 ఆ (శ ర)

మొక్కుబడి = మొక్కుబడి. ఏ (మొక్కు + బడి)
దేవతాప్రార్థన (శ ర.).

మొక్కులదేవర. ఏ. (మొక్కులు + దేవం)
సూక్ష్మం.

నీ. ముప్పేలపులదిక్కు మొక్కులదేవర గాముల
తేడు జక్కవలతేడు ..

ఆం. సం. దేవ 19.

మొక్కులయ్య. ఏ (మొక్కులు + అయ్య)
సూర్యుడు.

శ్లో. అభిషేకప్రియ శృంగ రంజితప్రియో
హరిః, నమస్కరప్రియః సూర్యో బ్రాహ్మ
ణో భోజనప్రియః.

మొక్కువేయ. ఆ శ్లో (మొక్కు + వేయ)
వమస్కర ము యు.

నీ మంజులంబు గజోత్తమముం దెచ్చి యకు
శంఖం నంబుకేలితో మొక్కువేయ .
కువల 4 111.

మొగ్గబడు-మొగ్గబడు. ఆ శ్లో (మొగ్గన్ +
పడు స్వాస్థ్యమున.) ము దువకు బడు

కం. పడిగొంబులు గొని పడి, బొడిచిరి
కుంతిధరి లగ్రభూంబలం బేర్చి పాయ గజ
భరితలి సాల్వడి పడి మొగ్గబడి మిట్టపడి
రభమునన్ కు స. 11. 718.

2. మొగ్గు, ప్రాలు.

మ ధ గీచక్రము గ్రక్కున గదల తిగ్గ తావళ
శ్రేణిః , ధముల్ మొగ్గబడన్ దళవలయ
ముక్కుంబుగా నీబలం, బురులం బాణగ
భీష్ములై గవినె... భార. భీష్మ. 3. 113.

గీ. ముక్కు ప్రాలుట కర్ణముల్ మొగ్గబడుట,
రదనవై వర్ణము ... సూచకములు సద్యో
మృత్యు గోచరతకు... భార. భా. 6. 128.

మొగ్గతిల(ల్ల)బడు ఆ శ్లో. (మొగ్గతిలన్ +
పడు. స్వాస్థ్యమున.) మోఃటిల్లబడు.

వ. వివిధవిభివరంపరలు పరంగింప ముందటి కాళ్లు
దునిసిన మొగ్గతిలబడియును మోరలు పటియ
లైవ నెటి తన్నం గూలియు.

భార. భీష్మ. 3 282.

ఉ. పువన రెండుచేతులను నిమ్మగర బట్టి యమర్చి
యెత్తగా, నోవక మొగ్గతిల్లబడి యుగ్గతఘ
శ్రేణిలార్చిదేవలం దై భార ఆర. 3. 329

మొగ్గతిలు(ల్ల) ఆ శ్లో. (√మొగ్గు) 1. మోః
తిల్లు

కం అగ్గతిః మెఱసి కడంగుచు, మొగ్గతిములు
గడిచి పోయి మునుమును మఱిదిన్, మొగ్గ
తిం జేసి దీనికి, సిగ్గుపడిని నిన్ను నేమి తెప్పుదు
తెప్పమా. నిర్వ 5. 123

చం ... దిక్కుటాంతవా, దణములు మొగ్గతిల్లంగ
ధరావలయులు వడిగివట్టగన్
భా ర ము. 111.

ఉ వెగ్గల మెనపొంపు గడపికన యెత్తగ
బోయి ముందలన్, మొగ్గతిల బడెన్...
పం 1. 21.

చం. అపడు ధరాతిలం బదరె వద్రులు మొగ్గ
తిలన్ దళాకల, ద్విఃములు ద్విధం దిగె..
రంగం. 11. 54.

2 చతిలబడు.

గీ .. మత్స్యక్షిశిశ, నందనుడును నొగలవై
మ్రుందినట్లు, మొగ్గతిల జాగి బలితంపు మూర్చి
వొందె భార. విరా. 4 173.

కం. ... ఆ, వగలాడినాన యానం, పగి మొగ్గం
బగలం ద్రొక్కు బగ మొగ్గతిలన్...
అహ. 2 58

మొగ్గు ఆ శ్లో. 1. ముందువకుడూలు.

వ. ... ఘోటకంబు వెగ్గలంబుగ మొగ్గియు
నగ్గతిక చెడిక మోకరించుకొని ...
మమచ. 4. 115.

నీ ఎదురువానకుఁ దల యెత్తక యేగుచో
ముందట గానక మ్రొక్కువారు ...
చంద్ర. 5. 39.

2 కూలు.

నీ. శిరములు దెగిపడ ధర మ్రొక్కువారును మొగి
పాదములు ద్రెవ్వ మ్రొక్కువారు ...
భా. రా. యు. 1494.

ఉ. మ్రొగ్గెడు వాహనంబులను మోములు
వాడంగ వాహనంబులన్, దిగ్గి తలంగునై చికుల
నేలకుఁ గట్టపుఁజొప్పు సొప్పడన్ ...
భార. కర్ణ. 2. 355
భార. విరా. 3. 163.

3. కమరు, ఉడుకు.

ఉ . నన్ను నీ, కొమ్మలు నమ్మినారు మరు
కోలల కగ్గముచేసి పోవఁగా, ముమ్మర మైత
తాపమున మ్రొగ్గెదరోయవఁ డంబుజాతుఁడు...
భాగ. 10. పూ. 1214.

4. మోకరిలు.

అ. పాట లేక చాలుపడ దొల్లె భటకోటి,
కరులు గిరులు గూలుకరణి మ్రొగ్గె ...
నిర్వ. 3. 22.

నీ. . కరిని వైచివ వది సురసుర స్రుక్కుచు
ధండిపై మ్రొగ్గిన తత్త్వంబు ...
దశా. 2 437.

5 కుంగు.

కం. పొరఁబోరి నెగయుచు మ్రొక్కుచు, ధరణిస్థలిఁ
బొంగుఁ డునుఁ దలకొని శిలం, బొఁసిన
కయ్యు హయంబులు, భరియింపవు కొంత
తడవు పల్కాణంబుల్. పారి. 4. 68.

6 తొట్రుపడు, తడఁబడు.

ఉ. కగ్గినచెక్కులం జెమట గాఱెడు మోములు
వాడి వత్తలై, తగ్గినమేనులు వ్యణకు
దార్కొనుకొనులు పారెపారెకున్, మ్రొగ్గెడు
పాదముల్ మదుల ముంచినభేదము లేంద

సోకుడుక్, చెగ్గల మైనయూర్పులను విన్నని
మోములు గానిపింపఁగన్. విప్ర. 2 53.

7. వెల్లివిరియు.

గీ. కాఁగుపై మ్రొక్కు తెలిసిగ్గుఁ గ్రాఁగి పొంగ,
సాఁగుపా లని పై నీరుఁ జల్లి చల్లి, యల్లు
కొనుపట్టివెన్నెల నల్లుకొన్న, యన్నుమిన్నలు
విహరించి రన్నివగల. రా. వి. 3 13.

ఎ ఎక్కువ, ఆధిక్యము.

వ .. నిచ్చలపుటగ్గలికలం దగ్గుమ్రొక్కులు లేక...
కళా. 3. 278.

జ మ్రొగ్గఁబడు, మ్రొగ్గతిలఁబడు, మ్రొగ్గతిలు.

మొద్దు-మొద్దు. ఎ. స్థానపు

కం. విను మిఁక మ్రొద్దును గాడిద, నెనుపోతును
లొట్టిపట్ట నెక్కిన నన్నంబును బిండియు
సువ్యులు గలఁ, దివఁ గన నగుఁ గీడు ఎనుమతీ
వరతిలకా. ద్వా. 9. 77.

మో

మోక. ఎ. (సం. గోముఖమ్.) అలుకు.

నీ కస్తూరమోకవైఁ గర్పూరమౌక్తిక పింగ
వల్లులు నొప్పె నగణముల . .
కు. సం 8. 42.

మోకరించు = మోకరిల్లు. అ క్ర. మోకాలు
భూమికిఁ దగులునట్లు పడు.

ద్వి | మోకరించుచు పంగి మొగి సేగ నేగ.

జన. స. 7. 116 పం.

మోకరిలు = మోకరించు. అ క్ర. మోకాళ్లు
నేల కానునట్లు ముందటి కొఱఁగ్గు.

వ. జరాసంధు సాధిబంధంబు బెట్టు ప్రేసి బెడి
దంపుఁ బిడికిటం బొడిచి యుటగ యుటచేతం
బజించిన మోకరిల్లం బడి తూలుచు నతండు
నేతిగద ప్రదిలి పడ... పారి. 3. 1. 136.

మోకాలు = మోకాలు. (మోదు + కాలు.)

వి. బి. జానువు. (చి. ని. బి. ప్రమోకాలాలు, ప్రమోకాకులు, ప్రమోకాళ్లు.)

ఉ. ... నేలవయిం బడం దిగిచి నిష్ఠురభంగి నున్, స్థలంబు ప్రమో, కాల నొగిల్చి యేపువ మొగం బతివారుణ ముష్టి నొంచె ...

భార. సా. 9. 149.

సి. నేలయు నింగియుం దాలముల్ వాయింప నెండమావులం బట్ట బండతలయు, ప్రమోకాలు ముడివెట్ట...

కు. సం. 8. 125.

గీ. స్కంధపీఠంబుమీద నాంగలి దిగిల్చి, శిట్టి పగతుని నిల బోరిగిలి పడంగల, గడిమిం దిగిలి ప్రమోకాకులం గలయం గ్రుమ్మి. చదిమి నెత్తురు మెదడును తెదరిం జంపె.

హరి ఉ. 1. 124.

ప్రమోగు. త. శ్రీ. 1. మొనియు, శబ్దించు.

కం. మేమనితరాట్టహాసము, రోదని పగులంగ నట్లు ప్రమోగుమ ఘంటా, నాదితనభుం డగువాడు ను, హోదగుం డను యాతుధానుం దుర్విసాధా.

భా. రా. యు. 797.

వ. అల్లి నిల్ల వ యోగపాదుకాయుగలంబు గల్లు గల్లని ప్రమోగ...

హరి. పి. 51.

2. బుసకొట్టు.

ఉ. త్రొక్కుడువడ్డభోగిగతి ప్రమోగి ఘృతా హుతి గొవ్వుయగ్గి యట్లొక్కట మంద...

కవి ... 124.

కం. ఇచ్చెడిననున భరో, డగ్గరిచ్చెడిననునము నొక్క యుగగం గ ముల్. ప్రవృత్తన ప్రమోగుమ నానని. నెచ్చె. న్ దా ను డుగుమ గుండుం బట్టెన్ ...

చా. పి. 101.

3. గా ద్రుడెట్టు.

కం. ... అపభ్రంశదుస్సహపుండరిక ముప్పుడ తన నిద్ర మేల్కొనివపోలిక ప్రమోగుచు బిట్టు లేచి యు,వ్వెడం గగు విప్రుం గూయింకగ జేసి మృతుం బొనరించి మ్రొంగె ...

శేయాం. పి. 99.

4. పతులు మొదలగువని కూయు.

మ. ... శివాశ్చంగముల్, చిటికల్ వైచివ ప్రమోగుపారువములుం జేకానుకల్ నేయు చున్.

వేం. వంద. పి. 192

5. మొలుగు.

వ. ఘనఘనాఘనఘర్వర ధావనసమధ్వమలు దొంగ ప్రమోగుచు...

మనుచ. 4. 37.

6. కేకలు వేయు.

కం. ప్రమోగుమం దూపులు తూపుల, నాంగుచు దుస్స్వశంజతాదుణవారిం, దోంగుచు మూర్ఖా దశలం, దూంగుచు రేంగుచు తెంగ దొంగొని రాజిన్.

రామా. 8. 117.

7. పలుకు, మాటాడు.

ఉ. లోగక వారి లవ్వనములో విహరించి రొక శ్లోకశ్లకై, యేగుమం గమ్మపూం నొరు లింగుమం దేనియసోనవానలం, దోంగుచు దూంగుటుయ్యెలలం దూంగుచు నొక్కతె కోయుగుత్తికి, న్మాంగుమం గంతువీడె లన ప్రమోగుచు నొండొరుచేతు లాంగుచున్.

కళా. పి. 17

ప్రమోత ($\sqrt{\text{ప్రమోయు}}$) ధ్వని.

సి. శ్రవణపుటంబులు ప్రయ్యంగం దాడి నుండో, భంబు గావించె గుణము ప్రమోత ...

భార. విరా. 4. 120.

క. ... పూవులు గోట మీటుతటిం బోయెడి త్రేటుప్రమోత...

శము. పి. 100.

కువల. పి. 11.

ప్రమోతువు. వి. మోగుంగు, పరాశము వ్రేపు. వి. పి. భా. శ. 1094. Ep. Ind. 1.

ప్రమోగు-మోగు. వి. 1. లావుత్రాడు, వరాశము.

సి. పనకపుప్రమోగునం దనకెడుసుందంతమాప్తి నుత్పల్లిదామమున వనరి .

హరి. ఉ. పి. 82.

కం. అలుకను రాక్షసు బండలు, బుబుడికి బుబు

తెంచి చూచి భర్తించును ప్రమోకులఁ జానని
ఘనసంధులు, బలవుగ బంధించి పట్టి పైవైఁ
దివియన్. భా. రా. సుం. 418.

సీ. వంకదాంతుఁ జేరి వాటిదద్దడంబులు పేర్చి
కొమ్మల ప్రమోకు వైచి
ఉ. హరి. 3. 34.

2. నాఁగటికిఁ గట్టుతాడు.

సీ కలవ మనంగను హల మొప్పు ... గలవ నాఁగ
మీఱుఁ దదుపకరణ మాబంధమ్ము బరిగు ప్రమో
కనఁగను. ఆం. భా. 2. 231

ప్రమోదు-మొరడు, మోడు. వి. స్థానవు, కొమ్మలు
పోయినచెట్టు.

చం. ... ధూర్జటికంటికడిందిమంటలో, వడిపొడ
గానరాక తెగటారియుఁ గాలినయట్టి ప్రమోడు
కై, వడి రితిలోచనాంబువులవాన నిగిర్చితె...
మనుచ 3 48

2 మొర మణ గినభాగము, మొక్కపోయిన
భాగము.

ఆ. దశముఖామజుండు దనకన్గిమోణఁ, ప్రమో
గ్రుమ్మరించు ముదురు నెత్తు, రెల్ల యొడలుఁ
దడువ నెఱసంజర బడమటి, పిన్ను వెలిగి.
నట్లు మేను వెలుగ రామా 3 149.

విజ మొర, కొంతభాగము తెగినది

కం. కరకుల మీఁగ భీముఁడు, సరభసముగ
నేయువారిసంబుల ప్రమోడై, దరిం బడి రూకటి
నను దిన, కరుకముల దమము పెరియుగళి
దోచె నృపా భార భీష్మ 1 66.

మ. ... అప్పురిమాత్రంబు ప్రశస్త మై చని వెన్
బాహుక నెంబంతయున్, మురియఁజేసి శిరింబు
లెల్లఁ దునిమెన్ ప్రమోడై తడియాంగ మ, శిరి
బారం దనతొంటి నిల్కడవ నిల్కె, గొంత సే
పద్దివిన్. హరి. పూ. 4. 175.

హరి ఉ. 9 188.

జ: ప్రమోదుపడు.

ప్రమోదుపడు అ శ్రి (ప్రమోదు + పడు) మొండి
యగు, అవయవరహితమగు, చెడు.

కం పఱసి గధికులను సూతుల, నఱకిన ప్రమోడు.
వడి యుండె నానారథముల్ ...

భార భీష్మ. 2. 39

ఆ. ... కర్ణనాసికములు కరితలంబు, ప్రమోడు,
పడఁగ. దశకు 10 81.

ఉ తేరుల యొప్పు ప్రమోదువడి దేకువ లేని
పదాతిలోట నున్నె రుధింబులో మునుఁగ .
భార. ద్రో. 1 273.

ప్రమోయించు న. శ్రి. (√ప్రమోయ.) 1. ప్రమోయఁ
జేయు

ఉ. అంచెఁ దాళకేతుకిరణాళి మెఱుంగులు గాఁగ
మౌర్వి ప్రమోయించుట గర్జచందముగ నేచి
విరోధిదవానలంబు మా, యించు శితావ్రు
ఎర్షమున. భార భీష్మ. 1. 62.

మ. ఇటు రా చూతువు చేతిరా నును ప్రమోయిం
చెన్ గుడం బప్పుడున్. ఉ హరి 1. 45.
ఉ. రా 3. 170

ప్రమోయించు

గీ తాను చెనయు దాదీయు దక్కఁ బుట్టి
నాతిను డయు నిక్కార్చి మన్యు లెఱుంగ,
కుండ సుతుఁ డని ప్రమోయించె యుక్తి పేర్చి,
జెనుఁ జెరఁగి యుక్కినన్య జవ్వనము జెంది...
కేయూర. 1. 74

పా. శ్రీ. స్వయంబువ పచిరిచాలఁజన, దరిష్టంబు
ప్రపాపంబగల ను వార్తి ప్రమోయించి .
శ. శ్రి. 3 82

ప్రమోయి అ. శ్రి. 1. గ్వనించు, శబ్ది చు, గర్జల్లు

ఆ ఒక్కొక్క భూసురోత్తముల్ గుడిచిన, మొనసి
రినక. దాన ప్రమోయ శంఖ, మొక్క నిమిష
మేని యుడుకగ ప్రమోసె న్యయ్యధ్వరోత్పనంబు
నన్నివాళు. భార. సభా. 2. 115.

మ ... రిత్నాల తాటంకముల్, మొరయ

న్నాపురమేఖలావలయముల్ మ్రోయంగ.

పాఠ. 8. 117.

శం. మ్రోసెం దమయంతః దూర్వము లవిధ్యనుతై.

భార. విరా. 5. 86.

భార. ద్రో. 5. 108.

2. కూయు, అటచు.

పంచచామరము ధరంబు లొడ్డగల్గెఁ దెల్లెఁ దార
లాతె నగ్ని భాస్కరుండు మాసె మ్రోసె
జాబుకంబు లంబురానుల, బురంబు గాంగె
గ్రాంగి పొంగె... దశా. 2. 168.

3. ఎట్టకేలకు నలుక రేయెల్లెఁ దీర్చి, యువిద
యధరామృతము గ్రోలుచున్న నాకుఁ బాన
విఘ్నంబుగా మ్రోసెఁ బాపజాతి, జాతి
చందాల మైనవేసడపుఁగోడి. క్రీడా. 52.

3. రొదసేయు.

చం. అడుగులమీద వ్రాలె దివిజాగ్రది తక్కువ
లంబె నెమ్మితో, వడిగెడురీతి మాళికుచుమా
గతపట్టదపంక్తి మ్రోయంగన్. పారి. 3. 5.

చం ... తుమ్మెద తొక్కిలంకుల మ్రోసి...
నీలా. 9. 44.

4. (శబ్దరూపమున) వ్యాపించు.

చం. ఘనచరణాభిమాతములఁ గంసుశిరోమణు
లర్చి రాల్చి యి, యగ్రనుపమకార్యుఁ డంగ్రై
నఖరాభిహతిం గడికుంభవీతభేగన వెంపరి ది
మోక్షకవితానము రాలుమ్మగేద్ర పు
ముంబు ననుకరించె దక్కనలు మ్రోయించు
చున్నవి లోకపట్టుకన్

పాఠ. ఉ. 4. 111.

చం. ... అప్పులు కెల్లెడ మ్రోసె నట్టిటిన్.

వశకు. 5. 128.

శా. ఆనిష్ఠానిధిగేహసీమ నదురే యాలించినన్
మ్రోయు నెంత నాగేంద్రకయాసుపుణ్య
కథలుం దివ్యప్రబంధానుసంధానధ్యానము
నానీ కాకలహుతా నామ్యుష్టతా నాస్త్యు

పూ, పో నాస్త్యోదనసౌష్ఠవం చ కృపయా
భోక్తవ్యమస్మాటటన్. ఆము. 1. 84.

న. 1. పలుకు, చెప్పు, బోధించు

లయవిభాతి. తొడగి శ్రుతి మ్రోయునది పెడ
చెవులఁ బెట్టి చనుగడుగుడి నేది గతి కడపట
నుమేళా. భోజరా. 7. 11.

జ: మ్రోత, మ్రోయించు.

మ్రోల. ఎ 1. మూడు, పురోభాగము.

ఆ. ... రాద్రయామ్యసామగాన, ముఖతామ్యుఁ
డగుచు మ్రోల ధామ్యుం దేఁగె, సకలజనులు
శోభింపఁ దేలి. భార. 2. భా. 2. 801.

సీ వీలక సమరసమాటోప మొదవ నాభీల శంఖము
దనమ్రోల మ్రోయ.... భార. కర్ణ. 1. 80

మ. ... దీర్ఘకరాజ్ఞంబుల నానదీజలములం గట్టెన్
వడిన్ నీరు మ్రోలకుఁ బెల్లుబ్బి రచాగతుం
డయిన యాలంకేతుపైఁ దొట్టంగన్.

భాగ. 9. 489.

2. ఎదురు, సమ్మతిము.

సీ. కాలాగ్నిరుద్రునిమ్రోల నిల్చుట యెట్లు కొఱ
విని దల గోకికొనంగ నగునె ...

జాహ్నవీ. 1. 117.

3. ఒలికినరిసంబు లులికినఫలము లధిపు, మ్రోల
నిడి పల్కి రుద్రానపాలు రపుడు ...

చను. 1. 123.

4. సమీపము.

5. సమానంబు నేగిరి జన్నిదంబులమ్రోలఁ దాగ
నకముయ ముత్యాల సరులు ..

భీమ. 1. 40.

మ. ... కంఠచ్యేషిసంజాదింబు, దనులు స్వాత్యకి
ముఖ్యసోదిరులు నానాబంధసంతాపమున్,
దనమ్రోల వ్యసయింప... పారి. 2. 18.

మ్రోపు-మ్రోగు, ధ్వనించు.

చం. ... ఒకకొంత సేపు మఱిగొల్పున మిన్నులు
మ్రోవ నుద్ధర, ధ్వనిం బలియింపఁ జొచ్చె

బ్రహ్మచారి గూర్చినమంత్రరాజమున్..

కాశీ. 2 147.

చం. ... పెన్, దొడపులు మ్రోవఁ బయ్యెద
చనుంగవచక్కి నొకింత చూపఁగా, వడి
మగుడంగ నేగుజెలువం గని నవ్వుచు నింతు
లింపునన్ యయా. 5. 14.

హ్లా

హ్లానమననుడు సం. విజ. న్. అధైర్యపడిన
మనస్సు గలవాఁడు, (మనమున) అధైర్యపడిన
వాఁడు.

హ్లానము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. వాడినది.
2. దుర్బలమైనది, నీరసముగానున్నది. 3. వల్ల నిది
4. ముటికిది, ముచినము

వి అ న వాడుట, హ్లాని

హ్లాని సం. వి. శ. శ్రీ. 1 వాడుట శోపిల్ల
2. ముటికి, పరిశుభ్రత. 3. కాంతిక్షయము.

హ్లాయత్ సం. శత్ర వాడుచున్న

హ్లాము. సం. విజ (అ. ఆ. అ.) 1. అస్పష్టముగా
బలుకఁబడినది, స్పష్టముగానిది (మాట.) 2 వాడి
నది

హ్లే

హ్లేచ్చకందము. సం. వి. అ. ఫం. వెల్లుల్లి (వృ. వి).

హ్లేచ్చనము. సం. వి అ న. 1 అస్పష్టముగా మాట
లాడుట 2 అపకల్పములతో మాటలాడుట.

హ్లేచ్చభోజనము. సం వి. అ. న. 1. గోధూమము
2. యావకాన్నము, యవలయన్నము.

హ్లేచ్చము. సం. వి. అ. ఫం. 1 ఒకానొకదేశము,
ప్రత్యేకదేశము

వ. .. మచల్లకంబు మట్టి మ్లేచ్చంబు మెట్టి దం
దంబు చాటి. ఉ. హరి. 2. 37.

2 అపకల్పము, సం. వి. అ. న రాగి, హింగ
లము, ఇంగిలీకము.

హ్లేచ్చముఖము. సం. వి. అ. న. తామ్రము, రాగి

హ్లేచ్చాఖ్యము. సం. వి. అ. న రాగి, తామ్రము

హ్లేచ్చాశము. సం. వి. అ. ఫం. గోధూమలు

హ్లేచ్చాస్యము సం. వి అ న. తామ్రము, రాగి

హ్లేచ్చితము. సం విజ (అ. ఆ. అ.) 1. అస్పష్ట
ముగా (అస్పష్టముగా) సంభాషింపఁబడినది (వలు
కఁబడినది, అనాగరికులరీతిని బలుకఁబడినది.

వి అ. న. 1 ద్వీపాంతరభాష, దేశాంతరభాష.

2 అపకల్పము

హ్లేచ్చుఁడు సం. వి అ ఫం. 1. అనాగరికుఁడు,
అనాభ్యుదా, ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చిన వాఁడు,
స్థిరాచారాగతుఁడు 2 నీచజాతివాఁడు, గోమా
నభవకు డై విరిద్ధసంభాషణము చేయుచు సర్వా
చా ములను వదిలినవాఁడు 3. పాపి, పాపా
తి, పాడి, ప్లేచుడు

య

య యి ఒకానొక యక్షయము

య సం విజ (అ. ఆ. అ.) వల్లనట్టివాఁడు
వి అ ఫం 1. వాయువు 2. యశస్సు, కీర్తి
3 సంయోగము, కలయిక. 4. గతి, గమనము.
5. వాహనము. 6 త్యాగము. 7. ఆటంకము,
అడ్డు 8 సయమము, ధ్యానము. 9. శ్రీ లక్ష్మి

యంతి సం. విజ. (ఋ. శ్రీ ఋ) వియమించు
వాఁడు వి. ఋ. ఫం 1. హస్తీసకుఁడు, మావ
టీఁడు. 2. సారిధి. రథము, బండి మొనదపు మను
జుఁడు.

యంత్రకము. సం. వి అ. న. 1. (వైద్యము) కట్టు.
2. "తిమోద" డ్డి, తరిమిచిపట్టు పనిముట్టు.

యంత్రకరండిక. సం వి అ. శ్రీ. ఇంద్రజాలము
చేయువాని బుట్ట లేక తట్ట లేక సంచి.

యంత్రకుడు సం. వి అ ఫం యంత్రవిద్య
యందు స్పృహయగు మనుష్యుఁడు.

యంత్రగృహము. సం వి. అ. న గామంగ

యంత్రగోలము. సం వి అ ఫం ఒకజాతి బటాణి
గింజే

యంత్రణ సం వి అ. స్త్రీ 1. నిరోధించుట 2. బం
ధించుట, కట్టుట. 3. నిర్బంధము, ఆటంకము.
4 నిర్బంధమువలనఁ గలిగినశ్రమము, తాద
5 ంక్షించుట, పోషించుట.

యంత్రణము. సం వి. అ. న. యంత్రణ

యంత్రణి సం వి ఈ స్త్రీ యంత్రణి (అని
విల్యము.)

యంత్రతోరణము సం వి అ. న యంత్రముగాఁ
గట్టఁబడినతోరణము (గృహద్వారము) ఇటువంటుఁ
గదుపుటకు మించితో లేక దారిము మొదలగు
చానితోఁ గట్టబడిన తోరణము.

యంత్రపాతితము సం వి అ ఫం ఖియ్య విశే
షము, జంతి

యంత్రపేషణి. సం వి ఈ స్త్రీ పిండి విసరుకొను
టకై తిరుగఁజేయుట ద్రిప్పెడి యంత్రము

యంత్రము సం వి అ న పెద్దపనుగును అప్పుకాల
ములో (గిట్టున క్రమతో) స్వీకరించుట కేర్పాట్
చిన సాధనవిశేషము (ఉదా ఘటియంత్రము,
త్రైయంత్రము ము). బీజాక్షరిచక్రము, దేవా
ద్యుతిస్థానము 3 (వైగ్య.) పాత్రభేదము 4. బం
తికల కనెడు సాధన విశేషము. 5. తిరుగలి.

ఫం. 1 యంత్రణము 2. ఎఱ్ఱి (క ర)

యంత్రించు. సం. న ౨ శీ నియమించు.

మ. థ్యుగవంశోద్భవుడైనయాదిమునిశివ్ బ్రేమన్
మహామూర్తితో, జగదందంబులందు నిచ్చి మగు
డన్ నిర్మించు నవిర్భవుడన్, దగఁ జూడంగ
వెలార్చె నట్టి రచనాతంత్రంబు యంత్రించ
బు, ద్విగణిష్ఠామృతంబు లంచెచే వరదుడన్...

హరి. ఉ. 5. 108.

వ. అనిన నవ్వెలంది వీఁడు దమశించి యున్న
వాఁడు. నాయంత్రించుమాటలకు మున్న కది

యంబడినఁ గర్జంబు దప్పనని విచారించి.

భార. విరా. 2 258.

అ ౨ శీ. యంత్రమువేయు.

నీ అహికులాధిపు వ్రాసి యంత్రించి దక్షిణ గంధ
వాహనురాక గట్టువలెను. కవిక 3. 110

యంత్రణి. సం వి ఈ స్త్రీ. భార్యయొక్క
చెల్లెల్ (అని విల్యము.)

యంత్రితము. సం వి అ (అ అ అ) 1. అడ్డగించఁ
బడినది 2. అణచఁబడినది. వశపలుచకొనఁ
బడినది 3. కట్టఁబడినది బంధించఁబడినది.

యకృత్తు సం వి త్ న 1. కడుపులోఁ గుడి
ప్రక్కనుండెడి కారిజ మనెడి యొకభాగము.
కాలఖండము 2 యకృచ్ఛాగమువఁ గలిగెడి
రోగము.

యకృదాత్మిక సం వి అ. స్త్రీ. 1. శైలపాయిక,
బొడ్డిక 2 గబ్బిలము.

యకృద్వైరి సం. వి న్ ఫం వృక్షవిశేషము రోహి
ణిము (వృ వి.)

యక్షకర్ణము సం వి. అ. ఫం కర్పూరిము.
అగురు, కస్తూరి, తక్కినము సమభాగములుగాఁ
జేర్చి చేసిన కలపము (కొందల యలిప్రాసాదప్రకా
రము చందనము, కుకుమవృక్ష కూడఁ గలుప
వలెను).

యక్షగానము సం వి అ న. పూర్వకాలము
సామాన్యనరంజనమునకై వటులు అభినయ
ముతోఁ బాడెడి రంగడభేదములుగల పురాణగాథ.
(ఉదా-గరుడాచలము. సీతాకల్యాణము. ము.)
అప్ప. 4. 207.

యక్షతరువు. సం వి ఈ ఫం. మట్టిచెట్టు, వట
వృక్షము (వాచ.).

యక్షధూపము సం వి. అ. ఫం. గుగ్గిలము, ధూప
ద్రవ్యము.

యక్షము. సం. వి. అ ఫం. 1. వికాచము. 2. ఇం
ద్రునిప్రాసాదము, వైజయంతము 3. కుక్క
(వై. ని.) 4. పూజించుట, పూజ.

యక్షరసము న. చి. ఆ పు. ఒకవిధమైన
మృము, పుష్పరికము.

యక్షరాజు నం వి. అ పుం. కుబేరుడు.

యక్షరాట్టు నం ౧ జో ఫం ఈ బేరుఁడు.

యక్షరాత్రి. సం. ౧ ౪ శ్రీ దీపావళిరాత్రి
(ఆ ని), కార్తికపూర్ణిమ (వాచ.).

యజ్ఞాది, సం. వి ఈ. స్త్రీ. కూకజంబిక, గుచ్చ
(వృ. వి. వ్రడననిఘంటువు.

ఈ జ్ఞానులకము, నం వి. తి. న. పిండభిర్జ్ఞానఫలము
ముద్దభిర్జ్ఞానఫలము.

యజ్ఞవాసము. నం. ఎ. ఆ పుం. వట్వృతము
(రా. ని.). వట్టిచెట్టు.

యజ్ఞి. సం వి. ఈ. ప్రే కుశేరునిభార్య.

యక్షిణి సం ఏ ఈ వ్రే. 1 యక్షభార్య, యక్ష
వ్రే. ౨ కుచేరనిభాగ్య (చూ జక్రిని). ౩. ఒకా
నొకవిధ్య, ఇ ప్రజాలమునకు సంబంధించినవి,

యజ్ఞోక్తు సం. ప. ఆ శ్లో. దేవయోనివిశేషము
2. కుశేరుడు.

యజ్ఞోదుంబరకము నం. వి. ఆ. న. అశ్వత్థామము
(వా. చ).

యక్ష(ము) సం. వి. అ. న్ ఫం 1. క్వానకోశ
సంబ-ధమైన రోగము, క్షయరోగము 2. వ్యాధి,
రోగము అ ఫం పూజనము (కే ని).

యడ్కమ్మ నం వి ఈ ప్రే రాత్

యచ్చత్. సం శత్ర 1. దానము చేయుచున్న.
2. నియమించుచున్న.

యజుత్ సం. ౪౪ యాగము కేయుచున్న .

యజ్ఞతము. సం వి. అ పుం. యజ్ఞద్రవ్యము
(ఉ. ని.)

యజుతి నం. వి ఇ పుం. యాగమ్ము.

యజ్ఞతుఁడు, నం. ఏ. ఆ. పం. ఋత్విక్కు-
2. చంద్రుఁడు

యజ్ఞత్రము సం. వి. ఆ. న. అగ్నిహోత్రము
 వింశతిలేక యెప్పుడును జేయుచుండుట.
 ఎఱ (అ. ఆ. ఆ) యజ్ఞోపకరణము (కే ని).

యజ్ఞత్రుడు సం వి అ శం అగ్ని హోత్రః,
అగ్ని హోత్ర మెప్పుడును జేయుత్రాహ్మణుడు.

యజ్ఞసము సం వి. అ స. 1. యజ్ఞముచేయుట.
2 యజ్ఞము 3. యజ్ఞముచేసినచోటు, యజ్ఞ
స్థానము 4. ఈశ్వరనిమూర్తిలో నొకటి
(వాచ).

యజ్ఞనించే నం త క్రి యజ్ఞము యు

సీ చిత్రదక్షిణాబు శిగ్నిహోమములు పెక్కు యజ
ని చునట్టి పుణ్యాత్ములకును భీమ. చ రసి.

యజమానుడు నం. విజ (అ అ అ) యజ్ఞము చేయుచున్నవాడు ఏ. అ వ్రం, హోః మొదలగు ఋత్విక్కుల నియోగించిన పురుషుడు ? గృహస్థుడు. ఇంటిపెద్ద.

యజ్ఞము నం వి త పుం యజ్ఞము (వై. ని).

యజ్ఞాకుండు నం. ౨౫. (అ. అ. అ.) దాత.
జ్ఞానానందకుండు.

యజ్ఞి సం. వి. ఇ. నో. ఫం. 1 యజ్ఞముచేయు
వాడు. యజ్ఞకర్త ౨. యజ్ఞము. 3 ధాతు
భేదము.

యజ్ఞియి)ంచే. నం. న క్రి వూజించు

వ. . వినుము సకలఫలప్రదానపరాయణు నారా
యణుం గృతయుగంబువారు శుద్ధసూక్ష్మ
స్వరూపుం డని భావించురు త్రేతాయుగంబుల
వారు యజ్ఞమూర్తియని యశింపిదురు
వరాహ 10.12.

సీ. .. నీకు నాపుణ్యశిథిఁ బవిత్ర, హవ్యంబుచే
నిన్ను యజియింప సంతృప్తిఁబొందుఁ జరాచు
కూడఁటోటి. ఏరామా. ౮ 87.

యజుర్వేదము, సం. వి. త. పుం. వాచసనేయి లేక
శుక్లయజుర్వేదము, రెండవవేదము. ఋక్సము
భిన్నమైన వచనమంతాత్మకవేదము. ఇది రెండు
విభాగములు కలిగి. 1. కృష్ణయజుర్వేదము.
(తైత్తిరీయము.) 2. శుక్లయజుర్వేదము (వాచస
నేయము)

యజుష్యతి సం. వి. ౩. ౨. విష్ణువు (యజ్ఞగ్రాహకుడు) (౩ ని విల్వము.)

యజుష్య సం. వి. ౧. ౧. 1. యజ్ఞసంబంధమైన ముక్తిభేదము (ఋక్సామఋషివృత్తము), 2. యజుర్యజ్ఞము, 3. యజ్ఞోత్సవము ౨ం అగ్ని స్త్రీ ౧. ౧. 1. అవ్యర్థుడు 2. యజమానుడు 3. శిష్యుడు (కే. ని.)

యజ్ఞక్రతువు. సం. వి. ౩. ౨. యాగసామాన్యవాచకము (వై. ని.)

యజ్ఞజాగిరము. సం. వి. ౧. ౧. ౨. తృణ విశేషము. కుశ న్య (వై. ని.)

యజ్ఞపతి. సం. వి. ౩. ౨. యజమానుడు. ౪ విష్ణువు.

యజ్ఞపతువు. సం. వి. ౩. ౨. యాగమునకు జంపఁబడెడి కువు 1. మేక 2. ఆశ్వము, గుఱ్ఱము.

యజ్ఞపాత్ర(ము.) సం. వి. ౧. ౧. యాగసంబంధమైనపాత్ర, కుడి (మొ.)

యజ్ఞపూర్తిఁగుడు. సం. వి. ౧. ౨. విష్ణువు.

యజ్ఞబాహువు. సం. వి. ౩. ౨. అగ్ని (విల్వము) 1.

యజ్ఞభూషణము సం. వి. ౧. ౨. పల్లది.

యజ్ఞము. సం. వి. ౧. ౧. యాగము, క్రితవు, వైదికకార్యము (పంచమయజ్ఞములు, బ్రహ్మయజ్ఞాది) బ్రహ్మయజ్ఞము, కేరయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, భూరియజ్ఞము, మానుష్యయజ్ఞము, అని యవి యెదు, ౩ అగ్ని, 4. విష్ణువు (వాచ.), 5 శివుడు, 6. ఆశ్వు (కే. ని.).

యజ్ఞయోగియము సం. వి. ౧. ౧. యాగోపయోగి-ఉదుంబర వృక్షము, మేడిచెట్టు.

యజ్ఞవల్లి సం. వి. ౩. ౨. స్త్రీ సోమలత.

యజ్ఞవాటము. సం. వి. ౧. ౧. యాగస్థానము, యాగమున కంబుజచిన ప్రదేశము

యజ్ఞవృక్షము. సం. వి. ౧. ౧. మేడిచెట్టు, ఉదుంబర వృక్షము, మట్టిచెట్టు (రా. ని.)

యజ్ఞశ్రేష్ఠ సం. వి. ౧. ౧. స్త్రీ సోమలత.

యజ్ఞసారము. సం. వి. ౧. ౧. యజ్ఞోదుంబరము (వృ. వి.)

యజ్ఞసూత్రము సం. వి. ౧. ౧. యజ్ఞోపవీతము జన్మిదము

యజ్ఞసేనుడు సం. వి. ౧. ౧. ద్రుపదమహారాజు, ద్రాపదితండి, పాంచాల దేశపురాజు

యజ్ఞాంగము. సం. వి. ౧. ౧. యజ్ఞసాధనము, యజ్ఞమునకుఁ గావలసినది ౨ం 1 ఉదుంబర వృక్షము 2 ఖదిరవృక్షము. 3. బ్రహ్మయస్త్రి, చిలుకేకు (వృ. వి.) ౪ స్త్రీ సోమలత.

యజ్ఞాంతము. సం. వి. ౧. ౧. 1. యాగసూక్తి, 2. యజ్ఞాంతమునకుఁ జేయఁబడెడి యవ బృథసానము. 3. యజ్ఞశేషము.

యజ్ఞారి సం. ౩. ౨. 1. యజ్ఞరిపువు, శివుడు, 2. రాక్షసుడు

యజ్ఞార్హము సం. వి. ౧. (౧. ౧. ౧.) యాగయోగ్యమైనది. ౨ కృష్ణసారముగము. (కే. ని.)

యజ్ఞకము. సం. వి. ౧. ౧. పలాశవృక్షము, మోడుగుకెట్టు.

యజ్ఞీయదేశము. సం. వి. ౧. ౧. యజ్ఞములు గల దేశము, యజ్ఞార్హ యోగ్యదేశము.

శ్లో కృష్ణసారము చరితమృగో, యత్ర స్యభావతః
; శ్చైయోయ్యో దేశః (వాచ.)

యజ్ఞీయము సం. వి. ౧. (౧. ౧. ౧.) యజ్ఞము నకుఁ దగినది యజమునకు హితమైనది. ౧. ౧. ౧. 1. ద్వాపరయుగము, 2. ముంజదిర్బి (వై. ని.)

యజ్ఞీయకాల సం. వి. ౧. ౧. 1. యజ్ఞకాల, యాగకాల.

యజ్ఞీయబ్రహ్మపాదపము. సం. వి. ౧. ౧. (స్రువాది యజ్ఞసాధనముల కుపయోగపడు) వికంఠవృక్షము (రా. ని.).

యజ్ఞీయము సం. వి. ౧. (౧. ౧. ౧.) యజ్ఞసంబంధమైనది. ౧. ౧. ౧. ఉదుంబర వృక్షము, మేడిచెట్టు.

యజ్ఞశ్లోకములు సం. వి. ఆ. పుం విష్ణుపు

యజ్ఞశ్లోకము సం. వి. ఆ. న దీప్తిరోహితకృణము,
ఒకదినుగుగడ్డి (రా. వి)

యజ్ఞోద్బంధము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉదుంబర
వృక్షము

యజ్ఞోపవీతము సం. వి. ఆ. న కేర్నిదము. యజ్ఞ
సూత్రము.

శ్లో. ఊర్ధ్వ తు త్రివృతం కాన్త్యా తంతుత్రయమథో
వృతమ్. త్రివృతం చోపవీతం స్యాత్తతస్యైశో
గ్రాధి రివ్యతే (వాచ.)

యజ్ఞాపు సం. విజ. (ఉ) యజ్ఞముచేయువాడు,
యజమానుడు వి. ఆ. పుం యజుర్యేదాధ్య
యనముచేసిన పురోహితుడు, అధ్యర్థుడు.

యజ్ఞ. సం. విజ. (నో. రీ. నో.) యజ్ఞము చేయు
చున్నవాడు. వి. నో. పుం. విధిప్రకారము
యజ్ఞము చేసినవాడు.

యత్. సం. న. దో. ఎవడు, ఎవతె, ఏది. (దీనికి
దెనుగున వ్యస్తప్రయోగ ముండదు.)

కం. మనమున కెద్ది కుళాశ్రయ, మనను యెఱిం
గింపుమఱి సమస్తాధారం. బనఁ జనను యద్య
స్తుపు య, న్యుచన మకేషోరు దుఃఖమండలి
తెలుచున్. ఆము 8 78

యతనము. సం. వి. ఆ. న. ప్రయత్నము.

యతమాచము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రయత్నించు
చున్నది.

యతము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆచరణదీపది
అడ్డగింపఁబడినది, బద్ధము 2 ఉపరతము. వి. ఆ. న
1. ఏనుగు నెక్కినవాడు తనకాలితో నేనుగును
దన్నట్ల లేక తోలుట (హలా. ని.) 2. నియ
మనము (కే. ని.) 3. నియతము

ర్వి అగ్నియు ధరియించి యనయంబుఁ గొల్చి
యగ్నిత్వ మది దనయతముగాఁ బడనె.

పండితా. దీక్షా. 19 పా.

యతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఆచుట, జయించుట,
సకపణుచుకొనుట. 2. (సంగీ) తాళప్రాణ కలా

విశేషము 3. విశ్రమము, వశి 4. విధన, విగత
భర్తృకస్త్రీ 5. రాగము 6. సంది (వాచ.)
7 వాద్యాగంప్రబంధభేదము. (వాచ.)
8. కారాగృహము. (కే. ని) వి. ఆ. పుం.
1. సన్యాసి 2. విష్ణువు. వి. నో. తం 1 సన్యాసి,
పరివ్రాజకుడు. 2 జీతేంద్రియుడు.

యతివాంద్రాయణము సం. వి. ఆ. న సన్యాసులు
చేయవలసిన వ్రతభేదము. శ్లో అష్టాష్టా సమగ్ని
యాత్ పిందాన్ మన్యదినేగతే నియతాత్మాహ
విష్యాశి యతివాంద్రాయణం చరన్ (వాచ.).

యతితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రయత్నించు
చున్నది

యతిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విధన, విత తువు.

యతుక సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వృక్షవిశేషము
(వాచ.)

యతూత సం. వి. యతుక. (వాచ.)

యత్తము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) యత్నించునది

యత్నము. సం. వి. ఆ. పుం 1. ప్రయత్నము,
పూనిక. 2. అభినివేశము, పట్టుదల 3. శ్రమము,
పాటుపడుట

యత్నించు. సం. ఆ. క్రి. కడఁగు, ఉద్యోగి చు.

వ. ... ఇంక వివిక్త ప్రదేశంబున నిలిచి నైష్ఠి
కుండనై మోక్షార్థము యత్నించెద

మార్గ 2 31.

యత్రత్యుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కడ
నున్నవాడు, ఏదేశమున నివసించువాడు,

యథా. సం. అవ్య. (ఇది తెలుఁగున సమాచార్య
పదముగనే ప్రయోగింపఁబడును 1 ప్రకారము.
(ఉదా-యథాపూర్వము. మొ.) 2. అసతి శ్రమ
ణము (ఉదా-యథాశక్తి మొ) 3. అను
సాము. (ఉదా-యథేచ్ఛ మొ.)

యథాకామము. సం. క్రి. విజ. ఇచ్ఛానుసారముగా,
మనస్సప్తప్రియగునట్లు.

యథాకామి. సం. విజ. (నో. ఈ. నో.) స్వేచ్ఛ
గలవాడు, ఇష్టానుసారము తిరుగువాడు.

యథాకాలము. స. శ్రీ. విజ. సరియగు కాలమున,
ఆదనున.

యథాక్రమము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. ప్రమాను
సారముగా, వరుసగా.

యథాగతుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ) గెలిచి లేచి
వాడు, అవిచేరి, మూర్ఖుడు.

యథాజాతుడు సం. విజ. (అ. అ. అ) అచేరి,
మూర్ఖుడు 2. నీచుడు, నీచజాతివాడు, అనాగ
రికుడు

యథాతథము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. 1 సరిగా,
పాచ్చుతగ్గులు లేకుండగా, 2 తగునట్లుగా, ఉచిత
మైనట్లు, 3. నిజముగా జరిగినట్లు

యథాపూర్వము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. వెనుకటిసరి,
పూర్వకాలమందువలె.

యథాపూర్వము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. వెనుకటి
వలె, ఎప్పటివలె.

యథాప్రాణము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. బలాను
సారముగా, శక్త్యనుసారమున, యావచ్చత్తి

యథాభాగము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. ఒక్కొక్క
విభాగముల ప్రకారము, వాటాల వంతుప్రకా
రముగా, 2. తగినచోట, అర్హస్థలమున,

యథామతి సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. బుద్ధినుసార
ముగా, బుద్ధికొలది.

యథాముఖీనము. సం. విజ. (అ. అ. అ, అ) అభి
ముఖముగా నున్నది, ఎదురుగా నున్నది.

యథాయథము సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. 1. సరిగా
2 క్రమప్రకారముగా, 3. చెల్లాచెదరు

కం. మ్రానికి బొటియకు సలిపి, స్థానమునకు
గాకవి వంసజ్జలచరిముల్, లో నెఱుగిన శీతి
బసించి, దాని గమంగొని యథాయథముగా
బలిచెన్. వేం. పంచ. . 177.

యథాయథలు. సం. అవ్య. 2 చెల్లాచెదరు.

కం. ఆకలియు నీరువట్టును, దాకిన ప్రాకలము
డిగి యథాయథలుగనే, మ్రాకులకు శేరి.

దశకు 10 37.

వం, దశములు వీని గన్గొని యథాయథలయ్యె
మరాళ కేతనాదులు సమంస్థలం బడి రెడు
గొన్ని నీవును నేను వీనితో, దలపడి పోర
నున్న బనితప్ప నిజంబు ..

జై. భా. 7 181.

5 కం. మెత్తి ఘోకార భరివృత్తి పరువెత్తి యశికి
యథాయథలయ్యె గరులు. రా. వి 5 15

యథార్థనాముడు సం. విజ. న. సార్థకమైన
పేరుగలవాడు పేరును సార్థకపటిచెడి పనులు
చేయువాడు. శ్లో. పరిపత్ పోనామ యథార
నామా, ధమువంశము, 8. సర్గ.

యథార్థము. సం. విజ. (అ. అ. అ) 1 సత్య
మైనది, సరియైనది. 2. అవ్యర్థమైనది, అర్థమునకు
సరిపడినది, ఉచితము, సార్థకమైనది. అవ్య. శ్రీ.
విజ. 1 సత్యముగా 2 సరిగా, ఉచితరీతిని.

యథార్థవర్ణుడు సం. వి. అ. పుం. చారుడు, వేగు
వాడు (వాలా. ని)

యథార్థీకరించు. సం. స. శ్రీ. సత్యముగా
దిలించు.

గీ. మంత్రులకు నైజములు మృదుమధురఫణితు,
లవియ థార్థీకరించి వాయసముఁ జెంచి, యేల
చెడిపోయెదవు... వేం. పంచ. 3. 243.

యథార్థము సం. శ్రీ. విజ. గుణానుసారముగా
లేక విలువ ననుసరించి.

యథార్థవర్ణుడు. సం. వి. అ. పుం. చారుడు, వేగు
వాడు, దూత.

యథావిధి. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. విధిప్రకారముగా,
శాస్త్రానుసారముగా, తగునట్లు, శాస్త్ర ప్రకా
రముగా.

యథాశక్తి. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. శక్త్యనుసార
ముగా, శక్తికొలది.

యథాశాస్త్రము. సం. అవ్య. శ్రీ. విజ. శాస్త్రము
నందుఁ జెప్పబడినరీతిగా, ధర్మశాస్త్ర ప్రకా
రముగా

యథాశ్రుతము. సం అవ్య. ౧. వినినట్లుగా, వినిపించబడినట్లుగా, తెలుపబడినట్లుగా. 2 వేదానుసారముగా, వేదప్రకారముగా. విజ అ. అ. అ. వినిపించబడినదానిని ననుసరించినది, తెలుపబడినదాని ననుసరించినది

యథాసంఖ్యము. సం. వి. అన. అర్థాలంకార విశేషము. అవ్య. ౧. విజ. సంఖ్యనుబట్టి. సంఖ్యాప్రకారముగా, వరుసగా,

యథాసంభవము. సం. విజ (అ. అ. అ) సంభవించినది, సాధ్యమైనది.

యథానుఖము. సం అవ్య. ౧. విజ. సుఖముగా, ఆనందముగా, ఆనందమిచ్చునట్లు. వి. అ. చంద్రుడు (వై ని.).

యథానుఖుడు. సం వి. అ. అ. చంద్రుడు.

యథాస్థితము. అవ్య. ౧. విజ. 1 నిజముగా, సరిగా. 2, ఉన్నదియున్నట్లు

యథాస్వము. సం అవ్య. ౧. విజ. 1 ఉచితముగా 2 సరిగా, తనమాట ప్రకారముగా,

యథేచ్ఛము. సం. అవ్య. ౧. విజ. 1 కోరిక ప్రకారము, ఇష్టమునచ్చినట్లు. 2 కావలసినవంతగా, మనస్తృప్తిగా, తృప్తియగువఱకు

యథేచ్ఛితము. సం. అవ్య. ౧. విజ. యథేచ్ఛము యథేష్టము సం. అవ్య. ౧. విజ. యథేచ్ఛ.

యథోచితము. సం. అవ్య. ౧. విజ. సరియగునట్లు, తగినట్లు.

యథోత్తరము సం. అవ్య. ౧. విజ. వరుసగా, ఒకటి తర్వాత నొకటిగా.

యథార్థము సం అవ్య. ౧. విజ. ఎందునిమిత్తము. ఎందుకు, చేనికై.

యథా, సం అవ్య. ఎప్పుడు, ఏకాలమున. (తెలుగున సమాసపూర్వపదముగనే ప్రయుక్తము.) ఉదా. యథాశ్రుతము, యథాగతుడు,

యశీయము. సం విజ, అ. అ. అ. ఎవనిసంబంధమైనది, ఎవరిది, చేనికి సంబంధించినది, చేనిది.

యదుస్తు సం వి. అ. అ. 1. యయాతిదేవయానులకు, ఒకతరుడను యాదవుల కాదిపురుషుడువగు, నొక రాజు 2. మధురాపురమునకుఁ బ్రాంతముననున్న నొక దేశనామము, దశార్హదేశము 3, యదువంశీయుడు 4 మనుష్యుడు (కే. ని).

యదృచ్ఛ. సం. వి. అ. అ. 1. ఇచ్చేవొప్పున, ఇష్టమునచ్చినట్లుచేయుట. 2. ఆకస్మికముగా సంభవించుట, ప్రయత్నములేకయే ప్రాప్తించుట.

యదృచ్ఛాభిజ్ఞుడు సం. వి. అ. అ. తనంతటానే వచ్చినసాక్షి, ప్రయత్నములేకయే వచ్చిన సాక్షి. డబ్బాటుసాక్షి.

యదృచ్ఛాశబ్దము సం వి. అ. అ. గుణాదులను దెలుపనినామవాచకము, సంజ్ఞాశబ్దము, సంజ్ఞావాచకము, (డి. థ. దవిత్థాదీకము.)

యదృచ్ఛికుడు. సం వి. అ. అ. స్వయందత్తుడు, పాత్రునిగా స్వీకరింపుమని తనంతటానే వచ్చినవాడు,

యదృవిష్ణుడు సం వి. అ. అ. తన ప్రయత్నములేకయే కావలసినది యవునని యూహించువాడు (వై ని).

యద్వదుడు. సం విజ (అ. అ. అ) అనుత్తరుడు, సమాధానము చెప్పనివాడు (వై, ని).

యద్వైత్తము సం. వి. అ. న సాహసకార్యము. (విల్యము)

యథనము, సం వి. అ. న. రితి, సురితము

యశుకము, సం. వి. అ. అ. సంయమము. 1 (న శబ్దాంతంకాఁ ఛేదము 2. యుగళము, ఒకటి. 3. వలలు, యమలులు. 4. నూనెతో కలిసిన నేయి పేరు (వై. ని.) విజ, (అ. అ. అ) నియమించువాడు (కే. ని).

యమకింకరుడు. సం. వి. అ. అ. యమదూత.

యమకీటకము సం. వి. అ. అ. 1. అనివిషేష. 2. వానసాము. ఎఱ్ఱ (విల్యము). 3. కుమ్మరి పురుగు. (శ. 5) 4. జలజంతువిశేషము, ఘుర్మిరి (రి. ని.).

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. విష్ణుపు విష్ణుము) యమకుటుంబము, నం. వి. అ. (అ అ అ) కవలపిల్లలలో నొకఁడైనవాఁడు. వి. అ. పుం. 1. కవలతో నొకటి, జంతులో నొకఁడు, జతగా నుండువాఁడు.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. లంకకుఁ దూర్పుదిక్కున నున్న పురాణప్రసిద్ధమైన వట్టణము, దేవనిర్మితమైనది.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) యోగ విశేషము.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. (అ అ అ) కవలలలో ఒకటి నవాటిలో నొకఁడు

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. 1. యమునికోట, యముని దంతము. 2. మృత్యుముఖము. (అ అ అ) కవలయుజమానమునఁ దుదియొనిమిది దినములును గార్తి మాసమంతయును యమదంపా) గినములు (జరిగి నది నములుగా నెంచ బడినవి యమదంపా నములు (వా చ.).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. జమదగ్నిముని (వాచ 1.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. ఒకానొక వృక్షము, అశ్వయోని (రే. ని.).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. 1. మృత్యుదూరి, యమ భటుఁడు. 2. కాకి (విశ్వము).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. 1. యమభటుఁడు యమదూత. 2. కాకి.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. నిత శిశ్రుణి.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. భరిణీనక్షత్రము

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. కాశ్యపీ వృక్షము, బూరుగుచెట్టు (వాచ 1).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. కార్తిక శుక్ర, స్వీతియ, క్రాంత్యస్వీతియ, ఆడుతోడఁబట్టువులు అన్నములకు భోజనము పెట్టఁదగినదివము.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. ఆయుధవిశేషము, జయచాచి.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. రెండువైపుల వాడిగల యొకవిధమగు కత్తి, అట్టియాయుధము.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. నియమించునది. వి. అ. న. 1. అపుట, అణఁచుట. 2. బంధించుట. 3. నిమించుట. 4. నియమించుట, పర్యవేక్షణ

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. = యవనిక, తెర, తిరగ్గరిణి.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. నియమించువాఁడు వి అ పుం. యముఁడు, మృత్యుదేవత.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. యమునిపాళము, యముఁడువేయు నురి.

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. గుర్రము, మజ్జి చెట్టు

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. 1. యముచానది 2. పావతి (వై. ని.).

యమకుటుంబము నం. వి. అ. పుం. 1. అణఁచుట, 2. వశము, లో నుంచుకొనుట 3. ఇంద్రియముల ఇంద్రియముల స్వాధీనతలో నుంచుకొనుట 4. అహింసావ్రతము 5. యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధి లను వెనిమిది యోగాంగములలో మొదటిది 6. కాకి. 7. రెండుసంఖ్యకుసంకేతము న. 1. కవ, టెంట్ - భరిణీ నక్షత్రము. 2. (వాక్య.) ప్రాతిపదిక ప్రసిద్ధమైన వర్ణవిశేషము. 3. అష్టవిధములగు నశ్వగతులలోనొకటి (కే. ని.).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. 1. మహిషము. 2. యమునినందనము (కే. ని.).

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. యముఁడు, మృత్యుదేవత.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. కోవిదారము, అశ్వంతక వృక్షము.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. రెండుసంఖ్యకు సంకేతము, జోడు. అ. న. జత. 5వ.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. 1. జత, జోడు, కవ. 2. రెండు ముక్కలుగల బట్ట.

యమకుటుంబము. నం. వి. అ. పుం. (అ. అ. అ) కవలలో నొకఁడు, ద్వివ కవలు.

యమశిక్ష. సం. వి. అ. శ్రీ. చర్మవాద్యవిశేషము, జమశిగ (శ. ర.)

యమవ్రతము సం. వి. అ. న. రాజధగ్ధవిశేషము, పక్షపాతము లేక పాపులను కాసిండుట (రిం ని).

యమసూర్యము. సం. వి. అ. న. వడమరముఖముగల గది యొకటియు సుత్తరముఖముగల గది యొకటియు (గల పెద్దయిల్లు. (విల్యము).

యమస్వస్. సం. వి. ఋ. శ్రీ. 1. యమునానది 2. దుర్గాదేవి.

యమి. సం. విజ. (నో. నో. నో.) సంయమము కలవాడు. వి. నో. ఫం. 1. కామాది వికారముల వణచినవాడు, ముని 2. హంస. (ఆము. 4 శ. ర.) ఈ. శ్రీ. యమునానది.

ద్యౌ. ద్యావాపృథువులు, భూమ్యాకాశములు

యమించు సం. న. శ్రీ. అణచు.

ఉ. నిక్కమునట్ల కాన తగునీతివరుల్ మరలుక్కి వంబునన్, మిక్కిలియైన వారిని యమింపక తక్కుదురే ధనేశ్వరుం డక్కట, లెస్ససేసె వడి యాసనెడన్ దిగభీశుఁడొక్కఁడున్, ద్రిక్కక యుండఁ ద్రుళ్ళడఁపఁ ద్రిమ్మంఁ! బోవలసెం గ్రమంబునన్. నిర్వి 4. 42

యముడు. సం. విజ. (అ. అ. అ) 1. కవలలో నొకఁడు, ఒకమాటు ఒకగర్భమునఁ బుట్టిన వారిలో నొకఁడు, ఒకతె (మే.ని.) 2 సహవాసి, సహచరుడు. వి. అ. ఫం. 1. మృత్యుదేవుడు. అంతకుడు. 2 శని 3. యములు, అమడలు, కవలు.

కం యము లమితకౌర్యైరివృష, యము లమల చరిత్రనిరకు లవఁగా... ఖారి. ఆది. రి. 98.

యమున. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. యమునానది, యమ సోదరి. 2. దుర్గాదేవి.

యమునాథిడుడు. సం. వి. దో. ఫం. బలరాముడు.

యమునాభ్రాత, సం. వి. ఋ. ఫం. యముడు మృత్యుదేవుడు.

యయాతి సం. వి. ఇ. ఫం. నహుషుని కుమారుఁ డగు నొకానొక చంద్రవంశపు రాజు, షోడిశ మహారాజులలో నొకఁడు.

యయావరము. సం. వి. అ. ఫం. యాయావరము.

యయావరుడు. సం. వి. అ. ఫం. యాయావరుడు.

యయి సం. వి. ఇ. ఈ. ఫం. 1. ఆశ్వమేన యాగమున కుపయోగించెడి గుఱ్ఱము. 2 ఆశ్వము, గుఱ్ఱము. 3. బాట, చారి. 4 మేఘము (వి. నో. ఫం.) 1 శివుడు (విల్యము), 2. సూర్యుడు. 3. బ్రాహ్మణుడు. 4. మోక్ష మార్గము (తే ని శ్రీ.) 1. ఆప్తి, పొందుట 2 దివ్యద్రిష్టి. 3 దీర్ఘవృష్టి (తే. ని.).

యయువు సం. వి. ఈ. ఫం. 1. యాగమున కుపయోగించు గుఱ్ఱము. 2. గుఱ్ఱము. 3. మోక్ష మార్గము 4. బ్రాహ్మణుడు (రం. ని) 5. ప్రాప్తి. (వై. ని.) శ్రీ. 1. పొడుగుదండము. 2. పొందుట (వై ని.) 3. వాక్కు (తే. ని.)

యవ సం. వి. అ. శ్రీ. 1 రిశ్మి, కిరణము. 2 మనీష, తెలివి

యవ(ము) సం. వి. అ. ఫం. 1. యవధాన్యపు గింజ. 2 ఆలు అవగింజల యొక్క 3 అదృష్టమును సూచనచేయు చేతిక్రేళ్ళపై నుండెడి యవగింజ వంటిరేఖ. 4. వ ధాన్యవిశేషము.

యవకము. సం. వి. అ. ఫం. యవలు అనెడి ధాన్యవిశేషము. 1. ఆలసందెలు. 2. కారు మినుములు (శ ర.).

యవక్యము. సం. వి. అ. న. చిన్నయవలు పండెడి నేల్క(హలా ని.)

యవజ్జరము. సం. వి. అ. ఫం. సురేశారిము పెట్లుప్పు, యవలవలవ కలుగు ఉప్పు.

యవజ్జోదము సం. వి. అ. ఫం. యవలపిండి.

యవచూర్ణము. సం. వి. అ. న. యవలపిండి.

యవజము. సం. వి. అ. ఫం. యవజాము, సురేశారి కాము

యవతిక్త. సం. వి. అ. శ్రీ. శంఖనియమలతా
విశేషము (వాచ)

యవనద్విష్టము. సం. వి. అ. శ్రీ. గుగ్గిలము
(రాజని).

యవనప్రియము. సం. వి. అ. శ్రీ. మరీచము, మిరి
యము (హేమ. ని).

యవనము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పుండ్రేగుట్టము
లేక వేగముగ గుట్టము 2. వేగము, వడి.
3. గోధూమము 4. తృణవిశేషము, గర్జ
తృణము 5. ఒకానొకదేము విజ (అ. అ. అ.
వేగముగలవాడు (వాచ) న. మిశ్రణము
(కె. ని.)

యవనాబ్రాహ్మణుడు. సం. వి. అ. శ్రీ. జ్యోతి
శ్శాస్త్రమును పఠించినవాడు (వాచ)

యవనారి. సం. వి. అ. శ్రీ. యవనుల లిపి, యవన
భాషాలిపి

యవనారి. సం. వి. అ. శ్రీ. కృష్ణుడు

యవనాలము. సం. వి. అ. శ్రీ. ధాన్యభేదము.

యవనాకజము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవనము.

యవన. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. యవనశ్రీ. 2. పం.
ఒకానొక ఓషధి (వాచ.)

యవనక. సం. వి. అ. శ్రీ. తెరి, తెచ్చి.

యవనుడు. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. గ్రీసుదేశస్థుడు
2. ద్వీపాంతవాసి, మైచ్చుడు (కే. ని.). 3.
1. గ్రీసుదేశభాషము. 2. గ్రీసుదేశపు జ్యోతి
శ్శాస్త్రజ్ఞులు

యవనేష్ట. సం. వి. అ. శ్రీ. కర్ణుడు.

యవనేష్టము. సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకలమును వెల్లుల్లి
3. పొంగట్ల, గొంబపుడుము. అ. న. 1. నీలము.
2. నీర్లు లేక వెల్లుల్లి. 3. మరీచము, మిరియము
(వృ. పి.).

యవఫలము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వెదురు (వృ. వి.).
2. కటామాంసి (వృ. వి.). 3. కటక (వృ. వి.).
కొడిసిచెట్టు. 4. ప్లవ, జువ్వి (వృ. వి.).

యవసుధ్యము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వాఙ్మయవిశే
షము (విల్యము). న. 1. తపోవిశేషము,
చాంద్రాయణవ్రతభేదము 2. పొడవు, కొలత
(విల్యము). శ్రీ (వై. దిక.) ఛందోభేదము
(పం. ని.).

యవలాసము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవనము,
సురేశాము.

యవశూకజము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవశూకము
(రా. ని.).

యవశూకము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవశూకము,
సురేశాము, పెట్టువృ.

యవసము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సవు.

యవశూకజము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. గుండ్రమును
యవశూకములనాడగా నెగనె వాత్యాశిన్ గజ
శక్తిముల్. 2. 48.

యవసురము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవనుడి తీసిన
సాగాయి

యవాగుపు. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. గుండ్రమును
ఇతర ధాన్యములనుండి తీసిన గుండ్రము, జావ

యవాగ్రజము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. యవనము
సురేశాము, పెట్టువృ. 2. యవాని (దుష్ట
యవము).

యవారి. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. దుష్టయవము
(వాచ) 2. ఓషము. (వై. ని.) విజ. వడిగలది
(శం. ని.)

యవానిక. సం. వి. అ. శ్రీ. యవాని.

యవాపర్యము. సం. వి. అ. శ్రీ. యవనము,
సురేశాము.

యవాష్టము. సం. వి. అ. శ్రీ. పులిసిన యవల
గజ, అనాళము.

యవాషము. సం. వి. అ. శ్రీ. పంచేదారిలో నొక
భేదము.

యవానకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒకకాతి ఖదిర

పృథము. 2. తీటకసింద (వృ వి) ఆ శ్రీ.
ఒకానొక శృంగము, గుఱాసిని

యవాసిని. సం. వి. ఈ శ్రీ యవాసదేశమున
నొక మండలము (విష్ణుము).

యవాహ్యము. సం. వి. ఆ పుం. యవహ్యము
యవిష్టుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ) చోల చిన్న
వాడు వి ఆ పుం. 1. అనుజుడు, అదజుకంటె
చిన్నజముడు 2 అగ్ని, యోగాగ్ని.

యవీయసి సం. వి ఈ శ్రీ 1 కొమ్మపొట్ట
(రం. ని.). 2 చెల్లెలు, అనుజ.

యవీయసుడు. సం. విజ. నో నీ. నో) 1.
మొటివాసికంటె చిన్నవాడు 2 యువకుడు.
వి. నో పుం 1. ఒకనికంటె చిన్నవాడైన సోద
రుడు, అనుజుడు 2 కూర్చున్నాడు (ఆ ని.)

యవ్యము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ) యవలు చల్ల
దగినది, యవలుపండువది వి. ఆ. పుం.
1 మాసము, నెల. న. 1. యవలపాలము

యవ్యపటము. సం. వి. ఆ పుం. వార్యభేదము,
ధక్క

యశదము. సం. వి ఆ న. ధాతువిశేషము.

యశము సం. వి నో న 1. కీర్తి ప్రఖ్యాతి.
2. మాహాశృంగము. 3. ప్రకాశము. 4. సత్త్వము,
బలము. 5 ధనము. 6 సిరి. 7 జ్ఞానము.
8. జలము, నీరు (కే. ని.).

యశశ్శేషము సం. వి. ఆ పుం చోవు, మర
ణము.

యశశ్శేషుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తి
శేషుడు, మృతినొందినవాడు.

యశస్కర్షము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ) కీర్తిని కలిగి
చునా, పేరు తెచ్చువది.

యశస్కరి సం. వి. ఈ శ్రీ. పాలకూర, జీవ
(వృ. వి.) (రం. ని.)

యశస్య సం. వి. ఆ శ్రీ 1. పాలకూర జీవాది
(వృ. వి.). 2. గంధద్రవ్యవిశేషము. బుద్ధి (రం. ని.).

యశస్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ) 1. కీర్తికరము.
2 ప్రఖ్యాతిగలది.

యశస్వి. సం. విజ. (నో. ఈ నో.) కీర్తిగలది.
ప్రఖ్యాతిగలది

యశస్విని సం. వి. ఈ శ్రీ 1 అశవిస్తత్తికెట్టు
2. పునెరుత్తిగె, జ్యోతిష్మతి (వృ. వి)
యశతిక్త (వృ. వి.). (రాజ ని)

యశస్సు. సం = యశము

యశోవ. సం. వి ఆ శ్రీ 1 నదులి న్యాయుః
గృష్ణుని తల్లియనామ 2. ఒకానొక ప్రేత
కన్యలో ముయోగి చు నిష్పకలు (కే ని)

యశోదము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కీర్తిని నిచ్చునది,
కీర్తిగలిగించువది వి ఆ. పుం పాదరం.ము

యష్ట సం. వి జు. పుం. యజ్ఞము చేయువాడు

యష్టి సం. వి. ఆ. ఈ పుం, శ్రీ 1. గండము, కట్టి.
2. ఊతకట్టి, భుజన డము 3. నేతికట్టి 4 జుడా
కట్టి. 5 ధ్వజస్తంభము 6 అయునిశేషము.
7 హోరము, సరము పేట 8. లత సీగ. 9. యష్టి
మధుక మొ అతిమధురము 9 వృక్షవిశేషము
భార్గి (వాచ.) 10 తోమరము 11 తర
వాచ, ఒకానొక యాయుధము (కే ని.).

యష్టిక సం. వి. ఆ శ్రీ మాటుపేట హోరము.
(శ ర) 1. కట్టి దుడ్డుకట్టి 2 ముతైము
హోరము, ముతైములపేట. 3. వాచి, దిగుడువాచి.
4. యష్టిమధుకము, అతిమధురము (వృ. వి.).

యష్టికము. సం. వి. ఆ. పుం. నీటిపడులో నొకటి,
జలంక్షివిశేషము.

యష్టిప్రాణుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ) 1. మర
లుడు, బలములేనివాడు, శక్తిలేనివాడు.
2 శ్వాసములేనివాడు.

యష్టిసుధుక(ము) సం. వి ఆ. శ్రీ న. అతి
మధురము (వృ. వి).

యష్టిసుధువు. సం. వి. ఈ న. యష్టిసుధుకము
(వృ. వి.)

యజ్ఞోక్తము సం వి. అ. న. యజ్ఞమధుకము
(వృ. వి.)

యజ్ఞపుష్పము. సం వి అ. పుం. ఒకానొక చెట్టు,
ఇతరజీవవృక్షము (వాచ.)

యజ్ఞమధు సం వి ఉ. పుం యజ్ఞమధుకము (వృ. వి)

యా

యాగము సం వి అ. పుం 1. దేవతలకు హవిర్యాగము
లిచ్చుట, యజ్ఞము. 2. కైపులు మన్నగువారు
వేయి స్వతంత్రద్రావి మండలము (కే. ని.).

యాచకుడు. సం వి అ. అ. (కే. అ.) 1. భిక్షకుడు,
భిక్షగాడు 2. ప్రార్థించువాడు, మనవిచేయు
వాడు.

యాచన సం వి. అ. స్త్రీ యాచనము.

యాచనకుడు. సం వి అ. యాచకుడు

యాచనము. సం వి అ. పుం. 1. ఆడుగుట, ప్రార్థించుట
2. మనవి, ప్రార్థన, విజ్ఞాన.

యాచించు సం వి. అ. అడుగు.

గీ శరమిది నా స్థికునకుఁ బాపండునకును,
గొమ్ముగుటి చి యాచించు గర్భితునకు, నీ
పరిము గోవ్యమో వుత్త యోపురంద్రి, తప్పి
దాయు వెలిగింపఁగదవుగాదు

వాడు : 211

యాచిత సం వి. అ. పుం. 1. యాచకుడు

2. ప్రార్థించువాడు

యాచితము సం వి. అ. స. 1. యాచనవలన సంపా
దించినది నస్తుభ, 2. అది పు ష్యచ్యవోనిన నస్తువు.

యాచితము. సం. వి అ. (అ. అ. అ.) అడగఁబడినది.
2. యాచించువాడు (వాచ.) వి. అ. న.

1. యాచనపుష్ప, యాచన.

యాచిష్టపు. సం వి అ. (ఉ.) యాచనాస్వభావము
గలవాడు, యాచ్యాశీలుడు.

యాచ్య సం వి. అ. స్త్రీ. 1. వేడుక; అడుగుట.

2. భిక్షావృత్తి, భైక్షణీయము 3. ఆమనస్తనము
(కే. ని)

యాజకము సం. వి. అ. పుం 1. రాజసంబంధమైన
యేనుగు 2. మదపుతేనుగు, మత్తగము
(సం. ని).

యాజకుడు. సం వి అ. పుం 1. యజ్ఞము చేయు
వాడు. ఋత్విక్కు.

యాజనము. సం. వి అ. న. యాగముచేయుచు.

యాజన్యము. సం. వి అ. పుం. యజ్ఞము. (కే. ని)

యాజన్యడు. సం. వి అ. పుం. క్షత్రియుడు (కే. ని.)

యాజము సం వి అ. పుం 1. చండినయగ్నము.

అహరిము 2. ఋత్విక్కుమి (సం. ని)

యాజయిత సం వి. అ. పుం. యాగము చేయించెడి
ఋత్విక్కు.

యాజి సం వి. అ. స్త్రీ. యాగము, క్రితువు. వి అ.
(నో. నీ. నో) (సమాసాంతమున) యాగము చేయు
చవ్నవాడు (సో. వ. యాజి).

గీ హృదయవేదికయందు సమిధమూర్తి కెలఁగు
చుడు తేమనందు ప్రేల్చు బ్రాణములను
యాజియట్లంతరిమున నొనర్చు, యాగమున
పీఠకల్పములై వెలుంగు. భాగ. శాం. 5. 149.

యాజాడు సం వి. అ. పుం. యజ్ఞ, యజ్ఞము చేసిన
వాడు (విశ్వము).

యాజాషము. సం. వి అ. (అ. ఈ. అ.) యజ్ఞార్చేద
సంబంధమైనది.

యాజాఘ్రుడు సం. వి అ. పుం. యజ్ఞార్చేద ప్రకా
శము కల్పములు చేయువాడు.

యాజ్ఞపల్కుడు. సం. వి అ. పుం. ఒకానొక ముని
(యాజ్ఞపల్కుస్సృతి), ధర్మశాస్త్రకర్త, శుక్ల
యాజ్ఞార్చేద ప్రవర్తకడు.

యాజ్ఞసేన సం వి. అ. స్త్రీ. యజ్ఞ సేనుని కూతురు,
ప్రసాది.

యాజ్ఞోక్తము. సం. వి అ. (అ. ఈ. అ.) యజ్ఞసంబంధ
మైనది. వి. అ. పుం. (కుశ.) తృణవిశేషము.

2. యజ్ఞోపయోగివృక్షము. ఆశ్వత్థము, ఖదిరము, పలాశము.

యాజ్ఞీకుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. యజ్ఞము చేయు వాడు, యజ్ఞ, యజమానుడు. 2. యాజ్ఞకుడు, ఋత్విక్కు. విజ. (అ. ఆ. అ.) యజ్ఞవిద్య చదువు వాడు, అలిసినవాడు (కే. ని.).

యాజ్ఞము. సం. వి. అ. న. 1. యాగదక్షిణ 2. యాగబద్ధవము. (రం. ని.) 3. యజ్ఞమున కుపయోగించు స్థలము మొ. (వాచ.)

యాజ్ఞాడు. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. యజ్ఞ సంబంధ మైనవాడు. యజ్ఞమునఁ బ్రధానముగా నుద్దేశించఁబడినవాడు. 2. శాస్త్రప్రకారము యజ్ఞము చేయుట కర్హుడు. వి. అ. పుం. 1. యజ్ఞ యాగము చేయువాడు. 2. ఇతరునికై యజ్ఞము చేయువాడు.

యాత సం. వి. ఋ. స్త్రీ. 1. తోడికోడలు, మగని సోదరునిభార్య. వి. ఋ. పుం. 1. పథికుడు, బాటసారి, వెళ్లువాడు. 2. అత్త. భార్య అల్లికి మేనమామభార్య (రం. ని.).

యాతన(ము). సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. తీవ్రవేదన, బాధ 2. నరకదుఃఖము.

యాతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కడచినది, గతించినది, గతము. వి. అ. న. 1. అంకుశముతో నేనుఁ గను దోలుట, వడిపించుట. 2. గతకాలము, కడచిన దినములు

యాతయామము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పాసినది, రుచిచెడినది 2. ఉచ్చిష్టమైనది, తిన మిగిలినది. 3. జీర్ణించినది, వయసుమరలినది.

యాతవృక్షుడు సం. వి. అ. పుం. శత్రువు, యుద్ధార్థము వెళ్ళుచివవాడు. విజ. (అ. ఆ. అ.) గంతవృక్షుడు (వాచ.).

యాతుఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గులు. (రాక్షసులఁ బోగొట్టువది)

యాతుధానుడు సం. వి. అ. పుం. 1. రాక్షసుడు, 2. నిరృతి (శ. ర.).

యాతువు. సం. వి. అ. పుం. 1. బాటసారి, పాంథుడు. 2. వాయువు. గాలి 3. సమయము, వేళ. 4. యముడు (శ. ర.) 5. తాన. 1. విశాచము, రాక్షసుడు వి. వెళ్లువాడు. 5. పాపము (కే. ని.).

యాతృకుడు సం. వి. అ. పుం. బాటసారి, మార్గస్థుడు

యాత్ర సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రయాణము వెళ్లుట, గమనము. సేని వెడలుట, గాఢ వెడలుట 2. తిర్థమునకుఁబోవుట 4. మహాస్వము. 5. ఉన్నవదినము. 6. జాతం. 7. జీవిత, జీవసాధనము 8. (కాలము) కడపుట 9. త్రోవ 12. ఉపాయము. 13. సాధనము.

యాత్రసంచి. వి. (యాత్ర + సంచి) అమ్మి సంచి, ఒకపథమగు చిన్న గోనె (బ్రా. ని.).

యాత్రికము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) యాత్రకు సంబంధించినది. (నక్షత్రము, సాధనము మొ.)

యాత్రీకుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. బాటసారి, మార్గస్థుడు. 2. తిర్థవాసి, తిర్థయాత్రచేయు వాడు.

యాథాకథాచము. సం. విజ. అ. ఆ. అ. 1. వసందర్శముననైనఁ దలస్థించినది. వసందర్శముననైన వచ్చినది 2. అప్పుడప్పుడు సుధనించి నది, తాత్కాలికమైనది.

యాథాకామి సం. వి. అ. పుం. తనయభిప్రాయ ప్రకారము పనిచేయువాడు, తనయష్టము వచ్చినట్లు పనిచేయువాడు.

యాథాకామ్యము. సం. వి. అ. న. తనయష్టము వచ్చినట్లు పనిచేయుట, తన యభిప్రాయప్రకారము పనిచేయుట.

యాథాతథ్యము సం. వి. అ. న. 1. సత్యత్యము, యాథార్థ్యము, సరళత, తిన్నదనము.

యాథార్థ్యము. సం. వి. అ. న. 1. సత్యత, వాస్తవికతము. 2. న్యాయము! అర్థవము.

యాదావపతి. సం. వి. ఆ. పుం. 1 సముద్రము. 2. వరుణుడు (నీటికి ప్రభువు) యాదము. శ్రీ విజ్ఞాన గాథముగా.

సీ అమృతాద్ధి సొచ్చి యాదము నిగ్రహించిన
సీతాబరుడు బిట్టుబెదరిలేవ.

కు. సం. 11 579

యాదతము. సం. వి. ఆ. న. 1. యాదపులకు సంబంధించినది. 2. గోమహిషాదికథనము, పశుధనము

యాదవి సం. వి. ఆ. శ్రీ. దుర్గాదేవి.

యాదపుడు. సం. వి. ఆ. పుం. యదువంశమునకు బుట్టినవాడు, యదువంశపురాజు. 2. శ్రీ కృష్ణుడు.

యాదస్సు సం. వి. న్. శ. ప్రాచీనమైన జలము గొల్పు, నీటిజంతువు.

యాదృక్షము. సం. విజ్ఞాన (అ. ఈ. అ.) గేని పట్టిపే. పరిధమైనది.

యాదృచ్ఛికము సం. విజ్ఞాన (అ. ఈ. అ.) 1. నిరంతరముగా నీ తటస్థించినది, ప్రాయశ్చిత్తము లేకయే వచ్చినది. 2. ఆకస్మాత్కమైనది. అనుకొనకయే సంభవించినది.

యాదృశము. సం. విజ్ఞాన (అ. ఈ. అ.) యాదృశము.

యాదోవాళుడు సం. వి. ఆ. పుం. 1 సముద్రుడు. 2 వరుణుడు.

యానకము. సం. వి. ఆ. న. వాహనము, బండి మొ

యానపాత్రము. సం. వి. ఆ. న. నౌకాభేదము. తోగు జనులెక్కిపోయేది యోడ.

యానము. సం. వి. ఆ. న. 1. గమనము, ప్రయాణము. 2. శత్రువులమీదికి వెళ్లుట, దాడివెడలుట. (రాజ్యతంత్రము వందలి యాటుగుణములో నొకటి). 3. వాహనము. (బండి, రథము, పల్లకి, ఆశ్వము, గజము మొ.) ఇది పంచవిధము. 1. సంధానయానము. 2. ప్రసంగయానము. 3. విగృహయానము. 4. సంఘాయయానము. 5. ఉపేక్షయానము.

యానముగరధనవాళులు. ధరించేవునకు గంగదరి నిచ్చినభూ, వరుణుడు రవిబింబ శత భా, సుర యానములెక్కి తమగు సురలోకమునన్

ఉపన్ది 1 5 7

యానముఖము సం. వి. ఆ. న. బండియొక్క ముందుభాగము. కాడి కట్టెడివైపు, చోటు.

యాపకము సం. విజ్ఞాన (అ. ఆ. అ.) యాపనము చేయునది.

యాపక. సం. వి. ఆ. శ్రీ యానము

యాపనము సం. వి. ఆ. న. 1. ఇళ్ళువట్లు చేయున పంపుట. 2. వెడలగొట్టుట, బయటికి క్రొవ నేయుట. 3. కాలక్షేపము చేయుట, కాలము గడుపుట

యాప్త. సం. వి. ఆ. శ్రీ. శివ, పతి

యాప్తకములు సం. వి. ఆ. పుం. దీని. ప పునర్యసూ నక్షత్రములు (వై ని).

యాప్యము. సం. విజ్ఞాన (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రాసేషించు దగినది, నిరాకరింపదగినది. 2. నీరమైనది. అమమమైనది. 3. నింద్యమైనది 4. వ్యాధి విశేషము

యాప్యయానము. సం. వి. ఆ. న. పల్లకి, సవారి యాభము. సం. వి. ఆ. పుం. మైథునము, సూతము యామకుడు. సం. విజ్ఞాన (అ. ఆ. అ.) వెళ్ళువాడు, పోవువాడు. వి. ఆ. పుం. పథికుడు, రాక పారి (కే.ని).

యామఘాషము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. కొడివెడలు. 2. ఆ. శ్రీ. (ప్రతిజ్ఞామునకు గంటలు కొట్టెడు) ముటికాయంత్రభేదము. ఒకాకొక యంత్రము.

యామనాలి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. యామభోవము.

యామము. సం. వి. ఆ. పుం. తోము అహారాస్త్ర కాలములో నెనిమిదవ భాగము. మూడు గంటల కాలము. 2. యమము, యోగవిశేషము. 3. సయమము, నిగ్రహము. 4. సామభేదము (కే.ని).

యామలము. సం. వి. ఆ. న. 1. జత. యుగళము. 2. తంత్రకాస్త్రభేదము.

యామవతి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. త్రియామ. రాత్రి.

యామాత. సం. వి. = జామాత

యామి. సం. వి. ఆ. ఈ. స్త్రీ. 1. స్వస. ఆడు
తోబుట్టువు 2. రాత్రి, రేయి. 3. కోడలు.
న్నున (ఆ. ని.) 4. పూజ్యస్త్రీ, కులస్త్రీ
యముని భార్యలో నొకతె. (వాచ.)
5. దక్షిణదిక్కు 6. యమయాతన. 7. భరణి
నక్షత్రము

యామిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. రాత్రి. 2. పసుపు
(ఆ. ని.)

యామికుడు సం. వి. అ. పుం. కావలివాడు,
అడుకుడు. రాత్రి కావలి కాచువాడు.

యామిత్రము. సం. వి. = జామిత్రము.

యామిన సం. వి. ఈ. స్త్రీ 1. రాత్రి.
2. పసుపు.

యామినీపతి. సం. వి. ఆ. పుం. 1. చంద్రుడు.
2. కర్పూరము.

యామీర సం. వి. ఆ. స్త్రీ రాత్రి

యామీరుడు సం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు

యామునము. సం. విజ (ఆ. ఈ. అ.) యమునా
నదీనందంధమైనది వి. అ. న. నీలాంజనము,
ఒకవిధమైనకాటుక.

యామునాచార్యుడు వి. వైష్ణవాగ్రేసరుడు, ఆకు
మూల, వైష్ణవమతోడ్పాడకుడు.

గీ. యామునాచార్యుఁ డొక్కఁడు నీమహాత్ముఁ
డొక్కఁడును గాఁడె మనస్తతిగ బుద్ధించిరి.
అము. 4, 29.

యామునేష్ఠతము. సం. వి. అ. న. సీసము.

యామేయుడు సం. వి. అ. పుం. భాగినేయుడు,
మేనల్లుడు.

యామ్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. దక్షిణదిక్కు.
రాత్రి.

యామ్యము. సం. విజ (ఆ. అ. అ.) 1. దక్షిణ
దిక్కున నున్నది. 2. యముననందంధమైనది

వి. అ. పుం. 1. చందనము. 2. పసుపు
(ఆ. ని.) వ. భరణి నక్షత్రము.

యామ్యాయనము. సం. వి. అ. న. దక్షిణాయనము.

యామ్యుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. యమభటుడు.
అగస్త్యుడు.

యామ్యోహూతము. సం. వి. అ. పుం. ఒక నొక
హూతము, శ్రీతాళము (వృ. వి.)

యామజాతుడు సం. వి. అ. పుం. పలుమాటు
యజ్ఞములు చేయు స్వభావము కలవాడు. ఆజ్ఞా
శీలఁడు. పలుమాటు యజ్ఞములు చేయువాడు.

యామయముగా వీచె గ్రొన్ననతావిగలి, యెయచు
యామజాకాగ్నిహోత్రములు. నలగొను శిశు
యెడల ఎకుఁ డొప్పు మిగలే

ద్య. 26 మ. 3. 149 పా 13 వం.

యామావరము సం. వి. అ. పుం. 1. అశ్వమేధ
యాగమునిమిత్రమై యెన్నఁబడిన గుఱ్ఱము 2. రా
శేఖరు. 3. ను నానంకారికుడు పుట్టిన వశము
పేం. వి. అ. న. ఆయవాము, ఇంటికెదిరుగుచు
భాగ్యమునుగాని బియ్యమునుగాని యాచించుట.

యామాపరీడు. సం. విజ (ఆ. అ. అ.) పలుచు
తిరుగువాడు, త్రిమన్వయై నవాడు స్థిరనివాసము.
లేనివాడు వి. అ. పుం. 1. తరిగెడి భిక్షుడు,
ముస 2. జాత్యారుడను పేరుగల ముని

యాయి. సం. విజ. (నొ. నీ. నొ) వెల్లుచున్నవాడు,
గమి.

యావతిము సం. వి. అ. పుం. న. 1. యవాన్నము
యవాహోము 2. లత్తుక ఎఱ్ఱరింగు 3. సగము
పొడవయవలు (వై. ని.) ఈ కాటుమినుము

యావచ్చక్తి. సం. అవ్య. క్రి. విజ కక్తికొలఁది
సాధ్యమైనదిగలో

యావజ్జీవము. సం. అవ్య. క్రి. విజ ఒకటియన్నంత
వఱకు ప్రాణమున్నంతకాలము.

యావత్. సం. విజ (త్. తీ. త్.) (ఇది తెనుగున
సమానపూర్వనదముగనే ప్రయుక్తము.) సాతత్య

మున ఉదా. యావజ్జీవము పరిమితి-యావచ్ఛక్తి
సాంధ్యము-యావద్ధనము

యావన. సం. వి. ఆ. శ్రీ. నింద (కే. ని.)

యావనము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) యావన
సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ధూపద్రవ్యము.
శిల్పమిది.

యావనాలము. సం. వి. అ. పుం. స్యువిశేషము,
జొన్న

యావనాలి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. యావచాలములనుండి
ఓసివ శరీరం

యావనాళశరము సం. వి. అ. పుం. శరీరశేషము.

యావన్మాత్రము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎంత
పరిమాణముగలది, ఎంతదూరముగలది

యావము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) యావము
బంధమైనది. యవనతో. జేసినది. వి. అ. పుం.
1. యవాన్నము 2. లక్ష్మక-ఎల్లంగు నీ. లక్ష్మక.
4 మానము (కే. ని.) 5 మానము

యావశూకము. సం. వి. ఆ. పుం. యవశీరము
నురేకాగము. పెట్టుపు (లై. ని.)

యావసము. సం. వి. అ. పుం. 1. గడ్డిమేటి. 2 గోగ్రా
సము, మేత. 3. మిశ్రుడు (కే. ని.).

యాష్టికుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) దుడ్డు
కట్టతో యుద్ధయు చేయువాడు. కట్ట యాయుధ
ముగా గల వాడు. వి. అ. పుం. దుడ్డుకట్ట
యాయుధముగా గల యోధుడు.

యాస. సం. వి. ఆ. శ్రీ. మదనశలాకంక్షి (రం. ని.).

యాసము. సం. వి. అ. పుం. ప్రయత్నము, పూనిక
(అ. ని.). తీరకనింద. యవసము (నృ. వి.).

యాసుకుడు. సం. వి. అ. పుం. నిరుత్తము రించించిన
యొకగ్రంథకర్త

య

యముక్షువు. సం. విజ. (ఈ) యశంప నిచ్చగల
వాడు. యాగము చేయగోరువాడు.

యయానువు. సం. విజ. (ఈ) యోవనిచ్చగల వాడు
వెళ్లగోరువాడు

యు

యుంజానుడు సం. వి. అ. పుం. సా. ధి. ఎ. ధి.
తోలువాడు? బ్రహ్మముతో వైశ్యము
గింప యోగాభ్యాసము చేయచున్న బ్రాహ్మ
ణుడు? బ్రాహ్మణుడు

యుక్త. సం. వి. ఆ. శ్రీ. స్వచ్ఛందము నీ
(నృ. వి.)

యుక్తము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కూడుకొ
నని, పరిశీలించినది. 2. న్యాయమైనది. ఉచిత
మైనది 4. లెక్కకలియకూడిన. వి. అ. ని.
బారి.

యుక్తరథము. సం. వి. అ. పుం. కదినుకు
రసాయనము (వైశ్యము)

యుక్తిరస సం. వి. ఆ. శ్రీ. గా. ధి. న.
రాష్ట్రము (నృ. వి.)

యుక్తరూపము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) తగినది
యోగ్యమైనది.

యుక్తాయాసము. సం. వి. న్. న. కాష్ఠ, కుర్మాణి, పా.
కటగుద్దలి (రం. ని.).

యుక్తి. సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. కూపక, కలయిక
2. ఉపాయము, సాధనము 3. పన్నుగణ.
యోజన. 4. న్యాయము, సకారణముగా నివ
యములను తెలుపుట. 5. ఊహ. అనుమాని
6. కారణము. హేతువు. 7. వ్యవహారము. 8. అర్థా
లంకారము. ఉద్దేశమును సూచించుట. ఉద్దేశమును
మఱుగుగా జెప్పుట. 9. నాటకాంగ విశేషము
10. విధము (ఈయర్థమంద్ర గ్రంథములందే
కానవచ్చుచున్నది.)

యం చూడగ శివభక్తుని గని, వేడుక గొ
యాడడేని వృథయాతని మి. భ్యాడంబు దేవ
ర్చన, యోధునలోని వజలంబు యుక్తికు హేళ
శివసా. 154

సంఘటన, యోగము

కం. కురుముఖులు వృతరాష్ట్ర విదుంభీష్టులు
గురులు మాకు ద్రుపదప్రభుడనీ, గురుడు
మురాంతకుడు జగద్గురుడి వలమతిమనమ
నగునీ శుభయుక్తులీ. భార. ఆం. 101.

యుక్తికరుడు. సం. వి. (అ. ఆ. అ. 1) తగిన
వాడు. అర్హుడు (యుక్తి చేయవారు. పూర్తి
అర్థము) పరిణామచేయబడినవాడు, నిరూపింప
బడినవాడు.

యుక్తుడు. సం. వి. అ. పుం. పరబ్రహ్మమహో
నేక్యముచెందిన యోగి బ్రహ్మకాన్తను, భా
నముగల సన్యాసి. విజ. (అ. ఆ. అ.) నియు
క్తుడు, అధికారము నియోగింపబడినవాడు
అభివృత్తుడు

ఇ. ద్విమితరుడు పెంచెననుచు దాన మంగమ
కాస్త్రశిక్షకుం, గర్భరుణేసి యాత్మకు
గంబులకెల్ల నన్నయుక్తుగా నర్జిలి, విల్పి
భార. విరా. 1 287

యుగంధరము. సం. వి. అ. న. 1 బండిలోను
వారిచోగ, కూబరము కాండకట్టెడి
2. పరివృతభేదము (వాచ) 3. సాక్షిదేశములోని
యొకరాష్ట్రము (వై. ని.)

యుగశీలకము సం. వి. అ. పుం. కాండిని
బండిని)

యుగపతీ అవ్య. (దీనికి దెనుగున వ్యస్త్రయో
గము లేదు.) ఒకమాటుగా, ఒకపర్యయముగా

యుగపత్రము. సం. వి. అ. పుం. యుగపత్రము.

యుగపత్రము సం. వి. అ. పుం. కొవిదార వృక్షము,
శుమికిచెట్టు, ఎఱ్ఱకాంచనము.

యుగపార్శ్వగము. సం. వి. అ. పుం. మరపుకు
గడి మోసెడియెద్దుల దాపున గట్టెడి యెద్దు

యుగము. సం. వి. అ. పుం. 1. బండి, నాగల
మున్నగువాని కాండి (న) 2. జత. కవ. 3.
యుగము, ఏకాన్వయముగల రెండుశ్లోకములు.
4. ప్రపంచకాలవిశేషము. (కృతత్రేతాద్వాపరి
కలియను యుగములు నాలుగు) అనేక సంవత్స

రములకాలము. దీర్ఘకాలము. 4. నాలుగు సం
వత్సరములకాలము. 5. నాలుగు మూలల పరి
మితగల కాలతః కాల. 7. ఒకానొక యోషణ
బిడ్డ

యుగలకము. సం. వి. = యుగలము.

యుగలము. సం. వి. అ. న. 1 జత. కవ. 2. యుగ
2. ఏకాన్వయముగల శ్లోకద్వయము.

యుగలాక్షకము. సం. వి. - యుగలాక్షము

యుగలాభము సం. వి. అ. పుం. వర్ణము
బర్హుము

యుగం సం. వి. ఈ శ్రీ - యుగలము.

యుగవర్తకుడు. సం. వి. అ. పుం. శని. (వై. ని.)

యుగాంతము. సం. వి. అ. పుం. యుగము యొక్క
అంతము. ప్రతియకాలము, మహాప్రళయము,
మధ్యాహ్నము.

యుగాంతకము. సం. వి. అ. పుం. సంవత్సరము
ఏడు ఏడాది.

యుగి, సం. వి. అ. పుం. సాంగవేగవేర్త (వై. ని.)

యుగ్మకము సం. వి. అ. న. యుగ్మము.

యుగ్మపత్రము. సం. వి. అ. పుం. కొవిదార
వృక్షము, ఎఱ్ఱకాంచనము

యుగ్మప్రక సం. వి. అ. శ్రీ. శింశుపాల
వృక్షము

యుగ్మము సం. వి. అ. (అ. ఆ. అ.) సరసాన్వ
గలది 1. అ. న. జత, యుగలము. 2. హాడిక,
3. కవలు, 4. ఏకాన్వయముగా ముండెడి
పరివృతములు. 5. మేధునలగ్నము 6. తిథివిశేష
యోగము (వాచ)

యుగ్యము. సం. వి. అ. (అ. ఆ. అ.) కాండి
దీనిని, గుట్టము, ఎద్దు. మొ. వి. అ. పుం
1. కాండిట్ట బడిన ఎద్దు మొ, 2. భాగ్యము, 3. భ
ముకుందగట్టెడి గుఱము. అ. న. 1. వాహనము,
బండ. మొ. 2. శివునివిల్లు, శివధనుస్సు. (వై. ని.)

యుజము. సం విజ. (శ్లో. 1 సహాయకము
2 సరసంశ్రి గోది (కే ని).

యుజినుడు సం. వి అ ఫం వాయువు, గాలి
(వై ని).

యుజుడు సం వి శ్లో వం సమాదిలోనున్న
వాడు

యుతకము సం వి అ న 1 జత, కప, 2.
మైశ్రీ, చెలివి 3. అగణము. పెద్దకామున
వధూవరుల కిచ్చినసౌముత్ర (పెద్దజహుమతి)
4 శ్రీ ధరించెడి యొకరికము వస్త్రాదికము.
5 శ్రీ వసినాచాము. ఆదుదానిపైటికొగు.
6 స్నేహమేర్పరుచుకొనుట, 7. ఆశ్రయము
సకలము దికు, 8 కూర్మాగ్రము కేటయంచ
9 సానాగ్రము కాము దుభాగము 10
సంకయము.

యుతము సం విజ (అ అ అ) 1. కలిసినది.
మిళితమైనది 2 కలిగియున్నది కూడనది 3
విడదీయబడినది వేలుబడిది 4 లెక్క కలియ
గూడనది వి అ న 1 పోరు సమము
2. గ్రహయుద్ధము

యుద్ధరంగుడు సం వి అ ఫం కార్తికేయుడు,
కుమం న్యమి (కే ని)

యుద్ధసౌరము సం. వి అ ఫం గుణ్ణము
(కే ని)

యుద్ధము సం వి. థ శ్రీ. యుద్ధము, కయ్యము.
పోరు

యుధానుడు. సం. వి అ. ఫం. 1. యోధుడు,
క్షత్రియుడు. 2 శత్రువు. వైరి.

యుధిష్ఠిరుడు. సం. వి అ ఫం. 1. యుద్ధమున
స్థిరుడు (ఒకనివాడు.) పాండివశ్యేష్ఠుడు.
ధర్మరాజు. 2. ఇంద్రుడు (వై. ని.).

యుధుడు. సం. వి శ్లో ఫం. యోధుడు వీరుడు.

యుద్ధము. సం. వి. అ. ఫం. 1. యుద్ధము. 2.
జాణము, అమ్ము 3 ధనస్సు, విల్లు. (విల్వమ్ము)

యుద్ధుడు. సం వి అ. ఫం యోధుడు-
(విల్వమ్ము).

యుయుతన సం వి అ. శ్రీ. యుద్ధము చేయ
వలయు ననెడి యిచ్చే. కయ్యమునందలి కోరిక.

యుయుత్తువు సం విజ. శ్లో. యుద్ధముచేయ
వలయునని కోరుచున్నవాడు. పోరినచే గల
వాడు. వి శ్లో ఫం. పోట్లాడువాడు కలహ
శీలుడు జగదమాదేశివాడు.

యుయుధానుడు. సం. వి. అ ఫం 1 ఇంద్రుడు.
2. క్షత్రియుడు, యోధుడు 3 సాత్త్విక

యుయువు సం వి శ్లో ఫం అశ్వము, గుణ్ణము,

యువ. సం విజ (శ్లో శ్లో. నో.) 1 ప్రాయపు
వాడు, పడుచుదనముగలవాడు. (పరియా
తేంద్ర మొదలు ముప్పదియేండ్లవఱకుగల
వయస్సుగలవాడు) 2 బలవంతుడు, ఆరోగ్య
వతుడు 3 శ్రేష్ఠుడు. మంచివాడు.
వి శ్లో ఫం 1 పడుచువాడు తరుణుడు.
2 (వ్యాక, పెద్దవాడు బ్రతికియుండునపుడు
అవశమునఁబుట్టినవాడిలో జిన్నవాడు 3. అటు
పది సంవత్సరములలో నొ.టి. ధాత, తరువాతిది.

యువఖలితి సం విజ (శ్లో శ్లో. శ్లో) యవనము
నందు బట్టితలగలవాడు, బట్టితలగలది.

యువగంధము. సం వి అ ఫం. పోతపుబొటి మె
వడుచువాండ్రకు గంధస్థలమున బయలుదేలు
పొక్కు.

యువతి సం. వి. శ్లో. 1. పడుచుదనముగల
గల శ్రీ తరణవయస్కురాలు. (పరియాతేంద్ర
మొదలు ముప్పదియేండ్లవఱకుగల వయస్సుగల
శ్రీ. 2. కన్యారాశి. 3. వసువు.

యువతీష్ఠ. సం. వి. అ. శ్రీ. స్వర్ణయుధిక (వాచ.)
(వృ. వి).

యువరాజు. సం. వి. అ. ఫం. చిత్తరాజు. పట్ట
మహిషిక బ్రథమపుత్రుడై పట్టాభిషేకమున
కర్వితగల రాజపుత్రుడు.

యుష్మద్. (సమాసాదియందుఁ బూర్వపదముగా నుండి మీరు అను వర్ణమిచ్చెడి) మధ్యమ పురుష సర్వనామము. ఉదా. యుష్మదాగమనము. యుష్మత్కారుణ్యము మొ.

యుష్మదీయము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ) మీనం బంధమైవది భవదీయము

యుష్మాదృశ్యకుడు సం. విజ. (అ ఆ అ) మీనం బివాఁడు, భవావ్యకుడు.

యూ

యూక, సం. వి. ఆ. శ్రీ. పేను.

యూకము. సం. వి. ఆ. శ్రీ. పేను.

యూతి సం. వి. జ. శ్రీ. మిశ్రముచేయుట. కలుపుట ఏకమగుట.

యూతనాథము సం. వి. ఆ. శ్రీ. తెగకు ముఖ్యమైన యేసుగు పరికారు, గజరాజము.

యూతపము సం. వి. ఆ. శ్రీ. యూతనాథము.

యూతము. సం. వి. ఆ. న. మంద. సజాతీయ పశు ఏకమునామము. (గొఱ్ఱలమంద. పశులగుంపు.)

యూతి సం. వి. ఆ. శ్రీ. యూతిక (వృ. వి)

యూతిక. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. ఒకజాతిమల్లె అడవి మొల్ల (వృ. వి) 2. పెద్దగోరంట. (వృ. వి) (క. ర.).

యూతకటకము. సం. వి. ఆ. శ్రీ. యూతస్తంభముపై నుంచెడి గుండ్రనికట్టబిల్ల.

యూతకర్ణము. సం. వి. ఆ. శ్రీ. (యూతమునకుఁ జెరివంటిచోటు.) నేతితోఁ దడువఁబడెడి యూత స్తంభ భాగము.

యూతద్రుమము. సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఖదిర వృక్షము: చేడ్రచెట్టు.

యూతద్రువు. సం. వి. ఆ. శ్రీ. = యూతద్రుమము.

యూతము సం. వి. శ్రీ. 1. యజ్ఞపశువును గట్టుటలై పాతివకొయ్య. 2. కయస్తంభము. జయమును సూచించు స్తంభము. 3. గంగరావి చెట్టు.

యూపు. సం. వి. ఆ. శ్రీ. యూతము (వై. ని).

యూష. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. ఛాయ 2. హాస. (కే. ని.).

యూషము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. హీన (కే. ని.) 2. బ్రహ్మదారు వృక్షము. (వాచ.) 3. న. ఏదైన పదార్థమువేసి కాచిన చేరపులుష, పప్పు పై

యొక్క అప పట్టిక శక్తి శ్రీయము 'జరిగనూ పవిగ్రహవాక్యములయందే కానవచ్చుచు యును' 1. సంబుధాగ్రము ఉదా-వాని పుస్తకము = వాని యొక్క పుస్తకము. 2. కర్తృత్వము

నీ కోరి ఫలాదులై వారలయెక్కిన ప్రమాకుల మొదలుకు వికలబట్టి భాం. ఆది 5 189 (వాంలయెక్కిన ప్రమాకులు-వాంలయొక్క యొక్కిన ప్రమాకులు - అనగా వాని లెకి వ ప్రమాకులని భావము)

కం. నీవగచిన యాయగ్రము. భాం. ఆది. 5 191.

కం అనిజా పుట్టినదివనము, నన యంట దుర్యోధనుడు భాం. ఆది. 5 105.

యోక్త సం. వి. జ. శ్రీ. యు) యోజన చేయు వాడు, యోగకర్త

యోక్తము సం. వి. ఆ. న. 1. బ్రాహ్మ. పలుపు. కర్మము 2. అంగుళి (కే. ని.)

యోగజేమము. సం. వి. ఆ. న. సంపద పంపాదించుట యును సంపదను పదిలపఱచుటయును.

యోగజము సం. వి. ఆ. న. ఆగరుచందనము శ్రీ. (నాగయ) అలౌకికసన్నికర్షణచేషము. విజ. (అ.ఆ.అ.) యోగమువలన జన్మించినది.

యోగదానము. సం. వి. ఆ. న. మోసముగల దానము.

యోగనిద్ర. సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. యుగాంతమున శ్రీవిష్ణుని నిద్ర. 2. దుర్గాదేవి.

యోగపట్టము సం. వి. ఆ. న. యోగి ధ్యానసమయమున వీచుమీఁదనుండి మోఁకాళ్ల మీఁదికి జుట్టు

మనావలంబి 4 సంగకజాతినిశేషము. 5. నారిం
గము, నారింజ (వృ. వి.) యావకూకము, ఒకా
నొకయుష్పు (శే. ని.).

చెంగిమ్మ. శం స. క్రి కూర్పు

గీ, శుష్కములు దెప్పలేకున్నచోట నార్ద్ర)కంబు
ననుమడి యోగిపరగలుగుణము

బేషజల్పము 21. పా

యోగిని. సం. వి. ఈ శ్రీ 1. మాత్రకురాబు
మంత్రకతై. 2. భక్తురాబు. నాశ్విని 3. శివ
చరిత్రాకల తేక దుర్గాపరిచా కలజాతి 4 దుర్గ.

యోగిశ్వరి. సం. వి. ఈ. శ్రీ 1 మ ప్రకృతిలో
ముఖ్యురాలు, మాతృకశక్తిగా 2 దుర్గ

యోగేశ్వరుడు, సం వి. అ శం 1 యక్షవలక్ర్య
మహర్షి ౭. యోగేశ్వరుడు

మోగుడు సం. ౨. ౨ వం 1 విశ్వానరూపు
కుడు 2 చారుడు 3. నెయ్యికుడు.

యోగేశ్వరి. సం వి అ. ప్రే 1 దుర్గ 2. మాధా
కర్కటి (వృ. పి).

యోగేశ్వరుడు. సం. వి అ. భం శ్రీకృష్ణుడు
యోగేశము. సం వి అ. న. సీతము.

మొగ్గ సం. ఏ. ఆ. శ్రీ 1. ఆభ్యాసము.
2. కాస్తాభ్యాసము (మానయోగ్య, ధమర్మోగ్య
అశ్రుయోగ్య మొ. 3. సూర్యని భాష్ట
4. గుణనము, పాచ్చుచేయుట. 5. ఎఱ్ఱగట్టెరు.
రక్తపునర్జన. (వృ. వి.) 6. భరిణి వక్షత్రము
(కే. వి.)

యోగ్యత. సం. వి. ఆ. శ్రీ (నారాయ) అర్థశక్తి.
 ఒకపదార్థమునకు మఱి యొకపదార్థము కలిసినపుడు
 బాధలేకపోవుట, “అగ్నినా సంచతి” అనుచోట
 యోగ్యత లేదు.

యోగ్యము. నం. వి. (అ. ఆ. ఇ) అర్హమైనది,
తగినది, ఇంద్రియగ్రాహ్యము, ఇంద్రియములచే
దెలిసికొనఁదగినది. వి. అ. ఖం. 1. పుష్క
వక్షతము. న. 1. యానము, వాహనము, బండి

2. చందనము, షా మళక్రస్త్రినికేషము. 3. నొక్కైః
అపూపము. 4. పాలు 5. యంత్రము. 6. (శ్రీ) బుద్ధి.
2. ఒకానొక గండక్రస్త్రిము, భరణీశక్రము
(కే. వి.).

యోగ్యుడు. సం విజ్ఞ. 'అ. అ. అ.) 1. తగిన
వాడు. అర్హుడు. 2. సుగుణములు కలవాడు.
3. ఒకపక్షికి దగినవాడు 4. యోగమునకుం గగిన
వాడు. 5. నిపుణుడు, ఉపాయముగలవాడు.

యోచించు. సం. అ. క్రీ ఆలోచించు క.ర.)

మ. అనివాదాలు (దు శేషం) దాగుపము చేయం
బూను వాల్ట్రంబులన్, విని యోనించి విసోద
ముగ్గురుట కావేశన్ (మేళుండు వారిని వారీ
పక... వేం మా. 4 51.

ఇట్లు ప్రయోగమున్నదిగాని యోచనాశబ్దము
సంస్కృతమున కానరాదు

యోజకుఁడు. సం. విని అ. ఆ అ యోజనము
చేయువాఁడు

యోజన నం. వి. ఆ వ్ర. 1 సంధానము,
కలుపుట. 2 వ్యాకరణానుసారమైన యన్యయము
వి నిష్కంఠుట, కట్టుట, కూర్చుట 4. స్థితి

కం రాజా యేమని చెప్పుద, నాజగతినురుని
మొదటి యజ్ఞకువకును ధా, ప్రజనులు రోయ
నప్పటి, యోజన రాళ్ళొగ్గనుయ్య నొక
పర్యంతమె. నిం. ౬. 14. 2.

అంతః చన

గి. అట్టి వన్నును తేరి భయంబులేని, పాలుపుతో
నున్న దీపువుఁబోడిచెంత, ననుచు గవుతువ
బట్టరా దరయవలయు, యోజన యొనరిం-
సేయుట రాజనీతి. శుక. 2. 249.

యోజనము. సం. వి. అ. న. 1. కలుపుట.
సంధానము చేయుట. 2. అన్వయించుట, వాఙ్మూర్తము నన్వయించుట. 3. నాలుగుక్రోసులదూరము ఆమడ. 4. సంయోగము. 5. పరమావృత్తి, తిరిగి మూడిగొంటువక్క.

యోజనగంధ. సం వి. ఆ శ్రీ. 1 క స్తూరి
2. వ్యాసుని తల్లియగు వత్సవతి. ౨. పిత

యోజనగంధిక. సం వి = యోజనగంధ

మోజనపర్తి. గం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిడి, మంజిష్ట
(వృ. వి.).

యోజనవల్లి, సం. వి. ఈ. ప్రే. యోజనవల్లి.

యోజనీయము సం విజ అ అ అ. యోజనము
ప్రేయదగినది.

మోజయిత, సం విణ ఋ. ఈ. ఋ.) పెండ్లగూడు

మోజీంమే. సం. స క్రి. ఆలోచించు.

క. యోగింపునునుచుఁ జెప్పిన, నోజాంగులునకు
వచ్చి యమ్మంత్రులరుగ, చేజాడఁ బ్రయ మొన
రెదర, రాజున కని శలఁచుననుచుఁ బునకుఁ
దిగన్.

అ త్రి. కూర్చు, యోన సేయు.

కా. వారుందు జగత్తులకుం బ్రాణాంత కారు,
బాసం, దోంకారాడముఁత్ర రాజము చెవిన్
యోజించు నెల్లప్పుడున్. కాశీ : 55

మోక్షము. నం, వి త త్తం నక్షత్రమేళనము.
నక్షత్రముల కూడి.

యోతము. సరి. వి. అ. న, యోక్తిము.

మోక్షము నం వి. • న 1. యుద్ధము, పోరు.
2. ఆయుధము,

మోధనుడు. నం. వి. ఆ. పం. యోగుడు,
వీరుడు, యోధుడు.

యోధము నం. వి. అ. పుం. యుద్ధము. ౪ య్యము.

మొదటి నం. వి. నో. పుం. యోధుడు, పోటరి,
యుద్ధభటుడు, సిపాయి, జేగడమాడువాడు

మోక్షుడు. సత్య, వి. అ. శుం. (యుద్ధము చేయు
వాడు) వీరుడు, పోటరి, యుద్ధభటుడు,
వీరపాము.

మొదల. నం. ఏ. బు. ఫం, యోగుడు, యుద్ధ
భటుడు.

యోని సం. ౧, ౩. ఈ. ప్రే. పం 1. స్త్రీ గుహ్యముః
 ఆడుగుటి 2. రిన్మస్థానము, ఉత్పత్తిస్థానము.
 3. ఆకరము, గని. 4. గృహము, ఉనికిపట్టు
 5 కారణము. 6. పూర్వఫలునీ నక్షత్రము
 7, జలము, నీరు 8. తామ్రము.

యోగిజము సం. విజ (ఆ. ఆ. అ. 1. యోగి
నుండి జన్మించినది, ఉరాయుఃము 2. అంశ
ఉము వాచ.)

యోనిముద్ర. సం. వి అ. స్త్రీ 1. అంత) దేవీ
 పూజాంగమైన ముద్రావిశేషము అంగుళాన్ని పేక
 విశేషము ౭. రతిబంధవిశేషము, మూలబంధము.

యోనిరంజనము. సం వి అ. న ఋతుస్థానము.
ముట్టగుట.

యోనినంకరము. సం. వి. అ. భం. అశాస్త్రియమైన
పరిష్కరణాతి వివాహములచేత వర్జితమగుట.

యోనిసంబంధము. సరి వి అ పుం. నివాహ స బం
ధము, స్త్రీ పురుష సంగబంధము.

యోష సం వి. ఆ (ప్రే) (ప్రే), ఆదుది.

యోషణ. సం. వి. ఆ (ప్రే). కన్యక, చిన్నపిల్ల.

యోషిత సం. వి. ఆ. ప్ర. యోష.

యోషితు నం. వి త్. ప్రే. యోష.

యోగిత్పీయ నం. వి. ఆ. (ప్ర) పనువు.

చూకము. సం. వి. అ. పుం. శ్వాసనిరోధకరోగము,
ఉపరికుట్టు.

యూక్లిక్ ము సం విద. (అ.ఈ అ.) 1. యోగ్యము
అనినది. 2 యుక్తియుక్తమైనది.

యొక్తికుడు. సం. వి. అ. పం. రాజయొక్క
నగ్నసచివుడు.

చూగపద్యము. సం. వి. అ. న. ఏ కాలమందు
సంభవించుట.

చూచితము. సం. వి. అ. ఈ. అ. యోగమునకు
తగినది. 2. పుష్పపత్రికలది, పుష్పపత్రికలము" చ.

యోగిక రూఢము. సం. విజ. అ. అ. అ. రూఢస్థి
మందే కాక యోగికార్థమందుకూడ ప్రయోగము
కలది.

యోగుఁడు. సం. వి. అ. అ. యోగమతావలంకి,
యోగమతము ననుసరించువాఁడు.

యోతకము. సం. వి. అ. న. అరణ్యము, పెండ్లి
కాలమున వధువున కిచ్చిన ద్రవ్యము.

యోతవము. సం. వి. అ. న. పరిమాణము. కొలత,
తూనిక.

యోతుకము. సం. వి. యోతకము.

యోధేయుఁడు. సం. వి. అ. అ. యోధ.

యోనము. సం. విజ. (అ అ. అ.) 1. యోని
బంధమైనది. 2. వివాహసంబంధమునకు గలిగి
నది. 3. వి. అ. అ. 1. యోనిసంబంధమువలన
కలిగిన పాపము న. గర్భారానము, పోషక
కర్మలో బ్రధమసంస్కారము (తై. ని).

యోనికము. సం. వి. అ. అ. వాయుభేదము,
స్వేదమును హరించునది (తై. ని)

యోవతము. సం. వి. అ. న. యువతీబృందము,
యువతీసమూహము.

యోవనకంటకము. సం. వి. అ. అ. న. ప్రణ
భేదము, యువగండము.

యోవనము. సం. వి. అ. న. 1. యువశాసము
పడుచుకొనము. తారణ్యము ప్రదునారేండ్లు
మొదల ఏబదియేండ్ల వఱకుఁ గల ప్రాయము.)

యోవనలక్షణము. సం. వి. అ. న. లావణ్యము
2. కుచము, స్తనము.

యోవనాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. అ. యువనాశ్వుని
సత్త్వము మూఁధాత.

యోవరాజ్యము. సం. వి. అ. న. యువరాజ్యము.
తే. యువరాజ్యయొక్క హోదా.

యోషిద్యము. సం. వి. అ. న. స్త్రీశ్రవ్యము,
స్త్రీధర్మము.

యోష్ఠాపము. సం. విజ. అ. ఈ. అ. మీసము,
బంధమైనది, మీది. యుష్మదీయము.

యోష్ఠాకీనము. సం. విజ. అ. అ. అ. మీపంబంధ,
మైనది మీది యుష్మదీయము.

య్యోగులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మండిక, అన్నము
వండితిన కల్లు. (తై. ని).

య్యోగులి. సం. వి. అ. స్త్రీ. పుల్లగంజి (తై. ని.)

ర

ర. ఉభ. ఒకానొక అక్షరము.

ర. సం. వి. అ. అ. 1. అగ్ని. 2. కామము.
కామాగ్ని 3. ఉయము, నాశము 4. వక్రము
5. హస్తము. 6. ఋతువు న 1 రుధిము.
7. శూద్రు. 2. శిశువు. 3. శిశు భావ్యము.
4. కాశము. 5. గ్రుడ్డు, అండము. 6. కడుపు,
కుక్షి. 7. వక్రము 8. భయము. 9. స్త్రీ.
1 బంగారము, 2. కాల 3. దానము 4. నడ
చుట. 5. 1. విరిసము, రిపీసమైనది,
2. తీక్షణము, ఉగ్రమైనది. (దీనికి తెనుఁగుజ్ఞు.
వ్యస్తముగా ప్రయోగము కన బడినది)

ర = రా. 1 అవ్య. ప్రళంసాదలను తేలు సమ.

(క) ప్రళంసకు.

(వ్యవ) నీవు ర సత్పుత్రుఁడవు.

(చ) ఆశ్చర్యమునకు.

ఉదా:- అద్దిరి, బళిర.

(ట) సంతాపమునకు.

గీ, అతనిరాకఁ దలంపక యధికి.

బోవుటయు తీచునది ముండుఁ గు లకటం-
మోసపుచ్చెర వ న్నని దాని బి, యలిగి
వతిమంతుమెడ విగ్గ నులిమి చ

కేయూరి. 3. 74.

(త) సంతాపమునకు.

కం. వలకూబరుండు రంభం, గలయుట విని చిన్న
బోవు కలకాపిడిరి, ముఖ దిరిగిచూచి దీని
గలఁచెడి యివ్వార్త కావరిమై యనుచున్,

కా. 3. 74.

(చ) వాక్యమునకు.

చం.జననముఁ జెప్పి యే దెలుప సత్యమునమున్ను
కుంతిభాషణం, బనితనుజత్వజాత కృప సంబుజ
మిత్రుఁడు వల్కె... భార. కాం 1. సీ

(గ) సంతోషమునకు.

ఈ నీ చెఱఁ జాసి పోయి రజనీచర చక్రి భజించి
ముక్తిపొందెదెరి యెచెఱం దవుల నే నిది,
ము 4 45.

(జ) కోపమునకు

శి ఎవ్వఁడవు రోరి నీవు నా యెదుఁగఁజాలు, పంచి
నేతి జాహుదర్పంబు మెఱసి, యెఱుంగవుర
యోరి నన్ను... పా. 2 50

మచాదూపముం చాల్చి వం, చన నెవ్వఁడుర
చేరినాఁ డట దురాశన్ రంభ నంచున్ వెన్.
కా. 3. 242.

'డ' నిదకు.

క. పంచన రాముడేవిఁ గొలిపిచి, వ యట్లు
గొదు రోరి వ, చ్చించి
భా. 4. 111. 4

ద) ప్రార్థనకు.

ఈ పలిం యీ చలిం బుడిగి యేరిరి
మచుచ : 45.

రంగుఁడు. సం. వి. (అ అ. అ.) 1. దగ్గిరుఁడు.
దీమఁడు 2. మందుఁడు, త్వాలెనివఁడు.

రంగుణి సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొకప్పుడు
(వై. ని).

రంగువు, సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఇట్టి, తింక.
(తల్లనివెండ్రుకులు మెత్తనితోలునుగరి ఇట్టి)
2 నీవృక్షేదము.

రంగుఁడు వి. శ్రీరంగనాథుఁడు (శ. ర.).

రంగజము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

రంగజీవకుఁడు. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నటుఁడు,
నాట్యజీవి. 2. రంగులుచేయువాఁడు, శ్రేణ
కారుఁడు, శిల్పి.

రంగద. సం. వి. అ. శ్రీ. స్పటిక (వాచ.)

రంగదము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వెలిగాఁము,
టంకణము. 2. ఖదిరసారము, కవిరి.

రంగదాయకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1 కంకుష్ఠము.
2. ధాన్యశేదము (వాచ).

రంగవత్రి. సం. వి. అ. శ్రీ. నీలివృక్షము, నీలి
మందుచెట్టు

రంగపుష్పి. సం. వి. అ. శ్రీ. రంగవత్రి.

రంగపీఠము, సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

రంగభూతి సం. వి. అ. శ్రీ. ఆశ్వయుజ శుక్ల
పూర్ణిమ

రంగభూమి సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నాటక
రంగస్థలము, నాటకశాల. 2. యుద్ధస్థానము,
సాముచేయుబయలు

రంగమల్లి. సం. వి. అ. శ్రీ. విజ. (అ. ని).

రంగమాత. సం. వి. అ. శ్రీ. 1 లక్క, ఎఱ్ఱరింగు.
2. కుట్టని, తార్పుకత్తి.

రంగము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. రంగు, వన్నె
2. నాటకరంగము, నాటకమండపచోటు
3. స్థలము, ప్రదేశము. 4. రంగము, గర్వము.
5. యుద్ధరంగము, కయ్యపునెల. 6. నృత్యము
7. (శిక్ష) అచ్చును అనునానీముగాఁ బలుకుట.
8. ఖదిరసారిము. 10. వెలిగాఁము (వాచ.)
పం. స. 1. తగరిము. 2. శ్రీరంగవట్టణము.

రంగము. వి. సోదె (శ. ర.)

రంగ (గా) రి. వి (రంగు + అరి³.) రంగులుచేసి
జీవించు ఒకానొకజాతి. (శ. ర.)

రంగరించు = రంగలించు.

ఆ. విడికబూడిదయును తెంపొందుకలలందఁ
రసము నాముదమును రంగరించి, తలకు నంట
నిలుచుఁ దలుచెనెవెక్కులు, వగకుఁ బొన్న
కాయ వరుసఁ గూర్చి. (చి. కి. చి. ని)

రంగలసు. అ. శ్రీ. (రంగు + అరి) శోభిల్లు, ఒప్పు.
వ. హరిద్రాచూర్ణమునర్జితబోవల్లి విశ్వభక్త్యవ
యోరుహపరాగరంజితార్ణవ నిషిక్తబులైవ

చలువ నిగనిగని తిలుగుపావడలు పేమాంబ
రమ్మల తెలుగున రంగలర...

ఇందు. గీ. 58.

రంగలాసిని. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ నల్లవావిరి,
శేఫాలిక.

రంగలింమే = రంగరించే న శ్రీ (క. రంగళిమ)
ద్రవ ద్రవ్యమునందు మఱియొక వస్తువునుజేసి
ప్రేలితో కలయమెదపు, కలయఁ గలుపు.

వ. రంగుమీఱుకూలరంగరంగక్కుడుంగంబు లంత
రంగంబునకు వేడుక రంగలింప మరాళిమద
యానాధపతివర్ణనరిపూరితంబై

చంద్రి 4 38.

రంగవల్లి ఎం. ఎ. ఈ. శ్రీ మ్రుగ్గు, శ్వేతచూర్ణాది
కముతో లతాద్యారముగా రచింపబడు చిత్రము.

రంగళాల సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. వృక్కళాల, నాటక
ళాల.

రంగజీవుడు. సం. ఎ. ఆ. పుం. రంగజీవకుడు

రంగాయింమే. న. శ్రీ. (రంగు) రంగుచేయు
(క. ర.)

రంగారి. సం. ఎ. ఈ. పుం. కరవీరము, గన్నేరు
(వృ. వి.)

రంగారు. ఆ. శ్రీ. (రంగు + ఆరు) 1 ప్రకస్తమైవ
వన్నెగలుగు.

సీ. రవలపావడదాని రంగారుబంగారు తమ్ముల
గేరుహస్తములదాని దశా. 2. 16.

గీ. పొలుచురంగారు బంగారుపొదిలబెడఁగు.
దశా. 1, 203,

ఎ. రంగారుబంగారుబొమ్మల ప్రతిబింబులకు.
ఉ. రా. 1. 138

2. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

సీ. బంగారుప్రవాత చెఱుగుల రంగారుపట్టు
దుప్పటి కటిగట్టువాని, ఘటికా. 2. 178.

సీ. బంగారువలుపున రంగారుకటిమీదఁ జక్కఁగా
నొక్కహస్తంబు దాచి. కళా. 8 148.

ర విలాసయుక్తమగు.

ద్వి. రంగారింగా బొంగరా లాడు చవుడు. సంగ
డిండ్రన. గూడి చరియించుచుండ.

ద్వి. శ. సా. 1. 48 పం.

రంగావతారకుడు సం. ఎ. ఆ. పుం. నటుడు,
నాటకజీవి.

రంగావతారి సం. ఎ. న. పుం. రంగావతారకుడు,

రంగి సం. విజ్ఞ. న. ఈ. న. రంగిణి. శ్రీ రూ. 1
రంగుచేయువాడు 2. అనురాగముగలవాడు.

3. నాటకరంగమున నాడువాడు.

రంగిణి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. శతమూలి, పిల్లిపిఁచరి.
(వృ. వి.)

2 కైవర్తిక, తుంగముస్త (వృ. వి.)

రంగిల్లు ఆ. శ్రీ (రంగు) రంగిల్లు, ప్రకాశించు.

పీ కొవ్వొరికింపబడు నవ్వువాతెఱకాంతి రంగిల్ల
పిఠిరుచుల్ దొంగలింప కు. సం. 5. 520.

రంగు ఎ. (సంగ రంగ, క రంగు, హిం. రంగ్);
1. సొపు

గీ ఒడవెగడు రంగు రక్తియు మదనవీర, కదనజ
యభద్రకంహశీకలకలామ, కరిణచణ కోకిలక
లాపక రలితి, కాకలికలందును బలాశకలిక
లందు. చం. రా. 6. 7.

ఉ. రంగునీనిజాస్థితెఱం గెఱుంగంగ నిశంబు
ఎల్కమా, యంగననిమ్మఁ గన్గొనినయత
వనంగుడు సంగడించెడిన్ భాగ 5, 28

కా. ఆయూరిమ్మలఁ బొల్పుకొమ్మల బెడం గాపల్ల
ప్రశేణిరం, గాయాకావుల మించు పూఁబలుపు
లాహా యెన్నఁగా శక్యమే. వసు. 1 128,
2 రంజనము, రాణి.

సీ. రంజన మగు రాణి రంగు రక మన

అం. భా. 2. 237.

ర, కుక్లాదివర్ణము.

కా...అప్పట్టగన్, బుట్టుంగెంపున నింపుమీఱు
రవిపెంపు బెంపి దట్టంపు కెం, బట్టుంబుట్ట

మురంగు నిగిరిమ కాపాడించు వివ్యవ్రథా,
ధట్టం బొక్కటి పుట్టె గట్టెదుం సంధ్యలక్ష్మి
కిన్ జట్టమై. వము 4. 55.

ఉ. వింగడమైన యొక్కవనవీధి గనుగొనె నీడ
సున్నపున్, రంగుటరు గువచ్చల యంం
గయిపో వెలిదమ్మి బావికిన్, తెంగట నుల్ల
సిల్లు తులసీవనసమ శుభాంగి నొక్కబా, లం
గురువిందకందికి దళి ప్రకేమాప్రమికిరొదరా
ధంన్ ఆము, 5 4.

4. ఒప్పు, శోభ

మ అనుడుం గెంపు మెటుంగకన్ను గవచా
యన్ జేపురింప గను, గొని యొక్కించుక
జాటు పయ్యెనెఱుంగున్ రంగుగాఁ జేర్చి కొ,
ప్పను జక్కన్ సవరించి పువ్ర. 2. 82.

కం ఆమెడ యానడ గొనడి, యామేచిమెటుంగు
రంగు లలవియై పొగడన్ శుక. 1. 23.

ఉ. రాక్షసిరాష్ట్రాక్షిత్త గొన రంగుఁపొందిన
య పయ్యెనెఱుంగున్, ప్రకట నిట్లు పెట్టియయి.
ఉ రా. 2 చరణ

8 కా. 5

సీ. దా మి ముచ్చుంగతోల్పెఱుంగు.
నీలా. 1 58.

సీ కడవన్నెలకుకు బంగుకోటి తెజాయ నంజ
కెడిగింగు సవదరం ప. దళా 1 282.

సీ. తగుణాంగుళిచ్చాయదంతపునకిట్టు లింగి
లికవింకా గు లీన. మనుచ. 1. 5

7. విధము, రీతి.

కం సంగీతవిద్య తెలిమిన్. సంగడి సాహిత్యవిద్య
పరిగా రెండున్, మంగళవతి కలిగిన యా,
రంగు వచింపంగ దరమె తావణ్యనిధి.

బిల్లి. 1. 120.

వ. ఒక్కతేప బొంగరంబురంగన విలువలం దిరు
గుచు. కువల. 4. 92.

విజ 1 శ్రేష్ఠమైనది.

కం. గంగాసాగ్రావము, లం గలుగు విశేషతీర్థ
లక్షణములు నా, కుం గజవి తింక నీలతో,
రంగగు వ్రతమెద్ది పలుకు రాజీవాణా.

శేష. 3 142.

సీ రంగులంగరపు మెటుంగుటరంగులు...

నీలా. 1. 27,

రగడ. రంగుగఁ దనర్చు నారంగముఁ సంగములం,
లింగళతఁ తెందె మదభృంగముఁ యంగముల.
రాఘవ. 2 8.

2. ఇంపై నని, మనోహరమైనది.

వ. ... రంగులక్తు తెసంగ వలినయిచ్చుచు ...
ఉ రా. 5 248.

3. రంగుకలది.

కం. వంగము వదిటి బొక్కటి, యంగజహరు
వీర్యవిచ్చి హరితాళము న, ట్లుం గలయఁజేసి
నూరిన, రంగయి భస్మంబు రోగరాజి వణం
చున్. (చి. కి. చి. ని)

జ రంగరి, రంగలడ. రంగాయించు, రంగారు,
రంగిలు, రంగుపాణి.

రంగుపాణి. విజ. (✓రంగు) ఎటుపురంగువేసినది.
(శి ర) ఎ. రంగువని (చి. ని).

రంగేళుడు. నం. ఎ. అ. లుం శ్రీరంగనాయ
కుడు.

వ. శ్రీంగంబువకు రంగేళు సేవింపఁ దోడుకొని
పోయి.. ఆము. 8 50.

రంగేష్టాళకము. నం. ఎ. అ. న. స్వస్తికము
(వృ. వి.) (త్రి. ని.)

రంగోపజీవి. నం. ఎ. న్. లుం. రంగజీవుడు.

రంఘస్సు. నం. ఎ. న్. శ్రీ. వేగము, ఎది.
రంహస్సు, త్వర.

రంచె ఎ. ఏమంగుమీది అంచారి.

వ. ... రంచెలు దింకి కదికాకు ధకరరజ్జుపంటిక
వచ్చి తోత్రాంకుళహస్తులై సాహిణంబులకు
దెచ్చి గంధసింధురంబుల నాలావంబుల బంధించు

మాపుతుల యితరేతరాలాపంబులు.

వరాహ. 4. 120.

రంజకము. ఎ. తుపాకి చెవిని కాబుట్టుకు పెట్టెడు మందు.

వ. ...సివంగులు చుట్టుకొనునారువున సరవత్తుల
వేగమున రంజకంబు వినుసున సురటి డిప్పినట్లు.
ప్రబంధ. 788.

సీ. కాదరునాంగమ బరంగు దుపాకిలోపలను జానకి
త్రాడు నిలుపుతావు, చుట్టుకై నమందు పేర్పు
రంగు రంజక మన. ఆం. భా. 2. 212

రంజకము. సం. విజ. అ. అ. అ.

1. రంగువేయునది. 2. కామమును బెంచునది,
కామోద్రేకము గలిగించునది. 3. సంతోషపఱుచు
నది, ఆనందింపజేయునది.

ఎ. అ. న. 1. హింగులము, ఇంగిలీకము.
2. ఒక ఓషధి, కాంపిల్లము, రోచని (వృ. వి.).
3. ఏరండము, అముదపుచెట్టు (రం. ని.).

కంజకుడు. సం. ఎ. అ. పుం. 2, రంగులు వేయు
వాడు, చిత్రకారుడు,

రంజణ. = రంజణి ఎ. గాదెవంటికాగు. (శ. ర.)

రంజణి = రంజణ.

గీ. గాదెపోలికనుండెడి కాగుపేరు, రంజణి
యవంగ వెలయు ఆం. భా. 3. 35.

రంజన. సం. ఎ. అ. పుం. రంజనము (కే. ని.).

రంజనము. సం. విజ. (అ. ఈ అ.) 1. రంగు
వేయునది. 2. ఆనందపఱుచునది, సంతోషపెట్టు
నది. 3. కామాది వికారము సుద్రేకింప జేయు
నది.

ఎ. అ. న. 1. రంగువేయుట. 2. రంగు, చాయ.
3. సంతోషము, ఉల్లాసము. 4. ఆనందపఱుచుట,
ఆనందము గలిగించుట. 5. రక్త చందనము,
ఎఱ్ఱచందనము. 6. ముంజగడ్డి, తృణవిశేషము.
7. హింగులము, ఇంగిలీకము. 8. రట్టలము,
చేతు, (వృ. వి.).

రంజని. సం. ఎ. ఈ. పుం. 1. నీలివృక్షము నీలి
మందుచెట్టు. 2. పసుపు. 3. మంజిష్ఠ, మంజిటి
4. గుండారోచనిక, కాంపిల్లము (వృ. వి.)
5. మణిశిల, మనశ్శిల (కే. ని.).

రంజసానువు. సం. ఎ. ఈ. పుం. 1. మేమము
2. ధర్మము (కే. ని.).

రంజితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) : రంగు
వేయబడినది, వర్ణము వేయబడినది. 2. సంతోష
పఱుపబడినది, ఉల్లాసపఱుపబడినది

రంజిల్లు అ. క్రి. ఎఱ్ఱనగు.

మ. నలిగి గేల్ రమ్మలచాయ గెంపులబలెన్
రంజిల్లు నమ్ముత్తియంబులు రాచాదుచు
దోయిలింపుచును మోముం జుందున నవ్వు
వెన్నెల లల్లల్లన సోకగాను మిగుల
న్నిక్కంగ నొక్కుమ్మడిన్, దలఁబ్రాలోపె
నెలంత రాచనెలకున్ దార్కొన్న కోర్కెన్
దగన్. యయా. 4. 111.

రంజిల్లు. (లు) సం. అ. క్రి. 1. అనురాగము
పొందు (శ. ర.).

2. ఒప్పు, ప్రకాశించు

చం. సలితచర్య భర్తృపదసారసభక్తికావ్య
యార్యంబులు నల సనయాద్యుపసితమశిత
మయూఖ కీర్తియై. శకా. పీఠి. 1. 83.

వీ. మెఱుంగంచు కమ్మలు దొనియవం చటుడించి
మణుల రంజిల్లు కమ్మలు ధరించి

హంస. 1. 217.

వ ... వ్యాధియకంఠమున రంజిల్లు నమంచాను
రాగరిసమకరిందమున మనుచ 3. 87.

3. సంతోషించు.

ఉ. ముచ్చటలుం బ్రసంగములు మున్నటిరాజుల
చర్యలుం గథల్, చెప్పె నానతి మృనినం
జిత్తిము రంజి నాతడ త్తటిన్.

హంస. 1. 13. హంస 1. 51.

రంద. సం. వి. ఆ. త్రీ 1. నింద్యమగు త్రీ,
దుర్మార్గురాలు

నీ ఏజంత భోధి చెనే నిన్ను వోకల్లి కాన పాపం
డనంగతుల మేరగ, ఏండ్ బ్రమయించెనే
నినుఁ దల్లిధర్మంబు మోక్షం బబద్దంబు లనుచు.
ప్రబోధ 3. 8.

2 విధవ, భ త్తహీన

శ్లో॥ రండా పీనపయోధరా నో గధ
మాలింగితాః. సం. ప్రబోధ 3. 18.

3. మూపకపర్ణి, ఎలుక చెవిచెట్టు

రందకము. సం. వి. అ. పుం గొడుచెట్టు, కాపు
లేనిచెట్టు, న. ప్ననిబాధ ధృక్పాతమగు అంతః
కరణము

రండుడు సం. వి. అ. అ. అ) విఃలాంగుడైన
వాడు, అ గచ్చెదమునేయఁబడినవాడు,
2 ధూర్జుడు, పి. గాడు

రంత సం. వి. అ. అ. అ) రమి చి వాడు,
క్రికె గువాడు

రంతదేవము సం. వి. అ. అ. అ) కునకము, కుక్క

రంతదేవుడు సం. వి. పుం 1. భంతునితర్వాత
నాలుగు ముడగు చంద్రవంశపురాజు.
2. విష్ణువు

రంతు = అ. తు. వి. (సం. రంతు) 1 క్రిడి, అట.
మత్తకోకిలి, రంతునేయుచు వాతధూతకరాళ
భంగునిభంగదు. ర్థాంతసంతతిపాగరోదక తల్ప
మొండ వసించు బమ్మ తవానిని బొడ్డుఁదమ్మిని
నాచి కాచిన నేర్పరిన్ భాగ, 8. 328.

ఉ. అప్పుడు కాలసాచి తనయర్పిలివిందులు
వచ్చి రంతు న,వ్యాప్నగఁ జీరుతల్లి దెస కొత్తిలి
కృష్ణుడు రంతునేయుచు, నెప్పటి వచ్చి
జనుచుచును. భాగ, 10. పూ. 303

2. రంతు, కామకేశి

గీ దామఃవపీథి శీతాంకుధరవిరంతు, కారి
గోపాలకామినీ చౌర్యకేశి, కామరసభావ

ములు మించి కానఁబడఁగ,దీర్చి యిడుపుల
యందుఁ జిత్రించినారు. నైష. 7. 151

3. ఒప్పరము.

నీ. చూపుచున్నది తోగిణిపంతురంతుగా రంభ
నాట్యగృహాంతరంబునందు. కవిదా. 3. 88.

4 కలకలము, అలలము, శబ్దము, సద్దు,

ఆ. ... పుంములోన ఘనముగా రంతయ్యె, నారె
కులను దివియ లందుకొనుచు, గల్ల బుట్టె
తనుచు నెల్లదిక్కుఁజూడ,లరయఁజొచ్చి రతి
విహస్తులగుచు ద్వా. 10. 125.

కం. .. రంతునేయని విద్యుద్వాతంబుఁ జూచి
లాఁతుల, మాతరవాయుడుగ మాటలాడు
డనుచున్ ఆము. 3. 4.

5. మనవి, విన్నపము

ఉ అంతః బ్రొద్దుగుంకుటయు నాశశకంబు
గజేంద్ర రోహిణి, కాంతునికొల్వూచూచు
ఓకుఁగాఁ దొడితెచ్చితిఁ జూడుమంచు నిశ్చిం
తనఁ జేరి దంతికి శశిప్రతిబింబముఁ జూప
మ్రొక్కుచో రంతులు చిత్తగింపు మవిరాధము
నైపు మటంచు వేడుచున్.

నా. పంచ. 3. 112.

6 సంచనాదము, పెద్దమోత. (అంజనేయ
స్వామి.)

నీ. రంతుచూపినపట్ల వంతుమోపినయట్ల గుహలు
ప్రతిధ్వనుల్ గ్రుమ్మరింప. రామా. 8. 88

నీ. రట్టు రట్టడి రివ్వ రద్ది రద్దువృత్త రంతుగోహరు
గోంపన వెలయు, నాభోపదనమాఖ్య.
అం. భా. 1. 115.

7. కలహము, వాక్కలహము, రచ్చ.

కా. ... 3. పార నేనె జననీమియు న్నగిడి నీ వా
రామియుం దెల్ల మే,లా రంతుల్ వలు వల్కు
లంత్యకుల యేలా చింత లేలా వగల్.

ఆము. 6. 41.

8. మిడిసిపాటు:

మానినీవృత్తము. అంతమదింపకువే యని పల్కిన
వంత మదింపకువేయనుచున్, గంతు లడంచెద
లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లెమ్మనుచున్.
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతులనేమి
ఫలం బనుచున్. కళా. 8. 185.

జ. రంతుకత్తె, రంతుకాడు.

రంతుకత్తె. విజ (రంతు + కత్తె) క్రిడావరుణులు.

నీ. బవనీల జవనికపాటల నిల్లాండ్రరమణుల ద్రుళ్లా
డించు రంతుకత్తె: క్రిడా. 128.

రంతుకాడు. విజ. (రంతు + కాడు) క్రిడా
వరుడు.

వ. అతండు నిర్దిష్టం డగుట మనకుఁ గీర్తికరంబనివ
యారంతుకాండ్ర కలుపులు విని రుక్మి వారు
మం దానును. హరి. ఉ. 3. 228.

(ఇట ద్యూతక్రిడావరాయణులని భావము)

రంతుపు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. మార్గము, దారి
2. వది, ఏటు:

రంధనము. సం. వి. అ. న. 1. పాకము, వంట
వండుట.

రంధి. వి. ఏకచిత్తత, తత్పరిత. (ఇది జలభివంటిది)

గీ పసిడియంచెలు గల్లవఁ బాటిపాటి, మెచ్చ
వద్దేని పని నేయకొచ్చె వవక, ఘటిక మ్రింగిన
సిద్ధనియటుల నుండు. నివజవరిపంథి యతని
క దేటి రంధి. పార్వ. 2. 158.

రంధితము సం. విజ అ అ అ. 1. పాకము
చేయఁబడవది, వండఁబడవది.

రంధ్ర. కంటము. సం. వి. అ. పుం. బహూరివికే
షము, జలబర్బురము (వృ. వి.) (వాచ.)

రంధ్రబ్రతుపు. సం. వి. ఉ. పుం. ఉండురము,
ఎలుక.

రంధ్రము సం. వి. అ. న. 1. బెజ్జము, కన్నము,
ద్వారము. 2. నింద, దూటు, 3. తప్ప, అవ
రావము. 4. (శ్రోత) తొమ్మిది సంఖ్యకు
సంకేతపరము.

రంధ్రవంకము. సం. వి. అ. పుం. కీచకము బొంగు
వెదురు (వృ. వి.).

రంధ్రాగతము. సం. వి. అ. న. గట్టములగళ
రోగభేదము, గుట్టముల కంఠరోగము (ఆ. ని).

రంధ్రాన్వేషి. సం. విజ. (నో జే. నో.) రంధ్ర
ములు వెవకువాడు, తోపములు కలిపట్టువాడు.

రంధ్రుడు సం. వి. అ. పుం. సొకరిజాతివాడు
(కే ని)

రంపు వి. రాయిడి, ఒరిపిడి

చం. రతిపతి యవలంబముల రంపునఁ గంపము
నొంది నేను మున్, రతికయి వచ్చి మచ్చిక
తొన్నన తెచ్చెరినొందనేరికే, ఋతుదివ
సంబు దప్పె గడ కేగు మ టంటివి.

అహల్యా 2 75.

రం. .. గాయిడి రారాపు రం పనంగ, నమ
మర్దనం బొప్పు ఆ భా 2. 228

రంపె (పియ) వి. 1. మారెగవాడు తోలుకో
నెడి సాధనవికేషము (శ. ర) 2 కాటాకులు
మల్లగించికోనెడు సాధనవికేషము (ర. ర)

రంపె (పియ) వి. దారుణ వృత్తము (చూ. రంపె
లాడి) జ. రంపెలాగొట్టు, రంపెలాడి

రంపెలాగొట్టు విజ. $(రంపెలా^2 + గొట్టు^2)$
దారుణవృత్తముల గలవాడు. దారుణవృత్త
ములుగడిది.

ఉ. విరాళిగాయె రంపెలాగొట్టుగాక
బలురాయిడి కత్తియగాక యెప్పుడున్.
సొంపొయింతలేని యెక జూది కత్తియగాక
యెంతయున్, భనాభి. 2. 60

రంపెలాడి విజ. $(రంపెలా^2 + ఆడి)$ దారుణ
వృత్తములు గడిది. ఆడిది

నీ. చింతలైచులెకాసి చీలి పువఁ గట్టిమువఁ
గై సేయ దా రంపెలాడి.

వేం. పంచ 2. 182.

(శ. ర. పాటి, పులాడి ముద్ర పా)

రంభారావు. ఎ. జి. ఇక్కట్లు.

ద్వి మమ్మునించాకరంభారావు నేసి, లెమ్మన్న
తేవక నీల నాకింక, నతనితోడిగ లోకమని
కూడు, మతిదలంపక నేలమై శయనించు
ద్వి. పం. 4. 811. (చి ని. పా. రంభా
రాములు వా)

పం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

పం. పా. శ్రీ. 1. కిగిశీకృష్ణము అంటి
చెట్టు. 2. గారి, 3. ఇంద్రులతో మిగుల పొం
దర్శనతీయని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు, నలకూబగుని
భార్యయు నగు వచ్చిరి శ్రీ. 4. ల. శె. వేళ
5. ధ్వని, పలనయార్పు 6. అపులయలు
7. ఒకజాతి బియ్యము. 8. ఉత్తరదిక్కు.
(వాచ) 9. మోత్రాడు. (కే ని)

భృంగంబులున్,

చం. రా. 8. 4., శుక. 2. 241.

2. శ్రేష్ఠత.

వ. ...వావిలి యిందుగు మొదలగు తరుల ఎఱులు
పొదల రొదల బొదలు రకముగల మెకము
లడరు జాడ లరిసి తత్తదుచితస్థలంబులఁ దెర
వెల్తించి వలలు హత్తించి .

ఇందు 2 60.

3. విధము

శి. అచటికోటలు వేడిలు నలరుదోలు, అచటి
చిన్నెలు వన్నెలు ననుగుల గన్నె, అచటి
శుకములు పికములు నకుల రకము, లేమనఁగ
ఎచ్చు నగవచ్చు, నెంతు మనిన ల వి 40

4. రంగు, రంజనము.

5. రంజన మగు రాణ రహి గు రకమున.

6. భా. 2. 246.

విశి. 1. సుగరిము.

చం. కలువలనేలు చూపుటకొంబగు మా చేలి
మోముముంగళన్, నలువలగలేక వెల్లియు
ఇందు. 44.

మ. ... శ్రీవేణిగతిన్, రకమా నాకిధునిం గనుం
గొని...

దశా. 4. 18.

కం. మకరిములను లోకజెట్టుక, రకముగవరకాలు
లను ధరిం బడివైచెన్, శిశుంఘిక బని
యొతయు, బ్రకటించెం గాహులు రివగుల
దిశలన్.

బిల్వ. 2. 118.

నీ. రవణము చొక్కము రకము చొక్కము.

శి. చొక్కటించిన వెలయు మంజులసమాఖ్య

అం. భా. 3. 14.

2. శ్రేష్ఠము.

నీ. నవనళోరిములు నయనముల్ కోకములు
దంతములు రకము పురివేడి ప్రబంధ. 17.

నీ. రకపుదంతపుహజారింబునకును బచ్చతోరణం
బులు అనద్ద్యుతా నిచ. ఉ హరిశ్చ. 1. 13.

రక్కసి వి (సం. రక్షన్) 1. రాక్షసుడు, రాక్షసి.
నీ పసిదిండి మొకపురక్కసితోలు మొలఁజుట్టి.
నీలా. 1. 18

కం. రక్కసి మగువలయాలవు, మొక్కవరచె దీవ.
సారి. 1 50.

ద్వి. పలుగాకిగాక యీపాప మెందైనఁ, గల
దమ్మయెంత రక్కసి యనువారు.
ద్వి ౪. సా. 3 188. పం.

2. నైర్వృతుడు.

గీ. ... పాలను, తిండి రక్కసి రాతిరిదిరుగుమేటి.
యనఁగ నైర్వృతి దగు. ఆం. భా. 1. 50

జ. రక్కసిగొంగ, రక్కసిదాయ, రక్కసితోడు
రక్కసులగొంగ

రక్కసిగొంగ. వి (రక్కసి + గొంగ) రైత్యాః
పిష్టువు

ఉ. రక్కసి గొంగ పై యెడు దింబుగ నిట్టవ
దెద మింకఁ దా, డక్కరినొక్కనింగవయుట
న్నెటిఁగోరునె. నీలా. 2 115.

రక్కసిదాయ. వి. (రక్కసి + దాయ) రైత్యాః,
పిష్టువు

రగడ. రామ తెలనె నీ రక్కసిదాయకు, నీమృష
లన్నియు నిజ మని దాయకు. చమ. 1.134

రక్కసియ(నె). వి. (సం. రక్ష) రక్కసి.

నీ. కదలక పెన్నిది గాను దయ్యంబులు రచ్చ
రావుల బొమ్మరక్కసియలు.
కవిక. 4. 110,

(ముద్రి. పా రక్కీలు అని రక్కసిఁడు అని
గ్రహించిన శ రి. పా.)

గీ ఒల్లఁ బొమ్మన్నఁబోదె తా మల్లసముల, నేవ
పది రక్కసియ యాట యెగ్గె...
ఆము. 5. 51.

రక్కసితోడు వి (రక్కసి + తోడు) రాక్షస
రాజు.

కం. విను మో దేవు రావణుఁ, డను రక్కసి

తోడు చెనఁటియై నీ పాలితి, గొనిపోవఁ
వానిం బై, కొని యని యువతింప నిట్టి
గొడవలు పెంచెన్. అచ్చరా. ఆర. 111.

రక్కసుడు. వి (సం. రాక్షస) 1. రాక్షసుడు.

ఉ. ఉక్కటి యిట్లు మధ్యము మహాగ్రహరం
బులుదాక నోర్వ కా, రక్కసులెల్ల నాహవ
పరాజులు లైన... భా. ఆర. 4 12.

ఉ. ... వె, వ్యాలుగవై మహాగ్రహం దొలు
బుల్కుల దొంగ రక్కసున్, ప తవంకి వాడి.
గటి వ్రచ్చి వెన న్నిగమాలి దమ్మిపూ, చూలి
కి దెచ్చి యీవె త్రిదశుల్ గొనియాడ
మురాసురాంతకా. సారి. 3 28.

గీ. ... రక్కసుతో దైన్యవిరహితముగ, భర్త
మెఱిగించు మూర్తి నాతండు వలికె.
ఆము 8. 27.

ఉ. కావున మ్రుచ్చురక్కసుని గ్రక్కున నొక్కట
ను క్కడలచి... భా. 1. 278.

2. నైర్వృతుడు.

ఉ. ... గ్గిజము డు రక్కసుఁడు నీరైత్తి
తాల్పురాగాడ్చుకమ్మల తేండ్లున్విపదారి
తాలుపును బల్కుఁబోటిగేస్తుండుఁ బల్కు
రాదాల్ దొరయు నొత్తద ల్లలుగ వేల్పు ల్లోల్య
న వెండిగు, బ్బలిపైనుండి జగంబు లేలు బలు
వేల్పు గట్టు విల్దాలుపా. నీలా 2 118-

రక్కసులగొంగ వి. (రక్కసులు + గొంగ).
రక్కసిగొంగ (శ. రి.).

రక్కాముకోళ్లు వి. ఆరణ్య శంకువిశేషము.

గీ. అమరికలఁగల్గి నంకటి తమిఁదరొట్టె, వేట
పొట్టతెన మినువపిండి మెఱిక, లొడికముగ
బొక్కి దగదీరఁ బడినకోళ్ళు, గలచి కాటుల
గెల్పు రక్కాముకోళ్లు. ప్ర. భ. 132.

రక్కెన. వి. (సం. రాక్షస) 1. రక్కసి.

కం. రక్కెనకుఁ దాను వెక్కుడు, రక్కెనయై
కృష్ణుఁ డిట్లు ప్రౌఢావేశం, బక్కెముగఁ

బ్రతురింసంగ, న కుట్టిలాసురియఁ గెడసె
హాయనును భువిన్. హరి. పూ. 5 151.

కం ఏతెంచు పాండుపుత్రుని, కేతముననుండి పోరి
కిన్ పడున, వ్యాతూలనుతుని గని సం,
జాతస్మరణముల రక్తెసలు తిమలోనన్.

శై. భా. 5 157

2. గయ్యాళి, ధూర్తస్త్రి.

సి. యువతివేసిన యపూర్వోపచారమునకు వెన
మిన్నుముట్టియమ్మునలెసెట్టి, యిచ్చ నచ్చెరు
వంది ముచ్చలెనను మొగం బీని రక్తెస దను
దాన వచ్చి, నను నిట్లు కౌగిలించినది నేడిం
దుకుఁ గారణం జేమేసెఁ గలుగవలయు.

వేం. పంచ. 2. 302.

3. వృక్షవిశేషము. శి. ౨)

విజ. 1. అయుక్తము.

ఉ. రక్తెసమాట లాడెదరి. గాజును దమ్ములు
వానిలోన నీ, వొక్కటియైనఁ గాదవక
యూకొను చుడుట యంతకంటె మేలు.

భార. ఉద్యో. 2. 24

కం. ఆలంబులోన రక్తెస, మేలంబులుగలవె...

ఉ. హరి. 6. 54. రాజ. చ 2. 48.

2. దుస్సహము.

ఉ. నెట్టన యిట్టియల్కు మదినిల్పితి రక్తెస
తాల్కిఁ జిచ్చొడిం. గట్టినయట్లు పెద్దయును
గాలము దీనికి నాలుగున్నడుం, మిట్టదు
దుష్టగ్రహము పూని జగంబులుగాచువట్టి
తోడ, పు నీవుఁ దేజమునఁ బొల్పిన భర్తలుఁ
గల్గ నచ్యుతా. భా. ఉద్యో. 2. 118.

రక్తొను. రక్తొను. అ. శ్రీ. 1. కలుగు,
జనించు.

సీ. కపురంపుఁబలుకులు గలగల రాలుట క్రొత్త
చిట్టములు రక్తొనుట నెఱవ. ఓకు. 7. 63.

సీ. మును పుష్యరాగంపు మొవల రక్తొనిమించు
వైడూర్విశాఖల పచ్చరాద, డమ్మల...

ప్రబంధ. 208. 2. వర్ణిల్లు.

కం అని యెంచి యించువిలువీ, రుని యలుగుల
గుంపు తుది చుటుక్కున నాటన్, జనియించిన
తమకము ర, క్కొని ముంచినఁగఱఁగి తెచ్చి
కోల్ ధృతిమించన్. కువల 2. 34

౨ సిద్ధించు, నెఱవేలు.

ఉ. ... కోరికల్, రక్తొనఁజేయు శ్రీ వరద
రాజులఁ గొల్వఁగఁ జేరి చేరువన్.

ఘటికా. 2. 222

౩. తేలుకొను, తెప్పిటిలు.

ఉ. నక్కెరివి టురాజు నగచాపునితో నెగిరించి
వడ్డనాఁ, డెక్కడనుంటి వీవు మధువెక్కడ
నుండెను మందమారుతం, తెక్కడ నుండె
సిగ్గుపడరే మిపుడాతఁ డదృష్టరేఖచే, రక్తొని
క్రమస్థలం బ్రతికిరాఁగ నజీర్ణియిచారుగా
శశి. విజ. వి. 2. 54

౪. రక్తొల్పు

రక్తొల్పు. (లుపు). స. శ్రీ. 1. ౪. రక్తొను)
రక్తొనఁజేయు.

మ. రజనీకాంత వియ్యలిలంబు చవుటన్ రక్తొ
ల్పు దీ ప్రాసిత, ధ్వజకాదంబము మచు పేర
రవబర్హన్. చంద్రా. 3. 80.

రక్త సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ౧౪, 2. గుంజలత.
గురివెందతీగ. 3. మంజిష్ఠ, మంజిటి (వృ. వి.)

4. అగ్నిజిహ్వలలో నొకటి.

రక్తకంఠము. సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇంపైవ
కంఠముగలది, వ్రావ్యమైవ కంఠముగలది.

వి అ పుం. ఏకము, కోకిల. (విల్వమ్ము).

రక్తకంఠి. సం. విజ. (నో. ఈ. నో) రక్తకంఠము.

రక్తకందము. సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రహళము,
సగడము. 2. రక్తాలుపు, నిల్లదుంప, తియ్యదుంప.
౩. రక్తపలాండువు, ఒకజాతినీరుల్లి.

రక్తకందలము. సం. వి. అ. పుం. స్రవాణము.
పగడము.

రక్తకంఠము. సం. వి. అ. న. చెఱగలువ.

రత్నకమలము నం. వి. అ. న. ఎఱ్ఱతామర, చెంగలువ.

రత్నచందనము నం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱచందనము

రత్నకము. నం. వి. అ. అ. అ. 1. అనురాగము గలది, మోహించినది, వలచినది. 2. సంతోషకరము, ఉల్లాసపలుచునది.

రత్నచిత్రకము. నం. వి. అ. అ. 1. ఎఱ్ఱచిత్రములము (వృ. వి) 2. జ. వ, పవ. వు. (వాచ.)

వి. అ. అ. 1. ఎఱ్ఱబట్ట. 2. అమృతవృక్షము, పెద్దగోరంట (వృ. వి.) 3. బంధూకము, మంకెన (వృ. వి.).

రత్నచూర్ణము నం. వి. అ. న. సింధూరము. రత్నచృద్రి. నం. వి. అ. శ్రీ. రత్నము (నెత్తురు). క్రక్కుట, రత్నవసునము.

న. 1. నెత్తురు. 2. ఎఱ్ఱబట్ట, తోపుచీర

రత్నజిహ్వము. నం. వి. అ. అ. సింహము.

రత్నకరచీరము. నం. వి. అ. అ. ఎఱ్ఱగన్నేరు (వృ. వి.).

రత్నఝింటి నం. వి. అ. శ్రీ. ఎఱ్ఱగోరంట.

రత్నకాంచనము. నం. వి. అ. అ. తోవిడారము (వృ. వి.)

రత్నతుండకము. నం. వి. అ. అ. భూనాగము, వానపాము.

రత్నకాండ. నం. వి. అ. శ్రీ. రత్నపువ్వునవ. ఎఱ్ఱగలిజేరు (వృ. వి.)

రత్నతుండము. నం. వి. అ. అ. చిలుక, రామచిలుక, భూనాగము, వానపాము (రా. ని.).

రత్నకుండలము నం. వి. అ. న. కోకనడము, చెంగలువ (వై. ని.)

రత్నతృణ. నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొకతృణము, గోమూత్రు (రా. ని.)

రత్నకుండు. నం. వి. అ. అ. 1. కాముకుడు, క్రిడాక్తుడుగు మనుష్యుడు

రత్నతేజస్సు నం. వి. అ. న. మాంసము విశ్రమ్భు)

రత్నకసుమము నం. వి. అ. అ. పారిభద్రము (వృ. వి.).

తత్పదంతి నం. వి. అ. శ్రీ దుర్గాదేవి

రత్నదంతిక నం. వి. అ. శ్రీ దుర్గాదేవి.

రత్నకేళరము నం. వి. అ. అ. ప్రవాళవృక్షము, పగడపురజెట్టు. 2. నమేరువృక్షము, పున్నాగము (వృ. వి.), 3. పారిభద్రము (వృ. వి.).

రత్నదల. నం. వి. అ. శ్రీ నలి, గువ్వకుత్తి. (వృ. వి.)

రత్నకైరవము నం. వి. అ. న. చెంగలువ పువ్వు

రత్నదృశము. నం. వి. అ. అ. పాగము, కైరవము, ఇట్లే రత్నదృష్టి.

రత్నకోకనడము నం. వి. అ. అ. చెంగలువ పువ్వు.

రత్నభాతువు నం. వి. అ. అ. 1. గైరము (ఎఱ్ఱనిధాతు, ఎఱ్ఱమన్ను) కామము, రాగి. 2. రుద్రము నెత్తురు.

రత్నగంధకము. నం. వి. అ. న. గోపకనము, పరిమళముగల యొక యెఱ్ఱనిబంక

రత్ననాలము. నం. వి. అ. అ. జీవశాకము (వృ. వి.) (రా. ని.).

రత్నగ్రకుండు. నం. వి. అ. అ. రాక్షసుడు. వై. ని.

రత్ననాసికము నం. వి. అ. అ. నాసికము, గుడ్డుగూబ (వృ. వి.).

రత్నగ్నము నం. వి. అ. అ. రోహితక వృక్షము, ముల మోదుగుజెట్టు

రత్నప నం. వి. అ. శ్రీ. 1. జ. క, రత్నము త్రాగునది. 2. దాకిని, రాక్షసి.

రత్నగ్ని నం. వి. అ. శ్రీ దూర్వాతృణము.

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. గరుడిపక్షి.
గరుత్మాంతము (విశ్వాము).

రక్తపక్షి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1 నాకులి (వృ. వి.)
2. రక్తపక్షిని (వృ. వి.).

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. విశాచము.
దియ్యము.

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. అశోక
వృక్షము.

రక్తపక్షి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బృహతి, వాచాదు
(వృ. వి.).

రక్తపక్షి సం. వి. అ. న. ఉత్పలము,
కలువ (వై. ని.).

రక్తపక్షి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1 జలగ (ఆ. ని.).

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. రక్తస్రావము,
బ్రాహ్మణి.

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని పాద
ములుగలపక్షి, నీలక.

రక్తపక్షి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. లక్ష్మణులు
ముడుగురామర (వృ. వి.). 2. హంసపది
(వృ. వి., వాచ.)

రక్తపక్షి సం. వి. అ. పుం. మక్కుటము, నల్లి
(వృ. వి.).

రక్తపక్షి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలగ.

రక్తపక్షము సం. వి. అ. పుం. న. ఇంగి
ళము.

రక్తపక్షము సం. వి. అ. న. 1. ఎఱ్ఱనిమొటిము
... జలగ ... జలమునై బయలుదేరినదికాయ.
2. ముక్కును డియు నోడినుండియు నాకస్మి
కముగా రక్తము కాలుట (విశ్వాము). 3. పుం.
ఉద్ధరము, దానము (వృ. వి.) (శ్రీ. ని.).

రక్తపక్షము సం. వి. అ. న. రోగభేదము. పిత
మున బయలుదేరిన రక్తము క్రిమము తప్పిపోవుట
(విశ్వాము).

రక్తపక్షము సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలికండ్లపాము.

రక్తపుష్పము సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱనిపువ్వులు
గలచెట్టు, కరివీరము, రోహితకము, చాడిమము,
బంధూకము, పున్నాగము మొ.

రక్తపుష్పి సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పాటలీవృక్షము.
2. జపాలత. 3. ఆవర్తకీలత 4. నాగదమనీలత,
5. కరణీవృక్షము 6. ఉష్ణకాండిలత.
7. బ్రాహ్మణి, ఒకానొకకీటము (వాచ.) (కే. ని.).

రక్తపుష్పిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. లక్ష్మణులు.
ముడుగురామర (వృ. వి.) 2. రక్తపుష్పిని
(వృ. వి.) 3. భూమిపాటలము (వాచ.)

రక్తపూరకము. సం. వి. అ. న. వృక్షాస్తుము
(మాచేడు, చింతచెట్టు)

రక్తఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. బింబిక దొండ
తీగ. 2. స్వర్ణవల్లి.

రక్తఫలము. సం. వి. అ. పుం. 1. పెటవృక్షము.
మట్టిచెట్టు 2. దొండ.

రక్తబిందువు సం. వి. అ. పుం. రత్నదోషము.
3. నెట్టనమణిపై నెత్తురు, నెట్టనయట్టన్న రక్త
బిందువు, గానం, బట్టకు ... రత్నపరీక్ష 81.

రక్తబీజము సం. వి. అ. పుం. రూ. రక్తబీజము,
చాడిమవృక్షము, చానిమ్మచెట్టు.

రక్తభవము సం. వి. అ. న. మాంసము.

రక్తమంజరము సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱగన్నేరు
నిచులవృక్షము.

రక్తమండిలము. సం. వి. అ. న. కెందమిడ్డి,
చెంగలపువ్వు.

రక్తము. సం. వి. అ. ఆ. అ. 1. రంగువేయఁ
బడినది. వేయిరంగు కలువఁబడినది, చిత్రితమైనది.
2. ఎఱ్ఱనిది, కెంపువన్నెగలది. 3. వలచినది,
అత్యాసక్తమైనది. 4. క్రితాసక్తమైనది.

వి. అ. పుం. 1. ఎఱ్ఱపురంగు, కెంపువన్నె.
2. కుంకుమపువ్వు. 3. హింజీలము.
4. పరాగము, పుప్పొడి. 5. రంగు
వర్ణము, న. 1. నెత్తురు. 2. తామ్రము, రాగి.

3. ఇంగిలీకము. 4. కుంకుమపువ్వు. 5. సిందూరము. 6. పద్మకము (వృ. వి.). 7. ప్రాచీనామలకము (వృ. వి.). 8. రాగము, ఎఱుపు. 9. ఆర్ద్రవము, ముట్టునెత్తురు. 10. రంగు, వర్ణము.

రక్తమూల. సం. వి. అ. శ్రీ. లజ్జలుపు, ముడుగురదామర (వాచ.).

రక్తమూలకము. సం. వి. అ. శ్రీ. చేనపర్వవము. (వృ. వి.) (వాచ.).

రక్తమేహము. సం. వి. అ. శ్రీ. మూత్రముతో రక్తము పెడుట, మేహరోగవిశేషము.

రక్తమోక్షణము. సం. వి. అ. శ్రీ. రక్తప్రాసము, నెత్తురుకాటుట.

రక్తయష్టి. సం. వి. అ. శ్రీ. మంజిష, మంజిటి (వృ. వి.).

రక్తరాజి. సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొక నేత్రరోగము. ఒకరకము కంటిజబ్బు (విల్యమ్ము).

రక్తరేణువు. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సిందూరము. 2. పున్నాగవృక్షము. 3. కోపి, కోపముగల మునుష్యుడు. 4. చలాకకలిక, మోసగు మొగ్గ.

రక్తల. సం. వి. అ. శ్రీ. కాకతుడి (వృ. వి.).

రక్తవదీ సం. వి. అ. శ్రీ. మరూక (మరూచకము), అమ్మవారిజబ్బు.

రక్తవరదీ, సం. వి. అ. శ్రీ. రక్తవటి.

రక్తవర్ణము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. లాక్ష, లక్క. 2. దాశమవృక్షము, దానిమ్మచెట్టు. 3. కుంకుమపువ్వు. (దాడిమాడినమూహము అని వాచ.).

రక్తవర్ణము సం. వి. అ. శ్రీ. ఇంద్రగోపము. ఆరుద్రపురుగు.

రక్తవర్ణన. సం. వి. అ. శ్రీ. వార్తాకి, ములక (వృ. వి.).

రక్తవాసు. వి. లేఖరి, వ్రాయసకాడు.

గీ. రసికుడైనట్టి కాలంపు రక్తవాసు, తనర బ్రహ్మాండ మను పెద్ద దవతిలోన, కాయ నిందారఃబోసిన చందమునను, గారు తిమిరంపు గుంపు సొంపారఁ బర్యె. హంస. 1. 141.

రక్తవాఙ్మక. సం. వి. అ. శ్రీ. సిందూరము.

రక్తవాలుకము. సం. వి. అ. శ్రీ. సిందూరము

రక్తవృంత. సం. వి. అ. శ్రీ. శేఫాలిక, వావిలి (వృ. వి.).

రక్తశాలి. సం. వి. అ. శ్రీ. రక్తవర్ణధాన్య విశేషము. రక్తశీర్షకము, సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒక జాతినారాయణ వక్షి. 2. సరిశద్రుమము. 3. కర్పూరతైలము. (వై ని)

రక్తశీర్షము సం. వి. అ. శ్రీ. పిష్టమను నిర్యాసము, ఒకవిధమగు ప్రానిబాక (కే ని).

రక్తశృంగికము సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకవిధమైన విషము.

రక్తసంకోచకము. సం. వి. అ. శ్రీ. ఎఱ్ఱతామరపువ్వు. కెందమ్మి.

రక్తసంకోచము. సం. వి. అ. శ్రీ. కుంకుమపువ్వు.

రక్తవంజ్ఞము సం. వి. అ. శ్రీ. కుంకుమపువ్వు.

రక్తసందంశిక. సం. వి. అ. శ్రీ. జలగ.

రక్తసంధ్యకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. చెంగల్వి. 2. కెందమ్మి.

రక్తసరోరుహము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఎఱ్ఱదామర. 2. కుంకుమపువ్వు.

రక్తసర్వపము. సం. వి. అ. శ్రీ. రాజిక, నల్ల ఆవ (వృ. వి.).

రక్తసారము. సం. వి. అ. శ్రీ. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱ చందనము.

రక్తాంగ. సం. వి. అ. శ్రీ. కాంపిల్లిము, రోచని (వృ. వి.). 2. జీవంతి, పాలకూర (వృ. వి.) (కే. ని.).

రక్తాంగము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మస్కూము, నల్లి. 2. కంపిల్లిము (వృ. వి.). 3. గ్రహ మండలము. న. 1. పగడము. 2. కుంకుమపువ్వు.

రక్తాంగుడు. సం. వి. అ. శ్రీ. అంగారికుడు

రక్తాకారము. సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రవాళము, పగడము.

రక్తాక్షము సం. వి. అ. న రక్తచందనము, ఎఱ్ఱ
చందనము

రక్తాక్షము సం, విణ (అ. అ. అ) 1. ఎట్టనికమ్మలు
గలది 2. భయంకరమైనది, వెటపుగలిగి. చువది.
వి అ థం 1 మహిషము, దున్నపోతు.
2. పారావతిము, పావురము. 3. సాంసము,
తెగ్గురుపడి 4. చకోరపక్షి.

రక్తాక్షి. సం వి న్.పుం. అటువది సంవత్సరముల
లో నొకటి. రుధిరోద్ధాతః తరువాతిది.

రక్తాతి (తీ) సౌరము. ౨౦ వి. ఆ శుం రక్త
విరేచనము

రక్తాధారిము. సం. వి అ. పుం. చగ్గము, త్వక్కు.

రక్తావహము. నం. వి అ పుం బోలము, గోపం సము,
హిమశముగల యొక బంక

రక్షామ్రము. నం. వి. అ. పుం కోశామ్రము, కొండ
నూమి:

రహస్యపదము సం. ని. త. పుం రిక్తగ్రంథి.
 * రిగ్ముష్టి బయలుదేరినది యెట్లని కాయ, రోగ
 విశేషము.

రక్షార్థస్సు సం. ఎ. నో వ ఒకవిధమైనరోగము.
మూలకంకురోగములో నొకజాతి.

రక్షాబంధ. సం వి శ వం. తియ్యదుంప, ఎల్లదుంప

రక్తాశోకము. నం. వి. ఆ. పుం. ఎట్టని పువ్వులుగల
యశోక స్పృశము

రక్షాశ్మము నం.వి నో వుం కావిజాయి (శ. ర.).

రత్తి. న. వి. ఇ. ప్ర. 1 మనోహరత. 2. రాగము,
అనురాగము.

రక్షిత. నం. ౪ అ. ప్ర. 1. గుంటాలత, గురివెండ
తంగ. 2. చూనికలో ముడియొగివఁ బడిది
గురివెండగింజ. 3. బ. ధూకము, మంకెన
(వృ. వి.) (కే. వి.).

రక్తిమము). సం వి. నో. శం. రక్తవర్ణము, ఎఱుపు
రంగు.

తైరందము. సం వి. అ. వం. పేరాముదవుచెట్టు.

రక్షోత్పలము. సం వి. అ. న. ఎట్టకలువ.

రక్తావలము, నం. ఎ. అ. న 1. ఎట్టసుద్ద, ఎట్ట
మన్ను, గైరికము.

రక్ష సం. ఏ ఆ వ్రే 1 రక్షించుట, భద్రపఱుచుట.
గీ.. విత్తరక్షకుఁ గడుమేలు వృత్తరక్ష.

ਫਾ. ਅਰ. 4.130.

2 కాపలి, కనువెట్టయుఁడట ని కాయెత్తు,
బిడ్డలకు రక్షణకై కట్టెడి యంత్రము వేసిన
వస్తువు 4. నొసటఁ జెట్టుకొనఁబడెడి
భస్మము, విభూతి. 5. క్రావణపౌర్ణిమాసస్త్రి
యందు(నితరసమయములయందునైనను) రక్షా
బంధముగా ముంజేతఁ గట్టుకొనఁ బడెడి పట్టు
క్రాడు లేక పట్టుగుడ్డ. 6. లక్క.

రక్షకుడు, సం. విజ. (అ. విశా. అ.) 1 కావలి
యంచెడివాడు. 2. రిషిచువాడు.
సంరిక్షకుడు

రక్షణ సం. వి. ఆ. ప్రే. రక్షించుట, కాచుట.

రక్షణము. నం. వి. అ న రక్షించుట, భద్రపఱుచుట.

రక్షణారకము. సం. వి. అ. పుం. రోగసంబంధమైతే
మూత్ర నిరోధము (విల్వము).

రక్షణి నం వి ఈ. శ్రీ. 1. కళైపువారు, కళైము.
2. త్రాయమణి, కలుఁగానుగు (వృ వి.)
(వాచ).

రక్షణీరతము = రక్షణారతము. సం. వి అ పం.
(విలయము).

రక్షణాధి. సం వి అ. 1. రక్షించువాడు.
2. విష్ణువు.

రక్షిణు వం. వి. అ. పుం భద్రపాణుచుట, రక్షించుట.

రక్షస్పృభము. సం. వి. ఆ. న. రాక్షస సమూహము.

రక్షస్సు. సం వి. నో. న. సిఛాచము, దయ్యము.

రజ్జుతరండతిము = రజ్జుతరండము. ౩౦. వి.
 ఆ. పు

రిజ్వరందము. సం. వి. అ. పుం. భద్రపతిచెడిజరణి,
డిబ్బి, తాయెను, యంత్రమువేయఁజడిన రజుఁజు
గొటము.

రక్షగృహము. సం. వి. అ. న. పురిటిల్లు. ప్రసవ గృహము.

రక్షాధిక్తుడు. సం. వి. అ. పు. 1. రక్షణమునకై యేర్పటుపఱచిన యధికారి. ఏలువాడు 2. న్యాయాధిపతి. 3. రక్షకభటులలో ముఖ్యాధికారి.

రక్షపత్రము. సం. వి. అ. పు. ఒకజాతి ఖుష్టపత్ర వృక్షము.

రక్షి. సం. వి. (నో. జీ నో) రక్షిత.

రక్షించు. సం. న. క్రి. గుప్తపఱచు, కాపాడు.

కం. రాజునకు విజయమూలము, రాజితమంత్రంబు ముద్ధిరంబున దానిన్, రాజాన్వయ రక్షించితె... భార. సభా. 127.

రక్షించుకొను. సం. న. క్రి. (రక్షించు + కొను) కాపాడుకొను (చూ. రక్షించుకొలు)

రక్షించుకొలు. పి. వి. (రక్షించుకొను) రక్షించు కొనుట.

మ...వి, య్యది దిక్కెక్కడఁ జొత్తు మెన్నిధ మునన్ బ్రాణంబు రక్షించుకో, తొవపున్ దైవమయంచు గోసనివహం బుద్యేగమొందె న్నదిన్. హరి. పూ. 7. 164.

రక్షిత. సం. రక్ష.

రక్షితుడు. సం. వి. అ. పు. రక్షకుడు

రక్షిత సం. వి. (ము ఈ. ము.) రక్షకుడు.

రక్షితము సం. వి. (అ. ఆ. అ) రక్షించఁబడినది.

రక్షితవృత్తి. సం. వి. (అ. ఆ. అ) రక్షించఁ దగినది (శ. ర)

రక్షితర్థము. సం. వి. అ. పు. అంగరక్షక సమూహము (శ. ర).

రక్షోఘ్నము. సం. వి. అ. పు. తెల్లయావాలు, శ్వేతసర్పవము న. 2. కాజికము, పులిగొరి 3. భల్లాతకము, నల్లజీడి (వృ.వి.) 4. సూక్తభేదము (ముగ్ధేదము). వి. అ. ఈ. అ. రాక్షసులను చంపునది (రక్షోహవనము, అమరుష్యైకర్తృకమైనపుడే ఈరూపము).

రక్షోఘ్ని. సం. వి. ఈ. శ్రీ వచ, వచ (వృ. వి).

రక్షోజనని సం. వి. ఈ. శ్రీ. రాత్రి (విల్వము)

రక్షోహము సం. వి. నో. పు. 1. గగ్గులము. 2. తెల్లఆవాలు (వాచ).

రక్షము. సం. వి. అ. న. రక్షణము.

రక్ష్యము సం. వి. (అ. ఆ. అ.) రక్షించఁదగినది (శ. ర).

రగులు. అ. క్రి. మంటయెత్తు, మాడు

చం. రగులదె నల్లగ్రద్ధగమి రామున కిచుక కిడుగల్గినన్.

ఆచ్య. రా. ఆ. 47.

జ : రగులు.

రగు(పు)ల్పు(లుమే). సం. క్రి. ($\sqrt{0.0}$ లు) రగులఁ జేయు, మండఁజేయు

చం మగలమనోనివాసముల మానిని దృఙ్మద నాస్త్రపావకున్, రగులుకొనన్ రగిల్చి చిటు వవ్వను గందపుఁ గొడగాడ్చుచే, బొగ లెగయించి పల్కు నెయివోయుచు మాడఁగ మాయకట్టెచే, నెగసనఁ ద్రోచి యార్పదగు నించు యించుక కూడ్చుట వరన్.

కా. 1. 24

రఘుపతి సం. వి. ఈ. పు. రఘువంశీయులలో శ్రేష్ఠుడు. శ్రీరాముడు ఇట్లే రఘు రుడు, రఘువంశిజకుడు, రఘుకుందనుడు, రఘూ ద్వహుడు. మొ.

రఘువు. సం. వి. ఈ. పు. నిశీధుని కొమకును, నజాని తండ్రీయు నగు సూర్యవంశపురాజు. 2. రఘుని వంశమునఁ బుట్టిన రాజులు. 3. రఘు వంశమును వందొమ్మిది నిగ్గల మహాకావ్యము (వాచ.)

రచన సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఏర్పాటు, విన్యాసము. 2. నిర్మాణము, సృష్టి. 3. కృత్తి, గ్రంథరచనము. 4. కల్పన, ఊహ

రచనము. సం. వి. అ. న. రచన.

రచయిత. సం. వి. జ (బు. శ్రీ. బు)

1. రచించువాడు, నిర్మించువాడు 2. గ్రంథ కర్త, రచి.

రచి(యి)ంచు సం. న. శ్రీ. వర్షణము, నిర్ణయించు. వ. అక్షరపదుడు తన కూతును... అభిమతుడై న రాజపుత్రునకు వివాహంబు సేయం గావక స్వయంవరంబు రచియించుచున్న వాడు.

భార. అది. 7. 4

2. చేయు, నిర్మించు.

సీ. చిన్నారి పొన్నారి చిటుతకూకటివాడు రచియించితి మరుత్తరాట్రురిత్ర, కాశీ. 1. 7.

వ. చంద్రాంగదచరిత్రానుబంధం బగు నొక్క మహావ్రబంధంబు నవంసనిబంధభరితంబుగా రచియింపఁ బూని. చంద్రా. 1. 7.

3 వన్ను, నిర్దళము.

చరితము. సం. విజ, (అ. అ. అ) 1. వీక్షింపఁ బడినది, చేయఁబడినది నిర్మింపఁబడినది,

రచు¹. వి. 1. (గ్రామములో) పెద్దమనుష్యులు గూర్చుండు చావడి, మొగసాల.

సీ. కావున నారాగతి వింట గడులెస్సరాజు మార్గంబున రచు మంద, మూత్రపురీషవిమోక్షంబు సేయమి ... భార. కాం. 4 117.

వీ. రచలు నంగళ్లు రాజమార్గములు, నచ్చుగాఁ జెన్నారు నారామములును సం. రా. ఉ. 148 పా. 1 సం.

చం. రయమున వృష్టిపై యొడిగి రచుపై నిధి యితురుగ్రతన్, హయః తిమిరం గణితి నాతనిపై వృషతిం గజాదినిస్త్రియములెన్నె లాడుదురు... అధ్యగుల్. అము. 4. 131.

2. కొలువు, సభ.

మ. స్ఫురణకాసిన సజ్జనుండు భజనంబు దైన రాజున్ నిర, ఉరుడౌ రూపిని రచలో ఖలుఁడు నిష్కంజంబులౌ తోయముల్.

మల్లభూ. 1. 48.

కం. రంభకు నహహ యొకవ్రతి, రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కని సం స్తంభింపనీరు హాస్యా, రంభణ మీపొరు నిగ్గరవిటుల్ నగుచున్.

కళా. 3. 248.

3. రాజమార్గము.

ఉ.. తారకగణస్ఫురితద్యుతిఁ దాల్చిపొల్చుసం, ధ్యాంగనవోలె నొక్కవనజానన భోరనవచ్చె రచ్చకున్. కు. సం. 7. 125.

సీ. శచిమాటుమనువు రచ్చలఁబెట్టి యెందఱే నింద్రుల మనువారలెఁగి రహహ. గీ. చూడనివి యెల్ల యుగ చర్య సుద్దులయ్యె. హంస. 1. 150.

మ...నాకాన్పు ర, చ్చల కెక్కెంగద యింక మానుదురె యీ సాధ్యుల్ ననుం దూఱఁగా శుక. 441.

4. స్థానము, ఉనికిపట్టు.

చం. చెలువమురచ్చ కాముకుల జీవన మంగజ రాజ్యలక్ష్మి కూ, గులు గమవట్టినగ్గతి మరు ద్గణికామణిసోమయాజుల, న్వలవఁగఁజేయు నొషధము స్వర్గవిభూషణ మంబురాశి స, త్కులభవ పుణ్యరాశి వలకూబరు ప్రాణ పదంబు రంభదాన్. చిత్రభా. 2. 84.

5. గోష్ఠి.

చం.. శృతిహితస్వరవైఖరు లుచ్చరించుచున్, మనుశుభదీప్తిదీప్త భువనద్విజరాజుల రచ్చ లచ్చటన్, గమఁగొని సాంద్రవిస్మయవికాస విభాసిత మావసాబ్జుడై.

మా. వల 2. 31. (హరిశ్చంద్రపథమున)

చం ... ఇంద్రకెల్లికదడయ్యక రచ్చల గెల్వఁ బోవలెన్. ఉ. రా. 3. 145.

6. విలకలము

చం... శ్రుతిహితస్వరవైఖరు లుచ్చరించుచున్, మనుశుభదీప్తిదీప్త భువనద్విజరాజుల రచ్చ లచ్చటన్, గమఁగొని సాంద్రవిస్మయవికాస

విభాసితమానసాబ్జుఁడై.

హ. నల, 2.31. (నలవక్షమున)

7. కలహము.

ఉ.. వివేకములెల్లను వెచ్చఁబెట్టివీ, రిచ్చట
దొమ్మిగూడి కలహించిన తేరుగడెలబుట్టు నీ,
రచ్చలఁపఁగావలయు రాయని యింద్రుఁడు
చేయమర్చుచున్.

అహ. 1. 105

కం. అజఁ డరుగుదెంచి గురునిన్, రజనీకరుఁ గాంచి
యిట్టి రచ్చలుగలవే, గజివిజీ వలదనితారా,
గజయానం జేరఁజోయి గ్రక్కునఁ బలికెన్

శకం 5. 127.

8. సమ్మర్దము.

వ... మొగులు తెగలరచ్చలనచ్చటం బెచ్చుపెరుగు
జాంబూనరాంబుజకదంబ కాలంబ కాదంబ
కాడంబరములు వానిచుచు వసు 2 140

జలువచ్చబెడఁగునిగ్గుల రచ్చకుదఁగల్గు ఘన
శిరీషము మస్తకమునలర్ప ఉ. హరిశ్చ 1. 55.

9. బాధ, ఉపద్రవము (చూ. రచ్చసేయు)

జ. రచ్చకొట్టము, రచ్చగొను, రచ్చపట్టు కొట్టము,
రచ్చబండ. రచ్చప్రాసు, రచ్చయుండు, రచ్చ
యొనర్పు, రచ్చరావి, రచ్చతాయి, రచ్చ
సేయు

రచే². ఏ. (సం. ౯౫) కాపు, రవణము (చూ.
రచ్చసేయు)

జ. రచ్చసేయు.

రచేకొట్టము, ఏ. (రచ్చ+కొట్టము) 1. రచ్చ
చావడి (మండివము), సఖామందిరము,

నీ, సత్రంబుసాలయుఁ జలివందిరియు రచ్చకొట్టము
వచ్చుట గురుజనముల, నిందించుట...
నిరియహేతువులు. భా. అను 2. 61

గీ. క్రోధలోభాత్ముఁడై రచ్చకొట్టమును మురాలి
యంబును బ్రపయును గూడఁద్రోచి, నతని
కిత్తోల్పెదరు లోభియైన సకల, సుకృత విక్రయు
నుతీచెద ర్నాడు మధిప, మార్క. 2. 88.

కం. దేవగృహముకడ వీధిని, గోవాఁడుమునందు
రచ్చకొట్టముపొంతన్, భూవర సన్ధ్యములను
వి, ప్లావిశ్చున మొప్ప దండ్రు చారిత్రివిదుల్.
భార. అను 4 98.

2. దర్మకాల

నీ రచ్చకొట్టంబు నారామంబుఁ గూపంబుఁ
బ్రవయుఁ గావించుట... భార. అను. 2. 84.

గీ. నారావనీ సమాయాతపథికు, లమరఁ గనుపట్టు
రచ్చకొట్టమున కరిగె. శుక. 3. 188.

ద్వి .. రచ్చకొట్టమె నాయున్న కొలువు,
కూటంబు, ఇక్కడ నాయంట నీరితియైన,
దిక్కులెల్ల వర్తిలు మడియాజ్ఞ.

ద్వి, వరమ, 3. 210 పా.

రచేగొను అ. ౩. రచ్చ¹+కొను) గుంపుగూడు.

న అచ్చెరువడి వియచ్చరులు వచ్చి రచ్చగొని
యాడ. రామా 5 188.

రచేపట్టు ఏ. (రచ్చ¹+పట్టు) కొలువుకూటము,
సఖాభవనము.

నీ. మొనఃట్టు నెల్లిమ్మి మొత్తమ్మువకు రచ్చ
పట్టు మానధూవరివృధునకు.

చంద్రా 5 120.

(సూర్యోదయవర్ణనము)

వ. అచిత్రరేఖయమృచ్చెక్కింటి పచ్చవిలుకురచ్చ
పట్టయిన పాన్పువం బవళించియున్న నచ్చో
టికింబోయి... ఉ హరి. 5. 138.

2 గోష్ఠి స్థానము.

గీ కనకగమికిమఁ గల్పవృక్షమునఁ బచ్చరా
చట్టుగమి రచ్చపట్టు మాట మనుచ. 2. 43.

3 ఉనికిపట్టు, ఆశ్రయము.

మ. దండుకుంగెదవ చావకే ? పంతశ్శుద్ధికిం
జన్మభూమి యుదాంతము రచ్చపట్టు ...
గొల్బున నారిసింహమనుతే ద్రస్యామి సామా
న్యుడే. రామా. 1. 82.

చ. చలువల చచ్చట్టు జలజంబులనుట్టు విరాళి

కల్కిప్రో, గుల కనుకుట్టు జక్కవగొట్టు చకో
రులమేలియట్టు. . రా. వి. 3. 8

శ్రవ్యపట్టుకొట్టము = రచ్చపట్టు వి. (రచ్చపట్టు +
కొట్టము) సభామండపము.

శ్రవ్య ... వచ్చతాబంతులంగను పట్టుకోటవాటిరచ్చ
పట్టుకొట్టంబున నట్ట నడితెరవుం బట్టుకొని ...
ఉ. రా. 3. 22.

రచ్చేబండ. వి (రచ్చ¹ + బండ) రచ్చ సేయు కాల
మందు పదిమంది కూర్చుండెడిబండ, రచ్చతాయి
(శ ర.).

రచ్చేమ్రాను. వి శ్లో. (రచ్చ¹ + మ్రాను) జనులు
గోష్ఠి సేయుచోట నీడకై పెంచిన చెట్టు, చెత్యము.

గీ. విడువకెప్పుడు వెనుకాలి వీడఁ దొడిగెఁ, దోచె
దక్షిణ దిక్కున దూమకేళి, సురకన్యలు
పూజింపవరుగుతోట. నున్నతెన్నెన రచ్చ
మ్రా నొటగి కడసె ఉ. హా. 5. 37.

సీ. పలుపుదూలము కొట్టముల సోగరాగాడి
మచ్చముఁగిట రెండు రచ్చమ్రాను, లీను
గోడగ వెగురింటి బిడ్డలు మాళ తార్పులు
నూపపాతలలంగోలుచు.

వేం పంచ 1. 118.

రచ్చేయుండు అ శ్లో (రచ్చ + ఉండు) సభచేసి
కూర్చుండు, కొలువు యు

గీ. ఇచ్చటనెకాదె రచ్చరాగచ్చునెన్నె, ముచ్చ
టలు మీఱ మెచ్చుచు రచ్చయును.

ఇందు 3. 33.

రచ్చేయునర్పు అ. శ్లో (రచ్చ¹ + నర్పు కొలువు
సేయు; నివసించు.

ఉ. పచ్చి చాచుయుఁ బిలువపాదుముగల్గు వెలుం
గునిచ్చతో, రచ్చయొనర్పు న దలి చరాకున.
దేలుచు వేడ్క నేలుచున హా. య. 4. 48.

రచ్చేరావి. వి. (రచ్చ + రావి) పెద్దమనుష్యులు
కూర్చుండుచోట నీడకై వేసిన రావి చెట్టు.

చం. విపులధరాధరాగ్రమున పోలున వం కలరచ్చ

రావిది. వ్యవసరములముతోఁ గడవలంతలు.
పండుల విజ్ఞప్తిగు... వరాహ. 10.120.

సీ. కదలక పెన్నిధిగాదుదయ్యంబులు రచ్చ
రావుల బొమ్మరక్కసియలు గీ. లంకతల్లు ల
వంగ... కవిక 4. 110

రచ్చేతాయి. వి. (రచ్చ¹ + తాయి) రచ్చచేయు
కాలమున పదిమంది కూర్చుండు తాయి, రచ్చ
బండ,

సీ అచ్చమైవాకిట రచ్చేతాయి మెఱుంగు వంచ
తినెల్లు గొప్ప పారిగోడ. శుక 2. 407

రచ్చేసేయు¹ అ శ్లో. (రచ్చ¹ + చేయు)

1. గోష్ఠిసలువు.

కం. ఈరితినెల్ల వారిలు, శేరి మాటాంకుండు రచ్చ
సేయఁ దడియాం, భోరుపాములు సరికా పుటో,
యారులఁ గూడికొని నిజగృహోతర సీమన్.

శుక 2. 418.

2. గుమిగూడు సభచేయు.

గీ. స్థూల పరిష్కాననో దుంబరాగ్ర, రంధ్రముల
వాననీరు సొరంగవెడతె, మళక వంక్తులు రావ
ధూమంబుల యంగ, రచ్చసేయంగ వెడతె
విశ్రాంతి కనంగ. ఆము. 4. 111.

3. కలహించు

ద్వి. రత్నాలకుప్పయో రాజీవనేత్ర, రత్నాంగి
నీతోడ రచ్చచేసినది. ద్వి. శ. సా. 1708 పం.

సీ. శ్లో. 1. బయలుపెఱుచు.

గీ. రవి బిగియింతు నదియును నవలవైచి, కుంకు
మపు బూత చిమచిమకొనెడువిన్న, పచ్చికొన
గోటితాకులు రచ్చసేయ, గుబ్బయంగనరా
వైట కొంగువైకు కువల. 4. 109.

2. బాధించు

గీ. రచ్చసేయంగ దొరకొనురాత్రులందు, ముని
ఓమారుల బెడరించికొనంగఁ దొడఁగుఁ, గామినీ
మావాడు నిక్కముగఁజేసె, నిండు రమ్మ
వ్వచోట నిల్లెల్ల గొనుట. కువల. 2. 21.

రచనాసేయు? అ (క) (రచన+చేయు) కాదు, రచనాసేయు

సీ. ప్రకాశం పరివర్తనమును దిద్దమొనరించి గచ్చి
కయలతి త్తి రచనాసేయు. ఘటికా 128

రచనాసేయు సం. 1880, రచనాసేయు, త్రాడు

సీ. పక్షాధిగమనములవెంటి కుథంబులు జాతిపోవ
రచనా ప్రయత్నం బొంగిపొంగి.

వేం పు. 1 82.

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, మొగలి
(వృ. వి.).

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, చాలది.

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. చిలుక, కీచము

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. చిలుక, చిలుక

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. చిలుక, చిలుక
చాలది.

విజ (అ. అ. అ.) మృగముల నానందపలము
చాలది.

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, కైలాసము, వెండి
కొండ.

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. తెల్లనిది, కేవల
మైనది.

వి. అ. అ. అ. 1. వెండి 2. బంగారము
ముత్యములను, ముత్యములను.
4. రక్తము, నెత్తురు 5. దంతము 6. పర్వ
తము. 7. పనుగు. 8. రూపము. 9. తెలుపు.
10. ప్రాదము (కే. ని.)

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, వెండికొండ, కైలాస
పర్వతము. ఇట్లే రచనాసేయు మొ.

రచనాసేయు. వి. గడన, సంపాదనము (క. ర.)

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. రంగువేయుట

2. కుంకుమపువ్వు. 3. రాగద్రవ్యము (కే. ని.).

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, 1. రాత్రి 2. పసుపు.
3. లక్క. 4. దుర్గాదేవి. 5. కుంకుమపువ్వు.

రచనాసేయు. కోరింద (వృ. వి.) (కే. ని.)
1. నీలి ఒకాళిక ఒకటి

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.

చరుడు, రాక్షసుడు, విశాచము 2. కోరుడు.
దొంగ. 3. రాత్రికాపలి యుండెడివాడు.
4. చంద్రుడు

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.
మంచు, తెల్లమంచు

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.

రచనాసేయు (సీ) కే. ని. సం. 1880, రచనాసేయు.
ముఖము, సాయంకాలము, ప్రాద్దుకుంకువేళ.

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, అక్షరము.
2. రజోగుణము. 3. పాంశువు, ధూళి (కే. ని.).

రచనాసేయు. సం. 1880, రచనాసేయు, మేఘము. 2. కే. ని.
3. పాదము. 4. పుష్పము (కే. ని.).

రచనాసేయు, సం. 1880, రచనాసేయు, రజోగుణము
యు. దుట.

రచనాసేయు సం. 1880, రచనాసేయు, 1. ఋతుమతియగు శ్రీ.
ముట్టలు నయాడు. 2. వెండి యాడు గలకన్నె.

రచనాసేయు సం. 1880, రచనాసేయు, 1. గుమ్మరగిరి
దిమ్మ ప్రకాశించి 2. ఉదయము గలది. రజో
గుణముగలది. వి. అ. అ. మహిమము, దున్నపోతు.

రచనాసేయు సం. 1880, రచనాసేయు, 1. దుమ్ము, ధూళి. 2. పుష్ప
పరాగము, పుష్పాదీ. 3. సూర్యకిరణములో కన
బడు అక్షరము. పరిమాణము 4. దిద్దుబాటుచూపు.
5. ప్రాగుణములగు
సూర్యకిరణము గుణములలో
(రచనాసేయు, గుమ్ము 6. ఋతుమతియగు
7. కుంకుమపువ్వు. 8. తగిలము. 9. కరంధము.
10. నీరు. 11. పూలమాల. 12. తేజస్సు, కాంతి.
13. రాత్రి. 14. తేజస్సు, వీర్యము. 15. పగలు.
(కే. ని.).

రహస్య ఏ చరిత్రకపుకొనెడు దుప్పటి (శ, ర.).

రహస్యము సం వి. అ న అంధకారము, చీకటి.

రహస్యము = రజస్వత్వము.

కం సాత్త్వికులకు దివము రహస్యమత్తకలితవర్త
నులకు మర్మభువనవా, నిత్యముఁ దామనులకు
నీ, చక్షుః రాధోజగంబు సంప్రాప్తమగున్.

భార. అశ్వ. 2. 128.

రహస్యము. సం వి అ పుం అంధకారము, చీకటి.

రహస్య = రహస్యము అ (శ. (√/అశ్వ.)) వర్ణనచ
సములాడు

గీ. గాయ నా యాస్య తస్యయఁ తెయకున్న,
నెఱిగెదవుగాక రహస్యము నీ యిపుడు.

కాళి 2 183.

రహస్య శ్రీ ప్రేమ సవరు.

కం. రిద్దల పుడ వాడే, మర్మగూఢము నులుండు
మార్గములని ను, దృష్టిపడగు దును నేమని,
కెల్ల రహస్యము ప్రసాదము నీవు నీవు.

భార. ఉద్య. 4. 204.

రహస్య చిహ్నము కృ. కొనఁగె గల్గెనఁగూర్లు
గొట్టిగ, యెఱుంగ కది పుం వందనల యిటు
రహస్యము, మనుచ. 3. 84,

అ శ్రీ. ఆశ్చర్యము.

చం నిమగ్నము కావలయుగ నెమ్మది వమ్మివవాడు
కంసుడె, య్యమపునఁ గ్రుసినపోక బలమంతయుఁ
జూపి గాని రహస్యమున దీటునే వెడఁగ.
చుడిచినయిన నీవుగన్ననీ, యనుపమకీర్తి
కీర్తితమముప్రి యొనర్చుగఁ జూపవచ్చితిన్.

భార. పుం. 2. 100.

(రజస్వ = సీ ల = ప్రేమగోన, రజస్వలని దీటునే
క్రొత్త ప్రేమ.)

విజ్ఞానము

పీ. రిచ్చుల క్కొనన్ రహస్యము సరివారిలోపలఁ
దలచెపు పసి, భాగ. 3. 185.

(రహస్యము = వర్ణనకారములచే)

వి. 1. వర్ణనకారము.

చం. ఇటువదిగల్గెనేని నిలయెల్లను నేలఁగఁజాలు
వేయుం, జ్జులు విను రాజు నేర్పరియు కూడు
డుఁ గావలయుంజుమీ. భార. కాం. 3. 163.

పీ. అని యదర్శనను వారణవాయి గొనక యవ్వులు
కు అన్నియును రజ్జులుగఁ గొనుచు.

భార. మౌ 165.

2. దుర్భాషము

కం...నిజా, వమున గొని రజ్జులెట్టికీ, సమయం.
కరుదెంచె దొంటి చందముగలదే

భార. విరా. 4. 1930

ద్వి. రజ్జు లాడెదవు నారాయడిఁగలఁగి.

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 2110 వం.

గీ. అమృతేతెల్ల భావకయ్యా మతేమి, రజ్జు
లాడెదు మంచి గురస్తువగుదు, చేరి మాటాడి
వపుడె నా సిగ్గువోయె, నొం యంటివి తెన్న
జాగాయెఁగాదు. కుక. 2. 423.

3. అశ్చర్యము, దంబము.

మ. అగవే రజ్జులు నేడు నీదగు మహాస్థానంబులో
నితఁడన్, పగవా రక్కడ ప్రుక్తిరే...

భా. రా. యు. 112.

గీ. ఒకటనైవను వారియం దొకరిలోని, చిదుర
పాలును బోలఁడు సిగ్గులేక, పాండవులగెల్తు
నేనని పలుకుచుండు, వీనిరజ్జులు తులువలు
విండు దగిలి. భార. ఉద్య. 2. 181.

అ సఖల బలుకు దీవు సరిలేరు నాకని, నిదె రణంబు
వచ్చె నెల్ల, వాని కెఱుంగవచ్చు దీగఁజెఱచోట
రజ్జెన యట్లు పూరగింప వగునె యిచట.

భార. విరా. 5. 88.

పి. వాయు రజ్జులేల మునివల్లభ వృద్ధుఁడ
వొండె గావులే, వ్రాయపువాడ వద్రవవ
రమ్యములైన యనేక దేశముల్, ధీయుత
యల్పకాలమునఁ ద్రిమూర శక్యమె నీకు
వెమ్మెయిన్ మార్క. 4. 217.

4. దురభిమానము, తగని గర్వము.

కం. కా వెత్తుకొంటి రక్కల, నేనియుఁ దలమాను
వోని నెత్తురుకుదుమున్, నేనానిఁ జేసి రజ్జువ,
దానవపతిమీఁద వడవఁదగునే నీకున్.

కు. సం, 10. 580.

5. అతిశయము.

వ..చింతగ్రోజ్జరజ్జునుఁ జేసింది మెండును ఇప్పు పూ
మెగ్గల యగ్గలికయు... కాశీ. 7. 185.

జ: రజ్జాడు, రజ్జలాడు, రజ్జలాట.

రజ్జులాడు నిజ. (రజ్జును + అడు) 1. వర్ణభాష
లుండు, వదరుఁబోతు.

కం. మందెడు బలునారసముల, వెండియు నా
రజ్జులాని వివృచ్చుండు, దండత నేసె యెక
నవి, ఖండించెను గురుమతుడు గర్వంబులన్.
భార. దో. 4. 245.

2. అత్యుత్తమరుండు.

ఉ.... బాఠిభూరికా, రాయుధనైపుణక్రియలయం
దు బదాలవపాలుఁ బోలెడి, వాయుపురజ్జులాఁ
డధిప...

భార. ఆర. రి 68.

రజ్జులాట, ఎ (✓రజ్జులాడు) డంబముబాటు.

కం...రణ శ్రీవిక్రమంబు నెలవఁగ, రావిపుము
రజ్జులాట రాకోచితమే. విక్ర. 4. 72.

రజ్జువు సం. ఎ. ఉ. శ్రీ. 1. దామము, త్రాసు,
దారము. 2. వేడి, అల్లిన చెంద్రుకల కుమ్మ.

3. అష్టహస్తప్రమాణము, ఎనిమిది మూల కొలిత
(కే.ని.).

రటంతి. సం. ఎ. ఉ. శ్రీ. మాఘకృష్ణవత్సరశీ తిథి.

రటనము సం. ఎ. అ. న. 1. కేకలువేయుట, మాట
లాడుట.

రటితము. సం. ఎ. అ. న. అటపు, కలకలవ్వని.

రట్టడము. ఎ. (సం రాష్ట్ర) కూటం) సత్రము,
ధర్మశాల

వ.. వీరడిపులనాంటిగొల్లి మె (రి) లిట్టడము

యప్తభోగం సర్వసంపదలతోం గూడవిలిచి...

దకా 4.1281.

రట్టడి¹ ఎ. గ్రామాధికారి.

ఉ...సుతలఁదిమ్మమరంగమ లింగగోపమన్, రట్టడి
కాకుమారి పెద రంగయ పోముఁడ గాంచె
వేడుకన్. అప్ప. 1. 80

కం ... శివుని భక్తిపూజింపుఁడు మీ, రోజునెడి
వడవకుండుఁడు, రాజులు రట్టళ్లువగుట రావె
ల్లిటికిన్. శివ. సా. 200

వ. స్వస్తి శ్రీమకుచిన్యక వర్షంబులు 1030
యగు నేండుగుండిడటితగటూరి రట్టడియైన
త్రికాటబోయని మన్మథురగుకబోయని ఎత్తి
చ్చివగుడి. 1035 గుడి ఇమెల్లకానము.

వ...నడుకుదిరి మరపరట్టడియు అడపురి ఐతమ
రట్టడియు... బెండనిపూండి కామిరట్టడియు.
దకా 4 1194

జ రట్టడికము.

రట్టడి² ఎ 1 రట్టు, ని ద

నీ. కడలేని రట్టడి కొడిగట్టుకొనియైరఁ గమలారి
గురుతల్పగతుండు కాఁడె. ప్రబోధ. 1. 50.

2. అగ్రహము

(యమదండన)

వ ఎగురులాడుచు ముష్టి పూతంబుల బాధించుచు
బెట్టురట్టడిఁ గొట్టుకొనిపోయి ఉన్నగఁడదిణ
దిగ్భాగంబున, సాన దో. 1. 128.

విజ. నింద్యుడు, నింద్యము

ద్వి. వడిఁబాటి యిచటికివచ్చినఁజూని, రట్టడి
మంత్రు లీ రాజ్యంబునాకు, గట్టి రి తియకాని
కవట మే నెఱుంగ.

కం. రా. కిష్కిన్. 205 పా వ సం.

కం. విట్టలిగి వ్రేత లొగిఁ దన, గట్టిచందములు
బెల్లి. నీలా. 1 98.

3. ఉప్పుడు, దుప్పురాలు

వ. రట్టడివీరుఁకుఁ దోబట్టువులై బాలయును

2. పొత్తగడియన్. అనందగు వన్నెలు చెన్ను
నహించిర. ఉ. రా. 1. 300.

3. వెక్కిరించున మార్లు వేలు వప్పిచ్చి, ముట్ట
జిక్కినవేళ ముట్టచేపట్టు, రట్టదై తిరిగి పత్రం
బులుగొనుచు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 480 వం.

4. రట్టడి ముక్కిడి రక్కసి మఱియు, దిట్టయై
బలములఁ దెచ్చెఁ గావలయు,
ఉ. రా. 20. 181 పా. 28 వం.

5. వ్యోమము

6. అభివల హృదయము లారసి, రతికలన న్నేల్చి
లేచి రట్టడిరూపున్ జతుఁడయ్య జన్మనంబును,
వితయచమీ యడివిఁగాయు వెన్నెలరీతిన్
శశా. 3. 78.

7. రట్టడినము.

రెట్టడికము 1 (✓ రట్టడి) గ్రామాధికారిము.

8. అచంద్రాంగము వడచునట్లుగా గంగగొండ
చోడకై రాగియాణ్డా, రిశ్మేతం బులైంచిన
నుటయిరు యు నుడలకుండగు వెలగాం తె
కొని అడ్డమూరి రట్టడికము

ద. శా. 4. 1188

ద. శా. 4. 1029.

రెట్టడిరసము. 2 (రట్టడి + రసము) కొవవు వచనము.

9. రాకురాకు మనెడి రట్టడినములు, పోకు పోకు
మనెడిపోగొంగలు, పొడుపుపొడుపు మనెడి
కెడఁ పుబీరముల్, కెడుపు నిడుపు మనెడి వీర
లెఱుగ. వి. వి. 3. 150.

రెట్టడిము. 3 నాట్యపీఠము.

ఉ. దేశపథ బు రట్టణము దిక్కుకాసియుఁ గోల
చాఁచి, లాఁకి. శ్రీ. మా. 4. 182.

రెట్టడి 4 1 నిఁద, దూలు

5. శాఖోపశాఖు జాగువ న్నడరట్టు.

శి. గా. 3. 71.

6. హాపురాభోగవార్తి పె పపుడవారి, మదిఁ
బొడమఁ దలపోసి రట్టని యటంచు, తెలువ

నంకోవవిభవనై చిక్రిఁ బరంగఁ, బరంగు నా
వగరంబు గవ్వట్టఁ జూచి.

రాఘవ. 2. 38 (రామాయణాథమువ)

7. పేరు బుపిగాని మాతండ్రిపేరు పెంపు, గల
మహారాజమణి యట్టఘను కడుపున, బుట్టియే
విట్టరట్టడిఁ గట్టుకొన్నఁ, తెట్ట యచి తిట్ట రే
తోడిచేడెల్ల. ఉ. రా. 1. 183.

8. అపకీర్తి

9. రాజునై నేడు కడపట నోమాని, తెచ్చికొంటి
విపాయని తిట్టురట్టు, నకటయిఁకనైన నా చెప్పి
నట్లు చేసి, దేవకాచార్యనకుఁ దాఁచి దిరుగ
నిమ్ము నరాహ. 7. 28.

ఉ. అట్టి మదియమైన వపురాశ్రయలోభ మహాపరా
దమే, గట్టగ లేచినచుటకుఁ గారణమైనది
నాకు దోషముల్, గట్టెడు నీ మృపాచటవికా
రిమఁ జూడఁగజేసి యిప్పుడున్, దిట్టునురట్టు
వర్తమగు దీక్షి నిన్ననఁ తెల్ల దేమియున్.

ప్రభా. 5. 128.

ద్వి. పట్టుఁదిట్టునా తెనఁగకయుండ, బోరనముని
పుత్రుఁ బ్రోచితిగావ.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 2469 వం.

3. ఉపద్రవము, ఆపద,

ఉ. గొట్టుతనానఁ దిన్ వెడఁగొట్టిన దిట్టును రట్ట
డంచుఁ దోఁబట్టువనెట నొండవకపోయితి.

ఉ. రా. 2. 309.

ఉ. రాచకుమారులారు భువి రట్టని యెంచక నై
వఁకమున్, నీవతఁజెందువం చనక నెమ్మది
మామయకోవిలాసనా, రోచితవృత్తియుండె
యనోపకవ శై నునీలలోహితుం, జూచిన చూపె
భావమునఁ జూచుచుఁగాఁ పమిటారి యేపునన్.

ఉ. హరిశ్చ. 4. 35.

(ఉపద్రవకరిమని భావము).

ఉ. హత్యకురోయఁజూతురె దురాత్మకులై చరి
యించురాజున, వ్రాత్యులు వీరివంకవగు

రట్టుకు దిట్టకుఁజెట్టకోర్పునా, ధృత్యవిశేష
మెక్కడిది చం. రా. 2. 85.

4. మొఱ (ఫిర్యాదు).

దండకము ... వెన్న చేమాటుగొల్లాడఁగా గొల్లి
యిల్లాండ్రు వందామిదాశ్యతో రట్టు గావించి
నన్. పారి. 3. 89.

5. గోల, అల్లరి.

పి. ఏచినకలపోత దాచెదమంటిమా నిట్టూర్పు
గాడ్పులు రట్టు సేయు. వరాహ. 4. 19.

గి. తనదు చిన్నెలకై యానఁ దళపు సేయ, నడుగ
వచ్చిన మనసు రానట్టి వారి, రట్టుగావించి మగ
నారిఁ బట్టి దాని, తొర మొట్టోయటని దుమ్ము
తూరు వెళ్తు కుక. 2. 105.

6. చొరవ, సాహసము.

కం. చుట్టటిక మోతగల్గిన, రట్టుచరారా యొకకు
రా వారలపై, నెట్టి సుబద్ధుల కైనను,
బుట్టును రోషంబు దానఁ బుట్టు జెట్టన్.
హంస. 5. 89.

పా. అట్టుపిట్టునాసాదివారిది రవ్వరట్టు గంగా
వమ్మది.

బ. రట్టుకతై రట్టువడు,

రట్టుకతై. ఎ. (రట్టు + కతై) సాహసికురాలు.
చొరవకతై

పి. అలిగియొకటిరాజు నాండ్రయెరసుబుట్టి పుట్టు
పావలశేయు రట్టుకతై. క్రిడా 129.

రట్టువడు అ. క్రి. (రట్టు + వడు) రవ్వవడు.

కం. జెట్టువడు మోవవచ్చిన, పట్టుచ దైర్యము
వదలి పలుమఱుమిగులన్, రట్టువడి తమకి
మదిలో, నట్టిట్ట నెనేని నవ్వరా సరివారల్,
హరిశ్చ. 4. 114.

గి. చాలభువిరట్టువడి హరిశ్చంద్రుచేత, లీల భూ
చక్రమెల్ల సేనించుటకును, నిలఁదనదు పుణ్య
మటుబంచి యిచ్చుటకును, గారణం జేమి గాధి
కుమారువకును. ఉ. హరిశ్చ. 478.

రట్టి = రడ్డి. (క. ర.)

రడ్డి = రడ్డి. ఎ. (సం. రాట్.) కూడ్రులలో నొక.
తెగవాడు.

వ ... శ్రీమతుకారవతి నచ్చయరడ్డికొడ్డు
నూరయరడ్డి ద కా. 4. 1152.

కం ఎడైతవపుఁ గయినేకల, రద్దులు వడచి పుర
స్సరిచ్చార్యముగా, గుడ్డఁబుచక్కిగట్ట, బడ్డ
మహాశక్తి దివ్య భవన బునకున్.

హండు 3. 75.

పి కూడ్రవామంబులు శోభిలు. తద్విశేషమ్ముతై
తవరుఁ గమ్మని వెన్నెయని రెడ్డియని రడ్డియని
వచింప.

చం రా. 2. 222.

గి. రాజశేఖరుఁడగు నెల్లఁడ్డిరాసి, భూరి గడ్డూ
నికురుంబ పోచమా బ శివ వ. 1. 07.

వ ... బుధవారమునాడు శ్రీమద్దాశారామ భిమే
శ్వరి దేవ(రకు కొండిపట్టిదా పి డ్డి కొడ్డు
పోలిఁడ్డి తల్లిదండ్రులకు దనకు ధ(రాష్ట్ర
ముగా) బోలు పలువురు బాట్టుగా మూడ
పువడిపున ..

ద కా. 4. 1185.

సాహిత్య 2115.

రణతూర్యము. సం. ఎ. అ. న. యుద్ధవాక్యము.

రణత్కారము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. రణఁదస్వని,
గడగడధ్వని, గణగణమనుస్వని, గలగలలాడుస్వని,
ఘల్లుఘల్లుమనుస్వని. 2. సామాన్యస్వని
3. యువకారము, మమైరల ధ్వని,

రణవెండ్లి కొడుకులు. ఎ. ఎ. బ. భార్యవిశేషము
సి... గౌరి, కుంకుమల్ రణవెండ్లి కొడుకులు
పిచ్చుకిగోళ్ళు ప్రయాగలు గొట్టఁ బ్రాలు.

హంస 4. 128.

వ ... సీతాభోగాలు గౌరికుంకమలు నాగమల్లెలు
గొబ్బికాయలు రణవెండ్లి కొడుకులు ఈశ్వర
ప్రియములు ..

ప్రబంధ. 112.

రణప్రియము. సం. ఎ. అ. పుం. దేగజాతిలోఁ
జేరినవక్షి. (యుద్ధమందిష్టముగలిది) (విల్యము)

భణము. సం. వి. అ. పుం. న. 1 యుద్ధము.
కయ్యము. పుం. 1. ధ్వని, చప్పడు 2 కణము,
3. గతి, గమనము.

రణరంగము సం. వి. అ. పుం. యుద్ధరంగము,
యుద్ధస్థలము

తణతణతము. సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఉత్కంఠ
ఉద్యేగము

న ... అని యనేక ప్రకారంబులఁ బ్రలోచనము
రణరంగ వ్యథాకులిత హృదయం దగును
నుండె వంత...

కు సం 6 836

2 వియోగము (కే. ని.)

రణరణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం మన్మథుఁడు,
కామదేవుఁడు (కే. ని.).

రణసంకులము. సం. వి. అ. న. యుద్ధవ్యాకులత,
దొమ్మియుద్ధము.

రణాంగణము సం. వి. అ. న. యుద్ధరంగము.

రణితము సం. వి. అ. న. మ్రోత.

విజ మ్రోసినది (శ. ర.).

రతకిలము. సం. వి. అ. పుం. కునకము, కుక్క
(విల్యము).

రతకూజితము సం. వి. అ. న. మణితము

రతగురువు సం. వి. ఉ. పుం. మగఁడు,
ప్రియుఁడు.

రతజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. కాకి (త్రి. ని.).

రతతాలి సం. వి. న. పుం కాముకుఁడు, భోగ
లోలుఁడు ఈ శ్రీ. వేళ్య. లుండె

రతనపుగని వి. (రతనము + గని) రత్నాకరము,
సముద్రము

కం. విను మనుమఁడ మానుడువులు, వినుమునువు
దలింపి నీవు వేటొందు శలఁ, పునమొదిన
నీ రతనపు, గని యిందిక నొరుఁడు చాటఁ
గలఁడే చెప్పుచూ.

అచ్చ. రా కిష్కి 832.

రతనపువిల్లు. వి (రతనము + విల్లు) ఇంద్ర
ధనుస్సు (శ. ర.).

రతనము. వి (సం రత్నం) రత్నము, మణి.

చం. రతనపుఁ గోటఁ గ్రుమ్మినను రాలెడు కెంపు
లగ డ్దలోహన్.

దశా. 1 86.

కం సుతుఁ దునుమఁ దగునె ముద్దుల, రతనమున
యో యిదే దొరతనమ్ము వృషా.

సారంగ 8 81.

ఉ. తెల్లని దీవి తమ్మినెలదేటి వలెన్ దగునొక్క
బాగరిన్, వల్లని వాని లచ్చితవంబును
మచ్చయెదం దలింపి రం, జిల్లేడు వానిఁ జుట్ట
లగుఁ జిందమునందినవానిఁ బెంపసొం,
పెల్లెడఁ గల్గు పాల్కుడలి యిల్లటవల్లనిఁ
గాంచి యెడన్.

రామా 3 44.

(రతనము = కౌస్తుభము)

గీ. మాసికము రతన మనంగ మణి చెలంగు.

అం. భా 2. 278.

జ. రతనపు విల్లు, రతనాల కుప్పె.

రతనారీచము. సం. వి. అ. పుం. 1. కుక్క.

2. రతికూజితము, మణితము. (రతనారాచము)

రతనారీచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు,
మన్మథుఁడు. (రతనారాచుఁడు)

రతనాలకుప్పె వి. (రతనాలు + కుప్పె) భూషణ
విశేషము.

నీ రతనాల కుప్పె సొరపు జడకుచ్చులు శశి
పూల చందురుల్ సరిగెలు చెవులును ...

చెన్న. 2. 207.

రతనిధి. సం. వి. అ. పుం. కాటుకపిట్ట.

రతము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1 అనురాగము
గలది. 2. ఇష్టముగలది. 3. తదేకాయత్త
మైనది.

వి అ న 1 అనందము, సంతోషము. 2 రతి,
మైథునము 3 గుహ్యవయవము

రతప్రణము సం. వి. అ. పుం శునకము (త్రి ని.),
రతహిందకుడు. సం. వి. అ. పుం. 1 స్త్రీ
బలాత్కరించువాడు, స్త్రీని తెలుపువాడు.

రతాంఘ్రి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుమారి, మూడ
మంచు (త్రి. ని.)

రతి వి రత్నముల తూనికయం దుపయోగించు
పరిమాణ విశేషము, ఒకానొక యెత్తు.

రీ. ఆతివిరోధముగాగ రతుల మెప్పించు నీపచ్చల
కడియాల పద్మగంధి.

విజ. వి 1 16.

రతి. సం వి అ స్త్రీ. 1 అనందము, సంతో
షము 2. అత్మార, తత్పరత 3 పరమప్రీతి.
4 వలపు, ప్రేమ. శృంగారరసస్థాయి భావము.
5 రిశ్యాన డము, రతిసుఖము. 6 సురతము,
మైథునము 7 మన్మథుని భార్య యగు రతీదేవి,
8. యోని, అడుగుటి. 9. చంద్రుని పదియాలు,
కలలలో నా అవనియగు కళ.

రతికుహరము సం. వి. అ న. స్త్రీ గుహ్యము,
అడుగుటి, యోని

రతిపతి సం వి. అ పుం కామదేవుడు, మన్మ
థుడు

రతిప్రియుడు సం. వి. అ. పుం కామదేవుడు
మన్మథుడు

ఇట్లే రతిరమణుడు మొ.

రతిఋధము. సం. వి. అ పుం. సురతమందలి
భంగిమ.

(నాగపాశము, లతావేష్టము మొ.)

రతిమందిరము సం. వి. అ. న 1. స్త్రీ
గుహ్యవయవము, అడుగుటి. 2. మైథున
గృహము. ఇట్లే రతిగృహము మొ

రతిమద సం వి అ స్త్రీ అర్జున. ఇట్లే రతే
మద (వై ని).

రతిక్షణము. సం వి. అ న మైథునము, సుర
తము.

రతిత్వర. సం వి అ. స్త్రీ. ఒకానొక ఒప్ప
వార.

రతీము వి అహరిము.

పంచచామరము,

రతిశుభాణంపదన్ నిరాకరించుమే నహా, రతి
శుకామినీ మనశ్శరవ్యువింటియల్లెకా, రతిర్పరలో
కులో, మనోజరాజనైంధవాళికిన్, రతిబాసంగు
మోవి య వస్సంధి నెన్న శక్యమే.

చంద్రా 4. 142.

మ .. పెం, దొగలే దూడు రతీలు వారువస్తు
ఒత్తూ పేసి వారించుచన్ చంద్రా, 6. 86-

రతువు సం వి అ పుం. వార్తాహరుడు,
దూత

స్త్రీ 1. నకి 2. బంధనము 3. మార్గము.

రత్నకందళము. సం. వి. అ పుం. ప్రవాహము,
పగడము

రత్నకంఠకము. సం వి. అ పుం ఒకరము,
కంఠి.

వ. ... రత్నకంఠకములు దుద్దగ. బతులు ఒముకా
కంబులు తివాసీలు పట్టుచానలు

ప్రబంధ 805

రత్నకంఠి (శి). పి. వి. రత్నకంఠలము, ఒక
విధమగు తివాసి.

నీ, రవలపావలు చామరంబులు రత్నకంఠి
నీరాజనభాజనములు, గీ. మొదలుగాగల
వస్తునముత్కరములు, కలముల రిరిచి వెడలిరి.
నరిసిజాతు, లు. నల్ల. 4 122.

చం. విరితొగచందువాతెగల పెడు యానడి
యంగణంబలో, బలిన రత్నకంఠిని
బాగుగ నూరెపుటంపుగద్దెయిన్, వలులు
మెటంగు బంగరపువన్నె జగ బురు సాతి
వాసిపై, ధరిణిజతో వసించె ఒతి తక్కుత
లా లె శేతులూనుచున్. ఉ. చా. 6 128.

రీ. రత్నకంఠి నూరుతుకుల్లిరి పట్టుదిద్దు

నేమంతి పూచెండ్లు గుర, మోడులు
సావండ్. 1. 1. 9.

రత్నకేలితములు వి. వి. వస్త్రవిశేషము.

వ ... ద్రావణి స్వయంవరంబులును ... వస త
విలాసంబులునురత్న కేలి తంబులును.
ద్యా 3. 189.

రత్నకూటము. సం. వి. అ. పుం ఒకాకొక
వర్ణతము.

రత్నగర్భ. సం. వి. అ. పుం. వసుధర, భూమి.

రత్నగర్భము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము.

రత్నగర్భుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. కుజేరుడు.
2 సముద్రుడు

రత్నద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. న సుధా
సముద్రమందున్న ఒక ద్వీపము (వాచ).

రత్నధేనువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకాకొక మహా
దానమునకై నిర్మింపఁబడు మణిమయమైన గోవు
(వాచ)

రత్ననిధి సం. వి. ఉ. పుం. 1 సముద్రము
2 విష్ణువు 3. మేరువు. 4. కాటుకపిట్ట
(విల్యముని).

రత్నము సం. వి. అ. న. 1 మణి, మాణిక్యము,
వజ్రచక్రికాద, 2. అమూల్యవస్తువు, ప్రయ
కాదము. 3. శబ్దానియఁడు) శ్రేష్ఠమైన వరా
ధము. ఉదా - పుత్రరత్నము, పుం. రత్నము
మొ 4. అయస్కాంతము, సూదంటుతాయి.
5 వజ్రము (రాజ. ని.). 6. నీరు, విలయము
(కే. ని.).

రత్నముఖము సం. వి. అ. న. వజ్రము

రత్నవతి. సం. వి. ఉ. పుం. రత్నగర్భ భూమి.

రత్నవరము. సం. వి. అ. న. బంగారము.
(వై. ని.).

రత్నసరులు వి. వి. వి. ధాన్యవిశేషము.

నీ వివిధ రాజవాల్మీకిరప్రియములు రావీపూరాజ
నాల్ రత్నసరులు. హ. స. 4. 129

వ. ... రామబాణాలు కటకసరులు రత్నసరులు
జీనిసరులు. ప్రబంధ. 112.

రత్నసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. మేరు పర్వతము.

రత్నసువు. సం. వి. ఉ. పుం. రత్నగర్భ, భూమి.

రత్నహస్తుడు. సం. వి. అ. పుం. కుజేరుడు
(వై. ని.)

రత్నాకరము. సం. వి. అ. పుం. 1. మణుల గని.
2. సముద్రము.

రత్నాచలము. సం. వి. అ. పుం. దానార్థము
కల్పించిన మణిమయపర్వతము.

రత్నాభరణము. సం. వి. అ. న. రత్నభూష
ణము, రత్నములతో శేసిన నగ.

రత్నావళి. సం. వి. ఉ. పుం. 1. రత్నహారము,
మణిసరిము. 2. రత్నసమూహము. 3. శ్రీ హర్ష
చితమగు నొక నాటిక

రత్ని. సం. వి. ఉ. పుం. పుం. మూల, మోచేయు
మొదలు పిడివఱకుగల ప్రదేశము. పిడివెలితి
మూల.

రత్నంగము సం. వి. అ. న. పుం. గుహ్యము.
అడుగతి.

రథకద్య. సం. వి. అ. పుం. రథసమూహము.

రథరాజుడు సం. వి. అ. పుం. 1. రథములు చేయు
వాడు, తేరుచేయువాడు 2. ఇథ, వాడు.
3. శక్తియునివలన సంకరజాతి పుం. దు
బుట్టినవాడు, సంకరజాతివాడు.
(వై. ని.)

రథకుటుంబి. సం. వి. అ. పుం. సాంధి, తేరునడపు
వాడు

రథగర్భకము సం. వి. అ. పుం. పాక

రథగుప్తి సం. వి. ఉ. పుం. సంఘర్షణము
(తాకుడు) వలనఁ కాపాడుటకై రథముపై
గట్టిన గాని యినుముతోఁ గాని కట్టిన యావర
ణము. శత్రు శస్త్రాదులుతోపలఁ బడికుండఁగ
కాపాడఁబడిన (అవరణకట్టఁబడిన) రథమధ్య
కాగము

రథచరణము. సం. అ. పుం. 1. బండిచక్రము, 2. చక్రవాకపక్షి ఇట్లే రథపాదము మొ
రథచరణ సం. ఎ. అ. పు. రథోపయోగము, రథ
ప్రయాణము.
రథద్రువు. సం. ఎ. ఉ. పుం. తినానము (వృ. వి).
రథనీడము. సం. ఎ. అ. పుం. రథముయొక్క
చివరిభాగము (వై. ని)
రథము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. కేసు, బండి, శక
ఓము 2. పాదము, అడుగు. 3. అవయవము
4. శరీరము, దేహము. 5. రెల్లు. 6. తినికము
(వృ. వి) (వాచ) 7. చక్రవాకము(వై. ని).
రథయాత్ర. సం. ఎ. అ. పు. రథోత్సవము, రథ
ముపై దేవతావిగ్రహముంచి యూరేగించుట.
రథసప్తమి సం. ఎ. ఈ పు. మాఘశుక్లసప్తమి
కిది.
రథాంగనామము. సం. ఎ. న్. పుం. చక్రవాకపక్షి
ఇట్లే రథాంగాహ్వాయము మొ.
రథాంగపాణి సం. ఎ. ఇ. పుం. చక్రపాణి, విష్ణువు.
రథాంగము. సం. ఎ. అ. న. 1. బండిచక్రము,
2. విష్ణునియాయుధమైన చక్రము 3. కులాల
చక్రము, కుమ్మరిసారె. పుం. చక్రవాకపక్షి.
రథాభ్రము సం. ఎ. అ. పుం. రెల్లు. (వృ. వి).
వేతనము, నీటిప్రబలియని (వాచ).
రథాంగాహ్వాయము సం. ఎ. అ. పుం. చక్రవాకము.
(శ. ర.).
రథి సం. ఎ. అ. (న్. నీ. న్) 1. రథముపై నెక్కి
పోవువాడు 2. రథాధిపతి.
ఎ. న్. పుం. 1. రథిరుడు, రథయజమానుడు,
2. రథముమీదనుండి యుద్ధముచేయు యో
ధుడు.
ఈ. పు. ఎద్దులుగట్టిన బండి, గంత్రి (కే. ని).
రథికుడు. సం. ఎ. అ. (అ. ఈ అ) 1. రథము
(బండి) మీద వెళ్ళుచున్న వాడు, రథముపై
బోవుచున్న వాడు, 2. రథయజమానుడు, రథ
ముగలవాడు.

రథిని. సం. ఎ. ఈ పు. రథసమూహము, బండ్ల
మొత్తము.
రథినుడు సం. ఎ. అ. (అ. అ. అ) రథి
రథిరుడు సం. ఎ. అ. పుం. = రథినుడు
రథోపన్థము సం. ఎ. అ. న. రథమధ్యము
రథ్య. సం. ఎ. అ. పు. 1. రథములుపోవుమార్గము.
పెద్దతోన, రాజమార్గము. 2. పెక్కుతోనలూ
కలసికొనెడిచోట, అవర్తి 3. రథసమూహము
బండ్ల సమూహము.
రథ్యము సం. ఎ. అ. పుం. 1. రథాశ్వము, కేరు
గుట్టము బడగుట్టము 2. రథావయవము.
రథముయొక్క మొక భాగము, చక్రము మొ.
రదచ్చదము సం. ఎ. అ. పు. పెదవి, మోచి.
రదనచ్చదము సం. ఎ. అ. పుం. పెదవి, పలు
కప్పు (శ. ర.)
రదనము సం. ఎ. అ. పుం. రదము
రదము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. పగులువాటు,
బ్రద్దలగుట్ట 2. గోకుట, గీటుట 3. ద. తము
4. ముప్పదిరెండు సంఖ్యకు సంకేతపదము.
రది సం. ఎ. న్. పుం. దంతములుగలది, పాతి,
పనుగు.
కం. రదిగొను మచ్చోటనులే, పొదప్రాణపత్య
లోకమున ననవుడు ... థా. అను 1.72.
రద్ది. ఎ. 1. అల్లరి, గోల.
కం ముద్దుల కొమరుని ప్రేమిణి, 'ద్దులక్షతల్లి
తోల రజ్జున గట్టన్, బద్దులు ముప్పులుట్టిన,
మగ్గులవారి గూల్చె జననా ... గడన్.
... 177.
... నీవీని యెప్పుడూ ... ఉప్పుకొడు,
నంటి నామటి వీనికంటె నీకన్న నెక్కుడగు
వాడు లేడు ... చెన్న. 1. 188.
? గొప్పగొప్ప.
3. గొప్పగుట్టలు ఉద్దిగారతెలింగింపక పలుమాఱు
వెళ్ళినె పలుకుచుండు. అని. 3. 18.

రద్దు ఎ. 1. అల్లరి.

ద్వి. పుట్టు గొడ్డాలిని పురివీధి నడుమ, బట్టి
యీడ్చుచు రద్దు పద్దుచేయిగను

ద్వి. శ. సా. 3 188 వం.

సీ. కోళ్ళసాకిన బొంతకుండలో విప్పించు గొడ్డి
తొత్తుపొందు రద్దుకీడ్చు. వేణు. శ. 15

2. తొట్టివేల, తీసివేత. (శ. ర.)

రవరము నం. ఎ అ పం. మండూకము, కప్ప.
(కే. ని.)

రవరుడు నం ఎఱ (అ ఆ ఆ) విద్యాంసుడు
(కే. ని)

రవణము ఎ. 1 గర్వము

ద్వి. వశిష్టపుణ్యచాయలఁ గ్రిందుఁజేటి, కపు
రంబు చవిచవిగా నాడిమంచు, రవణంబు
విడియించు రమణఁజెన్నొందు, నహిరాజ
శయనంబునఁడు ద్వి. పరిమ 4 804 పా.

2 ఉత్సాహము.

మ. అప్పడొక్కరిముఖండుఁ దత్పతియు నత్యానంద
సంధాననిన్, నృసంకాంతానమల్ మహీసుర
పురిండ్రి రిన్నిమల్ గొల్వఁగా, రవణం
బువృత్తి దదిఁచి విభవారంభంబు గావించియ,
చృపలాఢీమణికి న్నివాహ మొనరించం గార్య
మూహి చుచున్. శుక. 1 884.

ఎఱ గొప్పరి ఫణము

సీ రవణంబుఁజెమ్ము ముత్తెప్పఁ గంటసరితోడ
మెడికప్పుస్తూరి పడిఁగఁతోడ.

పాంచా. 3. 78.

రవము. ఎ 1. అధికారిము.

కం. వెపమేమియు లేకయె తన, రవమైతము బాధ
పలుప రాక్షసుమీఁదన్, గువిశాత్తుఁ దప
సులు, శపియింపగఁజాలరైరి జలజమహి
మన్. సీతావి. 1. 25.

2 చెల్లుబడి

చం. ... భువనబంధుఁడైని యరాజకంబుచే,
దన రవమై చరించె ననుభాస్థలి చీకటి
పాలెగాఁడొగిన్. అని. 3. 8.

సీ. చెల్లుబడికి జేరు వెలఁగును రవమన...

ఆం. భా. 3. 32.

ఎఱ. 1. అధీనము.

చం విరివలఁజంపసాగితివి వేయన నేమిడికూరు
ముక్కడిన్, బరఁగినదోఁడుఁబోతులరవం
బనుమాట నిజంబెపో శశి. హంస. 5. 285.

2. ప్రచురము.

ఆ. ఇరులుగొనుచు దిక్కుతెల్లఁ దిక్కువపడఁ
దమ రవం బనంగ దట్టమగుచు, చేతికొనట్టు
చెన్నువంతగఁ దోఁచె, నంబు గర్భనూతనాం
బుదములు

శివలీలావిలాసము (కొమ్మన) 1. ఆ.

వ. ... ఆవరాహంబు.

చం. ... ఎల్లెడం, దన రవమై చరించునతికారుణ
లీలవనాంతరంబునన్. విక్ర. 2. 128.

కం. అమఁగలికలు, దరువులు, దమనవమై పసిమి
మిసిమి దగ్గకమిగులం, గొమరై ప్రాద్విక
చాయల, గుఱురై యెలదోట యవలుగొవ
లుం చాఱెన్. విప్ర. 2. 24.

రవ్వ. ఎ రాయివంటి గట్టివస్తువు. (ఇది రాయితోఁ
గూడి ప్రయోగింపఁబడును, గాని స్వతంత్ర
ప్రయోగము లేదు)

చం. వయిఁబయిఁ బండుకొల్చు విరిపైఁడియు గట్టి
దినుస్సురాయిర, వృయు మటిబంటుజాని
నలుఁతై రముఁ తెయ్యముఁ జేసుఁజెట్టతో,
వయిన సమస్తసంపదలు... కళా. 6 88.

కం. ఇదిరాయిరవృపల్లం, విడిమిట్టిది మాకుమట్ర
యిదిపొమిదిగా, మిదియని వివరింపఁగఁజెట్టి
దమై యెప్పెనఁగునక్కటికి చీకటితోన్.

వేం. పంచ. 4. 244.

రప్పించు. ప. శ్రీ. (✓వచ్చు) 1. రావించు.
రాజేయు.

కం. నటనాహంకృతిఁ దమలోఁ, జటపాటి జగ
దంబులూర్వశి రంభలకుం, బొటమిన మే లేర్ప
ఱుపఁగ, నిట నిను రప్పించె నిర్జరేశ్వరుఁ
డధిపా. విక్ర. 2. 87.

గీ. వతికలావతి యనుకారిఁ బద్మవయన, దమ
వహోదరి గారాపుదాదికూఁతు, వంతికమునకు
రప్పించి యాదరించి, వంత్రిపాక్షిణిఁ గావించి
వగుచు పలికె. వైష. 8. 54.

కం క్రమమున ధరణీభరణ, ఘమమగుతద్ధర్మనీతి
చాతుర్యనిశేషము శేషమరసి యధిక, ప్రమ
దుఁ డయి ప్రసంగవళత రప్పించి తగన్.

రాఘవ 3. 5.

2. కలిగించు.

ఉ. ఉంచినయగ్రహారముల నున్నతవైఖరి విద్య
తెల్ల, రప్పించిన విప్రవక్త్రముల, బెంచిన
వవ్యవనోత్కరాంబులన్, నించిన బల్లటూముల
నెమ్మిగవందగు వెంగళాంబ, యశ్యుచిత
కీర్తిసాధవిశదాక్షర సూనమరాళ రాజమై.

వసు. 1. 84.

ద్వి. మానంబు రప్పించి మరసు నొప్పించి. దీనత
రప్పించి దిగులు దెప్పించి.

ద్వి. హరిశ్చ పూ. 1813 పం.

రప్పు హం. వి. పోగుతీయుట (క. ర)

రబాబు. వి. (హం. రబాబ్) వాద్యనిశేషము.

గీ. గోటివాద్యంబు కిన్నరమీటుబడ్డి, వాద్యము
రబాబు వగలు సర్వంబు మెఱయ, దురుసు
గతిఁ జూపఁ బాద్యతీతరుణి మెన్పి, జూరుసరి
గంచునయ్యంటఁ జక్కఁజేర్చి, కువల. 4. 112.

గీ. వేటుగజ్జలు మద్దెల వీణచెంగు, ముంఠిసాగంగ
తిత్తి కిన్నెరరబాబు, శంఖతాళాది వాద్యముల్
సరసరితి, పాటప్రతుఁగూడి నాదమేర్పాటు
సేయ. మల్లుపు. 4. 84.

వ. ... వికిళులు బచ్చికోళ్లు రుద్రవీణియఱు
స్వగమండలంబులు తంబుఱులు కిన్నెరలు
రావణ హస్తంబులు కాబులు ...

ప్రబంధ. 805.

రభసము సం. విజ. (అ అ అ.) 1. ఉగ్ర
మైనది, తీవ్రమైనది. 2. తొందరగలది, అతివ్యర్
గలది. 3. సంకోషము గలది, ఆవందముగలది.

4. గొప్పది.

వి అ పుం. 1. తొందర. 2. ఆలోచించక పని
చేయుట. 3. కోపము, కోపానేశము.

4. హర్షము. సంతసము. 5. ఔశ్యము.
ఉత్కంఠ.

రభసుఁడు సం. వి అ. పుం. ప్లేయ్యుఁడు. (కే. ని)

రభస్సు సం. వి. నౌ. న. రభసము.

రభువు. సం. వి. ఉ. పుం. వార్తాహుఁడు, దూత.
(నై. ని).

రమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. విష్ణుభార్యయగులక్ష్మి.
ధనాధిష్ఠానదేవతయగు లక్ష్మి. 2. సంపద.

3. శోభ, కాంతి.

రమకుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ) క్రిడానరుఁ
డైనవాఁడు, ఆటలాడువాఁడు.

వి. అ. పుం. ప్రియుఁడు, ప్రేమపాత్రుఁడు.

రమరధ్వని. సం. వి. ఇ. పుం. ఇగువ, హిగువు.

రమరము. సం. వి. అ న హిగువు, ఇగువ.

రమరుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ అ.) క్రిశనశీలుఁడు.
(కే. ని)

రమణ—రాణ. వి. (సం. రమ్మమ్) 1. ఒప్పవము.

క. ... రమణను వైశ్రవణు డైతరధమునకు
సమానముగా దీనిని... భా. ఆది, 4.15.

మ. తమవక్త్రాధరకేళయాననయశోధామ ప్రభా
వంబులన్, రమణాబోలుదుమన్న...

కు. సం. 7. 888.

2. ప్రేమము, ప్రీతి.

అ అతులమగుచు దివ్యమైన యా మోక్షమా,
ర్గంబు చూపవలయు రమణతోడ.

భాగ. 5 172.

మ రమణం కైన్ సరోవరం బనిజున్ రాజీవ
రాజీవ, సత్సమదాశివజ చక్రవాకబకహంస
క్రొంచి నాదంబులన్. భార ఆది. 8. 172.

గీ రాజనందనపాలికి రమణనరిగి

దశకు. 8 167.

గీ రాము డాదిత్యకులభర్త రమణవచ్చి, కడఁ
సేయ నఁచకఁ దగుగట్టకాల్చి.

రాఘవ. 3 35.

2. ఆనందము, సంతోషము.

నీ మఁదాకినియును గాళిందియు నిరుచక్కి
రమణఁజై విజృంభించు లిడిరి. హర 4. 62.

అ. రాజనతుఁడోడ రమణఁ బాండవధృత.
రాష్ట్రసతులు వృద్ధరాజులొద్దఁ, దద్దయును
మదమునఁ దమతమ విద్యలు, మొఱసిరెల్ల
జనులు మెచ్చి పొగడ. భార. ఆది. 8 11.

గీ. రమణనారామఁజ్ఞి యారామవిభుని, బూజ
గావించు చందావఁ బొల్పెనపుడు.

ఉ, రా. 8. 25.

4. ఆసక్తి.

అ. పొలుచు ద్రుపదరాజ పుత్రీస్వయంవర, రంగ
మునకుఁ జనిరి రమణతోడ.

భా. ఆది. 7. 165.

అ. . హృదయహరి వివిధ, రత్నరాజీ సుంద
లంజైన మగధేను, రథముపరిఁబనిచె రమణ
తోడ. భార సభా. 1. 214.

5 ప్రసిద్ధి

పి. బ్రహ్మభాగవతాది పదునెనిమిది పురాణము
లలో స్కందంబు రమణఁ గాంచు. సురా. 8.

6. విధము.

పి. కప్పారుణేణువు కమలాస్త బింబంబు రాహు
మండలమన రమణఁ గిచ్చు

భా. భిష్ము. 1. 242.

వ. .. యోగంబులం దాత్మయోగఁబ రమణ
నోషధులయందు యవలసొబగ న.

భాగ 12. 48.

కం. శ్రీరామ మంత్రి వరిద ను, ధీరత్నముకుల
వధూటిదీపించు య, శోదారమణిమణవిష్ణు,
శ్రీరంజితకొండమాంబ చిరఞ్ఞములన్
పొందు. 1. 58, భార. కాం. 4 82.

7. ఇది కొన్నిచోట్ల వాక్యాలంకారముగ నుప
యోగింపఁబడును.

గీ జనులు నిగ్రహమగ్రహశక్తుఁడైన, రాజు
కాననమునఁజేసి రమణతోడ, నోలిఁ దమతమ
మర్యాద లొక్కనాఁడు, దప్పవోడదు రిమ్మ
హితఁమునందు భార ఆర 3 350.

అ. రమణతో వనాంతఃమున రేతస్సంధ,
మయ్యె నవనిపతికి నెయ్యమొవర.

భాం. ఆది. 3 27.

నీ. .. రాక్షసఁబునాను, రంబు గాంధర్వంబు
రమణఁ జై కాచంబునను నెనిమిది వివాహముల
యందు. భార. ఆది. 4. 54.

రమణవోలె—విధముగా.

నీ. దేవకానదికి శోభావహముగ పామరాజీవ
ముదయించు రమణవోలె.

అ. మానినీలామ మేవక కుదయించె రాజవదత
శైలరాజకన్య కు. సం. 3. 272.

జః రమణకెక్కు. రమణించు.

రమణ సం. ఎ అ. శ్రీ 1. భార్య. గృహిణి.
2 మనోజ్ఞ స్త్రీ. ఇంజైన యాడుది.

రమణకెక్కు అ. ౨. (రమణకు + ఎక్కు) వన్నె
కెక్కు, శోభిల్లు

నీ కఠింక చక్రవిక్రమశక్తి నెవ్వని రాక్షసు
జత్వంబు రమణకెక్కు. నను. 1. 13.

రమణము సం ఎ. అ. పం. 1. గార్భము, గాడిదె.

2. వృషణము. 3. మహావిష్ణు, వేము (వృ, వి).

న. 1. బ్రీడ, అట. 2. సరిసము, ముద్దులాట.

వినోదము. 3. రతి, మైఖుళము 4. ఆనందము, సంతోషము. 5. జనునము. 6. జంబూద్వీప మందలి ననవర్షములతో నొకటి రమ్యకవర్షము. 7. పటోలీమూలము, పొట్ల వేరు.

రమణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. మనోహరురాలుగు యువతి. 2. భార్య, గృహిణి. 3. శ్రీ, ఆడుది. 4. కలబందచెట్టు, కాల (వృ. వి.).

రమణిమే = రమణించు. అ. శ్రీ. (✓రమణ) ఒప్పిద మగు, ఒప్పు.

గి. అప్పురంబున రమణించె హరస్త్రిచయము. నిర్వి. 1. 52.

రమణియము. సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. మనోహర మైనది, అందమైనది.

రమణుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రియుడు, భర్త. 2. కామదేవుడు, మన్మథుడు 3. అర్జునుడు

రమతి. సం. వి. ఇ. పుం. 1. కామదేవుడు, 2. ప్రియుడు, వాయుకుడు. 3. స్వర్ణము. 4. సమయము. 5. వాయుసము, కాశి. 6. కామము (వాచ.) 7. సఖ (కే. వి.).

రమము. సం. వి. అ. అ. అ. ప్రియమైనది, ప్రేమా స్పదమైనది.

వి. అ. పుం. 1. సంతోషము, ఆనందము 2. ఆశోక వృక్షము (వృ. వి.).

రమరమి = రమారమి. వి. క్రమము (శ. ర.).

రమాకాంతుడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు, లక్ష్మీవతి. ఇల్లెంపూవతి, రమాప్రియుడు మొ

రమాప్రియము. సం. వి. అ. న. వర్షము, కామర పుష్ప.

రమారమి = రమరమి. వి. క్రమము.

పంచచామరము. రమాకుమారసారె పాంథరాణి మొంచనిట్లు, రమాయుమాధినాథుతోడ రాయీ డించి మించినే, రమాని కార నీకుసుం దురంగ మొక్కకీరమా, రమారమిన్నెలంగ కారంవ్వ సేయ సాచమా. కృష్ణ. 4. 81.

రమి (యి)ంచు సం. అ. శ్రీ. 1. క్రిడించు.

ఉ. భూవిభుఁ డెప్పు భూమిసతిఁ బొంది రమింప మహోన్నతుం డగున్ భార. శాం. 3. 125.

2. ఆనందించు

కం. సమరమునప్పుడు నీ కి, యమృత పదప్రాప్తి హేతువగు సమ్యగ్జ్ఞా. భము వివరించితి నవలత, రమింపు మిందెపుడు శమధురా ధుర్యుడవై. భార. అశ్వ. 1. 224.

న. శ్రీ. సంభోగించు.

మ. జవరాండ్రన్ రమియింపఁ గానరతి భాష్య చంద్రికారాత్రులన్. సవిశేషంబగు విద్య నై న ననైన నైవిరులంగెల్ని ప్రాభవమొప్పున్ యశమొందఁ గానరు జనుల్. మల్లభూ. 3. 46.

రముడు. సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రియుడు, భర్త. 2. మన్మథుడు, కామదేవుడు

రమ్య. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. రాత్రి. 2. స్థలవక్త్రిని (వృ. వి.).

రమ్యకము. సం. వి. = రమ్యము.

రమ్యపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. కాశి వృక్షము, బూరుగుచెట్టు (వృ. వి.)

రమ్యము. సం. వి. (అ. అ. అ.) మనోహరమైనది, అందమైనది.

వి. అ. పుం. 1. చంపక వృక్షము 2. బక పుష్పము (వృ. వి.)

వి. అ. న. 1. పురుషుని శుక్రము. 2. పటోలీ మూలము, పొట్లవేరు. 3. జంబూద్వీపాంతర్గత మైన ననవృక్షములతో నొకటి.

రయము. సం. వి. అ. పుం. 1. నదీప్రవాహము, ప్రవాహము. 2. వేగము, వడి, త్వర.

రయి. సం. వి. న. న. 1. ధనికుడు, డబ్బున్న వాడు. 2. జలము, నీరు.

రయిక. — రై. వి. అవిక, కంచుకము (వా., శ. ర.).

చం. ఉవవః మౌళి కౌతవడి సాహజీనివ్యేతఃగండి
చూడ కో, డవర వగాలు చూపుచు హుటాహుటి
నేఁగి వరాకు వీరువీ, రనితము దెల్పు వందలు

రయంబున వెంటడ వాగెనల్లియ్యె. య్యనగను
ముసికన్ దెలుచునంతటిలో మునిసిమఁజేరగన్.
శువల. 2. 58.

చం. పతియలతేజి నెక్కి వరపాలురు గొల్వ హయాధి
రోహపాం,డితిసరిదాట్లు జోడనలు నిబ్బంమున్
రవగాళ్లు వేడెముల్. జతురతఁజూపి ...
చంద్రా. 2. 70.

సీ. రవగాలులకు సాటిరాక గాడ్పుఁటాణి పొదలు
సిగ్గునఁజోయి పొదలఁజొచ్చె. ఉ. రా. 1. 88.

రవడి. ఎ. అప్పు. ఋణము (శ ర.).

రవణ = రమణ ఎ. (శ. రవణి. త. ఇరణి) ఒప్పదము.

సీ శువలయాధీశుఁడై రవణఁడెందులె గాని చక్రాభి
రక్షణోత్పవములేదు. ఇ.దు. 4. 40.

రగడ. రవణంఁజిల్లెడు పరాగములరాగముల, నవవిల
ననములఁ బున్నాగముల నాగముల. భాను 2. 88

రవణకము. నం. ఎ. అ పుం. రవణము.

రవణము. ఎ. 1. భూపణము.

సీ. చేల్పుటంతులలోన విట్టివీఁగుచు మేవ నవరత్న
రవణ రవణ మెఱిగె మనుచ. 1. 11.

మ. ఇవి నాసొమ్ముల వీరిలోన మగఁడా యేమేమిసీ
విచ్చి నాఁ, దవునా తల్లియుఁ దండ్రి శాంధవులు
వేడ్కలోమీఱఁ జేయించి రీ, రవణంబుల్ విను వీని
లోన నొకశాంఁదై ననీ జూలనీ, చెవులాక్షల్ పగ
సేయవచ్చితివి నీకే నింతనే నోర్తునే.

రుక్మాం 4 122.

వ. నుశర్మయు నేలినవాని వనిఁబూన జోడు పక్కెం
కైదువు బిరుదురవణంబు మొదలై న సవరణంబులం
జూడ తక్కుజంబుగాఁ గూడి భార. విరా. 3 131.

2. కాంతి

శం. రవరవలు నెఱుపునీలపు, రవరవణము తోడఁ
జెలియరాళకచంబుల్, కవకవనపున్ వలిజ,క్క
వకవఁ గలకంఠకఁరి కరివకుచంబుల్.

విజ. వి. 1. 65.

3. సాటి, సామ్యము.

వ. ... అంగజ భసితాంగరాగ సంగత గంగాధరాంగ
రంగద్విభా విభవంబుతో రవణంబుగని ...
ఉ. రా. 4. 168.

జ రవణించు, రవణింపు, రవణిల్లు.

రవణము. నం. విణ. (అ.అ.అ.) 1. అఱుచుచున్నది.
పెద్దకూత కూయుచున్నది 2. మ్రోగునది, ద్వని
చేయునది 3. తీక్షణమైనది పాడిగలది, వేడి
గలది 4. చ వలమైనది, స్త్రైర్యములేనిది,

ఎ అ పుం 1. ఉష్ణము, ఒంటె. 2. ఏకము.
3. మేలుజాతి గుఱుము. 4 పొట్ల వేరు. 5 పటో
లము, పొట్ల (వృ వి.) 6. గర్జభము, గాడిద.
7. శ్రమరము. 8 శబ్దము. ద్వని (కే. ని.)

న కంచు.

రవణించు—రవణించు అ శ్రీ (√రవణము)
ఒప్పదమగు.

సీ. అమరే ద్రముక్త మేఘములఁ దెచ్చుక్రమంబు
రవణించ మించు వాయువులు వినరె
దశా 7. (2) 78, 281 పా.

రవణింపు ఎ. (√రవణించు) ఒప్పదము.

సీ. రవికోటిరుచి పెంపు రవణింపు మణికిరీటంబు
వాడు సులలాటంబు వాడు వైజ. 1. 82.

రవణిల్లు అ శ్రీ. (√రవణించు) ఒప్పదమగు,
కవికంఠభూషణము. నవరత్న విశ్రవ మునన్
సజసాసజగంబులన్ గవుల్, కవికంఠభూషణముగా
రచియింతురు మాటి మాటికిన్, రవణిల్లు కబ్బమువ
నిందక మాణిమ పేంద్రరుక్మిణి, ధవునత్క భాసుధలఁ
దత్పురులై న మహాత్ములట్లుగాన్

అప్పు 4. 280 పా.

రవనడ. ఎ (రవ + వడ) అశ్వగతి విశేషము.

గీ. . జోడనవడ్డ వేడె, ము రవనడ చుట్టు వేరెము.
పరువులనఁగ, బంచధారల జేర్చి గుఁ బ.క.జా.జ.
న క శిర్మ 81.

రవపాళము ఎ. (√రవ¹) విక్కిలి నన్నపాటుదొ
(వస్త్రము). శ. ర.

రవమంచేము. ఎ. (√రవ²) సకలమంచము.
(ఈ పదము సంస్కృతమని శ ర.).

దవము నం. వి అ పుం 1. పతుల క రధ్వని,

2. చప్పుడు, శబ్దము

దవరవ. వి. 1. ధ్వన్యనుకరణము.

గీ ఓరచూపుల విటులఁదా నూరడించి గిల్కు
మెట్టెల రవంపల్ గుల్కురింప, చికిలిచేసిన
తామ్రంపుఁ జెంబు బూని, వీధి నేతె చె సాతాని
వెలఁది యొకతె. వీధి 17

కం. కవకవనై పదనూపురి, రవింప లా గుబ్బు
కొన్న రతిపతిగతులం, జివచివనై విటుచెల్లెకు,
రవళిన్ రతినల్పురతుల రవరవఁ గసియెన్
భాగ, రి. 100

కం. వనవన సౌభముల సెక్కువకువలయ వర్ష
మపుడు గురిసెన్ మొరిసెన్, రవరవ ముఃజ
రివంబులు. దివి దివిషజ్జలఁముఖులు దెలిసి
నటంపన్. మనుచ 4. 118.

2. స్పర్ధయందగు ననుకరణము

కం. నవనవ మను నెమ్మేములు, రివరివ మను
మధ్యములు ద్వీరేఫక్రేణుల్, జవజవ మను
వేడికిమది, రవరవ మను మరుఁడు వారి
రంగులు గనినన్ చమత్కా 4. 108

3. స్పర్ధ, జగడము.

చం. కులమును రూపము న్మగని కూరిమియుం గల
దానవంచునీ, వల వల రుక్మిణీ రమణివానిఁ
జెనంగఁగ సత్యభామయున్, గులమునురూప
ము న్మగని కూరిమియు న్గలదాన వంచు
నా, వలఁ బరంపరగా రవరవల్ వొడమెన్
మది వారి కెంతయున్. పారి. 1 42.

కం రవరవలు నెఱుపునీలపు, రవరవణముతోడఁ
జెలియరాళకచంబుల్, కవకవనవ్వున్ పలిజ,
క్రవకవఁ గలకంఠకంఠి కరివ కుచంబుల్
విజ. వి. 1. 85.

చీ. తివిరివేల్పులమీఁద రవరవల్ నిగుడించు వడు
పున నూర్పులు గడలుకొనఁగ.

4. అచ్చ. రా. సుం. 11.

4. కాంతి విశేషము.

కం. రమణునికడకనువ మనో, రమకున్ మజ్జనము
దీర్చి రవరవ కచపిఁ, భమునకుఁ గాలాగరు
ధూ, పమువెట్టి జవాది నంటువాపి నిపుణతన్.
రి మనుచ. 9 4.

గీ. రవరవల గుబ్బిలోండాంటి రాయుచుండ

ప్రబంధ 18.

రవలి = రవళి వి. ధ్వని

కం దినమునకు నేఁగి చిక్కిన, యవయవముల
తోడ నర్ధరామరుఁ డుండఁ, గివకాచు దేవ
దూతలు, రవలిం జనుదెంచి యమర రాజ
రుదందన్. శేష. 1. 112.

సీ. మణికులాకోటి కోమల ఝణత్కారంబు
రవలిమట్టెల మ్రోత యవఘళింప.

భీమ, 1. 104.

చం. మొగములతమ్మి వాసనకు మూఁగెడు తేఱు
లఁదోలు కేలికై, చిగురులమేవరుల్ గదియఁ
జిత్కడు వల్కులఁజేర గీరమ్మల్, బెగడఁ
గమించునందెరవలింగల హంసలు రాస
నై న్యయై, తగు మరుమించుఁబోడి కెనఁ
దాలుకు రిచ్చటి కాలిపాలికల్.

చం. రా. 3 98.

రవళి = రవలి. వి. (క. రవళి). 1. ధ్వని.

మ కలవఁజెంతయు వింతగా నలఁది చెంగల్వ
లైతిన్నించవే, నలిగిల్కొల్పి పసిండి యందె
రవళిన్ రాయంచ లంతంత రాఁజెలులుం
దానును సత్యభామ సమదెంచె న్నాథుఁ
డుప్పొంగఁగన్. పాద. 3. 14.

గీ. అత్తెఱంగున నదిరిపాటారజంపు, వన్నెఁ
బొడకట్టి కాఁబాడు సన్నరవళి, పాటలెళి
ఝంకృతి శ్రుతిఁబాడుకొనఁగఁ, జూడకయ
చూచు చూపుతో నుడియుటయును.

మనుచ. రి. 32.

(సన్నరవళి = నూత్నధ్వని)

మానిని. అంచుమనంబున వద్దుతమందుచు నా
సరసిరుహమంటినఁ గో,పించి ఘనాఘనభీకర
గర్జలపెంపునడంచెడు పెన్ రవళిం, గొంచెపు
మానిని కొంచకదల్చిన గొబ్బున సారథి
గూలఁగవీ,ఁపించి నృపాలుఁడు చేష్టలుదక్కి
మమీసమచేహరుచి న్నిలువన్. వరాహ 8.78.

మహానగ్ధం. ... వాతాఘాత ఘూర్ణదవనధుల
రనకుల్ వాద్యముల్ మీఱఁగా ...

ఆము 4. 185.

2, హుంకారము, గర్వధ్వని

నీ పడతియబ్బురపుఁబెండొడల నిగారింపు రంభా
వటుత్వంబు రవళిగెల్పు. రసిక. 2 77

(ఇట సుతర్కర్షమని భావము.)

జ, రవళింమే.

రవళింమే. అ. క్రీ (✓ రవళి) ధ్వనించు

ద్వి. ప్రవిమలరత్నదర్పణ తోరణముల, రవళించి
దాటు సాంక్రాణి కేజీలు.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 125. పం.

రవసెల్ల. వి (రవ¹+సెల్ల) మిక్కిలి సన్నపాటి
సెల్లా.

గీ. పసిడిచెఱుగుల రవసెల్ల పైనివేగ, పొదు
పుగాఁ గప్పికొని పూలపొద మఱుఁగున, నిలిచి
యకుకుచు బెకుకుచుఁ జెలులఁ జూచి, చిలుక
వలె ముద్దుపల్కులఁ బల్కె నిట్ల.

వేం. మా. 4. 281.

రవాణా. హిం. వి. పంపుట (శ. ర.).

రవాయి. వి. కృత్రిమ పద్యరాగ మణి.

(చి. ని., శ. ర.)

రవాలు—రవగాలు. వి. 1. అశ్వగతి విశేషము.

కం మిత్తియుఁ బిశరులఁజేడు, న్మిత్తిలితిరుగంగఁ
జూచినలఁ బొగరడగన్, మొత్తిన తెలిగిత్త
రవా, ల్లత్తడి నెఱుకొక వల్లలల దొరికాకా.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. 108

2. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

గీ. తత్తడి రవాలునడగఁడు కత్తలాని, తురికి
బాబా యనఁగ నొప్పుఁ దురగమునకు.

సాం. ని. త్క్రి. 71.

రవాళి. వి రవళి. ధ్వని.

శ. గుత్తపు గుబ్బలాఁడి సుమకోమలి ముద్దుల
గుమ్మ మల్లిపూ, గుత్తి మెఱుంగుఁదీఁగెలతకూఠ
మనోజురవాళి జాళువా, ముత్తైపుఁ గోల...

నిరం. శ. 82.

పి. కెఃలి నెమ్ములు సేయు కేకారంబులు
లావుకలెత్తు నీల రవాళి చంద్రా. 2. 81.

జ. రవాళింమే.

రవాళింమే అ. క్రీ. (✓ రవళి) రవళింమ,
ధ్వనించు (శ. ర)

రవి సం వి శ పుం. 1. సూర్యుఁడు. 2. వర్ష
అము. 3. జిల్లేడుచెట్టు 4 పండ్రెండు సంఖ్యకు
సంకేపదము

రవికాంతము సం. వి అ పుం. సూర్యకాంతము,
సూదంటురాయి

రవిజుఁడు సం. వి అ పుం 1 శని గ్రహము.
2. బిల్లుడు. 3. వైవస్వతమనువు. 4. సావర్ణి
మనువు (వాగ) 5 యముఁడు 6. సుగ్రీవుఁడు
ఇట్లే రవితవియుఁడు.

రవిజె వి. గంట (ఇది యింద్రునితో సూర్యుని
యన్నమాట)

సి. శివుఁ డొక్కనాఁడు దేశికమెచ్చి వాకిచ్చెఁ
బెద్దపర్రపుఁ గుచ్చుబిరుదుఁ దిడె. వాక్య. 3. 38

రవినేత్రుఁడు సం వి. అ పుం. విష్ణువు
ఇట్లే రవిలోచనుఁడు మొ.

రవిప్రియము. సం వి. అ. ని 1 ఎల్లతామర
పువ్వు, కెందమిడ్రి. 2. బధ్నాము (కృ. వి.).
3. తామ్రము, రాగి

ఇట్లే రవినా, యు, మొ.

రవిరత్నము సం. వి. అ. న. మాణిక్యము, కెంపు

రవిరేక = రావిరేక. వి బిద్దులు కూకటియందు

ధరించెడి రావాకువంటి పతకము.

సి. మొలకకూకటిఁగ్రాలు ముత్యాల రవిరేక భసి
తంపుబొట్టుతో కాదరింప. కాశీ 3. 240.

రవిలింఁ. న. ౨. (√రవులు) రగుల్పు.
మండించు.

చం, గుడుగుడిఁ ద్రాగబంగు జడఁగూర్చిన చిల్లు
గుడాకుముద్దవై, బడి రవిలింఁచి క్రోవి పొగ
వచ్చెడ రీతిని మించఁ గీలముల్, పొడుపును
గాక యాటియును బోవక నేర్పున విశిష్టా
త్రుఁడ, చెడుగఁగొల్పు.. పార్వ. 2. 78,

గీ అగ్గి రవిలింఁచి యావాలు గుగ్గిలంబు
అచ్చ రా యు. 488

గీ నిప్పుకలువెట్టి రవిలింపఁ గప్పులెంపు, జాడ
మంటలు వెదచల్లఁ జాగెమిగుల.
అచ్చ. కా. నుం. 188.

రవిలోహము నం. వి. అ. పుం. (రవిప్రియ
లోహము) తామ్రము. రాగి.

రవివారిము నం. వి. అ. పుం. ఆదిత్యవారిము,
ఆదివారిము ఇట్లే రవిదనము మొ

రవిపువు నం. వి. ఉ. పుం. కామదేవుఁడు, మన్మ
థుఁడు.

రవుతు. వి (సం రాహుఁడు) సాది, రాతు

చం. . తెటిమూఁదాక వెలుగునొంది. త్రముల
కై వడి నాఘనయోధు లుండ నీ, రవుతులు
జోదులన్ రథిరాజియు వారిమొవల్
గలంపఁగన్. భార ద్రో. 1 ౪78

గీ. ఇవిగదా తెలిమంపు రవుతు సఁకుపిసాళి తొడ
రెజఁ బెళించు నొడయ లయ్యె.
ముకుంద. 1. 34 పా. 1 పం.

మ. మదదంతపిఁగదంతముల్ని అకు నమ్మావంతులు
చ్చా) రతన్, బెదరన్ జల్లము గుట్టుమున్
రవుతునున్ పేటాటుకుఁడెఱులై, చెదరంగా
వడిచేయువీరంధికక్రేడిన్ బలౌఁపంబులన్,
గుదియంజేయుటాఁదిఁ ద్రుంచు విలసద్దోరాసి
ధారాహతిన్. విక్ర. 6. 78.

రవులు = రగులు. అ. ౨. మఁడు, ప్రవృత్తిలించు
(చూ. రవులుకొను).

జ. రవిలింఁచు, రవులకొను, రవులుతోలు.

రవులు(ల్కొ)కొను. అ. ౨. (రవులు + కొను.
స్వార్థమున.) మఁడు, రగులుకొను.

సి. అవులనాపొట్నూర రవులకొనియె.

గీ. ... కృష్ణ. రాయతామల ప్రతాప జాగ్ర
వృహగ్ని. మనుచ. 1 37.

సి. ... అవులనాపొట్నూర రవులకొనియె.

గీ. ... బౌర నీడ రవగాహ, భేలదుగ్ర ప్రతాపాగ్ని
కృష్ణరాయ. ఆము. 1. 88

చం కువలయపత్రనేత్ర కమఁగొల్కులయం దుడ
యించె తామృతం, దువులు ధరాసురుండు తమఁ
దోడ్కొని పోకయుపేక్షసేయున, న్నవదర
వింద చక్రవిధునంబుల సహ్యవకాంగ జాగ్ని చే,
రవులకొనంగఁ బుట్టిన నిరంతర ధూమము
సోఁకియో యనన్. శివరా. 7. 122.

కం. చనుదెంచి మ్రొక్కి నిలిచిన, వనితామణి
జూచె దివిజవల్లభుఁడు రవు లొకమకొన
వహ్నికీలల, ఓను బొమముడి ధూమవంత్రి
కొదువం దీర్చన్ నిరం. 4. 108.

ఉ గబ్బుమదింబువందము పొకాలిపికాలి శుకాలి
అంతులా, గుబ్బులుఁరేంగ బుప్పొడులు
గొబ్బున జబ్బున రాలుచుండగా, మబ్బున గుజ్జఁ
గెంజిగురు మావిడి చూచి చలించె గబ్బిలే, గుబ్బె
తకంతుచే బిరుసుఁ గ్రోవి రవుల్కొనెనంచు
నయ్యెఁగన్. కకు. 3. 84.

రవులుకొలు. వి. (√రవులుకొను) రవులుకొనుట.

సి. ఇల్లిల్లఁ దిరుగ నొక్కిం తబ్బు శిఖ యబ్బెనే
నింటలోఁ బూరియిడివిసరక, రాఁజదు రాఁ
జిన రవులు కోల్వాసాలఁగాని కల్గదు మఱి
రానఁగలిగె, నేని క్షూడగుటమందు ...
ఆము. 4. 127 (వేదం. పా.)

రవ్వ¹ = రవ¹. వి. వజ్రము.

నీ. కురులు కూడనినాడె యిలుగ్రానివమేని రా
కాని సేసివ రవ్వయితఁడు. ఐహు. 4. 82.
(ఇట్ల వజ్రమువంటివాఁడు, దిట్టరి అని భావము).

రవ్వ² = అవ్వ. ఎ. 1. నింద, దూలు.

ద్వి. రావకూతునుగొని రవ్వగాకుండ, దాచిన
మీమూల ధవమెల్లఁబెట్టి.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1050. పం.

కం రవ్వకుమొదలగు పావపు, జవ్వన మెవరించె
జిగియెసంగ నామేవన్. మమచ. 6. 42.

2. దౌష్ట్యము.

అ నమ్మి నిదురవోన నా వట్టిచుండుమా, లేగ
తోడతోడ లీలఁగట్టి, వీధులందు దోలె వెలఁది
నీ కొమరుండు, రావబిడ్డఁడైన రవ్వమేలె.

భాగ 10 పూ. 832.

రళన. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. త్రాడు, దారము.
2 కల్లెపువాలు, కల్లెపు వగ్గము. 3 నడికట్టు,
ఒడ్డాణము, కాంచి. 4. నాలుక, జిహ్వ.

రశ్మి. సం. ఎ. జ. పం. 1. త్రాడు, వగ్గము.
2 కల్లెపువాలు, కల్లెపు వగ్గము 3. సూర్య
కిరణము. 4. నేత్రలోమము, కను తెప్పవెండ్రుక.
5. రాబడి, ఆదాయము, ఆస్తి.

నీ. బలము తక్కువయైనచే బట్టి జరువగు సంచార
ముగివ సడలు రశ్మి. రామలిం. 50

(ఈ యర్థమునఁ దెలుఁగునందే ప్రయోగము
కన్పట్టుచున్నది.)

అ. ... మేము కడివెఁడు బిడ్డల, వార మెట్లు
బ్రతుకువార మునుజ, నీవెలుంగకుండ నే వంక
నైనను, గలుగు రశ్మిగలదె తెలుపు మాకు.

బోజరా. 6. 144.

వ పడకము, తామరపువ్వు. శ్రీ. జ్వాల.

రస సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. రసావలము, పాతా
ళము. 2. భూమి, పుడమి. 3. జిహ్వ, నాలుక.
4. ద్రాక్షనందు. 5. అందుగు. (వృ. వి.)
6 చిలుబొద్ది 7. కొట్టులు. (శ. ర.) 8. దూర్య
(వృ. వి.).

రసంగి. ఎ. భావ్యవిశేషము (శ. ర.)

రసకము. సం. ఎ. అ. పం. 1 కుళి. ఇనుముతో
చేసినవస్తువు. 2. ఒకానొక జాతిము. 3 మాంసాది
కార్యము.

రసకర్పూరము. సం. ఎ. అ. పం. న కర్పూరరసము

రసకేసరము సం. ఎ. అ. న. 1 కర్పూరము.

2. వకుళము, బొగడ (వృ. వి) 3. వేధకము
(వృ. వి.) 4. నాగపుష్పము, నాగకేసరము
(వృ. వి)

రసగంధకము. సం. ఎ. అ. పం. . 1 గోపరసము,
పరిమళముగల యొకానొకజంక జాలె త
బోళము 1. గంధకము

రసగంధము సం. ఎ. అ. పం. న. రసగంధకము

రసగర్భము. సం. ఎ. అ. న. 1. రసాంజనము.
2. ఇంగిలీకము.

రసగుండు పి. ఎ. (రసము + గుండు) పాదరసము
పూసిన గోళాకారవస్తువు (చి. ని., శ. ర.)

రసఘ్నము. సం. ఎ. అ. పం. వెలిగారము.

రసజము. సం. ఎ. అ. పం 1. గుడము, బెల్లము.
2. మద్యకీటము, మద్యము పులియబెట్టుటవలనఁ
బుట్టెడి పురుగు. న. రక్తము, నెత్తురు ఇట్లే రస
భవము మొ.

రసజ్ఞ. సం. ఎ. అ. శ్రీ. జిహ్వ, నాలుక.

రసజ్ఞత. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1 కావ్యరస గ్రహణ
తాళము. 2. రుచుల నెఱుంగుట, రుచిజ్ఞానము.
3. వివేకము. (గుణదోష) జ్ఞానము.

రసజ్ఞత్వము. సం. ఎ. అ. న. రసజ్ఞత.

రసజ్ఞము. సం. ఎ. అ. పం. 1. అయోభేరము.
2. ఆయస్సారము. (కే. ని)

రసజ్ఞుడు. సం. ఎ. అ. అ. అ. 1 రుచినెఱిగినవాఁడు
2. వస్తుసౌందర్య మెఱిగినవాఁడు, కావ్య
సౌందర్యచేది.

ఎ. అ. పం. 1. రసమెఱిగిన మనుష్యుఁడు, విమర్శ
కుఁడు, కవి. 2. రసాయనశాస్త్రజ్ఞుఁడు.
3. వైద్యుఁడు.

రసశ్యేషము. సం. ఎ. ఆ. పుం. తియ్యదనము, మధురము. 2. శృంగార రసము.

రసతేజస్సు. సం. ఎ. న్. న. రక్తము, నెత్తురు.

రసదాడి. (శి) ఎ. (సం రసదాళికా) ఒకజాతి యరఁటిచెట్టు: ఆ యరఁటివండు.

సీ చిన్నజాతిలిదాల్చు సింగిడి రసదాడికేస్తామి కుభ కరిం బిభకరంబు. చం. రా. 1. 41.

గీ. వారుచెట్టునఁ దనుదానయారబండి, నట్టివరువంపు రసదాడి యరఁటివంటి, గొలలు చక్కెరనెయ్యి మక్కువ నొనఁగ. కుక. 2. 37.

సీ చక్కెరఁ బొంలించి చాలించు రసదాళ్లు కడఁ ద్రుంచియుంచిన కమ్మవడయు. పాంచాలి. 4. 58.

గీ. అవఁటగొలనుండి పండి తనఁతఁదానె, యవని రాలిన రసదాళి యువతివంప, బుటికల కొంది వనసుధాఘటిక లనుచు, గుటుకు గుటుకువ మ్రింగె వజ్రటికులఁ బు బహు. 4. 48.

2. ఒకజాతి చెఱకు.

చ .. చె,న్నిగురసదాడి గుంపులు పురాంతికసీమల... వసు. 1. 113.

రసదాళిక సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. పుండ్రేకుపు, ఒక విధ మగు చెఱకు. (వృ.వి.) (వాచ.).

రసధాతువు సం. ఎ. ఉ. పుం. పాదరసము.

రసధేనువు. సం. ఎ. ఉ. పుం. దానమిచ్చుట కొఱకు ఇతురసముతో నిగ్గించిన ధేనువు (వాచ.).

రసస సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. జిహ్వా, నాలుక. 2. కాంచి, మొలమూలు, 3. త్రాడు. 4. ఒకానొక లత, రాస్త. (వృ. వి). 5. ఆస్వాదన, చవి చూచుట (కే. ని.).

రసనము. సం. ఎ. అ. న. 1. చప్పడు, ధ్వని. 2. ఆన్నము. 3. రుచి, కమ్మఁదనము. 4. రుచిని గ్రహించెడి రసనేంద్రియము. జిహ్వా. 5. కపా యము, ద్రవరూపమగు ఔషధము. 6. స్నేహము జిడ్డు. 7. విషము 8. ఫలము, పండు. 9. నిర్భా సము, జిగురు. 10. బంగారము 11. రూప్యము, వెండి (కే.ని.).

రసనేత్రిక. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. ఎఱ్ఱపాపాణము, మనశ్శిల.

రసపాకజము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. గుడము, బెల్లము 2. రుధిరము, నెత్తురు.

రసఫలము, సం. ఎ. అ. పుం. నారికేళవృక్షము, కొబ్బరిచెట్టు. (వృ.వి.).

రసమాణిక్యము. సం. ఎ. అ. న. పాదరసముతోఁ జేయఁబడిన మాణిక్యమువంటి ఒక వస్తువు. (వాచ.)

రసము సం. ఎ. అ. పుం 1. వనరు, పుష్పాదుల రసము. 2. ద్రవము. 3. నీరు. 4. మద్యము, త్రాగుడు పదార్థము. 5. పే యాషధము, త్రాగఁ దగిన మంతు 6. రుచి, చవి. (రసములాఱు: కటు ఆమ్ల మధుర లవణ తిక్త కషాయములు.) 7. రుచి గల పదార్థము 8. ఒకవస్తువు వందలి యభిరుచి, ఇష్టము, వాంఛ. 9. ప్రేమ, అనురాగము. 10. (కావ్యాదులయందు) శృంగారాది-శృంగారము హాస్యము, కరుణము, రౌద్రము, వింశ్మ, భయానకము, భీభత్సము, అద్భుతము అని ఎనిమిది రసములు. కాంతము చేర్చి తొమ్మిదని కొందఱనిరి. వాత్సల్యము చేర్చి పదిగా నెంచఁబడినవి. 11. సారము, చేవ. 12. దేహధాతు విశేషము. 13. వీర్యము, శుక్లము 14. పాదరసము. 15. విషము, విషముగల త్రాగుడు పదార్థము. 16. చెఱకు రసము. 17. అమృతము. 18. పులుసు, చేరు. 19. ఆఱుసంఖ్యకు సంకేతపదము. 20. రసనేంద్రి యము, నాలుక. 21. గోవరసము. గంధద్రవ్య విశేషము. 22. సువర్ణము, బంగారు. 23. అన్నము. (వాచ.) 24. శబ్దము, ధ్వని. 25. చెట్టునుండి వెడలుబంక. 26. లకువము, వెల్లుల్లి. 27. ఫలము ప్రయోజనము. 28. భోజనము. 29. స్నేహము. 30. ఇంగిలీకము, 31. హరిద్యర్ణము. 32. మాంసము 33. పులికడుగు. 34. వీనుగు. 35. పండ్లము. (కే. ని.).

రసమోని. సం. ఎ. ఉ. శ్రీ. వెలిగారము (వై.వి.)

రసరాజము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. రసాంజనము. ఇల్లే రసనాథము మొ.

రసలోహము సం. వి. అ. పుం. 1. రసాంజనము.

2. పాదరసము.

రసవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముటపూ, ముట్టిలు.

రసవరము సం. వి. అ. పుం. ఆహారపదార్థము.

చ. అచలతవృత్తి నిట్లువిడియం దళవాయి పలాశి వీడు
మె చుచు నుకోటకేగు జలసూక్రపుం జోటు
లెఱింగి యడ్డక, ట్టుచు రసవర్గ మచ్చట గడున్ వడి
ఘోగనీక శూరతా, రచనలఁ జిల్లరల్ నలుపు
రక్కసిపాలియగాండ్రఁ గొట్టుచున్. కువల. 8. 2.

రసవాదము. సం. వి. అ. పుం. పాదరసమును
కటు బంగారము చేసెడి విద్య (క. ర.).

రసకోవనము. సం. వి. అ. న. 1 వెలిగారము

2. పాదరసశుద్ధి.

రససింధురము సం. వి. అ. న. 1. తుత్తనాగ
మునుండి తీసిన ఇంగిలీకము 2. పాదరసము.
3. మైతృత్తము. 4. సూరేశ్వరము, పెట్టుప్పు.

రససిద్ధుఁడు సం. వి. అ. అ. అ. 1. కవిత్వ
మున నిపుణతగలవాఁడు, శృంగారాది రసముల
యందు నేర్పుగలవాఁడు. 2. రసాయనశాస్త్ర
మునఁ బరిణయఁ దైవవాఁడు.

రసస్థానము. సం. వి. అ. న. ఇంగిలీకము

రసాంజనము. సం. వి. అ. న. 1. అంజన విశే
షము.

రసాగ్రజము. సం. వి. అ. న. రసాంజనము.

రసాధ్యము. సం. వి. అ. పుం. అమ్రతాకి, అంబా
కము (వృ. వి).

రసాతలము. సం. వి. అ. న. 1. సాతాళముతోని
తోము, అధోలోకములలో నొకటి

రసాధిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. కాకోమంబరము,
కాకిమేడి (వృ. వి)

రసాధికము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము.

రసాభాసము. సం. వి. అ. పుం. 1. బాహ్య
దృష్టికి రసమువలెఁ గాన్పించుట, రసమును భ్రాంతి.
2. రసము ననుచికరితిగా స్పష్టపఱుచుట.

శ్లో ఏకత్రై వానురాగశ్చ త్తిర్యక్ మైచ్చగతోఽ
పి వా, యోపితో బహురత్తిశ్చ ద్రసాభాస స్త్రి
ధా మతః

రసాష్టము. సం. వి. అ. పుం. చుక్రము, చింత
పండు.

రసాయరఫలము. సం. వి. అ. న. హాకికకి,
కరక (వృ. వి) (త్రి ని).

రసాయరము సం. వి. అ. న. 1 శీవచౌషధము,
సంజీవిని. 2. సంజీవినివంటి పదార్థము, అనాద
పటిచెడి లేక తృప్తిపఱచెడి పదార్థము.

ఉదా: శ్రోతరసాయనము, కర్ణరసాయనము
మొ. 8. వెండిబంగారుములుచేయు విద్య
లేక రసవాదశాస్త్రము 4. కొన్నియందు
దినుసులు కలిసిన పదార్థము. 5. తక్రము,
చల్ల. 6. ఒకానొక విషము, 7. విప్పలి.

పుం. ఒకానొక ఓషధి, విషుగము (వృ. వి)

రసాయరములు నాకేశ-, గుడాచి-, శిగ్రు
పుష్పాచి, చూతఫలాచి రసాయనములు, లోహ
రసాయనములు.

రసాయనశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. కెమిస్ట్రీ.

రసాయనుడు. సం. వి. అ. పుం. గరుష్మకతుడు.

రసాల సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నాలుక. 2. ద్రాక్ష
3. గజిక. 4. చేక్కెర సుగంధి ద్రవ్యములు కలిపిన
పెరుగు

రసాలము. సం. వి. అ. న. 1. శల్లశీరసము.
2. రసగంధము.

పుం. 1. చెఱకు. 2. మామిడి.

రసాలన సం. వి. అ. స్త్రీ. రక్తసము,
ధమని.

రసావళి(కులు) వి (ఏకరసము, రసావళి)
అపూసమువంటి భక్ష్యవిశేషము.

కం. తనయింటనప్పు డాయిత, మొవరి దిన రమ్మ
దాపులొలుకు రసావళును మిరుపవలలు
జూప, ట్లును గోదుమమిడివంటలున్ గలవ
నినన్. విష్ణు. 3. 277.

రసి. సం. విజ. నో. రసముగల.

రసి. దో. వి. పుంటిచీము (శ. ర.).

రసిక సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. రసికురాలు.

2 నాలుక 3 చెఱకురసము. 4. రసన, మొల
నూలు.

రసికము. సం. విజ. 1. రుచిగల. మధుమైన

2. రసవంతమయిన 3. అందమైన 4. రస
గ్రహణశక్తిగల 5. చతురతగల 6. కాముమైన.

7. ఏదేనో విషయమునం దాసక్తిగల.

ఈయర్థమునందు సమాసములోనే ప్రయుక్తము)
క్రీడాసికుడు.

రసికుడు. సం. వి. పుం. 1. రసజ్ఞుడు. 2. ఏనుగు

3. గుఱ్ఱము. 4. పారసపక్షి, బెగ్గురు

రసికత సం. వి. ఆ. శ్రీ. రసజ్ఞత

రసికత్వము సం. వి. ఆ. న. రసికత

రసికేశ్వరుడు సం. వి. ఆ. పుం. రసికురాలి
నాథుడు, కృష్ణుడు (విల్వమ్మ).

రసిరము సం. వి. ఆ. న. 1. ద్రాక్షాంసము.

2. ధ్వని, అఱపు, గర్జనము

విజ. 1 రుచిగల. 2 రుచిచూడబడిన

3. మొలముకాయబడిన. 4. ధ్వనించిన.

రసిదు అంగ. చెల్లుపత్రము, ఏదేని ముట్టినట్టు వ్రాసె
యిచ్చెడు పత్రము.

రసునము. సం. వి. ఆ. పుం. పెటి

రసేంద్రము సం. వి. ఆ. పుం. పాదరసము

రసోత్తమము సం. వి. ఆ. న. పాలు

రసోద్భవము. సం. వి. ఆ. న. ముత్యము

రసోన(క)ము. సం. వి. ఆ. పుం. వెల్లుల్లి.

రసోపమము సం. వి. ఆ. న. మూత్రము

రస్తా హిం వి దారి.

రస్తు దో. వి. వస్తుసంభారము.

ఉ. ... వారలు ఘనంబుగ మార్గము యెడగొనినన్
సన్నుతకార్య రస్తు మన నైవ్యముఁ జేరుట
దు వ్రరంబగున్. కృష్ణ. 3. 67.

చం. పరగెడు రస్తు కొట్టడులు భద్రముగా నొగి
బిగముద్రలన్, గరిమ నొనరి...

హంస 1. 109.

రన్న = రసన.

రస్యమానము. సం. విజ. రుచిచూడబడుచున్నది.

రహటము వై. వి. ($\sqrt{\text{అరఘట్టము, మహారా.}}$
రాహట) ఘటయంత్రము, నూతిరాట్నము, గిరక.

రహటు. వై. వి. టట్టు.

రహణము సం. వి. ఆ. న. ఎడబాటు, విడువల.

రహదారి. హిం. వి. స్వేచ్ఛగా అందియును
పోదగిన దారి.

రహము. సం. వి. అవ్య. మా. రహస్సు, రహ
స్యము.

రహస్య. సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఒకనది

రహస్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఏకాంతము,
గుట్టు, 2. మంతనము. కందున 4. నైగ.

విజ. దాచబడిన, ఉపగూఢము.

మ అలినీలాంక నీవు నీపతిరహస్యక్రీడ వర్తించు
వేళ... పారి. 1. 60.

రహస్సు. సం. వి. నో. న. 1. రహస్యము.
2. సురతము

రహి. దో. వి. 1 అందిము

మ. .. విరియఁబాటిన గొజ్జెగల్గరియ మున్నీ
రైన యక్కమ్మనీ, రుహింగూడిన నేర్పరిం
చుగములై రోలంబకాదంబముల్.

అము. 5. 121.

3. పొడుపుఁ గెంపు వహిపు బెడిదంపు వినుఁ
గెంపు రహినింపు కంఠహారంబు వాడు.

ఉ. రా. 1. 18.

2 బాగు.

4. . గాఢవహములు, శరీరములనేదఁదీర్చి
జనురెంచె రహిన్. పారి. 2. 102.

మ. ... మహావాల్మీకీ సాఖాగ్రవ, రసనార్థక
కుమారుఁ డంత రహిగాఁ దన్నేలుకోఁబోలు

నాయన దాని త్తటివట్టివల్ల భకు దన్వై యెందు
నున్నాడో. కళా. 3. 48.

3. విలాసము.

చం. సరసులనర్థ మింపులు నొసంగె గదంబపు
దండ, గట్టుచో గరగంటుదెట్లు దృక్తరశ
కాంతులు సుత్తరమిచ్చు వంతరాంతరముల
నవ్వులున్ గలువతండము మొల్లలు నంచు
మిన్నుగ్రుచ్చి రహినిరిత్తనూ లొసంగి సిగ్గు
వహించురు పుష్పలావికల్. ఆము. 2. 20.

4. ఆనందము, సంతోషము.

కం. జంభాహితుఁ డూర్వశివై, రంభవయి గరుణ
కలిమి రహిఁ దన్నట నో, జ్ఞప్తింభణల తార
తమ్యము, సంభావించుటయే కాని చాలఁడు
తెగడన్. విక్ర. 2. 77.

గీ. తానవంబుగ దొరఁజేయుచాని ముత్రమునకు
వేగమె లోఁజేయఁజవడు వాఁడు, క్రొత్త మన్న
వరహి ననుఁగొనుట తెప్పవయిన వది చెడు.
ఆము. 4. 280.

5. ఉల్లాసము, మనోవికాసము.

సీ. ఒక యిక్కనిది వితర్కిక నిక్కమని వదా
గ్రమునిక్కంహి నెక్కఁగాఁ దలఁతు
వసు. 4. 73.

6. ప్రేమము, అమరాగము.

సీ. నెఱికవట్టి వసిండి నీటివ్రాఁత దెలుగువెలి
వట్టుంహిఁగట్టె వెలఁచియోర్తు.
ఆము. 6. 128.

7. ఆనందము.

కం. ఆ విభవవంతరంబుధ, రావలయముఁ బూని
శీవు రహిమైఁ దిరుమల్, దేవియును నన్న
పూర్ణా, దేవియుఁ గమలాబ్జములు దేవేరు
లుగాన్. ఆము. 1. 33.

చం. తన మృదుగీతికావరితధ్వని వైఖరిఁబలుకు
మంచు మిం, చివరిహిఁ జేతివీణియకుఁ జెక్కులు
గీటుచు నేర్పుచున్నదో, యన వఖరాంక్షంబుల

నయమ్ముగఁ దంతులు మీఁటి గానమిం, పావ.
రఁగఁజేయు వాడి ... పారి. 1. 5.

కం. రామైవఁ గొంతమేల్ వా, రాయణ మీ
మనసుకంటె రహి నిక నెపుడున్, మీయంత
దడివెదఁయని, యాయంగన యతనిపాద
మల్లనఁ బట్టెన్ కళా. 4. 115.

8. రక్తి

సీ. రహిపుట్ట జంత్రగాత్రముల తాల్ గరఁగించు
విమల గాంధర్వంబు విద్య మాకు
మనుచ. 2. 43.

9. కాంతి, శోభ.

చం. ... తారభటాశితో నిశాధిపుని బలంబు
లేఁగిఁగతిన్ రహి వీడెను బాండుచంద్రికల్.
వసు. 4. 125.

ఉ. ... జక్కవ లొక్కట జోడుగూడె వే, వేయుతి
యాడఁదోడ రహి వీడె వినిర్మల సాంద్ర చంద్రి
కల్. చంద్రా 5. 113.

10. సత్త్వము, బలము.

కం. అహితుని నాశ్చర్యకరి, ప్రహంబవిధిఁ
జాలడిలు వఱిచె నతండున్, రహిఁ దిరుగఁ
దెచ్చుకొని వి, గ్రహచేష్ట లడంగ నొంచె గరు
వలివట్టిన్. రాఘవ. 4. 133.

11. ప్రసిద్ధి, కీర్తి

కం. శ్రీమంగరాజు రామ, జ్ఞానమణునిరంగ
రాజుమహింహికెక్కెన్, ధారాధరభేరవ మం,
దారాధకళారిదాన ధారానిధియై
రామా. 1. 84.

(రహికెక్కు = ప్రసిద్ధి కెక్కు, కీర్తి వహించు అని.
భావము)

12. విధము, విధి.

సీ. అంజనాచలముపై వరుణాశపము మించు
రహి మేనఁ గవకాంబుము దన్ను.
ఉ. రా. 2. 42.

సీ. ఆకసం బంటిన కీకసరాసలు రజతశైలంబుల
రహి విహించు. దళా. 6. 137.

13. పోలిక, సాదృశ్యము.

పీ. జమ్నూజారుంసరోజ విరాజ మానవరాగ
ములతో రహివహించు. గీ. విమల కైవల్య
వదము శ్రీవిష్ణువదము ఇందు. 1. 45.

14 ఉత్కర్షము, అతిశయము.

పీ. ఆ రాజ విమలవిభాతిచంద్రికనిచ్చ రహి
కెక్కజాతె జారప్రసంగము ...

వసు. 8. 88.

(రహికెక్కన్ = అతిశయించన్ అని భావము.)
జ: రహించు.

రహియి(ం)మే ల ౧౩. (౪/రహి). 1 వర్ణిల్లు,
పెరుగు.

మ ... ఆరుల్లనిం, చె నురుక్రాంతి జనించె గంభము
రహించెన్ మించె నిట్టూరుపుల్.

ఉ. రా. 1. 181.

సీ. పులకాంకురంబులు పొరిలిపాతెనె రదా చెక్కు
టద్దములకు జిగింపించె. కవిరా. 5. 125.

2. ఒప్పు, కోర్కెల్లు.

మధురగతింగడ. కలిగి ధరిత్రిని ఘనత వహించెను,
అలకాపురముకన్న రహించెను.

కుచేల. 1. 28.

సీ. తతమై రహించునితంబలింబముఁ జూచి ...
దశా. 2. 908.

ఉ. ...రోహిణి, కాంతునిరేఖఁ గ్రొమ్మెయిలు
కప్పుటఁ జాసి రహించినట్లు త, కాంత
తనూవిలాసరతికాంత తళుక్కువఁ జెంత
నిల్పినన్. శుక. 1. 981.

స. క్రి. వర్ణిల్లుఁ జేయు.

కం. ఇందిరిదవనమందిర, యిందిరిదవందనుడ
యేలినయెడ నీ, మందిరిరమై తేనియ,
మందిందుంహింతుననుచు మదమేమిటికిన్.
రా. వి. 4. 63.

2. పొందు.

సీ. ఆర్యాభిగణ్య సౌకం్యంబును రహించి ...
ఉ. రా. 1. 2.

(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

రహితము. సం. విజ. అ. అ. అ. త్యక్తమైనది.
వదలి వేయఁబడినది.

రా

రా¹. అ. ౧౩. వచ్చుభాతువు యొక్క ప్రార్థనార్థక
రూపము, ఏతెమ్ము. రమ్ము.

ఉ. రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁ గేరుని
గాఁపుంగుడా, రాయనుమేటి నాడెపు దొరా
యను .. అచ్చ. రా. అయో. 89.

మ. తుదిరార్యమ్ము సగమ్ము గొ మ్మడవియందుం
జేరు వంచించియుం. బదుమూఁడేడులు
నీవునుం దిఁగిదాపాశీక పోవచ్చునే...

భా. ఉద్యో. 3. 97.

=ర,

అవ్య. స్త్రీలతో మాటాడునపుడు “ప” అనునది
అనుప్రయుక్తమగునట్లు నీచమిత్రోద్దేశమున
పురుషులతోమాటాడునపుడు ఏకత్వమునఁడును
ప్రయుక్తమగును.

(కోపమునకు)

కా.... నా, జింకల్ భుక్తిగొనంగ నేమిటికి రాచే
చిట్ట మ్రోయించియా, తంకంబున్ ఘటి
యించితి...

హర. 1. 4.

(ప్రళంసకు)

కం. వికచాబ్జదళాగ్రంబుల, మకరందము కరుడు
గట్టి మఱిజాఅనిచో, లికనున్నవిరా సఖయా,
లికుచ ప్రనిమ్మదుపదాంగుళీపఖపంక్తుల్.

వరాహ. 8. 119.

(అశృణ్యమునకు)

ఉ.... ఆ సరోజముఖ...నా, కావిధమెన్నఁ
డబ్బునో దయామతినానతి యిమ్మనంగనో,

రా! వలరాచవేగిరిము రామకు నంచుఁ జెలంగి
నవ్వుచున్. ఉ. హరి. 5 71.

(ప్రశ్నమునకు)

కా, ప్రారంభించిన వేదపాఠమునకుం బ్రత్యూ
హ మౌనంచునో, యేరా తమ్ముడ! నన్నుఁ
జూడఁ జనుదేవు... పాడు. 3 83.

(అనాదంబునకు)

కం. నోరినవినుండకేనో, రోరి నె=2 చూ నమీవ
పూర నెమనియున్, దూరము వోయితివే నా,
మేర్పరితిని నీకు దక్కునే కానీరా...
అము. 6. 82.

(అధిక్షేపమునకు)

కం. ఏరాయోరి నిశాచర, యేరా వృతారి నెఱుఁ
గవే నాతోడన్, బోరాడలేవు పోరా, కోరా
యభయంబు నిల్పుకోరా తనువున్...
దకా, 2. 407.

కం. ఈ కాగణములుగలవను, నాకొండయె
వాసుదేవుఁ డదిగాకయుఁ గీ, డే కురువంశమున
కతని, రాకయతంఢేమిచేసెరా పాపాత్మా
భార ఉద్యో 3. 171.

ద్రు. “వచ్చు” ఛాతువు సుద్యుతరూపము. వచ్చు
టకు, వచ్చునట్లు మొ వర్ణము నిచ్చును.

ఉ... ము, న్నచ్చట వచ్చటన్ జెడరినట్టి బలం
బులు దన్నుఁ గూడిరాఁ, జొచ్చినవారితో
బలము జొచ్చినలాగును గవ్న లాభమున్.
విక్ర. 2. 154.

ఉ.... అపదా, యైనైవసిండి మేడలకు రాఁ బలి
యేమిల సాధనామముల్. విజ. వి 1. 7.

సీ.... తోడిచేడియలు నాతోడి వంతులకు రాసయి
రింపఁ జూడఁడో నన్ను తాంగి. పాని. 1. 84.

రా². ఏ వృత్తియందు ‘రాచ’ శబ్దములోని ‘చే’
వర్ణము విభాషను లోపింపఁగా మిగిలిన
రూపము.

చ.... వక్షదోః, పరిభ వశీకృతాన్య నఁ పాలకు
లప్పురి రాకుమా కున్. అము. 2. 54.

ఉ. కొండొక నేవు నిల్పిచేమ కోరిక రాకొము.
రుండు, ...వటంబునీడఁ గూర్చుండె...

విక్ర. 3. 78.

ఉ... మంచుగొండ రా, చేలినిగూడె...

సీలా, 1. 1.

ఉ. ...మంచుగొండ రా, యల్లునికిం బినాకిఁ
బ్రియంబున మార్వళిపెట్టె భిక్షమున్.

హర. 5. 48.

(కొండరా=పర్వతరాజు. హిమవంతుడు)

రా³ వి. (సం. రాచన్.) చంద్రుడు

(దీనికి వ్యస్తప్రయోగము కావరాలేదు. ఉచా :
రారేక. రారాయి, మొ.)

కా....రా, రాలింగట్టిన తిన్ని యన్నిలిచెమాత
స్పృశితాపార్తితోన్. ఇందు. 3. 65.

జ : రారేక,

రా⁴=తా.

వి. (✓రాయి). శీల. పాపాణము.

సీ. నేలయు నింగియు చాలముల్వాయింప...
జేనుంగుపురుడో మారా నారంగొన గాలిగం
టిడ... కు. సా 3 185.

కం. రాకొమరు నెఱులునీలపు, రాకొమరు సీరాక
రించు రాకాచంద్రున్, రాకొట్టు మొగము.
విజ. వి 1 65.

వ. ... పటికిపురాచేట్ట నేలలనెట్టుకొని....
మనుచ. 2. 28.

రా. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. బంగారుము. 2. విక్రమము.
3. దానము. 4. ధనము

రాంధలము సం. వి. అ. శ్రీ. కటకము ముల్లు.

(పిల్లము)

రాంధవము. సం. న. అ. న. మృగరోమముతో
నేయఁబడిన వస్త్రము. రోమవస్త్రము.

(కంబలము, కాలువ)

రాంధము సం. వి. అ. శ్రీ. సన్యాసిధాన్యమగు
వైశావదంధము

రాజ్ పెట్టు. స. ౧౩ (రాజ్ + పెట్టు) రాజ్ పెట్టుచేయు, వృద్ధినిందించు.

గీ. ఏను సంధికి బోయినఁ బాను ధార్తి, రాష్ట్ర) మానసములఁ బగ రాజుఁ బెట్టి, వన్నుఁ బట్టెవఁ జూడఁడె... భార. కర్ణ. ౩. 124.

రాజ్ అ. ౧౩, 1. (నిప్పు) అంటుకొను, ప్రజల రిల్లు

నీ. ఇల్లిల్లు దిరుగు నొక్కింతబుళిఖ యెప్పేనే నింటిలోఁ బూరియిడి విసరక, రాజుడు రాజి వ రవులతో లావసాలఁ గాని కల్గదు ...

అము 4. 127.

పీ ఆప్రాద్దు ప్రాయరాజునట్టి నిర్భేదయు భోగించు నైశ్వర్యము తెనిమిదియు ..

పాండు 1. 101.

చం పొగయక రాజుకొక్క మొగి భోరవ మంటలు విమ్మలింగముల్, నెగసి ... పురారి నేత్ర కిఖ మల్ప మహానిపాతభీమమై ...

కు. సం 5. 528.

కం తన మనోవల రాజెడు, వనవిల్లుని కాఁకచేత వలనతియగుచున్ మునుకొన్న నెగల కోర్కక, ననుకాన్పుననున్న రాజునుం గనికెల్వన్

యయా 5 93.

2. పొగయ, ప్రధూమితమగు

పీ. మొగమురాఁటి దివంబు మిగుల ముడెడు వర్ణ వహి చేపట్టిన స్వాహాయంత ...

మటకా 1. 42.

3. దుఃఖించు.

చం. అతఁడు సితాంబరావరణమైన మహిమణి పీఠ మెక్కి య, చ్యుతు నిజనిహాపీఠ, గతుఁ జూచి మురాంతక యెఠచిన్నవో, యితి మది నెంతవంతగలదీ యదువీరులు నేల చాలధీ, రతఁ దరిలించి చిత్తముల రాజెడ రన్న మురారి యిట్లనన్.

ఉ. వార. 8. 4

రాజ్ పెట్టు. స ౧౩ (రాన్ + పెట్టు) 1. ఇచ్చిన దాని మరలఁడియు. 2. సేకరించు; వచ్చునట్లు చేయు. (క. ర.)

నీ. ఒకటికి రెండుగా నొగి వడ్డి రాజ్ పెట్టి ధనమెల్ల మూలను దాచుకొనుట .. రామ. 368.

రాక = రాకడ ౧. (వచ్చు). 1. ఆగమనము, వచ్చుట.

మ. వనగన్ వే చని దోర్బలంబున రణప్రావీణ్య ముం జూపి నీ, వసురానీకముఁ ద్రుంచి భూప్రజ లకున్ హర్షంబు గావించి కా, క మమి రాక జయంబుతేక ప్రజ దుఃఖం బొందఁ గారాకన్తీ యనువర్గంబుల పోక గా నెఱుంగు పెక్కాడంగ నింకేటికిన్.

భార. కా. 2. 438.

కం ... కీ, దే కురువంశమున కతని, రాక యతం డేమి చేసెరా పాపాత్మా.

భార. ఉద్యో 3 171.

ఉ అకులమయ్యై భోగ విదె యాదల అన్నియు ప్రస్సెఁ బ్రాణముల్, రాకలఁబోకలం బొలిసె.

భాగ. 10 పూ 687.

2. ప్రసారము, వీచుట.

చం. ... చేసెనిన్, మలయపుగాలి రాకలకు మావ నముల్ చిగురొత్త దంపకుల్ ...

ఇందు. 3. 112.

కం. ఈ కరణి నన్ను పాగ్రణి, యేకరణియములు మాని హిమకరవిలస. ప్రదాకలకు వ్యతిరేకమైరా రాకలకున్ జాలిగొని విరాళి బడంగన్ ...

కువల. 4. 102.

3 తైత్రయాత్ర, దాడి.

చం. అది మొద లావృపాలుని శుభాకృతి కన్నులఁ గట్టినట్లు నా, మది వలపించుచున్నయది మారని రాకకు నోర్వరాదుగా...

ఇందు. 2. 93.

అ. శంఢిపాలు మాకుఁ దగువంచు వతీయరి, తనము సేసి రాక తప్పుఁగాక ...

భార. ఉద్యో. 1. 250.

అవ్య. (వచ్చుభావపు యొక్క వ్యతిరేక క్షావ్యభా రూపము.)

1. వచ్చుటమాని.

(వర్ణన.) కాను రాక కుమారునిఁ బంపినాఁడు.
2 వచ్చుటకు) నేరక, చాలక, కళ్యముగాక
మున్నగు వర్ణముల నిచ్చును (ఈ యర్థములను
జ్యోతిషశాస్త్రముల కనుప్రయుక్తమయియే
యందును).

గీ ఆవులదాఁటి పోవను రాకయద్రుకరణి, గతివమై
యాఁగె నపు డధికారవటల, మెఁతయును
భీతిఁ బొందితి నేను రథ్య, ములుమరథ మీడ్వగా
లేక ముచ్చముడిగి ... హరి. ఉ. 5. 82.

రాక. సం. ఏ. అ. స్త్రీ. 1. పూర్వచంద్రుఁడు
గల పున్నమ. 2. తొలిసమర్త యాడిన పడుచు.
3. గజ్జి, తీట. 4. వదిలేదము, ఒకయేలు.

రాకము. సం. ఏ. అ. పుం ఎడ, సూర్యకాంతి.
(కే. ని)

రాకట్టు.¹ ఏ. (రాయి + కట్టు). 1. శిలారక్నాది
నిబద్ధభూమి. వెలకట్టు, కుట్టిమము.

ద్వి. పటికంపురాకట్టువై నెక్కవలయు, కుటి
లకుంతలి యెట్లు గుట్టులులు గడచె...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1891 పం.

విజ. రత్నఖచితము, మణులు చెక్కినది.

సీ. పుంజాలదూడిలు పూదెలకడయాలు ముంగులుక
రాట్టుటుంగంములు... ధనా. 3. 37.

రగడ. చౌకట్టుకొంట్లు చేసరులునున్ మొలకట్టు,
రాట్టు చుట్టుంగరములు బల్చేకట్టు...

హంస. 5. 356.

వ. అవ్వొచ్చిని ననకునకు నగణంబు గామించులు
గండపెడెరంబులు రాకట్టు మొలకట్టు
లుంగరంబులు ముంగై మురారులంగదంబులు.
ప్రబంధ. 805.

రాకట్టు.² ఏ. (రాచే + కట్టు) రాకాశవము,
కానవము

సీ. వందిమాగధుల కైవారంబువిను చెవి విబుధారి
రాకట్టు వినఁగ నేర్పు ... దకా. 2. 112.

రాకడ = రాక. ఏ. (√వచ్చు.) 1. ఆగమనము.

ఉ. పోకడ రాకడల్ వకముపోవక మన్నకుఁ

దావవెట్టి వట్లాకలకఁరి నిల్చె వచలాశ్వుతిఁ జిత్తు
తొమ్మి కై వడిన్. కృ. శకుం. 258.

గీ. ఏలికకుఁ దమరాకడ యెఱుంగఁజెప్పి ...
నీలా. 2. 47.

2. మల్లవిద్యావిశేషము.

వ. హస్తవీక్షణము, నయచవీక్షణము, లిత, రాగడ,
ఏకనరము, ప్రైసరము మల్లుపు. 2. 69.

రాకాసి = రక్కసి ఏ. (సం రాక్షసి.) రాక్షసుఁడు,
రాక్షసస్త్రి.

సీ. ఆకసంబునఁ బాటు రాకాసుల పురాలుపాల
తొచనుఁ డవలీల గెలిచె .. వరాహ 9. 65.

ద్వి. దాకాలి పెండెంబు డమరువుఁ గత్తి, రాకాసి
తలలతోరపు వనమాలి ..

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 182 పం.

7. వగిలి రాకాసి దేహంబు మొగపుముత్యమయ్యె
ముంగామురారి రంగైమురారి ..

మనుచ. 6. 115.

గీ. కలుషవిశితంబుమెనపు రాకాసి కాశి,

కాశీ. 2. 49

సీ. ... నేత్రైక సర్వాంగలక్ష్మి, నొప్పరా కాసి
తద్వ్యతిమాని కా వనయంబు జాతుచితరూ
పంబులైన, దృశ్యాణి పదగతుల్ దీపింప....

రాఘవ. 3. 74.

రాకాసిప్రోలు = లంక, రాక్షసపట్టణము.

గీ. నిల్చి రాకాసిప్రోలు విభీషణునకుఁ, దిరముగా
నిల్చి నెకబాసఁ దేరినట్టి, చాలు పేరింటి
పూఁబోడి నోలిఁగూడి, కాను దమ్ముఁడుఁ దగ
వయోధ్యకును వచ్చె. యయా. 3. 37.

జ: రాకాసి ములికి.

రాకాసి ములికి. ఏ. (√రాకాసి).

అసురాస్త్రము.

గీ. అట్లు నెఱబోదు లిద్వరు నడరి పెక్కు, గడిఁది
తూఁపులఁ బోరాడునెడల పోకు, మిన్న
రాకాసిములికి యానున్ను జేసి, నై నిగిడ్చి
వదిదద్దవలపుమీఱ. అచ్చ. రా. యు. 378.

రాకింమే. స. శ్రీ. మోడు, చిరుకగొట్టు,

కం. పోకనడగొట్టేదేయు, రాకింతుఁజమీయే
గంబురాచట్టుపయన్ శ్రీ కాళిక వందించిన,
నీకింతట నేలపోవు నీచచరిత్రా,
భీమ. 2. 158.

రాకిడి = రాగిడి ఎ. శ్రీ. శిరోభూషణవిశేషము
(జడవిళ్ల అని శ. ర.)

ద్వి. పాజులకమ్మలు వల్లేరుపూలు, రాజిల్లు
రత్నాలరాకిడివెట్టి...
ద్వి. శ. సా. 1. 258. పం.

సీ. బటుపుముత్యముల పావటబొట్టు రాకిడి జడ
విళ్ల లను గచ్చలడరి వెలుగ ...
వేం. మా. 1 180.

రాకుఁడు నం. ఎ. అ. ఫం. సూర్యుఁడు.

రాకొట్టు¹. ఎ. (రాయి + కొట్టు) రాయినింపిన
కొట్టు (చూ. రాకొట్టు². వి.)

రాకొట్టు³. స. శ్రీ. 1. (√వచ్చు.) రారా పో
రాయని యేకవచనాంతముగా మచ్చరించు.

కం. కవులు పొగడువేళఁ గాంతలుఁతివేళ, సుతు
లుముద్దువేళ కూలవరులు, పణమునేయువేళ
రాకొట్టిపీలుచుట, పాడి యిదియు మిగుల
భజనకెక్కు. ద్వా 7 65.

2. తి. స్కంధచిట

కం. రాకొమరు నెలులు నిలఁపు, రాకొమరు
నిరాకరించు రాకాచంద్రున్, రాకొట్టు
మొగము కెంజిగు, రాక్షసగని పరాకునేయు
నొంపదంబుల్. విజ. వి. 1. 65.

వి. తి. స్కం. ము.

సీ. కొమ్మపాలెండ్రకుఁ కొండలీడంటి మాబ్రతుకెల్ల
రాకొట్టుపాలుచేసె చమ. 2. 49.

రాకొమరుఁడు. ఎ. (రాచే + కొమరుఁడు. నం.
రాజకుమారిఁ.) రాజకుమారుఁడు. రాచేబిడ్డఁడు.
కం. వాణిలివెడలియెటుంగవు, రాకొమర నియెలుఁ
గు న్నలి యఁజాన్తంతఁభా, షాకలవం బెట్టొ

దవెను, మాకున్న నిజంబుఁ బెప్పమా గురు
పుత్రీ. విక్ర. 8. 128. వై. ప. 2. 22.

రాకొమ్మ ఎ. (రాచే + కొమ్మ) రాజభార్య
గీ. మ్రుచ్చుడవమున రాకొమ్మఁదెచ్చినట్టి, యు
తీయఁజక్కనుఁ డిదె దాఁగియున్నవాఁడు.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. 90.

రాక్ష. నం. ఎ. అ. నం. లాక్ష.

రాక్షస. నం. ఎ. అ. ఫం. అటువది సవత్సరములలో
నొకటి, అనంద తరువాతిది.

రాక్షసము. నం. ఎ. అ. ఫం. 1. కన్యక యొక్క
బంధువుల జయించి బలాత్కారమునఁ గన్యకవ
హరించికొనివచ్చి చేసికొనెడి వివాహము. (ఎనిమిది
విధములగు వివాహములలో నొకటి)
2. (జ్యోతి) ఒకానొక యోగము.

విజ. (అ. ఈ. అ) రాక్షససంబంధమైనది.

రాక్షసి. నం. ఎ. ఈ. శ్రీ 1. రాక్షసస్త్రీ, రిక్కసి.
2 లంక. 3. శిశిరముతువునందలి రాత్రి 4. కోట,
దంకము. 5. చోరపుష్పి, శంఖిని. (వృ వి.).
6 చండిక.

రాక్షసఁడు. నం. ఎ. అ. ఫం. 1. పికాచము,
2. రిక్కసఁడు.

రాగకాకు. ఎ (సంగీ) ఒక స్వరస్థాయి.

ద్వి... 'అంకుకలలిత, గాఢంబులలి రాగకాకునఁ
బొచ్చు. గాఢంబు మఱిదేశికాకుమ సింధు.
యాదిగాసొగయు తాయములు.
బస. పు 2. 940. పం.

రాగభా(ం)డవము. నం. ఎ. అ. ఫం. రాగపాడవము.

రాగచూర్ణము. నం. ఎ. అ. ఫం. 1. ఖదిర వృక్షము.
2. సిందూరము. 3. లక్ష్మి, లాక్ష. 4. ఎఱ్ఱనిపొడి,
బుక్కా, బగ్గుండి.

రాగచూర్ణుఁడు. నం. ఎ. అ. ఫం. కామదేవుఁడు,
మన్మథుఁడు.

రాగదాతి. నం. ఎ. శ. ఫం. మమూరమనెడి రావణ
విశేషము.

రాగపుష్పము. సం. ఎ. అ. ఫం. 1. బంధూకము, ముగ్ధకచెట్టి. (నృ. వి.).

2. వాడనివియు గుండ్రముగ నుడువట్టివియు ఎగు పువ్వులుగల చెట్టు, రక్తామ్లావము. (నృ. వి.)

రాగపుష్పి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. జవ, దాసము (నృ. వి.).

రాగప్రసవము. సం. ఎ. అ. ఫం. రాగపుష్పము. (నృ. వి.)

రాగమంజరి. ఎ. ఒకానొకరాగము, ఎరిమిది పురుష రాగములలో నొకటి.

సీ. ఖైరవి శ్రీరాగ బంగాళ హిందోళ మాళ పులుగు రాగమంజరియును... ప్రబంధ. 95.

సీ. ఖైరివిమాళవి బంగాళ హిందోళ రాగమంజరియు శ్రీరాగ గౌళ, భూపాలెన్నిదిపురుష రాగంబులు... హంస. 5. 123.

రాగము. సం. ఎ. అ. ఫం. 1. రంజనము, రంగు వేయుట, 2. రంగు, వన్నె. 3. ఎటువు, రక్త వర్ణము. 4. ఎఱ్ఱరంగువేయు సాధనము, ఎఱ్ఱలత్తుక. 5. అనురాగము; వలపు. 6. ప్రీతి. (సంకీర్త) ఖైరవాగ్ది.

శ్లో. ఖైరవః తాళికైవ హిందోలో దీవకస్తథా, శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ రాగాష్టదితి కీర్తితాః, (భరతుడు).

8. కాంత. 9. మాతస్వరము. 10 (యోగ) పంచ క్షేపములలో నొకటి. (అవిణ్య, అస్మిత, రాగము క్షేపము, మరణభయము అనునవి పంచక్షేపములు. కల్ప.)

రాగయుజము. సం. ఎ. శ్లో. ఫం. మాణిక్యము, కెంపు.

రాగరజ్జువు. సం. ఎ. ఈ. ఫం. రామదేవుడు, మన్మథుడు.

రాగలత. సం. ఎ. అ. శ్రీ. మక్కభుగభాగ్య, ర తీదేవి.

రాగవంశము సం. ఎ. శ్లో. ఫం. పూగము, పోక (నృ. వి.), (వై. వి.).

రాగవుడు. ఎ. (సం. రాఘవః) రఘువంశోద్భవుడు.

గీ వినుము కత వేల్పుజేడదారి విన్ను చూలి, మేచరుల నీట్లుపుట్టువు మేటితపసి, గాంచి యిట్లుమనః నగ్గట్టుమీదఁ, దరలిరాగపుల వలికి దాటి చనుచు. అచ్చ. రా. ఆర. 2.

వి. శ్రీరాముడు.

అ. అంతః బెద్దభావనయ్యల యానతి, వడసి యొక్క మంచిగడియదోయి, యందు రాగ పునకుఁ బొందుగాఁ దనపట్టి, బెండ్లి నేనె మఱియు జేర్చితోడ. అచ్చ. రా. బా. 192.

రాగళాలవము. సం. = రాగషాడవము. (వై. వి.)

రాగషాడవము. సం. ఎ. అ. ఫం. ద్రాక్షదాశిమాది ఫలములతో చేసిన ఒక విధమగు మధురభక్ష్యము. (విల్యము).

రాగసూత్రము. సం. ఎ. అ. న. 1. పట్టుదారము. 2. త్రాసు యొక్క త్రాడు.

రాగాంగి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. మంజిటి మంజిష్ఠ.

రాగారువు. సం. ఎ. ఈ. దాన మిచ్చెదనని (ధర్మము చేసెదనని) యాకచెట్టి తుదకీయక యాకాభంగము గలుగఁజేయువాడు (విల్యము).

రాగాళని. సం. ఎ. ఈ. ఫం. బుద్ధుడు.

రాగి¹. ఎ. (క. రాగి. త. ఇరాహి) సవ్యరికేషము తవిదపైరు.

అ. ధాన్యరికేషము, తవిదలు, చోళ్లు.

సీ. ... రాగులు, గోధుమలును, యవలుగొని యున్న త్రిగుణమౌ నందుఫలము.

రెట్టమతము 3. 40.

రాగిసంకటి = వండిన రాగి పిండిముద్ద.

చం. బొడ్డుగిన్నెలో, నునుకురు రాగిసంకటి తలో దరు అద్భుతభక్తిఁ జూపుచున్. కుక. 3. 383.

రాగి². ఎ. (సం. రక్తః) 1. రామము, పంచ లోహములలో నొకటి

గి. చక్రి పొడమంగఁ జార్థివ స్థానమయ్యెనోరి మీ
వంశమందుఁ దాఁ కోర్వఁజాలు వారిఁ
జూపుమా కుమ్మరావమున రాగి, ముంత
లేఱంగఁ గలదె నీకింత యేల. ఉ. హరి. ౪.48.

2. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము.

సీ. రాగిదేరెడు చొకారపు నీలివల్లడంబు యడంబు
చీకట్ల బలము నేయ పారంగ. ౩. 28.

ఎఱ. 1. తామ్రముతోఁ జేసినది

ఉదా:- రాగిచెంబు. రాగివల్లెము. మొ.

2. రాగివలె ఎఱునివర్ణముగలది, ఎఱునిది. (చూ
రాగిజుట్టుపిట్ట).

3. రావి, అశ్వశ్థము (వృ. వి) (శ. రి., త్రా)

జ: రాగిజుట్టుపిట్ట.

రాగి. సం. ఎఱ. (నో. జీ నో.) 1. రంగువేయఁ
బడినది. 2. రంగువేయువాడు. 3. ఎఱునిది.
4. ఎక్కువ కామముగలవాడు, కామవశుడైన
వాడు 4. రాగాతిశయమునఁ జేమించువాడు,
అనుండు. 5. ఆనందించువాడు, ఉల్లాసపడెడి
వాడు.

రాగిజుట్టుపిట్ట. ఎ. (రాగి² + జుట్టు + పిట్ట).
కోడి, తామ్రచూడము.

రాగిజుట్టుపిట్టతాళువు = కుమారస్వామి.

అ. తొమ్ముగాడిపాఱ నమ్ములనేసిన, సొమ్మ
వోయిమేటి కొమ్మమెకపు, విరుదురాగిజుట్టు
పిట్టతాళువువాలు, గోలఁగొంచగట్టి వోలె
వ్రాలె. ఆచ్య.రా. యు 208.

రాగిడి. ఎ. = రాకిడి. (త్రా., చి. ని., వా.)

రాగిణి. సం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. సంగీతాంగమైన
రాగభేదము (దీని జాతులు ముప్పది. ముప్పది
యాలు అని కొందరు).

2. విదగ్ధురాలగు స్త్రీ. 3. కృణధావ్యభేదము.

రాగింమే. సం. అ. క్రీ. రాగిల్లు,

కం. చంచుల కాంతులువెన్నెలఁ, జించి యమృత
ముట్టనొసఁగు చెన్నునకును రాగించుచు

జవిసొక్కుచుఁ గబ,ళించుఁ జకోరికలు సమ
దలీలాలనలై. నిర్వ. 8. ఆ. (శ. ర.)

రాగిలు(ల్లు) సం. అ. క్రీ. = రంజిల్లు. 1, సంతసిల్లు,
సంతోషించు.

కం. దమియింపఁ దగినవారల, సమయమున
దమించి వారి సంపదలు మహి, రమణుండు
దనదు బండా, రముగా సమకూర్చు జనము
రాగిల్లంగన్. భార. శాం. 2. 395

ద్వి. రాజులు బుధులును రసికులును కవి, రాజులు
గోష్ఠిని రాగిల్లి పొగడ.

రం. రా. జాల. 4 పా. 27 పం.

శా. ... విపవృక్ష స్ఫూర్తియుం గీర్తితా, రంజి
ప్రౌఢత నల్లయే మడిపెదన్ రాగిల్లుఁడి
రందఱున్. హరి. పూ 8. 78.

2. అనురాగము కలిగియుండు.

ద్వి. అవేనచ్చెఁ గపిసేనలని కోప ముడిగి, రవి
తనూజని మీఁద రాగిల్లుచుండె.

రం. రా. కిష్కిం. 228 పా. 20 పం.

3. ప్రకాశించు. శోభిల్లు.

వ ... కటికిచీకటి మొత్తంబు మధ్యంబున నిగ
నిగని నెమ్మేను దీఁగెరాగిల్ల నల్లన వసియించె..
విప్ర. 3. 80.

కం. ... చూడన్, రాగిల్లుచును, దదగ్రిమ, భాగం
బున నున్న కవకపాత్రము లేమిన్. విప్ర. 5. 4.

4. గర్వోక్తులు పలుకు

ద్వి. రావణుతోఁగూడ రాక్షసప్రతతి, వేవిధం
బుననైన నేమె చంపుదుము, రామభూపాలక
రిణమున ననుచు, రామునిముందఱ రాగిల్లు
వారు. రం. రా. యు. 282 పా. 19 పం.

రాగుండు. సం. ఎ. అ. పుం. 1. రాజు, ఠేడు.

2. సూర్యుండు 3. చంద్రుండు.

రాగె. ఎ. అంకవన్నె, గుట్టము నెక్కుటకు పార్శ్వ
ములయందు త్రాటితో నేర్పఱచిన మెట్టు,

గీ. వాజిగుణమును రాగెయు వాగెభూమి, మాన
మును శరశస్త్ర సంధావములును ...

ప్రబంధ. 184.

ద్వి. రాగెలు విగియించి రథసంబుతోడ, వాగి
య నడిలి చువ్వనరెండుగడల. దాటించి..

ద్వి. పరమ. ౧. 2౧0 పా.

ద్వి. ... సిద్ధుడు కోపగించి, . , రాగెలు విగి
యించి రవళినేయనుచు,

ద్వి. పరమ. 2. 82 పా.

రాఘవము. సం. ౧. అ. పుం. 1. ఒకజాతి పెద్ద
చేప. 2. సముద్రము.

రాఘవ్యడు. సం. ౧. అ. పుం. రఘురాజవంశ
మునఁ బుట్టినరాజు, రాముడు.

రాచే. ౧. (సం. రాజ) రాజున్. (దీనికి సమాన
పూర్వావయవముగానే ప్రయోగములు కన్పట్టు
చున్నవి. "ఎజ్" అని శ. ర)

ఉదా: రాచేవాడు, రాచేటికము.

జ: రాకట్టు², రాకొమరుడు, రాకొమ్మ, రాచే
కందు, రాచేకులుపు, రాచేకూతురు, రాచ
కొడుకు, రాచేజడదారి, రాచేజాపిల్లి, రాచ
జిల్లేడు, రాచేదారి, రాచేవగరు, రాచేవడక,
రాచేవెలపు, రాచేవగ, రాచేవడవి, రాచే
పట్టె, రాచేపాడి, రాచేపుంపు, రాచేపుట్టుపు,
రాచేజావడు, రాచేమాట, రాచేయివి, రాచ
టికము, రాచేవలెను, రాచేవాడు, రాచేపిథి
రాచేవేట, రాచేవేల్పు, రాచేసింగము, రాచ
సిరి, రాచిలుక, రాచిల్కదొరి, రామలి,
రాతలిసి, రానిరాజారి, రావట్టి, రాపులుగు,
రాయంచ రాయంచగిండి, రాజేడు, రాసాని
రాకంగము. రాసిరి.

రాచేకందు. ౧. (రాచ). రాజకుమారుడు.

సీ. జడదారి నెలదండఁ జని క్రచ్చఁజగయాళి

రాకాసిఁ జెండిన రాచకందు.

అచ్చ. రా. అయో. 98.

రాచేక్కి. ౧. (✓రాయి.) రాజప్రదేశము.

సీ. కనుచటై నీకైలమున దక్షకవ్యకాధపుడు,
సామావ్యపుఁ దపసివోలె, నొకవిన్నరాచ
క్కినుండు నీగిరి వలకావట్టణంబు పక్కణము
వోలె. వరాహ. 8. 87.

రాచేకులుపు. ౧. (రాచ). ప్రాణాంతకముగా
వీచున లేచెడి మహావ్రణము (శ. ర.).

రాచేకూతురు. ౧. (రాజే.) రా-కవ్య.

చం. శరశతమైదుకైదుపుల జంతయటంచవిరాళి.
కొగ్గిడగ్గలుటయు రాజేకూతురుల గాలికి
గీలికి సోకకకళ్యమే. చం. రా. 299.

అ. కొడుకుగాంచు రాచకూతు రెద్దానికి, వట్టి
పనికి నుచితమైన సమయ, మొదలెడ దడయు
టంక నొప్పుదు జనములు, వట్లు గాని పురుషు
లనరు మిమ్ము. భార. ఉద్యో. 3. 199

రాచేకొడుకు. ౧. (రాజే) రాజపుత్రుడు.

అ. రాజేకొడుక లెల్లఁ జూచుచునుండిరి.

భార. ఆది. F. 207

రాచజడదారి. ౧. (రాచే.) రాజు.

గీ. రాజసముఱుఖమా వేల్పురానులవీడు, రాచసిరి
మానివీనికొ రాచంబు, రాచజాపని మాటకు
రాజనునొకొ, రాచజడదారిలిల నీరాచే
మాల. ఉ హరిశ్చ. 4. 167.

రాచేట్టు. ౧. (✓రాయి.) చేట్టురాయి, భూమిగ్న
శిల, చేట్టు.

కం. సోకనఁ గొట్టెనేనియు, రాకించఁ జమి
మొగంబు రాచట్టుపయిన్, శ్రీకాళికి నిండించిన
నీకింతట నేలపోవు. నీచచక్ర ఫీమ. 2. 158.

కం. గట్టగను మూగదయ్యము, వట్టవదో కాక
కెట్టొలు రాచట్టో, యిట్టులు మనమింద
అనును, జట్టుం బిలువంగ నొకింత చూడక
య న్నే. వాల్మీ. 8. 118.

రాచేపావలి. ఎ. (రాచే) రాజచంద్రుడు. రాజ శ్రేష్ఠుడు.

గీ. ... పెద్ద, లెన్ననారాచేపావలి చెన్నుమీటు.

నీతా. 1 43.

రాచేజిల్లేడు ఎ. (√రాచే) రాజార్కము, కాష్ఠీ లము (వృ వి)

రాచేదారి ఎ. (√రాచే) రాజమార్గము, రాచేపాట.

గీ తేరులా కొమ్ములేనుగు పారులాప, పారులా చొక్కటపు రాచేపారులా కొ,టారులా తీరులా గొవరాకునార, ప్రోలియెయ్యారి మేరికొ తొగడవరిది. అచ్చ రా. పాలి. 34.

రాచేనగరు ఎ. (రాచే) రాజసంబంధమైన గృహము.

నీ. వన్నీటతో గదంబము జేసి పూసినమ్మగ పాళివన రాచనగరు దెలుచ. ఆము 2 75.

గీ గ్రహణ సంక్రమణాదుల రాచనగరం, గాను వీసంబు లెడలమి గ్రాసమునకు, నాధివెట్టిరి తేత్రంబులందు గొన్ని, లెస్సయుండునె గృహకర్తలేని బ్రతుకు. మనుచ. 1. 129

రాచేనెలపు ఎ. (రాచే.) రాజధాని, రాజ నివసించు చోటు.

గీ. చేరి జేతలు మటి జడదారిగములు, నచ్చలు గొల్వ వేగము లతనిమొదలి, రాచనెలవెలె గేర్చినేరాజుతండ్రీ, యతఁడు గొనియాడ నెగడె యయాతి పుడమి యయా. 1. 19.

రాచేపగ. ఎ. (√రాచే.) 1. రాజశత్రువు.

అ. జట్లుచాలుపేరియెరినాగఁ జెండ్లియై, గాధి పట్టి వనిచి కదలిచనుచు, దెగి యెదుర్చు రాచ పగ నేరివేలపు, వీరమెల్లఁ జక్కఁబెట్టి యంత. యయా. 2 13.

2. ఉత్తీయుడు వహించు విరోధము (వా.)

రాచేపదవి. ఎ. ఎ. (√రాచే.) రాజసంబంధమైన ఉన్నతస్థితి.

అ. అందంబు ... కంబగట్లుభూమి కానిక గాఁగఁ జెం, పెనఁగు రాచబదపు లెల్లఁ బడనె. దళకు 1. 21.

రాచేపట్టి. ఎ. (√రాచే.) రాజపుత్రుడు.

గీ. తనకవలు చేష్టలంత భీతిని ఘటింప, మగిడి శరణార్థుఁ దన్నహిమయుఁ దదాత్త, తన్నహి దైన్యము గడించి దయ దలిర్పఁ, గాచె నేమన వప్పుడా రాచపట్టి రాఘవ. 2 109.

రాచేపాడి. ఎ. (రాచే.) రాజధర్మము.

నీ. అక్కట రాజావ్యయంబునఁ బ్రభవించి నీమఁడై, యేమియు రాచపాడి, యెటుంగక నడురేయి యెల్లజనంబులు నుపులై యుండ గఁ జోరు నట్లు, ననుదెంచె నెవ్వఁ డాతనిఁ గోరి వెదకెడ. హరి. ఉ. రి. 149.

(క్రొత్తప్రతి. పా. రాచపాటి. ప్రాతఁప్రతి. పా.)

రాచేపుండు. ఎ. (రాచే) రాజవ్రణము.

నీ. . రాచపుండనఁగను రాజవ్రణము పేరు తేజ రిల్లు. ఆం. భా. 2. 150.

రాచేపుట్టువు. ఎ. (రాచే.) ఉత్తీయుడు.

కం. రంగుగఁ జూపఱి కోర్కు లొ, నంగన్ డోసంబు లడఁపఁ జనుదెంచిన యా, గంగం గని మై యెల్ల ను, బొంగం దగఁ మొక్కి రాచపుట్టువు మదిలోన్. - యయా. 2. 45

రాచేబాపడు. ఎ. (రాచే.) విశ్వామిత్రుడు

గీ. రాజన సులభమా వేల్పురాచవీడు, రాచ సిరిమానివీనికొ రాచలంబు, రాచిబాపని మాటకు రాజనునొకొ, రాచజడరారిలీల నీ రాచమాల. ఉ. హరిశ్చ. 4. 167.

రాచేమాట. ఎ. (√రాచే.) మంచినలుకు.

నీ జమునిల్లు సొచ్చిన బంతువునైనను గాచు నెమ్మొయినను రాచమాట భాం. విరా 2. 204.

రాచేయివి. ఎ. (రాచే) రాజబుచ్చేయు దానము.

ద్వి. ఈ చతుర్క్తుల కేమికారణము, రాచయిపుల నమ్మరాదను మాట, యీ చందనమున నిల్చె, ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1405 పం.

రాచేపావలి (రక్క)ము. ఎ. (రాచ + పావలిము.) 1. ఉత్తీ యశ్వము.

కం. ... కస్తూరిహతిఁబో, బొందఁగ రాచటికము
నీ, యందొక్కటఁ దోచుచన్నయసి తల
పోయన్. దశకు. 3. 7.

2. రాజత్వము, రాజధర్మము.

నీ. సచరాచర ప్రపంచమును బాలించు రాచ
టికము కాబాచికాఁడు, వరాహ. 11. 14

కం. కాచము రత్నముపరిగా, హను మహా
మహాల తపము చూటలఁబోసి, వేచింతయు
మదిఁబెట్టవు, రాచటికం బింత చెటుకురా
నరినాథా. రాజ. చ. 2. 16.

కం. ఓ చెల్లె విరహాడినధ, మేచతురత నీకు దురి
తమే చేయుపనుల్, రాచటికపు ఫలమో
య, యోచంద్ర వివేక మెటుఁగవాణో గురు
సేనన్. మమచ. 3. 38.

గీ. పొలకులెల్ల మెచ్చ భూమి భృత్సారంబు,
సంగ్రహించి విప్రసారసాక్షి, యద్విరయ్య
వితయాఁడురాచర్కంబు, నిర్విహించె నతుల
భర్తృమతులు. నిరం. 1. 84.

రాచేనన్నెలు. ఎ. 3. (✓ రాచే.) ధాన్యవికేషము.

న... నసుపుముద్దలు నుంచివిరులు రంభచెక్కిళ్లు
చిలుకముక్కులు మధురములు చామరాలు
పెండెముడుపులు రాచనన్నెలు తులసీవనమాలి
కలు సింధుకర్పూరాలు రాయమెచ్చులు యేరు
మల్లెలు. ప్రబంధ. 112.

రాచేవాడు. ఎ. (✓ రాచ.) 1. క్షత్రియుఁడు.

(ఇట్లే. రాచ = క్షత్రియస్త్రి.)

గీ. ఏచి వచరింతు రచ్చటిరాచవారు.

యయా. 1. 15.

న. వలరాచ రాచవారికి వనదేవత లొనర్పు నీ
రాజవప్రదీపాంకురంబులుం బోసి.

నైష. 1. 95

నీ. వలరాచ రాచవాడలి కాకుకను వెచ్చఁగరఁ
గిన యలకనికరపుఁ జోటు, ...

మమచ 2. 9.

గీ. ... ఓ యమ్మ యగ్రవర్ణుఁ, చెట్టవట్టియు.
దండంబుఁ బెట్టఁదగునె, రాచవారికి నంచు.
నారాజవదన. దశా. 3. 35.

2 రాజు, పా. కుఁడు.

నీ. వేవడిహనుమంత విరుదాఁకులగు రాచవారికి
నెయ్యంపు వరిమకుండు ...

నైష. 1. 32.

2. రాజబంధువు.

నీ భద్రమా నీకు నీబాహుభృతక్షితిఁ బ్రజలఁకు
లెస్సలారాచవారు... మమచ. 5. 4.

రాచేవీధి. ఎ. (✓ రాచ.) రాజసంబంధమైనవీధి.

న. వీడుచొచ్చియారాజు రాచవీధింజనునప్పుడు.
యయా. 4. 155.

రాచేవేట ఎ. (✓ రాచ.) క్షత్రియులవేట, క్షత్రియ
సంహారము.

నీ అన్యుల నల్పంబు నడుగంగఁ బాటెదు రాచ
వేటలఁ జాలరవ్వ దెచ్చెదు ...

భాగ. 10 పూ 377.

రాచేవేల్పు. ఎ. (✓ రాచే.) రాజశ్రేష్ఠుఁడు

చం పొదరిలు వెళ్ళినచ్చె వలపుల్లగ నింతయు రాచ
వేల్పుతోన్, యయా 5. 149.

రాచేసింగము. ఎ. (✓ రాచే) రాజసింహము.
రాజశ్రేష్ఠుఁడు.

చం. కలన నెదిరెనేనిఁ దిగకములవేలపునైవ
మార్కొనం, దలఁపుదురు ... పొలుపు దతి
ర్పరే వెలుఁగుస్రాద్ధకొలంబుల రాచేసింగ
ముల్. నీలా 1. 38.

రాచేసిరి. ఎ. (✓ రాచే.) రాజ్యసంపద, రాజు
లక్ష్మి.

కం. రాచసిరి యుండియును మది, యాచీనికిం
జొందునాకు వారికి నిచటి బా, ల్యాచరణ
ముపై మక్కువ, యేచందమ్మలను మఱచు
నెన్నఁడు రామిన్. హరి. ఉ 2. 79.

గీ. ననుచు గవనోమ్మలుండైన యధిపుమోము,
రాచసిరికన్నె తవ్వక చూచి చూచి, ప్రాణ

నాయక నిన్నెడఁజాయఁజాలఁ, దోడికొని.
పొమ్మ వన్ను నీతోడనెమ్మి.

కృ. శకుం. ౩. 80.

తాచిలుక(అర్క) ఎ. (రాచే + చిలుక). రాజకీము,
శ్రేష్ఠమైన చిలుక.

చ. పొలఁతుక యొర్తురాచిలుక బోదక
రాగ్రము నందయుండ భూ.తలపతి దర్శనంబునకు
దత్పతం జనుదెంచి నిల్చె ...

విక్ర. 4. 204.

తాచిల్కదొర ఎ. (రాచిల్క + దొర.) మన్మథుఁడు
(కుసుమవర్ణనము)

నీ. స్తుతనఁకు మదగంధ చూడ్చి సౌరభరాత
రాచిల్కదొర యెల్లి ప్రాపుదెలియ.

రా వి ౩ 76.

రాచు న. ౧. 1. అలుగఁదీయు.

చం. ద్రవిడ కటుఁబిమల్ వస్తువురాచిన రత్నపుఁ
దాఁక్రిందినంబువు తెరవాటగా నిదురవోయి
గనుఁజ్జతి పచ్చఁజాఱినన్, భవనఁరోమరాళి
ములు భక్తిమయచ్చద గచ్చనిస్పృహ, ద్వివిజ
ధునీ మరాళి విజతి భ్రమఁబూమ్మఁబురిన్
భ్రమించుచున్. ఆము. 1. 64.

2. సంఘర్షణముచేయు.

మత్తకోకిల, రాచఁగొమ్మలు నింగిగోగులు
రావులుం గడురివులన్ ...

యయా. 4. 7.

౩. (జ్ఞప్తిమున్నగువానితో) తుడుచు, పోఁగొట్టు,
రుద్ధి

ఉ. ... ఈ, యొప్పెడి చందమామ కిది యెప్పునె
కప్పని వైఁటకొంగలం, దప్పకరాచిచూచి...
దశా. 1. 84.

4. నలఁచు, నలఁగజేయు.

కం అఁని యెంచక మనియెడు, కాలంబునఁ దల్లి
మాట గడవక దానిన్, వేలనిడి కాలరాచితి,
నీలాగున వచ్చువమచు నెవ్వఁ డెఱుంగున్.

శుక. 2. 447.

నీ. ఉప్పరఁజెగసి వే కుప్పించి రథరథ్యరథికులఁ
దమురగా రాచివైచు. రాజ. చ. 2. 75.

5. విచారణచేయు.

నీ. పరవాదిని శుకపరపుష్ట మధుకరావంబు
లన్నియు రాచి తెచ్చి ...

కు. సం. ౩. 821.

6. చెఱచు, నశింపఁజేయు.

ఉ నీచమదోయి సఁకుమదనిర్భర వాసనమేవ
నూన న,య్యో చిరసౌఖ్యమల్ గనుట
యొండె దపం బొనరించి పాఁజుల్, రాచు
ఓయొండె గాకివాపరంబుల కూరకదూరమై
వయఁశ్శి చన రెంటికిం జెడిన రేపడ నాదునె
నీరజేక్షణా. మనుచ, ౩. 105.

● ౧. అతిశయించు.

ద్వి. తనరార జనులెల్ల ఘనకీర్తిసేయ, రాచివ
నదృక్తి గోచరుండగుచు.

బస. పు. 6. 962 పం.

2. విజృంభించు, చెలరేగు.

ద్వి. పాడగునమచు కావఁబులిచ్చుచును, రాచివ
మడివాలుమాచయ్యగారు, నాచౌడరాయఁ
డేకాంతరామయ్య. బస. పు. 7. 918 పం.

గోళ్లురాచు = గోళ్లతో గీటు.

ఉ. అయెలప్రాయమువన్ భవదుదంచితకీర్తియు
గోళ్లురాచఁగాఁ, గాయఁజాడకెపై నల్లి
కత్తులనూలుచునుండు . . కళా. 7. 85.

బ: రాచుకొను, రాపిడి, రాపు, రావుడు, రావుడు
రాయి, రాపిడి, రారాపు

రాచుకొను. న. ౧. 1. (రాచు + కొను - స్వార్థమున)
ఒరయు, సంఘర్షణముచేయు.

మ. ... మృగంబులమై రాచుకొనం దవస్వల
దివఁబుల్ నద్దినంబుల్ సుమీ.

మల్లభూ. ౩. 98.

అ. ౧. ఒరసికొను.

సీ. భూరిదిగ్భిక్షులతో రానికొన నన్నగలుకెక్కి
కప్పారు కంఠమొప్ప. హరి. ఉ. 7. 92,

రామాలి. ఎ. (రాచే). రాజకుమారుడు, రాజ
కుమారిక.

కం. రామాలికి నుచితంబగు, నారాచముగాదె
రణమునం దరులఁ దెగఁజూచుచు దిరుగని
నడపున, నేచి యమరలోకమునకు నేఁగుట
అరుడి. భార. ద్రో. 2. 322.

గీ. అంత నచ్చట రామాలినంత బెరయఁ, దోడఁ
బుట్టువు గాఁడిన జూపువెటికి, వైచి క్రొవ్వేడి
కన్నీరు వరదవాఱు, బలుదెఱంగుల నిట్లని
పలువరించె. అచ్చ. రా. యు. 391.

గీ. ఆనుచు జోకొట్టుదురు జనరాండ్రఁగూడి, జోల
వాడుచు రామాలి నోలితాల, కిసలయ గ్రాన
ముదికకోకిలకదంబ, కంఠకలనాద సమఘనగాన
ఫణితి. పె. శకుం. 3. 85.

గీ. అనిన నుప్పొంగి రామాలియ్యయ్యింక, జాగు
గావిననేల యిచ్చటి కయోధ్య, యేలు నొడ
యనిఁ బెండిలి కిప్పుడు విలువఁ, బనుపవలెనని
నెయ్యిమేర్పడఁగఁ బలికె.

అచ్చ. రా. జాల. 188.

రాజకదంబము. సం. ఎ. అ. ఫం. కదంబభేదము.
ఁడిమిలో నొకభేదము (వృ. వి).

రాజకము. సం. ఎ. అ. న. రాజసమూహము, రాజ
బృందము.

విజ. (అ. అ. అ.) దీప్తిమాతము, ప్రకాశము
కలది

రాజకర్కటి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. చీనాకర్కటి.
పెద్దదోస (వృ. వి)

రాజకశేరువు. సం. ఎ. ఈ. ఫం. భద్రముస్త, నాగ
ముస్త (వృ. వి).

రాజకీయము. సం. ఎ. వి. (అ. అ. అ.) రాజ సుబాధ
మైనది. ప్రభుత్వసంబంధమైనది.

రాజకుడు. సం. ఎ. అ. ఫం. చిన్నరాజు, సామంత
రాజు.

రాజకూష్మాండము. సం. ఎ. ఫం. వారాకి, ముగ
(వృ. వి.)

రాజకోశాతకి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. పెద్దబీర (వృ. వి).

రాజక్షవకము. సం. ఎ. అ. ఫం. రాజనర్షకము, ఒక
దినుసు ఆవాలు.

రాజఖర్జూరి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. శ్రేష్ఠఖర్జూరము
(వృ. వి).

రాజగిరి సం. ఎ. ఇ. ఫం. మగధదేశమందలి యొక
పర్వతము

రాజగ్రీవము. సం. ఎ. అ. ఫం. ఒకజాతి చేర
(విశ్రము).

రాజఘుడు. సం. ఎ. వి. (అ. అ. అ.) శిష్టమైనవాడు,
ఉగ్రుడైనవాడు.

ఎ. అ. ఫం. రాజహత్యచేసినవాడు, రాజులను
జేసినవాడు.

రాజచిర్చిటము = రాజచిర్చిటము. సం. ఎ. అ. ఫం.
కారవేల్లము, కారకర (వృ. వి.).

రాజచిర్చిటి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. రాజచిర్చిటము,
కారకర (వృ. వి)

రాజచిహ్నకము సం. ఎ. అ. న. యోని, ఉపస్థం
(విశ్రము).

రాజజంబువు. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. సింద ఖర్జూరము
(వృ. వి) 2. పెద్దనేరేడు (వృ. వి).

రాజడము. సం. ఎ. వి. (అ. ఈ. అ.) వెండితోఁ జేసి
నది, రంగుమయమైనది, నెంచెది.

ఎ. అ. న. నెడి.

రాజతరువు. సం. ఎ. ఈ. ఫం. శర్ణికార వృక్షము
(వృ. వి)

రాజతాలము. సం. ఎ. అ. ఫం. పూగవృక్షము,
పోకచెట్టు (వృ. వి. 1.

రాజతాలి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. పూగవృక్షము, పోక
చెట్టు (వృ. వి.)

రాజభేరికము. సం. ఎ. అ. ఫం. ఫలంబా విశేషము,
కర్పూజ (వృ. వి.) (త్రి. ని.).

రాజదండము నం. వి. అ. పుం. 1 రాజకాననము.
2. రాజాజ్ఞ. 3. రాజచే విధింపబడిన శిక్ష.
4. రాజనకుఁ జెల్లించవలసిన యవరాధ ద్రవ్యము—
దండగు.

రాజదంతము. నం. వి. అ. పుం. దంతరాజములలో
నొకటి, ముందుపల్ల. (పైవరుసలో ముందుండెడి
రెండు పండ్లలో నొకటి. (వాచ.)

రాజదృష్టదము నం. వి. త. స్త్రీ. తిరుగలి యొక్క
యడుగున నుండెడి జాయి, తిరుగటి క్రిందిజాయి
(విఃక్రము).

రాజదేశియుడు. నం. వి. అ. పుం. కొంచెము తక్కు
వగ రాజతో సమానుఁ డైనవాఁడు, ఇంచుమించుగ
రాజుతవాఁడు, (ఇట్లే, రాజకర్షుడు.)

రాజధర్మము నం. వి. అ. పుం. 1 రాజయొక్క
ధర్మము, రాజ చేయవలసిన పని. 2 రాజులకు
సంబంధించు ధర్మము, రాజులకు సంబంధించు
కార్యము.

రాజధానము. నం. వి. అ. న. రాజధాని.

రాజధాని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజనివాసము, ప్రధాన
నగరము.

రాజధాన్యము నం. వి. అ. న. క్యామాకము,
ధాన్యభేదము.

రాజధుత్తారము. నం. వి. అ. పుం. పెద్ద ఉమ్మెత్త
(వృ. వి.)

రాజెన. వి. కాకభేదము, ఒకానొక జాతి కూర
దినను.

గీ. రాజవలతోడి శృంగభేరములతోడఁ జిరగడపుఁ
బెండలముతోడఁ జేమతోడ. భీమ. 2. 50.

రాజెనము. వి. సన్యవిశేషము.

సీ. బలురాజనంపుఁ బొట్టలు పీకవాఱఁ బో
ముద్దియపిక్కల కుద్దిగాక. అచ్చ.రా.అర. 22.

చం. కమఁగొన నయ్యెఁబండి యొరగంబడి
యుండెడు రాజనంబు... చంద్రా. 1. 89.

కం. జలమును ఫలరనంబులు, గలువంబురు

హోత్పలము గరుమలు ముత్యం, బులు మీలు
మణులు శఁఖులు. నలినన్యము చెఱుకు రాజ
నపుఁ బోలిమెల్లన్. కు. సం. 2. 925.

3. ధాన్యవిశేషము.

మ. పోరిడిం బేర్పిన తీగమల్లియలు ధూరంబు
లం బుష్పమంజరులున్ మామిడిగుత్తులుం గును
మముల్ సంపెంగలుం బచ్చగ, న్నెరు పూకా
శలు గల్గి రాజనపుఁగాంతిం దారుముఁగ్నాపిచే,
లరు దారన్నగు బువ్వుదోఁటల బలాకా నీక
దంభంబునన్. అము. 1. 88.

వ... మీల మీని రాజనపువ్వుఁ గట్టి రి. బులు
కాళి. 7. 185.

రాజనయము. నం. వి. అ. పుం. రాజనీతి

రాజనీతి నం. వి. త. స్త్రీ. రాజ తెలిసికొనవలసిన
సామాన్యసాయ చతుష్టయము, అ విషయమును
దెలుపు కాస్త్రము.

రాజనీలము. నం. వి. అ. న. పచ్చే, మరకతము
(అ. ని.)

రాజన్యకము. నం. వి. అ. న. యోధుల సమూ
హము, క్షత్రియుల సమూహము,

రాజన్యము. నం. వి. అ. పుం. 1. అగ్ని. 2. ఊరికా
వృక్షము, పాలచెట్టు (వృ. వి)

రాజన్యడు నం. వి. అ. అ. అ. రాజ సంబంధ
మైనవాఁడు.

వి. అ. పుం. 1. క్షత్రియవంశజుఁడు. రాజ
పుత్రుఁడు. 2. అగ్ని.

రాజన్యంతము. నం. వి. అ. (క. తీ. క.) మంచి
రాజగలది, మంచి (శ్వాసముగల) రాజచేఁ
బడిపాలింపబడినది.

(లేకము). (రాజవంతము=రాజు గలది.)

రాజపటోలము. నం. వి. అ. పుం. పటోలము, పొట్ల
(వృ. వి.)

రాజపటోలి. నం. వి. ఈ. స్త్రీ. మధురపటోలి
తియ్యపొట్ల (వృ. వి.)

రాజపట్టము. సం. వి. అ. పుం. విరాటదేశమందుఁ
బుట్టిన మడి విశేషము. ఒకానొక రత్నము.

రాజపథము. సం. వి. అ. పుం. రాజమార్గము.

రాజపలాండువు సం. వి. ఉ. పుం. రక్తపలాండువు
నీరుల్లి (వృ. వి).

రాజపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం మహాపీలువు, పెద్ద
గొలుగు (వృ. వి).

రాజపుత్రము. సం. వి. అ. పుం. మహారాజ చూత
వృక్షము. ఒకజాతి మామిడిచెట్టు. (వృ. వి)

రాజపుత్రు. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. రాజకూతురు.
2. రాజపుత్రజాతిస్త్రీ 3. జాతి, మాలతి,
కటుకుఃఖి మొదలగు వృక్షముల పేరు, 4. రేణుక
యనెడు సుగంధద్రవ్య విశేషము. 4. గంధ
మూషకము, చుంచు. 6. రాజరీతి.

రాజపుత్రుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. రాజ
యొక్క కుమారుడు, 2. క్షత్రియుడు.
యోధులవంశమునఁ బుట్టిన మనుష్యుడు.
3. బుధుడు (గ్రహము) 4. ఒక సుకరజాతి
వాడు. 4. రాజపుత్రవంశమని ప్రసిద్ధమగు
వంశమునఁ బుట్టినవాడు.

రాజపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసర వృక్షము.
(వృ. వి).

రాజఫణిజ్ఞకము. సం. వి. అ. పుం. వారంగ వృక్షము,
నారింజచెట్టు. (వృ. వి).

రాజఫల. సం. వి. అ. స్త్రీ. జంబూవృక్షము, నేరేడు.
(వృ. వి).

రాజఫలము. సం. వి. అ. న. పటోలము, పొట్ల
(వృ. వి).

రాజబదరము. సం. వి. అ. న. 1. రక్తామలకము.
(వృ. వి).

2. లవణము, ఉప్పు.

పుం. ఉత్తమకోరి. (వృ. వి.) (నాచ.)

రాజబలి. సం. వి. అ. స్త్రీ. గంఠెనుగోరు (వృ. వి.)
(ఈ. రి.).

రాజబీజి సం. విజ. న్. ఈ. న్. రాజసంతతివాడు.
రాజవంశస్థుడు.

రాజభద్రకము. సం. వి. అ. పుం 1 కుష్ఠము.
2. నింబము, వేము. (వృ. వి) 3 పాణిభద్రకము.
(వృ. వి.)

రాజభూయము. సం. వి. అ. న. రాజత్వము,
రాజధర్మము.

రాజభృంగము సం. వి. అ. పుం. తెలివిగల కూకటి
మూఁగవక్షి (వై. ని.).

రాజభోగ్యము. సం. వి. అ. న. జాతికాయ.
పుం ప్రియాకుపు (వృ. వి).

రాజమార్గము సం. వి. అ. పుం. పెద్దబాట.
రాజవిధి, పెద్దవిధి. (ఇట్లే - రాజవర్త్యము, రాజ
పథము మొ)

రాజమాషము. సం. వి. అ. పుం ఒకజాతి కాయ
భావ్యము, బొబ్బర, అలసందె.

రాజముద్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. రాజసంబంధ మైన
ముద్ర

రాజముద్గము. సం. వి. అ. పుం. ముద్గభేదము
మకుష్టకము, అడవిపెసర.

రాజయక్షము. సం. వి. న్. పుం. శయరోగము.

రాజయోగము. సం. వి. అ. పుం. 1. జాతకుడు
రాజుగాఁ దగినట్లు సూచించెడి గ్రహముల యొక్క
యోగము. 2. (యోగ) రాజ లభ్యనించుటకై
యేర్పఱువఁబడిన సులభమార్గము.

రాజరంగము. సం. వి. అ. న. రిజతము, వెండి.

రాజరాజమాద వి. వి ఒకనొక నాడెము.

న.... శ్రీకరణమాణికము కొడుకు కుడి
యణ్ణును గామాసాని కొడుకు గావీరట్టడి
చేత నిరువది రాజరాజమాదలు వట్టి అరిము
వలయు చుట్టు ఇరువది పుట్టునెల చతుస్సమ
ములతోగూడ... ద. కా. 4. 1288.

రాజరాజా. సం. వి. అ. పుం. 1. పార్వభౌముడు,
చక్రవర్తి. 2. కుశేరుడు. 3. చంద్రుడు.

రాజర్షి సం. వి. ఇ. ఫం. 1. రాజబుషి, తపస్సు చేయుటచే బుషిగా నెంచబడిన క్షత్రియుడు.
(జనక విశ్వామిత్రాది.)

2. రాజశ్రేష్ఠుడు (వాచ).

రాజరీతి. సం. వి. ఇ. శ్రీ. కాన్యము—ంచు.

రాజవంశము సం. వి. (త. ఈ త.) రాజుగారిది
(దేశము. శ. ర.)

రాజవంశ్యుడు. సం. వి. (అ. ఆ. ఆ.)

1. రాజసంతతివాడు రాజవంశస్థుడు.

2. (మనుష్యులలో) ఒకానొకజాతి పురుషుడు.
(వాచ)

రాజవర్తము సం. వి. అ. ఫం. గ్రాంతపట్ట
(వై. ని.)

రాజవల్లభము. సం. వి. అ. ఫం. 1 ప్రియాలపు

1. రాజబదరిము, పెద్దరేగు. 2. రక్తామ్రము.

రాజవల్లి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఒకానొకలత. “తోయ వల్లి.” (రం. ని.)

రాజవాహ్యము. సం. వి. అ. ఫం. గజరాజము, పెద్ద యేనుగు.

రాజవృక్షము. సం. వి. అ. ఫం. తేలి (వృ. వి.)
(శ. ర.)

రాజవ్రణము. సం. వి. అ. న. (చూ. రాచేపుండు.)
(శ. ర.)

రాజశాతము సం. వి. అ. ఫం. ఒకజాతి కూరాకు, వాస్తూకము, చక్రవర్తికూర.

రాజశాణము. సం. వి. అ. ఫం. పట్టము, పట్టు నూలు.

రాజశృంగము. సం. వి. అ. న. రాజచిహ్నమైన బంగారుకామగల గొడుగు, శ్వేతచక్రము.

రాజశేఖరుడు. సం. వి. అ. ఫం. 1. శివుడు, చంద్రశేఖరుడు. 2. ఒకానొకరి, అలంకారి కుడు.

రాజసభ. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. న్యాయసభ. 2. వృషసమాజము.

రాజసము. సం. వి. అ. న. రజోగుణమువలన గలిగినది. దుర్గర్వము.

ఆ. అనినబాహ్నికాదులగు కురువృద్ధుల, నాత్మజనకుఁ గృష్ణు నాదరింప, కతఁడు రాజసమున నప్పుడు దిగ్గున, లేచిపోయె సంచలించెఁ గొలుపు. భార ఉద్యో. 2. 373.

కం. అనినకు నటుతఁ బవనా, 'క' సకలముఁదగిలి రాజసమునఁ బరీక్షి, జ్ఞనపాలు చనుట కృశుఁడను. మునివలన నెఱిగి కోప మూర్ఛా నివృత్తై. భార. ఆది 2. 167.

గీ ...చేరి యాశీర్వదించినఁ జేయి మొగిచి, రమ్ము కూర్చుండుమనఁ డెంత రాజసంబో
దశా. 2. 100.

వి. (అ. ఈ. అ.) 1. రజోగుణముకలది.

2. రజోగుణము ప్రధానముగాఁ గలది.

రాజసర్పము. సం. వి. అ. ఫం. సర్పభుక్కు, పెద పాము (హలా. ని.).

రాజసర్పము సం. వి. అ. ఫం. 1. నల్లనాలు.

2. పరిమాణ విశేషము, అవగింజ యెత్తు.

రాజసారసము. సం. వి. అ. ఫం. మయూరమ్ము మగనెమలి.

రాజసి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. తృణవిశేషము, దూర్య (వృ. వి.).

రాజనూయము. సం. వి. అ. ఫం. న. ఒక రాజు తక్కిన రాజులయించి సర్వాంగీకృత సామ్రాజ్యమునకు గుర్తుగా సామంతరాజుల నహాయముతోఁ బట్టాభిషేక సమయమునఁ జేసిడి పెద్దయజ్ఞము.

రాజస్కంధము. సం. వి. అ. ఫం. అశ్వము, గుఱ్ఱము. (విల్యముని.)

రాజస్వము. సం. వి. అ. న. 1. రాజసంబంధమైన సొమ్ము. 2. పన్ను, సామంతరాజులు చెల్లించెడి కప్పము.

రాజస్వర్ణము. సం. వి. అ. ఫం. దుత్తార వృక్షము. ఉమ్మెత్తచెట్టు (వృ. వి.).

రాజహంస. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఎఱ్ఱనికాళ్లును
ముక్కునుగల హంస, కలహంస. 2. ధూమ్రవర్ణము
లైన ముక్కు కాళ్లు తెక్కులుగలహంస.

రాజహర్షణము. సం. వి. ఆ. న. తగరపుష్పము
(వాచ)

రాజహస్తీ. సం. వి. న్. పుం. గజరాజము, పెద్ద
దియు నంద మైనదియు నగునేమఁగు.

రాజాద(త)నము. సం. వి. ఆ. పుం. ప్రియాల
సృజము, మోరటి (వృ. వి.).
(దీని పండులోని గింజేల పిండితో లడ్డుకలుచేసి
రాజులు భుజింపురు.)

రాజాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఊరిణి, పాలచెట్టు.

రాజానకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. సామాన్యరాజు,
చిన్నరాజు 2. పండితులకును కవిశ్వులకును పూర్వ
కాలమున నీయఁబడిన విరుదము.

రాజాన్నము. సం. వి. ఆ. న. 1. ఆంధ్రదేశమునఁ
బండెడి ధాన్యవిశేషము, రాజేనము 2. రాజు
వలన లభింపగు నాహారము, రాజానుగ్రహమున
దొరికిన యాహారము 3. రాజార్హముగు భోజనము.

రాజాబహదరు. వి. ఒకానొక విరుదు.

సే సంస్థానము నొసగు సమయమునందె
పంశక్రమంబుగన రాజాబహదరు మొదలైన
విరుదులు ... రంగా. 1. 116.

రాజామ్రము. సం. వి. ఆ. పుం. మామిడి జాతిలో
శ్రేష్ఠమైన చెట్టు, ప్రశస్తమైన మామిడి (వృ. వి.)

రాజార్కము. సం. వి. ఆ. పుం. కాఫీలము, రాచ
జిల్లేడు (చెట్టి జిల్లేడు శ.ర).

రాజార్హ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జంబు, నేరేడు (వృ. వి.).

రాజార్హము సం. వి. ఆ. న. అగరుచందనము,
చందనవిశేషము.

విజ. (అ. ఆ. అ.) రాజునకుఁ దగినది.

రాజాలాబువు. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. స్వాదుతుంబి, మిష్టా
లాబువు (వృ. వి.).

రాజావర్తము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. తక్కువజాతి
వజ్రము, ఉవరత్న భేదము (గాజు మొ.)

నీ. ... ఇంపు, పొసఁగు రాజావర్తపుంచారునము
లకు బొంచు వై దూర్యంబు మించుగన్ను.

రావి. 5. 86.

3. విరాటదేశమునుండి తెచ్చిన వజ్రము.

న. చిత్రవటము, రంగురంగులబట్ట (వై. వి.).

రాజాహి. సం. వి. ఇ. పుం. రెండుతలల పెనుకాము.

రాజి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కిక్కి, గీటు. 2. పంక్తి.
3. నల్లవలు. 4. నూన, కొండనాటుక, 5. రాజు
సర్పము, ఒకవిధమగు పాము.

రాజీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పంక్తి, శ్రేణి.
2. మడి, చేను, 3. నల్లవలు. 4. (భూవికతో
నుపయోగించెడి) యావలు.

రాజీకాఫలము సం. వి. ఆ. పుం తెల్లఆవ, గౌర
సర్పము (వృ. వి.)

రాజీతము సం. విజ (అ. ఆ. అ.) ప్రకాశితము
(శ. ర)

రాజీఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చీనాకర్కటి, పెద్దదో న

రాజిమండలము. సం. వి. ఆ. పుం. రాజిలము
(వై. ని)

రాజీలము సం. వి. ఆ. పుం. రెండుతలలపాము,
డు. డు. ము (ఇది విషముతో).

రాజిల్లు(లు) సం. ఆ. శ్రీ. ప్రకాశించు (శ. ర.).

రాజీనకము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకానొకచేన, రాజీ
నము (వై. ని).

రాజీఫలము. సం. వి. ఆ. పుం పటోలము, పొట్ల
(వృ. వి.) (వై. ని.).

రాజీలము సం. రాజీలము (వై. ని.)

రాజీవంశము సం. వి. ఆ. పుం పటోలము, పొట్ల
(వృ. వి.).

రాజీవము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. మృగవిశేషము,
హరిణభేదము, పారిసపక్షి. 2. ఏలగు, 4. మత్స్య,
భేదము, ఒకానొకచేన.

న. కామర, పద్మము.

రాజు సం. వి. న్. పుం. (ఇది తలచు తప్పురుము.

సమాసాంతమున పులింగమున జకారాంతమును
ప్రీలింగమున ఈకారాంతమును నగును.

ఉదా : ఖగరాజతురంగః. రాజ్ఞీ, బహుప్రీహిని
ప్రీలింగమున నకారాంత, ఈకారాంత, ఆవ
రాంతములును వగును.

ఉదా: బహురాజానౌ, బహురాజే, బహురాజ్ఞౌ.
మఱియును స్వార్థము ప్రధానమగునపుడు తెను
గున నుత్పదుక్లొపములగును. ఉదా. విమర
రాజు, రాజు, ఖగరాజు.

స్వార్థప్రధానమగునపుడు త్వదుజ్జులగును.

ఉదా; హతరాజుడు. ఈ “రాజు” అను పదము,
తత్సమమేయని చిన్నయమారి, తిమ్మకవి మొ.
వారి సిద్ధాంతము. వైకృతముగూడ గలదని
కొందఱు.)

1. తేడు, వృపాలుడు.

అ. విమరరాజు పాండువిభునకుఁ జేయించె, ననన్తి
లోకహితములైన విధులు. భార. ఆ. 5. 127.

ఉ. రాజవివేకియై నిరసరాధమహీసురవత్కుని ...
వధూవ్యాజమునన్ వృధాకుపితుడై ... వధి
యింపఁగఁ బంచె... విక్ర. 3. 67.

గీ. రాజుగఁడన్న కంజమురాయఁడితని, వేస
మును మేలుకాగెముసేసియుంట, నిపుడు గమఁ
గొంటిమి ... యయా. 1. 120.

సీ. ... ఒడయఁడుదొర, రాయఁడురాజేడు
రాజెడి మీఁడన వరపాలసంజ్ఞలై వరంగుచుండు..
అం. భా. 2. 192

కం. కాదవక వేగవేగక ... రాజువలచివదే దేవుల
సానియనఁగఁ దెలియమె నిన్నున్.
ల. వి. 4. 80.

2. రాచజాడు, జుత్రియుడు. 3. యుధిష్ఠిరుడు,
ధర్మరాజు. 4. ఇంద్రుడు. 5. చంద్రుడు.
6. ప్రభువు, యజమానుడు. 7. పృథువక్రవర్తి.
8. యశుడు. 9. సోమవల్లి (కే. ని.).

ఎ. తనజాతియందు శ్రేష్ఠుడు, ప్రధానుడు.

ఈ యర్థమున నిది సమాసమందే ప్రయుక్తము)
రాజేంద్రుడు. సం. ఎ. పుం. రాజాధిరాజు.

శ్లో. చతుర్లోజనపర్యంతమధికారి నృపా భవేత్,
యోరాజాత చృతగుణ స్స ఏవ మండలేశ్వరః,
తస్మాద్దళగుణో రాజారాజేంద్రః... (వాచ.)

రాజ్ఞీ. సం. ఎ. డ. శ్రీ. 1. రాణి, రాజుభార్య.
2. సూర్యునిభార్య. 3. కాంస్యము, కంచు.

రాజ్యము. సం. ఎ. అ. వ. 1. ప్రభుత్వము, చక్ర
వర్తిత్వము, దొరతనము. 2. రాజాధికారమునకు
లోబడినదేశము, రాష్ట్రము. 3. రాజ శాసనము,
ఏలుబడి దేశపాలనము. 4. అక్ష గ్రామములపై
అధికారము.

శ్లో. లజ్జాధిపత్యం రాజ్యం స్యా. తాన్త్రమాజ్యం
దళక్షకే, శతలక్షే మహేగాని, మహాసాన్త్రా
జ్యముచ్యతే. (వాచ.)

రాజ్యలోభము సం. ఎ. అ. పుం. రాజ్యాళ, రాజ్య
మధికము చేయవలయుననెడి లోరిక.

రాజ్యాంగము. సం. ఎ. అ. వ. రాజ్యపరిపాలనకు
గావలసినది. (స్వామ్యమాత్య సహృత్కోశ
రాష్ట్రదుర్గ బలరూపమగు రాజ్యసాధనము.)

రాజ్యాభిషేకము. సం. ఎ. అ. పుం. రాజ్యమున
రాజును స్థాపించుట, రాజుయొక్కపట్టాభిషేకము.

రాటనము = రాట్నము. (సం. రహటః.) 1. చెఱుకు
గానుఁగ.

కం. ఎగయుళిరంబులు వభమున, కొగిఁగ్రమ్మెడు
రక్తజలము లొలుకుచు ఘనిపై, మగుడఁ
బడుఁజూడఁగడురం,గుగ నోలిన రాటనమున
గుండ్రలపోలెన్. కు. సం. 11. 787.

?, నీరుచేదుయంత్రము.

ద్వి. కీలువొందించి యాక్రియరాటనములు, నాలి
యాడించు నా వడఁగియతఁడు.

బస. పు. 4. 65. పం.

3. గానుఁగ.

గీ. అప్రతిష్ఠాఖ్య వరకంబునందు దుష్ట, వరుని,
ద్రిప్పదురొగి రాటవములంగట్టి.
మార్క. 2 68.

రాటము¹ ఎ. మల్లబంధ విశేషము.

ఉ. ప్రేసిన లేదు బంతియని ప్రేటున వెంబడిఁ
జొచ్చి బిత్తటిన్. దాని బెళాన లాగెను తటా
లున ప్రేసి గుణంబు రాటమున్, నీసము ...
మేల్ తెగతెట్ల కైవడిన్. ప్రబంధ, 790

రాటము². ఎ (సం. రాష్ట్రీమ్.) జనసమృద్ధము
(శ. ర.).

రాటవము ఎ. మల్లబంధ విశేషము

వ, భేవరు లగ్గించి యగ్గడింప నగ్గోపకుమారుండు
పాటవంబునను రాటవంబునకుం జనివెన్నెక్కి
నిక్కిన నక్కంసభటుండు.

భాగ, 10. పూ 1845.

రాటి సం. ఎ. ఇ. పుం. వడి శ్రీ యుద్ధము.

రాటు. ఎ. (సం. రాష్ట్రీమ్) ఉపద్రవము, శ్రమము
(చూ. రాట్టుడు),

జ. రాట్టుడు.

రాట్టు సం. ఎ. ఇ. పుం. రాజో, ప్రభువు
విజ సృజాతి శ్రేష్ఠుండు, శ్రేష్ఠమైనది.

రాట్టుము = రాటనము. ఎ (సం. రహటః)

1. చెఱకు గానుంగ.

మ ఇలకు స్వేగిగుగఁ బండి తీగవవపుండ్రేకు
చ్చటల్ దీపు లెగ్గొమై వ్రాల మరున్వనంబు
లెనఁగంగా ద్రిప్పరాట్నంపుగు, గ్రులునాఁ
దేనెకొలఁకులం బొలిపా అన్నిచ్చు పంకేరుపాం,
బులనాడెందలనంపఁ దేటివలయఁ బుల్ తార
యుంకారిముల్. అము. 4 152.

ఉ ఓసిగయాళికాన వను మగ్రు వెఱుంగవె రోస
మెత్తినం, దోసమెఱుంగ వీటఁగల తొయ్యలు
లెల్లను గుంపుగూడినం, త్రాసముచెంద నీ
గళము రాట్టుమునం బిగియించి నె. తునో,
కోసుకతిందునో. శుక 2 678.

2. నూలువడుకు యంత్రము, ఏకులరాట్నము.

కం. వడిదాంము చెవులుం ద్రొక్కుడు పలకయు.
దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొక్కుడుబొమ్మ
యనుం ద్రిప్పడు, పుడకయునుం గలుగు రాట్న
ములు గైకొనుచున్. శుక. 2. 420.

నీ. అనయంబుఁ బుత్రు తిన్నని తొక్కువల్కు
లాలింపని చెవులురాట్నంపుఁ జెవులు.
చంద్రా 1. 58.

నీ. తంతు సంశతి .. సముత్పాదనయంత్రంబు
రాట్నముచనఁగను రహికికెక్కు.
అం. భా 2 294.

3 ప్రతిరాట్నము, ప్రతిని దూదినేయు
యంత్రము

గీ. దూదిపాటలఁ దేనియల్ దుముకుచుండఁ,
జీటుతొడల నంటఁగాఁ గోక నెటిక క్రిక్కి
టియ వడించుచుఁ గూర్చుండి రెడ్డిఁడుచు,
తొగటింగన రాట్నంబుఁ ద్రిప్పచుండె
ఉ హరిశ్చ. 4 24.

4. జలయంత్ర విశేషము

ఉ. ...కాలువల్, కాయలుగాండ్లు నూతులును
కాపులు రాట్నములున్ జల్గామై, సేనుంగ
నయ్యెఁగాద వటి నేయని నాఁచి లామె
పుట్టకే. ద్వా. 9 70.

రాట్న(మప)డు. అ. క్రి. (√రాట) శ్రమనొందు.

ఉ. వింజనలాభరోష్ఠి మణిభిత్తిపుటంబులయందు
నాత్మబింబంబు గరావలంబని సమ్మముగా
మదిఁగోరుఁ గేలి, సింధంబుఁ యిన్ సమున్నత
నితంబవయోధర భారగర్భిణి, రంబునఁ గోమ
లాంగకము రాట్నంబుఁ గేలినివంపెకెన్.
కాశీ. 4. 210.

రాద సం. ఎ. = రాధ (కే. ని.)

రాడి సం. ఎ. = రాటి.

రాడు ఎ. ఔ. (స. రాడులు, యలు) గుంజలు
స్తంభము.

పి. ... శి ... పొలంబు దుండుగలమళ్ల యోరు
లఁ దూలిరాడు, చిక్క నేతాలపాడలు నీమఁ
జనుచు. ఆము. 8. 13.

శి. ధరనిదాసువాతాహతి నెరియకుండ, వివిధ
మాల మంటనము గావించె నవఁగ, నొప్పె
నీలాభ్రవల మచ్చపురమున, రాకులన నెల్ల
దెస వానకాళు లమరె. కు. సం 8 754.

జ. రావడు

రాధ. సం. వి. అ శ్రీ. 1 వెలుఁగు, ప్రకాశము.
2. గౌడరాష్ట్రమునఁ బ్రధాన పట్టణము పేరు
3. అండము, శోభ.

రాధము. సం వి అ పుం విచులము, ఒకానొక
చెట్టు (వృ. వి.).

రాణ = రమణ వి. 1. ఒప్పిదము.

రగడ, పోడినిగ వకుళ కుజపూగములఁ బూగ
ముల రాణ దనరారెను బరాగముల, ...
రాఘవ. 2. 8.

2. రక్తి గానమాధుర్యము.

నీ. నీ విలాసమచర్చికావిశేషమనుమీ సంగీత
సాహిత్య సౌరభంబు, నీ కటాక్షశ్రీవిపాక
భేదమచమీ వేణువీణాదుల రాణలెల్ల.
ప్రభా. 3. 114.

కా. ఏడాంకోపలసాధపీఠికలపై నింపొంది చిత్రం
బుగా, వీణెల్ కేలధరించి రాగలహరీ విస్ఫూర్తి
మైఃజొక్కుచున్, జాడల్ సాధ్యకుమారు లాగమ
విధాన స్పిగ్ధగానంబులన్, రాణల్ మీఱఁగ నాల
పించెదరు చిత్రప్రీతిమై వింటవే. సుద. 5. 19.

3 ప్రేమము, అనురాగము.

పి. కానలోదారు మృగంబుల కైవడిఁ గైకొని
యసమాస్త్రకర్మకలవఁ, దవరు చొక్క
పురాణ మునిదంపతులు దమకంబులు దేర
నెయ్యంబుమీఱ. రాఘవ. 1. 20.

(భారతార్థమున.)

ఉ. వీణియమట్టుటల్ మిగుల వింతలు పెంపుడు

చిల్కబోదతో, రాణదలిర్పఁ బల్కుట గరిం బవు
రూపము... కళా. 6. 212.

4. అసక్తి

ఉ. ... శ్రీ రంగనివాసుఁ డెఱతయును రాణ దలి
ర్పఁగ డేగవేటమై, వంగవ లున్న చోటికి
నొయారపుతాగులు మీఱవచ్చి ...

వరమ. 3. 145

5. వేడుక, కృతూహలము.

నీ అనవనజోడియండను సరమలగడిది నిష్ట
పురాణవరిచితిఁ బ్రియమందెడు. రాఘవ. 1. 19.

(భారతార్థమున.)

6. అతిశయము, అధిక్యము.

ఉ. అణిమెఱుంగుము కైపుటోయారపు మ్రుగ్గులు
రత్నదీపికా, శ్రేణులు ధూవవాసవలు హృదయ
నిరంతర వాద్యమోహముల్, రాణఁ బొనంగఁ
బ్రోలు మిగులం గనువించొవరించు నిత్యక,
ల్యాణముఁ బచ్చతోరణమునై జనులందఱు
నుల్లసిల్లఁగన్. విజ. వి. 1. 19.

నీ. రాణనొప్పారు నిస్సాణరావంబులు కాహళ
రావముల్ గ్రందుకొనఁగ ...

భా. రా. వాల. 887.

పి. వచ్చని హురుముంజి పనివాగెవక్కెర పారసి
వల్లంబు పట్టవయము, రాణనొప్పారు వైతా
ణంబు సింగిణితకుల కోరుల తరకసంబు.

మనుచ. 4. 28.

7. విధము.

వ. ... చెలికానిచోడ్చున విడుదులం జూచుచుఁ
దూణంబురాణ వెనుదవిలిపోవుచుఁ పథిక జనుం
డన పశ్చికవాసులం జూచి మరలుచు ...

చంద్రా. 6. 93.

జ: రాణించు, ర ణింపు, రాణింబు, రాణిల్లు.

రాణము. సం. వి. అ. న. 1. పత్రము, ఆకు.

2. నెమిలితోఁక.

(చిల్యమును.)

పుం. నాదము, ధ్వని.

వ. మఱియు నిక్కులాచల సంతానంబు ... పాడు
వేల్పుగాఁ జీల పాడిరిత మాడివీచా మధుర
రాణామృతంబులఁ గరఁగి .. వసు. 2. 11.

రాణి ౨ (సం. రాణ్ణీ. ప్రా. రాణి.) 1. రాజభార్య.
(చూ. రాణివాసము).

2 భార్య

గీ. పుండరీకానమనఁ గూర్చుంకి మదికి, నించు
వేడుక వీడవాయించుచెబవ. వటువరాణి మతా
త్మలో వెలయుఁగాత... మనుచ. 1. 5.

నీ తలవారికిటను రాణినిలిపి సమ్మతిఁ జెందెఁ దవ
రాయసమునకుఁ దప్పగాదె... ఇందు. 1. 145.

జ: రాణివాసము, రాణివాసి.

రాణిక. సం. ౨. ఆ. శ్రీ. గుఱ్ఱపుఁ గల్గెము
(ఆ. ని.)

రాణింమే. అ శ్రీ. (√రాణి.) 1. ఒప్పు, శోభించు.
కా. ఆలాసంబులఁ బెక్కు సేమముల తాయం
బుల్ ప్రయోగంబులున్, దాళంబుల్ మొర
యంగ రాగముల వానాతానమానంబులన్,
దాబన్ రక్తియు రేఖయున్ సరళియున్
రాణింపఁ గదైవ్లప్తవీ, లీలాచిహ్నతగీతముల్
మహతిఁ బ్రకటించెన్ విచిత్రంబుగన్.

వరాహ. 11. 35.

ఉ. ఎంచఁగ మేచకద్యుతివహించుట సోగలవంగఁ
దాము రాణింబుట చెమ్మిమై గడు గణింపఁగఁ
బొల్పుట దావిభూతిదే, మించుట నాలతాంగి
నునుమించు కుదుల్ సరియైతనర్చయున్, బించ
ములై చరించె నలిపించె ఘనాఘర చిద్విలాస
తన్. విప్ర. 2. 45.

నీ. రమమాడ్కిఁ గమలజరాణి రాణింపంగ వాణి
మాడ్కిని లక్ష్మీవలన మించ. ఇందు. 1. 108.
2. ఇష్టమగు.

శం. ప్రాణేశ్వరుండు గడుని, ప్రాణత నున్నాడి
దేమొ తవ కన్నులకున్, రాణింపనొ యితనికి
మగ, పొణిమియై లేదొ యనుచుఁ బొక్కుచు
మదిలోన్. శుక. 1. 202.

3. సంతసించు

ద్వి. అవనిజ ఘనశోకమంతయు మాన్పు, రవి
మానుచున నెల్ల రాణింపఁజేయ, వచ్చెనో
యవఁగ నవ్వనచరేశ్వరుండు, అచ్చుగా నాగిరి
యల్ల నడిగ్గి.

రం రా. కిష్కిం. 199. పా 16 వం.

4. అతిశయించు

గీ. మన్ను గేస్తుండు వగ్గయు మిన్ను సీరుఁ, బ్రొద్దు
చెలగాడ్పు లేవాని రూపుల య్యు, నట్టి తెలి
గట్టు మన్నివట్టెనదిట్ట, యొరపు రాణింపఁ గల
లోన నొక్కనాడు. నీలా. 1. 12.

(ఇది కొన్ని యెడల వాక్యాలంకారముగాఁ
బ్రయోగింపఁబడును.)

కం. రాణించి పడ్డమంజరి, వీణానిఃస్వణనమలర
విలపితవేణు, క్వాణవధురీణమగువర, గాణిశ్చ
మనోజ్ఞ మధురంగానము వినియెన్.

భా. రా. కిష్కిం. 435.

రాణింపు. ౨. (రాణించు) ఒప్పదము, సొగసు.

ఉ. పెంపరయంగ నొక్కయెడఁ బిచ్చల మయ్యెను
మేనఘర్మముల్, కంపనలీల నొక్కయెడఁగఁ
టికితంబగు వన్మళామినిన్, పొంపుగనీకు నాయ
కుండు సొమ్ములఁ బెట్టుచుఁ జూచి నంత
రాణింపుగ లేమరో యెటచనిలెనో మాన
మెటుంగ లేమియన్.

శృం. రస 1. 11 పా. 20 వ.

రాణింబు = ణింపు. ౨. (√రాణించు). ఒప్పదము,
సొగసు.

నీ. బింబంబుడంబు రాణింబు రాణించు కెమ్మోని
వాఁ దెవలేని రవివాడు ఇందు. 4. 22.

రాణిల్లు = రాణించు. (√రాణి) ఒప్పు, శోభిల్లు

వ. అట్టి సమయంబున నట స్వయంవరోత్సవంబు
వకు ... గోమేధిశ్వరుద్యుతి స్ఫూర్జిత
శృపాణి పాణి రాణిల్లు భవదీయవిమత
రాజవ్యమానసంబుల నెపుడు నెపుడు నెడఁ

బాయక యున్న దాననని ...

చంద్రా. 5 124.

రాణివాసము. ఎ. (రాణి + వాసము). 1. అంతః పురము, అంతిపురము.

గీ. వవ్యహ్య కింకారోహణము లోనర్చి, రాణి వాసంపునకులు పార్శ్వములఁ గొలువ, భద్రగః మెక్కి మారాజు ప్రాభవమున, వస్మదాశీరవని కేగిచాడు నేడు.

ఉ రా. 8 188.

గీ. .. గత్నకాంతులు వెలయ గ రాణివాస నకుల సేవలఁ జొక్కు శ్రీ పతినిఁ గాంచి.

దశా. 4. 108

(ఇట "ము" లోపము చింత్యము)

గీ. ... వగరవఁగ రాజగృహనామ, ధేయమో రాణివాస మంతిపురిమనఁగ, నలరు శుద్ధాంతము,

అం భా. 2. 18

2. అంతఃపురస్త్రి, రాజయొక్క భార్య.

వ ... ప్రత్యోద్యాపన కనియును, వ్యాధిమాను కోననియును తెప్పింప నారాణివాసంబు గుప్తాగుప్త ప్రకారంబులం బంపుద్రవ్యంబు...

అము. 4 58.

సీ. విదితంబుగ విచిత్రవీర్యుని రాణివాసములకు నడిచెచ్చి చనినవాని.

విప్ర. 4. 44.

సీ బ్రహ్మకుఁ బట్టంపురాణివాసంబయ్య రాజ సక్రీడాభిరతులఁ బోక.

కాళ. 2. 7.

గీ గౌరి యొక్కతె యాకాశగంగ యొక్కతె కాళియొక్కతె దక్షిణకాళియొక్కతె, వలుగు రను శంభునకు లోకనాయకునకు, రాణివాసం బులను రాగరసము పేర్చి.

భీమ. 3. 95.

3. భార్య, పెండ్లిము.

ఉ చుక్కల రాణివాసముల సోయగపుంజనుదోయి త్రెక్కునం, జిక్కవయైన యక్కు యదు విహుడు బాణవరంపరాహతిన్, ప్రక్కలు పేయ...

పారి. 5. 10.

4. చెఱలఁ జేపడిన జేజే రాణివాసంబుల అతి నిద్దురలతో నడుగులొత్త. రామా. 9. 144.

రాణివాసి. ఎ, (రాణివాసము + ఇ. అని శ. ర.) అంతఃపుర స్త్రి.

ఉ. ఓసఁబోయె నిల్వెడలఁకుండ నయో నను రాణి వాసిగార, జేసికొ తొత్తులఁజనులు సేయఁగ నిచ్చినఁ బోలదంటనే, వాసికిఁ బోరనన్నుఁ గడవంబిని పాటలు సేయు వారలే, రీ...

వేం. పంచ 1. 249.

రాణువ. ఎ. 1. సేన

ద్వి. రాచేమొత్తములెక్కు రాణువ యుక్కు, గోచయంబుల దిండుకొమ్మట్ల మెండు.

ద్వి. 2 సా. 1. 8. పా. 3. పం.

కం. అంతటఁ బెటరాణువ హను, మంతుం డను పేరఁ జరఁగు మాస్తిని మదా, క్రాంతుని గెలిచెదనని నిజ, కాంతుఁడు చనఁ దొడును మాలెగద యిపు డనుచున్.

కం. ఓపాపాత్మక లోనికి, పొమ్మని చవవొన్న రాణువయెల్లదాన్, నీ పార్శ్వంబుగఁ జేసి మహా పరమా పునిగ నడవరాదట నిన్నున్.

సారింగ. 7. 161.

2. పరివారము.

కం. మునుకొని తత్ప్రకృతంబును, దన శక్తియు దేశకాలధగ్ధము నృపవ, ర్తనమును రాణువ నంచును, గని మాటాడంగవలయుఁగద సభ లోనన్.

శుక. 198.

చం. సరసుఁడు మంచివాఁడు గుణశాలి విజేత పరోపకారి యం, దటికిని యైనవాఁడు నెఱ రాత మహాత్ముఁడు సేతగాఁడు నేర్పిరి యని రాతు రాణువలు బంధువులున్ గొనియాడ నెప్పుడున్, మెఱయుచు నుండుఁ జూచియును మేమిఁక వేఱు మఱింప నేటికిన్.

మల్లుపు. 1. 25.

రాత. పం. ఎ. అ. స్త్రీ విహతిడి, తిరుగు వలవాటు గల స్త్రీ.

రాతనము. ఎ. (రాయి + తనము.) శిలాశ్వాము, రాతితనము

సీ. సుషనోవతంసమౌచును బుద్ధ్యానుం కీ దని మిషేంద్రమణి రాతనమదెంద. దళా. 1. 82.

(‘రాజుతన’ మని రెండవ యర్థము.)

సీ. భారతీనాథుడు ప్రణతచింతామణి రాతనం బూనియు రక్తినెరపు, ... గీ. ఆతని భజి యింప మనకోర్కులబుట్టరుదె.

ఉ. రా. 2. 159.

(ఇటు రెండవ యర్థమున ‘రాజుతన’ మని భావము)

రాతపము. సం. ఎ. అ. న. రాగపాదపము. (వై. ని.)

రాతవిసి ఎ. (రాచే + తవిసి). రాజ్వి, విశ్వా మిత్రుడు.

కం. అడుగుం దమ్ములు గూరిమిఁ గడిగి తగం గాఁబించి కరమరుదు ని, ప్పడు వచ్చిన వని యేమని, యడిగిన రాతవిసిఁ జూచి యాయవ తోడన్. యయా. 3. 4.

రాతము. సం. ఎ. అ. అ. అ. ఇవ్వఁబడినది. ఎ. న. దానము.

రాతి. సం. ఎ. ఈ. వ్రే. = రాత. (కే. ని.)

రాతికొడుకు. ఎ. (రాయి + కొడుకు). మండూకము. కప్ప.

గీ. విషమశరుఁడెయు తూపులవేట్ల నెన్ను, వాఁడు వాధూలముని కాపవర్ణతమల, రాతికొడుకై న యిల్వలా రాతిమట్టు, మనసు గరగించి మమ తలఁజెవఁగెఁ గావ. పాండు. 5. 314. ఎ. నిశ్చలుఁడు.

గీ. గొంటుజావఁడు తారాతికొడుకుఁబోలె, వటు నలకులోను గాకయుండుటకుఁ దోడు, వన్ను నదవద నణఁగించి నలఁచవలసి, వర్షమిదె యీఁదయును తాను వచ్చెననుచు.

విప్ర. 3. 68.

రాతిగొరక. ఎ. (రాయి + గొరక.) మత్స్య విశేషము.

సీ. ... మిసికల్లరుజుతేలు మీనుదొల్లిక రాతిగొరక మారపుమును గుంటము కుక్క, గీ. మోర వక్కియ దొందును... హంస. 4. 187.

రాతిపోటు. ఎ. (రాయి + పోటు). త్రవ్వినపుడు భూమిలోపల రాయి తగలుట.

గీ. వెల్లితలగాక క్రిఁజెదల్ వేరువరుపు, రాతి పోటునులేని భారాటినేల. విప్ర. 2. 18.

రాతిబదనికె. ఎ. (రాయి + బదనికె) పగ్వతము ల పైఁబుట్టు జాపధి విశేషము.

సీ. చోటవప్ప సితఁడ్డుముల్ ద్రాక్షలు తేనె కావట్లు రాతిబదనికెలు. నిబంధ. 188.

రాతీయుప్ప. ఎ. (రాతి + ఉప్ప.) ముద్రమఁడు పుట్టెడియుప్ప, అక్షిబము (క. ర.).

రాతిరి. ఎ. (సం. రాత్రిః) రేయి, నిశి

ఉ. రాతిరి మూషకంబు వివరం బొనగించి కరండ బద్ధమై, భీతిలిచిక్కి యాచచెడి పెద్దయు డప్పిన పామువాత సా, సాతముఁ జెందె దానిఁ దిని పాము దొలంగె బిలంబుతోవనే

భర్తృ. 1. 88.

గీ. మొగులుమై చీకటుల నెక్కుటిగి మెఱుంగులఁ బగలు రాతిరి రాతిరి పగలుచేసె

అము. 4. 109.

సీ. రేయిరేయిరాతిరి రేతివనఁగను రంజని పొల్పును. ఆం. భా. 1. 94.

రాత్రకుఁడు సం. ఎ. అ. అ. ఒక సంవత్సరము లంజెయింటఁ గాపుంముండువాఁడు (కే. ని)

రాత్రి. సం. ఎ. ఈ. ఈ. వ్రే. 1. రాతిరి, రేయి. 2. వసువు.

రాత్రిచరి సం. ఎ. ఈ. వ్రే. రాక్షసవ్రే.

రాత్రించరుఁడు, సం. ఎ. అ. అ. రాక్షసుఁడు.

రాత్రిందివము సం. అవ్య. రేయుంబవలును, అవిచ్చిన్నముగా, విరామములేకుండఁగా.

రాత్రిక సం. ఎ. అ. వ్రే. రాత్రి.

రాత్రికరము. సం. వి. అ. ఫం. కర్పూరము.

రాత్రికరుడు. సం. వి. అ. ఫం. చంద్రుడు

రాత్రిచరి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. రాక్షస శ్రీ

రాత్రిచరుడు. సం. వి. అ. ఫం. (రాత్రితుల దిరుగు వాడు.) 1. చోరుడు, దొంగ. 2. రాత్రితుల యుడు. గావలి తిరుగువాడు, రాత్రితులదు. బ్రహ్మరితిరుగువాడు 3. రాక్షసుడు, పిశాచము.

రాత్రిజము. సం. వి. అ. న. నక్షత్రము
(చిల్లము)

రాత్రిజలము. సం. వి. అ. న. మంచే, హిమము,
(అ. ని.)

రాత్రిజాగరదము. సం. వి. అ. ఫం. (రాత్రితుల నిద్ర గానీయనిది). మళకము, దోమ,

రాత్రిజాగరము. సం. వి. అ. ఫం. 1. కుక్కుటము, కోడి 2. శునకము, కుక్క (కే. ని.)

రాత్రిపుష్పము సం. వి. అ. న. కలువ

రాత్రిమరుడు. సం. వి. అ. ఫం. యమదూత యగు రాక్షసుడు (త్రి. ని.).

రాత్రిమణి. సం. వి. ఇ. ఫం. 1. చంద్రుడు, 2. కర్పూరము.

రాత్రివాసస్సు. సం. వి. న్. న. 1. రాత్రితుల గట్టు కొనెడి వస్త్రము, 2. చీకటి, అంధకారము.

రాత్రివిరామము. సం. వి. అ. ఫం. ఉపశాంతము, అరణ్యోదయకాలము.

రాత్రివిశ్లేషగామి. సం. వి. న్. ఫం. చక్రపాక పక్షి.

రాత్రివేదము. సం. వి. అ. ఫం. కోడిపుంజ.

రాత్రివేది సం. వి. అ. ఫం. కోడిపుంజ.

రాత్రిసత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక యాగము (వాచ.).

రాత్రిహాసము సం. వి. అ. ఫం. తెల్లకలువ, శ్వేతోత్పలము.

రాత్రిగంధుడు సం. వి. (అ. అ. అ.) రేచికటి వాడు, విశాంధుడు,

రాధ. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. గోలోకమందుండు పరమాశక్తు అర్ధాంగియైన శక్తి. 2. కృష్ణుని ప్రియురాలగు గోపిక. 3. కర్ణుని పెంచిన తల్లి - అధిరథుని భార్య. 4. విశాఖానక్షత్రము 4, వైశాఖ శుక్ల పౌర్ణమాస్య.

రాధంతరి. సం. వి. ఇ. ఫం. ఐరావతము ఇంద్రుని యేనుగు (వై. ని.).

రాధన. సం. వి. అ. శ్రీ. పూజనము.

రాధనము. సం. వి. అ. న. 1. సంతోషము, తృప్తి. 2. సంపాదించుట, పొందుట. 3. సాధనము.

రాధము. సం. వి. అ. ఫం. వైశాఖమాసము. విజ. (అ. అ. అ.) విశాఖానక్షత్రమందు జనించినది.
(కే. ని.)

రాధస్సు సం. వి. న్. న. 1. అన్నము, 2. ధనము.
(కే. ని.)

రాధారమణుడు. సం. వి. అ. ఫం. కృష్ణుడు.
(శక్తి, రాధాకాంతుడు మొ.).

రాధి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. వైశాఖ శుక్ల పౌర్ణమాసి. రాధిక సం. వి. అ. శ్రీ. రాధ.

రాధేయుడు, సం. వి. అ. ఫం. కర్ణుడు, రాధా పుత్రుడు.

రాధము. సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. వండబడినది, సక్రముచేయబడినది. 2. సిద్ధము చేయబడినది.

రాధాంతము. సం. వి. అ. ఫం. సిద్ధాంతము, స్థిర పలువబడిన విషయము.

రాధాంతము. సం. వి. (అ. అ. అ.) సిద్ధాంతము చేయబడినది, సప్రమాణముగా స్థిరపలువబడినది.

రానిరాజారి. వి. (రాచ + నిరాజారి) రాజస్థి, విశ్వామిత్రుడు.

గీ ఎల్ల చెట్టులు నలర వల్లిదంపు, రానిరాజారి నెల మన్నిగోన మెఱయు ...

అచ్చ. రా. జాల. 117

రావట్టి. వి. (రాచే + పట్టి) రాజకుమారుడు.

కం శనుమూసినఁ గనువిచ్చినఁ, గనుపుల విలకాని

ప్రాయఁ గణఁగిన నేవే,ల్పును దలఁచిన రావ
ట్టియ, కనుపట్టెడు నెట్టులోర్వఁ గలఁ గలకం రీ
రా వి 4. 22

రావడు¹ అ. ౧౩. (రాయి + పడు) 1 రాయి
యగు రాయివలెవగు

మ. శమి మూర్ధన్యరాణి రావడినమై జాడ్యబు
ముక్కుటి చావమునా గల్గు గుఱుత్వమామరవ
రావత్యబుకన్ద్రీప్తి వా,ర్ధి మహోద్య ద్వీప
దోషముగ్రదశవక్త్రీభృచ్చి రోభారమున్, శమ
మొందింపఁగ వెఱ్ఱరాలయిన కాంతన్ భక్తి
భావించెరన్. చంద్రా 1 2.

చం. చొరని బిలంబులున్ వెడలఁ జూడని
క్రింతలుఁ గాలు రావడం, దిరుగనిత్రోవలుం
గలవె చేరిన యీసురికోటి కన్యతా ...
ఉ హరి. 1 181.

2. పృథుపడు, గట్టిపడు.

ఉ. . మాత్ర మోషీకు, ఒట్టుమఁ దెట్టియల్
దరులు బల్బుగఁ జేయుచుఁ గట్ట రావడిన
మెట్టును యోజనార్థకత మాత్రము గట్టిం
నాడు వానరుల్. భా. రా. యు. 272,

రావడు² అ. ౧౩. (రావు + పడు) రావడిపడు,
రావుడుపడు.

కా పగ్గంపున్ బలుబిల్వ రావడఁగమన్ త్రాఁగెంపు
జూచాయలన్, డిగ్గం ద్రావిన వారుణాబ్జ
గృహవాటిభాగ్రమాసంచల, దృగ్గాఢ స్తనకుంకు
మదుక్తులతో ... ఉ. రా. 4 253.

సీ. బింకంపు సానులవంక రావడి నెంవంకపై .
బూనిన వానిమాని . . వసు. 1. 76.

రావడు³ అ. ౧౩. (రాడు + పడు.) ప్రావృడు,
స్తంభించు.

గీ. రావడియె సానుమతి సాంద్రతావమునఁ గ.
రంగె హేమాభిధాన నిర్జరలతాంగు, లిట్లు
దనుఁజూచి సిగ్గుసాసెనయ వినయ, వినతయై
యున్న నగరాజతనయఁచేరి. వసు 5. 14.

రాపాడు న ౧౩. (√రాయు). రాయు.

మ. నలిగేల్దమ్ములచాయఁగెంపులబలెన్ రంజిల్లు
నమ్మత్తియం, బులు రాపాడుచు దోయిలింపు
చును...దలఁత్రాల్వోసె నెంతరాచే నెలకున్
దార్కొక్కొక్కెక్కెం దగన్. యయా. 4.111.

అ ౧౩. ఒరియు.

సీ. తలకెక్కు వలపునఁ దగులు కూర్పణఖ
ముక్కును తెవుల్ రాపాడుకొనిన చోటు.
సారంగ. 1. 109.

అ. అన్నగంబుపాంతఁ జన్నగాభరణుని,నిలయ
మొప్ప. వప్రవలయ మొప్పు. గోపురంబుతోడ
నేపున రాపాడు, గోపురంబుతోడఁ గొమరు
మిగిలి. చిత్ర. 5. 71.

రాపిడి. ఏ (√రామే) సంఘర్షణము. ఒరియిక్
(దీని యాప్రేక్షితరూపము 'రారాపిడి')

సీ. మూలాశ్చ సంఘాతముల రాపిడిని జేసి కమ
రంబు సఖయించి కన్న మోడ్రె.హరి. 8.80.

కా. రారంపిళ్ల భుజాంగదంబుల మణుల్ రాంగ
పిచ్చాదుల్, గారా మొక్కెనెత్తి కొండ్రు
వను... మనుచ. 4 28.

రావు. ఏ. (రావు). 1. రాపిడి, సంఘర్షణము.

(దీని యాప్రేక్షితరూపము. 'రాయిపు.')

గీ రంభ రంభామ్రఫల సమగ్రఁబు గాఁగ, నమ్మత
దివ్యాన్నభిజ్ఞ కామారికొసఁగె రావుఁ జీన్నుల
నడమ రారాజపట్టి, పట్టి యొత్తిన నగురేఖ
బయలుపడఁగ. హరి. 5, 43.

చం. . . అత్మనిఁ దమినించు మ్రొక్కు వగ
తక్కులు చెక్కులులేని సోమూ, క కల
హించి మిగులు పెనురావులు చూపులు నేచ
నెమ్మదిన్. శుక 2. 378.

సీ. రితిదేవి నెప్పుడు రారావుఁ జన్నులు గడి కన్న
లకు నిపుగడిలు కొలువ ... నైష. 7. 41.

మ. . . వా,నకేకే యీడగు రాజుఁ జూచి మయి
పెచ్చున్ మట్టుగాతున్ననా, రివికే కాదిది
యెడిది యని నఖన్ రారావుఁ జేసెం గడున్.
రా. వి. 5. 82.

కం. రారాపు లేల నేనెదు, రారా ననుఁ జలువ
కలువ రారామేడన్, రారాయని లలిరాకు
టి, రారాయని కేళి నేలరా రాకొమరా .

సారంగ 2 128

2. నింద, అవ్వ.

ఆ. కుమార యిట్లు నోకుమారాపురి, దేకుమార
రహస్యదేళికులకు, నీకు మారమణుని నెయ్యొబె
తగునుగా. నీ కుమారమణుల నెయ్యమే.

శుక. చరిత్రము 2. 144

జ: రావడు?

రాపుడు. ఎ (రాచ) రాచట (క. ర.).

రాపుడురాయి. ఎ (రాపుడు) గోడలు లోనగునని
నునువగుటకై రాచెడు రాయి (క. ర.).

రాపులుగు. ఎ. (రాచే + పులుగు.) కంఠము
రాబందు.

గీ. కాకములు రాపులుగులును గ్రద్దల నువ్వకం
లులును మానసము వికలంబు పేయ.

భార. స్త్రీ. 2. 9.

ద్వి. కొక్కెరి బెగ్గురుకొంగ రాపులుగు...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 823 పం.

రాపూపు ఎ (రాయి + పువ్వు) అశ్వపుష్పము.

గీ. ... రాపూవనంగ నశ్చ పుష్పంబు వెలయును.
అం. భా. 2 81.

రాపొడి. ఎ (రాపు + పొడి.) అకురాయి మొద
లగువానితో రాచిన బంగారు మొదలయిన
వాని పొడి.

గీ. ... నీరజాపు, సావజట్టిన రాపొడిచల్లి.
మనుచ. 2. 88.

సీ. ... రాపొడి నా పుష్పరజము చెలగు...
అం. భా. 2. 275.

రాబందు ఎ. రాచపులుగు. (క. ర.)

రాబడి. ఎ. (నచ్చు.) నచ్చేబడి, ఆయము (క. ర.).

రాభస్యము. నం. ఎ. అ. న. 1. సంతోషము, ఉల్లా
సము. 2. సాహసము, 3. బలత్కారము, తీవ్రత.

రామ. సం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. అందకత్తె, మనో
హరిణియగు యువతి 2. గీతాదికళలలో నైపుణ్య
ముగల స్త్రీ. 3. ఆడుగీ, స్త్రీ. 4. ఇంగితము.
5. ఆ గుర 6. ఒక వినును గోరోచవిము 8. గైరి
కము, కేగురు. 8. న3, ఏటు. 9. అశోకము
(వృ. వి.) 10. కేవలకంటకారి (వృ. వి.).
11. గృహకన్య, కలబంద (వృ. వి.). 12. జాల
చిలుబొడిచెట్టు (వృ. వి.) (వాచ)

రామందాడి ఎ. (రాముని + దాడి) అశంఖము.
(చి. ని. క. ర.)

రామకర్పూరకము సం. ఎ. అ. పం. 1. తృణవికే
షము. ఒక విధమగు తృణము.

రామకుండు. సం. ఎ. అ. పం. 1. ఒట్టలు కుట్టుట
చేతను రంగులు వేయుటచేతను జీవించు వైదేహ
కుండు 2. దౌత్యముచే జీవించు మాగధుండు,
(కే. ని)

రామక్రియ ఎ. (సంగీ.) ఒకానొకరాగము, ఇరువది
నాలుగు వస్తునక రాగములలో నొకటి.

సీ. రామక్రియయు మేళరామక్రియ వసంత
సామంత శుద్ధవసంత మధ్యమాదులు...

ప్రబంధ. 89.

సీ. ... రితి, గౌళ రామక్రియ మేళరామక్రియ
గౌళ నారాయణగౌళ... హంస. 5. 124.

రామఖల్లి. ఎ. (సంగీ.) ఒకానొక రాగము.

ఉ. ... ముఖారి దేవగా, ధారి వరాళి కన్నడ
ధనానరి ఘూర్జరి పూరిజేగడా, యారళి రామ
ఖల్లి మొదలై తగురాగము లింపు మీఱంగన్...
చెన్న 2. 288.

రామగిరి. నం. ఎ. అ. పం. ఒకానొక పర్వతము,
చిత్రకూటపర్వతము, (వాచ)

రామచంద్రుండు. నం. ఎ. అ. పం. రఘురాముండు,
దశరథుని కేవలపుత్రుండు.

రామచిలుక. ఎ. ఎ. (రామ + చిలుక) ఒక జాతి
చిలుక.

కం. కంజాతరాగమణిగణ, సంజాతరుచిచ్చటావి
శంకట మగుచున్, తంజిలు పంజరమా నృప,
కుంజరుఁడా రామచిలుకకుం దగనిచ్చెన్ ..

రాజ చ. 189.

సీ ధం రామచిలుకతో సరి యాకు చిలుకైనఁ
బడఁతి పల్కుల సరి పైకమగును ...

చంద్రా. 4. 105.

రామరము. సం. వి. అ. పుం వ. హి. గువు ఇంగువ
2. అంకోలము, ఊడుగు (వృ. వి).

రామరి. సం. వి. ఈ శ్రీ. నాడిహింగువు, ఒకవిధ
మైన ఇంగువు

రామణీయకము సం. వి. అ. ఈ. అ. అంద
మైనది, మనోహరమైనది

వి. అ. వ. మనోహరత, అందము.

రామతమ్మ వి. శుకము, చిలుక.

ద్వి. చెంగటి ముద్దరాచిలుక లాలించి, తమ్మఁ
బెట్టెన రామతమ్మ నా ముద్దు, గుమ్మ మా
టాడరా .. ద్వి. పం. 2 సగి పా.

సీ జీవపదమైన ననుజాసి సీమగాని, సీమఁజరి
యింపఁ దగునటే రామతమ్మ ... తపతీ. 3. 22.

రామతాడు. వి. వి. (రామ + తాడు) పెద్దతాడు.
(వృ. వి.) (శ. ర.).

రామదాసు. వి. పక్షివిశేషము (శ. ర.).

రామదూత. సం. వి. అ. పుం. 1. హనుమంతుఁడు.
హనరము.

రామదూతి. సం. వి. ఈ శ్రీ. తులసీభేదము, రామ
తులసి.

రామనవమి. సం. వి. ఈ శ్రీ చైత్రశుక్లనవమి,
శ్రీరామజన్మదినము.

రామన్న వి. వి. (రామ + అన్న) శుకసంబోధనము
దుపయోగించు మాట

సీ. రామన్న యిట్టి విరాళితాళంగఁ జాల సొబగు
చెల్లెలి ప్రేమఁ జూడవోయి, రామన్న చూచి
తిరముగా శుభస్య శీఘ్రుంబన్న వార్తలొఁ
గాంచవోయి, రామన్న గాంచి ద్వారవతీ పుం

బువ కతివేగకాలివై యరుగవోయి,...

చమ. 3. 21.

రామన్నాట వి. బాలక్రీడా విశేషము.

సీ. ... చెమ' కా యెత్తుగొడుగు బొంగరము,
రామన్నాట పొడుగుల్లు... హంస 3. 48.

రామపూగము. సం. వి. అ. పుం ఒకదినును పోక,
నిడుపుతొడిమగల పోక (వృ. వి.).

రామబాణము. సం. వి. అ. పుం 1. మల్లబంధ
విశేషము.

వ. విష్ణుచక్రంబును, రామబాణంబును, నాగ
బంధంబును, తొలికరి మెలుపును ...

మల్లుపు 3. 69.

2 తాటాకు పుస్తకములను గొఱికివేయుక్రిమి
విశేషము 3. పుష్ప విశేషము (శ. ర.).

వి. ధాన్య విశేషము

వ గంగాజలములు కేసరలు చంద్రివంకలు వెన్న
ముద్దలు దాళువాళు నాల్గు రామబాణాలు
కలికినెలు . ప్రబంధ 112.

సీ రామబాణాలు రెక్కానులు వెన్నముద్దలు
జిల్లబుడములు దాళువాలు . హంస. 4. 128.

రామభద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం రఘురాముఁడు.
దశరథపుత్రుఁడు.

రామము. సం. వి. అ. అ. అ. 1 అందమైనది,
సొగసైనది. 2 నల్లనిది. 3. తెల్లనిది 4. ప్రధా
నము, ముఖ్యము (కే. ని).

వి. అ. పుం 1 పెద్దదుప్పి, వ్యవభేదము

వి. 1 కుష్మము. 2. తమాలచక్రము. 3. వాస్తూ
కము, ఒకానొక కూరాకుచెట్టు. 4. తిక్రిడ్డ.
5. ధ్వజము. 6. శబ్దము 7 మ 8, శిఖ.
8. లక్ష్మి, చిహ్నము (కే ని)

రామలక్ష్మణులు. సం. వి. అ. పుం. వి. ధాన్య.
విశేషము.

చ. ... జమ్మనరాలు చిన్నిచుక్కలు కళింగలు
వంగిపరులు జగన్నాథవింకములు రామ

లక్కణులు కలియుగవహినులు కానరలు ...
ప్రబంధ. 112.

రామలవణము సం. వి. అం. న కాథరి లవణము
(వాచ.)

రామలు. వి. బ మత్స్య విశేషము.
(చి ని, బ్రా, శ. ర)

రామవల్లభము. సం. వి. అ. పుం భూర్జవత్రవృక్షము
(వృ. వి.)

రామశరము. సం. వి. అ. పుం. శరవృక్షభేదము.
(వృ. వి.)

రామసఖుడు సం. వి. అ. పుం సుగ్రీవుడు.

రామసాగరములు. సం. వి. అ. పుం. బి ధాన్య
విశేషము శ. ర.)

రామసింగు వి. వి త పాకిన టి య ద్ధసావనము
నీ రామసింగుల భీకములైన మ్రోతలు
యుజవడి యుటుముల తెలుగు ని ప ...
(అంగా. 8. 112.)

రామానుజుడు సం. వి. అ. పుం వైష్ణవమతగురువు
జితఁడు ప్రఖ్యాత సంస్కృతయు విశిష్టాద్వైత
వేదాంత మతిస్థాపకుఁడను, ఒహుగ్రంథరచయిత
(కర్త)యు

రామాయణము సం. వి. అ. న. రామచరిత్ర. (ఏడు
కాండములుగా నిరవసరాలుగువేల శ్లోకములు
గలదియు, వాల్మీకి రచితమును, రామచరిత్రాత్మ
కమునగు ప్రసిద్ధ కావ్యము)

రాముడు, సం. వి. అ. పుం. 1 జమదగ్ని పుత్రుఁ
డగు పరిశురాముడు, భార్గవరాముడు.
2. కౌసల్యా దళింపుల పుత్రుఁడును, రామాయణ
కథానాయకుఁడునగు శ్రీరాముడు, రామ
చంద్రుడు, యురాముడు 3. వసుదేవ పుత్రుఁ
డును శ్రీకృష్ణ సోదరుఁడు నగు బలరాముడు.

రాముని. వి. వి. (రాచముని). రాజర్షి, విశ్వా
మిత్రుఁడు.

క నీ రాముని లక్కణుతో, నీ రాముని వెంట

బనుపు వింక నితనిచే, నీరజనీచర యగు ధర,
నీరజహితనింకచింత నీ కేమిటికిన్ ..
చం రా 2 68.

రామురాము వి వమస్కారవిశేషము.

రిగద. పార్థ స్థలమున జాగవసించు చంద్రబహు
మునకు రాము రాములని ... హంస 4. 214.

రాములక. వి (రాచే—ములక.) సర్వాక్షి (వృ. వి.)
నీ. . వాఁకుడు నాఁ బిన్నములకనాఁగను నేల
ములక యనెగ. రాములక నాఁగసర్వాక్షి
ప్రబలు... అం భా. 2. 49

రామేశ్వరము సం. వి. అ. పుం. దక్షిణదేశము
నందుఁగల యొక పుణ్యక్షేత్రము

రాయ(డు.) వి. 1. ప్రభువు, రాజు.

క. ఓ రాయఁడ యీ యంగద, కోరువ లేకింపు
వచ్చె నూళ్లన్నియు ... నీలా. 2 68.

నీ. కడిది రాయ కుమార గండపెండేరింపు రవిశి
కంచుకిలోక రివముగాఁగ ... సారంగ 2. 85.

నీ. చెలికత్రెయగు మంచుమలపట్టి పోరామి గీటు
కొల్పిన రాయగేస్తురాలు... ప్రబంధ. 2
(రాయగేస్తురాలు = రాజవత్సవి.)

ఉ అయెలనాగవేణి మెటుఁగారు కటారికి
మానటీఁడగున్, బోయనవచ్చు వమ్మె
టుఁగుఁ బోడిపిటుఁడు సమస్త భూమికిన్,
రాయ లనగవచ్చు ...

విజ. వి. 1. 119.

ఉ. కన్నడరాయ యిక్కొడువఁగవచ్చు ప్రియా
పరిభుక్తభాక్తగర్భన్ ... అము. 1. 14.

మ . పద్మిని కరాంభోజంబునన్ మందమం,
దనట ద్వాయుచలద్దళాంగుళులు గవ్వట్టంగ
వవ్వెల్లు రా, యని రారాయని పితృనాదగె
ద్వితేఘాద్యంతదీర్ఘరవన్.

విజ. వి. 1. 139.

నీ. ఎకిమీడు పాడుసా యేలిక మన్నీడు సాహేబు
రాయఁడు సామి పబువు, ... రాయలు ...

తేదవ న ర్తిలు న్నపువేళ్ళు ...

సాం. ని. మావ. 11.

మ.....నలుమోమయ్య హుటాహుటెం గదలెఁ
తెంతం జేరి జేజేలి రా,యలు సాహాయని
పాచురింప...

దశా. 2. 87.

(ఇట శ్రేష్ఠార్థము.)

సీ. ... కడలిరాయల లోతు గన్న గల్పి

మమచ. 5 47.

(ఇట శ్రేష్ఠార్థము.)

సీ. దర్పకాకార దాతలరాయ యని వెంటఁబడు
బట్టువారికిఁ జాటువైచి...

శుక. 4, 111.

(ఇట శ్రేష్ఠార్థము.)

2. కొన్ని యెడల సంజ్ఞావాచకముల తుదిని
ప్రయోగింపబడు విరుదము.

మ. ... ముఖంబున దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁగావుత
గుజాంభోరాశికిం గృష్ణరా,యనికి న్యారణ
రాజనక్తుఁడు కృపాయ తైక చిత్రాబ్జుడై ...

పారి. 1. 3.

చ. ... పార్కడలి ముద్దులపట్టి న్నసంహ
కృష్ణరా,యలఁ గరుడారసంబు నిమపారెడి
చూపులఁ జూచుఁ గావుతన్

పారి. 1. 8.

ఉ. కాంబరీ, భిల్లుఁడు కృష్ణరాయల కభీష్ట
శుభప్రతిపాది గావుతన్

మమచ. 1.2.

గీ. ఆ నృసింహప్రభుండు తిప్పాంబలన,
వాగమాంబిక వలన నందనులఁ గాంచె, వీర
వరసింహరాయ భూవిభుని వయ్య,తాయ
తాంశు శ్రీకృష్ణరాయ నిన్ను.

ఆము. 1. 81.

రాయదొంగ = రాజవాఙ్మ వలన దొంగతనము
చేయువాడు.

ద్వి. అనుసములైన యేకాంగ వీరులను, రాయ
దొంగలఁ జొర్రగనకశేఖరుల, నాయెడం విల్పి
రహస్యంబువండు,బన్ని యీ మూఁడవప్రాసా
దమింక, నెన్ని లాగులనైన నీదేర్పవలయు,
...

ద్వి. పరమ. 7. 519.

జ. రాయబారము, రాయబారి, రాయమెచ్చలు,
రాయటికము, రాయసము, రాయనరులు.

రాయంచ. ఎ. (రాచే—అంచే) (సం. రాజహంసః)
కాళ్ళను ముక్కును ఎఱ్ఱగమండు తెల్లజాతి హంస.

సీ. రాయంచేయంచుఁ జీరకు జోకయగుఁగాక
వర్చయేనిక తోలువచ్చడంబు, ...

హర. 4. 28.

క. రాయంచ మందగతిఁ జను, వాయసమతి తీవ్ర
భంగివలను మెఱసి లీ,లాయితము లొప్ప
బహుగమ, వాయాసము నొంది పఱచువగ్గలిక
మెరున్...

భార. కర్ణ. 2, 85.

ఉ మించిన వేడ్క వీనులకు మిక్కుటమై మధు
వృష్టి గ్రమ్మ రా,యంచలుకూయఁ గ్రొంచ
మును నావలఁ గూయఁగడంగు భంగిఁ
బ్రౌ, డాంచిత శబ్దపారులు మహాకవు లాద్యులు
కావ్యకయ్యఁ గీ,లిఁచిన కీర్తి నంగసుఖలిలకు
నేమను గాంక్షఁ జేసితీన్.

నృసిం. పీరి 13.

రాయంచేగిండి. ఎ. (రాయంచే + గిండి) రాయంచే
వలె నుండు గిండి, జారి.

సీ. చడమటి వన్నిటి కుడినీరు రాయంచగిండులు
తెంగటఁ గీలుకొల్పి, ...

దశా. 7.278.

రాయడి = రాయిడి. ఎ. (✓రాయ.) బాధ
ఉపద్రవము.

గీ. అన్నదాదులు నేయు రాయడి సువర్ణు,
లయ్యకునితోడఁ దెలివినారనియె భయముఁ
తెండెదవు గాని ...

ఉ. రా. 2, 19.

ఉ. మాయకుడైన యశ్వదరిమండల వాయుకుఁ
డిందుఁ గల్గుటన్, రాయడిపుట్టు నన్న
విధురంబగుబుద్ధి నిరామితక్కఁగన్...

రంగా. 2. 152.

రాయణము. సం. ఎ. అ. న. బాధ, నొప్పి.
(విలగ్మము.)

రాయబారము. ఎ. ✓రాయ. (సం. రాజభారః)
దౌత్యము, దూతకృత్యము.

ఉ. ఆ పరమోపకారనిధి యప్పుడు వేల్పుల రాయ
బారమున్, మోపువహించి...

నై. ప. 3. 78.

గీ. అది గణింపఁగనేమిఁక వసురనాథుఁ, దాది
దిక్పతు లొకరొకరనువ రాయ, బారముల సంచ
రించు నానాదునకు, దినము నొకచోట
నిల్వఁగాఁ దీఅద య్యె ...

ఉ. హరిశ్చ. 2. 48.

గీ. రాయబారంబు వచ్చితి రాక్షసేంద్ర, యచల
కన్యక పనువ వింధ్యమువ నుండి...

కాళీ. 6. 217.

సీ. రాయబారియనంగ రాజదూత యగుఁ దద్దా
వంబు తగు రాయబార మనఁగ, ...

ఆం. భా. 2. 189.

రాయబారి. ఎ. (రాయబారము + ఇ³). రాయ
బారిము వడుపువాఁడు, దూత.

గీ. రాజరాజులు పంపిన రాయబారు, లొక్కవంక
విలాసిమ లొక్కవంక, బలసి కొలువంగ వతుల
వైభవముతోడ, రమణఁ గొలుపుండె బసవయ
రాఘవుండు...

వి. పు. 1. 17.

సీ. గజపతి వరపతి శ్వాభరతలంపిన యొడికంపు
రాయబారి లొక్కవంక ... తపతీ. 1. 14.

ఆ. రాత్రి గాని కావరా దులూకములకుఁ బగలు
గాని కావఁబడదు మవకు, రాయబారి సంధి
చేయుటకై పోవఁ గాలమెద్ది పొందుగాదు
తలఁప ... నా. పంచ. 3. 35.

సీ. రాయబారి యనంగ రాజదూతయగు ...
ఆం. భా. 2. 189.

రాయమెచ్చులు. ఎ. బి. (రాయ). భావ్య
విశేషము.

వ. మధురములు చామరాలు పెంచెముడుపులు
రాచనన్నెలు తులసీవనమాలికలు పింధు కర్పూ
రాలు రాయమెచ్చులు యేలుమల్లెలు ...

ప్రబంధ. 112.

రాయటికము. ఎ. (రాయ + టికము.) 1. రాజత్వము.
కత్రియత్వము. 2. రాత్వము, ప్రభుత్వము.

సీ. రాచటికమ్మన రాయటికమ్మన రాజరాధాప
కర్మములు వెలయు. ఆం. భా. 2. 182.

రాయశృంగారములు. ఎ. ఎ. బి. (రాయ) వస్త్ర
విశేషము.

వ. వసంత విలాసంబులును రత్నకీలితంబులును
రాయశృంగారంబులును కారామండలంబులును
నాగజావళులును ... అను వేళ్లుగల పుట్టం
బులు ... ద్వా. 3. 188.

రాయసము¹. ఎ. (రాయ.) 3వి. రాచరివి.

గీ. చలువ దుప్పటి వలెవాటి వెలయరాయ, సమువ
నెదురేఁగి ... దశా. 1. 98.

సీ. తలవాఁకిటను రాణినిలిపి నమ్మతిఁ జెందెఁ దవ
రాయసమువకుఁ దప్ప గాదె ...

ఇందు. 1. 145.

సీ. హెచ్చు చీరలఁ గప్పనింటికెఁ బంపించి వెమక
వర్తకుఁ డాడు వెల యొనంగు ...

గీ. రాయసమ్ములు సరికమ్మ వ్రాయఁదగదు,
విశ్వకర్మకటంచన వినక మీరు, పడుక యిలు
కట్టుడంచని బకుపు చాటుఁ, శ్రాథమిక కామిసీ
భోగవరత నతఁడు ... పార్వతీ. 1. 62.

రాయసము = వ్రాయసము. ఎ. 1. రాజలేఖ,
జాబు.

క. జనకన్మపు సుత్రరంబిని, జనపతికిం దెలిపి
రాయసము వ్రాయ నియోగిని నిలిచి
యొనఁగ నతఁడును, జనపతి కనుసన్నవదియు
సరభసఫణితిన్ ... దశా. 7. 224.

మ. ... శ్రీరంగ రాయల చిత్తం విగురింప
రాయసము వ్రాయం జాలితానా సుధీ, తిల
కుండకయమంత్రి వెంకటవతి దీవ్యత్కా
వాకృతీ .. ల. వి. 1. 19.

చం. హరిదశధికమారవణు లా తురగాళి సుదుళ్ల
పట్టముల్, తరువుల రాయసంబుల విధం బువ

గన్గొ శ్వేతమావచే, శ్వర. పకుఁ దెచ్చియిచ్చిన
సువస్తుచరంబం తెక్కఁగూడు పె, నెవ్వరనుల రీతిఁ
దత్సవనవీధిలురాంకము లుండు నుర్వరత్.

వరాహ. 12. 60.

సీ. కమ్యయనంగ లేఖయగు రాయసమన రాఁ
లేఖదగు ఆ ఖా 2. 188.

2. క్యావ్య పసి, వ్రాత

సీ. కలితకావ్య విచక్షణులు రాయసమువ్రాయు
ఘనులు వాఁకిటి దండఁగాచియుండ ...

ఘటికా 1. 11.

వి. రాయసకాఁడు, లేఖరి

సీ. ... చెవిటి రాయసమైన నేనకుఁ డమైన
వారిసుగాఁడు దివానునయిన .. వేణు. ౪. 48.

సీ. ఒక చక్కిరాయసాల్ ప్రకట వాగ్వైఖరిఁ
జడరులై దిననరుల్ చదువుచుండ, ..

భోజసుతా. 1. 104.

రాయనరులు (ర్లు). వి. వి. (✓రాయ) ధాన్య
విశేషము.

సీ. సన్నసూదులు పచ్చగన్నేర్లు కోదండరామ
ముల్ కేర్లు రాయనర్లు. ... హంస. 4. 128.

వ. దాసువాలు నారళ్లు రామబాణాలు కట
కనరులు రత్ననరులు జీనినరులు రాయనరులు
పచ్చదికనరులు ... వ్రజంధ. 112.

రాయి = తాయి. వి. వి. (వి. రాలు.) 1. ౪౭,
సాహజము.

క. చేతఁగొని యుప్పు వసులుట, రాతివయిని
మప్పగొనుట రాతి దధి మధూ, వేతంబుగఁ
గుడుచుట ధ, ర్మేతంములు రేయి సక్తు వెగ్గు
వరేంద్రా. భార. ఆశు. 4. 110.

ఉ. ఆ రసికాగ్రగణ్యుని సమంచిత రూపగుణ
ప్రసన్నగంభీరత గన్నఁ గామినుల వేరిటి
రాలయినం గరంగు విక్ర 4. 144.

ఉ. సాలములో యనందగు రసాలములం బరి
పాశలీలచే, కాలు మెటుంగు ముత్తియపు కాలు
ఖగంబుల గుంపుఁ దోలఁగా ... దళా. 1. 116.

2. పర్యతము

క సామగ్ధ్యము గలిగినదీ, కోమలి ధైర్యమువ
కాతికూ తురు సుమ్మి. . సుద. 2. 80.

రాతికిడునట్టి గిలిగితలు = వర్ధిములు

గీ. అతఁడు పరసౌఖ్యమునె కోరి యానఁ
బొందఁ, దీనామునం దుచ్చసౌఖ్యాప్తి కింత
యైన. రాతి కిడునట్టి గిలిగితలై తనర్పుఁ,
గాని ప్రియురాలి చేష్టలు గలఁచ వతని ..

హంస. 3. 208.

రాయిగొట్టిన గొడ్డలి = మొండివాఁడు.

ద్వి. ఘటిక సిద్ధుఁడు రాయిగొట్టిన గొడ్డ, లట
మటకాఁడు మహామాయలాఁడు, గడుసుతూటరి
కోగి క్రిక్కిన ముడుసు ...

ద్వి హాశ్య ఉ రీతి పం.

జ. రా4, రాఁట్టు!, రాకొట్టు!, రాచక్కి,
రాచేట్టు, రాతనము, రాతికొడుకు, రాతి
గొంక, రాతిపోటు. రాతిబదలికె, రాతి
యప్ప, రావడు!, రాపూపు.

రాయింత. వి. (✓రాయి) రాయిడి.

ఉ ఇంకుల మోమురాయలిక నెచ్చటలేపురయో
హిమాశుఁడా, యింకులచూపు నీ శఁము
తెల్ల నడించుం పువ్వులిల్లు. డా. యింకులమేను
చంపకముచేరి వాఁచునె మత్తిశ్చింగ రా,
యింతలఁ జేయఁగావల ఎదింకుల చెంతల
సారెసారెకున్. గంధ. 226.

రాయిడి = రాయడి. వి (✓రాయి). 1. ఒరియిక.

సీ. ఘనమైన రాగాపు చనుదోయి రాయిడిఁ
దుంబీఫలంబు దుండుడుకుఁ జెంద ...

మమచ. 1. 5.

సీ. రామంచ యెఱకల రాయిడిఁ దుప్పం సల్లెడు
కొలఁకుల చలువలందు ... వృసిం. 3. 75.

సీ. ... రాయిడి రాగాపు రింపనాగ, నమమగ్ధనా
బొవ్వు ... ఆం. ఖా. 2. 228.

2. కలహము, వివాదము

మ. కమతో రాయిడిగొన్న యున్నకుల సద్యో
శంబులున్ రూపలున్ హరి పూ. 6. 86.

ద్వి రావణుతో వల్లి రాయడి పుట్టి దేవవీడో
క్కడ దేతెంచియున్నాడు ...

రం, రా. యు, 800 పా. 15 వం

క. ఘోరముగ నిట్లకారణ, వైముః బూనుంగ
దగునె వసుధాధిప యీ, యాఁజులయిన
దమజుల, రాయడిఁగొనుట మేలె దోర్గర్వి
మునన్. భా. రా. యు 1. 53.

3. బాధ, ఉపద్రవము.

సీ. క్రోవిగుంటలు దక్కగుల్లలు చిక్కంగ నివిరివ
గొంగరాయడికి మిడికి .. వేం. వంచ. 1. 294.

క. తానుగనుఁ గొన్న రాచేకు, మారుని సౌందర్య
రేచి మరులు గొలుపఁగా, మారకరపిడి
తాత్పర్యం లై రాయడిఁబడుమ నాలతాంగులు
మదిలోన్. వరాహ. 4. 15

క. రక్షణములేక సాధుఁడు, రక్షితుఁడు నెమర
తేసి రాయిదులందున్, రక్షణములు వెలుగలి
గిన శిక్షితుఁడగు ఖలుఁడు పాపచిత్తు డగుటన్.
భాగ. 10. 277

4. దూఱు, నింద

క. బిట్టలిగి వ్రేత లొగి, దవ, ట్టడి వంతుముఁ
దెల్పి రాయడివెట్టన్ .. నీలా 1. 79.

రాయడించే. అ. క్రి. ($\sqrt{\text{రాయు}}$) 1. ఒకయు.

చ. ఇది నిజసామ్యవర్తల వయిం దమవారిఁ
గదల్చు నాత్మహ, స్తలసిత భక్తకుంభముల
దంభమణంపఁగ వంతువోక య, న్యులగతి
నీవు నీవనుచు నొంటక గుబ్బలు రాయి
డింపఁగా, జలకముఁ దేల్చి రిద్దఱిజాలక
నీలకచాళిరోమణుల్. రా. వి. 5. 54.

క. అంభోజముకుళ సమకుచ, కుంభంబులు రాయి
డింపఁ గోరిక లలిరన్, బుంభావఁతుల నినుఁ
గడు, సంభావించెదము మాకుఁ జనవీ
వలయున్. హరిశ్చ. 2. 127.

2. కలహించే, వివాదపడు.

ద్వి. తొడరి వసిష్ఠునితో రాయడించి, నడయక తన

ఘోరతపము పెంపునను, బడయ దుర్లభమైన
బ్రహ్మముపిత్య, మదరంగ ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2870 వం.

పంచచామము. రమాకుమార సారె పాంథరాజి
మొంచనిట్లు బీరమా యమాధిపాధుతోడ రాయి
డించి మించి నేరమానితార ...

కృష్ణ 4. 91.

ద్వి వారక నినుఁ గొనవచ్చినవారి, తో రాయి
డించి పోదోల నీపాలె, మలకలుమాని యీ
మాలని నేలి, .. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1468 వం.

సీ. సోసావిచ్చనన్నంహరిస్తంభగర్భ స్ఫుటికృత
పటపట తోక గీ. నవఘళించి విడింబిచి
హ కరించి, రాయడించి ధణ ధణాచము
రిత్తు నానుగుఁగ (ప్రతిధ్వనులీన వింయ, సులహ
పటల మ చటిసింది సటుఁయమున. (జట
ఉమాద్యోతము) వరాహ. 2. 28.

సీ. కనకనూపుర చింతాకానిక్వాణ బన విల
మెట్టయలలో రాయడించ. (జట ఉమా
ద్యోతకము). హర. 5. 44.

3. అతిశయించు

గీ. పానఁగ వజ్రంపుఁ బాఁడివిట్టుపెట్టి, రివళి
మెట్టై మ్రోతలు రాయడింపఁ, బంచసాయకు
మోహనజాణ మనఁగ, నిందుబింబానన్య మెలఁగు
నమ్మందిరిమున వి. పు. 8. 14.

స. క్రి. బాధించే.

గీ. అహహాయవి సింధుశకవిదేహకవనాయు, బాది
గాఁగలి నిఖాదేశాల నెల్ల, రాయడించునె
తిరుమలరాయ వేంక, టావసీంద్ర భుజప్రకా
పాగ్ని కరడి ... చంద్ర 1. 19

రాయడికత్తె (త్రియ). ఎ. (రాయడి + కత్తె)
ఉపద్రవముచేయు స్త్రీ

ఉ. రాయడికత్తెలైన పెనుఁబ్రామిడి యత్తల
యింద్రఁ గోట్రముల్, నేయు విలాసినుల్
మునుకు నెండఁగ వేళ్ళలప్రక్క చావులం
బాయని కాముకుల్ ... విక్ర. 8. 73.

ఉ. ... విరాళిగాకయే, రంపెల గొట్టుగాక బలు
రాయిడిక త్రియగాక యెప్పుడున్, పాంపాక
యింతలేనియెడ జూదరిక త్రియగాక యెంత
యున్ ... ధనాభి. 2. 80.

రాయు. అ. శ్రీ. 1. ఒరయు, స్పృశించు.

సీ. రాజుల సందడి రాసిన తొడవులు మురిసి
రాలిన పొడి మ్రుగ్గుగాంగ.

భార. విరా. 3. 74.

సీ. వరుసఁ దరతరంబ వనములు సత్పులరాను
లయినభంబు రాయుచుండు ...

కు. సం. 7. 980.

మ .. కీర్తి ప్రవాహంబు వారణగండ స్థలకుంభ
కూలముతో రాయుం దివారాత్రముల్.

వై. మ. 2. 42.

2. ప్రతిఘటించు.

గీ. మెఱసి మూడులోకంబుల మేటిమగలు, రాయ
నేర్తురె యాదవరాముతోడ. ఉ. హరి. 1. 8.

క. తారకితగగన చక్రము, తోరానెవనంగరేలు
తొగపువ్వుల నొప్పారె విపులనిర్మల కా, సారం
బులు సారస ప్రసవ సేవ్యములై.

హరి. పూ. 7. 115.

సీ. తారకా మందార తారాచలంబులతో రాయు
నెవ్వని చారుకీర్తి..

క్రీడా. 14.

(ఇట నెవమ్యద్యోతకము).

3. కలహించు.

సీ. తమలోన రాసి భూధవులు చూటలు గొన్నఁ
గటములెల్ల ను తోయి నెలపు వెడలి,

హరి. ఉ. 9. 58.

గీ. రజకితోడ నుదక్యతోక్రమణతోడ, విధవతో
నాభతో రాయు వెండితోడ, జెడిపెతోఁ
జాలఁ బోరామి సేయఁజనదు, ప్రాణసంకట
ములను బుచ్చాంగవలకు ... కాశీ. 2. 74.

కం. వైరులు రాయుట పాతన, క్కారమువక
యసువులిచ్చెఁ దస్కరుఁడు

వేం. వంచ. 3. 217.

కం. భారతవర్ష మువకుఁగాఁ, గౌరవులును వాండ
వులును, గాంక్షం గడుఁబెల్లె రాసి యొం
దొరులతోఁ, బోరందెగి రిట్టి లుబ్ధబుద్ధులు
గలరే ... భార. భీష్మ. 1. 28.

4. రాలబడు, (గొంతు) కంపించు.

ద్వి. రాసిన యెలుఁగును రథమార్గధూళి, భూన
రంజగుమేనఁ దూలిపైకొంగ, తుంగస్తవంబు
లఁదోఁగ నుండ, దొంగలి తెప్పలం దొరఁగు
కన్నీరు ... రం. రా. ఉ. 122. పా. 28. వం.

ఉ. గొంతులు రాయఁ గో యనుచుఁ గూఁతలు
వెట్టిరి గ్రామ్యభూసురుల్ ... పాంచా. 2. 52.

5. చోచ్చే, ప్రవేశించు.

చ. అరిమొరలీ వధూటి విరులంటదు కమ్మరి
గీరుబొట్టు పెట్టదు పువుదోట రాయదు
పటంబులు వ్రాయదు .. కువల. 3. 78.

6. ప్రకాశించు.

ఉ. చుక్క యొకింత నిక్కి బలసూదమదిక్కువ
రాయుచుండుటన్, జక్కఁగ వేఁగదివ్వుడు
నిశాసమయం బిది ... క్రీడా. 51.

జ. రాపాడు, రాయడి, రాయింత, రాయిడి,
రాయిడించు, రాయిడిక తె.

రాయుఁడు. సం. ఎ. అ. పుం రాజు, ప్రభువు.
(విల్యము.)

రారాజు. ఎ. (సం. రాజరాజః) 1. రాజులకు రాజు,
చక్రవర్తి, పార్వతౌముడు. (క. య.)

2. కుబేరుడు.

గీ. రంభ రంభామ్రఫలసమగ్రంబుగాంగ, వమృత
దివ్యాన్నభిక్ష కామారి కొనఁగె, రావుఁ జమ్మ
లనడుమ రారాజువట్టి, పట్టి యొత్తిన నఖరేఖ
బయలుపడఁగ. హర. 5. 43.

3. దుర్బోధనుడు.

గీ. ... రారాజుని నిలజవకు, దుష్పసేను మండి.
రము పానధృట వరుస, తోడ దుగ్ధిర్ల యనియును
దుర్బుణునియు, నిండ్లు గవలకు సంప్రీతి విచ్చె
వృతతి. భార. కాం. 1. 898.

గీ. చెలగు దుక్కాననుడు దుస్సనేనుఁ డవఁగఁ,
 బ్రలలు దుర్బోధనుండు చారాజన కవ...
 ఆం. భా. 2. 182.

చారాపు. ఎ. (రాపు + రాపు) మిక్కిలి యొరయిక,
 ఉపద్రవము.

కా. ఏ గంధర్వుఁడు దర్శిలాసములు మున్నీఁచి
 లోనెంతయున్, రాగాంధుఁడయి కోరి హత్తక
 కడున్ చారాపులం గంతుఁడు, ద్వేగం బందగఁ
 జేయ నెవ్వగల నువ్విట్లాటుచు న్వేగువాఁ, డా
 గంధర్వ కుమారుఁ డంగభవవిద్యాపారగుం
 డాత్మలోన్. మనుచ. 3. 88.

చారేక¹. ఎ. (రా³ + రేక.) చంద్రరేఖ.

సీ. చారేక మదుటపై రిక్కాల కొందఱుక్కు రావి
 రేక బెడంగు రిహిఁజెలంగ... ఇందు. 2, 141.

కా. చారేకన్నగు చెక్కుటద్దములు దోరంబార
 నానందపుం, చారాచారిములో మునింగి కులు
 కుం బాలిండ్లవైఁ బల్మిటున్, జీరల్లాట...
 బహు. 3. 58.

చారేక² = రావిరేక. ఎ. 1. పిల్లలకు ముందు సిగను
 గట్టెడు రావియాకువంటి యొక వగ.

కం. అక్కు ధంపుత్రి నాకున్, ముక్కుంటికి వేటు
 లేదనుచుఁ చెలుపుటకున్, మిక్కిలి కనుదాల్చిన
 గతిఁ, జక్కుని చారేక నెన్నొనల దరియించెన్.
 నరాహ. 8. 8.

సీ. బుడుత కల్వల విందుఁబోలు నెన్నొనలివైఁ
 జెలువంపు చారేక చిందులాడ, ...
 నీలా. 1. 75.

2. కర్ణ భూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె చారేక కుంపెన
 రావిరేక ముర్వనఁగఁ గర్ణ భూషావిశేషము
 ల్పొచ్చు ... ఆం. భా. 2. 148.

చాజేడు. ఎ. (✓రాచే.) రాజులకు రాజు, చక్రవర్తి.

కం సదమదమగుచుండిరి యమ్ముడితయు రా
 జేడుఁ గూర్చి ముంచుకొనంగన్ ...
 యయా. 5. 152.

రాలకావ్యము. సం. ఎ. అ. పం. సాలవృక్షము.

రాలఁగొట్టు. క. శ్రీ. (రాలన్ + కొట్టు) రాలుచు,
 రాలువట్టుచేయు (క. ర.).

రాలము. సం. ఎ. అ. పం. సాలవృక్ష నిర్వాసము,
 సాలవృక్షముయొక్క జిగురు.

రాలింమే. స. శ్రీ. (✓రాలు) రాలుచు, రాలువట్లు
 చేయు.

సీ. మావిఠోపులు వండి మహిమిఁద రాలించి
 మొక్కలు మొలిపించుఁ బెక్కుగాను ...
 రామలిం. 94.

రాలు. అ. శ్రీ. 1. గళితమగు, క్రిందఁబడు.

గీ. రాలియున్న పుష్ప ప్రకరము విదిరిచి, చెమ్మగా
 నున్న సేసిన నెజ్జయవఁగ, వేగుటయుఁ జక్క
 లన్నియు వికడ, భాతిఁ జెలువొందెఁ జూడ
 వంబరతలంబు. భార. విరా. 2. 289.

కా. చారాపిళ్ళ భుజాంగదంబుల మణుల్ రాలింగ
 విద్యాధరుల్, గారామొప్పఁగ నెత్తికొంఠ్రు
 నను... మనుచ. 4. 76.

గీ. కృతవయఃపాన నవమేఘ పృథుకములకు
 రాలె నొయ్యవవడగండ్ల పాలవండ్లు...
 ఆము. 4. 82.

కా. ... ఈ కంఠచే, వేలజుల్ కవకంబు రాలు
 విద్రువన్ విక్వంభరాధీశ్వరా ... విక్ర. 2. 7.

2. విఠిగినడు.

కా. వాలోత్తి ప్తగిరుల్ సురారిపురిపై వ్రాలన్
 విశిష్టంబులై, రాలె స్తోపురముల్ గ్రహంబు
 లురలెం బ్రాసాదముల్ మగ్గులై, తూలెన్ ...

3. నళించు.

కా. నీ బాణంబులు రాలి నీ ధనువు ఖండిభూతమై
 పోవ నీ, జోబిల్లిన్ ఫణియంట నీబలము లాకా
 విధిపాలై చనన్. నీ బంఠ్రైతుకవంబు స్త్రీల
 యెడవే నిన్నెవ్వరు న్నెవ్వరే. మాబాలామణి
 వేఁచఁ బోకు మకటా మర్యాద గాదాత్మజా.
 ఇందు. 4. 58.

4. అతిశయించు.

సీ ...గీ. యోగికై వడి మిగుల విరాగిరీతి, వడియె
లోకంబుగానున్న యావడంతి, నేచ రాతెడు
తమ్మిరుమ్మి పిరింగి, వీరుమటు మాయ
మాయించ నేరదయ్యె. సదంతా. 2 167.

జ. రాలుగొట్టు, రాలించు, రాలుగాయ, రాలుఁ
గాయతనము, రాలుగొను, రాలుచు, రాలుపు,
రాలువారు.

రాలుగాయ వి. (√రాలు.) తుంటరి, దుష్టుడు
(చూ. రాలుగాయతనము)

రాలుగాయతనము వి. (రాలుగాయ + తనము)
దుండగము.

గీ. వాడు నానాటి కభివృద్ధి వఱలఁ బెట్టి,
కాకలను దేటి గడిమీటి గట్టిపారి, రాలుఁ
గాయతనాన బేజపుదారి, నాటితేటియు బలు
గుంటమారి యయ్యె.. పా.న. ప. 110.

రాలుగొను అ. క్రి. (రాలు + కొను. స్వార్థమున)
గళితమగు, క్రిందఁబడు.

చం. అడరు నవాంబుధారులు జటాటవిలోఁబడి
విభ్రమించి వెల్లిడి చనుదెంచి రాలుగొని
వక్షములన్ వెడలిల్లి.. కు, సం. 8. 767.

రాలుచే(ల్పు) వ. క్రి. (√రాలు.) 1. రాలునట్లు
చేయు.

చం... పాదపం, బల వెన వేళ్లతోఁ బెట్టి పువ్వులు
రాలించి దొల్లఁ దాచి... భా.రా. సం. 383.

సీ. వనదేవతాగాత్రమునను కైత్రుఁడు నించి
కడఁగి రాలించిన చిక్కన మనంగ ...

ఉ. రా. 8. 5.

కా. రక్ష వైస్వముతోఁ గబంధములు గృధ్రం
బుల్ వటించెన్ ద్రిలో, కఙ్గోభంబుగ మేఘము
ల్గరినె నిర్మాతాస్థిమాంసానముల్, వక్షజేవ
ముసోపు నిప్పుకలు గూబల్ చూపులన్ రాలె.

ఉ. రా. 2. 32.

2. విదలించు, దులుపు.

ద్వి. . శలిరుల రాల్చి పత్రంబుల దుల్చి....

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 1211 వం.

గీ. .. రాలె జాడించె ననంగను రహికి నెక్కు,
విదిలిచెనటన్న పల్కగా వేదవేద్య ...

అం. భా. 3. 182.

3. చేల్లు.

మ. .. ద్విజాంగుల్ క్రితిహితావ్యాజామ
లావంబుతో, నలఘుశ్రీకృష్ణకాంచల వినిరక్త
తేనెసరాద్ధాక్షతం, బలు రాలెన్నర చేన
రత్నమకుటీభూపావిశేషంబుగన్.

వసు. 1. 150-

రాలుప(ల్పు)డు. అ. క్రి. (ఎలుగు) కంపించు.

అ. అక్కచోతినాథుఁ డగ్నిలోఁ బడుటకు, శోక
వహ్నిఁ జల్తమాకులముగ, నెలుగు రాలు
పడఁగ నిట్లని పలివించె.

భార. కాం. 3. 329.

గీ. .. పంకగద్గదికావ్యక్తికాకు వికృతి, రాలు
వడఁ బండ్లిగుల్పుచు దీలుపాటు, బ్రకట
దైవ్యులు దోష లోభంబు వచ్చె.

నై. ప. 7 12

కం. చంఢములు వడకు పోయి, బావళమౌ
నొడలు రాలుపడు నెలుఁగొనా, మరణమున
నెట్టి చిహ్నము, లరయన్ యూచకుఁడు ధాల్చు
నచ్చిహ్నములన్. వేం పంచ. 2. 142.

వ. కొండొక సేపుకకు మూర్చదేటి యన్నఁ పాలుం
దెలుగు రాల్పడ నిట్లనియె ...

భార. సా. 2 12-

ఉ పసిన నింతినొచ్చి నెలుఁగెంతయు రాల్పడఁ
గోప జృంభణం, జేసి ముఖా మోహంగ.

భా. రా. ప. 102-

జ. రాలుపాటు.

రాలుపాటు వి. (√రాలుపడు,) గద్గదము, కంచు
నము.

చం వెలిచిన కన్నునీరు జడివెచ్చని చేన్నల మీఁది
వేడియున్, దొలకరి ఘర్మతోయములతోఁ
గలసె న్నెయి ప్రానుపాటుతో, నెఱుంగువ
రాలుపాటొదవె నెక్కు వివర్ణతతోవ లోపలం,
గలగొనె నారటంపుఁ బులకంబులతోఁ బొడ
తెంచె గంపమున్.

ఉ. హరి. 5. 112.

రాబుపు వి. (✓రాబు.) రాబుట.

నీ. ఆకురాబుపు గండ్ల నానెడు నాన నింతడు
గూఁది బంకంటి యంగలార్చి ...

ఆము 5. 117.

రాబువారు. ౦. శ్రీ (✓రాబు) జాబు, ప్రవహించు.

నీ. ఎద్దన తెల్లచో వర్ణనకేక్కుంగ రసములు
ఓలుకొత్తి రాబువారి ... కు సం. 1. 86.

రావడి = హావడి వి. ఉపద్రవము. (శ. ౦)

రావణగంగ. సం. ౪. ఆ. శ్రీ. లంకాపురమునఁ
బ్రవహించునది

రావణహస్తము. వి. వాద్యవిశేషము.

వ ... పికిళ్లు బచ్చికోళ్లు రుద్రపీడియలు స్వర
మండలంబులు తంబురలు కిన్నెరలు రావణ
హస్తంబులు రజాబులు .. ప్రబంధ. 605.

వ కాహగుల్ దోళ్లు శంఖములు రావణ హస్త
ములు డిండిమంబులు .

(బలరామచంద్రము) (ప్రౌ. ని.)

రావణారి. సం. ౪. ఆ. పు. శ్రీరాముఁడు, రఘు
రాముఁడు

రావణి సం. ౪. పు. ఇంద్రశివు, మేఘనాదుఁడు.

రావణుఁడు సం. ౪. ఆ. (అ అ అ.) అటచువాఁడు,
రోదవము చేయువాఁడు.

వి అ పు. రాక్షసముఖ్యుఁడును, లంకాధిపతియు
నైన రాక్షసుఁడు.

రావము. సం. ౪. ఆ. పు. 1. అటపు, బొబ్బరింత,
జంతువుల యజపు. 2. ధ్వని.

రావి = రాగి. వి. అశ్వత్థము (నృ. వి.).

ద్వి. రావులఁగొట్టి వారణములఁగట్టి మావులఁబట్టి
క్రొమ్మావులఁ గట్టి ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1207.

కం. ... చివరలఁ గెం, పారు నొక పిప్పలముఁ
గని, యా రావివ్యాదసాక్షితై వఱగొనుచున్ .

ఆము. 4. 57.

నీ. రావి మామిడి కొండరావి మేడియా బ్రహ్మ
మేడియు జీడమామిడియుఁ జింత ...

హంస. 4. 11.

జ : రావిరేక.

రావిరేకే. సం. శ్రీ. (✓రచ్చే) రచ్చిచ వచ్చేనట్లు
చేయు.

కం. రావించి తగవుమై సంభావించవకాక నాఁడ
పాండువు లలుకం, బోవిడువరె మిగలుదురే,

నీవచనంబుకుఁ బిలిచి నిలుపుము. హరిన్ ..

భార. ఉద్యో 2. 206.

కం. కావున శ్రీనగమునకే, బోవఁగ మాహించి
మిమ్ము బోధించుటకై, రావించితి నా

వార్యము. భావించఁగవలయు నిపుడు పర

మార్గమునన్ ... విక్ర. 1. 202.

కం. ... చూతముగా, రావింపు మటన్న నాఁటి
రాత్రి చనంగాన్ ... ఆము. 4. 55.

రావిపూరాజనాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

నీ. ... పలిక రాజనా లీశ్వరప్రియములు రావి
పూరాజనాల్ రత్ననరులు, ...

హంస. 4. 128.

వ. ... వంగాకుబుడమలు ప్రయాగలు వసవు
గన్నేర్లు గుత్తి బలుగుత్తులు రావిపూరాజ

నాలు పొన్న శ్రీరాజనాలు నివ్వరులు ...

ప్రబంధ. 112.

రావిరేక = రారేక?, రావ్రేక, వి. (✓రావి.)

1. పిల్లలకు ముందుసిగయం దుంచెడు రావియాకు
వంటి అభరణవిశేషము.

సి. ... రాచేక నుపటిపై రక్షణ క్రొందరు
రాచిరేక బెడంగు రహితబెడంగ ...

ఇందు. 2. 141.

ఉ. మువ్వలు గంటలు నొప్పియ ముందటి కూకటి
రాచిరేకతో, వవ్వవజాతుల దాడు ...

హరి. పూ 5. 191.

2 కర్ణ భూపావిశేషము,

సి. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె రాచేక కుంపెన
రాచిరేక ముట్టనగఁ గర్ణ భూపావిశేషము
ల్పొల్పు ... అం. భా. 2. 145.

రావు. ఎ. (నం. రాజన్.) రాజు. (ఇది కొన్ని విశే
షముల కడపటఁ బ్రయుక్తమయి శ్రేష్ఠార్థక
మగును.)

సి. ... సింగపుఁగొడమతేజీరావు రవద్రొక్కఁ
బొగరెక్కి తితిఁబుడు దగిలి వెడరె, .

రామా. 3. 87.

రావుతు(డు) = రావుత్తు. ఎ రౌతు, సా 3.

అయగ్రాహి. రావుతుల తుండములు మానతుల
మగ్గుదుర గావలికవంబులు గజావయవరాశి,
భావభయవస్థలులు ... భార. స్త్రీ. 2 5.

ఉ. గిబ్బపటాడి రావుతుఁడు గెల్పొనఁగుం గృతినేక
కెప్పడున్ ... చం. రా. 1. 2.

ద్వి. హీతులు భృత్యులు పురోహితులును రాజు,
మతులు బండరులు రావుతులు లెకలును ...
వండికా. వాద. 172 పా.

గీ రవుతు రౌతు రావు తనాగ రాహుకుండగు ..
అం. భా. 2 208.

రావుత్తు (డు) = రావుతు, రాహుత్తు. ఎ (క.
రావుత. త. ఇరావుత్త. మ. రావుత్తు. మహా.
రాహుత) రౌతు, అక్కసాది.

గీ ... తొలుకారుకలక పులుఁగు మాపు రావుత్తు
నిలిచె గ్రాహ్యుని మ్రోల...పాడు. 1 51.

ఉ ఏకమోముకా లెవిలక నెక్కిన రావుతు
రాజు... భీమ. 1. 2.

రావెడలు. అ 21. (రాన్ + వెడలు) వైకివమ్మ,
వైకిబడు.

కం. జలరాశిఁ దిమి తిమింగల,ములు నాఁదగు మీల
సత్వములు వినలేదే, కులకైలసుతుడె జలచర,
ములతో రావెడల నుమియుఁ బుమకల
తోడన్...

రావేక = రాచిరేక. ఎ. పిల్లలకు ముందునిగ
యందుఁ బెట్టెడి రాచియాకువంటి భూపణ
విశేషము

సి. మొలక కూకటిఁగ్రాలు ముక్కాలరావేక
భసితఁపు బొట్టుతో బాదరించఁ, బాలబుగ్గల
కాంతివల్ల వంబులతోడఁ జిన్ని లేనగవులు
చెలిమిసేయ... కాశీ. 3. 240.

రాశి. నం. ఎ 2 పుం. 1. పోగు, సమూహము,
గుంపు, మొత్తము. 2 (గణిత లెక్కకై వేసిన
యంకెలు, వ్యక్తావ్యక్త గణభేదము ని రాశి
చక్రముయొక్క ద్వాదశాశము, మేషాది.
4. పరిమాణవిశేషము, అధకము (కే ని).

రాశిచక్రము. నం. ఎ అ స మేషారాసుల
చక్రము.

రాశిభోగము. నం ఎ అ. పుం. సుర్యాదిగ్రహముల
గమనము.

రాష్ట్రము నం. ఎ. అ. స. 1. దేశము, రాజ్యము.
2. మండలము, దేశభాగము (వందగ్రామములపై
నున్నది) 3. ఒక దేశపుజనము, ఏ దేశస్థులగు
ప్రజలు. 4. ఉపద్రవము. 5 ప్రాణి. జీవి.
(వై. ని).

రాష్ట్రిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. నాకుఁడు (పు. వి).
(క. రం).

రాష్ట్రీయుఁడు. నం. ఎ. అ. అ. అ. అ. రాష్ట్ర
మనకు సంబంధించిన వాఁడు.

ఎ అ. పుం. (నాట్య). రాజసామ్రాజ్యుఁడు (రాజు
యొక్క సోదరుఁడు).

రాష్ట్రీయుఁడు నం. ఎ అ పుం. = రాష్ట్రీయుఁడు.

రాసకము నం. వి. అ. న. దృశ్యకావ్యభేదము,
ఒకానొక ఉపరూపకము.

రాసభము. నం. వి. అ. వం. గాడిదె, గార్దభము.

రాసభవందిని. నం. వి. ఈ. శ్రీ. మల్లిక. మల్లి
(వృ. వి.).

రాసమండలము. నం. వి. అ. న. రాసక్రీడ, గోవి
కలును శ్రీకృష్ణుడును మండలాకారమునఁ
జేసిన నృత్యము, అట్టిప్రదేశము, మండపము.

రాసము నం. వి. అ. వం. 1. అటపు. కోలాహల
ధ్వని. 2. (సామాన్య) ధ్వని. 3. సల్లాపము,
మాట 4. గోవికలును శ్రీకృష్ణుడును గలసి
యాడిన యాట, రాసక్రీడ. 5. పరిహాసము.
6. రసము (క. ర.).

రాసయాత్ర నం. వి. అ. శ్రీ. కార్తిక పూర్ణిమనాడు
జరిగు భగవదుత్సవము (వాచ)

రాసాని వి. (రాచే + సాని). రాజుభార్య.

ఉ. నైనపుడట్టి గట్టుకొని బద్ధులపుట్టిక వెంటరాగ
రాసాని పసాని నవ్వునెల జవ్వనిరాగని
యొక్కసాని యోసాని మిటారి నీకు దొర
సానికి నీనడ చెల్లించు భూజానిపటానిగాయ
నక జిక్కి వెనం దిగికొమ్మకొమ్మవెన్.

రా వి 2. 50.

రాస్తా వి. (హం. రాస్తా) రాజమార్గము, బాట.

క. కలవెదొర చల్లగాలి వజీరులు పూనిరాస్తాను
చపాను గొలువ .. గీ. మదనువాడుసహా దండు
గంల నపుడు. అని. 3. 19.

రాసి. వి. (సం. రాశి). 1. ప్రాంగు, పుంజము.

కా. . అ న్నాకెచ్చన్ బిలసానుశృంగములఁ
బూర్ణక్రోధుడై కావముల్, రాసుల్ గా
నిడి చిచ్చువెట్టఁ బనిచెన్ రాద్రంబుతో భృత్య
లన్. భాగ. 10. పూ. 1672.

(ఇట శ స. ప్రాసము)

గీ .. కున్నయన రాసి యనగమ గువ్వయనగ,
రాశియగు... అం. భా. 2. 101.

2. మొత్తము.

ద్వి... రాసి నీకెదరు తరంబులు వల్కు, నా సరో
జాతుండు నలుకు నే నెంత...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 2628 పం.

3. మేషాదిరాశి.

(క. ర.).

రాసికెక్కు = ప్రసిద్ధికెక్కు.

ద్వి. ధరినెవ్వరే లతతల్లిగిర్లయ ము, నేసి యూ
కులకుంబుఁ జేకొనుం డమచు, రాసికెక్కు
మర్యాదగావించి.

ద్వి. పరిమ. 5 467 పా

రాసింగము. వి. (రాచే + సింగము). రాజసింహము,
రాజశ్రేష్ఠుడు.

దండకము. ... దుర్గ భావమాన భ మతే
భయూభంబులం జించెచెడాడు రాసింగ
మున్ సింఘాపాలు భూపాల గోపాల
గోపాలికా కృష్ణగోపాలు .

భోగినీదండకము.

రాసిరి. వి. (రాచే + సిరి). రాజలక్ష్మి.

కం. నిరివంటి బడేబీబీ, విరిబోడికి వెమ్మండనగ
వెయచు విగులన్, గరిగరిలదనకెడ రా.
నిరులందు నమీనుఖాను చెలువములగమీ...

యయా. 2 1.

చం. గరతరిమైనలేమి సమకూరిచి యెవ్వరి
కిందరాని రా, సిరిగలదండనాథు గృహసీమకుఁ
బోడగఁబంచి యచ్చటిన్ ...

చెన్న. 5. 847.

రాసిరసము. నం. వి. అ. వం. 1. రాసక్రీడ. 2. విహో
దము, ఉత్సవము 3. ఉనసంఘము, సమాఘము.
4. శృంగారరసము. 5. ప్రసవానంతరమున
వాటవరాత్రి 6. పరిహాసము, వేళాకోళము
చేయుట. 7. * రససిద్ధి, రసాయన శాస్త్రము
వందలి నిపుణత. * (వాచ.).

రాసివాసము. నం. వి. అ. వం. = రాసిరసము.

రాసేశ్వరి నం. వి. ఈ. శ్రీ, రాధ.

రాన్న. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉపనిషత్తులు, సన్న
రాష్ట్రము (వృ. వి). 2. వలావర్తి. కామవర్తి
(వృ. వి.). 3. నాకులి, సర్వాక్షి (వృ. వి.).
4. ధేనువు, అవు (కే.సి.).

రాహిత్యము సం. వి. అ. న. రహితభావము.

రాహు(వు). సం. వి. ఉ. వం. 1. నైహికేయుడు,
విప్రచిత్తివింహకల పుత్రుడగు నొక రాక్షసుడు,
తలగాము.

భార. శాస్త్ర. 2. 340, అము. 4. 103.

2. గ్రహణము, సూర్యచంద్రులకు అడ్డముగా
వచ్చు భాయ. 3. త్యాగము, విడుదల.
4. విడుదలవాడు. త్యాగకర్త. 5. విడుదల
వాడు. త్యాగకర్త. 6 తపస్సు. (నాచ).

రాహువృత్తము. సం. వి. ఆర్యము, అర్జుము
(వృ. వి.).

రాహుతు(డు). = రావుత్తు. వి. రవుతు.

ద్వి. పక్కలలైన రాహుతు లేమిటి, తక్కువ
చ. పిరి తిరుచరాధిపుల.

రం. రా. యు. 406 పా. 26 వం.

ఉ. చుట్టములైన రాహుతులు సూర్యుల జేరెరి
మిక్ జవోజ్జ్వలా, రట్టజవాసారోహణ విరాజి
తులై తను జేరి కొల్వెగా ...

విక్ర. 4. 58.

ద్వి. రాహుతులైన యారాక్షసాధిపుల, సాహ
సంబున నేల జమిరిరి కడిమి.

రం. రా. యు. 407 పా. 2వం.

రాహుత్తు(డు) = రావుత్తు. వి. రావు, సాది.

సీ. రాహుగూడె దెలుగునాయ రాహుత్తుడు
సూర్యకేరాడె ప్రస్తుతి తు ..

శ్రీరాసుని చాటువు.

రాహువర్కనము. సం. వి. అ. న. సూర్యచంద్రుల
గ్రహణము.

రాహురత్నము. సం. వి. అ. న. గోమేధికము.

రాహుసంస్పర్శము. సం. వి. అ. వం. సూర్య
చంద్రుల గ్రహణము

రాహూచ్ఛిష్టము. సం. వి. అ. న. లకునము, ఉల్లి.

రాహూత్స్పష్టము. సం. వి. అ. న. లకునము, ఉల్లి.

రి

రి. సం. వి. అ. వం. 1. స్రవము, కానుట.
2. కయము, కీడించుట

రింఖ. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ప్రాకుట, హోలుట
2. నృత్యము చేయుట. 3. అశ్వగతిభేదము.
4. గుఱ్ఱపు డెక్క. 5 దుగడగొడి, దూలగొండి
(వృ. వి).

రింఖణము. సం. వి. అ. న. 1 ప్రాకుట, సర్ప
ణము. 2. స్థలనము, జూలుట.

రింగణము. సం. వి. = రింబణము

రింగు. వి. (క. రింఖ) రాణమును నిధిచుకపు
డగు ధర్మనికనుకణము

(దీని యామ్రేషిక రూపము రింగురింగు)

ఉ. లంగరు దుప్పటంబు విరెవాటుగ కొప్ప హ
సమ్మఖాబ్బుడై, రింగున నాంగోరి సవరించి
తటాలునఁ ద్రుంచె నా నను, శృంగుడు ..
చమ. 3. 77.

2. పై కెగురుటయందగు ధర్మనికనుకణము.

సీ. నింగికై రింగున నిగుడు తెనులనొగల్ గాండి
విమానముల్ గదలఁబాట ...

చంద్రా 6 90.

3. బాణములు విసిగువపు డగు ధర్మనికనుకణము.

వ. గుటిప్రోవుల డబ్బుడిబ్బులు చుసాకిరి ఫెళ
పెగలు బాణముల చునాలు పోరిరి రింగు
రింగులు . స్రవంధ. 7 88.

4. పట్టరెక్కల పట్టి ముద్రాణము.

సీ. రెక్క గాడ్ములు మింట రింగుచునగ
చాటువు.

రింగులు. వి. అ. (క. రింగు) సప్తపుం గుచ్చెట్లు.

సీ. పులితోలు విడిపిచి తిలుగు దుప్పటపు
రింగుల వల్లె వాడు చేరాలుపకచ్చు ..

రామా. 2. 110.

ఉ. రింగుల వల్లె వాటు సవరించి మెయిన్ మృగ
నాభినించి... సారంగ 2. 218.

సీ. కలువగొంగకు లేచి బలువ గంగను జీనివలువ
వలువ రింగులపై ని గలుగువాని ..

[ప్రబంధ. 802,

సీ. గోణముపై ని రింగులు వారఁగట్టిన వలిపె
దుప్పటి కటిస్తలి రిహింప .. చ. రా. 2 61.

రింఛోళి సం. ఎ. ఈ. శ్రీ సమూహము.

రింజె వి మల్లబంధ నిశ్చయము, కాలు పట్టుకొను
టకుఁ జొచ్చినచో కాలు రప్పించి నందిట మెడఁ
బొదివిపట్టెడి పట్ట.

గీ. కళవరావకుఁ జొచ్చి దొక్కరిము హత్తి,
చడికిమైఁ బీడఁగొని పట్టనమునఁ దొడరి,
తోరహత్తంబునను బొత్తమూరి బృంభ,ణముత్త
నను రింజపట్టి విన్నాణ మెరంగ ...

ఉ. హరి. 3. 69

(చి. ని., క. ర పీరేశ పా)

రింజ=రిమ్మ ఎ ఉన్నాదము.

సీ. .. రిమ్మ యనంగను రింజ యనంగ, వెట్టి
యనంగను విచ్చ యన గ మమ్మాద మనంగ
నున్నాదిసంజ్ఞ ... ఆం ఖా. 1. 128.

రికము=తికము. అవ ఖావార్థము నందు వచ్చు
ప్రత్యయము.

చం. అయఁగఁ దల్లి కక్కనెలియండ్రకుఁ దక్కు
ను గల్గినట్టి చుట్ట రికమువారిన్ ...

[ప్రభా 3. 88.

రికిరించు స శ్చ నిక్కఁజెట్టు.

సీ. పుష్పస్థి హారలు విసరి తారుచుఁ జెపుల్
రికిరించుకొని దిశల్ రేసి చూచి ...

రసిక 1 118

రికిబు. ఎ. (హిం. రిఖాబ్) సేవకుడు.

గీ. రేయి నుంకాణి జగమాసరింపఁ దలంచి,
పాలుచు నిరులను బలురికిబులును బనిచి,
కొఱల నెత్తిన సున్నంపుఁ గుండ లనఁగఁ,

జాలఁ గనువట్టెఁ దారకానముదయంబు.

విప్ర. 3. 28.

సీ. ఇటు వల్లెత్రాటి మిక్కుటపు తెక్కురికిబు
కెడగొప్ప తిప్ప వీక్షించినాడ ...

[ప్రబంధ. 149.

రిక్క. ఎ (నం. బుడమి.) నక్షత్రము.

క. ఒక్కొక్కటి వేయికోటులు, మొక్కలపుం
గవులు గలుగు మొనలవి ముద్దె, దొక్కటఁ
గొలువఁ బొలుచునా, రిక్కలఁ దాఁకిన
పొడుపు దరిముఖుఁ డధిపా.

ఖా. రా. యు 254.

సీ. రిక్కలోయి నికావురే చామకుటుముపైఁ
జెగివిన మల్లె క్రొవ్విరులుగాని ...

నైష. 8. 161,

బ. రిక్కదారి, రిక్కదొర, రిక్కరాయఁడు,
రిక్కజేఁడు

రిక్కదారి ఎ. (రిక్క + దారి) అకాశము.

ఆ ... వెన్ను, నడుగు రిక్కదారి యన నభంబై
తగు .. ఆం ఖా. 1. 69.

రిక్క(ల)దొర. ఎ. (రిక్క + దొం) చంద్రుఁడు.

వ. దంష్ట్రోలగదవర్గళ తాలాజలంబు రాహువు
ముక్కాలు గ్రాసంబుగా మెక్కినం జిక్కిన
రిక్కదొర ప్రక్కం దొరఁగు సుధాధారలం
గేరడంబాడ ... రా. వి. 3. 65.

సీ. వెఱయ్యాగి బలుజెట్టు నిగనిగల్ గడువవ్వి
రిక్కదొర రంగు ప్రుక్కజేసి

రామ. 371.

రిక్కరాయఁడు. ఎ. (రిక్క + రాయఁడు)
చంద్రుఁడు.

సీ. చెక్కు నొక్కెదెయంచు దిక్కురిగ్రామణి
యక్కుజేరదెయంచు రిక్కరాయఁడు ...

వసు 1. 80.

అ. పెక్కు దివియలున్న జక్కన చెలియున్న,
రిక్కరాయఁడున్న జక్కలున్న, జిన్నివేడి

చూడ్కి చేడియ నెడఁజాయు, నప్పు డంధ
కారవ యెద్ద జగము. భర్తృ. 2. 14.

రిక్కరించు. న క్రి. నిగుడించు, రిక్కించు.

న రిక్కినిక్కి వెక్కిరింపుచుఁ జెవులు రిక్క-
రింపుచుఁ బండ్లి గిలింపుచు.. పిక్కటిల్లు మర్క-
టబులును .. ప్రబంధ 186.

రిక్కఱేడు. ఎ. (రిక్క + ఱేడు) నక్షత్రేకుడు,
చంద్రుడు.

కం. కావున నా విన్నవ మో, దేవర నీయెదను
నిలిపి తేకువ మీఱు, గా నేంచేయుడు
గొబ్బున, నావుడు రా రిక్కఱేడు నగుచుం
బలికెన్ ... అచ్చ రా కిక్కిం. 53.

గీ. చొక్కి మిక్కిలి రక్కసి రిక్కఱేడ్లు, చక్క-
నయ్యకఁ జిక్కి .. దళా. 2. 304.

రిక్కించు. న క్రి నిక్కఱేయు

పీ. రిక్కించి వీనల చిక్కు లదంఁజేయి ఘుర్గుర
ధ్వని ప్రతి ఘోషమురుము .. ప్రబంధ. 218.

మ. తన చూ నంబుధిమీదఁ జూచి శ్రవణ
ద్వంద్వంబు రిక్కించివంచిన చంచద్భుజముల్
సముత్కటపిటీసీమంబులం బూన్చితో, క నభో
వీధికిఁ జెంచి యుగ్రుమి చిరియంగాఁ జెట్టి
విట్టుఁది గ్రక్కన నక్కొండ యడఁగఁ
ద్రొక్కి పయికిం గుప్పించి లంఘించుచున్.

రామా. 6. 93.

గీ. మించు రిక్కెంచె ననఁగ సీక్కించె వనుట.

అం. భా. . 137

రిక్కు ఎ. త్రిప్పాట యుదగు ధ్వవ్యనుకరిణము.

సీ. రిక్కురిక్కువఁ దోకఁదిప్పి జూడించుచు
ఖురపుటంబులఁ దలగోఁకుకొనును ...

హరిశ్చ. 2. 49.

రిత్త. నం. ఎ. అ. శ్రీ చాంద్రమానవక్షమున చతుర్థి
నవమి, చతుర్థి శిఖులకుఁ జేరు.

రిత్తత. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. చారిద్ర్యము,
2. కూన్యత.

వం. ఘనమగు నాకు రావితిలకం బితి క్తత మన్న
వోర్తులో, గనికరి మూని ...

అము. 5. 135.

రిత్తపాణి. నం. ఎ. (ఇ) రిత్తహస్తుఁడు.

రిత్తము. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. కూన్యమైనది,
ఏమియులేనిది, 2. నిష్ప్రయోజనమైనది, వనిక
మాలినది.

ఎ. అ. న 1. కూన్యప్రదేశము, ఆకాశము,
2. అరిణ్యము, అడవి

రిత్తహస్తుఁడు నం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. కూన్య
హస్తుఁడైనవాడు (పువ్వులు మొ. బహుమానపు
బహుధములేనిచేతులు గలవాఁడు.) 2. నిర్ధినుఁడు,
దానములు చేసి దిరిద్రుఁడైన వాఁడు

రిక్తగ్రాహుఁడు నం. ఎ. (అ. అ. అ.) దాయము
తీసికొనెడివాఁడు.

ఎ. అ. పుం. దాయాదుఁడు, జ్ఞాతి, వారసు.

రిక్తమ, నం. ఎ. అ. న. 1 దాయము, విభాగార్హ
మైన పిత్రాదులధనము. 2. ధనము, ఆస్తి.

రిత్తహార నం. ఎ. న. పుం. 1. దాయాదుఁడు,
జ్ఞాతి, వారసు 2. మేవమామ, మాతులుఁడు.
3. చతుర్థిము, మట్టి విత్తు.

రిక్తి. నం. ఎ. (న. ఈ. న.) 1. దాయమును
వచ్చుకొనెడివాఁడు, ఎ రిక్తనైనవాఁడు.

ఎ. న. పుం. దాయాదుఁడు, జ్ఞాతి.

రిక్ష. నం. ఎ. అ. శ్రీ. లిక్ష, ఈ పేనుగ్రద్దు.

రిటి నం. ఎ. ఇ. పుం. 1. నూటలు చిడచుట
మను 2. నల్ల యుష్మ. సంగీతసాహిత్య
పము 4 భృంగరిటి, శివః చంద్రుల నొకని
పేరు. (విద్యము)

రిట్ట. ఎ. ఒకానొక చెట్టు,

వి. కా. క. 1024. Ep. Ind 5.

రితము. నం. ఎ. అ. న. 1. గతి, గమనము.

ఎ. (అ. అ. అ.) గతము, గతి నది.

రిత్త. ఎ (నం. రిత్తమ్.) 1. రిక్త అబద్ధికి.

కం. నీయెగు నాడినంతయూ, తీయఁ కతఁడో
పు రిత్త నెప్పెడువాఁడే ..

భార. ఉపో. 2. 193.

కం. రిత్తలు రిజ్జెడువాఁడే, మత్తగజాయుత

బలుండు మారుశియని ను,దక్షిత్తుండగు
దుస్ససేమని, నెత్తురురము వ్రచ్చి త్రావు
నీవుం జూడన్ ...

భార. ఉద్యో. 4. 204.

2. వ్యర్థత

ఉ. వంచన లేక యాననము వాచిన యప్పుడు
ఫాల మోర గా,వించుడు శెక్కుటద్దములు
ప్రీతిభరింబువఁ గీలెటింగి చూచించి మవంబు
తాలిమి గభీరత రిత్తకునెత్తఁ బూనినన్, మించి
ముఖాబ్జచుంబనము మేళొని నవ్వు వికుండు
నేర్చునన్. నైష. 7 183.

విజ. 1. వ్యర్థము, నిర్దోషము.

చం. నెమ్మనంబునన్, విపులకమంబు గై
కొనని వీరతపస్వి తపఃబు నిండ్రియా, ద్యుహతి
సౌఖ్యమునన నియోగి వివేకము రిత్త
యాయన్ ... సీతారా 9 184

2 వట్టిది, కూనవ్యము.

గీ. చిత్తు సహచారిగాకున్న రిత్తనే, వంధ్య
మగుఁగాక తా ఘనతమగునె ...
భార. ఆను. 1. 156.

గీ. అత్తయును మామయునులేని రిత్తయింట,
మచువు మనిపెడ నీయింతి మగనితోడ ...
హర. 3. 25.

చం. ... దృక్పఠకాంతులు సుతంతమిచ్చు
వంతరాంశరముల నవ్వులు న్గలున తిండము
మొగ్గులు నంచు మిన్ను గ్రుచ్చింపొని రిత్త
నూలొనఁగి సిగ్గువహింతురు పుష్పలావికల్. ఆము. 2. 90.

3. కల్ల.

వ. ఇట్లు నిర్భిర్నింపఁబడి నైదర్శిం జూచి
రిత్తయులుకఁ చెప్పకొని యుపచేకగురువునగు
వాకు రతిరహస్య వార్త నెప్పవైతి, ధూర్తవై
నీవు నెప్పకుందు గాకేమి? .. ఇదె చూడుమని.
నైష. 8. 70.

4. ఇతర మైనది.

గీ. ... అటు,నెలల కొకనాఁడు భోజనాదులకుఁ
దెలియు,నాఁడు వీడజయుడు రిత్తనాఁడు
దెలువ, బలిమిఁ దెలియనాఁడీ పని బలము
దూలు. భా. రా. యు. 876.

క్రీ. విజ. 1 ఊరక, వ్యర్థముగా.

కం రిత్తదడవు గాకండఁగ, నిత్తటి నాచార్యు
తోడి యీసుడిగి వెనం, తొత్తము కకట
వ్యూహము, చిత్తంబున నొండు దలపు నేర్పకు
మింకన్. భార. ద్రో. 3. 88.

కం. మాయఁ బ్రకటింపుచును వెడ, మాయపు
మంత్రములు రిత్త మంశ్రించుచు భూనాయక
నందన గనుఁగొను, మాయామదిరాక్షి నీ
మదాలసయగునే. మార్క. 3. 81.

నీ. .. సరస్వీకులకు నదుత్తర మీయకుండుట
చూపు లేకయ రిత్త చూచుటయును ...
దశా. 7. 70.

వ. .. ప్రతిఫలిత తారకంబులు ద్రాక్షాఫలంబులని
రిత్త చప్పరించువారను ... ఎను 4 28

3. నిష్కారణముగా, ఊరక.

కం. కావున మనుజుఁడు సేయక, దేవుం డీయంగ
లేడు తెగి యేమియు కానావిధధావ్యము
లుండిన, వావిరి వండకయె రిత్తవంటక
మగునే ... కుచేల 1. 81.

కం. ... కామును పెట్టనిది రిత్త దవకేలబ్బున్ ...
విక్ర. 2. 182.

వ ... రిత్త జంకించువారును ... పారి. 4. 88

జ : రిత్తకత్తె, రిత్తగాడు, రిత్తకురిత్త, రిత్తవదు,
రిత్తవాడు, రిత్తపుచ్చు, రిత్తవోవు.

రిత్తకత్తె. విజ. ($\sqrt{\text{రిత్త}}$) సంబంధములేని స్త్రీ, తేర
కత్తె. (క. ర.)

రిత్త(కా)గాడు. విజ. (రిత్త + కాడు) తేరకాడు'
సంబంధములేనివాడు.

కం. ఉన్నంత నీవు గలిగితి, బన్నంబులు దలఁక

నింకా బిగలు నొడుతు మీ, కిన్నరుండా రిత్త
గాండిటు, గొన్నపురము మున్న మగుడఁ
గొనఁగావలయున్ ... నిర్వృతి. 92.

రిత్యురిత్య శ్రీ. వి. (√రిత్య). 1. కేవలముగా,
సహజముగా.

నీ, కడు వికాసుగా పొడలెల్ల విలుచుచు
మఱగి రి శక్తురి త నెలగి వచ్చు ...

భార. విరా 2, 250.

ప నిందను నోర్చి దోషము గణించక రిత్తకురిత్త
కారదానందునిఁ జూపుచున్న నిది న్యాయము
గాదని యెంత చెప్పింప, మండనుతిన్ వినం
దెఱుగు మాలిశ నన్ను మొలుగ కాచి ...

ಪು 3. 128.

2. మిక్కిలి స్వర్ణముగా.

సీ. వనుఁ జూచె ననుఁజూచె నినుచు, రిత్తకుర్తి
జడలు పట్లకి పోరిఁదొడిఁగువాడు. ...

కునల . 2. 79.

గి. సింహాబుడు గంధర్వులచేత హాకి, సజ్జిక
గానిట్లు మోంపుర జాపు సచ్చె, నటట
రిత్తకురై మత్స్యనీకు, నాపు గోల్పోయె
నూతకులు వాలినె ధార విరా ౧. 10.

31. తేరగా, అనాయాపముగా.

ఉ. చేతులు మోడ్చి నిల్చి తనచిత్తము నైక్యము
చేసి మధ్యగం, దాతతనగళ్యాళి యట
రంయ నిక్కమ యయ్యెనని నే, రీతి నిచండు
వన్నెలగి రిత్తకరత్త గ్రహించె విద్య యీ,
రీతిన మోఃపోయెడు ధరిత్రి నితండుని పత్కె
నల్కతోన్ . భోజరా 2. 182

రితవడు అ. క్రి (పితృ+వడు) కూన్యమగు.

జ. చెడరి పాటు నకులు పావమీఁదిపూచిల్లు, రిత్త
వడివ చిరుదుబ్బత్తళియు, దెబ్బ పేఁగువోక
ఎలతేనియూచిట్ట, మవననావంబిముల నొకట
వీట ... కకు. 1 112.

కమ. 1 142.

రిత్తవాడు విని (రిత్తి + వాడు) రిక్తుడు, ఏమియు లేనివాడు.

కం. దొరికిననమ విడచుట క,బుద్ధిపడకుము
 నీకుం దోడుపోయిన ధరణి, నరుఁడొకఁడు
 లబ్ధిమనుజే. శ్వరకవ్యక విడిచి రి త్రవాఁడై
 చనఁడే. పేం. సం. 4. 90.

రిజిస్ట్రేషన్ (పు) మేల్చు వ. క్రి. వ్యక్తిత్వము.

మ చతురంగములునొక్క పెట్ట వివిధాస్త్ర
జ్వాలలం గవ్వగా, నోగలున మ్రంగె
గ్రోత ౪ సూయన్ రూపదంగిచెనా, నితః
డన్నింటని రిత్తపుచ్చును మచం జేసార
నిమ్మై రణ, షిలియుం బీనుగుపెంటఁ జేసె
జెనయం జిట్టాడఁగా శ్యామే ...

தாய் 167.

చ . మానవా, ధమ్మనిరిశోచి వాడుడనె దర్శ
ము నెఱుగు నిత్యపున్నవే . .

ਭ: ਰਾ.ਯੂ. 2087

రిక్ష(పో)వోడు, అ ట్రి. (రిక్ష + పోవు) వ్యుత్పన్నం.
కం ... పృథివీపతి నీ, తలప తనకార్యైర్నబుత
మోపెక్కించె రి తవోపునె నీక్షన్.

భార, విరా, ౮. 23.

ఉ ... పీఠాన్ని జనానాళాము కడు నిశ్చ
 బంబుడు వృత్తిగఁజేసె న్నిను నింత
 త్తుగఁప చిత్తము నొచ్చిగ న్నవోవునె

ప్రభా 1. 95.

రిధిసుము నం వి అ వుం, : స ానము, మని.

2 కావము, పాపము, (విముక్తి)

రివ్వఁపూతిని. నం. ౨. ఈ ప్రే. సాక్షాత్, రిక.
(వాచ.)

రిఫ్యూ. నం. వి. ఉ ట్లం. 1. శ్రీమద్, ఎవరిపాడు.

2 (జ్యోతి.) అగ్గము మొదలు అంతవరకు
వస్తూకావలెను. వి. ఒకానొక గంధర్వము,
చోరము (స్థ. వి.).

రిచ్చు. ఏ పరిణామము

సి. ఎమకొ, ఏ తొడిగి నా నిధి" యె ననంగె-
గొప్ప లెప్పును నాచు"డగు, తోవ.

అవతరము 3. 68.

(శ ర. పా. కచ్చవిప్పగు, ముద్రి. పా)

రిష్టము నం. ఎ. అ. పుం. లగ్నమునకు ద్వాదశ రాశి, వ్యయస్థానము.

రిష్టము నం. ఎ. అ. న. 1. పాపము. 2. దుఃఖము. (కే.వి.)

రిష్టము=రింబ ఎ త్రిక, ఉన్నాదము.

గీ. దండహత్తిమనోజుడు దండవెట్టె, వమ్మహి
దేవు నెమ్మది రిమ్మవొడమ. శుక. ౨. 458.

నీ. తనరు వేళాకోళమనంగఁ ద్రికయనంగ
రిమ్మయనంగను రింబయనంగ, వెట్టియనంగను
విచ్చియనంగ మమ్మాదమనంగ మమ్మాద
సంక్షి... ఆం. భా. 1. 186

జ రిమ్మగొను, రిమ్మవట్టు

రిమ్మ(లు)గొను. అ. త్రి (✓రిమ్మ) ఉన్నాదము
నొందు

వ నెమ్మనంబునం గ్రమ్మిన యుమ్మలికంబు
పెంపున రిమ్మగొని సొమ్మసిలి..

చిత్రభా. 8. 94.

వ. విద్యుల్లతా విలోకంబున రిమ్మలుగొని సొమ్మలు
వోపుచున్న లేగలు. భాగ 10 పూ. 904.

రిమ్మవట్టు అ త్రి. (రిమ్మ+వట్టు) దిమ్మెక్కు.

అ. తొమ్మద్రొక్కి మోము రిమ్మవట్టంగ మోచి.
భాగ. 5. 2. 157.

మ. ... పాథమస్తంబు బిట్టుగలం దాచిన రిమ్మ
వట్టి వివకుండై వ్రాలెన మ్మేటియున్.

తై. భా. 5. 78.

రిరంస. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. రమింపనిచ్చ, ఆడ
వలయునను నిచ్చ. 2. రతి యందలి యిచ్చ,
విషయసుఖములు పొంద నిచ్చ.

రిరంసువు. నం. ఎ. అ. (శ) రమింప నిచ్చగల
వాడు. (శ, ర.)

రిరక్ష. నం. ఎ. అ. శ్రీ. రక్షింప నిచ్చ.

రిరక్షువు. నం. ఎ. అ. (శ) రక్షింప నిచ్చ గలవాడు.

రిరి. నం. ఎ. అ. శ్రీ. కాంక్షము, కంచు (విల్యము).

రివట. ఎ. ఉపకాళి, రెమ్మ.

కం. ఒక గృధ్ర మెండిపోయిన, యొక చర్మము
గఱచికొనుచు నుడువధమునరా, నొకభంగిఁ
బ్రదిలిపడి యది యొక యెండిన రివట మీఁద
నుండఁగ నెలమిన్. భోజరా 4 28.

నీ. రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ నెలగచివ్వ.. ఒలుగు
గోల బరగు నెలయన మవకాళి చెలంగును...
ఆ, భా. ౨ 87

రివరివ. ఎ. కుచ్చెల్ల ధ్వని కనుకరణము.

నీ. గమగమ మైకదంబములు గుఱాళింప రివరివ
గుచ్చె రవణ మెనంగ... ప్రబంధ, 18.

జ : రివరివము.

రివరివమును. అ త్రి (రివరివ+అమ) కదలుట
యందగు ధ్వని కనుకరణము.

కం. నవనవను నెమ్మేనులు, రివరివను మధ్య
ములు ద్విరేఫశ్రేణుల్, జవజవను వేడికిమది,
రవరవమనుమరుగుగోవారి రంగులు గనివన్...
చమ. 8. 108.

రివ్వ¹. ఎ. పక్షి విశేషము.

నీ. మానిపుక్కిటిగాఁడు జీనున యెల్లంకి దాని
తీతువు నెవ్న దాయ రివ్వ. (పార్వ. 6.77)

రివ్వ². వి. రెమ్మ, ఉపకాళి.

కం. చెజకునఁ బుచ్చక రివ్వలఁ, 'గఱచిన రసమా
వనిగతి... కు. సం. 8 159.

నీ. రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ నెలగచివ్వ.. ఒలుగు
గోల బరగు నెలయన మవకాళి చెలంగును...
ఆం. భా. 2.86.

రిశ్యము. నం. ఎ. అ. పుం. ఒకజాతిలేడి, మృగ విశేషము

రిష్టము. నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. యావ్యము,
అధమము.

2. దురదృష్టము గలది, అదృష్టములేనిది.

ఎ. అ. న. 1. హాని, కీడు. 2. దురదృష్టము,
దౌర్భాగ్యము. 3. నాశము, నష్టము.
4. పాపము. 5. మంగళము, మంచి యదృ
ష్టము.

పుం. 1. ఖడ్గము, కత్తి. 2. కుంకుడు చెట్టు,
రిష్టి. సం. వి. శ. శ్రీ. అశుభము. అమంగళము.

పుం. 1. ఖడ్గము, కత్తి 2. రంధ్రము, బెజ్జము.

ర్రి

రిజ్జ. సం. వి. శ. శ్రీ 1. నింద, దూషణము.

2. లజ్జ, సిగ్గు 3. అణచున (విల్యము).

రిత. సం. వి. శ. శ్రీ, రీతాకరంజము (వృ. వి).

రీతాకరంజము. సం. వి. శ. శ్రీ. రీత, ఒకానొక
వృక్షము.

రిథ. సం. వి. శ. శ్రీ అమర్యాద, అగౌరవము.

రిథకము. సం. వి. శ. శ్రీ. వెన్నెముక (విల్యము).

రిణము. సం. వి. శ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) స్రవించునది, కాటునది.

రితి. సం. వి. శ. శ్రీ. 1 కాటుకు, ప్రవహించుట.

2. గమనము, చలనము. 3. నది, స్రవంతి.

4. మేఘ, హద్దు. 5. పద్ధతి. 6. వైఖరి, స్వభా
వము. 7. వైదర్యాదికైతి. (వైదర్పి, గొడి,
పాంచాలి. లాటిక, యని నాలుగు విధములు).

8. ఇత్తడి, పిత్తలము. 9. ఇనుపచిట్టెము. లోహ
కిట్టము. 10. పంక్తి, వలున. (కే. ని.)

రితిక. సం. వి. శ. శ్రీ = రీతికము.

రితికము. సం. వి. శ. శ్రీ. 1. లోహపుష్పము, లోహ
కిట్టము. 2. పుష్పాంజనము.

రితిగోళ. సం. వి. శ. శ్రీ ఒకానొక రాగము.

గీ. రీతిగోళము నీలాంబరీయము ఘనము, దవ
రుహువీరనాటయను నని నపున, కములు
ముప్పదియెడు రాగములు ...

[వచంధ. 97.

రితిపుష్పము సం. వి. శ. శ్రీ. = రీతికము.

రు

రు. అవ. 1. వర్తమానాద్యర్థక ప్రథమ మధ్యమ
పురుషణుల బహువచన ప్రత్యయము.

1. ('ఇ' కారము మీద నిది 'రి' గా మారును.)

ఉదా : వచ్చుచున్నారు, రాగలరు, వత్తురు.
రారు, వచ్చిరి.

2. ప్రార్థనార్థక మధ్యమపురుష బహువచన 'రు'
వర్ణకమునకు ఏదామ లనుప్రయుక్తమగునపుడు
అదేశముగా వచ్చు ప్రత్యయము

చం. చిలుకకు మావికిం బగలు నేయకురే లత
కూవలార ... కకు. 1 180.

ఉ. ...వల్లియలార మీ పొదల మాటున లేడు
గదమ్మ చెప్పరే ... భాగ. 10. పూ. 1011.

3. అల్లుడు మున్నగు శబ్దముల ప్రథమా బహు
వచన ప్రత్యయము

ఉదా అల్లురు, బాలురు

4. 'కూతు' శబ్ద ప్రథమ మైవచన ప్రత్యయము.

ఉదా : కూతురు.

రుంజె వి (త ఉరుంజె) చంద్రవార్య విశేషము.
దంగుము.

నీ ... దంగురమన రుంజ నా వీరాణ మరగను
వీరణులు ... ఆం భా. 1. 128.

జ. రుంజకాడు.

రుంజకాడు. వి. (రుంజ + కాడు) రుంజ వాయించుచు
కంసాలులను యాచించు నొక జాతివాడు.

నీ. వ్యాపారివిత్తంబు వారకాంతలపాలు కల్లు
విత్తము రుంజకానిపాలు రామలిం. 28.

విజ. రుంజ వాచ్యము వాయించువాడు

రుంతము. సం. వి. శ. శ్రీ. 1. బంధము, మొదెము.

రుంతిక. సం. వి. శ. శ్రీ 1. రింతంగము,
యుద్ధరంగము. 2. దూతి, కార్ముకత్తె. 3. ఇంటి
గడప. 4. మనుష్యాతికత్తి. (విల్యము).

రుంద్రము. సం. వి. శ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) విరివియైనది.

(శ ర.)

రుతుడు. సం. వి. శ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) బాద్యము
గలవాడు, దాత. (విల్యము).

రుక్మాముపుంజా. వి. ఒక జాతి కోడిపుంజా.

వ. ...రుక్కుముపుంజులు కలచికాట్లు అట్టలు
గలచుక నారెలు డస్సిపాటు వరుస ...

[ప్రబంధ. 788.

రుక్కు. సం. వి. శ్రీ. 1. బాధ, వేదవ.
2. రోగము, తెగులు. 3. అడగొట్టె. 4. కుష్ఠము.
కుష్ఠురోగము. (విల్వము)

చీ శ్రీ 1. సూర్యకిరణము. 2. కాంతి. 3. ఇచ్చు.
(శ ర.)

రక్షత్రాత్రియ. సం. వి అ శ్రీ. జేబ్బుకుదురుట,
మందు పుచ్చుకొనుట, రోగప్రతిక్రియ.

రుక్మకారకుండు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణ కారుండు,
కమసాలి.

రుక్మము. సం. వి. అ. న. 1. బంగారము.
2. ఇనుము. 3. నాగకేసరిము, (పు. వి).
4. ఉమ్మెత్తచెట్టు.

రుక్మిణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. విదర్భ దేశాధిపతియైన
భీష్మకవ హారాజు కూతురు, శ్రీకృష్ణుని భార్య.
ప్రద్యముని తల్లి.

రుక్షము సం. వి. అ. అ. అ. = రూక్షము,

రుక్సద్రుము. సం. వి. శ్రీ. పుం. పురిషము, మలము
(విల్వము).

రుగ్గుము. సం. వి. అ. అ. అ. 1. విఘాతము
చెందినది, భంగమైనది 2. నంగినది, నశించి
యైనది 3. రోగముఁ జెందినది, రుజాయితము.

రుగ్గుండు సం. వి. అ. అ. అ. రోగముఁ జెందిన
వాడు. బబ్బుగా మన్నవాడు.

రుచ సం. వి. అ. శ్రీ. = రుక్కు (చీ).

రుచకము. సం. వి. అ. అ. అ. 1. మనోజ్ఞ
మైనది, ఇంపైనది. 2. అకలి పుట్టించునది.
3. శీఘ్రమైనది, చుటుకు మనునది.

వి. అ. పుం. 1. మాదీభలము. 2. పాపురము.
న. 1. దంతము, పెల్లు. 2. కామ, స్వర్ణముద్ర.
3. ఆస్వాద్యమైన రసము, 4. పుష్పమాల, పూల
దండ. 5. సౌవర్చలవణము, 6. గుఱ్ఱపు మెడ

మీద మండెడి అభరణ విశేషము. 7. మాంగల్య
ద్రవ్యము 8. సర్వికాజాంము.

రుచి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. వెలుగు, తళ
తళమను కాంతి. 2. సూర్యకిరణము. 1. కాంతి,
అందిము. 4. చేవి, నోటికింపగుట. 5. బుభుక్ష,
అకలి 6. ఇచ్చు, అభిరుచి. 7. అత్యాసక్తి,
వ్యామోహము 8. ఒకజాతి గోరోచనము.
9. సిరి, లక్ష్మి. (కే. వి.) 10. రితి,
విధము.

(ఈ యర్థమున తెలుగుననే ప్రయోగము కన్పడు
చున్నది)

కా ఆ మండోద్భవబీజమండరుచి సయ్యాటించు
చున్ మడికా, స్తోమంతాతతడగుచ్చ మగు
చున్ దోతేరంగా శ్మశ్రులం, బై మిన్నొప్పు
తదంగసంగని మధువ్యామోహముం జేయు
దో, ద్రో మర్త్యాలిఁ దద్దిహారకలిత ద్రుస్కంధ
వీరుచ్చిఖల్.

పాండు. 4. 254.

11. కమ్మవ.

చం ... అప్పుడు ద్రువదాధిరాజునత పొల్పుగ
నందిన కాకమూలముల్, గడురుచి నిష్ఠ
భోజనసుఖంబును దృప్తియుఁ గూర్చుచుండఁ
గన్.

భార. ఆర. 1. 44.

పుం. 1. ప్రజాపతులతో నొకండు. 2. ఆఠింగవ
భేదము.

రుచి(యి)ంచే. సం. అ. శ్రీ. 1. ఇష్టమగు.

గి. అస్పార్థకోరికి, యంత సఫలతఁ జొందెడు
నచ్యుతుండు, నెట్లు దవకు రుచించెఁ దా నట్లు
వేయు...

భార. ద్రో. 5. 379.

కం. కాంతిం బొందుట నీకుం, గుంతిపుత్రులకు
మేలగున్ దానికయే, నింతయు నాడెద నది
నీ, కెంతయు రుచియింపకునిఁ యెఱిగి యెఱి
గియున్.

భార. ఉద్యో. 3. 170.

నీ. ... నీకంటె బాలికుండు, కలఁడె యెవఁడు
బుత్రుఁ బొలియింతె నా కృష్ణుఁ డెక్కటి

తద్రాజ్యమెల్లఁ దానఁకొని రిత్తవట్టంబు నినుఁ
బూన్పు నతని పెట్టెడు నన్నపిండంబు గుడిచె
దకట. గీ. యెట్లుగాఁ బెద్దవాఁడ వై తేమి
త్రుకు, సిగ్గతన భోగమెట్లు రుచించె నీకు,
హరికి బంటవుగాక నీవననివతివె, యిట్టి రాజ
ధర్మ ధర్మని నేను నైవ. హరి. ఉ. 2. 25.

2. ప్రకాశించు.

వ. ఉదయార్కబింబ మందరదేహుండగు తనకు
వికిర్ణ కపిల జటావళులు ప్రత్యగ్ర మరీచులయి
రుచియింప... హరి. ఉ. 1. 34.

న. శ్రీ భజించు.

కం ఇతైఃఁగువ నా ప్రశ్నల, కుత్తర మిమ్మిక
యూకుండురువేనిన్, ప్రస్తుం బ్రేవులు సాదగు
నెత్తుటఁ జొత్తిల్లి దాచి నేఁడు రుచింతున్.
దశకు. 10 89.

రుచిగోను వి. న శ్రీ (రుచి+గోను) ఆదరించు.

గీ. పరమముని యతివ శతమన్యురతిసేతు, పున
మహాశాసహతిఁ జేసి తమ వికృతిగ, నున్న నేల
యంతవచింప నొగి నరుదని, తత్కథల్ రుచి
గోనుచు రాటనయులందు. రాఘ. 2. 38.

రుచిర. నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. ఒకవిధమైన గోరో
చనము. 2. ఛందోభేదము.

రుచిరము. నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మనోహర
మైనది, సుందరమైనది. 2. సుధురమైనది, తియ్య
నిది.

వి. ఆ. న. 1. కుంకుమపువ్వు 2. లవంగము.
3. మూలకము, ముల్లంగి కుంప.

రుచిరాంజనము. నం. వి. ఆ. శ్రీ. శోభాంజనము
(వృ. వి.).

రుచిష్యము. నం. విజ (అ. ఆ. అ.) మనోహర
మైనది, ఇంపైనది.

రుచ్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) రుచిరము.

వి. ఆ. శ్రీ. 1. కాలి. 2. కతకము, ఇందుగు
(వృ. వి.)

వ. సౌవర్చల లవణము.

రుచ్యుఁడు. నం. వి. ఆ. శ్రీ. వతి, భర్త.

రుజ. నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. భంగము, ముక్క.
2. జర, ముసలితనము, 3. మృత్యువు, మరణము.
4. రోగము, తెగులు (కే. ని.).

రుజాకరము. నం. వి. ఆ. న. కర్మరంగము, శిరా
లము (వృ. వి.).

రుటము. విజ. (నం. రూఢమ్) రూఢము

కం అటు ముందట వటుకై తొల్లిన, దృటమయి దిట
మయి నిగాఢదశసంతతి వి, స్ఫుటమయి రుట
మయికడునా, వడమయి బటువయిన దొక్క
వటముం గనియెన్. ప్రబంధ 207

నీ. వట్టివేరున కీవు వట్టివేరులు నేయ వట్టివేరుఁ ము
లిపైన చెలికి... రా. వి. 3. 108.

2. దృఢము, బలాధ్యము.

ఉ. శామకులీనుదేవిఁ జెఱపట్ట దశాననుఁ డెంచ
బ్రహ్మత, త్పాణిపీరు సౌరపుయాత్ర కమ
ర్చిన పైడి జోడు నె, మ్రేని రుటంపు లేటి తల
మిన్న పరాడి యనంగ .. చం. రా. 5. 82.

ఉ. అంగమునం గురంగ మదమదముగాఁగ
నలంది మౌళి సంపంగివిరుల్నిరుల్లిన రుమాలు
ధరించి రుటంపుటంగిపై, రంగు మెఱుంగు
బంగరు చెఱుంగుల రెండుము నాల్గు కొంగులు
నింగులువారఁ గట్టి .. బహు. 4. 5.

3. శీఘ్రము

గీ. కఠికనంగమ రుటమనఁ జరుకనంగఁ, దీండ్ర
మనఁ దీండ్రయనంగమ దీఢ్ఢనామ, ధేయములు..
అం. ఖా. 1. 84.

వి. 1 రూఢి.

కం. అచ్చేడియ తచ్చనలకు, నిచ్చ మహోత్సాహ
మంది యిచ్చెలువకునే, మిచ్చిన బుణంబు
గాదని, బచ్చె రుటం బచ్చువడంగ శావిం
మదిన్. బహు. 5. 124

2. దార్ద్రము.

గీ. ఒక్కమొత్తంబుగా వన్ని యుక్కుమీటి, నిగుడి
తన మీఁదఁ గవియ వన్నిటికి వన్ని రూపులు

ధరించి వాటిమైరుట మదంచి, పట్టి యొక
క్రాట చేవకి పట్టి గట్టె... సుదంతా. 4. 80.

3. ఒప్పదము.

సీ. ముదుగురు రామర క్రింద వడగు క్రొవల
పుతో నకినెల పట్టి మంచపు రుటంబు, దగ్గల
నేస్తకాండ్రకు నిడ్డకగపీట తళుకు బంగరు
కానె దగులు తగులు... బహు. 5. 129.

చుట్టు. సం. ఎ. వ. శ్రీ. కోసము, కినుక.

రుణస్కర. సం. ఎ. అ. శ్రీ. సాధుగోపు, మంచి
యాపు, సులభముగాఁ జాలు పిడికికొన నిచ్చెడి
యాపు (విల్యము).

రుతము. సం. ఎ. అ. న. మృగపక్ష్యాదుల అటపు,
కూత, ధ్వని.

రుతి సం. ఎ. శ. శ్రీ. రుతము, ధ్వని.

రుత్త. ఎ. నాశము. వాని రూపు రుత్తాయెను పో
(శ. ర.)

విజ. రిత్త, పట్టిది.

సీ. .. రుత్త తొటారంబు రిత్త చీడు, సొట్లు
నా రిక్తభృత కోటిల్లు... ఆం. భా. 3. 15

రుత్తు. న. శ్రీ. తొట్టు, ప్రహరించు, (శ. ర., చి. ని.)

రుదనము. సం. ఎ. అ. న. ఏడ్చు, రోదనము.

రుదితము. సం. ఎ. అ. న. 1. రోదనము, ఏడ్చు.
2. ధ్వని.

సీ. గిరిగరుత్తండన క్రిడాసమారంభ దంభోళిరుది
తముఁ ద్రస్తరించి... వి. శకుం. 3. 93.

రుదురక్క = రుదురాక. ఎ. రుద్రాక్షము.

గీ. పులికలాసముకకపాలబూదిపూత, జడలుఁ
జొత్తంబు రుదురక్కసరులు కావి, పుట్టములు
లాతమును జోగిపట్టియయును, దవరి నియ్యిం
తిఁ జేరి దీవవ విడుటయు ...

అచ్చ. రా. ఆర. 53,

చం. తిరువతి తొప్పులందముగఁ దీర్చిన బూడిద
తొట్లు మంచి వేర్పూచిన మించునట్టి రుదు
రక్కలపేరులుఁ గావికోకన్ శుక. 8. 91.

రుదురాక = రుదురక్క. ఎ. (సం. రుద్రాక్షః) రుద్రా
క్షపు పూస.

గీ. ... రుదురాకలిడ్డనంది, మాతనంహిత లిటికించి
చొరదొడఁగిరి... అము 4. 46.

సీ. గల్పి నిబ్బెంపుచన్లవ వై న గలగల రుదురాక
పేరులఱ్ఱూత లూఁగ... పార్వ. 4. 21.

చం. ... పొన్, పొదివిన యట్టి యొక్క మొగపున్ రుదు
రాకల దండ నందిటన్, వదనమువన్ మృదు
స్మితమున ర్తిలుయోగినిఁ గాంచి భక్తితోన్ ...
అహ. 3. 5.

రుద్దు. న. శ్రీ. (క. రుద్దు.) 1. మర్దించు, రాయు.

కా. బ్రద్దల్యాటి ధరిత్రీ లీల రెలికాకాఁ జూచి
వేటాడుచున్, రుద్దున్ ఘల్లున తొమ్ము
కల్లెగయఁగా నూరారునన్నల్యడున్ ...

శ కాం. 2. 24.

సీ. పడిలేచియుండినఁ బరఁగ మేనఁబొసంగఁ
దైలంబుచేత రుద్దంగ వలయు ...

వేం. మా 4. 293.

2 తోము, నిర్మలముచేయు.

గీ ప్రామెఁ దొలిచెను వెలచెను దోమె రుద్దె,
ననఁగ నిర్మల మొనరించెనమట యొచ్చు...

ఆం. భా. 3. 127

జ. రుద్దుడు.

రుద్దుడు. ఎ. (√రుద్దు) తోమక ము, తోముట.

సీ. తోముడు ప్రాముడు తుడుపు రుద్దుడు పులుము
డవ మార్జన సంజ్ఞ పొలుచుచుండు.

ఆం. భా. 2. 180.

రుద్రజట. సం. ఎ. అ. శ్రీ. జటావల్లి, రుద్రజడ
చెట్టు.

రుద్రజేడ. ఎ. ఎ. రుద్రజట, సువాసనగల యొకా
నొక మొక్క (వృ. వి.) (వా.)

రుద్రజము. సం. ఎ. అ. న. పాదరసము.

రుద్రపత్ని. సం. ఎ. శ. శ్రీ. 1. దుర్గాదేవి.

2. అకని, నల్లవిసిచెట్టు.

రుద్రప్రియ సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. పార్వతి, హరితక,
కరకశెట్టు.

రుద్రభువి సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. రుద్రభూమి, శృగా
నము.

రుద్రవింశతి. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. ప్రభవాది వృత్తి సంవ
త్సరములలో చివరి ఐదువది సంవత్సరములు.
(ప్రవంగ మొదలు కయ వజ్రకు గలవి)

శ్లో. ఆద్యా తు వింశతిర్వాహిన్యా ద్విశీయా వైష్ణ
వీ స్మృతా, తృతీయా రుద్రదైవత్యా శ్రేష్ఠ
మధ్యాదభమా భవేత్ ... (వాచ.)

రుద్రపీఠ. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. వీణాభేదము, ఒక విధ
మగు పీఠ.

సీ. ... మంచి, నీళ్ల గిండియు గాఢ నిలుపుటద్దము
రుద్రపీఠాన్నిర వట్టివేళ్ల సురటి.

సురా. 106.

రుద్రపీఠా(ణియ) పి. ఎ. ఒక విధమయిన పీఠ.

సీ. జాళువా చందువ ల్జాలవల్లిక తమ్మవడిగము
నెత్తంపు బలక, రుద్ర. గీ. వీడె వింజామరిలు
వట్టివేళ్ల సురటి... రసిక. 4. 4.

న .. పికికులు, బచ్చికోళ్లు, రుద్రపీడియలు,
స్వరమండలంబులు... ప్రబంధ. 305.

రుద్రాక్షిదము. సం. ఎ. ఆ. శృగానము.

రుద్రాక్షపిల్లి. పి. ఎ. మనోగతమగు భావమును కప్పి
పుచ్చి పైకి పాదుపుగాఁ గవఁబడు వంచకుఁడు,
వంచకుఁడు. (త్రా)

రుద్రాక్షము. సం. ఎ. ఆ. న. 1. రుద్రాక్షవృక్షము
యొక్క కాయ (జవమాలిలో మవయోగింపఁ
బడును). 2. రుద్రాక్షపూస.

గీ. చెవుల రుద్రాక్షపోగులు చవుకళింప.
మనుచ 1.59.

ద్వి వలుద రుద్రాక్షకావశములు నక్ష, వలయం
బులును నిడువాలై వ జడలు...

నవ. 3. 291 పా.

రుద్రాక్షవన్నెలు. పి. ఎ. ఆ. వస్త్రవిశేషము.

న. ... నిందువన్నెలును నులువచాఱలవన్నెలును
నువన్నెలును పుప్పొడివన్నెలును గంటక
వన్నెలును రుద్రాక్షవన్నెలును నాగబంధంబు
లును .. ద్వా. 3. 188.

రుద్రాక్షి. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ సందెమల్లియ (వృ. వి.).
(శ. ర.)

రుద్రాక్షి. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ రుద్రనిఖార్య. పార్వతి.

రుద్రాది. సం. ఎ. ఆ. శృ. కామదేవుఁడు,
మన్నుఁడు.

రుద్రావాసము. సం. ఎ. ఆ. శృ. రుద్రని నివాసము.
1. కైలాసపర్వతము. 2. వారణాసిపురము, కాశీ.
3. శృగానము.

రుద్రుఁడు సం. ఎ. ఆ. శృ. 1. శివమూర్తి భేదము
(వీరు వరుసా కొండుగురు.)

శ్లో. అక్షైః పాదహిర్బుధోద్వి విరూపాక్ష
స్సృజ్యరః, జయంతో బహురూపశ్చ
శృంభకో వ్యవరాశికః, వై వస్వతశ్చూరో
రుద్రా ఇతి స్మృతాః. (వాచ.)

2. శివుఁడు. 3. అగ్ని. 4. ఏకాదశ సంఖ్యకు
సంకేతము.

రుధిరము శృ. ఎ. ఆ. (అ. ఆ. ఆ.) ఎఱ్ఱనిడి, ఎఱ్ఱ
రంగుగలది.

ఎ. ఆ. న. 1. రక్తము, నెత్తురు. 2. కుంకుమ
పువ్వు. 3. మడిభేదము.

శృ. 1. ఎఱ్ఱరంగు. 2. అంగారక గ్రాహము.

రుధిరోద్ధారి. సం. ఎ. ఆ. శృ. శృ. ఒకానొక
సంవత్సరము పేరు. దుందుభి తరువాతిది.

రుద్ధము. సం. ఎ. ఆ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. అడ్డగింపఁ
బడివది, అడ్డపలువఁ బడివది. 2. చుట్టఁ బడివది,
ముట్టఁబడివది

రుప్పు = రుప్పు¹. న. ౬. జాలు మొ. వినరు.
(త్రా., వా.)

రుద్రప్రియ పి. చెల్లాచెదరు.

కా. కాయం బెక్కడమందెనేమి వనితా కందర్పఁ
క్ర ణేశ్వరున్, కాయంబాలపు ప్రాణమున్

మనసు రుబ్బులుగాఁ జేయుటన్, దాయ
వ్యచ్చుఁగదా వయోధరములంటం గౌఁగిటం
జేర్చి యా, చాయంతై కొని చెక్కునొక్క
రతిరాజ్యక్రిలఁ జేలింపుదున్.

వేం. వంచ 8. 284.

.రుబ్బు. న. ౧౩ (క. రుబ్బు.) నానివ వచ్చు మొద
లగు నానిని తోటితో వేసి పొత్తరముతో
మెదుపు.

(చూ. రుబ్బుతోలు)

జ. రుబ్బుగుండు. రుబ్బుతోలు

రుబ్బుగుండు. ఎ. (√రుబ్బు) రుబ్బెడు పొత్తరము.

(వా) ఇట్లే రుబ్బుపొత్తరము (వా)

రుబ్బుతోలు ఎ (√రుబ్బు) నానివ వచ్చులోనగనని
రుబ్బుటకు జాతితోఁ జేసినసాధనము.

గీ. ఇటుకు మ్రాను పెరింటిలో నెక్కుశావి,
మునుగలను జొప్ప పెనువామి ఉనుము
రుబ్బుతోలు పిడుకలకుచ్చెరి దాలిగుంత...

శుక. 2. 408.

రుమ. నం. వి అ. శ్రీ. 1. సుక్రిపునిభాష్ట్ర

2. ఉప్పము, ఉప్పపిండుపొలము.

రుమాలు = రుమాలుపు ఎ. ఉష్ణీష విశేషము, ఒక
విధమగు తలగుడ్డ.

నీ తనకెండలచిన్నై తకుకు చంద్రిక వన్నె పూల
నైకపు రుమాల్ పొలుపు గాఁగ ...

ఇందు. 1 7.

చం చిటిలిన గంధముం దకుకు చెంపను వ్రేలు
రుమాలుజాటు దుప్పటియును నిద్రచేటు ముఖ
వద్దము...

శుక. 1. 515.

నీ. చెంద్రిక పూవన్నె జిలుగురుమాలుపై జాతి
మిన్నల తురా చౌకశింప...

దశా. 1. 71.

జ. రుమాలుగుడ్డ.

రుమాలుగుడ్డ. ఎ. (రుమాలు + గుడ్డ) చే రుమాలు,
చిన్న రుమాలు.

నీ. అలకముల్ మాటి యోదలఁ జాగఁజట్టి పై
వడ్డకట్టు, రుమాలుగుడ్డ కట్టి... వై జ. 2. 4.7.

రుమాలుపు = రుమాలు. ఎ. ఉష్ణీష భేదము. ఒకవిధ
మగు తలగుడ్డ.

నీ. ముందరి ముడిగొని ముంగొంగు వెలివెట్టి
మాటుచెంగాని రుమాలుపులును.

రా. వి. 2. 44.

చం మినుకుఁ గదాని తాయెతు సమేళపుఁ
గ్రొవ్విరి దిండు దండ దాల్చని వలెవాటు
చల్లవలి వంపు రుమాలుపు గట్టి ...

కువల. 2. 54.

గీ. మతిరుమాలుపు గాదని మత్స్యనేత, చెంపసిగఁ
గెంపు తాయెతు చేరుఁజేర్చె .

పాంచా 1 68.

రుమ్మిచూరకత్తి. ఎ చిన్నకత్తి. సురియ.

మ. తల నిద్దాతగటిలు పేరిణుల పైదట్లున్ రమ్మి
చూరకత్తులు జోళ్లుం బదనించినట్టి కఁ పే
తుల్ తక్కుగుల్కంగ ఁ, క్కలరన్నేత్రకరాళ
వక్త్రములనగ్రజ్జోడిఁ గఁభాణికా, వళికందోలి
సలాముఁ జేయ యవనప్రాతంబు భూభర్త
కున్.

రా. వి. 2. 52.

రుమ్మిపిరంగి. ఎ. గుండ్రనియొకరకపు పిరంగి.

గీ మేఁత గొనివచ్చు తమ్మి రుమ్మిపిరంగి, దొర
తురింగివిలాసంబు దొయఁగొల్పు, గంపవింటి
కిఁ దెచ్చు నాకాపులిగుపు, టొగవగల గుబ్బ
లాడి యొక్కొక్కవేళ.

శుక. 2. 410.

(తమ్మిరుమ్మిపిరంగిదొం = మవ్వతుండు.)

గీ యొగ్గివడి మిగుల విరాగిరితి, వదియె
లోకంబుగా నున్న నాపడంతి, నేఁప రాలెడు
తమ్మిరుమ్మిపిరంగి, వీరు మటుమాయ మా
యింప నేందయ్య.

సుదంతా. 2. 157.

రురువు. నం. వి ఉ. పుం. 1 మృగభేదము, ఒక
జాతి లేడి. 2, ఒకానొక రాక్షసుండు.

రువాణము. ఎజ. చక్కనిది, మందరము.

(వి, కాంతి. అని క. ర.)

చం. కలకల నవ్వు చక్కనిమొగంబు వెడంద,
యరంబుసింగముం, గలంచు రువాణపుంగవును
గల్గిన యాకురువీరపుంగవున్ ... విజ. 2 21.

గీ. పిడికిటమ్ములు వీరపున నిడిన పొదియుం,
దెలిరువాణపు వెదురు ముత్తయపుఁ జేరుం,
గలిగి యెఱుకు నాయంకుఁ దొక్కండు వచ్చి,
పుడమిరావేల్పురాయని కడనునిల్చి ...
చంద్రా. 2. 40.

రువారము, విజ. 1. నవలీనము.

ఉ. వచ్చి పురంబు వాకిట రువారపుఁ గోడె
తనంబు తోడఁ గ,న్నిచ్చకు వచ్చు చేడియల
నెచ్చరికించుచు ధూర్తకోటితో, మచ్చరికించు
చున్ . విక్ర. 8 8

2. సుందరము, చక్కనిది.

చం. ... తోఁచెఁబయిఁ గ్రొందొగ రిప్పుడు
నెమ్మి తో నిశా,వనిత మఱుంగువట్టిన రువా
రపుఁ జెంద్రిక పావడో యవన్
చంద్ర. 4. 72

సీ. వాలు మెఱుంగు రువారంపుఁ గొవగోటఁ
జెక్కిలి నొక్క నొచ్చెవని వేడు ...
మల్లుపు. 4 92.

ఉ. వచ్చె వసంతకాలము రువారపుఁదేనె వసిండి
నీరువన్, బచ్చెవ మాఁటితేటి నిను పొజుల
దీరుగ వ్రానియున్న యా, వచ్చనివిల్లువంచి
సుమకాణుఁడు పాంథుల దైర్యవర్జముల్,
గ్రుచ్చి చవంగ మవ్వమగు త్రొప్పునఁ గ్రొవ్విరి
తూఁపు తేయఁగన్ ... మద. 2. 45.

3. ఇంపు.

మ. గరుడారోహమొనర్చు మాధవు క్రియన్
గాండావతంశంబు బంధురీతిగతి నెక్కి
రాసుతుఁడు! దోడ్తోనైవ్యముల్ గొల్వఁగా,
సొరిదిన్ నవ్వురుమాలుహోన్ సరి గెతుచుల్
చెన్నువన్ తొకళిం,చ రువారంబుగ వాద్య
నాడములు దిక్పక్రంబువన్ నిండఁగన్.
ఇందు. 2. 55.

వి. 2 య్యారము, విలాసము.

ద్వి. ఆనగ వాఖిగు వారువారంబు, లానీటు.
లాపాట లావికానంబు ..
రఘునా 32. పా. 12 వం.

ఉ. వచ్చినఁ జూచి కిరము రువారము మీఱ ముఖా
రుణద్యుతుల్, బచ్చెన పన్న నా నృపతి పాతి
కిఁ బోయెదవేమొ పొమ్ము... శుక 2. 97.

రువృత్తి. వి. దమ్మిడి. (శ. ర., ప్రా.)

రువృత్తులుఁగు వి. కాటుకపిట్ట.

సీ. ... కాటుకపిట్ట రువృత్తులుఁ గనఁ దవరు ..
అం భా. 2 91.

రువృత్తు వి (సం రూపమ్) తడవ, అవృత్తి

కం. పరి రువృత్తులు భక్తిం, బదిలుండై వినఁగ
వలయు భారతము బగ,ద్విదితగుణ వాని
కన్నిటి, కొదవు ఫలము లేర్పటంతు పోలిత
నీకున్ . వారి. ఉ. 10. 283.

సీ తొలుత రువృత్తు వినఁగలుగు వన్నిష్టోమ
యాగంబు ఫలముఁగామాన్యస్థు, లీ లోకము
వఁ గాంచి... వారి. ఉ 10 284.

రువృత్తి¹ అ. శ్రీ. వినరు, పీచు

ద్వి. విడువక రువృత్తు విషమ వాయువున..

ద్వి. హరిశ్చ పూ. 2157. వం..

=రువృత్తు న. శ్రీ 1. వినరినైచు.

మ. ధరఁజాంధుల్ తెగదొండఁ ద్రిమ్మరియె భద్ర
శ్రీమహీభృన్నృపా, సరసాలానవసత్య శృంఖ
లిత చంచన్నారతేభంబు కేసరిసాలా నవవక్ర
ముల్ తులుముచున్ జైత్రాహజాగ్ర ద్విలాస,
రసాలా నవధివ్రసూన రజముల్ సారెన్ బయిన్
రువృత్తుచున్ . చంద్రి. 4. 32.

వ. విద్యార్థుఁ సుందోహంబులు రువృత్తు జిందివఁ
మువ్వంపుఁ తెందిరంబును ..

భీమ. 5. 120.

2 చిమ్మ, చల్లు.

ఉ. అ, తంకవిధాయి తీవ్రనికతల్ వెద
చల్లుచు మార్పుగాడ్చు కూ, లంకప నజ్జి

సాగరజలఁబులు తువ్వరగాఁగ రువ్వచున్.

వరాహ 7. 7.

3. గ్రద్దు, పొడుచు

వ. . . పాదంబుల జవురుచుఁ బిడికిళ్ళ రువ్వచు
వలచేతులం కాదుచు ... వీర 4. 107.

ఎ ఆక్షేపము, వినరుట.

కం. అని జవ్వను లవ్వనిఁ గ్రొవ్వనఁ బువ్వలు
గోసి కడుదవుల్కొను వవ్వల్, వవరువ్వలు
కొందలు మెచ్చని చివ్వలు నివ్వటిల్లఁ జని
యవ్వలనన్ కువల. 4. 143.

కం. ఎవ్వకికి వలచెనొకొ యీ, జవ్వని యని రవ్వ
మీటు గొసొక్తులు లే, నవ్వలు ముడిచినపువ్వల,
రువ్వలుఁ దనయందె సమధిరూఢము లగుటన్.
పాండు 3. 88.

కువ్వ2. ఎ ఆన్వత్తి, వల్లె

ద్వి ఆ తరువాతఁ దా నాతరువాయి, యెతరి
యోజ రువ్వీయఁ బోనంత ...
ద్వి. పరమ. 2. 127. పా.

సీ వినుము రె డవరువ్వ విని యతిరాత్రయజ్ఞము
పుణ్యమొంది భోగముల నెలమి.
హరి. ఉ. 10 284.

సీ. పదవర్ణ సౌష్ఠవ ప్రకటనం బెంతయు నిపు
మీఱఁగ రువ్వీచ్చి యిచ్చి ...
కళా. 4. 42.

కువ్వ3 ఎ. వేగమునందగు ధ్వని కనుకరణము.

కం తూరుపు తెలితెలనైరాఁగా రువ్వన
విసరునిఁద గాడ్పులు వయ్యా సారమును
ముట్టుకొనె ... వేం. పంచ. 1. 483.

చం. విడివడి రువ్వనన్ గగవపిధికి గుట్టుము
చాకలించినన్ ... కువల. 4. 163.

రుకత్ (శత్రంతము) హని చేయుచున్నది, అనిష్ట
మగుచున్నది, అనఁకుష్టి గలిగించుచున్నది
(మాట.).

రుకతి నం. ఎ. హ. శ్రీ. అశుభకరమైన వాక్కు,
అమంగళమైన మాట.

రుష.నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. కోపము, కినుక.

రుషీతుఁడు. నం ఎజి అ. ఆ. అ. కోపగించినవాఁడు.

రుష్టుఁడు. నం ఎజి. (అ. ఆ. అ.) రుషితుఁడు.

రుసి. ఎ (నం ఋషిః) ఋషి.

సీ. కోపాగ్నిఁ గడుఁబఱి తావంబు నొందెడు
రుషులకు వధయంబు లొనఁగెఁగాన ...
భీమ. 2 12.

రుహ. నం ఎ. ఆ. శ్రీ. దూర్వాత్పణము.

రుహము. నం. ఎజి. (హ. అ. ఆ. అ.) సమాసాంత
మున) మొలిచినది, బయలుదేరినది.
ఉదా. మహిరుహము.

రూ

రూ. నం. ఎ శో. శ్రీ. బంగారము.

ఎజి. కావరూపము కలది (నానార్థరత్నమాల)-
రూక ఎ. (నం రుక్మమ్.) 1. ఒకానొక నాదెము.
సీ మోసపోయితి దీని మంతవాటువకై నఁ జేకూ
ర్పలేనైతి రూకరుట్ర .. నిరం. 2. 128.

సీ. రూకంతగాని లే చేకైవడి నమంబు వచ్చు
బంగారుమై హెచ్చుడిగికి ... సారంగ. 2. 47,

ద్వి. నూలు మాదలకు మున్నుగ రూకవడ్డి ...
ద్వి. వల. 1. 221.

2. ధనము (శ. ర.).

రూకపాత్కె. ఎ. ఓవధి విశేషము.

చ. గురుగౌఠ బొద్ది చెంచలియుఁ గుచ్చలి చిట్టి
కగిర్సి కుమ్మి దు, స్సరి బలుగూటి బొద్ది నెలి
చల్మిడి పల్లెలు రూకపాత్కె వెల్పురిగినె ముగ్గ
వెల్లి ... హంస. 4. 132.

రూక్షగంధకము. నం. ఎ. అ. ఫం. రూక్షగంధము.

రూక్షగంధము. నం క్షి. అ. ఫం. గుగ్గులుపు.

రూక్షణము. నం ఎ. అ. న. 1. ఎండించుట, కుష్మ-
ముగాఁ జేయుట.

రూక్షదర్శన. సం. వి. అ. పుం. తృణవిశేషము.
హరిదర్శన (వృ. వి.).

రూక్షపత్రము. సం. వి. అ. పుం. కాభోట వృక్షము.

రూక్షప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ఓషధి విశేషము.

రూక్షము. సం. వి. బ. (అ. అ. అ.) 1. కఠినమైనది.
కఠినమైనది. 2. ఒకరైనది. (రుచి). వి. ఎండినది,
శుష్కమైనది.

వి. అ. పుం. 1. వృక్షము. 2. దంతి, నేపాళము.
(వృ. వి.).

రూక్షి. వి. (సం. రూక్షి) 1. శైర్యము.

కం. వేడుక నమ్ముని ముందట, రూక్షి మాడి
డిమి పెక్కు వరిహంబుల్, రూక్షిగ బలికితి
మెట్లు, జూడడు మావలను నీరసుం డన
మడెన్. భార. ఆది. 6. 158.

గీ. ఏడురంబులు వర్తించు రూక్షిగాగ, ఏమ్మ
హనిధి ... మార్క. 5. 117.

2. నిశ్చయము.

ద్వి. రూక్షిగా రాకుమారుని జంపె వనెడి, యాడిక
తలఁగూడె నభిమాన మెడలె.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2481. సం.

3. ప్రసిద్ధి (చూ. రూక్షిత్వము).

అ. రూక్షిత్వము.

రూక్షిత్వము. అ. శ్రీ. (√రూక్షి) ప్రసిద్ధిత్వము.

నీ. నీతిమట్టులు నీతియిహియన కాండు పులము
పెట్టుంగ జూప, గీ. లేకపోదె యిబ్బంగి
అల్లిముతుండు, తోడ నేను మీ రెమ్మెయి
రూక్షిత్వము, వెలుంగ గోరుట కతమునఁ దలంచి
చాని, హరిమతుఁ డెత్తిపెట్టె నేమనఁగఁగలదు.

భార. అశ్ర. 1. 168.

దశా. 1. 119.

రూక్షము. సం. వి. బ. (అ. అ. అ.) 1. మొలిచినది,
మొలచ మొత్తినది. 2. పుట్టినది, ఉద్భవించినది.

3. ప్రసిద్ధమైనది, సర్వవిధితమైనది. 4. నిశ్చిత

మైనది, రూక్షమైనది. 5. అవయవశక్తిని అపే
క్షింపక క్రొత్తయర్థమందు ప్రసిద్ధమైనది.

(ఉచా లావణ్యము మొదలుగునది).

రూక్షి సం. వి. బ. శ్రీ. 1. పట్టుక, ఉద్భుత్తి.

2. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి.

3. రోహిణిగఁగ మనురూక్షిగా కం దిత మహ
నీయకత్తసామగ్రి గలదె ... జి. సం. 3. 248.

3. సంప్రదాయము, ఆచారము, వాడుక
4 వాడుకలోన్న యర్థము, ప్రఖ్యాతి ప్రత్యయ
ముల యపేక్షలేకుండఁగ బోధపడెడి యర్థము.
యోగికము కానియర్థము

రూక్షించు న. శ్రీ మల్లు లొక విధముగా బంధించు
(చూ. రూక్షింపు)

అ రూక్షింపు.

రూక్షింపు. వి (రూక్షించు) మల్ల బంద విశేషము.

వ. ... పెట్టాగును రూక్షి పును సరిబిత్తరంబును ..
నాదియగు ముప్పదిరెండు విన్నాణంబుల
నాణెంబు పరిక్షించి... భాంస. 1. 206.

వ. ... పెట్టాగును రూక్షింపును సరిబిత్తరంబును...
ప్రబంధ. 78.

నీ. రూక్షింపు బరిపోటు రొండివేటు.

గీ ... మెరపట్టునాంగఁ జెన్నలరుచుండు, ముప్ప
దియు రెండు విన్నాణములకుఁ జెల్లు.

అం. భా. 2. 209.

రూపకతాలము. సం. వి. అ. పుం. సంగీతతాల
భేదము, నియమిత కాలభేదము.

రూపకము. సం. వి. బ. (అ. అ. అ.) మూర్తము,
ఆకారము కలది.

వి. అ. న. 1. ఆకారము, రూపు. వి. గృహ్య
శాస్త్రము (నాకము మొ) రూపములు
నిది. ఉపరూపములు అని నెనిమిది. 2. ఆర్థా
లంకాములో హరిశ్చ (సంగమయోగమాన
ములగు విభవముగా గాఢము.) 3. మూడు
గుం వెండిసింజల యెత్తురూపి (రిమాణము).

రూపగంధ సం. వి. అ. శ్రీ మూరుకొండ (వృ. వి.).

రూపగు. అ. శ్రీ. (రూపు + అగు.)

1. పట్టుడు, కలుగు.

మ. . నరుల్ భ్రాంతివహింతు రేల విశిశాస్థుల్
గూడి రూపైవమోహిని యేకాద్యము కావ
రాన పురుషుం డీక్షింపఁ గాంక్షింపగన్.

ప్రబోధ. 4. 12.

చం విలయకృతానుకీలముల వేడిమిఁ తోడిమి
మాలి వెల్లిడిం, గలిసిన భూతభాత్రి మణి
క్రమ్యురూపయి నిల్చి... మ. న. చ 2. 10

2. ప్రసిద్ధి కెక్కు.

చం విపుల ధరాధరాగ్రమున వేలుపుమూకల
ఁచురావి ది, వ్యవధిమళంబుతోఁ గడవలంతలు
పండుల విజ్ఞప్తిఁగునా, కింశిపయోధి ద్రచ్చు
నెఁ గేళి నై మలమాలచెర్చు జేరి పడయెఁ
గేత మూలమన రూపగు వర్ణము దానిపేరికన్.
వరాహ 10. 120.

3. సంఘన్నుఁడు.

కం పమిట రూపగుఁబురుషుం, జేమెయి రూపు
నెడు నాకు నెఱిఁగింపుము తే, తోమహిత
యనిన... భార కాం. 5. 3.

రూపడఁగు (రూపు + అడఁగు.) 1. వశించు,
నిర్మూలమగు.

కం. కోపంబున భృగువతి ప్రతి, రోపంబులు నృపుని
శరిధి రూపడఁగించెన్. దశా. 6. 108.

2. చచ్చు.

మ... లెక్కింపఁ జెక్కెనకా, ల్విర మొత్తంబులు
రూపడంగె... భార. కర్ణ. 2. 200.

రూపడఁమే. 3. శ్రీ. (√రూపడఁగు.) 1. రూపు
మాపు, చంపు

చం. ఉడుగని కాష్ఠపూరముల సుగ్ధులి యవ్విభు
పాదపద్మముల్, దడుపుచు వర్ధరాత్రి శత
ధన్వంతు తండ్రి నకారణంబు రూపడచుట
యున్ శమంతక మహామణిరత్న మతిప్రయ

తనమేర్పడఁ గొని చన్న భౌర్యము నపారపు
దుఃఖము తోడఁ జెప్పినన్ ... వి, పు. 8. 282.

పి. ... వార్ధిఁ గలంచి పాంచజన్యంబు కేవలై
రూప, గీ. డించె నా జరాసంధుఁ బాండవుల
మనిచె ... ఉ. హరి 2. 84.

2. వశింపఁజేయు.

చం. ఎరగలి చిచ్చు గాఢపి యెల్లను కెల్లగ
నొక్కపాయగా, దరికొని రూపడంచిన
విధంబున ... భార. భీష్మ 2. 5.

సీ. కోపంబు మీఱఁగాఁ జాపంబుఁ జేపట్ట రోపంబుచే
దాని రూపడంచె ... దశా. 2. 395.

రూపధేయము సం. వి. అ. పుం. రూపము, అకా
రము

కం, శ్రీయోగ శ్రీయోగ వ, జాయితరోమాంచ
భూషణ నిరీక్షణ యా, మ్నాయ మయభాషణ
కృతా, భాయస్మృత రూపధేయ దత్తా
త్రేయా చంద్ర. 5. 1.

రూపనాశనము సం. వి. అ. పుం. కాళిము, గుడ్ల
గుఱి. (విల్యము).

రూపము. సం. వి. అ. న. 1. అకారము, రూపు.

2. కుక్లాదివర్ణము 3. పొగము, అందము.

4. స్వభావము, గుణము. 5. స్థితి, స్వరూపము.

గీ. ... ఉన్నరూప మేర్పడఁగఁ జెప్పము ...

దశకు. 2. 98.

కం. మమయ కడుమెత్తయు తొడ పు, త్రమ
రూపముగోరువారు చాల్చురు దానిన్ ...

భార. ఉద్యో. 2. 40

6. సామ్యము, పోలిక.

(సమాసాంతమున ఉదా. తపోరూపము.)

7 విభక్తి ప్రత్యయముల యొక్కయు క్రియా
ప్రత్యయముల యొక్కయు చేరికచే మార్పు
చెందిన రూపము. 8. ఒకటి, ఏకసంఖ్య.

9. నాటకాది రూపకము, కంతపాఠము చేయుట,
వల్లె వేయుట, 10. ఒకనాడెము, రూప్యము.

11. శబ్దము, పదము. 12 (గణిత.) వ్యక్త
రాశి. 13. స్పృగము, జంతువు. 14. పద్యము,
శ్లోకము. 15. పేరు, అఖ్య. 16. అగ్ని
గుణము.

రూపరి. ఎఱ. (రూపు + అ) రూపవంతుడు,
సౌందర్యవతి.

మ. స్ఫురణం కానిన సజ్జనుడు ధన లబ్ధుడైన
రాజునిరక్షకుడైన రూపరి రచ్చలో ఖలుడు.
వల్లభూ, నీతి 48.

రూపణు అ. క్రి. (రూపు + అణు) 1. చచ్చు. మృతి
నొందు.

కం. వెలివారి నెల్లఁ దరమికి, నఱకుమఁ బాడు
క్షీతిశనందనులను రూపణ నేయం జేయఁదడు.

భార. ఉద్యో 4. 150.

ఉ. ... కాలుచేతి బ, త్రొక్కుల నమ్మను ప్రభృతు
లున్ దుదరూపణకుడ నేర్పురే. ఆము. 2. 78

సీ. ఒక దైత్యుడొడరి యా భంగి రూపణజేసి
రక్షించె నేకచక్రాపురంబు ...

భార. విరా. 1. 74.

2. నశించు, చెడు.

సీ. సోమపాన క్రియ చొప్పులు రూపణ హృత
ములు కఠినయ్యె హృతవహులకు ...

హరి. పూ. 1. 100.

కం. కోపమండగు దుర్మానుని, కావంబున దివిజ
రాజ్య సంపదలెల్లన్, రూపడిన చంద మబ్జుఁ,
దా పురుషోత్తముని తోడ నంతయుఁ జెప్పెన్.

వి పు. 1. 169.

సీ. మనుజేంద్ర సంకల్పమునఁ బుట్టుఁ గామంబు
రూపణు జేహనిరూపణమునఁ ..

భార. కాం. 3. 421.

3. రూపుచెడు, విలుగు.

చం. జనకుడు మెచ్చగా హరుని చాపము
రూపణజేసెఁ బెంపుతో, దన భుజవీర్య
కుల్కము కతంబున నీత నయోనిజాత నే.

ర్జున వరియించి ప్రేమయ పురోగమ
రాజకులాంబుదప్రభం, జను జమదగ్నిసూను
భుజసత్యమపాస్తముఁ జేసె ధీరజన్

వి పు. 5. 320.

4. విరూపమగు.

గీ. ... వృకోదరు పల్కు దప్ప, కుండఁ దద్గదా
దండప్రచండనిహతి, రెండు దొడలును విఠిగి
ధరిత్రుఁ బెలుచఁ, గూలి రూపణి రాజాజు
ధూళి బ్రుంగె. ఖ్య. 1. 9

రూపవంతము. నం. ఎఱ తో ఈ తో 1. ఆకాగము
గలది, లేక రంగుగలది. 2 శరీర సంబంధ
మైనది. 3 మూర్తిమంతమైనది, శరీరము ధరిం
చినది. 4. సుందరమైనది, అంగమైనది

రూపసి. ఎఱ. (రూపు) సౌందర్యవంతుడు,
సౌందర్యవతి.

కం. ... అం, చితగుణుడు గొప్పసియనగు,
సుతుఁ గోరుదు నెపుడు నేను సుగణవంద్యా.
భార, ద్రో. 2. 190.

కా. ఈ రూపే కలలోపలం కలసె వన్నె రూపు
నంతేరు నా, కిరూ పింతటి మేళిరూపసికిఁ దా
నిల్లాలుగా నోము న, గ్గరా మేలిలికాంగికిం
గలుగు ... ఉ. హరి. 5. 155.

గీ. రోగశంకా విహీనుండు రూపసియును
హర. 2. 53.

క. రక్తసిమగువలయందును, జక్కులబెబ్బిందు
వేల్పుచానలయందుం, బిక్కి దొర కొలుపునవలా,
రొక్కమునందైన నిట్టి రూపసి గలదే.

అచ్చరా. రా. ఆర. 19.

గీ. తిథుల యందైన మఱి యపశ్చిక్కు డనుమ,
ప్రాహ్లాదాద్ధంబుఁ జెప్పరేపాటివారు, నొకతె
రూపసిగాకున్న నోసియన్న, నోయనెడు
మాత్రమునకైన ను డపలయు.

కుక. 3. 315.

ద్వి. బాపురే యమనంబు లిలెమగాక, రూపింప
వాకంబు రూపసి గాచె ...

ద్వి. హరిశ్చ. 4. 1038 పం.

రూపాశీవ. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. వేశ్య, లంకె.

రూపాయ. ఎ. ఒక వెండినాణెము. (తారకావర్ణము.)

సీ. కాలంబు పేరి చీకటిగొంగకు వణంకి పాటంగఁ జల్లు రూపాయ లనఁగ... సుదంతా. 2. 150.

రూపార్పు'ణుచు). న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రూపాఱు.}}$) రూపుమాపు.

గీ. గబ్బిబెల్లులి దాకాల ద్రోబ్బి విరియఁ, బ్రామి రూపార్పుకున్న నీ బంటఁగాను.

రూపాఱు = రూపణు, అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రూపు}}$) నశించు, చెడు (చూ రూపార్పు.)

రూపాస్త్రి'డు సం ఎ ఆ. పుం. మనమధుడు.

రూపించు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రూపు.}}$) నిర్ణయించు.

కా పెంపేదం దిమకిట్టి తక్కువలు రూపించంగ నేలా ...
భార. ఉద్యో. 3. 103.
భార. ఉద్యో. 1. 25.

2. విమర్శించు.

ద్వి. కాపురే యెంతనేర్పరియొకో వలుఁడు, రూపి వఁ బెద్దయు రూఢికినెక్కి, యరుగు దీర్చిన మాడ్కి వలనడఁ దీర్చె ...
(రిం. రా. యు. 318 పూ. 14 పం.)

కా. గోపాలత్వ విరూపుడైన కతనం గ్రోవ్య గ్గలంబై మదిన్, రూపించఁ జొరకేను నిన్ను నిట సఁరోధించి బాధించిన్ ...
హరి పూ. 7. 199.

రూపిక. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. శ్వేతార్కవృక్షము.

రూపు. ఎ. (సం. రూపమ్.) 1. ఆకారము.

గీ. వివయమున ద్రోణరూపు మన్నన వమర్చి ..
భార. ఆది. 5. 2322.

కం. తన యింట నొండెడకు నెందును బోవక నెమిరిరూపుతో నొప్పెడు కేతవము తనరారు, చోటికిఁ జని యాసీనుఁడయి యాప్తజనములు నొగడన్.
హరి. ఆ. 7. 21.

2 శౌందర్యము, చక్కఁదనము.

కం. నీ రూపు చూచి వలచితఁ, గారుణికాగ్రణివి నన్ను గైకొనుము పరీహరంబునకుం గారణ, మేరూపునలేదు...
హరి. ఉ. 3. 96.

గీ. ధరణిధరకవ్య నిందించె దనదు రూపుఁ, బరులు మెచ్చని చెలువు నీష్యలమ కాదె .. హరి. 4 3

వ. ... సకల సీమంతిని సీమంతముక్తామణియగు నాముక్తమాల్యద రూపు నెలప్రాయంబు సాధి ప్రాయంబుగాఁ జూచి తనలోన ...
ఆము. 6 104.

3. దేహము, శరీరము.

కం. వరకురగద్విరద రథోత్కరిషఁ లలో నతని శరముదాఁకని ద్రూపుం, బరికింఁయఁ గావం ద, త్వరితత్వంబునకు వేజవర్ణన యేలా
భా. ద్రో. 4 70.

గీ. మన్ను గేస్తుఁడు నగ్గియు మిన్ను నీరుఁ బ్రొద్దు నెలగాడ్చు తెచ్చానరూపు లయ్యె ...
నీలా. 1 12.

చం. దొరఁకొని పూర్వజన్మమున దుర్జనశిక్ష యొనర్పఁగాని సుస్థిరమతి రాజ్యభోగములు చేకొనఁగాఁ దఱలేమి నాత్మలో, హరి తలపోసి సౌఖ్యముల వందఁగఁ దప్పరిఁ బెక్కురూపులై, సారిది జనించె నా వృషతిసూనులు వొల్తురు శ్రీనమేతులై ...
విక్ర. 1. 71.

సీ. భర్తృభూమిధరంబు పలురూపు లాయెనో యన మించు వర్ణహర్ష్యములు గలుగ ...
ఉ. రా. 1. 233

4. విధము.

కం. నారాయణాస్త్ర మిమ్మెయి, వైరిచమూ సంచయఁబు వధియింపకపో, రారాజును బ్రోజి యుఁ దా, రేరూపువ సంచరించి రెటిఁగింపు తగన్ ...
భార. ద్రో. 5. 391.

కం. ఈ రూపునఁ బొలివోయిన, వీరముతో వృష్టి భోజవిభు లేతేరన్, ద్వారతతి కడిగి నిలిచితి ...
ఉ. హరి. 2 35.

కం. మారుడు దుక్ఖారుడు సం.పారమిదియనాది
వంశసంరక్షణ మం,భోరుహవదవల చేతిది, యే
రూపున జాతిగుడ్డి యేర్పటున నగున్...

నై. ప. 7. 87.

వ. తవదు సాకార నిరాకారతలు వారికిఁ జూపు
జూపున దీపించు వాని... అము. 8. 98.

5. స్థితి.

చం. ... దానిది కలరూపెటుంగ వననీవతి
యుత్సుకుడయ్యె నాత్మలోన్ ...

భార. అది. 4. 80.

కం. ... కల రూపెటుంగంగఁ జెప్ప క్రమ్మట
నాకున్...

భార. కర్ణ. 1. 12.

వ. ... మాయంగుళియకంబు నీకెట్లు కలిగె? ఉన్న
రూపు జెప్పము...

కాశీ. 4. 100.

6. నిజము, సత్యము.

క. వారుగలరు వీరుగలరు, పోరికివని చెప్పెదీవు
పొంగారుచు మీ,వారిని మిమ్మును రేపుగ, దా
రూపేర్పడఁగఁ జూచెదం గితవసుతా.

భార. ఉద్యో. 4. 208.

7. కన్నెవిల్ల మెడలోఁ గట్టిన బంగారునాడెము.

ఉ. ... నేఁ, తేఁక పూపుదీవియలచెంతనె నిల్చి
లతాంగిరూపు క,న్నారంగఁ జూచి వచ్చితి
నవాంబురుహంబక నీకుఁ దెల్పెగన్...

వసు. 2. 55.

జ. రూపగు, రూపడఁగు. రూపడఁచు, రూపరి,
రూపిటు, రూపసి, రూపారు, రూపాటు,
రూపించు, రూపుమాపు, రూపునిలాపించు,
రూపుమాయు, రూపునెడు.

రూపు (లు) మాపు. న. శ్రీ. (రూపుమాయు)

1. నశింపఁజేయు.

ఉ. బుద్ధులు నెప్పులెల్ల వటుపోవిదు మెమ్మెయి
నైన సౌఖ్యసం,సిద్ధి యొనర్చు నాకు నెడ నేసి
వఁ దావము రూపుమాపు ...

భార. విరా. 2. 78.

మ. .. చెందములోన ధర్మపటిమం ద ద్విహ
సేనాంగద,ర్ప సమద్రేకము రూపుమావఁగలిగ
ప్రారంభులై రతటన్. రాఘవ. 2. 20.

2. చంపు, మృగింపఁబెంచు.

మ. ... దుష్టుల మృగనూచంబులై. పాలియం
జేసి వరాహసంఘముల రూపులొప్పి సింగం
పుగుం,పుల నెల్లం దెగటార్చి...కుక. 1. 176.

రూపుమాపించు. న. శ్రీ. (రూపుమాయు.) వాశము
చేయించు, చెడఁగొట్టించు.

వ. ... పొండ్ర భూపాలుండు...స్వప్రిక సర్వతో
శద్రవంద్యావర్తపిచ్చందకాదిహర్మ్య ప్రాసాద
సాధంబులు రూపుమాపించియు ...

ఉ. హరి. 2. 86.

రూపుమాయు అ. శ్రీ. (రూపు + మాయు.) నశించు,
చచ్చు)

ఉ. మ్రొగ్గెడు వాహనంబులును మోములు
వాడిగ వాహనంబుల,న్దిగ్గి, తలంగు నై నికులు
నేలకుఁ గష్టపుఁ జొప్పుసొప్పున్, ద్రగ్గు నడం
బులుం గులముఁ దన్నుఁ దలంచి యెదిర్చి
యొంటిమై, మ్రొగ్గెడువాఁడునై కురుధరావరు
నై న్యాయు రూపుమాయఁగన్

భార. కర్ణ. 2. 355.

రూపునెడు. అ శ్రీ. (రూపు + నెడు.) నశించు,
చెడు.

అ. అంత నిలక యమ్మహంబు నిగ్మహీనుఁ, జేసి
శత్రుబల విజృంభణంబు, రూపునెడ హరింతు
నేపున నావార,లెల్లఁ జూచి సంకల్ప నమచు...
రాఘ. 4. 197.

కం. ఏమిట రూపుం బురుషుఁ, డేమిట రూపు
నెడు నాకు వెలిఁగింపుము తే,జోమహిత
యనివ వతఁ డా,భూమిపతికి నిట్టలనియె
భూవప్రవరా ... భార. కాం. 5. 8.

రూప్యము. నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అందమైనది,
మనోజ్ఞమైనది.

ఎ. అ. న. వెండి. 2 వెండినాణెము. 1. బంగారము.

చూపాధ్యక్షుడు. సం. ఎ. అ. పుం. టంకకాలకు యజమానుడు, కోశాధిపతి.

చూషకము. సం. ఎ. అ. పుం. వాసకవృక్షము.

విజ మిశ్రిము

చూషితము. సం. విజ. అ. అ. అ. 1. ధూళి మొ. వానిచే (బూయబడినది,) కప్పబడినది. 2. కలుకుగా చేయ నది. 3. రత్నఖచితమైనది.

రె

రె అవ్య. ఆశ్చర్యార్థకమును వాక్యాలంకారము వగు, నట, బాపు మొదలగువాని కనువ్రయుక్తము.

గీ. మైకాఁకకు నుజల్వమందులఁ బెట్టేరు దీనిచేఁ గాఁకలు వీలునటరె.... కలు. శ. 18.

చం. స్వములయారెమేలుశ్రుతి బాగురెమూర్చన కంపితంబు బాపురె... ఉ. రా. 3. 135.

రెంచే ఎ. (జూదమునందు) రెండు (శ. ర.).

రెంజితుంజి శ్రీ. విజ. సంపూర్ణముగా, పూర్తిగా.

ద్వి. దేవహెచ్చరిక దైతేయారి యనుచు, రీతిమై మున్న కట్టికవారు నడువ, వలరు శంఖధ్వనులడరంగ దైత్యకులనధూగర్భార్థకుల రెంజితుంజి, యతిముటి మురువేప వా వాద్యగతుల, గుణుచలనిడదలఁగూడి వాయించ, నన్న యెరింగి యానన్నకాళియలు, నన్నలోమగఁ గూడి జళిమఁబూరింప

అ. మ. క. 5. 2. 41 పా. 14 పం.

రెంటు. ఎ. (✓రెండు.) 1. రెండగుట.

కం. తారెట్లట్లగఁ దమ్ము, తేవ ముత్తెంపు నరులఁ పడియచన్నల్,లో రెంటులు పి

అము. 5 23.

ఉ. బంటుకనంబు పెంపెనఁగఁ బచ్చరి కార్ముక మెక్కు వెట్టి యా, యొ రియైయట్టి శివ

యోగముద్రము నాదు కోలలన్, రెంటులుచేసి శ్రీమమున నిక్కముగాఁ జలికొండ కూతువు, ట్టింటికి వెంట గౌరి చన నీకునితోఁ బఱుతున్ నురాధిపా.... వీర. 2. 35.

2. (నీతి) ద్వైధీ భావము.

గీ. ... వడ్డుణములగుచు, జేరుకొనఁగాను వగు సిందిపోఁపొక, యునికి రెంటు ననందన ముగ్ర మూర్తి .. అం. భా. 1. 169.

విజ. రెండగములు గలది (వాక్కు.)

గీ. భోగి సహవాస సంబంధములు భజింతు, భువన ధార హస్తంబునఁ బోయుమనుచు, రెంటు మూల బలిఁ బ్రతాపించివట్టి, దంభవామన మామనస్తాప ముడుపు. నైష. 8. 148

రెంటుఁద్రాగుడుమెకము. ఎ. (రెంటుఁద్రాగుడు + మెకము) ద్విపము, గజము

గీ. గాలితేజీమెకంబులు క్రోలుపులుల, కొదమ సింగములే రెంటుఁద్రాగుడుమెకంబు, లల బ్బ ధ్యాజమునిరాజనిలయమునకు, బలకరంబున జోదుల పగిదిఁ బొలిచె. రామా. 5. 51.

రెంటుత్రాగుడు. (✓రెంటు.) ఎ. ద్విపము, గజము ఏనుగు.

నీ. రెంటుత్రాగుడు చట్ట రెంటెంపుతాలుపు తల పువ్వు తండ్రిలో నిలుచు జీయ్య ... ప్రబంధ. 1538

రెంటుత్రాగుడుతిండి. ఎ. (రెంటుత్రాగుడు + తిండి.) సింహము

కం. జలమున కంటెను బ్రజ్ఞాబల మెక్కుడు గాఢ బుద్ధిబలమునఁ జేర, చచ్చలమునఁ గైడుపు వెలిగాఁ, దలఁద్రుంతుం తెండి రెంటుఁ ద్రాగుడు పిండిన్. వేం. పంచ. 1. 347

రెంటుపేట ఎ. (రెండు + పేటలు.) జములు (చి. ని.)

రెంటుము ఎ. 1. రెంటెము, జమిలిసూలిబట్ట. ఉ. కుమ్ములు హవ్యవాహములు గుత్తపు మగ్గడి

తంపుఁ దోఁపు రెంటములు దట్టువున్న మృగ
నాభియుఁ జాఁదును నోడె... క్రిడా. 48.

2 పార్శ్వమందలి కట్టు టట్టుమడత, రొండి.

సీ. మృతమర్త్యు రెంటావ నిడ్డఁజాలక నెత్తురంజిల్లి
వెనుపొట్టముంజివాని ... ఆము. 6. 19.

రెంటాడు న. శ్రీ. (రెంట + అడు.) ద్వివిధ
ముగాఁ బలుకు.

మ. భయముం దత్తరపాటు దైవ్యమును దోఁపన్
స్వామి శ్రీరామ మీదయకుం జాత్రుఁడఁ
గానె యేమిటికి నిర్దాక్షిణ్య చిత్తుండనై,తి
యథార్థస్థితి రాక్షసు డనియొ భక్తిం గొల్వ
లేదో హిత,క్రియలం దేమఱియుంటినో పలు
కులన్ రెంటాడి కావైతినో.

శ్రీరం మా. 2. 124.

రెంటెము. ఎ. గెంటెము. జంటనేతవస్త్రము.
సీ. పుటియల చొకీలు పాలు వైన తలపాలు పన్నగ
వింఁము బన్నసరము, ఒలుకుల బూది క్రొవ్వ
లపులజవ్వాది వేలిమి మెకము పిసాళికుఁము,
చాఱురెంటెంబు నన్నంపు గెంటెంబు భాను
పండులచాలు పసిడినూలు. వరాహ. 9. 88.

సీ. పులితోలు రెంటెంబు వెలివట్టు గెంటెంబు
గట్టమండలంబున గరిమఁదవరి

రుక్మా. 1. 29.

సీ. పులుగురాయని చట్టువలనన్నె నొరవట్టు
హుంబట్టు జీలుఁగు రెంటెంబుతోడ ...
ఆము, 1. 12. యయా. 4. 3.

రెండర. ఎ (రెండు + అర) రెండువర. పార్థ
ద్వయము.

ఉ. అద్దమరేయిఁ బోయిరి శివాయని పల్కుచు
రెండరామడన్ ... కాళ. 4. 55.

సీ. రెండర యేట నొక్కండధిమాస మిట్లె
క్కిన యన్నెలలెల్లఁ గూర్చి కొవఁ బదు
మూఁడు హయవములు దప్పక నిన్నటి తోడన
నిండె. ... భార. విరా 4. 232.

(ప్రాతప్రతి పా. రెండేడులరకు నొక్కండధి
మాసము. అని భా. ల. వ్యా. పా. రెండవ
యేట. ముద్రి. పా.)

రెండాడు. ల. శ్రీ (రెండు + అడు.) 1. రెండు
మాటలాడు, ౨ తవ్వమాడు.

కం. నేలయు మడకము తేజము, గాలియు నాక
సము నెఱుంగఁ గాచితి న్నాకై, కోలిదె
రెండాడిగ నా, నాలుక మీ కులమువారి
నాలుక లటవే ? ద్వా. 5. 195.

2. నిందించు (ఎదురచెప్ప, ప్రతిఘటించు.)

కం. రూఢిగ విజ్ఞనదను రెండాడిన భూపతుల
శిరము లసిముఖమునఁ జెం,డాడుమఁ గయ్యము
లిగవది, యేడెన్నఁగఁ బొడిచె జయమహీ
వల్లిఘండై.

(చూ. ఆ సా. ప. ప. 8.) కొడదెవ కాసవము.

రెండవసూతకము ఎ. ($\sqrt{\text{రెండు}}$) మృతా
శావము, మైల.

సీ. ఎట్టి చుట్టంజేని యింటకేర రెండవ
సూతకముఁ దెల్పి యవలఁ జొనుపు ...

పాండు. 4. 149.

రెండు. న. టా. ద్వికర్తారకము.

(దీనికి వృత్తియందు హల్లు ఎంమగునపుడు ఇరు
ఇను అనునవియు, అచ్చు పరమగునపుడు ఈరు
అనునదియు, వికల్పముగా నాదేశములగును.
చూ. ఇరు, ఈరు. సమాసమున వర్ణవికారము
వైకల్పికముగానగు. ఐ. రెండ్లు, రెండులు.)

ఉ. కొండని వేడకతోడ బసిడికొండి ధనార్థుల
కెల్లఁ బండ్లు యూకుండుట దాన ధారకుఁ
బయోనిధుల్ల వ్యయింపఁగిమి యీ, రెండవ
కీర్తులం దలధరించివవాడు ...

నైష. 1. 51.

మహావ్రగ్ధరి. స్వనిలింపావాసదత్వాకతదతిలమిథ
స్తారంమృంబు లీ రెండును దీనుల్గాంచు వమ్మా
దువులనె ... ఆము. 1. 53.

గీ. నాలుగింటను వెండియు నాలుగింట, రెంటు
నై దింట మతియను రెంటు వేల్చి, యజ్ఞశీలు
రారాధించు నట్టి విష్ణుఁ, డిష్టదాయి ప్రసన్నుఁ
డయ్యెడును నాకు ఖార కాం. 4. 222.

కం... పెల్లునయే నమ్మల నా రెంటిని ద్రెళ్లగ
నేసెఁ గడుగరిన హృదయందై ...
ఖార, ఆను 5. 49.

కం. రెన్నెల్లలోన నాకుం, తెన్నొంద వధీవగాఁగఁ
జేయుఁడు .. ఖా. రా. మం. 204.

కం తనబిఁవడమున జూచివఁ దలలేకున్న
వాఁడు చెల్లెన రెన్నెల్లను ...
జై ఖా. 8. 100.

గీ. ఇంట రెన్నెళ్లు నూచి నీ వంకఁ దెగువ, గలుగ
కుం నీ జ్రులూళ్లు దలఁచి పోవ ...

ఎ. భేదము.

చ పటయెడ రెంటు లేక కులభామలు తారతఁ
డెట్టఁ దైవ సమృద్ధిఁ జరియించుటోప్పు
ఖా. రా. అయో. 297.

రెండాలుచేతుల తేఁడు = కుమారస్వామి.

మ. ... రెండాలుచేతుల తేఁ దుండిన తెల్లు
టిల్లు గనుమా దోహచంగ్రామణి ..
ఉ. రా. 8. 62.

రెంట్కిఁ తెడిన రేపఁడు = ఉభయభ్రష్టుఁడు.

గీ. అనుచినము నిట్లు ప్రాతికూల్యము భజింపఁ,
జండికమున మని బ్రహచర్యనియమము
వకు గృహమేధి పుత్తనమునకుఁ దొలఁగి, రెంటి
కిరీడెద్ద రేపని రీతి యయ్యె ...
జై. ఖా. 4. 87.

జ రెంటు, రెంట్రదాగుడు మెకము, రెంటు
త్రాగుడు, రెంట్రాగుడుతిండి, రెంటు వేట,
రెంటాడు, రెండర, రెండాడు రెండవనూత
కంబు, రెండుదలచు.

రెండుదలఁచు. అ. శ్రీ. (రెండు+తలఁచు.) కపట
ముగాఁ బ్రవర్తించు.

నీ. వేదఘోషణలేని వీట మన్న యశండుఁ దతి
దండులకు రెండుదలఁచు వతఁడు ...

జై. ఖా. 1. 86.

మ. తలయుం గోకయు వీడఁగాఁ జటచి సఁతా
పంబునం గాళికా,నిలయం బొక్కడ చొచ్చి
చచ్చిన నుతు వీక్షించి శ్రీవిష్ణుభక్తుఁకున్
రెండుదలంచు దోహులకు యుక్తుల్ గొల్పినే
యంచుఁ ద,దృఢిపిఠోపాత భగ్నశిరఁదై
ప్రాణంబులం బాసివన్. జై. ఖా 8 112.

రెంబ = రెమ్మ. ఎ. ఉపకాఖ. (4. 8.)

రెక్క. ఎ. 1. పక్షము

గీ. అతివ చమ్మలు జక్కవలగుట కేమి, సుది
యంతింత దండలచోయ నిగుడి, రెక్కకై
యుండ సొంపువఁ బిక్కటిల్లి, వలిపవయ్యెద
యను చిన్నివలను దగుల. (యయా. 4. 43)

కం. గ్రక్కవఁ జని వ్రాలుదునో, రెక్కలుగట్టు
కొని దివిజరిపు మేడలపై ప్రఖా. 4. 86.

ద్వి. రెండు హస్తములెత్తి రెక్కలతోడి, కొండ
రిప్పున వచ్చు కొమరు దీపింప ...

రం రా. కాల. 27 పా. దఖా. 1. 14.

2. పక్షతి, రెక్క-మొదలు.

నీ. రెక్కనాఁ బక్షతియగు ...

ఆం. ఖా. 2. 99.

జ రెక్కచోపు, రెక్కతలుపు, రెక్కలతేజి
రెక్కపాయ.

రెక్కచోపు. ఎ. (రెక్క+చాపు.) అంతరియోత్త
రీయముఁ జత. (చి ని.)

రెక్కతలుపు. ఎ. (రెక్క+తలుపు.) ద్వారమున
కిరువ్రక్కలనుండు రెండువలకలతో నేర్పబచిత
తలుపు. (చి. ని. | తొ., వా.)

రెక్కలతేజి. ఎ. (రెక్కలు+తేజి.) గరుత్మంతుఁడు.

ద్వి. శ్రీనరసింహుఁడైన శ్రీరంగశాయి, మెచ్చి
రెక్కలతేజిమీఁద సొంపారు, లచ్చితోగూడ
సుల్లము పల్లవింప, నారాధుఁ దగుచు...

ద్వి. పరమ. 7. 494 పా-

రెక్కపాయ. ఎ. (రెక్క + పాయ) రెక్కపాయ.
(చి. ని.).

రెక్కను. ౨. ౧. (రెక్క + కొను) 1. వర్ణిల్లు.

1. రెక్కలములు మోచి రెక్కొందమని నుమీ
చేకనగుల్ దాము గోరాడువండు ...

చంద్రా. 1. 72.

మ. అ. పుంగై డివు దానిని ఒకవంపై వల్లవ
స్వాయంపుం, బులుచే రెక్కొని కొమ్మయూర్పు
మొదలై నదానిని కోదలపై నెక్కి
కొమ్మవందనముం ... ఎన్నడ్రూపాగ్ని ...
చంద్రా 3. 31.

౩. రేముకొను. (క. ర.)

రెక్కొను. ౪. ౧. (రెక్కొను.) వర్ణిల్లు.

రెక్కొను. ౪. ౧. (రెక్కొను.) వర్ణిల్లు.

5. అచట యావగవారివైనఁ బ్రోవంగఁ జాలి
కుడుచునైవ రెక్కొలువఁ జాలి ...
చంద్రా. 4. 20.

రెక్కొలు. ఎ. ౧. (రెక్కొను.) రెక్కొనుట.
(క. ర.)

రెచ్చరించు. ౫. ౧. (రెచ్చ.) రెచ్చరేయు.
గీ. అడవిఁ దడవిల్లుఁ గైకొని యమ్ముఁ దొడిగి.
సొనిమై పంచి నిమ రెచ్చరించి మంచి, మెక
ముఁ బడచే నిచ్చలు మెచ్చరేయు, నట్టి
నాయకురాలిఁ జాయుగఁ దగునె ...
వాల్మీ. 2. 128.

రెచ్చించు. ౫. ౧. (రెచ్చ.) రెచ్చరించు. (చి. ని.)

రెచ్చిల్లు(లు). అ. ౧. (రెచ్చ.) విజృంభించు,
చెలరేగు. (చి. ని.)

రెచ్చు. అ. ౧. విజృంభించు.

గీ. మచ్చికలుచేసి దాయువో రెచ్చిపాటుఁ, తెలఁగి
యగ్గారదంపుఁ బసిండిశింక ...
అచ్చ. రా. ఆర. 48.

రగద. మోడు మోడుగవువ్వు రెచ్చెను, ముచ్చు
మున్నరకైక ముచ్చిరి... వాల్మీ. 3. 114.

5. త్యాగియైనట్టి సంతానంబులకు రెచ్చి గతితేమి
పెట్టిన గడుసుందనము మ. చ. 2. 32.

జ: రెచ్చరించు, రెచ్చించు, రెచ్చిల్లు.

రెచ్చెల. ఎ. జేగడాలమారి. (క. ర.)

రెట్ట¹. ఎ. ౩. డి. ముము.

1. పెరువవ్వు దగ దొట్టఁ జని రెట్టఁ వడఁ గొట్టె
నుడువెధి బెకగువ్వ నొక్కయంబు ...
మీను. 4. 58.

గీ. పవనమున నిండి వానల పవనగల్గె, రఘుమై
గూట్లుపెట్టిన ద్విగణంబు, రెట్టలో నిశ్చువడి
యందుకెవ కుక్ర. శిష్యశ్రేణి బెల్లలో చెట్లు
మొలచె. శకా. 4. 28.

రెట్టఁబెట్టు = రెట్టవేయు. (పక్షి) పులిపనర్జనము
చేయు.

అ. అచట రెట్టఁబెట్టి యర్కొదయముగాఁగఁ,
దడయ కరిగెవంత దార్రెట్ట, శిలలసంధిఁ
బొంద మొలచె నందొక నడి, భూభలములోని
బీజముఁడి కేయూర. 3. 45.

రెట్ట². ఎ. 1. భుజము.

ద్వి. మఱుగుఁ జొచ్చిన సుమారుఁగుమారుఁ,
గుదికిలఁబడ రెట్ట గునియించి నడిచి...
ద్వి. హాశ్య. ఉ. 101 చం.

కం అని బెట్టిరాబు రాచుమ, జనపతి చూడంగ
సురుచి సవతికొడుకుఁ బయ్యక రెట్టఁబెట్టి
పొమ్మని, వెనుకకుఁ బడఁబ్రోసి వీచు ప్రవేసె
బెలుచున్. వి. పు. 2. 15.

గీ. అలుకేనుండ బుగ్గయనుకొని తిట్ట, తొడలు వడి
పెట్టి కోదండ మడగఁ గట్టి, రెట్ట రెగఁబెట్టఁ
బట్టించి ఠేపుమాపుఁ, గొట్టుబెట్టుగ నజ్జన కోల
దెగను. హంస. 3. 141.

2. పక్షి రెక్క. (చూ. రెట్టకట్టు.)

జ. రెట్టకట్టు.

రెట్టకట్టు. ఎ. (రెట్ట²) రెక్కల యొక్క విశేషము,
రెక్కలకూర్పు.

సీ. వెదదసన్నపుటతై వ్రేళ్లుబ్బు చెక్కిళ్లు రెట్ట
కట్టెదురిక మిట్టబోర. ప్రబంధ. 191.

రెట్టి ఎఱ ద్వీగుణము.

చం. పొరిబొరిఁ బ్రీని రెట్టిగ నపూర్వవిభోకవ
మాచరించు... భార. విరా. 1. 209.

ఆ. జూడి, యద్భుతంబు రెట్టియై జనింప.
హరి. పూ. 8. 192.

సీ. మైనిండు సాలీని మగ్గంపుఁ జకచకల్ బూడి
పూశకు రెట్టపుట్టసేయ... చంద్రా. 3. 89.

ఉదా రెండురెట్లు, మూడురెట్లు.

జ. రెట్టించు, రెట్టంపు. రెట్టిత్రావుడు.

రెట్టంచే ఆ శ్రీ. (✓రెట్టి) ద్వీగుణముగు, ఇను
మడించు

క. నిజభూపరాతపిత్రి, ధ్వజకంకటఖండవేష్టితము
లైవకగు, వ్రజగాత్రశకలములు వా, రిజనాథ
కనుంగొనంగ రెట్టించెవగల్
భార. స్త్రీ 2 58.

కా. శ్రీచమ్ర్యాంఘ్రియుగంబు గింజకొనుచుం
తెల్యంబు రెట్టంపగన్ ...
హరి. పూ. 5. 170.

కం. నిట్టూర్పులు దఱచయ్యెను, గట్టులదొరకలికి
కలికిమ్మలయందున్, రెట్టించె ధవళ
కాంతులు, వట్టుగఁ గనుతెప్పలంసభావముఁ
జెంచెన్ జాన్నానీ. 1. 91.

స. శ్రీ. ద్వీగుణము చేయు, ఇనుమడించు.

సీ. తరువాత వదిమొదల్ దప్పక రెట్టించి ...
అప్ప. 4. 143.

వ. .. ఉత్కృతియందుఁ బుట్టిన సమస్త
సంఖ్య రెట్టించి ... అప్ప 4. 139.టిక.

రెట్టింపు ఎఱ. (✓రెట్టించు). ద్వీగుణితము.

సీ. రెండ్రత్రాగుడు చట్ట రెట్టంపుతాలుపు తల
పువ్వు పిండ్రలో నిలుచుజియ్య.
ప్రబంధ. 153.

రెట్టిత్రావుడు ఎ. (✓రెట్టి.) ద్వీవము, ఏనుగు.

వ. ... పదయుగవభాంశలంబులఁ జంచంచు
చూపుటంబుల రెట్టిత్రావుడు బొబ్బమెకము
దచ్చికాల్ల మెకంబుల నిరికించి కఱచుక
యుప్పురంబున కుప్పురం బెగప్పిమల నెలయెల్ల
పులివతలంబుల వజ్రగా వజ్రగాఁజెండు గండ
భేరుండ కాండంబులును ప్రబంధ. 156.

సీ. ... చెలఁగి అంతెలువైచువెలిగిబ్బ మాపుతో డా
వంక నొటపా మిటారితోడ, రెట్టిత్రావుడు
గాము చట్ట దుప్పిలువతో ...

గీ యతునకు మ్రోల హరుఁడు ప్రత్యక్షవ య్యె.
శ్రీరం. మా. 4, 80.

రెట్టు. ఎ. ముతుకబట్ట. (ర ర.)

రెడి ఎ. రెడ్డి.

కం. చాలు బిసాళింపకుమని, యాళి రెడిసాని
మగని వదలించి సుతుండాలును నీవును
నిచ్చోఁ, దాలిమి వసియింపుమని యతని
లాలించెన్. వేం. పంచ. 4, 453.

రెడ్డన. ఎ (రెడ్డి + అవ¹) రెడ్డన్న, రెడ్డి.

కం. ఈ రీతినుండి యొకనాఁ, డా రెడ్డన పనికి
దలుగు లమరించుటకై, నారలు గావతెవని
పొరు, గూరికినై పోయి మట్టియూడలు
చేరన్. శుక. 2. 338.

రెడ్డి=రెడ్డి. ఎ. (ఎత్వమునకు నిర్ధారక ప్రయోగము
కన్నదలేదు.) కాఁపులతో పోక తెగకాఁడు,
గ్రామాధికారి.

గీ. దొడ్డయ్యేశ్వర వివకోటరెడ్డి విభుల ...
కాశీ. 1. 24.

గీ. రెడ్డికొడుకైన యొక యెడైబొడ్డిగిండు, పొల
ము దోకరి కాఁతుబోతువంటి, వాఁడయో
దాని మగఁడఁట వాణిమగని, కెంత
చెడిపోయెనో బుద్ధి యెట్లుగూర్చె.

ఉ హరిశ్చ. 4. 12.

మ. ... మేఁ, కెరువుం గుంపటి మంచమెక్కిరి
ప్రభుత్వైకాన్తి రెడ్లజ్జడిన్ ... అము. 4. 134.

గీ. అనిన నలఁతిగఁ గోల్పోక యకఁడు రెడ్డి,
రాజుఁ గనునని... అము. రి. 88.

జ, రెడ్డన, రెడ్డిపాలవంకెలు, రెడ్డివంకెలు, రెడ్డి
వారి వానఁద్రాలు.

రెడ్డికము. ఎ. కూర్చొనులోని భేరము. మునుమ
కొన్న యెడమకాలి తొడమీది మోకాలు
మీఁమగా ముడుచుకొన్న కుడికాలి పాదము
మోపి, ఆ కాలిని వీఁచును పశ్చిముఖో దిగించి
కట్టుకొని కూర్చుండుట. ("రెడ్డికము" అని
శ. రి.).

వ. ... నలువకు రాజధానియైన మహావత్
నగంబు దనకు మణికిరీటంబుగా మెఱయు
నగరాజంబునకు రెడ్డికంబునుం బోలె నొడ్డునం
బదివేల యోజనంబులు పొడవున ముచ్చడివేల
యోజనంబులునై చుట్టి నచ్చి వియచ్చర ...
ప్రవాళంబగు చక్రవాళంబున సూర్యాది
గ్రహములు సంచరించు ...

శరాహ. 10. 114.

రెడ్డిపాలవంకెలు. ఎ. జి. (✓రెడ్డి) ధాన్యవిశేషము.

సీ. పచ్చపరుల్ రెడ్డిపాలవంకెలు సుఖభోగులు
పచ్చకర్పూరసరులు ... హంస. 4. 128.

రెడ్డివంకెలు. ఎ. జి. (✓రెడ్డి) ధాన్యవిశేషము.

వ. పరపుగన్నెర్లు గుడ్డియిరుత్తులు రావి
పూరాలాలు పొన్నశ్రీరాలాలు నివ్వ
రులు నీరుకావులు రెడ్డివంకెలు చౌటవరులు
ఆ గెమల్లెలు సుఖభోగులు ...

ప్రబంధ. 112.

రెడ్డివానివారఁద్రాలు. ఎ. (✓రెడ్డి) ఒకానొక
యోషది (వృ. వి.). శ. ర. ద్రా., వా.)

రెపరెప ఎ. 1. నిప్పు ముడుపుచుండు ధ్వని
కనుకరణము. 2. గాలి వీచుటయందగు ధ్వని
కనుకరణము. (శ. ర.).

రెప్ప=రెప్ప. ఎ. నేత్రపక్షము. (శ. ర.).

ఉ. అప్పుడు శిశ్ములేమి హృదయంబున సుమ్రతి
కమ్ము గూరఁగా, నెప్పటి చందముల్ విడిచి

యేరైఱఁ దక్కిన చూడ్కు రొండొరు,
నెప్పలమాటునం బొలయ నీ సుకుపాలికి
వచ్చు రాజులం, దిప్పు దతండు కాకలవదే యని
కర్ణుఁ దలంచి రందలున్ ..

భార. ద్రో. 1. 14.

ఉ. కోరిక రెప్పరెత్తుచును గొంతున నుంచె రెప్ప
వాల్చుచున్ ... శశా. 2. 276.

రెప్పము. ఎ. పూర్ణము.

శా. అలోకించెను శార్దూముక్తవటుకాదౌఘంబుచే
నీ మొనల్, నేలం గూలఁగ ఫలపాలికలతో
నిండారు రక్తంబులన్, గ్రోలఁ గోలిఁ విశాచ
కాలికలు గైకొన్నన్ మణిశ్రేణితోఁ, గ్రాలం
బట్టిన వెండికోరల గతిన్ గవ్వంబు రెప్పంబు
గాన్. ఉ. శా. 4. 195.

(శ. ర., వీరేశ. పా. వావిళ్ళపాఠము. కప్పంబు
లోప్పంబుగాన్.)

రెపరెపము. అ. శ్రీ. (జరరాగ్ని.) ముండు, అఁకలి
యగు.

వ్యవ. వానికిఁ గడుపులో రెపరెప మనుచున్నది.

రెప్పాలి. ఎ. వన్యవృక్షవిశేషము.

(పాదిరివంటి యాకులు గలది. దీని యాకు కార
ముగ నుండును. ఈ ప్రచురితలక దంఁమువలె
ధవళమై ప్లిగ్ధమై యుండును. చి. ని.)

ద్వి రోల సుంములు నొంగి తుండుములు,
కాలిమాఁకులును రెప్పాలి ప్రమాఁకులును.

ద్వి. పం. 2. 54 పా.

రెమ్మ. ఎ. రెమ్మ, ఉపరాఖ.

ఉదా. రెండు కటివేచ రెమ్మలు రెమ్మల్లి.

సీ. రెమ్మ రెమ్మ రివట రివ్వ పెంగ చివ్వ ... అన
నుకాఖ తెలఁగు... అం. భా. 2. 87.

రెమ్మ. వ. శ్రీ. సంచరించు, చంపు.

కం. ఉబ్బుడు లిమ్మలు గలవని, రెప్పండు రిపు
రాజుగాని రేఖలవరా, యబ్బుడు. పర
భామినికై, యబ్బుడు శ్రీపాతజ్ఞుని యబ్బుడు
ధాత్రిన్. అశా. 1. 20.

సీ. పంచకన్నియదాలు వట్టించెనే రాజు వర వీర
భద్రేభ పటలి రెమ్మి... బహు 1. 55.

రెమ్మ = రెంబ. ఎ. 1. కొమ్మ, ఉపశాఖ.

సీ. సురభిశశ్వసగంబు నెప్పె న పువల్లి గ్రుచ్చె
చాపులు సోకక గ్రోవిరెమ్మ...వసు. 1. 156.

సీ. గామిశఫలములు ఘటియింప వేలుపుటేడు
పెంచిన చెట్టురెమ్మ కొమ్మ.... దశా. 3. 35.

ద్వి. కులుకుముద్దులగమ్మ గొజ్జంగిరెమ్మ ...
సం. 1. 684., ఆం. భా. 2. 37.

2. పూతేకు, పుష్పరశము.

సీ. తేనియ బాష్పము నూనియ జిగిరిమ్మ రమ్మి
పూరెమ్మ దోదుమ్మి కత్తి... ఘటికా. 2. 25.

మ. తటచు లేవయు నికేల యా తెటవ యా
దానిమ్మ పూరెమ్మ యా, నెటిగ గ్రంపపుట
వంటి కొమ్మెలక... జచ్చ. చా. బాల. 139.

రెమ్మ న క్రి. దృఢముగా బట్టుకొను, ఒడిసిపట్టు.

ఉ. ఇగ్గెడు వెన్నకుం బయికి నీడ్చితక బైట
దొలంగకేయుఁ గే, లొగ్గెడు రెమ్మి పోక
ముడియు పునఁ గ్రుంగుతి రెండుకొంగులున్.
విగ్గ పడంబులున్ పడచి పెట్టెడు ...
విజ. వి. 2. 30.

ఉ. బల్లిదండ్రుల రాశులు భగ్రగణంబుల మీద
వాదించి వెల్లుగల్గె వాని కొనె ద్రుక
యొక్కటి రెమ్మి లోపన్, దిల్లున వెళ్ళబో
చులు చిప్పువ గ్రోవిని డిమ్మై కైపడన్ ...
సాదర. 1. 71

గీ. రెమ్మచును జొంచములు గూర్చి రెండు కడం,
సొంత గళకరైరలు గట్టు తెదె గ కూడ, తిరుగ
బడి కురుల చగరుల్ దీకొను గతి, నురిసి తల
దలఁ చాకించు నొకరి కొకరు. ప్రబంధ. 38.

సీ. కడవనంబుల రెమ్మి పెడమర్లుగా జుట్టి
గూనువో వడివీఁపుఁ గొట్టి కొట్టి ...
వాత్సీ. 2. 96.

సీ. కొదమసింగపుదోక కొనవైక బిజుట్టి వద
లక వడరెమ్మవాలు మగలు ..

సానందో. 2. 53.

రెల్ల. ఎ. 1. ఎన్నుతోనిభాగము, కడితైకదేశము.

సీ. అవనికము పొంకమటి దులదులనయ్యె జెల్లు
రెల్ల అబువ్వు మొల్లమయ్యె.. పద్య 9. 2.

సీ. కడితైకదేశంబు గనుపట్టు రెల్ల నా...
ఆం. భా. 2. 27.

2. నికకము, మెతుకు. (క. ర.)

రేయి = రేయి. ఎ. రాత్రి.

చం. పూర్ణిమలఁ బికాళి గుట్టును
త్రిక్కంగ ధంపుదారవట్టు, శేషము రేయి
మల్లికార్జున చక్కంగఁ జేయకయుండ నిల్పు
నా, యమ మటునాటికిం గలుగ నాంతగళ
చ్చితి గుంభితాశ్రువుల్. అము. 5. 150.

కం. ఈ వేదోనిధి కర్ణమె, కాతిదినత్కారం
జెందరామి యనుచు భద్రోతు రైయి సరుచి
వేయు విధాన కరిం గడిచి నీప్రతానము తారీ
ప్రబంధ. 145.

గీ. అవని సురభామయును బోలె నద్దమ రేయి
బిల్లిముని వల్లికాచాద్రసాదమునను, గగ్గ
నాకు నొసంగు శ్రీకృష్ణసాధి. ప్రమం. 1.
సంకు నాకృష్ణధీమమును మెలంకు...
మనేల. 1. 4

రం. రెమ్మను ఎగలను వరపు, గ్రంథుల
వెడలిన దుగవక మేని, తయ్యె ...
పద్య. 2. 15.

(ఇటు రేయి + ఇను. అని పదచ్ఛేదము.)

జ. రైయి వెల్లు.

రైయి వెల్లు. ఎ. (రైయి + వెల్లు) చంద్రుడు.

చం నెల్ల రైయి వెల్లు చెంగలువ నెచ్చెతి ... చంద్రు
డగున్ మహేశ్వరా... ఆం. భా. 1. 77.

రెల్ల. ఎ. 1. వరి. మొ. వాని యెన్నలో నొక
భాగము. 2. మెతుకు. (క. ర.)

రే

శ్రీరేయి. (నం. రాత్రి) రాత్రి, నిసి.

కం. పలుకులఁ బనిలే దీ రే, తలపెట్టకపోరువా
దుద్రగత నేనుం, జలము మెఱయఁ కాంచా
లుఁ, బొలియింపక కత్తకంబువుచ్చ వరేంద్రా.
భార. ద్రో. 5. 37.

కం. నా విని సుబలతనూజుడు, రేవా నీయాన
యేను దెల్లంబుగ రే, యీసెంవె నెమ్మ
నమ్మున, భావించితి వనియె
భార. ఆర. 5. 288.

చం. ... బంగరుపుమేదల సోరణగండ్ల వెంట రే,
లచినియెడు రిక్కి మొత్తముచు ...
నీలా. 1. 29.

ఉ. ... కంత్రికందుఁ డాభీభుజాప్రశాపమును
బెచ్చుమ మీఱుగఁ జోరె వారితో, రేలు బగళ్లు
నా కనలి రేగి మొగిం బదిరెండు మాసముల్.
ఉ. రా. 3. 375.

జ. రేకంట, రేగాము, రేచీకు, రేచీకటి.
రేజోతి, రేదొం, రేద్రమ్మరి, రేద్రమ్మరీడు,
రేపులుగు, రేమగఁడు, రేయెండ. రేయేలిక.
రేరా, రేరాచరేక, రేరాచతాయి, రేరాజు,
రేరాయఁడు, రేఱేడు, రేవగలు, రేవెలుఁగు,
రేవెలుఁగుతీవ, రేవెలుఁగుతాయి.

అవ్య. 1. ప్రశంసార్థకము

(బళిమొదలగు ప్రశంసార్థకశబ్దముల కనుప్రయు
క్తమై యుండును. కొన్నిపట్ల వట్లుకాకయు
నుండును.)

కం. ... ఒక్కొక్కటవ, రెంటిం బొదువంగ వల
యురే వెరవారన్... భార. ఆమ. 1. 223.

2. సంకాపార్థకము.

కం. నైరింపరాని శోకము. కారణముగ నాదు
తనయ కాంతారములో, మారుతసఖు పాల్పడి
యెడు, బారే... దశకు. 3. 48.

ఉ. కొమ్మను వేలుకొమ్మ కడికుండవమీను సుమమ్మ
రెమ్మరే... ప్రబంధ 700.

రేగు¹. అ. ౧. 1. ఎగయ .

పి. దూళ్లమక్కిక్కి మంగళ్లు అప్పలు రేగు వడు
వున గాలి నాడెడు నెఱులు ...
ఆము. 6. 17.

చం. గుణమున అస్తకంబునను గోటియుగంబునఁ
గేలఁ దార భీషణముగ నుప్పతిల్లి రథసంబువ
రేగినమాడ్కి దీప్రమా, ర్గణనికరంబులొక్కట
వరాతిబంబులఁ గప్ప ...
భార. విరా 5. 30.

గి. రాజసంబున హస్త్యశ్వింధపదాబి, పాద
పుట్టన మేరువు మీదఁ బసిడి, బూడిదలు
రేగ నొక నాడు దాడివెట్టి ...
వరాహ. 6. 129.

2. విశ్చంభించు, చెలరే గు

కం. ... గాంధారేయులు వెస నొక్కపెట్టు
రేగి యకనివై, గోయఁ కవిసిన ...
భార. భీష్మ. 2. 100.

గి. రాత్రి వచ్చెను జీకట్లు రాణమీఠె, మన్న
భుఁడు రేగె నోదాతి మఱుగులేల, పూని
యున్నది నాబుద్ధి వానిమీదఁ, దగివ వనిఁ
జేయు మీ వేళఁ దాళలేను. గంధ. 173.

కం. ఏ వెనఁగ రేగి యట్ల, పాపాత్మకమగు
కిరాతబలము పనుగ్రాటోపమునఁ గవిసి వివిభ
ధ, నావహరణ మాచరింప నారంభింజెన్.
భార. మౌ. 184.

ఉ. రేగి చకోరదంపతులఁ బ్రేల్పిన కల్పవ
పంక మిందులోఁ, దోగినఁగాని పాయదని
తోయజాంధవుఁ డిట్లు చేసెనో, వాంగఁ
బ్రకాంతినొంది కిరణంబులు వేడిమి దక్కి
కైత్రముల్, గాఁగ రథాంగముల్ బెదరఁగా
నపరాంబుధిఁ జొచ్చెఁ జెనిరన్.

భోర. 2. 98.

3. ఉబుకు, కె కివచ్చు.

చ. గోవుల పాదహతిన్ మహితలం,
బవయముఁ గ్రుంగి మట్టవిసి యప్పురిచుట్టున
నూటఁ రేగి బోరన వట జాలువాటి వదులై
చను .. కు. సరి 7, 655.

4. తోపించు, అగ్రహించు.

చరి అని ననుచున్నది బ్రహ్మదేవయన్ శవియించిన
రేగి చుట్టులున్. చనునె శబింప నక్కట!
విచారవిహీనుడవై తివో తనంబును బొలి
యించి తిరుగఁము బుద్ధిశములు భరింప
లేన. మార్కం. 5 చిరి.

ఉ. ... వాడు రేగి మటిపెట్టుదుఁ బెట్టనవంగ
మిట్టఁ గూ, పెట్టచు ... అము. తి. 70.

చ. అసిమిసినాదుఁ డిట్టి పనికై నను బంపెఁ ద
దీగ కార్య మే యక్షపుననైపఁ జేసి హృద
యంబున నంతనమఁదఁగందునో, ముని
వరు మోసపుచ్చుటకు ముందఱనిన్వి నతండు
రేగి నె, మ్మనముఁ గండునో వనుట మారిత
వేని బలం గొంద నో. చిత్ర. భార. 2. 11.

5. అతిరి యించు, వృద్ధి నొందు,

ఉ నుక్కువ రేగి నెయ్యపుఁ గమారునిఁ
జ పుట క... రాహుమై, యక్కటికంబు
వృద్ధికు శ్లాఘ వచ్చి దవాని ..
హర. 2. 84.

కం. నాగఁ డిలిచి రగిలిచి, ప్రేగగు రోతి
యగుచు ప్రేయమఁ రోడ్తో, రేగెడు చ్చను
జానట, గాఁ గూత్తును బగఱవెల్లఁ గడుఁ
జోద్యముగాన్. హరి. ఉ. తి. 167.

సీ. సునియ చేపట్టిన శూరత్వములు రేగు నీచ
వర్తను పొందు నిందకొలుపు ... నీతి. 52.

ఉ. పర్వపుఁగాలముల్ జలదపట్టులతోఁ బవనంబు
రేగి యు, తర్వలనంబు వేతయు ...
హరి. పూ 5. 44.

తీ. (పుండు మొదలగునది) ఆఘాతాదులచే నుద్దీ
పితమగు.

వ్యవ. గోడ తగిలి కులుపు రేగినది.

అ. రేచు, రేచుకొను రేపు.

రేగు² = రేగు వి బిరిప్పఁజులు.

కం. నాగ పెట్టె గుం డి. భరిని విహరింతు
శక్తికే... బా, నుంగలెగి పాతె తే గ
దంగేళ్లుగఁ ద్రొక్కి కొనుచుఁ దద్దయుభితిన్.
కళా. తి.

న. .. ఘోషా చూసంబులగు పరిగె పక్కె
మేను రేగు నెము . మొదలగు పాదలన్
మనుచ. 1 2

రేగుడు. అ. లింగపాట్ల (వృ వి.). (క. 2)

రేమే = రేపు. న. 23. (✓ రేగు¹) 1. ఎగయ
తేయు, ఎగుఁగొట్టు.

సీ చలిగాలి బొందుమల్లెల పతాగము రేచి
నిలిడఁబు సేయు వెన్నెలరనంబు .
మనుచ. తి. 17

సీ. సురగాలి దవడగ్గతరువర్ణతి రేవఁ బాపు
రాని జేగ పదుపు దూతె ... అము 2. 48.

2. చెదరిఁగొట్టు,

చ ప్రకటమహిరుహగ్రములు ప్రాఁకుచు జమ్ను
ఒ రేచి తేనె గో, పకులకుఁ బోయుచున్....
హరి. పూ. 5. 259.

అ. కాన జమ్ను తేచి తేనియకమకొన్నఁ,
గ్రోలకున్న వాడు బెలఁగాండె .
భా రా. యు. 100.

చ. ... ఎనంబున జమ్ను తేచి తి, య్యని మఘ
పావమొల్లక యంబున నొందుల పాలు
సేయుదే ... భోతా. 4. 242.

3. పురికొల్పు, ప్రేరేచు.

చ. తనభుజనత్య మెక్కడ యధఃకృతదిక్కరి
విక్రమప్రవ, ర్తను ననుఁ దాకు లెక్కడ
విధాత కడుఁజెడ రేచెనో నుమీ ...

కళా. తి 21.

సీ. పాటఁ బాటిగఁచాడి పరిభృతముల తేచి

కూరలువేయించె గొమ్మ యొకతె ...

చంద్రా. 8. 97.

చ. ... ఉపాయపురేలరి మాటలాడి ధీగుల
మదికైన నూరిక విరోధమొనర్చుచు నుకు
రాజుల, జెలుచని రేగి తెచ్చి తలపెట్టు
విరోధపు దీలవోవగన్ ...

హరి. పూ. 5. 92.

4 కొంచెంపజేయు.

చ వినుమరి జంజనుం జెరుప వేచుట లెన్ప
ప్రతాపచాండూరున వెడనుల్లి కుట్టులను
జొంకుల వానిం గలంగజేసి రేచివ దవ
పూర్వము భార. కాం. 3. 20.

5 కామం నీకేమిటివలన దక్కువేల
చెన్నెమాటల నిల్లు వన్ను, రేచె దేనిచ్చు
వలము సుప్రీతిగొనుము, పుత్రు జగదేక
విద్యుదొత్తిగనుము. హరి. పూ. 9. 77

6. అతిశయింపజేయు, ఉద్రేకింపజేయు.

7 అలయంచబట్టి తెమ్మని కోర్కి రేచి నిల్ప
చుటతల నిడదిగగనేర్చె ..

ఉ. కా. 6. 94.

చం. ఒకపొడింది తొయ్యలికి నొయ్యననవ్వల
నాన రేచి యొవిక వదియిచ్చరా నెదురు
పెట్టు .. చంద్రా 1. 26.

8. పుట్టించు, కలిగించు.

చం. కుటిలః టాక్షవీక్షణముః గోమలనూత్నకపో
లరాగమున్, జటులనమంచితభృకుటిసంవళ
నాబును జూచువేడుకన్, జిటపొటరేచె రాజ
సరిసిరువానేత్రకు... నైష. 8. 42.

రాజు = రేచు. 1. ప్రేరించు.

కం. కర్ణుండు రేచిపెట్టంగ, దుర్ణయవర్తులైన
శకుని దుశ్శాసను లీనిర్ణయమే మేలనగ నీ,
కర్ణములకు నించునెట్లు కార్ణవచనముల్.

భార. ఉద్యో. 2. 248.

(ఇటు పురికొల్పు అని యర్థము)

2. అతిశయింపజేయు.

5 వదిప్రశ్నములకైవఁ బ్రత్యుత్తరముఁ బొందఁ
జూచు పీనులకింపు రేచి పెట్టు ...

కవిక. 3. 228.

రేచుకొను న. శ్రీ. (రేచు + కొను, స్వార్థమున)
అతిశయింపజేయు.

ఉ. కయ్యవ్వవేడ్కరేచుకొని క్రమైడు తమ్మె
దిరించి యేమియన్, డయ్యక కొంతనేపు
పెనుదాకను జేతులరాటినిచ్చుచాఁ డెయ్యె
డఁ బోటి బంటుకు సెంతయుఁ గాతుక
కారిగాఁడె ప్రివయ్యురేంద్రుతో, యని
కాన యెనర్చుట చుట్ట మెన్నగన్

ప్రథా 2. 59.

రేచెము = రెంపెము. ఎ. జంటబగులవటన, జమిలి
నేతపట్ట.

మ. ... మంచిముత్యాంపేరులు మ్రోగివురే
తెమల్ పసిడితేరుల్ పల్లకుల్ ననుగా,
నులువా చేసె యయాతికిం దలపుతో
మప్పొగుచుం గూర్చితోన్. యయా. 5. 75.

రేపు = రేమే. న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రేగు}}$). 1. రేగఁ
జేయు.

గీ. వృపుతలపు రేచె నపుడు మాధువదపాంగ,
సాన మొనదేరిన యనంగళర మనంగ ...

రా. వి. 3. 129.

చం. గురునతిఁ గూడు రట్టువకుఁ గొంకని మోడు
వియోగి నీనము, త్కరముల కీడుచూచుటకు
దర్పకు రేచెడు కుట్టు చేడుతె. మ్రోలకు
దోడు చిత్రగతి మిన్నులఁబాతెడు మాయ
లాడు పెన్నిరులను పోకుకాలుకొని యేర్పు
వెలుంగుల విడు వీడువో, వరాహ. 4. 24.

2. పుండు మొడలగు వానిని అపూతాదుల వలన
నుద్దీపితము గావించు.

వ్యవ. కుటుపురేపకు.

3. ఎ. ప్రేరేగు.

ఉ. ... నే, డీయెడ హానివచ్చునని యెంచక
యూరిక పిట్టరేపుచే, నీయవ కమ్ముగాన కిపు
డిచ్చటవచ్చునె ... పారంగ. 2. 85.

రేక. ఎ. (సం. రేఖ.) 1. గీత, గీత.

సీ. తిగిలే లేపుక దిద్దినవొసలి నున్నెలిబూది
బొట్టు రంగుల నెలంగ ... నీలా. 1. 80.

కం. జలపంకదుదించి, దొంగచిన పెన్నెటి
రేకతోసెనెగది యెంతలరునొ నిర్వచ్యుం
కుమ. లలాటరేఖావిభాసి లలనల వగుచున్.

కళ. 2. 35.

సీ. వడిముక్కుమీద నన్నపుసాభివామంబు వడుమ
మండ కావనిచుచిరేక ...

వై. 2. 64.

2. (కీ. మొదల - వాని) నాటు, దుతి.

(చూ. రేకమోమే.)

3. నిరంతరపంక్తి, నడుమ నెమములేర యుండు
వృక్షలతాదుల ఎరుస.

సీ. నెట్టెంబు నుట్టెన నెమ్మిపించము వంద కొవ
రేక యెక్కింక నుడియరుడ ...

హం. 6. 45.

గీ. రేయనంగను రేఖయై రీతిగాంచు ...

అం. భా. 2. 84.

4. నాట్యగతిభేదము.

క. లయకొప్పు దృష్టియును నభినయముదుటు
దురమ్ము మోడ వయమున్నతి రేకయను
ప్రమాదము హరువున్, మెయిసిరి యవ
ఘటము మురుపు మెలకువ యమరన్.

ప్రబంధ. 108.

5. సౌందర్యము.

సీ. అలకొకములతోఁ నళికింపదగు రేక గల్పి
నిచ్చెపుటుబ్బుగుబ్బ లలర ...

చంద్రా. 2. 114.

గీ. .. త్రోలోక్యమోహ, కలిత శృంగారరస
మునక గరువుగట్టి, మదన రాజీవగర్భుండి
నుదతిం జేసె, గాక లేకున్న గలదె యీ
రేక శిలికి. ఘటికా. 2. 87.

ఉ. ఆకడకంటిచూపు టొఱ. పాయపరంజి
మెలుంగుచెక్కు లా, చై కరచంచరీకరుచి

సంజికమేదకచాకచక్ర మా, రాకచూపాంశు
రాక దెవరాకని రేక నిరాకరించు మో,
మాడుకనుజబ్బంభణ మయారె యెయరికి
రాని కేటగున్. రా. వి. 4. 7.

6. విలాసము.

ఉ. నాకవరాచు గాక మజ్జిగ్గమహా గయి
జేయు జోలెన్, రేకల విన్నుం బొలంగురే
కలకంబుల. ... కుక. 2. 117.

7. విధము కిరి.

వ. ... పు యిరుక్క గజింగామంబు
గొండ్రుచ్చుల వాసుత గాద్దుచే బొప్పు
చొక్కామల రేక ... ప్రబంధ. 111.

ఉ. ... వల్లగంబు, కేటం నిగ్గులం తెనయు
రేకమ గ్రమ్మెను ఉమ్మచీకటల్ ...

ఉ. దురక్క. 2. 113.

8. జాను, లే.

వల్లవ. పెండ్లికై చుట్ట ములకు రేక లంఘి
యారాంచు.

జ. రేకచీరణము, రేకమోమ.

రేక. ఎ. చాటాకుదొప్ప. (చా.)

రేకంటు. ఎ. (రే + కంటు.) సూర్యుడు. (క. రం.)

రేకచీరణము. ఎ (రేక¹ + చీరణము.) రేకలు
తీర్చెడు చిన్నయలి. (క. రం.)

రేకణము. నం. ఎ. న్. న. (రేకణన్.) రూ. రేక
ణస్సు, బంగారము.

రేకము. నం. ఎ. అ. ప్రిం. 1. సందేహము,
సంశయము. 2. విరేచనము, కల్మషమును
బోగొట్టుట. 3. కప్ప.

రేకమోమే. అ. క్రి. (రేక¹ + మోమ.) కత్తి
మొదలగు వాని) పాట్లతిను, దెబ్బతిను.

వ. ... ఒక్కించుక రేకమోవని నాయురస్థలం
బున నీకుచకుంకుమరేఖ లంటించి మీ వారికి
సూదు దీర్చి ... విజ. వి. 3. 158.

గీ. భార! పెండ్లికి నేగినట్లనికి నేగి, యజ్ఞ
తంత్రంబుకివి యేటిలక్షమనుచు, రేక
మోవక గెల్పుట నీకెచ్చెల్లు, సమర నిశ్చంక
రఘునాథ సాహసాంక. (విజ. వి. పీఠ. 40)

రేకలా. ఎ. (హం. రెకా. మి త్రా) ఒక విధమైన చిన్న పిరింగి.

సీ. ఒక రేకలా దెబ్బ యుద్ధతారాతిరాట్ట కుటీరముల కంబములగదర్పె ... రంగా. 31 185

రేకు=తేకు ఎ. 1. పుష్పదళము.

సీ అలి కలభములు పైఁ దొలకించువని రేకు లలకలఁ జిన్ని పువ్రె వెలుంగ ..కు. సం 9. 325.

సీ. చదలు గేదంగి కూర్పుతుడకొమ్మ నరవిరియై కానుపించు పూరేకు లనఁగ ... పారి 2 38.

సీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనము దెచ్చి యచ్చునఁ జెట్టిన ట్లందమొంది. ... భార విరా. 2 52

సీ. రేకులన్నియు విచ్చి రేయొడ జిగినిండి కర మొప్పు తెల్లరామరల కంటె ... భా. రా. ఆర. 1. 185.

సీ. రేరాచ గేదంగిరేకు క్రొవ్వెరతోడ వెట్టకన్ తేగురుబొట్టుతోడ... పాంచా 8. 76.

2. దళము, అకు.

గీ. కగములచ్చోదకమ్ములఁ గడిగి వార్చి, మలసి రేకులు నేవించి కళకుఁ బచ్చ,దాలు తిన్నె వసించి... ఘటికా. 2. 17.

3. బంగారు మున్నగువాని తగడు.

కం. కాకున్నఁ గెంపు వెన్నెల, రేకులవలెఁ జలువ గ్రుమ్మరించునె తల్లి, యీ కారుమంట లిటు లన్ నీకు న్నిమహిమఁ జూప నేఁబని వింటిన్, రామా. 7. 5.

4 దుప్పటిగాఁ గూర్చని వస్త్రము.

సీ. ... దుప్పటి యోను హసాసలి దువ్వల్వ విణము దుప్పటమవ ... గీ. ననియె కూర్చనిచో రేకులనఁగ వెలయు ... అం. భా. 2. 158.

జ. రక్కోను, రక్కోలుపు. రక్కోలు, రేకుమడగు, రేకుమణిఁగించు, రేకుమణిఁచు, రేకెత్తు.

రేకుఁడు. సం. ఎ. అ. పం. నిమ్మజాతివాఁడు, నీచ జాతివాఁడు.

రేకుమడ(ణ)ఁగు = (రేకు + మణఁగు.) అ. క్రీ. అణఁగు.

సీ. అడిదంబుచే రేకుమడఁగఁ గొట్టిన వికాసము దక్కి కడుస్సుక్కి జరిగెఁ గుముదుఁ,డు ... తకా. 4. 101.

రేకుమణిఁగిఁచు న. క్రీ. ($\sqrt{\text{రేకుమణిఁగు}}$) మణఁగఁ జేయు, మణిఁగించు.

సీ. గురుకరంబుల భవత్కువలయుంబును రేకు మణిఁగించు ప్రభువగల్ మాన్సికొనుటా ... రావి 4 49.

ర్థి. మలయు సంవఁగిరేకు మణిఁగించి సొంపు, గిలుకాడి తిలకంబు క్రియఁ బొల్పు నాన ... ఆ. మ క. 2. 108 తా. 15 పం.

రేకుమణి(డ)ంచు. న. క్రీ. ($\sqrt{\text{రేకుమణిఁగు}}$)

1. అణఁగద్రొక్కు, మణిఁగి చు.

సీ. భ్రమరపంక్తులవేటఁ బరిహసించకయున్న మ్రానిసంవఁగిరేకు మణిఁచఁ దగతె ... భాను 2. 61.

ఉ. లంచముఁబట్టు నంచలబలంగముచే వడలంగ బంగరుం, గొంచెముగాని మేనితళుకుల్ బెకు కుల్ బచరించు జూపులున్. మించులఁ గుంచు మోము రజనీవిటు గుప్పనఁ దప్పఁ తెంపుమన్. సంచపు రేకుమడఁచంగమ నంగన నకుఁ జెక్కులున్. రా. వి. 4. 9.

2. చంపు, సంహరించు

పీ. తమఁ బిత్తివప్పుడ, విని లోనువదెనంచుమకరంబు కరిరేకు మడచునొక్కొ, విభుఁడ కల్గిన మొఱ వివఁడె లేఁడని దంతిఱిడిని ప్రాణములేడ విడుచు నొక్కొ ... వాత్సీకి. 1 100.

ఉ. యాదవవార్ధి నెల్లివిరియన్ మఱియాఁగెడు పాటి వీరుఁ డి, మృ్తిని నెవ్వఁ డిందులకు మీరలు గావలె నేమె చాలమే, పోదుమె కట్టి తెత్తుమె ఋభుప్రభునందనుఁ డెంతవాని తం,ద్రే దురమం దెదిర్చినను రేకు మడంతుము మాట లేఁటికిన్. విజ. వి. 3 165.

రేతత్తు = టేతత్తు. అ. ౧౩. (రేకు + ఎత్తు) వర్ణిల్లు.

గీ పెంపు నె దెను దామరతంపరయ్యె, బలరె నెగడెను గొనసాగె బలిసెఁ బెరిగె, వనంగ రేతెత్తె ననంగఁ జేల్లయ్యె వృద్ధిఁ, బొందె నను ఓకు. ఆం. శ్రీ 5.

రేఖ నం. ఎ అ శ్రీ 1 గీటు. గీత. 2. పాడి పాద తలముల యందలి గీత. 3. కొద్దిభాగము, గీతంత మేరి 4 వరుస 5. లంకాపురముమండి యుజ్జయి నిమార్గమున మేరువు వలకు తోడ్కొనివేత్రలు గీసిన మోక్షి లోక ముక్తిమైన రేఖ. 6 మోసము, వంచన 7. ఆహారము, వైశాల్యము 8. మార్గము త్రోవ. 9. రీతి, విధము.

(ఈ యర్థమున తెనుఁగుననే ప్రయోగము కన్పడు చున్నది.

మ. జననీ తూర్పుర గర్భగోళముననే సర్వజ్ఞుడై ప్రజ్ఞుడే, ఘనతం బొల్పెను దత్తరాజరుని రేఖన్ భూరివై రాగ్యబో, ధనిరూఢిన్ శుకయోగించద మన నందంబందెఁ దా నెన్నఁడే, జననంబొందె నతం డదేమొదలుగా సర్వసహమండలిన్.

విప్ర. 1 76.

మ మనుజుం డొక్కడఁ జాటులంబడుట పామ్రాక్షింబు గైకొంటునుం, గనుఁ దా నేర్పు రిచేతి కందుకము రేఖన్ బెక్కు చందంబులన్. ... నా. పంచ. 2. 156.

సీ. భరతుని లాగునఁ బరశురామునిభాతి రంతి దేవునిభంగి రాముగరిమ, నంగుని రేఖ య యాతి భావంబునఁ బృథువిధంబున భగీరథుని మాడ్కి ... విక్ర. 2. 89, వసు. 8. 8

రేఖగొను వి అ ౧౩. (రేఖ + కొను.) గీతల చేత గుఱుకులు పెట్టుకొను

ఉ అత్తనుమధ్యరూపు కడు వందముగాఁ గనుమా యుధుండు నా, చిత్తమునందు రేఖగొని చిత్రము వ్రాసెనొ ... కు. సం 8. 825.

రేఖాగణితము నం. ఎ. అ. న. తేత్రగణితము.

రేఖామణి, వి. బ. (హిం. రేఖాన = మెట్టి భూమి) ఒకడినును మెట్టిరావ్యము.

వ. ... కటకనరులు రత్ననరులు కేసినరులు నాయ నరులు వచ్చడిననరులు గుడినరులును వడ్డిగం డ్రలు రేఖామణి కాంభోదులు మదననరులు ... ప్రబంధ 112.

రేగడ = రేవడ ఎ రేగడి, బంకమన్న. (శ. ర.)

రేగడి = రేవడి. ఎ. బి. బంకమన్న.

గీ. పంకమునగొరిజ దిగఁబడఁ బలవలేపు, మన్ను లివ్వెన రేగటమన్నులందు... మమచ. 4. 20.

జ. రేగడిదూల.

రేగడిదూల. ఎ. (√రేగడి) ఒకానొకవృక్షము, కచ్చుర (వృ. వి). (శ. ర.)

రేగాము. ఎ. (రే + గాము.) రాక్షసుడు, నీకాచ రుండు

సీ సనవాగ్నిశిఖితో దివిఁబ్రాంత రేగాము కలుకు జంజలువెండ్రుకల బెడంగు... ఉ. రా. 1. 83.

రేచకము. నం. ఎ. అ. అ. అ. 1. కల్పవృక్షము పోగొట్టుకడి. 2. జేదిచేయువది, విరేచన కారి యైవది.

ఎ. అ. అం. 1. ఊపిరి విడుచుట, ఒక్క ముక్కు రంధ్రము ద్వారా యూపిరి విడుచుట. (పూర కము, కుంభకము, రేచకము.) 1. చిమ్మనగొట్టుము, పిచికారు 3 సురేశ్వరము, పెట్టువ్వు. 4. జయపాలవృక్షము. 5. తిలకము (వృ. వి.).

న. 1. జేదిమందు, విరేచనోషధము. 2. కంగు వృక్షము.

రేచకి నం ఎ. ఈ శ్రీ. కరకచెట్టు.

సీ. నెత్తిఁ దంగేదాకు మెత్తి రేచకి నిమృతపంట పుల్కున నూటి పట్టువెట్టి ... కాళ. 8. 110.

రేచన. నం. ఎ అ. శ్రీ. 1. ఊపిరి. విడుచుట. 2. జేదియగుట, విరేచనములగుట. 3. వినర్జించుట, నిస్సారము.

రేచనక. సం. ఎ. అ. శ్రీ 1 శ్లోకశ్రివృత్తు
(వృ. వి.).

2. కాపిర్లము (వృ. వి.) (వాచ.)

రేచనము. సం. ఎ. అ. శ్రీ 1. కాపిర్లము
(వృ. వి.) 2. చంతిర్లము. రేచాము
(వృ. వి.) 3. కాపిర్లము (వృ. వి.) (వాచ.)

రేచనము సం. ఎ. అ. న. రేచన.

రేచి. సం. ఎ. అ. శ్రీ 1. కాపిర్లము, రోచని.
(వృ. వి.) 2. అంకోము, ఊమరు, (వృ. వి.)

రేచి. సం. అ. శ్రీ. ఊపిరివిడుచు.

కం. శ్రీమమిశింకవృత్తిరతె, కటిముజీయించి
వృ. వి. యానందముతో, నడుమగఃకేసిన
ము, కంఠిని రేచించినాయుః గ్రమముగ
నెడున్. శం. మా. 3. 149.

సం. శ్రీ పాట దోలు.

మ. వెలిజో. గన్నుకు నామరూపకతిన్ వేమాలు
రేచించి యిమ్ముల సచ్చిమ్ముల రూపరత్నము
మరి బూరించి యామింద నిశ్చలమై రత్న
యమై రగవృత్తము వశ్రాంతంబు గుంభించివన్,
నలువొప్పున్ బిభ షేష్మమై రచకు ప్రాచా
యామ యోగంబగున్.

శిరాచా. 3. 168.

రేచితము. సం. ఎ. అ. న. వంకరలేక వేగముగా
పోయి యగ్యధారానిశేషము, గుట్టుపుదాడు.

రేచి. సం. ఎ. (రే + చి) రాత్రి కన్నులు
కన్నడిసిరి

స. కడలి చూపులతోడఁ బాటనవచ్చునే
రేచిపై న నిరేహములు ... తవతి. 2. 17.

రేచి. సం. ఎ. (రే + చి) కేవలాంధుడు.

ద్వి. రెండుగన్నులులేని రేచిచేత, ముందు దర్పణ
మట్టు లుపదేశహీను, శివపూజంబులు
చించింప ... ప్రభులిం. 2. 48 పా. 5 పం.

రేచికటి. ఎ. (రే + చి కటి.) రాత్రి కన్నులు కన్న
డవి నేత్రరోగవిశేషము, నిశాంధ్యము.

కం. తమ్మాకు రెండుపట్టలు, కుమ్మి యాక్షరము
లను గూర్చి వడిచి చా. రొమ్ముగ ద్రివివం
బులుగొనఁ, బమ్మిన రేచికట్టలఁ జాయున్నే
గన్. చికి (చి. ని.)

రేజోతి. ఎ. (రే + జోతి) చంద్రుడు.

సీ. పొడిమగజాచందు పొడిగె వంటినజాతి రేజోతి
జాగోడ జాజటాకు... ఘటికా. 2. 66.

సీ. కెలక రేజోతిరాచలువతిన్నియపాంతః బరు
వంపు పూచవప్పరము వన్ని... ప్రబంధ. 241.

రేచి. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. గహ్నిరటికము, అగ్ని
వన గలుగు ర్జుని. 2. సు యశస్కట మగు
వాక్కు 3. త్రిశ్రీమము (వృ. వి.).
4. స్పృహ. 5. కాంతి 6. వైభవ (కే. ని.).

రేణము. ఎ. మిక్కిలి కన్నమాడ పేడ.

వ. ... మొరపుల నోరి మరుపులుం బెయ్యిల
రేణంబులుం బాంకుండల మరలు నున్.
హరి. పూ. 5. 142.

ఉ. దోనెడుకొంపలోఁ బసుల త్రొక్కిడి మంచము
దూడరేణమున్, బాసిన వరకుకంబు .. శ్రీనా
థుని చాటువు.

రేణి. ఎ. ఉపయోగము. (రేణివచ్చు = ఉపయోగ
వడు, పనికివచ్చు.)

కా. దాన ప్రేక్షిరాక తండుకల చంద త్రావృగీ
శ్రీతికి, బానేకాగుకభక్తచాచింముర్య రాత్రి
కల్యామణి, శ్రీనే తోఁజమొప్పు దూటి
విజయశ్రీఁ బెడ్లియై వత్తుంగా, కేసంచుం
జొరంగా వారుం బెట్టిగిపోయె బోయినం
గ్రమ్మచన్. కకు. 5. 98.

రేణి. ఎ. ఒకానొక చెట్టు.

సీ. వేరువనన గుత్తివెట్టి వారువ రేణవనన కరక
కొమ్మి పలుకరేణి ... హంస. 4. 11.

రేణుక. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. జమదగ్ని యొక్క
భార్య, పరిశురాముని తల్లి. 2. ఒక దినుసు మండు
పదార్థము, గంధద్రవ్యవిశేషము.

రేణురూపితము. సం. వి. వి. 10. అ. అ. మమ్ముచే
మలినమైనది, దమ్ముపడినది.

వి. అ. పుం. గార్జకము, గాడిదె.

రేణువాసము. సం. వి. అ. పుం. క్రమరము. మమ్మెద.
(విల్వము.)

రేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. 1. మమ్ము, ఇనుక
మొదలగువాని యణువు. 2. పుప్పాడి, పుప్ప
వరాగము. 3. శ్రీ గంధద్రవ్య విశేషము,
రేణుక (వృ. వి.).

రేణుసారకము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

రేణుసారము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

రేతజ. సం. వి. అ. శ్రీ ఇనుక.

రేతము. సం. వి. అ. ర. రేతస్సు.

రేతస్సు. సం. వి. న. న. 1. ఇంద్రియము పురుష
వీర్యము. 2. జలము, నీరు. (కే. ని.) 3. పాద
రసము.

రేతిరి = రాతిరి. వి. (సం రాత్రి) రాత్రి, కిసి.

ఉ. ...దూతి యా. రేతిరి బోయి చీల నగరిప్రతి
రథ్యమునుంగొనర్చి సం, జాతకుతూహలుం
దగుచు జారుడు దత్పదనంబుఁ జేరిగన్.

వేం. పంచ. 6. 271.

కం. ప్రాతఃకాంమునా దర, రేతిరి యేకెంచి వేద
లేదనక కడున్, భీతై కలంత యొసంగితి,
జేనులు దురుషకొనియుంట శివుడే యెఱుఁ
గున్.

శేష. 3. 256.

(అరరేతిరి = అర్ధరాత్రము.)

సి. రెయి రేయి రాతిరిరేతి రనంగను రఱని పొల్పును.
అం. భా. 1. 94.

రేత్యము. సం. వి. అ. న. కంచు. (విల్వము.)

రేత్రము సం. అ. న. 1. ఇంద్రియము, శుక్రము,
2. పాదరసము. 3. అమృతము. 4. పరిమళముగల
పొడి, 5. సూతకము, జాతాకాచము.

రేదార వి. (రే¹+దార.) నిశాపతి, చంద్రుడు
కం. రేదార మొగమున కెన చిగు, రేదారపల్వల్ప
తోడ నిటిగుబ్బిలయా, రే దారయన్ జక్క

వకవఁ, వై కలివలువెన్న నలువకవఁదిఁ
దరమే. అచ్చరా. వాల. 136.

సి. తొలిచేచాల్పు రేదార విడియింప నిర్మించిన
మగజామేడ యనఁగ ...

ఉ. రా. 1. 100.

సి. నిండు రేదారరేరు నెమ్మొము ప్పజెనుచి,
సమీ. 2. 8.

రేద్రిమ్మరి. వి. (రే¹+ద్రిమ్మరి) రాత్రి చదును,
రాక్షసుడు.

ఉ. కొమ్మలుఁ దోక లేక జతగుఁచెను నీకు
వృషాబ్య యింద్ర రేద్రిమ్మరి దొడ్డి కయ్య
మున దిట్టతనం బతి పూరిమేతో ...

కా. 2. 4. 5.

(అగ వైవర్ణ్యము.)

సి. వెడమాయ లడరించు గడుసురేద్రిమ్మరి పొంతె
యెవ్వారికి భోజన బు ...

శ్రీ. 1. 31, సతా. 1. 3.

రేద్రిమ్మరేడు వి. (రే¹వత్త²+ ఉడు, పార్వ
మన.) 1. పిచ్చుడు, రాక్షసుడు (క. ర.)
2. నిర్భతి.

అ. మూలతేడు సోకుమూకలతేడు రే.
ద్రిమ్మరేడు ... అన గను, నిర్భతి కేళ్లు చెల్లు.
అ. 10. చేప. 20.

రేనాడు. వి. దేశవిశేషము.

క. వెనాడు వెనాడును బులు, గులనాఁ
ర్పాకనాడు పాత్తపినాడున్. గలమురికి
నాడు రేనాఁదలయక గనుఁగొంటి వచటి
యబలంఁ గంటిన్. హంస. 1. 53.

రేను = రేగు². వి. (దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏక
త్వమున వికల్పముగాను, బహుత్వమున నిత్యము
గాను బిందుపూర్వక 'గు' వర్ణము ఆదేశమగును.)
వృత్తవిశేషము. బదరీవృత్తము.

సి. పొన్నబొట్టుగు పోక పొగడ చాడిమ మిప్ప
గుముడిందు గురువింద గోను రేను ...

వేం. పంచ. 4. 522.

రేపకడ. ఎ (రేపు + కడ.) ప్రాతఃకాలము.
(వృత్తిని) వర్ణవికారము.

గీ. రేపకడయును బగలును మాపు వరుస. వర్ణ
ద్యుక్తామంబుల నాచరింపవలయు ...

భార. ఆను. 2. 45.

కం. రేపకడ గోవువంచిత, మేపురుమం దెవ్వఁ
డైన నెప్పుడు నియమంబోపి తలఁజల్లు కొని
జాముచెడుఁ బుణ్యలోకభాము ల్గులుగున్.
విజ్ఞా. ప్రా. 58.

* ... ఆరేయి గడిపి. ఆ. రేపకడవలేచి పావనినా
శవ, పద్ధిమునకు నేగి పార్థివుండు..

ద్వా 7. 131.

రేపము నం ఎఱ (అ. ఆ. అ.) 1. నింద్య మైనది,
నీచమైనది 2. కఠినమైనది, క్రూరమైనది,
3 కృపణమైనది.

రేపస్సు. నం ఎఱ. (న.) 1. నీచమైనది. 2. దుష్ట
మైనది, చెడ్డది. 3. కృపణమైనది. 4. క్రూరమై
నది, అకణ్యమైనది.

రేపాడి ఎ, (రేపు + ఆడి. స్వార్థమున) ప్రభాతము,
ప్రాతఃకాలము.

కం. రేపాడి లేచి నియమము, దీపింపఁగ ప్నానవి
చులు దీర్చి రమేశున్, గోపాబుని జాగరణము.
చూపట్టఁగఁ బూజసేయ సుగతి లభించున్.

శేష. 4. 9.

శీ ... జీమూత ద్రవ్యంబు, రంజితే మధ్యందినంబుల
రేపాడి చినికె దుషారంబు దినదినంబు ...

కాళ. 3. 149.

రేపు. ఎ. ఖ. అనౌ. 1. ఎల్లి, ముఱునటి దినము,
నేటితరువాతిదినము.

మ. వరుసం దెల్లముగాఁగ నీవడుగుమే వత్తున్
ననైన్మ్యుండనైపురసంరోధమొనర్ప రేప కడఁ
గం బూరింపు ముత్యాహతన్ ...

హరి. ఉ. 1. 13.

మ తలమే బ్రహ్మకునైన నీవగమహత్త్వం తెన్న
నేనియ్యెడం, గల చోద్యంబులు రేపు గన్గొని
యెదన్ . మనుచ. 2, 12.

చం. అని కొనియాడి విశ్వభువనైకధురంధర నేడు
రేపు నీ, వనితయు నీవు నిచ్చట వశ్యము మజ్జన
భోజనాది పూ.జవములు గై కొనవ్వలయు ...
పారి 3. 39.

2. ఆచిరభావాలము, భావికాలము, ముందు.
మ. ఇదిగో రేపె తపఃప్రభావమున వాణికాను
మెప్పించి మీ, వదముల్ గై కొన నున్న వాఁడు
విజ ధప్రత్యర్థి సామాన్యడే ... దకా. 4. 57.

కా. నీపుత్రుం దితఁడంచు దుఃఖపడె దెంతే దేహ
మో, జీవుఁడో, నీపుత్రుం డిట దేహమాత్రమని
యంచేఁగాదు జీవుండనన్, నీపుత్రుండిపు డైనఁ
గర్భగతినొం దేఁబూర్వముం బుట్టిఁడో. రేపుం
బుట్టిఁడొ యిక నెవ్వరికిఁ బుత్రీభావ మాద్యం
బగున్. దకా. 4. 10.

3. వగలు, దివాభాగము.

గీ. కలుగు నూజేంద్రలో వర్ణకాల మవహ, రించు
నిద్రయె యానిద్ర రేపు మాపు, మాని యుం
డిన జాడ్యంబు మేనఁబొడము ...

దకా. 2. 138.

ఉ. అపుటభేద వేంద్రదృషదావళి కల్పితగోపు
రాళివై, నేపువ మాపు రేపుఁ జను నిందుదివే
ద్రులఁ బర్వఁ దద్భృతుల్, బాపురె వీనికిన్
గ్రహణబాధ యపర్వములందు నేక్రియం, బ్రాపి
తమయ్యె వంచు మది భ్రాంతివహించురు
తాంత్రికోత్తముల్. హంస. 1. 163.

ఉ. ఈశ్వరివిధంబున నిభేంద్రకటోదితదానభార
లై, ద్వీపవతీతరంగతట విస్ఫుట కై వల కండ
ళంబు లై, తావనబాలికాశ్రవణద త్రయవాం
కురభూషణంబులై, రేపు దమంబు సేయు
శబరి కబరి నిలిరీస నిలిమల్.

వా దు 2. 178.

4. ప్రాతఃకాలము.

చ. అమలనివాతసౌధములయందు మనోజ్ఞ మరాళ
తూలతల్పముల శయించి రేపులు శుభస్థితి
మాగదిసూత గీతనా, దములఁ బ్రమోదముం
బొరయు ధర్మసుతుండె కిరొర భూమిభాగ
మున శయించి, మేల్కొను స్మృగాలనినాడవిక్తి
ర్ణః క్షుద్రై. భార ఆర. 5. 329.

ఉ. ... గోకుల మిల్లిలు దప్పుకుండ ల, స్త్రీపతి
గ్రుమ్మరున్ గడియపేపువ రేవువ నిచ్చనిచ్చ
లున్ హరి. పూ. 5. 200

సీ. ఆరుణోదయమున శాచాదు లన్నియుఁ దీర్చి
వరుస రేపటి సంధ్య వార్జవలయు ...

విజ్ఞా. ఆచా. 43.

గీ. ఎల్లి పేయుపనులు పేడ యింతి మా, పావర్పు
వని రేప చేయుట నా మతంబు...

భార. ఆను. 5. 238.

జ. రేచీకు², రేపకడ, రేపాడి, రేయెండ².

రేవులుగు. వి. (శ్రీ¹ + వులుగు.) చకోంము,
వెన్నెల వులుగు.

వ. ... తమతమ మదతులఁ గవఁగూడి యెదు
ర్కొను రేవులుగు కొలము లెదురెక్కు
సమానవతికమీన వికావంబులును ...

చంద్రికా. 4. 107

రేవుము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) నీవమైనది,
నింద్యమైనది.

వి. అ. పుం. 'ర' యనెడి అక్షరము.

రేవుస్సు. సం. విజ. = రేవస్సు

రేమగఁడు. వి. (రే1 + మగఁడు.) నికావతి,
చంద్రుఁడు.

చ. చలువనెలుంగు రేమగఁడు జక్కవ నెత్తెలి
జోడుకోడె చందమామ కడునింగిఁ
జెలంగి వెలింగె సంతయున్.

రామా. 2. 95.

చ. చలువలోనంగి వేడుక పొసంగ మెటుంగు
పరంగివీట వ, న్నెలఁతలు రాచరేమగని
నిల్చుకురులో తడియార్చి గోళులం, గలయఁగ
దుప్పుచున్ హూయలు గాసిగ వైచి మెటుంగు

ముత్యమున్, గులికెడు బాసికంబు దగఁ గట్టి
రుమాలుపు గట్టి యంతటన్.

కువల. 5. 91

(రాచరేమగఁడు = రాజశ్రేష్ఠుఁడు. అని
భావము.)

రేమిడి వి ఒక జాతివృక్షము.

ద్వి. ... పవన, పండ్లును మొదలై పవంక్షును
వెలంగ, కాయలు రేమిడికాయలు గలివి
కాయలు ...

పండితా. పర్య. 348 పా.

రేయి = రే¹. వి. బా (బి రేలు.) రాత్రి, నిసి
చం. ఎడవక రేయియుం బగలు నెమ్మెల
వమ్మలకాల్పుఁ గూడి పూ, వదిదప్పుకోదు
నిల్పిరపుటాలమునం దమి పాచ్చ ...

నీలా. 1. 103.

కం. రేయిట మండియుఁ గృష్ణునిఁ, బాము
టకుం గలరు గోపభామినులు నిజం, బై
యప్పుడు హరివిరహ, వ్యాయతదఃఖంబు
దమ్మ నటు పొదుపుటయున్.

హరి. పూ. 5. 174.

ఉ. . చల్లని రేయిటి తట్టు సున్నశిక్ విందుల
దేల్చి ... అము. 5. 90.

గీ. రెండు వీళ్ల జనంబులు రేలు వివిధ, హృదయ
సంగీతములను ... ప్రొద్దువత్తురు భతత
ముఖ్య ... భార. భీష్మ. 2. 343

జ. రేయింద్రిమ్మరి, రేయినడకరి, రేరేయి.

రేయింద్రిమ్మరి. వి. (రేయి + ద్రిమ్మరి.) రాక్ష
సుఁడు.

కం. తెలువల కడుపులలో నే, దైట తెరిగెడి
ప్రోడ రేయిద్రమ్మరి దొరవై, గొఱకొఱ
మార్పులు నిగుడుచు, తెలుగున గాటంపు
టూర్పు తెమ్మెర లడరెన్.

అవ్వ. రా. కాల. 82.

రేయినడకరి. వి (రేయి + నడకరి) విశాచరుడు,
నిర్భరి.

గీ. తూర్పుదొర వేడివేలపు దుంతరాకు, రేయి
నడకరి సంద్రంపుజేడు గాడ్చు ...

భోజసుతా. 1. 25.

గీ. గోవలంబాపకము రేసి కరిన దంత, కాం
దమనంబొడ్చి యెత్తివ గావంబడియె,
సమరవాల్చవడచిమయన్యందనంబు, కపట
కింకలమొన రత్నగంభీరవోడె.

పరాహు. 5. 55.

వ. ... మేల్ రక్తసులొక్కట రేసి క్రొమ్మె
లులు దెగయ గైదువు అంకించుచు ...

భా. రా. యు. 73.

2. లలితయోగము.

చం. సురపరు లేయు బాణములు సూడికగోచ
రమై నశిస్తంబు, బటముటే గప్పి రేసి దివ
సాము జేసిన వీల ...

భాగ. అ. 968.

ద్వి. రేసి చూచిగరాని రేవు చక్కటికి, దానివ
బాటలో దాగి యేచుండ ...

రం. రా. అయో. 122 పొ. 3 వం.

3. అచరు, పూను.

ద్వి. చప్పట్లు చటచుచు వద్దు నేయుచును,
తెప్పలు వ్రేయక రేసి చూచుచును ...

ద్వి. తి. పా. 14 పొ. 20 వం.

నీ. పసివట్టి తోడలు విసరి తారుచు జెవుల
రికిరించుకొని దిశల్ రేసి చూచి ...

రసిక. 1. 113.

వ. శ్రీ. ఖండించు.

ఉ. అంతట రాముతమ్ముడు దిగంతసమీపగు
దైన యట్టి భాస్వంతు తెలుగు గాంచి
తవశత్రునికాయము పొంపు మీఱ
వ, తల్లింకమునేసి యేవి తదుదగ్రశరంబు

రేసి శ్రీని యశ్రాంతతలోను కిష్టుకపు
సత్త్వము నారయుచు న్నవంబువన్,

రాఘవ 4. 171.

రేయెండ. ఎ. (రే + ఎండ) వెన్నెల.

క. ఒక్కరెపు నిటకు వత్తురె. యొక్కట రే
యెండలోన వడుగుచమ్ముల్, పొక్కంగ
జిలువలె నిమ్మం, తెక్కిల గొట్టంగ నేమి
నేయును.

యయా. 5. 137., మార్గ. 1. 50

గీ. పండురేయెండ కన్నులపండుచిగురు, బిండి
చల్లిన తెలుగున మెండుమీటి, యొందుకడ
నైన నెడలేకయిండి యవ్వ, దంర గొవక
జగలెల్ల నిండుటయును.

అచ్చ. రా. అయో 20.

రేయెండ. వి. (రేపు + ఎండ, వాచారపము,
లేడయెండ

నీ. రేకులన్నియు విచ్చి రేయెండ చిగింప కర
మొప్పు తెల్లరామరల కలచె. ... అ. ఇతిని
కన్నులొప్పు ...

భా. రా. అ. 1. 135.

నీ. క్రొవ్వరితొవకంపెం గోమంబున మోము
రేయెండ ముట్టిన నోయ్యుచుండ ...

కు. సం. 6. 870

నీ. రేయి వెన్నెలలాని రేయెండ యుదయింప
బెదరు చకోరంపుబిల్లి అవంగ ...

వి. శకుం. 2. 55.

రేయేలిక. ఎ. (రే + ఏలిక.) చంద్రుడు

ఉ. ... పూని రే. యేలిక జన్మనైన నొక యేటువ
నేవక నేయనేర్తు రి. (చమ్మి)యా
కలన వెన్నెలరించు పుకించుండరల్.

చమ. 3. 107.

రేరా. (ఎ. రే¹ + రా².) చంద్రుడు.

కం. రేరాపాడుపునఁగన్నీ, రేతాయను మాతనే
తురెరా మారా ... అ. ల. వి. 4. 72.

రేరాచేరేక. ఎ. (రే¹ + రాచే + రేక.) చంద్ర
రేఖ.

పి. చినుకు వెల్తురు మబ్బుచే వడ్డపాటంతవో
కారు రేరాచరేకయనఁగ ...

రా. వి. 4. 119.

రేరాచేతాయి. (రే¹ + రాచే + తాయి.)

ఎ. చంద్రకాంతమణి.

పి. రేరాచేతాల గూర్చిన రచ్చపట్టుతో రహిఁ
తాడు, పాటల రవళి యరసి ...

యయా. 4. 74.

రేరాజ్ఞ. ఎ. (రే¹ + రాజ్.) చంద్రుడు.

గి. కువలయాధీశ్వరుఁడు బుధగురుక నెనఁగు,
రఘుమహారాజు జగతిరేరాజు కరణి ..

ఇందు. 1. 158.

పి. రేరాజు రాకకు రేచాన మునుమున్న నన
రించు వసితవసన మనంగ ...

ఇందు. 1. 158.

పి. మదనబాణః టాక్షవదనమంచుఁజుమీ తమ్మికి
రేరాజు రాయయగుట

కామ. కి. 7.

రేరాయఁడు. ఎ. (రే¹ + రాయఁడు.) నిశా
పతి, చంద్రుడు.

రా. వి. 4. 88.

పి. రేరాయనికిఁబోక్కు తారావధూమణి కటి
భోజమకా. 5. 19.

మ. అలివేడి వదితోవలం బదునొకంరై యుండె
నోలేదొ జే, క్కుల రేరాయలవట్టి యంత
టనె నీకు వ్యాఁడు నిక్కంబుగాఁ, తెలు
వుండె కద ... ఉ. రా. 4. 215.

(ఇట శ్రేష్ఠార్థము.)

క. ... రే, రాయఁడు తొలిచంద్రమునఁ దర
మ్ముగ వెడలెన్ ...

అచ్చ. కా. కి. 47. పొ.

రేరిహొణుడు. సం. ఎ. ల. పుం. 1. శివుడు.

2. దొంగ. 3. విశాచము లేక రాక్షసుడు

రేతేఁడు. ఎ. (రే¹ + తేఁడు) నిశాచూరితుడు,
చంద్రుడు.

పి. కలికాళరముపైఁ గన్నె గేదఁగివున్న తేకు
తోఁ గూడ రేతేనిఁ బొదివి ...

నైష. 9. 22.

వ. పిరె మనమేదమీర రేతేఁ
డున్నాఁడు. పినిం బట్టు కొండమని పోపాత
విశానమార్గంబునఁ జవఁ దివురు నిశ్చరు
లోడి మౌగ్యి సాహసంబుల కరుదంది ...

మృ. వి. 2. 84.

రేల = తేల. ఎ. అరగ్వధము, ఒకానొకచెట్టు.

వ. ... ప్రోగు వారించి రావుల మోవుల
జువుల మొవుల రేఁగుల గోఁగుల రేల
జాలల నొద్దుల మద్దుల విరుగుల నిరుగుల
నెమ్ముల జమ్ముల ... పి. కకుం. 2. 14.

రగడ, మారేడు వంటికై మగునకడు గోరే,
చేరిరాగదె యిప్పచెంత వదిగో రేల ...

ఉ. రా. 6. 81., అం. కా. 2. 42.

రేరేయి. (రేయి + రేయి.) ఎ. అర్ధరాత్రము,
సగమురాతిరి. (చి. ని.)

రేవ. సం. ఎ. ల. శ్రీ. 1. వర్మరావది. 2. నిలి
చెట్టు. 3. కామవన్ని, రతిచేది. 4. దుర్గ.
సార్యతి.

రేవంతుడు. సం. ఎ. ల. పుం. అశ్వశిక్షకుడు.

రేవండు. ఎ. అవిచేసి (రేవు + అడు చాకలి వాడు అని క. ర.)

ఆ డూనినా? వామగన నీవు ఒటి నీకు, నిట్టి ప్రతిములెల్లఁ బట్టినేల, నీటికిఁ జెడిన రేవండవై వృథా, బోడవైతి వెందుఁ గూడ వైతి. ప్రబోధ 2. 24.

ద్వి. కుక్కకూ తుర మెడ గోసి పోగలవు, రేవు పోనాడిన రేవనికెతి, నుడ .

ద్వి. హరిశ్చ. ౩ 888.

ఉ. ... ఇహవరంబులకూరక దూగమై వయ, శ్రీ చన రెంటికిఁ జెడిన రేవండు చాడునె నీర జేకదా. మనుచ 9 '05.

రేవగలు. ఎ. బా (రే + వగలు.) రాత్రియుఁ బగలును (బ. రేవగళ్లు, రేవగళులు.)

ఉ. వీడును మున్ను రేవగటివేళకు మానిసి యాట ... ఆము. 8. 21.

చ ... రవీందుల బండికండ్ల చ, పుడు గతి మ్రోపె రేవగలు భూతిభయంకరగర్జ లత్ర తిన్ ... ఆము. 4. 86.

ఉ. అ బ్బలువేరవిన్ మనగుహంతరసిమల రేవ గళ్లుమై, త్రవ్వెడు మబ్బ ... వాల్మీకి. 2. 73.

రేవగుప్తి. ఎ. ఒకానొకరాగము.

గీ దేవమలహరి సాహరి రేవగుప్తి ... ప్రబంధ. 97.

రేవతిము. సం. వి అ. పుం. 1. అడవివంది.

2. వెమరుగడ. 3. మడిగాలి.

న. ఒకజాతిశంఖము. (విల్వము).

రేవడ = రేగడ. ఎ. బంకమన్ను.

చ. ... ఇచట నల్ల రేవడయ దూరము వోయినఁ బాండు మృత్తికా, కరములు గానము ... చళమ. 2. 12.

ఆ. కృష్ణభూమి వెలయు రేగడ రేవడ, యవగ విమలక్రిస్త సాంబమూర్తి

ఆం. కా. 2. 3.

రే. కి = రేగడి ఎ. బంకమన్ను. (క. ర.)

రేవతము సం. వి. అ. పుం. 1. డబ్బిచెట్టు.

2. అశ్వగము తేల (పు. వి.).

రేవతి సం. వి. ఈ శ్రీ. 1. ఇనువదియేడవ నక్షత్రము. 2. బలరామునిశారవ్య. 3. గోవు, అవు. 4 ఒకానొకదేవత, మాతృకాభేదము. 5. దుర్గ పార్వతి. 6 ఒకానొకనది.

రేవతీరమణుడు సం. వి. అ. పుం. బలరాముడు, కామపాలుడు.

రేవలచిన్ని ఎ. ఉపధీచిశేషము. (క. ర)

రేవు 1. ఎ. 1. నర్మదులందు మరుమర్దులు దిగుట కనువుగా నేర్పించిన చా, అలానకాంము.

మ. వలఁ బడచటఁ గ్రుక్కి కాతువులు కేదా రంపుఁ గుల్యాంతర, స్థలి నిద్రింపఁగఁ జూచి యారెకు లుపస్సన్నతప్రయాతద్విజా, వలి పిండకృతికాటులనవిదదావాసంబుఁ జేర్చంగ రే, పుల డిగ్గ న్వేరఁబాటువానిఁ గని నవ్వువో కాలిగోప్యోమమల్ ఆము. 1. 85.

నీ. వేద్యాభిధానయై వెలసిన యిమ్మహాతటిని నీరవున దాటిపోయి, క్రూరకర్ములు మహా చోరు లుండెడు నద్రగిరి చూచి యొక విభావరి ప్రియమున ..

హరి. ఉ. 1. 43.

ద్వి. రేసి చూడఁగరాని రేవు కక్కటికి, దానిన పొదలలో దాఁగి యేనుండ ...

రం. రా. అయో. 123 పా. 3 పం.

2. సముద్ర తీరమందు సముద్రవ్యాపారము చేయుట కువయోగించు పట్టణము.

కా. రేవు లావును చుట్టంగజంబులు మడిశ్రీ ఖండ ముక్తాదియన్, రావాణిజ్యము వెంచి యే లంగజగన్వర్ణంపు నెవ్వన్ రుచన్, హవల్లం దిగు నవ్యభూప్రజల రాజామూలజాత్యైవ తిన్, శ్రోవంగాడగు దోట దొడ్డిగను లావు ల్పాడబంపం దగున్. (అము. 4. 245.)

8. సముద్రమునందు సరకులు ఎగుమతి దిగుమతి యగుతోటు.

గీ. వనధిసర్వంకవంజయ్య వలయునెడికి, రేవు లనకాని గొరిరాని రీతి వదివ, విశ్వరూపకుఁ డయ్య శ్రీభిక్షుడు నుక్త, హవములరేవుఁ డగు నారురుతువులకు. కవిక. 5. 77.

4. కాకినాడ దుదుకుట్తై బట్టలు తీసికొనిపోవు తడవ.

క. వెల యెనిమిదియగుపాలును, వెల వార్గపాలు నోలి విజువఁగవలయున్, తొలురేవున మలు రేవునఁ, తెలువే దఁగఁ జాకిర చెఱచిన చోటన్. విజ్ఞా. ప్రా. కాం. 82.

విశేషార్థము. రేవుపెట్టు = మొదలుపెట్టు. "వారినందఱను జంపందలంచి యొక్కొక్క నినే రేవు పెట్టివాడు."

జ : రేవఁడు, రేవులువాలు, రేవుగట్టుము, రేవు పడవ, రేవుబోయ.

రేవు² = రేగు¹. అ. శ్రీ. విభృంభించు, వెల రేగు.

అ. ... శ్రీభువనముల, రేవునన్నవాడు నూవె నీఁ డురుకౌర్య, భాసురుండు కారకా సురుండు. కు. సం. 11. 72.

రేవులువాలు. (రేవులు + పాలు.) అ శ్రీ. రోమవీధులేర్పడు.

క. నీవజచిన యటపులు మటి, నీవే యెలుగు దువు తెలువ నీతోడునుమీ, కావాయని కల గడ్డము, రేవులువాఱంగ వడి గొరిగి విడి పించెన్. భోజనుకా. 4. 189.

వ. ... వానిజట్టి బంధించి గడ్డజను మీసం జను లెయును రేవులువాఱ గొరిగి విరూ పించె ... భాగ. 10. పూ. 743.

రేవుగు(ట)ట్టుము. ఎ. (రేవు + గుట్టుము) గాడిది.

నీ. ... రేవుగట్టుము గాలిగాడు. గాడిద యవఁగను ఖఁము రాజిలుచుండు ...

వేంక. పుష్క. 94.

ఉ. వైశ్యులెల్ల వన నమర్చిన జేవుఁ జూచి వెళ్లి ... యౌధిగఁబోవవాడు విమలా పతిటామిమభూమికిన్. (కుక. 2. 100.)

రేవుపడవ. ఎ. (రేవు¹ + పడవ.) నవ్యాదుల యిద్దరినుండి యద్దరికి మనుష్యాదల వాటిఁచు పడవ. (వా.)

రేవుబోయ. ఎ. (రేవు¹ + బోయ.) రేవు పడవ వడుపువాడు.

ఉ. ఆరెత్తున రేవుబోయలఁ బ్రియంబు మెయిం బలిపించి రేవికి, జయ్యన నోడపెట్టవని ... నిర్వృ. 9. 8.

రేవెలుగు. ఎ. (రే¹ + వెలుగు.) చంద్రుండు. గీ. వేవెలుంగులవొరజోడు రేవెలుంగు ..

మనువ. 1. 18.

అ రేవెలుంగుచేత రెమ్మివఁ జడలల్లి, వల్లమల్లు వోలు పెల్లుచీక, శేచి జేవకంటి యెత్తిన యేనిక, తోలుతోడి సాటిదోవ వెఱంగె.

అచ్చ. భా. 2. 44.

రేవెలుగుతీవ. ఎ. (రేవెలుగు + తీవ.) సోమల

వ. గాములతెఱగంటిసాముల పెల్లదెసఁ వెలిం గించు రేవెలుంగుతీవ యగ్నిప్రోవులమాటి ... అచ్చ. భా. 2. 26 పూ.

రేవెలుగుజాయి. ఎ. (రే + వెలుగు + జాయి.) చంద్రకాంతమణి.

గీ. మరకతనిబద్ధభూముల మలయు రేవె, లుంగు
తాతిన్నియల చెన్నెనంగు పొగడ, మ్రాని
నీడలందగు వొక్కకోవలోన, పుచ్చక విమాన
మటు పొగిపోక నిలిచె.

ఉ. రా. 8. 66.

రేష. సం. ఎ. ఆ. ప్రే. అఱపు, బొబ్బరింత,
గుట్టుపునకిలింత.

రేషణము. సం. ఎ. ఆ. న. అఱపు, బొబ్బరింత,
గుట్టుపునకిలింత.

రేను. ఎ. ఈర్ష్య, ఈను. (చులకన - అని,
ఈ. ర.)

ద్వి. నవతి రేసువఁబట్టిఁ జంపింపఁ దలంచి, నవ
రగా నవృతభాషలు దొంతిచేసి ...

నవ. 2. 88 పా. 9 వం. ప్రాంతప్రతి.

క. నీ నఖ్యమునఁ జరించిన, దోనము మోసము
న నేడె తోడన కలిగెం, బోసరము నోటి
క్రొవ్వో, రేసో యిట్లాడ నెవ్వరికి నీడెరున్.

చేం. చంచ. 1. 718.

ఎఱ. చులకనిది. (ఈ. ర.)

రేసుగుడ్డ. ఎ. చేతిగుడ్డ. (ఈ. ర.)

రై

రై = రో. సం. ఎ. బి. ఫం. 1. ధనము,
సొమ్ము. 2. బంగారము. 3. ధన్యని.

రైక = రయిక, రైక. ఎ. అవిక, కంచుకము.

క. పోకముడి నీడఁ బులకలు, మూఁకలిదం
జెమటగ్రమ్మ మోవి చలింపన్, రైక పెరిల్లని
పెట్లఁగ, రాకేందునికాన్యఁ గనెఁ బురాం
తకుఁ దంతన్. పార్వ. 88. 5

నీ. జేంట ముత్తెపుఁగుట్ట జేంటరై కలనంటి విగి
గుబ్బచన్నులు పిక్కటిల్ల ...

ఉ. రా. 8. 181.

రైతు = రయితు. ఎ. (ఈ. రైతు) నేడ్యుఁడు.
కర్షకుఁడు, పంటకాపు.

(వ్యవ.) ఇప్పుడు రైతుల స్థితి చాలా గాఢము.

రైత్వము సం. ఎ. బి. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఇత్తడితోఁ
చేయఁబడినది.

రైవతకము సం. ఎ. ఆ. ఫం. 1. చ్చారకా
పట్టణమునకు నమీపమున నున్న యొకానొక
కొండ. 2. పారేవతము, ఈడ (వృ. వి.).

రైవతము. సం. ఎ. ఆ. ఫం. 1. ఒకానొక
పర్వతము, స్వర్ణాలు వృక్షము, ఈడచెట్టు.

రొ

రొ = రో. అన్య. 1. సంబుద్ధియందు స్త్రీవాచక
కల్పంబుల కనుప్రయుక్తం బగునది.

ఉ. బాలరొ పుష్పమంజరులపై భ్రమరంబులు
వ్రాలె ... దళా. 1. 11. 7.

2. ప్రళంసాశ్చర్యార్థములందు స్త్రీవాచకముల
కనుప్రయుక్తమగు.

ఉ. అమ్మరొ ధర్మరాజుఁ గొనియాడఁగఁ జెల్లదె
యెల్ల దేశముల్ ... పాంచా. 5. 76.

(కొండ తాధునికకవులు పుంవాచకములకు నను
ప్రయుక్తముఁ గావించిరి.)

ఉ. తప్పక చూచు నుగ్గనుచు చాదులు పల్కి
నఁ గేరి నవ్వు మా యప్పురొ నిద్రపొమ్మనిన
నల్లన బారలుచాచు ... (చంద్రహాస విలా
సము - పూర్వభాగము.)

(అంద్రకపుల చరిత్రము - ద్వితీయభాగము.

388 పా.)

రొంజెడు = రోజెడు. ఎ. ప్రలాసము

నీ. రోజెడు రొంజెడు .. నాగఁ తెల్లఁగనొఁ,
బ్ర,లాపాభిధ ... అం. భా. 1. 118.

రొండి. ఎ. 1. వడుముయొక్క పార్శ్వ
భాగము, కటిప్రొథము.

నీ అడ్డంబు దిరిగి తలాహతిఁ బడి రొండి
హస్తంబులిడి యంగలార్పు కవుల ...

అము 6. 18.

చ్చి కరతలంబులు రొండఁ గదియించు కొనుచు,
లిగిని పెందొడులు పొంపిరి రాయకుండ

పండితా. పర్యవ. 343 పా.

నీ. రొండి యనం గటిప్రొథ పంజ్జ ...

అం. భా. 1. 138.

2. వడుము యొక్క పార్శ్వభాగమున నుండు
బట్టనుడత.

నీ. ... గీ. శక్కుఁ జిలువాన మొక యింటఁ జేర్చి
తలుపు, చిలుకు ముద్రించి వీగము చేయి
రొండిఁ జెక్కికొను ... శుక. 3. 345.

జ. రొండివేటు.

రొండివేటు. ఎ. (✓రొండి.) మల్లబంధవిశేషము.
వ. రొండివేటును పణంబును గన్నాతును
భారంబు ... వృసింహంబును నాదియగు
మువ్వుదిరెండు విన్నాణంబుల నాదెంబు
పరీక్షించి హంస. 1. 208.

వ. ... శిల్లియు మట్టును బరిపోటును రొండి
వేటును పణంబును కరాళును ...

మల్లు. పు. 3. 67. ప్రబంధ. 78.

నీ. ... రూడింపు బరిపోటు రొండివేటు ...

అం. భా. 2. 209.

రొండు. వి. శ్వాసరోగము, రోజు.

నీ. రొండు రోజు వగర్పు రొప్పున శ్వాసమౌ.

అం. భా. 2. 127.

రొండుడు. ఎ. రోజుడు, ప్రలాసము

నీ రోజుడు రొంజుడు రొడ్డుడు రొండుడు ...
నాగఁ తెల్లఁగ నొఁ బ్ర,లాపాభిధ ...

అం. భా. 1. 118.

రొంప. ఎ. 1. పీవనరోగము. (శ. ర.) 2. పడి
సెము. (చి ని., శ. ర., వా.)

రొంపి. ఎ. బురద, పంకము.

క. జొంపములు గొనియె వనములు, రొంపు
లిగిరె సెమిలిగముల రొదిలుడిగె వదుల్,
పెంపులకుఁ కాసె నుటుముల, శంవల సంప
దలు మానె కారదవేళన్.

భాగ. 10 పూ. 784.

నీ. ఏడుపాగరములు నిక్క దక్కడఁ జెట్టి
పలుచని రొంపి మై నలఁది కొనఁగ ...

భార. విరా. 2. 134.

కం. ముంపుఁగొని విరుల నావల, జొంపంబులు
గురియ సురలు సుమనోమధువుల్, తుంపర
లెగయఁ బరాగపు, రొంపుల భూభాగమతి
నిరూపిత మయ్యెన్. భాగ. 8. 510.

మత్తకోకిల. పాయనంబుల రొంపులున్ బహు
భంగి బూరెలు వట్టులున్ ...

హరి. పూ. 7. 152.

బ. రొంపిదుక్కి, రొంపిమాను, రొంపులెక్కు.

రొంపిదుక్కి. ఎ. (రొంపి + దుక్కి.) నీళ్లు గట్టి
అడుసుగా దున్నుడి, దమ్ము. (శ. ర.)

(వ్యతి. - మెట్టదుక్కి.)

రొంపిమాను. ఎ. (రొంపి + మాను.) రొంపి
దున్నిన పిమ్మట మిట్టపల్లములు సరిచేయుటకు
మీఁద పాటించెడు మాను, దంపపట్టె. (శ. ర.)

రొంపులెక్కు. అ. ౧౩. (రొంపులు + ఎక్కు.)
రొంపియగు.

గీ. కుచల చటుల నఖాంకతస్పృత వైరి.
గుధిర కల్లోలవతి మర్వి రొంపులెక్క ...
గంధ 20

రోక్కపుటొడయడు. ఎ. (రోక్కము¹ +
యడు.) ధనాధిపతి, కుజేయడు
స. క్రోన కడకతో తెల్లదీనియ జీడ్డు
కడలియఁ గడిచి రొక్కపుటొడయని,
కడఁ జని .. అచ్చ. రా. యు. 402.

రోక్కపుటొర. ఎ. (రోక్కము¹ + రొ.)
రొక్కపుటొర, కుజేయడు.

గీ. బచ్చల వెన్నెలు లెచ్చ రొక్కపు
టొర దువాయియై కొల్లు చిలువ
కల్లు ... అచ్చ. రా. సుందర. 41

రోక్కము. 1. ఎ. (నం. ఋక్ష్మ. క. రొక్క.)

1. ధనము.

ఆ తోలరాల్పు నమఁగి తొమ్మిది పాతజల్,
రోక్కమున్న యుచు నిక్కుఁగాని ...
గీ. 1. 57

పూర్వి మేమున్నదో మీదు తొక్కనముల.
రోక్కములు మీరె యడి మే మెఱుంగ
మనఘ ... ఉ. హరిశ్చ. 1. 72.

చెలిసెల, ఆన్పడచెల్. మూల్యము.

.. రొక్కమీఁగలుగువాఁడె మనోజుడు కూలి
యాలికిన్ ... కు. సం. 8. 148.

(శ్లోక.) ఈ యంగరము రొక్కమిచ్చి కొం
టవా, లేక, అరువుగా తెచ్చితివా?

క. మూహము. (శ. ర.)

క. ... విక్కిదొర కొలవు నవలా, రొక్కము
యెడైన నట్టి రూపసి గలదే

అచ్చ. రా. ఆర. 19.

4. పోకృత్తి.

సీ. రో యనఁ బై డన రొక్క మనంగను
వేళ్ళొప్పుచికి సంజ్ఞ వెలయుచుండు ...

అం. భా. 2. 208.

జ. రొక్కపుటొడయడు, రొక్కపుటొర,
రోక్కరూక, రొక్కరోక్కములు.

రోక్కము. 2. ఎ. (రోక్కము¹ + యడు.)

ఏ. ఎక్కడ పల్ల తోకముల నెవ్వరుఁ గోంపి
యెక్క వేడు మా, తెక్కలిపాటుకై
యెరిదేప ము వేడఁగ వచ్చినార మే, మెక్కడ
తీవ్ర కర్మగతి యెక్కడ దైవకృతంబు
గాక యీ, రొక్కపుటావ మీ వరుస
రోయక వేడదురే జగంబులన్.

భాగ. 6 సం. 849.

జ. రొక్కయే.

రోక్కరూక. ఎ. (రోక్కము¹ + రూక.)
రోక్కముగా నిచ్చు రూపకము.

పీ. ఒక్కని కొక కొన్ని రొక్కరూక తొనుగి
కానుల లెక్కతో వ్రాసి కొనియె ...

బహు. 5. 98.

రోక్క(క్క)రోక్కములు. ఎ. జ. (రోక్కము¹)
పెక్కుధనములు.

ఉ. ఈలవు వంగడంబుగల దీజవరాలని యొలి
రోక్కరొక్కా లిడి యెట్టి అంకుడకన్
వరియించితి దీని వక్కటా ...

పేం. పంచ. 4. 507.

పీ. కన్నులల్లార్చి రొక్కరోక్కములు మాళ్ల
వరుసగా గడియించువారిఁ జూచి ...

విప్ర. 4. 18.

విజ. బ. పలుచిగముల గలవి

కా. ... రొక్కారొక్కముతో ఓట్టి గా, పూర్వ
క్రోడమృగంబున వలలికుం బోలంగ
దిన్నుండు, త, త్రేశీలోల రవంబు వన్నుచుడు
బోధింపంగ నేతెంచివన్ కా. ౨. ౨౦.

రొక్కించు. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రొక్కము}^2}$) నిర్భం
ధించు. కట్టడిచేయు.

ద్వి తలలిక నామీదఁ దడవుడ కన్ను,
దటిమి పుత్రైచు వత్తటి భవన్నుడఁడు,
సత్తుగా నీకు నిచ్చులును రొక్కించి, బ్రతై
మిమ్ముని నన్నుఁ బలుకఁ దొందేని ..

ద్వి హరిశ్చ ఉ. 1529 పం.

రొజా ఎ. (హిం రొజా.) మహమ్మదీయుల
యొకానొక ప్రతడినము.

మ లలనా! మావియలావఁగఁతుని రొజాల
నొగ్గపూముల్కి ని, చ్చలపుం ద మ్మెద
గుల్పి పూరకపు నేజానిల్పి వై కారవం, బుల
మొల్లా యియించుచున్ మధుఁబంబుల్
చల్లి లేగాడు ఖానులచేఁ జైత్రపు నైదు
జీర్ణ దళవహ్నుల్ గంపె త్రొక్కింపగన్.

చంద్రా. 4, 208.

రొట్టియ(త్తె) ఎ. ఒకానొక భక్త్యము
(శ. * , వా)

సా. వాని రొట్టె నేతిలోఁబడినది = కోరిక
నెఱవేరినది.

సా రొట్టెకు రేవేమిటి = ఒక పనిని ఎక్కడ
నుండి ప్రారంభించినను ప్రారంభించుచున్నను.

రొడ ఎ. ఎడమ. (ని ని.)

రొడ్డు ఎ. రొండు. (శ ర)

రొడ్డుడు. ఎ రొండుడు. (శ. ర.)

రొద ఎ. (సం. రుతమ్.) 1. ధ్వని.

ఉ. ... వా, హులహతిన్ జనించు రొదతోడి
గుహవళి నొప్పు ... మనుచ. 1. 8

క కలువలు పై నెత్తురు చెర, మునుకను పొక
నేయ ... జము. ౧. 2౦.

౨. కంఠము, గులికెకపము

ఉ. దైవనియుక్తితెసి విలసిల్లు మన
స్వమాదిలో, కావవమూర్తి యాకపసి
భామల యారొకవిడు నడిప ద్వాపకుంక
పెచ్చుచు కా. ౨. 21.

చ లేలు ఉల్కి పడుదు రొద
నేయవేగవని కూడుదు రొండు లేటి పం
తుల్ .. జము. 74.

క కడుమేటియైన రొరచే, ఎనది మీచామ్ము
పై పడ పోవిన నిగ్గు గాఁచి పెవ్వనచ్చుల్,
బెడిదపు రొదచే ఘటించి కేరొక పియున్
కా. ౨. 5, 50

౪. చింత

క మదిరాతుల వలలం కడి మొదల
బెక్కండ్రు బన్నముఁజెంపి చూచివేలు
వచ్చె నింకం, బొద మారొడిమాని వేగఁ బుర
వరమునకున్. రసిక 3. 152.

జ. రొదపోవు.

రొదపోవు. అ. శ్రీ. (రొద + పోవు) ధ్వనించు.

ఉ. ఆవిధి నేగి యొక్కశయదాఁ విలో విషమ
స్థలంబునం, బోవంగ వస్తుశ్చచ్చకట భూరి
భరింబునఁ బోవ నందు సంజీవజాను
దేశ మవిసెం బిదిసందిత త్రైశ్శృంగమో, నా
వడిఁ గ్రుమ్మఁ క్రమదవన్ రొదపోనటు నేలఁ
గూలిపన్ చేం. పంచ 1. 95.

రొదాళము. ఎ (సం. రుతమ్.) ధ్వని.

చ. చెలి నడుమారుగేల జిగిసిబ్బెప్పుఁజన్గవ నిమ్మ
పండ్లు చెం, తల మొలనూలిగంటల రొదా
ళము పేరిటి వేదమంత్రపుం, బలుకులు
గావ్క సేయ నెలకాయము కుచ్చెలచే
నొయంపుం, గలిమిపాసంగనిచ్చినను గన్న
దదించుక కల్మిదానికిన్.

చంద్రా. 2. 128

మ. తెలిపూగద్దియ గాడువుం గొదమ మస్తే
నెక్కిలేదేటి గం,టల సందిల్లు రొదాళ
ముల్ వరన ... చంద్ర 3. 51.

జ : రొదాళించు.

రొదాళించు. అ. 23. ($\sqrt{\text{రొదాళము.}}$) ధ్వనించు.
(వేం. పంచ. 1.) (శ. ర.)

రొప్పించు. న. 23. ($\sqrt{\text{రొప్ప}}$) రొప్పజేయు,
త్రోలించు.

ఉ. ... మీదనిలేంద్ర పంత్తి రొప్పించురు
ఘోరభంగి భా 1. 8 స్కం. 989.

ఇ. ... మీదనిలేంద్రపంత్తి రొప్పించితి
ధిక్కరించితి శపించితి ...

భాగ. 7. స్కం. 201.

రొప్ప. అ. 23. 1. కూయు.

క. అప్పుడు గగనమున మొగుల్. గప్పె మహిం
జులచి వినరె గాడ్పులు రొప్పెం, గప్పలు
వడగండ్లురివెం, గుప్పలుగొవసోవనాన గురి
యం రొడంగున్. వేం. పంచ. 1. 656.

ద్వి. అనఘుని రఘురాము వటండ్లులుండు, గని
నెండి యెలుంగెత్తి గ్రక్కువం బితికెం, గై
కొందుం తెలివని కలయంగ రొప్పి, చెకొని
చిలుకరాచేరువంబట్టి ...

రం. రా. ఆర. కాం 195 పు. 18 పం.

క. వనితా ! కృష్ణుడు వల్లని, ఘనమనియున్
వేణురవము గర్జనమనియున్, మనమునం
దలంచి రొప్పచు, ననవరతము నెమిలి
మటుము లాడెడిగంచే.

భాగ. 10. పూ. 784.

2. అలుచు.

తే. ఇంట నెవ్వారయిన భిక్షమిడివముట్టి, వెట్టిన
గరాళితేటి యొప్పదముదోన, నెరిగినది
లుందులకును మీరెవ్వరనుచు, బెద్దపులి
వోలె రొప్ప నా బినరుహాక్షి.

శుక. 2. 846.

తే. తెప్పచెరింగ బండులేతెంచుచున్న, యవి
మహాత్మి తన్నేమిజాతారవములుం, గడంక
నెడ్లమ దటిమి రొప్పెడువరాలి, యుతి
పులిచి యుల్లమునం గడు నులుకుపుట్టి.

భార. అను 4. 318.

సీ. ధనమెక్కుడుగం గూర్చి తినలేక, యేదెప్పుడు
పెనులుబ్బం డద్దుల గనిన రొప్ప ...

వేణు. 86.

3. (పంది) ఘర్వరించు.

సీ. పొదలమాటువనుండి యదరించును రొప్పి,
కదియంగంజాచిన, బెదరితొంగు, ...

విక్ర. 2. 185.

గీ. పొరలుం గెరలు వటించువంబరము చెరల,
రొప్పమప్పర మెగయును గొప్పరించు,
ముట్టె విగిలుంచు ముసముస మూరుకొనుచు,
వడరునంరక్షితజోడి యుజ్జఘోడి.

భాగ. 3 స్కం. 413.

4. (పులి) గాండ్రుమను.

సీ. రోషభీషణరేఖ రొప్పచు బీరంబు పొలివోని,
కడిది బెబ్బులు లవంగ ...

హరి. ఉ. 2. 80.

సీ. రొప్పచు నెతిరించు గొప్పపులులగువుల,
జోనీక బమురాళ్లం బొడిచివైచి ...

ఇందు 2. 82.

5. (ఎలుగు) అలుచు.

గీ. ఉల్లము గలంగ వ య్యగ్రభల్లుకంబు, గుట
గుట యటంచు రొప్పి యుక్కుటిలుం గదిసి.

శుక. 1. 500.

6. (పాము) బునకొట్టు.

క. ... మహానిర్భము గ్రక్కున నొక్క బొక్క
వెలువడి, చనుదెంచెను రొప్పచున్ విష.
జ్వాలలతోన్. దశకు. 6 61.

7. విసరు, వీచు.

గీ. ధూళి మినుగప్పె వడినుడిగాలి రొప్పె, ప్రజల
కళయెల్లఁ దప్పె వప్పట్టువందు ...

చెన్న. 527.

న శ్రీ. 1. తర్జించు, భయపెట్టు, అదలించు.

ఉ. చెప్పడు చెప్పకున్న మిముఁ జిత్రముగా వది
యింతు నంచు జేఁ, దప్పడు తమ్ము రొప్పిన
భయంబు వహించక యానువర్ణసాం, పొప్పఁగ
భర్త కిల్లను ... హంస. 5. 210.

2. కాఠించు.

క. తప్పితివో యిచ్చెదనని, చెప్పితివో కవట
పాడి చేసినమేలున్, దప్పితివో శుభాధ్యుల,
రొప్పితివో ద్విజులఁ బనుల రోగుల సతులన్.
భాగ. 1. 255.

సీ. మొనసి స్వర్గద్వారముననుండి పోనీక నిలఁ
బడఁ ద్రోయించె నిదిగొ యముఁడు,
రొప్పుచు ... ఉ. హరిశ్చ. 4. 171.

మ. ... నా వ్రాపీఠ్యముఁ గోలుపోయి బలి
ఘండిగు కాముకాఠిఁబడి నే నెట్లొర్తునే
బండిక, తెబడిం కావపుఁదృష్ట యిప్పు
చకవా! శ్రీహృత్పీఠ్ రొప్పెడిన్.

భాగ. 9. స్కం. 575.

2. నెట్టు, త్రోయు.

ఉ. ... ఒకమ్ము మా, రీతుఁ దృణాయమావ
ముగఁ ద్రిప్పుచు రొప్పుచు వప్పయోధిలో,
వైచె ... అథ్యా. జాల. 15 పుట.

4. త్రోలు, తలుము.

సీ. ... కంసుండు చెల్లెలు మఱఁదియు మల్ల
నిల్ల, హరులవగ్గములఁ జేనంది రొప్పఁ
దొడంగె ... భాగ. 10. పూ. 20.

చ. అనిలఁడు ... పేదదుర్బినుజులఁ జంప
నేల యని మానుగ గోవుఁడు గోగణంబు
అన్, గొనకొని రొప్పునట్టు అధికుం డెగిఁచెం
బృథుదండవాస్తుఁడై.

భార. ఆది. 6. 78.

ద్వి. మును పాఠజల ధాన్యములు పొగుచుండె,
గోధనంబులు రొప్పుకొని పోవఁతోవ, ...

వండితా. పురా. 167 పా.

క. కీలఁగి వలలు నన్నుఁడు, చాలేర్పడఁ
దెలువట్టు చాగుఁడరఁజన్, గీలింపి
బోసు తొడ్డుడు, కాలాగక రొప్పుఁ జడవిఁ
గల మృగవికఠిన్. చిత్రభా. 2. 185.

క. అన్నజు వముబోండ్లకతల్, చెప్పి గ నేమి
టఁగిఁ హంసిత పేదదరుల్, రొప్పఁగఁ
జరియె స్పృలునక, యప్పుఁమేక్తి యను నవటి
కతిదుఁమున్. భా. 2. 11.

ఉ. ... వక్త్ర)కామరవగ్గఁజమానతప్పంగ
సంఘమున్, రొప్పుదు నిద్రఁగైకొవ దురోజ
వరస్పఁ వక్త్రహంముల్, విప్పుదు

భాగ. 10 స్కం. 1728.

వి అధిము, క్షానము, వగర్పు

గీ. ... ఊపు నా క్షానముఁడు, నొప్పువది
దీప్తివైన నిట్టూర్పువంగ, నధికమగువది
రోజు రొప్పువఁదగు ...

హరి. ఆం. భా. 1. 80.

సీ. రొండు రోజు వగర్పు రొప్పున క్షానమా ...

ఆం. భా. 2. 127.

జ : రొప్పించు.

రొమ్మ = తోమ్మ. వి. (సం. ఉరః.) వజము.

సీ. మగలాఁడు వాఁకి మరిగి పరచేకంబు
లుడుగక క్రిమ్మరి వేళ్ళను రొమ్మఁబోయి,
యాచకులై వేడి ... కు. సం. 7. 667.

ద్వి. సీరొమ్మ కొనియాడనేర్తునే చూడ.

నీ రాజ్యగతిఁజూడ నేర్తుఁగాకేమ ...

రం. పూ. యు. 292 పా. 29 పం

ఉ. అన్నరపాలునాబుగల కగ్గలమా తెలిసోగ
కమ్మ లా, కొన్నెల నెన్నెచల్ వెడల
రోమ్ము చొకారపు తేటకెక్కులు ...

రా. వి. 4. 20.

రోయి — రొయ్యి. ఎ. కట్టెనిచ్చమీది నిగురు.
(శ. ర.)

రొయ్యి. ఎ. మచ్చవీశేషము.

ఉ. ... పితృడికాను మల్గుమీనల్లెయుగుడె
రొయ్యిరకకావిగఁ దేవలంబట్టి తెట్టెగన్.
ప్రబంధ. 195.

ఈ ... అల్లెద ముచ్చుచేపనిమి గొల్లెనొందు,
నాగె రొయ్యానియగు మీరఁ బట్టు నశండు.
రాం. 4. 187.

శీ. ... అలరు రొయ్యి యశ డుత్తాండజ
నామమై ఆం. భా. 1. 180.

జ : రొయ్యిపుర్వు.

రొయ్యిపుష్ప. ఎ. (రొయ్యి + పుష్ప.) ఒక
విధమగు రొయ్యి చేద.

ఆ. రొయ్యిపుర్వు గ్రొవ్వి రోధోవసుంధర,
తెగసి తెగిన వగిది నిట్టులేల, జలతలంబు
విడిచి చనుడెంచి నాబుద్ధి, పుర్వుమేయఁ
తెట్టఁ జొందఁగంటి.

వేం. పంచ. 4. 486.

రోయ్యి = రొయి. ఎ. కట్టెనిచ్చమీది నిగురు.
(శ. ర.)

రోల్లు. అ. శ్రీ. ప్రలాపించు. (శ. ర.)

జ : రొల్లుడు.

రోల్లుడు. ఎ. ($\sqrt{\text{రోల్లు}}$) ప్రలాపము, రొండుడు.

శీ. రోఱేడు రొంఱేడు రొడ్డుడు రొండుడు
రోల్లుడు రజ నాగఁ తెలఁగనౌఁ
ప్రలాపాభిధ. ఆం. భా. 1. 118

రొ

రో¹ = రొ. అవ్య. సంబోధనమున తఱచు ప్రి
వాచకముల కనుప్రయుక్తములగు.

ఉ. ... అమ్మరో, రమ్మని బోటికోమతి కర
మ్మనివార్యగతిం దెమల్వంగన్ ...

చదు . 120.

క. ఉల్లము జల్లర ముఖమురఁ బెల్లగ కామ్మ
మారు రొరంగః శ్రేష్టుల నహా, పల్లవరో
యనుచును మది, పల్లవీన్ రాము, డుర్విఁ
బడి మూర్ఖులెన్. (భా. రా. కిష్కిం. 55.)

ఎ. నీజగుచ్చుచప్పులకు నీనెటి పెన్నెలుబున్న
తీరికనె, నిమిపు బిటుదులకు నియె
ప్రాచుపుః పుచ్చి కిచ్చరో, యూము
మఱిబు కప్పురమె యీకెచేడియె పట్టుఁ
జీరతే, యీనినైన నలలము లీరమిష్ట
మనోజుభోగమే. ఉ. రా. 8. 108.

ద్వి. నిగ్గు లజ్జయుకేచి చెవటిరో నమ్మఁ
బగ్గించుచున్నారు వగతురిబ్బంగి ...
రం. రా. యు. 515 పా. 8 వం.

రో² — రోయి. ఎ. 1. కురువ, కాకట్టు, అధి.

క. ఇన్నాళ్ల కింత నెట్టిక, యుర్నును రో దక్కు
వనుచు నాడఁబడు నేఁ రా, నన్నాళ్ల దక్కు
వకనిక, నెన్నఁడు భోగ్యంబు దక్కదే
ధర్మములన్. విజ్ఞా. వ్యవ. 92.

ద్వి. ఇదెవచ్చెఁ బులివలె నీశివరాత్రి, మునిత
రో యికఁబుచ్చె ముత్తెంపురల ...
వండితా. పురా. 122.

2. వేళక్రిచ్చెడు కుల్కము.

క. రోయిడి యొల్లని భుజుగఁడు, రోయివిడువ
వలయు లండెరో గొనిమలులన్, రోయిక
దలఁచిన నిడుమడి, పాయక యిచ్చుటయ
తగివపాడి యరయగన్.

విజ్ఞా. ప్రా. 109.

శ్లో. కుల్యం గృహీత్వా పణ్యస్త్రీ నేచ్చస్తీ
ద్విగుణం వహేత్ అనిచ్చన్ దత్తకల్కోపి
కుల్యహని మవాపున్నయాత్. (యాజ్ఞ.)

సీ. రో యనఁ జైఁడన రొక్క మనంగను వేశ్యా
భృతికి సంజ్ఞ వెలయుచుండు ...

ఆం. భా. 2. 808.

జ : రోయిడు, రోవాటు. రోవెల, రోవెలది.

రో వం. ఎ = రై.

రోకటిపాట ఎ. (రోకలి + పాట) రోక
టితో దఁపునపుడు పాడెడిపాట, సున్ని
పాట.

ద్వి. వినికల్లి దేవయ్య విప్రులఁజూచి, యనియె
రోకటిపాట లట్ల వేదములు ...

జన. పు. 7. 107.

రోకటిపోటు ఎ. (రోకలి + పోటు.) రోక
లితోఁ బొడుచుట.

ఆ మునవినుత గోరుచుట్టుపై రోకటి, పోటు
చాఁకినట్లు పోతలంప, మొదలశోకజలధి
మునుంగంగ నందుపై, నీపు పల్కినట్టి నిష్ఠు
రోక్తి. హరిశ్చ. 5. 89.

రోకటిబండ. ఎ. (రోకలి + బండ.) 1. శత
వది, ఒకపురుగు.

సీ ఎఱ్ఱ రోకటిబండ జెట్టి మన్నిడి మున్నగు సరి
స్పృహములం దంతకంటె ...

ఆము. 3. 80.

2. పొన్నలేని చిన్నరోకలి. (శ. ర., వా.)

3. క్రోష్టుపుచ్చి, నక్కతోక పొన్న (వృ వి.).

సీ. ... క్రోష్టుపుచ్చియు నేలపొన్న. నా
నక్కతోకపొన్ననఁ బొర్లుగాడివా రోకటి
బండనా రూఢికెక్కు, ...

ఆం. భా. 2. 55.

రోకలి. ఎ. కా (సం. గోకిల:) 1 ముసలము,
దండెడు సాధనము.

బి. రోకలు, రోకళ్లు, రోకండలు,
రోకెండ్లు, రోకలులు.

చం. పటికపుటోల మువ్వెదురుఁబ్రా తొగిఁ
బోయచు గొరుకొమ్ము రోకఁకఁగొని
దంచుచన్ ... కు. సం. 6. 704.

ఉ. చీ దలు లే గినట్లు రిపునేవల నెల్లను ముట్టి
రోకలన్ మోడచు నా గలఁ దిగిచి
వొంచుచుఁ గార్జునుక్తకాణముల్, వైఁ
కొఱఁగించి కూల్చుచును ...

హరి . 1. 101.

చం హలమున వచ్చుతావ్యమల వచ్చటికవచ్చు
దంచుకోగ రోకలిఁ గయకొంటిచార ...

దశా. 8. 57.

కం. ఏరీతిం బెనఁగిన నె,వ్వా రెటుంగరు నీదు
గుట్టు వనితామణి రోళ్లు రోకండ్లం
బాడిన, కూడము రిపుడింత చాచుకొన్న
వడఁగునే ప్రభా. 5. 25.

2. గానుఁగతో మవ్వులు మొదలగు వానిని
వలంగఁజేయు సాధనము.

చం. ... పెనుగానుఁగ రోకట నిశుఖండముల్,
చిదపుతెఱంగునం జిడియఁ జేయుండు ...

వరమ. 1. 89.

జ : రోకటిపాట, రోకటిపోటు, రోకటి
బండ.

రోజు. ఆ. క్రి. నిట్టూర్పు, ఉచ్చస్థింశు.

చం. ... అవపుడు బుట్టతోవలి మహాభుజగేం
ద్రుండు రోజువట్లు రోకఁకె నధిప యవ్వి
భుండు దనచిత్తమునవ్వులుకుల్ గలంచి
వన్. భార. శల్క. 2. 94.

ఉ. భంగముకొంది యద్దమజ్జకామిని దిక్కులు
మ్రోయ రోజుచున్, ...

క. ఉక్కునెడి రోజు చెత్తురు, ముక్కున
వాణు స్రవించ ...

భాగ. 11. పూ. 1145.

గీ. ... దూరపాత. చంకనలైచి చునదాళివాంతి
చేతఁ బ్రక్కలెగయంగ రోజును నెప్పు
దగును, నిలిచి కనుఁగొందు సరూపియై
నుచి. కావ్య. 1. 153.

చి. అధికశ్వాసము, రొప్ప, శ్వాసము.

శి. ఈ ద మర నీచర యనగ నెనంగ శీతం
వాము పూపిరి యూర్పు నా శ్వాసముందు,
నొప్పునది దీర్చమై నట్టూర్చుంగ, నధిక
మరునది రోజు రొప్పన దగు హా.

ఆం. భా. 1. 60.

సి. రొండు రోజు వగర్పు రొప్పన శ్వాసమో ...

ఆం. భా. 2. 127

రోజుడు. వి. రొంజుడు, ప్రలాపము.

సి. రోజుడు రొంజుడు రొడ్డుడు రొండుడు
... వాంగఁజెఁతఁగ నొ బ్రలాపాభిధ ...

ఆం. భా. 1. 116.

రోజు. వి. (✓రోయు.) 1. ఓకిలిపు, వనము,
జుగుప్ప.

కా. ... సూర్య పురిషమర్జుజలకిలాలాత్మికత్
భామలం. చేలా రోజులవుట్ట నాడుమరు
యోగేంద్రుల్ వృథాలానముల్ ...

నైష. 7. 79.

కా. ... బజ్జాకూరం బడఁగించినారు ఈ పోయన్
నాకు రోజుయ్యె ... మనుచ. 879.

కం. పోయాపాదక నస్తుని, కాయ శ్రవణావ
తోక కథనంబులచే, నాయకమగు రోజు
మమి, యేయెడల జుగుప్పయనంగ నింపులఁ
జెలుచున్. కావ్యా. 1. 180.

2. రోజుగలిగించుచు దార్థము జాలుని మలము,
మొ.

ద్వి. ... చీరవైఁ గింకిరి చేయ గోరకుడు. తేగ
రమ్మనిపిల్చి చేతికిఁ బుత్రు, నిచ్చి నోరక్షక
యారోతఁ గడిగి, తెచ్చి యిచ్చుచును ...

నవ. 183 బా. పం 20.

... యొక్కయును ...
గపాంమునన్ భుజించి తీ, రోజులు పెమ్మ
లుండ నిట రోయుదువే యొక భవ్యగృహ

కావ్య. 1. 100.

3. వనగించుమాట, జుగుప్పావహవాక్యము

చం. ... ఈ విధంబున వలయుతి వావయినిఁ
బూనెను శేరమి యంతరోజయ్యన్, చిన
వలసెంగదా ... పాదగ. 2. 171.

4. అవచారము, నింద.

సి. ... నడి రోయి రోజు రొచ్చు, సేగింపు ...
నా వచచార సంజ్ఞ యై యురుచుండు.

ఆం. భా. 1. 115.

విజ. వనగలిగించునది, జుగుప్పావహము.

రగడ. రోజుకాపురమునకు వేసరి రొక్క మెత్తి
కడంకఁ బూడితిఁ ...

అర్చ. కా. యు. 64.

ఉ. ఎందఱు రోజునేత లపుడేగఁగి జేసిన
నిచ్చగించుచున్, డెందము తూయిగాఁగొని
గడించిన కష్టపులంజెకూడు నా, కిందక
రోసివచ్చితి సహించునె కష్టినకూడు
గ్రక్కునన్. నైష. 2. 100.

ద్వి. కంజనందనుఁ డతికష్టమైనట్టి, లంజపుట్టువున
నీలాగున వన్నుఁ, బుట్టిందె నారోజు పుట్టు
వుఁ బుట్టి, యట్టె నే గడియింతు నతిహీన
ధనము ... ద్వి. పరమ 4. 286 పా.

(శ. ర.) బ. తిట్లు.

రోతగిండు. అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{రోత.}}$) రోతము.
(శ. రి.)

రోతపడు. అ. శ్రీ. (రోత + పడు) అసహ్య
పడు, ఎగ్గుపడు.

శి. ఎంగిలికి రోతపడిక మెరుగువారు, సిరయ
...
శ్రీమ. ౪. 44.

రోతబహు. విజ. ($\sqrt{\text{రోత.}}$) ఏడుచును
చేయుస్వభావము కలవాడు, కలది.

శి. మూసముడికి నిర్మోహి ప్యామిన్రోహి
దుష్టు రోతబహు దోసకాది ...
పాంస. 5 118

రోక. ఎ. మూల, కోణము. (శ. రి.)

రోకము. నం. ఎ. అ. న. 1. రంధ్రము,
నిండు. 2. రోక, ఓడ. 3. చలనము, కలహము.
పుం. 1. ప్రకాశము, కాంతి. 2. సౌమ్యత్వము
కొనుట.

రోకు. ఎ. వికాసము.

శి. ప్రవిమల కుసుమసంపదలకు దూరమై రోకు
కాసిన మహిరుహము రీతి ...

మాం. 1. 188.

(శ. రి. పా. రూపుఃక్రియ, ముద్రి. పా.)

రోగఘ్నము. నం. ఎ. అ. న. 1. చుండు
2. వైద్యశాస్త్రము.

రోగము. నం. ఎ. అ. న. ఓషధి, మూలిక.

రోగభువి. నం. ఎ. అ. శ్రీ. రోగస్థానము,
శరీరము. (విశ్రమము)

రోగము. నం. ఎ. అ. పుం. 1. వ్యాధి, జీబ్బు.
2. కుష్ఠావధము. (వాచ.)

రోగరాజము. నం. ఎ. అ. పుం. కయవ్యాధి.

రోగశత. నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఎఱ్ఱపాపాదము.

రోగశ్రేష్ఠము. నం. ఎ. అ. పుం. జ్వరము.

రోగహరి. నం. విజ. (న. శి. న.) రోగమును
మాన్యువాడు, జబ్బు కుడుచువాడు.

నం. ఎ. న. పుం. . వైద్యుడు. . హను
చెట్టు. శి. బూడిదగుమ్మడి, (వృ. వి.).

రోగి. నం. విజ. (న. శి. న.) రోగముగల
వాడు, జీబ్బుతోనున్నవాడు.

రోగితరువు. నం. ఎ. శి. పుం. అశోకపృథము.

రోచకము. నం. విజ. (అ. అ. అ) 1. ప్రకా
శముచేయునది. 2. మనోహరమైనది. ఇంపై
నది. 3. ఆకలి వృద్ధిచేయునది, ఆకలి పుట్టించు
నది.

అ. న. 1. ఆకలి. 2. అరటిచెట్టు. 3. రాజ
పలాండువు. ఎఱ్ఱకల్లి (వృ. వి.). 4. అవదం
శము, ఊరుగాదు. 5. ఒకానొకచెట్టు,
గ్రంధివర్ణము (వృ. వి.).

రోచకుడు. నం. ఎ. అ. పుం. గాఢోపనీ, కుంద
నపుఁ బనిచేయువాడు, నగలపైఁ జీత్రపులు
చెక్కువాడు. (విశ్రమము.)

రోచన. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. పొందవలె
యును శ్రీ. అందకతై. 2 ఒకజాతి గోరో
చనము. 3. కెందమ్మి, ఎఱ్ఱకామంపెప్పు.

రోచనకము. నం. ఎ. అ. పుం. దబ్బుచెట్టు.

రోచనము. నం. విజ. (అ. అ. అ. అ.) 1.
ప్రకాశింపఁ జేయునది. 2. ఇంపైవది, మనో
హరమైనది. 3. ఆకలి పుట్టించునది.

ఎ. అ. పుం. 1. శ్వేతకోశాంజనము (వృ. వి.).
2. పలాండు (వృ. వి.). 3. అరగవృధము (వృ. వి.).
4. రాడిమము (వృ. వి.). 5. కరంజము
(వృ. వి.). 6. అంజోష్ఠము (వృ. వి.).
7 కూడికాల్లి (వృ. వి.).

న. 1. కోరికను తెందుట, కోరికలీరికలెత్తిం
చుట. 2. ఆకాశము, ఖగోళము

రోచనఫల. సం. వి. అ. శ్రీ. చిర్ఛిట, దోస (వృ. వి.).

రోచనఫలము. సం. వి. అ. శ్రీ. పుం. వీజపూరము,
మాది (వృ. వి.).

రోచని. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఎఱ్ఱపాపాణము,
మణిశిల. 2. గోరోచనము. 3. ఆమలకి (వృ. వి.).

4. శ్వేతత్రివృత్తు (వృ. వి.). 5. గంధద్రవ్యభేదము.

రోచమానము సం. విజ. (అ. అ. అ)

1. ప్రకాశించునది. 2. మనోజ్ఞ మైరది అంకమైనది.
వి. అ. న. గుఱ్ఱపుమెడమీద నుండెడి జూద.

రోచి. సం. వి. అ. శ్రీ. కాకభేదము పాల
మోచిక (వృ. వి.).

రోచిష్టువు సం. విజ. శీ. 1. ప్రకాశించునది,
కాంతిగలది. 2. సొగసుగా నుండునది, అద
ముగా నుండునది, నవయావనము. 3. ఆకలి
పుట్టించునది.

రోచిస్సు సం. వి. న్. న. 1. వెలుగు, ప్రకా
శము, కాంతి.

రోజు. వి. (హిం రోజ్) అహారాశ్రమము,
దినము. (శ. ర., వా.)

రోజిక సం. వి. అ. శ్రీ. రొట్టె, గోధుమాది
నిర్మితమైన రొట్టె

రోటు వి. ఈచే. (చూ. రోటువోవు) (శ. ర.)
జ : రోటువోవు.

రోటువోవు. అ. శ్రీ. (రోటు + వోవు.) ఈచే
వోవు.

ద్వి రోటువోయిన చేయి రొమ్ముకంపరము,
పాటఁ గాలును తోటనలెనున్ననడుము ..

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1087.

రోడు. అ. శ్రీ. తగులు, తాగు.

ఉ. లాడికి మూఁగు కాకులఁ బలాయనమొందఁగఁ
జేయ వీఁపువైఁ, ద్రాడువ్రేలు నీకె గుడి
తావిన దేహము వేడికాళ్ళకున్, రోడి
వశించుతోక బలురోమము లంటిన జోటు
టీగలున్, గూడిన బంధముం గలిగి కూర్చు
నుండొక బక్కగుఱ్ఱమున్. హంస. 5. 30.

రోదనము. సం. వి. అ. న. 1. ఏడ్పు.
2. కన్నీరు.

రోదని. సం. వి. అ. శ్రీ. దురాలభ, తీట
కసింద (వృ. వి.).

రోదనిక సం. వి. అ. శ్రీ. రోదని (వృ. వి.).

రోదసి సం. వి. అ. శ్రీ. 1. భూమ్యాకాశ
ములు, మన్నుమిన్నులు. 2. స్వర్గము.
3. భూమి 4. ఆకాశము.

క. సీచానంబున విస్మితమై దైవతయజ్ఞసిద్ధు లభి
వర్ణన మ, త్యాదరమునఁ జేసెరిచే, రోదసిసమ్మ
ర్థముగ నరుగుదెంచి తగన్.

భార. ఆశ్వు. 4. 240.

రోదస్సు సం. వి. న్. న. 1. స్వర్గము, 2. భూమి

రోదింబు. సం. అ. శ్రీ. రోదనముచేయు, ఏడ్పు.
(శ. ర.)

రోధకము. సం. విజ. (అ. అ. అ) ఆఁపునట్టిది.
అణచునట్టిది.

రోధనము. సం. వి. అ. శ్రీ. అంగారికగ్రహము.
న ఆఁపుట.

విజ. (అ. అ. అ) ప్రతిబంధకముచేయునది.

రోధము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఆఁపుట, ఆటంక
పలుచుట. 2. ముట్టడి, ఆవరణము. 3. గట్టు,
తీరము.

రోధస్సు సం. వి. న్. న. 1. గట్టు, తీరము.
2. కుడ్యము, గోడ 3. అంతఃక్షము, ఆశ్
నము. 4. అంతఃకము, ముట్టడి. 5. ఆఁపుట,
ఆటంకపలుచుట.

రోధింమే. సం. న. శ్రీ. అడ్డగించు. (శ. ర.)

రోధో(ధ)వక్ర. సం. వి. అ. శ్రీ. (రోధన్ + వక్ర.) 1. నది, ఏలు. 2. వేగవతియగు నది, వడిగల యేలు.

రోధోవక్రము. సం. వి. అ. శ్రీ. వడిగల నది.

రోధ్రపుష్పము. సం. వి. అ. శ్రీ. మధూర వృక్షము, ఇప్ప (వృ. వి.).

రోధ్రపుష్పిణి. సం. వి. అ. శ్రీ. మాతక వృక్షము, ఏలుజాతి (వృ. వి.).

రోష్ణక. సం. వి. అ. శ్రీ. తోట, చెట్టు తొడ్డుగ. (వృ. వి.) శ్రీ, న. సామంత రోష్ణము, అంబాదను.

రోషకాడు. సం. వి. అ. శ్రీ. రోషణము చేయు వాడు.

రోషణము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. లేనిదానిని మోపుట, ఆరోపించుట. 2. వైరుచేయుట. మొక్కలు పాతుట. 3. పుట్టించుట. 4. ఒకానొక యంజనము.

రోషణీవర్తి. సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొక యంజనము, నేత్రాంజనవటి.

రోషము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఆరోపించుట. 2. వైరుచేయుట, మొక్కలు పాతుట. 3. రాణము. న. 1. రంధ్రము, గుహానిము

రోషితము. సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) 1. పాత అడినది, నాటకాడినది. 2. ఆరోపించు, ఆరోపణ చేయఁబడినది.

రోమంధము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నెమరు వేయుట.

రోమకందము. సం. వి. అ. శ్రీ. పిండాలుపు, చాఱకంద (వృ. వి.).

రోమకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పాంశులపదము. 2. ఒకజాతి సూదంటుకాయి.

రోమకూపము. సం. వి. అ. శ్రీ. రోమ రంధ్రము, చర్మముమీది రోమరంధ్రము.

రోమకే(శ)నరము. సం. వి. అ. శ్రీ. ముడి, వి జామరము

రోమగుచ్చము. సం. వి. అ. శ్రీ. వింజామర, ముడి.

రోమభూమి. సం. వి. అ. శ్రీ. రోమ స్థానము. చర్మము.

రోమము. సం. వి. అ. శ్రీ. దేహముమీద ముడెడి వెండ్రుక, ముఱము శిరము దక్కఁ దక్కిన దేహమందుగల వెండ్రుక. 2. చతుర యూరక. అ. శ్రీ. 1. బిలము, గుహ, 2. ఒండు, నీరు. (విల్యము.)

రోమరంధ్రము. సం. వి. అ. శ్రీ. రోమకూపము.

రోమరాజి. సం. వి. అ. శ్రీ. రోమావలి, నూఁగారు.

రోమత. సం. వి. అ. శ్రీ. రోమావలి, నూఁగారు.

రోమవికారము. సం. వి. అ. శ్రీ. పులకించుట, గగుర్పాటు.

రోమవిక్రేయ. సం. వి. అ. శ్రీ. పులకించుట, గగుర్పాటు.

రోమశము. సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) రోమములు గలది, బొచ్చుగలది. వి. అ. శ్రీ. 1. గొట్టెపోరు. 2. పండి 3. పిండాలుపు, చాఱకంద (వృ. వి.). 4. చుట్టి, నాచు (వృ. వి.).

రోమశి. సం. వి. అ. శ్రీ. ముఱవోస (వృ. వి.). (శ. ర.)

రోమహర్షణము. సం. విజ (అ. అ. అ.)
పులకరించఁజేయువది, గగుర్పాటు గలిగించ నట్టిది,
భయము పుట్టించువది. ఏ అ న. గగు
ర్పాటు, రోమూరము. పుం. విభీతకవృక్షము.
తాండ్ర. (వృ వి .

రోమహర్షణుడు. సం. వి అ పుం. శానకు
నకుఁ జెక్కు పురాణములు వినిపించినవాఁడును
వ్యాసశిష్యుడు నగు సూతుఁడు, రోమహర్షణుడు

రోమహర్షణము సం. వి అ పుం. గగుర్పాటు.
గరిపొడుచుట.

రోమాంచము సం. వి అ పుం (అనందము,
కరుణ, ఆశ్చర్యము మొదలగు వానివలన)
నొడలు పులకరించుట, గగుర్పాటు. గగుర్పొడు
చుట.

రోమాంచితము సం. విజ. (అ. అ అ.) గగు
ర్పొడుచునది, రోమాంచితము.

రోమాంబ సం. వి అ పు. 1. మా - రు.
బొడ్డునొగము. 2. దుపువై ను దెడి వెండ్రు
కల గురు, రోమరాజి. 2 తారుణ్యము,
యౌవనము

రోమాంబ సం. వి అ పు. 1. మా - రు.
బొడ్డునొగము. 2. దుపువై ను దెడి వెండ్రు
కల గురు, రోమరాజి. 2 తారుణ్యము,
యౌవనము

రోమాంబ సం. వి అ పు. కుంభి
వృక్షము రామ (వృ వి.).

రోమాంబ సం. వి అ పు. రోమాలి.

రోమాంబ సం. వి అ పు. పులక
రించుట, గగుర్పొడుచుట, గగుర్పాటు.

రోమ = రో వి. (సం రాః) 1. వేశ్యకీచెడి
శుల్కము.

కం. రోయిడియెల్లని భుజగుఁడు, రోయి విడువ
వలయు లంకెరోగొని మరలన్, రోయి
డఁదలచిన నినుమడి, పాయక యిచ్చు
టయ తగినపాడి యరయగన్.

విజ్ఞా. ప్రా. 109.

రోయి. పాయక రోయి మావణఁగి నిచ్చి, వేయెని
మాడలు విప్రేంద్ర యనుడు ...

వండితా. మహిమా 281 పా.

ఉ. రోయిడఁ బంచవారు రోయి
పొల్తుల గావఁగ రోయువార
లన్ .. కు. సం. 8. 138.

2. కురువ, తాకట్టు.

3. రోయి వడ్డి కిచ్చినఁ, తాయక నెల
నెల నళితరాగము గొనివన్, న్యాయమిగు
మిగులఁగొను ట, న్యాయం బొడఁబడని
చోట నభివవదండీ. విజ్ఞా. వ్యవ. 64.

8. చేబదులు.

కం రోయిగొని పెట్టఁబాలక, ప్రాయుడై
యరుగునతఁడుఁ బరదేశము దాఁబోయి
నతఁడు మూడునెలతో, పోయిన తుదివడ్డి
సహాయముగఁ పెట్టదగున్ ...

విజ్ఞా. వ్యవ. కాం. 69.

4 జూదమునల దొడ్డెడు వందెపు ధవము.

కం దళయంకి రోయిగా జూ, దము నీతోగాడఁ
గడఁగెదను ... భార. ఆర. 2. 11.

జ. రోయివెఁది.

రోయింమె న శ్రీ. ($\sqrt{\text{రోయు.}}$) రోయ
జేయు, వెదకించు.

అ. చరులఁ బనిచి వైరిచరుల రోయించుట,
నెమ్మనమున వెఱిగి నమ్మకునికి, కాంత్రి;
యోగమునకుఁగా శత్రునైనన, నవ్వివట్ల
యునికి నయవిధంబు. మార్క. ప. 128.

రోయిడు. (రో² + ఇడు.) న. శ్రీ తాకట్టు.
పెట్టు.

కం. మడిచా లొడయని వస్త్రము, చడఁబడిచిన
వమ్మివొనివఁ దా రోయిడివన్, బడిదియ
వెట్టినఁ గిట్టిన, వడరఁ బడత్రయము దండు
వరువఁగ వలయున్. విజ్ఞా. ప్రా. 81.

సీ. అఱి రోయిడి తల్లి నాఁగి బిడ్డల వమ్మి ...
దశకు. 6. 95.

ద్వి. వీరభద్రునియాత్ర వెలఁదులు వోవ, హార
ముల్ రోయిడి యరిగె మాబిడ్డ ...
మడితా. పురా. 122. పా.

రోయివెలది = రోవెలది. ఎ. (రోయి +
వెలది) భోగమున, వేశ్య.

గీ. భాగ్యపాలిండ్లు రిక్తకుంజములు రోయి,
వెలది చనుదోయి నిండుకుండలు కులంబు,
తరుణిఫలంబు చవుతిచందరుడు వేశ్య.
మదురు వానికిఁ బ్రతిరదిండుండు నయ్యె.
పాండు. 5. 11.

రోయి, అ శ్రీ. 1. ఆనవ్యవడు, ఏవనిదు.

కం. మానిన చంద్రమౌళిదమఁగని, రో న దెందం
బుగల నడచి వెలుగఁడ బి, శ్రేణిన మద
నులచె ధృతి,వానిన వెగడొందు సింహ
బలుఁ డిట్టయెడన్. (భార విరా. 2. 52.)

సీ. ... వారు నహింప కెగ్గు, నేయులు రేను
రోసితి వారితోడి పొత్తుల్లఁ గనంబు
నేయులు శరీర, భారంబు విడిచెదన్ ...

భార. అది. 2. 125.

చం. అమిషవాహినీతనయు వస్త్రధారణరూప
దత్తిఁ గ,ర్ణుని రణధర్మహీనతకు రోయక
చంపిన భంగులున్ ...

భార. శల్య. 2. 385.

ఉ. ... పూత యెవరుకొంటి శవభూతిగపాల
మునన్ భుజించి తీ,రోతలు పెక్కులుండ
నిట రోయుదువే యిక భక్తవత్సలా.

కాళ. 3. 100.

2. వెమడియ, సంకోచించు.

కం. అనవుడు గురుఁ డిట్లనుఁ గ,ర్ణునిచందము
మున్న గడిఁగు రోయుఁడు పాటన్ ...

భార. ఉద్యో. 4. 285.

ఉ. రోయఁ డొకించుకేనియు మరుత్పతి యవ్య
కళత్రదూషణ, న్యాయమునేయ మన్వేద
మదాంధత నాశ్రవభూమిఁ గొక్కు రో,
కోయని కూయఁడే ... వైష. 79.

కం. గోవిధమునేయు తుంకల, దైవంబవు నీవు
మొదలఁదక్కక పాంథ,స్త్రీ వధమునేయ
రోయుదె, నీ వర్తమేమిచెప్పి సింజవైరె.

మనుచ. 5. 42.

న. శ్రీ. అసహ్యించుకొను.

దండకము. ... వారిం దగఁజూచి బిడ్డెడ్డు
చందంబులన్ రోసి యిల్వాసి ...

సీతా. 3. 41.

కం. దోషమునకుఁ బనిలేదట, నా పొమ్మలు
వీరికిం దివం బని గలదే, రోసితి సంసా
తముఁ దెగఁగోసితి మొదలంట బందుగుల
తగులెల్లన్. వాల్మీ. 2. 112.

కం. ... వనజాతేజుల రోసి వసుధేకుఁ డనున్.
విక్ర. 3. 25.

ద్వి. కంఠునికొట రోసి కన్నులు మూసి, చింత
లొక్కటి చేసి శివుఁ దలపోసి ...

ద్వి. హరిశ్చ. 6. 63. 64.

2. విడుచు.

సీ. మీకు, రోయక యహితంబునేయ నన్
బంచినఁ జనుదెంచి యెసు మీ తవయు
వందుఁ, బతిబుద్ధిఁ దాల్చి

భార. అది. 6. 211.

లే. మరల సామిష్టమృతకు ఒహు మధవపడిన,
యజ్ఞుడని రోసి పూజకామైచి హరిని,
ఉత్తమోపి రచంగం శచ్చవముమీద, గట్టి
నిత్య సురానుగణము లపుడు.

దశా. 2. 197.

చం. మల్లోకంబుల జనములు, రోళ్లన్ రోకండ్ల
బాడ రోయక మఱియున్, వెల్లివిరివిగాంగ
దిరిగిన, గళ్లకు వయగారి మెలకుకం గొని
పోయెన్. వరాహ. 7. 22.

పీ. ఆయుధంబులుచేసి హంకారములు రోసి
మ్రొక్కువారును బుట్ట లెక్కువారు

వరాహ. 8. 47.

సీ. చిటుకపొప్పలి రోసి సరిగంచు వచరు
పొప్పలికుచ్చెల చెఱంగు వలువగట్టి

కుక. 1. 257.

కి. నిందించు.

చ. ఘవతర శోకవేగమువల గన్నుల నీకుల
నించి యారుయోధను నవినియు విదవ
ధశ్మనూజుడు సంధిగోరి పల్కివ తగవుం
గడంగి యనికిం దలకొన్న నిజోద్యమంబు
దోచిన మది దిట్టుచున్ వినుతిసేయుదు
రోయచు నుడె వయ్యెడన్.

భార. భీష్మ 3. 156.

కం. వానససుకుఁ దాలింగముఁ బాసిచనఁగలేక
గాపిఁబడియుం దమఁదా, రోసియుఁ బలు
నిట్టూర్పులు, నేసియు నాడెల్ల నువవనిం
చుచుఁ జనియెన్. కాశ. 4. 84.

చం. ధరణి నిందునందును బదంపడి రోసి
వృధార్తి రోసి భీనురుచిరుడైన మారుతి ...

చం. రా. 7. 31

4. చెడకు

కం. చిర రోయు తీగకాళ్ల, బెనంగెం వానసుమ
దొంగి భీమస్తంభు

భార. ఆది. 5. 220.

ఉ. ... కప్పుఁపులిప్పుటనంటులనీడరింగు రా,
కన్నెల రోయ నన్నుకు గన్నులు
మూయు ... వసు. 1. 112.

ఉ. చుక్కలు తోడుతోడఁ దలచేవఁ
దొడంగె మనోభవుండు విల్లెక్కిడి చక్రవాక
ముల యిక్కలు రోయఁగఁజొచ్చె ...

భార. విరా. 5. 619.

చం. ధరణి నిందునందును బదంపడి రోసి
వృధార్తి రోసి భీనురుచిరుడైన మారుతి ...
చం. రా. 7. 31.

5. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

మ. ఉఱ కఠోనిధి రోసి వేదముల కుయ్యుల్
దైవ్యముం జూచి వేగలు లల్లార్చి ముఖంబు
జూచి బలువీకం దోక సారించి ...

భాగ. 8. 780.

కం. శ్రీరమణభికుహరన, రోరుహసద్గంధలహరి
రోసి చరించున్, సారెకు శ్రీ వచ్చట శిశిర
సి,మింము లఖలైకసుఖముమీఱంగ నెపు
డున్. వాత్స. 1. 72.

6. తలఁచే, భావించు.

కం. శకుని విను సమరభుండు పాం,దుకుమారుల
తోడ నెప్పుడుం బగగొని వారికి గీడ
రోయు ... భార. ఉద్యో. 4. 237.

జ : రోత, రోతగించు, రోతపడు, రోతల
మారి, రోయించు.

రోయెలనాఁగ. (రో + ఎలనాగ.) ఎ. వేశ్య,
వణ్యస్త్రీ.

కం. ఈగని తేల్చురోయి, నాగను దగులు
కొని నాడునాటికి గోర్కుల్, తీగలు
సాగిగ మనకథ భోగంబుల మనిసు తృప్తి
బొందిన విదవాన్. వి. శకుం. 2. 144

రోదద. నం. ఎ. అ. శ్రీ. అతిశయరోదనము,
పెద్దయెడవు.

రోలంబు. నం. ఎ. అ. శ్రీ. భ్రమరము,
తుమ్మెద

రోలవ నం. ఎ. అ. శ్రీ. పానీయామలకమ్,
సితీయ సిరిక. (వృ. వి)

రోవాటు. ఎ. (రో² + పాటు.) వేశ్యాభృతి,
లంజెతిత్పది సొమ్మె.

కం. మీవెలది కూడఁబెట్టవ, రోవెల జేయును
కొంటిరో మీకెవరో, రోవాటున నిదిరా
విలుల్, తావెట్టదొ యగిన వేశ్యకల్లి యలని
తన.

రోవి. ఎ. శృంగవిశేషము
దోకల మోపుల రిపుల మోకలల పుట్ట,
రావులు నిప్పులు రాణు దలిర్పిన్ ...
యయా 2. 48.

రోవెల ఎ. (రో² + వెల.) వేశ్యాభృత భవకల.
చం. నలపుల యిక్కలంకియల వచ్చిన రోవెల
పంటజ్జవ, బ్రిలపనికీడు .. చకటి పచ్చె
మర్వదన్. కవిక. 4. 88.

ఉ రోవెలనీగి వేటొకని రోయుదగన్ ...
కు. నం. 8. 58.

చం .. వెలయాద్రుపిల్లరే, కులజనైన మున్ను
దమకుం బ్రకృతఁబుగ నిచ్చువట్టి రోవెల
కధికంబు నొక్కయఁదీసము కానును జేతి
కిచ్చినన్.

(వై. 2. 81. శుక. 2. 84.)

రోవెలది. ఎ. (రో² + వెలది) వారాంగన.

చం. వలుగిడి చల్వఁదాల్చి పయనంపుటలంతలు
నిద్రఁజెందు రో. వెలదిల తేనెగొంకి ..
కువల 2. 110.

రోషణము నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1 ఒరగల్లు,
శీటురాయి 2. పాదరసము. 2. ఊవరశ్మేత్ర
ము, చవిటిసేల.

రోషణుడు. నం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. శ. అ.) రోవ
శీలముకలవాడు, ముక్కోసి, సులభముగా
కోవమువచ్చువాడు.

రోషము. నం. ఎ. అ. శ్రీ. రోషము, కిషక.

రోషించు. నం. అ. శ్రీ. రోషపడు, కినియు,
(శ. ర.)

రోసగాడు ఎ. (రోసము + కాడు) రోవ
వ శుడ రోషముగఁగాడు.

ఉ ఆయన యొంటిగాడు వెలయాద్రుగల్లు
లవాడు వాడిమిం, తోయివచో, మాట
పొలుసొచ్చెము నైచని రోసగాడుగా,
యాయెడి నేమి పుట్టునో ...
శుక. 2. 150.

రోసము. ఎ. (నం. రోష.) రోవము.

ఉ. ... అంతతకు రోస మీనుబెరయన్
ధరణీశుడు తేచె తెచ్చెరన్ ...
ఉ. రా. 3. 146.

గీ. బెంజపు గట్టి జంత పాతూరిసంత, చలము
పాధించు దిట్ట రోసాలపుట్ట ...
శుక. 3. 18.

సీ. గురుఁడుగాఁడే సేరధరుఁ డధికఁబెన్నఁ దవ
కేల నీరోస మనియె నొకఁడు ...
దశా. 3. 152.

జ : రోసగాడు, రోసించు.

రోహిణి అ. ౧౩. (౧/రోహిణి) రోహిణి, కిరియు, రోహిణి.

కం ౩ సమరప్రాధికి మది, రోహిణి విదేహవర వరుడు చమూప్రా, గ్రేహరులకు తెయిచిచి, నానుగతి శకబంబు అకలిం దొడవెన్.

విక్ర. 4. 109.

రోహి. విజ. పలుగాకి, దుష్టుడు.

కం ౩ సమరప్రాధికి మది, రోహిణి విదేహవర వరుడు చమూప్రా, గ్రేహరులకు తెయిచిచి, నానుగతి శకబంబు అకలిం దొడవెన్.

హంస. 5. 118.

రోహిణి. విజ. రోహిణి.

(ప్ర.) పేరు ఏమి రోహిణిగా నున్నావు ! (శ. ర.)

రోహితము. సం. వి. అ. ౧౦. 1. వృక్షము, చెట్టు. 2. ఒకానొక వృక్షము.

రోహిణి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. లత, 2. ఒకానొక లత.

రోహిణి. సం. వి. అ. ౧౦. లంకలోని పర్వత విశేషము.

స. 1. ఎక్కుట, స్వారిచేయుట. 2. బయలు చేయుట, ఉద్భవించుట. 3. పురుషుని వీర్యము, శుక్రము.

రోహిణి సం. వి. (అ. అ. అ) 1. మొలచు నది, మొలక యెత్తునది. 2. ఎక్కువది, ఆరోహిణి.

వి. అ. ౧౦. 1. ఎక్కుట, ఆరోహిణి, 2. మొలక, అందరము.

రోహి. సం. విజ. (నో. ఈ. నో.) 1 మొలచు నది, మొగునది. 2. ధార్మికుడు.

వి. నో. ౧౦. 1. రోహితము. 2. పటము. (వృ. వి.)

స. ౧౦. 1. వృక్షము 2. వి. వి. వి.

రోహిణి సం. వి. అ. ౧౦. 1. వి. వి. (వృ. వి.)

2. రోహితము. 2. భూశృంగము. (వృ. వి.)
పగటి యొక్క వదునైదుభాగములలో తొమ్మిది భాగము. (వాచ.)

రోహిణి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. ఎక్కువగావు. 2. గోహ, అవు 3. అశ్వినాది వాల్గన వక్షత్రము. 4. లంకముని తల్లియు ఎనుకేవుని భావించు కులంబాడి. 5. రోహిణి సంవత్సరమును వయస్సుగల కన్యక. 6. మొలుపు. విద్వత్త. 7. గోరొగజేషము, అగిరిముల్లు, కటుకుంబి (వృ. వి.), హరితః (వృ. వి.), నామ వల్గము (వృ. వి.) మంజిష్ఠ (వృ. వి.), కాశ్మీరి (వృ. వి.), సురభివ్య (వృ. వి.), రోహిత వల్గయైన శ్రీ. (వాచ.)

రోహిణిపతి. సం. వి. ఈ. ౧౦. 1. చంద్రుడు. 2. వసుదేవుడు.

రోహిణిరమణము. సం. వి. అ. ౧౦. వృక్ష భము, ఎద్దు. (విశ్రాము.)

రోహిణిష్ఠమి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. స్వస్థాష్ఠమి.

రోహితము. సం. విజ. (అ. అ. అ) 1. అగ్ని హోత్రుని వాహనము. 2. ఎత్తిలిది, ఎలుపు రంగు గలది. - వి. అ. ౧౦. 1. ఎలుపు రంగు. 2. కేసరి మృగము. 3. ఎత్తిలిము. 4. ఒకబాతచేచ. 5. రోహితవృక్షము. న. 1. రక్తము. 2. కుంకుమపువ్వు. 3. రిన్నని యింద్రుడు

రోహితాక్షుడు. సం. వి. అ. ౧౦. అగ్ని. హరిశ్చంద్రుని పుత్రుడు, రోహితాస్థుడు. (శ. ర.)

రోహితుడు. సం. వి. అ. పుం. హరిశ్చంద్రుని కొడుకుపేరు.

రోహిత్తు. సం. వి. త్. పుం. 1. సూర్యుడు. 2. ఒకజాతి చేప.

స్త్రీ. 1. లతాభేదము. 2. మృగి, అడులేడి.

రోహిషము. సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకజాతి చేప. 2. ఒకజాతి లేడి, మృగభేదము. 3. తృణవిశేషము.

రొ

రొడ్డము. సం. వి. అ. న. 1. రూడన్విము, కారిన్యము. 2. కుష్మత్వము, ఎండు.

రొవ్వము. సం. వి. అ. పుం. విల్వదండము, మారేడుదండము. (వీర్యమును.)

రొచ్చుడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక మనువు, పదుమూడవ మనువు.

రాతు = రవుతు. వి. (పం. రావృత్తి) సాది, గుట్టపుస్వారిచేయువాడు.

కా. ... ధారాపంచకధావసం శైలగు గంభ ర్యంబుఁ ద్రొక్కించు బల్. బీరంపున్ నెఱ రాతు ఆము. 4. 31.

ఉ. పలుకులు నేయునేల నినుజాల కనుంగొని పంతనుండునున్, జిలుకపటాడురాతు వ్వర సేసె ... ట. రా. 4. 200.

రొద్రము. సం. విద. (అ. అ. ఈ. అ. 1. రీత్ర మైనది, కోపముగలది. 2. భయంక మైనది. వెలుగుగలిగించునది. 3. (మద్రము లేక సూక్తము) రుద్రుని సంబోధించునది లే స్తు చునది. - వి. అ. పుం. 1. తీవ్రత, కోపము. 2. రాక్ష రసము. (నవరిసములలో నొకటి) - న. 1. కోపము, క్రోధము. 2. భయంకత్వము. (క్రూరత్వము.) 3. వేడిమి, కష్టత. 4. ఎడ, ఆతసము.

రొద్ది సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. దుర్గ, పండ్వతి. 2. రద్రజట (వృ. వి.) - 3. పుం. అటువది సంస్కృతములలో నొకటి, సిద్ధార్థి తలువాతిది.

రాశ్యము. సం. వి. అ. న. వెండి.

రామకము. సం. వి. అ. న. అవణవిశేషము, ఒకడును కప్ప.

రామము. సం. వి. అ. న. అవణభేదము, శాంభరి అవణము.

రావము. సం. విద. (అ. ఈ. అ.) 1. పురు చ్ఛము. (కృష్ణ మృగచర్మము)తో జేయఁ బడెనది. 2. కలంక మైనది. 3. చంచల మైనది. 4. మోసముచేయునది, ధూర్తమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక వర్ణము, నరక విశేషము. - న. ఒకానొక సామము.

రొలు = రవులు. అ. క్రి. (నిప్పు) మండు.

ః : రొలుకొను, రొలుకొలుపు, రొలుకోలు, రొలుచు.

రొలుకొను. అ. క్రి. (రొలు + కొను.) (ప్యాథమిక) రగులు. (చూ. రొలుకొల్పు)

రొలుకొలుపు (ల్పు.) న. క్రి. ($\sqrt{\text{రొలుకొను}}$) మండునట్లుచేయు, రగులునట్లుచేయు.

చ నులుపు చులుక్కునం దినువు పోకెడు వన్నెల రొలుకొల్పుచున్ ... అవంగం జొచ్చి దెమ్మెరలు ...

చంద్ర. 4. 110. (రొ. పా.)

రొలుకొల్పు. ముద్రి. పా)

రొలుకొలు = రవులుకోలు. 3. ($\sqrt{\text{రొలుకొను}}$) రగులుకొనుట.

రొలుమే = రవులుమే. న. క్రి. ($\sqrt{\text{రొలు}}$) రగులుకొనఁజేయు.

రాహిణము సం వి అ ఫం 1. చందన వృక్షము
2. కాశీదము రాహిణము

రాహిణియును సం వి అ ఫం. 1. ఆవు
దూది. 2 మరకళము 3. బుధగ్రహము
4. శుక్రగ్రహము 5. కాలభేదము - సం వి అ చే
మరికరిము, రాహిణము.

రాహిణియుండు. సం. వి అ ఫం 1. బలి
రాముండు 2. బుధుండు, గ్రహము) 3 శని.

రాహిణము సం వి ఖ. ఫం 1 మృగ
కేసిము, కొండగొట్టె 2 ఒకజాతి మర్కటము
3 ఒకజాతి కృణము, కామంచి.

రాహిషి సం. వి. ఈ శ్రీ 1. రాహిషజాతి
యా దుజింక 2. లత. 3 ఒకదినుసు దూర్వా
తృణము, దూర్వా. (వృ. వి.)

అ వి ఒకానొక యక్షరము.

(ఇది వక్షిణదేశకామలముగ గనవచ్చుచున్నది)

అంకాదు వి (అంకు + అదు) జాంత్యము
చేయుచు.

3. బెటుతిట్టుట మేనుముట్టి నోవడుచుట
చౌళులు అంకాదు సాహసంబు, ... జనులు
కోరివచ్చి సఖిజెప్పుచురు దీనిఁ దెలియనడిగి
అకుడు తీర్చుటయు. విజ్ఞానవ్యవ. 17.

అంకాడు అ శ్రీ (అంకు + అదు) అంకు
సేయు, జాంత్యము చేయు.

4. ఇతరు కలుగద్రాగె అంకాడె నెఱుఁగిదియె,
నిలిచి మూత్రించెఁ జూడాలలనఁగూడె,
గూతు రమియుంచెఁ దెఱవాటు గొట్టెఁ బ్రజ
లఁ, తెచురాజుల నేనించెఁ తెఱచెఁ గుంము.

శివరా. 4. ౨4.

5. వలదనఁగా నొరువనికతో నొక్కండు
దాఁ బల్కెనేని శతద్వయంబు, వారిండు
పెట్టిగియు వారిద్దఱును మాటలాడిరేనియును
అంకాడివట్ల .. విజ్ఞా. ప్రా 116.

ద్వి వేయేఁ వ్రేవాడ వెన్న మ్రుచ్చిలుచుఁ,
బోయి అంకాడదే పొలఁతులతోడ ...

జన పు 6. 880 వం.

అంకు వి జాంత్యము.

6. ఒనులొక్కఁ జొల్లిఁచుయంబు ఒకఁడె
జేసి క్రూరతయు మ్రుచ్చిమియు అంకు,
నైచక .. భార. కాం 257.

7. అచార్యుఁ డనక భార్యకుఁ దప్పినప్పుడు పాడు
గల నీఅంకు పాడువదయ్యె ..

పి, శకుం. 3. 184.

జ. అంకాటు, అంకాడు, అంకుబోతు, అంకు
టాలు, అంకుతడిక, అంకుతెగులు, అంకు
మగఁడు, అంకురాత్నిము. అంకులగొండి,
అంకులాండి, అంకువెలఁది, అంకుర

అంకుబోతు. వి. జాంతి, జారుండు.

8. అంకుబోతునకు నద్యతనిష్ఠలేటికి వానిని
యేమిటికి దుర్వర్తనునకు ... రామలిం. 383.

అంకుటాలు వి. (అంకు + అలు) వ్యభిచారిణి,
జాంతి. (శ. ర.),

అంకుతడిక. వి. (అంకు + తడిక) మిక్కిలి
జాంత్యముగల శ్రీ.

9. ఈలపు వంగడంబుగల వీజవరాని యొలి
రొక్కరొక్కలిదె యెట్టి అంకులడకన్
వలయించితి దీని నక్కటా ...

పం. పంచ. 4. 507.

అంకుతెగులు. వి. (అంకు + తెగులు) ముఖ
రొగము, మేవ రొగము. (శ. ర.)

అంతుమగడలు ౩ (అంతు + మగడలు) అంతు
వని జారుడు.

గీ. మగనిరాక మొత్తం మగవ యొక్క అంతు
మగనిక చెప్పి యింటిమఱుగునందు, గల్లు
గోలెమువను గడియించి యామీద. గంప
మృత్యువెట్టె గడిలకుండ. (భల్ల. 1.) (శ. ౮.)

అంతురాట్నము. ౨ (√ అంతు.) జారిడి,
లంకె.

నీ. ... అంతురాట్నాలకును శుంథరిండలకును, ..

గీ. అంతురాట్నమున చేడ్చెడి ద్రాజువారి, గడివ
పిండ్లకెకాక నత్కవుల కవునె ...

వేణు. శ. 88.

అంతులగొండి. ౧ (అంతుల + గొండి) అంతు
తనపుస్వభావముగలది

ద్య బొంతుల పిడుగులు అంతులగొండ్లు, ఎన్నె
కత్తెలు నాంవనితలు మఱియు

పండితా. పురా 116. పా.

అంతులాడి. (√అంతు) ౧. జారస్త్రీ, లంకె.

అ దొంగతనము అంతుదొరయను అగతిని, అంతు
లాడికింత శంకపుట్ట, దొంగకెన్న వేవెలుం
గొప్పగా నట్టి, ... వేమ. 1. 155.

అంతువెలది ౧ (అంతు + వెలది) జారిడి.

కం. పంతపురక్కసిమూలకల, అంతు లుడిగె
నెలమి గనిరి అంతువెలందుల్ ...

అచ్చ. రా. సు. ౪.

అంతు. ౧. 1. ఎద్దు మొదలగునవి చేయధ్వని.

కం. వెలగు పటుసింహనాడ, అంతు అంతులు
గాంగ వారు పొలిచిరి వృషభంబుల క్రియ
వొందొరులకు మా, ర్మలయుచు, వాకుచు
మదాత్తరభపోజ్జులులై.

భార. ద్రో 4. 171.

౧ అంతులు గర్జలై యడర జాపువంబున
నెందుల బర్బు నిశ్చలకవిలోక వైశ్యత
కృతానుభిల్ దెలెల్ల గవ్వగా ...
చింతిచ్చె యదూర్ధ్వమపై లయంబునన్.

శారి పూ. ౮. 44.

దీప్తి అంతుగా నానోతు అంతువేసినను, గంతులు
దక్కునే కంఠింపంబు ...

వ మిసమిసమెలయు సస్యంబు లాస్యంబులం
జర్వింపి గర్వింపి అంతులువేయు జింకలును.

చిత్రభా. ౩. 135.

2. ధ్వని.

మ. .. మహాత్మాహంబునం దేరు వెక్కి
యనేకంబులు తూర్పుముల్ దిశల అంతుల్
ప్రేయఃజేయన్ ... రామా 8. 242.

3. కేక, అఱపు.

ఉ. ... కవికసారి మెలు-గక సారెసారెకు,
స్తంకెలువేయు దుష్కనింబుల నెల్ల
దృణికరించెదన్. దుష్టి. 1. 17.

౪. అంతువైచే.

అంతుత. ౧. (అంతు.) జారిడి, జారిత్రము
గలది

దీప్తి. అంతుతల్ అంతుతల్ పచ్చిరక్కెనలు

పండితా పురా. 116. పా.

అంతువైచే. (అంతు + వైచు) అ. క్రీ. కేలు
వైచు.

అ మీకు చిన్నవాడ నేకాగవీరుండ, అంతు
వైచిన నెదలింక మైన, నగిన గేరరించినను
మీసలంటిన, బట్టితివియ నాకు బాడి
గాదె. ద్వా. 7. 41

అంతు(లు) అ. క్రీ. (√అంతు.) పెద్ద ధ్వని
చేయు, (కలకలధ్వనిచేయు, అని శ. . .)

మం. ద్వి. ఈయాన త్రోవ నీకే యుపాయంబు,
రానలదు మగుడ అంతిలనీకు, అనివ గోవన్న
రా నట విచారించి ...

పల్నాటి వీరచరిత్ర 10. (త్రా.)

అంతు = రంతు. ఏ 1. కలకలధ్వని, రొద.

ఉ. అంతుమీటి మిక్కిలిగ జాగజనంబున
దొమ్మిసేసి దుర్ధాంతపరా మోన్నతులు
దావదైత్యులు వేల్పువెట్టి ధవ్వతాచేతి
దుగ్ధమయపాణిమధారసపూర్ణకుంభమున్, సం
తనకట్టి పుచ్చుకొని చయ్యవనేగిరి నిర్వి
శంకతన్. భీమ. 4. 93.

కం పంపపుకొని మూడకల, అంతు లుడిగె
నెఱ మిగనిరి అంతువెలందల్ ...

అచ్చ. రా. నుం. 3.

మ విని యాఅంతు దురంతకైలమధనవిరూప
సింధూద్ధత, ద్వివియో కాక మహోదక
ప్రళయత్రానంబు లోకానికి కొం
కాంచెనొ ... వసు. 2. 142.

2. గోల.

ఉ. అంతోనొక కీకణము జూయిగ నిల్వము
భీకరంబుగా, నెంతయు నివృంబు కడ ...

నిరం. 4. 54.

దండకము .. వికుండేమి దవ్యా యెఱంగించి
లప్పించెదో కాక కామావంశ్యా యన్
వన్న నొప్పించెదో యింత అంతేల నీకున్
గొఅంతేల సద్ద్రవ్యముల్ తల్లి ...

భోగినీదండకము.

3. మాట, పలుకు

అ అలిమాటకొఅకు బేలయై కోడలి, గొడుగు
బోవద్రోచుకొనియె నితని, కేటిమగతనం
బిసీ కడుగొడలేని, అట్టునొందె నింక అంతు
లేల. అచ్చ. రా. అయో. 56.

చం. కెలసొకమాటు దీసి గిలిగింతల అంతుల మబ్బు
జేసి ... సత్య. సాం. 3 33

4. ఉచ్చైస్వనము, పెద్ద ధ్వని, ధ్వని,
చవ్వుడు.

ద్వి అంతుగా వాఁబోతు అంకెవేసినను, గంతులు
దక్కునే కంఠిరివంబు ...

హరిశ్చ పూ. 265.

ద్వి. కదలు పైలు తాళిమలకు దాఁ, రతి
నాయకుని యొజ్జ అంతుగాఁ జోటు ...

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 919.

ద్వి పొలముల కెడఁదాసిపోయినందులకు. వలి
నో యంచు అంతాలకించుచును ...

ద్వి. శ. సా. 1. 27. పా 18 వం.

5. గజబిజ, ఉద్రేకము.

ఉ. చెంత. దనర నింతి కడుఁజేరిక నేయగ
నలలుబునన్, గంతుఁడు అంతోవర్పఁ బర
కాంత యటంచు వధర్మమంచు లో,
నెంతయుఁ జింతనొందు ...

శశాం. 2. 90.

విజ. పెద్ద ధ్వని కలది.

మ. వరలంగూర్చిన కొప్పుతో, పసపుమిన్నలేలు
నెమ్మొముతో, గరిమన్యా గమసానిబ్రోలు
తిరుగంగా అంతులై తుగ్గులుల్ మొర
యంగాఁ గడునొప్పె నాకల ...

వే. పంచ 4. 70.

అ : అంతిలు.

అంపకాఁడు. ఏ. (అంపము + కాఁడు.) అంప
ముతో పలకలు మొదలగునవి కోయువాఁడు.
(శ. ర., అంపకారి. వా.)

అంపటిల్లు (అ) అ. ౮. (అంపు) కలహించుగా
పోరాడు.

చం. కుకట పూర్వజన్మకృత కర్మ మచెట్టిదొ
త ప్పొగ్గితలే దిటుల దురాగ్రంబు లల
కెట్టు యురిల అంపటిల్లుచున్. దిటుమతి
యున్న నన్ను నొగి దిట్టియు గొట్టియు
నల్లచిత్త మిప్పటికిని కాది బొంపదు
యఃపాఞ్జులు నామది దోచ దేనియున్.
కులశేఖరమహిపాలచరిత్రము. ఆ. 1. (చి.ని.)

అంపము. 2. (శ. కరింబమ్.) కిట్టలు కోయు
న యెను. క్రితము.

కా. క్రూరానిం కెగనెనెనో నటికెనో
క్రొవ్వాడి అంపంబుచే ... మా. 7. 69.

గీ. రావణుని ధైర్యతఁ ద్రుంప అంప మితఁడు.
ఉ. రా. 5. 75.

జ : అంపకాఁడు.

అంపిల్లు(లు). అ. ౧౩. (✓అంపు.) 1. వ్యా
పించు.

కం. అంతటఁ గడలందెల్లఁ గొఱంత యొకింత
య నులేక అంపిల్లె నిరుల్ ...

అచ్చ. రా. నుం. 3.

2. అతిశయించు.

కం. అంపిలు క్యాగడికకై యి, నాపాతికటాలికాది
నానామృగయా, లంపట సుభటాలాపన, తం
పం చెవికింపు నింప రాజుఁ జనుచున్.

చంద్రా 2. 60.

3. విజృంభించు

చం. ... లొజ్జకాని బల్లొనలను దొడ్డసింగి
లులు దూకొని వెన్నకురాని బీరమున్,
బొనఁగ వేల్పుగొంగొలిబొట్టియ యంద్ర
కితుఁడు అంపిలున్. అచ్చ. రా. యు. 70.

సీ. తెగినసోఁకుడమూఁక మగడ నాబలువిదై
పెంపుచే బ్రదికి అంపిల్లుచుండ ...

యయా. 3. 105.

(పోరు. శ్రా. వర్ణిల్లు. శ. ర.)

4. వర్ణిల్లు.

అ. కాళ దుష్టవే ప్రథమరజస్వం, యయ్యె
గావ దీని యశశమున, రాజ్య దీప్తి పాసి
అంపిల్లు నీయిల్లు. కలిమి పెంపుఁగాని
పొలియు నశశు కుక. 1. 457.

5. అలుచు. ప్రేలు.

గీ. అలచె అంపెనెఁ గు సెనెను పెంపు
అం. భా. 2. 112.

అంపు 1. కలకలము.

చం చెలే యశశాచె లేచి తపచేడియపై వార
గున్ జలద్దప్పగు, చలములు కమ్మపంజ నును
సానలఁదీరి బదాటునన్నె గం, టల మొత్త
నూలు జాఱఁ జరణులు అంపున గిట్టు
మట్టిగుల్, శుశుభుశుభుశుశున్ నచ్చలిఖా
మణి యుల్లము ఝల్లుఝల్లున్.

రా. వి. 3. 128.

2. ఉల్కర్షము, గొప్పతనము.

గీ. మంపు సాంక్రాణిధూవంబు పెంపు పెంపు,
వంపు మరువంపు టిందీవరంబు అంపు,
గుప్పు మృగమదవాసవల్ గుప్పురవఁగ, పాటి
లేకొప్పు నాయఁతి జాటుకొప్పు.

శకాం. 3. 49.

3. అచ్చ. పోరు ... (శ. ర., శ్రా.)

జ : అంపిల్లు, అంపిల్లు, అంపులాడి.

అంపులాడి 1. (అంపులు + అడి.) కలహ
శీలురాలు, జగడగొండి.

సీ. చించివైచుతెగాని చీలిచ్చినఁ గటిరముతఁ
గై నేయ రా అంపులాడి ...

వేం. వంచ. 3. 183.

అ. రోతకూటిమనను రోసానకే పెనఁగు,
త్రోవగాని యుక్తి త్రోవవట్టి, పోవవీదు దీని
పోడిమ యామాయ, అంపులాడిఁ జూడు
రామచంద్ర.

రామస్తవరాజము. 1. 212. (శ్రా. వి.)

అంపె (పియ). ఎ. 1. మాదిగవాఁడు తోలు కోసెడు సాధనము. (శ. ర., ప్రా.)

2. కాటాకులు మట్టగించి కోసెడు సాధనము (శ. ర., వా.)

అక్కు. న. ౧. గీటు, బరుకు.

వ్యవ. పిల్లగోళ్లలో ఒకగోళ్లను అక్కు కోన్నారు.

ఎ. గీటు, బరుకు.

ఉ. చెక్కులఅక్కులన్ మిగులఁ జెల్వగు మోచినిఁ బంటినొక్కులన్ ...

రాజ. వి. 2. 118.

అజ్జ. ఎ. వర్ణభాషణము.

(ఇది శకటరేఫయంత్రమని కావ్యాలం. సాధు రేఫమని యవ్వకవి.)

అ అజ్జబాడి యాతానడినభలోన, తేసిపోరి లోన తిచ్చబోరసి, తెన్నమడుగు పుడమి తేడ్ల నేరి మతిన, మనకు విగ్ధనాథుఁ డొనరియుండ. కావ్యా. 7. 48.

అట్టడి = రట్టడి. ఎ. కలకలము.

ఏ. తిచ్చపాలుని నేన యెరించు అట్టడిరాకుమా రులను జీకాకువటుచు ... రామ. 2. 95.

అట్టు = రట్టు. ఎ. 1. అపకీర్తి, నింద.

ఏ. గతిమాతి విశియారుకాఁగితిలేని యాఁడి కూర్చి కే నేల అట్టువడితి ...

ఉ. హరి. 5. 117.

కి. తమ్ముదోషాప్తి గ్రమ్మి మూసిన అట్టు వయసాలులను జొట్టొనర్చు కొఱఁత ...

విప్లి 1. 87.

ఆ. అలిమాటకొఱకు జేయై కోడలిఁ, కొడుకుఁ జోవఁదోచుకొనియె వతని, కేటిమగతనం బిసే కడుఁగొడలేని, అట్టునొందె నింక అంతులేల. అచ్చ. రా. అయో. 88.

అం. భా. 1. 118.

2. ఆఘోషణము, గోల.

జ. అట్టువెట్టు.

అట్టువెట్టు. న. ౧. $(\sqrt{\text{అట్టు} + \text{వెట్టు}})$ వంచించు, మోసపుచ్చు.

గీ. అన్నియు మఱచెఁగాఁజోలు వెన్నుఁ దాత్మఁగోరి తాఁ జాయనానైనవారివిడుచు, నట్టి కృష్ణుఁడు తము అట్టువెట్టుననక, యేల నమ్మిరి పుంసకుల్ జేలగుచు.

భాగ. 10. స్కం. ఉ. 172.

అప్ప. ఎ. చిన్నతాలు.

గీ. పూచి తమతమ కొనివచ్చుభూరుహముల, కాయగసరెల్ల వెఁజాడి తాయి అప్ప, చెచ్చువాకికి నోరూఁ దించు వత్తురు ...

భా. రా. యుద్ధ. 285.

చా. పలుఁబయిఁ బండుకొల్పు విరివైఁడియుగట్టు దినుస్సుతాయి అప్పయు మఱిబంటు కాని సలుఁ బైరముఁ జెయ్యముఁ జేనుజెట్టులో, వయిన సమస్తసంపదలు నన్న నితిర్లికి వెచ్చ వెట్టఁగా ... కళా. 8. 88.

(ఇట చిన్నరత్నమని భావము)

అయిక = అవిక = తైక. ఎ. కంచెల, కూర్పా, నము.

గీ. కొదమగుబ్బలఁ దావికుంకుమపుబూఁత, విభుఁడు చెంగావిఅయికంచ విడువఁ జోవ ... దళా. 8. 124.

అవఅవ. ఎ. 1. కోవికాము, స్పర్ధ.

కం. తివిరి కరవాలు సేకొని, అవఅవలెనఁగంగ వత్తెఅవనై జనుచోఁ, దివజేడలరేముద్రిమృరి, పువుఁబోడి యొకర్లు నెయ్యమున నడ్డంబై.

అచ్చ. రా. సుం. 85

చం కులమును రూపము న్మగనికూరిమియుం గల
దావనంచు నీ,వలవల రుక్మిణీరమణి వానిఁ
బెనంగఁగ పత్తిభామయుం, గులమును
రూపము న్మగని కూరిమియుం గలదావనంచు
నా,వలఁ బచరింపఁగా అవఅవ త్నోడమె
న్నది వారి కెంతయున్

పారి. 1. 42. వసు 8. 9.

2. మండుటయందగు ధ్వని కమకరణము.

సీ. అవఅవమండు నెఱ్ఱని చంద్రమల్లెచోదర్శింపు
గుండాలు చొచ్చువారు ...

క్రీడా. 1 142.

అవిక = తైక ఎ (క అవికె, త ఇరివిక్తై))
కంచెల, కూర్మాగము

చం అవికయుఁ బట్టుపుట్టము చెఱంగు మఱుం
గయి యున్గిఁజేసి . నైష. 6 131.

చం. కలయగఁ జంద్రకావిఅవికఁబలెఁ గుంతువఁ
బూసి చూడు మో,పొలఁతుక నాదు
నేర్పిన ... విజ. వి. 2. 92.

సీ. .. కంచెల అవిక తైక యనవదరు ...
అం. భా. 2. 155.

అవ్వ ఎ. నింద, దూఱు.

కం. ఇవ్వధమునఁ బ్రతిదినమును. వవ్వెలఁది
చరింపఁ గొంద అతిదూషకులై. అవ్వలు
నేయుచు వోరుల, క్రొవ్వనఁ బాపంబు
పంకికొందురు వరుసన్. భోజరా 3. 95.

సీ ద్విజరాజులఁ గులాయవితతిఁగూర్పు మిటారి
దితికి రతిప్రేమఁ దెచ్చు అవ్వ ...

రా వి 3. 3.

(ఇట నిందాపేతువని భావము)

ఉ. ... ఇవ్వధమెల్ల నెచ్చెలుల కేర్పడఁజెప్పిన
దిట్ట కూశలై, వవ్వలఁబెట్టి యండలు వివం
గదు బామునఁ ద్రుళ్లకొంచుఁ దా,రవ్వల
అవ్వలంబిఅవి యంకిలి సేయక మావనేర్తురే.

రసిక. 4 11.

జ : అవ్వచేయు, అవ్వలాడి, అవ్వాడు.

అవ్వచేయు. స. ౫ (అవ్వ + చేయు) నిండ
పాలుసేయు.

ఉ .. ఇంత యెఱుంగలేక తా,నే నను అవ్వ
చేసినఁ దృణీకృతమింతె శరీరమొక్క
మట్లయిన ననూనదుఃఖ మెవయం దనకాపుర
మెత్తిపోవదే. శుక 2. 133.

అవ్వలాడి ఎ (అవ్వలు + అడి) ని-దించు
వనిత.

న ... కిలకిలనవ్వు జేవ్వనంపు అవ్వలాడెం ...
ఉ. రా. 4 163.

అవ్వాడు స. ౫. (అవ్వ + అడు) నిందించు.
(శ. ర.).

తా

తా. ఎ. వృత్తియందు 'తాయి' శబ్దమువకు మీఁది
వర్ణము తోపింపఁగా మిగిలిన రూపము

కం. ఆ పారావారము తా,రూపై రథమరుగూ
నంత త్రోవ విడిచివన్ ...

ఉ. హరి. 2. 44.

గీ. అట్లు తడవుగఁ గొల్చి పాష్టాంగ మెరఁగి
గర్భమంటపిఁ గడిగిన కలుషజలము, తోని
జాతొట్టినండి ... అము. 8. 8.

గీ. వచ్చతా మానికంబుల వల్లెంములు ...

నైష. 6. 122.

తాగ ఎ. (చం. లంకా) 1. జానీ, అంకు
టాలు.

గీ. పూమ మీమెయి భోగంబు భూవణంబు,
నెల న నీవని యాతాగ యెసంగరాగ ...
సారంగ. 2. 84.

విణ. 1 భూర్తుడు, భూర్తురాలు, భూర్తము.

గీ. అనుడు నెనాగ యిట్లను ననకు పకు,
జలిసి యెనెట్టు లిడనేర్తు డణముతోన,
వంటగావించు భుజించి నలకను నెడికు,
వేర నా విని నతిబలుగ తాగవడుగు.
పాండు 4 154.

నీ. తాగలై మే మీఱక నవత్తులంగూడి
దెలుపులి కమ్మనవ్వుల మెరింగి ...
పి. శకుం. 8. 190.

చం. రజవగు లేగ లేగపులితందము నెత్తుటి
గోలుకైచాళా, హాళిమెయిరాగ తాగ
లయినట్టి వృక్షకంబులు క్రొంబొదలో
దొదలో, చిలుకుచునీగ ...
సారంగ. 3. 117.

2. ఉద్ధకుడు, ఉద్ధకురాలు, ఉద్ధతము.

నీ. పాటిసేయగవచ్చు భాగీరథి వశంబు ముట్టి
పెన్ తాగయై మురియకున్న ...
వరస. 1. 90.

నీ. పరంబు తాగైవల బసుల రావరి తవ్వు
ప్రజలు మర్దయులైన ప్రభువు తవ్వు ...
రామలిం. 43.

జ : తాగతనము, తాగతుంగ.

తాగతనము. ఎ. (✓తాగ + తనము.)
1. భౌద్ధము, పొగరుబోయకనము.

ఉ. అంకురుమీటి మిక్కిలిగ తాగతనంబువ
దొమ్మిచేసి దుర్దాంతకరాక్రమోన్నతులు
దానవదైత్యులు వేల్పువెళ్లి ధన్వంతరిచేతి
దుగ్ధమయవార్ధి సుధారసపూర్ణకుంభమున్,

నంతవకట్టి పుచ్చుకొని చయ్యననేగిరి నిర్వి
శంకతన్. భీమ . 26.

2. భూర్తకృము.

కం. రేతాగతనమునను వద, రే రాచిల్కలను
నైతురే రాజుమి ఖుల్ ...

ల వి 4. 72.

తాగతుంగ, ఎ. (✓తాగ.) భద్రముస్తకము.
(వృ. వి.) (శ. ర.)

తాకట్టు. ఎ. (✓తాయి.) నెలకట్టు, శివారత్నాది
నిబద్ధభూమి

శా. ఆకప్రంపుటనంటి మూక నశిచాయన్
మించు పన్నీటి కేళాకూళిం గిలకొచ్చి యాద
రిని జెల్వందైన చెంగల్వ రా, తాకట్టుం
దెలిచల్వ దిన్నెగని యారాయెంత సౌక్య
ప్రదం బై కన్నట్టవ వీ స్థలం ఒనుచు దైత్య
స్వామి యందుడఁగన్. ఉ. రా. 4. 166.

తాగుండియ. ఎ. (తాయి + గుండియ.) తాతి
వంటిగుండె, కఠినహృదయము.

ఉ. చండకరాన్వయాంబునిధిచంద్రుడు భూ
రమణుం డతండుతా, గుండియవాండు వేలు
పులకోటుల సంఖ్యలుభూతధాత్రివై, నుండఁగ
నీక కాళిపురి నొక్కఁడు రాజ్యము సేయు
పెట్టు? బి, ... కాశీ, 5. 300.

తామే. న. శ్రీ. రాపుడుచేయు.

ద్వి వచిన గురుభక్తి నెల్లలోకముల, తాచిన
కొడుకు నాటడిం బంపుకొంటి

రం. రా. అయో. 126 పా. 8 వం.

(శ. ర. పా.)

జ : తాపు, తాపుడనము.

తాతికోటుకు. ఎ. (తాయి + కొటుకు.) మస్తి
విశేషము.

నీ. వాలువ ముకుదమ్ము వల్లెగండెర నత్తెగుజ్జ
వేడిన తాతికోటుకు మడిన

వేం. వంచ. 1. 294.

తాతిగుండె(డిను). ఎ. (తాయి + గుండె) కరిగిపోయినట్లు (చ. ర.).

తాతిగొరక ఎ. (తాయి + గొరక) ముప్పిరి విశేషము.

సీ. మిసికలుచు జేస మీను తొల్లిక తాతిగొరక మాపురిముగు గుంటమిక్కు ...

చికి 2. (చి ని)

తాతినార. ఎ. (తాయి + నారి) ఓషధివిశేషము (శ. ర.).

సీ. ... త్రిఫలములు నాగకేసరములు ద్రాక్ష పండ్లును తాతిపువ్వును ముడితానార ...

చికి 2. (చి ని)

తాతిహొచ్చి ఎ. (తాయి + హొచ్చి) చొరగ విశేషము (శ. ర.).

తాతిపువ్వు. ఎ. (తాయి + పువ్వు) అశ్మిపుష్పము, ఒకానొక గొడద్రవ్యము.

అ. నదుని బిందుజీత వారి గర్భముగట్టె, తాతి పువ్వుజీత చిరుమోటె ...

పేషన. 138. (తా)

సీ. ... త్రిఫలములు నాగకేసరములు ద్రాక్ష పండ్లును తాతిపువ్వులును ముడితానార.

చికి 2. (చి ని)

తాతియులి ఎ. (తాయి + యిలి) కానెయులి. (శ. ర.).

తాతివదనిక. ఎ. (తాయి + వదనిక) కిరుమడు బుట్టు వదనిక.

అ. వెదురు ద్రాక్ష తాతివదనికలో గుండ్ల, జల్లి మెప్పుకాలు గాఢములు.

యయా. 1. 31.

తాతివాలు. ఎ. (తాయి + వాలు) పశ్రా యుధము.

సీ నెత్తురులఁ వోగి బరవంపు నేలఁ ద్రెళ్లి, సోఁకుదొయెప్పె గట్టునూఁడు తాతి, వాలు చేబడ్డ తేగురువాఁగుగముల, తో నెన యు మేటిగుబ్బలితో దొరయును.

ఆవృ రా. యు. 558.

తాపు. ఎ. (√తామే.) ఒరియి. (తూ తాపుఁ దనము.)

తాపుఁదనము. ఎ. (తాపు + తనము. స్వాధ్య మన) రాయిడి, ఘర్షణము.

ఉ అంకెలు గడ్డలై యడర తాపుఁదనంబున నెందుఁబర్చు చి, శృంఖిలతో నైద్యుత శృణానుశిఖిల్ దెసలెల్లఁ గప్పఁగాఁ, బొంకముతోడ విస్ఫురద పూర్వవలాహక భంగిఁబొంగి ... హరి. పూ. 8. 44.

తాపువ్వు = తాపూపు. ఎ. (తాయి + పువ్వు.) అశ్మిపుష్పము, తాతిపువ్వు.

మ. ... జవ్వాది, పిల్లులు పేల్కుంచెలు పుట్ట తేనె నవరాలున్ జల్లులున్ బంది, కొమ్ములు తాపువ్వును జీడివప్పు మయివంబున్ గోరజంబొదిగన్. ప్రబంధ. 138.

తాపూపు = తాపువ్వు. (√తాయి.) ఎ. కైరేయము.

సీ ... తాపూవరంగ, వశ్యపుష్పంబు వెం యును ... అం. భా. 2. 61.

తాదొమ్మ ఎ. (తాయి + దొమ్మ.) తాతి దొమ్మ, శిలావిగ్రహము.

సీ తాదొమ్మకు గిలిగిలలు, నీటిలోటిరి బేలుపడిచి నేడిచె చుట్టం, బై బమయించెను వన్నున్ సాజానే కాని వాని సరకుఁదనుకే.

ప్రబంధ 630.

తాబోరకక్కనుడు. ఎ. (తాయి + బోర + రక్కనుడు) అశ్మవతుడు.

సీ. పోనీక తటిమి తాబోరకక్కను తొమ్ము
బెడిదంపు విడికిటఁ బొడిచిపొడిచి ...

అచ్చ. రా. నుంద. 104.

తాయి. ఎ. ట. 1. పాషాణము, కల్లు.

కం. నాయుల్ల మరయ నినుమో, తాయోకాకిట్లు
రూపణక వివవోర్చెన్ ..

భార. భీష్మ 3. 419.

కం ... త ద్భాసుతమ హతఃజేసి తాలు
చూర్ణంబయ్యెన్. భార. ఆది 5. 114.

ఆ పిన్ననగవుతోడఁ జెన్నెనలారు సౌభద్రు
మొగముఁ జూడఁబడయకున్నవాడ నా
మనంబు వ్రయ్యలై పోదిది, తాతఁజేసివది
యొకో తలంప. భార. ద్రో. 2. 249

కా. తాలనైచ్చె సురారి యొడొరుల మీఱం
బాటి యయ్యిర్దలున్ ... పోరుచున్.

ఉ. హరి. 1. 178.

2. పర్వతము

కం నకులునిఁ దాకి వికర్ణం, దొకపరియైనను
బెనఁగ నోపక తిరిగెన్, నకలబలముఁ
జూడఁగ తా,తికిఁ బైకొని యడరి తగరు
దెరిలిన మాడ్కిన్ భార. ద్రో. 3. 255.

3 ఎ మడి, రత్నము.

ఉ. కల్పకుజంబులం దెగడుఁ గామగవిం బ్రహ
సించు వట్టి సంకల్పపు తాయి నవ్వు శిఖి
కర్ణులచాగము నేవగించు న,స్వల్పవదాన్య
విశ్వజనవల్లభుచేసిరి నొందు యక్షరా,టక
ల్పవిదూషకప్రతతి గర్విత రాజసఖాంతరం
బులన్. కావ్యా. 2 91.

సీ. ఇడివట్టి మడిముప్పి గృహుల యారతి కెంపు
రాలనే కలయు ద్వారాలఁ జల్లి, ...

ఆము. 6. 94.

సీ. జేజేల రాజాల చెలువంపు గృహపాళి
కటిక చీకటిగుంపు గరిమనింప ...

దశా. 1. పిరి2.

జ : తాకట్టు, తాగుండియ, తాతికొలుకు,
తాతిగుండె, తాతిగొరక, తాతినార, అత్తి
పాచి, తాతిపువ్వు, తాతియులి, తాతివద
నిక, తాతవాలు, తాపుపు, తాపూపు,
తాబొమ్మ, తాబోరకక్కనుడు తావేల్పు,

తావేల్పు. ఎ (తాయి + వేల్పు) తాతితోఁ
జేయఁబడిన శావిగ్రహము, శిలాగ్రహము.

ద్వి వారక ల పోయు వాప్రప్రజా, వేరక
తావేల్పు నిలిచినరీతి ..

ద్వి వారిశ్చ. పూ. 1958 వం..

టీ

టింగు¹ = రింగు¹ ఎ. వస్త్రపుగుచ్చె

చం. ... కెంపుమీ, తిన నున్నట్టుజేరి గటి
టింగులువాలుగఁగట్ట భూమిభృ, తినిము ...
హర. 5. 89.

టింగు² = రింగు² ఎ 1. వింటినారిధ్వని కను
కరణము.

ఉ. తి గమ మ్రోగణ మ్రోగుచును తెగల
పాములువోలెకారచే. సింగిడివింట చెల్లి
గొను చిత్రశరంబులు సూతనొంచి ..

హరి. 1. 16.

2 పడు తెగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

ఉ తెక్కలమీద నమ్మనిటి టింగవ నున్నర
వీధినేగి యా,చక్కెబొమ్మ పాద జల
జమ్మల సన్నిధిఁ జేర్చునేర్చునన్.

రసిక. 1. 186.

కం. సింగియి కుంచెయైతి వె,సం గోయని
యార్జుం బక్షసంహతి గాడుల్, టింగని
మైయ ... ఎనుచ 4. 59.

3. రాట్నపుధ్వని కనుకరణము.

గీ. ... కూర్చుండి రెడ్డిపడుచు, అంగుటింగున
రాట్నంబుఁ ద్రిప్పించుచుండె ...

శ. ప-రిక్ర. 4 24.

శికము = రికము. అవ. భావార్థమునందు వచ్చు
ప్రత్యయము.

కం. తెలుగునఁగుచమండలమును, మఱిసిఱుఁదును
ఘనముచేసి మధ్యమువకుఁ బేదఁజేసి మొనఁగె
నని యజ్ఞ వంశము దూఱుటమానెఁ
జులు చాల్చుటవలనన్. భోజరా. 3. 130.

గీ. పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులఁ బుండరీకనేత్ర
చుట్టఁజేరిన నీకు నొక్క, రూప ...

భార. ఉద్యో. 3. 128.

అక్క. ఎ. పశువులను దోలునపుడు నోటఁజేయు
ధ్వని (చూ. అక్కవెట్టు. అక్కవైచు).

జ : అక్కవెట్టు, అక్కవైచు.

అక్కవెట్టు. అ. ౧. (అక్క+వెట్టు.) పశు
పులను దోలునప్పుడొక విధమగు ధ్వనిచేయు.

ద్వి. కుక్కలఁ బిలుచుచు అక్కవెట్టుచును,
నెక్కొన నొంగిగాలి నిలుచుచుఁ జనుచు ...

జన పు. ౪. 1120 పం.

అక్కవైచే. (అక్క+వైచు.) అ. ౧. అక్క
దులను దోలుటయందు నోటఁ జప్పడుచేయు.

నీ. తెక్కమొనల్ తాచి అక్కవైచినఁజాఁగి
తెలుపులు నలుపెడు తేజపాఁజ ...

శంకా. 1. 137.

అక్కించికొను. న. ౧. (అక్కించి + కొను,
స్వార్థమున.) నిక్కించుకొను.

నీ. అక్కించికొని యున్న తెక్క మొత్తము
తోడి యొడలుజాడించి నెవ్వడి విదుర్చు ...

నైష. 2. 5.

అక్కించే. న. ౧. (అక్కించు.) నిక్కించు.

నీ. చెవులు అక్కించి చూచి ముని గాల్వడినెత్తి
కొట్టుఁ దేజులఁ జావకట్టువడఁగ ..

రాజ. చం. 275.

నీ. వనిఁ జీమ చిటుకన్న పడిలేచి చెవులు
అక్కించి తానట్టె యాలించి వినుచు.

చంద్రా. 292.

అక్కు. అ. ౧. నిక్కు. (చూ. అక్కించు.)

జ : అక్కించికొను, అక్కించు.

అచ్చే. ఎ. 1. నిశ్చేష్టత.

జ. అజ్ఞలాడి యీగి జావడి భలోవ, తేని
పోలోవ అచ్చుఁబొటసి, తెన్నమడుగు
పుడమి తేంద్ర నేల మలింప, మనకు విశ్వ
నాథుఁ డొనరియుండ. కావ్యా. 7. 48.

కం. పారెఁ బగచాటి పలుకం,గా అచ్చల విటిగి
పోవఁ గాల్గడక యా,భూరిమణమకుఁడు
సద్గుణ,హరుం డటనిలిచి యిట్టలనుఁ బటు
బుద్ధిన్. సారంగ. 2 138.

2. వినుగు, నిశ్చేదము.

గీ అతివ పూర్ణేందుభీతిఁ దదశ్రకాలఁ, దెండి
యతఁ డందు నినుమడి తిండ్రదోవ, మింటి
పలునుంట కాశని యింటిపైకిఁ దెచ్చు
కొంటి నటంచుఁ బెన్ అచ్చ వెడలు.

ఆము. 5. 148.

జ : అచ్చపాటు, అచ్చవడు.

అచ్చేపా(వా)టు. ఎ. (అచ్చే + పాటు.)
ప్రూన్నడుట, నిశ్చేష్టత.

ఉత్సాహ ... యదభవిమ్యుఁ డుల్కిచ్చులోవఁ
గందళింప నెందుఁజొత్తునను మేన్, అచ్చ
పాటు నొంద వత్తఁజరి చె నల్లడన్.

వేం. పంచ. 1 815.

మ. ... అత్యమవంగస్థితి అచ్చపాటానఁగ ...

మను. 2. 80.

చం. అన విని అచ్చపాటు సకలాంగములం గద
లేని దైన్యమానవమున మన్యురేగము మనం
మన శ్రమై క నమ్మహిళు. ద్విధను ...
హ. న. 3. 24, అం. కా. 1. 140.

కము, చెచ్చెర మటి నువ్వు బువ్వు నేహం
బూనెన్. రంక. 2. 85.

అశ్వపద్యము. వి. ఎగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

అశ్వపద్యము. అ. శ్రీ. (వచ్చెన + కడు)

1. నిశ్చేష్టననుబొందు

కం. చెచ్చునకుం దోడు గరువతి, వచ్చినక్రియ
భీముకడను వానపి యిద్దెనై, వచ్చిన మన
యోధావతి, అచ్చయె వాని రెండవతమి
కొనినచెన్. భార. ద్రా. 1. 561.
భార. భీష్మ. 2. 240.

కం. అశ్వపద్యము కాన్పు నెత్తక, అచ్చయె బదలు
నను నెసి తేనిన కడలెన్, అచ్చయె బను
దటి నొనయెడు, అచ్చ యె కలె వాని
రలె దె. శేనెన్. భార. కా. 1. 50

అశ్వపద్యము. న. శ్రీ. (చెచ్చునగ్రోవిని బానిసయును)
చిమ్ము. (క. ర.)

అశ్వపద్యము. వి. 1. ఏగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

ఉ కన్నుల నీరునించు బులకంబులు రాల్చు
వహించు గంపమున్, విన్నదనంబు నొందు
...దు విస్మయతం బలవించు ఘర్జన, దూ
న్నతలెందు అచ్చపడియుండును మూర్ఖులు
వంత నింతి వై, కొన్నటులైన లేచు వగ
గుండుచు భూవతి సాత్త్వికా ప్తిచేన్.

నీ. వింట అశ్వన నేగు వినిరా గ్రంథగల్
దగిలి వేలుపుమాపు నెగులుఁబూన ...
చంద్రా. 6. 92.

2. అశ్వపద్యము. వి. 1. ఏగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

అ. వచ్చి అచ్చపడియె వచ్చెరువందుచు, న
చ్చకోరవయవ వచ్చుటరసి ...
కకా. 3. 182.

వ. రాళ్ల వడిసిల్లఁబెట్టి చేకొద్ది ద్రిప్పి
అశ్వపద్యన అశ్వచు
సారందో. 2. 22.

2. వెనుదీయు, భయపడు.

వ. దుష్టంతుం డలంతులంబోవువాఁడుకాఁడు
వాడితూవుల వేడిమిఁ జావక మూఁడు
కన్నులవాఁడు వచ్చిన అచ్చపడండు.
పి. శకుం. 2. 81.

3. ఏగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

కీ. ... ఎరవాది వినము లప్పరముఁ బూనివ
వాయు వినంబు అశ్వపద్య పిల్లని దొడలె ...
చిత్ర. భా. 2. 24.

కం. అనిరుద్ధుండును యువకేతనుఁడు బలుఁడు
సాంబుఁడు నుదగ్రస్ఫూర్తిన్, ఘనబాణ
జాలముల నొంచి నాతఁడు అచ్చపడి విచే
ప్తికుఁ డయ్యెన్. చిత్ర. భా. 7. 96.

4. ఎగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

నీ. బడివాయ కిల నగరతతితో అశ్వన నెగిరి
వలె తొఁచు మగువలార ...
పసు. 4. 59

అశ్వ

కం. అచ్చావ నానతోడను, అచ్చపడక మెవని
తుదిని తేకెత్తి వడిన్, విచ్చెం బంపకముకు

అ. అవ. కొన్ని శబ్దములకుపచ్చు బహువచనము
ప్రత్యయము.

ఉదా: విలుకాటు, పగలు, మొ.

ఋషు: న. శ్రీ. వినరివైచు, ఋషు.

చం. కరినిభయావ లొక్కమొగి గ్రమ్ముచు
దమ్ముల ఋషుగోరుచున్, గరముల పార
సారసయుగంబు ధరించిన కన్యకామణి,
శిరమున హేమకుంభములచే జలమార్పిరి
పాణిపద్మబంధురజయలక్ష్మికిన్ ముదముతో
నభిషేకముచేయు వైవదిన్.

భాను. 2. 84.

(క. ర. పా. ఋషుగోరుచున్, ముద్రిత. పా.)

ఋషు = ఋషు. ఎ. 1. విమటయందగుధ్వని
కనుకరిండుము.

నీ. ... ఋషున పడి నెర్రెవ్వరి గాలిలో
గముకుండుచు చిమ్మగములు దొరకె ...
ద్వా. 10. 44.

ఉ. ఋషుని ప్రహారితో నెమరెటుంగని వీరక
బిర్రెవ్వరినె నెచ్చెరులబు ఉద్దునత
రారుణ దారుణజేతరోచున్. నివ్వెఱు
గంది కాలొక్కనంగనేరక మేదినిగూతె ...
భోజరా. 3. 200.

2. కూలుటయందగు ధ్వని కనుకరిండుము.
కం. కూలుచు సోలుచు వ్రాలుచు, తోలుచు
కాటి పనరుచును ఋషునఁ గూలెన్ ...
భా. రా. ఆం. 2. 383.

న. శ్రీ. వినరివైచు
నీ. ... డిండిమంబుల కుబ్బి గండాల్పదావ
మేలులుగఁ దద్వహుతాల ఋషి ఋషి ...
అము. 2. 24.

జ : ఋషుఁబులుఁగు.
ఋషుఁబులుఁగు. ఎ. (ఋషు + పులుఁగు.)
ఖంజరీటము, కాటుకవిట్ట.

ఋషు

ఋషు = ఋషు, న. శ్రీ. వినరు, వినరివైచు.

నీ. పసలేదు నిలరోయి పాకకులారని దేవా
యధంబులు ఋషుదారు ...
అము. 8. 77.

ఋ

తెక్క. ఎ (క. తెక్క.) 1. పక్షియొక్క
పక్షము, గరుత్తు.

ఉ. తెక్కలు సింహి కంఠమున తేకులు వావి
శివంబు వ్రచ్చి వేరి కుక్కనఁ గ్రొంచచందమగు
నెడ్డుగలంగఁగజేసి ...
భా. భిష్ట. 2. 30.

నీ. తేటి తెక్కలకప్పుఁ దెగదెడు కొవ్వు
కాగుమీఱఁగ వన్నె పాగచుట్టి ...
విక్ర. 8. 7.

మ. ... తెక్కలు ముక్కులో దుద నవ్వు
శించు సరసిం గాన్పించు నాత్మాంగమే
తిలకించుం బతియంచుఁ గోకి యొకఁటుంతే
గంతు సంతప్తయై. ఉ రా. 4. 158.

2. పర్వతముయొక్క పక్షము.
ఉ. తెక్కలతోడికొండల నెఱిం దన పెడ
వడంచితొగ్గ నీ, నెక్కి బలం పడెనొకొ
యీ జలపూరము పేర్చి యంతయున్ ...
వృసిం. 1. 38.

3. రెండుగా విభజించిన తలుపుయొక్క
భాగము. (చూ - తెక్కతలుపు.)
4. పొగాకు మొదలగువానిలోని యొకభాగము.
(బ్రా. వా.) 5. భుజము.

వ. ... గళంబుల ముంజేతులిడి పెడమటనొక్కి
తెక్కవిఱచి పడవైచియు ...
కళా. 3. 278.

వాడులోని ప్రయోగవిశేషములు. 1. తెక్క-
చావు = అంతరియమును ఉత్తరీయమును
కలసియుండు వస్తుము. 2 వాడు
తెక్కలమీద జీవించుచున్నాడు 3 తెక్క
డివ దొక్కాడును. 4. అతడు పిలువఁగానే
తెక్కలు గట్టుకొని వ్రాలును. 5. తెక్కలు
మొక్కలుచేసికొని కార్యము పాధించినాము.

జ : తెక్కకట్టు, తెక్కకట్టెఱుక్కి, తెక్క-
ప, తెక్కతీరుపు, తెక్కతేజీ, తెక్క-
పాయలు, తెక్క ప్రాసంగు, తెక్కలపోతు,
తెక్కబొల్లడు, తెక్క సామ్రాణిదంట.

తెక్కకట్టు ఎ. (తెక్క + కట్టు.) పక్షముల
కూర్పు. (ఇది మీసకట్టు వంటిది, చూ తెక్క
కట్టెఱుక్కి.)

తెక్కకట్టెఱుక్కి. ఎ. (తెక్కకట్టె + ఎఱు +
వక్కి.) గరుష్ఠంతుండు.

నీ కాచికాల్పరిపగదాయకూటపుదిండి, తెక్క
కట్టెఱుక్కి జక్కివాడ ...

ప్రబంధ. 2 అచ్చేతెనుగు పంచరత్నసినములు.

తెక్క(ల)తల్పు. ఎ. (తెక్క(లు) + తల్పు.)
రెండు పక్షములుగల తల్పు.

నీ ఒకట నేవలిమద్ది యొక్కకేల పృథావి
గాఢో తెక్కలతల్పు గడియపుచ్చె ...

హర 7. 187.

తెక్కతీరుపు ఎ (తెక్క + తీరుపు.) సుళకు
వము

కం. ఇలువెవలి మావపుడు తన, తలంచినతావు
నకు జేరుదాకను నేయం, కిలిలేక తెక్క-
తీగుపు, వలయును కాకునికవరుల వచనవిధ
మునన్.

పి. శకుం. 1. 181.

తెక్కతేజీ(జీ) (√తెక్క.) ఎ గరుష్ఠంతుండు.

నీ. తెక్కతేజీలవై నెక్కి మిన్నులుముట్ట నందందు
వడి.దోలి యాడువారి ...

చిత్రణ. 4. 124.

తెక్కపాయలు. ఎ. బ. (తెక్క + పాయలు.)
ధాన్యవిశేషము. (శ. ర. త్రా. వా.)

నీ తెక్కపాయలు కాకితెక్కలు పుష్పమంజరులు
సీతాభోగవరులు ...

హంస. 4. 128.

తెక్కప్రాసంగు. ఎ. (√తెక్క.) పక్షవిశేషము
వ. .. తెక్కప్రాసంగు దొండముక్కువడియె ..

కాశీ 8. 28.

తెక్కలపోతు. ఎ (తెక్క.) పక్షవిశేషము

నీ. కాకియును గొరవంకయును తెక్కలపోతు
నేటిరింతయు దాఁటె నెడమదెసకు ...

ద్యా 1. 281.

తెక్కలబొల్లడు. ఎ. (తెక్కల + బొల్లడు.)
తెక్కలగుల బొల్లిగుట్టము, గరుష్ఠంతుండు.

నీ. ... తెక్కలబొల్లని నెక్కువేల్పున శేష
శయ్యపైఁ బవళించుఁ జంద్రధరుండు ...

వరాహ 9 58.

తెక్కసామ్రాణిదంట. (తెక్క + సామ్రాణి + దంట.)

ఎ. మన్మథుండు

మ. ... కావరే యీశపా, కలనాశంధ్రు
మునీంద్రు నంచుఁ బొగరెక్కన్ తెక్కసా
మ్రాణిదం, టలివన్ దాటుచుఁ దన్నునో
ధనము దండన్దండ నేతరంగన్.

చంద్రా. 3. 98.

తెక్కములు ఎ. బ ధాన్యవిశేషములు.

నీ. రామజాణాలు తెక్కములు నెన్నముద్దలు
జిల్లెబుడమలు దాకువాలు ...

హంస 4. 128.

తెన్న. ఎ. కలఁత, సంజోభము.

అ. అజ్ఞులాడియ్యాగి తావడిసభలోన, తేసి పోరి
లోన టిచ్చబొఱసి, తెన్నవడఁగు పుడమి
తేండ్ల నేలనుతింప, మవకు విశ్వనాథుఁ
డొవరియుండ. కావ్యా 7. 46.

తెప్ప ఎ పక్షము, నేత్రచ్ఛదము

ఉ. ఎప్పుడు నెయ్యెడం బొదివి యిందలుకు
దగసిపు కంటకిన్, తెప్పయుఁబోలె
మాటయి నెఱిం బనలాంసి యుజ్జచాడ్పునం,
తెప్పచు .. భార. ఉద్యో 4. 114.

ఉ. తెప్పలువాల్పు కప్పుడమితేని మనోహర
మూర్తి శిచ్చేలుం, దప్పక చూచిచూచి ..

నైష. 1. 67

ఉ. ముప్పిరిగొన్న వాచవుల మోహమొకింతయుఁ
దప్పనీది కన్, తెప్పల విప్పనీ దొకతఱిం తెమ
రాఱఁగ నీదుమేన ... వసు 8. 98.

నీ ... పక్షంబు వెలయు తెప్పం చనంగ ...
అం. భా. 2. 144.

జ తెప్పపాటు, తెప్పలెత్తు, తెప్పపెట్టు.

తెప్పపాటు ఎ. (తెప్ప + పాటు.) నిమేషము,
తెప్పమూయుట. (శ. ర., బ్రా.)

తెప్పలెత్తు అ. ౧. (తెప్పలు + ఎత్తు.)
తెప్పలు విప్ప.

ఉ. పాడదు చల్లగా జిలుంగుఁబాట విపంచి
వహించి యెప్పుడుం, పాడదు కూర్చి నెచ్చె
లుల సోగకమంగవ తెప్పలెత్తి ...

కవిరా. 3. 75.

తెప్పపెట్టు అ. ౧. (తెప్ప + పెట్టు.) కను
మూయు, పెప్పవేయు.

గీ. అతిగి వింహుల వలరమ్ము లాడనేసి, కాక కమ
చూడ్కి దన పొడగన్న తెప్ప, వెట్టకుండంగ
ముందఱ బిట్టునొంప, మదనుఁదోవున తలి
రాకమావిఁబోలె. కు. సం. 9 323.

ఉ. ఆంమణిలలామ హృదయంబున వాదట
నంతకంతకుం, జేరఁగనింపు సంతసముఁ
బెంపునహింపఁగ తెప్పపెట్టఁగా, నేరుపు
లేక నేడుకలు నిట్టలఁద్రోసెడు వాలుఁ
గన్నెన్, వాఁడలేక క్రొలె ఉనవల్లభ
నుదరు మేనిచెల్వమున్. (కయార. 4. 5.)

తెమ్మ = రెమ్మ. ఎ ఉపకాఖ ఒక కొమ్మనుండి
పుట్టిన చిన్నకొమ్మ.

నీ. పూరెమ్మవంచుచో జాటువయ్యెంట గాఁగితి
మూఁతలాడు గుబ్బలబెడంగు

విజ. వి. 2. 141. (చి ని)

తెల్లు. ఎ. కాశము, ఒకజాతిదర్శ (ప్ప. వి.).

నీ తెలు కెల్లలు నీటఁ ద్రెల్లి ఫేషమువఁడు నయి
పునః ప్రాప్తిదాశయము నొసంగ ...

అము. 4 153.

నీ తూఁడుమేపుడుపుల్గు దూర్పురాయనిజక్కి
మొల్లక్రొవ్విరియెత్తు తెల్లపువ్వు ..

అచ్చ. రా. యు. 592.

నీ. ... కాశము తెల్లువాఁగను దనర్పు ...

అం. భా. 2. 75.

జ. తెల్లుచూలి, తెల్లుటిల్లు, తెల్లుదీవి.

తెల్లుచూలి ఎ. (తెల్లు + చూలి.) శరణమ్మఁడు,
కుమారస్వామి.

చ. ... శిఁగపేరిక,ల్కిమగఁడు తెల్లుచూలి.
నెమిలింబయి కొన్నమన్నీఁడు ... గుహాఖ్యలు.

అం. భా. 1. 44.

తెల్లుటిల్లు. ఎ (తెల్లు + టిల్లు.) కాశగృహము,
తెల్లుదుబ్బులతో నేర్పడిన యిల్లు.

మ. ... రెండాలుచేతుల తేఁడుండిన తెల్లు
టిల్లు గనుమా దోపాచరగ్రామణి.

ఉ. రా. 3. 62.

తెల్లుదీవి. ఎ (తెల్లు + దీవి.) కుశద్వీపము,
శరద్వీపము

నీ. తేసిన కడఁకతో తెల్లుదీవియు జిడ్డుకడ
లియుఁగడచి రొక్కపుటాడయని, కడఁ
జని ... అచ్చ. రా. యు. 403.

తే

తేమ. ఎ. చురకవిశేషము, శురకము, కుక్క.

సీ. అమరత్రి తేమ నూతనసారసాటోప మొం
ని పుష్పము చెవుల సు చెనది ...

(హర్షహర్షితరంగిణి) పా. ౪. ౩. ౩౦.

ఉ. దిగునోక పగ్గతిర పుష్పమెరుగక తేమ
చుచు చూచుచు దానం గరొహుల నవల్పితి
గావున నీవును శుక్కువై యూపనకన్యతో
మొలుపిడుచు నెప్పుడొ బాచి ...

భోజ. రా. ౪. ౩46.

సీ. కుండరేంద్రంబువై గుప్పించు సింగంబుఁ జెల్ల
తేమ నొడ్డు పుల్లంబును ...

రా. వి. ౩. 45.

తేడు. ఎ. (నం. రాట్.) బ. తేడులు, తేడ్డు.

1. రాజు, ప్రభువు.

ఉ. తప్పులు వాని కప్పుడమి తేని మహోహర
మూర్తి నిచ్చేలుం, దప్పక చూచి చూచి ...

నైష. 1. 65.

మ. అనిలో మార్కొను మార్తు తేడ్ల గడు
నెమ్మొబ్బొప్పగా వేల్పు క్రొచ్చనబొడ్లం
గజయగడజేసి ... యయా. 1. 50.

శం. ఓ తేడ నీవు పరుమబుర, గొఱవపుల వెంట
సస్యకామినికొఱకై, కాటియలఁ బడుచు
నావులు, మీఱగ నవియింపఁ జనుచె మే నల
యంగన్. రసిక. ౩. 110.

గీ. పుడమితేడుల నకలిన ప్రోడ పివ ...

పారి. 1. 49.

పుడమితేడు = కత్రియుడు.

2. మగడు, భవుడు.

కం. తేని యనుమరణమునఁ దన, మేనుమిడినట్టి
కాంత మేలిపదవికిం, కాను నకండును
నరిగి యనునానస్థిరస్సుము లందుచుండుట
విందున్. భార. శాం. ౩. ౩౩4.

తేకు = రేకు. ఎ. 1. పతులయిక.

ఉ. తేక్కలు సింది కళమున తేకులు వాసి
శిరంబునవచ్చి పేరికకునఁ గ్రొంచ చంద
మగు కొడ్డుగలంగ గడేసి .

భాశ. శివ్య. ౨. ౩0.

సీ. ఒంటికాలనె నిర్వి యూర్చి మారు మూఁ
జిగురుతేక్కల తేకు లెగయుచుండ ...

నైష. 1. 100.

2. పుష్పదళము, (చంద్రోదయవర్ణనము.)

సీ. నలున చెందొవలతేకులకు నన్నునువెట్టె
గోరి కావించిన గుళికయనంగ ...

భార. ద్రో. 5. ౩75.

గీ. మెలఁత నిర్దంపుఁ బానుపుమీఁక నలరు, తేకు
సోకినఁ గందఁబాతడు నలునతి, మేను
దీవియ యిబ్బలు కానలోన, నేలిఁద్రమ్మ
రుచో నెట్టులోచ్చెఁ తెభుమ.

అచ్చ రా. ఆర. 101.

3. లోహపుకగడు.

ఉదా : బంగారు తేకు, రాగితేకు.

4. అంచుకమ్ములు లేని వస్త్రము. (శ. ర.)

ఉదా : దుప్పటితేకు.

5 : తేకుమడచు, తేకత్తు.

తేకుమడచు. న. శ్రీ. (తేకు + మడచు.)
అడఁగఁద్రొక్కు.

చం. గురుకుచగుబ్బచన్నుగవ గోరుపు లాడును
బుట్టచెండ్ల బొంగరముల నొక్క లొంగ
నొనుఁ గైరవపుం బలు సంగడంబులన్,
దరలక యెత్తిపట్టి జిగితాళపుఁ జిప్పునొత్తి

యాదుఁ దా, మరవిరిమొగ్గుగుత్తిఁ బలుమాలును
తేకుమడంచు నెంతయున్.

చంద్రా. 2. 122.

తేతన అ. శ్రీ. (✓) తేకు. 1. విశ్వాభిమం,
చెందె గు, దశము పైకెత్తినదను.

కం అ చ్చాన నానోదను, తిచ్చురదల మొనసి
తుదినీ తేతన వడిన్, విత్తెం ఇంకముకు
కను. చెచ్చెఱ మఱి శుభ్రులుగన్ పోహం
బునెన్. రసిక. 2. 95.

2. వృద్ధిపొందు.

గీ. ప్రబల నెగడను గొనసాగె బరినెఁ బెరిగె,
వనంగ తేతన సహగఁ కేగ య్యె వృద్ధి,
బొందెనమటకు ... ఆం. శ. 5.

తేవకడ = రేవకడ. ఎ. ప్రాతఃకాంము.

గీ. మేదిసీధర మిబ్బఁగి మిన్నముట్టి, నిట్టనిలు
మఁది గూతె నిట్టిని సదృష్టి, చకయఁపాన
కాలంబుఁ దప్పకుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు
తేవకడఁబోలె భానుపొదుపు,

కాశీ. 1. 119.

తేపాడి = రేపాడి (తేపు + పాడి) ప్రాతః
కాలము.

ఉ. పల్లి యేసు తేపాడియ చంద్రశేఖరు
నుపాన్తి యొనర్చి యుపాయనాఁడో,
జూడఁగవచ్చేవాడ నయి చూచుచే
మండఁగ నిపువచ్చితో, చేడియ ...

హం. 7. 124.

తేపు = రేపు. ఎ. టి. 1. ప్రాతఃకాలము,
ప్రభాతము.

ఉ. తేపులు భీమలింగము గుఱించి బహు గొన
రించి నిచ్చలున్, మావటిదాఁడఁ దీర్థముల
మజ్జన మాడుచునుండు వానిఁ భీకరాపుర
కుక్కురేశ్వరుని దాయఁగఁబోయెనువాని ...

భీమ. 2. 81.

సీ. అతఁడును దచ్చావ మంయంగ మదిఁగోరి
రూపించి యొకమరి తేవవత్తు, వని పోయి
నడికిరే యర్థితోఁ జనుదెంచు ...

భార. ఆర. 7. 322.

కం. ... అత్తటి నొకనాఁడు తేవటంకఁ గడం
కన్.

కం. తనకుఁ దగు వేలవేలుపుఁ, బనులెల్లను దీర్చి
ప్రేల్లి పరఁముఁ గావన్, వెనుకొని యశవికి
వరిగిన ... (యయా. 3. 115. 116.)

చం. మకరదినేకులం గలుగు మామమునందుల
తేపు భక్తితో, వకుటిలవృత్తి గోష్ఠదము
నందుల నీంనునైవ మజ్జనం, బొకవరి చేసి
పాపియును సుత్రమ నాకసుఖంబుఁ బొందు
టల్. ప్రకటితమైన యోగ మిది ...

పద్య. 2. 163.

2. దివము, చగలు.

కం. అ బొలఁది కన్నులందము, తప్పుకన్గొనుచు
నుండి తగ జేడినమీ, లెప్పుడు వత్తెఱగఁ
లవడ, తప్పలు మోడుచకయుండె తేపు
న్యాపున్.

రసిక. 2. 86.

సీ. ... మాపు వచ్చెదవని తేపువచ్చు ...

భార. ఆర. 7. 322.

3. వర్తమానదివమునకు మలుసుటి చిరము.

గీ. అనిన హేమావతికి నిట్టులనియె హేల,
తేగటికి నేటిప్రాయంపుతేపు గలదె,
మోహమెక్కినఁ జక్కని ముద్దుజాణఁ
యొని నిగిఁకొఁగిటనుజేర్చి యుంచవఱయు.

హంస. 1. 100.

ఆ : తేవకడ, తేపాడి,

తేయ = రేయ. అ. శ్రీ. 1. విశ్వాభిమం.

చం. కనుకఁ జకువ్యవిశ్వవృక్షేరి తేసవచోఁ
గృపాణవం,డనమునఁ గల్గుఁటో సురగణ

తృము తత్పదవారిజాతవం, దనమునఁగల్గుఁబో
మనుజునాథ తతదృట దర్శనావలంబనమునఁ
గల్గుఁబో గహవమధ్య నివాసము నై రిశోటి
కిన్. కావ్యా 7. 58.

వ మయూఁధ్వజాదుల నైదైదు బాణంబులఁ
గంఠగతప్రాణులం చేసిన తేసి నానవ
సుతుండు వప్సింపర్మ మర్మంబులు దూటి
పాటఁ గజకుఁమ్ములు వఱపివ .

తై. భా. 8. 22

అ బ్రజ్జలాడి యీగి తావడి సభలోన, తేసి
పోఁలోన తిచ్చబొటని, తన్నమడఁగు
పుడమి మేడ్ల నేల ముతిన, మనకు విశ్వ
నాథుఁ డొవరియుండ. (కావ్యా. 7 48).

2 అతిశయించు.

నీ తేసిన కడఁకతో తెల్లదీవియు జిడ్డుకడ
లియుఁ గడచి రొక్కపుటొడయని కడఁ
జని ... అచ్చ. రా. యు. 408.

కం. అన్నదమికాన్పు నెత్తుక, తిప్పనఁ జదలు
నకు నెగసి తేసిన కడఁకిన్, గుప్పనఁ జను
ఁజి ... అచ్చ. రా. ఆర. 5.

3. కలహించు.

సుగంధి. తేలిపూల కేల గోల తేయ నిందు
అనఁ బో, నేల కాకుము ...

యయా. 4. 21.

4. అరగవద్దవృక్షము (వృ. చి.).

సుగంధి. ... తేలిపూల కేల గోల తేయ
నిందులోనఁ బో, నేల కాకుము ...

యయా. 4. 21.

5. రేపు వి. నద్యాదలయందు మనుష్యులు
దిగుట కనువుగా నేర్పఱచినచారి.

ఆ. ఓడయెక్కి నైక మొప్పఁ న య్యెటి, తేవు
దాట చెంచుతేని నచట, మిక్కుటంపు
నెనరు నెక్కిన వీడ్కొని, ముపురుఁ గడఁక
తోడ నవలఁజనుచు.

అచ్చ. రా అయో 101.

కం. ఆననిత చూచుచుండఁగ, వావిరియై పాట
వాతి వాడికరమునన్, బావా మేముసూ
యని పులుగా నతని తలగొటిగి
బొవిడిచెన్. వి పు 6. 63.

(తేవులుగా = పాయలుగా, అని భావము.)

తై

తైక = తయిక తయిక తైక వి ... కయి
కంచెల.

చం. కలఁగిన కొప్పతోఁ జీటులు గఁగముతో
విడివడ్డ తైకతో ... శకాం. 4. 74.

నీ జాటు పయ్యెంటతోఁ జంటి తైకయు లోఁగ
గమకించు గుబ్బజక్కవలతోడ ...

దశా 3 44

తొ

తొమ్మి. వి (క. తొమ్మి.) 1. ఆనాదరము,
తిరస్కారము.

కం. మందులువెట్టెడియప్పుడు, పొందు వడసి చేత
నొడలు పుడకుచును నయం, బొందఁగఁ
బెట్టినఁ గయికొను, నందడి తొచ్చేయినఁ
గూర్మిచాలదు పసికిన్. (చి. ని.)

వ. ... రఘువరుల సచ్చగిత్ చ్చయంబు లుచ్చ
రింపుచుఁ దొచ్చెంబుల తొమ్మిసేయుచు
మెచ్చుచున్ ... రా మా త. 199.

2. అపవాదము.

నీ. ... అడిక యేవ మీసడ మీసడింపు ...
దిన తు నడిరోయి రోత తొచ్చు ...
నా వపనాది సంజ్ఞయై యలరుచుండు ...

ఆం. భా 1. 115.

ఆ. ఇట్టులగుట యెట్టి యెట్టి యేయును
నెఱుంగని బలిమి తొచ్చుగడిగి, చేయు
వని ఫలంబు సిద్ధింపకుండుట, కొలఁదిఁ బోక
దశములను గలుగు.

భార. ఆశ్వా. 2. 191.

3. మాలివ్యము 4 సంవర్కము.

నీ. ... తొచ్చోర్వ కిటు లోంగఁజొచ్చె మేను.

గీ. ... అనుచు జాతినకరణి బాఱ్యంబు
జాతె
ఆము. 5. 7.

5. క్రుశ్చినగడ్డి మొదలగువానిచే నేర్పడవ
బురద.
(శ. ర., వా.)

తొడ్డ విజ. వాచము, ఎడమ.

ఉదా తొడ్డచేయి (శ. ర., ప్రా. చి. ని.)

తొడ్డు విజ. అధిము (పులుపు)

ఉదా. తొడ్డుపులుసు. (శ. ర., చి. ని.)

తొమ్ము = రొమ్ము వి 1. పక్షము. అక్క.

గీ. వాని దుశ్శామని తొమ్ము వ్రయ్యఁజేరి, నీవు
నెత్తఁగ్రాంగ నిన్ను నరిండు, సూచ
చు దీని గొంపొచ్చి స్రుక్కెఁగాక, కవియఁ
జాలెనె నీవుం అవతవయ

భార. శాస్త్రి 2. 124.

గీ. తొమ్ము నుటిచిసి యెయ మెఱుంగులెల్ల,
కడలనింపును వది నని కాఁడుటయును ..

అచ్చు రా. 4వీకం 46.

అయగ్రాహి ... మగని నిమ్ముగను గొమ్ముల్,
గమ్ము కరఁగించుచును ... (నీలా. నీ. 59.)

2 హృదయము, ఎడ

మ. వలచే వజ్రము తొమ్ముతో విగువుగంబుం
బ్రహ్మారంబు మీ, లలోనవ్వు నొయారముం
జెలఁగ ... దశా. 4. 48

(ఇది తెండర్థములకును ఉదాహరణము)

తొమ్మువఁ జేయిడి న్ద్రోపు = తెఱావఁ
జేయివెట్టి నిద్రవోపు, చింత లేక సుఖముగా
నుండు.

కం. తొమ్మువఁ జేయిడి నిద్రవోయెమఱి
తాత్పర్యంబై భాం. ఆది. 8. 82

తొమ్ముత్రొక్కు = నిర్జించు.

నీ. జక్కవకవ తొమ్ముత్రొక్కి నిల్చిన జాడ
నున్న వీనవలాపయోధరములు ...

విజ. వి 2. 106.

నీ. పొలఁతిచన్నులు చక్రముల తొమ్ము వెనఁ
ద్రొక్కె .. బిష్టా. 2. 120.

తొమ్మున వమ్ముగట్టుకొను = మిక్కిలి మెలఁ
కువతో నుండు.

మ. మరుఁడెంతేనియుఁ దెప్పనం దెలియు నీమా
ర్గంబు నీకంటె మా, సరవిన్ తొమ్మున వమ్ము
గట్టుకొని యాసాయంత్రప్రరాశంబు నిద్దు,
రయుం గూడును మాని తెల్చినను నీదుర్బుద్ధి
యిట్లయ్యె ... చంద్ర. 1. 141

తొమ్ములకుంపటి = మిక్కిలి బాధకలిగించువది.

ద్వి తొమ్ములకుంపట్లు రోతప్రావిండ్లు, వన్నె
కత్తెలు వారవనితలు మఱియు ...

పండితా. పురా 116. పా.

తొట్ట

తొట్ట¹. వి. తొ. (శ. 2రకు. త. ఉత్.)
ఉలూఖలము.

(ఇట శకటరేఫమునకు నిర్ధారకప్రయోగములేదు
వి. తొట్టలు, తొట్ట)

చం. కటికపుతోల మువ్వెదురుత్రా లొగిఁ
తోయుచు గొరుకొమ్ము రో, కడిగొని
దంచుచున్ ... కు. సం. 8. 704.

గీ. ... పాటఁజాడుచుఁ గూర్పుండి తోటి
మీదఁ, బిండి రుబ్బంగఁ గమ్ములవండు
వయ్యె ... పీఠి. 50.

బి. జవయిత్రి తోటఁగట్టిన వర్జనంబులఁ బడఁ
ద్రోసె వర్జనప్రాయముగను ...
దశా. 8. 198.

తోళ్లన్ రోకండ్లంబాడు = సర్వజనవిదితమగు.

కం. మల్లోకంబుల జనములు, తోళ్లన్ రోకండ్లఁ
జాడ రోయక మఱియున్, వెల్లివిరిగాఁగఁ
దొంగ గొట్టెను నయగారి మెలఁతుకం గొని
పోయెన్. వరాహ. 7. 22.

జ : తోలుమాను.

తోలు? అ. 2. భాగవతము.

ఉ. కాలను గేఁనుం బడి గంధకరిఁ బెగటార్చు
సింహుం, తోలుచుఁ బేర్చి యాద్రుపదభూవ
సుతున్ నమయించె వేదవన్, తోలుఁగ
రోకఁగాఁ బలుమఱుం బొరలంబడి లాలఁ
గ్రక్క న, వాల్మీకిమగండు వాక్పరిభవంబుఁ
దలంచుచుఁ గ్రొవ్విసురుకై.

భార. సా. 1. 157.

... పెట్టి రోకల వంతటఁగాటం, దూలుచు
సోలుచు వ్రాలుచు, తోలుచుఁజాటి వన
రుచును బువ్వనఁగూడెన్.

భా. రా. ఆర. 2. 388.

క. కీలెడనిన జ. శ్రములన, వ్రాలెం దురగములు
గలన వాల్మీకిన్, గూలివ పర్వతముల
గతి, తోలుచుఁ గరులొఱగె నెత్తురులు వడిఁ
బొజగన్. పద్మ. ఉ. 7. 266.

జ : తోలుగాలి.

తోలుగాలి. (తోలు + గాలి.) వి. వాహు
లము, పెద్దగా.

సీ. భవజరామరణ కార్మానకదంబంబుఁ దూలింప
నేవేల్పు తోలుగాలి ...

వరాహ. 2. 105.

తోలుమాను. వి. (తోలు + మాను.)

ఉత్తక, తలుపుకుని తిరుగుటకై క్రింద నమర్చిత
కొయ్యినిష్ఠ, కవాలట మూలాలపాలము.

(కం., వా.)

అ

అ. ఉభ. ఒకానొక యక్షులము.

అ. అన. అక్షియం నొక ప్రయము. ఇది
కర్మాధికరణాధ్యక్షుల దుష్టయోగింపఁ బడును.

(కర్మాధ్యక్షము)

గీ. అతఁ డనియును మగి వి రిభ్యముల
నొంచె. మురనిసాంధిఁ దెగటార్చి యార్చి
వేరె. భార. భీష్మ. 1. 354.

(కరణాధ్యక్షము)

చం. ... ఒండువిల్లు భీకరతర శీఘ్రలీలఁగొని
కన్నల నవ్వుచుఁ జాండవాగ్రజం, డరిబలి
ముక్కుడక్క వడ వాలనెవై గుంసెన్ శితా
స్త్రముల్. భార. భీష్మ. 1. 255.

సీ. ఆచార్యు డెబ్బదియమ్ముల వాచార్యశత్రు
నేడింట ... ఆచార్యుని వజ్రము
నేసి ... భార. విరా. 5. 88

(అధికరణాధ్యక్షము)

కం. అడవుల బెద్దయుఁగాలం, బిడుమలఁ గుడి
చితిమి ... భార. విరా. 5. 128.

2. శృతీయాచార్యుల బహువచనప్రత్యయములకువచ్చు
నాగమము

కం. తపవిద్యాపములచే, తమపార్థివమైనపేర్ని...

పాద. ఉ. 4. 210

ద్వి ... తెలివిగా మొగవుల తీవె లంకించి.
విస్వాణముగ రాల పెండెబువెట్టి ..

ద్వి. పం. 2. 55. 4. పం.

ఉ : లంకించుకొను.

లంకింమే². న శ్రీ. 1. ఆవమానించు.

సి. ... గీ. ... చరణ మమ్మాటుకల్లిపైఁ
జాచెదన్న, దాని కాయమ రోషనతావ
మెసంగ.

కం. అని యవక యిట్లెంతయు, నమ లంకించి
కట్ట గావునం బదము మహిం, దునిసివడు
గాక యని పెలు, చన శపియించుటయు ..

పారి. పూ. 1. 180.

2. దొంగిలించు, అవహరించు.

ఉ. కొంచక రేయునుం బవలుఁ గోవెల కీతఁడు
పువ్వుదండ ల, ర్పించు నెవంబునం బరిచ
రింపుచునుండి వటుండి యొయ్య నే వంచను
బొంచి యర్చకులవద్దఁ దొలంగిన సందుఁ
జూచి లంకించగ నేపు నీచసిఁడిగిన్నియ
సంశయమేల దీనికన్. (వై. 4. 109.)

నీ పొగడల పరిమళంబులు కొన్ని లంకించి
మొల్లల వెత్తావి కొల్లలాడి ..

ఉ. రా. 4. 187.

లంకింమేకొను. న శ్రీ. (లంకించు + కొను.)
ఉపాయముచే స్వాధీనపఱచుకొను.

నీ. అతని నే చెట్లగట్టితి వీతఁడెచ్చోట లంకించు
కొనియె వలంపుమైన, విరహతాపంబునఁ
బొంతుచు నీరాక కెదురుచూచుచున్న
యే వటుండ ... కళా 3. 288.

లంకిణి ఎ. ఒకవిధమైన బట్ట. (క. ర.)

లంకె(కియ). ఎ (సం. లంగ) 1 తగులము,
అవినాశావసంబంధము.

కం. శ్రాణలు చెడ నెమ్మేనుల, ఊడి, ఎ. 2. 55
లేక చెడి బుడుతలు పొ, రాడికు లన్నం
బునకును, శ్రాణమునకు లంకెయనెడి పలు
కులు మృపలే. కుచేల. 1. 48.

కం. శావంబు లనిత్యములని, యీ వెలుంగవె
వినవె పెక్కు లితిహాపురా, శావకులు పుట్టు
పునకుం, జాపునకును లంకెయను విచారము
వలదే. ప్రబోధ 5. 14.

2. కూడిక.

నీ ప్రచురమై యొకచోటఁ బాటిరికర్పూర
కస్తూరికాదుల కమ్మతావి . కమణ
నొక్కొకచో నుంశ్రాదిమస్తముల్ గమ
లిచు మాంసంపుగముల కమురు. గీ. గ్రమ్ము
కొని యొక్కచో నంబికానమర్చ, నా
సముద్యాతమై రేయ వాసనలను, లంకె
దోదోపులాడంగ లక్ష్మీదేవి, పండ్లగేతెంచె
గన్నులవండు పగుచు

వై. 4. 80.

3. రెంటిని గూడఁగట్టిన కట్టు.

నీ. చాలాగ్రముల ముట్లువైచి లంకెలుగ శార్దూల
పోతకములఁ దోలితెచ్చి

పి. శకుం. 4. 89.

నీ. మంకి నాఁ బరగు శ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్చమై
వర్తించు శిక్షింపవలయునట్టి, గజ్జుదోయిని
జట్టిగొని ప్రీతి లంకించియుండ లంకియతోన
గండుమీటి భార. కాం. 4. 40.

గీ. శ్రేపు వాపోవఁబట్టి లంకియకుఁదార్చి, తో
లవియఁగొట్టి మెడ నొక్క కేలఁదొట్టి, మారి
వెడలించు వడపున మాణవకుఁడు.

పాండు. 5. 245.

4 సంగమము.

ఉ ఇంకొక యేడుపోయిన వరేళ్ళు యాతలి
రేయి నీవు నా, లంకకువచ్చి యాత్మజుల
అక్షణవంతుల గాంచెదు

భాగ. 9. 418.

ఆ జలజనంభవుండు సతులంచుఁ బతులంచుఁ,
జేసినపుడె లంకె జేసినాఁడు ...

సీమం. 9. 164.

లంకచేయ = లంకెపెట్టు తగులుపాటు కలిగించు.

కం. నీవెంటఁ దోడునీడై, నేవచ్చెదఁ దోడుక
పొమ్ము నీకును నాకున్, దైవంబు లంకె
చేసెను, జైవాత్మకవంచకరుఁడు పాక్షిగ
మనకున్

వి. పు. 8. 32.

జ. లంకించు, లంకించుకొను, లంకెపలుపు,
లంకెపాటు, లంకెపీట, లంకెమానిసి,
లంకెలునిలుపు, లంకెపెట్టు.

లంకెపలుపు వి. (లంకె + పలుపు) రెంటి
నంటగట్టు కన్నెత్తాడు.

గీ. బల్లిదంపు లంకెపలుపులు మొల్లముగఱు
బూని .. నీలా 2. 84.

లంకెపాటు వి. (లంకె + పాటు) తగుల
పాటు తగులము

నీ తనహారమునకు దమతలలకు లంకెపాటని
దుర్గాధిపతులు వర్క ... (సారంగ. 1. 4.)

నీ లంకపాడలబుల లంకెపాటై యుండి రాజు
నునే నూపురంబులాచి (రామా. 5. 281.)

లంకెపీట వి. (లంకె + పీట) పశువులను
పెనవ్రేసెడి మ్రానిపలక. (క. రం., త్రౌ. వా.)

లంకెమానిసి వి. ($\sqrt{\text{లంకె}}$) సేవకురాలు,
సేవకుడు

కం అదిమొదలు జారితేభరుఁ, దొదవినయపు
దెల్ల గొల్లయుగ్మలి నెంతో, మదనాహవ
మువఁ చేల్పుచు, మదిమీరఁగ మరునిలంకె
మానిసిఁజేసెన్. హంస 2. 109.

కం అదిమొదలుగ నాతనిచే, వదలక మఱి తాజ
నంగ వాడనఁగా నెమ్మది వేటులేక తమి న,
మ్మదవతి మన్మథుని లంకమానిసి యయ్యెన్.
కుక 2. 432.

లంకెలునిలుపు = లంకెల్సెట్టు ల (శ్రీ. "లంకె")
అధిక సంబంధము కలిగించు, లంకెలుచేయు.

కా. సంకేతంబుల జూరులం గలసి తత్సంయోగజ
త్రాణితో, లంకెల్ నిల్పెడు శ్రేణుల ముల
రేల్ గొఁగిండ్ల నిద్రించి నిశ్చ-కం తేరుదు
రిండ్లు రేకడలన్ జారాంగనల్ ...

కవి. రా. 4. 144.

లంకెపెట్టు న శ్రీ. (లంకె + పెట్టు) 1. తగులు
పలుచు, లంకెచేయు, బంధించు.

ఆ. విష్ణుభక్తులందు విష్ణువునందుఁ గలం మెడల
మనసు లంకెపెట్టి, విహితరాజ్యవృత్తి విడు
వనివాడునై యలిఁడు రాచతపసి యనఁగ
నొప్పె.

భాగ. 9. 84.

చం. వినుమిఁక వేట తేనెతన వీలిబిగిన్ జను
రెంచు నర్జునుఁ, డని నెదిరించి పట్టెద మఱా
ర్జుముఁదోడనె లంకెపెట్టెదన్ ...

జై. భా. 4. 66.

2. పెనవేయు.

గీ పర్యతమునంటి యొకకొమ్ము పందిమీర,
నుటికి యొకజాగిము చెవి యొడిసిపట్టి,
యదియుఁ దనచాయఁ దిరుగఁ దాఁజెల్లి తిరిగె,
లంకెపెట్టిన కై వడి శంకలేక.

కవిరా. 2. 95.

అంకోయిక సం వి అ. శ్రీ విక్ర. (వృ. వి.)
రూ (అంకానిక.) (శ ర)

అంఘి. సం వి. ఈ. శ్రీ కల్లెముయొక్క యొక
భాగము.

అంగ. వి. (సం లామః) దాటు, అంఘనము.
చం. గురుకువ గుబ్బుచప్పుగవ గోరుపుబాడును
ప్రకెండ్ల బొంగముల మొక్కలంగ
గొను ... చంద్రా 2 122.

ః : అంగగొను.

అంగకేందు. సం. వి. అ. శ్రం. విటుడు,
జారుడు.

అంగగొను. న. శ్రీ. (అంగ + కొను.) అంఘించు,
దాటు. (శ. ర.)

అంగము. సం. వి. అ. శ్రం. 1. కుంటితనము,
వంగుత్తము. 2. కూడిక, కలయిక, సహ
వాసము లేక సంఘము.

అంగమ. వి. (సం. లా-గమ్.) ఓడ నిలుచుటకై
అడుగున పగవేసెడు వాంగలివంటి ఇనుప సాధ
నము, వాకాలాంగలము. (చి. ని., శ. ర., వా.)

అంగలము. సం. వి. అ. న. వాంగలి.

అంగిణి. వి. ఖలీనవి శేషము, ఒకవిధమగు కల్లెము.

వ ... భైరవమతంబు భారంగి అంగిణి ...
మొగలగు బలీనంబుల విసీలంబులైన ఫేసం
బులు దొరుగ ... గంగాతరంబుల తెలుగు
దాబ్బు వారువంబులును ...

ఉ. హరి. 4, 218.

అంగుడు. సం. వి. అ. శ్రం. విటుడు,
జారుడు.

అంగూలము. సం. వి. అ. న. లాంగూలము,
తోడ.

అంగోటి వి. (హి. అంగోటి) గోటి, కాపి
నము (శ ర. బ్రౌ. వా.)

అంఘ. సం వి. అ. శ్రీ. దాటు, అంగ (శ. ర.).

అంఘనము. సం వి. అ. న. 1. దుముకుట,
దూకుట, దాటుట, 2. దాటులతో వెళ్లుట,
అడ్డముగాఁ బోవుట, గమనము, చంగము.
3. పుట్ట, పైకిపోవుట, లేచుట. 4. ముట్ట
డించుట, పట్టుకొనుట (దుశ్శాంఘనము) 5.
అశ్రీకమించు, హస్తమీటిపోవుట, ఉల్లం
మించుట, మీటుట. 6. అగౌరవపఱచుట
శృణ్వించుట, నిందతోఁ జూచుట, తేలికగా
నెంచుట. 7. అపరాధము, తిరిస్కాసము, అమ
ర్యాద 8. కీడు, హాని 9. మానుకొనుట,
నిడుచుట. 10. అశ్వధారావిశేషము, అశ్వగతి
విశేషము.

అంఘనీయము. సం. విణ. (అ. అ. అ.)
1. దాటుదగినది, దాటవలసినది 2. ఉల్లం
ఘింపఁబడినది, అపక్రమింపఁదగినది 3. సట్టు
కొనఁదగినది లేక కలసికొనఁదగినది 4. అశ్రద్ధ
చేయఁదగినది, నిర్లక్ష్యపఱపఁదగినది, అమర్యాద
పఱపఁదగినది. 5. విడువఁదగినది, మానుకొనఁ
దగినది, ఉపవసించఁదగినది.

అంఘించే. సం అ. శ్రీ దాటు.

వ ... అవ్వుదాభై గవి ... సింగంబుమీద
మండి అంఘి చి వెండ్రుక తొడిగిపట్టి తిగిచి
మండలాగ్రంబునం జండముంజుల శిరంబులు
ఖండించి యార్చిన ...

మార్కం. రి. 184.

అంఘితము. సం విణ (అ. అ. అ.) 1. దాటుఁ
బడినది 2. అడ్డిగింపఁబడినది, 3. ఉల్లంఘింపఁ
బడినది, మీఱఁబడినది. 4. అమర్యాదపఱపఁ
బడినది, అపమానపఱపఁబడినది, అగౌరవ

పలువరబడినది. 5. (జబ్బు మొ. దానిచే) పట్టు
కొనబడినది, కానివరబడినది.

అంశ. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. 1. బహుమతి, కానుక.
2. అంచేము.

అంచగొండి. ఏ. (అంచము + గొండి.) అంచము
పుచ్చుకొనుట మిగిలినవాడు. (క. ర., వా.)

అంచేపంచేములు. ఏ. (అంచము + పంచము.)
అంచేమును పంచేమును.

నీ దొర కాపురై కార్యరణి దెల్పడి కవిశ్య
రులకు అంచనంచంబు తొనగి ...

కువల. 4. 61.

ద్వి. ... అతనిచేత మీరు. అంచపంచ బులు
లావుగా న. పంచనచేసి విశ్వసముదక్కి,
యడలన నీయూట తాడింతు ననిన.

ద్వి. పరిమ. 3. 458.

అంచేము. (సం. అంచ.) పినవని చక్క బెట్టుటకై
యొకనికి రహస్యముగా గీచు ధనము.

కా. కాంచీకంఠతా హాగకటకై వేయఘాపా
వళుల్, అంచం బిత్తురు దూతికాంతి
లిన్ తెచ్చివూరన్న నిన్, బంచాస్తోపము
దాదాని కవయన్ ... ప్రాధేందులింబా
వనల్. శ్రి. 1. 77.

నీ అంచంబుగొని సాడి పంపించి రావృతంబు
వలికి పాపాత్ముల బట్టికట్టి ...

భాగ. 5. 155.

ఉ. నీతల చేను గట్టి నొకనేర్పున కాకి అంచ
మిచ్చి సంగ్రహితునిజేసి ...

భార. ఉద్యో. 3. 159.

గీ. ... అంచములుగొని యెడల జొరలాడ
బలికి ... కశు. 5. 65.

జ : అంచగొండి, అంచములు, అంచము పెట్టుకర.

అంచేముపెట్టు. అ. శ్రీ. (అంచము + పెట్టు.)
అంచమిచ్చు.

కం. నీవెవ్వరు మాంసం జేలావలనె న్నికు నేను
అంచముపెట్టన్, నీవు పులుగవే మృగపతి,
నావచనమ్ముల యోనము నీకేలా.

కేయూ. 1. 124

అంజ. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. 1. ప్రవాహము
పెల్లువ, పృథివీరణి, కలలు 3. లక్ష్మి.
4. నిద్ర.

అంజము. సం. ఏ. ఆ. పుం. 1. పాదము
2. కచ్చువు. (వాచ) 3. తోక.

అంజిత. సం. ఏ. ఆ. శ్రీ. అంజ, వేశ్య.

కం. రాగంసాం ది గావర, సాగిదావృతము
వడయ నవమధియింప, గా గర్జిల్లు రవంబున
గాగళరుతు తెరగె అంజికావాళికన్.

కు. సం. 8. 111

అంజె(జి)య. ఏ. (సం. అంజికా. ప్రా. అంజి ఆ
వెలయాలు, వేశ్య.

చం. తలకకయోసియేమిటికతల్ దలపెట్టినదావ
విచ్చుటన్, దెలియముగాని నీవు పెనుద్రమ్మరి
కూతలదానవేకదా, ఫలిభి యివికాం
ములు ప్రాంతి యవిఘ్నత జాగి లాజెవై,
యిలవయి బుట్టుమంచు శవీయించె మనం
బున నల్కమెవ్వరగాన్. (కళా. 5. 53.)

మ ... మోయ్య నొడ్డించి అంజియకొ
మండంగవచ్చె నెట్టిబొజుగో ...

కు. సం. 5. 159

కం. మునిసాథ యేను నితము, నినుఁజూపి
రమింప నెల్లునే నాకనివన్ ...

వి. పు. 2. 214.

ఉ. కానొకమాయచేసి యమృతంబు మరళికిఁ బంపిపెట్టఁగా, నేనిక మాయచేసి త్రిదివేశుల నందఱు మాయఁజేసెదన్, మానువశక్తుఁడే యహహ మాధవుఁడూరక లంజతక్కులం, బూచెనె కాక యాయుధముపోటు నెఱుంగునె చూత మంతయున్.

ద కా. ౨. ౩౮౩.

2. విటుఁడు, వ్యభిచార.

చం. మాయలన్, లలనలఁ చేర్చుఁజూచుచు మగఁజియలం గని వారిపొంతఁ జోవల వదు రొక్క మీఁగలుగువాఁడె మనోజుఁడు గూలియాటెకిన్ కు. సం. 8. 143.

జ. లంజెకాడు, లంజెత, లంజెతనము, లంజె జేడిన, లంజెటికము, లంజెనవరము.

లంజెకాడు. విజ. (లంజె + కాడు.)

1. విటుఁడు.

అ. కన్నియల మొగంబు గిన్నియలమగల్గు, లంజె కాండ్ర డెందమంజఁగొనియె ...

అవ్వ. కా. ౩. 45 పా.

2. ఒకానొక తీటు.

ఉ. కామరచూతి లంజియల తల్లులఁ జంపఁడు లంజెకాడు గా, కేమనవచ్చు వాతని వలెని విటావలి నిస్తరింపదే ద్వా. 4. 255.

లంజెత. ఎ. (లంజె + త, స్వార్థమున.) లంజియ, వెలయాలు.

ద్వి. లంజెకాటులసొమ్ము లంజెత లంది ...

భల్లా. (శ. ర)

లంజెతనము. ఎ. (లంజె + తనము.) అంకు, లంజెటికము.

కం అ జెఁపుగాక ననుఁజె, తంజెఁగనీక యెంత తఱిగవ మిరయా, లుం జొన్నలు సరిపోవే, లంజెతనములందుఁ గొమి రెలన్ గెలవవచ్చె.

ఉ. హరి. 1. 75.

లంజెజేడిన ఎ. (✓లంజె.) మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేప. (శ. ర, బ్రా.)

లంజెటిక(ర్క)ము ఎ. (లంజె + టికము.) వ్యభిచారము, అంకురితము

ద్వి. లంజెటికంబు నేయంగ. మరి గెడి మేమంచు ననురక్తి వరుగ .

బస. పు. ౩. 105 పం.

గీ. ... పంజెమాటలఁ గూడునా లంజెటికము. ప్రబంధ ౧. 47.

ద్వి. . ఇన్నిరో లంజెర్కమే యట్లు నీకు, దుస్సికట్టదుగాక దొఁతరలెల్ల ...

బస. పు. 5. 48 పం.

లంజెనవరము. ఎ. (లంజె + నవరము) గొంతెము గోరు, సా. డి (వృ. వి.).

నీ. సారణి గొంతెముగోరు లంజెనవర మున వగుఁ గోరిందయన జతూక, గీ. వెలయు

అం. కా. 2. 70.

లండము. సం. ఎ. అ. న. మలము, పురిషము.

లండి = లండు. విజ. కుత్సికుఁడు, కుత్సికు రాలు.

ఉ. గుండనికిం బనిండి పనిగోడబండికు వెండి కామెనల్, లండికి శా. డి బు బదిలం బుగ గుమ్మెకాని కం.లు ... మొల త్రాడులు గుంజెనకాని కియ్యగన్.

హంప. 5. 136.

నీ పోలవాఁ డగచాట్లపోతు దుర్మార్గుండు
వడి పేటును గ రాసు పంద అండి..

హంస. 5. 118.

అండు = అండి ఎఱ కుత్సితుఁడు.

కం. పండుగ వబ్బంబై వను, గొండనియొక కాసు
నీని కూకు నిసీసీ! అండును వెడలఁగఁ
ద్రోలుము, ఎఁడాటము నీనివలపు వనికా
దివఁటన్. భల్లా. 5 (శ ర.)

జ : అండుఁబోతు

అండుఁబోతు. ఎఱ (అండు + పోతు) కుత్సి
తుఁడు.

ద్వి. అండుఁబోతులఁ దవలాగు పెన్ ఁబ్బ,
బండలఁ గొఁఁటఁ బాటించి తెచ్చి ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 888 పం.

ద్వి. ... అండుఁబోతపు కాకులకుఁగాని
ముష్టి, పండిన నెండిన ఫలమేమి రోరి .

ద్వి. శ. పా. 1. 31 పా 13 పం.

అండ్రము. నం. ఎ. అ. పం. అండును
(అండ్రెస్) అవెడి ప్రాచిపదముమండి యీ
రూపమేర్పడి యుండవచ్చును.

అంద ఎఱ పొట్టవాఁడు, తుందిలుఁడు.

నీ .. దొదన దొందునా దొర్లువా అందనా
దుందిల నామమై తోచుచుండు ...

అం. భా 2. 120.

అంపట(ము). ఎ. (త. ఇలంబడై) శ్రమము.
ఆపద.

ద్వి. ... శ్రీవిభు కృపఁ గాళ్ళు తులువచ్చి,
యీఅంపటులు మాన్పు ...

ద్వి. శ. పా 3. 11 పా 15 పం.

ద్వి. పెక్కుగాఁ దోఁడేటిపిల్లలుగూడి, ఒక్క
చింబోతు అంపటపెట్టివట్లు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 988 పం.

ఆ మూర్ఖదీప్తి నల్ల శోషించుచున్న వ, చ్ఛాక
రంబులెల్ల నతిశయిల్లె, బెక్క అంపటములఁ
జిక్కి వమత్వముల్, మానకున్న జనుల
మనసులట్ల. వి. ప. 7 230.

కం. అంపటము నివారింపను, సంపదఁ గృప సేయ
జయము సంపాదించున్, అంపెడివారి ఎధిం
పను, సొంపఁగ నీకచెల్లు సోమార్థధరా.

భాగ. 6. 220.

జ : అంపటపడు.

అంపటపడు. అ. శ్రీ. (అంపట + పడు.) శ్రమ
పడు, బాధపడు.

కం మునుపొకనికి మండఁగఁ జూ, అని యచో
నిరువు రొదిగి అంపటపడు తే, మని చెప్పవై న
నాయనఁగని చొటిచ్చిరి కృపాదికత వమ్ము
మల్. పగమ. 1. 88.

కా. హల్మిన్ మోచి కొమాళ్లు దున్నఁగఁ దదీయ
క్రాంతి యెంతో మన, శృల్కలై కనిపించ
అంపటపడెన్ సంతానబాహుళ్యమాం, గల్వం
బొందియు వేల్పుటావనఁగ నింకం బుత్ర
శోకంబు కా, సల్యాదేవికి వేళపత్రకుఁ దరిం
చన్ శక్యమా యక్కటా

ద్వి. పంమ 5. 381 పం.

అంపటుడు. నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశగల
వాఁడు, అత్యాశగలవాఁడు. 2. కామాత్మరుఁ
డైనవాఁడు. 3. నీతిబాహ్యమైన యానందము
నకు లోనైనవాఁడు, విషయానక్తుఁడు.

ఎ. అ. పం. దర్మార్గుఁడు, పోకిరి.

అంపతా వి దాపుతుడు ౩. ౮

అంపాకము. నం. వి అ. తం. ఒకదేశము.

విజ. అంపగలది (౪. ౮)

అంపాకుడు = అంపతుడు. నం

అంపు. వి. దొంగమేళ, మేళ

చ. గునియుచు గజ్జమావిరెగొమ్మల నిమ్ముల
చాలి నోగలేగొనలు దెమల్చి కెంజెడ
గుంపులు అంపులుమేసి క్రొవ్వి వీగున నొక
కెక్క డిగులుడు కుత్తుకలం గొదలేని నూతన,
పైసములు పంచమశ్రుతుల జట్టికొవం గె
చించె గోవెలత్ శ్రీ. రం. ౪. 251.

ద్వి. . మిసిమిసంపులు మేళ తా. గ్రొవ్వి
దుశరులువాటి గంతులుగొను లేళ్లు ...

నవనాథ. 1. 251 పా. 251 పం.

అంపు నా దొంగమేపు చెలంగు నభవ
అం. కా. 3. 25.

రగడ. అంపులు విరుల తలంపులు బోలెడి.
యయా. 4. 25.

చ. ... గోపకుమారులు చల్లులు గుడుచునెడ
గ్రేపులు మేపులకుం జొచ్చిన పచ్చని గటికి
జొంపంబుల గుంపుల కుటికి అంపులు
మేయుచు ఘోరంబగు వరణ్యంబువడుమఁ
దోళంబగుదూరంబు పనిన వానిం గానక
వెలుచుచున్న గోపడింభకులకు ...

కాగ. 10. పూ. 499.

జ : అంపులమారి.

అంపులమారి. విజ. ($\sqrt{\text{అంపు}}$) దొంగమేళ
మేయు స్వభావము గలది.

ఉ. అంపులమారిదాన నిను లాచుక మాదిగ
వాడు గోయ వే, కొంపకుఁ బొమ్ము ...
హంస. 5 రిరి

అంపుసము. నం. వి అ. న. దాటుట, దుముకుట.

అంపుము. నం. వి. అ. తం. దాటు, దుముకుట,
గంతు.

అంబాడీ. నం. వి. అ. త్రీ. 1. దున్న 2. లక్ష్మి

అంబకము. నం. వి. అ. తం. 1. నిలవుగీటు.
2. అక్షరేఖ.

అంబకర్ణము. నం. వి. అ. తం. 1. గాడిదె.
2. మేళ. 3. పనుగు. 4. తైలంపు పక్షి.
దేశజాతిలోని పక్షి 5. పికాచు, లేక
అంబకర్ణుడు గడసుడు. ప్రాచీన శివులు
గలది.

అంబగుణము. నం. వి. అ. తం. అక్షరేఖ.

అంబజరము. నం. విజ. (అ. అ. అ.) కెర్తపొట్ట
గలవాడు, స్థూలకాయుడు, లావైనవాడు.

అంబబ్బి. నం. వి. అ. త్రీ. చూ. ౮. ౧౦౦౦.

అంబకము. ... అ. తం. త్రీ. మైర
గ్రామము. ౧. ప్రేతాక్షి. 2. ప్రేతాక్షి. 3. పట.
ము. 4. 2. జోలరు. 5. (నాభివలకు) ప్రేతా
క్షి యొకవిధమైన కంఠహామము. 6. పోరావపు
వివము, యద్ధరీతి

అంబమడు. నం. వి. అ. తం. శివుడు.
విజ. చూ. అంబనము.

అంబమానము. నం. వి. అ. న. ముంపులాడు
హామము లోవగునది. విజ. ప్రేతాక్షి. (౩. ౮.)

అంబము. నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రేతాక్షి
చున్నది. 2. ఒకదానియొకదానియొకదాని
అనుబద్ధమైనది. 3. పెద్దది, గొప్పది. 4. విశాల
మైనది. 5. పొడవైనది. 6. మైర. 7. అ.
తం. 1. నిలవుగీటు, 2. అక్షరేఖ, అక్షాం
శము. 3. అంచేము.

అంబరేఖ. నం. వి. అ. త్రీ. అక్షరేఖ.

అంబస్మిక్కు. నం. విజ. వ. ౫. అంబస్మిక్కుడు.
బలినన విలుదులుగలవాడ, అంబస్మిక్కు
దులు గలవాడు.

అంబాడీ. వి. (హం. అంబాడీ) ఒకానొక
యాటవిజాతి.

అంబి(న్) = అంబి వి కులము (శ. ర.)

అంబిగా వం. వి ఆ శ్రీ. అంగుడు, లేక కొండనాలుక.

అంబితము పం. విజ. (అ. అ. అ.) 1 ప్రేలాడి నది 2. కొంతకాలమువఱకు నిలుపుచేయఁబడినది, ఊగులాడినది 3. మునిగివది, క్రిందికిఁ గ్రోలుచు 4. ఆధారము చేసికొనియున్నది, అంబియున్నది

అంబు వి. (సం. అంబు) 1. స్థాల్పము,

దీని . ఆవనిపై పోగమోజాకరింపగుచు, దివి చేంద్రునగరించెనే వగఁ జాలి, కొత్తడంబుల డంబుకోటల అంబు, కత్తలానులకోపు గజ చు, యేపు ..

ద్వి తి పా 1. 2, పా. 28. సం

గి గ పునము

వి. సవంబు ... నీలంబు జిగిగాంచి నీలంబు నా ము నలరారు నాచు మున్నాచుఁ దిజిను ... శకాం. 3. 48.

అంబు: సం. వి. ఆ శ్రీ వడుపేటలుగల హంబు.

అంబెన వి హరిభేదము.

నీ. పుకము రాళి జేసెము అంబెన నరిపెన సొంపడి గొలుసన అలంతి, కావిశేషంబు ...

అం. థా. 2. 148.

అంబోదరుడు. సం. విజ (అ. అ. అ) పెద్ద కడుపుగలవాడు, పానపదార్థపువాడు. వి అ. పుం. గణేశుడు. వినాయకుడు

అం(బో)దొష్టము, సం. వి. అ. పుం. ఉష్టము, ఒంతె.

అంభసము. సం. వి. అ. న. 1. ప్రాప్తి, పొందుట. 2. పునః ప్రాప్తి, (పోయివదానిని) మఱల సంపాదించుట.

అంభము. సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రాప్తి, లబ్ధి, సంపాదన. 2. (ఒకదానితో) కూడుట, కలసి

కొనుట. 3. పోయివదానిని మఱల సంపాదించుట, పునఃప్రాప్తి 4. లాభము, ఆదాయము.

అంబిమే. సం. న శ్రీ. 1 తిట్టు 2. దూషించు. (శ. ర)

అంబితము సం. విజ (అ. అ. అ) 1. ఉర్బ విశిష్టది, షట్టినది 2 పొందఁబడినది సంపాదించఁబడినది. 3. కుయఁజడినది, 4 స్పర్ధి చేయఁబడినది. 5 పనిలోఁజెట్టఁబడినది ఉపయోగపఱుపఁబడినది, వినియోగపఱుపఁబడినది. 6. పెంపఁబడినది పోషింపఁబడినది 7. విలచి చెప్పఁబడినది సంబోధనపూర్వకముగాఁ జెప్పఁబడినది

అకచము. సం. వి అ పుం. ఒకజాతి సగనశ్చెట్టు. కుర్రపనక, చిరిపన (వృ. వి.) న. ఒకజాతి

అకమ. సం. వి అ పుం. 1. అలాటము, నాసలు 2. అడవిదాన్యము వెన్ను.

అకి(క్కి)మి. వి. (సం. అక్ష్మి) అక్కి.

కిర్తన అంబోదర లకిమికర

లకిమికర = అక్ష్మికర.

అకుంపటా వి. (ని ని) అశ్వానంకారివిశేషము.

నీ పసిడివక్కెగ . బిరుదుగంటలు గజ్జెలిది అకుంపటా .. రసిక. 1. 85.

అకుచము సం. వి అ. పుం. గొనిమ్ము, పెద్ద నిమ్మ (సృ వి).

అకుటము. సం. వి. అ. పుం. అగుడము, దుడ్డుకట్టి

అకుముకి వి టిట్టిము. పైనుండి నీటిబోవికిఁ దుముకుచుఁ జేపలనుబట్టు వత్తి.

మ. ... ర,ధర్మలకూపంబుల మీలఁ జూచి వలభి వ్యాసంగితుంగ ద్ర కా,ఖలతో దాఁగి గురాలు వన్ అకుముకుల్ క్రిందై పడున్ లేచు ...

అము. 1. 57.

వ. ... సరోలక్ష్మి వేడుక నాడు కందుకంబుల కైవడిఁ గ్రీడించు పునఃపునరుత్పత్తవ పరా

యదంబులై న అకుముకులం గనుంగొనుచు
వరాహ. 8. 98.

కం. శకులములకు దుమికెడు అకు,ముకులగుక్క
లన నలివముల పుప్పొడి జానకి యిచ్చట
వెఱసెఁ దటాకకమల నీమీదఁ జల్లుగఁద
వడి యవన్. ఉ. రా. 6. 75.

అకోట. ఏ (హం. అకోట) జాబులోన వెట్టు
కొనుట కుపయోగించు కాగితపుసంచి.
(శ. ర. వా)

అకోరి(కి) ఎ. వాణము, క్రూరవాణము.

చం. వెదచిలుకానికిం తెఱకువిల్లును గల్పి అకోరి
కోరికోరి, గడలుకొనంగ వామనియుఁ
గల్పిరాయఁడు నిచ్చి మన్ననం, బడ
యుఁడు వాని కెక్కుడుగ మేర్పులు
వామును కాన్క తెచ్చెనా,బడిబడి గంధ
బుద్ధి మధుపంబులు రాఁ జనుదెంచె
దెమ్మరల్. విజ. వి. 1. 146.

కం ఈరీతిం గొందలిరుల,కోరి సురకాడి కాఁకఁ
గూర్పు చకోరి, కారి కేరి మత్తమ,యూరి
రవములకు మలికి యుగ్మలి మడిలోన్.

చంద్రా. 4. 178.

గీ. ... అమ్ము అకోరి తూపు, కోల యనఁగను
శరము తగును ఆం. భా. 2. 212.

నీ. ... శకులలకోరి కోరిల పొడల్ విన్నెన
శకులఁ గ్రొంతికితి సింగాడి విఁడ్లు.

ఇందు. 2. 54.

ఉ. పొచ్చికకొమ్మవిండ్లఁ గదియించినచూపు
అకోరికోరిలన్, ముచ్చముడుగ నేయుమఁ
జమాగవదుగ్గముక్రింది పీమలన్, బచ్చేనివింటి
జోయదొర వంపునఁ దెవునఁ కాంధ
కోటుల,న్దుచ్చెలవట్టునన్ దెరువుఁగొట్టుదు
రవ్వరి వారభామినుల్ చంద్రా. 1. 88.

2. పారావతవిశేషము.

నీ. పారావతంబగుఁ జాపురాయి యవంగఁ
వారువమనఁగను వాపుర మవఁదచ్చేదములు

గాను దనరచుఁడును నేల పల్లటి గూతర
పల్లటి సురటిలకోరి బట్టియొడ్డి కూకి ఎ. దారి
దూరవారులనంగ ... ఆం. భా. 2. 89.

కం. మేలై న అకోరి లొడ్డిలుం బవతీలు పల్లటిల్
వక్కువలున్, జీలుం బకదాల్లును గూ,కేలు
వనెడు పేరులం దగిన పార్వములన్.

సారంగ. 1. 117.

అక్క ఎ (సం. లాఠా. క. భాక) 1. జతువు,
ఒకానొక చెట్టుబంక

చం . . అక్కయి బ్లితికృతానుశిఖాకూతిఁ గ్రాగె
గ్రక్కునన్. భార. ఆది. 6. 162.

నీ. ... అక్కయం చనఁగను లాక్ష వెలయు ...
ఆం. భా. 2. 161.

2. లాఠారసము, లత్తుక.

చం ఇలఁగల వస్తుసంతతుల కెల్లను గల్పిడుమత్స్య
భావపాటలరుచి యింక వేఱ యొక దానిడ
వచ్చునె అక్కనీట మ,మృతమిశ దెంతముగ్ధ
యిది యంచు బదాజ్జము లంగుళిముఖం,బుల
వగువట్లు మించు వఖము త్పెఱయన్ గొమ
రారు నింతికిన్. అము. 5. 84.

రగడ. ... నెలవట్టుగెంచయ్యె నీ పాదముల
అక్క ... ఉ. రా. 6. 81.

జ : అక్కకడ్డి, అక్కచేయు, అక్కతెవులు,
అక్కపిడత, అక్కపెట్టె, అక్కబరడి,
అక్కబియ్యము, అక్కాకు

అక్కకడ్డి. ఎ. (అక్క + కడ్డి) అక్కతోగూడిన
శలాక. (చి. ని.)

అక్కచేయు. న. క్రి. ($\sqrt{\text{అక్క}}$) ముద్రవేయు.
(చి. ని.)

అక్కతెవులు. ఎ. (అక్క + తెవులు) ఒక్కజాతి
చీడ. (శ. ర.)

అక్కనము. ఎ. (సం. అక్షణమ్.) 1. వ్యాకర
వాదికాస్త్రము.

ఉ. అక్కన మెంచి కైత మొకతన్ సుగుణా
క్షరముల్ ఘటించ తేఁ, జక్కశనేలు నేల

గలయ-తయ . కవిసర్పగారడము.
(శ. ర.) 2. గుఱుతు (శ. ర., త్రా.)

లక్క-పదత. ఎ. (లక్క + పదత) లక్కరంగు
వేసిన పిల్లలాడకొను చిన్నదారపాత్రము (వా.).

లక్క-పెట్టె. ఎ. (లక్క + పెట్టె) చిత్రపేటిక
(శ. ర., త్రా.)

లక్క-బరణి. ఎ. (లక్క + బరణి) లక్కరంగు
వేసిన కట్టబరణి (వా.).

లక్క-వియ్యము. ఎ (లక్క + వియ్యము.)
లక్కపాడి (శ. ర., త్రా.).

లక్కా-కు. ఎ (లక్క + ఆకు) స్త్రీలు చెవులందు
ధరించే లక్కపూసిన తాటాకు

సీ. చెవులకు జాలని చిలుతలక్కాకులు కట్టాటి
మత్తాఁగి ముఁగెల్లె. దశా. 9. 427.

మ పండ్లదండ వితుండు చన్నపిదపన్ బ్రాణేకు
రాక నిరంజరముం గోరుచు మేనుమాసి
చెవులన్ లక్కాకులం జేతులన్, సొతిదిన్
గాజుల్ వల్లపూసి లలుతన్ జూపట్టుచుం
డంగ .. దుక్కా. 4. 89.

సీ. లక్కాకు కవి యేల చొక్కంపుటంచు
కమ్మలు ధరించు మటంచు నలకకగాంచు.
శుక. 4. 58.

లక్కి-దిక్కి-తండ. ఎ. బాల్యక్రిడావిశేషము.
సీ. చిక్కవాదిగ్లయు తెల్లము గొడుగును బిల్ల
దిగ్గము లక్కిబిక్కినంద.
హంస. 3. 148.

లక్కు-మనుడు. ఎ (సం. లక్ష్మణుః. క. లకుమణ.)
లక్ష్మణుడు, సౌమిత్రి.

కం. లక్కు-మనుడు సింగాణియు, వక్క-మను
దొనలు పూని యరుదెంచి కడన్, మొక్కు
లిడియున్న వాతని, మక్కువ కెదలోన నలరి
మఱి యప్పిదపన్. అచ్చ. రా. అయో. 81.

లక్తకము. సం. ఎ. అ. శం. 1. అత్తుక. 2. చింపి
గుడ్డ. చినిగినగుడ్డ.

లక్తక. సం. ఎ. అ. శ్రీ. ఉడము. (గోధ యని
వాచ) ఒల్లి.

లక్ష సం. ఎ. అ. శ్రీ., అ. శం. నూలువేలు.

లక్షకము. సం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) కరోక్షముగాఁ
దెలుపునది, అప్రధానముగాఁ దెలుపునది, లక్ష్యా
గమును దెలుపునది. ఎ. అ. న. నూలువేలు.

లక్షణ. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఉద్దేశము, అభి
ప్రాయము. 2. ముఖ్యాంశమునకు బాధకలిగి
నపు యన్యాంశమును దెలిపేడి శబ్దశక్తి. గౌణ
వృత్తి. 3. అడు బెగురుపక్షి.

లక్షణజ్ఞుడు. సం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) సాముద్రి
కము తెలిసినవాడు, శరీరముమీఁది చిహ్న
ములు దెలిసినవాడు.

లక్షణద్రష్టుడు. సం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) భాగ్య
హీనుడు, దురదృష్టవంతుడు.

లక్షణము. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. గుఱుతు,
చిహ్నము, అనవాలు 2. స్వభావము, నైసర్గిక
గుణము 3. విశేషచిహ్నము, ఇతర మైనదాని
కంటె భేదమును జూపుగుఱుతు.

లక్షణలక్షణ. సం. ఎ. అ. శ్రీ. జహ్లకణః
మఖ్యాంశమును విడిచిపెట్టి ముఖ్యాంశమునకు
సంబంధించిన అన్యాంశమును దెలిపేడిశబ్దవృత్తి.

లక్షణసన్నిపాతము సం. ఎ. అ. శ్రీ. నింద
మోపుట, నిందారోపణము.

లక్షణాన్వితుడు. సం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) శుభ
సూచకమగు చిహ్నముతోఁ గూడినవాడు;
మాంశాంత చిహ్నములు గలవాడు.

లక్షణుడు. సం. ఎ. అ. శ్రీ. అక్షణుడు.

లక్షణ్యము. సం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) 1. గుఱుతుగా
మనయోగవడునది. 2. మంచి చిహ్నములు
గలది.

లక్షము. సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. నూలువేలు.
2. గుర్తు, గుఱి, లక్ష్యము, తుపాకిగుఱిపెట్టుట,
నేర్పుకొనువాఁడు పెట్టుకొను గుర్తు. 3. అన

వాలు, చిహ్నము, గుఱుతు. 4. పైకిఁజూపుట
వక్షసము, మోఁము, మామిడిము.

అక్షర. సం. అష్ట. అక్షరకొలదిగా, ఎక్కువ
సంఖ్యగా.

అక్షరీకుడు. సం. వి. అ. పుం. అక్షరలవాడు,
తే. అక్షరలగలవాడు, అక్షరవాది.

అక్షింజు. సం. న. క్రి. 1 గుఱిచేయు

కం. అక్షించి యేయుమరి నూ జ్ఞేక్షణ
ప్రేక్షించు పనిచే నింత్రతనూజన్
భార. ఆది. 5. 252.

నీ. ఉదకంబు అయ్యెట నొగింద్రావంగా వాని
చప్పుడు అక్షించి శబ్దవేదులగు సాయకము
తేసి ... భా. రా. అయో. 178.

కం. భిక్షాకదంబకంబున, నక్షయశారీరవహ్ని
యందును దినమున్, అక్షించి వేక్షగల్గిన ...
వి. పు. 4. 184.

2. చూచు, పొడగను.

ద్వి. ... యామ్యభాగంబునకు కేగి పరికించి
చూచుము, లాగొకితైనను అక్షింపలేక.
రం. రా. భా. 40 పా. 21 పం.

కా. అంకామర్గము జేరి శాత్రువులకున్ అక్షిం
వంగారాక నిశ్శృంక భ్రాతృగి గనంగలారని
గణించన్ ఉ. రా. 1. 292.

అక్షితము సం. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. చూడఁ
బడినది, కనుపెట్టుబడినది, గుఱుతుపెట్టుబడి
నది 2. సూచింపఁబడినది, తెలుపఁబడినది,
3. వర్ణింపఁబడినది, అక్షణములు చెప్పఁబడినది,
ప్రత్యేక పలుపఁబడినది, అసాధారణఅక్షణము
అతో వర్ణింపఁబడినది. 4. నిర్ణయింపఁబడినది,
విశేష అక్షణములతో జెప్పఁబడినది. 5. అక్షయ
ముగా జేయఁబడినది, 6. అక్షణనే జెప్పఁ
బడినది, ఏరోక్షముగా జెప్పఁబడినది, సూచన
జేయఁబడినది. 7. పరిశీలింపఁబడినది, విమర్శింపఁ
బడినది 8. ఆలోచింపఁబడినది, తలచఁబడి
నది, ఎంచఁబడినది.

అక్షికరించు. సం. న. క్రి. అక్షరపెట్టు

వ ... కుంభకర్ణుడు .. అక్షణమున అక్షి
కరింపక కుంభకర్ణుడు కైలశమును
బ్రయోగించుచు నతిసేగంబున గుఱుమిం
జేరిన .. చం. రా. 8. 89.

అక్షిపలక్షలు సం. వి. అసంఖ్యాకలు పెక్కు
అక్షలు.

వ. ... హరాత్పలాయనముగా నెక్కొనెన్న
వా రక్కడనుండి కిల వస్తువులు కించి
అక్షిపలక్షలు కొటానగోట్లు చండోవ
తండంబులు పంభానుపంభంబులు శాఖోవ
శాఖలు నేలయినవటల ...

ప్ర. రా. 788.

అక్షిణ. సం. వి. అ. శ్రీ. అడుజెగ్గురుపక్షి.

అక్షిణము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) 1. చిహ్న
ములు (గుఱుతులు) గలది. 2. కుభప్రదమైన
అక్షణములు గలది, భాగ్యవంతమైనది 3. అభి
వృద్ధి నొందునది, వృద్ధికి వచ్చునది. వి. అ. పుం.
1. జెగ్గురుపక్షి. న. 1. పేరు, నామము.
2. గుఱుతు, సంజ్ఞ, ఆవవాలు.

అక్షిణుడు. సం. వి. అ. పుం. కనరధనుకు
సుమిత్రయందు గలిగిన కొమారుడు.

అక్షిము. సం. వి. న. 1 గుఱుతు, సంజ్ఞ
ఆవవాలు, వైసర్గికగుణము 2. అంకము,
మచ్చ, మణిక. 3. అక్షణము, స్వీకరణము,
4. ప్రాధాన్యము, ముఖ్యత. పుం. నారసింహుడు,
జెగ్గురు

అక్షి. సం. వి. ఈ శ్రీ 1. అక్షిచేరి, విష్ణు
చేవుని భార్య. 2 సంపద, 3. శోభ, 4. కాంతి
5. రాయలక్షి. 6. ఋద్ధియనెడు గంధద్రవ్యము
7. మెట్టకామర. 8. ప్రేంకణము (వృ. వి.).
9. శమీవృక్షము. 10. చింతచెట్టు. (రా. వి.)
11. నాగలి, గొల్లజిడ్డు (వృ. వి.)

అక్షికల్పానము. సం. వి. అ. న. వివాహ

సమయమున సువాసిమలపాదు బాట. (ఇందు అక్షికల్యాణము వర్ణింపఁబడును.)

కా .. మంగళాయతనమున జేరంగ నేతెంచుచో, గాల్పారవమత్తకోకిల జోకన్ మారెలన్ దాని అక్షికల్యాణముఁ బాడి పంతుఁ యిరిపాఁ యూప యిప్పొగుచున్ నేరి, పంచ 4. 31లి.

అక్షికాంతుడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అక్షిగృహము. సం. వి. అ. న. కెందమిల్లి, ఎట్టరామరపువ్వు.

అక్షిజాలము సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కాకిచెట్టు.

అక్షివాఘుడు సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు

అక్షిపతి. సం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2. రాజు. 3. మ్రముకవృక్షము, పోకచెట్టు. 4. అవంగ వృక్షము.

అక్షిపుత్రము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము.

అక్షిపుత్రుడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుడు, కుసుడు, అపుడు.

అక్షిపుష్పము సం. వి. అ. న. మాణిక్యము కె పు.

అక్షిపూజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆశ్వయుజ బహుళి (పూర్ణిమాంతపక్షమున) అమావాస్య నాఁడు జేయఁబడెడి అక్షియొక్కపూజ. ఇది ముఖ్యముగా ఏర్తకులు, రసవంతులు (పెద్దవ్యాపారియు యునానియు, వాణిజ్యగణమున సోప త్సరాంతదినమగు కార్తిక శుక స్రవతివత్సరం దప్పక చేసెదరు.

అక్షిఫలము. సం. వి. అ. పుం. విల్వవృక్షము, మారేడుచెట్టు.

అక్షిమనోహరాలు. సం. వి. అ. న., పుం. 1. ధావ్యవిశేషము.

సీ. అత్తుకబొత్తులు అక్షిమనోహరా ల్పారతి సేసలు బాహుపురులు. హంస. 4. 148.

అక్షిరమణుడు సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అక్షివంతము. సం. వి. అ. పుం. పంపచెట్టు.

అక్షివంతుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. భాగ్య వంతుడు, అదృష్టవంతుడు. 2. సంపద గతి వాడు, ధనవంతుడు, వృద్ధిలోకి వచ్చువాడు.

అక్షివసతి సం. వి. అ. స్త్రీ. అక్షినివాసము, ఎట్టకామరసన్నపు, కెందమిల్లి.

అక్షివారము. సం. వి. అ. పుం. గురువారము.

అక్షివేష్టము సం. వి. అ. పుం. దేవదారు చెట్టు బంక.

అక్షిశము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

అక్షిశుడు. సం. వి. అ. పుం. అక్షిపతి, విష్ణువు.

అక్షిసఖుడు సం. వి. అ. పుం. అక్షికి ప్రിയముడు, విష్ణువు.

అక్షిసహజము. సం. వి. అ. పుం. 1. కర్పూరము. 2. ఇంద్రాశ్వము, ఉచ్చైశ్శ్రీపము

అక్షిసహజుడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు.

అక్షిసహోదరము సం. వి. అ. పుం. 1. కర్పూరము. 2. ఇంద్రాశ్వము, ఉచ్చైశ్శ్రీపము.

అక్షిసహోదరుడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు.

అక్షుడు. సం. వి. అ. పుం. అక్షుణుడు.

అక్ష్యక్రమము. సం. వి. అ. పుం. గౌణవృత్తిచే గ్రహింపఁదగినదానిపద్ధతి లేక క్రమము (ధ్వని).

అక్ష్యభేదము. సం. వి. అ. పుం. అక్ష్యమును కొట్టుట.

అక్ష్యము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁ దగినది, కనిపెట్టఁదగినది. 2. సూచింపఁదగినది. 3. గుర్తుపట్టఁదగినది, గ్రహింపఁదగినది. 4. గుర్తుపెట్టఁదగినది. నై సర్గి కగుణములతో

దెలుపఁదగినది. 5. నిర్వచింపఁదగినది. విశేష
లక్షణములతోఁ జెప్పఁబడినది. 6. గుణియుంచఁ
దగినది, లక్ష్యముంచఁదగినది, 7. గౌణవృత్తిచే
జెప్పఁబడినది. 8 ఎంచఁదగినది, ఆలోచింపఁ
దగినది. 9. అ. పుం అస్త్రములపై నుండెడి
అక్షరము. 10. శరవ్యము, అనవాలు, గుణిగాఁ
జాడఁబడిన యొకగుర్తు.

అక్షరీధి సం. వి. 3. శ్రీ. దృశ్యమార్గము,
శ్రవణలోకమార్గము,

అక్షరజేవము. సం. వి. 3. అ. పుం. లక్ష్యమును
జేయు.

అక్షరసూక్తుఁడు. సం. వి. 3. (అ. అ. అ.) నిద్రించు
మనః క్లుప్తమునఁబడినవాఁడు, దొంగనిద్రపోవువాఁడు,

అక్షరజూము. సం. వి. 3. అ. పుం. కాణము.

అక్షరహుఁడు సం. వి. 3. అ. పుం. లక్ష్యమునుగొట్టు
వాఁడు.

అగడ వి. చిమిడిక, అధికపక్వాన్నము.

గీ. చిమిడిక యశుగ అగడ నాఁ జెలగుచుండు,
నధిక పక్వాన్నము ...

అం. భా. 2. 257.

అగడము. సం. వి. 3. (అ. అ. అ.) నుందరిమైనది,
మనోజ్ఞమైనది.

అగడము. వి. (సం. అగ్నం. క అగవ) 1 మము
హారము, అగ్నము.

కం. తగువారిఁ బిలిచి యిదిగో, అగవము చా
కొనెయె నెల్లి లలింబుడమికి తే, నిగఁ జేయ
వలయు రక్కసి, మగువం బొరిగొన్నవాఁడి
మగనిఁ గడింకన్. అచ్చ. రా. అయో. 8.

కం. తొగనూడు గ్రుంకె దట్టంబుగఁ జీకటు
తొదలె రిక్కమొత్తము వొడమెన్, అగ
వంబు చానె నియ్యెడ ... నీలా. 3. 80.

2. (మేపాది) రాశి.

నీ ... నాలుగవ అగవంబున నన్నిగాములును
మేల్ చూడ్కులఁ దనరార వేడ్కఁ
బొదవి. అచ్చ. రా. కాల. 84.

అగాము. వి. (హిం. అగామ్ మిశ్ర. ప్రా.).
కల్లము, ఖలీనము.

అగితము. సం. వి. 3. (అ. అ. అ.) 1. అంటుకొని
నది, తగులుకొనినది, విడువకుండిగఁ బు. కొని
నది. 2. సంబంధమైనది, సంబంధముగలది
కలసికొనినది. 3. పొందఁబడినది, సంపాదించఁ
బడినది

అగుచ(ల)ము. సం. వి. 3. అ. పుం. దుద్దుకట్టి,
కొయ్యకట్టి

అగుడు. వి. శ్యేనభేదము, ఒకటొకటి (అ.
అగ్నం.)

గీ. మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి అగుడు గిడ్డు
జాలె జలకట్టై కలుజు వెనడము పై
కురుజువారిణి యను చేగకొలము ...

వి శకుం. 1. 110.

గీ. అవుడు విడి వేట యిడు మచి యావతిచ్చు,
రాజులుంగలికడకుఁ జెరింగవచ్చి, అగుడు
సాశ్వతము చేగ లోనుగనుగల్గు, వేటపులుల
విడిచిన మింటికెగసి ... యయా. 2. 328.

ఉ. మాకుఁ బసిగభావ మజుమన్నన మిన్న
లభించె ని మో, యికలబిల్లి లోనును
కెక్క శశిమ్ముఁ చాల్చుమంచ నే, మో పటి
కుర్కురధ్వమలు ముట్టినఁ జాలు శశిమ్ము
అగు, క్లాకడఁ బట్టి యాడె నటు లాంబగ
నేర్పరులోర్పు లేర్పడన్. కకు. 4. 79.

నీ. సాగము జాలె వెనడము చేగ అగుడు బైరి
కణనంబు వోరణంబు, ఒకటై గిడ్డుచెంచడ
మన శ్యేనభేదములు ... అం. భా. 2. 90.

అనువు¹. వి. (సం. అంఘ) చాటు. (చి. ని.)

అనువు². వి. (సం. అంఘ) చులకనిది. అంఘు.
(శ. ర.) వి. 1. చులకన. (శ. ర.) 2. అంఘ
వము, అగౌరవము. 3. చులకుండవము,

చం. ... ఓరి లావు లగువుంగల పోటరివోలె
జేతచే, మి భాగ. 10. ఉ 898.

(శ. ర పా. బలువు, అముద్ర.)

అగ్గ¹ ఎ. 1. ముట్టడించి కోట నెగల్రాకుట.

గీ. రక్తధారపంపరాసి క్రమైవ, ధండి నరుణిత
కాయులై పరిణమించి, పొరలచుడియు
గ్రమ్మట మరవడించి, అగ్గలకుఁ దూఁగిరి
పరాగు అగ్గలికల రంగా. 118.

గడ. కొండ అగ్గల సరకుగొవని పేరాయలును,
దండి వనదుగ్గభేదకులై వ కోయలును.

పి. శకుం 8 225.

సీ. ... అగ్గవల్రాకారం లంఘనంబు ..

ఆం భా 2 212.

2. ముట్టడి.

చ. బ్రతాపలంకాపురికిఁ దా నసుగుట మొద
లుగా శతకంఠునితలఁ గులఁబొడుచుట
తుదయునుంగా వంతయ నెఱింగించి రేపు
అగ్గకు దయచేయవలయు ననిన హర్షించి
యక్కునం జేర్చి సీతయుం దానును బహు
భంగుల దీవింపుచునుడి రంత నక్కడి.

సీతా. వి 3 73.

ఉ. అట్టియెడన్ సురారి సుఖటావళి నాకిట
అగ్గ సేసినం గట్టువకాసి దీర్ఘదృఢకా
యుఁడు తప్పితిహారఁ గల, దొట్టివమంట
వోలె గడుసుగ్రతఁ గల సూర్యభానుఁ
డ, పృట్టువల దాకి దా పుల గాటుడియున్
గవిసెన్ దిశావనున్ ని వ. 4. 54.

3. కోటగోడ, నాలము.

చం. లసికిరిజోదు అగ్గలిక అగ్గల కైక్కినఁ గుంత
వంక్తూన్. పసుమతిఁగూర్చియున్ గదల
వైచియుఁ గల్గుల ప్రవృత్తియియన్.

రా వి 5 31.

జ : అగ్గదింపు, అగ్గపట్టు.

అగ్గ². ద్రు. ఎఱ విక్కిలి. (ఈయర్థమున నీగ్రంథ
ముననే ప్రయోగములు గవ్వట్టుచున్నవి)

చం. అలకలఁ జిన్నిపూవలికివంతన మోము
సెమర్చుఁ జమ్మఁగ్రేవల మృదువత్ర భంగ
ములు వ్రాయుఁడు గౌనసియాడు అగ్గ
న, మ్రొలఁతకు .. కు. సం. 5. 812.

వ చని నిపుణికాది సభిజవఁబులకుం దదృష్ట
త్తాంతం బెఱిగించిన ... అగ్గిరినందవం గని
అగ్గ తెగిలి. కు. సం. 5 811.

అగ్గ(ల)దింపు. ఎ (అగ్గ¹ + దింపు) కొటగోడ
మీదనుండి శత్రువులపై దొర్లించెడి తాతి బండ
తోవగువది

సీ. క్రొవ్వాడివనియార్పు గుమిదొంగా నిడ్డ
బలితంపు అగ్గదింపుల బెడంగు.

రంగా. 2. 29.

సీ. .. గీ. .. గండుమిగిలినరేక లా తంఁము
లును, అగ్గదింపులు దించ నాలగ్గలముగఁ,
గోట వలుచుట్టులురువడి మాటలందు, బుడఱ
లందును నిలిపి రద్దుతముగాఁగ

రంగా. 3 32

సీ. పాపాదార్యగ్ని భాండాదికాభిధ అగ్గ
దింపవఁగఁ తెలంగు ...

ఆం. భా. 2 219.

ఉ. స్రగ్గళతోటకోటలకు తెల్లఁడు గాఁపుగ
నిల్పు పచ్చతా, అగ్గదింపుతో యవ శలా
టులు దీటగుఁ గొమ్మకొమ్మలన్ ...

ఉ. హరి. 2. 8

అగ్గ(లు.ల్.)పట్టు. స శ్రీ. (అగ్గలు¹ + పట్టు)
1. ముట్టడించి కోటనెక్కు.

సీ చెంగలిపట్టువీక్షించి అగ్గలుపట్టి యాక్రమిం
చిన నాటి విక్రమంబు బహు. 1 26.

మ. కలఘాతంబులకోర్వితేక హిమసంఘాతంబు
శితక్షమా, ధరదుర్గంబు భజింపఁగా నల జగ
త్కంపప్రదాస్తోక భీకర దోషాయతिकाలిఁ
జట్టుకొని అగ్గలవట్టి ధట్టఁతువం, చని
విందాపుఁడుదీపికేగెఁ బ్రబలుండై మాని
దాక్షిణ్యమున్. వసు 1 181.

లఘుక్రమము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) వడిగల
కాలకలవాడు, వేగముగా బోవువాడు.

లఘుగోధూకుము. సం. వి. అ. అ. చిటి
గోధూమలు, గోధూమలలోఁ జిన్నజాతివి.

లఘుచిత్తుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తేలిక
యైన పాపముగలవాడు, నీచహృదయముగల
వాడు 2. అప్రయోజకుడు, శి చంచలఁ
డైనవాడు, స్థిరబుద్ధి లేనివాడు, చంచల
త్తుడు.

లఘునిర్మిట. సం. వి. అ. శ్రీ కర్కటిభేదము,
ఒకవిధమైన దోస (వృ. వి.) (వాచ). వీటిపుచ్చ,
వెట్టిపుచ్చ (వృ. వి.).

లఘుచేతనుడు. సం. విజ. న్ లఘుచిత్తుడు

లఘుశేతస్కుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.)
లఘుచేతనుడు

లఘుజాతము. సం. వి. అ. అ. లావకము,
ఒకజాతి పూరేడుపిట్ట.

లఘుత. సం. వి. అ. శ్రీ. లాఘవము.

లఘుద్రాక్ష. సం. వి. అ. శ్రీ. కాకలీద్రాక్ష,
గింజలేని చిన్నద్రాక్ష.

లఘుద్రావి. సం. విజ. (న్. జే. న్.) సులభ
ముగాఁ గలఁగునది

లఘురామము. సం. వి. న్. న. అగురుచంద
వము, (లఘువర్ణయుక్త నామము గలది) (అగురు)

లఘుపచ్చిక. సం. వి. అ. శ్రీ. రోచన
యనెడి అతి

లఘుపర్ణి. సం. వి. అ. శ్రీ. మోరవేలయనెడి
అతావిశేషము.

లఘుపాకము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) సులభ
ముగా జీర్ణమగునది.

లఘుపాకి. సం. విజ. (న్. నీ. న్.) సులభముగా
జీర్ణమగునది

లఘుపుష్పము. సం. వి. అ. అ. భూమికదం
బము, నేలకడమి (వృ. వి.)

లఘుప్రయత్నము. సం. విజ. (అ. అ. అ.)
సులభమైన యుచ్చారణ గలది (అక్షరము).

లఘుప్రయత్నుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.)
అలఘుడు, సోమరియైనవాడు.

లఘుపదము. సం. వి. అ. అ. ఒకణువొకేగు,
చిన్నకేగు (వృ. వి.)

లఘుపదరి. సం. వి. అ. అ. ఒకణువొకేగు,
చిన్నకేగు (వృ. వి.)

లఘువహు. సం. వి. అ. అ. నీచహృదము,
హీనజన్మము, స్వల్పకారణము అల్పహేతువు.

లఘుమాంసము. సం. వి. అ. అ. 1. ఒకజాతి
కాంసము

లఘుమాంసము. సం. వి. అ. న. మల్లంగి (వృ. వి.)

లఘుమాంసము. సం. వి. అ. న. మిశరణ
మునఁ దక్కుకొమ్మము.

లఘురాశి. సం. విజ. (అ.) తక్కువరాసులు
గలది.

లఘులయము. సం. వి. అ. న. వీరిణమూలము,
అవురుగడ్డ, సువాసనగల మూలముగలది, వట్టి
పెరు (వృ. వి.)

లఘువాసనుడు. సం. విజ. (న్) చులకని బట్ట
కట్టుకొనినవాడు, పరిశుద్ధిమైనబట్ట కట్టుకొనిన
వాడు.

లఘువిక్రమము. సం. = లఘుక్రమము.

లఘువు. సం. వి. అ. శ్రీ విక్ర (వృ. వి.). వ. వల్ల
గరు, కృష్ణాగరువు. శ్రీ. విజ. శిఖ్రము. విజ.
1. వడిగలది. 2. చులకనిది. 3. చేప లేనిది.
4. ఒప్పిదమైనది.

లఘువృత్తి. సం. విజ. (ఇ.) 1. చెడువదతగల
వాడు, నీచుడు. 2. అల్పుడు, తేలికబుద్ధి
గలవాడు, తుచ్ఛుడు. 3. పాడుచేయఁబడినది,
అనుకూలముగాఁ జేయఁబడనిది.

అఘునేధి. సం. విజ. (నో నీ నో.) నిపుణతతో
గుట్టపై గొట్టినవాడు.

అఘునముత్తానుడు. సం. విజ. అ. అ. అ.)
చుటుకుగాఁ బరిచేయువాడు.

అఘుహస్తుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చేటుకైవ
చేయిగలవాడు, పనివానితనము గలవాడు,
ప్రబింబుడైనవాడు. 2. చుటుకు గ-వాడు,
వి అ. అ. నిపుణతగల విలుకాడు, నేర్పుగల
విలుకాడు.

అఘుహృదయుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.)
అఘుచిత్తుడు

అఘాకరించు. సం. స. శ్రీ. చులకనచేయుఁ
అగౌరవించు.

చం. మతిగల మాల్యవంతుడను ముక్తి త్యజిం
పుము సీత వన్నచో, వతికుపితాత్ముడౌ నరి
దకాస్యుడు వాని అఘాకరించి...

చం రా. 8 58.

అఘాకృతము. సం. విజ. (అ. అ. అ.)

1. నీచముగా నెంచఁబడినది, తృణీకరింపఁబడినది,
నిందింపఁబడినది. 2. సంక్షేపముగాఁ జేయఁ
బడినది, తగ్గించఁబడినది. 3. పరిమాణములోఁ
దగ్గింపఁబడినది.

అఘాక్తి. సం. వి. శ. శ్రీ. సంగ్రహముగాఁ
జెప్పుట, సంక్షేపముగాఁ జెప్పుట

అఘాత్థానుడు సం. విజ (అ. అ. అ.) అఘు
సముత్థానుడు

అఘైము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) అఘసేయము.

అఘ్యాశి. సం. విజ. (నో నీ నో) కొంచెము
తినెడివాడు, మితభోజి.

అఘ్యాహుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) కొంచెము
తినెడివాడు, మితభోజి.

అఘ్వి. సం. వి. ఈ శ్రీ. 1. సుకుమారురాలు
2. చిన్నబండి.

అచ్చన = అచ్చనము వి గుణతు.

ద్వి. ... అఖలంబునకుఁ గర్తయగు పెద్దజయ్య,
చనుదెంచి అచ్చనలో సగిమైఁ జూడ ...

ద్వి పరమ. 4. 119 పొ. 9 పం.

అచ్చనము = అక్కనము. అచ్చన. వి. (సం.
అశీజవ్) 1 వ్యాకంఠాచికాస్త్రము.

కం అచ్చన మెఱుంగని కవులను, జిచ్చి యని
సుకవిపరులు చేపట్టరుగా, మెచ్చగు వివేకి
వృషకులు, మెచ్చినయవివేకి స్పృహలు మిడు
కరెరేచా. కవిజనా. అవతారిక 4.

2. నిహ్నము, శుభచిహ్నము.

చం. ... సంచుల మించుబోండ్లు వచ్చినఁ జెయిఁ
జూపి అచ్చనముఁ జెప్పుమనున్ నతి పుత్ర
కాంక్షచే. సుదంతా. 1. 84

ఉ. అచ్చికి నాటవట్టయిన అచ్చనముల్ పోకించి
చూచుచో, నొచ్చెములేని యచ్చెరువు
నొందఁగఁజేసెఁ బురంబువాకిన్ ...

ధరాశ్మజా 4. 9.

అచ్చి. వి. (సం. అశ్మి. క. అచ్చి.) 1. అశ్మి,
విష్ణుపత్ని.

చం. ... ఏముహూర్తినే, కను జూయించితో
యకట అచ్చికి నమ్మధుకై టభాంకిన్ .
నైష. 2. 135.

చం. . నాదియను దేవకార్యమున కియ్యెడు
నంచు వహించి త్రోచలా, గగ వటుపయ్య
అచ్చిమది వెన్నడుఁ జాయనిజాలి నిలఁచె
అము 6 46.

2. సంచ

ఉ. వచ్చిరి పాపిచారులయి వారు జనార్దనుఁ
డేగుదేరఁగా, అచ్చితి నూవలొనము న లావు
భనుశ్శృఙ్గాణ బు చే, నచ్చుపడింగఁ గాశ్యప
మహాముని యజ్ఞసమీపభూమికిన్

ఉ హరి 4 85

కం. కడులచ్చి గల్గెనేనియఁ, గడుతురు కట్టు
దురుగాక ... భాగ 10. పూ. 928.

2. కోడ

ఉ. వచ్చినఁ గాంచి హంసకులవల్లభుఁ డా తలి
రాకుఁబోడియై, అచ్చికి నిచ్చుగించి యను
లావకలావకళారవజ్జతన్, మెచ్చి నృపాలు
పాలికిని మేకొనిపోయెదవేమొ పొమ్ము.

హంస. 2. 221.

జ. అచ్చికోడలు, అచ్చిమగడు.

అచ్చికోడలు. ఎ. 1. రతీదేవి, మహ్మదునిభార్య.

2. అచ్చికోడలి కన్నులకు దీటువచ్చు నీ, లోతుల
శరవంకు లొనరఁ దాల్చి ..

ఉ. రా. 4. 158.

2. సకస్వతీదేవి

కం పలకుఁడెలి అచ్చికోడలు, కలనితనినీతల్లి
ఊటిగాఁపుఁదేజీ గల బోటి యరగ
భాషా, జలజాఢికిఁ జేరులొ నిశాకరభూషా.

అం. భా. 1. 47.

అచ్చిమగడు. ఎ. (అచ్చి + మగడు) అక్షిప్తపతి,
విష్ణువు

కం. ఒడవారిరాయ.. అచ్చిమగనికత యొక్కటి
యే, రృదఁ దెల్పుమనుచు ...

నీలా. 1. 25.

ద్వ. ఆ అచ్చిమగని ఓభామృతాంబోది, నోల
లాడించవే యోతఁడ్రి యనిన ...

అ. మ. క. 1. 10 పా. 131వం.

అచ్చివారము. ఎ. (అచ్చి + వారము) గురు
వారము (క. ర)

అజ్ఞ. ఎ. (సం. అజ్ఞా క అజ్ఞ) సిగ్గు, మందాక్షము.

గీ సిగ్గు నా అజ్ఞ యవగమ సిద్ధితి యన, నాన
యన బుచ్చిడీ కవఁగాను అజ్ఞబొలచు ...

అం. భా. 1. 132.

జ. అజ్ఞలు, అజ్ఞులు

అజ్ఞ సం ఎ ఆ శ్రీ. 1. సిగ్గు, తప్పుచేయుట
మొ॥ వానిచే గళగిన మనస్సంకోచము. (మనో
భావవికేషము) 2. సిగ్గు, విడియము, శృంగార
రాసులయందుఁగలుగు మనోభావము (శృంగార

అజ్ఞ), మనస్సంకోచము. 3. సోకుఁడుముడుఁగు
చెట్టు, అత్తప్రతిచెట్టు.

అజ్ఞత సం ఎ ఆ శ్రీ. అడవిప్రతిచెట్టు

అజ్ఞరి సం ఎ ఈ. శ్రీ. తెల్ల సోకుఁడుముడుఁగు
చెట్టు, తెల్ల యత్తప్రతిచెట్టు.

అజ్ఞలు అ. శ్రీ అజ్ఞ + అలు) సిగ్గుచెడ.

ఉ. సజ్జనదర్శనంబును బ్రహ్మముగల్గె బరీభవ
వ్యభన్, అజ్ఞాతీ యగ్నిలోఁ బడఁదలంచిన
చక్కని రాజపుత్రునిన్, బుజ్జన మేర్పడన్
గరణఁ బ్రోవఁగఁ జేకుజెవంచుఁ బ్రితుఁడై,
యుజ్జయినీజనాధినతి యొయ్యనవచ్చె నవతి
కూమిన్ ద్వా. 2. 124.

అజ్ఞాతరము సం ఎజ. (అ. ఆ. అ) సిగ్గును
గలిగించునది, సిగ్గు పుట్టించునది, అమర్యాద
గలిగించునది, అవమానకరమైనది.

అజ్ఞాతువు సం. ఎజ. (జా.) సిగ్గురి, సిగ్గుగలవాఁడు
ఎ డ వుం. సోకుఁడుముడుఁగుచెట్టు.

అజ్ఞావంతుడు సం. ఎజ. (కొ తీ కొ) 1. సిగ్గురి;
సిగ్గుగలవాఁడు. 2. కలవరముగలవాఁడు, సత్ర
మము చెందినవాఁడు.

అజ్ఞాపహము సం. ఎజ. (అ అ. అ) సిగ్గును
గలిగి చునది, సిగ్గుపుట్టించునది, అమర్యాదాక
రము, అవమాన రమైనది.

అజ్ఞాశీలుడు సం ఎజ (అ అ. అ) సిగ్గురి;
అజ్ఞగం స్వభావముగలవాఁడు

అజ్ఞించు సం ఆ శ్రీ. సిగ్గుపడు.

గీ. చచ్చుగుబ్బల పోరాటం గాఁబెట్టఁ,
బోయి మధ్యస్థభావంబు పొందలేని, కళన
అజ్ఞించె నవగ మొగాలు వల్లఁ, బాలు గురు
విందపూసల పేరు వైచు.

నరా. 2. 115.

అజ్ఞితుడు. సం. ఎజ (అ అ. అ.) 1. సిగ్గుపడిన
వాఁడు, శృంగారాదులయందు మనస్సంకోచము
గలవాఁడు.

అజ్ఞాతి. నం. వి. ఈ. ప్రే సోకుడుముడుగు చెట్టు.

అజ్ఞా. సం. వి. ఆ. ప్ర. చి.

అటవీ, సా. వి. అ. వుం. మోసగాడు, పోకిరి,
దుర్మార్గుడు.

అటవ్వు వి. మ్రిగుట తోనరువానియూ దగు
 ద్వలినిమ.రణము (శ. ౨).

లితుపజ్జము. ఏ. జగడము.

ద్వీ ..అల్ల ము విని నవ్వి యో నౌను మాయ, కల్లి
 సత్వోంబులు కవచ స్పృహయులు, అమలబం
 బులును లూలాలములును ...

ప్రభు (లిం.) 2 50 వా. 8 పం

అమృతం. స. వి. ఆ. స. పునఃపాత్రిక, స. రు.
 లింగం.

అటవీము. శం. విజ. (అ ఆ అ.) మహావార
మైసూరు అ. ప. మైసూరు ఇ. ప. వారి.

అటము. నం. సి. ఆ వుం. శర్మ, గోపము.

అతివక్తులు. చి. బి. వంజములు, వంజాయిలు.

కం. నావుడు ప్రతిఘటించెన, వీవును మొటింగి
కాదె యిది వేటగ నే, గావించితిం బేరికి
దగ, లావించుక గలిగెనేని లటప్పలేలా!

ದ್ಯಾ. 7. 29.

అటుడు. సం. ఏ. ఆ. వం. 1. మూపుడు, తెలివి
లేనివాడు, అవివేకి. 2. దొంగ, దోపుడు
కాడు

అట్టిము. సం. వి. అ. పు. : కన్నెక, కపా
అము (శ. ర.). 2. భిక్షాపాతము

అట్లు 1. పడియ, సేట్లచియను పిన్నవల్లము.
(శ. ర.) 2. గాడి (శ. ర.) 3. వుండు (చి.ని.).

అట్టాడు. నా వి. అ. శం దుర్భాగం, దుర్భా
నుడు.

అట్లువ. (నం లట్టా.) చిహ్నము.

చం కరమున మానిలట్టినయు : బళమనము
నందుఁ జంకిటన్, దిరివచ్చుగూడయుం గొని

తదీ యనివాసము నిర్గమించె ...

પ્રશ્ન ૩. 109 (ક ર., પ્રા. પા.)

అట్లు ఎం. వి. ఆ. ప్ర. 1 ఒకజాతిపక్షి. 2. నొసటి
పై నీలు, అలాటరేఖ. 3 విచ్చిక. 4. నంశీత
సాధన విశేషము 5. క్రీడ, ఆట. 6. కుంటుము
పువ్వు 7. కులట, వ్యధిచారిణి.

అటవీము. నం. ఏ. అ. పుం. 1. గుట్టము. 2. సంకీర్త
మున నొకానొక రాగము. 3. ఒకజాతి.

రిట్టవారు. నం వి. అ. పం. స్వశ్రముచేయు
పిల్లవారు.

అడాయీ, వి. (హిం అడాళి) పోరు, యుద్ధము'

శా. బాదాఖామని నివ్వెధిన్ శుశుబితాకేళి
 కిన్ ముఖ్యుగా, సిడంబోవక నూలుకొమ్మను
 అడాయాకిన్ వడిన్ మొగ్గరల పై డాయన్
 నమకటి ... రంగా. 3. 21.

అడారి. వి. ఒకానొక తిట్లు.

సీ. బొజ్జగూలాడి లదారి బొల్లి పల్నాటి జూదరి
యెబ్బెరాసి గాతలకొటారు ..

చెప్పు. 2. 24.

అడి వి నిడుపుగా చుట్టిన సరిగ తోవగువాని
చుట్టు (శ ర., వా.).

లడ్డిగ. ఏ. (నం. లట్ట) నెయ్యి మున్నగువానిని
బోసికొనెడి సన్ననిమూతిగల పాత్రకేవము.

సీ. పెల్లుతోహిండికావళ్ళ కొమ్ములప్రేతు గిడ్డి
మొత్తము నేతిలడ్డిగములు ...

అము. 2. 97.

నీ తేనెలడ్డిగ మొత్త మూని యెలుకు నెత్తిన
చగడంపు మంకెనలగుములు ...

చ|| హ. 2. 41.

సీ. నరుకులుంచినమాత్ర సంచితో నుటగట్టిన
యట్టి నేతిఁ దీగ దన్ను ... కుక. పి 453.

అడ్డు = అడ్డుపము, అడ్డుము. ఎ. (గం. అడ్డుక.)
చక్కెరపాకముతోఁ జేయు శబ్దవికేపము.
(శ. రం., చి. ని.)

అద్భుతము. సం. ఏ. ఆ. పుం. అటకుండు.

అద్భుతము. సం. ఏ. ఆ. పుం. (పంచదార, గోధుమ పిండి లేక వరిసిండి, నెయ్యి కొన్ని పరిమళ ద్రవ్యములును గలిపి చేసెడి భవ్యవిశేషము.) ఒకవిధమగు మధురభవ్యము.

అద్భుతము = అద్భు, అద్భవము. (సం. అద్భుకః. హిం అద్భూ) ఒకరీతి పిండివంట. చక్కెర నాము నెయ్యిపిండి మున్నగువానితో జేయు భవ్యవిశేషము.

సీ. అద్భుతములు చక్కిలాలు మోరుండలు ఖండములు చలిమిడి మండవప్పు. సీ. లాసగా భవ్య చోర్య లేహ్యదులయిక, బహుపదాద్ధము లన్నింటి ప్రాణమలయి, శేలుపులు రాక్షసులును నల్లిమ్మవతికి ...

పాద. 6. 55.

సీ. పరమాన్నముల్ చేసె ఫలకప్రకరంబు లిద్దెనల్ పుంగుంబు అద్భుతములు ..

బ్రహ్మ. 3. 220.

కం. జిడ్డుగడలిదొంగయలు, జొడ్డుకొనంబొడంగె గేలి యెడ్డున్ననలా, లిడ్డు తెలిసగుటదైన, వడ్డనకుం దొడ్డలద్దువాల్ నంచుటకున్.

బహు. 4. 21.

కం. చలివాలు నన్ను అద్భుతములు చచ్చులు ననన తొలులు మోపులు ...

నై. ప. 8. 14.

అద్భుపు. సం. ఏ. ఆ. పుం. = అద్భుతము.

అద్భవము = అద్భు, అద్భవము. ఏ. భగ్యవిశేషము.

సీ. మిరియంబుతో నూడ మేళించిన చేసె దోరంపులదావులు దోచిపోచి ..

నై. ప. 8. 120.

మ. ఇడింబొన్ని కుపాయనాలు మనోభిష్టంబుగా బూరియల్, పలుం అక్కెంకజ్జె కాయలును అడ్వాలుక్కెంట్ ...

రామా. 1. 115.

దీని మనవల మావనంబునఁ దెచ్చినార, మను పమఫలరాజ మనుచు అద్భవములు ...

రం. రా. బాం. 18. పా. 5. పం.

అత. సం. ఏ. ఆ. పు. 1. తీగ, ఎక్కుడుదీగ. (భుజలత, కావలత, భూలత, విద్యుల్లత, ఇద్దలత, అలకలత, మొదలగుచోట, అందము, మృదుత్వము, మొదలగు గుణములఁ జెడిచ నుపయుక్తమగు పదము.) 2. కాట, కొమ్మ. 3. ప్రియాలులత 4. మాధవీలత, 5. అతాకస్తూరిక, ఒకానొక తీగె. 6. కొరడాచేమకు, లేక కొరడా త్రాడు. 7. ముత్తైపునరము, ముత్యాలహంపువేట 8. సన్నాంగి, బక్కు పలుచని యాడుక. 9. అడుది, 10. దూర్వా తృణము (వృ. వి.).

అతకూన. ఏ. ఏ. లేతతీగెనంటి యాడుగి, లేతతీగె

కం. అతకూనల కాసులసంగతిగై కొని రోమరాజి ఖద్గలతల్ పాంథతతి గెలువ మీనాంకుని, కత యప్పురి నప్రయోజకతఁ జూపెన్. రామా. 1. 129.

కం. తిశ్యంగారింబి సతిన్, బతికడకుం బిలువఁ బిలువఁ బవనానలనా, పతదేలాంతనాలో అతనాలతకూన యిడ్గిలంబడ నగుచున్ చంద్రా. 3. 184.

సీ. తతవయోవిభవ కీలతకూన కానన్న పున్నాగ వివాతి గొబ్బుననె యబ్బు. పసు. 2. 69.

సీ. కొమ్మ యాలతకూన కిమ్మైన వెల యెంత కొన్నన్నచో అతకూన యంత ... ఇందు. 1. 158.

సీ. అతకూనల నీలలోలప్రవాళములచే నైదేలి కులకు వీవనలు విసర. చంద్రా. 2. 128.

సీ. అతకూనమన తగు ల్మైతిఁ నలంపఁడుగదా వేడితావులఁ బల్లి జేచుగాని.

పాదంగ. 2. 128.

అతాంగులి సం. ఏ. ఆ. పు. ప్రేలునలె నుపయోగించు కొమ్మ.

లతాంతము. సం. వి. అ. న. పుష్పము, పుష్ప

లతాంబుజము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిదోస, పందిరవోస.

లతాకరము. సం. వి. అ. పుం. లతాహస్తము, హస్తాభినయవిశేషము.

లతాకస్తూరి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. (కస్తూరివాసవ గల యాకులుగల) యొకానొక తీగె.

లతాగృహము. సం. వి. అ. పుం. న. పొదరిల్లు

లతాజిహ్వాము. సం. వి. అ. పుం. న. పుష్పము, చామ

లతారపు. సం. వి. ఈ. పుం. 1 సాల నృత్యము. 2 తాలవృత్యము, తాటిచెట్టు చాంగవృత్యము, నారింజ (వృ. వి.).

లతాంబుజము. సం. వి. అ. పుం. న. పుష్పము, యొకవిధమైన హస్తనన్నివేళము, హస్తాభినయ విశేషము

లతావనసము. సం. వి. అ. పుం. కిర్వాణలత. (పనసకాయలపంటి కాయలుగలతీగె.)

లతావర్ణము. సం. వి. అ. పుం. విష్ణుపు

లతావ్రతానని. సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఒకటితో నాటి పెనగొన్న తీగె లోనగునది (శ. ర.).

లతావ్రతము. సం. వి. అ. పుం. లతానమూలము, కొన్ని తీగెలకుండు వక్రతంతువులు.

శ్రీ. లతావ్రతానో ద్గ్రథితై స్సకేతై రధిశ్య ధన్యా విచచా రావమ్. రము. 2. 4.

లతాధవనము. సం. వి. అ. న. పొదరిల్లు

లతాసుందరము. సం. వి. అ. పుం. పొదరిల్లు

లతామణి. సం. వి. ఈ. పుం. చ్రవాలము, పగడము

లతామృగము. సం. వి. అ. పుం. వానరము, కొంతి.

లతాయష్టి. సం. వి. ఈ. శ్రీ. మంజిష్ఠ, వంగ దేశ పండువు చిలువేరువంటి యొక చోయతీగె.

లతాయాపకిము. సం. వి. అ. న. చివురు, అ కుండుము.

లతాకరసము. సం. వి. అ. పుం. పుష్పము, చామ.

లతార్కము. సం. వి. అ. పుం. హరిత్పలాండువు, వచ్చనీరుల్లి.

లతాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుగు.

లతావలయము. సం. వి. అ. పుం. న. పొదరిల్లు.

లతావృక్షము. సం. వి. అ. పుం. కొబ్బరిచెట్టు.

లతావేష్టనము. సం. వి. అ. న. ఆలింగన భేషము, ఒకవిధమైన కౌగిలింత.

లతావేష్టము. సం. వి. అ. పుం. రతిబంధ విశేషము.

లతావేష్టితకము. సం. వి. అ. న. ఆలింగన భేషము, ఒకవిధమైన కౌగిలింత.

లతిక. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. చిన్నతీగె 2. ముత్తముల హంతు

లతోద్గమము. సం. వి. అ. పుం. తీగెయొక్క యెగత్రాకుండు, తీగె పైకిత్రాకుట.

లత్త. వి (క. లత్తే.) 1. అపద. 2. దెబ్బ (శ. ర.).

లత్తిక. వి. ఒకపును చప్పుడును గల యొకజాతి గచ్చకాయ (శ. ర.)

లత్తిక. సం. వి. అ. శ్రీ. ఒకజాతి బట్టి లేక ఊసె వెల్లి.

లత్తిచేప. వి. మత్స్యవిశేషము (శ. ర., త్రా.)-

లత్తుక. వి (సం. అలక్త.) లాఠారసము

సి లత్తుకంసమునక జొత్తిల్లక బదతలముల వర కుం మోవింబూసి. కు సం. 4. 471.

గ్ని గుండభిస్యకము లత్తుకచాయ మేను, మందర మేరుకమానగాత్రంబు ...

రా. యు. 281 పా. 23 వం.

కం తోడ లత్తుక చాయల, వారువముల గట్టి పహిషమి కేతువు నెల్లా సమకట్టికేరా

సారథి గొనితేర పెక్కి సంరంభమునన్.

ఉ. రా. 2. 344

సీ. ... నుదుటి అత్తుకరీవి, బెడరివ కెమ్మొవి
జాటిన చెంగావిచీర నీవి ... దశా. 8 38.

జ : అత్తుక బొమ్మలు = అక్కబొమ్మలు

అత్తుకబొత్తులు. ఎ. బ. (అత్తుక + బొత్తులు)
ధాన్యవిశేషము.

సీ. అత్తుక బొత్తులు లక్ష్మీమనోహరాల్ భారతీ
సేసలు బాహువురులు. హంస. 4. 128.

అద్ది. (క. అది. త ఇలత్తి) గుట్టము లోనగువాని
మలము (క. ర.).

జ. అద్దిపిప్పి, అద్దిపురుగు.

అద్దిపిప్పి. ఎ. (అద్ది + పిప్పి) ఒకవిధమగు చీడ
పురుగు (క. ర.)

అద్దిపురుగు. ఎ. (అద్ది + పురుగు) చివికిన కట్టి
లలో నుండెడి తెల్లనిక్రిమి (క. ర., బ్రా.).

అద్దె. ఎ. (నేయువాడు వస్త్రపుణివరను విడి
చెడి) కచ్చ. (మొదటిరూపము అద్దియ. (క. ర.)

అపక. ఎ. ధనము (చి. ని., క. ర.).

అపసము. సం. ఎ. అ. న. 1. మాటలాడుట.
2. నోరు, వదనము.

అపితము. సం. ఎ. జ. (అ. ఆ. అ) పలుకఁబడినది,
చెప్పఁబడినది, వదరఁబడినది, మొ॥

ఎ. అ న. మాట, వాక్కు.

అప్ప = అప్పము. ఎ. 1. రాశి, ముద్ద

గీ ఉప్పనై నట్టి చక్కెర అప్ప బిడె, గు. వగ
గల యమ్మతంపుఁ జెలమ యెనయె
వనిత గడుఁ దియ్యనా నీదు వాకెలును.
సా. గ. 206.

గీ పచ్చకప్పుపు గుప్పలు కొని యుగడినుచు
మర్యాద రాయంచలెల్ల, గుంపుగూడిన గతి
గొప్ప గందంపులప్పులు విప్పగా నుచు
వగిది. ఘటికా 2 145.

ఉ. అప్పువుబోండ్లు వెండియుఁ బ్రయత్నముతోఁ
బలుమాటువీనులం, గప్పుర మూఁడి
పూవినవఃజ్జలుఁ గొజ్జెగనీట మాటిన్.
దొప్పగదోచి వీచుచుఁ జనుంగవనై నం
కాల్లఁబాణులన్, అప్పులుగాఁగఁ జందనము
లంచుచుఁ గొందలమంకి రండలున్

శా. 8 352

2 పాటవిశేషము.

ఉ కప్పుగబోగినంకము కమ్మని గోడమ
పిండివంటలున్. గుప్పెడు పంచదారయను
.. అప్పలతోడఁ గ్రొందెరుగు లక్షణ
వర్ణుల యింట రూకకున్. క్రితా 167

అప్పము = అప్ప. (సం లేవ్యమ్ క. తెప్పపు)

1 మానికెట్టె లోనగువాని నందుగొడులను
మెత్తెడు ఒకదినును నున్నప్పుముద్ద (క. ర.).

2 రాశి, ప్రొపు

చం చక్కెర అప్పముల్ మధురసంబును జాన్ను
రసాయనంబులున్, జిక్కని మీఁగడల్
ఫలవిశేషములున్ మునుమున్నె మాకుఁ దా,
నెక్కడ ప్రేమతోడ భుజియింపగఁ జెట్టక
పుక్కిలింపదు ... చను 2. 16.

అప్పిక సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. కృతాన్నము, ఒకవిధ
మైన సిద్ధాన్నము.

అబినీ. ఎ. ఒకానొక జాతి.

అబ్బ. సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. నాయికాభేదము, నాయ
కునిచే వంచనచేయఁబడిన శ్రీ. (ఇది విప్రలబ్ధకు
మాటుగా నుపయోగింపఁబడియుండును)

అబ్బకాముడు సం. ఎ. జ. (అ. ఆ. అ) 1. పొందఁ
బడిన కోరికగలవాడు, కోరిన ఎస్తువు సంపా
దించినవాడు.

అబ్బకిర్తి సం. ఎ. జ. (ఇ.) పొందఁబడిన కీర్తిగల
వాడు. కీర్తిగలవాడు, ప్రఖ్యాతిగలవాడు.

అబ్బచేతు(తను)డు. సం. ఎ. జ. న్. పొందఁబడిన
చైతన్యముగలవాడు, (స్మృతి తప్పినతర్వాత)
మాటుస్మృతి వచ్చినవాడు

అభ్యజన్ముడు. సం విజ. (నో.) 1. పాండరబాసజన్మ
ముః అవాడు, పుట్టినవాడు, ఉద్భవించినవాడు

రెవెన్యూ డి. స. ఎస్. (నా.) పేరు పొందిన
వాడు, కీర్తిగలవాడు, ప్రఖ్యాతి పొందిన
వాడు

అధ్యక్షాశ్రమము నుంచి వి. అ. భం. సంపాదించినది
మొదలు

శ్రీకృష్ణమనమః, సం. వి త న 1 స - ద్వితీయ
చాసేని భద్రపక్షము.

అమ్మ సం. విజ (అ. అ. అ) 1 పొందఁబడినది సంపాదించఁబడినది. 2. పుచ్చకొనఁబడినది, 3. ప్రియకొనఁబడినది. 4. గ్రహింపఁబడినది, 5. తెలిసకొనఁబడినది. 6. భాగవతము చేయఁగా చేసినది (సంఖ్య). 7. అ. అ. సంపాదితము, లేక పొందఁబడిన పదార్థము.

అక్షరములు సం. ఏం (అ. అ. అ) పాఠములు
అక్షరములు గలవాడు. 1. అక్షరము (గుణిని)
కొట్టినవాడు 2. అక్షరము (గుణిని) నడు
సేయుగలవాడు.

అధ్యక్షుడు. నం. వి. (అ. అ.) లబ్ధుడు.

అర్జున భాగ్యుడు (జుడు). సం విజ. (జ్). విద్యా
సంఘము గౌరవించెడివాడు.

అభ్యర్థకుడు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విద్యాంసుఁ
డైనవాఁడు, చదువుకొనినవాఁడు. 2. ప్రభాగ్రితి
పొందినవాఁడు, ప్రసిద్ధుఁడు.

అర్జునబుడు నం. విజ. (ఆ. ఆ. అ) పేరు
పొందినవాడు, ప్రభాకర్తి సంపాదించినవాడు

అభినందనము. పం. ఎ. (అ. అ. అ) పాండవ
బడిన చైతన్యము గలవాడు, తెలివి వచ్చిన
వాడు.

అట్టిస్థితి నం. విజ. (ఇ) 1. పరిపూర్ణతను సూచా
యించినవాడు. 2. కామిత్యామును సూచా
యించినవాడు, కోరిక నెఱవేర్చుకొనినవాడు

అధ్యంతరుడు సం విజ (అ. అ. అ.) సమ

యము దొరికినవాడు, జరుగము కనిపెట్టిన
వాడు 2 పొందబడిన ప్రవేశముగలవాడు,
ప్రవేశమును సంపాదించినవాడు

అభ్యాసకాశుడు. సం. విజ. (అ.ఆ.అ.) 1. (పాండఁ
లగు యవకాశము గలవాడు) సమయము
లేక తరుణము కనిపెట్టినవాడు 2 తెలిపి
(విరామము) గోవాడు, పొంద బడిన విరామము
గలవాడు.

అద్ది కం ప జ. (ప్రే. 1. బాంబులు, ప్రాప్తి,
 పంపాము, లాభము, బాంబులు, బాంబులు, బాంబులు
 మాంబులు, బాంబులు, బాంబులు, బాంబులు, బాంబులు

తెలుగు భాష. చం. వి.వి. (ఆ. ఆ. ఆ) 1. పుట్టిపది.
2. పుట్టిపది. బియ్యంబిట్ట. 3. పంపత్తు
పొందినది, అభివృద్ధి పొందినది.

అభ్యోదయమున, నం ౨౭ (అ ౪ అ) 1 పుట్టి
నది, ఉచ్చవిచినది, బయలుదేరినది 2. సవత్తు
పొందినది, అభ్యుది పొందినది.

లబ్ధి. ఏ (హిం లబ్ధి) మహమ్మదీయులలో నొక
తెగవారు (శ, ర., బ్రా, వా)

అభినము. సం వి. అ. న 1. పొందుట, సంపా
దించుట మొ॥ది 2. తలఁచుట, జాగ్రాచుట.

అభినయము సం. వి. ఆ పుం 1. భవనము ఐక్య
రవ్యము, సంవద, పుం., వ. అశ్వబంధనము గుఱ్ఱ
మును గలెడిది కాదు.

లిఖనూడు నం. వి. అ. శం. ప్రాశ్నించువాడు.
|పార్లమెంట్.

అధి(యం)మే. సా. అ. గ్రీ. కలుగు, ప్రాప్తియ.
మ. ... అయ్యిస్తురా, ము నాపన్ అధి
యించె ... ఆ. రా. 7. 60

ఉ. కామిత దాయి నై వ నినుగ్రహానినంత వనంత
తోకతో. కామిత చింతిత్తము యారె
లభింపనె యంచు వేడివన్ .

५. रा. १२. २६.

అధ్యము. నం. ఎఐ. (అ. ఆ. అ.) 1. సంపాదించ
శ్చయైవది, లేక పొందశక్యమైవది, పొంద

దగినది, అందుకొనకకయ్యమైనది, అందుకొనదగినది. 2. గ్రహింపదగినది, తెలిసికొనదగినది. 3. అర్హమైనది, తగినది, యుక్తమైనది 4. స్పష్టమైనది, చేక్కగల దెలియునది 5. ఆమర్త్యదగినది, నిర్దోషముపడగినది.

అమకుడు సం వి అ ఘం ప్రియుడు, విటుడు, జారుడు.

అయ. పి. మోసము, (చూ. అయకారి.)

(శ. రి., ప్రా.)

అ. అయకాడు, అయకారి.

అయకాడు. పి. (అయ + కాడు) మోసకాడు. (ప్రా.)

అయకారి. పి. (అయ + కారి) మోసకాడు

గి. రంగఁ దని పేరునైతమెటుంగఁతెప్పె, నవ్వదుగు శిష్యుడే లేడటంచు నశని, గప్పిపెట్టెడి నీ అయకారి దొంగ, వది గుఱి కల్లతో నీజ పెట్టు లోపు

వై 4. 92. (ప్రా, శ. ర. పా.)

అయకాలము. సం వి. అ. ఘం. (ప్రపంచము యొక్క నాశనకాలము, ప్రళయవేళ.

అయగతము సం వి. (అ. అ. అ) కరిగినది, ద్రవముగా నయినది.

అయనము. సం. వి. అ. వ. 1. అంటుకొనుట, తగిలయుడు. 2. విరామము, తెఱపి, విశ్రాంతి. 3. ఇల్లు, విశ్రాంతిస్థానము

అయపుత్రి. సం వి. ఈ స్త్రీ నటి, వెషకత్తె. (స్వప్నమునయు స్త్రీ) సర్వీ

అయము. సం వి అ ఘం 1. నగుట తాని యుడు కలిసియుడు. లేక కూడయుండు, అటుకొనియుడు. 2. నక్కట, దాగించుట. 3. కరిగించుట, ద్రవరూపమున పెయ. 4. అగోచరమగుట, కనుగొనకుండ, నశించుట, స్వరూపములేవి. 5. మనస్సు బద్ధమైయు, తదేకధ్యనము, తదేకగ్రతి.

6. సంగీతమున ద్రుతము, మధ్యము, విలంబితము అని మూడువిధములుగల కాలము. 7. సంగీతమున విరామము, నిలుపు. 8. విరామము, విశ్రాంతి, తెఱపి. 9. విశ్రాంతి తీసికొనెడి చోటు, నివాసము. 10. బుద్ధిమాంద్యము, మానసికమాంద్యము. 11. అలింగనము, కౌగిలి. 12. ఆత్మ, బ్రహ్మము. 13. స్వత్యగీత వాద్యములయొక్క యేకతానతా రూపమగు సామ్యము, త్యాగిత్వ సామ్యము (ఈ యర్థమున అయ యనియే రూపము)

సి. అయదప్పకుండ మెల్లినె సాగపురివిచ్చినమిత్త బోదలు పేంజములు ద్రొక్క

చందా. 3. 181.

న. నీటివట్టివేరు (శ. ర.).

వృషభగతిరంగడ లతిక లతికమనీయ కరణ అయము అయమున నాడె నిత్యత.

నను. 8. 149.

అయార(ల)ంభుడు. సం వి. అ. ఘం. 1. నటుడు, వేషకాడు, 2. వృత్తము చేయువాడు.

అయార్కుడు. సం వి. అ. ఘం. ప్రళయకాల మందలి సూర్యుడు

అయింఁచు సం. అ. క్రి 1. నశించు.

సి. అఖిలభూతములు నాయం దుదృవించు వర్తించు అయించు వర్తించ నేను, వానివశంబున భార. అను 1. 378.

2. సక్తమగు

న. జీవుడయిన తన్న నవ్యయంబయిన బ్రహ్మ మగుదును అయింపంజేసి ... భాగ. 1. 385.

పి. కమలనాభు ... ఆ. నందు మును అయింఁ నెట్టగుణంబులు మూటల దొరుత సత్త్విమనకుఁ దోపుఁ, కలిమి చావ నుండెఁ గమలోఁపుడు రిజ, స్తమము అసురిలయ్యె, ధరణినాథ. భార. కాం 6. 479.

ద్వి. . . మనసు తత్త్వంబున మరపి అయించి చననేర్చు వతఁడె నుజ్జాని యుత్తముడు ...

ప్రభులిం. 5. 158 పా. 5 పం

అయ్య. ఎ. (నం. లంకా) వేళ్య. (ఇది లక్షణ గ్రంథములయందు వ్రాయబడియున్నది గాని దీనికి బ్రయోగము మృగ్యము (క. ర.)

అలంతిక. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. పాడనైన కంఠ హారము. 2. బల్లి, ఊసరవల్లి.

అలజ్జిహ్వము. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) వ్రేలాడు నాలుకగలది ఎ. అ. అ. 1. కుక్క. 2. ఉప్పము, ఒంటె.

అలజ్జిహ్వము. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. నాలుక వ్రేలాడునది. 2. క్రూరమైనది, భయంకరమైనది. ఎ. అ. అ. 1. కుక్క. 2. ఒంటె.

అలతి. నం. క/శ. 1. ఆడుచున్నది, ఆటలాడుచున్నది. 2. కడులుచున్నది, 2. ప్రకాశించుచున్నది. 3. వ్రేలాడుచున్నది.

అలన. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఆడుది, శ్రీ. 2. స్వైరిడి, వ్యభిచారిణియగు శ్రీ. 3. నాలుక.

అలనము. నం. ఎ. అ. న. 1. ఆట, క్రీడ, చెలగాట. 2. నాలుక వ్రేలాడించుట. 3. సాలవృక్షము, కడిమిచెట్టు.

అలనాప్రియము. నం. ఎ. అ. అ. కదంబవృక్షము, కడిమిచెట్టు.

అలనిక. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. చిన్నదియగు శ్రీ. 2. దీనురాలు, దుఃఖినితో నున్న శ్రీ.

అలనుడు. నం. ఎ. అ. అ. నాలుడు, పిల్లనాడు.

అలము. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. క్రీడాశీలమైనది, ఆటలాడునది. 2. (నాలుక) వ్రేలాడుకొనియుండునది. 3. కోరునది, కోరికగలది.

అలాకము. నం. ఎ. అ. అ. శిశ్నము, మేధ్రము.

అలాటంతపము. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. మడుటిని మార్చునది, లేక మడురు కందఁజేయునది. 2. మిక్కిలి వాధపెట్టునది, చాల వాధగలిగించునది.

అలాటంతపుడు. నం. ఎ. అ. అ. నూడు. అలాటతటము. నం. ఎ. అ. న. నొసలు, నిటల తడిము, అలాటప్రదేశము.

అలాటపట్టము. నం. ఎ. అ. అ. 1. ప్రశస్త అలాటము. (వాచ. 2. నొసటి చేదునైన చోటు, చేదునైన అలాటప్రదేశము. 3. ఒకవిధమైన కిరీటము, తలచెంద్రుకలు ఎత్తికట్టు నాచా.

అలాటపట్టిక. నం. ఎ. అ. శ్రీ అలాటపట్టము.

అలాట(క)ము. నం. ఎ. అ. న. 1. మదురు, నొసలు. 2. అందమైన మదురు, ప్రశస్త అలాటము.

అలాటరేఖ. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. నొసటిపై వ్రాయబడిన వంక్రి, నొసటిగీటు. 2. ముడుతలుగల నొసలు. 3. ముఖముపై బెట్టికొనెడి మతసంబంధమైన రంగుబొట్టు, తిలకము బొట్టు.

అలాటరేఖ. నం. ఎ. అ. శ్రీ. అలాటరేఖ, నొసటిపై గీటు లేక వంక్రి.

అలాటాక్షుడు. నం. ఎ. అ. అ. నిటల వేకుడు, శివుడు.

అలాటిక. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. మడుటిపై బెట్టికొనెడి వగ. 2. మడుటిపై మంచిసంబంధముతో గాని యితరమైన పరిమళముగల చూర్ణములతో గాని ధరించెడి చిహ్నము.

అలాటూలుడు. నం. ఎ. (అ. అ. అ.) ఎత్తైన లేక అందమైన అలాటము గలవాడు;

అలామకము. నం. ఎ. అ. న. మడుటిపై మంచి కొనెడి పూలదండ.

అలామము. ఎ. అ. న. 1. మడుటి యలంకారము. 2. వగ, అలంకారము. 3. (ఉత్తర పదమైనపుడు స్వజాతిలో శ్రేష్ఠవస్తువు. (ఈయర్థమున నిది చరిత్రాదులలోనిది. ఉదా: సాధ్వీ అలామము, అబలాఅలామము.)

ఉ. ఈయబలాఅలామకెన యేయుగమందుమగాన...

కళాం. 2. 92.

4. నొసటిపై నుంచుకొనెడిబొట్టు. 5. గుటుకు, సంజ్ఞ. 6. తెక్కెము, జండా. 7. శ్రేణి, పంక్తి. 8. తోక. 9. (గుట్టము, సింహము మొ॥ హని) జూలు. 10. ఘనత, గొప్ప తనము. 11. అందము. 12. కొమ్ము. 13. లలిత. గుట్టము (ఆ ని.).

లలి 1. ప్రేమ, అనురాగము.

కం. గలుమఱు, దలయ టితగ, వ్వులుగిడిదోయిల్ల జలమునన్ బోర్కాడించి లలిం జన్నిచ్చుచు ను, య్యల నూపుచుఁ బెనువదొడఁగె నానఁకికువున్ కళా 6. 193.

మ . . వేల్పుంజకోరేక్షణల్, లలి భీమేశ్వరు రాజశేఖరునిఁగొల్వన్ వచ్చి రొక్కుమ్మడిన్. భీమ. 5. 108.

2 విలాసము

శి. మగున కాటంకయుగ్మంబు మనస్థభవకు, శక్త్యయుగ్మంబు గాఢోలు లలిఁ దలంపఁ, గడఁగి సవ్యాససవ్యమాగ్ధమువేయ, నైత రంధ్రంబు గాదె తదంతరంబు, నైష. 5. 18.

ద్వి ఇవవంశచంద్రుడే నింద్రాఠిమోము, వని శంబు నిటు వాడు వనివచందమున, దళముల విగువెల్లఁ దప్పి యుదంద, లలిదక్కుచును గమలంబులు మొగిడె.

రం రా. యు. 285 పా. 6 పం.

3 ఉత్సాహము

ఉ హాళికులెన్నఁడుం దెగని యూరులచేలును జౌకుమళ్లును, గా లలి నేలసాగిరిఁ గల్గి పసింగొని పేద మున్నుగాన్.

ఆము. 4. 124.

మ. ... ప్రేవల్లెకుసీ లలిప్తు నేఁగివఁ దన్నివా మలు మహోల్లాసాత్మకై యమ్మహాబలు నంతంత నెదుర్కొవంగ నతఁడున్ బంధుత్వ ధారేయతన్. హరి. ఉ. 2. 71.

4 క్రమము

సీ లలిఁ జకోరఁబుల తలఁపులు గంపింపఁ జక్ర వాకఁబులు సంతఃప. విక్ర. 2. 107.

కం. లలి వలరఁ గొమ్ము లనువ, ర్తినిసద్విజరాజ సంగతిఁ దగి నవర్ణోజ్జ్వలమై మమనోభి మతిన్. దలరి పురము కోట తోట తవరు ఘనశ్రీన్. కవిజ. 1. 42.

కం. లలిఁ జాలింతతనంబులఁ, దలరెడు నమ్ముద్దు నేలచాలువునల, తలమానికముల కటు ల, న్నెల లేచుడఁ దొమ్మిదియును నిందారు టయన్. అచ్చ. రా. కాల. 88.

5 విలాసము.

సీ. పలుజేడులకు మాడు బలియించి పాలి యించి లలిఁ గేరు వంటవలంతి సరియె

గి యివ్వెలందుక కని తవయూడుచేదె, లంద టును దెందముల నుబ్బియాడుకొనంగ.

నీలా 1. 52.

సీ విలాస మొప్పుచుండు, నవ్యయమై యేతదర్థంబునందును లలి యన నొకళల్ల మలరుచుండు ఆం. కా. 189.

6. వాక్యాలంకారము.

సీ. పద్మరాగవిభూషణ ప్రతతి మాటు, లలి నశోకలతావ్రవాళములు చార్చి ..

హరి. 8. 68.

కం. లలిగంగాస్నానంబునఁ, దొలఁగంగలపాత కము చతుర్దశభువనం, బులు గూడిచేయఁ జాలవు కొలఁదియె గంగాశయము గుణ రత్ననిధి జాహ్నువీ. 3. 72.

సీ. లలిఁ దొక్కుఁబట్టులు పలుకనేర్పినవాడె పరికించి సత్యంబు పలుకనేర్చె.

7. అశ్వశిఖాభేదము.

సీ. లలి గూర్చి లలి చేర్చి లాగించి ...

వి. శకుం. 112.

లలిత. సం. 1. అ. శ్రీ. 1. ఆడుది, శ్రీ.

2. కామకరాలు, కామాతులత గల శ్రీ.

3. కస్తూరి. 4. దుర్గావతారభేదము. 5. ఛందో భేదము. 6. (సం.) ఒకానొక రాగము.

లలితపదబంధము. సం. 1. అ. ప. 1. సొగసైవ పదముల గూర్చుట. 2. మనోహరమైన పదములు గల కావ్యము.

లలితపదము. సం. విజ. (అ. ఆ అ) సొగసైన పదములు గలది. 1. సొగసుగా రచించబడినది. 2. శృంగారరస సంబంధమైన పదములుగలది.

లలితప్రహారము. సం. వి. ఆ. పుం. నెమ్మదిగా గాలిపిడుట.

లలితము సం. విజ. (అ. ఆ అ) 1. క్రిడాశీలము, ఆలలాడునది, సయాశీలాడునది. 2. మనోహరమైనది, అందమైనది, సొగసైనది. 3. ఉల్లాసకరమైనది, సంతోషకరమైనది. 4. మంచిది. 5. బోధించునది, ఈర్ష్యతమైనది. 6. మృదువైనది. సుకుమారమైనది. 7. వణకెడునది, కంచముగలది. వి. ఆ. పుం. సంగీతమున స్వరభేదము. న. 1. అట, సయ్యాట కేశి. 2. శృంగారవిరోధము, గమనము యొక్క సొగసు, సుకుమారతచేత నగు వంగవిన్యాసరూపమైన స్త్రీ యొక్క శృంగారచేష్ట. 3. అందము, సొగసు, మనోహరత. 4. స్వాభావిక కృత్యము. 5. నిష్కాపట్యము, అమాయకత్వము.

లలితలలితము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి యందమైనది, అత్యంత సుందరమైనది.

లలితలులితము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) దుర్బలమైనదియైనను మనోహరమైనది.

లలితాపంచమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆశ్విని శుక్ల పంచమి.

లలితాభినయము. సం. విజ. (అ. ఆ అ.) సొగసైన యభినయము గలది.

లలితార్థము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ) అందమైన తేక శృంగారసంబంధమైన యర్థము గలది.

లలితానస్తమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భాద్రపద శుక్ల పంచమి.

లలితుడు. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కామాతురత గలవాడు; విషయానర్తుడైనవాడు. భోగములయం దానర్తు గలవాడు.

లవంగకము. సం. వి ఆ న లవంగము.

లవంగకలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ లవంగపు మొగ్గ.

లవంగము. సం. వి. ఆ పుం. లవంగములు. న. లవంగములు.

లవణ. సం. వి ఆ. స్త్రీ లావణ్యము, అందము, సౌందర్యము.

లవణజ్వరము. సం. వి. ఆ న ఒకటినును ఉప్పు.

లవణజము సం. వి. ఆ న సముద్రపు టుప్పు.

లవణజలము. సం. వి ఆ పుం. సముద్రము

లవణజబోధ్యవము. సం. వి. ఆ. పుం పురుగుల వై చిప్ప, గుల్లి.

లవణము. సం. విజ. (అ. ఆ అ.) 1. ఉప్పుగా మన్నది. 2. మనోహరమైనది, అందమైనది. వి. ఆ. పుం. 1. ఉప్పున, (లవణరసము) 2. ఉప్పు నీటి సముద్రము. 3. ఒక వరకము. న. 1. ఉప్పు, సముద్రలవణము. 2. కృత్రిమముగాఁ జేయఁబడిన యుప్పు, చేయఁబడిన క్షయిప్పు.

లవణమేహము. సం. వి. ఆ. పుం. మూత్రరోగ భేదము.

లవణసముద్రము. సం. వి. ఆ. పుం. ఉప్పునీటి సముద్రము, సముద్రము.

లవణాంతకుడు. సం. వి. ఆ పుం. శత్రుఘ్నుఁడు.

లవణాంతస్సు సం. వి. న్. పుం. (ఉప్పునీరు గలది.) సముద్రము, న. ఉప్పునీరు.

లవణాకరము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. ఉప్పుగని. 2. ఉప్పునీటిస్థానము, సముద్రము. 3. సౌందర్య విధి.

లవణాలయము. సం. వి. ఆ. పుం. సముద్రము.

లవణి. వి. 1. పాళము, త్రాచు.

న. ... లోకమాతచేతి లవణి పెట్టచేతం తెల్లా చెదరగు పసిడిచిప్పల జోళ్లతోన గులగుల లైన శరీరంబులతోడ ...

2. విసువు

నీ బడెయమైన యొడ్డాణంబు లనడిచే నక్క
శించిన పొట్ట మక్క శించి ...

మనుచ 1 59.

అవణిమ సం. వి. నో. ఫం. 1. ఉన్నన, ప
తనము 2. సౌందర్యము, అంబు, సొగసు.

అవణుడు. సం. వి. అ. ఫం. మధురను రాక్షసుని
కుమారుడగు నొకానొక రాక్షసుడు ఇతడు
శత్రుఘ్నునిచే జంపబడినవాడు.

అవణోత్తమము. సం. వి. అ. ఫం. 1. తాత
యువ్య, గనియువ్య. 2. పెట్టువ్య, సురే
కారము.

అవణోదము. సం. వి. అ. ఫం. 1. సముద్రము.
2. ఉప్పనీటి సముద్రము.

అవనము. సం. వి. అ. న. వరి, మొక కొడ
వటితో గోయుట. 2. కొడవలి, కొడవలి
వంటి కోతకత్తి.

అవము. సం. వి. అ. ఫం. 1. కోత, కొడవలితో
గోయుట. 2. (వరి) గోయుట.

అవలవ¹. విజ. భేదిల్లివది, బ్రద్దలయినది.

ద్వి. పటువజ్ర నిఘ్నర పొదఘట్టవరి, అవలవయై
కుతంబు గ్రక్కదల.

ద్వి హరిశ్చ. పూ. 2087.

అవలవ². ఎ. కదలుటయందలి ధ్వనికనుకంఠము.

చం అవలవఁ జమ్మఁ దోయి గదలన్ దొలుకారు
మెఱుంగుఁడిఁగెలం, గవగవ నవ్వుదాలు
తెలికన్నలమించులు చొకశింపఁగా, నవ
నవ యౌనవంబు గల నాటి భవత్పురుషాయి
తోడ్డుతున్, శివశివ యెన్నిభంగులను జీత
ములో మఱువంగవచ్చునే

క్రీడా 1. 217.

అవలి సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఒకానొక తీరగ.

అవలేకము. సం. వి. అ. ఫం. అక్కఱాలాంకము.

మ అవతంసృతకాశమవ్యపాయుడై దుర్జయ
జ్ఞానధూధిన్, దర్శింపఁగదూర్తకీర్తిపమా
ధావక్యముల్ మట్టుకొన్న విహంగంబులు
చూపఁగా వెఱచి లీనాలైన చందంబునన్,
అలేకంబును లేకపోయె యహియెల్ల
మంచుసంచారముల్. పరాహ. 3. 70.

అవాకము. సం. వి. అ. ఫం. కొడవలి, కోత
పనిముట్టు. 2. కోత, కొడవలితో గోయుట.

అవాజమా. గ్రామసేవకుల జీతములకై తీసికొనఁ
బడు కొద్ది పన్ను. (శ ర.)

అవాజకము. సం. వి. అ. ఫం. కొడవలి, కొడ
వలివంటి కోతపనిముట్టు.

అవి. సం. విజ. (శ) వాడిగలది వి. శ. ఫం. అవి
త్రము, కొడవలి (అ. ని.)

అవించు. సం. న. శ్రీ. కోయ.

అవిటి¹(టి). ఎ. 1. పక్షిపుచ్చము.

నీ. లావు అవిటి నా నలరుఁ పక్షిపుచ్చాఖ్యి ...

ఆ. భా. 2. 99.

న. ... కిలకొట్టుచు తెక్కలారుచు అవిటిలఁ
ద్రిప్పుచు వింఛములు సేయుచుఁ దలలాడిం
పుచుఁ గటుకుకటుక్కునఁ బల్లుపోక విర
విరం జుట్టుకొని ... ప్రబంధ. 7. 88.

నీ. ఋరుగకాయబోత్ బోరలు అవిటిల కొన
కత్తెరలకట్లు కొంగిగోళ్లు. ప్రబంధ. 1. 30.

2. గుట్టుపుతోక.

నీ. కంద మనంగను స్కంధంబు దగుఁ దోక
అవిటి నాఁగను బుచ్చము విలసిల్లు.

ఆం భా. 2. 197.

అవిటి². విజ. బధిరుడు, చెవిటివాడు.

నీ. . అవిటి, గీ. చెవిటి యవఁగను బధిరుడు
చెలఁగు ... ఆం. భా. 2. 120.

అవిత్రము. సం. వి. అ. న. కోతపనిముట్టు,
కొడవలి.

అవుడి=అవుణి. ఎ. ఆయుధవిశేషము.

కం. ఆచక్రము హతమైన ని,లాచక్రముమీది
కుటిలి అవుడు అవుడి బాహుచతురవిధము
శ్రమ,రీచండిమరేఖ సంతరించుచు విసరన్.
జై. కా. రి. 178.

అనుబంధం = అనుబంధం వి. అనుబంధవిశేషము.

ద్వి. తోమరంబులువేసి ద్రుంచు మాపుతులు,
అవుడి సాంచి పల్లమును గుట్టమును, రిపు
తును జడియ తోరన మోసువారు ...
ద్వి. కాగ. 4 71.

అనుబంధము. సం. వి. అ. తుం. రక్షణదోషము.
వి. పాలువైఁబూనిన లీలమందెడుదాలు అనున
పదాల మి అక్షరాలను. రక్షణదోషము. 15.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. న. వెల్లుల్లి. (వృ. వి.).
అపితము. సం. వి. అ. తుం. (అ. అ. అ) ఈస్పితముయి
నది, కోరఁబడినది.

అనుబంధము. సం. వి. అ. తుం. నటుఁడు, నర్త
కుఁడు, వృత్తముచేయువాఁడు.

అను. సం. వి. అ. తుం. 1. కుంకుమపువ్వు,
2. నమపు.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. 1. వృత్తము.
2. చెమలి. రి. కాగలింపుకొనుట. న. మేడమీది
గది. వి. 1. లావ్యముచేయునది, అటాడు
నది. 2. ఇటువంటి కదలునది.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. ఉమ్మి: నోటిలో మందెడి
యుమ్మిసీరు.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. (అ. అ. అ) 1. ఆటలాడి
నది, క్రీడాశీలమైనది. 2. కమపడినది, రూఁతు
దాల్చినది. 3. అవతరించినది, దుమికినది, దిగినది.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. 1. చొంగ, ఉమ్మిసీరు,
లాల. 2. రసి, చీము. 3. చెఱకురసము,
చెఱకుసీరు. 4. మేదస్సు.

అనుకు. న. క్రి. సశింపఁజేయు.

చం. అనికరిజోదు లగ్నలిక లగ్నలక్ష్మివఁ గు త
పంక్తున్, వసుమతిఁ గూర్చియున్ గదల

వైచియుఁ గత్తుల వ్రక్కలించియున్,
నసుల వధించియున్ మునలవర్గములందిడమోడి
నాలుకల్, మనలకవేసి వంచియును మందుల
తిత్తులు గాల్చివైచియున్. కా. వి. 5. 31.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. ధమర్మధర్మము,
విడికట్టు, విల్లువట్టుకొనెడిచోటు.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. విల్లు, దనుస్సు.

అనునము. సం. వి. అ. తుం. (అ. అ. అ) 1. కాగలింపఁ
బడినది. 2. ప్రవీణతగలది, నేర్పుగలది.

అనునము. వి. వస్త్రవిశేషము.

నీ. బందరుచీటి అనునది. వాంస. 5. 350--

అనునము. సం. వి. అ. తుం. అను. తంగము,
పెద్దయల. ఉదా: అనందలహరి, కరుణాలహరి-
సుధాలహరి మొ.

లా

లా సం. వి. అ. తుం. 1. పుచ్చకొనుట, అకా-
నము. 2. ఇచ్చుట, దానము.

లాంగడము. వి. వికాలము.

న. ... పంజరమున రంజిల్లు క్రొంజిలుకల జిత్తి.
బిలి పలుకులఁ బోలువగు లాంగడపు జంట
బవంతి ... ఇందు. 1. 17.

లాంగలగ్రహుఁడు సం. వి. అ. తుం. కర్షకుఁడు,
దున్నెడువాఁడు, నేద్యగాఁడు.

లాంగలదండము. సం. వి. అ. తుం. వాగలి
కట్టి, వండికొల.

లాంగలధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. తుం. వాగలి
చిహ్నములెక్కిమువఁగలవాఁడు, బలరాముఁడు.

లాంగలపద్ధతి. సం. వి. అ. తుం. వాగలిచాటు.

లాంగలపాలము. సం. వి. అ. తుం. వాగలి
కట్టి వాగలిదుంపయం దమర్చెడి యినుప
పాళము

లాంగలము. సం. ఎ. అ. న. 1. నాగలి 2 నాగలివలె వేర్పడిన దూలము, 3. కాటిచెట్టు. 4. లింగము, మగగుటి. 5 ఒకజాతి పుష్పము, (తి. ని.) 6. చంద్రునియొక్క యొక విధమగు రూపము. 7 ఇంటిదూలము, గృహదారు విశేషము (మే. ని).

లాంగలి సం. ఎ. న్. ఫం. 1. బలరాముడు. 2. కొబ్బరిచెట్టు 3. పాము. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. కొబ్బరిచెట్టు. 2 తరిగొట్టుచెట్టు. 3. నీరుపిప్పలి.

లాంగలికము. సం. ఎ. అ. (అ. ఈ. అ) లాంగలి సంబంధి, నాగలికి సంబంధించినది.

ఎ అ ఫం. ఒకవిధమగు విషము.

లాంగలికి. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. విషలాంగలి, ఒక జాతిచెట్టు.

లాంగలిష. సం. ఎ. అ. శ్రీ. నాగేటికట్టి, పడికోల.

లాంగులము. సం. ఎ. అ. న. 1. తోక. 2. లింగము, మగగుటి.

లాంగూలము. సం. ఎ. అ. న. 1. తోక. 2 లింగము, మగగుటి (మే. ని.). 3. ఛావ్యపుంగొట్టు. ఫం. అభివయహస్తవిశేషము. (ఈగ రమువ్రేలిని వంచి చిటికెవ్రేలిని పైకెత్తి, కడమ మూడువ్రేళ్లను ఊర్ధ్వకారముగా త్రేకాగ్నులవలె పట్టునది) (శ. ర).

లాంగూలి. సం. ఎ. న్. ఫం. క్రోతి, వానరము.

లాంగూలిక. సం. ఎ. అ. శ్రీ. వృశ్చిపర్ణి, కోల పొన్న (వృ. వి.).

లాంఘనము. సం. ఎ. అ. న. 1. గుఱుకు, నైసర్గికచిహ్నము. 2. కలంకము, నుచ్చే, అప్రతిష్ఠాచిహ్నము. 3. చంద్రునికలంకము. 4 పేరు, సంజ్ఞ. 5. హద్దుజాయి, పొలిమేర జాయి.

లాంఘితము. సం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) గుర్తుపెట్టఁబడినది, భిన్నముగాఁ జెప్పఁబడినది, గుణవిశేషముతో జెప్పఁబడినది. 2. వేర్వేరుఁబడినది, పేరు పెట్టఁబడినది, పిలువఁబడినది. 3. అలంకరింపఁబడినది 4 ఆమర్చఁబడినది, సిద్ధపఱువఁబడినది.

లాంఠిని. సం. ఎ. ఈ. శ్రీ కులట, వ్యభిచారిణియగు శ్రీ.

లాంపట్టము. సం. ఎ. అ. న. లంపటత్వము. 1 అత్యాసక్తత. 2. కాముకత్వము.

లాంక. ఎ. పక్షియాక. (శ. ర.)

ః : లాంకకట్టు.

లాంకకట్టు. ఎ. (లాంక + కట్టు) విడిచికట్టిన పెడచేతులకట్టు (శ. ర.).

లాంగ. ఎ. 1. గుహ.

నీ. .. నిడురలైన, లాంగూలముల నొప్పి లాంగలు వెలువడ్డ కంఠీరవంబుల కరణి వెలిగి. భా. రా. యు. 850.

2. రంధ్రము, బొటియ. కన్నము.

క. లాంగలు వెక్కులు తోవల, బాగై తను ముట్టవపుడ పట్టువడక తో, దాగి చని వెలికి వెలువడి, పొంగను ముగలుగునట్టి బొక్కయెదిరికివ్. కేయూర. 4. 115.

నీ. లాంగలం బుట్టల తోగిన శిఖిల భుజంగమ కులములమింగికొనుచు, వెగడొంది యట చుచు నెగయు బల్బులుఁగులం బొగ నూర్చి కీలలం బొదివికొనుచు... ఆశ్ర. 2. 151.

నీ. కెడనిన గరిసెల క్రింద లాంగలం గ్రున్పి యదువకాపురముండు నాఖుతతుల.

అము. 8. 18.

ః : లాంగదాంగుడు, లాంగలి.

లాంగదాంగుడు. ఎ. (లాంగ + దాంగుడు.) విశేషయము, పాము.

నీ. లాంగదాంగుడు జాంగ ప్రోగు లిడెడు ప్రోడకొలలు దొసంగులు దొలంచు మేటి ... అచ్చ. రా. కాల. 8.

లాగరి ఎ. (లాగ + అరి³) శ్రోత్రము, చెవి.
(శ. ౧, బ్రా.)

లాగింజు. ఆ. శ్రీ. (√లాగు) 1. లంఘించు
ఉత్పతనమును.

ద్వి మేదిని చలియింప మెట్టిన ధూళి, మేదురిగతి
నెక్కి మిన్నందుకొనంగ, లాఘవ మెనంగగ
లాగించుగతుల, మేఘముల్ చెదరంగ మేటి
యగ్గలిక, దిగ్గజంబులు మ్రొగ్గ ...

రం. రా. ఉ. 48 పా. 12 పం.

1. సుడిగాలి తిరిగెడు వదువున వడిజుట్టుకొంచు
వైచాన లాగించి వ్రేయు. ప్రబంధ. 88.

2. అశ్వశిక్ష చేయు.

3. లలిగూర్చి లలి దేర్చి లాగించి శుండాలముల
నోజ వట్టించి ఖలువు దెచ్చి.

వి. శకుం. 1. 112.

4. శ్రీ అతిక్రమించుట.

5. ప్రాంగెంపురాల సంపద, లాగించు మిటారి
గముల లలితాధరముల్. సమీరి. 1. 94.

లాగు. ఎ. (సం. లంఘన.) 1. లంఘనము.

6. జెట్టుతండంబుతోడఁ జేవట్టి హాంత, కారి
విఠించిన యట్టు లగ్గలిక విఱుకు, లాగు
వేగంబు మెఱిగి బలంబు నెఱసి, మల్లుతవమున
మెప్పింతు మనుజువిభుని.

భాం. విరా. 1. 81.

7. నాట్యవిశేషము.

8. దేశిపథింబు చిట్టణము దివ్యకాసియు గోల
చార కై, లాగి పేటివిధము లాగులు
ఉక్కిరి చించి కొల్వజుల్, కానలుకొప్పుఁ
జూపులును .. శ్రీరంగమా. 4. 182.

9. లాగు మైసినయుఁ బల్లెటయు కత్తియు
బెక్కు విలసిల్లు ఉక్కిరివిధ మొకర్తు ...

ఉ. రా. 6. 199.

10. మొగ్గ

11. గొప్పలై మిన్నందు చచ్చురాలెక్కి లాగులు
వైచుచోఁ జంద్రకలనంగ.....గీ.....అలరు

బోండ్లు, విపుల భరతకళాశాస్త్రనిపుణులైతఁ
బిరుదు పాత్రలు గలరు తత్పురమువందు.

విజ. వి. 1. 15.

4. మల్లబంధవిశేషము.

ఎ ... కిల్లియు బలిబడుటయు రొండివేటును
వణంబును కర్నాతును భారంబును బొంగ
ణయు పెట్లాగుడు రూణింపును సరిబిత్త
రంబును లాగును వింటాలంబును ..

ప్రబంధ 78.

వ. ... కక్కికొక్కిన ... సరిబిత్తరంబును
లాగును ... వృసింహంబును నాదియగు
ముప్పదిరెండు విన్నాణంబుల నాణెంబు
వరిపించి ... హంస. 1. 208

వ. ... సరిబిత్తరంబును లాగును వింటాణం
బును ... అను విన్నాణంబులు విడిదిపఱచి,
మల్లపు ౧ 69.

5. చల్లడము, సగముకొడవటకుఁ దొడిగొనెడు
గుడిగి.

చం. వలిపష్టసాళు వింతవలెవాటులు లాగులు
రావిరేకులుం, గలిగిన గుజ్జరూపములు ...
సారంగ. 1. 116.

జ : లాగించు, లాగువడు

లామే. అ శ్రీ. 1. పాంచు.

12. లాచి పాంథులమీద లావణివేసిన గులరు
విల్చుచి స కుటరికె యనంగ. శవతి. 1. 77.

13. చూచినయంతలోఁ దనకుఁ జొచ్చున దాఁక
చధిశ్చిన్యుడై, లాచిన మన్మథుండు కరి
లాఘవ మొప్పని శాతస్తప్ప నా, రాచారం
పరిల్ వటప వ్రయ్యలుచేసెఁ కియ
శీలమున్, ... వైజ. 1. 16.

ద్వి. రాచోపాక్షను గొని నవ్వగకుండ, లాచిన
మీమూలధవమెల్లఁ జెట్టి, గోచింపఁదై
దాచిగొనుచు నేతెంచి, లాచియ న్నాడెను నీలా
గొత్తి చూడ.

ద్వి. హరిశ్చ 6. 105 పం.

14. కవియు

సీ. తనవిడ్డఁ తెఱసిడ్డ దమఱ మ్రింగ గ మర్చి
లాఁచెనోయని తోఁచె లంకమీఁది గీ.
వవవతా కాలతా కావనస్సుత్త, రాగముని
జాగరాగంబు రథచమూస మద్రైవాల
మును రామభద్ర నికట, ధూపధూమంబు
వై నట్టు దుమ్మురేగి. రామా 7. 272.

గీ గబ్బిబెట్టులి డాకల ద్రొబ్బి విరియఁ.
ప్ర మి రూపార్పకున్న నీబంటఁగాను, లాఁచి
గవిఁజొచ్చి యచ్చభల్లములగముల, బడలు
వాపకయున్న నీబంటఁగాను

వేం. పంచ. 2. 194.

(పందివేఁట.) గీ లాఁతపిప్పవ జాగిము గొట్టు
కొట్టునఁ గూడిన పిడిఁకూనైఁ గొమ్ము
లా డ కకు 4. 77.

3 పెనఁగులాడ

గీ. కాంత పద మొంది యట యూరు గ్రమ్మి
కాచి, 'మ నెనని పయోధంకిభరిదుర్గ,
సంగతికి లాచు వృపదృష్టి చక్రకాన
నోన్నతిస్థాన మవుడుగా యొదవుఁ దవకు.
వసు. 2 85.

4. ప్రియసదు

గీ తెఱవ లిటు నీరువోయు పదిరియ చేరి
యలఁ గొఱుక పిచ్చుగుఁజై యనంగు,
ఁనుగ గొనఁజొనైఁ గల్లగట్టమర వారి,
కధ్వగులు లఁచి యడు విడియముల పేగ
అము 2. 18.

జ లాఁమేకొను, లాఁపరా, లాఁపు,

లాఁమేకొను. అ. 13 (లాఁచు + కొను.) (స్వార్థ
మున) పాఁచే

వ మఱయు, బ్రమత్తులై యధీరులగు వరుల
గుఁడు వృంబుచండంబున నొదిగి లాఁచు
కొనియుండి చెప్పించుగాని ధీరులై నవానికిం
గలివలన భయంబులేదు. భాగ. 1 445.

లాఁత ఎ. (√లాయు) ఉద్రేకిము. (చూ. లాఁత
సేయి.)

లాఁతసేయు అ. 13. (లాఁత + సేయు) లాయు,
ఉద్రేకించు.

వ. .. కరాళింపక లాఁతసేయక ... గంగా
తరంగంబుల తెఱఁగు చాల్చు వారువంబు
లను ... ఉ హరి 4 218.

లాఁతి న. అవ్యము, అవ్యఁడు, తెఱ.

కం. అది లాఁతియిల్లె నినుఁ దమ, హృదయఁబుఱ
నెవ్వరేని యెఱుంగరె ...

భార. విరా. 2. 99.

ఎఱ అన్యఁడు.

సీ. జ్ఞాతి బ్రోవనివాఁడు లాఁతి బోపించునే
యిలుగొన్న దొర మావ్య మిచ్చువాఁడె. రామలిం 101.

ఎ. అన్యఁడు, ఇతరుఁడు

ఉ ఒండుతలపోతలు లేతలు మమ్ము
నిమ్మెయిన్, లాఁతులఁగాఁ దలంపకు వలం
పకు చాల నలంగియుండగన్.

ఉ. హరి 4. 98.

చం. అదితి మొఱంగి కుండలము లానఁకుండు
హరించె వాని నే, గదవములోఁగ దుంచి
యవి గైకొని చాచితి నాఁటమండియుం,
బదిలముగాఁగ వన్నడుగఁ బంపని కారణ
మేమి లాఁతినే, యిదె చనుదెంచి యిత్తు
వసుమి శతమన్యనితోడ సంయమి

పారి. 2. 28.

జ : లాఁతివాఁడు

లాఁతివాఁడు న (లాఁతి + వాఁడు) అన్యఁడు.

ఉ స్వైవిహారిధీరలగు పారసలోచన లున్న
చోటికిన్, బోరువ లాఁతివారు చొరఁ
బోయినచో రసభంగము ... ఎను. 2. 55.

లాఁతు. ఎఱ మిక్కిలి, అధికము.

చం. కొడుకులు కూఁతులుం గలిగి కూడును
కాఁడియుఁ ద్రవ్వి తండమై, విడిముడి
లాఁతుగాఁగలిగి వెఁడియుఁ బైఁడియు నిండ్ల
లోఁలన్, దడఁబడ ... క్రీడా. 258.

లావరా(య). ఎ. (లా వు + రాయి) జలద్వారముఖమువలె దృఢాదికము చొరకుండ వమర్చి యుండెడు గండ్లరాయి.

వ. ... గుడిలావరాతూవరాణికడ నిలిచి ...
ఆము 8. 10.

సీ. తూవరాణపుటమ్ము తూమొప్పరము జల
దారియం చవఁగను దవరును జల. గీ. నిర్గ
మము అమ్మఖంబున నీటితోడ, వచ్చుత్పద
ములఁ జొరసినిశ్చే వలక పేరు, లావరా
యంచుజనులు వంశగఁగను వెలయు.

ఆం. భా. 1. 154.

లావు. ఎ. (√లావే) లావచుట.

లాక. ఎ. 1. అంకురము.

ద్వి. ఆకంజబాణు మోహనపుష్పకాళి, లాకయో
హేమకలాకయో యవఁగ, ...

అ. మ. క. 4. 188 పా. 24 పం.

ద్వి. మత్తచకోరాక్షి మరువంపులాక, క్రొత్త
ముత్యపుబొమ్మ ...

వవ. 2. 57 పా. 22 పం.

ద్వి. ఒక్క మైవదిలాక లొత్తి కలిర్చి, వక్కొమ్మ
లిడి పారువది కెట్టుగట్టి, ...

ద్వి. వరమ. 4. 268 పా. 8 పం.

2. వడుగుతం దక్కడక్కడ చొప్పించెడు
వెదురుబద్ద.

సీ. కారంపుండుగులుఁ గం దెలకప్పెర గోలము
లాకలు నీలికడవ, ... హంస. 2. 12.

3. పక్షియాఁక (క. ర., ప్రా.).

4. తెక్క, భుజము. (మా. లాకకట్టు.)

జ : లాకకట్టు, లాకలొత్తు.

లాకకట్టు. ఎ. (లాక + కట్టు) వెనుకకు చేతులు
విడిచికట్టుట.

గీ. వెనుక మోచేతులను గట్టిపెట్టు టొప్పు లాక
కట్టు లవంగఁ గై లాసవాసి.

ఆం. భా. 3. 88.

లాకలొత్తు. అ. శ్రీ. (లాకలు + లొత్తు) దట్ట
ముగాఁ గలుగు, దట్టముగా వంకురించు.

సీ. ఒత్తెం జరణము లటు దళు, కొత్తం దమి
మునిశి లాకలొత్తెం బులకల్, చిత్తజాడు
వింటఁ దూపున్, జత్తాయతపఱిచి చిత్త
జల్గుగ నేనెన్. విప్ర. 8. 86.

లాకి. ఎ. ఎఱుపురంగుగల వస్త్రవిశేషము.

(లాఖ = ఎఱుపురంగు. మి. ప్రా.)

రగడ సరిపేయరాని హంసావళులు లాకిలు,
మాదళంబులు వెన్నమణుగులు ముసజ్జీలు.

హంస. 5. 858.

లాకుటికుఁడు. నం. విజ. (అ ఈ అ) దుడ్డుః జ్ఞి
యాయుధముగాఁ గలవాఁడు.

ఎ. అ వుం. కావలివాఁడు.

లాక్ష. నం. ఎ. అ. శ్రీ 1. ఒకవిధమైన
యెఱుపురంగు వస్తువు, లత్తుక, అలక్తము,
2. ఎఱుపురంగునిచ్చెడు పురుగు, జరుద్రపురుగు,
ఇంద్రగోపము (అ. ని.).

లాక్షికి. నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. నీత (విల్యము).

లాక్షణికము. నం. విజ. (అ. అ. ఈ.) 1. నై సర్గిక
మైనది, స్వాభావికమైనది. 2. లక్షణార్థముఁ
గలది (వాచకవ్యంజకభిన్నమగు పదము).
3. మాటిగా వర్ణముదెలుపక అలంకారరూప
ముగాఁదెలుపువడి. 4. అముఖ్యము, అప్రధానము.
5 పారిభాషికము, పరిభాషగా నేర్పఱువఁబడి
వది. ఎ. అ. వుం. పారిభాషిక శబ్దము.

లాక్షణీకుఁడు. నం. విజ. (అ అ. అ.) లక్షణ
జ్ఞుఁడు ; సంజ్ఞలను సాముద్రికచిహ్నములను
ఎఱింగినవాఁడు

లాక్షణ్యము. నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శుభా
శుభసూచేములైన లక్షణములుకలది. 2. శుభా
శుభములను సూచనచేయువది.

లాక్షణ్యుఁడు. నం. విజ. (అ అ. అ.) లక్షణ
ములు (శుభాశుభసూచక లక్షణములు) తెలిసిన
వాఁడు.

లాక్షాక్షరపు సం వి త. పుం. పృథవికేసము.
లాక్ష శతపత్తి చేయుచెట్టు, రంజనద్రవ్యము
నిచ్చెడు చెట్టు. (వృ. వి).

లాక్షప్రసాదము. సం. వి. త. పుం. రక్తలో
ద్రవ్యము. ఎఱ్ఱలొద్దుగుచెట్టు (వృ. వి.).

లాక్షప్రసాదనము సం వి. త. పుం రక్తలోద్ర
వ్యము. ఎఱ్ఱలొద్దుగు చెట్టు.

లాక్షరత్తిము. సం విజ (త. త త) లక్షతో
రంగువేయఁబడినది.

లాక్షరసము. సం వి. త పుం. లక్షక. అలక్షక
ద్రవము

లాక్షీకము. సం. విజ (త. త. త) 1 లక్షక
సంబంధమైవది 2. లక్షకతోఁ జేసినది. 3. లక్ష
కతో రంగువేయఁబడినది. 4 లక్షసంఖ్యకు
సంబంధించినది

లాగస్పృతము. సం వి త. న ఒక విధమగు
నాట్యము (విల్యము).

లాగము. వి (సం లాఘవమ్) 1 లాఘవము.
తేలిక.

ద్వి గగనయాంత్రికుఁడు లాగపుబంతి డాచు.
వగిది భానుఁడు గ్రుంకెఁ బశ్చిమాంబుధిని.

ద్వి. పరమ. 4 290 పా.

జ : లాగి.

2. నేర్పు, సులువుగఁ బనివేయు తెలివి

కం. తేగరుఁ గోరాడిన మద, నాగంబులరీతి
మార్గద్రవణశాస్త్ర. గ్రాగములఁ దొప్పదోఁ
గియు, లాగమునకుఁ జొచ్చి యచ్చేలంబునఁ
జెనఁగన్. తై. భా. 7. 187.

లాగి. విజ. (లాగము + ఇ³) 1. చులుకనిది,
లఘువు

1. సగకు నందక వెక్క జీరాడుమరులతో
లాగియా మట్టికుళ్ళాయి దవర.

దశా. 7 (1) 27.

1 వజీరీమదఁబు వలఁచి నాకంఠ
లాగియా లోని కుళ్ళాయి చెట్టి.

నాట్మి. 1. 19.

2. మలభము.

చం. సరసనయామభానమునఁ జక్కని చక్కెర
బొమ్మలాగిగా, దొరకెనటంచు వమ్మితిని ...
కాం. 4. 58.

లాగింమే న. శ్రీ (√లాగు¹) 1 లాగినిని
బోవు, కొంటోవు

దండకము వతంగేద్రుఁ డత్తుంగరోషంబు
నొంగన్ భుజంగంబు లాగించుభంగిన్...

దశా. 4. 282.

2 అపహరించు, దొంగిలించు.

కం .. తానొకనాఁడను జెట్టకొని మెలంగని,
యనువై వ సమంక్షపాన శ్రిది లాగించెన్

పారంగ 3. 185.

ద్వి ఒరి నక్షత్రమాడ్కి - నున్నాఁడ విప్రు,
దేరితి లాగించి తి వైదిగిన్నె, గడువ నీ కలు
వంటి కనుమాయగలవో ...

ద్వి. పరమ. 4. 329 పా. 11 చం.

3. వెలుకఁజేయు; అకర్షింపఁజేయు.

వ ... తరంగిణి సంగతంబై వ రోహణాచల
శృంగంబు నాగు లాగించుచు ...

భాగ. 10. పూ 1082.

వ. .. ప్రచండఁగు వాని విచండఁబు లాగించి.

భాగ. 10. పూ. 1844.

లాగు¹. న. శ్రీ అకర్షించు, హరించు.

గీ. పాహసపు వల్లఁ దడరి యుళ్ళాహలీల
సతతమును లాగు ఖరశికాస్తంభ మనఁగ.
చంద్రా. 1. 10.

కం. అవింఙ్తోన యాతని, లావును వెఱతనము
తేజ్ఱ లాగుకొని కడున్, తేవదలిస్సంగ
వెక్కిడి, వేనేగ లోరి మూని క్రైయఁ
దొడంగినన్. అచ్చ. రా. కాల. 208.

విజ. 1. సమ్మకము, ఇష్టము. (వి.సమ్మతి.శ.ర.)

నీ తనకు లాగై వ నెత్తులు గైకొని వన్ని పానిక
దాళించి పాటెరింగి. ఉ. హరి. 8. 120.

గీ. సారెమోపును బోలును జడరమైన, నెఱిగి
లాగైనఁ గైకొని యిండుకంత, పొసంగ
కుండివ రుక్మిణి బొంకుబొంక, కారిం బలు
మలు గెలిచె నానత్యభామ.

ఉ. హరి. 8. 128.

2. లాగై వది.

నీ. పాశినగరిలోని పాత్రలు లాగెత్తు మేలి
వజ్రపులాగు మెడ యనంగ.

రఘునా. 4. 12.

ఎ 1. సొత్తు, సొమ్ము.

ద్వి. సూర్యుండు ధరియించి సుమతి భజించి,
సూర్యత్వమది తనసొమ్ముగాఁజేబడనె, ఓష్ఠి
కిరణువ లలిం దాల్చి కొల్చి, లక్ష్మీత్వ
మది తన లాగుగాఁ బడనె.

పండితా. దీక్షా. 19. పా.

2. భక్త్యవిశేషము.

వ. ... అప్పుములు వెన్నప్పములు సుకియ అమృత
కలకంబులు లాగులు చక్కెర బురులుక్కె
లు ప్రబంధ. 112.

3. విధము.

నీ. అమృతాంధసుల నొల్లవను మానవియుఁ
గల్గె నీలాగు గంటిమే కాలగతుల.

నైష. 4. 74.

ఉ. ఆ గౌరవంకవంకఁ గమలాశత నెయ్యింపుఁ,
జూడ్కి చూచి యే, లాగువ నీకు నీబహుకళా
కుశలత్వము సంభవించె... విక్ర. 7. 49.

కా. ... మున్నీలా గర్భకుఁ జూడవంచు నిటమీ
దెట్లంచుఁ తింతించుచున్.

భాగ. 10. 2 71.

4. మర్యాద

ద్వి. పొలంతి వెండియు నిది పొలుపుగా దనుచు,
బలిగినవానిన పనిచివఁజూచి, లలవ చెండియు
నిది లాగు గాదేల, పలుమాటుఁ జనుదేర
వలదు పొమ్మనుచు.

పండితా. పురా. 118. పా.

5. ఒప్పు బాగు

ద్వి. పట్టి మెల్లవనెత్తి పాదంబు బుర్వి మెట్టెవ
రైఁద్రంబు మిగులరాసుతుండు, లాగుగా
నూఁది మెల్ల నెనడుపాడ.

నవ. 2. 182 పా 18 వం.

ద్వి. లాగుగాఁదిర్చివ లత్తకరేఖ, బాగుగా జి
మి-యే వవడంపుఁడిగె

నవ 2. 86. పా 10 వం.

జ : లాగించు, లాగుకొను, లాగులాడు.

లాగు² = లావు¹. ఎ. బొమ్మ, చేవ.

గీ లాగు వేగంబు నొప్పవోల్లాసవిధముఁ, గడక
యును మబ్బుఁ దిల్యత్వకరణి మెఱయ,
ఘో-మూర్తులై సింహనాదారవంబు, అడరఁ
దార్కొని రిప్పీరు లాహవమున.

హరి. ఉ. 2. 80.

లాగుకొను. న. ౧౩. (√లాగు) అవహరించు, కొను.
ఉదా : ఆ సొమ్మంతయు వాడు లాగు
కొన్నాడు.

లాగుడికుండు. నం. విజ. (అ. ఈ అ) = లాకుటి
కుండు.

లాగులాడు. అ. ౧౩. (లాగులు + అడు) పెనఁగు
లాడు.

ఉ నైఁటకు లాగులాడి కటిపై ఘటియించిన చే
విదల్పులం, బాటిలి .. పాంచా. 5. 20.

లాఘవము నం. ఎ. అ. న. 1. చులకన, తేలిక
తనము. 2. అల్పత, కొద్దితనము. 3. గాంధీ
ర్యములేమి. 4. అగౌరవము. 5 చులుకుతనము.
6. శీఘ్రత. 7. (ఛంద.) ప్రాస్యత్వము.
8. (తర్కం) సంగ్రహపఱచుట. వ్యతి-గౌరవము.
9. అరోగ్యము.

లాఘవి. నం. ఎ. న. ఫం. గాఁడివాండు, బండ్ర
జాలికుండు (చిల్లమన్ను.)

లాచి(ప్రీ) ఎ. 1. గుఱ్ఱముమీఁదను గాడిదమీఁదను
వేసెడి గోనె. 2. చిన్నబండిమీఁదఁ దెచ్చు
భారము.

లాటము నం. ఎ. అ. పుం., ఆర్థికండులము, నానలియ్యము న. ఉశీనఁము, వట్టివేరు.

లాటము. నం. ఎ. అ. పుం. అ. శ్రీ. బి. భృష్ట ధాన్యము, కేలాలు (మే. ని.).

గీ. తోయజామోద లాటలు దోయిలిచి, ప్రమద మున వేల్చి నొక కొన్ని చెమట వంశ, ప్రేళ్లు గనుపల్లెఁ గెంజాయ విడిహోత్రు, నాలుకలు పాటిరాకున్న నివ్వెనంగ మనునది.

లాటకము. నం. ఎ. అ. పుం. అ. లాట దేశపులకు సంబంధించినది,

లాటము. నం. ఎ. అ. పుం. 1. ప్రాతగుడ్డ, చింపిగుడ్డ, జీర్ణాలంకారము మొ॥ ౨. పుస్త్రము, బట్ట. 3. బాలభాష, చిన్నపిల్లలు మాటలాడెడు భాష. 4. ఒకానొక దేశము.

లాటానుప్రాసము. నం. ఎ. అ. పుం. అను ప్రాసాలంకారముతో నొక భేదము. ఒక పదము గాని కొన్ని పదములుగాని తాత్పర్యభేదము గలిగి యేకార్థమునఁ బునరుక్తిని పొందిన లాటానుప్రాస మగును. ఉదా: నీ కమలాకు నర్పించు కలములు కరములు శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వా జిహ్వా.

లాటీ. నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కవికారచనా విశేషము 2. ప్రాకృతభాష.

లాటక. నం. ఎ. అ. శ్రీ. = లాటి

లాటు. ఎ. గుంపు, మొత్తము.

నీ, దీనితో గొడ వేలి పోనిమ్ము రమ్మని లాటుఁ దోడ్కొనిపోయె భోట వృపతి (ఇట తన యనుచర సంఘమువని భావము)

పాంచా. 2. 45.

లాటుఁడు. నం. ఎ. అ. పుం. 1. లాటదేశాధిపతి, 2. విద్యాంసుఁడు, ప్రవీణుఁడు, విదగ్ధపురుషుడు. 3. లాటదేశ నివాసులు.

లాడము. ఎ. గుట్టుపు గొరిజలకు కొట్టెడి యినువ తగటిబళ్ల (క. ర.).

లాడా ఎ. నిడుచైనది.

నీ. ంకపు సామ్రాజి నా రాజా చలాదంబు చిటుంతమీచవునేత చిటుతదట్టి, గీ అలరఁ గఱకు నా నెఱుకునాయకుం డొకఁడు.

చంద్రా. 2. 88.

ప్రయోగాంతరము కన్పడలేదు.

లాడి. ఎ. 1. బలి

గీ నాకు మొగ మోడి యాఁ గా దనగు తపస్య, లేల యీ మైల పూయక దూల దీని, వత్స యుతముగ నీవనీవాటమునకు, లాడిగావిఁతు వంత దొలంగి దూటు, పాడు. 5. 248.

2 ప్రణము, పెద్ద పుండు.

ఉ లాడికి మూఁగు కాకులఁ బలాయన మొం దిగఁ జేయ వీపుపైఁ, ద్రాడును వ్రేలు వీకెగుడితానీవదేహము పేడి కాళ్లకున్, రోడి నశించు తోక బలురోమము లంటిన జోలు టీగలున్, గూడిన బంధముం గలిగి కూర్చుచునుం జొక బక్కగుట్టుమున్.

పాంచ. 5. 30,

లాడి(డి)కుడు. నం. ఎ. అ. పుం. సేవకుఁడు, తానినవాఁడు (విలగ్మము).

లాడు. ఎ. పెద్ద ?

నీ. ఒకపుగఁ దిరువట్టై కురుచలేత్తఁగఁ బొంచ ములు లాడు డింకులుఁ బొంగిల మెడల ...

గీ. బలిమి గని చట్టి ... ప్రణంధ. 82.

లాడె. ఎ. లాటదేశము.

నీ. సేవమై సగము దీసిన బూదెపండుతోఁ గూడిన బంగారు లాడెసింగి, గీ. ... విడెము మీద, వీడియముగల్గిదొం పాత లాడె జోగి, విలిచిపోనివచ్చిపాడ గనిపించుట యును. కువల. 2. 88.

లాతము = లాతాము. ఎ. సవ్యాన్నినులు చేతఁ బట్టెడు దండము.

కా ఈ లాతంబున వ్రాచుఁ బట్టణము లా నీ పామకల్ మెట్టఁగా, నేతోకంబునకైన నేఁగ నులఁఖంబు ... విక్ర. 2. 7.

సీ. బూది బొక్కణ లాతమును గమండలుపును
బులికలాసము గరంబున వహించి.

హర. 2. 87.

సీ. ... లాకాలఁ గొని మోది లజ్జగొందు.

హర. 5. 10.

గీ కని విబుధులార యిగ్గిరి గగనధరణి, మండ
లంబులు నీలాల మట్లు గాఁగ, నున్నదిగదా
సదాశివయోగివరుఁడు, చేతనూదిన పటికంపు
లాత మనఁగ. వరాహ. 8. 88.

సీ .. యోగివేత్తాభిద యెప్పు లాత,
మనఁగ ... ఆం. భా. 2. 177

లాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పుచ్చేకొనఁ
బడినది, తీసికొనఁబడినది.

లాతాము = లాతము. వి. సన్న్యాసులు ధరిం
చెడు కట్టి.

సీ. కకపాల కేదార కటక ముద్రిత పాణిఁ
గులుచ లాతాముతోఁ గూర్చినట్టి ...

మనుచ. 1. 59.

లాతి. సం. వి. వి. శ్రీ. తీసికొనుట, పుచ్చు
కొనుట.

లాపము. సం. వి. అ. పుం. 1. సంఘాపించుట,
మాటలాడుట. 2. వదరుట, ప్రేలుట.

లాపిక. సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రశ్నోత్తరములు గూఢ
ముగా తోచలనుండునట్లుగాని, ఉత్తరము వేలు
మాటలం దుండునట్లుగాని, అడుగు గూఢ
ప్రశ్న.

లాబ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి
పూరేడుపిట్ట.

లాబగాఁడు. విజ (లాబము + కాఁడు.) లాభము
నొందువాఁడు.

(దుర్వాసుఁడు) సీ. ఘనకోపవాణిశృంగమునఁ
దటోవిత్తజాలముఁ గూడఁబెట్టెడు లాబగాఁడు.
వరాహ 2. 160.

లాబము. వి. (సం. లాభః) లాభము
(చూ. లాబగాఁడు.)

జ : లాబగాఁడు.

లాబుకీ. సం. వి. శ. శ్రీ. ఒకవిధమైన వీణ.

లాబువు. సం. వి. శ. (శీ). శ్రీ. అలాబువు.
శ. న. సోఱకాయ అనుగవుకాయ

లాభకరము. సం. విజ. (అ. శ. అ.) లాభముగా
గలుగఁజేయునది.

లాభకృత్తు. సం. విజ. త్. = లాభకరము.
లాభము కలిగించునది.

లాభకము. సం. వి. అ. పుం. 1. లబ్ధి, ప్రాప్తి.
పొందుట. 2. ఆదాయము. 3. అనుభవము.
4. జయము, గెలుపు. 5. గ్రహించుట, జ్ఞానము,
తెలివి. 6. (జ్యోతి.) లగ్నమువకు పదునొకండవ
స్థానము.

లామజ్జకము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము,
వట్టివేరు (వృ. వి). (నీటివట్టివేరు. అని శ. ర.)

లాయము. వి. (క. లాయ) అశ్వకాల, వాహనము,
లుండు చోటు.

గీ. మునివరేణ్యుని సమ్ముఖంబువకు సవన,
నాయముఁ దెప్పించె విభుఁడు లాయమున నెదకి,
తై. భా. 6. 104.

ఉ. లావున నార్పుచుం గలుగు లాయపు తేజో
వజీరుఁ డంకుశం, నావవజారిపైఁ బటవ
నాతఁడు దాననె యయ్యిభాననున్, జేవడిఁ
గుంభమధ్యమునఁ జీరివ మౌత్తిక పాళి
రాలె ... శకం. 5. 90.

సీ. లాయంబుతోఁ బమల్ గావించె రమ్యంచూ
వారిణితోఁ గడు నెగ్గులాడి రమచు.
కువల. 1. 41.

సీ. ... లాయ మంచన మండరాఖ్య వెలయు.
ఆం. భా. 2. 15.

లాయు అ శ్రీ ఉద్రేకించు, విబ్బుఁఖించు.
మ లయకాలోత పతంగ వింబముక్రియన్
లాయన్ యడియోగ్ర నిర్ణయనిర్ముద్రను

దర్శనాఖ్య పటు చక్రం విధ్యై తేయ సంక్షయ
సంక్రీడకు ... హరి. ఉ. 238.

శం. లాసియుఁ బొడిచియుఁ దట్టియు, ప్రేసియు
నొడ్డించుకొనియు వినరియు మిగులం, దానియు
నొక్కటఁ గయ్యము, చేసిరి నిజసాధనములు
చిద్రుపలుగాఁగన్.

తై. కా. 7. 168.

జ : లాఁత, లాఁత నేయు.

తాల. సం. వి. అ. శ్రీ. చొంగ, చోట మారెడి
యుమ్మిసిరు.

లాలకుఁడు. సం. విజ. (అ. లి. అ. అ.) లాలించు
వాఁడు, బుజ్జగించువాఁడు.

లాలనము. సం. విజ. (అ. నీ. అ.) బుజ్జగించునది,
లాలించునది. వి. అ. ఫం. విషమగల యొక
జాతి చిట్టెలుక.

న 1. బుజ్జగించుట, లాలించుట. 2 చేన
విచ్చుట. చాల ముద్దుచేయుట. (అ. ని.)

లాలము. వి. ఉల్లారు క్రిందిజాలరు (క. ర.).

జ : లాలనరి,

లాలన. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. అధికేచ్ఛ, తీవ్ర
వాంఛ, ఆత్రముగల కోరిక, బాహుళ్యము,
అతిశయేచ్ఛ 2. ప్రార్థన, వేదికొనుట,
యాచన. 3. విచారము, దుఃఖము. 4. దోహ
దము, గర్భిణీవాంఛ. 5. కేళి, క్రీడ, సయ్యాట.

లాలనము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆత్ర
ముతోఁ గోరునది, తీవ్రవాంఛగలది, 2. అసక్తి
గలది, మిక్కిలి యిష్టముగలది, తచేకధ్యానము
గలది. వి. అ. ఫం. లాలన.

లాలనరి. వి. (లాలము + నరి) గుఱ్ఱముపల్లమునకు
రెండుప్రక్కలను వ్రేలెడు పట్టుకాళ్లు.

గీ. పల్లముల నిరువంకలఁ బరఁగు పట్టు, కాళ్లు
వెలయుచునుండు లాలనరు లనఁగ.

అం. కా. 3. 38.

లాలనీకము. సం. వి. అ. న వ్యంజనము, ఊరుఁ
గాయ మొక సంజుకొనెడు పదార్థము.

లాలాటి. సం. వి. ఈ శ్రీ. సుదురు, లలాటముఁ
ఫాలము.

లాలాటికము. సం. విజ. (అ. బి. అ. అ.) 1. మదుటి
మీఁద నున్నది, మదుటికి సంబంధించినది. 2. అదృ
ష్టమువలన బయలుదేరినది, అదృష్టాధీనమైనది.
3 నిష్ప్రయోజనమైనది, నికృష్టమైనది. 4. జాగ
రూకతగలది, శ్రద్ధగలది. వి. అ. ఫం. ఆలింగన
భేదము, ఒక విధమగు కౌఁగిలింత.

లాలాటికుఁడు. సం. వి. అ. ఫం. 1. యజమానుఁ
డెప్పుడేమి యాజ్ఞచేయునో యని యతని
ముఖము చూచుచుండెడి సేవకుఁడు. 2. సోమరి
పోతు, శ్రద్ధలేని మనుష్యుఁడు, అప్రయోజ
కుఁడు

లాలాభక్షము. సం. వి. అ. ఫం. ఒకానొక
నరికము, వరకములో నొక భేదము (దేవత
లకు, పితరులకు, అతిథులకు నొసఁగక భుజిం
చిన వారిందు తమనొంగయే ఆహారముగ వాధల
నొందుదురు.)

లాలామేహము. సం. వి. అ. ఫం. రోగవిశేషము,
మూత్రముతో రసికాటురోగము.

లాలావిషము. సం. వి. అ. ఫం. పాలిఁడు మున్నగు
కిటకము.

లాలాన్రవము. సం. వి. అ. ఫం. సాలెపురుగు,
లూకాకిటము.

లాలాప్రావము సం. వి. అ. ఫం. 1. చొంగ
కాటుట. 2. సాలెపురుగు, లూకాకిటము.

లాలి. వి. (క. లాలి). 1. ఉయ్యెల.

గీ. లాలి గట్టిరి గంధోపలాలి కాళి, లాలి సుమ
సాంద్రచంద్రోప లాలి సాధ, లాలితస్థలి హరుని
యిల్లాలికాడి, మేలిజనరాలిగములు రాచూరి
కడుపు. సారంగ. 1. 48.

గీ. వీచితన్నెగఁగొట్టు వెక్కనంబగు మడిగాలి
రక్కమమీద లాలి యూఁగి.

చమ 1. 82.

1. ఉయ్యాల యనగమ నుయ్యాల యన దొట్ల
యన లాలి యన దోల దనరుచుండు.

అం. భా. 2. 201.

2. ఉయ్యాలలో బిడ్డలను నిద్రిపుచ్చునపుడు పాడెడు
వదము.

3. లాలిలాలియటంచు లీలావతులు పాడ ...
చారుచంద్రోదయము. శ్రా.

లాలి. సం. ఎ. నో. ఫం. దుర్భేధచేయువాడు,
పాడుత్రోవకు ద్రిప్పువాడు.

4. విజ (నో నీ.నో.) లాలనచేయువాడు, బుజ్జగించే
వాడు, బుజ్జగించునది, లాలనచేయునది.

లాలింజే. సం. న. శ్రీ. లాలనముచేయు, బుజ్జగించు.

క. అమ్మదిశ రన్న కటకచయమ్మదిత నినాద
మయ్యో వయ్యడఁ జలమే,లమ్మని పడితో
దగుమే, లమ్మని సహజామరక్తి లాలించు
క్రియన్. వను. 8. 80.

(ఈ క్రిందిపద్యమునఁ దదృవముగాఁ గనఁబడు
చున్నది.

రగడ. తలిరాకుఁ దగ మెట్ట దమ్ములఁ గీలించి
పలుమాటు మూఁగి పై దలిని లాలించి.

యయా. 5. 77.

లాలిక సం. ఎ. అ. శ్రీ. పరిహాసపు ప్రతివచనము,
వేళాకోళపు సమాధానము.

లాలికము. సం. ఎ. అ. ఫం. మహిషము, దున్న
పోతు.

లాలికకము. సం. ఎ. అ. ఫం. ముచ్చటైన వస్తువు,
ప్రియమైన వస్తువు.

లాలితము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లాలన
చేయఁబడినది, బుజ్జగింపబడినది, ముద్దుచేయఁ
బడినది. 2. చెడుత్రోవకుఁ ద్రిప్పుఁబడినది, చెఱుపఁ
బడినది. 3. ప్రేమింపఁబడినది. ఎ. అ. న.
1. సంతోషము. 2. ప్రేమ

లాలిత్యము. సం. ఎ. అ. న. 1. మనోజ్ఞత,
మనోరథ. 2. చేక్కఁదలము, సొగసు,
3. (పండుల) మార్దవము (పెదలాలిత్యము.).

4. శృంగారాభివయము.

లాలిని. సం. ఎ. ఈ శ్రీ. కామాతురత గల శ్రీ.

లాలు. విజ. (పిం. లాల్) ఎఱుపురంగు గలది,
రక్తము.

వ. కొదమతట్టువగుంపు కాలికొలంది వ్రేలు
లాలు కుంచెను గీలించిన గవ్వగండల గంటల
నలంకిరిం ము 4 శి5.

5. మధుభూవన్నికమండలి లాల్ జెండా లనఁ
దలిర కుడాలు సిగిడె. కవిజ. 2. 8.

లాలుక సం. ఎ. అ శ్రీ ఒక విధమైన కంఠహారము.

లాళము = లాడము. ఎ. గట్టుము మొ. వాని
గొరజలకు కొట్టెడి యినువ తగటుబిళ్ళ.

సి. అదుగంటఁ ద్రొక్కిన యహితప్రకాపకీరములు
నాఁ బసిడి లాళములు మెఱుము

చంద్ర. 2 16.

లావకము. సం. విజ. (అ ఈ అ) 1. ఖండించు
నది, ముక్కలుచేయునది. 2. విభజించునది.
3 చీల్చునది. ఎ అ. ఫం పూరేడునిట్ట.

లావణము ఎ. (క.లావణ) కొలువునకు క్రొత్తగా
వచ్చిన కొలువుడుకానిని పట్టికయందు వ్రాసి
కొనుట.

సి. కొలువని వ్రాయుట .. లావణము .. నా
నలులు ... అం భా 2. 228.

లావణము. సం. విజ. (అ ఈ అ.) 1. ఉప్పు
నిది. 2. ఉప్పుచేసి వండఁబడినది, ఉప్పువేయఁ
బడినది ఎ. అ న. ఉప్పుతో భాషనచేసిన
యౌషధము.

లావణి¹. ఎ పుల్లరిపములు మేసెడు బీటువేలకై
ముందుగా ఇచ్చెడి వన్ను (శ ర).

లావణి². ఎ దండియాశ్ర.

సి లాచి పొండులమీద లావణ వేసిన యలరు
ః లుచి సుందరిగె యనగ. తపతీ 3. 77.

(లావణివేసిన = దండియాశ్ర వేసిన అని
భాషము)

లావణికము సం. విజ (అ ఈ అ.) 1. ఉప్పు వేయఁబడిన, ఉప్పుపేసి వండఁబడినది 2. అందమైనది, చేక్కఁగలిగినది పి. అ. న. 1 ఉప్పు పాత్ర, ఉప్పుబుట్ట. 2 ఉప్పుతో కావనచేసిన యాషభము.

లావణికుఁడు సం. వి అ. వుం ఉప్పువ్యాపారమున జీవించు వర్తకుఁడు

లావర్జము సం వి అ న. 1. ఉప్పున, చేక్కఁబడినము సాంద్ర్యము, ముత్యముల యిదవలె నవియవమాయందు నీడ ప్రతిఫలించు నట్టి కాంతిశక్తియు

లావణ్యాద్భితిము సం వి అ న పెండ్లికాలమున, పెండ్లికొడుకున కత్తిమ వ లిచ్చిన ద్రవ్యము విజ. అ అ అ) చేక్కఁదనముచే సంపాదించఁబడినది.

లావము. సం. విజ (అ ఈ అ.) 1 ఖండించునది, ముక్క అ చేయునది 2. చీల్చునది, కోయునది, 3 చేడివది, పెళిపెతెయునది వి అ వుం. 1 ఖండించుట, కోయుట. 2 పూరేడుపిట్ట.

లావరి. విజ (లావు¹ + అరి³) బలముగలది, బండ్లు గలవాఁడు

కం నీ వెల వచ్చితచటికి, నేవాఁడవు మోపుటఁజక నేపారెడు నీ, లావరి చలు గెక్కడియది, యావాఁడవడన యెప్పుడెప్పుడఁ జెప్పుమా. హరి. ఉ. 4 140

కం. నావుడు గల్పాఽభటి, గ్రైవేయక జాగ్రదగ్రగతి గదిసి దళక్రిపుఁ డనిఁ గనిమనంగిన, లావరియగు పులుఁగుతఁడు లావణివడి యెన్ రామా. 5. 208.

మ పరతోఁ బోఁగఁ బొంచి నావిభునిఁ జంపంబాడియే నీకు లావరి నై వఁబొడమూపి కయ్యమున నిల్వఁజూచి దొక్కక్తిమై, బరగంజంపఁగరాదె... భా. రా. క్షిప్రం. 297.

లావాదళము. సం. వి. అ. వుం మగధదేశ సమీపమందున్న యొకమండలము

లావికము. సం. = లాలికము.

లావిలము. వి. పక్షివిశేషము

నీ. బెళగువ్వ కాకు లావిల మారక పె్పెరగాఁడు నెమలి పాలకాకి చిలుక.

యయా. 2. 24.

లావు¹ = లాగు² వి 1. బలము, శక్తి

కం. నీవి యోత్సాహమునకు లావునకు చపంబునకు నలౌక్యమునకు న, ద్భావమునకు మెచ్చివరిం, బీవచ్చితి. భార. ఆది. 2. 105.

కం. లావులు వెఁపులుఁ దాల్పులు, జేవలు నష్టలితములుగఁ జెల్లుపనులు నా, నావిధములఁ జేర్కొనుచుం, కావనివరులఁ గవలఁ బొగడువటురవ మెఁగెన్. భార. కాం. 1. 188.

కం. ఎవంటితోన యాతని, లావుమ నెలతనము తేఱి లాగుకొని కడున్, జేవ దలిర్పఁగ నెక్కిడ, వేవేగ లకోరిఁ బూని వ్రేయఁదొడఁగినన్ అచ్చె. రా. బాల. 208.

2. పావర్జ్యము.

ఆ. ... శివశక్తిభేదంబు, లెఱుంగ నీకు జడునకెంత లావు. కు. సం. 7 884.

ఉ. ... మహర్షుల కావముచే స్వకీయమా, లా వెలుఁగండు వత్తకరిలాగున మండు నితండు రాఘవా. ఆ రా. 5. 76.

ఆ. మత్స్యసాదిదివ్యన హిమచే వెంతైనఁ, గవిత చెప్ప లావు గాదు నీకు. వీరి. 1. 20.

2. దైత్యము.

నీ. లావుచాలించి చెల్లాచెదరైరి సారణులు గుహ్యకలు తురఁగముఖులు.

వరాహ. 8. 59.

నీ. వెలవెలఁజాఱ మోములు లావులుచలింపఁ గదలె దిక్కులకునై గరుడకులము. (ఇటు తొక్కులని యర్థాంతరము.

దశా. 2. 80

4 సాహసము.

నీ. .. పరమపురుషుడు, దాదరంబునఁ జూచి
యశ్శత్రువోక్షుఁబునందు మీచేసినయట్టి లావు,
సామాన్యమే రిపుజయము మీచేతికి వచ్చిన
యది .. హరి. ౬. 186.

5. బరువు, గురుత్వము.

కా. శృంగిష్ఠుంపతఁ జూచు నన్నుఁ గని తద్ది
వ్యర్థి యేతజ్జలో, వృగ్నద్రోణిక యెక్కి
చేగింమె తానంబాడి రమ్మన్న నే, లగ్న
శృంగిష్ఠముతోడ వెక్క మునిఁగెన్ లావుఁడి
చేఁద్రొక్క వరాహ. 9. 142.

6. ఉపకారము.

కం. నేవకులకు మునుచేసిన, జీవితములు చెలువ
లావుచేసినవారిన్, జేవచెడనాడ విధి నా,
జీవిధిఁ బ్రతికూలుఁ డగుట కెయ్యదిగతమో
భోజరా. 3. 139.

కం. ఈ సకలయూథనాథులు, వేసిన లావునకు
నంతసించితి బారుం, తాసి చనుఁడు నుము
నిటుగార, జేసినదైవంబు గడవఁ తెల్లుచె
బాకున్. భా. రా. యు. 601.

విజ. 1. అధికము, పాచ్చే.

నీ. గర్వంబు లానైనఁ గల్గుఁ బరాజయం బాక
పాచ్చైన సౌఖ్యము నశించు.
రామలిం. 50.

ఉ. లావగునట్టి దుర్దశ యలంత సహింపఁగలేక
యశ్రుధా, రావళి గాఱ ...
సారంగ. 3. 115.

వ. ... లావుగాఁగావు గప్పి. మనుచ 4. 60.

2. ఘనము, పెద్ద.

గీ. ఈకువరముచేత నెవ్వఁడే నిప్పాట, కూరుఁ
లైన దువ్వుఁ జూచి వక్క, యొడలు గాల్చి
కొన్న వడువున మీరింత, లావుమాటలాడ
లజ్జగాదె. ఉ. హరి. 4. 165.

3. బలిష్ఠము. బలముగలది

నీ. కైలాస మెత్తిన నీలావుకంములుఁ గరములఁ
గల పెంపు గానిగాఁగ ...

భా. రా. ఆర. 1. 262.

4. బలకరము.

కం. నంజే వాడతెఁచె నిఁక మీఁదం జీఁట లావు
యాతఁధానుల కనుచున్

భా. రా. యు. 540.

5. శక్యము అలవి

ఉ. వారెన్. లావె రణ-బలో మన
కలఁపుటలాధుల నింక నోర్వి గాన్

భార సభా. 2. 273.

తరువోజ. ... ఇమ్మెయిఁజేగుఁ, గన్నన్న విధి
యేల కడవంగనిచ్చుఁ గన్మవిపాకంబు
గడవంగ లావె భారి. ఆది. 6. 247.

నీ. ... విప్రునలుకయు విధిక్యతంబు

ఆ గ్రమ్మఁగింప లావె కావున రక్షింపఁబడి
తీరమునఁ బ్రకస్తపంచ తీర్థములకు నేఁగి ...
భార. ఆది. 8. 161.

కం. ... ఆరాజకమయిన ధారుణిప్రజ, కొక
నిమిషంబయినఁ బ్రకృతి నుండఁగ లావే.
భార. ఆది. 4. 248.

6. స్థూలము. (క. ట., వా.)

జ : లావరి. లావుకొను, లావునేయు, లావె
క్కించు, లావెక్కు

లావు². వి. 1. తెక్క, పక్షము, తెక్కయీక.

చం. చిడిముడిసాటుతోఁ తెఱకునిఁగిడిఁ బూని
మధుప్రియత్వ మేర్పడుగతి లావులున్న హరి
వైన జివుక్కున నెక్కి యుక్కునన్, వెడ
తెడుచందుఁ జూచి తమి నేఁ డిదిగోవధ
మాచరించుఁ జెం, పడరింఁజాంగిపచ్చి తుంకొఁ
గద యమ్మదనుండు చూడఁగన్.

విజ. వి. 3. 66.

కం. వలసిన మేపులుగొని కాళ్లు లావులును నిక్కు
లించి ... , బులుఁగులు చట్టవలార్చుచు,
గొలికొలిమని కూఁతలిడుచు గూఁడులు
నేరెన్. ప్రబంధ. 61.

పీ. ఉంలేక జిగురులే కొగిఁ బల్గురాయని లావు
లతోఁ నెచ్చు లావుకొలిది.

రా. వి. 3. 46.

ఉ . దేగవడిం జేసి గిట్టపట్టి మే, నించినఁ
గాలిమూలగయుఁ తెక్కెముఁ జక్కెర
వద్ది యిచ్చి యే, తెంచె నొకండు చాలిటి
దీటుచు లావులు గూడదువ్వచన్.

చంద్రా. 2. 105.

2 పక్షి, తొక్క మొదలు.

కం తొక్కలు విడిల్చి లావులు, ముక్కుకొనం
దువ్వె మోదమునఁ గంధఃముల్, మిక్కిలి
దిక్కు గనుంగొన ... శుక 1. 145

3 పక్షిచచ్చము, పిఛము

4 లావు లిటి నా వలరుఁ బక్షిపుచ్చాఖ్య
యెగువు నాఁగను విహంగగతి దవరు

ఆం. భా. 2. 99.

వ. పిడుగులు పిడుగులు గదసిన చందంబున
ముఖపాళిబూని వారలపై ధాడుధారలుం
జూప నప్పట్టిన జట్టుపిట్టలావు నెట్టెంపు
చాలుపు బలగఁబు స్వస్తికంబున నొడ్డు
కొని ... ప్రబంధ. 786.

లావుక(ము) ఎ. (సం లావకః) ఒకానొక జాతి
పక్షి

సీ. కౌఁజలు పూరేళ్లు కన్నెలేళ్ళు నెమళ్ళు
ఁ పుక లోరువా ల్లకుముకులను ...

రసిక. 1. 67.

సీ. లావుక పసిరిక లకుముకి గిజిగాఁడు పూరేడు
జీనువు కారుకోడి ప్రబంధ. 234.

సీ . లావు కన లావక మొప్పును ...

ఆం. భా. 2. 97.

సీ. కొక్కెం పూరేడు గొరవంక లావుక పొన్నంగి
కోవెఁ కన్నె లేడి.

యయా. 2. 24.

లావుకొను అ ౧ (లావు¹ + కొను) అతిశ
యించు

ఉ రాఘవుఁడు జంభవిరోధి సహస్రనేత్రు
ల, జ్ఞాపకఁడై కనుగొనఁగ సానుజుఁడై

ము నిరాజనమునల్, లావుకొనంగఁ జొచ్చె
మిథిలాపురిఁ గొలికువెంట నర్జునిన్.

చంద్రా. 1. 22.

లావునేయు. అ ౧ (లావు¹ + చేయు) బలము
చూపు.

కం. మన మెంత లావునేసివఁ, బనిదీఱదు నేకు
అండు వగతుఁడు లోకంబున దూఱురాదె
యితరుల నినిఁ జంపినఁగానవిలవ చాహవ
మింకన్. హరి. ఉ. 6. 176.

లావెక్కించు. న. ౧ (లావు¹ + ఎక్కించు)
పురికొల్పు, ప్రోత్సహనెట్లు

కా. ... పౌండ్రకవిభుం డాత్మీయులం జూచి
చే, వీచెం ద్రోయుఁడు కోట మేడలు వడన్
ప్రేయుండు డాయుండు లెం, దేచూ తెవ్వఁ
డుగొన్న నిత్తునని లావెక్కించె సంరంభియై.

ఉ. హరి. 3. 82.

లావెక్కు. అ. ౧ (లావు¹ + ఎక్కు) అధికమగు.

వ. ... అనన్య వివక్షిహ్వల కలాపంబులు
బ్రహ్మాండకర్పరంబు నవ్వళిఁప నిప్పులు చెదరి
చేదలు దరికొల్పు మల్కాపాతంబులంజోలె
దిక్కులం జరిజర స్రుక్తి లావెక్కు
సప్తపాతాళ భువన చక్రవాళంబు పురపురం
బొక్క వెక్కుసంబయి కోలాహలం బుద్ధు
వించిన భీమ. 4. 60.

లావుకము. సం. ఎఱ. (అ. కా. కి. అ) లోభ
గుణము కలది, అత్యాళకలది.

లాసకము సం. ఎఱ. (అ. నీకా అ.) 1. ఆడు
నది, కప్పిగఁజలు చేయునది. 2. ఇటువంటు
గదలునది. ఎ. అ. శం. 1. నృత్యము,
నాట్యము. 2. నెమిలి. 3. ఆలింగనము
కౌగిలింత. న. మేడమీడి గది. శం. న.
ఒక విధమైన ఆయుధము (విల్వము).

లాసకి. సం. ఎ. ఉ. శ్రీ. వర్తకి, నృత్యము
చేయు శ్రీ

లాసకుడు. సం. వి. ఆ. పుం. 1. వర్తకుడు,
నృత్యముచేయు పురుషుడు. 2. శివుడు

లాసము. సం. వి. ఆ. పుం. 1. దుముకుట,
అడుట, నృత్యముచేయుట. 2. చెఱగాట,
సయ్యాట, శృంగారక్రీడ. 3. స్త్రీ లభ్యమింపు
నృత్యము. 4. పులుసు.

లాసవతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాట్యముచేయు స్త్రీ,
వేళ్య.

చం. అని కొనియాడలాసవతు లాడఁ జురంధ్రులు
పాడ బంధువుల్, మునుకొని డాయ ...

చంద్రా. 6. 130

లాసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. వర్తకి, నృత్యముచేయు
స్త్రీ. 2. వేళ్య. 3. కామాశుతగల స్త్రీ,
లంజె. 4. నాటకప్రదర్శన విశేషము.

లాసికతనము. వి. వి. (లాసిక + తనము) అట
కత్తెతనము

కం. అని కొలిచి యే బృహన్నల, యను నామము
తోడఁ గన్యకాతః పురవ, ర్తన మొనరించుచు
లాసిక, తనమున నిపుణుండనై యతని
మెచ్చింతున్. భార. విరా. 1. 89.

లాస్యోటని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ కట్టలకు బెడము
చేసెడి 'బరమా' యను సాధనము.

లాస్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ వేళ్య. వెలయాలు.

లాస్యము సం. వి. ఆ. న 1. నృత్యము.
2. నృత్యము చేయుట. 3. శీతవాన్యములతోఁ
గూడిన నృత్యము. 4. అభినయముచేతను, ముఖ
వైఖరిచేతను కామవికారములను తెలిపెడు
నృత్యము.

లాన్యకుడు. సం. వి. ఆ. పుం వర్తకుడు, వటుడు.

లాహరి(రి) వి. 1. మైకము, మత్తు.

కం. తనగంధాఘ్రాణముచేతనె లాహరిఁగొనఁగ
దేవదానవు లధ్విం, జనియించె మదిర ...

దశా. 2. 28.

గీ. జౌర యువై ద్గభీత లమృతలహరి. చెడి
లాహరిఁగొలుప నా శిష్యా ప్రహ్వ, ముంద ...
చం. రా. 6. 15.

ఉ. విచ్ఛముకైతి యాపయిన వేగులవారయి
రూఃపాతకల్, మోచ్చినవాని చుంఠ్రు లతఁ
డెట్లన నట్లచె చల్లి యెన్నున్, ల్లిక
శేయకే మనిచి హాను మిషకగం, శర్మ
హా, తెచ్చెగనుఁద్రు వార లంద తేలిక పినికి
లేదు లాహరిన్. పార్వ 2. 100.

గీ. మదనంజ్ఞ యున్మిల్లు, మబ్బు లాహరి యనఁ
గను మాతృభూత. ఆం. భా. 2. 203

చం. ... రాయశృంగ్యముల్, గడకొను లాహరి
మరగఁ గ్రమ్మిన మత్తులుగారె భూఃపల్
రాజ. వి. 3, 28

2. మైకము గలుగఁజేయు వ్రవ్యము

చం. శనుని తెల్లవాజురనున్ గది గోరెడు
వల్లవాళి మేల్గను గొని వీడెముం గలుపు
లాహరిమేపుని నిద్రపుచ్చి చెందిన చిటు
వప్పుతో నపుడె నిద్దులాయని విత ప్రైడి
పట్టిన వెలముద్దుగుమ్మలు వడిన్ శయనించిరి
చప్పరఁబులన్. కువల. 2. 112.

నీ. బుగ్గ లాహరియూటఁ బొడము వాసనతోడి
కంఠనోటను జొంగ యంతులింప, గీ. వేగఁ
దనయిల్లు వెడలె నావృద్ధవేళ్య. శుక. 3. 30.

లాహరిపట్టు = మత్తుకు.

వ ... విషంబెక్కినలీల ప్రూఁగన్ను చెట్టివ
లాగున లాహరిపట్టినభాతి మదంబెక్కిన
మాడ్కి నుగిడిగొన్నభంగి నోసరిల్లుచు
నుమ్మలించుచు నువ్వునుచు నూన్యశీనందనుం
డూర్వభావం దై యువైస్సస్వంబున.

కాశీ. 2. 138.

జ : లాహరికాండ.

లాహరికాండ. వి. (లాహరి + కాండ) మత్తుడు

చం. తొలకెడు తావిగందవోడి యాపు
వాఱగఁ బట్టి మల్లెపూ, వలపులు కొల్లలాడి

హిమవారిఁ గలంచి మెఱుంగుబోఁడగ, బృహ
వయిచంద్ర కావిజిగి రయ్యెదకొ గు వెడల్పి
యెందుమై, దెలియక తూలకొ చు నలి
దెమ్మెగ లాహిరికాఁడు త్రిమ్మగన్

కువల 1 ౬8.

9. వటు వ్రయ్య లొనర్చి యూగు డయ్యగ జేసి
మలయు లాహిరికాని మహిమ యె-తి. (జట
బలిరాముఁడని భావము) ౬ రా 1 ౬8

లి

లి సం. వి త. పుం. 1. మర్గాయము
2. నాళము 3 ధ్వంసము 4 సావ్యము
5. కంకణము, కిడియము

లింగఁడు వి. (సం లింగః) జేగవయ్య

కం బాలునిఁ బాఁతుఁ విలచుచు, లీల గరయుగ
ముసాఁచి లేమయొకతె యిట్లాలింగనిఁ గని
వేగం, బాలింగవ మొసఁగవచ్చునటు లరు
దెంచెన్. రాజ లి. 2 124

లింగకట్టుమాత్ర. వి. వి. (లింగము + కట్టు +
మాత్ర.) లింగాకారముగాఁ జేసిన రసవత్తువుల
గుళిక (శ. ర.).

లింగకము సం. వి. త. పుం కవితము. వెలఁగ
చెట్టు.

లింగకాయ. వి వి (లింగము + కాయ) లింగ
ధారులు లింగమునుంచి కట్టుకొనెడు వెండి
బంగారుములతోఁజేసిన సజ్జకాయ (శ. ర., త్రా)

లింగదేహము. సం. వి త. పుం చిహ్నస్మాత్ర
ములు, పంచజ్ఞానేంద్రియములు, న చప్రాణ
ములు, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు అను
ములు కలిగి లోకాంతరమున సుఖదుఃఖముల
ననుభవించు సూక్ష్మశరీరము.

లింగదొండ. వి. వి. (లింగము + దొండ) లింగా
కారముగ నుండు కాయలుగల యొకడినును
దొండ (వృ. వి.). (శ. ర., త్రా., చి. వి.).

లింగధారి. సం. వి. త. (నో. జీ నో) (శివుని)
చిహ్నము ధరించినవాఁడు.

లింగనము. సం. వి. త. పుం లింగనము, కాఁగ
లిత

లింగనాళము సం. వి త. పుం. నేత్రరోగ విశే
షము.

లింగపరామర్శము. సం. వి. త. పుం. (లర్శ-)
లింగము = (స్వాభావికదగ్గము) యొక్క
యలోచనము (వహ్ని వ్యావృత్తైన ధూమము
గలది యీశ్వర్యము, అనునది లింగపరామ
ర్శము. వ్యావృత్తము పక్షమందుఁ గలదని
సిపట్టుట)

లింగపురాణము సం. వి త. పుం వసుదేవిమిది
పురాణములలో నొకటి.

లింగపొట్ల వి. వి. (లింగము + పొట్ల) లింగా
కారపు విత్తలగల ఒక జాతి పొట్ల. లింగవీజ
(వృ. వి.)
(శ. ర., చి. వి.)

లింగవ్రతిష్ఠ సం. వి త. పుం. లింగమును స్థాపించుట.

లింగబలిజె. వి. వి లింగధారియగు కూద్రుఁడు.

నీ. ఆలుకోమటిజాతి దక్క జంగమరాలు, బావ
గారిది లింగబలిజెకులము, వేణు. శ. 69.

లింగవీజ. సం. వి. త. పుం. లింగపొట్ల (వృ. వి.).
(శ. ర.)

లింగము సం. వి త. పుం 1. చిహ్నము, గుఱుతు.
2 కవటవేషము 3 ధ్రువపటుచుటకు సాధ
నము 4 (శర్క) అనుమానమునకు సాధన
మయిన హేతువు. 5. (వ్యాక పదిసాధుతా
ప్రయోజకమయి స్త్రీత్వపుంస్త్రాదులను దెలుపు
చిహ్నము. (ఉదా: స్త్రీలింగము, పు. లింగము).
6. : గుటి. 7 దేవతావ్రతిమ, విగ్రహము
8 గానపట్టముమీఁది శివమూర్తి. 9 లింగ
దేహము 10. ప్రాతిపదికము 11. (సాంఖ్య)
ప్రధానము 12. వక్తయొక్క తాత్పర్యమును
నిర్ణయించు గు హేతువగు పదాంతరవన్నిధి
మొదలగునవి 13. మచ్చే, కలంకము.

లింగరాజ్ మి వి కూకటిమూగపిట్ట, భృగము.
భృంగరాజ్ పిట్ట.

గీ, ... భృంగావ్యా వెలయు లింగ, రాజనగ ...
అం. భా. 2 97

లింగవర్ధనము. సం. విజ. (అ. నీ. అ.) లింగో
త్థాపనము గలిగించునది

లింగవర్ధిని. సం. వి. ఈ శ్రీ. అపామార్గము,
ఉత్తరేను (వృ. వి)

లింగవివర్ధయము. సం. వి. అ. భం. పుంలింగా
దుల మార్పు

లింగవృత్తి. సం. విజ. (ఇ.) నంచనచేయువాడు,
మోసగాడు, వి. ఇ. భం. కపటవన్యాస్థి,
జీవనార్థమై యతివేషమును ధరించినవాడు.

లింగవృత్తడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) ధర్మ
క్షేత్ర, పాట్టిపోసికొనుటకై లింగజటారుద్రాణా
దులు దరించువాడు.

లింగవేది. సం. వి. ఈ శ్రీ. లింగాధారస్థానము,
పానవట్టము.

లింగశరీరము. సం. వి. అ. న. లింగదేహము.

లింగసదృశుడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) శివుని
విషయమున మంచి కార్యములు చేయువాడు.

ద్వి. గణుతింప నింత లింగసదర్థుఁ డయ్యు,
బట్టిన నీయమముఁ జాయక కన్న, పెట్టు
నర్థ మెకాని ముట్టడు సేతి

జన. పు. 5 316 వం.

లింగస్థుడు. సం. వి. అ. భం. మకగ్రంథము
లభ్యించు విద్యార్థి

లింగానుకాననము. సం. వి. అ. న. వ్యాకరణ
మందు లింగము నిరూపించు సూత్రసముదా
యము

లింగి. సం. విజ. (నీ. నీ. నీ) 1. చిహ్నముగలది,
గణుతుగలది. 2. కపటవేషమును ధరించినది
3. మంచి లక్షణములు కలది 4. శివలింగమును
ధరించినది, లింగధారి. వి. భం. 1. మంచి

లక్షణము గలయేనుగు. 2. మకగ్రంథములను
వరించు విద్యార్థి, సన్న్యాసి 3. (తర్క.) లింగ
జ్ఞానముచేఁ దెలియఁబడు సాధ్యము 4. (తర్క.)
పక్షము, సందిగ్ధసాధ్యము గలది. 5. చరమే
శ్వరుడు. 6. మూలకారణము. 7. కైపుడు

లింగిని. సం. వి. ఈ శ్రీ. 1. సన్న్యాసి. 2. ఒక
జాతి తీగ.

లింపటుడు. సం. వి. అ. అ. అ. లింగానకుడు,
కామాతురడు. వి. అ. భం. లింపటుడు.

లింపము. సం. వి. అ. భం. 1. రాచుట, పూయుట.
2. కప్పట.

లింపాకిము. సం. వి. అ. భం. 1. దబ్బచెట్టు,
నిమ్మచెట్టు 2. గాడిద, గడ్డము 3. దబ్బ,
పండు, నిమ్మపండు.

లింపి = లిపి. సం. వి. ఇ. శ్రీ

లికుచము. సం. వి. అ. భం. లికుచము గజ
నిమ్మ (వృ. వి.)

లిక్కు. సం. వి. అ. శ్రీ. లిక్ష. ఈరు, పేనుగుడ్డు.

లిక్కి. వి. గడ్డిలోవగువానిఁ గోనెడు లెన్న కొడ
నలి, అల్పవిక్రిము.

ద్వి. చిక్కుముల్ కానుల చిక్కుముల్ చలిద్ది,
చిక్కుముల్ లిక్కులు జిక్కులు చాల్చి,
యలమిమీజినయల్ల యమున చెంగటను ...
అ. మ. క. 1. 10 పా 20 వం.

నీ. అల్పవిక్రయములు లిక్కియనంగ. ...
అం. భా. 2. 231.

లిక్ష. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఈరు, పేనుగుడ్డు.
2. నాలుగు, లేక, యెనిమిది వ్రంగులును బరి
మాణము, అతిసూక్ష్మపరిమాణము

లిక్ష్మి. 'జాలాశరగతే ధానో యచ్చామి ద్విశ్రీతే.
రిజః తైశ్చక్కుర్భిర్భవేల్లిజా

'త్రినగేణవోఽస్థో విజ్ఞేయా, లిక్షికా పరిమా
ణికా' మనుస్మృతి.

లిక్షికా. సం. వి. అ. శ్రీ. ఈరు, పేనుగుడ్డు

లిఖనము సం. వి. అ. న 1 వ్రాయుట. 2. చిత్త
రువు వ్రాయుట, బొమ్మలువేయుట. 3. శీయట,
గోకుట. 4. వ్రానినపత్రము, చేతి వ్రాత

లిఖి(య)ంచే. సం. న. శ్రీ. వ్రాయు.

శి అష్టదశమైన నవనాభమైన షోడ, కాగిమైన
లిఖించి తదింతరిమన, విష్ణుదేవుని శాస్త్రోక్త విధి
యజించి వరాహ. 12. 46.

వ మాత్యూక్షరంబుల నేను లిఖించి యిడిన
కవకమయశాసనపట్టిక పుచ్చుకొని చదవు
కొనునది. మార్కం 4 278.

లిఖితము. సం. విజ. (అ. అ. అ) 1. వ్రాయఁ
బడినది. 2. చిత్తరువు వ్రాయఁబడినది. 3. శీయఁ
బడినది, గోకఁబడినది వి. అ. న 1 వ్రాత,
వ్రానినపత్రము (కాగితము) 2 కృతి, గ్రంథము.

లిఖితవ్యము. సం. విజ. (అ. అ. అ) వ్రాయఁ
దగినది, లేఖ్యము (శ. ర).

లిఖితుఁడు సం. వి. అ. వం. ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ
కర్త

లిఖ్య = లిక్ష సం. వి. అ. శ్రీ.

లిఖ్యము. సం. వి. అ. వం. ఈరు, వేసుగ్రుడ్డు.

లిగువు సం. వి. అ. వం. 1. మృగశేదము,
ఒకజాతి జింక. 2. మూర్ఖుఁడు, అవివేకి.

న. 1. హృదయము, ఎర. 2. మనస్సు.

లిద్ది వి. 1. దంతులచే మిక్కిలి లోఁతుపడిన
ప్రానితోటికి కొట్టెడు గూటము.

ద్వి. పెద్దగాఁ దనమేను పెంచిన సింహ, లిద్ది
గొట్టిన యట్టి లిలయై ...

ద్వి. కాగ. 10. (శ. ర)

2. పడినెముచే ఊపిరిరాక ముక్కు అడఁచు
కొనుట (శ. ర.)

లిపము. సం. వి. అ. వం. పూతపూయుట.

లిపి. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పూతపూయుట.
2 వ్రాత, అక్షరవిన్యాసము. 3. అక్షరములు,
వ్రాతయక్కరములు, వర్ణములు. 4. వ్రాయుట

యఁజు కళ. 5. ఉత్తరము, పత్రము మొదల
గునవి వ్రాయుట. 6. చిత్తరువు వ్రాయుట,
బొమ్మలువేయుట.

లిపి(ం)కరుఁడు. సం. వి. అ. వం. 1. సున్నము
పూయవాడు, తాపిపనివాడు 2. లేఖకుడు,
వ్రాయసకాడు. 3. చిత్తరువుల వ్రాయవాడు

లిపికారుఁడు సం. వి. అ. వం. లేఖకుడు, వ్రాత
గాడు, వ్రాయసకాడు

లిపికుఁడు సం. వి. అ. వం. వ్రాయసకాడు,
లేకరి.

లిపిజ్ఞానము సం. వి. అ. న పలువిధములగు
లిపులను తెలియుటయను కళ.

లిపిజ్ఞుఁడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) లిపి తెలిసిన
వాడు, వ్రాతనేర్పినవాడు.

లిపిన్యాసము. సం. వి. అ. వం. ఎత్తి వ్రాయుట,
మఱియొక ప్రతి వ్రాయుట.

లిపివులకము. సం. వి. అ. న. 1. వ్రాతబల్ల.
2 వ్రాసెడు కాగితము, తాటియాకు మొ॥

లిపికాలి. సం. వి. అ. శ్రీ. వ్రాతబడి, అక్షర
ములు నేర్పు బడి.

లిపినజ్ఞ. సం. వి. అ. శ్రీ. వ్రాతపనిముట్టు, లేఖన
సాధనము

లిపికరుఁడు. సం. వి. అ. వం. = లిపికరుఁడు

లిప్త సం. వి. అ. శ్రీ. విగడియలో నఱువదియన
కాగము.

లిప్తకము సం. విజ. (అ. అ. అ) విషము
పూసినది వి. అ. వం. విషముపూసిన బాణము.

లిప్తము సం. విజ. 'అ. అ. అ.' 1. పూయఁ
బడినది, కప్పఁబడినది. 2. మలినముగాఁ జేయఁ
బడినది, కల కితము 3. పాడుచేయఁబడినది.
4. విషముతోఁ బూయఁబడినది (బాణము మొ॥)

5. తివఁబడినది, భుజింపఁబడినది. 6. కలసివది.
కూడుకొన్నది

లిప్ప. సం. వి. ఆ శ్రీ. 1 పొందనిచ్చు, సంపా
దవనందలి కోరిక. 2 కోరిక, ఇచ్చు, మనో
రథము

లిప్పువు. సం. వి. ఆ. 1 పొందనిచ్చగించు
వాఁడు. 2, లాభమునొందఁ గోరువాఁడు
3. అత్యాశగలవాఁడు

లివి. సం. వి. ఆ. ఈ. శ్రీ. లిపి.

లిలి(ం)కరుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. వ్రాత
గాఁడు, వ్రాయుకాఁడు, లేఖకుఁడు. ఒక
దానికిఁ బ్రతి వ్రాయువాఁడు.

లిప్పి. వి. 1. నిడి.

గీ. కుడి. పొమ్మిది లిమ్మలు దాచుకొన్న, వాని
కై నను ధనకాంక్ష పోనియట్ల.

మఱికా. 1. 19.

గీ. తనరు లిప్పి యనంగ నిధావరంజు
అం. భా. 1. 67.

2 ధనము.

గీ. కన్నులకుఁ దోచుచున్నదిగాని చేతి కబ్బ
దద్దంబుతోఁ దోచు లిప్పి వగిది

శకాం. 4. 71.

కం. ఉబ్బి యి లిబ్బలు గలవని, రెబ్బడు రిపు
రాజుగాని రేఖలవలరా, యబ్బడు పర
భావి నికై, యబ్బడు శ్రీపాదతేని యబ్బడు
ధాత్రిన్.

బహు. 1. 20.

సీ. లిప్పి నిల్చురి పుబ్బు గబ్బిగుబ్బెటమిన్న కలఁగి
గొబ్బునఁ నాథుఁ గొగిలించె.

దశా. 2. 55

3 రాశి, కుప్ప.

సీ. గుబ్బలా యుగింజి లిమ్మలా రుచిమించు
దిబ్బలా యని పాఁధధీసు లెన్న.

హంస 3. 21

లిప్పిగుబ్బెత = లక్ష్మీదేవి.

సీ. మెడఁగెంపుతాతాళి నిడకొని వనమాలి
లిప్పిగుబ్బెతఁ బ్రబ్బి యుబ్బుతెల్ల.

ఉ. రా. 6. 208.

సీ. గిబ్బిదాల్ దొరగుండుకబ్బంబు ప్రోయాలు
లిప్పిగుబ్బెతయబ్బ బొబ్బమెకము.

లిప్పిగుబ్బెతయబ్బ = పాలగంఠము

అచ్చ రా. యు 592.

లిప్పిదొర = కుజేంద్ర

సీ. వంకి లిప్పిదొం లావంతిలి న దించి కొంగ
వాలన గట్ల కొంగ గెలిచి.

అచ్చ రా. యు 474.

ఇక్కే-లిబ్బుదొర, లిమ్మల తేరె

కం. లిబ్బులదొర చెలికానికి, గుల్ల యెకిమిని
యనుఁగుఁగూతుమగనికన్. పిల్ల. 1. 18.

గీ. జేములికంటెను జేజేలసామిగంటె, జేంట
మోముల వేలుపుకంటె నిల్ల. జేలికంటెను
లిబ్బుల తేనింటె, మేటియే రాగిపుండు
నిన్ను మీటి పోర. అచ్చ. రా. యు 12.

లిబ్బులచామ = లక్ష్మీదేవి.

గీ. మొదలి చెన్నుడు పుట్టెముగుడిగొడవ,
లుడుపు కొఱ కిర్ల గొంగుల పోనందు,
రాముడై పుట్టె లిబ్బులచామ పిత, యై
పొడమె వేలుపులు గోతులై పుట్టె.

అచ్చ రా. యు. 19.

లిబ్బులజేవరాలు = లక్ష్మీ

సీ. లిబ్బులజేవరాలియ బ్బ నల్లరిఁ జేసి శవరెడు
నడుగుఁ గెందమ్మివాఁడు. రా. వి. 1. 71.

జ : లిప్పిపడఁతి, లిప్పిరాయఁడు.

లిప్పిపడఁతి. వి. (లిప్పి + పడఁతి) లక్ష్మి (శ.ర.)

లిప్పిరాయఁడు వి (లిప్పి + రాయఁడు, తుజే
దాఁడు, ధనాధిపతి (శ. ర.).

లిలి సం. వి. ఆ. ఈ. శ్రీ. 'లి' యొక్క
రూపాంతరము.

లిమ్మ. వి. మాంసాదులమీద మునురుకొను ఈగలను
దోలెడు రెమ్మ.

చం కనుగొని వేగవచ్చి గణకాండము గన్గొని
స్వాములార నే. జని విని కాంచినచ్చి తల
వాడొక య-గడి హేయమెంచక, మ్మును
మున నొక్క మీన మిడి మూగిన యీగలం
జేతి లిమ్మఁ బో, జనుచుచు దీని గొండు వెల
సొమ్మని యమ్ముచుమన్న వాఁ డవన్

చెన్న. 4. 888.

(శ. ర., బ్రా. పా. రెమ్మ. ముద్రి పా.)

లియ్యము = లీయము. పిఠ. (నం. లీనః) విక్రిలి
కలసింది, లీనము.

కా చేసెగావలయున్ విరించి నిఖల స్త్రీ పున
సంయోజనా, భావన ప్రాధీప్రకాశ మొంద
గడు లియ్యంబైన సంసర్గ మిట్లు .

నైష. 6. 75.

కం అటగను నీమె చెప్పిన, యటువలె నియ్య
కొని లియ్యమై యుండంగా, వటుమీద
దై వగతియని, యటనిటు వడయఁడుచుండ
రా చెలు లంటన్. సాంగ. 2. 49.

ఎ ఐక్యము, విక్రిలి కలియుట

ఉ పుష్పిలుకాతోడ సరిపోలేడు చక్కని
వారు భూమిలో, నెవ్వడు చెప్పుడా
యనుచు నిష్టవయస్సొంగూర్చి యాశ్మలో,
నవ్విళులూరుచుం జలుకు నొప్పలకుప్ప
వలఁడు గాఁ యొం, డెవ్వర నంగ మెచ్చు
దరిచేడణ వెయ్యము లియ్య మెట్టిదో.

నైష. 1. 75.

కం. ఇయ్యకొని యయ్యమాత్మల, వెయ్యారుడు
గరి లొసంగి వెస విఘం డనువన్, వియ్యము
గతి మాకవపరి, లియ్యంబున విని వినిర్మలిత
హృదయందై రా. వి. 5 47.

లివ. ఎ 1. లాఘవము.

మ. యీజపా, కలవాతంద్ర మునీంద్రు
న చుం బొగరెక్కన్ తెక్కపాత్రాణి దం,
ఓలపన్నాటుచుం డన్మనోధనముదండన్ దండ
నేతఁగన్. చంద్రా. 8. 98.

నీ లివ హత్తి బిగ్గితాగిలి. తలపసివాళ్లఁ గనుకట్టు
నెమ్మేను గప్పి కప్పి. ఉ. వా రిశ్చ. 4. 49.

నీ. బావిదాఁబెడ న-చుం బరితెంచి లివదప్పి
జడిసి వైతిరుకాఖ కొడిసె నొకతె.

బహు 2. 29.

2. మల్లబంధ విశేషము

న .. లివ రాకడ ఏకసరము సై సరము యున
పిక్కు కరిలాఘవంబు మొదలగు వితమ్ము
లును .. మల్లపు. 8. 69.

వ . లివ రాకడ యేకసర సై సర యుంపపిక్కు
కరిలాఘవంబు మొదలగు వితమ్ము లెఱింగి.
ప్రబంధ. 79.

3 అతిశయము

వ. . తవ్విందల నుదడియు, గంఠెకొట్టి తలు
చును, గనగన లివయు .. భీమ 8. 57.

లివలివ. ఎ. 1 కదలుటయందగు ధ్వనికనుకరము.

నీ. లేమగుంపుల లివలివలాడు లేఁగొనువంటి
చోటికి నెలవరియటంచు. కువల. 1. 20.

ద్వి. ... గుబ్బిలవేకంబుతోడ, లేఁగొను దీవియ
లివలివలాడ. ద్వి. పరిమ. 5. 110.

వ వెండియు జరాప్రాద ర్భావంబున శిథిలం
బులై కుడరు పట్టెడ లివలివం గదలురదవ
వంక్తులును కవిక 5. 110.

2. తవిడాడనేర్చెఁ జెవులకుం, జవులుగం బలు
కంగనేర్చెఁ జరిణాభరిణా, రవములు ఘలు
ఘలుఘల్లన, లివలివ నడగిడఁగ నేర్చె లీలా
గతులన్ సుద. 2. 124.

లిష్టము. సం. పిఠ (అ. అ. అ.) ఊఁచినది.
తగ్గినది, వర్ణ్యవఱువఁబడినది.

త్రి

లి ఎం ఎ. ఈ. త్రి. 1. అంటియుండుట,
విడువకుండుట. 2. కాగిలించుకొనుట.

3. కరఁగుట.

లిక్ష. సం. వి అ. త్రి. ఈరు, పేను (బ్రా. ని.).

తీగు ఎ. 1. నడుము.

సి. ... వెలయు మధ్యభాగము నడు మన తీగు వాగము గొను నా ...

ఆం. భా. 2. 188.

తీదలికోరికె. ఎ. తృణవిశేషము.

గీ. కనుము తీదలికోరికె కాకివెదురు.

హంస 5. 44.

తీధము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆస్వాదింపఁ బడినది, రుచిచూడఁబడినది, తిరఁబడినది, భుజింపఁ బడినది. 2. స్పృశింపఁబడినది, తాఁకఁబడినది.

తీనము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అంటుకొని యున్నది, తగిలియున్నది. 2. దాఁగియుండి వది, పొంచియున్నది. 3. ఆక్రమించియున్నది. ఆధారపడినది, ఆనుకొనునది. 4. కరఁగినది. 5. కలసిపోయినది, ఐక్యమొందినది. 6. తదే కాయత్తమైనది. 7. అంతర్ధానమైనది, కన్నడనిది, అగోచరమైనది. ఎ. న. 1. అంతర్ధానము. 2. కరఁగుట. 3. అంటుకొనియుండుట.

తీయము = తియ్యము. విజ. కలసినది, సక్తము.

ద్వి. ... సౌరభానీకంబుతోడ, తీయమై పద్మ మేలిమి చూపువోలె, దీయమై యై రమ్మదీ యమో నాఁగఁ, దళుకొత్తు సరసి ...

ద్వి. పరమ. 1. 11 పా.

తీలి. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. క్రీడ, ఆట. 2. వినో దము. 3. వేషభాషామలయందుఁ బ్రియు వసుక రించునట్టి స్త్రీ శృంగార చేష్టావిశేషము. 4. సౌలభ్యము. అనాయాసము, చురుక. 5. కవఁబడు తీరు, ఆకారము, పోలిక. 6. చక్కఁ దనము, సొగసు. 7. నటన, మాటుచేషము. 8. విలాసము. 9. రీతి, విధము.

గీ. అనుచు నాగంధవహుని ధౌర్జ్యములు దెలుపు తీలి విసినవరులు చాలిన రజంబు, తొలికిన రసంబు లురిలినఫలము లధిపు, మ్రోల నిడి పల్కి రుద్యానపాలు రపుడు. నను 1. 184.

కం. తల్లి సాధ్వీవంశము, తల్లి మది తల్లిడిల్లి శరలకు పం యో, పిల్లోలు దీనిఁ ద్రుఱు ముల్లోక విశ్రాంతిగడఁగఁతల్లిలన్. రామా. 5 193.

శా. ఈలిలన్ మరలెల్లరున్ గొలువ వాచికుండు శిమంబుగా. ... దశా. 2 68.

తీలాంగుఁడు. సం. విజ. (అ. అ. అ.) అందమైన యవయవములు గలవాఁడు, చేక్కినివాఁడు.

తీలాంచితము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) తీలచే నావృవది.

తీలాంబుజము. సం. వి. అ. న. విలాసార్థము పట్టుకొనిన పద్మము.

తీలాకలహము. సం. వి. అ. అ. ప్రణయకల హము, కవటయద్ధము, విలాసముగాఁ దెచ్చి పెట్టుకొనిన కలహము.

తీలాగారము. సం. వి. అ. అ. విలాస గృహము, క్రీడామందిరము.

తీలాగృహము. సం. వి. అ. న. క్రీడామందిరము, విలాసభవనము.

తీలాచతురుండు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆట లలోఁ బ్రవీణుండు.

తీలాతాండవము. సం. వి. అ. న. విలాసార్థ మైన నృత్యము.

తీలానటనము. సం. వి. అ. న. విలాసార్థమైన నాట్యము.

తీలామమమృదు సం. వి. అ. అ. కృత్రిమ మానవుండు, మనుష్యరూపమున నిల్పిన కొయ్య బొమ్మ మొ.

తీలామాత్రము. సం. వి. అ. న. విలాసమాత్రము, పిల్లలాట, కొంచెమైనను పూనికలేమి.

తీలామితము. సం. వి. అ. న. క్రీడ, వినోదము.

తీలారవిందము. సం. వి. అ. న. విలాసార్థము పట్టుకొనిన పద్మము.

తీలారతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వినోదము, ఆట, క్రీడ.

శ్రీలావంతుఁడు. సం. విజ. (క. తీ. త.) 1. ఆట
లాడు స్వభావము గలవాఁడు, ఆటకాఁడు.
2. మందరపురుషుఁడు, అందగాఁడు.

శ్రీలావజ్రము సం. వి. అ. న. వజ్రాయుధమువంటి
పసిముట్టు

శ్రీలావతారము. సం. వి. అ. పుం. (విష్ణుదేవుని
యొక్క) విలాసార్థమైన యవతారము, వేడు
కకై భూమిపై నవతరించుట

శ్రీలావతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చేక్కదనము
గల స్త్రీ. 2. కామాతురత గల స్త్రీ, కాముకు
రాని 3 దుర్గాదేవి. 4 భాస్కరాచార్య విర
చింపఁగల గణితశాస్త్ర గ్రంథము 5 నాయానుభవి
భార్య. 6 (చంద) ఒకానొక వృత్తము.
(శ్రీమమున).

శ్రీలావాపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విలాసార్థమైన
దగుదువావి

శ్రీలావేశ్యము సం. వి. నౌ. న. విలాసగృహము.
ఆనందమందిరము.

శ్రీలాభకము. సం. వి. అ. పుం. విలాసార్థము.
పెంచెడు చిలుక, పెంపుడు చిలుక.

శ్రీలోద్యానము. సం. వి. అ. న. 1. ఆనంద
కరిమైన యువనవయస్కు; ధనికులు విహారార్థము
చెట్లు నాటి పెంచిన యుద్యానవనము. 2. వందవ
వనము, ఇంద్రుని యుద్యానవనము.

లు

లు. ప్ర. ప్రథమాభిమానచర్య ప్రత్యయము.
ఉదా: గోవులు, వనములు మొ.

గీ. ... శైశవక్రిడ లాడి రపుడు, రామకృష్ణులు
గోపదారకులఁ గూడి. వి. పుం. 7. 202.

ఉ. ... పరస్పరాత్మలం, దాకలితంబులైన ...
ఆము. 1. 1.

లుంగ. వి. ఎక్కువ (వస్త్రాదుల) భారము.

నీ. జరిగొన్న సమకట్టు జన్నిదంబుల లుంగ
యంటువాయంగఁ దా. నలుతనైచి.

క్రీడా. 43.

2. వస్త్రభారము పేరు వజలు లుంగ యనంగ ...
ఆం. భా. 2. 152.

లుంగము సం. వి. అ. పుం. పల్లమాదిఫలము.
(క. ర.)

లుంగి వి. యోషాంతరీయము, స్త్రీల కట్టుబట్టు.

నీ. ... లుంగి, యవ వంగదట్టమం చనఁ జావడ
యనంగ యోషాంతరీయమై యొప్పుచుఁడు.
ఆం. భా. 2. 158.

(కల్లాయ క్షుఁములు చేర్చి కట్టిన పావన, అని
క. ర. తుర్రులకట్టు నెట్టకస్త్రము అని చి. వి.)

లుంచనము సం. వి. అ. న. 1 తోలు (పై
తోక్క) ఒలుచేట. 2. త్రుంచేట, త్రెంచేట.

లుంచము. సం. వి. అ. పుం. 1. తోలు (పై
తోక్క) ఒలుచేట. 2. త్రుంచేట త్రెంచేట.

లుంచితము. సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1 తోలు
(పైతోక్క) ఒలువఁబడినది. 2. త్రుంచఁబడినది,
త్రెంచఁబడినది.

లుంట. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1 దోచుకొనుట.
2. దొర్లుట.

లుంటకము సం. వి. అ. పుం. ఒక విధమగు
కూరాకుమొక్క (వృ. వి.).

లుంటాకము. సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) దొంగి
లించునది, దోచుకొనునది.

వి. అ. పుం. కాకము, కాకి.

లుంటాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ, చోరుఁడు.

లుంర. సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. దోచుకొనుట;
దొంగిలించుట. 2. దొర్లుట, వేలపైఁ దొర్లుట.

లుంరకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దోచుకొనఁడ
వాఁడు; దొంగ, చోరుఁడు.

లుంరనము. సం. వి. అ. న. తొంగిలించుట,
దోచుకొనుట.

లుంరాకము. సం. వి. అ. పుం. వాయనము, కాక్తి

లుంకాకుండు. నం. వి. అ. పుం. చోరుడు, దొంగ.

లుంకి. నం. వి. జి. ఈ. శ్రీ. దోచుకొనుట, కొల్ల పెట్టుట.

లుండిండ్లు. నం. న. శ్రీ. సంధించు కూర్పు.

కం. కంఠేకాలునిచేతం, గురితుండగు పెట్టు మరుండు కుసుమాస్త్రంబుల్. లుండించి గుణ నివాదము, తంతమ్మన చాలనేసె తవరవ చుంవ్. భాగ. 9. 616.

లుండి. నం. వి. ఈ. శ్రీ. తగిన వడవడి, అర్హ ప్రవర్తనము.

లుండిక. నం. వి. అ. శ్రీ. 1. మన్ను, పేడ, మొక పాని గుండ్రనిముద్ద. 2. సరియైన వడత, యుక్తిప్రవర్తనము.

లుంబిక. నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకవిధమైన వాద్యము.

లుకలుక. వి. 1. పరుగెత్తుటయందలి ధ్వని కమరణము.

కం. ఒక మొగముగాక దివిజులు, తికమకగాని వైరులెల్ల దీక్షానః దమ్ముం, తికమికతై నకనకతై, లుకలుకః బరువెత్తి రోడి తోగొనుభీతిన్. భాగ. 6. 275.

2. పురుగులు దొలుచుటయందగు ధ్వని కమరణము.

చం. లుకలుక మస్తకంబుఁ జెవులం గృమిదొల్యఁగ. భల్లా. 2 (శ ర.)

3. తడఁకాటు.

ద్వి. మగకోకిలములు, ముక్కుల తేక్కలు మురుపుగాఁ దీర్చి, చొక్కంపు లేమావి నుద కొమ్మలెక్కి, నెలసి లేఁగొనలెత్తి నెలవులఁ ద్రుంచి. కలగొన లుకలుకగా నప్పళించి, ంసము పిచ్చిలఁ గూర్చి రమణుల కిచ్చి.

నవ. 1 12 పా. 4 వం.

జ. లుకలుకలాడు

లుకలుకలాడు. అ. శ్రీ. (√లుకలుక) తడఁకాడు. (శ. ర.)

లుక్కు. ప. అశ్వనీచగతి.

శ్రీ జంగవడపు నాఁగ జంఘాలగతి యెప్పుడ నును లక్కునఁగ నీచగతిజేరు.

అం భా. 2. 198.

ఉ. ఉక్కుడమైన మంచి మను వొప్పెడు నా వాయంత్తు మెక్కినన్, గక్క సమేమి లేక రవగాలును జోడన యడ్డవేడెముల్, లుక్కు డవాళి జంగవడలం గమపించు బోయి పోయి. . . సాంగ 1 82.

లుగ వి కాగు. (చూ లుగచెడు)

జ. లుగచెడు

లుగచెడు. అ. శ్రీ (లుగ + చెడు) కాగు రప్ప. (శ. ర.)

లురనము. నం. వి. అ. న (నేలపై) దొర్లుట, (దొర్లుట.)

లురితము. నం. విజ (అ. అ. అ.) దొర్లినది; నేలపైఁ బొర్లినది.

లుడికీ. వి. (హిం. లుడ్కా.) కర్ణాభరణము

నీ. యాగపాత్రలు దెచ్చి వశాసుగావడి లుడికీ చిప్పలుగఁ జేసి కేరువారు. సిం నాన. 20. (లుడికీచిప్పలు = కర్ణాభరణముగా ఉపయోగించు చిప్పలు.)

లుడుగు. వి. ఎద్దు మెడను గట్టు ఒకవిధమగు గంట. (శ. ర.)

లుప్తపదము. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపించిన పదములు గలది, కొన్ని పదములు లేనిది

లుప్తపిండోదకక్రియుండు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపించిన శ్రాద్ధకర్మగలవాఁడు, ఉత్తర క్రియలు లేనివాఁడు.

లుప్తప్రతిజ్ఞాడు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపించిన ప్రతిజ్ఞ కలవాఁడు, ప్రప్త ప్రతిజ్ఞాడు, అదిన మాట తప్పినవాఁడు.

లుప్తప్రతిభుడు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపించిన ప్రతిభగలవాఁడు, వపనవోన్మేష మైన బుద్ధిలేనివాఁడు.

బుప్తము సం. ఎ. (అ. అ. అ. 1 కగులం గొట్టఁబడినది. ౨. అతిక్రమింపఁబడినది, ఉల్లిం ఘంపఁబడినది ౩. వశింపఁజేయఁబడినది. 4. పోయినది అశోచరమైనది. 5. దోచుకొనఁ బడినది, కొల్ల పెట్టఁబడినది 6 (వ్యాక.) లోపింపఁజేయఁ పడినది. 7 తీసివేయఁబడినది, అప్రద్యచేయఁబడినది. 8. ఉపయోగములోలేనిది, వాడుకలో లేనిది.

వి. అ. న. దోచుకొనఁ బడిన సొమ్ము.

బుప్తోపము. సం. ఎ. అ. (ప్రీ. ఉపమానోపమేయ సమానధర్మైవాచకములను చాలగించి లో గొన్ని లోపి చిన యుపమాంకారము.

వ్యతి. పూర్ణోపము. (మో. ఉపమ)

బుప్తరము. ఎ చెస్తలు లలికెడు పాచ్చరిక పదము

బుద్ధికము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. ఒకానొక నక్షత్రము. 2. వెనుకభాగము.

బుద్ధికుడు. సం. ఎ. అ. పుం. 1. బోయవాడు, వేటకాడు 2. లోభియైన మనుష్యుడు. అత్యాశగలవాడు. 3. కాముకుడు, విటుడు.

బుద్ధిత్యము సం. ఎ. అ. న. లోభిత్యము, పిసిని గొట్టుతనము.

బుద్ధిడు. సం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. లోభి, అత్యాశగలవాడు. 2 కొగ కట్టివాడు, అత్యాసక్తిగలవాడు. (దనబుద్ధి నూంప లుబ్ధుడు. గుణబుద్ధుడు. మొ॥)

వి. అ. పుం. 1. వేటకాడు. 2. ఎటాడు, చెడువడతగల మనుష్యుడు.

బుద్ధితము. సం. ఎ. (అ. అ. అ.) కలసి పడి నది, షోభపడినది.

బులాపము. సం. ఎ. అ. పుం. అలాయము, మహిషము, దున్నపోతు.

బులాయము సం. ఎ. అ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

బులి. ఎ. లోటు, తక్కువ

1. తనకు లాగయిననెత్తంబు పైకొక పాసిక దాలించి పాటెటింగి, లోహటంబులు మారి బులిఁ గన్నఁ బడకున్నఁ బరిచా మిచి పోవుఁ బరిక యచ్చి. ఉ. వారి. - 121.

ద్వి. అలియును బలియును లాగును బాగు, నలి వును మోవఁ బ్రభాగ్విక విభాగ్.

పండితా దీక్షా. రిగి పా.

బ. అలివడు, బుల్లిగాడు, బుల్లిబుకు.

బులితము. సం. ఎ. (అ. అ. అ.) 1. కగలి నది. ఇటు వటు ఒరిగినది చలించినది. 2. కంపము నొందినది, తరంగములు గలదిగాఁ జేయఁబడినది. 3. కలతపెట్టఁబడినది, వశింపఁ జేయఁబడినది. 4. చెదరిగొట్టఁబడినది, రేపఁబడినది, హాని కలిగింపఁబడినది. 5. సొక్కునది, అ.ము చుండునది. 7. మార్గాయాచముగలది, బడలినది. 8. సొగసైనది, అందమైనది.

వి. న. కదలిక, చలనము.

బులివడు అ. క్రి. (బులి+వడు.) అదమమగు, హీనమగు.

రగ. పొలంతి నైచవు మాకు నీకయపోలుబో అలివడిన కల్లులు. పారి. 4 181.

బుల్లిగాడు. ఎ. (√అలి) కిడ్వడినవాడు, అపమడు (శ. రి.)

బుల్లిబుకు. ఎ (అలి+బుకు). అల్పంపు నమ, చిన్నదముకు.

పం. కఱకరికల్లడంబు కడుగట్టిడి చెమ్మెర గా, మాసగ్రచ్చటయెసలారు అల్లిబుకు లాడెడి వీటిప జ్జులాడు క్రిక్కిరియుట నాఁ దెనుంగునకు నీయభయంబు వశిప్రకా గమై, మెఱయంగ విప్రయోగమున మో మెఱిగి రచింప నేర్పినన్. కావ్యా. 7. 69.

బుష్పము. సం. ఎ. అ. పుం. మరపుచేసుంగు.

లూ

లూటీ = లూటీ ఏ. (హిం. లూటీ) 1 దోచిడి.

ఉ అనుచు బురిస్కరించుకొని యందఱు నాయనతోడఁగూడ నే, తెంచిరి భానువంద నుని తేనియతోటకు లూటీచేసి దక్కించు కొనంగ వేశయని కేరుచు దూఱుచు దిట్టి కొట్టి దండ్రించిరి మించి తన్నధువనీవరిపాలకు లడ్డగించినన్. రామా. 7. 9.

శీ. పట్ట తేనియఁ గ్రోలఁ బొదువు చీమల మెక్కి లూటీగైకొనదు భల్లూకగణమా.

చంద్రా 2. 73.

ఉ ఆవశశేఖణ్ అలవిహార మొనర్చుచు దరిపి మొంది యిందీవరపత్రభంగములు దీర్ఘతఁ జేయఁగ లూటీయే యి దీర్ఘపత్రభంగ మునై గొవనేనె యంచు దత్తరశ్మి పురికి కించి యుచేగొనె వారిల పత్ర గంగులై 3. రా. 6. 58.

2 చెప్పినము.

సీ. చెఱయుఁ గొల్లయు లూటీ కమలో లేకుండ దంచెప్పవలయు కాత్రపులమీద నీతి. 20.

3. తప్పకపుడు

సీ. లూటీ నా దవుడవుండును దండువయుఁ దోచు. (వాచిర్ల ప్రతి పా 'దుడుదును దోచు'. ప్రాతప్రతి; తాళవత్ర ప్రతిపా. బ్రౌన్లతో రెండు పాఠములు గలవు.)

అం భా. 3. 48.

4 దండుపు.

వ్యవ. వానికి లూటీ ఎచ్చినది.

5. ఔర్ధత్యము.

సీ. ... దుడుకు లూటీ జలుము దుండి,

గీ. గమ్మవఁగను మధ్ధతాఖ్యలై ...

పాం. ని. మావ 42.

6. ప్రజరంధ్రము (శ. ర. .

జ : లూటీసేయు.

లూటీసేయు. న. 13. (లూటీ + చేయు) కాధించు రగడ. చామవృక్షవాటిఁ దిరుగఁజాలఁ జాల

సొలసపూని, రాను వమ్ము లూటీసేయ రాకు రాక్షమారిననుచు. ఎరాహ 3. 92.

లూటీ = లూటీ (శ. ర.).

లూడుపులు ఏ జ. చెప్పలు, పాదఁడలు.

(శ. ర.)

లూత. నం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. సాలెపురుగు. 2. చీమ.

లూతాతంతువు. నం వి ఆ పుం సాలెపురుగు పట్టు, సాలెగూడు.

లూతామర్కటము. నం వి ఆ పుం 1. వాలిడి కోడి 2 ఒకజాతి మల్లెతీగ.

లూతిక నం వి ఆ. స్త్రీ సాలెపురుగు.

లూనకము. నం. విజ. (అ. ఆ. అ) ఖండింపఁ బడినది విడి దీంపఁబడినది వి. అ న. 1 చేద నమా, విభవమా, 2. గాయము. 3. రకము, విదము, జాతి 4 జతువు.

లూనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ) 1. ఖండింపఁ బడినది. తెగ గొట్టఁబడినది, చేసిపఁబడినది. 2 కోయ పడినది (పుష్పానీ). 3. నశింపఁ జేయఁబడినది. 4. కొలుకఁబడినది, కొటికి తినఁ బడినది. 5. గాయపలుపఁబడినది.

వి. అ. న. తోక.

లూమము. నం. వి. ఆ. న. తోక.

లూమవిషము. నం. వి. ఆ. పుం. (తోకను విషముగఁబడి.) వృక్షము, తేలు.

లూలామాలము. ఏ. 1. వంచన, మోసము.

కం. అలాగువఁ గొనిపోయి నృపాప్రియపాన్ము క్రిందఁ జాదుక లిడి యా, లూలామాలపు నాలి గ,యాళి తనుఁ గానిదానియటువలె నుండెన్. పా. గ. 2. 186.

కం. లూలామాలమాలలు, చాలు ననివ నలిగి తననిజంబగురూపం, బాలోనఁ దెలుపవలె నని, నీలగ్రీవుండు నిటానేత్రముఁ జూపన్.

కాళ. 3. 170.

2. శేష్టాశేదము.

ద్వి. అల్లమ విని వచ్చి యానెను మాయ, కల్ల
సత్యంబులు కవటకృత్యంబు, లటవటంబు
లును లూలామాలములును, కుటిల కృత్పిత
ములు చించిమారములు, మటుమాయతన
ములు మందు ప్రూకులును, నటమటంబులును
మున్నైనచేదములు.

ప్రభులిం 2. 50 పా. 8 వం.

తె

లెంక = లేక. ఎ 1. యోధుడు.

నీ .. గీ. ... భటుడు వనంగు జోడన లెంకన
బంటవంగ ... అం. భా. 2. 184.

నీ నీటార నెదిరిన నేలజేడేదంట తేల్లె నడచిన
దిట్ట లెంక. అచ్చ. రా. అయో. 93.

గడ. ... అలము బలసంపన్నులగు లెంక
నాయకులు ఏ. శకుం. 2. 225.

కం. ... అడరెడు లెంకలకు మున్న యతిరయము
ననే ... దశకు. 12. 88.

2. (క. లెంక) పరిచారకుడు.

గీ నాకు ముయ్యేడుతరములనాటనుండి. లెంక
వీనవ బొద్దు డహంకరించి ..

ప్రబోధ. 3. 27.

ఉ లెంకగ నేలుకోగలదులేమగనిం దరితీపు సేసి.
విజ. వి. 3. 54.

జ : లెంకకాడు.

లెంకకాడు ఎ (లెంక + కాడు స్వార్థమున)
సేవకుడు, పరిచారకుడు

ద్వి. కల్లి బాధుని లెంకకాడితడడనంగ.

పండితా. దీక్షా. 84 ట.

లెంగి. ఎ సేవకుడు, చాసుడు (దీనికి వైవ
గ్రంథములందే ప్రయోగము కన్పడుచున్నది)

ద్వి. బసవన్న లెంక నే బసవన్న లెంగి.

పండితా. దీక్షా. 4 పా.

ద్వి. జంగమలింగంబు చనఁజూచి చూచి, వెంగలి
కూడునే లెంగిగాఁ దలంచ.

పండితా. పురా. 95 పా.

విజ. తుద్రుడు, నీచుడు

ద్వి. సంగతి లింగప్రసాదైకములు, లెంగి మను
మ్యుల యె గిట్లు దిండ్రె.

పండితా. మహిమ. 298 పా.

ద్వి. లింగవంతులుగాని లెంగుల కతని, యంగ
చాంతరమున కరుగరా గమచు.

బస. భా. 2. 599 పం.

ద్వి. లింగవంతులుగాని లెంగుల కీశ్వ, రాంగ
ణమున కెట్టు లరుచేరవచ్చు.

బస. భా. 2. 396 పం.

లెంగిలి విజ. ప్రియమైనవాడు, శుష్టుడు.

ద్వి. . సుఖలిలం జనివట్టి యశియ, దంగుళి
మారయ్య లెంగిలి బంట.

బస. భా. 4. 972. పం.

లెంట. ఎ. పట్టికము, ఒకడినును తెల్లజాయి.

లెంప. ఎ. 1. చెంప (శ. ర.).

(వ్యవ.) కాలులు ప్రేలివ లెంపలు వాయింతురు.

2. ప్రక్క (శ. ర., ప్రా.).

జ. లెంపకాయ.

లెంపకాయ. ఎ. (√లెంప) చెంపరెబ్బ.

(శ. ర., వా.)

లెంబి = లంబి. ఎ. కుటుంబము. (శ. ర.)

లెక్క. ఎ. (సం. లేఖా క. లెక్క) 1. సంఖ్య

ఆ. లెక్క కెక్కుడైన విక్కిరిసిరి గల్గి, నెన్ని
కోట్లపడగ లెత్తరామి, నవరిమిత ధనంబులను
ప్రాలి పడగలు, గట్టు వై శ్రవణముపట్టణమున.

విక్ర. 1. 75.

ఆ లెక్క కెక్కుడైన రొక్కంబు దలుగని
కొలుచుగలదు ప్రోలికోవటులకు

నీలా. 1. 57.

గీ. మీలు తామరపూలు క్రొమ్మెఱుగుచాలు.
తరుణమ్మగి నేలు తరుణి నేత్రముల చాలు,
తొమ్మిదవలెక్క వ్రాలు వీన్దొయి మేలు,
పలుకుల హారంగు కపురంపుర బలుకెసంగు.

కృష్ణ. 4 59.

2. అంకె

గీ. పదియు నెనిమిది విద్య లీ చదవకయన,
శ్రవణముఁ రెట వర్ణమర్థము గ్రహించె,
నంత రత్పిర్ణగంభీరహులేఖ, యడిగదా
వీనులందుఁ దొమ్మిదవతెక్క

నైష. 8. 184.

చం. జలరుహగంధి వీనుల వనల్ వవనంఖ్య
నదేమి తెక్కనున్ ... విజ వి. 1. 78.

8. గణితము.

సీ. ... గణితము తెక్క నాగన రవర్పు.

జం. భా 2. 188

(వ్యవ.) ఈగడు తెక్కలలో గొప్పవాడు
తెక్కల పొత్తము.

4 చొప్పు, వంతు.

కం. నిడుక కంసుని యెగ్గుల, ఒడి దేవకి నిఖల
దేవనామము దనకేర్పిడ నేట నొకని
తెక్కను, గొడుకుల నెవమండ్ర నొక్క
కూతుల గనయెనె భాగ. 10. పూ. 44.

గీ. ఇంక మూడేడ్లకునుగాని యేవనివ, వన్ని
దినములు దిన మొక్కయావుతెక్క, ధరణి
దేవోత్తములకును దానమొసగు, మట్ల
యైనను నాకువయ బు గలను,

వి. పు. 8. 320.

5. ధనము, సొమ్ము.

ద్వి. కాటిపాపనికేల కరుణ నీమీద, లేకున్న
నాకిచ్చు తెక్కకుఁ జెల్లు, గైకొందు నిమ్ము
నీకట్టిపమిచుడు

ద్వి. సారికృ. ఉ. 2186. పం.

మ. సడతెన్ భానుడు పల్కినటువనకు వైశ్యా
పూటకూటింటికిన్, గుడువంబోదమె తెక్క
యిచ్చి కడు నాకొన్నార్చి మిప్పట్టువన్

క్రీడా 155.

గీ. ఒకతె గ్రోలియు మైరేయ మొల్ల తెక్క,
మరల నిమ్మని దాని వేమరును గవతె.

శుక. 1. 120.

6. వద్దు, ఆయవ్యయచట్టిక.

ఉ ఇట్టొనఁగూర్చి వైశ్యవకు నిచ్చి చన వృత్తి
ఫచ్చి, చౌముల్ పెట్టుచు .. వడ్డి తెక్క
లటు పెట్టుచు ... అము 8. 70.

సీ. కొలుచువారల నోరు గొట్టి తెక్కల వ్రాసి
వారుపుమీఱంగ మణియములు చేసి.

శుక. 8. 875.

సీ. తెక్కలు లిఖయింప లేఖకాధీశుఁడు పొంబు
గావింపఁ జావకండు. శా 2. 128.

7. లక్ష్యము.

గీ. ఇతరదుర్బలమృగపంక్తు లేమి తెక్క.

మనుచ 4. 64.

సీ. ... అస్త్రములకుఁ, గీ. ప్రాణములు వెచ్చ
వెట్టిక బ్రతికిపోవ, లేఁ దగలి నాకు నరుఁ
డేమి తెక్కయమచు. రాఘవ. 4. 428.

జ : తెక్కకాదు, తెక్కకుమిగులు, తెక్క
గొను, తెక్కనేయు, తెక్కిచు, లేకుడు.

తెక్కకాదు. ... (తెక్క + కాదు గణ
కుడు తెక్కలు వ్రాయువాడు

సీ వైతెక్కకాండ్రను వైకొన్న వైపించు
లెం విశ్వాసంబు బొంకుజేసి.

ద్యా. 11. 98.

తెక్కకుమిగులు. అ. 13. (తెక్కకున్ +
మిగులు) తెక్కకు మిక్కిలయగు, అసంఖ్యమగు.

చం. ముగురును నాకుఁ జూడఁగఁ ద్రిమూర్తలు
తప్పదు లే నాచుమున్, బిగరువ నొక్క
డెత్తుక వలె నేగుట యెట్లు తెక్క
కున్, మిగిలెనర నొక్కడవామించి పుచుట
యెట్లు ... జై. భా. 1. 43.

తెక్కగొను. వ. 13. (తెక్క + కొను) లక్ష్య
పెట్టు.

కం. చక్రధరు తెక్కగొనఁడు వ.రాక్షసునిధి
యర్జునునకు రాధేయ గుహనిగ్రను మెదు
రుగఁ గొని ... భా. 1. 319.

కం. తెక్కగొన వరుఁ గృష్ణుని, ముక్కుఁగ
బిగించి మూఁచునొందించ ధరన్, గ్రక్కదల
వైచి హయము, నైకొనఁ గొనిపోయి జవ
కునిం గని మ్రొక్కెన్. జై. భా. 7. 190.

గీ కాఁకి బెడిదంపు ములుకులు దలుచునింప,
వక్కడిఁదిజోదుదానని లెక్క గొనక, వాని
తేరును మావుల తోనడంచి, యడరుటయు
వాఁడు చంగునఁ బుడమి కుఱికి.

ఆచు. రా. యు. 866.

లెక్క(లు) పెట్టు. న. ౮౩. (లెక్క + పెట్టు)

1. ఎంచు, గణించు.

గీ మృదునిచే నిట్లు తోపావఁబడి కలఁగి, గంగ
దరిమండి నిజశివ్యగణముతోడ మద్గురు స్వామి
సకలధర్మజ్ఞుఁ డిపుడు, పృథివిఁగల తిర్థముల
లెక్క పెట్టచూచి భీమ. 2. 8.

(ఇట వరుసగా అని భావము.)

నీ కాలఁబుకొలఁది లెక్కలు పెట్టనేరక చిత్ర
గప్తాదులు చిక్కువడిరి కాశీ. 1 187.

కా శ్రీకైంబున పేరుబంధమునఁ గాంచిం
గుఁభికోఁబునన్, గాశిన్ ముందరఁ గాళ
హస్తీ నిఁక లెక్క లెట్టఁగానేల రానా
కైవస్థులన్ వనించితిమి కాంతా నిన్నుఁ
బోలంగ రా, కాశీకాంతునిభాస్వలం గనము
లోకభ్యాతశీలఁబునన్. వరాహ ౩. 18.

2. లక్ష్యముచేయు.

కా. నావారిందఱు గూడి యొక్క మొగమై
నానాస్రసంతాపముల్, వైవన్ వారల
లెక్కఁబెట్టక ప్రభావస్ఫూర్తి తోబిల్లఁగా,
వేవేగంబున శంఃమొత్తిన భయావిదూతులై
పాట .. చిత్రభా 5. 99.

లెక్కపేయు న ౮౩ (లెక్క + చేయు.) 1 లెక్క
పెట్టు, గణించు.

ఉ. ఎండలురాజు లీయవని నేలినవారిక నేల
నున్నవా, రెండఱు లెక్కపేయఁ దరమే
పంమేషికికైన ... కవిరా. 1. 191.

2. లక్ష్యపెట్టు

చం నకలుఁడు కాలకూటనహజన్ని సుభాకరుఁ
డంద్రు నిక్కమో, నొకొ యిదియంచు
నోసితమయ్యాఖ నినుఁ దెలియంగఁగోరి
యూరక యటు చేరినంతఁ దలప్రాణము

తోఁకకువచ్చె లెక్క నే,యక దిగమింగెనేని
యకటా యలరాహువు మన్ని గాంచునే.

పారఁగ. 2. 174.

చం. వరుఁడని లెక్కపేయఁడు మనంబున కాత్రవు
నమ్మహాత్ముచే, యురణముఁ బెక్కుచోట్లఁ
గనియున్ మననాయకుఁ డేమిచెప్ప ...

రాఘవ. 4. 192.

లెక్కించు. న. ౮౩ (√లెక్క) 1. ఎంచు,
లెక్కపెట్టు.

నీ. కూడి జతక్రీడ తాడుచోఁగడఁగి యా భృత
రాష్ట్రతనయుల నతులకక్తి, లెక్కించుఁ
బడిండ్ల నొక్కొక్క భుజమున ...

భార ఆది 5. 188.

గీ ... క్రిందగెలిచిన వ్రాలు లెక్కింపు మనక,
తప్పనాడక తొల్లంటి దాంచెడక

ఉ వారి 3. 124.

2. ఎంచిచూచు, విమర్శించు.

ద్వి కావున రాఘవజ్ఞాపాలమణికి, లే వసా
ధ్యంబులు లెక్కించ నెందు.

రం. రా కిష్కిం. 200 పా. 20 వం.

ద్వి లెక్కించ నవకీర్తిలేనిజీవనము, నిక్కంబుగా
నొక్క నిమిషంబు చాలు.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ 227 వం.

3. లక్ష్యపెట్టు.

కం. ఎక్కడిమగఁ డెక్కడి నఖు. లెక్కడి నీ
యత్తమామ లెక్కడి చుట్టా, లిక్కొలఁది
దొడ్ల కొంచెము, లెక్కింపకు మరనిహావళిఁ
బడువేళన్. హంస. 1. 101.

4 ఆరోపించు.

గీ. పొత్తుగా నాడి యొటమి పొత్తువారి, మీఁద
లెక్కించి వంచన మెఱయువారు.

దశకు. 5. 85.

లెక్కిడు న. ౮౩. (లెక్క + ఇడు) లెక్కపెట్టు,
గణించు.

కం. ... మునుకొని లెక్కిడని జవము ముఖ్యం
బగునే. విక్ర. 5. 82.

తెప్ప = తెప్పము¹. ఎ. (క. తెప్ప) లక్ష్మము,
(ఓ. ని, క. ర.)

సి. ... తెప్ప యనంగ గుటి యనంగ బతవ
అత్తాభిధానంబు ... అం. భా. 2. 212

తెప్పము¹ = తెప్ప. ఎ. లక్ష్మము, గుటి

కం. మీ పుష్పగంధి నెయ్యపుర, జూపులకును
తెప్పమైన సుకుమారవపు, శ్రీ పంపునఁ
దనరిన వసు, ధావతిసుకుసఖుఁడ నింద్ర
దత్తావ్యయుఁడన్. భోజరా. 3. 240.

కం. అప్పుడు వరపతి యిప్పటి, యప్పడఁకుక
యెందుఁ బోయె నాశ్చర్యం బీ, చొప్పు
కలయె నిజమొ యనుచు, తెప్పంబయ్యెను
మదనుశీలముఖములకున్.

కేయర. 4. 24.

ద్వి. అభిముఖుండై హృదయాబ్జకర్ణికను, తెప్ప
మో దన ప్రాణలింగంబు నెజ్జ, సుప్పరిం
చుడు తతీయారులింగంబు.

పండితా దీక్షా 59 పా.

తెప్పము². ఎ. (నం. తెప్ప) సున్నము మొదలగు
వాని పూత.

సి. ఆయతీకర్పరుఁ డంత వతిరమ్యమైన యా
తెప్పపుఁ బూఁబోడి యొప్పు చూచి.

కళా. 8. 169.

తెమ్ము = లే³. అవ్య. 1. కర్ణించుట (ఇది మొదలు
తెను ధాతు ప్రార్థనావ్యర్థక రూపమయ్యును
క్రమముగా అవ్యయముగా మారినది)

మానినీవృత్తము అంతమహింసకువేయని పల్కిన
వంతమదించకువే యనుచున్, గంతు లడంచెద
తెమ్మని పల్కి నగంతు లడంచెద తెమ్మనుచున్.
కళా. 2. 195.

2. కానిమ్ము, కానీ. (పక్షాంతరాంగీకారమును
దెలుపును.)

మ. ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినం గిరుకతో
నేమంచు నూహించువో, మది సాత్రాశితి
దానికే నిపుడు ప్రేమం బంపినన్ దీని నెల్లి

దమంజేసినవాడ దోచునొకొ యా వెమ్మిందు
నేమన్నికె తెల్లదువో యేరికిఁ బంపఁగా ననుచు
లింగ రుక్మిణీకాంతకున్. పారి 1 54

తెయ్యంబు. ఎ. (నం. స్నేహా) నెయ్యము,
స్నేహము.

గీ. పాలు సేయును గూడివభంగివోలె, నొనరి
తెయ్యంబుతోఁ గూడియన్న భటు డు ...
కు. సం. 11. 823.

తెన్న. ఎ. 1. తేమము, కుళలము.

మ. చెలువబే విను వీటి నీడరులకున్ జేజేల
కున్ తెన్నయే ... చం. రా. 2. 20.

ద్వి. నీ తెన్న నా తెన్న నీకైవలేమి, నాలేమి
గావ నానావిధంబులను.

రం రా. అయో. 69 పా 16 పం.

గీ. ... అమ్మ కుళలంబె సాధ్వి యనామయంబె
దేవి భద్రంబె తెన్నలా పూవుఁబోడి ...
కాశీ. 2. 71.

గీ. తేమ మగు లగ్గు తెన్న మేల్ సేమ మనఁగ.
అం. భా 1. 98.

2. మేలు.

గీ. పనిఁడిమ్మగము నిక్కంబైనఁ బట్టి తెచ్చి,
జనకసుతకోర్కి దీర్చెద పమ్మదమున, లేక
మాయామ్మగంబైన లీలఁ ద్రుంచి, హిత
మొనరెద మునులకు నెట్లు తెన్న.

భా. రా. ఆర 2. 44.

గీ. ఎఱిగినవి నాల్గు నొడువ నేమయిన తెన్న
అము. 4. 88.

3. మంచినని, యుక్తకార్యము

కం. ఆలోక దాన మన భూ, పాల నరగు దీప మీగి
భావము సద్ధ, రాలోకనశీలఁబగు, నాలెన్న
యొవర్చినట్టి యతినికి నధిపా

భార అను. 4. 18.

ఎఱ. 1. తేమయుక్తము

సి. వేసనంచోదిత విప్రకృంబులు తెన్న
లయ్యెడు నవి లేకయున్నఁ తెడియెడు

తెన్నెవఁ తెడినను రాజున కగుఁ బుణ్య
పాపంబు లెగ్గలములు.

భార. కాం. 1. 275.

గీ. .. తెన్నయుండునె గృహక ర్తలేనిబ్రతుకు.
మనుచ. 3. 129

నీ ఎంతతెన్నగనున్న వంతవేడుకె కాని ప్రజల
కల్మి కమాయపడుటలేదు.

విజ. వి. 1. 22.

2 యుక్తము, మంచిది

ఉ. ... తల్లి వినవమ్మ యీ ఒగములెల్ల సృజింప
భరింపనొంపజా, లేవత లెట్లు వర్తిలిన తెన్న
వుగా కివి చెల్ల వెరికిన్.

సారంగ. 2. 120.

చం. ... విభేదవృత్తి నా, మనమువ లేదు పా డవ
సమాజము మీరును నొక్కరూప కా,వువ
నిది తెన్నమాట దగవుం దలపోయఁగ ..

భార. ఉద్యో 1. 97.

8 రుచ్యము రుచిగలది.

నీ. తెన్నయెఁగా కదళికాకపాకముల్ మఱి
హరించెనెఁ దా మనసు గివను.

రా. వి. 2. 105.

కం చక్కెర గలుపుక తింటే, ముక్కివకవుడైన
తెన్న మోహముగలచో, వెక్కురుకానిన
యైనన్, ముక్కివతో దివ్యభామ మహిలో
వేమా.

వేమ. 2. 85.

4. శ్రేష్ఠము, ఉత్తమము

చం. ప్రియ మెనఁగం దగం బిలిచి పెట్టెడుకూడది
తెన్నకూడు...

భార. ఉద్యో. 3. 222.

కం. అనుటయు వై శంపాయనుఁ, డవఘా తెన్న
కథ యడిగి తచ్చుతకుభలాం. ఛనామధామ
మాత్రం, గొనియాడి ...

హరి. ఉ. 5. 108.

అ. దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు తెన్న.

ఆము. 1. 15.

5. సులభము, సుఖప్రాప్త్యము.

కం. జ్ఞానమ యిందవముగ వి,జ్ఞానాగ్నిం బ్రబలఁ
జేయ జంయు మరణమున్ నానావిధదుఃఖం,

బులు, లేని యమృత మక్షరంబు తెన్నె
తోచున్.

భార. కాం 4. 317.

6. అమకూలము.

గీ, మనువు తెన్నయియుం డెఁబో మానవశిః.

హర 4. 28.

౭. ఎ. చక్కఁగా.

ఉ కానక రాజుచిత్తము వకావకలై తెగఁ
జామవట్టు లా,హా విపరీతమైన పలుకాడెద
నంటివి ము నివనాశకా,లే విపరీతబుద్ధి
యని తెన్న బయల్పడఁ జెప్పినారెకా.నీ
విధి యాదుమీ యనఁగ నీవిధి నాడెదు
సుమ్ము భామినీ

సారంగ. 2. 142.

ఉ. అంచు వతండు వల్క దరహాసకఁ జెక్కిలి
గొట్టి తెన్న వం,డించితోయి దాసరి ...

ఆము. 6. 40.

కం అనిన న్నటయుం జదివిం.చినయట్ల నె
చదువ తెన్న శిక్షింపక చెప్పినరీతిఁ జదువఁ
దని ..

దకా. 4. 148.

అవ్య. స్రవశంసార్థకము.

చం. ... లంచమిచ్చి వే, పిలిచి కలార్ల చేత నని
పించిన దిట్టుల నీకు వాకముల్. దెలియక
వెట్టిరాజ యిది తెన్ననిజం బని నమ్మి
నాఁడవే.

సారంగ. 3. 207.

(ఇట వ్యతిరేకలక్షణచే నిందార్థకము)

చం. వికవికవవ్వి యక్కవట విప్రకుమారుఁడు
మేలు తెన్న వా,నికి నయి రాగబంధమును
నిల్పె మదిం దరకాయతాక్షి ...

హర. 4. 27.

నీ. ... ఒగి తెన్న యనఁగ సాధూక్తి దనరు.

అం. భా. 3. 67.

జ : తెన్నదనము, తెన్నవాఁడు.

తెన్నదనము. ఎ. (తెన్న + తనము) మంచి
తనము, యోగ్యత.

కం. బాలసఖుండవు నాకును, నీ తెన్నదనంబు
వేము నీతివిడిచి దు,శ్శీలురమగుటయు శైశవ,
శీల మొదలుగాఁగ మును దెలియచే నీకున్.

భార. ఉద్యో. 1. 378.

తెప్పవాడు. ఎఱ. (తెప్ప + వాడు) యోగ్యుడు.

కం. నిను తెప్పవానిగాగన్, వినివాడంగావ
కాబువిభవము సర్వంబును నీచిత్తిఁ జిర
జీవనసౌఖ్యము నొందు మనుంవర యని
నెమ్మిన్. హరి ఉ. 8. 240.

లే

లే¹. అ. ౧. ౧. కలుగుధాతువునకు వ్యతిరేకమున
ప్రాయుకముగా వచ్చు ఆదేశము.

ఉదా : లేడు, లేరు, లేదు, లేక. లేవది.

(లేనిదియగు, లేనివాడగు)

గీ. నీవును మున్నువోలే, నిలువరింపంగ
దగియెడు నిలువులేవ ..

భార ద్రో. 5. 328.

మ. అలనా యెటికి వలజేడుం గృహలేడు
కించులు దుర్వారంబు తెట్లొ కదే ...

భాగ. 10 పూ. 1129.

ఉ. ఎవ్వరె వీవు భీకహరిదేవణ యొంటిఁ
జరించె దోటలే, కిన్వనభూమి భూసురుడ
నేఁ బ్రవరాఖ్యుడఁ ద్రోవ పప్పిడిన్.
గ్రొప్పున నిన్నగాగ్రమునకున్ ఒనుదెంచి
పురంబుజేర నింకెవ్విదిగాంతుఁ దెల్పఁ
గదవే తెరువెద్ది శుభంబు చికగున్.

మమచే. 2. 39.

(ఉండదు. ఉండదు)

కం. కలవారెల్లను మగిసిరి, కలిగియు లేడియ్యెఁ
గు. తకర్ణుడు వీనిం, దెలుపుదు నీ ..

భా. ఆర 7. 93.

చం ... సం,గరమున లేరు హంసడిభిప్రతివీరు
లనంగఁ బొంగుచున్.

ఉ. హ. 4 17.

ఉ. స్వామిహితంబునన్ నమదకాత్రవభంజన
శక్తి బంధురజానుమానీయసంపద వసంత
పమాగమ పుల్లమల్లికా, స్తోమ తుషార
పాండుర యశోగరిమంబున ధర్మశీలతన్.
మామిడిమంత్రి బోల మఱి మంత్రులులేరు
వసుంధరాస్థలిన్. నైష. 1. 24.

కం. ప్రేమానుబంధ మిరువురి, కేమాగ్రముగాదువ
లేదుడి యనినట్లా, భూమిసురు లవ్వరు
వకు. వామాక్షిఁ గొండుముడులు వైచిరి
వేడ్కన్. (లేదు + చుడి. ఈ. ఇట చు
లోపము.) ఇందు. రి. 58.

నీ. గుణము వికారంబుఁ గోరికయును లేని నీవలన
జగంబు నెఱిఁగనించు, బ్రబ్బలేదగువంచుఁ
బలుకుట దప్పగాదు ...

భాగ. 10. పూ 128.

నీ. ... నిందాభినుతులు, హింసయు నాత్మ
ప్రళంసయులేవు భూతంబులయందెల్ల దయ
పుట్టెల్లు. భార శాం 5. 228.

చం .. ఉమ్మలికయు మబ్బు నాదుమది మందన
కైనను లేదు వాసవా.

భార శాం. 4. 394.

కం. తమ్మఁ దనకమ్ములను నా, నన్నకొడుకులట్ల
తలఁతుఁగాని వివేదం, తెన్నెడు నామది
లేమికి, వెన్నుడ దైవంబసాక్షి వినుము పలి
కెదన్. భార. ఉద్యో. గి. 193.

(మజ్జిమిక్ఖియ సుత్తయుక్తముయి చాలదు,
ఓపదు, చాచుడు, ఓవఁడు గు పెద్దము
సిచ్చును.)

కం. పాపంబుఁ బుణ్యమును దృష్టాపరులకు
దిశఖ సౌఖ్యసంపాదు లగున్. భూపాల
విశ్వప్రులు సే, లేపు లగుట వాని హిందలేవా
ఫలముల్. భార. ఆము 1. 147.

చం. ఈ యధీశిక్షో ములు నాగణంబు ప్రచార
రణంబుగాఁ, గలుగ నుపాధిభేదముగాధ
మతి నిగమాదలైన విద్యులు పదునాలు
గిటికి నశం దొనరించె లక్షస్థితత్వము .
దెలియగలేము నాణము దీక్షి నెవ్వెయిఁ
జర్పించెనన్. నైష 1. 45.

గీ. నెలఁతకుచకుంభయుగళము డియు వియోగ,
జలధి యీదింపలేద య్యె నఖిల నంచు, చున్న
పన్నిటి వెల్లిలోఁగొన్నకతన, ము పకది లాఘు
వమునఁ దేలింపఁగలదె ఆము 5. 151.

స శ్రీ. పొందకుండు.

అ. కర్మఫలములేదు కర్మఫలాప్తికి, గారణంబు విధియు గాదనంగ, నేనంతయెటుకలేనె యార్తనై విధిచెయి, కలిసివలికితిం బ్రియంబు దప్పి. భార. ఆర 1. 281.

ఎంతకులేదు = ఎంతకు సమర్థుడుకాదు.

ఉ. ఎంతకులేదు నారదమునింగ్రుండు శారి వివంగ రుక్మిణీ, కాంత వివంగ నేను వివంగాఁ బలికెన్ బలింగూర్పుచాన నా, యంతటివారు లేరని... పారి 1. 60.

పొట్టకులేక = తిండికిలేక.

ఉ ఎట్టిపురాణముల్ పదియునెన్నిది జెప్పితి వెట్టు పొట్టకులేక తిట్టెదవు పుణ్యగుణం బుల రాశిఁ గాశికన్ కాశీ. 7. 192.

లేనివాడు = దరిద్రుడు.

అ. ఎంబకఁరి నీవు కలవాడు గలవాడు, లేని వాడు నీవు లేనివాడు. కాశీ. 8. 47.

సా కలవాడు గాదె తీయునన్నటికి లేనివాని ప్రాణము పోయినది.

జ : లేనది

శ్రీ² విజ. లేతకబ్బముయొక్క అప్తకేపరూపము.

ఉదా. లేగొమ్మ, లేబచ్చిక, లేమావి, మొ॥ (చూ. లేత.)

శ్రీ. విజ. అల్పముగా.

ద్వి లీలఁ బయ్యెదకొంగు లే జాఅవై.

ద్వి. పం. 4. 294

శ్రీ³ = లేమ్ము 1. నిశ్చయమును దెలుపును.

రిగడ లేను జాదిపువ్వు మొగ్గ లేదులే దురాశ గాని, చాచువ్వుకవాటిఁ దిరగఁజూఁ జూ సొలపుమాని. పరాహ. 2. 92.

ఉ లేకఁగ నేలుకోగలదులే మగనిం దరితీపు చేసి ... విజ. వి. 3. 34.

2. పరిహాసమును దెలుపును.

శీ. చెలి పెండ్లికడఁ జెప్పఁ జెవియొగ్గి వివవేమి కలదులే యని గేలివలిపె భద్ర.

విజ. వి. 8. 28.

3 అనాదమును దెలుపును.

మ. శివలింగార్చన మెందుఁబోయెడుఁ దపస్వి త్వమ్ము నెందే సుపద్రవముం బొందదు లే ... వార. 7. 85.

దండకము ... జీవించ, బోరామిఁ గావించఁగా రాదులే కాదులే వాదులేలా ..

భోగినీదండకము.

అ ఈనుబుద్ధిమాట లేంతలేయని పోయె, దీను బుద్ధి నిడుఁజూమీ లతాంగి.

సారంగ. 2 24.

లేందము. సం. ఎ. అ. న. మూత్రము, పరివము, మలము.

లేక = లేంక. ఎ. 1. సేకకుండు.

గీ లేకయుండిన విసివి యా లేకలు.

అచ్చ రా. యు. 227 (క. ర. పా)

గీ. లేవకుండిన విసివి యా లేక ఎవడు.

మద్ర. పా.

లేగ ఎ. (లేత + కానుపు) క్రొత్తగాఁగలిగిన దూడ, వర్ణకము, దూడ, వత్సము.

(ఇది కొన్ని పల్ల వృత్తియందు జాపవిభక్తిక ముగా కన్పడుచున్నది. చూ లేగటిపడ్డ)

గీ ... శనరు లేగ యనంగఁ దర్లకంబు.

అం. భా. 2. 282.

కం. ఒకవాడు గో వొకటి లేగకుం జన్నిచ్చు చును దానిఁ గనుఁగొని ...

భార. అను 8. 85.

ద్వి లేగలఁ బుడుకుచు లీలఁ గేతయ్య, మూఁగి యర్చుచు మేత ముట్టకుండుటయు ...

బస. పు. 7. 625.

చం. ఇది యొకమంచిలేగ వినుఁ డెంతయు నొప్పెడు వంచ దాన తత్పదములు దోకయం విగియఁబట్టి చెలంగి వెలంగ ప్రూనితో, జదియఁగ నొక్క పెట్టుగొని చంపెఁ గుమారుండు లేగరిక్కనుం, గుడ లకొనఁగ జాలకులు కోయని యార్జ నభగ్వలీలతో. భాగ. 10. పూ. 435.

లేగంపు. ఎ (లేత + కంపు) కొంచెము పరిమళము

ద్వి కు మెస్సెల్ నెమ్మి వాకులు దొల్చివొల్చి
కమ్మనిలే గంపు గవియునో యనుచు
పండితా పురా. 90 పా

లేగటా(బీయా)పు. ఎ. (లేతగ) లేతదూడ
గల యాపు, భేనుపు

గీ. పేరుకొని లేగటాపులఁ బిలిపిలిచి, పిచ్చ
లింపుచు, గ్రేపుల విడుచువాని ...
వి. పు. 7 387.

చం పనుపడు లేగటాలసిరిఁ జాయని యిండుల
దొడ్డి మందలం దనియఁగ జూ పెదన్
చెన్న. 3. 78.

లేగచేపడ్డ. ఎ. (లేగ + పడ్డ) క్రొత్తగా యీనివ
అపుడెప్పుడు.

ద్వి ... పిచ్చ, గొడ్డును లేగటిపడ్డయై యపుడ.
గడ్డుగ నిండాంగఁగఁ జాలు గురినె.
పండితా. పురా. 188 పా.

లేగపును = లేగెను. ఎ. (లేత + కపును)
సన్నని పడుము.

చం. చెదరిన ముంగురుతో తలుచు చెమ్మటఁ
దోగిన తక్కుఁ జెక్కులున్, వదలివకప్పుఁ
గొప్పు పసివాడిన మేనొకఁటుతఁజాలుప,
య్యెద యసియాడు లేగపును నిట్టటుఁ
దొట్రిలు పడ్డయగులుఁ జెల్లొదనెడి
యూర్పులం గల తలోదరిఁ గన్నని
రాముఁ డిట్లనున్. ఉ రా. 6. 85.

లేగసపు. ఎ. (లేత + కసపు) జాలత్పణము
(వృ. వి.). (క. ర.)

లేగారము. ఎ. (లేత + కారము) కొలఁదికారము,
అల్పమైన కారము.

గీ. కమ్మచీడెంపు లేగ రంబుగల మోవి కండ
చక్కెరపానకంబు లిచ్చి. వాల్మీ. 2. 79

లేగెను = లేగపును ఎ. (లేత + కాను)
సన్నని పడుము.

కం. లేగొడిఁగె నితంబము. వ్రేఁగుఁనఁ ద్రెప్పు
ఁయుఁ గని విరించి విగింపన్.

అము. 5. 28.

గీ. కృశదైత్యజాతి వర్ధిలు నిటులనురీతిఁ గల
కరి లేగెను బలితమయ్యె.

ఉ రా. 2. 187.

లేజిగు(పు)రు. (లే త + చిగురు) మృదువల్ల నము.

గీ. కొమ్మ లేజిగురాకుఁ గెమ్మోని చవిగొని
యమృతంబు నీరసమని తలంతు

శుక్ర. 3. 48.

లేజూపు. ఎ. (లేత + చూపు) మృదువైన
చూపు.

గీ. దమ్మికేలుండఁ జెర కేల డిండుచ్చు, లేము
లుడి పెడు లేజూపు లేమతోడ

అము. 1. 12.

లేజెక్కులు. ఎ. (లేత + చెక్కులు) కోమలము
లగు కపాలములు.

గీ. తొలిచూలి జవరాలి తళుకులేజెక్కు టద్ద
మూతోఁ దులఁదూఁగు దంతరుచులు.

దీ. కా. 2. 229.

లేజమరు. ఎ. (లేత + చెమరు) చిలుచెమట

చం అలికుల వేణియొక్కతె రతాంతమునఁ దవ
యంగవల్లికన్. బులకలుచొక్కు లేజెమరు
పుట్టఁగ నే గి నరేంద్రుఁజూడ నా ఫలకలు
చొక్కు లేజెమరు బోవక యట్టులనుండె.

మనుచ. 5 88.

లేజెఱకు. ఎ. (లేత + చెఱకు) కోమలమగు
చెఱకు, పవుగల చెఱకు.

కం. చిలుకల తేరును గోకిల, బలములు లేజెఱకు.
విల్లుఁ బ్రసవాస్త్రములున్, దొలఁగించి
మరుఁడో యన, విలసితిగతి నీపు రాజవిధిఁ
జరింపన్
శక్ర. 1. 121.

లేత విజ. 1. పసి, తరుణము. (దీనికి తరుణమైన
అనియే యర్థమైనను వృత్తియందు కొంచెము
ఁచిన్న, తిన్న. లేతిక, పిచ్చ, మెత్త, సన్న

మున్నగు ననేకార్థములు వచ్చును వృత్తియందు దీని మొదటివర్ణముమాత్రము శేషించును. అపు డుత్తరపదము పరుషాదీయగునేని దీనికి నుగా గమంబడును

ఉదా: లేత + కొమ్మ = లేకొమ్మ, లేత + కప్పు = లేకప్పు మొ॥

సీ. బలుపాపతలచుట్ట లలవరించినవారు లేత చందురులఁ దాలిచినవారు.

పాండు. 1. 165.

(శ్రీకృష్ణుడు) గీ. జాంబవతియను దేవికి పాంబుఁ గనియె, నక్కమారుండు లేతప్రాయంబు నందు, వీధి నొకనాఁడు నఖులతో విహృతి నలువ. కాశీ. 6 కి.

చం. ఒదవెడు జన్మనంబు వెలికొత్తఁగఁ బయ్యెద సిగ్గుగూడి బిట్టదుమగ లేతలొట దిగ నాఁకకు మీఱమలేక వక్షపుం, జదుమునఁ బ్రక్కల న్నెఱసి చప్పటలై మఱి లావు గూడఁ బై, బొదలె వనంగఁ దిక్కటిలెఁ బొల్తుక చన్నులు నాడునాటికిన్

ఆము. 5. 21.

2. సుకుమారము, కోమలము.

సీ. జేవురించిన లేత చెక్కుటద్దంబులఁ దాటంక యుగళంబు తన్నియాడ. హర. కి. 92.

3. మృదువు, మెత్తనిది.

సీ. కనకకుంభస్తని కక్షద్వయము గబ్బుమాత్రంబు గలిగుండు మనసు లేత

కళాశాస్త్రము 1. 20.

సీ. చిన్నిబుగ్గల లేత చిటుతనవ్వు వెలర్ప నిరి యాకుఁడు మొగిడెఁ జేయిదోయి.

హరి. కి. 115.

4. అల్పుఁడు, అల్పము.

చం. తనుకతకోటు లెత్తి జహుధర్మవినిర్మితఁ జేర్చిఁ గాంచినన్, నననుఁ గనలేనిలేతలకు నాతియ లోగ్యము భాగ్య మీన ప్రాగ్జ్ఞనమునం దొనర్చితి వొకావొకయర్చన నన్నుఁగూర్చి దానన సమకూరెఱుము ముజనప్రజనందిత చర్య నీదెనన్. పాండు. 4 191.

ఉ ప్రాతల మేము నీకుఁ బలుకాములఁ బొందకయున్న నాటి నీ, చేతలు గాటి మందఱకుఁ జిత్తముల న్నెలిందోచు నూతలుం, బూతలు నీవ యొందుదల పోతలు లేతలు మమ్ము నెమ్మెయిన్, లాతులఁగఁ దలంపకు నలంపకు చాల వలంగియుండగన్. ఉ. హరి. కి. 91.

వి 1. లాఘవము, చురుకైన

చం. ... ముదితచక్రవర్తవల్లభుని మ్రోలఁ దవర్కుట చూచి నెచ్చెల్ లో, మదనుని చేతకుం దరుణి మానము లేతకు నొచ్చి రిచ్చలన్.

కావ్యా. కి. 48.

ఉ. పూతపసిండివంటి వలపుంబచగించు కులంబు నీతికిన్, లేతగదమ్మ యితైఱుగు ...

మనుచ కి. 28.

2. అందోలికా దండము యొక్క దోషవిశేషము

చ. లేత ముదురు నన్నము గమకము నీలధవళ రక్త హరిద్వర్ణంబులు మొదలుగాఁగల దుర్గుణంబులులేక ... ప్రబంధ. 605.

జ : లేగ, లేగంపు, లేగటాపు, లేగటివడ్డ, లేగవును, లేగనపు, లేగారము, లేగోమ, లేజిగురు, లేజాపు, లేజెక్కులు, లేజె మరు, లేజెఱుకు, లేతనగవు, లేతనవ్వు, లేతనెల, లేతమాట, లేదలిరు, లేడిఁగ, లేదెమ్మెర, లేదొడ, లేజగలు, లేబచ్చిక, లేబట్టి, లేబరువు, లేబల్కు, లేబురులు, లేబెయ్యి, లేబైరు, లేబొఱ, లేబొల, లేబోక, లేబ్రాయము, లేగాడ్పు, లేజన్య నము, లేజాఱు, లేనగవు, లేనడ, లేనవ్వు, లేనురువు, లేనెన్నడ, లేనెల, లేబొండుమలై, లేమరులు, లేమాపు, లేమావి, లేయెండ, లేవంకి.

లేతనగవు = లేతనవ్వు. (లేత + నగవు) మందహాసము, చిటునవ్వు.

కం. అనితలచి లే తనగ వా,ననమునఁ దగళంఘఁ
దాననము దిగ్గళ మున్, దన వామపశాంగు
ష్టం,బున వదిమె దశాస్యహస్తములు క్రిందు
వడన్. ఉ. రా. 3. 88.

లేతనవృత్తి = లేతనగవు, లేనగవు. ఎ.
(లేత+నవృత్తి) చిలునవృత్తి, మందహాసము.

ఉ. అల్లన మేలమాడు వచలాత్మజమాటకు లేత
నవృత్తి సం,ధిల్ల ... మనుచ. 1. 2.

లేతనెల. ఎ. (లేత+నెల) కాలచంద్రుడు.

చం. ... అవ్విరిం, దననెటిగొప్పనం జెరివి వ
వ్యలిగుల్లిలిముద్దుపట్టి లే తనెల ధరించిన
ట్లమరెఁ దద్దయు మోహన కాంతి సంపదన్.
పారి. 1 55

లేతమాట. ఎ. (లేత+మాట) నికృష్టవచనము.

ఉ. బొందులు వేటుగాని తలపోయగఁ
బ్రాణములేక మండ్రలం, గొందలు లేత
మాట అవి కూరిమిపట్టునవంచఁ బ్రాణ
ముల్, బొందులు నేకమొరవగఁ బొల్పుగు
శంకరుని నృపాని న,స్పందితభక్తిమైఁ గదిసి
బ్రాహ్మణపుంగవుఁ దానకాంగుడై.
భోజరా. 6. 220.

లేదలిరు. ఎ. (లేత+తలిరు) లేజిగురు.

మ. శింక్రయల్, పావరింపన్ సమకట్టు
లేదలిరులన్ బుప్పంబులన్ బూతలన్.
దశకు. 3. 123.

లేదీగ. ఎ. (లేత+తీగ.) లేతలత.

సి. జంజువెండ్రుకలెత్తి చుట్టున లేదీగ పన్న
గాధీశ్వరువగిది మెలయ. విక్ర. 2. 123.

లేదెమ్మెర. ఎ. (లేత+తెమ్మెర) నిల్లవాయువు.

సి. ఒలసివ లేదెమ్మెరల యెమ్మె గను కమ్మ
బంగరుపూదోటపిజ్జన్ ...
ఉ. రా. 3. 66.

లేదొడ. ఎ. (లేత+తొడ) సుకుమారమైనతొడ.

ద్వి. పన్ని కాళియల సంపదముట్టుకోలు, గొన్న
నిగ్గులపోనఁ గురియు లేదొడలు ...
ద్వి. వరమ 1. 15 పా.

లేబగలు. ఎ. (లేత + పగలు) సూర్యోదయము
మొదలుకొని పదిగడియల ప్రాదైక్కువఱకు
నుండు కాలము.

గీ. .. సమిధలుగొని మహాప్రాజ్ఞుఁ డతఁడు,
వచ్చు లేబగటికి నిజావాసమునకు ...
పాండు. 2. 17.

లేబచ్చిక. ఎ. (లేత+పచ్చిక) లేతనైన పల్ల
గటిక.

కా. ప్రాతర్వేళల మంచుచిమ్మగమి జొంపంబై న
లేబచ్చికల్. ఉ. రా. 5. 286.

లేబట్టి. ఎ. (లేత+పట్టి) పసివాడగు కొడుకు;
అట్టికూడరు.

సి. ముక్కాటితలపువ్వు మున్నీటిలేబట్టి కైట
భారాతిదాకన్నదమ్మి. నైష. 8 201.

కా ... ముఖలక్ష్మికి న్ముకురమై యండల్ల లేబట్టి
కిన్ మాడెన్యతనం బొవచ్చె గిరి
యాత్మశ్రీ భావంబునన్. పసు. 3. 34.

లేబకువు. ఎ. (లేత+వకువు) సూతనము.

చం అరివిరి వెండిచెంబుల వయంబునఁ దేనియ
పానఁగా లేబకువగు గుజ్జుమాచి చతి
పందిరులన్ లతకూన తియ్యగఁ, నరుదుగఁ
గ్రోలయన్ సరిజాన్త్రుగొప్పిరి గడు
దేటి ని,బ్బుమగు బాళమై నధఃపల్లవ
మంటులుఁ గటివే చెలి. కువల 3. 122.

లేబల్కు(లుకు). ఎ. (లేత + పలుకు) లేత
మాట, మృదు కు.

సి. ఘనపురాతనపుక్తకథలు వివ్వీసుల వెలఁది
లేబల్కులు వివగఁగోరు.
చక్క. 2. 242.

లేబురులు. ఎ. (లేత+పురులు) కాల్యము.

ద్వి. బుద్ధు లెటుంగ లేబురులు ప్రాయమున,
నిద్దంబు భక్తు శివునిగాఁ దలఁచు.
ఒస వు. 1. 424 పం.

లేబెయ్య. ఎ. (లేత + వెయ్య) చిన్నదూడ,
లేగదూడ.

గీ కొనం కాబోతు నాబోతు గ్రుమ్మలాడ,
నడిమి లేబెయ్యగతి వచ్చె నాకు నిశ్చయ

కాశీ 2. 104.

లేబ్రెరు ఎ (లేత + బ్రెరు) తరుణమైన సస్యము,
లేతచేను

గీ. పలుకులవెలంది తకుకుడెక్కుల విచిత్ర,
వత్రముల వ్రాయనేర్చినపాణి వనిల, సుతని
నెమ్మేను నిమిరిన శోష దీటి, వాడు లే బ్రెరు
వాసచేవలె తెంగి ఉ రా. 5 1 8.

లేబోలు ఎ పల్లవము, చిగురు

కం. మెలుగుల పచిత శశికిం గజయమ మణి
కనములకు గారివ్యము లేబోలుకుం
గావ్యము దక్కంగ, మెలుగులను వచ్చి
గిరిజనేనన నిల్చన్ కు సం 1. 119.

గీ. పూవునెట్లను లే బోలుల వీచోపులు వెంపు
వాటించి గావించువారు. దశకు 3 124.

కం లేబోలుల సోయగంబును, లేబోల విచ్చు
తమ్మివిరిచెలవంబున్, లోబడఁగొని సేనివ
క్రియ, బూబోడికి బోలు జరణములు
మృదులములై.

సూ.న యువయనోవయము. 4. 157.

లేబోల ఎ (లేత + పోల) లేతదగు చేప
పొట్టు.

గీ మలివాడు నాచువల్లల గొంతొగర్చి లే
బోల వల్పు గాలి వే పోక నెటింగి.

ఆము. 2. 53.

లేబోక ఎ. (లేత + పోక) మందగమవము,
చిలువదక

కం. పూబోలుకును విటులకు, లేబోలకు
దలరు సొంపువీడ్కొలుపుఁబురిన్, లేబోక
బోకతోటల, పూబాళల కమ్మతాని
చొగలివగాడ్చుత్. భీమ. 1. 85.

లేబ్రాయము. ఎ (లేత + బ్రాయము) తరుణ
వయస్సు.

కా శీలంబున్ గులమున్ కమంబు దమముం
తెల్వంబు లేబ్రాయమున్ మనుచ. 1 55.

లేబ్రొద్దు ఎ (లేత + బ్రొద్దు) అపరాధము.
(శ. 1.)

లేక1 అప్పు (అది కలుగు ధాతువునకు వ్యతిరేక
క్రొత్తకయాపము) 1. అడక

కం .. అధారము లేను స. తాళోచ్చేదం బువ
ప్రేతెద మమతోకమున తెరువునన్

భా. 1. 112.

కా దై లేయూరికి యెక్కచోకి విచందం
దాల్చి మిన్న గినా, అయ్యి బు లేక
పొడవు మిడ్చి కలెదా-బునన్

నై. 2. 11.

గీ. దివ్య-టిగో యెన్నోక్రిట లే, యెన్నోత
కులకాదలగు పదార్థంబు లేక యెక్కి
వడియు దె బహుకాల మొప్పదటిగి,
విగతక్షిప్తలానుడై వేల్చుకొడు

హం 8 40.

2. చాలక, టుక.

అ అలిగి యాడుగఱచి యా కట వెలుచవ,
నిల లేక యిమర నింగిరాక

భా. 1. 21.

గీ. పశువుచేత బురిస్కృతి అడయలేక,
చాపల బున వర్తింపు చామరములు.

నై. 2. 10.

3. పుట్టక.

(వ్యవ.) వానికి లేకలేక యొక పుత్రుడు పుట్టి
నాడు.

4 లేనియెడల, కానియెడల, కాక.

గీ. స్వగ్గమర్త్యధూటల చక్కదనము, తచ్చ
మని నాగకన్యలతోడి కలహమునకు
గాల్చివైదవా లేక బొటనవ్రేలం, బుమి
వ్రాసెద వదియెల పువ్వుబోడి.

దకా. 2. 44.

ఉ. కంతుడో కాక యో రజనికంతుడో
లేక అయంతుడో యితం, దెంతవిలాసము ...

సారంగ. 2. 87.

గీ దిగ్గజములు మ్రొగ్గ ధాత్రిరేంద్ర. మహాగం
ద్రొక్కుడనో లేక యుద్ధమున, కెగుర
వైతునా. దశా. 2 159.

కం. ఈరణిచలంచును నా, కినిభావన నెరన్
నిలిసి లేగడకెన్, లేకెటుల నిద్రచచ్చున్,
లేగని నయ్యువిక నెరను నిల్పినవాకన్.
విజ. వి. 1. 151.

లేక². ఎ. (సం. లేఖ) 1. జాబు.

కం. నీరతి నీకై వందును, నా మేను లే యిది
నా దని యిది నే, నాపులుచువలన దెలిసి
ముదాపూర్ణత మద్ది విడిచి నిసితి దానిన్.
ప్రథా. 4 48. (శ.ర.సా లేఖ ముద్రి. పా.)
2. ఎడములేక మిక్కిలి చేకయగు వృక్షా
దుల వరుస (శ. ర.).

జ : లేకరి

లేకరి. ఎజ. (లేక + అరి) లేకుడు, వ్రాయు
కాడు (శ. ర.).

లేకి. ఎ రాలిన ధావ్యపుగింజ.

ఉ. లేకినినివ్రాచు అచలేకము కాంచకభూప
రంబు ర, త్నాకరంతనరాసు లడుగంటు
మరున్నడి కామధుక్కురా, నోహమునో
క్రయోనిత విమానవస్తువు లిట్టివట్టి వ, నా
కుల కందరాని పురవైశుల సందడ తెన్ని
చూపుచోన్. కవిక. 1. 11.

ఎజ. అప్రయోకుడు (శ. ర.).

జ : లేకిబ్రతుకు, లేకివాడు.

లేకిబ్రతుకు. ఎ. (లేకి + బ్రతుకు)] సంధ్యంతి,
లేకిగొలేకొని బ్రతికెడు బ్రతుకు (శ. ర.).

లేకివాడు. ఎజ. (లేకి) 1. లేకిగొలేకొని
బ్రతుకువాడు.

ద్వి వక్రనేయని లేకివాడవు నీవు.

ద్వి హరిశ్చ. ఉ. 1418 సం.

2. అప్రయోకుడు (శ. ర.).

లేఖ. సం ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. లేఖ, చోట. (విద్యు
లేఖ, ఫేవలేఖ మొ) 2. గీత, నాగేటిచోలు,

3. పంక్తి 4 గీతలు గీయుట 5 చాత్రకళ.

6. ఆకృతి, రూపము 7. గుర్తు, ఆ వాయి.

8 పోలిక, సాదృశ్యము 9 మడిచికుట్టిన
యంచు, అంచు 10. శిఖ, కొప్పు.

లేఖకదోషము. సం. ఎ. అ. పుం వ్రాయుపగాని
తప్ప; వ్రాత తప్పు.

లేఖకప్రమాదము. సం. ఎ. అ. పుం. వ్రాయున
గాని పొడపాటు, వ్రాతపొడపాటు, వ్రాత
తప్పు.

లేఖకము. సం. ఎ. అ. న. 1. వ్రాయుట, ఒక
దానికి ప్రతివ్రాయుట 2 జాబు (విశ్రామము).

లేఖకుడు. సం. ఎ. అ. పుం వ్రాతగాడు,
వ్రాయునగాడు, ఒకదానికి ప్రతివ్రాయువాడు
2. శిల్పి, చిత్తరువు వ్రాయువాడు.

లేఖనము. సం ఎజ. (అ ఈ అ) 1. వ్రాయు
నది; చిత్తరువు వ్రాయునది, బొమ్మను వేయు
నది. 2. గోకునది, గీరునది, మొ॥ ఎ. అ. పుం
కలమునకై యుపయోగపడెడి యొక జాతి
రెల్లు. వ. 1. వ్రాత, చూచివ్రాయుట, ప్రతి
వ్రాయుట. 2. గోకుట, గీటుట. 3. తాకుట,
తగలు. 4. నన్నము గాఁ జేయుట 5. శస్త్ర
వైద్యమున కోయుట, గంటలు వేయుట.
6. వేదము, శ్రుతి 7. గోక్షకొనెడి పనిముట్టు
8. వృక్షవిశేషము, భుజపత్రవృక్షము. 9.
వ్రాయుట కుపయోగించెడి తాళపత్రము,
తాటియాకు. బూర్జపత్రపు పట్ట మొ॥

లేఖనికుడు. సం. ఎ. అ. పుం 1 జాబులు
తీసికొనిపోవువాడు. 2. వ్రాయునేరక వ్రాతకు
బదులుగా నొక గుర్తు వేయుచుకొనెడివాడు
3. వ్రాయునగాడు, లేకరి.

లేఖము. సం. ఎ. అ. పుం 1. వ్రాతమూలము,
ఇచ్చిపుచ్చుకోలు పత్రము. 2. జోబు.

లేఖర్షభుడు. సం. ఎ. అ. పుం వేల్పుటేడు,
ఇంద్రుడు

లేఖాక్షరము. సం. వి. అ. న. వ్రాత
 లేఖాధికారి సం. వి. నో. పుం. (రాజనాథం)
 ఉత్త. ప్రత్యుత్తరాదులు వ్రాయు నధికారి.
 లేఖార్హము సం. వి. అ. పుం. శ్రీకాళము.
 (సం. వి. అ. ఒకకాతి తాటిచెట్టు)
 లేఖాహారి సం. వి. నో. పుం. జూబులు తీసికొని
 కీర్తనాడు.
 లేఖాహారి సం. వి. అ. పుం. = లేఖాహారి
 లేఖిని. సం. వి. అ. పుం. 1. కలము పేనా.
 గంతు, దర్శి
 లేఖుడు సం. వి. అ. పుం. పేనా పుం. దేవత.
 లేఖ్యకృతము. సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వ్రాత
 యందుఁచఁబడినది, వ్రాతములముగ జేయఁ
 బడినది.
 లేఖ్యగీతము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) చిత్తరువుగా
 వ్రాయఁబడినది, చిత్రీకృతము.
 లేఖ్యచూర్ణిక. సం. వి. అ. పుం. 1. బొమ్మలు
 వెయు కుచ్చె. 2. లేఖన, వ్రాతపుడక,
 కలము, పేనా
 లేఖ్యపత్రము. సం. వి. అ. న. 1. జాబు 2. వ్యవ
 హార సంబంధమైన (ఇచ్చిపుచ్చుకోలు) పత్రము
 2 తాళపత్రము, తాటియాకు పుం తాటిచెట్టు.
 లేఖ్యము. సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. వ్రాయఁ
 దగినది, గీయఁదగినది, చిత్తరువు వ్రాయఁదగి
 నది 2. గీయఁదగినది, గోకఁదగినది. 3. వేల్పు
 లకుఁ బ్రయమైనది వి. అ. న. 1. వ్రాతయను
 ఁక 2. ప్రతివ్రాయుట కి వ్రాసినది, జాబు,
 పత్రము, ఇచ్చిపుచ్చుకోలు పత్రము. 4. వ్రాసిన
 పుస్తకము. 5. కావ్యము, శిలాదులపైఁ జెక్కిన
 వ్రాత, 6. చిత్తరువు వ్రాయుట. 7. చిత్ర
 చిత్రము, చిత్తరువు బొమ్మ.
 లేఖ్యస్థానము. సం. వి. అ. న. వ్రాసెడిచోటు.
 కర్పరి.

లేఖ్యరూపము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వ్రాత
 యందుఁచఁబడినది.
 లేగాడ్డు వి. లేతగాడ్డు) మందమారుతిము.
 మ ... మలయంపుం గమ్మలేగాడ్డు తేరన
 నేతెంచు లతాంతజాణునకు ...
 ఆము. 5. 101.
 లేమే. అ. శ్రీ 1. ఉత్తితనగు, నిలవబడు.
 నీ శ్రీకావ్యరచయి గాఁచిన లేచి మొక్కు
 నంబలికి నిండుండు నక్కొలుపుఁ గోర.
 ఆము. 1. 59.
 గీ. ననుఁ గనుంగొనినవచ్చె వివరమునను,
 లేచి కూర్చుండు మనెడి నిలింపవైరి
 దశా. 2. 100.
 2 మీఁదికెగయ
 మ. ... మహిమీది లోహరజముల్ వైఁబర్యె
 నా లేచె వాత్యలఁ బ్రాగ్దావమము ల్మోగి
 ల్మోదల గ్రద్దంతై దివిన్ లేచినన్.
 ఆము. 4. 80.
 మ లకముకుల్ క్రందై పడున్ లేచు ...
 ఆము. 1. 57.
 నీ. వడి నూర్వగతిని లేవకయుండఁ దన నాగ
 జెత్తాన మూర్ధింబు మొత్తిమొత్తి.
 కళా 3. 79.
 శా బాహుసంభృత కాలదండఁగినిత స్సార్వస్సులిం
 గాళిన్. సాహాయ్యంబు ఘటించి కోవ
 రసఘూర్ణస్త్రేత్రదీపుల్ పయో,వాహఁతర్కత
 వైద్యుతప్రభల లేవం జోవ వాహద్విష,
 ద్వాహోత్తంసము నెక్కి పోరి కడరెన్
 వైవస్వతుం దుర్ధతిన్. పారి. 4. 79.
 8. మేలుకొను.
 చం. వలుగిడి చల్వఁదాల్చి వయివంపుటలంతల
 నిద్రఁజెదు రో,వెలఁదుల లేవ గొంకివతి
 వింతగఁదాఁచు పారివారి గం,టలరొద
 కుల్కి లేవఁ జీటునవ్వలకోఁ దమవారిఁ
 గూడి యిం,పులతమి దీటివన్ నిదురవోయిరి
 మమ్మబొజంగు లత్తటిన్. కువల. 2. 110

సి. ... ప్రయోగ పరనాంకురములు పై కొనువేళ
వామనస్తుతి పరత్వమున లేటి
మమన. 1. 54.

4 పూను అశ్వమించు
కం లేలెమ్ము విరుదవై, మూలమునకు ..
శా. 1. 79.

ఉ. ఇచ్చినవేడ్క నాద్రవ్యదయ్యేరి గన్నాని
కామ మందహా, సాంచితనేక్షలై జలక
మాడంగ లేమ్మని పైడిచేంకొంగించుక
జాతి .. పారి 2 8.

5 : ప్రిసించు
కం. లానిన నాడులగమి, నేలి తెలిసి మ్రుచ్చు
నాజ్ఞయిడ కళడు చెటం, బోలాతి
నిది నయకమెం, లేలేవదె శూలృధుండి
కౌయమునన్. ఆము 4. 298.

లేజవ్వనము 9 (లేత + జవ్వనము) పపయోవ
నము, లేత యోసనము.

మ. దనుజాధీశ కురధ్వజుం డను తపోధన్యుడు
మున్నొప్పు నా,యన వేడంబు పరించువేళ
నుకయంబై నేను వాపోడంగా, నను,
బ్రేమంబున జూచి వేదంతియ న్నామంబు
గావించి పెంచిన లేజవ్వన మువృత్తిల్లుటయు
జేతేలున్ మునుల్ రాజులున్
ఉ. రా 3. 109.

లేజాణు. అ ౮ (లేత) ఇంచుక జాణు.
ద్వి పాలిండు లఱగాను పడ నొక వింత, లీల
బయ్యెడకొంగు లేజాణువైచి.
ద్వి. పరిమ. 4. 294 పా.

లేట. ఎ చెట్టుకొమ్మ, కాఖ.
సి. మాని'మ్ము'మూట' మరుని గెల్పులకొట
ప డ వెన్నెల తేట వసిడిలేట.
అచ్చ. రా. జాల. 128. శ. ర. పా).

లేటమొగము ఎ విముఖత్వము, పెడమొగము
(చూ లేట మొగముపడు.)
వ . వెలుగుపడి బాణుండు లేటమొగంబుకొ
జేయునదిలేక విన్ననయి యున్న యెడ ...
కాగ. 10. ఉ 423 (చి. ని. పా లేట
మొగంబుపడి ముద్రి. పా.)

జ లేటమొగముపడు.

లేటమొగముపడు. అ. ౮ (లేటమొగము +
పడు) పెడమొగము పెట్టు.

సి. దేవదత్తాఖిలరావంబు వెనక గర్జముల
దీటుకొన లేటమొగముపడుచు
భార పరా 4 248.

కం ఏటున వాటున వ్రేటున, తోటున దళ
ముఖుండు రాద్రముగ వెలుముగ యన్,
లేటమొగముపడి యతులు, కోటి సారంబాటి
ఁసుంకోటి యెగవంగన్ నిర్ణ 4. 48.

లేటి = లేడి ఎ కృష్ణ సారాదిమృగము.

సి. ఇట్లు వెన్నాడి యెసి కాదిది మృగంబు,
మాయమో యెమొ యైర నేమామొ
వనుచు, గళలి ఎనకమయోగ్రాశుగింబు
వలుపగ, లేటిరాకొమ్ము నడువక్కి నాటు
కొనిన. రామా. 5. 164.

ఉ. .. ముకుందవేణుకల నాదపుటేకు లేటి
మొత్తమై. ఆము. 5. 68

2. మృగి, అడులేడి.

సి. పొలయించి నీచూచు వలఁతికి మెడయెత్తి
కొని చూచు రాలేటికొదమ కివియు.
కు. సు. 8. 687.

3. మగజింక.

కం లేటిం దాచుకొనవొ మున్నీట న్నడయాడ
లేదొ నిను ద్విజరాజం, చేటికి బలకం
గోకా, భేటక పాటవకిరాతకేరివి శశి
పా చా 3 68.

సి. ముని పట్టుబుట్టముల్ చినుగున చు నివసి
లేటిమై దవగోట మీటు వగుకు
చంద్రా. 3. 71

జ : లేటివల.

లేటివల ఎ (లేటి + వల) మృగమును బట్టు
కొనెడు వల.

వ. తెచ్చి కట్టలు ప్రోగుచట్టలు వొడ్డివల లేటి
వల కుంచేటివల మెడలగావలయువలలును.
కాశ 3. 48.

గీ. లేటివలలును మఱియుఁ గుండె వలలు, నెలుక
వలలును నడవించవలలు దొడ్డివలలుఁ బందిటి
వలలును ... యయా. 1. 110.

లేడి = లేటి. ఎ. లేడులు, లేళ్లు. 1. మృగము.

చం. పులిఁ గన్నగొన్న లేడులును బోలె విభూతిఁ
గలంగఁ దాట .. భార విరా 1. 10.

చం. పులిఁ బొడగన్న లేళ్లగమిచోలె సుయోధను
నగ్రనైసిడిల్, డలఁకి కలఁగి ..

భార భీష్మ 2. 157.

చం. ప్రకటబలాద్భుత లొక్కఁ దింబయి
పల్కురుపి. భూమిపా, లకునకు కడ్డమైనఁ
దవులండి హుమ్మని నోరి కండ నాచి
కొనిన మ్రేలె డెప్పలిబళెవము దోచుఁగఁ
బాధువట్టిసా, యకముల నొంచినా చెరిలి
చందలు లేకుల పిందునాక్పతిన్.

భార. ద్రో. 2. 25.

శీ. బెళుకుఁజూపుల లేడి గెలికైకొని యెనో నాఁ
గ్రిందఁ గృష్ణానంట వెయ.

ఉ. రా. 5. 109

2. మృగ

కం. మనసిజరాగంబునఁ బెనఁగినయిట్టిని లేడిఁ
జూచి కృతహస్తుఁడు పెల్లన యేనమ్ముల
నారెంటిని ద్రెళ్లఁగనేసెఁ గడుఁగరినహృద
యుండై. భార. ఆది 5. 59.

3. లేడికంటి.

లేడికంటి. ఎ. (లేడి + కన్ను) లేడికన్నులవంటి
కన్నులు గల స్త్రీ, మృగాక్షి (క. ర.).

లేతము. సం. ఎ. అ. పం., న కన్నీరు, బాష్పము
లేదా అవ్య. (లేడు + ఆ⁴) లెనిచోన్, లేని
పక్షమున.

(అంజనేయుడు) ఉ. చూచుటలే దళోకవనిఁ
జొచ్చి యటం జని చూడఁగాఁగదా, యా
చపలాక్షి మజ్జనని యచ్చటనుండినయేని
లెస్స లేదా చతురావసుడు మొదలైన
సుపర్యు లెటుంగఁ జిచ్చులో, వైచెదఁగాక
యీ యొడలు వానరవీరులమ్రోల వైతునే.
రామా. 6. 120.

శా విరుదై జనియించినప్పుడ యోక్ష్మన్ వైరు
లన్ దోష్టలో, దారత్వ-బువఁ గెల్వఁగా
వలయు లేదా తొమ్ము నొమ్ములన్, వీర
స్వర్గము గాంచఁగావలయు. భా. 1. 9

లేడుబంతి. ఎజ. లేనిది. (వి. బొంకు అని క. ర.)

చం. తెలియఁగజూచినట్లనె మదిన్ బుధు లాంసి
తప్ప సిపయిన్, గలదిని లక్ష్మిచో గుచ
యగం ఒటు బట్టబయల్గి తేల యా యతికద
లేడుబంతి యన వందఱుడము నిచ్చుంబు
పెం, పాలయఁగఁ గిల్లలో నిజ మొప్పు
దుగాఁ బొప్పిసిమాచినన్

నా. గ. 1. 210. (అనత్యము అని భా. ఎ. ఎ.)

శీ ఎంతమాత్రం విని యీక్షణంబున లేడుబంతి
గావించెఁ బ్రజ్ఞ మీట నిరం. 4. 71.

(లేడుబంతిగావించు = పోగొట్టుకొను అని భా. ఎ. ఎ.)

ఉ ... ఆవృతపాలికఁ బోయెదవేమొ పామ్మ
నీ, యిచ్చకువచ్చినట్లు యిమియఁపు మొకా
నొకమాట పుట్టవన్, నెచ్చెలిలేదు బంతియను
నేర్చునదిద్దుకొవంగజాలివన్. కుక 2. 97.

(లేడుబంతియను = పోగొట్టుకొను)

న ... తురంగంబు నంట దోలి గంటియిడి
వెంటంబడుటయు గెంటించి లేడుబంతి
యన్నట్లల్లంతనుండి ... మనుచ. 4. 115.

చం. జలరుహగంధివీరులపసల్ వనసంబ్ధ వదేమి
లెక్కనున్, జలియ నభాంకురాళి నెల
చేడియసైకముఁ దాను జక్కనున్, బొలఁ
తుక గల్పితన్నఁగవ పువ్వులచెండ్లను లేదు
బంతినున్, కలికిముఖాచిందమల కల్పల
రాయనిఁ దోసిరాజునున్. విజ. వి. 1. 57.

(ఇట బౌద్ధమృతవాచకము పోలు అని భా. ఎ. ఎ.)

లేనగవు = లేతనవ్వు. లేనవ్వు. ఎ. (లేత +
నగవు) చిటునవ్వు, మందహాసము.

శీ వలకంగనేర్తురు పాటలాధరముల మొక్క
లేనగవులు ముద్దుగురియ. భీమ 1. 94.

ఉ. ... ఆ,యన్ను కుల్లు లేనగవు లచ్చపు
వెన్నెల లంచు ... నీలా 1. 10

లేనడ 2 (లేత + నడ) మందగమవము

చం. కనిహృదయంబు ధుల్లుమన ఘల్లుమన గం
బదాంగదంబు దిగ్గన వెన లేచి లేనడ
యొయారిముతోఁ దెంచాటు, జేరెఁ గా,మిని
కెలికై తైతత్తము మెక్కిన గర్దియఁ దెచ్చి
యుంచమి, నీవలమి నందుమీఁది నివసించె
ధరావరు డాడరాత్మదై. కువల. 9 59.

లేనవ్వు = లేనగవు. 2 (లేత + నవ్వు) మంద
గమము.

చ. ... మహ్మదమ్మంబ్రోవ నా యమరుల్ నీ
కెనురే బయింపగదవయ్యా యన్న లేనవ్వు
దా,య మరుల్ కొల్పుచు వాఁ వీడ్కొ లిపి
నైతిచ్చేప్పదనోద్యోగియై. ఉ రా 1 10

లేని. (కలుగు ధాతువునకు వ్యతిరేకార్థక విశేషణ
రూపము.) 1. ఉండనిది.

చం. బలమును నొప్పు బుద్ధియును ప్రాధతయుం
గలవారు లేనివాఁల లక్షక వేయొక్క శంగి...
భార. కాం. 4. 886.

నీ. నకల దైవత బుభుక్షాన్పూర్తి కెవ్వనిపుట్టు
కామనిలేని మెట్టపంబు. ఆము 1. 19,

2 చాలనిది, ఓడనిది.

గీ. శాస్త్రతత్వ మెఱుంగక సంశయాత్ముఁ,
డగుచుఁ బరిమార్గ మిట్టిది యెఁగ లేని, యట్టి
వాఁడు ... భార. కాం. 5. 446.

3. ప్రాప్తింపనిది, దొంకనిది

గీ. దుష్టపోతుల దిని లేనికలులవైత్రి, పట్టి
పితృశేషము భుజించి ... ఆము. 6. 89

4. సంభవింపనిది, ఉరుగనిది

నీ. ఇది లోకమునలేనియది యెమిసెయంగనగు
నని చింతాకలాశ్మయై

భార. ఆది. 7. 209

లేనివాఁడు = దరిద్రుఁడు

1. కలవాఁడు లేనివాఁడు నిబలుఁ డబలుఁడు
మూఢబుద్ధి ప్రాధుఁడనఁగా

భార కాం 5 278.

ఆ. కంబుకంఠి నీవు కలవాఁడు కలవాఁడు లేని
వాఁడు నీవు లేనివాఁడు నానీ 47.

జ. లేనిది.

లేనిది 2 (లేని + ఆది) అనర్థము (ఇది 'కలుగు'
ధాతువునకు వ్యతిరేకవిశేషణమైనను క్రమముగా
నీయర్థము కలిగి విశేష్యమైనది)

గీ. అనుడు భండేశుఁ డాతిపోషణనిఁ జూచి,
వింటవా యొయి యీమచ్చెఁటి యాడి,
నట్టిపాటలు తెలియ నేమైన నీగుఁ, గలది
లేనిది గలిగిన చెలుపవలయు విప్ర. 5 49.

లేనురువు 2. (లేత + నురువు) అల్పదండిము.
ద్వి. ఒలయు లేనురువు చిట్టుములు బిట్టయ్యె ...
ద్వి పంచ. 1. 67 పా.

లేనెత్తు = లేవనెత్తు.

ద్వి. పడియున్న వతిదయాభావామృతంబు. కడ
కంటఁ గెడగూడఁ గొడుకు లేనెత్తి.
బం. పు. 1 569 పం.

వాడుకలోని ప్రయోగములు పొగ యింటి
కొప్పునుండి వచ్చివి.

తోకద్రొక్కిన తాచువలె లేనివాఁడు

జ. : లేవు

లేనెన్నడ. 2 (లేత + నెన్నడ) మందగమవము.

నీ. వెలనీటు గులుకు లేనెన్నడల్ పరికించి
కడు మందగతిఁ గాంచె గంధకరిగి.

చా. 2. 902.

లేనెల. 2 (లేత + నెల) బాంశంద్రుఁడు.

ఉ. ... ముచుఁగొండరా, చూలినిగూడిపేడకలఁ
కొక్కఁడు లేనెలాల్పుఁ గొల్పెదన్.

నీలా. 1. 1-

గీ ... ఈనెలంత లలాటంబు లేనెలంత ...
విజ. వి. 1. 190.

లేపకరుడు. సం. వి. అ. పుం. తాపీపనివాడు,
సున్నపుబనివాడు. సున్నముపూయువాడు.

లేపకుడు. సం. వి. అ. పుం. 1. తాపీపనివాడు,
సున్నపుబనివాడు. 2. పాత్రములు మొద
లగువాని యచ్చుపోయువాడు

లేపనము సం. వి. అ. పుం ధూపద్రవ్యము, పీమ
పాంశ్రాణి. సం. 1. రాచుట, పూయుట
2 లేపనపదార్థము, పూయుట కుపయోగించెడి
వస్తువు. 3. సున్నపుగచ్చు. వెల్ల. 4 మాంసము.

లేపభాగి సం. వి. న్. పుం. ప్రపితామహుని
తండ్రి, తాత. ముత్తాత, తండ్రి మొదలుగా
నాలుగై దాటుతలములవాడు, పిండభాక్కు.

లేపభక్కు. సం. వి. త్. పుం. లేపభాగి.

లేపము సం. వి. అ. పుం. 1. పూయుట.
రాచుట. 2. గాయము మొ॥ వానికి రాచెడి
తైలము. 3 సున్నము మొ॥ పూయుట. 4. పితృ
పితామహ ప్రపితామహులకంటె పూర్వపు
మూడుతరములవారికి నొసంగెడు పిండ
శేపాన్నము. 5. మచ్చ. కళంకము 6 పాపము.
7. అహరిము.

లేపి. సం. విజ. (న్. వీ. న్.) పూయునది, రాచు
నది, కప్పనది. వి. పుం. తాపీపనివాడు.

లేపిండు. సం. న. శ్రీ. లేపనముచేయు, పూయు.
నీ. వల్లెరుకడిక గండము తేనె వగ నూటి లేపించి
కూడిన లేపనము. హంస. 5. 121.

లేపు¹. సం. శ్రీ. (√లేపే) లేచునట్లుచేయు మేలు
కొలుపు.

చం. నలుగిడి చల్వడాల్చి వయనంపుటలంతల
నిద్రఁజెందు రోవెలందుల లేపఁ గొంకి ...

కువల. 2. 110.

లేపు². వి. 1 పాన్నుపై వలచు దుప్పటి.

గీ. ... శయ్యాఖ్య చెల్లు సెజ్జ, వలపు తలిపము
రడిలము పాన్ను మెత్త, యనఁ చదాచ్చాడి
యెఁగ లేపనఁగ శక్తి.

అం. భా. 2. 168.

2 పడకమీద వలచెడు వలపు.

చం. సకినల పత్తెమంచమునఁ జాయనచాసు
తివా,వైఁ దుంగిక మొకిమాలు లేపున
నాగిన్ శయనించి మజోభవవ్యధన్.

హంస 1 69.

చం ... జాఫరా జీనుఁగు లేపునఁ జెందులంగు
పోముత,క్కికగల జాకు వా గొలుసు గిల్కొను
మంచముపై మహాన్నతిన్.

హంస. 1. 240

3 పనుఁగుమీద వలచెడి చిత్ర కంబళము; జాల.

గీ. ... కుభముజాల్ లేపనఁ గొలుచుండు ...

అం. భా. 2. 195.

లేవ్యమయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మట్టితోలేసి
సున్నము పూసిన (బిడ్డలాడుకొను) బొమ్మ.

లేవ్యము. సం. విజ (అ. అ. అ.) 1. గచ్చు
చెయఁచినది, పూయఁదగినది 2. పోత
పోయఁబడనది. వి. అ. న. 1. పూ.తి.

లేబరము. విజ. 1. వ్యర్థము.

గీ. లేబరమ కాచె బిడ్డలులేని బ్రతుకు.

ఉ హరి. 2. 19.

నీ. పరిగు లీసరము లేబర మన వ్యర్థంబు ...

అం భా. 2. 24

2. కూనయ్యము.

నీ. స్రావితో వర్షంబు సమకూఁకుండుటఁ జంబి
లేబరమయ్యెఁ బాడితోడ.

కాశీ. 1. 137

నీ. అట్టతిబాధచే హాహస్యవంబుతో భువన సంజో
భంబు పుట్టె మిగుల, గీ. బంటును పాడితోడ
లేబరములయ్యె. తపతి 5. 10.

3. దీపము.

గీ. లేదు పెట్టలేమనియెడు లేబరంపు, బలుకు
దన ప్రళలో వినఁబడియేనేని, ని తకంఠె

మిక్కిలి ధరణీశ్వరులకు, నెద్ది యవమాన
మరి మాన్యు మిపుడు నీవు.

హరి ఉ. 2. 16.

4. దారిద్ర్యము.

చం. వంశ యెల్లధర్మములు నష్టము లయ్యెను
దానశ్రేణి లే, బరములు సర్వదేశములం
దాటిలే ... వి. పు. 2. 157.

లేబొండుమల్లె. ఎ. (లేత + బొండుమల్లె) లేత
బొండుమల్లె (వృ. వి.).

గీ. మెంక మీతిన పగటి బీతండదాకి, యెల్ల
జోయిన లేబొండుమల్లెపొదఁ, తుదల
జప్పిపై కడుదొడ్డలగును, బొడమె మొగ్గ
లగము లగ్గిబొబ్బలట్ల. ఆము 2. 56.

లేమి. ఎ. (చం. రామా) స్త్రీ.

1. శిల నామువట నాలేమిపాలినదఁ జూడ్కికి
జుట్టని చూటగాదె. భాగ. విరా. 2. 48.

ఉ. లేమి యొకర్లు వేడుకన్ నశీకనశీకంబు
జాతిగా ... నైష. 3. 98.

ఉ. పూతపండివంటి వలపున్ బచరించు
కులంబురీతికిన్, లేతగదమ్మ యిత్రైకగు
లేమి మరాంగనలెల్ల నిట్టి నీ చేతకు మెత్తు
రమ్మ ... మనుచ. 3. 33.

సీ. వవలా మగువ నాతి, నాతుక యాడుది లేమి
గోల యువిద చామ చాన.

అం. భా. 2. 104.

ఎఱి. లేత (క. ర.).

లేమరులు. ఎ. (లేత + మరులు) ప్రథమాను
రాగము.

కాం. లేమలేమరులే మరల్పక విరాలిం దూలి
సోమావ్యయోద్ధామున్ గోమువ నాము
కొంటివంటివే కానై హితాలాపముల్.
ప్రేమం గ్రోమల కొమలాశురముగాఁబెక్కాడి
సొక్కింప వ, క్కామిం గామిని కామిని
మనసిజన్ గై కొంటి నాకొంగిటన్.

కృ. శకుం. 3. 92.

లేమాపు. ఎ. (లేత + మాపు) సాయంస ధ్యా
కాలము.

కం. ఈమాక్కుని నవోప్పిం, లేమాప్రము
తెలియకుంగ నిచ్చావృత్తిం, గామిని చు
నొకచివను, లేమానవం గొడ లింట
లేకుండు వెడన్. హంస. 5. 179.

లేమావి. ఎ. (లేత + మా) బాంసాము.
(వృ. వి.).

న. గుట్ట లేమ నొక్క, ప్పించు గోంగి
యొంబుల ... ఉ. రా. 6. 24.

లేమి. ఎ. (లేమగు భార్యయొక్క వ్యతిరేకవా
ర్థరూపము.) 1 అభావము, లేకపోవుట.

ఉ. మహా, లింగని వానమేమియును లేమికి
జొక్కి వషట్టివాయ నేయంగల కార్మికెద్ది
యెవొంబు గువినారవ నో యాగ్మనో.
కాళ. 1. 59

చం కుసుమమెల్లఁ గామినుల కొప్పుల నుడ
వటుండలేని పి, గ్గెంగగ వంగివట్లు ని
యంచెనల్ ... కింశుకిన్. ఆము. 5. 118.

చం సుస్థిమతి రాజ్యభోగములు చేకొన గా
దటిలేమి నాశ్వుతో, వారి తలపోఁ నొభ్య
ముల వందగఁ దమ్ముల బెక్కురూపై,
సొరిది జనించె నా వృత్తిసూమలు వెల్తురు
శ్రీసమేతులై. విక్ర. 1. 71

2. దారిద్ర్యము, పేదపోకము.

వ. ... కొండల దుష్టవనిత లేమిం గుడు
వడివ ర్తి, పని పూజించు పంచించి
నర్పిర్ల నెఱ్ఱుతండులాదుకై నిబ్బిలింబు
తురు. కాళీ 2. 79.

గీ. అధికదౌహృదసంపద నా సర్వోగంధి
వడిమికి పేదరికంబు మానెద దల, నట్టిద
యెట్టివారిలకునైన, లేమిగాఁపుఁము దువే
భూమిలోవ. వరాహ. 3. 8.

జ. లేమిడి, లేమిపడు.

లేమిడి. ఎ. (లేమి) దారిద్ర్యము, పేదపోకము.

ఉ. ... సూర్యంశజల్, లేమిడిఁజెలఁగఁమండి
యును లేదమవాక్యము లేబల్క న్నదున్.
ఇ. దు. 1. 181.

చ: బుడువల గల్గు ధ్వుర్వము బూనిన (కాణము
అత్తరించు లేమిడి నొదవించు వేదనలు
మీఱగ ... రిప్పి వడిత. 77 ప.

లేమిపడు. అ. (లేమి + పడు) పేదపడు,
పేపటిఁమునొందు.

సీ పల్లవుల్ తుది లేమిపడి యింటిచాయరా మొగి
లంపకల్లులు మూగినట్లు

కవిరా. 2. 84.

లేయము. సం. ఎ. అ. పుం. సంహారాశి.

లేయెండ. ఎ. (లేత + ఎండ లేతయెండ,
ప్రొద్దు యెండ, కాలావము.

కం. లేయెండ వేడియయ్యను, దోయలవండ
మువకి పు తొలఁకుచుక్రియన్, నీ యలుక
పరుసనయ్యను, చామెడఁదకు వేడ్కనెయు
నశినడకాక్షి వైష. 8. 46.

కం. పోవడిఁ దించు గిళలు గ్రక్కదలఁగ
లేయెండఁచాయఁగడు నుగ్రములై, యెదురం
గొందలు గలరిసి, మదినించుక సరక గొనక
మదమున నడచెన్. నిర్వి. 6. 93.

లేలిహ సం. ఎ. అ. స్త్రీ. అఁగుశీసన్నివేశ పితృము,
అభినయభేదము, అభినయవిశేషము, ఒక విధమగు
ముద్ర

లేలిహము సం. ఎ. అ. పుం. సర్పము, పాము.

లేలిహసము. సం. ఎ. అ. పుం. సర్పము, పాము.
ఎఱ. (అ. అ. అ.) మరలమరల నాలుకను
జూచునది, లేక నాకునది.

లేలిహసుఁడు. సం. ఎ. అ. పుం. శివుఁడు.

లేవ. ఎ. గుఱ్ఱపు తలాటము.

సీ. ఒలితఁపుఁ బులదిండిమలదాయతాచెక్క డపు
గోవపని చొక్కటంపు లేవ.

చంద్రా. 2. 66

గీ. తిగివోలెకు లేవ పాలాసి మొగసరియను, బూని
సాహిణి యొక కత్తలానిఁ చెచ్చె.

చంద్ర. 2. 16.

లేవంకి. ఎ. (లేత + వంకి) చిన్నకత్తి.

సీ. నెల దులేవంకితో నెల గరాగ మి పరిన్మవ స్థితి
తేటపలుకు ననియె. కకు. 4. 41.

లేవడి. ఎ. (లే + వడి) 1. అభాగము; కార్యము.

సీ. నిదుఁ లేవడిఁ గెంపు నెజయు నిన్గ తోడఁ
బొడిపొడియొక వైపుఁతతోడ.

రిసి. 5. 80.

గీ. వేటవల లేవడులు కడువేగఁ దొలగఁ,
బడతుల నెన్నడుముల లేవడులు దొలగె.

అచ్చ. రా. కాల. 77.

2. దాండ్ర్యము.

సీ. వెన్న ముదల లేరు నెనరైన చట్టాలు
లేవడి యెఱతని జీవనలు. వైష. 1. 17.

కం. వేడలు దానముచేయఁగ, లేవదా సొమ్ము
వాగు లేవడిచె దిక్కుచిచ్చస్థిమల బున,
కేరళయు ద్రోవగఁబో యె. గి. పు హరి.
కేవధ. 1. 151.

ఉ. లేవడిమీద కానినలు లేనికతంబన నూర
కుండవన్, బోపమి నప్పనప్పలకుఁ బొవుట
వేలుగఁ దోచెనేమెతో ...

శుక. 2. 175.

3. కష్టము.

గీ. వేటపుల లేవడులు కడువేగఁ దొలగఁ,
బడతుకల నెన్నడుముల లేవడులు దొలగె.

అచ్చ. రా. కాల. 77

ఎఱ. అల్పము, కృశము.

రగడ. పొగడ ప్రాణియే పోనే లేవడి, నెగరు
బోడికా నెంతయు లేవడి.

రాజ. చ. 2. 149.

ద్వి. వెలుగు లేవడియైన మించు నడవనను,
వెలిచండనమ నకుఁ గొఱత దోడవను.

బస. పు. 4. 872 పం.

లేశము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. లక్షము, అత్యల్ప

భాగము. 2. అల్పత్వము, కొంచెపుఁగఁము.

3. అణువు. 4. రెండు కలల పరిమితిగల కాఁము.

అత్యల్పకాలము. 5. ఒక విధమగు పాట (విల్పము). 6. (అలం.) ఒకానొకయలంకారము. 7. లేక స్వాస్తి దోషగుణయో ర్గుణదోషత్వ కల్పరమ్. (చంద్రాలోకము.)

లేళ్ళో క్రము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సూచించుట నడిచి, జోడ చూపబడినది.

లేళ్ళ. సం. వి. అ. ప్ర. ప్రకాశము. (సూర్య) కాంతి (విల్పము).

లేళ్ళము. సం. వి. అ. ప్ర. ప్రకాశము. (సూర్య) కాంతి. (విల్పము).

లేళ్ళుచేదనము. సం. వి. అ. ప్ర. మంటిగడ్డలు పగులగొట్టెడి పనిముట్టు.

లేళ్ళువు సం. వి. అ. ప్ర. మంటిగడ్డ.

లేసికుండు. సం. వి. అ. ప్ర. ఏమిగువై స్వాతి చెయువాడు.

లేను వి. (సం. లేళ్ళ) 1. చులున. 2. సులభము. (శ. ర.).

లేహనము. సం. వి. అ. న. 1. నాలుకతో నాకుట. 2. పెదవులతో బీల్చుట.

లేహము సం. వి. అ. ప్ర. 1. పెదవులతో బీల్చుట. 2. నాలుకతో నాకెడుముందు. 3. రుచియాచుట. 4. అహారము. 5. సూర్యచంద్ర గ్రహములు సభించు పరిమార్గములతో నొకటి (విల్పము).

లేహి సం. వి. ఆ. ప్ర. శత్రుకౌశలమును బుట్టె రోగవిశేషము.

లేహినము సం. వి. అ. ప్ర. వెలిగారము.

లేహ్యము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పెదవులతో బీల్చుదగినది. నాలుకతో నాకదగినది.

వి. అ. న. 1. నాకియనుభవించదగిన యాహార పదార్థము. 2. అహారము. 3. అమృతము.

లై

లైంగము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది మహా పురాణములతో నొకటి.

లైంగికము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ) 1. లింగము (గుణుతు = అనుమానకచిహ్నము) వై నాధార పడునది. 2. లింగసంబంధమైనది. 3. అను మితము, ఊహించబడినది.

లైంగికుండు. సం. వి. అ. ప్ర. విగ్రహములు చెక్కువాడు.

లైంగుడు. సం. వి. అ. ప్ర. శివలింగమువలన జనించినవాడు.

లింగమగ్యములోని లైంగులు పరియె.

జన. పు రి. 84 పం.

లొ

లొంక = లోక. వి. గుహ; గుహాంతర్భాగము. అ. గరణిపాలుం డంపర దురగంబు నచ్చొటం, గట్టి పాలుం గేలం బట్టికొనుచు, లొంకం జొచ్చె నాళ్ళు గొంకక పాలుండు, గదిసి దివియవట్టి వెదకుమాడ్క. ద్వా రి 44.

లొంగ. వి వస్త్రాది భాగము, మూల.

నీ. ... భయంబు లేక, కాలిగట్టుక చనంగా బిట్టు నేతెచు ముగ్ధులొ గ గొనక మాన. ప్రభు. 1. 93.

లొంగు = లోగు అ. శ్రీ. లోకునగు, వశపడు. కం. ... సుమ, చాపునకున్ లొంగి మాననంబునం లొగడన్ దళా. 2. 288.

ద్వి. తమిళన వడకక శెంతను లొంగియున్న. కలవాడి సతి జూచి కలకలవన్ని.

మృ. వి 2 73.

లొండు. వి. జలాశయవిశేషము, ఒక విధమగు నీటిపట్టు.

కం. తిరుకొళము మాయి లొళయుం, నెలువు మడువు లొండు కుంట చెలమ సతీయ కో, నెలు బుగ్గ వాగు నొనశళ, పరి గుండము కాల్య డిగియశావి దొడవులన్.

హంస. 4. 210.

లొంప. వి. అల్పగృహము, కొలప.

సి. ... అల్పగృహము కొంచ లొంపనఁ దగు ...

అం. భా. ౩. 11.

లోంపి = లొంపి. ఎ. బురద, పంకము.

సి. క్రొవిగుంటలు దక్క లుల్లలు చక్కంగ నివిరినఁ గొంగరాయిడికి మిడికి, కొరదయుఁ గడిసె పావర మల్లు ముచ్చుగి కొంటె ముక్కును లొంపి గ్రుచ్చుకొనియె

వేం. పంచ. 1. 294.

లోంపు ఎ. ఒకతెగ (1. ౭).

లోగ్గడి ఎ. కలగుండు, ఊభము (శ. ర.). (పల్లి యొక్కము, కలిసిపోయినది. వా.)

జ : లోగ్గడిల్లు.

లోగ్గడిల్లు అ. శ్రీ. (✓లోగ్గడి) కలగుండువడు, ఊభమడు (శ. ర.).

లోగ్గు = లొంగు, లోంగు. అ. శ్రీ. నశమగు.

అ. సకలమైన రాజసంఘంబులకు లొగ్గి, యాత్మఁ జో భగవంతుని కలికి యలికి, యలమటించునట్టి యైశ్వర్యములకంటె, నాకుఁ జూడ లేమి నయము కృష్ణ.

కుశేల. ౨. 49.

చం. అదివఱ కెల్లఁ దమ్మరి నుయజ్ఞుని యాజ్ఞకు లొగ్గి భీతులై, యొదుగుచుఁ దల్లిలేని ప్రజలతో యనమండిరి గాని నాగరత్, మని నఱ లేఁ రాజునకు మాటికి పందనముల్ ఘటిం పుచున్, నదనముఁ జూచి చేరి యనివారి తులై తగఁ బల్కి రందఱున్.

ఉ. హరిశ్చ. 1. 78.

లోచ్చే = లొచ్చే ఎ. కొంతతయైనది, తక్కువ యైనది

శా. ... కీర్తనీయమగుణస్తోమంబులం చేమియున్, రామస్ఫూర్తికి లొచ్చుగాక సరియైరాజిల్ల. హరి. పూ. 1. 30.

గీ. తక్కువ కొంత పొచ్చెము తగ్గు కుండు, కొరవ లొచ్చు కొడుక యనఁ బొదలు న్యూనము ... అం. భా. ౩. 24.

చం. హఁమకుటావతంసమగు వర్ధనుధాకరుఁ డప్టమీ సిశాకరుఁ డెదిరించి లొచ్చగుట

గావఁబడంగ నపాంగమాలికా, పరిచిహితాశి మన్ నిలల పాశఁ పైనిపి మోయఁబోలున్, సరిచి వనన్ బొమల్ మెఱయు జన్మనికిన్ నెలవంక కాగునన్. చంపూరా. ౩. 78.

లోజ్జ = లొచ్చే. ఎ. అక్క.

మ ... ఇచ్చెల్లు లెల్లన్ మనలక్షణాసతికి లొజ్జే సమర్థ రమ్యాత్మిన్. చమ. ౩. 9.

(ముద్రి పా. లొచ్చే. శ. ర. పా.)

చం. .. లొజ్జగాని లో బొనలను దొడ్డనెఱులు దూకొని వెనకకురాని బీరమన్, బొసంగ కల్పగొంగ లొలిలొజ్జయ యొక్కఁడు అ పిలన్. అచ్చ. రా. య. 70.

కం. నానయు వెఱుగును వేడకయు, లోనెర యంగ వలసి మెచ్చి లొజ్జించుకయుం, బూనని నెయ్యి ఒ న, క్యా నబిడారంపు సామి గన్నని పలికెన్.

అచ్చ. రా. కాల. 178.

లోట = లొట్ట. ఎ. అణగినది.

ద్వి. కొడుకు వేడకొ దాంగ గలుకుగా నెంపి, కడు మగ్రభుజగంబు గఱచినదనుచు, వెడ యెడ్చు లేడ్చుచు వెడకుచు నందు, వెడలి పోజూచెదో వేసాలువన్ని, లోకంబ లో లేని లొట తాటకత్తె.

ద్వి హరిశ్చ. ఉ. 1903 పం.

(లోటతాటికత్తె = బయటికి మంచిదానివలె అణకువ కలిగియుండువది, అని భావము.)

లోటకజిట్ట. ఎ. లొట్టకన్న జిట్ట, పశివికేపము. (శ. ర.).

లోటలోట. ఎ. 1. శిశుముగాఁ బోవుటయందగు నమకరణము.

కం. ఇటునటుఁ గనుఁగొని లోనికి, లోట లొటం జని మంచమెక్కి తోలత నది త, త్రుట మువఁ గూర్చుండిత న, కుక్కుటలాత్మ దు క్కొరిలించుకొని యిట్లనియెన్.

చంద్ర. వి. 3. 74.

2. వదరుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

కం. తొటతొట పుర్వులు దొరగంగ, తొట
తొటమనుకొంచు నిండ్లలోనికిఁ జన ...

శల్లా 2. (శ. ర.).

జ : తొటతొటకాడు.

తొటతొటకాడు. ఎ. ($\sqrt{\text{తొటతొట}}$) తొట
తొటమను ధ్వనియువాడు, వదరుటోతు.

కం. కుటిలఁ డపచారి జూదరి, తొటతొటకా
డాగడిడు లోభి ఖలుఁడు దుర్విటుఁడు
అటఁరొగి కర్కసి, మొటుగిడి కావనగరాసు
ముట్టుకు మబలా. ప్రబంధ. 644.

తొటతొటమను. అ. శ్రీ (తొటతొట + అను)
తొటతొట యని నిర్దేశించే. (శ. ర.).

తొటారము. ఎ. సారాభావము, సారములేమి.

చం. పతి యతిశౌఁగ్య మెంచి యువభర్తరకాప్తికిఁ
జేరికున్న, నమృతమగు ధైర్య మిచ్చుచు
నయో మగవాఁడవటంచు నెట్లు పుట్టితి
విక నేమి నమ్మజవట్టివ్వక లోన తొటార
మిత నీ, వకవికిఁ గొంకనేలని భయస్థితి
మాంచి రమించు దద్రవన్.

శుక. 3. 161.

సా: లోన తొటారము, పై న పటారము.

ఉ. ... లోన తొటార మొట మది లోకు
తెలు గరె వేయునేటికిన్. తపశీ. 2. 23.
2 తొక్క, సుషిరము.

వీ. తొట్ట తొటారము తొత్తయం చనఁగను
శోభిల్లుచుండును సుషిరసంజ్ఞ.

అం. భా. 1. 146.

ఎఱ రిత, వట్టిది.

వీ. గొత్త తొటారంబు రిత్త బీడు, సొట్టు
నా క్రొత్త శోభిల్లు ... అం. భా. 3. 15.

తొటిపిట (ట్ట) ఎ. ఉప్తము, ఒంటె.

వీ. ఒంటె యనఁగను తొట్టియ యనఁగను
తొట్టె నాగ, తొటిపిట యనఁగను తొటి
పిట్ట యనఁగను తొట్టిపిట్ట యనఁ గవృట్టు
నుప్తము ... అం. భా. 2. 235.

తొటుక్కు. ఎ. కలఁగుటయందగు ననుకరణము.

కం. పిలిచిన గుండె తొటుక్కువఁ గలఁగుచు
వ్యాపారి వెదలఁగా నెటులనుచున్, దలఁ
చినచో వెడవకుమని, నిలిచిన దాడ్లమున
మానినీమణి వేడ్కవఁ. హంస. 2. 60.

తొట్ట = తొత్త ఎ. 1. మగగుటి. (శ. ర.).

2. రుచ్యములగు వచాధములను నిలుపుడు
నాలుక నంగిలఁ జేర్చి కలిగించి ధ్వని
(శ. ర., వా) 3. పల్లము (శ. ర.). 4. రంధ్రము,
కన్నము.

గీ. వామనుడు దర్శిగిడిలో వాఁడార, కడ్డ
మై యున్న చుక్కుని యక్షిఁ బొడవ, విట్టి
పడి కన్నుపోయిన తొట్టపోయె, ననుచు
వగుచును జే సాచి యడుగుటయును.

దశా. 5. 108.

(తొట్టపోయెను = న్న మేరదె పని నాము)

ఎఱ. 1 అణగినది

ద్వి. బుట్టముక్కును తొట్టపోయినన్ము.

ద్వి. చాశ్క. ఉ. 108. 2 పం.

2. నిస్సారము.

ఉ. తొట్ట యిదేటిమాట ... చాటువు.

జ : తొట్టకంటివాడు, తొట్టకన్న జిట్ట, తొట్ట
కాయ, తొట్టవేయు.

తొట్టకంటివాడు. ఎ. ($\sqrt{\text{తొట్ట}}$) క్కన్నాడుఁడు.

గీ. తొట్టకంటివాఁ డనఁ గ్గిన్నచ్చక్కామ
మభవ. అం. భా. 2. 120.

తొట్టకన్నజిట్ట = తొట్టకజిట్ట ఎ. ($\sqrt{\text{తొట్ట}}$)
వక్షివిశేషము. (శ. ర.).

తొట్టకాయ. ఎ. (తొట్ట + కాయ) మగగుటి.
శ. ర., (తొ. వా)

తొట్టపోవు అ శ్రీ. అణగు.

(వ్యవ.) వానికి కన్న తొట్టపోయినది.

తొట్టవేయు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{తొట్ట}}$) రుచ్యములగు
వచాధములను భుజించునపుడు నాలుక న గిలం
జేర్చి ధ్వనిపుట్టించు (శ. ర.)

లోట్టి. ఎ కల్లుతీసెడు ముంక.

మ మొలకట్టు వృక్షదోలు దాన నగు ఒత్తో
కావయిం కుక్కత్తులు మాటున్ మురలంబు
వామభుజమందున్ దానికిర్యంకలన్, గలు
లోట్టెండెగట్ల నిచ్చెన పిరుదం నొమ్ము
కాల్పందమున్, దల నొరాముకీకడ్డమున్
నవరం బ్రాతక కాలమం దెప్పుమన్.

చెప్ప. ప. 252.

సీ కల్లు లోట్టెడు త్రాగి కై పెక్కి తెలియక
వదంతులనె శాస్త్రవాదిగాడు. ప్రియ. క. 7.

జ : లోట్టిముచ్చు.

లోట్టిపిట్ట(ట) ఎ. (లోట్టియ + పిట్ట) తె,
ఉష్టము.

కం పినుమింక మొద్దును గాడిద. నెడ పోతును
లోట్టిపిట్ట నెక్కిన వన్నులును బియ్యము
నుప్పులు గలం దినం గననను గీడు వసుమతీ
వంతికా. ద్వా. 9. 5.

లోట్టిముచ్చు. ఎ. (✓లోట్టి) త్రాగుచోతు.
(శ. ర., బ్రా)

లోట్టియ = లోట్టె ఎ. ఒంటె.

అ బలిమిగొనిన ధనము పదివేలు లోట్టియల్,
పెరికి రాగ మై భీకరుండు, వచ్చె వకులుం
డధిక వాహినీపదహతిం, గల్లడిల్లుచుండ ధరణి
తలము. భా. సఖా. 1 287.

చం. మఱిమఱి యాముసేనుగల మాపు లోట్టి
యలం గడిందిగా, మఱుమొనరించి పొచ్చ
రిక నూల్కొనఁ దేరులు పిండిసేయుచన్.

అచ్చ. రా. యు. 181.

సీ. ... లోట్టియ నాగను లోట్టె నాగ ...
కన్నట్టు సుష్టము ... ఆం. భా. 2. 285.

జ : లోట్టిపిట్ట.

లోట్టె = లోట్టియ.

జ : లోట్టెనుగు.

లోట్టెనుగు. ఎ. (లోట్టె + నుగు) ఒంటె.

సీ. అర్థించినది యేమి యచిన నా లోట్టెను
గొప్ప నామెడ కతయోజనప్రమాణంబగుట
కోర్కి వాడిక నావుడు ..

భా. కాం. 2. 83.

కం లోట్టెను గంతపొడవున దట్టముగా వెలుగు
వెట్టెదగు నూరులకుం, జుట్టును దిరుగఁగఁ
జేలకు, నట్టిపాలము మేనెనేసి ఎగు బందె
గానన్. విజ్ఞా. 2. 5.

సీ అలరును లోట్టెను గవ మహోష్ఠాభిధ ...
ఆం. భా. 2. 285.

లోడ్డపెట్టు న. శ్రీ. ద్రవద్రవ్యమును చేతఁ గల
పెట్టు (శ. ర., బ్రా.)

లోడ్డలోడ్డ. ఎ. 1. కాలుటయందగు ధ్వని
కనుకరణము. (శ. ర., బ్రా)

(వ్యవ.) కత్తి తాకి నెత్తురు లోడ్డలోడ్డ కాలు
చన్నది.

2. వదరుట మున్నగువానియందగు ధ్వని కను
కరణము.

(వ్యవ.) వాడు లోడ్డలోడ్డ మాటాడుచున్నాడు.
ఎఱ. వదులు, విగువుకానిది. (శ. ర., బ్రా)

లోడిత. ఎ. లోడితిలి, ప్రాదేశము.

గీ. వాసిదయ్యము నీవె వెయ్యేసియైన, తలలు
జేతులు గన్న లజ్జలును గలిగి, యలర
లోడితెండు మగవాడ వగచు నేల, యెల్ల
నాగుదువని మిన్ను తెన్నుగదవె.

అచ్చే. రా. యు. 159.

సీ లోడిత యంచనగను లోడితిలి యంచన
జుట్టి యంచనగను జుట్టి యంచనగం బ్రాదేశ
నామమై పరగు ... ఆం. భా. 2. 140.

లోడితిలి. ఎ. లోడిత, పరిమాణవిశేషము.

లోడుగు. ఎ. అవుమెడకు కట్టెడు ఘంటావిశేషము.
(శ. ర.) ఎఱ. దీనము (బ్రా.).

లోడ్డ. ఎ. లోడ్డ (శ. ర.).

తొడ్డు. ఎజ. తొడ్డు (శ. ర.).

తొత్త = తొట్ట. ఎ. సుమిరము, రంద్రము.

సీ. తొట్ట తొట్టము-తొత్తయం చనగను శోభిల్లు
చుండును సుమిరసంక్షి.

అం. భా. 1 146

(పల్లము శ ర)

తొడ్డు ఎ ప్రోవు, రాతి

సీ. అపృతం ముద్ద తయ్యంబుల తొడ్డు విరి
వూల బలుమంట విబుధుల పంట

వవ. 2. 115 పా 1 వం.

సీ. గుబురు గుమురు గుంపు గుమి గమి పిండు
మొత్తము తెట్టె పైకము చాటె తొడ్డు.
తుటుము మొల్లము మొల్లమి తుట్టె వర్గు
నన గ వర్గము చగు .. అం. భా. 2. 100.

తొడ్డి. ఎ. తోయ.

సీ. తోయ యన తొడ్డి యనగఁ బొల్పొందు
చుండు, నచలమధ్యధరాఖ్యి.

అం. భా. 2 81.

తొడ్డుగు. ఎ. (సం. తోద్రః) గాలవము, ఒక
జాతి చెట్టు. (దీనిశేదములు ఎఱ్ఱతొడ్డుగు, తెల్ల
తొడ్డుగు.)

సీ. గోగులు రేగులు క్రోవులు మోవులు
మద్దులు నిమ్మలు తొడ్డుగులును.

అచ్చం. రా సం 25.

సీ కడపకొడిక పాకొడి తెఱ్ఱతొడ్డుగు చిరి
తేఱు తొడ్డుగజీడిపాల. హంస. 4. 11.

తొబ్బెన. ఎ లలంతికావిశేషము, దైహరవిశేషము.
(శ. ర.)

తొల్ల. ఎ. దున్నినవేల మిట్టవల్లములు లేకుండగ
నరుదునట్టి బల్ల. (శ. ర. త్రా.)

జ : తొల్ల కాడు

తొల్లకా(గా)డు. ఎజ. (√తొల్ల) దరిద్రుడు

సీ. చల్లగాఁ జేతికాసెల్ల దుల్లి తొల్ల, కాడనై
యికనైన నీ కాపురంబు, బ్రదుకు పని

విచారింప కీపనికీ జొర గఁబడిన వానికీ
నె గడి భాబుద్ది. నిరం. 2. 128.

సీ. తండ్రి గడియించినట్టి విత్తంబు వోవ,
తొల్ల గాడ య్యె నవిప్రవల్ల భుడు.

కుక. 4, 111.

తొల్లి ఎజ. తలచు, ఘనము.

శం. తొల్లియగు వగల త్రొక్కున. నిల్లుగులు
గానవచ్చు హృదయములోనన్, మల్లమడి
యగు ముడచ, మెల్ల గూర్చుండె
చాల్చి మినుటను కనగన్

ద హరి. 5 168. (శ. ర. వీరేశ. పా.
వెల్లియగు. వావిళ్ల పా.)

తొ

తొ = తోవల. ప్ర ద్రు. వష్టివిభక్తి ప్రత్యయము.

1. నిర్ధారణార్థము.

శం. ... వారిలో విశ్రుతకీర్తి సహించె దుర్బ
నుడు గుణవైద్యు. ఆము. 1. 22.

చం. దీనిఁ చాల్చి యిప్పుడుతులఁ గనం
గొను మహామహామహిమానుభావముల్.

పారి 1. 61.

2. అధికరితార్థము.

చం. అడిగియంతలోన సాసాన్ములన్ సమ
కూర్చు ... పారి. 1 61.

సీ. ద్రువ వసిష్ఠాగుంధతులఁ డనుచ్ఛాయయుఁ
గావనివార దేఱిలోన గడచ.

జై. భా 6. 98

సీ అపాదానార్థము.

చం. ... నూతిలో, వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె
విశ్రుతకీర్తి యయాతి ..

భార. ఆది 8. 144.

తొ = తోను, తోవల శబ్దము యొక్క లుప్త
శేషము (అంతఃపరిణామము).

ఉ. .. అవు లెమ్మని యూరడన్ సుదంత లో,
గుండుట మానె జాంబవతి గోప మడంచెను
మిత్రవింగయున్. పారి. 1. 69.

చం. ... ఏకై తో, నొగులచు నొక్కొక్కవ
యనుండు ససన్ ... పను. 4 9.

(అంతర్భాగము.)

మ. దలమై తో వెలిఁ దానె యన్నిఁ దెలిసె
న్నారాయణంబు .. అము. 9. 11.

కం. కరువునఁ బూరితమై తో, హఠముతోఁ
గాలునట్టు అంగజు తొనొద్దుఁడని యె
విమ్ముగఁ, గరఁగియుఁ బొడవజక తోనఁ
గాలుచునుండెన్. కు. సం. 9 578.

త్రోకి = త్రోనికి.

గీ. దీనిఁ దగిలించుకొనవలెఁ నియ్యవిలుతు,
దురము త్రోనికి నేఁడు ముద్దుగ నటంచు,
దలంచునంతటితో జాణతవములాడి, త్రోఁ
బఱచి వానిఁ దోడైచ్చె త్రోలనయన.

హంస. 4. 49.

త్రోక. ఎ. త్రోపలిప్రదేశము.

కం. ... మ్రాఁకుంకుఁ జేసి యేలుల, త్రోకకేకుం
జనిరి దీవిలోపలఁ గలయన్.

దశకు. 10. 85

త్రోకువ. పిఱ 1. అధీనము, వశము.

అ. చెట్టుబట్టుదనుకఁ జేత్రోకువై యుందు,
రంజఁ రాడుగట్ట నగడుగండ్రు.

చేమ. 2. 384.

2. తక్కువ (శ. ర.).

త్రోగడ. ఎ. (త్రోను + కడ.) 1. అంతర్భాగము.
దేశములయు కాలములయు వడిమిభాగము.

కం చెడవిటిగియడిలిఁ బడి యెడ, నెడ గట్టుల
కుదలఁగోటి యిడి త్రోగడకున్, దడుకు
వొడిపించి యాకుల, గుడిసెల వసియించె
మ-త్రి గురుభటయుతుడై. అము. 2. 17.

2. గతకాలము. (శ. ర., త్రో., వా.)

త్రో గన్ను. ఎ. టి. (త్రోను + కన్ను) అంత
ర్గప్తి, జ్ఞాననేత్రము.

వ. ... ముక్కంటి త్రోగంటం గనుంగొనుచు
నిశ్చల ధ్యానయోగాను సంధానంబున మాధు
శ్యంబు భుజించెవో ... కాశీ. 2. 44.

త్రోగలి = త్రోగిలి. ఎ. టి. (త్రోను + కలిను)

1. గృహము (శ. ర.). 2. గృహంతర్భాగము.

చం. సబవిటకాండ్ర పాలిను జారుల చెంతను
వేళ్ళ లిండ్ల త్రోగటను మిటారి తొత్తుల
తెగన్ ననగూఁటుల వీడువట్టులన్, బటు
వగు జూరగాండ్రకడఁ బ్రల్లదకాండ్రెడ
గ . వీని చిచ్చుటకు గజేసి కాచు లి
పోకడవెట్టుకొనెన్ మదంబునన్.

భల్లా. 2. (శ. ర.)

త్రోగింమే. న. శ్రీ. (√త్రోగు) త్రోగఁజేయు,
త్రొంగఁజేయు.

ద్వి. దీకొని హరివానిఁ దిడిగించివైచి, వైకొని
జలంబుఁ బట్ట త్రోగించి.

ఆ. మ. క. 2. 151 పా. 26 పం.

త్రోగియాడు. అ. శ్రీ. (త్రోగి + అడు. స్వార్థ
మున అడు:) త్రోగు.

చం. మగిఁ డపరాధియై కుచము మక్కువనంట
గటాక్షమాలికల్, చిగురుకొనంగఁ జూచె
వటు చిట్టునఁ గోపముతోడఁ బ్రోడ
యింపుగ నగలొందు మేలయిన ముచ్చట
వల్క్వియు నంత వింతగా, మగువయుఁ
ప్రీతిఁ బూనె నవమనస్థకేశికి త్రోగి
యాడుచున్. గంధ. 1. 160.

త్రోగిలి = త్రోగలి. ఎ. టి. (√త్రోను.)

1. గృహము, ఇల్లు.

2. అంతః బోవక యవి యాగోపముఖ్యులొగిటి
లోని కుటికి యక్రేశలిల.

హరి. పూ. 6 138.

ఉ తొగిటి కానచేసి నొడికారితవంబున
నిన్నుఁ చేల్చి రా, రాఁగొఱగానివాఁడనయి
రామలలో నగుఁజాటు చేను నీ, కేఁగలుగంగ
సంపదల కేల విచారము పద్యగంధి నీ,
త్రోగిటఁ జేర్చనే యుభయలోకసుఖంబులు
నన్నుఁబొందినన్. ఉ. హరి. 1. 34.

గీ. ... దారువర్ముని లోగిలి దఱియఁజొచ్చి,
దశకు. 3. 77.

2. ఇంటిలోపలి భాగము.

సీ. కేశవస్వామి లోగిలి పరామర్శించి కాల
భైరవదేవుగవను జూచి. కాశీ. 2. 41.

కం. లోగిటికి రాని రూపముఁ, గోగిటికిన్
రానిపొందుఁ గారింపంగా, మూగిన
కుసుమశరణులఁ, జేర గఱకఱనందె నతివ
చిత్తం బుతన్. ఉ. హరి. 5. 101.

3. వాస్తవ: ఇల్లకట్టు స్థలము.

సీ. ... లోగిలి యన వాస్తుసంజ్ఞయై తనరు
చుండు. ఉ. భా. 222.

లోంగు=లొంగు. అ. శ్రీ. 1. వశమగు.

ఉ. బాల విరాళి నిట్లుమమభాణశరాళికి
జంధ్రచంద్రికా, పాళికి సన్నగాలికిని భావజ
తేజవయాళిన్ రవో, ద్వేలమదాళిన్
బ్రసవదీప్తవనీబుతుమాళికిన్ సదా, లోలత
గుట్టుపట్టగల లోగి వచిపుచు నార్చి
జెందగన్. ఉ. హరిశ్చ. 444.

జ. ... వ్రేగి లోంగువారును గంది కుందువారును
వ్రాలి కూలువారును వెఱచి పఱుచువారును
నై పలుదొనంగుల నెసంగుచుండి రప్పుడు.
అచ్చ. రా. యు. 364.

ఉ. ... ఎ,వ్యానికి లోగ కెంత తొరవచ్చినఁ
గాచెద నిన్నుఁ గూరిమిన్.
హరిశ్చ. 4. 108.

2. అడఁగు; అడఁగారు, నశించు.

కం. లోంగుఁ దరమైన పొదరుల, నాగిన శకు
వంబ తలఁచు నడుగడుగువకున్, డాంగఁ
గెల నరయు ... కు. సం. 5. 492.

గీ. తపనుఁ దుడయింపఁ దద్వింబదర్శనమున,
లోకపాతకపటలంబు లోగి పఱచి,
యతఁడు గ్రుంకినఁ జమదెంచె ననఁగ బిడ్డి,
యంధకారంబు జగమెల్ల నాక్రమించె.

కాశ. 4. 89.

ద్వి. లోపలు వెడలక లోగినవాని, లోపక
చొచ్చి లోలోపఁ గ్రుమ్మియును
హరిశ్చ. పూ. 609.

కం. మూగిన ఘనములు తారించి, గ్రాంగినధరణి
తలఁచి కలెకలెల్లన్. లోంగగఁ గుంభ
ద్రోణము, గాఁ గురిసెం బాము వ్రేఁగట్టిన
శేషన్. విప్ర. 3. 61.

3. అడఁకువకలవాడగు, వివయవఃకుడగు.

అ. ద్వాదశపాణి లగడు వచ్చి గాంతిమై,
నూరికున్నఁ జూచి వారి వెఱచి, లోని
కెఱుకచేసి లోంగుచు నెద, న్ననుప
నరిగె నృపగృహంబు నేర.

భార. కాం. 6. 263.

కం. ఆ లో నాలోలిఖి, జ్ఞాలోపమకోపశీలి
వాని నడిం బా,తాలోచితుఁడై పృథనతిన్.
లోగెడు నాగయిన్ దురాలోచనుడై.
చం. రా. 6. 25.

4. క్రుంగు.

దండకము మున్నూశరాకాని బల్ కూటుసల్.
మోవఁగాలే పెన్ వ్రేగునన్ లోంగు
నమ్మన్నుఁబూబోడికై ... సిలా. 2. 41.

5. వెనుదీయు, సంకోచించు.

ఉ. లోగక సంగంస్థలములోనఁ బరాక్రమ
కేళి చూపుచున్, మూగిన దైత్యదానవుల
మొక్కల మొక్కవఁ జుక్కు చేసి తా,నీగల
తిండిగాఁ జదిపె నేపున నమృతపూర్వ
జుండువై, నాగలిపాచి రాఁ దిగిచి నాగ
రథాశ్వపదాతి సంహతిన్.

ఉ. హరి. 6. 131.

మధ్యా. ... నిన్నుఁ బోరిలో నోర్పఁగా నున్న
వీరుండ నొందు దక్కి లోగక చక్క
నిలుము. భార. ఆది. 7. 200.

ఉ. తాగడు వేగించెఁగద నగ్గతి నీపు వెఱుంగ
సిగ్గునన్, లోంగుచు సిఁహనుండి యింక
లోనుగ నొల్లక పట్టఁబట్టగా, నేఁగుమఁ
గోరు నీ బలిమి నీప్పితస్థిగ విపుగావ
రా, డాగుట దీనిపేరు నిబిడం బిది బాలిక
కెల్ల నాత్మలోన్. శ్రీ భా. 5. 1

6. జంతు, భయపడు.

గీ వింహవిభ్రాంతి నొక్కొక్క వేయందు,
గోచరవిట భావల కతన వప్పు, దెవ్వడో
యొక్క మాయావి యేగుదెంచె, నంతి
పురమున కని లోగి రజ్జములు.

నై. ప. 3 26.

చం. ... చిగురునిదుల నీలిగయాళిక్ ఎలా
హంగుళికాదద్దుననరాళికి చాళికి లోగి
యొక్కలోన్ వస్తు. 117.

నీ తెరిచి వ్రాసినవ్రాట దీపించు పులుకు
మరి లోగి జందురుచుచ్చ యిట్టి తూలాడు
పడగల తుదల తాకున నుల్కి వారి తేరి
హయము లన్ని-మూ చాలు

శ్రీ. 4 999.

7 పరికించు, బాధనొందు.

వ ... సవ్యాససవ్యక్తిమహాభిజ్ఞానం దోడు
తోడం దోరిగు మందరిగండికైలలులు
దాకిన లోగివాడును పరావ. 7. 59.

కం వేలాగుల నన్యవధూ,లోలడవై నాన
యుగి లోగిదు ధరిచి, పాల విను "కాము
కన్యకు,తో లక్ష్మి" యనెడు నుడువు తుది
నిజన యెట్టి. 118.

నీ తనదిక్కు లేమికై తల్లిడిల్లుచు నాత్మలోపల
మిక్కిలిలో గి లోగి. మొ రా. సుం 41.

8 చొచ్చు

(మహానామ) 'గి లాంగలబుట్టల లోగివశిఖల
ఖు గిమకు ముల మ్రింగుకొనుచు.

భార. ఆశ్ర. 2 151.

ఉ. . వాడు వచ్చునా, లోవివరాంతరమ్మ
నకు లో గిన వత్కుణనాథుఁ గావక ...

నా. పంచ 1. 323.

గీ. భంగమున దాగి పెంకంబు పాల లోగి,
సంసులకుఁగాకి యెలుగులు సడల నెను,
లేటుచు జడాశయంబుల వెపుడు మెలంగు,
కుకవినికురుంబముల లెక్కగొనఁగి నేల.

రసిక. 1. 14.

9. లోపలకుఁ బోవు.

నీ. అజ మొకం దడవిలో వరుగుచుఁ దాఁ గర్మ
ఫలమున నూకిలోలికి జాటి, లోగెడి
భాగి నాలోకించి కామియై కొమ్మునదరి
గొంత గూలద్రోవి. భాగ. 9 568.

నీ. జాటుపయ్యెంటతోఁ జంకిరైకయు లోగ
గమించు గుచ్చుకొనిలతోడ

దశ 8 44.

జ . లోగించు, లోగియాను, లోడు,

లోగోను న. శ్రీ. (4లోన్ + కొను) . లోప
లికిఁ దీసికొను.

నీ కన నెంచవాని లోగోనులు నాదర్శంబు
నెమ్మొగంబగుట సాదింపము గలదె.

అము. 2. 30.

(విశపటచ కొను. అని రెంకవయ్యము)

ఉ. వేల నతిక్రమించి లయవేళ మెట్టివిలోల
మీవక, త్లోలికరాశమై జగము లోగొన
వచ్చినమాడ్కి భగ్గ జిహ్వలభుజాభుజంగ
వలనాకులముం బటహాది నిస్సనా, భీరముగాఁ
గడుంగడఁగి వేర్చి విశాచరసేవ. త్రోచు
వన్. భా. రా. యు. 629.

ఉ. లోము తెచ్చి యన్నియును లోగొని
యుం దవలేమిఁజూపు నీ. యీశ్వరమధ్య
భాగ మిపు డీక్షణలక్ష్యము గాదటచు నే,
నోకమలేశ లేదనుట యుక్తముగా దల
బ్రహ్మాంగన్న నా,శీకముతోడి పొక్కిలికి
లేమి ఘటిల్లెడు వట్లు గావునన్.

కవిక 6 201.

2. వశపఱుచుకొను.

ఉ. పింగు నపారసత్తగుణవిస్ఫురణన్ , ...
తద్దయున్, తోంగొని పేర్చితో వఖల
లోకములుం దగఁ గాచుచున్న నే,రాంగు
వశంతు విష్ణుఁ గమలాధిపు సంస్తుశీఁ చేల్చి
సమ్మతిన్. కు. సం. 1. 4.

చం. ... లలితావసేందుమం,దల పరిశోధితామ్ముత
విదంబిత సస్మిత సుద్రసన్నతా, ఫలరుచి

ప్రదానముల కామినిభర్తమవంబు లో:గొనెన్.
భాగ. 3. 510.

గీ. మోహినీకాంక్ష సౌందర్యమునుగణింప, నసుర
వరులనె లో:గొన్న పనవలిరె.
దశా. 2. 298.

గీ. నుదుఁధర్మముఁ జూని మాదవు లో:గొని
యఁఁఁముఁ బాపతి నాదలఁచి ట్టా. 1. 44.
... యునిగా దలఁచు
వ... దాం గాంభీర్వీ,లురు సంక్షోభమునొందు
వారి నెవఁడన్ లో:గొంచు వర్తి. కే.
పా. 4. 29.

ద్వి. ఎముగక చేసితి నెల్లకప్పులను, మఱచి
లో:గొని నన్ను మన్నింపు మనుచు
ద్వి హరిశ్చ పూ. 1 08 పం.

ఉ. లో:శము కల్గిడిల్లు నిక లో:గొనవే రఘు
... హుం, నీకడలి స్నిమం గొలున
నిప్పుడ వచ్చునటంచుఁ జూ:గన్
రామ. 7. 113.

4. చురుకు నై రిందు.

నీ. రావేమి తిడ్డలఁ గావదా సవకాలికొడుకు
తప్పుకటి లో:గొన్న నేమి
కాశీ. 4. 266.

ద్వి. లో:త కా తప్పు లో:గొని మనసు, బాలి
ప్రొచిడిచి యీసామ్రాజ్యఁజిక్కి, నెమ్మదిఁ
గైకొని నెఱ మహాప్రజల, నిమ్మల రక్షింపు
మిక.
హరిశ్చ. ఉ. 2728.

చం. దుర్యోధనేభయం దతఁడు ... అమ్మనా,
పురుషుని శాశ్రయింపుము విఘండును నీ
దగు తప్పు లో:గొనున్.
భార. ఆర. 6. 209.

లో:మే. న. 23. (లో:గు) లో:గంజేయు
వశపఱుచుకొను.

నీ అడిమ్యునయొచ్చి హలహలంబును లో:చి
హురవహుగర్వ ముట్టుఁతలొచ్చి.
కళా. 1. 76.

చం. కనుంగనఁగట్టివట్టి కుదుకత్ దలఁగించి
మ్మగాతినెల్లఁ గ్ర,న్ననఁ గనిపించి పో

విడిచివన్ వెఁచొప్పుగఁ జాటి మూఁగి
మూఁగి నీగడి లాఁచి పట్టుకొనఁ యెడఁగఁ
తెనులేసిగుఁపులన్, వినుతపరాక్రమఁబులగు
వేఁటనివంగులు రాజ మెచ్చంగన్.

చిత్రభా. 3 148.

గీ తైత్తి దాకరేపనులయలు మాయ తెన్ని
మేఁజూఁగ నేర్పు రెప్పవాని, నైర లో:తు
తెన్నెనెనిచిదిగి ప్తి, జొత్తులన్ గవలఁతు
తెచ్చోటికై న
హరి . 3 24.

లో:జేయు = లో:జే ఎ. (లో:ను + జేయు)
అటచేయి

కం. లో:జేయున వలచెయ్యవఁగఁ జెల్లును
తేల్లు తెడు కరతలముఁజిన్.
అం పం. మావ 21.

లో:జే(య) = లో:జేయు ఎ (లో:ను)
1. మూర్ధని యె తిరుగునతఁము

ఉ. ... లో:జే వడ నిప్పు దూగ్గనిని జేయని
యంబు నవ్వఁజేయనే కా గి మి,రె నిక
నను గావుమఱించును లెక్కఁ బూ:గన్
చాన్కి 3 14.

2. అటచేయి

నీ. పెడచేతిలో: జేతఁ బుడమియు వాకాశ
మడతు మే పొడిపొడియగుచు రాల.
నీకావి 2 161.

నీ పతిసొమ్ము గిని యవ్యవతికి లో:జే ముచ్చ
కలుషచిత్తుని వన్ని గడుగలేదు
రుక్కా 2 14

లో:జేయు. న. 23 (లో:ను + చేయు.) 1. అ త
రంగికునిగాఁ జేయు

గీ కానవంబుగ లో:జేయు వానిమ త్ర,ము
వకు వేగమె లో:జేయఁ జనదు ..
అము. 4. 261.

2 వశపఱుచుకొను

గీ తనకత్రము లోడేసికొనుట యెఱిగి,
యమితనేత్రము లొసంగ గౌతముడగాను.
దశా. 2. 41.

నీ తృణముగా లోడేయు నెంతటివాని నీ
నీలాఃముంగలు నీలనేటి. విజ. వి. 1. 16.

లోడు న శ్రీ. వ్రేలలోనగువానితో కెల్లగించు.
(శ ర.).

లోడిడి విజ (లోతు + ఇడి) లోతు
లేనిది (శ ర.).

లోతు వి. 1 అగాధత్వము, నిమ్నత,
నీ శరణిధుల్ లోతునూప రసాతలము దోహద
జీలువరాచెలులకంటెలు చలించె
ఉ. కా. 2. 44.

నీ. కడలిరాయల లోతు గన్న గబ్బి.
మనుచ 5. 47

నీ. తనలోతుపాతునైతము గావరాఁ గూర్చి
గలనన మొగమాటకాని వదలి
వరాహ 1. 32.

(ఇట గాంభీర్యమని రెండవ యర్థము.)

2. గాంభీర్యము, గుట్టు

చం. ఎదిరి మనంబు లోఁ తెలుగ కేమిటి కీవల
వంతఁ దల్లడించెడు ... పారంగ. 2. 101.
ద్వి. మఱి యంత బసవన్న మనసులోఁ తరయఁ,
బోచి గిన్నెరుప్రాణమును దమలోన,
దాచుడు ... పండితా. దీక్షా 82 పా.

(గంగ) న. ... మానిని యన లోతుమావక
గరితయన సడిచప్పుడుపేయక ముగుదయన
బయలువడక ... భాగ. 9. 280.

(ఇట నిమ్నత్వమని రెండవ యర్థము)

విజ. 1. పల్లము, నిమ్నము.

నీ. శీర్షంబు వలుదయై చెక్కిళ్లు లోతులై
కాశీ. 8. 41.

చం. ... అతఁడప్పుడు ముందటనుయ్యి వెన్నలోఁ
తగు గొయి యున్నలాఁగయనఁ దల్లడ
మందె వజంతుమేనుతోన్. విక్ర. 2. 81.

2. గంభీరము, గూఢము.

మ. ... విద్యవృత్తి, భజనప్రావక పాదపంకరుహ
మీఖావంబు లోఁ కంచు నీ, రజనాభుం
బ్రణుతించి రప్పుడు గభీరప్రాధనూక్తంబు
లన్. కకు. 5. 185.

జ : లోడిడి

లోబట్టు వి. (లోసు + పట్టు) లోపలిభాగము,
అంతర్భాగము

ఉ. చుట్టి బిగించి పట్టి పురమాదవ యీ గర
కాగ్నిఁ గఁధరా, ఘట్టమునందు నిల్పు మఱి
గాక దిగంతవనిత్తితేని లోఁబట్టవ నున్న
లోకముల భస్మముసేయు వెల్లాడ్చితేని
వెల్పుట్టుననున్న లోకముల భస్మముసేయు
నిజంబు చెప్పితిన్ భీమ 4. 84.

లోబడు. అ. శ్రీ. (లోన్ + పడు) 1. వళమగు,
అధీనమగు.

చం. అడరిన రాజపుండు గరుడాకృతిఁ గైకొని
మాయతోడ లోఁ, జడ భుజగంబులం బొదివి
పట్టి రయంబున మ్రింగి యప్పు చేర్చుడు వరు
పట్టి కంఠముఁ గృపాణమునం దెగవైవ ...
భాత. భీష్మ. 3. 105.

గీ. కినిని పాటి నాళికంబు నొనుపుటయును,
వంత లోబడ కతియు మోహవ్రకటవ,
మాని తన్ననిచిన యతి మానకుంగ, తడు
నెవనితోవ గ్రహణగోచరతఁ దొలఁగె.
హ. న. 2. 47.

కం. మీకింత వండి కంద భయాకులతం బొంతి
నిర్గతై శ్మర్యులై. రాకకుఁ గారణమేమి
ప్రి,లోకాహిత దమజతటికి లోబడరువరే.
కు. సం. 4. 285.

2. అడఁగు, క్రుంగు.

గీ. ప్రళయజలనిధికింది లోబడినయట్టి, యుక్తి
దంష్ట్రాంకురంబున నుద్ధరించి.
శివరా. 1. 84.

3. హివస్థితిహిందు, దైన్య మొందు.

కం. భూకాంత నీరుపట్టుకుఁ గాక వదన మిలు
రింపఁగాన్పించిన పం, ద్లోకానన వెలి

పుచ్చలు, లోకముల గాచె నిట్లులోబడె
జముల్. వరాహ. 10. 80.

లోకజ్ఞానము న. శ్రీ. (√శ్రావణ) వశము
జేయు.

న ... అమృతాకవైరుల లోకజ్ఞాన
ముందు ... ఉ. రా. 2. 81.

లోకంబును. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోకమును
నిండించుచది, లోకమంతటను వ్యాపించుచది.

లోకకంటకుడు. నం. వి. అ. శం. లోకమునకు
బాధ కలిగించువాడు, దుర్మార్గుడు.

లోకకథ నం. వి. అ. శ్రీ. సర్వసాధారణమైన
పురాణకథ, నీతికథ, జనులందఱు నెఱిగిన
పురాణకథ.

లోకకర్త. నం. వి. శం. శం. లోకమును సృజించు
వాడు, భగవంతుడు.

లోకకల్పము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కొంచెము
తక్కువగా ప్రపంచమునలెన్నుచది. 2. లోకముచే
గారవింపబడినది. వి. అ. శం. ప్రపంచము నిలిచి
యుండు కాలవిశేషము.

లోకకామకుడు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోక
మున కిష్టుడైనవాడు, సర్వజనహృదుడు.
వి. అ. శ్రీ. ఉపనిషత్ము (రా. ని.).

లోకగతి నం. వి. శ. శ్రీ. జనుల నడవడి, లోకుల
ప్రవర్తనము.

లోకగాథ నం. వి. అ. శ్రీ. జనులందఱు
పాడెడిపాట.

లోకవక్షువు(ను) నం. వి. వ. న. జగమునను,
సూర్యుడు

లోకవ్యాప్తము. నం. వి. అ. న. ప్రపంచపు
నడవడి

లోకజనని నం. వి. ఈ శ్రీ. లక్ష్మి.

లోకజిత్తు. నం. వి. వ. శం. 1. బుద్ధుడు.
2. లోకమును జయించిన పురుషుడు. 3. సన్యాసి.

లోకజ్ఞుడు. నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోక స్వభావ
మెఱిగినవాడు, కలలోజ్ఞానము గలవాడు

లోకడుపు. వి. (లోపల + కడుపు) కడుపు
లోపలిభాగము.

కం. లోకంబుల స్పృశించును, నాకరితము
గాంగఁ బ్రోచి యన్నియు విరచన్, లో
కడుపున నడగింప మహాకర్మకుఁ డితఁ
డచింతితాత్ముఁ డుమామన్.

హరి. ఉ. 5 228.

లోకతంత్రము. నం. వి. అ. న. ప్రపంచవద్ధతి.

లోకతత్త్వము. నం. వి. అ. న. ప్రపంచనిజస్థితి,
ప్రపంచజ్ఞానము.

లోకక్షయము. నం. వి. అ. శం. కర్మాగము.

లోకశ్రయము. నం. వి. అ. న. మల్లోకములు
స్వర్గ మర్త్య పాపాల లోకములు.

లోకశ్రయి = లోకశ్రయము. నం. వి. ఈ శ్రీ.
లోకద్వారము నం. వి. అ. న. స్వర్గద్వారము,
స్వర్గలోకపు వాటిలి

లోకనము. నం. వి. అ. న. చూచుట.

లోకనాథుడు. నం. వి. అ. శం. 1. బ్రహ్మ.
2. విష్ణువు 3. శివుడు. 4. రాజు, చక్రవర్తి.
5. బుద్ధుడు. 6. వేలుపు, దేవత. 7. సూర్యుడు

లోకపథము = లోకపద్ధతి. నం. వి. అ. శం.

లోకపద్ధతి. నం. వి. ఈ శ్రీ లోకమార్గము,
వదుగురు నాచరించు రీతి.

లోకపాబుడు. నం. వి. అ. శం. 1. లోకము
నందలి యొకదిక్కును జాలించువాడు, దిక్పా
లకుడు. 2. చక్రవర్తి, సార్వభౌముడు.

లోకపితామహుడు నం. వి. అ. శం. బ్రహ్మ.

లోకప్రకాశనుడు. నం. వి. అ. శం. సూర్యుడు

లోకప్రవాదము. నం. వి. అ. శం. జనశ్రుతి,
కింవదంతి, అందఱును చెప్పుకొనెడి మాట.

లోకప్రసిద్ధము. సం. విజ. (అ. ఈ అ.) అంద
జకును చెలినది, లోకమునఁ బ్రసిద్ధిఁకెక్కినది.

లోకబాగువు. సం. వి. అ. పం. లోకబాగువు.

లోకబాధపుడు. సం. వి. అ. పం. 1. సూర్యుడు.
2. శివుడు 3. విష్ణువు.

లోకబాహుళ్యము. సం. విజ. (అ. ఈ అ.) అంద
చెరు బడివవాడు, బాహుళ్య బహుళ్యంబు
బాహుళ్యము. 2. లోకమునఁ జేరి వివాహము,
లోకవిరుద్ధము.

లోకభావముడు. సం. విజ. (అ. ఈ అ.) లోక
జేయమును దలంచువాడు, లోకజేయమును
స్పష్ట పొందించువాడు.

లోకముద్యాద. సం. వి. అ. పం. లోకాచారము,
వాడుక.

లోకహార సం. వి. అ. పం. లోకహారము.

లోకము సం. వి. అ. పం. 1. స్వర్గాదిభువనము.
(స్వర్గము, మర్త్యము, పాతాళము). (ఊర్ధ్వ
లోకము లేడు భూలోకము, బువర్లోకము,
సువర్లోకము, మహర్లోకము, ఆనలోకము, తపో
లోకము, సత్యలోకము. అధోలోకము లేదు :
అతలము, పితలము, సుతలము, గసాతలము,
తలావలము, మహాతలము, పాతాళము) 2.
భూలోకము. 3. జనము. 4 ప్రజ, పాలిత
వర్గము. 5 సమూహము. 6. రాష్ట్రము, భూ
భాగము (ఉదా : ఆంధ్రలోకము.) 7 లోక
వ్యవహారము. (వ్యతి.) వైదికస్యవహారము 8
సామాన్యమానసజీవితము. 9. సత్తసంఖ్య, ఏడు.

లోకములకన్ను వి. వి. (లోకముల + కన్ను)
జగచ్చుతువు, సూర్యుడు

గీ. కవులముంగొంగు హొన్ను లోకములకన్ను,
నచ్చగుట్టువువక్షేడు పగటితేడు

ఇందు. 4. 71.

లోకయాత్ర. సం. వి. అ. పం. 1. లోకవ్యవ
హారము, ప్రపంచ జీవనమార్గము. 2. సర్వజన

సామాన్యవర్గము, ఏడుగురు నడచుకొనురీతి 3.
లోకస్థితి, జీవయాత్ర. 4. జీవిక, జీవనాధారము,
బ్రతుకుటెరువు.

లోకరంజనము. సం. వి. అ. పం. ప్రసంగమునఁ
సంతోష పఱుచుట, ఎల్ల వారిని సంతోష పెట్టుట

లోకలేఖము. సం. వి. అ. పం. స్వజనవిదిత
మైన వ్యాకహారికాశ్రయము.

లోకవాదము = లోకప్రవాదము. సం. వి. అ. పం.
కింవదంతి.

లోకవార్త. సం. వి. అ. పం. జనప్రవాదము,
కింవదంతి.

లోకవిద్విష్టుడు. సం. విజ. (అ. ఈ అ.) లోక
మునే దేహించి బడినవాడు అను అసహ్యించు
కొనువాడు.

లోకవిక్రమి. సం. వి. అ. పం. 1. ప్రపంచక
మంతలను వ్యాపించినకీర్తి 2 నిరాధారమగు
వార్త, కల్లవార్త, అసత్యప్రవాదము.

లోకవృత్తము. సం. వి. అ. పం. 1. లోకమునఁ
బడుగురు నడచుకొను రీతి, లోకాచారము.
2. పనిలేని మాటలు, వ్యర్థసంభాషణము.

లోకవ్యవహారము. సం. వి. అ. పం. 1. ప్రపంచ
వర్గము, లోకాచారము. 2. ప్రపంచపు కార్యవర్గము.
విజ. (అ. ఈ అ.) వాడుకలో నున్నది. సర్వ
జనోపయోగమునందున్నది.

లోకశ్రుతి. సం. వి. అ. పం. 1. జనశ్రుతి, కింవదంతి.
2. ప్రపంచమంతట నిండిన కీర్తి

లోకసంగ్రహము. సం. వి. అ. పం. 1. లోకమున
మొత్తము. 2. లోకజేయము. 3. లోకాను
భవము. 4. ప్రజలవందఱును బ్రహ్మనులను గావించు
కొనుట.

లోకసంస్కృతి. సం. వి. అ. పం. విధి, భవితవ్యత.
(అ. ని.)

లోకసాక్షి. సం. వి. అ. పం. 1. బ్రహ్మ. 2. అగ్ని
3 సూర్యుడు.

లోకసాక్షికము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) లోకము
సాక్షిగా గలది, ఎల్లవారు ననుమతించినది.

లోకసిద్ధము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. జనుల
వాడుకలో నున్నది, మామూలుగా నున్నది.
2. అందఱచేత వంగికరింపఁబడినది

లోకస్థాతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. జనోప
కారమైనది, అందఱకును మేలు కలిగించునది.
వి. ఆ. న. సర్వజనక్షేమము.

లోకాంతరము సం. వి. ఆ. న. అన్యలోకము,
భవిష్యజన్మము

లోకాణారము. సం. వి. ఆ. భం. లోకము వందలి
వాడుక, పదుగురు చేయువని, ప్రపంచపద్ధతి

లోకాత్తిగము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రపంచమును
మించినది, అసాధారణమైనది.

లోకాత్మ సం. వి. నా. భం. సమష్టికీవుడు.
కూటస్థుడు.

లోకాధికము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రపంచ
మునకంటె వధికమైనది, అసాధారణమైనది.

లోకానురాగము సం. వి. ఆ. భం. 1. మానవ
కోటియందు గల సమానప్రేమ, సర్వజనహిత
భిలాషము. 2. సర్వజనుల యొక్క ప్రేమ.

లోకాకాదము. సం. వి. ఆ. భం. లోకనింద,
పదుగురు నిందించుట.

లోకాతిథావి. సం. విజ. నా (నే నా.) 1 లోక
మును మించువాడు 2 లోకమంతయు వ్యాపిం
చునది (వెలుగు మొ॥)

లోకాఖ్యుదయము. సం. వి. ఆ. భం. ప్రపంచ
క్షేమము.

లోకాయతము. సం. వి. ఆ. న. అనాత్మవాదము,
నాస్తికమతము, చార్వాకమతము.

లోకాయతికుడు సం. వి. ఆ. భం. చార్వాక
మతస్థుడు నాస్తికుడు, అనాత్మవాది

లోకాయతుడు. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నాస్తిక
వాదము చేయువాడు ఆత్మ లేదనువాడు.
వి. ఆ. భం. నాస్తికుడు.

లోకాలోకము సం. వి. ఆ. భం. (ఒక పార్శ్వ
మున సూర్యుని ఉపరక్తము గలదియు ఒక
పార్శ్వమున సూర్యునిరహితుము లేనిదియు
నగు పరివృత్తము) చక్రవాళపర్వతము.

లోకేశము. సం. వి. ఆ. భం. పాదరసము.

లోకేశుడు సం. వి. ఆ. భం. 1. బ్రహ్మ.
2. ప్రపంచాధిపతి, రాజు.

లోకోత్తరుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రపంచ
మును మించినవాడు, అసాధారణుడు. వి. ఆ. భం.
రాజు.

లోకైషణ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్వర్గాభిలాష,
స్వర్గకామము.

లోకోక్తి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ 1. సామెత. 2. సామాన్య
వచనము, పదుగురాడుమాట

లోక్యము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. లోకమున
వ్యాపించినది 2. ఆచారప్రాప్తమైనది, మామూ
లైనది. 3. సరియైనది, యథార్థము, ఉత్తమ
లోకమును సంపాదించుట కనుకూలమైనది.
4. స్వర్గసంబంధమైనది 5. స్వాతంత్ర్యమును
కనకాళము నెచ్చునది.

లోగము. సం. వి. ఆ. భం. మంటిగడ్డ, మంటిబెడ్డ.

లోగుట్టు వి. (లోమ + గుట్టు) గుప్తమంత్రము.
రహస్యమైన యాలోచనము.

ఆ. బలము లేకగ దైవబలమును గలిగి లోగుట్టు
చేటులేని యట్టి నృపతి, నలవ మత్స్యము.
వలదు ... భార. ఆశ్ర. 1 71.

లోగృహము. వి. వి. (లోపల + గృహము)
లోపలియిల్లు, అంతర్గృహము.

కా నే పాత్ మించ భుజించి లోగ్గుకూమలో నిద్రెతు ధన్యుడు ... మల్ల. శృం 97.

లోగ్రుక్క (లోను + గ్రుక్క) మణితము, రతి కూడిము.

లోగ్రుక్క పదము లోగ్రుక్క అనునది బావరాజులు గా లోగ్రుక్క గూర్కొనియున్న పదముననుసరించి, లోగ్రుక్క వెతిగ్రుక్క నా వెతిగ్రుక్క ... అం భా. 2, 160.

లోచకము. సం. వి. అ. పుం. 1. కనుపాప, నల్లగ్రుడు వడుచునుండు రంధ్రము. 2. దీపపు మసి, కాటుక 3. ఒకచిగమైన కర్ణాన ఇము. 4 నీ పుస్త్రము, నల్లబట్ట 5. పింటినాన, మోలివి. 6 స్త్రీ అలాటాభరిణము, నుదుట చెట్టు కొనె 7. మాంసపుముద్ద, మాంసమిడము. 8 పుకాయము. 9. పుకాయముననుసరించి మైక చర్మము 10. కదలివృత్తము, అరటిచెట్టు.

లోచకుడు. సం. వి. అ. పుం. మూర్ఖుడు

లోచగోచరిము. సం. వి. అ. పుం. దృష్టి పథము, నేత్రమార్గము

విజ దృష్టివిషయము, కంటికగవడువది.

లోచనపథము. సం. వి. అ. పుం. లోచనమార్గము.

లోచనమార్గము. సం. వి. అ. పుం. దృష్టి పథము, నేత్రమార్గము

లోచనము. సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ప్రకాశించు శేయునది, కనబడునది. 2. దృశ్యమైనది. వి. అ. న. 1 చూపు, చూచుట. 2 నేత్రము, కన్ను.

లోచనహిత సం. వి. అ. స్త్రీ. మృత్యుము, మైలుకుత్తము.

లోచసుస్తకము. సం. వి. అ. పుం. ఓనుము. (క. ర.).

లోచము. సం. వి. అ. న. కన్నీరు, బాష్పము.

లోచూపు. వి. (లోపల + చూపు) 1. జ్ఞానదృష్టి. 2. ఏకాగ్రత మునుమాని లోచూపుగా మినుగొ గడలం దోచు వెలుంగు గాంచువారు యయా. 2 48.

మ. .. ప్రాజ్ఞుల్ నిక లోచూపుల్. గను నానందము నీవెకావె విను రక్షకృత్తి లామీడటన్. 2. రా 2 135.

కం రేచల పూరక కుంభక, సూచకముల రాజ యోగి సుస్థిరమతియై, లోచూపు చూడ నొల్లక, వాచాబ్రహ్మంబు పలుకవద్దర జేమా, వేమ 3 200.

2. క్రేగంటి చూపు.

ద్వి షకండు డికంటి కలికిచూపులును. తెఱవ లోచూపులు కీతిపులాడ.

ప్రభు (లిం) 2 22 పా. 3 మ

లోజడరము. వి. (లోపల + జడరము) హెచ్చరిక పదము.

న జెస్తలు సిస్తుగామోచి నిబ్బడుగుముడ్డ డియం గాలజడుపువై సరింబొడియడుగు లోజడరము మోచి బలిమికం బొడ్డిక బొట్టడి. ప్రబంధ. 1 805.

లోట. వి. 1. జలాశయ విశేషము.

కం. తిరుకొళము నూయి లోటయు, తెలుపు మడుపు లొండు కుంట చెలమ పడియ కో, వెలు బుగ్గ వాగు దొనతల, నరి గుండము కాల్య డిగియకాచి దొరుపులన్. హంస. 4. 102.

2 (హం. లోటా) చివ్న పాత్ర (క. ర.).

లోటనము. సం. వి. అ. న. దొర్లుట, పొరలుట

లోటు విజ. (క. లోట్టు) తక్కువ, న్యూనము. వి. 1. న్యూనత. 2. నష్టి (క. ర.)

జ. లోటుపోవు.

లోటుపోవు. అ. క్రి. (లోటు + పోవు) లోటు పచ్చు, తక్కువగు (క. ర.).

లోతము. సం. వి. అ. పుం. నేలవై, బొద్దుట, బొద్దుట.

లోడనము. సం. వి. అ. ప. షోభపడుట, సంభవించుట.

లోడి = లోడి¹. వి. (సం. లగుడః) మల్లవిద్యాసాధనము.

చం. కరికలభంబు కొమ్మపుడు గైకొని బిట్టునఁ ద్రిప్పి లోడి వై, ఖరి గిరియెత్తు సంగడము కైవసి నవ్వలయాద్రుఁ డట్టు గో, బరహిని మత్తబడిని బడర్చి రజంబుగఁ గొట్టు ...

రా వి 2 27.

నీ. సంగడాల్ బూన బుజాపురాయింపు బరి లోడి ద్రిప్ప మేల్ బరుల యుబ్బు ప్రబంధ 82.

మ. ... సమీరమల్లుఁ డనువొంద న్నావిపూ లోడిఁ ద్రిప్ప మెయిన్ గోకిలకాలుఁ డెంచికొను సొంపుల్ గుల్కు నాదంబులన్.

శకాం. 2. 117.

1. మనును తెట్టి యవంగ మల్లాభిధాతంబు ... తత్కాధనంబులై తగు గంబము కొడత కట్టిక లోడి సంగడము కాలి. గీ. సంగడము నీల గోతా మవంగ ... ఆం. భా. 2 208.

లోడి¹ వి వస్త్రవిశేషము.

లగడ. హొంబట్టు లోడిలుహొనలొ దుకూలాలు, కబ్బాయికలుడాలు గల్గు జితకాబీలు హంస. 5. 388.

లోడి² = లోడి వి. మల్లవిద్యాసాధనము (శ. ర.)

లోడు. వి (క లోడు) ఉపధానము, ఒలుగు దిండు (శ. ర.).

లోణారము. సం. వి. అ. పుం. లవణభేదము, ఒకవిధమైన ఉప్పు ఉప్పునుండి వుట్టెడి యొక విధమగు తాంబూ (రా. ని.).

లోతక్కువ. వి. (లోతల + తక్కువ) శేషము, మిగిలినది (శ. ర.)

లోతమి. వి. (లోతల + తమి) లోపలితమి, అంతరంగిక క్షతాహలము.

(కానేర్-ల్లనము) వ. ... బాంబుని నిహ్వించి గౌతమి అంతమి యడించి సారివంబు గౌరవంబుతోచి యన్యరణిని వహంబు నవహించి శ్రీరం. 1. 132.

లోతము సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రిగు, శాస్త్రము. 2. గులుతు, అనవాలు, చిహ్నము.

వ. 1. కొల్లగొట్టిన సొమ్ము, దోచుకొన్న సొమ్ము 2. ఉప్పు.

లోత్రము. సం. వి. అ. ప. 1. కొల్లగొట్టిన సొమ్ము, దోచుకొన్నధనము. 2. కన్నీరు.

లోదాడ. వి (లోతల + తాడ) తాడకు లోతలి భాగము.

చం. ... గిజకొను గాలి వల్ల దొరగి పఁగ వేలువచుండ్ లోదాడల్, నెటికినివోలఁ గెంపుగమి న్నిచ్చఁ గ్రొమ్ము నూలి చాల్ గనెన్

లోధము సం. = అంధ్రము

లోధ్రము సం. వి. అ. పుం ఎట్టిని పువ్వులు గాని తెల్లని పువ్వులు గాని గల యెరికజాతి వృక్షము లోద్దుగచెట్టు.

లోనిచూపు. వి. (లోను + చూపు) అంతర్దృష్టి. కం. హృవృక్ష సూత్రాకృతీయం, చిన్నపైర్తి బుర్రాపురం శేషావాసు, గర్భగిరి లోనిచూపు సన్మామ్యుఁ డతండు చూచు నమయమున మన్. పాండు 4 16.

లోనిచ్చు. త. క్రి. (లోను + ఇచ్చు) గుట్టుచెప్పు. నీ. రిపులకు లోనిచ్చె వవరా చుయ్యెఁ నీడని యమ ద్యులంపు లరసి యాడఁచు. గీ. భువన మరదింది నా కళాపూర్ణుఁ డు. శకా. 8. 200.

లోను. వి. క. అ. ప. 1 లోను, అంబు, గము, మధ్యము.

కా. . . కాతర స్వాంతత్రానకరంబు నైదురఖి
వేళంబైన యాలోను నిశ్చింతుండై సతికేలు
వట్టుకొని చొచ్చెన్ భీముఁ డత్తుగ్రతన్

భార విరా 2 927.

గం. వంచన వనంబు లోన నొకించుకయను లేక
యమ్మహింఁద్రముమీఁదన్. బంచానల మధ్యం
బనఁ, బాచాలివల్లఁడు తపం బొనరించెన్
హర. 7 8.

ఆ ఎంతిష్ఠ గలిగెనేనియు మాసంబు లోని
యడ యెక్కుడైనదివము, లధివ యువ
వనింపనగు . భార ఆమ 4 151.

గీ అట్లే యాలోను కడురయం బారఁజొచ్చి,
యొయ్యఁడలయ వికక్కున నొదిగియుండె
బగతుండను పెనువెండన పాటుతెంచి, కనియె
నిద్రాయమాణఁ నమ్మనునాథు
హరి. 4. 2 158.

చి. పరిగ సువర్ణబంధమ్మదుభావము గల్గియు
లోను చూడఁగాఁ బొంపగు చిత్రరూపమును
బోలెన సక్కివికావ్య మిమ్మహిం, బరగు ...
కు సం. 1. 37.

గం కాలం బగుల యు నృపాలకు, నాము నమ
కూరె దీనిఁడలకు మది నీ.చాలోకింపఁగ
వలసిన, నే లోనికి దివ్యదృష్టి నిచ్చెదఁ బుత్రా.
భార భీష్మ. 1. 8

చం. .. లో,సికి మణిపట్టబంధసఁజిన్ దరణి
సురుఁ డేని కింగగన్ మనుచ 2. 21.

గం .. పూర్వేదముఖ చూచి మీలో,నంచెవ్వఁడు
వాడిచి యెడిచె నళనిన వలతున్.
భార. ఆది. 8. 110.

లోనందు = లోలము, మధ్యము.

కం. నుందిర మా యిద్దర,లోనం దెవ్వరి వలకు
సెప్పుమా యనవుడు భార. ఆది. 8. 110.

ఆ. అగ్నిలోన బయల నప్పుల నప్పరో,గణము
మ్రోలఁజేసెఁ గడిఁది తవము
కకు 1. 164.

అగ్నిలోనన్ = పంచాగ్నిమత్యము

చం వినియె . అత్తఁగీ లొగన నల విప్రఁ
దాద్విజలలోన సుభాషితముఁ 20-వఁగా.
ము 2 78.

2. మనస్సు, అంతఃకరణము

కం. అత్తెఱఁగంతయు మూర్ఖశి,చిత్తంబు న నెఱిగి
చాడు చేతొ జాతా, యత్తుండై తనఁబిలువం,
బుత్తె చట తెలిసి లోన, బూనిన లజ్జన్
ఉ హరి. 1. 59.

కం అని హరిఁ దలఁచుచుఁ దన లో,నను జింత
యొనర్చు బ్రహ్మవాసాంధ్రం,బున ...
దకా. 3. 180.

3 లోఁకున

నీ. ఏనిఁడలకు సామి లో నీకు మనియె-త చాటు
చెప్పిత నను పోటుబంట్లు రా. వి 4 124.
విజ. 1. ఆది, మొదలు

గీ. స్థావరములు జంగమములు భాత లోను,
గాఁగఁ బ్రళయంబు నొందివకాలమునను,
నిలుచు నెవ్వఁ డొకండ యానిత్యనత్య, లలితు
కార్తి బ్రహ్మఁగాఁ గొలుకు నియతి
భార కాం. 4. 219.

ఉ కారణ మామవత్సమున గంఠుండు లోమగ
దప్పరై తుల్లిలన్, తేరడగించుపొంతు నిటుఁ
బృథ్వి జనించినవాని వాదివం,కేరుహ నాథుగా
నెఱిగి ... హరి ఉ. 1. 40.

కం. ఏమను మదియకిమ్మలు, లోమగ వంచించి
కొలసిలోవల ... దశకు. 11. 59.

2 అధినము, లొంగివది.

చం. తనమది నొక్కయుమ్మతిక,దక్కిన మంచిది
దానిఁ బావఁగా, నని తలపోసి చేయు వని
కక్కట యెసును లోమగానె ... నిర్వ. 9. 27.

ఉ. భీముఁడు భార్త రాష్ట్ర)కుల భీషణలోమఁడు
చిత్త మెప్పు డెల్ల మదవెత్తునో యతని
యాగ్రహవృత్తికి లోమగాక ...
భార. విరా. 1. 177.

(లోనగు = లోలకు)

కం. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ బడఁదోలియుఁ
బోఁగు లోను పఱచియు లేళ్లన్, వడిగల
జింకలచెల్లన్, బొడిచిరి కడుఁ జెంచ లాటు
పులఁ జదలదరన్. యయా. 2. 19.

నీ. కిరుంచి రిచ్చిపుచ్చుకొనుచోటుల వారలాఁ
కకలోనుగా కప్పరీక. మనుచ 3. 129.

1. అలోవన్ = అపమయమందు.

నీ. అరదంబుపై వ్రాలి యాలోవఁ దెలిసి తన్నేసి
నాతనిఁ బడనేయువారు

భార. విరా. 8. 189.

కం. ... పురుషుఁ డొకఁ, దాలోక దుస్సహుండై,
యాలో జనియించి శీతవడుఁకుచు నెదురన్.

హరి పూర్వ. 1. 108.

కం. అలో నొకనాఁడు మహా, పాటుని ప్రేయ
మతుఁడు విజయపాటుండను దు, శ్రీలుఁడు
మృగయాలోత, వ్యాధిమృగా శీలమైన
వనమున కతిగెన్. విక్ర. 8. 72.

2. అంతలోవల.

గీ. ... మగిడి, వచ్చునాలోవ నీరూపు వచ్చె నాకు.
ఆము. 6. 85.

కం. ఆదారి వత్త కినిసెనొ, లేదో యాలోవ
మమ్మలింతులు నే నిం, కేదియుఁ జెప్పిన
నిక్కము, గాజేకద యంచు గోపకామిని
యెచ్చెన్. కుక. 2. 578.

అ : లోఁగడ, లోఁగన్ను, లోఁగలి, లోఁగిలి.
లోఁగాను, లోఁజెయ్యి, లోఁజే, లోఁజేయు,
లోఁబట్టు, లోఁబడు, లోఁబఱచు, లోగుట్టు,
లోగుక్క, లోనిచూపు, లోనిచ్చు, లోను
చేయు, లోనుగఁజేయు, లోనుపడు, లోను
పఱచు, లోలోనిచవి, లోలోను, లోవంక,
లోహఁము.

లోనుచేయు న ౨౩. (లోను + చేయు) లోఁబఱచు

ఉ. ... మీ, మీనిపుణత్వముల్ దెలియు మే కొని
యమ్ముని లోనుచేసికన్.

వాల్మీ 3. 89.

లోనుగఁజేయు. న. ౨౩. (లోను + కన్ + చేయు)
లోఁబఱచు, వశముచేయు.

చం. పయికొని వన్ను సిట్లు మరుబాటికి లోనుగ,
జేయఁ బూని యే, నియతియొ వట్టి సంది
యము నీకొవరిఁవఁగఁబోలు

కళా 7. 228.

లోనుపడు. అ. ౨౩ (లోను + పడు) వశమగు.

నీ తను విల్చినప్పుడ విని లోనుపడెనంచు మక
లంబు కరి లేకు మడఁచునొక్కొ, విభుఁడు
గల్గిన మొర వినఁడె వేదని దంతి జడిసి
ప్రాణములేడ విశచునొక్కొ.

వాల్మీ. 1. 100.

లోనుపఱు(అ)మే. న ౨౩. (√లోనుపడు)

లోఁబడునట్లుచేయు, వశపఱుచు.

కం. ననుఁ గుచ్చితంపుఁ బనులకుఁ, బమవక యెంగి
టికి లోనుపఱువక తగు మ, వన్నఁతోడ నరయు
వారిల, కనురాగము నెఱవి నడతు రంస్తవృతు
లున్ భార. విరా 1. 829.

నీ. వీని చంద్రికలు ద్రావిన చకోరికలకు మ్రింగుట
భారమే యింగలంబు, వీని జన్మస్థావమైన
వార్ధికి లోనుపఱుచుట భారమే బాదబాగ్ని

వరాహ. 4. 23.

అ ఇంద్రియముల నిగ్రహించి కామంబును లోభ
మోహములను లోనుపఱచి, యుపసరించి
శీత ముష్ణంబు దలపక, తపము సేయ కేల
తక్కుదేను కుచేల. 3. 41.

లోప. సం. ఎ అ ప్రే. అగస్త్యమహాముని భాష్ట్ర
లోపాముద్ర.

లోపగతుఁడు ఎ. (లోపల + పగతుఁడు) అంత
శృతపు

కం. ఏర్పడ లోపగతుండు నె, లాఁక లోకంబు
నకుఁ దొలంగక గుఱివై, నేర్పు మనఃపవన
ములం, గూర్చక యోశ్యరుండగునె యే
భంగిన్ శివయోగ ఉ. భా 1. 18.

లోపనము నం. ఏ. అ. న. 1 అతిక్రమించుట, ఉల్లంఘించుట. 2. లోపింపజేయుట, తొలగించుట

లోపము. నం. ఏ. అ. వం. 1. అపహరణము కొల్లగొట్టుట 2 నాశము 3. ఛేదనము, తెగఁ గొట్టుట 4 రద్దుచేయుట, తొలగించుట. 5 అతిక్రమించుట, మీటుట. 6 అశాసము 7. పరత్యాగము, విడిచిపెట్టుట. 8. వ్యాకృత ప్రకృతమున వర్గముగాని పదముగాని కవచబడకుండుట (అదన్వయం లోపః) 9 కంపనపాటు

లోపల. ఏ. ఓ. 1 అంతర్భాగము

గీ వెలుపలను లోపలను నుండుఁ దలిరుఁటోడి.

కాశీ 1. 117.

మ వియక్తగాప్రవాహంబు లోపలికిం బోయి మరివ్యమాణుఁ డగుచుం బ్రాయోపవేశంబునన్ కాగ. 1. 498.

మ బలితైతేయ భయాంధకారశరితబ్రహ్మాండ గేహంబు లోపలఁ దైమండెడు తవ్వుకావ మయదీప బ్యాంబు దీందన్.

ఆము. 4. 24.

2 అంతఃపురము, అవరోధము.

గీ. బయలుదేరిన నుకుండు లోపలనుసరింతుఁ, గాని యమృతు తేరైతి ఖచరపతికి.

కళా. 2. 51.

3. మనస్సు, అంతఃకరణము.

కం. వారిరువురఁ డవలోపల, వేరకుగొని ...

ఆము. 3. 15.

ద్రు. అప. 1. నిర్భాకజపద్మియందు బహువచన ప్రత్యయము.

అ. పూజనీయులైన పురుషులలోపల, నెవ్వఁ డయ్యెఁ గృష్ణుఁడు. కాశ. సఖా. 2. 11.

చం. ... కల్పనం, జనితవిశేషతం గలుగు కాముల లోపల నెడ్డి యబ్బిళుం, గమటకు నత్తము ...

కాశ. కాం. 5. 408.

2 అధికరణార్థము, అందు.

కం. చని పట్టి పాలపట్టికఁ, గనుపట్టెడు కనక పత్రికావిలిఖత నూ, తవవిరుదాక్షరములు వేర్కొని యుండువలనె చదువుకొనె వివరముగన్.

తై కా 4. 8.

లోలోపలన్ = మనస్సునందు

అంశలోపలన్ = అనన్యయముతోనె.

ఉ. హయని మోహినీమహిళ యదృశరోష కషాయితాక్షియై, హ యను నంతలోపల సహస్ర సహస్ర సహస్ర దీధితి, చ్ఛాయ సహస్రదారమగు చక్రము వ్రాలె గరాంబు బంబునన్ దకా 2 388.

బ : లోకదుపు, లోచూపు, లోజతనము లో తబ్బివ, లోకమి, లోదొడ, లోపగతుఁడు, లోజొడ, లోబిత్తరి, లోమొన, లోవాఁడి.

లోపాకము. ఏం. ఏ. అ. వం. స్వగారిము, గుంటనక్క

లోపావకము = లోపాకము. నం.

లోపాముద్ర. నం. ఏ. అ. వ్రే. అగస్త్యముని కార్య, విదర్భరాజు కూతురు.

లోపాయకారి. ఏం. రహస్యముగా నొకరి వక్షముత నున్నది. (క. రం.)

లోపాకకము = లోపాకము. నం.

లోపాకము నం. ఏ. అ. వం. గుంటనక్క, స్వగారిము.

లోపి. నం. ఏం. (నో. నీ. నో.) 1. హనిచేయునది, 2. లోపముగలది.

లోపిండ్లు. నం. అ. క్రి 1. ముఱుగునడు.

కా. లోకశ్రేణిబనించుచున్ మెలఁగుచున్ లోపించు వాడేమి పుష్కరాంతున్ హరిఁ గూర్చి యాగ ములుసేసె న్నాచుమం డెమ్ములన్.

కాగ. 9. 582.

2. తబ్బివతకు (క. క.).

లోపు. విజ. స్వీయము, తనది

కం. మరగరుదోరగ విద్యా, ధరపురవరనకులతోడ
దనుజేశ్వరకిం, కరులు యింతురు దోపా,
చరులకు వెలి లోపు గలదె చతురాననుడా,
కు. సం. 4. 874.

జ : లోపు సేయు.

లోపు సేయు న. ౮౩. (లోపు + చేయు) లోఁ
బులుచు.

వ. ఇట్లు త్రిణయనున్ దన వయనవాగురలకు
లోపు సేయుచు. కు. సం. 5. 514.

లోపాద. ఎ. (లోపల + పాద) పాదలోపలి
భాగము.

సీ. దూరోద్గమద్దావధూమమంబుకబుద్ధి నెమ్మి
లోపాదమండి నిశ్చి-మా చె

పాండు. 1. 188.

లోప్తము. సం. ఎ. అ. పుం. అపహరించిననొత్తు,
స్త్రీయధవము.

లోబిత్తరి. ఎ. (ఘోషల + బిత్తరి) మల్లయుద్ధగతి
భేదము.

వ. ... పదఖండనంబును నురిత్రాడును లోబిత్త
రియు వెలిబిత్తరియు సర్పాంకుశంబును
మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబు
లును. ప్రబంధ. 78.

వ. ... పదఖండనంబును లోబిత్తరి వెలిబిత్తరి
సర్పాంకుశంబు మొదలుగాఁగల పదిరెండు
గాయమానంబుల భేదంబులు విచారించి....

పాంస. 1. 208.

లోభనము. సం. ఎజ. (అ. ఈ. అ.) ఆకిర్నించు
నది. మోహింపఁజేయునది, అశ గలిగించునది.
ఎ. అ. న. 1. అకర్షణము, మరులుకొలుపుట,
మోహింపఁజేయుట. 2. బంగారము

లోభనీయము. సం. ఎజ. (అ. అ. అ.) మరులు
కొలుపునది, అశ గలిగించునది, ఆకిర్నించునది.

లోభము. సం. ఎ. అ. పుం. 1. అత్యాశ =
దురాశ, పరద్రవ్యాపహరణృ, విసివారితవము.

2. అసక్తి, (ఒకదానియందలి) కోరిక. 3. లోభ
గుణము అరివడ్చుగ్గములో నొకటి.

లోభి సం. ఎజ. (న్. నీ. న్.) 1. లోభము
గలవాఁడు. దురాశగలవాఁడు 2. కోరికగల
వాఁడు, అసక్తిగలవాఁడు. 3. మరులుకొలుపు
వాఁడు, మోహపెట్టువాఁడు.

లోభించు సం. అ. ౮౩ లోభమునొందు. అత్యాశ
నొందు, ఆకాక్షించు, కోరు.

కా. ... మోహంబులై దీని కేలా లోభింతు
రెఱంగియున్ ... మల్ల. వై. 71.

కా. ... ఆరామ్యుఁడు ... పారిష్కారచతు
ర్విధాన్న ఫలమజ్ఞాపాయ సామూహం, ల్లూరా
ద్యుత్తమభుక్తి మానసమునన్ లోభింప
డింతేనియున్. కృ కకుం ౪ 3.

లోభ్యము = లోభనీయము సం. ఎజ

లోమకర్ణము. సం. ఎ. అ. పుం. శశశము, మందేలు.

లోమకిటము. సం. ఎ. అ. పుం. పేను.

లోమకూపము. సం. ఎ. అ. పుం. రోమకూపము,
రోమముల మొదలనుండు బిందురూపమయిన
గుంత

లోమఘ్నుము. సం. ఎ. అ. న. తలవెండ్రుకలను
తోఁగొట్టు నొకానొక రోగము.

లోమపాదుఁడు. సం. ఎ. అ. పుం. అంగదేశపు
రాజులలో నొకఁడు.

లోమమణి. సం. ఎ. అ. పుం. రోమములతోఁ
జేయఁబడిన కాయెత్తు.

లోమమార్దారము. సం. ఎ. అ. పుం. పునుగుపిల్లి.

లోమము సం. ఎ. అ. పుం. తోఁక. (ఎ. న్. న్.)
దేహమందలి వెండ్రుక, రోమము.

లోమరాజి. సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. నూఁగారు, లోమావలి.

లోమవాహి సం. ఎజ. (న్. నీ. న్.) 1. ఈఁకలు
గలది. 2. వెండ్రుకను నైతము నలుకునంతటి
వాడికలది.

లోమక. సం. వి. అ. శ్రీ. 1 అడునక్క. 2 వారిడికోతి 3. అన్నభేది 4. కాకి దొండ (వృ. వి) 5. జటామాసి (వృ. వి.). 6. వస (వృ. వి.). 7. గూలగొండి (వృ. వి.) 8 మహా మేవ (వృ. వి.) 9 పెరుగు తోటకాం (వృ. వి.) 10. పెద్ద జనుము (వృ. వి.) 11. ముత్తవపుకము (వృ. వి.).

లోమకపుష్పకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పం కిరీష వృక్షము, దిరిసెనె జట్టు (వృ. వి.).

లోమకము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వెద్రు కలు గలది, బొచ్చుకలది. 2. రోమములతోఁ జేసినది, రోమమయము. 3. గొట్టెలు మున్నగు వాని బొచ్చు అస్త్రంగా గలది 4 పచ్చిక లి సినది. వి. అ. శ్రీ. పొట్టెలు

లోమక్యము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. బొచ్చు గలిగి యుండుట, వెండ్రుకలుగలిగియుండుట. 2. కలుకు దనము, కర్కశత్వము.

లోమసారము. సం. వి. అ. శ్రీ. పచ్చ, మర కము.

లోమహర్షణము. సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) గగు ర్పాటు గలిగించునది. వి. అ. శ్రీ. గగుర్పాటు.

లోమహర్షి సం. వి. అ. శ్రీ. (న. జీ. న.) గగుర్పాటు గలవాడు, గగుర్పాటుగలది.

లోమహృత్తు. సం. వి. అ. శ్రీ. పం. కాళకము, పారిదళము, పిర్వతములందలి ఛాతువిశేషము

లోమాంచము. సం. వి. అ. శ్రీ. 1. రోమాం చము. గగుర్పాటు. 2. సన్నబొచ్చు, మెత్తని వెండ్రుకలు క తోక.

లోమావలి = రోమావలి. సం. నూ. గారు

లోమాళము. సం. వి. అ. శ్రీ. స్పగాము, గుంటనక్క.

లోమా(ళ)శిక. సం. వి. అ. శ్రీ. అడుగుంట నక్క, స్పగాలి

లోమొన. వి. (లోవల + మొన) మల్లవిద్యావిశే షము

న . లోమొన వెలిమొన యసిమొన 38 కాళంపు మొన యాదిగాఁగల పదిరెండు మొనల నారితేటి .. హంస. 1 పరి. 2 .. లోమొన వెలిమొన యసిమొన 38 కాళంపు మొన లాదిగాఁగల పదిరెండు మొనలు . ప్రబంధ. 78.

లోయ వి . పొయ, రెండుకొ 2ల మధ్య కాగము

నీ. ఒలుపడి పెను లోరుబడిన కొన్నెలరాల చలులలో నిరుగడఁ దఱచు మెళచు. వసు. 3. 11

నీ కులిఁ ఛారానాతి సొలపునఁ బై నుండియడుగు మోవఁగ జేగుతై వతటులఁ, గమఁజట్టు లోయ గంగానెర్వుము నాఱఁ జలువనో వయ్యెటి కెలకులందు. వసుచ. 1 1

నీ లోయ యన లొద్ది యనఁగఁ బొల్పొదు చుండు, పచలమధ్యధరాఖ్యి ... ఆం. కా. 3. 31.

2 ప్రదేశము

నీ. ఒకలోయ ఖగనాయకకుదాయ సముదాయ మొకచాయ సురిగాయక కృతగేయము ... ప్రబంధ. 45.

లోల సం. వి. అ. శ్రీ. 1. లక్ష్మి. 2. మెళపు. 3. నాలుక.

లోలజిహ్వఁడు. సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) చలిం చెడి నాలుక కలవాడు, జిహ్వచాపల్యము గల వాడు, తిండికై యల్లాడువాడు.

లోలము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. కదిలినది, నంచము. 2. కలఁతనొందినది, తుల్లిము. 3. అస్థిరము, తడఁబంగురము. 4. విక్రి, లి యాసక్తిగలది, తృప్తతోఁ గూడినది.

లోలాయపడు. అ. శ్రీ. (లోలాయము + పడు) శ్రమపడు క రి .

లోలాయము. వి. శ్రమము. (చూ. లోలాయ పడు.)

జ లోలాయుడు.

లోలాంకుడు సం. ఎ. ఆ. పుం. కాశీపుర
మందుగల సూర్యమూర్తి విశేషము.

లోలితము. సం. ఎ. ఆ. (అ. ఆ. ఆ.) చాలితము,
చలివెడయబడినది, కదల్చబడినది.

లోలుగు ఎ ముచుకుందవృక్షము (వృ. వి.).

లోలువ సం. ఎ. ఆ. శ్రీ మిక్కుటమైన కోరక,
తీవ్రేచ్చ.

లోలువము. సం. ఎ. ఆ. (అ. ఆ. ఆ.) అత్యాశక్తి
గలది, ఉత్కటమైన యిచ్చ కలది.

లోలువము = లోలువము. సం

లోలోంక. ఎ. మల్లబంధవిశేషము (శ. ర.).

లోలోనిచవి ఎ. (లోలోను + చవి) తనయ దతి
జ్ఞానామృతము యొక్క రుచి.

కం. బాకుడు బ్రహ్మచిర్యా, శీలుండై చిక్కు
భాషిమేచనమతితో, లోలోనిచవుల మిక్కిలి,
లోలుండై కావ్యరుచులు లోగొనకుండెన్.
వి. పు. 2. 42.

లోలోమ. ఎ. (లోమ + లోమ) (లోమకబ్బము
యొక్క ఆమ్రేడితరూపము) 1. అభ్యతరము.
జ. ... హికుందుమంతోరె లోలోన బోధించి ...
కాశీ. 8. 82.

2. మనస్సు.

సీ. లోలాంకునకు నీకు లోలోననేమేరె లోలో
పుట్టడగదా మాటమాట భీమ. 2. 88.

లోళ్ళ ఎ 1. లోయ రెడుకొండల మధ్య
భాగము.

ద్వి. లోవలు వెడలక లోగిగివాని, లోవక
చొచ్చి లోలోనఁ గ్రుమ్మియును
ద్వి. హరిశ్చ. పూ 619 పం.

కా. ప్రాకారంబులు కాట పొగ్గడులు యోలో
వట్టి యట్టిట్టవో, వాళ్లెల్లను డోటి చప్పు
లము లోలోన జేరి రాజయ్యెడన్.

బహు. 8. 20.

2. చూరు.

సీ పులి దిండితా మొత్తములలోన లమరించి
స్పటిక సౌపాతముతో సంఘటించి

ఉ. రా. 2. 292.

శం. జగమగతాదెంచెకలు చక్కని సీపుల
బింబాచాల్ మెఱుంగగు తెలిమిన్నతోన
యును వచ్చుపరింగదు పేరింగువన్, డగఁ
గనుపట్టినొక్కవిక స న్నెడిమండప ముష్ట
దోవఁగన్ చ ద్రికా. 2. 28.

ఉ. బంగరు మేలికంబముల కాటలు వాటపు
మధ్యరంగమున్, తెంగట శీవరత్నముల
చెక్కడపుంబవి మించు నెజ్జయిల్, ముంగళ
వజ్రపుంబికతోన పొనంగిన నొప్పు చప్పుర,
మ్ముంగళ కావచిత్రవనమోహన కేళిగృహం
తలంబనన్. విజ 8. 189.

2. రిథిపీతమపిచి చట్టపు అంచు.

సీ. పగడాల బాబుల జిగిమించు పువ్యరాగపు
లోల వైదూర్య ఘంటికలును
వసు 1. 144.

జ : లోలరి

లోలంక. ఎ. ఆ. (లోమ + వంక) లోలరికి వంగినది.
వ. ... తెవులసంకులు లోలంక ఖజుంబులు
కొరికిసిగలు గావి తుప్పటులు నొప్పు. ...
అము. 4. 86.

లోలరి. ఎ. (లోల + లరి) లోట్టకట్టు, చక్క.
(శ. ర.)

లోలాడి. ఎ. (లోల + వాడి) అ. శ. స్త్రీత్వం,
మనః కాశివ్యము.

కం. లోలాడియు వాలాడియు, చేలాడియు
గతిగి మిగుల సిన గామ గ్రావాగ్రహం
జవఃత. దేవస్థా నా పులమ ద్రిమ్మయి
కతనన్. ప్రబంధ. 767.

లోలి. ఎ. వంటకుంక, స్థాని.

సీ. పావ మెపరి వచ్చున్నాతతోపులగి లుఖ
గుత్తనగుళ్లు గుడుచు టుడిగి,

అనుమా. 8. 149.

గీ....తొలి తొలి, శిష్టకాకాన్నలవము ప్రాశించి....
భాగ. 1. ౫౪4.

ద్వి. మూలవన్నారల యోతొలితొవ, తొలె
లున్నవి వంశ పోయి తెచ్చెదను.

బస. పు 8 4౪7 పం.

తొలిపిడి. ఎఱ పూగ్వపుడి, మునుపటిది (త్రా. ని.).

తొన్న = తొంగు. అ త్రి. వెనుకవియు.

ద్వి. తొవలు వెడలక తొంగినవాని, తొవక చొచ్చి
తొలొనక గ్రుమ్మియును.

ద్వి. హరిశ్చ పూ. 920 పం.

తొనై(వయ)నము ఎఱ. కడచినది (శ. ర.).

తొప్పకము. నం. వి. అ. తం. మంటిగడ్డ.
మట్టికెడ్డ. తం. న. 1. మచ్చే, మఱక.

2. గుర్తుగా మవయోగపడెడి యొకానొక పదార్థము
౩. ఇనుపత్రుప్ప. ఆయసశిట్టము.

తొప్పపుము నం. వి. అ. తం. తొప్పభేదనము,
తొప్పభేదనము. నం. వి. అ. తం. న. మంటి
గడ్డలు వలంగఁ గొట్టెడి సాధనవిశేషము,
పాపటము.

తొప్పము నం. వి. అ. తం., న. మంటిగడ్డ. న.
ఆయసశిట్టము, ఇనుపత్రుప్ప.

తొప్పపు. నం. వి. ఉ. తం. తొప్పము, మంటిగడ్డ.
తొనబురు. వి. ఒడ్డునకు దూరమున సముద్ర
యానము చేయుట. (వ్యతి వెలిసబురు)

(చి. ని, శ. ర.)

తొహండి. వి. వంట నేయుసాత్రము, స్థలి, తొలి.

వ. ఆయస్థిపేటికయు తొహండియుఁ దిండు
లంబులుఁ గంబళంబులుం దగివ సంబడిం
బును వహించి యొక్కరుండును చెరువు
తోడునం బెక్కుచేళంబులు గడచి ...

కాశీ. 5. 82.

నీ. పెల్లుతొహండి కావళ్లకొమ్మలవ్రేలు గిడ్డి
మొత్తము నేతిలడ్డిగలును. ఆము. 2. 97.

నీ. రాగిలోహండినన్ బ్రాయి లేకుండంగ వండి
తించివ యిపుర్వంట్కంబు. కాశీ. 8. 121.

తొహకండ్లకము. నం. వి. అ. తం. వృక్షవిశే
షము, మంగళెట్టు. తం. న. ఇనుపముల్లు, ఇను
ముతోజేసిన ముల్లువంటి నన్నని వాడిగల
వస్తువు.

తొహకాంతము. నం. వి. అ. తం. నూదంటు
తాయి.

తొహకారుడు. నం. వి. అ. తం. కమ్మరి = ఇనుప
పని చేయువాడు.

తొహకిట్టము. నం. వి. అ. న. ఇనుపత్రుప్ప.

తొహమాతకుడు. నం. వి. అ. తం. కమ్మరి.

తొహదూర్ణము. నం. వి. అ. తం. 1. ఇనుప
రాపాడి. 2. తొహకిట్టము, ఇనుపత్రుప్ప.
(రా. ని.)

తొహజము. నం. వి. అ. న. 1. కంచు. 2. తొహ
శిట్టము.

తొహజాలము. నం. వి. అ. న. ఇనుపచిక్కము,
కవచము.

తొహజిత్తు. నం. వి. త్. తం. వజ్రము, రత్న
భేదము.

తొహటము. వి. (తొను + హటము) మనస్సు
నందలి పట్టుదల.

నీ. తొహటంబులుమాని లులింగన్నఁ బడకున్నఁ
బరదాళి మని పోవుఁ బలక యిచ్చి.

ఉ. హరి. 8. 120.

తొహద్రావి. నం. వి. న్. తం. వెలిగారము.

తొహవృష్టము. నం. వి. అ. తం. కంఠము,
రావులుఁగు.

తొహవ్రతిము. నం. వి. అ. త్రీ. 1. పట్టెడ,
కంసాలిదాగలి. 2. ఇనుపవిగ్రహము.

తొహబద్ధము. నం. వి. (అ. అ. అ) ఇను
ముతో నకుకఁబడినది.

తొహమారకము. నం. వి. (అ. రికా అ)
తొహమును భస్మముగాఁ జేయునది.
వి. అ. తం. ఒకజాతి కూరాకుమొక్క.

లోహము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఎట్టనిది
2. రాగిది, రాగితోఁ జేయఁబడినది. 3. ఇనుపది,
ఇనుముతోఁ జేయఁబడినది. 4. అ. ఆ. అ. 5. న.
1. కామ్రము, రాగి. 2. ఇనుము. 3. ఉక్కు.
4. అంగారము. 5. లోహపామామయము.
6. పెత్తురు. 7. ఆయుధము. 8. చేవలను బట్టు
గాలము. 9. ఎట్టమేఁది. 10. న. 1. ముసాంబరము.
2. అగుర.

లోహరాజకము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

లోహలము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఇను
ముతోఁ జేయఁబడినది, అయోమయము.
2. లోహము నాకర్షించునది, లోహగ్రాహకము.
3. అస్పష్టముగ మాటలాడునది.

లోహలింగము. సం. వి. అ. న. రక్తిముతో నిండిన
కుటుపు, రక్తపూరితమైన వ్రణము.

లోహవరము. సం. వి. అ. న. బంగారము.

లోహశ్లేషణము. సం. వి. అ. అ. వెలిగారము.

లోహసంకరము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడి మున్నగు
మిశ్రలోహము.

లోహభిసారము. సం. వి. అ. అ. రాజులు
యద్ధయాశ్రయమునకుఁబోవునపుడు చేసెడి శస్త్ర
సీరాజనము.

లోహభిహారము = లోహభిసారము. సం.

లోహిత. సం. వి. అ. అ. అయస్పాతము,
ఇనుపమూఁగుడు.

లోహితకము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎట్ట
నిది. 1. వి. అ. అ. 2. పద్మరాగము, పెత్తురు.
3. అంగారకగ్రహము. 4. ఒకజాతి బియ్యము.
5. 1. కంచు. 2. ఇత్తడి (రా. ని.), ఇత్తడి
భస్మము.

లోహితకల్యాణము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.)
ఎట్టని మచ్చలుగలది.

లోహితగ్రీవుడు. సం. వి. అ. అ. అస్తి.

లోహితచందనము. సం. వి. అ. న. 1. కుంకుమ
పువ్వు. 2. రక్తచందనము.

లోహితపుష్పకము. సం. వి. అ. అ. రాడిమ
వృక్షము, దానిమ్మచెట్టు (వృ. వి.)

లోహితము. సం. విజ. (అ. ఆ. అ.)

1. ఎట్టనిది, అయస్పాతముగలది. 2. రాగిది,
రాగితోఁజేయఁబడినది. 3. అ. ఆ. అ. 4. ఎటువ
రంగు. 5. అంగారకగ్రహము. 6. సర్పము,
పాము. 7. పద్మభేదము, ఒకజాతి బియ్యము.
8. బ్రహ్మపుత్రయనెడినది. 9. మత్స్యభేదము.
ఒకజాతి చేప. 10. ఒకవిధమైన బియ్యము.
11. కనుకెన్నో బుట్టు రోగభేదము. 12. పద్మ
రాగము. 13. రాగి. 14. పెత్తురు. 15. కుంకుమ
పువ్వు. 16. యుద్ధము. 17. రక్తచందనము.
18. ఎత్తగందము. 19. హరిచందనము. 20. అంద్ర
దనుస్సు యొక్క యసంపూర్ణాకారము
(విల్యము) 21. అగరుగందపుఁజ్జె. 22. మర్ద
నము, నూరుట.

లోహితమృత్తిక. సం. వి. అ. అ. ధాతు విశేషము
గైరికము; తేగురుమన్ను.

లోహితాంగము. సం. వి. అ. అ. 1. కి. విల్లి.
వృక్షము, ఒకజాతి చెట్టు. 2. అంగారకగ్రహము.

లోహితాక్షము. సం. వి. అ. అ. 1. ఎటువ
రంగు. 2. ఒకజాతి పాము. 3. కోకిల.

స. 1. చంక. 2. కుడి (విల్యము).

లోహితాక్షుడు. సం. వి. అ. అ. విష్ణువు.

లోహితాననము. సం. వి. అ. అ. ముంగిస.
ముంగిస (రా. ని.).

లోహితాయస్సు. సం. వి. అ. న. కామ్రము, రాగి.

లోహితాశ్వుడు. సం. వి. అ. అ. అగ్నిదేవత.

లోహితము. సం. వి. అ. అ. ఎటువరంగు, రక్తిము.

లోహితుడు. సం. వి. ఆ. పుం. అంగారకుడు. (శ. ర.) ఇట్లే లోహితాంగుడు.

లోహితోదము. సం. విజ. (అ. ఆ. ఆ.) ఎఱ్ఱని నీరు గలది.

లోహిత్యము. సం. వి. ఆ. పుం. ఒకవిధమగు బియ్యము. ² బ్రహ్మపుత్ర యనెడి వది.

లోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱని చర్మముగల స్త్రీ, ఎఱ్ఱనియాడుది.

లోహోత్తమము. సం. వి. ఆ. న. బంగారము.

లో

లోకాయతికుడు. సం. వి. ఆ. పుం. లోకాయత మతము ననుసరించువాడు, చార్వాక మతాను సారి, నాస్తికుడు

లోకకణ్ఠుడు. సం. విజ. (అ. ఆ. ఆ.) లోకా చార మెఱిగినవాడు, లోకవ్యవహారములు తెలిసినవాడు.

లోకకము. సం. విజ. (అ. ఈ. ఆ.) 1. లోక సంబంధమైనది, భూలోకసంబంధమైనది. 2. సర్వ సామాన్యమైనది, వాడుకలోనున్నది. 3. ప్రతి దినమున జరుగునది, ఆచారముగా నున్నది. 4. లోకములోనిది, (వాక్యము మొ.) 6 లోక విదితము, వదుగురుకు చెలినది. 7. లోకహితము, లోకమునకు మేలుచేయునది

న. లోకాచారము, జనుల వాడుక.

లోకికుడు. సం. విజ. (అ. ఈ. ఆ.) 1. లోకవిది కుడు, అందఱకు చెలినవాడు. 2. లోక హితుడు, లోకమునకు మేలుచేయువాడు.

లోకికులు. అ. న. లోకమందలివారు, సామాన్య జనులు.

లోకకము. సం. విజ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. ప్రపంచ సంబంధమైనది, మనుష్యసంబంధమైనది. 2. సర్వ సామాన్యమైనది, వాడుకలోనున్నది.

లోడి=లవుడి. వి. పరిఘము, ఒకానొక ఆయు ధము.

కం. కేడెము కత్తి తుపాకీ, లోడియు నిండమ్ము కేరెలం గొని తొలుతన్, జోడులు చాలిచి కేమలు, జోడులు తమకన్నలేదు నూసచి కనుక ప్రబంధ. 782.

న. ... లోడి వంకిడి సజ్జ యీరె సెలకట్టె సిళ్లను ద్వాత్రింశదాయుధంబులు ... ప్రబంధ. 78.

లోణి=లోడి. వి. పరిఘము.

ద్వి. వాలముల్ జళిపించి వడి లోణు లెత్తి.

రం. రా. యు. 268. పా. 12. పం.

(శ. ర. పా. లోడు లెత్తి ముద్రి పా.)

లోఱ్యము. సం. వి. ఆ. న. 1. చంచలత, చపలత, స్థైర్యములేమి. 2. ఉత్కటమైన కోరిక, లుబ్ధత, భోగేచ్ఛ, విషయాసక్తి.

లోహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాగు, నీరు కాచుపాత్ర.

లోహకాదుడు. సం. వి. ఆ. పుం., కమ్మరి.

లోహజము. సం. వి. ఆ. న. లోహకిట్టము, మండూరము.

లోహజంధము. సం. వి. ఆ. పుం. న. ఇనుప గొలుసు, ఇనుపసంకెల.

లోహభువు. సం. వి. ఈ. పుం. కాగు, నీరు కాచుపాత్ర.

లోహము. సం. విజ. (అ. ఆ. ఆ.) 1. లోహ మయమైనది, ఇనుపది. 2. రాగిది, రాగితో జేయఁబడినది. 3. లోహముతో జేయఁబడినది. 4. రాగి యొక్క రంగుగలది. ఎఱ్ఱనిది. వి. అ. న. ఇనుము.

లోహిత్యము. సం. వి. న్. పుం. కాగు, నీరు కాచుపాత్ర.

లోహితకము. సం. విజ. (అ. ఆ. ఆ.) ఎఱ్ఱనిది.

లోహితము. సం. వి. ఆ. పుం. శివుని త్రికూలము.

లోహిత్యము. సం. వి. ఆ. పుం. 1 బ్రహ్మ పుత్ర యనెడి వది. న. ఎఱుపు.